T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ŞEM'Î ŞEM'ULLÂH
ŞERH-İ MESNEVÎ (I. CİLT)
(İNCELEME-TENKİTLİ METİN-SÖZLÜK)

Tezi Hazırlayan
Abdülkadir DAĞLAR

Tezi Yöneten
Prof. Dr. Atabey KILIÇ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı
Doktora Tezi

Aralık 2009
KAYSERİ

T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ŞEM'Î ŞEM'ULLÂH
ŞERH-İ MESNEVÎ (I. CİLT)
(İNCELEME-TENKİTLİ METİN-SÖZLÜK)

Tezi Hazırlayan
Abdülkadir DAĞLAR

Tezi Yöneten
Prof. Dr. Atabey KILIÇ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı
Doktora Tezi

Bu çalışma Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından SOBT-07-11 kodlu projeyle desteklenmiştir.

Aralık 2009
KAYSERİ

Prof. Dr. Atabey KILIÇ danışmanlığında **Abdülkadir DAĞLAR** tarafından hazırlanan **"Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (I. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)"** adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda **Doktora Tezi** olarak kabul edilmiştir.

29 / 01 / 2010

JÜRİ

Danışman:	Prof. Dr. Atabey KILIÇ	.....
Üye:	Prof. Dr. İsmail GÖRKEM	.....
Üye:	Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK	.....
Üye:	Doç. Dr. Ziya AVŞAR	.....
Üye:	Yrd. Doç. Dr. Celil ARSLAN	.....

ONAY

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 19.02.2010 tarih ve .....04..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

T.C.
19.02.2010
Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Prof. Dr. H. Yunus APAYDIN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

“Din, felsefe, ilim ve edebiyat arasında bir filoloji kavşağı” sayılabilecek olan “metin şerhi”ni “insan zihninin, bir metinden alabileceği dimâğî hazza ulaşma ameliye ve gayreti olup şifâhî ve/veya kitâbî bir mâhiyette ortaya çıkabilir” şeklinde tarif ve tavsif etmek mümkündür.

Doğu ve Batı medeniyetlerinde metin şerhinin köken olarak kutsal metinleri, ortaya çıktıklarından sonraki dönemlerde, daha iyi, daha doğru anlayabilmek için, çeşitli usûllerle yorumlama faaliyetlerine dayandığı bilinmektedir. İslâm medeniyetinde de 8. asırdan itibaren Kur’ân-ı Kerîm’in, onun îcâz ve i‘câzının daha iyi ve doğru anlaşılması için filoloji çalışmaları başlamış; fesâhat ve belâgat gibi, Kur’ân’ın dilini, anlamını ve edebî yönünü incelemeye yönelik usûl kurmaya çalışan disiplinler geliştirilmiş, çeşitli tefsir metotları oluşturulmuştur. Bu disiplinlerin geliştirdiği yöntemlerden, Hz. Muhammed’in hadisleri ile bu coğrafyada daha sonraki dönemlerde üretilen izahı güç edebî eserleri anlama ve açıklama gayretleri sırasında istifâde edilmiştir.

İslâm kültür evreni içinde çoğunluğu Arapça olmak üzere, Farsça ve Türkçe binlerce şerh eseri kaleme alınmıştır. Bu dillerde şerhi yapılan eserlerin çoğu dinî ve ilmî hüviyettedir, edebî eserlere yapılan şerhlerin sayısı bunlara nispeten azdır. Şerh geleneği içinde, şerhi yapılan edebî metinlerin çoğunun dinî ve tasavvufî konulu metinler olduğu dikkate alındığında, metin şerhinin, dinî hayatla arasındaki alâkanın son derece kuvvetli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Şerh edenin yani şârihin kişiliğine, bilgi ve birikimine, içinde bulunduğu çevreye ve şerh edilen metnin çeşitli yönlerden durumuna göre aralarında nicelik ve nitelik açısından farklar olsa da, genelde geleneksel şerhlerde sağlam bir dil, mantık ve bilgi zeminine rastlanır. Bu açıdan bir şerh eseri bazen mükemmel bir lugat kitabı, bazen çok çeşitli bilgileri ihtiva eden ansiklopedik bir eser özelliğinde olup vasıfları itibarıyla bazen şerh ettiği metni de aşan bir şâheser olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Bu cümleden hareketle, kütüphanelerde unutulmaya yüz tutmuş çok değerli geleneksel şerh eserlerinin, belki asırlar sonra, gün ışığına çıkarılması; muhtevalarının incelenip işlenmesi, şerh geleneğindeki yerinin belirlenmesi, kendi türündeki diğer şerhlerden farklarının ortaya konması, hem dil-edebiyat ve hem de bilim tarihi açısından yapılacak tahlil çalışmalarına ışık tutacaktır.

Bu tezin ortaya çıkış amaçları arasında da şerh eserlerinin birer kültür ve medeniyet hazinesi olarak görülmesi yatmaktadır. 2006 yılında tez konusu belirleneceği zaman saygıdeğer hocam Prof. Dr. Atabey Kılıç, metin boyutunda el sürülmemiş külliyetli bir projesine bizi dâhil ettiğinde işin ehemmiyet ve kıymetine dâir pek bir şey tebellür etmemişti zihnimizde; ancak şerh dünyasının içine girdikçe çok değerli bir hazineye girmiş olduğumuzun farkına varmakta gecikmedik. Hocam, Mesnevî-yi Ma'neviyye şerhlerinin çoğunun metinlerinin ortaya çıkarılıp yayınlanmadığını, bu külfetli ve hacimli projelerin ciddî ekip çalışması gerektirdiğini söylemişti. 16. yüzyıldan Şem'î Şem'ullâh'ın, 17. yüzyıldan İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî'nin Mesnevî şerhleri henüz ilim âleminin yaygın ve kolay kullanımına açık değillerdi. Dahası, Mesnevî gibi evrensel kültüre ait bir şâheser ilmî okuma yöntemleri ışığında Latin harfleri ile basılı hâle getirilmemişti; bu yüzden Farsça ve klâsik şiir bilgisi olmayan Mesnevî muhipleri orijinal okunuşu ve şiirsel âhenginden yoksun bir şekilde sadece tercümeleri ile iktifâ ediyorlardı.

Projeye Şem'î'nin eserinden başladık; bu eser Mesnevî'nin tespit edilebilen ilk ve tam Türkçe şerhidir. Bu proje, seri doktora tez çalışmaları ile hayata geçecekti. İlk cildi tarafımıza düşen bu eserin ikinci cildi Turgut Koçoğlu tarafından çalışılıp Eylül 2009'da bitirildi. Üçüncü ve dördüncü ciltler Oğuzhan Şahin, beşinci ve altıncı ciltler de Zehra Gümüş tarafından doktora tezi olarak çalışılmaktadır. Diğer taraftan, projenin Ankaravî kolunun ilk cildi de Ahmet Tanyıldız tarafından yine doktora tezi olarak çalışılmakta olup bitme aşamasına gelmiştir.

Bu proje doğrultusunda tez çalışmamızın esas amacı Şem'î Şem'ullâh'ın Şerh-i Mesnevî'sinin birinci cildini ilmî metin neşri ve klâsik şiir bilgisi usûllerine uygun olarak okuyup Latin harfleri ile yazılı hâle getirmek ve bu yolla ilim âleminin ve Mesnevî meraklılarının istifâdesine sunmaktır.

Bu amaç için, çalışmanın metin kısmından önce *Tenkitli Metni Kurmada Dikkat Edilen Hususlar* başlığı altında verilen ilmî metotlar ışığında, metin okunup yazılı hâle getirildi. Metin incelemesi bölümünde de görüleceği üzere, gramer ve klâsik şiir bilgisi ışığında metnin okunuşu konusunda şârih Şem'î'nin uyarıları, çalışma boyunca ciddî mânâda kılavuzluk yapmıştır.

Çalışmanın *Giriş* bölümünde *metin şerhi* konusundaki ilmî nitelikli tartışmalara yüzeysel olarak temas edilmiş, Arapça, Farsça ve Türkçe metinlerin Türkçe şerhlerine örnekler verilerek, bu örnekler üzerinde tespit edilebilen yayınlanmış çalışmalara

atıflarda bulunulmuştur. Daha sonra, Mesnevî'nin muteber nüsha ve neşirleri ile Anadolu sahasında yapılmış tercüme ve şerhlerine değinilmiş ve bu konuda yapılmış çalışmalar değerlendirilmiştir.

Birinci bölümde şârih Şem'î'nin biyografisi ve eserleri hakkında, çalışmanın amacı çerçevesinde bilgi verilmiş ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

İkinci bölümde Şem'î'nin Şerh-i Mesnevî'sinin birinci cildi, şârihin niyeti, şerh metodu ve benzeri yönlerden incelenmeye çalışılmış, ardından eserin birinci cildine ait tespit edilebilen ve ulaşılabilen nüshalar tavsif edilerek tenkitli metin için bir nüsha şeceresi oluşturulmuştur.

Üçüncü bölümde tenkitli metin yer almaktadır. Eserin tespit edilebilen yirmi bir el yazması nüshasından kurulan nüsha şeceresinden beş adet nüsha tenkitli metne esas olarak seçilmiş, bu nüshaların mukayesesi ile tenkitli metin oluşturulmuştur. Yukarıda da değinildiği gibi, metnin okunuşu ve yazılı hâle getirilişi sürecinde uyulan metotlar manzûmesi metinden önce verilmiştir.

Dördüncü bölümde sözlük bulunmaktadır. Kelime ve terkiplerin önce şerhte verilen lugavî anlamları, ardından gramer yönünden açıklanmaları, son olarak da metin bağlamında üstlenmiş olduğu anlam veya anlamları gösteren üç ayrı sözlük denemesine girişilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ise sonuç ve bibliyografya yer almaktadır.

Bu tez çalışması sürecinde çalışmanın süre planlamasını olumsuz yönde etkileyen bir durum ortaya çıkmıştı. Üzerinde çalıştığımız cilde ait dört nüshanın Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde olduğunu tespit etmiştik. Müzenin bazı kısımları ile birlikte kütüphanesinin de üç yıldan beri restorasyonda olması sebebiyle bilgisayar ortamına da aktarılmayan bu nüshalarla ilgili isteklerimize uzun bir süre karşılık alamadık. Kıymetli olduğunu düşündüğümüz bu nüshalardan istifade edebilme yönünde ısrarlarımız üçüncü yılında kısmen karşılığını buldu; kütüphane idaresi geçici olarak, eserin nüsha şeceresini kurmaya yetecek kadar isteğimize karşılık verdi. Kendilerine teşekkür ediyoruz.

Bu çalışma sürecinde, bazı bilim adamlarınca ortaya konan eserlerin de olumlu etkileri ve katkıları olmuştur. Dr. Şeyda Öztürk'ün hazırlayıp 2007 yılında bitirmiş olduğu konumuzu doğrudan ilgilendiren "Şem'î'nin (15.-16 yy.) Mesnevî Şerhi (İlk Türkçe Tam Mesnevî Şerhi)" başlıklı doktora tezinde, Şem'î'nin hayatı ve eserleri ile Şerh-i Mesnevî'sinin tüm ciltleri tafsîlatlı bir şekilde incelenip değerlendirilmiştir. Muhtevâ incelemesinde ilâhiyat-tasavvuf biliminin dikkatlerini önceleyip kullanan bu çalışmada

şerh metni yer almamaktadır; Şem'î'nin bilhassa hayatı ve eserleri konularında bize ışık tutmuştur. Doç. Dr. İsmail Güleç'in doçentlik takdim tezi olarak hazırladığı 2008 yılında yayınlanan "Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri" isimli kitabı da, Mesnevî üzerine yapılmış klâsik ve modern çalışmaları derleyip toparlayıcı özelliğiyle, Mesnevî tercüme ve şerhleri ile ilgili bölümü hazırlarken bize sistematik bir bakış açısı sağlamıştır. Doç. Dr. Şener Demirel'in doçentliğe hazırlık çalışmalarından olan, ilk basımı 2005'te yapılıp 2009'da genişletilerek ikinci kez basılan "Dinle Neyden-Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Türkçe Şerhleri" isimli kitabı da, hem Mesnevî'nin ilk on sekiz beyit şerhlerinin metinlerini vermesi hem de yazarın Mesnevî ve şerhleri üzerine yapmış olduğu tüm çalışmaları bir araya toplaması yönüyle bize kaynaklık yapmıştır. Bu vesile ile burada isimlerini zikrettiğimiz bilim adamlarına, önümüzü aydınlatan bu kıymetli çalışmalarından dolayı teşekkürü ödenmesi gereken bir borç kabul ediyoruz.

Diğer taraftan, Mevlânâ, Mesnevî ve metin şerhi araştırmalarının bugünkü noktaya gelmesinde katkıda bulunmuş tüm bilim adamlarını minnet ve şükranla anıyor, ebediyete intikal etmiş olanlarına da ayrıca rahmet diliyoruz.

Bu tez çalışmasının konusunda ve isminde şüphesiz en büyük hak sahipleri olan büyük usta Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ile Şârih Şem'î Şem'ullâh Efendi'yi de rahmetle yâd ediyor, azîz hâtıraları önünde tazîmle eğiliyoruz; çalışma bünyesinde yapmış olduğumuz her türlü hatâdan ötürü onlardan affımızı istirhâm ediyoruz.

Bu zamana kadarki ömr ü hayatımızda bihasebilkader taalluk ettiklerimize gelince...

Bana suyundan, huyundan, fikrinden verip bundan yirmi üç sene evvel genç yaşında yiğit iken aslî vatanına kanat çırpan sebeb-i vücudum, pederim Cemalettin Dağlar'ı hürmet ve rahmetle anıyorum; mekânı cennet olsun.

Yıllardır onları çok fazla ihmal ettim, ama her zaman duâlarının desteğini üzerimde hissettim. Ailemin ve yakın akrabamın tüm fertlerine sabırla verdikleri her türlü destekten dolayı sonsuz teşekkürlerimi ve sevgilerimi sunuyorum; ihmallerimi ve kusurlarımı, bilmem bağışlarlar mı?

İlk hocam, büyükbabam Ahmet Dağlar ve ondan sonra rahle-yi tedrislerinde bulunmuş olmaktan gurur duyduğum tüm hocalarıma, hâssaten bu uçsuz bucaksız ummânı gösterip bizi irşâd eden danışman hocam Prof. Dr. Atabey Kılıç Beyefendi'ye, kabul buyururlarsa, üzerimdeki ödenmez haklarından dolayı sonsuz minnet ve şükranlarımı sunmak istiyorum, hâmuşâna karışanlarına da sonsuz rahmet niyaz ediyorum; onlar her türlü hürmetin fevkindedirler.

Bu çalışmanın bilhassa son dönemeci çok yorucu geçti. Bu dönemeçte yoldaşım, kıymetli dostum Okt. Ahmet Tanyıldız'ın adını burada husûsî olarak anmak istiyorum; her türlü müşkilâtı birlikte hall etmeye çalıştık. Kendilerine ne kadar teşekkür etsem azdır.

Yine bu projenin İstanbul ayağı olan ve çalışmamızın başından beri büyük bir sabır ve fedâkârlıkla İstanbul'dan her türlü kaynak ve lojistik desteği veren sevgili arkadaşım Oğuzhan Şahin'e teşekkür ediyorum.

Bilvesîle çeşitli yardımlarından dolayı, son beş yıldır neredeyse tüm mesâîmizi birlikte paylaştığımız arkadaşlarım Arş. Gör. Kezban Paksoy ve Okt. Zehra Gümüş'e, tez yolculuğuna birlikte çıktığımız dostum Arş. Gör. Dr. Turgut Koçoğlu'na teşekkürlerimi sunuyorum.

Tezin ortaya çıkmasında her türlü yardımı kazanç ve hizmet sayan gözbebeklerimiz, genç akademisyen adayları Erdem Can Öztürk ve Ahmet Kılıç'a çok teşekkür ediyorum; haklarını helâl etsinler.

İstanbul kütüphanelerinden kaynak temini hususunda yardımlarını gördüğüm tarihçi dostum Timur Demir'e ve tezin son adımında yardım eden kardeşim Faruk Günan'a da ayrıca teşekkür ediyorum.

Ve... Asıl teşekkür bize akıl ve sabır verip akla mukayyed olmayı öğreten O'nadır.

Uzun sayılabilecek bir sürede ortaya çıkarılan bu hacimli metin çalışmasında kendimizi müstensihlerle müellif arasında kalmış ve konumunu belirlemekte zorlanmış bir durumda hissettik. "Beşer şaşar" vecizesinde ifâdesini bulduğu gibi gözden kaçan hatâlarımız, metnin hacminden dolayı fark edemediğimiz bazı tutarsızlıklarımız kaçınılmaz olmuştur. Her türlü tenkîdin kemâle vesile olacağının şuurunda bulunduğumuzu ifâde etmek isteriz.

Abdülkadir Dağlar

Kayseri, Aralık 2009

Şem‘î Şem‘ullâh
Şerh-i Mesnevî (I. Cilt)
(İnceleme - Tenkitli Metin - Sözlük)

Abdülkadir DAĞLAR

ÖZET

Bu tez çalışmasının amacı, meşhur Türk âlim, mutasavvıf ve şâiri Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (1207-1273)’nin altı ciltlik Farsça edebiyat şâheseri Mesnevî-yi Ma’nevî’sine Anadolu sahası Türk edebiyatında yapılmış Türkçe ilk tam şerhi olan, Şem‘î Şem‘ullâh’ın Türkçe “Şerh-i Mesnevî” sinin birinci cildini ilmî usûllere uygun olarak gün ışığına çıkarmak, hem 6 ciltlik bu eser üzerinde yapılacak diğer çalışmalar için bir metin ortaya koymak, hem de Türk kültür ve edebiyat dünyasının zengin kaynaklarından bir şerh eserini daha bilim dünyasının istifadesine sunmaktır.

Çalışmada, geleneksel şerhle ilgili, Türk edebiyatı araştırmacılarının yapmış oldukları tespitler, çalışmalar ve verdikleri hükümler tartışılmış; şârihlerin eserlerinde kullandıkları usûllerin ortak noktalarının tespiti yoluyla belirlenmeye çalışılmıştır. Türk edebiyatına ait kaynakların taranmasıyla genel olarak geleneksel şerh dünyamız, özel olarak da Mesnevî şerhleri ve şârihleri hakkında genel bilgiler verilmiştir.

Klâsik Türk edebiyatının temel biyografik kaynaklarına ulaşarak 16. yüzyıl şârihlerinden Şem‘î Şem‘ullâh’ın hayatı ve eserleri hakkında bilgiler verilmeye çalışılmış; üzerinde çalışılan bu şerh eserinin kendisinden hareketle, eser ve şârihi hakkında çeşitli tahlillerde bulunulmuştur.

Eserin, yazma eser kütüphanelerinde bulunan yazma nüshaları incelenmiş, bu nüshalardan bir nüsha şeceresi oluşturulmuş, metin tenkidi yolu ile müellif nüshasına yani orijinal metne en yakın metin, ilmî transkripsiyon sistemine uygun olarak ortaya konmuştur.

Metin içinde geçen kelimeler, kavramlar ve terkiplerle ilgili, bilhassa şârihin verdiği anlamlar göz önünde bulundurularak çalışmanın sonunda fonksiyonel bir sözlük hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şerh, Şem’î Şem’ullâh, Şerh-i Mesnevî, Tenkitli Metin

Şem‘î Şem‘ullâh
Şerh-i Mesnevî (Volume I)
(Commentary - Critical Text - Glossary)

Abdülkadir DAĞLAR

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to introduce an academic study on the first volume of “Şerh-i Mesnevî” of Şem‘î Şem‘ullâh, the first Turkish interpretation of the Mesnevî-yi Ma’nevî, one of the best known and most influential works of both Sufism and Persian literature, the 6 volume masterpiece written by Mewlana Jalaluddin Rumi (1207-1273), the celebrated Turkish Sufi, scholar and poet. It is also intended to bring out another valuable literary work of rich Turkish literature for the benefit of academic world, and establish a base for further studies on the subject.

In this study, the works, the determinations, and the conclusions of Turkish literature researchers on classical interpretations are investigated. The analogies between the interpretation methods of the interpreters are examined. General information on classical interpretation, Mesnevi interpretations and interpreters are given.

Information on the life and works of 16th century interpreter Şem‘î Şem‘ullâh is gathered from the classical Turkish literature biography resources. Comments on the author and his works are made by analyzing the interpretation itself.

Manuscripts from various libraries are examined and a manuscript list is formed. Text recognition techniques are employed in order to find the manuscript closest to the original manuscript.

Considering the meanings given by the interpreter, a glossary on contextual words, concepts and phrases is also included in the back of the statement.

Key Words: Commentary, Şem’î Şem’ullâh, Şerh-i Mesnevî, Critical Text

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI i

ÖNSÖZ ii

ÖZET vii

ABSTRACT viii

İÇİNDEKİLER ix

GİRİŞ 1
METİN ŞERHİ 1
1.1. Tanım 1
1.2. Tarihçe 5
2. TÜRK EDEBİYATINDA ŞERH 6
2.1. Tartışmalar 7
2.2. Karakteristik Özellikleri 14
2.3. Türkçe Eserlerin Türkçe Şerhleri 20
2.3.1. Mensur Eser Şerhleri 20
2.3.2. Manzum Eser Şerhleri 20
2.3.2.1. Münferit Şiirler 21
2.3.2.2. Dîvânlar 22
2.3.2.3. Mesnevîler 22
2.3.2.4. Manzum Sözlükler 23
2.3.2.5. Kendi Şiirine Şerhler 23
2.4. Arapça Eserlerin Türkçe Şerhleri 24
2.4.1. Dînî ve Tasavvufî Eser Şerhleri 24
2.4.1.1. Dînî Eserler 24
2.4.1.2. Tasavvufî Eserler 24
2.4.1.3. İlmî Eserler 25
2.4.1.4. Edebî Eserler 26
2.4.1.4.1. Münferit Şiirler 26
2.4.1.4.2. Müstakil Eserler 26
2.5. Farsça Eserlerin Türkçe Şerhleri 27
2.5.1. Mensur Eser Şerhleri 27
2.5.1.1. Edebî Eserler 27
2.5.1.2. Ansiklopedik Eserler 27
2.5.2. Manzum Eser Şerhleri 27
2.5.2.1. Münferit Şiirler 27
2.5.2.2. Dîvânlar 28
2.5.2.3. Mesnevîler 28
3. ANADOLU SAHASI MESNEVÎ-Yİ MA'NEVÎ TERCÜME VE ŞERHLERİ 29
3.1. Tercüme / Çeviri 29
3.2. Anadolu Sahası Mesnevî-yi Ma'nevî Tercümeleri 32
3.2.1. Telif-Tercüme Tarzındaki Eserlerde Mesnevî Etkisi 32
3.2.1.1. Gülşehrî'nin Gülşen-nâme ve Felek-nâmesi 33
3.2.1.2. Âşık Paşa'nın Garîb-nâmesi 34

3.2.1.3. Ahmedî'nin İskender-nâmesi 34
3.2.2. Mesnevî'nin Tamamına Yapılan Manzum Tercümeler 35
3.2.2.1. Nahîfî Tercümesi 36
3.2.2.2. Mehmed Şâkir Tercümesi 36
3.2.2.3. Ahmet Metin Şahin Tercümesi 37
3.2.3. Mesnevî'nin Tamamına Yapılan Mensur Tercümeler 37
3.2.3.1. Veled Çelebi İzbudak Tercümesi 37
3.2.3.2. Şefik Can Tercümesi 38
3.2.3.3. Adnan Karaismailoğlu Tercümesi 38
3.2.3.4. Derya Örs - Hicabi Kırlangıç Tercümesi 38
3.2.4. Mesnevî'ye Yapılan Kısmî Tercümeler 39
3.2.4.1. Aruz Vezniyle Yapılan Tercümeler 39
3.2.4.1.1. Âsafî'nin Cezîre-yi Mesnevî'si 39
3.2.4.1.2. Muhammed Nazmî-yi Halvetî Tercümesi 39
3.2.4.1.3. Hayri Bey Tercümesi 39
3.2.4.1.4. Feyzi Halıcı Tercümesi 40
3.2.4.1.5. Abdullah Öztemiz Hacıtahiroğlu Tercümesi 40
3.2.4.1.6. Nuri Baş Tercümesi 40
3.2.5. Hece Vezniyle Yapılan Tercümeler 40
3.2.5.1. Feyzullah Sacid Ülkü Tercümesi 40
3.2.5.2. M. Faruk Gürtunca Tercümesi 41
3.2.5.3. Veysel Öksüz Tercümesi 41
3.2.6. Hikâye Seçkisi Tarzındaki Tercümeler 41
3.2.6.1 Sadîkî Seçkisi 41
3.2.6.2. Fazlullâh Rahîmî'nin Gülzâr-ı Hakîkat'ı 42
3.2.6.3. Hoca Abdulmuhsin Seçkisi 42
3.2.6.4. Eyüp Necati Perhiz Seçkisi 42
3.2.6.5. Şemseddin Yeşil Seçkisi 42
3.2.6.6. Şefik Can Seçkisi 42
3.2.6.7. Kenan Sarıalioğlu Seçkisi 43
3.2.6.8. Mehmet Kanar Seçkisi 43
3.2.6.9. Hatice Gülcan Topkaya Seçkisi 43
3.2.6.10. Kaan Dilek Seçkileri 43
3.2.6.11. Mehmet Önder Seçkileri 44
3.2.6.12. Sadık Gündüz Seçkisi 44
3.2.6.13. Mehmet Zeren Seçkisi 44
3.2.6.14. İsa Kayaalp Seçkisi 45
3.2.6.15. Selim Gündüzalp Seçkisi 45
3.2.6.16. Bayram Ali Kaya Seçkisi 45
3.2.6.17. Cihan Okuyucu Seçkisi 45
3.2.6.18. Yakup Şafak Seçkisi 45
3.2.6.19. Mehmet Demirci Seçkisi 45
3.2.6.20. Şaban Karaköse Seçkisi 46
3.2.7. Konulu Beyit Seçkileri 46
3.3. Anadolu Sahası Mesnevî-yi Ma'nevî Şerhleri 46
3.3.1. Mesnevî'nin Tamamına Yapılan Şerhler 46
3.3.1.1. Sürûrî (ö. 1569) Şerhi 46
3.3.1.2. Şem'î Şem'ullâh (ö. 1011/1602-1603) Şerhi 47
3.3.1.3. İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî (ö. 1631) Şerhi 47

3.3.1.4. Şifâyî Mehmed Dede (ö. 1671) Şerhi 48
3.3.1.5. Şeyh Murâd-ı Buhârî (ö. 1848) Şerhi 48
3.3.1.6. Ahmed Avni Konuk (ö. 1938) Şerhi 49
3.3.1.7. Tâhirü'l-Mevlevî (ö. 1951) Şerhi 49
3.3.1.8. Abdülbâki Gölpınarlı (ö. 1982) Şerhi 50
3.3.2. Mesnevî'ye Yapılan Kısmî Şerhler 50
3.3.2.1. Mesnevî'nin 1. Cilt Şerhleri 50
3.3.2.1.1. Mu'înî (ö. 839/1436'dan sonra) Şerhi 50
3.3.2.1.2. Seyyid Ebussu'ûd bin Seyyid Sa'dullâh el-Hüseynî el-Kayserî Şerhi 51
3.3.2.1.3. Sarı Abdullâh Efendi (ö. 1660) Şerhi 51
3.3.2.1.4. Mehmed el-Mevlevî (17. yüzyıl) Şerhi 52
3.3.2.1.5. Âbidîn Paşa (ö. 1906) Şerhi 52
3.3.2.1.6. Ken'an Rifâî (ö. 1950) Şerhi 53
3.3.2.2. Mesnevî'nin Diğer Ciltlerinin Şerhleri 53
3.3.2.2.1. Pîr Muhammed Efendi (ö. 1617) Şerhi. 53
3.3.2.2.2. Tâlibî Hasan Dede (ö. 1717-8) Şerhi 53
3.3.2.2.3. Erzurumlu Ahmed Nâim (ö. 19. yüzyılın ilk yarısı) Şerhi 54
3.3.2.3. Mesnevî'nin Bir Bölümünün Şerhleri 54
3.3.2.3.1. Abdülmecîd-i Sivâsî (ö. 1639) Şerhi 54
3.3.2.3.2. İsmâil Hakkı Bursevî (ö. 1725) Şerhi 55
3.3.2.3.3. İbrâhim Big (15. yüzyıl) Şerhi 55
3.3.2.3.4. Sûdî-yi Bosnevî (ö. 1592/1596) Şerhi 55
3.3.2.3.5. Mehmet Muhlis Koner (ö. 1957) Şerhi 56
3.3.2.3.6. O Mevlevî / Orhan Kuntman (ö. 2007) Şerhi 56
3.3.2.3.7. Hüseyin Top (ö. 2008) Şerhi 56
3.3.2.4. Sadece Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytine Yapılan Şerhler 57
3.3.2.4.1. Ağa-zâde Mehmed Dede (ö. 1653) Şerhi 57
3.3.2.4.2. Ambarcı-zâde Dervîş Alî (ö. 1715) Şerhi 57
3.3.2.4.3. Bağdatlı Âsım (ö. 1888'den sonra) Şerhi 57
3.3.2.4.4. Mehmed Emîn Şerhi 57
3.3.2.4.5. Rızâeddîn Remzî er-Rıfâ'î (ö. 19. yüzyılın ilk yarısı) Şerhi 58
3.3.2.4.6. Yaman Dede / Mehmed Kadir (Diyamandi) Keçeoğlu (ö. 1962) Şerhi 58
3.3.2.4.7. İbrahim Aczî Kendî (ö. 1965) Şerhi 58
3.3.2.4.8. Ahmed Ateş (ö. 1966) Şerhi 58
3.3.2.4.9. Selçuk Eraydın (ö. 1995) Şerhi 59
3.3.2.4.10. Kemal Sönmez Şerhi 59
3.3.2.4.11. Kudsi Erguner (d. 1952) Şerhi 59
3.3.2.4.12. Kaan Dilek Şerhi 60
3.3.2.4.13. Erkan Türkmen (d. 1943) Şerhi 60
3.3.2.4.14. Süleyman Uludağ Şerhi 60
3.3.2.5. Mesnevî Seçkilerinin Şerhleri 60
3.3.2.5.1. Yûsuf-ı Sîneçâk'in Cezîre-yi Mesnevî'sine Yapılan Şerhler 60
3.3.2.5.1.1. İlmî Mehmed Dede (ö. 1611) Şerhi 61
3.3.2.5.1.2. Abdülmecîd-i Sivâsî'nin (ö. 1639) Şerhi 61
3.3.2.5.1.3. Abdullâh-ı Bosnevî (ö. 1644) Şerhi 61
3.3.2.5.1.4. Cevrî İbrâhim Çelebi (ö. 1654) Şerhi 62
3.3.2.5.1.5. Şeyh Gâlib (ö. 1799) Şerhi 62
3.3.2.5.1.6. Ferîd Efendi Şerhi 63
3.3.2.5.2. Mesnevî'den Karışık Seçkilerin Şerhleri 63

3.3.2.5.2.1. Şâhidî İbrâhim Dede (ö. 1550) Şerhi....63
3.3.2.5.2.2. Hacı Pîrî Şerhi....63
3.3.2.5.2.3. Abdülmecîd Muharrem ez-Zilî Şerhi....63
3.3.2.5.2.4. İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî (ö. 1631) Şerhleri....64
3.3.2.5.2.5. Ahmed Sabûhî Dede (ö. 1646) Şerhi....64
3.3.2.5.2.6. Adnî Receb Dede (ö. 1683/1689) Şerhi....65
3.3.2.5.2.7. Seyyid Mehmed Şükrî Şerhi....65
3.3.2.5.2.8. Hoca-zâde Seyyid Mehmed Râsim el-Mevlevî Şerhi....65
3.3.2.5.2.9. Mehmed Es'ad Dede (ö. 1913) Şerhi....65
3.3.2.6. Mesnevî'nin Sadece Bir-İki Beytine Yapılan Şerhler....65
3.3.2.7. Sadece Mesnevî'nin Dîbâcesinin Şerhleri....66
3.3.2.7.1. Mollâ Fenârî (ö. 1431) Şerhi....66
3.3.2.7.2. İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî (ö. 1631) Şerhi....66
4. MESNEVÎ'NİN MUTEBER NÜSHASI VE NEŞİRLERİ....66
4.1. Mesnevî'nin En Kıymetli Kabul Edilen Nüshası....66
4.2. Mesnevî'nin Neşirleri....67
4.3. Reynold A. Nicholson Neşri (Tenkitli Metin, Tercüme ve Şerh)....68

1. BÖLÜM: ŞEM'Î ŞEM'ULLÂH....70
1.1. HAYATI....70
1.1.1. Şöhreti....71
1.1.2. Künyesi, Lakapları, Memleketi ve Yaşamından Kesitler....72
1.2. ESERLERİ....74
1.2.1. Şerh-i Gülistân....75
1.2.2. Şerh-i Dîvan-ı Hâfız....75
1.2.3. Şerh-i Dîvân-ı Şâhî....76
1.2.4. Şerh-i Bahâristân....76
1.2.5. Şerh-i Pend-nâme....76
1.2.6. Tuhfetü'l-Âşıkîn....77
1.2.7. Şerh-i Bostân....77
1.2.8. Şerh-i Mantıku't-Tayr....77
1.2.9. Şerh-i Tuhfetü'l-Ahrâr....77
1.2.10. Şerh-i Subhatu'l-Ebrâr....78
1.2.11. Şerh-i Mahzen-i Esrâr....78
1.2.12. Şerh-i Kasîde-yi Emâlî....78
1.2.13. Terceme-yi Kasîdetü'n-Nûniyye....79
1.2.14. Terceme-yi Şurûtu's-Salât....79
1.2.15. Şerh-i Mesnevî....79
1.2.15.1. Birinci Cilt....80
1.2.15.2. İkinci Cilt....81
1.2.15.3. Üçüncü Cilt....82
1.2.15.4. Dördüncü Cilt....83
1.2.15.5. Beşinci Cilt....84
1.2.15.6. Altıncı Cilt....84

2. BÖLÜM: ŞERH-İ MESNEVÎ (I. CİLT)....88
2.1. DÎBÂCESİ....88
2.1.1. Besmele - Hamdele - Tevhîd....88

2.1.2. Na't 88
2.1.3. Sebeb-i Teşrîh 88
2.1.4. Methiye - Duâ 89
2.2. OKUYUCUYU MESNEVÎ ŞERHİNE HAZIRLAMA 89
2.2.1. Merâtib-i Külliyye ve Hazerât-ı Hamse 89
2.2.2. Nev'-i İnsan 90
2.2.3. Ney - İnsan-ı Kâmil Mukâyesesi 90
2.2.4. Mesnevî - Kur'ân-ı Kerîm Mukâyesesi 91
2.3. ESERDEKİ GENEL METİN ŞERHİ METODU 91
2.3.1. Dîbâcenin Tercüme ve Şerhi 93
2.3.2. Başlıkların (Ser-suhan) Tercüme ve Şerhi 94
2.3.3. Başlıkların Bütün Hâlde Tercümesi 94
2.3.4. Başlıkların Parça Parça Tercümesi 95
2.3.5. Başlıkların Şerhi 95
2.3.6. Beyitlerin Tercüme ve Şerhi 96
2.3.6.1. Mısrâ Mısrâ Tercüme 96
2.3.6.2. Mısrâ Mısrâ Şerh 97
2.3.6.3. Beyitlerin Bütün Hâlde Tercüme ve Şerhi 98
2.3.6.4. Mısrâ Anlamının Diğer Mısrâda Tamamlanması 99
2.3.6.5. Beytin Anlamına Dâir Açıklamaların Sonraki Beyitte Verilmesi 99
2.3.6.6. Olması Gereken Söz Dizimi 100
2.3.7. Farklı Tercüme-Şerh İmkân ve İhtimallerinin Değerlendirilmesi 101
2.3.7.1. Kelimelerin Okunuşlarına Göre 101
2.3.7.2. Kelime ve Terkiplerin Gramerine Göre 102
2.3.7.3. Söz Dizimine Göre 103
2.3.8. Beyitteki Kelimelerin Anlamlarının Verilmesi 103
2.3.8.1. Kelime Anlamlarının Mısrâ Tercümelerinden Sonra Verilmesi 103
2.3.8.2. İkinci Mısrânın Tercümesinden ve Tüm Beytin Şerhinden Sonra Verilmesi 103
2.3.8.3. Derkenâr Olarak Verilmesi 104
2.3.8.4. Bilinen Kelime ve Terkipler 104
2.3.8.5. Kelime Açıklamaları 104
2.3.8.6. Yerine Göre Kelime Anlamı 105
2.3.9. Şârihin Beyitlerden Hisse Vermesi 105
2.3.10. Şârihin Kıssadan Hisse Vermesi 106
2.3.11. Yorum ve Şerhe Geçiş 106
2.4. ŞERHTE DİL ÖĞRETİMİ 107
2.4.1. Farsça Öğretimi 108
2.4.1.1. Farsça Gramer Öğretimi 108
2.4.1.2. Farsça Kelimelerin Farklı Şekilleri 110
2.4.2. Arapça Öğretimi 110
2.4.2.1. Arapça Gramer Öğretimi 111
2.4.2.2. Arapça Kelimelerin Farklı Telaffuzları 112
2.4.3. Arapça – Farsça Mukayeseli Dil Öğretimi 112
2.4.4. Kelime Anlamlarının Nüanslarına İşaret 113
2.4.5. Kelimelerin Fasîh ve Galat Olma Durumları 113
2.4.6. Deyimler 113
2.5. ŞİİR BİLGİSİ ÖĞRETİMİ 114
2.5.1. Belâgat Unsurlarının Açıklanması 114
2.5.1.1. Beyân Unsurlarının Açıklanması 115

2.5.1.2. Bedî Unsurlarının Açıklanması 117
2.5.2. Edebî Tenkit 118
2.6. GENEL KÜLTÜR EĞİTİMİ 119
2.6.1. Kavramlar ve Kavramlar Arasındaki Farklar Hakkında Bilgi Verilmesi 119
2.6.2. Kelimeler Arasındaki Farklar 120
2.6.2.1. Müterâdif (Eşanlamlı) Kelimelerin Nüanslarına İşâret 120
2.6.2.2. Eş Yazılımlı Farklı Harekeli Kelimelerin Farklarına İşâret 120
2.6.3. Tarihî Şahsiyetler ve Ekoller Hakkında Bilgi 121
2.6.3.1. Şahıslar 121
2.6.3.2. Ekoller Hakkında 122
2.6.3.3. Lâkaplar Hakkında 123
2.6.4. Yer Adları ile İlgili Açıklamalar 124
2.6.5. Âdetler ve Sosyal Hayat Hakkında Bilgi 124
2.7. ŞERHİN KAYNAKLARI 125
2.7.1. Konuyu Açıklayıcı Atıfta Bulunma 125
2.7.1.1. Âyet Alıntıları 126
2.7.1.2. Hadîs / Hadîs-i Kudsî Alıntıları 126
2.7.1.3. Peygamberler Târihi ve İslâm Târihinden Alıntılar 127
2.7.1.4. Evliyâ Menâkıbından Alıntılar 128
2.7.1.5. Tasavvufî-Edebî Eserlerden Alıntılar 129
2.7.2. Kelimelerin Anlamları İçin Şâhit Gösterme (İstişhâd) 130
2.7.2.1. Âyetlerden İstişhâd 130
2.7.2.2. Şiirlerden İstişhâd 131
2.7.2.3. Lugâtlardan İstişhâd 132
2.7.2.4. Tasavvuf Istılâhı İçin Tasavvufî Eserlerden İstişhâd 132
2.7.3. Alıntılanan ve İstişhâd Edilen Metinlerin Tercüme-Şerhi 133
2.7.4. Birinci Cilt Şerhinde İsimleri Verilen Kaynaklar 134
2.8. MEVLÂNÂ VE MESNEVÎ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRMELER 134
2.8.1. Mevlânâ 134
2.8.1.1. Mevlânâ'nın Tahkiye Üslûbu 134
2.8.1.2. Mevlânâ'nın Dili Kullanma ve Tahkiyedeki Niyeti 135
2.8.2. Mesnevî 135
2.8.2.1. Mesnevî Üzerine Düşünceler 135
2.8.2.2. Mesnevî'nin Nazım ve Yazım Süreci 136
2.8.2.3. Mesnevî'nin Nüshaları Arasındaki Farklara Temas 138
2.9. ŞEM'Î'NİN DİĞER MESNEVÎ ŞÂRİHLERİYLE ETKİLEŞİMİ 139
2.9.1. Sürûrî - Şem'î 140
2.9.1.1. Sürûrî'nin Yaptıkları Hakkında Yorumsuz Durum Tespiti 141
2.9.1.2. Sürûrî'nin Tercihleri Hakkında Yorumlar 142
2.9.1.3. Sürûrî'nin Şem'î'ye Etkisi 142
2.9.1.4. Şem'î'nin Sürûrî'nin İsmini Veriş Üslûbu 144
2.9.2. Şem'î - Ankaravî 144
2.9.2.1. Ankaravî'nin Sürûrî ve Şem'î Eleştirisi 145
2.9.2.2. Ankaravî'nin Şem'î'den Aynen Alıntı Yapması 146
2.10. MESNEVÎ'Yİ DOĞRU OKUMA KILAVUZU 147
2.10.1. Aruz Kılavuzu 148
2.10.1.1. Harekeli Harflerin Sâkin veya Sâkin Harflerin Harekeli Okunması 148
2.10.1.2. Kelimelerin Müşedded veya Muhaffef Okunması 149
2.10.1.3. Kelimelerin Harf Hazfı veya Ziyâdesiyle Okunması 149

2.10.1.4. Vasl-ı Hâ ile Okuma 150
2.10.1.5. Mevlânâ'nın Vezin Tasarrufuna İşâret 150
2.10.2. Kâfiye Kılavuzu 151
2.10.2.1. Kâfiye Kelimesinde Mukayyed Revînin Mutlak Revî Yapılması 151
2.10.2.2. Kâfiye Kelimesinde Revî Harfinin Değiştirilmesi 151
2.10.2.3. Kâfiye Kelimesinde Ridf Harfinin Değiştirilmesi 152
2.10.2.4. Kâfiye Kelimesinde Tevcîhte Değişiklik Yapılması 152
2.10.2.5. Her İki Mısrâda Kâfiye Kelimelerinde Değişiklik Yapılması 153
2.10.3. Harf ve Hareke Kılavuzu 153
2.10.4. Bâb (Vezin) Kılavuzu 154
2.10.5. Gramer Kılavuzu 154
2.10.5.1. İzâfet Terkîbi (Muzâf-Muzâfunileyh) 154
2.10.5.2. Kelimelerin Müfred ve Mürekkep Oluşları 155
2.10.5.3. Fiillerden Önce Gelen Bâ'nın Okunuşu 155
2.11. BİRİNCİ CİLDİN NÜSHALARI 156
2.11.1. Nüsha Tavsifleri 159
2.11.2. Nüsha Şeceresi 175
2.12. TENKİTLİ METNİ KURMADA DİKKAT EDİLEN HUSUSLAR 180
2.12.1.Tenkitli Metne Esas Alınan Nüshaların Tespiti 180
2.12.2. Metin Derkenârlarının Metne Dâhil Edilmesi 181
2.12.3. Varak ve Satır Numaraları ile Nüsha Farklarının Gösterilmesi 182
2.12.4. Dipnotlardaki Açıklamalar 182
2.12.5. Metni Okumada Dikkat Edilen Hususlar 183
2.12.6. Metni Yazılı Hâle Getirmede Dikkat Edilen Hususlar 185
2.12.7. Metnin Şekillendirilmesi ve Yazım Kuralları 191
2.13. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ 193

3. BÖLÜM: TENKİTLİ METİN 194

4. BÖLÜM: ŞERH SÖZLÜĞÜ 1319
4.1. Kelime Anlamları Sözlüğü 1319
4.2. Gramer Sözlüğü 1357
4.3. Metin İçi Anlamlar Sözlüğü 1384

SONUÇ 1404

BİBLİYOGRAFYA 1407

ÖZGEÇMİŞ 1437

GİRİŞ

1. METİN ŞERHİ

1.1. Tanım

Klâsik Türk Edebiyatı araştırmacısının temel uğraşılarından birisi de, kendi sahasına ait metinleri ilmî usûllerle ortaya koymanın yanında, bu edebiyatın dünyasını anlamaya, açıklamaya çalışmaktır. Kelime anlamı "açmak, yarmak; eti ve benzeri şeyleri açmak, yani açıp genişletmek", olan *şerh* kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de İnşirâh Sûresinin ilk ayetinde "*E lemneşrah leke sadrek* (Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi?)"[1] şeklinde; Mesnevî-yi Ma'nevî'de ise "*Sîne hâhem şerha şerha ezfirâk / Tâ bugûyem şerh-i derd-i iştiyâk* (Sîne isterim yarık yarık, sözü olsun firâk / Ki anlatayım özlemimi derdimi nedir bu iştiyâk)"[2] şeklinde geçmektedir. *Metin şerhi* ise terim olarak "bir metnin sırlarını, ince dikkatler gerektiren ifade ve nüktelerini açıklama ve yorumlamak"[3], "muhtelif ilim dallarında incelenen bir eser hakkında yazılan açıklayıcı eser"[4], "bir metnin daha iyi anlaşılsın diye, o metni başkalarından daha iyi anladığı kanaatinde olan kişiler tarafından açıklanması"[5] manalarında kullanılır. Şerh ve metin şerhi ile ilgili bu tanımlardaki ortak nokta bir şeyden, bir metinden "kapalılığın giderilip gizli olan şeyin ortaya konmasıdır"[6].

---

[1] İnşirâh/1 (Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, (Haz.: Hayrettin Karaman-Ali Özek-İbrahim Kâfi Dönmez- Mustafa Çağrıcı-Sadrettin Gümüş-Ali Turgut), Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1997, s. 596).

[2] Beytin tercümesi merhum Prof. Dr. Tunca Kortantamer'in özel notları arasındaki Mesnevî'nin ilk on sekiz beytinin manzum tercümesinden alınmıştır.

[3] Hüseyin Kâzım Kadri; Büyük Türk Lûgati, Cilt 3, İstanbul 1943, s.217-218.

[4] Carra de Vaux; "Şerh", İslam Ansiklopedisi, Cilt 11, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 429.

[5] Tunca Kortantamer; "Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi", Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Sayı 8, 1994, s. 1.

[6] M. A. Yekta Saraç; "Şerhler", Türk Edebiyatı Tarihi, Cilt 2, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2006, s. 121.

Amaç metni anlama ve anlatmaya çalışma olunca karşımıza çıkan unsurlardan ilki "şerh-i mütûn" da denilen "metinler şerhi" olur. Ancak şerhin birçok yolu olduğu gibi bu ifadeyi karşılayan kelimeler de farklılıklar arz etmektedir. *"Eski edebiyat metin çalışmalarında geçmişten günümüze; metin tespiti, metin tetkiki, metin şerhi, metin izahı, metin tahlili, metin tenkidi, metin çözümlemesi, metin açıklaması, metin eleştirisi ve benzeri terimlerle ifade edilen metin incelemesine ilişkin kavramların, hâlâ tam olarak ne anlama geldikleri, metin incelemesi içindeki yerleri, farklı, benzer ve aynı olan yanları net olarak açıklık kazanamamıştır."*[7] Bu isimlendirmelerin tümü şerh gibi metni doğru anlama ve anlatma gayretinden doğmuştur. Bu terimlerden özellikle "tahlîl" ve "tenkît", şerh ile karıştırılan kavramlardır.

Klâsik ilim ve kültür dünyasında tahlîl ile söz pek ilişkilendirilmemiş, edebiyat ıstılâhı olarak da "tahlîl", sadece muammâ çözümünde bir işlemin adı olarak kullanılmıştır.[8] Tahlîli Mine Mengi şu şekilde tanımlamaktadır: *"kavram olarak halletmek, cüz cüz eylemek, parçalarına ayırmak vb. anlamlarla sözlüklerin tanımladıkları tahlilin, metin incelemesine ilişkin olarak edebiyat terminolojisi içerisinde yer alışı şüphesiz şerhe göre daha yenidir. Ancak şerhle benzeşen yanları vardır. Tahlilde de şerhte olduğu gibi bilgilendirme esastır. Bilgi vermek için açıklamaya yer verilir. Tahlil adı altında yapılan metin incelemesi çalışmalarında, bir metnin şeklinden, ölçüsünden, kafiyesinden, dilinden, edebî sanatlarından, konusundan, sanatçının metin içerisinde oluşturduğu, hayal, duygu ve düşünce dünyasından, metnin sanatçının iç dünyası, toplum ve dönemle olan ilişkisinden vb. özelliklerden söz edildiği görülür. Bu kapsamıyla tahlil, şerhe göre daha etraflı, daha bütüne yöneliktir. Tahlil edenin yorumu, işin içine daha çok girer. Dolayısıyla tahlil şerhten ayrı, müstakil metin incelemesi çalışması olarak düşünülebileceği gibi, kapsamlı bir metin incelemesi içerisinde incelemenin şerhten sonraki basamağı, devamı olarak da düşünülebilir."*[9] Bu açıklamalara göre tahlilin şerhle ortak olan tarafı, bilgilendirmenin esas olmasıdır. Tahlil-şerh ilişkisi konusunda M. A. Yekta Saraç'ın görüşleri de ana hatlarıyla bu minvaldedir. Ancak yazar farklı bir tespitiyle dikkat çeker. Saraç'a göre bütünü parçalarına ayırmak demek olan tahlîl,

---

[7] Mine Mengi; "Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine", Divan Şiiri Yazıları, Akçağ Yayınevi, Ankara 2000, s. 73.

[8] Saraç; "Şerhler", s. 122.

[9] Mengi; "Metin Şerhi...", s. 76. Metin tahlili konusunda aynı yazara ait başka bir yazı için bkz. Mine Mengi; "Metin İncelemesi Aşamaları, Terimleri ve Bunlardan Biri: Metin Tahlili", Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/3 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı I), Summer 2007, s. 407-417.

bütünü değil parçaları tanıtır. Parçalardan hareketle genel hükümlere ulaşılır.[10] Rıza Filizok, "metin şerhi"nin belâgat geleneği ile "metin tahlîli/analizi"nin de retorik geleneği ile birlikte doğup geliştiğini belirtirken aralarındaki temel farkı şu şekilde ortaya koyar: Metin şerhi "Yazar ne diyor?" sorusunun cevabını arar; metin tahlîli de "Yazar ne diyor?" sorusunun yanında "Bunu nasıl söylüyor?" sorusuna da cevap arar. Metin tahlîlinde muhtevânın yanında şekil de dikkate alınır ve muhtevâ-şekil ilişkisi ortaya çıkarılmaya çalışılır.[11]

Ancak tahlil, edebiyatımızda şerhe göre daha yenidir ve giderek önem kazanmaktadır. Metin tahlîlini Türkiye'de ilk ve Batıdaki usûlüne uygun bir şekilde uygulayanların başında Mehmet Kaplan gelmektedir. Eski Türk Edebiyatı sahasında yapılan metin tahlîli çalışmalarının ilk örneği, Ali Nihad Tarlan'ın ilk olarak 1964 yılında yayınlamış olduğu "Şeyhî Divanı'nı Tetkik"[12] adlı çalışmasıdır. Tarlan'ın bu çalışmasında *"divandaki bütün şiir elemanlarının mümkün olduğu kadar tam gerçekleştirilmeye çalışılmış bir dökümü ile karşılaşırız. Şekil özellikleri, imlâ özellikleri, dil unsurları, edebî sanatlar, âyet, hadis, kıssa, fikir, duygu ve benzeri bütün elemanlar âdetâ bir yığma hâlinde verilir."*[13] Tunca Kortantamer, Tarlan'ın bu çalışmasındaki eksikliklerine dikkat çekerek, Şeyhî'yi devrindeki diğer şairlerden ayıran şahsî özelliklerini açıklığa kavuşturmayışını eksiklik olarak nitelendirir.[14] Tarlan'ı, Harun Tolasa "Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası"[15] adlı çalışmasıyla takip eder. Daha sonra Mehmet Çavuşoğlu "Necati Bey Divanı'nın Tahlili"[16], M. Nejat Sefercioğlu "Nev'î Divanı'nın Tahlili"[17], Cemal Kurnaz "Hayâlî Bey Divanı'nın Tahlili"[18] ve İsa Kayaalp "Sultan Ahmed Divanı'nın Tahlili"[19] isimli eserleriyle bu usûlün takipçisi olurlar.[20]

Tenkit ise "nakd" kökünden gelir. Nakd *mal alıp verirken verilen para* anlamındadır. İlm-i nakd yani tenkit ilmi ise şiirin iyisini kötüsünden ayırma ilmi olarak tanıtılır. Edebiyatımızda metin tenkidi, temelini tezkirecilikten alır. Bu temel, tezkirecilikle birlikte tefsir ilminin ortaya çıktığı döneme yani Kur'an'ı anlama çalışmalarına kadar

---

[10] M. Ali Yekta Saraç; "Divan Tahlilleri Üzerine", İlmî Araştırmalar Dergisi, Cilt 8, 1999, s. 209.
[11] Rıza Filizok; "Metin Şerhi, Metin Tahlili ve Mehmet Kaplan", Dergâh Dergisi, Cilt 17, Sayı 194, Nisan 2006, s. 10.
[12] Ali Nihad Tarlan; Şeyhî Divanı'nı Tetkik, 4. Basım, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.
[13] Kortantamer; "Teori Zemininde...", s. 6.
[14] Kortantamer; agm, s. 6.
[15] Harun Tolasa; Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası, Akçağ Yayınları, Ankara 2001.
[16] Mehmet Çavuşoğlu; Necati Bey Divanı'nın Tahlili, Kitabevi, İstanbul 2001.
[17] M. Nejat Sefercioğlu; Nev'î Divanı'nın Tahlili, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
[18] Cemal Kurnaz; Hayâlî Bey Divanı'nın Tahlili, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996.
[19] İsa Kayaalp; "Sultan Ahmed Divanı'nın Tahlili", Kitabevi, İstanbul 1999.
[20] Divanlar üzerine tahlil çalışmaları ile ilgili geniş bilgi için bkz. Saraç; "Divan Tahlilleri...".

uzanır. Tezkirelerimizde tenkidin iki yönü vardır. Birincisi esere yöneltilen tenkitlerdir. Bazen bu tenkitlerin basmakalıp ifadelerle verildiği eserlerle karşılaşırız. İkincisi şaire yönelik tenkittir.

Batılı anlamda, eleştiri olarak da adlandırabileceğimiz tenkit ise "edebiyat terminolojisindeki yerini Tanzimat döneminde alır. Eser ya da metne ilişkin önemini ise Servet-i Fünûn döneminde kazanır ve bu dönemde tenkide açıklamayla birlikte yorumlama işlevi de verilerek belirli bir yönteme dayandırma tartışmaları başlamıştır. Metin tenkidinin görevi metni her yönüyle gözler önüne serme, bu yolla değerlendirme ve değerlendirerek seçme işidir."[21] Bu noktada tenkidin amaç olarak şerh ve tahlille birleştiği görülür. Tenkide metni tanıtma işiyle başlanır ancak bu, amaç olarak ikinci plândadır. İlk plânda metnin estetik yönden değerlendirilmesi, yani metninde başarılıyla başarısızın farklıyla sıradan olanın seçilmesi, ayrılması amaçtır. İşin içine estetik boyutu girince objektiflikten söz etmek mümkün olmamaktadır. Tarlan, tenkidin subjektif, şerhin ise objektif olduğu iddiasındadır. "Metin şerhi edebî bir tenkit değildir… Edebî tenkit bediî güzelliğin üzerinde hüküm verir. Bediî güzellik henüz kanunları lâyıkıyla belirmeyen enfüsî sezişlerle mahiyeti anlaşılan bir hadisedir. Sanat ve edebiyat münekkidi, edebî eser üzerinde ikinci bir edebî eser yaratan bir ediptir."[22] diyen Tarlan bu nedenle tenkidin subjektif olduğunu söyler. Hâlbuki metin şerhi objektif olmalıdır. Burada objektiflikten kasıt ise şârihin metni beğenip beğenmeme yönünde yorum yapmaması olarak düşünülebilir.

Tarlan'a göre *"Metin şerhi anlamaya çalışır. Yolu afakîdir, neticeleri objektif maddelerdir. Okuyanın zevkine hiçbir zaman müdahale etmez. Ve hiçbir zaman esere güzel ya da çirkin vasıflarını vermez. Bir operatör veya kimyager tarafsızlığı ile eseri teşrih ve tahlil eder. Müşterek maddelerini bulur, onları sıralar, her devir için hususi bir yürüyüş noktası bulmaya çalışır."*[23] Tunca Kortantamer ise şerhin hayatımızın her sahasında ortaya çıktığını ve bu anlamda bir futbol maçında maç hakeminin futbol kuralları metnini şerh ettiğini, bunu da seyirci ve oyunculara düdüğü ve el kol hareketleriyle açıkladığını söyler.[24] Bu bakış açısına göre "yani" kelimesi ile başlayan her cümle aslında şerh esasına dayanmaktadır. Çünkü "yani" kelimesini kullanan kişi cümlesini daha açık ve anlaşılır kılmak kaygısındadır.

---

[21] Mengi; "Metin Şerhi...", s. 78.
[22] Ali Nihad Tarlan; "Metinler Şerhine Dair", Edebiyat Meseleleri, İstanbul 1981, s. 192.
[23] Tarlan; agm, s. 192.
[24] Kortantamer; "Teori Zemininde...", s. 1.

1.2. Tarihçe

Metin şerhi, İslâm kültüründe tefsîr, belâgat vb. ilim dallarında olduğu gibi Kur'an'ı anlama ve yorumlama gayretleri sonucunda ortaya çıkmış bir sistemdir. *"İslam kültür dünyasında varlığının bütün karakteristik çizgilerini tıpkı filoloji, belagat, tarih, biyografi ve benzeri birçok dal gibi Kur'an'ı ve onun i'câzını daha iyi anlamaya yönelik araştırmalara borçludur."*[25] Dolayısıyla bu niyetle kaleme alınan her türlü eser, özü itibarıyla aynı kaynağa ulaşma çabası içerisindedir. Amaç, müphem kalmış kimi kavramların zihinlerde ve satırlarda çözümlenme gayretidir. *"Şark İslam dünyasında ilk dönemlerden itibaren yazılan şiirler ve edebî metinler, muhtevalarında devirleriyle ilgili bazı tabirler bulundurduğu, devirlerinde meydana gelip sonradan unutulan bazı hadiselere işaret ettiği için zamanla anlaşılırlığını yitirmeye başlamıştır. Bunun üzerine bu eserlerdeki müşkülleri bilenler henüz hayatta olduğu için onların bilgileri ışığında bu müşküller çözümlenip gerekli açıklamalar eserlerin ilgili yerlerine eklenmeye başlanmıştır. Temelde Kur'an'ı daha iyi anlamaya yönelik çalışmalar tefsir ilminin doğmasına neden olurken, şerhin başta edebiyat olmak üzere gerek müspet gerekse birçok bilim dalında yapılmaya başlandığını görmekteyiz."*[26]

Söz konusu çalışmaların ardından şerh sisteminin oluşmaya başladığı bilinmektedir. Kur'an'ı anlama gayretiyle başlayan bu bütüncül yapı, zaman ve birikim tecrübesiyle müstakil başlıklar halinde dallanıp budaklanmaya başlamıştır. Belirginleşen bir şerh sistemi dâhilinde eserler üretilmeye başlamıştır. *"Bilhassa filologlar, müfessirler, kelamcılar ve filozoflar bu alanda büyük çalışmalar yapmışlardır. Bu alanlarda elde edilen bilgi ve tecrübe sanat ve şiir alanına aktarılmış, orada eserlerin açıklanmasında uygulanmıştır. Hitabet ve kitabetin ortaya çıkardığı edeb literatürü, şâirlerin faaliyeti, şiir tartışmaları, eleştiri, daha fasih ve beliğ ifadenin araştırılması, hep birlikte, klasik metin şerhinin esasını oluşturan bilgilerin tespitinde, kristalleşmesinde önemli roller oynamışlardır. Bu çerçevede lafz, mana, kelime, nahv, cümle, paragraf, ifade şekilleri ve daha çok bedî ve beyân adı altında toplanan retorik figürler araştırılmıştır. Bu iş*

---

[25] Kortantamer; agm, s. 2.

[26] Azmi Bilgin; "Eski Türk Edebiyatında Şerh", 1. Kayseri ve Yöresi Kültür Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni (12-13 Nisan 2001) Bildiriler, Cilt 1, Kayseri 2001, s. 169.

yapılırken mantık dilinden ve usullerinden yararlanılmış, aklî ve vaz'î delaletlerle, sınırlandırmalara, sınıflandırmalara gidilmiş, kurallar konmuştur."[27]

X. yüzyılda edebî tenkitle ilgili eserlerin yazılmaya başlanmasından sonra ise şiirlerin şerh edilmeye başlandığı görülmektedir. Şerhler Kur'an eksenli ana çerçevede kalmak kaydıyla yöntem gelişmesiyle manzum metinlere de uygulanmaya başlamıştır. *"Arap edebiyatında teşekkül eden bu yöntem pek fazla değişime uğramadan Fars ve Türk edebiyatlarında da uygulanmıştır. Bu yöntem Divan edebiyatı ve Tasavvuf edebiyatı metinlerinin şerhinde bazı farklılıklar gösterse de temelde aynı çizgide devam edip gelmiştir. Asıl metinle birlikte sayfa kenarlarında veya metin içinde yer alan kelime, mısra, beyit ve müstakil eser şerhleri Klâsik edebiyatımızda önemli bir yer tutsa da Divan şiirlerinin şerhi örneklerine Osmanlı döneminde nadir rastlanması, bu şiirlerin nasıl yorumlanması gerektiği konusunda günümüzde farklı bakış açılarının doğmasına yol açmıştır."*[28]

Devir faktörünün de etkisiyle anlam dünyaları ve kelime örgüleri klâsik mahiyete bürünen kimi metinlerin anlaşılması için şârihlerin dikkatleri bu kelime ve mana dünyasına yoğunlaşmıştır. *"Bu araştırmalarda dikkatin, sanatlı ifadedeki biçim özelliklerine, anlatımın çeşitli yolları ve unsurlarına, mana ve şekil, bir başka deyişle, öz ve biçim meselelerine yöneldiğini görüyoruz. Sözgelişi, bu dikkatlerin sonucu olarak tartışmalı kelimeler, alışılmadık sentaks özellikleri, kelimelerin felsefî açıdan incelenmesi, ifadede psikolojik etkiler, biçim elemanlarının tespiti, şiir evriminde objektif ölçüler aranması gibi meseleler derinlemesine ele alınmıştır."*[29]

"Eski metinlerde örneklerinin sık görüldüğü derkenârlardan, yani asıl metinle birlikte, metnin sayfa kenarlarında yer alan şerhlerden; tek mısraın, beytin, cümlenin, bir şiirin mısra ve beyitlerinin metin içindeki şerhlerine; ya da müstakil kitap şerhlerine kadar birçok çeşidinin görüldüğü şerhler, divan edebiyatında önemli yer tutarlar. Hâşiye, hâmiş, telhis, ta'likat gibi çeşitlerinin de bulunduğu şerhlerin genelde ortak yanları, açıklama gerektiren kelimeyi, mısraı, beyti, ibareyi, cümleyi ya da metni anlaşılır kılmak amacıyla, açıklamayı esas almalarıdır."[30]

2. TÜRK EDEBİYATINDA ŞERH

---

[27] Kortantamer; "Teori Zemininde...", s. 2.
[28] Bilgin; "Eski Türk Edebiyatında...", s. 169.
[29] Kortantamer; "Teori Zemininde...", s. 2.
[30] Mengi; "Metin Şerhi...", s. 74.

2.1. Tartışmalar

Türkiye'de metin şerhi meselesinde modern manada ilk değerlendirme Ali Nihad Tarlan'ın 1937 tarihli "Metinler Şerhi'ne Dair"[31] adlı yazısında görülmektedir. Tarlan'dan sonra metin şerhi ile ilgili teorik bilgileri 17-18 Ocak 1992 tarihlerinde Ankara'da İLESAM tarafından düzenlenmiş olan "I. Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu"nda sunulan bildirilerin birkaçında görürüz. Kollogyumda bildiri sunanlardan Tunca Kortantamer, Muhammet Nur Doğan ve Emine Yeniterzi bu çalışmalarını makale olarak yayınlamışlardır.

Tarlan'a göre edebî eseri, kendi dışındaki ilimlere yarasın diye değil kendisi için tetkik etmek gerekir. Metinler şerhi birçok noktalarda edebiyat teorileri, edebiyat tarihi ve psikoloji ile ilgili olmakla beraber kendi âleminde özel formülleri, tetkike muhtaç mevzuları olması lâzım gelen bir disiplindir. Metinler şerhi edebî bir tenkit değildir. Metin şerhi, anlamaya çalışır. Yolu âfâkîdir, neticeleri objektif maddelerdir. Okuyanın zevkine hiçbir zaman müdâhale etmez. Ve hiçbir zaman esere güzel ya da çirkin vasıflarını vermez. Bir operatör veya kimyager tarafsızlığı ile eseri teşrih ve tahlil eder. Müşterek maddelerini bulur, onları sıralar, her devir için hususi bir yürüyüş noktası bulmaya çalışır. Sanat eseri bir bütündür parçalanamaz itirazına karşı Tarlan objektif bilgi için mürekkebin anâsırına ircâ edilmesi gerektiğine inanır; bunlara ek olarak bir de psikolojik yaklaşımı katar. Metni, onu meydana getiren sanatkârın iç benliğini ve o devrin hususî karakterini açıkça gösteren değerli bir belge olarak görür ve ondan mümkün olduğu kadar istifade edilmesi gerektiğini düşünür.[32]

Tunca Kortantamer'in *"Bir metnin daha iyi anlaşılsın diye, o metni başkalarından daha iyi anladığı kanaatinde olan kişiler tarafından açıklanması."*[33] şeklindeki metin şerhi tanımında, bu kanaatin başkalarınca paylaşılması bile subjektif bir tavrın işareti sayılır. Kortantamer ele alınacak şiiri seçmenin bile bir değer yargısı olduğunu yani subjektifliği içinde taşıdığını söyler. Görüyoruz ki Kortantamer, Tarlan'ın aksine metin şerhinin subjektif yani kişisel olduğu görüşündedir. Kortantamer: *"...her türlü metin şerhi metodu nazım ve nesir şerhi arasında farklılıklar olduğunu kabul etmektedir ve şiirdeki metin şerhi tarihinin bütün eksikliğine rağmen hâlâ en önemli metin şerhi*

---

[31] Tarlan; "Metinler Şerhine...".
[32] Tarlan; agm, s. 191.
[33] Kortantamer; "Teori Zemininde...", s. 2.

probleminin burada mevcuttur. Çünkü şiirdeki açıklamalar şiirin ses ve anlam bütünlüğünün oluşturduğu yapı ile bağlantılı olmak zorundadır. Böyle olmadığı durumlarda şerhin bir sözlükten farkı kalmaz. Bu da daima biraz tahlil ve eleştiri ile karışmış olmak demektir."[34] şeklinde görüşlerini sıralar. Modern metin şerhi metotlarından ve bunların uygulanabilip uygulanamayacağından ve zaaflarından da bahseden Kortantamer modern teorileri ve onların doğurduğu metotları çok ciddi şekilde takip etmemiz ve bu çok problemli alanda durmadan soruların cevaplarını aramamız gerektiğini belirtir. Ona göre her türden şerhin ortak tecrübelerimize kazandıracağı şeyler vardır. Kortantamer'in görüşlerinde hem geleneği iyi bilen hem de modern usûlleri takip eden bir bilim adamının eklektik yaklaşımı gözlemlenmektedir.

Muhammet Nur Doğan "Metin Şerhi Üzerine"[35] isimli makalesinde *"Bugün Divan edebiyatı metinlerinin şerhinde asıl gaye sadece metindeki dil malzemesinin tek tek ortaya çıkarılması, sanat ve mana unsurlarının statik olarak tespiti, mazmun ve mefhumların sıra ile dökümünün yapılması olmamalıdır. Böyle bir metot faydadan uzak olmamakla birlikte, sanatın asıl gayesine ulaşmayı, edebiyatın arka planında yatan ve sanatkârın yaratıcı gücünü oluşturan aslî unsurun tespitinde yetersiz kalacaktır."*[36] demektedir. Bir edebî eseri anlamak önce maddî varlığı olan lisan unsurunu tanımak ve daha sonra bedene kazandırılan manevî unsurları yani ruhu tanımak demektir. Doğan *"Metin şerhi çalışmaları sırasında ulaşılan estetik, sanat ve kültür değerlerini, tarihi hayata ait tespit edilen hususları büyük bir edebiyat ve kültür lugatının aslî malzemeleri olarak kullanmayı düşünmeli ve böyle bir lugati en kısa zamanda elbirliği ile ortaya koymalıyız"*[37] der. Doğan, metin şerhi konusunda gelenekle birlikte tarihselciliğin unsurlarının da kullanılmasından yanadır. Ve çalışmalar sonunda ulaşılacak hedefi belirlemesi bakımından önemlidir.

Emine Yeniterzi, "Metin Şerhi İle İlgili Görüşler"[38] isimli makalesinde öncelikle hocası Âmil Çelebioğlu'nun metin şerhi ile ilgili tespitlerini, ardından da kendi görüşlerini sıralar. Âmil Çelebioğlu metin incelemede dikkat edilecek hususları altı maddede toplar. Bunlar: *"1. Kelimelerin lugat manası, 2. Kelimelerin ıstılah manası, 3. Beyitteki mecaz, kinaye, tevriye ve benzeri sanatların tespiti, 4. Kelimelerin metinde tesadüfî*

---

[34] Kortantamer; agm, s. 2.
[35] Muhammet Nur Doğan; "Metin Şerhi Üzerine", Yedi İklim Dergisi, Sayı 63, Haziran 1995, s. 70-74.
[36] Doğan; agm, s. 70.
[37] Doğan; agm, s. 71.
[38] Emine Yeniterzi; "Metin Şerhi İle İlgili Görüşler", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 5, 1999, s. 59-68.

olarak bulunmayıp, beyit içinde yüklendiği fonksiyonu olduğunun düşünülmesi ve kelimenin yüklendiği görevin bulunması, 5. Kelimeler arası bağlantı kurulması, 6. Çeşitli devir ve seviyedeki şairlerin aynı konuda yazılmış eserlerini karşılaştırmak şeklinde mukayese yolunun ihmal edilmemesidir."[39] Burada Tarlan usûlünün bir nevi devamını görmekteyiz. Emine Yeniterzi kendi görüşlerini ise yedi maddede toplar: *"1. Edebî eserdeki ilim konularının, terimlerin, özel isimlerin ve mahiyetlerinin tespiti, 2. Metinlerdeki mecaz, tevriye gibi söz sanatlarının önemi, 3. Folklorik malzemenin tespiti, 4. Divan şiirinde yer alan ayet ve hadislerin tespiti, 5. Mazmunların tespit edilmesi, 6. Eski şerhlerin taranması, 7. Edebî tahlillerin neticede terkibe ulaştırılması."*[40] Yeniterzi, Çelebioğlu'nun görüşlerine ayet ve hadislerin, mazmunların tespit edilmesini ve eski şerhlerin taranması gerektiğini ekler.

Son yıllarda oryantalist bilim adamlarının klâsik Türk şiiri ile ilgili çalışmaları Türkçeye çevrilmiştir. Bu çalışmalarda hem onların klâsik Türk şiirine bakış açılarını hem de şiiri nasıl yorumladıklarına dair bilgiler edinilebilmektedir. Bu çalışmalardan ilki Victoria R. Holbrook'un Osmanlı Türk mesnevisinin poetikasını Şeyh Galib'in Hüsn ü Aşk mesnevisi üzerine kurmaya çalıştığı *Aşkın Okunmaz Kıyıları*[41] adlı eseridir. Holbrook, eserinin özellikle "Osmanlıda Şerh ve Oryantalist Şerh"[42] bölümünde konuyla ilgili görüşlerini sıralar. Ona göre şerh en verimli eleştiri türüdür. Ve şerhin amaçlarından birinin çeviri olduğunun ileri sürülebileceğini söyler. Yine Osmanlı şerhinin, Arapça ve Farsçadan yapılan şerhlerde çevirdiği terimleri, çok farklı dillerin söz dağarları arasında felsefi karşılıklılık kurmak üzere yan yana getirerek kullandığını, böylece felsefi terminolojisini genişlettiği görüşündedir.

Bir diğer çalışma ise Walter G. Andrews'in "Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı"[43] isimli eseridir. Bu eserde bir batılının Osmanlı şiirini anlamaya çalışma çabası, bunu yaparken nelere dikkat ettiği görülür. Eser, her bölümün ardından ortaya attığı teoriyi destekleyen şerh örneklerini barındırması bakımından dikkate değer bir çalışmadır.

Bütün bu tartışmalar, *metin şerhi niçin yapılmalıdır,* sorusuna teorik olarak verilmeye çalışılan cevaplardır. Bu sorunun cevabı, klâsik dönem şerhlerin neşredilmesinden sonra bulunabilecek gibi gözükmektedir.

---

[39] Yeniterzi; agm, s. 59.
[40] Yeniterzi; agm, s. 60.
[41] Victoria R. Holbrook; Aşkın Okunmaz Kıyıları, İletişim Yayınları, İstanbul 1998.
[42] Holbrook; age, s. 29-35.
[43] Walter G. Andrews; Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.

Türk edebiyatında şerh edilen metinlerin çeşitliliği ve zenginliği hemen göze çarpar. Divanlar, kasideler, Esma-i Hüsnâ şerhleri, kırk/yüz hadis şerhleri, Bostan ve Gülistan şerhleri, Mesnevî şerhleri, Pend-nâme şerhleri, Arapça belâgat eserlerinin ve telhislerinin şerhleri, manzum sözlük şerhleri ilk anda sayılabilecek meşrûh metinler arasındadır. Yakın zamana kadar şerh üzerine yapılan birçok çalışmada ve günümüzde klâsik metinleri anlama ya da anlamlandırma noktasındaki teorik ve pratik faaliyetlerde, bu eserlerin tümünü kapsayacak bir tasnife pek rastlanmamıştır. Şerh edebiyatını "klâsik şerhler ve tasavvufî şerhler"[44], "dinî şerhler, tasavvufî ve edebî şerhler (Türkçe metinlerin şerhi), dînî ve tasavvufî olmayan şerhler"[45] olmak üzere temelde iki veya üç kola ayırma ve "klasik şiirimizin yaşadığı dönemde yapılan şerhler, batılılaşma hareketlerinin gerçekleştiği dönemde divan şiirine yaklaşımlar ve son dönemdeki şerh çalışmaları"[46] şeklinde de kronolojik tasnif etme denemeleri olmuştur. Şerhlerin tasnifi meselesine bütüncül bir yaklaşım çabası Atabey Kılıç tarafından gelmiştir. "Dağılmış İncileri Toplamak: Şerh Tasnifi Denemesi"[47] isimli çalışmasında bu tasnifin gerekliliğini şu şekilde ortaya koymaktadır: *"Geleneksel şerhin terim olarak pek çok bilim adamınca kullanıldığını görüyoruz. Fakat bununla kimlerin, hangi eserlerinin kastedildiğini anlamak pek mümkün olmamaktadır. Bu demektir ki öncelikle geleneksel şerh isimlendirmesi ile herkesin ittifak edebileceği birbirine benzer eserler silsilesi esasen mevcut değildi… Genel olarak kaynaklardan çıkarılan sonuç, Cumhuriyet öncesinde yapılan/yazılan şerhlerin hemen hepsini geleneksel şerh başlığı altında toplayabileceğimiz şeklindedir. Hâlbuki Osmanlı döneminde yapılan, ulaşabildiğimiz şerhlere baktığımızda bunların metot veya usûl bakımından birbirinden bir hayli farklı olduğunu görürüz… Geleneksel şerhin ne olduğunun tam olarak anlaşılabilmesi için, özellikle Osmanlı dönemine âit şerh metinlerinin ilmî usullerle bir an önce çıkarılması gerekmektedir. Bu metinlerin neşri, metinler arası mukâyeseyi sağlamak ve geleneksel şerhi kendi içerisinde daha etraflı bir şekilde sınıflandırmak açısından da ayrı bir önem taşımaktadır."*[48]

---

[44] Ozan Yılmaz; "Klâsik Şerh Edebiyatı Literatürü", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 5, Sayı 9 (Eski Türk Edebiyatı Tarihi I), 2007, s. 271.
[45] Mustafa Erdoğan; "Edebiyatımızda Şerh Geleneğine Genel Bir Bakış", Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 1, 1997, s. 286-293.
[46] Hakan Yekbaş; "Metin Şerhi Geleneği Çerçevesinde Şârihlerin Divan Şiirine Yaklaşımları", Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 23, Bahar 2008, s. 193.
[47] Atabey Kılıç; "Dağılan İncileri Toplamak: Bir Şerh Tasnifi Denemesi", Klâsik Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler, Turkish Studies Publication, Ankara 2007, s. 416.
[48] Kılıç; agm, s. 416.

Son dönemlerde metni anlama, anlamlandırma çabalarını ise şu şekilde değerlendirmektedir: *"Geleneksel şerhle birlikte ismi zikredilen modern şerh ise şimdiye kadar ne târif ve ne de tasnif edilmiştir. Şâyet Cumhuriyet'in ilânından sonra yapılmış olmak, modernlik anlamına gelecekse 1920'li yıllardan günümüze gelinceye kadar yapılan bütün 'metin tahlili', 'îzah', 'üzerine düşünceler', 'şerh' şeklindeki çalışmaları bu başlık altında toplamak doğru bir tavır olacaktır."*[49] Kılıç'ın saydığı bu gerekçelerin ardından yaptığı tasnifi şu şekilde özetlemek mümkündür:

"A. Şerh metoduna göre:

1. Geleneksel Şerh

2. Hall-i Müşkilât ve Benzeri veya Tercümeye Yakın Şerhler

3. Modern Şerh

a. Bilimsel Esaslı, Teorik Zemine Dayalı Olanlar

b. Geleneği Bazı Eklemelerle Devam Ettirenler

B. Şerh edilen eserin manzum ya da mensur oluşuna göre:

1. Manzum Eser Şerhleri

a. Manzum Sözlük Şerhleri

b. Dîvan Şerhleri

c. Pend-nâme Şerhleri

d. Mesnevî Şerhleri

2. Mensur Eser Şerhleri:

a. Belâgat Şerhleri

b. Vasiyet-nâme Şerhleri

c. Hukuk/Mecelle Şerhleri

d. Mantık

e. Aruz

f. Hadis

g. Akâ'id/Kelâm

h. Fıkıh

ı. Ferâiz

C. Şerh edilen eserin diline göre:

1. Arapça Eser Şerhleri

2. Farsça Eser Şerhleri

---

[49] Kılıç; agm, s. 417.

3. Türkçe Eser Şerhleri

D. Şerh edilen eserin muhtevasına göre:

1. Edebî Şerhler

a. Mesnevî

b. Divan

c. Manzum Sözlük

ç. Kaside vb. Şiir Şerhleri

d. Zafer-nâme

e. Bostan

f. Gülistan

g. Pend-nâme

2. Dînî Eser Şerhleri

a. Âyet

b. Siyer

c. Vasiyet-nâmeler

d. Gurer

e. Dürer

f. Besmele

g. Kelime-i Tevhîd

h. Esmâü'l-Hüsnâ

ı. Hadîs

j. Akâid/Kelâm

k. Fıkıh

l. Ferâiz

3. Tasavvufî Şerhler

a. Şathiyeler

b. Usûli'l-Aşere

4. Diğer Bilimlerle Alâkalı Şerhler

a. Mantık

b. Belâgat

c. Aruz

d. Hukuk/Mecelle"[50]

Kılıç, bunlara ilâve olarak sayıları az da olsa manzum eserlere manzum olarak yapılan şerhleri ekleyip tasnifini bitirmektedir.

Atabey Kılıç'ın bu tasnif denemesine ek mâhiyetinde sadece Mesnevî şerhlerini ele değerlendiren bir tasnif çalışmasını İsmail Güleç yapmıştır.[51] Güleç yapmış olduğu bu çalışmada tam ve kısmî Mesnevî şerhlerini toplu olarak ele almış ve çeşitli kriterlere göre ana başlıklarıyla şu şekilde tasnif etmiştir:

"A. Metoda göre

1. Geleneksel şerhler

a. Mufassal şerhler

b. Muhtasar şerhler

2. Yeni şerhler

B. Amaca göre

1. Okurları bilgilendirmek amaçlı şerhler (metin merkezli)

2. Bir düşünce veya inanç sistemini açıklamak için yapılan şerhler

C. Biçimine göre

1. Manzum şerhler

2. Mensur şerhler

D. Şerh edilen metne göre

1. Düzenli olarak yapılan şerhler

a. Tamamı

b. İlk cilt

c. Bir bölüm

d. İlk on sekiz beyt

e. Bir veya birkaç beyt

f. Dibâce

2. Düzensiz olarak yapılanlar

a. Seçme beyitler

b. Seçme konular

c. Seçme hikâyeler

---

[50] Şerh tasnifinin tümü için bkz. Kılıç; agm.

[51] İsmail Güleç; "Dağılmış İncileri Toplamaya Yardım Etmek: Şerh Tasnifi Meselesine Küçük Bir Katkı", Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/6 (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına - Şerh/Annotation), Fall 2009, s. 213-230.

E. Şârihin tarikatına göre

1. Mevlevî

2. Diğer"[52]

2.2. Karakteristik Özellikleri

Kortantamer bahsi geçen makalesinde *"Ancak kitap hâlindeki klasik devir şiir metni şerhlerine bakıldığında en çok filolojik yaklaşımların ağır bastığı görülür. Bu tip şerhlerde öncelikle metin verilir. Sonra kelimeler ve kavramlar çok zaman dil bilgisi ağırlıklı olarak şerhine göre uzun veya kısa bir şekilde açıklanır. Onlarda saklı olan anlam dünyası ortaya çıkarılmaya çalışılır. Daha önce bu konuda ileri sürülmüş fikirler varsa, onlar zikredilir, tercihlerde bulunulur. Telmihler dünyası açıklanır. Sadi, Hâfız ve Mesnevi şerhleri genellikle böyledir."*[53] diyerek ana hatlarıyla genel şerh usûlünü özetlemiştir. Bu açıklamada, dikkati çeken hususlardan biri de, şerhlerin önemli bir kısmının daha çok filolojik karakterli olmalarıdır.[54]

Klâsik metin şerhinde öncelikle klâsik İslâm eserlerinin hemen hemen bütün türlerinde görülen ortak tertip hususiyetlerinden kısaca bahsetmek gerekirse; bu tertip hususiyetine göre esere "besmele" ile başlanır, ardından "hamdele" daha sonra "salvele" bölümü gelir, son olarak ise "sebeb-i te'lîf" (şerh eseri ise "sebeb-i teşrîh") yani eseri yazma veya şerh etme sebebinin anlatıldığı bölüm gelir ve bu bölümden sonra asıl esere başlanır. Bu giriş bölümüne mukaddime veya dîbâce denilir. Bu tertip hususiyetlerinin tamamı her eserde aynı şekilde bulunmayabilir. Bazılarında sebeb-i te'lîf yoktur. Bazılarında ise hamdele ve salvele kısımları bulunmayabilir. Ancak genellikle bütün eserler besmele ile başlar. Şerh metinlerinde de bunun örnekleri görülür. Şârih öncelikle kendi eseri için besmele çeker. Hamdele, salvele ve sebeb-i teşrîh kısımlarına yer verip vermemek şârihin tercihine bağlıdır.

Eserin asıl kısmı meşrûh eserin besmelesi ile başlar. Meşrûh eserde asıl eser kısmına geçtikten sonra şârih öncelikle metinden bir cümle / mısra / beyit birimi alır, ardından bu birimde geçen kelimeleri tek tek açıklar. Bu açıklama hem kelimenin etimolojisi ve morfolojisi, hem de kelimenin terim ve mecaz anlamları bakımındandır. Daha doğrusu

---

[52] Güleç; agm, s. 222-229.

[53] Kortantamer; "Teori Zemininde...", s. 2-3.

[54] Geleneksel metin şerhinin, esasında bir dilcilik faaliyeti olduğu ile ilgili tafsilatlı bilgi için bkz. Naile Ağababa; Ortaçağ Türk Dil Bilim Adamları, Ahenk Yayınları, Van 2006.

kelimenin metin içindeki anlamı ve fonksiyonu yönüyledir. Sonraki aşamada şârihin, cümle / mısra / beyit biriminde geçen edebî sanatları açıkladığı, sonra da eğer bir olaya telmih varsa bunun açıklamasını yaptığı, bir iktibas varsa buna işâret ettiği görülür. Meşrûh metnin her bir cümlesi / mısraı / beyti için bu yöntemin uygulanması sonunda eser tamamlanmış olur. Parçadan bütüne doğru hareket eden bu yöntem, tümevarım yöntemine uygunmuş gibi durmaktadır. Ancak, *"şerhlerle ilgili çalışmalarda tüme varım metodu uygulandığı şeklindeki sözler metnin anlamını açıklamak için cüzlerden hareket edildiği için ilk bakışta doğru gözükmekte ise de bu şerhlerin amaçları klasik kültürümüzün kendi yapısı içinde düşünülerek incelendiğinde ve eserlerin bütününün anahtar kavramlar ile tek bir kavrama yönelimi göz önünde tutulduğunda metinlerin derin yapılarında tümden gelim metodunun şerhler dâhil bu medeniyetin kültür ürünlerinin bütününde bulunduğunu söylemek daha doğru olur."*[55] Metin tahlîlini / analizini doğru bir şekilde kavrayıp çalışmalarında uygulayan Mehmet Kaplan, tekil olandan hareketle bütünü ortaya çıkarmanın çabasında olmuştur; çünkü metin tahlîli bir tümevarım yöntemidir, somut olanlardan soyut olan genellemelere götürür.[56] Bu da, (metin şerhi ile metin tahlîli / analizi arasındaki yöntem farkında olduğu gibi) Doğu ile Batının temel düşünce sistemleri arasındaki farklardan birinin göstergesi sayılabilir.

Metin şerhi karakteristiği konusunda belirtilmesi gereken bir husus da şudur ki, şerhlerde, edebî tenkit ölçülerine pek fazla rastlanmaz. Edebî metinlerin şerhlerinde bile, esas dikkat meşrûh eserin bildirisinde toplanır, öncelikle ahlâkî eğitim açısından alınması gereken hisselere işâret edilir; şâirin nasıl söylediğinden çok ne söylediği önemlidir.[57]

Klâsik şerhlerde dikkatin daha çok dil unsurlarına yoğunlaştırılıp filoloji merkezli yorumlamaların ön planda tutulmuş olduğu görülmektedir. Buna karşılık, metnin bir bütün hâlinde ele alınıp genel plan, kompozisyon ve benzeri yönlerden incelendiği örneklere rastlanmaz. İ. Hakkı Aksoyak bunun sebebini geleneğe bağlamaktadır.[58]

Şerhlerin metin kenarlarına "hâşiye, hâmiş, ta'lîk" şeklinde yapılmasının yanında sadece bir mısrânın, beytin ya da tüm bir şiirin şerhlerinin yapıldığı da görülebilmektedir. Bu şerhlerin de elbette birbirlerinden farklı noktaları vardır ancak hepsinin ortak yönü metni anlaşılır kılmaktır. Bazı eserlerde sadece derkenârlara

---

[55] Saraç; "Şerhler", s. 125.
[56] Filizok; "Metin Şerhi...", s. 10.
[57] Saraç; "Şerhler", s. 125.
[58] İ. Hakkı Aksoyak; "Metin Şerhi", Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, (Haz.: Mustafa İsen-Muhsin Macit-Osman Horata-Filiz Kılıç-İ. Hakkı Aksoyak), 1. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara 2002, s. 283-290.

kelimenin kendi dilindeki karşılıklarının verildiği de görülmektedir. Şârihlerin çoğu zaman meseleye bir filolog gibi yaklaştığı görülür. Şârih metinde geçen kelimelerin öncelikle hangi dilden olduğunu söyler, kökenini araştırır. Ardından veznini belirtip kelime ve terim olarak hangi anlamlara geldiğini söyler. Bu işlem sırasında kimi zaman kullandığı sözlüklerin isimlerini de söyler. Hattâ bazen şârihin bir münekkit tavrı takınıp eserin müellifini eleştirdiği de görülür. Ancak bu tavrı her şârihte görebilmek elbette mümkün değildir. Bazı şârihler metinden alıntı yapıp "bunda murâd budur ki" ifadesiyle müellifin ne demek isteğini kısaca açıklamakla yetinirken bazıları da metni tercüme etmekle yetinmiş, nadiren şerhe girişmiştir.

Cumhuriyetin ilanının ardından klâsik şerh geleneğinin amacı ve yöntemi değişmeye başlar. O döneme kadar geleneğin içinde bulunan şârih profili değişmiş, bugünün penceresinden klâsik eserleri değerlendiren, modern metin inceleme tekniklerini de göz ardı etmeyen bir yorumcu ortaya çıkmıştır. Yani Kortantamer'in tabiri ile *"Biz 20. yy.'ın insanlarıyız. Dilimizin yeni çağrışımları, yeni tatları var; yeni tarzlarımız, yeni duygularımız var. Eskilerin inandığı her şeye aynen inanmamız mümkün değil. Kaf dağına gittik, hayallerimizde Rüstem'in yerini Rambo aldı."*[59] Bu dönemden sonra yapılan şerhlerin bir kısmı geleneğin devamı niteliğinde iken Batı temelli metin inceleme teorileri de klâsik edebiyat metinlerine uygulanmaya başlanmıştır.

Amil Çelebioğlu'nun "Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları"[60] adlı eserindeki şerhleri, Mehmet Çavuşoğlu'nun "Divanlar Arasında"[61] adlı eserinde yayınladığı metinler geleneğin devamı olarak nitelendirilebilecek şerhler arasındadır. Geleneğin takipçileri olarak "Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II / Divan Şiiri"nde de şerhlerinden örnekler görülen Ali Alparslan[62] ve Haluk İpekten'in[63] isimlerini zikretmek gerekir. Bu gelenek onlarla kesilmemiş, günümüzde de birçok edebiyat araştırmacısı tarafından "beyit şerhi, tahlil denemesi, beytin/gazelin düşündürdükleri, şerh denemesi" gibi başlıklarla okuyucunun istifadesine sunulan yazılarla devam ettirilmiştir.[64] Tunca

---

[59] Kortantamer; "Teori Zemininde...", s. 8.
[60] Âmil Çelebioğlu; Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1998.
[61] Mehmet Çavuşoğlu; Divanlar Arasında, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.
[62] Ali Alparslan; "Gazel Şerhi Örnekleri II", Türk Dili Dergisi, Sayı 415-416-417 (Türk Şiiri Özel Sayısı II / Divan Şiiri), Temmuz-Ağustos-Eylül 1986, s. 248-259.
[63] Haluk İpekten, "Gazel Şerhi Örnekleri II", Türk Dili Dergisi, Sayı 415-416-417 (Türk Şiiri Özel Sayısı II / Divan Şiiri), Temmuz-Ağustos-Eylül 1986, s. 260-290.
[64] Âmil Çelebioğlu; "Fuzûlî'nin Bir Beyti Üzerinde Düşünceler", Osmanlı Araştırmaları The Journal of Ottoman Studies, Sayı 7-8, 1988, s. 200-210; Cihan Okuyucu; "Gazel Şerhi Örnekleri (I)", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 4 (Prof. Dr. Bahaeddin Ögel'e Armağan), 1990, s. 467-482; Atillâ Şentürk; "Zâtî'nin Bir Gazeli ve Düşündürdükleri", Türk Dili Dergisi, Sayı 464, 1990, s.

Kortantamer'in geleneği iyi bilen ve modernle birleştirme çabasında olan eklektik tavrı "Gül Kasidesi"[65] yazısında uygulamalı olarak görülebilir. Kortantamer bu yazıda şiirdeki reel ve taşıyıcı alt tabakalara işaret eder, bu tabakaları kasîdeden seçtiği beyitlerle açıklar; metni mısrâ mısrâ / beyit beyit değil, bütüncül bir anlayışla ele alır. Şiirdeki tabakalaşma Walter Andrews'in "Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı" eserinde de vardır.

Şerhlerdeki bu form değişiklikleri yapısalcı yöntemle değerlendirilen Dîvân şiiri incelemeleriyle farklı bir ivme kazanmıştır. Kortantamer'e göre yapısalcı yaklaşımın temel ilkeleri şunlardır: *"Okur sürekli değişken olduğundan farklı açıklamalar mümkündür. Bu açıklamalar kendi içerisinde tutarlı ise normaldir. Nesnellik açıklamanın bildirisinde değil iç düzenindedir. Edebiyat bilimi metnin taşıyabileceği bütün bildirileri veya tek doğru bildiriyi aramaz; sanat eserinin sanat özelliklerini, sanatçının bilinçli çabasını göstermeyi amaçlar. Aranılan şey eserin iç düzeni, her sanatçının özel dizgesi, belli bir dönemin sanat duyarlılığı, geleneği eğilimleridir. Bu iş yapılırken tekrarlar, paralellikler, mısra uzunlukları, cümle unsurlarının sıralanmaları, birbirleriyle ilişkileri, cümlelerin yapıları, tek tek kelimeler, onların cinsleri, özellikleri her türlü ses tekrarları göz önüne alınır."*[66]

Yapısalcı metin şerhinin usullere uygun bir örneğini "Fuzulî'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi"[67] adlı makalesiyle Cem Dilçin gerçekleştirmiştir. Dilçin, makalenin adından da anlaşılacağı üzere, gazelin şerhini, yapısal yönden incelemenin dışında tutar. Ses, söz ve anlamın birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğunu vurgulayan Dilçin, makalesinde bu hususu göz önünde bulundurur. Metni öncelikle Arap

---

78-82; Namık Açıkgöz; "Fuzulî'nin Bir Beyiti Etrafında Düşünceler", Azerbaycan Türkleri Dergisi, 1990, s. 38-40; Ahmet Atillâ Şentürk; Ahmed Paşa'nın Güneş Kasidesi Üzerine Düşünceler, Enderun Kitabevi, İstanbul 1994; Ahmet Atillâ Şentürk; Necâtî Beğ'in Sultan Beyazıt Methiyesi ve Bazı Gazelleri Hakkında Notlar, Enderun Kitabevi, İstanbul 1995; Filiz Kılıç; "'Tuna Kasidesi'nin Düşündürdükleri", Türk Kültürü Dergisi, Sayı 441, 2000, s. 32-48; Adem Ceyhan; "Kânûnî'nin Bir Gazelinin Düşündürdükleri", Yağmur Dergisi, Sayı 1, Ekim-Kasım-Aralık 1998, s. 59-62; İskender Pala; Müstesnâ Güzeller, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1997; İskender Pala; Âh Mine'l-Aşk, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1999; İskender Pala; Ve Gazel Yeniden, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2001; Atabey Kılıç; "Karnım Açtır Karnım Aç!", Berceste Dergisi, Sayı 13, (Temmuz 2003) s. 3-6; Atabey Kılıç; "Kadı Burhaneddin'in Bir Gazelinden Hareketle", Berceste Dergisi, Sayı 54, Aralık 2006, s. 21-24; Ali Yıldırım; "Antakyalı Münif'in Benzer İki Gazelinin Düşündürdükleri", İlmî Araştırmalar Dergisi, Sayı 21, 2006, s. 193-205; Cihan Okuyucu; Gazel Bahçesi, Sütun Yayınları, İstanbul 2006; Kâmil Akarsu; Adına Aşk Dediler (Dîvân Şiirimizden Metin Şerhi Örnekleri), Akçağ Yayınları, Ankara 2007.

[65] Tunca Kortantamer; "Gül Kasidesi", Eski Türk Edebiyatı Makaleler, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, s. 413-435.

[66] Kortantamer; "Teori Zemininde...", s. 9.

[67] Cem Dilçin; "Fuzulî'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi", Türkoloji Dergisi, Cilt 9, 1991, s. 43-98.

harfleriyle verir. Sonra nüsha farklarını ve gazelin ses, söz ve anlam açısından simetrik yapısını dikkate alarak bazı düzeltmelerle çeviri yazıyı oluşturur. Ardından metnin dizinini ve sözlüğünü alfabetik olarak verir. 1. bölümde gazelin günümüz Türkçesine çevirisi ve şerhi bulunur. Şerh kısmında edebî sanatlara da yer veren Dilçin, 2. bölümde ise gazeli yapısal yönden inceler. Bu bölümü üç alt başlık altında değerlendirir. Birinci başlıkta biçim, ölçü, uyak incelemelerini, ikinci alt başlıkta ses incelemesini yaptıktan sonra med ve imaleleri belirler. Bunları gazeldeki dağılımlarına göre tablo halinde verir. Sonra ünlü ve ünsüzleri değerlendirip tasnif ederek sayılarını ve gazeldeki dağılım frekanslarını tablo halinde verir. Üçüncü alt başlıkta gazeli söz dizimi bakımından inceler. İsim ve fiil cümlelerini; Arapça, Farsça ve Türkçe tamlamaları; kelimeleri, fiilleri ve isimleri değerlendirir. Dördüncü alt başlıkta şiiri anlam bakımından inceler. Sonuç bölümünde, Dîvân şiirinin yorumlanmasında klasik yöntem kadar yapısal yöntemin de kullanılması gerektiğini vurgular. Makalenin sonuna bir bölüm ekleyip bu gazelin, Fuzulî'nin diğer gazelleriyle olan ilgi ve benzerliklerini sıralar.

Cem Dilçin'in bu titiz çalışmasının ardından modern teorileri uygulamaya devam eden pek çok edebiyat araştırmacısı yapısalcılık, ontoloji, stilistik, göstergebilim metotlarından hareketle şiirleri anlatma, tahlil ve/veya şerh etme yoluna gitmişlerdir.[68]

---

[68] Dursun Ali Tökel; "Ontolojik Analiz Metodu ve Bu Metodun Bâkî'nin Bir Gazeli'ne Uygulanışı", Yedi İklim, Sayı 74, Mayıs 1996, s. 53-59; Osman Horata; "Necâtî Bey'den Bâkî'ye Döne Döne", Bilig, Sayı 7, 1998, s. 44-66; Dursun Ali Tökel; "Bir Gazel Anlambilimle Nasıl Anlaşılır", Dergâh, Sayı150, Ağustos 2002, s. 10-11, 23; Turan Alptekin; "Yunus Şiirlerinin Sitilistik ve Yapısal Çözümleme Denemesi İçin Bir Prolegomen", Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları, Sayı 24 (In Memoriam Agah Sırrı Levend Hâtıra Sayısı I), 2000, s. 9-56; Hülya Çevirme; "Yunus Emre'nin Bir Şiirinin Göstergebilim Açısından İncelenmesi", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 17 (Prof. Dr. Efrasiyap Gemalmaz Özel Sayısı), 2000, s. 75-80; Yasemin Ertek Morkoç; "Hâfız-ı Şîrâzî'nin Bir Gazelini Yapısal Yönden İnceleme Denemesi", Dergâh Dergisi, Cilt 16, Sayı 190, Aralık 2005, s. 17-20; Ali Fuat Bilkan; Osmanlı Şiirine Modern Yaklaşımlar, L&M Yayınları, İstanbul 2006; Dursun Ali Tökel; "Divan Şiirine Modern Metin Çözümleme Yöntemlerinden Bakmak", II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, Kayseri, 10-12 Nisan 2006, Bildiriler, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 2007, s. 781-798; İlhan Genç; "Klasik Türk Edebiyatı Metinlerini Anlamada Modern Yaklaşımlar", Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/4 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı II), Fall 2007, s. 393-404; Mehmet Dursun Erdem; "Ontolojik İncelemeye Dehhânî'nin "eyledi" Redifli Gazeli Örneğinde Yapısalcı Bir Bakış", Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/3 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı I), Summer 2007, s. 254-273; Furkan Öztürk; "Osmanlı Şiirine Sanat Ontolojisiyle Yaklaşmak Üzerine", Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/4 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı II), Fall 2007, s. 680-684; Sibel Üst; "Fuzûlî'nin "Usanmaz mı" Redifli Gazelinin Yapısalcılık Açısından İncelenmesi", Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/3 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı I), Summer 2007, s. 556-572; Oğuzhan Şahin; "Klasik Edebiyat Ekseninde Anlamdan Anlam Bulanıklığına Bir Yolculuk", Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/4 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı II), Fall 2007, s. 710-722.

Yöntemin ardından şerhle ilgili bir diğer mesele ise bu şerhler yapılırken hangi kaynakların kullanıldığıdır. Bu kaynakların sadece Vassaf Tarihi'ne yapılan şerh'ten hareketle konularına göre, "kutsal/dinî", "ilmî" ve "edebî" olmak üzere temelde üç grupta değerlendirilmesi mümkündür:[69]

Dinî kaynaklar Kur'ân âyetleri ve Hz. Muhammed'in hadîsleridir. İlmî kaynaklar İslâm medeniyeti eğitim sisteminde ilmî kategorilerde yer alan bilimler göz önüne alınarak; *"a. Tefsîr, b. Hadîs, c. Fıkıh, d. Akâid, e. Tasavvuf-Ahlâk, f. Felsefe-Mantık, g. Tıp-Edviye/Farmakoloji, h. Nebâtât/Botanik, ı. Hayvâniyât/Zooloji, j. Cebir-Hendese/Geometri-Optik, k. Astronomi, l. Coğrafya-Kozmografya, m. Tarih/Kronik, n. Tezkire/Ensâb/Biyografi, o. Siyaset-Sosyoloji, p. Sarf-Nahiv/Dil bilgisi, r. Lügat/Sözlük, s. Belâgat/Edebiyat bilimi, t. İnşâ/Kitâbet/Kompozisyon"* şeklinde tasnif edilmiştir.[70] Örneğin, "Lügat/Sözlük" başlığı altında şu sözlükler bulunmaktadır:

"Kâmûs (Arapça-Arapça), en-Nihâye (Arapça-Arapça), Şerhu Isṭılâhâtu's-Sûfiyyeti Muhyi'd-dînü'l-'Ârâbī, Kânûnu'l-Edeb (Arapça-Farsça), Müfredât-ı Râgıb, el-Evâ'il (Arapça-Arapça), el-Furûk, Mecma'u'l-Fürs (Farsça-Farsça), Sıhâh-ı Cevherī (Arapça-Arapça), Lisânü'l-'Arab (Arapça-Arapça), Mecma'u'l-Bahreyn/Mecma'u's-Sagânī (Arapça-Arapça), Mu'cemü'l-Büldân, Mukaddimetü'l-Edeb (Arapça-Harezm Türkçesi, Arapça-Farsça), Şerh-i Müşkilât-ı Şeh-nâme, Mecma'u'l-Emsâl, Zâhir, Tehzîb, Mefâtîhu'l-'Ulûm, Ta'rîfât, Şerh-i Manzûme-i Şâhidî, el-Fâ'ik, Mesâdır-ı Zevzenî (Arapça-Farsça), el-Mücmel, Kitâbu'n-Nebât, el-Mugrib, Emsâl, es-Sâmî fi'l-Esâmî (Arapça-Farsça), Câmi'ü'l-Fürs (Farsça-Türkçe), Mu'arrebât, Kitâbü'l-Kâmil, Vankulı, Bahru'l-Garâ'ib-i Halîmî (Farsça-Türkçe), Apuşka/Lugat-ı Çağatay (Çağatay Türkçesi-Osmanlı Türkçesi), Lugat-ı Ni'metu'llâh (Farsça-Türkçe), Muhâkemetü'l-Lugateyn (Farsça-Türkçe), Ahterî (Arapça-Türkçe), Dekâyıku'l-Hakâyık, el-Müfredât fī-Garîbi'l-Kur'ân, Câmi'ü'l-Luga, Ferheng-i Cihân-gîr, Lugat-ı Dürr-bâr, Nizâmu'l-Garîb, Ferheng-i Mîrzâ, Ferheng-i Cengîzî, Miftâhu'l-Luga, Ṣurâhu'l-Luga, Nisâbu's-Sıbyân, Câmi'ü'l-Lugât, Şeref-nâme-i İbrâhîm/Lugat-ı Fârûkî, Tuhfe-i 'Alâyinî".

Edebî kaynaklar ise İslâmî edebiyat geleneğinde temel eser kategorileri dikkate alınarak sınıflandırıldığında Dîvânlar (kasîde-rubâî vd.), mesnevî, mensur eserler karşımıza çıkmaktadır.

---

[69] Abdülkadir Dağlar; "Vassâf Tarihi Şerhinden Hareketle Şerh Kaynakları Meselesi", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı II), Fall 2007, s. 297.

[70] Dağlar; agm, s. 303-305.

Metin şerhinin târif, tavsif ve tasnifi üzerinde yapılan çalışmalara ve tartışmalara değindikten sonra bu noktada tarih boyunca Türk ilim ve kültür hayatında ortaya konan Türkçe şerh eserlerinin genel durumuna bir göz atmakta fayda vardır. Çalışmanın amacı ve boyutları göz önüne alınarak, bu alanda pek çok şerh örneğine burada değinilmemiştir. Toplanan şerh örnekleri de kendi içinde bir tasnife tâbi tutularak verilmiştir:

2.3. Türkçe Eserlerin Türkçe Şerhleri

2.3.1. Mensur Eser Şerhleri

Belâgat: Şerh-i Belâgat (Hacı İbrâhim Efendi)[71]

Mektup: Şikâyet-nâme Şerhi (Tâhirü'l-Mevlevî)[72], Şerh-i Mektûb-ı Mahmûd (Yûsuf bin Abdullâh er-Ruhavî Nâbî)

Hukuk / Mecelle: Mecelle-yi Ahkâm-ı Adliyye'den Kitâbü'l-Hibe Şerhi (Mustafâ Fevzî Efendi), Mecelle-yi Ahkâm-ı Adliyye'den Kitâbü'l-Emâne Şerhi (Mustafâ Fevzî Efendi), Şerh-i Mecelle-yi Ahkâm-ı Adliyye (Kuyucaklı-zâde Mehmed Âtıf bin Abdurrahmân Nâfiz), Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm (Ali Haydar Hoca Emin Efendi-zâde), Mecelle Şerhi Teşrîh (Abdüssettâr Efendi Kırımî), Mecelle-yi Ahkâm-ı Adliyye Şerhi (Hâfız Mehmed Zıyâ'uddîn Türk-zâde)

Letâyif: Letâyif-i Hâce Nasreddîn Şerhi (es-Seyyid Burhâneddîn ibni Mevlânâ)[73]

Târih / Vak'a: Şefîk-nâme Şerhi (Muhammed el-Hâc Muslî)[74]

2.3.2. Manzum Eser Şerhleri

---

[71] Abdülkadir Dağlar; "Klâsik Türk Edebiyatı Şerh Geleneği ve Hacı İbrâhim Efendi'nin Şerh-i Belâgat'ına Dâir", Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/2 (Osman Nedim Tuna Armağanı), Spring 2007, s. 161-178; Abdülkadir Dağlar; "Hacı İbrâhim Efendi'nin "Şerh-i Belâgat"ı (Metin)", Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/4 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı II), Fall 2007, s. 321-370.

[72] Şener Demirel; "Fuzûlî'nin Şikâyet-nâmesi", Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri, Araştırma Yayınları, Ankara 2005, s. 213-245.

[73] Feyzi Halıcı; Şair Burhaneddin'in Nasreddin Hoca'nın Fıkralarını Şerheden Eseri, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1994; Fikret Türkmen; Nasrettin Hoca Latifelerinin Şerhi (Burhaniye Tercümesi), Akademi Kitabevi, İzmir 1999.

[74] Turgut Koçoğlu; "Muhammed El-Hâc Muslî'nin 'Şefîk-nâme Şerhi'", Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/4 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı II), Fall 2007, s. 549-554.

2.3.2.1. Münferit Şiirler[75]

Yunus Emre Şiirleri: Şerh-i Gazel-i Yûnus Emre (Şeyh-zâde Muslihuddîn Efendi), Şerh-i Gazel-i Yûnus Emre (İsmâ'îl Hakkı el-Bursevî)[76], Şerh-i Güfte-i Yûnus (Şeyh Ali Nakş-bendî), Şerh-i Gazel-i Yûnus Emre (İbrâhîm Hâs)

Hacı Bayram Şiirleri: Hacı Bayram'ın -Çalabum Bir Şar Yaratmış- İlâhisinin Şerhi (Şeyhülislâm Feyzullah bin Muhammed el-Erzurumî), Şerh-i İlâhiyyât-ı Hacı Bayram-ı Velî (İsmâ'îl Hakkı el-Bursevî), Şerh-i Rumûzât-ı Hacı Bayrâm-ı Velî (İsmâ'îl Hakkı el-Bursevî)[77]

Niyâzî-yi Mısrî Şiirleri[78]: Şerh-i Gazel-i Niyâzî-yi Mısrî (Edremidli Mürîd-zâde Mustafa Aczî Ağa), Şerh-i Gazel-i Niyâzî-yi Mısrî (Salâhaddîn Abdullâh el-Uşşâkî es-Salâhî)[79], Mir'ât-ı İncilâ-yı Hakîkat (Hüseyin Vassâf), Lücec-i Asrî Şerh-i Kelâm-ı Mısrî (Hüseyin Vassâf)

Nasreddin Hoca Beyti: Hoca Nasreddîn'in Bir Beytinin Şerhi (Salâhaddîn Abdullâh el-Uşşâkî es-Salâhî)

Sun'ullâh-ı Gaybî Kasîdesi: Şerh Kasîde-i Sun'ullâh-ı Gaybî

Fuzûlî Kasîdeleri: Su Kasîdesi Şerhi (Metin Akar)[80], Su Kasîdesi Şerhi (Adem Çalışkan)[81], Fuzûlî'nin Bağdat Kasîdesi (Tâhirü'l-Mevlevî)[82]

Bâkî Şiirleri: Bâkî'nin Sünbül Kasîdesi ve Şerhi (Tâhirü'l-Mevlevî)[83], Bâkî'nin Kanunî Süleymân Hakkındaki Mersiyesi (Tâhirü'l-Mevlevî)[84]

---

[75] Münferit olarak şerhi yapılan Türkçe şiirler genellikle tasavvufî nitelik taşırlar. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Ömür Ceylan; Tasavvufî Şiir Şerhleri, Kitabevi, İstanbul 2000.

[76] Yûnus Emre'nin şiirlerine İsmâ'îl Hakkı Bursevî tarafından yapılan şerhlere bir örnek için bkz. Âmil Çelebioğlu; "Yûnus'un Bir Şiirinin Şerhi", Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1998, s. 553-561.

[77] Kezban Paksoy; "Bursevî'nin Bir Eseri: Şerh-i Rumûzât-ı Hacı Bayrâm-ı Velî", Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/6 (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına - Şerh/Annotation), Fall 2009, s. 374-386.

[78] Abdullah Çaylıoğlu; Niyâzî-i Mısrî Şerhleri, İnsan Yayınları, İstanbul 1999. Bu konuda ayrıca bkz. Mustafa Erdoğan; "Niyâzî-i Mısrî Şerhleri", Dergâh Dergisi, Cilt 6, Sayı 17, 1996, s. 15-17.

[79] Kezban Paksoy; "Selahaddin-i Uşşâkî'nin Bir Nutuk Şerhi", Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/4 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı II), Fall 2007, s. 704-709.

[80] Metin Akar; Su Kasidesi Şerhi, 3. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002.

[81] Adem Çalışkan; Fuzûlî'nin Su Kasidesi ve Şerhi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999.

[82] Şener Demirel; "Fuzûlî'nin Bağdat Kasîdesi", Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri, Araştırma Yayınları, Ankara 2005, s. 180-212.

[83] Şener Demirel; "Bâkî'nin Sünbül Kasîdesi ve Şerhi", Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri, Araştırma Yayınları, Ankara 2005, s. 31-51.

[84] Şener Demirel; "Bâkî'nin Kanunî Süleymân Hakkındaki Mersiyesi", Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri, Araştırma Yayınları, Ankara 2005, s. 52-81.

Taşlıcalı Yahyâ Mersiyesi: Taşlıcalı Yahyâ'nın Şehzâde Mustafa Mersiyesi (Tâhirü'l-Mevlevî)[85]

Dukâkin-zâde Ahmed Gazeli: Şerh-i Nazm-ı Ahmed (İsmâ'îl Hakkı el-Bursevî)[86]

Mu'ammeyât-ı Emrî: Şerh-i Mu'ammeyât-ı Emrî (Mustafâ bin Sinân Mu'ammâyî)

Nef'î Kasîdesi: Nef'î'nin Hotin Kasîdesi (Tâhirü'l-Mevlevî)[87]

Sabrî Kasîdesi: Sabrî'nin Ebû Saîd Efendi Vasfında Bir Kasîdesi (Tâhirü'l-Mevlevî)[88]

Azîz Mahmûd Hüdâyî İlâhisi: Şerh-i İlâhî-i Azîz Mahmûd Hüdâyî[89]

Zafer-nâme: Zafer-nâme Şerhi (Ziyâ Paşa)[90]

Nesîb Elif-nâmesi: Elif-nâme Şerhi (Fahrî Ahmed)[91]

Gaybî Manzûmesi: Şerh-i Manzûme-i Gaybî[92]

2.3.2.2. Dîvânlar

Avnî Dîvânı: Fâtih Dîvânı ve Şerhi (Muhammed Nur Doğan)[93]

Fuzûlî Dîvânı: Fuzûlî Dîvânı Şerhi (Ali Nihad Tarlan)[94]

Bâkî Dîvânı: Bâkî Dîvânı Şerhi Notları (Ali Nihad Tarlan)[95]

2.3.2.3. Mesnevîler

Mevlid (Süleyman Çelebi): Gülzâr-ı Aşk (Hüseyin Vassâf)[96]

---

[85] Şener Demirel; "Taşlıcalı Yahyâ'nın Şehzâde Mustafa Mersiyesi", Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri, Araştırma Yayınları, Ankara 2005, s. 82-105.

[86] İsmail Hakkı Bursavî; Bitmedik Ot Dibinde Doğmadıcak Bir Göcen: Şerh-i Nazm-ı Ahmed, (Haz.: Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatcı), Akçağ Yayınları, Ankara 2000.

[87] Şener Demirel; "Nef'î'nin Hotin Kasîdesi -Kasîdecilik ve Nef'î'nin Bir Kasîdesi-", Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri, Araştırma Yayınları, Ankara 2005, s. 106-138.

[88] Şener Demirel; "Sabrî'nin Ebû Saîd Efendi Vasfında Bir Kasîdesi", Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri, Araştırma Yayınları, Ankara 2005, s. 139-179..

[89] Ömür Ceylan; "Yazarı Meçhul Bir Hüdâyî Şerhi", Böyle Buyurdu Sûfî (Tasavvuf ve Şerh Edebiyatı Araştırmaları), Kapı Yayınları, İstanbul 2005, s. 134-149.

[90] Ziyâ Paşa; Zafer-nâme, (Haz.: Fikret Şahoğlu), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul (Tarihsiz).

[91] Üzeyir Aslan; "XVIII. Yüzyıl Mutasavvıf Şairlerinden Fahrî Ahmed ve Elif-name Şerhi", Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi, Sayı 19, 2008, s. 157-192.

[92] Ömür Ceylan; "Fütüvvetnâme Muhtevalı Bir Manzûme Şerhi: Şerh-i Manzûme-i Gaybî", Böyle Buyurdu Sûfî (Tasavvuf ve Şerh Edebiyatı Araştırmaları), Kapı Yayınları, İstanbul 2005, s. 150-181.

[93] Muhammed Nur Doğan; Fatih Divanı ve Şerhi (Metin, Nesre Çeviri ve Şerh), Yelkenli Yayınevi, İstanbul 2006.

[94] Ali Nihad Tarlan; Fuzûlî Divanı Şerhi, 2. Baskı, Akçağ, Ankara 1998.

[95] Ali Nihad Tarlan; Bâkî Divanı Şerhi Notları, (Haz.: Fazıl Duru-Sait Okumuş), Meneviş Yayınevi, Ankara 2003.

[96] Hüseyin Vassâf; Mevlid Şerhi Gülzâr-ı Aşk, (Haz.: Mustafa Tatcı-Musa Yıldız-Kaplan Üstüner), Dergâh Yayınları, İstanbul 2006.

Muhammediyye: Ferahu'r-Rûh (İsmâ'îl Hakkı el-Bursevî)[97]

2.3.2.4. Manzum Sözlükler[98]

Tuhfe-yi Şâhidî[99]: Tuhfetü'l-Mülûk (Abdurrahmân bin Abdullâh-ı Kuddûsî), Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî (Nâdîde Ahmed Hâfız)[100], Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî (Ahmed-i Eğribozî), Tuhfe-yi Mîr (Pîrî Paşa-zâde Mehmed bin Abdülbâkî el-Cemâlî)[101]

Tuhfe-yi Vehbî: Şerh-i Tuhfe-i Vehbî (Elbistanlı Hayâtî Ahmed Efendî), Şerh-i Tuhfe-i Vehbî (Akovalı-zâde Ahmed bin Osmân)

Nuhbe-yi Vehbî: Şerh-i Nuhbe-i Vehbî (Ali Rıza bin Mehmed Rüşdi Yalvacî) Şerh-i Nuhbe-i Vehbî (Yayaköylü Ahmed Reşid el-İzmirî) (Nuhbe-i Vehbi Şerhi) Raşid Efendi

Sübha-yı Sıbyân: Seheletü'l-Beyân Şerhu Sübhati's Sıbyân (Seyyidî Efendî), Şerh-i Sübha-yı Sıbyân (Râsim Fodlacî-zâde Ahmed), Şerh-i Sübha-yı Sıbyân (Hâcî İsmâîl Zühdî bin Ömer), Sübha-yı Sıbyân Şerhi Hediyyetü'l-Ihvân (Bosnavî Mehmed Necîb)[102]

2.3.2.5. Kendi Şiirine Şerhler

Evliyâ Muhammed Ağa Kasîdesi: Şerh-i Kasîde-i Evliyâ Muhammed Ağa[103]

Süleymaniyeli Nâcim Abdurrahman Efendi Gazeli: Hüviyyet-i Sübhânî ve Mâhiyyet-i İnsânî[104]

---

[97] İsmail Hakkı Bursevî; Ferahu'r-Rûh (Muhammediye Şerhi) I-III, (Haz.: Mustafa Utku), Uludağ Yayınları, İstanbul 2000 (I. Cilt) / 2001 (II. Cilt) / 2002 (III. Cilt).

[98] Zehra Gümüş; "Klâsik Türk Edebiyatında Manzum Sözlük Şerhleri", Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/4 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı II), Fall 2007, s. 423-431.

[99] Yusuf Öz; Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri, Konya, 1999.

[100] Serap Soyçekiç; "Nâdîde Ahmed Efendi'nin Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî'si", Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/4 (Sözlük-Dr. Yücel Dağlı Anısına), Summer 2009, s. 906-921.

[101] Zehra Gümüş; "Pîrî Paşa-zâde Mehmed b. Abdü'l-bâkî el-Cemâlî'nin Tuhfe-i Şâhidî Şerhi: Tuhfe-i Mîr", Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/3 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı I), Summer 2007, s. 296-312.

[102] Atabey Kılıç; Bosnavī Meḥmed Necīb Sübḥa-i Ṣıbyān Şerḥi Hediyyetü'l-Iḫvān (İnceleme-Metin), Laçin Yayınları, Kayseri, 2007.

[103] Ömür Ceylan; "Mânâ Şairin Karnında(mı)dır?!", Böyle Buyurdu Sûfî (Tasavvuf ve Şerh Edebiyatı Araştırmaları), Kapı Yayınları, İstanbul 2005, s. 111-120.

[104] Ceylan; agm.

Edremitli Müridzâde Mustafa Aczî Ağa Gazeli: Edremitli Müridzâde Mustafa Aczî Ağa ve Şerhi[105]

Kâmilü'l-Mevlevî Kasîdesi: Şerh-i Kasîde-yi Adem[106]

2.4. Arapça Eserlerin Türkçe Şerhleri

2.4.1. Dînî ve Tasavvufî Eser Şerhleri

2.4.1.1. Dînî Eserler

Âmentü: Âmentü Şerhi (Seyyid Ömer bin Seyyid Abdurrahmân), Şerh-i Âmentü Billâh (Dâvud bin Muhammed el-Karsî)

Akâ'id / Kelâm: Şerh-i Vasiyet-nâme-yi Birgivî (Bedreddin Ali bin Muhammed es-Sadrî el-Konevî), Şerh-i Akâ'id-i Adûdiyye Tercemesi (Serbest-zâde Ahmed Hamdî el-İskilibî)

Esmâü'l-Hüsnâ: Manzûme-yi Şerh-i Esmâ-yı Hüsnâ (La'lî Ahmed bin Mustafa es-Saruhânî)[107], Şerhu Esmâ'i'l-Hüsnâ (Kemâl İsmâ'îl Sâdık Paşa Vecîhî Paşa-zâde), Risâle-yi Şerh-i Esmâ'ü'l-Hüsnâ (Niyâzî-yi Mısrî).

Hadis: Yüz Hadis Şerhi (Mustafâ bin Yûsuf ed-Darîr), Şerhu'l-Erba'în (İsmail Hakkı bin Mustafa el-Celvetî el-Bursevî), Şerhu'l-Ehâdîsi'l-Erba'în li'l-Birgivî, Şerh-i Hadîs-i Erba'în (İsmâ'îl Rusûhî-yi Ankaravî), Sıhhat Âdâb Kırk Hadis Şerhi (Osman-zâde Ahmed Tâ'ib), Kırk Hadis Şerhi (Şeyh İbrâhîm), Kırk Hadis Şerhi (Şeyh Hamîd-i Velî)[108] Bin On Bir Hadis Şerhi (Kemâl İsmâ'îl Sâdık Paşa Vecîhî Paşa-zâde)

Delâ'ilü'l-Hayrât: Şerhu Delâ'ili'l-Hayrât (Kara Dâvûd bin Kemâl Kocavî)

Kelime-yi Tevhîd: Şerhu Kelimeti't-Tevhîd ve Esmâ'i'l-Hüsnâ (Niyâzî-yi Mısrî)

Esmâü'n-Nebî: Şerhu Esmâ'i'n-Nebî (Kemâl İsmâ'îl Sâdık Paşa Vecîhî Paşa-zâde)

2.4.1.2. Tasavvufî Eserler

---

[105] Ceylan; agm.

[106] Abdülkadir Dağlar; "Kâmil-i Mevlevî'nin Kendi Şiirine Tuttuğu Ayna: Adem Kasîdesi ve Şerhi", Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 3/4 (Fahrettin Kırzıoğlu Armağanı), Summer 2008, s. 335-371.

[107] İbn İsâ Saruhânî; Esmâ-i Hüsnâ Şerhi, (Haz.: Numan Külekçi), Akçağ Yayınları, Ankara (Tarihsiz).

[108] İsmail Hakkı Ünal; "İslâm Kültüründe Kırk Hadîs Geleneği ve Şeyh Hâmid-i Velî'nin Hadîs-i Erbaîn Şerhi", Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 39, 1999, s. 137-146.

Füsûsu'l-Hikem: Şerhu Fusûsi'l-Hikem (İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî), Şerhu Fusûsi'l-Hikem (Abdullâh Muhammed el-Bosnevî), Şerhu Ebyâti'l-Fusûs (İsmâîl Hakkı el-Bursevî), Füsûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi (Ahmed Avni Konuk)[109]

Heyâkilü'n-Nûr: Îzâhu'l-Hikem (İsmâ'îl Rusûhî-yi Ankaravî)

Tuhfetü'l-Uşşâk: Tuhfetü'l-Uşşâk ve Turfetü'l-Müştâk (Niyâzî-yi Mısrî)[110]

Nakşu'l-Fusûs: Zübdetü'l-Fuhûs fîNakşi'l-Fusûs (İsmâ'îl Rusûhî-yi Ankaravî)[111]

Hikemü'l-Atâ'iyye: el-Muhkem fîŞerhi'l-Hikem (Kastamonulu Balıklı-zâde Ahmed Mâhir)[112]

Kasîde-yi Tâ'iyye: Makâsıdu'l-Aliyye fîŞerhi't-Tâ'iyye (İsmâ'îl Rusûhî-yi Ankaravî), Şerh ale'l-Kasîdeti't-Tâ'iyye (İsâmüddîn Mustafâ el-Üsküdârî)

Münferice Kasîdesi: el-Hikemu'l-Münderice fîŞerhi'l-Münferice (İsmâ'îl Rusûhî-yi Ankaravî), Hikem-i Münderice fîŞerhi'l-Münferice (İsmâ'îl Hakkı el-Bursevî), Kasîde-yi Münferice Şerhi (Vildân Fâ'ik), Şerhu'l-Kasîdetü'l-Münferice (Müstakîm-zâde Süleymân Sa'deddîn), Şerhu Kasîdeti'l-Münferice (Abdullâh bin Hayreddîn el-Bergamevî)

Kasîde-yi Hamriyye: Şerhu Kasîdeti'l-Mîmiyye el-Hamriyye (İsmâ'îl Rusûhî-yi Ankaravî), Kasîde-yi Hamriyye Şerhi (Salâhaddîn Abdullâh el-Uşşâkî es-Salâhî), Şerhu'l-Kasîdeti'l-Hamriyye li'bnü'l-Farız (Abdüsselâm el-Mardînî)

2.4.1.3. İlmî Eserler

Emsile: Şerh-i Emsile (Kösec Ahmed Efendi et-Trabzonî), Şerh-i Emsile (Dâvûd bin Muhammed el-Hanefî el-Karsî), Emsiletü'l-Ef'âl Şerhi (Ahmed Tâhir), Emsile-yi Muhtelife Şerhi (İbrâhim bin Muhammed el-Yalvacî)

Kâfiye: Şerhu'l-Kâfiye (Sûdî-yi Bosnevî)

Arûz: Şerh-i Arûzi'l-Endelüsî (Mustafâ İsâmüddîn)

Telhîsü'l-Miftâh: Şerh-i Telhîs-i Miftâh (Mehmed bin Mehmed Altıparmak)[113]

---

[109] Ahmed Avni Konuk; Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi I-IV, (Haz.: Selçuk Eraydın-Mustafa Tahralı), Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1992.

[110] Nezahat Öztekin; İbn Arabî, Tuhfetü'l-Uşşak ve Turfetü'l-Müştak (Niyâzî-i Mısrî Şerhi), Akademi Kitabevi, İzmir 2006.

[111] Ayhan Yıldırım; Gerçeklerin Özü (Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Nakşe'l-Füsûs) (İsmâil Rusuhî Ankaravî, Zübdetü'l-Fuhûs fî-Nakşi'l-Fusûs), Ataç, İstanbul 2005.

[112] Kastamonulu Balıklızâde Ahmed Mahir; El-Muhkem Fî Şerhi'l-Hikem (İbn Atâullâh-ı İskenderî, Hikemü'l-Atâ'iyye), (Haz.: Selahattin Hacıoğlu), Erkam Matbaası, İstanbul 2006.

Mantık (İsagoci): Şerh alâRisâleti İsagoci (Ahmed bin Halil el-Karahisârî), el-Fevâ'idü'l-Fenâriyye fîŞerhi İsagoci (Şemseddîn Muhammed bin Hamza el-Fenârî)
Kimyâ: Eski Kimyâya Dâir Seyyid Sâfî'nin Kasîdesi Şerhi (Abdullâh el-İznikî el-Eşrefî Eşrefoğlu), Risâle fîŞerhi Istılâhâti'l-Kimyâ
Tıp: Şerhu'l-Mucez (Muslihuddîn Mustafâ bin Şa'bân Sürûrî)

2.4.1.4. Edebî Eserler

2.4.1.4.1. Münferit Şiirler

Kasîde-yi Bürde (Bânet Su'âd): Şerhu Bânet Su'âd (Ahmed Muhtâr), Azîzü'l-Âsâr Şerh-i Kasîde-yi Bânet Su'âd (Urmiyeli Eyyûb Sabri Paşa), Şerh-i Kasîde-yi Bânet Su'âd (İskilip Müftüsü Muhammed Emîn Efendi), Zıyâ'u'l-Fu'âd fîŞerhi Bânet Su'âd (Mollacık-zâde Mehmed Râ'if), Şerh-i Kasîde-yi Bânet Su'âd (Seyyid Ahmed el-Üsküdârî Ra'ûfî), Şerh-i Kasîde-yi Bânet Su'âd (Abdurrahmân Abdî Paşa)
Kasîde-yi Bürde (Bür'e / Mîmiyye): Şerhu'l-Kasîdeti'l-Mîmiyye (Abdülmecîd-i Sivâsî), Şerh-i Kasîde-yi Bürde (La'lî Ahmed bin Mustafa es-Saruhânî), Tevessül Kasîde-yi Bürde Şerhi ve Tahmîsi (Şeyhülislâm Mekkî Mehmed Efendi), İrşâdiyye (Şeyh Abdullâh bin Şeyh Ahmed), Miftâhu'n-Necât fîTeslîsi'l-Lugât Tahmîsü'l-Kasîdeti'l-Bürdeti liMedhi Seyyidi's-Sâdât (el-Hâc Muhammed bin el-Hâc Ahmed), Terceme ve Şerh-i Kasîde-yi Bürde (Âbidîn Paşa), Gurretü'l-Münîre Şerh-i Kevkebü'l-Muzî'e Yâhud Kasîde-yi Bürde Şerhi (Hacı Muhammed Zıyâ'uddîn Türk-zâde)
İmri'ü'l-Kays Kasîdesi: İmri'ü'l-Kays Kasîdesi Şerhi (Abdullâh Hasîb)
Kasîde-yi Lâmiyye: Şerh-i Kasdîe-yi Lâmiyye liKa'b bin Züheyr (Abdurrahmân Abdî Paşa), Şerh-i Kasîde-yi Lâmiyye (Muhammed bin Malkoca)
Kasîde-yi Nûniyye: Kasîde-yi Nûniyye Tercümesi ve Şerhi (İsmâ'îl Müfîd Efendi bin Ali el-İstanbulî), Kasîde-yi Nûniyye Şerhi (Dâvûd bin Muhammed el-Hanefî el-Karsî)

2.4.1.4.2. Müstakil Eserler

---

[113] Atabey Kılıç; "Altıparmak Mehmed Efendi ve Şerh-i Telhîs-i Miftâh'ında Şerh Metodu", Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/3 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı I), Summer 2007, s. 332-339.

Alî bin Ebî Tâlib Dîvânı: Şerh-i Dîvân-ı Alî bin Ebî Tâlib (Müstakîm-zâde Süleymân Sa'deddîn)

2.5. Farsça Eserlerin Türkçe Şerhleri

2.5.1. Mensur Eser Şerhleri

2.5.1.1. Edebî Eserler

Gülistân: Gülistân Şerhi (Muslihuddîn Mustafâ bin Şa'bân Sürûrî), Şerh-i Gülistan (Şem'î Şem'ullâh)[114]
Bahâristân: Bahâristân Şerhi (Şem'î Şem'ullâh)

2.5.1.2. Ansiklopedik Eserler

Târîh-i Vassâf: Şerh-i Lugât-ı Târîh-i Vassâf (Nazmî-zâde Hüseyin Murtazâ el-Bağdâdî)

2.5.2. Manzum Eser Şerhleri

2.5.2.1. Münferit Şiirler

Kasâ'id: Şerh-i Kasâ'id-i Urfî (Muhammed bin Muhammed el-Ayasuluğî Rodosî-zâde), Şerh-i Kasâ'id-i Mevlânâ Şevket (Muhammed Murâd bin Abdülhalîm el-Buhârî en-Nakşî Murâd Mollâ), Neş'e: Mollâ Câmî Dîvânından Dokuz Kasîdenin Şerhi (Mehmed Tevfîk), Kasîde-yi Nevrûziyye Şerhi (Rodosî-zâde)[115]
Gazeliyyât: Şerh-i Gazeliyyât-ı Sultân Murâdi's-Sâlis (Şemseddîn Ahmed bin Mehmed Sîvâsî)[116], Şerh-i Gazeliyyât-ı Sâ'ib (Ebû Bekr Nusret bin Abdullâh-ı Harpûtî)[117], Şerh-

---

[114] Seyhan Dündar; Şem'î Şem'ullâh'ın Şerh-i Gülistân'ı, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
[115] Ali Yıldırım; "Rodosî-zâde'nin Kaside-i Nev-rûziyye Şerhi", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 9, Sayı 1, 1999, s. 217-239.
[116] Kezban Paksoy; "Şerhu Gazeliyyâtu's-Sultân Murâdu's-Sâlis", Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/3 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı I), Summer 2007, s. 444-448.

i Gazeliyyât-ı Urfî-yi Şîrâzî (Muhammed bin İbrâhîm Vehbî), Şerh-i Gazel-i Mollâ Câmî (Muhammed İlmî bin Halil el-Edirnevî Arab-zâde), Melvânâ'ya İzâfe Edilen Bir Gazelin Şerhi (Emîr-i Buhârî)[118]

Ebyât: Şerhu Ebyâti'l-Kâfiye (Alî bin Osmân Akşehrî), Şerh-i Ebyât-ı Dîvân-ı Urfî (Neşâtî Ahmed Dede), Şerh-i Dü Beyt-i Mollâ Câmî

Mu'ammeyât: Şerhu Mu'ammeyât-ı Câmî (Muslihuddîn Mustafâ bin Şa'bân Sürûrî)[119], Şerh-i Manzûme-yi Muammeyât (Behiştî Hasan Efendi)

2.5.2.2. Dîvânlar

Hâfız Dîvânı: Şerh-i Dîvân-ı Hâfız (Mehmed Vehbî bin Hasan el-Eş'arî el-Konevî), Şerh-i Dîvân-ı Hâfız (Muslihüddîn Mustafâ bin Şa'bân Sürûrî), Şerh-i Dîvân-ı Hâfız (Sûdî-yi Bosnevî)

Sâ'ib-i Tebrîzî Dîvânı[120]: Şerh-i Dîvân-ı Sâ'ib (Süleymân Fehîm-Ahmed Cevdet Paşa)

Urfî-yi Şîrâzî Dîvânı: Şerh-i Dîvân-ı Urfî (Sabîh Ahmed)

Şevket-i Buhârî Dîvânı: Şerh-i Dîvân-ı Şevket-i Buhârî (Muhammed el-Hakîm)

2.5.2.3. Mesnevîler

Şeh-nâme: Şerh-i Lugat-ı Şeh-nâme-yi Firdevsî (Abdülkâdir bin Ömer el-Bağdâdî)

Bostân: Şerh-i Bostân (Sudî-yi Bosnevî), Şerh-i Bostân (Şem'î Şem'ullâh)

Pend-nâme-yi Attâr: Şerh-i Pend-i Attâr (Şem'î Şem'ullâh)[121], Pend-i Attâr Şerhi (İsmâ'îl Hakkı el-Bursevî), Şerh-i Pend-i Attâr (Muhammed Murâd bin Abdülhalîm el-Buhârî en-Nakşî Murâd Molla)

Mantıku't-Tayr: Şerh-i Mantıku't-Tayr (Şem'î Şem'ullâh)

---

[117] Osman Ünlü; "Ebubekir Nusret'in Sâib-i Tebrizî Şerhleri", Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/6 (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına - Şerh/Annotation), Fall 2009, s. 442-455; Hüseyin Gönel; "Nusret Ebubekir Efendi ve Sâ'ib Şerhi Üzerine Bazı Notlar", Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/6 (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına - Şerh/Annotation), Fall 2009, s. 193-212.

[118] Âmil Çelebioğlu; "Hz. Mevlânâ'ya İzâfe Edilen Bir Gazelin Şerhi", Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1998, s. 519-524.

[119] Bilal Elbir; "Türk Edebiyatında Mu'ammâ ve Surûrî'nin Bir Mu'ammâ Şerhi", Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/6 (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına - Şerh/Annotation), Fall 2009, s. 82-94.

[120] Osman Ünlü; "Türk Edebiyatında Saib-i Tebrizî Şerhleri", Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 1, 2006, s. 85-93.

[121] Sevgi Elif Keyik; XVI. Yüzyıl Sanatçılarından Şem'î'nin Şerh-i Pendnâme'si, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

Mahzenü'l-Esrâr: Şerh-i Mahzenü'l-Esrâr (Şem'î Şem'ullâh)

Gülşen-i Râz: Şerh ve Terceme-yi Gülşen-i Râz (Töre Ahmed Nazmî), Şerh-i Gülşen-i Râz (Hüseyin Bey)[122], Gülşen-i Râz Şerhi (Abdülbâki Gölpınarlı)[123]

Şebistân-ı Hayâl: Şerh-i Şebistân-ı Hayâl (Muslihüddîn Mustafâ bin Şa'bân Sürûrî)

Mesnevî-yi Ma'neviyye (Mesnevî-yi Şerîf): Sonraki bölümde ayrıntılı bilgi verilecektir.

3. ANADOLU SAHASI MESNEVÎ-Yİ MA'NEVÎ TERCÜME VE ŞERHLERİ

3.1. Tercüme / Çeviri

Çevirinin ne olduğu burada bir çeviri tanımı yapılmasını gerektirmeyecek ölçüde açıktır. Zaten asıl sorun çevirinin ne olduğundan ziyade nasıl yapıldığı üzerinedir. Burada genel geçer bir çeviri anlayışı çizilmesi yerine, asıl konunun buharlaşmaması için konu daha basit çizgilerle ele alınacaktır.

Çeviri kuramlarının genel seyrine göz atıldığında iki tür yaklaşım dikkat çekmektedir. Bir tarafta kaynak metni, onun ait olduğu kültürü, kullandığı dili ve yazarın üslubunu merkeze alan yaklaşım, diğer tarafta çeviri metni, onun ait olduğu kültürü, kullandığı dili ve çevirmenin üslubunu merkeze alan yaklaşım.[124]

Kaynak metnin sanatsal ya da öğretici olması, manzum yahut mensurluğu, çok anlamlı okumalara elverişli bulunması gibi unsurlar çevirinin zorluk derecesini belirlemektedir. Kur'ân-ı Kerîm örnek olarak düşünüldüğünde, onun musiki yüklü şiirselliği, özellikle ayet sonlarındaki ritim ve ses güzelliği Kur'ân'ı anlamayanları dahi büyülemiştir. Özellikle Mekkî surelerde dikkat çeken bu özellik metnin sanatsallığını artırmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'in bu tür kısımlarını, metnin dokusundaki sanatsallığı göz ardı edip tercüme etmek, kaynak metindeki etkileyiciliği ziyan etmek demektir.[125] Ancak, kaynak metnin sanatsallığını aktarma gayretiyle, anlamın aksatılması da ciddi bir sorundur.

---

[122] Hüseyin Bey; Mahmûd-ı Şebusterî, Şerh-i Gülşen-i Râz, (Haz.: Cengiz Gündoğdu), Ataç Yayınları, İstanbul 2006.

[123] Abdülbaki Gölpınarlı; Mahmud-ı Şebüsteri, Gülşen-i Râz Şerhi, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1972.

[124] İbrahim H. Karslı; "Çeviri Kuramları Açısından M. Hamdi Yazır'ın Meal Yöntemi", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt IX/I, 2005, s. 233.

[125] M. Hamdi Yazır, Kur'ân'ın son surelerini tercüme ederken metnin ritim ve ahengini de yansıtmaya aşırı derecede çabalamıştır. Söz gelimi *Kevser* suresinin meali şu şekildedir: "Biz verdik sana hakikatte kevser / Sen de Rabbin için namaz kıl ve kurban kesiver / Doğrusu sana bugz edendir ebter." bkz. Karslı; agm, s. 234.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından, özellikle 1970'lerden sonra başarılı çeviri için kurallar koyan *kaynak odaklı* çeviri, yerini amaç-kültür anlayışlı çeviriye bırakmıştır.[126] Bu tür çevirilerde vurgulanan, çevirinin kaynak dizgeye değil amaç dizgeye hitap ettiği gerçeğidir. Çeviriyi kaynak metinden iyice koparıp, tamamen amaç metne yükleyenler de yok değildir. Hans J. Vermeer'in ortaya attığı *skopos* kuramına göre çevirinin nasıl yapılacağına çevirmen ile işveren karar vermelidir. Bu tür çevirilerde ticarî amaç kaygısı ve işlevsellik ön plana çıkmaktadır.[127] Dolayısıyla asıl metnin muradı göz ardı edilmektedir. Çevirmen burada okuyucu ile kaynak metin arasında dürüst tercüman olmamamaktadır.

Agâh Sırrı Levend Osmanlı edebiyatında çevirinin dört türünden bahsetmektir: *aslını bozmamak için kelime kelime yapılan çeviriler, kelime kelime olmamakla birlikte aslına uygun çeviriler, konusu aktarılarak yapılan çeviriler ve genişletilerek yapılan çeviriler.*[128] Bunlardan ilk maddeye Arapça metnin altına Türkçesinin, kırmızı mürekkeple kelime kelime yazılması suretiyle oluşan en eski Kur'ân çevirileri[129]; ikinciye Kur'ân-ı Kerîm'in anlamını bozmamak gayesiyle metin dokusuna sıkı bir sadakat denebilecek

Yokdur tapacak Çalap'dur ancak / Lâilâhe illallâh

şeklinde somutlaştırılan çeviri metodu örnek gösterilmiştir. Konu aktarımında mütercimin kaynak eseri hedef esere cümle cümle aktarmayıp, eseri kavrayabildiği biçimiyle çevirdiği vurgulanmıştır. Son maddenin ise daha çok edebî eserlerde görüldüğü vurgulanır, bu tür çevirilerde şair kaynak eseri hiçbir şekilde olduğu gibi çevirmeyi düşünmez. Kendini esere bağlı saymaz, kimi kısımları basitçe aktarır, kimi kısımları olduğu gibi çevirir. Ancak asıl önemli bulduğu kısımları *genişleterek* aktarır. Buralara mütercimin duygu ve düşünceleri de bulaşmıştır. Artık kaynak eser-hedef eser örtüşmesi bir yana ortada bir çevirinin varlığından bile söz etmek tartışılır duruma gelmiştir. Lâkin yine de eserine ilk yazarına saygıdan dolayı *çeviri* adını verir.

---

[126] Mehmet Gündoğdu; "Çeviride Kuram- Uygulama İlişkisi", Çanakkkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı, Uluslararası IV. Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu Bildirileri, Çanakkale, 17-19 Haziran 2005, (Haz.: Ali Osman Öztürk vd.), s. 95.

[127] Karslı; "Çeviri Kuramları...", s. 236-237.

[128] Agâh Sırrı Levend; Türk Edebiyatı Tarihi, Cilt 1 (Giriş), 4. Basım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 80.

[129] Bu konuda, "Sivas Kongre ve Etnografya Müzesi EY 84 / 176" numarada kayıtlı 622 yapraklık bir eser yükseklik lisans tezi olarak 1992-2005 arasında sekiz kişi tarafından hazırlanmıştır. bkz. Vefa Ayhan; Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Satır Arası Kur'an Tercümesi (Gramer- Metin- Sözlük) (245b-320a), Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. XIII.

Gülşehrî'nin Attâr'dan çevirdiği Mantıku't-Tayr; Seyf-i Serâyî'nin Sa'dî'den çevirdiği Gülistân; Kutb'un Nizâmî'den çevirdiği Hüsrev ü Şîrîn bu bağlamda zikre değer örneklerdir.[130] İlk iki maddeye tabi eserler, kaynak metnin doğasıyla uyuşması bakımından düşünülürse, genel anlamda bir çeviri başarısından söz etmek mümkündür. Konu aktarımı esaslı çeviriler salt anlamın aktarılması noktasından kaynak metne bakıp onun doğasını göz ardı etmiş de olsalar yine bir çeviriden söz etme olanağı mevcuttur. Ancak genişletilerek yapılan çevirileri tek kelamla tercümedir ya da teliftir diye bir sınıfa oturtabilmek zor gözükmektedir. Zira genişletilerek ortaya konan bu ürün her ne kadar yazar tarafından çeviri sayılsa bile, kaynak eserde hiçbir şekilde olmayan kısımları içermektedir.

İslâmiyet öncesi tercüme faaliyetleri Budizm ve Maniheizm gibi yeni benimsenen dinlerin kurallarını kavramak babında, o dinlere ait kutsal metinleri aktarma biçiminde görülmektedir. Aynı durumun İslâmiyetin kabulü ile de devam ettiğini söylememiz gerekiyor. İslâmiyeti benimseyen Türkler önceleri kutsal metinleri ve sonrasında edebî metinleri çevirmeye başladılar. Kutsal metinlerde tercüme metodu "satır arası" kelime kelime şeklindedir. Nurgül Sucu'nun aktardığına göre ilk Kur'ân tercümesi denemesi, Kur'ân'ın Farsça'ya yapılan çevirisiyle aynı zamanda olmuştur. Eser, Taberî tefsirinden yapılan kelime kelime Farsça çeviriye dayanır. Kur'ân-ı Kerîm'in Anadolu Türkçesine çeviri ise beylikler dönemindedir. Bu ilk tercümeler *satır arası* kelime kelime tercümeden ziyade tefsirli tercüme biçimindedir.[131] Beylikler döneminde hem telif hem de tercümeye önem verilmiş ve birçok Arapça Farsça eser Türkçe'ye kazandırılmıştır.

Osmanlı edebiyatı kuruluş sürecini tamamladıktan sonra tercümeye dair farklı fikirlerin çıktığını görüyoruz. Agâh Sırrı Levend'in, İksîr-i Sa'âdet adlı Nergisî tercümesinden aktardığına göre çeviri iki biçimde yapılmaktadır. İlkine göre tercüme edilen eseri terkib ve tabiri ile aynen korumaktır. Bu tarz tercümeler anlamca kısır ve ifadece beliğlikten hisse almamıştır. İkinci kısım tercüme, tercüme edilen kelama anlamın yanı sıra bir ifade güzelliği de katmaktır. Böylece tercüme edilen eser hem mealen hem de lafzen aktarılmış olur.[132]

Tercüme, Osmanlı edipleri arasında, özgünlüğü engellediği gerekçesiyle iyi bir şöhret bulmamıştır. Fakat tenkit edilen tercüme, kaynak metni hedef metne olduğu gibi

---

[130] Levend; Türk Edebiyatı Tarihi, s. 80-81.
[131] Nurgül Sucu; "Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği", Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 19, Bahar 2006, s. 128.
[132] Levend; Türk Edebiyatı Tarihi, s. 82- 83.

aktarmak değil, kaynak metni telif bir eser oluşturmak için kullanmaktır. Farklı bir ifadeyle bir başkasının eserini tıraşlayıp kendi eseri gibi gösterme anlayışı Osmanlı edipleri arasında ciddi eleştiriler almıştır.[133]

3.2. Anadolu Sahası Mesnevî-yi Ma'nevî Tercümeleri

Mevlânâ Celaleddin, Türk Edebiyatını genel anlamda şahsiyeti ve eserleri bağlamında etkilemiştir. Nesebi, ilmi ve edebî kişiliği açısından örnek bir şahsiyet olan Mevlânâ'yı, öncelikle oğlu Sultan Veled ve sonrasında 14. yüzyıldan başlayıp asır asır devam edecek birçok müellif ele almıştır. Yunus Emre, Gülşehrî, Elvan Çelebi, Nef'î ve Şeyh Galib bu konuda zikredilebilecek isimlerden birkaçıdır.[134]

Yalnız asıl etkinin Mevlânâ'nın eserleri, özellikle Mesnevî noktasında olduğu açıktır. Gülşehrî'den başladağı ifade edilen ve yeri geldikçe isimleri zikredilecek birçok kimse gerek kısmen, gerekse bütün olarak Mesnevî'yi tercüme girişiminde bulunmuştur.

3.2.1. Telif-Tercüme Tarzındaki Eserlerde Mesnevî Etkisi

Telif-tercüme tarzı ile kastımız Agâh Sırrı Levend'in *genişletilerek yapılan çeviri* olarak nitelediği eserleri işaret etmektir. Bu türdeki eserler Mesnevî'yi birebir aktarma yoluna gitmemiştir. Belki bu ürünleri Mesnevî tercümesi kabul etmek yerine Mesnevî'nin ilhamıyla oluşturulan eserler kabul etmek daha yerinde olacaktır.

İlk dönem tercümeleri olarak isimlendirilen bu tarz eserlerin genel nitelikleri şu şekilde sıralanmıştır:

- Manzumdurlar. Tercümede nazmı tercih sebebi o dönemde nesrin yaygın olmaması ve mütercimin şairlik gücünü gösterme iddiası olarak düşünülebilir.
- Hacim bakımından kaynak eser Mesnevî'den kısadırlar.

---

[133] Kimseden isti'âre itmemişem/ Kimse gitdügi yola gitmemişem (Fazlî). Terceme sanma anı ve'l-hâsıl/ Bikr-i ma'nâya olmışam vâsıl (Lârendeli Şânî). Sözleri tercemeden ârîdür/ Vâridât-ı kıbel-i Bârîdür/ İlün sözini terceme itmedüm/ Yabanun avurdın ana katmadum / Yakışmaz terceme bu destâna/ Ölü helvâsını almam dehâna (Taşlıcalı Yahya). Pâkdur nesri ayb-ı tercemeden / Muntazam nazmı hemçü dürr-i Aden (Gelibolulu Âlî). Ehl-i dil tercemeden âr eyler/ Âriyet sâhibini hâr eyler (Nev'î-zâde Atâyî). Tercümeye dâir bu beyitler ve benzerleri için bkz. Levend; Türk Edebiyatı Tarihi, s. 83-88.

[134] Kemal Yavuz; "Türk Edebiyatında Mesnevî'den İlk Tercüme Hikâyeler ve Bazı Dikkatler", Uluslararası Mevlana Bilgi Şöleni, 15-17 Aralık 2000, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 356. Mevlana imgesinin Divan şiirine yansıması için bkz. Osman Horata; "Mevlana ve Divan Şairleri", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Özel Sayı, 1999, s. 43-56; Ahmet Mermer; Selahattin Hidayetoğlu; Mustafa Erdoğan; Neslihan Koç Keskin; Osmanlı Şiirinde Mevlânâ Övgüleri ve Mevlevîlik Unsurları, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2009.

- Bazen Farsça yazılmış herhangi bir eseri tercüme ederken sözü Mesnevî'ye getirip ondan birtakım beyit aldıkları görülür.
- İktibaslar Mesnevî'nin bazı beyitlerine atıf yapmak ya da ondan kısa bir hikâyeyi çevirmek biçiminde olmuştur.
- Mesnevî aynen aktarılmamış, üzerinde çeşitli tasarruflar yapılmıştır.[135]

İlk dönem eserlerinin telif-tercüme karışık tarzdaki bu yapısı o dönemin zihniyeti ile ilgilidir. Bilginin, herkesin ortak malı sayıldığı o dönemi Umberto Eco şöyle ifade etmektedir:

"Ortaçağ hiç kuşkusuz birbirlerine gönderme yapmaksızın zincirleme olarak birbirlerini kopya eden yazarların çağı olmuştur. Bunun bir nedeni de el yazmaları kültürüne dayalı ve el yazmalarına güçlükle erişilebilen bir çağda, kopya etmenin fikirleri dolaşıma sokmanın tek yolu olmasıdır. Kimse bunun bir suç olduğunu düşünmüyordu; bir kopyadan ötekine çoğu zaman artık kimse belirli bir formülün yaratıcısının gerçekten kim olduğunu bilmiyordu ve sonuçta eğer bir fikir doğru ise herkese ait olduğu düşünülüyordu."[136]

Hikâye seçkisini andıran bu ilk dönem eserlerini birer Mesnevî tercümesi kabul etmek ne derece doğru olur bilemiyoruz. Çevirisi yapılan hikâyelerin çeşitli tasarruflara tabi tutulduğu, söz gelimi Mesnevî'de 145 beyit olan bir hikâyenin Gülşehrî tarafından 110 beyit olarak aktarıldığı ve Mesnevî hikâyelerindeki nasihat kısmının tamamen çıkarıldığı göz önüne alınırsa, ilk dönem mütercimlerinin muradının tercüme yapmak değil, yeni eserler ortaya koymak olduğu söylenebilir.[137]

3.2.1.1. Gülşehrî'nin Gülşen-nâme ve Felek-nâmesi

Gülşehrî, Attâr'ın Mantıku't-tayr adlı eserini esas alarak Türkçe bir eser yazmaya başlar. Attar'ın eserini tam olarak tercüme etmez, eserdeki asıl fikri işleyerek yeri geldikçe kendiliğinden bazı hikâyeler ekler. Sonradan eklenen hikâyelerin bir kısmı da Mesnevî'den alınmıştır. Gülşehri, Gülşen-nâme adını verdiği Mantıku't-Tayr çevirisinde Mesnevî'den beş hikâye tercüme etmiştir:

---

[135] İsmail Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri, Pan Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 87.
[136] Umberto Eco; Ortaçağ Estetiğinde Sanat ve Güzellik, (Çev.: Kemal Atakay), Can Yayınları, İstanbul 1999, s. 16.
[137] Mesnevî'nin, Anadolu sahasında kendisinden sonra yazılan mesnevîlerin tahkiyesine tesirleri konusunda geniş bilgi için bkz. Nezahat Öztekin; Mevlânâ'nın Mesnevî'sindeki Hikâyelerin XIII-XV. Yüzyıl Anadolu Mesnevîlerine Etkisi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 2000.

Tûtî ve hoca hikâyesi [Mesnevi I. Cilt, 1547-1848]

Nahivci ve gemici hikâyesi [Mesnevi I. Cilt, 2835-2840]

Arslan ve tavşan hikâyesi [Mesnevi I. Cilt, 900-1369]

Uyurkun boğazına yılan giren adam ile onu gören atlının hikâyesi [Mesnevi II. Cilt, 1877-1910] [138]

Tavuğun besleyip büyüttüğü kaz yavrularının hikâyesi [Mesnevi II. Cilt, 3766-3787]

Kemal Yavuz, Gülşehrî'nin çevirdiği hikâyeler ile Mesnevî'nin tamamını manzum olarak çeviren Nahîfî çevirisini kıyaslamış ve Gülşehrî'nin, Mesnevî'den çevirdiği hikâyeleri genişlettiğine dikkat çekmiştir.[139] Gülşehri rüyasında Farsça'nın büyük şairlerinden başta Mevlânâ olmak üzere, Hakîm Senâyî, Sadî, Nizâmî ve Attâr ile karşılaşır. Onların yolundan gitmek istediğini belirtir. Nihayet Mesnevî'den etkiler taşıyan Felek-nâmeyi Farsça yazmıştır.[140] Bu bağlamda düşünülecek olursa Gülşehrî isimlerini andığı büyük şairleri tercüme değil, onları tanzir etme, onlara öykünme derdindedir.

3.2.1.2. Âşık Paşa'nın Garîb-nâmesi

Garîb-nâme'nin bazı hikâyeleri ile Mesnevî'nin bazı hikâyeleri arası benzerlikler tespit edilmiştir. Yer yer de Mesnevî'den bazı beyitler tercüme yoluyla esere dâhil edilmiştir. Ancak Mesnevî'de geçen hikâyelerin kaynak olarak Kelile Dimne, Ezop ve Attar'ın eserlerinde de küçük farklarla geçtiği göz önüne alınırsa, Mesnevî ve Garib-nâme arasındaki bu tür benzerlikler, Garîb-nâmeyi bir Mesnevî tercümesi olarak düşünmenin hatalı olabileceği fikrini ortaya çıkarmaktadır.[141]

3.2.1.3. Ahmedî'nin İskender-nâmesi

---

[138] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 89-90.

[139] Ayrıntılı bilgi için bkz. Yavuz; "Türk Edebiyatında Mesnevî'den...".

[140] Aziz Merhan; "Gülşehrî'nin Mantıku't-tayr (Kuş Dili) Mesnevisinde Mevlana Etkisi", Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Bildiriler Serisi I, 2007, s. 103-104.

[141] Mesnevî'deki hikayelerin kaynaklarına dair bkz. Saim Sakaoğlu; "Mesnevî'deki Hikayelerin Kaynakları ve Tesirleri", I. Milli Mevlana Kongresi Tebliğler, Konya, 3-5 Mayıs 1985, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya,1986, s. 105-114; Selçuk Çıkla, Sibel Üst; "Mesnevi'deki Hikayelerin Kaynakları ve Mevlana'nın Hikayeler Üzerindeki Tasarrufları", Yedi İklim Dergisi, Sayı 211, Ekim 2007, s. 92-97.

Ahmedî'nin İskender-nâme'sinde Mesnevî etkisinde söylenmiş bazı bölümler dikkat çekmektedir. Ancak bu tür bölümler bir tercümeden ziyade, ilhamını Mesnevî'den alan parçalar olarak nitelendirilmelidir. İsmail Güleç'in bildirdiğine göre İskender-nâme'de Mesnevî etkisinde söylenmiş *dersıfât-ı nây* başlığı altında ilk on sekiz beyit ile *boyacı küpüne düşen çakal* -İskender-nâme'de bu hikâye boyacı küpüne düşen tilki şeklindedir- adlı kısımlar yer almıştır.

Bunların yanında Hatiboğlu'nun Mülk sûresi tefsirinde anlattığı mülhid kıssası; Ârif'in *Mürşidü'l-Ubbâd* adlı mesnevisinde bazen iktibas bazen de tercüme yoluyla aldığı beyit ve hikâyeler; Derviş Hayâlî'nin Ravzatü'l-Envâr isimli eserinde özetle aldığı iki hikâye; Dede Ömer Ruşenî'nin Mesnevî'den ilhamla yazdığı söylenen Çoban-nâme [Hz. Musa ile Çoban hikâyesi üstüne yazılmıştır], Ney-nâme [Mesnevî'nin ilk beyitleri üzerine kurulmuştur] ve Miskin-nâme [Mesnevî'nin genel hatlarla bir özeti gibidir] gibi eserleri ile Lokmânî Dede'nin Menâkıb-ı Mevlânâ adlı eserinde geçen *Arab ile karısının hikâyesi ve Çalgıcı ile Ömer* hikâyesi kayda değer telif-tercüme tarzı eser örneklerindendir.[142]

3.2.2. Mesnevî'nin Tamamına Yapılan Manzum Tercümeler

Kaynak metinle amaç metnin *anlam, lafız, şekil ve anlatım* noktalarında uygunluğu başarılı bir çevirinin şartlarındandır. *Anlam*, metnin muradını; *lafız* metin musiki değerini; *şekil* dış yapısını (manzum-mensur olma, nazım birimi, vezin, kafiye, iç kafiye, metindeki ses ve söz tekrarları vs.) ifade etmektedir. *Anlatım* ise çevirisi yapılacak eserde yer yer görülebilecek *bilgilendirici, anlatımcı (betimleyici) ve işlemsel* özellikteki üslubu ifade etmektedir.

"*Bilgilendirici* metinlerde iletilen bilginin niteliğini korumak bu bilginin çeviri dilinde müşahhas bir biçimde anlaşılmasını gözetmek önemlidir. *Anlatımcı* metin türünde ise, bu metinlerin karakteristik özelliğini oluşturan sanatsal tarz ve etkinin çeviriye yansıtılması gerekir. *İşlemsel* diye adlandırılan metin türünde ise, bu metinlerin muhatabı olan alıcıyı belli bir harekete, tepkiye ve davranışa sürükleme özelliklerinin çeviri dili alıcısında da uyandırılması amaçlanır."[143]

---

[142] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 94-104.
[143] Karslı; "Çeviri Kuramları...", s. 238.

Kaynak metin amaç metne ne kadar başarılı aktarılırsa adeta onunla bütünleşir. Hatta onun yerine konulur duruma gelir ve kaynak metnin şöhretini paylaşır. Mesnevî kadar şöhret bulan Nahîfî tercümesi bu bağlamda zikredilebilir.
Mesnevî'nin Türkçe manzum tercüme ve şerhlerini bir arada ilk kez değerlendiren Hasibe Mazıoğlu'dur.[144] Daha sonra İsmail Güleç yukarıda adı geçen eserinde konuyu daha detaylı bir şekilde ele almıştır.

3.2.2.1. Nahîfî Tercümesi

Mesnevî'nin tamamına yapılan ilk tercüme XVIII. yüzyılda Süleyman Nahîfî Efendi'ye aittir. Nahîfî eserini Mesnevî ile aynı vezinde, aynı beyit sayısında tercüme etmiştir. Manzum kısımları manzum, mensur kısımları mensur olarak tercüme ettiğinden, kaynak metni anlam, lafız ve şekil bakımından amaç metne aktarmaya çalışmıştır. Çevirisi zor olan bazı beyitlerin ise orijinal şekli korunmuştur. Nahîfî tercümesi ilk olarak 1268/1851 yılında Bulak Matbaası'nda basılmıştır. Bu baskı Âmil Çelebioğlu tarafından her birinde Mesnevî'nin ikişer cildini içeren üç kitap şeklinde günümüz harflerine aktarılmış ve sadeleştirilmiştir.[145] Sol yüzdeki sayfalarda iki sütun şeklinde Mesnevî'nin orijinali ve Nahîfî tercümesi eski harflerle verilmiş, sağ yüzdeki sayfalarda ise Nahîfî metninin Latin harflerine aktarılmış şekli ve bu metnin Âmil Çelebioğlu tarafından günümüz Türkçesine mensur olarak aktarılmış şekli yer almıştır. Âmil Çelebioğlu'nun günümüz Türkçesine aktardığı bu kısım, sonradan Nihat Öztoprak tarafından hazırlanıp müstakil bir kitap hâlinde yayınlanmıştır.[146]

3.2.2.2. Mehmed Şâkir Tercümesi

Mesnevî'nin tümüne yapılan bir diger manzum tercüme Mehmed Şâkir'e aittir. Eser 1830- 1835 yılları arasında kaleme alınıp II. Mahmud'a sunulmuştur. Mehmed Şâkir,

---

[144] Hasibe Mazıoğlu; "Mesnevi'nin Türkçe Manzum Tercüme ve Şerhleri", Mevlânâ'nın 700. Ölüm Yıldönümü Dolayısile Uluslararası Mevlâna Semineri, Ankara 15-17 Aralık 1973, Bildiriler, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara Tarihsiz. Mesnevî'nin Türkçe manzum tercüme ve şerhleri ile ilgili genel mahiyette ikinci bir değerlendirme için bkz. Ahmet Topal; "Mesnevî'nin Türkçe Manzum Tercüme ve Şerhleri", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 32, 2007, s. 41-50.
[145] Âmil Çelebioğlu; Mevlânâ Celâleddîn Rûmî Mesnevî-yi Şerif, Aslı ve Sadeleştirilmişiyle Manzum Nahîfî Tercümesi I-III, Sönmez Neşriyat, İstanbul 1967 (I. Cilt)-1972 (III. Cilt).
[146] Mevlânâ; Mesnevî-i Şerîf (Tam Metin), (Mütercim: Süleyman Nahifî; Sâdeleştiren: Âmil Çelebioğlu), (Haz.: Nihat Öztoprak), Timaş Yayınları, İstanbul 2007.

Mevlânâ'ya ait olup olmadığı tartışmalı olan yedinci cildi de tercüme etmiştir. Eser Mesnevî'nin kendi vezninde tercüme edilmiş olup, İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar 6308'de kayıtlı nüshaya göre, ikisi Farsça ikisi Türkçe olmak üzere dört sütundan meydana gelmektedir.[147]

Bilal Çakıcı'nın, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'ndeki müellifin kendi el yazılı nüshasına dayanarak aktardığına göre eserin ismi *Tercemânu'l-Ma'nevî fi-Tercemeti'l-Mesnevî*'dir. İlgili yazma Mesnevî'nin ilk üç defterini içermektedir. Müellifin künyesi eserde Seyyid Mehmed Şâkir bin Ahmed olarak geçmektedir.[148]

3.2.2.3. Ahmet Metin Şahin Tercümesi

Mesnevî'nin tamamına manzum olarak yapılan son tercümedir. Mütercim eserine 1996'da başlamış ve 2006'da tercümesini tamamlamıştır. Tercümede Nicholson neşri esas alınmış ve bu neşirde bulunmayan beyitler Tahirü'l-Mevlevî'den tamamlanmıştır. Tâhirü'l-Mevlevî'den alınan beyitler, numaraları yanına yıldız koyularak belirtilmiştir. Ahmet Metin Şahin, tercümesini Mesnevî vezninde yapmıştır. Şahin'in bu tercümesi Kaynak yayınları tarafından yayınlanmıştır.[149]

3.2.3. Mesnevî'nin Tamamına Yapılan Mensur Tercümeler

3.2.3.1. Veled Çelebi İzbudak Tercümesi

Mesnevî'nin tamamı Veled Çelebi İzbudak tarafından mensur olarak tercüme edilmiştir. Bu tercüme 1942'de Millî Eğitim Bakanlığı tarafından altı cilt şeklinde yayımlanmıştır. Veled Çelebi İzbudak'ın bu tercümesini Abdülbaki Gölpınarlı gözden geçirip, Mesnevî ve Mevlânâ hakkında yazdığı önsözüyle yeniden yayınlamıştır. Ayrıca beyitlere beş ve beşin katları şeklinde numara verilmiş ve her cildin sonuna açıklayıcı notlar koyulmuştur.[150]

---

[147] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 71-72.
[148] Bilal Çakıcı, "Mehmed Şakir'in Manzum Mesnevî Tercümesi, Erdem Dergisi, Sayı 50 (Doğumunun 800. Yılında Mevlânâ Özel Sayısı), 2008, s. 51-58.
[149] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 73-74.
[150] Güleç; age, s. 75-78.

3.2.3.2. Şefik Can Tercümesi[151]

Şefik Can, eserinin önsözünde iç içe geçmiş Mesnevî hikâyelerini okuyucunun daha iyi kavrayabilmesi için Mesnevî'yi konularına göre tercüme ettiğini belirtmiştir. Hikâyelerde geçen ve doğrudan anlatılan hikâyeyle alâkalı olmayan beyitler çıkarılmış ve bunlar müstakil bir hikâye ve başlıkla yeniden ele alınmıştır. Bu tercümede beyit numaraları Nicholson neşrine göre verilmiştir. Mütercim, eserinde belirttiği üzere çevirisinde Tâhirü'l-Mevlevî ve Veled Çelebi İzbudak tercümelerinden faydalanmıştır.

3.2.3.3. Adnan Karaismailoğlu Tercümesi[152]

Adnan Karaismailoğlu, tercümesinde metin esaslı bir yol izlemiştir. Çeviriden önce Mevlânâ'ya dâir hayatı ve muhiti noktasında bilgiler verilmiştir. Ankaravî, Tahirü'l-Mevlevî, Gölpınarlı şerhleri gibi eserler Karaismailoğlu çevirisine kaynaklık eden eserlerdendir. Tercümede, Mesnevî'nin en eski tarihli (1278) ve en muteber nüshası kabul edilen Konya Mevlana Müzesi 51 numarada kayıtlı nüsha esas alınmıştır.
Mütercim, metni merkeze aldığı eserinde olabildiğince kelime ve cümlelerin orijinal yapılarına uygun şekilde tercüme yapmış, özel isim, terim ve kavramları aynen aktarmış; kelime izahları yapmamıştır.

3.2.3.4. Derya Örs - Hicabi Kırlangıç Tercümesi[153]

Mesnevî'nin hikemî yönünün yanı sıra edebî yönüne de dikkat çekmek isteyen Derya Örs ve Hicabi Kırlangıç tercümelerinde ellerinden geldiğince kaynak metnin bu yönüne dikkat çekmek istemişlerdir. Mesnevî'nin 1, 5 ve 6. ciltleri Derya Örs; 2, 3, ve 4. ciltleri de Hicabi Kırlangıç tarafından tercüme edilmiştir. Kaynak metnin şiir olmasından kaynaklanan cümle noksanlıkları çeviri metinde köşeli parantezlerle gösterilmiş ve âyet ile hadislerin anlamları verilmiş ve geçtiği yerler gösterilmiştir. Özel isimler dipnotlarda açıklanmıştır.

---

[151] Şefik Can; Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1997.
[152] Adnan Karaismailoğlu; Mevlâna Celâleddîn Rûmî, Mesnevî, Cilt 1-2, Akçağ Yayınları (Yeni Şafak Kültür Armağanı), Ankara 2004.
[153] Derya Örs, Hicabi Kırlangıç; Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Mesnevî, Cilt 1-6, Ekim Yayınları, İstanbul 2007.

3.2.4. Mesnevî'ye Yapılan Kısmî Tercümeler

3.2.4.1. Aruz Vezniyle Yapılan Tercümeler

3.2.4.1.1. Âsafî'nin Cezîre-yi Mesnevî'si[154]

Hicrî 1006 (1597/1598) yılında ölen Âsafî Dal Mehmed Çelebi "Cezîre-yi Mesnevî" isimli eserini, Yûsuf-ı Sîneçâk'in Mesnevî'den seçtiği beyitlerden oluşturduğu aynı adlı "Cezîre-yi Mesnevî" eserinin tesiriyle kaleme almıştır. Âsafî, Yûsuf-ı Sîneçâk'in eserindeki konulara ve başlıklara büyük ölçüde sadık kalarak 30 bâbda meydana getirdiği eserinde, Yûsuf-ı Sîneçâk'in seçtiği beyitler de dâhil olmak üzere, Mesnevî'nin altı cildinden seçtiği toplam 3425 beyti mesnevî formunda ve aruzun "mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün" kalıbı ile tercüme etmiştir. Mesnevî'den seçtiği her beyti bir Türkçe beyitle tercüme eden Âsafî'nin eseri, Mesnevî beyitleri ile beraber toplam 6850 beyittir.[155]

3.2.4.1.2. Muhammed Nazmî-yi Halvetî Tercümesi[156]

Şeyh Muhammed Nazmi (1622-1701) Mesnevî'nin birinci cildini manzum olarak tercüme etmiştir. "Tamâm-ı Mesnevî" tarihiyle 1676 yılında tamamlanan eserin ismi "Sırr-ı Ma'nevî"dir. Bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Hasan Hüsnü Paşa numara 693'te kayıtlı olan eser, Mesnevî vezninde "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbıyla yazılmıştır. Eser tercüme ile birlikte Nazmî'nin bazı hikâyelerin sonlarındaki duâ beyitleri, iki yerde "Münâcât-ı Mütercim" başlıklı bölüm ve sonunda 25 beyitlik bir temme kaydı olmak üzere 4100 beyitten oluşmaktadır. Eser, Ekrem Bektaş tarafından 2009 yılında yayınlanmıştır.

3.2.4.1.3. Hayri Bey Tercümesi[157]

---

[154] Âsafî Dal Mehmed Çelebi; Millî Kütüphane Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu 06 HK 407.

[155] Ahmet Topal; "Âsafî'nin Cezire-i Mesnevî Adlı Eseri ve Bu Eserde Yer Alan Mesnevinin İlk On Sekiz Beytinin Tercümesi", Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/7 (Prof. Dr. Halûk İpekten Anısına - Klâsik Türk Edebiyatında Mesnevî), Fall 2009, s. 603-618.

[156] Muhammed Nazmî-i Halvetî; Sırr-ı Ma'nevî (Manzum Mesnevî Tercümesi) (İnceleme-Metin), (Haz.: Ekrem Bektaş), Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Konya, 2009.

Hayri Bey, Mesnevî ile aynı vezinde olan eserde sadece ilk cildin 172 beytinin çevirisini yapmıştır. Bu eser, Nahîfî Tercümesi'nin zayıf bir taklidi olarak görülmüştür. Eserin giriş kısmında Mesnevî tercümesinin zorluklarından bahseden mütercim daha sonra kısaca Mevlânâ'nın hayatı hakkında bilgi vermiştir.[158]

3.2.4.1.4. Feyzi Halıcı Tercümesi

Feyzi Halıcı, Mesnevî'nin bir ve ikinci cildinden ayrı ayrı ilk 1001 beyit tercüme etmiştir. Eser Mesnevî ile aynı vezindedir. Eser 1982'de Konya'da Doğuş Matbaası tarafından neşredilmiştir.[159]

3.2.4.1.5. Abdullah Öztemiz Hacıtahiroğlu Tercümesi[160]

Hacıtahiroğlu'nun eseri Mesnevî'nin ilk 1212 beytine yapılan tercümedir. Mütercim, eserini Mesnevî'nin halk arasında tanınırlığını artırmak için beş yıl gibi bir sürede, Mesnevî'nin kendi vezniyle kaleme almış ve Mesnevî'nin musiki yüklü havasını basit bir Türkçe ile aktarma amacı gütmüştür.

3.2.4.1.6. Nuri Baş Tercümesi

Nuri Baş'ın eseri müstakil bir tercüme biçiminde olmayıp, Mesnevî'den yapılan bir seçkinin içinde bulunmaktadır. Nuri Baş, Mesnevî'den ilk otuz dört beyti "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbıyla Türkçeye aktarmıştır.[161]

3.2.5. Hece Vezniyle Yapılan Tercümeler

3.2.5.1. Feyzullah Sacid Ülkü Tercümesi

---

[157] Hayrî; Mesnevî-i Şerîf Tercemesi, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1308.
[158] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 106-107.
[159] Güleç; age, s. 108.
[160] Abdullah Öztemiz Hacıtahiroğlu; Celâleddin Rûmî Mevlânâ, Mesnevî (kendi vezniyle manzum tercüme) , Ötüken Yayınları, İstanbul 1972.
[161] Nuri Baş; Mana ve Mefhumlarıyla Mesnevî'den Parıltılar, Meram Belediyesi Yayınları, Konya, 2006.

Feyzullah Sacid Ülkü, Mesnevî'nin birinci cildini 11'li hece ölçüsüyle tercüme etmiştir. Eserde 4118 beyit vardır.[162]

3.2.5.2. M. Faruk Gürtunca Tercümesi[163]

Faruk Gürtunca eserini 14'lü hece ölçüsüyle kaleme almıştır. Gürtunca tercümesinden seçilmiş çeviri ve açıklamaları İbrahim Hakkı Konyalı günümüz Türkçesine uyarlamıştır. Eser, Mesnevî'nin Arapça mukaddimesiyle başlamaktadır. Bu kısım esere Nahîfî tercümesinden aktarılmıştır. Sonrasında Mevlânâ bibliyografyası ve Nahîfî tercümesinin tıpkı basımı gelmektedir. Her beytin sonunda Farsça aslı ve Nahîfî tercümesi bulunmaktadır.[164]

3.2.5.3. Veysel Öksüz Tercümesi

Veysel Öksüz, Mesnevî'nin birinci cildini 14'lü hece ölçüsüyle 4003 beyit olarak çevirmiştir. Öksüz eserini Mesnevî'nin aslından değil, Türkçe tercümelerinden faydalanarak meydana getirmiştir. Veysel Öksüz, Mesnevî'nin ilk cildini şerh de etmiştir.[165]

3.2.6. Hikâye Seçkisi Tarzındaki Tercümeler

3.2.6.1 Sadîkî Seçkisi[166]

17. asırda yaşamış olduğu anlaşılan Sadîkî, Mesnevî'den seçtiği çeşitli hacimlerde 58 hikâyeyi, mesnevî formunda ve aruzun "fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün" kalıbıyla, genişleterek tercüme etmiştir.[167]

---

[162] Feyzullah Sacid Ülkü; Mevlana, Mesnevi (Manzum Tercüme), Türkiye Yayınevi, İstanbul 1945.
[163] M. Faruk Gürtunca; Mevlana, Aslı Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Mesnevî, (Haz.: İbrahim Hakkı Konyalı), Ülkü Yayınevi, İstanbul 1963.
[164] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 114-115.
[165] Bkz. Emine Yeniterzi; Mevlâna Âşığı Konyalı Bir Şair Veysel Öksüz ve Şiirleri, Selçuklu Belediyesi Yayınları, Konya 2006.
[166] Sadîkî; Hikâyât-ı Mesnevî'den Tercümeler, Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail 393.
[167] Sadık Yazar; "XVII. Yüzyıl Şâiri Sadîkî'nin Mesnevî'den Seçme Hikâyeler Tercümesi", Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/7 (Prof. Dr. Halûk İpekten Anısına - Klâsik Türk Edebiyatında Mesnevî), Fall 2009, s. 893-927.

3.2.6.2. Fazlullâh Rahîmî'nin Gülzâr-ı Hakîkat'ı[168]

Fazlullâh Rahîmî'nin Gülzâr-ı Hakîkat adlı üç ciltlik hikâye seçkisinde birinci ciltden 42, ikinci ciltden 49 ve üçüncü ciltten 55 olmak üzere toplam 146 hikâye yer almaktadır. Rahîmî önce başlığını verdiği hikâyeleri, sonra mensur olarak anlatıp sonlarındaki beyitlerden birini tercüme etmiştir.

3.2.6.3. Hoca Abdulmuhsin Seçkisi

Farsça öğretmenliği yapan Hoca Abdulmuhsin, Mesnevî'den "Zamanında kerem ve ihsanda Hâtem-i Tâyî'yi geçen ve nazîri bulunmayan halîfenin hikâyesi"ni tercüme etmiştir. Eserin nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 2423'te, 2b-34a varakları arasındadır.[169]

3.2.6.4. Eyüp Necati Perhiz Seçkisi[170]

Latin harfleriyle basılan seçkilerden ilki Eyüp Necati Perhiz'e aittir. Eserde Mesnevî'nin birinci cildini neredeyse tamamen tercüme edilmiştir.

3.2.6.5. Şemseddin Yeşil Seçkisi[171]

Bir vâiz olan Şemseddin Yeşil, Mesnevî'den seçtiği bazı hikâyeleri bir sohbet havası içerisinde metne fazla sadık kalmadan tercüme etmiştir. Mesnevî'den aldığı hikâyeleri kendi hikâyeleri ile desteklemiştir.

3.2.6.6. Şefik Can Seçkisi[172]

Şefik Can, Mesnevî'deki hikâyelerin tamamını, hikâyelerle alâkası olmayan beyitleri çıkararak tercüme etmiştir. Bu yönüyle ilk ve tek eserdir. Eserde toplam 254 hikâye yer

---

[168] Fazlullâh Rahîmî; Gülzâr-ı Hakîkat, Mekteb-i Tıbbiyye-yi Askeriyye, İstanbul 1328.
[169] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 120-121.
[170] Eyüp Necati Perhiz; Kıssalardan Dinî Ahlakî İlmî Hisseler, Matbaa-yı Ebuzziya, İstanbul 1939.
[171] Şemseddin Yeşil; Mesnevî'den Hikâyeler, Hüsnühattat Matbaası, İstanbul 1962.
[172] Şefik Can; Mesnevî Hikâyeleri, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2003.

almaktadır. Her hikâyenin sonunda hisse özetlenmiş, âyet, hadis ve özel terimlerle ilgili açıklamalar dipnotlarda gösterilmiştir.

3.2.6.7. Kenan Sarıalioğlu Seçkisi[173]

Kenan Sarıalioğlu, Mesnevî'den 30 hikâye tercüme etmiştir. Hikâyelerin anlatımı Gültekin Çizgen'in çizmiş olduğu resimlerle desteklenmiştir.

3.2.6.8. Mehmet Kanar Seçkisi[174]

Mehmet Kanar, Mevlânâ Dîvânı'ndan dört gazel, Mesnevî'nin ilk otuz dört beyti ve seksen altı hikâyeyi mensur olarak tercüme etmiştir. Mütercim kaynak metne bağlı kalmaya çalışarak eserini vücuda getirmeye çalışmıştır.

3.2.6.9. Hatice Gülcan Topkaya Seçkisi[175]

Mehmet Kanar'ın Mesnevî konusundaki bilgilendirici sunuş yazısından sonra başlayan eserde hikâyeler kısmından önce Mesnevî'nin ilk on sekiz beyti ve Mesnevî'nin muhtevasını özetledi kabul edilen birtakım beyitler yer almaktadır. Hikâyeler kısmının kaynak metinden takibini kolaylaştırmak için beyit numaraları satırların sonunda verilmiştir. Bu seçki müstehcen hikâyeleri de içermesi bakımından diğer seçkilerden farklılık göstermektedir.

3.2.6.10. Kaan Dilek Seçkileri

Kaan Dilek Mesnevî'den tercüme ettiği hikâyelerini üç kitap biçiminde neşretmiştir. İlk seçkide toplam dokuz hikâye ve farklı konularda seçilmiş birtakım beyitler yer almaktadır.[176] İkinci seçkide "padişah ve cariye" hikâyesinin tercüme ve şerhi yer

---

[173] Kenan Sarıalioğlu; Cân Yücedir Göklerden: Mevlânâ, Mesnevi'den Seçmeler, Dünya Kitapları, İstanbul 2004.
[174] Mehmet Kanar; Mesnevî'den Seçmeler, Serhat Yayınları, İstanbul 2005.
[175] Hatice Gülcan Topkaya; Gökyüzüne Merdiven: Mesnevî'den Seçmeler, Om Yayınevi, İstanbul 2002.
[176] Kaan Dilek; Mevlânâ Vadisinde Ahlak ve Marifet: Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde Seçme Bölüm ve Hikâyeler, İhvan Yayınları, İstanbul 2005.

almaktadır.[177] Dilek'in üçüncü kitabı aynı zamanda konu ile ilgili en geniş eseridir. Üç bölümden oluşan üçüncü seçkisinin ilk bölümünde "ney-nâme" ismiyle ilk on sekiz beytin ayrıntılı bir şekilde incelendiği görülmektedir. İkinci bölümde "padişah ve câriye" hikâyesinin tercüme ve şerhi bulunmaktadır. Son bölümde ise "taasup yüzünden hristiyanları öldüren yahudi padişah" hikâyesi yer almaktadır.[178]

3.2.6.11. Mehmet Önder Seçkileri

Mehmet Önder, toplam 55 hikâyeden oluşan bir seçki[179] ile içerisinde Mevlana, muhiti, eserleri, Mevleviliğe dair bilgiler ve Mesnevî'den 65 hikâyenin yer aldığı bir eser[180] kaleme almıştır.

3.2.6.12. Sadık Gündüz Seçkisi[181]

Sadık Gündüz'ün tercümesinde birinci ciltten 19, ikinci ciltten 35, üçüncü ciltten 37, dördüncü ciltten 29, beşinci ciltten 25 ve altıncı ciltten 27 olmak üzere toplam 172 hikâye bulunmaktadır. En çok hikâye içeren seçki budur.

3.2.6.13. Mehmet Zeren Seçkisi[182]

Mehmet Zeren kitabının takdim yazısında, Mesnevî'deki hikâyelerin iç içe geçmiş yapısından dolayı okuyucunun hikâyeleri ayırt etmede zorlanmaması ve isteyenlerin Mesnevî'nin tamamını okumadan hikâyelere ulaşma olanağı sunmak amacıyla eseri hazırladığını ifâde etmiştir. Toplamda 264 hikâyeden (Mesnevî'nin bütün hikâyeleri) oluşan eserde, Mesnevî'nin birinci cildindeki 33, ikinci cildindeki 53, üçüncü cildindeki 52, dördüncü cildindeki 44, beşinci cildindeki 41 ve altıncı cildindeki 41 hikâyeye yer verilmiştir.

---

[177] Kaan Dilek; Mevlâna Celâleddin Rûmi, Bir Aşk Hikayesi, İhvan Neşriyat, İstanbul 2005.
[178] Kaan Dilek; Mesnevî'den Öyküler ve Ney, A&D Yayınları, İstanbul 2006.
[179] Mehmet Önder; Mesnevi'den Hikâyeler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1971.
[180] Mehmet Önder; Mevlana ve Mevlevilik, Aksoy Yayıncılık, İstanbul 1998.
[181] Sadık Gündüz; Mevlânâ'nın Mesnevî'sinden Seçme Hikâyeler, Zerafet Yayınları, İstanbul 2003.
[182] Mehmet Zeren; Hz. Mevlana'nın En Büyük Eseri Mesnevî'de Geçen Bütün Hikâyeler, Semerkand (Pozitif) Yayınları, İstanbul 2004.

3.2.6.14. İsa Kayaalp Seçkisi[183]

Mesnevî'den 33 hikâyeyi tercüme eden Kayaalp, tercümesinde Abdülbâki Gölpınarlı'nın tercümesinden faydalanmıştır.

3.2.6.15. Selim Gündüzalp Seçkisi[184]

Selim Gündüzalp'in eserinde 71 hikâye yer almaktadır. Eser Tâhirü'l-Mevlevî, Amil Çelebioğlu ve Şefik Can tercümelerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

3.2.6.16. Bayram Ali Kaya Seçkisi[185]

Kaya'nın tercümesinde önce 15 başlık altında belli konularda seçilmiş beyitler, ardından ilk 18 beytin tercüme ve şerhi, sonra da 30 hikâyenin özeti yer almaktadır.

3.2.6.17. Cihan Okuyucu Seçkisi[186]

Toplam on altı konu / bölümden oluşan kitabın her bölümünün sonunda "cevher beyitler" adı altında verdiği Mesnevî beyitlerini Amil Çelebioğlu'nun neşrettiği manzum Nahîfî tercümesinden alan Cihan Okuyucu, ele aldığı konular bağlamında Mesnevî'deki hikâyeleri bir araya getirmiştir. Eserde daha çok sohbet havası hâkimdir.

3.2.6.18. Yakup Şafak Seçkisi[187]

Eserde Veled Çelebi ve Tâhirü'l-Mevlevî neşirlerinden alınan çeşitli hikâyelere yer verilmiştir.

3.2.6.19. Mehmet Demirci Seçkisi

---

[183] İsa Kayaalp; Mevlânâ'dan Seçmeler, Bilge Sanat Yapım, İstanbul 2005.
[184] Selim Gündüzalp; Mevlana Mesnevi (Seçme Öyküler), Zafer Yayınları, İstanbul 2005.
[185] Bayram Ali Kaya; Mevlânâ'dan Seçmeler, Metropol Yayınları, İstanbul 2005.
[186] Cihan Okuyucu; Mesnevî'den Hikmet ve Hikâyelerle Mevlânâ Konuşuyor, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2006.
[187] Yakup Şafak; Mevlana Celâleddîn Rumi: Bütün Eserleri, Tekin Kitabevi, Konya, 2006.

Demirci, hikâyelerin hikâye dışında içerdikleri fonksiyonlarını açıklamak için eserini oluşturmuştur. Demirci'nin eseri 40 hikâyeden oluşmuş olup Mehmet Önder ve Mehmet Zeren'in eserlerinden faydalanılarak oluşturulmuştur.[188]

3.2.6.20. Şaban Karaköse Seçkisi

Eserde 120 hikâye mevcuttur. Karaköse eserini Veled Çelebi, Gölpınarlı, Şefik Can ve Adnan Karaismailoğlu tercümelerinden faydalanarak neşretmiştir. Mütercim, metnin anlamı kaybolur endişesi ile pek fazla sadeleştirmeye gitmemiştir.[189]

3.2.7. Konulu Beyit Seçkileri

Mesnevî'nin bir hikâye defteri olmadığını düşünenler tarafından Mesnevî'deki hakîkatları dile getirme endişesi ile Tahir Büyükkörükçü, Rüştü Şardağ, Abdullatif Erdoğan, Said Türkoğlu, Mustafa Utku, Muammer Erkul ve Yakup Şafak ile Nuri Şimşek gibi kişiler Mesnevî'den seçtikleri beyitleri kitaplarında toplamışlardır. Bu eserlerin en önemli ortak özelliği, "iman", "aşk", "hikmet", "iyilik", "dervişlik" ve benzeri konulara örnek Mesnevî beyitlerini bir araya getirmeleridir.[190]

3.3. Anadolu Sahası Mesnevî-yi Ma'nevî Şerhleri

3.3.1. Mesnevî'nin Tamamına Yapılan Şerhler

3.3.1.1. Sürûrî (ö. 1569) Şerhi

Sürûrî'nin Mesnevî Şerhi Anadolu sahasında Mesnevî'nin tamamına yapılmış ilk şerhtir. Eser Farsça'dır. Şem'î'nin kendi eserini yazarken göndermelerde bulunduğu eser, beyitlerin gramatik tahlili ve hikâyelerin başka hikâyelerle açıklanmasından oluşmaktadır.[191]

---

[188] Mehmet Demirci; Mesnevî Hikâyelerinden Dersler (40 Hikâye 40 Yorum), Rûmî Yayınları, Konya, 2007.
[189] Şaban Karaköse; Mevlânâ'dan Düşündüren Hikâyeler, Yakamoz Yayıncılık, İstanbul 2007.
[190] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 128-133.
[191] Sürûrî şerhi için bkz. Orhan Baştürk; Sürûrî'nin Mesnevi Şerhi v. 1b-40a (Tanıtım-İndeks-Tenkitli Metin), Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.

3.3.1.2. Şem'î Şem'ullâh (ö. 1011/1602-1603) Şerhi

Şem'î'nin Şerh-i Mesnevî'si çalışmanın 2. bölümünde değerlendirilecektir.

3.3.1.3. İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî (ö. 1631) Şerhi

İlk dönem telif-tercüme eserleri dizisinden sonra Osmanlı dünyasında özellikle 16. asrın sonunda başlayıp 17. asırda ağırlık kazanan şerh faaliyetleri Osmanlı'nın Kanuni'den sonra kendi kimliğini tanımlama endişesi olarak yorumlanmıştır. Şem'î ve Sürûrî gibi ele aldıkları metni sarf ve nahiv açısından değerlendiren, farklı bir ifadeyle söylenecek olursa, metnin lafız boyutuna hizmet eden şerhlerden sonra Hazret-i Şârih olarak ün kazanan Ankaravî'nin eseri Mesnevî'nin tasavvufî cephesine ışık tutmaya çalışmıştır. Mevlana'ya âidiyeti tartışmalı olan yedinci cildi de şerh eden Ankaravî, ilk önce ilk on sekiz beyti şerh eder ve bu eser fukara arasında *Fâtihü'l-Ebyât* diye şöhret bulur. Sonrasında Mesnevî'nin tamamını şerh edip eserine *Mecmû'atü'l-Letâyif ve Matmûratü'l-Ma'ârif* adını verir.

Ankaravî, eserinde önce metni verir, ardından bazen kısa bazen de açıklamalı tercüme yapar. Kelime ve dilbilgisi izahlarında bulunur, âyet ve hadislerle, diğer İslâmî ilimler ve çeşitli şiirlerle açıklamalarını destekler. Yeri geldikçe kendisinden önceki şerh ve şârihleri tenkit eder.[192] Özellikle Şem'î'ye ve daha ölçülü olmak kaydıyla Sürûrî'ye yöneltilmiş eleştiriler dikkat çekmektedir.

Semih Ceyhan'ın aktardığına göre, günümüzde Mesnevî'ye iki temel yaklaşım mevcuttur: Bütüncül yaklaşım ve parçacı yaklaşım.

Bütüncül yaklaşım Mesnevî'yi bir kitap şeklinde algılamaktadır. Bu algılayış da kendi içinde ikiye ayrılmıştır. İlki Mesnevî'yi salt bir şiir yahut hikâye kitabı olarak görür ve sadece suret yahut lafız bakımından değerlendirir; diğeri şiir ve hikâyelerin tek katmanlı anlama sahip olduğunu savunur. İlk yaklaşımın Batı'daki öncüsü R. Nicholson olmuştur. Bütüncül yaklaşımın ikinci kısmına göre Abdülbâki Gölpınarlı, Ahmet Ateş ve Firûzanfer gibi kişiler Mesnevî'yi tek katmanlı bir metin olarak algılar. Söz gelimi Ahmet Ateş, ney hikâyesindeki neyi basit bir müzik aletine indirger. Bu tarzın

---

[192] Semih Ceyhan; İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005, s. 15. Ayrıca Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi'nin 1. cildinin tenkitli metni ve incelemesi Erciyes Üniversitesi'nde Ahmet Tanyıldız tarafından doktora tezi olarak hazırlanmaktadır.

savunucuları, Osmanlı şarihlerini metinde olmayan bazı unsurları metne soktukları için tenkit etmişlerdir. Parçacı yaklaşım ise Mesnevî beyitlerini özlü sözler, hikmetli vecizeler biçiminde algılar ve kitabı İlahî bütünlüğünden koparır. Bu algının mahsulü eserlerde Mesnevî'nin şer'î bahisleri ve seyr ü sülûk konularını işleyen bir eser oluşu dile getirilmez.[193]

İşte Mesnevî'yi bütüncül ve parçacı eksik anlayışın eseri olmaktan kurtaran ona yeni bir bakış açısı kazandıran Ankaravî şerhi olmuştur. Ankaravî, eserini tarihsel-tasavvufî bağlam ile metafizik bağlam üzerine kurmuştur.[194] Kırktan fazla kaynaktan yararlanma suretiyle telif edildiği belirtilen eserde Muhyiddin İbnü'l-ʿArabî ve İbnü'l-Fârız en çok işaret edilen şahsiyetler olmuştur.[195]

3.3.1.4. Şifâyî Mehmed Dede (ö. 1671) Şerhi[196]

Şifâyî Mehmed Dede Sürûrî ve Ankaravî'nin şerhlerini inceledikten sonra, Sürûrî'nin uzun hikâyeler ve Ankaravî'nin de âyet ve hadislerle şerhi uzattığını düşünür ve kürsüde müridlerine nakledecek şekilde kısaltıp Mesnevî'yi ders olarak okutur. Böylece Mesnevî şerhi ortaya çıkar. 1670 yılında da Mustafa-yı Ispartavî adlı bir derviş bu dersleri bir araya getirmiştir. Diğer şerhler gibi önce dibace şerhiyle başlayan eser oldukça kısadır.[197]

3.3.1.5. Şeyh Murâd-ı Buhârî (ö. 1848) Şerhi

Devrindeki iki büyük Mesnevîhândan biri olan Murâd-ı Buhârî, Mesnevî'yi tam olarak gayet kısa ve özlü biçimde şerh etmiştir. Şarih kendi bildirdiğine göre Mesnevî'yi üç kez hatmetmiştir. Sefînetü'l-Evliyâ'da Rûhu'ş-Şurûh adıyla da anılan esere şarih

---

[193] Semih Ceyhan; "İsmail Rusuhî Ankaravî'nin Mesnevî Tahkîki: Mesnevî'deki Manaya Metodolojik Bir Yaklaşım", Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, Sayı 20 (Mevlana Armağanı Sayısı), 2007, s. 118-120.
[194] Semih Ceyhan; agm, s. 121-122.
[195] Ayşe Gültekin, İsmail Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi Mecmuatü'l-Letâif ve Matmûratü'l-Meârifte Hadis (altıncı cilt örneği), Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2006, s. 67-68.
[196] Şifâyî Mehmed Dede, Şerh-i Mesnevî-yi Şerîf, Süleymaniye Kütüphanesi Dârü'l-Mesnevî 209.
[197] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 146; Şener Demirel; Dinle Neyden-Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Türkçe Şerhleri, Manas Yayıncılık, Elazığ, 2009, s. 29.

Hülâsatu'ş-Şurûh ismini vermiştir. 1839-1841 yılları arasında tamamlanan esere ana kaynaklar okunmadan yazıldığı için yanlış şerh edildiği yönünde tenkitler mevcuttur.[198]

3.3.1.6. Ahmed Avni Konuk (ö. 1938) Şerhi

Şem'î, Sürûrî, Murâd-ı Buhârî ve Şifâyî Mehmed Dede şerhleri gibi muhtasar şerhlerden sonra İsmail Ankaravî'nin metnini esas alıp, Ankaravî tarzında teferruatlı şerh yazanlardan biri de Ahmed Avni Konuk olmuştur. Konuk, eserine 1929'da başlamış ve onu 1937'de sonlandırmıştır. Şârih Fars, Türk ve Hint kaynaklarından faydalanarak eserini oluşturduğunu belirtmektedir. Konuk, eserinde Ankaravî şerhi ile aynı metodu uygulamış, beyit beyit şerh etmiştir.[199]

Konuk'un Mesnevî Şerhi, Mustafa Tahralı'nın yayın koordinatörlüğünde ilim heyeti tarafından yayına hazırlanmıştır. Eserin birinci cildi[200] Selçuk Eraydın ve Mustafa Tahralı; ikinci cildi[201] Osman Türer, Mustafa Tahralı ve Sâfi Arpaguş; üçüncü cildi[202] Selçuk Eraydın, Mehmet Demirci, Mustafa Tahralı, Sâfi Arpaguş ve Necdet Tosun; dördüncü cildi[203] Selçuk Eraydın, Mustafa Tahralı, Sâfi Arpaguş ve Necdet Tosun; beşinci cildi[204] Mehmet Demirci, Süleyman Gökbulut ve Mustafa Tahralı; altıncı cildi[205] Dilaver Gürer ve Mustafa Tahralı tarafından olmak üzere toplam on üç cilt hâlinde yayına hazırlanmıştır. On üçüncü cildinin bir kısmında metin indeksi ve lugatçe yer almaktadır.

3.3.1.7. Tâhirü'l-Mevlevî (ö. 1951) Şerhi

---

[198] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 147; Demirel; Dinle Neyden..., s. 34-35.

[199] İsmail Güleç; "Üç Asırda Ne Değişti? 17. ve 20. Asırlarda Yapılan Mesnevi Şerhlerini Karşılaştırma Denemesi", Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları II: Eski Türk Edebiyatına Modern Yaklaşımlar I, 24 Nisan 2006, Bildiriler, (Haz.: Hatice Aynur vd.), Turkuaz Yayınları, İstanbul 2007, s. 80-97.

[200] Ahmed Avni Konuk; Mesnevî-i Şerîf Şerhi I, Cilt 1-2, (Haz.: Selçuk Eraydın-Mustafa Tahralı), Gelenek Yayınları, İstanbul 2004.

[201] Ahmed Avni Konuk; Mesnevî-i Şerîf Şerhi II, Cilt 3, (Haz.: Osman Türer-Mustafa Tahralı-Sâfi Arpaguş), Gelenek Yayınları, İstanbul 2005 // Cilt 4, (Haz.: Osman Türer-Mustafa Tahralı-Sâfi Arpaguş), Kitabevi, İstanbul 2005.

[202] Ahmed Avni Konuk; Mesnevî-i Şerîf Şerhi III, Cilt 5-6, (Haz.: Selçuk Eraydın-Mehmet Demirci-Mustafa Tahralı-Sâfi Arpaguş-Necdet Tosun), Kitabevi, İstanbul 2005 // 2006 (6. Cilt).

[203] Ahmed Avni Konuk; Mesnevî-i Şerîf Şerhi IV, Cilt 7, (Haz.: Selçuk Eraydın- Mustafa Tahralı-Necdet Tosun), Kitabevi, İstanbul 2006 // Cilt 8, (Haz.: Sâfi Arpaguş-Mustafa Tahralı), Kitabevi, İstanbul 2007.

[204] Ahmed Avni Konuk; Mesnevî-i Şerîf Şerhi V, Cilt 9-10, (Haz.: Mehmet Demirci-Süleyman Gökbulut-Mustafa Tahralı), Kitabevi, İstanbul 2008.

[205] Ahmed Avni Konuk; Mesnevî-i Şerîf Şerhi VI, Cilt 11-12-13, (Haz.: Dilaver Gürer-Mustafa Tahralı), Kitabevi, İstanbul 2008 // 2009 (13. Cilt).

Tâhirü'l-Mevlevî'nin eseri Fatih camisinde verdiği Mesnevî derslerinin notlarına dayanmaktadır. "Mesnevî Takrirleri" isimli bu notlar 1949 yılından itibaren on altı sayfalık formalar halinde *İslam Yolu* mecmuasında yayınlanmaya başlamıştır. Tâhirü'l-Mevlevî yetmiş yaşını geçtikten sonra Mesnevî'yi şerhe başlamıştır. Ancak Mesnevî'nin beş ve altıncı ciltlerini tamamlamaya ömrü yetmemiştir. Yarım kalan beşinci cilt ve hiç başlanmayan altıncı cildi Şefik Can tamamlamıştır. Tâhirü'l-Mevlevî'nin şerhini derli toplu bir şekilde Şâmil Yayınları yayınlamıştır.
Tahirü'l-Mevlevî şerhinde izlenen yöntem önce şerhi yapılacak metni eski harflerle vermek, sonrasında bu metnin tercümesi ver şerhini yapmak biçimindedir. Birinci cildin şerhinde Farsça metin Latin harflerine aktarılmıştır.[206]

3.3.1.8. Abdülbâki Gölpınarlı (ö. 1982) Şerhi[207]

Mesnevî'yi geleneksel şerh yöntemindeki gibi beyit beyit inceleme metodu ile değil, daha bütüncül olarak bölüm bölüm (başlıktan başlığa) ele alan Gölpınarlı sadece gerek duyduğu noktaları açıklamış, diğer kısımların sadece tercümesini vermiştir.

3.3.2. Mesnevî'ye Yapılan Kısmî Şerhler

3.3.2.1. Mesnevî'nin 1. Cilt Şerhleri

3.3.2.1.1. Mu'înî (ö. 839/1436'dan sonra) Şerhi[208]

Muînüddîn bin Mustafa, Mesnevî'nin ilk şârihleri arasındadır. Eser 1436'da Sultan II. Murad'ın talebi üzerine kaleme alınmış ve Mesnevî-i Murâdî ismiyle şöhret bulmuştur. Muînî, Mesnevî'nin birinci cildini, Mesnevî formunda vezninde iki defter hâlinde şerh etmiştir; eser 14404 beyittir. Şerh edilen hikâyeler arasında Farsça ve Türkçe ile söylenmiş farklı şekil ve vezinde şiirler yer almaktadır. Kaynak metinden bir beyit bazen bir, bazen iki veya daha fazla beyitle tercüme ya da şerh edilmiştir. Eksik tercüme

---

[206] Tâhirü'l-Mevlevî; Şerh-i Mesnevî, Cilt 1-14, 2. Basım, Şâmil Yayınları, İstanbul 1975.
[207] Abdülbâki Gölpınarlı; Mesnevî ve Şerhi, Cilt 1-6, 3. Basım, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.
[208] Daha geniş bilgi için bkz. Kemal Yavuz; Mu'înî'nin Mesnevî-i Murâdiyye'si (Mesnevî Tercüme ve Şerhi) (Gramer ve Sözlük), Cilt 1-2, Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Konya, 2007.

beyitler de vardır.[209] Eser, Kemal Yavuz tarafından yayına hazırlanmıştır. İki ciltlik bu çalışmada Mesnevî şerhinin metni ikinci ciltte yer almaktadır.

3.3.2.1.2. Seyyid Ebussu'ûd bin Seyyid Sa'dullâh el-Hüseynî el-Kayserî Şerhi[210]

Esere hamdele ve salveleden sonra Mesnevî'nin dibace metni ile başlanmış; fakat dibace şerh edilmeden, birinci beytin şerhine geçilmiştir. Şerh muhtelif manzumelerle desteklenir ve yeri geldikçe "hikâyet" başlığı altında kıssa ve menkıbelerle desteklenmiştir. Seyyid Ebussu'ûd, Mesnevî'yi beyit beyit değil, Sürûrî'nin yaptığı gibi mısra mısra şerh etmiştir. Bu eser genel olarak tercüme ve muhtasar şerh niteliği taşımaktadır. Eser 1577 yılında tamamlanmıştır.[211]

3.3.2.1.3. Sarı Abdullâh Efendi (ö. 1660) Şerhi[212]

Sarı Abdullâh Efendi Mesnevî'nin birinci cildini bir tasavvuf ansiklopedisi sayılabilecek denli teferruatlı şerh etmiştir. Sarı Abdullâh'ın şerhi beş cilt olarak basılmıştır. Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî şöhretiyle tanınan eserin ilk cildi 1287'de Tasvîr-i Efkâr Matbaası'nda, diğer ciltleri ise 1288'de Matbaa-yı Âmire'de basılmıştır. Sarı Abdullah Efendi'nin şerhi de Mesnevî'yi beyit yerine mısra mısra şerh eden şerhler arasında yer almaktadır. Eserin diğer şerhlerden ayrılan bir yönü de lügat, sarf ve benzeri bilgilere yer vermeyip, muhteva üzerinde yoğunlaşmasından kaynaklanmaktadır. Gölpınarlı Ankaravî şerhini tenkit ettiği gibi bu eseri de İbnü'l-Arabî bakış açısıyla Mesnevî'ye yaklaştığı ve şerhten önce yazılan Mevlânâ biyografisinin ciddi yanlışlar içerdiği için eleştirmektedir. Benzeri bir eleştiri de Ahmet Ateş'ten gelmiştir. Ateş, İbnü'l-Arabî'nin vahdet-i vücûd nazariyesi doğrultusunda kaleme alınan eserin Mesnevî'nin fikri yapısını bozduğunu dile getirmiştir.[213] Ülker Aytekin'in Schimmel'den aktardığına göre Mesnevî'den vahdet-i vücûd nazariyesini

---

[209] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 159-160; Demirel; Dinle Neyden..., s. 20.
[210] Seyyid Ebussuud bin Seyyid Sadullah El-Hüseynî El-Kayserî; Şerh-i Mesnevî, Süleymaniye Kütüphanesi Serez 1463.
[211] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 159; Demirel; Dinle Neyden..., s. 21. Eser ayrıca bir tebliğ ile de tanıtılıp değerlendirilmiştir: Turgut Koçoğlu; "Türkçe İlk Mesnevî-i Şerîf Şerhlerinden Seyyid Ebussu'ûd bin Seyyid Sa'dullah El-Hüseynî El-Kayserî'nin Şerh-i Mesnevî'si", III. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına), Kayseri, 13 Şubat 2009.
[212] Sarı Abdullâh Efendi; Şerh-i Mesnevî: Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî, Cilt 1, Tasvîr-i Efkâr Matbaası, İstanbul 1287 // Cilt 2-3-4-5, Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1288.
[213] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 165-166.

işleyen kısımlar bulmak zor değildir. Lâkin Mesnevî bin bir renk ifade eden büyük bir halıya benzemesi sebebiyle, sırf vahdet-i vücûd anlayışını değil, on üçüncü asırda cereyan eden ne kadar tasavvufî cereyan varsa, onların yansımalarını Mesnevî'de görmek mümkündür.[214]

Abdullah Efendi'nin eserini kaleme alırken yararlandığı kaynaklar göz önüne alındığında eserin baştan savma olmadığı anlaşılmaktadır.[215]

3.3.2.1.4. Mehmed el-Mevlevî (17. yüzyıl) Şerhi[216]

Mehmed el-Mevlevî Mesnevî'nin birinci cildini mensur olarak şerh etmiştir. Eserin yazılış tarihi belli değildir. Eldeki nüshanın istinsah kaydında, eserin 1691-1692 yıllarında Şeyh Ahmed et-Tâcir tarafından istinsah edildiği bilgisi yer almaktadır.[217]

3.3.2.1.5. Âbidîn Paşa (ö. 1906) Şerhi[218]

Mesnevî'nin ilk cildini altı cilt olarak Âbidîn Paşa bu eseri ile Mesnevî şârihleri arasında yer edinmiştir. Eserin ilk cildi 1885 yılında Sivas'ta bitirilip yine aynı yıl Sivas ve İstanbul'da basılmıştır. İkinci, üçüncü ve dördüncü ciltler ise Ankara basımlıdır. Altı cildin tamamı ise 1888'de İstanbul Tahir Bey matbaasında tab' edilmiştir. Eser *Tercüme ve Şerh-i Mesnevî-i Şerîf* ismini taşımaktadır. Mesnevî'nin birinci defterinin, Âbidin Paşa'nın şerhindeki dağılımı şöyledir: 1-741 arası beyitler I. cilt; 742-1406 arası II. cilt; 1407-2055 arası III. cilt; 2056-2645 arası IV. cilt; 2646-3252 arası V. cilt; 3253- 4034 arası VI. cilt.[219]

İsa Çelik'in Ahmet Cevdet Paşa'dan aktardığına göre, Âbidin Paşa'nın şerhi Mesnevî'yi yaşadığı yüzyılın lisanına uygun bir şekilde aktarmaktadır. Bu bağlamda kendi devrinin

---

[214] Ülker Aytekin; Sarı Abdullah Efendi ve Mesnevî Şerhi, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, s. 132.

[215] Ülker Aytekin, Sarı Abdullah Efendi'nin faydalandığı kaynakları dört ana başlık altında ilgili doktora tezinin 119-180 sayfaları arasında teferruatlı bir şekilde incelemiştir. Bu tezin yanı sıra Sarı Abdullah Efendi şerhi yine bir tez konusu yapılmıştır. Bkz. Selahattin Durgun; Sarı Abdullah Efendi ve Şerh-i Mesnevî, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.

[216] Mehmed el-Mevlevî, Mesnevî-i Ma'nevî, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 2780.

[217] Demirel; Dinle Neyden..., s. 30.

[218] Âbidîn Paşa; Terceme ve Şerh-i Mesnevî-yi Şerîf I-VI, Mahmûd Bey Matbaası, İstanbul 1324/1906; Abidin Paşa; Mesnevî Şerhi 1-2, (Sadeleştiren: Mehmet Sait Karaçorlu), İz Yayıncılık, İstanbul 2007.

[219] İsa Çelik; Âbidin Paşa (1259/1843-1324/1906)'nın Mesnevî Şerhi ve Tasavvufî Düşünceleri, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, 89-93; İsa Çelik; Âbidin Paşa'nın Mesnevi Şerhi ve Tasavvufî Düşünceleri, Vefa Yayınları, İstanbul 2007, s. 147-152.

fikrî ve sosyal konuları ile özel ıstılahlarını içermesi bakımından da bu şerh dikkat çekicidir.[220] Ancak Ahmet Ateş, diğer birçok şerh gibi Âbidin Paşa şerhinin de tercüme bakımdan mükemmel olsa bile metnin anlam katmamına bir yenilik getirmediğini, eski şerhlerin bir özeti olduğunu dile getirmektedir. Gölpınarlı, Âbidin Paşa şerhini diğer şerhlerin basit bir tekrarı olarak görmekte ve altı cilt olmasına rağmen, Mesnevî'nin ilk cildini dahi tamamlayamadığını dile getirmektedir. Fakat İsa Çelik, bu fikirlere katılmamış ve Ankaravî, Bursevî, Sarı Abdullah gibi şarihlerden Âbidin Paşa'nın kaynak olarak faydalandığını, lakin onların şerh etmedikleri beyitleri ele aldığını ispata çalışmıştır.[221]

3.3.2.1.6. Ken'an Rifâî (ö. 1950) Şerhi[222]

Bu şerh, 1906-1923 yılları arasında Ken'an Rifâî tarafından verilen Mesnevî dersleri sırasında tutulan notlardan meydana gelmiştir. Bu notlar Ken'an Rifâî'nin bazı talebeleri tarafından gözden geçirilerek yayınlanmıştır. Rifâî, diğer şerhlerde olduğu gibi beyitleri tek tek tercüme ve şerh etmemiş, bir hikâyeyi ya da birkaç beyti topluca tercüme ve şerh etmiştir. Eser sadece birinci cildin şerhi olup dîbâce şerh edilmeden ilk on sekiz beytin tercüme ve şerhi mensur olarak yapılmıştır.

3.3.2.2. Mesnevî'nin Diğer Ciltlerinin Şerhleri

3.3.2.2.1. Pîr Muhammed Efendi (ö. 1617) Şerhi

Pîr Muhammed Efendi Mesnevî'nin *ilk dört cildi*ni şerh etmiştir. İsmail Güleç'in aktardığına göre Hazînetü'l-Ebrâr isimli eserin üçüncü ve dördüncü ciltlerinin yerleri tespit edilebilmişken[223] ilk iki cildin yerleri şu anda saptanamamıştır.[224]

3.3.2.2.2. Tâlibî Hasan Dede (ö. 1717-8) Şerhi[225]

---

[220] Çelik; Âbidin Paşa (1259/1843-1324/1906)'nın..., s. 102; Çelik; Âbidin Paşa'nın..., s. 165.
[221] Çelik; Âbidin Paşa (1259/1843-1324/1906)'nın..., s. 102-103; Çelik; Âbidin Paşa'nın..., s. 165-167.
[222] Ken'an Rifâî; Şerhli Mesnevî-i Şerîf, 2. Baskı, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2000.
[223] Üçüncü cilt için bkz. Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 308; Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi 179; Dördüncü cilt için bkz. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan Köşkü 440.
[224] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 163.
[225] Tâlibî Hasan Efendi; Yetîmü'ş-Şürûh / Şerh-i Mu'dalât-ı Mesnevî, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 2080.

Selânik ve Mısır Mevlevîhânelerinde şeyhlik vazîfesinde bulunmuş olan Tâlibî Hasan Dede, Selânik Mevlevîhânesi'ne atandığı zaman dergâhın kütüphanesinde Sürûrî, Şem'î ve Ankaravî'nin Mesnevî şerhlerinin üçüncü ciltlerinin bulunmaması üzerine Mesnevî'nin *üçüncü cildi*ni şerh etmiş, esere, bu sebeb-i teşrîhe atfen "Yetîmü'ş-Şürûh" ismini vermiştir. Eserin diğer ismi de "Şerh-i Mu'dalât-ı Mesnevî"dir.[226]

3.3.2.2.3. Erzurumlu Ahmed Nâim (ö. 19. yüzyılın ilk yarısı) Şerhi[227]

Halkın, Derviş Ganem diye bilinen bir dervişin Mesnevî'nin ilk üç cildinin şerhini yapmış olduğunu ancak geri kalanını tamamlayamadığını bildirmesi ve kendisinden diğer ciltlerin şerhini tamamlamasını istemesi üzerine Ahmed Nâim'in giriştiği şerh faaliyetinin sadece *dördüncü cildi* bilinmektedir.[228]

3.3.2.3. Mesnevî'nin Bir Bölümünün Şerhleri

3.3.2.3.1. Abdülmecîd-i Sivâsî (ö. 1639) Şerhi

Sivâsî, Mesnevî şerhine Sultan I. Ahmed'in isteği ve rüyasında iki kere Mevlana'nın, Sivâsî'den eserinin şerhini dilemesi üzerine kaleme almıştır. Şerhe dibaceden değil, ilk beyitten başlanmış, önce Farsça beyit zikredilmiş, ardından bu beyit tercüme edilip beytin mazmunu açıklanmıştır. Yapılan açıklamalara dayanak olarak birçok ayet ve hadisten iktibas yapılmıştır. Eser Mesnevî'nin birinci defterinden *ilk 1699 beyt*in şerhi niteliğindedir.[229] Cengiz Gündoğdu'nun aktardığına göre bu eserin müellif hattı Millî Eğitim Bakanlığı Ankara Genel Kitaplık 683 numarada kayıtlıdır.[230]

---

[226] Demirel; Dinle Neyden..., s. 31.
[227] Ahmed Nâim; Şerh-i Mesnevî, Erzurum İl Halk Kütüphanesi 23917.
[228] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 173; Demirel; Dinle Neyden..., s. 33. Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal Yavuz; "Erzurumlu Ahmet Naim'in Mesnevî Şerhi", I. Milli Türkoloji Kongresi, 6-9 Şubat 1978, Tebliğler, Kervan Yayınları, İstanbul 1980, s. 176-181.
[229] Abdülmecîd-i Sivasî; Şerh-i Mesnevî, Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyyüddin Efendi 1651.
[230] Cengiz Gündoğdu; "Mevlana'nın Mesnevî'sinin Türkçe'ye Şerh Geleneği ve Halvetî Şeyhi Abdulmecîd-i Sivâsî'nin Mesnevî Üzerindeki Çalışmaları", EKEV Akademi Dergisi, Sayı 25, Güz 2005, s. 115. Ayrıca Bkz. Cengiz Gündoğdu; Abdulmecîd-i Sivâsî Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997, s. 195.

3.3.2.3.2. İsmâil Hakkı Bursevî (ö. 1725) Şerhi[231]

Rûhu'l-Mesnevî adlı eserinde Mesnevî'nin *ilk 748 beyti*ni şerh etmiş olan Bursevî, Mesnevî'nin Arapça dîbâcesini şerh etmeden birinci beyitten şerhe başlamıştır. Bursevî'nin Mesnevî'yi şerh yöntemi "*Mesnevî* (açıklanacak Farsça beytin alınması), *kelimelerin açıklanması* (bu beyitteki açıklanması gereken kelimelerin izahı), *beytin tercümesi*, *beytin şerhi, tenbih-dilek-temenni-dua kısmı, örnek verilen şiir*" başlıklarından müteşekkil bir şablon biçimindedir. Bursevî, Mesnevî'yi şerh için işareti rüyasında alır ve 748 beyit şerh ettikten sonra yine rüyada aldığı bir işaret ile şerhi sonlandırır. Eser 1704 yılında tamamlanmıştır.[232]

3.3.2.3.3. İbrâhim Big (15. yüzyıl) Şerhi

Âmil Çelebioğlu'nun belirttiğine göre Türk Edebiyatında yapılmış ilk Mesnevî şerhi, günümüzde Selim Ağa Kütüphanesi Kemankeş Bölümü 250 numarada kayıtlı İbrâhim Big Külliyâtıdır. İbrâhim Big'in Mesnevî'den yaptığı on yedi hikâyenin tercümesi bu külliyatta yer almaktadır. "Münâcât-ı İbrahim Big" ismiyle bilinen bu eser *2377 beyit*ten oluşan manzum bir şerhtir.[233]

3.3.2.3.4. Sûdî-yi Bosnevî (ö. 1592/1596) Şerhi

Kaynaklarda Sûdî'nin Mesnevî'yi şerh ettiği belirtilmiş olmasına rağmen İsmail Güleç yaptığı kütüphane taramalarında böyle bir eseri tespit edemediğini, sadece İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Belediye 451'de kayıtlı (film no. 189) Mesnevî'nin *altıncı cildinin bir bölüm*ünün Türkçe şerhini ihtiva eden eksik bir nüsha

---

[231] İsmail Hakkı Bursevî, Mesnevî Şerhi: Rûhü'l-Mesnevî (Mesnevî'nin ilk 748 beytinin şerhi), (Haz.: İsmail Güleç), İnsan Yayınları, İstanbul 2004.

[232] Bkz. İsmail Güleç; İsmail Hakkı Bursevî'nin Rûhu'l-Mesnevî'sinin İncelenmesi, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, s. 264-268. Ayrıca Bursevî'nin şerh anlayışı için bkz. Ahmet Taştan; Bir Şarih Olarak İsmail Hakkı Bursevî ve Edebî Şerhleri, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999; Rafiye Duru; Modern Metin Çözümleme Teknikleri Bakımından Şerh Geleneği ve İsmail Hakkı Bursevî, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007; Sebahattin Arslan; Şerhu'l-Mesnevî III. Cild (Transkripsiyonlu Metin), Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

[233] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 179-181. İbrâhim Big Külliyâtı (Mesnevî Şerhi) hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Âmil Çelebioğlu; Türk Edebiyatında Mesnevî (XV. yy.'a kadar), Kitabevi, İstanbul 1999, s. 138-139; Musa Duman, "XV. Yüzyıl Şairlerinden İbrahim Bey", İlmî Araştırmalar Dergisi, Sayı 2, 1996, s. 73-78.

tespit edebildiğini söylemektedir.[234] Buna karşılık, Şener Demirel de İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı H. Cafer Ergin Kitaplığı K.451'de yer alan eserin, Sûdî'nin Mesnevî Şerhi'nin *dördüncü cildi* olduğunu söylemektedir.[235]

3.3.2.3.5. Mehmet Muhlis Koner (ö. 1957) Şerhi[236]

Koner'in eserini kaleme alış amacı, anlaşılması zor Mesnevî şerhlerinden okuyucuyu kurtarmak ve onların Mesnevî'yi takiplerini sağlayacak bir eser ortaya koymaktır. Bu bağlamda Mesnevî'deki içiçe geçmiş hikâyelerin tamamına yakınını anlamına uygun bir şekilde özetlemiş ve eserine Mesnevî'nin Özü ismini vermiştir.[237]

3.3.2.3.6. O Mevlevî / Orhan Kuntman (ö. 2007) Şerhi

Orhan Kuntman, Mesnevî'ye dâir yaptığı araştırmaları *O Mevlevî* müsteâr ismiyle üç cilt şeklinde yayınlamıştır. Eserin ilk cildi 1972'de İstanbul'da basılmıştır. Beyitler arasında sıra takibi olmayan bu eserde sayfa ikiye bölünüp bir tarafında Farsça aslı karşısına da tercümesi konulmuş ve müellif tercümenin daha iyi anlaşılması için sayfa kenarlarına kısa açıklamalar yapmıştır. Aynı şekilde tertip edilen ve beyitler arasında bir sıralama olmayan ikinci cilt Konya'da 1973'te, üçüncü kitap ise Ordu'da basılmıştır. Kuntman, açıklama yaptığı yerlerde Sarı Abdullâh, Ankaravî, Bursevî, Tâhirü'l-Mevlevî gibi şârihlerden istifade etmiştir.[238]

3.3.2.3.7. Hüseyin Top (ö. 2008) Şerhi[239]

Hâfız Hüseyin Top'un Mesnevî okumalarının yazıya geçmesi ile oluşan bir eserdir. Şerh metodu olarak önce orijinal metnin Arap harfleriyle yazılışı, ardından günümüz harfleriyle okunuşu ve ardından metnin tercümesi yer almaktadır. Bundan sonra şerhe geçen Hüseyin Top, şerhinde yer yer uzun bazen de kısa açıklama ve yorumlar

---

[234] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 181-182.
[235] Demirel; Dinle Neyden..., s. 21.
[236] Mehmet Muhlis Koner; Mesnevî'nin Özü, Cilt 1-6, (Bugünün İlmi, Bugünün Anlayışı, Bugünün Açık Diliyle Mesnevî'nin Bütün Bahislerinden Seçmeler), Tablet Yayınları, Konya, 2005.
[237] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 182-184.
[238] Güleç; age, s. 184-188.
[239] Hüseyin Top; Mesnevî-i Ma'nevî Şerhi (İlk 1001 Beyit), Tablet Yayınları, Konya, 2008.

yapmıştır. Top, yorumlarını sık sık âyet ve hadislerle desteklemiş; evliyâ ve peygamber kıssaları ile mutasavvıf şâirlerin şiirlerinden de alıntılar yapmıştır.

3.3.2.4. Sadece Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytine Yapılan Şerhler

3.3.2.4.1. Ağa-zâde Mehmed Dede (ö. 1653) Şerhi[240]

"Hakîkî" mahlasıyla da tanınan Ağa-zâde Mehmed, Geliboluludur. Gelibolu Mevlevîhânesi'ni kurmuş ve ilk şeyhliğine atanmıştır. Bir müddet de Beşiktaş Mevlevîhânesi'nde şeyhlik vazifesinde bulunmuştur. Ağa-zâde Mehmed'in Mesnevî'nin ilk on sekiz beytine yaptığı şerhte Ankaravî'nin izleri farkedilmektedir.[241]

3.3.2.4.2. Ambarcı-zâde Dervîş Alî (ö. 1715) Şerhi[242]

Hattatlık yapan Ambarcı-zâde Dervîş Alî "Esrâru'l-Ârifîn ve Sirâcü't-Tâlibîn" adlı eserinde Farsça bilmeyen dervişler için Mesnevî'nin ilk on sekiz beytini tercüme ve şerh etmiştir. Eserinde nitelikli bir şerh üslûbu dikkat çekmektedir.[243]

3.3.2.4.3. Bağdatlı Âsım (ö. 1888'den sonra) Şerhi[244]

Türkçe, Arapça ve Farsça şiirleri bulunan Bağdatlı Âsım'ın iki dîvânı vardır. Küçük olan dîvânının sonuna Mesnevî'nin dîbâcesi ile on sekiz beytinin şerhini ilâve etmiştir. Eserde Ankaravî'nin izleri dikkat çekmiştir.[245]

3.3.2.4.4. Mehmed Emîn Şerhi[246]

---

[240] Ağa-zâde Mehmed Efendi; Şerh-i Mesnevî, Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 619, vr. 14a-19a // Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 2176, vr. 6b-16a // Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 4003, vr. 31b-39b.

[241] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 223; Demirel; Dinle Neyden..., s. 27-28. Ağa-zâde Mehmed Dede'nin şerhi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Necip Fazıl Duru; "Mevlevî Şeyhi Ağa-zâde Mehmed Dede ve Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytinin Şerhi", Tasavvuf Dergisi, Sayı 11, Temmuz-Aralık 2003, s. 151-176.

[242] Ambarcı-zâde Dervîş; Şerh-i Mesnevî, Süleymaniye Kütüphanesi Hekim Ali Paşa 711, vr. 29a-63a.

[243] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 224; Demirel; Dinle Neyden..., s. 30-31.

[244] Bağdatlı Âsım; Mesnevî Şerhi, Ali Emiri Kütüphanesi Manzum 267, vr. 126a-128b.

[245] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 236; Demirel; Dinle Neyden..., s. 33-34.

[246] Mehmed Emîn; Şerhu Ebyâtu'l-Mesnevî / Revâyihu'l-Mesneviyyât, Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa 522.

Bir Mevlevî dervişi olan Mehmed Emîn "Revâyihu'l-Mesneviyyât" adını verdiği eserinde Mesnevî'nin ilk on sekiz beytini doksan varakta şerh etmiştir. Eser, Mesnevî'nin ilk on sekiz beytine yapılmış en hacimli şerhler arasındadır.[247]

3.3.2.4.5. Rızâeddîn Remzî er-Rıfâ'î (ö. 19. yüzyılın ilk yarısı) Şerhi

20. yüzyılın başlarında çıkan "Tasavvuf" dergisinin yazı heyetinde de bulunan Rızâeddin Remzî, derginin 1327/1911'de çıkan 27, 28, 29, 30, 31. sayılarında "Lübb-i Mesnevî" başlığı altında Mesnevî'nin ilk on sekiz beytini şerh etmiştir.[248]

3.3.2.4.6. Yaman Dede / Mehmed Kadir (Diyamandi) Keçeoğlu (ö. 1962) Şerhi

Kayseri Talas'ta Rum Ortodoks bir ailenin mensubu olarak 1887'de dünyaya gelen Diyamandi Keçeoğlu, gençlik yıllarında Galata Mevlevîhânesi'nde Ahmed Celâleddîn Dede ile Kayserili Ahmed Remzî (Akyürek) Dede'nin sohbetlerine katılmıştır. Kastamonu İdâdîsi'nde okuduğu yıllarda "Yamandî Molla" diye anılan Diyamandi'ye Ahmed Remzî Dede "Yaman Dede" şeklinde hitap etmiş, Mevlevîler arasında bu şöhretle tanınmış, 1942 yılında İslâm'ı kabul ederek Mehmed Kadir (Keçeoğlu) adını almıştır. [249] Yaman Dede Mesnevî'nin ilk on sekiz beytini şerh etmiştir.[250]

3.3.2.4.7. İbrahim Aczî Kendî (ö. 1965) Şerhi

"Mevlânâ ve Ruh-u Mesnevi"[251] isimli kitabının son bölümünde Mesnevî'nin ilk on sekiz beytini şerh etmiştir.[252]

3.3.2.4.8. Ahmed Ateş (ö. 1966) Şerhi[253]

---

[247] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 226-227.
[248] Güleç; age, s. 227-228; Demirel; Dinle Neyden..., s. 36. Rızâeddîn Remzî'nin şerhi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Şener Demirel; "Rızâeddîn Remzî er-Rıfâî'nin Tasavvuf Dergisi'ndeki Mesnevî Şerhi", Tasavvuf Dergisi, Sayı 14, Ocak-Haziran 2005, s. 591-630.
[249] Yaman Dede hakkında geniş bilgi için bkz. Mustafa Özdamar; Yaman Dede, Kırkkandil Yayınevi, İstanbul 2008.
[250] Şerh metni için bkz. Özdamar; age, s. 114-126.
[251] İbrahim Aczi Kendi; Mevlânâ ve Ruh-u Mesnevi, Cilt 1, Yeni Kitap Basımevi, Konya, 1953.
[252] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 229; Demirel; Dinle Neyden..., s. 40.

Ahmed Ateş, Mesnevî şerhlerine yönelik eleştirel bir yaklaşımdan hareket edip, şerhin nasıl olması gerektiğinin örneğini vermek amacıyla Mesnevî'nin ilk on sekiz beytini şerh etmiştir. İlgili makalesinde, Mesnevî şerhlerinde görmüş olduğu aşırı yorumlara dikkat çeken Ateş, metin ve yazar / şâir bağlamı çerçevesinde şerhi gerçekleştirmek gerektiğine dikkat çekmiştir. Mesnevî'nin ilk on sekiz beytinin metnini bütün olarak verdikten sonra tercümesini vermiş, ardından metnin bütüncül bir şerhini gerçekleştirmiştir.

3.3.2.4.9. Selçuk Eraydın (ö. 1995) Şerhi

Selçuk Eraydın "Tasavvuf ve Tarîkatlar" adlı eserinin sonunda "Mevlânâ'nın Mesnevî-i Şerîf'inden (ilk) Onsekiz Beyit" başlığı altında ilk on sekiz beytin şerhini yapmıştır. Eraydın, beyit esasına göre, beyitlerin okunuşunu Lâtin harfleriyle verdikten sonra tercümesini yapmış, ardından da şerhlerini gerçekleştirmiştir.[254]

3.3.2.4.10. Kemal Sönmez Şerhi[255]

Kemal Sönmez'in Mesnevî seçkileri tarzında hazırladığı kitabında Mesnevî'nin ilk on sekiz beytini manzum tercüme ettikten sonra Mesnevî'nin önceki şerhlerinden istifade ile şerh etmiştir.[256]

3.3.2.4.11. Kudsi Erguner (d. 1952) Şerhi

Neyzen Kudsi Erguner, "Ayrılık Çeşmesi Bir Neyzenin Yolculuğu" adlı hatıra kitabının son kısmında "Mevlevîlik ve Ney" başlıklı ek bölümde Mesnevî'nin on sekiz beyti ile

---

[253] Ahmed Ateş; "Mesnevî'nin Onsekiz Beytinin Manası", 60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1953, s. 37-50.
[254] Selçuk Eraydın; "Mevlânâ'nın Mesnevî-i Şerîf'inden (ilk) Onsekiz Beyit", Tasavvuf ve Tarîkatlar, 4. Baskı, Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 494-500.
[255] Kemal Sönmez; Açıklamaları İle Mesnevî Ummanından 18 Hakikat İncisi ve Türkçe Nazmedilmiş Seçme Beyitler, Ankara 1968.
[256] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 231-232.

ilgili yorumlarını aktarmış; bu meyanda ney'le ilgili duygu ve düşüncelerini açıklamıştır.[257]

3.3.2.4.12. Kaan Dilek Şerhi

Kaan Dilek, Mesnevî'nin ilk on sekiz beyit şerhini "Mevlana'nın Neyname'si (Şiir çeviri ve Şerh)" başlığı altında yayınlamıştır.[258]

3.3.2.4.13. Erkan Türkmen (d. 1943) Şerhi

Pakistan Peşâver doğumlu olan Erkan Türkmen, aslen Türkmenistanlıdır, 1962 yılından beri de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıdır. Mesnevî'nin ilk on sekiz beytini Hintçe, Farsça ve Türkçe Mesnevî şerhlerinden istifade ile şerh etmiştir. Türkmen, beyitleri Türkmen-Urdu telaffuzu ve Latin harfleri ile aktarmış, kelimeleri kısaca açıkladıktan sonra manzum olarak tercüme etmiş, ardından da şerh etmiştir.[259]

3.3.2.4.14. Süleyman Uludağ Şerhi

Abdürrezzak Tek, tasavvuf literatürü ve tarihi uzmanı Süleyman Uludağ'ın 2007 yılında Bursa Haraçoğlu Medresesi'ndeki haftalık Mesnevî derslerinin bant kayıtlarını çözmüş, ilk on sekiz beyitle ilgili kısmını yayınlamıştır.[260]

3.3.2.5. Mesnevî Seçkilerinin Şerhleri

3.3.2.5.1. Yûsuf-ı Sîneçâk'in Cezîre-yi Mesnevî'sine Yapılan Şerhler

---

[257] Kudsi Erguner; "Mevlevîlik ve Ney", Ayrılık Çeşmesi Bir Neyzenin Yolculuğu, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 211-219.
[258] Kaan Dilek; "Mevlana'nın Neyname'si (Şiir çeviri ve Şerh)", http://farsca.blogcu.com/mevlana-nin-neyname-si-siir-ceviri-ve-serh/450623, 7/8/2006.
[259] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 232-233. Ayrıntılı bilgi için bkz. Erkan Türkmen; "Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beyti Üzerine", Mevlânâ Mesnevî'sinin Evrenselliği, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2007, s. 9-24.
[260] Abdürrezzak Tek; "Süleyman Uludağ ile Mesnevî Dersleri", Süleyman Uludağ Kitabı, (Haz.: Mustafa Kara), Dergâh Yayınları, İstanbul 2008, s. 433-444.

Yûsuf-ı Sîneçâk (ö. 1546) Mesnevî'den 366 beyti Mevlevîliğe yeni girenlere tarikat adabını öğretmek için kaleme almıştır. Cezîre'de Mesnevî'nin birinci cildinden 98, ikinci cildinden 67, üçüncü cildinden 66, dördüncü cildinden 45, beşinci cildinden 47 ve altıncı cildinden 24 beyit yer almaktadır. Bu eser yüzyıllar boyu Mevlevîhanelerde okunmuş bir zikir kitabı gibidir. Bu eser, iki kez manzum dört kez de mensur olarak şerh edilmiştir.[261]

3.3.2.5.1.1. İlmî Mehmed Dede (ö. 1611) Şerhi

İlmî Dede'nin eserinin tam ismi "Lemehât-ı Bahru'l-Ma'nevî Şerh-i Cezîretü'l-Mesnevî"dir. İlmî Dede eserini Farsça bilmeyen dervişlerin yararlanmaları amacıyla 1571 yılında mensur olarak kaleme almıştır.
İlmî Dede'nin bu eseri, bazı kaynak ve kataloglarda yanlışlıkla, Sultan III. Ahmed'in emriyle Ahmed Meknî Dede'nin yazmış olduğu Cezîre-yi Mesnevî Şerhi olarak gösterilmiştir.[262]

3.3.2.5.1.2. Abdülmecîd-i Sivâsî'nin (ö. 1639) Şerhi

Abdülmecîd-i Sivâsî, Cezîre-yi Mesnevî'yi 1602'de "Şerh-i Cezîre-yi Mesnevî" adıyla mensur olarak şerh etmiştir. Sivâsî, önce Mesnevî beyitlerini vermekte sonra kelimelerin mâzî, muzâri, emir gibi kiplerini göstermekte, kelimelerin mânâlarını ve şiir içinde hangi manaya geldiğini ifade etmektedir. Cezîre-yi Mesnevî'de olmayan bazı beyitler, Mesnevî'den alınıp Cezîre ile bu beyitler arasında alâka kurulmuştur.[263]

3.3.2.5.1.3. Abdullâh-ı Bosnevî (ö. 1644) Şerhi

---

[261] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 188-192. Cezîre-i Mesnevî'ye yapılan şerhler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Güleç; "Türk Edebiyatında Cezîre-i Mesnevî Şerhleri", Osmanlı Araştırmaları The Journal of Ottoman Studies, Sayı 24, 2004, s. 159-179.
[262] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 192-194; Demirel; Dinle Neyden..., s. 32. Eser hakkında geniş bilgi için bkz. Hilal Tuğba Mengüç; İlmî Mehmed Dede'nin Cezire-i Mesnevi Şerhi, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2005.
[263] Cengiz Gündoğdu; Abdulmecîd-i Sivâsî Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997, 198-201. Ayrıca Bkz. Cengiz Gündoğdu; "Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde 'Manâ Dili', Mesnevî'nin Türkçeye Şerh Geleneği ve Bu Bağlamda Halvetî Şeyhi Abdülmecîd-i Sivâsî'nin Mesnevî Üzerine Çalışmaları", Tasavvuf Dergisi, Sayı 14, Ocak-Haziran 2005, s. 121-157.

Abdullâh-ı Bosnevî'nin 1628'de Cezîre-yi Mesnevî'ye yazdığı manzum şerh toplam 8673 beyit, Mesnevî'nin vezniyle telif edilmiştir. Eser "Şerh-i Manzûm-ı Cezîre-yi Mesnevî" adıyla şöhret bulmuştur. Bosnevî'nin eseri, şârihin kendi ifadesine göre, İlmî Mehmed Dede'nin mensur şerhinin nazma aktarılmış hâlidir.[264]

3.3.2.5.1.4. Cevrî İbrâhim Çelebi (ö. 1654) Şerhi

Cevrî'nin 1647'de Cezîre'ye yaptığı şerhin adı "Aynu'l-Füyûz"dur. Cevrî, Cezîre'yi manzum olarak, her beyti beş beyitle şerh etmiştir. Cevrî meşrûh beyti, beytin şerhinden sonra verme usûlünü kullanmıştır. Abdülmecîd-i Sivâsî'nin şerhinde olduğu gibi Cezîre'de olmayan bazı beyitler Mesnevî'den alınmış ve şerhe dâhil edilmiştir. Bu beyitler eserin "Hall-i Tahkîkât" başlıklı bölümündedir. Cevrî İbrâhim Çelebi, kelime kelime tercüme yerine mânâ olarak geniş bir tercümeyi tercih etmiştir. Şârih, Cezîre-yi Mesnevî'nin 270 beytini 1350 beyitte şerh etmiştir. Cezîre-yi Mesnevî, Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin 366 beyitlik bir seçkisi olduğu göz önüne alındığında, eserin tamamen şerh edilmediği ortaya çıkmaktadır.[265]

3.3.2.5.1.5. Şeyh Gâlib (ö. 1799) Şerhi

Cezîre-yi Mesnevî şârihlerinden biri de Şeyh Gâlib'dir. Şerh eserinin tam ismi "Semahâtu Lema'âtı Bahru'l-Ma'nevî biŞerhi Cezîreti'l-Mesnevî"dir. Gâlib, beyitleri önce kelime kelime tercüme etmiş, sonra açıklama yapmıştır. Âyet ve hadislerden alıntı yapıp yeri geldikçe tasavvufî kıssalar nakletmiştir. Gâlib ara ara münşiyâne bir üslûp kullanmış, secilerle esere âhenk kazandırmıştır. Gâlib bu eserini Mevlevîliğin başlangıcında olanlar için kaleme aldığını belirtmiştir. Ayrıca, Şeyh Gâlib'in, aynı beytin Mesnevî ve Cezîre'de farklı yorumlanabileceğini söylemesi dikkat çekicidir.[266]

---

[264] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 196-197; Demirel; Dinle Neyden..., s. 26. Eser hakkında geniş bilgi için bkz. Mehmet Malik Bankır; Şerh-i Cezire-i Mesnevi (metin-inceleme-sözlük), Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2004.

[265] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 198-200; Demirel; Dinle Neyden..., s. 28. Eserle ilgili geniş bilgi için bkz. Zehra Gümüş; "Mesnevî'ye Cevrî'nin Manzum Şerhi: Hall-i Tahkîkât", Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/6 (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına - Şerh/Annotation), Fall 2009, s. 231-250.

[266] Eser hakkında Daha geniş bilgi için bkz. Şeyh Gâlib; Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, (Haz.: Turgut Karabey-Mehmet Vanlıoğlu-Mehmet Atalay), Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1996.

3.3.2.5.1.6. Ferîd Efendi Şerhi

İsmail Güleç'in tespiti ile, Cezîre-yi Mesnevî'ye yapılan son şerh Ferîd Efendi'nin mensur olarak kaleme aldığı eseri olup 1868'de Abdurrahman adında bir müstensih tarafından yazılmıştır. Eser baş taraftan eksiktir.[267]

3.3.2.5.2. Mesnevî'den Karışık Seçkilerin Şerhleri

3.3.2.5.2.1. Şâhidî İbrâhim Dede (ö. 1550) Şerhi

Şâhidî, "Gülşen-i Tevhîd"[268] adlı manzum eserinde Mesnevî'nin her bir cildinden seçtiği 100'er beytin (Şâhidî bu seçkiye "Müfredât-ı Mesnevî" demiştir.) her bir beytin 5'er beyit ile Farsça şerh etmiştir. Eser toplam 3600 beyitten müteşekkildir.[269]

3.3.2.5.2.2. Hacı Pîrî Şerhi[270]

Hacı Pîrî, Sürûrî şerhi ve çeşitli menkıbelerden faydalanarak Mesnevî'nin ilk cildinden seçtiği beyitleri şerh etmiştir. Hacı Pîrî "İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî"yi Sultan II. Selim döneminde bitirmiştir. Eser ilk on sekiz beytin şerhiyle başlar, devamında birinci ciltten seçilen beyitlerin şerhi gelir. Şârih beyitleri tek tek şerh etmemiş, birkaç beyti alıp topluca şerh etmiştir.[271]

3.3.2.5.2.3. Abdülmecîd Muharrem ez-Zilî Şerhi[272]

Şarih, önce Mesnevî'nin birinci cildini ve Cezîre'yi şerh etmiş ve birkaç yıl sonra Sultan I. Ahmed döneminde, Mesnevî'den kendisinin seçtiği beyitleri şerh etmeye

---

[267] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 204.
[268] İbrahim Şâhidî; Gülşen-i Tevhid (Hicri VIII. Yüzyıl), (Çev.: Midhat Bahari Beytur), İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1967.
[269] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 236-238.
[270] Hacı Pîrî; İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî, Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi 26.
[271] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 204-205.
[272] Abdülmecîd Muharrem ez-Zilî; Şerh-i Ba'z-ı Ebyât-ı Mesnevî, Süleymaniye Kütüphanesi Kasidecizâde 327.

başlamıştır. Eser ilk on sekiz beytin şerhiyle başlamıştır; daha sonra Mesnevî'nin muhtelif ciltlerinden seçilmiş yüz elli beyit şerh edilmiştir.[273]

3.3.2.5.2.4. İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî (ö. 1631) Şerhleri

İsmâil Rusûhî, Mesnevî'nin tamamını şerhten önce "Nisâbu'l-Mevlevî"[274], "Câmi'u'l-Âyât", "Hall-i Müşkilât-ı Mesnevî" ve "Tuhfetü'l-Berere" isimleriyle Mesnevî'den seçkiler yaparak dört farklı şerh yazmıştır. Nisâbu'l-Mevlevî'de tarîkat adabı işlenmektedir. Ankaravî'nin amacı Mevlevî dervişlerine tarîkat âdâbını anlatacak, onları pişirecek bir kitap oluşturmaktır. Ankaravî'nin Minhâcu'l-Fukarâ adlı eserinin Farsça tercümesi / şerhi olarak da kabul edilen bu eserde Ankaravî'nin tarikat âdâbıyla ilgili beyitlerin şerhi yer almaktadır. Câmi'u'l-Âyât'ta ise Mesnevî'deki âyet ve hadisler şerh edilmiştir. Eserin ortaya koyulma sebebi Mesnevî'nin Kur'ân ve sünnetten meydana geldiğini ispattır. Hall-i Müşkilât-ı Mesnevî, anlaşılması güç beyitlerin açıklandığı ve hikâyelerdeki hikmetleri dile getiren bir eser olmuştur. Bu eser Fâtihü'l-Ebyât'ın çok beğenilmesi üzerine kaleme alınmıştır. Tuhfetü'l-Berere'de Mesnevî'den seçilen bazı beyitler şerh edilmiştir. Eserde Ankaravî'nin şiirlerinden örnekler de yer almaktadır.[275]

3.3.2.5.2.5. Ahmed Sabûhî Dede (ö. 1646) Şerhi[276]

Esrar Dede'ye göre "El-İhtiyârât-ı Hazret-i Mesnevî-yi Şerîf" adındaki bu şerh eseri, İlmî Dede'nin şerhine yapılan bir nazîredir. Sabûhî Dede on iki yıl gibi bir zaman zarfında Mesnevî'nin dîbâcesi ile birlikte on sekiz beytini ve anlaşılması güç beyitlerini şerh ederek eserini tamamlamıştır. Sabûhî Dede eserine Mesnevî'nin neden besmele ile başlamadığını açıklayarak başlamıştır. Şârih, eserinde âyet ve hadislerle, Attâr gibi meşhur şâirlerin şiirlerine sıkça müracaat etmiştir.[277]

---

[273] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 205-206.
[274] Eser hakkında bkz. Tâhirü'l-Mevlevî; Nisâbu'l-Mevlevî Tercümesi, (Haz.: Yakup Şafak-İbrahim Kunt), Tekin Kitabevi, Konya, 2005; Şeyh İsmail Ankaravî; Mevlevîlik Yolunun Esasları: Nisâbü'l-Mevlevî, (Haz.: Bekir Şahin), Damla Yayınevi, İstanbul 2007.
[275] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 209-212. Ankaravî'nin bu eserleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Erhan Yetik; İsmail-i Ankaravî (Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri), İşaret Yayınları, İstanbul 1992; Ceyhan; İsmail Ankaravî ve....
[276] Sabûhî Ahmed Dede, El-İhtiyârât-ı Hazret-i Mesnevî-yi Şerîf, Süleymaniye Kütüphanesi, Esat Efendi 1310.
[277] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 207-208.

3.3.2.5.2.6. Adnî Receb Dede (ö. 1683/1689) Şerhi

Adnî Receb Dede'nin, Mesnevî'den aşk konulu 399 beyit seçerek başlarına 5'er beyit ilâve etmesi ile "Nahl-i Tecellî" adlı eseri ortaya çıkmıştır. Aslında şârih, aşk konusundaki duygu ve düşüncelerini 5'er beyitle ifâde ettikten sonra Mesnevî'den uygun birer beyitle desteklemiştir. Eser 2144 beyittir.[278]

3.3.2.5.2.7. Seyyid Mehmed Şükrî Şerhi[279]

Mehmed Şükrî, Mesnevî'den seçtiği 270 beyti şerh etmiştir. "Müntehabât-ı Mesnevî" adındaki bu eser 1910 yılında İstanbul'da basılmıştır.[280]

3.3.2.5.2.8. Hoca-zâde Seyyid Mehmed Râsim el-Mevlevî Şerhi[281]

"Şerh-i Râsim Müntehabâtu alâMesnevî-yi Şerîf" adlı bu eser Mesnevî'nin ilk otuz dört beyti ile dördüncü cildindeki bir hikâyenin Arapça, Farsça ve Türkçe şerhidir. Eser 144 varaklık hacimli bir şerhtir.[282]

3.3.2.5.2.9. Mehmed Es'ad Dede (ö. 1913) Şerhi

Tâhirü'l-Mevlevî'nin de hocası olan Mehmed Es'ad Dede, Mesnevî'nin ilk iki beytinin şerhini yapmıştır.[283]

3.3.2.6. Mesnevî'nin Sadece Bir-İki Beytine Yapılan Şerhler

---

[278] Güleç; age, s. 242-243. Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Topal; Adnî Receb Dede Nahl-i Tecellî (İnceleme-Metin), Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

[279] Mehmed Şükrî ibni Ahmed Ata (Dâmâd-ı Gelenbevî); Müntehabât-ı Mesnevî, Şems Matbaası, İstanbul 1328.

[280] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 213.

[281] Hoca-zâde Seyyid Mehmed Râsim Efendi; Şerh-i Râsim Müntehabâtu alâMesnevî-yi Şerîf, İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar 1605.

[282] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 213-214. Bu eserin, Mesnevî'nin ilk on sekiz beytinin şerhi ile ilgili bölümü hakkında daha geniş bilgi için bkz. Ömer Savran; "Mehmed Râsim'in Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytine Şerhi ve Şerh Anlayışı", Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 4/6 (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına - Şerh/Annotation), Fall 2009, s. 387-406.

[283] Demirel; Dinle Neyden..., s. 35-36.

Mesnevî'den sadece bir beytin münferit şerhleri: Mehmed Emîn-i Tokadî (ö. 1745), 1. cildin 73. beyti; Abdullâh-ı Bosnevî (ö. 1644) 1. cildin 3339. beyti; Mehmet Demirci, Mesnevî'nin 1. beyti.

Mesnevî'den sadece iki beyti müstakil olarak şerh eden (Şerh-i Dü Beyt-i Mesnevî) şârihler: Nev'î Yahyâ Efendi (ö. 1599)[284] ve Abdülbâki Gölpınarlı (ö. 1982)[285].

3.3.2.7. Sadece Mesnevî'nin Dîbâcesinin Şerhleri

3.3.2.7.1. Mollâ Fenârî (ö. 1431) Şerhi

Anadolu sahasında Mesnevî'nin Arapça dîbâcesine Mollâ Fenârî "Şerhu Dîbâceti'l-Mesnevî" adında küçük hacimde Arapça bir şerh risâlesi kaleme almıştır. Bu risâle küçük hacimli bir eser ise de, sadece dîbâceye hasr edilmiş olduğundan, Mesnevî şerhleri içinde bulunan dîbâce şerhlerinden daha tafsilatlıdır.[286]

3.3.2.7.2. İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî (ö. 1631) Şerhi

Ankaravî'nin "Simâtu'l-Mûkınîn" adlı risâlesi de Mesnevî dîbâcesine yapılan Arapça bir şerhtir. Ankaravî, daha sonra bu risâleyi Türkçe'ye tercüme ederek Mesnevî Şerhi'nin başına koymuştur.[287]

4. MESNEVÎ'NİN MUTEBER NÜSHASI VE NEŞİRLERİ

4.1. Mesnevî'nin En Kıymetli Kabul Edilen Nüshası

Mesnevî'nin sağlam biçimde neşri için, metni kurmada kullanılacak nüsha ya da nüshaların da sağlam olması gerekir. Zira beyit içi farklılıklardan başlayıp nüshalara

---

[284] Demirel; Dinle Neyden..., s. 22.

[285] Şener Demirel; "Abdülbaki Gölpınarlı'nın Kendi Sesinden Mesnevî'nin İlk İki Beytinin Şerhi", Tasavvuf Dergisi, Sayı 14, Ocak-Haziran 2005, s. 365-382.

[286] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 215. Ayrıca bkz. Mustafa Aşkar; "Molla Fenârî'nin 'Şerhu Dibâceti'l-Mesnevi' Adlı Risalesi ve Tahlili", Tasavvuf Dergisi, Sayı 14, Ocak-Haziran 2005, s. 83-102.

[287] Semih Ceyhan-Mustafa Topatan; Mesnevî'nin Sırrı–Dîbâce ve İlk On Sekiz Beyit Şerhi, Hayykitap Yayınları, İstanbul 2008.

göre beyit sayılarının artması ya da azalması söz konusudur.[288] Mesnevî çalışmalarında günümüz için Nicholson, Nahîfî ve Gölpınarlı neşirleri bazı neşirlere kaynak teşkil etmiştir.

Mesnevî neşri için günümüzde en muteber nüsha, Nicholson'un üçüncü defterin neşrinde haberdar olduğu ve Abdülbâki Gölpınarlı'nın, Mesnevî neşirlerinde esas tutulması gereken en eski nüsha olduğunu vurguladığı, 677/1278 tarihinde Muhammed bin Abdullah tarafından istinsah edilen nüshadır. Mevlânâ Müzesi 51 numaralı yazma 1992'de Tahran'da, 1993'te ise Ankara'da tıpkıbasım olarak yayınlanmıştır. Mevlânâ Müzesi 51 numaralı yazma, Mesnevî neşirlerinde esas ve muteber nüsha olarak kabul edildikten sonra Abdülbâki Gölpınarlı başta olmak üzere bu yazmayı esas alan bazı neşirler yapılmıştır.[289]

Muhammed-i İsti'lâmî, hicrî 668 tarihli "Kahire Dârü'l-kütüb 17" nüshası; Mevlânâ Müzesi 51 numaralı nüsha; aynı yerdeki tarihsiz bir nüsha ve Tahran Milli Kütüphanesindeki hicrî 715 tarihli bir nüshadan hareketle Mesnevî'nin tenkitli neşrini hazırlamıştır.

Nicholson, İsti'lâmî'nin "Kahire Dârü'l-kütüb 17" nüshasının istinsahı ile ilgili olarak gördüğü ve gösterdiği 668 tarihinin, aslında hat üzerinde oynama yolu ile 768'den bozma olduğunu belirtmektedir.[290]

4.2. Mesnevî'nin Neşirleri

Bilim dünyasında Mesnevî'ye dâir itibâr edilen neşir çalışmalarının en önemlileri şunlardır:

- Reynold A. Nicholson neşri (The Mathnawî of Jalâlu'ddîn Rûmî I-VIII)[291]

---

[288] "Nicholson Nahîfî tercümesinin birinci ve ikinci defterlerinde dahi eski yazmalarda olmayan 140 beytin bulunduğunu ve 80 civarında Mesnevî nüshasını tarayıp 1622'de Abdullatif bin Abdullah tarafından ortaya konan Nusha-i Nâsiha-i Mesnevîyât-ı Sakîme adlı eserin ilk iki defterinde 800 civarında beytin fazla olduğunu belirtmektedir." Bkz. Adnan Karaismailoğlu; R. A. Nicholson'un Mesnevî Neşri ve Yeni Mesnevî Neşirleri, Selçuk Üniversitesi Mevlana Araştırma ve Uygulama Merkezi Mevlana Araştırmaları Dergisi, Sayı 1, 2007, s. 25.

[289] Gölpınarlı; Mesnevî ve Şerhi; Adnan Karaismailoğlu-Derya Örs; Mesnevî-yi Ma'nevî (ber-esâs-i nüsha-i muverreh 677/1278 Konya), Cilt 1-6, Şehrdârî-i Konya, 1384 // 2. baskı, Cilt 1-3, Akçağ Yayınları, Ankara 2007; Mevlânâ Celâleddîn; Mesnevî-i Ma'nevî (ber esâs-i nüsha-i Konya), Cilt 1-2, (be-tashîh ve pîşguftâr-ı Abdülkerîm-i Sürûş), Şirket-i İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî, Tahran, 1375. Ayrıca Kâbil'de Mevlânâ'nın doğumunun 800. doğum yılı münasebetiyle düzenlenen (13–15 Mayıs 2007) uluslararası kongre için Mesnevî-i Ma'nevî, Muhammed Halîm-i Tenvîr tarafından "Konya Nüshası" alt başlığıyla Vezâret-i Ittılâ'ât ve Ferheng (Enformasyon ve Kültür Bakanlığı) yayını olarak neşredilmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. Karaismailoğlu; "R. A. Nıcholson'un Mesnevî Neşri...", s. 29-31.

[290] Reynold A. Nicholson; The Mathnawî of Jalâlu'ddîn Rûmî, Cilt 1-3, London 1929 s., 9, 13.

- Âmil Çelebioğlu neşri (Süleyman Nahifî, Mesnevî-i Şerif Aslı ve Sadeleştirilmişiyle Manzum Nahifî Tercümesi I-III)
- Tâhirü'l-Mevlevî neşri (Şerh-i Mesnevî, I-XIV)
- Abdülbâki Gölpınarlı neşri (Mesnevî Tercümesi ve Şerhi, I-VI)
- Tevfîk H. Sübhânî neşri (Mesnevî-i Ma'nevî-i Celâleddîn Muhammed-i Mevlevî)[292]
- Abdülkerîm-i Sürûş neşri (Mesnevî-i Ma'nevî I-II)[293]
- Adnan Karaismailoğlu-Derya Örs neşri (Mesnevî-i Ma'nevî I-VI)[294]
- Ahmed Avni Konuk neşri (Mesnevî-i Şerîf Şerhi 1-13)

4.3. Reynold A. Nicholson Neşri (Tenkitli Metin, Tercüme ve Şerh)

Batı'da Mesnevî'ye dâir en yetkin çalışmayı yapan Reynold A. Nicholson olmuştur. Nicholson'un çalışması hem Batı dünyasında hem de Doğu dünyasında itibar gördüğü için burada ayrıca ele alınmıştır.

Nicholson'un eseri metin, tercüme ve şerhten meydana gelen sekiz ciltlik bir külliyattır.[295] Yirmi beş yılda meydana getirilen eser üç ana bölümden oluşmaktadır. Sekiz cildin dağılımı şu biçimdedir: bir, üç ve beşinci ciltler tenkitli metin; iki, dört ve altıncı ciltler tercüme; yedi ve sekizinci ciltler ise şerhtir. Tenkitli neşrin yer aldığı kitaplardan birinci ciltte Mesnevî'nin ilk iki defteri, üçüncü ciltte Mesnevî'nin üçüncü ve dördüncü defteri, beşinci ciltte ise Mesnevî'nin beşinci ve altıncı defterleri yer almaktadır. Nicholson neşri, Mesnevî'nin en sağlam neşri kabul edilmiş ve birçok çalışmanın dayanağı olmuştur. Bu neşir hazırlanırken beş farklı Mesnevî nüshası esas alınmıştır. Bu nüshalardan ikisi British Museum'da, ikisi Münih'te Bayerische Staatbibliothek'te ve diğeri ise kendi kitaplığına ait nüshadır. Kullanılan bu nüshaların en eski tarihlisi 718/1318–1319 tarihlidir. Mesnevî'nin ilk iki defteri ve üçüncü defterin 2836 beyitlik kısmında, Mevlânâ Müzesi 51 numaralı nüsha olarak bilinen ve Mesnevî'nin en iyi nüshası kabul edilen nüshadan naşir faydalanamamıştır. Ancak 51 numaralı yazma ile Mesnevî'nin önceden yayınlanan kısımlarının farklılıkları,

---

[291] Reynold A. Nicholson; The Mathnawî of Jalâlu'ddîn Rûmî, Cilt 1-8, London 1925-1940.
[292] Mevlânâ Celâleddîn; Mesnevî-i Ma'nevî-i Celâleddîn Muhammed-i Mevlevî (ez rûy-i nüsha-i 677 h.), (be-kûşiş-i Tevfîk H. Sübhânî), Vezâret-i Ferheng ve İrşâd-i İslâmî, Sâzmân-i Çâp ve İntişârât, Tahran 1373.
[293] Mevlânâ Celâleddîn; Mesnevî-i Ma'nevî (ber esâs-i nüsha-i Konya), 1-2, (be-tashîh ve pîşguftâr-ı Abdülkerîm-i Sürûş), Şirket-i İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî, Tahran 1375.
[294] Karaismailoğlu-Örs; Mesnevî-yi Ma'nevî / (2. baskı 2007).
[295] Nicholson; The Mathnawî....

Mesnevî'nin üç ve dördüncü defterlerinin neşrinde gösterilmiştir. Hasan Lâhûtî yayınladığı bir eserle bu farkları metne ve dipnotlara yerleştirmiştir.[296] Bu hususta daha özenli davranılan yayınlardan biri, bazı düzeltmeler ve beyit indeksiyle Nasrullâh-ı Pûrcevâdî tarafından hazırlanan yayındır.[297]

Nicholson tenkitli metni kurarken Nahîfî tercümesi (Bulak Matbaası baskısı) ve Ankaravî şerhinden de faydalanmıştır.[298] İsmail Güleç, ilk iki cildin ardından Nicholson'un kullandığı nüshalara dâir şunları aktarmaktadır:

"Nicholson, ilk iki cilt basıldıktan sonra, dostları vasıtasıyla haberdar olduğu üç nüshadan daha yararlandığını, özellikle İstanbul ve Konya nüshalarını temel aldığını söyledikten sonra yeni nüshaların tavsifini yapmaktadır. Dr. Ritter'in yardımıyla edindiği Konya Arkeoloji Müzesi (tlf 677/1278) ve İstanbul'da Zahir Efendi özel kitaplığındaki nüshalar (tlf 687/1278), sadece birinci cilt için Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa 670 (tlf 680/1281) bulunan nüsha, Kahire Egyptian Library'de iki nüsha (tlf. 768/1367 ve 672/1275) girişte tavsiflerini verdiği diğer Mesnevî nüshalarıdır."[299]

Nicholson'un tercümesi Victoria R. Holbrook'a göre Mesnevî'nin filolojik mantığa uygun ilk tercümesidir. Bu tercümenin dikkat çekici diğer bir yönü ise müstehcen kısımları İngilizce olarak değil, Latince tercüme etmesidir.[300] Bu sayede Mesnevî'yi yeni tanıyanların, onu yanlış algılamasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Eserin şerh kısmı muhtasar mahiyetlidir. Mesnevî'nin tamamına yapılan tek İngilizce şerh olan eserin bu ciltleri Farsça'ya da tercüme edilmiştir. Nicholson, Mesnevî'yi yine Mesnevî ile şerh etme gayesinde olmakla beraber yine de eski şerhlerin özellikle Ankaravî'nin tesirinden kurtulamamıştır.[301]

---

[296] Mevlânâ Celâleddîn; Mesnevî-i Ma'nevî I-IV, (Âhırîn tashîh-i Reynold A. Nikolson; terceme ve tahkîk-i Hasan-ı Lâhûtî), Tahran 1383.

[297] Celâleddîn Muhammed bin Muhammed bin el-Hüseyn el-Belhî (sümme'r-Rûmî); Mesnevî-i Ma'nevî, I-VI, (be-tashîh-i Reynold A. Nikolson, be-ihtimâm-ı Doktor Nasrullâh-ı Pûrcevâdî), Müessese-i İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, Tahran, 1363.

[298] Karaismailoğlu; "R. A. Nıcholson'un Mesnevî Neşri...", s. 25.

[299] İsmail Güleç; "R. A. Nicholson'un Mesnevî Tercüme ve Şerhi Üzerine", Dîvân İlmî Araştırmalar Dergisi, Sayı 20, 2006, s. 230.

[300] Holbrook; Aşkın Okunmaz..., s. 38, (16. dipnot).

[301] Güleç; "R. A. Nicholson'un Mesnevî Tercüme...", s. 234.

1. BÖLÜM: ŞEM'Î ŞEM'ULLÂH

1.1. HAYATI

Şem'î'nin hayatını anlatmaya onun şöhret bulduğu isimle başlamakta fayda vardır. Zira çeşitli kaynaklar tarandığında görülmektedir ki müellif sırf *Şem'î* lafzı ile anılmış değildir. Şârihin isimlerini tartışmaya başlamadan *şöhret, künye ve lakab* gibi kavramlara değinmek ve bu sayede bu kavramların sınırlarını belirlemek istiyoruz.

Şöhret, *şark müelliflerinin veya eserlerinin en yaygın ünleri* olarak ele alınmış ve kitaplar ile yazarlar için olmak üzere iki biçimde düşünülmüştür. Bir eserin şöhreti, eserin tam isminden bazı parçaların kullanılması ile ifade edilmiştir. Söz gelimi tam adı *Keşfü'z-zünûn an esâmiyi'l-kütübi ve'l-fünûn* olan eser *Keşfü'z-zünûn* olarak şöhret bulmuştur. Bir müellif içinse, *isim, sıfat, mahlas veya doğduğu yer* nisbet alınarak şöhret oluşturulur. Metinlerde **"eş-şehîr, el-ârif"** gibi kelimelerden sonra müellifin şöhreti gelir. Söz gelişi *Ebu'l-hayr İsameddin Ahmed Taşköprizâde* isimli müellif *Taşköprizâde* ile şöhret bulmuştur.[302]

Künye, bir müellifin şöhreti, öz adı, baba adı, dede adı ve nisbeti ile doğum ve ölüm tarihlerini gösteren kayıttır. Bunların hepsi bir arada bulunmayabilir. Araplarda künye bir kimse için falancanın babası, annesi, oğlu, kızı, kardeşi veya yakın bir akrabası olarak kullanılır. Genelde bir ismin başında "Ebu" varsa bu künyedir.[303]

Lakab, isim benzerliklerini gidermek için takılan isimlerdir. Genelde bir isim veya sıfatın önünde "zû, zî" bulunursa bu lakabtır. Metinlerde zaman zaman "el-mulakkab bi..." kelimelerinden sonra da lakaplar gelir.[304]

Şem'î için ortaya atılan isimlerin bir karışıklığa yol açtığı açıktır. Çünkü şârihe dâir kullanılan *Şem'ullâh, Şem'î Şem'ullâh, Şem'î Mustafa, Şem'î Çelebi, Şem'î Dede,*

---

[302] Abdülkerim Abdulkadiroğlu; "Edebiyatta Metodoloji Açısından Elyazmaları ve Nadir Eserler Üzerine Notlar-I", Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, 1987, s. 7-9.
[303] Abdulkadiroğlu; agm, s. 9.
[304] Abdulkadiroğlu; agm, s. 9-10.

Şem'î Efendi gibi birçok isim söz konusu olmuştur. Bahsi geçen isimlerin anılmasındaki yegâne amaç Mesnevî şârihinin şöhret, künye ve lakabını tespit etmektir.

1.1.1. Şöhreti

Şem'î'nin, şöhreti ile ilgili kafa karıştırıcı bilgiler aslında şârihin kendi eserlerinde kullandığı isimlerden ziyade, onu konu alan eserlerde geçen isimlerden kaynaklanmıştır. Bir şârihin bu kadar fazla isimle şöhret bulması, ancak onun çok yönlü bir şahsiyet olmasıyla açıklanabilir bir durumdur. Şem'î, *şârihliği, müderris oluşu* ve *tasavvuf ehli olması* sebebiyle birtakım şöhretler bulmuştur. Kaynakların aktardığına göre Şem'î'yi tanımlayan şöhretler şu şekildedir:

Şârih	Şem'î ya da Şem'î Halîfe, Şem'ullâh
Müderris	Molla Şem'î, Şem'î Çelebi
Mutasavvıf	Şem'î Dede

Şimdi yukarıda sıralanan şöhretlerin ne şekilde ortaya çıktığını tespite çalışalım:

Şeyda Öztürk'ün aktardığına göre Mesnevî şârihi, *Tuhfetü'l-Aşıkîn* adlı eserinde *Şem'ullâh* adını kullanmıştır.[305]

Şerh-i Mesnevî'nin, muhtelif ciltlerinin sebeb-i te'lif kısımlarına bakılacak olursa, **Şem'î** isminin öne çıktığı ve müellifin **Şem'î** adıyla şöhret bulduğu rahatça görülebilir.[306] Şârih, eserlerinde genel anlamda Şem'î'yi kullansa da, şârih bazı kütüphane kataloglarında Şem'ullâh ismiyle kendine yer bulmuştur.[307]

Şerh-i Mesnevî'nin birinci cildinin ketebe kaydında *Şemʿī bin ʿAbdullāh* ve dördüncü cildin arka kapak zahriyesinde *Meḥemmed bin Muṣṭafā eş-şehīr Şemʿī Ḫalīfe* kayıtlarından yola çıkarsak, şârihin *Şemʿī* ya da *Şemʿī Ḫalīfe* olarak şöhret bulduğu da açıkça söylenebilir. *Şemʿī Ḫalīfe* denmesinin sebebi ihtimal ki şair olarak şan bulmuş

---

[305] Şem'î; Tuhfetü'l-Âşıkîn, Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa 1135, vr. 30a.

[306] Bahsi geçen sebeb-i te'liflerden, ilk üç cildin sebeb-i te'lif kısımlarını buraya aktarmak istiyoruz. *"...tā ki anuñ sebebi ile bu kitāba zīb ü ziynet ve ḳalīlü'l-biżāʿa şāriḥi **Şemʿī**ye ḳadr ü rifʿat müyesser ola..."* Şem'î; Şerh-i Mesnevî, Cilt 1, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 6401, vr. 2a; *"...bu ʿabd-i faḳīr-i pür-taḳṣīr **Şemʿī**-yi ḥaḳīr ol işāret-i pür-beşāret ve ʿināyet-i pür-ḥimāyet mūcebince..."* Şem'i; Şerh-i Mesnevî, Cilt 2, Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi 334, vr. 1b; *"... ḳalīlü'l-bıżāʿa **Şemʿī**-yi ḥaḳīr cild-i evveli ve cild-i ṯānīyi ʿavn-i Yezdānī ve tevfīḳ-i Raḥmānī ile temām idüp el-ān cild-i ṯāliṯüñ şerḥine şürūʿ eyledi..."* Şem'i; Şerh-i Mesnevî, Cilt 3, Süleymaniye Kütüphanesi İsmihan Sultan 272, vr. 1b.

[307] Abdülbâki Gölpınarlı'nın yayınladığı Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğunun 2. cildinde 2068 numarada kayıtlı Şerh-i Mesnevî'de müellifin şöhreti eski harflerle "Şem'î" biçiminde yazılsa da, hemen bu yazının altında Latin harfleri ile "Şem'î Şem'ullâh" tercih edilmiştir. Bu eserin sebeb-i telif ve ketebe kayıtlarında ise müellif yine "Şem'î" şöhretini kullanmıştır. Bu noktada Gölpınarlı'nın, kişisel kanaatini kataloğa yansıttığını düşünülebilir.

Prizrenli Şem'î ile karışmasını engellemek içindir. Yani Prizrenli Şem'î selef ise, şârih Şem'î onun halefidir. Yeri gelmişken Prizrenli Şem'î ile şârih Şem'î'nin, Esrâr Dede'nin *Tezkire-yi Şu'arâ-yı Mevleviyye* adlı tezkiresinden kaynaklanan bir yanlış anlaşılma neticesi karıştırıldığını söyleyemekte fayda vardır. Bu konu çeşitli araştırmacılarca da dile getirilmiştir.[308] Esrâr Dede, *"Ḥasan Çelebi ḳavli üzre..."* biçiminde Hasan Çelebi Tezkiresi'ni[309] kaynak göstermek suretiyle, aynı ismi taşıyan şâir ve şârihe dâir bilgiler aktarmaktadır.[310]

Şem'î, Kâtib Çelebi, Nev'îzâde ve Na'îmâ'nın bildirdiğine göre devrinde müderrislikle vazifelendirilmiş ve bu meslek onun **Molla Şem'î** ismi ile şöhret bulmasını sağlamıştır.[311] Müderrislik vazifesine istinâden, Mehmed Süreyyâ **Şem'î Çelebi**'yi tercih etmiştir.[312]

Bir Mevlevî olması sebebiyle Esrar Dede, tezkiresine Şem'î'yi **Şem'î Dede** biçiminde almıştır. Ancak her ikisi de Mevlevî olan Şem'îlerden hangi satırda hangisini anlattığını tespit etmek epeyce zordur. Fakat:

"Mesnevî-yi şerîfün elfâz u lügâtını terceme tarzında bir matbû' şerh yazup Allâh Allâh muktezâ-yı intisâb u ḥulûsları berekâtiyle bir rütbede meşhûr-ı âfâk olmışdur ki her diyarda nüshası ve belki her hücrede birkaç varakası bulınmak derkârdur."[313]

tarzındaki ifadeler Prizrenli şâirden ziyade, şerhle şöhret bulmuş Şem'î'yi anlattığının bir delili sayılabilir.

1.1.2. Künyesi, Lakapları, Memleketi ve Yaşamından Kesitler

---

[308] Bkz. İsmail Ünver; "Şem'î Şem'ullâh", Türk Dili Dergisi, Cilt 49, Sayı 397, Ocak 1985, s. 38-43; Murat A. Karavelioğlu; "Klasik Türk Edebiyatında Şem'î Mahlaslı Şairler ve Prizrenli Şem'î", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Sayı 32, 2005, s. 65-80; Şeyda Öztürk; Şem'î'nin (15.-16 yy.) Mesnevî Şerhi (İlk Türkçe Tam Mesnevî Şerhi), Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007, s. 58.

[309] Kınalı-zâde Hasan Çelebi; Tezkiretü'ş-şu'ârâ, Cilt 1, (Haz.: İbrahim Kutluk), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, s. 524-526.

[310] Esrâr Dede; Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, (Haz.: İlhan Genç), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 260.

[311] Şem'î'nin, *Mevlâ/Mollâ Şem'î* olarak isimlendirildiğini Şeyda Öztürk şu kaynaklardan aktarmıştır (Bkz. Öztürk; Şem'î'nin (15.-16 yy.) Mesnevî Şerhi..., s. 57): Nev'îzâde Atâî; Hadaiku'l-Hakaik Fî Tekmileti'ş-Şakaik, (Haz.: Abdülkadir Özcan, Şakaik-i Nu'maniye ve Zeyilleri, Cilt 2), Çağrı Yayınları, İstanbul 1989, s. 332; Kâtib Çelebi; Fezleketü't-Tevârîh, Cilt 2, Cerîde-yi Havâdis Matbaası, İstanbul 1287, s. 7; Mustafa Na'îmâ; Na'îmâ Târihi (Ravzatu'l-Hüseyn fîhulâsati ahbâri'l-hâfıkayn), (Çev.: Zuhûrî Danışman), Cilt I, İstanbul 1967, s. 70.

[312] Mehmed Süreyya; Sicill-i Osmanî, Cilt 5, (Haz.: Nuri Akbayar-Seyit Ali Kahraman), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 1575.

[313] Esrâr Dede; Tezkire..., s. 261.

Şem'î'nin künyesini tespit için öncelikle yukarıda iktibas edilen Şerh-i Mesnevî'nin bir ve dördüncü cildinde geçen *Şem''î bin Abdullâh* ve *Mehemmed bin Mustafa eş-şehîr Şem'î Halîfe* isimlerini hatırlatmakta fayda vardır.

Bağdatlı İsmâil Paşa, Hediyyetü'l-İhvân adlı eserinde ünlü şârihin künyesini, *Şem'î er-Rûmî Mustafâ Çelebi bin Mehemmed el-Kostantiniyye* biçiminde tanıtır.[314] Buradan yola çıkarak demek mümkündür ki Şem'î'nin asıl adı Mustafa'dır ve atadan gelen isimler olarak Abdullâh ve Mehemmed isimleriyle anılmaktadır. Şerh-i Mesnevî'nin birinci cildinden yola çıkarak şârihin baba isminin Abdullah olduğunu söyleme imkanı varken Hediyyetü'l-İhvân'da bu ismin Mehemmed olarak kaydedilmesi yine karışıklığa yol açmaktadır.[315]

Hediyyetü'l-İhvân'da verilen bilgilerden hareketle şârihin Anadolu kökenli olduğu (er-Rûmî), bununla beraber İstanbul'u da kendine mesken edindiği söylenebilir. Esrâr Dede, Dervîş Pervâne maddesinde Şem'î Dede'nin Konya asıllı olduğunu ve oradan Dervîş Pervâne ile birlikte Dâru's-Saltanatu'l-'Aliyye'ye (İstanbul'a) geldiğini ve o dönemde İstanbul'da yeterli Mevlevî dergahı olmadığından birçok fukara dervişin yol üstü mekânı sayılabilecek Şeyh Vefâ Hânkâhında Dervîş Pervâne ile bir hücrede inzivaya çekildiklerini belirtmiştir.[316]

Şem'î'ye isnat edilen lakaplar, Mesnevî şârihi olması ve Mevlevî olması sebebiyle olmuştur. Sahîh Ahmed Dede, Şem'î Efendi'yi *şârih-i şeş mücelled-i Mesnevî*[317]; Tercüme-i Sevâkıb-ı Menâkıb müellifi Dervîş Mahmud Dede, Şem'î'ye *şârih-i elfâz-ı Mesnevî* ve Mevlevîliği sebebiyle *Azîz-i Uhrevî* lakaplarıyla anmıştır.[318]

Şem'î Efendi'nin doğum tarihi bilinmemekle birlikte vefat tarihi hakkında verilen bilgiler kafa karıştırıcıdır. Atâyî, Bursalı Mehmed Tâhir, Nâimâ, Hammer Şem'î Efendi'nin ölüm tarihini 1000/1591-2 olarak verir. Kâtib Çelebi, Şem'î'nin ölüm tarihini Fezleke'de 1000/1591-2, Keşfü'z-Zünûn'da ise 1005/1596-7 olarak zikreder. Sicill-i Osmânî'de de 1005/1596 tarihi verilmektedir. Mahzenü'l-Esrâr Şerhini 1011/1602-3'de bitirdiği ve bu dönemde şârihin yaşlılıktan dert yandığı düşünülecek

---

[314] Öztürk; Şem'î'nin (15.-16 yy.) Mesnevî Şerhi..., s. 58.

[315] Bağdatlı İsmâil Paşa; Hediyyetü'l-Ârifîn..., Cilt 2, s. 438; Şem'î; Şerh-i Mesnevî, Cilt 1, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 6401; Şem'î; Şerh-i Mesnevî, Cilt 1, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 6001. İsmail Ünver bu kayıttan yola çıkarak Şem'inin baba ismine Abdullah demiştir. bkz. Ünver; "Şem'î Şem'ullâh", s. 40.

[316] Esrar Dede; Tezkire..., s. 66-67.

[317] *"Ve şârih-i şeş mücelled-i Mesnevî Şemî Efendi gâyet-i sâlde vefât eyledi..."* Seyyid Sahîh Ahmed Dede; Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye (Mevlevîlerin Tarihi), (Haz.: Cem Zorlu), İnsan Yayınları, İstanbul 2003, s. 272.

[318] Öztürk; Şem'î'nin (15.-16 yy.) Mesnevî Şerhi..., s. 58.

olursa, yukarıdaki rivayetlerin doğruluğu şüphelidir.[319] Şeyda Öztürk'ün aktardığına göre, Şem'î'nin vefatına dâir en isabetli tespiti Sahîh Ahmed Dede yapmıştır; 1010 yılının sonları için verdiği bilgiler arasında Şem'î Efendi'nin vefat tarihini, 1010'un sonları/1602 olarak belirtmiş ve Üsküdar'da Ayazma'nın üst yanında Rûmî Mehmed Paşa Câmi-i şerîfinden İmrahor'a giden sokakta bir ev dûnuna defn olunduğunu kaydetmiştir.[320]

Şem'î'ye dâir en doğru bilgiler, genel bir kanaate göre, Nev'îzâde Atâyî tarafından verilmiştir: "*"(Mevlā/Mollā Şemʿī)...meşreb-i fenādan ḥiṣṣe-dār ve pergār himmetine noḳṭa-yı sırr-ı taṣavvuf-medār olmaġın fāriġ u āzāde ve terk ü* ***tecerrüd****de ḳarār-dāde olup* ***taʿlīm-i ebnā-yı nās*** *ve ḫuddām-ı ekābiri cihet-i maʿāş ve māye-yi mā-bihi'l-intiʿāş ḳalmış idi ... Mesnevī-yi Şerīfe şerḥi vardur Dīvān-ı Ḥāfiẓı ve Gülistān u Bostānı Türkī şerḥ eylemişdür* ***ṭullābı*** *yanında maḳbūl ü mütedāvildür"*[321] Atâyî, Şem'î'nin yeterince ilim tahsil edip irfan sahibi olduktan sonra pek çok mertebe elde edebileceği hâlde, dünyadan el etek çekip tasavvufa yönelmiş, hayatını insanlara ilim öğreterek geçirmiş ve geçimini önemli kimselere hizmet ederek sağlamıştır.[322] Şem'î ma'ârif-i cüz'iyye ile şöhret bulmuş âlim bir mutasavvıftır. Mesnevî'ye, Hâfız Dîvânı'na, Bostân ve Gülistân'a şerhler yazmıştır. Atâyî'nin yukarıdaki ***"terk ü tecerrüd"*** ifâdesi, inzivâ hayatına işaret edebileceği gibi "evlenmeme / tek bekâr yaşama" anlamına da gelebilir ki kendi çocukları olmadığı için başka insanların çocuklarını bilgilendirmektedir. Bu bilgileri Kâtib Çelebi, tekrarlamakla beraber, Şem'î'nin Semâniye Medresesi'nden emekli olduğunu belirtmiştir.[323] Kaynakların aktardığına göre Şem'î, iyi bir Farsça muallimi ve kendisini öğrencilerine vakfetmiş biridir. Tevârih-i Mevleviyye'deki *"Ve bu sâlde, Şemî Efendi cenâbı* ***Fârisî-hân*** *olduğu nümâyân oldu."*[324] ifâdelerinden anlaşılacağı üzere Şem'î 975/1567-8 yılında Şem'î Farsça muallimi/okutmanı olmuştur.

1.2. ESERLERİ

---

[319] Ünver; "Şem'î Şem'ullâh", s. 38-43.
[320] Öztürk; Şem'î'nin (15.-16 yy.) Mesnevî Şerhi..., s. 64.
[321] Nev'îzâde Atâî; Hadaiku'l-Hakaik..., s. 332.
[322] Şerh-i Mesnevî'nin ikinci cildinde belirttiği üzere Şem'î, geçimini dönemin devlet büyüklerinin ihsanıyla sağlamaktadır: *"saʿādetlü vü mürüvvetlü pād-şāh-ı ʿālem-penāh ḥażretlerinüñ inʿām u iḥsānı ile Şemʿī-yi ḥaḳīr meserret ü ḥayat buldugı..."* bkz. Şem'î; Şerh-i Mesnevî, Cilt 2, Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa 571, vr. 72b.
[323] Kâtip Çelebi; Keşfü'z-Zunûn an-Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn, Cilt 1-2, (Neşreden: Kilisli Muallim Rifat-Şerefeddîn Yaltkaya), Cilt 2, Maârif Matbaası, İstanbul 1360/1941, s. 1864.
[324] Seyyid Sahîh Ahmed Dede; Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye, s. 272.

Şem'î'nin "ma'ârif-i cüz'iyye"de şöhret bulduğunu belirten Nev'îzâde Atâyî, şârihin dört eserinden bahsetmektedir. Bunlar *Mesnevî Şerhi, Divân-ı Hâfiz Şerhi, Gülistân Şerhi ve Bostân Şerhi*'dir.[325] Kâtib Çelebi, zikredilen bu eserlere *Mantıku't-Tayr Şerhi, Subhatü'l-Ebrâr Şerhi, Tuhfetü'l-Ahrâr Şerhi ve Mahzen-i Esrâr Şerhi*'ni ilâve eder.[326] *Pend-nâme Şerhi ve Dîvân-ı Şâhî Şerhi* adlı eserlerin Şem'î'ye aidiyetini Bağdatlı İsmâil Paşa zikretmektedir.[327] Bursalı Mehmed Tâhir'in Osmanlı müelliflerinde Şem'î Efendi'nin *Bahâristân Şerhi ve Tuhfetü'l-Âşıkîn* isimli iki eserinin daha olduğu bilgisi yer almaktadır.[328] Tuhfetü'l-Âşıkîn mensur bir eser olup burada şârih Şem'ullâh ismini kullanmıştır. İsmail Ünver'in aktardığına göre, Şem'î'ye âit yukarıdaki eserlerin dışında *Terceme-yi Şürûtü's-Salât* ve *Terceme-yi Akâ'id-i Lâmiyye alâMezhebi Maturîdiyye* isimli iki eser daha mevcuttur.[329] Bunlara Âmil Çelebioğlu, müellifi meçhul olarak gösterilen eserlerden *Şerh-i Müntehabât-ı Mesnevî*'yi ilâve etmektedir. Ayrıca Diyânet Vakfı İslâm Ansiklpedisi *"El-Kasîdetü'n-Nûniyye"* maddesinde Hızır Bey'in (ö. 1459) telif ettiği Kasîde-yi Nûniyye'yi şerh edenlerden birinin de Şem'î Efendi olduğunu belirtmektedir.[330] Şem'î'nin eserlerine dâir yapılmış tespitlere dâir genel hatlarla söylenenler şöyledir:

1.2.1. Şerh-i Gülistân[331]

Şem'î'nin ilk eseridir. İsmail Ünver'in bildirdiğine göre eser, 976/1568 yılında, bir zamanlar Şem'î Efendi'den Farsça okuyan ve daha sonra sarayda kâtip olan Muhammed Çelebi'nin isteği üzerine kaleme alınmıştır.[332] Eser beş ayda tamamlanmış olup sekiz bâbdan müteşekkildir.[333]

1.2.2. Şerh-i Dîvan-ı Hâfız

---

[325] Nev'îzâde Atâyî; Hadaiku'l-Hakaik..., s. 332.
[326] Kâtip Çelebi; Keşfü'z-Zunûn..., Cilt 1, s. 361, 783 // Cilt 2, 975, 1587, 1864.
[327] Bağdatlı İsmâil Paşa; Hediyyetü'l-Ârifîn, Esmâru'l-Müellifîn Âsâru'l-Musannıfîn, (Haz.: Nâil Bayraktar), Cilt 2, s. 438, s. 438.
[328] Bursalı Mehmed Tâhir; Osmanlı Müellifleri I-III ve Ahmed Remzî Akyürek Miftâhu'l-Müellifîn Fihristi, (Haz.: Mustafa Tatcı-Cemâl Kurnaz), Cilt 2, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2000, s. 258.
[329] İsmail Ünver; "Şem'î, Mustafa", Türk Ansiklopedisi, Cilt 30, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s. 250.
[330] Öztürk; Şem'î'nin (15.-16 yy.) Mesnevî Şerhi..., s. 65-66.
[331] Şem'î'nin Gülistân Şerhi hakkında bkz. Dündar; Şem'î Şem'ullâh'ın Şerh-i Gülistân'ı.
[332] Şem'î; Şerh-i Gülistân, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Yazma A. 153, vr. 2a. Bkz. Ünver; "Şem'î Şem'ullâh", s. 41.
[333] Eserin nüsha taraması için bkz. Öztürk; Şem'î'nin (15.-16 yy.) Mesnevî Şerhi..., s. 70- 76.

Şem'î, *Dîvan-ı Hâfız Şerhi*'ni cömertliğiyle meşhur "Ferîdûn" lakabı ile tanınan Ahmed isminde ki zâtın isteği ve ısrarı üzerine 981/1573 senesinin zilhicce ayında başlayarak 982/1574 yılında tamamlamıştır.[334] Abdülbâki Gölpınarlı, Şem'î'nin *Dîvân-ı Hâfiz Şerhi*'ni Hâfız'ın birçok mazmûnunu anlamadığı ve tasavvufî mânâlar bulmak için kendini zorladığı gerekçesi ile eleştirmektedir.[335]

1.2.3. Şerh-i Dîvân-ı Şâhî

İbn Melik Cemâlüddîn bin Fîrûz-ı Kûhî (Âk-Melik Sebzvârî / Emîr Şâhî)'nin (ö. 830) Farsça Dîvân'ına Şem'î'nin şerhidir. Şem'î bu eserini Ahmed bin Muhammed adına 982/1574 yılında telif etmiştir.[336]

1.2.4. Şerh-i Bahâristân[337]

Şem'î, Câmî'nin Bahâristân'ını, 986/1578 yılında dönemin önemli sadrâzâmı Sokullu Mehmed Paşa (ö. 1579) adına tercüme ve şerh etmiştir. Bu şerh bir arkadaşının tavsiyesi ile darlıktan bolluğa erme amacıyla kaleme alınmıştır. Şerhe başlamadan bu eserin mânen şerh edilebileceğini belirten Şem'î Efendi 'elfâzın manasına iltifat etmemiştir' gerekçesiyle gelebilecek eleştirilere cevap vermiş ve okuyucuyu üslûbu hakkında bilgilendirmiştir.[338]

1.2.5. Şerh-i Pend-nâme[339]

Attâr'ın Pend-nâme adlı meşhur eseri, Şem'î tarafından 986/1578 yılında şerh edilmiştir. Dostlarından Ömer bin Hüseyin'in teklifi üzerine şerhe başlayan Şem'î Efendi, eseri Zeyrek Ağa'ya ithaf etmiştir. Eserin girişinde Zeyrek Ağa'yı tanıtan bir

---

[334] Ünver; "Şem'î Şem'ullâh", s. 41.
[335] Eserin nüsha taraması için bkz. Öztürk; Şem'î'nin (15.-16 yy.) Mesnevî Şerhi..., s. 77-79.
[336] Daha geniş bilgi için bkz. Öztürk; Şem'î'nin (15.-16 yy.) Mesnevî Şerhi..., s. 79-80.
[337] Şem'î'nin Bahâristân Şerhi için bkz. Davut Akar; Şem'î Şerh-i Baharistan (Giriş-Metin), Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
[338] Daha geniş bilgi için bkz. Öztürk; Şem'î'nin (15.-16 yy.) Mesnevî Şerhi..., s. 80-84.
[339] Şem'î'nin Pend-nâme Şerhi için bkz. Keyik; XVI. Yüzyıl Sanatçılarından Şem'î'nin....

bölüm yer almaktadır. Eser vermenin en hayırlı amel olduğunu belirten Şem'î Efendi bu sebeple şerhine *"Sa'âdet-nâme"* adını verdiğini belirtmektedir.[340]

1.2.6. Tuhfetü'l-Âşıkîn

Şem'î 986/1578 yılında tamamladığı *Tuhfetü'l-Âşıkîn*'i dönemin pâdişâhı Sultan III. Murâd'a ithâf etmiştir. Eserin giriş kısmında, kendisini "Şem'ullâh" ismiyle tanıtan Şem'î, *Tuhfetü'l-Âşıkîn*'i yazma sebebini tasavvufî cephesine övgülerde bulunduğu III. Murad'la tanışmak şeklinde açıklamakta ve eserinin bu isteğine vesile olmasını dilemektedir. Tasavvuf'un ana kaidelerini, sûfilerin sözlerinden derlemek sûretiyle meydana getirdiğini belirten Şem'î Efendi, bu sebeple kitabına "*Tuhfetü'l-Âşıkîn*" adını verdiğini ifâde etmektedir.[341] Tuhfetü'l-Âşıkîn, Farsça eserlere yapılan eserlerden farklı kaleme alınmış Türkçe mensur bir eserdir.[342]

1.2.7. Şerh-i Bostân

Şem'î, *Bostân Şerhi*ni, bir sohbet esnasında dostlarından birisinin kendisinden, Bostân'ı Türkçe şerh ederek, müşküllerini izah etmesi yönündeki ricâsı üzerine kaleme alınmıştır. 989/1581 yılında tamamlanan Bostân Şerhi'nin birçok yazma nüshası bulunmaktadır.[343]

1.2.8. Şerh-i Mantıku't-Tayr

Şem'î, Attâr'ın *Mantıku't-Tayr*'ını 1005/1596 yılında şerh etmeye başlamış 1007/1598 yılının Ramazan ayı başlarında tamamlamıştır. Yeniçeri Ağası Tırnakçı Hasan Ağa'nın, *Mantıku't-Tayr* üzerine beraberce yaptıkları bir mütalaa esnasında kendisinden ısrarla bu eserin şerhini rica etmesi üzerine, şerhe başlayan Şem'î, Mantıku't-Tayr Şerhi'ni; zâhir ehlinin de bu eserden yeterince istifadesi için kaleme aldığını bildirmektedir.[344]

1.2.9. Şerh-i Tuhfetü'l-Ahrâr

---

[340] Daha geniş bilgi için bkz. Öztürk; Şem'î'nin (15.-16 yy.) Mesnevî Şerhi..., s. 84-89.
[341] Şem'î Efendi; Tuhfetü'l-Âşıkîn, Süleymâniye Kütüphanesi Şehit Ali Paşa 1135, vr. 4b.
[342] Bkz. Öztürk; Şem'î'nin (15.-16 yy.) Mesnevî Şerhi..., s. 89-90.
[343] Daha geniş bilgi için bkz. Öztürk; agt, s. 90-96.
[344] Daha geniş bilgi için bkz. Öztürk; agt, s. 96-97.

Tuhfetü'l-Ahrâr üzerine yapılmış iki tercüme ve şerh mevcut olup ilki Bursalı Rahmi Çelebi'ye (ö.1566) âittir. Şem'î Efendi'nin *Tuhfetü'l-Ahrâr Şerhi* ise ikinci sırayı almakla birlikte ilkinden daha fazla tanınmıştır. Şem'î Efendi, 1006/1597 yılında tamamladığı *Tuhfetü'l-Ahrâr Şerhi*'ni, Saray-ı Hümâyûn Ak Ağalarından olan ve ayrıca Sultan III. Mehmed'in (1595-1603) Eğri Seferi (1595) sırasında İstanbul'da kaymakam olarak bulunan Hadım Hasan Paşa'ya (ö.1599) sunmuştur.[345]

1.2.10. Şerh-i Subhatu'l-Ebrâr

Şem'î, Abdurrahmân-ı Câmî'nin *Subhatu'l-Ebrâr* adlı kitabındaki tevhid sırlarını, remizleri tâlibîn-i umûm için Bâbü's-sa'âde Ağası Gazanfer Ağa adına 1009/1600 yılında şerh etmiştir.[346]

1.2.11. Şerh-i Mahzen-i Esrâr

Nizâmî'nin *Mahzen-i Esrâr*'ına yapılan şerh, Şem'î Efendi'nin tespit edilebilen son eseridir. Şem'î, *Mahzen-i Esrâr*'ı 1011/1603 yılında, Gazanfer Ağa adına şerh etmiştir. Şem'î, eserin dîbâcesinde, *Mahzen-i Esrâr*'ın içinde yer alan mânâ ve ıstılahlardan dolayı anlaşılmasının zor olduğunu ve bu sebeple şerhi kaleme aldığını belirtmiş, akabinde in'âm ve ihsanlarını gördüğü Gazanfer Ağa hakkında bilgi vererek, ondan övgüyle bahsetmiştir.[347]

1.2.12. Şerh-i Kasîde-yi Emâlî

Alî bin Osmân el-Ûsî'nin (ö. 575/1179) Mâturîdiyye akaidine dâir kaleme aldığı manzum risâle *el-Emâlî*, *el-Kasîdetü'l-Lâmiyye fi't-Tevhîd*, *Kasîdetü Yekûlu'l-Abd*, *Bed'ü'l-Emâlî* isimleriyle de anılmıştır. İslâm akâ'idinin temel konuları, nübüvvete dâir konular ve ölüm ile ahiret hâlleri eserde ele alanın konulardandır. Medreselerin

---

[345] Daha geniş bilgi için bkz. Öztürk; agt, s. 97-99.
[346] Daha geniş bilgi için bkz. Öztürk; agt, s. 99-102.
[347] Daha geniş bilgi için bkz. Öztürk; agt, s. 102-103.

başlangış sınıflarındaki dersleri verme yetkinliğinde olan Şem'î, Kasîde-yi Emâlî'yi şerh etmiştir.[348]

1.2.13. Terceme-yi Kasîdetü'n-Nûniyye

Arapça yazılıp 105 beyitten oluşan *el-Kasîdetü'n-Nûniyye* Fatih Sultan Mehmed'e sunulmuştur. Eser, "Cevâhirü'l-'Akâyid" olarak da zikredilmiştir. Bu esere Şem'î tarafından yapılan tercümenin, ülkemiz kütüphanelerinde iki nüshası bulunmaktadır.[349]

1.2.14. Terceme-yi Şurûtu's-Salât

Molla Fenârî'ye (ö. 834/1431) nispet edilen Şurûtu's-Salât, namaz, abdest ve guslün rükünlerinin manzum olarak özetlendiği Arapça bir risâledir. "*Mukaddimetü's-Salât*" olarak da bilinen eserin gayesinin çocuklara ve mübtedîlere yönelik yazıldığını *Şurûtu's-Salât Tercümesi*'nin dîbâcesinde dile getiren Şem'î; eserde geçen namazın şartları, farzları, sünnetleri, müstehabları, mekruhları, müfsitleri; abdestin farzları, sünnetleri, müstehabları gibi mevzuları yine manzum olarak Türkçe'ye tercüme etmiştir.[350]

1.2.15. Şerh-i Mesnevî

Mesnevî-yi Şerîf'in tamamını Türkçe şerh eden ilk şârih Şem'î'dir.[351] Şem'î, Mesnevî'nin her bir cildinin şerhi için yazdığı dîbâcelerde, eseri kimin için kaleme aldığını açıklamış, bu konuda başka bilgi varsa onları dile getirmiştir. Her bir şerh cildinin sonunda te'lîften / teşrîhten ferâğ kaydı bölümünde o cildin şerhinin bittiği tarihi[352] vermiş, varsa yine diğer bilgileri açıklamıştır. Ciltlerin bu kısımlarında bazı ciltlerin yazımına başlanma tarihleri hakkında da bilgiler bulunmaktadır.

---

[348] Daha geniş bilgi için bkz. Öztürk; agt, s. 103-105.
[349] Daha geniş bilgi için bkz. Öztürk; agt, s. 105-106.
[350] Daha geniş bilgi için bkz. Öztürk; agt, s. 106.
[351] Şem'î'nin Şerh-i Mesnevî adlı eseri hakkında teferruatlı bilgi için bkz. Öztürk; agt; Turgut Koçoğlu; Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (II. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük), Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2009.
[352] Verilen hicrî tarihleri milâdî tarihe çevirmede şu kaynaktan istifâde edilmiştir: Faik Reşit Unat; Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 4. Basım, Ankara 1974.

Aşağıda, Şerh-i Mesnevî'nin altı cildinin de dîbâce ve ferâğ kaydı bölümlerindeki ilgili ifadelerin metinleri ışığında eserin bütünü / ciltleri hakkında bazı genel bilgiler verilecektir.

1.2.15.1. Birinci Cilt

Şem'î birinci cildin dîbâcesinde, Türk dilinde kaleme almış olduğu bu eseri Sultân Murâd bin Sultân Selîm bin Sultân Süleymân, yani Sultân 3. Murâd'ın adına yazdığını belirtmiştir. Yine bu cildin şerhinin ortaya çıkmasında sultanın silâhdârı Hasan Ağa'nın da Şem'î'ye destek verdiği anlaşılmaktadır:

"Bir şeb kūşe-yi vaḥdetde fāriġ u āsūde-ḥāl ve künc-i ḫalvetde mesrūr u müreffehü'l-bāl oturup aḥvāl-i ʿālemi fikr eyleriken nāgāh ḫāṭır-ı fātıra ḫuṭūr eyledi ki ḥażret-i Mevlānānuñ Meşnevī-yi Şerīfi ki aḥkām-ı şerīʿat ve esrār-ı ṭarīḳat ve envār-ı ḥaḳīḳatıla pür bir kitāb-ı müsteṭābdur lisān-ı Türkīyile şerḥ u beyān ve esrār u müşkilātı rūşen ü ʿıyān ḳılınup dībāce-yi dil-firībi aḥkām-ı şerʿ-i şerīfi icrā idüp ṭarīḳat u ḥaḳīḳatuñ esrār u ġavāmıżına muṭṭaliʿ ṣāḥib-i eḳālīm-i şarḳ u ġarb ẓıllullāhi fi'l-ʿarżīn saʿādetlü ve mürüvvetlü pād-şāh-ı ʿālem-penāh ḥażretlerinüñ nām-ı şerīfiyile muʿanven ve vaṣf-ı laṭīfiyile müzeyyen olması ziyāde ḫūb u merġūb görindi tā ki anuñ sebebi ile bu kitāba ziyb ü ziynet ve ḳalīlü'l-biżāʿa şāriḥi Şemʿīye ḳadr ü rifʿat müyesser ola (...) müzeyyin-i serīr-i ḫılāfet-i Āl-i ʿOṯmānī sulṭān ibnü's-sulṭān Sulṭān Murād Ḫān ibni Sulṭān Selīm Ḫān ibni Sulṭān Süleymān Ḫān (...) bu esrār-ı Yezdānī ve envār-ı Sübḥānī birle memlū olan kitāb-ı pür-fütūḥuñ lisān-ı Türkīyile şerḥ ü ẓuhūrına sebeb ü bāʿiṯ (...) saʿādetlü Ḥasan Aġa ḥażretleridür ki ḳıble-yi iḳbāl-i aṣḥāb-ı celāl ve Kaʿbe-yi āmāl-i erbāb-ı kemāl vāriṯ-i mülk-i Süleymān saʿādetlü pād-şāh-ı ʿālem-penāh ḥażretlerinüñ silaḥ-dār-ı saʿādet-āṯārıdur"[353]

Şem'î'nin Mesnevî Şerhi'ne ilk başladığı tarih altıncı cildin dîbâcesinde yer almaktadır; buradaki bilgilere göre Şem'î, eserine hicrî 995 senesi Rebî'ulevvel ayının başlarında başlamıştır ve bu tarih de milâdî Şubat 1587'ye denk gelmektedir:

"(...) ḫamse ve tisʿīn ve tisʿa mi'e Rebīʿu'l-evvelinüñ evāyilinde berr ü baḥruñ sulṭānı ve şarḳ u ġarbuñ ṣāḥib-ḳırānı merḥūm ve maġfūrun-leh ṭābe ṯerāhu Sulṭān Murād Ḫān ibn Sulṭān Selīm Ḫān ṭarafından bu Şemʿī-yi ḥaḳīr-i pür-taḳṣīre Meṯnevī-yi Şerīfüñ lisān-ı

[353] Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 1, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 6401, vr. 1b-2b.

Türkī ile şerḥ olınması içün fermān-ı ʿālī-şān irişdi lācerem imtiṯālen li'l-emri'l-ʿālī fevrī şürūʿ olınup (...)"[354]

Birinci cildin te'lîften ferâğ kaydına göre, ilk cildin te'lîfinin bitiş tarihi hicrî Ramazan 996'dır:

"Temme şerḥu'l-cildi'l-evvel biʿināyetillāhi ʿazze ve cell mine'l-Meṯneviyyi'ş-şerīf huve'l-kitābu'l-laṭīf fīşehri Ramażān unzile fīhi'l-Ḳur'ān minşuhūri sene sitte ve tisʿīn ve tisʿa mi'e ʿalāyed-i şāriḥihi bi'l-lisāni't-Türkī Şemʿī bin ʿAbdullāh ḥāmiden ve muṣalliyen evvelen ve āḫıren"[355]

Aynı cildin bir diğer nüshasında da ilk cildin şerhinin bitiş tarihi olarak hicrî 996 yılı Ramazan ayının sonları gösterilmektedir ki bu tarih milâdî olarak Ağustos 1588'i vermektedir:

"fīevāḫır-ı şehr-i Ramażān el-mümliḳ bi'r-raḥmeti ve'l-ġufrān sene sitte ve tisʿīn ve tisʿa mi'e"[356]

Birinci ciltte şerh edilen beyit sayısı metinde numaralandığı üzere 4058'dir. Mesnevî'nin beyit sayımı yapılmış bazı nüsha, neşir, tercüme ve şerhlerinin birinci ciltlerinde bu sayı farklılık arz etmektedir:

* Tâhirü'l-Mevlevî şerhi: 3991 beyit
* Konya Mevlânâ Müzesi 51 nüshası (En eski tarihli yazma nüsha): 4003 beyit
* Reynold A. Nicholson neşri: 4003 beyit
* Adnan Karaismailoğlu tercümesi: 4003 beyit
* Abdülbâki Gölpınarlı şerhi: 4017 beyit
* Muhammed-i İsti'lâmî neşri: 4018 beyit
* Ahmed Avni Konuk şerhi: 4045 beyit
* İsmâ'îl Rusûhî-yi Ankaravî şerhi: 4054 beyit
* Şem'î Şem'ullâh şerhi: 4058 beyit

1.2.15.2. İkinci Cilt

Şem'î, ikinci cildin dîbâcesinde de Mesnevî'nin Türkçe şerhine Sultân 3. Murâd'ın fermânıyla / emriyle başlamış olduğunu, ilk cildinin şerhini tamamlayarak ikinci cildinin şerhine başladığını ifâde etmiştir:

---

[354] Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 6, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 2073, vr. 1b.
[355] Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 1, vr. 282a.
[356] Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 1, Süleymâniye Kütüphanesi Hâlet Efendi 334, vr. 227b.

"(...) maḳṣūd Sulṭān Murād ḥażretleridür ki sulṭān-ı selāṭīn-i cihān ferīd-i zamān vaḥīd-i devrān menbaʿu'l-cūd ve'l-emān maʿdenü'l-fażl ve'l-ʿirfāndur edāmallāhu teʿālā ʿumrehu ve iclālehu ve ebbedallāhu ḫılāfetehu ve iḳbālehu bu evṣāf ile mevṣūf olan saʿādetlü ve mürüvvetlü pād-şāh-ı ʿālem-penāh ḥażretleri cānibinden Meṯnevī-yi Şerīfüñ lisān-ı Türkīyile şerḥ olınması içün fermān-ı şerīf-i vācibü'l-ittibāʿ vārid olmaġın bu ʿabd-i faḳīr-i pür-taḳṣīr Şemʿī-yi ḥaḳīr ol işāret-i pür-beşāret ve ʿināyet-i pür-ḥimāyet mūcebince cān u dilden saʿy u kūşiş idüp biʿavni'l-Meliki'l-Müteʿāl cild-i evveli tamām şerḥ idüp şimdi cild-i ṯānīyi şerḥ itmege şürūʿ eyledi"[357]

İkinci cildin te'lîften / teşrîhten ferâğ kaydında, bu cildin şerhinin hicrî 20 Receb 997 tarihinde tamamlandığı yazılıdır; bu tarih de milâdî 4 Haziran 1589'a denk gelmektedir:

"Meṯnevī-yi Şerīf'üñ cild-i ṯānīsi lisān-ı Türkī ile ṭoḳuz yüz ṭoḳsan yedi senede Recebüñ yigirminci güni anuñ şāriḥi Şemʿī-yi ḥaḳīr-i pür-taḳṣīrüñ ḫaṭṭı ile tamām oldı biʿavnillāhi'l-Meliki'l-ʿAllām ḥāmiden vallāhu muṣalliyen ʿalānebiyyihi evvelen ve āḫıren ve'l-ḥamdu lillāhi Rabbi'l-ʿālemīn ve'ṣ-ṣalātu ʿalānebiyyihi Muḥammedin ve ālihi ve ṣahbihi ecmaʿīn"[358]

1.2.15.3. Üçüncü Cilt

Şem'î eserinin üçüncü cildine yazdığı dîbâcede Sultân 3. Murâd'ın isteği doğrultusunda Mesnevî'yi Türkçe şerh etmeye başladığını ve Allâh'ın yardımı ile ilk iki cildin şerhini bitirdiğini belirterek üçüncü cildin şerhine başlamış olduğunu ifâde etmiştir:

"(...) sulṭān-ı selāṭīn-i cihān ḫāḳān-ı ḫavāḳīn-i zamān (...) saʿādetlü ve mürüvvetlü Sulṭān Murād Ḫān bin Sulṭān Selīm Ḫān Ḥażretleridür edāmellāhu ʿumrehu ve devletehu ve ebbede iḳbālehu ve salṭanatehu ilā intihāyi'z-zemān ve inḳırāżi'd-devrān ki Ḥażret-i Mevlānānuñ ḳuddise sırrahu'l-ʿazīz Meṯnevī-yi Şerīfi lisān-ı Türkī ile şerḥ olınmaḳ murād-ı şerīfleri oldugıyiçün sākin-i künc-i vaḥdet ve ṭālib-i genc-i ḳanāʿat mülāzım-ı ḫalvet ü ʿuzlet tārik-i dünyā-yı pür-miḥnet efḳaru'l-verā ḳalīlü'l-biżāʿa Şemʿī-yi ḥaḳīr cild-i evveli ve cild-i ṯānīyi ʿavn-i Yezdānī ve tevfīḳ-i Raḥmānī ile tamām idüp el-ān cild-i ṯāliṯüñ şerḥine şürūʿ eyledi ümmīdür ki luṭf-ı İlāhī ile vech-i aḥsen üzre aḫīrine irişe"[359]

---

[357] Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 2, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 6401/2, vr. 1b.
[358] Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 2, vr. 229b.
[359] Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 3, Süleymâniye Kütüphanesi İsmihan Sultan 272, vr. 1b.

Eserinin üçüncü cildinin sonunda Şem'î, bu cildin Türkçe şerhinin te'lîfini hicrî 2 Şa'bân 998 tarihinde ikindiden sonra yani 6 Haziran 1590 tarihinde ikindiden sonra bitirdiğini kayd etmiştir:

"(...) el-ḥamdu lillāhi Rabbi'l-ʿālemīn ve'ṣ-ṣalātu ʿalāseyyidi'l-murselīn ki bu kitāb-ı şerīf lisān-ı Türkī üzre şāriḥi olan ḳalīlü'l-biżāʿa Şemʿī-yi ḥaḳīr-i pür-taḳṣīrüñ kendü ḫaṭṭı ile ṭoḳuz yüz ṭoḳsan sekiz senede vāḳıʿ olan māh-ı Şaʿbānuñ ikinci güni baʿde'l-ʿaṣr tamām oldı"[360]

1.2.15.4. Dördüncü Cilt

Şem'î, dördüncü cilt şerhinin dîbâcesinden alınan aşağıdaki pasajda görüleceği üzere, üçüncü cildin Türkçe şerhini bitirdikten sonra dördüncü cildin şerhini de Sultân 3. Murâd'ın emri ile yazmaya başladığını belirtmiştir:

"Sulṭān Murād Ḫān bin Sulṭān Selīm Ḫān ḫalledet ḫılāfetehu (...) es-sulṭān ibnü's-sulṭān Sulṭān Murād Ḫān bin Sulṭān Selīm Ḫān edāmellāhu eyyāme salṭanatehu'z-zehrā ilāāḫırı'z-zemān (...) bu evṣāf-ı ḥamīde ile mevṣūf olan saʿādetlü ve mürüvvetlü pād-şāh-ı ʿālem-penāh ḥażretleri ṭarafından Meṯnevī-yi şerīfüñ lisān-ı Türkī ile şerḥ olınması içün fermān-ı şerīf-i vācibü'l-imtiṯāl vürūd bulmaġın bu bende-yi żaʿīf Şemʿī-yi şikeste-ḥāl ol pür-beşāret sebebi ile cān u dilden saʿy u kūşiş iderise biʿavnillāhi'l-Meliki'l-Vehhāb Meṯnevī-yi şerīfden defter-i ṯāliṯüñ şerḥini tamām eyledi fermān-ı ʿālī sebebi ile defter-i rābiʿuñ şerḥine şürūʿ eyledi yā Müyessire'l-murādāt sen āsān eyle tā ki suhūletile itmāmı müyesser ola"[361]

Cildin sonunda, dördüncü cildin Türkçe şerhinin te'lîfini hicrî 15 Cemâziyelâhir 999 yani 10 Nisan 1591 tarihinde bitirdiğini belirtmiştir:

"Ḥaḳ sübḥānehu ve teʿālā ḥażretinüñ ʿazze ismuhu ḥüsn-i tevfīḳ u bīnihāyeti ile bu kitāb-ı müsteṭābuñ mü'ellifi Ḥażret-i Mevlānānuñ ḳaddesellāhu Teʿālā sırrahu'l-ʿazīz himmet ü rūḥāniyyeti sebebi ile Meṯnevī-yi Şerīfden cild-i rābiʿuñ şerḥi lisān-ı Türkī ile şāriḥi olan ḥaḳīr ü ḳalīlü'l-biżāʿa Şemʿīnüñ ḫaṭṭı ile ṭoḳuz yüz ṭoḳsan ṭoḳuz senesinde vāḳıʿ olan Cumāẕe'l-āḫıranuñ on beşinci güninde tamām oldı ḥāmiden ve muṣalliyen

---

[360] Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 3, vr. 334a.
[361] Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 4, Süleymâniye Kütüphanesi Dâru'l-Mesnevî 204, vr. 1b-2a.

evvelen ve āḫıren bu kitāb-ı şerīfden müstefīd olanlardan recā olınur ki şāriḥi olan Şemʿīyi bir ḫayr-duʿā ile yād idüp rūḥını fātiḥā ile şād eyleyeler"[362]

1.2.15.5. Beşinci Cilt

Şem'î beşinci cilt şerhinin dîbâcesinde, dördüncü cildin şerhinde olduğu gibi bu cildin Türkçe şerhine yine Sultân 3. Murâd'ın fermânıyla başladığını belirterek başlama tarihini vermiştir. Buna göre Şem'î beşinci cildin şerhine hicrî 1000 yılının Muharrem ayının ilk Çarşamba günü başladığını belirtmiştir. Bu tarih 23 Ekim 1591'e denk gelmektedir:

"Dervaṣf-ı pād-şāh-ı cihān-penāh Sulṭān Murād Ḫān ibni Sulṭān Selīm Ḫān saʿādetlü pād-şāh-ı ʿālem-penāh ḥażretlerinüñ emr-i şerīfi ile ki ḥażret-i Mevlānānuñ ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz Meṯnevī-yi Şerīfinüñ şerḥine şürūʿ olınmış idi tevfīḳ-ı Raḥmānī ve ʿināyet-i Yezdānī ile dört cildinüñ şerḥ olınması müyesser oldı ve Hicret-i Nebeviyyenüñ tārīḫi tamām biñ yıl olduḳda māh-ı Muḥarremüñ evvel çehār-şenbih güni bu bende-yi ḥaḳīr Şemʿī-yi pür-taḳṣīre saʿādetlü pād-şāh-ı heft-iḳlīmüñ fermān-ı şerīfi tekrār vāḳıʿ oldı defter-i ḫāmisi lisān-ı Türkī ile şerḥ eylemege şürūʿ eyledüm ve minellāhi'l-ʿavni ve't-tevfīḳ"[363]

Beşinci cilt şerhinin sonundaki kayda göre, Şem'î beşinci cilt şerhini hicrî 1001 yılı Cemâziyelevvel ayının başlarında bitirmiştir ki bu tarih milâdî Şubat 1593'e denk gelmektedir:

"Sebeb-i saʿādet-i dāreyn olan Meṯnevī-yi Şerīfüñ defter-i ḫāmisi sene iḥdā ve elf şehr-i Cumāde'l-ūlānuñ evāyilinde Ḥaḳ sübḥānehu ve teʿālā ḥażretinüñ ʿināyet ü tevfīḳı ile itmām u ḥüsn-i iḫtitām buldı lisān-ı Türkī ile şāriḥi olan Şemʿī-yi ḥaḳīrüñ ḫaṭṭıyıla ve'l-ḥamdu lillāhi Rabbi'l-ʿālemīn ve'ṣ-ṣalātu ʿalāseyyidinā Muḥammedin ve ālihi ve ṣaḥbihi ecmaʿīn el-fātiḥa"[364]

1.2.15.6. Altıncı Cilt

---

[362] Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 4, vr. 326a.
[363] Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 5, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 2072, vr. 1b.
[364] Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 5, Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi, 03 Gedik 18208, vr. 481b.

Şem'î altıncı cildin şerhinin dîbâcesinde Mesnevî'yi Türkçe şerh etme emrini Sultân 3. Murâd'ın verdiğini ve şerhe hicrî 995 yılının Rebî'ulevvel ayı başlarında yani Şubat 1587'de başladığını belirtmiştir.

Aşağıdaki cümlelerden, Şem'î'nin, beşinci cildin şerhini bitirdikten (Cemâziyelevvel 1001 / Şubat 1593) yaklaşık sekiz ay sonra ilk beş cildin şerhini bir araya getirip hicrî 1002 yılı Muharrem ayı sonlarında yani Ekim 1593'te Sultân 3. Murâd'a teslîm ettiği anlaşılmaktadır. Şem'î, altıncı cildin şerhine henüz başlamadan da Sultân 3. Murâd vefât etmiştir.

Şem'î, "hâtif-i gaybî"ye uyarak altıncı cildin şerhini Sultân 3. Murâd'ın yerine tahta geçen Sultân 3. Mehmed'in adına yazmaya karar vermiştir.

Şem'î'nin dîbâcede dikkat çektiği bir diğer husus da, şerhin ilk beş cildini müsveddesiz kullanmadan kaleme almış olduğudur; şerhin altıncı cildini de müsveddesiz bir şekilde tamamlamak istemektedir:

"Kitāb-ı müsteṭāba Şemʿī-yi ḥaḳīr-i pür-taḳṣīrüñ lisān-ı Türkī ile vāḳıʿ olan şerḥinüñ dībācesi Ḫudāy-ı Ẕü'l-celālüñ ḥamd-i celīli ve Ḫudāvend-i Ẕül-cemālüñ ṯenā-yı cemīli ile muʿanven ḳılındı tā ki bu şerḥe küllī şān u şeref ḥāṣıl olup ve tamām raġbet ü iltifāt bulup maḳbūl-i ehl-i cihān ola (...) Sebeb-i şerḥ-i ḳısm-ı sādis-i ān Meṯnevī-yi Şerīf ḫamse ve tisʿīn ve tisʿa miʾe Rebīʿu'l-evvelinüñ evāyilinde berr ü baḥruñ sulṭānı ve şarḳ u ġarbuñ ṣāḥib-ḳırānı merḥūm ve maġfūrun-leh ṭābe ṯerāhu Sulṭān Murād Ḫān ibn Sulṭān Selīm Ḫān ṭarafından bu Şemʿī-yi ḥaḳīr-i pür-taḳṣīre Meṯnevī-yi Şerīfüñ lisān-ı Türkī ile şerḥ olınması içün fermān-ı ʿālī-şān irişdi lācerem imtiṯālen li'l-emri'l-ʿālī fevrī şürūʿ olınup sene iṯnā ve elf Muḥarreminüñ evāḫırında beş defterüñ şerḥi Ḥaḳ sübḥānehu ve teʿālā ḥażretinüñ ʿazze ismuhu ʿavn u ʿināyeti ve ḥażret-i Mevlānānuñ ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz yümn-i himmeti ile tamām olup teslīm olındı līkin henüz defter-i sādisüñ şerḥine şürūʿ olınmadın sulṭān-ı selāṭīn-i cihān ṣāḥib-ḳırān-ı zemān ḫāḳān-ı ḫavāḳīn-i devrān menbaʿu'l-cūdi ve'l-iḥsān maʿdenü'l-fażli ve'l-ʿirfān kehfü'l-emn ü ve'l-emān Sulṭān Murād Ḫān ibni Sulṭān Selīm Ḫāndur ircīʿī ilāRabbiki ḥasebince ʿālem-i melekūta rücūʿ eylemek içün cenābu'l-Ḥaydan rūḥ-ı şerīfine ḫıṭāb-ı müsteṭāb irişdi lācerem innā lillāhi ve innā ileyhi rāciʿūn diyüp rūḥ-ı şerīfi bu fānī cihāndan Firdevs-i berīn cānibine pervāz idüp raḥmet-i Yezdānī ve maġfiret-i Sübḥānī deryāsına ġarḳ olup maḳʿad-ı ṣıdḳda āsūde-ḥāl-i ḳarār eyledi bu ḥaḳīr bu ḫuṣūṣ içün ḥadden bīrūn ġamgīn ü perīşān ve ser-geşte vü ḥayrān otururken hātif-i ġaybī nidā idüp didi ki ey deryāyı ḥayretüñ ġarīḳı ve āteş-i ḥırmānuñ ḥarīḳı saña beşāret olsun ki

maḳṣūdlaruñuñ ḥuṣūline sebeb muḳassim-i erzāḳ-ı cihāniyān Sulṭān Meḥemmed Ḫān pād-şāh-ı ʿālem-penāh oldı pes bu kitāb-ı müsteṭābuñ dībācesini anuñ nām-ı şerīfi ile muʿanven idüp cenāb-ı ʿālīlerine īṣāl eyle ḥażret-i Mevlānānuñ ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz Meṯnevī-yi Şerīfi altı defterdür beş defteri tesvīdsiz tamām olmışdur ümīddür ki ʿavn-ı İlāhī ile bu defter-i sādis hem bu üslūb üzre şerḥ olınmaḳ müyesser ola ve itmām u iḫtitām bula"[365]

Şem'î, şerhin altıncı cildinin sonundaki ferâğ kaydında birkaç noktaya dikkat çekmiştir: Birincisi, "üstâdım" diye nitelediği Sürûrî'nin Mesnevî şerhi ile kendi Mesnevî şerhini yüzeysel olarak mukâyese etmiştir. Farsça kaleme aldığı Mesnevî şerhine pek çok hikâye almış olan Sürûrî, Mesnevî'nin pek çok beytinin anlamını ve başlıklarının (ser-suhanlarının) önemini kavramamış olduğundan bunları şerh etmemiştir. Şem'î ise Mesnevî'nin bütün beyitlerini ve başlıklarını şerh edip müşkillerini çözmüştür.

İkinci husus, Şem'î'nin altıncı cilt şerhini 10 Safer 1004 Cum'a günü yani 15 Ekim 1595 tarihinde bitirmiş olduğudur.

Üçüncü husus ise, Şem'î bu bölümde Türkçe Şerh-i Mesnevî'sinin tümünü yedi yılda tamamlamış olduğunu ifâde etmiştir.

"Ḥaḳ sübḥānehu ve teʿālā ḥażretine ʿazze ismuhu şükr-i bisyār ve ṯenā-yı bīşumār ve ḥażret-i Resūlüñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem āl ü evlādınuñ rūḥ-ı şerīflerine ṣad hezār ṣalavāt-ı zākiyāt olsun ki tevfīḳ u ʿināyet-i İlāhī ile bu şerḥ-i şerīfe aḥsen-i evḳāt ve eymen-i zemānda itmām u ḥüsn-i iḫtitām müyesser oldı ve bervech-i kemāl nihāyet buldı ve Ḫudāy ʿazze ve cellenüñ luṭf u keremiyile aʿdānuñ raġmına ṣafaḥāt-ı dehrde ḳaldı ve bu Şemʿī-yi ḥaḳīrüñ teẕekkürine sebeb oldı ustādum Sürūrī Efendi raḥimehullāh egerçi bu kitāb-ı müsteṭābuñ lisān-ı Fārsī ile şerḥ eyledügi kitābında bisyār ḥikāyāt derc eylemişdür lākin bu kitāb-ı şerīfüñ bisyār ebyātınuñ ve ser-suḫanlarınuñ maʿnāsına muḳayyed olmamış ve şerḥ eylememişdür ammā bu Şemʿī-yi ḥaḳīr-i pür-taḳṣīr ki şemʿ-i İlāhīdür bu esrār u rumūz ve ḥikem ü maʿārif-i İlāhiyye ile memlū vü pür olan kitāb-ı şerīfüñ ki murād Meṯnevī-yi Şerīfdür cemīʿ-i ebyātını ve ser-suḫanlarını şerḥ u ʿıyān idüp müşkillerini rūşen ü beyān eyledüm ve Meṯnevī-yi Şerīfüñ lisān-ı Türkī olan şerḥi ʿināyet-i İlāhīyile yedi yılda tamām oldı ḳad vaḳaʿa'l-ferāġ mintenmīḳı Şerḥi'l-Meṯnevī ve taḥḳīḳi'l-kitābi'ş-şerīfi'l-maʿnevī biʿavnillāhi'l-

[365] Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 6, vr. 1b-2a.

ʿAliyyi'l-Ḳaviyy ve bihimmeti'r-rūḥı's-seniyyi'l-Mevlevī yevmi'l-Cumʿati'l-ʿāşiri minşehri'ṣ-Ṣaferi'l-muẓaffer sene erbaʿa ve elf minHicreti'n-Nebeviyyeti"[366]

Yukarıda verilen bilgiler ışığında şu sonuçlara varılmıştır.

- Şem'î, Şerh-i Mesnevî'nin ilk cildinin te'lîfine Rebî'ulevvel 995/Şubat-Mart 1587'de başlamış, altıncı cildin te'lîfini ise 10 Safer 1004/15 Ekim 1595 tarihinde bitirmiştir. Bu durumda Şerh-i Mesnevî'nin te'lîfi, Şem'î'nin altıncı cildin ferâğ kaydında belirtmiş olduğu gibi 7 yılda değil 9 yıldan fazla bir sürede bitmiştir.
- Altıncı cildin dîbâcesinden anlaşıldığı kadarıyla, Şem'î kendisine Mesnevî'yi Türkçe şerh etmesi emrini veren Sultân 3. Murâd'a şerh eserinin altıncı cildini de tamamladıktan sonra topluca teslim etmeyi düşünüyordu; muhtemelen sultânın rahatsızlığı nedeniyle eserin sadece ilk beş cildini bir araya getirip düzenleyerek sultâna teslim etmiştir. Eserin altıncı cildini de Sultân 3. Mehmed adına yazmıştır.
- Şerh-i Mesnevî'nin ciltlerinin te'lîflerinin başlangıç (varsa) ve bitiş tarihleri aşağıda toplu bir şekilde gösterilmiştir:

1. Cilt: Baş. Rebî'ulevvel (başları) 995 / Şubat 1587
   Bit. Ramazan (sonları) 996 / Ağustos 1588
2. Cilt: Baş. ?
   Bit, 20 Receb 997 / 4 Haziran 1589
3. Cilt: Baş. ?
   Bit. 2 Şa'bân 998 / 6 Haziran 1590
4. Cilt: Baş. ?
   Bit. 15 Cemâziyelâhir 999 / 10 Nisan 1591
5. Cilt: Baş. Muharrem (ilk Çarşamba) 1000 / 23 Ekim 1591
   Bit. Cemâziyelevvel (başları) 1001 / Şubat 1593
6. Cilt: Baş. ?
   Bit. 10 Safer 1004 / 15 Ekim 1595

[366] Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 6, vr. 460a.

2. BÖLÜM: ŞERH-İ MESNEVÎ (I. CİLT)

2.1. DÎBÂCESİ

2.1.1. Besmele – Hamdele – Tevhîd

Şem'î, 1. cildin dîbâcesine (M1b-2b) besmele ile başlamış, sonra tahmîd ve tevhîde geçmiştir. Bir hadîs-i kudsîye de yer verilen bu ilk bölümde tasavvufî bir anlayış kendini hissettirmektedir. Bu bölümde Allâh'ın, farklı ve değişik sanat eserleriyle dolu olan âlemi *üslûb-ı bedî'* (sanatlı ve orijinal bir üslûp) üzere *ibdâ'* ve *ihtirâ'* (sanatlı bir şekilde ve örneksiz yaratma), insanoğlunu da *ahsen-i takvîm* (en güzel ve olması gereken bir kıvam) ve *eymen-i üslûb* (kutlu bir üslûb) üzerine *imlâ* ve *inşâ* (şekillendirme ve meydana getirme) etmesinden bahsediliyor ki bu ifâdeler sanat, edebiyat ve nesirle ilgilidir.

2.1.2. Na't

Hz. Muhammed'in na'tı, salvele ve selâm (Derna't-ı şerîf-i Server-i Kâyinât aleyhi efzalu's-salavât) ile onun seçilmiş evlâdı ve ashâbının övgüsü (Dervasf-ı evlâd u ashâb-ı güzînest) iki ayrı başlık altında verilmiştir.

2.1.3. Sebeb-i Teşrîh

Bir başlık altında yazılan sebeb-i teşrîh bölümünde Mesnevî-yi Şerîf'in Türkçe şerhine başlama fikri ve sebeplerinden bahsedilmektedir: Şem'î, bir gece inzivâda mutlu ve rahat bir şekilde otururken Mesnevî-yi Şerîf'in, şerîat hükümleriyle, tarîkat sırlarıyla ve hakîkat nurlarıyla dolu güzel bir kitap olduğu ansızın aklına gelmiş, sırlarını ve müşkil kısımlarını açıklamak için Mesnevî'yi, etkileyici dîbâcesiyle birlikte, tarîkat ve

hakîkatın sırlarına âşinâ olan Sultân (3. Murad) adına Türkçe şerh etmenin yakışık alacağına ve çok güzel olacağına kanaat getirmiştir.

2.1.4. Methiye – Duâ

Bu bölümde dönemin pâdişâhı, Sultân Süleymân oğlu Sultân Selîm oğlu Sultân Murad için uzun ve münşiyâne üslûplu bir methiye ve duâ yer almaktadır.
Şem'î bu bölümün sonunda, bu Türkçe şerh eserinin ortaya çıkmasına vesîle olup maddî destekte bulunan Silâhdâr Hasan Ağa'yı da cömertliğinden, ilim ve maârife olan ilgisinden dolayı (teşekkür amaçlı) münşiyâne ifâdelerle övüp onun için duâ etmiştir.
Bu noktadan sonra Şem'î Mesnevî'nin dîbâcesini şerhe başlamıştır.

2.2. OKUYUCUYU MESNEVÎ ŞERHİNE HAZIRLAMA

Şem'î Mesnevî'nin dîbâcesinin şerhini tamamladıktan sonra yaklaşık birbuçuk sayfalık başlıksız özel / ara bir bölüm kaleme almıştır. Bu bölümün başında, Mesnevî'ye başlamadan önce, tasavvuf ıstılâhâtından olan "hazerât-ı hamse" hakkında bilgi vermek gerektiği ve bu bilginin amacın daha kolay anlaşılmasına katkıda bulunacağı belirtilmiştir.

2.2.1. Merâtib-i Külliyye ve Hazerât-ı Hamse

"Merâtib-i külliyye"nin sayısının altı olduğu, ilk beşinin hazerât-ı hamseyi teşkil ettiğinden bahseden Şem'î, sırasıyla ilk beş mertebeyi şu şekilde isimlendirip izâh eder:
Birinci Mertebe: Gayb-ı mugayyeb / Gayb-ı Evvel / Taayyün-i Evvel / Hazret-i İndiyyet-i Ehadiyyet (taayyünâtın mebde'i)
İkinci Mertebe: Gayb-ı Sânî / Taayyün-i Sânî / Âlem-i Lâhût / Hazret-i İlmiyye-yi İlâhiyye (âyân-ı sâbitenin karârgâhı)
Üçüncü Mertebe: Mertebe-yi Ervâh / Âlem-i Ceberût (ervâh-ı mücerredenin karâr edecek yeri)
Dördüncü Mertebe: Âlem-i Misâl / Âlem-i melekût (eşyâ-yı kevniyye-yi latîfe vücûd bulur)

Beşinci Mertebe: Âlem-i Ecsâm / Âlem-i Nâsût (eşyâ-yı kevniyye-yi kesîfe-yi mürekkebe vücûd bulur)
Bu beş mertebeden sonra altıncı mertebe isimlendirilip anlatılır:
Altıncı Mertebe: Cihet-i Câmia (insan-ı kâmilin hakîkatı, cemî'-i merâtibe câmi')

2.2.2. Nev'-i İnsan

Şem'î hazerât-ı hamse ve mertebe-yi sâdise (altıncı mertebe) bahsinden sonra, altıncı mertebe ile ilgili olarak "nev'-i insan" hakkında bilgi verir. Nev'-i insan üç kısımdır:
Birinci Kısım: Dünyâya geldiklerinden beri vatan-ı aslîlerine hasret ve arzuları hiç bir zaman dinmeyen, vatan-ı aslî bir an olsun hatırlarından çıkmayan insanlardır; bu kısım enbiyâ ve evliyâdır. Bunlar hülâsa-yı mevcûdât ve güzîde-yi kâyinâttır.
İkinci Kısım: Önce, cismânî lezzetler ve nefsânî zevklere dalıp vatan-ı aslîden ve dünyanın hızla geçip gittiğinden habersiz bir şekilde dünyada ebedî kalacakmış gibi yaşayıp, sonra va'z u nasîhatla kendilerine gelip vatan-ı aslînin bilincine eren insanlardır; bu kısım erbâb-ı imândır.
Üçüncü Kısım: Vatan-ı aslîden, âlem-i hakîkîden aslâ haberdar olmayıp kıyâmet ve âhireti inkâr eden insanlardır; bu kısım ashâb-ı küfr ü tuğyandır. Bunlar "hayvanlar gibidir, hattâ daha da şaşkındırlar".

2.2.3. Ney – İnsan-ı Kâmil Mukâyesesi

Şem'î insan çeşitlerinden bahsettikten sonra "ney – insan-ı kâmil" ilişkisi ve benzerliği hususunda açıklamalarda bulunur:
- Ney insan-ı kâmildir.
- Ney gerçekte Mevlânâ'dır, kendisini ney'e benzetmiştir.
- Ney vasıtası ile, Mevlânâ değişik nükteleri ve yabancı sırları açığa çıkarır.
- Ney Mesnevî için "berâ'at-ı istihlâl"dir, yani Mesnevî'de anlatılacak her şeyin âdetâ bir şifresi ve kılavuzudur; ney'den anlamayan Mesnevî'den de anlamaz.
- Mevlânâ, Mesnevî'nin ilk beytinde "ezmen" demeyip "ezney" demiştir; çünkü, insanın konuşması normal bir hadisedir, insanların dikkatini çekecek olan ney'in konuşmasıdır.
- Ney'den ilâhî mânâda gelen şeyler ve yüce sırlar "nâyî / neyzen"in vasıtasıyladır, ney'in buna hiçbir şekilde karışmaz, kendini neyzene teslim etmiştir; insan-ı kâmil de

Allâh'ın kudreti ve tasarrufundadır, kendinde hiçbir şeye müdâhale hakkı görmez, Allâh'a tam teslimiyet içerisindedir.
- Ney'in içi bomboştur; insan-ı kâmilin içi de gurur, kibir, benlik ve varlık dâvâlarından tertemizdir.
- Ney sesi zevk ve ferahlık verir, herkes hoşlanır; insan-ı kâmilin sohbeti de sevinç ve canlılık verir.
- Ney'de maddî (mûsıkî) makamlar vardır; insan-ı kâmilde de seyr ü sülûk sebebi ile manevî makamlar vardır.
- Ney'de delikler vardır; insan-ı kâmilde de vardır.
- Ney'in vücudu ateşle yanmıştır; insan-ı kâmilin kalbi de aşk ateşi ile yanmıştır.
- Ney dost olmadan inleyip coşmaz; insan-ı kâmil de hâline uygun, kendisini anlayacak bir kimse bulmadan hakikat sırlarından bahsetmez.

2.2.4. Mesnevî – Kur'ân-ı Kerîm Mukâyesesi

Şem'î, "ney-insan-ı kâmil" mukâyesesinden sonra "Kur'ân-ı Kerîm – Mesnevî" arasındaki üslûp benzerliğine dikkat çekmektedir:
- Mevlânâ Mesnevî'nin dîbâcesinde Mesnevî'yi Kur'ân-ı Kerîm'in bazı vasıflarıyla vasıflandırmıştır.
- Mesnevî'ye "bi'şnev" (dinle / isma') emr-i hâzır kelimesiyle başlanmıştır; Kur'ân-ı Kerîm'de de ilk olarak emr-i hâzır kipindeki "ikra'" (oku) kelimesi vahyedilmiştir.
- Mesnevî'ye "bâ" (bi'şnev) harfi ile başlanmıştır; Kur'ân-ı Kerîm de "bâ" (bismillâhirrahmânirrahîm) harfi ile başlamaktadır.

Bu ara bölüm talebeleri, okuyucuyu Mesnevî'ye ve bilhassa ilk 18 beytine hazırlamaktadır.

2.3. ESERDEKİ GENEL METİN ŞERHİ METODU

Tunca Kortantamer geleneksel metin şerhi metodu hakkında şu tespitte bulunmuştur: *"Ancak kitap hâlindeki klasik devir şiir metni şerhlerine bakıldığında en çok filolojik yaklaşımların ağır bastığı görülür. Bu tip şerhlerde öncelikle metin verilir. Sonra kelimeler ve kavramlar çok zaman dil bilgisi ağırlıklı olarak şerhine göre uzun veya kısa bir şekilde açıklanır. Onlarda saklı olan anlam dünyası ortaya çıkarılmaya çalışılır. Daha*

önce bu konuda ileri sürülmüş fikirler varsa, onlar zikredilir, tercihlerde bulunulur. Telmihler dünyası açıklanır. Sadi, Hâfiz ve Mesnevi şerhleri genellikle böyledir."[367] Şem'î'nin, Şerh-i Mesnevî'nin 1. cildinde de bu genel şerh metoduna uygun hareket ettiği söylenebilir; ancak işlem sırasında bazı farklılıklar görülebilmektedir.

Şem'î'nin Şerh-i Mesnevî'sindeki şerh metodu ile ilgili olarak bazı araştırmacılar çeşitli incelemelerde bulunmuşlardır; somut malzemeyi ele alan bu incelemelerde genellikle benzer tespitlere yer verilmiştir.[368]

Esrâr Dede'nin, Şem'î'nin Şerh-i Mesnevî'si hakkındaki *"Meṣnevī-i Şerīf'üñ elfāẓ ü lügātını terceme ṭarzında bir maṭbūʿ şerḥ yazup Allāh Allāh muḳteżā-yı intisāb u ḫulūṣları berekātiyle bir rütbede meşhūr-ı āfāḳ olmışdur ki her diyārda nüsḫası ve belki her ḥücrede bir ḳaç varaḳası bulınmaḳ der-kārdur."*[369] ifâdelerinden bu şerhin Mevlevî dergâhlarında çok itibar gördüğü ve tercüme tarzında bir şerh olduğu anlaşılmaktadır. Esrâr Dede'nin "tercüme tarzı" ifâdesi bu konuda, kendisinden sonra yapılan bazı yorumları etkilemiş görünmektedir.

Gülistân Şerhi ile ilgili çalışmasının şârihin şerh metodu hakkındaki bölümde Seyhan Dündar[370], Şem'î'nin klâsik metin şerhi anlayışından uzak olduğu, genelde metni tercüme etmekle yetinip nâdiren şerhe girdiğini ifâde etmiştir. Buna benzer bir açıklama da, Pendnâme Şerhi üzerine çalışmasının şerh metodu ile ilgili bölümünde Sevgi Elif Keyik'ten gelmiştir ki, ona göre Şem'î klâsik şerh metodunu kullanmamış, metni (mısrâ mısrâ) verdikten sonra tercüme etmiş, bazı yerlerde kısa açıklamalar vermiş, kelimelerin gramer yapıları üzerinde fazla durmamıştır. Bunun yanında Keyik'e göre Şem'î'nin şerhinde göze çarpan en önemli özellik, pek çok Farsça şiir ve şiir parçasının alıntılanmış olmasıdır.[371]

Dündar ve Keyik'in Şem'î'nin usûlünü klâsik metin şerhi metodundan uzak bulmalarındaki ortak dayanakları, yukarıda Tunca Kortantamer'in klâsik devir metin şerhleri ile ilgili tarifidir.

---

[367] Kortantamer; "Teori Zemininde...", s. 2-3.

[368] Öztürk; Şem'î'nin (15.-16 yy.) Mesnevî Şerhi..., s. 174-198; Turgut Koçoğlu; "Şem'î Şem'ullah Efendi ve Mesnevî-i Şerif Şerhi", Uluslararası Türk Tasavvuf Kültürü ve Mevlana Sempozyumu, Manisa, 29-30 Eylül 2007; Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 141-142; Ahmet Tanyıldız; "Şem'î, Ankaravî ve Bursevî Şerhleri ve Mesnevî'nin İlk 18 Beytini Yorumlama Yöntemleri", Marife Dergisi, Sayı 3 (Mevlânâ Özel Sayısı), 2007, s. 123-146; Demirel; Dinle Neyden..., s. 139; Koçoğlu; Şem'î Şem'ullâh..., s. 48-61.

[369] Esrâr Dede; Tezkire..., s. 261.

[370] Dündar; Şem'î Şem'ullâh'ın Şerh-i Gülistân'ı, s. 19-21.

[371] Keyik; XVI. Yüzyıl Sanatçılarından Şem'î'nin..., s. 23.

Davut Akar da, Bahâristân Şerhi üzerine yapmış olduğu çalışmada, eserdeki şerh metodu ile ilgili bölümün başında Şem'î'nin eserde kendi metodu ile ilgili *"maʿlūm ola ki bu şerḥde her maḥalde elfāẓa taʿarruż olunmaz belki ekṣer mevżūʿda maʿnā-yı muḥaṣṣal üzere şerḥ olunsa gerekdür"* ifâdelerine dayanarak, her kelimenin tek tek şerhine gerek duymayıp konuların özündeki mânâyı verme amacında olduğuna değinir. Şem'î Bahâristân Şerhi'nde manzum kısımlarda mısrâlardan, mensûr kısımlarda da cümle veya kelime gruplarının parça parça tercümeleri yapıldıktan sonra yerine göre uzun yerine göre kısa açıklamalarda bulunmuş, çeşitli alıntılarla şerhi desteklemiştir.[372]
Şem'î'nin bir diğer şerh metni, Şerh-i Mesnevî'nin 2. cildi üzerine çalışan Turgut Koçoğlu ise şârihin şerh metodu üzerine yaptığı incelemeden şöyle bir sonuç çıkarmıştır: *" ... çok derin ve zengin yorumlamalara girmese de kelimeleri gramer yönünden uzunlamasına incelemese de Türk edebiyatında şerhin yeni şekillenmeye başladığı bir dönemde Mesnevî gibi hacimli bir eseri, geleneksel şerh metodunun bütün unsurlarını kullanarak hatta geleneksel şerhte pek rastlanmayan -kelimelerin cümle içerisindeki yerlerini değiştirerek cümleye farklı anlamlar kazandırma esasına dayanan- söz dizim yönteminden de faydalanarak izah etmiştir."*[373]
Çalışmanın bu bölümünde ise Şerh-i Mesnevî'nin 1. cildi esas alınarak Şem'î'nin metodu, yapmak istedikleri ve yaptıkları hakkında bazı tespitlerde bulunulacaktır.

2.3.1. Dîbâcenin Tercüme ve Şerhi

Şem'î, Mesnevî'nin Arapça dîbâcesinin tercüme ve şerhinde (M2b-7a) "cümle cümle tercüme ve şerh" metodunu kullanmıştır; bazen
"Ve huve fiḳhullāhi'l-ekber
Ve o yaʿnī Meṣnevī Ḥaḳḳ subḥānehu ve taʿālā ḥażretinüñ fiḳh-ı ekberidür fiḳh-ı ekberden murād ʿilm-i ʿaḳāyid ve esrār-ı keşfiyyedür ki şerʿ-i şerīfden aʿlā vü enfaʿdur zīrā şerʿ-i şerīf ʿubūdiyyet içündür ve Meṣnevī ki fiḳhullāhi'l-ekberdür velāyetüñ ḥuṣūline sebebdür Ḫudāya nisbet ü iżāfet itdügine nükte keşf ü esrār-ı sülūk ʿināyet-i İlāhī ile olup kendünüñ saʿyi ile olmaduġına iṣnā içündür" (M3a)
örneğinde olduğu gibi cümleyi sadece tercüme ve şerh etmiştir, bazen de
"Ve huve cinānu'l-cenāni ẕu'l-ʿuyūni ve'l-aġṣān

---

[372] Akar; Şem'î Şerh-i Baharistan..., s. 13-15.
[373] Koçoğlu; Şem'î Şem'ullâh..., s. 53.

Ve ol Meṯnevī ʿuyūn u aġṣān ṣāḥibi ḳalbüñ cennetleridür cinān kesr-i cīmile cemʿ-i cennetdür cenān fetḥ-i cīmile bunda ḳalb maʿnāsınadur ẕu'l-ʿuyūni ve'l-aġṣān cenānuñ ṣıfatıdur ki ḳalb maʿnāsınadur ʿuyūn cemʿ-i ʿayndur ki bunda çeşme maʿnāsınadur aġṣān cemʿ-i ġuṣndur ki budaḳ maʿnāsınadur lākin aġṣān bunda eşcārdan kināyedür ẕikr-i cüz ve irāde-yi kül iʿtibārıyıla ve ẕikr-i lāzım ve irāde-yi melzūm ṭarīḳıyıla ki aġṣān lāzım ve eşcār melzūmdur netīce-yi kelām-ı mālā-kelām budur ki cenāna teşbīh olınan Meṯnevīden şol ʿārif-i sālik müntefiʿ ü mütemettiʿ olur ki anuñ Cemāl-i ezelīye mirʾāt-ı celī olan münevver ḳalbi ser-çeşme-yi ʿuyūn-ı maʿārif-i İlāhiyye ve menbaʿ-ı eşcār-ı ʿavārif-i esrār-ı ʿaliyye olup her dem lisānından envār-ı ḥaḳāyıḳ-ı buṭūn ve āṯār-ı eṯmār-ı ʿilm-i ledün ẓuhūr ide ve el-ānda olan ʿarāyis-i ebkār-ı esrār-ı ḫafiyye taḥte'l-ḥacb meztūr u münzevī ḳalur" (M3b)

örneğindeki gibi cümlenin tercümesinden sonra kelimeler üzerinde durmuş, ardından şerhe geçmiştir.

2.3.2. Başlıkların (Ser-suhan) Tercüme ve Şerhi

Şem'î Mesnevî Şerhi'nin altıncı cildinin sonunda Sürûrî ile kendi şerhlerinin küçük bir mukâyesesini verir. Bu ifâdelerden, kendisinin "ser-suhan" adını verdiği başlıkları tercüme ve şerh etmesinin eseri için orijinal bir yön olduğu anlaşılmaktadır: *"(...) ustādum Sürūrī Efendi raḥimehullāh egerçi bu kitāb-ı müsteṭābuñ lisān-ı Fārsī ile şerḥ eyledügi kitābında bisyār ḥikāyāt derc eylemişdür lākin bu kitāb-ı şerīfüñ bisyār ebyātınuñ ve ser-suḫanlarınuñ maʿnāsına muḳayyed olmamış ve şerḥ eylememişdür ammā bu Şemʿī-yi ḥaḳīr-i pür-taḳṣīr ki şemʿ-i İlāhīdür bu esrār u rumūz ve ḥikem ü maʿārif-i İlāhiyye ile memlū vü pür olan kitāb-ı şerīfüñ ki murād Meṯnevī-yi Şerīfdür cemīʿ-i ebyātını ve ser-suḫanlarını şerḥ u ʿıyān idüp müşkillerini rūşen ü beyān eyledüm"*[374]

2.3.3. Başlıkların Bütün Hâlde Tercümesi

Metinde başlıklar birkaç örneğin dışında, genelde bütün olarak tercüme edilmiştir:
"Firistāden-i pād-şāh resūlānrā beSemerḳand beāverden-i merd-i zer-gerrā

[374] Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 6, vr. 460a.

Zer-ger-i merdi getürmege Semerḳanda pād-şāh resūller göndermesi beyānındadur" (M24b)

"Cevāb guften-i şīr ḫargūşrā ve revān şuden-i bāū

Şīr ḫargūşa cevāb didügini ve ḫargūş ile ol şīr cānibine gitdügini ʿıyān u beyān eyler" (M89b)

2.3.4. Başlıkların Parça Parça Tercümesi

Eserin yarısından sonra ara ara sadece birkaç başlığın tercümesi parça parça yapılmıştır.

"Naṣīḥat kerden-i zen mer şūyrā

Zen zevcine ki murād Aʿrābīdür naṣīḥat eylemesinüñ beyānındadur

ki suḫan efzūn ezḳıdem ü ezmaḳām-ı ḫod megūy

ki kendü ḳıdemüñden ve kendü maḳāmuñdan ziyāde efzūn söz söyleme nite ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti buyurmışdur

lime teḳūlūne mā lātefʿalūn

niçün dirsüz şol nesneyi ki işlemezsüz

ki īn suḫanhā eger çi rāstest

zīrā bu sözler egerçi rāst u ṣaḥīḥdür

īn maḳām-ı tevekkül turā nīst

bu sözler senüñ tevekkülüñ maḳāmı degüldür yaʿnī bu senden ṣādır olan kelimāt senüñ ḥaddüñ degüldür

ve īn suḫan fevḳ-ı maḳām u muʿāmele-yi ḫod

ve bu kendü maḳām u muʿāmeleñden ʿālī vü bülendsüz

turā ziyān dāred

saña ziyān ṭutar baʿż-ı nüsaḫda ve īn suḫan guften vāḳıʿdur ki maʿnā böyle olur ve bu kendü maḳām u muʿāmeleñden ʿālī söz söylemeñ saña ziyān ṭutar

ve kebure maḳten bāşed

ve kebure maḳten olur āyet-i kerīmenüñ temāmı budur kebure maḳten ʿindellāhi en teḳūlū mā lātefʿalūn Allāh taʿālā ḳatında ġażab u ḫaşm yöninden kebīr ü ʿaẓīm oldı sizüñ dimeñüz şol nesneyi ki işlemezsüz" (M180b-181a)

2.3.5. Başlıkların Şerhi

Aşağıdaki örneklerde olduğu gibi, gerekli görüldüğü durumlarda başlıklar tercüme edildikten sonra şerh edilmiştir:

"Maḫlaṣ-ı mā-cerā-yı ʿArab ve cuft-i ū

ʿArabuñ ve anuñ çiftinüñ ḥikāyet ü ḳıṣṣasınuñ ḫalāṣı beyānındadur yaʿnī Aʿrābī ile ʿavretinüñ ḳıṣṣası temām olur maḫlaṣ maṣdar-ı mīmī olup ḫalāṣ maʿnāsına olmaḳ cāyizdür ve ism-i mekān olup ḫalāṣ bulacaḳ mekān maʿnāsına olmaḳ cāyizdür egerçi beytde vāḳıʿ olan maṣdar-ı mīmīdür" (M199a)

"Gerdānīden-i ʿUmer rażıyallāhu ʿanh naẓar-ı ūrā ezmaḳām-ı girye ki hestīst bemaḳām-ı istiġrāḳ ki mestīst

Ḥażret-i ʿÖmer rażıyallāhu ʿanh anuñ naẓarı maḳām-ı giryeden döndürdüginüñ beyānındadur ki girye vücūd ve varlıḳdur istiġrāḳ maḳāmına ki fenā vü mestlikdür bunda nükte budur ki bir kimse ki kendünüñ dırāz-ı ʿömrini fısḳ u fücūra ṣarf ide çünki ṣıdḳ u iḫlāṣıla tevbe ide ḥażret-i Erḥamu'r-rāḥimīn anuñ tevbesini ḳabūl idüp fe ulā'ike yubedilullāhu seyyi'ātihim ḥasenāt mūcebince anuñ seyyi'ātını maḥv idüp anuñ muḳābelesinde aña ḥasenāt virür pes bendeye bu mertebeden ṣoñra vācib olan budur ki maʿṣıyet ü günāhı belki kendüsini ferāmūş idüp bir ān Ḫudānuñ ṭāʿat u ʿibādetinden cüdā olmaya ve vaḳtini żāyiʿ eylemeye" (M173a)

2.3.6. Beyitlerin Tercüme ve Şerhi

Şem'î beyitleri şerh etmeden önce mısrâları ayrı ayrı tercüme etmiştir; birinci mısrâyı verdikten sonra tercüme etmiş, daha sonra ikinci mısrâyı verip tercümesini yapmıştır. En sonunda da beytin şerhine geçmiştir. Genelde beytin şerhinden sonra kelimeler filolojik bir yaklaşımla gramer zemini üzerinde izah edilmiştir.

2.3.6.1. Mısrâ Mısrâ Tercüme

Şener Demirel, Şem'î'nin Mesnevî'yi şerh ederken Sürûrî'nin Mesnevî Şerhi'nden büyük ölçüde etkilendiğini belirtmiş, mısrâ mısrâ tercüme metodunu Sürûrî etkisi ile açıklamıştır.[375] Şem'î, metnin tercümesinin genelinde mısrâ bütününden hareket etmiştir. Genellikle mısrâlar önce ayrı ayrı tercüme edilmiş, ikinci mısrânın tercümesinden sonra beytin şerhi verilmiştir:

[375] Demirel; Dinle Neyden..., s. 22.

"İsm-i her çīzī tu ezdānā şinev

Her bir nesnenüñ ismini sen dānādan işit [şinev emr-i ḥāżırdur]

Sırr-ı remz-i ʿalleme'l-esmā şinev

ʿalleme'l-esmānuñ remzinüñ sırrını dānādan işit ḫulāṣa-yı kelām budur ki ʿalleme'l-esmāda olan esmādan murād ne idügini bilmek ister iseñ ʿulemādan su'āl eyle tā ki her nesnenüñ ismi ve taʿlīm-i esmānuñ remz ü sırrı saña ẓāhirdür rūşen ola nite ki müfessirīn şerḥ ü beyān eylemişlerdür dānādan maḳṣūd ʿulemā olmaḳ rūşen ve maḥalle ensebdür ḥażret-i Ḥaḳḳ olmaḳdan ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz bu beytile bu sırrı işʿār eyler ki egerçi her nesnenüñ ismini ʿulemā bilür līkin ʿulemānuñ bildügi ẓāhir iʿtibārıyıladur sırr u ḫafīyyet iʿtibārıyıla degüldür bu ḥālet hemān ḥażret-i Ḥaḳḳa maḫṣūṣdur"(M93b-94a)

Bazen de mısrâların sadece tercümeleri ile yetinilmiştir:

"Māżiy ü müstaḳbelet perde-y Ḫudā

Māżī vü müstaḳbel saña Ḫudāya ḥicābdur

Hest huşyārī ziyād-ı mā-meżā

mā-meżānuñ yād u tezekkürinden huşyārlıḳ vardur yaʿnī vücūd vardur

Āteşender zen beher dü tā bekey

Her ikisine āteş ur yaʿnī māżī vü müstaḳbel ḳaydından ḫalāṣ u āzād ol

Pür-girih bāşī ezin her dü çü ney

tā ḳaçana degin ney gibi bu her ikiden pür-girih olasun yaʿnī bu iki zemānıla muʿaḳḳad olasun"(M173a-b)

2.3.6.2. Mısrâ Mısrâ Şerh

Ara sıra, mısrâların ayrı ayrı tercümeleri ile beraber şerhleri de müstakil olarak yapılmıştır:

"Çün beṭavfī ḫod beṭavfī mürtedī

Çünki ṭavfıla sen ḫod ol ṭavf sebebi ile mürtedsin yaʿnī ṭavāf-ı Kaʿbeñe sebeb ṣevāb-ı ʿaẓīmdür çünki anuñ ile muḳayyedsin ve andan kendüñe vücūd u ġurūr virürsün ḫod ol ṭavāf sebebi ile ḥażret-i Ḥaḳdan dūr u mehcūrsın ol ṭavāfdan saña nefʿ ü ṣevāb yoḳdur belki buʿd u ʿitāb vardur zīrā mādām ki sālik fenā-yı ḥaḳīḳīye vuṣūl bulmaya anuñ cemīʿ-i aḥvāli aña mānīʿ-i ḳavī ve ḳayd-ı ʿaẓīmdür zīrā fenāya cemīʿ-i ḳuyūddan ḫalāṣ

lāzımdur ṭavfdan murād bunda ṭavāf-ı Kaʿbe olmaḳ maḥalle münāsib ü rūşendür ṭavfīde yā ḫıṭāb içün līkin ṭavfī-yi ṣānīde olan yā tenkīr ve yā sebeb içündür

Çün beḫāne āmedī hem bāḫadī

çünki ḫāneñe geldüñ hem kendüñilesin yaʿnī ḫodlıḳdan ḫalāṣ bulmazsun çāre hemān ḳuyūddan ḫalāṣa saʿy idüp fenāya vuṣūl bulmaḳ gerekdür ki ḳurb u viṣāl-i İlāhīden temettüʿ müyesser ola Sürūrī Efendi raḥmetullāh bu maʿnāyı iḫtiyār eylemişdür çünki ṭavāfılasın ḫod ṭavāfıla ridālanıcısın yaʿnī ṭavāf saña perde vü ḥicābdur ḥaḳīḳatda bu iki vech birdür zīrā ikisinüñ daḫı meʾāli ḳayd u ḥicābdur nihāyeti ḥaḳīrüñ muḫtārı olan vech üzre mürteddīde olan yā ḫıṭāb içündür bu vech üzre yā nefs-i kelimedendür mürteddī mürtedsin yaʿnī dergāh-ı Ḫudādan ziyāde dūrsın [mürteddī ism-i fāʿil müfred-i müẕekkerdür ḫodīde ḫā fetḥile oḳunmaḳ gerekdür ḳāfiye içün] ve murād ẓāhir maʿnāsı degüldür nite ki lisān-ı ʿArabīde buña münāsib bir beyt vāḳıʿ olmışdur"(M173b)

2.3.6.3. Beyitlerin Bütün Hâlde Tercüme ve Şerhi

Nâdiren de olsa beyitler bazen bütün hâlinde tercüme ve şerh edilmiş. Şem'î aşağıdaki örneklerde, beyitlerin anlamının açık bir şekilde verilebilmesi ve mısrâ mısrâ tercümenin müşkil olması zarûretlerinden dolayı bu yola mürâcaat ettiğini bildirirken, aslında kendi şerh metoduna da işâret etmektedir:

"Men çi gūyem yek regem huşyār nist

Şerḥ-i an yārī ki ūrā yār nist

Ol ʿAẓīmü'ş-şān yār ki ʿālemde aña yār u naẓīr yoḳdur ben ānuñ şerḥini ne diyem yaʿnī anı kemā yenbaġī nice şerḥ ideyim ki benüm bir ṭamarum huşyār degüldür zīrā şarāb-ı ʿışḳıla mest olup vecd ü istiġrāḳ ʿālemine vuṣūl bulup kendümden maḥv u bīḫaber olmışam yārdan murād ḥażret-i Şemsdür ūrā yār nīstde bu hem vechdür anuñ yār u naẓīri yoḳdur reg ṭamar maʿnāsınadur yār bunda naẓīr maʿnāsınadur ***bu beyt bu üslūb ile şerḥ olındı maʿnāsı rūşen ü ẓāhir olsun içün****"*(M21a)

"Kāş cānet kiş revān-ı men fidī

Ezżamīr-i cān-ı men vāḳıf budī

Kāşkī senüñ cānuñ benüm cānumuñ żamīr ü sırrından vāḳıf olayıdı ki aña yaʿnī senüñ cānuña benüm cānum fidā olsun ***bu beyt bu vechile şerḥ olındı mıṣrāʿ mıṣrāʿ şerḥ olınmaḳ ziyāde müşkil oldugından ötüri bu beytüñ*** *taḳdīri böyledür kāş cānet ezżamīr-i cān-ı men vāḳıf budī ki cānetrā revān-ı men fidā bād [budī būdīden muḫaffefdür] fidā*

ḳāfiyeden ötüri yā ile yazıldı zenden murād nefsdür Aʿrābīden murād ʿaḳldur murād rūḥ-ı ḥayvānī rūḥ-ı insānīye fidā olsun dimekdür zīrā mādām ki rūḥ-ı ḥayvānī rūḥ-ı insānīnüñ maġlūbı olmaya nefsüñ ḥükmi revān u ġālibdür cānetden murād rūḥ-ı ʿaḳldur cān-ı menden murād rūḥ-ı nefsdür pes rūḥ-ı ʿaḳldan murād rūḥ-ı insānīdür rūḥ-ı nefsden murād rūḥ-ı ḥayvānīdür" (M186a-b)

2.3.6.4. Mısrâ Anlamının Diğer Mısrâda Tamamlanması

"Şāh-ı aḥvel kerd derrāh-ı Ḫudā
Aḥvel şāh Ḫudā yolında [şāh aḥvele mużāfdur]
An dü dem-sāz-ı Ḫudāyīrā cüdā
ol iki Ḫudāya mensūb dem-sāzı cüdā eyledi yaʿnī ṭarīḳ-ı Ḥaḳda biri birine muvāfiḳ iki peyġām-beri ki Ḥaḳḳ ṭarafından gelmekde ikisi berāber iken ol laʿīn bu maʿnāya naẓar itmeyüp ṣūretā ʿĪsā ve Mūsāya naẓar eyledi mıṣrāʿ-ı evvelde olan kerd lafẓınuñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı sānīye ḳayd olındı maʿnā rūşen ve ẓāhir olsun içün" (M34a)

örneğinde olduğu gibi, bazen anlamın daha açık bir şekilde verilebilmesi için beytin birinci mısrâının anlamı ikinci mısrâda tamamlanmış; aşağıdaki örnekte görüleceği üzere de, yine anlamın açık olması niyetiyle ikinci mısrânın anlamının bir kısmı birinci mısrâda verilmiştir:

"Müddetī mībāyedeş leb dūḫten
O ṭıfl sözden bir zemān lebini dikmek ve ḫāmūş oturmaḳ gerekdür
Ezsuḫan tā ū suḫan āmūḫten
tā o ṭıfl söz ögrenmek imkān ola pes mürīde lāzımdur ki ṭıfl gibi sākit ü ṣāmit ola tā ki mürşidden bir ḥālet taḥṣīl itmege ḳudret ẓuhūr ide ezsuḫan kelimelerinüñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı evvele ḳayd olındı maʿnā rūşen olsun içün" (M131a)

2.3.6.5. Beytin Anlamına Dâir Açıklamaların Sonraki Beyitte Verilmesi

Bir beytin tercümesiyle ve anlamıyla ilgili hususların bir sonraki beyitte verildiği de nâdiren görülmektedir. Aşağıdaki örnekte, hem bu duruma hem de (yukarıda bahsedildiği gibi) mısrânın anlamının bir önceki mısrâda tamamlanmasına örnek verilmiştir:

"Gürbeyī bercest nāgeh derdükān

Nāgeh bir kedi dükkān içine ṣıçradı bir mūşdan ötüri [gürbe'īde hemze vaḥdet içündür]

Behr-i mūşī ṭūṭiyek ezbīm-i cān

ṭūṭīcik cān ḳorḳusından [mūşīde yā vaḥdet içündür]

Cest ezsūy-ı dükan sūyī giriḫt

Dükkānuñ bir cānibinden ṣıçradı bir cānibine ḳaçdı zīrā gürbe kendüsine ḳaṣd eyledi ṣandı behr-i mūşīnüñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı evvele ḳayd olındı suhūlet-i maʿnā içün ve hem ṭūṭiyek ezbīm-i cān terkībinüñ maʿnāsı cest ezsūy-ı dükan beyti ile temām olur mūş fāre maʿnāsınadur gürbe hirre maʿnāsınadur Türkī kedi ṭūṭiyekde olan kāf-ı taṣġīr şefeḳat içün olmaḳ rūşendür [bercest ve cest fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Şīşehā-yı revġan-ı gülrā biriḫt

gül yaġınuñ şīşelerini dökdi yaʿnī kedinüñ ḫavfından ḳaçarken şīşelere ṭoḳınduġından şīşeler devrilüp anlarda yaġ dökildi birīḫt fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür" (M29a)

2.3.6.6. Olması Gereken Söz Dizimi

Şem'î, bilhassa vezin zarûretinden dolayı bazen devrik olarak nazm edildiği düşüncesinden hareketle bazı beyitlerde anlamın sıhhatli bir şekilde ortaya çıkması için olması gereken doğru söz dizimini vermiştir. "Takdîrinde olmak rûşendür" ve "takdîrindedür" gibi ifâdelerle verilen bu söz dizimleri

"Çün nebāşed nūr-ı yārem pīş ü pes

çünki yāruñ nūrı pīş ü pesümde olmaya [nūr-ı yār pīş ü pesem ***taḳdīrinde olmaḳ rūşendür****]"* (M12a)

"Ū çü āteş būd u ʿālem ḫırmenī

o ki murād Nūḥ peyġam-berdür āteş gibi idi ve ʿālem bir ḫırmen gibi idi [ʿālem çü ḫırmenī būd ***taḳdīrinde olmaḳ rūşendür****]"* (M230a)

örneklerinde olduğu gibi genelde derkenâr olarak,

"K'ezSemerḳandīyi zer-ger ferd şud

zīrā bir Semerḳandlu zer-gerden ferd ü cüdā oldı fevrī ṭabīb-i İlāhī kenīzeküñ sebeb-i marażı maʿlūm idindi ki zer-gerüñ firāḳı derdinden imiş [Semerḳandīde yā nisbet ve aña muttaṣıl olan hemze vaḥdet içündür] k'ezzer-ger-i Semerḳandī ***taḳdīrindedür****"* (M23b)

örneğindeki gibi de bazen ana metnin içinde yer almıştır.

2.3.7. Farklı Tercüme-Şerh İmkân ve İhtimallerinin Değerlendirilmesi

Şem'î metin genelinde "bu hem vechdür", "bu hem ma'nâdur", "bu ma'nâ dahı mümkindür", "bu vech dahı vechdür", "bu vech dahı latîfdür", "bu ma'nâ hem latîfdür", "ma'nâ böyle olmak hem latîfdür", "bu vech hem latîfdür", "ihtimâldür", "ma'nâ böyle olmak ihtimâldür" gibi ifâdelerle kelâmın metin (beyit, kıssa vs.) bağlamında farklı anlaşılma, tercüme edilme, yorumlanma imkân ve ihtimallerini ortaya koymuştur:

"Yād-ı yaran yārrā meymun buved

Yārlaruñ yād u teẕekküri yāra meymūn u mübārekdür ***bu hem vechdür*** *yārlaruñ yārını yād u teẕekkür eylemek meymūn u mübārekdür yaʿnī her yār kendünüñ yārını yād u teẕekkür eylemek meymūn u mübārekdür* ***bu vech hem laṭīfdür*** *yāruñ yād u teẕekkür eylemek ol yārını meymūn u mübārekdür* ***bu hem vechdür*** *yāruñ yād u teẕekküri ol yārına meymūn u mübārekdür bu iki vech-i aḫīr ki anda yār müfred iʿtibār olınur mıṣrāʿ-ı ṯānī iʿtibārıyıla maḥalle ensebdür [meymūn mübārek maʿnāsınadur mıṣrāʿ-ı evvelde buved olur maʿnāsına daḫı olur]*

Ḫaṣṣa k'an Leylī vü in Mecnun buved

ḫuṣūṣā ki ol yād u teẕekkür iden Leylā ve bu yād u teẕekkür olınan Mecnūn ola yaʿnī maʿşūḳ ki ʿāşıḳını ki yād u teẕekkür ide ġāyet ḫūb u laṭīfdür zīrā maʿşūḳ cānibinden bir yād u girişme ʿāşıḳ cānibinden olan ṣad-hezārān yād u iltifātdan maḳbūl u zībādur zīrā sebeb-i müşāhede-yi cemāl ve ser-māye-yi ḳurb u viṣāl ol yāddur" (M123b)

"Derdil-i her muḳbilī maḳbūl bīn

bunı her bir muḳbilüñ ḳalbinde maḳbūl gör yaʿnī bu ṭarīḳ-ı bikr ki murād Dīn-i mübīndür ehl-i saʿādetüñ cān u dilden maḳbūlidür ve ***maʿnā böyle olmaḳ iḥtimāldür*** *yaʿnī bu ṭarīḳ-ı bikr ʿaḳlī olmayup naḳlī olmaḳ her muḳbilüñ maḳbūlidür yaʿnī bu söz maḳbūl ü maʿḳūldür diyü her muḳbil iḳrār eyler"* (M170a)

Şem'î, kelimelerin okunuşları, gramer hususiyetleri ve söz dizimi gibi faktörlerden hareketle farklı imkân ve ihtimalleri de yoklamıştır.

2.3.7.1. Kelimelerin Okunuşlarına Göre

Şem'î, gerektiğinde kelimelerin ve terkiplerin okunma ihtimallerine göre mısrâların farklı anlamlarda tercüme edilebileceğine işâret etmiştir:

"Çün ḳadem bāmīr ü bābeg mīzenī

Emīrile ve begile nice ḳadem urursun yaʿnī erbāb-ı devletile nice berāberlik daʿvāsın eylersün

Çün megesrā derhevā reg mīzenī

çünki hevāda yanuñda uçan megesüñ ṭamarını urursun yaʿnī anı ṣayd idüp rızḳ u ġıdā itmege saʿy u iḳdām eylersün beg bunda emīr maʿnāsınadur yaʿnī beg bunda Türkīdür ve şöhreti bunuñıladur Bābek ʿAcem pād-şāhlarınuñ birinüñ nāmıdur bunda murād ol olup bāmīr ü Bābek taḳdīrinde olsa ziyāde laṭīf olup Türkī lafẓı iʿtibār olınmamaḳdan ḫalāṣ müyesser olurdı ve kāf-ı Fārsī ve kāf-ı ʿArabī ḳāfiye vāḳıʿ olmaḳ çoḳdur."(M181b)

Bazen de "vech-i evvel", "vech-i sânî" ifâdeleriyle her iki anlama dikkat çekmiştir:

"Nān-ı gūr u āb-ı gūr İşan budend

anlar ḳabrüñ nānı ve ḳabrüñ ābı oldılar yaʿnī ġażab-ı İlāhī ile helāk olup muḫalled fi'n-nār oldılar bu vech hem maʿnādur anlar nān-kūr u āb-kūr yaʿnī küfrān-ı niʿmet-i İlāhī olup merdūd-ı ebed oldılar vech-i evvele göre gūr iki maḥalde bile kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyiledür ki ḳabr maʿnāsınadur ve hem nān ve āb mużāfdur vech-i ṡānī üzre kūr iki maḥalde bile aʿmā maʿnāsınadur ve hem mużāf degüldür."(M193a)

2.3.7.2. Kelime ve Terkiplerin Gramerine Göre

"Berheme zencīr-sāzan mīr būd

cemīʿ zencīrler üzre emīr oldı bu ***hem vech****dür cemīʿ zencīr-sāz üzre ol şīr emīr oldı* ***vech-i evvel****e göre zencīr-sāzān vaṣf-ı terkībī-yi cemʿdür ki müfredi zencīr-sāzdur* ***vech-i ṡānī*** *üzre zencīr-sāz vaṣf-ı terkībī-yi müfreddür zencīr-sāzāndan murād zencīrile ḳayd u bend olınan sibāʿdur zencīr düzenler maʿnāsına arslana sulṭānu'l-ḥayvānāt dirler"* (M231b)

örneğinde "zencîr-sâzân" terkibinin iki ihtimalle anlamlandırılabileceğine "hem vechdür" ifâdesiyle,

"Berḳ eger nūrī nümāyed dernaẓar

Berḳ egerçi naẓarda bir nūr gösterür bu hem maʿnādur berḳ egerçi naẓarda ṣaḳınur görinür [nümāyed vech-i evvele göre fiʿl-i mużāriʿ-i maʿlūm müfred-i müẕekker-i ġāyibdür vech-i ṡānīye göre fiʿl-i mużāriʿ-i mechūl müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]" (M41b)

örneğinde de "nümâyed" fiilinin iki şekilde algılanabilmesinin mümkün olabileceğine "hem ma'nâdur" ifâdesiyle işâret edilmiş, örneklerdeki ikinci anlam dünyaları hakkında da açıklamalar yapılmıştır.

2.3.7.3. Söz Dizimine Göre

"Ḳuvvet-i cānest īn ey rast-ḫᵛān
Ey rāst u dürüst oḳuyıcı buña beyān olındı cānuñ ḳuvvet ü te'ṣīridür ***bu vech hem laṭīfdür*** *ey rāst-ḫᵛān cānuñ ḳuvveti budur ki cemād andan bu ḳadar ḳuvvet bulur* ***bu vech üzre*** *ḳuvvet-i cān īnest taḳdīrindedür"* (M115b)
örneğinde kelimelerin yerlerinin değiştirildiği takdirde farklı anlamların ortaya çıkabileceğine işâret edilmiştir.

2.3.8. Beyitteki Kelimelerin Anlamlarının Verilmesi

2.3.8.1. Kelime Anlamlarının Mısrâ Tercümelerinden Sonra Verilmesi

Genelde ikinci mısrânın tercümesinden sonra her iki mısrâdaki kelimelerin gramer ve lugat düzlemleri içindeki anlamlarına yer verilmiştir. Ancak, kelimelerin metin içindeki sıcaklığı geçmeden ilk mısrânın tercümesinin hemen ardından da açıklanmış oldukları görülebilmektedir. Yukarıda bu konuya değinilip örnek verilmiştir.

2.3.8.2. İkinci Mısrânın Tercümesinden ve Tüm Beytin Şerhinden Sonra Verilmesi

Birinci ve ikinci mısrâlarda izâh edilecek kelimeler, genelde mısrâların tercüme ve şerhinden sonra, beyit şerhinin sonunda gramer ve anlam açısından bir arada izah edilir:

"Hem-çü ḳallāban beran naḳd-i tebāh
Ḳallāblar gibi ol ḫarāb u nāmaʿḳūl naḳd üzre
Nuḳre mīmālend ü nām-ı pād-şāh
nuḳre sürerler ve pād-şāhuñ nāmını ururlar yaʿnī baḳıra sīm sürüp pād-şāhuñ sikkesini ururlar ve ḥīle ile ḫarc idecek yire ḫarc iderler naḳd-i tebāhdan murād sīm ü zerden ġayrıdur baḳır ve tuç ve ḳurşun gibidür" (M170a)

2.3.8.3. Derkenâr Olarak Verilmesi

Kelimelerin önemli bir kısmının gramer, anlam ve benzeri yönden açıklamaları derkenâr olarak verilmiştir. Şem'î, muhtemelen şerhin tamamlanmasından sonra eseri baştan sona mütâlaa etmiş ve ana metinde izah etmediği kelimeleri derkenâr olarak açıklamıştır. Bu açıklamaların her birinin altında müellif kaydı/işâreti bulunmaktadır. Çalışmanın metin kısmında derkenâr şeklinde yer alan kelime açıklamaları köşeli parantezler içinde ana metne dâhil edilmiştir. Derkenâr izahları genelde, kelimelerin açıklandığı ikinci beytin sonunda beyitteki sırasına uygun olarak yerleştirilmiştir. Ancak, bazı açıklamalar metnin siyâk u sibâkı için daha uygun olacağı düşüncesiyle kelimenin geçtiği mısrâda, tercümenin hemen ardından verilmiştir.

2.3.8.4. Bilinen Kelime ve Terkipler

Herkes tarafından kolaylıkla tanınabilecek kelimeler için fazla bir açıklama yapılmamış, "ma'rûftur", "meşhûrdur" gibi ifâdelerle kelimelerin bu özelliklerine değinilmiştir:

"Bāser-i bīmū çü püşt ṭās u ṭaşt

ṭās maʿrūfdur *ṭaşt legendür."* (M29b)

*"**çeng meşhūrdur**"* (M50b)

"Her ki dād ū ḥüsn-i ḫodrā dermezād

*Her kim ki o kendünüñ ḥüsnini mezāda virdi [**mezād** ʿArabīdür ki **meşhūrdur**]"* (147b)

2.3.8.5. Kelime Açıklamaları

Şem'î bazen kelimeler hakkında çok detaylı bilgiler vermiş, kelimelerin etimolojileri, anlamları ve kullanıldığı yerler hakkında bilimesi gerekenleri aktarmıştır:

"Ḫoş-nevā vü sebz ü gūyā ṭūṭiyī

*ḫoş-āvāz ve sebz ve tekellüm idici bir ṭūṭī idi ḫoş-nevā ḫoş-āvāz maʿnāsınadur [nevā bunda āvāz maʿnāsınadur] sebz yaşıl ve gūyā söyleyici maʿnāsınadur **ṭūṭī'ī**de hemze vaḥdet içündür bir gūne ṭūṭī vardur ki üzerinde envāʿ-ı reng vardur cüssede ḳarġa ḳadar vardur ve ṣāfī yaşıl bir nevʿ ṭūṭī vardur bu cins ṭūṭī çoḳdur ve ṣāfī aḳ bir cins ṭūṭī vardur bu cins ziyāde azdur ve ṣāfī ḳırmızı bir cins ṭūṭī vardur ki bu ġāyetle azdur."* (21b)

*"**meḥekk-i ẓāhirī** şol siyeh ṭaşdur ki sīm ü zeri anuñıla ʿayār eylerler"* (31b)

*"**yād-gār** müẕekkir maʿnāsınadur beTürkī añdurıcı ṣoñra ḫūb u zībā olan ḥasene içün istiʿmāl eylediler."* (M54b)

"Hemçünin Şeybān-ı Rāʿī mīkeşīd
Buncılayın yaʿnī Hūd peyġām-ber ʿaleyhi's-selām gibi Şeybān-ı Rāʿī
Girdbergird-i reme ḫaṭṭī bedīd
sürinüñ eṭrāfına āşkārā bir ḫaṭṭ çekdi.
Çün becumʿa mīşud ū vaḳt-i nemāz
Çünki o ki murād Şeybān-ı Rāʿīdür cumʿaya gitdi nemāz vaḳti
Tā neyāred gurg ancā Türktāz
*tā ki ḳurd orada süri üzre Türktāz getürmeye **Şeybān** evliyā'ullāhdan bir kimsenüñ ismidür rāʿī çūbān maʿnāsınadur ol kimse çūbān oldugından ötüri Şeybān-ı Rāʿī didiler reme hā-yı ġayr-ı melfūẓa ile süri maʿnāsınadur **Türktāz** yaġmā ve ġāret içün segirdim ṣalmaḳ ve il üzerine varmaḳ maʿnāsınadur ki aṣlı Türkdür ki tāḫten-i Türk taḳdīrindedür Türküñ segirdimi ve çapası maʿnāsına līkin ṣoñra muṭlaḳā yaġmā ve ġāret eylemek maʿnāsına istiʿmāl olınur tāz emr-i ḥāżır ṣūretinde maṣdardur ki tāḫten maʿnāsınadur Türkden murād bunda Tātārdur ki ziyāde yaġmā ve ġāret idicidür."* (M67a-b)

2.3.8.6. Yerine Göre Kelime Anlamı

Kelimelerin, geçtikleri beyitlerde gramer ve lugat düzlemleri içinde hangi anlamı ile kullanıldıkları veya hangi anlamı ile anlaşılması gerektiği hakkında bilgiler verilmiştir:

"Küşten-i an merd derdest-i ḥakīm
*Ol merdüñ ḥakīm-i İlāhīnüñ elinde ḳatl ü helāki [**küşten** bunda mechūldür zīrā depelenmek maʿnāsınadur depelemek maʿnāsına degüldür]"* (M27a)

"Han mekun bāhīç maṭlūbī mirī
*zinhār hīç bir maṭlūbıla cedel ü nizāʿ eyleme (...) **hān** egerçi āgāh ol ve ġāfil olma ve zinhār maʿnāsına gelür līkin bunda murād ṣāliṣ olmaḳ rūşendür ve maḥalle ensebdür."* (M129a-b)

2.3.9. Şârihin Beyitlerden Hisse Vermesi

Şem'î, bazen beyit sonlarında, mısrâlardan ve beyit genelinden ne anlaşılması, ne gibi bir sonuç elde edilmesi gerektiği hakkında talebeler, dinleyiciler ve okuyucuların dikkatlerini çekmiştir:

*"**bunda tenbīh ü işāret vardur ki** mürşid mürīdüñ maḥabbeti neyedür ve sülūka mānīʿ nedür anı fehm idüp aña göre tedārük ide"*(M23a)

*"**bunda tenbīh budur ki** serīʿü'z-zevāl ḥüsne ve fānī nesneye maḥabbet ü taʿaşşuḳ itmeye tā ki ʿāḳıbet peşīmān olmaya"*(M26b)

*"**bunda işāret budur ki** her kim ki bir mürşid-i kāmilüñ sāyesine ilticā ide elbette cemīʿ belālardan ḫalāṣ bulmaḳ muḳarrerdür"*(M40a)

*"**bunda maḳṣūd** ʿālemüñ taġayyür ü tebeddül ü inḳılābıdur"*(M97b)

*"**bundan murād** ḳalbüñ ḫālī olmamasıdur desti ḫālī olan nesneden yaʿnī elinde sīm ü zerden bir nesne yoḳdur līkin ḳalbi anuñ maḥabbet ü fikrinden memlūdur ve ḳażā-yı Ḫudāya rıżāsı yoḳdur"*(M183a)

*"**bundan maḳṣūd tenbīhdür ki** ṭaʿāmdan perhīz ü iḥtirāz itmege"*(M281b)

2.3.10. Şârihin Kıssadan Hisse Vermesi

Şem'î, bazen Mesnevî kıssalarının sonlarında muhâtapları için ilgili kıssadan hisse çıkarmıştır:

"ḳıṣṣa-yı ḥiṣṣe budur ki Cuhūd şāhdan maḳṣūd şeyṭān ve ḫalḳdan murād ḫalḳuñ nefs-i emmāresi ve ṣanemden maḳṣūd maṭlūb-ı nefs ü şehvet ü ārzū vü hevādur ve āteşden murād riyāżet ü mücāhededür meşelā şeyṭān nefs-i emmāreye dir eger ṭaʿām yimeyesin ve murāduñı ḥāṣıl itmeyesin zār u żāʿīf olursun pes nefs daḫı şeyṭānuñ iġvāsıyıla şehvet ü ẕevḳa meyl eyler ve ol nesne ki aña nāfiʿdür āteş gibi gösterür ammā ʿāḳil çünki anuñ iġvāsına firīfte olmayup aña muḫālefet üzre ola zaḥmet ü meşaḳḳat gösterdigi ʿayn-ı raḥmet ü rāḥat olur"(M63a)

2.3.11. Yorum ve Şerhe Geçiş

İlk basamağı başlıklarıyla beraber Mesnevî'nin tercümesi olan şerhin genelinde Şem'î en çok "**ya'nî**" kelimesini kullanmıştır ki bu kelime açıklama ve yorumun başladığını göstermektedir. Objektif bir karaktere sahip olan tercüme, bu kelime ile sonrasındaki subjektif açıklama ve yorumla şerh karakterine bürünür. Beyitte şerh bulunmasa da,

eserin çoğunda mısrâ tercümesinin hemen ardından "ya'nî" kelimesi ile başlayan, genelde tercümeyi destekleyen küçük bir açıklama ve yorum yapılmıştır; beyitlerin şerh edildiği durumlarda da, bu küçük açıklama ve yorumdan sonra şerhe geçilmiştir.
Beytin nüktesi, mazmûnu, beyitten alınması gereken esas mesaj şârih tarafından genelde "**hâsıl-ı ma'nâ budur ki**" veya "**hulâsa-yı kelâm budur ki**" ifâdelerinden sonra verilmiştir. Bu durum, metnin genelinde çokça görülebileceği için iki örnek yeterli olacaktır:

"Seng berāhen zenī bīrun çehed
*Ṭaşı āhene ururs un āteş ṭaşra ṣıçrar **ya'nī** çaḳmaḳ çaḳduḳda āteş çıḳar egerçi ẓāhirā seng ü āhenüñ biri birine urılmasından ẓāhir olur*

Hem beemr-i Ḥaḳ ḳadem bīrun nehed
*hem Ḥaḳḳuñ emriyile ṭaşra ḳadem ḳor **ya'nī** irādet-i Ḥaḳḳ ta'alluḳ eylemese āteş çıḳmazdı **ḥāṣıl-ı ma'nā** budur ki egerçi ẓāhirde çaḳmaġa sebeb seng ü āhendür ammā ma'nāda sebeb emr-i İlāhīdür pes 'āḳile lāzımdur ki sebeb-i ẓāhire naẓar u iltifātdan iḥtirāz ide tā ki sırr-ı tevḥīd dāyiresinden ḫāric ü dūr olmaya"* (M66b)

"Gird-i ḫod çün kirm-pīle bermeten
*İpek ḳurdı gibi kendü eṭrāfuñı örme **ya'nī** ẓulm ü 'ıṣyānı ol ḳadar eyleme ki seni iḥāṭa ide*

Behr-i ḫod çeh mīkenī endāze ken
*kendüñden ötüri ḳuyu ḳazar iseñ miḳdārıla ḳaz **ya'nī** ziyāde deriñ ḳazma tā ki çün anuñ içine düşersün saña andan ḫalāṣ olmaḳ müyesser ola **ḫulāṣa-yı kelām budur ki** ża'īflere ol ḳadar cevr ü cefā idüp ṣalāḥ u tündīden ol miḳdār dūr u cüdā olma ki tā anuñ sebebi ile 'aẕāb u 'iḳābdan saña necāt müyesser olmaya ve illā beher ḥāl 'aẕāb u 'iḳāba giriftār olursun kirm-pīle ipek ḳurdı bermeten nehy-i ḥāżırdur örme ve doḳuma endāze miḳdār ma'nāsınadur"* (M100b-101a)

2.4. ŞERHTE DİL ÖĞRETİMİ

Bazı kaynaklar Şem'î'nin hocalık yönü üzerinde dururlar. Nev'î-zâde Atâyî'nin *"(Mevlā/Mollā Şem'ī)...meşreb-i fenādan ḥiṣṣe-dār ve pergār himmetine noḳṭa-yı sırr-ı taṣavvuf-medār olmaġın fāriġ u āzāde ve terk ü **tecerrüd**de ḳarār-dāde olup **ta'līm-i ebnā-yı nās** ve ḫuddām-ı ekābiri cihet-i ma'āş ve māye-yi mā-bihi'l-inti'āş ḳalmış idi ... Mesnevī-yi Şerīfe şerḥi vardur Dīvān-ı Ḥāfiẓı ve Gülistān u Bostānı Türkī şerḥ*

*eylemişdür **ṭullābı** yanında maḳbūl ü mütedāvildür"*[376] sözlerinden onun evlenmeyip kendini çocukları yetiştirmeye adadığı ve bu yolla geçimini sağladığı anlaşılmaktadır. Sahîh Ahmed Dede'nin de hicrî 975 yılı için verdiği bilgiler arasında yer alan *"Ve bu sâlde, Şemî Efendi cenâbı **Fârisî-hân** olduğu nümâyân oldu."*[377] cümlesinden, Şem'î'nin Farsça okumalar yaptığı, belki de bu yolla şerhlerini oluşturduğu düşünülebilir. Yine Mehmed Süreyya'nın *"(Şem'î Çelebi) Hayatını ilim öğretmekle geçirmiştir. Şâkirdlerinden pek çoğu ilmiyede yüksek makamlara nâil olmuşlardır..."*[378] ifâdesi de aynı minval üzerindedir.

2.4.1. Farsça Öğretimi

Farsça bir şâheseri, Mesnevî-yi Ma'nevî'yi şerh eden bu eserde Farsça dil bilgisine ait bir çok konuya bazen pratik bazen teorik düzlemde değinilmiş, zaman zaman bu konular üzerinde detaylı bilgiler verilmiştir.

2.4.1.1. Farsça Gramer Öğretimi

Kâf-ı tasgîr, masdar-ı ma'mûlî, masdar-ı murahham, hest-i müfredî, hest-i mürekkebî, mâzî, muzâri', medh, zemm, nidâ, emr, şart, cezâ, gâyib, hâzır, mütekellim, muhâtab, müfred, cem', tesniye, vasf-ı terkîbî, terkîb-i vasfî, harf-i tenbîh, teşdîd, tahfîf ve benzeri onlarca dilbilgisi konusunun kuralları, işlevleri ve metin içinde hangi anlam ve fonksiyonda kullanıldıkları husûsunda doyurucu açıklamalarr yapılmıştır:

"Ger merā cūyī deran dilhā ṭaleb

*eger beni ister iseñ ol göñüllerde ṭaleb eyle [ṭaleb bunda emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür ṭalebīdenden ki buña **maṣdar-ı maʿmūlī** dirler]"*(M201a)

"Seyr-i bāṭın hest bālā-yı semā

*hestde hā zāyiddür ki est taḳdīrindedür ki semāya maṣrūfdur ki semāst taḳdīrindedür buña **hest-i mürekkebī** dirler ve bir hest daḫı vardur ki **hest-i müfredī** dirler var maʿnāsınadur"*(M48b)

"māżī ve mużāriʿ ve emr-i ḥāżır ṣīġasında olan bā beş yirde mażmūmdur ki evvelinde ḥurūf-ı şefeviyyeden bir ḥarf ola ḥurūf-ı şefeviyye dörtdür ki bā fā mīm vāvdur berden

---

[376] Nev'îzâde Atâyî; Hadaiku'l-Hakaik..., s. 332.
[377] Seyyid Sahîh Ahmed Dede; Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye, s. 272.
[378] Mehmed Süreyya; Sicill-i Osmani, Cilt 5, s. 1575.

ve fermūden ve mānden ve vezīden gibi meşelā māżīde bübürd ve mużāriʿde büberd ve emr-i ḥāżırda büber dirler ve māżīde büfermūd ve muʿżāriʿde büfermāyed ve emr-i ḥāżırda büfermāy dirler ve māżīde bumānd ve mużāriʿde bumāned ve emr-i ḥāżırda bümān dirler ve māżīde büvezīd ve mużāriʿde büvezed ve emr-i ḥāżırda büvez dirler ve şol yirde ki ḥarf-i evvel mażmūm ola nūşīden ve dūḫten ve sūḫten gibi māżīde bünūşīd ve büdūḫt ve büsūḫt dirler mużāriʿde bünūşed ve büdūzed ve büsūzed dirler ve emr-i ḥāżırda bünūş ve büdūz ve büsūz dirler bu beş maḥalden ġayrıda kesre ile oḳunur ve maṣādırda olan bā ki bir maʿnā ifāde eyler olsa ol bā meftūḥdur meşelā ẓarfiyyet ve ilṣāḳ ve istiʿānet ve muṣāḥabet maʿnāları gibi"(M48b)

"ānçit ānçi turā taḳdīrindedür"(M43a)

"Ān gehem ān geh merā taḳdīrindedür birān emr-i ḥāżırdur // mīdāniyem mīdānī merā taḳdīrindedür"(M35a)

"reh-zen vaṣf-ı terkībīdür ***vaṣf-ı terkībī*** *iki ḳısmdur bir ḳısmı şol terkībdür ki cüz'-i ṡānīsi müştaḳātdan ola ki ism-i fāʿilüñ ʿalāmeti ki nūn ve dāl ve hādur ḥaẕf olınup mefʿūli anuñ üzerine taḳdīm olınur reh-zen gibi ki aṣlı zenende-yi reh idi ve dil-keş gibi ki aṣlı keşende-yi dil idi ve dil-dār gibi ki aṣlı dārende-yi dil idi ve fermān-ber gibi ki aṣlı berende-yi fermān idi ve ġayrıları daḫı bunlara ḳıyās olına ve bir ḳısm daḫı oldur ki iki cüz'i bile müştaḳātdan degüldür deryā-dil ve ḫoş-dil ve ḫoş-ṭabʿ ve ḫoş-būy ve ḫoş-ḫūy ve bed-ṭabʿ ve bed-ḫūy ve pāk-ṭabʿ ve pākīze-rūy ve melek-ḫūy ve ādemī-ḫūy ve gedā-ṭabʿ ve gedā-rūy ve perī-rūy gibi ve ḫūb-rūy gibi bāḳīleri bunlara ḳıyās olına. (16a)*

"Fārsīde ***teşniye ve cemʿ*** *berāberdür zīrā iki kimse olsa āmedend ve denīdend ve şinīdend ve āyend ve bīnend ve şinevend dirler ikiden ziyāde olsa yine bu meẕkūr üslūb üzredür sāyir-i kelimāt daḫı bunlara ḳıyās olınur ve müẕekker ve mü'enneṡ daḫı berāberdür meşelā reft ve guft ve ḫuft ve şunuft ve bunlardan ġayrısı hem müẕekkere ve mü'enneṡe yarar reft gitdi maʿnāsınadur ki giden kimse gerekse merd ve gerekse zen olsun ve maʿlūm u mechūl daḫı berāberdür maʿlūm içün başḳa ṣīġa yoḳdur meşelā şinīd işitdi ve işidildi maʿnāsınadur"*(M17b)

"lisān-ı Fārsīde ***maṣādır****uñ istiʿmāli üç vech üzredür biri kendülerinüñ ṣīġalarıdur āmeden ve reften ve guften ve şinīden ve devīden ve dīden gibi ki nūnıladur [āmeden gelmek reften gitmek guften söylemek şinīden işitmek devīden yilmek dīden görmek] ve biri emr-i ḥāżır ṣīġası üzredür ki bu beytde vāḳıʿ olmışdur ki beyt*

ʿUmrī berāh-ı ʿışḳ ziser sāḫtem ḳadem

Bāz ārzū-yı an tek ü dev mīkuned merā

tek ve dev emr-i ḥāżır ṣūretinde maṣdarlardur ki tekīden ve devīden maʿnāsınadur [tekīden ve devīden yilmek yopurmaḳ maʿnāsınadur] ve biri māżī ṣīġası üzredür bunda vāḳıʿ olan kerd gibi ki kerden maʿnāsınadur ve nite ki Dīvān-ı Ḥāfiẓda vāḳıʿ olmışdur mıṣrāʿ

Sāḳiyā dih ü kūtāh kun īn guft u şunuft

guften ve şunuften maʿnāsınadur [şunuften şinīden maʿnāsınadur] sāḳīden murād mürşid ve meyden murād ʿışḳ-ı İlāhīdür ve bu üç maṣdardan ġayrı bir nevʿ maṣdar vardur ki maṣdar-ı maʿmūl dirler meselā elfāẓ-ı ʿArabiyyeden baʿż-ı elfāẓı kendü lisānlarında olan maṣādır ṣīġası üzre istiʿmāl eyler ṭalebīden gibi ki lisān-ı ʿArabda ṭalebdür ki bāb-ı evvelden maṣdardur ṭalebe yaṭlubu ṭaleben dirsün ṭalebīdenden nūn ḫaẓf olınup ṭalebīd ḳalup māżī olur ṭalebed dirler mużāriʿ-i ġāyib olur ṭalebī dirler mużāriʿ-i muḫāṭab olur ṭaleb dirler emr-i ḥāżır olur meṭaleb dirler nehy-i ḥāżır olur fehmīden ve ġalṭīden gibi" (M19b)

"hān u hān ***ḥarf-i tenbīh****dür āgāh u āgāh ol maʿnāsınadur ki bunda zinhār u zinhār maʿnā-yı lāzımīsi iʿtibārıyıla"* (M24a)

2.4.1.2. Farsça Kelimelerin Farklı Şekilleri

Vezin ve kâfiye sebeplerinden bünyesindeki kısa vokallerin uzaması (imâle) veya uzun vokallerin kısalması (zihaf), ses düşmesi gibi sebeplerden de kelimelerden bazı seslerin düşmesi ile birer alternatif olarak kelimelerin farklı şekilleri ortaya çıkmış, kullanılmış, çoğu zaman bu yeni şekiller dilin sözlüğüne dâhil olmuştur

"ustād ve ustā ve ūstā luġatdur" (M34a),

"ḫamuş ve ḫamūş ve ḫāmūş ve ḫāmuş epsem maʿnāsınadur" (M142a),

"mihmāndur ḳonuḳ maʿnāsına mīhmān ve mihmān luġatdur" (M66a)

örneklerinde olduğu gibi.

2.4.2. Arapça Öğretimi

Eserde Arapça öğretimi Farsça öğretimine nisbeten daha azdır. Sadece Mesnevî'nin Arapça mısrâ ve beyitlerinin şerhinde görülen Arapça öğretiminin metodu, muhtemelen medreselerde Arapça tedrisâtının kurallarının oturmuş ve şekillenmiş bir yapıda olmasından dolayı, daha sistemlidir.

2.4.2.1. Arapça Gramer Öğretimi

Arapça mısrâlardaki kelime, terkip ve cümleler sarf ve nahiv kâideleri ışığında tahlil edilmiştir:

"İcād aṣlında ivcād idi vāv yāya ḳalb olınup İcād oldı" (M43a)

"Ente mevle'l-ḳavmi men lāyeştehī

Sen ḳavmüñ muʿīn ü seyyidisün şol kimse ki seni ārzū vü ṭaleb eylemez ve sevmez [lāyeştehī fiʿl-i nefydür iftiʿāl bābından]

Ḳad redā kellā le'in lemyentehī

taḥḳīḳ helāk olur ḥaḳḳā ki böyledür eger elbette bu ḫūydan ferāġat ü rücūʿ eylemeye bu kelāmuñ taḥḳīḳine delālet eyler üç nesne vardur ḳad lafẓıdur ki taḥḳīḳ içündür ve māżī ṣīġası üzre olan redā kelimesidür ki taḥaḳḳuḳa delālet eyler ve kellā kelimesidür ki bunda ḥaḳḳan maʿnāsınadur ḥāṣıl-ı maʿnā evliyā'ullāha buʿż u ʿadāvet iden kimseye helāki ve şeḳāveti dāreyn-i muḳarrer idügin iş'ārdur ente żamīr-i merfūʿ-ı munfaṣıl maḥallen merfūʿ-ı mübtedādur mevlā taḳdīren merfūʿ anuñ ḫaberidür ki mużāfdur el-ḳavm lafẓen mecrūr mużāfun-ileyhdür men ism-i mevṣūldür lāyeştehī fiʿl-i nefy-i müfred-i müẕekker-i ġāyibdür ki fāʿili taḥtında müstetir huvedür ki men lafẓına rāciʿdür lāyeştehī cümlesi men lafẓınuñ ṣılasıdur mevṣūlu maʿaṣılatihi maḥallen merfūʿ-ı mübtedādur ḳad redā cümlesi maḥallen merfūʿ anuñ ḫaberidür ḳad ḥarf-i taḥḳīḳdür redā fiʿl-i māżiy-i maʿlūm ṣülāṣī mücerred müfred-i müẕekker-i ġāyibdür fāʿili müstetir taḥtında huvedür ki men lafẓına rāciʿdür kellā bunda ḥaḳḳan maʿnāsınadur ki māḳablinde ẕikr olınan kelāmuñ mażmūnını ḳad redādur iṣbāt içündür baʿżı maḥalde zecr ü menʿ maʿnāsına gelür le'inde lām te'kīd içündür in ḥarf-i şarṭdur lem yentehi caḥd-ı muṭlaḳ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür fāʿili taḥtında müstetir huvedür ki men lafẓına rāciʿdür ki ḳad redā aña cevāb gibi vāḳıʿ olmışdur [lemyentehīde yā yazılur ḳāfiye içündür] mevlā bunda seyyid ü muʿīn maʿnāsına mümkindür redā aṣlında redeye idi yā ḥarf-i ʿillet-i müteḥarrik mā-ḳabli meftūḥ elife ḳalb olınup redā oldı helāk oldı maʿnāsınadur lākin bunda mużāriʿ maʿnāsı virilür" (M17b)

"Esteʿīẕullāhu mimmā yefterūn

esteʿīẕu fiʿl-i mużāriʿ-i maʿlūm nefs-i mütekellim-i vaḥdedür ki bāb-ı istifʿāldendür fāʿili taḥtında müstetirr enedür Allāh lafẓı lafẓen menṣūb anuñ mefʿūlun-bih-i ṣarīḥidür mimmā aṣlında minmā idi nūn mīme ḳalb olup mīm mīm içine idġām olınup mimmā

oldı min ḥarf-i cer mā mevṣūldür yefterūn fiʿl-i mużāriʿ ṯülāṯī mezīdün-fīh cemʿ-i müẕekker-i ġāyibdür ve anuñ fāʿilidür bu cümle-yi fiʿliyye mānuñ ṣılasıdur mevṣūlu maʿa-ṣılatihi maḥallen mecrūrdur min ile cārr ve mecrūr esteʿīẕuye müteʿalliḳdur yefterūn iftiʿāl bābındandur"(M18b)

2.4.2.2. Arapça Kelimelerin Farklı Telaffuzları

"rüşvetde rāda kesr ve żamm luġatdur"(M34b)
örneğinde olduğu gibi, Arapça kelimelerin farklı harekeler ile okunma imkânları da zaman zaman dile getirilmiştir.

2.4.3. Arapça – Farsça Mukayeseli Dil Öğretimi

Şem'î bazen Farsça gramerine ait bir kuralı Arapça gramerindeki karşılığına verdiği bir örnek ile açıklamıştır:

"Mā çi bāşed derluġat iṯbāt u nefy
Mā luġatda nedür iṯbāt u nefydür yaʿnī nefy ü iṯbāt beyninde müşterekdür
Men ne iṯbātem menem bīẕāt u nefy
ben iṯbāt degülem yaʿnī kendüme vücūd iṯbāt itmezem belki ben ẕātsız ve maʿdūmam yaʿnī ben nefy ü iṯbātıla muḳayyed degülem belki ʿışḳ-ı İlāhī ile fānī vü maḥv-ı muṭlaḳam bende vücūddan eṯer ḳalmamışdur lafẓ-ı mā nefy içün gelür mā Zeydun ḥāżırun gibi Zeyd ḥāżır degüldür ve iṯbāt içün gelür mā tilke biyemīnike yā Mūsā gibi Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti Mūsāya eytdi ki yā Mūsā senüñ ṣaġ elüñde nedür"(M139b)

Bir kelimenin Farsça ve Arapça (bazen de mu'arreb) şekillerini mukâyeseli olarak verilişi çokça görülmektedir. Bu örneklerin bazılarında detaylı bir şekilde açıklamalar da bulunmaktadır:

"Hem-çü ney zehrī vü tiryāḳī ki dīd
Ney gibi bir zehr ü tiryāk kim gördi neyden murād mürşid-i kāmildür ki münkirlere zehrdür bu vechile ki dergāh-ı kibriyādan dūr u mehcūr olmasına sebeb olur ve mürīd ü muḥiblere tiryākdür zīrā muḳarrebān-ı dergāhdan olmasına bāʿiṯ ü bādī olur tiryāḳ ʿArabī tiryāk Fārsīdür ki tiryāḳ andan muʿarrebdür [ki bunda istifhāmdur]"(M9b)

"genc kenz maʿnāsınadur ki andan muʿarrebdür muʿarreb şol ismdür ki lisān-ı āḫardan lisān-ı ʿAraba naḳl olınmış ola baʿż-ı ḥurūfını taġyīr itmegile gevher ü cevher ve ligām u licām gibi ki sāyiri daḫı bunlara ḳıyās olına" (M16b)
"būstān vāvıla Fārsī bustān vāvsız ʿArabīdür cemʿi besāṭīn gelür ki būstāndan muʿarrebdür" (M24b)
"şeġāl çaḳal maʿnāsınadur ʿArabīde şeġāl dilkü maʿnāsınadur" (M77b)
""Arab teḳāżī ʿAcem teḳāżā dir" (M233b)

2.4.4. Kelime Anlamlarının Nüanslarına İşaret

Bazen kelimenin anlamları arasında kullanım nüanslarına dikkat çekilmiştir

"Ser bürīdendeş berāy-ı pūstīn
postı içün anuñ başını kesdiler yaʿnī benüm ḥālüm hemān ol rūbāhuñ ḥāline beñzer pūstīnden murād bunda postdur pūstīn ẕikri bunda beiʿtibāri'l-māldür yaʿnī kürk olacaḳ iʿtibārıyıla pūstīn didi zīrā pust deri ve pūstīn kürk maʿnāsınadur" (M26a)
örneğinde olduğu gibi.

2.4.5. Kelimelerin Fasîh ve Galat Olma Durumları

Farsça ve Arapça kelimelerin orijinal okunuş ve yazılışları ile vulgarize olmuş şekilleri mukâyeseli olarak verilmiştir. Kelimelerin, dilin lugâtındaki (fusahâ dili) orijinal şekilleri "fasîh" ve "sahîh", halk arasında (avâm dili) değiştirilmiş şekilleri de "galat" ve "hatâ" olarak değerlendirilmiştir. Örneğin:
*"çerb cīm-i Fārsiyile yaġlu maʿnāsınadur ekser-i ḫalḳ cīm-i ʿArabīyile oḳurlar ammā **ḫaṭā**dur"* (M29a)
*"çārsū ʿavām **ḫaṭā** idüp çārşū dirler"* (M35a)
*"pedīd bā-yı Fārsīyile **faṣīḥ**dür"* (M39b)
*"ḫaşm ḫānuñ fetḥiyile **fuṣaḥā dili**ndedür ḫışm ḫānuñ kesriyile **ʿavām dili**ndedür"* (M61a)
*"nārdāng ʿavām **ġalaṭ** idüp nārdeng dirler"* (M57a)
*"büt bāyı ʿArabīnüñ żammesiyiledür ʿavām **ġalaṭ** idüp bā-yı Fārsīyile oḳur"* (M62a)
*""ıyān kesr-i ʿaynıla **ṣaḥīḥ**dür"* (229a)

2.4.6. Deyimler

Beyitlerde geçen deyimleşmiş Farsça terkipler ve varsa Türkçe karşılıklarına şerh esnâsında temas edilmiştir:

"Rīş-gāv u bende-yi ġayr āmed ū

Ol kimse ṣıġıruñ ṣaḳalı ve ġayruñ bendesi geldi yaʿnī ḥażret-i Ḫudādan dūr olup ġayruñ bendesi ve musaḫḫar u maġlūbı oldı [rīş ṣaḳal maʿnāsınadur] ***rīş-gāv*** *ḍarb-ı meṣeldür maġlūb u musaḫḫar u ʿāciz maʿnāsına"* (M210a)

"Pūstinrā bāz-gūne ger kuned

Ḥażret-i Ḥaḳḳ eger pūstīni ʿaks ide yaʿnī kürki ters giye [pūstīn kürk maʿnāsınadur bāz-gūne ters maʿnāsınadur] murād emr ü kārını ʿaks üzre ide dimekdür ***kürki ters giye*** *ḍarb-ı meṣeldür"* (M275a)

Aşağıdaki örnekte de "ateşe nal koymak / nalı ateşe koymak" deyimi, hikâyesi ile birlikte izah edilmiştir: Kaçan kölelerin adını bir nala yazdıktan sonra okuyup üflerlermiş, sonra da nalı ateşe koyarlarmış. Bunun üzerine kölenin gönlü yanarmış ve dayanamayıp geri dönermiş.

"Ey Ḥumeyrā āteşender nih tu naʿl

Ey Ḥumeyrā sen āteşe naʿl ḳo yaʿnī baña söyle [nih emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Tā zinaʿl-i tū şeved in kūh laʿl

tā senüñ naʿlüñden bu ṭaġ laʿl ola yaʿnī senüñ kelāmuñ sebebi ile bu cānibe rücūʿ idem ki benüm daʿvet ü taʿlīmüm ile hidāyet ü ʿilmile ʿālem ü ʿālemiyān maʿmūr u pür ola çünki bir bende firār ide anuñ nāmını bir naʿle yazup efsūn eylerler andan ṣoñra āteşe bıraġurlar ol bendenüñ göñli yanup bīṣabr olur ve girü döner ammā bunda murād ḥażret-i Resūlüñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ḥażret-i ʿĀyişenüñ rażıyallāhu ʿanhā kelimāt u muṣāḥabeti ile bu ʿālem ṭarafına rücūʿıdur" (M157b)

2.5. ŞİİR BİLGİSİ ÖĞRETİMİ

Şem'î dil ve edebiyat muallimliği vasfını şerh eserinin tümünde korumuştur. Aruz ve kâfiye yanında belâgata dâir husûsiyetlere yeri geldiğince dikkat çekmiş, Mesnevî'nin verdiği imkânlar dâhilinde, beyitleri şerh ederken şiirle ilgili görüşlerini de hissettirmiştir. Şem'î'nin bu konuda da hedefi talebelerini ve okuyucuyu eğitmektir.

2.5.1. Belâgat Unsurlarının Açıklanması

Şerh, esâsında filolojik bir faâliyet olduğu için, Şem'î şerh esnâsında şiir cümlelerinin dilin gramerine uygunluğu ile cümle unsurlarının cümle içinde "olan" ve "olması gereken" yerleri hakkında yeterince bilgi vermiştir. Bundan dolayı bu bölümde, belâgatta kelâmı gramer zemini açısından ele alan "ma'ânî" ile ilgili hususlara değinilmeyecek, Şem'î'nin "beyân" ve "bedî" unsurlarına dikkatleri ele alınacaktır.[379]

2.5.1.1. Beyân Unsurlarının Açıklanması

Belâgatın, kelâmda lafız-mânâ ilişkilerinin ele alındığı, mânâyı ifâde yollarının sistemleştirildiği bir alt bilim dalı olarak kabul edilen "beyân"ın en temel unsurları olan mecâz, istiâre, teşbîh ve kinâyenin Mesnevî'de kullanımı hakkında Şem'î yer yer açıklamalarda bulunmuştur:

"İn ḳadem Ḥaḳrā buved k'ūrā küşed

Çünki nefs-i emmārenüñ ḥāli bu vechiledür pes bu ḳadem Ḥaḳḳ taʿālāya maḫṣūṣdur ki nefs-i emmāreyi ḳatl ü helāk ide ve anuñ ḥaḳḳından gele

Ġayr-ı Ḥaḳ ḫod ki kemān-ı ū keşed

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinden ġayrı ḫod ol nefsüñ yayını kim çeker murād ziyāde ḳavī vü ġavī nefsi Ḫudāy taʿālādan ġayrı bir kimse zebūn eylemege ḳādir olmaz dimekdür Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretine kemān isnādı mecāzdur nite ki ḳadem isnādı mecāzdur ḳadem devlet ü ḳudret maʿnāsına istiʿmāl olınur ḳudret maʿnāsına olup maʿnā böyle olmaḳ hem laṭīfdür bu ḳudret ki murād ḳatl-i nefs ḥażret-i Ḥaḳḳa maḫṣūṣdur" (M108a)

örneğinde beyitteki mecâz,

"Ḥalḳa dergūş-ı meh-i zerger şevī

Ḳuyumcı maḥbūbuñ ḳulaġında ḥalḳa olursun

Tā bemāh u tā ṣüreyyā berşevī

tā māh u tā ṣüreyyā üzre olursun murād erbāb-ı ḥaḳīḳatdan olmaḳ sebebi ile ḥażret-i Ḫudānuñ maḳbūli olup ziyāde ʿālī-ḳadr olursun dimekdür mehden murād maḥbūbdur istiʿāre ṭarīḳı ile meh-i zer-gerden murād mürşid olmaḳ rūşendür ki zer-gerliginden murād mürīdler ḳāl ü ṣāf itmesi iʿtibārıladur gūşında ḥalḳa olmaḳdan murād mürīdüñ maḳbūl ü muḳarreb olmasıdur" (M217a)

---

[379] Bu bölümde belâgat terminolojisi için şu kaynaklardan istifâde edilmiştir: M. A. Yekta Saraç; Klasik Edebiyat Bilgisi (Belâgat), 5. Basım, 3F Yayınevi, İstanbul 2007; Atabey Kılıç; Aḥmed Hamdī Belāġat-ı Lisān-ı ʿOṯmānī (İnceleme-Metin-Dizin), Laçin Yayınları, Kayseri, 2007.

örneğinde ilk mısrâdaki istiâreye dikkat çekilmiş;

"Perde berdār u bürehne gū ki men

Perdeyi refʿ eyle ve ʿuryān u āşkārā söyle sırr-ı yārı zīrā ben [bürehne çıplaḳ maʿnāsınadur]

Mīneḫusbem bāşanem bāpīrehen

pīrehenile olan şanemile yatduġum vaḳtde pīrehenini çıḳaruram zīrā ittiṣāle mānīʿdür şanem mecāzen maḥbūb ve maḥbūbe maʿnāsına istiʿmāl olınur ḥāṣıl-ı maʿnā cān sırr-ı yārı mestūr ve kināyetle şerḥ u beyān olınmasına rıżā göstermedügin beyāndur [mīneḫusbem fīʿl-i nefy mütekellim-i vaḥdedür]" (M21b)

örneğinde ise mecâz-istiâre ilişkisi ile ikinci mısrâdaki istiâre (sanem-sevgili) gösterilmiştir.

"Şems-i can k'ū ḫāric āmed ezeşīr

Cān şemsi ki o felekden ḫāric geldi yaʿnī lāmekāndur

Ne'bvedeş derẕihn ü derḫāric naẓīr

ẕihnde ve ḫāricde anuñ naẓīri olmaz bu hem maʿnādur aña naẓīr olmaz [nebuvedeşde żamīr-i ġāyib şems-i cāna rāciʿdür] şems-i cāndan murād Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür ***teşbīh*** *ṭarīḳı ile eşīr-i felek maʿnāsınadur āftāb ziyāde rūşen ve anuñ eşīri ile ʿālem gülşen gibi olup temām cihāna nefʿi oldugıyiçün Bārī taʿālā ḥażretini aña* ***teşbīh*** *eyledi ve illā* ***şebīh*** *ü* ***naẓīr****den münezzehdür [naẓīreş taḳdīrindedür]"* (M19b)

örneğinde beyitteki teşbihler hakkında bilgi verilmiş,

"Çün zenī ezkār-ı bed şud rūy-zerd

Çünki bir zen nāmeşrūʿ işden yüzi şarı oldı yaʿnī andan zinā ẓāhir oldı [rūy-zerd ḫacāletden ***kināyet****dür]"* (M46b)

"Çün buḫʿānīş ū kuned ezser ḳadem

çünki ol ḳaṭreyi vücūda oḳuyasun ol ḳaṭre başdan ayaḳ eyler yaʿnī iẕā erādellāhu şey'en en yeḳūle lehu kun fe yekūn muḳteżāsınca ol ḳaṭre fevrī āşkārā vü hüveydā olur [kuned ezser ḳadem ziyāde sürʿatden ***kināyet****dür]"* (M150b)

"K'ū ziḤaḳ pīrest n'ezeyyām pīr

zīrā ol cevān Ḥaḳdan pīrdür yaʿnī ʿışḳ mektebinde ḥażret-i Ḫudādan terbiyet görüp ve inneke leʿalāḫuluḳin ʿaẓīmden behre-gīr olup teḫalleḳū biaḫlāḳillāhi ile ittisāf bulup mürşidlik mertebesine vāṣıl olmaġıla pīr olmışdur eyyāmdan pīr degüldür zīrā eyyāmdan hezārān hezārān pīr vardur ammā birisi pīr-i maʿnevī degüldür ... ḥażret-i

Mevlānānuñ bu beytinde kendüsine ***ta'rīż*** *vardur zīrā cevānlıḳ 'āleminde pīr ü kāmil olmışdur"*(M219a)
örneklerinde de kinâye ve onunla ilgili bir anlatım yolu olan ta'rîze dikkat çekilmiştir.

2.5.1.2. Bedî Unsurlarının Açıklanması

Şem'î, Mesnevî'de kelâmı anlam ve lafız yönlerinden süsleyen unsurlar hakkında da açıklamalar yapmıştır. Kelâmın anlamıyla ilgili sanatlardan

"Ḫāk berser kun ḥasedrā hem-çü mā
Bizcileyin ḥasedüñ başı üzre ḫāk ile hergiz ḥasede vücūd virme merdān-ı Ḥaḳdan murād evliyādur mādan murād ḥażret-i Mevlānā ve Şems ve Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīndür egerçi cemī'-i evliyāya şümūli vardur [māda ***īhām*** *vardur ki āb ma'nāsına daḫı gelür"*(M40b)
örneğinde îhâm-ı tenâsübe,

"Sūy-ı ḫışm āyend rūz-ı rüsteḫīz
ḳıyāmet güni ḫışm u ṣāḥibi cānibine gelürler [ḫışm bunda ṣāḥib ma'nāsınadur] cehāz esbāb u metā' ma'nāsınadur bunda ḳāfiye içün elif yāya tebdīl olınmaḳ lāzımdur rüsteḫīz ḳıyāmet günidür ki rūz-ı rüsteḫīzde ***tecrīd*** *vardur"*(M135b)
örneğinde tecrîde,

"İn zen ü merdī ki nefsest ü ḫıred
Bu bir zen ü merd ki murād nefs ü 'aḳldur ***leff ü neşr-i müretteb*** *ṭarīḳı üzre"*(M199a)

"Nī ġam u endīşe-yi sūd u ziyān
*Ne ziyān ġamı ve ne fāyide fikri [****leff ü neşr-i ġayr-ı müretteb*** *ṭarīḳıyıla ġam ziyāna ve endīşe sūda göredür]"*(M38a)
örneklerinde de mürettep ve gayr-ı mürettep leff ü neşre dikkat çekmiştir. Bunlarla beraber, kelâmın lafzı ile ilgili olarak

"Yek güher būdīm hemçün āftāb
Bīgirih būdīm ü ṣāfī hem-çü āb
güherile girih ***tecnīs-i müşevveş****dür"*(M56a)
örneğinde "güher-girih" kelimeleri arasındaki tecnîs-i müşevveş,

"Behr-i girye āmed Ādem berzemīn
Ḥażret-i Ādem yer üzre giryeden ötüri geldi [āmed lafẓınuñ dāli mīm üzre taḳdīm olınsa Ādem olur]"(M132a)
örneğinde "âmed-Âdem" arasında cinâs-ı kalb (kalb-i ba'z),

"Mürde püşīd ezbeḳā-yı ū ḳabā

mürde ol nefḥanuñ beḳā vü te'ṯīrinden ḳaftān geydi yaʿnī ḥayāt-ı ebedī buldı bunda cān mürde taḳdīrinde olmaḳ mümkindür ki maʿnā̱ aña göre olur ḳabānuñ başı yuḳaru ḳonsa beḳā olur beḳānuñ başı aşaġa ḳonsa ḳabā olur" (M155b)

örneğinde de "bekâ-kabâ" arasında cinâs-ı kalb (kalb-i küll) sanatları izah edilmiştir.

Şu örnekte de, edebî kültürün ortak malzemesini kullanmaya dayalı sanatlardan telmîhe işâret vardır:

"Gendüm-i aʿmāl-i çil sāle kucast

pes ḳırḳ yıl miḳdārı olan ʿamellerüñ buġdayı ḳandadur enbārda ḫod yoḳdur yaʿnī aʿmāldan ḥāṣıl olan nūr ḳalbüme gelüp irişür līkin vesvese-yi şeyṭān ve mekr-i nefs ve muḥibb-i mā-sivā̱dan ol nūr tedrīcile muḥavvā olur [gendüm ẕikri bunda ḥażret-i Ādem ḳıṣṣasına işāret ü ***telmīḥ****den ḫālī degüldür]"* (M37a)

2.5.2. Edebî Tenkit

Aşağıdaki örnekte olduğu gibi, Şem'î şerh esnâsında Mesnevî'nin sunduğu imkânlar dâhilinde şiir ve şâirle ilgili fikirlerini ifâde etmiştir:

"Ezbasīṭ-i murġzār efzun buved

murġzāruñ başīṭinden anuñ mestligi ziyāde olur mest olan şīr çünki sebzezār u lālezāra vara vara bi'ż-żarūre anuñ neşāṭ u mestligi evvelkiden ziyāde olur ḥāṣıl-ı maʿnā̱ budur ki çün ben esrār u maʿānī murġzārında sırr-ı tevḥīd ü fenā beyānına şürūʿ idem benüm ʿışḳ u şevḳum ḥadden ziyāde guftāra mecāl ü ḳudret ḳomaz ve maʿlūmdur ki aṣḥāb-ı şevḳ u erbāb-ı ẕevḳe çünki ebvāb-ı maʿānī küşāde ola şiʿr ü manẓūmda riʿāyet-i ḳāfiye fikri ve inşā vü menṣūrda fiḳra vü secʿ getürmek endīşesi maḳālde olan leẕẕete māniʿ ve ceẕbe vü ḥāli dāfiʿdür bu sebebden ḥażret-i Mevlānā buyurur

Ḳāfiye endīşem ü dil-dār-ı men

Ben şiʿrde ḳāfiye fikr eylerem ve benüm dil-dārum ki murād Ḥaḳḳ taʿālā̱ ḥażretidür ki ʿāşıḳ kendüden ġayrı bir ḳaydile muḳayyed olduġın istemez

Gūyedem mendīş cüz dīdār-ı men

baña vir benüm dīdārumdan ġayrı fikr eyleme [gūyedem bunda gūyed merā taḳdīrindedür] mendīş aṣlında meyendīşdür ki vezn içün yā-yı ūlā̱ sāḳıṭ olmışdur

Ḫoş nişīn ey ḳāfiye-endīş-i men

Ey benüm ḳāfiye fikr idici ʿāşıḳum ḫoş ve āsūde otur

Ḳāfiye-y devlet tuyī derpīş-i men

benüm ḳatumda devlet ḳāfiyesi sensin ġayr ḳāfiye vü şiʿre iḥtiyāc yoḳdur bu sözden murād muṭlaḳā şāʿiri meẕemmet ve şiʿri ẕemm degüldür zīrā egerçi ḥażret-i Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde buyurmışdur veʾş-şuʿarāʾu yettebiʿuhumuʾl-ġāvūn[380] *ve andan ṣoñra buyurmışdur illeʾlleẕīne āmenū ve ʿamiluʾṣ-ṣāliḥāti ve Şeyḫ Niẓāmī ḥażretleri Maḫzen-i Esrār nām kitābında buyurmışdur beyt*

Ezkerāmāt-ı bülend-i evliyā

Evvelā şiʿrest āḫır kīmiyā[381]*"* (M138b)

2.6. GENEL KÜLTÜR EĞİTİMİ

Şem'î dil ve edebiyat eğitimi yanında yeri geldikçe talebelere genel kültüre dâir açıklamalar yapmıştır. Şerh esnasında, gerek görülen bazı kavramlar açıklanmış, kelime ve kavramlar arasındaki farklara değinilmiş, târihî şahsiyetler ve ekoller hakkında bilgi verilmiş, yer isimleri konusunda açıklamalarda bulunulmuştur.

2.6.1. Kavramlar ve Kavramlar Arasındaki Farklar Hakkında Bilgi Verilmesi

Genellikle meşrûh eserin konusu dâhilinde, yer yer tasavvufla ilgili açıklamalar yapılmış, tasavvufî kültür dairesindeki bazı kavramlar izah edilmiştir:

*"**taṣavvuf** aʿmāl-i ṣāliḥadan daḳīḳa terk itmeyüp vücūd-ı mā-sivāyı nefydür Muḥyiʾd-dīn-i ʿArabī ḥażretleri ki vaḥdet-i vücūda ḳāyildür murādı vücūd-ı Vācibüʾl-vücūddur zīrā muḥaḳḳıḳīn ḳatında vücūddan murād şol vücūddur ki aña fenā ṭārī vü ʿārıż olmaya vücūd-ı mümkināta fenā ṭārī oldugından ġayrı el-ān fānī vü hāliklerdür"*(M50b)

örneğinde tasavvuf hakkında bilgi verilmiş,

"Ṣūfī ibnüʾl-vaḳt bāşed ey refīḳ

*Ṣūfī ibnüʾl-vaḳtdür ey refīḳ ḥāle nāẓırdur istiḳbāle mültefit degüldür [**ibnüʾl-vaḳt** şol kimsedür ki vaḳtini żāyiʿ eylemez **ebuʾl-vaḳt** şol kimsedür ki ṭāʿat u ʿibādete ve ʿışḳ u maḥabbete iştiġāl üzre olup hergiz vaḳtiyile müteḳayyid degüldür]"*(M21b)

örneğinde de ibnü'l-vakt ve ebu'l-vakt kavramları açıklanmıştır.

---

[380] "Şâirler(e gelince), onlara da sapıklar uyarlar." Şu'arâ/224.

[381] "Evliyânın en yüksek kerâmetlerinden ilki şiir, diğeri de kimyâ ilmidir."

*"**ʿalem** şol nesnedür ki peder ü māderi ḳor **künyet** şoldur ki evveli ebile ve ummile ve ibnile ve bintile ola Ebu'l-Ḥasan ve Ummu Gulṯūm ve İbni Laṭīf ve binti fulān bu iki nesneden ġayrıya **laḳab** dirler"*(M33b)
örneğinde ise alem-künye-lakap kavramları mukâyese edilmiştir.

2.6.2. Kelimeler Arasındaki Farklar

Tercüme ve şerh esnâsında, bazen kelimelerle ilgili detaylı bilgiler verilmiş, kelimeler arasındaki farklara değinilmiştir.

2.6.2.1. Müterâdif (Eşanlamlı) Kelimelerin Nüanslarına İşâret

*"**ʿandelīb** bülbülden büyücek laṭīf nevālu bir ḳuşdur"*(M179b)
örneğinde andelîbin bülbülden farkı üzerinde durulmuş,

"An şerāb-ı Ḥaḳ ḫıtāmeş misk-i nāb
Ol şerāb-ı Ḥaḳḳ ki ehl-i cennete vaʿde olınmışdur anuñ ḫitāmı miskdür ḳavluhu Taʿālā yusḳavne minraḥīḳin maḫtūmin ḫıtāmuhu misk bunda şerāb-ı Ḥaḳdan murād raḥīḳdür ki cennet şerābı maʿnāsınadur misk lafẓ-ı ʿArabīdür müşg Fārsīdür [nāb bunda ṣāfī maʿnāsınadur]

Bāderā ḫatmeş buved gend ü ʿaẕāb
ümmü'l-ḫabāyiṯ olan şerābuñ ḫatm ü ẕātı murdār rāyiḥadur ve ʿaẕābdur ki ḫumārīdür [gend kāf-ı Fārsīnüñ fetḥasıyıla yaramaz rāyiḥa maʿnāsınadur] raḥīḳ cennet şerābıdur ki ṣāfī ẕevḳ u ṣafādur ki her bir ḳaṭresi dünyādan eyüdür bādeden murād ümmü'l-ḫabāyiṯ olan şerābdur ki ṣāḥib-diller ḳatında ṣāfī derd ü belā vü ʿaẕābdur zīrā nice fesāda bādīdür ve hem biḥasebi'ş-şerʿ ḥarām u necisdür her kim nūş eylerse añā ḥadd lāzımdur"(M33b)
örneğinde de "bâde" ile "rahîk" arasındaki anlam nüansına temas edilmiş, açıklama âyet istişhâdı ile desteklenmiştir.

2.6.2.2. Eş Yazılımlı Farklı Harekeli Kelimelerin Farklarına İşâret

Mesnevî kelimelerinin doğru okunması ve yorumlanması için, aralarında sadece hareke farkı olan eşyazılımlı kelimeler arasındaki farklar hakkında yeri geldikçe gerekli açıklamalar yapılmıştır:

*"**murġzār** ḳuşı çoḳ olan yir ki çemenzārdan kināyetdür **merġzār** mīmüñ fetḥiyile çemenzār maʿnāsınadur"* (M38b)

*"kişiden her ne ḳadar ḫayrāt u ḥasenāt ẓāhir olursa anı kendüsinden bilmeye belki cemīʿisini Ḫudānuñ luṭfından müşāhede idüp kendüsini hemān maẓhar mülāḥaẓa ide bu mertebede olana **muḫliṣ** dirler ki kesr-i lāmile ve cemīʿ ʿamel-i ṣāliḥini eger Ḫudādan görüp kendüsini maʿdūm meṣābesinde ḳoyup maẓharlıḳ iʿtibārı daḫı olmaya bu mertebede olana **muḫlaṣ** dirler ki fetḥ-i lāmiledür bunuñ ḳadr ü ʿuluvv-i şānı evvelkiden ziyādedür"* (M50b)

"Gāh bang-i zīrrā ḳıble kunī

Gāhī yaʿnī ḳable't-tevbe zemān-ı fısḳda zīrüñ bāngini ḳıble eylersün ki rūz u şeb aña muḳayyedsin [zīr alt ve ince ḳıl]

Gāh girye-y zārrā ḳuble zenī

*gāhī yaʿnī baʿde't-tevbe bisyār giryeyi öpersün yaʿnī anı maḥbūb idinürsün andan cüdā olmazsun pes ẓāhirdür ki bu ḫuṣūṣlarda hem Ḫudādan ġāfil olup evḳātuñı żāyiʿ eylersün mıṣrāʿ-ı evvelde **ḳıble**dür ḳāfuñ kesriyile ki ẓāhirdür mıṣrāʿ-ı ṣānīde **ḳuble**dür ḳāfuñ żammesiyile ki öpmek maʿnāsınadur [zenī fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur]"* (M173b-174a)

2.6.3. Tarihî Şahsiyetler ve Ekoller Hakkında Bilgi

2.6.3.1. Şahıslar

Peygamberler tarihi, Asr-ı Saâdet ve medeniyet tarihinden Mesnevî'ye girmiş şahıslar bazen kısaca bazen de detaylı bilgiler verilip, yorumlar yapılmıştır. Şem'î şahıslar hakkında bilgi verirken, bazen şahıslara Mesnevî'de hangi amaçla yer verildiklerini de izah eder:

"Ey tu Eflāṭūn u Cālīnūs-ı mā

*ey ʿışḳ-ı İlāhī sen bizüm **Eflāṭūn** u **Cālīnūs**umuzsın nite ki bu iki ṭabīb-i ḥāẕıḳ cemīʿ-i emrāż-ı cismāniyyeyi izāle itmekde ḥāẕıḳlardur ʿışḳ-ı İlāhī daḫı ḫıṣāl-i nefsāniyye vü aḫlāḳ-ı reddiyyeyi münʿadim itmekde ḳavīdür eṭıbbādan bu iki ṭabībi getürdi ḥaẕāḳat u*

mahāretile ziyāde şöhretleri oldugıyiçün [ey ʿışḳ tū Eflāṭūn u Cālīnūs-ı māyī taḳdīrindedür yaʿnī yā-yı ḥıṭāb muḳadderdür]" (M11a)
örneğinde Eflâtun (Platon) ve Câlînûs (Galen) hakkında kısa bir bilgi verilirken, onların tıbbî konulardaki hazâkatları dolayısıyla beyte alındığı iddiâ edilmiş,

"Faḫr-ı din ḫᵛāhed ki gūyendeş laḳab
ister ki anuñ laḳabını Faḫru'd-dīn diyeler bu hem maʿnādur ister ki aña laḳab Faḫru'd-dīn diyeler ki maḳṣūd ***Faḫru'd-dīn-i Rāzī****dür ki Tefsīr-i Kebīr ṣāḥibidür egerçi ehl-i zemānuñ muḳtedāsı idi līkin aḥvāl-i ṭarīḳat ve esrār-ı ḥaḳīḳatdan bībehre idi bu sebebden kemāl-i ḥasedinden ḥażret-i Mevlānānuñ ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz pederi Sulṭānu'l-ʿulemā ḥażretini ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz Ḫᵛārizm pād-şāhına ġamz eyledi lācerem Sulṭānu'l-ʿulemā ḥażretinüñ Belḫ şehrinden celā-yı vaṭan eylemesine sebeb oldı egerçi ʿilm-i ẓāhirde kemāl-i ḳudreti var idi līkin Sulṭānu'l-ʿulemā ḥażretine nisbet mübtedī meşābesinde idi zīrā Sulṭān ḥażreti ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz Besmele-yi şerīfī yedi ay tefsīr eyledi ve henüz anuñ tefsīrinden ferāġat eylemedin bir mānīʿ-i ḳavī ẓāhir oldı ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz Faḫr-ı Rāzīnüñ esrār u maʿārif-i İlāhiyyeden bībehre idügini bu beytile işʿār eyler beyt*

Enderin rāh ezḫıred reh-bin budī
Faḫr-ı Rāzī rāz-dān-ı din budī" (M104b)

örneğinde de Fahreddîn-i Râzî hakkında bilgiler verilmiş, Mevlânâ'nın babası Bahâeddin Veled'le problemleri ve Mevlânâ'nın Fahreddîn-i Râzî ile ilgili yorumu üzerinde durulmuştur.

2.6.3.2. Ekoller Hakkında

Yeri geldiğinde, medeniyet tarihinde yer alan felsefî ekoller hakkında da açıklamalar yapılmıştır:

"Derḫayālāteş çü Sōfesṭā'iyem
Ol Ḫudānuñ ḫayālātından Sōfesṭā'ī gibiyem [ḫayālāteşde żamīr-i ġāyib esbāba rāciʿ olmaḳ iḥtimaldür] ***Sōfesṭā'iyye*** *ehl-i ḥikmetden bir ṭāyifedür ki ḥaḳāyıḳ-ı eşyāya inkār idüp ḫayālāt dirler ve ol ṭāyifenüñ iʿtiḳādı budur ki her nesneye nice iʿtiḳād eyler iseñ öyledür dirler meselā ʿaraża cevher iʿtiḳād eyleseñ cevherdür ve ger cevhere ʿaraż iʿtiḳād eyleseñ ʿarażdur ve ger bir nesneye ḳadīm iʿtıḳād eyleseñ ḳadīmdür ve ger ḥādis iʿtiḳād eyleseñ ḥādisdür bu ṭāyifeye ʿinādiyye dirler sōf ʿilm ü ḥikmet maʿnāsınadur esṭā*

müzaḫraf u bāṭıl maʿnāsınadur nite ki feylesōf muḥibb-i ḥikmet maʿnāsınadur feyl ki aṣlı feylādur muḥibb maʿnāsınadur sōf ʿilm ü ḥikmet maʿnāsına ṣoñra elif ḥaẕf olınup feylesōf oldı ki ʿāḳil maʿnāsına istiʿmāl olınur" (M47a-b)

örneğinde Mesnevî beytinde geçen "Sofestâî" ekolünden bahsedilmiş,

"Ġayr-ı nuṭḳ u ġayr-ı īmā vü sicil

Zīrā nuṭḳsuz ve īmā vü işāret ve sicill ü kitābetsiz [īmā işāret maʿnāsınadur]

Ṣad-hezāran terceman ḫīzed zidil

ḳalbden ṣad-hezārān tercemān u muṣāḥabet ḳalḳar yaʿnī ẓāhir ü peydā olur pes ol kimseler ki āgāh ve derūn ṣāḥibleridür nuṭḳ-ı zebānsız ve dest ü ebrū ile işāretsiz ve kitāb u kitābetsiz muṣāḥabet ü muḳāveleye ḳādirlerdür enbiyā vü evliyāʾullāh ki ḳīl ü ḳālsiz esrār-ı ḳulūb ve aḥvāl-i derūna muṭṭaliʿ ü vāḳıflardur Eflāṭūn-ı ḥakīm ki meşhūr-ı āfāḳdur anuñ şākirdi var idi biri ***Meşşāʾiyyūn*** *idi ki bir cānibe gitmek lāzım gelse anlar Eflāṭūn-ı ḥakīmüñ öñine düşüp giderlerdi ve biri* ***İşrāḳiyyūn*** *idi ki ders vaḳtinde Eflāṭūn-ı ḥakīmüñ hemān ḥużūrında oturup nuṭḳ u īmāsız ve remz ü işāretsiz derslerini oḳurlardı mā-beynlerinde āşkāre suʾāl ü cevāb vāḳıʿ olmazdı enbiyā vü evliyā ḫod nice mertebe anlardan aʿlā vü evlādur zīrā enbiyā vü evliyā henüz ḳalbe ḫuṭūr eylememiş esrāra muṭṭaliʿlerdür"* (M91b)

örneğinde de Mesnevî beytindeki anlamdan hareketle "Meşşâiyyûn" ve "İşrâkiyyûn"a telmihte bulunulduğu düşüncesiyle bu iki felsefî ekol hakkında bilgi verilmiştir.

2.6.3.3. Lâkaplar Hakkında

Şem'î aşağıdaki örnekte Hazret-i Peygamberin Hazret-i Ayşe'ye "Hümeyrâ" lâkabını veriş sebebi hakkında bilgi vermiş, sonra da Mesnevî'de ilgili yerdeki mısrâdan hareketle "hümeyrâ" kelimesi ile ilgili filolojik açıklama yapmıştır:

"Kellimīnī yā Ḥumeyrā kellimī

līkin daʿveti temām itmedin gāhī ʿālem-i istiġrāḳda rūḥ-ı şerīfi cism-i laṭīfinden müfāreḳat itmek ḫavfi vaḳtinde Server-i Kāyināt ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt ve ekmelü't-taḥiyyāt ḥażret-i ʿĀyişeye ḫıṭāb idüp dirdi söyle baña yā Ḥumeyrā söyle ʿavret dünyādandur pes bu iʿtibārıla ʿālem-i istiġrāḳdan bu ʿāleme gelürdi ***Ḥumeyrā*** *ḥażret-i ʿĀyişenüñ laḳabıdur ki ḥażret-i Resūl ḳomışdur aḥmer ḳızıl beñizlü erdür ḥamrā ḳızıl beñizlü ʿavretdür ...*

Nām-ı teʾnīṣeş nehend in Tāziyān

bu ʿArablar cānuñ nāmını teʾnīṣ ḳorlar zīrā lisān-ı ʿArabīde rūḥ müʾenneṣ-i semāʿīdür [Tāziyān cemʿ-i Tāzīdür ʿArab maʿnāsınadur] Sürūrī Efendi raḥmetullāhi ʿaleyh egerçi meẕkūr olan maʿnāyı iḫtiyār eylemiş lākin maʿnā böyle olmaḳ rūşendür bu ḥumeyr o cān teʾnīṣ-i lafẓīdür ḥaḳīḳatda teʾnīṣ degüldür zīrā lisān-ı ʿArabīde ḥumeyr müʾenneṣ-i ḥaḳīḳīdür ve rūḥ müʾenneṣ-i semāʿīdür zīrā ḥaḳīḳatda rūḥda teʾnīṣlik yoḳdur teʾnīṣligi hemān biḥasebiʾl-lafẓ veʾl-istiʿmāldür ḥażret-i Mevlānānuñ murādı budur ki ḥażret-i ʿĀyişeye teʾnīṣlik żarar itmez nite ki rūḥa teʾnīṣligüñ żararı yoḳdur nite ki ḥażret-i Mevlānā kendüsi beyān eyler" (M157b)

2.6.4. Yer Adları ile İlgili Açıklamalar

Eserde geçen yer adları da kısaca açıklanmıştır:

*"**Belḫ** bir şehrüñ ismidür"* (M4b)

*"**Ġātfer** Semerḳandda bir maḥallenüñ ismidür"* (M23b)

*"**Bābil** bir şehrüñ ismidür"* (M242b)

Şu örnekte ise, şehir adları ile o şehirden olan insanlar arasındaki nisbete dikkat çekilmiştir:

"Her dü bāhem Mervezī vü Rāziend

*ikisi bile Mervezīler ve Rāzīlerdür Mervezī Merve mensūb maʿnāsınadur ḫılāf-ı ḳıyās **Merv** bir şehrüñ ismidür Rāzī Rey şehrine mensūb maʿnāsınadur **Rey** ism-i şehrdür"* (M31a)

2.6.5. Âdetler ve Sosyal Hayat Hakkında Bilgi

Şerh eserlerinin en önemli özelliklerinden biri de, eski sosyal hayat ve toplum âdetleri hakkında bilgi vermeleridir. Şerhler, Dîvân şiirini şerh etmeye yönelik çalışmalarda, dönemin sosyal hayatıyla ilgili telmihlerin tespitinde, mazmunların çözümünde çok zengin malzeme ihtivâ etmektedir. Şem'î de yeri geldiğinde kelimelerin ve anlam dünyasının izahında bu malzemeyi değerlendirmiştir. Aşağıdaki örneklerde, "öğrenciye koyun başı yolma cezâsı verilmesi", "güvercinle haberleşme sağlama yöntemi", "canbazların ağaçtan ayak kullanması" ve "iz kaybettirmek için atlara nallarının ters çakılması" âdetleri anlatılmıştır:

"Pāy-māçān ezberāy-ı ʿuẕr reft

ʿöẕr içün ayaġını dolaşdırıcı ve apul apul gitdi yaʿnī kendüsinden ṣādır olan ḫaṭā vü ʿıṣyānuñ iʿtiẕārı içün ziyāde sürʿat eyledi pāy-māçān ayaḳ dolaşdırıcı ve apul apul maʿnāsınadur ʿAcemde oġlancıḳlar ders ü sebaḳınuñ başını bilmeseler ustādları anları yolmaḳ içün ḳoyun başını iledürler ol başa ***kelle-māçān*** *dirler ammā bu maʿnā bu maḥalle münāsib degüldür"*(M132a)

"Çün kebūterhā-yı peyk ezşehrhā

Peyk kebūterler gibi ki şehrlerden

Sūy-ı şehr-i ḫᵛīş āred behrhā

kendü şehri cānibine ḫaberler ve naṣībler getürür zübde-yi kelām budur ki ***ʿādet-i nās****dur ki bir ırak şehrden bir şehre* ***ḫaber getürmek*** *isteseler o şehrden birḳaç* ***kebūter*** *alup ol şehre iledürler līkin tek alup giderler çiftini anda ḳorlar o şehre varduḳda tekrār bu cānibe ḫaber göndermek isteseler bir kāġıd pāresine yazup kebūterüñ ḳanadı altına bend idüp kebūteri oradan uçururlar ʿināyet-i İlāhī ile bu cānibe fevrī irişüp ḫaber ne idügi maʿlūm olur hem-çünān pīşeler ve endīşeler ziyāde sürʿatile evvel ḳarār itdükleri yire gelür"*(M135b)

"Pāy-ı istidlāliyan çūpin buved

İstidlālīlerüñ ayaġı çūpīndür [istidlāliyān cemʿ-i istidlālīdür]

Pāy-ı çūpin saḫt bītemkin buved

aġaç ayaḳ ziyāde ḳudretsiz ve ṣebātsızdur ... ***pāy-ı çūpīn aġaç ayaḳ****dur cān-bāzlaruñ gibi ki oyun vaḳtinde kendülerine baġlarlar"*(M168a)

"Naʿlhā-yı bāz-gūnest ey selīm

Ey sāde-dil bu ḫuṣūṣ ki murād beyt-i sābıḳuñ mażmūnıdur ***münʿakis naʿl****lerdür nite ki iz azdırmaḳ içün ata naʿli ters ḳaḳarlar enbiyā vü evliyānuñ daḫı daʿveti bu üslūb üzredür [bāz-gūne münʿakis Türkī ters maʿnāsınadur]"*(M191a)

2.7. ŞERHİN KAYNAKLARI

Şârih şerh esnâsında iki amaç için alıntı yapar: Konunun daha etkili bir şekilde anlatılması ve açıklanması, metindeki kelimelerin daha doğru anlamlandırılması.

2.7.1. Konuyu Açıklayıcı Atıfta Bulunma

Şem'î anlatımı güçlendirmek için Kur'ân'dan, hadîslerden, İslâm târihinden, evliyâ menkıbelerinden ve mutasavvıf şâirlerden alıntılar yapmıştır:

2.7.1.1. Âyet Alıntıları

İçinde âyet parçası bulunan mısrâ/beyitlerin şerhinde âyetin tamamının verilmesi:

"Guft ū z'an sūy ve'stagġşev ṣiyāb

ḥażret-i Nūḥ ʿaleyhi's-selām ümmetine eytdi ṣevāb ol cānibdendür ... nite ki bu āyet-i kerīme bu maʿnāyı beyān eyler ki sūre-yi Nūḥdadur ve innī kullemā daʿavtuhum litaġfira lehum ceʿalū aṣābiʿahum fīāẕānihim ve'stagġşev ṣiyābehum" (M110a)

Âyet meâli ihtivâ eden mısrâ/beyitlerin şerhinde âyetin tamamının verilmesi:

"Her kucā rū kerd vechullāh būd

lācerem her ḳanda ki teveccüh eyledi vechullāh idi yaʿnī her ḳangı cānibe teveccüh idüp her neye naẓar eylediyise anda vechullāh sırrını müşāhede eyledi eyne mā tuvellū fe ṣemme vechullāh ḥasebince egerçi cemīʿ-i mevcūdāt ẕāt-ı Ḫudānuñ mecālī vü meẓāhiridür lākin enbiyā vü evliyāya nisbet cemīʿ-i ẕerrāt-ı kāyināt furādā furādā bir mir'āt-ı ṣāfīdür ki ẕāt-ı pākün sırrını anlaruñ cemīʿsinde müşāhede eylersün" (M109b)

2.7.1.2. Hadîs / Hadîs-i Kudsî Alıntıları

Bazen, bir kaç beytin ortak mazmûnu olan hadîs veya hadîs-i kudsîler beyitlerin tercüme ve şerhlerinin sonunda verilmiştir:

"Guft Nūḥ ey ser-keşan men men neyem

Nūḥ peyġam-ber ʿaleyhi's-selām kāfirlere eytdi ey emr-i İlāhīden baş çekiciler ve iʿrāż idiciler ben ben degülem yaʿnī beni kendüñüz gibi ẓann eylemeñüz zīrā ben evṣāf-ı beşeriyyetden ʿārī vü pāk olmışam

Men zican mürdem becānan mīzeyem

ben cāndan oldum cānānıla diri oluram cānāndan murād Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür bu beytden murād ne idügi bu beytlerden ẓāhirdür [mīzeyem fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür].

Çün bümürdem ezḥavās-ı Bü'l-beşer

Çünki Bü'l-beşerüñ ḥavāsından öldüm yaʿnī ādemīlik ḫūyları benden gitdi

Ḥaḳ merā şud semʿ ü idrāk ü baṣar

Ḥaḳḳ taʿālā benüm semʿ ü idrāk ü baṣarum oldı.

Çün ki men men nīstem in dem zihust

Çünki ben ben degülem pes ḥaḳīḳatda bu nefes Ḫudādandur [dem bunda nefes maʿnāsınadur] yaʿnī nefesüm nefes-i Raḥmānīdür bu beytlerüñ mażmūnı bu ḥadīs̱-i Ḳudsīnüñ mażmūnıdur kuntu lehu semʿan ve baṣaran ve yeden ve lisānen[382] (M229b)

2.7.1.3. Peygamberler Târihi ve İslâm Târihinden Alıntılar

Konuyla ilgili olduğunda peygamberler târihinden ve İslâm târihinden destekleyici örnekler verilmiştir:

"Peşşeyī Nemrūdrā bānīm-per

Bir peşşe yarım ḳanadı ile yaʿnī ziyāde żaʿīf iken Nemrūduñ [peşşeʾī sivri siñek aña lāḥiḳ olan hemze vaḥdet içündür]

Mīşikāfed bīmuḥābā derz-i ser

meyl ü teraḥḥumsız başınuñ yivini yerer yaʿnī helāk eyler ḥāṣıl-ı maʿnā ḥażret-i Mūsā ʿināyet-i İlāhī ile Firʿavnı bu ḳadar vāfir ʿasker ile Nīle ġarḳ eyledi ve ḥażret-i İbrāhīm ʿaleyhiʾs-selām zemānında Nemrūd-ı laʿīn tañrılıḳ daʿvāsın idüp Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ile muḳābeleye ḳaṣd eyledi sivri siñegüñ ʿaskeri temāmet ʿaskerini helāk itdükden ṣoñra kendüsi ḳaçup serāyına dāḫil oldı baʿde zemān-ı ḳarīb bir ḳanadı ṣınmış bir sivri siñek burnına girüp dimāġına gitdi dört yüz yıl ol sivri siñek anuñ dimāġında ḳarār eyledi bir gün inṣāfa gelüp Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretine teveccüh eylemedi ʿāḳıbet anuñ sebebi ile helāk oldı nite ki Manṭıḳuʾṭ-Ṭayrda buña münāsib bir beyt vāḳıʿ olmışdur. Beyt

Nīm peşşe berser-i düşmen gümaşt

Derser-i ū çār ṣad sāleş bidaşt" (M90a)

örneğinde Nemrud'un başına gelenler peygamberler tarihinden alınmış, konu ayrıca Attâr'ın bir beyti ile desteklenmiştir.

"Bud zigüstāḫī küsūf-ı āftāb

---

[382] "Onun kulağı ve gözü ve eli ve dili olurum." Bu hadîsin tam metni şu şekildedir:
Men ʿādā lī veliyyen feḳad āẕentehu biʾl-ḥarbi ve mā teḳarrebe ileyye ʿabdī bişeyʾin eḥabbe ileyye mimmā ifterażat ʿaleyhi ve mā yezālu ʿabdī yeteḳarrebe ileyye biʾn-nevāfili ḥattā uḥibbehu fe iẕā aḥbebtuhu kuntu semʿahu'lleẕī yesmeʿu bihi ve başarahu'lleẕī yubṣıru bihi ve yedehu'lletī yebṭışu bihā ve riclehu'lletī yemşī bihā (Kim benim velîʾme düşmanlık ederse, ben de ona harb îlân ederim. Kulum bana öyle bir şey ile yaklaşmaya çalışır ki, o, farz kıldığım şeylerle yaklaşmasından, bence, daha sevimlidir. Kulum bana, devamlı olarak nâfilelerle yaklaşmaya gayret eder. Tâ ki, ben onu severim. Sevince de, artık ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli ve yürüdüğü ayağı olurum.) (Buhârî, *Sahîh*, VII/190.) Bkz. Ali Yardım, *age*, s. 106-107.

Āftābuñ küsūfı güstāḫlıġından oldı sebebi budur ki ḥażret-i ʿÖmer rażıyallāhu ʿanh Medīne-yi Münevverede devesini kendüsi baġlarken āftāb aña ziyāde teʾṯīr idüp elem virdüginden ötüri bīḥużūr oldı hemān dem āftāba küsūf vāḳıʿ oldı bud fiʿl-i māżīdür ki aṣlı būd idi ki vāvı ḥaẕf olındı [güstāḫīde yā maṣdar içündür] küsūf güneşüñ ve ḫusūf ayuñ ṭutılmasına dirler ḥażret-i Mevlānā küsūf-ı āftābile edebsizlik ḥadden ziyāde ḳabīḥ ü nāmaḳbūl idügini beyān eyler ki kemāl-i şeʾāmetinden dördünci ḳat felekde olana bile sirāyet eyledi"(M16b)

örneğinde de Asr-ı Saâdet'ten Hz. Ömer'le ilgili bir anekdot alıntısı yapılmıştır.

2.7.1.4. Evliyâ Menâkıbından Alıntılar

Bazı durumlarda evliyâ menkıbelerinden ve tezkirelerinden büyük velîlerin sözleri alıntılanarak anlatım desteklenmiştir:

"Bāyezīd-i Bisṭāmī ḥażretlerinüñ kelām-ı şerīfindendür leyse fīcubbetī sivallāhi leyse fīḳalbī sivā maḥabbetillāhi"(M55b)

"ḥażret-i Şiblī ḳuddise sırruhu münācātında bu kelimātdan ġayrı bir nesne dimezdi Allāhumme'ḥşurnī aʿmā fe inneke ecellu ve aʿẓamu ʿindī mine'n-nezāke ʿaynī"(M55b)

"ʿAbdullāh-ı Enṣārī ḥażretleri buyurmışdur tecellī-yi Ḥaḳḳ nāgāh āyed ammā berdil-i āgāh āyed Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ tecellīsi nāgāh gelür ammā āgāh göñül üzre gelür eger ḫāṭıruña gelürse ki herkesde göñül vardur pes bu ḥālāt ne sebebden anlarda tecellī eylemez belī herkesde vardur ammā jeng-i şehvetile tīredür ol sebebden bir nesne ẓāhir olmaz"(M250b)

Bazen de "hikâyet" başlığı altında meşhûr velîlerle ilgili hikâye/anekdotlara yer verilmiştir:

"Ḥikāyet

Bir Gīlānlu ʿavret bir gün püserini ʿAbdü'l-ḳādir Gīlānī ḥażretinüñ ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz ḥużūr-ı şerīfine getürdi ve didi ki bunı mürīdlige ḳabūl eyle ki bu püserüñ saña küllī raġbet ü maḥabbeti vardur ʿAbdü'l-ḳādir Gīlānī ḥażreti ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz ol püseri ḳabūl idüp aña riyāżet ü mücāhede buyurdı ittifāḳen ol püserüñ māderi bir zemāndan ṣoñra püserini görmege geldi gördi ki püseri lāġar u żaʿīf olup yüzinüñ reng ü leṭāfeti gitmiş ve yanında bir pāre arpa etmegi vardur pes oradan şeyḫ ḥażretinüñ ḥużūr-ı şerīfine geldi gördi ki eṭrāfında ṭavuḳ kemükleri yatur bildi ki şeyḫ ṭavuḳ yimişdür ol püserüñ māderi şeyḫ ḥażretine eytdi sen ṭavuḳ yirsün benüm püserüm

arpa etmegini yir şeyḫ ḥażreti çünki ol ʿavretden bu sözleri işitdi ḫande idüp fi'l-ḥāl mübārek elini ol kemüklerüñ üzerine ḳoyup didi diri ol ḥażret-i Ḥaḳḳuñ iẕn-i şerīfiyile ki yuḥyi'l-ʿiẓāme ve hiye ramīm anuñ ṣıfat-ı ḫāṣṣıdur pes ol kemükler Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ emr-i şerīfi ile bir yire gelüp tā evvelki gibi diri oldı pes şeyḫ ḥażreti ol ʿavrete eytdi çünki senüñ püserüñ bu mertebeye vuṣūl bula göñli her ne isterse yisün zīrā ol vaḳt her ne yirse żarar u ziyān irişmez"(M129a)

2.7.1.5. Tasavvufî-Edebî Eserlerden Alıntılar

Şem'î bilhassa klâsik Fars tasavvuf edebiyatına vukûfiyeti olan ve bu edebiyatın şâheserlerine de şerh yazmış bir şârihtir. Şerh-i Mesnevî'de de yeri geldiğinde ve ihtiyaç duyulduğunda çok rahat bir şekilde İranlı mutasavvıf şâirlerin şiirlerinden alıntılar yapmıştır:

"Manṭıḳu'ṭ-Ṭayr nām kitābda mesṭūrdur ki evliyā'ullāhdan bir kimse eytmişdür cihān içinde olan kāfirlerüñ cemīʿisi īmān u İslām ḳabūl itmek mümkindür līkin bu ẓālim nefs bir nefes inṣāfa gelmek muḥāldür īmāna gelmek ḳandan"(M62b)

"Būstān nām kitābda vāḳıʿ olmışdur ki ḥażret-i Şeyḫ Şihābü'd-dīn-i Sühreverdī ḥażretlerinden ḳaddesellāhu rūḥahu işitdüm rivāyet eyler"(M9b)

"Keşfü'l-Esrārda beyān olınmışdur ki bu ḥāl ehl-i ṭarīḳatuñ işinüñ nümūdārıdur ẓāhirde gūyiyā kendüleriyile muḳayyedlerdür ve ḥaḳīḳatda cemīʿ-i ḫuṣūṣda fāriġlar ve bīḳaydlardur"(M233b)

Eserde Fars şiirinden yüzlerce alıntı yapılmıştır. Bunlar "mısrâ", "beyit", "mesnevî", "rubâ'î" ve "kıt'a" başlıkları altında yer almaktadır. Şiirlerin bir kısmı verilen anlamı ve anlatımı güçlendirme gâyesindedir:

"Guft ġużżū ʿanhevā ebṣārekum

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti mü'min bendelerine çeşmlerüñüzi hevā vü mā-sivādan yumuñuz didi nite ki bu āyet-i kerīmeden rūşendür ḳul li'l-mu'minīne yeġużżū minebṣārihim ve yaḥfeẓū furūcehum ẕālike ezkā lehum v'allāhu Ḫabīrun bimā yaṣnaʿūn[383] *ḥażret-i Şiblī eytmiş ki ẓāhir çeşmi ḥarāmlardan ve çeşm-i dili mā-sivādan setr eylemek lāzımdur tā ki nefs-i emmāreyi ıṣlāḥ itmek mümkin ola rubāʿiyye*

İn heme āfet ki beten mīresed

[383] "(Resûlüm!) Mümin erkeklere, gözlerini (harama) dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle. Çünkü bu, kendileri için daha temiz bir davranıştır. Şüphesiz Allah, onların yapmakta olduklarından haberdardır." Nûr/30.

Eznaẓar-ı tevbe-şiken mīresed

Dīde-fürū pūş çü dür derṣadef

Tā neşevī tīr-i belārā hedef[384]*"* (M204a)

Eserin birkaç yerinde de Türkçe şiir alıntısı yapılmıştır:

"Ṣad-hezāran can bişāyed bāḫten

ṣad-hezārān cān fidā itmek lāyıḳdur baʿż-ı nüsaḫda bübāyed vāḳıʿdur ki gerek maʿnāsınadur [bāḫten bunda fidā eylemek maʿnāsınadur]. Beyt

Cānlar fidā maḥabbet-i cānāna ser degül

Erbāb-ı ʿışḳa terk-i ser itmek hüner degül" (M174b)

2.7.2. Kelimelerin Anlamları İçin Şâhit Gösterme (İstişhâd)

İstişhâd, tefsîr ve hadîs ilimlerinde, Câhiliyye döneminde ve İslâmî dönemde ürün vermiş edebiyatçıların (bilhassa şâirlerin) eserlerinden, âyet ve hadîslerde yer alan müşkil kelimelere doğru anlamı verebilmek için delil toplama, şâhit gösterme metodudur. İstişhâd niyetiyle alıntılanan beyitlerin genelde konu ile ilgisi yoktur; filolojik niyetle kelime öğretme ve yorumlama amaçlıdır.

Şem'î kelimelerin açıklanmasında bilhassa âyetleri ve şiirleri (İran) istişhâd kaynağı olarak kullanmış, çeşitli lugâtlardan istifâde etmiştir:

2.7.2.1. Âyetlerden İstişhâd

Birçok âyet, metindeki kelimelerin daha iyi açıklanmasında kaynak olarak gösterilmiştir:

*"Ḥaḳ çü sīmārā muʿarrif ḫ*ᵛ*andeest*

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu çünki sīmāyı muʿarrif oḳumışdur ki sūre-yi Raḥmāndadur yuʿrafu'l-mucrimūne bisīmāhum ve sūre-yi Aʿrāfdadur ve ʿale'l-aʿrāfi ricālun yaʿrifūne kullen bisīmāhum ve sūre-yi Feṭḥdedür sīmāhum fīvucūhihim mineşeri's-sucūd ve sūre-yi Aʿrāfdadur ve nādā aṣḥābu'l-aʿrāfi ricālen yaʿrifūnehum bisīmāhum [sīmā ṣūret maʿnāsınadur] sīmā ʿalāmet maʿnāsınadur muʿarrif ism-i fāʿildür bildirici maʿnāsınadur

---

[384] "Bu tene ulaşan şey bir âfettir, tevbe bozanın nazarından geliyor. Sedefteki inci gibi gözünü yum ki üstten gelen oklara hedef olmayasın."

Çeşm-i ʿārif sūy-ı sīmā mandeest

ol sebebden ʿārifüñ çeşmi sīmā cānibinde ḳalmışdur ki derūnī aḥvāli andan müşāhede eylerler [māND ḳalaḳ maʿnāsınadur]" (M96b)

Âyetlerle berâber bazı tefsirlerden de aynı amaçla istifâde edilmiştir:

"Berḳurūn-ı māżıye endersebaḳ

geçmişde kurūn-ı māżıye üzre yaʿnī bizden evvel güzer iden zemānlarda olan ḳavm üzre envāʿ-ı siyāsetler vāḳıʿ oldı ki kitāblarda tafṣīl üzre beyān olınmışdur [ḳarn baʿż kimse ḳırḳ yıl baʿż kimse yetmiş yıl ve baʿż kimse yüz yigirmi yıl dimişdür Tefsīr-i Ḳāżīde böyle mesṭūrdur]" (M229a)

2.7.2.2. Şiirlerden İstişhâd

Meşrûh eser Farsça olduğundan dolayı doğal olarak istişhâd kaynaklarının çoğu Fars edebiyatındandır. Bazı alıntılarda kaynaklar zikredilmiştir:

"Çün elif ū ḫod çi dāred hīç hīç

ḥaḳīḳat iʿtıbārıyıla elif gibiyüz elif ḫod ne ṭutar hīç hīç ṭutar (...) hīç hīç ḳabīlü'l-ażdāddandur ki medḥ ü ẕemm maḳāmında istiʿmāl olınur Būstānuñ bu beytinde medḥ içündür ki Sulṭān Maḥmūd Ayaza ḫıṭāb idüp dimişdür beyt

Bedu guft k'ey dil-ber-i hīç hīç

Ziyaġmā çi āverde-yi guft hīç

hīç hīç bunda ziyāde maḳbūl maʿnāsınadur ve Gülistānuñ bu beytinde ẕemm içündür beyt

İn şikem bīhüner-i hīç hīç

Ṣabr nedāred ki bisāz u hīç" (M119a)

Alıntıların birçoğu da kaynak verilmeden yapılmıştır

*"**Naʿl**hā-yı bāz-gūnest ey selīm*

Ey sāde-dil bu ḫuṣūṣ ki murād beyt-i sābıḳuñ mażmūnıdur münʿakis naʿllerdür nite ki iz azdırmaḳ içün ata naʿli ters ḳaḳarlar enbiyā vü evliyānuñ daḫı daʿveti bu üslūb üzredür [bāz-gūne münʿakis Türkī ters maʿnāsınadur]

Nefret-i Firʿavn mīdān ezKelīm

Firʿavnuñ nefretini Mūsādan bil yaʿnī ḥaḳīḳatda nefret ḥażret-i Mūsādandur Firʿavndan degüldür egerçi ẓāhirā Firʿavndandur. Beyt

Ezsüm-i esbeş nişānī yāftem reftem zipey

Guft Selman ***naʿl****-i in merkeb diger-gun besteend*[385]

beyt

Zicānan laʿn-i ʿāşıḳ bāz-gun ***naʿl****ist tā nāgeh*

Negerded perde-yi dīde ḥayāl-i ḳurb-ı cānāneş[386]*"* (M191a)

örneğinde olduğu gibi.

2.7.2.3. Lugâtlardan İstişhâd

Farsça, Arapça ve Türkçe lugâtlar kelime anlamları ve anlam nüansları için kaynak olarak kullanılmıştır:

"eşraḳa rūşen oldı maʿnāsınadur rūşen eyledi maʿnāsına degüldür eşraḳa'l-vechu yüz rūşen oldı maʿnāsınadur yuşriḳu rūşen olur maʿnāsınadur Tercemānu'l-Luġada böyledür" (M3b)

"Engilyūn İncīldür Müşkilāt-ı Meşnevī naḳli ile ammā Baḥru'l-Ġarāyibde Tersālar içinde bir muʿteber kitābdur diyü beyān olınmışdur" (M36a)

"Tā çi pehnāhast derderyā-yı ʿaḳl

ʿaḳl deryāsında ne ʿaceb vüsʿatlar vardur yaʿnī deryā-yı ʿaḳl bir deryādur ki deryā-yı ʿUmmān aña nisbet bir ḳaṭre degüldür pehnā bunda vüsʿat maʿnāsınadur ki Luġat-ı Sāmīde mesṭūrdur ve ekşer-i maḥalde vāsiʿ maʿnāsına istiʿmāl olınur" (M84b)

"hem-şīre bile süd emmiş maʿnāsınadur ki ḳarındaş maʿnāsına istiʿmāl olınur gerekse dişi gerekse erkek olsun egerçi ʿavām mā-beyninde ḳız ḳarındaş maʿnāsına meşhūrdur Luġat-ı Ḥalīmī ve Uḳnūmü'l-Luġada böyle mesṭūrdur ve hem-şīr hem luġatdur hāsız [tīre bulanıḳ maʿnāsınadur]" (M98a)

2.7.2.4. Tasavvuf Istılâhı İçin Tasavvufî Eserlerden İstişhâd

"El-ġuyyebu'l-ḥużżāri

meşāyıḫ ıṣṭılāḥātında ġāyib dirler şol kimseye ki ekşer-i zemānda vecd ü istiġrāḳda ola nite ki Nefeḥātü'l-Ünsde Ḫʿāce ʿAbdü'l-ḫālıḳ-ı Ġucdevānī ḥażretlerinüñ vaṣfında mesṭūrdur ġuyyeb cemʿ-i ġāyib ḥużżār cemʿ-i ḥāżırdur" (M7a)

---

[385] "Onun atının ayak izinden işâret bulup ardından gittim; Selman 'Bu merkebin nalı, diğer izleri kapatmış.' dedi."

[386] "Cânândan âşığa gelen lânet, ansızın gelen uğursuz bir nal gibidir; göz perdesini, yâre yakın olma hayâlinden kaldırmaz."

örneğinde, "guyyeb" kelimesinin ıstılâhî mânâsının verilmesinde Abdurrahmân-ı Câmî'nin Nefehâtü'l-Üns eserinden istifâde edilmiştir.

2.7.3. Alıntılanan ve İstişhâd Edilen Metinlerin Tercüme-Şerhi

Şem'î bazen atıfta bulunduğu kaynaklardan alıntıladığı metinleri tercüme ve izâh etmiştir. Aşağıda âyet ve hadîslerin metin içinde tercüme edilmesine örnekler yer almaktadır:

*"**Ḳur'ān-ı ʿAẓīm**de buyurdı ve men aḥsenu minellāhi ṣıbġah ṣıbġa yöninden Allāhdan aḥsen kimdür yaʿnī Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti gibi laṭīf boyar kimdür ki ṣıbġadan murād dīn-i İslāmdur ki cemīʿ-i edyān ṣıbġası anuñ ḳatında maḥv u bīʿtibār olur ṣıbġa reng maʿnāsına"* (M44a)

*"nite ki bu maʿnā bu **ḥadīs̱-i şerīf**den ẓāhirdür el-iḥsānu en taʿbudellāhe keenneke terāhu ve in lemtekun terāhu fe innehu yerāke iḥsān senüñ Allāh taʿālāya ʿibādet itmegüñdür gūyiyā ki sen anı görürsün ve gerçi sen anı görmezsün līkin taḥḳīḳ ol seni görür"* (M259a)

Bazen de alıntılanan metinle ilgili tercümenin yanında daha detaylı açıklamalar ve yorumlamalarda bulunulmuş, bir nevi *şerh içi şerh* metodu uygulanmıştır, Mantıku't-Tayr'dan alınmış olan şu beytin tercüme ve şerhi gibi:

*"Şeyḫ ʿAṭtār ḳuddise sırruhu'l-ʿazīz ḥażretlerinüñ **Manṭıḳu'ṭ-Ṭayr** nām kitābında vāḳıʿ olan bu beytüñ maʿnāsı bu taḥḳīḳden ẓāhir ü rūşen olur beyt*

Küfr kāfirrā vü din din-dārrā
Ẕerre-yi derdet dil-i ʿAṭṭārrā

küfri kāfire ve dīni dīndāra vir bir ẕerre derdüñi yaʿnī ẕerre ḳadar derd ü ʿışḳuñı ʿAṭṭāruñ göñline vir yaʿnī hemān īmān mertebesinde ḳoma belki andan ziyāde hem muḳarrebīn zümresinden öyle ve böyle dimek degüldür ki beni īmāndan cüdā eyle bana īmān gerekmez zīrā menāzil-i sülūkuñ evveli menzil-i īmāndur ki ansız ne viṣāl ve ne ḳurb müyesser olur bu beytde bu maʿnā hem mümkindür ki küfr kāfirüñ ve dīn dīndāruñ olsun bir ẕerre ḳadar derd ü maḥabbetüñ ʿAṭṭāruñ göñlinüñ olsun [küfr kāfire ve dīn dīndāra olsun bir ẕerre derdüñ ʿAṭṭāruñ göñline olsun bu vech daḫı vechdür] vech-i evvele göre dih lafẓı muḳadderdür ki vir maʿnāsına emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür vech-i s̱ānī üzre bād muḳadderdür ki olsun maʿnāsına emr-i ġāyib müfred-i müẕekkerdür" (M142b)

2.7.4. Birinci Cilt Şerhinde İsimleri Verilen Kaynaklar

Şem'î'nin, Şerh-i Mesnevî'nin ilk cildinde yaptığı alıntılarda isimlerini verdiği kaynaklar şunlardır:

* Dînî Kaynaklar: Kur'ân-ı Kerîm, Hadîs / Hadîs-i Kudsî
* Tefsîrler: Keşşâf (Zemahşerî), Tefsîr-i Kâdî (Kâdî Beyzâvî), Tefsîr / Tefsîr-i Hüseynî (Hüseyin Vâ'iz), Keşfü'l-Esrâr (Muhammed bin Ahmed el-İskenderânî)
* Mesnevîler: Mahzen-i Esrâr (Nizâmî-yi Gencevî), Mantıku't-Tayr (Ferîdüddîn-i Attâr), Bostân (Sa'dî-yi Şîrâzî), Silsiletü'z-Zeheb (Abdurrahmân-ı Câmî)
* Dîvânlar: Dîvân-ı Hâfız (Hâfız-ı Şîrâzî)
* Mensûr Eser: Gülistân (Sa'dî-yi Şîrâzî)
* Lugâtlar: Tercemânu'l-Luga (Nâzım Efendi), Uknûmu'l-Luga, Lugat-ı Sâmî (Meydânî), Bahru'l-Garâyib/Lugat-ı Halîmî (Halîmî Lutfullâh), Müşkilât-ı Mesnevî

2.8. MEVLÂNÂ VE MESNEVÎ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRMELER

2.8.1. Mevlânâ

2.8.1.1. Mevlânâ'nın Tahkiye Üslûbu

Şem'î, ihtiyaç hâlinde Mevlânâ'nın Mesnevî'de kullandığı tahkiye üslûbu üzerine bazı açıklamalarda bulunmuştur. Bu açıklamalara göre Mevlânâ, bazen hikâye devâm ederken bir veya birkaç beyitle nasihat verip tekrar hikâyeye döner, yeri geldiğinde hâzırûna kıssadan hisse verir; yeni bir hikâyeye, o hikâyenin öncesinde yer alan beyitle alâka kurarak geçer. Mevlânâ hikâye esnâsında/arasında, zikrettiği şeylerin eğer faydası varsa açıklar, zararı varsa onlardan uzak durmanın yollarını gösterir.

"ḥażret-i Mevlānānuñ ʿādet-i şerīfidür ki eṯnā-yı ḥikāyetde naṣīḥat u maʿrifet getürüp girü ḥikāyete şürūʿ eyler" (M12b)

"ḥażret-i Mevlānānuñ ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz ʿādet-i şerīfi bunuñ üzerinedür ki çünki bir nesneyi ẕikr ide ol nesnenüñ sırrını ve fāyidesini ʿıyān ve ol nesnenüñ bir żararını var ise anuñ defʿi içün dermān-ı cān eyler" (M66a)

"ḥażret-i Mevlānānuñ ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz ʿādet-i şerīfi budur her ḥikāyeti ki getürür ol ḥikāyetüñ mā-ḳablinde meẕkūr olan beyt münāsebeti ile getürür (M108b)
"ḥażret-i Mevlānānuñ ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz ʿādet-i şerīfidür ki maḥalle münāsib üslūb üzre ḥiṣṣe beyān eyler" (M96a)

2.8.1.2. Mevlânâ'nın Dili Kullanma ve Tahkiyedeki Niyeti

Şem'î, Mevlânâ'nın kelime seçiminde, dil kullanımında ve hikâyeleme düzeninde tespit ettiği bazı niyetleri talebeleriyle ve okuruyla paylaşmıştır:

"ḥażret-i Mevlānā çünki Meṯnevī-yi şerīfi Ḳur'ān-ı ʿAẓīmüñ baʿż-ı evṣāfıyıla tavṣīf eyledi pes aña tebaʿiyyet içün bi'şnev ki emr-i ḥāżırdur anuñıla ibtidā eyledi nite ki Ḳur'ān-ı ʿAẓīmden evvel nāzil olan iḳraʾ b'ismi Rabbikedür ki iḳraʾ emr-i ḥāżırdur bi'şnev ki ismaʿ maʿnāsınadur iḳraʾ ile temām münāsebeti vardur [ve Ḳurān-ı ʿAẓīmüñ evveli bā iledür ki B'ismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīmdür]" (M8a)

"Mer zebanrā müşterī cüz gūş nist
mer zebānrāda mer taḥsīn-i lafẓ içündür ḥażret-i Mevlānā kelāma iltifāt ṭarīḳıyıla şürūʿ eyledi te'ṯīri ziyāde olsun içün" (M9b)
"ḥażret-i Mevlānā ehl-i ẓāhir ehl-i bāṭınuñ ṭabaḳaları rūşen ü ẓāhir olsun içün ṭūṭī ve cavlaḳīyi getürdi ki ṭūṭī kendüsini cavlaḳī gibi ẓann eyledi ḥālen ki farḳ beyne's-semā'i ve'l-arżdur" (M28b)

2.8.2. Mesnevî

2.8.2.1. Mesnevî Üzerine Düşünceler

Şem'î, Mesnevî ile ilgili şahsî görüşlerini de fırsat buldukça dile getirir; Mesnevî'nin ârifler için nükteler ve nasîhatlarla dolu mükemmel bir kitap olduğunu, ancak akılsızların ve bahtsızların ondan anlamayarak edepsizce dil uzattıklarını ifâde eder:

"EzKelīle bāz ḫ^van an ḳıṣṣarā
Kelīleden ol ḳıṣṣayı āşkārā oḳu [ḫ^vān emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]
V'enderan ḳıṣṣa ṭaleb kun ḥiṣṣerā
ve ol ḳıṣṣadan ḥiṣṣe ṭaleb eyle [kun emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür] Kelīle ve Dimne ḥayvānāt ḥikāyeti ile pür bir kitāb-ı laṭīfdür egerçi ʿavām ḳatında efsānedür līkin ʿārifler

ḳatında nikāt u naṣāyıḥıla memlū bir kitābdur murād budur ki ol kitāb nite ki ḥiṣṣe-āmīz ḳıṣṣalarıla pürdür bu Kitāb-ı Meṯnevī egerçi biḥasebi'ẓ-ẓāhir niçe ḥikāyāta müştemildür lākin maʿnāda naṣāyıḥ u maʿārifi cāmiʿ bir kitāb-ı müsteṭābdur her bār ki ḥikāyātını oḳuyasun murād ne idügini idrāk itmege saʿy u ihtimāmı elden ḳomayasun tā ki netāyic-i ḥikāyāt saña rūşen ola ... bu Kitāb-ı Meṯnevī çünki sülūk aḥvālini beyān eyler ibtidāda beyān eyledi ki sālike mürşid-i kāmil gerekdür" (M70b)

"baʿż nāmaʿḳūl bed-baḫtlar maʿḳūl ü nāmaʿḳūl fehm itmeyüp ḥażret-i Mevlānāya bīedebāne dil uzadup nāmaʿḳūl kelimāt eylerler Meṯnevī-yi Şerīfde nāmaʿḳūl bir söz yoḳdur egerçi anlara nāmaʿḳūl görinür billāhi'l-ʿaẓīm Ḳur'ān-ı ʿAẓīm ve ḥadīṯ-i şerīfden ṣoñra Meṯnevī-yi şerīf gibi laṭīf bir kitāb yoḳdur" (M169b-170a)

2.8.2.2. Mesnevî'nin Nazım ve Yazım Süreci

Mevlânâ, Mesnevî'yi Hüsâmeddin Çelebi'nin aşırı isteği üzerine nazm etmeye başlamıştır. Rivâyet edildiği üzere ilk on sekiz beytini Mevlânâ kendi nazm edip yazmış, devamını da nazm edip Hüsâmeddin Çelebi'ye yazdırmıştır:

"Meṯnevīnüñ naẓm u te'līfine sebeb Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn ḥażretleridür ki ḥażret-i Mevlānādan istidʿā eyledi ki Ḥakīm Senāyīnüñ İlāhī-nāmesi ve Şeyḫ ʿAṭṭār ḥażretlerinüñ Manṭıḳu'ṭ-Ṭayr nām kitābı gibi bir kitāb naẓm ide tā ki ṭālibīn ü aḥibbāya bir yād-gār olup ḳıyāmete degin ḫalḳ-ı ʿālem andan müstefīd olalar ḥażret-i Mevlānā Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn ḥażretlerinden çünki bu sözi istimāʿ eyledi fi'l-ḥāl dülbendden bir kāġıd çıḳarup Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn ḥażretlerinüñ eline virdi ki ol kāġıdda bi'şnev ezneyden pes suḫan kūtāh bāyed ve's-selām beytine degin yazılmış idi ve ṣoñra ḥażret-i Mevlānā buyurdılar ki sizüñ ḫāṭır-ı şerīfüñüzden bu ṭaleb ẓāhir olmadın ʿālem-i ġaybdan bu kitābuñ naẓm u ẓuhūrını bize ilḳā eylediler ve baʿde ẕālik Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn ḥażretlerinüñ iḳdām-ı şerīfiyile itmām u iḫtitām buldı ve gāhī ḥażret-i Mevlānā nıṣfu'l-leylden ṣabāḥa degin dirdi ve Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn ḥażretleri kendünüñ ḫūb ḫaṭṭıyıla yazup anı ḥażret-i Mevlānānuñ ḥużūr-ı şerīflerinde oḳurdı" (M5a)

"Ey żıyā'u'l-Ḥaḳ Ḥüsāmü'd-din bigīr
Yek dü kāġıẕ berfezā dervaṣf-ı pīr

Ey Ḥaḳḳuñ żıyāsı Ḥüsāmü'd-dīn bir iki kāġıẕ ṭut pīrüñ vaṣfında ziyāde eyle berfezāda ber ʿalā maʿnāsına ve fezā emr-i ḥāżır ṣīġası üzre maṣdar olmaḳ cāyizdür ki fezā füzūden maʿnāsına olur ey Ḥaḳḳuñ żıyāsı Ḥüsāmü'd-dīn pīrüñ vaṣfında ziyāde olmaḳ

üzre iki kāġıẓ ṭut yaʿnī bir miḳdār ziyāde vaṣf idelüm nihāyeti iki varaḳ ziyāde ola egerçi bu ḫuṣūṣ saña zaḥmet ü meşaḳḳatdur Kitāb-ı Meṯnevī anuñ iltimāsı ile naẓm olınmışdur pes ḫıṭāb añadur yaʿnī mürīdüñ vaṣfında bir miḳdār kelimāt ziyāde vāḳıʿ olursa ḫāṭıruña elem getürme zīrā Meṯnevī-yi Şerīfi ḥażret-i Mevlānā naẓm eylerdi ve şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn yazardı"(M218b)

Mevlânâ, Mesnevî'yi nazm edip yazdırması (te'lîfi) esnâsında, bulundukları ortamda meydana gelen olayları ve bu olaylarla ilgili nasîhatlarını da Mesnevî'nin nazmına dâhil etmiştir:

"Ḥażret-i Mevlānānuñ ʿādet-i şerīfi budur ki bu kitāb-ı müsteṭābuñ eṯnā-yı te'līfinde her ne vāḳıʿ olsa anı naẓma getürüp anuñ münāsebeti ile pend virürdi bir gice te'līf-i Meṯnevīye meşġūl ve ebvāb-ı maʿānī meftūḥ idi ki ṭaʿām getürdiler ol ṭaʿām naẓm-ı kelāma mānīʿ oldı ḥażret-i Mevlānā anı ḥikāyet eyler ve loḳma lafẓınuñ münāsebeti ile cān loḳmasınuñ ve ṭaʿāmuñ reh-zenliginüñ ve ḫalḳuñ pendine mānīʿ olmasınuñ aḥvālini beyān eyler"(M156a)

örneği, Mevlânâ'nın, Mesnevî'nin te'lîfi sırasında getirilen yemeğin kelâm nazmına mâni olduğundan bahsettiği beyitlerle ilgilidir.

"ḥażret-i Mevlānānuñ ʿādetidür ki Kitāb-ı Meṯnevīnüñ eṯnā-yı te'līfinde ḥavādiṯden her ne vāḳıʿ olsa anı naẓma getürürdi çünki bu maḥalle irişdi ḥażret-i Mevlānā müstemiʿlerden baʿżısını ḫᵛāb u ġaflete gitmiş gördi anı naẓma getürdi ve maʿārif söyledi yā murād bu ola çünki ḥażret-i Mevlānā ḥaḳāyıḳ-ı şerīʿat ve deḳāyıḳ-ı ṭarīḳatdan söz söyleyüp riyāżet ü mücāhedeye delālet idüp şevḳ iẓhār itdükde müstemiʿler anuñ fehminden süst olup riyāżet ü mücāhede irtikābında tekāsül iẓhār itdüklerinden ötüri ḥażret-i Mevlānādan şevḳ refʿ olup kelām terkine sebeb bu ola ḥaḳīḳatda ḫᵛāb olmaya yāḫud terk-i kelāma sebeb bu ola irşād u tefhīm-i esrārdan ötüri ḥikāyāt u aḫbār getüre anlar ki rumūz u esrār bilürler murād ne idügini bilürler ammā anlar ki ẓāhir-bīn ü ġāfillerdür inkār idüp ġaflet üzre olurlar ve şīr ü gürg ü rūbāh ḥikāyetini hezl ʿadd eylerler ḥālen ki bunı ḥażret-i Ḫudā buyurduġını bilürler ve tilke'l-emṯālu nażribuhā li'n-nāsi leʿallehum yetefekkerūn[387] *ve tilke'l-emṯālu nażribuhā li'n-nāsi ve mā yaʿḳıluhā ille'l-ʿālimūn*[388]*.*

Çün ki cemʿ-i müstemiʿrā ḫᵛāb bürd

Çünki müstemiʿ ṭāyifesini ḫᵛāb iletdi

---

[387] "Bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz." Haşr/21.

[388] "İşte biz, bu temsilleri insanlar için getiriyoruz; fakat onları ancak bilenler düşünüp anlayabilir." Ankebût/43.

Senghā-yı āsyārā āb bürd
degirmenüñ ṭaşlarını āb iletdi yaʿnī pend ü maʿrifet āsyābı ḫarāb oldı [āsyāb ve āsyā degirmen maʿnāsınadur]" (M227a-b)
örneğinde ise, Mevlânâ'nın Hüsâmeddin Çelebi'ye Mesnevî'yi yazdırdığı esnâda dinleyicilerin de te'lîf sürecini takip ettikleri anlaşılmaktadır. Yine bir gece te'lîf esnâsında bir ara dinleyicilerin uyukladıklarını gören Mevlânâ'nın nazmedip yazdırma şevki kalmadığı, bu durumla ilgili beyitlerden ortaya çıkmaktadır.

2.8.2.3. Mesnevî'nin Nüshaları Arasındaki Farklara Temas

Şem'î, beyit ve mısrâların tercüme ve şerhi esnâsında Mesnevî'nin nüshalarındaki farklılıklara değinmiştir. Bazı mısrâlarda ciddî farklılıklar görülmektedir

"Gūr-ḫāne-y rāz-ı tū çün dil şeved
baʿż-ı nüsaḫda mıṣrāʿ-ı evvel böyle vāḳıʿ olur
Çün ki esrāret nihan derdil şeved
çünki senüñ esrāruñ ḳalbüñde nihān u mestūr ola esrār cemʿ-i sırdur aña muttaṣıl olan tā ḫıṭāb içündür" (M24a)
"Ḳudret-i an seg bidīdī ender ā
Ol kelbüñ ḳudretini ṭaşrada gördüñ içerü gel
Tā bübīnī ḳudret ü luṭf-ı Ḫudā
tā Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ ḳudret ü leṭāfetini göresün segden murād Cuhūd şāhdur bidīdī fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur bübīnī fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur baʿż-ı nüsaḫda mıṣrāʿ-ı ṡānī böyle vāḳıʿ olur
Tā bübīnī ḳudret-i Rabbü'l-verā
tā ḫalḳuñ tañrısınuñ ḳudretini göresün verā ḫalḳ maʿnāsınadur" (M63b)
örneklerinde olduğu gibi. Mısra farklılıklarının yanında, bazı nüshalarda arada bazı beyit veya beyitlerin bulunduğu haber verilmiş ve metne dâhil edilerek tercüme edilmiştir. Bu şekilde, Şem'î'nin esas aldığı nüshanın dışındaki nüshalardan 19 beyit şerh metnine alınmıştır:
"baʿż-ı nüsaḫda bu beyt vāḳıʿdur..." (M14b)
"baʿż-ı nüsaḫda bu iki beyt vāḳıʿ olmışdur..." (M171a)
"baʿż-ı nüsaḫda bu üç beyt vāḳıʿ olmışdur..." (M82b)
"baʿż-ı nüsaḫda bu dört beyt vāḳıʿ olmışdur..." (M62a)

Şem'î kimi zaman da metnin siyâk u sibâkından hareketle, diğer nüshalardaki farklılıkları belirterek tenkit etmiştir:

"Çün ki dīkī ḥāyil āmed her dürā

Çünki her ikisine bir dīk ḥāyil ü māniʿ geldi yaʿnī āb āteşe mülāṣıḳ olmadı [baʿż-ı nüsaḫda ḥāyil yerine ḥāmil vāḳıʿ olur maḥallüñ aña taḥammüli yoḳdur]" (M188a)

2.9. ŞEM'Î'NİN DİĞER MESNEVÎ ŞÂRİHLERİYLE ETKİLEŞİMİ

Şem'î'den başka Mesnevî'nin 1. cildinin Türkçe tam şerhini 14 şârih daha gerçekleştirmiştir:[389]

- İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî (Tamamı, Mensur)
- Şifâî Dede (Tamamı, Mensur)
- Şeyh Murâd-ı Buhârî (Tamamı, Mensur)
- Ahmed Avni Konuk (Tamamı, Mensur)
- Tâhirü'l-Mevlevî (Tamamı, Mensur)
- Abdülbâkî Gölpınarlı (Tamamı, Mensur)
- M. Muhlis Koner (Tamamına Yakın, Mensur)
- Mu'înî (1. Cilt, Manzum)
- Seyyid Ebussu'ûd-ı Kayserî (1. Cilt, Mensur)
- Sarı Abdullâh Efendi (1. Cilt, Mensur)
- Pîr Mehmed Efendi (1. Cilt, Mensur)
- Âbidîn Paşa (1. Cilt, Mensur)
- Ken'an Rıfâî (1. Cilt, Mensur)
- Veysel Öksüz (1. Cilt, Mensur)

Güleç, eserinde Mesnevî'yi Türkçe şerh eden şârihlerin şerh metotlarına değinmiş, varsa 19. beyit şerhlerini, yoksa 3. beyit şerhlerini, o da yoksa başka beyitlerin şerhlerini vererek metot açısından bir karşılaştırma imkânı sağlamıştır[390].

Bu bölümde, Mesnevî'nin ilk tam tercüme ve şerhini yapan Şem'î ile Mesnevî'nin diğer iki şârihinin etkileşimleri, eserlerinde birbirlerine atıfları etrafında ele alınacaktır: Birincisi Şem'î'den önce Anadolu sahasında Mesnevî'nin tümünü Farsça şerh eden

---

[389] Güleç; Türk Edebiyatında Mesnevî..., s. 244.
[390] Güleç; age, s. 139-243.

Sürûrî, ikincisi ise Şem'î'den sonra ikinci olarak Mesnevî'nin tümünü Türkçe şerh eden İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî.

2.9.1. Sürûrî – Şem'î

Şem'î Şerh-i Mesnevî'nin ilk cildinde kendisinden önce Mesnevî'yi Farsça şerh eden Sürûrî'ye yirmi sekiz yerde atıfta bulunmuş, sadece bir yerde geçen Zarîfî Hasan Çelebi[391] dışında, Sürûrî'den başka bir Mesnevî mütercimi ve şârihine atıfta bulunmamıştır. Yukarıda da değinildiği gibi, Şener Demirel Şem'î'nin eserinde Sürûrî'nin eserinin kuvvetli tesiri olduğunu zikretmiş, Mesnevî şerhleri ile ilgili olarak yapmış olduğu tasnif denemesinde Şem'î'nin Şerh-i Mesnevî'sini Sürûrî'nin tesirinde kaleme alınan Mesnevî şerhleri grubuna dâhil etmiştir.[392]

Orhan Baştürk, Sürûrî'nin Mesnevî Şerhi üzerine yaptığı çalışmada "Şerhin Özellikleri" başlığı altında şerh usûlü ve diğer husûsiyetler hakkında bazı tespitlerde bulunmuş, Sürûrî'nin bu eserinde genel olarak uyulan bir düzenin olmadığını belirtmiştir. Sürûrî, beyitlerin şerhinde tasavvufî anlamlarını verdikten sonra gerekli gördüğü yerlerde âyet ve hadîsler olmak üzere çeşitli kaynaklara atıfta bulunmuş, müşkil kelimelerin anlamlarını vermiş, çok gerekli yerlerde kelimenin ya da ibarenin Türkçe açıklamasını vermiştir.[393]

Şem'î Şerh-i Mesnevî'nin altıncı cildinin son kısmında Sürûrî ile kendi şerhlerini şu şekilde mukâyese etmiştir:

"(...) ustādum Sürūrī Efendi raḥimehullāh egerçi bu kitāb-ı müsteṭābuñ lisān-ı Fārsī ile şerḥ eyledügi kitābında bisyār ḥikāyāt derc eylemişdür līkin bu kitāb-ı şerīfüñ bisyār ebyātınuñ ve ser-suḫanlarınuñ maʿnāsına muḳayyed olmamış ve şerḥ eylememişdür

---

[391] Zarîfî Hasan Çelebi (ö. 977 / 1569) "Kâşifü'l-Esrâr ve Matla'u'l-Envâr" isimli eserinde Mesnevî'nin ilk 34 beytini Farsça şerh etmiştir. Şem'î, sadece şu beytin şerhinde Zarîfî Hasan'ın anlam tercihine atıfta bulunmuştur:

"Derġam-ı mā rūzhā bīgāh şud
Bizüm ġamumuzda günler bīvaḳt oldı
Rūzhā bāsūzhā hem-rāh şud
bu sebebden günler elem ü sūzlara hem-rāh oldı ḥāṣıl-ı maʿnā bir mürşid-i kāmile irādet getürüp riyāżet ü mücāhedeye cān u dilden saʿy u kūşiş idüp cenāb-ı Ḳudsile āşnālıḳ taḥṣīl itmedin ʿömr-i ʿazīz güzer itdügiyiçün şimdi eyyāmumuz sūz u ḥarāret ve derd ü ḥasretile güzer eyler dimekdür ... ve ***Ẓarīfī Ḥasan*** *raḥmetullāhi ʿaleyh bu maʿnāyı iḫtiyār eylemişdür bu iʿtibār üzre maʿnā böyle olur bizüm ġamumuzda rūzlar bīgāh oldı yaʿnī mürşidlerden irşād müyesser olmadı ṭālibīn nāyāb oldugıyiçün rūzlar sözlere hem-rāh oldı yaʿnī ekser-i ḫalḳ irşāddan maḥrūm u bīnaṣīb oldugıyiçün mürşidler ġamgīn ü maḥzūn oldılar ziyāde teraḥḥumlarından evliyāʾullāh ḫalḳ-ı ʿāleme küllī şefaḳat ü merḥamet üzredür"* (M9b-10a)

[392] Demirel; Dinle Neyden..., s. 113.

[393] Baştürk; Sürûrî'nin Mesnevi Şerhi..., s. 21.

ammā bu Şemʿī-yi ḥaḳīr-i pür-taḳṣīr ki şemʿ-i İlāhīdür bu esrār u rumūz ve ḥikem ü maʿārif-i İlāhiyye ile memlū vü pür olan kitāb-ı şerīfüñ ki murād Meṯnevī-yi Şerīfdür cemīʿ-i ebyātını ve ser-suḫanlarını şerḥ u ʿıyān idüp müşkillerini rūşen ü beyān eyledüm"[394]

Şeyda Öztürk Şem'î'nin bu ifâdelerinden hareketle Sürûrî ile Şem'î'nin şerhlerinin kısa bir mukâyesesine girmiş ve şu açıklamalarda bulunmuştur:

- Mesnevî'yi Sürûrî Farsça, Şem'î Türkçe şerh etmiştir.
- Sürûrî Mesnevî'den seçtiği beyitleri, Şem'î Mesnevî'nin tamamını şerh etmiştir.
- Sürûrî şerh esnâsında çok hikâye aktarmış, ama çoğu mazmunları anlamamıştır; Şem'î ise "sırr-ı sühan" adı verilen başlıklar dâhil tüm müşkil beyitleri izah etmiştir.[395]

Bununla birlikte, alıntılanan pasajdan bu tespitlerden ikincisini çıkarmaya çalışmak zorlama olacaktır.

Bu bölümde, Şem'î'nin Şerh-i Mesnevî'sinin birinci cildinde Sürûrî'ye yaptığı atıflar merkeze alınarak, Şem'î'nin Sürûrî'yi tenkit noktaları ve üslûbu üzerinde durulacak, diğer bazı tespitlerle Şem'î üzerinde Sürûrî etkisi araştırılmaya çalışılacaktır:

2.9.1.1. Sürûrî'nin Yaptıkları Hakkında Yorumsuz Durum Tespiti

Şem'î bazen Sürûrî'nin tercihlerini ve yaptıklarını olumlu veya olumsuz hiçbir eleştiriye tabi tutmadan olduğu gibi aktarmıştır.

Aşağıdaki örnekte Sürûrî'nin şerhinde Mesnevî'nin ilk beytindeki "şikâyet" kelimesi takdîm edilerek ilk mısrâda, hikâyet kelimesinin de "te'hîr" edilerek ikinci mısrâda geçtiğine dikkat çekilmiştir:

*"Sürūrī Efendi raḥmetullāhi ʿaleyh **şikāyeti** taḳdīm ve **ḥikāyeti** te'ḫīr eylemişdür"* (M8a)

Bu örnekte de kelimelere Sürûrî'nin hangi mecâzî anlamları verdiği yorumsuz bir şekilde dile getirilmiştir:

"Sürūrī Efendi kefden murād ḥażret-i Ādem ve deryādan murād ḥażret-i Ḥaḳdur dimiş..." (M202a)

Şu örnekte de Sürûrî'nin tercihi verilmiş, ancak yorum yapılmamıştır:

"Dersiyeh-kārān-ı muġfel me'ngerīd

---

[394] Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 6, vr. 460a.

[395] Öztürk; Şem'î'nin (15.-16 yy.) Mesnevî Şerhi..., s. 160-161. (Burada başlık yerine kullanılan "sırr-ı sühan" terkibi muhtemelen yanlış okunmuştur; bu terkip "ser-sühan" olmalı idi.)

ġafletlenmiş ʿāṣī vü günāh-kārlara naẓar eylemeñüz yaʿnī fisḳ u ʿıṣyānlarından ötüri anlara ṭaʿn idici olmañuz siyeh-kārān muż̇āf olmayup maʿnā böyle olmaḳ Sürūrī Efendinüñ muḫtārıdur ʿāṣīlere ġaflet ucından yaʿnī kendü ḥālüñüzden ġāfil olup anlara ḥaḳāretile naẓar eylemeñüz bu vech üzre muġfel melāyikeye göre olur"(M242b)

Şem'î bazen de Sürûrî'nin şerhte esas aldığı Mesnevî nüshasındaki farklardan kaynaklanan tercüme ve yorum tercihlerine atıfta bulunmuştur:

"Pīş ezin k'in ḫār-ı pā bīrun kunī

Bundan öñ ki bu ayaġuñda olan ḫārı ṭaşra idesün Sürūrī Efendi raḥmetullāhi ʿaleyh bu mesṭūr olan maʿnāyı iḫtiyār eylemişdür ve ekser-i nüsaḫda

Bīş ezan k'in ḫār-ı pā bīrun kunī

vāḳıʿdur yaʿnī ezīn yerine ezāndur andan ziyāde ki bu ḫār-ı pāyı iḫrāc idesün"(M157a)

2.9.1.2. Sürûrî'nin Tercihleri Hakkında Yorumlar

Şem'î, Sürûrî'ye katılmadığı noktalarda edep dâiresinden çıkmadan, son derece nazik bir üslûpla katılmadığını belli eder, şu örneklerde olduğu gibi:

"Sürūrī Efendi raḥmetullāhi ʿaleyh egerçi meẕkūr olan maʿnāyı iḫtiyār eylemiş līkin maʿnā böyle olmaḳ rūşendür..."(M157b)

"Sürūrī Efendinüñ muḫtārı olan maʿnā budur ammā ḥaḳīr ḳatında böyle olmaḳ rūşendür..."(M207b)

Şem'î bazen de ihtilâfa düştüğü noktalarda gerekli açıklamalarda bulunur,

"Ger ne ḫar dānīm mā ḫodrā ḫarīm

eger biz kendümüzi ʿilm-i İlāhīye nisbet ḫar u cāhil bilmeyevüz ṣaḥīḥ ü muḳarrer ḫaruz zīrā cāhilüz ve kendü cehlümüzi bilmezüz pes bu iʿtibārıla ḫar olmamuz muḥaḳḳaḳdur Sürūrī Efendi ḫor u ḥaḳīr maʿnāsına şerḥ eylemişdür mümkin degüldür meger te'vīl-i iʿtibārī üzre zīrā ḥorlaruz maʿnāsına ḫodrā lafẓı māniʿdür"(M212b)

örneğinde olduğu gibi.

2.9.1.3. Sürûrî'nin Şem'î'ye Etkisi

Şem'î, Sürûrî'nin şerhinde kelime bilgileri, edebî sanatlar, vezin, kâfiye gibi konulara çekilen dikkatlerden etkilenmiştir; öyle ki bazı beyitlerin şerhinde aynı noktalarla ilgili aynı açıklamalarda bulunmuştur. Sürûrî Mesnevî'deki

"Dertaṣavvur ẕāt-ı ūrā ***günc kū***

Tā derāyed dertaṣavvur miṯl-i ū"

beytinin şerhinde kâf-ı Fârsî'nin zammesiyle "günc" kelimesinin Türkçe'de "sığmak", kâf-ı Arabî'nin zammesiyle "kû" kelimesinin de Türkçe'de "hani" mânâsına geldiğini ifâde etmiştir.[396] Şem'î de bu beytin şerhinde bu kelimelerle ilgili aynı açıklamalarda bulunur:

*"**günc** żamm-ı kāf-ı Fārsī ile **sıġmaḳ** maʿnāsınadur ki emr-i ḥāżır ṣūretinde olan maṣdardur zīrā bunda güncīden maʿnāsınadur ... **kū** kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyile bunda **ḳanı** maʿnāsınadur ki müfreddür"* (M20a)

Sürûrî Mesnevî'nin

"Her ki derman kerd ***mer cān-ı merā***

Bürd genc ü dürr ü ***mercān-ı merā****"*

beytinin şerhinde "cinâs" yapıldığını belirtmiştir.[397] Şem'î de bu beytin şerhinde aynı minvalde şu açıklamaya yer vermiştir:

"mercān-ı evvelde olan mer zāyid olmaḳ rūşendür ki mercān-ı ṯānī iʿtibārıyıla ***tecnīs-i mürekkeb*** *olur"* (M13a)

Sürûrî şu beytin şerhinde de yine "cinâs" yapıldığından bahsetmiştir[398]:

"Vaʿde-yi ehl-i kerem genc-i ***revān***

Vaʿde-yi nāehl şud renc-i ***revān****"*

Aynı beytin şerhinde Şem'î de iki mısrâdaki "revân" kelimesinde "tecnîs-i tâm"a işâret etmiştir:

"revān-ı evvel cārī ve revān-ı ṯānī rūḥ maʿnāsınadur ki tecnīs-i tāmdur" (M24b)

Mesnevî beyitlerinin okunuşuyla ilgili olarak Sürûrî bazı uyarılarda bulunmuştur. Örneğin

"Ender āmed şād-man derrāh-ı merd

Bīḫaber k'an şāh ḳaṣd-ı ***canş*** *kerd"*

beytinin şerhinde "câneş" kelimesindeki harekeli "nûn"un vezin için sâkin okunması gerektiğini belirtmiştir.[399] Şem'î de bu beytin şerhinde aynı açıklamayı yapmıştır:

*"**câneş**de nūn vezn içün sākin oḳunmaḳ gerekdür"* (M25a)

Yine kâfiyeden dolayı kelimenin nasıl okunması gerektiği husûsunda Sürûrî

---

[396] Baştürk; Sürûrî'nin Mesnevi Şerhi..., s. 23.
[397] Baştürk; agt, s. 23.
[398] Baştürk; agt, s. 24.
[399] Baştürk; agt, s. 24.

*"Tā kenīzek dervīşāleş **ḫaş** şeved*
*Āb-ı vaṣleş defʿ-i īn **āteş** şeved"*

beytindeki "hoş" kelimesindeki mazmûm "hâ"nın kâfiye için meftûh okunması gerektiğini belirtmiş[400]; bu meyanda Şem'î de aynı açıklamayı yapmıştır:

*"**ḫoş**da ḫā fetḥile oḳunmaḳ gerekdür **āteş**e ḳāfiye içün"* (M25b)

Yukarıdaki örneklerden anlaşılan odur ki Şem'î Sürûrî'nin Farsça Mesnevî Şerhi'ni kendi şerhinde kılavuz edinmiştir.

2.9.1.4. Şem'î'nin Sürûrî'nin İsmini Veriş Üslûbu

Mesnevî şerhindeki atıf ifâdelerinden Şem'î'nin Sürûrî'yi son derece saygı ile andığı görülmektedir. Yukarıda verilen örneklerde de görüldüğü gibi, Şem'î Sürûrî'den çoğunlukla "Sürûrî Efendi rahmetullâhi aleyh" şeklinde rahmetle, sadece birkaç yerde de "Sürûrî Efendi" olarak bahsetmiştir.

Yukarıda da bahsedildiği gibi Şem'î, Şerh-i Mesnevî'nin altıncı cildinin sonunda Sürûrî'yi "Üstâdım Sürûrî Efendi" şeklinde anmıştır.

2.9.2. Şem'î – Ankaravî

Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi üzerine genel bir inceleme ve tahlil çalışması yapan Semih Ceyhan çalışmasının sonunda, Şem'î'nin ilk on sekiz beyit şerhine başlamadan önce varlığın mertebeleri ve hazerât-ı hamse hakkında vermiş olduğu bilgileri, Mesnevî Şerhinin başında bu konuya değinmeyen Ankaravî'nin diğer tasavvufî eserlerinden hareketle değerlendirmiş, konuya bakış açıları hakkında ikisi arasında bir karşılaştırma yapmıştır. Ceyhan, aynı şekilde her iki şârihin ilk on sekiz beyit şerhlerinde ortaya koydukları anlam dünyasını da mukayese etmiştir.[401] Ceyhan'ın çalışmasındaki bu bölümden, Şem'î ile Ankaravî'nin varlığın mertebelerine bakışlarının, temelinde aynı olduğu, Ankaravî'nin de Şem'î gibi mertebelerin sayısının altı olduğunu kabul ettiği anlaşılmaktadır. Ancak, Ankaravî'nin bu konudaki izahâtı Şem'î'den daha detaylı ve sistemlidir. Mesnevî'nin ilk on sekiz beytinde de, Ankaravî Şem'î'den daha teferruatlı ve tasavvufî (vahdet-i vücûd) anlam ağırlıklı bir şerh yapmıştır.

---

[400] Baştürk; agt, s. 24.
[401] Ceyhan; İsmail Ankaravî ve..., s. 489-519.

Şem'î, Ankaravî ve Bursevî'nin ilk on sekiz beyit şerhlerindeki yorum farklılıklarını mukâyese eden çalışmasının sonuç bölümünde Ahmet Tanyıldız, Şem'î – Ankaravî arasında şu farkları tespit etmiştir[402]:

- Şem'î, Mesnevî'ye Türk lisanı ile tercüme tarzında bir şerh yazma niyeti taşırken, Ankaravî'nin çoklu Mesnevî şerhi projesi, bu eserin yazılmasına vesiledir; yani Ankaravî eserini hazırlayan daha küçük hacimli ön çalışmalar yapmıştır.
- Şerhte ilk basamak olan tercüme, Şem'î'de mısrâ esaslıdır. Ankaravî'de beyit esaslı olmakla beraber mısrâ tercümesi de yapılır. Ankaravî, beyit çevirisine geçmeden önce, bazı ön fikirler verir, bazen de beyitler arasında anlam ilişkisi kurar.
- Mevlânâ'nın kastettiği anlamı yakalayabilmek için kelimelerin ikinci ve üçüncü anlamlarına gitme yöntemi, Şem'î'ye göre Ankaravî'de daha belirgindir.

Bu bölümde ise, genelde Mesnevî Şerhi'nde Şem'î'ye atıfları etrafında Ankaravî'de Şem'î'nin izleri araştırılmaya çalışılacaktır.

2.9.2.1. Ankaravî'nin Sürûrî ve Şem'î Eleştirisi

Ankaravî, kendisinden önce Mesnevî'yi biri Farsça biri Türkçe tam şerh eden ki şârihin isimlerine eserinde 19'ar kere atıfta bulunmuştur; bunların 16'sında iki şârihe aynı yerde gönderme yapmıştır. Ankaravî bazen şârihlerin ikisini de doğru anlam veremedikleri için eleştirir:

"Ey setīre hīç tū berħāstī
Ḫᵛīştenrā behr-i kūr ārāstī

*Ey mestūre hīç sen ḳalduñ mı kendüñi kūrdan ötüri tezyīn idüp ārāste eyledüñ mi kūr bunda aʿmā maʿnāsına olmaḳ maḥalle ensebdür ammā **Sürūrī** ve **Şemʿī**nüñ virdügi maʿnālar münāsebetden ebʿaddur"*[403]

Ankaravî çoğunlukla Sürûrî'nin verdiği anlamları daha isâbetli bulmuş ve Şem'î'ninkine tercih etmiştir:

"Can feşān ey āftāb-ı maʿnevī
Mer cihān-ı köhnerā bü'nmā nevī

Ey maʿnevī olan āftāb cān niṡār eyle köhne cihāna yeñilik göster köhne cihāna yeñilik göstermek eski olan rūḥı beẕl idüp anuñ muḳābelesinde mevhūb olan yeñi rūḥı göster tā

---

[402] Tanyıldız; "Şem'î, Ankaravî ve Bursevî...", s. 145.
[403] İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî; Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif, Cilt 1, Süleymâniye Kütüphanesi Şehit Ali Paşa 1260, vr. 212b.

cihān ve köhne cihānuñ ehli anı görsünler dimekden ʿibāret olur āftāb-ı maʿnevīden murād sālik-i rāh-ı Ḥaḳdur Şemʿī Merḥūm Sürūrī Efendinüñ teʾvīlini bu maḥalde fehm idemeyüp āftāb-ı maʿnevīden murād sālik-i rah-ı Ḥaḳ olmaḳ maḥalle münāsib degüldür dimiş ve murād Ḥażret-i Ḥaḳdur diyü söylemiş nefsinde ḫaṭā eylemişdür aṣl-ı maḥalle enseb ü evfaḳ olan sālik-i rāh-ı Ḥaḳ olmaḳdur"[404]

örneğinde, Şem'î'nin Sürûrî'ye atfen eleştirisini yersiz bulup, aslında Şem'î'nin hatâ yaptığını ileri sürmüştür.

Ankaravî'nin Sürûrî ve Şem'î hakkındaki eleştiri ifâdelerinden bazıları şu şekildedir:

*"Şemʿī daḫı bu maʿnāya **ẓāhib** olup"*[405]

*"Sürūrī ve Şemʿīnüñ **ẓāhib** oldugı maʿnā budur"*[406]

*"bu beytde Sürūrī merḥūm iṣābet itmiş ve Şemʿī **yaban**a gitmişdür"*[407]

*"Sürūrīden ʿacebdür ki bu ebyāta birḳaç söz dimişdür ki ʿaḳluʾṣ-ṣāʾib kemiḥrāḳuʾl-lāʿibdür ve bundan **aʿceb-i ʿacāyib** Şemʿīdür ki baʿżı maʿnāda **aña taḳlīd itmiş** ve anuñ eserine gitmişdür"*[408]

2.9.2.2. Ankaravî'nin Şem'î'den Aynen Alıntı Yapması

Ankaravî, bilhassa mısrâların tercüme kısımlarında, atıf yapmadan Şem'î'nin şerhinden birçok kez aynen alıntı yapmıştır. Örneğin Şem'î şerhindeki

"Żaʿf-ı ser bīned ezān u ten pelīd

ol iḫtilām olan kimse andan başınuñ żaʿf u ṣudāʿını ve tenini pelīd ü nāpāk görür yaʿnī başı aġrır ve teni murdār olur

Āh ezān naḳş-ı bedīd ü nābe-dīd

āh ol ḫayāl iʿtibārıyıla ẓāhir ve ḥaḳīḳat iʿtibārıyıla maʿdūm olan naḳşdan ki nice kimesnenüñ ḍalālet ü helākine sebeb olur" (M39b)

bölümü Ankaravî'nin şerhinde

"Żaʿf-ı ser bīned ezān u ten pelīd

Āh ezān naḳş-ı bedīd ü nābedīd

---

[404] İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî (age), vr. 202b.
[405] İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî (age), vr. 54a.
[406] İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî (age), vr. 111a.
[407] İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî (age), vr. 143a.
[408] İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî (age), vr. 112b.

Ol iḥtilām olan kimse andan başınuñ żaʿf u ṣudāʿını ve tenini pelīd ü nāpāk görür āh ol ḫayāl iʿtibārıyıla ẓāhir u ḥaḳīḳat iʿtibārıyıla maʿdūm olan naḳşdan ki nice kimsenüñ ḍalālet ü helākine sebeb olur"[409]

şeklinde aynen alınmıştır. Yine Şem'î şerhinde geçen

"Derbeyān-ı düvāzde sıbṭ ezNaṣārā

Naṣārādan on iki sıbṭuñ beyānındadur sıbṭ bölük ve ḳabīle maʿnāsınadur" (M42a)

ifâdelerin aynısı Ankaravî şerhinde de yer almaktadır:

"Derbeyān-ı düvāzde sıbṭ ezNaṣārā

Naṣārādan on iki sıbṭuñ beyānındadur sıbṭ bölük ve ḳabīle maʿnāsınadur"[410]

Son bir örnek olarak, Şem'î'deki

"*Rūy derdīvār kun tenhā nişīn*

yüzüñi dīvāra eyle tenhā otur yaʿnī ḫalḳdan iʿrāż u inḳıṭāʿ idüp yalıñuz ol

V'ezvücūd-ı ḫᵛīş hem-ḫalvet güzīn

ve kendü vücūduñdan hem-ḫalvet ü ʿuzlet iḫtiyār eyle bu söz egerçi vezīr-i mekkār ṭarafindandur ammā..."(M53b)

bölümü Ankaravî'de

"Rūy derdīvār kün tenhā nişīn

V'ezvücūd-ı ḫᵛīş hem ḫalvet güzīn

Yüzüñi dīvārda eyle tenhā otur yaʿnī ḫalḳdan iʿrāż u inḳıṭāʿ idüp yalıñuz ol ve kendü vücūduñdan hem ḫalvet ü ʿuzlet iḫtiyār eyle bu söz egerçi vezīr-i mekkār ṭarafindandur ammā"[411]

olarak aynı şekilde geçmektedir.

2.10. MESNEVÎ'Yİ DOĞRU OKUMA KILAVUZU

Genel olarak şerhleri, meşrûh eserleri okuma ve anlama kılavuzları olarak kabul etmek mümkündür; kelimelerden mısrâ veyâ cümle bütününe kadar metnin okunuşu ile ilgili ipuçları verir, metni yorumlamada çeşitli bakış açıları sağlar. Bu durum, genelde şârihlerin ta'lîm ve tedrîs niyetleriyle açıklanabilir. Şem'î'nin bu şerh eserinde bir dil muallimi özelliğine yukarıda değinilmişti; bunun yanında Şem'î, metni doğru okumayı ve şiir kurallarını öğreten bir edebiyat muallimi olarak da dikkat çekmektedir. Eserde,

---

[409] İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî (age), vr. 62b.
[410] İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî (age), vr. 66a.
[411] İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî (age), vr. 83b.

Mesnevî'nin aruz, kâfiye, kelime bilgisi ve gramer kuralları yordamlarıyla nasıl okunabileceğinin yolları öğretilmiştir.
Eserin tümünde yapılan ikazlarda, metni aruza ve kâfiyeye göre okumanın çok mühim olduğu, aruz ve kâfiye için kelimenin fesâhatından bile ödün verilebileceği anlaşılmaktadır.

2.10.1. Aruz Kılavuzu

Mesnevî-yi Ma'nevî, Remel bahrinin "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbıyla nazm edilmiştir. Bu şerh eserinde Şem'î aruzla ilgili teorik bilgiler vermez, okuma esnâsında mısrâların bu kalıba tam olarak oturması için ne gibi tasarruflarda bulunulabileceğinin yollarını gösterir:

2.10.1.1. Harekeli Harflerin Sâkin veya Sâkin Harflerin Harekeli Okunması

"Nāyib-i Ḥaḳḳ u ḫalīfe-y men tuyī
Ḥaḳḳuñ nāyibi ve benüm ḫalīfemsin [ḫalīfe'-ide hemze yā-yı sākin oḳunmaḳ gerekdür vezn içün]" (M53b)

"Gūr-ḫāne-y rāz-ı tū çün dil şeved
gūr-ḫāne'-ide hemze sākin oḳunmaḳ gerekdür vezn içün" (M24a)

"Bīḫaber k'an şāh ḳaṣd-ı canş kerd
merd-i zer-ger bīḫaber ki ola şāh anuñ cānına ḳaṣd eyledi cānşda nūn vezn içün sākin oḳunmaḳ gerekdür cānşda olan żamīr-i ġāyib merd-i zer-gere rāciʿdür" (M25a)

"Cüz ki ṣāḥib-ẕevḳ ki'şnāsed biyāb
ki şināsedde ki istifhāmdur imtināʿ içün ve şīn vezn içün sākin oḳunur" (M30b)

"Ger hemīḫᵛāhī ʿaṣā tu'fken neḫust
eger ister iseñ ʿaṣāñı evvel sen bıraḳ [tu efkende elif ve fā sākindür vezn içün]" (M130b)
örneklerinde harekeli harflerin sâkin,

"Derişir mīguft canrā süst şev
derişrde hemze meksūr olup ʿaḳab maʿnāsına olmaḳ rūşendür nihāyeti vezn içün şāya daḫı kesre virilür işr ʿaḳabince maʿnāsına böyle olmaḳ hem ḫūbdur anuñ eşer ü meżāsında cāna süst ü kāhil ol dirdi bu vech üzre hemze ve şā meftūḥdur" (M41b)

"Behr-i ḫᵛīşem nist an behr-i tuvest

*ol ḫuṣūṣ kendümden ötüri degüldür senden ötüridür [**tūst**de vāv fetḥile oḳunmaḳ gerekdür vezn içün]"*(M186a)
örneklerinde de sâkin harflerin hareke ile okunmasının aruz için gerekli olduğu ifâde edilmiştir.

2.10.1.2. Kelimelerin Müşedded veya Muhaffef Okunması

*"Ḫun revan şud hem-çü seyl ez**çepp** ü rast*
Ṣol ve ṣaġdan yaʿnī eṭrāfdan ḳan seyl gibi revān oldı çep ṣol rāst ṣaġ maʿnāsınadur çepde pā müşeddeddür vezn içün"(M56b-57a)

*"Çün ziʿ**Ummer** an resūl inrā şinīd*
ʿUmer bunda mīmüñ teşdīdiyile oḳunur vezn içün"(M119a)
örneklerinde muhaffef kelimelerin müşedded,

*"Beççe mīlerzed ezan nīş-i **ḥacām***
Ṭıfl ḥaccāmuñ ol nīşinden ditrer ve ḫavf eyler ḥaccām müşeddeddür ammā bunda vezn içün muḫaffef oḳunur ḥaccām ḥacāmet idici maʿnāsınadur ammā cerrāḥ maʿnā istiʿmāl olınur"(M27b)

*"Berdükan būdī nigehbān-ı **dükān***
dükān aṣlı müşeddeddür līkin vezn içün taḫfīf olınmışdur"(M28b)
örneklerinde de müşedded kelimelerin muhaffef okunmasının vezn için daha doğru olduğu belirtilmiştir.

2.10.1.3. Kelimelerin Harf Hazfı veya Ziyâdesiyle Okunması

"Ḥamleşan ezbād bāşed dembedem
ol şīrlerüñ ḥareket ü ḥamlesi dembedem yilden olur ki kendülerinden olmaz zīrā kendülerinde ḥayāt yoḳdur [ḥamle-yi şān taḳdīrindedür ki vezn içün hemze ḥaẕf olınmışdur]"(M51a)

"Dāne bāşī murġānet berçinend
Dāne olur iseñ seni ḳuşçuġazlar dirürler ve yirler [berçīnend idi vezn içün yā ḥaẕf olındı]"(M147b)

"An ʿarābī ezbiyābān-ı baʿīd

Ol ʿarābī dūr u baʿīd biyābāndan [ʿarabī aṣlı aʿrābīdür ki vezn içün elif ḥaẕf olınmışdur]" (M208a)

örneklerinde kelimelerin, bir harflerinin hazfıyla okunması,

"Cebr çi buved besten-i işkesterā

Luġatda cebr nedür ṣınmışı ṣarup baġlamaḳdur [işkestede hemze zāyid vezn içündür]" (M82a)

örneklerinde ise kelimenin, bir harf eklenerek okunması gerektiği vurgulanmıştır.

"Ḫalfehum sedden fe aġşeynāhumū

Biz anlaruñ öñinden sedd eyledük ve anlaruñ ardından sedd eyledük pes biz anları iḥāṭa eyledük ki anlar ṭarīḳ görmezler ebedī ḍalāletde ḳalurlar kibr ü ʿinādlarına sebeb budur

Mīnebīned bendrā pīş ü pes ū

o ardında olan bend ü ḳaydı görmez fe aġşeynāhumda mīm żammıla ve işbāʿıla oḳunmaḳ gerekdür" (M236b)

örneğinde de, klâsik nazımda vezin ve kâfiye zarûretinden dolayı kelimenin sonuna harf katma anlamına gelen "işbâ'" hâdisesine değinilmiştir ki görüleceği üzere hem vezin hem de kâfiye için kelime harf eklenmesiyle okunmuştur.

2.10.1.4. Vasl-ı Hâ ile Okuma

Aslında vasl-ı hâ aruzda bir kusur olarak kabul edilmektedir. Ancak, şâirler nâdiren de olsa belki de zarûret dolayısıyla bu yolu kullanmışlardır:

"K'ezvey āgeh geşt heme pīr ü cevān

ki ol meclisde ḥāẓır olan cemīʿ-i pīr ü cevān ol nāleden āgāh u ḫaberdār oldı geşt lafẓı vezn içün tīz oḳunmaḳ gerekdür" (M167a)

örneğinde vezin için "geşt" kelimesinde meddin açılarak "heme" kelimesine ulanarak hızlı bir şekilde okunması gerektiği ifâde edilmiştir.

2.10.1.5. Mevlânâ'nın Vezin Tasarrufuna İşâret

Aşağıdaki örneklerde Şem'î, Mevlânâ'nın vezinden dolayı kelimelerde bazı tasarruflarda bulunduğunu ifâde etmiş, muhtemelen talebeleri bu kelimelerle ilgili olarak ikaz etmiştir:

"Ey ki ḫulḳet bih zişad men engebīn

ey kimse ki senüñ ḥüsn-i ḫulḳuñ yüz batman ʿaselden yegdür [men bunda batman maʿnāsınadur vezne ṯaḳīl oldugıyiçün muḫaffef ḳılındı]" (M187a)

"Sırr-ı emseytu leKurdiyyen bidān
Emseytu leKurdiyyen kelāmınuñ sırrını bil
Rāz-ı aṣbaḥtu ʿArābiyyen biḫᵛān
aṣbaḥtu ʿArābiyyen kelāmınuñ rāzını oḳu bu söz Ebu'l-Vefā-yı Kürdī ḥażretlerinden ṣādır olmışdur emseytu Kurdiyyen aṣbaḥtu ʿArabiyyen ḥażret-i Mevlānā vezn içün baʿż nesne ziyāde eylemişdür" (M249a)

2.10.2. Kâfiye Kılavuzu

Şem'î, aruz hususunda olduğu gibi kâfiye konusununda da teorik açıklamalar yapmadan, kelimelerin kâfiyeye uygun olarak nasıl okunması gerektiği hakkında ikazlarda bulunmuştur. Aşağıda Şem'î'nin kâfiyeye uygun okuma ile ilgili tasarrufları ele alınacaktır.[412]

2.10.2.1. Kâfiye Kelimesinde Mukayyed Revînin Mutlak Revî Yapılması

Şiirde kâfiye harfi olan "revî" sâkin ise "mukayyed" harekeli ise "mutlak" adını alır. Aşağıdaki örnekte "derkûlhâ" kelimesindeki sâkin "lâm"ın kâfiye icâbı ("lûlehâ" kelimesine uydurulmak için) fetha ile okunması gerektiği belirtilmiştir:

"Şeh çü ḥavżī dan ḥaşem çün lūlehā
Pād-şāhı bir ḥavż ve ḥaşem vü erkānı lūleler gibi bil
Āb ezlūle revan derkūlehā
āb lūleden göllere cārīdür [kūlhāda lām fetḥile oḳunmaḳ gerekdür] kūlhādan murād reʿāyādur kūl kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyile bir deredür ki anda ḫurde ṭaş ve ḳum ola ve Türkīde göl dirler ki ʿArab ġadīr dir" (M211a)

2.10.2.2. Kâfiye Kelimesinde Revî Harfinin Değiştirilmesi

"Cüzv-i küll ezküll-i ū gerded pedīd

---

[412] Bu bölümde kâfiye terminolojisi için şu kaynaktan istifâde edildi: M. A. Yekta Saraç; Klâsik Edebiyat Bilgisi (Biçim-Ölçü-Kafiye), 3F Yayınevi, İstanbul 2007, 269-271.

Küllüñ cüz'i ol cüz'üñ küllinden ẓāhir olur yaʿnī ʿaḳl-ı cüz'ī ʿaḳl-ı küllīden ḳuvvet ü kemāl bulur

An çünan ki mesti-yi ʿaḳl eznebīd

Ancılayın ki nebīdden ʿaḳluñ mestligi ẓāhir olur nebīd ḫurmādan ḥāṣıl olan şerābdur ki nebīẕü't-temr dirler aṣlı ẕāl-i muʿceme iledür līkin ḳāfiyeden ötüri dāl-i mühmele oḳunur"(M163a)

örneğinde "nebîz" kelimesinin "pedîd" ile kâfiyelenebilmesi için "zâl" harfi "dâl" harfine çevrilmiştir.

2.10.2.3. Kâfiye Kelimesinde Ridf Harfinin Değiştirilmesi

Ridf, revî harfinden önceki sâkin "elif, vâv, yâ" harfleridir. Kâfiye zarûretinin ortaya çıktığı durumlarda bu harflerin birbirleri ile değiştirilmesi gerektiği belirtilmiştir:

"Tā becāy-ı ū şināsīmeş imīm

Dest ü dāmenrā bedest-i ū dihīm

imīm aşlında imāmdur ki ḳāfiye içün elif yāya ḳalb olındı"(M54b)

"Līk berşīrī mekun hem iʿtimīd

Līkin arslanlıġuñ üzre hem iʿtimād eyleme iʿtimād idi ḳāfiye içün elif yāya ḳalb olındı ve evlā yā ile yazılmaḳdur

Ender ā dersāye-yi nāḫl-i ümīd

ümīd naḫlinüñ sāyesine gel yaʿnī ehlullāha ilticā eyle"(M220b)

Yukarıdaki örneklerde "imâm" ve "i'timâd" kelimelerindeki ridf harfleri olan "elif"ler, kâfiye gereği "yâ" ile değiştirilmiştir.

2.10.2.4. Kâfiye Kelimesinde Tevcîhte Değişiklik Yapılması

İçinde te'sîs harfi bulunmayan kâfiye kelimelerinde mukayyed revîden önceki harfin harekesinin yani tevcîhin değiştirilmesi yoluyla kâfiye sağlanması gerektiğine metnin pek çok yerinde rastlanmaktadır:

"Tā kenīzek derviṣāleş ḫaş şeved

Āb-ı vaṣleş defʿ-i īn āteş şeved

ḫoşda ḫā fetḥile oḳunmaḳ gerekdür āteşe ḳāfiye içün"(M25b)

"Gufte īnek mā beşer īşan beşer

Mā vü îşan beste-yi ḫᵛābîm ü ḫᵛar

ḫᵛor yimek maʿnāsınadur ḫᵛorda ḫā fetḥile oḳunmaḳ gerekdür ḳāfiye içün" (M29b)

örneklerinde "hoş-âteş" ve "beşer-hor" kelimeleri arasında kâfiye sağlamak için "hâ" harflerinin harekesini (tevcîh) zammeden fethaya,

"Sāyiran derāsmanhā-yı diger

Ġayr-ı in heft āsmān-ı müşteher

bu müştehir olan yedi āsmāndan ġayrı ... müştehir ism-i fāʿildür lākin bunda ḳāfiye içün hānuñ fetḥiyile oḳunur" (M60b-61a)

örneğinde de "diger-müştehir" kelimeleri arasında kâfiye sağlamak için "hâ" harfinin harekesini (tevcîh) kesreden fethaya çevirmek gerektiği ifâde edilmiştir.

2.10.2.5. Her İki Mısrâda Kâfiye Kelimelerinde Değişiklik Yapılması

Aşağıdaki örnekte ilk mısrâda "hicâb" kelimesindeki ridf-i elif ridf-i yâ'ya çevrilerek "hacîb", ikinci mısrâda "ceyb" kelimesindeki kayd harfi (sâkin yâ) ridf harfine çevrilerek "cîb" kelimesine dönüştürülmüştür:

"Çeşm-bendest āteş ezbehr-i ḥacîb

Āteş ḥicābdan ötüri göz baġıdur ʿavāma aṣlı ḥicābdur ḳāfiye içün ḥacîb oḳunur

Raḥmetest in ser berāverde zicîb

bu āteş ceyb ü ġaybdan başın ḳaldurmış ve ẓāhir olmış raḥmetdür ceyb aṣlı cîmüñ fetḥiyiledür bunda ḳāfiyeden ötüri cîme kesre virmek lāzımdur." (M63a)

2.10.3. Harf ve Hareke Kılavuzu

Metinde karışması muhtemel kelimelerin harflerini ve harekelerini sözlü olarak belirtmekle yanlış okuma ve yorumlamanın önüne geçilmiştir:

"neveştem nūn ve vāvuñ fetḥasıyıla fiʿl-i māżî nefs-i mütekellim-i vaḥdedür ṭayy eyledüm maʿnāsına" (M35b)

örneğinde "neveştem" kelimesinin "nüviştem",

"geş kāf-ı Fārsîyile ḫūb u nāzük maʿnāsınadur" (M259a)

örneğinde de "geş" kelimesinin "keş" okunmaması için uyarı yapılmıştır.

"Künd ü mande mîşevî vü ser-nigūn

çönge ve yorġun ve zebūn ve başı aşaġa olursun yaʿnī mādām ki ḥāmil-i ḥavāssın ḥālüñ ḫarābdur aḥvāl-i beşeriyyetden ḫalāṣ bulmaz ve vāṣıl u maḳbūl-i Ḥaḳḳ olmazsun ve bir dem taʿab u zaḥmet ü meşaḳḳatdan ḫālī degülsin künd kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyile çönge maʿnāsınadur künd yerine gend kāf-ı Fārsīnüñ fetḥasıyıla ḳokmış maʿnāsına maḥalle mülāyim degüldür nite ki aşaġada vāḳıʿ olan beytden ẓāhirdür..." (M233a) örneğinde ise, muhtemelen mısrânın başkalarınca yanlış okunmuş ve yorumlanmış olmasından dolayı, kelimenin "gend" değil "künd" okunması gerektiği ifâde edilmiştir. Şu örneklerde de olması gereken harf ve harekeler açıkça belirtilmiştir:

"*ḫalḳ* ḥā-yı ḥikmetile boġaz maʿnāsınadur" (M72a)

"kej kāf-ı ʿArabīnüñ fetḥiyile ve zā-yı Fārsīyile egri maʿnāsınadur" (M64b)

2.10.4. Bâb (Vezin) Kılavuzu

Kelimelerdeki harflerin farklı harekeler ile okunmaması için bazen harekesinin yanında Arapça kelime bilgisi kâidelerine göre bâbları, aynı bâbdaki başka bir kelime örneği ile belirtilmiştir, şu öneklerde olduğu gibi:

"ʿıyāl kesr-i ʿaynıla cemʿ-i ʿıyeldür ciyād cemʿ-i ciyed oldugı gibi" (M72b)

"vufūd şuhūd vezni üzredür" (M6b)

"ṣudūr ẓuhūr vezni üzre maṣdar olmaḳ rūşendür cemʿ-i ṣadr olmaḳ maḥalle mülāyim degüldür" (M164b)

"feżūl bunda fānuñ fetḥiyiledür resūl vezni üzre" (M180a)

2.10.5. Gramer Kılavuzu

Metnin okunuşunda doğruluğun sağlanması için bazı gramer kuralları da kılavuz olarak devreye sokulmuştur.

2.10.5.1. İzâfet Terkîbi (Muzâf-Muzâfunileyh)

Farsça izâfet terkîbi kâidesi üzere terkiplerde genellikle kelimenin muzâf olup olmama durumları dikkate alınarak yanlış okuma ve yorumlamanın önüne geçilmiştir:

"Ney ḥadīṣ-i rāh-ı pür-ḫun mīkuned

[ḥadīṣ rāh lafẓına ve rāh lafẓı pür lafẓına mużāfdur]" (M9b)

"Pīş-i sulṭānan mih ü bü'gzīdeem
sulṭānlaruñ ḳatında ulu ve muḫtār u maḳbūlem [sulṭānān mużāf degüldür]" (M111a)

"Şükr kun çün kerd Ḥaḳ maḥbūs şān
şükr eyle çünki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti anları ʿazāb u ḳahrı zindānına maḥbūs eyledi [maḥbūs şān lafẓına mużāf degüldür].

Destşan kej pāyışan kej çeşm kej
Anlaruñ eli egri anlaruñ ayaġı egri gözi egri yaʿnī Ḥaḳḳ içün bir nesneye yapışmazlar ve Ḥaḳḳ yolına gitmezler ve Ḥaḳḳı görmezler

Mihrşan kej ṣulhışan kej ḫaşm kej
anlaruñ maḥabbeti egri zīrā Allāh içün degüldür anlaruñ ṣulḥı egri zīrā rıżā-yı İlāhī içün degüldür anlaruñ ġażabı egri zīrā buʿż u ʿadāvetleri Allāh içün degüldür" (M195b)

2.10.5.2. Kelimelerin Müfred ve Mürekkep Oluşları

Aşağıdaki örnek, kelimenin veya kelimelerin basit ve bileşik oluşlarına göre nasıl okunup yorumlanmaları gerektiği hususunda Şem'î'nin dikkatleri için verilmiştir:

"Terk-i ḫᵛāb u ġaflet-i ḫargūş kun
Ḫargūş ḫᵛāb u ġafletini terk eyle [kun emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür] zīrā ḫargūş egerçi gözi açıḳ uyur līkin ḥaḳīḳatda ḫᵛābdur ki ġaflet anuñıla biledür

Ġırre-yi in şīr ey ḫar gūş kun
iy ḫar bu şīrüñ ġırre vü ḫurūşını istimāʿ eyle mıṣrāʿ-ı evvelde olan ḫargūş müfreddür mıṣrāʿ-ı ṯānīde olan ḫar gūş mürekkebdür ḫar gūşdan ki ḫar eşek maʿnāsınadur şīr ḫargūşa ḫıṭāb u ʿitāb ṭarīḳıyıla didi gūş semʿ maʿnāsınadur ki Türkīsi ḳulaḳdur ġırre ġaynuñ kesriyile ġırīden maʿnāsınadur ki emr-i ḥāżır ṣīġasında maṣdardur" (M88a)

2.10.5.3. Fiillerden Önce Gelen Bâ'nın Okunuşu

Farsça gramerinde mâzî, muzârî ve emir kiplerinde fiillerin önüne gelen bâ'nın harekesinin ne olması gerektiği husûsunda Şem'î doyurucu bir açıklama yapmış, yanlış okumalara mahal vermemiştir:

"māżī ve mużāriʿ ve emr-i ḥāżır ṣīġasında olan bā beş yirde mażmūmdur ki evvelinde ḥurūf-ı şefeviyyeden bir ḥarf ola ḥurūf-ı şefeviyye dörtdür ki bā fā mīm vāvdur berden ve fermūden ve mānden ve vezīden gibi meselā māżīde bübürd ve mużāriʿde büberd ve

emr-i ḥāżırda büber dirler ve māżīde büfermūd ve muʿżāriʿde büfermāyed ve emr-i ḥāżırda büfermāy dirler ve māżīde bumānd ve mużāriʿde bumāned ve emr-i ḥāżırda bümān dirler ve māżīde büvezīd ve mużāriʿde büvezed ve emr-i ḥāżırda büvez dirler ve şol yirde ki ḥarf-i evvel mażmūm ola nūşīden ve dūḫten ve sūḫten gibi māżīde bünūşīd ve büdūḫt ve büsūḫt dirler mużāriʿde bünūşed ve büdūzed ve büsūzed dirler ve emr-i ḥāżırda bünūş ve büdūz ve büsūz dirler bu beş maḥalden ġayrıda kesre ile oḳunur ve maṣādırda olan bā ki bir maʿnā ifāde eyler olsa ol bā meftūḥdur meselā ẓarfiyyet ve ilṣāḳ ve istiʿānet ve muṣāḥabet maʿnāları gibi"(M48b)

2.11. BİRİNCİ CİLDİN NÜSHALARI

Yazma eserlere ait kataloglar ile kütüphane taramalarında Şerh-i Mesnevî'nin 1. cildine ait 21 adet yazma nüsha tespit edilebilmiştir. Bu nüshaların bulundukları kütüphane ve numaraları şu şekildedir:

1. Afyon Gedik Ahmet Paşa 1564 (03 Gedik 18203)
2. Balıkesir İl Halk Kütüphanesi 799
3. Bayezid Kütüphanesi Umûmî 2292
4. Burdur İl Halk Kütüphanesi 800 (15 Hk 800)
5. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 2093
6. Kastamonu İl Halk Kütüphanesi O 3005 (37 Hk 3005)
7. Kastamonu İl Halk Kütüphanesi O 3642 (37 Hk 3642)
8. Kütahya Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi 347
9. Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 2068
10. Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 2074
11. Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 6001
12. Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 6401
13. Süleymâniye Kütüphanesi Dârü'l-Mesnevî 201
14. Süleymâniye Kütüphanesi Hâlet Efendi 334
15. Süleymâniye Kütüphanesi Nâfiz Paşa 570
16. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Koğuşlar 879
17. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan 441
18. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan 442
19. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan 449

20. Mısır Millî Kütüphânesi Türkçe Yazmaları 1

21. Mısır Millî Kütüphânesi Türkçe Yazmaları 29

Fehmi Edhem Karatay'ın kataloğunda[413] "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan 450"de Şem'î'nin Şerh-i Mesnevî'sinin 1-2. ciltleri olarak kaydedilmiş nüshanın Ankaravî'nin Şerh-i Mesnevî'sinin 2-3. ciltleri olduğu tespit edilmiştir.

Kaynaklarda[414] yine "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Koğuşlar 879"da bulunduğu bilgisi verilen nüshaya da, bu kütüphanenin Ağustos 2007'den beri restorasyonda olması ve bu nüshanın o tarihe kadar bilgisayar ortamına aktarılamamış olması nedeniyle ulaşılamamamıştır. Aradan geçen üç yıla yakın bir zamandır hâlâ hizmete giremeyen bu kütüphaneden bu nüshanın nümûneleri bile temin edilememiştir.

Şeyda Öztürk'ün verdiği bilgilere göre[415] Şem'î'nin Şerh-i Mesnevî'sinin birinci cildi olarak görülen "Süleymâniye Kütüphanesi M.Ârif-M.Murat 35"te kayıtlı nüshanın da yapılan incelemeler sonunda Şem'î'ye ait olmadığı ortaya çıkmıştır.[416] Bu nüsha Mesnevî'nin birinci cildine ait farklı bir şerh nüshasıdır.

Abdülbâki Gölpınarlı'nın tavsîfini verdiği[417] "Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 6001"de kayıtlı nüsha şu anda bu kütüphane kataloglarında mevcut değil, kayıptır; kütüphane memurlarınca esere hiç bir şekilde ulaşılamamıştır. 2006 yılında kütüphane

---

[413] Fehmi Edhem Karatay; Topkapı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, Cilt 2 (Filoloji, Edebiyat, Mecmualar), No: 1986-3088, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi, 1961, s. 68.

[414] Öztürk; Şem'î'nin (15.-16 yy.) Mesnevî Şerhi..., s. 115.

[415] Öztürk; agt, s. 112.

[416] Bu nüshanın tavsifi şu şekildedir:

Süleymâniye Kütüphanesi M.Ârif-M.Murad 35

Cilt-Yazı Ebâdı: 330x225-225x120 mm.

Cilt-Kâğıt Özellikleri: Mıklepli, açık kahverengi deri ile kaplanmış mukavvâ cilt; surh ile özensiz çizilmiş cetvelli, nem ve sudan etkilenmiş kâğıt

Varak Sayısı-Satır Sayısı-Hattı: 210 varak; 27 satır; ta'lîk hatlı, beyit üstleri surh ile çizilmiş, hattın mürekkebi yer yer sudan dolayı oldukça dağılmış (Eserin yaklaşık 1/3'ü eksik.)

Müstensihi-İstinsah Tarihi: İpek Şeyhi Mustafâ Mevlevî

Ketebe-Ferâğ Kaydı:

Zahriye ve 1a Bilgileri: (1a) Başlık, yazar, müstensih *"El-cildu'l-evvel minŞerḥi'l-Meṯneviyyi Şem'ī merḥūm biḥaṭṭı İpek Şeyḫi Muṣṭafā Mevlevī'"*; Vakfiyye *"Vuḳife hāẕe'l-kitāb es-Seyyid el-Ḥāc Muḥammed Murād şeyḫ-i ḫānḳāh-ı Murād Mollā el-'arīf biDāmād-zāde"*; Mühür *"Vuḳife hāẕe'l-kitāb es-Seyyid eş-Şeyḫ Dāmād-zāde Muḥammed Murād 35"*

Başı: (1b) *"Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm hāẕā kitābu'l-Meṯnevī bu kitāb-ı Meṯnevī ve huve uṣūlu uṣūlu uṣūlu'd-dīn bu kitāb-ı Meṯnevīnüñ aṣllarınuñ aṣllarınuñ aṣllarıdur..."*

Sonu: (149a) *"Beyt*

Ṣabr āred ārzūrā nī şitāb

Ṣabr kun vallāhu a'lem bi'ṣ-ṣavāb

ārzū vü murādı ṣabr itmek ve ḫubṯ-ı nefs ile gitmek ḥāṣıl ider ivmek ve 'acele getürmez Allāh sübḥānehu ve ta'ālā ḥażretleri bu te'ḫīrüñ ṣavābına belki her kāruñ tedbīrine ve merci' ü me'ābına a'lemdür temmeti'l-kitāb bi'avnillāhi'l-Meliki'l-Vehhāb el-kitābetihi'l-faḳīr eş-Şeyḫ Muṣṭafā el-Mevlevī."

[417] Abdülbâki Gölpınarlı; "Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu", Cilt 3, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1972, s. 404-405.

memurlarına sorulduğunda, bu numarada askeriye ile ilgili Latin harfli bir eser bulunduğu söylenmişti; Kasım 2009'da tekrar sorulduğunda ise, bu kez, kütüphanede "6001" numaralı bir envanterin bulunmadığı cevabı verilmişti.

Gölpınarlı'nın tavsîfine göre, bu nüsha ile aşağıda tavsîfi verilecek olan "Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 6401"[418]de kayıtlı nüshanın fiziksel özellikleri (cilt ve kâğıt özellikleri, varak ve satır sayıları, hattı vs.) birbirlerine oldukça uymaktadır. Bu tavsîfe göre, her iki nüshada birinci cildin başı ve sonu, hattâ ketebe kayıtları da aynıdır. Gölpınarlı her iki nüshanın tavsîfinde de, "ketebeye nazaran" nüshaların Şem'î'nin el yazısı olması gerektiğini ileri sürer. Ancak *"'alāyedi şāriḥihī"* (şârihinin eli üzerine) eserin şârih/müellifin hattı ile değil, onun hattından istinsâh eden müstensihin veya müstensihlerin hattı olduğunu göstermektedir. 1 ve 2. ciltlerin bir arada olduğu bu nüshalarda 1. cildin ketebe kaydında müstensihe dâir herhangi bir kayıt bulunmamakta, istinsâh tarihi olarak da Ramazan 996 (Temmuz-Ağustos 1588) gösterilmektedir. 6001 nüshasının tavsîfinden anlaşıldığı kadarıyla ikinci cildin sonunda da istinsâh kaydı yoktur; 6401 nüshasının ikinci cildinin sonu ise eksiktir.

"Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 6001" ile "Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 6401" nüshaları ile ilgili bu durum, şu iki ihtimâle işâret etmektedir: Birincisi, nüshaların iki farklı müstensih tarafından müellif nüshasından eşzamanlı olarak istinsâh edilip ketebe kayıtlarının ortak olarak verilmiş olabileceği; ikincisi ise, bu nüshaların birbirinden istinsâh edilip ketebe kaydının da aynen kopyalanmış olabileceği ihtimâlidir. 6001 nüshası kayıp olduğu için de nüsha şeceresinde birbirinden istinsâh edilmiş olma durumunun hangi yönde gerçekleştiği tespit edilememiştir.

Burdur İl Halk Kütüphanesi'ne ait tüm yazma eserlerin Süleymaniye Kütüphanesi'nde patolojik bakımda olması, eserlerin katalogsuz ve tasnifsiz bir şekilde koruma altında olması nedeniyle "Burdur İl Halk Kütüphanesi 800 (15 Hk 800)" nüshasına da ulaşılamamıştır.

Yapılan kaynak taramalarında "Mısır Millî Kütüphânesi Türkçe Yazmaları 1" ile "Mısır Millî Kütüphânesi Türkçe Yazmaları 29"da eserin 2 nüshasının bulunduğu tespit edilmiştir. Kütüphaneyle ilgili bu devletden kaynaklanan diplomatik-bürokratik engellerden dolayı bu nüshalara da ulaşılamamıştır.[419]

---

[418] Bu nüshanın tavsifi için bkz. Abdülbâki Gölpınarlı; "Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu", Cilt 4, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994, s. 1-2.

[419] 2008 yılında bu nüshalara ulaşabilme yollarını Kahire'de Câmi'ü'l-Ezher'de tahsil gören talebe arkadaşlara sordurduğumuzda, yazma eserlerin dijital ortama aktarılması için bir merkezde toplandığı, bu

Aşağıda eserin elde edilebilen nüshalarının tavsifleri verilmiştir:

2.11.1. Nüsha Tavsifleri

Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi 1564 (03 Gedik 18203)

Cilt-Yazı Ebâdı: 304x215-260x150 mm.
Cilt-Kâğıt Özellikleri: Mıklepli, ön-arka kapaklarda baskı şemseli ve su yolu baskılı, kahverengi-vişneçürüğü deri ile kaplanmış mukavvâ cilt; cetvelsiz âbâdî kâğıt
Varak Sayısı-Satır Sayısı-Hattı: 350 varak (1. cilt 1b-348a; 349a-350b 4. cildin son iki varağı); 31 satır; ta'lîk hatlı, keşîdeler ve noktalar surh ile konulmuş, beyitlerin üstleri surh ile çizilmiş, Mesnevî başlıklarının kenarında surh ile "ser-suḫan" yazılmış
Ketebe-Ferâğ Kaydı: (348a) *"Temme şerḥu'l-cildi'l-evvel biʿināyetillāhi ʿazze ve cell mine'l-Meṯneviyyi'ş-Şerīf huve'l-kitābu'l-laṭīf. Allāhumme yessir lene'l-unse ve'l-ulfete minesrārihi ve maʿānīhi biḥurmeti Faḫri'l-enām."*
(350b) *"Ḥaḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretinüñ ʿazze ismuhu ḥüsn ü tevfīḳı ve bīnihāyet ʿināyeti ile bu kitāb-ı müsteṭābuñ mü'ellifi ḥażret-i Mevlānānuñ ḳaddesellāhu taʿālā sırrahu'l-ʿazīz himmet ü rūḥāniyyeti sebebi ile Meṯnevī-yi Şerīfden cild-i rābiʿuñ şerḥi lisān-ı Türkī ile şāriḥi olan ḥaḳīr ü ḳalīlü'l-biżāʿa Şemʿīnüñ ḫaṭṭı ile ṭoḳuz yüz ṭoḳsan ṭoḳuz senede vāḳıʿ olan Cumāẕe'l-uḫrānuñ on beşinci güninde temām oldı ḥāmiden ve muṣalliyen evvelen ve āḫıran. Bu kitābdan müstefīd olanlardan recā olınur ki şāriḥi olan Şemʿīyi ve bu ḫaṭṭuñ kātibi olan faḳīr ü miskīni luṭf idüp bir ḫayr-duʿā ile yād idüp iḥsān u kerem ide. Fātiḥa*"
Zahriye ve 1a Bilgileri:
(1a) Vakfiyye kaydı *"Ḳad vuḳife hāẕihi'n-nusḫatu'ş-şerīfeti faḫru'l-aḳrān ve'l-emṯāl İbrāhīm Aġa yesserellāhu mā yurīdu ve mā yeşā' fiturbeti'l-merḥūm ve maġfūrun-leh Dīvāne Efendi nesli sulṭānu'l-ʿāşıḳīn ḥażret-i Mevlānā ḳuddise sırrahu'l-vāḳıʿati fibeldeti Ḳaraḥişār bişarṭı en lāyuḫrice minturbeti'l-mezbūreti ve lāturhinu vaḳfen ṣaḥīḥan şerʿiyyen fe men mubeddiluhu baʿde mā semʿihi fe innemā iṯmuhu ʿalelleẕīne yubeddilūnehu taḥrīren fīevāsıṭı şehri Rebīʿu'l-āḫır seneti erbaʿa ve ṯelāṯīne ve elf"*

---

iş tamamlandığında yaklaşık 5000 civarında yazma eserin dijital ortamda Türkiye'ye, Ankara'daki Millî Kütüphaneye gönderileceği söylenerek, o an için eserlerden istifâde edilemeyeceği bildirilmişti.

Başı: (1b) *"Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm ve bihi ṣeḳatā ve ʿaleyhi't-tuklān hezārān cevāhir-i ḥamd u ṣenā ol pād...ʿamme ʿale'l-ʿālemīne berruhu ve nevāluhu ḥażretinüñ cenāb-ı eḥadiyyet ü ʿaẓametine īṣār u niṣār olsun ki..."*

Sonu: (348a) *"...cemīʿ-i ḫuṣūṣda ṣabr eyle ve Allāh taʿālā ṣavāb ne idügini ʿālimrekdür pes cemīʿ-i umūr u aḥvālüñi aña teslīm ü tefvīż eyle tā ki anuñ muʿāveneti ile ṣavāb u maḳṣūduña irişüp āsūde-ḥāl ü müreffehü'l-bāl olup her dem rūḥānī sürūr u beşāşete vuṣūl bulasun."*

Özel Bilgi: Bu nüshanın 130b-160b (varaklar üzerinde yazılı olan varak numaralarına göre) varakları arası, muhtemelen kopup dağılmış, sonradan karışık bir şekilde oraya tekrar eklenmiştir.

Balıkesir İl Halk Kütüphanesi 799

Cilt-Yazı Ebâdı: 300x205-260x165 mm.

Cilt-Kâğıt Özellikleri: Sırtı kırmızı deri, kapaklar gülkurusu renkli kâğıt ile kaplanmış mukavvâ cilt; cetvelsiz, âharsız, mühreli âbâdî kâğıt

Varak Sayısı-Satır Sayısı-Hattı: 277 varak; 28-36 arasında değişen satır sayısı; nesih-ta'lîk kırması acemî işi bir hatla yazılmış, başlıklar surh ile yazılmış, beyitlerin üstleri surh ile çizilmiş

İstinsah Tarihi: 1 Zilka'de 1023 / 3 Aralık 1614

Ketebe-Ferâğ Kaydı: *"Temme şerḥu'l-cildi'l-evvel biʿināyetillāhi taʿālā ʿazze ve cell mine'l-Meṣneviyyi'ş-Şerīf hāẕe'l-kitābu'l-laṭīf. Allāhumme yessir lene'l-unse ve'l-ulfete minesrārihi ve maʿānīhi biḥurmeti Faḫri'l-enām ve ṣallallāhu taʿālā ʿalāseyyidinā Muḥammedin ve ālihi ve ṣaḥbihi ecmaʿīn. Āmīn yā Rabbe'l-ʿālemīn. Dervaḳt-i ṣubḥ tamām şud fīyevmi's-sebti fīevveli Ẕi'l-ḳaʿde sene 1023. Temme"*

Zahriye ve 1a Bilgileri: (1a) Eser, şârih/müellif *"Hāẕā kitābu yeştemilu ʿalāşerḥi Meṣnevī-yi Şerīf Şemʿī Efendi ʿale't-temām ve'l-kemāl. Temmet"*

Başı: (1b) *"Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm ve bihi ṣeḳatā ve ʿaleyhi't-tuklān hezārān cevāhir-i ṣenā ḥamd ol pād-şāh-ı serīr-i ʿizz ü kibriyā celle celāluhu ve ʿamme nevāluhu ʿale'l-ʿālemīne berruhu ve nevāl ḥażretinüñ cenāb-ı eḥadiyyet ü ʿaẓametine īṣār u niṣār olsun ki..."*

Sonu: (278b) *"..cemīʿ-i ḫuṣūṣda ṣabr eyle ve Allāh taʿālā ṣavāb ne idügin ʿālimrekdür pes cemīʿ-i umūr u aḥvālüñi aña teslīm ü tefvīż eyle tā ki anuñ muʿāveneti ile ṣavāb u*

maḳṣūduña irişüp āsūde-ḥāl ü müreffehü'l-bāl olup her dem rūḥānī sürūr u şāyeste vuṣūl bulasun."

Özel Bilgi: Fiziksel özellikleri açısından oldukça özensiz bir nüsha; ara ara varak eksiklikleri (kopuklukları) dikkat çekmekte; müstensihinden kaynaklanan oldukça fazla imlâ hatası var.

Nüshanın 30b varağının sonundaki

Mībilerzed ʿarş ezmedḥ-i şaḳī

mısrâı ve biraz şerhinden sonra diğer varağın 31a'da

Her kirā derdest-i ū bürdest bū

mısrâı ve şerhi gelmektedir. İki mısrâ arasında yaklaşık olarak 390 beyit bulunduğu hesaba katılırsa, bu 390 beytin ve şerhinin muhtemelen aradaki varakların kopmasından dolayı, bu nüshada eksik olduğu anlamına gelmektedir.

Hâlihazırdaki varak numaralarına göre 270b-271a arasında 1 varak eksik (kopmuş).

Bayezid Kütüphanesi Umûmî 2292

Cilt-Yazı Ebâdı: 305x210-240x135 mm.

Cilt-Kâğıt Özellikleri: Sırt ve ağız kısımları deriden, yeşil ebrû kâğıt ile kaplanmış mukavvâ cilt.

Varak Sayısı-Satır Sayısı-Hattı: 320 varak; 27 satır; nesta'lîk hatlı, âyet ve hadîslerin üstleri siyah mürekkep ile çizilmiş, Mesnevî başlıkları surh mürekkeple yazılmış, başlıkların ve beyitlerin üstleri surh mürekkeple çizilmiş

İstinsah Tarihi: h.1010 / m.1602

Ketebe-Ferâğ Kaydı: (320a) "*Temme şerḥu'l-cildi'l-evvel biʿināyetillāhi ʿazze ve cell mine'l-Meṯneviyyi'ş-Şerīf huve'l-kitābu'l-laṭīf fīşehri Rebīʿu'l-evvel elleẕī vulide fīhi Resūlu'l-Ekrem ṣallallāhu taʿālā ʿaleyhi ve sellem minşuhūri sene ʿaşere ve elf. Allāhumme'ġfir lī ve livālideyye ve licemīʿi'l-mu'minīne ve'l-mu'mināti ecmaʿīn.*"

Başı: (1b) *"Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm ve bihi ṣeḳatā ve ʿaleyhi't-tuklān hezārān cevāhir-i ḥamd u ṯenā ol pād-şāh-ı serīr-i ʿizz ü kibriyā celle celāluhu ve ʿamme ʿale'l-ʿālemīne berruhu ve nevāluhu ḥażretinüñ cenāb-ı eḥadiyyet ü ʿaẓametine īṯār olsun ki..."*

Sonu: (320a) *"...cemīʿ-i ḫuṣūṣda ṣabr eyle ve Allāh taʿālā ṣavāb ne idügini ʿālimrekdür pes cemīʿ-i umūr u aḥvālüñi aña teslīm ü tefvīż eyle tā ki anuñ muʿāveneti ile ṣavāb u*

maḳṣūduña irişüp āsūde-ḥāl ü müreffehü'l-bāl olup her dem rūḥānī sürūr u beşāşete vuṣūl bulasun."

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 2093

Cilt-Yazı Ebâdı: 292x185-205x115 mm.

Cilt-Kâğıt Özellikleri: Sırtı koyu yeşil ve gövde siyah kalitesiz deri ile kaplanmış mukavvâ, özelliği olmayan yeni bir cilt; yer yer fazla tahriş olmuş ve nemlenip kararmış, mühreli, aharsız ve cetvelsiz kâğıt

Varak Sayısı-Satır Sayısı-Hattı: 257 varak; 29 satır; nesih-ta'lîk kırması hatlı, başlıklar surh ile yazılmış, beyt üstleri surh ile çizilmiş, Farsça ve Arapça kısımlar siyah mürekkep ile harekelenmiş

Zahriye ve 1a Bilgileri: (1a) Başlık ve Numara *"Meṯnevī-yi Şerīf Şerḥi Cild-i Evvel 2093"*; (2a) *"İstīẕān-ı ʿOṯmān Mollā Efendi: Ey dürr-i giran-māye-yi deryā-yı ʿināyet / V'ey ẕāt-ı şerīfüñ güher-kān-ı aṣālet // Ṭabʿuñ mı degül āyīne-yi ṣūret-i ilhām / Ẕātuñ mı degül serv-i gülistān-ı leṭāfet // Mecbūr olur ʿālem saña itmekde duʿāyı / Gördükçe cemālüñde senüñ luṭf u beşāşet // Bir söz bulamaz gelse eger meclise Saʿdī / Bāz eyleye meger kim ol demde leb-i ḥayret // Peymānçe-nişīn olur pīşgehüñde / İtseydi teşaḫḫuṣ meṯelā ʿilm ü faẓīlet // Dergāhuñ olup menbaʿ-ı ser-çeşme-yi efẓāl / Sīr-āb olur andan niçe leb-teşne vü himmet // Her kim ki ḳıla dergeh-i iclālüñi melceʾ / İtmezse n'ola çarḫ-ı sitem-pīşeye minnet // Olursa şeref-baḫş-ı ṣudūr iẕn-i şerīfüñ / İtmek dilerüm sūy-ı Beşikṭaşa ʿazīmet"*; *"Cevāb-nāme-yi Dürrī-zāde: Ey ḥilm ü ḥayā eyā ṣāḥib-i ʿiffet / V'ey ẕāt-ı şerīfi maḥallüñ ḥilm ü faẓīlet // Ḥaḳdan budur ümmīd-i niyāzum ki hemīşe / Mecmūʿa-yı ẕātuñ ola şīrāze-yi ṣıḥḥat // Ṭıfl-ı dilüñ itmiş çü Beşikṭaşa ʿazīmet / Ṣad ʿizzet ü devletle Ḫudā vire selāmet // Esdükçe nesīm-i kerem-i luṭf-ı İlāhī / Ḫaḳ ẕāt-ı şerīfüñe vire ṣıḥḥat selāmet"*; Kütüphane kaydı *"Kitābhā-yı Süleymān Fehīm 21"*; (2b) Kütüphane kaydı *"Ḫāliṣ Efendi Kütüb-ḫānesi"*; Başlık *"Şerḥ-i Meṯnevī-yi Cild-i Evvel-i Şemʿī"*

Başı: (2b) *"Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm ve bihi ṣeḳatā ve ʿaleyhi't-tuklān hezārān cevāhir-i ḥamd u ṣenā ol pād-şāh-ı serīr-i ʿizz ü kibriyā celle celāluhu ve ʿamme ʿale'l-ʿālemīne berruhu ve nevāluhu ḥażretlerinüñ cenāb-ı eḥadiyyet ü ʿaẓametine īṯār u niṯār olsun ki..."*

Sonu: (257b) *"Ū betīġ-ı ḥilm çendin ḥalḳrā murād ḥażret-i ʿAlīdür raẓıyallāhu ʿanhu ḥilm tīġı ile bu ḳadar boġazı..."*

Özel Bilgi: Nüshanın baş kısmının kenarlarından biraz kırpılarak sonradan 2b sayfasına yapıştırılmış olduğu dikkat çekmektedir. 257b'nin çoban/müşiri *"vāḫırīd"*dir; nüsha burada bitiyor. Diğer nüshalarla mukayese edildiğinde bu nüshanın sadece 1 varak (son varak) eksik olduğu görülmektedir.

Kastamonu İl Halk Kütüphanesi O 3005 (37 Hk 3005)

Cilt-Yazı Ebâdı: 290x170-240x115 mm.

Cilt-Kâğıt Özellikleri: Mıklepli, ön ve arka iç kapaklarda kahverengi deri üzerinde yaldızlı şemse ve su yolu bulunan, yeşil bez ile kaplanmış kahverengi deri cilt; samanî kâğıt

Varak Sayısı-Satır Sayısı-Hattı: 232 varak; 33 satır; nesih hatlı, beyitlerin üstleri surh mürekkeple çizilmiş, başlıklar ve noktalamalar surh mürekkep ile yazılmış, âyet ve hadîsler harekelenmiş

Ketebe-Ferâğ Kaydı: *"Temme şerḥu'l-cildi'l-evvel biʿināyetillāhi ʿazze ve cell mine'l-Meṯneviyyi'ş-Şerīf huve'l-kitābu'l-laṭīf"*???

Zahriye ve 1a Bilgileri: (1a) *"Ḥasbiyellāhu ve lā İlāhe sivāhu"*; *"Derḥaḳḳ-ı ḥażret-i Mevlānā ḳuddise sırruhu liMevlānā Cāmī raḥimehullāh: Men çi gūyem vaṣf-ı an ʿālī-cenāb / Nist peyġam-ber velī dāred kitāb"*; Temellük kaydı *"Minkutubi'l-faḳīr Meḥemmed Ṣādıḳ-ı Nefes-zāde ʿafā ʿanhumā"*; Vakfiyye *"Mine'l-kutubi'l-mevḳūfeti'l-mevżūʿatibiḫānḳāhi'l-Ḫālidiyyeti'n-Naḳş-bendiyyeti fibeldeti'l-Ḳasṭamonī fimaḥalle-yi Ḳırḳçeşme bişarṭı riʿāyeti'ş-şurūṭi'l-muʿtebereti'l-muḥarrereti fi'l-vaḳfiyyeti fe men beddelehu baʿde mā semʿihi fe innemā iṯmuhu ʿalelleẕīne yubeddilūnehu"*

Başı: (1b) *"Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm hezār cevāhir-i ḥamd u ṯenā ol pād-şāh-ı serīr-i ʿizz ü kibriyā celle celāluhu ve ʿamme nevāluhu ʿale'l-ʿālemīne berruhu ve nevāluhu ḥażretinüñ cenāb-ı eḥadiyyet ü ʿaẓametine īṯār u niṯār olsun ki..."*

Sonu: (232b) *"...cemīʿ-i ḫuṣūṣda ṣabr eyle ve Allāh taʿālā ṣavāb ne idügini ʿālimdür pes cemīʿ-i umūr u aḥvālüñi aña teslīm ü tefvīż eyle tā ki anuñ muʿāveneti ile ṣavāb u maḳṣūduña irişüp āsūde-ḥāl ü müreffehü'l-bāl her dem rūḥānī sürūr u beşāşete vuṣūl bulasun."*

Kastamonu İl Halk Kütüphanesi O 3642 (37 Hk 3642)

Cilt-Yazı Ebâdı: 300x295-250x150 mm.
Cilt-Kâğıt Özellikleri: Mıklepli, ön-arka kapaklarda ve mıklepte baskı şemseli, kenarları su yolu bulunan açık kahverengi deri ile kaplanmış mukavvâ cilt; cetvelsiz, Avrupaî kâğıt
Varak Sayısı-Satır Sayısı-Hattı: 299 varak; 31-32 satır; nesih ve ta'lîk hatlı, beyitlerin üstü surh ile çizilmiş
Müstensihi-İstinsah Tarihi: (Dervîş Aşkî'nin nüshasından istinsâh eden başka bir müstensih); h.1083/m.1672-1673
Ketebe-Ferâğ Kaydı: *"Temme şerḥu'l-cildi'l-evvel biʿināyetillāhi ʿazze ve cell mine'l-Meṯneviyyi'ş-Şerīf huve'l-kitābu'l-laṭīf. Allāhumme yessir lene'l-unse ve'l-ulfete minesrārihi ve maʿānīhi biḥurmeti Faḫri'l-enām ve ṣallallāhu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve ālihi ve ṣaḥbihi ecmaʿīne yā Rabbe'l-ʿālemīn. Ḥaṭṭ-ı Dervīş ʿAṣḳī el-Mevlevī ezbendegān-ı ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz. Temme hāze'l-kitāb biʿavnillāhi'l-Meliki'l-Vehhāb taḥrīren fīevāḫırı Şaʿbānu'l-muʿaẓẓam sene ṯelāṯe ve ṯemānīn ve elf mine'l-hicreti Resūlillāh efżalu't-taḥiyyetihi."*
Zahriye ve 1a Bilgileri: (1a) Vakfiyye *"Vaḳḳafellāhu taʿālā beĀstāne-yi Şeyḫ Şaʿbān Efendi ḳuddise sırruh"*; Vakıf mührü *"Vaḳf-ı Āstāne-yi Şeyḫ Şaʿbān Efendi 1073"*
Başı: (1b) *"Ve bihi ṯeḳatā ve ʿaleyhi't-tuklān Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm hezārān cevāhir-i ḥamd u ṯenā ol pād-şāh-ı serīr ü ʿizz ü kibriyā celle celāluhu ve ʿamme ʿale'l-ʿālemīne berruhu ve nevāluhu ḥażretinüñ cenāb-ı eḥadiyyet ü ʿaẓametine ī̱ṯār u niṯār olsun ki..."*
Sonu: (299a) *"...cemīʿ-i ḫuṣūṣda ṣabr eyle ve Allāh taʿālā ṣavābına eyledügin ʿālimrekdür pes cemīʿ-i umūr u aḥvālüñi aña teslīm ü tefvīż eyle tā ki anuñ muʿāveneti ile ṣavāb u maḳṣūduña irişüp āsūde-ḥāl ü müreffehü'l-bāl olup her dem rūḥānī sürūr u beşāşete vuṣūl bulasun."*

Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi 347

Cilt-Yazı Ebâdı: 285x190-235x135 mm.
Cilt-Kâğıt Özellikleri: Sırtı koyu kahverengi deriden, ebrûlî kâğıt kaplı mukavvâ cilt; cetvelsiz, ince Avrupa kâğıt

Varak Sayısı-Satır Sayısı-Hattı: 180 varak; 37 satır; ta'lîk hatlı, başlıklar surh ile yasılmış, beyit, âyet ve hadislerin üstleri surh ile çizilmiş, keşîdeler ve noktalar surh ile konulmuş

Ketebe-Ferâğ Kaydı: (180a) *"Temme şerḥu'l-cildi'l-evvel biʿināyetillāhi ʿazze ve cell mine'l-Meṯneviyyi'ş-Şerīf huve'l-kitābu'l-laṭīf. Ve temmet"*

Zahriye ve 1a Bilgileri: Vakfiyye *"Minvedīʿatillāhi taʿālā ve naġme-yi ḥażret-i Mevlānā Celālü'd-dīn-i Rūmī Meṯnevī-yi Şerīfi cild-i ūlā ḥażret-i Şemʿī şerḥi neffeʿnallāhu taʿālā biinṭāḳihe'l-maʿneviyyeti ḳaddesenallāhu biesrārehume'l-ʿaliyyeti biḥurmetihimā ve biḥurmeti Sulṭān İbrāhīm-i Gülşenī ve ḥażret-i Sezāyī-yi Ḥāfiẓī Allāhumme aʿṭi esrārehum liMuḥammed Saʿīd ve Ḥuseyn Saʿīd ve licemīʿi'ṭ-ṭālibīn biḥurmeti ecmaʿīn. Āmīn. fī 19 Cumāẕe'l-evvel 1198"*; *"Cemīʿ-i ehl-i īmān ve't-tevḥīd ervāḥıyiçün ḫāṣṣaten Süleymān bin ʿAbdullāh rūḥıyiçün el-Fātiḥa maʿa'l-İḫlāṣ mercūdur"* ; (1a) Başlık *"el-Cildü'l-Evvel minŞerḥi'l-Meṯnevī li-Şemʿī Efendi raḥmetullāhi ʿaleyh"*; *"ʿAbd-i bervaṣmet Muḥammed ʿIṣmet ġaffera lehu"*

Başı: (1b) *"Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm ve bihi ṣeḳatā ve ʿaleyhi't-tuklān hezārān cevāhir-i ḥamd u ṣenā ol pād-şāh-ı serīr-i ʿizz ü kibriyā celle celāluhu ve ʿamme ʿale'l-ʿālemīne berruhu ve nevāluhu ḥażretinüñ cenāb-ı eḥadiyyet ü ʿaẓametine īṣār olsun ki..."*

Sonu: (180a) *"..cemīʿ-i ḫuṣūṣda ṣabr eyle ve Allāh taʿālā ṣavāb ne idügini ʿālimrekdür pes cemīʿ-i umūr u aḥvāli aña teslīm ü tefvīż eyle tā ki anuñ muʿāveneti ile ṣavāb u maḳṣūduña irişüp āsūde-ḥāl ü müreffehü'l-bāl olup her dem rūḥānī sürūr u beşāşete vuṣūl bulasun."*

Özel Bilgi: (180a) Temellük kaydı *"İstemlekehu'l-faḳīr ġaffere lehullāhu ʿazze şānuhu"*

Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 2068

Cilt-Yazı Ebâdı: 298x195-188x117 mm.

Cilt-Kâğıt Özellikleri: Sırtı ve ağızları kırmızı deri ile özensizce tamir edilmiş, şemse, köşebent ve salbekleri gömmeli altın varaktan ve murassâ, mıklepli, vişneçürüğü deri ile kaplanmış mukavvâ cilt; serlevhası müzehhep ve müzeyyen, cetvelleri yaldızlı az âharlı âbâdî kâğıt

Varak Sayısı-Satır Sayısı-Hattı: 350 varak; 29 satır; nesih hatlı, âyet, hadis ve beyitler surh mürekkeple yazılıp harekelenmiş, noktalamalar da surh mürekkeple yapılmış

İstinsah Tarihi: Rebî'ulevvel 998/Ocak-Şubat 1590

Ketebe-Ferâğ Kaydı: (350b) *"Temme şerḥu'l-cildi'l-evvel biʿināyetillāhi ʿazze ve cell mine'l-Meṯneviyyi'ş-Şerīf huve'l-kitābu'l-laṭīf fīşehri Rebīʿu'l-evvel ve yevmu Çehār-şenbih ve fītārīḫi seneti 998"*

Zahriye ve 1a Bilgileri: (1a) Temellük kaydı *"İstaṣḥabehu'l-ḥaḳīr İbrāhīm bin Süleymān el-Mevlevī el-Ḳāḍī ġafere ʿanhumā"*; Vakfiyye *"Biismihi Taʿālā. ʿUlemā-yı millet-i dīniyye ve fuḳahā-yı ṭarīḳa-yı semḥa-yı beyżā-yı Ḥanefiyye raḥimehumullāhu taʿālā ʿaleyhim ecmaʿīn ḥażarāt-ı ʿaliyyelerinüñ aḳvāl-i seniyyeleri üzre Meṯnevī-yi Şerīf ve maʿnevī-yi münīfüñ şerḥinden işbu cild-i evvel ve sāyir cildlerini Ḳonyada vāḳıʿ ḳuṭbu'l-ʿārifīn ġavṯu'l-vāṣılīn sulṭānu'l-ʿāşıḳīn Mevlānā Celālü'd-dīn-i Rūmī ḥażretlerinüñ āstāne-yi kerāmet-āşyānelerinde ḳırā'at u muṭālaʿa vü istinsāḫ olınmaḳ üzre ḥālā ṣadr-nişīn-i vekālet-i kübrā vü ziynet-efzāyı mesned-i ṣadāret-i ʿuẓmā olan vezīr-i aʿẓam müşīr-i mufaḫḫam Dervīş Meḥemmed Paşa yesserellāhu mā yurīd ve mā yeşā' ḥażretleri ḥisbeten lillāhi taʿālā vaḳf-ı mü'ebbed ile vaḳf buyurup ḥālā Meṯnevī-ḫᵛān olan sülāle-yi ṭayyibe-yi müşārun-ileyhden ḳıdvetü's-sālikīn ʿumdetü'ṣ-ṣāliḥīn es-Seyyid ʿAlī Efendi yediyile baʿdehu yirine gelen Meṯnevī-ḫᵛān efendiler yedleriyile āstāne-yi meẕkūrda maḥfūẓ olup maḥall-i āḫara iḫrāc olınmaya diyü şarṭ buyurduḳlarını mübeyyin ṯebt ü taḥrīr olındı. Ḳad vaḳaʿ hāẕā fīMuḥarremu'l-ḥarām senete tisʿīn ve mi'e ve elf."*; Vakıf mührü *"Vaḳf-ı Kütüb-ḫāne-yi Ḥażret-i Mevlānā Ḳuddise Sırruhu'l-ʿĀlī"*

Başı: (1b) *"Hezārān cevāhir-i ḥamd u ṯenā ol pād-şāh-ı serīr-i ʿizz ü kibriyā celle celāluhu ve ʿamme ʿale'l-ʿālemīne berruhu ve nevāluhu ḥażretinüñ cenāb-ı eḥadiyyet ü ʿaẓametine īṯār u niṯār olsun ki..."*

Sonu: (350b) *"...cemīʿ-i ḫuṣūṣda ṣabr eyle ve Allāh taʿālā ṣavāb ne idügini ʿālimrekdür pes cemīʿ-i umūr u aḥvālüñi aña teslīm ü tefvīż eyle tā ki anuñ muʿāveneti ile ṣavāb u maḳṣūduñıla āsūde-ḥāl ü müreffehü'l-bāl olup her dem rūḥānī sürūr u beşāşete vuṣūl bulasun."*

Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 2074

Cilt-Yazı Ebâdı: 305x202-240x155 mm.

Cilt-Kâğıt Özellikleri: Mıklepli, baskı şemseli, kenarı suyolu zencîrekli, sırtı, mıklebi ve ağızları kırmızı deri ile tamir görmüş, vişneçürüğü deri ile kaplanmış mukavvâ cilt; az âharlı, cetvelsiz âbâdî kâğıt

Varak Sayısı-Satır Sayısı-Hattı: 263 varak; 33 satır; nesih hatlı, başlıklar surhla yazılmış, âyet ve hadîsler harekelenmiş, beyitlerin üstleri surhla çizilmiş, keşîdeler ve noktalar surhla konulmuş

Müstensihi-İstinsah Tarihi: Abdullâh bin Hamza el-Amâsî; Şâbân 1065/Haziran-Temmuz 1655

Ketebe-Ferâğ Kaydı: (262b) *"Temme şerḥu'l-cildi'l-evvel biʿināyetillāhi ʿazze ve cell mine'l-Meṯneviyyi'ş-Şerīf hāẕā kitābu'l-laṭīf. Allāhumme yessir lene'l-unse ve'l-ulfete minesrārihi ve maʿānīhi biḥurmeti Faḫri'l-enām ve ṣallallāhu ʿalāseyyidinā Muḥammedin ve ālihi ve ṣaḥbihi ecmaʿīn āmīn yā Rabbe'l-ʿālemīn. Ḳad vaḳaʿa'l-ferāġ mintaḥrīri hāẕe'l-cildi'l-evvel mine'l-mucelledātı's-sitteti'ş-Şemʿī Şerḥu'l-Meṯneviyyi'ş-Şerīf biʿavnillāhi'l-Meliki'l-Laṭīf ʿalāyedi'l-ʿabdi'ż-żaʿīfi'l-ʿāṣiyyi ve'l-ḳāsī er-rācī minraḥmeti Ḫālıḳu'l-unāsī ʿAbdullāh bin Ḥamza el-Amāsī fīşehri Şaʿbāni'l-muʿaẓẓam el-lāzım en yubeccil ve yuʿaẓẓım liseneti ḫamse ve sittīne baʿde elfi kāmil mintārīḫi hicreti'ş-şerīf buʿiṯe ilākulli ʿāḳilin ʿaleyhi ekmelu't-taḥiyyeti mindāfiʿi'l-beliyyeti."*

Zahriye ve 1a Bilgileri: (1a) İstinsah yeri *"Ḥurrire fībeldeti Amāsiyye el-maḥmiyye"*; Başlık *"Şerḥ-i Meṯnevī-yi Şerīf Cild-i Evvel"*; Varak sayısı *"ʿAded-i evrāḳ 263"* ; Arapça bir vakfiyye

Başı: (1b) *"Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm ve bihi ṣeḳatā ve ʿaleyhi't-tuklān hezārān cevāhir-i ḥamd u ṣenā ol pād-şāh-ı serīr ü ʿizz ü kibriyā celle celāluhu ve ʿamme ʿale'l-ʿālemīne berruhu ve nevāluhu ḥażretinüñ cenāb-ı eḥadiyyet ü ʿaẓametine ī̱ṣār u nī̱ṣār olsun ki..."*

Sonu: (262b) *"...cemīʿ-i ḫuṣūṣda ṣabr eyle ve Allāh taʿālā ṣavāb ne idügini ʿālimrekdür pes cemīʿ-i umūr u aḥvālüñi aña teslīm ü tefvīż eyle tā ki anuñ muʿāveneti ile ṣavāb u maḳṣūduñıla āsūde-ḥāl ü müreffehü'l-bāl olup her dem rūḥānī sürūr u beşāşete vuṣūl bulasun."*

Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 6401

Cilt-Yazı Ebâdı: 280x160-218x92 mm.

Cilt-Kâğıt Özellikleri: Şemse, sa'lbek ve zencîrek yaldızlı baskılı, mıklebi şemseli, dışı koyu kahverengi içi koyu kırmızı deri ile kaplanmış mukavvâ cilt; sâmânî renkte âharlı âbâdî kâğıt, serlevhası müzehhep ve müzeyyen, sayfalarda hâmiş alanı oluşturan (ilk

dokuz varak ince yaldızlı) surh dış cetvel ile metin alanı oluşturan nisbeten daha kalın yaldızlı iç cetvel olmak üzere iki cetvelli

Varak Sayısı-Satır Sayısı-Hattı: 426 varak (1. cilt 282 varak); 29 satır; ta'lîk hatlı, âyetler, hadîsler ve başlıklar surhla yazılıp siyah mürekkeple harekelenmiş, beyitler siyah mürekkeple yazılıp harekelenmiş, beyitlerin ve başlıkların üstleri surh ile çizilmiş, keşîdeler ve noktalar surh ile konulmuş

İstinsah Tarihi: Ramazan 996 / Temmuz-Ağustos 1588

Ketebe-Ferâğ Kaydı: (282a) *"Temme şerḥu'l-cildi'l-evvel biʿināyetillāhi ʿazze ve cell mine'l-Meṯneviyyi'ş-şerīf huve'l-kitābu'l-laṭīf fīşehri Ramażān unzile fīhi'l-Ḳur'ān minşuhūri sene sitte ve tisʿīn ve tisʿa mi'e ʿalāyed-i şāriḥihi bi'l-lisāni't-Turkī Şemʿī bin ʿAbdullāh ḥāmiden ve muṣalliyen evvelen ve āḫıren"*

Başı: (1b) *"Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm ve bihi ṣeḳatā ve ʿaleyhi't-tuklān hezārān cevāhir-i ḥamd u ṯenā ol pād-şāh-ı serīr-i ʿizz ü kibriyā celle celāluhu ve ʿamme ʿale'l-ʿālemīne berruhu ve nevāluhu ḥażretinüñ cenāb-ı eḥadiyyet ü ʿaẓametine īṯār u niṯār olsun ki..."*

Sonu: (282a) *"...cemīʿ-i ḫuṣūṣda ṣabr eyle ve Allāh taʿālā ṣavāb ne idügini ʿālimrekdür pes cemīʿ-i umūr u aḥvālüñi aña teslīm ü tefvīż eyle tā ki anuñ muʿāveneti ile ṣavāb u maḳṣūduña irişüp āsūde-ḥāl ü müreffehü'l-bāl olup her dem rūḥānī sürūr u beşāşete vuṣūl bulasun."*

Süleymâniye Kütüphanesi Dârü'l-Mesnevî 201

Cilt-Yazı Ebâdı: 204x151-170x107 mm.

Cilt-Kâğıt Özellikleri: Sırtı ve ağızları deriden, mıklepli, ebrû kâğıt ile kaplanmış mukavvâ cilt; cetvelsiz, âharlı, âbâdî kâğıt

Varak Sayısı-Satır Sayısı-Hattı: 266 varak; 27 satır; ta'lîk hatlı, başlıklar surh ile yazılmış, âyet, hadîs ve başlıklar az harekelenmiş, beyitlerin üstleri surh ile çizilmiş, keşîdeler ve noktalar surh ile konulmuş

Müstensihi: Derviş Ömer el-Belgradî

Ketebe-Ferâğ Kaydı: (266b) *"Temme şerḥu'l-cildi'l-evvel biʿināyetillāhi ʿazze ve cell mine'l-Meṯneviyyi'ş-Şerīf ẕālike'l-kitābu'l-laṭīf. Allāhumme yessir lene'l-unse ve'l-ulfete minesrārihi ve maʿānīhi biḥurmeti Faḫri'l-enām Muḥammed ʿaleyhi ve ʿalāālihi'ṣ-ṣalātu ve's-selām. Ḳad vaḳaʿa'l-ferāġ mintenmīḳıhi ʿalāyedī aḥḳari ʿibādullāh Derviş*

ʿÖmer el-Belġradī el-munzevī bibeldeti Maʿlḳara ġafferellāhu ve livālideyhi ve licemīʿi'l-mu'minīne ve'l-mu'mināti. Āmīn"

Zahriye ve 1a Bilgileri:

Başı: (1b) *"Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm ve bihi ṣeḳatā ve ʿaleyhi't-tuklān hezārān cevāhir-i ḥamd u ṣenā ol pād-şāh-ı serīr-i ʿizz ü kibriyā celle celāluhu ve ʿamme ʿale'l-ʿālemīne berruhu ve nevāluhu ḥażretinüñ cenāb-ı eḥadiyyet ü ʿaẓametine īṣār u niṣār olsun ki..."*

Sonu: (266b) *"..cemīʿ-i ḫuṣūṣda ṣabr eyle ve Allāh taʿālā ṣavāb ne idügin ʿālimrekdür pes cemīʿ-i umūr u aḥvālüñi aña teslīm ü tefvīż eyle tā ki anuñ muʿāveneti ile ṣavāb u maḳṣūduña irişüp āsūde-ḥāl ü müreffehü'l-bāl olup her dem rūḥānī sürūr u beşāşete vuṣūl bulasun."*

Özel Bilgi: 1b sayfasında *"Vuḳife hāẕe'l-kitāb es-Seyyid el-Ḥāc Ḥāfiẓ Muḥammed Murād şeyḫ-i ḫānḳāh-ı Murād Mollā liDāru'l-Meṣnevī"* şeklinde bir vakfiyye ile üzerinde *"Vuḳife hāẕe'l-kitāb es-Seyyid eş-Şeyḫ Dāmād-zāde Muḥammed Murād 48"* yazılı bir mühür bulunmakta, mührün altında da bir adet *"ṣaḥḥ 201"* kaydı bulunmaktadır. 260b-261a arasında sarı renkli farklı bir kâğıtla 3 varakta hat meşkleri ile yine meşk amaçlı bir âyet ve Hâfız-ı Şîrâzî'nin 9 beyti yazılıdır.

Süleymâniye Kütüphanesi Hâlet Efendi 334

Cilt-Yazı Ebâdı: 300x230-240x155 mm.

Cilt-Kâğıt Özellikleri: Mıklepli, şemseli, deri ile kaplanmış mukavvâ cilt; müzeyyen serlevhalı, cetvelleri kalın yaldızla çizilmiş, âharlı âbâdî kâğıt, kenarda sâdece hâmişlerin olduğu kısımlar cetvelli küçük çerçeveler içine alınmış

Varak Sayısı-Satır Sayısı-Hattı: 422 varak (1. cilt 227 varak); 33 satır; nesih hatlı, Türkçe metin siyah mürekkeple yazılmış ve az harekelenmiş, Farsça ve Arapça kısımlar surh ile yazılmış ve tam harekelenmiş, alıntı şiir parçalarının beyit, mesnevî gibi başlıkları ile Sultanların isimleri yaldızla kaleme alınmış, noktalar da yaldızla konulmuş

İstinsah Tarihi: Ramazan (sonları) 996 / Ağustos 1588

Ketebe-Ferâğ Kaydı: (227b) *"Temme şerḥu'l-cildi'l-evvel biʿināyetillāhi ʿazze ve cell mine'l-Meṣneviyyi'ş-Şerīf biʿavnillāhi'l-Meliki'l-Kerīmi'l-Laṭīf muḳārinen bihimmeti'l-ʿaliyyeti'l-ḫāḳāniyyeti ve mulāṣıḳan biʿināyeti'l-behiyyeti's-sulṭāniyyeti elleẕī teferrede bicūdihi'l-bāhiri ʿancemīʿi selāṭīni'l-āfāḳ ve tefevveḳa ʿalāmālikeyni*

riḳābı'l-enāmi bimezīdi'l-iḥsāni'l-ıṭlāḳ kāşif-i esrāri't-taṣavvuf-i bi'l-ʿḳalem ḥallāl-i müşkilāt-ı nesl-i benī-Ādem ḳuṭb-ı merkez-i dāyire-yi Āl-i ʿOṯmān Faḫr-ı ʿālemiyān u ḫulāṣa-yı kun fe kān ve huve's-sulṭānu'l-aʿẓam ve'l-ḫāḳāni'l-muʿaẓẓam mevlā mülūki'l-ümem ḥāfiẓ-ı eḳālīmü'l-ʿArab ve'l-ʿAcem ve ilāvilāyeti'l-elviyeti ve'l-irşād ġavṯu ṭā'ifeti'l-aḳṭābi ve'l-evtād beyt Sulṭān Murād-ı mülk-güşā ibni Ḫan Selīm / Ḫāḳān-ı ḫaşm-efken ü şāhinşeh-i kerīm ḫalledellāhu taʿālā ḫılāfetehu ve salṭanatahu ve ebbedellāhu taʿālā ʿumrehu ve devletehu ilāinḳırāżı'd-duhūr ve inḳıżā'i'ş-şuhūr āmīn yā Muʿīn biḥurmeti Seyyidi'l-murselīn fīevāḫır-ı şehr-i Ramażān el-mümliḳ bi'r-raḥmeti ve'l-ġufrān sene sitte ve tisʿīn ve tisʿa mi'e."

Zahriye ve 1a Bilgileri: (1a) Mühür *"İlāhī cemʿ-i kütüb kerde ehl-i vaḥdetrā / Bidih bedest-i yemīneş kitāb-ı Ḥāletrā 1236"* (İlâhî! Tüm kitap koleksiyoneri ehl-i vahdetin ve Hâlet'in kitabını sağından ver.)

Başı: (1b) *"Hezārān cevāhir-i ḥamd u ṯenā ol pād-şāh-ı serīr-i ʿizz ü kibriyā celle celāluhu ve ʿamme ʿale'l-ʿālemīne berruhu ḥażretinüñ cenāb-ı eḥadiyyet ü ʿaẓametine īṯār u niṯār olsun ki..."*

Sonu: (226b) (1. cilt sonu) *"...cemīʿ-i ḫuṣūṣda ṣabr eyle ve Allāh taʿālā ṣavāb ne idügini ʿālimrekdür pes cemīʿ-i umūr u aḥvālüñi aña teslīm ü tefvīż eyle tā ki anuñ muʿāveneti ile ṣavāb u maḳṣūduña irişüp āsūde-ḥāl ü müreffehü'l-bāl olup her dem rūḥānī sürūr u beşāşete vuṣūl bulasun."*

(422a) (2. cilt sonu) *"...ilāinkırāżı'd-deverān ve intihā'i'z-zamān āmīn yā Muʿīn. Tuyī sāye-yi luṭf-ı Ḥaḳ berzemīn / Peyember-ṣıfat raḥmete'l-ʿālemīn"*

Süleymâniye Kütüphanesi Nâfiz Paşa 570

Cilt-Yazı Ebâdı: 307x213-263x150 mm.

Cilt-Kâğıt Özellikleri: Açık yeşil renkte bez ile kaplanmış mukavvâ cilt

Varak Sayısı-Satır Sayısı-Hattı: 193 varak; 31 satır; ta'lîk hatlı (44a-81b arasındaki 38 varak ile son 193a-b varağı; 27-38 satır arası; ta'lîk kırması hattı ile farklı bir kişiye aittir.), noktalar ve başlıklarda surh kullanılmış, Mesnevî başlıklarının kenarında surh ile "ser-suḫan" yazılmış

Müstensihi-İstinsah Tarihi: (Son varak farklı bir hatta olduğu için ketebe kaydında müstensih olarak belirtilen Dervîş Aşkî el-Mevlevî ve istinsah tarihi olarak verilen 1018/1609 tarihi, temel nüsha ile ilgili değildir.)

Ketebe-Ferâğ Kaydı: (193b) *"Temme şerḥu'l-cildi'l-evvel biʿināyetillāhi ʿazze ve cell mine'l-Meṯneviyyi'ş-Şerīf huve'l-kitābu'l-laṭīf. Allāhumme yessir lene'l-unse ve'l-ulfete minesrārihi ve maʿānīhi biḥurmeti Faḫri'l-enām ve ṣallallāhu ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve ālihi ve ṣaḥbihi ecmaʿīne yā Rabbe'l-ʿālemīn. Ḫaṭṭ-ı Derviş ʿAşḳī el-Mevlevī er-Rūmī ezbendegān-ı ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz. Taḥrīren fī 26 Ẕi'l-ḳaʿde sene 1018 yevmu's-Sebt vaḳt-i ṣubḥ temām şud."*

Zahriye ve 1a Bilgileri:

(1a) Surh mürekkep ile başlık *"Şerḥ-i cild-i evvel ve cild-i ṯānī-yi Meṯnevī-yi Şerīf liŞemʿī Efendi"*; Siyah mürekkep ile duâ *"Bārekellāh ḥażret-i Ḥabībullāhuñ pāk münevver muṭahhar mücellā muṣaffā ʿazīz ve laṭīf rūḥ-ı şerīfleriyiçün āl ü evlād u etbāʿ ve ecvāc-ı ervāḥlarıyiçün ʿale'l-ḫuṣūṣ ḳuṭbu'l-ʿārifīn faḫru'l-vāṣılīn ḥażret-i Mevlānā rūḥ-ı şerīfleriyiçün ābā vü ʿiẓāmından ṭarīḳat-ı ʿaliyyelerinden güẕerān iden sulṭānlar ervāḥıyiçün bāḳīlerimüz selāmetiyiçün pād-şāh-ı dīn-i İslām selāmetiyiçün ʿasākir-i İslām nuṣretiyiçün ḥüccāc-ı Beytullāh selāmetiyiçün vālideynimüz üstādlarımuz ervāḥıyiçün ḫasteler şifāsıyiçün derdliler devāsıyiçün maḥbūslar ḫalāṣıyiçün medyūnlar edāsıyiçün vaʿdimüz yetenler ḥüsn-i ḫātime müyesseriyiçün ʿafv-ı taḳṣīrāt..."*; Vakfiyye kaydı *"Vaḳf-ı Mevlevī-ḫāne-yi Bāb-ı Cedīd Ṭoġanī Aḥmed Dede ḥażretlerinüñ vaḳfıdur"* ve Yenikapı Mevlevîhânesi'ne ait vakıf mührü ile numarası *"Vaḳf-ı Mevlevī-ḫāne-yi Bāb-ı Cedīd 570"*.

Başı: (1b) *"Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm ve bihi ṣeḳatā ve ʿaleyhi't-tuklān hezārān cevāhir-i ḥamd u ṯenā ol pād-şāh-ı serīr-i ʿizz ü kibriyā celle celāluhu ve ʿamme ʿale'l-ʿālemīne berruhu ve nevāluhu ḥażretinüñ cenāb-ı eḥadiyyet ü ʿaẓametine ḫiṯār u niṯār olsun ki..."*

Sonu: (193a) *"..cemīʿ-i ḫuṣūṣda ṣabr eyle ve Allāh taʿālā ṣavāb ne idügini ʿālimrekdür pes cemīʿ-i umūr u aḥvālüñi aña teslīm ü tefvīż eyle tā ki anuñ muʿāveneti ile ṣavāb u maḳṣūduña irişüp āsūde-ḥāl ü müreffehü'l-bāl olup her dem rūḥānī sürūr u beşāşete vuṣūl bulasun."*

Özel Bilgi: 31 satır ve ta'lîk hat ile kaleme alınmış nüshanın 44a-81b arasındaki 38 varak ile son 193a-b varağı, 27-38 arasında değişen satır sayılarında ve ta'lîk kırması hattı ile farklı bir kişiye aittir.

1b'de başlayan nüshanın 42b sayfasında bulunan ve Mesnevî'nin *"Münāzaʿat-ı umerā derveliyy-i ʿahdī"* başlığı altında yer alan (722. beyit) "*Tīġ der-zerrād-ḫāne-y evliyast / Dīden-i īşan şumārā kīmiyast"* beytinin şerhinde, sayfanın sol altındaki çoban/müşir

"ānān" kelimesidir; ancak, 44a sayfası *"kimse sa'īd"* kelimeleri ile başlamaktadır. Bu sayfada ilk olarak şerh edilen beytin Mesnevî'nin *"Ḳıṣṣa-yı Ādem 'aleyhi's-selām ve besten-i ḳażā naẓar-ı ūrā ezmürā'āt-ı ṣarīḥ-i nehy ve terk-i te'vīl"* başlığı altında yer alan (1262. beyit) "*Merdrā ber 'āḳıbet nāmī nehed / Nī beran k'ū 'āriyet nāmī nehed"* beyti olması arada 540 beyit ve şerhinin eksik olduğunu göstermektedir.

Nüshanın 81b sayfasında bulunan ve Mesnevî'nin *"Taḳrīr-i ḳavl-i Ferīdü'd-dīn-i 'Aṭṭār"* başlığı altında bulunan *"Z'an ki ṣıḥḥat yaft v'ezperhīz rest / Ṭālib-i miskin miyān-ı tebderest"* beytinin şerhinde, sol altındaki çoban/müşir *"elini"* kelimesidir; ancak, 82a sayfası *"fi'l-i mużāri'"* terkîbi ile başlamaktadır. Bu arada 81b sayfasının 12-38 satırları arasındaki kısım 82a sayfasında 1-23 satırları arasında mükerreren yer almaktadır.

192b sayfasının sol altındaki çoban/müşir *"geşt"* kelimesi olmakla birlikte 193a sayfasının ilk kelimeleri *"andan ṣoñra"*dır ve 192b'nin son satırı 193a'nın ilk satırında da yazılıdır.

Zahriyedeki (1a) *"Şerḥ-i cild-i evvel ve cild-i ṯānī-yi Meṯnevī-yi Şerīf liŞem'ī Efendi"* başlığından Şerh-i Mesnevî'nin ilk iki cildinin aynı nüshada yer aldığı, ikinci cildinin daha sonra kopup kaybolmuş olduğu anlaşılmaktadır. Son varak farklı bir hatta olduğu için de ketebe kaydında müstensih olarak belirtilen *"Dervīş 'Aşkī el-Mevlevī er-Rūmī"* ve istinsah tarihi olarak verilen *"26 Ẕi'l-ḳa'de 1018"* tarihinin temel nüsha ile ilgili olmadığı anlaşılmaktadır.

Temel nüshada derkenâr şeklinde kelime açıklamaları yer alırken, sonradan eklenen kısımlarda derkenâr bulunmamaktadır.

Bu nüsha ile ilgili olarak, temel nüshadan kopup kaybolan forma ve varakların yukarıda adı verilen müstensihin muhtemelen dağılmış nüshasından tamamlanmaya çalışılmış olması ihtimâliyle beraber, temel nüshanın istinsah tarihi ve müstensihinin kimliğinin belirsizliğini koruduğu söylenebilir.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan 441

Cilt-Yazı Ebâdı: 290x180-220x110 mm.

Cilt-Kâğıt Özellikleri: Zencîrek, şemse ve sa'lbekleri baskılı, mıklebi şemseli, açık kahverengi deri ile kaplanmış mukavvâ cilt; sadece ilk on varak surh cetvelli, az âharlı âbâdî kâğıt

Varak Sayısı-Satır Sayısı-Hattı: 267 varak; 27 satır; ta'lîk hatlı, başlıklar surh ile yazılmış, keşîdeler ve noktalar surh ile konulmuş, ayet ve hadîsler harekelenmiş

Ketebe-Ferâğ Kaydı: (267b) *"Temme şerḥu'l-cildi'l-evvel biʿinâyetillāhi ʿazze ve cell mine'l-Meṯneviyyi'ş-Şerīf ẕālike'l-kitābu'l-laṭīf. Allāhumme yessir lene'l-unse ve'l-ulfete minesrārihi ve maʿānīhi biḥurmeti Faḫri'l-enām Muḥammed ʿaleyhi ve ʿalāālihi'ṣ-ṣalātu ve's-selām. Ḳad vaḳaʿa'l-ferāġ mintenmīḳıhi ʿalāyedī aḥḳari ʿibādullāh."*

Zahriye ve 1a Bilgileri:

Başı: (1b) *"Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm ve bihi ṣeḳatā ve ʿaleyhi't-tuklān hezārān cevāhir-i ḥamd u ṣenā ol pād-şāh-ı serīr-i ʿizz ü kibriyā celle celāluhu ve ʿamme ʿale'l-ʿālemīne berruhu ve nevāluhu ḥażretinüñ cenāb-ı eḥadiyyet ü ʿaẓametine īṯār u niṯār olsun ki..."*

Sonu: (267a-b) *"...cemīʿ-i ḥuṣūṣda ṣabr eyle ve Allāh taʿālā ṣavāb ne idügin ʿālimrekdür pes cemīʿ-i umūr u aḥvālüñi aña teslīm ü tefvīż eyle tā ki anuñ muʿāveneti ile ṣavāb u maḳṣūduña irişüp āsūde-ḥāl ü müreffehü'l-bāl olup her dem rūḥānī sürūr u beşāşete vuṣūl bulasun."*

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan 442

Cilt-Yazı Ebâdı: 305x180-195x110 mm.

Cilt-Kâğıt Özellikleri: Zencîrek, şemse ve sa'lbekli, mıklebi şemseli, kahverengi deri ile kaplanmış, iç kapak ebrûlî kâğıtla kaplı mukavvâ cilt; sâmânî renkte, âharlı âbâdî kâğıt, sadece ilk iki sayfa yaldız cetvelli, serlevhası sâde yaldızlı içi boş

Varak Sayısı-Satır Sayısı-Hattı: 310 varak; 21 satır; nesih hatlı, âyetler, hadîsler ve başlıklar surh ile yazılmış ve siyah mürekkep ile harekelenmiş, beyitlerin üstleri surh ile çizilmiş, siyah mürekkep ile harekelenmiş

Müstensihi-İstinsah Tarihi: Ahmed bin Ali bin Mehmed; h.999 / m.1590

Ketebe-Ferâğ Kaydı: (310a-b) *"Temme şerḥu'l-cildi'l-evvel biʿinâyetillāhi ʿazze ve cell mine'l-Meṯneviyyi'ş-şerīf huve'l-kitābu'l-laṭīf fīşehri Ramażān unzile fīhi'l-Ḳurʾān minşuhūri sene sitte ve tisʿīn ve tisʿa miʾe ʿalāyed-i şāriḥihi bi'l-lisāni't-Turkī Şemʿī bin ʿAbdullāh ḥāmiden ve muṣalliyen evvelen ve āḫıren. Ḳad vaḳaʿa'l-ferāġ mintaḥrīri hāẕe'l-kitāb fīvaḳti'ż-żuḥā fīyevmi ʿāşūrā ʿalāyedi Aḥmed bin ʿAlī bin Meḥemmed ġafferellāhu lehu ve livālideyye ve aḥsin ileyhumā ve ileyhi ve ṣallallāhu ʿalā seyyidinā*

Muḥammedin ve ālihi ecmaʿīn minşuhūri sene tisʿa ve tisʿīn ve tisʿa miʾe. Ḫudāyā bukun ḥāceteş revā/Nüvīsendrā her ki gūyed duʿā. Temmet"

Zahriye ve 1a Bilgileri: (1a) *Tuğralı Mühür "El-Ḥamdu lillāhi'lleẕī hedānā lihāẕā ve mā kunnā linehtediye lev lā en hedānallāh"*; Başlık *"El-cildu'l-evvel minşerḥi'l-Meṯnevī liŞemʿī biḥaṭṭı nesḫ saṭr 21"*

Başı: (1b) *"Cild-i evvel mine'l-Meṯneviyyi Şerīf. Hezārān cevāhir-i ḥamd u ṯenā ol pād-şāh-ı serīr-i ʿizz ü kibriyā celle celāluhu ve ʿamme ʿale'l-ʿālemīne berruhu ve nevāluhu ḥażretinüñ cenāb-ı eḥadiyyet ü ʿaẓametine īṯār u niṯār olsun ki..."*

Sonu: (310a) *"...cemīʿ-i ḫuṣūṣda ṣabr eyle ve Allāh taʿālā ṣavāb ne idügini ʿālimrekdür pes cemīʿ-i umūr u aḥvālüñi aña teslīm ü tefvīż eyle tā ki anuñ muʿāveneti ile ṣavāb u maḳṣūduña irişüp āsūde-ḥāl ü müreffehü'l-bāl olup her dem rūḥānī sürūr u beşāşete vuṣūl bulasun."*

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan 449

Cilt-Yazı Ebâdı: 305x180-235x110 mm.

Cilt-Kâğıt Özellikleri: Zencîrek ve şemseler (mıklepteki şemse ile beraber) altın varaktan, sırtı ve ağızları kahverengi deri ile, ön-arka yüzeyler ile iç kapaklar ebrû kâğıt ile kaplanmış mukavvâ cilt; serlevha müzehhep ve müzeyyen, cetvelleri yaldızla çekilmiş, sâmânî renkte, âharlı âbâdî kâğıt (ilk iki sayfada yeşil, gül kurusu ve yaldızlı bitişik üç cetvel var)

Varak Sayısı-Satır Sayısı-Hattı: 138 varak; 33 satır; ta'lîk hatlı, başlıklar surhla yazılmış, âyetler ve hadîsler siyah mürekkep ile harekelenmiş, beyitlerin, âyet ve hadîslerin üstleri surhla çizilmiş, keşîdeler ve noktalar surhla konulmuş (ilk iki sayfanın başlık ve noktaları yaldızlı)

Müstensihi: Seyyid Muhammed

Ketebe-Ferâğ Kaydı: (138b) *"Seyyid Muḥammed"*

Zahriye ve 1a Bilgileri: (1a) Sultan mührü (tuğra); Eser adı, sahibi, hattı, satır sayısı *"El-cildu'l-evvel minşerḥi'l-Meṯnevī liŞemʿī bāḫaṭṭ-ı taʿlīḳ 33"*; Vakfiyye mührü *"Vuḳife hāẕe'l-kitāb ṭaleben limerżātillāhi'l-Meliku'l-Vehhāb ʿAlī bin Ḥasan ibn eş-Şeyḫ el-Ḥāc Muḥammed ʿafā ʿanhumu'l-ʿAfuvvu'l-ʿAliyyu'ṣ-Ṣamed"*

Başı: (1b) *"Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm ve bihi ṯeḳatā ve ʿaleyhi't-tuklān ve'l-ittikā'i ve'l-istiʿān hezārān cevāhir-i ḥamd u ṯenā ol pād-şāh-ı serīr-i ʿizz ü kibriyā celle*

celāluhu ve ʿamme ʿale'l-ʿālemīne berruhu ve nevāluhu ḥażretinüñ cenāb-ı eḥadiyyet ü ʿaẓametine ī̱sār u nī̱sār olsun ki..."

Sonu: (138b) *"...cemīʿ-i ḫuṣūṣda ṣabr eyle ve Allāh taʿālā̱ ṣavāb ne idügin ʿālimrekdür pes cemīʿ-i umūr u aḥvālüñi aña teslīm eyle tā ki anuñ muʿāveneti ile ṣavāb u maḳṣūduña irişüp āsūde-ḥāl ü müreffehü'l-bāl olup her dem rūḥānī sürūr u beşāşete vuṣūl bulasun."*

2.11.2. Nüsha Şeceresi

İslâm medeniyeti dâiresinde, önce an'ane geleneğiyle şifâhî ortamda bulunan hadîslerin hadîs ilmi çerçevesinde "hadîs tenkîdi"[420] metotlarıyla değerlendirilip yazıya aktarılması ile ortaya çıkıp bu sahada yüzyıllar boyunca kendine özgü kanunlarıyla yaşayan "metin tenkîdi", Türk bilim dünyasında zaman olarak tarihî niteliklerde her türlü yazılı metin için kullanılması, Avrupa'da Pozitivist ilkelerin sosyal bilimler alanında da uygulanabilirliğinin tartışıldığı 19. yüzyıl ve sonrasında görülür. Osmanlı sahasında önceleri, birkaç yazma nüshanın mukayesesi ile ortaya konmuş dîvân, tezkire, mesnevî, târih kitapları, şerhler ve benzeri eserlerin matbaalarda baskılarının yapılması şeklinde pratikte ortaya çıkan "tenkitli metin neşri", 20. yüzyılın ortalarına doğru sistemli bir ortak/alt bilim dalı olma yolunda önemli tartışmalara konu olmuştur.[421] 1940'lı yıllardan başlayarak önemli tarihî ve edebî metinlerin, farklı anlayış ve usûllerle de olsa, metin tenkîdi çerçevesinde eleştirel baskılarında artış olmuştur; ancak, çeşitli usûllerin zaman içinde çok farklı şekillerde tecellî etmesi ile ortaya çıkan bilimsel karmaşa, konu üzerinde sistem koyma ve uyarma gâyesiyle zaman zaman bazı ilmî çalışmaların yapılmasına sebep olmuştur.[422] "Ortak hata", "müstakil hata", "nüshadaki eksiklikler/fazlalıklar", "ekseriyet prensibi", "tarihen eskilik" gibi konuya dâir bazı durumların ve kavramların değerlendirilip konumlandırıldığı bu çalışmalar, temelde

---

[420] Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Selahattin Polat-Habil Nazlıgül-Süleyman Doğanay; Hadis Araştırma ve Tenkit Klavuzu, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2008.

[421] Türkiye'de bu konu üzerinde ilk ciddî çalışma için bkz. Ahmed Ateş, "Metin Tenkidi Hakkında (Dasitân-ı tevârih-i mülûk-i âl-i Osman münasebeti ile)", Türkiyât Mecmuası, Cilt VII-VIII, Sayı 1, 1942, s. 253-267.

[422] Tenkitli metin faaliyetlerinde ortaya çıkan yeni problemler şu çalışmalarda tartışılıp değerlendirilmiştir: Yusuf Ziya Kavakçı; İslam Araştırmalarında Usûl, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1982; Mertol Tulum; Tarihî Metin Çalışmalarında Usul / Menâkıbu'l-Kudsiyye Üzerinde Bir Deneme, Deniz Kitabevi, İstanbul 2000; Atabey Kılıç; "Günümüzde Metin Neşri ve Problemleri Üzerine Düşünceler", I. Kırşehir Kültür Araştırmaları Bilgi Şöleni, 8-10 Ekim 2003, Bildiriler, (Haz.: Ahmet Günşen), Kırşehir, 2004, s. 331-345.

sağlıklı bir nüsha şeceresinin nasıl oluşturulabileceği bilgisini vermiş, şecere kurmanın önemini vurgulamıştır.

Bir esere ait müellif nüshasının bulunmadığı durumlarda eldeki nüshalardan bir şecere oluşturarak, tenkitli metin sâyesinde âdetâ müellif nüshasını yeniden ortaya koyma niyetiyle hareket etmesi gereken metin münekkidi, aynı zamanda, bu çalışma sürecinde nüshalarla ilgili belirsizliklerle karşılaşıldığında bazı faraziyeler ileri sürmesi ve çok çeşitli ihtimalleri değerlendirmesi gereken kişidir; maalesef, her an subjektifliğe düşme tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Yazma eserin istinsâh süreci, istinsah mekânı ve devri, müstensihlerin ve nüshaların vaziyeti gibi birçok faktörden kaynaklanan çok çeşitli ihtimaller nüshaların şeceresinin oluşturulması sırasında ayrı ayrı göz önünde tutulur. Tenkitli metin çalışmalarında teknik verilerin tümü işlendikten sonra ortaya çıkması muhtemel olan bu ihtimaller değerlendirilir ve çalışmanın devam edebilmesi için bazı kararlar verilir. Metin münekkidi, bütün bu süreç sonunda, belki, onlarca müstensihle müellif arasında kendine özgü bir yer edinir.

Bu tenkitli metin çalışmasında da öncelikli çalışma bir nüsha şeceresi ortaya çıkarmaya yöneliktir. Yazma kütüphaneleri ve kataloglarının taranması sonucunda, Şem'î Şem'ullâh'ın Şerh-i Mesnevî'sinin 1. cildine ait yirmi bir adet yazma nüsha tespit edilmiş, yukarıda izah edilen sebeplerden dolayı bu nüshaların ancak on altısına ulaşılabilmiştir; bu on altı nüshadan da bir nüsha şeceresi oluşturulmaya çalışılmıştır. Nüshalar, bilhassa beyitler ve başlıklara dikkat edilerek hızlı bir tarama ile okunmuş, aralarındaki müşterek ve/veya müstakil farklar, eksiklikler ve ortak hatâlar tespit edilmiş; ardından nüshalardaki -varsa- ketebe, ferâğ, temellük, vakfiyye, mütâlaa, sahh ve benzeri kayıtlar yardımıyla ortaya çıkan müstensihleri ve istinsâh târihleri ışığında nüsha farkları değerlendirilerek bir şecere oluşturulmaya çalışılmıştır.

Nüshalarda yorgunluk, dalgınlık, câhillik gibi müstensihe ait beşerî ve hattın çeşitli sebeplerle bozulması/silinmesi, kâğıdın eksik olması gibi kopyalanan nüshaya ait fizikî durumlardan ve daha başka sebeplerden kaynaklanan imlâ hatası, okuma hatası, eksiklik ve benzeri ortak hatalar incelendiğinde üç kolbaşı nüshanın olabileceği ve diğer nüshaların bu üç kolbaşından gelebileceği sonucuna varılmıştır.

Hâlet Efendi 334 (H 334), Revan 442 (R 442), Revan 449 (R 449), Mevlânâ 6401 (M 6401), Mevlânâ 2068 (M 2068) ve İstanbul Üniversitesi 2093 (İÜ 2093) nüshalarının kendi aralarında; Mevlânâ 2074 (M 2074), Nâfiz Paşa 570 (N 570), Kastamonu 3005

(KA 3005), Kastamonu 3642 (KA 3642), Afyon 1564 (A 1564), Beyazıt 2292 (BE 2292), Kütahya 347 (KÜ 347), Dârü'l-Mesnevî 201 (DM 201), Revan 441 (R 441) ve Balıkesir 799 (B 799) nüshalarının da kendi aralarında ortak hatalarda birleştikleri görülmüştür. Bu durum da, ortak hatâ prensibinden hareketle nüshaların temelde iki gruba ayrıldığını göstermiştir.

2. grubun hatalarına ve istinsah tarihlerine bakıldığında 1. grubun daha sağlam bir koldan geldiği ve daha güvenilir olduğu kanaatine varılmıştır. Ancak 1. gruptaki Hâlet Efendi 334, Revan 442, İstanbul Üniversitesi 2093 ayrı bir kolbaşı oluşturacak özellikte farklarla Revan 449, Mevlânâ 6401, Mevlânâ 2068'den ayrılmıştır. Bu durumda Hâlet Efendi 334, Revan 442, Revan 449 ile Mevlânâ 6401, Mevlânâ 2068, İstanbul Üniversitesi 2093 nüshalarının iki ayrı kol oluşturduğu sonucuna varılmıştır.

1. kolu teşkil eden Hâlet Efendi 334, Revan 442, Revan 449 nüshaları içerisinde 996/1588 istinsah tarihiyle en eski nüsha Hâlet Efendi 334'tür ve şerhin yazılış tarihi olan 995/1587den bir yıl sonra istinsah edilmiştir. Revan 442, 999/1591 tarihinde istinsah edilmiştir; müstensihleri belli olan Revan 449'un ise istinsah tarihi yoktur. Revan 442 ve Revan 449, Hâlet Efendi 334'ten müşterek ve münferit hata ve eksikliklerle ayrılmıştır. Hâlet Efendi 334, 2. grubun kolbaşısı olduğu düşünülen Mevlânâ 6401'le müşterek hatalarda birleşmiş, ancak bazı nüsha farkları ile birbirinden ayrılmıştır. Dolayısıyla, Hâlet Efendi 334 müellif hattından çoğaltılmış ve Revan 442 ile Revan 449 nüshaları da Hâlet Efendi 334'ten istinsah edilmiş olabilir. Bu durumda 1. grubun şecere tablosu şöyle olabilir:

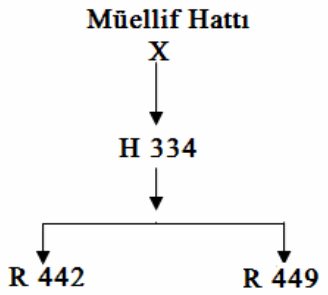

2. kolbaşı grubunu oluşturduğu düşünülen Mevlânâ 6401, Mevlânâ 2068 ve İÜ 2093 nüshaları içerisinde tespit edilebildiği kadarıyla 996/1588 istinsah tarihiyle en eski nüsha Mevlânâ 6401 nüshasıdır ve eserin 995/1587 yılında telifinden bir yıl sonra yazılmıştır. Mevlânâ 2068 nüshası, 998/1590'ta istinsah edilmiştir; İstanbul Üniversitesi 2093 nüshasının da, son varağının noksan olmasından dolayı, olabilecek olan istinsah tarihi tespit edilememiştir. Mevlânâ 2068 ile İstanbul Üniversitesi 2093 nüshaları kendi

aralarında müşterek hatalarda birleşmiş ve müşterek hata ve eksikliklerle de Mevlânâ 6401 nüshasının altına düşmüştür. Yani, Mevlânâ 2068 ile İstanbul Üniversitesi 2093'ün Mevlânâ 6401'den çoğaltılmış olabileceği ihtimali ağırlık kazanmıştır. Bu durumda 2. gurubun şecere tablosu şu şekilde çizilebilir:

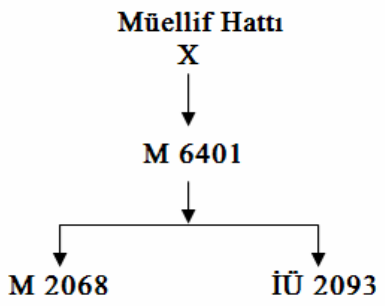

Şecerenin 3. kolunu, genel olarak aynı hata ve eksikliklere sahip Mevlânâ 2074, Nâfiz Paşa 570, Kastamonu 3005, Kastamonu 3642, Afyon 1564, Beyazıt 2292, Kütahya 347, Dârü'l-Mesnevî 201, Revan 441, Koğuşlar 879 ve Balıkesir 799 nüshalarının oluşturduğu söylenebilir. Bu nüshalar ciddî hata ve eksikliklerde hep birlikte seyretmiş, fakat bazı küçük farklarla kendi içlerinde dallanmıştır. Diğer iki kolbaşı nüshayla kıyaslandığında, bu nüshaların içerisinden müellif hattından çoğaltılmış olabilecek bir kolbaşı nüsha çıkmamış, hepsinin kayıp bir kolbaşı nüshadan çoğaltılmış olma ihtimâli artmıştır. Bu nüshalar önemli hata ve eksikliklerde birlikte giderken, Nâfiz Paşa 570 birkaç fark ile bu gruptan ayrılıp diğer iki grupla birleşmiştir. Dolayısıyla Nâfiz Paşa 570 nüshasının, kayıp olduğu düşünülen kolbaşı nüshadan çoğaltılmış alt kolbaşı bir nüsha olma ihtimali güçlenmiştir. Kastamonu 3005, Kütahya 347 ve Beyazıt 2292 nüshaları bazı ortak farklarda Nâfiz Paşa 570 ile birleşmiş, münferit bazı eksikliklerle ondan ayrılmıştır. Bu durum, bu üç nüshanın Nâfiz Paşa 570'ten çoğaltılmış olma ihtimalini artırmıştır.

3. kolun diğer nüshaları olan Revan 441, Mevlânâ 2074, Kastamonu 3642, Afyon 1564 ve Dârü'l-Mesnevî 201 ve Balıkesir 799 nüshaları, kolun diğer üç alt nüshasından alt grup hâlinde özel hata ve eksikliklerle ayrıldıkları için, kayıp bir alt kolbaşı nüshadan gelmiş olabilecekleri ihtimalini güçlendirmiştir. Ayrıca bu grupta Mevlânâ 2074, Revan 441 ve Dârü'l-Mesnevî 201 müşterek ve münferit hatalarla Kastamonu 3642, Afyon 1564 ve Balıkesir 799 nüshalarından ayrılmış; birkaç özel hatada da Revan 441 ile Dârü'l-Mesnevî 201, Mevlânâ 2074 ile birleşmiş ve bazı münferit eksikliklerle de

ondan ayrılmıştır. Bu durum, Revan 441 ile Dârü'l-Mesnevî 201'in Mevlânâ 2074'ten çoğaltılmış olabileceği sonucunu doğurmuştur. Şu hâlde, 3. grubun şecere tablosu da şöyle olabilir:

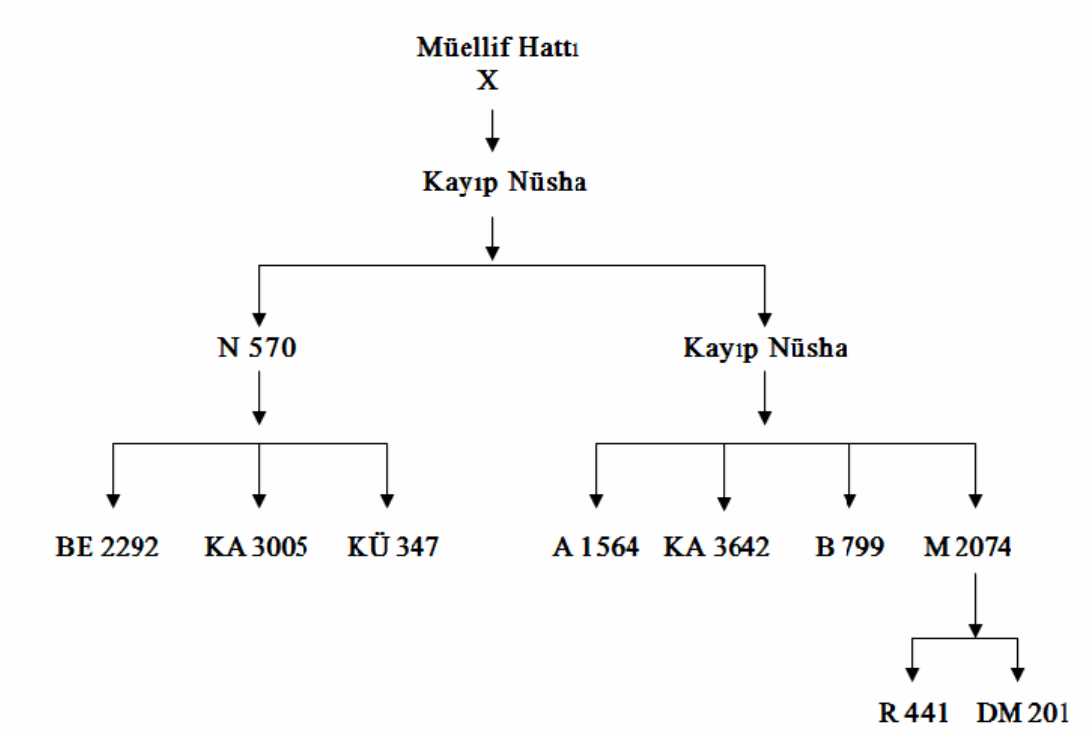

Bu üç kolbaşı grubu birleştirildiğinde ise Şem'î'nin Şerh-i Mesnevî'sinin 1. cildine ait nüsha şeceresi şu tabloyu ortaya çıkarmıştır:

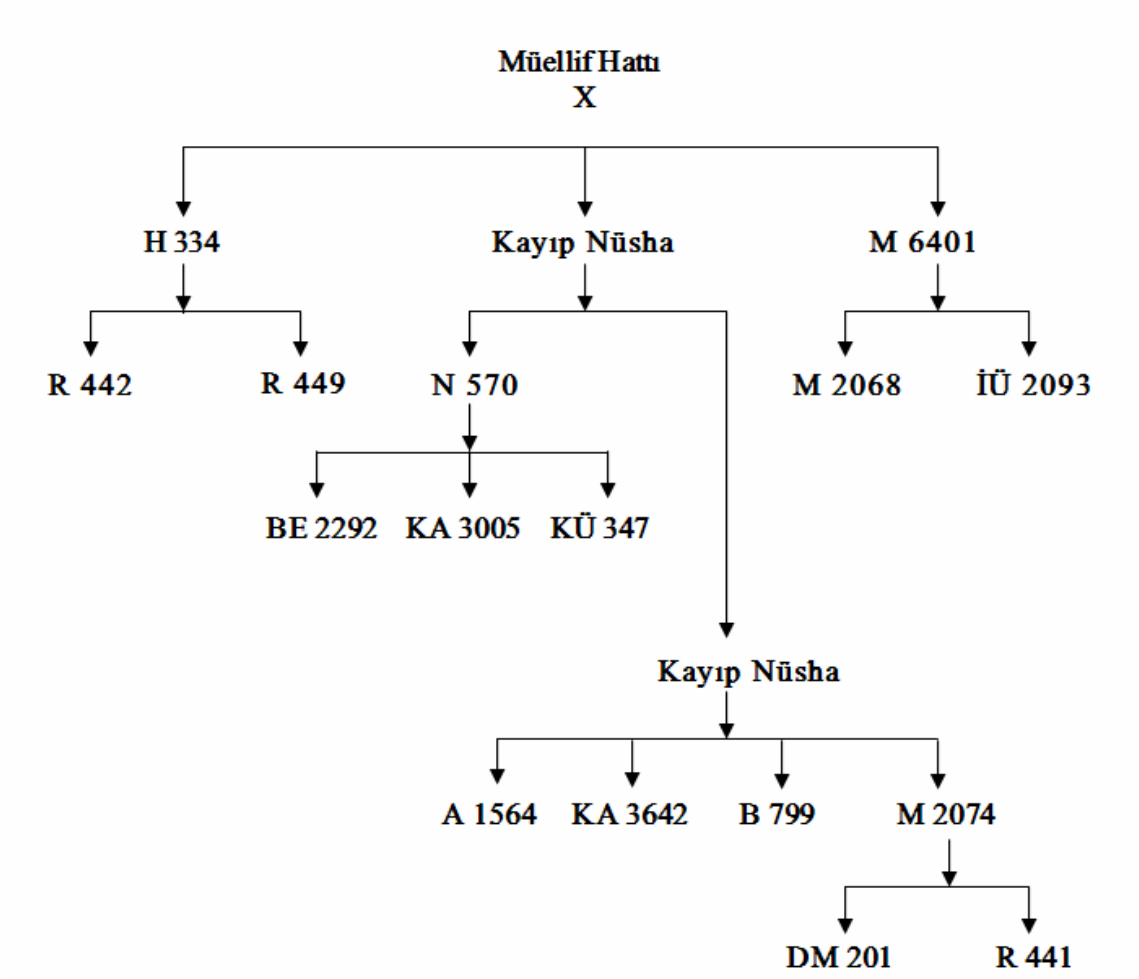

2.12. TENKİTLİ METNİ KURMADA DİKKAT EDİLEN HUSUSLAR

2.12.1.Tenkitli Metne Esas Alınan Nüshaların Tespiti

Nüsha şeceresinde görüldüğü gibi kolbaşı nüshaları olarak Hâlet Efendi 334 ve Mevlânâ 6401 ile birlikte bir kayıp nüsha ortaya çıkmıştı. Bu kayıp nüshadan, Nâfiz Paşa 570 ile bir başka kayıp nüsha alt kol başları olarak ortaya çıktılar. bu ikinci kayıp nüshadan da dört nüsha ortaya çıkmıştır.

Bu durumda üstteki kayıp kolbaşı nüshayı vermesi için Nâfiz Paşa 570 ile alttaki kayıp alt kolbaşı nüshanın tenkitli metne katılması gerekiyordu. Kayıp olan alt kolbaşı nüshayı vermesi için ondan gelen dört nüshadan ikisinin şâhitliğinin yetebileceği

düşünüldü. Bunun için Afyon 1564 ile Balıkesir 799 nüshaları şâhit olarak gösterilmiştir.

Afyon 1564 nüshası tam, eksiksiz ve (yazı, kâğıt gibi yönlerden) güvenilir bir görüntü arz ettiği, ayrıca derkenârları metne dâhil ettiği için kabul edilmiştir. Balıkesir 799 nüshası da istinsah tarihi (m. 1023) bu nüshalar arasında orijine en az otuz sene daha yakın olduğu ve bunun yanında derkenârları metne dâhil ettiği için kabul edilmiştir. Derkenârların metne dâhil edildiği bu iki nüshanın gelmiş olduğu varsayılan kayıp alt kolbaşı nüshanın da derkenârları metne dâhil etmiş olabileceği ihtimâlinden hareketle bu iki nüsha da tenkitli metnin kuruluşunda esas alınmıştır.

Bu son durumda tenkitli metin için 5 nüsha esas alınmıştır: Hâlet Efendi 334, Mevlânâ 6401, Nâfiz Paşa 570, Afyon 1564, Balıkesir 799.

Nüsha tavsifleri bölümünde de izah edildiği üzere, tenkitli metne esas alınan nüshalardan Nâfiz Paşa 570 ile Balıkesir 799 nüshaları eksiktir; bu eksik kısımlarda varak numaraları ana metnin devam ettiği yerden tekrar başlamaktadır. Tenkitli metin kurulurken bu nüshaların söz konusu kısımları dikkate alınmamıştır.

Hâlet Efendi 334 nüshasının 83b varağındaki "Ḫod kuned bīmār u kerr ü şell ü leng" mısrâından 108b varağındaki "Nāḳış er zer bürd ḫākister şeved" mısrâına kadar sadece bu 25 varaklık bölümde, hemen her mısrâın tercüme ve şerhinde kelime ve söz dizimi tercihinden kaynaklanan bir nedenle nüshanın tercüme ve şerh üslûbu, metnin akışını aşırı ölçüde değiştirecek şekilde farklılaşmaktadır. Tenkitli metne esas alınan diğer nüshalarda görülmeyen ve sebebi tespit edilemeyen bu farklılaşmanın yer aldığı söz konusu varaklardaki nüsha farkları da tenkitli metnin dışında tutulmuştur. Ancak, bu kısımda kelime izahı içeren derkenar metinleri tenkitli metne dâhil edilmiştir.

2.12.2. Metin Derkenârlarının Metne Dâhil Edilmesi

İstinsah tarihi olarak müellif nüshasına en yakın (1 yıl) kolbaşı nüshalardan ve nüshaların büyük çoğunluğundan hareketle eserin müellif nüshasında kelimelerin önemli bir kısmının derkenâr şeklinde izah edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu derkenârlar açıklamaları köşeli parantez [] içinde metne dâhil edilmiştir. Bu tasarrufta bulunulurken, şârihin kelime açıklamalarını verme metodu, metnin siyâk u sibâkı ve Afyon 1564 ile Balıkesir 799 nüshaları yol gösterici olmuştur.

Afyon 1564 ile Balıkesir 799 nüshalarının derkenârları metne dâhil edişlerinde aralarında tutarlılık yoktur; derkenârlar iki nüshada farklı yerlerde görülebilmektedir. Bu sebepten dolayı da farklılık gösteren noktalarda metnin bağlamı ve şârihin metodu göz önünde bulundurulmuştur.

2.12.3. Varak ve Satır Numaraları ile Nüsha Farklarınn Gösterilmesi

Hacminden ve mensur oluşundan dolayı metne hâkimiyetin zorluğu endişesiyle nüsha farkları sabit aparatlarda değil dipnotlarda gösterilmiştir. Bunun için şahsî bir tasarrufta bulunularak tenkitli metne satır numaraları verilmiştir. Satır numaraları verilirken metnin görüntüsüne en az külfet getireceği düşüncesiyle en az satır (29 satır) sayısına sahip olan Mevlânâ 6401 nüshası esas alınmıştır.

Nüsha farklarına numarasız (boşluk) dipnot verilmiş, dipnotta başına satır numarası konmuştur. Nüsha farkı dipnotları normal dipnotlardan biraz içeriden başlamasıyla ve başındaki büyük puntolu satır numarasıyla fark edilebilmektedir.

Metin içinde varak numaralandırmasında ve aparatlarda nüshalar şu şekilde gösterilmiştir:

Hâlet Efendi 334: H

Mevlânâ 6401: M

Nâfiz Paşa 570: N

Afyon 1564: A

Balıkesir 799: B

2.12.4. Dipnotlardaki Açıklamalar

Metinde geçen Farsça ve Arapça alıntıların anlamları dipnotta verilmiştir. Âyet alıntılarının anlamları Türkiye Diyanet Vakfı'nın hazırlamış olduğu "Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli alınmıştır"[423], ancak her seferinde atıfta bulunulmamıştır. Hadîslerin anlamları çeşitli kaynaklardan alınmış olup kaynakları zikredilmiştir; kaynağı tespit edilemeyen hadislerin de sadece anlamları verilmiştir.

---

[423] Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, (Haz.: Hayrettin Karaman-Ali Özek-İbrahim Kâfi Dönmez-Mustafa Çağrıcı-Sadrettin Gümüş-Ali Turgut), Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1997.

2.12.5. Metni Okumada Dikkat Edilen Hususlar

* Metinde Türkçe mensûr ve manzum kısımların okunmasında en önemli kriter 16. yüzyıl Anadolu Türkçesi dil hususiyetleridir. Türkçe kelime ve eklerin imlâsında ihtilâf bulunduğu durumlarda nüshalarda ortak olan şekilleri dikkate alınmıştır.

* Metin incelemesi bölümünde ayrıntılı olarak yer aldığı gibi, metinde Mesnevî beyitlerinin okunmasında ise Şem'î'nin yol boyunca yaptığı kılavuzluk etkili olmuştur. Bu kılavuzluk ışığında Şem'î'nin uyarı yapmadığı yerlerde de bu hususlara dikkat edilmiştir:

- Lugatta iki şekilli kelimelerden harekeleniş bakımından beytin kâfiyesine uygun olanlar, yaygın şekilde kullanılmasalar veya galat olsalar bile, tercih edilmiştir; "cihān>cehān", "nümūd>nemūd", "engübīn>engebīn" gibi. Örneğin:
...siper
...piser (<püser)

...girān
...civān (<cevān)

...devān
...ʿayān (<ʿıyān)

...pehlevān
...jeyān (<jiyān)

...fekān
...felān (<fulān)

- Farsça "zi (ez)" edatının ve "bi / bu" emir harfinin harekesi kâfiye kelimesinin harekesine uydurulmuştur. Örneğin:
...şeved
...zeḫad (<ziḫad)

...besücūd
...zevücūd (<zivücūd)

...bidān
...biḫᵛān (<buḫᵛān)

- Elif-i maksûre ile biten kelime kafiye kelimesine uygun olması için "medli elif" ile değil "medli yâ" ile okunmuştur. Örneğin:
...şehvetī
...ey fetī (<fetā)

* Bazı Arapça kelimelerin Farsça'da birkaç şekilde farklı kullanımı konusunda Şem'î'nin uyarıları ile harekeli nüshalardaki harekeler yol gösterici olmuştur; bilhassa kâfiyede bu husus dikkate alınmıştır. Bu kelimeler metnin Farsça kısımlarında Farsça şekilleriyle, Türkçe ve Arapça kısımlarda da Arapça orijinal şekilleriyle kullanılmıştır. Örneğin:
ḳālıb (Arapça) > **ḳāleb** / ḳālıb (Farsça) *(ḳāleb lāmuñ fetḥiyiledür)*
cüzʾ (Arapça) > **cüzv** / **cezv** / cüzʾ (Farsça)
reʾy (Arapça) > **rāy** / reʾy (Farsça)

* Bazı Farsça kelimelerin metnin Farsça kısımlarında orijinal şekillerinin kullanılmasına karşılık, Türkçe kısımlarda Türkçe'deki yaygın/galat şekilleri kullanılmıştır. Örneğin:
dūst / dust (Farsça) > dost (Türkçe)
pūst / pust (Farsça) > post (Türkçe)
henūz (Farsça) > henüz (Türkçe)
kūr (Farsça) > kör (Türkçe)
ġunçe (Farsça) > ġonçe / ġonce (Türkçe)

* İlk konsonantı zamme ile olan bazı Arapça kelime ve isimlerin metnin Arapça ve Farsça kısımlarında (Arapça ve Farsça lugatlar göz önüne alınarak) orijinal dar yuvarlak (u/ü) şekillerinin kullanılmasına karşılık, Türkçe kısımlarda Türkçe'deki yaygın/galat telaffuzlu (o/ö) şekilleri kullanılmıştır. Örneğin:

ʿumr (Arapça/Farsça) > ʿömr (Türkçe)
ʿuẕr (Arapça/Farsça) > ʿöẕr (Türkçe)
ʿkühne (Arapça/Farsça) > köhne (Türkçe)
nuḳṣān (Arapça/Farsça) > noḳṣān (Türkçe)
luḳma (Arapça/Farsça) > loḳma (Türkçe)
ṣuḥbet (Arapça/Farsça) > ṣoḥbet (Türkçe)
ʿUmer (Arapça/Farsça) > ʿÖmer (Türkçe)
ʿUṯmān (Arapça/Farsça) > ʿOṯmān (Türkçe)

* Kalın konsonantlı Arapça ve Farsça kelimelerin harekeleri ve ekleri kalın vokalle okunmuş; mukaffâ kelimelerde bu husus dikkate alınmıştır. Örneğin:
ṣāniʿ > ṣānıʿ
ḳāniʿ > ḳānıʿ
ʿāḳil > ʿāḳıl

2.12.6. Metni Yazılı Hâle Getirmede Dikkat Edilen Hususlar

Türk filolojisi ve özelde Eski Türk Edebiyatı sahasında Arap harfli metinlerin neşirlerinde transkripsiyon (çevriyazı) sisteminin kullanılması ilmî bir teâmül hâline gelmiş, bu minvalde zaman zaman çeşitli teklifler ileri sürülmüştür. Bu teklifler araştırmacılarca değerlendirilegelmiş, kimi zaman tamamı kimi zaman da bir kısmı uygulanagelmiştir. Son 15-20 yıllık süre içinde İsmail Ünver'in yapmış olduğu ilmî çevriyazı teklifleri[424] Eski Türk Edebiyatı sahasında dikkate değer bir kabul görmüş, koymuş olduğu sistem son zamanlara kadar birçok araştırmacı tarafından fazla tartışılmadan uygulanmıştır.
Ancak sahada metin çalışmalarının ve neşirlerinin artması, Türkçe metinlerin yanında Arapça ve Farsça metinlerin de okunarak transkripsiyon sistemi ile Latin harflerine aktarılmaya çalışılması pratikte bazı müşkilleri beraberinde getirmiştir. Ekler, ön ve son edatlar, kelimeler ve terkipler arasındaki çizginin (-) bilhassa Farsça ve Arapça metinlerde fazlaca kullanılması hem metin görüntüsü açısından bir külfet getirmiş, hem

[424] İsmail Ünver; "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", Türkoloji Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, 1993, s. 51-89.

de kelimelerin bir bütün hâlinde algılanıp kullanılmalarını engelleyici boyutlara ulaşmıştır.

Bu ve benzeri problemler saha araştırmacılarını konu üzerinde düşünmeye sevk etmiş, çözüm hususunda toplu fikir teatileri için "imlâ" konulu bir sempozyum[425] düzenlenmiş, sempozyumun tebliğleri başka ilmî makalelerin de eklenmesiyle bir derginin "imlâ özel sayısı"[426]nda yayınlanmıştır. Bu sempozyumda Ziya Avşar'ın sunmuş olduğu tebliğ[427], temelde İsmail Ünver ve konu üzerinde daha önce fikir beyan eden bilim adamlarının tekliflerini topluca değerlendirerek ardından yeni teklifler getirmiştir. Avşar, Arap harfli metinlerin transkripsiyonunda Farsça, Arapça kelime ve terkiplerdeki tüm çizgilerin (-) kaldırılarak hem kelime ve terkiplerin yekpâre anlamlarıyla kavranıp algılanmasının yeniden imkân dâiresine sokulmasını hem de görüntü kalabalığının bertaraf edilmesini teklif etmiştir.

Bu tez çalışmasının metin kısmında, temelde, yaygın bir teâmül olan İsmail Ünver'in tekliflerine uyulmakla birlikte, Ziya Avşar'ın teklifleri de kısmen dikkate alınmıştır. Son duruma göre temel hareket noktası şudur: Farsça ve Arapça kelimelerin birleşip terkip oluşturması çizgi ile sağlanacak; buna karşılık, kelimede ek fonksiyonundaki ön ve son unsurlar kelimelere çizgisiz eklenecektir.

Transkripsiyon imlâsında yaygın olarak kullanılan sistem şu birkaç değişiklik ile beraber bu metinde de esas alınmıştır:

* Arapça'daki "harf-i cer"ler, sadece Türkçe'deki ek fonksiyonu ile kullanıldığında kelimeye eklenmiştir. Örneğin:

fīnefsihi, fīaṣḥābi's-saʿīr, bizenbihim, biḥasebi'l-maʿnā, ʿalābaʿżin, ʿalāsūḳıhi, ʿalāḳadri, ilāyevmi'l-ḳıyāmeti, ilāāṣāri, minnārin, minṭīn, maʿaziyādetin, *maʿahu, maʿazālik, maʿaehli't-taṣavvufi, ʿanh, ʿanveledihi, limesākīne, likulli* gibi.

Buna karşılık Arapça kelimeye "harf-i ta'rîf" (elif-lâm) vasıtasıyla bağlanan harf-i cerlerde tamlama pozisyonu ve çizgileri korunmuştur. Örneğin:

---

[425] II. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. İsmail Ünver Adına), Kayseri, 15-16 Mayıs 2008.

[426] Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 3/6 (Prof. Dr. İsmail Ünver Adına -The Serial of Special Volumes- İmlâ/Ortographic), Fall 2008.

[427] Ziya Avşar; "Tenkitli Metin Neşrinde İmlâ Sorunu Üzerine Düşünceler", Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 3/6 (Prof. Dr. İsmail Ünver Adına -The Serial of Special Volumes- İmlâ/Ortographic), Fall 2008, s. 71-111.

fi'l-arżīn, fi'l-ḥaḳīḳa, bi'l-külliyye, bi'l-vāsıṭa, 'ale'l-'ālemīn, 'ale'd-devām, ile'l-cins, mine'ẕ-ẓālimīn, mine'n-nār, 'ani'l-faḥşā'i, 'ani'l-hevā, li'l-cebeli, li'l-insāni gibi.

Arapça'da ek fonksiyonunda kullanılan olumsuzluk edatları da isim ve fiillere çizgisiz olarak eklenmiştir. Örneğin:

lānaẕīr, lātudrikhu'l-ebṣār, lātaḳrabā, lānaġżab, Lemyezel, lemyekun, lememut gibi.

Bunun yanında "yoktur" mânâsına gelen "lâ" çizgisiz ayrı yazılmıştır. Örneğin:

lā ḥavle ve lā ḳuvvete, lā ilāhe gibi.

* Farsça kelimelerde ek fonksiyonundaki ön ve son edatlar çizgi olmaksızın isim, sıfat ve zamirlere eklenmiştir. Örneğin:

derrāh, derbeyān-ı ḥased, dermen, ezmekr, eznamāz, ezmā, ziderd, zişīr, berguftār, berḫāk, bāḳadīm, bāḫuṣūṣ, imrūzrā, ābrā, gibi.

Farsça fiillerin bazı kiplerde önüne gelen *ber, der, ender, bi/bü* gibi edatlar da geldikleri fiillere çizgi olmadan birleştirilmiştir. Örneğin:

bergüẕer, berdār, derniger, dergüẕeşt, enderresed, bübürd, bünūş, bidān gibi.

Bu ön edatlar özel isimlere geldiğinde yine çizgisiz eklenmiş ancak özel ismin baş harfi büyük yazılmıştır. Örneğin:

DerḪudāy-ı Mūsi, ziFir'avnī, ezBū-Cehl-i ten gibi.

İsimlerden ve fiillerden önce gelen ek fonksiyonundaki Farsça olumsuzluk edatları da çizgi olmadan kelimelere eklenmiştir. Örneğin:

bīi'tıbār, bīḫaber, bīmurādī, nālāyıḳ, nāyāb, nādān, nāgüẕīr, mezen, megīr, negīrem, nebürd, neşeved gibi.

Farsça'da "ender" edatı "-e" (datif) ve "-de" (lokatif) eki fonksiyonu ile "içine, içinde" anlamlarıyla kullanılmışsa kelimelere çizgisiz eklenmiştir; buna karşılık "içeri" gibi tamamen kelime anlamıyla kullanılmışsa çizgisiz olarak kelimeden ayrı yazılmıştır. Örneğin:

enderū, enderşu'le, enderḫāne, enderāteş; ender ā, ender āyīd gibi.

Farsça'da çoğunlukla aynı iki kelime arasına gelen "ā, be" gibi edatlar da kelimeleri çizgi olmadan birleştirmiştir. Örneğin:

berāber, derbeder gibi

Bunların dışında, iki ayrı kelimeden oluşan her türlü tamlamada kelimeler çizgi ile birleşmiş ve bağlanmıştır. Ayrıca diğer transkripsiyon hususiyetlerinde İsmail Ünver'in tekliflerine büyük ölçüde uyulmuştur.

Metnin Latin harfleri ile transkripisiyonlu imlâsında farklı bazı tercihlerde bulunulmuş ve bazı uygulamalar denenmiştir. Onları da burada vermek yerinde olacaktır:

* Metnin manzum kısımlarında vezin gereği zihaflı okunması gereken hece ve kelimelerdeki uzun vokaller kısa vokal olarak gösterilmiştir. Örneğin:
Çarḫ-ı ser-gerdan ki endercüst ü ***cust*** (< ***cūst***)
Ḥāl-i ū çün ḥāl-i ferzendān-ı ***ust*** (< ***ūst***)
Bāz enderçeşm ü dil ū girye ***yaft*** (< ***yāft***)
Raḥmet-i bī'illetī dervey ***bitaft*** (< ***bitāft***)
Şıḥḥat-ı ***rencur*** buved efsūn-ı ū (< Şıḥḥat-ı ***rencūr*** buved efsūn-ı ū)
Pence zed bā***Mūsi*** ezkibr ü kemāl (< Pence zed bā***Mūsī*** ezkibr ü kemāl)
Allah Allah pā menih ezḥadd-i bīş (< ***Allāh Allāh*** pā menih ezḥadd-i bīş)
Ḥāleti-y ḫoş kerd bercāneş nüzūl (<***Ḥāletī-y*** ḫoş kerd bercāneş nüzūl)

* Uzun vokallerden sonraki "n" konsonantının silik ve belirsiz oluşundan ötürü sonu "n" konsonantı ile biten "ān", "cān", "īn", "dīn", "dūn", "ḫūn" gibi hece veya kelimelerin Fars aruzunda bir kapalı bir açık (-.) yani bir buçuk hece / ses değerine denk getirilmesi kusur olarak kabul edilmiş, bu hece veya kelimeler genelde bir kapalı (-) hece / sese değerine denk getirilmiştir; yani medli (-.) gibi duran bu hece veya kelimeler bir kapalı (-) ses değeri ile kabul edilip okunarak "n" konsonantı daha belirgin hâle getirilmiştir. Bu durum dikkate alınarak, yukarıdaki gibi hece veya kelimelerde bulunan uzun vokaller, ses vurgulaması ve vezin gereği, kısa vokal olarak gösterilmiştir. Örneğin:
Gūsfen***dan***rā zişaḥrā mīkeşend (< Gūsfen***dān***rā zişaḥrā mīkeşend)
An ki ferbihter mer ***an***rā mīküşend (< ***Ān*** ki ferbihter mer ***ān***rā mīküşend)
An çü***nan*** şud ki şinīdestī tu ḥāl (< ***Ān*** çü***nān*** şud ki şinīdestī tu ḥāl)
Pes bü***bin*** k'***in*** mesḫ kerden ***çun*** buved (< Pes bü***bīn*** k'***īn*** mesḫ kerden ***çūn*** buved)
Pīş-i ***an*** mesḫ ***in*** beġāyet ***dun*** buved (< Pīş-i ***ān*** mesḫ ***īn*** beġāyet ***dūn*** buved)
V'ey humā***yun***-dil ki ***an*** büryān-ı ust (< V'ey humā***yūn***-dil ki ***ān*** büryān-ı ust)
Yukarıdaki örneklerden birinde de olduğu gibi, istifhâm içeren "nice, niçin" anlamlarındaki "çūn" kelimesi, bu gibi durumlarda "çun" şeklinde kalın kısa "u" vokali ile yazılmıştır. (Onun dışındaki edatlar "çün" şeklinde ince vokalle yazılmıştır.)

* Farsça manzum kısımlarda vezin gereği "vokalin vokale vaslı" durumlarında, Türkçe nazımda olduğu gibi, ilk kelimedeki vokal düşürülerek yerin kesme işâreti konmuştur. Örneğin:

V'an gehānī her çi mīḫᵛāhī bübīn (< ***Ve an***)

Guft ū ***z'an*** sūy ve'stagşev şiyāb (< ***zi an***)

V'er buved hil i'tirāż u şükr cū (< ***Ve er***)

K'ender-īman ḫalḳ 'āşıḳter şudend (< ***Ki ender***)

* Farsça manzum kısımlarda vezin gereği "vokalin konsonanta vaslı" durumlarında ikinci kelimenin konsonantın harekesi durumundaki vokal düşürülmüş, konsonanttan önce kesme işâreti konmuştur. Örneğin:

Guftrā ger fāyide ***ne'bved*** megū (< ***ne buved***)

Nūr ***ne'dhed*** mer turā tīre kuned (< ***ne dehed***)

Ḫᵛāh eznūr-ı pesin ***bi'stan*** tu ān (< ***bi sitan***)

Ger meges te'vīl ***bü'gzāred*** berāy (< ***bü güzāred***)

Ki'mküş īşanrā ki küşten sūd nist (< ***Ki meküş***)

Bāde ***ki'bved*** k'ū ṭarab āred merā (< ***ki buved***)

* Farsça manzum kısımlarda "atıf vavı"nın (vü) harekesinin vezin gereği düşürüldüğü durumlarda ilk kelime ile "v" arasına kesme işâreti konmuştur. Örneğin:

Ezberāy-ı tust in ***nāle'v ḥanīn*** (< ***nāle vü ḥanīn***)

Reft ***endīşe'v gümāneş*** yek-serī (< ***endīşe vü gümāneş***)

Ber'imāme'v rūy-ı ū vü mūy-ı ū (< ***Ber'imāme vü rūy-ı ū***)

* Farsça manzum kısımlarda, hâ-yı resmiyye ile biten bir kelime izâfet terkibine girdiğinde, terkibin gösterilmesi için konulan hemze (-i / -yı / -yi) bazen vezin gereği "sâkin yâ" olarak okunmuş ve yazılmıştır. (Bu durumlarda Şem'î'nin sürekli olarak uyarıları da dikkat çekmektedir.) Örneğin[428]:

Ezḫazīne-y ḳudret-i tū key giriḫt (< ***Ezḫazīne-yi*** < ***Ezḫazīne-i***)

Ne'şneved ***naġme-y*** perīrā ādemī (< ***naġme-yi*** < ***naġme-i***)

---

[428] Bu örneklerden anlaşılacağı üzere, "hâ-yı resmiyye" ile biten kelimeler izâfet terkibine girdiğinde terkibi "-i" ile değil "-yı / -yi" ile göstermek daha uygun olacaktır.

Bācenāze-y merdi-y ezyāran bireft (<***Bācenāze-yi*** <***Bācenāze-ı***)
Guft Ṣıddīḳa ki ey ***zübde-y*** vücūd (<***zübde-yi*** <***zübde-ı***)
Sūy-ı ***ḳıṣṣa-y*** merd-i muṭrib bāz rev (<***ḳıṣṣa-yı*** < ***ḳıṣṣa-ı***)
ʿİlm ü ḥikmet zāyed ***ezluḳma-y*** ḥelāl (<***ezluḳma-yı*** < ***ezluḳma-ı***)
Bunlarla beraber, "yâ-yı vahdet", "yâ-yı masdarî" gibi "yâ" harfleriyle biten kelimeler ile yalın durumundaki (aslındaki) son harfi "yâ" olan kelimelerin izâfet terkibine girmesi durumunda da yukarıdaki tasarrufta bulunulmuştur. (Bu durumda "yâ" harflerinin bulunduğu kapalı heceler de vezin gereği zihafla, kısa / açık okunmuştur.) Örneğin:
Derferāḥi-y ʿarṣa-yı an pāk-cān (< ***Derferāḥī-yi***)
Ki ***güvāhi-y*** bendegan ne'rzed dü cev (<***güvāhī-yi***)
Ḥāleti-y ḫoş kerd bercāneş nüzūl (<***Ḥāletī-yi***)
Ezmelūli-y yār ḫāmuş gerdemī (<***Ezmelūlī-yi***)
Yek dü pendeş dād ***ṭūṭi-y*** pür-meẕāḳ (<***ṭūṭī-y***)

* Manzum kısımları harekeli olan nüshalardan hareketle bazı kelimelerin ve özel isimlerin okunuşu ve imlâsında harekeler büyük ölçüde belirleyici olmuştur. Bu kelime ve özel isimler metnin mensur Türkçe kısımlarında Türkçe'deki telaffuzlarına uygun olarak yazılmıştır. Örneğin:
Nümrūd (Nemrūd) gibi.

* Farsça sayılar, eğer klişeleşmiş bir kullanım içinde geçmeyip, yalnızca sayı fonksiyonunda kullanılmışsa çizgi kullanılmadan ayrı yazılmıştır. Örneğin:
penc rūz, ṣad çāre, ṣad men, her dü leb, yek naẓar, nüh felek, deh sāl gibi.
Klişeleşmiş kullanımlarda sayı sıfatı ile kelime arasına çizgi konmuştur. Örneğin:
yek-tā, dü-tā gibi.

* Arapça'da ecvef köklerin ism-i fâillerinde "hemze" değil "yâ" kullanılmıştır. Örneğin:
dāyim (< dāʾim), ḳāyim (< ḳāʾim), nāyib (< nāʾib), zāyid (< zāʾid), ġāyib (< ġāʾib) gibi.
Kelimelerin "fevâ'il" vezninde çokluklarında da yine "hemze" değil "yâ" kullanılmıştır. Örneğin:
ḥaḳāyıḳ (< ḥaḳāʾiḳ), deḳāyıḳ (< deḳāʾiḳ), serāyir (< serāʾir), ẕemāyim (< ẕemāʾim) gibi.

* Metnin Arapça kısımlarında, konsonantlar ince sırada da olsa, ince dar yuvarlak vokal "ü" harfi kullanılmamıştır; onun yerine "u" harfi kullanılmıştır.
kullu (< küllü), kuntum (< küntüm), s̱umme (< s̱ümme), minhum (< minhüm) gibi.

* Farsça kısımlarda bazı Farsça kelimelerin Latin harflerine aktarılmasında yaygın teâmül hâlini alan, "o" harfli (sesli) imlânın yerine "u" harfli (sesli) imlâ kullanılmıştır. Örneğin:
buved (< boved), kunem (< konem), guft (< goft), şud (< şod) gibi.

* Farsça kısımlarda, hâ-yı resmiyye ile biten bir isimlerden sonra yâ-yı masdarî, yâ-yı vahdet veya fiilerden sonra şahıs eki geldiğinde hâ ile yâ arasındaki hemze "yâ"ya kalb edilmiştir. Örneğin:
giryeyī (< girye'ī), bendeyīst (< bende'īst), ferḫundeyīst (< ferḫunde'īst), kerdeyī (< kerde'ī), dīdeyīm (< dīde'īm), resteyīd (< reste'īd) gibi.

* Metnin manzum kısımlarında vezin ve kâfiye zaruretinden dolayı değişikliğe uğramış kelimeler, mensur şerh kısımlarında izah edilirken aslî şekilleriyle yazılmıştır. Örneğin:
cāneş (< canş), bende'-i (< bende-y), bügüşāyed (< bü'gşāyed), ḫad (< ḫod), ḥacīb (< ḥicāb), cīb (< ceyb) gibi.

2.12.7. Metnin Şekillendirilmesi ve Yazım Kuralları

* Metinde Mesnevî'nin kıssa başlıklarında ve başlık tercümelerinde paragraf girintisi verilmiştir. Manzum kısımlar üç tapla içeri girilerek yazılmıştır.

* Metinde beyit şerhlerinin bittiği yerde nokta (.) işareti kullanılmıştır. Mesnevî metninden olan beyitler ve başlıklar **bold**, Mesnevî metninden olmayan Farsça ve Arapça alıntılar da *italik* biçimde yazılmıştır.

* Metinde Mesnevî beyitleri numaralandırılmıştır. Eserde Mesnevî beyitlerinin tamamına yakını "mısrâ mısrâ" tercüme ve şerh edildiğinden dolayı, beyit numaraları beyitlerin ilk mısrâlarının başına konmuştur. Örneğin:

590 Ṭıflrā ger nan dihī bercāy-ı şīr

Eger ṭıfla süt yerine nān viresin (...)

Ṭıfl-ı miskinrā ezan nan mürde gīr

miskīn ṭıflı ol nāndan ölmiş dut yaʿnī ölmesini muḳarrer bil (...)

Metinde, beyit ve mısrâların Mesnevî nüshalarından kaynaklanan farklı şekilleri verildiğinde ise bu farklı şekiller aynı beyit düzeninde ama **bold** değil normal biçimde yazılmıştır. Örneğin:

843 Guft āteş men hemānem āteşem

Āteş biiẕnillāh söze gelüp eytdi ben hemān oyam (...)

Ender ā tā tū bübīnī tābişem

içerü gel tā sen benüm sūz u ḥarāretümi göresin (...) baʿż-ı nüsaḫda mıṣrāʿ-ı evvelde āteşem yerine *ey şemen* vāḳıʿ olur ey büt-perest maʿnāsına ve mıṣrāʿ-ı ṯānīde *tābişem* yerine *tāb-ı men* vāḳıʿ olur benüm ḥarāretümi maʿnāsınadur

Guft āteş men hemānem ey şemen

Ender ā tā tū bübīnī tāb-ı men

* Mesnevî mısrâlarının içine denk gelen satır ve varak numaraları, Mesnevî metninin görüntüsü ve şeklen bütünlüğünün korunması açısından yerine göre mısrâdan önce veya sonraya konmuştur.

* Başlıkların ve mısrâların ilk harfleri büyük yazılmıştır. Metinde geçen özel isimler ile ismin olmadığı yerde o ismi gösteren sıfatların baş harfleri de büyük yazılmıştır: *Allāh, Lemyezel, Resūlullāh, Server-i Kāyināt* gibi.

* Metinde geçen "hażret-i" ve "hażretleri" gibi yüceltme bildiren ifadelerin ilk harfleri küçük yazılmıştır.

* Nüsha farklarının yer aldığı dipnot-aparatlarda, manzum kısımların farkları da mensur kısımlar gibi dizilmiş ancak mısrâ başları büyük bırakılmıştır.

* Nüshalarda metinden olmayıp metni izah eden, müstensihe ait derkenârlar dipnotta köşeli parantez [] içinde verilmiş ve yanına nüshayı gösteren harf konmuştur.

---

21 āteşem bunda hemānem içün tefsīrdür HAB: -M

2.13. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

Ünlüler :

a) kısa : ا : a, e, ı, i, u, ü ـَ , ه : a, e ـِ , ی : ı, i

ـُ , و , و ا : u, ü, o, ö

b) uzun : ا : ā ی : ī, ā̱ و : ū, ō

Ünsüzler :

ء	ʾ	غ	ġ
ب	b, p	ف	f
پ	p	ق	ḳ
ت	t	ك	k, g, ň
ث	s̱	گ	g
ج	c, ç	ل	l
چ	ç	م	m
ح	ḥ	ن	n
خ	ḫ	ه	h
د	d	و	v
ذ	ẕ	ی	y
ر	r		
ز	z		
ژ	j		
س	s		
ش	ṣ		
ص	ṣ		
ض	ḍ, ż		
ط	ṭ		
ظ	ẓ		
ع	ʿ		

3. BÖLÜM: TENKİTLİ METİN

[B1b] [A1b] [N1b] [M1b] (1) Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm ve bihi ṣeḳatā ve ʿaleyhi't-tuklān

[H1b] (2) Hezārān cevāhir-i ḥamd u ṣenā ol pād-şāh-ı serīr-i ʿizz ü kibriyā celle celāluhu ve ʿamme ʿale'l-ʿālemīne berrehu (3) ve nevālehu ḥażretinüñ cenāb-ı eḥadiyyet ü ʿaẓametine īṣār u niṣār olsun ki bermuḳteżā-yı feḥvā-yı (4) *kuntu kenzen maḫfiyyen fe aḥbebtu en uʿrefe fe ḫalaḳtu'l-ḫalḳa liuʿrafe*[429] irādet-i şerīfi taʿalluḳ eyledi ki (5) cevāhir-i şuʾūn-ı Cemāl-i ezelī ve leṭāyif-i fünūn-ı kemāl-i Lemyezelī birle āyīne-yi ʿuḳūl-i ehl-i ḳabūle tecellī idüp ṣaḥāyif-i (6) dilhā-yı pür-ṣafāya ṣebt-i ʿulūm u maʿārif ve elvāḥ-ı ervāḥ-ı ẕevi'n-nuhāya neşr-i dürer-i ḥükm ü leṭāyif (7) ide lācerem bu hezārān ṣunʿ-ı ġarībile memlū olan ʿālemi üslūb-ı bedīʿ üzre ibdāʿ ve vażʿ-ı (8) ʿacīb üzre iḫtirāʿ idüp nevʿ-i insānı aḥsen-i taḳvīmde imlā ve eymen-i üslūbda inşā (9) buyurup *ve ʿalleme Ādeme'l-esmāʾe kullehā*[430] mūcebince Ümmü'l-kitābda mesṭūr olan ʿāmme-yi esmāyı taʿlīm ve kāffe-yi (10) ḥaḳāyıḳ-ı lātuḥṣāyı tefhīm idüp *ve leḳad kerremnā benī-Ādeme*[431] ḥasebince cāme-yi ḳābiliyyet-i benī-Ādemi taʿẓīm ü tekrīm birle muṭarraz (11) ḳılup *innā ceʿalnāke ḫalīfeten fi'l-arż*[432] muḳteżāsınca iclāl ü tefḫīmile bu ʿālem-i bihişt-āyīn içre ḫılāfet (12) ü salṭanat emrini anlara tefvīż u taʿyīn eyledi *ẕālike fażlullāhi yuʾtīhi men yeşāʾ vallāhu ẕu'l-fażli'l-ʿaẓīm*[433]. (13)

Dernaʿt-ı şerīf-i Server-i Kāyināt ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt

---

1 Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm ve bihi ṣeḳatā ve ʿaleyhi't-tuklān MNAB: -H

3 ve nevālehu MNAB: -H

429 "Ben gizli bir hazîne idim; bilinmeyi istedim; halkı yarattım." Bkz. İsmâ'îl b. Muhammed b. Abdulhâdî el-Cerrâhî el-Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlu'l-İlbâs Emme'ştehire mine'l-Ehâdîsi alâElsineti'n-Nâs, Cilt 2, (Haz.: Şeyh Muhammed Abdülaziz el-Hâlidî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1997, s. 166.

430 "Allah Âdem'e bütün isimleri öğretti." Bakara/31.

431 "Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık." İsrâ/70.

432 "(Ey Davud!) Biz seni yeryüzünde halife yaptık." Sâd/26. (Aslı "innā ceʿalnāke ḫalīfeten fi'l-arż" olan âyet tüm nüshalarda "ve ceʿalnāke ḫalīfeten fi'l-arż" şeklindedir.)

433 "İşte bu, Allah'ın lütfudur ki onu dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir." Hadîd/21.

Ve ṣad-hezārān (14) ṣalavāt-ı zākiyāt ve teslīmāt-ı nāmiyāt ki nefeḥāt-ı āṯārından meşāmm-ı cān muʿaṭṭar ve lemeʿāt-ı envārından (15) zemīn ü āsmān münevver ola. Ol ḫᵛāce-yi cihān medīne-yi ʿilm ü ʿirfān pīşvā-yı kül reh-nümā-yı sübül (16) imām-ı enbiyā vü mürselīn muḳtedā-yı evvelīn ü āḫırīn beyt

Fātiḥa-yı nüsḫa-yı pür-nūr-ı dīn

Ḫātime-yi silsile-yi mürselīn

(17) ḥażretlerinüñ ravża-yı raẓiyye ve ḥaẓīre-yi ḫaṭīrelerine niṯār olsun ki zebān-ı ḥaḳāyıḳ-tercemānlarından (18) feyeżān iden esrār u ʿulūm-ı gūnāgūnıla derūn-ı dünyā-yı denī-yi *kun fe yekūn*[434] ve buṭūn-ı evrāḳ-ı cerīde-yi (19) çarḫ-ı buḳalemūn memlū vü meşḥūn oldı.

Dervaṣf-ı evlād u aṣḥāb-ı güzīnest

Ve dürer-i rıżvān-ı (20) İlāhī ve raḥmet-i Raḥmān-ı nāmütenāhī zümre-yi āl-i eṭhār ve ṣaḥb-ı aḫbār-ı ervāḥına niṯār olsun ki her biri (21) şerʿ-i şerīfüñ ḫılāfetinde ḫalīfe-yi ṣadr-nişīn-i dīn-i mübīndür rıżvānullāhi ʿaleyhim ecmaʿīn.

Meṯnevī-yi Şerīf (22) lisān-ı Türkīyile şerḥ olınmasına bādī vü sebeb ne idügini beyān eyler

Bir şeb kūşe-yi vaḥdetde [M2a] (1) fārıġ u āsūde-ḥāl ve künc-i ḫalvetde mesrūr u müreffehü'l-bāl oturup aḥvāl-i ʿālemi fikr eyleriken nāgāh (2) ḫāṭır-ı fātıra ḫuṭūr eyledi ki ḥażret-i Mevlānānuñ Meṯnevī-yi Şerīfi ki aḥkām-ı şerīʿat ve esrār-ı ṭarīḳat ve envār-ı ḥaḳīḳatıla (3) pür bir kitāb-ı müsteṭābdur lisān-ı Türkīyile şerḥ u beyān ve esrār u müşkilātı rūşen ü ʿıyān ḳılınup dībāce-yi (4) dil-firībi aḥkām-ı şerʿ-i şerīfi icrā idüp ṭarīḳat u ḥaḳīḳatuñ esrār u ġavāmıżına muṭṭaliʿ ṣāḥib-i eḳālīm-i şarḳ u (5) ġarb ẓıllullāhi fi'l-ʿarażīn saʿādetlü ve mürüvvetlü pād-şāh-ı ʿālem-penāh ḥażretlerinüñ nām-ı şerīfiyile muʿanven ve vaṣf-ı (6) laṭīfiyile müzeyyen olması ziyāde ḫūb u merġūb görindi tā ki anuñ sebebi ile bu kitāba ziyb ü ziynet (7) ve ḳalīlü'l-biżāʿa şāriḥi Şemʿīye ḳadr ü rifʿat müyesser ola *ve minellāhi'l-Hādi'l-hidāyeti ve't-tevfīḳ*[435] [H2a] (8) beyt

Ve ercū minellāhi neyle'l-mevāhib

Ve Rabbī lemā yenbaġi'l-ʿabdu vāhib[436]

ẕikr-i meḥāmid-i pād-şāh-ı (9) Cem-cāh-ı İslām-penāh *ḫalledellāhu taʿālā salṭanatehu ve devletehu ve demmere aʿdā'ehu*[437] sulṭān-ı selāṭīn-i (10) zemān ḫāḳān-ı ḫavāḳīn-i cihān

---

[434] "Ol! (der), o da hemen oluverir." Bakara/117; "Ol! (dedi) ve oluverdi." Âli İmrân/59.
[435] "Hidâyet ve tevfîk, Hâdî olan Allah'tandır."
[436] "Allâh'tan beni ihsanlarına ulaştırmasını istiyorum; Allâh, kuluna gerekeni bağışlayandır."
[437] "Allah teâlâ onun saltanatını ve devletini ebedî kılsın, düşmanlarını yok etsin."

ki eyvān-ı salṭanat-ı rifʿat-simātına ṭabaḳāt-ı sebʿ-i semāvāt nerdübān-ı nüh-pāye (11) ve çetr-i humāyūn-ı ʿaẓamet-diṯārı ḫurşīd-i semāya sāye olmışdur şerāre-yi āteş-i şecāʿatı ṣaḥrā-yı rezmgāhda (12) giyāh-ṣıfat düşmenānı ʿumūmen sūzān ve şemşīr-i kīne-güẕārı ufuḳ-ı niyāmdan çün ṣubḥ-ı ṣādıḳ lemeʿān eylese (13) ʿadū-yı bīferr-i ẓulmet-şiʿār gürīzān olur ve āṯār-ı ẓulm ü cevr bir vechile merfūʿdur ki efrād-ı nāsdan bir ferdüñ (14) feryādı mesmūʿ degüldür ve cūd u ʿadl ü [A2a] emān bir mertebede firāvān u bīpāyāndur ki muvāfıḳ-ı naṣṣ-ı (15) *innellāhe yeʾmuru biʾl-ʿadli veʾl-iḥsān*[438] olmışdur ḥāmī-yi ṣūġūr-ı İslām māḥī-yi āṯār-ı ẓulm-i enām (16) mücrī-yi aḥkām-ı şerʿ-i Nebevī müşeyyid-i erkān-ı dīn-i Muṣṭafevī ẓāhirde mālik-i riḳāb-ı cemīʿuʾl-ümem müvellī-yi (17) mülükü'l-ʿArab ve'l-ʿAcem sulṭān-ı memālikü'r-Rūm ve'd-Deylem ẓıllullāhi ʿalācemīʿi'l-ḫalḳı fi'l-ʿālem ḳuṭb-ı aḳṭāb-ı silsile-yi (18) benī-Ādem [B2a] bāṭında şehen-şāh-ı serīr-i ṭarīḳat belki ḥaḳīḳatda āftāb-ı berīn-i sipihr-i ḥaḳīḳat kāşif-i künūz-ı (19) esrār-ı Sübḥānī mübeyyin-i serāyir-i rumūz-ı Yezdānī ḥallāl-i nikāt-ı maʿānī-yi Ḳurʾānī müzeyyin-i serīr-i ḫılāfet-i Āl-i ʿOṯmānī (20) sulṭān ibnü's-sulṭān Sulṭān Murād Ḫān ibni Sulṭān Selīm Ḫān ibni Sulṭān Süleymān Ḫān (21) *ebbedellāhu salṭanatehu ve ebbede ḫılāfetehu ilāinḳırāżı'z-zemān ve intihāʾi'd-devrān*[439]. Beyt (22)

Şeh-i berr ü baḥrest ü gītīsitān

Musaḫḫar beemreş zemīn ü zemān[440]

Bu kitāb-ı müsteṭābuñ şerḥ ü inşirāḥına bādī olan (23) ṣāḥib-saʿādetüñ evṣāf-ı ʿaliyye-yi rūḥānī ve aḫlāḳ-ı ḥamīde-yi Sübḥānīsi beyānındadur (24) *edāmellāhu ʿumrehu ve devletehu ve ʿizzetehu ve saʿādetehu ilāyevmi'l-ḳarār*[441]

Bu esrār-ı Yezdānī ve envār-ı Sübḥānī birle memlū olan (25) kitāb-ı pür-fütūḥuñ lisān-ı Türkīyile şerḥ ü ẓuhūrına [N2a] sebeb ü bāʿiṯ menbaʿ-ı ʿilm ü maʿārif ü kerem maʿden-i cūd u (26) ʿavārif ü himem ẕü'l-ḳadri'l-aʿlā ve'l-etemm ṣāḥibü'd-devleti'l-ebediyyeti ve'n-niʿam kāşif-i envāru'l-keşfi ve'l-yaḳīn (27) muẓhir-i esrār-ı ḳavāʿidü'l-ʿilmi ve'd-dīn mālikü'l-ʿizzeti'l-ʿāliyyeti ve't-temkīn muʿīnü'l-fuḳarāʾi ve'ṣ-ṣāliḥīn (28) *yesserellāhu fi'l-ʿuḳbā civāru'n-nebiyyīn ṣalavātullāhi ve selāmihi ʿalānebiyyinā ve*

---

10 rifʿat HNAB: -M.

[438] "Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği emreder." Nahl/90.

18 āftāb-ı berīn-i sipihr-i ḥaḳīḳat MHNB: -A

[439] "Allah onun saltanatını ve hilâfetini kıyamete kadar ebedî kılsın."

[440] "Dünyanın, kara ve denizin şahıdır; zaman ve zemin onun emrine boyun eğmiştir."

[441] "Allah onun ömrünü, devletini, şânını ve mutluluğunu kıyamet gününe kadar sürdürsün."

ʿalācemīʿi'l-enbiyā'i ve'l-murselīn[442]. (29) muḳarrebterīn-i muḳarrebān-ı şāh-ı cihān Mefḫar-ı güzīdegān-ı ehl-i zemān Meşnevī

Cihanda ʿizzet ü devlet saña yār [M2b] (1)
Müyesser ola ʿAdn ü ḥūr u dīdār

Cihan durduḳça dursun ẕāt u nāmuñ
Felekden hem yüce olsun maḳāmuñ (2)

Aḥibbā devletüñde ola mesrūr
Eʿādī derd ü ġamla ola maḳhūr

bu evṣāf-ı ḥamīde ile (3) mevṣūf ve bu elḳāb-ı pesendīde ile maḥfūf olan ṣāḥib-i saʿādet-i dāreyn maẓhar-ı aḫlāḳ-ı Ḫālıḳ-ı (4) kevneyn saʿādetlü Ḥasan Aġa ḥażretleridür ki ḳıble-yi iḳbāl-i aṣḥāb-ı celāl ve Kaʿbe-yi āmāl-i erbāb-ı kemāl vāriṣ-i (5) mülk-i Süleymān saʿādetlü pād-şāh-ı ʿālem-penāh ḥażretlerinüñ silaḥ-dār-ı saʿādet-āṣārıdur (6) *ḥafiẓahullāhu taʿālā ʿancemīʿi'l-āfāti ve'l-ʿāhāt ve yesserellāhu taʿālā ʿumren ṭavīlen ve ṣevāben cezīlen ve saʿādeten celīlen fi'd-dāreyn biḥurmeti Seyyidi'l-kevneyn*[443]. (7) Beyt

Ḫudāyet muʿīn ü felek yār bād
Cihān āferīnet nigeh-dār bād[444] (8)

İbtidā'i Kitābu'l-Meşnevī (9)

Hāẕā Kitābu'l-Meşnevī

Bu kitāb ki şerḥine meşrūʿ olınsa gerekdür Kitāb-ı Meşnevīdür yaʿnī nām-ı şerīfi Meşnevīdür (10) ki meşhūr-ı ʿālemdür *hāẕā* esmā-yı işāretdendür ki maḥallen merfūʿ mübtedādur ve *kitāb* lafẓan merfūʿ anuñ ḫaberidür (11) ki Meşnevīye mużāfdur ki ʿāmmuñ ḫāṣṣa iżāfeti ḳabīlindendür ki kitāb ʿām ve Meşnevī ḫāṣdur *Kitābu'l-Mıṣbāḥ* (12) gibi ve *Meşnevī* lafẓan mecrūrdur ki kitābuñ mużāfun-ileyhisidür.

Ve huve uṣūlu uṣūli usūli'd-dīn (13)

Ve o yaʿnī Kitāb-ı Meşnevī ḥaḳīḳatda dīnüñ uṣūlinüñ uṣūlinüñ uṣūlidür.[445] (14)

Fīkeşfi esrāri'l-vuṣūli ve'l-yaḳīn

---

[442] "Allah onu âhirette peygamberlere yakın eylesin; Allâh'ın salât u selâmları Peygamberimiz Hz. Muhammed'e ve bütün peygamberlerin üzerine olsun."
[443] "Allah teâlâ iki cihânın Seyyidi Hz. Muhammed hürmetine onu her iki âlemde bütün belâlardan ve sıkıntılardan korusun; onu uzun ömür, bol sevap ve büyük mutlulukla bereketlendirsin."
[444] "Allah yardımcın, felek yârin olsun; cihânı yaratan koruyucun olsun."
[445] [maʿnā bu Kitāb-ı Meşnevī dīnüñ aṣllarınuñ aṣllarınuñ aṣıllarıdur dimek olur] M

[H2b] Vuṣūl ve yaḳīn sırlarınuñ keşfi beyānında[446] *uṣūl* cemʿ-i aṣldur aṣl oldur ki (15) ferʿ anuñ üzerine mübtenī ola yaʿnī ferʿüñ vücūdı aṣluñ vücūdına mütevaḳḳıf ola aḥkām-ı şerʿ (16) ʿamel ü iʿtiḳāda mütevaḳḳıf oldugı gibi zīrā ʿamel ü iʿtiḳādsız aḥkām-ı şerāyiʿ bulınmaz biḥasebi'l-luġa *aṣl* kök (17) ve *ferʿ* budaḳ maʿnāsınadur bunda vuṣūlden murād viṣāl-i İlāhīdür ki sebeb-i saʿādet-i nāmütenāhīdür (18) *yaḳīn*den murād müşāhede-yi cemāl-i cānān-ı ezelīdür ki sālik-i müntehī ʿālem-i istiġrāḳa vuṣūl bulup müşāhede-yi (19) dīdārdan hergiz dūr u cüdā olmaz bu ḥālet ki ser-māye-yi saʿādet-i ebediyyedür taṣfiye-yi ḳalbile müyesser olur ve (20) taṣfiye-yi ḳalb [A2b] aḫlāḳ-ı ẕemīme-yi ẓulmānīyi aḫlāḳ-ı ḥamīde-yi nūrānīye tebdīl eylemegile olur ve bu devlete bādī (21) *yuḥibbuhum ve yuḥibbūnehu*[447] ḥasebince cenāb-ı Eḥadiyyetden bir nefḥanuñ ẓuhūrı ve bir ceẕbenüñ mürūrı vü ʿubūrıdur (22) *ceẕbetun minceẕebāti'r-Raḥmāni tevāziy ʿamele'ṣ-ṣeḳaleyni*[448] zübde-yi kelām ve netīce-yi merām budur ki riyāżet ü (23) mücāhede ve ṭāʿat u tevḥīdden murād āftāb-ı raḫşān gibi bir ḳalb-i rūşen ele getürmekdür ki anuñ (24) vāsıṭasıyıla envār-ı cemāl-i ezelīden āyīne-miṣāl inʿikās-peẕīr olup müşāhede yüz göstere (25) Ḫᵛāce Ḥāfıẓ kendü dīvānında bu beytile bu maʿnāya işāret eyler beyt

Mā derpiyāle ʿaks-i ruḫ-ı yār dīdeyīm
Ey bīḫaber zileẕẕet-i şürb-i müdām-ı mā[449]

*piyāle*den (26) murād ḳalb ve *müdām*dan murād maḥabbetullāhdur ve ẓāhir ü rūşendür ki Dīn-i mübīnüñ ẓuhūr u ḥuṣūli ʿilm-i (27) fıḳhıladur ki fıḳh daḫı Ḳurʾān-ı ʿAẓīm ve eḥādīṯ-i [B2b] şerīfden istiḫrāc u istinbāṭ olınmışdur pes bu iʿtibārıla (28) ʿilm-i dīn ve uṣūl-i dīn bu ẕikr olınan üçden kināyetdür uṣūl-i ṯānīden murād ʿilm-i kelāmdur ki andan (29) maḳṣūd iʿtiḳādiyyāt-ı ṣaḥīḥadur zīrā iʿtiḳād-ı pāksiz olan ʿamelden hergiz bir nefʿ ü fāyide ḥāṣıl olmaz [M3a] (1) farżā bir kāfir cemīʿ-i ʿulūm-ı müktesebeyi saʿy u kesbile taḥṣīl eylemese mādām ki küfr üzre olup hidāyet-i Ḥaḳḳıla (2) īmāna gelmeye aña ol ʿulūmdan ʿuḳbāda ẕerre ḳadar fāyide vü rāḥat irişmez belki ol ʿulūm anuñ izdiyād-ı ʿaẕābına (3) sebeb olur *vāv* ḥarf-i ʿāṭıfadur *huve* maḥallen merfūʿ mübtedādur

---

446 [*yaḳīn* iṭmiʾnān-ı fehme ve istiḳrār-ı ʿilme dirler *yaḳine'l-māʾu fi'l-ḥavżı dirler* ḳaçan şu ḥavżda müstaḳırr olsa // *esrār* sırruñ cemʿidür idrāk-i nāsdan bāṭın olan maʿnāya dirler *vuṣūl* hicrānuñ żıddıdur] M
16 ʿamel ü iʿtikāda MH: ʿameli iʿtiḳāda NAB

447 "...(Allah) sevdiği ve kendisini seven müminler..." Mâide/54.

448 "Rahmânî cezbelerden öyle bir cezbe vardır ki, bütün insanların ve cinlerin amellerine eşittir." (Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 1, s. 297) Bkz. Ceylan; Tasavvufî Şiir Şerhleri, s. 152.
25 kendü dīvānında bu beytile bu maʿnāya işāret eyler HNAB: -M

449 "Ey bizim her dâimâ içtiğimizin lezzetinden habersiz olan kişi! Biz piyalede yârin yüzünün aksini görürüz."

ki uṣūl-i evvel anuñ ḫaberidür uṣūl-i ṯānī anuñ (4) mużāfun-ileyhisidür ki mecrūrdur ve uṣūl-i ṯāliṯ lafẓan mecrūr uṣūl-i ṯānīnüñ mużāfun-ileyhisidür *fī* (5) ḥarf-i cerdür *keşf* lafẓan mecrūrdur ki esrāra mużāfdur ve esrār vuṣūle mużāfdur *vuṣūl* lafẓan (6) mecrūr anuñ mużāfun-ileyhisidür *vāv* ḥarf-i ʿāṭıfa *yaḳīn* lafẓan mecrūr vuṣūle maʿṭūfdur ve uṣūl-i (7) evvelden murād ṭarīḳat u ḥaḳīḳatdur ve mümkindür ki uṣūl-i evvelden murād mertebe-yi ḥaḳīḳat ve uṣūl-i ṯānīden (8) murād ṭabaḳa-yı ṭarīḳat ve uṣūl-i ṯāliṯden murād dāyire-yi şerīʿat olup ʿameliyyāt u iʿtiḳādiyyāt bir olmaḳ (9) iʿtibārıyıla zīrā iʿtiḳādsız ʿamelüñ nefʿi olmaz. Dīn-i mübīn Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretinüñ vażʿ u yaḳīn (10) itdügi nesnedür ki aṣḥāb-ı ʿuḳūli ḥüsn-i iḫtiyārıyıla bir nesne cānibine sevḳ eyleye ki ol nesne anlara bi'ẕ-ẕāt (11) ḫayr u nefʿdür zīrā dīn-i mübīn niẓām u intiẓām-ı ʿāleme sebeb idügi ziyāde rūşendür el-ʿıyāẕu billāh farżā eger (12) şerʿ-i şerīf olmayayıdı aḥvāl-i ʿāleme niẓām u intiẓām muḥāl olurdı zīrā herkes ʿaḳl u ṭabʿı muḳteżāsınca kendü (13) ḫuṣūṣıyiçün saʿy u kūşiş eylese gerekdür ve ʿuḳūl ḫod mütefāvitedür pes bu iʿtibārıla niẓām-ı ʿāleme imkān (14) olmaz zübde-yi kelām budur ki Meṯnevī bir kitāb-ı laṭīfdür egerçi biḥasebi'ẓ-ẓāhir ḥikāyātdur līkin maʿnāda aḥkām-ı (15) şerīʿatı ve aḥvāl-i ṭarīḳatı ve esrār-ı ḥaḳīḳatı muḥīṭ bir kitābdur ki herkes fehm ve ḥāline münāsib andan [N2b] bir fāyide (16) kesb ü ḥāṣıl eyler[450].

Ve huve fiḳhullāhi'l-ekber

Ve o yaʿnī Meṯnevī Ḥaḳḳ subḥānehu ve taʿālā ḥażretinüñ fıḳh-ı ekberidür[451] (17) fıḳh-ı ekberden murād ʿilm-i ʿaḳāyid ve esrār-ı keşfiyyedür ki şerʿ-i şerīfden aʿlā vü enfaʿdur zīrā şerʿ-i şerīf ʿubūdiyyet (18) içündür ve Meṯnevī ki fıḳhullāhi'l-ekberdür velāyetüñ ḥuṣūline sebebdür Ḫudāya nisbet ü iżāfet itdügine (19) nükte keşf ü esrār-ı sülūk ʿināyet-i İlāhī ile [H3a] olup kendünüñ saʿyi ile olmaduġına iṯnā içündür. (20)

Ve şerʿullāhi'l-ezher

Ve Allāh taʿālānuñ rūşen ṭarīḳıdur [*ekber* ve *ezher* ism-i tafḍīldür].

Ve burhānullāhi'l-aẓhar

---

[450] [pes maʿnā bu Meṯnevī esrār-ı envāʿ-ı yaḳīni ve esrār-ı vuṣūl-i ilallāhı keşf ü īżāḥ eylemede dīnüñ uṣūlinüñ uṣūlinüñ uṣūlidür dimek olur] M

[451] [pes bu ḥażret-i Meṯnevī Allāhuñ ekber fıḳhıdur yaʿnī ḥaḳāyıḳ u esrār olan ʿilmüñ aʿẓamıdur] M

17 ʿilm-i MH: -NAB

19 iṯnā içündür MNB: işʿārdur H, işʿār içündür A

Ve Allāh taʿālānuñ (21) ẓāhirrek ḥuccetidür *burhān* delīl-i ʿaḳlīdür ki bunda ḥuccet maʿnāsınadur zübde-yi kelām her kim ki Meşnevī ile ʿamel itse (22) elbette cenāb-ı Ḳudse vuṣūl bulur dimekdür[452] [*aẓhar* burhānuñ ṣıfatıdur].

Meşelu nūrihi kemişkātin fīhā mıṣbāḥ

Meşnevīnüñ (23) nūrınuñ meşeli mişkāt gibidür ki ol mişkātda mıṣbāḥ vardur nūrihide olan żamīr-i ġāyib Meşnevīye (24) rāciʿdür *mıṣbāḥ*dan murād yanmış fetīldür ki nūr u żıyā [A3a] anuñıladur *mişkāt* fetīl ṭurduġı ṣırçanuñ (25) ẓarfıdur ki aña rūşenlik mıṣbāḥdan irişür līkin fetīl ṭurduġı ẓarfuñ vāsıṭasıyıla ḥażret-i Mevlānā (26) kitābınuñ nūrını mıṣbāḥ olan mişkāta teşbīh eylemişdür nite ki mıṣbāḥ mişkātı rūşen eyler hem-çünān (27) Meşnevīden müstefīż olan kimseye daḫı öyle nūr irişür pes Meşnevī ṭālibine envār-ı İlāhiyyeden bir nūrdur [*mişkāt* revzen maʿnāsına daḫı gelür]. (28)

Yuşrıḳu işrāḳan enveru mine'l-ıṣbāḥ

Ol nūr rūşen olur rūşen olmaḳ yaʿnī ziyāde (29) rūşen olur bir mertebede ki ṣabāḥdan rūşenrekdür zīrā ṣabāḥuñ nūrı şebüñ ẓulmetini izāle eyler bu [M3b] (1) emr-i sehldür ki bunı şemʿ daḫı eyler ammā [B3a] nūr-ı Meşnevī ʿışyānıla tīre olmış ḳalbüñ ẓulmetini izāle eyler nite ki ṣabāḥuñ ẓuhūrıyıla (2) ẓulmet-i şebden bir eşer ḳalmaz Meşnevīnüñ nūrı ile ḳalbi rūşen olan kimse aḫlāḳ-ı żemīmeden bi'l-külliyye ḫalāṣ olup (3) vuṣūl-i ilallāh müyesser olur [*eşraḳa* rūşen oldı maʿnāsınadur rūşen eyledi maʿnāsına degüldür *eşraḳa'l-vechu* yüz rūşen oldı maʿnāsınadur *yuşriḳu* rūşen olur maʿnāsınadur Tercemānu'l-Luġada böyledür ve bu āyet-i kerīmede vāḳıʿ olmışdur *ve eşraḳati'l-arżu binūri Rabbihā*[453]].

Ve huve cinānu'l-cenāni żu'l-ʿuyūni ve'l-aġṣān

Ve ol Meşnevī ʿuyūn (4) u aġṣān ṣāḥibi ḳalbüñ cennetleridür *cinān* kesr-i cīmile cemʿ-i cennetdür *cenān* fetḥ-i cīmile bunda ḳalb (5) maʿnāsınadur *żu'l-ʿuyūni ve'l-aġṣān* cenānuñ ṣıfatıdur ki ḳalb maʿnāsınadur *ʿuyūn* cemʿ-i ʿayndur ki bunda çeşme (6) maʿnāsınadur *aġṣān* cemʿ-i ġuṣndur ki budaḳ maʿnāsınadur līkin aġṣān bunda eşcārdan kināyedür żikr-i (7) cüz ve irāde-yi kül iʿtibārıyıla ve żikr-i lāzım ve irāde-yi melzūm ṭarīḳıyıla ki aġṣān lāzım ve eşcār melzūmdur (8) netīce-yi kelām-ı mālā-kelām budur ki cenāna teşbīh olınan Meşnevīden şol ʿārif-i sālik müntefiʿ ü mütemettiʿ olur (9) ki anuñ

---

[452] [şerʿuñ ve burhānuñ lafẓatullāha iżāfet olınmasında maʿnā budur ki bu Meşnevī bu resm-i celāle ile müsemmā olan żāt-ı İlāhiyyenüñ ṭarīḳ-ı rūşenidür ki sāliki cemīʿ-i ṣıfātıla muttaṣıfa olan żāt-ı eḥadiyyete mūṣıl olur ve daḫı Allāhuñ ebyen olan delīli ve ġālibter olan ḥuccetidür ki cemīʿ-i esmāʾ u ṣıfātı cāmiʿa olan mertebe-yi ulūhiyyete delālet ḳılur ve ḍalāletde ḳalanlara ḥuccet ü burhān olur] M

[453] "Yeryüzü, Rabbinin nūru ile aydınlanır." Zümer/69.

3 ve eşraḳati'l-arżu binūri Rabbihā MNAB: -H

Cemāl-i ezelīye mirʾāt-ı celī olan münevver ḳalbi ser-çeşme-yi ʿuyūn-ı maʿārif-i İlāhiyye ve menbaʿ-ı eşcār-ı ʿavārif-i (10) esrār-ı ʿaliyye olup her dem lisānından envār-ı ḥaḳāyıḳ-ı buṭūn ve āṯār-ı eṯmār-ı ʿilm-i ledün ẓuhūr ide ve illā anda olan (11) ʿarāyis-i ebkār-ı esrār-ı ḫafiyye taḥte'l-ḥucub mestūr u münzevī ḳalur[454].

Minhā ʿaynen tusemmā ʿinde ebnāʾi hāẕe's-sebīli selsebīlā (12)

Ol ʿuyūndan bir ʿayn vardur ki bu sebīlüñ ebnāsı ḳanda ol *ʿayn-ı selsebīl* tesmiye olınur[455] (13) *ebnā-yı hāẕe's-sebīl*den murād erbāb-ı ṭarīḳatdur ki bu ḫuṣūṣ anlara ziyāde muʿāyene vü rūşendür zīrā (14) anlar aṣḥāb-ı müşāhededür *minhā*da olan żamīr-i ġāyib ʿuyūna rāciʿdür *tüsemmā* fiʿl-i mużāriʿ mechūl-i müfred-i müʾenneṯ-i (15) ġāyibedür ki ḳāyim-maḳām fāʿili *hiye*dür ki ʿayna rāciʿdür *ʿayn* müʾenneṯ-i semāʿīdür selsebīlā tüsemmānuñ mefʿūl-i (16) ṯānīsidür mefʿūl-i evveli taḥtında müstetir hiyedür ki ḳāyim-maḳām fāʿili olmışdur [*ebnāʾ* cemʿ-i ibndür].

Ve ʿinde aṣḥābi'l-maḳāmāti ve'l-kerāmāti (17)

Ve maḳāmāt ve kerāmāt ṣāḥibleri ḳatında[456].

Ḫayrun maḳāmen ve ahsenu maḳīlā (18)

Eyürekdür maḳām yöninde ve gökçekrekdür maḳīl yöninden yaʿnī Meṯnevī aṣḥāb-ı maḳāmāt (19) ve erbāb-ı kerāmāta ḫūb u laṭīfrek maḳām ve merġūb u şerīfrek ḫᵛābgāh u ārāmgāhdur ki luṭf-ı (20) İlāhī ile nefse ḫavf ve teḳāżī-yi beşeriyyet yoḳdur maḳāmen ve maḳīlen lafẓan menṣūb temyīzdür ki *ḫayru maḳāmin* (21) *ve aḥsenu maḳīlin* taḳdīrindedür ki maʿnā böyle olur maḳāmuñ eyüreki ve maḳīlüñ gökçekrekidür (22) *maḳīl* ḳaylūle idecek mekāndur *ḳaylūle* öyle nemāzına ḳarīb vaḳtde vāḳıʿ olan ḫᵛābdur ki sünnetdür (23) meşāyıḫuñ ıṣṭılāḥında maḳām dirler şol ḥālete ki ṣebāt üzre ola ve ḥāl şol ḥāletdür ki ṣebāt (24) üzre olmaya bu sebebden ṣūfīnüñ ekṣeri ṣāḥib-ḥāl ve eḳalli ṣāḥib-maḳāmdur nite ki yine bu kitābda (25) vāḳıʿdur[457] [*ḫayr* ism-i tafḍīldür ki aṣlı aḫyar idi]. Meṯnevī

---

[454] [Taḳdīr-i maʿnā ve daḫı bu Kitāb-ı ʿālī-şān ḳulūb-ı ʿārifīnüñ enhār-ı cāriye ve aġṣān-ı müṯmire olan ṣāḥibi olan cennetleri ve ravżalarıdur. ʿUlemāʾ-i maʿānī buña istiʿāre-yi taḫyīliyye dirler maʿḳūli maḥsūs menzilesine tenzīl idüp maḥsūs olan müsteʿārun-minhüñ evṣāf-ı levāzımını maʿḳūl olan müsteʿārun-lehe ıṭlāḳ iderler.] M

[455] [Ol cinān-ı cenānuñ ʿuyūnından bir ʿayn vardur ki şu sebīl-i meşrūbenüñ ebnā vü evlādı ḳatında aña selsebīl tesmiye olınur ḥulḳūm-ı muvaḥḥidīne inḥidār u suhūlete mesāġından ötüri] M

[456] [*Aṣḥāb-ı maḳāmāt* kāmil ü mükemmel olan aṣḥāb-ı temkīne dirler *erbāb-ı kerāmāt* ehl-i kemāl olan aṣḥāb-ı ḫavārıḳ-ı ʿādāta dirler ki daḫı maḳām-ı tekmīle vāṣıl olmamışlar.] M

[457] [Pes maʿnā ve bu ʿuyūn-ı meẕkūreye menbaʿ u maḳām olan cinān-ı cenān ki murād andan Meṯnevīdür. ʿİnde aṣḥāb-ı maḳāmāt ve erbāb-ı kerāmāt yöninden ḫayırlu maḳāmdur ve maḳīl cihetinden aḥsen maḳīldür ḳaçan sālike taʿab-ı sülūkden fütūr gelse ve bu aḥsen-i merābiʿ olan kitābuñ bu maḥalline naẓar ḳılsa veyā sāmiʿ olsa istirāḥat bulur ve kemāliyile āsūde olur.] M

25 ḫayr ism-i tafḍīldür ki aṣlı aḫyar idi MHN: -AB

Ḥāl çün cilvest z'an zībā-ʿarūs
Ḫalvetender şāh bāşed bāʿarūs (26) [H3b]

Hest bisyār ehl-i ḥāl ezṣūfīyān [A3b]
Nādirest ehl-i maḳām endermiyān[458]

El-ebrāru fīhi yeʾkulūne ve yeşrebūn (27)

Ebrār u aḫyār anda yerler ve içerler yaʿnī ehl-i sülūkuñ kāmilleri andan müstefīd (28) ü müstefīż olurlar [*yeʾkulūne* ve *yeşrebūne* fiʿl-i mużāriʿ cemʿ-i müẕekker-i ġāyibdür].

Ve'l-aḥrāru minhu yefraḥūne ve yaṭrebūn

Ve aḥrār andan mesrūr olurlar ve şevḳ (29) u ẕevḳ eylerler zīrā anda mestūr olan esrār u ḥaḳāyıḳa muṭṭaliʿ olurlar *ebrār* cemʿ-i berrdür ki meşāyıḫ-ı ʿiẓām [M4a] (1) murāddur *aḥrār* cemʿ-i ḥurrdur āzād maʿnāsına murād ʿalāyıḳ-ı nefsāniyyeden āzād olanlardur *fīhi*de ve *minhu*da (2) olan ẓamīr-i ġāyib Meṯnevīye rāciʿdür.

Ve huve keNīli Mışra şerābun li'ṣ-ṣābirīne ve ḥasretun ʿalāāli Firʿavne ve'l-kāfirīne (3)

Ve Meṯnevī Mışruñ Nīli gibidür ki ṣabr idicilere şerāb u ābdur ki andan (4) nūş eylerler ve Firʿavnuñ ḳavmi üzre ve kāfirler üzre ḥasret ü ʿaẕābdur zīrā Nīlden içmek (5) isteseler gāhī ḳan olurdı ve gāhī ḳurbaġa ve bitile pür olurdı hem-çünān Meṯnevī ṭalebe vü aḥbāba nefʿ-i bīʿadd (6) ve münkirīn ü aʿdāya ḥasret ü żarar-ı bīḥadd irişür [N3a] [*ṣābirīn* ism-i fāʿil cemʿ-i müẕekkerdür] *Mışr* bunda ġayr-ı munṣarifdür ʿucme vü ʿilm sebebiyile pes (7) rānuñ fetḥiyile oḳunmaḳ lāzımdur.

Kemā ḳālellāhu yużıllu bihi keṯīren ve yehdī bihi keṯīrā

Nite ki Allāh taʿālā ḥażreti (8) didi ki Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde mesṭūrdur ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ol meṯel sebebi ile çoḳ kimseyi ıḍlāl eyler kefere vü münāfıḳīn gibi ve anuñ sebebi ile çok kimseye hidāyet eyler müʾminīn (9) ü ṣāliḥīn gibi Ḳurʾān-ı ʿAẓīm ḥaḳḳ iken niçe kimsenüñ ḍalāletine ve niçe kimsenüñ hidāyetine sebeb olduġı gibi (10) Meṯnevī daḫı ḥaḳḳ iken baʿżı kimsenüñ ḍalāletine ve baʿżı kimsenüñ hidāyetine sebeb olmışdur *bihi*de olan żamīr-i (11) ġāyib *meṯelen* lafẓına rāciʿdür ki *innellāhe lāyestaḥyī en yażribe meṯelen mā baʿūżaten fe mā fevḳahā*[459] (12) āyetinde meẕkūrdur[460].

---

[458] "Hâl, o güzel gelinden bir cilve olduğu için şâhın halveti gelinle olur. Sûfîlerden ehl-i hâl çok olur ama aralarında ehl-i makam nâdirdir."

8 sebebi ile çoḳ kimseyi ıḍlāl eyler kefere vü münāfıḳīn gibi ve anuñ H: -MNAB

[459] "Şüphesiz Allah (hakkı açıklamak için) sivrisinek ve onun da ötesinde bir varlığı misal getirmekten çekinmez." Bakara/26.

Ve innehu şifāʾu'ṣ-ṣudūri

Ve taḥḳīḳ ol Meṯnevī sīnelere şifādur (13) yaʿnī Meṯnevī-yi şerīfi raġbet ü maḥabbetile müṭālaʿa idüp maʿānīsine muṭṭaliʿ olup esrārdan vāṣıl olanlaruñ (14) ḳalblerinden ẓulmet-i ḥubb-ı dünyāyı ve küdūret-i ḳasvet ü inkārı izāle idicidür zīrā ṣudūra inşirāḥ (15) u nūr ve vuṣūl-i İlāhī sebebiyile feraḥ u sürūr viricidür ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz Meṯnevī-yi (16) Şerīfi baʿż-ı evṣāf-ı Ḳurʾān-ı ʿAẓīmile tavṣīf eyledi ṭālibīne raġbet ü meyli ziyāde eylemek içün ve hem bu (17) nükteyi işʿār içün ki Ḳurʾān-ı ʿAẓīm gibi ḫalḳı ṣırāṭ-ı müstaḳīme hidāyet ü delālet idicidür *ṣudūr* cemʿ-i ṣadrdur (18) ki bunda ḳulūb maʿnāsınadur [*innehu*da olan żamīr-i ġāyib Meṯnevīye rāciʿdür].

Ve cilāʾu'l-aḥzān

Ve ḥüznleri izāle idicidür[461] *aḥzān* cemʿ-i ḥüzndür. (19)

Ve keşşāfu'l-Ḳurʾān

Ve Ḳurʾān-ı ʿAẓīmüñ keşşāfıdur nite ki Keşşāf nām tefsīr Ḳurʾān-ı ʿAẓīmüñ biḥasebi'ẓ-ẓāhir (20) nikāt u maʿānīsini ve deḳāyıḳ u ḥaḳāyıḳını rūşen eyler Meṯnevī-yi şerīf buṭūn u esrāra müteʿallıḳ olan maʿānīsini (21) ve ehl-i ẓāhir fehminden bīrūn olan nikāt-ı ġarībesini beyān eyler [*keşşāf* mübālaġa ile ism-i fāʿildür].

Veseʿatu'l-erzāḳi ve teṭayyubu'l-aḫlāḳi (22)

Ve rızḳlaruñ saʿat u vüsʿatıdur yaʿnī erzāḳuñ ziyāde vü keṯretine sebeb olur ve aḫlāḳuñ teṭayyüb (23) ü neẓāfetidür yaʿnī aḫlāḳ-ı ḥamīdenüñ ḥuṣūline sebeb olur[462] ḥāṣıl-ı maʿnā Meṯnevī-yi şerīf sebebiyile tevekkül-i (24) küllī peydā olup ṭamaʿdan ḫalāṣ bulup *ve men yetevekkel ʿalellāhi fe huve ḥasbuh*[463] ḥasebince bir ġınāya vāṣıl (25) olur ki bir kimseye iḥtiyācı ḳalmaz ve anuñ maʿānīsi ile ʿāmil olmaġıla aḫlāḳ-ı ḥamīde müyesser olur (26) dimekdür *dum ʿale'ṭ-ṭahāreti yuvesseʿu ʿaleyke'r-rızḳu*[464] [baʿż-ı nüsaḫda *taṭyīb* vāḳıʿ olur *aḫlāḳ* cemʿ-i ḫulḳdur].

Bieydī seferetin kirāmin bereretin (27)

Meṯnevī-yi ʿaẓīmü'ş-şān kātiblerüñ elleriyile yazılmışdur öyle *sefere* ki eyülerdür ve eyü ʿamellülerdür ki (28) ʿışyān u günāhdan maṣūn u pāklerdür *sefere* cemʿ-i sāfirdür

---

[460] [Bu āyet-i kerīme cevābdur *mā ẕā erādellāhu bihāẕā* ḳavline taḳdīr-i kelām *erādellāhu bihi* ıḍlāl-i keṯīr ve hidāyet-i keṯīr dimekdür.] M

[461] [Yaʿnī bu Meṯnevī bir devā-yı maʿnevīdür ki esḳām-ı rūḥiyye ve emrāż-ı ḳalbiyyeye ʿayn-ı şifā ve aḥzān-ı dünyeviye vü uḫreviyye maḥżā cilādur.] M

[462] [*Saʿat* maṣdardur bimaʿnā müvessiʿ ve *taṭyīb* maṣdardur bimaʿnā muṭayyib.] M

[463] "Kim Allah'a güvenirse O, ona yeter." Talâk/3.

[464] "Temizlik üzerinde dâim ol, rızk senin üzerine genişletilir."

kātib maʿnāsına ki murād melāyikedür *kirām* (29) [A4a] kerīmüñ cemʿidür *berere* berrüñ cemʿidür āyet-i kerīmenüñ evveli budur ḳavluhu Taʿālā [M4b] (1) *kellā innehā tezkireh fe men şā'e zekereh fī ṣuḥufin mükerremeh merfūʿatin muṭahharah*[465] Meşnevī-yi şerīfi Ḳur'ān-ı ʿAẓīme teşbīh eylemişdür nite ki Ḳur'ān-ı ʿAẓīm emr-i (2) Rabbānīyile yazılmışdur Meşnevī daḫı ilhām-ı Sübḥānīyile mesṭūrdur diyü ḫalḳa tenbīh eyler tā ki taʿẓīm ü tekrīmde ḳuṣūr (3) üzre olup āşim olmayalar [*eydī* cemʿ-i yeddür el maʿnāsına].

Yemneʿūne en lāyemessuhu ille'l-muṭahharūn

Melā'ike menʿ eylerler ki Meşnevīye (4) yapışmayalar illā pākler pes maʿlūm oldı ki nāpāklerüñ eli Meşnevīden [H4a] kūtāh u dūrdur. (5)

Tenzīlun minRabbi'l-ʿālemīn

ʿĀlemlerüñ Rabbisinden [B4a] münzel olmuşdur yaʿnī ilhām-ı Rabbānī ile ẓuhūr bulmışdur (6) ve hem Ḳur'ān-ı ʿAẓīmüñ lübb ü maġzıdur.

Lāye'tīhi'l-bāṭılu minbeyni yedeyhi ve lāminḫalfih

Meşnevīye bāṭıl (7) gelmez ne anuñ öñinden ve ne anuñ ardından yaʿnī hīç bir vechile aña buṭlān u noḳṣān irişmez Ḳur'ān-ı ʿAẓīme (8) irişmedügi gibi.

Vallāhu yerṣuduhu ve yerḳubuhu

Ve Allāh taʿālā ḥażreti anı ḥıfẓ eyler ve aña naẓar eyler ki hergiz bir kimse (9) aña ẓarar irişdürmege ḳādir olmaz [*yerṣud* ve *yerḳub* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i ġāyibdür].

Ve huve ḫayrun ḥāfiẓan

Ve ol Allāh eyürekdür ḥıfẓ idici olmaḳ yöninden (10) yaʿnī anuñ ḥāfiẓı Ḫudāy ʿazze ve celle kāfīdür.

Ve huve erḥamu'r-rāḥimīn

Ve ol Allāh Erḥamu'r-rāḥimīndür (11) ḥāṣıl-ı maʿnā herkese Erḥamu'r-rāḥimīn olan Ḫudāya tevekkül lāzım idügin işʿārdur.

Ve lehu elḳābun uḫarun laḳḳabehullāhu Taʿālā (12)

Ve ol Meşnevī içün ġayrı laḳablar vardur[466] Allāh taʿālā ḥażreti aña laḳab virdi līkin ol elḳāb (13) bunda zikr olınmadı *uḫaru*dur ki hemzenüñ żammesiyiledür [*laḳḳabe* fiʿl-i māżī müfred-i müzekker-i ġāyibdür tefʿīl bābından].

---

[465] "Hayır! Şüphesiz bunlar (âyetler), tertemiz kılınmış, yüce makamlara kaldırılmış mukaddes sahifelerde (yazılı) bir öğüttür" Abese/11-14.

6 ve hem Ḳur'ān-ı ʿAẓīmüñ lübb ü maġzıdur MNAB: -H

[466] [Meselā Sāmī-nāme ve Ḥüsāmī-nāme gibi bunlar daḫı Meşnevīnüñ laḳablarıdur.] M

13 ki hemzenüñ żammesiyiledür M: -HNAB

V'eḳteṣarnā ʿalāhāẕe'l-ḳalīl

Ve biz iḳtiṣār eyledük (14) bu ḳalīl üzre ve illā Meṯnevīnüñ elḳāb-ı keṯīresi vardur.

Ve'l-ḳalīlu yedullu ʿale'l-keṯīri

Ve ḥāl bu ki (15) ḳalīl keṯīr üzerine delālet eyler yaʿnī ḳalīlüñ ḥāli maʿlūm olmaġıla keṯīrüñ daḫı ḥāli maʿlūm olur[467] ve nite ki kendüsi (16) beyān eyler [*ḳalīl* lafẓan merfūʿ mübtedā *yedullu ʿale'l-keṯīri* cümlesi maḥallen merfūʿ anuñ ḫaberidür].

Ve'l-curʿatu tedullu ʿale'l-ġadīri

Ve curʿa ġadīr üzre delālet eyler zīrā ġadīrden bir avuç ṣu alınsa (17) ol ġadīrüñ leẕẕeti nice idügi maʿlūm olur *curʿa* bunda bir içim ṣu maʿnāṯsınadur ve *ġadīr* göl maʿnāṯsınadur (18) *el-curʿatu* lafẓan merfūʿ mübtedā *tedullu ʿale'l-ġadīri* cümlesi maḥallen merfūʿ anuñ ḫaberidür *tedullu* fiʿl-i mużāriʿ-i maʿlūm müfred-i müʾenneṯ-i (19) ġāyibedür bāb-ı evvelden fāʿili taḥtında müstetir hiyedür ki curʿaya rāciʿdür.

Ve'l-ḥafnetu tedullu ʿale'l-beyderi'l-kebīr (20)

Ve bir avuç büyük ḫırmen üzre delālet eyler[468] farżā bir ʿaẓīm ḫırmenden bir miḳdār alınup görilse bāḳīsi nice (21) idügin rūşen ü ẓāhir olur ḥāṣıl-ı maʿnāṯ Meṯnevīnüñ bu ẕikr olınan elḳābdan ḥaḳīḳat u rütbeti ve ʿuluvv-ı şānı (22) hüveydā vü maʿlūm olur dimekdür *ḥafne* avuç [ḥafne lafẓan merfūʿ mübtedā *tedullu* cümlesi maḥallen merfūʿ anuñ ḫaberidür] ve *beyder* ḫırmen maʿnāṯsınadur.

Ve yeḳūlu'l-ʿabde'ż-żaʿīf el-muḥtācu ilāraḥmetillāhi taʿālāṯ[469] (23)

Ve Allāh taʿālāṯnuñ raḥmetine muḥtāc olan żaʿīf ʿabd dir [*eż-żaʿīf* ʿabdüñ ṣıfatıdur] Muḥammed bin Muḥammed (24) bin el-Ḥüseyni'l-Belḫī ki ol ʿabd-i żaʿīf [N3b] Ḥüseyn-i Belḫī oġlı Muḥammed Muḥammed oġlı Muḥammeddür ḥażret-i Mevlānānuñ ism-i (25) şerīfi yaʿnī Celālü'd-dīn Muḥammeddür ve pederinüñ ism-i şerīfi Behāʾu'd-dīn Muḥammeddür laḳabı Sulṭānu'l-ʿulemādur ki aña bu laḳabı Server-i (26) Kāyināt ḳomışdur ve bunuñ pederinüñ ism-i şerīfi Ḥüseyndür ki Belḫdendür *Belḫ* bir şehrüñ ismidür. Muḥammed-i (27) evvel ʿaṭf-ı beyāndur ʿabd-i żaʿīfden ki murād ḥażret-i Mevlānādur ve Ḥüseynüñ pederinüñ ism-i şerīfi Aḥmeddür. (28)

Teḳabbelellāhu minhu[470]

---

[467] [Bu ẕikr olınan elḳāb ḳalīle üzre. Biz iḳtiṣār u iḫtiṣār eyledük.] M

[468] [Bir avuç şeyʾe delālet ider ḫırmen-i kebīre.] M

[469] [Vefāt-ı Monlā Ḫunkār Celālü'd-dīn sene 662 Cumāde'l-uḫrānuñ beşinde. Cümle altmış sekiz yıl ʿömr sürmişlerdür raḥmetullāhi taʿālāṯ.] M

[470] [Aṣḥāb-ı kemāl ve Ḫudāvendān-ı ẕevḳ u ḥāl maʿa-celāletihim ve ʿaẓẓame şānuhum ʿubūdiyyetden dem urmadan ve ʿacz ü ḳuṣūrlarına iʿtirāf ḳılmadan ḥālī degüldür. Ene'l-Ḥaḳḳ diyenden ene'l-ʿabd diyen ekmeldür.] M

Allāh taʿālā ḥażreti bu kitābı andan ḳabūl eylesün *teḳabbele* fiʿl-i māżīdür ki mevḳıʿ-ı duʿāda (29) vāḳıʿ olduġıyiçün emr-i ġāyib maʿnāsı virilür *Allāhu* lafẓan merfūʿ anuñ fāʿilidür ve baʿde zemānin [M5a] (1) Ḳonyada tevaṭṭun itdügiyiçün Celālü'd-dīn-i Rūmī dimegile meşhūr oldı ve ḥażret-i Mevlānā Ebū-Bekr ḥażretlerinüñ nesl-i (2) şerīfindendür rażıyallāhu ʿanh ve tertīb böyledür Celālü'd-dīn Muḥammed bin Behāʾu'd-dīn Muḥammed bin Ḥüseyn bin Aḥmed bin Maḥmūd (3) bin Mevdūd bin Ṣābit bin Müseyyeb bin Maẓhar [A4b] bin Ḥammād bin ʿAbdu'r-Raḥmān bin Ebī Bekri's-Sıddīḳ. (4)

İctehedtu fītaṭvīli'l-manẓūmi'l-Meṣneviyyi'l-muştemili ʿale'l-ġarāyibi ve'n-nevādiri

Ġarāyib ü nevādir üzre müştemil olan manẓūm (5) Meṣnevīnüñ taṭvīline saʿy eyledüm yaʿnī Meṣnevīyi taṭvīl ü mufaṣṣal eylemege saʿy u ḳaṣd eyledüm *nevādir* bunda ʿacāyib (6) maʿnāsınadur *ġarāyib*den murād temṣīlāt u teşbīhātdur *nevādir*den murād ḥikāyātdur [*ġarāyib* cemʿ-i ġarībdür ʿacīb maʿnāsına *nevādir* cemʿ-i nādir ki bunda ʿacīb maʿnāsına].

Ve ġureri'l-maḳālāti ve dureri'd-delālāti (7)

Ve ol Meṣnevī maḳālātuñ ġureri ve delālātuñ düreri üzre [B4b] müştemildür *ġurer* cemʿ-i (8) ġurredür ki feresüñ alnında dīnār miḳdārı aḳ nesnedür *ġurer*den murād rūşen ü laṭīf kelimātdur ve (9) *dürer* cemʿ-i dürredür ki lüʾlüʾ-i şāhvār maʿnāsınadur ki bunda murād delāyil-i vāżıḥadur *maḳālāt* maḳālenüñ cemʿidür (10) *delālāt* delāletüñ cemʿidür.

Ve ṭarīḳatu'z-zuhhād

Ve zühhāduñ ṭarīḳa vü revişidür yaʿnī zāhidler andan (11) müntefiʿ olurlar [baʿż-ı nüsaḫda *ṭarīḳatu'z-zuhhād* yerine *ṭarīḳatu'r-reşād* vāḳıʿdur ammā ūlā evlādur]. [H4b]

Ve ḥadīḳatu'l-ʿubbād

Ve ʿubbāduñ bāġçesidür yaʿnī ʿābidler daḫı andan mütemettiʿ olur *zühhād* cemʿ-i (12) zāhiddür *ʿubbād* cemʿ-i ʿābiddür ḥāṣıl-ı maʿnā bu kitāb-ı müsteṭāb ḫavāṣuñ cemīʿisinden ziyāde nāfiʿ idügin beyāndur. (13)

Ḳaṣīratu'l-mebānī keṣīretu'l-maʿānī

Elfāẓı ḳalīldür ve maʿānīsi keṣīrdür yaʿnī cevāmiʿu'l-kelimdür ki elfāẓı maʿānīsine[471] (14) nisbet eḳall-i ḳalīldür belki maʿānīsi deryā ve elfāẓı aña ḳıyās ḳaṭredür.

Liistidʿāʾi seyyidī ve senedī ve muʿtemedī (15)

---

[471] Tüm nüshalarda "maʿānīsi elfāẓına" biçiminde yer alan ibare, anlam itibarıyla "elfāẓı maʿānīsine" şeklinde düzenlenmiştir.

*Liistidʿā*da olan lām-ı cārre ictehedtu kelimesine müteʿallıḳdur ki taḳdīr-i kelām böyle olur [*istidʿā* bāb-ı istifʿālden maṣdardur *sened* muʿīn ü ẓahīr maʿnāsına] Meṯnevīyi dırāz (16) u muṭavvel itmege saʿy eyledüm benüm seyyidüm ve benüm senedüm ve muʿīnüm ve benüm muʿtemed ü ẓahīrüm Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn istidʿā vü ṭaleb (17) eyledügiyiçün zīrā Meṯnevīnüñ naẓm u teʾlīfine sebeb Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn ḥażretleridür ki ḥażret-i Mevlānādan istidʿā (18) eyledi ki Ḥakīm Senāyīnüñ İlāhī-nāmesi ve Şeyḫ ʿAṭṭār ḥażretlerinüñ Manṭıḳu'ṭ-Ṭayr nām kitābı gibi bir kitāb naẓm ide tā ki ṭālibīn (19) ü aḥibbāya bir yād-gār olup ḳıyāmete degin ḫalḳ-ı ʿālem andan müstefīd olalar ḥażret-i Mevlānā Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn (20) ḥażretlerinden çünki bu sözi istimāʿ eyledi fi'l-ḥāl dülbendden bir kāġıd çıḳarup Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn ḥażretlerinüñ (21) eline virdi ki ol kāġıdda *bi'şnev ezney*den *pes suḫan kūtāh bāyed ve's-selām* beytine degin yazılmış idi (22) ve ṣoñra ḥażret-i Mevlānā buyurdılar ki sizüñ ḫāṭır-ı şerīfüñüzden bu ṭaleb ẓāhir olmadın ʿālem-i ġaybdan bu kitābuñ (23) naẓm u ẓuhūrını bize ilḳā eylediler ve baʿde ẕālik Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn ḥażretlerinüñ iḳdām-ı şerīfiyile itmām u iḫtitām buldı (24) ve gāhī ḥażret-i Mevlānā nıṣfu'l-leylden ṣabāḥa degin dirdi ve Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn ḥażretleri kendünüñ ḫūb (25) ḫaṭṭıyıla yazup anı ḥażret-i Mevlānānuñ ḥużūr-ı şerīfinde oḳurdı.

Ve mekānı rūḥī fīcesedī

Ve benüm (26) cesedümdeki rūḥum yerinde ve meṯābesinde olan istidʿā itdügiyiçün [*cesedī* ve *rūḥī*de olan yā mütekellim içündür].

Ve ẕaḫīreti yevmī ve ġadī (27)

Ve benüm bugünüñ ve yarınuñ ẕaḫīre vü nafaḳası meṯābesinde olan yaʿnī benüm dünyā ve āḫıretümüñ saʿādetine sebeb (28) olan Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn ṭaleb eyledügiyiçün ḥażret-i Mevlānānuñ bu kelimāt-ı dürer-bārından şöyle ẓāhir ü mütebādir (29) olur ki Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn ḥażretleri ḥażret-i Mevlānānuñ şeyḫi ve ustādı ola böyle degüldür belki Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn [M5b] (1) hażretleri ḥażret-i Mevlānānuñ ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz muḥibb ü muṣāḥibi idi līkin erbāb-ı luṭf u kereme lāyıḳ (2) u lāzım olan budur ki tevābiʿine ziyāde luṭf u kerem üzre olup taʿẓīm ü tekrīmde ḳuṣūr ḳomaya nite ki ḥażret-i (3) Mevlānā Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn ḥażretlerine küllī riʿāyet ü taʿẓīm [A5a] üzre olmışlardur [*ġaden* ferdā maʿnāsına].

Ve huve'ş-şeyḫu ḳudvetu'l-ʿārifīn (4)

---

15 istidʿā bāb-ı istifʿālden maṣdardur sened muʿīn ü ẓahīr maʿnāsına MH: -NAB

Ve o yaʿnī Ḥüsāmü'd-dīn şeyḫdür ʿāriflerüñ muḳtedā vü büzürgvārı bu hem maʿnādur Ḥüsāmü'd-dīn şeyḫdür (5) ancılayın şeyḫ ki ʿāriflerüñ muḳtedāsıdur *ḳudve* ḳāfuñ żamme vü kesri ile muḳtedā maʿnāsınadur.

İmāmu'l-hudā ve'l-yaḳīn (6)

Hidāyet ve yaḳīnüñ imāmıdur ki hidāyet ve yaḳīn ehli andan müstefīd ü müstefīż olurlar [*hudā* hidāyet maʿnāsınadur]. (7)

Muġīṡu'l-verā

Ḫalḳuñ muġīṡidür yaʿnī ḫalḳuñ feryādına irişicidür himmet ü duʿā ile *muġīṡ* ism-i fāʿildür (8) ifʿāl bābından[472] *verā* ḫalḳ maʿnāsınadur.

Emīnu'l-ḳulūbi ve'n-nuhā

Ḳulūb u ʿuḳūlüñ emīnidür (9) yaʿnī ḳulūb u ʿuḳūle ḫuṭūr u ʿubūr iden żamāyir ü esrāra muṭṭaliʿdür *ḳulūb* cemʿ-i ḳalbdür göñül maʿnāsına *nühā* cemʿ-i nühyedür (10) ki ʿaḳl maʿnāsınadur bu hem-vech-i vecīhdür Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn [N4a] ḥażretleri erbāb-ı ḳulūbuñ ve aṣḥāb-ı ʿuḳūlüñ (11) emīnidür yaʿnī erbāb-ı ṭarīḳat ve aṣḥāb-ı şerīʿat andan nefʿ ü fāyide [B5a] görürler zīrā cāmiʿ-i aḥvāl-i ṭarīḳat ve aḳvāl-i (12) şerīʿatdur.

Ve vedīʿatullāhi beyne ḫalīḳatihi

Ve Allāh taʿālānuñ emānetidür kendünüñ maḫlūḳı içinde tā ki ḫalḳı (13) ṣırāṭ-ı müstaḳīme irşād ide [*ḫalīḳa* maḫlūḳ maʿnāsınadur].

Ve ṣafvetuhu fīberiyyetihi ve veṣāyāhu linebiyyihi

Ve Allāh taʿālānuñ muḫtār u güzīdesidür (14) kendünüñ maḫlūḳında ve Allāh taʿālānuñ nebīsi içün olan vaṣiyyetler ve vaʿdelerinde nite ki sūre-yi (15) Yūsufda vāḳıʿdur ḳavluhu Taʿālā *ḳul hāzihi sebīlī edʿū ilallāhi ʿalābaṣīretin ene ve men ittebeʿanī*[473] ḥāṣıl-ı maʿnā (16) Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn *inne kitābe'l-ebrāra lefīʿılliyyīn*[474] zümresinden idügin işʿārdur *linebiyyihi*de olan *nebī*den murād (17) Server-i Kāyinātdur ʿaleyhi efżalu'ṣ-salavāt [*veṣāyā* cemʿ-i vaṣiyyetdür ışmarlanmış maʿnāsına].

Miftāḥu ḫazāyini'l-ʿarşi

ʿArş-ı ʿaẓīm ḫazīnelerinüñ [H5a] (18) miftāḥıdur yaʿnī anda meknūn olan ḥaḳāyıḳ-ı ʿulviyye ve esrār-ı İlāhiyye ḫazīnelerine muṭṭaliʿdür *ḫazāyin* cemʿ-i ḫazīnedür. (19)

---

472 [Muġīṡ şol ġavṡa dirler ki maḫlūḳāta ẓāhirā vü bāṭınā dermān-resān ve ḥīz-i istimdād u istiġāṡede feryādlarına yetişüp belādan anlara emān ola bu mertebede olana ḳuṭb-ı zemān dirler.] M

473 "(Resûlüm!) De ki: İşte bu, benim yolumdur. Ben Allah'a çağırıyorum, ben ve bana uyanlar aydınlık bir yol üzerindeyiz." Yûsuf/108.

474 "Andolsun iyilerin kitabı İlliyyûn'dadır." Mutaffifîn/18. (Aslı "inne kitābe'l-ebrāra lefīʿılliyyīn" olan âyet tüm nüshalarda "inne'l-ebrāra lefīʿılliyyīn" şeklindedir.)

17 ışmarlanmış maʿnāsına M: -HNAB

Emīnu'l-kunūzi'l-ferşi

Ferş genclerinüñ emīnidür yaʿnī ḥaḳāyıḳ-ı süfliyye vü esrār-ı arżıyyeyi ḥıfẓ u ẓabṭ (20) idicidür ki maḥalli olana teslīm eyler gūyā ḫalḳ-ı ʿālemüñ mürşididür ki herkese istiʿdādı ḥasebince irşād ve ol (21) künūzdan teslīm eyler [*künūz* cemʿ-i kenzdür ki genc maʿnāsınadur].

Ebu'l-fażāyili

Fażīletlerüñ menbaʿ u ābıdur keennehu dünyāya fażāyil andan münteşir olur (22) *ebū* bunuñ gibi maḥallerde ziyāde maʿnāsına istiʿmāl olınur ebu'l-fażl ve ebu'l-heves gibi [*fażāyil* cemʿ-i fażīletdür].

Ḥusāmu'l-Ḥakkı ve'd-dīn (23)

Ḥaḳḳ ve dīnüñ şemşīridür yaʿnī tamām Ḥaḳḳ üzredür.

Ḥasanu'bnu Muḥammedi'bni Muḥammedi'bni'l-Ḥasani'l-maʿrūfi b'ibni Aḫī Türk

Bu (24) evṣāf-ı ḥamīde ve bu elḳāb-ı pesendīde ile mevṣūf olan şeyḫu'ş-şuyūḫ (25) Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn ḥażretleridür ki ism-i şerīfi Ḥasandur ki Muḥammedüñ ferzendidür Muḥammed hem Muḥammedüñ (26) ferzendidür Muḥammed Ḥasanuñ ferzendidür ki ol Ḥasan ibni Aḫī Türkile maʿrūf u meşhūrdur [*ibn* püser maʿnāsınadur].

Ebū-Yezīdi'l-vaḳt (27)

Vaḳtüñ Ebū-Yezīdidür yaʿnī zemānuñ Bāyezīd-i Besṭāmīsidür zübde-yi kelām budur ki nite ki Bāyezīd-i Besṭāmī ḥażretleri (28) sulṭānu'l-ʿārifīndür Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn ḥażretleri daḫı zemānuñ sulṭānu'l-ʿārifīnidür Bāyezīd ve Ebū-Yezīd (29) künyesidür ism-i şerīfleri Ṭayfūrdur ki mevlidi Besṭāmdur [*ebū* ḥālet-i refʿīdür *ebā* ḥālet-i naṣbīdür ki gāhī elif ḥaẕf olınur].

Ṣıddīḳu'bnu sıddīḳ

Ṣıddīḳ oġlı [M6a] (1) ṣıddīḳdur.

Rażıyallāhu ʿanhu ve ʿanhumu'l-Urmeviyyu'l-aṣli

Allāh taʿālā ḥażreti andan ve anlardan rāżī olsun Urmeviyyü'l-aṣldur (2) yaʿnī aṣl u mevlidi andandur[475] *ʿanhu*da olan żamīr-i ġāyib Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn ḥażretlerine rāciʿdür *ʿanhum*da (3) olan żamīr-i ġāyib pederine ve cedlerine rāciʿdür *rażıya* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür bāb-ı rābiʿden *Allāh* lafẓan merfūʿ (4) anuñ fāʿilidür mevḳıʿ-ı duʿāda vāḳıʿ olduġıyiçün emr-i ġāyib maʿnāsına virilür [A5b] [*Urmevī*de olan yā nisbet içündür].

El-muntesibu ile'ş-şeyḫi'l-mükerrem (5)

---

[475] [Aṣlları ekrāddandur.] M

Ol Ḥüsāmü'd-dīn mükerrem ü muʿazzez şeyḫe müntesibdür ki murād Şeyḫ Ebu'l-Vefā-yı Baġdādīdür dirler [*müntesib* ism-i fāʿildür]. (6)

Ḳāle emseytu Kurdiyyen ve aṣbaḥtu ʿArabiyyen

Şeyḫ-ı mükerrem ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz didi cāhil giceledüm ve ʿālim ṣabāḥladum (7) yaʿnī gice cāhil yatdum ve ṣabāh ʿālim ḳalḳdum Şeyḫ hażretlerinüñ menāḳıbında mesṭūrdur ki süfehādan baʿżı kimse (8) istihzā ṭarīḳıyıla andan vaʿẓ u naṣīḥat ṭaleb eylediler inşā'allāh yarın vaʿẓ u naṣīḥat eyleyeyüm didi maẓhar-ı (9) luṭf-ı İlāhī olup ol gice Server-i Kāyinātı düşinde görüp eytdi yā Resūlallāh ḫalḳ benden vaʿẓ u naṣīḥat (10) ṭaleb eylediler ben ʿālim degülem yarın ḥālüm nice olur Ḥabīb-i Ekrem ḥażretleri ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem buyurdılar ki ḫavf eyleme ki Ḥaḳḳ taʿālā (11) ḥażreti ʿazze ismuhu saña küllī ʿilm ü maʿrifet ve ḥaḳāyıḳ u esrār ihsān eylese gerekdür ʿale'ṣ-ṣabāḥ cāmiʿ-i şerīfe gelüp (12) bir mertebede feṣāḥat u belāġatıla vaʿẓ eyledi ki anda ḥāżır olanlar cemīʿan ḥayrān ḳaldılar [*Kürd* bunda cāhil maʿnāsınadur].

Ḳaddesellāhu rūḥahu ve ervāḥa aḫlāfihi (13)

[B5b] Allāh taʿālā ḥażreti anuñ rūḥını ve anuñ ḫaleflerinüñ rūḥlarını muṭahhar u münevver eylesün[476] (14) *rūḥahu*da olan żamīr-i ġāyib Şeyḫ-ı mükerreme rāciʿ olup *aḫlāf*dan murād ḫulefāsı olmaḳ rūşendür bu vech (15) Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn ḥażretleri aḫlāfdan olur *ḳaddese* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür bāb-ı tefʿīlden mevḳıʿ-ı (16) duʿāda vāḳıʿ olduġıyiçün emr-i ġāyib maʿnāsına virilür *Allāh* lafẓan merfūʿ anuñ fāʿilidür *ervāḥ* cemʿ-i rūḥdur (17) *aḫlāf* cemʿ-i ḫalefdür *ervāḥ* lafẓan mensūb anuñ mefʿūlün-bih-i ṣarīḥidür ki aḫlāfa mużāfdur aḫlāf lafẓan mecrūr (18) mużāfun-ileyhdür *vāv* hem żamīre mużāfdur.

Fe niʿme's-selef ve niʿme'l-ḫalef

Pes ne ḫūb selef ve ne ḫūb (19) ḫalef *niʿme* fiʿl-i medḥdür *es-selef* lafẓan merfūʿ-ı fāʿilīdür maḫṣūṣun bi'l-medḥ Şeyḫ-ı mükerremdür *niʿme'l-ḫalef* daḫı ancılayındur (20) līkin anuñ maḫṣūṣun bi'l-medḥi aḫlāfdur efʿāl-i medḥ ü ẕemmüñ fāʿili muʿarref bi'l-lām yāḫud muʿarrif bi'l-lāma mużāf (21) gerekdür yāḫud mużmer olup bir münker menṣūb ismile mümeyyez olur yaʿnī ol ism-i nekre ol mużmeri temyīz eyler. Beyt (22)

Lehu nesebun elḳati'ş-şemsu ʿaleyhi ridā'ehā

Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn içün ʿālī vü şerīf bir neseb vardur ki şems (23) bu nūr ve bu ʿuluvv-ı ḳadrile iken ridāsını anuñ üzerine bıraḳdı yaʿnī anuñ nesebi āftābdan aʿlā vü enverdür

---

[476] [Allāh taʿālā taḳdīs ü taṭhīr eylesin ol Ebu'l-Vefānuñ rūḥını ve anuñ ḫaleflerinüñ daḫı ervāḥını ṣıfāt-ı beşeriyye ve evsāḥ-ı ṭabīʿiyyeden.] M

pes bu sebebden (24) āftāb anuñ ḥużūrında ʿuluvv-ı nūrāniyyet daʿvāsını terk idüp aña ser-furū eyledi [*lehu* cārr ve mecrūr maḥallen merfūʿ-ı muḳaddem ḫaberdür *neseb* mübtedādur *ridā* üst ḳaftān maʿnāsınadur] [N4b] *elḳat* fiʿl-i māżī müfred-i (25) mü'enneş-i ġāyibedür *eş-şemsu* lafẓan merfūʿ anuñ fāʿilidür *şems* mü'enneş-i semāʿīdür anuñ içün *elḳati* [H5b] didi (26) *ridā'e* lafẓan mensūb anuñ mefʿūlidür ki hā lafẓına mużāfdur *hā* maḥallen mecrūr mużāfun-ileyhdür ki şemse rāciʿdür. (27)

Ve ḥasebun ezḫati'n-nucūmu ledeyhi ażvā'ehā

Ve Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn içün bir şerīf ḥaseb vardur ki kevākib (28) anuñ ḥasebi ḳatında żū'larını ışıġa ḳodı yaʿnī anuñ ḥasebinüñ nūrı ḳatında anlaruñ żū'ları maḥv oldı *ve lehu ḥasebun* (29) taḳdīrindedür ki bu hem mübtedādur *ezḫat* fiʿl-i māżī müfred-i mü'enneş-i ġāyibedür *en-nucūm* lafẓan merfūʿ anuñ fāʿilidür [M6b] (1) ki cemʿiyyeti iʿtibārıyıla mü'enneşdür *nücūm* cemʿ-i necmdür yıldız maʿnāsınadur *ażvā'* cemʿ-i żū'dur ki meẕkūr fiʿlüñ mefʿūlidür ki (2) hā lafẓına mużāfdur *lafẓ-ı hā* maḥallen mecrūr mużāfun-ileyhdür ki nücūma rāciʿdür.

Lemyezel finā'uhum ḳıblete'l-iḳbāli yeteveccehu ileyhā benū'u'l-vulāti (3)

Anlaruñ fināsı iḳbāl u saʿādet ḳıblesi olmaḳ dāyim oldı zīrā mülūk u ehl-i (4) ḥükmüñ evlādı aña teveccüh eyler ve anlardan [A6a] himmet ü istiʿānet ṭaleb ider.

Ve kaʿbetu'l-āmāli yeṭūfu bihā vufūdu'l-ʿufāti (5)

Ve anlaruñ fināsı ümīdler ve murādlar kaʿbesi olmaḳ dāyim oldı zīrā sā'ilīn ü ṭālibīn bölükleri (6) anlaruñ fināsını ṭavāf eylerler murādları ḥāṣıl olsun içün *Lemyezel* dāyim oldı maʿnāsınadur zīrā nefʿi (7) nefye dāḫil olsa iṣbātı müstelzemdür *finā* fānuñ kesriyile serāy ḳapusınuñ öñi maʿnāsınadur ki bunda (8) saʿādet-ḫāneleri murāddur ẕikr-i cüz' ve irāde-yi küll iʿtibārıyıla *finā'* lafẓan merfūʿdur ki Lemyezel kelimesinüñ (9) ismidür *ḳıblete* lafẓan menṣūb anuñ ḫaberidür ki iḳbāle mużāfdur iḳbāl lafẓan mecrūr anuñ mużāfun-ileyhisidür (10) *Lemyezel* zāle yezāledendür ki efʿāl-i nāḳıṣadandur zāle yezūl tāmmedür *iḳbāl* devlet ü saʿādet maʿnāsınadur (11) ki muḳbil-i devletmend ü saʿādetmend maʿnāsınadur līkin aṣlında *teveccehu'l-ḫayra ve's-saʿādeti* maʿnāsına idi *yeteveccehu* fiʿl-i (12) mużāriʿ ġāyibdür *benū* fāʿilidür ki iżāfetile nūn sāḳıṭ olmışdur zīrā aṣlı benūndur *el-vulāti* lafẓan mecrūr (13) anuñ mużāfun-ileyhisidür *vulāt* vālīnüñ cemʿidür ḥükkām maʿnāsına *ileyhā*da [B6a] olan żamīr fināya rāciʿdür *ve kaʿbete*de (14) vāv ḥarf-i ʿāṭıfadur *kaʿbete* lafẓan menṣūb ḳıbleye maʿṭūfdur mużāfdur *āmāle* ki lafẓan

---

23-24 pes bu sebebden āftāb anuñ ḥużūrında ʿuluvv-ı nūrāniyyet daʿvāsını terk idüp aña ser-furū eyledi MNAB: -H

mecrūr mużāfun-ileyhdür (15) *yeṭūfu* fiʿl-i mużāriʿ ġāyibdür *vufūd* lafẓan merfūʿ anuñ fāʿilidür ki ʿufāt lafẓına mużāfdur (16) *ʿufāti* lafẓan mecrūr mużāfun-ileyhdür ki ʿāfīnüñ cemʿidür ki ṭālibīn ü sāʾilīn maʿnāsınadur *vufūd* vefdüñ (17) cemʿidür ki ṭāyifeler maʿnāsınadur ki beTürkī bölükler ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki saʿādet-ḫāneleri ḳıble-yi iḳbāldür ki devlet (18) ü saʿādet ṭaleb idenler aña teveccüh eylerler ve kaʿbe-yi āmāldür ki sālikīn ve irşāda ṭālibīn bölükleri anlaruñ (19) saʿādet-ḫānelerini ṭavāf eylerler tā ki anuñ sebebi ile saʿādet-i dāreyn müyesser ola pes ẓāhir oldı ki anlar ehl-i (20) ẓāhirüñ ḳıblesidür ki ḥuṣūl-i murādāt içün ol cānibe teveccüh eylerler ve ehl-i sülūkuñ kaʿbesidür ki vuṣūl-i (21) ilallāh içün anlaruñ āstānelerini ṭavāf eylerler [*Lemyezel* ibtidāya göredür *Lemyezel* caḥd-ı muṭlaḳdur *āmāl* cemʿ-i emeldür ümīd maʿnāsına *vufūd* şuhūd vezni üzredür].

Ve lāzāle kezālike mā ṭalaʿa necmun ve zerre şārıḳun (22)

Ve ḳıble-yi iḳbāl ve kaʿbe-yi āmāl olması dāyim olsun mādām ki bir kevkeb ṭulūʿ ide ve āftāb ẓāhir ü bāhir (23) ola yaʿnī ḳıyāmete degin ḳāyim ü dāyim olsun *lāzāle* efʿāl-i nāḳıṣadan bir fiʿldür mevḳıʿ-ı duʿāda vāḳıʿ (24) oldugıyiçün emr-i ġāyib maʿnāsı virilür[477] *mā ṭalaʿa*da olan mā bunda mādām maʿnāsınadur *ṭalaʿa* fiʿl-i māżī necm anuñ (25) fāʿilidür *zerre* fiʿl-i māżīdür ṭalaʿa ve ẓahara maʿnāsına *şārıḳun* lafẓan merfūʿ anuñ fāʿilidür ki bunda āftāb (26) maʿnāsınadur Tercümānu'l-Luġada şārıḳ-ı āftāb maʿnāsına mesṭūrdur ve maḥalle münāsib olan maʿnā budur.

Liyekūne muʿtaṣamen liuli'l-baṣāyiri

Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn (27) baṣīretler ṣāḥibleri içün muʿtaṣam u muḳtedā olsun içün *ulī* ṣāḥibler maʿnāsınadur *baṣāyir* cemʿ-i baṣīretdür [*muʿtaṣam* bunda muḳtedā maʿnāsınadur][478]. (28)

Er-Rabbāniyyīne'r-rūḥāniyyīne's-semāvīn

öyle uli'l-baṣāyir ki Rabbe mensūblardur ki bi'l-külliyye maḥabbet-i (29) māsivādan āzādlardur rūḥa mensūblardur ki ʿalāyıḳ-ı cismāniyyeden ḫalāṣ bulmışlardur semāya

---

21 Lemyezel ibtidāya göredür Lemyezel caḥd-ı muṭlaḳdur MH: -AB, Lemyezel ibtidāya göredür N / āmāl cemʿ-i emeldür ümīd maʿnāsına vufūd şuhūd vezni üzredür MHNA: -B

[477] [Lāzālenüñ ismi żamīr-i müstetirdür ki ḫalefe rāciʿdür ki murād Ḥüsāmü'd-dīn Çelebidür.] M

26 maʿnāsınadur Tercümānu'l-Luġada şārıḳ-ı āftāb HNAB: -M

[478] [Muʿtaṣam maḥall-i iʿtiṣāma dirler yaʿnī maḥall-i temessük ü ilticāya dirler.] M

27 muʿtaṣam bunda muḳtedā maʿnāsınadur MH: -NAB

mensūblardur ki keşf ü sülūkda ʿālī-ḳadrlar ve bülend-pervāzlardur [M7a] (1) yaʿnī rūḥları semāda ve cesedleri arżdadur.

El-ʿarşiyyīne'n-nūriyyīn

ʿArşa menṣūblardur yaʿnī istiġrāḳ ʿālemine vāṣıllardur beşeriyyetden (2) bi'l-külliyye ḫalāṣ bulup melekiyyet mertebesine vuṣūl bulmışlardur belki ol mertebeden hem güẕer eylemişlerdür (3) beyt-i ʿArabī

Mele'un bi'l-ḳulūbi ʿarşiyyūn

Firḳatun bi'l-cusūmi ferşiyyūn[479]

nūra mensūblardur yaʿnī ḳurb-ı [H6a] (4) Ḥaḳḳ sebebi ile cismāniyyet ẓulmetinden berī vü pāk olup nūr-ı İlāhīye ġarḳ olmışlardur [bu kelimelerde olan *yā-yı ūlā*lar nisbet içündür].

Es-sukketu'n-nuẓẓāri (5)

ẓāhiren sākitlerdür yaʿnī ḫalḳdan ferāġat u iʿrāż idüp ʿibādet köşesinde sükūt idicilerdür[480] *tefekkerū fīālā'illāhi ve lātefekkerū fīẕātillāhı*[481] (6) ḥasebince ʿayn-ı ʿibretile ṣanāyiʿ-i İlāhiyyeye naẓar idicilerdür *sukket* [A6b] cemʿ-i (7) sākitdür *nuẓẓār* cemʿ-i nāẓırdur

El-ġuyyebu'l-ḥużżāri

ṣūretā ġāyiblerdür ki beyʿ u şirā ile muḳayyedlerdür ḫalḳuñ (8) iʿtiḳādı budur ki anlar ʿavāmdandur ve maʿnāda ḥāżırlardur ki keṣretde vaḥdete vuṣūl bulmışlardur ḫalḳuñ (9) muṣāḥabeti anlara żarar eylemez zīrā bir nefes Ḥaḳdan ġāfil degüllerdür meṣnevī (10) [N5a]

Vaṣf-ı şan çist ġuyyeb ü ḥużżār

Ū mülūk-i kesā'uhum eṭmār

Ġāyibān ezḫod u beḤaḳ ḥāżır

---

29 ki keşf ü sülūkda ʿālī-ḳadrlar ve bülend-pervāzlardur H: -MNAB

1 yaʿnī rūḥları semāda ve cesedleri arżdadur MNAB: -H / istiġrāḳ ʿālemine vāṣıllardur H: -MNAB

[479] "Arştaki melekler kalplerle doludur, yerdeki varlıklar da cisimler ile ayrıdır."

1-3 beşeriyyetden bi'l-külliyye ḫalāṣ bulup melekiyyet mertebesine vuṣūl bulmışlardur belki ol mertebeden hem güẕer eylemişlerdür bu kelimelerde olan beyt-i ʿArabī Mele'un bi'l-ḳulūbi ʿarşiyyūn Firḳatun bi'l-cusūmi ferşiyyūn M: -H / yā-yı ūlālar nisbet içündür M: -HNAB

[480] [Bu cümlenüñ iʿrābında vücūh-ı ṣelāṣe cāyizdür yaʿnī ṣıfatiyyet üzre mecrūr ve medḥiyyet üzre menṣūb ve ḫaberiyyet üzre merfūʿ olmaḳ.] M

[481] "Allâh'ın nimetleri üzerinde düşününüz, zâtı üzerinde düşünmeyiniz."

8 ve maʿnāda ḥāżırlardur ki keṣretde vaḥdete vuṣūl bulmışlardur MH: -NAB

Muʿrıż ezḫalḳ u sūy-ı Ḥaḳ nāẓır[482]

meşāyıḫ (11) ıṣṭılāḥātında *ġāyib* dirler şol kimseye ki ekser-i zemānda vecd ü istiġrāḳda ola nite ki Nefeḥātü'l-Ünsde (12) Ḫᵛāce ʿAbdü'l-ḫālıḳ-ı Ġucduvānī ḥażretlerinüñ vaṣfında mesṭūrdur *ġuyyeb* cemʿ-i ġāyib *ḥużżār* cemʿ-i ḥāżırdur. (13)

El-mulūki taḥte'l-eṭmāri

Pelāslar altında pād-şāhlardur yaʿnī ehlullāh egerçi ẓāhirde köhne libās giyicilerdür (14) līkin maʿnāda dīn iḳlīminüñ sulṭānlarıdur[483] *eṭmār* cemʿ-i ṭımrdur köhne vü pelās maʿnāsınadur.

Eşrāfi'l-ḳabāyili (15)

Ḳabīlelerüñ şerīfleridür [*eşrāf* cemʿ-i şerīfdür *ḳabāyil* cemʿ-i ḳabīledür] .

Aṣḥābi'l-fażāyili

Fażīletler ṣāḥibleridür.

Envāri'd-delāyili

Delīllerüñ (16) nūrlarıdur yaʿnī anlaruñ delāyili ḳavī ve nūr gibi rūşen ü celīdür eşrāf u aṣḥāb u envār meksūrdur liuli'l-başāyire (17) ṣıfat vāḳıʿ olduḳları içün ve merfūʿ [B6b] olmaḳ cāyizdür ki mübtedā-yı maḥẕūfuñ ḫaberleridür[485] ola ki taḳdīri (18) böyle ola *hum eşrāfun hum aṣḥābun hum envārun* [*delāyil* cemʿ-i delīldür] beyt

Ve hāẕā duʿā'u lāyureddu fe innehu

Ve bu bir duʿādur ki (19) Ḥaḳḳ taʿālānuñ dergāhından redd olınmaz zīrā taḥḳīḳ ol duʿā.

Duʿā'u lieṣnāfi'l-beriyyeti şāmilun

Ḫalḳuñ (20) eṣnāf u ecnāsına şāmil ü nāfiʿ bir duʿādur zīrā evliyā'ullāh cemīʿ-i ʿāleme nefʿ-i maḥżdur [*eṣnāf* cemʿ-i ṣınfdur].

Ve'l-ḥamdu lillāhi Rabbi'l-ʿālemīn (21)

Ve ḥamd Allāh içündür öyle Allāh ki ʿālemlerüñ Rabbisidür.

Ve ṣallallāhu ʿalāseyyidinā Muḥammedin ve ālihi ve ʿıtretihi

---

482 "Onun vasfı nedir, gâyib ve hâzır; o, hırka sahibi meliklerdendir. Kendisinden gâyib, Hak nazarında hâzırdır; halktan uzak, Hak tarafına nâzırdır."

10 meṣnevī Vaṣf-ı şan çist ġuyyeb ü ḥużżār Ū mülūk-i kesā'uhum eṭmārĠāyibān ezḫod u beḪaḳ ḥāżır Muʿrıż ezḫalḳ u sūy-ı Ḥaḳ nāẓır MNAB: -H

483 [Yaʿnī bunlar eski libāslar altında muḫtefī olan şāhān-ı bīkemer ve ḫusrevān-ı bī-külāhlardur.]

13-14 El-mulūki taḥte'l-eṭmāri Pelāslar altında pādşāhlardur yaʿnī ehlullāh egerçi ẓāhirde köhne libās giyicilerdür līkin maʿnāda dīn iḳlīminüñ sulṭānlarıdur eṭmār cemʿ-i ṭımrdur köhne vü pelās maʿnāsınadur MNAB: -H

15 eşrāf cemʿ-i şerīfdür H: -MNAB / ḳabāyil cemʿ-i ḳabīledür HNA: -MB

485 [Taḳdīr-i kelām ile uli'l-başāyir ki baʿde ittiṣāfı ṣıfāti'l-meẕkūr esrār-ı ḥaḳāyıḳa nāẓırlar ve anı söylemeden ṣāmit ü sākitlerdür ve yāḫud żamāyir-i nāsa nāẓırlar ve ifşā-yı rāzdan sākitlerdür ve bunlar ḳalbleriyile ḫalḳdan ġāyibler ve ḳalbleriyle ʿinde'l-Ḥaḳḳ ḥāżırlardur ve yāḫud nefslerinden ġāyibler ve Rableriyile ḥāżırlardur.]

Ve Allāh taʿālā (22) bizüm Seyyidümüz üzre ki Muḥammeddür ve anuñ āli üzre ve anuñ nesebi üzre raḥmet eylesün.

Eṭ-ṭayyibīne'ṭ-ṭāhirīn (23)

Eyle āl ü ʿıtret ki ṭayyiblerdür ṭāhirlerdür ṭayyibīn bāṭın u aḫlāḳa ve ṭāhirīn ẓāhire göredür *ṭayyib* gökçek (24) maʿnāsınadur

Ecmaʿīn

Cemīʿisinüñ üzerine olsun.

Ve ḥasbunallāhu ve niʿme'l-vekīl

Ve bize Allāh taʿālā (25) kāfīdür ve ol Allāh ne Laṭīf Vekīldür.

Ve men yetevekkel ʿalellāhi fe huve ḥasbuh

Iṣṭılāḥāt-ı meşāyıḫdan ḥażarāt-ı (26) ḫams dirler evvelā ol beyān olınmaḳ lāzımdur ki Meṯnevīye şürūʿ olınduḳda maḳṣūd ne [H6b] idügi suhūletile (27) rūşen ü ẓāhir ola maʿlūm ola ki merātib-i külliyye altıdur ki beşine ḥażarāt-ı ḫams dirler ve altıncısına mertebe-yi (28) cāmiʿa dirler mertebe-yi ūlānuñ nāmı *ġayb-ı muġayyeb*dür ki aña *ġayb-ı evvel* ve *taʿayyün-i evvel* daḫı dirler [mertebe-yi ūlāya *ḥażret-i ʿindiyyet-i eḥadiyyet* daḫı dirler ki taʿayyünātuñ mebde'idür] mertebe-yi (29) ṯāniyeye ġayb-ı ṯānī ve taʿayyün-i ṯānī dirler [mertebe-yi ṯāniyeye *ʿālem-i lāhūt* daḫı dirler mertebe-yi ṯāniyeye *ḥażret-i ʿilmiyye-yi İlāhiyye* daḫı dirler ki aʿyān-ı ṯābitenüñ ḳarārgāhıdur] mertebe-yi ṯāliṯeye mertebe-yi ervāḥ dirler [mertebe-yi ṯāliṯeye *ʿālem-i ceberūt* daḫı dirler ki ervāḥ-ı mücerredenüñ ḳarār idecek yiridür] mertebe-yi rābiʿaya *ʿālem-i miṯāl* dirler [mertebe-yi rābiʿaya *ʿālem-i melekūt* daḫı dirler ki eşyā-yı kevniyye-yi laṭīfe vücūd bulurlar ammā cismānī degüldür] [M7b] (1) mertebe-yi ḫāmiseye *ʿālem-i ecsām* dirler [mertebe-yi ḫāmise ʿālem-i ecsāmdur ki bunda eşyā-yı kevniyye-yi keṯīfe-yi mürekkebe vücūd bulur ki tebʿīż u tecribeye ve ḫarḳ u iltiyāma ḳāyil bu ki *ʿālem-i nāsūt* daḫı dirler] ḥażarāt-ı ḫams bu ẕikr olınan beşüñ ismidür mertebe-yi sādiseye (2) *cihet-i cāmiʿa* dirler ki insān-ı kāmilüñ ḥaḳīḳatıdur zīrā berzaḫiyyet iʿtibārıyıla cemīʿ-i merātibe cāmiʿdür.

Ve maʿlūm ola ki nevʿ-i insān (3) üç ḳısmdur birisi şol ṭāyifedür ki bu ʿālem-i kevn ü fesāda geleliden berü vaṭan-ı aṣlīye maḥabbeti ve ol cānibe (4) meyl ü raġbeti bir nefes ḫāṭırlarında cüdā olmaz enbiyā vü evliyā gibi bu ṭāyife bīiştibāh ḫulāṣa-yı mevcūdāt (5) ve güzīde-yi kāyinātdur [A7a] ḳısm-ı ṯānī şol ṭāyifedür ki teleẕẕüẕ-i cismānī ve ẕevḳ-ı nefsānīye firīfte olup bu ḫarāb-ābāduñ (6) serīʿü'z-zevāl idüginden

29 mertebe-yi ṯāniyeye ʿālem-i lāhūt daḫı dirler M: -HNAB

ġaflet idüp maḥabbet-i dünyā ġurūrıyıla vaṭan-ı aṣlīden ġāfil olup bu ʿālem-i nāsūtuñ (7) tevaṭṭun u iḳāmetine meşġūl oldılar līkin vaʿẓ u naṣīḥatıla intibāh u ʿirfān kesb idüp ġafletden ʿārī olup (8) ol cānibi yād ve ḳıyāmete iʿtiḳād eylerler bunlar zümre-yi erbāb-ı īmāndur ḥaḳīḳatda vaʿẓ u naṣīḥat bu ṭāyife (9) içündür ḳısm-ı s̱āliṯ şol ṭāyifedür ki vaṭan-ı aṣlī ve ʿālem-i ḥaḳīḳīden bi'l-külliyye ġāfillerdür ve ḥaşre ve neşre daḫı münkirlerdür (10) bu ṭāyife aṣḥāb-ı küfr ü ṭuġyāndur ki *ulā'ike ke'l-enʿāmi bel hum eḍall*[486] [B7a] bunlardur.

*Ney*den murād insān-ı kāmil (11) idügini beyān ve insān-ı kāmilüñ neyle münāsebeti ve aña müşābeheti ne vechile ve ne cihetile olduġını ʿıyān idelüm (12) tā ki maḥallinde işkāl ü ṣuʿūbet ḳalmaya ve murād ne idügi suhūletile müyesser ü rūşen ola neyden murād insān-ı (13) kāmildür ki ḥaḳīḳatda ḥażret-i Mevlānādur ki kendüsini neye teşbīh eylemişdür niçe nikāt-ı ʿacībeyi işʿār ve esrār-ı ġarībeyi (14) iẓhār eylemek içün biri bu ki neyile berāʿat-ı istihlāle işāret eyledi yaʿnī Meṯnevī egerçi biḥasebi'ẓ-ẓāhir ḥikāyātdur (15) ve maʿānīsi rūşen ü ẓāhirdür līkin ḥaḳīḳatda esrār-ı ḫafiyye ve vāridāt-ı İlāhiyyeden kināyetdür ki aḥkām-ı şerīʿatı cāmiʿ (16) ve esrār-ı ṭarīḳat ve envār-ı ḥaḳīḳat andan ẓāhir ü lāmiʿdür nite ki neyden herkes rāz u maʿnā fehm eylemez Meṯnevīden daḫı (17) murād ne idügini her kimse idrāk eylemez *ezmen* dimeyüp *ezney* didügine nükte budur zīrā nuṭḳ insānuñ şānındandur (18) andan tekellüm ü ḫıṭāb emr-i ʿacīb degüldür ammā nuṭḳ u guftār şānından olmayandan ḫıṭāb u cevāb ṣādır olmaḳ ziyāde (19) ḥāl-i ġarībdür zīrā ḫılāf-ı ʿādetdür ki herkes taʿaccüb idüp sözini cān u dil ile ışġā vü istimāʿ eyler (20) nite ki Humāyūn-nāme nām kitāb-ı müsteṭābda ḥayvānātuñ lisānında vaʿẓ u pendüñ deḳāyıḳ u esrārına müştemil (21) ḥikāyāt vāḳıʿ olmışdur üslūb-ı meẕkūr üzre olduġı içün ḫalḳ-ı ʿālem aña meyl ü raġbet idüp andan (22) istifāde eyler ve rūşendür ki neyden her ne ṣādır olursa nāyīnüñ vāsıṭasıyıladur neyüñ anda hīç (23) bir vechile medḫali yoḳdur pes insān-ı kāmil Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretinüñ ḳudreti ve taṣarrufı elindedür kendünüñ hergiz (24) medḫali yoḳdur ve andan her ne ẓāhir olursa vāridāt-ı İlāhiyye ve esrār-ı ʿaliyyedür her kimse anı fehm itmege nice ḳādir (25) olur beyt

Derpes-i āyine ṭūṭī-ṣıfatem dāşteend
An çi ustād-ı ezel guft bugū mīgūyem[487]

beyt (26)

---

[486] "İşte onlar hayvanlar gibidir; hatta daha da şaşkındırlar." A'râf/179.
[487] "Ayna arkasında tutulan bir tuti gibiyim; üstad-ı ezel ne söylerse ben de onu söylüyorum."

Çist mīdānī ṣadā-yı çeng ü ʿūd

Ente ḥasbī ente kāfī yā Vedūd[488]

ve nite ki neyüñ derūnı tehī vü ḫālīdür (27) hem-çünān insān-ı kāmil kibr ü ʿucb ve enāniyyet ü vücūddan pāk ü ʿārīdür beyt (28) [N5b]

Ben neyem didügiyiçün ney-şeker

Serv ser-keş oldugıyçün bī-semer

ve nite ki ṣadā-yı ney zevḳ u feraḥ-baḫşdur ki herkes (29) mütelezziz olur hem-çünān kelimāt-ı insān-ı kāmil meserret ü ḥayāt-baḫşdur ki mürde-dil iken ṭālibi zinde-dil [M8a] (1) idüp vāṣılīn zümresinden eyler [*insān-ı kāmil*den murād mürşid-i kāmildür] evliyāʾullāhdan biri eytmiş ki ḥażret-i ʿĪsā egerçi mürdeyi iḥyā eyler līkin bu (2) ḫuṣūṣda ben andan ziyādeyem anda ḥāżır olanlar taʿaccüb ü istiġrāb itdüklerinde cevāb virüp dimiş ki (3) ḥażret-i ʿĪsā iḥyā itdügi kimse bir zemāndan ṣoñra ölür ammā ben iḥyā itdügüm ḥayāt-ı ebediyyeye irişüp (4) fenādan aña żarar u noḳṣān irişmez zīrā anuñ iḥyā itdügi ḥayāt-ı cismānī ve ben iḥyā itdügüm ḥayāt-ı rūḥānīdür (5) ki aṣlā fenā-pezīr degüldür ve nite ki neyde maḳāmāt-ı ṣūrī vardur hem-çünān insān-ı kāmilde seyr ü sülūk ḥasebi (6) ile [A7b] merātib ü maḳāmāt-ı maʿnevī vardur ve nite ki neyde bir ḳaç sūrāḫ vardur hem-çünān insān-ı kāmilde daḫı (7) vardur ve bundan ġayrı ḥavāss-ı ẓāhire ve ḥavāss-ı bāṭına vardur ve nite ki neyüñ vücūdı āteşile yanmışdur (8) hem-çünān insān-ı kāmilüñ ḳalbi āteş-i ʿışḳıla yanmışdur ve nite ki ney nāyīye hīç bir vechile muḫālefet üzre degüldür (9) ki kendüsini aña teslīm eylemişdür hem-çünān insān-ı kāmil Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretinüñ emr-i şerīfine cān u dil ile muṭīʿ (10) u münḳāddur ki hergiz muḫālefeti yoḳdur ve nite ki ney dem-sāzsız cūş u ḫurūş idüp ser-āġāz u şürūʿ eylemez hem-çünān (11) insān-ı kāmil ḥāline münāsib bir kimse bulmaya esrār-ı İlāhiyyeden söylemez [*nāyī* ney-zen maʿnāsınadur].

Hażret-i Mevlānā çünki Meṯnevī-yi Şerīfi (12) Ḳurʾān-ı ʿAẓīmüñ baʿż-ı evṣāfıyıla tavṣīf eyledi pes aña tebaʿiyyet içün *bi'şnev* ki emr-i ḥāżırdur [B7b] anuñıla ibtidā (13) eyledi nite ki Ḳurʾān-ı ʿAẓīmden evvel nāzil olan *iḳraʾ b'ismi Rabbike*[489]dür ki *iḳraʾ* emr-i ḥāżırdur *bi'şnev* (14) ki *ismaʿ* maʿnāsınadur *iḳraʾ* ile tamām münāsebeti vardur [ve Ḳurān-ı ʿAẓīmüñ evveli bā iledür ki B'ismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīmdür].

B'ismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm [H7a] (15)

---

488 "Çeng ve ud sadası nedir bilir misin: Sen kâfîsin, sen yetersin ey Vedûd!"

489 "... Rabbinin adıyla oku!" Alak/1.

14 Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm MNB: Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm ve bihi ṣeḳatā ve ʿaleyhi't-tuklān H, Eʿūżu billāhi mine'ş-şeyṭāni'r-racīm Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm A

1 Bi'şnev ezney çun ḥikāyet mīkuned

Neyden istimāʿ eyle niçe ḥikāyet eyler

Ezcüdāyīhā şikāyet mīkuned

(16) belki ḥaḳīḳatda cüdālıḳlardan şikāyet eyler ki yār-ı ḳadīm ve vaṭan-ı aṣlīsinden cüdā vü dūr olmışdur (17) sen anı ḥikāyet ve bīhūde efġān u şikāyet eyler ẓann eyleme *ney*den murād mürşid-i kāmildür ki gerçi ẓāhiren ḫalḳıla (18) muṣāḥabet idüp anı ve bunı ḥikāyet eyler līkin derūn-ı pür-sūzı bir nefes vaṭan-ı aṣlī yādından ve ʿālem-i (19) ezelīde olan ittiḥādından fārıġ u ġāfil degüldür belki ol ʿālemde olan ẕevḳ u ṣafādan cüdā olduġınuñ derd ü eleminden (20) ney gibi feryād u fiġān idüp ānenfeānen saʿy u kūşişden ḫālī olmayup yine evvelki mertebeye vuṣūl bulmaġa (21) iḳdām u ihtimām eyler şikāyet ḥażret-i Mevlānuñ kendüsine göre degüldür zīrā kendüsi vāṣılīnden idi (22) belki ol cānibi ferāmūş idenlere göredür ki tā şikāyetüñ sebebini fehm idüp ol cānibe küllī meyl ü raġbet (23) peydā olup vuṣūline saʿy u kūşiş eyleyeler *çūn* imāle ile istifhāmdur keyfe maʿnāsına ki bu maʿnā üzre şerḥ (24) olındı ve bu hem vechdür mıṣrāʿ-ı evvelde neyden istimāʿ eyle çünki ḥikāyet eyler belki cüdālıḳdan şikāyet eyler (25) pes neyüñ sözini istimāʿ idüp ġaflet eyleme belki anuñ şikāyetini daḫı gūş-ı cānıla ışġā eyler zīrā (26) saña ol şikāyetden nefʿ-i keşīr vardur zīrā şikāyetüñ sırrını fehm itdükde saña bir sūz u ḥarāret peydā oldı (27) seni vaṭan-ı aṣlī cānibine ṭālib ü rāġıb eyler bu vech üzre *çun* imālesizdür ki istifhām maʿnāsı yoḳdur. (28) Sürūrī Efendi raḥmetullāhi ʿaleyh şikāyeti taḳdīm ve ḥikāyeti teʾḫīr eylemişdür *ney*den murād insān-ı kāmildür ki (29) mürşid-i kāmil yine andan ʿibāretdür neyle münāsebeti ve mürşidüñ neye olan müşābeheti yuḳarı yanında [M8b] (1) beyān olınmışdur cüdālıḳlardan murād ne idügi beyt-i ṯānīde beyān olınur ḥażret-i Mevlānā şikāyet lafẓı (2) ile işʿār eyler ki ḥikāyet ḥāli üzre olmayup belki andan murād şikāyet ve şikāyetden murād ġāfillere (3) tenbīh olduġı gibi bu kitābda vāḳıʿ olan ḥikāyāt daḫı hemān ṣāfī ḥikāyāt degüldür belki niçe işārāt (4) u kināyāt vardur ki ehline ẓāhir ü rūşendür ḥażret-i Mevlānānuñ kitābınuñ evvelinde firāḳ ẕikr eyledi sāmiʿa (5) ziyāde raġbet ü şevḳ virmek içün zīrā firāḳuñ sırrını fehm itdükde vaṭan-ı aṣlīye meyl peydā olup (6) vuṣūline [A8a] saʿy idicek pes firāḳ-ı maʿnāda sebeb-i ser-māye-yi saʿādet-i dāreyn olur [*mīkuned* fiʿl-i mużāriʿ ġāyibdür].

2 K'ezneyistan tā merā bü'brīdeend

---

19 ol ʿālemde olan HNAB: -M

6 mīkuned fiʿl-i mużāriʿ ġāyibdür MHN: -AB

(7) Böyle diyü ki neyistāndan tā ki beni ḳaṭʿ eylemişlerdür

Eznefīrem merd ü zen nālīdeend

benüm nefīr ü (8) fiġānumdan merd ü zen nāle eylemişlerdür *neyistān*dan murād mertebe-yi ūlā ve mertebe-yi ṯāniye ve mertebe-yi ṯāliṯe ve mertebe-yi (9) rābiʿa olmaḳ rūşendür ki *cudāyīhā* didi cemʿile getürdi *merd u zen*den murād ḫalḳ olmaḳ rūşendür ve *merd*den (10) murād ʿaḳl ve *zen*den murād nefs olmaḳ iḥtimāldür ḥāṣıl-ı maʿnā Maḥbūb-ı ezelī vü vaṭan-ı aṣlīnüñ firāḳından (11) ötüri nāle vü fiġān lāzım idügin işʿārdur Mevlānā Cāmī ḥażretleri *merd*den murād esmāʾ u ṣıfāt-ı İlāhiyye (12) ve *zen*den murād eşyā-yı kevniyyedür diyü taʿyīn eylemişdür nite ki bu beytlerinden rūşendür. Meṯnevī (13) [B8a]

Ney ki āġāz-ı ḥikāyet mīkuned
Z'in cüdāyīhā şikāyet mīkuned

K'ezneyistānī ki dervey her ʿadem
Reng-i vaḥdet daşt bānūr-ı ḳıdem (14)

Tā betīġ-ı fürḳatem bü'brīdeend
Dernefīrem merd u zen nālīdeend

K'ist merd esmā-yı Ḫallāḳ-ı Vedūd (15)
K'an buved fāʿil dereṭvār-ı vücūd

Çist zen aʿyān-ı cümle kāyināt
Munfaʿil geşte ziesmā vü ṣıfāt (16)

Çün heme esmā vü aʿyan bīḳuṣūr
Dāred enderrütbe-yi insan ẓuhūr

Cümlerā derżımn-ı insan nālehast (17)
Ki çirā her yek ziaṣl-ı ḫod cudast [N6a]

Şud girīban-gīrişan ḥubbu'l-vaṭan

İn buved sırr-ı nefīr-i merd ü zen[490] (18)

3 Sīne ḫᵛāhem şerḥa şerḥa ezfirāḳ

Firāḳdan şerḥa şerḥa olmış sīne isterem [*ḫᵛāhem* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür]

Tā bugūyem şerḥ-i derd-i iştiyāḳ

(19) tā iştiyāḳ derdinüñ şerḥini [H7b] diyem yaʿnī Maḥbūb-ı ezelī vü vaṭan-ı aṣlīnüñ firāḳından sīnesi (20) şerḥa şerḥa olmış bir kimse isterem ki ḥasb-i ḥālümi aña ʿıyān u beyān idem bunuñ ile işʿār eyler ki nefsānī (21) ẕevḳ u leẕẕetde olan kimse bu ḥāletden bīḫaberdür ve anuñ ol maḳāma liyāḳatı yoḳdur *sīne* ẕikri bunda (22) ẕikr-i cüz ve irāde-yi küll ḳabīlindendür. Mıṣrāʿ

Cüz behem-derdī negūyem derd-i ḫᵛīş[491]

4 Her kesī k'ū dūr mand ezaṣl-ı ḫᵛīş

(23) Her bir kimse ki o kendünüñ aṣl u vaṭanından cüdā ḳaldı [*kesī*de yā vaḥdet içündür *mānd* fiʿl-i māżī müfred-i ġāyibdür]

Bāz cūyed rūzgār-ı vaṣl-ı ḫᵛīş

(24) kendünüñ vaṣlı zemānını girü ṭaleb eyler pes herkese lāzımdur ki bir mürşide mürīd olup anuñ irşād (25) u muʿāveneti ile vaṭan-ı aṣlīsine vaṣl u ittiṣāl ṭaleb ide ve illā esfel-i sāfilīnde ḳalmaḳ lāzım gelür [*cūyed* fiʿl-i mużāriʿ ġāyibdür].

5 Men beher cemʿiyyetī nālan şudem

(26) Ben her cemʿiyyetde nāle idici oldum ve iştiyāḳ sırrını söyledüm [*beher*de olan bā fī maʿnāsınadur]

Cüft-ı bed-ḥālān u ḫoş-ḥālan şudem

(27) bed-ḥāllerüñ ve ḫoş-ḥāllerüñ çift ü muṣāḥibi oldum *bed-ḥālān*dan murād ehl-i (28) küfr ü şeḳāvet ve *ḫoş-ḥālān*dan murād mü'minān u ehl-i saʿādetdür bed-ḥālānı taḳdīm eyledi iẓhār-ı ḥüzn (29) maḥalli oldugıyiçün ki bed-ḥālāna nisbet ḥüzn ziyādedür ve ḫoş-ḥālāna nisbet bed-ḥālān çoḳ oldugı [M9a] (1) içün.

---

[490] "Hikâye etmeye başlayan ney, bu ayrılıklardan şikâyet ediyor. Beni ayrılık kılıcıyla kestiklerinden beri erkek kadın herkes feryadımdan inlemektedir. Neyistandaki her adem, kıdem nuru ile vahdet rengine bürünür. Erkek kimdir? Vedûd olan Allah'ın isimleridir. Zira varlığın bütün tavırlarında fâil olan O'dur. Kadın nedir? İsim ve sıfatlardan etkilenen mümkün eşyanın hakikatleridir. Zira tüm isim ve hakikatler mükemmel bir şekilde insan mertebesinde zuhur eder. Tümünün insanın derununda inlemeleri vardır. Onların her biri asıllarından niye ayrı kalmışlardır acaba? Onların bu tutkun vaziyetleri asıl vatana olan sevgi ve hasretleridir; erkek ve kadının inlemelerinin sırrı da budur."

[491] "Hemderdimden başka kimseye derdimi söylemem."

6 Her kesī ezẓann-ı ḫod şud yār-ı men

Her bir kimse kendünüñ ẓann u iʿtiḳādından benüm yārum ve muṣāḥibüm (2) oldı [*şud* fiʿl-i māżī müfred-i ġāyibdür]

Ezderūn-ı men necüst esrār-ı men

benüm derūn u bāṭınumdan benüm esrār u ḥaḳīḳatumı ṭaleb eylemedi (3) nite ki kefere enbiyānuñ ḥaḳīḳat u menziletlerini fehm itmeyüp kendüler gibi ẓann itdükleri içün ebedī ḍalālet üzre (4) ḳaldılar ve münkirīn evliyānuñ sırr u rifʿatlerini idrāk itmeyüp anlara bed-gümān olduḳlarından saʿādetden (5) dūr oldılar netīce-yi kelām budur ki evliyānuñ kelimātını istimāʿ itdüklerinden kendülerine şifā ḥāṣıl olur maʿnā fehm (6) eylemezlerse kendülerinüñ ḳuṣūr-ı fehmine nisbet idüp inkār u ʿadāvet üzre olmayalar. [A8b]

7 Sırr-ı men eznāle-yi men dūr nist

(7) Benüm sırrum benüm nāle vü fiġānumdan dūr degüldür yaʿnī fiġānum bīhūde degüldür belki bir sırr u sebebi (8) vardur

Līk çeşm ü gūşrā an nūr nist

līkin çeşm ü gūşuñ ol nūr u ḳuvveti yoḳdur (9) ki ol sırrı istimāʿ u müşāhede ide zīrā esrār-ı buṭūnı ve ḥālāt-ı enderūnı aʿżāʾ-i ẓāhire idrāk itmege (10) ḳādir degüldür pes ol sırrı müşāhede itmege taṣfiye-yi ḳalb lāzımdur bu ḫod bir mürşidüñ himmet ü ʿināyeti sāyesine (11) ilticā idüp riyāżet ü mücāhedeye muḥtācdur mıṣrāʿ-ı ṯānīde bu maʿnā daḫı cāyizdür līkin çeşm ü gūşa (12) ol nūr yoḳdur [*sırr* bunda ḥaḳīḳat maʿnāsınadur *nūr*dan murād ḳuvvet-i semʿ biledür taġlīb ṭarīḳıyıla].

8 Ten zicān u can ziten mestūr nist

Ten cāndan ve cān tenden mestūr degüldür (13) [B8b]

Līk kesrā dīd can destūr nist

līkin cānı görmege kimseye icāzet yoḳdur ḥażret-i Mevlānā (14) bu kitāb-ı şerīfüñ terkībini tene ve anda mestūr olan esrār-ı ḫafiyyeyi cāna teşbih eylemişdür rūḥuñ ḥaḳīḳatına ıṭṭılāʿ (15) enbiyāyā ve evliyāya maḫṣūṣ olduġı gibi bu kitābuñ esrār-ı ḫafiyyesine ıṭṭılāʿ herkese müyesser olmaduġın beyāndur [*dīd* bunda dīden maʿnāsınadur maṣdar-ı muraḫḫamdur]. (16)

9 Āteşest in bang-i nāy u nist bād

Bu nāyuñ bāng ü ṣadāsı āteşdür bād degüldür [*bāng* ṣadā maʿnāsınadur]

Her ki īn āteş nedāred nist bād

(17) her kim bu āteşi ṭutmaz yoḳ olsun ḥāṣıl-ı maʿnā *ve mā yenṭıḳu ʿani'l-hevā*[492] (18) ḥasebince mürşid-i kāmilüñ kelimātı vāridāt-ı İlāhiyye vü esrār-ı ʿaliyye idügin beyāndur anı fehm eylemez meger şol kimse fehm eyler (19) ki vücūd-ı fānīsini ifnā ide aḫlāḳ-ı ẕemīmeyi aḫlāḳ-ı ḥamīdeye tebdīl itmegile *nīst bād*da bu maʿnā daḫı mümkindür (20) yoḳ ve helāk olsun bu vech üzre duʿā'un-ʿaleyhdür *bād*-ı evvel yil maʿnāsına *bād*-ı ṯānī emr-i ġāyibdür [*nedāred* fiʿl-i nefy müfred-i ġāyibdür] (21) beyt

Şeref-i nefs becūdest u kerāmet besücūd

Her ki in her dü nedāred ʿademeş bih zivücūd[493]

vaṭan-ı aṣlīsi (22) vuṣūl-i ʿışḳ-ı İlāhī ile müyesser olduġıyiçün ʿışḳ-ı İlāhīyi medḥ itmege şürūʿ eyledi ve ṭālibine meyl ü raġbet ziyāde olsun (23) içün vaṣflarını medḥ ṭarīḳıyıla tekrār eyledi.

10 Āteş-i ʿışḳest k'enderney fütād

ʿIşḳ āteşidür ki neye düşdi (24) yaʿnī anda vāḳıʿ oldı ki andan bu ḳadar sūz u güdāz ve bu ḳadar ḥālāt-ı dil-furūz ẓāhir oldı [*k'ender* ki ender taḳdīrindedür]

Cūşiş-i ʿışḳest k'endermey fütād

(25) ʿışḳuñ cūşiş ü ḫurūşıdur ki meye düşdi yaʿnī anda vāḳıʿ oldı ki (26) andan bu ḳadar keyfiyyet ü ṭarab peydā vü hüveydā oldı pes sūz u güdāzı ve [H8a] cūş u ḫurūşı olmayan kimseye (27) ʿışḳ-ı İlāhī lāzımdur ki tā anuñ sebebi ile ḥālāt-ı ʿacībeye vuṣūl bulup esrār-ı ḫafiyyeye muṭṭaliʿ ola [*cūşiş* ism-i maṣdardur ḳaynayış maʿnāsınadur *futād* fiʿl-i māżī müfred-i ġāyibdür] ḥāṣıl-ı maʿnā (28) *ve in minşey'in illā yusebbiḥu biḥamdihi velākin lātefḳahūne tesbīḥahum*[494] ḥasebince cemīʿ-i eşyānuñ maḥabbet ü (29) ʿışḳıyıla mest ü medhūş olup ʿale'd-devām tesbīḥ ü tevḥīdine meşġūl idügin beyāndur. Beyt [M9b] (1)

Ne bülbül bergüleş tesbīḥ-ḫᵛānist

Ki her ḫārī betesbīḥeş zebānist[495]

11 Ney ḥarīfī her ki ezyārī burīd

---

[492] "O (Muhammed), arzusuna göre de konuşmaz." Necm/ 3.
20 nedāred fiʿl-i nefy müfred-i ġāyibdür MHN: -AB

[493] "Nefsin şerefi cömertlikle, keramet ise secde iledir; kendisinde bu ikisi olmayanın yokluğu varlığından iyidir."

[494] "O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız." İsrâ/44.

[495] "Gülü üzerinde tesbih okuyan sadece bülbül değildir; her diken tesbihinde bir dildir."

Her kim ki (2) bir yārdan kesildi ney anuñ ḥarīf ü muṣāḥibidür zīrā ikisi daḫı firāḳ-ı derūna mübtelādur [*burīd* bunda fiʿl-i māżiy-i mechūldür]

Perdehāyeş perdehā-yı mā dirīd

(3) anuñ perdeleri bizüm perdelerümüzi yırtdı yaʿnī merātib ü maḳāmāt ḥasebince olan kelimātı bizüm (4) nefsānī vü ẓulmānī perdelerümüzi irşād ve riyāżet ü mücāhede sebebi ile izāle idüp kendüsiyile hem meşreb ḳılup [A9a] (5) rūḥ-ı ḳudsiyye ṭabaḳasına vāṣıl eyledi bu hem maʿnā-yı rūşendür anuñ perdeleri yaʿnī perdelerinde olan sūz u ḥālāṭ (6) bizüm perdelerümüzi yırtdı yaʿnī bizi bīṣabr u ārām eyledi ki bi'ż-żarūrī ṭālib-i ʿışḳ olduḳ *ney*den murād mürşid-i kāmildür [*dirīd* bunda fiʿl-i māżī müfreddür]. (7)

12 Hem-çü ney zehrī vü tiryāḳī ki dīd

Ney gibi bir zehr ü tiryāk kim gördi *ney*den [N6b] murād mürşid-i kāmildür ki münkirlere (8) zehrdür bu vechile ki dergāh-ı kibriyādan dūr u mehcūr olmasına sebeb olur ve mürīd ü muḥiblere tiryākdür zīrā muḳarrebān-ı (9) dergāhdan olmasına bāʿiṣ ü [B9a] bādī olur *tiryāḳ* ʿArabī *tiryāk* Fārsīdür ki tiryāḳ andan muʿarrebdür [*ki* bunda istifhāmdur] (10)

Hem-çü ney dem-sāz u muştāḳī ki dīd

ney gibi münāsib muṣāḥib ve bir müştāḳ kim gördi *ney*den murād mürşid-i kāmildür (11) ki herkese istiʿdādınca söyler ve aña irādet getürüp ḥürmet ü riʿāyet idene küllī riʿāyet ü ḥimāyet idüp (12) anuñ hidāyet ü saʿādetine sebeb olup ebrār zümresinden olmaġa vesīle olup anı *teḫalleḳū biaḫlāḳillāhı*[496] (13) mertebesine irişdürür ve Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażreti nite ki ʿibādı üzre ziyāde teraḥḥum üzredür ḳavluhu Taʿālā (14) *vallāhu Ra'ūfun bi'l-ʿibād*[498] enbiyā vü evliyādan ḫalḳa ol ḫulḳ üzredür nite ki Būstān nām kitābda vāḳıʿ olmışdur (15) ki ḥażret-i Şeyḫ Saʿdī ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz ḳuṭbu'l-ʿārifīn Şeyh Şihābü'd-dīn-i Sühreverdī ḥażretlerinden ḳaddesellāhu rūḥahu işitdüm rivāyet eyler. Beyt (16)

Çi būdī ki dūzaḫ zimen pür şudī
Meger dīgeranrā rehāyī budī[499]

---

9 ki bunda istifhāmdur MHN: -AB

[496] "Allâh'ın ahlâkı ile ahlâklanınız."

12-13 olup anı teḫalleḳū biaḫlāḳillāhi mertebesine irişdürür MNAB: olur zīrā teḫalleḳū biaḫlāḳillāhi ḥasebince Ḥaḳḳ sübḥānehu H

[498] "Allâh da kullarına şefkatlidir." Bakara/207, Âli İmrân/30. (Aslı "vallāhu Ra'ūfun bi'l-ʿibād" olan âyet tüm nüshalarda "innehu Ra'ūfun bi'l-ʿibād" şeklindedir.)

15 Saʿdī ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz ḳuṭbu'l-ʿārifīn Şeyh Şihābü'd-dīn-i Sühreverdī ḥażretlerinden ḳaddesellāhu rūḥahu HNAB: Şihābü'd-dīn-i Sühreverdī ḥażretlerinden ḳaddesellāhu rūḥahu M

[499] "Diğerlerinin kurtulması için cehennem benimle dolsaydı ne olurdu?"

13 Ney ḥadīṯ-i rāh-ı pür-ḫun mīkuned

Ney ḫūnıla pür olmış (17) yoluñ sözini eyler yaʿnī hevlnāk ü ḫatarnāk ḳıṣṣalar söyler ki murād müşkilāt-ı ṭarīḳat ve esrār-ı ḥaḳīḳātdur ki bunlaruñ (18) ḥuṣūli ziyāde emr-i ʿasīrdür [*ḥadīṯ* rāh lafẓına ve *rāh* lafẓı pur lafẓına mużāfdur]

Ḳıṣṣahā-yı ʿışḳ-ı Mecnun mīkuned

Mecnūn ʿışḳınuñ ḳıṣṣaların eyler murād ceẕbe-yi İlāhiyye (19) ile mecẕūb u mecnūn olan ʿuṣṣāḳuñ ʿışḳı ḳıṣṣaların söyler ve anlaruñ aḥvāl-i ʿacībesini beyān eyler dimekdür. Mecnūnı (20) getürdi zīrā ʿışḳ-ı mecāzīde Mecnūndan meşhūrı yoḳdur ve Mecnūn lafẓı bu ki ḳarīnedür zīrā ismi Ḳaysdur ve hem (21) egerçi ẓāhiren ʿışḳ-ı mecāzīde idi līkin maʿnāda ʿışḳ-ı ḥaḳīḳīye vāṣıl olmış idi ḥażret-i Mevlānānuñ ʿışḳdan (22) murādı ʿışḳ-ı ḥaḳīḳī idügi bu beytden rūşendür ve ẓāhirdür [*ʿışḳ* farṭ-ı maḥabbet maʿnāsınadur].

14 Maḥrem-i in hūş cüz bīhūş nist

(23) Bu hūşuñ maḥremi bīhūşdan ġayrı degüldür bunda bīhūşdan murād ʿaḳl-ı maʿāş ḳaydından ḫalāṣ bulup terk-i (24) māsivā itmiş kimsedür

Mer zebanrā müşterī cüz gūş nist

zīrā zebāna müşterī gūşdan ġayrı (25) degüldür bu hem vechdür zīrā zebāna gūşdan ġayrı müşterī yoḳdur zīrā kelimātı semʿden ġayrı bir ʿużv ḥiss ü idrāk (26) eylemez pes mütekellimüñ sözini fehm itmege münāsebet lāzımdur zübde-yi kelām ḫavāṣṣ kelimātınuñ esrār u ḥaḳīḳatını yine ḫavāṣṣ (27) fehm eyler dimekdür *mer zebānrā*da mer taḥsīn-i lafẓ içündür [*müşterī* ism-i fāʿildür iftiʿāl bābından] ḥażret-i Mevlānā kelāma iltifāt ṭarīḳıyıla şürūʿ eyledi teʾsīri (28) ziyāde olsun içün nite ki Ḥabīb-i Neccār ḳavmine ḫıṭāb idüp eytdi ḳavluhu Taʿālā (29) *ve māliye lāaʿbuduʾlleẕī faṭaranī ve ileyhi turceʿūn*[500].

15 Derġam-ı mā rūzhā bīgāh şud

Bizüm ġamumuzda günler bīvaḳt oldı [M10a] (1)

Rūzhā bāsūzhā hem-rāh şud

bu sebebden günler elem ü sūzlara hem-rāh oldı [*sūzhā* cemʿ-i sūzdur] [H8b] ḥāṣıl-ı maʿnā bir mürşid-i kāmile irādet (2) getürüp riyāżet ü mücāhedeye cān u dilden saʿy u kūşiş idüp cenāb-ı Ḳudsile āşnālıḳ taḥṣīl itmedin [A9b] (3) ʿömr-i ʿazīz güẕer itdügiyiçün şimdi eyyāmumuz sūz u ḥarāret ve derd ü ḥasretile güẕer eyler dimekdür

---

[500] "Bana ne olmuş ki, beni yaratana ibadet etmeyecekmişim! Halbuki, hepiniz O'na döndürüleceksiniz." Yâsîn/22.

1 sūzhā cemʿ-i sūzdur HNAB: -M

ḥażret-i Mevlānānuñ bu (4) beytden remz ü işāreti budur ki ey ṭāʿat u ʿibādete ḳudret zemānında bir demi bütün ʿālem deger ʿömr-i ʿazīzlerini (5) hevā vü heves ü ḥuẓūẓ-ı nefsāniyyeye ṣarf idüp ʿışḳ-ı İlāhīden bī̱behre ve maḥremiyyetden bir şemme [B9b] ḥālet taḥṣīl (6) itmeyen kimseler sizlere vācib olan budur ki rūz u şeb nālān u giryān olasuz evvelki *rūzhā*dan (7) murād mürşidler olmaḳ mümkin belki evlādur zīrā bu maʿnā bu mışrāʿdan ziyāde rūşendür (8) ve Ẓarīfī Ḥasan raḥmetullāhi ʿaleyh bu maʿnāyı iḫtiyār eylemişdür bu iʿtibār üzre maʿnā böyle olur bizüm ġamumuzda (9) rūzlar bīgāh oldı yaʿnī mürşidlerden irşād müyesser olmadı ṭālibīn nāyāb olduġıyiçün rūzlar sözlere hem-rāh (10) oldı yaʿnī ekser-i ḫalḳ irşāddan maḥrūm u bīnaṣīb olduḳlarıyiçün mürşidler ġamgīn ü maḥzūn oldılar ziyāde teraḥḥumlarından zīrā (11) evliyāʾullāh ḫalḳ-ı ʿāleme küllī şefaḳat u merḥamet üzredür.

16 Rūzhā ger reft gū rev bāk nist

Rūzlar (12) eger gitdi ise di gitsün bāk ü ġam degüldür [*gū* emr-i ḥāżırdur guftenden *rev* emr-i ḥāżırdur reftenden]

Tū bumān ey an ki çün tū pāk nist

sen ḳal ey şol kimse (13) ki sencileyin pāk yoḳdur ḫıṭāb Şems-i Tebrīzī ḥażretlerinedür ki şimdi ʿālemde senüñ misl ü naẓīrüñ yoḳdur diyü (14) medḥ eyler farżā eger ʿālemde mürşid ḳalmadı ise sen ḳalduġun yeter zīrā senüñ irşāduñ cemīʿ-i ʿāleme kāfī vü şāmildür. (15) Sürūrī Efendi raḥmetullāhi ʿaleyh Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretine ḫıṭāb eylemişdür līkin ḫıṭāb bāṣavāb degüldür bir yirde (16) iki emr-i ḥāżır cemʿ olsa sānī emr-i ġāyib maʿnāsına olur *gū rev* gibi *bumān* emr-i ḥāżırdur māndenden müştaḳdur (17) *mānden* ḳalmaḳ ve ḳomaḳ maʿnāsına luġat-ı müşterekedür ammā bunda maʿnā-yı evvel murāddur.

17 Her ki cüz māhī ziābeş sīr şud

(18) Her kim ki māhīden ġayrıdur anuñ ābından sīr oldı yaʿnī ṣuya ḳandı [*cuz* ġayrı maʿnāsınadur *şud* fiʿl-i māżī maʿnāsınadur]

Her ki bīrūzist rūzeş dīr şud

(19) her kim ki bīrūzī vü bīnaṣībdür anuñ rūzı dīr oldı ṭālibān-ı esrār-ı ḥaḳīḳat üç dürlü ṭāyifedür ṭāyife-yi (20) ūlā şunlardur ki bir cürʿadan mest ü medhūş ve bir cezbeden lāyuʿḳal u bīhūş olurlar bu ṭāyife maḳbul [N7a] olan (21) ṭāyifeye nisbet dūn-himmetlerdür zīrā ednā-pāyede ḳalmışlardur ṭāyife-yi sāniye şunlardur ki farżā deryāyı nūş (22) eylerler hergiz reyyān olmazlar belki dāyim ʿaṭşānlardur bu ṭāyife maḥabbet-i

7 rūşendür MHB: rūşendür Rūzhā ger reft gū rev bāk nist NA

İlāhiyye sebebi ile bir ḥālete vuṣūl bulmışlardur ki (23) Cemāl-i cānān-ı ezelīnüñ müşāhedesinden ġayrıya ser-furū idüp mütesellī olmazlar *māhī* ile ṭāyife-yi ṯāniyeye ve hergiz (24) *cuz' māhī* ile ṭāyife-yi ūlāya işāret eyler ṭāyife-yi ṯāliṯe şol ṭāyifedür ki sülūkda ihmāl üzre olup ṭūl-i emele (25) firīfte olup ʿömr-i ḳalīle maġrūr olurlar ve maṭlab-ı aʿlā vü maḳṣad-ı aḳṣā olan mertebenüñ vuṣūline saʿy u kūşiş eylemezler (26) meẕkūr beytüñ mıṣrāʿ-ı ṯānīsiyile bu ṭāyife-yi ṯāliṯeye işāret eyler ki ṭāyife-yi ūlā bundan evlādur ḥāṣıl-ı maʿnā her kim ki riyāżet (27) ü mücāhede zemānını fevt idüp ġurūr üzre ola bu ḥālet anuñ ḥırmānına sebeb olması muḳarrer idügin işʿārdur (28) *her ki bīrūzīst* ġaflet ü ġurūrdan kināyetdür *rūzeş dīr şud* fevt-i furṣat sebeb-i ḥırmān idüginden (29) kināyetdür *sīr* bunda ṣuya ḳanmış maʿnāsınadur *rūzī* naṣīb maʿnāsınadur *āb*dan maḳṣūd feyż-i İlāhīdür ki [M10b] (1) āba teşbīh olındı āb firāvān u bīpāyān olup kimseden menʿ olınmadugı içün nite ki ḥażret-i Feyyāżdur (2) feyżi kimseden memnūʿ degüldür ve āb nite ki sebeb-i ṭahāret-i [A10a] bīrūnīdür feyż-i İlāhī sebeb-i ṭahāret-i enderūnīdür.

18 Derneyābed ḥāl-i puḫte hīç ḫām

(3) Ḫām olan kimse puḫtenüñ ḥālini hīç bilmez hīç ḫām puḫtenüñ ḥālini bilmez mā-beynlerinde cinsiyyet (4) olmadugıyiçün *puḫte*den murād riyāżet ü mücāhede sebebi ile maḥabbet-i māsivādan ḫalāṣ bulup esrār-ı İlāhiyyeye muṭṭaliʿ olandur[501] (5) *ḫām*dan murād ḥuẓūẓ-ı cismānī vü ḳuyūd-ı nefsānīden [B10a] pāk ü ʿārī olmayan kimsedür *derneyābed* fiʿl-i nefy müfred-i ġāyibdür [*puḫte* pişmiş maʿnāsınadur *ḫām* bunda çig maʿnāsınadur yaʿnī pişmemiş maʿnāsınadur] (6)

Pes suḫan kūtāh bāyed v'es-selām

[H9a] pes söz ḳıṣa gerek v'es-selām zīrā muḫāṭab-ı kelām mütekellimüñ maʿānīsini (7) fehm eylemese mütekellime sükūt evlādur *v'es-selām* lafẓı hemān ḳāfiye içündür ḥażret-i Mevlānā *ḫayru'l-kelām mā ḳalle ve delle*[502] ḥasebince (8) çün Yār-ı ḳadīm ü vaṭan-ı aṣlīye münāsib esrār u ḥaḳāyıḳı beyān ve anlaruñ ḥuṣūline riyāżet ü mücāhede

---

1 āba teşbīh olındı MNAB: -H

3-4 hīç bilmez hīç ḫām puḫtenüñ ḥālini bilmez mā-beynlerinde cinsiyyet olmadugıyiçün MNAB: -H

[501] [*Puḫte* kāmildür ki vaḥdeti keṯretde ve keṯreti vaḥdetde görendür ve her mertebenüñ ḥikmetin edā idüp ḥaḳḳı ẕī-ḥaḳḳa irgürendür ve nice mertebe-yi tefriḳada daġdaġa-yı keṯret ile mürde olanları ʿilm-i tevḥīde dirgürendür.] M

[502] "Sözün hayırlısı, kısa olup çok şeye delâlet edenidir."

lābüd ü lāzım (9) idügini ʿıyān eylediyise *ḥubbu'd-dunyā re'su kulli ḫaṭī'etin*[503] muḳteżāsınca mānīʿ-i ḳavī ne idügin iẓhār itmege şürūʿ (10) eyledi.

19 Bend bü'gsil bāş āzād ey piser

Ey püser bendi kır ve āzād ol [*bend* ḳayd u baġ maʿnāsınadur ki ele ve ayaġa ururlar]

Çend bāşī bend-i sīm u bend-i zer

(11) nice bir sīme bend ü meftūn ve nice bir zere bend ü zebūn olursun *piser* ẕikriyile muḥibb-i māsivā vü ṭālib-i dünyā henüz (12) püser maḳāmında idügini işʿār eyler. Beyt

Taʿalluḳ ḥicābest ü bīḥāṣılī

Çü peyvendhā bü'gsilī vāṣılī[504]

(13) *bugusil* emr-i ḥāżırdur *bāş* emr-i ḥāżırdur *bāşī* fiʿl-i mużāriʿ-i muḫāṭabdur.

20 Ger birīzī baḥrrā derkūzeyī

Eger deryāyı (14) bir kūzeye dökesin yaʿnī deryāyı bir kūzenüñ içine ḳomaḳ isteyesin

Çend gunced ḳısmet-i yek rūzeyī

ne ḳadar ṣıġar (15) bir güne kifāyet idecek miḳdārı ṣıġar yaʿnī kūze deryādan şeyʾ-i ḳalīl ile pür olur[505] *çend gunced* suʾāldür *ḳısmet-i yek rūze gunced* (16) taḳdīrindedür ki cevābdur ve mıṣrāʿ-ı evvel şarṭ ve mıṣrāʿ-ı ṯānī cezādur ḥażret-i Mevlānā işāret buyurur ki benüm kelimāt-ı dürer-bārumı fehm (17) eylemez illā şol ʿāşıḳ-ı ser-mest-i deryā-āşām fehm eyler ki deryā-yı maʿārif-i İlāhiyyenüñ ġavvāṣı ve esrār-ı ʿaliyyenüñ maḥrem-i ḫāṣṣı ola zīrā bu (18) ṭāyifeden ġayrı farżā naṣīb olur olsa şeyʾ-i ḳalīl olur *birīzī* fiʿl-i mużāriʿ-i muḫāṭabdur [*ḳısmet* bunda naṣīb maʿnāsınadur] *kūzeʾī* bardaḳ maʿnāsınadur anda (19) olan hemze vaḥdet içündür *gunced* kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyile fiʿl-i mużāriʿ ġāyibdür guncīdenden müştaḳdur ṣıġmaḳ maʿnāsına (20) *rūzeʾī*de olan hā miḳdār içündür ve hemze-yi vaḥdet maʿnāsını ifāde eyler *yek* lafẓı aña teʾkīd içündür ḥażret-i (21) Mevlānā bu beytile izāle-yi ḥırṣ lāzım idügini beyān eyler zīrā ḥırṣ sebeb-i buʿd u ḥırmān ve ḳanāʿat ser-māye-yi viṣāl ü ʿirfāndur. (22)

21 Kūze-yi çeşm-i ḥarīṣan pür neşud

Ḥarīṣlaruñ çeşm-i kūzesi pür olmadı

Tā ṣadef ḳānıʿ neşud pür-dür neşud

---

[503] "Dünyâ sevgisi her günâhın başıdır." Bkz. Muhammed Nâsıruddîn-i Albânî; Silsiletü'l-Ehâdîsü'z-Za'îfa ve'l-Mevzû'a, Mektebetü'l-Ma'ârif li'n-Neşri ve't-Tevzî', Cilt 3, s. 370, Riyad 1992.

[504] "Taalluk perdedir, elde edilmez; bağları kopardığın zaman vuslata erersin."

[505] [Ey ṣıġar ḥālinde ḳalan eger baḥr erzāḳı kemāl-i ḥırṣuñdan kūze-yi vücūduña dökseñ aña ne ḳadar rızḳ ṣıġar ki ol rūz-merre olan naṣībüñdür pes herkesüñ rūz-merre ḳısmeti merzūḳ u maḳsūmdur.] M

(23) mādām ki ṣadef ḳānıʿ olmadı pür-dür olmadı zīrā şol ṣadef ki ḳaṭarāt-ı nīsānıla pür oldı anuñ leʾālīsi ḫurde olup (24) ol ḳadar maḳbūl olmaz ammā ol ṣadef ki anuñ içine çoḳ ḳaṭre düşmiş ola anuñ dürri lüʾlüʾ-i şāhvār olup ziyāde (25) ẕīḳıymet ü maḳbūl olur[506] ḥāṣıl-ı maʿnā *el-ḳanāʿatu kenzun lāyefnā*[507] ḥasebince ḳānıʿ ḳanāʿatı sebebiyile leʾālī-yi esrār-ı ḫafiyyeye vuṣūl (26) bulur dimekdür [*tā* bunda mādām maʿnāsınadur] *ḳānıʿ* ism-i fāʿildür ḳanāʿat idici maʿnāsına ḥażret-i Mevlānā ḥırṣdan belki cemīʿ-i aḫlāḳ-ı ẕemīmeden suhūletile (27) ḫalāṣ ʿışḳ-ı İlāhīden ġayrı ile müyesser olmaduġın beyān eyler.

22 Her kirā cāme ziʿışḳī çāk şud

Her kimüñ ki bir ʿışḳdan [A10b] (28) cāmesi çāk oldı yaʿnī her kime ki ʿışḳ-ı İlāhī müyesser oldı [*ʿışḳī*de yā vaḥdet içündür]

Ū ziḥırṣ u ʿayb-ı küllī pāk şud

[B10b] ol kimse ʿışḳ-ı (29) İlāhī sebebiyile ḥırṣdan ve cemīʿ-i ʿaybdan pāk oldı zīrā aḫlāḳ-ı nefsāniyyeden ḫalāṣ bulmaġa ʿışḳ-ı İlāhīden ṭarīḳ-ı [M11a] (1) aḳreb yoḳdur bu sebebden ʿışḳ-ı İlāhīyi medḥ itmege şürūʿ eyledi [*şud* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür] ḥırṣı ifrādun biʾẕ-ẕikr eyledi ẕātında ziyāde ḳabīḥ olduġından (2) ġayrı niçe aḫlāḳ-ı ḳabīḥa ve efʿāl-i reddiyyenüñ ẓuhūrına sebeb olduġından ötüri ehl-i sülūkuñ ṭarīḳı üçdür ṭarīḳ-ı (3) aḫyār ve ṭarīḳ-ı ebrār ve ṭarīḳ-ı şüṭṭārdur ṭarīḳ-ı evvel ṣāḥibi şol ṭāyifedür ki ḳurb-ı ilāhī ve viṣāl-i pād-şāhīyi (4) cemīʿ-i aḥkām-ı şerʿiyyeyi kemā-yenbaġī edā itmegile ṭaleb eylerler [N7b] līkin bu üslūbıla zemān-ı ṭavīlde bu ṭāyifeden aṣḥāb-ı vuṣūl (5) eḳallu mineʾl-ḳalīldür ṭarīḳ-ı ṯānī ṣāḥibi şol ṭāyifedür ki vuṣūl-i ilallāh taṣfiye-yi ḳalb ve tezkiye-yi nefs ve aḫlāḳ-ı ẕemīmeyi aḫlāḳ-ı (6) ḥamīdeye tebdīl itmegile ṭaleb eylerler bu ṭarīḳ evvelkiden evlādur līkin bu ṭarīḳdan daḫı biñden biri viṣāl-i İlāhīye vuṣūl (7) bulur ṭarīḳ-ı ṯāliṯ ṣāḥibi şol ṭāyifedür ki ceẕbe-yi [H9b] Raḥmāniyye ve nefḥa-yı Sübḥāniyye sebebi ile ṣaḥn-ı dili nūr-ı tecellī ile furūzān ve (8) ḫırmen-i vücūdı nār-ı ʿışḳıla sūzān olup fenāenderfenā mertebesine vuṣūl bulup vücūddan eṯer ḳalmaz bu ṭarīḳ (9) ol iki ṭarīḳdan eşrefdür zīrā viṣāl ü ḳurb-ı İlāhī bu ṭarīḳdan ekṯerdür.

23 Şād bāş ey ʿışḳ-ı ḫoş-sevdā-yı mā

---

23 nīsānıla M: bārānıla NAB, şeb-nemile H

[506] [Tā ṣadef ki ḳāniʿ olmaya ve ḳaṭarāt-ı bārāndan birḳaç ḳaṭre ile iktifā ḳılmaya derūnı dürr ṭolmadı keẕālik derūn ṣadefi daḫı eger ḳāniʿ olmazsa dürer-i maʿrifetile ṭolmaz ve faḳr-ı iḥtiyācdan necāt bulmaz.] M

[507] "Kanâat, bitip tükenmeyen bir hazînedir." (Hâfız el-Münzirî, *et-Terğîb ve't-Terhîb*, I/590.) Bkz. Ali Yardım; Mesnevî Hadîsleri, Damla Yayınevi, İstanbul 2008, s. 66.

(10) Şād u mesrūr ol ey bizüm ḫoş sevdālu ve laṭīf revişlü ʿışḳumuz

Ey ṭabīb-i cümle ʿillethā-yı mā

ey bizüm cemīʿ (11) marażlarumuzuñ ṭabībi ʿışḳ ḫod ẕātında şād u laṭīfdür ʿışḳa şādıla ḫıṭāb ṭalebe-yi ʿışḳa izdiyād-ı şevḳ u ḥālet içündür (12) ʿışḳ-ı İlāhīyi ṭabīb-i ḥāẕıḳa teşbīh eyledi nite ki ṭabīb-i ḥāẕıḳ emrāż-ı cismāniyyeyi izālede çāpük ü cüstdür ʿışḳ-ı (13) İlāhī emrāż-ı nefsāniyyeyi maḥv u nāyāb itmekde ḳavī vü dürüstdür zīrā ṭabīb rūḥānīdür ḥażret-i Mevlānā şād bāş mışrāʿıyıla (14) işʿār eyler ki ʿuşşāḳ-ı pür-iştiyāḳ müşāhede-yi cemāl-i Lemyezelī sebebi ile ʿale'd-devām şād u mesrūrlardur zirā maṭlab-ı aʿlā vü (15) maḳṣad-ı aḳṣāya vuṣūl bulmışdur [*bāş* emr-i ḥāżırdur *ʿillethā* cemʿ-i ʿilletdür].

24 Ey devā-yı naḫvet ü nāmūs-ı mā

Ey bizüm naḫvet ü nāmūsumuzuñ devāsı ḫıṭāb ʿışḳadur (16) ki naḫvet ü nāmūs marażınuñ zevāline sebeb-i ḳavīdür *naḫvet* kibr ü faḫr *nāmūs* ʿār u ʿırż maʿnāsınadur ki biḥasebi'ş-şerʿ meẕmūm (17) u ḳabīḥdür erbāb-ı ṭarīḳat ve aṣḥāb-ı ḥaḳīḳat ḳatında ziyāde ḳabīḥdür zīrā ẕerre ḳadar bir sālikde bulınsa vuṣūl-i ilallāh (18) muḥāl olur naḫvet ü nāmūsı ifrādun bi'ẕ-ẕikr eyledi ẕemāyim-i aḫlāḳuñ eşedd ü aḳbeḥi idügini beyān içün ki tā ṭālib-i ʿışḳ-ı İlāhī (19) andan ziyāde ḫaẕer ü perhīz ide *naḫvet ü nāmūs* ẕikri tafṣīldür icmālden ṣoñra ki cümle ʿillethādur

Ey tu Eflāṭūn u Cālīnūs-ı mā

(20) ey ʿışḳ-ı İlāhī sen bizüm Eflāṭūn u Cālīnūsumuzsın nite ki bu iki ṭabīb-i ḥāẕıḳ cemīʿ-i emrāż-ı cismāniyyeyi (21) izāle itmekde ḥāẕıḳlardur ʿışḳ-ı İlāhī daḫı ḫıṣāl-i nefsāniyye vü aḫlāḳ-ı [B11a] reddiyyeyi münʿadim itmekde ḳavīdür eṭıbbādan bu iki ṭabībi (22) getürdi ḥaẕāḳat u mahāretile ziyāde şöhretleri oldugıyiçün bu ebyāt-ı pesendīdede nükte-yi ġarībe budur ki bu ḫıṣāl-i ḳabīḥa ki ḳalbi (23) tīre vü mürde eyler bunlaruñ inʿidām u indirāsı ʿışḳ-ı İlāhīden ġayrı bir ʿilācıla müyesser olmaz dimek ister kibrüñ ẓuhūrı evvel İblīs-i (24) laʿīnden oldı ki eytdi ḳavluhu Taʿālā *ḳāle ene ḫayrun minh ḫalaḳtenī minnārin ve ḫalaḳtehu minṭīn*[508] laʿīnden bunda iki kibr (25) ṣādır olmışdur biri *ene ḫayrun minhu*dur ve biri kendüsini [A11a] ḥażret-i Ādem üzre ʿaleyhi's-selām taḳdīm eylemişdür ki *ḫalaḳtenī*de (26) olan yā-yı mütekellimdür ki ḫalaḳtehuda olan żamīr-i ġāyib üzre ḥażret-i Ādeme rāciʿdür ʿaleyhi's-selām zübde-yi kelām mādām ki (27) bir kimsede ḫulḳ-ı şeyṭānī mevcūd ola aña viṣāl-i Raḥmānī müyesser olmaz dimekdür [*ey ʿışḳ tū Eflāṭūn u Cālīnūs-ı māyī* taḳdīrindedür yaʿnī yā-yı

15 bāş emr-i ḥāżırdur MHN: -AB

[508] "(İblis): Ben ondan hayırlıyım! Beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın, dedi." A'râf/12, Sâd/76.

ḫıṭāb muḳadderdür emrāżı izāle eylemek āsāndur ammā ʿuyūb-ı bāṭınayı izāle eylemek müşkildür pes ʿışḳ-ı İlāhī ṭabīb-i ḥāẕıḳdan laṭīf ü şerīfdür].

25 Cism-i ḫāk ezʿışḳ bereflāk şud

Ḫāküñ (28) cismi ʿışḳdan eflāk üzre oldı yaʿnī ḫāk-i keṣīfden ḫalḳ olınmış ʿışḳ-ı İlāhī sebebi ile ziyāde refīʿ ü ʿālī-ḳadre (29) irişdi ḥażret-i Ādem ve ḥażret-i İdrīs ve ḥażret-i ʿĪsā gibi ʿaleyhimu's-selām *şud* bunda refeṣ maʿnāsına daḫı cāyizdür bunlar [M11b] (1) ʿuluvv-ı ṣūrī iʿtibārıyıladur ʿuluvv-ı maʿnāya nisbet vāṣılīn-i ʿālī-ḳadr ḥadden ziyāde vü efzūndur [*ezʿışḳ*da ez min beyāniyye maʿnāsınadur].

Kūh derraḳṣ āmed ü çālāk şud

(2) kūh raḳṣa geldi ve çālāk ü çāpük oldı ki Ṭūr ṭaġı pāre pāre olduġından ġayrı altı daġ oradan (3) ḳalḳup üçi Mekke-yi Mükerremede ve üçi Medīne-yi Münevverede ḳarār dutdı el-ān şimdi yirlerinde ḳāyimlerdür ḥażret-i Mevlānā (4) ʿışḳ-ı İlāhīnüñ kemāl-i leṭāfetini ve ʿuluvv-ı ḳadrini beyān eyler ki cemādāta daḫı sirāyet ü teʾṣīri vardur diyü [*āmed* fiʿl-i māżīdür].

26 ʿIşḳ cān-ı Ṭūr āmed ʿāşıḳā

(5) Ey ʿāşıḳ ʿışḳ-ı İlāhī Ṭūruñ cānı geldi yaʿnī Ṭūr ṭaġına rūḥ vāḳıʿ oldı ki andan bu ḳadar ḥareket-i (6) ʿacībe ẓāhir oldı [*ʿāşıḳā*da olan elif nidā içündür]

Ṭūr mest ü ḫarra Mūsā ṣaʿiḳā

Ṭūr daġı mest oldı ve Mūsā ʿaleyhi's-selām bīhūş u bīʿaḳl (7) olduġı ḥālde düşdi nite ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti buyurdı *felemmā tecellā Rabbuhu li'l-cebeli ceʿalehu dekken ve ḫarra Mūsā ṣaʿiḳā*[509] [*ḫarra* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]. (8)

27 Bāleb-i dem-sāz ḫod ger cüftemī

[H10a] Kendü dem-sāz lebümile eger çift ü muḳārin olayıdum

Hem-çü ney men guftenīhā guftemī

ney gibi ben (9) söylenecek sözler söylerdüm yaʿnī ḥālāt-ı ʿışḳa müteʿallıḳ esrār-ı ḫafiyyeyi rūşen ü āşkār eylerdüm neyüñ dem-sāzı leb olduġı (10) iʿtibārıyıla *bāleb-i ḫod* didi ve illā murād eger ḥālüme münāsib bir dem-sāz-ı bülend-pervāz ve bir maḥrem-i esrār-perdāz-ı pür-sūz u güdāzıla (11) muḳārenet ü muṣāḥabet müyesser olsa neyden ẓuḥūr iden maḳālāt-ı ʿacībe ve ḥālāt-ı ġarībe benden hem hüveydā olurdı dimekdür (12) hem-çü *ney* mıṣrāʿ-ı evvele ṣarf olınup maʿnā böyle olmaḳ mümkindür ney gibi eger kendü dem-sāz lebümile çift ü muḳārin olayidüm ben (13) yār-ı zībā vü [N8a] maḥbūb-ı

---

4 āmed fiʿl-i māżīdür MHN: -AB

509 "Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti, Musa da baygın düştü." A'râf/143.

ġarrā cānibinden laṭīf sözler söylerdüm ney leb muḳāreneti ile pür-sūz u şīrīn sözler söyledügi gibi ḥażret-i (14) Mevlānā esrār-ı İlāhiyyenüñ ifşāsına bir maḥrem-i muḥterem lāzım idügin iş'ār eyler leb ẕikri egerçi ney münāsebeti ile laṭīfdür (15) līkin bunda bir nükte-yi şīrīn ü ma'nā-yı rengīn vardur ya'nī yine lebden enseb dem-sāz yoḳdur zīrā dembedem neyden ẓuhūr iden (16) ḥālāt-ı 'acībe lebüñ muḳāreneti iledür lebden cüdā olduġı dem ḫāmūş olur zīrā dem-sāzından dūr oldı baña daḫı eger (17) bir dem-sāz-ı [B11b] nükte-perdāz muḳārin olayıdı ney gibi benden niçe esrār keşf olurdı.

28 Her ki ū ezhem-zebānī şud cüdā

Her kim ki (18) o bir hem-zebāndan cüdā oldı [*hem-zebānī*de yā vaḥdet içündür *şud* fi'l-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Bīzeban şud gerçi dāred ṣad nevā

ol kimse egerçi yüz nevā vü ġınā ṭutar bīzebān (19) oldı ya'nī her ne ḳadar faṣīḥ ü belīġ olursa ḫāmūş olur [*zebān* bunda söz ma'nāsınadur] *nevā* bunda düzen ma'nāsınadur ve mūsīḳī perdelerinden bir [A11b] perdenüñ (20) ismi olmaḳ cāyizdür ve ḳudret ma'nāsına hem mümkindür.

29 Çün ki gül reft ü gülistan dergüẕeşt

Çünki gül gitdi ve gülistān (21) geçdi

Ne'şnevī z'an pes zibülbül ser-güẕeşt

andan ṣoñra bülbülden ser-güẕeşt ü terennüm işitmezsin murād çünki mütekellim-i (22) nükte-perdāz muḫāṭabını ṭālib ü suḫan-şinās görmeye guftāra şevḳı ḳalmayup esrār u ḥaḳāyıḳ beyānından ferāġat idüp ḫāmūş (23) olur dimekdür [*reft* ve *güẕeşt* ve *dergüẕeşt* fi'l-i māżī müfreddür] .

30 Cümle ma'şūḳest ü 'āşıḳ perdeyī

Cümle ma'şūḳdur ve 'āşıḳ bir perdedür

Zinde ma'şūḳest ü 'āşıḳ mürdeyī

(24) zinde ma'şūḳdur ve 'āşıḳ bir mürdedür ḥażret-i Mevlānā bu beytile beyān eyler ki 'āşıḳ mādām ki kendü vücūdını (25) ifnā idüp mürde meṣābesinden olmaya vücūdı müşāhede-yi cemāl-i cānāna ḥicāb olur *perde'ī* ve *mürde'ī*de hemze vaḥdet içündür (26) *ma'şūḳ*dan murād Bārī ta'ālā ḥażretidür *'āşıḳ* ism-i fā'ildür *ma'şūḳ* ism-i mef'ūldür.

31 Ger nebāşed 'ışḳrā pervā-yı ū

(27) Eger 'ışḳ içün 'āşıḳuñ pervāsı olmaya ya'nī ma'şūḳuñ viṣāline 'ışḳ-ı ma'şūḳı vesīle itmedin müşāhede-yi cemāl-i cānān (28) müyesser olmaz *ger* lafẓı bunda şarṭ içündür

21 reft ve güẕeşt ve dergüẕeşt fi'l-i māżī müfreddür MHN: -AB

nebāşed fiʿl-i nefydür bāşīdenden müştaḳdur *pervā* meyl ü ḳayu maʿnāsınadur [*ū*dan murād ʿāşıḳdur ki bunda ṭālib-i ʿışḳ maʿnāsınadur zīrā ʿāşıḳa pervā-yı ʿışḳ muḳarrerdür] (29)

Ū çü murġī mand bīpervā-yı ū

o ḳanadsız bir murġ gibi ḳaldı aña vāy u veyl ki hergiz bir vechile kendüsine dermān [M12a] (1) eylemege ḳādir olmaz ḥażret-i Mevlānā ʿışḳ-ı İlāhīyi ḳanada teşbīh eyledi zīrā nite ki murġ bāl ü peri sebebi ile hevlnāk yirlerden (2) ḫalāṣ bulur ve istedükçe hevāda pervāz eyler ʿāşıḳ daḫı ʿışḳ-ı İlāhī sebebi ile varṭa-yı beşeriyyetden ḫalāṣ bulup merātib-i ʿaliyyeye (3) irişür *eṭ-ṭayru yaṭīru bicenāḥayhi ve'l-mer'u yaṭīru bihimmetihi*[510].

32 Men çi güne hūş dārem pīş ü pes

Ben pīş ü pes (4) niçe hūş ṭutam ve ne vechile idrāk idem *pīş* öñ *pes* ard maʿnāsınadur [*dārem* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür]

Çün nebāşed nūr-ı yārem pīş ü pes

(5) çünki yāruñ nūrı pīş ü pesümde olmaya mışrāʿ-ı evvelden murād ʿışḳ-ı İlāhī sebebiyile efʿāl ü aḥvāl-i beşeriyyet bi'l-külliyye benden (6) maḫv u mużmaḥill olup ʿaḳl-ı maʿāş dāyiresinde dūr olmışum dimekdür zīrā ʿāşıḳ mādām ki bu mertebeye vuṣūl bulmaya (7) ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ olmaz mışrāʿ-ı ṯānīden murād ʿāşıḳ farżā fenāenderfenā mertebesine irişse nūr-ı İlāhī eger aña delīl olmaya (8) kendü aḥvālinüñ tedārükinde ḥayrān u [B12a] ser-gerdān [H10b] olup viṣāl-i İlāhīye vuṣūl bulmaz dimekdür yārdan murād Ḥaḳḳ sübḥānehu (9) ve taʿālā ḥażretidür ʿazze ismuhu ḥażret-i Mevlānādan bu sözler ṭālib ü sālike taʿlīm ü terġīb içündür [*nūr-ı yār pīş ü pesem* taḳdīrinde olmaḳ rūşendür].

33 ʿIşḳ ḫᵛāhed k'in suḫan bīrun buved

(10) ʿIşḳ ister yaʿnī ʿışḳ lāzımdur ki bu söz ẓāhir ü rūşen ola

Āyine ġammāz ne'bved çun buved

(11) āyine ġammāz olmaya niçe olur yaʿnī āyine her āyine ġammāzdur zīrā her ne ki āyinenüñ muḳābelesinde ṭutıla elbette anuñ ʿaksi āyinede (12) ẓāhir ü hüveydā olur āyinenüñ ġammāzlıġı bu iʿtibārıladur pes āyine-yi ẓāhirī elbette nice inʿikās-peẕīr olup (13) gösterse hem-çünān ʿāşıḳuñ ʿışḳ-ı İlāhī ile rūşen ü münevver olmış āyine-yi dili vāridāt-ı İlāhiyye vü esrār-ı ḫafiyyeden (14) ʿaks-peẕīr olur evliyānuñ esrāra ıṭṭılāʿlarında sebeb budur *āyine*den murād ḳalbdür farżā bir münkir [A12a] bervech-i

[510] "Kuş, kanatlarıyla, insan, gayretiyle uçar."

inkār (15) suʾāl idüp dise ki bu āyine herkesde vardur pes ne sebebden her kimse esrāra muṭṭaliʿ olup vāridāt-ı İlāhiyyeden (16) behre almaz ḥażret-i Mevlānā bu ẕikr olınacaḳ beytile cevāb virmişdür.

34 Āyine-y cānet ezan ġammāz nist

Senüñ (17) rūḥuñuñ āyinesi ol sebebden ġammāz degüldür yaʿnī esrār-ı İlāhiyyeden anda bir nesne münʿakis olmaz [*āyineʾ-i* hemze ile yazılur līkin vezn içün böyle oḳunur *ayna* gibi *ezān* bunda ol sebebden maʿnāsınadur]

Zʾan ki jengār ezruḫeş mümtāz nist

(18) zīrā anuñ yüzinden jengār mümtāz u cüdā degüldür yaʿnī āyīne-yi ḳalbüñ ʿışḳ-ı İlāhī nūrıyıla pāk (19) ü rūşen degüldür belki maḥabbet-i māsivā jengārıyıla tīre olup ʿaks-peẕīrlikden ḳalmışdur ʿışḳ-ı İlāhī ile ḳalbüñ āyinesini (20) mücellā eyle tā ki inʿikāsa ḳābiliyyet peydā olup anda esrār-ı ḫafiyye hüveydā ola ve ẓāhirdür ki āyine-yi ḳalb ẕikrullāh ile rūşen (21) ü münevver olur *āyine-yi cān*dan murād ḳalbdür cān degüldür [*ruḥ* yüz maʿnāsınadur] *jengār* zā-yı Fārsīyile pas maʿnāsınadur *ġammāz* mübālaġa-yı ism-i fāʿildür (22) *mümtāz* ism-i mefʿūldür *cānet*de tā ḫıṭāb içündür ḥażret-i Mevlānā ʿışḳ-ı İlāhīnüñ menāfiʿ-i keşīresini beyān ve anuñ ḥuṣūlinüñ (23) ṭarīḳını ʿıyān eylediyise fevāyid-i ʿacībeye müştemil olan ḥikāyāta şürūʿ eyledi tā ṭālib-i ṭarīḳ-ı sedād ve rāġıb-ı sülūk-ı irşād [N8b] olanlara (24) ḥiṣṣe vü nefʿ ḥāṣıl ola.

ʿĀşıḳ şuden-i pād-şāh berkenīzek ve ḫīreden-i pād-şāh (25) **ān kenīzekrā ve rencūr şuden-i kenīzek ve tedbīr-i şāh dermuʿālece-yi ū**

Pād-şāh bir cāriyeye ʿāşıḳ (26) oldugını ve ol cāriyeyi ṣatun aldugını ve cāriye ḫaste oldugını ve cāriyenüñ muʿālecesinde pād-şāhuñ tedbīrini (27) beyān u ʿıyān eyler

35 Biʾşnevīd ey dūstān in dāstān

Ey dostlar bu dāstānı istimāʿ eyleñüz (28)

Ḫod ḥaḳīkat naḳd-i ḥāl-i māst ān

zīrā ol dāstān ḫod bizüm naḳd-i ḥālümüzdür ibtidāʾ-i kitābı emr-i ḥāżırıla (29) getürdi ki *biʾşnev*dür ḥikāyātuñ daḫı evvelini emr-i ḥāżırla getürdi ki şol sırrı beyān itmek içün ki bu kitābuñ ibtidāsı [M12b] (1) bu maḥalle gelince esrār u ḥaḳāyıḳdan nice pür ise āḫırına degin yine bu üslūb üzredür nihāyeti anda ney vāsıṭasıyıla esrārını (2) bunda ḥikāyāt żımnında beyān eyledi *dāstān* ḥikāyet maʿnāsınadur.

36 Būd şāhī derzemānī pīş ezīn

---

24 ʿĀşıḳ şuden HNA: Ḥikāyet derbeyān-ı ʿāşıḳ şuden M, Ḥikāyet ʿāşıḳ şuden B

25 Pādşāh bir cāriyeye HNA: Ḥikāyet pādşāh bir cāriyeye M, Ḥikāyet bir pādşāh bir cāriyeye B

(3) Bu zemāndan öñ bir zemānda yaʿnī zemān-ı māżīde bir pād-şāh var idi [*şāhī*de yā vaḥdet içündür *bīş* bā-yı ʿArabīyile ziyāde maʿnāsınadur]

Mülk-i dünyā būdeş ü hem mülk-i dīn

ol (4) pād-şāhuñ hem dünyā salṭanatı ve hem dīn salṭanatı var idi yaʿnī dünyā vü ʿuḳbā pād-şāhı idi dīn-i mübīne riʿāyet ü ḥimāyet (5) itdügiyiçün saʿādetlü pād-şāh-ı ʿālem-penāh ḥażretleri gibi ki sulṭān-ı eḳālīm-i memleket ḥāfıẓ-ı aḳvāl-i şerīʿat żābıṭ-ı efʿāl-i (6) ṭarīḳat cāmiʿ-i aḥvāl-i ḥaḳīḳatdur *ebbedellāhu salṭanatehu ve ḫılāfetehu ilāyevmi'l-ḳıyām*[511] [B12b] *pād-şāh*dan murād rūḥ-ı insānīdür (7) ki ʿālem-i mülk ve ʿālem-i melekūtda ḳudret-i naẓariyye ve ḳuvvet-i ʿameliyyeye maẓhar olmışıdı.

37 İttifāḳan şāh şud rūzī süvār

(8) İttifāḳan şāh bir gün süvār oldı

Bāḫavāş-ı ḫᵛīş ezbehr-i şikār

kendü ḫāṣlarıyıla şikārdan ötüri (9) nite ki saʿādet-penāh pād-şāhlaruñ ʿādetidür [*şikār*dan murād ḳurb-ı İlāhīdür ki ṭāʿat vāsıṭasıyıla ḥāṣıl olur] süvār olmaḳdan maḳṣūd rūḥ-ı nūrānīnüñ cesed-i ẓulmānīye ittiṣālidür (10) *ḫavāṣ*dan murād ḥavāsdur ki beşi ẓāhirī [A12b] ve beşi bāṭınīdür ẓāhirī semʿ ve baṣar ve şemme ve ẕevḳ ve lemsdür bāṭınī (11) ḥiss-i müşterek ve ḫayāl ve mutaṣarrıfa ve vāhime ve ḥāfıẓadur ve ʿaḳldur ki pād-şāh-ı [H11a] rūḥuñ vezīridür [*ḫavāṣṣ* cemʿ-i ḫāṣdur]. Şiʿr (12)

Fāş mīgūyem u ezgufte-yi ḫod dil-şādem
Bende-yi ʿışḳam u ezher dü cihān āzādem

Men melek būdem u Firdevs-i berin cāyem būd (13)
Ādem āverd derin deyr-i ḫarāb-ābādem

Ṭāyir-i gülşen-i ḳudsem çi dehem şerḥ-i firāḳ
Ki derin dāmgeh-i ḥādiṣe çün üftādem[512] (14)

38 Yek kenīzek dīd şeh berşāh-rāh

Pād-şāh rāhda bir kenīzek gördi [*dīd* fiʿl-i māżīdür]

---

[511] "Allâh onun saltanatını ve devletini ebedî kılsın."
10 ḫavāṣdan murād ḥavāsdur MH: ḫavāṣdan murād ḥavāss-ı ḥissīdür NAB
11 ḫavāṣṣ cemʿ-i ḫāṣdur MH: -NAB

[512] "Sırrımı fâş ettim ve bu sözümden dolayı mutluyum; aşkın bendesiyim ve her iki cihanda âzâdım. Ben melektim ve Firdevs-i berîn benim mekânımdı; bu harap yer olan dünyâya beni Âdem getirdi. Kudsiyet gülşeninin kuşuyum, bu hadise tuzağı olan yere düştüğümde firakın şerhine dâir ne söyleyeyim?"

Şud ġulām-ı an kenīzek cān-ı şāh

(15) şāhuñ cānı ol kenīzeküñ ġulāmı oldı *kenīzek*den murād nefs-i nefīsdür ki ālāyiş-i maḥabbet-i māsivā sebebi ile (16) ol mertebeden dūr olmışdur *şāh-rāh* ṭarīḳ-ı vāsiʿ maʿnāsınadur ki bunda maḳṣūd ʿālem-i fānīdür ki güzergāh-ı ḫāṣṣ u ʿāmdur (17) ki ʿalāmūrūri'ş-şuhūri ve'l-aʿvām ẓuhūr u vücūd bulmışdur.

39 Murġ-ı cāneş derḳafeş çün mīṭapīd

Anuñ cānı (18) murġı ten ḳafeşinde çünki muẓṭarib oldı

Dād-māl ü an kenīzekrā ḫarīd

pād-şāh māl virdi ve ol (19) cāriyeyi ṣatun aldı murād rūḥuñ cesedde nefsile ittiṣālidür *māl*dan murād *elestu biRabbikum*[513]da olan ʿahd u (20) mīsāḳdur ki ʿālem-i ervāḥda cinn ü ins ṭāyifesinüñ ervāḥından alınmışdur zīrā bu iki ṭāyife mükellefdür *dād* (21) ve *ḫarīd* fiʿl-i māżī müfred-i ġāyibdür [*ṭapīd* fiʿl-i māżīdür].

40 Çün ḫarīd ūrā vü berḫordār şud

Çünki pād-şāh cāriyeyi ṣatun (22) aldı ve andan mütemettiʿ ü müntefiʿ oldı

An kenīzek ezḳażā bīmār şud

ol kenīzek nāgāh emr-i İlāhī ile ḫaste (23) oldı *bīmārlıḳ*dan murād irtikāb-ı maʿāṣīdür ki sebeb-i buʿdiyyetdür ḥażret-i Mevlānā bu zikr olınacaḳ bu iki beytile umūr-ı (24) dünyeviyye noḳṣān u ḫalelden ḫālī olmaduġını işʿār eyler [*kenīzek*den murād nefsdür].

41 An yekī ḫar daşt pālāneş nebūd

Ol bir kimse ḫar ṭutdı (25) yaʿnī bir ḫarı var idi ammā ki anuñ semeri yoḳ idi [bu hem maʿnādur ol kimse bir ḥımāra mālik idi semeri yoḳ idi]

Yaft pālan gürg ḫarrā derrübūd

semer buldı ḳurt (26) ḥımārı ḳapdı yaʿnī helāk eyledi zīrā aḥvāl-i dünyā iḫtilālden ḫālī degüldür [*yāft* ve *derrübūd* fiʿl-i māżīdür].

42 Kūze būdeş āb-ı mey nāmed bedest

(27) Ol kimsenüñ kūzesi var idi eline āb gelmedi yaʿnī ṣuya mālik olmadı

Ābrā çün yaft ḫod kūze şikest

(28) çünki ābı buldı kūze ḫod ṣındı *pālān* semer *kūze* bardaḳ maʿnāsınadur *şikest* bunda fiʿl-i māżī-yi mechūldür (29) ḥażret-i Mevlānānuñ ʿādet-i şerīfidür ki esnā-yı ḥikāyetde naṣīḥat u maʿrifet getürüp girü ḥikāyete şürūʿ eyler. [M13a] (1)

---

[513] "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" A'raf/172.

21 ṭapīd fiʿl-i māżīdür MH: -NAB

24 kenīzekden murād nefsdür MHN: -AB

43 Şeh ṭabīban cemʿ kerd ezçepp ü rast

Pād-şāh kenīzeke muʿācele içün yesār u yemīnden ṭabībler cemʿ eyledi *çep* ṣol (2) *rāst* ṣaġ maʿnāsınadur ḥāṣıl-ı maʿnā eṭrāfdan ṭabībler cemʿ eylemege şürūʿ eyledi dimekdür *ṭabībān* cemʿ-i ṭabībdür Fārsī (3) ḳāʿidesi üzre [B13a]

Guft cān-ı her dü derdest-i şumast

pād-şāh ḥażreti eytdi her ikümüzüñ cānı sizüñ elüñüzdedür (4) ḥażret-i Mevlānā bu beytile işāret eyler ki her ḫuṣūṣda ehle mürācaʿat lāzımdur egerçi eṭıbbādan pād-şāh ḥażretlerinüñ murādı (5) ḥāṣıl olmadı *her* lafẓı teʾkīd içündür.

44 Cān-ı men sehlest cān-ı cānem ust

Benüm cānum sehldür benüm cānumuñ cānı (6) odur pes aña ʿilāc ziyāde lāzımdur zīrā cānānumdur [*ū*dan murād kenīzekdür]

Derdmend ü ḫasteyem dermānem ust

derdmend ü ḫasteyem (7) dermānum odur zīrā rūḥ bir sāde varaḳ gibidür nefsden her ne ṣudūr eylerse ḫūb u ziştden rūḥda hemān ol (8) ẓuhūr bulur meselā nefs aḫlāḳ-ı zemīmeden pāk ü laṭīf olsa [A13a] rūḥ daḫı hemān ol ḥāl üzre olur (9) [N9a] *şifāʾu'l-ḳulūbu liḳāʾu'l-maḥbūb şifāʾu'l-ʿalīlu liḳāʾu'l-ḫalīl*[514].

45 Her ki derman kerd mer cān-ı merā

Her kim ki benüm cānuma dermān (10) u ʿilāc eyledi

Bürd genc ü dürr ü mercān-ı merā

benüm gencümi ve dürr ü mercānumı iltdi yaʿnī aña ḥadden ziyāde iḥsān eylerem (11) *mercān* bunda ḫurde incü maʿnāsınadur nite ki Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde vāḳıʿ olmış ḳavluhu Taʿālā *yaḫrucu minhume'l-luʾlu'u ve'l-mercān*[515] (12) *mer cān*-ı evvelde olan mer zāyid olmaḳ rūşendür ki *mercān*-ı ṯānī iʿtibārıyıla tecnīs-i mürekkeb olur *cān*dan murād kenīzekdür (13) ve mercān kenīzeküñ ismi olmaḳ hem rūşen ve cāyizdür

46 Cümle guftendeş ki can-bāzī kunīm

Cemīʿ ṭabībler pād-şāh ḥażretlerine (14) eytdiler cān-bāzlıḳ idelüm yaʿnī bu ḫuṣūṣuñ [H11b] ḥuṣūline küllī saʿy u iḳdām ve cehd ü ihtimām idelüm [*cān-bāzī*de yā maṣdariyyedür *kunīm* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür]

Fehm gird ārīm ü enbāzī kunīm

---

[514] "Sevgilinin yüzü kalplerin şifâsı, dostun yüzü hastanın şifâsıdır."
[515] "İkisinden de inci ve mercan çıkar." Rahmân/22.

13 ve mercān kenīzeküñ ismi olmaḳ hem rūşen ve cāyizdür M: ve mercān kenīzeküñ nāmı olmaḳ hem cāyizdür NA, ve mercān cāriyenüñ nāmı olmaḳ cāyizdür B, -H

(15) fehm cemʿ idelüm ve ortaḳlıḳ idelüm yaʿnī bu ziyāde müşkil ü muʿẓam bir emr-i ʿasīrdür küllī ihtimām u diḳḳat ve saʿy (16) u himmet idüp müşāvere vü tedbīrde biri birümüze muʿīn ü müşārik olalum [*enbāzī*de yā maṣdariyyedür].

47 Her yekī ezmā Mesīḥ-i ʿālemist

Bizden (17) her birümüz bir Mesīḥ-i ʿālemdür *Mesīḥ*den murād ḥażret-i ʿĪsā ʿaleyhi's-selāmdur ki mürde ihyā itmegile meşhūrdur hem anuñ zemānında olan (18) eṭıbbā hīç bir zemānda olmamışdur [*ʿālemīst*de yā vaḥdet içündür]

Her elemrā derkef-i mā merhemist

cemīʿ derde elem içün bizüm elümüzde bir merhem (19) vardur bu hem vechdür cemīʿ eleme zübde-yi kelām cemīʿ-i emrāża ʿilāc itmege ḳādirüz dimekdür [*merhemīst*de yā vaḥdet içündür].

48 Ger Ḫudā ḫʷāhed neguftend ezbaṭar

(20) Ziyāde feraḥ u neşāṭlarından eger Ḫudā isterse dimediler yaʿnī pād-şāh ḥażretlerinüñ ḥüsn-i iltifātı sebebi ile küllī sürūr u ḥubūra (21) vuṣūl bulduḳlarından maġrūr olup ol ḥālde inşāʾallāh dimediler

Pes Ḫudā bü'nmūd şan ʿacz-i beşer

pes (22) Ḫudāy ʿazze ve celle anlara beşer ʿaczini gösterdi zīrā ʿādetullāh böyle muḫbir olmışdur ki ġurūrı maġrūruñ ʿacz ü ḫacāletine sebeb (23) ḳılmışdur *şānrā* taḳdīrindedür *baṭar* ziyāde feraḥ u sürūr maʿnāsınadur *bu'nmūd* fiʿl-i māżī müfred-i ġāyibdür.

49 Terk-i istiṯnā murādem ḳasvetist

(24) Terk-i istiṯnā ki didüm andan maḳṣūd u murādum bir ḳasvetdür yaʿnī terk-i istiṯnāya sebeb ḳasvet-i ḳalbdür (25)

Nī hemin guften ki ʿārıż ḥāletist

terk-i istiṯnādan murādum ancaḳ lisānile inşāʾallāh dimegi terk eylemek dimek degüldür zīrā (26) lisānile inşāʾallāh dimek bir ʿārıż-ı ḥāletdür aña iʿtibār yoḳdur belki iʿtibār ḳalbedür ol eṭıbbā-yı pür-ġurūr ne lisānile ve ne (27) cenānile inşāʾallāh didiler *mer ādem* ādem içün maʿnāsına olmaḳ maḥalle mülāyim degüldür zīrā ādem lafẓı ḥażret-i Ādemüñ ʿaleyhi's-selām ʿalem-i (28) ḫāṣṣıdur ve Fārsīde [B13b] ekṯer maḥalde istiʿmāli *ādemī*dür ḥattā *ādemī-zāde* dirler ādem-zāde dimezler egerçi baʿż-ı maḥalde vāḳıʿ (29) olur līkin *nī hemīn guften* beyti ve *ey besā* beyti bu maʿnāya mānīʿ-i ḳavīdür *terk-i*

28-29 egerçi baʿż-ı maḥalde vāḳıʿ olur līkin nī hemīn guften beyti ve ey besā beyti bu maʿnāya mānīʿ-i ḳavīdür MNAB: -H

istiṯnā hemīn terk-i guften nīst taḳdīrindedür [*ki ʿārıżda* olan ki ʿillet içündür]. [M13b] (1)

50 Ey besā n'āverde istiṯnā buguft

Ey çoḳ kimse istiṯnāyı ḳavl u gufte getürmemiş yaʿnī lisānıyıla inşāʾallāh dimemiş (2)

Cān-ı ū bācān-ı istiṯnast cüft

līkin anuñ cānı istiṯnānuñ rūḥ u maġzıyıla çiftdür yaʿnī ḳalblerinde bir nefes cüdā olmaz zīrā (3) iʿtibār ḳalbedür farżā ḳavlen inşāʾallāh dise ve ḳalbinde ol ḥālet olmasa Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālāṯnuñ ḳatında ol istiṯnā terk-i (4) istiṯnā ḥükmindedür zīrā [A13b] naẓar ḳalbedür nite ki ḥadīṯ-i şerīfde vardur *innellāhe lāyenẓurū ilāṣuverikum ve emvālikum bel yenẓur ilāḳulūbikum ve aʿmālikum*[516]. (5)

51 Her çi kerdend ezʿilāc u ezdevā

ʿİlācdan ve devādan her ne ki ol ṭabībler eylediler (6)

Geşt renc efzūn u ḥācet nārevā

ol ʿilāc u devā kenīzeküñ rencini ziyāde idici oldı ve ḥācet nārevā oldı yaʿnī ṣıḥḥat müyesser olmadı (7) *revā* maḳbūl maʿnāṯsınadur *nārevā* nāmaḳbūl maʿnāṯsınadur [*geşt* kāf-ı Fārsīyile bunda şud maʿnāṯsınadur ki fiʿl-i māżī müfred-i ġāyibdür].

52 An kenīzek ezmaraż çün mūy şud

Ol kenīzek marażdan mūy (8) gibi nizār u naḥīf oldı [*çun* bunda edāt-ı teşbīhdür gibi maʿnāṯsınadur]

Çeşm-i şeh ezeşk-i ḫun çün cūy şud

pād-şāh ḥażretlerinüñ çeşmi ḫūn eşkinden ırmaḳ gibi (9) oldı yaʿnī keṯret-i bükā sebebi ile eşk yerine ḫūn revān oldı *eşk* göz yaşı *ḫūn* ḳan *cūy* ırmaḳ maʿnāṯsınadur (10) bunda.

53 Ezḳażā sirkengübin ṣafrā-füzūd

Ḳażādan yaʿnī emr-i İlāhī ile sirkengübīn ṣafrā ziyāde eyledi ḥālā ki anuñ ḫāṣıyyesi (11) ṣafrāyı izāle veyā nāḳıṣ itmek idi Ḥaḳḳ taʿālāṯ ḥażretinüñ emriyile mużırr oldı nāfiʿ iken [*ḳażā* bunda emr-i İlāhī maʿnāṯsınadur]

Revġan-ı bādām-ı ḫuşkī mīnümūd

(12) bādām yaġı yubūset gösterdi nefʿi ruṭūbet iken eṭıbbānuñ iʿtimādı edviyeye olduġıyiçün Ḥaḳḳ taʿālāṯ ḥażreti ol (13) nesnelerden nefʿi refʿ eyledi ki eṭıbbā ʿaczlerini bilüp ḳuṣūrlarına iʿtirāf eyleyeler [*ḫuşkī*de yā maṣdariyyedür].

54 Ezhelīle ḳabż şud ıṭlāḳ reft

---

[516] "Allah sizin sûretlerinize ve sözlerinize değil, kalplerinize ve amellerinize bakar." Bkz. Aclûnî, C. I, s. 216, n. 737.

Kenīzek (14) helīleden ḳabż oldı ıṭlāḳ gitdi yaʿnī helīle liynet virürken ḳabża sebeb oldı *helīle* bir dārūnuñ ismidür ki ziyāde (15) müleyyindür *ıṭlāḳ* bunda liynet maʿnāsınadur *reft* fiʿl-i māżīdür

Āb āteşrā meded şud hem-çü neft

āb āteşe muʿīn (16) oldı neft gibi yaʿnī müzīl-i ḥarāret iken izdiyād-ı ḥarārete sebeb oldı neft yaġına āb muʿīn olduġı gibi zīrā neftile (17) olan āteşe āb nāfiʿ degüldür belki mużırdur zīrā āteşi ziyāde eyler [*meded* muʿīn maʿnāsınadur].

Ẓāhir şuden-i ʿacz-i ḥakīmān ezmuʿālece-yi kenīzek [H12a] (18) **berpād-şāh ve rūy āverden-i pād-şāh bedergāh-ı Ḫudā-yı Rabbu'l-ʿālemīn ve derḫᵛāb dīden-i pād-şāh** (19) **mubeşşir-i ġaybīrā ve yāften-i ṭabīb-i İlāhī ve ḥāṣıl şuden-i murād**

Kenīzeke ʿilāc itmekden ḥakīmlerüñ ʿaczi pād-şāh ḳatında (20) ẓāhir olduġıdur ve pād-şāh Ḫudā-yı Rabbu'l-ʿālemīnüñ dergāhına yüz götürdügini bildürür [N9b] ve pād-şāh düşinde mübeşşir-i ġaybīyi (21) gördügini ve ṭabīb-i İlāhīyi bulduġını ve pād-şāhuñ murādı ḥāṣıl olduġını beyān eyler (22) [B14a]

55 Şeh çü ʿacz-i an ḥakīmanrā bedīd

Pād-şāh çünki ol ḥakīmlerüñ ʿaczini gördi yaʿnī kenīzeke anlaruñ ʿilācından ṣıḥḥat ẓuhūr eylemedi [*ḥakīmān* cemʿ-i ḥakīmdür Fārsī ḳāʿidesi üzre]

Pā-bürehne cānib-i mescid devīd

(23) yalın ayaḳ mescid cānibine yildi münācāt itmek içün [*bürehne* çıplaḳ maʿnāsınadur].

56 Reft dermescid su-yı miḥrāb şud

Mescid içine gitdi miḥrāb (24) cānibinde oldı

Secdegāh ezeşk-i şeh pür-āb şud

secde yiri pād-şāhuñ eşkinden pür-āb oldı *eşk* (25) göz yaşı *emmen yucību'l-mużṭarra iẕā daʿāhu*[517] ḥasebince ʿacz ü ıżṭırābuñ şiddeti zemānında tażarruʿ u niyāzıla Ḫudāya teveccüh lāzım (26) idügin beyāndur.

57 Çün beḫᵛīş āmed ziġarḳ-āb-ı fenā

Çünki fenā ġarḳ-ābından pād-şāh kendüsine geldi *ġarḳ-āb-ı fenā* (27) bunda maḥv u ʿadem meṡābesine tenezzülden kināyetdür yaʿnī ol pād-şāh Ḫudāya teveccüh itdüginde kendüsini maʿdūm mertebesinde (28) ṭutdı

14-15 helīle liynet virürken ḳabża sebeb oldı helīle bir dārūnuñ ismidür ki ziyāde müleyyindür ıṭlāḳ bunda liynet maʿnāsınadur reft fiʿl-i māżīdür MH: helīle liynet maʿnāsınadur reft fiʿl-i māżīdür NAB

23 bürehne çıplaḳ maʿnāsınadur MH: -NAB

[517] "(Onlar mı hayırlı) yoksa darda kalana kendine yalvardığı zaman karşılık veren..." Neml/62.

Ḫoş-zeban bü'gşād dermedḥ u ṣenā

Ḥaḳ taʿālā ḥażretinüñ medḥ u ṣenāsına ḫuşūʿ u ḥużūrıla zebānını [A14a] açdı (29) ve eytdi.

58 K'ey kemīne baḫşişet mülk-i cihān

Ki ey Ḫudā cihān pād-şāhlıġı senüñ kemīne baḫşişüñdür yaʿnī senüñ [M14a] (1) iḥsānuña ḥadd ü ġāyet yoḳdur [*baḫşişet*de tā ḫıṭāb içündür *mulk* bunda salṭanat maʿnāsınadur].

Men çi gūyem çün tu mīdānī nihān

ben ne diyem çünki sen sırr u nihānı bilürsün pes ʿarż-ı (2) ḥācet lāzım degüldür zīrā *ʿAlīmun biẕāti'ṣ-ṣudūr*[518]sın [*mīdānī* fiʿl-i mużāriʿ-i muḫāṭabdur].

59 Ey hemīşe ḥācet-i mārā penāh

Ey dāyimā bizüm ḥācetümüzüñ (3) penāhı yaʿnī ḥācet ü maḳṣūdumuzı senden ṭaleb eylerüz

Bār-ı dīger mā ġalaṭ kerdīm rāh

yine tekrār biz yolı ġalaṭ u żāyiʿ (4) eyledük zīrā Mucību'd-daʿvāt sensin biz seni ḳoyup ġayrılardan ṭaleb eyledük bu ḫod ḫaṭardur.

60 Līk guftī gerçi mīdānem sıret

(5) Līkin didüñ egerçi senüñ sırruñı bilürem

Zūd hem-peydā kuneş berẓāhiret

hem fevrī anı ẓāhirüñde peydā eyle yaʿnī (6) sırruñı āşkārā eyle *līk* lafẓınuñ maʿnāsı maʿnāda mışrāʿ-ı ṣānīye maṣrūfdur [*sıret*de tā ḫıṭāb içündür *kuneş*de kun emr-i ḥāżır-ı müfreddür *ẓāhiret*de tā ḫıṭāb içündür].

61 Çün berāverd ezmiyān-ı can-ḫurūş

Çünki (7) pād-şāh derūn-ı cāndan fiġān u ḫurūş getürdi yaʿnī ṣıdḳ u iḫlāṣıla duʿā eyledi [*berāverd* fiʿl-i māżiy-i müfreddür]

Ender āmed baḥr-ı baḫşāyiş becūş

(8) baḫşāyiş ü iḥsān deryāsı cūşa geldi yaʿnī pād-şāhuñ duʿāsı maḳbūl oldı.

62 Dermiyān-ı girye ḫᵛābeş derrübūd

(9) Girye içinde anı ḫᵛāb ḳapdı yaʿnī aġlarken uyḳu ġalebe eyledi *ḫᵛābeş*de olan żamīr-i ġāyib pād-şāha (10) rāciʿdür *derrübūd* fiʿl-i māżī müfred-i ġāyibdür

Dīd derḫᵛāb ū ki pīrī rū nümūd

---

[518] "Kalplerde olanı bilen..." Teğâbün/4.

pād-şāh rü'yāsında gördi (11) ki bir pīr yüz gösterdi yaʿnī bir pīr geldi [*pīrī*de yā vaḥdet içündür].

63 Guft ey şeh müjde ḥācātet revast

Ol pīr eytdi ey pād-şāh (12) muştulıḳ senüñ ḥācetlerüñ revā vü maḳbūldür *numūd* fiʿl-i māżī müfreddür *müjde* beşāret maʿnāsına beTürkī muştulıḳ [*ḥācāt* cemʿ-i ḥācetdür anda olan ikinci tā ḫıṭāb içündür]

Ger ġarībī āyedet ferdā zimast

(13) eger saña yarın bir ġarīb gele bizdendür anı bīgāne bilme.

64 Çün ki ū āyed ḥakīm-i ḥāẕıḳest

Çünki (14) ol pīr gele ḫāẕıḳ u māhir ḥakīmdür kenīzeküñ marażına devā vü ʿilāc itmege ol pīr ḳādirdür ol ḥakīmler ḳādir degüllerdür

Ṣādıḳeş dan k'ū emīn ü ṣādıḳest

(15) anı ṣādıḳ bil zīrā ol pīr emīn ü ṣādıḳdur *dān* emr-i ḥāżırdur *k'ū* bunda ki ū (16) taḳdīrindedür [*ṣādıḳ* ism-i fāʿildür].

65 Derʿilāceş siḥr-i muṭlaḳrā bübīn

Anuñ ʿilācından [B14b] siḥr-i muṭlaḳı gör *siḥr-i muṭlaḳ*dan murād siḥr-i ḥelāldür ki (17) esmā'ullāhuñ ve edʿiyenüñ te'ṯīrātından ẓāhir olur meṯelā vefḳ u ṭılsımāt gibi esmā'ullāh içün nice ḫavāṣṣ yazılmışdur ki (18) her ḫuṣūṣa nāfiʿdür

Dermizāceş ḳudret-i Ḥaḳrā bübīn

anuñ mizāc u muʿālecesinde Ḥaḳḳuñ ḳudretini gör yaʿnī anuñ (19) muʿālecesi ve cemīʿ-i ḫuṣūṣı ilhām-ı Rabbānīyiledür ki maẓhar-ı efʿāl-i Ḥaḳḳ olmışdur nite ki ḥadīṯ-i ḳudsīde vardur (20) *lāyezālu ʿabdī yeteḳarrebu ileyye bi'n-nevāfili ḥattā uḥibbuhu fe iẕā aḥbebtuhu ve kuntu semʿahu ve baṣarahu ve yedehu ve lisānehu bī yesmeʿu ve bī yubṣıru ve bī yebṭışu ve bī yenṭıḳu*[519] (21) [*der* fī maʿnāsınadur ki ẓarf içündür]. [H12b]

66 Çün resīd an vaʿdegāh u rūz şud

Çünki ol vaʿdenüñ vaḳti irişdi ve rūz ṣabāḥ (22) oldı

Āftāb ezçarḫ aḫter-sūz şud

āftāb felekden aḫter yaḳıcı yaʿnī aḫteri maḥv idici oldı zīrā [A14b] āftābuñ ṭulūʿıyıla (23) kevākib maḥv u nāpeydā olur aḫter sūz u ṣafā terkībidür çarḫ bunda felek maʿnāsınadur.

---

[519] "Kulum bana öyle bir şeyle yaklaşmaya çalışır ki, o, farz kıldığım şeylerle yaklaşmasından, bence, daha sevimlidir. Kulum bana devamlı olarak nâfilelerle yaklaşmaya gayret eder; tâ ki ben onu severim. Sevince de, artık ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli ve yürüdüğü ayağı olurum." (Buhârî, *Sahîh*, VII/190.). Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 106-107.

67 Būd endermanẓara şeh muntaẓır

(24) Pād-şāh manẓarada muntaẓır oldı manẓara ḳaṣr maʿnāsınadur

Tā bübīned an çi bü'nmūdend sır

tā ol nesnenüñ sırrını göre ki aña (25) ʿālem-i ḫᵛābda gösterdiler.

68 Dīd şaḫṣī fāżılī pür-māyeyī

Pād-şāh bir pür-māye bir fāżıl bir şaḫṣ gördi

Āftābī dermiyān-ı sāyeyī

(26) gūyā bir sāye içinde bir āftāb idi yaʿnī cesedi sāye meşābesinde ve rūḥ-ı şerīfi ve ḳalb-i laṭīfi āftāb (27) gibi rūşen ü münevver idi [sāye ortasında gūyā bir āftāb idi bu hem-vechdür].

69 Mīresīd ezdūr mānend-i hilāl

Iraḳdan irişdi hilāl gibi ki keşret-i riyāżet ü mücāhede (28) sebebi ile ziyāde lāġar u naḥīf olmış idi

Nist būd u hest berşekl-i ḫayāl

ḫayāl şekli üzre yoḳ ve var (29) idi zīrā ḫayāl ki ḫᵛābda görinür fi'l-ḥaḳīḳa yoḳdur zīrā ḫāricde mevcūd degüldür ve bir iʿtibārıla mevcūddur [M14b] (1) zīrā görinür ẕihnlerde münaḳḳaş olan ṣuver ü eşyā gibi bu ḫuṣūṣ rūşendür.

70 Nistveş bāşed ḫayāl enderrevān

(2) Revānda olan ḫayāli [N10a] yoḳ gibi olur nite ki rūḥ ʿālem-i maʿnā seyrinde gördügi ḫayālāt yoḳ gibidür zīrā çeşm-i cismānī (3) ile maḥsūs olmaz līkin vardur zīrā bāṭın seyrinde mevcūd u maḥsūsdur [*veş* edāt-ı teşbīhdür]

Tū cihānī berḫayālī bin revān

sen temām-ı (4) cihānı bir ḫayāl üzre cārī vü revān gör yaʿnī cihān gerçi ḫāricde mevcūddur līkin ḥaḳīḳatda ḫayāldür zīrā aḥvāl-i cihān bir zemān (5) bir ḥāl üzre berḳarār degüldür.

71 Berḫayālī ṣulḥişān u cengişān

Anlaruñ ṣulḥı vü anlaruñ cengi bir ḫayāl üzredür

V'ezḫayālī faḫrışān u nengişān

(6) ve bir ḫayāldendür anlaruñ faḫr u kibri ve anlaruñ nāmūs u nengi *şān*dan murād cihān (7) içinde olanlardur *bīn* emr-i ḥāżırdur *revān-ı* evvel rūḥ ve *revān-ı* ṯānī yüriyici maʿnāsınadur *tū cihān* mışrāʿınuñ maʿnāsı bu (8) vechile daḫı olmaḳ mümkindür ki anda olan yā nisbet içün olur sen cihāna mensūb olan aḥvāli hemān bir ḫayāl üzre (9) cārī vü

5-6 V'ezḫayālī H: Berḫayālī MB, Ger ḫayālī NA / bir ḫayāldendür H: bir ḫayāl üzredür MNAB

revān gör meşāyıḫ mā-beyninde meşhūr u rūşendür ki bidāyet-i sülūkda şevḳ virmek içün eṭfāl-i ṭarīḳatı (10) ḫayālāt ile terbiye eylerler kerāmāt gibi baʿżı nesne iẓhār itmegile baʿż-ı nüsaḫda bu beyt vāḳıʿdur.

72 Z'an ki her çīzī ki ū pāyende nist

(11) Zīrā ki her bir nesne ki o bāḳī degüldür

Her ki dil-bended der ü dil-zinde nist

her kim ki aña meyl ü maḥabbet ide (12) ol kimse zinde-dil degüldür. [B15a]

73 An ḫayālātī ki dām-ı evliyast

Ol vāfir ḫayālāt ki evliyāʾullāhuñ dāmıdur (13) yaʿnī aña esīr ü giriftārlardur [*dām* ṭuzaḳ maʿnāsınadur]

ʿAks-i meh-rūyān-ı bustān-ı Ḫudast

Ḫudā bustānı meh-rūylarınuñ ʿaks ü pertevidür *bustān-ı Ḫudā*dan (14) murād ẕāt-ı Bārīdür *meh-rūyān*dan murād esmā vü ṣıfāt-ı İlāhīdür ki cemīʿ-i eşyā-yı kevniyye anlaruñ ẕātınuñ maẓharıdur (15) ḥāṣıl-ı maʿnā evliyāʾullāh esmā vü ṣıfāta naẓar eylerler maẓāhire aṣlā iltifāt u maḥabbet eylemezler dimekdür ʿālem-i ervāḥ ve ʿālem-i ecsām (16) mā-beyninde bir ʿālem vardur ki aña ʿālem-i miṡāl dirler ki eşyā-yı kevniyye anda cemīʿan ecsām-ı laṭīfedür her feyż ki ʿālem-i lāhūt (17) ve ʿālem-i ceberūt ve ʿālem-i melekūtdan nüzūl eyler ve ʿālem-i ecsāma irişür bu ʿālem-i miṡāl vāsıṭasıyıla ẓuhūr bulur ve bu ʿālemde [A15a] (18) nūr-ı muṭlaḳuñ cemālini müşāhede itmege imkān vardur bu sebebden ki ʿālem-i lāhūt ve ʿālem-i ceberūt ve ʿālem-i melekūt ziyāde (19) nūrāniyyet ü leṭāfetdedür ve ʿālem-i ecsām temām-ı keṡāfet ü küdūret ü ẓulmetdedür ve ʿālem-i miṡāl iki ṭarafdan bu (20) iki ʿāleme münāsebet ü müşābehet ṭutar ol sebebden ki ecsām u ṣuver ü eşkāl anda görinür ʿālem-i ecsāma (21) bir münāsebet ṭutar ve ol sebebden ki ʿālem-i miṡāl ecsām-ı laṭīfedür ʿālem-i ervāḥa bir müşābehet ṭutar ve bu ʿālem-i miṡālüñ (22) iki mertebesi vardur birisi mertebe-yi taḳayyüd ve birisi mertebe-yi ıṭlāḳdur bu cānibden ki ʿālem-i mülk ṭarafına taʿalluḳ ṭutar bu (23) mertebede aña ḫayāl-i muṭlaḳ oḳurlar ve şol maʿānī ki mertebe-yi ıṭlāḳa muṭābıḳ ola ol maʿānī aṣl olur ammā taḳayyüd mertebesinde (24) gāh muṭābıḳ ve gāh ġayr-ı muṭābıḳ olur mizāc u dimāġuñ ṣıḥḥat u inḥirāf u iḫtilāline göre.

74 An ḫayālīrā ki şeh derḫᵛāb dīd

[H13a] (25) Ol bir ḫayālī ki şāh anı düşinde gördi [*şāh* ve *şeh* pād-şāh maʿnāsınadur]

10-12 baʿż-ı nüsaḫda bu beyt vāḳıʿdur Z'an ki her çīzī ki ū pāyende nist Zīrā ki her bir nesne ki o bāḳī degüldür Her ki dil-bended der ü dil-zinde nist her kim ki aña meyl ü maḥabbet ide ol kimse zinde-dil degüldür MNAB: -H

Derruḫ-ı mihman hemīāmed pedīd

mihmānuñ yüzinden (26) ẓāhir geldi yaʿnī ol mihmān-ı ġaybīnüñ yüzinde rūşen ü āşkār oldı ḥāṣıl-ı maʿnā pād-şāhuñ rüʾyāsı (27) *aẓġāṯu aḥlām*[520] degül idi dimekdür [*mihmān* ḳonuḳ maʿnāsınadur *hemīāmed* fiʿl-i māżīdür *pedīd* bā-yı Fārsīyile faṣīḥdür ẓāhir maʿnāsınadur].

75 Şeh becā-yı ḥāciban fā pīş reft

Pād-şāh ziyāde ḥaẓẓ u sürūrından (28) ḥāciblerine öñine ḳarşu gitdi *fā* bunda ḳarşu maʿnāsınadur ki murād istiḳbāldür

Pīş-i an mihmān-ı ġaybī ḫᵛīş reft

(29) ol mihmān-ı ġaybīnüñ öñine kendüsi gitdi bu mıṣrāʿ-ı ṯānī mıṣrāʿ-ı evveli müfessir ü mübeyyindür baʿż-ı nüsaḫda [M15a] (1) *ġayb* vāḳıʿ olur yāsız ki maʿnā böyle olur kendünüñ ol ʿālem-i ġayb mihmānınuñ öñine gitdi.

76 Her du baḥrī āşnā āmūḫte

(2) Her ikisi āşnā ögrenmiş bir deryā idi yaʿnī pād-şāh ve ṭabīb-i İlāhī ʿālem-i ervāḥda (3) aşnālıḳ taḥṣīl itmişler idi ki āşnālıḳları ezelī idi *şāh*dan murād rūḥdur *ṭabīb-i İlāhī*den murād (4) ʿināyet ü tevfīḳ-ı Bārīdür maʿlūm ola ki bu ʿālem-i ḥisde vāḳıʿ olan āşnālıḳ ʿālem-i ervāḥda vāḳıʿ olan (5) āşnālıḳ sebebi iledür nite ki Server-i Kāyināt buyurmışlardur ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt ve ekmelü't-taḥiyyāt (6) *el-ervāḥu cunūdun mucennedetun femā teʿārefe minhe'telefe vemā tenākere minha'ḫtelefe*[521] [*baḥrī*de yā vaḥdet içündür]

Her dü can bīdūḫten berdūḫte

(7) her ikisi dikmek dikilmiş cān idi yaʿnī bu ʿālem-i ṣūrīde mā-beynlerinde ittiḥād u maḥabbet ve muṣāḥabet ü meveddet (8) vāḳıʿ u ḥāṣıl olmadın ʿālem-i ervāḥda ezelī maḥabbet ü ittiḥādları var idi ki ol [B15b] sebebden bu ʿālem-i ḥisde (9) daḫı vāḳıʿ oldı *dūḫte* ism-i mefʿūldür dūḫtenden müştaḳdur.

77 Guft maʿşūḳam tu būdestī ne ān

(10) Pād-şāh mihmān-ı ġaybīye ḫıṭāb idüp eytdi maʿşūḳum sen idüñ ol kenīzek degül idi [*tū būdestī* tū būdī maʿnāsınadur]

Līk kār ezkār-ı ḫīzed dercihān

---

[520] "(Bunlar) karmakarışık düşlerdir." Yusuf/44; "(Bunlar) saçma sapan rüyalardır." Enbiyâ/5.

[521] "Ruhlar hazır askerlerdir; bunlardan, birbirini tanıyanlar, birbiriyle geçinip dostluk kurarlar. Birbirleriyle tanışmayanlar ise ihtilaflı olurlar." Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 1, s. 121.

(11) līkin cihānda iş işden ḳalḳar yaʿnī ẓāhir olur nite ki iş işi gösterür dirler pes *el-mecāzu ḳanṭaratu'l-ḥaḳīḳatı*[522] (12) mūcebince kenīzeküñ ʿışḳı beni sencileyin bir mürşid-i kāmile irişdürdi [*ḫīzed* fiʿl-i mużāriʿ-i müfred-i ġāyibdür].

78 Ey merā tū Muṣṭafā men çün ʿUmer

Ey (13) ṭabīb-i İlāhī sen baña Muṣṭafāsın ben ʿÖmer gibiyem

Ezberāy-ı ḫıdmetet bendem kemer

saña ḫıdmetden ötüri kemer baġlaram (14) yaʿnī saña ḫıdmet eylerem ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ḥażret-i ʿÖmere rażıyallāhu ʿanh İslāmı telḳīn ve dīni taʿlīm eyledi ḥażret-i ʿÖmer daḫı rażıyallāhu ʿanh dīn-i mübīne [N10b] muʿāvenet ü muẓāheret (15) eyledi ey ṭabīb-i İlāhī sen hem baña aḥvāl-i ṭarīḳātı taʿlīm [A15b] idüp esrār-ı ḥaḳīḳatdan beni müntefiʿ eyle tā ki ben daḫı saña muʿāvenet (16) idem *eş-şeyḫu fīḳavmihi ke'n-nebiyyi fīummetihi*[523] ḥasebince şeyḫe lāzım olan ḳavmini ṭarīḳ-ı sedāda irşāddur ve ḳavme (17) lāzım olan şeyḫe taḳviyet ü muʿāvenetdür bu beytde işāret ü tenbīh vardur ki sebeb-i niẓām-ı ʿālem olan saʿādetlü (18) pād-şāhlara lāzımdur ki evliyāʾ u ʿulemāya muʿāvenet eyleyeler tā ki anlaruñ muʿāvenet-i şerīfleri sebebi ile şerīʿat u (19) ṭarīḳat ḳuvvet ṭuta aṣḥābdan ḥażret-i ʿÖmeri rażıyallāhu ʿanh taḫṣīṣ itmege sebeb budur ki İslāmuñ āşkārā olmasına ol (20) sebeb oldı zīrā İslāma gelmezden evvel nemāzı Cebel-i Ebī Ḳubeysde bir maġārada edā eylerlerdi pes ḥażret-i ʿÖmer rażıyallāhu (21) ʿanh İslāma bu vechile ẓahīr oldı ve ḫılāfeti zemānında vāfir memleket fetḥ oldı [*ḫıdmetet*de tā-yı ṯāniye ḫıṭāb içündür]. (22)

EzḪudāvend-i veliyyu't-tevfīḳ derḫᵛāsten-i tevfīḳ riʿāyet-i edeb derheme ḥālhā ve beyān kerden-i żararhā-yı veḫāmet-i bīedebī

Bu maḥall-i tevfīḳuñ (23) ṣāḥib ü velīsi olan Ḫudāvendden cemīʿ ḥāllerde edeb-riʿāyeti içün tevfīḳ ṭaleb eylemekdedür ve edeb-i şerīfüñ (24) ve şeʾāmet ü veḫāmetinüñ żararlarını beyān eylemek maḥallindedür *tevfīḳ* Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu ʿabdini kendünüñ rıżā vü (25) maḥabbeti olan ṭarafa sevḳ eylemekdür ṣalāḥ u ʿibādet ve ʿışḳ u maḥabbet gibi *velī* bunda ṣāḥib maʿnāsınadur *derḫᵛāsten* (26) ṭaleb eylemek maʿnāsınadur *ḥālhā* cemʿ-i ḥāl ve *żararhā* cemʿ-i żarardur lisān-ı Fārsī ḳāʿidesi üzre *veḫāmet* şeʾāmet (27) ü ḳabāḥat maʿnāsınadur

79 EzḪudā cūyīm tevfīḳ-ı edeb

---

[522] "Mecâz, hakîkatin köprüsüdür."
[523] "Kavmi içinde şeyh, ümmeti içinde peygamber gibidir."
25-26 derḫᵛāsten ṭaleb eylemek maʿnāsınadur MH: -NAB

Ḫudādan edeb tevfīḳını ṭaleb idelüm tā ki tevfīḳ-ı İlāhī (28) ile dāyire-yi edebden ḫāric bizden bir nāmaʿḳūl ṣādır olmaya edeb cemīʿ-i aḫlāḳ-ı ḥamīdenüñ ḥuṣūlinden kināyetdür [H13b] (29) zīrā taḥṣīl-i şerīʿat ve tekmīl-i ṭarīḳat edebile mümkindür [*cūyīm* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i maʿa'l-ġayrdur]. Beyt

Eddibu'n-nefse eyyuhe'l-aṣḥāb

Ṭuruḳu'l-ʿışḳı kullehā ādāb[524]

[M15b] (1) Ḥikāyete şürūʿ itmezden evvel tevfīḳ-ı edebe şürūʿ eyledi edeb ser-māye-yi saʿādāt-ı dāreyn idügini işʿār u tenbīh (2) içün nite ki Server-i Kāyināt buyurmışlardur ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem *eddebenī Rabbī ve aḥsene te'dībī*[525].

Bīedeb maḥrūm geşt ezluṭf-ı Rab

(3) Zīrā bīedeb iki ʿālemde Allāh taʿālānuñ luṭfından maḥrūm oldı [*maḥrūm* ism-i mefʿūldür *geşt* bunda fiʿl-i māżī müfred-i ġāyibdür şud maʿnāsınadur]. Beyt (4)

Māye-yi devlet-ebed edebest

Pāye-yi devlet-ḫıred edebest[526]

80 Bīedeb tenhā ne ḫodrā daşt bed

Edebsiz hemān yaluñuz kendüsini (5) yaramaz ve ḳabīḥ ṭutmadı yaʿnī hemān [B16a] kendüsini rüsvāy eylemedi bu hem vechdür edebsiz ancaḳ hemān kendüsine żarar ṭutmadı bu vech (6) maḥalle mülāyimdür

Belki āteş derheme āfāḳ zed

belki cemīʿ-i ʿāleme āteş urdı yaʿnī anuñ sebebi ile cemīʿ-i ʿāleme żarar irişdi (7) cemīʿ-i ʿāleme żarar ne vechile olduġını kendüsi bu beytlerile beyān eyler [*āfāḳ* cemʿ-i ufuḳdur gök kenārı maʿnāsına ki ʿālem maʿnāsına istiʿmāl olınur *zed* fiʿl-i māżī müfred-i ġāyibdür].

81 Mā'ide ezāsman dermīresīd

Ḥażret-i Mūsā (8) ʿaleyhi's-selāmuñ ḳavmine āsmāndan luṭf-ı İlāhī ile mā'ide irişürdi *mīresīdī* taḳdīrindedür ki yā ḥikāyet-i ḥāl-i māżiyye (9) içündür [*dermīresīd* fiʿl-i māżī müfred-i ġāyibdür]

Bīṣudāʿ u bīfuruḫt u bīḫarīd

zirāʿat zaḥmetsiz ve beyʿ u şirāsız *ṣudāʿ* baş aġrısı maʿnāsınadur [A16a] (10) līkin bunda muṭlaḳ zaḥmet maʿnāsınadur pes *bīṣudāʿ* bīzaḥmet zirāʿat maʿnāsına olur *furūḫt* ve *ḫarīd*

---

524 "Ey insanlar, nefsinizi edeplendirniz. Aşk yollarının tamamı edepten ibarettir."

525 "Rabbim beni en güzel şekilde edeplendirdi." Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 1, s. 72, n. 164.

526 "Sonsuz mutluluğun mayası ve akıl yüceliğinin pâyesi edeptir."

bunda furūḫten (11) ü ḫarīden taḳdīrindedür ki beyʿ u şirā maʿnāsınadur ḳavluhu Taʿālā *ve ẓallelnā ʿaleykumu'l-ġamāme ve enzelnā ʿaleykumu'l-menne ve's-selvā*[527]. (12)

82 Dermiyān-ı ḳavm-i Mūsā çend kes

Ḥażret-i Mūsā ʿaleyhi's-selāmuñ ḳavmi içinde birkaç kimse

Bīedeb guftend kū sīr ü ʿades

(13) edebsiz yaʿnī edeb-riʿāyet itmeyüp ḳanı sīr ü ʿades didiler yaʿnī bize sīr ü ʿades gerek didiler *sīr* şarımsaḳ *ʿades* mercümek (14) ḳavluhu Taʿālā *yā benī İsrā'īle'ẕkurū niʿmetiye'lletī enʿamtu ʿaleykum*[528] ḥasebince āsmāndan nüzūl iden niʿmet-i Raḥmānīyi terk (15) idüp ḫāk-i keşīfden ẓāhir olan süflī ṭaʿāmları ṭaleb eylediler ḳavluhu Taʿālā (16) *ve iẕ ḳultum yā Mūsā lennaṣbire ʿalāṭaʿāmin vāḥidin fe'dʿu lenā Rabbeke yuḫric lenā mimmā tunbitu'l-arżu minbaḳlihā ve ḳıṣṣā'ihā ve fūmihā ve ʿadesihā ve baṣalihā*[529] [*bīedeb* mıṣrāʿ-ı evvelde olan çendüñ ṣıfatı olup maʿnā böyle olmaḳ hem cāyizdür ḥażret-i Mūsānuñ ḳavmi içinde edebsiz birḳaç kimse maʿnā böyle olur]. (17)

83 Munḳaṭıʿ şud ḫᵛān u nān-ı āsmān

Asmānuñ niʿmet ü nānı munḳaṭıʿ oldı andan ṣoñra ol ḳavme inmedi [*munḳaṭıʿ* ism-i fāʿildür *şud* fiʿl-i māżī müfred-i ġāyibdür] (18)

Mand renc-i zerʿ u bīl ü dāsmān

bize zirāʿat u ḥaṣād zaḥmeti ḳaldı pes maʿlūm oldı ki bīedebüñ żararı hemān kendüsine (19) degüldür belki cemīʿ-i ʿālemedür *bīl* şol demürdür ki ekin ekilmek murād olınsa yiri anuñıla terbiye idüp andan ṣoñra zirāʿat (20) eylerler *dās* oraḳ maʿnāsınadur ki ekini anuñıla biçerler bunda *bīl ü dās*dan murād ḥaṣāddur ki *aḥṣade'z-zerʿ* dirler (21) zerʿuñ biçimi vaḳti irişse *mānd* fiʿl-i māżī müfred-i ġāyibdür *mān* biz *men* ben (22) maʿnāsınadur.

84 Bāz çün ʿĪsā şefāʿat kerd Ḥaḳ

Girü çünki ḥażret-i ʿİsā ʿaleyhi's-selām şefāʿat ü duʿā eyledi Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu (23)

Ḫᵛan firistād u ġanīmet berṭabaḳ

---

527 "Ve sizi bulutla gölgeledik, size kudret helvası ve bıldırcın gönderdik." Bakara/57.

528 "Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimetimi hatırlayın." Bakara/40,47,122.

529 "Hani siz (verilen nimetlere karşılık): Ey Musa! Bir tek yemekle yetinemeyiz; bizim için Rabbine dua et de yerin bitirdiği şeylerden; sebzesinden, hıyarından, sarımsağından, mercimeğinden, soğanından bize çıkarsın, dediniz." Bakara/61.

16 bīedeb mıṣrāʿ-ı evvelde olan çendüñ ṣıfatı olup maʿnā böyle olmaḳ hem cāyizdür ḥażret-i Mūsānuñ ḳavmi içinde edebsiz birḳaç kimse maʿnā böyle olur MNA: bīedeb mıṣrāʿ-ı evvelde olan çend kese ṣıfat olup maʿnā böyle olmaḳ hem cāyizdür ḥażret-i Mūsānuñ ḳavmi içinde edebsiz birḳaç kimse maʿnā böyle olur H, -B

17 munḳaṭıʿ ism-i fāʿildür şud fiʿl-i māżī müfred-i ġāyibdür MNAB: -H

ṭabaḳ üzre niʿmet ü ġanīmet gönderdi *ber* yerine *pür* olsa bā-yı Fārsīnüñ żammesiyile yine maʿnā laṭīfdür ṭabaḳ (24) ṭolusı ḫᵛān u niʿmet gönderdi ḥażret-i ʿĪsā ʿaleyhi's-selāmuñ aṣḥābı eytdiler yā ʿĪsā Ḫudāy ʿazze ve celle Ḳādir midür ki āsmāndan (25) bize niʿmet indire ḥażret-i ʿĪsā ʿaleyhi's-selām duʿā vü şefāʿat eyledi tekrār yine āsmāndan [B16b] niʿmet inmege başladı ḳavluhu (26) Taʿālā *Allāhumme Rabbenā enzil* [N11a] *ʿaleynā mā'ideten mine's-semā'i tekūnu lenā ʿīden lievvelinā ve āḫırinā ve āyeten minke ve'rzuḳnā ve ente ḫayru'r-Rāzıḳīn*[530] [*firistād* fiʿl-i māżī müfred-i ġāyibdür]. (27)

85 Bāz güstāḫān edeb bü'gzāştend

Güstāḫlar girü edebi terk eylediler [*güstāḫ* kāf-ı Fārsīyiledür *bü'gzāştend* fiʿl-i māżī cemʿ-i ġāyibdür]

Çün gedāyan zellehā berdāştend

(28) anda istedükleri ḳadar yimegile ḳanāʿat itmeyüp gedālar gibi zelleler ḳaldırdılar yaʿnī edebsizlik idüp (29) ol niʿmetden bir miḳdārıyıla alup götürdiler [*zelle* bir miḳdār maʿnāsınadur ki ayrıla].

86 Lābe kerde ʿĪsi īşanrā ki īn

Ḥażret-i ʿĪsā ʿaleyhi's-selām anlara [M16a] (1) yalvarmış ki bu niʿmet [*lābe* yalvarmaḳ maʿnāsınadur]

Dāyimest ü kem negerded ezzemīn

dāyimdür ve zemīnden nāḳıṣ olmaz belki devām üzre (2) nāzil olur *dāyim* ism-i fāʿildür *kem* kāf-ı ʿArabīyile nāḳıṣ maʿnāsınadur [H14a] *negerded* [A16b] fiʿl-i nefydür.

87 Bed-gümānī kerden ü ḥırṣ-āverī

(3) Bed-gümānlıḳ ve ḥarīṣlıḳ eylemek *ḥırṣ-āverī* ḥırṣ götüricilik maʿnāsınadur ki ḥarīṣlıḳ anuñ lāzımıdur [*ḥırṣ-āver* vaṣf-ı terkībīdür anuñ āḫırında olan yā maṣdar içündür] (4)

Küfr bāşed pīş-i ḫᵛān-ı mihterī

bir ulunuñ niʿmeti ḳatında küfrdür *bāşed* fiʿl-i mużāriʿdür līkin edāt-ı zemāniyye istiʿmāl olınur (5) *est* maʿnāsına ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki bir ṣāḥib-devletden her dem bir kimseye inʿām u iḥsān vuṣūl bulurken anuñ luṭf (6) u keremine iʿtimād u iʿtiḳād itmeyüp ziyādeye ḥarīṣ olup ol münʿimüñ ḥaḳḳında bed-gümān olmaḳ küfrdür *mihter*den murād (7) bunda Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür ki Rezzāḳ-ı ʿālemdür.

88 Z'an gedā-rūyān-ı nādīde ziāz

---

[530] "Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir ki, bizim için, geçmiş ve geleceklerimiz için bayram ve senden bir âyet (mucize) olsun. Bizi rızıklandır; zaten sen, rızık verenlerin en hayırlısısın." Mâide/114.

Ol görmemiş gedā yüzlülerden (8) olan ḥırṣ u ṭamaʿ sebebinden yaʿnī ol aç gözlü ḳanāʿatsız gedā-ṭabʿlaruñ ḥırṣı ve ṭamaʿı sebebiyile (9) [*ziāzda* zi min ecliyye maʿnāsınadur]

An der-i raḥmet berīşan şud firāz

ol bāb-ı raḥmet ü niʿmet anlaruñ üzerine firāz u mesdūd oldı yaʿnī artuḳ ol (10) niʿmet nāzil olmadı *āz* ḥırṣ maʿnāsınadur *firāz* bunda baġlanmış maʿnāsınadur.

89 Ebr bernāyed pey-i menʿ-i zekāt

Zekāt (11) menʿ olınduġıyiçün seḥāb yuḳaru gelmez yaʿnī zekāt virmedükleriyiçün yaġmur yaġmayup ʿālemde ḳaḥṭ peydā olur [*n'āyed* neāyed taḳdīrindedür fiʿl-i nefydür *pey* bunda içün maʿnāsınadur] (12)

V'ezzinā üfted vebā endercihāt

ve eṭrāfa vebā zinādan düşer yaʿnī keşret-i zinā vefret-i vebāya sebeb olur [*cihāt* cemʿ-i cihetdür].

90 Her çi pertev āyed ezẓulmāt u ġam

(13) Ẓulmāt u ġamdan her ne ki senüñ üzerüñe gelür yaʿnī dünyāda her ne küdūret ü elem ki görürsün (14)

An zibībākī vü güstāḫist hem

ol senüñ cürʾet ü bībākligüñden ve hem güstāḫligüñdendür *bībākī* (15) cürʾet ü iḳdām maʿnāsınadur ki Ḫudādan ḫavf itmemek maʿnāsına murād olınur farżā kendü aḥvālüñi tefaḥḥuṣ u (16) tecessüs eyleseñ ıżṭırāb u ġamuña sebeb zātuñda bir nāmaʿḳūl ḫuṣūṣ müşāhede eylersün ḳavluhu Taʿālā (17) *innellāhe lāyuġayyiru mā biḳavmin ḥattā yuġayyirū mā bienfusihim*[531] *el-edebu ṣūretu'l-ʿaḳl*[532] ḥasebince ḥaḳīḳatda ʿāḳıl oldur ki andan edebsizlik (18) ṣādır olmaya.

91 Her ki bībākī kuned derrāh-ı dust

Her kim ki dostuñ yolında edeb-riʿāyet (19) itmeyüp bībāklik ve güstāḫlıḳ eyler

Reh-zen-i merdan şud u nāmerd ust

ol bībāklik iden edebsiz (20) merdlerüñ yolın urıcı oldı ve o nāmerddür bu hem maʿnādur ve ḥaḳīḳatda nāmerd odur zīrā ʿāleme sebeb oldı (21) *bībākī* güstāḫlıḳ maʿnāsınadur *dūst*dan murād Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretidür [*merdān* cemʿ-i

---

14 ol senüñ cürʾet ü bībākligüñden ve hem güstāḫligüñdendür MH: ol senüñ cürʾet ü bībākligüñdendür B, -NA

[531] "Bir toplum kendilerindeki özellikleri değiştirinceye kadar Allah, onlarda bulunanı değiştirmez." Ra'd/11.

[532] "Edep, aklın görünüşüdür."

merddür] *reh-zen* vaṣf-ı [B17a] terkībīdür (22) vaṣf-ı terkībī iki ḳısmdur bir ḳısmı şol terkībdür ki cüzʾ-i s̱ānīsi müştaḳātdan ola ki ism-i fāʿilüñ (23) ʿalāmeti ki nūn ve dāl ve hādur ḥaẓf olınup mefʿūli anuñ üzerine taḳdīm olınur reh-zen gibi ki aṣlı (24) zenende-yi reh idi ve dil-keş gibi ki aṣlı keşende-yi dil idi ve dil-dār gibi ki aṣlı dārende-yi dil idi (25) ve fermān-ber gibi ki aṣlı berende-yi fermān idi ve ġayrıları daḫı bunlara ḳıyās olına ve bir ḳısm daḫı (26) oldur ki iki cüzʾi bile müştaḳātdan degüldür deryā-dil ve ḫoş-dil ve ḫoş-ṭabʿ ve ḫoş-būy ve ḫoş-ḫūy (27) ve bed-ṭabʿ ve bed-ḫūy ve pāk-ṭabʿ ve pākīze-rūy ve melek-ḫūy ve ādemī-ḫūy ve gedā-ṭabʿ ve gedā-rūy ve (28) perī-rūy gibi ve ḫūb-rūy gibi bāḳīleri bunlara ḳıyās olına.[533] [A17a]

92 Ezedeb pür-nūr geştest in felek

(29) bu felek edebden yaʿnī edebi sebebiyile pür-nūr olmışdur zīrā ḫalḳ olalı bir dem ḫıdmetinden dūr u cüdā [M16b] (1) olmışdur [*pür-nūr* vaṣf-ı terkībīdür ḳāʿide-yi s̱āniye üzredür]

V'ezedeb maʿṣūm u pāk āmed melek

ve edebden yaʿnī edeb sebebiyile melek maʿṣūm u pāk geldi ḥāṣıl-ı (2) maʿnā melāyike edebile ḫıdmetlerinde ḳāyim ü dāyim olduḳları içün maʿṣūm u pāk oldılar dimekdür *āmed* bunuñ gibi maḥallerde (3) oldı maʿnā̱sına istiʿmāl olınur *geştest* aṣlında *geşte est* taḳdīrindedür vezn içün elif sāḳıṭ (4) olmışdur maʿṣūm ism-i mefʿūldür ʿiṣmetden ki maʿāṣīden maḥfūẓ maʿnā̱sına pāk lafẓı aña tefsīr gibidür [*āmed* fiʿl-i māżī müfred-i ġāyibdür]. (5)

93 Bud zigustāḫī küsūf-ı āftāb

Āftābuñ küsūfı güstāḫlıġından oldı sebebi budur ki ḥażret-i ʿÖmer rażıyallāhu ʿanh Medīne-yi Münevverede (6) devesini kendüsi baġlarken āftāb aña ziyāde [H14b] teʾs̱īr idüp elem virdüginden ötüri bīḥużūr oldı (7) hemān dem āftāba küsūf vāḳıʿ oldı *bud* fiʿl-i māżīdür ki aṣlı būd idi ki vāvı ḥaẓf olındı *küsūf* (8) güneşüñ ve *ḫusūf* ayuñ ṭutılmasına dirler [*güstāḫī*de yā maṣdar içündür] ḥażret-i Mevlānā küsūf-ı āftābile edebsizlik ḥadden ziyāde ḳabīḥ ü nāmaʿḳūl (9) idügini beyān eyler ki kemāl-i şeʾāmetinden dördünci ḳat felekde olana bile sirāyet eyledi

Şud ʿAzāzīl zicürʾet redd-i bāb

(10) ol *ʿAzāzīl* ki murād şeyṭān-ı laʿīndür cürʾet ü güstāḫlıġından bāb-ı Ḫudānuñ merdūdı oldı (11) zīrā melāyikeye secde emr olınduḳda istikbār idüp kendüsini ḥażret-i

---

27 ve melek-ḫūy ve ādemī-ḫūy ve gedā-ṭabʿ ve gedā-rūy MANB: -H

533 [Maṭlab: Vaṣf-ı terkībī iki ḳısmdur.]

Ādem ʿaleyhi’s-selāmdan ʿālī ṭutup sāyir-i melāyike (12) gibi secde itmeyüp merdūd-ı ebedī ve maṭrūd-ı sermedī olup sihām-ı laʿnet ü ġażaba hedef ü nişāne oldı *redd* bunda (13) maṣdar-ı bimaʿniyyi’l-mefʿūldür İblīs-i laʿīnüñ ḥaḳīḳatda ṭard u reddine sebeb bu kelām-ı şerīfüñ mażmūnıdur ḳavluhu taʿālā (14) *ene ḫayrun minh ḫalaḳtenī minnārin ve ḫalaḳtehu minṭīn*[534] [*bāb*dan murād bāb-ı Ḫudādur]. (15) [N11b]

Mülāḳāt-ı pād-şāh bāān ṭabīb-i İlāhī ki derḫ^vābeş beşāret-dāde būdend bemülāḳāt-ı ū

Pād-şāh ḥażretlerinüñ ol ṭabīb-i İlāhīye mülāḳāt itdügini beyān eyler ki ʿālem-i rü’yāda (16) ol ṭabīb-i İlāhīnüñ mülāḳātına pād-şāh ḥażretlerine beşāret virmiş idiler

94 Dest bü’gşād u kenārāneş girift

(17) Pād-şāh ḥażretleri ṭabīb-i İlāhīye istiḳbāl idüp mülāḳāt itdükde elini açup anı kenārlarında dutdı yaʿnī (18) ziyāde iştiyāḳından tekrārbetekrār muṣāfaḥa vü muʿānaḳa idüp gāhī ṣaġ ve gāhī ṣol ṭarafına dutdı [*bu’gşād* ve *girift* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür *kenārān* bunda kenāruñ cemʿidür ki Fārsīde teṯniye vü cemʿ berāberdür]

Hem-çü ʿışḳ enderdil ü cāneş girift

(19) ʿışḳ gibi anı dil ü cānında ṭutdı yaʿnī fevḳa’l-ḥadd iştiyāḳ u maḥabbet iẓhār (20) idüp [B17b] sīnesine çekdi [*kenāreş*de ve *cāneş*de olan żamīr ġāyibdür ṭabīb-i İlāhīye rāciʿdür].

95 Dest ü pīşānīş būsīden girift

Taʿẓīm ü iḥtirāmen ṭabīb-i İlāhīnüñ elini ve alnını (21) öpmek ṭutdı yaʿnī öpdi [*pīşānī* bunda alın maʿnāsına]

V’ezmaḳām u rāh pursīden girift

ve maḳām u rāhdan ṣormaḳ ṭutdı yaʿnī vaṭan-ı (22) aṣlīsinden ve yol zaḥmetlerinden su’āl eyledi [*girift* fiʿl-i māżī müfred-i ġāyibdür].

96 Purs pursan mīkeşīdeş tā beṣadr

Anı su’āl iderek bunı (23) su’āl iderek ṭabīb-i İlāhīyi tā ṣadra çekdi yaʿnī [A17b] anı pād-şāh ḥażreti kendünüñ ṣadrına geçürdi ḥażret-i Mevlānā işāret (24) eyler ki mürīde lāzım olan mürşidine riʿāyet ü taʿẓīm itmekde hergiz ḳuṣūr ḳomaya belki anı ṣadra geçürüp ḳendüsi ḫıdmetkārı (25) maḳāmında olmaḳ gerekdür tā ki mürşidinden aña küllī feyż u ḥālet irişe

---

[534] “Ben ondan hayırlıyım! Beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın.” A’râf/12, Sâd/76.

14 bābdan murād bāb-ı Ḫudādur MH: -NAB

18 bu’gşād ve girift fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür HNAB: -M

Guft gencī yāftem āḫır beṣabr

pād-şāh ḥażretleri (26) eytdi āḫır ṣabrıla bir genc buldum *genc*den murād ṭabīb-i İlāhīdür ki ḳurb-ı İlāhī vü viṣāl-i pād-şāhī künūzınuñ vuṣūline (27) vesīledür *genc* kenz maʿnāsınadur ki andan muʿarrebdür *muʿarreb* şol ismdür ki lisān-ı āḫardan lisān-ı ʿAraba naḳl olınmış (28) ola baʿż-ı ḥurūfını taġyīr itmegile gevher ü cevher ve ligām u licām gibi ki sāyiri daḫı bunlara ḳıyās olına (29) *purs pursān* suʾāl iderek maʿnāsınadur [*beṣabr*da bā sebeb içün olup maʿnā böyle olmaḳ rūşendür ṣabr sebebi ile].[535]

97 Guft ey hedye-y Ḥaḳ u nūr-ı ḥarac

Pād-şāh ḥażretleri [M17a] (1) ṭabīb-i İlāhīye eytdi ey Ḫudānuñ bu bendesine tuḥfesi ve ḫarac u meşaḳḳatuñ nūrı ki şedāyid ü ālāmuñ ẓulmet ü küdūreti (2) senüñ münevver cemālüñ ile maḥv u nāpeydā olur baʿż-ı nüsaḫda *defʿ ü ḥarac*dur ki maʿnā böyle olur eytdi ey Ḥaḳḳuñ hediyyesi ve (3) ḫaracuñ defʿi yaʿnī zaḥmet ü meşaḳḳatı defʿ idici *defʿ* dāfiʿ maʿnāsına olur *ḥarac* şiddet ü ġam maʿnāsınadur [*ey* ḥarf-i nidādur] *hedyeʾ-i*de olan hemze (4) yā-yı sākine oḳunmaḳ lāzımdur vezn içün

Maʿni-yi eṣ-ṣabru miftāḥu'l-ferec

eṣ-ṣabru miftāḥu'l-ferecüñ mā-ṣadaḳ u maʿnāsı (5) ṣabr ġamdan ḫalāṣuñ miftāḥıdur[536] *men ṣabere ẓafere*[537] *men lā ṣabere lehu lā īmāne lehu*[538] *eṣ-ṣabru* lafẓan merfūʿ-ı mübtedādur *miftāḥ* lafẓan (6) merfūʿ anuñ ḫaberidür ki ferece mużāfdur *ferec* lafẓan mecrūr-ı mużāfun-ileyhdür ṭabīb-i İlāhīyi ṣabra teşbīh eyledi zīrā nite ki (7) ṣabr sebeb-i saʿādet-i ebediyyedür ṭabīb-i İlāhī daḫı ser-māye-yi derecāt-ı ʿaliyyedür.

98 Ey liḳā-yı tū cevāb-ı her suʾāl

Ey mihmān-ı (8) ġaybī senüñ liḳāʾ u cemālüñ her suʾālüñ cevābıdur ki senüñ münevver yüzüñi görenüñ cemīʿ şübheleri rūşen olur

Müşkil eztū ḥal şeved bīḳīl ü ḳāl

(9) müşkil ḳīl ü ḳālsiz senden ḥall olur yaʿnī suʾāl ü cevābsız müşkilāt senüñ vücūduñdan (10) ḥall ü keşf olur [*şeved* fiʿl-i mużāriʿ ġāyibdür].

99 Tercemānī her çi mārā derdilest

---

[535] [Maṭlab: Muʿarreb şol ismdür ki…]
2-3 baʿż-ı nüsaḫda *defʿ ü ḥarac*dur ki maʿnā böyle olur eytdi ey Ḥaḳḳuñ hediyyesi ve ḫaracuñ defʿi yaʿnī zaḥmet ü meşaḳḳatı defʿ idici *defʿ* dāfiʿ maʿnāsına olur MNAB: -H
[536] (Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, vr. 140a.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 245.
[537] "Sabreden kazanır."
[538] "Sabrı olmayanın îmânı da yoktur." (Beyhakî, *Şu'abü'l-Îmân*, vr. 5b.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 96.

Tercemānsın her ne ki bizüm ḳalbümüzdedür yaʿnī ḳulūb u ṣudūrda (11) pinhān [H15a] olan żamāyir ü esrāra muṭṭaliʿsün zīrā biiẕnillāh esrār ḫavāṣṣa rūşendür *tercemān* nice dili bilür kimseye dirler aña (12) muṭṭaṣıl olan yā ḫıṭāb içün bunda nükte budur ki mürīd mürşidini kendünüñ cemīʿ-i aḥvāl ü esrārına vāḳıf ẓann itmek (13) gerekdür ki tā irādeti ḳavī olup andan küllī feyż bulup merātib-i ṭarīḳat ve mesālik-i ḥaḳīḳatda derecāt-ı ʿulyāya vāsıl (14) ola

Dest-gīrī her ki pāyeş dergilest

dest-gīr ü ẓahīrsün her kim ki anuñ ayaġı gildedür yaʿnī [B18a] eger ẓāhiren eger bāṭınen (15) derd-i ġam u ālām-ı şedāyidde olanları ḫalāṣ idicisin *dest-gīr* vaṣf-ı terkībīdür aña muttaṣıl olan yā ḫıtāb içündür (16) *gil* kāf-ı Fārsīnüñ kesriyile balçıḳ maʿnāsınadur.

100 Merḥabā yā müctebā yā murtażā

Ḫoş geldüñ ve ṣafā getürdüñ ey müctebā (17) ey murtażā *merḥabā* āsānlıġıla gelmiş maʿnāsınadur *müctebā* güzīde vü pesendīde maʿnāsınadur *murtażā* Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti cānibinden (18) rıżā bulmış kimsedür yaʿnī Ḫudā andan rāżī ziyāde ṭāʿat u ʿibādet sebebiyile ve o Ḫudādan rāżī Ḫudādan ziyāde inʿām (19) u iḥsān gördüginden ḥażret-i Mevlānā [A18a] ṭabīb-i İlāhīnüñ evliyāʾullāhdan idügini bu evṣāfıla rūşen eyler ve (20) *rażıyallāhu ʿanhum ve rażū ʿanh*[539] zümresindendür dir [*yā* ḥarf-i nidādur]

İn taġib cāʾeʾl-ḳażā żāḳaʾl-feżā

eger sen ġāyib olasın ḳażā (21) gelür ṣaḥrā başumuza ṭar olur ki ẓuhūr iden ḳażānuñ defʿinde ʿāciz ü ḥayrān ḳaluruz ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki mürīdler mādām (22) ki mürşidlerüñ ḥużūrındadur hīç bir nesneden anlara ḫavf yoḳdur ammā ġaybet ü mufāraḳat lāzım gelse ẓāhiren ve bāṭınen (23) şedāyid ü ālāmdan ḫalāṣ bulmazlar pes mürīde lāzımdur ki ṣoḥbet-i pīri ser-māye-yi saʿādet bilüp mehmā-emken anuñ meclisinden cüdā (24) olmaya [*in taġib* fiʿl-i mużāriʿ şülāsī mücerred müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur ki fāʿili taḥtında müstetir entedür] *ḳażā* bunda belā maʿnāsınadur *müctebā* ism-i mefʿūldür iftiʿāl bābından ki māżī ve mużāriʿi böyledür *ictebā yectebī* ve (25) maṣdarları *ictibāʾen*dür *murtażā* ism-i mefʿūldür ki māżī ve mużāriʿi böyledür *irteżā yerteżī* ve maṣdarı *irtiżāʾen*dur (26) *in* ḥarf-i şarṭdur ve *taġib* fiʿl-i şarṭdur ki aṣlı *taġību*dur ḥarf-i şarṭ cezm itmegile iltiḳāʾ-i sākinīn ḥāṣıl olduġından (27) ötüri yā ḥaẕf olınup in taġib ḳaldı ecvef-i yāyīdendür ki māżīsi ġābedür *in taġib* fiʿl-i şarṭ [N12a] *cāʾeʾl-ḳażā* (28) *żāḳaʾl-feżā* anuñ cezāsıdur cāʾe fiʿl-i māżiy-i maʿlūm

539 "Allah onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan razı olmuşlardır." Mâide/119, Tevbe/100.

ṣülāṣī mücerred müfred-i müẕekker-i ġāyibdür mużāriʿi *yecīʾu*dur ki hem ecvef-i (29) yāyī ve hem mehmūzu'l-lāmdur *el-ḳażā* taḳdīren merfūʿ *cāʾe*nüñ fāʿilidür *żāḳa* fiʿl-i māżiy-i maʿlūm ṣülāṣī mücerred müfred-i müẕekker-i [M17b] (1) ġāyibdür ki ecvef-i yāyīdür mużāriʿi *yażīḳu*dur *cāʾe* ve *żāḳa* bāb-ı ṣānīdendür *el-feżā* taḳdīren merfūʿ *żāḳa*nuñ (2) fāʿilidür.

101 Ente mevle'l-ḳavmi men lāyeştehī

Sen ḳavmüñ muʿīn ü seyyidisün şol kimse ki seni ārzū vü ṭaleb (3) eylemez ve sevmez [*lāyeştehī* fiʿl-i nefydür iftiʿāl bābından]

Ḳad redā kellā leʾin lemyentehī

taḥḳīḳ helāk olur ḥaḳḳā ki böyledür eger elbette bu ḫūydan ferāġat u (4) rücūʿ eylemeye bu kelāmuñ taḥḳīḳına delālet eyler üç nesne vardur *ḳad* lafẓıdur ki taḥḳīḳ içündür ve māżī ṣīġası üzre (5) olan redā kelimesidür ki taḥaḳḳuḳa delālet eyler ve kellā kelimesidür ki bunda ḥaḳḳan maʿnāsınadur ḥāṣıl-ı maʿnā evliyāʾullāha (6) buʿż u ʿadāvet iden kimseye helāk ü şeḳāvet-i dāreyn muḳarrer idügin işʿārdur *ente* żamīr-i merfūʿ-ı munfaṣıl (7) maḥallen merfūʿ-ı mübtedādur *mevlā* taḳdīren merfūʿ anuñ ḫaberidür ki mużāfdur *el-ḳavm* lafẓan mecrūr mużāfun-ileyhdür *men* ism-i mevṣūldür (8) *lāyeştehī* fiʿl-i nefy-i müfred-i müẕekker-i ġāyibdür ki fāʿili taḥtında müstetir huvedür ki *men* lafẓına rāciʿdür *lāyeştehī* cümlesi men (9) lafẓınuñ ṣılasıdur mevṣūlu maʿaṣılatihi maḥallen merfūʿ-ı mübtedādur *ḳad redā* cümlesi maḥallen merfūʿ anuñ ḫaberidür *ḳad* ḥarf-i (10) taḥḳīḳdur *redā* fiʿl-i māżiy-i maʿlūm ṣülāṣī mücerred müfred-i müẕekker-i ġāyibdür fāʿili taḥtında müstetir huvedür ki men lafẓına rāciʿdür (11) *kellā* bunda ḥaḳḳan maʿnāsınadur ki mā-ḳablinde ẕikr olınan kelāmuñ mażmūnını ki *ḳad redā*dur iṣbāt içündür [H15b] baʿżı maḥalde zecr (12) ü menʿ içündür *leʾin*de *lām* teʾkīd [B18b] içündür *in* ḥarf-i şarṭdur *lem yentehi* caḥd-ı muṭlaḳ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür fāʿili (13) taḥtında müstetir huvedür ki men lafẓına rāciʿdür ki *ḳad redā* aña cevāb gibi vāḳıʿ olmışdur *mevlā* bunda seyyid ü muʿīn maʿnāsına (14) mümkindür *redā* aṣlında *redeye* idi yā ḥarf-i ʿillet-i müteḥarrik mā-ḳabli meftūḥ elife ḳalb olınup *redā* oldı *redā* helāk oldı (15) maʿnāsınadur lākin bunda mużāriʿ maʿnāsı virilür [A18b] [*lemyentehī*de yā yazılur ḳāfiye içündür].

102 Çün güẕeşt an meclis ü ḫᵛān-ı kerem

15 lemyentehīde yā yazılur ḳāfiye içündür MNAB: -H

Çünki ol (16) meclis ve ol ḫᵛān-ı kerem geçdi yaʿnī esrār u maʿārif-i Raḥmānī ve ġıdā vü ẕevḳ-ı rūḥānī muṣāḥabetinden ferāġat eylediler (17) ki pād-şāh ḥażretlerine tamām ḳanāʿat geldi

Dest-i ū bi'grift ü bürd enderḥarem

pād-şāh ḥażretleri ṭabīb-i (18) İlāhīnüñ elini ṭutdı ve bī̇tevaḳḳuf maḥremi gibi ḥaremi içine iltdi [*ū*dan murād ṭābīb-i İlāhīdür] ḥażret-i Mevlānā bunuñıla iş'ār eyler ki mürīde lāzımdur ki cemīʿ-i ḫuṣūṣda (19) mürşidine mürācaʿat idüp ḥuṣūl-i murādātına anı vesīle bilüp cemʿ-i esrār-ı nihānīsine maḥrem-i rāz ide tā ki saʿādet-i ebediyye (20) ve ḳurb u viṣāl-i İlāhī müyesser ola *guẕeşt* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür *bi'grift* ve *burd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür (21) Fārsīde teṣniye ve cemʿ berāberdür zīrā iki kimse olsa *āmedend* ve *dīdend* ve *şinīdend* ve *āyend* ve *bīnend* ve *şinevend* (22) dirler ikiden ziyāde olsa yine bu meẕkūr üslūb üzredür sāyir-i kelimāt daḫı bunlara ḳıyās olınur ve müẕekker ve (23) mü'enneṣ daḫı berāberdür meṣelā *reft* ve *guft* ve *ḫuft* ve *şunuft* ve bunlardan ġayrısı hem müẕekkere ve mü'enneṣe yarar (24) *reft* gitdi maʿnāsınadur ki giden kimse gerekse merd ve gerekse zen olsun ve maʿlūm u mechūl daḫı berāberdür maʿlūm (25) içün başḳa şīġa ve mechūl içün başḳa şīġa yoḳdur meṣelā *şinīd* işitdi ve işidildi maʿnāsınadur.[540] (26)

Bürden-i pād-şāh ān ṭabībrā berser-i bīmār tā ḥāl-i ūrā bübīned ve ʿilāceş kuned

Pād-şāh ḥażretleri ol ṭabīb-i (27) İlāhīyi ḫastenüñ başı ucına iltdügini beyān eyler tā ṭabīb-i İlāhī ol ḫastenüñ ḥālini göre ve aña ʿilāc u dermān (28) ide *bīmār*dan murād kenīzekdür *ṭabīb-i İlāhī*den murād mürşid-i kāmildür kenīzeke ʿilāc itmege ḳādir olmayan ṭabīblerden (29) murād mürşid nāmında olan nāḳışlardur ki irşāda istiʿdād u ḳudretleri yoḳ iken şöhret ü nām ve celb-i [M18a] (1) māl-i enām irşād ṣadrına geçüp kendülerini evliyā'ullāh maḳāmında ṭutarlar bu ṭāyife hem ḍāll ve (2) hem muḍıllldur zīrā maḥabbet-i māsivādan ḫalāṣ müyesser olmayınca mürşidlige liyāḳat ḥāṣıl olmaz *neʿūẕu billāhi minşurūrihim*[541] (3) *rūḥ*dan murād pād-şāh *kenīzek*den murād nefsdür ki yuḳaruda beyān olınmışdur.

103 Ḳıṣṣa-yı rencūr u rencūrī buḫᵛand

(4) Rencūruñ ve rencūrliginüñ ḳıṣṣasını ṭabīb-i İlāhīye oḳudı yaʿnī pād-şāh ḥażretleri kenīzeki bir şāh-rāhda (5) görüp ʿāşıḳ olup anı ṣatun alup bir zemān ol kenīzekden

---

[540] [Maṭlab: Fārsīde teṣniye vü cemʿ berāberdür müẕekker ü mü'enneṣ daḫı berāberdür ve maʿlūm u mechūl daḫı berāberdür.] M

25 meṣelā *şinīd* işitdi ve işidildi maʿnāsınadur MH: -NAB

[541] "Onların şerrinden Allâh'a sığınırım."

mütemetti‘ ü müntefi‘ olurken ḳażādan (6) kenīzek ḫaste olup anuñ mu‘ālecesiyiçün eṭıbbāya mürāca‘at idüp ṣıḥḥatı içün iḥsān-ı keşīr va‘de itdügini (7) eṭıbbānuñ ‘ilācı hergiz müfīd olmayup ‘āḳıbet ‘āciz ḳalduḳlarını ṭabīb-i İlāhīye beyān eyledi [*ḳıṣṣa’ı*de olan hemze iżāfet içündür]

Ba‘d ezan derpīş-i rencūreş nişand

(8) andan ṣoñra pād-şāh ḥażreti ṭabīb-i İlāhīyi ḫastenüñ öñinde oturtdı tā ki (9) kenīzeküñ marażını görüp aña göre ‘ilāc ide *rencūr* marīż ma‘nāsınadur *rencūrī* yā-yı maṣdariyye ile maraż ma‘nāsına (10) olur *buḫ‘ānd* fi‘l-i māżī müfred-i müzekker-i ġāyibdür *rencūreş*de olan żamīr-i ġāyib ṭabīb-i İlāhīye rāci‘dür *nişānd* (11) fi‘l-i māżī müfred-i müzekker-i ġāyibdür *nişānden*den müştaḳdur ki müte‘addīdür. [B19a]

104 Reng-i rū vü nabż u ḳārūre bidīd

(12) Ṭabīb-i İlāhī kenīzeküñ yüzinüñ rengini ve nabżını ve ḳārūresini gördi [A19a]

Hem ‘alāmāt u hem esbābeş şinīd

hem (13) anuñ ‘alāmetini ve hem anuñ esbābını işitdi ya‘nī ṭabīb-i İlāhī kenīzeküñ sebeb-i maraż-ı ‘ışḳ u firāḳ idügini bildi Esbāb (14) u ‘Alāmāt dirler fenn-i ṭıbbīde [H16a] bir kitābuñ ismidür [*‘alāmāt* cem‘-i ‘alāmetdür *esbāb* cem‘-i sebebdür]. Beyt

Vey guft ṭabīb ezser-i ḥasret çü merā dīd

Heyhāt ki renc-i tū ziḲānūn-ı Şifā reft[542] (15) [N12b]

105 Guft her dārū ki īşan kerdeend

Ṭabīb-i İlāhī pād-şāh ḥażretlerine eytdi (16) her ‘ilācı ki ol ṭabībler bu kenīzeke eylemişlerdür

An ‘imāret nist vīran kerdeend

ol ‘imāret ü devā (17) degüldür belki ḫarāb u vīrān eylemişlerdür *‘imāret* ma‘mūr eylemek ma‘nāsınadur zübde-yi kelām budur ki mürşid olmayan kimse ki (18) zu‘m-ı fāsidi üzre mürīdlerini irşād eyler ṣanur ḫaberi yoḳ ki anlaruñ izdiyād-ı ḍalāletine sebeb olup hem kendüsi (19) ve hem anlar dergāh-ı Ḫudādan dūr u cüdā ḳalup vādī-yi ḍalāletde ḥayrān u ser-gerdān olup ṣırāṭ-ı müstaḳīme (20) vuṣūl bulmazlar ḥāṣıl-ı ma‘nā derd-i ‘ışḳ-ı İlāhīye eṭıbbā ‘ilāc itmege ḳādir degüldür belki aña eṭıbbā-yı rūḥānī ‘ilāc itmege (21) ḳādirdür zīrā derd-i dil-i nūrānī ve maraż-ı cesed-i ẓulmānīnüñ devā vü ‘ilācı biri birine muḫālif ü muġāyirdür. Beyt (22)

Eşk-i ḫūnin bünumūdem beṭabībān guftend

---

[542] “Tabip beni hasrette görünce, ‘Vah! Heyhat ki senin hastalığın şifâ kitabı olan Kanun’dan gitti.’ dedi.”

Derd-i ʿışḳest ü ciger-sūz-ı devā bīdāred[543]

106 Bīḫaber būdend ezḫāl-i derūn

(23) Ol ṭabīb-i ʿışḳ derūn-ı ḥālinden bīḫaber idiler bu sebebden ol kenīzeke ʿilāc itmege ḳādir olmadılar (24) zīrā evvel teşḫīṣ-i maraż andan ṣoñra muʿālecedür [*derūn* bāṭın maʿnāsınadur]

Esteʿīẕullāhu mimmā yefterūn

Allāh taʿālā ḥażretine ṣığınuram (25) şol nesneden ki ol ṭabībler iftirā eylerler zīrā derd-i ʿışḳa maraż-ı cism didiler teşḫīṣ-i maraż itmeyüp cāhilāne ʿilāca (26) şürūʿ idüp ol kenīzeki ḫarāb eylediler *iftirā*dan murād teşḫīṣ-i maraż itmedükleridür hem-çünān mürşid nāmında olan edebsizler (27) mürīdlerinüñ aḥvāline muṭṭaliʿ olmayup ẕikr ü tevḥīd ve semāʿ u raḳṣıla mürīdlerini ıslāḥ itmege saʿy idüp (28) nice erbaʿīn çıḳarurlar ḫaberleri yoḳ ki evvelki ḥālden degül belki bi'l-külliyye dergāh-ı Ḫudādan dūr olup maġbūn u maḥrūm (29) ḳalmışlardur *esteʿīẕu* fiʿl-i mużāriʿ-i maʿlūm nefs-i mütekellim-i vaḥdedür ki bāb-ı istifʿāldendür fāʿili taḥtında müstetir *ene*dür [M18b] (1) *Allāh* lafẓı lafẓan menṣūb anuñ mefʿūlun-bih-i ṣarīḥidür *mimmā* aṣlında minmā idi nūn mīme ḳalb olup *mīm mīm* içine idġām (2) olınup *mimmā* oldı *min* ḥarf-i cer *mā* mevṣūldür *yefterūn* fiʿl-i mużāriʿ ṣülāṯī mezīdün-fīh cemʿ-i müẕekker-i ġāyibdür *vāv* anuñ (3) fāʿilidür bu cümle-yi fiʿliyye *mā*nuñ ṣılasıdur mevṣūlu maʿa-ṣılatihi maḥallen mecrūrdur min ile cārr ve mecrūr *esteʿīẕu*ye müteʿallıḳdur (4) *yefterūn* iftiʿāl bābındandur.

107 Dīd renc ü keşf şud bervey nehuft

Ṭabīb-i İlāhī kenīzeküñ marażını gördi (5) ve eṭıbbā vü sulṭāna mestūr olan sırr aña bi'ttemām keşf ü rūşen oldı ki kenīzeküñ derdi ʿışḳdandur ṭabʿuñ (6) inḥirāfından degüldür [*keşf* maṣdardur]

Līk pinhan kerd ü bāsulṭan neguft

līkin pinhān eyledi ve sulṭāna dimedi nite ki mürşide (7) lāzımdur ki mürīdinüñ ʿuyūbını zellātını setr ide ne ḫalḳa ve ne kendüsine diye belki anuñ izālesinüñ ʿilācına saʿy eyleye (8) *nehuft* sırr maʿnāsınadur *neguft* caḥd-ı muṭlaḳdur [*pinhān* kesr-i bā iledür].

108 Renciş ezṣafrā vü ezsevdā nebūd

Ol kenīzeküñ [B19b] marażı ṣafrādan ve (9) sevdādan degül idi belki ʿışḳ u maḥabbetden idi [*ezṣafrāda* ve *ezsevdāda* olan ez min beyāniyye maʿnāsınadur]

---

[543] "Tabipler benim kanlı gözyaşlarımı görünce, 'Aşkının derdi ve ciğerinin ateşinden devâ bîzârdır.' dedi."

Būy-ı her hīzum pedīd āyed zedūd

[A19b] her hīzümüñ rāyiḥası duḫānından (10) ẓāhir gelür yaʿnī maʿlūm olur *kullu inā'in yeteraşşaḥu bimā fīh*[544] ḥasebince herkesde ne pinhān ise evliyāʾullāh anı maʿlūm idinürler (11) *hīzüm* ḥaṭab maʿnāsınadur beTürkī odun *pedīd* bāyı Fārsī ile ẓāhir maʿnāsınadur.

109 Dīd ezzārīş k'ū zār-ı dilest

(12) Ol kenīzeküñ fiġānından gördi ve fehm eyledi ki o kenīzek göñül ḫastesidür [*zārī*de olan yā maṣdar içündür]

Ten ḫoşest ü ū giriftār-ı dilest

(13) teni ḫoş ve laṭīfdür ve o göñlüñ giriftārıdur yaʿnī cemīʿ-i elem ü ıżṭırābı ḳalbindendür ki bir maʿşūḳından cüdā olmışdur (14) teninde hīç derdi yoḳdur *k'ū* kāf-ı ʿArabīyile *ki ū* taḳdīrindedür *zār* bunda ḫaste maʿnāsınadur *giriftār* esīr maʿnāsınadur. (15)

110 ʿĀşıḳī peydast ezzārī-yi dil

ʿĀşıḳlıḳ göñül fiġānından ẓāhirdür [H16b]

Nist bīmārī çü bīmārī-yi dil

(16) dil ḫasteligi gibi ḫastalıḳ yoḳdur zīrā cesed maḥsūs ve dil-i maʿḳūl meṣābesindedür pes maḥsūsa ʿilāc āsān (17) olduġı gibi maḥsūs gibi olana muʿālece hem āsāndur maʿḳūle ve maʿḳūl gibi olana ʿilāc itmekden zīrā āşkār u nihān (18) berāber degüldür ve hem ḳalb bir nesnedür ki anuñ ṣalāḥı cemīʿ-i aʿżānuñ ṣalāḥına ve anuñ fesādı cemīʿ-i aʿżānuñ fesādına (19) sebebdür zīrā reʾīsü'l-aʿżādur [*bīmārī* ḫastelik maʿnāsınadur *dil* ḳalb maʿnāsınadur ki beTürkī göñüldür].

111 ʿİllet-i ʿāşıḳ ziʿillethā cudast

ʿĀşıḳuñ ʿilleti sāyir ʿilletlerden cüdā (20) vü mümtāzdur [*ʿillethā* cemʿ-i ʿilletdür maraż maʿnāsınadur]

ʿIşḳ uṣṭurlāb-ı esrār-ı Ḫudast

ʿışḳ-ı İlāhī esrār-ı Ḫudānuñ uṣṭurlābıdur nite ki felegüñ kürī vü (21) müdevverligi ve sāyir-i aḥvāl ü kevākibüñ aḥkām u evżāʿı uṣṭurlāb ile maʿlūm olur esrār-ı İlāhiyye ve ḥaḳāyıḳ-ı esmāʾ (22) u ṣıfāt ʿışḳ-ı İlāhī ile rūşen olur ve hem maraż-ı cismānī cism ü rūḥa żaʿf u elem virür ʿışḳ-ı rūḥānī cism (23) ü rūḥa ḳuvvet ü leṭāfet virür [*uṣṭurlāb* meşhūrdur] ḥażret-i Mevlānā bu beytile işʿār eyler ki ʿışḳ ʿışḳ olduġı iʿtibārıla eger mecāzī ve ger ḥaḳīḳīdür (24) maḳbūl meṣelā ʿışḳ-ı Mecnūn gibi.

---

[544] "Her kap, (ancak) içinde olanı sızdırır."

112 ʿĀşıḳī ger z'in ser ü ger z'an serest

ʿĀşıḳlıḳ eger bu cānibdendür ve ger ol (25) cānibdendür *z'īn ser*ile mecāzīye ve *z'ān ser*ile ḥaḳīḳīye işāret eyler [*ʿāşıḳī*de yā maṣdar içündür]

ʿĀḳıbet mārā bedan ser reh-berest

ʿāḳıbet (26) bize ol cānibe delīl ü reh-berdür yaʿnī ʿışḳ-ı mecāzī *el-mecāzu ḳanṭaratu'l-ḥaḳīḳatı*[545] ḥasebince ʿāşıḳı ʿışḳ-ı ḥaḳīḳīye irişdürür bu beytde vāḳıʿ (27) olan üç *ser* lafẓı ṭaraf u cānib maʿnāsınadur *bedān ser*den murād cenāb-ı Ḳudsdür ʿışḳ-ı mecāzī oldur ki farżā bir kimse (28) bir ṣāḥib-ḥüsne taʿaşşuḳ eylese hergiz ol ʿāşıḳdan nefsānī bir ḥālet ẓāhir olmaya maḥabbet itdügi [N13a] kimseye *el-mecāzu ḳanṭaratu'l-ḥaḳīḳatı*[546]den (29) murād bu ʿışḳdur zīrā bir kimse zemān-ı medīd riyāżet ü mücāhede itmek gerek ki maḥabbet-i dünyā anuñ [M19a] (1) ḳalbinden zāyil ola ammā bu mecāzī ʿışḳ sebebi ile maʿşūḳınuñ ḫayāl ü maḥabbetinden ġayrı ḫāṭırında bir nesne ḳalmaz (2) bu ḥālde sülūk eylese suhūletile ʿışḳ-ı ḥaḳīḳīye vuṣūl bulur ʿışḳ-ı mecāzīnüñ ʿışḳ-ı ḥaḳīḳīye ḳanṭara olması (3) bu iʿtibārıladur [*reh-ber* hādī vü delīl maʿnāsınadur]. Beyt [A20a]

Ḥaḳīḳī idemezseñ ʿışḳ-bāzī
Yüri bārī ele getür mecāzı

Mıṣrāʿ (4)

ʿIşḳ kārist ki mevḳūf-ı hidāyet bāşed[547] [B20a]

113 Her çi gūyem ʿışḳrā şerḥ u beyān

ʿIşḳ içün her (5) ne ki şerḥ u beyān diyem yaʿnī ʿışḳ-ı İlāhīyi her ne ḳadar ki ḥadden ziyāde vaṣf u medḥ idem

Çün beʿışḳ āyem ḫacil bāşem ezān

(6) çünki ʿışḳa gelem ʿışḳdan ḫacil ü şermsār oluram zīrā meşhūrdur ki dimişlerdür (7) mıṣrāʿ

Şinīde key buved mānend-i dīde[548]

ḥażret-i Mevlānānuñ murādı ʿışḳ-ı İlāhīyi medḥdür ṭālibīne şevḳ (8) u raġbet virmek içün līkin bir vechile vaṣf u medḥ eyledi ki andan ziyāde vaṣf u medḥ olmaz [*gūyem* ve *āyem* ve *bāşem* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür] Şeyḫ ʿAṭṭār (9) ḥażretleri

---

545 "Mecâz, hakîkatin köprüsüdür."
546 "Mecâz, hakîkatin köprüsüdür."
547 "Aşk, hidâyete bağlı bir iştir."
548 "İşitmek, nasıl görmek gibi olabilir?"

Manṭıḳu'ṭ-Ṭayr nām kitābda ʿışḳ-ı İlāhī içün bir beyt dimişdür ki ʿışḳ-ı İlāhīyi ḫūb medḥ eylemişdür. (10) Beyt

Şemme-yi derd ezheme āfāḳ bih
Ẕerre-yi ʿışḳ ezheme ʿuşşāḳ bih[549]

114 Gerçi tefsīr-i zeban rūşen-gerest

(11) Egerçi zebānuñ tefsīri rūşen idicidür [*rūşen-ger* rūşen idici maʿnāsınadur]

Līk ʿışḳ-ı bīzeban rūşenterest

līkin zebānsız ʿışḳ andan (12) rūşenrekdür zīrā zebān ile olan ḳīl ü ḳāl ve ʿışḳıla olan ḥasb-i ḥāldür ve hem bunda müşāhede vardur (13) ḥāṣıl-ı maʿnā ḥaḳīḳat u esrār-ı ʿışḳ-ı İlāhī zebān-ı ḳīl ü ḳāl ile şerḥ u beyān olınmaḳ muḥāl idügin işʿārdur [*ter* edāt-ı tafḍīldür]. (14)

115 Çün ḳalem endernüvişten mīşitaft

Çünki ḳalem kitābete ivdi yaʿnī ḳalem serīʿu'l-kitābe iken [*şitāft* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Çün beʿışḳ āmed ḳalem berḫod şikaft

(15) çünki ʿışḳa geldi yaʿnī esrār-ı ʿışḳı yazmaġa şürūʿ eyledi ḳalem kendü üzre yarıldı ve (16) esrār u ḥaḳīḳat-ı ʿışḳuñ beyānından ʿāciz ü ḥayrān ḳaldı ḳaleme nisbet *şikāft* ḫūb vāḳıʿ olmışdur *şikāft* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

116 ʿAḳl derşerḥeş çü ḫar dergil buḫuft

ʿAḳl-ı maʿāş ʿışḳ-ı İlāhīnüñ şerḥinde ḫar balçıḳda (18) yatduġı gibi yatdı yaʿnī ḫaruñ gilde nite ki reftāra ḳudreti olmaz belki gil içine batup ḳalur hem-çünān ʿaḳl-ı maʿāş (19) ʿışḳ-ı İlāhīyi kemā-yenbaġī şerḥ u beyān itmege ḳādir [H17a] olmayup güftārdan ḳalur (20) beyt

Çü ʿışḳ āmed ezʿaḳl dīger megū
Ki derdest çevgān esīrest gūy[550]

Şerḥ-i ʿışḳ u ʿāşıḳī hem ʿışḳ guft

ʿışḳ u ʿāşıḳlıġuñ (21) şerḥini yine ʿışḳ didi zīrā lisān-ı ḥāl ḳavī vü laṭīf ve zebān-ı ḳāl zebūn u żaʿīfdür *buḫuft* ve *guft* fiʿl-i māżī (22) müfred-i müẕekker-i ġāyibdür [*ʿāşıḳī*de yā maṣdar içündür].

---

[549] "Derdin bir şemmesi (küçük bir kokusu) tüm âfâktan iyidir; aşkın bir zerresi bütün âşıklardan iyidir."
[550] "Aşk geldiği için artık akıldan dem vurma; çünkü gûy, çevgânın elinde bir esir gibidir."

117 Āftāb āmed delīl-i āftāb

Āftāba delīl yine āftāb geldi [*delīl* ism-i fāʿildür]

Ger delīlet bāyed ezvey rū metāb

(23) eger saña delīl gerek ise āftābdan yüz çevirme zīrā mādām ki āftāb muʿāyene müşāhede (24) olınmaya āftāb şuʿāʿ u pertevinden ẓāhir ü rūşen olmaz ʿışḳ-ı İlāhī ki āftāb gibi rūşen ve rūşen idicidür (25) mādām ki kendüsine vuṣūl müyesser olmaya ḥaḳīḳatı maʿlūm olmaz nite ki āftābuñ māhiyeti ẓāhir olmaz müşāhede olınmayınca (26) ḥażret-i Mevlānā ʿışḳ-ı İlāhīyi kināyetile āftāba teşbīh eyledi zīrā āftāb ʿālemi rūşen itdüginden ġayrı ḫalḳa fevāyid-i (27) keṯīresi ve menāfiʿ-i ʿaliyyesi vardur ʿışḳ-ı [A20b] İlāhī daḫı ḳulūb-ı ʿuşşāḳı nūr-ı müşāhede-yi cemāl-i Lemyezelī ile rūşen eyler ki cemīʿ-i esrār-ı (28) ḫafiyye anda münʿakis olup dergāh-ı Ḫudādan dūr olanlaruñ ḳurb u viṣāline sebeb olur irşād u hidāyet (29) itmegile. [B20b]

118 Ezvey ezsāye nişānī mīdehed

Egerçi sāye āftābdan bir nişān virür zīrā eşbāḥ iʿtibārıyıla āftāba [M19b] (1) sāye lāzımdur līkin āftābuñ kendüsinden nişān virmez zīrā ṭulūʿsız mümkin degüldür

Şems her dem nūr-ı cānī mīdehed

(2) ammā şems her dem cāna mensūb bir nūr virür ki bu nūr sāyeden ẓāhir olmaz [bu *şems*den murād hem Şems-i Tebrīzī olmaḳ cāyiz degüldür].

119 Sāye ḫᵛāb ārad turā hem-çün semer

Sāye (3) saña ḥikāyet ü ḳıṣṣa gibi ḫᵛāb getürür [*semer* ḥikāyet maʿnāsınadur]

Çün berāyed şems inşaḳḳa'l-ḳamer

çünki āftāb ṭulūʿ ide ḳamer şaḳḳ u maḥv olur (4) *nūru'l-ḳameri mustefādun mine'ş-şemsi*[551] ḥasebince ḳamerüñ şems ḳatında vücūdı yoḳdur *şems*den murād bunda āftāb-ı ḥaḳīḳīdür (5) ki Bārī taʿālā ḥażreti murāddur ki anuñ nūrı ḳatında cemīʿ-i envār maḥv u nāyāb olur.

120 Ḫod ġarībī dercihan çün şems nist

(6) Cihānda ḫod āftāb gibi bir ʿacīb yoḳdur zīrā naẓīri yoḳdur

Şems-i can bāḳist ūrā ems nist

(7) cān āftābı bāḳīdür aña ems yoḳdur yaʿnī zemāndan berīdür *şems-i cān*dan murād Ḥaḳḳ sübḥānehu (8) ve taʿālā ḥażretidür ki zemān u mekān u zevālden münezzehdür şems-i ẓāhirī zevāl-peẕīrdür ve gāhī ṭulūʿ ve gāhī ġurūbdan (9) ḫālī degüldür [*şems-i*

---

22 ʿāşıḳīde yā maṣdar içündür M: -HNAB

[551] "Ayın ışığı güneşten istifâde eder."

*cān*dan murād yine Şems-i Tebrīzī olmaḳ cāyiz degüldür ʿāşıḳ müşāhede-yi cemāl-i Ezelī sebebi ile fenādan berī olur] *ġarīb* bunda ʿacīb maʿnāsınadur *ems* dün maʿnāsınadur ki bunda muṭlaḳā zemān murāddur bunda şems münāsebeti (10) ile āftāb-ı ḥaḳīḳīyi ẕikr eyledi līkin aṣl-ı murādı Şems-i Tebrīzī ḥażretleridür ki birḳaç beytden ṣoñra anuñ vaṣfına (11) şürūʿ eylese gerekdür.

121 Şems derḫāric egerçi hest ferd

Āftāb-ı ẓāhirī egerçi ḫāricde ferddür ki naẓīri yoḳdur (12)

Mītuvan hem miṯl-i ū taṣvīr kerd

ẕihnde hem aña mānend taṣvīr eylemek mümkindür ammā Ḫudānuñ miṯlini taṣvīr eylemek muḥāldür (13) *şems*den murād Şems-i Tebrīzī olup ḫāricde anuñ naẓīri yoḳ diyüp vaṣfında mübālaġa itmek mümkin degüldür [*taṣvīr* maṣdardur] *kerd* bunda kerden (14) maʿnāsına maṣdar-ı muraḫḫamdur lisān-ı Fārsīde maṣādıruñ istiʿmāli üç vech üzredür [N13b] biri kendülerinüñ ṣīġalarıdur *āmeden* (15) ve *reften* ve *guften* ve *şinīden* ve *devīden* ve *dīden* gibi ki nūnıladur [*āmeden* gelmek *reften* gitmek *guften* söylemek *şinīden* işitmek *devīden* yilmek *dīden* görmek] ve biri emr-i ḥāżır ṣīġası üzredür ki bu beytde (16) vāḳıʿ olmışdur ki beyt

ʿUmrī berāh-ı ʿışḳ ziser sāḫtem ḳadem

Bāz ārzū-yı an tek ü dev mīkuned merā[552]

tek ve *dev* (17) emr-i ḥāżır ṣūretinde maṣdarlardur ki *tekīden* ve *devīden* maʿnāsınadur [*tekīden* ve *devīden* yilmek yopurmaḳ maʿnāsınadur] ve biri māżī ṣīġası üzredür bunda vāḳıʿ olan *kerd* (18) gibi ki *kerden* maʿnāsınadur ve nite ki Dīvān-ı Ḥāfiẓda vāḳıʿ olmışdur mıṣrāʿ

Sāḳiyā mīdih u kūtāh kun in guft ü şunuft[553]

(19) *guften* ve *şunuften* maʿnāsınadur [*şunuften* şinīden maʿnāsınadur] *sāḳī*den murād mürşid ve *mey*den murād ʿışḳ-ı İlāhīdür ve bu üç maṣdardan ġayrı bir nevʿ maṣdar (20) vardur ki *maṣdar-ı maʿmūlī* dirler meṯelā [H17b] elfāẓ-ı ʿArabiyyeden baʿż-ı elfāẓı [A21a] kendü lisānlarında olan maṣādır ṣīġası (21) üzre istiʿmāl eyler *ṭalebīden* gibi ki lisān-ı ʿArabda ṭalebdür ki bāb-ı evvelden maṣdardur *ṭalebe yaṭlubu ṭaleben* dirsün ṭalebīdenden (22) nūn ḥaẕf olınup *ṭalebīd* ḳalup māżī olur *ṭalebed* dirler mużāriʿ ġāyib

---

552 "Aşk yoluna bir ömür boyu ayak direttim, ama arzusu beni tekrar ona yöneltip koşturdu."
553 "Ey sâkî! Sun ve bu diyaloğu kısa tut."

olur ṭalebī dirler mużāriʿ-i muḫāṭab olur *ṭaleb* (23) dirler emr-i ḥāżır olur *meṭaleb* dirler nehy-i ḥāżır olur *fehmīden* ve *ġalaṭīden* gibi.[554]

122 Şems-i can k'ū ḫāric āmed ezeşīr

(24) Cān şemsi ki o felekden ḫāric geldi yaʿnī lāmekāndur

Ne'bvedeş derẕihn ü derḫāric naẓīr

[B21a] ẕihnde ve ḫāricde (25) anuñ naẓīri olmaz bu hem maʿnādur aña naẓīr olmaz *şems-i cān*dan murād Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür teşbīh ṭarīḳı ile eşīr-i felek (26) maʿnāsınadur āftāb ziyāde rūşen ve anuñ eşeri ile ʿālem gülşen gibi olup tamām cihāna nefʿi olduġıyiçün Bārī taʿālā ḥażretini (27) aña teşbīh eyledi ve illā şebīh ü naẓīrden münezzehdür [*naẓīreş* taḳdīrindedür *nebuvedeş*de żamīr-i ġāyib şems-i cāna rāciʿdür]. Şiʿr

Taʿālā şānuhu ʿammā yeḳūlūn
Tenezzeh ẕātuhu ʿammā yuşīrūn[555] (28)

123 Dertaṣavvur ẕāt-ı ūrā gunc kū

Taṣavvurda anuñ ẕātına ṣıġmaḳ ḳanı yaʿnī anuñ ẕāt-ı pāki taṣavvurdan berīdür hīç bir vechile (29) taṣavvur anuñ ẕāt-ı pākini iḥāṭa eylemege imkān yoḳdur

Tā derāyed dertaṣavvur miṣl-i ū

tā anuñ miṣli taṣavvura gele bu [M20a] (1) ḫod muḥāldür *gunc* żamm-ı kāf-ı Fārsī ile ṣıġmaḳ maʿnāsınadur ki emr-i ḥāżır ṣūretinde olan maṣdardur zīrā bunda *güncīden* maʿnāsınadur (2) *künc* kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyile bu maḥalle ṣıġmaz zīrā maḳāma münāsib degüldür *kū* kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyile bunda ḳanı maʿnāsınadur (3) ki müfreddür çünki ḥażret-i Mevlānā Yār-ı Ḳadīm ve vaṭan-ı aṣlīye münāsib ney vāsıṭaşıyıla ʿışḳ-ı İlāhīye müteʿallıḳ esrār-ı ʿaliyyeden (4) baʿż-ı kelimāt söyleyüp andan ṣoñra pād-şāh u kenīzek ḳıṣṣasına intiḳāl idüp ʿışḳ-ı mecāzī münāsebeti ile ʿışḳ-ı (5) ḥaḳīḳīyi yād idüp Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretini şemse teşbīh eyledi ve şems münāsebeti ile Şems-i Tebrīzī ḫāṭırına gelüp (6) anuñ medḥ ü vaṣfına ṣürūʿ eyledi.

124 Çün ḥadīṣ-i rūy-ı Şemsü'd-din resīd

Çünki Şemsü'd-dīnüñ rūy (7) u ẕātınuñ sözi geldi yaʿnī Şems-i Tebrīzī teẕekkür olındı [*rūy* bunda ẕāt maʿnāsınadur]

Şems-i çārum āsman ser derkeşīd

---

[554] [Maṭlab: Lisān-ı Fārsīde maṣādıruñ istiʿmāli üç vech üzredür.]
[555] "O'nun şânı söylediklerinden yana yücedir; işâret ettikleri şeyden yana O'nun zâtı münezzehtir."

dördünci āsmānuñ (8) āftābı başını içerü çekdi yaʿnī āftāb anuñ ḫacāletinden pinhān oldı zīrā anuñ nūrı ki ʿışḳ-ı İlāhī nūrıdur āftābuñ (9) nūrına ġālibdür [*çārum* ve *çehārum* dördünci maʿnāsınadur].

125 Vācib āmed çün ki āmed nām-ı ū

Çünki anuñ nāmı geldi yaʿnī nām-ı şerīfi yād u ẕikr olındı *vācib geldi* (10) yaʿnī bize vācib oldı [*vācib āmed* bunuñ gibi maḥallerde *vācib şud* maʿnāsınadur *vācib āmed*üñ maʿnāsı mışrāʿ-ı ṯānīye maṣrūfdur]

Şerḥ kerden remz-i ezinʿām-ı ū

anuñ maʿnevī ve rūḥānī inʿāmından şerḥ u beyān (11) eylemek tā ki ḥaḳḳ-ı niʿmet edā olınup küfrān-ı niʿmet zümresinden olmayavuz [*remz* çeşm ü ebrū ile olan işārete dirler līkin sırr maʿnāsına istiʿmāl olınur]. Beyt

Meşev küfrān-ı niʿmet z'an ki küfrān
Çü nīkū bi'ngerī bāşed dü küfrān[556]

(12) ve Şemsü'd-dīn ḥażretleri ḥażret-i Mevlānānuñ ḳaddesellāhu [A21b] taʿālā sırrahu'l-ʿazīzüñ ārzūsıyıla Ḳonyaya geldi zīrā ʿālem-i (13) ġaybdan öyle işāret olındı idi menāḳıbı ziyāde rūşen ü meşhūrdur.

Dermenāḳıb-ı ḥażret-i Şems-i Tebrīzī

(14) Şems-i Tebrīzī ḥażretlerinüñ maḳāmāt u kerāmātına nihāyet yoḳdur eṭrāf-ı ʿālemi geşt idüp (15) *evliyā'i taḥte ḳıbābī lāyaʿrifuhum ġayrī*[557] ḥasebince birine vuṣūl bulam diyü ṭalebden ḫālī olmazıdı bir gün sūz-ı derūnı ḥadden ziyāde olup (16) münācāt idüp eytdi yā Rabbe'l-ʿizzet ol ṭāyifeden birini bu bendeñe āşkārā eyle ḫıṭāb-ı ʿizzet irişdi ki şükrāne ne (17) virürsün Şems-i Tebrīzī başumı virürem didi ḫıṭāb irişdi Rūm memleketinde Ḳonya nām şehre varup Sulṭānu'l-ʿulemānuñ (18) püserine mülāḳāt [B21b] eyle çünki Şems-i Tebrīzī Şeker-furūşlar Ḫānına geldi bir gün Ḫanḳapusında otururken ḥażret-i (19) Mevlānā Penbe-furūşlar Medresesine çıḳup ḳatırına süvār olup Ḫānḳapusı yanından geçüp giderken Şems-i Tebrīzī (20) hemān segirdüp ḥażret-i Mevlānānuñ ḳatırınuñ dizginini muḥkem ṭutup eytdi ey ṣarrāf-ı ʿālem [H18a] di ki Server-i Kāyināt mı (21) ʿaleyhi efḍalu'ṣ-ṣalavāt yāḫud Bāyezīd-i Besṭāmī mi uludur ḥażret-i Mevlānā cevāb virüp eytdi ki ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā (22) ḫod ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem seyyidü'l-kevneyndür Bāyezīd aña nisbet kimdür ḥażret-i Şems eytdi pes sebeb nedür ki Server-i Kāyināt (23) ʿaleyhi efḍalu'ṣ-ṣalavāt ve ekmelü't-taḥiyyāt

---

556 "Küfrân-ı nimet etme, çünkü küfrân edip iyilikten dönersen iki küfrân olmuş olur."

557 "Gökkubbeler altında öyle velî kullarım vardır ki onları benden başkası bilmez." Bkz. Ceylan; Tasavvufî Şiir Şerhleri, s. 165.

subḥāneke mā ʿarefnāke ḥaḳḳa maʿrifetik[558] didi Bāyezīd *mā aʿẓame şānī*[559] (24) didi ḥażret-i Mevlānā buyurdılar ki Bāyezīdüñ ḥarāret ü ʿaṭşı bir cürʿa ile sākin olup tesliyet buldı zīrā (25) anuñ ḥavṣalası ol ḳadar idi ammā ḥażret-i Muṣṭafā ʿaleyhi's-selāmuñ ʿaṭşı vü ḥarāreti ḥadden ziyāde idi ol (26) sebebden teskīn bulup sīr-āb olmazıdı çünki ḥażret-i Mevlānā bu cevābları didi ḥażret-i Şems bir naʿra urdı (27) ḥażret-i Mevlānā fevrī ḳatırından inüp Şemsüñ elini ṭutup medresesine alup gitdi ḳırḳ güne degin hīç bir kimseye (28) içerü girmege icāzet virmediler andan ṣoñra ḥażret-i Mevlānā ders dimegi terk idüp esrār-ı İlāhiyyenüñ taḥṣīli cānibine (29) sālik oldı [N14a] ve vefātına degin ḥażret-i Şems ḥażret-i Mevlānādan bir ān cüdā olmayup dembedem biri biri ile cān [M20b] (1) ṣoḥbetin iderleridi.

126 İn nefes-can dāmenem bertāftest

Bu nefes-i cān benüm dāmenümi muḥkem ṭutmışdur

Būy-ı pīrāhān-ı Yūsuf yāftest

(2) Şemsüñ nām-ı şerīfinden cān Yūsuf ʿaleyhi's-selāmuñ pīrāheninüñ rāyiḥasını bulmışdur yaʿnī dāʿiye-yi ḥuḳūḳ-ı sābıḳa ḥażret-i (3) Şemsüñ vaṣfına şürūʿ itmege baña iḳdām eyledi *cān*dan murād ḥażret-i Mevlānānuñ rūḥ-ı şerīfi olmaḳ rūşendür ve cāndan (4) murād ḥażret-i Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn olmaḳ baʿīd degüldür *dāmenem bertāftest* dāmenümi muḥkem ṭutmışdur maʿnāsınadur *pīrehen* ve *pīrāhen*dür (5) *pīrāhān* vezn içündür [*tāfteest* ve *yāfteest* taḳdīrindedür *pīrāhen* oḳıyup hā bir miḳdār artuḳ çekilse mevzūn olur *Yūsuf*dan murād Ḫudāy taʿālādur ve teşbīh ṭarīḳı ile pīrehen ẕikri Yūsuf münāsebeti iledür *bū-yı pīrehen*den murād nefḥa-yı Raḥmāniyyedür].

127 K'ezberāy-ı ḥaḳḳ-ı ṣuḥbet sālhā

Ki nice yıllar mābeynde vāḳıʿ olan muṣāḥabet ü maḥabbet ḥaḳḳından (6) ötüri

Bāz gū ḥālī ezan ḫoş-ḥālhā

anuñ ol laṭīf [A22a] ḥāllerinden bir remz ü ḥāl di mābeynde vāḳıʿ (7) olan ḥuḳūḳ-ı sābıḳayı ferāmūş eyleme *gū* emr-i ḥāżırdur *ḥālī*de yā vaḥdet içündür *ḥālhā* cemʿ-i ḥāldür [*ezān ḫoş-ḥālhā*dan murād ḥażret-i Şemsdür].

128 Tā zemīn ü āsman ḫandan şeved

---

558 "Allâh'ım! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz; seni hakkıyla bilemedik."
559 "Benim şânım ne yücedir."

3-4 cāndan murād ḥażret-i Mevlānānuñ rūḥ-ı şerīfi olmaḳ rūşendür ve cāndan murād MNAB: -H
5 bū-yı pīrehenden murād nefḥa-yı Raḥmāniyyedür MH: -NAB
7 ezān ḫoş-ḥālhādan murād ḥażret-i Şemsdür MH: -NAB

(8) Tā anuñ vaṣf-ı şerīfinden ve ẕikr-i laṭīfinden zemīn ü āsmān ḫandān ola ḫalḳ-ı zemīn ve melāyike-yi āsmān taḳdīrindedür (9) zīrā evliyāʾullāhuñ evṣāfından ḫalḳ ẕevḳ itdüginden ġayrı melāyike daḫı teleẕẕüẕ eylerler (10) *men erāde en yeclise maʿallāhi fe'l-yeclis maʿaehli't-taṣavvuf*[560]

ʿAḳl u rūḥ u dīde ṣad çendan şeved

ʿaḳl u rūḥ u dīde yüz ol (11) ḳadar ola murād egerçi *ẕikru'l-ʿayşi nıṣfu'l-ʿayşi*[561] ḥasebince ẕevḳ-ı cüzʾī ẓuhūr idecek yirde küllī şevḳ u meserret ḥāṣıl (12) ola dimekdür ʿaḳla ḳuvvet rūḥa leṭāfet çeşme nūr-ı ziyāde olur *şeved* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür [*çendān* ol ḳadar maʿnāsına].

129 Lātukellifnī fe innī fi'l-fenā

(13) Ḥażret-i Mevlānā cāna ḫıṭāb idüp dir ki anuñ gibi ḥāli baña lisān-ı maḳāl ile beyān itmegi teklīf eyleme zīrā taḥḳīḳ (14) ben fenādayum bende aṣlā vücūddan eṣer ḳalmamışdur ben anı nice beyān eyleyem ḫuṣūṣā [B22a] ancılayın bir ṣāḥib-ḥāli *lātukellif* nehy-i ḥāżır müfred-i (15) müẕekker-i muḫāṭabdur bāb-ı tefʿīlden ki *kellefe yukellifu teklīfen*dür *nūn* nūn-ı viḳāyedür *yā* maḥallen menṣūb mefʿūlun-bih-i ṣarīḥidür *lātukellif* (16) kelimesinüñ *fe innī*de fā tefsīr içündür ki taʿlīl maḳāmına ḳāyimdür *in* ḥarf-i müşebbehe-yi bi'l-fiʿl *yā* maḥallen menṣūb *inne*nüñ ismidür (17) *fī* ḥurūf-ı cārreden bir ḥarfdür *el-fenā'* lafẓan mecrūrdur cārre maʿa'l-mecrūr maḥallen merfūʿ *inne*nüñ ḫaberidür

Kellet efhāmī fe lāuḥṣī ṣenā

(18) benüm fehmlerüm kell ü ʿāciz oldı pes ben ṣenā itmege ḳādir degülem ḥāṣıl-ı maʿnā *men ʿarefe'l-Ḥaḳḳa kelle lisānuhu*[562] ḥasebince ʿirfān-ı (19) İlāhīye vuṣūl bulan esrār-ı İlāhiyye ve ḥālāt-ı [H18b] ḫafiyyenüñ şerḥ u beyānından nuṭḳa ḳādir olmaz pes bu ḫuṣūṣı baña teklīf eylemeñüz (20) dimekdür zīrā ifṣā-yı rāza iẕn yoḳdur *kellet* fiʿl-i māżiy-i maʿlūm ṣülāṣī mücerred müfred-i müʾenneṣ-i ġāyibedür meddet gibi ki mużāʿafdur (21) efhāmīde *efhām* cemʿ-i fehmdür ki kellet kelimesinüñ fāʿilidür ki taḳdīren merfūʿdur ve yā-yı mütekellime mużāfdur yā-yı mütekellim maḥallen mecrūr (22) efhāmuñ mużāfun-ileyhisidür *lāuḥṣī* bāb-ı ifʿālden fiʿl-i nefy nefs-i mütekellim-i vaḥdedür ki aṣlı *lāuḥṣıyu* idi yā (23) üzerine żamme ṣaḳīl-i żamme ḥaẕf olınup yā sākin

---

[560] "Kim Allâh ile berâber oturmak isterse tasavvuf ehli ile otursun."
[561] "Ayşı (zevk hayatını) zikr etmek ayşın yarısıdır."
12 çendān ol ḳadar maʿnāsına MH: -NAB
[562] "Allâh'ı bilen kişinin dili sustu." Bkz. Herevî; el-Masnû', Cilt 1, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1404, s. 189.

ḳalup *lāuḥṣī* oldı fāʿili taḥtında müstetir enedür ki maḥallen merfūʿdur (24) *iḥṣā* aṣl *cümleten cümleten ṣaymaḳ* maʿnāsınadur meselā yüz iki yüz biñ iki biñ üç biñ gibi ʿadd başḳa başḳa ṣaymaḳ maʿnāsınadur (25) meselā bir iki üç dört beş gibi bu fiʿl ki *lāuḥṣī*dür kemāl-i ʿacz ü ḳuṣūr iẓhārı maḳāmında istiʿmāl olınur nite ki Ḥadīs-i (26) Şerīfde vāḳıʿ olmışdur ḳāle'n-Nebiyyu ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem *lāuḥṣī senā'en ʿaleyke ente kemā esneyte ʿalānefsike*[563] (27) *efhām* cemʿ-i fehmdür ṣīġa-yı cemʿile getürdügine nükte budur ki anuñ merātibinüñ her bir mertebesinde müstaḳillen bir fehm lāzımdur ki aña ḫod (28) ṭāḳat yoḳdur zīrā ben şimdi bīhūş u medhūşam [*kellet* nuṭḳdan bīḫaber olup lāl oldı maʿnāsınadur *senā* aṣlı *senā'en*dür ki vezn içün hemze ḥaẕf olınmışdur].

130 Kullu şey'in ḳālehu ġayru'l-mufīḳ

Her söz ki anı müfīḳdan ġayrı (29) yaʿnī mest yā mecnūn didi ve diye *kullu* lafẓan merfūʿ mübtedā ve *şey'in* lafẓan mecrūr anuñ mużāfun-ileyhisidür *ḳāle* fiʿl-i māżiy-i maʿlūm [M21a] (1) müfred-i müẕekker-i ġāyibdür aña muttaṣıl olan żamīr-i ġāyib kullu şey'e rāciʿdür maḥallen menṣūb *ḳāle*nüñ mefʿūlidür *el-mufīḳ* (2) lafẓan merfūʿ ḳālenüñ fāʿilidür *müfīḳ* şol kimsedür ki ʿaḳlı başında ola müfīḳ ism-i fāʿildür [A22b] ifʿāl bābından (3) hem ecvefdür ḳāle cümlesi maḥallen merfūʿ *kullu şey'in*üñ ṣıfatıdur ḳāle aṣlında *ḳavele* idi vāv ḥarf-i ʿillet-i müteḥarrik mā-ḳabli (4) meftūḥ vāv elife ḳalb olınup ḳāle oldı ecvef-i vāvīdendür ki mużāriʿi *yeḳūlu*dur [*şey'* nesne maʿnāsınadur ki bunda söz murāddur]

İn tekellef ev teṣallef lāyelīḳ

(5) müfīḳuñ ġayrı eger tekellef ide yāḫud teṣallef ide lāyıḳ olmaz zīrā ḳāyil müfīḳ olmayup (6) mest yā mecnūn olsa anuñ kelāmına iʿtibār yoḳdur zīrā ʿuḳalā ḳatında kelām cinsinden degüldür gerek derūn (7) u ḳalbinde olmayan nesneyi riyā idüp iẓhār eylesün gerekse lāf ursun zīrā bilüp söylemez belki lisānına (8) ne gelürse söyler ḥażret-i Mevlānā kendüsini ġayr-ı müfīḳ menzilesine tenzīl idüp iẓhār-ı ʿacz ṭarīḳına sālik olup (9) kendünüñ kemāl-i ḳuṣūrına iʿtirāf idüp iʿtiẕār-ı tāmm eyledi līkin ḥaḳīḳatda Şems-i Tebrīzī ḥażretlerini fevḳa'l-ḥadd ziyāde (10) vaṣf u medḥ eylemiş olur *in* ḥarf-i şarṭdur *tekellef* bāb-ı tefeʿʿülden fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür fāʿili taḥtında (11) müstetir huvedür ki ġayru'l-müfīḳa rāciʿdür tekellef maḥallen meczūmdur lafẓan meczūm degüldür zīrā mebnīdür āḫırından ḥareketüñ gitmesi (12) vezn içündür ʿalāmet-i cezm degüldür tekellefu bāṭında olmayan nesneyi iẓhār eylemekdür *ev* ḥarf-i ʿāṭıfadur (13) *teṣallefe* kelimesi tekellefeye maʿṭūfdur bu daḫı bāb-ı tefeʿʿülden fiʿl-i māżī müfred-

[563] "Ben seni lâyıkıyla medh ü senâ edemem; sen zâtını nasıl övmüşsen öylesin."

i müẕekker-i ġāyibdür fāʿili taḥtında müstetir [N14b] *huve*dür (14) ki yine ġayru'l-müfīḳa rāciʿdür *lāyelīḳ* fiʿl-i nefy [B22b] müfred-i müẕekker-i ġāyibdür fāʿili taḥtında müstetir *huve*dür ki *kullu şey'in* terkībine rāciʿdür (15) bu fiʿl fiʿl-i şarṭuñ cezāsı vāḳıʿ olduġıyiçün cezm olınmışdur mışrāʿ-ı ẕānī cemīʿan maḥallen merfūʿ mışrāʿ-ı evvelde olan (16) *kullu şey'in*üñ ḫaberidür.

131 Men çi güyem yek regem huşyār nist

Şerḥ-i an yārī ki ūrā yār nist

Ol (17) ʿAẓīmü'ş-şān yār ki ʿālemde aña yār u naẓīr yoḳdur ben ānuñ şerḥini ne diyem yaʿnī anı kemā-yenbaġī niçe şerḥ ideyüm ki benüm bir (18) ṭamarum huşyār degüldür [H19a] zīrā şerāb-ı ʿışḳıla mest olup vecd ü istiġrāḳ ʿālemine vuṣūl bulup kendümden maḥv u (19) bīḫaber olmışam *yār*dan murād ḥażret-i Şemsdür *ūrā yār nīst*de bu hem vechdür anuñ yār u naẓīri yoḳdur *reg* ṭamar maʿnāsınadur (20) yār bunda naẓīr maʿnāsınadur bu beyt bu üslūb ile şerḥ olındı maʿnāsı rūşen ü ẓāhir olsun içün.

132 Şerḥ-i in hicrān-ı in ḫūn-ı ciger

(21) Bu firāḳ şerḥini bu ḫūn-ı ciger şerḥini

İn zeman bü'gẕār tā vaḳt-i diger

bu zemān (22) ḳo tā ġayrı vaḳte şāyed ki ifāḳat müyesser ola ki ol zemānda şerḥ idem [*bügüẕār* emr-i ḥāżırdur].

133 Ḳāle eṭʿımnī fe innī cā'iʿun

Cān itdi (23) beni ṭaʿāmender zīrā taḥḳīḳ ben açam yaʿnī ḳarnum açdur

V'aʿtecil fe'l-vaḳtu seyfun ḳāṭıʿun

ve bu ḫuṣūṣiçün ʿacele (24) eyle zīrā vaḳt ḳaṭʿ idici seyfdür yaʿnī furṣatı fevt itmeyüp ol yār cānınuñ esrār u kerāmāt ve aḥvāl ü (25) maḳāmātından beyān eyle tā ki bu hicrānda żaʿīf ü nātuvān cāna ġıdā-yı rūḥānī ḥāṣıl olup bir neşāṭ u sürūra (26) irişe ḫıṭāb cān cānibindendür ḥażret-i Mevlānāya *ḳāle* fiʿl-i māżīdür fāʿili huvedür ki cāna rāciʿdür ki yuḳaruda (27) geçmişdür *eṭʿım* emr-i ḥāżırdur ifʿāl bābından *nūn* nūn-ı viḳāyedür *yā* maḥallen menṣūb mefʿūlün-bih-i ṣarīḥidür fe innīde *in* ḥarf-i (28) müşebbehe-yi bi'l-fiʿldür *yā* maḥallen menṣūb ismidür *cā'iʿun* ism-i fāʿildür ki *inne*nüñ ḫaberidür lafẓan merfūʿ olmaġıla [A23a] [*aʿtecil* emr-i ḥāżırdur iftiʿāl bābından *el-vaḳtu* lafẓan merfūʿ mübtedādur *seyf* lafẓan anuñ ḫaberidür *ḳāṭıʿ* ism-i fāʿildür]. Beyt (29)

Mekun ʿumr żāyiʿ beefsūs u ḥayf

Ki furṣat ʿazīzest ve'l-vaḳt seyf[564]

134 Ṣūfi ibnü'l-vaḳt bāşed ey refīḳ

[M21b] (1) Ṣūfī ibnü'l-vaḳtdür ey refīḳ ḥāle nāẓırdur istiḳbāle mültefit degüldür *bāşed* bunuñ gibi maḥallerde *est* (2) maʿnāsına istiʿmāl olınur [*ibnü'l-vaḳt* şol kimsedür ki vaḳtini żāyiʿ eylemez *ebu'l-vaḳt* şol kimsedür ki ṭāʿat u ʿibādete ve ʿışḳ u maḥabbete iştiġāl üzre olup hergiz vaḳtile muḳayyed degüldür]

Nist ferdā guften ezşarṭ-ı ṭarīḳ

ferdā dimek ṭarīḳ şarṭından degüldür yaʿnī ṭūl-i emel ve ġurūrıla (3) naḳd-i ʿömri elden çıḳarup ṭāʿat u ʿibādetden dūr olmaḳ aṣḥāb-ı dile lāyıḳ u münāsib degüldür bu beyt yine cān cānibindendür (4) ḥażret-i Mevlānā bu beytlerile işāret ü tenbīh eyler ʿömr-i ʿazīzi ṭāʿat u ʿibādetden ġayrı hevā vü hevese ṣarf eylemek (5) nāmaʿḳūldür.

135 Tū meger ḫod merd-i ṣūfī nīstī

Sen ḫod meger merd-i ṣūfī degülsin ki ferdāya nāẓırsın (6)

Hestrā eznisye ḫīzed nīstī

mevcūda nisye ve ferdādan yoḳlıḳ ḥāṣıl olur zīrā naḳd-i ʿömri ʿışḳ-ı İlāhīye ṣarf itmek mümkin (7) iken nisye ile andan ḥırmān peydā olur pes nisye bu iʿtibārıla sebeb-i ḥırmān olur nīstī-yi evvelde *yā* ḫıṭāb içündür nistī-yi (8) ṯānīde *yā* maṣdar içündür *nisye* viresiye maʿnāsınadur ki naḳd degüldür *hest* mevcūd *nīst* maʿdūm maʿnāsınadur çünki (9) cān cānibinden bu ḳadar ibrām u ilḥāḥ u ʿacele vāḳıʿ oldı ṣarāḥaten şerḥ u beyāna rıżā virmeyüp remz ü kināyetile şerḥ itmege (10) şürūʿ eyledi [*ḫīzed* fiʿl-i mużāriʿ ġāyibdür].

136 Guftemeş pūşīde ḫoşter sırr-ı yār

[B23a] Cāna cevāb virüp eytdüm yāruñ sırr u ḥāli mestūr u pūşīde olmaḳ laṭīfrekdür (11) *yār*dan murād ḥażret-i Şems olmaḳ rūşenrekdür [*guftem* fiʿl-i māżī nefs-i mütekellim-i vaḥdedür *guftemeş*de żamīr-i ġāyib cāna rāciʿdür *pūşīde* mestūr maʿnāsınadur]

Ḫod tu derżımn-ı ḥikāyet gūş dār

sen ḫod sırr-ı yārı (12) ḥikāyet içinde gūş ṭut yaʿnī ṣarāḥaten söylenmesini ümīd ṭutma *dār* emr-i ḥāżırdur *gūş-dār* bunda istimāʿ eyle maʿnāsınadur. (13)

137 Ḫoşter an bāşed ki sırr-ı dil-berān

Ḫoşrek oldur ki dil-berlerüñ sırr u ḥāli

---

[564] "Ömrünü pişmanlık ve hayıflanma ile zâyi etme, çünkü fırsat aziz ve vakit keskin kılıçtır."

Gufte āyed derḥadīṯ-i dīgerān

ġayrlaruñ (14) sözi içinde söylenmiş gele yaʿnī ḥikāyāt içinde söylene tā ki aġyār sırrına irmeye *dil-berān*dan murād evliyāʾullāhdur ki kendünüñ (15) dil-berini bunlaruñ içinde pinhān eyledi.

138 Guft mekşūf u bürehne bīġulūl

Cān eytdi ẓāhir ü ʿuryān ve ḫıyānet ü noḳṣānsız (16) yaʿnī bīḳuṣūr [*ġulūl* ġanīmetde olan ḫıyānet maʿnāsınadur bunda tamām u bīḳuṣūr maʿnāsına istiʿmāl olınur]

Bāz gū defʿem medih ey bu'l-fużūl

sırr-ı yārı söyle ve beni ṣavuşdurma ey bu'l-fużūl *medih* nehy-i (17) ḥāżırdur *defʿem medih* beni ṣavuşdurma maʿnāsına *bu'l-fużūl* ziyāde fużūl maʿnāsınadur.

139 Perde berdār u bürehne gū ki men

(18) Perdeyi refʿ eyle ve ʿuryān u āşkārā söyle sırr-ı yārı zīrā ben [*bürehne* çıplaḳ maʿnāsınadur]

Mīneḫusbem bāşanem bāpīrehen

pīrehenile olan ṣanemile yatmazam yaʿnī ṣanemile (19) yatduġum vaḳtde pīrehenini çıḳaruram zīrā ittiṣāle mānīʿdür *ṣanem* mecāzen [H19b] maḥbūb ve maḥbūbe maʿnāsına istiʿmāl olınur ḥāṣıl-ı maʿnā (20) cān sırr-ı yārı mestūr ve kināyetile şerḥ u beyān olınmasına rıżā göstermedügin [A23b] beyāndur [*mīneḫusbem* fiʿl-i nefy mütekellim-i vaḥdedür]. Beyt (21)

Ḥulle-yi Sündüs olursa çekeyin çāk ideyin
Dem-i vuṣlatda bañā ḥāyil olur pīrehenüm

140 Guftem ezʿuryan şeved ū derʿıyān

Cāna eytdüm (22) eger ol yār ʿıyān u āşkārāda ʿuryān u ẓāhir ola [*ʿıyān* kesr-i ʿaynıla mufāʿale bābından *ʿāyene yuʿāyene muʿāyeneten* ve *ʿıyānen* gelür]

Nī tu mānī nī kenāret nī miyān

ne sen ḳalursun ne kenāruñ (23) ne miyānuñ ḳalur ki anuñ sırr u nūrınuñ ẓuhūrına ṭāḳat getürmeyüp helāk olursun.

141 Ārzū mīḫʿāh līk endāze ḫʿāh

(24) Cāna ḫıṭāb idüp eydür ārzū maḳṣūd iste [N15a] līkin ḥadd ü istiʿdāduñca iste ḥaddüñden ziyāde ṭaleb eyleme [*endāze* miḳdār maʿnāsınadur]

Bernetābed kūhrā yek berg-i kāh

---

18 bürehne çıplaḳ maʿnāsınadur MH: -ANB / yatmazam yaʿnī ṣanemile HNAB: -M

(25) zīrā bir ṣaman yapraġı ṭaġa ṭāḳat getüremez farżā ṭaġı ḳaldurmaḳ degül yanında maḥv olur *ḫᵛāh* emr-i ḥāżırdur (26) *kāh* ṣaman maʿnāsınadur ḥāṣıl-ı maʿnā sülūkda puḫte olmayup merātib-i ʿulyāya vuṣūl bulmayan vāṣılīnden olanlaruñ (27) sırrını müşāhedeye ṭāḳat getürmezler dimekdür ḥikāyetde getürmişlerdür ki ehl-i sülūkdan bir kimse Bāyezīd-i (28) Besṭāmī ḥażretlerinüñ ḥużūr-ı şerīfine imtiḥānen vardı Bāyezīd-i Besṭāmī ḥażretleri aña bir naẓar itdügi gibi āb gibi eridi (29) anuñ naẓarına ṭāḳat getürmedi [*bernetābed* fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i ġāyibdür *berg-i kāh* ṣaman yapraġı yaʿnī ṣaman çöpi].

142 Āftābī k'ezvey in ʿālem furuḫt

Bir āftāb ki bu ʿālem andan şuʿlelendi [M22a] (1) ve rūşen oldı

Endekī ger pīş āyed cümle suḫt

birazcuḳ eger bu ʿāleme ilerü ve yaḳīn gele cümlesini yaḳdı yaʿnī (2) ʿālem cemīʿan yanar *cümle sūḫt* cümlesi yandı bu hem maʿnādur *furūḫt* ve *sūḫt* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür yaʿnī āftāb ki (3) dördünci felekdedür eger üçünci felege gele ʿālem tamām yanar [*endek* az maʿnāsınadur anda olan yā vaḥdet içündür].

143 Fitne vü āşūb u ḫun-rīzī mecū

Fitne vü ġavġā ve ḳan (4) dökicilik isteme zīrā eger ol yāruñ esrār u aḥvālini şerḥ idem fitne vü ġavġāya ve niçe kimsenüñ helākine sebeb [B23b] olur (5) pes bu ārzūdan ferāġat eyle

Pīş ezin ezŞems-i Tebrīzī megū

Şems-i Tebrīzīden bunda ziyāde söyleme hemān bunuñıla (6) ḳanāʿat idüp sükūt eyle *āşūb* ġavġā *ḫūn-rīz* vaṣf-ı terkībīdür aña muttaṣıl olan yā maṣdar içündür *mecū* ve *megū* (7) nehy-i ḥāżırdur.

144 İn nedāred āḫır ezāġāz gū

Bu ḥālet ki murād Şems-i Tebrīzīnüñ sırrınuñ şerḥidür āḫır u nihāyet ṭutmaz (8) ibtidādan söyle [*āġāz* ibtidā maʿnāsınadur]

Rev temām-ı in ḥikāyet bāz gū

yüri girü bu ḥikāyetüñ tamāmını söyle yaʿnī ẕikr olınan ḥikāyeti (9) tamām eyle bu kelāmdan ẓāhir olan budur ki *ṭabīb-i İlāhī*den murād ḥażret-i Şems-i Tebrīzī olup *pād-şāh*dan murād ḥażret-i (10) Mevlānā ve *eṭıbbā*dan murād mürşidler nāmında olan şeyḫler ola ki irşāda ḳudretleri olmaya [*rev* emr-i ḥāżırdur]. (11)

Ḫalvet ṭalebīden-i ān velī ezpād-şāh bākenīzek cihet deryāften-i renc-i kenīzek

3 endek az maʿnāsınadur anda olan yā vaḥdet içündür HNAB: -M

Kenīzeküñ marażını añlamaḳdan ötüri (12) ol velī pād-şāhdan kenīzekile ḫalvet olmasını ṭaleb eyledügini beyān eyler

145 Guft ey şeh ḫalvetī kun ḫānerā

Ṭabīb-i İlāhī (13) pād-şāh ḥażretlerine eytdi ey şāh ḫāneyi tamām ḫalvet eyle

Dūr kun hem ḫᵛīş ü hem bīgānerā

hem maḥrem ü ḫᵛīşi (14) ve hem bīgāneyi dūr eyle yaʿnī ḫānede benden ve kenīzekden [A24a] ġayrı bir ferd ḳalmaya mürīde lāzım olan budur ki mürşidine ḫalvetde (15) mülāḳāt ide tā ki mürīdüñ renci aña maʿlūm ola [*kun* emr-i ḥāżırdur *ḫᵛīş* bunda ḫışm maʿnāsınadur *bīgāne* ecnebī maʿnāsınadur].

146 Kes nedāred gūş derdihlīzhā

Dihlīzlerde kimse ḳulaḳ ṭutmaya (16) tā ki rāz-ı nihānīye muṭṭaliʿ ola [*nedāred* fiʿl-i nefydür]

Tā bupursem z'in kenīzek çīzhā

tā bu kenīzekden nihānī nesneler yaʿnī baʿż-ı ḥālāt (17) suʾāl idem bunda nükte budur ki mürşid mürīdinüñ aḥvālini ḫalḳdan ziyāde setr ide *dihlīz* mā-beynü'l-bābeyn yaʿnī (18) iki ḳapu aralığı anda olan *hā* lafẓı cemʿ içündür.

147 Ḫāne ḫālī mand u yek deyyār nī

Pād-şāh ḥażretleri ṭabīb-i İlāhīden (19) çünki bunı işitdi anda olanlaruñ cemīʿisinden ḫāneyi ḫālī ḳodı ve bir ferd yoḳ yaʿnī hīç kimseyi ḳomadı bunda (20) tenbīh budur ki mürīd mürşidinüñ cemīʿ-i umūrına muṭīʿ u münḳād olup her vechile fermān-peẕīr ola [*deyyār* bir ferd maʿnāsınadur *pād-şāh ḥażretinüñ emriyile ḫāne ḫālī ḳaldı* maʿnāsına hem mümkindür] *mānd* bunda ḳodı maʿnāsına (21) rūşendür ḳaldı maʿnāsından *mānden* luġat-ı müşterekdür ḳomaḳ ve ḳalmaḳ maʿnāsına līkin bunda mānd bunda ūlādan olmaḳ (22) evlā vü rūşendür zīrā maḥalle münāsibdür nite ki [H20a] bu beytde hem luġat-ı ūlādandur beyt (23)

Berend ezcihan bāḫod aṣḥāb-ı rāy
Furū-māye māned beḥasret becāy[565]

Cüz ṭabīb ü cüz ḥeman bīmār nī

ṭabīb-i İlāhīden ve hemān ol (24) bīmārdan ġayrısın ḳomadı *bīmār*dan murād kenīzekdür [*nī* bunda hem nemānd taḳdīrindedür].

148 Nerm nermek guft şehr-i tū kucast

[565] "Görüş sahipleri kendilerini cihandan soyutlamışlardır; alçak tabiatlı ise hasretle yerinde sayar."

Ṭabīb-i İlāhī (25) ol kenīzeke āhesterek āhesterek eytdi senüñ şehrüñ ḳandadur bunda işāret budur ki mürşide lāzımdur ki mürīdini (26) ziyāde rıfḳıla ṭuta tā ki mürīd nefret idüp ṣemere-yi irşāddan maḥrūm ḳalmaya [*nerm* āheste ve *nermek* āhesterek maʿnāsınadur]

Ki ʿilāc-ı ehl-i her şehrī cüdast

zīrā (27) her bir şehr ḫalḳınuñ ʿilācı başḳadur zīrā her şehrüñ başḳa hevāsı ve herkesüñ ṭabʿına münāsib bir sevdāsı vardur pes (28) herkese müstaḳillen bir ʿilāc lāzımdur pes mürīdden çoḳ kimse vardur ki meşrebi laṭīfdür cüzʾī irşādila küllī istiʿdād (29) taḥṣīl eyler ve nice mürīd vardur ki meşrebi keṯīfdür ki küllī irşādile [B24a] cüzʾī istiʿdād kesb eyler pes mürşide lāzımdur ki [M22b] (1) tedrīcile her birinüñ mizācını fehm idüp aña göre terbiyet ide.

149 V'enderan şehr ezḳarābet kīstet

Ṭabīb-i İlāhī ol kenīzeke (2) eytdi ve ol şehrde ḳurbetden senüñ kimüñ vardur bu hem-vech ḳarābetden saña kim vardur yaʿnī ol şehrde aḳribādan hīç (3) kimseñ var mıdur [*kīstet*de olan tā-yı ṯāniye ḫıṭāb içündür]

Ḫᵛīşi vü peyvestegī bāçīstet

senüñ ḳarābet ü ḫışmlıġuñ ve ittiṣāl ü maḥabbetüñ ne iledür yaʿnī ol (4) şehrde olanlarıla muṣāḥabet ü āşnālıġuñ ne yüzdendür mürşide lāzımdur ki mürīdüñ ḳalbinde olan maḥabbet-i māsivānuñ (5) menşeʾinden idügini tefaḥḥuṣ idüp andan ṣoñra irşāda şürūʿ ide [*ḫᵛīş* ḫışm *ḫᵛīşī* ḫışmlıḳ maʿnāsınadur *çīst*de olan tā-yı ṯāniye ḫıṭāb içündür].

150 Dest bernabżeş nihād u yekbeyek

(6) Ṭabīb-i İlāhī elini cāriyenüñ nabżı üzre ḳodı ve bir bir [*yekbeyek* kelimelerinüñ maʿnāsı mışrāʿ-ı ṯānīye maṣrūfdur] [A24b]

Bāz mīpursīd ezcevr-i felek

felegiñ cevr ü ẓulminden girü ol (7) kenīzekden ṣordı tā göre ki kenīzeküñ nabżı ne sözde ve ne suʾālde ḥareket eyler ḥażret-i Mevlānā bu meẕkūr ḫiṣṣeye münāsib (8) ḥikmetden bir iki beyt getürdi.

151 Çün kesīrā ḫār derpāyeş çehed

[N15b] Çün bir kimsenüñ ayaġına ḫār bata *çehed* fiʿl-i mużāriʿ (9) ġāyibdür ḳalġıya maʿnāsına bunda bata maʿnāsına maʿnā-yı lāzımīsidür

Pāy-ı ḫodrā berser-i zānū nehed

---

5 ḫᵛīş ḫışm ḫᵛīşī ḫışmlıḳ maʿnāsınadur MHNB: -A

ol ḫārı görüp (10) çıḳarmaḳ içün kendünüñ ayaġını dizi üzre ḳor [*zānū* diz maʿnāsınadur].

152 V'ezser-i sūzen hemīcūyed sereş

Farżā āsānlıġıla çıḳmasa (11) ve sūzen ucından ol ḫāruñ ucını ister yaʿnī igne ile anı çıḳarmaġa çalışur [*ser* bu üç yirde de uç maʿnāsınadur *nehed* ve *cūyed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i ġāyibdür]

V'er neyābed mīkuned bāleb tereş

(12) ve ger ayaġına batan ḫārı bulmaya ki ziyāde içerü gitmiş ola lebi ile ayaġını yaş eyler yaʿnī ḫār batduġı yiri tükrügi ile (13) ışlar tā ki ḫār āsānlıġıla çıḳa [*neyābed* fiʿl-i nefy müfred-i müzekker-i ġāyibdür *mīkuned* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i ġāyibdür *ter* bunda yaş maʿnāsınadur].

153 Ḫār-ı derpā şud çünin düşvār-yāb

Ayaḳda olan ḫār böyle düşvār bulıcı (14) oldı yaʿnī ayaġa batan ḫār böyle zaḫmetle çıḳar *düşvār-yāb* vaṣf-ı terkībīdür *ḫār* diken *sūzen* igne

Ḫār-ı derdil çun buved vā dih cevāb

(15) göñülde olan ḫār nice olur baña cevāb vir yaʿnī cisme elem viren ḫārı bulmaḳ āsāndur (16) ammā ḳalbe ıżṭırāb viren ḫārı bulmaḳ ziyāde müşkildür *ḫār-ı derpā*da ve *ḫār-ı derdil*de ḫār mużāfdur ki kesr-i rā iledür (17) *ḫār-ı dil*den murād maḥabbet-i māsivādur ki mürşid-i kāmilüñ irşādı muʿāvenetinden ġayrı nesne ile çıḳmaḳ muḥāldür [*vā* girü maʿnāsına ve zāyid olmaḳ cāyizdür].

154 Ḫār-ı dilrā ger bidīdī her ḫasī

(18) Eger her bir ḫas u denī ḫār-ı dili göreyidi

Dest key būdī ġamanrā berkesī

ġamlaruñ bir kimse üzre (19) ḳaçan dest ü hücūmı olurdı yaʿnī ʿālemde ġamlu olmazdı zīrā defʿi āsān olurdı *ḫas* bunda denī vü ḫasīs maʿnāsınadur (20) līkin ḫāra nisbet ḫūb vāḳıʿ olmışdur zübde-yi kelām-ı mālākelām eger her ṭabīb ṭabīb-i ḥāzıḳ olayıdı cihānda kimse maraż-ı cismānīden (21) elem çekmezdi ve ger her mürşid nāmında olan mürşid-i kāmil olayıdı ʿālemde kimse [B24b] maraż-ı nefsānīden ġam görmezdi dimekdür ḥālā (22) ki eger ṭabīb-i ḥāzıḳ ve ger mürşid-i kāmildür ʿanḳā vü kīmiyā gibi nāpeydā vü nāyābdur [*ġamān* cemʿ-i ġamdur].

155 Kes bezīr-i dümm-i ḫar ḫārī nehed

Bir (23) kimse ḫaruñ ḳuyruġı [H20b] altına bir ḫār ḳor [*ḫārī*de yā vaḥdet içündür]

---

22 ġamān cemʿ-i ġamdur MH: -NAB

Ḫar nedāned defʿ-i an bermīçehed

ḫar anuñ defʿini bilmez yaʿnī defʿine ḳādir olmaz ıżṭırābından (24) ḳalġır bu temsīldür mürşid-i nāḳışlar içün ki ḫar nite ki kendüsinden ol ḫārı gidermege ḳādir olmaz mürşid-i nāḳış hem-çünān (25) mürīdüñ ḳalbinde olan ḫār-ı muḥayyeti iḫrāc itmege ḳādir olmaz *zīr* alt ve *dümm* ḳuyruḳ maʿnāsınadur [*nehed* ve *çehed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

156 Berçehed v'an ḫār-ı muḥkem ter zened

(26) Ḫār ḳalġır ve ol ḫār anı muḥkemrek urur yaʿnī ḳalḳduḳça ḫara ḫāruñ teʾsīri ziyāde olur [*zened* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür] (27)

ʿĀḳılī bāyed ki ḫārī berkened

bir ʿāḳıl gerek ki ol ḫārı ḫardan ḳopara ve gidere tā ki ḫar anuñ elinden ḫalāṣ bula [*berkened* kāf-ı ʿArabīnüñ fetḥasıyıla fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]. [A25a]

157 Ḫar zibehr-i defʿ-i ḫār ezsūz u derd

(28) Ḫar ḫāruñ defʿ ü refʿinden ötüri sūz u derdden yaʿnī ziyāde elem ü ıżṭırābından (29)

Cüfte mīendaḫt ṣad cā zaḫm kerd

çifte atdı yüz yiri zaḫm u mecrūḥ eyledi *ezsūz u derd*ün maʿnāsı mışrāʿ-ı [M23a] (1) ṯānīye maṣrūfdur *cüfte* cīm-i ʿArabīnüñ żammesiyiledür ki Türkīde çifte dirler andan taḥrīf ü taġyīr olınmışdur *ṣad cārā* (2) taḳdīrindedür bu temṯīl *ḫar*dan maḳṣūd kenīzeke ʿilāc iden ṭabīblerdür ki ḫār-ı dile ıṭṭılāʿları olmadı ve cemīʿan nāḳış (3) mürşidlere daḫı şāmildür [*zaḫm* yara maʿnāsınadur].

158 An ḥakīm-i ḫār-çīn ustād būd

Ol ḫār-çīn ḥakīm ustād idi *ḥakīm*den murād ṭabīb-i (4) İlāhīdür ki nihānī ḫārı refʿ ü izāle itmekde ustād idi ki cemīʿ-i emrāż-ı nefsāniyyeye ʿālim ve ʿilācına ḳādir idi (5)

Dest mīzed cābecāyī āzmūd

el urdı kenīzeküñ cemīʿ yerini ṣınadı ve yoḳladı *ḫār-çīn* vaṣf-ı terkībīdür ḫār dirici (6) yaʿnī ḫār izāle idici maʿnāsına ammā bunda derūnī derdlere şifā virici maʿnāsınadur ki murād mürşid-i kāmildür *dest*den (7) murād dest-i maʿnevīdür ki ḫār münāsebeti ile dest getürmişdür ve ger ne murād maʿnā yöninden ẓarāfetile ol kenīzeküñ cemīʿ-i aḥvālini (8) tecessüs eyledi dimekdür [*āzmūd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

159 Z'an kenīzek berṭarīḳī dāstān

Ol kenīzekden ḥikāyet ṭarīḳı üzre

Bāz mīpursīd ḥāl-i dūstān

(9) girü dostlarınuñ ḥālini ṣordı *dāstān* ḥikāyet maʿnāsınadur.

160 Bāḥakīm ū ḳıṣṣahā mīguft fāş

(10) Çünki kenīzek andan rıfḳ u luṭf u mülāyemet gördi ol kenīzek ḳıṣṣalarını ḥakīme āşkārā didi sırrını (11) setr ü pinhān eylemedi *ḥakīm*den murād ṭabīb-i İlāhīdür *ḳıṣṣahā* cemʿ-i ḳıṣṣadur

Ezmaḳām u ḫᵛācegān u şehr ü tāş

kendünüñ (12) vaṭanından ve ḫᵛācelerinden ve şehr ü tāşdan [*ḫᵛācegān* cemʿ-i ḫᵛācedür] *tāş* Çaġatay dili üzre şehrüñ ṭaşrasına dirler ki murād kūylar ve biyābānlardur (13) ve ortaḳ maʿnāsına daḫı gelür *ḫᵛāce-tāş* gibi ki efendi ortaġı maʿnāsına yaʿnī iki kimse bir efendinüñ bendeleri olsa (14) ḫᵛāce-tāş dirler ḥāṣıl-ı maʿnā ne yirde olup ve kimüñ cāriyesi idügini ve kimlerile muṣāḥabet ve dostluḳ eyledügini (15) ḥakīme beyān eyledi dimekdür [baʿż-ı nüsaḫda *şehr-tāş* vāḳıʿ olur vāvsız].

161 Sūy-ı ḳıṣṣa guftineş mīdaşt gūş

Ṭabīb-i İlāhī egerçi ẓāhiren ḳulaġını kenīzeküñ ḳıṣṣa söylemesi (16) cānibine ṭutdı bu hem vechdür [*sūy* cānib maʿnāsınadur] *gūş mīdāşt* [B25a] ḳulaḳ ṭutardı bu vech üzre *dāştī* taḳdīrinde olup yā ḥikāyet-i ḥāl-i māżiyye (17) içün olur

Sūy-ı nabż u cesteneş mīdaşt hūş

līkin maʿnāda hūş u diḳḳat ḳulaġını anuñ nabżı ve nabẓınuñ (18) ḥareketi cānibine ṭutdı tā göre ki ḥareket-i nabża bāʿiṯ nedür bu hem maʿnādur *mīdāşt hūş* hūş ṭutardı bu vech üzre (19) *dāştī* taḳdīrinde olup yā ḥikāyet-i ḥāl-i māżiyye içün olur.

162 Tā ki nabż eznām ki gerded çehān

Tā ki kenīzeküñ nabżı kimüñ (20) nāmından ḳalġıcı ve ḥareket [N16a] idici olur

Ū buved maḳṣūd-ı cāneş dercihān

cihānda anuñ cānınuñ maḳṣūdı ol (21) olur *çehān* cīm-i Fārsīnüñ fetḥasıyıla ḳalġıcı maʿnāsına ṣıfat-ı müşebbehedür *cihān* bunda cīm-i ʿArabīnüñ kesriyiledür ḥāṣıl-ı maʿnā ṭabīb-i (22) İlāhī kenīzeküñ marażı maraż-ı ʿışḳ idügini bildi līkin maʿşūḳını bilmedi bu ḳadar saʿy u kūşiş hemān maʿşūḳını bilmek içün (23) idi zīrā maʿşūḳı maʿlūm olmadın ʿilāc müyesser degül idügi ṭabīb-i İlāhīnüñ maʿlūmı idi dimekdür bunda tenbīh ü (24) işāret vardur ki mürşid mürīdüñ maḥabbeti neyedür ve sülūka [H21a] mānīʿ nedür anı fehm idüp aña göre tedārük ide *cāneş*de olan żamīr-i ġāyib kenīzeke rāciʿdür. [A25b]

163 Dūstān-ı şehr-i ūrā berşumurd

(25) Anuñ şehrinüñ dostlarını ṣaydı ve yād u beyān eyledi [*berşumurd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Baʿd ezan şehr-i digerrā nām bürd

(26) andan ṣoñra ġayrı şehrüñ nāmını iltdi yaʿnī ẕikr eyledi yaʿnī şehrleri kenīzeke beyān eyledi [*bürd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

164 Guft çün bīrun şudī ezşehr-i ḫᵛīş

(27) Ṭabīb-i İlāhī kenīzeke eytdi çünki kendünüñ şehrüñden ṭaşra gitdüñ *şudī* bunda reftī maʿnāsına rūşendür (28)

Derkudāmin şehr būdestī tū bīş

çünki dāru'l-İslāma geldüñ sen ḳanġı şehrde ziyāde olmış idüñ *kudāmīn* ḳanġı ve ḳanġısı (29) maʿnāsına istiʿmāl olınur bīş bā-yı ʿArabīyile ziyāde maʿnāsınadur.

165 Nām-ı şehrī guft z'an hem dergüẕeşt

Bir şehrüñ nāmını [M23b] (1) didi ve andan hem geçdi [*şehrī*de yā vaḥdet içündür *dergüẕeşt* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Reng-i rū vü nabż-ı ū dīger negeşt

kenīzeküñ reng-i rūyı ve nabżı müteġayyir olmadı *negeşt* caḥd-ı muṭlaḳdur. (2)

166 Ḫᵛācegān u şehriyanrā yekbeyek

Ḫᵛāceleri ve şehrde olanları bir bir

Bāz guft ezcāy u eznān u nemek

(3) yerinden ve maḳāmından ve nān u nemekden yaʿnī anlarıla olan muṣāḥabet ü dostluḳdan kenīzeke girü didi yaʿnī ṭabīb-i İlāhī ẓarāfetile (4) kenīzeki muṣāḥabete çekdi ve aña şehrlerden ve şehrde olan ḫᵛācelerden ve sāyir kimselerden söyledi tā ki kenīzek kime ʿāşıḳ (5) idügi rūşen ola.

167 Şehr şehr ü ḫāne ḫāne ḳıṣṣa kerd

Ṭabīb-i İlāhī gördi ki icmālī suʾāllerile murād ẓāhir olmadı (6) şehr şehr ve ḫāne ḫāne ḳıṣṣa vü ḥikāyet eyledi

Nī regeş cünbīd ü nī ruḫ geşt zerd

kenīzeküñ ne ṭamarı ḥareket (7) eyledi ve ne yüzi ṣarı oldı ṭabīb-i İlāhīye ẓāhir oldı ki kenīzeküñ bunlarda daḫı ʿalāḳası yoḳdur [*nī ruḫeş zerd geşt* taḳdīrindedür]. (8)

168 Nabż-ı ū berḥāl-i ḫod bud bīgüzend

Anuñ nabżı żarar u ḥareketsiz kendü ḥāli üzre oldı [*bud* buvedden muḫaffefdür ki fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür *güzend* żarar maʿnāsınadur]

Tā bupursīd ezSemerḳand çü ḳand

---

7 nī ruḫeş zerd geşt taḳdīrindedür MH: -NAB

(9) tā ki ṭabīb-i İlāhī kenīzeke ḳand gibi şīrīn Semerḳanddan ṣordı *Semerḳand* meşhūr ism-i şehrdür. (10)

169 Nabż cest ü rūy surḫ u zerd şud

Hemān dem kenīzeküñ nabżı ṣıçradı ve yüzi gāh ḳızıl ve gāh ṣarı [B25b] oldı [*cest* ve *şud* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

K'ezSemerḳandīyi zer-ger ferd şud

(11) zīrā bir Semerḳandlu zer-gerden ferd ü cüdā oldı fevrī ṭabīb-i İlāhī kenīzeküñ sebeb-i marażı maʿlūm idindi ki zer-gerüñ (12) firāḳı derdinden imiş *k'ezzer-ger-i Semerḳandī* taḳdīrindedür [*Semerḳandī*de yā nisbet ve aña muttaṣıl olan hemze vaḥdet içündür].

170 Çün zirencūr an ḥakīm in rāz yaft

Çünki rencūrdan (13) ki murād kenīzekdür ol ḥakīm-i Rabbānī bu rāzı buldı yaʿnī kenīzeküñ maʿşūḳı zer-ger idügini bildi *zer-ger* ḳuyumcı maʿnāsınadur (14) zer-gerden murād dünyādur *ḥubbu'd-dunyā re'su kulli ḫaṭī'etin*[566] [*yāft* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Aṣl-ı an derd ü belārā bāz yaft

ol derd (15) ü belānuñ aṣlını āşkārā buldı ḥāṣıl-ı maʿnā kenīzeküñ derd ü rencine sebeb-i aṣlī zer-gerüñ firāḳ u ʿışḳı idügi rūşen (16) oldı dimekdür *aṣl*dan murād zer-gerdür ki kenīzeküñ maʿşūḳıdur *derd ü belā*dan murād [A26a] kenīzeküñ maraż-ı ʿışḳıdur ki ʿilācı (17) ziyāde müşkildür pes mürşid-i kāmile lāzımdur ki ḳalb-i mürīdde maḥabbet-i mā-sivādan her ne ẓāhir olurısa ol maḥabbete sebeb ne (18) idügini bilüp aña göre ʿilācına şürūʿ ide [*bāz* bunda āşkārā maʿnāsına rūşendür].

171 Guft kūy-ı ū kudāmest dergüẕer

Ṭabīb-i İlāhī kenīzeke eytdi ol (19) zer-gerüñ maḥallesi ṭarīḳ u güẕerde ḳanġısıdur [*kūy* Fārsīde maḥalle maʿnāsınadur]

Ū ser-i pül guft u kūy-ı Ġātfer

kenīzek eytdi köpri başı ve Ġātfer maḥallesidür (20) *Ġātfer* Semerḳandda bir maḥallenüñ ismidür zer-ger ki murād dünyādur güẕer aña nisbet ziyāde ḫūb vāḳıʿ olmışdur ki dünyānuñ (21) ziyāde serīʿu's-seyr ve güẕergāh-ı ʿālem idügine işāret eyler *pül* ki köpri maʿnāsınadur ki dünyāya nisbet ziyāde laṭīf vāḳıʿ olmışdur (22) nite ki köpri cāy-ı iḳāmet degüldür dünyā daḫı tevaṭṭun u temekkün maḥalli degüldür ḥażret-i Mevlānā pül ve güẕer lafẓlarını bu remzi (23) beyān içün getürmişdür.

---

[566] "Dünyâ sevgisi her günâhın başıdır." Bkz. Albânî; Silsiletü'l-Ehâdîsü'z-Za'îfa..., Cilt 3, s. 370.

172 Guft dānistem ki rencet çist zūd

Ṭabīb-i İlāhī kenīzeke eytdi bildüm ki senüñ marażuñ nedür [*dānistem* fiʿl-i māżī nefs-i mütekellim-i vaḥdedür] (24)

Derḫalāṣet siḥrhā ḫᵛāhem nümūd

tīz ü ʿanḳarīb senüñ ḫalāṣuñdan yaʿnī seni bu marażdan ḫalāṣ itmekde [H21b] siḥrler göstersem gerek (25) zūd kelimesinüñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı ṯānīye ḳayd olındı aña merhūn olup bu vechile maʿnā rūşen oldugıyiçün *zūd* tīz maʿnāsınadur (26) rencetde ve ḫalāṣetde *tā* ḫıṭāb içündür *nümūd* bunda maṣdar-ı muraḫḫamdur nümūden maʿnāsına çünki ṭabīb-i İlāhīye (27) kenīzeküñ sebeb-i marażı rūşen oldı kenīzeke ḳuvvet-i ḳalb ḥāṣıl olsun içün istimālet virmege şürūʿ eyledi zīrā ṭabīb-i (28) ḥāzıḳdan marīża tesliyet nevʿan şifādan ḫālī degüldür [*ḫᵛāhem* fiʿl-i māżī nefs-i mütekellim-i vaḥdedür].

173 Şād u bāş u fārıġ u eymen ki men

Şād u fārıġ (29) u eymen ol [*ki men*de *ki* zīrā maʿnāsına rūşendür]

An kunem bātū ki bāran bāçemen

zīrā ki ben saña anı eyleyem ki bārān çemene eyler nite ki bārān çemenüñ leṭāfet [M24a] (1) ü tāzeligine sebebdür ben hem senüñ ṣıḥḥat u leṭāfetüñe sebeb oluram *ki men* lafẓlarınuñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı ṯānīye ḳayd olındı suhūlet-i (2) [N16b] maʿnā içün *bāş* emr-i ḥāżırdur bāşīdenden bunda nükte vü işāret budur ki mürşid-i kāmil mürīdüñ derd-i derūnīsine ıṭṭılāʿ bulduḳda (3) mürīde luṭfıla tamām tesliyet vire tā ki aña bir neşāṭ u ḥālet peydā olup sülūkda ḳuvvet-i ḳalbile ola ve ger ne mürīd ki yeʾsden (4) [B26a] bir şemme istişmām ide ekser-i iḥtimāl ferāġat semtine sālik olmaḳdur zīrā ṭarīḳatuñ ḥuṣūli aña muḥāl görinür *ṣıḥḥat-i kenīzek*den (5) murād nefsden maḥabbet-i mā-sivānuñ zevālidür ki anuñ sebebi ile *fe ulāʾike yubeddilullāhu seyyiʾātihim ḥasenāt*[567] (6) zümresine vāṣıl olur.

174 Men ġam-ı tū mīḫorem tū ġam meḫar

Ṭabīb-i İlāhī kenīzeke eydür ben ġamuñı yirem ve saña lāzım olan nesneleri (7) tedārük eylerem sen ġam yime inşāʾallāh kendüñe ṣıḥḥatı muḳarrer bil [*meḫar*da ḫā fetḥile oḳunmaḳ gerekdür ḳāfiyeden ötüri]

Bertu men müşfiḳterem ezṣad peder

ben saña yüz (8) pederden müşfiḳreküm yaʿnī benüm saña şefaḳat ü teraḥḥumum yüz pederüñ püserlerine olan şefaḳat ü teraḥḥumından ziyādedür mürşid-i kāmil (9)

---

28 ḫᵛāhem fiʿl-i māżī nefs-i mütekellim-i vaḥdedür MNAB: -H

567 "Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir." Furkân/70.

menāfiʿde pederden ziyādedür zīrā peder sebeb-i ḥayāt-ı fānī vü cismānī ve mürşid-i kāmil bāʿiṯ-i ḥayāt-ı bāḳī vü rūḥānīdür ve (10) mürşidler *teḫalleḳū biaḫlāḳillāhi*[568] ḥasebince nite ki Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā [A26b] ḥażreti ʿibādına ziyāde teraḥḥum üzredür zīrā (11) Erḥamu'r-rāḥimīndür enbiyā vü evliyā hem-çünān ḫalḳ üzre teraḥḥum idicilerdür biḥamdillāhi ve'l-minne saʿādetlü pād-şāh-ı ʿālem-penāh ḥażretlerinüñ (12) ẕāt-ı şerīflerinde bu ḥüsn-i ḫulḳ vardur zīrā ẓıllullāhi fi'l-arażīndür ḫalḳ-ı ʿālem ʿāṭıfet ü teraḥḥum ve iḥsān u şefaḳatları (13) sāyesinde āsūde-ḥāl ü müreffehü'l-bāllerdür ebbedellāhu ḫılāfetehu ve salṭanatehu ilāintihāyi'z-zemān evliyā'ullāhdan (14) bir kimse eṡnā-yı muṣāḥabetlerinde buyurmışlar ki biz iḥyā itdügümüz ḥażret-i ʿĪsā ʿaleyhi's-selām iḥyā itdüklerinden evlā vü (15) aʿlādur anda ḥāżır olanlardan baʿż kimse inkār ṭarīḳıyıla ol velīden bu sözi taʿaccüb idüp istiġrāb itdiler bu ḥālet (16) nūr-ı velāyetile aña rūşen olup cevāb virüp eytdi biz iḥyā itdügümüz bāḳī vü rūḥānī ve ḥażret-i ʿĪsā ʿaleyhi's-selām iḥyā itdügi (17) fānī vü cismānīdür [*müşfiḳ* ifʿāl bābından ism-i fāʿildür aña muttaṣıl olan *ter* lafẓı edāt-ı tafḍīldür].

175 Hān u hān in rāzrā bākes megū

Āgāh u āgāh ol yaʿnī zinhār bu rāzı kimseye (18) dime *hān u hān* ḥarf-i tenbīhdür āgāh u āgāh ol maʿnāsınadur ki bunda zinhār u zinhār maʿnāsınadur maʿnā-yı lāzımīsi (19) iʿtibārıyıla [*megū* nehy-i ḥāżırdur]

Ger çi eztū şeh kuned bes cüst ü cū

egerçi pād-şāh ḥażreti senden çoḳ cüst ü cū eyleye zinhār (20) hīç bir vechile rāzuñı pād-şāh ḥażretlerine fāş eyleme ve illā saña küllī żarar u ziyān vardur *cüst ü cū* tecessüs ü ṭaleb (21) maʿnāsınadur ki ikisi bile maṣdar-ı muraḫḫamdur *cüst* māżī ve *cū* emr-i ḥāżır sīġasında [*bes* ziyāde maʿnāsınadur *kuned* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

176 Gūr-ḫāne-y rāz-ı tū çün dil şeved

(22) Çünki ḳalbüñ senüñ rāzuñuñ gūr-ḫānesi ola yaʿnī sırruñı çünki ifşā eylemeyesin *ṣudūru'l-aḥrāri ḳubūru'l-esrāri*[569] [*gūr-ḫāne'-i*de hemze sākin oḳunmaḳ gerekdür vezn içün] (23)

Z'an murādet zūdter ḥāṣıl şeved

senüñ murāduñ sırrı pinhān itmekden tīzrek ḥāṣıl olur ḳalbi ḳabre teşbīh (24) eyledi zīrā nite ki ḳabrde medfūn olan tekrār ṭaşra çıḳmaḳ ʿādet degüldür pes lāzımdur ki sırr

---

568 "Allâh'ın ahlâkı ile ahlâklanınız."
569 "Hür kimselerin göğüsleri sırların kabirleridir."

cenāndan ṭaraf-ı lisāna (25) gelmeye *gūr* kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyile bunda ḳabr maʿnāsınadur [H22a] ḫāne-yi gūr taḳdīrindedür baʿż maḥalde *gūr* yaban eşegi ve dügün (26) maʿnāsına gelür baʿż-ı nüsaḫda mışrāʿ-ı evvel böyle vāḳıʿ olur

Çün ki esrāret nihan derdil şeved

çünki senüñ esrāruñ ḳalbüñde nihān u mestūr ola *esrār* cemʿ-i sırdur aña muttaṣıl olan tā ḫıṭāb içündür. [B26b]

177 Guft Peyġam-ber ki her ki sır nuhuft

(28) Ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem eytdi ki her kim ki sırrını setr eyledi [*nuhuft* bunda fiʿl-i māżī müfred-i müzekker-i ġāyibdür]

Zūd gerded bāmurād-ı ḫvīş cüft

ol (29) kimse kendü murādıyıla tīz çift olur yaʿnī murādına tīz vuṣūl bulur ḥāṣıl-ı maʿnā *men keteme sırrahu meleke emrehu*[570] ḥasebince rāzını [M24b] (1) pinhān iden kimsenüñ murādı ḥāṣıl olur dimekdür bu beytler temsīldür şeyʾ-i maḫṣūṣıla ḳalbe ḳuvvet virsün içün [*gerded* bunda şeved maʿnāsınadur]. (2)

178 Dānehā çün derzemin pinhan şeved

Dāneler çünki zemīnde pinhān olur

Sırrışan ser-sebze-yi bustan şeved

dānelerüñ (3) sırrı vü nefʿi bustānuñ leṭāfet ü ser-sebzligi olur *ser-sebz* başdan başa yaşıl olmaḳ maʿnāsınadur [A27a] *būstān* vāvıla Fārsī (4) *bustān* vāvsız ʿArabīdür cemʿi besāṭīn gelür ki būstāndan muʿarrebdür. Beyt (5)

Nerūyed nebāt ezḥubūb dürüst

Meger ḫāk bervey bigerded nuḫust[571]

179 Zerr ü nuḳre ger nebūdendī nihān

Zer ü sīm eger ḫāk içinde nihān olmayalardı (6)

Perveriş key yāftendī zīr-i kān

maʿden altında ḳaçan perveriş ü neşv ü nemā bulurdı *nuḳre* sīm ve *kān* maʿden maʿnāsınadur [*perveriş* ism-i maṣdardur] (7) ḥażret-i Mevlānā girü ḥikāyete rücūʿ eyledi.

180 Vaʿdehā vü luṭfhā-yı an ḥakīm

Ol ḥakīm-i ḥāzıḳuñ vaʿdeleri ve luṭfları (8)

---

570 "Kim sırrını gizlerse murâdına çabuk ulaşır." Gazâlî, İhyâ, 3/132.

1 gerded bunda şeved maʿnāsınadur MH: -NAB

571 "Toprak öncelikle üzerini kaplamadıkça, o bitki, habbelerden oluşup yüzünü göstermez."

Kerd an rencūrrā eymen zibīm

ol rencūrı ki murād kenīzekdür ḫavf u bīmden eymen eyledi zīrā kenīzeküñ ṭabīb-i İlāhīye tamām (9) ḥüsn-i iʿtiḳādı var idi *rencūr* marīż maʿnāsınadur [*bīm* ḫavf maʿnāsınadur].

181 Vaʿdehā bāşed ḥaḳīḳī dil-peẕīr

Ḥaḳīḳī vü ṣādıḳ vaʿdeler (10) dil-peẕīr ü maḳbūl olur zīrā eṣeri ẓāhir olur

Vaʿdehā bāşed mecāzī tāse-gīr

mecāzī vü dürūġ vaʿdeler (11) tāse ṭutıcı ve ġam virici olur zīrā eṣeri ẓāhir olmaz *vaʿdehā-yı ḥaḳīḳī* taḳdīrindedür *dil-peẕīr* vaṣf-ı terkībīdür (12) *vaʿdehā-yı* [N17a] *mecāzī* taḳdīrindedür *tāse-gīr* vaṣf-ı terkībīdür *tāse* ġam maʿnāsınadur ki meşhūrdur bunda tenbīh ü işāret (13) budur ki mürşid-i kāmil mürīde itdügi vaʿdeler rāst u laṭīfdür zīrā eṣeri ẓāhir olur zīrā andan ḫulf-i vaʿde (14) muḥāldür ve mürşid-i nāḳıṣ mürīde itdügi vaʿdeler dürūġ u ḳabīḥdür zīrā eṣeri ẓāhir olmaz ve ḫulf-i vaʿde muḳarrerdür. (15)

182 Vaʿde-yi ehl-i kerem genc-i revān

Ehl-i keremüñ vaʿdesi genc-i revāndur ki eṣeri peydā olur (16)

Vaʿde-yi nāehl şud renc-i revān

nāehlüñ vaʿdesi renc-i revāndur *revān-ı evvel* cārī ve *revān-ı ṣānī* rūḥ maʿnāsınadur ki tecnīs-i tāmdur [*renc* marażdur ki elem maʿnāsına daḫı istiʿmāl olınur] (17) ḥażret-i Mevlānā maʿārif ü esrār beyānından ferāġat idüp yine ḥikāyete rücūʿ eyledi.

Deryāften-i ān velī renc-i kenīzekrā (18) **ve ʿarż kerden-i renc-i ūrā berpād-şāh**

Ol velī ki murād ṭabīb-i İlāhīdür kenīzeküñ derdini fehm idüp (19) ve anuñ derdini pād-şāha ʿarż itdügini beyān eyler

183 Baʿd ezan berḫast ʿazm-i şāh kerd

Ṭabīb-i İlāhī kenīzeküñ (20) marażını teşḫīṣ itdükden ṣoñra ḳalḳdı ve pād-şāha ʿazm eyledi [*berḫāst* ve *kerd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Şāhrā z'an şemme-yi āgāh kerd

pād-şāh ḥażretlerine (21) ol ḫuṣūṣdan bir şemme āgāh u ḫaberdār eyledi.

184 Guft tedbīran buved k'an merdrā

Ṭabīb-i İlāhī pād-şāh ḥażretlerine eytdi (22) tedbīr oldur [B27a] ki ol merdi ki murād zer-gerdür [*k'ān* ki ān taḳdīrindedür]

Ḥāżır ārīm ezpey-i in derdrā

---

15 Ehl-i keremüñ vaʿdesi genc-i revāndur ki eṣeri peydā olur MNAB: -H

16 renc marażdur ki elem maʿnāsına daḫı istiʿmāl olınur MH: -NAB

bu derd içün Semerḳanddan bunda (23) ḥāżır getürelüm yaʿnī zer-gerüñ bunda gelmesi lāzımdur tā ki kenīzeke ʿilāc müyesser ola.

185 Merd-i zer-gerrā buḫʿan z'an şehr-i dūr

(24) Ol baʿīd şehrden ki murād Semerḳanddur zer-ger-i merdi daʿvet eyle

Bāzer ü ḫılʿat bidih ūrā ġurūr

zer ü ḫılʿatıla (25) aña ġurūr vir yaʿnī zer-i vāfir ve ḫılʿat-ı vāfirile anı firīfte vü ġāfil idüp bunda getür [*buḫʿān* ve *bidih* emr-i ḥāżırdur]. (26)

Firistāden-i pād-şāh resūlānrā beSemerḳand beāverden-i merd-i zer-gerrā

Zer-ger-i merdi [A27b] getürmege Semerḳanda pād-şāh resūller göndermesi (27) beyānındadur

186 Çün ki sulṭān ezḥakīm inrā şinīd

Çünki sulṭān ḥażreti ḥakīm-i İlāhīden bunı işitdi (28)

Pend-i ūrā ezdil ü ezcan güzīd

[H22b] anuñ pendini dilden ve cāndan ḳabūl u iḫtiyār eyledi hergiz ʿinād u muḫālefet (29) eylemedi bunda işāret ve tenbīh budur ki mürşid-i kāmilden her ne fermān ẓāhir olursa mürīde lāzımdur ki cān u dilden [M25a] (1) aña iṭāʿat idüp hīç bir vechile muḫālefet ü ʿinād eylemeye *şinīd* ve *güzīd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür (2) *aṭīʿullāhe ve aṭīʿu'r-resūle ve uli'l-emri minkum*[572] ḥasebince Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretlerinüñ emr-i şerīfine ve ḥażret-i Resūlüñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem (3) fermān-ı münīfine ve saʿādetlü pād-şāh-ı ʿālem-penāh ḥażretlerinüñ ḥükm-i şerīfine inḳıyād u iṭāʿat farż u vācibdür. (4)

187 Pes firistād an ṭaraf yek dü resūl

Pes pād-şāh ḥażreti bilāteʾḫīr istiʿcāl idüp ol ṭarafa ki murād Semerḳanddur bir iki yaʿnī iki (5) resūl gönderdi *resūl* ḫaberci maʿnāsınadur

Ḥāẕıḳān u kāfiyān-ı bes ḳabūl

ziyāde maḳbūl ḫāẕıḳlar ve zīrekler (6) baʿż-ı nüsaḫda ḳabūl yerine *ʿudūl* vāḳıʿ olur ki ʿādiller maʿnāsınadur *ḥāẕıḳān* cemʿ-i ḥāẕıḳdur *kāfiyān* cemʿ-i kāfīdür (7) zīrek maʿnāsına bunda işāret budur ki umūr-ı muʿaẓẓama ʿuḳalāya sipāriş olınmaḳ gerekdür.

188 Tā Semerḳand āmedend in dü emīr

(8) Bu iki emīr tā Semerḳanda geldiler Fārsīde teşniye ve cemʿ berāberdür *ḥāẕıḳān* ve *kāfiyān*dan murād bunda iki ḥāẕıḳ (9) ve iki kāfīdür nite ki *īn dü emīr* bu maʿnāyı rūşen eyler [*emīr* beg maʿnāsınadur]

---

572 "Allah'a itaat edin. Peygamber'e ve sizden olan ulülemre (idarecilere) de itaat edin." Nisâ/59.

Pīş-i an zer-ger zişāhen-şeh beşīr

ol zer-gerüñ ḳatına (10) pād-şāhdan beşāret virici geldiler *beşīr* müjdeci maʿnāsınadur.

189 K'ey laṭīf-üstād u kāmil-maʿrifet

Ve zer-gere (11) eytdiler ki ey kāmil-maʿrifet laṭīf-üstād *kāmil-maʿrifet* maʿrifeti kāmil maʿnāsına olmaḳ mümkindür ve kāmil maʿrifetlü (12) maʿnāsına hem cāyizdür *maʿrifet*den murād zer-gerlik ṣanʿatıdur [*k'ey* ki ey taḳdīrindedür]

Fāş enderşehrhā eztū ṣıfat

şehrlerde ṣıfat (13) senden fāşdur yaʿnī zer-gerlikde meşhūr-ı ʿālemsin.

190 Nek fulan şeh ezberāy-ı zer-gerī

İşte fulān şāh zer-gerlikden (14) ötüri [*zer-gerī*de yā maṣdar içündür]

İḫtiyāret kerd zīrā mihterī

seni iḫtiyār u ḳabūl eyledi zīrā kāmil ü mihtersin *nek* īnekden (15) muḫaffefdür [*iḫtiyāret*de tā ḫıṭāb içündür *mihterī*de yā ḫıṭāb içündür].

191 Īnek in ḫılʿat bigīr ü zerr ü sīm

Şimdi bu ḫılʿatı ve bu zer ü sīmi aḫz u ḳabż eyle (16)

Çün biyāyī ḫāṣ bāşī vü nedīm

çünki pād-şāh ḥażretlerinüñ ḥużūrına gelesin ḫāṣ u muṣāḥib olursun [*nedīm* muṣāḥib maʿnāsınadur]. (17)

192 Merd-i māl ü ḫilʿat-ı bisyār dīd

Merd-i zer-ger vāfir mālı ve vāfir ḫilʿatı gördi [*merd* māla mużāfdur]

Ġarre şud ezşehr ü ferzendan bürīd

maʿzūl (18) [B27b] oldı şehrinden ve ferzendlerinden cüdā vü munḳaṭıʿ oldı bunda tenbīh ü işāret budur ki merd-i zer-ger gibi esbāb u sīm (19) ü zere firīfte olup sebeb-i helāk ü żarar-ı küllī olur maḥalle varmaya.

193 Ender āmed şād-man derrāh merd

Merd-i (20) zer-ger şādān olup yola geldi yaʿnī ol irsāl olınan iki emīrile yola düşüp pād-şāha mülāḳāt itmege ʿazm (21) eyledi [A28a]

Bīḫaber k'an şāh ḳaṣd-ı canş kerd

merd-i zer-ger bīḫaber ki ol şāh anuñ cānına ḳaṣd eyledi *cāneş*de nūn (22) vezn içün sākin oḳunmaḳ gerekdür *cāneş*de olan żamīr-i ġāyib merd-i zer-gere rāciʿdür. (23) [N17b]

194 Esb-tāzī bernişest ü şād taḫt

---

17 merd māla mużāfdur M: -HNAB

ʿArabī ata süvār oldı ve mesrūr u şādān atı sürdi

Ḫun-behā-yı ḫᵛīşrā ḫılʿat şinaḫt

(24) kendünüñ ḳan behāsını ḫılʿat ü iḥsān añladı ḥażret-i Mevlānā bu ḥikāyet münāsebetiyile ḥikmet ü maġrifet (25) beyānına şürūʿ eyledi *tāḫt* ve *şināḫt* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür. (26)

195 Ey şude endersefer bāşad rıżā

Ḫod bepāy-ı ḫᵛīş tā sūʾu'l-ḳażā

Ey seferde yüz rıżā ile sūʾu'l-ḳażāya degin bi'ẕ-ẕāt kendü ayaġıyıla (27) gitmiş kimse *sūʾu'l-ḳażā*dan murād bunda mevtdür bu beyt bu vechile şerḥ olınmaḳ rūşen ü āsān oldugıyiçün (28) bu üslūb iḫtiyār olındı *şude* bunda refte maʿnāsına olmaḳ rūşendür.

196 Derḫayāleş ʿizz ü māl ü mihterī

(29) Zer-gerüñ fikr ü ḫayālinde ʿizzet ü māl ü siyādet [*mihterī*de yā maṣdar içündür]

Gufte ʿAzrāʾīl rev ārī berī

ḥażret-i ʿAzrāʾīl aña dimiş [M25b] (1) yüri belī iledürsün yaʿnī bu murāduña vuṣūl bulmazsın ve ecelden ziyāde ġāfilsin *ārī* belī maʿnāsınadur ki bunda istihzā (2) vü temesḫur içündür ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki ehl-i dünyānuñ fikrinde [H23a] rūz u şeb ʿizzet ü māl u cāhdur bīḫaber ki mevt ḳafāsında (3) ḥāżırdur.

197 Çün resīd ezrāh-ı an merd-i ġarīb

Çünki ol ġarīb merd yoldan pād-şāhuñ şehrine irişdi *merd-i* (4) *ġarīb*den murād zer-gerdür [*resīd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Ender āverdeş bepīş-i şeh ṭabīb

ṭabīb-i İlāhī anı pād-şāhuñ öñine getürdi (5) *āverd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür aña muttaṣıl olan żamīr-i ġāyib ġarībe rāciʿdür.

198 Sūy-ı şāhenşāh bürdendeş benāz

(6) Ṭabīb-i İlāhī ve ḫavāṣṣ-ı şāh anı nāz u ʿizzetile pād-şāh cānibine iltdiler [*sūy* cānib maʿnāsınadur]

Tā büsūzed ber-ser-i şemʿ-i ṭırāz

tā zer-gere (7) zībā-şemʿüñ başı üzre yana yaʿnī zer-ger kenīzeküñ ṣıḥḥatı içün helāk ola zīrā anı getürmekden maḳṣūd hem o idi *şemʿ-i ṭırāz*dan (8) murād kenīzekdür *Ṭırāz* bir şehrüñ ismidür ki maḥbūb u maḥbūbesi ziyāde ḫūb u zībā olur nitekim Mevlānā Cāmī ḥażretlerinüñ Silsiletü'z-Zeheb nām kitābında Āyāzuñ vaṣfında vāḳıʿdur

Būd Ayāz an benīkūyī mümtāz

Ezheme luʿbıtān Çīn ü Ṭırāz[573]

ṭırāz luġatda tamġā maʿnāsınadur ki zībā maʿnāsına istiʿmāl olınur [*büsūzed* fiʿl-i mużāriʿ ġāyibdür].

199 Şāh dīd ūrā besī taʿẓīm kerd

(9) Pād-şāh ḥażreti anı gördi ziyāde taʿẓīm eyledi

Maḫzen-i zerrā bedū teslīm kerd

zer ḫazīnesini aña teslīm eyledi [*bedū* bāū maʿnāsınadur ki aṣlı hem *beū*dur]. (10)

200 Pes ḥakīmeş guft k'ey sulṭān-ı mih

Ṣoñra ḥakīm-i İlāhī pād-şāh ḥażretine eytdi ki ey büzürg ü ʿālī sulṭān (11)

An kenīzekrā bedin ḫᵛāce bidih

ol kenīzeki bu ḫᵛāceye vir *mih* ulu maʿnāsınadur *bidih* emr-i ḥāżırdur bunda işāret (12) budur ki mürşid-i kāmil farżā mürīdinüñ zevcesi cānibine müteʿallıḳ bir ḫuṣūṣda mürīdine emr eylese bilātevaḳḳuf cān u (13) dilden fermānına iṭāʿat idüp hīç bir vechile muḫālefet ü ʿinād itmeye.

201 Tā kenīzek dervişāleş ḫaş şeved

(14) Tā kenīzek [B28a] anuñ viṣālinde tendürüst ü ḫoş ola

Āb-ı vaṣleş defʿ-i īn āteş şeved

zer-gerüñ [A28b] viṣāli ābı (15) bu āteş ü ḥarāreti defʿ idici ola yaʿnī kenīzeküñ marażı refʿ ola *ḫoş*da ḫā fetḥile oḳunmaḳ gerekdür āteşe ḳāfiye (16) içün *defʿ* bunda dāfiʿ maʿnāsınadur maṣdar bimaʿnā fāʿil ṭarīḳı üzre [*vaṣleş*de olan żamīr-i ġāyib zer-gere rāciʿdür *āteş*den murād ḥarāret-i ʿışḳdur].

202 Şeh bedū baḫşīd-i an meh rūyrā

Pād-şāh (17) ḥażretleri ṭabīb-i İlāhīnüñ söziyile ol māh-rūyı ki murād kenīzekdür aña yaʿnī zer-gere bağışladı *meh-rūy* ve *māh-rūy* (18) ay yüzlü maʿnāsınadur bunda nükte budur ki gūyā kenīzek pād-şāh ḥażretlerinüñ ṣoḥbet ü taḳarrübinüñ ḳadrini bilmezdi zer-gere (19) taʿaşşuḳı sebebi ile pes muḳteżā-yı ḥikmet budur ki anı maḥabbet itdügi kimseye vireler bu ḫuṣūṣ nāmeşrūʿ degüldür zīrā (20) kenīzek memlūkesidür zer-gere hibe eyledi [*baḫşīd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Cüft kerd an her dü ṣuḥbet-cūyrā

---

[573] "Ayaz o iyiliği ile mümtâz oldu; senin bütün oyunların Çin ve Tıraz'dandır."

8 Ṭırāz bir şehrüñ ismidür ki maḥbūb u maḥbūbesi ziyāde ḫūb u zībā olur nitekim Mevlānā Cāmī ḥażretlerinüñ Silsiletü'z-Zeheb nām kitābında Āyāzuñ vaṣfında vāḳıʿdur Būd Ayāz an benīkūyī mümtāz Ezheme luʿbıtān Çīn ü Ṭırāz NAB: -MH / ṭırāz luġatda tamġā maʿnāsınadur ki zībā maʿnāsına istiʿmāl olınur MH: -NAB

ol her iki ṣoḥbet ṭaleb idiciyi ve (21) biri birine maḥabbet idiciyi çift eyledi [*cüft* Türkīde çift dirler *ṣuḥbet-cūy* vaṣf-ı terkībīdür].

203 Müddet-i şeş māh mīrandend kām

Altı ay miḳdārı ol ikisi (22) biri biriyile ẕevḳ u murād sürdiler

Tā beṣıḥḥat āmed an duḫter temām

tā ol *duḫter* ki murād kenīzekdür tamām ṣıḥḥate (23) geldi ki marażından hīç eṯer ḳalmadı *kām* murād maʿnāṯsınadur bunda tenbīh budur ki mürşid-i kāmil mürīdini ḥubb-ı dünyādan defʿaten (24) izāle itmege ḳaṣd eylemeye belki tedrīcile refʿ itmesine saʿy ide tā ki maḥabbet-i dünyānuñ żararı aña rūşen ü ẓāhir olduḳda (25) anı ol mertebeden refʿ ide.

204 Baʿd ezan ezbehr-i ū şerbet bisaḫt

Andan yaʿnī altı aydan ṣoñra ol zer-gerden (26) ötüri ṭabīb-i İlāhī şerbet düzdi

Tā buḫord u pīş-i duḫter mīgudaḫt

tā zer-ger ol şerbeti içdi ve duḫterüñ (27) öñinde eridi [*bisāḫt* ve *mīgudāḫt* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

205 Çün zirencūrī cemālī ū nemand

Çünki marīżliginden anuñ yaʿnī zer-gerüñ leṭāfet ü cemāli (28) ḳalmadı [*rencūrī*de yā maṣdar içündür]

Cān-ı duḫter dervebāl-i ū nemand

duḫterüñ cānı anuñ vebālinde ḳalmadı *duḫter*den murād kenīzekdür (29) *vebāl*den murād bunda saḫtlıḳ ve ġamdur ḥāṣıl-ı maʿnā kenīzek zer-gerüñ ḳayd u fikrinden ḫalāṣ bulup anuñ [M26a] (1) içün ġamnāk ü mużṭarib olmaya dimekdür *nemānd* caḥd-ı muṭlaḳ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

206 Çün ki zişt ü nāḫoş u ruḫ zerd şud

(2) Çünki zer-ger zişt ü nāḫoş ve yüzi ṣarı oldı

Endek endek derdil-i ū serd şud

(3) azar azar anuñ ḳalbinde serd oldı yaʿnī zer-gerüñ maḥabbeti kenīzeküñ ḳalbinde ḳalmadı *serd* ṣovuḳ. (4)

207 ʿIşḳhāyī k'ezpey-i rengī buved

Şol ʿışḳlar ki maḥżā bir rengden ötüri ola *reng*den murād bunda ḥüsn-i (5) ẓāhirīdür [*buved* fiʿl-i mużāriʿ ġāyibdür]

ʿIşḳ ne'bved ʿāḳıbet nengī buved

---

3 serd oldı yaʿnī zer-gerüñ maḥabbeti kenīzeküñ ḳalbinde MH: -NAB

[N18a] anuñ gibi [H23b] ʿışḳ ḥaḳīḳatda ʿışḳ olmaz belki ʿāḳıbet ʿār u ʿayb (6) olur ol mertebede ḳalan kimseler ʿāḳıbet peşīmān olurlar *neng* ʿayb u ʿār maʿnāsınadur. Beyt (7)

Nedādend ṣāḥib-dilan dil bepust
Ve ger eblehī dād bīmaġz-ı ust[574]

208 Kāş k'an hem neng būdī yek-serī

(8) Kāşkī ol zer-ger başdan başa neng ü ʿayb olayıdı zerre ḳadar ḥüsni olmayayıdı [*yek-serī* başdan başa ve bir uġurdan maʿnāsınadur]

Tā nereftī bervey in bed-dāverī

(9) tā ol zer-ger üzre bu ḳabīḥ ü nāmaʿḳūl ḥükm ü ḥālet gitmeyeyidi yaʿnī vāḳıʿ olmayayıdı *dāver* (10) ḥākim *ḍāverī* ḥākime mensūb yaʿnī ḥükm.

209 Ḫun devīd ezçeşm-i hem-çün cūy-ı ū

[A29a] Zer-gerüñ cūy gibi çeşminden ḳan (11) yildi yaʿnī ḳan aġladı ḥāṣıl-ı maʿnā keşret-i bükā [B28b] sebebi ile firāvān göz yaşından cūy gibi olmış çeşminden vāfir (12) ḳan revān oldı dimekdür *cūy* bunda ırmaḳ maʿnāsınadur

Düşmen-i cān-ı vey āmed rūy-ı ū

Anuñ yüzi (13) anuñ cānınuñ düşmeni geldi yaʿnī zer-gerüñ ḥüsn ü cemāli kendünüñ helākine sebeb oldı ḥażret-i Mevlānā zikr olınan (14) mażmūnı işbāt içün bu beytleri getürdi [*āmed* bunuñ gibi maḥallerde vāḳıʿ oldı maʿnāsına istiʿmāl olınur].

210 Düşmen-i ṭāvūs āmed perr-i ū

Ṭāvusuñ ḳanadı ṭāvusuñ (15) düşmeni geldi zīrā ḳanadı kendünüñ helākine sebebdür

Ey besā şehrā büküşte ferr-i ū

iy çoḳ şāhı (16) anuñ yaʿnī kendünüñ şevket ü salṭanatı depelemişdür [*ferr* şevket maʿnāsınadur].

211 Guft men ān āhuyem k'eznāf-ı men

Zer-ger mevti zemānında (17) eytdi ben ol āhūyum ki benüm nāfumdan ötüri [*nāf* göbek ki bunda nāfe-yi misk maʿnāsındur]

Rīḫt an ṣayyād ḫūn-ı ṣāf-ı men

ol ṣayyād benüm ṣāfī ḫūnumı (18) dökdi yaʿnī ẓāhirde benüm mişālüm hemān ol āhū gibidür ṣayyād anı nāfından ötüri ṣayd idüp helāk eyledi. (19)

212 Ey men an rūbāh-ı ṣaḥrā k'ezkemīn

Ey ben ol ṣaḥrā rūbāhıyam ki kemīnden *kemīn* puṣu maʿnāsınadur

---

[574] "Bir ahmak iç yüzünü görmeden gönül verse de, gönül sahipleri görünüşe aldanmazlar."

Ser bürīdendeş berāy-ı pūstīn

(20) postı içün anuñ başını kesdiler yaʿnī benüm ḥālüm hemān ol rūbāhuñ ḥāline beñzer *pūstīn*den (21) murād bunda postdur *pūstīn* ẕikri bunda beiʿtibāri'l-māldür yaʿnī kürk olacaḳ iʿtibārıyıla pūstīn didi (22) zīrā *pūst* deri ve *pūstīn* kürk maʿnāsınadur ey lafẓı bunuñ gibi maḥallerde taḥassür içündür *rūbāh* dilkü maʿnāsınadur. (23)

213 Ey men an pīlem ki zaḫm-ı pīlbān

Ey ben şol pīlem ki pīlbānuñ zaḫmı [*pīlbān* fīlci maʿnāsınadur]

Rīḫt ḫūnem ezberāy-ı üstüḫᵛān

(24) üstüḫᵛānumdan ötüri benüm ḳanumı dökdi yaʿnī hemān fīle beñzerem ki fīl ṣayd idici anı üstüḫᵛānı içün helāk eyledi (25) baʿż-ı nüsaḫda *ḫūnem* yerine *ḫūneş* vāḳıʿ olur maʿnāsı böyledür anuñ ḳanını *pīl* Fārsīdür ki fīl manāsınadur *fīl* ʿArabīdür (26) ki pīlden muʿarrebdür *üstüḫᵛān* kemük maʿnāsınadur.

214 An ki küştestem pey-i mā-dūn-ı men

Ol kimse ki beni benden ednā içün (27) depelemişdür [*küştesteem* taḳdīrindedür]

Mīnedāned ki neḫusbed ḫūn-ı men

bilmez ki benüm ḳanum uyumaz yaʿnī elbette anuñ eşeri ḳanıla irişür bu (28) hem maʿnādur bilmez mi ki benüm ḳanum uyumaz bu vech üzre *mīnedāned*de istifhām-ı inkārī maʿnāsı vardur *mīnedāned* fiʿl-i nefy (29) müfred-i müẕekker-i ġāyibdür [*neḫusbed* fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

215 Bermenest imrūz u ferdā berveyest

Bugün benüm üzerümdedür ki beni helāk eyledi [M26b] (1) ve yarın anuñ üzerindedür ki ḳıyāmetde anuñ ʿuḳūbetini çeker bu hem maʿnādur bu gün benüm üzerümde ise yarın anuñ (2) üzerindedür yaʿnī bugün baña ise yarıñ añadur bu vech üzre ferdādan murād ḳıyāmet olmaz (3)

Ḫūn çun men kes çünin żāyiʿ keyest

bencileyin kimsenüñ ḳanı ḳaçan żāyiʿdür yaʿnī żāyiʿ olmaz bunda işāret budur ki (4) *leyse li'l-insāni illā mā saʿā*[575] ḥasebince bu ʿālem-i fānīde herkes ne eylerse [H24a] elbette anuñ cezāsını görür *key żāyiʿest* (5) taḳdīrindedür [*żāyiʿ* ism-i fāʿildür].

216 Ger çi dīvār efgened sāye dırāz

Egerçi evvel-i nehārda dīvār [B29a] sāyesini uzun bıraġur yaʿnī (6) sāyesi uzun olur [*dırāz* uzun maʿnāsınadur]

---

[575] "İnsan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur." Necm/39.

5 żāyiʿ ism-i fāʿildür MNAB: -H

Bāz gerded sūy-ı ū an sāye bāz

[A29b] ol sāye tekrār dīvār cānibine rücūʿ eyler zīrā herkesden (7) ne ṣādır olursa żarar u nefʿi yine aña ʿāyid olur.

217 İn cihan kūhest ü fiʿl-i mā nidā

Bu cihān dāġdur ve bizüm (8) fiʿlümüz nidādur yaʿnī cihān ṭaġ gibidür ve bizüm fiʿl ü ʿamelümüz nidā gibidür [*īn cihān*da edāt-ı teşbīh maḥẕūfdur zīrā *çü kūh* ve *çü nidā* taḳdīrindedür]

Sūy-ı mā āyed nidāhārā ṣadā

nidālaruñ ṣadā vü (9) ʿaksi bizüm ṭarafumuza gelür zīrā ṭaġa ḥayḳırsalar ṣadāsı berüye münʿakis olur ḥāṣıl-ı maʿnā bu ʿālem-i fānīde her kimesne ne ʿamel (10) üzre ise elbette anuñ cezāsını görür dimekdür *nidā* çağırmaḳdur *ṣadā* andan ẓāhir olan ʿaksdür. (11)

218 İn buguft u reft derdem zīr-i ḫāk

Zer-ger bu sözleri didi ve fevrī hāk altına gitdi yaʿnī ölüp ḫāk altına defn eylediler *derdem* (12) fevrī maʿnāsınadur

An kenīzek şud ziʿışḳ u renc pāk

ol kenīzek zer-gere olan ʿışḳdan ve kendüde olan marażdan (13) pāk oldı bunda tenbīh budur ki serīʿü'z-zevāl ḥüsne ve fānī nesneye maḥabbet ü taʿaşşuḳ itmeye tā ki ʿāḳıbet peşīmān olmaya. (14)

219 Z'an ki ʿışḳ-ı mürdegan pāyende nist

Zīrā ki mürdelerüñ ʿışḳı pāyende vü bāḳī degüldür kenīzeküñ zer-gere olan ʿışḳı gibi ki (15) zer-gerüñ mevti ile kenīzeküñ ʿışḳı zāyil oldı zīrā zer-ger mürdelerden oldı

Z'an ki mürde sūy-ı mā āyende nist

(16) zīrā ki mürde bizüm cānibümüze gelici degüldür zīrā mevtāya tekrār ḥayāt müyesser olup bu ʿāleme gelmek muḥāldür ʿādet-i nās bunuñ üzredür (17) ki bir kimse bir kimseye [N18b] her ne ḳadar ḥadden ziyāde maḥabbet eylese vefāt itdügi gibi anuñ maḥabbeti ḳalbinden zāyil olur zīrā gözden (18) ırağ olan göñülden daḫı ırağ olur *pāyende* ve *āyende* ism-i fāʿildür.

220 ʿIşḳ-ı zinde derrevān u derbaşar

(19) Dirinüñ ʿışḳı revānda ve başarda [*revān* bunda cān maʿnāsınadur]

Her demī bāşed ziġunce tāzeter

her bir nefes ġonceden tāzerek ve ḫoş-būyrek olur (20) zirā müşāhede vü muṣāḥabet ü viṣāl müyesser olur ammā mürdeden bu ḥālāt mümkin degüldür zindeden murād bunda Ḥaḳḳ taʿālā (21) ḥażreti degüldür belki muṭlaḳā nevʿ-i insāndan bir kimsedür nihāyeti bu

zinde münāsebeti ile ān zinde diyüp Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretine (22) işāret eyler [*demī*de yā vaḥdet içündür].

221 ʿIşḳ-ı an zinde güzin k'ū bāḳiyest

Ol zindenüñ ʿışḳını iḫtiyār u ḳabūl eyle ki o bāḳīdür (23)

K'ezşerāb-ı can-fezāyet sāḳiyest

zīrā ḥayāt u rūḥ ziyāde idici şerābdan saña sāḳīdür *zinde*den murād (24) bunda Ḥayy-ı Lāyemūtdur ki anuñ ʿışḳı her dem ʿāşıḳa ḥayāt ziyāde idüp ḳalbe sürūr ve çeşme nūr virür *zinde* diri (25) ve *mürde* öli maʿnāsınadur *güzīn* emr-i ḥāżırdur *k'ū* bunda ki ū taḳdīrindedür *cān-fezā* vaṣf-ı terkībīdür cān ziyāde (26) idici maʿnāsına līkin ḥayāt ziyāde idici maʿnāsına istiʿmāl olınur [*bāḳī* ve *sāḳī* ism-i fāʿildür].

222 ʿIşḳ-ı an bü'gzin ki cümle enbiyā

Ol Allāhuñ ʿışḳını (27) iḫtiyār eyle zīrā cemīʿ-i enbiyā [*enbiyā* cemʿ-i nebiydür]

Yāftend ezʿışḳ-ı ū kār u kiyā

ol Allāhuñ ʿışḳından kār u kiyā buldılar yaʿnī taṣarruf (28) u ḳudrete ve şeref-i risālete ve ʿizzet-i nübüvvete vāṣıl oldılar [B29b] *kiyā* büzürgī vü şeref [A30a] maʿnāsınadur [*kār*dan murād taṣarruf u ḳudretdür].

223 Tū megū mārā bedan şeh bār nist

(29) Sen dime bize ol şāha icāzet ü rāh yoḳdur *bār* bunda icāzet ve yol maʿnāsınadur [*megū* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Bākerīman kārhā düşvār nist

[M27a] (1) zīrā kerīmlerile işler müşkil ü düşvār degüldür nite ki ḥadīs̱-i şerīfde vāḳıʿdur (2) *men teḳarrebe ileyye şibren teḳarrebtu ileyhi ẕirāʿan ve men teḳarrebe ileyye ẕirāʿan teḳarrebtu ileyhi bāʿan ve men etānī meşyen eteytuhu herveleten*[576] bunda (3) *şeh*den murād Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür ki Erḥamu'r-rāḥimīndür ṣıdḳ u iḫlāṣıla dergāhına yüz urup tażarruʿ idenüñ elbette (4) duʿāsı maḳbūl olur [*düşvār* müşkil maʿnāsınadur]. Beyt

Mepindār ezan der ki hergiz nebest
Ki maḥrūm kerded berāverde dest[577]

Beyān-ı ān ki (5) **küşten ve zehr-dāden-i merd-i zer-gerrā beişāret-i İlāhī būd ne behevā-yı nefs ü te'vīl-i fāsid**

---

22 o bāḳīdür MHNB: o bāḳīdür pes imdi bāḳīyi ḳabūl eyle ʿāḳıl iseñ A

[576] "Kim bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir arşın yaklaşırım; kim bana bir arşın yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşırım; kim bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak gelirim."

[577] "O kapının asla kapanmayacığını düşünme; çünkü eli boş olan mahrum kalır."

Anuñ (6) beyānındadur ki ṭabīb-i İlāhī merd-i zer-geri ḳatl eylemek ve aña zehr virmek işāret-i İlāhī ile idi nefs ārzūsıyıla ve fāsid (7) ü nāmaʿḳūl fikr ü teʾvīl ile degül idi *zer-ger*den murād dünyādur *kenīzek*den murād nefsdür ve *zer-gerüñ ḳatli*nden murād nefs-i (8) emmāreden ḥubb-ı dünyāyı izāle eylemekdür *ṭabīb-i İlāhī*den murād mürşid-i kāmildür ki her ne eyledi ise ilhām-ı Rabbānī ile (9) eyledi *ilhāmu'l-veliyyi kevaḥyi'n-nebiyyi*[578] ḥasebince andan her ne ṣādır oldı ise ẓāhiren egerçi nāmeşrūʿ görinür līkin bāṭınen meşrūʿdur (10) zīrā emr-i İlāhī ile oldı ḥażret-i Ḫıżr ʿaleyhi's-selāmuñ ḳıṣṣasını getürdi bu ḫuṣūṣa inkār üzre olanlaruñ inkārını (11) gidermek içün zīrā Ḫıżr ʿaleyhi's-selāmuñ ḳıṣṣası Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde vardur ve aña inkāra mecāl yoḳdur

224 Küşten-i an merd derdest-i ḥakīm

(12) Ol merdüñ ḥakīm-i İlāhīnüñ elinde [H24b] ḳatl ü helāki [*küşten* bunda mechūldür zīrā depelenmek maʿnāsınadur depelemek maʿnāsına degüldür]

Ne pey-i ümmīd būd u nī zibīm

ne pād-şāhdan ümīd içün idi (13) ve ne ḫavf u bīmden ötüri idi bu hem maʿnādur ve ne bīm ve ne ḫavfdan idi bu vech üzre pey lafẓınuñ maʿnāsı iʿtibār (14) olınmaz *zibīm*de.

225 Ū neküşteş ezberāy-ı ṭabʿ-ı şāh

Ṭabīb-i İlāhī zer-geri pād-şāhuñ ṭabʿ u ḫāṭırı içün öldürmedi [*neküşteş*de olan żamīr-i ġāyib zer-gere rāciʿdür] (15)

Tā neyāmed emr ü ilhām-ı İlāh

mādām ki ṭabīb-i İlāhīye Allāh taʿālānuñ emr ü ilhāmı gelmedi.

226 An puserrā kiş Ḫıżır bü'brīd ḥalḳ

(16) Ol püserüñ ki Ḫıżr peyġam-ber ʿaleyhi's-selām anuñ boġazını kesdi yaʿnī boġazladı [*ḥalḳeş* taḳdīrindedür]

Sırr-ı anrā derneyābed ʿām-ı ḫalḳ

ḫalḳuñ (17) ʿāmmı anuñ sırr u ḥaḳīḳatını idrāk eylemez ammā ḫalḳuñ ḫāṣṣı fehm eyler *ḥalḳ* boġaz maʿnāsına.

227 An ki ezḤaḳ yābed ū vaḥy u cevāb

(18) Ol kimse ki o Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretlerinden *vaḥy u cevāb* bulur ki bunda murād mürşid-i kāmildür

Her çi fermāyed buved ʿayn-ı ṣavāb

---

578 "Velîlerin ilhâmı peygamberlerin vahyi gibidir."

10-11 ḥażret-i Ḫıżr ʿaleyhi's-selāmuñ ḳıṣṣasını getürdi bu ḫuṣūṣa inkār üzre olanlaruñ inkārını gidermek içün zīrā MH: -NAB

(19) ol kimse her ne buyurursa ʿayn-ı ṣavāb olur ḥāṣıl-ı maʿnā vaḥy-ı Sübḥānī vü ilhām-ı Rabbānī mūcebince ʿamel iden her ne eylerse (20) ḫūb u merġūb idügin işʿārdur enbiyā vü evliyā gibi.

228 An ki can baḫşed eger bü'gşed devast

Ol kimse ki irşād (21) u riyāżetile cān bağışlar eger bir kimseyi ḳatl ide revā vü maʿḳūldür

Nāyibest ü dest-i ū dest-i Ḫudast

nāyib-i (22) Ḥaḳdur ve anuñ eli dest-i Ḫudādur zīrā anlar her ne eyleseler vaḥyiledür Ḫıżr peyġām-ber ʿaleyhi's-selām ve sāyir-i enbiyā vü evliyā gibi. (23)

229 Hem-çü İsmaʿīl pīşeş ser binih

[B30a] Ḥażret-i İsmaʿīl ḥażret-i İbrāhīmüñ ʿaleyhime's-selām emrine iṭāʿat idüp ẕebḥ içün öñinde baş (24) ḳodugı gibi sen daḫı mürşid-i kāmilüñ öñinde baş ḳo [A30b] ve cemīʿ emrine iṭāʿat eyle [*binih* emr-i ḥāżırdur].

Şād u ḫandan pīş-i tīġeş can bidih

(25) anuñ tīġı öñinde şād u ḫandān cān virür zīrā senüñ bāḳī ḥayātuña ve ebedī saʿādetüñe sebeb olur ḳavluhu (26) Taʿālā *felemmā beleġa maʿahu's-saʿye ḳāle yā buneyye innī erā fi'l-menāmi innī eẕbeḥuke fe'nżur mā ẕā terā ḳāle yā ebeti'fʿal mā tu'meru setecidunī inşā'allāhu* [N19a] *mine's-ṣābirīn*[579]. (27)

230 Tā bumāned cant ḫandan tā ebed

tā senüñ cānuñ (28) tā ebedī ḫandān ḳala [*cānetde* nūn sākindür vezn içündür]

Hem-çü cān-ı pāk-i Aḥmed bāEḥad

Aḥmedüñ pāk cānı Eḥadıla ebedī ḫandān ḳalduġı gibi *Eḥad*dan murād (29) Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretidür Aḥmedden murād Server-i Kāyinātdur ʿaleyhi efżalu's-ṣalavāt ve ekmelü't-taḥiyyāt. [M27b] (1)

231 ʿĀşıḳan cām-ı feraḥ an ki keşend

ʿĀşıḳlar sürūr u feraḥ cāmını ol vaḳt nūş eylerler yaʿnī ʿuşşāḳ ol vaḳt ziyāde mesrūr (2) olur

Ki bedest-i ḫ'īş ḫūban şan küşend

ki ḫūblar anları kendü elleriyile depeleyeler [mıṣrāʿ-ı ṣānīde *küşend*dür kāfuñ żammesiyiledür]. Beyt (3)

Ecel nāgehī derkemīnem kuşed

---

[579] "Babasıyla beraber yürüyüp gezecek çağa erişince: Yavrucuğum! Rüyada seni boğazladığımı görüyorum; bir düşün, ne dersin? dedi. O da cevaben: Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulursun, dedi." Sâffât/102.

Heman bih ki an nāzenīnem kuşed[580]

232 Şāh an ḫūn ezpey-i şehvet nekerd

Pād-şāh ḥażreti ol ḳanı ẕevḳ u ḥaẓẓ-ı (4) nefsānīden ötüri eylemedi [*şehvet* meyl ü ārzū maʿnāsınadur]

Tū rehā kun bed-gümānī vü neberd

sen anuñ ḥaḳḳında bed-gümānlıġı ve nizāʿ u muḫālefeti terk (5) eyle *neberd* ceng maʿnāsınadur.

233 Tū güman bürdī ki kerd ālūdegī

Sen anuñ sırrına muṭṭaliʿ olmayup ẓann itdüñ ki (6) pād-şāh nāmeşrūʿ u ālūdelik eyledi [*ālūdegī* bulaşıḳlıḳ maʿnāsınadur ki bunda nāmeşrūʿ maʿnāsına murāddur]

Derşafā ġış key hiled pālūdegī

ṣafāda ġış ḳaçan pālūdelik (7) ḳor yaʿnī ṣāfī vü pāk olan nesnede nāpāklik olmaduġı gibi ol pād-şāhda hem ārzū-yı nefsānī yoḳ idi (8) belki rūḥānī mertebesine irişmiş idi zīrā ṭabīb-i İlāhīnüñ reʾyi ile eyledi aña muḫālif bir nesne eylemedi [*hiled* bunda nehed maʿnāsınadur]. (9)

234 Behr-i īnest in riyāżet v'in cefā

Bundan ötüridür bu riyāżet ve bu cefā ki murād mücāhede vü muḫālefet-i nefsdür (10)

Tā berāred kūre eznuḳre cufā

tā kūre sīmden cufāyı yuḳarı getüre yaʿnī pūte içinde sīm ḳāl ü pāk olup ġıll u ġışdan (11) cüdā ola *kūre* ocaḳ maʿnāsınadur ki bunda *pūte* murāddur *cüfā* ḫār u ḫāşākdür ki ırmaḳ anı kenārlarına bıraġur (12) ammā bunda *ġıll u ġış* murāddur ḥāṣıl-ı maʿnā taṣfiye-yi ḳalb ve riyāżet ü mücāhede anuñ içündür ki ḳalbde olan (13) ḥubb-ı dünyā küdūret ü ẓulmeti refʿ olup ʿışḳ-ı İlāhī ṣayḳalı ile mirʾāt gibi rūşen ü münevver olup esrār-ı İlāhiyye anda (14) münʿakis ola.

235 Behr-i ānest imtiḥān-ı nīk ü bed

Nīk ü bedüñ imtiḥānı [H25a] andan ötüridür

Tā bücūşed berser ārred zer zebed

(15) tā altun ḳaynaya köpügini yuḳarı getüre ve altun ṣāfī ḳala [*bücūşed* ve *ārred* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür *zebed* köpük maʿnāsınadur].

236 Ger nebūdī kāreş ilhām-ı İlāh

---

580 "Ecelin ansızın bu zavallıyı öldürmesi, o nâzenîni öldürmesinden iyidir."

(16) Eger ol pād-şāhuñ işi ilhām-ı İlāhī olmayayıdı yaʿnī anuñ işi ilhām-ı İlāhī idi zīrā ṭabīb-i İlāhīnüñ reʾyiyile işlerdi (17)

Ū segī būdī dirānende ne şāh

ol yırtıcı bir kelb idi şāh degül idi.

237 Pāk būd ezşehvet ü ḥırṣ u hevā

(18) Belki o pād-şāh [B30b] şehvet ü ḥırṣ u hevādan pāk idi

Nīk kerd ū līk nīk-i bed-nümā

ol pād-şāh ḫūb u laṭīf (19) eyledi līkin nāmaʿḳūl görinici eyü idi *dirānende* ism-i fāʿil müfred-i müẕekker-i ġāyibdür *bed-nümā* vaṣf-ı terkībīdür *bed-nümā* maḥalline (20) göre yaramaz gösterici ve yaramaz görinici maʿnāsına [A31a] istiʿmāl olınur biḥamdillāh saʿādetlü pād-şāh-ı ʿālem-penāh ḥażretlerinüñ iḥsān (21) u teraḥḥumları bir mertebededür ki kāffe-yi enām sāye-yi saʿādetlerinde āsūde-ḥāl olup devām-ı devletinüñ edʿiyesine rūz (22) u şeb meşġūllerdür *ebbedellāhu ḫılāfetehu ve salṭanatehu ilāintihā'i'z-zemān*[581].

238 Ger Ḫıżır derbaḥr-ı keştīrā şikest

Eger (23) Ḫıżır peyġām-ber ʿaleyhi's-selām deryāda bir keştī ṣıdı ise yaʿnī deldi ise bu hem vechdür egerçi Ḫıżır peyġām-ber ʿaleyhi's-selām (24) deryāda bir keştī ṣıdı yaʿnī deldi [*şikest* bunda fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Ṣad-dürüstī derşikest-i Ḫıżır hest

Ḫıżır peyġām-ber ʿaleyhi's-selāmuñ (25) şikestinde yüz nefʿ ve dürüstlük vardur mıṣrāʿ-ı evvelüñ vech-i ṯānīsine göre mıṣrāʿ-ı ṯānīnüñ maʿnāsında līkin (26) lafẓı ḳayd olınup maʿnā böyle olur līkin Ḫıżır peyġām-ber ʿaleyhi's-selāmuñ şikestinde yüz nefʿ ve dürüstlük vardur biri (27) budur ki beyān olınur [*şikest* bunda māżī ṣīġasında maṣdar-ı muraḫḫamdur *şikesten* maʿnāsınadur]. Beyt

Çü Ḫıżır peyem-ber k'u keştī şikest
Ezan dest-i cebbār-ı ẓālim bübest[582]

Bir cezīrede (28) bir ẓālim melik var idi ki ẓulmile ṣağ keştīyi alup żabṭ eylerdi ḥażret-i Ḫıżır ʿaleyhi's-selām mesākīne teraḥḥum idüp (29) ol keştīyi saḳaṭ eyledi bu sebebden ol ẓālim melik ol keştīyi almaḳdan ferāġat eyledi egerçi ẓāhirde żarardur [M28a] (1) līkin maʿnāda ʿayn-ı fāyidedür zīrā keştī ṣāḥiplerinde ḳaldı ḳavluhu Taʿālā (2) *emme's-*

---

581 "Allâh onun hilâfetini ve saltanatını zamanın sonuna (kıyâmete) kadar ebedîleştirsin."
582 "Hızır Peygamber'in gemiyi delmesi, o zâlim cebbârın elinden kurtardı."

sefīnetu fe kānet limesākīne yaʿmelūne fi'l-baḥri fe eradtu en aʿībehā ve kāne verā'ehum melikun ye'ḫuẕu kulle sefīnetin ġaṣbā[583]

239 Vehm-i Mūsā̱ bāheme nūr u hüner

(3) Ḥażret-i Mūsā̱ ʿaleyhi's-selāmuñ vehm ü ʿaḳlı bu dükeli nūr u hünerile mürsel idi [*nūr*den murād nūr-ı risāletdür *hüner*den murād ʿulūm-ı ẓāhiresidür]

Şud ezan maḥcūb tū bīper meper

(4) ol esrārdan mestūr oldı sen ḳanadsız uçma yaʿnī ḥażret-i Mūsā̱ ʿaleyhi's-selām bu ḳadar ʿulūma mālik iken Ḫıżr (5) peyġām-ber ʿaleyhi's-selām beyān itmeyince ol esrār-ı ḫafiyyeye vāḳıf olmadı sen ʿabeş yire nāmaʿḳūl söz söyleme *per* ḳanad *meper* nehy-i (6) ḥāżır müfred-i müẕekkerdür [*maḥcūb* ism-i mefʿūldür].

240 An gül-i surḫest tū ḫūneş meḫᵛān

Ol zer-gerüñ ḫūnı maʿnā̱da ḳırmızı güldür sen anı ḫūn oḳuma (7) yaʿnī ol zer-gere ẓulm oldı dime zīrā ilhām-ı İlāhī ile oldı taḥtında fāyide vardur [*meḫᵛān* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Mest-i ʿaḳlest ū tu mecnūneş meḫᵛān

(8) o pād-şāh ʿaḳluñ mestidür sen anı [N19b] mecnūn oḳuma yaʿnī ḥadden ziyāde ʿāḳıldur sen aña Mecnūn dime ve (9) ḥaḳḳında nāmaʿḳūl kelimāt eyleme.

241 Ger budī ḫūn-ı müselman kām-ı ū

Eger o pād-şāhuñ murādı müselmānuñ ḫūnı olayıdı (10) yaʿnī müselmānlara ẓulm ideyidi [*budī* būdīden muḫaffefdür]

Kāfirem ger bürdemī men nām-ı ū

kāfirüm eger ben anuñ nāmını iledürdüm ise yaʿnī hergiz anuñ nāmını (11) yād eylemezdüm ḳanda ḳaldı ki anı medḥ idem.

242 Mībilerzed ʿarş ezmedḥ-i şaḳī

ʿArş-ı ʿaẓīm şaḳī ve fāsıḳuñ medḥinden [A31b] ditrer [*bilerzed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür] (12)

Bed-güman kerded zimedḥeş müttaḳī

müttaḳī ve ṣāliḥ şaḳī ve fāsıḳuñ medḥinden medḥ idenüñ ḥaḳḳında bed-gümān olur *müttaḳī* ṣāliḥ maʿnā̱sına (13) ism-i fāʿil-i müfred-i müẕekkerdür.

243 Şāh būd u şāh-ı bes āgāh būd

---

583 "Gemi var ya, o, denizde çalışan yoksul kimselerindi. Onu kusurlu kılmak istedim. (Çünkü) onların arkasında, her (sağlam) gemiyi gasbetmekte olan bir kral vardı." Kehf/79.

Şaḳī vü ẓālim degül idi belki şāh idi ve cemīʿ nesneden (14) ziyāde āgāh şāh idi [*şāh-ı ṯānī* mużāfdur]

Ḫāṣ būd u ḫaṣṣa-yı Allāh būd

ḫāṣ u maḳbūl idi ve Allāh taʿālānuñ ḫāṣṣası idi yaʿnī (15) anda ḳudret-i Ḥaḳḳ ẓāhir olurdı.

244 An kesīrā k'in çünin şāhī kuşed

Ol bir kimseyi ki murād zer-gerdür buncılayın (16) pād-şāh ḳatl ide

Sūy-ı baḫt u bihterin cāhī keşed

[H25b] baḫt u devlet ve eyürek bir manṣıb cānibe çeker yaʿnī ṣāḥib-saʿādet (17) ve ʿālī-ḳadr olmasına sebeb olur.

245 Ger nedīdī sūd-ı ū derḳahr-ı ū

Eger pād-şāh anuñ ḳahr u helākinde anuñ nefʿini görmeyeyidi (18) *ū*dan murād zer-gerdür [*sūd* fāyide]

Key şudī an luṭf-ı muṭlaḳ ḳahr-ı cū

ol muṭlaḳ ve ṣāfī luṭf ḳaçan kimsenüñ ḳahr u (19) helākini isteyici olurdı [*luṭf-ı muṭlaḳ* ṣāfī luṭf maʿnāsınadur].

246 Beççe mīlerzed ezan nīş-i ḥacām

Ṭıfl ḥaccāmuñ ol nīşinden ditrer ve ḫavf eyler (20) *ḥaccām* müşeddeddür ammā bunda vezn içün muḫaffef oḳunur *ḥaccām* ḥacāmet idici maʿnāsınadur ammā cerrāḥ maʿnāsına istiʿmāl olınur (21) *beççe*den murād bunda ṭıfldur

Māder-i müşfiḳ deran ġam şād-kām

müşfiḳ ve mihrbān māderi ol ġamdan mesrūr u şād-kāmdur (22) zīrā püserine andan ṣıḥḥat ḥāṣıl olmasını muḳarrer bilür nite ki mürīd ibtidāʾ-i sülūkda riyāżet ü mücāhede ālāmından lerzāndur (23) līkin mürşid-i kāmil bu ḫuṣūṣa ḫandān u şādāndur zīrā bilür ki mürīdi bu riyāżet ü mücāhede sebebi ile maḳbūl-i dergāh olur (24) Fārsīde müẕekker ve müʾenneṯ berāber olduġıyiçün elfāẓ-ı ʿArabiyyeden lisānlarına naḳl olınup istiʿmāl itdükleri kelimelerde (25) daḫı müẕekker ve müʾenneṯ berāberdür ol sebebden müşfiḳa dimedi egerçi bunda vezn içün daḫı olmaḳ mümkindür ammā nice maḥall vardur (26) ki mevzūn olurken yine tā getürmezler.

247 Nīm-can bi'stāned ü ṣad can dehed

Senüñ nīm ü żaʿīf cānuñı alur ve aña bedel (27) yüz cān virür [*bisitāned* ve *dehed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

An çi dervehmet neyāyed an dehed

ol nesne ki senüñ fikr ü vehmüñe gelmez anı virürem *nīm-cān*dan murād (28) rūḥ-ı cismānī ve ḥayāt-ı fānīdür ki bu mertebede ḳurb-ı sulṭānī ve müşāhede-yi cemāl-i Raḥmānī ve viṣāl-i Yezdānī müyesser olmaz (29) *ṣad cān*dan murād ḥayāt-ı bāḳī ve rūḥ-ı nūrānīdür ki dünyāda sebeb-i taḳarrüb-i Rabbānī ve rıżā ve iḥsān-ı Ṣamedānīdür ve ʿuḳbāda vesīle-yi [M28b] (1) saʿādet-i ebediyyedür ve mışrāʿ-ı ṯānīden murād mażmūn-ı Ḥadīṯ-i Ḳudsīdür ki vaṣf u beyāndan bīrūndur (2) *aʿdedtu liʿibādiye'ṣ-ṣāliḥīn mā lā ʿaynun ra'et ve lāuẕunun semiʿat ve lāḫaṭara ʿalāḳalbi beşerin*[584] *pād-şāh*dan murād rūḥ-ı insānīdür (3) *kenīzek*den murād nefs-i emmāredür *ḫavāṣ*dan murād ḳuvā-yı bedeniyyedür ki murād ḥavāss-ı ẓāhire ve ḥavāss-ı bāṭınadur ve ʿaḳldur (4) ki vezīr meṯābesindedür *süvār olmaḳ*dan murād cesed-i cismānīye duḫūldür *şikār*dan murād biḥasebi'ẓ-ẓāhir umūr-ı şerʿiyyeye (5) mükellef olmasıdur ve biḥasebi'l-bāṭın efʿāl-i ṭarīḳat ve aḥvāl-i ḥaḳīḳatdur ki ser-māye-yi saʿādāt-ı ebediyyedür lākin bunlar umūr-ı şerʿiyye bilānuḳṣānin (6) edā olmayınca ebedī müyesser degüldür [A32a] nite ki Server-i Kāyināt buyurmışlardur ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem *eş-şerīʿatu aḳvālī ve'ṭ-ṭarīḳatu efʿālī ve'l-ḥaḳīḳatu aḥvālī*[585] (7) *zer-ger*den murād dünyādur *kenīzeküñ maraż*ndan murād maḥabbet-i mā-sivā sebebi ile ḳurb-ı İlāhīden (8) dūr u cüdā olduġıdur *eṭıbbā*dan murād nāḳış mürşidlerdür *ṭabīb-i İlāhī*den murād mürşid-i kāmil ki anuñ terbiyesiyile ʿaḳl-ı (9) maʿād mertebesi peydā olur *eṭıbbā*dan murād ʿaḳl-ı maʿāş ve ḳuvā-yı bedeniyye olmaḳ cāyizdür [*vehmet*de tā ḫıṭāb içündür *neyāyed* fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

248 Tū ḳıyās ezḫ^vīş mīgīrī ve līk

(10) Sen cenāb-ı ḳuds ḫavāṣṣınuñ efʿāli ve aḥvālini kendüñden kıyās ṭutarsın ve anları kendüñ gibi ṣanursun (11) ammā [*mīgīrī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur]

Dūr dūr üftādeyī bi'nger tu nīk

bu esrārı fehm ü idrāk itmekde ziyāde ıraḳ düşmişsin eyü naẓar eyle yaʿnī (12) ziyāde riḳḳat ü imʿān-ı naẓar eyle tā bu ḥālāt-ı ḫafiyye saña rūşen olup anlaruñ kemā-yenbaġī merātib-i ʿaliyyelerin bilüp kendü ḥālüñi (13) anlara ḳıyās eylemeyesin *üftāde'ī*de hemze ḫıṭāb içündür *bi'nger* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür ḥażret-i Mevlānā ehl-i ẓāhir ehl-i bāṭınuñ (14) ṭabaḳaları rūşen ü ẓāhir olsun içün ṭūṭī ve cavlaḳīyi getürdi ki ṭūṭī kendüsini cavlaḳī gibi ẓann eyledi ḥālā (15) ki farḳ beyne's-semā'i ve'l-arżdur.

Ḥikāyet-i ān merd-i baḳḳāl ve ṭūṭī ve revġan rīḫten-i ṭūṭī derdükkān (16) [N20a]

---

[584] "Allah insanlara, gözün görmediği, kulağın işitmediği ve kalbin hiç hissetmediği nimetleri verecektir." (Buhârî, *Bed'ü'l-halk*, 8/3244; Müslim, *Îmân*, 84/189, 312.)

[585] "Sözlerim şerîat, fiillerim tarîkat, hâllerim hakîkattır."

Ol baḳḳāl merdüñ ve ṭūṭīnüñ dükkānda yaġ dökdüginüñ [H26a] ḥikāyeti beyānındadur

249 Būd baḳḳālī vü veyrā ṭūṭiyī

(17) Zemān-ı sābıḳda bir baḳḳāl var idi ve anuñ bir ṭūṭīsi var idi [*baḳḳālī*de yā vaḥdet içündür]

Ḫoş-nevā vü sebz ü gūyā ṭūṭiyī

ḫoş-āvāz ve sebz (18) ve tekellüm idici bir ṭūṭī idi *ḫoş-nevā* ḫoş-āvāz maʿnāsınadur *sebz* yaşıl ve *gūyā* söyleyici maʿnāsınadur *ṭūṭī'ī*de hemze vaḥdet (19) içündür bir güne ṭūṭī vardur ki üzerinde envāʿ-ı reng vardur cüssede ḳarġa ḳadar vardur ve ṣāfī yaşıl bir nevʿ ṭūṭī (20) vardur bu cins ṭūṭī çoḳdur ve ṣāfī aḳ bir cins ṭūṭī vardur bu cins ziyāde azdur ve ṣāfī ḳırmızı bir cins (21) ṭūṭī vardur ki bu ġāyetile azdur [*nevā* bunda āvāz maʿnāsınadur].

250 Berdükan būdī nigehbān-ı dükān

Ṣāḥib-i dükkān anda degül iken dükkānda dükkānuñ (22) nigehbānı ve ḥāfıẓı idi

Nükte guftī bāheme sūdā-gerān

cemīʿ beyʿ u şirā idicilere ādemī gibi nükte vü laṭīfe dir idi *sūdā* bunda (23) beyʿ u şirā maʿnāsınadur *sūdāger* bāyiʿ u müşterī maʿnāsınadur anda olan elif ve nūn cemʿ-i edātdur *dükān* aṣlı müşeddeddür (24) līkin vezn içün taḫfīf olınmışdur *nigehbān* ḥāfıẓ maʿnāsınadur [*heme* cemīʿ maʿnāsınadur].

251 Derḫıṭāb-ı ādemī nāṭıḳ budī

Ādemī ḫıṭābında nāṭıḳ (25) idi yaʿnī bir kimseye ḫıṭāb eylese ādemī gibi söyleyici idi bu hem maʿnādur ādemī ḫıṭābında nāṭıḳ idi yaʿnī ādemīye ḫıṭāb itdükde (26) nāṭıḳ idi insān gibi *nāṭıḳ* söyleyici maʿnāsına ism-i fāʿildür *ādemī*de olan yā nisbet içündür

Dernevā-yı ṭūṭiyan ḥāẕıḳ budī

(27) ṭūṭīler nevāsında ḥāẕıḳ ve ustād idi *nevā* bunda terennüm maʿnāsınadur *budī* būdīden muḫaffefdür. (28)

252 Ḫᵛāce rūzī sūy-ı ḫāne refte būd

Ḫᵛāce ki murād baḳḳāldur bir [A32b] gün ḫānesi cānibine gitmiş idi

Berdükan ṭūṭī nigehbān nemūd

(29) dükkānda ṭūṭī ḫᵛāce yerine nigehbānlıḳ gösterdi yaʿnī dükkānı ḥıfẓ eylerdi.

253 Gürbeyī bercest nāgeh derdükān

---

22 ve ḥāfıẓı HNA: -M

[M29a] (1) Nāgeh bir kedi dükkān içine ṣıçradı bir mūşdan ötüri [*gürbe'ī*de hemze vaḥdet içündür]

Behr-i mūşī ṭūṭiyek ezbīm-i cān

ṭūṭīcik cān ḳorḳusından [*mūşī*de yā vaḥdet içündür]. (2)

254 Cest ezsūy-ı dükan sūyī giriḫt

Dükkānuñ bir cānibinden ṣıçradı bir cānibine ḳaçdı zīrā gürbe kendüsine ḳaṣd eyledi (3) ṣandı *behr-i mūşī*nüñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı evvele ḳayd olındı suhūlet-i maʿnā içün ve hem *ṭūṭiyek ezbīm-i cān* terkībinüñ maʿnāsı (4) *cest ezsūy-ı dükān* beyti ile tamām olur *mūş* fāre maʿnāsınadur *gürbe* hirre maʿnāsınadur beTürkī kedi *ṭūṭiyek*de olan (5) kāf-ı taṣġīr şefaḳat içün olmaḳ rūşendür [*bercest* ve *cest* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Şīşehā-yı revġan-ı gülrā biriḫt

gül yaġınuñ şīşelerini dökdi (6) yaʿnī kedinüñ ḫavfından ḳaçarken şīşelere ṭoḳındugından şīşeler devrilüp anlarda yaġ dökildi *birīḫt* fiʿl-i māżī müfred-i (7) müẕekker-i ġāyibdür.

255 Ezsuy-ı ḫāne biyāmed ḫᵛāceeş

Ṭūṭīnüñ ḫᵛācesi ḫānesi cānibinden dükkāna geldi [*biyāmed* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür] (8)

Berdükan bi'nşest fārıġ ḫᵛāceveş

bāzārgān gibi dükkānda fārıġ u bībāk oturdı mıṣrāʿ-ı evvelde *ḫᵛāce* seyyid ve ṣāḥib (9) maʿnāsınadur mıṣrāʿ-ı ṡānīde *ḫᵛāce* bāzārgān maʿnāsınadur ve *ḫᵛāceeş*de *eş* żamīr-i ġāyibdür ki ṭūṭīye rāciʿdür *ḫᵛāceveş*de (10) olan *veş* edāt-ı teşbīhdür.

256 Dīd pür-revġan dükān u cāme çerb

Gördi dükkān yaġıla pür ve cāmesi yaġa bulaşmış [*pür* ṭolı maʿnāsınadur] (11)

Bersereş zed geşt ṭūṭī kel ziḍarb

dükkān ṣāḥibi bīḥużūrlıġından ġażab idüp ṭūṭīnüñ başına urdı ṭūṭī (12) ḍarbdan kel oldı bunda işāret budur ki sālik kendünüñ ʿilm ü maʿrifetine ve feṣāḥat u belāġatına maġrūr olup esrār-ı İlāhiyyeden (13) setri vācib ü lāzım olan sırrı fāş itmeye tā ki teʾdīb-i Ḫudāya maẓhar olmaya *çerb* cīm-i Fārsiyile yaġlu maʿnāsınadur ekṡer-i ḫalḳ cīm-i (14) ʿArabīyile oḳurlar ammā ḫaṭādur *geşt* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür şud maʿnāsına[*bersereş*de olan żamīr-i ġāyib ṭūṭīye rāciʿdür].

257 Rūzekī çendī suḫan kūtāh kerd

(15) Ṭūṭī elem ü ıżṭırābından birḳaç güncegiz sözini ḳıṣa eyledi yaʿnī hergiz söylemedi [*rūzekī*de olan kāf taṣġīr içündür]

Merd-i baḳḳāl eznedāmet āh kerd

baḳḳāl (16) kimse nedāmetinden āh eyledi yaʿnī ṭūṭīyi urduġına peşīmān oldı.

258 Rīş bermīkend ü mīguft ey dirīġ

Ziyāde [H26b] eleminden (17) ṣaḳalını yoldı ve eytdi ey ḥayf bu hem vechdür ziyāde eleminden ṣaḳalını yolardı ve ey dirīġ dirdi *dirīġ* ḥayf maʿnāsınadur (18) ki nedāmet ve teraḥḥum maḥallinde istiʿmāl olınur [*rīş* bunda ṣaḳal maʿnāsınadur]

K'āftāb-ı niʿmetem şud zīr-i mīġ

ki benüm niʿmet ü devletüm āftābı bulut altına gitdi (19) zirā ṭūṭīnüñ sebebi ile beyʿ u şirādan eline vāfir nesne girerdi o ise munḳaṭıʿ oldı [*ki āftāb* taḳdīrindedür *mīġ* bulut maʿnāsınadur].

259 Dest-i men bi'şkeste būdī an zemān

(20) Ol zemān benüm elüm ṣınmış olayıdı [A33a]

Çün zedem men berser-i an ḫoş-zebān

ol ḫoş-güftār ṭūṭīnüñ başına (21) niçün urdum [çünki ben ol ḫoş-zebān murġı urdum benüm elüm ol zemān ṣınmış olayıdı bu hem-vechdür] *çün* imāle ile istifhāmdur niçün maʿnāsına bunda tenbīh budur ki kişi kendüsine żarar u ziyān olur bir nesneyi (22) irtikāb itmeye ki ol nesne ʿāḳıbet sebeb-i nedāmet ü elem ola *ḫoş-zebān* laṭīf-güftār maʿnāsınadur *zebān* söz maʿnāsına (23) ve aġızda olan dil maʿnāsına daḫı gelür *lisān* daḫı böyledür ki hem söz ve hem aġızda olan dil maʿnāsına istiʿmāl olınur [N20b] ve (24) Türkīde dil hem bu üslūb üzredür ki Türkīde *dil* dirler söz maʿnāsınadur ve aġızda olan dil maʿnāsına daḫı gelür. (25)

260 Hedyehā mīdād her dervīşrā

Her dervīşe yaʿnī dervīşler ṭāyifesine armaġānlar ve ṣadaḳalar virdi [*hedye* armaġān hedyehā cemʿdür Fārsī ḳāʿidesi üzre] (26)

Tā biyāyed nuṭḳ murġ-ı ḫᵛīşrā

tā kendünüñ murġına ki murād ṭūṭīdür nuṭḳ gele ve evvelki gibi söyleye bunda tenbīh budur ki müşkil (27) ü ṣaʿb bir ḥālet peydā olsa ṣadaḳa lāzımdur nite ki meşhūrdur *eṣ-ṣadaḳatu teruddu'l-belā'e ve tezīdu'l-ʿumr*[586] [*biyāyed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]. (28)

261 Baʿde se rūz u se şeb ḥayrān u zār

Üç gün ve üç giceden ṣoñra ḥayrān u zār

Berdükan bi'nşeste bud nevmīdvār

---

[586] "Sadaka, belâyı defeder, ömrü uzatır."

(29) meʾyūs gibi dükkānında oturmış idi bunda *bud* būd maʿnāsınadur *vār* bunda teşbīh içündür *se* üç maʿnāsınadur. [M29b] (1)

262 Bāhezāran ġuṣṣa vü ġam keşte cüft

Baḳḳāl hezārān ġuṣṣa vü ġama çift ü ḳarīn olmış böyle diyü

K'iy ʿaceb in murġ key āyed beguft

(2) ki ey ʿaceb bu murġ ḳaçan güftāra gelür *beguft*da bā meftūḥdur *guft* guften maʿnāsınadur.

263 Mīnümūd an murġrā her gun şükuft

Baḳḳāl (3) ol murġa her gūne ʿaceb ü ẓarīf nesneler gösterdi [*mīnümūd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür mīnümūdī taḳdīrindedür]

Tā ki bāşed k'ender āyed ū beguft

tā ki ola ki o murġ ki murād ṭūṭīdür (4) söze gele ve yine evvelki gibi ola *her gūn* her gūne idi ki hā ḥaẕf olındı ki nevʿ maʿnāsınadur *şükuft* bunda ʿaceb maʿnāsınadur (5) baʿżı maḥalde *şikift* şīn ve kāfuñ kesriyile yine ʿaceb maʿnāsınadur.

264 Cavlaḳī-yi ser-bürehne mīgüẕeşt

Dükkān öñinden başı (6) açıḳ bir cavlaḳī geçdi *cavlaḳī* dervīşlerden bir ṭāyifedür anuñ āḫırında olan hemze vaḥdet içündür *bürehne* çıplaḳ ve açıḳ (7) maʿnāsına istiʿmāl olınur

Bāser-i bīmū çü püşt ṭās u ṭaşt

ṭās u ṭaştuñ arḳası gibi ḳızıl kılsız başı ile *ṭās* (8) maʿrūfdur *ṭaşt* legendür.

265 Ṭūṭi enderguft āmed an zemān

Ṭūṭī çünki cavlaḳīyi gördi ol zemān söze geldi (9) böyle diyü

Bang berdervīş zed ki ey fulān

dervīş üzre ḥayḳırdı ki ey fulān [*zed* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

266 Ezçi ey kel bākelān āmīḫtī

(10) Ey kel ne sebebden kellere ḳarışduñ yaʿnī ne sebebden kel olduñ [A33b]

Tū meger ezşīşe revġan rīḫtī

sen meger bencileyin şīşeden (11) yaġ dökdüñ yaʿnī seni daḫı bencileyin urup başuñı kel eylediler [*āmīḫtī* ve *rīḫtī* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur].

267 Ezḳıyāseş ḫande āmed ḫalḳrā

Ṭūṭī dervīşi kendüsine (12) ḳıyās itdüginde ḫalḳa ḫande geldi yaʿnī ḫalḳ taʿaccüb idüp güldiler

K'ū çü ḫod pindaşt ṣāḥib-delḳrā

zīrā o ki murād ṭūṭīdür (13) *ṣāḥib-delḳ* ki murād cavlaḳīdür kendü gibi ṣandı *k'ū* ki ū taḳdīrindedür *pindāşt* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür *delḳ* cāme-yi (14) dervīşāndur ehl-i ẓāhir kendülerini evliyāya ḳıyās eylemek ṭūṭīnüñ ḳıyāsı gibidür cavlaḳī ḥaḳḳında.

268 Kār-ı pākanrā ḳıyās ezḫod megīr

(15) Pāklerüñ işini kendüñden ḳıyās ṭutma [*megīr* nehy-i ḥāżırdur]

Ger çi māned dernüvişten şīr ü şīr

egerçi yazılmaḳda şīr şīre beñzer bir şīr arslan ve (16) bir şīr süt maʿnāsınadur ki biḥasebi'l-lafẓ berāberdür ammā biḥasebi'l-maʿnā naẓar olınsa ikisinüñ mā-beyninde hergiz münāsebet ü müşābehet (17) yoḳdur [H27a] bunda bir maʿnā daḫı mümkindür egerçi şekl-i arslan ki kāġıẕda yazılur ẓāhirde olan arslana ṣūretā müşābihdür līkin (18) biḥasebi'l-ḥaḳīḳa naẓar olınsa hergiz müşābeheti yoḳdur ḥāṣıl-ı maʿnā egerçi cemīʿ-i ḫalḳ ṣūretā enbiyā vü evliyāya beñzer līkin biḥasebi's-siyre hergiz münāsebetleri (19) yoḳdur dimekdür *pākān*dan murād bunda enbiyā vü evliyā'ullāhdur [*nüvişten* bunda mechūldür].

269 Cümle ʿālem z'in sebeb güm-rāh şud

cümle ʿālem ki murād güm-rāhlardur (20) bu sebebden ḍāll u güm-rāh oldı

Kem kesī z'ebdāl Ḥaḳḳ āgāh şud

ziyāde az kimse evliyā'ullāhdan āgāh oldı (21) cümle ʿālem didi eḳall-i ḳalīl āgāh ve bāḳīsi ḍāll u güm-rāh olduġıyiçün bu nükteyi mıṣrāʿ-ı evvelde *cümle ʿālem* ve mıṣrāʿ-ı ṣānīde *kem kesī* (22) dimegile beyān eyledi *ebdāl* evliyā'ullāh maʿnāsına cemʿ-i bedīldür [*şud* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

270 Hem-serī bāevliyā berdāştend

Ṣūretde olan ittiḥād sebebi ile (23) enbiyā ile hem-serlik ṭutdılar yaʿnī biz enbiyā gibiyiz didiler [*hem-serī* berāberlik]

Evliyārā hem-çü ḫod pindāştend

evliyāyı kendüler gibi ṣandılar līkin ziyāde (24) ḳabāḥat eylediler bu sebebden ebedī ʿaẕāba irişdiler.

271 Gufte īnek mā beşer īşan beşer

Eytmişler işte biz beşerüz anlar daḫı beşerdür *beşer* (25) ādemī oġlı maʿnāsınadur

Mā vü īşan beste-yi ḫᵛābīm ü ḫᵛar

---

19 nüvişten bunda mechūldür MNA: -H

biz ḫᵛāb u ḫora muḳayyedüz anlar daḫı ḫᵛāb u ḫora muḳayyedlerdür yaʿnī anlar yirler (26) içerler ve uyurlar biz daḫı anlar gibi yirüz içerüz ve uyuruz anlaruñ bizden ziyāde neleri vardur diyüp anlaruñ muḳteżā-yı beşeriyyet olan (27) ḥālātına naẓar idüp anlaruñ efʿālini kendülerinüñ efʿāline ḳıyās eylediler ḳavluhu Taʿālā̱ *māli hāẕe'r-Resūli ye'kulu'ṭ-ṭaʿāme ve yemşī fi'l-eṣvāḳ*[587] (28) *ḫᵛāb* uyḳu *ḫor* yimek maʿnā̱sınadur ḫorda ḫā fetḥile oḳunmaḳ gerekdür ḳāfiye içün.

272 İn nedānistend İşan ezʿamā̱

(29) Ol güm-rāhlar ki murād kāfirlerdür körlüklerinden bunı bilmediler

Hest farḳī dermeyan bīmüntehā

[A34a] [N21a] ortada nihāyetsiz farḳ [M30a] (1) vardur ittiḥād-ı ṣūrī ittiḥād-ı maʿnevīyi müstelzim degül idügini bu beytlerile beyān eyler [*ʿamā̱* körlik *müntehā* bunda maṣdar-ı mīmīdür nihāyetsiz maʿnā̱sınadur].

273 Her dü gun zenbūr ḫordend ezmaḥal

(2) Her iki dürlü arı ki bal arısı ve ṣarı arıdur bir yirden yidiler

Līk şud z'in nīş ü z'an dīger ʿasel

līkin bundan (3) ki murād ṣarı arıdur nīş oldı ve ol ġayrdan ki murād bal arısıdur ʿasel oldı bāḫuṣūṣ ki ikisi bile bir yirden yirler. (4)

274 Her dü gūn āhū giyā ḫordend ü āb

Her iki dürlü āhū otlaḳ yidiler ve ṣu içdiler birisi müşg āhūsı ve birisi şikār āhūsıdur (5)

Z'in yekī sergin şud u z'an müşg-i nāb

bu birinden ki āhū-yı şikārdur ḫabs oldı ol birinden ki āhū-yı müşgdür ṣāfī (6) müşg oldı zīrā iʿtibār maḥallüñ istiʿdādınadur *gūn* bu beytlerde güneden muḫaffefdür nevʿ maʿnā̱sına *nīş* zehr ve *nīşter* zehrnāk (7) ḥayvānlaruñ ignesi ki anuñıla ṣoḳarlar arı ve ʿaḳreb gibi *āhū* bunda geyik maʿnā̱sınadur baʿżı maḥalde ʿayb maʿnā̱sına gelür *giyā* otlaḳ maʿnā̱sınadur (8) ki aṣlı giyāhdur vezn içün hā ḥaẕf olınmışdur baʿżı maḥalde ḳāfiye içün ḥaẕf olınur *müşg* Fārsīdür *misk* ʿArabīdür ki (9) müşgden muʿarrebdür *ḫordend* bunda yidiler ve içdiler maʿnā̱sınadur zīrā ḫorden ve nūşīden biri biri maʿnā̱sına gelürler ḫorden (10) nūşīden maʿnā̱sına çoḳdur ammā nūşīden ḫorden maʿnā̱sına bu beytde vāḳıʿdur [*sergīn* ḫabs *nāb* bunda ṣāfī maʿnā̱sınadur]. Beyt (11)

Kesan şehd nūşend ü murġ u bere
Merā rūy-ı nan mīnebīned tere[588]

---

[587] "Bu ne biçim peygamber; (bizler gibi) yemek yiyor, çarşılarda dolaşıyor!" Furkân/7.
[588] "Bazıları bal, kuş ve kuzu eti yerken bana bir ekmek ve tere bile düşmedi."

275 Her dü ney ḫordend ezyek āb-ḫʷar

Her iki ney ki birisi şeker ḳamışı ve birisi ġayrı ḳamışdur (12) bir āb-ḫordan açdılar yaʿnī ikisi bile bir ābdan ḥāṣıl iken [*ḫordend* fiʿl-i māżī teṯniyedür]

İn yekī ḫālī ve an pür ezşeker

bu biri şekerden ḫālī ve ol (13) biri şekerden pürdür *āb-ḫor* ṣıvad maʿnāṯsınadur līkin bunda muṭlaḳā āb murāddur.

276 Ṣad hezārān in çünīn eşbāh bīn

Yüz (14) biñ buncılayın eşbāh u emṯāl gör yaʿnī bu ẕikr olınan temṯīlāt gibi ḥadden ziyādedür ʿārif olana bu ḳadar kifāyet eyler [*ṣad hezārān* ziyāde keṯretden kināyetdür] (15)

Farḳışan heftād-sāle rāh bīn

anlaruñ yetmiş yıl miḳdārı farḳını gör yaʿnī anlaruñ biri biri mā-beyninde ḥadden ziyāde farḳ (16) u tefāvüt [H27b] vardur *bīn* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *eşbāh* cemʿ-i şibh ve *emṯāl* cemʿ-i miṯldür *sāle*de olan *hā* miḳdār içündür. (17)

277 İn ḫored gerded pelīdī z'ū cüdā

Bu ġıdā ve ṭaʿām yir andan pelīdlik cüdā olur yaʿnī andan necāset ẓāhir olur [*pelīd* nāpāk *pelīdī* nāpāklik] (18)

An ḫored gerded heme nūr-ı Ḫudā

ol yir cemīʿan nūr-ı Ḫudā olur yaʿnī ṭaʿāmı taḳviyet-i ʿibādet içün yiyen kimselerüñ ġıdāsı ṣāfī (19) nūr-ı Ḥaḳḳ olur zīrā ol ṭāʿat sebebi ile maḳbūl-i Ḥaḳḳ olur *īn*den murād keferedür ki ṭaʿāmdan her ne yiseler hergiz andan (20) nūr ḥāṣıl olmaz belki ḳuvvet-i ten peydā olur *ān*dan murād enbiyā vü evliyādur.

278 İn ḫored zāyed heme buḫl u ḥased

Bu yir cemīʿan (21) andan buḫl u ḥased ẓāhir ü mütevellid olur yaʿnī [A34b] ṭaʿāmdan ḳuvvet-i bedeniyye ḥāṣıl olup andan buḫl u ḥased ẓuhūr bulur [*buḫl* baḫīllik *ḥased* ġayrlara nāmaʿḳūl ṣanmaḳ ve nāmaʿḳūl ṭaleb eylemek] (22)

An ḫored zāyed heme ʿışḳ-ı Eḥad

ol yir cemīʿan Eḥaduñ ʿışḳı ṭoġar yaʿnī ẓāhir olur *Eḥad*dan murād Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretidür ḥāṣıl-ı maʿnā (23) her kim ki ekl ü şürbi ʿibādet ü ṭāʿata ḳuvvet içün ola anuñ ṣemeresi ʿışḳ-ı İlāhīnüñ ḥuṣūli olur dimekdür *īn* ve *ān*dan murād (24) evvel ẕikr

---

14 ṣad hezārān ziyāde keṯretden kināyetdür HNA: -M

olınan beytlerde şerḥ olınmışdur [*zāyed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür ṭoġar maʿnāsınadur].

279 İn zemīn-i pāk ü an şūrest ü bed

Bu pāk ü laṭīf yirdür ve ol (25) şūr ve yaramaz yirdür yaʿnī baʿż-ı zemīn laṭīfdür ki her ne ekseñ bitüp ḥāṣıl olur ve baʿż-ı zemīn şūr u ḳabīḥdür ki anda (26) ḫārdan ġayrı bir nesne bitüp ḥāṣıl olmaz [*bed* ḳabīḥ maʿnāsınadur]

İn ferişte-y pāk ü an dīvest ü ded

bu pāk feriştedür ve ol şeyṭān (27) ve yırtıcıdur *īn*den murād bunda ki zemīn-i pāke teşbīh olınmışdur enbiyā vü evliyādur nite ki yuḳaruda *hem-serī bāenbiyā* beytinde (28) olan mażmūnı bunı müşʿirdür āndan murād bundaki şūr u bed-zemīne teşbīh olınmışdur kefere ve ehl-i īmāndan ġayrı olan ṭāyifedür (29) zemīn-i şūrdan ve zemīn-i bedden murād şol yirdür ki anda ḫārdan ġayrı bir nesne ḥāṣıl olmaz *dīv* şeyṭān ve *ded* yırtıcı [M30b] (1) maʿnāsınadur īnden murād ferişteye teşbīh olınmışdur rūşendür ki enbiyā vü evliyādur āndan murād ki bunda dīv ü dede teşbīh (2) olınmışdur keferedür [*ferişte*de hemze sākin yā oḳunmaḳ gerek vezn içündür].

280 Her dü ṣūret ger behem māned revast

Her iki ṣūret eger biri birine müşābih ola revā vü maʿḳūldür (3) zīrā ittiḥād-ı ṣūrī muḳarrerdür [*māned* bunda mānistenden fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Āb-ı telḫ u āb-ı şīrinrā ṣafast

zīrā acı ṣunuñ ve ṭatlu ṣunuñ hem ṣafā vü pākligi (4) vardur līkin mā-beynlerinde çoḳ tefāvüt vardur ḥāṣıl-ı maʿnā egerçi kefere ṣūretde enbiyā vü evliyāya müşābehetleri vardur ammā siyret (5) ü efʿāl ü aḥvālde hergiz münāsebetleri yoḳ dimekdür ki kefere acı ṣu ve enbiyā vü evliyā ṭatlu ṣu gibidür bu teşbīhāt ḥaḳīḳatda (6) kefereye göredür ki enbiyā vü evliyāya inkār üzre oldılar.

281 Cüz ki ṣāḥib-ẕevḳ ki'şnāsed biyāb

Ki ṣāḥib-ẕevḳdan (7) ġayrı kim añlar fehm eyle [*şināsed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Ū şināsed āb-ı ḫoş ezşūre-āb

ḫoş ve leẕīẕ ābı telḫ u şūre-ābdan o añlar zīrā ṭatdı [*ezāb-ı şūre* taḳdīrindedür] (8) ḥāṣıl-ı maʿnā enbiyā vü evliyāyile muṣāḥabet idüp anlaruñ aḥvāline muṭṭaliʿ olan kimselerden [N21b] ġayrı anlaruñ ʿuluvv-ı şānlarını ve Ḥaḳḳ (9) taʿālā ḥażretine olan taḳarrüb ü

3 ṣafast HNA: revast M
7 şināsed fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür MH: -NA

ünslerin bir kimse fehm idüp ḥaḳīḳatlerine vuṣūl bulmaġa imkān olmaz dimekdür yine ki ṭatmayan kimseden (10) ġayrı ol iki ābuñ leẕẕetini bir kimse bilmez *ki cüz* ṣāḥib taḳdīrindedür *ki ṣināsed*de ki istifhāmdur imtinā‘ içün ve *ṣīn* vezn (11) içün sākin oḳunur *biyāb* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür fehm eyle ma‘nāsına.

282 Siḥrrā bāmu‘cize kerde ḳıyās

Siḥri mu‘cizeye ḳıyās eylemiş (12) kefere gibi

Her dürā bermekr pindāred esās

ikisinüñ bile esās u bünyādını mekr ü ḥīle üzre [A35a] ẓann eyler bu sebebden ḥaḳḳı bāṭıldan (13) farḳ u temyīz eylemez [*esās* temel ma‘nāsınadur ki bunda aṣl ma‘nāsına isti‘māl olınur].

283 Sāḥirān-ı Mūsi ezistīzerā

[H28a] Ḥażret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selāmıla mu‘āraża vü muḳābele ṭaleb iden sāḥirler cedel (14) ü ‘ināddan [*sitīze* ceng ü ‘inād ki anda olan elif zāyiddür]

Bergirifte çün ‘aṣā-yı ū ‘aṣā

ḥażret-i Mūsānuñ ‘aleyhi’s-selām ‘aṣāsı gibi ellerinde ‘aṣā ṭutmış idiler ya‘nī (15) biz daḫı senüñ gibiyüz ammā bilmediler ki ‘aṣādan ‘aṣāya farḳ-ı keṣīr vardur zīrā ḥażret-i Mūsānuñ ‘aleyhi’s-selām ‘aṣāsı ejderhā olurdı (16) ammā seḥerenüñ yine ‘aṣā idi sāyir ‘aṣālar gibi ḳavluhu Ta‘ālā *fe elḳū ḥibālehum ve ‘ıṣıyyehum ve ḳālū bi‘izzeti Fir‘avne innā lenaḥnu’l-ġālibūn* (17) *fe elḳā Mūsā ‘aṣāhu fe iẕā hiye telḳafu mā ye’fikūn fe elḳa’s-saḥaratu sācidīn ḳālū āmennā biRabbi’l-‘ālemīn Rabbi Mūsā ve Hārūn*[589] (18) el-āyeh [*çün* bunda teşbīh içündür].

284 Z’in ‘aṣā tā an ‘aṣā farḳist jerf

Bu ‘aṣādan tā ol ‘aṣāya bir vāfir farḳ vardur (19)

Z’in ‘amel tā an ‘amel rāhī şigerf

bu ‘amelden tā ol ‘amele ‘aẓīm bir rāhdur ya‘nī ḥażret-i Mūsā ‘ameli ile seḥerenüñ ‘ameli mā-beyninde bu‘d-ı (20) mesāfe vardur *jerf* zā-yı Fārsī ile derin ma‘nāsınadur ki ‘Arabīde ‘amīḳdür ve keṣīr ma‘nāsına hem isti‘māl olınur *şigerf* kāf-ı (21) Fārsī ile bunda ‘aẓīm ma‘nāsınadur [*rāhī*de olan yā vaḥdet içündür].

285 La‘netullāh an ‘amelrā derḳafā

---

12 kefere HA: kimse kefere MN

589 “Bunun üzerine iplerini ve değneklerini attılar ve: Firavun’un kudreti hakkı için elbette bizler galip geleceğiz, dediler. Sonra Musa asâsını attı; bir de ne görsünler, onların uydurduklarını yutuveriyor! Âlemlerin Rabbine, Musa ve Harun’un Rabbine iman ettik, dediler.” Şu’arâ/44-48.

Bu ʿamelüñ nihāyet ü ḳafāsında laʿnetullāhdur zīrā siḥr ʿamelin (22) iden kimse kāfir olur ve küfr sebeb-i laʿnet olur

Raḥmetullāh an ʿamelrā dervefā

ol ʿamelüñ vücūd u vefāsında raḥmetullāhdur (23) zīrā muʿcize emr-i ilāhī iledür ki sebeb-i raḥmetdür.

286 Kāfirān endermirī pūzīne-ṭabʿ

Kāfirler ʿinād u cedelde pūzīne-ṭabʿdur yaʿnī (24) meymūn gibidür taḳlīdde *pūzīne* meymūn maʿnāsınadur *mirī* ʿinād u cedel maʿnāsınadur ki aṣl-ı mirādur [*pūzīne-ṭabʿ* vaṣf-ı terkībīdür]

Āfetī āmed derūn-ı sīne ṭabʿ

(25) ṭabʿ-ı nefsānī sīne içinde bir āfetdür yaʿnī ziyāde żarardur zīrā keferenüñ enbiyā vü evliyā ḥaḳḳında vāḳıʿ olan istihzā vü temesḫurı (26) muḳteżā-yı ṭabʿdur muḳteżā-yı ʿaḳl degüldür zīrā muḳteżā-yı ʿaḳl olsa böyle olmazdı [mıṣrāʿ-ı ṯānīde *ṭabʿ* başḳadur vaṣf-ı terkībī degüldür bu sebebden ḳāfiye vāḳıʿ olur].

287 Her çi merdüm mīkuned pūzīne hem

Her neyi (27) ki insān eyler budur pūzīne hem [*pūzīne hem* mıṣrāʿ-ı ṯānīye merhūndur]

An kuned k'ezmerd bīned dembedem

anı eyler ki dembedem ḫalḳdan görür zīrā meymūn gördügi nesneye (28) elbette taḳlīd eyler kāfirler daḫı meymūn gibidür ki enbiyā vü evliyāya taḳlīd eylerler istihzā vü temesḫur ṭarīḳıyıla.

288 Ū güman bürde ki men kerdem çü ū

(29) O yaʿnī pūzīne ẓann itmiş ki ben ḫalḳ gibi eyledüm

Farḳrā key dāned an istīze-rū

ol sitīze yüzlü yaʿnī ol [M31a] (1) taḳlīdde ʿinād u cedel idici ikisinüñ mā-beyninde olan farḳı ḳaçan bilür yaʿnī bilmez zīrā ẕevi'l-ʿuḳūlden degüldür maʿnāda kāfirler (2) daḫı ẕevi'l-ʿuḳūlden iʿtibār olınmazlar ʿaḳluñ ḥükmini icrā itmedükleri [A35b] içün ḥayvānāt menzilesindedür nite ki bu āyet-i kerīme bunı (3) işʿār eyler ḳavluhu Taʿālā *ulā'ike ke'l-enʿāmi bel hum eḍall*[590] [*istīze-rū* vaṣf-ı terkībīdür ve elif zāyiddür].

289 İn kuned ezemr ü an behr-i sitīz

---

26 mīkuned pūzīne HNA: pūzīne mīkuned M

[590] "İşte onlar hayvanlar gibidir; hatta daha da şaşkındırlar." A'râf/179.

Ḫalḳ emrden eyler ve o ki pūzīnedür (4) ʿinād u sitīzden ötüri eyler yaʿnī insān lāzım olan nesneyi emre imtiṯālen eyler ve pūzīne taḳlīd ü istihzāʾ eyler [*behr-i sitīze kuned* taḳdīrindedür] (5)

Berser-i istīze-rūyan ḫāk rīz

ʿinād u taḳlīd idicilerüñ başı üzre ṭopraḳ ṣaç ve vücūd virme.

290 An münāfiḳ bāmuvāfiḳ dernemāz

(6) Ol münāfiḳ muvāfiḳıla nemāzda

Ezpey-i istīze āyed nī niyāz

ʿinād u taḳlīdden ötüri gelür tażarruʿ u niyāz içün gelmez *muvāfiḳ*dan murād müʾmindür. (7)

291 Dernemāz u rūze vü ḥacc u zekāt

Ṣalāt ve ṣavm ve ḥacc ve zekātda [*rūze* ṣavm maʿnāsınadur beTürkī oruç]

Bāmünāfiḳ müʾminan derbürd ü māt

(8) müʾminler münāfiḳlarıla bürd ü mātdadur yaʿnī müʾminler ṭāʿat u ʿibādet sebebi ile dünyāda ḥasenāt ve āḫıretde (9) derecāt bulurlar ve münāfiḳlar dünyāda nifākları sebebi ile ṣevāb u fażīletden dūr ve āḫıretde raḥmet ü cennetden mehcūrlardur (10) bürd ü māt meṣelā iki kimse oynasalar birisi esbāb-ı bāzīyi alur ki ġālib oldı ve biri mātda ḳalur ki maġlūb (11) oldı *bürd* bürden *māt* maġlūb şuden maʿnāsınadur.

292 Müʾminanrā bürd bāşed ʿāḳıbet

Müʾminlere ʿāḳıbet bürd olur zīrā (12) cennet ve maġfiret bulurlar

Bermünāfiḳ māt enderāḫıret

āḫıretde münāfiḳ üzre māt olur zīrā ʿaẕāb u laʿnet bulurlar [*māt başed* taḳdīrindedür]. (13)

293 Ger çi her dü berser-i yek bāziyend

Egerçi ikisi bile bir oyun başı üzredür

Her dü bāhem Mervezī vü Rāziyend

ikisi bile (14) Mervezīler ve Rāzīlerdür *Mervezī* Merve mensūb maʿnāsınadur ḫılāf-ı ḳıyās *Merv* bir şehrüñ ismidür *Rāzī* Rey şehrine mensūb maʿnāsınadur (15) [H28b] *Rey* ism-i şehrdür yaʿnī müʾmin ve münāfiḳ ikisi bile bir maḥalde olurlar ki dünyādur [N22a] ve hem biḥasebiʾẓ-ẓāhir bir dīndedür.

294 Her yekī sūy-ı maḳām-ı ḫod reved

(16) Līkin āḫıretde her birisi kendü maḳāmı cānibine gider [*reved* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Her yekī bervefḳ-ı nām-ı ḫod reved

her birisi kendü nāmına muvāfiḳ (17) gider nām-ı mü'min iḳtiżā eyler ki maḳāmı cennet ola ve nām-ı münāfiḳ iḳtiżā eyler ki maḳāmı cehennem ola [*vefḳ* muvāfiḳ maʿnāsınadur].

295 Mü'mineş ḫᵛānend cāneş ḫaş şeved

(18) Mü'mine mü'min oḳurlar anuñ rūḥı ḫoş u mesrūr olur *ḫoş*da ḫā fetḥiledür

V'er münāfiḳ gūyi pür-āteş şeved

ve ger mü'mine münāfiḳ (19) diyesin pür-āteş ve ziyāde mużṭarib olur.

296 Nām-ı ū maḥbūb-ı ezzāt-ı veyest

Anuñ nāmı anuñ zātından maḥbūb u maḳbūldür [*nām-ı ū*dan murād lafẓ-ı münāfiḳdur]

Nām-ı in mebġūż z'āfāt-ı veyest

(20) bunuñ nāmı anuñ āfāt u ḳabāḥatindendür yaʿnī nām-ı mü'minde olan leṭāfet mü'minüñ zātındandur (21) nāmından degüldür ve nām-ı münāfiḳda olan ḳabāḥat münāfiḳuñ zātındandur nāmından degüldür zīrā iʿtibār ḥurūfa degüldür belki zātda (22) pinhān u mestūr olan siyret ü ḫulḳadur ki menbaʿ-ı aḳvāl ü efʿāl ve menşeʾ-i aḥvāldür [*nām-ı īn*den maḳṣūd lafẓ-ı münāfiḳdur *maḥbūb* sevilmiş *mebġūż* anuñ ʿaksidür].

297 Mīm ü vāv u mīm ü nun teşrīf nist

(23) Mü'min lafẓınuñ cüzlerinüñ teşrīf ü ḳadri yoḳdur mīm vāv mīm nūn dört ḥarfdür ki mü'min olur [A36a] [*teşrīf* bunda taʿẓīm maʿnāsınadur]

Lafẓ-ı mü'min cüz pey-i taʿrīf nist

(24) mü'min lafẓınuñ taʿrīfden ġayrı içün degüldür belki imtiyāz içündür.

298 Ger münāfiḳ ḫᵛāniyeş in nām-ı dūn

Eger mü'mine münāfiḳ (25) oḳuyasın bu dūn u ḫabīs nām [*īn nām-ı dūn* terkībinüñ maʿnāsı mışrāʿ-ı sānīye maṣrūfdur]

Hem-çü kej-düm mīḫaled derenderūn

anuñ ḳalbini ʿaḳreb gibi ṣoḳar yaʿnī andan ziyāde bīḥużūr u (26) mecrūḥ olur [*kej-düm* ʿaḳreb *ḫaled* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i ġāyib ṣoḳar maʿnāsına].

299 Ger ne in nām iştiḳāḳ-ı dūzaḫest

Eger bu nām ki münāfiḳ lafẓıdur dūzaḫuñ iştiḳāḳı degül ise yaʿnī dūzaḫdan (27) müştaḳḳ degüldür dir iseñ

---

17 maḳāmı cehennem NA: cehennem MH
22 nām-ı īnden maḳṣūd lafẓ-ı münāfiḳdur HNA: -M
26 kej-düm ʿaḳreb MH: -NA

Pes çerā dervey meẕāḳ-ı dūzaḫest

pes andan niçün dūzaḫ ẕevḳı vardur ki münāfiḳ diyesin (28) ziyāde muʿaẕẕeb ü müteʾeẕẕī olur [*meẕāḳ* bunda ẕevḳ maʿnāsına maṣdar-ı mīmīdür *dūzaḫ* cehennem maʿnāsınadur].

300 Zişti-yi an nām-ı bed ezḥarf nist

Ol ḳabīḥ nāmuñ ḳabāḥati nāmda olan ḥarfden degüldür (29) nām-ı bedden maḳṣūd münāfiḳ lafẓıdur [*zişti*de yā maṣdar içündür]

Telḫi-yi ān āb-ı baḥr ezẓarf nist

ol deryā ābınuñ acılığı ẓarfdan degüldür belki ābuñ [M31b] (1) kendüsindendür yaʿnī münāfiḳuñ mebġūż u merdūd olması kendüsindendür zübde-yi kelām budur ki münāfiḳ lafẓınuñ ḳabāḥati ḥurūfından degüldür (2) ve münāfiḳuñ nāmaʿḳūllığı münāfiḳ lafẓından degüldür belki ol siyret-i bed anuñ ẕātındandur ki rūz-ı ezelde istiʿdād u ḳābiliyyetine göre (3) virilmişdür.

301 Ḥarf-i ẓarf āmedder ü maʿnā çü āb

Ḥarf-i ẓarf geldi yaʿnī ḥarf ẓarf meṣābesinde ve maʿnā āb meṣābesindedür (4) nite ki meşhūrdur beyt

Ẓarf-ı mey ḥarf oldı sāḳī ḳāfiye
Nūş iden abdāla ṣaḥḥā ʿāfiye

Baḥr-ı maʿnā ʿindehū ummu'l-kitāb

(5) maʿnā deryāsı şol kimsedür ki ümmü'l-kitāb anuñ ḳatındadur *baḥr-ı maʿnā*dan murād bunda Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretidür *ummu'l-kitāb* (6) levḥ-i maḥfūẓdur ki ḳıyāmete degin her ne olacaḳ ise anda mesṭūrdur.

302 Baḥr-ı telḫ u baḥr-ı şīrin dercihān

Acı deryā ve ṭatlu (7) deryā cihānda *baḥr-ı telḫ*den murād cān-ı münāfiḳdur *baḥr-ı şīrīn*den murād cān-ı mü'mindür

Dermiyanşan berzaḫun lāyebġıyān

(8) anlaruñ ortasında bir perde ve ḥicāb vardur ki ol iki deryā biri birine muḥteliṭ u mümtezic olmazlar *berzaḫ*dan murād bunda (9) iḫtilāṭ-ı ṣūrīdür ki biḥasebi'ẓ-ẓāhir biri birinden cüdālardur ve biḥasebi'l-maʿnā muġāyeret-i siyret ü dīn sebebiyile biri birinden müfteriḳ (10) u mümtāzlardur ḳavluhu Taʿālā *merace'l-baḥreyni yelteḳıyāni beynehumā*

berzaḫun lāyebġıyān[591] *baḥreyn*den murād Fārs u Rūm baḥrıdur [*berzaḫ* perde maʿnāsınadur *lāyebġıyān* muḫteliṭ olmazlar maʿnāsınadur]. (11)

303 Dan ki in her dü ziyek aṣlī revān

Bil ki bu her iki deryā bir aṣldan revāndur *dān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür [*revān* bunda cārī maʿnāsınadur] (12)

Bergüẕer z'in her dü rev tā aṣl-ı ān

bu iki deryādan geç ve tā anuñ aṣlına git *aṣl*dan murād ḥażret-i Ḫudādur ki aña vuṣūl ṭaleb eyle ki [H29a] seni (13) mü'minlikde ṣābit-ḳadem idüp nifāḳ varṭasından ḫalāṣ ide *bergüẕer* ve *rev* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür ḥażret-i Mevlānā işāret (14) eyler ki nifāḳ baʿde't-tecribe ẓāhir olur [baʿż-ı nüsaḫda *aṣl-ı cān* vāḳıʿ olur].

304 Zerr-i ḳalb ü zerr-i nīkū derʿayār

Ḳalb altunı ve ḫāliṣ altunı [A36b] ʿayārda yaʿnī ikisini biri birinden (15) temyīz itmekde

Bīmeḥek hergiz nedānī z'iʿtibār

meḥeksiz hergiz iʿtibārdan bilmezsün yaʿnī meḥeksiz bilmezsün ki altun iʿtibār ṭutar mı (16) ve maḳbūl midür pes mādām ki imtiḥān u tecribe itmeyesin mü'min ve münāfıḳı biri birinden farḳ itmege ḳādir degülsin [*meḥekk-i ẓāhirī* şol siyeh ṭaşdur ki sīm ü zeri anuñıla ʿayār eylerler *zer* bunda iki maḥalde bile teşdīdiledür]. (17)

305 Her kirā dercan Ḫudā bi'nhed meḥek

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti her kimüñ ki cānından meḥekk ḳoya yaʿnī ḳalbi ʿışḳ-ı İlāhī ile rūşen ola

Her yaḳınrā bāz dāned ū zişek

(18) ol kimse şekden cemīʿ yaḳīni bilür ve cemīʿ-i aḥvāl-i ʿālem aña rūşen olur enbiyā vü evliyā gibi [*bāz* bunda girü maʿnāsına şerḥ olındı āşkārā maʿnāsına hem cāyizdür] ḥażret-i Mevlānā şey'-i (19) maʿḳūli şey'-i maḥsūsıla rūşen itmek içün bu beytleri getürdi.

306 Derdehān zinde ḫāşākī çehed

Bir dirinüñ aġzına (20) bir ḫāşāk ṣıçrasa yaʿnī düşse

An ki ārāmed ki bīrūneş nehed

ol diri ol vaḳt diñlenür ve ḥużūr eyler ki (21) ol ḫāşāki aġzından ṭaşra ḳoya yaʿnī aġzından çıḳarmayınca āsūde olup ḥużūr eylemez *ḫāşāk* çör çöp *çehed* cīm-i Fārsīyile (22) fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür *nehed* hem aña müşābih kelimedür

---

[591] "İki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir." Rahmân/19.

16 zer bunda iki maḥalde bile teşdīdiledür MH: -NA

[*ārāmed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür *ārāmīden*den diñlenmek maʿnāsına].

307 Derhezāran luḳma yek ḫāşāk-i ḫurd

Niçe biñ loḳmanuñ (23) içinde çünki bir küçük ḫāşāk geldi yaʿnī vāḳıʿ oldı

Çün derāmed ḥiss-i zinde pey bübürd

[N22b] zindenüñ ḥissi (24) iz iltdi yaʿnī ol kimse ol ḫāşāki vāfir luḳmanuñ içinde idrāk eyledi *çün derāmed* terkībinüñ maʿnāsı mışrāʿ-ı evvele (25) ḳayd olındı suhūlet-i maʿnā içün ḥāṣıl-ı maʿnā ḥiss-i ẓāhirīde bu ḳadar fehm ü idrāk ve ḳuvvet ü ḳudret vardur ḥiss-i bāṭınīde (26) ne ḳadar ḳuvvet ü ḳudret var idügini bundan ḳıyās eyle dimekdür [*ḥis*den murād ḥiss-i bāṭınīdür *pey* iz maʿnāsınadur *pey bübürd* añladı maʿnāsına istiʿmāldür].

308 Ḥiss-i dünyī nerdübān-ı in cihān

Ḥiss-i dünyā bu cihānuñ (27) nerdübānıdur *ḥiss-i dünyī*den murād ḥiss-i cismānīdür ki aḥvāl-i cihānuñ tedbīr ü taṣarrufı anuñıla müyesser olur

Ḥiss-i dīnī nerdübān-ı āsmān

(28) dīne mensūb olan ḥiss-i āsmānuñ nerdübānıdur *ḥiss-i dīnīden* murād o ḥiss-i rūḥānīdür ki bir mürşidüñ irşādı (29) sāyesine ilticā idüp rūz u şeb riyāżet ü mücāhedeye saʿy u kūşiş lāzımdur ki tā müyesser ola [*dīnī*de olan yā nisbet içündür].

309 Ṣıḥḥat-i an ḥis bücūyīd ezṭabīb

[M32a] (1) O ḥissüñ ṣıḥḥatını ṭabībden isteñüz *ān ḥis*den murād ḥiss-i dünyādur ki anuñ ṣıḥḥatı ṭabībden müyesser (2) olur

Ṣıḥḥat-i in ḥis bücūyīd ezḥabīb

bu ḥissüñ ṣıḥḥatını ḥabībden isteñüz *ḥabīb*den murād Ḥaḳḳ sübḥānehu ve (3) taʿālā ḥażretidür ki ḥiss-i dīnī anuñ luṭf u muʿāveneti ile ṣıḥḥat ü ḳuvvet bulur *bücūyīd* emr-i ḥāżır cemʿ-i müẕekkerdür.

310 Ṣıḥḥat-i an ḥis zimaʿmūrī-yi ten

(4) Ol ḥissüñ ṣıḥḥatı tenüñ maʿmūrlıġındandur zīrā ekl ü şürbiledür [*maʿmūrī*de olan yā maṣdar içündür]

Ṣıḥḥat-i in ḥis zivīrāni-y beden

bu ḥissüñ (5) ṣıḥḥatı bedenüñ vīrān olmasındandur *īn ḥis*den [A37a] murād o ḥiss-i dīnīdür ki ekl ü şürbi ziyāde taḳlīl itmegile ẓuhūr bulur (6) zīrā mādām ki ekl ü şürb yerindedür ḥiss-i rūḥānī yüz gösterüp esrār-ı nihānīnüñ ḥuṣūli mümkin olmaz.

311 Rāh-ı can mer cismrā vīran kuned

---

3 muʿāveneti MH: saʿādeti NA

(7) Cān yolı cismi vīrān eyler [*mer cismrā*da *mer* zāyiddür]

Baʿd ezan vīrāni ābādan kuned

andan ṣoñra vīrānlıḳ ābādān (8) u maʿmūr eyler ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki rāh-ı cān semtine sülūk iden kimseye lāzımdur ki cisme lāzım olan aḥvālden ferāġat eylemek (9) gerekdür cāna isnād sebebine isnād olınan ḳabīldendür *vīrānī*de olan *yā* maṣdar içündür.

312 Ey ḫunuk-cānī ki derʿışḳ-ı meʾāl

(10) Ey baḫtlu ve saʿādetlü şol cān ki meʾāl ü ʿāḳıbet ʿışḳında

Bezl kerd ū ḫānmān u mülk ü māl

o ḫānmānını (11) ve mülk ü mālini bezl ü fedā eyledi ḥāṣıl-ı maʿnā ḳurb-ı Raḥmānī vü viṣāl-i Sübḥānīye vuṣūl içün cemīʿ-i mā-melekini terk ü bezl (12) idüp ʿömrini ʿışḳ u ṭāʿata ṣarf [H29b] iden müşāhede-yi cemāl-i Lemyezelī ve saʿādet-i Lāyezālīye vāṣıl olur dimekdür ḥażret-i Mevlānā (13) ey *ḫunuk-cānī* didi bu nükteyi beyān içün ki mādām ki aḥvāl-i cismānī ve efʿāl-i nefsānī ifnā vü inʿidām mertebesine (14) irişmeye bu maṭlab-ı aʿlā ve maḳṣad-ı aḳṣānuñ ḥuṣūli müyesser olmaz dimekdür *ḫunuk* bunda baḫtlu maʿnāsınadur baʿż-ı maḥalde ṣovuḳ (15) maʿnāsına daḫı gelür ḥażret-i Mevlānā fānīyi bāḳī içün terk iden kimseye nefʿ nice olduġını iẓhār itmek içün (16) bu beyt ile temṡīl eyledi şeyʾ-i maʿḳūli şeyʾ-i maḥsūsıla taṣvīr itmegile [*ḫānmān* ev barḫ maʿnāsınadur].

313 Kerd vīran-ḫāne behr-i genc-i zer

Bir kimsenüñ (17) ḫānesini vīrān eyledi zer ḫazīnesinden ötüri ki anda medfūn idügini bildi

V'ezheman genceş kuned maʿmūrter

(18) ve yine hemān ol gencden ḫānesini evvelkiden maʿmūrrek ve laṭīfrek eyler ol genci bulduḳda [*genceş*de olan żamīr-i ġāyib ḫāneye rāciʿdür].

314 Ābrā bü'brīd ü cūrā pāk kerd

(19) Bir kimse ṣuyı başından kesdi ve cūyı pāk eyledi *cū*dan murād bunda āb revān u cārī olan (20) maḥaldür

Baʿd ezan dercū revan kerd āb-ḫard

andan ṣoñra cūya içmege lāyıḳ pāk ü laṭīf āb revān eyledi *āb-ḫard* (21) nūş itmege lāyıḳ āb maʿnāsınadur [*ḫord*da ḫā fetḥile oḳunmaḳ gerekdür vezn içün] yaʿnī şol kimse fānīyi bāḳī içün terk eyledi hemān bu iki kimseye beñzer ki kendülerine (22) nefʿ evvelkiden ziyāde vü laṭīfdür.

---

16 ḫānmān ev barḫ maʿnāsınadur MN: HA

315 Pustrā bi'şkaft u peykanrā keşīd

Cerrāḥ bir kimsenüñ derisini yardı (23) ve anda olan peykānı çekdi yaʿnī teninden çıḳardı

Pust-ı tāze baʿd ezāneş berdemīd

andan ṣoñra yaʿnī peykān çıḳduḳdan (24) ṣoñra aña tāze deri bitdi *peykān* temren maʿnāsınadur [*bişikāft* ve *keşīd* ve *demīd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

316 Ḳalʿa vīran kerd ü ezkāfir sited

Pād-şāh ḥażreti ʿaskerinüñ (25) muʿāveneti ile bir ḳalʿa vīrān eyledi ve kāfirden aldı *sited* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür [A37b]

Baʿd ezan bersāḫteş ṣad burc u sed

(26) andan ṣoñra yaʿnī vīrān itdükden ṣoñra pād-şāh ḥażretleri aña yüz burc u bārū ve sedd düzdi yaʿnī evvelkiden (27) muḥkem ü laṭīf eyledi pes maʿlūm oldı ki taʿmīr içün ḫarāb eylemek var imiş ḥażret-i Mevlānā *ezkāfir sited*de gūyā nükte-yi ḫafiyye bunı (28) murād idinmişdür ki ḳalʿa kāfirden alınup ehl-i īmānuñ ḳarārgāhı olur vücūd-ı insānī ki aḫlāḳ-ı ẕemīme ile pürdür mādām ki bundan (29) pāk ü ḫālī olmaya ḳuvvet-i rūḥāniyyeye vuṣūl müyesser olmaz bu geçen beyt daḫı temṯīl beytlerindendür [*sāḫteş*de olan żamīr-i ġāyib ḳalʿaya rāciʿdür].

317 Kār-ı Bīçunrā ki keyfiyyet nehed

[M32b] (1) Bīçūn Ḫudānuñ işine kim keyfiyyet ḳor yaʿnī Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ kār u umūrınuñ esrār u ḥaḳīḳatına kim muṭṭaliʿ olur ve anuñ efʿāline daḫl idüp (2) noḳṣān bulmaġa kim ḳādir olur zīrā her ne eylese elbette bir ḥikmetden [N23a] ḫālī degüldür nihāyeti āferīde anuñ künh ü ġavrına irişüp sırrını (3) fehm eylemez zīrā anuñ efʿāli ʿilel ü esbābdan muʿarrā ve suʾāl ü cevābdan müberrādur *faʿʿālun limā yūrīd*[592]dür ve *keyfe mā yeşāʾ*[593] (4) tedbīr ü taṣarruf eyler şerīk ü müşīrden berī ve muʿīn ü vezīrden ʿārīdür ʿuḳūl-i ʿuḳalā anuñ bīçūnlıġından ḥayrān ve aḥkām-ı ḥikem-āmīz anuñ (5) sırrını fehm itmekde ser-gerdānlardur Server-i Kāyināt ʿaleyhi efḍalü'ṣ-ṣalavāt ve ekmelü't-taḥiyyāt *mā ʿarefnāke ḥaḳḳa maʿrifetik*[594] diyüp (6) ʿacz iẓhār eyledi ẕāt-ı pāki kemā-yenbaġī nice idrāke imkān yoḳ ise efʿālinüñ ḥaḳīḳatını ve sebebini fehm itmege hem-çünān imkān (7) yoḳdur zīrā gāhī ṣūret-i ḳahrda luṭf ve gāhī ṣūret-i luṭfda ḳahr eyler ve gāhī ʿāṣīye ṣevāb ve muṭīʿe ʿaẕāb eyler ve gāhī (8) cemīʿ ʿömrini küfrile hevā vü hevese ṣarf idene ḫātimede īmān iḥsān eyler ve gāhī cemīʿan ʿömrini ṭāʿat u ʿibādete ḫarc ideni āḫır-

---

592 "Dilediği şeyleri mutlaka yapandır." Burûc/16.
593 "İstediği gibi..."
594 "Seni hakkıyla bilemedik."

nefesde (9) ḍalālet ü ṭuġyān üzre eyler muḥaṣṣal-ı kelām çūn u çirādan münezzeh bir ḥākim-i muṭlaḳdur ki Aḥkemü'l-ḥākimīndür [*Bīçūn*dan murād Bārī taʿālā ḥażretidür *ki keyfiyyet*de olan ki istifhāmdur imtināʿ içün *keyfiyyet* nitelik maʿnāsınadur]. Ḳıṭʿa (10)

Ger bemaḥşer ḫıṭāb-ı ḳahr kuned
Enbiyārā çi cāy-ı maʿẕiretest

Perde ezrūy luṭf k'ū berdār
K'eşḳıyārā ümīd-i maġfiretest[595] (11)

İn ki guftem in żarūret mīdehed

bunı ki didüm żarūret virür yaʿnī bu maḥalle gelince beyān eyledigüm esrār żarūrīdür ki tā sāmiʿe (12) bu ḳadar esrār u ḥaḳāyıḳ istimāʿından bir ḥālet peydā olup esrār-ı İlāhiyyeden behredār ola ve illā bu ḳadar şerḥ u beyān ki vāḳıʿ olmışdur (13) āftābdan bir ẕerre ve deryādan bir ḳaṭre degüldür [*guftem* fiʿl-i māżī mütekellim-i vaḥdedür *mīdehed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]. Beyt [H30a]

Birev Saʿdiyā dest ü defter buşūy
Berāhī ki pāyan nedāred mepūy[596] (14)

318 Geh çünin bü'nmāyed ü geh żıdd-ı īn

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ efʿāli gāhī böyle görinür ve gāhī bunuñ żıdd u ḫılāfı görinür yaʿnī efʿāl-i İlāhiyyeye (15) ḳıyās yoḳdur bu vech üzre *bü'nmāyed* fiʿl-i mużāriʿ-i mechūl müfred-i müẕekker-i ġāyibdür maʿlūm iʿtibār olınduġı taḳdīrce maʿnā böyle olur (16) Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażreti kendünüñ efʿālini gāhī böyle gösterür ve gāhī bunuñ żıddını gösterür böyle iken yine Ṣānıʿ-ı [A38a] bīçūnuñ ṣunʿı ḳaleminden (17) ṣaḥāyif-i ʿālem üzre bir ḫaṭā vāḳıʿ olmadı beyt

*Derin ṣaḥīfe neḫ*ᵛ*andem ḫaṭ-ı ḫaṭā z'an rū*
Ki her çi mīnigerem naḳş-ı kār-ḫāne-yi ust[597] (18)

Cüz ki ḥayrānī nebāşed kār-ı dīn

---

[595] "Eğer mahşerde kahır hitâbında bulunursa, enbiyâ için nasıl bir mazeret yeri olur? Lutuf yüzünün perdesini açarsa, eşkıyâya mağfiret ümididir."
[596] "Ey Sa'dî! Git, elini ve defterini arındır; sonu olmayan bir yolda koşma."
[597] "Bu sahifedeki o yüzde hata hattı okumadım; baktığım her taraf onun iş yerinin nakşıdır."

ki kār-ı dīn ḥayrānlıḳdan ġayrı olmaz zübde-yi kelām evāmire imtiṣāl ve nevāhīden ictināb (19) idüp cemīʿ-i ḫuṣūṣda ḳażāya rıżā virüp maḳām-ı teslīmde olup dāyim tażarruʿ u niyāzda olup cemīʿ-i umūrda her ḫuṣūṣını (20) aña tefvīż idüp çūn u çirā sözinden bi'l-külliyye ferāġat idüp tamām edebile olup ʿavāmuñ iḫtilāṭ u muṣāḥabetinden ziyāde (21) ictināb ide ḥażret-i Mevlānā bunda tenbīh ü işāret eyler ki herkese irādet getürüp şeyḫ ve mürşid idinmek maʿḳūl degüldür (22) zīrā mürşid ṣūretinde olanuñ ekṣeri nāḳıṣdur belki bu ḫuṣūṣda ziyāde diḳḳat ü ihtimām lāzımdur tā ki İblīs ḫūylu bir bed-baḫtuñ (23) ḥīlesi dāmına giriftār olup vādī-yi ḍalāletde ḥayrān u ser-gerdān ḳalmaya [*ki cüz ḥayrānī* taḳdīrindedür *ḥayrānī*de yā maṣdar içündür *nebāşed* fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

319 Nī çünin ḥayran ki püşteş sūy-ı ust

(24) Ammā buncılayın ḥayrān gerekmez ki anuñ arḳası anuñ cānibinedür *ū*dan murād Ḫudādur kār-ı dīnde arḳası Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ṭarafına ve yüzi (25) dünyā ṭarafına olan ḥayrān gerekmez zīrā böyle ḥayrān żarardan ġayrı bir nesne görmez ve hergiz bir fāyide bulmaz [*püşteş sūy-ı ūst* cenāb-ı Ḳudsden dūr olmasından kināyetdür]

Bel çünin ḥayran ki ġarḳ u mest-i dust

(26) belki buncılayın ḥayrān gerekdür ki dostuñ ġarḳ u mesti ola yaʿnī ʿışḳ-ı İlāhī ile müstaġraḳ ve şerāb-ı maḥabbet (27) ile mest olup ḥayrān-ı müşāhede-yi cemāl-i Lāyezāl ola ve vücūdından hergiz eṣer ḳalmaya [*bel* bunda belki maʿnāsınadur].

320 An yekīrā rūy-ı ū şud sūy-ı dust

(28) Ol birinüñ anuñ yüzi dost cānibine oldı ki murād ṣāḥib-ṭarīḳatdur ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretine müteveccihdür ve mā-sivādan (29) iʿrāż idicidür

V'an yekīrā rūy-ı ū ḫod rūy-ı dust

ve birinüñ ḫod anuñ vechi dostun vechidür ki [M33a] (1) murād erbāb-ı ḥaḳīḳatuñ güzīdesidür ki mertebe-yi istiġrāḳ ve ʿālem-i vecdden cüdā olmaz *rūy*dan murād bunda ẕātdur *dūst*dan (2) murād Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretidür ḥażret-i Mevlānā mürşidi yā o ṭa'ifeden yāḫud bu ṭāyifeden gerekdür diyü ṭālibe bu beytile (3) tenbīh eyler bu iki ṭāyifeden ġayrı olursa aña iḳtidā vü mutābaʿat hīç bir vechile cāyiz degüldür ve illā ḍalālet muḳarrerdür iki ṭāyifenüñ (4) biri müteveccih-i cenāb-ı Kibriyā ve biri medhūş u mest-i ʿışḳ-ı Ḫudādur.

321 Rūy-ı her yek mīniger mīdār pās

Aṣḥāb-ı ṭarīḳat ve erbāb-ı (5) ḥaḳīḳatdan her birinüñ yüzine naẓar eyle ve ḥıfẓ ṭut yaʿnī diḳḳat eyle [*mīniger* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *mīdār* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *pās* ḥıfẓ maʿnāsınadur]

Bū ki gerdī tū ziḫıdmet rū-şinās

ola ki sen mürşidüñ (6) ḫıdmetinden muʿayyen ve bellü kimse olasın murād *men ḫademe ḫudime*[598] ḥasebince evliyāya ḫıdmet sebeb-i saʿādet-i dāreyn idügin (7) beyāndur nite ki aṣḥāb-ı devlete ḫıdmet ser-māye-yi ʿizz ü rifʿatdür *rū-şinās* muʿayyen ve maʿlūm kimse maʿnāsınadur *gerdī* kāf-ı Fārsīnüñ (8) fetḥiyile bunda şevī maʿnāsınadur *bū ki* buved ki maʿnāsınadur. [A38b]

322 Çün besī İblīs-i ādem-rūy hest

[N23b] Çünki Ādem ṣūretlü şeyṭān (9) çoḳdur [*İblīs* ādeme mużāfdur] yaʿnī ṣūretde ādemī ve siyretde şeyṭānīdür ki şeyṭān ḫalḳı nice ıḍlāl idüp ṣırāṭ-ı müstaḳīmden çıḳarurısa ol (10) ḍāll ve muḍıll hem-çünān ḫalḳuñ ḍalāletine sebeb olur bu siyretlü şeyṭānları mürşid-i kāmilden temyīz ü teşḫīṣ eylemek ziyāde müşkil ve emr-i (11) ʿasīrdür zīrā bu ṭāyifeye nice ṣāḥib-diller muḫteliṭ [H30b] olmışlardur tesettür ü iḫtifā içün ve bu ḥadīṯ-i ḳudsīden ki (12) *evliyāʾī taḥte ḳıbābī lāyaʿrifuhum ġayrī*[599]dür rūşendür ki evliyāʾullāhdan bir ṭāyife vardur ki ol ṭāyifeyi Ḫudāy taʿālā ḥażretinden (13) ġayrı bir kimse bilmez pes lāzım u vācib olan budur ki cihānda hergiz bir kimseye ḥaḳāretile naẓar idüp istihzā vü ihānet vāḳıʿ olmaya (14) zīrā iḫtimāl ki ol ṭāyifeden olup *ḫasireʾd-dunyā veʾl-āḫıreh*[600] lāzım gele

Pes beher destī neşāyed dād dest

(15) pes beyʿat u irādet içün her bir ele el virmek lāyıḳ degüldür zīrā iḫtimāldür ki şeyṭānī olup kendüsini mürşid sīmāsında (16) göstere pes çoḳ tecribe vü imtiḥān gerekdür ki Raḥmānī şeyṭānīden mümtāz u ẓāhir ola evvelā umūr-ı şerʿiyyeden birini terk itmeye ve (17) kimseyi ẕemm ü ġıybet eylemeye ve ḫalḳuñ medḥ ü iḥsānından mesrūr olmaya ve ḫalvet ü vaḥdete ṭālib ü rāġıb ola (18) *Allāhummeʾḥfaẓnā ve cemīʿiʾl-muʾminīne veʾl-muʾmināti biḥaḳḳı Muḥammedin ve āli Muḥammed*[601] ḥażret-i Mevlānā

---

5 ḥaḳīḳatdan A: ṭarīḳatdan MHN

598 "Hizmet eden hizmet görür."

599 "Gökkubbeler altında öyle velî kullarım vardır ki onları benden başkası bilmez." Bkz. Ceylan; Tasavvufî Şiir Şerhleri, s. 165.

600 "O, dünyasını da, ahiretini de kaybetmiştir." Hac/11.

15 beyʿat HNA: tebaʿiyyet M

601 "Allâhım! Bizi, tüm mü'min erkek ve kadınları Hz. Muhammed ve âilesi hakkı için koru."

kezzāb şeyḫleri ḥīle ile murġ şikār iden ṣayyāda teşbīh (19) eyler [*destī*de yā vaḥdet içündür *dād* bunda dāden maʿnāsınadur].

323 Z'an ki ṣayyād āvered bang-i ṣafīr

Zīrā ki ṣayyād ṣafīr ṣadāsını getürür yaʿnī ḳuş gibi ṣıḳlıḳ virür ve öter *ṣafīr* ḳuş (20) āvāzıdur [*āvered* fiʿl-i muzāriʿ müfred-i müzekker-i ġāyibdür]

Tā firībed murġrā an murġ-gīr

tā ol murġ şikār idici murġı aldaya bunuñ aṣlı budur ki ṣayyād kendüsini (21) bir yirde pinhān idüp anda ṭuzaḳ ḳurar ve murġlar gibi ṣafīr ü ṣadā idüp murġları ṭuzaḳ olan yire yaḳīn getürür (22) ḳuşlar anı kendü cinsinden ṣanup ṭuzaġa gelüp giriftār olurlar *firībed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i ġāyibdür *murġ-gīr* vaṣf-ı (23) terkībīdür murġ ṭutıcı maʿnāsına.

324 Bi'şneved an murġ bang-i cins-i ḫᵛīş

Ol murġ kendü cinsinüñ bāngini işidür (24)

Ezhevā āyed biyābed dām u nīş

ol bānge maġrūr olup hevādan aşaġa gelür dām u nīş bulur yaʿnī dāma giriftār olup (25) helāk olur.

325 Ḥarf-i dervīşan büdüzded merd-i dūn

Denī merd ki murād kezzāb şeyḫdür dervīşlerüñ ḥarfini uġurlar (26) yaʿnī meşāyıḫ-ı ʿiẓāmuñ kelimāt u ıṣṭılāḥātını ezberler [*büdüzded* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i ġāyibdür]

Tā buḫᵛāned berselīmī z'an füsūn

tā ol füsūndan bir selīm üzre (27) oḳıya yaʿnī kelimāt sebebi ile bönleri firīfte vü şikār idüp kendüsine mürīd ide ve andan ṣoñra her nesi var ise ẓarāfetile (28) celb ide şöhret-i kāzibe ile ʿālemde meşhūr olup aṣḥāb-ı devletden nice murādāt ḥāṣıl ide imʿān-ı naẓar olınsa şeyḫlikden (29) murādı taḥṣīl-i māldur bir ġayrı nesne degüldür *selīm* bunda bön ve sefīh maʿnāsınadur kelimāt-ı meşāyıḫa efsūn didi zīrā [M33b] [A39a] (1) ṣāḥib-ḥāl olandan ṣādır olmayıcaḳ efsāne vü efsūn meṣābesinde idügini işʿār içün

326 Kār-ı merdan rūşenī vü germiyest

(2) merdānuñ işi rūşenlik ve germlikdür yaʿnī evliyāʾullāh ṭāʿat u ʿibādet nūrı sebebi ile rūşenlerdür ve ʿışḳ-ı İlāhī ile (3) sūz u ḥarāret ṣāḥibleridür *merdān*dan murād

---

23-25 Bi'şneved an murġ bang-i cins-i ḫᵛīş Ol murġ kendü cinsinüñ bāngini işidür Ezhevā āyed biyābed dām u nīş ol bānge maġrūr olup hevādan aşaġa gelür dām u nīş bulur yaʿnī dāma giriftār olup helāk olur MNA: -H

evliyāʾullāhdur *rūşenī*de olan yā maṣdar içündür *germī* ḥarāret anda (4) olan yā maṣdar içündür

Kār-ı dūnan ḥīle vü bīşermiyest

alçaḳlaruñ işi ḥīle vü ḥayāsızlıḳdur yaʿnī ḫalḳı aldamaḳ içün işleri (5) mekr ü ḥīledür Ḫudādan şerm ṭutmayup bunuñ gibi nāmaʿḳūl ṭarīḳa sülūk eylerler *dūnān*dan murād meşāyıḫ nāmında olan keẕẕāblardur (6) ki meşāyıḫ-ı ʿiẓāmı bed-nām itmişlerdür zīrā bir ṭāyifeden bir kimseden bir ḳabāḥat ṣādır olsa anuñ sebebi ile cemīʿīsi (7) bed-nām u rüsvāy olur [*bīşermī*de olan yā maṣdar içündür].

327 Şīr-i peşmīn ezberāy-ı ked kunend

Suʾālden ötüri yüñden arslan eylerler bu ḫuṣūṣ rūşendür ḥażret-i (8) Mevlānā keẕẕāb şeyḫleri yüñden düzilmiş arslana teşbīh eyledi zīrā nite ki bu arslan ṣūreti dilenmek içündür keẕẕāb şeyḫlerüñ (9) şeyḫliḳ ṣūreti suʾāl içündür [*şīr* arslan maʿnāsınadur *peşm* yüñ maʿnāsınadur *ked* suʾāl maʿnāsınadur beTürkī dilenmek]

Bū-Müseylimrā laḳab Aḥmed kunend

Bū-Müseylime Aḥmed laḳab eylerler yaʿnī Müseylim-i Keẕẕāba Resūlullāhdur dirler (10) zīrā ʿavāmda temyīz ü teşḫīṣ olmaz bu Müseylim-i Keẕẕāba Aḥmed didükleri gibi şeyḫ libāsında olan bir keẕẕāba mürşid-i kāmil dirler pes maʿlūm (11) oldı ki mürşid-i kāmili ve keẕẕābı biri birinden farḳ eylemek ziyāde müşkildür ḫuṣūṣā ki bu ṭāyife-yi merdūdeye nihāyet ü ġāyet (12) yoḳdur mürşid-i kāmil kīmiyā gibi kem-yābdur bu Müseylim-i Keẕẕāb [H31a] ḥażret-i Ebū-Bekr zemānında rażıyallāhu ʿanh peyġām-berliḳ daʿvāsın eyledi (13) vāfir kimse aña tābiʿ oldı āḫır ḥażret-i Ebī Bekr ʿasker gönderüp ceng eylediler ḥażret-i Ḥamzayı şehīd iden Vaḫşī nām siyāh ʿArab (14) ḥarbe ile urup ol laʿīni helāk eyledi [*ʿalem* şol nesnedür ki peder ü māderi ḳor *künyet* şoldur ki evveli ebile ve ummile ve ibnile ve bintile ola *Ebu'l-Ḥasan* ve *Ummu Gülsūm* ve *İbni Laṭīf* ve *binti fulān* bu iki nesneden ġayrıya *laḳab* dirler].

328 Bū-Müseylimrā laḳab Keẕẕāb mand

ʿĀḳıbet bu Müseylimüñ laḳabı Keẕẕāb ḳaldı zīrā ḳıyāmete (15) degin Müseylim-i Keẕẕāb dinür

Mer Muḥammedrā Ulu'l-elbāb mand

Muḥammede ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem laḳab Ulu'l-elbāb ḳaldı *mer* lafẓı zāyiddür (16) *Ulu'l-elbāb* ʿaḳllar ṣāḥibleri maʿnāsınadur ki cemʿdür ḥażret-i Resūluñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ʿaḳl-ı şerīfi ḥadden ziyāde olduġıyiçün ʿuḳalā (17) menzilesine tenzīl olınup

---

9 şīr arslan maʿnāsınadur peşm yüñ maʿnāsınadur MH: -NA

vāḥidu'l-ḳaviyy ke'l-elfi[602] [N24a] ḳāʿidesi üzre Ulu'l-elbāb didi *māND* bunda ḳaldı maʿnāsınadur (18) beñzedi maʿnāsına mümkin degüldür zīrā beñzemek maʿnāsına iki maṣdardur ki mānisten ve mānīdendür mānd hīç birisinden ḳābil degüldür (19) ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki egerçi kezzāblar bir zemān mestūr u [A39b] muḫtefī ḳalurlar līkin ʿāḳıbet rüsvāy olurlar [kitāblarda mesṭūrdur ki Server-i Kāyināt ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt keṣret-i ʿaḳlından vefāt idince baş aġrısından ḫalāṣ bulmadı *māND* fiʿl-i māżī müfred-i müzekker-i ġāyibdür].

329 An şerāb-ı Ḥaḳ ḫıtāmeş misk-i nāb

(20) Ol şerāb-ı Ḥaḳḳ ki ehl-i cennete vaʿde olınmışdur anuñ ḫitāmı ṣāfī miskdür ḳavluhu Taʿālā *yusḳavne minraḥīḳin maḫtūmin ḫıtāmuhu misk*[603] (21) bunda şerāb-ı Ḥaḳdan murād raḥīḳdur ki cennet şerābı maʿnāsınadur *misk* lafẓ-ı ʿArabīdür *müşg* Fārsīdür [*nāb* bunda ṣāfī maʿnāsınadur]

Bāderā ḫatmeş buved gend ü ʿazāb

(22) ümmü'l-ḫabāyis olan şerābuñ ḫatm ü zātı murdār rāyiḥadur ve ʿazābdur ki ḫumārīdür *raḥīḳ* cennet (23) şerābıdur ki ṣāfī zevḳ u ṣafādur ki her bir ḳaṭresi dünyādan eyüdür *bāde*den murād ümmü'l-ḫabāyis olan şerābdur ki (24) ṣāḥib-diller ḳatında ṣāfī derd ü belā vü ʿazābdur zīrā nice fesāda bādīdür ve hem biḥasebi'ş-şerʿ ḥarām u necisdür her kim (25) nūş eylerse aña ḥadd lāzımdur [*gend* kāf-ı Fārsīnüñ fetḥasıyıla yaramaz rāyiḥa maʿnāsınadur]. Beyt

Şerāb ezpey-i surḫ-rūyī ḫarend
V'ezū ʿāḳıbet zerd-rūyī berend[604]

(26) Ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki ḥażret-i Mevlānā ehlullāh zümresini cennet şerābına teşbīh eyledi zīrā nite ki şerāb-ı bihişt ḫoş-būy u (27) ḫāliṣdur ve hem ʿayn-ı fāyidedür ki hergiz żararı ve elem ü ḫumārı yoḳdur hem-çünān evliyāʾullāh ḫoş-būydur ki rāyiḥaları misk (28) gibidür menāḳıb-ı evlīyāda mesṭūrdur ki evliyāʾullāhuñ mekānı miskile pürdür ve hem aḫlāḳ-ı zemīmeden pāklerdür ve cemīʿ-i (29) ʿāleme ṣāfī fāyidedür zevḳ ve başīret ṣāḥibleri bu ṭāyifeyi laṭīf-būy u ḫūylarından idrāk itmege ḳādirlerdür [M34a] (1) ve mekr ü ḥīle ṣāḥibi kezzāb şeyḫleri ümmü'l-ḫabāyis olan şerāba teşbīh eyledi zīrā nite ki şerāb cemīʿ-i ḫalḳa żarardur egerçi nefʿi daḫı (2) vardur līkin günāhı ve żararı

---

602 "Bin gibi kuvvetli bir."
19 māND fiʿl-i māżī müfred-i müzekker-i ġāyibdür MH: -NA
20 ṣāfī HNA: -M

603 "Kendilerine mühürlü hâlis bir içki sunulur. Onun içiminin sonunda misk kokusu vardır." Mutaffifîn/25-26.

604 "Şarabı yüzü al olmuşların yolundan geçerek içtiler; ve sonunda sarı yüzlüye döndüler."

ḥadden ziyādedür zīrā ümmü'l-ḫabāyiṯdür ve būyı daḫı yaramazdur ve ʿaḳlı gidericidür keẕẕāb şeyḫler (3) daḫı böyledür ki ṣāḥib-temyīz olanlar bu ṭāyife-yi bīsaʿādet ü pür-şeḳāveti būylarından ve ḫūylarından ḥaḳīḳatlerini idrāk (4) itmege ḳādirler farżā her ne ḳadar kendülerini setr eyleseler yine elbette fāş olurlar ve bu ṭāyife żarar-ı maḥżdur zīrā ʿavāmdan çoḳ kimselerüñ (5) ḍalāletine sebeb olurlar ve şerāb ki ümmü'l-ḫabāyiṯdür bunlar daḫı aḫlāḳ-ı ẕemīme ile ālūdelerdür ḥażret-i Mevlānā bu ḥikāyeti getürdi (6) şimdi şerḥ olınan beytüñ mefhūmını iṯbāt içün ki Cuhūd vezīr Naṣārāṯnuñ dīnini muḫtell eylemekden ötüri mekr ü ḥīle ile kendüsini (7) Naṣārā ṭāyifesinden gösterüp Naṣārāṯdan çoḳ kimseleri ıḍlāl idüp dīn ü āyīnlerine küllī ḫalel ü noḳṣān virdi (8) līkin Naṣārāṯdan ṣāḥib-ẕevḳ olanlar ol melʿūnı ḫūy u būyından fehm idüp andan nefret ü iʿrāż idüp dīnleri (9) üzre ḳaldılar.

Dāstān-ı pād-şāh-ı Cuhūd ki Naṣrāniyānrā mīküşt ezbehr-i taʿaṣṣub-ı millet-i ḫod

Cuhūd (10) pād-şāhınuñ dāstānı beyānındadur ki kendü milletinüñ taʿaṣṣubından ötüri Naṣrānīleri [A40a] depelerdi yaʿnī bīdīn-i melʿūn [H31b] (11) Naṣārā ṭāyifesini helāk itmegile kendünüñ milletini ibḳā eylemek istedi

330 Būd şāhī derCuhūd an ẓulm-sāz

Cuhūdlarda (12) bir żālim şāh var idi *ẓulm-sāz* vaṣf-ı terkībīdür ẓulm düzici maʿnāsına ki maʿnāda ẓālim maʿnāsınadur

Düşmen-i ʿĪsī vü Naṣrānī-güdāz

(13) ʿĪsā peyġām-ber ʿaleyhi's-selāmuñ düşmeni ve Naṣrānī helāk idici idi *Naṣrānī-güdāz* vaṣf-ı terkībīdür Naṣrānī eridici maʿnāsınadur (14) līkin ẓālim maʿnāsına istiʿmāl olınur.

331 ʿAhd-i ʿĪsī būd u nevbet ān-ı ū

Ol zemān ḥażret-i ʿĪsā ʿaleyhi's-selāmuñ (15) zemānı idi ve nevbet-i nübüvvet anuñ ānı idi yaʿnī aña maḫṣūṣ idi zīrā Mūsāṯnuñ ʿaleyhi's-selām dīni mensūḫ olmış idi [*ʿahd* bunda zemān maʿnāsınadur] (16)

Cān-ı Mūsī ū vü Mūsī cān-ı ū

ḥaḳīḳatda ḫod o Mūsāṯnuñ cānı ve Mūsā anuñ cānı idi zīrā ikisi bile Ḥaḳḳ (17) taʿālā ḥażretinüñ peyġām-beridür ve ikisinüñ cānı ḥaḳīḳatda birdür iḫtilāf ancaḳ ṣūretdedür ve biḥükmi (18) *lānufferriḳu beyne eḥadin minrusulih*[605] cemīʿ peyġām-berler ḥaḳdur pes bu iʿtibārıla mā-beynlerinde ittiḥād-ı rūḥānī vardur egerçi baʿżısı baʿżısından (19)

9 mīküşt HNA: büküşt M

605 "Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız." Bakara/285.

efḍaldür nite ki bu āyet-i kerīme anı beyān eyler ḳavluhu Taʿālā *tilke'r-rusulu fażżalnā baʿżahum ʿalābaʿżin*[606] ammā Cuhūd şāh (20) bundan bīḫaber idi [bu mıṣrāʿda olan iki *ū*dan murād ʿĪsādur].

332 Şāh-ı aḥvel kerd derrāh-ı Ḫudā

Aḥvel şāh Ḫudā yolında [*şāh* aḥvele mużāfdur]

An dü dem-sāz-ı Ḫudāyīrā cüdā

(21) ol iki Ḫudāya mensūb dem-sāzı cüdā eyledi yaʿnī ṭarīḳ-ı Ḥaḳda biri birine muvāfıḳ iki peyġām-beri ki Ḥaḳḳ ṭarafından gelmekde (22) ikisi berāber iken ol laʿīn bu maʿnāya naẓar itmeyüp ṣūretā ʿĪsā ve Mūsāya naẓar eyledi mıṣrāʿ-ı evvelde olan *kerd* lafẓınuñ (23) maʿnāsı mıṣrāʿ-ı ṣānīye ḳayd olındı maʿnā rūşen ve ẓāhir olsun içün *aḥvel* şaşı maʿnāsınadur mıṣrāʿ-ı evvelde bu maʿnā (24) mümkindür rāh-ı Ḫudāda aḥvel şāh [*dem-sāz* muṣāḥib maʿnāsına vaṣf-ı terkībīdür].

333 Guft ustād aḥvelīrā k'ender ā

[N24b] Bir ustād bir şaşıya eytdi ki içerü gel (25) *ā* emr-i ḥāżırdur ki aṣlı *āy*dur [*k'ender ā* ki ender āy taḳdīrindedür]

Rev birūn er ezviṣāḳ an şīşerā

yüri ḫāneden ol şīşeyi ṭaşra (26) getür *rev* ve *er* emr-i ḥāżırdur müfred-i müẕekker [*viṣāḳ* ḫāne maʿnāsınadur].

334 Guft aḥvel z'an dü şīşe men kudām

Aḥvel ustāda eytdi ol (27) iki şīşeden ben ḳanġısını [*kudām* bunda ḳanġı maʿnāsınadur ki *kudāmrā* taḳdīrindedür]

Pīş-i tū ārem bukun şerḥ-i temām

senüñ öñüñe getürem tamām şerḥ u rūşen eyle [*ārem* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür]. (28)

335 Guft ustādan dü şīşe nist rev

Ustād aḥvele eytdi o iki şīşe degüldür yüri [*ustād* ve *ustā* ve *ūstā* luġatdur]

Aḥvelī bü'gẕār u efzun-bin meşev

(29) şaşılıġı ḳo ve ziyāde görici olma *bü'gẕār* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *efzūn-bīn* vaṣf-ı terkībīdür ziyāde [M34b] (1) görici maʿnāsına *meşev* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

336 Guft ey ustā merā ṭaʿna mezen

---

[606] "O peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık." Bakara/253.

Aḥvel şākirdi ustādına eytdi ey ustād (2) baña ṭaʿna urma zīrā şīşe ḥaḳīḳatda ikidür [*mezen* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Guft ustā z'an dü yekrā derşiken

[A40b] ustād aḥvel şākirdine eytdi o iki (3) şīşeden birini ṣı [*derşiken* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

337 Şīşeyī yek būd u çeşmeş dü nemūd

Ḥaḳīḳatda şīşe bir idi ve anuñ çeşmine iki görindi [*nümūd* bunda fiʿl-i māżiy-i mechūl müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Çün şikest ū şīşeyī dīger nebūd

(4) çünki o aḥvel bir şīşeyi ṣıdı o birisi daḫı olmadı yaʿnī aḥvelüñ çeşminden nāpeydā oldı zīrā evvelden (5) hem bir idi Cuhūd şāh çeşm-i ẓāhir iʿtibārıyıla aḥvel degül idi belki çeşm-i bāṭın iʿtibārıyıla aḥvel idi bu sebebden ḥażret-i Mevlānā çeşm-i (6) bāṭın ne ʿilletlerden aḥvel oldugını beyān eylemege şürūʿ eyledi tā ki ṣāḥib-ʿaḳl olanlar andan ictināb üzre olalar [*şīşe'ī*de hemze vaḥdet içündür]. (7)

338 Çün yekī bi'şkest dīger şud ziçeşm

Çünki şākird birisini ṣıdı o birisi çeşminden gitdi zīrā bir idi ol ṣındugı gibi eṣeri (8) ḳalmadı

Merd aḥvel gerded ezmeylān u ḫaşm

merd-i aḥvel ziyāde meylinden ve ġażabdan şaşı olur Cuhūd pād-şāhı (9) oldugı gibi.

339 Ḫaşm u şehvet merdrā aḥvel kuned

Ġażab u şehvet-i cismānī merdi aḥvel eyler

Z'istiḳāmet rūḥrā mübdel kuned

(10) rūhı istiḳāmetden tebdīl ü taġyīr eyler yaʿnī ġażab u ārzū-yı nefs sebebiyile ṭarīḳ-ı Ḥaḳdan münḥarif olup bāṭıl cānibine meyl eyler *rūḥrā mübdel kuned* (11) ile ḥażret-i Mevlānā işāret eyler ki göñül gözinüñ aḥvel olması rūḥ iʿtibārıyıladur ki bāṭıl u nāmeşrūʿ olan nesneleri (12) irtikāb eyler ve bu aḥvellik ẓāhirī aḥvellikden eşeddür zīrā bāṭın gözi aḥvel olmaḳ aña ʿayn-ı ʿaẕāb ve żarar-ı maḥżdur *istiḳāmet* (13) istifʿāl bābından maṣdar-ı ġayr-ı mīmīdür *mübdel* ifʿāl bābından bunda maṣdar-ı [H32a] mīmīdür līkin ism-i mefʿūli ve ism-i zemānı ve ism-i mekānı hem (14) bu vezn üzredür [*kuned* fiʿl-i mużāriʿ-i maʿlūm müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

---

3 māżiy MH: binā' NA

7-9 Çün yekī bi'şkest dīger şud ziçeşm Çünki şākird birisini ṣıdı o birisi çeşminden gitdi zīrā bir idi ol ṣındugı gibi eṣeri ḳalmadı Merd aḥvel gerded ezmeylān u ḫaşm merd-i aḥvel ziyāde meylinden ve ġażabdan şaşı olur Cuhūd pād-şāhı oldugı gibi MNA: -H

340 Çün ġaraż āmed hüner pūşīde şud

Çünki ġaraż geldi hüner mestūr oldı

Şad ḥicāb ezdil besūy-ı dīde şud

(15) zīrā göñülden göz cānibine yüz perde oldı yaʿnī ol ḥicāblar görmege mānīʿ oldı [*ḥicāb* perde maʿnāsınadur] ḥāṣıl-ı maʿnā bir kimsede ġaraż (16) olsa ġaraż ol kimsenüñ ḥaḳḳ görmesine mānīʿ olur bu ḫuṣūṣ ziyāde āşkārā vü rūşendür. Beyt (17)

Ziṣāḥib-ġaraż tā suḫan ne'şnevī
Ve ger bi'şnevī ḫod peşīman şevī[607]

341 Çün dehed ḳāżī bedil rüşvet ḳarār

Çünki ḳāḍī ḳalbinde rüşvete ḳarār (18) vire ve ġaraż-ı nefsānī peydā ola [*rüşvet*de rāda kesr ve żamm luġatdur]

Key şināsed ẓālim ezmaẓlūm-ı zār

ẓālimi zār u żaʿīf maẓlūmdan ḳaçan añlar belki ġaraż sebebi ile (19) ẓālime muʿāvenet eyler.

342 Şāh ezḥıḳd-ı Cuhūdāne çünān

Cuhūd şāh Cuhūdlara mensūb olan kīn ü ġażabdan [*Cuhūdāne*de olan hā teşbīh içündür] (20)

Geşt aḥvel k'el-eman yā Rab emān

ancılayın aḥvel oldı ki el-emān yā Rabbī *el-emān* yaʿnī yā Rabbī ol ḫūydan sen ḥıfẓ eyle *çünān* lafẓınuñ (21) maʿnāsı mışrāʿ-ı ṯānīye ḳayd olındı suhūlet-i maʿnā içün *Cuhūdāne* ziyāde ḥıḳd maʿnāsınadur *ḥıḳd* kīn ü ḥased *geşt* fiʿl-i māżiy-i maʿlūm (22) müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

343 Şad-hezāran mü'min-i maẓlūm küşt

Ol laʿīn yüz biñ maẓlūm u [A41a] bīgünāh mü'mini depeledi

Ki penāhem dīn-i Mūsīrā vü püşt

(23) bu iʿtiḳād üzre ki Mūsā dīninüñ ḥāfıẓ u muʿīniyem *penāh* ḥāfıẓ ve *püşt* ẓahīr ü muʿīn maʿnāsına. (24)

Āmūḫten-i vezīr mekr-i pād-şāhrā

Ol şāhuñ vezīri şāhına mekr ü ḥīle ögretmesinüñ beyānındadur ol laʿīnüñ (25) ismi Būles idi ki Naṣārā ṭāyifesini muḫtelif milletler üzre eyledi

---

[607] "Garaz sâhibinden söz işitmeyesin; eğer işitirsen kendin pişman olursun."
23 dīninüñ MH: nebīnüñ NA

344 Ū vezīrī daşt reh-zen ʿişve-dih

(26) O pād-şāh yol örici yaʿnī mekkār ve ḥīlekār ḫalḳ aldayıcı mürāyī bir vezīr ṭutardı [*reh-zen* vaṣf-ı terkībīdür *ʿişve-dih* vaṣf-ı terkībīdür]

K'ū berāb ezmekr berbestī girih

ki o (27) vezīr mekrden āb üzre girih baġlardı yaʿnī āba dügüm ururdı bu ḫod muḥāldür līkin keṯret-i mekrinden kināyetdür. (28)

345 Guft Tersāyan penāh-ı can kunend

Vezīr pād-şāhına eytdi Tersālar cānlarını ḥıfẓ eylerler [*penāh-ı cān kunend* cānların ḥıfẓ eylerler yaʿnī helākden ḫavf eylerler].

Dīn-i ḫodrā ezmelik pinhan kunend

(29) Pād-şāhdan kendü dīnlerini pinhān eylerler yaʿnī helāk ḫavfından dīnlerini setr ü iḫfā eylerler *ḫod* lafẓı maḥalline göre müfred ve teṯniye [M35a] (1) ve cemʿ istiʿmāl olınur.

346 Ki'mküş īşanrā ki küşten sūd nist

Anları depeleme zirā depelemeñüñ fāyidesi yoḳdur *ki'mküş* bunuñ (2) gibi maḥallerde *meküş* maʿnāṯına istiʿmāl olınur

Din nedāred būy müşg ü ʿūd nist

dīn rāyiḥa ṭutmaz zīrā müşg [N25a] ü ʿūd (3) degüldür bu hem vechdür dīn müşg ü ʿūd degüldür rāyiḥa ṭutmaz nihānī dīn ṭutmaġa imkān vardur [*būy* rāyiḥa maʿnāṯınadur ki mużāf degüldür].

347 Sırr-ı pinhānest enderşad ġılāf

(4) Dīn yüz ġılāflar içinde pinhān sırdur [*ġılāf* ḳın maʿnāṯınadur]

Ẓāhireş bātū çü tū bāṭın ḫılāf

anuñ ẓāhiri senüñile sencileyin līkin bāṭını senüñile muḫālif [*ḫılāf* muḫālif maʿnāṯınadur]. (5)

348 Şāh gufteş pes bugū tedbīr çist

Şāh vezīre eytdi pes di buña tedbīr nedür

Çāre-yi an mekr ü an tezvīr çist

(6) ol mekre ve ol tezvīre çāre nedür [*tezvīr* ḥīle eylemek maʿnāṯınadur].

349 Tā nemāned dercihan Naṣrāniyī

Tā cihānda bir Naṣrānī ḳalmaya

Nī hüveydā-dīn ü nī pinhāniyī

---

26 ʿişve-dih vaṣf-ı terkībīdür MH: ʿişve-dihde olan ʿişve vaṣf-ı terkībīdür NA

(7) ne āşkārā dīnlü ve ne bir pinhān dīnlü bu hem vechdür ne dīni āşkārā ve ne bir dīni pinhān ḥāṣıl-ı maʿnā ḳatl-i ʿāmm idüp (8) Naṣārā ḳavmini cemīʿan helāk idem gerekse dīni āşkārā ve gerekse dīni pinhān eylesünler dimekdür *hüveydā* āşkārā (9) maʿnāsınadur.

350 Guft ey şeh güş u destemrā bübür

Vezīr pād-şāha eytdi ey şāh benüm ḳulaġumı ve elümi kes

Bīniyem bi'şkāf u leb der ḥükm-i mur

(10) ġażab u mur ḥükmde benüm burnumı ve dudaġumı yar yaʿnī bu ḫuṣūṣları baña ġażabıla eyle *ḥükm-i mur*dan murād ġażabıla ḥükmdür (11) *mur* acı maʿnāsınadur *bīnī* bunda burun maʿnāsınadur *leb* ṭudaḳ *bübür* emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür bürīdenden kesmek maʿnāsına *bi'şkāf* (12) emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür.

351 Baʿd ezin derzīr-i dār āver merā

Bu ḳadar siyāsetden ṣoñra beni dār aġacı altına götür aşmaḳ (13) ḳaṣdına [H32b]

Tā buhʷāhed yek şefāʿat-ger merā

tā bir şefāʿat idici beni isteye yaʿnī baña şefāʿat idüp ṣalbden ḫalāṣ (14) ide [*şefāʿat-ger* şefāʿat idici maʿnāsınadur].

352 Bermünādī gāh kun in kār tū

Bu işi sen münādīler nidā idicek yirde eyle [A41b]

Berser-i rāhī ki bāşed çārsū

(15) bir yol başında ki çārsū ola yaʿnī āşkārā ḫalḳ ortasında eyle *münādī* bunda maṣdar-ı mīmī olmaḳ rūşendür *gāh* cāy (16) u maḥall maʿnāsınadur *tū* lafẓını bir miḳdār çekmek lāzımdur çārsūya ḳāfiye vāḳıʿ oldıġıyiçün *çārsū* ʿavām ḫaṭā idüp *çārşū* (17) dirler *şāh-ı Cuhūd*dan murād Şeyṭān-ı Laʿīndür *zīr*den murād nefs-i emmāredür *mekr ü ḥīle vü tezvīr*den murād nefs-i emmāre (18) Şeyṭān-ı laʿīnüñ murād u maḳṣūdınuñ ḥuṣūli içün aña münāsebetdār gelür irtikāb idüp kendüsine ṣevāb-ı keṣīr mülāḥaẓasıyıla (19) ʿaẕāb u cefāyı revā vü maʿḳūl gördügidür ʿāḳıbet niçe ʿuḳūbete giriftār olmasından bīḫaber.

353 An gehem ezḫod biran tāşehr-i dūr

(20) Andan ṣoñra beni kendüñden tā ıraḳ şehre sür [*Ān gehem* ān geh merā taḳdīrindedür *birān* emr-i ḥāżırdur]

Tā derendāzem derīşan şerr ü şūr

tā anlaruñ içine fesād u fitne (21) vü ġavġā bıraḳam ki dīnlerine tamām iḫtilāl u noḳṣān vāḳıʿ ola.

354 Pes bugūyem men besır Naṣrāniyem

Pes Naṣrānīlere diyem ki sırrile (22) ben Naṣrānīyem yaʿnī nihānī Naṣrānī dīnindeyem

Ey Ḫudā-yı rāz-dan mīdāniyem

ey rāz bilici Ḫudā beni bilürsün [*rāz-dān* vaṣf-ı terkībīdür *mīdāniyem* mīdānī merā taḳdīrindedür]. (23)

355 Şāh vāḳıf geşt ezīmān-ı men

Şāh benüm īmānumdan yaʿnī Naṣrāniyyetümden āgāh oldı

V'eztaʿaṣṣub kerd ḳaṣd-ı cān-ı men

ve şāh (24) taʿaṣṣub u ġażabdan benüm cānuma ḳaṣd eyledi.

356 Ḫᵛāstem tādin zişeh pinhan kunem

İstedüm ki şāhdan dīnümi pinhān idem (25)

An ki dīn-i ust ẓāhir an kunem

ol nesne ki anuñ dīnidür yaʿnī dīnine lāzımdur anı ẓāhir idem ki Yehūdiyyetdür. (26)

357 Şāh būyī bürd ezesrār-ı men

Şāh benüm esrārumdan bir rāyiḥa iltdi yaʿnī sırrumı ṭuydı

Müttehem şud pīş-i şeh guftār-ı men

şāh (27) ḳatında benüm sözüm müttehem ü bīiʿtibār oldı.

358 Guft guft-i tū çü dernan sūzenest

Şāh baña eytdi senüñ sözüñ (28) nānda içinde igne gibidür yaʿnī sözlerüñ ziyāde żararludur

Ezdil-i men tādil-i tū revzenest

benüm ḳalbümden tā senüñ (29) ḳalbüñe pencere vardur yaʿnī senüñ ḳalbüñde olan baña maʿlūm u rūşendür [*revzen* pencere maʿnāsınadur].

359 Men ezan revzen bidīdem ḥāl-i tū

Ben ol [M35b] (1) revzenden senüñ ḥālüñi gördüm yaʿnī senüñ ḥaḳīḳat-ı ḥālüñ baña ẓāhir oldı

Ḥāl-i tū dīdem neveştem ḳāl-i tū

senüñ ḥālüñi gördüm (2) yaʿnī tamām bildüm senüñ sözüñi dürdüm yaʿnī minbaʿd sözlerüñe iʿtiḳād u iʿtimād eylemezem *neveştem* nūn ve vāvuñ fetḥasıyıla fiʿl-i māżī (3) nefs-i mütekellim-i vaḥdedür ṭayy eyledüm maʿnāsına bu sözler cemīʿan vezīr ṭarafındandur pād-şāhuñ öñinde Naṣārā ṭāyifesine böyle (4) diyüp aldarum diyü lāf urur.

360 Ger nebūd ezcān-ı ʿĪsī çāreyem

Eger ḥażret-i ʿĪsānuñ cānından baña çāre ve meded (5) olmayayıdı *ger nebūdī* taḳdīrindedür baʿż-ı nüsaḫda *ger nebūdī* vāḳıʿ olur ki *ez* lafẓı yoḳdur maʿnā yine böyledür eger ʿĪsānuñ (6) cānı benüm çāre vü dermānum olmayayıdı

Ū Cuhūdāne bikerdī pāreyem

o pād-şāh Cuhūdāne beni paralardı yaʿnī (7) teraḥḥum itmeyüp beni pāre pāre eylerdi [*merā pāre pāre kerdī* taḳdīrindedür].

361 Behr-i ʿĪsī can sipārem ser dehem

ʿĪsādan ötüri cānumı teslīm eylerem ve başumı virürem [*sipārem* ve *dehem* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür] (8)

Şad-hezāran minneteş berḫod nehem

ki kendüm üzre yüz biñ minnet ḳodum yaʿnī bu ḫuṣūṣı ʿĪsādan [A42a] yüz biñ minnet ü iḥsān (9) bilürem.

362 Can dirīġam nist ezʿĪsī velīk

ʿĪsādan cānum dirīġ degüldür ammā [*cānem dirīġ nīst* taḳdīrindedür]

Vāḳıfam berʿilm-i dīneş nīk nīk

(10) anuñ dīninüñ ʿilmi üzre tamām vāḳıfam yaʿnī ziyāde ḫūb bilürem bu sebebden şimdi ölmek istemezem [*nīk nīk* ġāyet ḫūb maʿnāsınadur].

363 Ḥayf mīāmed merā k'an dīn-i pāk

(11) Baña ḥayf geldi ki ol pāk dīn ki murād dīn-i ʿĪsādur

Dermiyān-ı cāhilan gerded helāk

[N25b] cāhiller (12) ortasında helāk ü żāyiʿ ola [*gerded* bunda *şeved* maʿnāsınadur].

364 Şükr-i Īzedrā vü ʿĪsīrā ki mā

Allāh taʿālā ḥażretine ve ʿĪsāya şükr olsun ki biz (13)

Keşteyīm an kīş-i Ḥaḳrā reh-nümā

ol Ḥaḳḳ dīne reh-nümā vü delīl olmışuz [H33a] *kīş* dīn ü meẕheb ve cezā ve ter-keş maʿnāsına (14) istiʿmāl olınur *reh-nümā* vaṣf-ı terkībīdür.

365 EzCuhūd u ezCuhūdī resteyīm

Cuhūddan yaʿnī Cuhūdlardan ve Cuhūdluḳdan (15) ḳurtulmışuz

Tā bezünnārī miyanrā besteyīm

tā ki bir zünnārıla miyānumuzı baġlamışuz yaʿnī Naṣrāniyyete vuṣūl bulalıdan (16) Cuhūdlıḳdan ḫalāṣ bulmışuz *miyān* bel maʿnāsınadur [*zünnārī*de yā vaḥdet içündür].

366 Devr devr-i ʿĪsiyest ey merdümān

5-6 böyledür eger ʿĪsānuñ cānı benüm çāre vü dermānum olmayayıdı MNA: odur H

Ey merdümler devr ʿĪsā devridür [*merdümān* cemʿ-i merdümdür] (17)

Bi'şnevīd esrār-ı kīş-i ū becān

anuñ dīninüñ esrārını cānıla benden istimāʿ eyleñüz tā ki size taḥḳīḳ ü beyān idem *devr-i ṯānī* (18) mużāfdur bunda tenbīh budur ki herkesüñ ḥüsn-i kelāmına iʿtiḳād cāyiz degül idügin beyāndur.

367 Çün vezīr in mekrrā berşeh şümürd

(19) Çünki vezīr bu mekri şāh üzre ṣaydı yaʿnī ol Cuhūd şāhına beyān eyledi [*şümürd* fiʿl-i māżiy-i maʿlūm müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Ezdileş endīşerā küllī bübürd

(20) Cuhūd şāhınuñ ḳalbinden cemīʿan ġamm u ġuṣṣayı iltdi pes Naṣārāyı ḳatl-i ʿāmm itmekden ferāġat eyledi [*bübürd* fiʿl-i māżiy-i maʿlūm müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]. (21)

368 Kerd bāvey şāh-ı an kārī ki guft

Şāh vezīre eyledi ol bir işi ki vezīr didi yaʿnī siyāset ü ʿuḳūbet eyledi (22)

Ḫalḳ enderḥāl-i ū mand şuguft

ḫalḳ ol vezīrüñ ḥālinde ḥayrān ve ʿacebe ḳalmış idi ki şāhuñ bu ḳadar maḳbūli iken niçün aña (23) böyle siyāset itdi diyü ḫalḳ taʿaccüb eyledi *şuguft* ʿaceb maʿnāsınadur baʿż-ı nüsaḫda mıṣrāʿ-ı ṯānī böyledür (24)

Ḫalḳ ḥayran mand z'an mekr-i nuhuft

ḫalḳ ol mestūr mekrden ḥayrān ḳaldı zīrā ḥaḳīḳat-ı ḥāli bilmediler *nuhuft* bunda mestūr maʿnāsınadur [*mānd* fiʿl-i māżiy-i maʿlūm müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]. (25)

369 Rand ūrā cānib-i Naṣrāniyān

Ol vezīri Naṣrānīler cānibine sürdi Naṣrānīlere tamām iʿtiḳād gelsün içün [*rānd* fiʿl-i māżiy-i maʿlūm müfred-i müẕekker-i ġāyibdür] (26)

Kerd derdaʿvet şürūʿ ū baʿd ezān

andan ṣoñra ol vezīr daʿvete şürūʿ eyledi ve Naṣārā ḥużūrına gelüp andan (27) müstefīd olmaġa başladılar.

Ḳabūl kerden-i Naṣārā mekr-i vezīr

Naṣārā vezīrüñ mekrin ḳabūl itdüklerinüñ beyānındadur (28)

370 Ṣad-hezāran merd-i Tersā sūy-ı ū

Ṣad-hezārān yaʿnī ḥadden ziyāde Tersā anuñ cānibine [*ṣad-hezārān* bunda ziyāde keṯretden kināyetdür] (29)

Endek endek cemʿ şud derkūy-ı ū

az az anuñ maḥallesinde cemʿ oldı tā andan āyīn-i dīn-i ʿĪsā ne ise ögrendiler [*endek endek* az az maʿnāsınadur]. [M36a] (1)

371 Ū beyan mīkerd bāīşān berāz

Onlara rāzıla beyān eylerdi

Sırr-ı Engilyūn u zünnār u nemāz

İncīl ve zünnār ve nemāzuñ sırrını (2) *Engilyūn* İncīldür [A42b] Müşkilāt-ı Meşnevī naḳli ile ammā Baḥru'l-Ġarāyibde Tersālar içinde bir muʿteber kitābdur diyü beyān (3) olınmışdur.

372 Ū beẓāhir vāʿiẓ-i aḥkām būd

O vezīr ẓāhirde dīn-i ʿĪsānuñ aḥkāmını vaʿẓ idici idi [*vāʿiẓ* ism-i fāʿildür] (4)

Līk derbāṭın ṣafīr-i dām būd

līkin bāṭında dām ṣafīri idi *aḥkām* cemʿ-i ḥükmdür *dām* ṭuzaḳ *ṣafīr* ṣıḳlıḳ ḥāṣıl-ı maʿnā egerçi ẓāhirde (5) vāʿiẓ u nāṣıḥ idi ammā maʿnāda ṣafīrile murġ ṣayd iden ṣayyād gibi idi ki murġları şikār itmek içün ṣıḳlıḳ virür vezīr (6) daḫı ẓāhiren vaʿẓ u pend ve maʿnāda mekr ü bend semtine sālik idi zīrā murādı ḫalḳı kendüsine muḥibb ü muʿteḳid idüp baʿde zemānin (7) bir küllī fesāda bādī bir ḥālet ide dimekdür.

373 Behr-i in baʿż-ı ṣaḥābe ezResūl

Bundan yaʿnī mestūr olan mekr ü ḥīleye ıṭṭılāʿ (8) müşkil olduġından ṣaḥābenüñ baʿżısı ḥażret-i Resūlden ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem baʿż-ı nüsaḫda baʿżı yerine maʿnā vāḳıʿ olmışdur ki maʿnā (9) böyle olur bu maʿnādan yaʿnī nihānī vü maḫfī olan mekr ü ḥīleye vuḳūf ziyāde ṣaʿb olduġıyiçün ṣaḥābe ḥażret-i Resūlden ʿaleyhi efżalü'ṣ-ṣalavāt (10) ve ekmelü't-taḥiyyāt *ṣaḥābe* bunda küll maḳāmına ḳāyim olan ḳabīldendür.

Mültemis būdend mekr-i nefs-i ġūl

Ġūl (11) u şeyṭān nefsüñ mekrini iltimās u ṭaleb idici oldılar yaʿnī ġavī vü ḳavī nefsüñ vesvese vü mekr ü ḥīlesinüñ keyfiyyetinden (12) suʾāl eylediler [*mültemis* ism-i fāʿildür *ġūl* yabān ādemīsi maʿnāsınadur]

374 Gū çi āmīzed ziaġrāż-ı nihān

di yā Resūlallāh ki o nefs nihānī [H33b] ġarażlardan ne ḳarışdurur ve ne (13) mekr ü ḥīle peydā eyler ve ḳalbde olan ḫavāṭır u vesāvis ne ile defʿ ü refʿ olur.

Derʿibādethā vü deriḫlāş-ı cān

ʿİbādetlerde (14) ve cān iḫlāşında ki kişi ḥużūr-ı ḳalb ve ṣafā-yı ḫāṭırıla ʿibādet itmege ḳādir olmaz

375 Fażl-ı ṭāʿatrā necüstendī ezū

(15) ḥażret-i Resūlden ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ṭāʿat u ʿibādetüñ faẕl u ziyādesini istemezlerdi yaʿnī ṭāʿat u ʿibādetüñ faẕl u izdiyādına (16) sebeb olandan suʾāl eylemezlerdi zīrā ḥużūr-ı ḳalbile ʿibādet-i ḳalīl tefriḳa vü vesvese ile olan ṭāʿat-ı keşīrden maḳbūldür. (17)

ʿAyb-ı ẓāhirrā necüstendī ki gū

Ki di diyü ḥażret-i Resūlden ʿayb-ı ẓāhiri ṭaleb eylemezlerdi ve aḫlāḳ-ı ẕemīmeden ve anuñ żararından (18) ve izālesinden suʾāl eylemezlerdi zīrā murādları nefs-i emmārenüñ mekrlerini bilmek idi [*ʿayb-ı ẓāhir*den murād bunda aḫlāḳ-ı ẕemīmedür ve baʿż-ı nüsaḫda *ʿayb-ı ẓāhirrā bücüstendī* vāḳıʿdur] pes ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem (19) ṣaḥābeye vesāvis ü mekāyid-i nefsi ve mekr-i şeyāṭīn-i cinn ü insi taʿlīm iderdi ve andan ṣoñra dirdi ki her kimse ki [N26a] çoḳ (20) istiġfār ide ve mevtini ḫāṭırından gidermeye ve Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretine vāfir teʿavvüẕ ü ilticā ide nefs ü şeyṭānuñ mekr ü ḥīlesinden (21) emīn ola.

376 Mūbemū ẕerrebeẕerre mekr-i nefs

Nefsüñ mekrini cemīʿ-i deḳāyıḳ u ḥaḳāyıḳı ile

Mīşināsīdend çün gül ezkirefs

(22) añladılar güli kirefsden añladuḳları gibi yaʿnī hergiz şübheleri ḳalmadı zīrā būy u şekl-i gül bir gūne ve būy u reng-i kirefs (23) bir [A43a] gūnedür mā-beynlerinde farḳ-ı fāḥiş vardur *kirefs* bir otuñ ismidür ki ḳalbi rūşen eyler.

377 Mū-şikāfān-ı ṣaḥābe hem-derān

(24) Ol zemānda ṣaḥābenüñ mū-şikāfları yaʿnī müdeḳḳiḳleri hem [*mū-şikāfān* cemʿ-i mū-şikāfdur ki vaṣf-ı terkībīdür]

Vaʿẓ-ı īşan ḫīre geştendī becān

anlar ol vaʿẓda (25) yaʿnī ḥażret-i Resūlden ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem bu ḳadar vaʿẓ u naṣīḥat istimāʿ itmiş iken nefsinüñ mekrlerinde cānıla yaʿnī ziyāde (26) ʿāciz ü ḥayrān olurlardı zīrā emr-i daḳīḳdür anı teşḫīṣ eylemek ziyāde müşkildür ki fāyide-yi maḥż mülāḥaẓa vü fikr olınan yirlerde (27) żarar-ı küllī ẓāhir olur ṣaḥābe bu ḳadar müdeḳḳiḳ iken ʿāciz ḳaldılar sen neye ḳādir olursun meger cemīʿ-i ḫuṣūṣda Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā (28) ḥażretine ziyāde tażarruʿ u nāle eyleyesin ve bir dem ṣāliḥlerden ve muḫlişlerden cüdā olmayup her nefes muṣāḥabetleriyile müşerref ü (29) muġtenem

---

15 faẕl u ziyādesini istemezlerdi yaʿnī ṭāʿat u ʿibādetüñ MH: -NA

17 necüstendī MA: bücüstendī HN / ṭaleb eylemezlerdi MNA: ṭaleb eylerlerdi H

18 suʾāl eylemezlerdi M: suʾāl eylerlerdi HNA / baʿż-ı nüsaḫda ʿayb-ı ẓāhirrā bücüstendī vāḳıʿdur M: -HNA

olasın ve illā muṣāḥabet-i ʿavām ve ġaybet-i ḫalḳıla ḳalan kimseye mertebe-yi ʿaliyye müyesser olmaz *derān* lafẓınuñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı ṡānīye [M36b] (1) ḳayd olındı maʿnā rūşen olsun içün [ol vaʿẓda anlar cānıla ḥayrān olurlardı yaʿnī cān u dilden istimāʿ eylerlerdi ve yine ʿācizlerdi nefsüñ ḥīlesini bilmekde bu hem-vechdür *ḫīre* bunda ʿāciz maʿnāsınadur].

Mutābaʿat kerden-i Naṣārā vezīrrā

Bu maḥall Naṣārā vezīre mutābaʿat (2) eylemesini beyān eyler *mutābaʿat* maṣdardur müfāʿale bābından *Naṣārā* cemʿ-i Naṣrānīdür

378 Dil bedū dādend Tersāyan temām

Tersālar (3) aña tamām dil virdiler yaʿnī aña iʿtiḳād u maḥabbet eylediler bu hem maʿnādur aña tamām u cemīʿan Tersālar dil virdiler *Tersāyān*dan (4) murād bunda ʿavāmdur nite ki mıṣrāʿ-ı ṡānīden rūşendür

Ḫod çi bāşed ḳuvvet-i taḳlīd-i ʿām

ʿāmmuñ taḳlīdinüñ ḫod ne ḳuvveti (5) olur ḥażret-i Mevlānā taḥḳīḳ mertebesine vuṣūl bulmayup taḳlīdde ḳalan kimsenüñ iʿtiḳādına iʿtimād-ı küllī olmaduġını beyān eyler bunda (6) rūşendür ki Naṣārānuñ ḫavāṣṣı vezīre iʿtimād u iʿtiḳād eylemediler *taḳlīd* bāb-ı tefʿīlden maṣdar-ı ġayr-ı mīmīdür.

379 Derderūn-ı sīne mihreş kāştend

(7) Naṣārānuñ ʿavāmı anuñ maḥabbetini sīneleri içinde ekdiler yaʿnī aña ziyāde maḥabbet eylediler [*mihr* bunda maḥabbet maʿnāsınadur *mihreş*de olan żamīr-i ġāyib vezīre rāciʿdür]

Nāyib-i ʿĪsīş mīpindāştend

(8) anı ʿĪsānuñ ḳāyim-maḳāmı ṣandılar bunda işāret budur ki *vezīr*den murād nefsdür vezīr ol ḫalḳı (9) niçe ıḍlāl eylediyise nefs daḫı ṣāḥibini eyle ıḍlāl eyler *nāyib* ism-i fāʿildür *ʿĪsīş*de olan żamīr-i ġāyib vezīre rāciʿdür. (10)

380 Ū besır Deccāl-i yek-çeşm-i laʿīn

O vezīr sırr u ḥaḳīḳatda melʿūn bir gözlü Deccāl idi ki vāfir ḫalḳı ıḍlāl eyledi (11)

Ey Ḫudā feryād res Niʿme'l-muʿīn

---

1 ol vaʿẓda anlar cānıla ḥayrān olurlardı yaʿnī cān u dilden istimāʿ eylerlerdi ve yine ʿācizlerdi nefsüñ ḥīlesini bilmekde bu hem-vechdür M: ol vaʿẓda anlar cānıla ḥayrān olurlardı yaʿnī cān u dilden istimāʿ eylerlerdi NA, -H /

6 kāştend MNA: dāştend H

7 ekdiler NA: aldılar M, ṭutdılar H

ey Ḫudā bize feryād iriş bunuñ gibi ẓālimlerden sen laṭīf muʿīnsin bu hem maʿnādur (12) ey Niʿme'l-muʿīn Ḫudā bize feryād iriş bunuñ gibi ẓālimlerden *vezīr*den [H34a] murād kezzāb şeyḫ olmaḳ rūşendür [*res* emr-i ḥāżırdur].

381 Şad-hezāran dām u dānest ey Ḫudā

(13) Ey Ḫudā dünyāda yüz biñ dām u dāne vardur

Mā çü murġān-ı ḥarīş-ı bīnevā

biz aç ḥarīş (14) murġlar gibiyiz ki bir avuç azcuḳ nesne ile esīr ü giriftār oluruz baʿż-ı nüsaḫda *dām-ı dānest* vāḳıʿ olur iżāfetile (15) ki maʿnā böyle olur ey Ḫudā cihānda yüz biñ dāne ṭuzaġı vardur yaʿnī āşkārā dānelerdür līkin maʿnāda dāmlardur [A43b] ammā ġāfiller (16) ẓāhirde dāne idügini görürler dāmlar idüginden bīḫaberlerdür fi'l-ḥaḳīḳa naẓar olınsa Ḫudādan ġayrı bāḳī ne var ise (17) cemīʿan dāmdur zīrā ehl-i ṭarīḳat mezhebinde sünnet maḥabbet-i mā-sivādan dūr olmaḳ ve farż Ḫudāya vuṣūl bulmaḳdur mürīd oldur ki (18) ibtidāʾ-i sülūkdan murādı hemān müşāhede-yi cemāl-i Lemyezelī ve viṣāl-i pād-şāh-ı Lāyezālī ola *bīnevā* ḳudret maʿnāsınadur ammā bunda (19) aç maʿnāsınadur maʿnā-yı lāzımīsi iʿtibārıyıla nite ki Būstānuñ bu beytinde aç maʿnāsınadur beyt (20)

Ziferḫunde-ḫūyī neḫordī begāh
Meger bīnevāyī derāyed zirāh[608]

382 Dembedem mā beste-yi dām-ı tuyīm

Dembedem biz senüñ dāmuña baġlanmışuz yaʿnī senden (21) ġayrıya muḳayyed degülüz [*dembedem* nefesbenefes terkīb maʿnāsıdur]

Her yekī k'ez bāz u sīmurġī şevīm

farżā her birümüz eger bāz ve ger bir sīmurġ olavuz ḥażret-i Mevlānā ʿināyet-i Bārī (22) yārī ḳılmasa dünyā-yı denī dāmından hīç bir vechile ḫalāṣ müyesser degül idügini bu beytile işʿār eyledi tā ki kimse kendünüñ ḥüsn-i (23) ʿameline maġrūr olup dergāh-ı Ḫudādan dūr olmaya [*bāz u sīmurġ*da olan *bāz* ṭoġan maʿnāsınadur].

383 Mīrehānī her demī mārā vü bāz

Kendü luṭfuñıla her bir nefesde bizi ol (24) dāmlardan ḳurtarursun [*mīrehānī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i muḫāṭabdur]

Sūy-ı dāmī mīrevīm ey Bīniyāz

---

608 "Mübârek kişiden birazcık bile nasiplenmezsen, bu yoldan açlık zuhûr eder."

ve girü ey bīniyāz bir dām cānibine giderüz *vü bāz*uñ maʿnāsı (25) mışrāʿ-ı şānīye ḳayd olındı suhūlet-i maʿnā içün Bīniyāzdan murād Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretidür ki Ġanī maʿnāsınadur. (26)

384 Mā derin enbār-ı gendüm mīkunīm

[N26b] Biz bu enbārda gendüm eylerüz yaʿnī her dem ʿamel ü ʿibādet idüp ḳalb enbārını pür eylerüz *gendüm* buġday *enbār*dan (27) murād göñüldür [*enbār* meşhūrdur ki içine arpa ve buġday ḳorlar]

Gendüm-i cemʿ āmede güm mīkunīm

cemʿ olmış gendümi żāyiʿ eylerüz yaʿnī mekr-i nefs ve hevā vü heves ve maḥabbet-i dünyā (28) sebebi ile ola ṭāʿatuñ nūrı ḳalbümüzden maḥv u nāyāb olur ḥażret-i Mevlānā tenbīh eyler ki lāzım olan göñüldür mādām ki göñül (29) vesvese-yi şeyṭān ve mekr-i nefs ve ḥubb-ı dünyā ve hevā vü hevesden ḫālī olmaya anda nūr-ı yāḳīn ve ḥubb-ı İlāhī inʿikās bulmaz [M37a] (1) ve saʿy u kūşiş olınan aʿmālden bir fāyide vü eṣer ẓāhir ü ḥāṣıl olmaz [*güm* żāyiʿ maʿnāsınadur].

385 Mīneyendīşīm āḫır mā behūş

Āḫır biz hūş (2) u ʿaḳl ile fikr eylemezüz

K'in ḫalel dergendümest ezmekr-i mūş

ki gendümde bu ḫalel ü noḳṣān mūşuñ mekrindendür (3) ki anı enbārdan ṭaşıyup yir bu söz teşbīh ṭarīḳıyıladur *ezmekr-i mūşest* taḳdīrindedür [*k'īn* ki īn taḳdīrindedür].

386 Mūş tā enbār-ı mā ḥufre zedest

(4) Mūş tā ki bizüm enbārumuza ḥufre urmışdur *ḥufre* delük maʿnāsınadur [*ḥufre* çuḳur maʿnāsınadur ki bunda delük maʿnāsınadur]

Ezfeneş enbār-ı mā vīran şudest

ol mūşuñ (5) fenn ü żararından bizüm enbārumuz vīrān olmışdur bu sebebden dinilmişdür ki ʿamel eylemek āsāndur līkin anı ḫıfẓ eylemek müşkildür (6) *enbār*dan murād ḳalbdür *gendüm*den murād ṭāʿat u ʿibādetüñ nūr u eṣeridür *mūş*dan murād vesvese-yi şeyṭānī ve mekr-i nefs [A44a] (7) ve maḥabbet-i mā-sivādur.

387 Evvel ey can defʿ-i şerr-i mūş kun

Evvel ey cān mūşuñ şerrini defʿ ü menʿ eyle

V'an gehan dercemʿ-i gendüm cūş kun

(8) ve andan ṣoñra gendümüñ cemʿ ü taḥṣīline cūş u saʿy eyle ve illā ol gendümden saña hīç fāyide olmaz zīrā (9) sen cemʿ eylersün mūş żāyiʿ eyler *mūş* fāre maʿnāsınadur.

1-2 Āḫır biz hūş u ʿaḳl ile fikr eylemezüz MHN: -A

388 B'işnev ezaḫbār-ı an ṣadr-ı ṣudūr

Ol ṣadrlar ṣadrınuñ ḫaberlerinden (10) işit ki buyurmışdur

Lāṣalāte temme illā bi'l-ḥużūr

nemāz tamām olur degüldür illā ḥużūr-ı ḳalbile nite ki ḥadīṯ-i şerīfde (11) vāriddür *lāṣalāte illā biḥużūri'l-ḳalb*[609] nemāz yoḳdur illā ḥużūr-ı ḳalb ile vardur yaʿnī şol nemāz ki anda ḥużūr-ı ḳalb bulınmaya ol nemāz maḳbūl-i Ḥaḳḳ olur nemāz degüldür (12) *aḫbār* cemʿ-i ḫaberdür ki ḥadīṯ-i şerīf murāddur [H34b] *ṣadr-ı ṣudūr*dan murād Server-i Kāyinātdur ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem *ṣadr* ulu *ṣudūr* anuñ (13) cemʿidür ki ulular maʿnāsınadur zübde-yi kelām budur ki ṣadr-ı ṣudūr Seyyidü'l-Mürselīn maʿnāsınadur *lāṣalāte*de *lā* nefy-i cins içündür (14) *ṣalāt* fetḥile mebnī anuñ ismidür *temme* fiʿl-i māżiy-i maʿlūm ṣülāṣī mücerred müfred-i müzekker-i ġāyibdür fāʿili taḥtında müstetir *huve*dür *illā* ḥarf-i istiṣnādur (15) *bi'l-ḥużūr*da *bā* ḥarf-i cer *ḥużūr* anuñ ile lafẓan mecrūrdur ki temmeye müteʿallıḳdur temme cümlesi maḥallen merfūʿ lānuñ ḫaberidür. (16)

389 Ger ne mūş-ı düzd derenbār-ı mast

Eger bizüm enbārumuzda ḥırsız mūş yoḳ ise [*ne derenbār-ı māst* taḳdīrindedür]

Gendüm-i aʿmāl-i çil-sāle kucast

(17) pes ḳırḳ yıl miḳdārı olan ʿamellerüñ buġdayı ḳandadur enbārda ḫod yoḳdur yaʿnī aʿmāldan ḥāṣıl olan nūr ḳalbüme (18) gelüp irişür līkin vesvese-yi şeyṭān ve mekr-i nefs ve muḥibb-i mā-sivādan ol nūr tedrīcile maḥv olur *sāl* yıl anda olan (19) *hā* miḳdār içündür bunda tenbīh budur ki egerçi ʿamel ü ʿibādete saʿy lāzımdur līkin mevāniʿden ḳalbi ḥıfẓ eylemek ziyāde lāzımdur (20) zīrā yaluñuz cesedden fāyide ẓuhūr bulmaz iʿtibār ḳalbedür zīrā beden post ve göñül lübb meṣābesindedür içsiz ḳabuḳ (21) ne işe yarar bu sebebdendür ki ṭāʿat u ʿibādetde mertebe-yi kemāle irişene ṣāḥib-dil dirler [*gendüm* zikri bunda ḥażret-i Ādem ḳıṣṣasına işāret ü telmīḥden ḫālī degüldür]. (22)

390 Rīze rīze ṣıdḳ her rūze çirā

Her günüñ ṣıdḳı azar azar niçün

Cemʿ mīn'āyed derin enbār-ı mā

bu bizüm enbārumuzda cemʿ olmaz bāḫuṣūṣ (23) ki azar azar bir nesne bir yire cemʿ olsa vāfir olur pes maʿlūm oldı ki aʿmālden ḥāṣıl olan nūrı ḳalbden (24) uġurlarlar imiş ehl-i ʿibādet ü ʿamele tenbīhdür ki ḳalbini ḫavāṭırdan ḥıfẓ itmege ziyāde saʿy ide ḥażret-i

---

[609] "Kalp huzuru olmadan namaz olmaz."

11 namāz yoḳdur illā ḥużūr-ı ḳalb ile vardur HNA: -M

Mevlānā bir ḥikāyeti (25) mutażammın kelāma şürūʿ eyledi ki ḥikāyet münāsebeti ile naṣīḥat ü maʿrifet getürdi [*mīn'āyed* mī ne āyed taḳdīrindedür].

391 Bes sitāre-y āteş ezāhen çehīd

(26) Āhenden sitāreye beñzer çoḳ āteş ṣıçradı bir düzd bir kimsenüñ bir gice ḫānesine geldi ol kimse ḥaberdār olup (27) ve mūrı ve ṭaşı ve ḳavcarı öñine getürdi ki tā bir şemʿ yaḳa her bār ki āteş ḳavcara düşüp āteş peydā olurdı [A44b] (28) ol düzd andan nihānī ol āteşi barmaġıyıla başdurup söndürürdi ol kimse ḳavcar ṭutmayup söndi ẓann (29) eylerdi [*sitāre'-i*de hemze sākin oḳunur vezn içün *āhen*den murād bunda çaḳmaḳ demüri *çehīd* fiʿl-i māżiy-i maʿlūm müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

V'an dil-i sūzīde peẕruft u keşīd

ve ol sūḫtenüñ göñli ol āteşi ḳabūl eyledi ve kendü cānibine [M37b] (1) çekdi *sūzīde* ve *sūḫte* yanmış maʿnāsınadur ki ikisinde bile murād ḳavcardur *āteş*den murād (2) nefḥa-yı Raḥmāniyyedür ki ʿışḳ-ı İlāhī āteşi ile sūḫte gibi yanmış ḳalbe teʾsīr eyler zīrā ḳabūle istiʿdād gelmişdür dil-i sūzīdeden (3) murād ḳalb-i ʿāşıḳdur ki dāyim sūz u güdāzdadur dil-i sūzīde ile işāret budur ki nefeḥāt-ı Raḥmāniyye bir ān yoḳdur ki (4) ḳulūb-ı ʿibāda irişmeye līkin her göñül ki sūzīde vü sūḫte gibi yanmış ola ol nefeḥātdan maḥrūmdur zīrā ḳabūle istiʿdād-ı yüsr (5) müyesser olmaz meşhūrdur ki nefḥa nāgāh irişür ammā āgāh dile irişür [*peẕīruft* idi vezn içün yā ḥaẕf olınup ẕāl sākin ḳaldı *peẕruft* ve *keşīd* fiʿl-i māżiy-i maʿlūm müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

392 Līk derẓulmet yekī düzdī nihān

Līkin bir düzd ẓulmetde (6) *düzd* ḥarāmī [*nihān*uñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı ṡānīye ḳayd olındı suhūlet-i maʿnā içün]

Mīnehed engüşt beristāregān

nihānī sitārelere beñzer āteşler üzre barmaġını ḳor yaʿnī söndürür *ẓulmet*den (7) murād maḥabbet-i mā-sivādur *düzd*den murād şeyṭāndur ki ol ḳalbde peydā olan ṣıdḳ u iḫlāṣ nūrlarını vesveseleriyile (8) maḥv u nāyāb eyler *istāregān*da elif zāyiddür.

393 Mīküşed istāreganrā yekbeyek

Bir bir ol sitārelere [N27a] beñzer āteşīleri (9) söndürür *mīküşed* bunda söndürür maʿnāsınadur

Tā ki n'efrūzed çerāġī ezfelek

29-1 sūḫtenüñ göñli ol āteşi ḳabūl eyledi ve kendü cānibine çekdi MH: -NA

1-2 ki ikisinde bile murād ḳavcardur āteşden murād nefḥa-yı Raḥmāniyyedür MH: -NA

tā ki felekden bir çerāġı şuʿlelenmeye yaʿnī Ḫālıḳ-ı (10) felek cānibinden çerāġ-ı ʿışḳ rūşen ü münevver olmaya *felek* ẕikri sitāre münāsebeti iledür [*neefrūzed* fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

394 Ger hezāran dām bāşed derḳadem

(11) Eger ḳadem ü rāhda hezārān dām ola bu hem vechdür farżā eger her ḳademde hezārān dām ola maḥall bu maʿnāyı iḳtiżā eyler [*ḳadem* ayaḳ maʿnāsınadur] (12)

Çün tu bāmāyī nebāşed hīç ġam

çünki sen bizümilesin hīç ġam olmaz ḫıṭāb Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinedür [*bāmāyī*de bir yā ḫıṭāb içün ve bir yā zāyiddür].

395 Çün ʿināyātet buved bāmā muḳīm

(13) Çünki senüñ ʿināyetlerüñ bizümile muḳīm ola yaʿnī ʿināyetler idesin

Key buved bīmī ezan düzd-i leʾīm

[H35a] ol denī vü leʾīm düzdden ḳaçan bir (14) ḫavf u bīm olur *ʿināyāt* cemʿ-i ʿināyetdür *düzd-i leʾīm*den murād şeyṭān-ı racīmdür ki aḫlāḳ-ı ẕemīmenüñ menbaʿ u ser-çeşmesidür bunda tenbīh (15) budur ki bendeye vācib olan rūz u şeb tażarruʿ u nāle idüp cenāb-ı Ḳudsden muʿāvenet ṭaleb itmekdür zīrā ʿināyet-i Muʿīn-i (16) Lemyezelīsiz ḥużūr-ı ḳalb ve ṣafā-yı ḫāṭır müyesser olmaḳ muḥāldür ḥażret-i Mevlānā Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ deryā-yı ḳudretinden ḥaşre müteʿallıḳ bir (17) ḳaṭre ḳudretini beyān itmege şürūʿ eyledi tā ki ḳıyāmete iʿtiḳād idenlerüñ iʿtiḳādını ziyāde ve inkār üzre olanlara bir fāyide (18) ẓāhir ola līkin bu ḫuṣūṣ *ḫvāb* iʿtibārıyıladur ki ṣāḥib-diller bunda āṯār-ı ḳıyāmeti āşkārā müşāhede eylerler. (19)

396 Her şebī ezdām-ı ten ervāḥrā

Her bir gice ten ṭuzaġından rūḥları *ervāḥ* cemʿ-i rūḥdur

Mīrehānī mīkenī elvāḥrā

ḫalāṣ eylersün (20) levḥleri ḳoparursun yaʿnī ḫvābda rūḥ bedenden ʿalāḳayı [A45a] ḳaṭʿ eyler ve ḫāṭırlarda olan cemīʿan ḫāṭırlardan ve ẕihnlerden (21) cüdā olur ḫalāyıḳuñ cemīʿ-i maʿlūmātı biri biriyile muḫteliṭ olur hemān ki ervāḥ bedenlere gelür herkesüñ maʿlūmı ne ise aña yine o (22) gelür ġayrısı gelmez maʿlūmāt aʿrāż iken bir birine muḫteliṭ olduḳdan ṣoñra emr-i İlāhī ile bilāḳuṣūrin ve bilātefāvütin üslūb-ı (23) sābıḳ üzre yine yerlerine gelüp ḳarār eylerler ecsād ḫod cevāhirdür anları biri birinden tefrīḳ itmek biḥasebi'l-ʿaḳl āsāndur Ḥaḳḳa nisbet (24) ḫod berāberdür nite ki āyet-i kerīmeden

bu maʿnā ẓāhirdür *mā ḫalḳukum ve lābaʿṯukum illā kenefsin vāḥidetin*[610] ibtidādan sizüñ ḫalḳuñuz (25) degüldür ve sizüñ ṣoñra ḳıyāmetde baʿṯüñüz degüldür illā nefs-i vāḥide gibi yaʿnī evvel sizi ḫalḳ eylemek ve yine ḳıyāmetde sizi iḥyā eylemek (26) benüm ḳudretüme nisbet hemān bir kimseyi iḥyā eylemek gibidür [*mīrehānī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur *mīkenī* kāf-ı ʿArabī fetḥiyile fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur *elvāḥ*dan murād ḫāṭırlar ve ẕihnlerdür] *ḫalḳ* yaratmaḳ *baʿṯ* ḳoparmaḳ yaʿnī iḥyā eylemek maʿnāsınadur ve bir āyet-i kerīmede hem vāḳıʿdur (27) hemān ḳıyāmet içün *ve mā emru's-sāʿati illā kelemḥi'l-baṣar*[611] ḳıyāmet emri degüldür illā kūşe-yi çeşmile naẓar itmek gibidür yaʿnī (28) iḥyā-yı mevtā ve aḥvāl-i ḳıyāmet Ḥaḳḳa nisbet kūşe-yi çeşmile naẓar nice āsān ve emr-i sehl ise hemān öyledür bu söz muḫāṭaba tefhīm içündür (29) ve ger ne Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażreti ẕerre ḳadar ḳayddan daḫı münezzehdür *emr*den murād aḥvāl-i ḳıyāmetdür *sāʿat* ḳıyāmet günidür [M38a] (1) *lemḥi'l-baṣar* kūşe-yi çeşmile naẓar eylemek maʿnāsınadur. Beyt

Sāʿati güninde ḳum dinilicek bizi ḳayır
Yā Seyyide'l-beriyyeti yā Eşrefe'l-verā (2)

397 Mīrehend ervāḥ her şeb z'in ḳafes

Her gice ervāḥ bu ḳafesden ḫalāṣ bulurlar *ḳafes*den murād beden-i insānīdür [*mīrehend* fiʿl-i mużāriʿ-i maʿlūm cemʿ-i müẕekker-i ġāyibdür] (3)

Fārıġan nī ḥākim ü maḥkūm-ı kes

fārıġ u āzādlar ne kimsenüñ ḥākimi ve ne kimsenüñ maḥkūmı bu maʿnā maḥkūm kese mużāf oldugına (4) göredür ki ḥākim hem mużāf iʿtibār olınur zīrā ḥākim kes ve maḥkūm kes taḳdīrindedür mużāf iʿtibār olınmasa maʿnā böyle olur (5) āzād u fārıġlar ne bir kimse ḥākim ve ne bir kimse maḥkūm ʿālem-i ervāḥda iken nice ise yine öyle olur fārıġān olan ervāḥdur *ḳafes* sīnile (6) Fārsīdür *ḳafeṣ* ṣādıla ʿArabīdür ferāġat ne vechile oldugını bu geçen mıṣrāʿ-ı ṯānīyile bir miḳdār beyān eyledi ve ziyāde tafṣīle şürūʿ (7) eyledi [*fārıġān* cemʿ-i fārıġdur *ḥākim* ism-i fāʿildür *maḥkūm* ism-i mefʿūldür].

398 Şeb zizindan bīḫaber zindāniyān

---

610 "(İnsanlar!) Sizin yaratılmanız ve diriltilmeniz, ancak tek bir kişinin yaratılması ve diriltilmesi gibidir." Lokman/28.

611 "(Kıyametin kopması ise,) göz açıp kapama gibi veya daha az bir zamandan ibarettir." Nahl/77.

5 ne bir kimse ḥākim ve HNA: -M

7 fāriġān cemʿ-i fāriġdur MH: -NA

Zindānda olanlar gice ile zindān u ḥabsden bīḫaberlerdür [*zindāniyān*da yā nisbet ve elif ve nūn cemʿ içündür]

Şeb zidevlet bīḫaber sulṭāniyān

(8) sulṭāna mensūb olanlar yaʿnī ṣāḥib-devletler gice ile devletden bīḫaberlerdür [*sulṭāniyān*da yā nisbet ve elif ve nūn cemʿ içündür].

399 Nī ġam u endīşe-yi sūd u ziyān

(9) Ne ziyān ġamı ve ne fāyide fikri [leff ü neşr-i ġayr-ı müretteb ṭarīḳıyıla ġam ziyāna ve endīşe sūda göredür]

Nī ḫayāl-i in fulān u an fulān

ne bu fulān ve ne o fulān fikri ḥāṣıl-ı maʿnā (10) ḫᵛāba varduḳda cemīʿ nesneden infiṣāl ü müfāreḳat muḳarrer idügin işʿārdur ḳıṣṣadan ḥiṣṣe ve maʿrifet beyānına şürūʿ (11) eyledi.

400 Ḥāl-i ʿārif in buved bīḫᵛāb hem

ʿĀrifüñ ḥāli ḫᵛābsız hem bu olur yaʿnī ḫᵛābda ḫalḳ-ı ʿālemüñ aḥvāli nice ise (12) ḫᵛābsız āşkārā ʿāriflerüñ aḥvāli öyledür ki Ḫudāy taʿālādan ġayrı bir nesne ile hergiz muḳayyed degüllerdür ve kendülerinden [A45b] hem (13) fārıġlar ve āzādlardur ʿālem-i ḫᵛābda [H35b] ervāḥ-ı ḫalḳ nice cevelān idüp esrāra muṭṭaliʿ olurlarsa anlar bīdārlıḳda daḫı ol ḥāl (14) üzre olmışlardur zīrā *mūṭū ḳable en temūtū*[612] ḥasebince ervāḥ mertebesine vuṣūl bulmışlardur ki cemīʿ-i esrār anlara münkeşifdür (15)

Guft Īzed hum ruḳūdun z'in merem

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti eytdi *ve taḥsebuhum eyḳāżan ve hum ruḳūd*[613] bundan nefret eyleme (16) yaʿnī inkār eyleme ki bir kimse hem nā'im hem muḥarrik [N27b] nice olur zīrā bu maʿnā içün naṣṣ-ı ḳāṭıʿ vardur ki bu āyet-i kerīmedür sen anları uyanıḳlar (17) ṣanursun ḥāl bu ki anlar nā'imlerdür ve biz anları ṣāġ ṭaraflarına ve ṣol ṭaraflarına döndürürüz egerçi bu āyet-i kerīme Aṣḥāb-ı Kehfüñ (18) ḥaḳḳındadur biḥasebi'ẓ-ẓāhir ammā biḥasebi'l-buṭūn anlardan murād evliyā'ullāhdur *ẕātü'l-yemīn*den murād ʿibādet ve *ẕātü'ş-şimāl*den (19) murād beşeriyyet ṭaraflarıdur Ḥüseyn-i Vāʿiẓ tefsīrinde böyle mesṭūrdur āyet-i kerīmenüñ āḫırı *ve nuḳallibuhum ẕāte'l-yemīni ve ẕāte'ş-şimāl*[614]dür (20) *eyḳāẓ* cemʿ-i yāḳıẓdur uyanıḳ maʿnāsına *ruḳūd* cemʿ-i rāḳıddur uyuyıcı maʿnāsına *merem* nehy-i ḥāżırdur (21) *remīden*den.

401 Ḫufte ezaḥvāl-i dünyā rūz u şeb

---

612 "Ölmeden önce ölünüz." Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 260.
613 "Kendileri uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırdın." Kehf/18.
614 "Onları sağa sola çevirirdik." Kehf/18.

ʿĀrif rūz u şeb dünyānuñ aḥvālinden ḫufte vü fārıġdur ammā āḫıret (22) aḥvālinden ḫufte vü fārıġ degüldür yaʿnī cihānda her fiʿl ki ʿārifden ṣādır olur ẓāhiren egerçi ʿārifdendür ammā ḥaḳīḳatda (23) Ḫudādan ṣādırdur bu āyet-i kerīme buña şāhiddür *ve mā rameyte iẕ rameyte ve lākinnellāhe ramā*[615] [*aḥvāl* cemʿ-i ḥāldür] (24)

Çün ḳalem derpençe-yi taḳlīb-i Rab

Rabbüñ taḳlībi pençesinde ḳalem gibi yaʿnī ʿārif Ḥaḳḳ taʿālānuñ ḳudreti elinde ḳalem gibidür nite ki ḳalemde olan (25) ḥareket kātibüñ vāsıṭasıyıladur anda iḫtiyārī ḥareket yoḳdur ʿārif hem-çünān Ḥaḳḳ taʿālānuñ ḳudreti elinde ḳalem gibidür ki ʿārif (26) ḫufte meṣābesindedür anda olan ḥareket iḫtiyārī degüldür belki ıżṭırārīdür *ḳalbu'l-mu'mini beyne-ıṣbaʿayni minaṣābiʿi'r-Raḥmāni yuḳallibuhu keyfe yeşā'*[616] [*taḳlīb* maṣdardur döndürmek maʿnāsına *pençe* dest maʿnāsınadur]. (27)

402 An ki ū pençe nebīned derraḳam

Ol kimse ki o kitābetde desti görmez hemān ḳalemi görür [*raḳam* yazmaḳ maʿnāsınadur]

Fiʿl pindāred becünbiş ezḳalem

(28) cünbiş ü ḥareketde fiʿli ḳalemden ṣanur ḥālen ki kātibüñ elindedür pes rūşen ü ẓāhirdür ki cemīʿ ḥażret-i Ḫudā (29) cānibindendür esbāb-ı ẓāhireden degüldür [*cünbiş* ḥareket maʿnāsınadur].

403 Şemmeyī z'in ḥāl-i ʿārif vā nümūd

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ʿārifüñ bu ḥālinden bir [M38b] (1) şemme gösterdi [*vā* bunda zāyiddür *nümūd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Ḫalḳrā hem ḫᵛāb-ı ḥissī derrübūd

emr-i Ḥaḳḳıla ḫalḳı hem ḫᵛāb-ı ẓāhirī ḳapdı yaʿnī ʿināyet-i Bārī ʿazze ismuhu (2) ʿavām daḫı ʿārife olan ḫᵛābuñ leẕẕetinden bir miḳdār behremend ola ḫᵛāb-ı ḥissī iḥsān eyledi zīrā ḫᵛābda daḫı cemīʿ (3) nesneden ferāġat ve ġamm u ġuṣṣadan istirāḥat bulınur *ḫᵛāb-ı ḥissī*den murād ẓāhirī ḫᵛābdur ki anuñ sebebi ile ḫalḳ (4) aḥvāl-i dünyādan fārıġ u āzād olurlar ve ʿārifüñ bu ḥāline inkārdan ḫalāṣ bulur. Beyt (5)

Seḥer ger şemme-yi vaṣleş beḫᵛāb mīdīdem
Zihī merātib-i ḫᵛābī ki bih zibīdārist[617]

---

[615] "Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı (onu)." Enfâl/17.

[616] "Mü'minin kalbi Rahmân'ın parmaklarından iki parmak arasındadır, onu dilediği gibi çevirir." Bu hadîsi Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvûd ve İbni Mâce rivâyet etmiştir. Bkz. Ceylan; Tasavvufî Şiir Şerhleri, s. 160.

26 yuḳallibuhu keyfe yeşā' NA: -MH

1 vā bunda zāyiddür HNA: -M

404 Refte derşaḥrā-yı bīçun cānışān

Anlaruñ yaʿnī uyḳuya (6) varmış kimselerüñ [A46a] cānı bīçūn ṣaḥrāsına gitmiş [*şān* īşān maʿnāsınadur beTürkī anlar]

Rūḥışān āsūde vü ebdānışān

anlaruñ rūḥı ve anlaruñ bedenleri diñlenmiş (7) zīrā *en-nevmu rāḥatu'l-beden*[618].

405 V'ezṣafīrī bāz dāmender keşī

Ve bir ṣafīr ü ṣadādan rūḥı girü dāma çekersün yaʿnī bir āvāz (8) sebebi ile rūḥ gelüp cesede girür [*enderdām* taḳdīrindedür *keşī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur]

Cümlerā derdād u derdāver keşī

cümlesini dād u dāvere çekersün yaʿnī evvelki (9) aḥvāli aña teklīf eylersün ki rūḥ girü ḳuyūd dāmına giriftār olur.

406 Çün ki nūr-ı ṣubḥ-dem ser berzened

Çünki ṣabāḥ vaḳtinüñ (10) nūrı ẓuhūr ide yaʿnī ṣabāḥ ola

Kerges-i zerrīn-i gerdun per zened

felegüñ zerrīn kergesi ḳanad ura (11) yaʿnī āftāb ṭulūʿ ide [*kerges* baba ḳuşı *kerges-i zerrīn*den murād ātfābdur].

407 Fāliḳu'l-ışbāḥ İsrāfīlvār

Ṣabāḥı ẓuhūra getürici ki murād Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür İsrāfīl (12) gibi [*Fāliḳ* bunda ẓuhūra getürici maʿnāsınadur]

Cümlerā derṣūret āred z'an diyār

ol diyārdan ki murād ṣaḥrā-yı bīçūndur cemīʿisini ṣūret ü bīdārlıġa getürür *vār* (13) edāt-ı teşbīhdür.

408 Rūḥhā-yı münbasıṭrā ten kuned

Münbasıṭ rūḥları yaʿnī ervāḥ-ı mücerredeyi ten eyler

Her tenīrā bāz ābisten kuned

[H36a] (14) her bir teni girü yüklü eyler yaʿnī ʿaḳl-ı maʿāş girü tekālīf-i şerʿiyye ve umūr-ı dünyeviyye ile muḳayyed olur. (15)

409 Esb-i canhārā kuned ʿārī zizīn

---

617 "Seher vakti eğer vuslatının bir şemmesini rüyamda gördüysem; ne güzel uyku mertebeleri ki uyanıklıktan iyidir."

618 "Uyku bedenin rahatıdır."

11 kerges-i zerrīnden murād ātfābdur MH: -NA

Cānlar atını eyerden ʿārī eyler yaʿnī ḫᵛābdan cüdā eyler *zīn* eyer maʿnāsınadur

Sırr-ı en-nevmu aḫu'l-mevtest īn

(16) *en-nevmu aḫu'l-mevt*[619]üñ sırrı budur nite ki mevtile cemīʿ nesneden ḫalāṣ bulup vechen mine'l-vücūh bir nesne ile ʿalāḳası (17) ḳalmaz hem-çünān ḫᵛābıla cemīʿ nesneden ḫalāṣ bulup ʿalāyıḳdan berī olur gerekse ḫᵛāb-ı ḥissī gerekse evliyāʾullāh içün olan (18) ḫᵛāb olsun ki yuḳaruda beyān olınmışdur [*en-nevmu aḫu'l-mevt* nevm mevtüñ ḳarındaşıdur *īnest sırr-ı en-nevmu aḫu'l-mevt* taḳdīrindedür].

410 Līk behr-i an ki rūz āyend bāz

Līkin andan ötüri ki gündüz cānlar atları (19) girü geleler yaʿnī tekrār ervāḥ bedenlere gelsün içün

Mīnehed berpāyişan bend-i dırāz

anlaruñ ayaġı ḫᵛābdan kalḳduḳda (20) üzre uzun bend ḳor yaʿnī ervāḥa bedenler içün taʿalluḳ ḳor ki rūḥ bi'l-külliyye ʿalāḳayı ḳaṭʿ eylemez [baʿż-ı nüsaḫda mışrāʿ böyledür *mīnehed berpāyeş pā-bendī dırāz*]. (21)

411 Tā ki rūzeş vā keşed z'an merġzār

Tā ki gündüz cānlar atlarını ol murġzārdan girü çeke [*merġzār* mīmüñ fetḥiyile çemenzār maʿnāsınadur *murġzār* ḳuşı çoḳ olan yir ki çemenzārdan kināyetdür]

V'er çerāgāh āredeş derzīr-i bār

(22) ve otlaḳdan esb-i cānı girü yük altına çeke nite ki ʿādet-i nāsdur ki atuñ ayaġına bir uzun ip bağlıyup otlaġa ṣalıvirürler (23) lāzım olduḳda ol esbi ayarlıyup üstine süvār olurlar ervāḥ daḫı [N28a] ḫᵛābda iken āsūdelerdür ḫᵛābdan ṣoñra (24) her neye muʿtād iseler girü anuñ ile muḳayyed olurlar pes bundan ẓāhir oldı ki evliyāʾullāh gibi ḫᵛābda olmaḳ evlā imiş (25) zīrā aḥvāl ü ālām-ı dünyādan āsūde vü bīḫaber olurlar nite ki ḫᵛāb-ı ḥissīde bu [A46b] ḫᵛābdan bir çāşnī var idügi beyān olındı [*çerāgāh* otlaḳ maʿnāsınadur *bār* bunda yük maʿnāsınadur]. (26)

412 Kāş çün Aṣḥāb-ı Kehf an rūḥrā

Kāş ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti Aṣḥāb-ı Kehf gibi ol rūḥı [*kāş* kāşkī maʿnāsınadur] (27)

Ḥıfẓ kerdī yā çü keşti-y Nūḥrā

---

[619] "Uyku ölümün kardeşidir." (Beyhakî, *Şu'abu'l-Îmân*, vr. 316b.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 35.

18 en-nevmu aḫu'l-mevt nevm mevtüñ ḳarındaşıdur MH: -NA / īnest sırr-ı en-nevmu aḫu'l-mevt taḳdīrindedür MHN: -A

20 baʿż-ı nüsaḫda mışrāʿ böyledür mīnehed berpāyeş pā-bendī dırāz MH: -NA

21 merġzār mīmüñ fetḥiyile çemenzār maʿnāsınadur MH: -NA

yā Nūḥ peyġām-ber ʿaleyhi'-selāmuñ gemisi gibi ḥıfẓ ideyidi Aṣḥāb-ı Kehfüñ ervāḥı ḫᵛāba müstaġraḳ olup (28) aḥvāl-i dünyādan āsūde vü bīḫaberlerdür.

413 Tā ezin ṭūfān-ı bīdārī vü hūş

Tā ki bu bīdārlıḳ ve ʿaḳl ṭūfānından [*bīdārī* uyanıḳlıḳ maʿnāsınadur] (29)

Vā rehīdī in żamīr ü çeşm ü gūş

bu fikr ve bu çeşm ü gūş girü ḫalāṣ bulayıdı tā ki ʿaḳl-ı maʿāş ve cemīʿan ḥavāss-ı [M39a] (1) ẓāhire ve ḥavāss-ı bāṭına sebebi ile maḥabbet-i mā-sivā ve mekr-i nefs ve vesvese-yi şeyṭānīye giriftār olup cenāb-ı Ḳudsden dūr (2) u cüdā olmayayıdı.

414 Ey besā Aṣḥāb-ı Kehf endercihān

Ey çoḳ Aṣḥāb-ı Kehf cihānda [bunda *Aṣḥāb-ı Kehf*den murād evliyāʾullāhdur] (3)

Pehlu-yı tū pīş-i tū hest in zemān

bu zemān senüñ yanuñda senüñ öñüñdedür gūyā bir münkir bu zemānda ancılayın velī yoḳdur diyü inkār (4) eyledi ḥażret-i Mevlānā cevāb-ı muḳābelesinde bu beyti didi ḥāṣıl-ı maʿnā ḳıyāmete degin ʿālem evliyāʾullāhdan ḫālī ḳalmaz (5) dimekdür [senüñ yanuñda senüñ ḳatuñda vardur bu zemān bu hem-vechdür]. Beyt

Megū aṣḥāb-ı dil reftend ü şehrī ʿışḳ şud ḫālī
Cihan pür-Şems-i Tebrīzest merdī k'ū çü Mevlānā[620] (6)

415 Ġār bāū yār bāū dersürūd

Ġār aña yār u muʿīn ve anuñıla sürūd u muṣāḥabetde *ū*dan murād (7) *ey besā Aṣḥāb-ı Kehf endercihān*da olan Aṣḥāb-ı Kehfdür

Mühr berçeşmest bergūşet çi sūd

senüñ çeşmüñ üzre ve gūşuñ (8) üzre mühr ü perde vardur Aṣḥāb-ı Kehfüñ bu ḥālini görmege ve işitmege ḳādir degülsin *çeşm* bāū yāra ve *gūş* bāū dersürūda (9) göredür ḥāṣıl-ı maʿnā ẕī-rūḥdan ḥayvānāt ve ġayrı ẕī-rūḥdan eşcār u aḥcār gibi cemīʿan evliyāʾullāhuñ (10) emrine münḳādlardur ve anuñıla muṣāḥabet eylerler līkin ʿavām bu ḥāleti müşāhede itmege istiʿdādları olmaduġın beyāndur. (11) Beyt

Cihan pür-semāʿest ü mestī vü şūr
Ve līkin çi bīned derāyīne kūr[621]

Ḳıṣṣa-yı dīden-i ḫalīfe Leylīrā

Ḫalīfe (12) Leylāyı görmesinüñ ḳıṣṣası beyānındadur

---

[620] "Gönül ehlinin gidip aşk şehrinin boş kaldığını söyleme; cihan her biri Mevlânâ gibi olan Şems-i Tebrizîlerle doludur."
[621] "Cihân semâ', mestlik ve hareketle doludur; ama bir kör, aynada ne görebilir ki?"

416 Guft Leylīrā ḫalīfe k'an tuyī

Ḫalīfe Leylāya eytdi ki ol sen misin [*k'an tuyī* ki ān tūyī taḳdīrindedür *ki tūyī*de istifhām maʿnāsı vardur] (13)

K'eztu Mecnun şud pür-āşūb u ġavī

ki Mecnūn senden yaʿnī senüñ ʿışḳuñdan ġavġā ile pür ve ġavī oldı Mecnūnuñ ismi (14) Ḳaysdur ki anı Leylā Mecnūn eyledi *ġavī* azġun maʿnāsınadur ki murād Mecnūnuñ ḫalḳdan cüdā olduġıdur [baʿż-ı nüsaḫda *pür-āşūb* yerine perīşān vāḳıʿ olur yine o maʿnāya]. (15)

417 Ezdiger ḫūban tu efzun nīstī

Ḥüsnde sen ġayrı ḫūblardan ziyāde degülsin pes sebeb nedür ki Mecnūn saña ʿāşıḳ oldı (16) ġayra iltifāt eylemedi [H36b]

Guft ḫāmuş çün tu mecnun nīstī

Leylā ḫalīfeye eytdi epsem ol çünki sen mecnūn ve ʿāşıḳ (17) degülsin ḫalīfe Leylāyı ḥaḳīḳatı ile müşāhede itmege ḳādir olmaduġı gibi ʿavām daḫı evliyāʾullāhuñ sırrını müşāhede itmege ḳādir (18) degüllerdür mādām ki cān u dilden ṭālib olmayalar [A47a] [*ḫāmuş ḫamuş ḫāmūş ḫamūş* emr-i ḥāżır istiʿmāl olınur maḥalline göre].

418 Her ki bīdārest ū derḫᵛābter

Her kim ki bīdār ve aḥvāl-i dünyādan (19) ḫaberdārdur o ziyāde ḫᵛāb u ġafletdedür zīrā ḳuyūd-ı dünyeviyye ile muḳayyed olup aḥvāl-i āḫıretden ġāfil olurlar [*ter* edāt-ı tafḍīldür] (20)

Hest bīdārīş ezḫᵛābeş beter

anuñ bīdārlıġı anuñ ḫᵛābından yaramazrek ve żararlurekdür zīrā ḫᵛābda iken günāhlardan (21) ve aḥvāl-i dünyādan berīdür ammā bīdārlıḳda günāhlar ve ḳuyūd-ı dünyeviyye ile muḳayyed olup ġamdan ḫālī degüllerdür [*beter* bedterden muḫaffefdür]. (22)

419 Çün beḤaḳ bīdār ne'bved cān-ı mā

Çünki bizüm rūḥumuz Ḥaḳḳıla bīdār olmaya belki maḥabbet-i mā-sivā ile muḳayyed ola (23)

Hest bīdārī çü derbend ān-ı mā

bīdārlıḳ bizüm içün derbend gibidür ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ile āşnālıġa mānīʿ-i ḳavīdür *derbend* iki ṭaġ (24) aralıġı ve dervend ve ʿaḳabe ve köstek ve ol yer ki zaḥmetile geçilür ve bir nesne ki anuñıla ḳapu baġlanur ḥāṣıl-ı maʿnā bīdār-ı Ḥaḳḳ olmayan (25) kimseye bīdārlıḳ żarar-ı küllī idügin işʿārdur [*ān-ı mā* bunda bizüm içün maʿnāsınadur].

420 Can heme rūz ezleked-kūb-ı ḫayāl

Cān dükeli gün ḫayāl ü fikrlikde (26) kūbından örselemesinden

V'ezziyān u sūd ve'z-ḫavf u zevāl

ve ziyān u fāyideden ve zevāl ḫavfından *leked-kūb* (27) depme ile urmaḳdur [*leked* depme ve ḥayvān çiftesi].

421 Nī ṣafā mīmānedeş nī luṭf u fer

Rūḥuñ ne ṣafāsı ve ne leṭāfeti ve ḳuvveti ḳalur (28)

Nī besūy-ı āsman rāh-ı sefer

ne āsmān ve ālem-i melekūt cānibine rūḥa sefer yolı ḳalur belki bu ʿālem-i süflīde nefs ü şeyṭān elinden (29) zebūn olup hem dünyāda ẕevḳ u ṣafā ve ʿuḳbāda ṣevāb u derecāt-ı ʿulyādan maḥrūm ḳalur *mīmānedeş* żamīr-i ġāyib rūḥa [M39b] (1) rāciʿdür [baʿż-ı nüsaḫda *rāh-ı sefer* yerine rāh-güẕer vāḳıʿ olmışdur].

422 Ḫufte an bāşed ki ū ezher ḫayāl

Ṣāḥib-diller ḳatında ḫufte ol kimsedür ki o cemīʿ-i ḫayālden [*bāşed* bunuñ gibi maḥallerde est maʿnāsına edāt-ı zemāniyyedür]

Dāred ümmīd ü kuned bāū maḳāl

(2) ümīd ü recā ṭutar ve ḫayāl ile muṣāḥabet ü maḳāl eyler yaʿnī ziyāde ḥırş u ṭamaʿından her nesneden ümīdvār (3) olup dünyānuñ efkārını ḫāṭırından bir dem gidermez [*maḳāl* söz maʿnāsınadur].

423 Dīvrā çün ḥūr bīned ū buḫʷāb

Ol kimse düşinde şeyṭānı (4) ḥūr gibi görür

Pes zişehvet rīzed ū bādīv āb

pes ol kimse şeyṭāna şehvetden āb döker yaʿnī şeyṭān sebebi ile (5) iḫtilām olur *dīv* şeyṭān maʿnāsınadur [*rīzed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

424 Çün ki tuḫm-ı neslrā derşūre riḫt

[N28b] Çünki nesl tuḫmını şūreye dökdi *şūre* (6) nesne ḥāṣıl olmaz yirdür

Ū beḫʷīş āmed ḫāyāl ezvey giriḫt

o kendüsine geldi yaʿnī bīdār oldı ḫayāl andan ḳaçdı (7) *ḫayāl*den murād şeyṭāndur ki anı düşinde gördi pes ʿömrini ḫʷāb u bīdārlıḳda hevā vü hevese ve ḫayāl ü ārzūya ṣarf idüp (8) ṣevāb u āḫıretden nevmīd ḳalur ḥaḳīḳatda ḫʷāb u ġaflet budur evliyānuñ ḫʷāb u bīdārlıġı ṣevāb-ı maḥż ve ʿayn-ı fāyidedür zīrā (9) ʿömrleri bir ān żāyiʿ olmaz maʿnāda bīdārlıḳ ve āgāhlıḳ budur [*rīḫt* ve *girīḫt* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

---

27 leked depme ve ḥayvān çiftesi MH: -NA

425 Żaʿf-ı ser bīned ezān u ten pelīd

Ol iḫtilām olan kimse (10) andan başınuñ żaʿf u ṣudāʿını ve tenini pelīd ü nāpāk görür yaʿnī başı ağrır ve teni murdār olur [*pelīd* nāpāk maʿnāsınadur] [A47b]

Āh ezan naḳş-ı pedīd ü nāpedīd

(11) āh ol ḥayāl iʿtibārıyıla ẓāhir ve ḥaḳīḳat iʿtibārıyıla maʿdūm olan naḳşdan ki niçe kimesnenüñ ḍalālet ü helākine sebeb olur [*pedīd* bā-yı Fārsīyile faṣīḥdür]. (12)

426 Murġ perran sūy-ı çarḫ sāyeeş

Murġ felek cānibine pervāz idici ve anuñ sāyesi

Mīdeved berḫāk-i perran murġveş

(13) murġ gibi ḫāk üzre pervāz idici yiler ḥażret-i Mevlānā dünyāyı hevāda pervāz iden murġuñ sāyesine teşbīh eyledi [*veş* edāt-ı teşbīhdür]. (14)

427 Eblehī ṣayyād-ı an sāye şeved

Bir ebleh ol sāyeyi ṣayd idici olur yaʿnī ṣayd itmege ḳaṣd u saʿy eyler

Mīdeved çendan ki bīmāye şeved

(15) ol kadar yiler ki māye vü ḳudretsiz olur zīrā ʿömrini aña ṣarf eyledi ḥażret-i Mevlānā bunuñıla iş'ār eyler ki ʿömr-i ʿazīzi (16) kesb-i dünyāya [H37a] ṣarf eyler eblehdür ḥālen ki andan tamām murādını ḥāṣıl itmek mümkin olmaz.

428 Bīḫaber k'an ʿaks-i an murġ-ı hevast

Bīḫaber (17) ki ol sāye ol hevāda pervāz iden murġuñ ʿaks ü sāyesidür [*k'ān* ki ān taḳdīrindedür]

Bīḫaber ki aṣl-ı an sāye kucast

bīḫaber ki ol sāyenüñ (18) aṣlı ḳandadur *sāye*den murād dünyādur *murġ*dan murād aṣl iʿtibārıyıla Ḫudādur pes lāyıḳ olan budur ki dünyāyı terk idüp (19) ṭālib-i Ḫudā olmaḳ gerekdür.

429 Tīr endāzed besūy-ı sāye ū

O ebleh şikār eylemek ḳaṣdına sāye cānibine oḳ atar

Terkeşeş ḫālī şeved ezcüst ü cū

(20) ṭaleb ü saʿydan anuñ terkeşi ḫālī vü tehī olur *terkeş*den murād ʿömrdür ki dünyā ārzūsı ṭalebinde (21) ʿabeş yire ṣarf eyler.

430 Terkeş-i ʿumreş tehī şud ʿumr reft

ʿÖmr terkeşi boş oldı ʿömri gitdi [*reft* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Ezdevīden derşikār-ı sāye teft

(22) sāyenüñ şikārında yilmekden pür-ḥarāret oldı ve eridi *teft* fiʿl-i māżīdür pür-ḥarāret oldı ve eridi maʿnāsınadur (23) ḥażret-i Mevlānā ḥaḳīḳat-ı dünyā ḫayālāt idügini beyān ve aña ṭālib olan nādān oldugını ʿıyān eyledi ise aña ʿilāc ne ile (24) müyesser idügini şerḥ itmege şürūʿ eyledi.

431 Sāye-yi Yezdan çü bāşed dāyeeş

Sāye-yi Raḥmān çünki aña dāye vü mürebbī ola (25)

Vā rehāned ezḫayāl u sāyeeş

ol kimseyi ḫayālden ve sāyeden ḳurtarur bu hem maʿnādur sāye-yi Raḥmān çünki anuñ (26) dāye vü mürebbīsi ola ol kimseyi ḫayālden ve anuñ sāyesinden ḫalāṣ eyler *sāye-yi Yezdān*dan murād bunda evliyāʾullāhdur (27) ki siyret ü maʿnā ʿāleminüñ mürebbīleridür nite ki saʿādetlü pād-şāh-ı ʿālem-penāh ḥażretleri ẓıllullāhi fi'l-arażīn ḳuṭb-ı dāyire-yi ehl-i (28) maʿnā vü siyret ve sulṭān-ı eḳālīm-i milk-i ṣūretdür ḫalledellāhu ḫılāfetehu ve salṭanatahu ilāintihāyi'l-ezmān [ṭālib-i dünyā olanı ṭıfla teşbīh eyledi mürşid-i kāmili dāyeye teşbīh itmegile vech-i evvele göre sāyeeşde olan żamīr-i ġāyib ṭālib-i dünyāya rāciʿ olmaḳ üzredür vech-i ṡānīye göre ḫayāle rāciʿ olmaḳ üzredür].

432 Sāye-yi Yezdan buved bende-y Ḫudā

(29) Allāh taʿālānuñ sāyesi Allāh taʿālānuñ bendesidür yaʿnī mürşid-i kāmil ki melek gibi cemīʿ-i ḫuṣūṣda Ḫudā-yı [M40a] (1) taʿālāya muṭīʿ ü münḳāddur sāye-yi Yezdāndur

Mürde-yi in ʿālem ü zinde-y Ḫudā

bu ʿālemüñ mürdesidür ki (2) *mūtū ḳable en temūtū*[622] mażmūnıyıla [A48a] muttaṣıfdur ve Ḫudānuñ dirisidür ki hergiz bir emrine muḫālefeti yoḳdur bu geçen beytde *bendeʾ-i Ḫudā* ve *zindeʾ-i Ḫudā*da hemze sākindür (3) yā oḳunur vezn içün.

433 Dāmen-i ū gīr zūter bīgümān

Furṣat fevt olmadın tīzrek anuñ dāmenini ṭut yaʿnī aña mürīd ol [*bīgümān*uñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı ṡānīye ḳayd olındı] (4)

Tā rehī derdāmen-i āḫır-zemān

tā şübhesiz āḫır-zemān dāmen ü nihāyetinde şürūr u fitnelerden ḳurtulasın bunda işāret (5) budur ki her kim ki bir mürşid-i kāmilüñ sāyesine ilticā ide elbette cemīʿ belālardan ḫalāṣ bulmaḳ muḳarrerdür *dāmen*-i ṡānī bunda nihāyet (6) maʿnāsınadur *zūter* bunda

---

28 vech-i evvele göre sāyeeşde olan żamīr-i ġāyib ṭālib-i dünyāya rāciʿ olmaḳ üzredür vech-i ṡānīye göre ḫayāle rāciʿ olmaḳ üzredür HNA: -M

[622] "Ölmeden önce ölünüz." Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 260.

2 zindeʾ-i Ḫudā HNA: -M

zūdter maʿnāsınadur ki dāl ḥaẕf olınmışdur tīzrek maʿnāsına ḥażret-i Mevlānā çünki sāye-yi Ḫudā bende-yi (7) Ḫudādur didi āyet-i kerīme ile anı iṡbāt eyledi.

434 Keyfe medde'ẓ-ẓılli naḳş-ı evliyast

Keyfe medde'ẓ-ẓıll ki Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde (8) vardur evliyānuñ naḳşıdur yaʿnī evliyā içündür [*elem tere ilāRabbike keyfe medde'ẓ-ẓılle*[623] yā Muḥammed Rabbüñe naẓar eylemez misin ki sāyeyi niçe uzatdı]

K'ū delīl-i nūr-ı ḫurşīd-i Ḫudast

ki o naḳş āftāb-ı ḥaḳīḳīnüñ nūrınuñ (9) delīlidür.

435 Enderin vādī merev bīan delīl

Bu vādīye ol delīlsiz gitme *vādī*den murād ṭarīḳatdur *delīl*den (10) murād evliyāʾullāhdur bunda tenbīh budur ki mürşid-i kāmilsiz sülūk müyesser olmaduġını beyān eyler *merev* nehy-i ḥāżırdur

Lāuḥibbu'l-āfilin gū çün Ḫalīl

(11) ḥażret-i İbrāhīm ʿaleyhi's-selām gibi *lāuḥibbu'l āfilīn*[624] di ben batıcıları ve bir ḥāl üzre olmayıcıları sevmezem (12) ḥāṣıl-ı maʿnā ḥażret-i İbrāhīm ʿaleyhi's-selām bir ḥāl üzre berḳarār olmayana maḥabbet ü teveccüh itmeyüp Ḫudāy Rabbu'l-ʿālemīn [N29a] ḥażretine teveccüh itdügi (13) gibi sen daḫı cemīʿ nesneden iʿrāż idüp Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretine teveccüh eyle dimekdür.

436 Rev zisāye āftābīrā biyāb

Yüri (14) sāyeden bir āftāb bul [*āftābī*de yā vaḥdet içündür]

Dāmen-i şeh Şems-i Tebrīzī bitāb

Tebrīze mensūb şāh-ı Şemsüñ dāmenini muḥkem ṭut *sāye*den (15) murād mürşid-i kāmildür *āftāb*dan murād āftāb-ı ḥaḳīḳīdür ḥāṣıl-ı maʿnā evliyāʾullāhdan seni Ḫudāya vāṣıl eyler bir velī gerekse (16) Şems-i Tebrīzüñ dāmenini muḥkem ṭut dimekdür [H37b] ve murād Şems-i Tebrīz ḥażretini medḥdir *biyāb* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *bitāb* emr-i ḥāżır müfred-i (17) müẕekkerdür *bük* maʿnāsına līkin bunda muḥkem ṭut maʿnāsınadur.

437 Reh nedānī cānib-i in sūr u ʿurs

Bu sūr u ʿurs cānibine (18) yol bilmez iseñ

Ezzıyāʾu'l-Ḥaḳ Ḥüsāmü'd-din bupurs

---

6 zūter bunda zūdter maʿnāsınadur ki dāl ḥaẕf olınmışdur tīzrek maʿnāsına MH: -NA

[623] "Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmedin mi?" Furkân/45.

[624] "...batanları sevmem..." En'âm/76.

dīnüñ ḥüsāmı żıyāʾu'l-Ḥaḳdan ṣor bundan murād Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīni (19) medḥdür eger Şems-i Tebrīz mevcūd degül ise anuñ ḳāyim-maḳāmı Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn ḥāżırdur varup anuñ dāmenini muḥkem ṭut (20) farżā Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn olmasa Meṯnevī-yi Şerīf saña mürşid-i kāmil-i kāfīdür *sūr* dügün maʿnāsınadur ki Fārsīdür *ʿurs* dügün (21) maʿnāsına ʿArabīdür *sūr u ʿurs*dan murād rūḥānī viṣāl ve Raḥmānī müşāhede-yi cemāldür ki gūyā bu ḥāletler bu āstāneden [A48b] (22) cüdā olmaz *nedānī*de maʿnā-yı istifhāmī vardur *bupurs* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

438 V'er ḥased gīred turā derreh gulū

Eger ḥased yolda (23) senüñ boġazuñı ṭuta yaʿnī eger Şems-i Tebrīzīye ve Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīne ḥased eyleyesin evliyāya ḥased itdügüñden zinhār bu ḥasedden (24) iḫtirāz u ictināb eyle yuḳaruda *reh nedānī* didi bu söz aña göredür [ve aşaġada *çün kunī berbīḥased mekr ü ḥased* didi ki murād Şems-i Tebrīz ve Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīndür *gulū* boġaz maʿnāsınadur]

Derḥased İblīsrā bāşed ġulū

ḥasedde (25) İblīs-i laʿīnüñ ġulūsı olur yaʿnī ḥasedi ḥadden ziyādedür bunda ḥasedden ziyāde ictināb itmege tenbīhdür ki (26) *ene ḫayrun minh ḫalaḳtenī minnārin ve ḫalaḳtehu minṭīn*[625] didi.

439 K'ū ziĀdem neng dāred ezḥased

Ger İblīs ḥasedinden Ādem ʿaleyhi's-selāmdan (27) neng ṭutar

Bāsaʿādet ceng dāred ezḥased

ḥasedinden saʿādetile ceng ṭutar zīrā Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ emrini ṣıdı (28) merdūd-ı ebedī oldı evvel günāh ki āsmānda oldı sebeb ḥased oldı ki şeyṭān ḥażret-i Ādeme secde itmedi ḥasedinden (29) ve yir yüzinde evvel günāh ki vāḳıʿ oldı Ḳābīl Hābīlüñ ḳātili olduġıdur aña daḫı sebeb ḥased oldı.

440 ʿAḳbe-yi z'in ṣaʿbter derrāh nist

[M40b] (1) Rāh-ı Ḥaḳda bundan müşkilrek bir ʿaḳabe yoḳdur ʿaḳabeden murād ḥaseddür

Ey ḫunuk an kiş ḥased hem-rāh nist

---

24 ve aşaġada çün kunī berbīḥased mekr ü ḥased didi ki murād Şems-i Tebrīz ve Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīndür MH: -NA

[625] "Ben ondan hayırlıyım! Beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın." A'râf/12, Sâd/76.

29 Ḳābīl Hābīlüñ ḳātili olduġıdur MH: Ḳābilden ḳatl ṣādır olduġıdur ki A, Ḳābil olduġıdur N

1 Rāh-ı Ḥaḳda MH: Ḥābilüñ ḳātili rāh-ı Ḥaḳda NA

(2) ey saʿādetlü kimse ki ḥased aña hem-rāh degüldür yaʿnī saʿādetmend şol kimse ki ḥasedden pākdür [ān ki hem-rāheş nīst taḳdīrindedür].

441 İn cesed ḫāne-y ḥased āmed bedān

(3) Bu cesed-i insānī ḥased-ḫānesi geldi yaʿnī cesed ḥasedile pürdür [*bedān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Ezḥased ālūde bāşed ḫānedān

ḫānedān (4) ḥasedden ālūde vü mülevveṯ olur *ḫānedān*dan murād bunda ʿaḳl u ḥavāssdur ḥāṣıl-ı maʿnā ḳalbde olan ḥasedden cemīʿ-i (5) aʿżā nāmaʿḳūl olur dimekdür.

442 Ger cesed ḫāne-y ḥased bāşed velīk

Egerçi cesed ḫāne-yi ḥaseddür ammā [bu beytlerde vāḳıʿ olan hemzeler yā-yı sākine oḳunur vezn içün]

İn cesedrā pāk kerd Allāh nīk

(6) bu cesedi Allāh taʿālā tamām ve eyü pāk eyledi gūyā bir kimse eytdi çünki bu cesed ḥased ḫānesidür (7) pes lāzım gelür ki enbiyā vü evliyāda daḫı ḥased ola ḥażret-i Mevlānā Ḫudāy taʿālā pāk eyledi diyü cevāb virdi.

443 Ṭahhirā beytī beyān-ı pākiyest

(8) Ṭahhirā beytī ki Ḳurʾān-ı ʿAẓīmdedür ol pākligüñ beyānıdur bundan murād enbiyā vü evliyādur (9) *ve ʿahidnā ilā İbrāhīme ve İsmāʿīle en ṭahhirā beytiye*[626] ehl-i ṭarīḳat ḳatında bu āyet-i kerīmeden maḳṣūd ḳalbi pāk eylemeklikdür ḥasedden (10) ve sāyir-i aḫlāḳ-ı ẕemīmeden [siz benüm beytümi pāk eyleñüz maʿnāsınadur]

Genc-i nūrest eztılısmeş ḫākiyest

genc ki anda ḳonmışdur nūrdur egerçi anuñ ṭılsımı ḫākdür (11) nūrdan murād nūr-ı ʿışḳdur ṭılsımdan murād ceseddür [bu *est*lerde vāḳıʿ olan hemzeler yā-yı sākine oḳunur vezn içün].

444 Çün kunī mekr ü ḥased berbīḥased

Çünki ḥasedsiz üzre mekr ü ḥased (12) eyleyesin

Z'an ḥased dilrā siyāhīhā resed

ol ḥasedden göñlüñe ẓulmetler irişür ki anuñ sebebi ile tīre-dil olup (13) ʿibādet ṣafāsından maḥrūm ḳalursun bunda *bīḥased*den murād Şems ve Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīndür egerçi sāyir-i evliyā biiʿtibāri'l-lafẓ (14) hem-şāmildür [*siyāhīhā* siyāhīnüñ cemʿidür].

445 Ḫāk şev merdān-ı Ḥaḳrā zīr-i pā

---

[626] "İbrahim ve İsmail'e: (Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için) Evim'i temiz tutun, diye emretmiştik." Bakara/125.

Merdān-ı Ḥaḳḳuñ ayaġı altına ḫāk ol [*şev* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *zīr-i pāy merdān-ı Ḥaḳḳ* taḳdīrindedür] [A49a]

Ḫāk berser kun ḥasedrā hem-çü mā

(15) Bizcileyin ḥasedüñ başı üzre ḫāk ile hergiz ḥasede vücūd virme *merdān-ı Ḥaḳdan* murād evliyādur *mā*dan (16) murād ḥażret-i Mevlānā ve Şems ve Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīndür egerçi cemīʿ-i evliyāya şümūli vardur ḥażret-i Mevlānā münāsebetile ḥikāyet arasında (17) bu ḳadar maʿārif beyān eyledi tekrār vezīrlerüñ ḥikāyetine rücūʿ eyledi [*mā*da īhām vardur ki āb maʿnāsına daḫı gelür].

Derbeyān-ı ḥased kerden-i vezīr

Bu maḥall vezīr-i (18) pür-zevīrüñ ḥasedi beyānındadur

446 An vezīrek ger ḥased būdeş nijād

Ol vezīrcik ki anuñ [H38a] aṣlı ḥasedden idi (19)

Tā bebāṭıl gūş u bīnī bād dād

tā bebāṭıl ile gūş u bīnīsini yile virdi yaʿnī ʿabeş yire kendü iḫtiyārıyıla ḳulaġını ve (20) burnını kesdürdi *vezīrek*de olan kāf-ı taṣġīr taḥḳīr içündür *nijād* [N29b] aṣl maʿnāsınadur ki *nijādeş* taḳdīrindedür *gūş* (21) ḳulaḳ *bīnī* burun *bādrā dād* taḳdīrindedür ki elinden çıḳardı maʿnāsınadur gūş u bīnīsini yile virdi dimekden murād (22) ḥased sebebi ile ḥaḳḳ söz istimāʿ itmekden ve ḥaḳḳ olan nesneyi istişmām itmekden maḥrūm oldı dimekdür bu maʿnā taṣavvuf (23) ve teʾvīl iʿtibārıyıladur.

447 Berümīd-i an ki eznīş-i ḥased

Ol ümīd üzre ki ḥased nīşinden *nīş* bunda zehr maʿnāsına olmaḳ (24) rūşen zehrlü cānverlerüñ ignesinden

Zehr-i ū dercān-ı miskīnan resed

anuñ zehri miskīn ü bīçārelerüñ cānına irişe (25) *miskīnān*dan murād Naṣārānuñ ʿavāmıdur ki ol laʿīnüñ mekr ü ḥīlesiyile ḍalālete düşdiler.

448 Her kesī k'ū ezḥased bīnī kened

(26) Her bir kimse o ḥasedden bir burun ḳopara yaʿnī kemāl-i ḥasedinden bir kimseye żarar ide [*k'ū* bunda ki ū taḳdīrindedür]

Ḫvīşten bīgūş u bībīnī kuned

(27) kendüsini ḳulaḳsız ve burunsuz eyler yaʿnī ġayrlara itdügi żarardan aña ziyāde irişür mıṣrāʿ-ı evvelde *kened*dür kāf-ı ʿArabīnüñ fetḥiyile (28) mıṣrāʿ-ı ṯānīde *kuned*dür kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyile.

17-18 Derbeyān-ı ḥased kerden-i vezīr Bu maḥall vezīr-i pür-zevīrüñ ḥasedi beyānındadur MNA: -H

449 Bīni an bāşed ki ū būyī bered

Bīnī oldur ki o bir rāyiḥa ilede yaʿnī (29) bir ḳoḳu duya [*bāşed* ve *buved* bunuñ gibi maḥallerde kendü maʿnāsına olmaḳ hem cāyizdür]

Būy-ı ūrā cānib-i kūyī bered

rāyiḥa anı bir maḥalle cānibine ilede yaʿnī *bīnī*den murād bīnī-yi maʿnevīdür ki anuñ [M41a] (1) sebebi ile cenāb-ı Ḳudse vuṣūl müyesser ola *kūy*dan murād cenāb-ı Ḳuds olmaḳ üzre şerḥ olındı *kūy*dan murād mürşidüñ (2) āstānesi olmaḳ hem mümkindür *bered* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür [*būy-ı ūrā*da būy sākindür].

450 Her ki būyeş nist bībīnī buved

Her kim ki aña (3) būy yoḳdur bu hem maʿnādur kim ki anuñ būyı yoḳdur yaʿnī anuñ burnı ḳoḳu almaz ḥaḳīḳatda ol kimse burunsuzdur zīrā (4) ne içün ḫalk olındı ise aña nefʿi yoḳdur bunuñ gibi maḥalde *buved* ve *bāşed* hemān est maʿnāsınadur ki edāt-ı (5) zemāniyyedür [*buved* bunda olur maʿnāsına hem olur *bāşed* daḫı hem böyledür]

Būy an būyest k'an dīnī buved

būydan murād ol būydur ki ol būy dīne mensūbdur ki anuñ (6) sebebi ile bir mürşid-i kāmile vuṣūl bula ḥāṣıl-ı maʿnā bīnī-yi ẓāhirī būydan behre almasa ol bīnī ḥaḳīḳatda bīnī olmaduġı (7) gibi ehl-i sülūkdan bir ṭālibüñ bīnī-yi bāṭınīsi būy-ı maʿnevīden bir būyıla ḫoş-būy olmasa maʿnāda anda daḫı bīnī yoḳdur (8) dimekdür [*k'ān* ki ān taḳdīrindedür *dīnī*de yā nisbet içündür]. [A49b]

451 Çün ki būyī bürd ü şükr-i an nekerd

Çünki bir būy iltdi ve anuñ şükrini eylemedi [*bürd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür *nekerd* caḥd-ı muṭlaḳ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Küfr-i niʿmet āmed ü bīnīş ḫard

(9) ol kimse küfrān-ı niʿmet geldi ve burnını yidi yaʿnī ol kimse küfrān-ı niʿmetdedür ve ḥaḳīḳatda burunsızdur (10) bu söz ehl-i ẓāhire ve hem ehl-i bāṭına daḫı yarar şükr her ʿużv ne içün ḫalḳ olındı ise aña ṣarf itmekdür ḥażret-i Mevlānā (11) gūş u bīnī ile buña işāret eyler ḳavluhu Taʿālā *lein şekertum leezīdennekum ve lein kefertum inne ʿaẕābī leşedīd*[627] [*ḫord*da ḫā fetḥile oḳunmaḳ gerekdür ḳāfiye içün]. Beyt (12)

Meşev küfrān-ı niʿmet z'an ki küfrān
Çü nīkū bi'ngerī bāşed dü küfrān[628]

---

[627] "Eğer şükrederseniz, elbette size (nimetimi) artıracağım ve eğer nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir!" İbrâhim/7.

[628] "Nankörlük etme; ayrıca iyilikten de döndüğün için iki küfrân olmuş olur."

452 Şükr kun mer şākiranrā bende bāş

Hem şükr eyle hem şükr (13) idicilere bende ol [*şākirān* cemʿ-i şākirdür Fārsī ḳāʿidesi üzre *mer* bunda zāyiddür]

Pīş-i īşan mürde şev pāyende bāş

anlaruñ öñinde mürde ol bāḳī ol yaʿnī mürşidlere irādet-i (14) külliyye getürüp cān u dil ile ḫıdmetlerin eyle tā ki ḥayāt-ı ebediyye ve saʿādet-i sermediyyeye vuṣūl bulasın *īşān*dan murād şākirāndur (15) ki murād evliyāʾullāhdur *şev* ve *bāş* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *pāyende* bāḳī maʿnāsınadur baʿż-ı nüsaḫda böyle vāḳıʿdur [*pāyende* ism-i fāʿildür]

Pīş-i īşan zinde-yi pāyende bāş

(16) anlaruñ ḳatında bāḳī diri ol anlaruñ ḥużūr-ı şerīflerinde olup ḫıdmetlerin (17) itmegile.

453 Çün vezīr ezreh-zenī māye mesāz

Vezīr gibi ʿilm ü maʿrifeti reh-zenlikden ötüri ser-māye düzme yaʿnī ʿilm ü maʿrifeti kesb-i dünyā ve (18) ıḍlāl-ı ḫalḳ içün taḥṣīl eyleme [*mesāz* nehy-i ḥāzırdur düzme maʿnāsınadur]

Ḫalḳrā tū bermeyāver eznemāz

[H38b] sen ḫalḳı ʿibādet ve nemāzdan yuḳarı getürme yaʿnī menʿ eyleme (19) zīrā bir kimsenüñ ʿilm ü maʿrifeti olsa ve ḫalḳa vaʿẓ u naṣīḥat eylese ve kendüsi ʿilm ü maʿrifeti muḳteżāsınca ʿamel eylemese maʿnāda (20) ḫalḳı ʿibādetden menʿ itmiş olur *reh-zen* vaṣf-ı terkībīdür aña muttaṣıl olan *yā* maṣdar içündür *bermeyāver* nehy-i ḥāżır (21) müfred-i müẕekkerdür.

454 Nāṣıḥ-ı din geşte an kāfir vezīr

Ol kāfir vezīr dīnüñ nāṣıḥı olmış yaʿnī ẓāhirā ḫalḳa dīne müteʿallıḳ naṣīḥat (22) eyler

Kerde ū ezmekr derlevzīne sīr

ḥaḳīḳatda şuña beñzer ki o vezīr mekr ü ḥīleden levzīne içine ṣarımsaḳ eylemişdür (23) *levzīne* şol ḥelvādur ki bādāmı muḥkem saḫḳ idüp şekerile ḳarışdururlar [*sīr* bunda ṣarımsaḳ maʿnāsınadur].

Fehm kerden-i ḥāẕıḳān-ı Naṣārā mekr-i vezīrrā (24)

Naṣārānuñ ṣāḥib-ẕevḳ u ḥāẕıḳları vezīrüñ mekrini fehm itdüklerini beyān eyler

455 Her ki ṣāḥib-ẕevḳ būd ezguft-i ū

(25) Naṣārādan her kim ki ṣāḥib-ẕevḳ idi vezīrüñ sözinden yaʿnī vaʿẓ u naṣīḥatından

---

18 düzme maʿnāsınadur MHN: -A

Leẕẕetī mīdīd ü telḫī cüft-i ū

(26) bir leẕẕet gördi ve acılıḳ anuñ çifti yaʿnī anuñ leẕẕetinden acılıḳ var ki biḥasebi'ẓ-ẓāhir laṭīf ve (27) biḥasebi'l-bāṭın ḳabīḥ [*cüft-i ū* anuñıla bile maʿnāsınadur] [A50a] *vezīr*den murād nefs-i emmāredür ki mekr ü ḥīleyi ẓarāfetile eyler tā ki ḳabūl itdürüp bir fesād itmege (28) imkān ola *guft* ve *gū* ikisi bile maṣdar-ı muraḫḫamdur evvelkisi māżī ve ṯānīsi emr-i ḥāżır ṣīġası üzre.

456 Nüktehā mīguft ū āmīḫte

(29) Ol vezīr nükteleri dirdi ammā ġarażıla ḳarışmış [*nükte* bir nesne ile urılup falān eṯere dirler ammā rengīn ü laṭīf söz maʿnāsına istiʿmāl olınur]

Dercülāb-ı ḳand zehrī rīḫte

[N30a] gūyā ḳand cüllābı [M41b] (1) içine bir zehr dökmiş murād nefs-i emmārenüñ cemīʿ-i ḫuṣūṣı nāmaʿḳūl u ḳabīḥ idügin işʿārdur egerçi ẓāhiren maʿḳūl gibi görinür (2) ḳalb-i selīm ve ṭabʿ-ı müstaḳīm gerekdür ki imʿān-ı naẓar ve diḳḳat-i teʾemmülile anı ḥiss idüp ictināb üzre ola *cülāb* bunda teşdīdile oḳunmaz. (3)

457 Ẓāhireş mīguft derreh çüst şev

Vezīrüñ kelāmınuñ ẓāhiri sāmiʿa dirdi ki yolda yaʿnī ṭāʿat u ʿibādetde çüst ü çāpük (4) ol

Deriṯir mīguft canrā süst şev

ʿaḳabince cāna eydürdi ki süst ü kāhil ol yaʿnī vaʿẓ u naṣīḥatuñ hīç teʾṯīri (5) yoḳ idi belki sāmiʿa nefret ḥāṣıl olurdı *çüst* cīm-i Fārsīyile çāpük maʿnāsınadur *şev* emr-i ḥāżırdur müfred-i müẕekker *deriṯr*de (6) hemze meksūr olup ʿaḳab maʿnāsına olmaḳ rūşendür nihāyeti vezn içün ṯāya daḫı kesre virilür *iṯir* ʿaḳabince maʿnāsınadur eṯer olup maʿnā böyle olmaḳ (7) hem ḫūbdur anuñ eṯer ü maʿnāsında cāna süst ü kāhil ol dirdi bu vech üzre hemze ve ṯā meftūḥdur.

458 Ẓāhir-i nuḳre ger ispīdest ü nū

(8) Nuḳrenüñ ẓāhiri egerçi aḳ ve yeñidür

Dest ü cāme mīsiyeh gerded ezū

ammā dest ü cāme andan (9) siyāh olur bir zemān bir kīse içinde ṭursa kīseyi siyāh eyler ve bir miḳdār aḳça ṣayasın elüñ siyāh olur [*nuḳre* sīm maʿnāsınadur beTürkī gümiş *ispīd*de elif zāyiddür *nū* żamm-ı nūnıla yeñi maʿnāsına luġatdur].

459 Āteş er çi surḫ-rūyest ezşerer

(10) Āteş egerçi surḫ-rūydur şererden [*surḫ-rūy* ḳızıl yüzlü *şerer* ḳıġılcım maʿnāsınadur]

---

25 sözinden MNA: guft u gūyından H

8-9 Dest ü cāme mīsiyeh gerded ezū ammā dest ü cāme andan siyāh MH: -NA

Tū zifiʿl-i ū siyehkārī niger

sen anuñ kār u fiʿlinden olan siyehkārlıġı (11) naẓar eyle gör ki āteş vāḳıʿ olan yeri söndürdükden ṣoñra ḳapḳara olur ve hīzümi yaḳup kömür eyler.

460 Berḳ eger nūrī nümāyed dernaẓar

(12) Berḳ egerçi naẓarda bir nūr gösterür bu hem maʿnādur berḳ egerçi naẓarda ṣāfī nūr gösterür [*nümāyed* vech-i evvele göre fiʿl-i mużāriʿ-i maʿlūm müfred-i müẕekker-i ġāyibdür vech-i ṣānīye göre fiʿl-i mużāriʿ-i mechūl müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Līk hest ezḫāṣıyet düzd-i baṣar

(13) līkin anuñ ḫāṣıyyetindendür baṣarı uġurlamaḳ yaʿnī çeşmi ol ḥālde bīnūr eylemek zīrā göz ḳamaşup bir nesne görmez olur (14) ḥażret-i Mevlānā bu üç nesne ile temṯīl eyledi ki gerçi ẓāhiren maḳbūl ve fāyidelüdür līkin maʿnāda żarardan ḫālī degüldür vezīrüñ (15) ẓāhirde vaʿẓ u naṣīḥat üslūbında olan kelimātı gibi ki maʿnāda mekr ü ḥīle vü fesādıla pürdür [bunda *düzd* maṣdar-ı muraḫḫamdur düzdīden *düzd-i baṣar* baṣar uġurlamaḳ maʿnāsınadur]. Beyt (16)

Bed-endīşrā lafẓ-ı şīrin mebīn
Ki mümkin buved zehr derengübīn[629]

461 Her ki cüz āgāh u ṣāḥib-ẕevḳ būd

Her kim ki āgāh u ṣāḥib-ẕevḳuñ (17) ġayrı idi yaʿnī ḫaberdār u ṣāḥib-ẕevḳ olmayan ki murād [A50b] ʿavāmm-ı Naṣārādur [*āgāh* ḫaberdār maʿnāsınadur]

Guft ū dergerden-i ū ṭavḳ būd

vezīrüñ (18) sözi ol kimsenüñ boynında [H39a] ṭavḳ oldı yaʿnī ʿavāmm-ı Naṣārā anuñ sözini cān u dilden ḳabūl eylediler *ṭavḳ* boyında (19) olan nesnedür ki sīmden ve zerden olup cevāhirile muraṣṣaʿ olur.

462 Müddet-i şeş sāl derhicrān-ı şāh

Şāhuñ firāḳında (20) ve andan cüdā olduḳda altı ay

Şud vezīr etbāʿ-ı ʿĪsīrā penāh

ḥażret-i ʿĪsānuñ ümmet ü etbāʿına penāh u (21) muḳtedā oldı ki ḫavāṣdan ġayrı cemīʿisi aña iḳtidā vü mutābaʿat eylediler *penāh* ḥāfıẓ maʿnāsınadur *etbāʿ* cemʿ-i tābiʿdür [*şud* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]. (22)

463 Dīn ü dilrā kül bedū bü'psürd ḫalḳ

---

10 şerer ḳıġılcım maʿnāsınadur MH: -NA

629 "Kötü düşünceliye şirin söz söyleme; zira tatlıya zehir katmış olabilirsin."

Ḫalḳ cemīʿan dīn ü dili aña teslīm eyledi

Pīş-i emr ü ḥükm-i ū mīmurd ḫalḳ

ḫalḳ (23) anuñ emri ḥükmi öñinde öldi yaʿnī emrine muṭīʿ oldılar [*büpüsürd* ve *mīmurd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

Peyġām-ı şāh-ı pinhān bāvezīr

Cuhūd şāhınuñ nihānī (24) ḫaber gönderdiginüñ beyānındadur *şāh*dan murād şeyṭān ve *vezīr*den murād nefs-i emmāredür *peyġām-ı pinhān*dan murād (25) şeyṭān-ı laʿīn nefs-i emmāreyi nihānī mekr ü vesvese ile fesād cānibine sevḳ eylemekdür

464 Dermiyān-ı şāh u ū peyġāmhā

(26) şāh vezīrüñ ortasında peyġāmlar yaʿnī vezīr pād-şāha ḫaber gönderürdi ki murād ḥāṣıl olur diyü [*peyġāmhā* cemʿ-i peyġāmdur] (27)

Şāhrā pinhan bedū ārāmhā

şāhuñ pinhānı vezīre ārāmlar yaʿnī vezīrüñ mekrinden murād ḥāṣıl olur diyü mütesellī (28) olup vezīre nihānī vaʿdeler ve iḳrārlar eylerdi [*ārāmhā* cemʿ-i ārāmdur diñlenmek maʿnāsına].

465 Pīş-i ū bü'nvişt şeh k'ey muḳbilem

Şāh anuñ ḳatına yazdı (29) yaʿnī şāh mektūb yazup vezīre gönderdi böyle diyü ey muḳbil ü maḳbūlum *peyġām* ḫaber *muḳbil* saʿādetlü maʿnāsınadur [M42a] (1)

Vaḳt āmed zūd fārıġ kun dilem

vaʿdenüñ vaḳti geldi göñlümi tīz ġamm u ḫāṭıradan āzād u fārıġ eyle şāhuñ vezīre (2) her dem ḫaber irsālinden murād şeyṭān her dem nefs-i emmāreye hücūm idüp vesvese vü iġvā virdügidür ki tā nefs-i emmāre (3) sebebi ile ṣāḥibini ıḍlāl idüp ve niçe maʿāṣī irtikāb itdürüp ṣırāṭ-ı müstaḳīmden çıḳarmasına saʿy ide [*kun* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

466 Guft īnek enderin fikrem şehā

(4) Mektūb içinde vezīr eytdi ey şāh işte şimdi bu fikrdeyem [*şehā* ey şeh maʿnāsınadur]

K'efgenem derdīn-i ʿĪsī fitnehā

(5) ki ʿĪsānuñ dīni içine fitneler bıraġam ki tā anuñ sebebi ile bāḳī ʿaẕāb u ʿuḳūbete müsteḥaḳḳ olup dūzaḫda ebedī ḳalalar [*ki efgenem* taḳdīrindedür]. (6)

Beyān-ı duvāzdeh sıbṭ ezNaṣārā

Naṣārādan on iki sıbṭuñ beyānındadur *sıbṭ* bölük ve ḳabīle maʿnāsınadur (7)

467 Ḳavm-i ʿĪsīrā bud enderdār u gīr

Ḳavm-i ʿĪsānuñ ḥükm ü ḥükūmetinde [*bud* buvedden muḫaffefdür *dār u gīr* ḥükm ü ḥükūmet maʿnāsınadur]

Ḥākimanşan deh emīr ü dü emīr

anlaruñ ḥākimi (8) on emīr ve iki emīr idi yaʿnī anlaruñ aḥvālini görüp gözeden on iki emīr idi.

468 Her ferīḳī mer emīrīrā tebaʿ

Her bir bölük (9) bir emīre tābiʿ idiler

Bende geşte mīr-i ḫodrā ezṭamaʿ

esbāb-ı dünyā ümīdinden kendü emīrine bende olmış [*ṭamaʿ* ümīd maʿnāsınadur]. (10)

469 İn deh ü in dü emīr ü ḳavmişān

[N30b] Bu on ve bu iki yaʿnī bu on iki emīr ve anlaruñ ḳavmi [A51a]

Geşte bend-i an vezīr-i bed-nişān

(11) ol bed-nişān vezīrüñ bend ü ṣaydı olmış idiler yaʿnī ol bed-siyret vezīrüñ giriftār u esīri olmış idiler *on iki emīr*den (12) murād ṣıfāt-ı nefsāniyyedür ki ġażab ve ġıybet ve ḥased ve ḥırṣ ve şehvet ve ʿucb ve ʿacele (13) ve buḫl ve kibr ve kīn ve taʿaṣṣub ve ṭūl-i emel *ḳavm*den murād ḥavāss-ı ḫamse-yi ẓāhire ve ḥavāss-ı ḫamse-yi bāṭına (14) ve ḳuvvet-i ʿameliyye ve ḳuvvet-i naẓariyyedür [*bed-nişān*da nişān ʿalāmet maʿnāsınadur].

470 İʿtimād-ı cümle berguftār-ı ū

Cümlenüñ iʿtimādı ol vezīrüñ sözi üzre idi ki her ne (15) dise muḫālefet itmezlerdi

İḳtidā-yı cümle berreftār-ı ū

cümlenüñ iḳtidāsı anuñ reftār u revişi üzre idi.

471 Pīş-i ū dervaḳt ü sāʿat her emīr

(16) Vaḳt ü sāʿatda yaʿnī her dem cemīʿ emīr anuñ ḳatında idi ki anuñ meclis ü muṣāḥabetinden (17) cüdā olmazlardı

Can bidādī ger bud u guftī bümīr

her emīr cān virürdi eger vezīr aña öl diyeyidi [*bümīr* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]. (18)

Taḫlīṭ-ı vezīr deraḥkām-ı İncīl

İncīlüñ aḥkāmına vezīr kendüsinden nāmeşrūʿ baʿż nesne ḫalṭ itdügini beyān eyler (19)

472 Saḫt ṭūmārī benām-ı her yekī

---

14 bed-nişānda nişān ʿalāmet maʿnāsınadur MNA: -H

17 bümīr emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür MH: -NA

Vezīr-i pür-tezvīr fitne vü fesāddan ötüri [H39b] on iki emīrden her birinüñ nāmına bir ṭūmār düzdi (20) ve anda dīn-i ʿĪsāyı kendü zuʿmı üzre beyān eyledi [*saḫt* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Naḳş-ı her ṭūmār dīger meslekī

her ṭūmāruñ naḳşı bir ġayrı (21) ṭarīḳ ve revişi bir ġayrı üslūb idi ḥāṣıl-ı maʿnā ol on iki ṭūmār cemīʿan biri birine muḫālif idi dimekdür *vezīr*den (22) murād nefs-i emmāredür ki anuñ ṣıfāt u muḳteżāsı elbette biri birine muḫālifdür meselā muḳteżā-yı buḫl u ḥased menʿ ü imsākdür (23) ve muḳteżā-yı hevā isrāf u bezldür ve sāyiri hem bunlara ḳıyās olına.

473 Ḥükmhā-yı her yekī nevʿi-y diger

Her birinüñ ḥükmleri (24) bir ġayrı nevʿ [*nevʿ* ṭurlu maʿnāsınadur aña muttaṣıl olan yā vaḥdet içündür]

İn ḫılāf-ı an zipāyan tā beser

bu ṭūmār o ṭūmāruñ ḫılāfı intihāsından ibtidāsına varınca (25) yaʿnī evvelinden āḫırına degin cemīʿsi biri birine muḫālif idi *pāyān* intihā *ser* ibtidā maʿnāsınadur.

474 Deryekī rāh-ı riyāżetrā vü cūʿ

(26) Bir ṭūmārda riyāżet yolını ve açlıḳ yolını

Rükn-i tevbe kerde vü şarṭ-ı rücūʿ

tevbeye rükn eylemiş ve (27) rücūʿa şarṭ eylemiş yaʿnī tevbe vü ṭarīḳata şürūʿ itmege riyāżet ve açlıḳ lāzımdur dimiş [*rükn* nemāzda olan farża ve şarṭ-ı nemāzdan ḫāric olan farża dirler].

475 Deryekī gufte riyāżet sūd nist

(28) Bir ṭūmārda eytmiş riyāżet nāfiʿ degüldür bu hem maʿnādur riyāżetüñ fāyidesi yoḳdur bu vech üzre *riyāżeterā* (29) taḳdīrindedür *sūd* fāyide

Enderin reh maḫlaṣī cüz cūd nist

bu yolda cūd u seḫādan ġayrı necāt [M42b] (1) u ḫalāṣ bulacaḳ bir yer yoḳdur bu vech üzre *maḫlaṣ* ism-i mekāndur ḫalāṣ bulacaḳ mekān maʿnāsına yaʿnī nefs ü şeyṭāndan (2) sebeb-i ḫalāṣ u necāt cūd u seḫādur dimiş [*maḫlaṣī*de yā vaḥdet içündür bu yolda muḫlişlıḳ seḫādan ġayrı degüldür bu vech üzre *muḫliṣ* ism-i fāʿil ve yā maṣdar içündür].

476 Deryekī gufte ki cūʿ u cūd-ı tū

Bir ṭūmārda dimiş ki senüñ cūʿ u cūduñ (3) cūʿdan murād [A51b] riyāżetdür

Şirk bāşed eztu bāmaʿbūd-ı tū

senden senüñ maʿbūduña şirk olur zīrā faẓl-ı Ḫudādan (4) ġayrı ʿamelüñe iʿtimād lāzım gelür.

477 Cüz tevekkül cüz ki teslīm-i tamām

Ki tevekkül-i tāmdan ġayrı ve teslīm-i temāmdan ġayrı [*cüz* ġayrı maʿnāsınadur]

Derġam u rāḥat heme mekrest ü dām

(5) ġam u rāḥat da cemīʿan mekr ü dāmdur ki sāliki ṭarīḳdan girü ḳor tevekkül ü teslīmden ġayrı (6) ki riyāżet ü cūʿ u cūd gibi [*dām* bunda ṭuzaḳ maʿnāsınadur].

478 Deryekī gufte ki vācib ḫıdmetest

Bir ṭūmārda dimiş ki sālike vācib *ḫıdmet*dür (7) ki murād ʿibādetdür

V'er ne endīşe-y tevekkül tühmetest

yoḫsa tevekkül fikri töhmetdür zīrā saʿysız tevekkül ḫaṭādur. (8)

479 Deryekī gufte ki emr ü nehyhast

Bir ṭūmārda eytmiş dīnde ki emr ü nehyler vardur yaʿnī evāmir ü nevāhiy ki dīnde (9) vardur [*emrhā vü nehyhā* taḳdīrindedür]

Behr-i kerden nist şerḥ-i ʿacz-i mast

eylemekden ötüri degüldür belki bizüm ʿaczümüzüñ şerḥidür imtiṣāl-i evāmir (10) ve ictināb-ı nevāhiy lāzım u vācib degüldür.

480 Tā ki ʿacz-i ḫod bebīnīm enderān

Tā ki anda yaʿnī evāmir ü nevāhiyde kendü ʿaczümüzi (11) görelüm *enderān* evāmir ü nevāhiyde maʿnāsınadur

Ḳudret-i ūrā bidānīm an zemān

ol ʿacz zemānı Allāh taʿālānuñ (12) ḳudretini bilelüm ūdan murād Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretidür *ān zemān*dan murād zemān-ı ʿaczdür [*bidānīm* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür].

481 Deryekī gufte ki ʿacz-i ḫod mebīn

(13) Bir ṭūmārda dimiş ki kendünüñ ʿaczini görme ve ʿamel ü ʿibādete çalış

Küfr-i niʿmet kerdenest in ʿacz hīn

(14) āgāh ol bu ʿacz küfr-i niʿmet eylemekdür yaʿnī Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ niʿmet ü iḥsānı olan ḳudretüñ şükrini edā itmeyüp iẓhār-ı (15) ʿacz eylemek küfrān-ı niʿmetdür *mebīn* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *hīn* āgāh ol maʿnāsınadur.

482 Ḳudret-i ḫod bīn ki ḳudret ezust

(16) Kendü ḳudretüñe naẓar eyle ki bu ḳudret andandur yaʿnī ḳudretüñ ḳudret-i Ḥaḳdan idügine naẓar eyle kendüñden idügine [N31a] naẓar eyleme (17)

Ḳudret-i tū niʿmet-i ū dan ki Hust

senüñ ḳudretüñi anuñ niʿmet ü iḥsānı bil ki o ḳudret Hūdur yaʿnī Ḳādir ü Eḥaddür [*Hū*dan murād Ḫudāy taʿālādur]. (18)

483 Deryekī gufte k'ezin dü bergüẕer

Bir ṭūmārda eytmiş ki bu ikiden ki murād ʿacz ü ḳudretdür [*bergüẕer* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Büt buved her çi bügunced dernaẓar

her ne (19) ki naẓara ṣıġar sālike büt olur pes sālik kendünüñ ʿacz ü ḳudretine iltifāt u naẓar eylemek büt-perestlikdür zīrā (20) mā-sivāya naẓar lāzım gelür [*büt* bā-yı ʿArabī iledür ki kāfirler ṭaparlar *bügunced* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

484 Deryekī gufte meküş in şemʿrā

[H40a] Bir ṭūmārda eytmiş bu şemʿi söndürme *şemʿ*den murād naẓardur [*meküş* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür] (21)

K'in naẓar çün şemʿ āmed cemʿrā

zīrā bu naẓar cemʿ ü meclise şemʿ gibi geldi kişinüñ naẓarı ḫod cihānı rūşen idici şemʿdür yaʿnī (22) cihān aña anuñ sebebi ile rūşen olur pes naẓarı terk eylemek ḫaṭādur zīrā eşyāya ʿayn-ı ʿibretile naẓar eylemek naẓardan ġayrı ile müyesser (23) degüldür [*şemʿāmed* yaʿnī şemʿ gibidür maʿnāsına]. [A52a]

485 Eznaẓar çün bü'gẕerī vü ezḫayāl

Çünki naẓardan ve ḫayālden geçesin yaʿnī maṣnūʿāta naẓar itmeyesin

Küşte bāşī nīm-şeb şemʿ-i viṣāl

(24) nıṣfu'l-leylde viṣāl şemʿini söndürmiş olursun pes firāḳ-ı tīre şebinde ḳalursun (25) *faʿtebirū yā uli'l-ebṣār*[630].

486 Deryekī gufte büküş bākī medār

Bir ṭūmārda eytmiş naẓar şemʿini söndür hergiz bāk ṭutma [*büküş* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür] (26)

Tā ʿivaż bīnī naẓarrā ṣad-hezār

tā naẓaruñ yüz biñ ʿivażını göresin bu hem maʿnādur tā naẓar içün yüz biñ ʿivaż göresin *büküş* emr-i (27) ḥāżır müfred-i müẕekkerdür depele maʿnāsına ammā bunda söndür maʿnāsınadur ḥāṣıl-ı maʿnā çün çeşm-i ẓāhir beste ola çeşm-i bāṭın güşāde (28) olur dimekdür.

487 Ki ziküşten şemʿ-i cān efzun şeved

---

[630] "Ey akıl sahipleri! İbret alın." Haşr/2.

Zīrā şemʿ-i naẓarı söndürmekden cān şemʿi ziyāde olur [*efzūn* ziyāde maʿnāsınadur *şeved* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür] (29)

Leyliyet ezşabr-ı tū Mecnun şeved

senüñ Leylāñ senüñ ṣabruñdan Mecnūn olur yaʿnī mā-sivāya sen ṭālib iken ol saña [M43a] (1) maṭlūb olur nite ki evliyāʾullāhuñ aḥvāli bu ḥāl üzredür ki cemīʿ-i eşyā anlaruñ maḥkūmıdur Leylādan murād bunda maḥbūb (2) u maṭlūb olan nesnedür.

488 Terk-i dünyā her ki kerd ezzühd-i ḫᵛīş

Her kim ki dünyāyı kendü zühdinden terk eyledi riyā (3) içün terk eylemedi

Pīş āyed pīş-i ū dünyā vü bīş

dünyā anuñ öñine öñ ve ziyāde gelür zīrā dünyānuñ ʿādetidür ki (4) aña ṭālib olandan nefret ve andan ferāġat idene maḥabbet eyler iki evvelkisi *pīş*dür bā-yı Fārsīyile üçüncisi *bīş*dür bā-yı ʿArabīyile (5) ziyāde maʿnāsınadur.

489 Deryekī gufte ki ançit dād-ı Ḥaḳ

Bir ṭūmārda eytmiş ki ol nesneyi ki saña Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti virdi [*ānçit* ānçi turā taḳdīrindedür] (6)

Bertu şīrin kerd derīcād-ı Ḥaḳ

vücūda getürmekde senüñ üzerüñe şīrīn eyledi *īcād* vücūda getürmek maʿnāsınadur [*īcād* aṣlında ivcād idi vāv yāya ḳalb olınup īcād oldı]. (7)

490 Bertu āsan kerd anrā ḫoş bigīr

Ol nesneyi senüñ üzerüñe āsān eyledi anı ḫoş ve laṭīf ṭut *bigīr* (8) emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür

Ḫᵛīştenrā dermeyefken derzaḥīr

kendüñi zaḥīre bıraḳma yaʿnī zaḥmet ve meşaḳḳat çekme zīrā ʿamel-i ṣāliḥe (9) vuṣūl tevfīḳ-ı İlāhī iledür *zaḥīr* iç aġrısıdur ki zaḥmet ü meşaḳḳatdan kināyetdür *meyefken* nehy-i ḥāżırdur. (10)

491 Deryekī gufte ki bü'gẕer ān-ı ḫad

Bir ṭūmārda eytmiş ki kendü eneñi yaʿnī ṭabʿuñuñ muḳteżāsını terk eyle [*ḫad*da ḫā fetḥile oḳunmaḳ gerekdür ḳāfiye içün]

K'an ḳabūl-i ṭabʿ-ı tū reddest ü bed

(11) zīrā senüñ ṭabʿuñuñ maḳbūli olan nesne merdūd u ḳabīḥdür zīrā ārzū vü hevādur.

492 Rāhhā-yı muḫtelif āsan şudest

---

7 kerd MNA: gerded H / eyledi MNA: olur H

(12) muḫtelif yollar āsān olmışdur *rāhhā-yı muḫtelif*den murād hevā yollarıdur ki nefse ziyāde āsāndur (13) gūyā bu mışrāʿ-ı ṯānī mışrāʿ-ı evveli beyān idicidür

Her yekīrā milletī çün can şudest

ḫalḳ-ı ʿālemden her bir kimseye bir (14) millet ü dīn cān gibi olmışdur ki ölince anı terk eylemez ḳavluhu Taʿālā *efera'eyte menitteḫaẕe ilāhehu hevāh*[631].

493 Ger müyesser kerden-i Ḥaḳ reh budī

(15) Eger Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti yolı müyesser eylemek olayıdı yaʿnī Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti cemīʿ-i ʿibādına yolı āsān[A52b] ideyidi (16)

Her Cuhūd u Gebr ezū āgeh budī

cemīʿ Cuhūd u Gebr andan murād yaʿnī Ḫudādan āgāh olurdı ammā āgāh degüldür mışrāʿ-ı evvelde (17) bu maʿnā mümkindür Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu ʿibādına her ḫuṣūṣı āsān eylemek ṭarīḳ u ʿādet olayıdı [*gebr* āteş-perest maʿnāsınadur *budī* būdīden muḫaffefdür].

494 Deryekī gufte müyesser an buved

(18) Bir ṭūmārda eytmiş ki müyesser ol olur

Ki ḥayāt-ı dil ġıdā-yı can buved

ki ol nesne ḳalbüñ ḥayātı rūḥuñ (19) ġıdāsı ola yaʿnī mürde-dile ḥayāt-ı pejmürde rūḥa ḳuvvet ü ġıdā ola ki o ʿamel-i ṣāliḥ ve ṭāʿat u ʿibādetdür *buved* fiʿl-i mużāriʿ (20) müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

495 Her çi ẕevḳ-ı ṭabʿ bāşed çün güẕeşt

Her ne ki ṭabʿuñ ẕevḳ u ārzūsı ola çünki geçdi [*güẕeşt* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür] (21)

Bernedāred hem-çü şūre reyʿ u geşt

şūre vü geşt gibi ḥāṣıl bitürmez ḥāṣıl-ı maʿnā [H40b] budur ki ārzū-yı ṭabʿ ile ʿömr-i ʿazīzini (22) ẕevḳ u ṣafāya ṣarf idene ʿāḳıbet peşīmānlıḳdan ġayrı bir nesne ḥāṣıl eylemez *şūre* şol yerdür ki anda nesne ḥāṣıl olmaz (23) *reyʿ* ḥāṣıl maʿnāsınadur *geşt* iplik gibi uzun ve biri birine ṣarılur bir otdur ki ol biten yirde nesne ḥāṣıl (24) olmaz taḳdīr-i kelām böyledür *bernedāred reyʿ hem-çü şūre vü geşt.*

496 Cüz peşīmānī nebāşed reyʿ-i ū

Anuñ ḥāṣılı peşīmānlıḳdan ġayrı olmaz [*peşīmānī*de yā maṣdar içündür] (25)

Cüz ḫasāret bīş nāred beyʿ-i ū

---

[631] "Hevâ ve hevesini tanrı edinen..." Câsiye/23.

24 ġayrı olmaz HNA: -M

anuñ beyʿi ḫasāretden ġayrı ziyāde nesne getürmez yaʿnī ancaḳ ḫasāret getürür bu vech (26) üzre *bīş*dür bā-yı [N31b] ʿArabīyile bu hem maʿnādur ḫasāretden ziyāde ġayrı nesne getürmez bu vech hem cāyizdür ḫasāretden (27) ġayrı öñine nesne getürmez bu vech üzre *pīş*dür bā-yı Fārsīyile öñ maʿnāsına beyʿ bunda *beyʿ u şirā* taḳdīrindedür.

497 An müyesser ne'bved enderʿāḳıbet

(28) Ol ẕevḳ ṭabʿ-ı ʿāḳıbetde müyesser olmaz

Nām-ı ū bāşed muʿasser ʿāḳıbet

anuñ nāmı ʿāḳıbet muʿasser olur. (29)

498 Tū muʿasser ezmüyesser bāz dān

Sen muʿasseri müyesserden girü bil yaʿnī farḳ u temyīz eyle *dān* emr-i ḥāżırdur müfred-i müẕekker [*muʿasser* ve *müyesser* ism-i mefʿūldür]

ʿĀḳıbet bi'nger cemāl-i īn ü ān

[M43b] (1) ʿāḳıbet bunuñ ve anuñ cemālini ve meʾālini gör yaʿnī şol kimse ki anuñ ʿāḳıbeti ḫūb u laṭīf ola ol kimse (2) müyesserdür ve her kim ki anuñ ʿāḳıbeti ḳabīḥ ü nāmaʿḳūl ola ol kimse muʿasserdür zīrā iʿtibār ʿāḳıbet ü ḫātimeyedür baʿż (3) kimse dünyāda müyesserdür ki sürūd u ḥużūr ve refāhiyyet ü ġınādadur līkin hidāyet-i İlāhī ʿināyet itmeyüp ḥüsn-i ḫātime naṣīb (4) olmasa ol kimse muʿasserdür yaʿnī zaḥmetlenmişdür ʿaẕāb-ı āḫıret sebebi ile ve baʿż kimse dünyāda derd ü miḥnet ve faḳr u ʿanāda (5) olsa līkin ʿavn-ı İlāhī luṭf idüp aña saʿādet-i ebediyye iḥsān eylese ol kimse dünyāsı iʿtibārıyıla muʿasserdür ki ne idügi (6) beyān olınmışdur ve āḫıreti iʿtibārıyıla müyesserdür ki āsān olınmış maʿnāsınadur zīrā āḫıretde ebedī ẕevḳ u ṣafāya vāṣıl olur [*biniger* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]. (7)

499 Deryekī gufte ki ustādī ṭaleb

Bir ṭūmārda dimiş ki bir ustād ṭaleb eyle ki senī irşād ide [*ustād*dan murād mürşiddür *ṭaleb* bunda emr-i ḥāżırdur] [A53a]

ʿĀḳıbet-bīnī neyābī derḥaseb

(8) ḥasīb ṭaleb eyleme zīrā ḥasebde bir ʿāḳıbet-bīn bulmazsın yaʿnī bir mürşid ṭaleb eyle ki ʿāḳıbet-bīn ola ḥaseb ü nesebe iʿtibār eylemeye (9) zīrā ṭarīḳatda iʿtibār ʿameledür ḥaseb ü nesebe degüldür *ʿāḳıbet-bīn* vaṣf-ı terkībīdür ʿāḳıbet görici ve meʾāl fikr idici maʿnāsınadur aña (10) muttaṣıl olan yā vaḥdet içündür [*ḥasebde ʿāḳıbet-bīnlik bulmazsın* bu hem-maʿnādur].

500 ʿĀḳıbet dīdend her gun milletī

---

27 beyʿ bunda HNA: -M

Her bir dürlü millet ʿāḳıbet gördiler yaʿnī ümem-i sābıḳa zuʿm-ı (11) fāsidleri üzre kendülerini ʿāḳıbet-bīn ẓann idüp enbiyā vü evliyāya iḳtidā vü mutābaʿat eylemediler [*her gūn* bunda her gūne maʿnāsınadur]

Lācerem geştend esīr-i zilletī

(12) ol sebebden bir ʿaẓīm ḫaṭāya esīr oldılar ki murād ḍalāletdür pes maʿlūm oldı ki ʿāḳıbet-bīnlikden murād ḥaḳīḳatda (13) ʿāḳıbet-bīn olup kendüsine nefʿ ne idügini müşāhede idendür *zillet* ḫaṭā maʿnāsınadur ki ḍalāletden kināyetdür. (14)

501 ʿĀḳıbet dīden nebāşed dest-bāf

ʿĀḳıbet görmek dest-bāf olmaz *dest-bāf* el ile doḳumaḳ maʿnāsınadur (15) ki bunda suhūlet ve yüsrden kināyetdür

V'er ne ki būdī bedinhā iḫtilāf

yoḫsa yaʿnī ʿāḳıbet görmek eger āsān olayıdı (16) dīnlerde ḳaçan iḫtilāf olurdı [*bedīnhā*da bā fī maʿnāsınadur *dīnhā* cemʿ-i dīndür].

502 Deryekī gufte ki ustā hem tuyī

Bir ṭūmārda dimiş ki ustād yine sensin ġayrı ustād (17) ḥācet degüldür

Z'an ki ustārā şināsā hem tuyī

zīrā ki ustādı añlatıcı yine sensin *ustād*dan murād mürşid-i kāmildür ḥāṣıl-ı (18) maʿnā çünki ʿaḳl-ı kāmilüñ vardur ki anuñ sebebi ile mürşidi idrāk eylersün bu ḥālet saña mürşid-i kāfīdür zīrā ġurūr-ı ʿaḳldan (19) ḫalāṣ bulmışsın dimekdür bu söz vezīrüñ sözidür ve illā ṭālib-i sülūk olana mürşid lāzımdur mürşidsiz müyesser degüldür [bunda *ustā*dur vāv yoḳdur *şināsā* añlayıcı maʿnāsınadur].

503 Merd bāş u suḫre-yi merdan meşev

(20) Merd ol çünki ʿaḳl-ı kāmile māliksin ve ṭaleb-i irşād sebebi ile evliyāʾullāhuñ maġlūb u zebūnı (21) olma [*bāş* emr-i ḥāzır müfred-i müẕekkerdür]

Rev ser-i ḫod gīr ser-gerdan meşev

yüri kendü başuñı ṭut yaʿnī kendü tedārüküñ ile mürşid ṭalebinde ḥayrān u ser-gerdān (22) olma bu söz hem vezīr ṭarafındandur ki nāmaʿḳūldür zīrā suḫre-yi merdān [H41a] olmaḳdan ʿār iden muḳarrerdür ki suḫre-yi nefs ü şeyṭān (23) olur *merdān*dan murād evliyāʾullāhdur *suḫre* maġlūb u zebūn maʿnāsınadur bunda ve *muft* işlenen iş ve istihzā ve masḫaralıġa (24) almaḳ ve ulaḳ maʿnāsına gelür maḥalline göre [*rev* ve *gīr* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

---

19 bunda ustādur vāv yoḳdur şināsā añlayıcı maʿnāsınadur MH: -NA

22-23 merdān olmaḳdan ʿār iden muḳarrerdür ki suḫre-yi nefs ü şeyṭān olur MH: -NA

504 Deryekī gufte ki in cümle yekist

Bir ṭūmārda eytmiş ki bu cümle aḳvāl birdür [*yekīst* birdür maʿnāsına şerḥ olınmışdur ve *birlikdür* maʿnāsına hem cāyizdür] (25)

Her ki ū dü bīned aḥvel merdekist

her kim ki o iki göre aḥvel bir merdekdür yaʿnī şaşı nāmaʿḳūl bir kimsedür *aḥvel* şaşı (26) *merdekīst*de olan kāf-ı taşġīr taḥḳīr içündür merdek-i aḥvel ḥaḳīḳatda vezīr-i pür-tezvīrdür ki dīn-i ʿĪsā ve dīn-i Mūsā ḥaḳīḳatda (27) bir iken bu nükteyi farḳ u temyīz itmeyüp [A53b] ol ikisinüñ mā-beynini biri birinden tefrīḳ u cüdā eyledi ve bu ḳadar ḳavmüñ ḍalālet (28) ü ḫıẓlānına sebeb oldı ve bundan bīḫaber ki aḳvāl ḥaḳīḳatda birdür līkin esbāb u vesāyil mütefāvitdür zīrā baʿż kimse riyāżet ü mücāhede (29) ile ve baʿż kimse ġazā ve baʿż kimse seḫā ve baʿż kimse tilāvet-i Ḳurʾān-ı ʿAẓīm ve baʿż kimse nevāfil ile ve baʿż kimse cāmiʿ ü ʿimāret [M44a] (1) sebebi ile ve baʿż kimse bir kelbe bir içim şu [N32a] virmegile maḳbūl-i dergāh olur ve bunlardan ġayrı sebeblere nihāyet yoḳdur tafṣīli (2) sebeb-i taṭvīl-i kelāmdur [*merdek* ercügez ki gūyā merdligi ḫuṣūṣında nāḳıṣdur tamām merd degüldür]. Mıṣrāʿ

Eger ʿārifī yek işāret besest[632]

eṭ-ṭuruḳu ilallāhi biʿadedi enfāsi'l-ḫalāyıḳı[633] bu aḳvāle (3) göredür līkin cemīʿisinden maḳbūl bir göñül mesrūr eylemekdür. Rubāʿī

Dil bedest āver ki ḥacc-ı ekberest

Ezhezāran Kaʿbe yek dil bihterest (4)

Kaʿbe bünyād-ı Ḫalīl-i Āzerest

Dil naẓargāh-ı Celīl-i ekberest[634]

505 Deryekī gufte ki ṣad yek çun buved

Bir ṭūmārda (5) eytmiş ki yüz nice bir olur bu hem maʿnādur yüz bir nice olur [*çūn* imāle ile istifhāmdur]

İn ki endīşed meger mecnun buved

bunı kim fikr eyler meger mecnūn ola yoḫsa (6) ṣāḥib-ʿaḳl bunı dimez [*īn ki*de ki istifhāmdur imtināʿ içün *buved* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekkerdür].

---

2 merdek ercügez ki gūyā merdligi ḫuṣūṣında nāḳıṣdur tamām merd degüldür MH: -NA

632 "Eğer ârif isen bir işâret yeter."

633 "Allâh'a giden yollar mahlûkâtın nefesleri sayısıncadır." Bkz. Ceylan; Tasavvufî Şiir Şerhleri, s. 152.

634 Gönlü ele getir çünkü o en büyük hacdır; bir gönül binlerce Ka'be'den daha iyidir. Ka'be Halîl-i Âzer'in yapısıdır; gönül ise Celil-i Ekber'in nazar ettiği yerdir.

506 Her yekī ḳavlist żıdd-ı hem-diger

Zīrā bu aḳvālden her birisi biri birinüñ żıddı bir ḳavldür

Çun yekī bāşed yekī zehr ü şeker

(7) zehr ü şeker nice bir olur bir olur ki ḫod *eż-żıddāni lāyectemiʿāni*[635]dür şerḥ olınan vech (8) *yekī bāşed yekī bāşed* taḳdīri üzredür bu vech hem cāyizdür ki *yekī zehr ü yekī şeker* taḳdīrinde olup maʿnā böyle olurdı biri zehr ve (9) biri şeker nice bir olur zīrā aḳvāl biḥasebi'ṭ-ṭabʿ ve'l-maḳām hem mütefāvitdür zīrā sāliküñ baʿżısıyiçün olan ḳavl baʿżısıyiçün (10) olmaz zīrā *likulli maḳāmin maḳāl*[636].

507 Tā zizehr ü ezşeker dernü'gzerī

Mādām ki zehrden ve şekerden geçmeyesin yaʿnī cemīʿisinden ḫalāṣ (11) bulmayasın [*nü'gzerī* fiʿl-i nefy müfred-i müzekker-i muḫāṭabdur]

Key tu ezgülzār-ı vaḥdet bū berī

sen vaḥdet gülzārından ḳaçan rāyiḥa iledürsün yaʿnī mādām ki sen bu iʿtibārātıla muḳayyedsin (12) dāyire-yi vaḥdete vuṣūl olup sırr-ı vaḥdetden ḫaberdār olmazsun *bū* bunda būydan muḫaffefdür ki rāyiḥa maʿnāsınadur [*berī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i muḫāṭabdur].

508 İn namaṭ v'in nevʿ deh ṭūmār u du

(13) Bu üslūb ve bu gūne on iki ṭūmār [*namaṭ* üslūb ve nevʿ ṭurlu maʿnāsınadur]

Bernüvişt an dīn-i ʿĪsīrā ʿadū

ol dīn-i ʿĪsāya (14) düşmen olan vezīr yazdı bu hem vechdür yazdı ol ʿĪsā dīninüñ ʿadūsı ḥāṣıl-ı maʿnā ol vezīr on iki ṭūmār (15) yazdı ki içlerinde olan kelimāt cemīʿan biri birine muḫālif ü mütenāḳıż idi ḥażret-i Mevlānā vezīr aġzından ıṣṭılāḥāt-ı meşāyıḫı (16) beyān u ʿıyān eyledi ki bu ḳıṣṣadan ṣāḥib-dil olan kimse niçe ḥiṣṣe ḥāṣıl eyler [*ʿadū* aṣlında ʿaduvvdur ki ʿadāvet idici maʿnāsınadur].

Derbeyān-ı ān ki iḫtilāf derṣūret-i rūşenest ne derḥaḳīḳat-ı rāh (17)

Anuñ beyānındadur ki iḫtilāf ṣūretde yaʿnī biḥasebi'ẓ-ẓāhir rūşendür ḥaḳīḳat-ı rāhda (18) yaʿnī mālda iḫtilāf rūşen degüldür zīrā biiʿtibār-ı ḥaḳīḳat iḫtilāf yoḳdur

509 Ū ziyek-rengī-yi ʿĪsī bū nedaşt

Ol (19) vezīr-i aḥvel ḥażret-i ʿĪsānuñ vaḥdet ü yek-rengliginden bū ve zevḳ ṭutmadı ki bu ḳadar aḳvāl-i muḫtelife ve iʿtibārāt-ı mütenevviʿa (20) iḫtiyār eyledi eger ol iki dīnüñ ittiḥādından ḫabīr olayıdı bu ḳadar zaḥmet çeküp [A54a] hem kendünüñ ve hem ḳavm-i

---

635 "Zıtlar bir araya gelmezler."

636 "Her makâma göre bir söz vardır."

11 nü'gzerī fiʿl-i nefy müfred-i müzekker-i muḫāṭabdur MH: -NA

Naṣārādan (21) nice yüz biñ kimsenüñ ḍalāletine bādī olur ol ḫılāf-ı semte sālik olmazdı [*bū* rāyiḥa maʿnāsınadur]

V'ezmizāc-ı ḫumm-ı ʿĪsī ḫū nedaşt

(22) ve ʿĪsā küpüñ mizācından ḫūy ṭutmadı yaʿnī ḥażret-i Īsānuñ sırr u ḥaḳīḳatından ḫaberdār olmadı zīrā dīn-i Ḥaḳḳ hemān dīn-i (23) Mūsā ẓann [H41b] eyledi *ḫum* küpdür [*ḫum* bunda teşdīdile oḳunur vezn içün *ḫū* ḫūydan muḫaffefdür] ḥażret-i Mevlānā bu sözden şürūʿ eyledi zīrā ḥażret-i ʿĪsānuñ muʿcizātından biri bu idi ki (24) bir küpüñ içinde envāʿ-ı elvāndan her ḳanġısıyıla boyanmış bir cāme isteseler bir küpüñ içine esbābı ḳoyup ṭaleb idene ne (25) reng ile olsun diyüp suʾāl iderdi ne istese ol nesneyi murādı üzre boyanmış çıḳarurdı ve Naṣārā ṭāyifesinüñ (26) ʿādetidür ki püserlerini ṣarı ṣunuñ içine batururlardı ve ol ṣuya ġayrı ṣu ḳorlardı zīrā püserleri mütevellid olduġı (27) gibi yedi güne degin her gün ol ṣuya batururlardı ve Naṣrāniyyet ṣıbġası ile boyanduḳ dirler idi Naṣrāniyyet ol (28) ṣu ile tamām olur ṣanurlardı ol ṣuya *āb-ı maʿmūdiyye* dirlerdi ve iʿtiḳādları bu idi bu ṣıbġa ile ḥażret-i (29) ʿĪsāya tebaʿiyyet bulınurdı ve ehl-i İslāma bizüm ṣıbġamuz vardur diyü tefāḫur eylerlerdi ḥażret-i Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā anlaruñ [M44b] (1) sözini redd içün Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde buyurdı *ve men aḥsenu minellāhi ṣıbġah*[637] ṣıbġa yöninden Allāhdan aḥsen kimdür yaʿnī (2) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti gibi laṭīf boyar kimdür ki *ṣıbġa*dan murād dīn-i İslāmdur ki cemīʿ-i edyān ṣıbġası anuñ ḳatında maḥv u bīiʿtibār (3) olur *ṣıbġa* reng maʿnāsına.

510 Cāme-yi ṣad-reng ezān ḫumm-ı ṣafā

Ol ṣafā ḫumından yüz renklü cāme

Sāde vü yek-reng geştī çün ṣabā

(4) bād-ı ṣabā gibi sāde vü yek-reng olurdı hergiz bir rengden eser ḳalmazdı *cāme-yi ṣad-reng*den murād ḳalb-i insāndur ki (5) hezārān nuḳūş-ı efkārıla münaḳḳaş ve envāʿ-ı aḫlāḳıla perīşān u müşevveşdür ki cemīʿisi şerīʿat u ṭarīḳat sebebi ile cenāb-ı Eḥadiyyete vuṣūl (6) bulmaġıla maḥv u nāyāb olup sāde vü ṣāfī olur *ḫumm-ı ṣafā*dan murād bunda ḥażret-i ʿĪsādur zīrā söz andandur ve her kim kendünüñ (7) dīni zemānında ḳulūb-ı insānı sāde vü ṣāfī olmaḳ anuñ sebebi ile olurdı zīrā İslām ol zemānda anuñ risāletine (8) iʿtirāf u taṣdīḳ sebebi ile olurdı kendünüñ muʿcizātından biri bu idi ki bir küpden her ne reng murād idinseler [N32b] çıḳarurdı (9) bu ḳadar söz bu münāsebetiledür ve illā

---

25 ne istese NA: ise MH

27-28 Naṣrāniyyet ol ṣu ile tamām olur ṣanurlardı ol ṣuya āb-ı maʿmūdiyye dirlerdi MH: -NA

637 "Allah'tan daha güzel rengi kim verebilir?" Bakara/138.

murād budur ki cenāb-ı Eḥadiyyetden olan edyān ḥaḳīḳatda birdür zīrā cemīʿisinüñ meʾāli cenāb-ı (10) Ḳudsdür mensūḫ olmazdan evvel līkin cemīʿ-i edyāndan bizüm dīnümüz efḍal ü eşrefdür zīrā ne dīn mensūḫ ve ne ol dīnde (11) olan memsūḫ olur ve ḥażret-i ʿĪsā nebī iken āḫır zemānda āsmāndan nüzūl idüp bu dīn-i şerīfüñ āyīni üzre olsa (12) gerekdür [*çün ṣabā* didi zīrā ṣabāda reng yoḳdur *geştī* bunda şudī maʿnāsınadur].

511 Nist yek-rengī k'ezū ḫīzed melāl

Yek-renglik degüldür ki andan melāl ḳalḳa yaʿnī melāl ü ġamm ẓāhir ola

Bel miṡāl-i māhi vü āb-ı zülāl

(13) belki māhī ve āb-ı zülālī gibi ola ki ẓāhiren māhī āb-ı zülāl içinde [A54b] ḥayāt u ẕevḳ u ḥużūrdadur *māhī*den murād (14) baḥr-ı vaḥdetüñ ġarīḳlarıdur ki deryā-yı vücūd-ı Bārīde vücūdlarından ʿārīlerdür ki beşeriyyetden ḫalāṣ bulmışlardur āb-ı zülālden (15) murād vücūd-ı Bārīdür teşbīh ṭarīḳı ile [*bel* belki taḳdīrindedür].

512 Ger çi derḫuşkī hezāran renghast

Egerçi ḫuşkīde hezārān rengler vardur [*renghā* cemʿ-i rengdür] (16)

Māhiyanrā bāyübūset cenghast

ammā māhīlerüñ yübūsetile cengi vardur yaʿnī māhīler yübūsetden ictināb u nefret eylerler (17) zīrā anlaruñ memātına sebebdür *māhiyān*dan murād evliyāʾullāhdur ki deryā-yı vaḥdetüñ ġarīḳları olmaġıla maḥabbet-i mā-sivā ve iḫtilāf-ı (18) ṣuverden necāt bulmışlardur *ḫuşkī*den murād maḥabbet-i māsivādur ki anda hezārān ṣuver-i muḫtelife vardur *renghā*dan murād eşyādur *yübūset*den (19) murād vücūd-ı Bārīden ġayrıdur gerekse biḥasebi'ṣ-ṣuver gerekse biiʿtibārı's-siyer olsun *cenghā*dan murād ictinābāt u iḥtirāzātdur (20) *māhiyān* cānibinden ki murād ġarīḳān-ı baḥr-ı vaḥdet ve müstaġraḳān-ı ʿışḳ u maḥabbetdür *yübūset* ʿArabīdür ki ḫuşkī maʿnāsınadur ki Fārsīdür (21) Türkī ḳuruluḳ dimekdür ki murād berdür ki baḥruñ muḳābilidür *deryā*dan murād vücūd-ı Bārī olup ve deryānuñ aña müşābeheti olmaduġını (22) beyān eylemege şürūʿ eyledi [*cenghā* cemʿ-i cengdür].

513 Kist māhī çist deryā dermeṡel

Meṡel ü temṡīlde māhī kimdür deryā nedür

Tā bedan māned Melik ʿazze ve cel

---

12 çün ṣabā didi zīrā ṣabāda reng yoḳdur geştī bunda şudī maʿnāsınadur MH: -NA
15 renghā cemʿ-i rengdür MHN: -A

[H42a] (23) tā Melik ʿazze ve celle aña beñzeye *Melik* pād-şāh maʿnāsınadur ki murād Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür [*māned* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i ġāyibdür ki bunda mānīdendendür beñzemek maʿnāsınadur].

514 Şad-hezāran baḥr u māhī dervücūd

(24) Vücūd u ẓāhirde yüz biñ deryā vü māhī

Secde āred pīş-i ān ikrām u cūd

ol ikrām u cūduñ öñine secde getürür (25) ve iẓhār-ı ʿubūdiyyet eyler *ikrām u cūd*dan murād Bārī taʿālā ḥażretidür ki deryā-yı cūd anuñ cūdından vücūd bulur Ḫudāy taʿālā ḥażreti (26) her neyi ki maẓhar-ı luṭf ide anuñ ʿināyet ü hidāyeti ol nesneden ẓāhir olur ol nesne gerekse insān ve gerekse ḥayvān u cemād (27) olsun ve her nesneyi ki maẓhar-ı ḳahr ide ol nesneden ıḍlāl ṣıfatı ẓāhir olur ḥażret-i Mevlānā bu maʿnāyı beyān eyler [*āred* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i ġāyibdür].

515 Çend bārān-ı ʿaṭā bāran şude

(28) Ne ḳadar yaʿnī vāfir iḥsān u ʿaṭā yaġmurı yaġıcı olmışdur [*bārān-ı* evvel maṭar maʿnāsınadur beTürkī yaġmur *bārān-ı* ṣānī yaġıcı maʿnāsınadur seḫā yaġmurı ne ḳadar yaġıcı olmış bu hem maʿnādur]

Tā bedān an baḥr-ı dürr-efşan şude

(29) tā anuñ sebebi ile ol baḥr dürr ṣaçıcı olmışdur yaʿnī deryādan peydā olan dürr ü luʾluʾ Ḫudānuñ iḥsānı deryāsındandur [M45a] (1) zīrā ḳaṭarāt-ı nīsāndan ṣadeflerüñ aġızlarına düşüp tedrīcile leʾālī olup ġavvāṣlar eli ile ẓāhir olur yoḫsa deryā nedür (2) ki ẕāt-ı Bārīye müşābih olup andan bu ḳadar menāfiʿ peydā ola [*dürr-efşān* vaṣf-ı terkībīdür].

516 Çend ḫurşīd-i kerem efrūḫte

Āftāb-ı kerem ne ḳadar şuʿlelenmiş (3) yaʿnī kerem āftābı berr ü baḥr üzre vāfir pertev ṣalmış

Tā ki berr ü baḥr cūd āmūḫte

tā ki berr ü baḥr cūd u seḫā ögrenmiş yaʿnī (4) berr ü baḥrde olan menāfiʿ Ḫudāy-ı Rabbu'l-ʿālemīnüñ iḥsānındandur *ḫurşīd-i kerem*den murād āftāb-ı ḥaḳīḳīdür ki ẕerrāt-ı cihānuñ (5) perveriş ü neşv ü nemāsı andandur.

517 Pertev-i dāniş zede berḫāk ü ṭīn

Ḫāk ü ṭīn üzre Ḫudānuñ ʿilmi pertevi (6) urmışdur [A55a] [Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ḫāk ü ṭīn üzre ʿilm pertevi urmışdur bu hem vechdür *dāniş* ʿilm maʿnāsınadur]

Tā ki şud dāne pezīrende zemīn

tā ki zemīn dāne ḳabūl idici oldı ki gūyā emānete virdüñ [*peẕīrende* ism-i fāʿildür].

518 Ḫāk emīn ü her çi dervey kāştī

(7) Ḫāk emīndür ve her ne ki anda ekdüñ

Bīḫıyānet cins-i an berdāştī

ḫıyānet ve noḳṣānsız anuñ (8) cinsini ḳaldurduñ yaʿnī ne zirāʿat itdüñ ise ol ḳadar ol cinsden belki andan ziyāde ḥāṣıl eyledüñ [*kāştī* ve *berdāştī* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur].

519 Īn emānet z'ān emānet yāftest

(9) Ḫāk bu emāneti ol emānetden bulmışdur [*yāfteest*dür aṣlında]

K'āftāb-ı ʿadl bervey tāftest

zīrā anuñ (10) üzerine ʿadl āftābı yaldıramışdur ki bu emāneti andan bulmışdur ḥāṣıl-ı maʿnā̱ zemīnde olan emānet cānib-i Ḫudādan idügin (11) işʿārdur [*tāfteest* taḳdīrindedür].

520 Tā nişān-ı Ḥaḳ neyāred nev-bahār

Nev-bahār mādām ki Ḥaḳḳ taʿālā̱ ḥażretinüñ nişānını götürmeye [*neyāred* fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Ḫāk sırhārā nekerde āşkār

(12) ḫāk kendüde pinhān olan sırları āşkārā eylememişdür murād maṣnūʿātda olan esrār u āṯār cemīʿan Ṣānıʿ-ı (13) berkemālden idügin beyāndur [*sırhā* cemʿ-i sırdur]. Beyt

Berg-i dıraḫtān-ı sebz dernaẓar-ı hūşyār

Her varaḳī defterist maʿrifet-i Kirdgār[638] [N33a]

521 An cevādī ki cemādīrā bidād

(14) Ol bir cevād ki bir cemāda virdi

İn ḫaberhā v'in emānet v'in sedād

bu ḫaberleri ve bu (15) emāneti ve bu istiḳāmeti *cevād* kerīm maʿnā̱sınadur ki murād Ḫudāy taʿālā̱ ḥażretidür *cemād*dan murād bunda zemīndür aña muttaṣıl olan yā (16) vaḥdet içündür cemād neşv ü nemāsı olmayandur ḫāk ve seng gibi *ḫaberhā*dan murād zemānında olan neşv ü nemālardur zemānı (17) geldükde zīr-i ḫākden peydā olur *sedād* istiḳāmet maʿnā̱sınadur ki murād ḫāk kendünüñ içinde olanı żāyiʿ itmedügidür [*ḫaberhā* cemʿ-i ḫaberdür]. (18)

---

11 tāfteest taḳdīrindedür MH: -NA

638 "Akıllıların nazarında yeşil ağaçların yapraklarından her biri Allah'ın marifetinden bir defterdir."

522 Her cemādīrā kuned fażleş ḫabīr

Her bir cemādı anuñ fażl u iḥsānı ḫaberdār eyler ki cemīʿ-i ḫuṣūṣda Ḥaḳḳ taʿālānuñ emrine (19) muṭīʿlerdür hergiz ʿıṣyān üzre olmamışlardur ve cemīʿisi lisān-ı ḥāl ile Ḫudāya tesbīḥ idicilerdür nite ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti (20) buyurmışdur *yusebbiḥu lillāhi mā fi's-semāvāti vemā fi'l-arż*[639]

ʿĀḳılanrā kerde ḳahr-ı ū ḍarīr

Anuñ ḳahrı āḳılları (21) ḍarīr eylemiş ki ʿaḳl ḳuvveti ile anuñ ḳahrından ḫalāṣ bulmaġa ḳādir olmaz vezīr-i pür-tezvīr gibi ve küfrile ölmiş ḥukemā gibi ki ḥikmetile ḳılı (22) ḳırḳ yararlardı līkin anuñ ḳahrı pençesinden necāt bulmadılar *ḍarīr* kör maʿnāsınadur ḥāṣıl-ı maʿnā cemīʿ-i ʿālem meẓāhir-i Ḥaḳḳ idügin (23) beyān ider [*ʿāḳılān* cemʿ-i ʿāḳıldur].

523 Cān u dilrā ṭāḳat-ı an cūş nist

Cān u dile ol cūş ṭāḳatı yoḳdur yaʿnī Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ ʿuḳūl (24) ü efhām müteḥayyir olur ḥikmetlerinüñ kendü ḥaḳīḳatına muṭṭaliʿ olmaġıla cān u dilüñ ḳuvvet ü ḳudreti yoḳdur

Bāki gūyem der cihan yek gūş nist

[H42b] (25) bu sırrı kime diyem ki cihānda bir gūş yoḳdur ki bunı istimāʿ [A55b] itmege ḳādir ola *yek gūş nīst* (26) didi bu esrārı istimāʿ itmege lāyıḳ gūş ziyāde nādir ü eḳall olduġından ötüri ki *en-nādiru ke'l-maʿdūm*[640]dur [*gūş* ḳulaḳ maʿnāsınadur]. (27)

524 Her kucā gūşī bud ezvey çeşm geşt

Her ḳanda ki bir gūş var idi ol Ḫudādan çeşm oldı yaʿnī sāmiʿ iken luṭf-ı (28) İlāhī irişüp başīr oldı yaʿnī müşāhedeye irişdi

Her kucā sengī bud ezvey yeşm geşt

her ḳanda ki bir seng var idi (29) ol Allāhdan yeşm oldı yaʿnī luṭf-ı İlāhī ile seng iken yeşm ü gevher ü laʿl oldı ḥāṣıl-ı maʿnā eger ẕevi'l-ʿuḳūlden [M45b] (1) ve ger cevāmiddendür cemīʿan her ne ḳadar ḳadr ü ʿizzet ve ʿuluvv u leṭāfet ki vardur āṯār-ı luṭf-ı İlāhī idügin işʿārdur [*yeşm* bir ṭurlu ṭaşdur].

525 Kīmiyā-sāzest çi'bved kīmiyā

(2) Ḫudāy taʿālā kīmiyā düzicidür kīmiyā ne olur yaʿnī ne ʿamele ve ne fāyide yarar zīrā kīmiyācı ḳatında kīmiyānuñ ne ḳadr ü iʿtibārı (3) vardur zīrā ḳaçan murād idinse peydā itmege ḳādirdür Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ kīmiyā-sāzlığından murād küfr ü ʿıṣyānıla mis

---

[639] "Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ı tesbih eder." Teğâbün/1.
[640] "Nâdir, yok gibidir."

meṣābesinde (4) olan ehl-i küfr ve ehl-i ʿışyānı hidāyet ʿafv u maġfireti kīmiyāsı ile iksīr ve zer-i ḫāliṣ gibi maḳbūl olur [*kīmiyā-sāz* vaṣf-ı terkībīdür]

Muʿcize-baḫşest çi'bved sīmiyā

(5) enbiyāya muʿcize evliyāya kerāmet bağışlayıcıdur sīmiyā ne olur sīmiyā siḥr gibi ḫayālātdur ki muʿcizeye nisbet hīç ḳadr ü iʿtibārı yoḳdur [*muʿcize-baḫş* vaṣf-ı terkībīdür] çün ḥażret-i (6) Mevlānā kemā-yenbaġī Ḫudāy taʿālāya ṣenā itmege ḳādir olmaduġını gördi ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem *lāuḥṣī ṣenā'en ʿaleyke kemā ente eṣneyte ʿalānefsike*[641] (7) ḥasebince mutābaʿat idüp iẓhār-ı ʿacz ṭarīḳına sülūk eyledi.

526 İn ṣenā guften zimen terk-i ṣenast

Benüm ṣenām (8) ʿacz-i ṣenādur pes bu ṣenā dimek benden terk-i ṣenādur

K'in delīl-i hesti vü hestī ḫaṭast

zīrā bu yaʿnī ṣenā dimek vücūd u delīl (9) ü nişāndur ve vücūd-ı ḫaṭādur bende ḫod vücūd yoḳdur zīrā ʿāşıḳa lāzım olan nīst ü fenādur [*hest* vücūd maʿnāsınadur].

527 Pīş-i hest-i ū būbāyed nist būd

(10) Ol Ḫudānuñ vücūdı ḳatında nīst ü fānī olmaḳ gerek [*būd* būden maʿnāsınadur]

Çist hestī pīş-i ū kūr u kebūd

vücūd anuñ öñinde (11) nedür kūr u kebūddur bunda kūr u kebūddan murād ne idügini kendüsi yaʿnī ḥażret-i Mevlānā beyān eyler.

528 Ger nebūdī kūr z'ū bü'gdāḫtī

Eger vücūd (12) kūr olmayayıdı andan yaʿnī Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretinden buz gibi irürdi [*bügüdāḫtī* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Germi-yi ḫurşīdrā bi'şnāḫtī

āftābuñ nūr u ḥarāretini (13) añlardı yaʿnī āftāb-ı ḥaḳīḳīnüñ ḥaḳīḳatını idrāk eylese vücūduñ anuñ vücūdı ḳatında ẕerre ḳadar vücūdı olmayup maḥv u nāyāb olurdı pes ḥaḳīḳatda (14) vücūd kördür [*ḫurşīd*den murād āftāb-ı ḥaḳīḳīdür *bi'şnāḫtī* hem bü'gdāḫtī gibidür].

529 V'er nebūdī ū kebūd eztaʿziyet

Ve ger o ki murād vücūddur taʿziyetden kebūd olmayayıdı

Key füsürdī hem-çü yaḫ in nāḥiyet

---

4 kīmiyā-sāz vaṣf-ı terkībīdür HNA: -M

641 "Ben Senin kendini sena ettiğin gibi seni (hakkıyla) sena edemem." Müslim, *Sahîh*, 1/352.

11 yaʿnī ḥażret-i Mevlānā NA: -MH

13 ḳatında ẕerre ḳadar vücūdı A: ḳatında vücūdı HN, -M

(15) bu nāḥiye buz gibi ḳaçan ṭoñardı yaʿnī vücūd-ı mümkināt anuñ fırāḳından dūr u cüdā olduġıyiçün [A56a] yaslular gibi gök giyüp kendü taʿziyetine (16) meşġūldür ve illā lāzım olan bu idi ki Ḫudānuñ vücūd-ı şerīfi ḳatında münʿadim olup vücūdından bir eṯer ḳalmayayıdı ḥażret-i Mevlānā (17) cemīʿ-i eşyānuñ vücūdı anuñ vücūd-ı laṭīfine nisbet-i nāçīz idügini beyān eyledi nefy-i māsivā ʿāşıḳa lāzım olduġını işʿār (18) içün *kebūd* ezraḳ maʿnāṯsınadur beTürkī gök *taʿziyet* ʿazā virmek yaʿnī bir kimsesi ölen kimseye tesliye virmekdür *füsürde* ṭoñmış maʿnāṯsınadur (19) *yaḫ* buz maʿnāṯsınadur *nāḥiye* ṭaraf [N33b] nevāḥī eṭrāf maʿnāṯsınadur ki cemʿdür *īn nāḥiyet*den murād mümkinātdur ḥażret-i Mevlānā yine vezīrüñ (20) ḥasb-i ḥālini beyān itmege şürūʿ eyledi [*füsürdī* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

Beyān-ı ḫasāret-i vezīr derīn mekr

Bu mekrde ki Naṣārāṯya eyledi vezīre olan (21) ḫasāret ü ziyān beyānındadur

530 Hem-çü şeh nādān u ġāfil bud vezīr

Vezīr Cuhūd şāhı gibi cāhil ü ġāfil idi [*bud* bunda būddan muḫaffefdür ve anuñ maʿnāṯsındadur]

Pençe mīzed bāḳadīm-i nāgüzīr

(22) lāzım u żarūrī ḳadīme pençe urdı yaʿnī muḳābele eyledi zīrā dīn-i ʿĪsāṯ ki ol ṭarafdandur anı refʿ itmege (23) saʿy eyledi ḳadīm oldur ki anuñ ibtidā vü evveli olmaya ḳadīmden murād bunda Ḫudāy taʿālāṯ ḥażretidür ki andan ġayrı her ne var ise (24) ḥādiṯdür *güzīr* lāzım olmayan nesnedür ki *büdd* maʿnāṯsınadur [H43a] *nāgüzīr* lāzım olan nesnedür ki *lābüdd* maʿnāṯsınadur ki yār-ı ṣādıḳa yār-ı nāgüzīr (25) dirler lāzım olduġıyiçün gūyā andan iftirāḳ hīç bir vechile mümkin degüldür farżā iftirāḳ lāzım gelse andan żarar yā ıżṭırāb ḥāṣıl (26) olur anuñ ṣāḥibine [*mīzed* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]. Beyt

Tuyī ki derd ü ġamet yār-ı nāgüzīr-i menest
Cefā vü her çi resed eztu dil-peẕīr-i menest[642]

531 Bāçünan Ḳādir Ḫudāyī k'ezʿadem

(27) Ancılayın Ḳādir bir Ḫudāya pençe urdı ki ʿademden

Ṣad çü ʿālem hest gerdāned bedem

---

20 füsürdī fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür MH: -NA
24 büdd maʿnāṯsınadur nāgüzīr lāzım olan nesnedür ki MH: -NA
26 mīzed fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür MH: -NA

642 "Dert ve gamı bana lâzım olan yâr sensin; senden cefâ ve her ne gelirse gönlümün kabûlüdür."

bir demde bu ʿālem (28) gibi yüz ʿālem gibi vücūda getürür.

532 Şad çü ʿālem dernaẓar peydā kuned

Senüñ naẓaruñda bu ʿālem gibi yüz ʿālem peydā eyler

Çün ki çeşmetrā beḫod bīnā kuned

(29) çünki senüñ çeşmüñi kendüsini görici eyleye yaʿnī ʿālem-i İlāhī müşāhedesi saña müyesser olsa her nefesde nice [M46a] (1) ʿālem vücūda geldügini muʿāyene görürdük pes maʿlūm oldı ki anuñ ḳudretine hīç nihāyet yoḳdur [*çeşmet*de tā ḫıṭāb içündür *bīnā* görici maʿnāsınadur].

533 Ger cihan pīşet büzürg ü bībünist

(2) Egerçi cihān senüñ ḳatuñda ʿaẓīm ü bīpāyān u bīnihāyetdür [*bün* dip maʿnāsınadur ki bunda nihāyet maʿnāsına murāddur]

Pīş-i ḳudret ẕerreyī mīdan ki nist

līkin (3) Ḳadīr-i Ḳadīmüñ ḳudreti ḳatında bir ẕerre bil bu ʿālemi ki ḥaḳīḳatda yoḳdur. Beyt

Çü sulṭān-ı ʿizzet ʿalem berkeşed
Cihan ser beceyb-i ʿadem derkeşed[643] (4)

534 İn cihan ḫod ḥabs-i canhā-yı şumast

Bu cihān ḫod sizüñ cānlaruñuzuñ ḥabsidür yaʿnī zindān-ı (5) ervāḥdur

Hin revīd an sū ki ṣaḥrā-yı şumast

āgāh oluñuz ol cānibe gitdüñüz zīrā ol cānib sizüñ ṣaḥrā vü teferrücgāhuñuzdur (6) zīrā bu cihān fānī cesed-i ẓulmānīnüñ cilvegāhıdur ervāḥuñ cevelāngāhı ʿālem-i ġaybdur zīrā bu ʿālem-i mülk melek-i (7) ervāḥuñ cilve vü pervāzına ṭardur *ān sū*dan murād ʿālem-i ġaybdur *revīd* emr-i ḥāżır cemʿ-i müẕekkerdür ḥażret-i Mevlānā sāmiʿa tefhīm içün (8) rūşenrek beyāna şürūʿ eyledi [*hīn* bunda āgāh oluñuz maʿnāsınadur]. [A56b]

535 İn cihan maḥdūd u an ḫod bīḥadest

Bu cihān maḥdūd u muʿayyendür zīrā echāt-ı (9) sitteden ḫāric degüldür ve o ki ʿālem-i ġaybdur ḫod bīḥadd ü bīnihāyetdür [*maḥdūd* ism-i mefʿūldür]

Naḳş u ṣūret pīş-i an maʿnī sedest

(10) ammā naḳş u ṣūret ol maʿnānuñ öñine seddür yaʿnī mādām ki mertebe-yi beşeriyyetden ḫalāṣ mümkin olmaya ʿālem-i İlāhī müşāhedesi (11) müyesser olmaz zīrā beşeriyyet ol cānibe sedd ü māniʿdür ḥażret-i Mevlānā bu cihānda ẓuhūr iden esrār u

643 "İzzetli sultan sancağını yukarı kaldırınca tüm cihân başını yokluğa gömdü."

āṣāruñ menşeʾ ü menbaʿı (12) ʿālem-i İlāhī idügini beyān itmege şürūʿ eyledi [*ān maʿnī*den murād ʿālem-i İlāhīdür].

536 Şad-hezāran nīze-yi Firʿavnrā

Firʿavnuñ ṣad-hezārān nīzesini [*ṣad-hezārān* nīzeye göredür Firʿavna göre degüldür]

Derşikest ezMūsiyī bāyek ʿaṣā

(13) bir Mūsādan bir ʿaṣā ile ṣıdı murād Firʿavn ḥadden ziyāde ʿaskere mālik ü ḳādir iken ḥażret-i (14) Mūsāyı bir ʿaṣā sebebi ile anuñ üzerine ġālib eyledi dimekdür zīrā ẓāhir egerçi bu ḥālet-i Mūsādandur līkin ḥaḳīḳatda (15) Ḳahhār-ı Lemyezeldendür ʿavām ḥażret-i Mūsādan görür ḫavāṣṣ kevn ü mekānuñ Mevlāsından bilür *ṣad-hezārān nīze*den murād (16) Firʿavnuñ nīzedār ʿaskeridür ve ʿaṣā münāsebeti ile ḫūb vāḳıʿ olmışdur ve hem ol sāḥirlerüñ elinde birer ʿāṣā var (17) idi ki ḥażret-i Mūsāya taḳlīd ṭarīḳıyıla ellerinde ṭutarlardı.

537 Şad hezāran ṭıbb-ı Cālīnūs būd

Ḥażret-i ʿĪsā zemānında (18) ṣad-hezārān Cālīnūs ṭıbbı var idi yaʿnī Cālīnūs gibi hezārān ṭabīb-i ḥāẕıḳ var idi [*Cālīnūs* ḥażret-i ʿĪsā zemānında ṣaġ bir ṭabīb-i ḥāẕıḳuñ ismidür]

Pīş-i ʿĪsī vü demeş efsūs būd

(19) ḥażret-i ʿĪsānuñ ve anuñ nefesinüñ ḳatında ol cümle ṭıbb u eṭıbbā efsūs u bāṭıl u sıḫriyye oldı yaʿnī muʿcize ile ol (20) ʿilāc itdügi marīżlara eṭıbbā ʿāciz oldılar meselā ḥażret-i ʿĪsā köri görici ve mürdeyi zinde idici ve ebraṣı beraṣdan ḫalāṣ (21) eyledi eṭıbbādan birisi bunlaruñ birisine ʿilāc itmege ḳādir olmadılar ve mürde iḥyāsında ʿāciz ḳaldılar.

538 Şad-hezāran defter-i eşʿār būd

(22) Ḥażret-i Resūluñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem nübüvveti zemānında feṣāḥat u belāġatıla pür ṣad-hezārān eşʿār defteri var (23) idi

Pīş-i ḥarf-i ümmiyīeş ʿār būd

ol Resūluñ ümmīligi ḥarfüñ öñinde ol cemīʿ-i eşʿār ʿār u ʿayb oldı (24) yaʿnī Ḳurʾān-ı ʿAẓīm ḳatında laġv u bīiʿtibār oldı *ve in kuntum fīraybin mimmā nezzelnā ʿalāʿabdinā feʾtū bisūretin minmiṣlih*[644] (25) fuṣaḥā-yı ʿArab bir aḳṣar sūrenüñ naẓīr ü miṣlini dimege ḳādir olmayup ʿāciz oldılar [*ümmiyīeş*de olan żamīr-i ġāyib ḥażret-i Resūle rāciʿdür *ʿār* bunda ʿayb maʿnāsınadur].

539 Bāçünin ġālib ḫudāvendī kesī

---

[644] "Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sûre getirin" Bakara/23.

[H43b] Buncılayın (26) ġālib bir ḫudāvende

Çun nemīred ger nebāşed ū ḫasī

bir kimse niçün ölmeye eger ol kimse ziyāde denī olmaya [*çūn* imāle ile istifhāmdur *ḫas* denī maʿnāsınadur]

540 Bes dil-i çün kūhrā engiḫt ū

(27) Ol Ḫudā çoḳ ṭaġ gibi ḳavī vü muḥkem ḳalbi ḳoyardı yaʿnī fāżıl u ẕū-fünūn iken ḳahr u ġażab-ı (28) Ḫudāya maẓhar olup [A57a] şeḳāvet ü küfrile helāk olup ḥüsn-i ḫātimeden [N34a] maḥrūm oldı

Murġ-ı zīrek bādü pā āviḫt ū

ol (29) Allāh zīrek murġı iki ayaġıyıla aşdı yaʿnī iki ayaġından ṭutdı yaʿnī cemīʿ-i umūrda tedārük ü ẓarāfetile olan kimse bile anuñ mekr [M46b] (1) ü ḳażāsından ḫalāṣ bulmadı *engīḫt* ve *āvīḫt* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

541 Fehm ü ḫāṭır tīz kerden nist rāh

Fehm ü (2) ḫāṭırı tīz eylemek yol degüldür yaʿnī fażl u kemāle ve ʿilm ü fehme iʿtimād eylemek maʿḳūl degüldür

Cüz şikeste mīnegīred fażl-ı şāh

(3) zīrā pād-şāhuñ fażl u iḥsānı şikesteden ġayrıyı ṭutmaz yaʿnī ḳabūl eylemez nite ki ḥadīṯ-i şerīfde vardur *ene ʿinde'l-munkesireti ḳulūbuhum*[645] [*mīnegīred* fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i ġāyibdür *fażl* bunda iḥsān maʿnāsınadur]. (4) Beyt

Nedānist derbārgāh-ı Ġanī
Ki bīçāregī bih zikibr ü menī[646]

542 Ey besā genc-āgenān-ı künc-kāv

(5) Ey çoḳ bucaḳ ḳazıcı genc ṭoldurıcılar yaʿnī keṯret-i māl sebebi ile ṣāḥib-defīne olanlar

K'an ḫayāl-endīşrā şud rīş-i gāv

(6) ki ol ḫayāl-endīşe gāv ṣaḳalı oldı *genc-āgenān*dan murād Naṣārā ṭāyifesinüñ (7) fużalāsıdur ki bu kadar ḳudretile ol vezīre firīfte olup ḍalāletde ḳaldılar *ḫayāl-endīş*den murād vezīr-i bīdīndür *rīş-gāv* (8) *rīş* ṣaḳal *gāv* ṣığır maʿnāsınadur *rīş-gāv* istiʿmālde şol kimseye dirler ki bir denīye tābiʿ olup anuñ musaḫḫar u masḫarası (9) ola *genc-āgenān* vaṣf-ı terkībī-yi cemʿdür ki müfredi *genc-āgen*dür ikisinde bile kāf-ı ʿAcemī meftūḥdur

---

645 "Ben, kalbi kırılanların yanındayım." Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 1, s. 183, n. 1640.
646 "Ganî'nin dergâhında bîçâreliğin kibir ve benlikten daha iyi olduğunu bilmez misin?"

künc kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyile bucaḳ (10) maʿnāsına *kāv-ı beden* yırtmaḳ maʿnāsınadur kāf-ı ʿArabī ile *künc-kāv* vaṣf-ı terkībīdür bucaḳ yırtıcı ve ḳazıcı maʿnāsına *rīş* bunda (11) ṣaḳal maʿnāsınadur *gāv* kāf-ı Fārsīyile baḳar maʿnāsınadur ḳıṣṣadan ḥiṣṣe budur ki *vezīr*den murād ki nefsdür ey çoḳ ʿulemā vü (12) fużalā ki nefsüñ mekrine giriftār olup emrine muṭīʿ oldılar dimekdür [*ḫayāl-endīş* vaṣf-ı terkībīdür].

543 Gāv ki'bved tā tu rīş-i ū şevī

Gāv kim olur (13) yaʿnī kimdür ki tā sen anuñ rīşi olasın ḥālā ki insān olup sen de ḳuvvet-i rūḥāniyye olasın anı ṣıfat-ı ḥayvāniyyenüñ maġlūbı (14) idesin [*şevī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur].

Ḫāk çi'bved tā ḥaşīş-i ū şevī

ḫāk ne olur yaʿnī nedür ki sen ḥaşīş olasın yaʿnī nefs-i emmāreye (15) tābiʿ olup hevā vü hevesde ḫāk gibi pest ü ḫor olasın ḥāṣıl-ı maʿnā insān kāyinātuñ eşrefi iken denī nefsüñ mekr ü (16) vesvesesine firīfte olup esfel-i sāfilīnde ḳalmaḳ insāniyyete lāyıḳ degül idügin işʿārdur ve hem siyret ü ṭabīʿat (17) yöninden mesḫ muḳarrer idügin beyāndur [*ḥaşīş* ḳurı ot maʿnāsınadur].

544 Çün zenī ezkār-ı bed şud rūy-zerd

Çünki bir zen nāmeşrūʿ işden yüzi (18) ṣarı oldı yaʿnī andan zinā ẓāhir oldı [*rūy-zerd* ḫacāletden kināyetdür]

Mesḫ kerd ūrā Ḫudā vü Zühre kerd

tevbe vü istiġfār itdükden ṣoñra Ḫudāy (19) taʿālā ḥażreti anı mesḫ eyledi ve Zühre eyledi ki āsmānda olan Zühre ki bir kevkebüñ ismidür ol zendür dirler.

545 ʿAvretīrā Zühre keşten mesḫ būd

(20) Bir ʿavrete Zühre olmaḳ mesḫ oldı

Ḫāk ü gil geşten ne mesḫet ey ʿanūd

ey ziyāde (21) ʿinād idici ḫāk ü gil olmaḳ mesḫ degül midür yaʿnī mesḫdür bāḫuṣūṣ ki o ʿulvī bu süflī ola ḥāṣıl-ı maʿnā insān ki ṣavāmiʿ-i (22) melekūt sākinlerinüñ [A57b] reşki ve ʿālem-i ceberūt muḳīmlerinüñ ḥasreti iken bu menzile giriftār ve bu āb u gile nāçār pā-beste olup tedennī (23) vü tenezzülde ḳalmaḳ mesḫ degül midür yaʿnī mesḫ-ı maʿnevīdür [*ʿanūd* mübālaġa-yı ism-i fāʿildür].

546 Rūḥ mībūdet su-yı çarḫ-ı berīn

Senüñ rūḥuñ yüksek felek (24) cānibinde idi ki ʿālem-i İlāhīdan anda ḳarār itmiş idi meyli girü ol cānibedür [*rūḥ* rūḥet taḳdīrindedür *berīn* bülend maʿnāsınadur]

Sūy-ı āb u gil şudī deresfelīn

(25) esfelīnde āb u gil cānibine gitdüñ yaʿnī nefs ü hevā sebebi ile bu ʿālem-i süflīde ḳalduñ *esfelīn*den murād cism-i ẓulmānī (26) mertebesidür.

547 Ḫᵛīştenrā mesḫ kerdī z'in süfūl

Bu alçaḳlıḳ sebebinden kendüñi mesḫ eyledüñ [*süfūl* alçaḳlıḳ maʿnāsınadur]

Z'an vücūdī ki bud an reşk-i ʿuḳūl

(27) ol vücūddan ki o ʿuḳūl u melāyikenüñ reşki idi [*bud* buvedden muḫaffefdür].

548 Pes bübin k'in mesḫ kerden çun buved

[H44a] (28) Pes gör ki bu mesḫ eylemek nice olur

Pīş-i an mesḫ in beġāyet dun buved

ol mesḫ ḳatında bu mesḫ beġāyet (29) alçaḳ olur *ān mesḫ*den murād mesḫ-ı Zühredür ki o ʿālem-i süflīden ʿālem-i ʿulvīye gitdi *īn*den murād rūḥ-ı insānīnüñ [M47a] (1) mesḫ olmasıdur ki ʿālem-i İlāhīden pervāz idüp ʿālem-i süflīde ḳalmışdur bu mesḫ Zührenüñ mesḫine nisbet ziyāde (2) dūndur zīrā ol ʿulvīdür bu süflīdür ki farḳ beyne's-semāʾi ve'l-arżdur ḥażret-i Mevlānānuñ bu sözden murādı nefs ü (3) hevā ve maḥabbet-i mā-sivā sebebi ile bu dām-ı belāya giriftār olan dünyā-perestlere pend ü tenbīhdür.

549 Esb-i himmet sūy-ı aḫter tāḫtī

(4) Himmet atını aḫter cānibine sürdüñ yaʿnī saʿādet ü maḳṣūduñı kevkebden ṭaleb eyledüñ bunda müneccime tehdīd ü istihzādur [*aḫter* yıldız maʿnāsınadur *tāḫtī* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur]

Ādem-i mescūdrā ne'şnāḫtī

(5) mescūd ādemi añlamaduñ yaʿnī ḥażret-i Ādem ʿaleyhi's-selām ki senüñ pederüñdür ki melāyikenüñ mescūdı olmışdur ḫılāfet (6) aña virilmişdür [*neşināḫtī* caḥd-ı muṭlaḳ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur].

550 Āḫır Ādem-zādeyī ey nāḫalef

Ey nāḫalef āḫır Ādem oġlısın niçün pederüñüñ mīrāsını ṭaleb eylemezsün (7)

Çend pindārī tu pestīrā şeref

sen pestligi niçeye degin şeref ṣanursun ki bu ʿālem-i fānīnüñ taṣarrufına ḳānıʿ olup (8) Cānān-ı ezelīnüñ cemāli müşāhedesinden ferāġat eyledüñ *nāḫalef* yaramaz oġul [*pestī* vücūd maʿnāsınadur].

---

24 berīn bülend maʿnāsınadur MH: -NA

551 Çend gūyī men bigīrem ʿālemī

[N34b] Niçeye dek (9) dirsün ki Süleymān peyġām-ber ʿaleyhi's-selām gibi ben tamām ʿālemi ṭutaram

İn cihanrā pür kunem ezḫod hemī

bu cihānı kendümden pür (10) eyleyem yaʿnī yedi iḳlīme nām u şöhret ve ḥükm ü ḥükūmet bıraġuram *kullu şey'in hālikun illā vecheh*[647] *hemī pür kunem* taḳdīrindedür. (11)

552 Ger cihan pür-berf kerded serbeser

Eger cihān başdan başa ḳar ile pür ola [*berf* ḳar maʿnāsınadur]

Tāb-ı ḫur bü'gdāzedeş bāyek naẓar

(12) āftābuñ ḥarāreti anı bir naẓarıyıla eridür yaʿnī fevrī maḥv eyler bu beyt teşbīh ṭarīḳıyıladur ki mā-baʿdında olan beyt murād ne idügini (13) beyān eyler ki keṯret-i berfi keṯret-i ẕünūba teşbīh eyler ki āftāb berfi nice eridüp maḥv eylerse Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti daḫı ʿibādınuñ bīḥadd ü bīpāyān (14) ẕünūbını [A58a] münʿadim ü nāyāb eyler āftābdan murād āftāb-ı ḥaḳīḳīdür [*āftāb*dan murād āftāb-ı ḥaḳīḳīdür].

553 Vizr-i ū vü vizr-i çün ū ṣad-hezār

Ol vezīrüñ vizrini ve yüz biñ ol vezīr gibinüñ (15) vizrini *vizr* günāh maʿnāsınadur [*ū*dan murād vezīrdür]

Nist ger dāned Ḫudā ezyek şerār

Ḫudāy taʿālā bir şerārdan yoḳ eyler zīrā Ġaffāru'ẕ-ẕünūbdur (16) *şerār*dan murād āftāb ʿafv u maġfiretinden bir ẕerre ki cemīʿ-i ʿālemüñ ẕünūbına kāfīdür bu beytden murād maʿṣıyet ü günāha terġīb (17) degüldür belki keṯret-i ẕünūb sebebi ile meʾyūs olan kimseye meyl ü ḳuvvet-i ḳalb virmekdür Ḫudāy ʿazze ve cellenüñ raḥmet-i bīpāyānı cānibine [*şerār* ḳıġılcım maʿnāsınadur]. (18)

554 ʿAyn-ı an taḫyīlrā ḥikmet kuned

Ol bāṭıl ve nāmaʿḳūl taḫyīli çünki ʿināyet ide ḥikmet eyler ki anda niçe fāyide peydā olur [*kuned* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür] (19)

ʿAyn-ı an zehr-ābrā şerbet kuned

ol zehrlü ābuñ ʿaynını şerbet eyler ki anı sebeb-i maġfiret eyler maʿṣıyet-i Ādem gibi ki sebeb-i maġfiret (20) olmışdur.

555 An gümān-engīzrā sāzed yaḳīn

---

647 "O'nun zâtından başka her şey yok olacaktır." Kasas/88.

Ol gümān ẓuhūra getüriciye yaḳīn düzer yaʿnī gümān u ẓanda ḳalmışa yaḳīn (21) iḥsān idüp ehl-i yaḳīnden eyler [*gümān-engīz* vaṣf-ı terkībīdür *sāzed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Mihrhā rūyāned ezesbāb-ı kīn

kīn esbābından maḥabbetler bitürür ancılayın ki ḳıyāmetde (22) baʿż ʿāṣīlere maġfiret idüp ecr ü ṣevāb virür [*mihrhā* maḥabbethā maʿnāsınadur *rūyāned* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

556 Pervered derāteş İbrāhīmrā

Ḥażret-i İbrāhīmi āteş içinde besler (23) ve āteş żararından anı ḥıfẓ eyler *ḳulnā yā nāru kūnī berden ve selāmen ʿalā İbrāhīm*[648]

Eymenī-yi rūḥ sāzed bīmrā

ḫavfı (24) rūḥuñ eymenligi düzer yaʿnī ḫavfı rūḥuñ emnine sebeb eyler meṣelā ʿāṣīnüñ ʿışyānda olan ḫavfını sebeb-i maġfiret eyler pes (25) esbāba iʿtibār u iʿtimād lāyıḳ degüldür belki iʿtimād u tevekkül Müsebbibü'l-esbāba gerekdür zīrā cemīʿ-i efʿāl ü āṣār andandur [*bīm* ḫavf maʿnāsınadur]. (26)

557 Ezsebeb-sūzīş men sevdā'iyem

Ol Ḫudānuñ sebeb-sūzlıġından yaʿnī Ḫudā esbābuñ te'ṣīrātını refʿ itdüginden ben sevdā'īyem (27) ki esbābuñ niçün te'ṣīrātı yoḳdur diyü ḫayretdeyem [*sebeb-sūz* vaṣf-ı terkībīdür aña muttaṣıl olan yā maṣdar içündür]

Derḫayālāteş çü Sōfesṭā'iyem

Ol Ḫudānuñ ḫayālātından Sōfesṭā'ī gibiyem [*ḫayālāteş*de żamīr-i ġāyib esbāba rāciʿ olmaḳ iḥtimāldür] Sōfesṭā'iyye ehl-i ḥikmetden (28) bir ṭāyifedür ki ḥaḳāyıḳ-ı eşyāya inkār idüp ḫayālāt dirler ve ol ṭāyifenüñ iʿtiḳādı budur ki her nesneye nice iʿtiḳād (29) eyler iseñ öyledür dirler [H44b] meṣelā ʿaraża cevher iʿtiḳād eyleseñ cevherdür ve ger cevhere ʿaraż iʿtiḳād eyleseñ ʿarażdur ve ger bir nesneye [M47b] (1) ḳadīm iʿtiḳād eyleseñ ḳadīmdür ve ger ḥādiṯ iʿtiḳād eyleseñ ḥādiṯdür bu ṭāyifeye *ʿinādiyye* dirler *sōf* ʿilm ü ḥikmet maʿnāsınadur (2) *esṭā* müzaḫraf u bāṭıl maʿnāsınadur nite ki *feylesōf* muḥibb-i ḥikmet maʿnāsınadur *feyl* ki aṣlı feylādur muḥibb maʿnāsınadur *sōf* (3) ʿilm ü ḥikmet maʿnāsına ṣoñra elif ḥaẕf olınup feylesōf oldı ki ʿāḳıl maʿnāsına istiʿmāl olınur [A58b] zübde-yi kelām ve netīce-yi merām (4) budur ki ḥażret-i Mevlānā beṭarīḳ-ı tenbīh dir ki egerçi ʿādetullāh bunuñ üzerine cārīdür ki murādātuñ ḥuṣūli esbābuñ ẓuhūrı

---

22 mihrhā maḥabbethā maʿnāsınadur MH: -NA

648 "Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol! dedik." Enbiyâ/69.

iledür (5) ki bir ism-i şerīfi Müsebbibü'l-esbābdur ki esbābı sebebler idici maʿnāsına ve ʿavām ve ehl-i ẓāhirüñ iʿtiḳādı hem bunuñ üzredür (6) ki sebebsiz bir nesne ḥāṣıl olmaz. Nite ki meşhūrdur beyt

Uṭlubu'l-erzāḳa minesbābihā

V'edḫulu'l-evṭāne minebvābihā[649]

(7) līkin gāhī esbāb sebebiyyetden taḫallüf eyler ki ʿaksi ẓāhir olup esbāb ḫayālāt meşābesinde ḳalup bir eşer ẓuhūr (8) eylemez pes aṣḥāb-ı dile lāzım olan budur ki hīç bir ḫuṣūṣda esbāba nāẓır u mültefit olmaya ve esbābı hemān perde gibi mülāḥaẓa (9) idüp esbābuñ cemīʿisinde müsebbibi müşāhede idüp tevḥīd mertebesine vuṣūl bula mıṣrāʿ

Ki et-tevḥīdu isḳāṭu'l-iżāfāt[650]

(10) ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz bu sırrı beyān itmek içün Sōfesṭā'ī gibiyem didi ve bu sebebden Server-i Kāyināt (11) ḥażretleri buyurmışlardur ʿaleyhi efḍalu'ṣ-ṣalavāt ve ekmelu't-taḥiyyāt *Allāhumme erine'l-eşyā'e kemā-hiye*[651].

Mekr-i dīger engīḫt-i vezīr derıḍlāl-i ḳavm (12)

Vezīr ḳavm-i Naṣārāyı ıḍlāl ü güm-rāh itmekde bir ġayrı mekr baġladı yaʿnī peydā eyledi

558 Mekr-i dīger an vezīr ezḫod bibest

Ol vezīr kendüsinden bir ġayrı mekr baġladı *bübest* fiʿl-i māżiy-i maʿlūm müfred-i müẕekker-i ġāyibdür

Vaʿẓrā bü'gẕaşt derḫalvet nişest

(13) vaʿẓı ḳodı yaʿnī terk eyledi ve ḫalvetde oturdı zīrā keşret-i müşāhede mūcib-i ḳıllet-i ḥürmetdür (14) ḥażret-i Mevlānā beyt-i sābıḳıla işāret [N35a] eyler ki ehl-i ḫalvet cemīʿan ṣıdḳ u iḫlāṣıla ḫalvet-nişīn degüldür belki ekşeri tezvīr ü riyā ile (15) ḫalvet iḫtiyār itmişlerdür bu vezīr-i pür-tezvīr gibi [*bügüẕāşt* ve *nişest* fiʿl-i māżiy-i maʿlūm müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

559 Bāmürīdan derfikend ezşevḳ sūz

Mürīdlere şevḳdan sūz bıraḳmadı yaʿnī (16) muṣāḥabet ü dīdārına ziyāde müştāḳ oldılar [*derfikend* fiʿl-i māżiy-i maʿlūm müfred-i müẕekker-i ġāyibdür *sūz* ḥarāret maʿnāsınadur]

---

649 "Rızıkları sebeplerinde arayınız; memlekete kapılarından giriniz."
650 "Ki tevhîd, (dünyâ ile ilgili) bağların koparılmasıdır."
651 "Allâhım! Bana eşyânın mâhiyetini göster."
16 sūz ḥarāret maʿnāsınadur MH: -NA

Būd derḫalvet çihil pencāh rūz

ḫalvetde ḳırḳ elli gün oldı ki kimseye (17) görinmedi [*çihil* ḳırḳ *pencāh* elli maʿnāsınadur *rūz-ı çihil pencāh ḳırḳ elli gün*den murād ṭoḳsan gün olmaḳ cāyizdür].

560 Ḫalḳ dīvāne şudend ez şevḳ-ı ū

Ḫalḳ anuñ şevḳ u iştiyāḳından dīvāne vü bīṣabr oldılar [*şevḳ-ı evvel* mużāf degüldür]

Ezfirāḳ-ı ḥāl ü ḳāl ü ẕevḳ-ı ū

(18) anuñ ḥālinüñ ve maḳāl ü ẕevḳınuñ firāḳından.

561 Lābe vü zārī hemīkerdend ü ū

Ḫalḳ tażarruʿ u fiġān (19) eylediler ve *ū* ki murād vezīrdür [*lābe* tażarruʿ maʿnāsınadur]

Ezriyāżet geşte derḫalvet dü-tū

riyāżetden ḫalvetde iki ḳat olmış idi bunda (20) tenbīh budur ki mürşid-i kāmil ḫalvet iḫtiyār itdükde mürīd-i ṣādıḳa lāzımdur ki tażarruʿ u zārī ḳılup mürşidinüñ cemāl-i şerīfi ve muṣāḥabet-i (21) laṭīfi ile müşerref ü muġtenem ola ve bir tenbīh budur ki ḫalvet-nişīnlerüñ ẓāhirde olan żaʿf u nizār ve zerd-rūyligine maġrūr olup (22) irādet getürmeye belki tamām ġavrına irişmege saʿy ide *tū* bunda tā maʿnāsınadur ki ḳat maʿnāsınadur *dü-tā* ve *dü-tū* iki ḳat (23) maʿnāsınadur.

562 Gufte īşan bītu mārā nist nūr

[A59a] Anlar dimiş ki sensiz bize nūr yoḳdur zīrā bize nūr sendendür

Bīʿaṣā-keş çun buved aḥvāl-i kūr

(24) ʿaṣā-keşsiz körüñ aḥvāli nice olur *ʿaṣā-keş* şol kimsedür ki körler anuñ muʿāveneti ile (25) anuñ ḳafāsında giderler *ʿaṣā-keş* vaṣf-ı terkībīdür ʿaṣā çekici maʿnāsına ki bunda delīl maʿnāsınadur ḥāṣıl-ı maʿnā bize sen delīl olmayınca (26) bizüm ḥālümüz mükedder olur dimekdür [*çūn* işbāʿıla istifhāmdur *buved* fiʿl-i mużāriʿ-i maʿlūm müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

563 Ezser-i ikrām u ezbehr-i Ḫudā

İkrām evcinden ve Ḫudādan ötüri yaʿnī ziyāde iḥsān (27) ve Allāh rıżāsıyiçün

Bīş ezin mārā medār ezḫod cüdā

bizi bundan ziyāde kendüñden cüdā ṭutma ki senüñ firāḳuña ṭāḳat (28) ṭutmaz zīrā her dem senden müstefīd oluruz [*medār* nehy-i ḥāżırdur].

564 Mā çü ṭıflānīm ü mārā dāye tū

---

17 şevḳ-ı evvel mużāf degüldür MH: şevḳ ehle mużāf degüldür N, -A
19 lābe tażarruʿ maʿnāsınadur MH: -NA
26 çūn işbāʿıla istifhāmdur MH: -NA
28 oluruz MH: oluruz fāyidelenirüz NA

Biz ṭıfllar gibiyiz ve sen bize dāye gibisin (29) ki ṭıfl dāyesiz bir nesneye ḳudreti olmaduġı gibi bizüm hem sensiz hīç bir nesneye iḳtidārumuz yoḳdur [H45a]

Berser-i mā güsterān an sāye tū

[M48a] (1) sen ol sāyeyi bizüm başumuz üzre düşüt yaʿnī bizi terbiyet ü ḥimāyetüñ sāyesinde ṭut [*güsterān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

565 Ġuft cānem ezmuḥibban dūr nist

(2) Vezīr eytdi benüm cānum muḥiblerden ıraḳ degüldür yaʿnī bāṭında anlardan cüdā degülem

Līk bīrūn āmeden destūr nist

(3) līkin ḫalvetden ṭaşra gelmege icāzet yoḳdur mādām ki bir işāret olmaya bunda ḥişşe budur (4) ki çün bir kimseye ḫalvetde ẕevḳ u ḥużūr ziyāde müyesser ola ḫalvetde oturmaḳ evlādur zīrā keṯret-i mürīd muṣāḥabeti (5) ḳayddur [*destūr* icāzet maʿnāsınadur].

566 Ān emīran derşefāʿat āmedend

Ol emīrler bu ḫuṣūṣa şefāʿata geldiler

V'an mürīdan derşenāʿat āmedend

(6) ve ol mürīdler şenāʿata geldiler yaʿnī teşnīʿ ü zebān-dırāzlıġa şürūʿ eylediler böyle diyü [*şenāʿat* ḳabāḥat *āmedend* fiʿl-i māżī cemʿ-i müẕekker-i ġayibdür].

567 K'in çi bed-baḫtist mārā ey kerīm

(7) Ey kerīm ki bu bize ne bed-baḫtlıḳdur

Ezdil ü din mande mā bītū yetīm

biz sensiz dil ü dīnden yetīm ḳalmışuz *kerīm*den (8) murād bunda vezīrdür ki ḫıṭāb añadur kendülerine ṭaʿn ṭarīḳı ile līkin ġāyibāne.

568 Tū behāne mīkunī vü mā ziderd

Sen taʿallül (9) ü bahāne eylersün ḫalvetden çıḳmaḳ içün ve biz derd ü ġamdan

Mīzenīm ezsūz-ı dil demhā-yı serd

göñül ḥarāretinden ṣovuḳ (10) nefesler ururuz yaʿnī ziyāde ıżṭırābumuzdan ḥarāretlü āh eylerüz [*mīzenīm* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i maʿa'l-ġayrdur *serd* ṣovuḳ maʿnāsınadur].

569 Mā beguftār-ı ḫoşet ḫū kerdeyīm

Biz senüñ laṭīf sözüñe (11) ḫūy eylemişüz ve muʿtād olmışuz

---

6 şenāʿat ḳabāḥat āmedend fiʿl-i māżī cemʿ-i müẕekker-i ġayibdür MH: -NA

Mā zişīr-i ḥikmet-i tū ḫurdeyīm

biz senüñ ḥikmet ü maʿrifetüñ sütinden nūş eylemişüz senden (12) mufāraḳata ḳādir degülüz.

570 Allah Allāh in cefā bāmā mekun

Allāh Allāh bu cefāyı bize eyleme bu hem maʿnādur bize bu cefāyı eyleme Allāh Allāh (13) ḫavf eyle Allāhdan ḫavf eyle Allāhdan ve Allāh içün Allāh içün maʿnāsınadur ki Tercemān-ı Luġat nām kitābda böyledür [*mekun* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Ḫayr kun imrūzrā ferdā mekun

(14) bu dem ḫayr eyle bu güni yarın eyleme zīrā teʾḫīrde āfāt vardur [*ferdā* yarın maʿnāsınadur]. Mışrāʿ

Biyā sāḳī ki fi't-teʾḫīr āfāt[652]

571 Mīdehed dil mer turā k'in bīdilān

(15) Senüñ göñlüñ virür mi yaʿnī göñlüñ nice döyer ve nice ṣabr [A59b] idebilürsün ve nice maʿḳūl (16) görürsün ve nice rāżī olursun ki bu ʿāşıḳlaruñ [*k'īn* bunda ki īn taḳdīrindedür]

Bītu gerdend āḫır ezbīḥāṣılān

āḫır sensüz bīḥāṣıllardan (17) olalar yaʿnī senden dūr olup baṭṭāl ḳalalar bu beytlerde olan ḫıṭāb vezīredür ki muḫāṭab menzilesine tenzīl olınmışdur (18) zīrā vezīr henüz ḫalvetden çıḳmamışdur *mīdehed dil* bunda bu maʿnālara istiʿmāldür istifhām maʿnāsı ile āḫır lafẓı bunda (19) taʿrīż içündür bu beytde hem yine bu üslūb üzredür beyt

Derşigüftem ki derin müddet-i eyyām-ı firāḳ

Bergirift̄ī zī-ḥarīfan dil ü dil mīdādet[653]

(20) *gerdend* şevend maʿnāsınadur.

572 Cümle derḫuşkī çü māhī mīṭapend

Cümlesi ḫuşkīde olan (21) māhī gibi ḥareket ve ıżṭırāb eylerler gūyā ki sensiz ḥayātdan ümīdlerini ḳaṭʿ eylerler

Ābrā bügşā zicū berdār bend

10-11 Mā beguftār-ı ḫoşet ḫū kerdeyīm Biz senüñ laṭīf sözüñe ḫūy eylemişüz ve muʿtād olmışuz MNA: -H

14 ferdā yarın maʿnāsınadur MH: -NA

652 "Gel ey sâkî, zîrâ gecikmede âfet vardır."

653 "Bu ayrılık günlerinde bayağı kişileri kendine âşık edip onlara gönül vermenden ötürü hayretteyim."

(22) ırmaḳdan bendi ḳaldır ābı aç yaʿnī ṣuyı evvelki gibi aḳıt [*bügüşā* emr-i ḥāżırdur *cū* aṣlında cūydur ki ṣu aḳduġı yirüñ ismidür *berdār* emr-i ḥāżırdur].

573 Ey ki çün tū derzemāne nist kes

Ey kimse ki zemānede (23) sencileyin yoḳdur [sencileyin zemānede yoḳdur bu hem-vechdür]

Allah Allah ḫalḳrā feryād res

Allāh Allāh ḫalḳa feryād iriş [N35b] ve muʿāvenet eyle yaʿnī Allāh bizi bu ıżṭırābdan (24) ḫalāṣ eyle *res* emr-i ḥāżırdur *Allāh Allāh* ne maʿnāya idügi yuḳaruda şerḥ olınmışdur

Defʿ-i guften-i vezīr mürīdānrā (25)

Vezīr mürīdlerüñ sözini defʿ itdügini beyān eyler

574 Guft hān ey suḫregān-ı guft u gū

Vezīr mürīdlere eytdi āgāh (26) oluñuz ey guft u gūnuñ suḫre vü maġlūbları yaʿnī ey ḳīl ü ḳālde ḳalmışlar [*hān* ḥarf-i tenbīhdür āgāh oluñuz maʿnāsınadur]

Vaʿẓ u guftār-ı zebān u gūş-cū

(27) zebān u gūş vaʿẓını ve sözini ṭaleb idici ḳavm yaʿnī gūş-ı ẓāhirī ile zebān-ı ẓāhirīden vaʿẓ u pend istimāʿ itmegi muʿtād idinmiş (28) kimse bu mışrāʿ-ı ṯānī bitamāmihi vaṣf-ı terkībīdür.

575 Penbe endergūş-ı ḥiss-i dun kunīd

Denī ḥiss ḳulaġına penbe eyleñüz yaʿnī (29) semʿ-i ẓāhirīnüñ nefʿinden ferāġat eyleñüz tā ki semʿ-i derūnī ẓāhir olup esrār-ı İlāhiyyeden müntefiʿ olasuz [*dūn* alçaḳ maʿnāsınadur]

Bend-i ḥiss ezçeşm-i ḫod bīrun kunīd

[M48b] (1) kendü çeşmüñüzden hiss bendini ṭaşra eyleñüz tā ki Cānān-ı ezelīnüñ cemāli müşāhedesine (2) lāyıḳ bāṭınī bir çeşm peydā ola [*ḥiss* idrāk maʿnāsınadur bunda].

576 Penbe-yi an gūş-ı sır gūş-ı serest

Ol sırr u bāṭın gūşına penbesi baş (3) ḳulaġıdur yaʿnī gūş-ı ẓāhir gūş-ı bāṭına māniʿdür

Tā negerded in ker an bāṭın kerest

mādām ki bu gūş girü ṣaġır (4) olmaya o yaʿnī bāṭın gūşı ṣaġırdur zīrā semʿ-i cismānīnüñ ḥükmi refʿ olmayınca semʿ-i rūḥānīnüñ ḥükmi [H45b] ẓuhūr bulmaz [*ker* kāf-ı ʿArabīnüñ fetḥiyile ṣaġır maʿnāsınadur]. Meṯnevī (5)

---

27 muʿtād NA: -MH

2 ḥiss idrāk maʿnāsınadur bunda MH: -NA

İn suḫan ezgūş-ı dil bāyed şunūd
Gūş-ı gil incā nedāred hīç sūd

Gūş-ı ser bācümle ḥayvan hem-demest
Gūş-ı sır maḫṣūṣ-ı nesl-i Ādemest[654] (6)

577 Bīḥis ü bīgūş u bīfikret şevīd

Ḥissiz ve gūşsız ve fikretsiz oluñuz yaʿnī idrāk (7) ü çeşm ü gūş u fikri terk eyleñüz [*fikret* bunda fikr maʿnāsınadur ki tā nefs-i kelimedendür]

Tā ḫıṭāb-ı irciʿīrā bi'şnevīd

tā maḥabbet-i mā-sivādan [A60a] ḫalāṣ bulup irciʿī (8) ḫıṭābını işidesiz yaʿnī nefs-i emmāreñüz nefs-i muṭma'inne ola bu nefse ḥālet-i nezʿde (9) *yā eyyetuhe'n-nefsu'l-muṭma'inneh irciʿī ilāRabbiki rāżıyeten marżıyyeh fe'dḫulī fīʿibādī ve'dḫulī cennetī*[655] bu āyet-i kerīme ile ḫıṭāb olınup saʿādet-i (10) ebediyyeye vāṣıl olur.

578 Tā buguft u gūy-ı bīdārī derī

Mādām ki bīdārlıġuñ guft u gūyındasın yaʿnī mādām ki (11) maḳālāt-ı ẓāhire ile muḳayyedsin ve andan zevḳ eylersün [*derguft u gūy-ı bīdāriyī* taḳdīrindedür *bīdārī*de yā maṣdar içündür *derī*de yā ḫıṭāb içündür]

Tū ziguft-ı ḫᵛāb būyī key berī

sen ḫᵛāb u bāṭın sözinden (12) ḳaçan bir rāyiḥa iledürsün yaʿnī ḳaçan erbāb-ı ṭarīḳatdan olursun mü'min oldur ki ʿameli keşīr olup sözi az ola münāfıḳ (13) oldur ki ʿameli ḳalīl olup sözi çoḳ ola [*berī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i muḫāṭabdur].

579 Seyr-i bīrūnest ḳavl ü fiʿl-i mā

Bizüm ḳavl ü fiʿlümüz seyr-i ẓāhirīdür ki zemīnde (14) seyr eyler āsmāna gitmez

Seyr-i bāṭın hest bālā-yı semā

seyr-i bāṭın āsmān üzredür [*bālā* bunda fevḳ maʿnāsınadur] seyr-i ẓāhirden murād aʿżā-yı ẓāhirenüñ (15) seyridür ki ne içün ḫalḳ olındı ise meselā çeşm görmek ve gūş işitmek içündür seyr-i bāṭından murād rūḥ u (16) ḳalbüñ seyridür ḥavāss-ı ẓāhirenüñ seyri bu kürī-yi ġabrādur ḥavāss-ı bāṭınanuñ seyri bu ḳubbe-yi ḫaḍrādur seyr-i dil ü cān (17)

---

[654] "Bu sözü gönülden duymak gerekir, topraktan kulak bundan hiç fayda almaz. Baştaki kulak cümle hayvanlarla hemdemdir; sır kulağı ise Âdem'in nesline mahsustur."

[655] "Ey huzura kavuşmuş insan! Sen O'ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön. (Seçkin) kullarım arasına katıl ve cennetime gir!" Fecr/27-30.

11 derguft u gūy-ı bīdāriyī taḳdīrindedür MH: -NA

derecāt-ı ʿulyā ve cenāb-ı kibriyā ve müşāhede-yi cemāl-i Ḫudādur ki maṭlab-ı aʿlā ve maḳṣad-ı aḳṣādur *hest*de hā zāyiddür ki est (18) taḳdīrindedür ki semāya maṣrūfdur ki semāst taḳdīrindedür buña *hest-i mürekkebī* dirler ve bir hest daḫı vardur ki *hest-i müfredī* (19) dirler var maʿnāsınadur māżī ve mużāriʿ ve emr-i ḥāżır ṣīġasında olan bā beş yirde mażmūmdur[656] ki evvelinde (20) ḥurūf-ı şefeviyyeden bir ḥarf ola ḥurūf-ı şefeviyye dörtdür ki *bā fā mīm vāv*dur *bürden* ve *fermūden* ve *mānden* ve *vezīden* (21) gibi meşelā māżīde *bübürd* ve mużāriʿde *büberd* ve emr-i ḥāżırda *büber* dirler ve māżīde *büfermūd* (22) ve muʿżāriʿde *büfermāyed* ve emr-i ḥāżırda *büfermāy* dirler ve māżīde *bumānd* ve mużāriʿde *bumāned* ve emr-i (23) ḥāżırda *bumān* dirler ve māżīde *büvezīd* ve mużāriʿde *büvezed* ve emr-i ḥāżırda *büvez* dirler ve şol (24) yirde ki ḥarf-i evvel mażmūm ola *nūşīden* ve *dūḫten* ve *sūḫten* gibi māżīde *bünūşīd* ve *büdūḫt* (25) ve *büsūḫt* dirler mużāriʿde *bünūşed* ve *büdūzed* ve *büsūzed* dirler ve emr-i ḥāżırda *bünūş* ve *büdūz* (26) ve *büsūz* dirler bu beş maḥalden ġayrıda kesre ile oḳunur ve maṣādırda olan bā ki bir maʿnā ifāde eyler (27) olsa ol bā meftūḥdur meşelā ẓarfiyyet ve ilṣāḳ ve istiʿānet ve muṣāḥabet maʿnāları gibi. (28)

580 Ḥiss-i ḫuşkī dīd k'ezḫuşkī bizād

Ḥiss-i ẓāhirī ḫuşke mensūb olanı gördi zīrā ḫuşke mensūb olandan (29) ṭoġdı yaʿnī ḫāk-i süflīden ḫalḳ olınmış ten bu ʿālem-i süflīde ḳaldı zīrā bunı gördi ʿālem-i [M49a] (1) ġaybdan ḫaberdār olmadı [*ḥiss* mużāf degüldür ve murād çeşmdür evvelki ḫuşkīden murād bu ʿālem-i süflīdür ḫuşkī-yi ṣānīden murād bunda ḥākdür]

ʿĪsi-yi can pāy berderyā nihād

ammā cān ʿĪsāsı ayaġını deryā üzre ḳodı yaʿnī (2) ḥālāt-ı ʿacībenüñ ẓāhir olması rūḥ cānibinden müyesserdür cism cānibinden müyesser degüldür zīrā *el-cinsu ile'l-cinsi yemīlu*[657] ḥasebince (3) ten-i süflīden ẓuhūr [A60b] bulmışdur meyli yine añadur bülend-pervāzlige ḳādir degüldür cān-ı ʿulvī ki ʿālem-i ġaybdan peydā olmışdur meyli (4) yine ol cānibedür ki insānuñ merātib-i ʿāliyeye ʿurūcı rūḥı sebebi iledür cesedi sebebi ile degüldür zīrā cesed keşīf ü ẓulmānī (5) ve rūḥ laṭīf ü nūrānīdür ki bu beyt rūḥ vaṣfındadur [*bizād* ve *nihād* fiʿl-i māżī müfred-i müzekker-i ġāyibdür]. Beyt (6) [N36a]

Gereş dāmen ezçeng-i şehvet rehā
Kunī reft tā Sidretü'l-müntehā[658]

---

656 [Maṭlab: Ḥarf-i bā beş yirde mażmūmdur.] M
657 "Cins, cinsine çeker (meyl eder)."
658 "Eğer eteğin şehvet çenginden kurtulursa, Sidretü'l-Müntehâ'ya kadar gidebilirsin."

581 Seyr-i cism-i ḫuşk berḫuşkī fütād

Ḫuşk ü ḫākī cismüñ seyri ḫāk ü ḫuşkī üzre düşdi yaʿnī vāḳıʿ (7) oldı [*fütād* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Seyr-i can pā derdil-i deryā nihād

ammā cānuñ seyri ayaġını deryānuñ içine ḳodı gūyā bu ẕikr olınan beytüñ (8) mıṣrāʿ-ı evveli beyt-i sābıḳuñ mıṣrāʿ-ı evvelini ve mıṣrāʿ-ı ṯānīsi beyt-i sābıḳuñ mıṣrāʿ-ı ṯānīsini müfessir ü mübeyyindür dil-i deryā derūn-ı (9) deryā maʿnāsınadur cism-i ḫuşk bunda cism-i ḫākī [H46a] maʿnāsınadur *ḫuşkī*den murād bunda bu ʿālem-i süflīdür.

582 Çün ki ʿumr enderreh-i ḫuşkī güẕeşt

(10) Çünki *ḫākī cism*üñ ki murād ādemīdür ʿömri ḫāk ü ḫuşkīde geçdi ʿālem-i ʿulvīye meyl ü seyri olmadı

Gāh kūh u gāh deryā gāh deşt

(11) gāhī ṭaġda gāhī deryāda ve gāhī ṣaḥrāda yaʿnī riyāżet idüp ḫalvetde oturmadı (12) belki ʿömrini ticāret ve beyʿ u şirāya ve seyr ü hevā vü hevese ṣarf idüp nefsānī vü cismānī mertebelerinde ḳaldı [*deşt* ṣaḥrā maʿnāsınadur].

583 Āb-ı ḥayvān ezkucā ḫᵛāhī tu yaft

(13) Sen āb-ı ḥayātı ḳandan bulsañ gereksin [*āb-ı ḥayvān* āb-ı ḥayātdur]

Mevc-i deryārā kucā ḫᵛāhī şikaft

deryānuñ (14) mevcini ḳanda yarsañ gerekdür ḥāṣıl-ı maʿnā sen ki ḫalvet iḫtiyār idüp riyāżet ü mücāhedeye saʿy eylemezsün ʿışḳ-ı İlāhīye (15) vuṣūl bulup esrār-ı ʿaliyye ve serāyir-i ḫafiyye deryāsında ġavṭa vü şināverlik idüp andan behredār olmaġa ḳādir olmazsun dimekdür [*yāft* ve *şikāft* bunda maṣdar-ı muraḫḫamdur]. (16)

584 Mevc-i ḫākī vehm ü fehm ü fikr-i mast

Ḫāke mensūb bizüm vehm ü fehm ü fikrümüzdür ki meşāġil-i dünyeviyyeye müstaġraḳdur (17)

Mevc-i ābī maḥv u sekrest ü fenast

āba mensūb mevc maḥv u sekrdür ve fenādur ḥāṣıl-ı maʿnā cismānī ṭabaḳasında ḳalan kimse (18) eşġāl ü ḳuyūd-ı nefsāniyyede ḳarār idüp ʿālem-i ʿulvīye pervāz itmege ḳādir olmaz ve riyāżet ü mücāhede ile aḥvāl-i beşeriyyet ü (19) cismānīden ḫalāṣ bulup ḫalvet ü ʿuzlet cānibine meyl iden kimsenüñ ḥāli maḥv u sekr ü fenādur ki mūcib-i ḳurb-ı rūḥānī ve sebeb-i (20) müşāhede-yi cemāl-i Yezdānī olduġın beyāndur *maḥv*dan murād refʿ-i ʿādātdur *sekr*den murād vecddür ki aṣḥāb-ı vecdden (21) ġayrı müyesser degüldür

fenādan murād aḫlāḳ-ı ẕemīme ve aḥvāl-i beşeriyyetden ḫalāṣdur [*ḫākī*de ve *ābī*de yā nisbet içündür].

585 Tā derin sekrī ezan sekrī tu dūr

(22) Mādām ki sen bu sekrdesin yaʿnī maḥabbet-i māsivā şerābıyıla mestsin ol sekrden ki murād erbāb-ı ṭarīḳatuñ ḥālidür sen dūrsun (23) zīrā dünyā vü ʿuḳbā żıddāndur ikisi bir yirde cemʿ olmaḳ muḥāldür *ezān sekr-i tū dūrī* [A61a] taḳdīrindedür yaʿnī yā-yı ḫıṭāb aña (24) maṣrūfdur sekrīnüñ ikisinde bile yā ḫıṭāb içündür *sekr* ser-ḫoşluḳ maʿnāsınadur eger ḥaḳīḳī ve ger mecāzīdür [*tā* bunda mādām maʿnāsınadur]

Tā ezin mestī ezan cāmī tu kūr

(25) mādām ki sen bunda mestsin ol cāmdan sen kūrsun yaʿnī mādām ki ehl-i dünyādansın aḥvāl-i (26) āḫıretden bīḫaber ve körsin *cām*dan murād aḥvāl-i evliyāʾullāhdur cām ẕikri mest münāsebeti iledür ki ḫūb vāḳıʿ olmışdur aña (27) muttaṣıl olan *yā* ḫıṭāb içündür *cāmī*de olan yā ḫıṭāb kūr lafẓına maṣrūfdur ki kūrī taḳdīrindedür.

586 Guft u gūy-ı ẓāhir āmed çün ġubār

(28) Ẓāhir ü dünyā kelāmı ġubār gibi geldi yaʿnī ġubār gibidür

Müddetī ḫāmūş ḫū kun hūş dār

bir zemān (29) ḫāmūş olmaġı ḫūy eyle ʿaḳl ṭut yaʿnī ḫalvet sebeb-i bīnā-yı ḥaḳīḳat-ı dildür [bir zemān ḫāmūş ḫūylu ol bu vech üzre *kun* ol maʿnāsınadur] beyt

Dil ziper guften bümīred derbeden

Ger çi guftāreş buved dürr-i ʿAden[659]

[M49b] (1) *dār* emr-i ḥāżırdur.

Mükerrer kerden-i mürīdān ki ḫalvetrā bişiken

Mürīdlerüñ ibrāmı mükerrer eylemesidür (2) vezīre ki ḫalveti ṣı yaʿnī terk eyle

587 Cümle guftend ey ḥakīm-i raḫne-cū

Cümle mürīdler eytdiler ey ferce vü behāne isteyici ḥakīm

İn firīb ü in cefā bāmā megū

(3) bu firīb ü ḥīleyi ve bu cefāyı bize dime yaʿnī bunuñ gibi bu sözden ferāġat eyle *raḫne* gedük maʿnāsınadur *raḫne-cū* (4) vaṣf-ı terkībīdür behāne isteyici maʿnāsına [*megū* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

---

24 mestī MNA: missī H

25 bunda mestsin MNA: bu misdensin H

26 mest münāsebeti iledür MNA: mis münāsebeti iledür mis baḳır maʿnāsınadur H

659 "Gönül, sözleri Aden incisi olsa bile çok sözden dolayı bedende ölür."

588 Çār-pārā ḳadr-i ṭāḳat bār nih

Çār-pāya ṭāḳat u ḳuvveti ḳadar yük ḳo ziyāde ḳoma [*ḳadr* bunda miḳdār maʿnāsınadur] (5)

Berżaʿīfan ḳadr-i ḳudret kār nih

żaʿīfler üzre ḳudreti ḳadar iş ḳo yaʿnī teklīf-i mā-lāyuṭāḳ eyleme *çār-pā*dan murād yük (6) götüren ḥayvāndur at ve ḳatır ve deve gibi *bār* bunda yük maʿnāsına *nih* emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür ḥāṣıl-ı maʿnā senüñ firāḳuña (7) ṣabr u taḥammülümüz yoḳ dimekdür bunda tenbīh budur ki mürşidler ḫalvetde ziyāde eglenmek murād idinseler mürīdlere lāzımdur ki (8) ibrām u ilḥāḥ idüp ḫalvetden çıḳarmasına saʿy ideler zīrā mürşidüñ ḫalveti mürīdlere żarardur.

589 Dāne-yi her murġ endāze-y veyest

(9) Her murġuñ dānesi anuñ miḳdārıdur yaʿnī cüssesine göredür [*endāze* miḳdār maʿnāsınadur aña muttaṣıl olan hemze sākin yā oḳunmaḳ gerekdür]

Tuʿme-yi her murġ encīrī keyest

bir incīr her murġuñ ḳanda ṭuʿmesidür (10) yaʿnī her murġ bir incīri bütün yutmaġa ḳādir [H46b] degüldür [*ṭuʿme* azıḳ maʿnāsınadur].

590 Ṭıflrā ger nan dihī bercāy-ı şīr

Eger ṭıfla süt yerine nān viresin [*şīr* süt] (11)

Ṭıfl-ı miskinrā ezan nan mürde gīr

miskīn ṭıflı ol nāndan ölmiş dut yaʿnī ölmesini muḳarrer bil zīrā ol ḥālde (12) nāna taḥammül yoḳdur [*gīr* emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür].

591 Çün ki dendanhā berāred baʿd ezān

Çünki ṭıfl dendānlar yuḳarı getüre yaʿnī ṭıfluñ [N36b] dişleri bite andan (13) ṣoñra [*dendān* diş *dendānhā* cemʿdür]

Hem beḫod ṭālib şeved an ṭıfl nān

hem ol ṭıfl kendü iḥtiyārı ile nān ṭaleb idici olur dāyesine iḥtiyāc çekmez (14) bu hem vechdür hem ol ṭıfl kendüsine [A61b] nān ṭaleb idici olur dāyesine ṣabr eylemez [*nānrā* taḳdīrindedür] ḥażret-i Mevlānā vezīr ü mürīdler münāsebeti ile ḥadden bīrūn (15) ḥaḳāyıḳ u deḳāyıḳ beyān eyledi biri budur ki sālik-i mübtedī ki ṭıfl meşābesindedür aña sālik-i müntehīye münāsib olan aḥvāl (16) ü esrārdan beyān olınsa anuñ ḥāli ḫarāb u yebāb olur bir nesne ḥāṣıl itmez.

592 Murġ-ı per-nārüste çün perran şeved

---

10 ṭuʿme azıḳ maʿnāsınadur MH: -NA / şīr süt MH: -NA

Ḳanadı bitmemiş (17) murġ çünki pervāz idici ola [*murġ-ı per-nārüste*de murġ mużāfdur *perrān* uçucı vezn içün müşedded oḳunur]

Luḳma-yı her gürbe-yi derran şeved

her yırtıcı kedinüñ luḳması olur nite ki istiʿdādından ziyāde mübtedī (18) olan mürīde mürşid-i nāḳış terbiye idüp ʿālī-mertebeye irişdürmek istese neʿūẕu billāh ol mürīd vādī-yi ḍalāletde ḳalup (19) ḫıẓlāndan ġayrı bir nesneye vāṣıl olmaz zīrā sülūkda baʿż-ı güẕergāh-ı pür-ḫaṭar vardur ki anda īmān küfr ve küfr īmān görinür (20) ḳavī mürşid-i kāmil gerekdür ki mürīdini bilāżararin ol güẕergāhlardan geçüre [*derrān* yırtıcı vezn içün müşeddeddür]. Beyt (21)

Her şebnemī derin reh ṣad-baḥr-ı āteşīnest
Derdā ki in muʿammā şerḥ u beyan nedāred[660]

593 Çün berāred per bitepred ū beḫad

Çünki murġ ḳanadı getüre yaʿnī ḳanadı bite o (22) kendü iḫtiyārı ile uçar [*per* ḳanad maʿnāsınadur]

Bītekellüf bīṣafīr-i nīk ü bed

zaḥmet ü tekellüfsiz nīk ü bed ṣadāsız yaʿnī kimse ol murġa çağırmaḳsız. (23)

594 Dīvrā nuṭḳ-ı tu ḫāmuş mīkuned

Senüñ nuṭḳ u muṣāḥabetüñ şeyṭān u nefsi ḫāmūş u dūr eyler yaʿnī mürşid-i kāmilüñ yanında (24) şeyṭān u nefs mürīdi ıḍlāl itmege ḳādir olmaz [*dīv* bunda şeyṭān maʿnāsınadur]

Gūş-ı mārā guft-i tū huş mīkuned

senüñ sözüñ bizüm ḳulaġumuza hūş (25) eyler yaʿnī senüñ vaʿẓ u naṣīḥatuñ bize ziyāde ʿaḳl u fehm virür.

595 Gūş-ı mā hūşest çün gūyā tuyī

Bizüm semʿümüz ʿaḳldur (26) çün söyleyici sensin beyt-i sābıḳuñ mıṣrāʿ-ı ṡānīsini müfessirdür [*tūyī*de bir yā ḫıṭāb içündür]

Ḫuşk-i mā baḥrest çün deryā tuyī

bizüm ḫuşkümüz baḥrdür (27) çün sen deryāsın yaʿnī süfliyyātdan ʿulviyyāta vuṣūl buluruz.

---

[660] "Her bir şebnem bu yolda yüz ateşli denizdir; ne yazık ki bu mu'ammâ şerh ve beyan edilemiyor."
22 per ḳanad maʿnāsınadur MH: -NA
24 dīv bunda şeyṭān maʿnāsınadur MH: -NA

596 Bātu mārā ḫāk bihter ezfelek

Senüñile bize ḫāk ü arż (28) felekden yegrekdür zīrā *men erāde en yeclise maʿallāhi fe'l-yeclis maʿaehli't-taṣavvufī*[661]

Ey simāk eztū münevver tā semek

(29) ey kimse ki simākden semeke degin senden münevver ü rūşendür bu söz mübālaġa ṭarīḳıyıladur bunda tenbīh budur ki mürīdüñ mürşidine [M50a] (1) iʿtiḳādı bir mertebede olmaḳ gerekdür ki ʿālemde andan ʿālī bir kimse olmaya *simāk* dāmiḥ dirler sekizinci felekde bir kevkebüñ (2) ismidür *semek* balıḳ maʿnāsınadur ki murād yedi ḳat yirüñ altında olan māhīdür ki yedi ḳat yiri götüren gāv anuñ üzerindedür. (3)

597 Bītu mārā berfelek tārīkiyest

Sensiz felek üzre bize tārīklik vardur yaʿnī farżā sensiz felek üzre (4) olsaḳ bu ḳadar kevākib var iken bize muẓlim olur zīrā iʿtibār ḳalb nūrınadur ẓāhir nūra degüldür [*tārīkī*de yā-yı ṣāniye maṣdar içündür]

Bātu ey meh in felek bārīkiyest

(5) bu felek-i Bārī senüñile ey meh kimdür ḫıṭāb vezīredür ḥāṣıl-ı maʿnā mürşid-i kāmilüñ ḳadri felekden aʿlā idügin (6) beyāndur ẓāhirā bu sözler egerçi vezīredür līkin [A62a] maʿnāda mürşidedür zīrā ol ḳavm bunı mürşid-i kāmil bilürlerdi *tārīkī* (7) ẓulmet maʿnāsınadur *meh*den murād vezīrdür.

598 Ṣūret-i rifʿat buved eflākrā

Eflāküñ rifʿat ṣūreti vardur yaʿnī (8) ṣūretā bülenddür [*eflāk* cemʿ-i felekdür]

Maʿni-yi rifʿat revān-ı pākrā

rifʿat maʿnāsına vardur pāk-cānuñ yaʿnī maʿnā yöninden rūḥuñ rifʿati vardur (9) ve iʿtibār maʿnāyadur zīrā rūḥuñ maḥabbet-i mā-sivā televvüşinden pāk olması rūḥānī mertebenüñ vuṣūline sebeb olur [*revān* bunda rūḥ maʿnāsınadur].

599 Ṣūret-i rifʿat berāy-ı cismhast

(10) Rifʿat ṣūreti cismler içündür

Cismhā derpīş-i maʿnī ismhast

cismler maʿnā ḳatında ismlerdür (11) yaʿnī maʿnāya nisbet cismlerüñ hīç iʿtibārı yoḳdur [*ismhā* cemʿ-i ismdür]. Beyt [H47a]

Ger ezburc-ı maʿnā pered ṭayr-ı ū
Ferişte furū-māned ezseyr-i ū[662]

---

[661] "Kim Allâh ile berâber oturmak isterse tasavvuf ehli ile otursun."

11 ismhā cemʿ-i ismdür MH: -NA

Cevāb guften-i vezīr ki ḫalvetrā nemīşikenem (12)

Ki ḫalveti şımazam yaʿnī terk itmezem diyü vezīr mürīdlere cevāb dimegüñ beyānındadur (13)

600 Guft ḥuccethā-yı ḫod kūteh kunīd

Vezīr mürīdlere eytdi ḥuccetlerüñüzi ḳışa eyleñüz ve ibrām u ilḥāḥdan fārıġ (14) oluñuz

Pendrā dercān u derdil reh kunīd

benüm pendüme cānuñuz içinde ve göñlüñüz içinde yol eyleñüz yaʿnī pendümi cān u dilden (15) istimāʿ eyleñüz *kunīd* emr-i ḥāżır cemʿ-i müẕekkerdür.

601 Ger emīnem müttehem ne'bved emīn

Eger emīn isem emīn müttehem olmaz

Ger bugūyem āsmanrā men zemīn

(16) farżā eger ben āsmāna zemīn diyem sen beni taṣdīḳ eylemek lāzımdur pes cemīʿ-i ḫuṣūṣda size vācibdür (17) ki beni taṣdīḳ idüp muḫālefet itmeyesiz bu söz egerçi vezīr ṭarafındandur lākin ẕātında maʿḳūl u maḳbūldür [*bugūyem* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür] ḥażret-i Mevlānā ḥikāyet (18) żımnında deḳāyıḳ u naṣāyıḥ beyān eyler bunda tenbīh budur ki mürīde lāzımdur ki mürşidinüñ cemīʿ sözini [N37a] ḳabūl idüp hergiz muḫālefet (19) itmeye.

602 Ger kemālem bākemāl inkār çist

Eger ben ehl-i kemāl isem kemāle inkār nedür ki benüm sözlerümi ḳabūl itmeyüp ʿinād idersiz [*inkār* maṣdardur ifʿāl bābında] (20)

V'er neyem in zaḥmet ü āzār çist

ve ger ehl-i kemāl degül isem bu zaḥmet ü cefā nedür yaʿnī benden ferāġat eyleñüz baña niçün zaḥmet (21) virürsüñüz bunda iki vech cāyizdür biri bu ki ehl-i kemālem taḳdīrinde ola biri bu ki keṯret-i kemālinden kendüsine kemāl diye mübālaġa (22) içün.

603 Men neḫʿāhem şud ezin ḫalvet birūn

Ben bu ḫalvetden ṭaşra olmayısaram pes ʿabeṯ yire baña ibrām u iḳdām (23) eylemeñüz [*neḫʿāhem* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür *birūn* ẓāhir]

Z'an ki meşġūlem beaḥvāl-i derūn

zīrā ki derūn u ḳalb aḥvāline meşġūlem yaʿnī bu ḳadar zemān sizi irşād u terbiyet (24) eyledüm şimdi kendü aḥvālümüñ tedārüki üzreyem ve hem meşāyıḫa ḫalvet ü ʿuzlet ḳabr meṯābesindedür mādām ki bunda vaḥdet (25) ü tenhālıġa bir miḳdār üns ü iʿtiyād

---

662 "Onun kuşu mânâ burcunda uçarsa melek onu seyretmekte âciz kalır."

taḥṣīl itmeye anda tenhālıḳdan vaḥşet ü nefret ḥāṣıl olur pes lāzımdur ki ḫalvetde (26) tenhālıġa istīnās u ülfet peydā idüp vaḥdet ü tenhālıḳ ẕevḳına vāṣıl ola [*derūn* bāṭın].

İʿtirāż-ı mürīdān berḫalvet-i vezīr

Vezīrüñ (27) ḫalveti üzre mürīdlerüñ iʿtirāż u inkārıdur

604 Cümle guftend ey vezīr inkār nist

Cümle mürīdlerüñ eytdiler ey vezīr saña (28) inkārumuz yoḳdur [A62b]

Guft-i mā çün guften-i aġyār nist

bizüm sözümüz aġyāruñ sözi gibi degüldür zīrā biz ʿāşıḳ u ṭālib-i (29) Ḥaḳḳuz saña bu ḳadar zārī vü efġān ki eylerüz bize şefaḳat u merḥamet idüp ḫalvetden çıḳmaḳ içündür [bizüm sözümüz ġayrlaruñ sözi gibi degüldür bu vech üzre aġyāruñ luġat maʿnāsı murād olınur *guft* ve *guften* bunda söz maʿnāsınadur *aġyār* cemʿ-i ġayrdur].

605 Eşk-i dīdest ezfirāḳ-ı tū devān

[M50b] (1) Senüñ firāḳuñdan gözümüzüñ yaşı yilicidür yaʿnī ḥadden ziyāde aġlaruz

Āh āhest ezmiyān-ı can revān

(2) cānumuz içinden āh āh revān u ẓāhirdür yaʿnī cāndan āhlar eylerüz cāna nisbet revān ḫūb vāḳıʿ olmışdur bunda tenbīh budur ki (3) mürīde lāzımdur mürşidine mülāḳāt itmek içün fiġān u zārīden ferāġat itmeye ve ṭalebden ḫālī olmaya zīrā mürīd ṭıfl ve mürşid dāye (4) meşābesindedür ṭıfl dāyesinden cüdā olmaḳ ʿayn-ı żarardur.

606 Ṭıfl bādāye neistīzed velīk

Ṭıfl dāye ile ceng ü ʿinād eylemez (5) līkin bu hem maʿnādur ṭıfl dāyeye ʿinād eylemez ammā

Giryed ū ger çi ne bed dāned ne nīk

ṭıfl girye eyler egerçi ne eyü ne yaramaz bilür biz (6) daḫı hemān ol ṭıfl gibiyiz pes rūşendür ki bizüm bu ibrām u ilḥāḥumuz kendümüze ʿayn-ı fāyide olup muṣāḥabet ü meclisüñden dūr (7) u cüdālıġa ṭāḳat u ṣabrumuz olmaduġıyiçündür ʿinād u inkārdan degüldür [*istīzed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür *dāned* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

607 Mā çü çengīm ü tu zaḫme mīzenī

---

29 guft ve guften bunda söz maʿnāsınadur aġyār cemʿ-i ġayrdur MH: -NA

4-5 Ṭıfl dāye ile ceng ü ʿinād eylemez līkin bu hem maʿnādur ṭıfl dāyeye ʿinād eylemez ammā Giryed ū ger çi ne bed dāned ne nīk MNA: -H

7 dāned fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür MH: -NA

Biz çeng gibiyiz ve sen zaḫme (8) urursun [*çeng* meşhūrdur *mīzenī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur]

Zāri ezmā nī tu zārī mīkunī

ḥaḳīḳatda fiġān u ṣadā bizden degüldür sen fiġān eylersün zīrā bizde vücūd yoḳdur (9) maʿnāda biz hemān bir maẓhar gibiyiz bunda tenbīh budur ki kişiden her ne ḳadar ḫayrāt u ḥasenāt ẓāhir olursa anı kendüsinden (10) bilmeye belki cemīʿisini Ḫudānuñ luṭfından müşāhede idüp kendüsini hemān maẓhar mülāḥaẓa ide bu mertebede olana *muḫliṣ* dirler ki (11) kesr-i lāmile ve cemīʿ ʿamel-i ṣāliḥini eger Ḫudādan görüp kendüsini maʿdūm meṣābesinde ḳoyup maẓharlıḳ iʿtibārı daḫı olmaya (12) bu mertebede olana *muḫlaṣ* dirler ki fetḥ-i lāmiledür bunuñ ḳadr ü ʿuluvv-ı şānı evvelkiden ziyādedür [*zārī* fiġān maʿnāsınadur].

608 Mā çü nāyīm ü nevā dermā zitust

(13) Biz nāy gibiyiz ve bizde nevā vü ṣadā sendendür nite ki ḥażret-i Mevlānā buyurmışdur beyt (14)

Dūdman dādīm gūyā hem-çü ney
Yek-dehen pinhanst derlebhā-yı vey[663]

Mā çü kūhīm ü ṣadā dermā zitust

biz ṭaġ gibiyiz ve bizde ṣadā sendendür (15) yaʿnī bizde olan ḥālāt senden [H47b] münʿakisdür ve illā fi'l-ḥaḳīḳa bizde bir nesne yoḳdur [*ṣadā* āvāz maʿnāsına münʿakis olan nesnedür] ḥażret-i Mevlānā bu nükteleri eşyā-yı (16) maḥsūsa ile temṯīl eyledi sāmiʿ ü ṭālibe teʾṯīri ziyāde olsun içün ve ḥaḳīḳatda taṣavvuf aʿmāl-i ṣāliḥadan daḳīḳa terk (17) itmeyüp vücūd-ı mā-sivāyı nefydür Muḥyi'd-dīn-i ʿArabī ḥażretleri ki vaḥdet-i vücūda ḳāyildür murādı vücūd-ı Vācibü'l-vücūddur (18) zīrā muḥaḳḳıḳīn ḳatında vücūddan murād şol vücūddur ki aña fenā ṭārī vü ʿārıż olmaya vücūd-ı mümkināta fenā ṭārī olduġından (19) ġayrı el-ān fānī vü hāliklerdür nite ki Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde bu āyet-i kerīme bu maʿnāyı beyān u ʿıyān eyler *kullu* [A63a] *şey'in hālikun illā vecheh*[664] (20) bu nükteyi beyān içün hālikun yerine yehliku vāḳıʿ olmadı.

609 Mā çü şaṭrancīm enderbürd ü māt

Biz şaṭranc gibiyiz ġālib ü maġlūb (21) olmaḳda

Bürd ü māt-ı mā zitust ey ḫoş-ṣıfāt

---

8 çeng meşhūrdur MH: -NA

[663] "Güyâ ney gibi duman verdik, zîrâ onun da dudaklarında bir ağız gizlidir."

[664] "O'nun zâtından başka her şey yok olacaktır." Kasas/88.

bizüm bürd ü mātumuz sendendür ey laṭīf ṣıfātlu *bürd* ġālib *māt* (22) maġlūb maʿnāsınadur biḥasebi'l-lüzūm *ṣıfāt* cemʿ-i ṣıfatdur ey ḫoş-ṣıfāt ey aḫlāḳ-ı ḥamīde ṣāḥibi dimekdür *şaṭranc* da şīnuñ (23) kesr ü fetḥiyile luġatdur.

610 Mā ki bāşīm ey tu mārā cān-ı cān

[N37b] Ey vezīr ki sen bizüm cānumuzuñ cānısın yaʿnī cānumuza ḥayāt sendendür (24) biz kim olavuz [*bāşīm* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i maʿa'l-ġayrdur *cān-ı cān* ḥayāt-ı cān maʿnāsınadur]

Tā ki mā bāşīm bātū dermiyān

tā ki biz senüñile ortada olavuz yaʿnī bizüm ne ḥaddümüzdür ki senüñ yanuñda vücūd (25) daʿvāsın idevüz.

611 Mā ʿademhāyīm ü hestīhā-yı mā

Biz ʿademleriz ve bizüm vücūdlarumuz hem ʿademdür yaʿnī aṣl u ḥaḳīḳat (26) iʿtibārı ile bizüm vücūdumuz ḥükm-i ʿademdedür [*hestī* vücūd maʿnāsınadur]

Tū vücūd-ı muṭlaḳī fānī-nümā

sen fānī görinici vücūd-ı muṭlaḳsın *fānī-nümā*dan (27) murād vezīrüñ ḫalvetde olmasıdur bunda tenbīh budur ki efʿāl-i ʿibāduñ ẓuhūrı Bārī taʿālānuñ irādet-i şerīfinden (28) ġayrı ile mutaṣavver degül idügin işʿārdur *muṭlaḳī*de yā ḫıṭāb içündür *fānī-nümā* vaṣf-ı terkībīdür.

612 Mā heme şīran velī şīr-i ʿalem

(29) Biz cümle arslanlarız ammā sancaḳ arslanıyız yaʿnī ẓāhirde arslanlar gibiyiz ki bizden aḥvāl ü efʿāl [M51a] (1) ṣādır u ẓāhir olur ammā maʿnāda sancaḳlarda olan cānsız arslanlar gibiyiz ki ḥayāt u ḥareketden berīdür [*mā çü şīrānīm* taḳdīrindedür *ʿalem* bunda sancaḳ maʿnāsınadur]

Ḥamleşan ezbād bāşed dembedem

(2) ol şīrlerüñ ḥareket ü ḥamlesi dembedem yilden olur ki kendülerinden olmaz zīrā kendülerinde ḥayāt (3) yoḳdur nite ki Ḫudāya nisbet ḥaḳīḳatda cemīʿ-i mümkinātda ḥayāt u ḳudret yoḳdur belki ʿadem meṣābesindedür [*ḥamle-yi şān* taḳdīrindedür ki vezn içün hemze ḥaẕf olınmışdur].

613 Ḥamleşan peydā vü nāpeydast bād

(4) Anlaruñ ḥamlesi ẓāhir ve bād ẓāhir degüldür

An ki nāpeydāst ezmā kem mebād

ol kimse ki nāpeydādur bizden (5) kem ü cüdā olmasun *ān ki*den murād ḥażret-i Ḥaḳdur ki bizüm ḥayāt u ḥareketümüz andandur *mebād* nehy-i ġāyib müfred-i müẕekkerdür

kem kāf-ı ʿArabīnüñ (6) fetḥiyile nāḳıs maʿnāsına olmaḳ rūşendür ki bizden eksük olmasun maʿnāsına mebād lafẓı ile bile ve *güm* kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyile bunda (7) ġāyib maʿnāsına olup maʿnā böyle olmaḳ hem laṭīfdür bizden ġāyib olmasun ol kimse ki nāpeydādur yaʿnī āşkārā maḥsūs degüldür. (8)

614 Bād-ı mā vü būd-ı mā ezdād-ı tust

Bizüm bād u būdumuz yaʿnī bizüm ḥareket ü vücūdumuz senüñ dād u iḥsānuñdandur [*bād*dan murād ḥareketdür *būd*dan murād vücūddur]

Hesti-yi mā cümle ezīcād-ı tust

(9) bizüm cümle vücūdumuz senüñ īcāduñdandur ḫıṭāb Ḫudāyadur ki cemīʿ-i mevcūdātuñ vücūd u ẓuhūrı ol Ḫudādandur (10) *dād* bunda dāden maʿnāsına maṣdar-ı muraḫḫamdur virmek maʿnāsına *īcād* vücūda getürmek maʿnāsınadur. Beyt (11)

Zebanrā çi bīnī ki iḳrār dād
Bübin tā zebanrā ki guftār dād[665]

615 Lezzet-i hestī nümūdī nistrā

ʿAdeme vücūd [A63b] lezzetini gösterdüñ yaʿnī ʿademden vücūda getürdüñ

ʿĀşıḳ-ı ḫod kerde būdī nistrā

Tā evvelden ʿademi kendüñe ʿāşıḳ eylemiş (12) idüñ *nīst*den murād bunda enbiyā vü evliyā vü müʾminīndür ki vücūda getürmezden evvel anları sevdi ve hem kendüsine anları ʿāşıḳ (13) eyledi nīst biiʿtibāri'l-māldür *yuḥibbuhum ve yuḥibbūnehu*[666] [*nīst* ʿadem maʿnāsınadur]

616 Lezzet-i inʿām-ı ḫodrā vā megīr

Kendü inʿāmınuñ lezzetini ʿāşıḳlaruñdan dirīġ (14) dutma [*vā* girü ki dirīġ maʿnāsına istiʿmāl olınur *megīr* nehy-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür]

Nuḳl ü bāde cām-ı ḫodrā vā megīr

kendü nuḳl ü bādeñi ve cāmuñı dirīġ ṭutma yaʿnī bezm-i ʿışḳuñuñ esbāb u levāzımını (15) dirīġ eyleme tā ki bīçāre ʿāşıḳlaruñ iştiyāḳ u şevḳı ve maḥabbet ü ʿışḳı [H48a] dembedem mütezāyid olup cemāl-i şerīfüñüñ müşāhedesine lāyıḳ (16) olalar. Beyt

Şerāb u şāhid ü sāḳī heme ust

---

[665] "Dilin ikrar verdiğini ne zaman gördün; dile bak ki sadece söz (kelime) vermektedir."

11 ʿAdeme vücūd lezzetini gösterdüñ yaʿnī ʿademden vücūda getürdüñ ʿĀşıḳ-ı ḫod kerde būdī nistrā HNA: -M

12 enbiyā vü evliyā vü müʾminīndür NA: evliyā vü evliyā vü müʾminīndür H, evliyā vü müʾminīndür M

[666] "...sevdiği ve kendisini seven..." Mâide/54.

13 nīst ʿadem maʿnāsınadur MH: -NA

Ḫayāl-i āb u gil derreh behāne[667]

617 V'er bigīrī kist cüst ü cū kuned

(17) Ve ger bu meẕkūrātı ʿāşıḳlaruñdan dirīġ ṭutasın kimdür ki seni cüst ü cū ide farżā cüst ü cū eylese senüñ iḥsānuñ olmayınca ḳanda (18) ẓuhūr u ḥuṣūl bulur

Naḳş bānaḳḳāş çun nīrū kuned

naḳş naḳḳāşa nice zūr u ḳuvvet eyler ḥālā ki ḥarekete iḳtidārı yoḳdur (19) murād naḳş naḳḳāş ḳatında nice ise mümkināt cemīʿan Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretinüñ ḳudret ü ḥükmine nisbet ancılayın idügin işʿārdur *nīrū* (20) ḳuvvet maʿnāsınadur [*çūn* imāle ile istifhāmdur].

618 Me'nger endermā mekun dermā naẓar

Bize baḳma bize naẓar eyleme

Enderikrām u seḫā-yı ḫod niger

kendü ikrām u seḫāña (21) naẓar eyle. Beyt

Her çend neyem lāyıḳ-ı baḫşāyiş-i tū

Dermen meniger berkerem-i ḫ[v]*īş niger*[668]

619 Mā nebūdīm ü teḳāżā man nebūd

(22) Tā evvelden biz yoḳ idük ve bizlerüñ teḳāżāsı daḫı yoḳ idi

Luṭf-ı tū nāgufte-yi mā mīşünūd

senüñ luṭfuñ bizüm söylenmemiş (23) sözümüzi yaʿnī sırrumuzı işidürdi murād henüz vücūda gelüp tażarruʿ u niyāzıla ḥācāt ṭaleb itmedin kerem-i maḥżuñdan ʿayn-ı ʿināyātuñdan (24) bu bendeleri vücūda getürüp elṭāf-ı mā-lānihāye vü iḥsān-ı bīġāyeñe maẓhar olup cemīʿ-i kāyinātdan mükerrem olduḳ ve şimdi (25) ümīdümüz yine hemān inʿām-ı sābıḳ üslūbı üzredür dimekdür *nāgufte*den murād bunda sırr-ı ḫafīdür [*şünūd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

620 Naḳş bāşed pīş-i naḳḳāş u ḳalem

(26) Naḳḳāş ḳatında naḳş u ḳalem [*bāşed* lafẓınuñ maʿnāsı mışrāʿ-ı ṡānīye ḳayd olındı suhūlet-i maʿnā içün]

---

667 "Şarap, güzel ve sâkî bütünüyle O'dur; yol üzerinde görünen su ve çamur hayâli bahânedir."

20-21 Me'nger endermā mekun dermā naẓar Bize baḳma bize naẓar eyleme Enderikrām u seḫā-yı ḫod niger kendü ikrām u seḫāña naẓar eyle MNA: -H

668 "Ben her ne kadar senin cömertliğine lâyık değilsem de, bana benden değil kendi kereminden nazar eyle."

ʿĀciz ü beste çü kūdek derşikem

ʿāciz ü beste olur şikemde olan ṭıfl gibi ki hīç (27) bir vechile taṣarrufa ḳudreti yoḳdur gerçi insānda iḫtiyār-ı cüzʾī vardur līkin ṣāḥib-dilleri kendülerini Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretine (28) bir vechile [N38a] teslīm eylemişlerdür ki iḫtiyārlarından dūr olmışlardur.

621 Pīş-i ḳudret ḫalḳ-ı cümle bārgeh

Ḳādir-i muṭlaḳuñ ḳudreti öñinde (29) bārgeh-i ʿālemüñ cümle ḫalḳı

ʿĀciz an çün pīş-i sūzen kārgeh

sūzen öñinde kārgeh ʿāciz oldugı gibi *bārgeh*den murād [M51b] (1) ʿālemdür *sūzen* igne *kārgeh*den murād şol [A64a] nesnedür ki sūzenile işlenür ki Türkīde *gergef* dirler.

622 Gāh naḳş-ı dīv geh ādem kuned

(2) Ḫudāy taʿālā ḥażreti gāhī şeyṭān naḳş eyler ve gāhī Ādem naḳş eyler [*dīv* şeyṭān maʿnāsınadur] murād *yaḫluḳu mā yeşāʾu*[669] ḥasebince gāhī şeyṭān ve gāhī Ādem (3) ḫalḳ idüp baʿżısını *yużıllu men yeşāʾu*[670] ve baʿżısını *ve yehdī men yeşāʾu*[671]ya maẓhar eyler dimekdür

Gāh naḳş-ı şādi vü geh ġam kuned

(4) gāhī şādī vü ġamm naḳşın eyler yaʿnī bendelerinüñ ḳulūbına ṣıfat-ı Cemāli iʿtibārıyıla gāhī sürūr u nūr ve gāhī ṣıfat-ı Celāli (5) iʿtibārıyıla ġamm u ġurūr virür dimekdür [*ṣādī*de yā maṣdar içündür].

623 Dest nī tā dest cünbāned bedefʿ

Āferīdeden bir ferdde el yoḳdur tā ki anuñ (6) defʿ ü menʿine elini taḥrīk ide

Nuṭḳ nī tā dem zened ezżarr u nefʿ

nuṭḳ u guftār yoḳdur tā żarar u nefʿden dem ura yaʿnī söyleye (7) yaʿnī anuñ taḳdīrini hīç bir kimse taġyīr itmege ḳādir degüldür zīrā her kimseye ne sırr nüvişt oldı ise ne dest ve ne zebānıla andan ḫalāṣa (8) imkān vardur [*żarr* żarar maʿnāsınadur]. Beyt

Eger nīk-baḫt kuned ser birār
Vü ger ne ser-i nāümīdī biḫār[672]

624 Tū ziḲurʾan bāz ḫʷan tefsīr-i beyt

---

669 "(Allah) dilediğini yaratır." Âli İmrân/47.
670 "(Allah) dilediğini sapıklığa yöneltir." Fatır/8.
671 "(Allah) dilediğini doğru yola iletir." Fatır/8.
8 żarr żarar maʿnāsınadur MH: -NA
672 "Eğer iyi bahtlı yaparsa başını kaldır, yoksa ümitsizlik başını yer."

Sen (9) beytüñ tefsīrini ki Ḳurʾān-ı ʿAẓīmden oḳu

Guft Īzed mā rameyte iẕ rameyt

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti *mā rameyte iẕ rameyte*[673] didi Server-i Kāyināt (10) ṣalātullāhi ve selāmihi ʿaleyhi keferenüñ üzerine bir avuç ḫāk atduḳda bu ḫuṣūṣ cengde vāḳıʿ olmışdur ki bir avuç ḫāki keferenüñ (11) üzerine biiẕnillāhi ṣaçdı hemān kāfir ʿaskeri ṣındı Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti bu āyet-i kerīmeyi gönderdi maʿnāsı böyledür yā Muḥammed ḫāki sen atmaduñ ol (12) ḫāki sen atduḳda velīkin ol ḫāki Allāh taʿālā atdı āyet-i kerīmenüñ evveli *felem taḳtulūhum velākinellāhe ḳatelehum*[674] aṣḥābdan baʿż kimse (13) ben ḳatl eyledüm ve ben esīr ṭutdum didükde bu āyet-i kerīme nāzil oldı ol maḳtūlleri siz ḳatl eylemedüñüz velākin anları Allāh taʿālā ḳatl (14) eyledi.

625 Ger büperrānīm tīr an ne zimast

Eger ẓāhirde oḳ atavuz ḥaḳīḳatda o bizden degüldür

Mā kemān u tīr-endāzeş Ḫudast

(15) maʿnāda biz kemānuz ve anuñ tīr-endāzı Ḫudādur yaʿnī bizden ṣādır olan efʿāl Ḫudāy taʿālānuñ ḳudret ü iḫtiyārı (16) iledür *tīr-endāz* vaṣf-ı terkībīdür oḳ atıcı maʿnāsına bu ẕikr olınacaḳ beyt suʾāl-i muḳadderden cevābdur gūyā bir kimse eytdi çünki (17) cemīʿ-i efʿāl Ḫudādandur pes cebr lāzım gelmez mi ḥażret-i Mevlānā bu beytile cevāb virüp eytdi [*kemān* yay maʿnāsınadur]. [H48b]

626 İn ne cebr in maʿni-yi Cebbāriyest

(18) Bu cebr degüldür bu Cebbārlıġuñ maʿnāsıdur

Ẕikr-i Cebbārī berāy-ı zāriyest

belki Cebbārlıḳ ẕikri fiġān içündür ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki (19) bu ḳadar nikāt-ı ʿacībe ki ʿibāddan ḳudret ü iḫtiyār selbi içün ki ẕikr olındı fi'l-ḥaḳīḳa murād nefy degüldür belki Ḥaḳḳ taʿālānuñ kemāl-i ḳudretini (20) beyāndur tā ki ʿibād-ı pür-ġurūr kendülerini müstaḳillen ṣāḥib-ḳudret ü iḫtiyār ẓann idüp ġāfil ü maġrūr olup ṭarīḳ-ı sedāddan dūr (21) u cüdā düşeler bu ḫuṣūṣdan ḫalāṣ içün Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ Cebbārlıġını beyān eyledi tā ki kendülerini maʿdūm meṣābesinde bilüp (22) dergāh-ı Eḥadiyyet cānibine teveccüh idüp fiġān u zārīden ḫālī olmayalar tā bu üslūbıla ṭāʿat u ʿibādet idüp maḳbūl-i Ḥaḳḳ olalar. (23)

627 Zāri-yi mā şud delīl-i ıżṭırār

---

[673] "Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı (onu)." Enfâl/17.
[674] "(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü onları" Enfâl/17.
17 kemān yay maʿnāsınadur MH: -NA

Bizüm fiġānumuz ıżṭırāra delīl [A64b] oldı zīrā efġānuñ ẓāhir olması iḫtiyārī degüldür [*şud* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Ḫaclet-i mā şud delīl-i iḫtiyār

(24) līkin bizüm ḫacletümüz iḫtiyāra delīl oldı zīrā ḫaclet-i iḫtiyārī bir nāmaʿḳūl kārdan ẓāhir olur *delīl* ism-i fāʿil (25) müfred-i müẕekkerdür bāb-ı evvelden delālet idici maʿnāsınadur.

628 Ger nebūdī iḫtiyār in şerm çist

Eger ol kār ki bizden ṣādır (26) oldı iḫtiyārī olmayayıdı bu ḫacālet nedür [*nebūdī* caḥd-ı muṭlaḳ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

V'in dirīġ u ḫaclet ü āzerm çist

ve bu ḥayf u ḫaclet ü āzerm nedür bunlar ḫod (27) iḫtiyārīdür *āzerm* ḥürmet maʿnāsınadur ḥażret-i Mevlānā bu temsīlden bir ġayrı temsīl şürūʿ eyledi.

629 Zecr-i ustādan beşākirdan çirast

(28) Ustādlaruñ şākirdlerine zecr ü teʾdībi niçündür bu ḫod iḫtiyārīdür

Ḫāṭır eztedbīrhā gerdan çirast

(29) ḫāṭır tedbirlerden ve efkārdan dönici niçündür bunlar ḫod iḫtiyārīdür.

630 V'er tu gūyī ġāfilest ezcebr ū

Ve ger sen dir iseñ [M52a] (1) ki o ṭāyife ki murād mürīdlerdür cebrden ġāfildür [*cebr* bunda mużāf degüldür *er* eger maʿnāsınadur]

Māh-ı Ḥaḳ pinhan şud enderebr-i ū

Māh-ı Ḥaḳḳ ol ṭāyife ebrinde (2) pinhān oldı yaʿnī ġaflet üzre olup Cebr-i bāṭıl meẕhebine ẕāhib oldılar yaʿnī eger bir kimse iʿtirāż idüp (3) diye ki bu maḳālāt-ı meẕkūre ki ol mürīdler didiler bu ẕikr olınan maʿnādan ve beyān olınan teʾvīlden Cebbārlıḳ (4) salṭanatınuñ cemāli muṭālaʿasından bīḫaberler ve ġāfillerdür pes anlaruñ kelāmı Cebr-i bāṭıla māyil ü muvāfiḳ olur *Cebr-i bāṭıl*dan (5) murād meẕheb-i *Cebriyye*dür[675] ki ol ṭāyife dirler ki bendede hīç ḳuvvet ü iḫtiyār yoḳdur her fiʿl ki ol [N38b] bendeden (6) ṣādır olur ol fiʿl andan degüldür Ḫudādandur dirler belki bende hemān cemādāt gibidür ki andan iḫtiyārī bir ḥareket (7) ṣādır olmaz dir bu meẕheb bāṭıldur ve meẕheb-i *Ḳaderiyye*[676] bunuñ ʿaksidür ki o ṭāyife dirler ki ʿabd kendünüñ cemīʿ-i efʿāline (8) ḫālıḳdur bu meẕheb daḫı bāṭıldur ve meẕheb-i *ehl-i sünnet* budur ki

---

1 cebr bunda mużāf degüldür er eger maʿnāsınadur MH: -NA

[675] [Maṭlab: Meẕheb-i Cebriyye] M

[676] [Maṭlab: Meẕheb-i Ḳaderiyye] M

ʿabdüñ cemīʿ-i efʿālini ḫālıḳ Ḫudādur nihāyeti ʿabd kesb (9) idici ve Ḫudā ḫalḳ idicidür yaʿnī ʿabd ki irādet ü himmetini ve ḳudret ü niyyetini bir nesneye ṣarf itmek isteye aña kesb dirler (10) bu meẕheb meẕheblerüñ eyüsidür zīrā vasaṭdur.

631 Hest inrā ḫoş-cevāb ezbi'şnevī

Bu iʿtirāża laṭīf (11) ü maʿḳūl cevābum vardur eger istimāʿ idesin

Bü'gẕerī ezküfr ü derdin bi'grevī

küfr ü inkārdan geçersün ve dīni taṣdīḳ (12) idüp baña tābiʿ olursun *bi'grevī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur taṣdīḳ u iʿtiḳād eylersün ve tābiʿ olursun maʿnāsına (13) maṣdarı girevīdendür iʿtirāża cevāb budur ki ẕikr olınur.

632 Ḥasret ü zārī ki derbīmāriyest

Ḥasret ü zārī bīmārlıḳ (14) vaḳtindedür yaʿnī egerçi ol mürīdler ḥālet-i viṣāl ve ferāġ-ı bāl ve ṣıḥḥat ü ḥużūr ve ẕevḳ u sürūrda bu maʿnāyı müşāhede (15) itmege ḳābil ü ḳādir olmadılar līkin şevḳ u niyāz ve sūz u güdāz sebebi ile bu ḳābiliyyet ol mürīdlerde peydā olmışdur zīrā (16) bīmārlıḳ mertebesine irişmişlerdür *bīmārlıḳ* ḫod intibāh u bīdārlıḳdur nite ki kendüsi beyān eyler [*zārī* fiġān maʿnāsınadur *bīmārī* ḫastalıḳ maʿnāsınadur ki anda olan yā maṣdar içündür]

Vaḳt-i bīmārī heme bīdāriyest

(17) bīmārlıḳ vaḳti dükeli [A65a] intibāh u bīdārlıḳdur zīrā mevt ḫavfı żāhir olup aḥvāl-i āḫıret tedārükine meşġūl (18) olurlar ḥażret-i Mevlānā bīmārlıġuñ fāyidelerini beyān eylemege şürūʿ eyledi [*bīdārī* bunda ġafletden uyanıḳlıḳ maʿnāsınadur anda olan yā maṣdar içündür].

633 An zeman ki mīşevī bīmār tū

Ol zemān ki (19) sen ḫasta olasın

Mīkunī ezcürm istiġfār tū

cürm ü ẕenbüñden sen istiġfār eylersün bunda tenbīh budur ki ḥażret-i (20) Mevlānā bīmārlıḳ cenāb-ı Kibriyādan tenbīh ü güş-māl idügini beyān eyledi [H49a] pes maʿlūm oldı ki bīmārlıḳ tamām sebeb-i bīdārlıḳ ve (21) intibāh imiş [*bīmār* ve *istiġfār* mużāf degüldür].

634 Mīnümāyed bertu ziştī-yi güneh

Bīmārlıḳ vaḳtinde günāhuñuñ ḳabāḥatı saña görinür ve rūşen olur [*mīnümāyed* bunda fiʿl-i mużāriʿ-i mechūl müfred-i müẕekker-i ġāyibdür] (22)

Mīkunī niyyet ki bāz āyem bereh

niyyet eylersün ki girü yola gelem yaʿnī minbaʿd günāh itmem diyü tevbe vü istiġfār eylersün [*āyem* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür].

635 ʿAhd ü peyman mīkunī ki baʿd ezīn

(23) ʿAhd ü peymān eylersün ki şimden ṣoñra [*mīkunī* fiʿl-i mużāriʿ-i maʿlūm müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur]

Cüz ki ṭāʿat ne'bvedem kārī güzīn

ki ṭāʿatdan ġayrı baña (24) maʿḳūl u güzīn bir iş olmaya yaʿnī ʿömrümi şimden ṣoñra ṭāʿat u ʿibādete ṣarf ideyüm dirsün ki *cüz* ṭāʿat taḳdīrindedür *ne'bvedem* (25) ne'bved merā taḳdīrindedür *iẕā eḥabbellāhu ʿabden ibtelāhullāhu ḥattā yesmeʿu tażarruʿahu*[677] [*güzīn* bunda güzīde maʿnāsınadur].

636 Pes yaḳin geşt in ki bīmārī turā

(26) Pes yaḳīn ü muḳarrer oldı ki senüñ bīmārlıġuñ [*bīmārī-yi* taḳdīrindedür]

Mībübaḫşed hūş u bīdārī turā

saña ʿaḳl u intibāh baġışlar yaʿnī ḥāṣıl (27) olur.

637 Pes bidān in aṣlrā ey aṣl-cū

Pes ey aṣl ṭaleb idici bu ḳāʿideyi bil ki murād mıṣrāʿ-ı ṯānīnüñ (28) mażmūnıdur [*bidān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Her kirā derdest-i ū bürdest bū

her kimüñ ki derdi vardur o kimse būy iltmişdür ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki (29) bīmārī-yi [B31a] ẓāhirī nite ki intibāh u bīdārlıġa sebebdür ki bīmār ġaflet ü ġurūrdan dūr olup Ġaffāru'ẕ-ẕünūb dergāhına [M52b] (1) tażarruʿ u niyāz ve fiġān-ı sūz u güdāzıla müteveccih olup umūr-ı āḫıret tedārükine meşġūl olur hem-çünān derd-i ʿışḳıla ḫasta vü derdnāk (2) olan aḫlāḳ-ı ẕemīmeden ḫalāṣ bulup maḥabbet-i mā-sivā ḳaydından āzād olup rūz u şeb ṭāʿat u ʿibādetde olup (3) müşāhede-yi Ḥaḳḳ sebebi ile kendülerinüñ vücūdlarından berī olup şükr ü vecd mertebesine vuṣūl bulup ʿālem-i istiġrāḳda (4) ḳalup mümkinātdan bīḫaberlerdür *aṣl-ı evvel* ḳāʿide maʿnāsınadur *aṣl-ı ṯānī*den murād Ḥaḳḳ taʿālādur ki cemīʿ-i mevcūdātuñ aṣlıdur ki (5) *kānellāhu ve lemyekun maʿahu şey'un*[678]dür ki *aṣl-cū* vaṣf-ı terkībīdür *būy*dan murād Ḫudāy taʿālā ḥażretini bilmekdür līkin bilmekden (6) bilmege farḳ vardur [*bürdeest* taḳdīrindedür].

638 Her ki ū bīdārter pür-derdter

---

677 "Allâh bir kulunu sevdiğinde, çâresizce yalvarışlarını işitene kadar onu belâ ile sınar."

26 bīmārī-yi taḳdīrindedür MH: -NA

678 "*Kānellāhu ve lemyekun maʿahu şey'un* ***el-ān kemā-kān*** (Allâh vardı ve onunla beraber başka bir şey yoktu. **Şimdi de öyledir**.)" Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 119.

Her kim ki o bīdārrekdür derdlürekdür yaʿnī ʿışḳı ziyāde olur

Her ki ū āgāhter ruḫ-zerdter

[A65b] (7) her kim ki o Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretinden āgāhrekdür daḫı ziyāde ṣarırekdür zīrā derd-i ʿışḳ u ḳurbet (8) āgāhlıḳ miḳdārıdur ḳurbet her ne ḳadar ziyāde ise ḫaşyet hem aña göre ziyāde olur ʿuşşāḳ ḳatında miḥnet-i fürḳat miḥnet-i (9) vuṣlatdan ziyādedür zīrā firāḳda ümīd-i viṣāl ve viṣālde bīm-i zevāl-i viṣāl vardur [*ter* tafḍīl maʿnāsını ifāde eyler] meṡnevī (10)

Miḥnet-i ḳurb zibuʿd efzūnest
Ciger ezheybet-i ḳurbem ḫūnest

Hest derḳurb heme bīm-i zevāl
Nist derbuʿd cüz ümmīd-i viṣāl

Āteş-i bīm dil ü can sūzed
Şemʿ-i ümmīd revān efrūzed[679]

(11) ḥāṣıl-ı maʿnā bu ḥadīṡ-i şerīf mūcebince ki *ene aʿlemukum billāhi ve aḫşeykum*[680]dür Ḥaḳḳ taʿālā (12) ḥażretinüñ ḳahr u istiġnāsından her kim ki ziyāde āgāh u ḫabīr ola anuñ ruḫı zerdrekdür zīrā ḫavf u ḫaşyeti ziyāderekdür ki (13) ḫavfdan bir ān emn ü ḥużūrda degüldür ḥażret-i Mevlānā esrār u ḥaḳāyıḳ beyānına ḫıṭāb ṭarīḳı ile.

639 Ger zicebreş āgehī zārīt kū

(14) Eger ol Ḫudānuñ cebrinden āgāh iseñ senüñ nāle vü fiġānuñ [N39a] ḳanı niçün bīmārlar gibi zārīde degülsin [*āgehī*de yā ḫıṭāb içündür *zārīt*de yā maṣdar ve tā ḫıṭāb içündür]

Bīniş-i zencīr-i cebbārīt kū

(15) senüñ cebbārlıḳ zencīrinüñ görişi ḳanı niçün anuñ cebbārlığını görüp andan ḫavf u bīmde olmazsun [*bīniş* ism-i maṣdardur göriş maʿnāsına *cebbārīt*de yā maṣdar ve tā ḫıṭāb içündür].

640 Beste derzencīr çun şādī kuned

---

6 pür-derdter Her kim ki o bīdārrekdür derdlürekdür yaʿnī ʿışḳı ziyāde olur MNAB: āgāhter Her kim ki o bīdarrekdür āgāhrekdür zīrā āgāhlıḳ bīdārlıḳ miḳdārı olur H

9 ter tafḍīl maʿnāsını ifāde eyler MHN: -AB

679 "Yakınlığın mihneti uzaklığın mihnetinden ziyâdedir; bu yakınlığın heybetinden ciğerim kandır. Yakınlıkta bütünüyle zevâl korkusu vardır; uzaklıkta ise visâl ümidinden başka bir şey yoktur. Korku ateşi gönül ve canı yakıyor; ümit mumu gittikçe parlıyor."

680 "İçinizde Allâh'ı en iyi bilen ve O'ndan en çok korkan benim."

(16) Zencīrde bağlanmış kimse niçe şādī vü beşāşet eyler bu hem vechdür muḳayyed olan kimse zencīrde niçe sürūr u (17) ferḫat eyler belki bir nefes ġamdan āzād olmazsun ḫod ekṣer-i zemānda mesrūrsın [*çūn* işbāʿıla istifhāmdur]

Key esīr-i ḥabs āzādī kuned

ḥabse esīr ü giriftār (18) olan kimse ḳaçan āzādlıḳ ve neşāṭ eyler yaʿnī āzād gibi mesrūr olmaz pes maʿlūm oldı ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ saña cebri yoḳ imiş (19) zīrā bu ḳadar maʿāṣī ki senden ṣādır olur andan ötüri hīç ġam yimezsün belki ẕevḳ u ṣafā itdüm diyü mesrūr olup tefāḫur eylersün. (20)

641 V'er tu mībīnī ki pāyet besteend

Ve ger sen görür iseñ ki senüñ ayaġuñı bağlamışlardur [*pāyet*de tā ḫıṭāb içündür]

Bertu serhengān-ı şeh bi'nşesteend

(21) senüñ ḳatuñda şāhuñ serhengleri oturmışlardur yaʿnī saña ḥavāle vü musallaṭ olmışlardur yaʿnī eger sen kendüñde bu ʿacz ü (22) zebūnlıġı müşāhede ider iseñ [*serheng* çavuş maʿnāsınadur].

642 Pes tu serhengī mekun bāʿācizān

[H49b] Pes çünki böyledür ʿācizlere serhenglik eyleme [*serhengī*de yā maṣdar içündür] [B31b]

Z'an ki ne'bved ṭabʿ u ḫūy-ı ʿāciz ān

(23) zīrā ki o yaʿnī ʿācizlere serhenglik eylemek ʿācizüñ ṭabʿ u ḫūyı olmaz yaʿnī ʿāciz ʿācizler (24) üzre serhenglik eylemek lāyıḳ u maʿḳūl degüldür pes cebre muʿterif olana lāyıḳ budur ki ʿacz ü tevāżuʿı kendüsine ʿādet ü (25) ḫūy ide ve ger kibr ü ser-keşlik idüp zebūnlara cefā üzre ola ol kimse baña cebr oldı dimek nāmaʿḳūldür (26) *evvelki ʿācizān* ʿācizlerüñ cemʿidür *ʿāciz ān-ı ṯānī* lafẓ-ı ʿācizile āndan mürekkebdür ki *ān*dan murād mışrāʿ-ı evvelüñ mażmūnıdur līkin (27) ʿaks-i iʿtibārī ile yaʿnī serhenglik eylemek [*ʿāciz ān-ı ṯānī*de ān ism-i işāretdür edāt-ı cemʿ degüldür].

643 Çün tu cebr-i ū nemībīnī megū

Çünki sen kendü efʿālüñde ol Allāhuñ cebrini (28) görmezsün mecbūrum dime zīrā cebre lāzım olan ḥālāt [A66a] sende yoḳdur pes ben mecbūrum dime

V'er hemībīnī nişān-ı dīd kū

---

17 çūn işbāʿıla istifhāmdur MH: -NAB
22 serheng çavuş maʿnāsınadur MH: -NAB

(29) ve ger Ḫudāy ʿazze ve cellenüñ cebrini görür iseñ görmeñüñ nişānı ḳanı nişān ʿacze tevāżuʿ ve fiġān u nāledür *dīd* bunda dīden [M53a] (1) maʿnāsınadur [*kū* kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyile ḳanı maʿnāsınadur].

644 Derher an kārī ki meylestet bedān

Umūr-ı dünyeviyyeden her ol bir işde ki senüñ ol işe meyl (2) ü ārzūñ vardur [*meylestet*de ikinci tā ḫıṭāb içündür]

Ḳudret-i ḫodrā hemībīnī ʿıyān

ol işde kendü ḳudretüñi ʿıyān görürsün Ḫudāy taʿālādandur (3) dimezsün belki ben itdüm diyü tefāḫur eylersün.

645 Derher an kārī ki meylet nist ü ḫᵛast

Ammā aḥvāl-i āḫıretden her ol (4) bir işde ki senüñ aña meyl ü ṭalebüñ yoḳdur ṭāʿat u ʿibādet gibi ki emr-i ʿasīrdür [*meylet*de tā ḫıṭāb içündür *ḫᵛāst* bunda ḫᵛāsten maʿnāsınadur]

Enderan Cebrī şudī k'in ezḪudast

(5) ol işde Cebrī olduñ böyle diyü ki bu Ḫudādandur yaʿnī aḥvāl-i āḫırete müteʿallıḳ ḫuṣūṣda noḳṣān u taḳṣīrāt vāḳıʿ (6) olsa anı Ḫudādan bilürsün belki ol taḳṣīrāt sendendür ki nefsüñe tābiʿ olup hevā vü heves sebebi ile ṭāʿat u ʿibādet (7) saña müşkil görindi.

646 Enbiyā derkār-ı dünyā Cebriyend

Enbiyā ʿaleyhimu'ṣ-ṣalātu ve's-selām dünyā işinde Cebrīlerdür yaʿnī dünyāya (8) ṭālib ü rāġıb degüllerdür

Kāfiran derkār-ı ʿuḳbā Cebriyend

kāfirler āḫıret işinde Cebrīlerdür yaʿnī āḫırete ṭālib ü māyil degüllerdür. (9)

647 Enbiyārā kār-ı ʿuḳbā iḫtiyār

Enbiyāya āḫıret işi iḫtiyārdur zīrā dünyādan nefret itmişlerdür pes enbiyāya tābiʿ olana (10) lāzımdur ki kār-ı ʿuḳbāyı iḫtiyār idüp kār-ı dünyādan ictināb ide

Cāhilanrā kār-ı dünyā iḫtiyār

cāhillere kār-ı dünyā (11) iḫtiyār u maḳbūldür pes her kimse ki anuñ ḳalbinde maḥabbet-i dünyā maḥabbet-i ʿuḳbādan ziyāde ola ol kimse cāhilān (12) zümresindendür.

648 Z'an ki her murġī besūy-ı cins-i ḫᵛīş

Zīrā ki her bir murġ kendü cinsi cānibine [*sūy* cānib maʿnāsınadur]

Mīpered ū derpes ü can pīş pīş

o (13) murġ ardda rūḥ ilerü ilerü uçar zīrā cān ʿālem-i İlāhīdendür ve ten bir nuṭfeden maḫlūḳdur yaʿnī beden cāna tābiʿdür zīrā (14) rūḥ evvel ḫalḳ olınmışdur ve hem ʿulvīdür cān bedene tābiʿ degüldür zīrā beden ṣoñra ḫalḳ olınmışdur ve hem süflīdür zübde-yi (15) kelām budur ki *ḥubbu'l-vaṭan mine'l-īmān*[681] rūḥ ʿālem-i ġaybdandur yine ṭayerān u cevelānı ol cānibedür ve şol ten ki riyāżet (16) ü mücāhede ile aña leṭāfet ḥāṣıl olmış ola pes rūḥa münāsebet sebebi ile rūḥ ardınca pervāz idüp ʿālem-i İlāhīye ṭālib (17) olur *mīpered* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür [*pes* ard *pīş* öñ maʿnāsınadur] .

649 Kāfiran çün cins-i siccīn āmedend

Kāfirler çünki siccīnüñ cinsi geldiler (18) yaʿnī anuñ cinsi oldılar [B32a]

Sicn-i dünyārā ḫoş-āyīn āmedend

dünyā zindānına ḫoş-āyīn ü āsūde-ḥāl geldiler ki (19) *ed-dunyā sicnu'l-mu'mini ve cennetu'l-kāfiri*[682] mūcebince dünyā āḫıretüñ naʿīm ü ẕevḳ u ṣafāsına nisbet ki şey'-i ḥaḳīrdür zindān (20) [N39b] meṣābesindedür mü'minlere ve āḫıretüñ ʿaẕāb u ʿiḳābına nisbet ki ḥużūr u sürūr yiridür kāfirlere cennet meṣābesindedür (21) dünyā mü'minüñ zindānı ve kāfirüñ cenneti olduġı [A66b] bu iʿtibārıladur *kellā inne kitābe'l-fuccāri lefīsiccīn*[683] [*āyīn* bunda üslūb u ḳāʿide maʿnāsınadur *āmedend* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür ki bunuñ gibi maḥallerde şudend maʿnāsına istiʿmāl olınur ḥaḳḳā taḥḳīḳ yaramaz ʿamellülerüñ yaʿnī kāfirlerüñ aʿmāli nāmesi siccīndedür *siccīn* mücevvef bir ṭaşdur dūzaḫ altında yine dūzaḫa muttaşıldur] .

650 Enbiyā çün cins-i ʿılliyyin budend

(22) Enbiyā çünki ʿılliyyīnüñ cinsi idiler

Sūy-ı ʿılliyyīn cān u dil şudend

dünyāda hem cān u dil (23) ʿılliyyīn cānibine gitdiler zīrā cinsiyyet bunı iḳtiżā eyler yaʿnī çünki evvel ʿılliyyīnden bu ʿāleme geldiler yine cān u dil ʿılliyyīn cānibine (24)

---

12 sūy cānib maʿnāsınadur MH: -NAB

681 "Vatan sevgisi îmândandır." Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 180.

17 pes ard pīş öñ maʿnāsınadur MH: -NAB

682 "Dünya, mü'minin zindanı, kâfirin cennetidir." (Müslim, *Zühd*, 1; Tirmizî, *Zühd*, 16; İbn Mâce, *Zühd*, 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/323) Bkz. İsmet Özel; 40 Hadis, Marmara FM Kitaplığı, İstanbul 2004, s. 23.

683 "Doğrusu günahkârların yazısı, muhakkak Siccîn'de olmaktır." Mutaffifîn/7.

21 āmedend fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür ki bunuñ gibi maḥallerde şudend maʿnāsına istiʿmāl olınur ḥaḳḳā taḥḳīḳ yaramaz ʿamellülerüñ yaʿnī kāfirlerüñ aʿmāli nāmesi siccīndedür *siccīn* mücevvef bir ṭaşdur dūzaḫ altında yine dūzaḫa muttaşıldur MH: -NAB / cins-i MNAB: ḥabs-i H

22 ʿılliyyīnüñ cinsi MNAB: ʿılliyyīne ḥabs H

pervāz eylediler [H50a] *kellā inne kitābe'l-ebrāri lefī'ılliyyīn*[684] ḥaḳḳā eyü ʿamellülerüñ aʿmāli kitābı taḥḳīḳ ʿılliyyīndedür *ʿılliyyīn* yedinci (25) ḳat gökde ʿarş-ı ʿaẓīmüñ altında bir maḳāmuñ ismidür çünki ḥażret-i Mevlānā esrār-ı İlāhiyye ve maʿārif-i ḥaḳīḳiyye sebebi ile ḳıṣṣadan (26) dūr düşmiş idi girü ḳıṣṣaya şürūʿ eyledi bu beytden ṣoñra [*şudend* bunda reftend maʿnāsına olmaḳ rūşendür].

651 İn suḫan pāyan nedāred līk mā

Bu İlāhī sözler (27) pāyān u nihāyet ṭutmaz ammā [*pāyān* nihāyet maʿnāsınadur]

Bāz gūyīm an temām-ı ḳıṣṣarā

ol ḳıṣṣanuñ tamāmını girü diyelüm.

Nevmīd kerden-i vezīr mürīdānrā ezrafż-ı ḫalvet (28)

Vezīr mürīdlerini ḫalvet terkinden nevmīd ü meʾyūs eylemesi beyānındadur

652 An vezīr ezenderūn āvāz dād

(29) Ol vezīr içerüden avāz virdi böyle diyü [*dād* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

K'ey mürīdān ezmen in maʿlūm bād

ki ey [M53b] (1) mürīdler benden bu size maʿlūm olsun [*bād* bunda emr-i ġāyibdür ki bādādan muḫaffefdür].

653 Ki merā ʿĪsī çünin peyġām kerd

Ki ḥażret-i ʿĪsā baña böyle iʿlām u ḫaber eyledi yaʿnī ḥażret-i (2) ʿĪsā baña buyurdı böyle diyü

Ger heme yārān u ḫᵛīşan bāş ferd

ki cemīʿ-i yārān u ḫışmlaruñdan ferd ü cüdā ol *bāş* emr-i ḥāżırdur (3) *ḫᵛīşān* bunda ḫışmlar maʿnāsınadur bunda tenbīh budur ki her kim ki ḫalvet ü ʿuzlet iḫtiyār ide lāzımdur ki hevā-perest yārāndan ve (4) dünyā ḫışmlarından munḳaṭıʿ ola zīrā rāḥat u vuṣlat andadur zīrā Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretine ittiṣāl ḫalḳdan infiṣāl miḳdārıdur. (5)

654 Rūy derdīvār kun tenhā nişīn

Yüzüñi dīvāra eyle tenhā otur yaʿnī ḫalḳdan iʿrāż u inḳıṭāʿ idüp yalıñuz ol [*kun* ve *nişīn* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür] (6)

V'ezvücūd-ı ḫᵛīş hem ḫalvet güzīn

---

[684] "Hayır! Andolsun iyilerin kitabı İlliyyûn'dadır." Mutaffifîn/18.

27 ezrafż-ı MH: ezḳaṣr-ı NAB

28 dād fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür MH: -NAB

ve kendü vücūduñdan hem ḫalvet ü ʿuzlet iḫtiyār eyle bu söz egerçi vezīr-i mekkār ṭarafındandur ammā (7) ẕātında laṭīf ü maḳbūldür [*güzīn* bunda emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

655 Baʿd ezin destūri-yi guftār nist

Şimden ṣoñra guftāra yaʿnī vaʿẓ u pende icāzet yoḳdur (8)

Baʿd ezin bāguft u gūyem kār nist

şimden ṣoñra guft u gūy ile benüm işüm yoḳdur zīrā baña sükūt buyurılmışdur [*kārem nīst* taḳdīrindedür]. (9)

656 Elvidāʿ ey dūstan men mürdeem

Elvidāʿ ey dostlar ben ölmişem ki *mūtū ḳable en temūtū*[685] mertebesine vuṣūl (10) bulmışam [*men mürdeem*de kendüsini mürde meṣābesine tenzīl itmişdür]

Raḫt berçārum felek berbürdeem

esbābı dördünci felek üzre iltmişem bu söz ḥażret-i ʿĪsā felek-i çārumda oldugı (11) iʿtibārıyıladur [A67a] ve illā murād bu ʿālem-i fānīden rıḥlet itmişem dimekdür *çārum* dördünci maʿnāsınadur bunda tenbīh budur ki ḫalvet ü ʿuzletde (12) olan kimseye şeyāṭīn-i cinn ü ins vesvese eylerler ki ḥacca gitmek ve yā ġazā eylemek ve yā kesb-i māl idüp iḥsān u ʿaṭā eylemek ʿuzlet (13) ü ḫalvetden eyürekdür pes lāzım olan budur ki ḫalvet işini ḳaṭʿī ide tā ki nefsini zebūn itmege ḳādir ola [B32b] [*bürdeem* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür ki ʿArabīde bu maʿnā ile yoḳdur].

657 Tā bezīr-i çarḫ-ı nārī çün ḥaṭab

(14) Tā nāra mensūb felegüñ altında ḥaṭab gibi [*ḥaṭab* hīzüm maʿnāsınadur beTürkī odun *çün ḥaṭab* maʿnā yöninden mıṣrāʿ-ı ṡānīye maṣrūfdur]

Men nesūzem derʿanā vü derʿaṭab

ʿanāda vü ʿaṭabda yanmayam (15) zīrā ehl-i dünyānuñ renc ü ʿanāsı dünyāya ibtilāsı ḳadardur *çarḫ-ı nārī* ẕikri küre-yi nār iʿtibārıyıladur *ʿaṭab* renc ü meşaḳḳat.

658 Pehlu-yı ʿĪsī nişīnem baʿd ezīn

(16) Şimden ṣoñra ḥażret-i ʿĪsānuñ yanında otururam

Berfirāz-ı āsmān-ı çārumīn

dördünci āsmānuñ (17) üzerinde [*firāz* fevḳ maʿnāsınadur].

Veliyy-i ʿahd sāḫten-i vezīr her yek emīrrā cüdā cüdā

---

7 güzīn bunda emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür MH: -NAB

[685] "Ölmeden önce ölünüz." Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 260.

17 fevḳ MH: çoḳ NAB

Vezīr her bir emīri başḳa başḳa veliyy-i ʿahd ü ḳāyim-maḳām (18) düzdüginüñ beyānındadur

659 V'an gehānī ān emīranrā buḫʷand

Ve andan ṣoñra ol emīrleri birer birer oḳudı yaʿnī kendü (19) ḫalvetine daʿvet eyledi

Yekbeyek pinhan beher yek ḥarf rand

nihānī her birine sevḳ-ı kelām eyledi ḥāṣıl-ı maʿnā emīrleri ḫalvetine birer birer (20) daʿvet idüp nihānī her birine vaṣiyyet idüp veliyy-i ʿahd ü ḳāyim-maḳām eyledi dimekdür *yekbeyek* lafẓlarınuñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı evvele (21) ḳayd olındı suhūlet-i maʿnā içün.

660 Guft her yekrā bedīn-i ʿĪsevī

Her birine eytdi ʿĪsāya mensūb dīnde

Nāyib-i Ḥaḳḳ u ḫalīfe-y men tuyī

(22) Ḥaḳḳuñ nāyibi ve benüm ḫalīfemsin [*ḫalīfeʾ-i*de hemze yā-yı sākine oḳunmaḳ gerekdür vezn içün].

661 V'an emīrān-ı diger etbāʿ-ı tū

Ve ol senüñ etbāʿuñ olan ġayrı emīrleri [*etbāʿ* cemʿ-i tābiʿdür] (23)

Kerd ʿĪsī cümlerā eşyāʿ-ı tū

cemīʿisini ḥażret-i ʿĪsānuñ senüñ eşyāʿ u enṣāruñ eyledi [*eşyāʿ* aʿvān u enṣār maʿnāsınadur].

662 Her emīrī k'ū keşed gerden bigīr

Her şol (24) emīr ki o boyun çeke ṭut [*keşed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür *bigīr* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Yā büküş yāḫud hemīdāreş esīr

yā ḳatl eyle yāḫud anı esīr ü maḥbūs ṭut *büküş* ve *dār* emr-i (25) ḥāżır müfred-i müẕekkerdür [*büküş* emr-i ḥāżırdur *dār* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

663 Līk tā men zindeem inrā megū

Līkin mādām ki ben diriyem bunı kimseye dime

Tā nemīrem in riyāsetrā mecū

(26) mādām ki ölmeyem bu riyāseti ve bu ḥükm ü hükūmeti isteme *megū* ve *mecū* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

664 Tā nemīrem men tu in peydā mekun

[H50b] (27) Mādām ki ben ölmeyem [N40a] sen bunı peydā vü fāş eyleme

Daʿvi-yi şāhī vü istīlā mekun

şāhlıḳ ve ġāliblik daʿvāsını eyleme *şāhī* (28) ve *istīlā*dan murād ḫılāfetdür ol vezīrüñ yerine *tā* mādām maʿnāsınadur *nemīrem* fiʿl-i nefy nefs-i mütekellim-i vaḥdedür *mekun* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür. (29)

665 Īnek in ṭūmār u aḥkām-ı Mesīḥ

İşte bu ṭūmārı ki [A67b] saña virdüm ve aḥkām-ı Mesīḥi yaʿnī bu ṭūmārda mektūb olan aḥkāmı [M54a] (1) ki dīn-i ʿĪsāyı şerḥ u beyān içündür

Yekbeyek berḫᵛan tu berümmet faṣīḥ

birer birer ʿĪsānuñ ümmeti üzre faṣīḥ ü āşkārā (2) oḳu.

666 Her emīrīrā çünin guft ū cüdā

Ol vezīr her emīre başḳa ve tenhā böyle didi faṣīḥ bunda rūşen ü āşkārā (3) maʿnāsınadur *berḫᵛān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür

Nist nāyib cüz tu derdīn-i Ḫudā

*dīn-i Ḫudā*da ki murād ʿĪsādur senden ġayrı (4) nāyib ü ḫalīfe yoḳdur.

667 Her yekīrā kerd ū yek yek ʿazīz

Ol vezīr emīrlerden her birini birer birer ʿazīz eyledi yaʿnī her birini tenhā (5) ḫalvetine daʿvet idüp her birine nihānī benüm yerüme ʿazīz ü ḫalīfe sensin didi ḥālen ki ol emīrlerden birisi bu mekr ü ḥīleye muṭṭaliʿ (6) olmayup her birisi ḫalīfe vü ḳāyim-maḳām hemān kendüsini ẓann idüp vāḳıʿ olan mā-cerādan bīḫaber olup ḫılāfete ḥāżır u müheyyā (7) oldılar

Her çi anrā guft inrā guft nīz

ol on iki emīrden aña ne didi ise buña daḫı anı didi ḥāṣıl-ı maʿnā umerādan (8) her birisini ḫalīfeye [B33a] yaḳīn eyledi bir vechile ki biri birinüñ sırrına vāḳıf olmadılar dimekdür [*nīz* daḫı maʿnāsınadur].

668 Her yekīrā ū yekī ṭūmār dād

Umerādan (9) her birine ol vezīr furādā furādā bir ṭūmār virdi

Her yekī żıdd-ı diger būd el-murād

her birinüñ murād u mażmūnı o birinüñ żıddı (10) idi yaʿnī ol on iki ṭūmāruñ mażmūnları cemīʿan biri birine muḫālif idi [*murād*dan murād bunda mażmūn u muḥaṣṣaldur].

669 Metn-i an ṭūmārhā bud muḫtelif

Ol (11) ṭūmārlaruñ metn ü ẓāhiri muḫtelif idi

Hem-çü şekl-i ḥarfhā yā tā elif

yādan elife degin olan ḥarflerüñ şekli gibi.

670 Ḥükm-i in ṭūmār żıdd-ı ḥükm-i ān

(12) Bu ṭūmāruñ ḥükmi ol ṭūmāruñ ḥükminüñ żıddı

Pīş ezin kerdīm in żıdrā beyān

bundan evvel (13) bu żıddı beyān eyledük tekrār beyāna iḥtiyāc yoḳdur zīrā yuḳaruda bervech-i tafṣīl beyān olınmışdur.

Küşten-i vezīr ḫ^vīştenrā derḫalvet (14)

Vezīr kendüsini ḫalvetde ḳatl itdügini beyān eyler

671 Baʿd ezan çil rūz-ı dīger der bübest

(15) Andan ṣoñra ḳırḳ gün ḳapuyı baġladı bir kimseye ḳapuyı açmadı gūyā ki erbaʿīndedür [*çihil* ve *çil* ḳırḳ maʿnāsınadur]

Ḫ^vīş küşt ü ezvücūd-ı ḫod birest

(16) kendüsini depeledi ve kendünüñ vücūdından ḳurtuldı bundan nükte-yi daḳīḳa budur ki o vezīr gūş u bīnīsini fedā itmegile ḳanāʿat (17) eylemedi belki o şāhuñ ḫāṭırı içün kendüsini daḫı fedā idüp anuñ içün āḫıretde ʿazāb-ı bāḳīyi ḳabūl eyledi *vezīr*den murād (18) nefsdür sen rıżā-yı Ḫudā içün nefs-i emmāreyi ḳatl idüp vücūd-ı fānīden vücūd-ı bāḳīye vuṣūl bulup cenāb-ı Kibriyāya lāyıḳ (19) ol tā saʿādet-i dāreyn bulasın *ḫ^vīşrā* taḳdīrindedür.

672 Çün ki ḫalḳ ezmerg-i ū āgāh şud

Çünki ḫalḳ ol vezīrüñ (20) mevtinden āgāh u ḫaberdār oldı

Berser-i gūreş ḳıyāmetgāh şud

anuñ ḳabrinüñ başı üsti ḫalḳuñ zārı ve fiġānı keşretinden (21) ḳıyāmet yeri oldı gūyā rūz-ı maḥşer idi *ḳıyāmetgāh* ḳıyāmet yeri maʿnāsınadur [*gūr* bunda ḳabr maʿnāsınadur].

673 Ḫalḳ çendan cemʿ şud bergūr-ı ū

Anuñ ḳabri (22) üzre ol ḳadar ḫalḳ cemʿ oldı

Mū-kenan cāme-deran derşūr-ı ū

[A68a] Anuñ mevt ü ġavġāsından ṣaçlarını yolaraḳ cāmelerini (23) yırtaraḳ bu hem vechdür ṣaçını yolıcılar cāmesini yırtıcılar bu maʿnā üzre *mū-kenān* ve *cāme-derān* vaṣf-ı terkībīdür cemʿ ki (24) müfredi *mū-ken* ve *cāme-der*dür [*mū* aṣlında mūydur].

674 K'an ʿadedrā hem Ḫudā dāned şumurd

Ki ol ʿadedi hem ṣayısını Ḥaḳḳ bilür yaʿnī ol ḫalḳuñ (25) ʿadedini Ḫudādan ġayrı kimse bilmezdi [*şumurd* bunda maṣdar-ı muraḫḫamdur şumurden maʿnāsınadur]

EzʿArab v'ezTürk ve'zRūmī vü Kürd

---

21 gūr bunda ḳabr maʿnāsınadur HNAB: -M

ʿArabdan ve Türk ve Rūmī ve Kürdden yaʿnī anda (26) bu ḳadar ṭavāyif-i muḫtelife cemʿ oldı ki cemīʿan dīn-i ʿĪsā üzre idiler.

675 Ḫāk-i ū kerdend berserhā-yı ḫᵛīş

Yas ve mātem idüp (27) vezīrüñ ḳabri ḫākini kendülerinüñ başları üzre eylediler yaʿnī ṣaçdılar

Derd-i ū dīdend derman cāy-ı ḫᵛīş

anuñ derdini (28) yaʿnī andan ötüri mātem ü fiġān itmegi kendülerine maḥall ü lāyıḳ dermān [H51a] gördiler zīrā ol vezīri evliyāʾullāhdan ẓann eylediler ve (29) *cāy* lafẓı hemān vezn içün ziyāde olınmaḳ cāyizdür ki maʿnā böyle olur anuñ māteminden olan derd ü ġammı kendülerine dermān [M54b] (1) gördiler.

676 An ḫalāyıḳ berser-i gūreş mehī

Ol ḫalāyıḳ anuñ ḳabrinüñ başı üzre bir ay [*mehī*de yā vaḥdet içündür]

Kerde ḫunrā ezdü-çeşm-i ḫod rehī

(2) kendülerinüñ iki çeşminden ḫūna bir yol eylemiş idiler yaʿnī ḳan gözlerinden āb gibi revān idi.

677 Cümle ezderd ü firāḳeş derfiġān

(3) Cümle ḫalāyıḳ anuñ derd ü firāḳından feryād u fiġānda idi

Hem şehān u hem kihān u hem mihān

hem şāhlar ve (4) hem kiçiler ve hem ulular. [B33b]

Ṭaleb kerden-i ḳavm-i ʿĪsā ʿaleyhi's-selām ezumerā ki veliyy-i ʿahd ezşumā kudāmest

ʿĪsā ʿaleyhi's-selāmuñ (5) ḳavmi umerādan ṭaleb ü suʾāl eylemesinüñ beyānındadur ki sizden veliyy-i [N40b] ʿahd ve ḳāyim-maḳām ḳanġıñuzdur

678 Baʿde māhī ḫalḳ guftend ey mihān

(6) Bir aydan ṣoñra ḫalḳ eytdiler ey ulular

Ezemīran kist bercāyeş nişān

emīrlerden anuñ yerine nişān (7) u ḳāyim-maḳām kimdür.

679 Tā becāy-ı ū şināsīmeş imīm

Tā vezīr yerine anı imām u ḫalīfe añlayalum

Dest ü dāmenrā bedest-i ū dihīm

(8) dest ü dāmenümüzi anuñ eline virelüm yaʿnī aña küllī teslīm olalum *imīm* aṣlında imāmdur ki ḳāfiye içün elif yāya (9) ḳalb olındı.

680 Çün ki şud ḫurşīd ü mārā kerd dāġ

Çünki ḫurşīd gitdi ve bize dāġ eyledi yaʿnī āftābuñ firāḳından (10) ẓulmetde ḳalduḳ

Çāre ne'bved bermaḳāmeş cüz çerāġ

anuñ yerine çerāġdan ġayrı çāre olmaz yaʿnī ẓulmetden necāt bulmaḳ (11) içün bārī çerāġ lāzımdur pes çünki vezīr gitdi bi'ż-żarūrī bize delīl ü mürşid lābüddür [baʿż-ı nüsaḫda *ezçerāġ* vāḳıʿ olur ki maʿnā böyle olur çerāġdan çāre olmaz yaʿnī çerāġ lāzımdur].

681 Çün ki şud ezpīş-i dīde vaṣl-ı yār

(12) Çünki maḥbūbuñ viṣāli çeşm öñinden gitdi

Nāyibī bāyed ezū man yād-gār

ol yārdan bize yād-gār u laṭīf bir nāyib (13) ü ḳāyim-maḳām gerek *mān* bizler maʿnāsınadur *yād-gār* müzekkir maʿnāsınadur beTürkī añdurıcı ṣoñra ḫūb u zībā olan ḥasene içün istiʿmāl (14) eylediler.

682 Çün ki gül bü'gzeşt ü gülşen şud ḫarāb

Çünki gül geçdi ve gülşen ḫarāb oldı

Būy-ı gülrā ezki yābīm ezgül-āb

(15) gülüñ rāyiḥasını kimden [A68b] buluruz gül-ābdan buluruz çünki vezīr gitdi anuñ yerine lāyıḳ bize bir kimse gerekdür [*ki* istifhāmdur].

683 Çün Ḫudā enderneyāyed derʿıyān

(16) Çünki Ḫudāy ʿazze ve celle ʿıyān u ẓāhire gelmez zīrā *lātudrikhu'l-ebṣār ve huve yudriku'l-ebṣār*[686]dur (17)

Nāyib-i Ḥaḳḳend in peyġam-berān

Bu peyġām-berler Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ nāyibleridür ol sebebdendür ki cemīʿ-i ʿālem ittifāḳ idüp (18) bir yire cemʿ olsa anlarıla muḳābele itmege ḳādir olmazlar ḥażret-i Mevlānā bu ḳadar esrār u ḥaḳāyıḳ beyān eyledikden ṣoñra sırr-ı tevḥīd semtine (19) teveccüh eyledi.

684 Nī ġalaṭ guftem ki nāyib bāmenūb

Öyle degül ġalaṭ didüm ki menūbıla nāyibi burada [*nī* nefydür beyt-i sābıḳuñ mażmūnı içün]

Ger dü pindārī ḳabīḥ āyed ne ḫūb

(20) eger iki ẓann idesin ḳabīḥ gelür ḫūb gelmez yaʿnī nāmaʿḳūldür maḳbūl degüldür zīrā Ḫudā ve enbiyā mā-beyninde ikilik iʿtibār itmek (21) maʿḳūl degüldür zīrā enbiyānuñ aḥkāmı Allāhuñ aḥkāmıdur her kim ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ vaḥdāniyyetine

686 "Gözler O'nu göremez; halbuki O, gözleri görür." En'âm/103.

iʿtirāf eylese līkin enbiyānuñ (22) risāletini inkār eylese hergiz aña bir fāyide yoḳdur ve Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti buyurmışdur *men yuṭıʿi'r-Resūle feḳad eṭāʿallāh*[687] (23) ittiḥād bu iʿtibārıladur illā Ḫālıḳ u maḫlūḳ mā-beyninde muġāyeret ziyāde rūşen ü ẓāhirdür [*pindārī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur].

685 Nī dü bāşed tā tuyī ṣūret-perest

(24) Nāyib ü menūb senüñ ḳatuñda bir olmaz belki iki olur mādām ki sen ṣūret-perestsin ve ẓāhirde ḳalmışsun [*ṣūret-perest* vaṣf-ı terkībīdür]

Pīş-i ū yek geşt k'ezṣūret birest

(25) nāyib ü menūb ol kimsenüñ öñinde bir oldı ki ṣūretden ḳurtuldı ve ḥaḳīḳat-bīn (26) oldı *tā tū ṣūret-perestī* taḳdīrindedür yaʿnī *tūyī*de olan yā-yı ḫıṭāb perest lafẓına maṣrūfdur ol iki yānuñ (27) evvelkisi zāyiddür *geşt* kāf-ı Fārsīyile bunda fiʿl-i māżī [B34a] müfred-i müẕekker-i ġāyibdür şud maʿnāsına.

686 Çün beṣūret bi'ngerī çeşm-i tu düst

(28) Çünki ṣūret ü ẓāhir iʿtibārıyıla naẓar eyleyesin senüñ çeşmüñ ikidür [*düst* bunda düestden muḫaffefdür]

Tū benūreş derniger k'ezçeşm-i rüst

(29) sen anuñ nūrına naẓar eyle ki ol nūr çeşmden bitdi yaʿnī andan ẓāhir oldı yaʿnī çeşme ṣūret iʿtibārı ile naẓar eyleseñ [M55a] (1) ikidür ve ger ol çeşmüñ nūrına naẓar eyleseñ birdür zīrā nūr iʿtibārı [H51b] ile ikilik yoḳdur Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ve enbiyā ẓāhir iʿtibārı ile ki (2) ḫālıḳıyyet ve maḫlūḳıyyetdür birlik yoḳdur ve emr ü daʿvet ve emr ü nevāhī iʿtibārı ile birlik muḳarrerdür *düst*de vāv oḳunmamaḳ (3) ister ḳāfiyeden ötüri ve hem żamme ḫafīf oḳunmaḳ gerekdür *derniger* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *rüst* rānuñ żammesiyile fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i (4) ġāyibdür ve bu sırruñ ḥaḳīḳatına bu āyet-i kerīme rūşen vechile delālet eyler *lānuferriḳu beyne eḥadin minrusulih*[688].

687 Nūr-ı her dü-çeşm ne'tvan farḳ kerd

(5) Her iki çeşmüñ nūrını biri birinden farḳ u temyīz eylemek mümkin degüldür bāḫuṣūṣ ki çeşm ikidür zīrā iki ʿaynuñ nūrı (6) biri birinüñ ʿaynıdur ve bu ḥālet herkese rūşen ü muʿāyenedür

Çün ki dernūreş naẓar endaḫt merd

---

687 "Kim Resûl'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur." Nisâ/80.
688 "Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız." Bakara/285.

çünki kişi çeşmüñ (7) nūrına naẓar itdi yaʿnī çeşme naẓar itmeyüp nūrına naẓar eylese ḥażret-i Mevlānā nāyib ü menūb sırrı ḫod senüñ iki ʿaynuñda [A69a] muʿayyendür ve (8) muʿāyene müşāhede eylersün pes ġaflet üzre olma dimek ister *kerd* fiʿl-i māżī ṣīġasında maṣdar-ı muraḫḫamdur *endāḫt* fiʿl-i māżī (9) müfred-i müẕekker-i ġāyibdür bu sırrı rūşen itmek içün ḥażret-i Mevlānā bir ġayrı temṯīle şürūʿ eyledi [*her* lafẓı teʾkīd içündür].

Derbeyān-ı ān ki lānuferriḳu beyne eḥadin minrusulih (10)

Anuñ beyānındadur ki cemīʿ peyġām-berler birdür bu āyet-i kerīme iʿtibārı üzre merātib iʿtibārı ile mā-beynlerinden (11) tefāvüt vardur

688 Deh çerāġ er ḥāżır āyed dermekān

[N41a] Farżā bir mekānda eger on çerāġ ḥāżır gele [*deh* on maʿnāṣınadur]

Her yekī bāşed beṣūret ġayr-ı ān

(12) her birisi egerçi ṣūretā o birinüñ ġayrıdur ʿaynı degüldür *bāşed* bunuñ gibi maḥallerde est maʿnāṣına edāt-ı zemāniyyedür [*yekī*de yā teʾkīd içündür]. (13)

689 Farḳ ne'tvan kerd nūr-ı her yekī

On çerāġdan her birinüñ nūrını hīç şeksiz biri birinden farḳ eylemek mümkin degüldür

Çün benūreş rūy ārī bīşekī

(14) çünki on çerāġuñ nūrına teveccüh idesin ẓāhirā çerāġlara naẓar itmeyesin *bīşekī*nüñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı evvele (15) ḳayd olındı maʿnā rūşen ü ẓāhir olsun içün bu vech hem-vecīhdür çünki on çerāġuñ nūrına yüz getüresin yaʿnī hemān nūrına naẓar (16) idesin çerāġlara iltifāt u iʿtibār itmeyesin şeksizsin yaʿnī ol on çerāġuñ nūrı farḳ u temyīz olınmamaḳda saña şekk (17) ü şübhe ḳalmaz zīrā āşkāra görürsün pes rūşen oldı ki cemīʿ-i enbiyā nūr-ı İlāhīde yeksān u mütteḥiddür belki evliyā hem bu (18) ḫuṣūṣda enbiyānuñ pey-revidür zīrā *el-ʿulemāʾu vereṯetu'l-enbiyā*[689]dan murād evliyādur biḥasebi'l-bāṭın ve ʿulemādur biḥasebi'ẓ-ẓāhir (19) ḥażret-i Mevlānā bir temṯīle daḫı şürūʿ eyledi ḥuṣūl-i merāma metānet ü leṭāfet virmek içün [*ārī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur *bīşekī*de vech-i ṯānī üzre yā ḫıṭāb içündür].

690 Ger tu ṣad sīb ü ṣad ābī bü'şmürī

(20) Eger sen ẓāhirde yüz sīb ve yüz ābīyi ṣayasın yaʿnī egerçi ẓāhirde keṯret ü muġāyeret vardur [B34b]

Ṣad nemāned yek şeved çün bü'fşürī

9-11 Derbeyān-ı ān ki lānuferriḳu beyne eḥadin minrusulih Anuñ beyānındadur ki cemīʿ peyġām-berler birdür bu āyet-i kerīme iʿtibārı üzre merātib iʿtibārı ile mā-beynlerinden tefāvüt vardur MNAB: -H

[689] "Âlimler peygamberlerin vârisleridir." Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 60.

(21) çünki ṣıḳasın ẕikr olınan yüz ḳalmaz cemīʿan bir olur *sīb* tüffāḥ maʿnāsınadur beTürkī *alma ābī* bunda *ayva* (22) maʿnāsınadur ki ʿArabīsi *sefercel*dür Fārsīde ayvanuñ bir ismi daḫı *bih*dür *bü'şmürī* ve *bü'fşürī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i (23) muḫāṭabdur [*nemāned* fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

691 Dermaʿānī ḳısmet ü aʿdād nist

Maʿānīde ḳısmet ü aʿdād yoḳdur zīrā maʿānī maʿnāda birdür

Dermaʿānī teczi'e v'efrād nist

(24) maʿānīde teczi'e ve efrād yoḳdur yaʿnī bu iʿtibārāt hemān ṣūret ü ẓāhirde mutaṣavver ü mümkindür (25) maʿānīde müyesser degüldür *ḳısmet* ayırmaḳdur *aʿdād* cemʿ-i ʿadeddür *teczi'e* cüz cüz eylemek maʿnāsınadur *efrād* cemʿ-i ferddür [*maʿānī* cemʿ-i maʿnādur]. (26)

692 İttiḥād-ı yār bāyāran ḫaşest

Yāruñ yārāna ittiḥādı ḫoş u laṭīfdür bu hem maʿnādur yāruñ yārānıla ittiḥādı laṭīf ü (27) ḫoşdur

Pāy-ı maʿnī gīr ṣūret ser-keşest

maʿnānuñ ayaġını ṭut yaʿnī aña meyl ü raġbet eyle zīrā ṣūret ser-keşdür (28) yaʿnī ṣūretde ittiḥād mümkin degüldür ḥāṣıl-ı maʿnā ifnā-yı vücūd-ı fānī idüp ṣūret ḳaydından güẕer eyle tā ki maṭlūb-ı aṣlī (29) ve maḳṣūd-ı küllī olan ḳurb-ı rūḥānī ve müşāhede-yi cemāl-i Sübḥānī müyesser ola dimekdür *ḫaşest*de ḳāfiye içün ḫā [M55b] (1) fetḥile oḳunmaḳ gerekdür [*ser-keş* vaṣf-ı terkībīdür]. [A69b]

693 Ṣūret-i ser-keş güdāzan kun berenc

Ser-keş ṣūreti ʿibādet veyā riyāżet renciyile eriyici ve maḥv (2) eyle

Tā bübīnī zīr-i ū vaḥdet çü genc

tā ol ṣūret altında genc ü defīne gibi vaḥdeti göresin ḥāṣıl-ı maʿnā budur (3) mādām ki ṣūret ü keṣret ve ḫār u ḫāşākini āteş-i ʿışḳıla yaḳup maḥv itmeyince genc-i vaḥdete vuṣūl bulup nūr-ı Eḥadiyyet (4) müşāhedesi müyesser ü mümkin olmaz *güdāzān* eriyici maʿnāsınadur [*vaḥdetrā* taḳdīrindedür]. Beyt (5)

Tu tā bāḫodī derḫodet rāh nist
V'ezin nükte cüz bīḫod āgāh nist[690]

694 V'er tu ne'gdāzī ʿināyethā-yı ū

23-24 zīrā maʿānī maʿnāda birdür Dermaʿānī teczi'e v'efrād nist maʿānīde teczi'e ve efrād yoḳdur MH: -NAB

[690] "Benliğinde kendini görmen yol değildir; kendinden geçenden başkası bu nükteyi anlamaz."

[H52a] Ve ger sen riyāżet ü mücāhede ile ten ü ṣūretüñi (6) eritmeyesin ol Allāhuñ ʿināyetleri

Ḫod güdāzed ey dilem mevlā-yı ū

ḫod eridür ve maḥv u nāyāb eyler ey ne laṭīf (7) ʿināyetleri bīḥad ve hidāyetleri bīʿadd Kerīmdür ki benüm göñlüm anuñ bendesidür ḥażret-i Mevlānā işāret eyler ki egerçi ekşeriyā (8) ḳurb-ı İlāhī saʿy u kūşiş ile ḥāṣıl olur līkin *ceẕbetun minceẕebāti'r-Raḥmāni tevāzī ʿamele'ṣ-ṣeḳaleyni*[691] mücebince gāhī maḥżā (9) ʿināyet-i İlāhī ve hidāyet-i pādşāhīden ceẕbe peydā ve bir nefḥa hüveydā olup ʿibādet ü riyāżetsiz maḳbūlān-ı dergāh-ı Eḥadiyyet ve ḫāṣān-ı (10) bārgāh-ı Ṣamediyyet zümresinden olur dimekdür *mevlā* bunda bende maʿnāsınadur [*güdāzed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

695 Ū nümāyed hem bedilhā ḫvīşrā

Ol Ḫudā hem (11) kemāl-i luṭfından kendüsini göñüllere gösterür yaʿnī ḳulūba tecellī eyler [*nümāyed* bunda fiʿl-i mużāriʿ-i maʿlūm müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Ū büdūzed ḫırḳa-yı dervīşrā

dervīşüñ ḫırḳasını (12) ol Ḫudā diker egerçi ḫār-ı keşretden pāre pāre ola ḫırḳadan murād ḳalbdür ki keşret-i eşġāl-i dünyā ve maḥabbet-i mā-sivādan hezār-pāre (13) iken ʿināyet ü keremi sūzeni ile bir vechile dürüst ü ḫūb u zībā eyler ki evvelkiden hezār mertebe laṭīf olur yaʿnī ʿināyet idüp (14) maḥabbet-i dünyā ile tīre vü tārīk olan ḳalbi Eḥadiyyet nūrı ile rūşen ü münevver eyler Bāyezīd-i Besṭāmī ḥażretlerinüñ kelām-ı şerīfindendür (15) *leyse fīcubbetī sivallāhi leyse fīḳalbī sivā maḥabbetillāhi*[692] maʿnāsınadur [*büdūzed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür] mışrāʿ

Yā Rab duʿā-yı ḫaste-dilan müstecāb kun[693]

(16) enbiyā vü evliyā ḳatında ifnā-yı vücūd ziyāde maʿḳūl olduġından ötüri ḥażret-i Şiblī ḳuddise sırruhu [B35a] münācātında (17) bu kelimātdan ġayrı bir nesne dimezdi *Allāhumme'ḥşurnī aʿmā fe inneke ecellu ve aʿẓamu ʿindī mine'n-nezāke ʿaynī* (18) ḥażret-i Mevlānā mümkinātuñ mertebe-yi ūlāda olan aḥvālini bu beytile bervech-i icmāl işāret ü beyān eyler.

696 Münbasıṭ būdīm ü yek cevher heme

(19) Cemīʿan münbasıṭ ve bir cevher idük yaʿnī sen ve ben ve siz ve biz mertebesi yoḳ idi cemīʿümüz bir ẕāt idük [*münbasıṭ* ism-i fāʿil müfred-i müẕekkerdür]

---

691 "Rahmânî cezbelerden öyle bir cezbe vardır ki, bütün insanların ve cinlerin amellerine eşittir." (Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 1, s. 297.) Bkz. Ceylan; Tasavvufî Şiir Şerhleri, s. 152.

692 "Cübbemin içinde Allâh'tan başkası yoktur; kalbimde Allâh'ın muhabbetinden başkası yoktur."

693 "Yâ Rabbi! Hasta gönüllülerin duâsını kabul eyle."

Bīser ü bīpā budīm an ser heme

(20) ol ṭarafda cemīʿan bīser ü bīpā idük ki hergiz ser ü pādan eṯer yoḳ idi *kuntu kenzen maḫfiyyen fe aḥbebtu* [N41b] *en uʿrefe fe ḫalaḳtu'l-ḫalḳa lien uʿrefe*[694] (21) ḥasebince murād idindi ki ʿālemi ḫalḳ idüp ẕāt-ı şerīfini ʿālemiyāna bildüre evvel bir nesne ki ḫalḳ eyledi (22) bir cevher idi ki aña cevher-i evvel dirler çün Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażreti ʿālem-i ervāḥ ve ʿālem-i ecsāmı ḫalḳ ide cevher-i evvele naẓar eyledi ol (23) cevher idi ve cūş eyledi ol nesne ki ol cevherüñ ḫulāṣa vü zübdesi idi yuḳaruya geldi ve ol nesne ki ol cevherüñ (24) dürd ü küdūreti idi aşaġasında ḳaldı [A70a] Ḫudāy taʿālā ol nūrānī zübdeden ʿālem-i ervāḥı [H52b] ḫalḳ eyledi ve ol ẓulmānī dürdden (25) ʿālem-i ecsāmı ẓuhūra getürdi ve rūḥ bir cevher-i laṭīfdür tecezzī vü taḳsīme ḳābil degüldür ve ʿālem-i emr-i İlāhīdendür ve Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti çün ki (26) o nūrānī zübdeye naẓar eyledi ol nūrānī zübde eridi ve cūş eyledi ol zübdenüñ zübde vü ḫulāṣasından Ḫātem-i Enbiyānuñ (27) rūḥ-ı şerīfini ḫalḳ eyledi ʿaleyhi'ṣ-ṣalātu ve's-selām ve ol bāḳī zübdenüñ zübde vü ḫulāṣasından enbiyānuñ ervāḥını ḫalḳ eyledi (28) ve ol bāḳī zübdenüñ zübde vü ḫulāṣasından evliyānuñ ervāḥını ḫalḳ eyledi ve bu üslūb üzre ʿulemā vü ehl-i maʿrifetüñ ervāḥını (29) ḫalḳ eyledi ve ṣoñra zühhāduñ ervāḥını ḫalḳ eyledi ve ṣoñra ʿubbāduñ ervāḥını ḫalḳ eyledi ve ṣoñra mü'minlerüñ ervāḥını [M56a] (1) ḫalḳ eyledi ve ṣoñra kāfirlerüñ ervāḥını ḫalḳ eyledi ve ṣoñra ḥayvānātuñ ervāḥını ḫalḳ eyledi ve ṣoñra ṭabīʿat-ı nārı ḫalḳ eyledi (2) ve ṣoñra ṭabīʿat-ı hevāyı ḫalḳ eyledi ve ṣoñra ṭabīʿat-ı ābı ḫalḳ eyledi ve bāḳī ḳalanından ḫāki ḫalḳ eyledi ve her bir rūḥı żābıṭ (3) vāfir melekler ḫalḳ eyledi ʿālem-i melekūt bu tertīb üzre oldı ve cism gevher-i keṯīfdür tecezzī vü taḳsīme ḳābildür ve ʿālem-i ḫalḳdandur (4) ve çün Ḫudāy taʿālā istedi ki merātib-i ecsāmı ḫalḳ ide ol ẓulmānī dürdīye naẓar eyledi o eridi ve cūşa geldi ol (5) dürdīnüñ zübde vü ḫulāṣasından ʿarşı ḫalḳ eyledi ve kürsīyi ḫalḳ eyledi ve tertīb-i sābıḳ üzre yedinci āsmānı ve altıncı (6) āsmānı ve beşinci ve dördünci ve üçünci ve ikinci ve birinci āsmānı ḫalḳ eyledi ve ṣoñra ʿanāṣır-ı erbaʿayı ḫalḳ eyledi ʿālem-i mülk hem (7) bu tertīb üzre oldı [*ān ser* an ṭaraf maʿnāsına olmaḳ rūşendür *budīm* būdīm idi].

697 Yek güher būdīm hemçün āftāb

Vaḥdet ü nūrāniyyetde āftāb gibi bir gevher idük

Bīgirih būdīm ü ṣāfī hem-çü āb

(8) āb gibi girihsiz ve ṣāfī idük murād taʿayyün-i ṯānīdür ki cemīʿ-i mümkināt biri birinden mümtāz u cüdā olmamış (9) idiler *güher* yerine baʿż-ı nüsaḫda *ʿaraż* vāḳıʿ olur

[694] "Ben gizli bir hazîne idim; bilinmeyi istedim; halkı yarattım." Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 166.

cevher anuñ muʿarrebidür *cevher* oldur ki kendüsi ḳāyim ü mevcūd ola ġayra (10) muḥtāc olmaya *ʿaraż* oldur ki ġayra muḥtāc olan elvān gibi ki maḥalle muḥtācdur *girih* ʿuḳde maʿnāsınadur ki Türkīde dügümdür beytde (11) vāḳıʿ olan *girih*den murād bu ʿālem-i ḥisde olan taʿayyün ü imtiyāzdur ki cemīʿan biri birinden cüdā olup efrād u aʿdād (12) iʿtibār olınmışdur [*güher*ile *girih* tecnīs-i müşevveşdür].

698 Çün beṣūret āmed an nūr-ı sere

[B35b] Çünki ol ḫūb u laṭīf nūr ṣūret ü ẓuhūra geldi [*sere* eyü maʿnāsınadur]

Şud ʿaded çün sāyehā-yı küngüre

(13) küngürenüñ sāyeleri gibi ʿaded oldı yaʿnī keṯret peydā oldı yaʿnī taʿaddüd-i muẓāherededür ẕāt-ı (14) Bārīde degüldür meṯelā bir reng-āmīz cāme āftāb vāḳıʿ olsa pertev-i āftāb andan gūnāgūn rengiyile görinür bāḫuṣūṣ ki (15) āftāb birdür [*küngüre* bārū ve bārū üzerinde olan bedendür].

699 Küngüre vīran kunīd ezmancınīḳ

Mancınīḳdan küngüreyi vīrān eyleñüz yaʿnī tevḥīd ü riyāżet mancınīḳı ile vücūd (16) u ṣūret bināsını ḫarāb eyleñüz

Tā reved farḳ ezmiyān-ı in farīḳ

tā bu farīḳ u zümre ortasından farḳ gide ve yine (17) mertebe-yi ūlā ḥükminde olup vaḥdet-i vücūd sırrına vuṣūl müyesser ola [*farīḳ* bölük maʿnāsınadur].

700 Şerḥ-i inrā guftemī men ezmirī

Sitīze vü ʿināddan ben (18) bunuñ şerḥini dirdüm yaʿnī elbette ben vaḥdet-i vücūd sırrını şerḥ u beyān ve taḳrīr ü ʿıyān eylerdüm

Līk tersem tā nelaġzed ḫāṭırī

(19) līk ḳorḳaram tā bir ḫāṭır ṭayrınmaya yaʿnī ḫavf iderem ki vaḥdet-i vücūd sırrını fehm itmeyüp iʿtiḳādına bir ḫalel vāḳıʿ [A70b] ola *mirī* sitīze vü cedel (20) maʿnāsınadur [*tersem* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür *nelaġzed* fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i ġāyibdür *ḫāṭırī*de yā vaḥdet içündür].

701 Nüktehā çün tīġ-ı pūlādest tīz

Nükteler ki bu ḫuṣūṣda beyān olındı pūlād tīġ gibi keskindür [*tīzest* taḳdīrindedür ki ḳāṭıʿest maʿnāsınadur]

Ger nedārī tū siper vā-pes gürīz

(21) eger sen siper ṭutmaz iseñ arduña ḳaç yaʿnī bu şerḥ u beyān olınan vaḥdet-i vücūduñ esrār u deḳāyıḳını (22) fehm ü idrāk itmege ḳādir degül iseñ buña ve bunuñ

20 ḳāṭıʿest MH: keskinlik NAB

emṯāli nikāt-ı ġarībe ve esrār-ı ʿacībeye ṭālib olup iʿtiḳāduña noḳṣān (23) u ḫalel virme zīrā nükteler ziyāde müʾeṯṯirdür iḥtimāldür ki ġavrına irmeyüp nāmaʿḳūl iʿtiḳād üzre ḳalasın *siper* ḳalḳan maʿnāsınadur (24) ki siperden murād bunda beyān olınan nükteleri fehm eylemekdür *vā* bunda zāyid olmaḳ rūşendür *vā* girü maʿnāsına olup *pes* (25) lafẓı ile bile ziyāde arduña maʿnāsına olmaḳ cāyizdür *gürīz* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür [*nedārī* fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur].

702 Pīş-i īn elmās bīisper meyā

Bu (26) elmās tīġuñ öñine sipersiz gelme yaʿnī bu ẕikr olınan nüktenüñ istimāʿına ṭālib olma eger anı fehm itmege ḳudret ü istiʿdād (27) ṭutmaz iseñ

K'ezbürīden tīġrā ne'bved ḥayā

[N42a] zīrā ḳaṭʿ eylemekden tīġa şerm ü ḥayā olmaz zīrā kesmek tīġuñ şānındandur (28) yaʿnī nüktenüñ elbette teʾṯīri olur hemān sen ziyāde ḫaẕer üzre ol *īn tīġ-ı elmās* taḳdīrindedür ki mużāf maḥẕūfdur (29) ki yuḳaruda ẕikr olınan tīġ elmas buña ḳarīnedür *isper*de elif zāyiddür *meyā* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür [*īn elmās*dan murād nüktehā-yı ʿışḳdur].

703 Z'in sebeb men tīġ kerdem derġılāf

[M56b] (1) Bu sebebden ben tīġı ġılāfı içine eyledüm yaʿnī nikāt-ı ʿışḳ u tevḥīd beyānından ferāġat eyledüm [*z'īn sebeb*den murād mıṣrāʿ-ı ṯānīnüñ mażmūnıdur *kerdem* fiʿl-i māżī nefs-i mütekellim-i vaḥdedür]

Tā ki kej-ḫᵛānī neḫᵛāned berḫılāf

(2) tā ki murādumı fehm itmez bir kej-ḫᵛān yaʿnī bir nādān ḫılāf üzre oḳumaya bunda tenbīh budur ki esrār-ı (3) İlāhiyye ve aḥvāl-i ṭarīḳatdan ve ıṣṭılāḥāt-ı meşāyıḫdan bīḫaber olan kimseye lāzımdur ki bunlardan ḫaẕer üzre ola zīrā çoḳ (4) kimse bu ḫuṣūṣdan ḍalālet ü ilḥāda düşdiler zīrā anlaruñ kelimātını maʿānī-yi ẓāhiresi üzre ḥaml idüp netīce-yi kelām [B36a] ḥāṣıl (5) itmek isterler ḥażret-i Mevlānānuñ [H53a] *berḫılāf*dan murādı budur *ġılāf* ḳın maʿnāsınadur *kej-ḫᵛān* vaṣf-ı terkībī-yi müfred-i müẕekkerdür egri (6) oḳıyıcı yaʿnī maʿnānuñ ḥaḳīḳatına vuṣūl bulmayıcı maʿnāsınadur [*neḫᵛāned* fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

704 Āmedīm endertamāmī-y dāstān

Şürūʿ idüp itmām ḳılan (7) dāstānuñ tamāmına geldük

V'ezvefādārī-yi cemʿ-i rāstān

ve rāstlar ṭāyifesinüñ vefādārlıġından *cemʿ-i rāstān*dan (8) murād mürīdlerdür *rāstān* bunda ṣādıḳān maʿnāsınadur egerçi vezīr anları ıḍlāl itmege ḳaṣd eyledi līkin anı Ḥaḳdur

(9) diyü cān u dilden muḥibb idüp irādet getürmişler idi *dāstān* ḥikāyet maʿnāsınadur *rāstān* cemʿ-i rāstdur bunda (10) tenbīh budur ki sālik-i ṣādıḳ oldur ki mürşid ṭalebinden ḫālī olmaya *v'ezvefādārī* beyti bu beyte merbūṭdur [*vefā* dostlıḳda ve cemīʿ-i ḫuṣūṣda ṣābit-ḳadem olmaḳdan kināyetdür *vefādārī*de yā maṣdar içündür]. [A71a]

705 K'ezpes īn pīşvā berḫāstend

(11) Ki bu pīşvādan ṣoñra cemʿ-i rāstān ayaġ üzre ḳalḳdılar [*īn pīşvā*dan murād vezīrdür]

Bermaḳāmeş nāyibī mīḫᵛāstend

(12) ol vezīrüñ yerine bir nāyib istediler *ḫāstend* ve *ḫᵛāstend* fiʿl-i māżī cemʿ-i müẕekker-i ġāyibdür.

Münāzaʿat-ı umerā derveliyy-i ʿahdī (13)

Umerānuñ veliyy-i ʿahdlikde biri biri ile itdükleri münāzaʿa vü ḫuṣūmetüñ beyānındadur *ʿahdī*de yā maṣdar (14) içündür

706 Yek emīrī z'an emīran pīş reft

Ol emīrlerden bir emīr ilerü gitdi yaʿnī ilerü geldi [*emīrī*de yā vaḥdet içündür]

Pīş-i an ḳavm-i vefā-endīş reft

(15) ol vefādār ḳavmüñ öñine gitdi *vefā-endīş* vaṣf-ı terkībī-yi müfred-i müẕekkerdür (16) vefā fikr idici maʿnāsına.

707 Guft īnek nāyib-i an merd men

Ol emīr eytdi ol merdüñ nāyibi işte ben *ān merd*den murād vezīrdür [*īnek* işte maʿnāsınadur *merd* mużāf degüldür] (17)

Nāyib-i ʿĪsī menem enderzemen

zemānede ʿĪsānuñ nāyibi benem zīrā ol nāyib-i ʿĪsādur ve ben anuñ nāyibiyem pes maʿnāda ʿĪsānuñ (18) nāyibiyem bunda tenbīh budur ki her ḳavmüñ mürşidi nebīsinüñ nāyibi idügini beyāndur irşād-ı ḫalḳda [*zemen* zemān maʿnāsınadur].

708 Īnek in ṭūmār burhān-ı menest

(19) İşte bu ṭūmār ki benüm elümdedür benüm burhān u şāhidümdür ki bunı baña vezīr virmişdür *burhān* delīl-i ʿaḳlī maʿnāsına (20)

K'in niyābet baʿd ezū ān-ı menest

ki bu niyābet andan ṣoñra benüm içündür yaʿnī baña maḫṣūṣdur *ān-ı menest* benüm içündür *ān-ı tust* (21) senüñ içündür *ān-ı ūst* anuñ içündür istiʿmāl bu vech üzeredür [*niyābet* nāyiblik maʿnāsınadur].

---

16 merd mużāf degüldür HNAB: -M

709 Ān emīrī dīger āmed ezkemīn

O bir ġayrı emīr pusudan (22) geldi yaʿnī bir emīr daḫı nāgāh geldi

Daʿvi-yi ū derḫılāfet bud hemīn

anuñ daḫı daʿvāsı ancaḳ ḫılāfetde idi.

710 Ezbaġal ū nīz ṭūmārī nümūd

(23) Ḳoltuġından o daḫı bir ṭūmār gösterdi *baġal* ḳoltuḳ maʿnāsınadur [*ṭūmārī*de yā vaḥdet içündür]

Tā berāmed her dürā ḫaşm-ı Cuhūd

(24) tā ikisine bile Cuhūd ḫaşmı geldi yaʿnī ziyāde ġażabnāk oldılar [*ḫaşm* ġażab maʿnāsınadur ki fuṣaḥā dilinde ḫānuñ fetḥiyiledür].

711 V'ān emīrān-ı diger yek yek ḳaṭār

Ve ol ġayrı emīrler (25) bir bir ḳaṭār olup yaʿnī biri birinüñ ardınca nāyiblik daʿvāsına ḳalḳdılar

Berkeşīde tīġhā-yı ābdār

ābdār u tīz tīġlar (26) çekmişler yaʿnī ceng ü ḳıtāl içün.

712 Her yekīrā tīġ u ṭūmārī bedest

Her birinüñ elinde tīġ ve bir ṭūmār

Derhem üftādend çün pīlān-ı mest

[B36b] (27) mest fīller gibi biri birine düşdiler yaʿnī ceng eylediler.

713 Ṣad-hezāran merd-i Tersā küşte şud

(28) Ol ceng ü ġavġāda nice yüz biñ merd-i Tersā depelenmiş oldı [*küşte şud* bunda maḳtūl maʿnāsınadur]

Tā ziserhā-yı bürīde püşte şud

tā ki kesilmiş başlardan (29) püşte oldı yaʿnī ṭaġ gibi yıġıldı *püşte* depecik [*bürīde* bunda maḳṭūʿ maʿnāsınadur]. [A71b]

714 Ḫun revan şud hem-çü seyl ezçepp ü rast

Ṣol ve ṣaġdan [M57a] (1) yaʿnī eṭrāfdan ḳan seyl gibi revān oldı *çep* ṣol *rāst* ṣaġ maʿnāsınadur *çep*de pā müşeddeddür vezn içün

Kūh kūh enderhevā z'in gerd ḫᵛast

(2) bu cengden hevāya ṭaġlar gibi ġubār ḳalḳdı nite ki ceng-i ʿaẓīmde vāḳıʿ olur. (3)

715 Tuḫmhā-yı fitnehā k'ū kişte būd

Fitneler tuḫmlarını ki ol vezīr ekmiş idi [*kişte* bunda zirāʿat itmiş maʿnāsınadur]

---

26 Derhem MHB: Der NA

Āfet-i serhā-yı īşan keşte būd

anuñ ḥāṣılı (4) anlaruñ başları anuñ żarar u āfeti oldı yaʿnī ol vezīr itdügi mekr ü fitne yüz biñ kimse Naṣārādan helāk oldı [*āfet* żarar maʿnāsınadur]. (5)

716 Cevzhā bi'şkest ü v'an k'ū maġz daşt

[N43b] Cevizler ṣındı ve ol kimse ki o maġz ṭutdı yaʿnī ṣalāḥı var idi [*bişikest* fiʿl-i māżī müfred-i müzekker-i ġāyibdür *maġz* iç maʿnāsınadur]

Baʿde küşten rūḥ-ı pāk-i naġz daşt

(6) ḳatl olınduḳdan ṣoñra laṭīf pāk rūḥ ṭutdı yaʿnī ten-i ẓulmānīden ḫalāṣ bulup rūḥ-ı (7) nūrānīde bāḳī ḳaldı *naġz* laṭīf maʿnāsınadur.

717 Küşten ü mürden ki bernaḳş-ı tenest

Depelemek ve ölmek ki ten naḳşı (8) üzredür

Çün enār u sībrā bi'şkestenest

[H53b] enār u sībi ṣımaḳ gibidür yaʿnī enār u sīb ṣınmaġıla nite ki keyfiyyet ü ḥaḳīḳatı (9) maʿlūm u ẓāhir olur hem-çünān ten ṣınduḳdan ṣoñra rūḥuñ ḥaḳīḳat u sırrı rūşen ü ʿıyān olur.

718 An çi şīrīnest ū şud nārdang

(10) Ol nesne ki şīrīn ü lezīzdür o nārdāng oldı yaʿnī ol rūḥ ki pāk ü laṭīfdür maḳbūl-i Ḥaḳḳ oldı [*nārdāng* ʿavām ġalaṭ idüp nārdeng dirler] (11)

V'an çi pūsīdest ne'bved ġayr-ı bang

ve ol nesne ki çürimişdür bāngden ġayrı olmaz yaʿnī şol rūḥ ki pāk ü laṭīf degüldür (12) maḳbūl-i Ḥaḳḳ olmadı nite ki pūsīde olan mīve maḳbūl degüldür [*pūsīde* çürimiş maʿnāsınadur *pūsīdeest* taḳdīrindedür].

719 An çi bāmaʿnist ḫod peydā şeved

Ol nesne ki lübb ü maʿnā iledür (13) ḫod peydā vü ẓāhir olur

V'an çi pūsīdest ū rüsvā şeved

ol nesne ki çürimişdür o rüsvāy olur ḥāṣıl-ı maʿnā (14) dünyāda maḳbūl-i Ḥaḳḳ ve merdūd-ı Ḥaḳḳ maḫfī vü pinhāndur ki līkin rūḥ tenden cüdā olduḳda ṣoñra maʿlūm u ẓāhir olur dimekdür (15) pes ẓāhir oldı ki iʿtibār maʿnāyadur ṣūrete degüldür.

720 Rev bemaʿnā kūş ey ṣūret-perest

Ey ṣūret-perest yüri (16) maʿnāya çalış

Z'an ki maʿnā berser-i ṣūret perest

zīrā ki maʿnā ṣūretüñ başı üzre ḳanaddur yaʿnī maʿnā ki murād ʿışḳ u maḥabbet (17) ve ṭāʿat u ʿibādetdür cisme ḳanad gibidür nite ki murġ peri sebebi ile bülend-pervāzdur kişi

ʿibādet ü riyāżet sebebi ile ʿuluvv-ı derecāta (18) vuṣūl bulur *rev* ve *kūş* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *ṣūret-perest* vaṣf-ı terkībīdür ẓāhir-perest maʿnāsına mıṣrāʿ-ı ṯānīde olan [B37a] (19) *perest per*ile *est*den mürekkebdür *per* ḳanad maʿnāsınadur. Beyt

Eger hūşmendī bemaʿnā girāy

Ki maʿnā bumāned ne ṣūret becāy[695] (20)

721 Hem-nişīn-i ehl-i maʿnā bāş tā

Ehl-i maʿnānuñ ḳarīn ü muṣāḥibi ol [*hem-nişīn* muṣāḥib maʿnāsınadur]

Hem ʿaṭā yābī vü hem bāşī fetā

tā Ḫudādan (21) hem ʿaṭā vü iḥsān bulasın ve hem ḥayāt-ı ebediyye ile zinde vü cevān olasın *fetā* cevān maʿnāsınadur *tā* lafẓınuñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı ṯānīye (22) ḳayd olındı suhūlet-i maʿnā içün [*yābī* ve *bāşī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur]. [A72a]

722 Cān-ı bīmaʿnā derin ten bīḫılāf

Maʿnāsız cān bu tende şekk ü ḫılāfsız [*bīḫılāf* bunda şeksiz maʿnāsınadur]

Hest hem-çün tīġ-ı çūpin derġılāf

(23) ḳın içinde aġaçdan düzilmiş ḳılıç gibidür ki hergiz bir nefʿ ü ʿamele yaramaz zīrā iʿtibār ḳılıcadur (24) ḳına degüldür nite ki iʿtibār maʿnāyadur ṣūrete degüldür *derġılāfest* taḳdīrindedür ki hā zāyiddür.

723 Tā ġılāfender buved bāḳıymetest

(25) Tīġ-ı çūpīn mādām ki ġılāf içinde ola ḳıymetiledür yaʿnī maḳbūldür ġayrı tīġlar gibi

Çün birun şud sūḫtenrā āletest

(26) līkin çünki tīġ-ı çūpīn ġılāfından ṭaşra oldı yaḳmaḳ içün āletdür yaʿnī hīzüm gibi āteşe lāyıḳdur yaʿnī baʿde'l-mevt (27) her kim ki bīmaʿnādur āteş-i dūzaḫa lāyıḳdur *ālet*den murād bunda hīzümdür bu hem maʿnādur yaḳmaḳ içün āletdür. (28)

724 Tīġ-ı çūpinrā meber derkārzār

Ceng ü ḳıtāle tīġ-ı çūpīn iltme [*meber* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Bi'nger evvel tā negerded kār zār

ceng ü ḳıtāle gitmezden (29) evvel naẓar eyle gör ki tīġ-ı çūpīn mi tīġ-ı āhenīn midür tā ki işüñ zār u fiġān olmaya *kārzār-ı evvel* ceng maʿnāsınadur ki [M57b] (1) teşbīh ṭarīḳıyıla ki murād rūz-ı ḳıyāmetdür *tīġ-ı çūpīn*den murād rūḥ-ı bīmaʿnādur *bi'nger*

[695] "Eğer akıllı isen mânâyı yakala; zîrâ suret yerinde kalmaz, mânâ kalır."

*evvel*den murād mādām ki ḥāl-i ḥayātdasın (2) tedārük üzre ol dimekdür netīce-yi merām-ı kelām budur ki saʿy u iḳdām ve kūşiş ü ihtimām idüp bir mürşid-i kāmile mülāḳāt idüp anuñ (3) irşādı sāyesinde riyāżet ü mücāhede ile ʿışḳ-ı İlāhī taḥṣīl idüp ḳurb-ı Sübḥānīden behre-gīr olup meydān-ı ʿAraṣāta ʿışḳ (4) u ṭāʿatsız gitme tā ki ḥālüñ mükedder olup perīşān u peşīmān olmayasın *kār zār-ı ṯānī* kārıla zārdan mürekkebdür evvelki *kārzān*ıla (5) *bi'nger* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür [*negerded* neşeved maʿnāsına fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

725 Ger buved çūpin birev dīger ṭaleb

Eger evvelki tīġ çūpīn ola yüri ġayrısını ṭaleb eyle [*ṭaleb* bunda emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür ṭalebīdenden müştaḳdur]

V'er buved elmās pīş ā bāṭarab

(6) ve ger ol tīġ elmās ola şevḳ u ẕevḳıla ilerü gel zīrā şimdi ḥarb ü ḳıtāle ḳādir olursun (7) bu beytden murād beyt-i sābıḳda şerḥ olınan mażmūndur tīġ-ı elmāsdan murād ziyāde maḳbūl tīġdur *ā* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür (8) ki aşlı āydur [*ṭarab* şevḳ].

726 Tīġ derzerrād-ḫāne-y evliyast

Tīġ-ı elmās evliyāʾullāhuñ cebe-ḫānesindedür andan ġayrı yirde (9) bulmaḳ müyesser degüldür

Dīden-i īşan şumārā kīmiyast

anları görmek size kīmiyādur zīrā mis gibi bīḳadr ü bīiʿtibār (10) vücūduñuzı zer gibi maḳbūl ü laṭīf eyler *tīġ-ı elmās*dan murād bunda ʿışḳ u maʿnā tīġıdur ki evliyāʾullāhdan ġayrı kimse aña mālik (11) olmaz *dīden-i īşān*dan murād anlara vāridāt getürüp [H54a] ḫıdmet ü ḥużūrlarında olmaḳdur *īşān*dan murād evliyāʾullāhdur (12) ki anlaruñ muṣāḥabeti kīmiyā-yı saʿādet-i dāreyndür *zerrād-ḫāne* cebe-ḫāne maʿnāsınadur zerrād-ḫāne tīġ münāsebeti iledür ve illā (13) murād ḫānedān-ı evliyādur. Beyt

Ānan ki ḫākrā benaẓar kīmiyā kunend [B37b]
Āyā buved ki kūşe-yi çeşmī bemā kunend[696]

727 Cümle dānāyan hemin gufte hemīn

(14) Cümle ʿālimler hemīn bunı hemīn bunı dimişler [*dānāyān*dan murād ʿulemādur]

Hest dānā raḥmeten li'l-ʿālemīn

---

2 netīce-yi merām-ı kelām HNA: netīce-yi merām M, netīce-yi kelām-ı merām B

[696] "O, bir nazarla toprağı kîmyâ yapanlar, acabâ gözucuyla olsun bize de bakarlar mı?"

ʿālim raḥmetdür ʿālemīn (15) içündür nite ki Server-i Kāyināt buyurmışlardur *el-ʿulemāʾu vereṯetu'l-enbiyāʾ*[697] çünki cemīʿ-i enbiyā ʿālemīne raḥmet-i maḥżdur ʿulemā hem-çünān (16) ʿālemlere raḥmetdür zīrā ʿulemā vereṯe-yi enbiyādur ve *ānān*dan murād bunda ʿālim-i ẓāhirī olmaḳ mümkin degüldür zīrā [A72b] dānā ki ʿālim maʿnāṯsınadur (17) ḥażret-i Mevlānānuñ murādı velīdür ve ḥadīṯ-i şerīfde vārid olan *ʿulemā*dan murād hem evliyādur ki *tīġ derzerrād-ḫāne-y evliyāst* (18) didi enbiyā nite ki ḫalḳı irşād idüp maʿṣıyet ü fısḳdan ve ehl-i küfri īmāna getürüp ıṣlāḥ eylerlerdi evliyā hem-çünān irşād (19) u riyāżetile ṭālibīni maḥabbet-i dünyā ve vesvese-yi nefs ü şeyāṭīnden ḳurtarup maʿḳūl-i dergāh eylerler *men eḥabbe en yenẓur ilāʿuteḳāyillāhi* (20) *mine'n-nāri fe'l-yenẓur ile'l-muteʿallimīne fe velleẕī nefsu Muḥammedin biyedihi mā minmuteʿallimin yaḫtelifu ilābābi ʿālimin illā yektubullāhu bikulli ḳademin* (21) *ʿibādete senetin ve benā lehu likulli ḳademin medīneten fi'l-cenneti ve yemşī ʿale'l-arżi ve'l-arżu yestaġfiru lehu yuṣbiḥu ve yumsī maġfūren* (22) *lehu ve şehideti'l-melāyiketu hāulāʾi ʿuteḳāyillāhi mine'n-nāri* ḥażret-i Mevlānā ʿālim nice gerek idügini beyān eylemege şürūʿ eyledi [*dānā raḥmetest li'l-ʿālemīn* taḳdīrindedür ve *hest*de hā zāyiddür]. (23)

728 Ger enārī mīḫarī ḫandan beḫar

Eger bir enār ṣatun alur iseñ ḫande idici yaʿnī şaḳḳ olup dāneleri ẓāhir olmış enār ṣatun (24) al [*beḫar* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Tā dehed ḫande zidāne-y ū ḫaber

tā ki ḫande anuñ dānesinden ḫaber vire bu söz temṯīl ṭarīḳı iledür ki *enār-ı ḫandān*dan murād (25) velīdür.

729 Ey mübārek ḫandeeş k'ū ezdehān

Ey mübārek ol enāruñ ḫandesi ki o ḫande aġzından

Mīnümāyed dil çü dür ezdürc-i cān

(26) içini cān dürcinden dürr gibi göstere yaʿnī şaḳḳ olmış enār içini niçe gösterürse evliyāʾullāh daḫı (27) cān dürcinden sırr-ı tevḥīd dürrini ancılayın gösterür *ḫandeeş*de olan żamīr-i ġāyib enāra rāciʿdür *k'ū* ki ū taḳdīrindedür (28) ki ū ḫandeye rāciʿdür *mīnümāyed* bunda gösterür maʿnāṯsınadur *dil* bunda iç maʿnāṯsınadur ki Fārsīde maġz ve ʿArabīde lübb (29) dirler [*dürc* ṣanduḳçe ki cevāhir ḳonur].

730 Nāmübārek ḫande-yi an lāle būd

Ol lālenüñ ḫandesi nāmübārek oldı

K'ezdehān-ı ū siyāhi-y dil nemūd

---

[697] "Âlimler peygamberlerin vârisleridir." Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 60.

[M58a] (1) ki anuñ dehānından ḳalbinüñ siyāhīligi görindi *lāle*den murād müddeʿīdür ki anuñ kelāmından ḳalbinüñ sevād (2) u ḳasveti rūşen-diller ḳatında ẓāhir ü āşkār olur [*nümūd* bunda fiʿl-i māżiy-i mechūl müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

731 Nār-ı ḫandan bāġrā ḫandan kuned

Ḫande idici nār bāġı ḫandān u (3) şādān eyler zīrā bāġuñ ziyb ü ziynetidür

Şuḥbet-i merdant ezmerdan kuned

evliyāʾullāhuñ muṣāḥabeti seni evliyāʾullāhdan eyler (4) bu beyt suʾāl-i muḳaddere cevābdur keennehu bir kimse eytdi feseḳaya evliyāʾullāhuñ muṣāḥabetinden ne leṭāfet ḥāṣıl olur ki anlar (5) evliyāʾullāhdan olmaġa imkān olur [*merdānet*de nūn sākindür vezn içün] ḥażret-i Mevlānā bu beytile aña cevāb virdi.

732 Ger tu seng-i ṣaḫra vü mermer şevī

Farżā eger saḫt (6) u muḥkem ṭaş ve mermer olasın [*ṣaḫra* saḫt maʿnāsınadur *mermer* Türkīde hem mermerdür]

Çün beşāḥib-dil resī gevher şevī

çünki ṣāḥib-dile irişe sen gevher olursun [B38a] yaʿnī (7) maḳbūl-i Ḥaḳḳ olursun ṣāḥib-dilden murād velīdür [*resī* ve *şevī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur].

733 Mihr-i pākan dermiyān-ı can nişān

Pāklerüñ maḥabbetini cānuñ içine dik [A73a] (8) yaʿnī anlara cān u dilden maḥabbet eyle

Dil menih illā bemihr-i dil-ḫoşān

göñül ḳoma illā dil-ḫoşlaruñ maḥabbetine ḳo *pākān* u *dil-ḫoşān*dan (9) murād evliyāʾullāhdur mihr bunda maḥabbet maʿnāsınadur *nişān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür naṣb eyle maʿnāsına ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki (10) evliyāʾullāhdan ġayrı ile muṣāḥabet eyleme tā ki hem dünyevī ve hem uḫrevī menāfiʿ-i bīnihāye ve fevāyid-i bīġāyeye vāṣıl olup saʿādetmend (11) olasın.

734 Kūy-ı nevmīdī merev ümmīdhast

nevmīdlik maḥallesine gitme zīrā ümīdler vardur yaʿnī ṭālib ol ki nāgāh bir gün (12) bir nesneye irişürsün hemān saʿy u ṭalebde ḳuṣūr ḳoma *men ṭalebe şeyʾen ve cedde vecede*[698] [*merev* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

Sūy-ı tārīkī merev ḫurşīdhast

[698] "Bir şeyi arzulayan ve gayret gösteren, aradığını bulur."

[H54b] (13) ẓulmet cānibine gitme zīrā āftāblar vardur cidd ü cehd idüp bir āftāba irişüp anuñ nūrı ile münevver olup ẓulmet-i mā-sivādan (14) ḫalāṣ bul *ḫurşīdler*den murād velāyet feleginüñ āftāblarıdur [*tārīkī* ẓulmet maʿnāsınadur].

735 Dil turā derkūy-ı ehl-i dil keşed

Göñlüñ seni ehl-i dil (15) maḥallesine çeker [*kūy* maḥalle maʿnāsınadur]

Ten turā derḥabs-i āb u gil keşed

tenüñ seni āb u gil ḥabsine çeker ki bu ʿālem-i süflīde ḳalursun murād budur ki (16) ḳalbüñ tābiʿ olup aṣḥāb-ı dile muḳārenet eyler iseñ ṣāḥib-dil olursun nefsüñe tābiʿ olup ten-perver olur iseñ āb u gil (17) ḳaydından ḫalāṣ bulmayup āb u gil gibi ḫᵛār u bīiʿtibār ḳalursun.

736 Hin ġıdā-yı dil bidih ezhem-dilī

Āgāh ol bir hem-dilden (18) göñlüñ ġıdāsını vir yaʿnī bir ṣāḥib-dilüñ muṣāḥabetinden ġıdā-yı rūḥ ḥāṣıl eyle [*bidih* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür hem-dilden murād velīdür]

Rev bücū iḳbālrā ezmuḳbilī

yüri iḳbāli (19) bir muḳbilden iste *iḳbāl* dost u saʿādet maʿnāsınadur *muḳbil* ism-i fāʿildür devletmend ü saʿādetmend maʿnāsınadur ki (20) bunda murād mürşiddür *rev* ve *bücū* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür [*iḳbāl*den murād bunda devlet-i āḫıretdür].

Taʿẓīm-i naʿt-ı Muṣṭafā ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ki meẕkūr būd derİncīl (21)

Ḳavm-i Naṣārādan bir ṭāyife ḥażret-i Muṣṭafānuñ şerīf naʿtına taʿẓīm itdüklerini beyān eyler ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem (22) ki ol naʿt-ı şerīf İncīlde meẕkūr idi ḥażret-i Melik-i Celīlü'ṯ-ṯenā' İncīlde Ḫᵛāce-yi Kāyināt ve Ḳıdve-yi Mevcūdātuñ (23) baʿż-ı ṣıfātını ʿaleyhi efḍalu'ṣ-ṣalavāt ve ekmelu't-taḥiyyāt beyān eylemiş idi Naṣrāniyāndan bir ṭāyife İncīlüñ ḳırā'atı vaḳtinde (24) ḥażret-i Resūlüñ nām-ı şerīfine ʿaleyhi's-selām taʿẓīm ü tebcīl eylerlerdi ve iclāl ü ikrām ve iʿzāz u iḥtirām içün nām-ı şerīfini (25) öperlerdi ve anuñ nām u ṣıfātını şefīʿ getürüp duʿāya el ḳaldururlardı bu sebebden Cuhūd vezīrden peydā olan (26) fitneden ve umerā beyninde vuḳūʿ bulan ḥarb u ḳıtāl żararından ʿināyet-i İlāhī ile ḫalāṣ bulup saʿādet-i dāreynde (27) muḥaṣṣılu'l-merām oldılar ve Naṣārādan şol ṭāyife ki Server-i Kāyinātuñ nām-ı şerīfini ḫor ṭutarlardı ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem (28) ve naʿt-ı laṭīfine taʿẓīm [A73b] eylemezlerdi ol fitnede ḫor u ẕelīl olup ʿuḳūbet-i dü-cihānīye giriftār u esīr ḳaldılar ḥażret-i (29) Mevlānānuñ bunı naẓm idüp getürmekden murādı enbiyā vü evliyā ve nām-ı şerīflerine taʿẓīm ü

15 kūy maḥalle maʿnāsınadur MH: -AB

tekrīm vācib ü lāzım idügini [M58b] (1) beyān itmek içündür zīrā bu ḫuṣūṣ nice kimsenüñ saʿādetine sebeb olur [*naʿt* eyü vaṣf]. [B38b]

737 Būd derİncīl nām-ı Muṣṭafā

Muṣṭafā (2) ḥażretlerinüñ nām-ı şerīfi İncīlde var idi ṣalātullāhi ve selāmihi ʿaleyh [*būd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür *ḥilyehā* cemʿ-i ḥilyedür]

An ser-i peyġam-beran baḥr-ı ṣafā

ol peyġām-berüñ (3) server ü seyyidi ṣafā vü vefā deryāsı.

738 Būd ẕikr-i ḥilyehā vü şekl-i ū

Ol Resūluñ ḥilyelerinüñ ve şeklinüñ ẕikri (4) İncīlde var idi *ḥilye* ziynet maʿnāsınadur aṣlında līkin bunda murād ẕātda müşāhede olınan ṣıfātdur [*ḥilyehā* cemʿ-i ḥilyedür] (5)

Būd ẕikrī ġazv ü ṣavm u ekl-i ū

İncīlde anuñ ġazāsınuñ ve ṣavmınuñ ve ekl ü şürbinüñ ẕikri var idi yaʿnī Ḥaḳḳ (6) taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu İncīlde beyān eylemiş idi *ġazv* ġazā maʿnāsınadur ekl ü şürb taḳdīrindedür.

739 Ṭāyife-y Naṣrāniyan behr-i ṣevāb

(7) Naṣrānīlerüñ bir ṭāyifesi ṣevābdan ötüri [*behr-i ṣevāb* būse dādendīye maṣrūfdur]

Çün resīdendī bedan nām u ḫıṭāb

çünki ol (8) nām-ı şerīfe ve ḫıṭāb-ı laṭīfe irişürlerdi yaʿnī oḳıyup ism-i şerīflerine ve evṣāf-ı laṭīflerine gelseler.

740 Būse dādendī bedan nām-ı şerīf

(9) Ol nām-ı şerīfe būse virürlerdi yaʿnī nām-ı şerīfini öperlerdi

Rū nihādendī beran vaṣf-ı laṭīf

(10) ol laṭīf vaṣf üzre yüzlerin ḳorlardı yaʿnī taʿẓīmen anı yüzlerine sürerlerdi.

741 Enderin fitne ki guftem an gürūh

(11) Bu fitnede ki didüm ol ṭāyife *fitne*den murād mekr-i vezīr ve ḳıtāl ü āşūb-ı umerā-yı bītedbīrdür [*gürūh* bölük]

Eymen ezfitne budend ü ezşükūh

(12) fitneden ve şükūhdan eymen oldılar *fitne*den murād vezīrüñ fitnesidür *şükūh* heybet ü ʿaẓamet maʿnāsınadur ki bunda murād ḫılāfetden (13) ötüri umerā biri biri ile ceng ü āşūb itdükleridür [*budend* būdend maʿnāsınadur].

742 Eymen ezşerr-i emīrān u vezīr

Emīrlerüñ ve vezīrüñ şerrinden (14) eymen ü sālim

Derpenāh-ı nām-ı Aḥmed müstecīr

Aḥmedüñ nām-ı şerīfi penāhında müstecīr ü maḥfūẓ oldılar [*müstecīr* ism-i fāʿildür emān ṭaleb idici maʿnāsınadur].

743 Nesl-i īşan nīz hem bisyār şud

(15) Anlaruñ nesli daḫı hem bisyār oldı

Nūr-ı Aḥmed nāşır āmed yār şud

Aḥmedüñ nūrı ʿaleyhi'ṣ-ṣalātu (16) ve's-selām anlara [H55a] muʿīn geldi yaʿnī muʿāvenet eyledi yār oldı.

744 V'an gürūh-ı dīger ezNaṣrāniyān

Ve Naṣrānīlerden o bir ġayrı (17) ṭāyife

Nām-ı Aḥmed dāştendī müstehān

Aḥmedüñ nām-ı şerīfini ḫᵛār u müstehān ṭutarlardı.

745 Müstehān u hᵛār geştend ezfiten

(18) Ol ṭāyife fitnelerden ki anlara vāḳıʿ oldı ḫᵛār u müstehān oldılar [*fiten* cemʿ-i fitnedür]

Ezvezīr-i şūm-re'y ü şūm-fen

şūm (19) u ḳabīḥ re'ylü ve şūm u nāmaʿḳūl fenlü vezīrden *müstehān* ḫᵛār maʿnāsınadur *şūm-re'y* ve *şūm-fen* vaṣf-ı terkībīdür.

746 Hem muḫabbaṭ dīnişān u ḥükmişān

(20) Hem anlaruñ dīni ve anlaruñ ḥükmi muḫabbaṭ u müşevveş oldı [*muḫabbaṭ* müşevveş]

Ezpey-i ṭūmārhā-yı kej-beyān

nāmeşrūʿ ve kej-beyān [A74a] (21) ṭūmārlardan ki yuḳaruda beyān olınmışdur *kej-beyān* vaṣf-ı terkībīdür egri beyānlu maʿnāsına ki nāmeşrūʿ u nāmaʿḳūl maʿnāsınadur (22) bunda.

747 Nām-ı Aḥmed in çünin yārī kuned

Aḥmedüñ ki murād Server-i Kāyinātdur ʿaleyhi efḍalu'ṣ-ṣalavāt ve ekmelu't-taḥiyyāt nām-ı şerīfi buncılayın (23) muʿāvenet ü luṭf eyler [*yārī* muʿāvenet maʿnāsınadur]

Tā ki nūreş çun nigehdārī kuned

ki ʿacebā anuñ nūr-ı şerīfi niçe nigehdārlıḳ ve ḥāfıẓlıḳ eyler yaʿnī anuñ ism-i (24) şerīfinde bu ḳadar ḥālāt ola bundan maʿlūm olur ki ẕāt-ı şerīfinde ne ḥālāt [B39a] ola [*çūn* bunda istifhām içündür *nigehdār* ḥāfıẓ *nigehdārī* ḥāfıẓlıḳ maʿnāsınadur].

748 Nām-ı Aḥmed çün ḥişārī şud ḥaşīn

---

14 emān ṭaleb idici maʿnāsınadur AB: -MH

(25) Aḥmedüñ nām-ı şerīfi ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem çünki muḥkem ü ḳavī bir ḥiṣār oldı ki anuñ sāyesinde anuñ gibi ʿaẓīm fitne vü ġavġādan (26) ḫalāṣ buldılar [*çün ḥiṣārī*de çün teşbīh içündür]

Tā çi bāşed ẕāt-ı an Rūḥu'l-emīn

ʿaceb ol Rūḥu'l-emīnüñ ẕāt-ı şerīfi ne ola yaʿnī anı beyān iḥāṭa itmekden (27) ʿācizdür *ḥaṣīn* muḥkem maʿnāsınadur bu iki beytde vāḳıʿ olan *tā* lafẓı ʿaceb ve ʿacebā maʿnāsınadur *Rūḥu'l-emīn*den murād Ḥabībullāh (28) ḥażretleridür ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem.

749 Baʿd ezin ḫun-rīz derman-nāpeẕīr

Bu dermān ve naṣīḥat ḳabūl itmeyici ḫun dökici şāhdan ṣoñra [*ḫūn-rīz* vaṣf-ı terkībī müfred-i müẕekkerdür *dermān-nāpeẕīr* vaṣf-ı terkībī müfred-i müẕekkerdür] (29)

K'enderüftād ezbelā-yı an vezīr

ki ol şāh-ı mekkār vezīrüñ belāsından ṣırāṭ-ı müstaḳīmden düşdi. [M59a] (1)

Ḥikāyet-i pād-şāh-ı Cuhūd-ı dīger ki derhelāk-i dīn-i ʿĪsā ʿaleyhi's-selām saʿy nümūd

Bir ġayrı Cuhūd şāhınuñ ḥikāyetidür (2) ki ol şāh ʿĪsā ʿaleyhi's-selāmuñ dīnini helāk ü nāyāb itmege saʿy gösterdi ve ḳaṣd eyledi

750 Yek şeh-i dīger zinesl-i an Cuhūd

(3) Ol Cuhūd şāhınuñ neslinden bir şāh daḫı [*ān Cuhūd*dan murād şāh-ı evveldür]

Derhelāk-i ḳavm-i ʿĪsī rū nümūd

ʿĪsā ʿaleyhi's-selāmuñ ḳavmi helākine yüz gösterdi (4) yaʿnī evvelki şāh gibi bu şāh daḫı ḳavm-i Naṣārāyı helāk itmege başladı.

751 Ger ḫaber ḫᵛāhī ezin dīger ḫurūc

Eger bu ġayrı şāhdan ki (5) ismi Ẕū-Nüvās-ı Yemenīdür ḫurūc ḫaberini ister iseñ [*ger ḫaberī ḫurūc* taḳdīrindedür]

Sūre berḫᵛan ve's-semā ẕāti'l-burūc

ve's-semā'i ẕāti'l-burūc (6) sūresini oḳu [*sūre-yi ẕāti'l-burūc* taḳdīrindedür *ve's-semā'i ẕāti'l-burūc* burclar ṣāḥibi semā ḥaḳḳıyiçün dimekdür *berḫᵛān* müfred-i müẕekkerdür] yaʿnī bu sūrede bu ḳıṣṣaya işāret vardur bu ḥikāyet ki ḥażret-i Mevlānā getürmişdür *Aṣḥāb-ı Uḫdūd* ḳıṣṣasıdur (7) ve ol ḳıṣṣanuñ tafṣīli bu vech üzredür ki Ṣuhayb-ı Rūmī raḍıyallāhu ʿanh ḥażret-i Resūlden ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem rivāyet eyler ki (8) zemān-ı sābıḳda bir pād-şāhuñ bir sāḥiri var idi çünki ol sāḥir pīr oldı pād-şāha ḫaber gönderdi ki ben pīr oldum (9) baña bir ġulām taʿyīn eyle tā ki aña siḥr taʿlīm idem pes ol

şāh [A74b] sāḥirden siḥr ögrenmek içün bir ġulām taʿyīn eyledi ol ġulām her (10) gün ol sāḥirüñ menziline gelürdi ve ġulāmuñ yolında bir ṣavmaʿa var idi ki anda bir rāhib olurdı ki farżā eger bir mücrim (11) bulayıdı ve anda bir ḳābiliyyet fehm ideyidi ol kimseyi dīne daʿvet idüp aña dīn-i ʿĪsānuñ aḥkāmını taʿlīm eylerdi bir gün (12) rāhib ol ġulāma eytdi her gün ki buraya uġrarsun ḳandan gelürsün ġulām eytdi fulān sāḥirden siḥr ögrenmekden gelürem (13) rāhib ġulāma eytdi siḥr ögrenmek ʿaẓīm günāhdur ve ġulāmı dīne daʿvet eyledi hidāyet-i Ḥaḳḳ irişüp ġulām Müslimān oldı çünki (14) ġulāmuñ tamām ḳābiliyyeti var idi iki cānibden hem-taḥṣīl üzre idi ki ikisinden ferāġat itdükden ṣoñra varup ol (15) şāhıla muṣāḥabet eylerdi ġulām bir gün giderken yolda bir yılan gördi ki yolı ṭutmış idi ġulām kendüsine eytdi bu gün maʿlūm (16) olur ki rāhib mi efḍaldür yā sāḥir mi pes eline bir ṭaş aldı [B39b] ve eytdi ey Ḫudā ger rāhib senüñ ḳatuñda sāḥirden (17) maḳbūlrek ise bu ṭaşıla bu yılanı helāk eyle tā ki ḫalḳ yoldan geçeler pes ġulām ṭaşıla yılanı urup helāk eyledi ve (18) ġulām rāhibüñ ḥużūrına geldi ve bu ḳıṣṣayı beyān [H55b] eyledi rāhib ġulāma eytdi sen şimdi benden fāżılreksin ve bu pād-şāh (19) seni giriftār eylese gerekdür ol vaḳt beni anlara iʿlām itmeyesin andan ṣoñra ġulām bir mertebeye irişdi ki aʿmā anuñ duʿāsıyıla (20) görici olurdı ve ebraṣ şıḥḥat bulurdı ve her marīża şifā ḥāṣıl olurdı ve ol Cuhūd şāhuñ muṣāḥiblerinden biri (21) kör idi ol ġulāmuñ müstecābu'd-daʿve idügini işitdi vāfir hedāyā ile ol ġulāmuñ ḥużūrına geldi ve eytdi eger baña (22) dermān eyler iseñ bu hedāyā cemīʿan senüñ olsun didi ġulām eytdi ben kimseye şifā virmege ḳādir degülem şifā virici Allāhdur (23) eger Ḫudāya īmān getürür iseñ ben duʿā ideyüm tā Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti saña şifā vire ol kimse īmān getürdi pes ġulām duʿā (24) eyledi Ḫudāy taʿālā kereminden aña şifā virdi ol kimse Cuhūd şāhınuñ öñine geldi şāh andan su'āl eyledi ki senüñ (25) çeşmüñi kim eyü eyledi ol kimse eytdi benüm Rabbüm eyü itdi şāh çünki bu sözi işitdi ol kimseye dāyim ʿuḳūbet itmege başladı (26) tā ki ol kimse ġulāmı ʿıyān eyledi ġulāmı şāhuñ öñine getürdiler ġulāma eytdi işitdüm ki siḥrile körlere şifā virürsün ġulām (27) eytdi ben kimseye şifā virmege ḳādir degülem cemīʿisine şifāyı Ḫudāy taʿālā virür pes pād-şāh anı giriftār idüp ʿuḳūbet itmege (28) başladı ġulām ʿuḳūbete ṣabr idemeyüp rāhibden ḫaber virdi rāhibi getürdiler her ne ḳadar ki rāhibe ʿuḳūbet eyledi rāhib dīninden (29) dönmedi ʿāḳıbet ol ẓālim şāh rāhibi depesinden bıçaḳı ile iki pāre eyledi ve muṣāḥibini daḫı bu üslūb üzre iki pāre [M59b] (1) eyledi ve ġulāma eytdi bu dīnüñden ferāġat eyle ġulām ḥaḳḳ dīni ferāġat eylemedi ol şāh bir bölük kimseye buyurdı ki ġulāmı ṭaġdan (2) aşaġa atalar [A75a] çünki ṭaġuñ depesine çıḳdılar ġulām duʿā eyledi ṭaġ ḥarekete gelüp ditredi

ol kimseler ṭaġdan düşüp helāk (3) oldılar şāh tekrār buyurdı ki gemiye ḳoyup deryāda gird-āba atalar çünki ġulām duʿā eyledi ol ṭāyife deryāya ġarḳ oldılar (4) çünki Cuhūd şāh ol ġulāmı helāk itmekden ʿāciz oldı ġulām eytdi sen beni ḳatl itmege ḳādir degülsin mādām ki ḫalḳı cemʿ idüp (5) ve beni bir aġacuñ budaġına aṣup benüm terkeşümden bir oḳ alup beni anuñıla urmayasın çünki ol tīri atarsun ol tīr kirişde iken (6) *b'ismillāhi Rabbi'l-ġulām*[699] diyüp atasın çünki ol şāh ġulām didügini aydup bir oḳ atdı oḳ ġulāmuñ şaḳīḳasına (7) irişüp ġulām helāk oldı [*şaḳīḳa* başuñ iki ṭarafıdur ḳulaġa ḳarīb] ve cemīʿ Cuhūd ḳavmi ki anda ḥāżır idiler īmāna geldiler gelüp bu ḫaberi şāha iʿlām eylediler ol Cuhūd (8) şāh Uḫdūduñ müvekkillerine buyurdı ki bir ḫandaḳı hīzüm ü nefṭ ü āteşile pür itdiler ve her kim ki īmāndan rücūʿ eylemezdi anı ol ḫandaḳa (9) atarlardı ve baʿż-ı tefāsīrde böyle mesṭūrdur ki [B40a] ol Cuhūd şāhınuñ memleketine ḳarīb Naṣārā şehrlerinden bir şehrde ḳaḥṭ vāḳıʿ oldı ol şehrüñ (10) ḫalḳı Cuhūd şāhınuñ memleketine gitmege ḳaṣd eylediler Cuhūdlar kendü şāhlarına eytdiler eger ol şehrüñ ḳavmi bu şehre (11) gelürlerse bu şehr daḫı ḳaḥṭ olur ve bize terk-i vaṭan lāzım gelür Cuhūd şāh buyurdı ḥiṣār ḳapularına ḳarīb ḫandaḳlar peydā idüp (12) anlaruñ içine nefṭ u hīzüm ṭoldurdılar ve āteş urdılar ve āteşüñ eṭrāfında fīl miḳdārı bir büyük büt getürüp ḳodılar ki ol (13) bütüñ adı kilāb idi ve Naṣārādan her kim ki gelürdi aña dirlerdi ki bu büte secde eyle andan ṣoñra şehre var eger ol büte (14) secde eylemese ol āteşile ṭolı ḫandaḳa atarlardı ḳıṣṣanuñ bāḳīsini ḥażret-i Mevlānā naẓmıla getürüp ḳıṣṣadan ḥiṣṣe ne idügini (15) beyān eylese gerekdür.

752 Sünnet-i bed k'ezşeh-i evvel bizād

Yaramaz sünnet ü ʿādet ki evvelki şāhdan ṭoġdı yaʿnī ẓāhir oldı (16)

İn şeh-i dīger ḳadem bervey nihād

bu ġayrı şāh hem anuñ üzre ḳadem ḳodı yaʿnī bu şāh daḫı ol nāmaʿḳūl semte gitdi (17) *sünnet* bunda ṭarīḳ u ʿādet maʿnāsınadur *bizād* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür hem lāzımdur [*nihād* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

753 Her ki ū bi'nhād nāḫoş-sünnetī

(18) Her kim ki o nāmaʿḳūl ü ḳabīḥ bir ʿādet ḳodı yaʿnī bir bidʿat-ı ḳabīḥa peydā eyledi [H56a]

Sūy-ı ū nefrin reved her sāʿatī

[699] "Kölenin Rabbi olan Allâh'ın adıyla"

her bir sāʿat (19) anuñ cānibine nefrīn gider yaʿnī ḫalḳ üzre bidʿat-ı ḳabīḥa vażʿ iden kimse ḳıyāmete degin nefrīn ü laʿnete maẓhar olur [*reved* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür] beyt (20)

Nebāyed beresm-i bed-āyin nihād

Ki gūyend laʿnet beran k'in nihād[700] [A75b]

*nāḫoş sünnet*den murād bidʿat-ı ḳabīḥadur *sünnetī* ve *sāʿatī*de (21) olan yā vaḥdet içündür *nefrīn* bed-duʿā vü laʿnet itmekdür.

754 Nīkuvan reftend ü sünnethā bumand

Eyüler ʿālemden gitdiler ve (22) anlardan laṭīf ʿādetler ḳaldı [*nīkuvān*dan murād bunda ʿādilān u kerīmāndur]

V'ezleyīman ẓulm u laʿnethā bumand

ve edānī ve ẓālimlerden ẓulm ü laʿnetler ḳaldı ḥāṣıl-ı (23) maʿnā budur her kim ki cihānda ḫūb-ʿādet ve ḳānūn ḳodı ṣevāb u ẕikr-i bi'l-ḫayra ve nām-ı nīke vuṣūl bulup duʿā-yı ḫayr aldı (24) ve şol kimse ki ʿālemde andan nāmaʿḳūl ʿādet ve münker bidʿat ḳala ol kimse ṣevāb u nām u nīkden maḥrūm olup ḳıyāmete (25) degin ḳabāḥatlar ve laʿnetlerile yād olınup bed-duʿāya nişāne olur *nīkuvān* cemʿ-i nīkūdur eyü kimse maʿnāsına sünnethā-yı ḫūb (26) taḳdīrindedür ki nīkuvān aña ḳarīnedür *leʾīmān* cemʿ-i leʾīmdür denī vü sifle maʿnāsına *bumānd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür ḥażret-i (27) Mevlānā bunuñıla tenbīh eyledi ki ʿādet-i ḥasene ḳoyan kimse nīk-baḫt u saʿādetmenddür ve ẓulm ü bidʿat-ı ḳabīḥa ḳoyan şaḳī vü bed-baḫtdur (28) *kullu ināʾin yeteraşşaḥu bimā fīh*[701] ḥasebince esḫıyādan luṭf u seḫāvet ve edānīden denāʾet ü şeḳāvet ẓāhir olur [*leʾīmān*dan murād bunda edānī vü ẓalemedür].

755 Tā ḳıyāmet her ki cins-i an bedān

(29) Ol yaramazlaruñ cinsi her kim ki ḳıyāmete degin

Dervücūd āyed şeved rūyeş bedān

vücūda gele [M60a] (1) anuñ meyl ü teveccühi añadur murād budur ki *el-cinsu ile'l-cinsi yemīlu*[702] ḥasebince bu fānī cihāna gelen ḫıṣāl-i ḥamīde ṣāḥiblerinüñ (2) raġbet ü ḳaṣdı kendülerden evvel gelen merdān-ı pesendīde efʿāledür zīrā maʿnāda ol cins-i laṭīf ve ol zümre-yi şerīfdendür (3) ve aḫlāḳ-ı ẕemīmede zebūn u ʿāciz ve dünyā-perest edānī vü ẓalemenüñ saʿy u iltifātı meydān-ı vücūdda kendülerden muḳaddem (4) olan ẓālimān-ı bīdād ve leʾīmān-ı bed-nihādadur zīrā ḥaḳīḳatda ol ṭāyife-yi berḳābīḥa [B40b]

---

[700] "Kötü bir tarz üzere gitmemek gerekir; zîrâ böyle bir âdeti koyana lanet olsun demişlerdir."
[701] "Her kap, (ancak) içinde olanı sızdırır."
[702] "Cins, cinsine çeker (meyl eder)."

ve ol fırḳa-yı rezīledendür evvelki *bedān* (5) bed lafẓınuñ cemʿidür yaramaz maʿnāsına ikinci *bedān* müfreddür ki aṣlı *beān*dur bedān-ı ṣānīnüñ müşārun-ileyhisi bedān-ı evveldür zīrā (6) aña dimekden murād *bedān*dur [*āyed* ve *ṣeved* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

756 Reg regest īn āb-ı şīrin v'āb-ı şūr

Bu ṭatlu ṣu ve acı ṣu ṭamar ṭamardur yaʿnī başḳa başḳa (7) ṭamardur ki ikisi biri birine muḫteliṭ olmaz [*reg* ṭamar maʿnāsınadur]

Derḫalāyıḳ mīreved tā nefḫ-ı Ṣūr

ḫalāyıḳ içinde gider ḳıyāmete degin *āb-ı şīrīn*den (8) murād aḫlāḳ-ı ḥamīde ve ʿilm ü ʿibādet ve ʿışḳ-ı İlāhīdür ki yaramazlara virilmişdür nite ki bu beyt bu maʿnāyı rūşen eyler.

757 Nīkuvanrā hest mīrāṣ ezḫoş-āb

(9) Eyülere mīrāṣ ḫoş u şīrīn ābdandur *nīkuvān*dan murād ümmet-i Muḥammeddür ki evliyāʾ u ʿulemāʾ u müʾminīndür ki (10) her birisi istiʿdādına göre mīrāṣ ṭutıcıdur [*ḫoş-āb* bunda āb-ı ḫoş taḳdīrindedür]

An çi mīrāṣest evreṣne'l-kitāb

ol ne mīrāṣdur evreṣne'l-kitābdur (11) *ānçi* muttaṣıl yazılup maʿnā böyle olmaḳ mümkindür ol nesne ki mīrāṣdur evreṣne'l-kitābdur ki murād bu āyet-i kerīmenüñ mażmūnıdur (12) *summe evreṣne'l-kitābe'lleẕīne'ṣṭafeynā minʿibādinā fe minhum ẓālimun linefsih ve minhum muḳteṣıd ve minhum sābiḳun bi'l-ḫayrāti biiẕnillāh ẕālike huve'l-fażlu'l-kebīr*[703] (13) ümem-i sālifeye kitāblar gönderdük ve anlardan ṣoñra Ḳurʾān-ı ʿAẓīmi mīrāṣ (14) virdük yaʿnī Ḳurʾān-ı ʿAẓīmi ol kitāblardan teʾḫīr eyledük tā ki Ḳurʾān-ı ʿAẓīmi ʿaṭıyye vü iḥsān virevüz [A76a] ol kimselere ki ʿibādumuzdan (15) muḫtār u güzīde eylemişem ki murād Server-i Kāyinātuñ ümmetidür ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem *ʿaṭā*ya Bārī taʿālā ḥażreti mīrāṣ didi zīrā ki (16) ʿaṭıyye-yi Ḳurʾān-ı ʿAẓīm müʾminlerüñ saʿy u ṭalebinsiz Ḫudāy taʿālānuñ ṣāfī luṭf u iḥsānından müʾminlere irişmişdür pes baʿżı bu bendelerden (17) kendü nefsine ẓulm idicidür taḳṣīrāt-ı ʿibādet sebebi ile ki muḳteżā-yı Ḳurʾān-ı ʿAẓīm üzre ʿamel eylemezler ve ʿibāddan baʿżısı vasaṭ (18) u iʿtidāl üzredür ki ekṣer-i evḳātda Ḳurʾān-ı ʿAẓīmile ʿamel eylerler ve ṭāʿat u

---

6 āyed ve şeved fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür HAB: -M

9-10 ki evliyāʾ u ʿulemāʾ u müʾminīndür ki her birisi istiʿdādına göre mīrāṣ ṭutıcıdur MH: -A

[703] "Sonra Kitab'ı, kullarımız arasından seçtiklerimize verdik. Onlardan (insanlardan) kimi kendisine zulmeder, kimi ortadadır, kimi de Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçmek için yarışır. İşte büyük fazilet budur." Fatır/32.

ʿibādetden ziyāde ḳuṣūr üzre olmazlar ve bendelerden (19) baʿżısı [H56b] *sābiḳun bi'l-ḫayrātdur* ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretine ʿazze ismuhu ve Seyyidü'l-kevneyn ḥażretlerine hīç bir ḫuṣūsda muḫālefetleri yoḳdur (20) ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem buyurmışlardur ki bizüm sābıḳumuz enbiyādan ṣoñra cemīʿisinden muḳaddemdür ve bizüm muḳteṣıdumuz ʿazāb (21) u ʿuḳūbetden necāt bulmışdur ve bizüm ẓālimümüz Ġaffāru'z-zünūbuñ maġfireti sebebi ile maġfirete vuṣūl bulmışlardur nite ki ḥadīs-i (22) şerīfde vāriddür *şefāʿatī liehli'l-kebāyiri minummetī*[704] ve Ḥabīb-i Rabbu'l-ʿālemīn ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem bu üç ṭāyifeyi (23) beyān u ʿıyān eylemişdür *sābıḳ* ḥisābsız cennete dāḫil olan ṭāyifedür *muḳteṣıd* ḥisābları suhūlet ü āsānlıġıla (24) olan kimselerdür ve *ẓālim* şol ṭāyifedür ki ḥisāb yerinde bir zemān ḳāyim olup bir miḳdār zaḥmet çekeler līkin ʿāḳıbet (25) Ḫudāy taʿālā ḥażreti celle celāluhu ve ʿamme nevāluhu ol ṭāyifeye ziyāde iḥsān idüp cennete idḫāl ide *Allāhumme yessirlenā ve licemīʿi'l-mu'minīne (26) ve'l-mu'mināti biraḥmetike yā Erḥame'r-rāḥimīn* Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti āyet-i kerīmede ẓālim ile ibtidā eyledi tā ki (27) şermende vü ḫacil olup ḥisābsız raḥmetinden nevmīd olmaya ve sābıḳı teʾḫīr eyledi tā ki ʿibādetine iʿtimād idüp ʿucb (28) u kibr peydā olmaya biiznillāh öyle rūşen olur ki ol ḥālāt Ḫudāy taʿālānuñ ʿināyetinsiz ebedī müyesser olmaz. [B41a]

758 Şud niyāz-ı ṭāliban ger bi'ngerī

(29) Eger naẓar u fikr ider iseñ saña rūşen olur ki ṭāliblerüñ niyāzı [*ṭālibān* cemʿ-i ṭālibdür]

Şuʿlehā ezgevher-i peyġam-berī

[M60b] (1) peyġām-berlik gevherinden şuʿleler oldı yaʿnī ṭālibān-ı Ḫudānuñ niyāz u taẓarruʿı ve ʿāşıḳān-ı Mevlānuñ ṭaleb ü ʿibādeti peyġām-bere (2) mensūb olan aḥvāldendür zīrā ehlullāhuñ ṭarīḳası enbiyānuñ ṭarīḳasıdur *şuʿlehā*dan murād aḥvāldür *peyġām-berī*de yā (3) maṣdar u nisbet içün olmaḳ cāyizdür *şud* lafẓınuñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı ṣānīye ḳayd olındı suhūlet-i maʿnā içün.

759 Şuʿlehā bāgevheran gerdan buved

(4) Şuʿleler gevher birle dönici olur zīrā gevher aṣl şuʿle ferʿdür ve ferʿ ḫod aṣla tābiʿdür [*buved* fiʿl-i muzāriʿ müfred-i müzekker-i ġāyibdür]

Şuʿle an cānib reved hem k'an buved

---

[704] "Şefâatim, ümmetimden büyük günah sahipleri içindir."

(5) şuʿle ol cānibe gider ki ol gevher ola yaʿnī şol kimse ki peyġām-berlere tābiʿ olup (6) anlara muḫālefeti olmaya niyāz u tażarruʿ ve ṭaleb ü ʿamel-i ṣāliḥ anda olur *gerdān* devr idici maʿnāsınadur *k'ān* ki ān taḳdīrindedür (7) ki *ān*dan murād gevherdür.

760 Nūr-ı revzen gird-i ḫāne mīdeved

Revzenüñ nūrı ḫānenüñ çevresine yiler yaʿnī āftābuñ nūrı (8) ki revzenden ḫāne içine girer ḫānenüñ eṭrāfına devr eyler ġayrı yiri devr eylemez [*revzen* baca ve pencere maʿnāsınadur]

Z'an ki ḫur burcī beburcī mīreved

zīrā ki [A76b] (9) āftāb bir burcdan bir burca gider yaʿnī çünki āftāb bir yirden bir yire gide nūrı hem-çünān bir yirden bir yire gider zīrā āftābuñ (10) nūrı āftābdan cüdā olmaz nite ki şuʿle gevherden cüdā olmaz *ḫūr* āftāb maʿnāsınadur ve *şīd* hem āftāb maʿnāsınadur mışrāʿ-ı (11) evvelde *mīdeved*dür ki devīdenden fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür mışrāʿ-ı ṯānīde mīreveddür reftenden ki fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür bu temṯīllerden murād ferʿuñ aṣla tebaʿiyyetini (12) işʿārdur [felekde on iki burc vardur].

761 Her kirā bāaḫterī peyvestegist

Her kimüñ ki bir kevkebile ittiṣāli ve münāsebeti vardur *aḫterī*de olan yā vaḥdet içündür (13) bunda *kevkeb*den murād sebʿa-yı seyyāreden biri olmaḳ rūşendür nite ki *ṭāliʿeş* beyti bu maʿnāyı ʿıyān eyler [*peyvestegīst*de yā maṣdar içündür]

Mer verā bāaḫteri-y ḫod hem tegist

(14) ol kimseye kendü aḫteriyile bilece yilmeklik vardur yaʿnī kevkebde olan ḥālāt ol kimseden ẓāhir olur *mer verā*da (15) mer lafẓı zāyiddür *teg* yilmek *tegī* yilmeklik [*aḫter* yıldız maʿnāsınadur].

762 Ṭāliʿeş ger zühre bāşed derṭarab

Anuñ ṭāliʿi eger zühre ola [*ṭarab* şevḳ maʿnāsınadur]

Meyl-i küllī dāred ü ʿışḳ u ṭaleb

(16) şevḳa ve ʿışḳ u ṭalebe küllī meyl ü raġbet ṭutar *derṭarab*uñ maʿnāsı mışrāʿ-ı ṯānīye ḳayd olındı suhūlet-i maʿnā içün. (17)

763 V'er buved Mirrīḫi-yi ḫun-rīz-ḫū

Ve ger ʿādet ü ḫūyı ḳan dökmek Mirrīḫe mensūb bir kimse ola

Ceng ü bühtān u ḫuṣūmet cūyed ū

---

11 mışrāʿ-ı ṯānīde mīreveddür reftenden ki fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür HAB: -M

(18) ol kimse ceng ü bühtān u ḫuṣūmet ister zīrā Mirrīḫ cellād-ı felekdür her kim ki Mirrīḫī ola anuñ meyli ḳan dökmek olur ve ceng (19) ü ḫuṣūmet ve bühtān isteyici olur mışrāʿ-ı ṯānīde bu maʿnā hem cāyizdür ve ger ḳan dökici ḫūylu bir Mirrīḫī ola vech-i evvele göre *ḫūn-rīḫten* (20) taḳdīrinde olur vech-i ṯānīye göre *ḫūn-rīz* vaṣf-ı [H57a] terkībī olur *Mirrīḫ* mīmüñ kesriyile felek-i sādisde bir kevkebüñ ismidür (21) *Mirrīḫī*de yā nisbet içündür ve bāḳī beş kevkebüñ aḥvāli bu beyān olınan iki kevkebüñ aḥvālinden maʿlūm olur [*cūyed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

764 Aḫterānend ezverā-yı aḫterān

(22) Āsmān-ı İlāhīde aḫterler vardur felekde olan aḫterlerden ġayrı [*aḫterān-ı ṯānī*den murād ẓāhirī aḫterlerdür verā-yı aḫterānda olan verā bunda ġayr maʿnāsınadur]

K'iḫtirāḳ u naḥs ne'bved enderān

(23) ki ol aḫterlerde iḫtirāḳ u naḥs olmaz *aḫterān-ı evvel*den murād esmā vü ṣıfātdur ki felek-i İlāhīde ṯābitlerdür aṣlā anlara taġyīr (24) ü zevāl müyesser degüldür zīrā ḥādiṯ degüllerdür ve müteneccimīn [B41b] gibi teʾṯīrātı ol aḫterlere isnād itmezüz belki teʾṯīrātı bu āsmān-ı İlāhīde (25) olan aḫterlere isnād iderüz farżā bir kimsenüñ ol aḫterlere ittiṣāl ü münāsebeti ola luṭf u ḳahrdan āzād olup kemālāt-ı (26) İlāhiyyeye maẓhar olur.

765 Sāyiran derāsmanhā-yı diger

Ol aḫterler ġayrı āsmānlarda seyr idicilerdür [*sāyirān* cemʿ-i sāyirdür seyr idici maʿnāsınadur]

Ġayr-ı in heft āsmān-ı müşteher

(27) bu müştehir olan yedi āsmāndan ġayrı ol aḫterlerüñ bu āsmān-ı İlāhīde teʾṯīrātı muḳteżā-yı ḥikmet-i İlāhī (28) üzre cemīʿan nefʿdür gerekse ṣūret-i luṭf u Cemālde ve gerekse ṣūret-i ḳahr u Celālde olsun eger bir kimse maẓhar-ı ṣıfat-ı (29) Cemāl ola aña iḥsān olınan luṭf u raḥmet ve devlet [A77a] ü saʿādet andan münḳalib olup zevāl-peẕīr olmaz ve ger ẓāhirā [M61a] (1) bir kimse maẓhar-ı Celāl ola aña vāḳıʿ olan ṣıfat-ı ḳahr bīnefʿ olmaz belki terbiye içün olur *müştehir* ism-i fāʿildür līkin bunda ḳāfiye (2) içün hānuñ fetḥiyile oḳunur.

766 Rāsiḫan dertāb-ı envār-ı Ḫudā

Ol aḫterān-ı İlāhī ki murād esmā vü ṣıfātdur envār-ı Ḫudānuñ (3) tāb u ṣuʿlesinde rāsiḫler ve ṯābitlerdür nite ki eflāküñ sekizincisinde ṯevābit vardur āsmān-ı İlāhīde hem ṯevābit vardur (4) līkin bu ṯevābite taġayyür ü zevāl ve iḫtirāḳ u vebāl yoḳdur zīrā ẕāt-ı Bārī nite ki bir ḥāl üzre berḳarārdur esmā vü ṣıfāt-ı (5) Ḫudāyī daḫı bir ḥāl üzre

s̱ābitlerdür *s̱evābit* şol kevākibdür ki kendülerine müstaḳillen ḥareket ü seyr yoḳdur ki sebʿa-yı seyyāreden (6) ġayrı cemīʿan s̱evābitdür ki felek-i s̱āminde s̱ābitlerdür [*tāb* bunda pertev ü şuʿle maʿnā̱sınadur].

Nī behem-peyveste nī ezhem-cüdā

Ne biri birine muttaṣıldur ne biri birinden (7) munfaṣıldur yaʿnī *lā huve ve lā ġayruhu*[705] ḥasebince bir iʿtibārıla ẕāta muttaṣıl ve bir iʿtibārıla ẕātdan munfaṣıldur zīrā esmā vü ṣıfāt-ı (8) İlāhiyye ne ẕātuñ ʿaynı ve ne ẕātuñ ġayrıdur.

767 Her ki bāşed ṭāliʿ-i ū z'an nücūm

Her kim ki anuñ ṭāliʿi ol nücūmdan ola ki murād (9) esmā vü ṣıfātdur [*nücūm* cemʿ-i necmdür]

Nefs-i ū küffār sūzed derrücūm

anuñ nefsi recmlerde küffārı yaḳar yaʿnī ehl-i nücūmuñ teʾs̱īrātı (10) rücūmda küffārı yaḳmaḳdur anda nuḥūset ü iḫtirāḳ yoḳdur *küffār*dan murād aḫlāḳ-ı ẕemīme ve efʿāl-i nāpesendīde ve vesāvis-i (11) nefs ü şeyāṭīndür *rücūm* cemʿ-i recmdür dūr u baʿīd maʿnā̱sına ḥāṣıl-ı maʿnā̱ budur ki *ve ceʿalnāhā rucūmen li'ş-şeyāṭīni*[706] (12) mūcebince nite ki nücūm-ı āsmān-ı ẓāhirī şeyāṭīn içün rücūmdur her kim ki anuñ ṭāliʿi āsmān-ı İlāhī nücūmından ola yaʿnī maḳbūl-i dergāh-ı (13) İlāhī ola anuñ nefsi derekāt-ı ẓulmānīden ḫalāṣ bulup derecāt-ı rūḥānīye vuṣūl müyesser olup maḳbūlān-ı dergāhdan olur. (14)

768 Ḫaşm-ı Mirrīḫī nebāşed ḫaşm-ı ū

Ol kimsenüñ ġażabı Mirrīḫe mensūb ġażab olmaz belki maḥallince iḳtiżā eylerse öyle olur (15)

Münḳalib-rev ġālib ü maġlūb-ḫū

münḳalib yüriyici ġālib ü maġlūb ḫūyludur yaʿnī ḫaşm-ı Mirrīḫī gāhī ġālib ve gāhī maġlūbdur (16) zīrā kendüsinden zebūn u żaʿīfe rāst gelse ġālibdür ve kendüsinden ḳavī vü şerīfe rāst gelse maġlūbdur münḳalib-rev (17) olması bu iʿtibārıladur ki s̱ebāt u devām yoḳdur zīrā inḳılāb üzre bu maʿnā̱ mışrāʿ-ı s̱ānī *ḫaşm-ı Mirrīḫī*nüñ ḥāli olduġına (18) göredür *ḫaşm-ı ū*da olan żamīr-i ġāyib ki andan murād velīdür ki mışrāʿ-ı s̱ānī anuñ ḥāli olup maʿnā̱ böyle olmaḳ mümkindür līkin (19) mā-baʿdında vāḳıʿ olan beyt bir miḳdār mānīʿ görinür anuñ ḫaşmı münḳalib [B42a] yüriyici ḥaḳīḳat u maʿnā̱da ġālibdür ve ṣūret-i ẓāhirde (20) maġlūb ḫūyludur nite ki aḥvāl-i evliyāʾullāh böyledür *ḫaşm* ḫānuñ fetḥiyile fuṣaḥā dilindedür *ḫışm* ḫānuñ kesriyile ʿavām (21) dilindedür *münḳalib*

---

[705] "O değil, ondan başkası da değil."
[706] "Bunları şeytanlara atış taneleri yaptık." Mülk/5.

ism-i fāʿildür infiʿāl bābından *münḳalib-rev* vaṣf-ı terkībī-yi müfred-i müẕekkerdür *ġālib* ism-i fāʿildür *maġlūb* ism-i (22) mefʿūldür *Mirrīḫī*de yā nisbet içündür [*nebāṣed* fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i ġāyibdür] . [H57b]

769 Nūr-ı ġālib eymen eznaḳş u ġasaḳ

Ġālibüñ nūrı naḳş u ġasaḳdan eymen [bu hem maʿnādur ġālibüñ nūrı eymendür naḳş u ġasaḳdan *ġālib*den murād velīdür ġālib nūr bu maʿnā bunda rūşen degüldür *naḳş* noḳṣān maʿnāsınadur *ġasaḳ* ḳarañluḳ maʿnāsınadur]. (23)

Dermiyān-ı ışbaʿayn-ı nūr-ı Ḥaḳ

[A77b] nūr-ı Ḥaḳḳuñ iki parmaġı ortasındadur yaʿnī Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ Cemāl ü Celāli tecellīsindedür ki gāhī andan (24) müntefiʿ ve gāhī bundan mütemettiʿdür ve andan her ne ṣādır olursa irādet ü iḫtiyār-ı İlāhī öyle olur nite ki ḥadīs-i şerīfde vāriddür (25) *ḳalbu'l-mu'mini beyne-ışbaʿayni minaṣābiʿi'r-Raḥmāni yuḳallibuhu keyfe yeşā'*[707] ḥażret-i Mevlānā ḥażret-i Feyyāz-ı pür-vücūduñ feyżi (26) ʿumūm üzre olup līkin herkes istiʿdādı miḳdārı müstefīż oldugını beyān itmege şürūʿ eyledi.

770 Ḥaḳ fişand an nūrrā bercānhā

(27) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti kemāl-i kereminden ol nūrı ervāḥ üzre ṣaçdı [*fişānd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Muḳbilan berdāşte dāmānhā

(28) muḳbiller ol nūrdan dāmenler ḳaldurmış yaʿnī eteklerini ṭoldurmışlardur *muḳbilān* saʿādetlüler maʿnāsınadur ki murād enbiyā vü (29) evliyādur ki ol nūrdan vāfir naṣīb aldılar istiʿdādları ḳadar [muḳbiller nūr nişārını bulmış bu vech üzre *ān*dan murād muḳbilāndur].

771 V'an nişār-ı nūrrā ū yāfte

Ve ol kimse ki nūruñ nişārını [M61b] (1) yaʿnī nişār olınan nūrı bulmışdur

Rūy ezġayr-ı Ḫudā bertāfte

Ḫudānuñ ġayrısından yüz çevirmiş ve iʿrāż eylemişdür. (2)

772 Her kirā dāmān-ı ʿışḳī nābude

Her kime ki bir ʿışḳ dāmeni olmışdur yaʿnī ʿālem-i ervāḥda aña istiʿdād virilmişdür

Z'an nişār-ı nūr bībehre şude

21-22 ġālib ism-i fāʿildür maġlūb ism-i mefʿūldür Mirrīḫīde yā nisbet içündür MH: -AB

22 bu hem maʿnādur ġālibüñ nūrı eymendür naḳş u ġasaḳdan H: bu maʿnā daḫı rūşendür ġālibüñ nūrı eymendür naḳş u ġasaḳdan AB, -M / ġālib nūr bu maʿnā bunda rūşen degüldür naḳş noḳṣān maʿnāsınadur ġasaḳ ḳarañluḳ maʿnāsınadur MH: -AB

[707] "Mü'minin kalbi Rahmân'ın parmaklarından iki parmak arasındadır, onu dilediği gibi çevirir."

(3) ol nūr niṣārından naṣībsiz olmışdur bu sebebdendür ki bu ʿālem-i cismānīde ṭālib-i Ḥaḳḳ olmamışdur (4) *v'ān niṣārī nūr*da olan v'ān rūşen ü ẓāhir budur ki *v'ān kes ki* taḳdīrindedür *nābude* nābūde maʿnāsınadur *ʿışḳī*de yā (5) vaḥdet olmaḳ üzre şerḥ olındı yā nisbet içün olup maʿnā böyle olmaḳ mümkindür her kimüñ ki ʿışḳa mensūb dāmeni olmamışdur [*behre* naṣīb maʿnāsınadur]. (6)

773 Cüzvhārā rūyhā sūy-ı külest

Cüzlerüñ rūyları ve teveccühleri küller cānibinedür yaʿnī nūr-ı İlāhīden behre alan kimse ki (7) Ḫudāy taʿālā ḥażretine ṭālib olup mā-sivādan iʿrāż itdügine sırr u nükte budur ki ol nūr nūr-ı İlāhīden cüzdür ve rūşendür ki (8) cüz'üñ meyli kül cānibinedür zīrā ferʿüñ meyli aṣla ġālibdür

Bülbülanrā ʿışḳ-bāzī bāgülest

bülbüllerüñ ʿışḳ-bāzlığı gül iledür (9) zīrā gül ve bülbül mā-beyninde münāsebet vardur [bülbüllerüñ ʿışḳ-bāzlığı güledür bu hem laṭīfdür].

774 Gāvrā reng ezbirūn u merdrā

Gāv u ḥayvānātuñ rengini ṭaşrasından (10) iste zīrā ḥayvānuñ alacası ṭaşrasındadur

Ezderun cū reng-i surḫ u zerdrā

ve merdüñ surḫ u zerd rengini (11) içerüsinden iste zīrā insānuñ alacası içerüsindendür *reng-i surḫ u zerd*den murād nifāḳ ve mekr ü ḥīle-bāzlığıdur ḥāṣıl-ı (12) maʿnā budur ki evliyānuñ ʿışḳ-ı İlāhī sebebi ile ẓāhir ü bāṭınları muvāfiḳ ve fiʿl ü ʿamelleri biri birine muṭābıḳ nifāḳ u riyādan berīlerdür (13) ve *merdrā*nuñ maʿnāsı mışrāʿ-ı ṡānīye ḳayd olındı maʿnāsı rūşen olsun içün [*cū* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *surḫ* ḳızıl maʿnāsınadur *zerd* ṣarı maʿnāsınadur].

775 Renghā-yı nīk ezḫumm-ı ṣafast

Eyü rengler (14) ṣafā küpindendür yaʿnī bir kimse ṣāfī vü yek-dil olup bāṭını ẓāhiri gibi olsa Ḫudāy-ı Rabbu'l-ʿālemīnüñ iḥsān u luṭfındandur *renghā-yı nīk*den (15) murād aḫlāḳ-ı ḥamīde vü efʿāl-i pesendīdedür *ḫumm-ı ṣafā*dan [B42b] murād ṣunʿ-ı İlāhīdür maẓhar-ı cemāl iʿtibārıyıla [A78a] *ḫumm-ı ṣafā*dan murād cenāb-ı (16) İlāhī olmaḳ hem cāyizdür [*ḫum* küp maʿnāsınadur].

Reng-i ziştān ezsiyāh-ābe-y cufast

Ziştlerüñ rengi çirküñ siyāh ābındandur *ziştān*dan murād (17) kefere vü münāfiḳīndür ki küfr ü nifāḳ sebebi ile laʿnet ü ʿuḳūbete sezāvār u lāyıḳ oldılar *siyāh-ābe-yi cufā*dan

---

12 fiʿl AB: fiʿāl M, ḳavl H

murād küfr ü nifāḳ ve aḫlāḳ-ı (18) ẕemīme vü efʿāl-i ḳabīḥadur [*cufā* ḫār u ḫāşāk ki bunda çirk murāddur].

776 Şıbġatallah nām-ı an reng-i laṭīf

Ol laṭīf rengüñ nāmı ṣıbġatallāhdur nite ki āyet-i kerīmede vāḳıʿ olmışdur (19) *ṣıbġatallāh ve men aḥsenu minellāhi ṣıbġah*[708] *ṣıbġa*dan murād īmān-ı şerīfdür [ṣıbġatallāh ol laṭīf rengüñ nāmıdur]

Laʿnetullah būy-ı in reng-i keşīf

bu ḳabīḥ (20) ü keşīf rengüñ būyı laʿnetullāhdur zīrā infāḳ u küfr sebeb-i laʿnetdür [laʿnetullāh bu keşīf ü ḳabīḥ rengüñ būyıdur bu hem-vechdür].

777 An çi ezderyā bederyā mīreved

Ol nesne ki deryādandur (21) yine deryāya gider bārān gibi ki deryānuñ buḫārından peydā olur *kullu şey'in yerciʿu ilāaṣlihi*[709] iʿtibārı ile her şey ḳandan peydā olsa yine (22) ol cānibe rücūʿ eyler bu söz bu beytüñ mā-ḳablinde ẕikr olınan beytlerüñ mażmūnı içün temşīldür sāmiʿa tefhīm içün [*ān çi ezderyāst* taḳdīrinde olmaḳ rūşendür]

Ān ezancā k'āmed ancā mīreved

(23) hemān ol yirden ki geldi ol yire gider pes her kimsenüñ ki rūḥınuñ nūrāniyyeti ve Ḫudāy taʿālā ḥażretine maḥabbet (24) ü mutābaʿatı ola rūḥı yine ol ṭarafa gider ve şol kimsenüñ ki rūḥınuñ nūrāniyyeti ve Bārī taʿālā ḥażretine maḥabbet ü mutābaʿatı olmaya rūḥı (25) yine evvelki yire gider *mīreved* [H58a] fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür [bu beytde *mīreved* muḳadderdür].

778 Ezser-i kuh seylhā-yı tīz-rev

Ṭaġ başından tīz yüriyici seyller (26) deryāya giderler zīrā evvel andan peydā olmışdur

V'ezten-i mā cān-ı ʿışḳ-āmīz-rev

ve bizüm tenümüzden ʿışḳ-ı İlāhī ile muḫteliṭ (27) yüriyici cānumuz cenāb-ı Ḳuds cānibine gider zīrā muḳteżā-yı cinsiyyet budur *mā*dan murād ʿuşşāḳdur *kuh* kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyile ṭaġ (28) maʿnāsınadur ki aṣlı kūhdur *seylhā* cemʿ-i seyldür *tīz-rev* vaṣf-ı terkībīdür ve *ʿışḳ-āmīz-rev* vaṣf-ı terkībīdür. (29)

Āteş kerden-i pād-şāh-ı Cuhūd ve büt nihāden-i pehlū-yı āteş ki her ki īn bütrā secde kerd ezāteş birest [M62a] (1)

Cuhūd pād-şāhuñ āteş yaḳması ve āteş yanında büt ḳoması beyānındadur ki her kim ki bu büte secde eyledi āteşden (2) ḳurtuldı

---

[708] "Allah'ın (verdiği) rengiyle boyandık. Allah'tan daha güzel rengi kim verebilir?" Bakara/138.
[709] "Her şey aslına döner."

28 vaṣf-ı terkībīdür MH: vaṣf-ı terkībīdür bu beytde mīreved muḳadderdür AB

779 An Cuhūd-ı seg bübin ki rāy kerd

Ol kelb Cuhūdı gör ne reʾy ü fikr eyledi [*bübīn* emr-i ḥāżırdur]

Pehlu-yı āteş bütī berpāy kerd

(3) āteş yanında bir büti ayaġ üzre eyledi yaʿnī ol bīdīnüñ emriyile bir büt naṣb eylediler [*berpāy kerd* naṣb eyledi maʿnāsınadur].

780 K'an ki in bütrā sücūd āred birest

(4) Ve eytdi ki ol kimse ki bu büte secde getüre yaʿnī secde ide āteşden ḳurtuldı

V'er ne āred derdil-i āteş nişest

(5) ve ger bu büte secde getürmeye āteşüñ içinde oturdı yaʿnī āteşe atarlar *birest nişest* fiʿl-i māżī (6) müfred-i müẕekker-i ġāyibdür ḥażret-i Mevlānā ḳıṣṣa münāsebeti ile maʿrifet ü ḥiṣṣe beyānına şürūʿ eyledi [*dil* bunda derūn maʿnāsınadur].

781 Çün sezā-yı in büt-i nefs ū bidād

(7) Çünki o kelb Cuhūd bu büt meṣābesinde olan nefsüñ lāyıḳını virdi yaʿnī nefsini ḳahr itmeyüp cemīʿ-i ḫuṣūṣda aña (8) iṭāʿat eyledi

Ezbüt-i nefseş büti-y dīger bizād

Anuñ [A78b] nefsi bütinden bir ġayrı büt ṭoġdı yaʿnī *en-nefsu hiye ummu'l-eṣnāmi*[710] (9) ḥasebince ol bütüñ ẓuhūrına sebeb nefsi oldı *bizād* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür zādenden *büt* bāyı ʿArabīnüñ (10) żammesiyiledür ʿavām ġalaṭ idüp bā-yı Fārsīyile oḳur bunda tenbīh budur ki cemīʿ-i fesādātuñ [B43a] aṣl u menbaʿı nefsdür mādām ki anı (11) ḳahr itmeyesin maʿnā iʿtibārıyıla büt-perestlikden ḫalāṣ bulmazsın zīrā *en-nefsu hiye ṣanemu'l-ekberu*[711] [*bütī*de yā vaḥdet içündür].

782 Māder-i büthā büt-i nefs-i şumast

(12) Bütlerüñ anası sizüñ nefsüñüzüñ bütidür zīrā büt-perestlige ve cemīʿ ārzū vü hevāya sebeb nefsdür pes bu iʿtibārıla ümmü'l-eṣnāmdur (13)

Z'an ki an büt mār u in büt ejdehast

zīrā ki ol ẓāhirī büt yılandur ve bu *büt* ki murād nefsdür ejdehādur (14) mār ejdere nisbet ne mertebede ise sāyir bütler nefse nisbet eyledür yaʿnī hīç meṣābesindedür zīrā ki mārı helāk eylemek (15) āsāndur ammā ejderi helāk eylemek ziyāde ṣaʿb u müşkildür. Beyt

ʿİnan-bāz-ı pīçān-nefs ezḥarām

---

[710] "Nefis! O, bütün putların annesidir."
[711] "Nefis! O, en büyük puttur."

Bemerdī ziRüstem güẕeştend ü Sām[712] (16)

783 Āhen ü sengest nefs ü büt şerār

Nefs ḥaḳīḳatda āhen ü sengdür ve büt şerārdur yaʿnī nefs āhen (17) ü seng ve büt şerār gibidür [*āhen*den murād çaḳmaḳdur *seng*den murād çaḳmaġuñ ṭaşıdur]

An şerār ezāb mīgīred ḳarār

ol şerār ābdan ḳarār ṭutar yaʿnī maḥv u nāyāb olur.

784 Seng ü āhen z'āb key sākin şeved

(18) Līkin seng ü āhen ābdan ḳaçan sākin ü zāyil olur farżā niçe yıllar āb içinde olsalar (19) āteş yine evvelki gibidür yaʿnī büt ẓāhir ve nefs maḫfī āteş gibi ẓāhirī āteşi maḥv u nāyāb eylemek āsāndur ammā nihānī āteşi (20) sākin ü izāle eylemek ziyāde müşkildür

Ādemī bāin dü key eymen buved

ādemī bu ikisi ile ḳaçan eymen olur *īn dü*den (21) murād seng ü āhendür līkin maʿnāda nefsdür ki bunlara teşbīh olınmışdur ve illā ẓāhirde seng ü āhenden ḫavf u żarar (22) yoḳdur. Baʿż-ı nüsaḫda bu dört beyt vāḳıʿ olmışdur [*ādemī*de yā nisbet içündür]

785 Seng ü āhen derderun dārend nār

Seng ü āhen āteşi (23) içerüde ṭutarlar [*nār* āteş maʿnāsınadur]

Ābrā bernārışan ne'bved güẕār

bu sebebden anlaruñ nārı üzre ābuñ güẕeri olmaz yaʿnī āb (24) anlaruñ nārını maḥv itmege ḳādir olmaz zīrā anlaruñ āteşi ẓāhir ü āşkārā degüldür *güẕār* geçmek maʿnāsınadur [*şān*dan murād seng ü āhendür].

786 Āb çün nār-ı birūnīrā kuşed

(25) Āb çünki ẓāhirī āteşi söndürür

Derderūn-ı seng ü āhen key reved

āb seng ü āhenüñ (26) içine ḳaçan gider ki āteşi izāle ide yaʿnī şeyʾ-i maḥsūsuñ żararını defʿ itmek āsān ve şeyʾ-i maʿḳūluñ żararını defʿ itmek müşkildür. (27)

787 Seng ü āhen çeşme-yi nārend ü dūd

Seng ü āhen ki murād nefsdür āteş ve tütün çeşmesidür yaʿnī envāʿ-ı fısḳ u [A79a] fesād (28) u küfrüñ menbaʿıdur [*dūd* tütün maʿnāsınadur]

Ḳaṭrehāşan küfr-i Tersā vü Cuhūd

ol çeşmenüñ ḳaṭreleri Tersā vü Cuhūd ve sāyir (29) kāfirlerüñ küfridür zīrā cemīʿisine sebeb nefsdür.

---

[712] "Karmakarışık nefsinin gemini haramdan koruyan kişi, yiğitlikte Rüstem ve Sâm'ı geçmiştir."

788 Āb-ı ḫumm u kūze ger fānī şeved

Küpüñ ve bardaġuñ ṣuyı eger fānī vü [M62b] (1) nāyāb ola

Āb-ı çeşme tāze vü bāḳī buved

ammā çeşmenüñ ṣuyı tāze vü bāḳī olur yaʿnī munḳaṭıʿ olmaz murād bütüñ [H58b] żarar (2) u fitnesinden suhūletile ḫalāṣ müyesser olur līkin nefs-i emmārenüñ fesād u şerrinden hezārān zaḥmet ü meşaḳḳat ve riyāżetile necāt (3) mümkin olmaz dimekdür meger ʿināyet-i Yezdānī ḳarīn ü muʿīn ola *ḫumm u kūze*den murād bütdür teşbīh ṭarīḳı ile ki āb-ı siyāhıla pürdür (4) *çeşme*den murād nefs-i emmāredür teşbīh ṭarīḳıyıla ki menbaʿ-ı āb-ı siyāhdur ki müstemirren cereyāndan ḫālī degüldür [*şeved* ve *buved* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekkerdür] ḥażret-i [B43b] Mevlānā nefs-i emmārenüñ (5) ḳabāyıḥını beyān itmek içün eşyā-yı maḥsūsa ile temṯīl eylemişdür.

789 Büt siyāh-ābest derkūze nihān

Büt kūze içinde (6) nihān siyāh-ābedür

Nefs-i mer āb-ı siyehrā çeşme dān

nefsi āb-ı siyāha çeşme bil yaʿnī nefsüñ żarar u ziyānı deryā ve biñ ḳaṭre (7) gibidür.

790 An büt-i menḥūt çün seyl-i siyāh

Ol menḥūt büt siyāh ve bulanıḳ seyl gibidür ki biraz zemānda dükenür *menḥūt* (8) yonulmış maʿnāsınadur

Nefs-i büt-ger çeşme-yi berşāhrāh

ammā büt yonıcı nefs şāh-rāhda bir çeşmedür yanī Ḫudāya gider ṭarīḳ-ı (9) müstaḳīmde āb-ı siyāhdan bir çeşmedür ki şāh-rāh anuñ sebebi gil ve bataḳ olmışdur ki güẕer ü ʿubūr itmege müşkildür [*büt-ger* büt yapıcı maʿnāsınadur].

791 Ṣad sebūrā bi'şkened yek-pāre seng

(10) Bir pāre ṭaş yüz destiyi ṣır ve paralar yaʿnī ẓāhir bütleri ṣımaḳ ve pāre pāre idüp maḥv u nāyāb itmek āsāndur [*sebū* desti maʿnāsınadur] (11)

V'āb-ı çeşme mīzehāned bīdireng

ve āb-ı çeşme tevaḳḳufsız ṣızar ve revāne olur *sebū*dan murād bütdür ki andan suhūletile ḫalāṣ müyesserdür (12) zīrā sebū ki āb-ı siyāhıla pürdür fevrī bir ṭaşıla ṣıyup gidermek mümkindür ammā nefs āb-ı siyāhuñ menbaʿ u pür-çeşmesidür ki her ne ḳadar (13) ki āb-ı siyāh andan cereyān ide munḳaṭıʿ olup ābsız ḳalmaz pes nefs-i emmāreden

---

5-7 Büt siyāh-ābest derkūze nihān Büt kūze içinde nihān siyāh-ābedür Nefs-i mer āb-ı siyehrā çeşme dān nefsi āb-ı siyāha çeşme bil yaʿnī nefsüñ żarar u ziyānı deryā ve biñ ḳaṭre gibidür MAB: -H

11 ṣızar ve MH: -AB

ḫalāṣ ziyāde emr-i ʿasīrdür Manṭıḳu'ṭ-Ṭayr nām kitābda (14) mesṭūrdur ki evliyāʾullāhdan bir kimse eytmişdür cihān içinde olan kāfirlerüñ cemīʿisi īmān u İslām ḳabūl itmek mümkindür līkin (15) bu ẓālim nefs bir nefes inṣāfa gelmek muḥāldür īmāna gelmek ḳandan [*direng* eglenmek maʿnāsınadur].

792 Büt şikesten sehl bāşed nīk sehl

Ẓāhirī büti şımaḳ (16) ziyāde sehl ü āsāndur zīrā cāmid ü bāṭıl bir nesnedür anı ibṭāl eylemek emr-i sehldür [*nīk sehl* ziyāde sehl maʿnāsınadur *bāşed* bunuñ gibi yirlerde est maʿnāsınadur]

Sehl dīden nefsrā cehlest cehl

(17) ammā nefs-i emmāreyi sehl ü āsān görmek cehldür cehldür zīrā nefs-i emmārenüñ ḳahr u ıṣlāḥı ziyāde ṣaʿb u müşkildür (18) nite ki [A79b] ḥadīs̱-i şerīfde vāriddür *aʿdā̱ ʿaduvvike nefsuke elletī beyne cenbeyke*[713] her ḳanḳı düşmene inʿām u iḥsān idesin (19) ʿadāvetini yā terk yā taḳlīl yā pinhān eyler ammā nefse her ne ḳadar müdārā idüp murādı üzre olasın ʿadāvet ü muḫālefetini (20) ziyāde eyler. Mes̱nevī

Nefs ne'tvan küşt illā çār çīz
Çün bugūyem yād-gīreş ey ʿazīz

Ḫançer-i ḫāmūşi vü şemşīr-i cūʿ (21)
Nīze-yi tenhāyi vü terk-i hücūʿ[714]

793 Ṣūret-i nefs er bücūyī ey puser

Ey püser eger nefsüñ mis̱āl ü ṣūretin ister iseñ [*bücūyī* fiʿl-i muż̇āriʿ müfred-i müz̧ekker-i muḫāṭabdur]

Ḳıṣṣa-yı dūzaḫ buḫʿan bāheft der

(22) yedi bābıla dūzaḫuñ ḳıṣṣasını oḳu *ve inne cehenneme lemevʿiduhum ecmaʿīne lehā sebʿatu ebvābin*[715] ve ne siyret ü ḫūyda (23) idügini bu āyet-i kerīmeden fehm eyle *yevme neḳūlu licehenneme hel imteleʾti ve teḳūlu hel minmezīd*[716] [*buḫʿān* emr-i ḥāżır müfred-i müz̧ekkerdür *bāheft der*de der ḳapu maʿnāsınadur]. Beyt (24)

---

[713] "Düşmanınızın en kuvvetlisi, içinizde bulunan nefsinizdir." (Gazzâlî, *İhyâ*, III/4; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I/143; Münâvî, *Künûzü'l-Hakâyık*, I/32-33.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 146-147.
[714] "Dört şey olmadan nefsi öldürmek mümkün değildir; onları söyleyeyim, sen de aklında tut ey azîz: Suskunluk hançeri, cömertlik kılıcı, yalnızlık mızrağı ve dedikoduyu terk etmek."
[715] "Muhakkak cehennem, onların hepsine vâdolunan yerdir. Cehennemin yedi kapısı vardır." Hicr/43-44.
[716] "O gün cehenneme, doldun mu, deriz. O da, daha var mı, der." Kâf/30.
23 buḫʿān emr-i ḥāżır müfred-i müz̧ekkerdür MH: -AB

Çü dūzaḫ ki sīreş kunend ezvaḳīd
Diger bang dāred ki hel minmezīd[717]

794 Her nefes mekrī vü derher mekr-i ān

Nefs-i emmārenüñ işi her nefes bir mekrdür (25) ve ol nefesden her mekrde

Ġarḳa şad Firʿavn bāFirʿavniyān

Firʿavnīlerile yüz Firʿavn ġarḳadur *Firʿavniyān*dan murād Firʿavna (26) tābiʿ olanlardur zübde-yi kelām budur ki nefs-i emmārenüñ mekr ü fitnesi ve ḥīle vü ḫudʿası bir deryā-yı bīkerāndur ki deryā-yı ʿUmmān aña (27) nisbet ḳaṭre-yi bārāndur ṣad Firʿavn zümresindendür bu iki Cuhūd şāhlar ki Benī-İsrāʾīl ve Naṣārādan çoḳ kimseyi [B44a] helāk (28) eylediler.

795 DerḪudāy-ı Mūsi vü Mūsī gürīz

Nefs-i emmārenüñ şerr ü żararından ḫalāṣ ister iseñ Mūsānuñ tañrısına ve Mūsāya (29) ḳaç yaʿnī anlara ilticā eyle Benī-İsrāʾīl gibi [*gürīz* emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür]

Āb-ı īmanrā ziFirʿavnī merīz

Firʿavnlıġuñdan īmān ṣuyını dökme yaʿnī Ḫudā ve Peyġām-bere [M63a] (1) ʿāṣī olup īmānuñı żāyiʿ eyleme ol Cuhūd şāhı īmānını żāyiʿ itdügi gibi Mūsā zikri Firʿavn münāsebeti iledür ve illā murād Ḫudā (2) ve Peyġām-bere ilticā eyle dimekdür [*merīz* nehy-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür].

796 Destrā enderEḥad v'Aḥmed bizen

Elüñi Eḥad ü Aḥmede ur yaʿnī Ḫudāy-ı Rabbu'l-ʿālemīne tevekkül ü teveccüh idüp (3) Server-i Kāyināta tevessül ü iʿtiḳād eyle

Ey bürāder vā reh ezBū-Cehl-i ten

ey bürāder ten Bū-Cehlinden ḳurtul [*reh* bunda emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür] ḳıṣṣa-yı ḥiṣṣe budur ki (4) *Cuhūd şāh*dan maḳṣūd şeyṭān ve *ḫalḳ*dan murād ḫalḳuñ nefs-i emmāresi ve *ṣanem*den maḳṣūd maṭlūb-ı nefs ü şehvet ü ārzū [H59a] vü (5) hevādur ve *āteş*den murād riyāżet ü mücāhededür meselā şeyṭān nefs-i emmāreye dir eger ṭaʿām yimeyesin ve murāduñı ḥāṣıl itmeyesin (6) zār u żāʿīf olursun pes nefs daḫı şeyṭānuñ iġvāsıyıla şehvet ü zevḳa meyl eyler ve ol nesne ki aña nāfiʿdür āteş gibi (7) gösterür ammā ʿāḳıl çünki anuñ iġvāsına firīfte olmayup aña muḫālefet üzre ola zaḥmet ü meşaḳḳat gösterdigi ʿayn-ı raḥmet (8) ü rāḥat olur.

---

[717] "Cehennem, yakıtını yakıp bitirdikten sonra tekrar bağırıp, 'Daha yok mu?' der."

Besuḫan āmeden-i ṭıfl-ı kūçek dermiyān-ı āteş ve taḥrīż kerden-i ḫalḳrā derüftāden-i āteş (9)

Küçük ṭıfl āteş içinde söze gelmesi ve ḫalḳı āteşe taḥrīż eylemesi beyānındadur *taḥrīż* ḳandırmaḳ (10) maʿnāsınadur [*taḥrīż* maṣdar-ı ġayr-ı mīmīdür bāb-ı tefʿīlden]

797 Yek zenī bāṭıfl āverd an Cuhūd

Ol Cuhūd veled-i ṭıfl ile bir ʿavreti getürdi [A80a]

Pīş-i an büt v'āteş enderşuʿle būd

(11) ol bütüñ öñine ve ḥālbuki āteş şuʿlede idi yaʿnī āteş tamām şuʿlelenmiş ve yalıñlanmış idi.

798 Ṭıfl ezū bi'sted derāteş derfikend

(12) Ol Cuhūd ṭıflı ʿavretüñ elinden aldı āteşe bıraḳdı

Zen bitersīd ü dil-i īman bikend

(13) ʿavret āteşden ḳorḳdı ve göñlini īmāndan ḳopardı yaʿnī dīninden döndi *bi'sted* ve *derfikend* ve *bitersīd* ve *bikend* fiʿl-i māżī müfred-i (14) müẕekker-i ġāyibdür.

799 Ḫvast ū tā secde āred pīş-i büt

ʿAvret diledi ki ol bütüñ öñine secde getüre

Bang zed an ṭıfl innī lememüt

(15) ol ṭıfl āteş içinden *innī lememüt* diyüp bāng urdı yaʿnī çaġırdı ki taḥḳīḳ ben ölmedüm zīrā (16) āteş beni yaḳmadı [*innī*de *inne* ḥarf-i müşebbehe *yā* maḥallen menṣūb innenüñ ismidür *lememut* caḥd-ı muṭlaḳ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür fāʿili taḥtında müstetir *ene*dür ki ol ṭıfldan kināyetdür].

800 Ender ā ey māder incā men ḫaşem

Ey māder āteş içine gel ḫavf eyleme zīrā ben bunda ḫoşam hergiz (17) āteşden żarar yoḳdur

Ger çi derṣūret miyān-ı āteşem

egerçi ẓāhirde āteş içindeyem *ā* bunda emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür (18) ki aṣlı āydur *ḫaşem*de ḫā fetḥile oḳunmaḳ gerekdür ḳāfiye içün.

801 Çeşm-bendest āteş ezbehr-i ḥacīb

Āteş ḥicābdan ötüri (19) göz bağıdur ʿavāma aṣlı *ḥicāb*dur ḳāfiye içün ḥacīb oḳunur [*çeşm-bend* göz bağı maʿnāsınadur ki aṣlı bend-i çeşmdür]

Raḥmetest in ser berāverde zicīb

bu āteş ceyb ü ġaybdan (20) başın ḳaldurmış ve ẓāhir olmış raḥmetdür [*ceyb* aṣlı cīmüñ fetḥiyiledür bunda ḳāfiyeden ötüri cīme kesre virmek lāzımdur].

802 Ender ā māder bübin burhān-ı Ḥaḳ

Ey māder āteş içine gel Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ burhān (21) u delīlini göresin yaʿnī bu āteş beni yaḳmadugı mü'minlere Ḫudādan raḥmet idügine delīldür [B44b]

Tā bübīnī ʿişret-i ḫāṣān-ı Ḥaḳ

tā Ḥaḳḳ taʿālā (22) ḥażretinüñ ḫāṣlarınuñ ʿişret ü ẕevḳını göresin yaʿnī āteş içinde iken hem ẕikrullāhdan ġāfil olmayup sūz u güdāzıla tażarruʿ u niyāz (23) eylerler *ā* bunda hem emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür ey *māder* taḳdīrindedür *bübīn* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *burhān* delīl-i ʿaḳlīdür *ḫāṣān-ı Ḥaḳ*dan (24) murād enbiyā vü evliyādur bunda tenbīh budur ki gūyā ʿaḳl u rūḥ ṭıflı nefs-i emmāre māderini riyāżet ü mücāhede āteşine (25) daʿvet eyler nefs ḳabūl itmek istese şeyṭān iġvā virüp girü nefsi ıḍlāl eyler.

803 Ender ā vü āb bīn āteş-miṡāl

İçerü (26) gel ve āteş gibi ābı gör yaʿnī ẓāhirde āteş ve maʿnāda āb u cāy-ı ḫoşdur

Ezcihānī k'āteşest ābeş miṡāl

şol cihāndan (27) ki ḥaḳīḳatda āteşdür ẓāhirā anuñ miṡāl ü nümāyişi ābdur murād budur ki bu ʿālem-i fānī egerçi ẓāhirā āb gibi laṭīf ü ḫoşdur līkin (28) maʿnāda ʿaẕāb u āteşdür ḥāṣıl-ı maʿnā bu āteş bu ḥālde cihāndan ḫūb u merġūbdur bu beytüñ taḳdīri böyledür *ender ā ezcihānī k'āteşest ābeş miṡāl ü āb bīn āteş-miṡāl*. (29)

804 Ender ā esrār-ı İbrāhim bübīn

İçerü gel ve İbrāhīm peyġām-berüñ esrārını [M63b] (1) gör ki mıṣrāʿ-ı ṡānī beyān eyler [*esrār* cemʿ-i sırdur *bübīn* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

K'ū derāteş yaft verd ü yāsemīn

ki o ki murād Ḥażret-i İbrāhīmdür āteş içinde gül ü (2) yāsemīn buldı [A80b] yaʿnī āteş aña gülistān oldı *verd* gül *yāsemīn* bir aḳ çiçekdür ki bunda *ki ū* taḳdīrindedür *ḳulnā yā nāru kūnī berden ve selāmen ʿalā İbrāhīm*[718]. (3)

805 Merg mīdīdem geh-i zāden zitū

Senden ṭoġduġum vaḳt mevti gördüm yaʿnī iʿtiḳādum (4) bu idi ki raḥimden çıḳarken andan laṭīf bir yer bulmayam diyü ġuṣṣa vü elemümden ziyāde mużṭarib oldum *geh* bunda kāf-ı Fārsīnüñ fetḥiyile (5) *gāh*dan muḫaffefdür ki vaḳt maʿnāsınadur

Saḫt ḫavfem būd üftāden zitū

[718] "Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol! dedik." Enbiyâ/69.

senden düşmek ve cüdā olmaḳ baña ḳatı ḫavf oldı (6) zīrā iʿtiḳādum bu idi ki raḥimden ṭaşra geldükde ḳarār idicek bir yir bulmayam līkin iʿtiḳādum gibi olmadı bu sözler ol ṭıfluñ aġzından (7) māderine.

806 Çün bizādem restem ezzindān-ı teng

Çün ṭoġdum ṭar zindāndan ḳurtuldum zindān-ı tengden murād raḥimdür (8)

Dercihān-ı ḫoş-hevā-yı ḫūb-reng

ḫūb-reng ḫoş-hevā cihāna geldüm ki raḥim-i mādere nisbet cennetdür *restem* rānuñ fetḥiyile (9) fiʿl-i [H59b] māżī nefs-i mütekellim-i vaḥdedür [*bizādem* fiʿl-i māżī nefs-i mütekellim-i vaḥdedür *cihān* mużāfdur].

807 Men cihanrā çün raḥim dīdem künūn

Ben şimdi cihānı raḥim gibi gördüm

Çün derīn āteş bidīdem in sükūn

(10) çünki bu āteş içinde bu sükūn u ḳaderi gördüm [*sükūn*dan murād müşāhede-yi ʿālem-i İlāhiyyedür].

808 Enderīn āteş bidīdem ʿālemī

Bu āteş içinde (11) bir ʿālem gördüm

Ẕerre ẕerre enderū ʿĪsī-demī

ol ʿālemde ẕerre ẕerre bir ʿĪsā nefesi vardur *ʿālem*den murād ʿālem-i İlāhiyyedür (12) ki esmā vü ṣıfātdan pürdür *ʿĪsī-dem*den murād bir ism ü ṣıfatdur esmāʾ u ṣıfāt-ı İlāhiyyeden bu sözler ol ṭıfluñ aġzındandur (13) zübde-yi kelām budur ki raḥime nisbet bu cihān cennetdür bu ʿālem ʿālem-i İlāhiyyeye nisbet raḥim gibi teng ü zindāndur [B45a] ḥażret-i Mevlānānuñ bu sözlerden (14) murādı ṭālibīne meyl ü raġbet virmekdür.

809 Nek cihān-ı nist şekl-i hest ẕāt

İşte bu nīst-cihān ki āḫıretdür (15) ẕātı mevcūd şeklidür yaʿnī ʿālem-i İlāhiyye yoḳ görinici vardur egerçi ẓāhirā müşāhede olınmaġa imkān yoḳdur ammā ḥaḳīḳatda (16) vardur [*nek* nūnuñ fetḥiyile īnekden muḫaffefdür işte maʿnāsına]

V'an cihān-ı hest şekl-i bīşebāt

ve ol ṣūretā var cihān ki murād dünyādur şebāt u beḳāsız şekldür yaʿnī dünyā ẓāhirā vardur (17) ammā ḥaḳīḳatda yoḳdur zīrā fānīdür [*cihān* bu iki maḥalde hem mużāfdur].

810 Ender ā māder beḥaḳḳ-ı māderī

Ey māder māderlik ḥaḳḳıyiçün āteşüñ içine gel

Bin ki īn āẕer nedāred āẕerī

(18) māderlik ḥaḳḳıyiçün gör ki bu āteş āteşlik ṭutmaz yaʿnī hergiz yaḳmaz *beḥaḳḳ-ı māderī*nüñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı ṡānīye ṣarf (19) olınmaḳ rūşen ü ẓāhir degüldür *beḥaḳḳ*da bā ḳasem içündür *bīn* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *āẕer* āteş maʿnāsınadur [*māderī*de yā maṣdar içündür *āẕerī*de yā maṣdar içündür].

811 Ender ā māder ki iḳbāl āmedest

(20) Ey māder āteşüñ içine gel ki [A81a] iḳbāl ü saʿādet gelmişdür [*āmede est* taḳdīrindedür]

Ender ā māder medih devlet zidest

ey (21) māder āteşüñ içine gel devleti elden virme zinhār furṣat fevt eyleme *el-furṣatu temurru merre's-seḥāb*[719]. Beyt (22)

Mekun ʿumr żāyiʿ beefsūs u ḥayf
Ki furṣat ʿazīzest ve'l-vaḳt seyf[720]

812 Ḳudret-i an seg bidīdī ender ā

Ol kelbüñ ḳudretini ṭaşrada (23) gördüñ içerü gel

Tā bübīnī ḳudret ü luṭf-ı Ḫudā

tā Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ ḳudret ü luṭfını göresin *seg*den murād Cuhūd şāhdur (24) *bidīdī* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur *bübīnī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur baʿż-ı nüsaḫda mıṣrāʿ-ı ṡānī böyle vāḳıʿ olur (25)

Tā bübīnī ḳudret-i Rabbu'l-verā

tā ḫalḳuñ tañrısınuñ ḳudretini göresin *verā* ḫalḳ maʿnāsınadur.

813 Men ziraḥmet mīkeşānem pāy-ı tū

(26) Ben saña merḥamet ü şefaḳatdan senüñ ayaġuñı āteş cānibine çekiciyem yaʿnī saña bu cānibe gel didigüm ziyāde teraḥḥumumdandur [*mīkeşānem* çekerem maʿnāsınadur]

K'ezṭarab ḫod nīstem pervā-yı tū

(27) ki şevḳ u ẕevḳdan ḫod baña senüñ pervāñ yoḳdur yaʿnī seni ḳayurmazam bunda tenbīh budur ki ṣāḥib-ʿaḳla (28) lāzımdur ki nefsi ṣırāṭ-ı müstaḳīme īṣāl itmek içün ḥadden ziyāde ibrām u ihtimām ide tā ki nefsini ıṣlāḥ itmege imkān ola (29) *nīstem* nīst merā taḳdīrindedür *pervā* ḳayurmaḳ.

814 Ender ā vü dīgeranrā hem buḫʿān

Āteşüñ içine gel ve ġayrıları hem oḳu [M64a] (1) tā gelüp āteşüñ içine gireler

---

[719] "Fırsat, bulut gibi geçip gider."
[720] "Ömrünü pişmanlık ve hayıflanma ile zâyi etme, çünkü fırsat aziz ve vakit kılıçtır."

K'enderāteş şāh bi'nhādest ḫᵛān

zīrā *şāh* ki murād Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür āteş içinde (2) niʿmet-i İlāhiyye ḳomışdur ḳıṣṣadan ḥiṣṣe budur ki *āteş*den murād riyāżet ü mücāhede ve ʿibādetdür Cuhūd *şāh*dan maḳṣūd şeyṭān (3) ve *māder*den murād nefs-i emmāredür *ṭıfl*dan murād ʿaḳl u rūḥdur şeyṭān-ı laʿīn nefs-i emmāreye riyāżet ü mücāhede semtini (4) cāy-ı ḫaṭarnāk ve varṭa-yı helāk gösterüp aña nāmeşrūʿ bir nesne teklīf eyler ki bunda murād puta ṭapmaḳdur nefs riyāżet ü mücāhedeyi (5) kendüsine ʿazāb u tehlike ve nāmeşrūʿı meşrūʿ u ṣavāb ẓann idüp ol cānibe meyl ü raġbet eyler ʿaḳl u rūḥ bu ḥāli görüp nefsi (6) andan menʿ itmege saʿy u iḳdām eylerler līkin lāzım u vācib olan budur ki nefsi bir ān kendü ḥāli üzre ḳomayalar ve illā şeyṭān elbette (7) nefsi ṣırāṭ-ı müstaḳīmden çıḳarur ṭıfl cānibinden māderine vāḳıʿ olan ḫıṭāblar bu sırrı beyān içündür [B45b] (8) *eş-şeyṭānu yaʿidukumu'l-faḳra ve ye'murukum bi'l-faḥşā' v'allāhu yaʿidukum maġfireten minhu ve fażlā v'allāhu Vāsiʿun ʿAlīm*[721] çünki fażl-ı Yezdānī ve niʿmet-i Sübḥānī (9) āşkār u hüveydā ola nefs cūş u ḫurūşa gelüp şevḳıla dir *lev kāne beynī ve beyneke baḥrun mine'n-nāri lālaḳītu nefsī fīhā şevḳan ilāliḳā'ike*. (10)

815 Ender āyīd ey Müsilmānan heme

Ey Müslimānlar cemīʿan āteş içine gelüñüz *āyīd* emr-i ḥāżır cemʿ-i müzekkerdür (11)

Ġayr-ı ʿazb-i din ʿazābest an heme

[H60a] dīn ü ʿibādet lezzetinden ġayrı ol cemīʿan ʿazābdur zīrā cihānda ʿibādet Ḫudādan ġayrı (12) her ne [A81b] ise sebeb ʿazāb-ı āḫıretdür *dīn*den murād ṭāʿat u ʿibādetdür ʿazb olması dünyāda ḳurb u rıżā-yı İlāhī ve āḫıretde (13) inʿām u iḥsān-ı nāmütenāhīye sebeb olduġıdur [*ʿazb* lezīz maʿnāsınadur].

816 Ender āyīd ey heme pervānevār

Ey Müslimānlar cemīʿüñüz pervāneveş (14) *lafẓ-ı vār* bunda teşbīh içündür [*ey müsilmānān* taḳdīrindedür ki münādā maḥzūfdur] beyt

Kemāl-i ʿāşıḳī pervāne dāred
Ki hīç ezsūḫten pervā nedāred[722]

Enderin behre ki dāred ṣad bahār

(15) bu behreye gelüñüz ki yüz bahār ṭutar egerçi ẓāhirā āteşdür *behre* naṣīb ü ʿadl maʿnāsınadur (16) Fārsīde *teng* Türkīde *deng*dür maʿnā-yı evvele göre maʿnā böyle olur

---

[721] "Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size cimriliği telkin eder. Allah ise size katından bir mağfiret ve bir lütuf vâdeder. Allah herşeyi ihata eden ve herşeyi bilendir." Bakara/268.
[722] "Âşıklığın kemâli pervânededir; çünkü yanmaktan hiçbir pervâsı yoktur."

bu ḥiṣṣeye gelüñüz ki yüz bahār ṭutar egerçi ẓāhirā āteşdür (17) maʿnā-yı ṯānīye göre maʿnā böyle olur bu cānibe ve bu semte göre gelüñüz ki yüz bahār ṭutar egerçi ẓāhirā āteşdür bu vech rūşendür zīrā (18) tengden cānib ü ṭaraf maʿnāsı rūşendür *ender āyīd*üñ maʿnāsı mışrāʿ-ı ṯānīye ḳayd olındı maʿnā rūşen olsun içün [*dāred* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

817 Bang mīzed dermiyān-ı an gürūh

(19) Ṭıfl ol cemāʿatuñ ortasından bāng urdı [*gürūh* bölük maʿnāsınadur]

Pür hemīşud cān-ı ḫalḳān ezşükūh

(20) merdümlerüñ cānı heybet ü ʿaẓametden pür oldı bunda nükte budur ki ṭālibīne riyāżet ü mücāhedenüñ dünyā vü ʿuḳbāda olan (21) menāfiʿ ü fevāyidini tekrārbetekrār beyān idüp söylemek gerek ki tā ṭālibīne şevḳ peydā olup ḥüsn-i iḫtiyārlarıyıla sülūka ṭālib (22) ü rāġıb olalar [*ḫalḳān* cemʿ-i ḫalḳdur *şükūh* heybet ü ʿaẓamet maʿnāsınadur].

818 Ḫalḳ ḫodrā baʿd ezan bīḫʿīşten

Andan ṣoñra ḫalḳ kendülerini iḫtiyārsız [*bīḫʿīşten* iḫtiyārsız maʿnāsınadur]

Mīfikendend enderāteş merd ü zen

(23) kim var ise āteş içine bıraḳdılar.

819 Bīmüvekkil bīkeşiş ezʿışḳ-ı dust

Müvekkilsiz yapışup çekmeksiz yaʿnī ol (24) ḫalḳ üzre kimse ḥavāle olmadın ve anları ṭutup āteşe çekmedin maḥżā dostuñ ʿışḳ u maḥabbetinden kendülerini āteşe atdılar (25) *dost*dan murād Bārī taʿālā ḥażretidür nükte budur ki ṭālibe ʿışḳ-ı İlāhī tecellī itdükde saʿy u iḳdāmsız riyāżet ü ʿibādete (26) cān u dilden ṭālib ü rāġıb olur

Z'an ki şīrin kerden-i her telḫ ezust

ol ḳavme āteş ʿaẕb ü laṭīf görinmek (27) ʿaceb degüldür zīrā ki cemīʿ acıyı ṭatlu eylemek ol dostdandur nite ki enbiyā vü evliyāya meşaḳḳat-i ʿibādet ü riyāżeti niʿmet ü raḥmet-i (28) pür-leẕẕet gösterür.

820 Tā çünan şud an ʿavānan ḫalḳrā

Tā ḫalḳuñ āteş içine girmesi ancılayın oldı ki ol ʿavānlar ki (29) Cuhūd şāhuñ ṭarafından anlaruñ [B46a] üzerine ḥavāle olmış idiler ḫalḳı

Menʿ mīkerdend k'āteş dermeyā

ki āteşe gelme diyü [M64b] (1) menʿ eylediler ḥażret-i Mevlānā işāret eyler ki tevfīḳ-ı İlāhī refīḳ olduḳda şeyṭān-ı bīdīn bu ḳadar mekr ü vesveseye mālik iken ʿāciz (2) ü ẕelīl olur pes lāyıḳ olan budur ki bende ʿibādet ü riyāżetde belki cemīʿ-i ḫuṣūṣda kendüsini

maʿdūm meṣābesinde ṭuta (3) *meyā* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür [*ki āteş* taḳdīrindedür].

821 An Yehūdī şud siyeh-rū vü ḫacil

Ol Yehūdī ki murād şāh-ı Cuhūddur siyeh-rūy u ḫacil oldı [*ḫacil* ṣıfat-ı müşebbehedür] (4)

Şud peşīman z'in sebeb bīmār-dil

bu sebebden peşīmān u bīmār-dil oldı yaʿnī ol Cuhūd bu işden peşīmān ve ḳalbi [A82a] (5) mecrūḥ u ġamgīn oldı mışrāʿ-ı ṣānīde bu vech hem laṭīfdür ḥased ü taʿaṣṣubıla bīmār-dil olan Cuhūd bu sebebden peşīmān oldı (6) bu vech rūşendür.

822 K'ender īman ḫalḳ ʿāşıḳter şudend

Zīrā ḫalḳ īmāna evvelkiden ʿāşıḳrek oldılar [*şudend* fiʿl-i māżī cemʿ-i müẕekker-i ġāyibdür]

Derfenā-yı cism ṣādıḳter şudend

(7) cismlerinüñ fenāsından yaʿnī kendülerini ifnā itmekde evvelkiden ṣādıḳrek oldılar bu ẕikr olınan beyt ki *k'ender īmān*dur (8) mā-ḳablinde vāḳıʿ olan *şud peşīmān* beytine taʿlīl vāḳıʿ olmışdur.

823 Mekr-i şeyṭan hem derū pīçīd şükr

Ḫudāya şükr olsun (9) ki şeyṭānuñ mekr ü ḥīlesi yine aña ṣarıldı yaʿnī mekri yine kendüsine oldı [*pīçīd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür ṣarıldı ve ṭolaşdı ve ḳıvrıldı maʿnāsınadur]

Dīv ḫodrā hem siyeh-rū dīd şükr

Ḫudāya şükr olsun (10) ki şeyṭān hem kendüsini siyeh-rū gördi zīrā āteş ü büti ve Cuhūdı peydā idüp mü'minleri ol ḥīle ile īmānlarından ırmaḳ (11) istedi maḳṣūdı ḥāṣıl olmadı zīrā īmānda evvelkiden ziyāde ṣābit-ḳadem oldılar belki siyeh-rū vü ḫacil oldı.

824 An çi mīmālīd derrūy-ı kesān

(12) Ol siyāh nesneyi ki kimselerüñ yüzine sürdi [*mālīd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür *mīmālīd* bunda sürdi ve sürerdi maʿnāsına hem cāyizdür]

Cemʿ şud derçihre-yi an nākes ān

ol (13) siyāh nesne ol nākesüñ yüzinde cemʿ oldı yaʿnī itdügi fiʿl-i şenīʿüñ mükāfāt [H60b] u cezāsını tamām buldı bunda işāret (14) budur ki herkes ḫayr u şerden her ne eylerse ʿāḳıbet andan ziyāde anuñ mükāfāt u cezāsını görür beyt (15)

Merīz āb-rūy berāver bekūy

---

6 şudend fiʿl-i māżī cemʿ-i müẕekker-i ġāyibdür MAB: -H

Ki dehret birīzed beşehr āb-ı rūy[723]

*nākes*den ṣoñra vāḳıʿ olan *ān* lafẓı *ān çi mīmālīd*de olan *ān çi*yedür. (16)

825 An ki mīdirrīd cāme-y ḫalḳ çüst

Ol kimse ki ḫalḳuñ cāmesini çüst ü bībāk yırtdı [*mīdirīd* yırtdı ve yırtardı maʿnāsına hem cāyizdür]

Şud dirīde ān-ı ū īşan dürüst

(17) ol kimse ki ḫalḳuñ cāmesini çüst ü bībāk yırtdı anuñ ʿırż u veḳārı cāmesi yırtılmış oldı anlaruñ libāsı dürüst ḳaldı (18) *ān ki*den murād bunda şāh-ı Cuhūddur ki mü'minleri īmāndan cüdā idüp rüsvāy eylemek istedi luṭf-ı İlāhī ile anlar īmānda ṣābit-ḳadem (19) ḳaldılar ammā kendüsi īmāndan maḥrūm ḳaldı [*ān-ı ū* bunda cāme-yi ū maʿnāsınadur].

Kej-mānden-i dehān-ı ān merd ki nām-ı Muḥammedrā ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem betemesḫur ḫᵛānd (20)

Ol merdüñ aġzı egri ḳalduġını beyān eyler ki ḥażret-i Muḥammedüñ nām-ı şerīfini ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem temesḫur u istihzā ile oḳudı (21)

826 An dehan kej kerd eztesḫur buḫand

Ol bir kimse aġzını egri eyledi ve Muḥammedüñ nām-ı şerīfini temesḫurdan yaʿnī masḫaralıḳ ile oḳudı (22) [*buḫᵛānd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Mer Muḥammedrā dehāneş kej bumand

edebsizliginden anuñ aġzı egri ḳaldı ve *Muḥammedrā*nuñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı evvele ḳayd olındı suhūlet-i (23) maʿnā içün [B46b] *kej* kāf-ı ʿArabīnüñ fetḥiyile egri maʿnāsınadur *tesḫur* temesḫur maʿnāsınadur [*bumānd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

827 Bāz āmed k'ey Muḥammed ʿafv kun

Ol kimse girü geldi (24) yaʿnī itdügi edebsizlige tevbe [A82b] eyledi böyle diyü ki ey Muḥammed günāhumı ʿafv eyle

Ey turā elṭāf-ı ʿilm-i minledün

ey Resūl ki senüñ (25) içün ʿilm-i minledün luṭflar vardur yaʿnī Ḫudāy taʿālā ḥażreti cānibinden saña elṭāf-ı keṣīre vardur.

828 Men turā efsūs mīkerdem zicehl

(26) Ben cehlden seni temesḫur eyledüm [*efsūs* temesḫur maʿnāsınadur]

Men budem efsūsrā mensūb u ehl

---

[723] "Yüz suyunu dökme, onun makamına yükselt; zîrâ senin zamanındakiler o şehre yüz suyu dökerler."

19 betemesḫur ḫᵛānd MAB: -H

temesḫura mensūb u lāyıḳ ben oldum (27) bu ḳıṣṣadan ḥiṣṣe budur ki çün kimse bir ʿazīze ṭaʿna urup ḥaḳḳında nāmaʿḳūl kelimāt eylese Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti anı rüsvāy (28) idüp ol nesnenüñ żararını yine aña irişdürür ol kimsenüñ aġzı yine evvelki gibi ṭoġrı oldı *budem* būdemden muḫaffefdür (29) *ehl* lāyıḳ maʿnāsınadur [*mensūb* ism-i mefʿūldür nisbet olınmış maʿnāsınadur].

829 Çün Ḫudā ḫᵛahed ki perde-y kes dired

Çün Ḫudāy taʿālā ḥażreti istese ki kimsenüñ perdesini yırta [M65a] (1) yaʿnī anı rüsvāy ide [*perdeʾ-i*de hemze sākin oḳunmaḳ gerekdür]

Meyleş enderṭaʿna-yı pākan bered

anuñ meylini pāklerüñ ṭaʿnasına iltür yaʿnī enbiyā vü evliyāya ṭaʿna (2) urmaġa aña meyl ü raġbet peydā eyler *pākān*dan murād enbiyā vü evliyādur [*dired* ve *bered* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

830 V'er Ḫudā hᵛāhed ki pūşed ʿayb-ı kes

Ve ger Ḫudāy (3) taʿālā ḥażreti isteye ki kimsenüñ ʿaybını örte

Kem zened derʿayb-ı maʿyūban nefes

ʿayblularuñ ʿaybına nefes urmaz ve nāmaʿḳūl söylemez (4) *kem zened* bunuñ gibi maḥallerde nezened maʿnāsınadur [*maʿyūbān* cemʿ-i maʿyūbdur]. Beyt

ʿAyb-ı rindān mekun zāhid-i pākīze-sirişt
Ki günāh-ı digerī bertu neḫᵛāhend nüvişt[724] (5)

831 Çün Ḫudā ḫᵛāhed ki man yārī kuned

Çün Ḫudāy taʿālā isteye ki bize muʿāvenet ü ʿināyet ide [*mān* biz maʿnāsınadur] (6)

Meyl-i mārā cānib-i zārī kuned

bizüm meylümüzi nāle vü fiġān cānibine eyler yaʿnī maḳbūl-i Ḥaḳḳ olmaġa girye vü fiġān u zārī lāzımdur nite ki (7) ol dehānı kej olan kimse fiġān u zārī sebebi ile andan ḫalāṣ buldı.

832 Ey ḫunuk çeşmī ki an giryān-ı ust

Ey (8) saʿādetlü şol çeşm ki ol çeşm anuñ giryānıdur yaʿnī Allāh içün giryāndur [*ḫunuk* saʿādetlü maʿnāsınadur]

V'ey humāyun-dil ki an büryān-ı ust

ve ey (9) mübārek göñül ki ol göñül anuñ büryānıdur yaʿnī anuñ ʿışḳ āteşiyile büryāndur [*humāyūn* mübārek maʿnāsınadur].

---

[724] "Ey temiz fıtratlı zâhid, rindleri ayıplama; çünkü bir başkasının günâhı senin üzerine yazılmamıştır."

833 Āḫır-ı her girye āḥır ḫandeyist

Her giryenüñ āḫırı (10) ʿāḳıbet ḫandedür nite ki ḥadīṯ-i ḳudsīde vāriddür *lāecmeʿu emneyni ve lāḫavfeyni fīcevfin vāḥidin*[725] pes bu ḥadīṯ-i (11) şerīf mūcebince şol kimse ki dünyāda her zemān ḫandān u şādān ola ʿuḳbāda ʿaẕāb u ʿuḳūbetde giryān u nālān olur bu sözden (12) bunuñ ʿaksi maʿlūm olur

Merd-i āḫır-bin mübārek-bendeyist

āḫır-bīn kimse mübārek bir bendedür yaʿnī şol kimse ki aḥvāl-i (13) āḫıretde ʿāḳıbet-endīş ola maḳbūl u saʿādetmend kimsedür pes ʿāḳıla lāzımdur ki dünyāda ṭāʿat u ʿibādet ve mücāhede vü riyāżet (14) şedāyid ü ālāmına ṣabr ide āḫıretde derecāt-ı ʿulyāya irişmek içün zīrā ednā dünyā fānīdür ālām u [A83a] meṣāʾibi daḫı fenā-peẕīrdür (15) ammā āḫıretüñ ʿaẕāb u ʿuḳūbeti bāḳī ve eşeddür *āḫır-bīn* vaṣf-ı terkībī-yi müfred-i müẕekkerdür ḥażret-i Mevlānā girye vü [H61a] zārı maḳbūl idügini (16) beyān eyledi [B47a] ve girye vü bükānuñ fevāyidini beyān eylemege şürūʿ eyledi baʿż-ı maḥsūsātı aña teşbīh ṭarīḳı ile [*merd* mużāfdur].

834 Her kucā āb-ı revan sebze buved

(17) Her ḳanda ki āb-ı revān ola ābuñ teʾṯīr ü bereketinden anda sebze olur

Her kucā eşkī devan raḥmet şeved

her ḳanda ki (18) bir göz yaşı yilici ola anuñ ṯemeresi raḥmet olur āb ẓāhirā sebeb-i envāʿ-ı niʿmet eşk bāṭınen bādī-yi raḥmet ü cennetdür [*eşk* göz yaşı maʿnāsınadur *şeved* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]. (19)

835 Bāş çün dūlāb nālan çeşm-ter

dolab gibi nālān u giryān ol *çeşm-ter* bunda giryān maʿnāsınadur *nālān* çeşme mużāf (20) olup maʿnā böyle olmaḳ hem laṭīfdür nāle idici dolab gibi giryān u çeşm-ter ol bunda *ter* yaş maʿnāsınadur

Tā zisaḥn-ı cant berrūyed ḫaḍar

(21) Tā senüñ cānuñ ṣaḥnından ḫaḍarāt bite yaʿnī rūḥuñ envār-ı İlāhiyye ile tāze vü rūşen ola *ṣaḥn* meydān *cānt*da (22) nūn sākin oḳunur vezn içün *berrūyed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

836 Eşk ḫᵛāhī raḥm kun bereşk-bār

(23) Eşk ü girye ister iseñ eşk-bār u giryān üzre raḥm eyle murād maḳbūl-i Ḥaḳḳ olan girye vü zārī ki sebeb saʿādet-i cāvidānī (24) ve vesīle-yi ḳurb u viṣāl-i Yezdānīdür eger ister iseñ ki saña müyesser ola yetīmler ve bīçāreler üzre teraḥḥum eyle dimekdür *eşk-*

---

[725] "Bir kalpte iki emniyet ve iki korkuyu bir araya getirmem."

bār vaṣf-ı (25) terkībīdür göz yaşını yaġdırıcı maʿnāsına ki giryān maʿnāsınadur [*ḫᵛāhī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i muḫāṭabdur maʿnā-yı istifhām ile biledür]

Raḥm ḫᵛāhī berżaʿīfan raḥm ār

Ḫudāy taʿālādan teraḥḥum ister iseñ (26) żaʿīfler ve faḳīrler üzre raḥm getür tā ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti daḫı saña teraḥḥum ide *er-rāḥimūne yerḥamuhumu'r-Raḥmānu irḥamū men fi'l-arżi yerḥamkum men fi's-semā'i*[726] (27) beyt

Meşev tā tuvānī ziraḥmet berī

Ki raḥmet berendet çü raḥmet berī[727]

(28) *men lāyerḥamu lāyurḥam*[728] *ḫᵛāhī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i muḫāṭabdur istifhām maʿnāsıyıla bile *ār* emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür. (29)

ʿİtāb kerden-i āteşrā ān pād-şāh-ı Cuhūd

Ol Cuhūd pād-şāhuñ āteşe ʿitāb eylemesini beyān eyler [M65b] (1)

837 Rū beāteş kerd şeh k'ey tünd-ḫū

Şāh-ı Cuhūd yüzini āteşe eyledi yaʿnī āteşe teveccüh idüp eytdi (2) ki ey tünd-ḫūy ki zātuñda aṣlā meyl ü muḥābā ve teraḥḥum u müdārā yoḳdur her ne olsa yaḳup maḥv eylersün

An cihan-sūz-ı ṭabīʿī ḫūt kū

(3) senüñ ol zātī vü ṭabīʿī cihān yaḳıcı ḫūyuñ ḳanı ki şimdi niçün yaḳmazsın *ān ḫūy-ı cihān-sūz-ı ṭabīāt kū* (4) taḳdīrindedür *cihān-sūz* vaṣf-ı terkībīdür *ḫūt*da *tā* ḫıṭāb içündür *ḫū* aṣlında ḥūydur ki yā ḥazf olınmışdur. (5)

838 Çün nemīsūzī çi şud ḫāṣıyyetet

[A83b] Niçün yaḳmazsun senüñ ḫāṣıyyetüñ ne oldı [*nemīsūzī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i muḫāṭabdur]

Yā zibaḫt-ı mā diger şud niyyetet

yā (6) bizüm ṭāliʿümüzden senüñ niyyetüñ ġayrı oldı yaʿnī yaḳmaḳ ḫāṣṣası senden gitdi sebebi nedür *şud* fiʿl-i māżī müfred-i müzekker-i ġāyibdür [*ḫāṣıyyetet*de ve *niyyetet*de tā-yı sāniye ḫıṭāb içündür]. (7)

839 Mīnebaḫşāyī tu berāteş-perest

---

[726] "Merhamet ediniz ki merhamet bulasınız; yeryüzünde olanlara merhamet ediniz ki semâdakiler de size merhamet etsin."

[727] "Rahmetten uzak olma ki ondan nasiplenesin; rahmet et ki sana da rahmet edilsin."

[728] "Merhamet etmeyene merhamet edilmez."

5 nemīsūzī fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i muḫāṭabdur HAB: -M

6 ḫāṣıyyetetde ve niyyetetde tā-yı sāniye ḫıṭāb içündür HA: -MB

Sen āteş-perest üzre teraḥḥum eylemezsün ḥālen ki seni maʿbūd idinmişdür [*āteş-perest* vaṣf-ı terkībīdür āteşe ṭapıcı maʿnāsına]

An k'u ne'prested turā ū çun birest

(8) ol kimse ki saña ṭapmaz ol kimse nice ḳurtuldı yaʿnī sebeb nedür ki yaḳmazsun [*birest* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

840 Hergiz ey āteş tu ṣābir nīstī

(9) Ey āteş sen yaḳmada ṣābir degülsin her ne olsa fevrī yaḳarsun

Çun nesūzī çist ḳādir nīstī

niçün (10) yaḳmazsun sebeb nedür ḳādir degül misin *nīstī*de istifhām-ı inkārī maʿnāsı vardur [B47b] *ṣābir* ve *ḳādir* ism-i fāʿil müfred-i (11) müẕekkerdür bunda ḳıṣṣadan ḥiṣṣe budur ki çün bir kimse ḫuṣūl-i murādı içün bir sebebe mübāşeret ide farżā eger sebebüñ anda teʾṣīri (12) olmaya anı Ḫudādan bilüp sebebe ʿitāb eylemek gerekmez zīrā cemīʿ-i ḫuṣūṣda esbābdan ferāġat idüp müsebbibe naẓar eylemek gerekdür [*nesūzī* fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur mıṣrāʿ-ı ṯānīde bu vech hem cāyizdür niçün yaḳmazsun nedür ki ḳādir degülsin]. (13) Beyt

Derin nevʿi ezşirk pūşīde hest

Ki Zeydem biyāzürd ü ʿAmrem beḫast[729]

841 Çeşm-bendest ey ʿaceb yā hūş-bend

(14) Ey ʿaceb bu ḥālet göz baġı mıdur yā ʿaḳl baġı mıdur yaʿnī benüm çeşmüm mi görmez yā ʿaḳlum mı ḥayrāndur ki bunuñ sırrını idrāk itmekde (15) ḳāṣırdur

Çun nesūzāned çünin şuʿle-y bülend

böyle bülend ü ḳavī şuʿle niçün yaḳmaz baʿż-ı nüsaḫda mıṣrāʿ-ı ṯānī böyledür [*şuʿleʾ-i*de hemze yā-yı sākine oḳunmaḳ gerekdür]

Çun nesūzed āteş efrūzed bülend

(16) āteş bülend şuʿlelene niçün yaḳmaz *efrūzed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

842 Cāduyī kerdet kesī yā sīmiyast

---

7 āteş-perest vaṣf-ı terkībīdür āteşe ṭapıcı maʿnāsına H: -MAB

8 birest fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür HAB: -M

12 nesūzī fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur mıṣrāʿ-ı ṯānīde bu vech hem cāyizdür niçün yaḳmazsun nedür ki ḳādir HAB: -M / degülsin H: degül misin AB, -M

[729] "Şirkin gizli bir çeşidi vardır ki Zeydi incitip Amrı yaralar."

13 Beyt Derin nevʿi ezşirk pūşīde hest Ki Zeydem biyāzürd ü ʿAmrem beḫast MHA: -B

14 şuʿleʾ-ide hemze yā-yı sākine oḳunmaḳ gerekdür HAB: -M

(17) Bir kimse saña [H61b] cādūlıḳ eyledi ki mesḥūr olduñ yāḫud bu ḥālet sīmiyādur yaʿnī bu ḥālet ḫayāldür bu hem maʿnādur saña (18) bir kimse cādūlıḳ mı eyledi ki evvelki ḳudretden ḳalduñ yā sīmiyā mıdur yaʿnī gözümüze āteş görinür ḫayāl midür

Yā ḫılāf-ı ṭabʿ-ı tū ezbaḫt-ı mast

(19) yā senüñ ṭabʿuñuñ ḫılāfı yaʿnī yaḳmamaġuñ bizüm ṭāliʿümüzdendür bu hem maʿnādur deryā senüñ ṭabʿuñuñ ḫılāfı bizüm (20) baḫtumuzdan mıdur çünki şāh-ı Cuhūd āteşe ḫıṭāben bu sözleri didi.

843 Guft āteş men hemānem āteşem

Āteş biiznillāh (21) söze gelüp eytdi ben hemān oyam yaʿnī āteşem [*āteşem* bunda hemānem içün tefsīrdür]

Ender ā tā tū bübīnī tābişem

içerü gel tā sen benüm sūz u ḥarāretümi göresin (22) *tābiş* ḥarāret maʿnāsınadur baʿż-ı nüsaḫda mışrāʿ-ı evvelde āteşem yerine *ey şemen* vāḳıʿ olur ey büt-perest maʿnāsına ve mışrāʿ-ı (23) ṣānīde *tābişem* yerine *tāb-ı men* vāḳıʿ olur benüm ḥarāretümi maʿnāsınadur

Guft āteş men hemānem ey şemen

Ender ā tā tū bübīnī tāb-ı men

[A84a] (24) bunda tenbīh budur ki āteş egerçi cemāddur līkin muṭīʿ-i fermān-ı Rabbu'l-ʿibāddur pes ʿabd-i ḫāliṣu'l-fuʾāda lāzımdur ki cemīʿ-i cemādāt (25) u nebātātı fermān-ı emr-i İlāhīye muṭīʿ u münḳād bilüp anlardan ṣudūr u ẓuhūr iden aḥvāli kendülerinden bilmeye belki Ḫālıḳ-ı ervāḥ u (26) eşbāḥdan görüp Ḫudāy-ı lemyezel ü lāyezālden ġayrısını *kullu şey'in hālikun illā vecheh*[730] mażmūnına maẓhar-ı müşāhede idüp (27) *kānellāhu ve lemyekun maʿahu şey'un*[731] sırrınuñ ġavrına vuṣūl bula.

844 Ṭabʿ-ı men dīger negeşt ü ʿunṣurem

Benüm ṭabʿum ve ʿunṣurum müteġayyir ü münʿakis (28) olmadı [*negeşt* caḥd-ı muṭlaḳ müfred-i müzekker-i ġāyibdür]

Tīġ-ı Ḥaḳḳam hem bedestūrī bürem

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ tīġıyam hem andan icāzetlenmek ile keserem pes çünki bir kimse Ḫudānuñ (29) mihmān u āşnāsı ola anı yaḳmazam ve aña żarar itmezem bunları yaḳmaduġuma sebeb budur eger bu sözüme iʿtiḳāduñ yoḳ ise gel tecribe [M66a] (1)

---

21 āteşem bunda hemānem içün tefsīrdür HAB: -M

730 "O'nun zâtından başka her şey yok olacaktır." Kasas/88.

731 "*Kānellāhu ve lemyekun maʿahu şey'un* ***el-ān kemā-kān*** (Allâh vardı ve onunla beraber başka bir şey yoktu. **Şimdi de öyledir**.)" Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 119.

28 negeşt caḥd-ı muṭlaḳ müfred-i müzekker-i ġāyibdür HAB: -M

eyle *ṭabʿ*dan murād bunda āteşüñ yaḳmasıdur *ʿunṣur*dan murād āteşüñ ẕātıdur bunda tenbīh budur ki ʿanāṣır-ı erbaʿayı muḥkem-i Ḥaḳḳ fehm idüp (2) anlardan ẓāhir olan ḫavāṣṣ u āṯārı müʾeṯṯir-i ḥaḳīḳīden göre ki ḥażret-i İbrāhīm ḳıṣṣasında āteşüñ ve ḥażret-i Mūsā ḳıṣṣasında ābuñ ve ʿĀd Ḳavmi (3) ḳıṣṣasında bāduñ ve Ḳārūn ḥaḳḳında ḫāküñ iṭāʿat u fermān-berligi ẓāhir ü rūşendür taḳdīr ü beyāna iḥtiyāc yoḳdur *bürem* (4) fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür bānuñ żammesiyiledür ki bürīdendendür ḥażret-i Mevlānā [B48a] āteşüñ Ḫudāy taʿālānuñ emr-i şerīfine iṭāʿatına (5) ḫāricde bir temṯīl getürdi sāmiʿa ḳuvvet-i ḳalb ve ziyāde iʿtiḳād ḥāṣıl olsun içün [*destūr* icāzet *destūrī* icāzetlenmek maʿnāsınadur].

845 Berder-i ḫargeh segān-ı Türkmān

Ḫargāh (6) ḳapusı üzre Türkmānuñ kelbleri yırtıcı iken [*ḫargeh* oba maʿnāsınadur *Türkmān* bir ṭāyifedür]

Çāblūsī kerde pīş-i mīhmān

mīhmānuñ öñinde çāblūslıḳ ve mülāyemet (7) eylemiş [*çāblūsī* dilkülenmek ve temelluḳ eylemek].

846 V'er beḫargeh bü'gzered bīgāne-rū

Ve ger mīhmān ḫargāha bīgāne-rū vü ecnebī-şekl geçe ve vara

Ḥamle bīned ezsegan şīrāne ū

(8) ol mihmān kelblerden şīrāne ḥamle görür *şīrāne* şīrler gibi maʿnāsınadur ki *hā* teşbīh içündür *ū*dan murād *mihmān*dur (9) ḳonuḳ maʿnāsına *mīhmān* ve *mihmān* luġatdur [*bīned* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i ġāyibdür].

847 Men ziseg kem nīstem derbendegī

Āteş Cuhūd şāhına eytdi ben bendelikde ve fermān-berlikde (10) kelbden eksük degülem

Kem ziTürkī nist Ḥaḳ derzindegī

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ḳuvvet ü ḥayātda bir Türkden eksük degüldür (11) nite ki Türkīnüñ kelbi mihmānı incitmez ben daḫı Ḫudānuñ āşnāsını yaḳmazam ve żarar eylemezem bu sözler āteş cānibindendür ḥażret-i Mevlānā ḳıṣṣa (12) münāsebeti ile maʿrifet ü naṣīḥat beyānına şürūʿ eyledi [*bendegī*de ve *zindegī*de yā maṣdar içündür].

---

5 destūr icāzet destūrī icāzetlenmek maʿnāsınadur HAB: -M
6 ḫargeh oba maʿnāsınadur Türkmān bir ṭāyifedür HAB: -M
7 çāblūsī dilkülenmek ve temelluḳ eylemek HAB: -M
9 bīned fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i ġāyibdür HAB: -M
12 bendegīde ve zindegīde yā maṣdar içündür HAB: -M

848 Āteş-i ṭabʿet eger ġamgin kuned

Ṭabʿuñ āteşi eger seni ġamgīn ide ki (13) sende şevḳ-ı ʿibādet ve ḥarāret-i ṭāʿat olmaya [*ṭabʿet*de olan tā ḫıṭāb içündür]. [A84b]

Sūziş ezemr-i melīk-i din kuned

ṭabʿuñ sūzişi dīn pād-şāhınuñ emr ü (14) fermānından eyler yaʿnī her ġam ki saña irişür Ḥaḳḳ taʿālādandur ṭabʿdan degüldür *sūziş* ism-i maṣdardur sūḫten maʿnāsına bunda *Melīk-i dīn*den (15) murād Bārī taʿālā ḥażretidür *ġamgīnlik*den murād dünyevī vü uḫrevī olmaḳ cāyizdür [*melīk* ve *melik* pād-şāh maʿnāsınadur].

849 Āteş-i ṭabʿet eger şādī dehed

Ṭabʿuñ āteşi eger (16) saña sürūr vire ki ṭāʿat u ʿibādete şevḳ peydā ola ḥaḳīḳatda bu ḥālet senüñ ṭabʿuñdan degüldür

Enderū şādī melīk-i din nehed

(17) belki anda sürūrı dīn pād-şāhı ḳor yaʿnī ṭāʿat u ʿibādete şevḳı Ḫudāy ʿazze ve celle virür yāḫud maʿnā böyle ola muṭlaḳā (18) sürūr u ġam ki ḳulūb-ı insāna ʿārıż u peydā olur cemīʿan Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ emr-i şerīfi ile [H62a] olur ḥaḳīḳatda ẓāhirī esbābuñ nefʿ ü (19) żararı yoḳdur [*dehed* ve *nehed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür] ḥażret-i Mevlānānuñ ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz ʿādet-i şerīfi bunuñ üzerinedür ki çünki bir nesneyi ẕikr ide (20) ol nesnenüñ sırrını ve fāyidesini ʿıyān ve ol nesnenüñ bir żararını var ise anuñ defʿi içün dermān beyān eyler.

850 Çün ki ġam bīnī tu istiġfār kun

(21) Çünki sen ḳalbüñde ġam göresin istiġfār eyle tā ki ġamdan ḫalāṣ bulasın [*kun* emr-i ḥāżırdur]

Ġam beemr-i Ḫālıḳ āmed kār-kun

(22) ġam Ḫālıḳ-ı ʿālemüñ emriyile iş idici geldi yaʿnī teʾsīri anuñ emr-i şerīfiyiledür pes dāyim istiġfār u tevbeden ḥālī (23) olmaya *kār-kun* vaṣf-ı terkībī müfred-i müẕekkerdür bu vech üzre ve *kār kun* iş eyle maʿnāsına hem cāyizdür ġam Ḫālıḳ-ı kevneynüñ emriyile (24) geldi kendüden gelmedi sen andan ḫalāṣ bulmaḳ ister iseñ ʿamel-i ṣāliḥ ve istiġfār eyle bu vech üzre *kun* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür. (25)

851 Çün buhʿāhed ʿayn-ı ġam şādī şeved

---

13 ṭabʿetde olan tā ḫıṭāb içündür HAB: -M
15 melīk ve melik pād-şāh maʿnāsınadur HAB: -M
19 dehed ve nehed fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür HAB: -M
21 kun emr-i ḥāżırdur HAB: -M

Çünki Ḫālıḳ-ı eflāk isteye ġamuñ ʿaynı yaʿnī ġam kendüsi sürūr u şādī olur (26) ġamgīn mesrūr olmaḳ ḫod emr-i sehldür [*ġam* ḳalbüñ inḳıbāż u küdūretinden kināyetdür *sürūr* ḳalbüñ inşirāḥ u inbisāṭından kināyetdür]

ʿAyn-ı bend-i pāy āzādī şeved

pāy-bendüñ ʿaynı yaʿnī ayaḳ baġı kendüsi āzādlıḳ (27) olur maḥbūs āzād olmaḳ ḫod emr-i yesīrdür Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ emr-i şerīfiyile ġamgīn mesrūr ve mesrūr ġamgīn ve ḳayd u bend (28) āzādlıḳ ve żarar-ı maḥż ʿayn-ı nefʿ ve nefʿ-i maḥż [B48b] ʿayn-ı żarar ve cemīʿ-i ażdād berʿaks olur pes muḳteżā-yı tevḥīd-i ḥaḳīḳī budur ki (29) Müsebbibü'l-esbāba teveccüh idüp esbāb mülāḥaẓasından dūr ola [çünki Ḫudā isteye şādī ʿayn-ı ġamm olur bu maʿnā gerçi mümkindür ammā bunda murād bu degüldür *şādī* vü *āzādī*de yā maṣdar içündür].

852 Bād u ḫāk u āb u āteş bendeend

ʿAnāṣır-ı erbaʿa [M66b] (1) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ bendeleridür ki hīç bir ḥuṣūṣda emr-i şerīfine muḫālefetleri yoḳdur zīrā muḫālefet ü ʿıṣyān hemān cinn ü (2) insāndan ṣādır olur ġayrısından muḫālefet ü ʿıṣyān hergiz ṣudūr bulmamışdur

Bāmen ü tū mürde bāḤaḳ zindeend

(3) benümile ve senüñile mürdelerdür ammā Ḥaḳḳ ile dirilerdür yaʿnī bunlar Ḥaḳdan ġayrıya mürde meşābesindedür [A85a] ki nuṭḳ u ḥayāt ve bi'l-irāde (4) ḥarekāt yoḳdur ammā Vācibü'l-vücūda nisbet hem Ḥayy ve hem nāṭıḳ ve hem irādetile ḥareket ve cemīʿ-i emre iṭāʿat idicidür (5) *ve in minşey'in illā yusebbiḥu biḥamdihi ve lākin lātefḳahūne tesbīḥahum*[732] bu maʿnāya şāhid-i rūşen ve delīl-i ḳavīdür [*mürdeend* taḳdīrindedür]. (6)

853 Pīş-i Ḥaḳ āteş hemīşe derḳıyām

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ öñinde ḳıyām gösterür [*hemīşe* dāyim maʿnāsınadur]

Hem-çü ʿāşıḳ rūz u şeb pīçan müdām

(7) ʿāşıḳ gibi rūz u şeb dāyim pīçāndur yaʿnī ḫıdmete müteraṣṣıd u ḥāżır ve fermāna müteraḳḳıb u nāẓırdur *pīçān* ḳıvrılıcı maʿnāsınadur ki āteşe (8) nisbet ḫūb u vāḳıʿ

---

26 ġam ḳalbüñ inḳıbāż u küdūretinden kināyetdür sürūr ḳalbüñ inşirāḥ u inbisāṭından kināyetdür H: -MAB

29 çünki Ḫudā isteye şādī ʿayn-ı ġamm olur bu maʿnā gerçi mümkindür ammā bunda murād bu degüldür şādī vü āzādīde yā maṣdar içündür HAB: -M

[732] "O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız." İsrâ/44.

5 mürdeend taḳdīrindedür HAB: -M

6 hemīşe dāyim maʿnāsınadur HAB: -M

olmışdur līkin murād cemīʿ-i ḳuyūddan āzād olup ḫıdmete ḥāżırlanıcı ve emr ü fermāna çeşm ü gūş ṭutıcı maʿnāsınadur. (9)

854 Seng berāhen zenī bīrun çehed

Ṭaşı āhene urursun āteş ṭaşra ṣıçrar yaʿnī çaḳmaḳ çaḳduḳda āteş çıḳar egerçi (10) ẓāhirā seng ü āhenüñ biri birine urılmasından ẓāhir olur [*seng*den murād çaḳmaḳ ṭaşıdur *āhen*den murād çaḳmaḳdur]

Hem beemr-i Ḥaḳ ḳadem bīrun nehed

hem Ḥaḳḳuñ emriyile ṭaşra ḳadem (11) ḳor yaʿnī irādet-i Ḥaḳḳ taʿalluḳ eylemese āteş çıḳmazdı ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki egerçi ẓāhirde çaḳmaġa sebeb seng ü āhendür ammā (12) maʿnāda sebeb emr-i İlāhīdür pes ʿāḳıla lāzımdur ki sebeb-i ẓāhire naẓar u iltifātdan iḥtirāz ide tā ki sırr-ı tevḥīd dāyiresinden (13) ḫāric ü dūr olmaya.

855 Āhen ü seng-i hevā berhem mezen

Hevānuñ āhen ü sengini biri birine urma yaʿnī hevāya (14) tābiʿ olma

K'in dü mīzāyend hemçün merd ü zen

zīrā bu ikisi ki āhen ü sengdür ki murād hevādur merd ü zen gibi ṭoġururlar (15) merd ü zenüñ ictimāʿından evlād peydā olduġı gibi hevādan daḫı fitne vü fesād ẓāhir olur [*mīzāyend* müteʿaddīdür ṭoġururlar maʿnāsına].

856 Seng ü āhen ḫod sebeb āmed velīk

(16) Āteşüñ ẓuhūrına ẓāhirā seng ü āhen sebeb geldi ammā

Tū bebālāter niger ey merd-i nīk

ey eyü kimse sen aʿlāya naẓar eyle (17) yaʿnī müsebbib ü müʾesṣir-i ḥaḳīḳīye naẓar eyle seng ü āhene naẓar u iltifāt eyleme *bālāter*den murād cenāb-ı Ḳudsdür [*niger* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

857 K'in sebebrā an sebeb āverd pīş

(18) zīrā bu sebebi ki murād sebeb-i ẓāhirīdür ol sebeb ilerü getürdi *sebeb-i ṣānī*den murād Müsebbibü'l-esbābdur ki sebeb (19) esbāb-ı ẓāhirīdür

Bīsebeb key şud sebeb hergiz ziḫʿīş

hergiz kendüsinden [H62b] sebeb-i ḥaḳīḳīsiz sebeb-i ẓāhirī ḳaçan oldı (20) yaʿnī sebeb-i ẓāhirī sebeb-i ḥaḳīḳīsiz ẓāhir olmaġa imkān yoḳdur [*key* ḳaçan maʿnāsınadur].

858 V'an sebebhā k'enbiyārā reh-berend

---

10 sengden murād çaḳmaḳ ṭaşıdur āhenden murād çaḳmaḳdur HAB: -M
15 mīzāyend müteʿaddīdür ṭoġururlar maʿnāsına H: -MAB
17 niger emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür HAB: -M
20 key ḳaçan maʿnāsınadur HAB: -M

Ve ol sebebler ki enbiyāya (21) delīl ü hādīlerdür ki murād ẕāt ve esmā vü ṣıfātdur [*reh-ber* vaṣf-ı terkībīdür]

An sebebhā z'in sebebhā berterend

ol sebebler bu sebeblerden yüksekreklerdür (22) zīrā bu sebeblerüñ ẓuhūrına sebeb ol sebeblerdür *z'īn sebebhā*dan murād esbāb-ı ẓāhirīdür.

859 İn sebebrā an sebeb ʿāmil kuned

[B49a] (23) Bu ẓāhirī sebebi ol sebeb-i ḥaḳīḳī ʿāmil ü müʾeṯṯir eyler yaʿnī esbāb-ı ẓāhirīnüñ teʾṯīrātına sebeb sebeb-i ḥaḳīḳīdür [*ʿāmil* ʿamel idici maʿnāsınadur] (24)

Bāz gāhī bīber ü ʿāṭıl kuned

girü gāhī sebeb-i ḥaḳīḳī sebeb-i ẓāhirīyi naṣīb ü mīvesiz yaʿnī eṯersiz ve nefʿsiz ve muʿaṭṭal eyler (25) ki hergiz andan ol ḥālet ẓuhūr bulmaz āteş gibi ki hīç yaḳmadı.

860 İn sebebrā maḥrem āmed ʿaḳlhā

[A85b] Bu sebebe maḥrem ʿaḳllar geldi (26) yaʿnī bu sebebi mertebe-yi ʿaḳlda olup ʿışḳ-ı İlāhīden bībehre olanlar sebeb-i ẓāhirīye maḥrem ve sebeb-i ḥaḳīḳīye ıṭṭılāʿdan maḥrūmlardur (27)

V'an sebebhārast maḥrem enbiyā

ve ol sebeblere maḥrem enbiyādur yaʿnī esbāb-ı ḥaḳīḳīyi enbiyā vü evliyā idrāk (28) eyler ġayrı kimse idrāk itmege ḳādir degüldür *maḥrem enbiyāst* taḳdīrindedür yaʿnī *est* lafẓı enbiyāya maṣrūfdur ḥażret-i Mevlānā (29) āteşüñ yaḳması emr-i İlāhī ile idügini beyān idüp *sebeb* lisān-ı ʿArabīde ne maʿnāya vażʿ olındığını ʿıyān itmege şürūʿ [M67a] (1) eyledi.

861 İn sebeb çi'bved beTāzī gū resen

Lisān-ı ʿArabīde bu sebeb ne olur yaʿnī maʿnāsı nedür diyü suʾāl olınursa (2) resendür di yaʿnī *sebeb* ip maʿnāsınadur [*gū* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Enderin çeh in resen āmed befen

bu çāhda bu resen fenn ü kāra geldi yaʿnī āb (3) çıḳarmaḳ içün geldi *çeh*den murād bunda cihāndur.

862 Gerdiş-i çarḫa resenrā ʿilletest

Çıḳrıġuñ dönmesi resen içün (4) sebebdür zīrā resen ipi çıḳrıġuñ ḥareket ü gerdişi ile çıḳar *çarḫa* çıḳrıḳ maʿnāsınadur *ʿillet* sebeb maʿnāsınadur

---

21 reh-ber vaṣf-ı terkībīdür HAB: -M
23 ʿāmil ʿamel idici maʿnāsınadur HAB: -M
2 gū emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür H: -MAB

Çarḫa-gerdanrā nedīden zilletest

(5) çıḳrıġı döndüriciyi görmemek ḫaṭādur yaʿnī teʾsīrātı esbāb-ı ḥaḳīḳīden bilmeyüp esbāb-ı ẓāhirīden (6) görmek ābuñ ṭaşra gelmesini çarḫadan görüp çarḫa-gerdānı görmemege beñzer bu ḫod ʿayn-ı ḫaṭādur *çarḫa-gerdān* vaṣf-ı (7) terkībī müfred-i müẕekkerdür *zillet* ḫaṭā maʿnāsınadur [*nedīden* maṣdar-ı menfīdür] ḥażret-i Mevlānānuñ şeyʾ-i maḥsūsile temsīl itmekden murādı bībaṣīretlere baṣīret ḥāṣıl (8) olsun içündür.

863 İn resenhā-yı sebebhā dercihān

Bu sebebler resenleri yaʿnī resenlere beñzer ẓāhirī sebebleri (9) cihānda [*resenhā* cemʿ-i resen *sebebhā* cemʿ-i sebebdür]

Hān u han z'in çarḫ-ı ser-gerdan medān

hān u hān bu ser-gerdān felekden bilme belki cemīʿisini Ḫudāy ʿazze ve (10) celleden bil *hān u hān* āgāh ol ve āgāh ol maʿnāsınadur.

864 Tā nemānī ṣıfr u ser-gerdan çü çarḫ

Tā çarḫ gibi ḫālī vü ser-gerdān (11) ḳalmayasın [*ṣıfr* ḫālī maʿnāsınadur *ser-gerdān* ḥayrān u ser-āsīme]

Tā nesūzī tū zibīmaġzī çü merḫ

tā sen ʿaḳlsızlıġından merḫ gibi yanmayasın ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki (12) teʾsīrātı Ḫudāy ʿazze ve celleden bil tā ki dünyāda ʿışḳ ve ṭāʿat u ʿibādetden maḥrūm olup āḫıretde dūzaḫa girmeyesin *merḫ* (13) çıra ki anuñıla āteş yaḳarlar ve diyār-ı ʿArabda bir dıraḫtdur ki biri birine sürseler āteş çıḳar.

865 Bād āteş mīşeved ezemr-i Ḥaḳ

(14) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ emriyile bād āteş olur

Her dü ser-mest āmedend ezḫamr-ı Ḥaḳ

ikisi bile Ḥaḳḳuñ şerābından (15) ser-mest geldiler yaʿnī ser-mestlerdür.

866 Āb-ı ḥilm ü āteş-i ḫaşm ey puser

Ḥilm ābını ve ḫaşm āteşini yaʿnī āb gibi laṭīf ḥilmi ve āteş gibi (16) tīz ü tünd ġażabını ey püser

Hem ziḤaḳ bīnī çü bü'gşāyī naẓar

---

7 nedīden maṣdar-ı menfīdür HA: nedīden maṣdar-ı mīmīdür B, -M
9 resenhā cemʿ-i resen sebebhā cemʿ-i sebebdür HAB: -M
11 ṣıfr ḫālī maʿnāsınadur ser-gerdān ḥayrān u ser-āsīme HAB: -M

hem Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinden görürsün çünki naẓaruñı açasın yaʿnī (17) imʿān-ı naẓar ider iseñ cihānda [A86a] olan ḥilm ü ġażab ve luṭf u ḳahrı Ḫudādan görürsün *bīnī* ve *bügşāyī* fiʿl-i mużāriʿ (18) müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

867 Ger nebūdī vāḳıf ezḤaḳ cān-ı bād

Eger bāduñ cānı Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinden vāḳıf u ḫaberdār olmayayıdı [B49b] (19) yaʿnī Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti eger bāda vuḳūf u idrāk virmeyeyidi

Farḳ key kerdī miyān-ı ḳavm-i ʿĀd

ʿĀd ḳavminüñ ortasını (20) ḳaçan farḳ u idrāk eylerdi yaʿnī Hūd peyġām-ber ʿaleyhi's-selāmuñ ümmetini kefereden idrāk idüp żarar eylemedi.

Ḳıṣṣa-yı bād ki derʿahd-i Hūd peyġām-ber ʿaleyhi's-selām ḳavm-i ʿĀdrā helāk kerd (21)

Bāduñ ḳıṣṣası beyānındadur ki Hūd (22) peyġām-ber ʿaleyhi's-selām zemānında ʿĀd ḳavmini helāk eyledi

868 Hūd gird-i mü'minan ḫaṭṭī keşīd

Çünki ʿĀd ḳavmine ʿaẕāb (23) gelicek vaḳt [H63a] oldı Ḥūd peyġām-ber ʿaleyhi's-selām mü'minlerüñ çevresine bir ḫaṭṭ çekdi tā ki rīḥ-i ṣarṣar mü'minlere ʿaẕāb (24) u zaḥmet virmeye *ḫaṭ*dan murād bunda çizmekdür [*ḫaṭṭī*de yā vaḥdet içündür *keşīd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Nerm mīşud bād k'ancā mīresīd

ʿaẕāb u ḳahr içün esen bād (25) nerm ü mülāyim olurdı çünki ol yire irişürdi *ve emmā ʿĀdun feuhlikū birīḥin ṣarṣarin ʿātiyeh seḫḫarahā ʿaleyhim* (26) *sebʿa leyālin ve ṯemāniyete eyyāmin ḥusūmen fetera'l-ḳavme fīhā ṣarʿā keennehum aʿcāzu naḫlin ḫāviyeh*[733].

869 Her ki bīrun būd z'an ḫaṭ cümlerā

(27) Her kim ki ol ḫaṭdan ṭaşra idi cümlesini

Pāre pāre mīşikest enderhevā

hevāda pāre pāre (28) ṣıdı pes maʿlūm oldı ki bāduñ farḳ u temyīzi var imiş.

870 Hem-çünin Şeybān-ı Rāʿī mīkeşīd

---

24 ḫaṭṭīde yā vaḥdet içündür HAB: -M / keşīd fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür H: -MAB

[733] "Âd kavmi ise, uğultulu, kasıp kavuran bir fırtına ile mahvedildiler. Allah onu, ardarda yedi gece, sekiz gün onların üzerine musallat etti. Öyle ki (eğer orada olsaydın), o kavmi, içi boş hurma kütükleri gibi oracıkta yere serilmiş halde görürdün." Hâkka/6-7.

Buncılayın yaʿnī Hūd (29) peyġām-ber ʿaleyhi's-selām gibi Şeybān-ı Rāʿī [*mīkeşīd*üñ maʿnāsı mışrāʿ-ı ṡānīye ḳayd olındı suhūlet-i maʿnā içün]

Girdbergird-i reme ḫaṭṭī pedīd

sürinüñ eṭrāfına āşkārā bir ḫaṭṭ çekdi [*pedīd* bā-yı Fārsī ile ẓāhir maʿnāsınadur]. [M67b] (1)

871 Çün becumʿa mīşud ū vaḳt-i nemāz

Çünki o ki murād Şeybān-ı Rāʿīdür cumʿaya gitdi nemāz vaḳti

Tā neyāred gürg ancā Türktāz

(2) tā ki ḳurd orada süri üzre Türktāz getürmeye *Şeybān* evliyāʾullāhdan bir kimsenüñ ismidür *rāʿī* çoban (3) maʿnāsınadur ol kimse çoban olduġından ötüri Şeybān-ı Rāʿī didiler *reme* hā-yı ġayr-ı melfūẓa ile süri maʿnāsınadur (4) *Türktāz* yaġmā ve ġāret içün segirdim ṣalmaḳ ve il üzerine varmaḳ maʿnāsınadur ki aṣlı Türkdür ki tāḫten-i Türk taḳdīrindedür (5) Türküñ segirdimi ve çapası maʿnāsına līkin ṣoñra muṭlaḳā yaġmā ve ġāret eylemek maʿnāsına istiʿmāl olınur *tāz* emr-i ḥāżır ṣūretinde (6) maṣdardur ki tāḫten maʿnāsınadur *Türk*den murād bunda Tātārdur ki ziyāde yaġmā ve ġāret idicidür.

872 Hīç gürgī dernereftī enderān

(7) Hīç bir gürg ol ḫaṭṭuñ içine gitmedi yaʿnī ol dāyirenüñ içine girmedi

Gūsfendī hem negeştī z'an nişān

(8) hem bir gūsfend ol nişāndan dönmedi yaʿnī ṭaşra gelmedi *gürg* ḳurd *gūsfend* ḳoyun maʿnāsınadur *nereftī* ve *negeştī* caḥd-ı (9) muṭlaḳ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür [*nereftī*de ve *negeştī*de yā vaḥdet içündür] Hūd peyġām-ber ʿaleyhi's-selāmdan ṣoñra Şeybān-ı Rāʿīyi ẕikr itmekden murād evliyā vereṣe-yi enbiyā (10) idügini [A86b] beyān içün bu ḳıṣṣadan ḥiṣṣe ne idügini beyān itmege şürūʿ eyledi.

873 Bād-ı ḥırş-ı gürg ü ḥırş-ı gūsfend

Ḳurduñ [B50a] (11) ḥırşı yiline ve ḳoyunuñ ḥırşı yiline [*bād-ı ḥırş-ı gūsfend* taḳdīrindedür]

Dāyire-y merd-i Ḫudārā būd bend

merd-i Ḫudānuñ dāyiresi bend ü sedd oldı ḳurd ḥarīṣ (12) idi ki dāyirenüñ içine girüp ḳoyunları helāk idüp yiye ḳoyun ḥarīṣ idi ki dāyireden ṭaşra çıḳup otlaya līkin (13) ḫaṭṭ ikisine bile mānīʿ oldı ve netīce-yi kelām budur ki *merd-i Ḫudā*dan murād velīdür her

---

29 mīkeşīdüñ maʿnāsı mışrāʿ-ı ṡānīye ḳayd olındı suhūlet-i maʿnā içün HAB: -M
29 pedīd bā-yı Fārsī ile ẓāhir maʿnāsınadur HAB: -M
9 nereftīde ve negeştīde yā vaḥdet içündür HAB: -M
11 bād-ı ḥırş-ı gūsfend taḳdīrindedür HAB: -M

kim ki ehlullāhuñ meclis ü muṣāḥabeti ḥalḳasınuñ (14) içine gire ol kimse şeyṭān u nefsüñ żararından necāt bulur zīrā ne şeyṭān ol dāyirenüñ içine girüp ıḍlāl itmege (15) ḳādir olur ve ne nefs-i emmāre ol dāyireden ṭaşra çıḳup hevā vü hevese meyl ü raġbet itmege ḳudret bulur [*merd-i Ḫudā* Ḫudā dostı maʿnāsınadur]. Beyt (16)

Ehl-i iller ṣoḥbetinden ṣen ırag olma ṣaḳın
Kim bu ṣoḥbetden ırag olan olur Ḥaḳḳa yakın

874 Hemçünin bād-ı ecel bāʿārifān

(17) Ecel ü mevt yili ʿāriflere buncılayın [*ʿārifān*dan murād maḳbūlān-ı dergāhdur]

Nerm ü ḫoş hem-çün nesīm-i Yūsuf ān

nerm ü laṭīfdür ol bād-ı ecel Yūsuf peyġām-ber (18) ʿaleyhi's-selāmuñ būyı gibi ekser-i nüsaḫda *Yūsufān* vāḳıʿ olur cemʿ ṣīġası üzre ki taġlīb ṭarīḳı üzre ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki (19) enbiyā vü evliyāya sekerāt-ı mevt sehl ü āsān ve ġayrlara zaḥmet ü elem-i bīpāyān görinür [*nesīm* būy maʿnāsına istiʿmāl olınur līkin bāduñ evvel āheste āheste esmesine dirler].

875 Āteş İbrāhīmrā dendan nezed

(20) Āteş ḥażret-i İbrāhīme diş urmadı yaʿnī yaḳmadı

Çün güzīde-y Ḥaḳ buved çūneş gezed

çünki ḥażret-i İbrāhīm Ḥaḳḳ taʿālā (21) ḥażretinüñ maḳbūl u güzīdesidür anı niçe ışırur yaʿnī yaḳar āteş ḫod Ḫudānuñ emriyile yaḳar pes rūşen oldı ki āteşde (22) farḳ u temyīz vardur ve bundan ḥiṣṣe vü murād ne idügini ḥażret-i Mevlānā kendüsi beyān eyler [*gezed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i ġāyibdür].

876 Z'āteş-i şehvet nesūzed ehl-i dīn

(23) Ehl-i dīn şehvet āteşinden yanmaz zīrā şehvet-perestlikden pāk ü ʿārīlerdür [*şehvet*den murād Ḥaḳdan ġayrıya olan ārzūdur]

Bāḳiyanrā bürde tā ḳaʿr-ı zemīn

bāḳīlerini (24) ḳaʿr-ı zemīne degin iltmişdür yaʿnī enbiyā vü evliyā'ullāhdan ġayrısı şehvet ü hevā sebebi ile esfel-i sāfilīnde ḳalmışlardur. (25)

877 Mevc-i deryā çün beemr-i Ḥaḳ bitaḫt

---

15 merd-i Ḫudā Ḫudā dostı maʿnāsınadur H: -MAB
17 ʿārifāndan murād maḳbūlān-ı dergāhdur HAB: -M
19 nesīm būy maʿnāsına istiʿmāl olınur līkin bāduñ evvel āheste āheste esmesine dirler HAB: -M
22 gezed fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i ġāyibdür H: -MAB
23 şehvetden murād Ḥaḳdan ġayrıya olan ārzūdur HAB: -M

Deryānuñ mevci çünki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ emriyile sürʿat eyledi [*bitaḫt* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür çapdı ve ḥareket eyledi maʿnāsınadur]

Ehl-i Mūsīrā ziḲıbṭī vā şinaḫt

[H63b] (26) ḥażret-i Mūsānuñ ḫalḳını Ḳıbṭīden añladı ve farḳ eyledi ḳıṣṣa maʿlūmdur ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki Nīl ırmaġı kemer kemer (27) olup durdı ḥażret-i Mūsānuñ ḳavmi ile geçüp gitdiler Firʿavn ʿaskeriyile anlaruñ ḳafāsından irişüp ol ʿalāmeti görüp ḫavf (28) eyledi līkin ʿāḳıbet ġaflet ü [A87a] ġurūrıla varup Nīle girüp ġarīḳ oldı Nīle deryā ıṭlāḳı ābınuñ keṯretinden ötüridür (29) pes maʿlūm oldı ki ābuñ daḫı farḳ u temyīzi vardur [*Ḳıbṭī*den murād ḳavm-i Firʿavndur].

878 Ḫāk Ḳārunrā çü ferman derresīd

Çünki fermān-ı İlāhī [M68a] (1) irişdi ḫāk Ḳārūnı [*derresīd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Bāzer ü taḫteş beḳaʿr-ı ḫod keşīd

zer ü taḫtı ile kendünüñ ḳaʿr u taḥtına çekdi yaʿnī yutdı (2) pes maʿlūm oldı ki ḫāküñ daḫı farḳ u temyīzi vardur. Beyt

Genc-i Ḳārun ki furū mīreved ezḳahr henūz
Ḫʿande bāşī ki hem ezġayret-i dervīşānest[734] (3)

879 Āb u gil çün ezdem-i ʿĪsī çerīd

Āb u gil [B50b] çünki ḥażret-i ʿĪsānuñ nefesinden (4) otladı yaʿnī nefesine ḳarīn oldı [*dem* bunda nefes maʿnāsınadur]

Bāl ü per bü'gşād u murġī şud perīd

bir murġ oldı ve bāl ü per açdı uçdı (5) *innī aḫluḳu lekum mine'ṭ-ṭīni kehey'eti'ṭ-ṭayri fe'enfuḫu fīhi feyekūnu ṭayran biiẕnillāh*[735] *çerīd* ve *perīd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür (6) *murġ*dan murād yarasadur ḳıṣṣadan ḥıṣṣe bu beytden rūşendür [*bāl ü per* ḳanad maʿnāsınadur].

880 Hest tesbīḥet buḫār-ı āb u gil

---

25 *bitaḫt* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür çapdı ve ḥareket eyledi maʿnāsınadur HAB: -M
29 Ḳıbṭīden murād ḳavm-i Firʿavndur HAB: -M
1 derresīd fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür H: -MAB
[734] "Kârun'un hazinesi kahırdan dolayı hâlâ aşağı inmektedir; bilmiş ol ki bu dervişlerin kızgınlığı böyledir."
4 dem bunda nefes maʿnāsınadur HAB: -M
[735] "Size çamurdan bir kuş sureti yapar, ona üflerim ve Allah'ın izni ile o kuş oluverir. Yine Allah'ın izni ile körü ve alacalıyı iyileştirir, ölüleri diriltirim." Âli İmrân/49.
6 bāl ü per ḳanad maʿnāsınadur HAB: -M

Senüñ tesbīḥüñ āb u gil (7) buḫārıdur *āb u gil*den murād vücūd-ı insāndur ki tesbīḥ ü tehlīl ü ẕikr ve tilāvet-i Ḳurʾān-ı ʿAẓīm anuñ buḫārı meṡābesindedür (8)

Murġ-ı cennet şud zinefḫ-ı ṣıdḳ-ı dil

göñül ṣıdḳınuñ nefḫinden ol buḫār cennet murġı oldı zīrā ṣıdḳ u iḫlāṣıla olan aʿmāl-i (9) ṣāliḥa ṣāḥibinüñ cennete girmesine sebeb olur pes bu iʿtibārıla buḫār murġ-ı cennet olur ve bu ḥālet ki murġ peydā olmaḳdur hemān (10) ḥażret-i ʿĪsānuñ nefḫinden ḥāṣıl olmaz belki cemīʿ ṣāḥib-dillerüñ enfāsından ẓāhir olur enbiyāda muʿcize olan evliyāda kerāmetdür (11) ve maʿnāda birdür zīrā ikisi daḫı Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ emr-i şerīfi ile olur [*nefḫ* üfürmek].

881 Kūh-ı Ṭūr eznūr-ı Mūsī şud beraḳṣ

Ṭūr (12) ṭaġı ḥażret-i Mūsā tecellī vü rüʾyet ṭaleb itdükde cilve iden nūr-ı İlāhīden raḳṣda oldı yaʿnī raḳṣa geldi *şud beraḳṣ* (13) raḳṣa gitdi maʿnāsına hem cāyizdür *felemmā tecellā Rabbuhu li'l-cebeli ceʿalehu dekkā*[736] [nūruñ Mūsāya iżāfeti ednā mülābese içündür]

Ṣūfi-yi kāmil şud u rest ū zinaḳṣ

kāmil ṣūfī (14) oldı ve o Ṭūr ṭaġı noḳṣāndan ḳurtuldı.

882 Çi ʿaceb ger kūh ṣūfī şud ʿazīz

ʿAceb degül eger Ṭūr ṭaġı ʿazīz ṣūfī (15) oldı ise [ʿ*azīz ṣūfī şud* taḳdīrindedür]

Cism-i Mūsī ezkülūḫī būd nīz

ḥażret-i Mūsānuñ cismi daḫı bir külūḫ idi yaʿnī ḫākden idi *külūḫ* (16) kesek pāresidür ḥāṣıl-ı maʿnā lāşeyʾ ü bīiʿtibār olan ʿināyāt u luṭf-ı İlāhī ile maḳbūl ü muʿteber olur dimekdür. (17)

Ṭaʿn u inkār kerden-i pād-şāh-ı Cuhūd ve ḳabūl nākerden-i naṣīḥat-ı nāṣıḥān u ḫāṣān-ı ḫᵛīş

Cuhūd pād-şāhuñ (18) ṭaʿn u inkārı ve nāṣīḥat idicilerüñ ve kendü ḫıṣımlarınuñ [A87b] naṣīḥatını ḳabūl itmemesi beyānındadur *ḫᵛīş* bunda ḫıṣım maʿnāsınadur (19)

883 İn ʿacāyib dīd an şāh-ı Cuhūd

Ol Cuhūd şāh bu ʿacāyibi gördi ki beyān olınmışdur

Cüz ki ṭanz u cüz ki inkāreş nebūd

---

11 nefḫ üfürmek HAB: -M

[736] "Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti." A'raf/143.

13 nūruñ Mūsāya iżāfeti ednā mülābese içündür HAB: -M

15 ʿazīz ṣūfī şud taḳdīrindedür HAB: -M

(20) ki aña ṭaʿndan ġayrı ve aña inkārdan ġayrı olmadı yaʿnī ol ḳadar ʿacāyib ki gördi (21) hīç naṣīḥat-peẕīr olmadı belki kibr ü ʿucbı ziyāde oldı bunda tenbīh budur ki çün bir kimse muʿcizāt yā kerāmāt (22) göre ve ṭaʿn u inkārdan rücūʿ eylemeye maẓhar-ı şeḳāvet olup ebedī saʿādet bulmaz.

884 Nāṣıḥan guftend ezḥad me'gẕerān

(23) Nāṣıḥlar aña eytdiler ẓulm ü fesādda ḥadden ziyāde tecāvüz eyleme

Merkeb-i istīzerā çendin merān

ʿinād merkebini (24) bu ḳadar sürme yaʿnī ʿinādı ḥadden ziyāde eyleme *me'gẕerān* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *istīze* ceng ü ʿinād maʿnāsınadur ki (25) hemze zāyiddür *merān* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür [*merkeb* binit].

885 Nāṣıḥanrā dest best ü bend kerd

Naṣīḥat idicilerüñ elini (26) bağladı ve bend eyledi

Ẓulmrā peyvendderpeyvend kerd

ẓulmi biri birine ulaşdurdı yaʿnī ḥadden ziyāde ẓulm eyledi. [B51a] (27)

886 Bang āmed kār çün incā resīd

İş çünki buraya geldi ve irişdi ġamdan āvāz geldi böyle diyü

Pāy dār ey seg ki ḳahr-ı mā resīd

(28) ṣabr u taḥammül eyle ey kelb ki bizüm ḳahrumuz irişdi [*dār* emr-i ḥāżırdur].

887 Baʿd ezan āteş çihil gez berfüruḫt

(29) Andan ṣoñra ol āteş ḳırḳ arşun yuḳarı [H64a] şuʿlelendi [*gez* zirāʿ maʿnāsınadur]

Ḥalḳa geşt ü an Cuhūdanrā büsuḫt

ḥalḳa oldı [M68b] (1) ve ol Cuhūdları cemīʿan yaḳdı Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde *ve lehum ʿaẕābu'l-ḥarīḳ*[737] ki vardur ehl-i tefsīr murād bu ṭāyifedür dimişler. (2)

888 Aṣl-ı īşan būd āteş z'ibtidā

İbtidādan anlaruñ aṣlı āteş idi yaʿnī ʿālem-i ervāḥda āteşī ḫalḳ olınmış idiler ki anuñ (3) eṣeri idi ki bu ʿālemde müʾminleri āteşile helāk eylediler

Sūy-ı aṣl-ı ḫᵛīş reftend intihā

ʿāḳıbet kendülerinüñ aṣlı (4) cānibine gitdiler murād dūzaḫī olup āteşde *ḫālidīne fīhā*[738] zümresinde oldılar dimekdür.

---

25 merkeb binit H: -MAB
28 dār emr-i ḥāżırdur HAB: -M
29 gez zirāʿ maʿnāsınadur HAB: -M

[737] "(Orada) yanma cezası vardır." Bürûc/10.
[738] "Orada (ebedî) kalacaklardır." Teğâbün/9, 10; Talâk/11; Cin/23; Beyyine/6, 8.

889 Hem ziāteş-zāde būdend in farīḳ

(5) Bu farīḳ ki murād Cuhūdāndur hem āteşden ṭoġmış idiler bu sebebden āteş ḫūyını ṭutup müslimānları yaḳdılar [*farīḳ* bölük maʿnāsınadur] (6)

Cüzvhārā sūy-ı küll āmed ṭarīḳ

cüzlerüñ ṭarīḳı küll cānibine geldi *kullu şey'in yerciʿu ilāaṣlihi*[739] mūcebince cüzlerüñ meyli elbette küll (7) cānibinedür ki aña vāṣıl olur.

890 Āteşī būdend mü'min-sūz bes

Ol Cuhūdlar ancaḳ mü'mini yaḳıcı bir āteş eylediler yaʿnī āteşüñ (8) ẓāhirde nice menāfiʿi vardur egerçi yaḳıcıdur ammā ol melʿūnlar żarar-ı maḥż bir āteş idiler [*mü'min-sūz* vaṣf-ı terkībīdür *bes* bunda faḳaṭ maʿnāsına beTürkī ancaḳ]

Suḫt ḫodrā āteş-i īşan çü ḫas

(9) ʿāḳıbet anlaruñ āteşi kendülerini ḫār u ḫas gibi yaḳdı *men ḥafere bi'ren liaḫīhi vaḳaʿa fīh*[740] ḥasebince mü'minleri (10) yaḳmaḳ içün yaḳduḳları āteş ʿāḳıbet kendülerini yaḳup helāk eyledi dimekdür. [A88a]

891 An ki būdest ummuhu el-hāviye

Ol (11) kimse ki anuñ aṣl u ümmi ḥāviye olmışdur [*būdest* būdeest taḳdīrindedür]

Hāviye āmed mer ūrā zāviye

aña zāviye vü mekān hāviye geldi hāviye dūzaḫuñ (12) nāmlarındandur *ve emmā men ḫaffet mevāzīnuhu fe ummuhu hāviyeh ve mā edrāke mā hiyeh nārun ḥāmiyeh*[741]

892 Māder-i ferzend cüyān-ı veyest

(13) Ferzendüñ māderi ferzendini ṭaleb idicidür [*puser* erkek oġul *ferzend* hem püser ve hem duḫter maʿnāsına istiʿmāl olınur]

Aṣluhā mer ferʿuhārā derpeyest

Aṣllar ferʿlerinüñ ṭalebindedür bir zemān biri (14) birinden munfaṣıl olurlar ise ʿāḳıbet yine ittiṣāl muḳarrerdür

893 Ābhā derḥavż eger zindāniyest

Āb egerçi ḥavżda (15) zindānī vü maḥbūsdur

---

5 farīḳ bölük maʿnāsınadur HAB: -M

739 "Her şey aslına döner."

8 mü'min-sūz vaṣf-ı terkībīdür bes bunda faḳaṭ maʿnāsına beTürkī ancaḳ HAB: -M

740 "Kim kardeşine kuyu kazarsa, kazdığı kuyuya kendi düşer." (Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 245.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 243-244.

11 būdest būdeest taḳdīrindedür HAB: -M

741 "Ameli yeğni olana gelince, işte onun anası (yeri, yurdu) Hâviye'dir. Nedir o (Hâviye) bilir misin? Kızgın ateş!" Kâria/8-11.

13 püser erkek oġul ferzend hem püser ve hem duḫter maʿnāsına istiʿmāl olınur HAB: -M

Bād neşfeş mīkuned k'erkāniyest

bād ol āba neşf eyler zīrā erkāna mensūbdur [*ki erkānī est* taḳdīrindedür *erkān* maʿādin maʿnāsınadur]

894 Mīrehāned mībered tā maʿdeneş

(16) Bād ol ābı ḥavżdan ḫalāṣ eyler azar azar anı tā maʿdenine iltür [*mīrehāned* ve *mībered* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i ġāyibdür]

Endek endek tā nebīnī bürdeneş

(17) ki anuñ iltmesini görmezsün zīrā ḥadden ziyāde tedrīcile iltür bu beyt ki *mīrehāned*dür beyt-i sābıḳda *neşf* ne vechile olduġını (18) tefsīr ü beyāndur *neşf* ṣızmaḳ ve geçmek maʿnāsınadur [*endek endek* kelimelerinüñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı evvele ḳayd olındı].

895 V'in nefes canhā-yı mārā hemçünān

Bu nefes bizüm cānlarumuzı ancılayın

Endek endek düzded ezḥabs-i cihān

(19) azar azar cihānuñ ḥabsinden uġurlar murād budur ki nefes ki āṯār-ı Raḥmān envārından bir eṯerdür (20) çün dembedem ḥayāt u ʿömrüñ noḳṣānına sebeb olur pes tedbīr ü tedārük oldur ki nefsi [B51b] hevā vü hevese ṣarf idüp (21) żāyiʿ itmemek gerekdür belki nefs-i nefīsi ẕikr ü tevḥīd ve ʿışḳ u riyāżete ṣarf idüp aʿmāl-i ṣāliḥaya saʿy itmek gerekdür tā ki anuñ sebebi ile (22) ḳurb-ı rūḥānī ve müşāhede-yi cemāl-i Raḥmānī müyesser ola.

896 Tā ileyhi yaṣʿad aṭyābu'l-kelim

Tā ki ol Allāha çıḳar kelimātuñ laṭīfleri (23) Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde vāḳıʿ olan *el-kelimu'ṭ-ṭayyibu*[742]dur zübde-yi kelām budur ki *ileyhi yaṣʿadu'l-kelimu'ṭ-ṭayyibu*[743] muḳteżāsıncadur dergāh-ı (24) ʿālī ve bārgāh-ı Lāyezālīye şol nefes ṣuʿūd eyler ki ẕikr ü tevḥīd ve ʿibādet ü aʿmāl-i ṣāliḥaya ṣarf olınmış ola ki cenāb-ı (25) Ḳudse ṣuʿūd idüp sebeb-i maġfiret ü ḳurbet olur ammā şol nefes ki hevā vü hevese ve fısḳ u fesāda ṣarf olınmış ola ʿālem-i (26) süflīde ḳalup sebeb-i buʿd u laʿnet olur [*kelim-i ṭayyib*den

15 ki erkānī est taḳdīrindedür erkān maʿādin maʿnāsınadur HAB: -M
16 mīrehāned ve mībered fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i ġāyibdür HAB: -M
18 endek endek kelimelerinüñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı evvele ḳayd olındı HAB: -M

742 "...güzel sözler..." Fatır/10.
743 "O'na ancak güzel sözler yükselir (ulaşır)." Fatır/10.

murād ezkār u tesbīḥāt ve tilāvet-i Ḳurʾān-ı ʿAẓīmdür lisāndan ġayrı ile olan ʿamel-i ṣāliḥdür eger ṣāliḥ-i ṣādıḳdan ṣādır olursa]

Ṣāʿiden minnā ilāḥayşu ʿalim

nefes ki murād ṭayyib kelimdür bizden ṣuʿūd idici (27) olduġı ḥālde şol yire ki anı Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti bilür ġayrı kimse bilmez *ṣāʿiden* lafẓan menṣūb ḥāldür *minnā*da min ḥarf-i cer (28) ve nā maḥallen mecrūr min ile müteʿallıḳdur ṣāʿiden lafẓına *ilā* ḥarf-i cerdür *ḥayşu* maḥallen mecrūrdur ilā ile o daḫı ṣāʿidene müteʿallıḳdur *ʿalime* fiʿl-i (29) māżiy-i maʿlūm şülāşī mücerred müfred-i müzekker-i ġāyibdür ṣīġa-yı māżī ile taḥaḳḳuḳ u ḳāfiyeden ötüridür [*ṣāʿiden* ism-i fāʿil müfred-i müzekkerdür].

897 Terteḳī enfāsunā bi'l-münteḳā

[M69a] (1) Bizüm nefeslerümüz pāklik sebebi ile yuḳaruya çıḳar yaʿnī cenāb-ı Ḳudse varur [A88b]

Mutḥafen minnā ilādāri'l-beḳā

dāru'l-beḳāya bizden (2) tuḥfelenmiş olduġı ḥālde murād budur ki her kim ki dünyāda ʿamel-i ṣāliḥa saʿy ide āḫıretde anı dost cānibinden gelmiş tuḥfe gibi ḥāżır (3) bulur [H64b] dimekdür *terteḳī* fiʿl-i mużāriʿ-i maʿlūm müfred-i müʾenneş-i ġāyibedür *enfāsunā* lafẓan merfūʿ anuñ fāʿilidür mużāfdur *nā* maḥallen (4) mecrūr mużāfun-ileyhdür *bā* ḥarf-i cer *el-münteḳā* taḳdīren mecrūrdur bā ile cār maʿa'l-mecrūr maḥallen menṣūb teraḳḳīnüñ mefʿūlun-bih-i ġayr-ı ṣarīḥidür (5) *münteḳā* pāklik maʿnāsınadur *mutḥafen* lafẓan menṣūbdur ḥāliyyet üzre ki ifʿāl bābından ism-i mefʿūldür *minnā*da min ḥarf-i cerdür nā maḥallen (6) mecrūrdur *min* ile *ilā* ḥarf-i cerdür *dār* lafẓan mecrūrdur ilā ile ve mużāfdur beḳāya ve *beḳā* lafẓan mecrūr dāruñ mużāfun-ileyhisidür (7) cār maʿa'l-mecrūr müteʿallıḳdur müteʿallıḳı *mutḥafen*dür [*muṭḥafen* ism-i fāʿil olmaḳ cāyizdür tuḥfe iledici maʿnāsına].

898 Şumme teʾtīnā mukāfātu'l-maḳāl

Ṣoñra yaʿnī ḳıyāmetde bize maḳālümüzüñ mükāfāt u (8) cezāsı gelür

Żıʿfu zāke raḥmeten minZi'l-celāl

iki maḳālümüz ḳadar celāl ṣāḥibi Allāhdan raḥmet yöninden yaʿnī vücūben degül (9) zīrā Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti bendelerine her ne iḥsān eylerse raḥmet ü kereminüñ keşretinden eyler *şumme* ḥurūf-ı ʿāṭıfadan bir ḥarfdür (10) *teʾtī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i

---

26 kelim-i ṭayyibden murād ezkār u tesbīḥāt ve tilāvet-i Ḳurʾān-ı ʿAẓīmdür lisāndan ġayrı ile olan ʿamel-i ṣāliḥdür eger ṣāliḥ-i ṣādıḳdan ṣādır olursa HAB: -M

29 ṣāʿiden ism-i fāʿil müfred-i müzekkerdür H: -MAB

7 muṭḥafen ism-i fāʿil olmaḳ cāyizdür tuḥfe iledici maʿnāsına HAB: -M

mü'enneṯ-i ġāyibedür *nā* maḥallen menṣūb anuñ mefʿūlun-bih-i ṣarīḥidür *mukāfātu* lafẓan merfūʿ fāʿilidür te'tī (11) kelimesinüñ mużāfıdur *el-maḳāli* lafẓan mecrūr mükāfātuñ mużāfun-ileyhisidür *te'tī* aṣlında te'tiyu idi yā üzerine żamme ṯaḳīl żamme (12) ḥaẕf olınup yā sākin ḳalup te'tī oldı bir iʿtibārıla mehmūzu'l-fā ve bir iʿtibārıla nāḳıṣdur *żıʿfu* lafẓan merfūʿ ḫaberdür (13) ki mübtedāsı hiyedür ki maḥẕūfdur mużāfdur *ẕāke* maḥallen mecrūr anuñ mużāfun-ileyhisidür ẕāke esmā-yı işārātdandur (14) müşārun-ileyhisi maḳāldür *raḥmeten* lafẓan menṣūb temyīzdür mükāfātdan *min* ḥarf-i cerdür *ẕī* lafẓan mecrūrdur min ile cerri yā iledür ki (15) esmā-yı [B52a] sittedendür *el-celāli* lafẓan mecrūrdur ẕī ile ki anuñ mużāfun-ileyhisidür.

899 Ṯumme yulcīnā ilāemṯālihā

Ṣoñra bizi (16) ol mükāfātuñ emṯāline ṣıġındurur ve irişdürür yaʿnī Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti maḳāl içün nice nice mükāfāt idüp iḥsānlar eyler [*yulcī* ṣıġındurur maʿnāsına ki ḥaḳīḳatda irişdürür maʿnāsına olur fiʿl-i mużāriʿ-i ġāyibdür *emṯāl* cemʿ-i miṯldür]

Key yenāle'l-ʿabdu mimmā nālihā

(17) bir ʿabd ḳaçan irişür şol iḥsānlardan ki ol kimse ol iḥsānlara irişdi yaʿnī Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti kelimāt-ı ṭayyibe (18) ve aʿmāl-i ṣāliḥa sebebi ile bendesine itdügi iḥsāna aʿmāl-i ṣāliḥadan maḥrūm olan bende ol iḥsāna ḳaçan irişür *ṯumme* ḥurūf-ı (19) ʿāṭıfadan bir ḥarfdür *yulcīnā*da yulcī ifʿāl bābından fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür fāʿili taḥtında müstetir huvedür ki (20) Ẕi'l-celāle rāciʿdür ki murād Bārī taʿālā ḥażretidür *nā* maḥallen menṣūb anuñ mefʿūlidür *yulcī* ṣıġındırur maʿnāsınadur bunda irişidirür (21) maʿnāsına mülāyimdür *ilā* ḥurūf-ı cārreden bir ḥarfdür *emṯāl* lafẓan mecrūrdur ilā ile mużāfdur lafẓ-ı hāya ki maḥallen mecrūr miṯālüñ (22) mużāfun-ileyhisidür cār maʿa'l-mecrūr-ı müteʿallıḳ müteʿallıḳı *yulcī*dür *key* ḥurūf-ı nevāṣıbdan [A89a] bir ḥarfdür *yenāle* lafẓan menṣūb key ile fiʿl-i mużāriʿ-i maʿlūm (23) müfred-i müẕekker-i ġāyibdür irişür maʿnāsına *el-ʿabdu* lafẓan merfūʿ anuñ fāʿilidür *min* ḥarf-i cerdür *mā* mevṣūl içündür *nāle* fiʿl-i māżiy-i maʿlūm (24) müfred-i müẕekker-i ġāyib fāʿili taḥtında müstetir huvedür ki māya rāciʿdür ve *mā* daḫı kelimu'ṭ-ṭayyib ve ʿamel-i ṣāliḥadan kināyetdür ki Ḳur'ān-ı ʿAẓīmdedür (25) *hā* maḥallen menṣūb nālenüñ mefʿūlun-bih-i ṣarīḥidür ki emṯāle rāciʿdür mevṣūl ṣılasıyıla maḥallen mecrūrdur min ile mefʿūlun-bih-i

16 ṣıġındurur ve MAB: -H / yulcī ṣıġındurur maʿnāsına ki ḥaḳīḳatda irişdürür maʿnāsına olur AB: -MH / emṯāl cemʿ-i miṯldür HAB

ġayr-ı ṣarīḥidür (26) yenāle kelimesinüñ [*mimmā* aṣlında min mā idi nūn mīme ḳalb olınup mīm mīm içine idġām olınur mimmā oldı].

900 Hākeẕā taʿruc ve tenzil dāyimen

Girü geçen gibi bizüm enfāsumuz yuḳaruya ʿurūc eyler ve ol enfās muḳābili (27) bizüm üzerümüze raḥmet iner devām yöninde *enfās*dan murād kelimāt-ı ṭayyibedür *hākeẕā* ism-i işāretdür *taʿruc* ve *tenzil* (28) fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müʾenneṯ-i ġāyibedür fāʿilleri taḥtında müstetir hiyedür ki evvelkide enfāsa ve ṯānīde raḥmete rāciʿdür bu iki cümle (29) maḥallen merfūʿ ḫaberdür mübtedāları muḳaddem vāḳıʿ olan hiyedür ki maḥallen merfūʿ mübtedādur *dāyimen* lafẓan menṣūb temyīz vāḳıʿ olur *taʿruc*dan [M69b] (1) ve *tenzil*den [*taʿruc*da ve *tenzil*de lāmu'l-fiʿl sākin oḳunur vezn içün]

Ẕā fe lāzillet ʿaleyhi ḳāyimen

bu ʿurūc u nüzūl üzre sen dāyim olduñ ḳāyim ve ṯābit yaʿnī bu ḥālet üzre ḳāyim (2) ve dāyimsin mādām ki sende kelimü'ṭ-ṭayyib ve ʿamel-i ṣāliḥ vardur ammā şol kimseler ki anlarda bu ḥālet yoḳdur anlar bu ḫuṣūṣdan maḥrūmlardur (3) *ẕā* ism-i işāretdür müşārun-ileyh mışrāʿ-ı evvelüñ mażmūnıdur maḥallen merfūʿ mübtedādur *fe lāzillet* efʿāl-i nāḳıṣadan bir fiʿldür *tā* maḥallen (4) merfūʿ anuñ ismidür ʿaleyhde *ʿalā* ḥarf-i cerdür aña muttaṣıl olan [H65a] żamīr-i ġāyib maḥallen mecrūrdur *ʿalā* ile ki ẕāya rāciʿdür ḳāyimen lafẓan menṣūb (5) ḫaberīdür *fe lāzillet* kelimesi *zāle yezālu*dan olmaḳ gerekdür zīrā zāle yezāludan naḳıṣa olmaz belki tāmme olup ḫaber menṣūba muḥtāc (6) olmaz *fe lāzillet* kelimesinüñ evveli *fe lāzāle*dür ki aṣlı zevāldür vāv elife ḳalb olınup zāle oldı.

901 Pārsī gūyīm yaʿnī in keşiş

(7) Bu maḥalle gelince bu aḥvāli ʿArabī didük şimdi Pārsī diyelüm yaʿnī bu keşiş yaʿnī bu şevḳ u ceẕbe [*gūyīm* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i maʿa'l-ġayrdur]

Z'an ṭaraf āyed ki āmed an çeşiş

(8) ol ṭarafdan gelür ki ol çeşiş geldi yaʿnī ol ẕevḳ u çāşnī [B52b] ol cānibden geldi murād budur ki Ḥaḳḳ taʿālā (9) ḥażreti ile bu muʿāmele şol kimseye müyesserdür ki evvel ol kimseye cenāb-ı Ḳuds āşnālıġı ḫᵛānından bir çāşnī virilüp tamām üns ü ḳurb (10) ḥāṣıl olup her nefes ẕevḳ-ı rūḥānī ve ceẕbe-yi Raḥmānīden müntefiʿ ü mütemettiʿ olur *keşiş* çekiş maʿnāsına ism-i maṣdardur ki bunda (11) murād ceẕbe-yi

---

26 mimmā aṣlında min mā idi nūn mīme ḳalb olınup mīm mīm içine idġām olınur mimmā oldı HAB: -M

1 taʿrucda ve tenzilde lāmu'l-fiʿl sākin oḳunur vezn içün HAB: -M

7 gūyīm fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i maʿa'l-ġayrdur HAB: -M

Raḥmāniyyedür *keşīden* maṣdardur çekmek maʿnāsına *çeşiş* dadış maʿnāsına ism-i maṣdardur bunda murād üns ḫᵛānından behrevār (12) olmaḳdur. Nite ki Şeyḫ Saʿdī ḥażretleri bu maʿnāyı işʿār eyler. Meṯnevī

Maḳāmī biyābī geret reh dehend
Ki berḫᵛān-ı ʿizzet simāṭat nehend (13)

Ve līkin nebāyed ki tenhā ḫᵛarī
ZiSaʿdī-yi bīçāre yād āverī

Firistī meger raḥmetī derpeyem
Ki bergerde-yi ḫᵛīş-i vāṯıḳ neyem[744] (14) [A89b]

[*āmed* fiʿl-i māżī müfred müẕekker-i ġāyibdür]

902 Çeşm-i her ḳavmī besūyī mandeest

Her bir ḳavmüñ çeşmi şol cānibde ḳalmışdur [*sūy* cānib maʿnāsınadur]

K'an ṭaraf yek rūz ẕevḳī randeest

(15) ki ol ṭarafdan bir gün bir ẕevḳ sürmişdür bu sebebden dāyim ol cānibe nigerāndur.

903 Ẕevḳ-ı cins ezcins-i ḫod bāşed yaḳīn

(16) Yaḳīn ü şeksiz cinsüñ yaʿnī her cinsüñ ẕevḳı kendü cinsinden olur [*ẕevḳ-ı her cins* taḳdīrindedür]

Ẕevḳ-ı cüzv ezküll-i ḫod bāşed bübīn

gör ki cüzʾüñ ẕevḳı (17) kendünüñ küllinden olur pes şol kimse ki ehl-i fısḳ u fesādıla cinsiyyet ṭutar anlaruñ ṭarafına gider ve anlara māyil ü rāġıb olur ki maʿṣıyet (18) ü ʿıṣyāndan ẕevḳ idüp ṣafālar kesb eyler ve şol kimse ki enbiyā vü evliyā ile cinsiyyet ṭutar ol kimse ṭāʿat u ʿibādetden ẕevḳ u (19) leẕẕet ḥāṣıl idüp her dem aʿmāl-i ṣāliḥaya muştāḳ u müteşevviḳ olur pes şol kimse ki ḳısm-ı ṯānīden degüldür lāzımdur ki saʿy u ihtimām (20) idüp anlarıla bir cinsiyyet taḥṣīl eylemek gerekdür zīrā taḥṣīl-i cinsiyyet mümkindür muḥāl degüldür *bübīn* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

904 Yā meger an ḳābil-i cinsī buved

---

[744] "Bir makam elde edesin diye sana bir yol ve izzet sofrasında bir ziyâfet vermişlerdir, ama yalnız yememen gerekir. Bîçâre Sa'dî'yi aklından çıkarma, ardımdan bir rahmet gönderesin; çünkü ben güvenini boşa çıkaran biri değilim."

14 āmed fiʿl-i māżī müfred müẕekker-i ġāyibdür HAB: -M / sūy cānib maʿnāsınadur HAB: -M

16 ẕevḳ-ı her cins taḳdīrindedür HB: -MA

(21) Yā meger ol ḫılāf-ı cins olan kimse ol cinsden olmaġa ḳābil ola meṣelā fāsıḳ iken hidāyet-i Raḥmānī (22) vü ʿināyet-i Samedānī ile ehl-i sülūkdan olup riyāżet ü mücāhedeye saʿy ide [yā meger istiṣnādur *ẕevḳ-ı cins ezcins-i ḫod*dan]

Çün bedū peyvest cins-i ū şeved

çünki (23) ḫılāf-ı cins cinse ulaşdı anuñ cinsi olur nite ki kefere enbiyāya tebaʿiyyet sebebi ile maḳbūl-i Ḥaḳḳ olup küfrden ḫalāṣ buldılar ve Nūḥ (24) peyġām-ber ʿaleyhi's-selāmuñ Kenʿān nām oġlı kāfirlere tābiʿ olup merdūd-ı Ḥaḳḳ oldı pes maʿlūm oldı ki cins-i laṭīf cins-i ḳabīḥa (25) mütebeddil olur keṣret-i muṣāḥabet ve ziyāde iḫtilāṭ sebebi ile ve cins-i ḫabīṣ cins-i şerīf olur keṣret-i mücāleset ve tebaʿiyyet sebebi ile nite ki (26) ẕikr olındı bu beyt cevābdur su'āl-i muḳadderden gūyā bir sā'il eytdi ḫılāf-ı cinsden cinsiyyet nice mümkin olur ḥażret-i Mevlānā (27) cevāb virüp eydür [peyvest fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

905 Hem-çü āb u nan ki cins-i mā nebūd

Āb u nān gibi ki bizüm cinsümüz degül idi

Geşt cins-i mā vü endermā füzūd

(28) tedrīcile bizüm cinsümüz oldı ve bizde ziyāde eyledi ki āb u nāndan ḳuvvet ü ferbihlik ẓāhir oldı *füzūd* artdı ve arturdı (29) maʿnāṣına gelür [*füzūd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]. [B53a]

906 Naḳş-ı cinsiyyet nedāred āb u nān

Egerçi āb u nān evvel iʿtibārı ile cinsiyyet ṭutmaz [*nedāred* fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Z'iʿtibār-ı āḫar anrā cins dān

[M70a] (1) ammā āḫar u ġayr iʿtibārı ile āb u nānı cins bil zīrā andan cüz olur iʿtibār ḫātimeye (2) olduġından ötüridür ki kāfirler enbiyā vü evliyā cinsinden olmazlar mādām ki enbiyā vü evliyā ṭarīḳına (3) sālik olup cemīʿ nesnede anlara tābiʿ olmayalar pes maʿlūm oldı ki ṣūrī cinsiyyete iʿtibār yoḳdur (4) belki iʿtibār maʿnāda olan cinsiyyetedür bu sebebdendür ki āb u nān cinsiyyet mertebesine irişür kāfirler mādām ki [H65b] [A90a] (5) küfrdedür cinsiyyetden baʿīdlerdür [*dān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

---

22 yā meger istiṣnādur ẕevḳ-ı cins ezcins-i ḫoddan HAB: -M
27 peyvest fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür HAB: -M
29 füzūd fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür HAB: -M / nedāred fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i ġāyibdür HAB: -M
1 ġayr MAB: māl H
5 dān emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür H: -MAB

907 V'er ziġayr-ı cins bāşed ẕevḳ-ı mā

Ve ger bizüm ẕevḳumuz ġayrı cinsden (6) ola yaʿnī bir kimse evliyāʾullāhdan degül iken anlardan ẕevḳ eylese [*bāşed* fiʿl-i muāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

An meger mānend bāşed cinsrā

(7) cins-i ḫılāf cinsinden ẕevḳ eylemek mümkin degüldür meger ṣūretā ol cinse mānend ü müşābih ola yaʿnī ḥaḳīḳatda (8) egerçi cins degüldür līkin ṣūret yöninden cinsdür bu iʿtibārıla bir zemān ẕevḳ müyesser olur ammā bu gūne cinsiyyete (9) iʿtibār yoḳdur nite ki kendüsi beyān eyler beyt-i sābıḳuñ mıṣrāʿ-ı ṯānīsinde olan *ān meger* istiṯnādur mıṣrāʿ-ı (10) evvelüñ mażmūnından ḥāṣıl olur ki *ān mümkin nīst*dür ki muḳadderdür [*mānend* müşābih maʿnāsınadur].

908 An ki mānendest bāşed ʿāriyet

Ol (11) ẕevḳ ki müşābihdür yaʿnī cinsiyyet-i ṣūrī vāsıṭasıyıla ḥāṣıl olan ẕevḳ ʿāriyet olur

ʿĀriyet bāḳī nemāned ʿāḳıbet

(12) ʿāḳıbet ʿāriyet bāḳī ḳalmaz.

909 Murġrā ger ẕevḳ āyed ezṣafīr

Murġa eger ṣafīrden ẕevḳ (13) gele kendü cinsinden ẓann itdüginden [*ṣafīr* ḳuşuñ ṣadāsı maʿnāsınadur]

Çün ki cins-i ḫod neyābed şud nefīr

çünki murġ kendü cinsini bulmaya (14) fevrī nefret idici oldı *nefīr* nevḥa vü fiġān maʿnāsına hem cāyizdür [*nefīr* borı maʿnāsına daḫı gelür].

910 Teşnerā ger ẕevḳ āyed ezserāb

Ṣusuza (15) eger ẕevḳ u sürūr gele serābdan āb ẓann itdüginden ötüri *keserābin biḳīʿatin yaḥsebuhu'ẓ-ẓam'ānu mā'en*[745] (16)

Çün resed dervey gürīzed cūyed āb

çünki serāba irişe andan ḳaçar şu ister meṯelā bir kimse ṭālib-i (17) evliyā olup bir kimseyi anlardan ẓann idüp aña rāġıb olsa baʿde zemānin çünki anı ehlullāhdan degül idügini (18) fehm ide fevrī andan nefret idüp ṭālib-i ehlullāh olur *serāb* ıraḳdan şu gibi görinür nesneye dirler. (19)

911 Müflisan ger ḫoş şevend ezzerr-i ḳalb

Müflisler ḳalb altunından eger ḫoş olalar ṣāfī zer ṣanduḳlarından (20)

Līk an rüsvā şeved derdār-ı ḍarb

---

6 bāşed fiʿl-i muāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür HAB: -M

745 "...ıssız çöllerdeki serap gibidir ki susayan onu su zanneder." Nûr/39.

līkin ol zerr-i ḳalb ḍarb-ḫānede rüsvāy olur zīrā ḳalb idügi (21) anda ẓāhir olur ḥāṣıl-ı maʿnā budur şol sefīhler ki taḥṣīl-i esbāb-ı dünyeviyyeden ötüri taġyīr-i şekl idüp (22) kendülerini ehlullāhdan gösterürler ʿāḳıbet ḥużūr-ı Ḥaḳda rüsvāy u bed-nām olup fāsıḳīn zümresinden (23) olurlar pes ṭālib-i ṭarīḳata lāzımdur ki bir mürşid-i kīmiyāgere vuṣūl bulup kendüsini zer-i ḫāliṣ gibi (24) ṣāf u ḫāliṣ ide [*dār-ı ḍarb* bunda ḍarb-ḫāne maʿnāsınadur]. Meṯnevī

Ve ger nuḳre-endūde bāşed nuḥās
Tuvan ḫarc-kerden ber-i nāşinās (25)

Menih cān-ı men āb-ı zer berpeşīz
Ki ṣarrāf-ı dānā negīred beçīz

Zer-endūdeganrā beāteş berend
Bedīd āyed an geh ki mis bāzerend[746] (26)

912 Tā zer-endūdīt ezreh ne'fkened

Zinhār zer-endūdlıḳ seni yoldan bıraḳmaya yaʿnī ẓāhirüñi (27) riyā ile ārāste vü maʿmūr ve bāṭınuñı pür-ġaflet ü ġurūr idüp kendüñi Ḥaḳḳ taʿālānuñ rıżāsından dūr (28) u mehcūr eyleme [*zirehet nefīkened* taḳdīrindedür] [B53b]

Tā ḫayāl-i kej turā çeh ne'fkened

zinhār egri ve bāṭıl ḫayāl seni ḳuyuya bıraḳmaya yaʿnī riyā sebebi (29) kendüñi ṣırāṭ-ı müstaḳīmden dūr idüp żāyiʿ eyleme *zer-endūde* altunıla ṣuvanmış maʿnāsınadur [A90b] *zer-endūdī* [M70b] (1) altunıla ṣuvanmaḳlıḳ maʿnāsınadur ki mürāyīlikden kināyetdür [*tā* bu iki yirde zinhār maʿnāsınadur]. Beyt (2)

Mürāyī ki çendin veraʿ mīnemūd
Bedīdend mīçeş derenban nebūd[747]

beyt (3)

Geret bīḫ-ı iḫlāṣ derbūm nist
Ezin derkesī çün tu maḥrūm nist[748]

---

[746] "Demire gümüş yaldız sürüldüğünde ancak bilmeyenlere karşı harcanabilir. Ey cân! Sakın altın suyunu bakır para üstüne dökme; çünkü bilgin sarraf onu hiçe sayar. Altın sürülmüş şeyleri ateşe tuttukları zaman gümüşün altınla karışmış olduğu ortaya çıkar."

[747] "Riyâkâr kendini ne kadar takvâ sahibi gösterse de heybe içindekinin öyle olmadığı açıkça ortaya çıkar."

[748] "Senin tabiatında ihlâsın özü yoksa bu kapıda kimse senin kadar mahrum değildir."

913 EzKelīle bāz ḫᵛan an ḳıṣṣarā

Kelīleden ol ḳıṣṣayı (4) āşkārā oḳu [*ḫᵛān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

V'enderan ḳıṣṣa ṭaleb kun ḥiṣṣerā

ve ol ḳıṣṣadan ḥiṣṣe ṭaleb eyle Kelīle ve Dimne (5) ḥayvānāt ḥikāyeti ile pür bir kitāb-ı laṭīfdür egerçi ʿavām ḳatında efsānedür līkin ʿārifler ḳatında nikāt (6) u naṣāyıḥıla memlū bir kitābdur murād budur ki ol kitāb nite ki ḥiṣṣe-āmīz ḳıṣṣalarıla pürdür bu Kitāb-ı Meṯnevī egerçi biḥasebi'ẓ-ẓāhir (7) niçe ḥikāyāta müştemildür līkin maʿnāda naṣāyıḥ u maʿārifi cāmiʿ bir kitāb-ı müsteṭābdur her bār ki ḥikāyātını oḳuyasın (8) murād ne idügini idrāk itmege saʿy u ihtimāmı elden ḳomayasın tā ki netāyic-i ḥikāyāt saña rūşen ola [*kun* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

Beyān-ı tevekkül ve terk-i cehd guften-i naḫcīrān beşīr (9)

Naḫcīrler arslana tevekküli ve cehd ü saʿy terkini didüklerinüñ (10) beyānındadur *naḫcīr* şikār maʿnāsınadur *naḫcīrān* şikārlar maʿnāsınadur bu Kitāb-ı Meṯnevī çünki sülūk aḥvālini beyān eyler (11) ibtidāda beyān eyledi ki sālike mürşid-i kāmil gerekdür ve beyān eyledi ki mürşid [H66a] Cuhūd vezīr gibi mekkār gerekmez (12) ve anı beyān eyler ki çün bir kimse sülūk ide vesāvis-i şeyṭāniyye anı menʿ eyler ve şimdi anı beyān eyler ki sālike ol (13) vaḳt ne eylemek gerek ki ḫalāṣ müyesser ola

914 Ṭāyife-y naḫcīr dervādī-yi ḫaş

Bir bölük şikār bir laṭīf ṣaḥrā (14) vü vādīde

Būd şan ezşīr dāyim keşmekeş

anlara arslandan dāyim zaḥmet ü ıżṭırāb (15) var idi zīrā şīr anları her ḳanda bulsa helāk idüp yirdi *keşmekeş* çeküp çevirmek ki ıżṭırāb u zaḥmetden (16) kināyetdür [*şānrā* taḳdīrindedür].

915 Bes ki an şīr ezkemin mīderrübūd

Ziyāde ki ol şīr puşudan naḫcīrleri ḳapardı [*mīderrübūd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür] (17)

An çerā bercümle nāḫoş geşte būd

ol otlaḳ cemīʿisinüñ üzerine nāḫoş olmışdı *çerā* otlaḳ (18) maʿnāsınadur *şīr*den murād nefs-i emmāredür *çerā*dan murād ten-i insāndur *naḫcīrān*dan murād ḫavāṣdur ki nefs-i (19) emmāre anları mā-ḫuliḳa lehusına ṣarf olınmasına mānīʿ olur [*geşte* bunda şude maʿnāsınadur].

---

14 Būd şan ezşīr dāyim keşmekeş MAB: Būd şan dāyim şīr dāyim keşmekeş H

916 Ḥīle kerdend āmedend īşan beşīr

Ol (20) naḫcīrler ḥīle eylediler arslana geldiler

Ger vaẓīfe mā turā dārīm sīr

eytdiler ki vaẓīfeden biz seni ṭoḳ (21) ṭutarız yaʿnī saña yevmī vaẓīfe taʿyīn idelüm tā ki anuñıla ḳarnuñ ṭoyup bizi rencīde itmeyesin.

917 Cüz vaẓīfe derpey-i ṣaydī meyā

(22) Vaẓīfeden ġayrı bir ṣayd ardınca gelme [*meyā* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Tā negerded telḫ bermā in giyā

tā ki bu giyāh (23) u çerā bize telḫ u nāḫoş olmaya [*giyā* aṣlında giyāh idi otlaḳ maʿnāsınadur].

Cevāb guften-i şīr naḫcīrānrā ve fāyide-yi cehd guften (24)

Arslan naḫcīrlere cevāb dimesi ve cehdüñ fāyidesini dimesini beyān eyler

918 Guft ārī ger vefā bīnem ne mekr

(25) Şīr anlara eytdi belī didigüñüz söz maḳbūlümdür eger [A91a] vefā görem mekr ü ḥīle görmeyem

Mekrhā bes dīdeem ezZeyd ü Bekr

(26) Zeyd ve Bekrden çoḳ ḥīle vü mekrler gördüm iḥtimāldür ki siz daḫı bir mekre şürūʿ (27) idesiz. [B54a]

919 Men helāk-i fiʿl ü mekr-i merdümem

Ben ḫalḳuñ fiʿl ü mekrinüñ ḥelākiyem yaʿnī ḫalḳdan çoḳ nāmaʿḳūl (28) fiʿl ü mekr görmişem

Men gezīde zaḫm-ı mār u kej-dümem

ben mār u ʿaḳrebüñ ışırılmışıyam yaʿnī mār u ʿaḳreb (29) beni çoḳ ṣoḳmışdur murād ḫalḳdan baña vāfir cevr ü cefā irişmiş dimekdür.

920 Merdüm-i nefs ezderūnem derkemīn

[M71a] (1) Derūnumdan puṣuda olan nefs merdümi yaʿnī tenümde maḫfī vü pinhān olan nefs (2)

Ezheme merdüm beter dermekr ü kīn

mekr ü kīnde cemīʿ ḫalḳdan ḳabīḥrek ve żararlurekdür nite ki ḥadīṯ-i şerīf (3) bu maʿnāyı rūşen idicidür *aʿdā ʿaduvvike nefsuke elletī beyne cenbeyke*[749] (4) nefsi bunda merdüme teşbīh eylemişdür. Beyt

---

22 meyā nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür HAB: -M

Tu bādüşmen-i nefs hem-ḫāneyī
Çi derbend-i peykār-ı bīgāneyī[750] (5)

921 Güş-ı men lāyuldaġu'l-mu'min şinīd

Benüm semʿüm lāyuldaġu'l-muʾmin ḥadīṯ-i şerīfini (6) işitdi *lāyuldaġu'l-mu'minu mincuḥerin vāḥidin merreteyni*[751] müʾmin bir delükden iki kerre ṣoḳılmaz yaʿnī bir (7) belāya iki defʿa giriftār olmaz [*cuḥer* delük maʿnāsınadur]

Ḳavl-i Peyġam-ber becān u dil güzīd

ḥażret-i Resūlüñ ḳavlini cān u dil (8) ile iḫtiyār eyledi bunda tenbīh budur ki nefs-i emmārenüñ mekr ü ḥīlesinden ziyāde perhīz eylemek lāzımdur (9) ḥattā nefse ḫıṭāb idüp diye ki senüñ bu ḳadar mekr ü ḥīleñe maġrūr u firīfte olup nice fevāyidden maḥrūm (10) oldum ve senüñ vesvese vü iġvāñ ile olan tevekkül-i nāḳıṣ sebebi ile kesb ü ʿamel ṣevābından dūr (11) olup günāha mübtelā oldum *el-kāsibu ḥabībullāh*[752] ḫod maʿlūmdur *lāyuldaġu* fiʿl-i nefy-i mechūl (12) müfred-i müẕekker-i ġāyibdür *el-mü'minu* lafẓan merfūʿ *ḳāyim* maḳām fāʿilidür *min* ḥarf-i cerdür *cuḥerin* lafẓan mecrūrdur (13) *men* ile *lāyuldaġu*ya müteʿallıḳdur *vāḥidin* lafẓan mecrūr ṣıfatıdur *cuḥerin* lafẓınuñ *merreteyni* lafẓan menṣūbdur ki naṣbı yā iledür. (14)

Tercīḥ nihāden-i naḫcīrān tevekkülrā bercehd ü iktisāb

Naḫcīrler tevekküli cehd ü iktisāb (15) üzre tercīḥ ḳoduḳlarınuñ beyānındadur yaʿnī şīre didiler ki tevekkül cehd ü iktisābdan maḳbūldür (16)

922 Cümle guftend ey ḥakīm-i bāḫaber

Cümle naḫcīrler arslana eytdiler ey ḫaberile olan ḥakīm yaʿnī ey aḥvālden ḫaberdār u āgāh (17) olan şīr

El-ḥaẕer daʿ leyse yuġnī ʿanḳader

ḥaẕeri terk eyle zīrā ḥaẕer ḳaderden ġınā virmez yaʿnī ḥaẕer (18) ḳaderi defʿ eylemez çünki böyledür pes tevekkül laṭīf ü nāfiʿdür *iẕā ḥalle'l-ḳaderu baṭale'l-ḥaẕeru*[753] *el-*

---

[749] "Düşmanınızın en kuvvetlisi, içinizde bulunan nefsinizdir." (Gazzâlî, *İhyâ*, III/4; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I/143; Münâvî, *Künûzü'l-Hakâyık*, I/32-33.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 146-147.
[750] "Sen düşman nefsinle aynı evdesin; bîgâne savaş derbendin nedir?"
[751] "Mü'min, bir zehirli hayvan deliğinden iki kere dağlanmaz." (Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahîh*, VII/103; Müslim, *el-Câmi'u's-Sahîh*, VIII/227; Ebû Dâvûd, *Sünen*, IV/368; İbn Mâce, *Sünen*, II/1318; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II/379; Dârimî, Sünen, II/227.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 35-36.
[752] "Çalışıp kazanan kimse Allâh'ın sevgilisidir.". Metinde Şem'î bu sözü hadîs olarak nitelemişse de, Ali Yardım, hiçbir hadîs kaynağında rastlamadığı bu sözü, muhtemelen Şem'î'nin şerhinden etkilenerek, Ankaravî'nin de mesnedsiz bir şekilde hadîs olarak gösterdiğini, ancak dînî bir vecîze olarak değerlendirmenin mümkün olabileceğini ifâde etmektedir. Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 38-39.
[753] "Kader geldiğinde tedbir ortadan kalkar."

ḥaẕeru lāyuġnī ʿani'l-ḳader[754] (19) ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki ḥażret-i Bārī ʿazze ismuhu eger seni ehl-i saʿādetden itdi ise ḫūb (20) u laṭīf ve eger ehl-i şeḳāvetden itdi ise saʿy u iḳdāmıla kendüñi ḫalāṣ itmege imkān yoḳdur ṣabrdan ġayrı (21) bir çāre [H66b] yoḳdur zīrā ḳażā-yı İlāhī müteġayyir olmaz. Beyt

Ḳażā diger neşeved ger hezār nāle vü āh
Beşükr yā beşikāyet berāyed ezdehenī[755] (22)

923 Derḥaẕer şūrīden-i şūr u şerest

[A91b] Ḳaderden ḥaẕerde şūr u şer perīşānlıġı (23) vardur zīrā Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretine muḳābele eylemek gibi bir ḥāletdür pes fesād muḳarrerdür [*şūrīden* bunda perīşān olmaḳ maʿnāsına rūşendür]

Rev tevekkül kun tevekkül bihterest

(24) yüri cemīʿ-i ḫuṣūṣda Ḫudāya tevekkül eyürekdür zīrā tevekkülde teslīm ü rıżā vardur (25) beyt

Ḫudārā nedānist ü ṭāʿat nekerd
Ki berbaḫt u rūzī ḳanāʿat nekerd[756]

rev ve *kun* (26) emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

924 Bāḳażā pence mekun ey tünd ü tīz

ḳażā ile pence eyleme yaʿnī ḳażāya muḳābele eyleme (27) ey bed-ḫūy u ġażablu [*tünd ü tīz* ḳażāya maṣrūf olup maʿnā böyle olmaḳ rūşendür ey kimse ḳażāya penceñi tünd ü tīz eyleme bu vech üzre *ey kes* taḳdīrinde olur]

Tā negīred hem-ḳażā dertū sitīz

tā ki ḳażā daḫı senüñile ʿinād u ḫuṣūmet ṭutmaya (28) İblīs-i laʿīn gibi ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretine muḳābele itdüginden ötüri cemīʿ-i ṭāʿat u ʿibādeti [B54b] hebā olup kendüsi (29) melʿūn-ı ebedī oldı *tünd* bed-ḫūy ve *tīz* ġażablu maʿnāsınadur beTürkī iti *sitīz* ceng ü ḫuṣūmet ve ʿinād maʿnāsınadur [*sitīz* bunda ṣūret-i emr-i ḥāżırda maṣdardur]. [M71b] (1)

925 Mürde bāyed būd pīş-i ḥükm-i Ḥaḳ

Bende Ḥaḳḳ taʿālānuñ emri öñinde mürde olmaḳ gerekdür yaʿnī fermān-ı İlāhīye (2) teslīm-i küllī getürmek gerekdür [*mürde* meyyit maʿnāsınadur]

Tā neyābed zaḫm ezRabbu'l-felaḳ

---

754 "Tedbir, kaderde bir işe yaramaz."
755 "Ağız şükre veya şikâyete açılıp bin nâle ve âh ederse de kazâ değişmez."
756 "Allâh'ı bilmedi ve O'na itâat etmedi; bir gün bile bahtına kanaat etmedi."

tā Allāh ḥażretinden zaḫm bulmaya *Rabbu'l-felaḳ* Ḫudāvend-i ṣabāḥ (3) maʿnāsınadur ki murād Ḫallāḳ-ı ʿālemdür *zaḫm*dan murād dergāh-ı Ḫudādan laʿn u ṭardıla dūr u mehcūr olmaḳdur (4) bu sözler ki ẕikr olındı naḫcīrler ṭarafındandur şīre ve bunda ḥiṣṣe budur ki şeyāṭīn insānı kelām-ı Ḥaḳḳ (5) ṣūretinden āyāt u eḥādīs ve maʿḳūl kelimātıla vesvese idüp ıḍlāl eyler farżā ʿamele saʿy eylerse *el-maḳdūru kāyinun*[757] (6) diyüp anı tevekkül cānibine ilḳā eyler tevekkül laṭīfdür ve anda teslīm ü rıżā vardur dir ve ger tevekkülde (7) ise *leyse li'l-insāni illā mā saʿā*[758] ve hem *el-kāsibu ḥabībullāh*[759] diyüp anı tevekkül (8) semtine sevḳ eyler murādı bu ki sālik inḳılāb üzre olup bir ḥāl üzre ṣābit ü ḳāyim olmaya [*felaḳ* bunda ṣabāḥ maʿnāsınadur ve *felaḳ* yarmaḳ maʿnāsına daḫı gelür]. (9)

Tercīḥ nihāden-i şīr cehd ü iktisābrā bertevekkül ü teslīm

Arslan cehd ü iktisābı tevekkül ü teslīm (10) üzre tercīḥ ḳomasınuñ beyānındadur ki şīr tevekkülden kesb yegdür didi

926 Guft ārī ger tevekkül reh-berest

(11) Arslan naḫcīrlere eytdi niʿam egerçi tevekkül-i sālike reh-ber ü delīldür ki cenāb-ı Ḳudse irişdürür [*reh-ber* vaṣf-ı terkībidür]

İn sebeb hem sünnet-i Peyġam-berest

(12) bu sebeb ki murād cehd ü iktisābdur hem Peyġam-ber ḥażretinüñ ʿādet ü sünnetidür [*peyġam-ber* vaṣf-ı terkībīdür].

927 Guft Peyġam-ber beāvāz-ı bülend

(13) Ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem bülend āvāzıla eytdi

Bātevekkül zānu-yı üştür bübend

tevekkül (14) ile devenüñ dizini bağla ḥażret-i Muʿāẕ bin Cebele eytdi *aʿḳıl baʿīreke ṣumme tevekkel ʿalellāhi yā Muʿāẕ*[760] [A92a] ve bir kimse (15) ḥażret-i Resūle yaḳīn geldi ve eytdi yā Resūlallāh üştürümi ṣalıvireyüm ve tevekkül mi ideyüm yoḫsa üştürümi bağlayayum (16) ve tevekkül mi ideyüm ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve

---

757 "Kaderde olan, yaratılmıştır."

758 "(Bilsin ki) insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur." Necm/39.

759 "Çalışıp kazanan kimse Allâh'ın sevgilisidir.". Metinde Şem'î bu sözü hadîs olarak nitelemişse de, Ali Yardım, hiçbir hadîs kaynağında rastlamadığı bu sözü, muhtemelen Şem'î'nin şerhinden etkilenerek, Ankaravî'nin de mesnedsiz bir şekilde hadîs olarak gösterdiğini, ancak dînî bir vecîze olarak değerlendirmenin mümkün olabileceğini ifâde etmektedir. Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 38-39.

12 peyġam-ber vaṣf-ı terkībīdür HAB: -M

760 "Yâ Mu'âz! Deveni bağla, sonra Allâh'a tevekkül et." (el-Hâkim, *el-Müstedrek*, III/623; Kuzâ'î, *Müsnedü'ş-Şihâb*, vr. 76b; Beyhakī, *Şu'abu'l-Îmân*, vr. 102a; Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, VIII/390). Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 37-38. Ancak, Ali Yardım'ın verdiği bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla, bu hadîste söz konusu sahâbe, Mu'âz bin Cebel değil, Amr bin Ümeyye ed-Dımrî'dir.

sellem ol kimseye eytdi deveñi baġla ve tevekkül eyle pes maʿlūm oldı (17) ki cehd ü kesb daḫı sünnet-i Peyġam-berdür ṭarīḳ-ı maḳbūl ve semt-i maḳbūl budur ki ṭāʿat u ʿibādet ve riyāżetde ve (18) cemīʿ-i aʿmāl-i ṣāliḥada hergiz saʿy u cehdde ḳuṣūr ḳomaya ve ṭāʿat u ʿibādeti sebeb-i cennet bilmeye belki fażl u iḥsān-ı (19) Ḫudādan bilüp andan ṣoñra tevekkül ü teslīm semtine sālik ola [*zānū* diz maʿnāsınadur *bübend* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

928 Remz-i el-kāsib ḥabībullah şinev

(20) *El-kāsibu ḥabībullāh*[761] remzini işit pes kesb ü cehd maḳbūl idügi bundan ẓāhir olur ḥadīs̱-i şerīfüñ maʿnāsı (21) böyledür ki kesb idici kimse kesbi sebebi ile Allāh taʿālā ḥażretinüñ ḥabīb ü maḳbūlidür *el-kāsibu* lafẓan merfūʿ mübtedādur (22) *ḥabīb* lafẓan merfūʿ anuñ ḫaberidür ve mużāfdur *Allāh* lafẓan mecrūr anuñ mużāfun-ileyhisidür *ḥabīb* maḥbūb maʿnāsınadur (23) yaʿnī faʿīl bimaʿnā mefʿūldür [*el-kāsib*de bā sākindür vezn içün]

Eztevekkül dersebeb kāhil meşev

tevekkülden yaʿnī tevekküle iʿtimād idüp sebebde (24) kāhil ü ḳāṣır olma belki kesbe saʿy u iḳdām eyle [B55a] *kāhil* eglenici ve tenbel maʿnāsınadur *meşev* nehy-i ḥāżırdur ḥażret-i Mevlānā (25) tevekkül ü kesbüñ aḥvālini beyān eyledi [H67a] şīr ü naḫcīrān cānibinden mükāleme vü muḥādeṣe ṭarīḳı ile murād budur ki cehd (26) ü kesb ü tevekkül her biri maḥalline göre laṭīf ü maḳbūldür [*sebeb*den murād kesb ü cehddür].

Tercīḥ nihāden-i naḫcīrān tevekkülrā bercehd ü kesb (27)

Naḫcīrler tevekküli cehd ü kesb üzre tercīḥ ḳoduḳlarınuñ beyānındadur *tercīḥ* bāb-ı tefʿīlden maṣdardur

929 Ḳavm guftendeş ki kesb ezżaʿf-ı ḫalḳ

(28) Ḳavm ki murād naḫcīrāndur arslana eytdiler ki kesbi ḫalḳuñ żaʿfından [*guftendeş*de olan żamīr-i ġāyib şīre rāciʿdür]

Luḳma-yı tezvīr dan miḳdār-ı ḥalḳ

(29) ḥalḳ u ḥırṣı miḳdārı tezvīr ü riyā luḳması bil yaʿnī kesb ü cehd riyā vü tezvīrden ḫālī [M72a] (1) degüldür *ḥalḳ* ḥā-yı ḥikmetile boġaz maʿnāsınadur līkin bunda murād ḥırṣ u ṭamaʿdur vesāvis-i şeyṭāniyye ve mekāyid-i nefsāniyye (2) ʿaḳl-ı maʿāşa dirler ki

---

19 bübend emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür HAB: -M

[761] "Çalışıp kazanan kimse Allah'ın sevgilisidir.". Metinde Şem'î bu sözü hadîs olarak nitelemişse de, Ali Yardım, hiçbir hadîs kaynağında rastlamadığı bu sözü Ankaravî'nin de mesnedsiz bir şekilde hadîs olarak gösterdiğini, ancak dînî bir vecîze olarak değerlendirmenin mümkün olabileceğini ifâde etmektedir. Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 38-39.

kendü ʿamelüñe iʿtimād eyleme belki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretine tevekkül eyle *ve men yetevekkel ʿalellāhi fe huve ḥasbuh*[762] [*tezvīr* kizb ü riyā *dān* emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür]. (3)

930 Nist kesbī eztevekkül ḫūbter

Tevekkülden eyürek ve maḳbūlrek bir nesne yoḳdur

Çist ezteslīm-i ḫod maḥbūbter

(4) teslīmden merġūb u maḥbūbrek ḫod nedür yaʿnī teslīm ü rıżādan maḥbūbrek bir nesne yoḳdur zīrā saʿy u kedd ü zaḥmet ḳażāya (5) mānīʿ olmaz.

931 Bes gürīzend ezbelā sūy-ı belā

Çoḳ kimseler belādan belā cānibine ḳaçarlar yaʿnī bir belādan ḫalāṣ bulmaḳ isterken (6) bir belāya daḫı irişürler [*bes kesān* taḳdīrindedür]

Bes çehend ezmār sūy-ı ejdehā

çoḳ kimseler mārdan ejderhā cānibine ṣıçrarlar yaʿnī belādan ḫalāṣ (7) u necāt bulmaḳ içün ḳaçup ejdehāya giriftār olurlar.

932 Ḥīle kerd insān u ḥīleş dām būd

İnsān ḥīle eyledi ḥuṣūli (8) murādı içün ve [A92b] ḥīlesi aña dām u ḳayd oldı [*ḥīle* iş taḳdīrindedür *dām* ṭuzaḳ maʿnāsınadur]

An ki can pindaşt ḫūn-āşām būd

anı ki kendüsine cān u ḥayāt (9) ẓann eyledi ḳanını içici ve helāk idici oldı meselā nefsi gibi ki bīçāre insān anı dost ṣanup cemīʿ ārzūsını (10) ḥāṣıl eyler nefs ḫod hevā-perestligi ve maḥabbet-i mā-sivāya meyl sebebi ile ṣāḥibini helāk eyler ki Ḫudāy taʿālānuñ raḥmet ü rıżāsından (11) bīdār olur *ḫūn-āşām* vaṣf-ı terkībīdür müfred-i müzekker ḳan içici maʿnāsına.

933 Derbübest ü düşmen enderḫāne būd

(12) İnsān düşmenden ḫalāṣ bulmaḳdan ötüri ḳapuyı baġladı ve ġāfil ü bīḫaber ki düşmen ḫāne içinde idi meselā nefs gibi (13) ki insānıla hem-ḫānedür bāḫuṣūṣ ki cemīʿ düşmenlerden ḳavīdür beyt

Tu bādüşmen-i nefs hem-ḫāneyī
Çi derbend-i peykār-ı bīgāneyī[763] (14)

Ḥīle-yi Firʿavn ezin efsāne būd

---

[762] "Kim Allah'a güvenirse O, ona yeter." Talâk/3.
2 tezvīr kizb ü riyā dān emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür HAB: -M
[763] "Sen düşman nefsinle aynı evdesin; bîgâne savaş derbendin nedir?"

Firʿavnuñ ḥīlesi bu efsāne ve bu ḳabīleden idi.

934 Şad hezāran ṭıfl küşt an kīne-keş

(15) Ol intiḳām idici nice yüz biñ ṭıfl depeledi

V'an ki ū mīcüst enderḫāneeş

ve ol (16) kimseyi ki o Firʿavn isterdi anuñ ḫānesinde idi bu ḳıṣṣa rūşendür ki Mūsā ʿaleyhi's-selāmuñ vilādet-i şerīfi zemānında nice (17) biñ eṭfāl-i bīgünāhı ḳatl ü helāk eyledi Mūsādan ḫalāṣ bulmaḳ içün ḥālā ki ḥażret-i Mūsā ʿaleyhi's-selām ol laʿīnüñ (18) ḫānesinde idi anı helāk itmege ḳādir olmadı ʿāḳıbet emr-i Ḥaḳḳıla ḥażret-i Mūsānuñ muʿcizesi berekātında ṣuya ġarīḳ (19) oldı *v'ān ki rā* taḳdīrindedür ki murād ḥażret-i Mūsādur ve *ū*dan murād [B55b] Firʿavn-ı laʿīndür *küşt* ve *cüst* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür [*kīne-keş* vaṣf-ı terkībīdür intiḳām idici maʿnāsınadur].

935 Dīde-yi mā çün besī ʿillet derust

(20) Bizüm gözümüz çünki anda çoḳ ʿillet vardur yaʿnī çoḳ ḫuṣūṣda ġalaṭ u (21) ḫaṭā eyler

Rev fenā kun dīd-i ḫod derdīd-i dust

yüri sen kendü naẓaruñı dostuñ naẓarından (22) maḥv u fenā eyle tā ki senüñ naẓaruñ nāpeydā ve dostuñ naẓarı hüveydā olup ġalaṭ u ḫaṭādan ḫalāṣ bulasın *dīd* (23) iki maḥalde bile dīden maʿnāsınadur dostdan murād Bārī taʿālā ḥażretidür.

936 Dīd-i mārā dīd-i ū niʿme'l-ʿivaż

(24) Bizüm dīd ü naẓarumuza dostuñ dīd ü naẓarı ne ḫūb bedeldür bu hem vechdür bizüm dīd ü naẓarumuz içün dostuñ (25) dīd ü naẓarı niʿme'l-bedeldür *ʿivaż* ve *bedel* bir maʿnāyadur

Yābi enderdīd-i ū küllī ġaraż

dostuñ dīd ü (26) naẓarında küllī ġaraż u maḳṣūd görürsün *ġaraż* maḳṣūd maʿnāsınadur zübde-yi kelām budur ki mādām ki sālik (27) kendü vücūdını maḥv u ifnā idüp teslīm-i küllī görmeye murādına vuṣūl bulmaḳ muḥāldür baʿż-ı nüsaḫda *yābī* [H67b] yerine (28) *hest* vāḳıʿ olur ki maʿnā bu vechiledür dostuñ dīd ü naẓarında küllī ġaraż vardur [*yābī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

937 Ṭıfl tā gīrā vü tā pūyā nebūd

(29) Ṭıfl mādām ki ṭutıcı ve yilici olmadı yaʿnī tā ki ḳudrete vuṣūl bulmadı

Merkebeş cüz gerden-i bābā nebūd

---

19 Firʿavn-ı laʿīndür küşt ve cüst fiʿl-i māżī müfred müẕekker-i ġāyibdür kīne-keş vaṣf-ı terkībī ve intiḳām idici maʿnāsınadur HAB: -M

[M72b] (1) ol ṭıfluñ biniti bābāsınuñ boynından ġayrı olmadı *gīrā* ṭutıcı maʿnāsına mübālaġa-yı ism-i fāʿildür *pūyā* [A93a] yilici maʿnāsına (2) mübālaġa-yı ism-i fāʿildür *bābā* Fārsīdür pes sālik ṭıfl gibi olmaḳ gerekdür tā ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti anuñ cemīʿ-i levāzımını (3) luṭf u kereminden ẓuhūra getürüp müheyyā ide.

938 Çün faẓūlī geşt ü dest ü pā nemūd

Çünki ṭıfl bir faẓūl (4) ü ṣāḥib-ḳudret oldı ve dest ü pāy gösterdi ki ḥareket ü reftāra ḳādir oldı [*faẓūl* ḳumsı maʿnāsına meşhūrdur anda olan yā vaḥdet içündür]

Derʿanā üftād u derkūr u kebūd

(5) ʿanāya ve kūr u kebūda düşdi yaʿnī meşaḳḳat u belāya düşüp buʿd u ġafletde ḳaldı *faẓūl* (6) bunda fānuñ fetḥiyiledür kebīr maʿnāsınadur *ʿanā* meşaḳḳat u belā maʿnāsınadur *kūr olmaḳ*dan murād buʿddur *kebūd olmaḳ*dan (7) murād ġaflet ü füsürdelikdür [*kebūd* gök reng maʿnāsınadur].

939 Cānhā-yı ḫalḳ pīş ezdest ü pā

Ḫalḳuñ cānları dest ü pāydan (8) öñ yaʿnī ʿālem-i ervāḥda iken

Mīperīdend ezvefā enderṣafā

vefādan ṣafāya uçarlardı yaʿnī ʿālem-i (9) İlāhīde ṣāfī ẕevḳ u ṣafāda idiler

940 Çün beemr-i ihbiṭū bendī şudend

Çünki ihbiṭū emrine maḥbūs (10) oldılar yaʿnī ervāḥa ḫıṭāb irdi ki yir yüzine inüñüz [*ihbiṭū* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür inüñüz maʿnāsınadur]

Ḥabs-i ḫaşm u ḥırṣ u ḫursendī şudend

(11) ḫaşm u ḥırṣa ve ḳanāʿat u żarūrete ḥabs oldılar yaʿnī bu ʿālem-i süflīde aḫlāḳ-ı ẕemīmeye giriftār olup ḳanāʿat (12) u żarūret mertebesinde ḳaldılar *ḫursend* ḳānıʿ *ḫursendī* ḳanāʿat maʿnāsınadur.

941 Mā ʿıyāl-i ḥażretīm ü şīr-ḫʷāh

(13) Biz Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ ʿıyāliyüz ve andan süt ṭaleb idiciyüz [*şīr* süt maʿnāsınadur *şīr-ḫʷāh* vaṣf-ı terkībīdür]

Guft el-ḫalḳu ʿıyālun li'l-İlāh

ḥażret-i (14) Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem eytdi ḫalḳ Allāh taʿālānuñ ʿıyālidür ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki *el-ḫalḳu ʿıyālullāh*[764] (15) ḥadīs-i şerīfi mūcebince ḫalḳuñ meʾūneti Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti üzredür nite ki Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde bu āyet-i kerīme bu maʿnāyı (16)

---

[764] "Bütün insanlar Allah'ın ıyâlidir." (Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, II/102, IV/237; Kuzâ'î, *Müsnedü'ş-Şihâb*, vr. 104b; Beyhakî, vr. 462a-b; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I/381.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, 39-41.

[B56a] rūşen eyler *ve mā mindābbetin fi'l-arżi illā ʿalellāhi rızḳuhā*[765] ʿıyāl bunda bu iʿtibārıladur nite ki ḫalḳ kendü ʿıyālinüñ (17) levāzımını görüp ġayra muḥtāc eylemez Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti daḫı hem-çünān bendelerinüñ rızḳını virür ve ḥadden bīrūn inʿām (18) u iḥsān eyler ʿıyāl ẕikri bu maʿnā üzredür ve illā beyt

Taʿālā şānuhu ʿammā yeḳūlūn

Tenezzeh ẕātuhu ʿammā yuşīrūn[766]

(19) *ʿıyāl* kesr-i ʿaynıla cemʿ-i ʿıyeldür *ciyād* cemʿ-i ciyed olduġı gibi *ʿıyāl*den maḳṣūd evlāddur gerekse (20) erkek gerekse dişi olsun.

942 An ki ū ezāsman bāran dehed

Ol Allāh ki o āsmāndan yaġmur virür [*dehed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür] (21)

Hem tuvāned k'ū ziraḥmet nan dehed

hem Ḳādirdür bendelerine raḥmet ü iḥsānından nān vire bunda ḥişşe vü pend (22) budur ki şeyṭān vesvese vü iġvā ṭarīḳıyıla sālike eydür Ḫudā taʿālā Ḳādirdür ki seni riyāżet ü ʿibādetsiz kendünüñ (23) maḳbūli ide ve evliyā mertebesine irişdüre pes mücāhede ve ʿamel-i keşīr lāzım degüldür.

Tercīḥ nihāden-i şīr cehdrā bertevekkül (24)

Arslan cehd ü kesbi tevekkül üzre tercīḥ ḳomasınuñ beyānındadur

943 Guft şīr ārī velī Rabbu'l-ʿibād

(25) Arslan eytdi naʿam zaḥmet ü kesbsiz nān u ṭaʿām virmege ḳādirdür ammā Rabbu'l-ʿibād (26) ki [A93b] Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretidür ʿazze ismuhu [*ārī* naʿam ve belī maʿnāsınadur]

Nerdübānī pīş-i pāy-ı mā nihād

bizüm ayaġumuz öñinde bir nerdübān (27) ḳodı nite ki yüksek yirlere nerdübānıla çıḳılur meʾūnet-i bendegān daḫı kesb ü cehdile taḥṣīl ḳılınur ḥāṣıl-ı maʿnā (28) budur ki cehd ü ʿamel lāzım olmayayıdı Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ʿibādına ḫıṭāben emr itdügi evāmir ü nevāhiy laġv u ʿabeṯ olmaḳ (29) lāzım gelür zīrā cemīʿan ʿibād müsteviyyetü'l-iḳdām olup muṭīʿ u ʿāṣī farḳ olınmamaḳ lāzım gelür pes Ḥaḳḳ taʿālā [M73a] (1) ḥażreti şerīʿatı vażʿ idüp ʿibādına teklīf eyledi tā ki *fe men yaʿmel miṯḳāle ẕerretin ḫayran yerah*[767] mūcebince (2) ṣāliḥa raḥmet ü ṯevāb hem *ve men yaʿmel miṯḳāle ẕerretin şerren*

---

[765] "Yeryüzünde yürüyen her canlının rızkı, yalnızca Allah'ın üzerinedir." Hûd/6.

[766] "O'nun şânı söylediklerinden yana yücedir; işâret ettikleri şeyden yana O'nun zâtı münezzehtir."

28 ḫıṭāben HAB: -M

[767] "Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür." Zilzâl/7.

yerah[768] ḥasebince fāsıḳa zaḥmet ü ʿiḳāb irişüp (3) *leyse li'l-insāni illā mā saʿā*[769] feḥvāsınca herkes cezā-yı ʿameline vāṣıl ola pes maʿlūm oldı ki aḥvāl-i āḫıre içün (4) saʿy u ʿamel nice [H68a] lāzım ise umūr-ı dünyeviyye içün hem-çünān cehd ü iktisāb lāzımdur ki aʿżā-yı esbāb ḫalḳ eyledi (5) tā ki kesb ü cehd vāsıṭasıyıla kendüsine lāzım olan meʾūneti taḥṣīl ide kesb ü ʿamelsiz tevekkül bāṭıl u nāmaʿḳūl (6) idügi rūşendür [*nihād* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

944 Pāye pāye reft bāyed sūy-ı bām

Ṭam cānibine pāye pāye gitmek gerek

Hest cebrī būden incā ṭamʿ-ı ḫām

(7) bunda cebrī olmaḳ ḫām u ḥāṣıl olmaz ṭamaʿdur yaʿnī ʿamelsiz taḳarrüb ü derecāt-ı (8) ʿāliye recā eylemek ḫām ṭamaʿ ve nāmaʿḳūl fikrdür *bām* bunda ṭam maʿnāsınadur *reft* bunda reften maʿnāsınadur (9) *tamʿ*da mīm sākin oḳunmaḳ gerekdür vezn içün *ḫām* bunda ʿadem-i ḥuṣūlden kināyetdür [*ṭamaʿ-ı ḫāmest* taḳdīrindedür *ṭamaʿ* ümīd maʿnāsınadur].

945 Pāy dārī çun kunī ḫodrā tu leng

(10) Ayaḳ ṭutarsun kendüñi nice leng eylersün [*leng* aḳsaḳ maʿnāsınadur]

Dest dārī çun kunī pinhan tu çeng

(11) el ṭutarsun elüñi niçün pinhān eylersün yaʿnī dest ü pāyuñ ve sāyir-i aʿżāy-ı ẓāhirüñ (12) ṣaġdur niçün her birisini mā-ḫuliḳa lehusına ṣarf idüp kesb ü cehd ṭarīḳına sālik olmazsun [B56b] bāḫuṣūṣ ki (13) aʿżānuñ her birisi bir ḫıdmet içündür kefere vü münāfıḳīn aʿżāyı mā-ḫuliḳa lehusına ṣarf itmedüklerinden ötüri (14) bu āyet-i kerīme anlaruñ ḥaḳḳında nāzil olmışdur *ṣummun bukmun ʿumyun fehum lāyerciʿūn*[770] ḥażret-i Mevlānā tevekkül maḥżuñ ḳabāḥat (15) u şeʾāmetini ʿıyān u rūşen itmek içün şeyʾ-i maḥsūsıla temṣīl eyledi [*çeng* bunda dest maʿnāsınadur].

946 Ḫᵛāce çün bīlī bedest-i bende dād

Efendi (16) çünki bendesinüñ eline bir bīl virdi [*bīlī*de yā vaḥdet içündür]

Bīzeban maʿlūm şud ūrā murād

zebān u beyānsız efendinüñ (17) murādı maʿlūm u ẓāhir oldı ḫᵛāce bunda efendi maʿnāsınadur *bīl* demür bildür ki ʿavām bilmeyüp aña *bel* dir (18) *zebān* bunda söz maʿnāsınadur.

---

768 "Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu görür." Zilzâl/8.
769 "İnsan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur." Necm/39.
6 nihād fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür HAB: -M
770 "Onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple onlar geri dönemezler." Bakara/18.

947 Dest hem-çün bīl işārethā-yı ust

Bīle müşābih el ki bendelerine [A94a] virildi (19) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ işāretleridür ne içün ḫalḳ olındı ise aña ṣarf itmege nite ki bīl yeri tāzelemek ve (20) bāġı ıṣlāḥ itmek içündür

Āḫır-endīşī ʿibārethā-yı ust

ʿāḳıbet fikr idicilik ki bendelerdedür (21) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ ʿibāretleridür yaʿnī āḫır endīş ü ʿāḳıbet-bīn olan bende dest ü pāy ve (22) sāyir-i aʿżā ki kendüsine virilmişdür murād Allāh taʿālā ne idügini fehm ü idrāk idüp her ʿużvı mā-ḫuliḳa lehusına (23) ṣarf ḳılup ʿubūdiyyeti sebebi ile taḳarrüb ü merātib-i ʿāliyeye vuṣūl bulur pes maʿlūm oldı ki esbāb-ı (24) ḫıdmet ḫıdmeti mūcib olduġı gibi ʿibārāt-ı Ḫudāyı daḫı müstelzimdür [*ʿibārethā*dan murād kelimātdur].

948 Çün işārethāşrā bercan nihī

(25) Çünki anuñ işāretlerini cānuñ üzre ḳoyasın yaʿnī cān u dilden anı ḳabūl idesin [*işārethāşrā*da olan żamīr-i ġāyib Ḫudāya rāciʿdür]

Dervefā-yı ān işāret can dihī

(26) ol işāretüñ vefāsında cānuñı viresin yaʿnī ol işāret mūcebince ʿamel eyleyesin. (27)

949 Bes işārethā-yı esrāret dehed

Saña çoḳ esrār işāretlerini virür yaʿnī keşf-i esrāra mālik (28) olursun [*bes*dür bā-yı ʿArabīyile çoḳ maʿnāsınadur]

Bār berdāred zitū kāret dehed

senden bār u meşaḳḳatı refʿ eyler saña kār u taṣarruf virür (29) zübde-yi kelām budur her kim ki fermān-ı Ḫudāyı cān u dilden ḳabūl idüp fermān-ı şerīfi muḳteżāsınca ṣıdḳ u ḫulūṣıla [M73b] (1) ʿamel idüp riyāżet ü mücāhede üzre ola ʿināyet-i İlāhiyye ile esrār-ı ʿaliyyeye vāḳıf olup velāyet ṭabaḳasına (2) vuṣūl bulur bār bunda yük maʿnāsınadur.

950 Ḥāmilī maḥmūl gerdāned turā

Şimdi ki ḥāmilsin yaʿnī umūr-ı dünyeviyye (3) ve ḳuyūd-ı nefsāniyye ve vesāvis-i şeyṭāniyye ālāmına mübtelāsın cemīʿisinden ḫalāṣ idüp seni maḥmūl eyler ki (4) *elā inne evliyāʾallāhi lā ḫavfun ʿaleyhim ve lā hum yaḥzenūn*[771] zümresinden ḳılur

Ḳābilī maḳbūl gerdāned turā

el-ān (5) ḳābilsin ki ḫıdmet ü ʿameldesin seni maḳbūl u muḳarreb eyler zīrā ḫıdmet sebeb-i saʿādetdür bu ẕikr olınan beytlerüñ mażmūnını (6) bu ḥadīṯ-i ḳudsī beyān eyler *lāyezālu ʿabdī yeteḳarrebu ileyye biʾn-nevāfili ḥattā uḥibbehu ve iẕā aḥbebtuhu kuntu*

[771] "Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyecekler de." Yûnus/62.

semʿehu ve başarahu ve lisānehu ve yedehu bī yesmeʿu ve bī yubṣıru ve bī yenṭıḳu ve bī yebṭışu[772] [*ḥāmilī* ve *ḳābilī*de yā ḫıṭāb içündür]. (7)

951 Ḳābil-i emr veyī ḳāyil şevī

Şimdi ki fermān-ı (8) İlāhīyi ḳabūl idicisin anı kemā-yenbaġī yerine getürmegile söyleyici ve emr idici olursun ki irşād mertebesine irişürsün [*veyī*de yā-yı s̱āniye ḫıṭāb içündür] (9)

Vaṣl cūyī baʿd ezan vāṣıl şevī

[B57a] şimdi ḫıdmet ü [H68b] ʿamel vāsıṭasıyıla viṣāl-i Ḥaḳḳ istersün andan ṣoñra (10) *men ṭalebe şeyʾen ve cedde vecede*[773] mūcebince vāṣıl-ı Ḥaḳḳ olursun [*cūyī*de yā-yı s̱āniye ḫıṭāb içündür *cūyī* ve *şevī* fiʿl-i muẕ̇āriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur]. Beyt

Mihterī derḳabūl-i fermānest
Terk-i ḫıdmet delīl-i ḥarmānest[774] (11)

952 Saʿy şükr-i niʿmet-i ḳudret buved

Ḫıdmet ü ʿibādete saʿy ḳudret niʿmetinüñ şükridür ki anı Ḫudāy (12) taʿālā̱ ḥażreti virmişdür

Cebr-i tū inkār-ı an niʿmet buved

senüñ cebrüñ ol niʿmete inkār olur yaʿnī ṭāʿat u [A94b] (13) ʿibādete saʿy eylemek kendüsine iḥsān olınan ḳudret niʿmetinüñ şükrini işʿārdur cebr ṭarīḳına sülūk idüp (14) tevekkül iḫtiyār eylemekdür bu ḫod inkār-ı maḥżdur.

953 Şükr-i ḳudret ḳudretet efzun kuned

Ḳudret niʿmetinüñ şükri (15) senüñ ḳudretüñi ziyāde eyler yaʿnī şükr izdiyād-ı ḳudrete sebebdür

Cebr niʿmet ezkefet bīrun kuned

cebr ki murād terk-i ḫıdmetdür (16) niʿmeti senüñ elüñden ṭaşra eyler yaʿnī cebr zevāl-i niʿmete sebebdür *şükr* ḳudrete mużāfdur *cebr* niʿmete mużāf degüldür (17) *lein*

---

[772] "Kulum bana öyle bir şeyle yaklaşmaya çalışır ki, o, farz kıldığım şeylerle yaklaşmasından, bence, daha sevimlidir. Kulum bana devamlı olarak nâfilelerle yaklaşmaya gayret eder; tâ ki ben onu severim. Sevince de, artık ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli ve yürüdüğü ayağı olurum." (Buhârî, *Sahîh*, VII/190.). Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 106-107.

8 veyīde yā-yı s̱āniye ḫıṭāb içündür MH: -AB

[773] "Bir şeyi arzulayan ve gayret gösteren, aradığını bulur."

10 cūyīde yā-yı s̱āniye ḫıṭāb içündür M: -HAB

[774] "En iyisi fermanı kabul etmektir; yoksa hizmeti terk etmek mahrûmiyetin delîlidir."

şekertum leezīdennekum ve lein kefertum inne ʿaẕābī leşedīd[775] [*kefet*de tā ḫıṭāb içündür].

954 Cebr-i tū ḫuften buved derreh meḫusb

Senüñ cebrüñ yolda uyumaḳdur (18) uyuma yaʿnī maḥżā tevekküle iʿtimād itmegile ʿamelde kāhillik idüp saʿy u ictihādı terk itmek hemān yolda uyumaḳ (19) gibidür ki maḳṣūda vuṣūl bulmaḳ muḥāldür

Tā nebīnī an der ü dergeh meḫusb

mādām ki ol bāb u dergāhı (20) görmeyesin uyuma yaʿnī ey sālik çünki sülūk eyledüñ saʿy u iḳdām eyle tā ki bāb-ı Ḫudāya vāṣıl olasın *dergeh*den (21) murād dergāh-ı Ḥaḳdur *meḫusb* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

955 Han meḫusb ey cebri-yi bīiʿtibār

Ey iʿtibārsız (22) cebrī zinhār uyuma [*hān* zinhār ve āgāh ol maʿnāsınadur]

Cüz bezīr-i an dıraḫt-ı mīvedār

ol mīvelü dıraḫtuñ altından ġayrı yirde yaʿnī (23) zinhār cidd ü cehd idüp ʿamele çalış kāhilligi terk idüp aḥvāl-i dünyādan ʿibret al ve bir yirde ḳarār eyleme zīrā (24) dünyā cāy-ı ḳarār degüldür belki cenāb-ı Ḳudse vuṣūl bulup anuñ ʿināyet ü iḥsānı dıraḫtı altında ḫᵛāb u (25) ḳarār eyle ki andan laṭīf ḥużūr u āsāyiş idecek maḥall ü maḳām müyesser degüldür [*dıraḫt-ı mīvedār*dan murād dıraḫt-ı ʿināyet ve iḥsān-ı Bārīdür].

956 Tā ki şāḫ efşan kuned her laḥẓa bād

(26) Tā ki her laḥẓa bād-ı ʿināyet iḥsān şāḫını silkmek ide yaʿnī silke

Berser-i ḫuftet birīzed nuḳl ü zād

(27) tā ki senüñ ẓāhirde uyumış ve maʿnāda bīdār başuñ üzre nuḳl ü zād dökile *bād*dan murād ʿināyet-i Bārīdür (28) *şāḫ*dan murād dıraḫt-ı iḥsān-ı İlāhīden baʿżıdur *nuḳl ü zād*dan murād ḳurb u müşāhede-yi Cemāl-i ezelīdür ḫufte ile (29) işʿār eyler ki bu ḫuṣūṣ hergiz müyesser degüldür mādām ki ḫufte meṣābesinde olmaya nite ki yuḳaruda evliyāʾullāh [M74a] (1) ḫufte meṣābesindedür Aṣḥāb-ı Kehf gibi didügi yirde beyān olınmışdur *ḫufte* uyumış [*ḫufteet*de tā ḫıṭāb içündür *nuḳl* çerez ve *zād* azıḳ maʿnāsınadur].

957 Cebr ḫuften dermiyān-ı reh-zenān

---

[775] "Eğer şükrederseniz, elbette size (nimetimi) artıracağım ve eğer nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir!" İbrâhim/7.

1 nuḳl çerez ve zād azıḳ maʿnāsınadur HAB: -M

(2) Cebr ḥaḳīḳatda reh-zenlerüñ ortasında uyumaḳdur ki nāmeşrūʿdur ki bu āyet-i (3) kerīmeden maʿlūmdur *ve lātulḳū bieydīkum ile't-tehlukeh*[776] murād budur ki bir kimse ḳuṭṭāʿ-ı ṭarīḳuñ yolında uyusa (4) nite ki emān u necāt bulmayup helāk olur şol sālik ki cenāb-ı Ḳudse vuṣūl bulmadın saʿy u ʿamelde kāhil (5) ola şeyāṭīn anı ıḍlāl idüp ṣırāṭ-ı [B57b] müstaḳīmden çıḳarur zīrā [*reh-zenān* vaṣf-ı terkībī-yi cemʿdür yol urıcılar maʿnāsına]

Murġ-ı bīhengām key yābed emān

hengāmsız (6) yaʿnī ḳanadsız murġ żarar u helākden [A95a] ḳaçan emān u ḫalāṣ bulur yaʿnī ʿamelde kāhil olan sālik hemān ḳanadsız (7) murġ gibidür [reh-zenān vaṣf-ı terkībī-yi cemʿdür yol urıcılar maʿnāsına hengāmsız yaʿnī vaḳtsiz öten ḫurūs ḳaçan emān bulur boġazlanmaḳdan zīrā fevrī boġazlarlar bu vech hem cāyizdür ve *murġ* mużāf olmaḳ üzre şerḥ olındı mışrāʿ-ı evvelde mużāf iʿtibār olınursa maʿnā böyle olur hengāmsız]

958 V'er işārethāşrā bīnī zenī

Ve ger Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ işāretlerine bīnī urasın yaʿnī (8) kibr idüp anuñ fermānına iṭāʿat itmeyüp aʿżāñ selāmeti içün şükr eylemeyesin [*işārethā*dan murād ne idügi buraya ḳarīb bir yerde şerḥ olınmışdur]

Merd pindārī vü çün bīnī zenī

(9) kendüñi merd ü ṣāḥib-ʿaḳl ṣanursun ve çün imʿān-ı naẓar idesin ʿavretsin yaʿnī ʿavret gibi nāḳıṣu'l-ʿaḳlsın (10) mışrāʿ-ı evvelde *bīnī* burun maʿnāsınadur *zenī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur ururun maʿnāsınadur (11) *ger bīnī zenī* eger kibr idesin maʿnāsınadur mışrāʿ-ı ṣānīde *bīnī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur *zen* ʿavret maʿnāsınadur (12) aña muttaṣıl olan yā vaḥdet içündür.

959 İn ḳadar ʿaḳlī ki dārī güm şeved

Bu ḳadar bir ʿaḳl ki ṭutarsun [H69a] (13) güm ü żāyiʿ olur [*güm* żāyiʿ maʿnāsınadur]

Ser ki ʿaḳl ezvey bübürred düm buved

ser ki ʿaḳl andan munḳaṭıʿ ola düm olur yaʿnī (14) şeref ü iʿtibārsız zīrā serüñ leṭāfeti ʿaḳl iledür ve insānuñ ḥayvānātdan şeref ü imtiyāzı ʿaḳl iʿtibārı (15) iledür ʿaḳlı

---

[776] "Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın." Bakara/195.

7 murġ mużāf olmaḳ üzre şerḥ olındı mışrāʿ-ı evvelde mużāf iʿtibār olınursa maʿnā böyle olur hengāmsız HA: murġ mużāfdur MB

8 işārethādan murād ne idügi buraya ḳarīb bir yerde şerḥ olınmışdur HAB: -M

13 güm żāyiʿ maʿnāsınadur MAB: -H

maḥalline ṣarf itmezse *ulā'ike ke'l-enʿāmi bel hum eḍall*[777] zümresinden olur baʿż-ı nüsaḫda *bübürred* (16) vāḳıʿ olur *bürīden*den fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür ki buña göre şerḥ olındı ve baʿż-ı nüsaḫda *büperred* vāḳıʿ (17) olur *perīden*den ki uçmaḳ maʿnāsınadur ki maʿnā böyle olur baş ki ʿaḳl andan pervāz ide yaʿnī ʿaḳluñ ḥükmi icrā (18) olınmaya ol baş maʿnāda ḳuyruḳ olur belki andan beter ü ebter olur [*düm* ḳuyruḳ maʿnāsınadur].

960 Z'an ki bīşükrī buved şūm u şenār

(19) Zīrā şükrsizlik nāmübārek ve ʿaybdur [*bīşükrī*de yā maṣdarīdür *buved* bunuñ gibi maḥallerde *est* maʿnāsınadur biḥasebi'l-istiʿmāl]

Mībered nāşükrrā tā ḳaʿr-ı nār

şükrsizi tā nār u (20) dūzaḫ dibine iltür *şūm* nāmübārek *şenār* ʿayb maʿnāsınadur *nāşükr* şükrsiz maʿnāsınadur. Meṯnevī (21)

Nefes mīneyārem zed ezşükr-i dust
Ki şükrī nedānem ki derḫord-ı ust

ʿAṭāyist her mūy ezū bertenem (22)
Çigūne beher mūy şükrī kunem

Sitāyiş Ḫudāvend-i baḫşenderā
Ki mevcūd kerd ezʿadem benderā (23)

Kirā ḳuvvet-i vaṣf-ı iḥsān-ı ust
Ki evṣāf müstaġraḳ-ı şān-ı ust[778]

961 Ger tevekkül mīkunī derkār kun

(24) Eger tevekkül eyler iseñ kār u ʿamelde eyle yaʿnī evvel ʿamele şürūʿ eyle andan şoñra tevekkül eyle zīrā ʿamel ḥaḳḳında vārid (25) olan fermān-ı İlāhī ʿumūm üzre vāḳıʿdur *eḳīmu'ṣ-ṣalāte*[779] gibi ve tevekkül ḥaḳḳında vāḳıʿ olan isnād u (26) nisbet ḫuṣūṣ

---

[777] "İşte onlar hayvanlar gibidir; hatta daha da şaşkındırlar." A'raf/179.
18 düm ḳuyruḳ maʿnāsınadur MAB: -H

[778] "Dostun şükrü için nefes yetiremiyorum, O'na lâyık bir şükür de bilmiyorum. Tenimde olan her tüy O'ndan bir ihsandır; her bir tüy için nasıl şükredeyim. Övgü, bahşedici Huda'ya olsun ki bendelerini yokluktan varlık haline getirdi. O'nun ihsanını vasfetmeye kimin gücü yeter? O'nun şânını kim tavsif edebilir?"

[779] "...namazı kılın..." Bakara/43; En'âm/72; Nisâ/77, 103; Hac/78.

üzre *ve men yetevekkel ʿalellāhi fe huve ḥasbuh*[780] [*kār*dan murād ʿameldür kun emr-i ḥāẓır müfred-i müẕekkerdür] [A95b]

Kişt kun pes tekye berCebbār kun

(27) evvel zirāʿat eyle ṣoñra Cebbār üzre tekye vü tevekkül eyle zīrā zirāʿatsız gendüm ümīd ṭutmaḳ ḥamāḳat u sefāhatdur (28) bu sözler şīr cānibindendür naḫcīrleri ilzām içün [*kişt* zirāʿat maʿnāsınadur] *Cebbār*dan murād Ḥaḳḳ Taʿālā ḥażretidür celle şānuhu.

Bāz tercīḥ nihāden-i naḫcīrān tevekkülrā bercehd ü iktisāb (29)

Naḫcīrān tevekküli tercīḥ ḳoması beyānındadur cehd ü iktisāb üzre

962 Cümle bāvey banghā berdāştend

Cümle naḫcīrler arslana āvāzlar ḳaldırdılar yaʿnī çaġırup eytdiler [B58a]

K'an ḥarīşan ki sebebhā kāştend

[M74b] (1) ki ol ḥarīşlar ki sebebler tuḫmını ekdiler yaʿnī esbāba yapışdılar [*k'ān* ki ān taḳdīrindedür *kāştend* ve *berdāştend* fiʿl-i māżī cemʿ-i müẕekker-i ġāyibdür].

963 Şad-hezār enderhezār ezmerd ü zen

(2) Merd ü zenden nice yüz biñ kimse cehd ü iktisāba sālik oldılar (3)

Pes çirā maḥrūm mandend ezzemen

Pes zemāneden niçün maḥrūm ḳaldılar pes maʿlūm oldı ki eger saʿy (4) u iktisābuñ nefʿ ü fāyidesi olayıdı anlar maḥrūm ḳalmazlardı bunda ḳıṣṣadan ḥiṣṣe budur ki şeyṭān ve nefs-i (5) emmāre ʿaḳla dirler ki cehd ü iktisābuñ fāyidesi yoḳdur eger fāyidesi olayıdı çoḳ kimse maḥrūm olmazdı (6) pes evlā budur ki Kerīmüñ keremine iʿtimād idüp tevekkül üzre olasın [*zeme*n zemān maʿnāsınadur].

964 Şad-hezāran ḳarn z'āgāz-ı cihān

(7) Cihānuñ ibtidāsından nice yüz biñ ḳarn yaʿnī ümem-i sālifeden nice yüz biñ ḫalḳ ilāyevminā hāẕā [*āġāz* ibtidā maʿnāsınadur] (8)

Hem-çü ejderhā güşāde şad dehān

ejderhā gibi yüz aġız açmış yaʿnī dünyāya ziyāde ḥarīṣ olmışlar *ejdehā* (9) ve *ejderhā* cāyizdür.

965 Mekrhā kerdend an dānā gürūh

Ol dānā vü ṣāḥib-idrāk ḳavm

Ki zibün berkende şud ezmekr kūh

---

[780] "Kim Allah'a güvenirse O, ona yeter." Talâk/3.

26 kun emr-i ḥāẓır müfred-i müẕekkerdür HAB: -M

29 Naḫcīrān tevekküli tercīḥ ḳoması beyānındadur cehd ü iktisāb üzre B: -MHA

1 k'ān ki ān taḳdīrindedür kāştend ve berdāştend fiʿl-i māżī cemʿ-i müẕekker-i ġāyibdür HAB: -M

(10) ki mekrden ṭaġ dibinde ḳopmış oldı yaʿnī mekrde ziyāde ḳavī idiler *bün* dip maʿnāsınadur *mekr kūh* (11) lafẓına mużāf degüldür.

966 Kerd vaṣf-ı mekrhāşan Ẕü'l-celāl

Ẕü'l-celāl ki murād Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür (12) Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde anlaruñ mekrini vaṣf eyledi ki böyle didi [*Ẕü'l-celāl* celāl ṣāḥibi maʿnāsınadur]

Litezūle minhu aḳlālu'l-cibāl

cibālüñ ḳulleleri (13) ol mekrden zāyil olur yaʿnī ḳavī mekrler eylediler ki şerʿ-i şerīfe iḫtilāl vireler līkin ḳādir olmadılar zīrā Ḥaḳḳ taʿālā (14) ḥażreti mekrlerini ibṭāl eyledi *ve ḳad mekerū mekrehum ve ʿindellāhi mekruhum ve in kāne mekruhum litezūle minhu'l-cibāl*[781] *tezūlu* fiʿl-i mużāriʿ (15) müfred-i müʾenneṯ-i ġāyibedür *minhu* cār ve mecrūr *tezūlu*ye müteʿallıḳdur *aḳlāl* lafẓan merfūʿ tezūlu kelimesinüñ fāʿilidür cemʿ-i ḳulledür *ḳulle* ṭaġ (16) depesidür *cibāl* lafẓan mecrūr mużāfun-ileyhidür aḳlālüñ cemʿ-i cebeldür.

967 Cüz ki an ḳısmet ki reft enderezel

(17) Ki ol ḳısmet ü naṣībden ġayrı ki ezelde vāḳıʿ oldı

Rūy ne'nmūd ezşikār u ezʿamel

yüz göstermedi (18) yaʿnī ḥāṣıl olmadı [H69b] şikārdan ve ʿamelden *şikār*dan murād tevekkül ve *ʿamel*den murād kesb ü ictihāddur. [A96a]

968 Cümle üftādend eztedbīr ü kār

(19) Cemīʿisi tedbīr ü kārdan düşdiler yaʿnī ʿāciz oldılar tedbīr ü kārdan hergiz bir (20) fāyide görmediler

Mand kār u ḥükmhā-yı Kirdgār

ʿāḳıbet Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ fiʿl ü ḥükmleri ḳaldı cidd (21) ü cehdüñ hiç fāyidesi olmadı [*Kirdgār* faʿʿāl maʿnāsınadur ki murād Allāhdur].

969 Kesb cüz nāmī medār ey nām-dār

Pes ey nāmdār kesbi bir nāmdan ġayrı (22) ṭutma zīrā kesbüñ ḥaḳīḳatda teʾṯīri yoḳdur baʿż-ı nüsaḫda medār yerine medān vāḳıʿ olur bilme maʿnāsına *medār* (23) nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *nām-dār* vaṣf-ı terkībīdür müfreddür [*nām-dār* ad ṭutıcı maʿnāsınadur]

Cehd cüz vehmī mepindār ey ʿayār

---

781 "Hilelerinin cezası Allah katında (malum) iken, onlar, tuzaklarını kurmuşlardı. Halbuki onların hileleriyle dağlar yerinden gidecek değildi!" İbrâhim/46.

23 müfreddür HAB: -M / nām-dār ad ṭutıcı maʿnāsınadur M: -HAB

ey ʿayyār cehd ü kesbi (24) bir vehm ü ḫayālden ġayrı ṣanma *ʿayār* ʿayyārdan muḫaffef olmaḳ rūşendür bunda ḥiṣṣe budur ki şeyṭān vesvese ṭarīḳı ile (25) eydür ḥarīṣān-ı cihān ḥuṣūl-i murādāt içün ḥadden ziyāde cehd ü saʿy eylediler ʿāḳıbet ḥırmāndan ġayrı bir nesne (26) görmediler İblīs gibi pes cehd ü saʿyden tevekkül evlādur *mepindār* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür. (27)

Nigeristen-i ʿAzrāʾīl ʿaleyhiʾs-selām bermerdī ve girīḫten-i ān merd derserāy-ı Süleymān ʿaleyhiʾs-selām ve taḳrīr-i tercīḥ-i tevekkül-i bercehd ve ḳıllet-i fāyide-yi cehd

ʿAzrāʾīl (28) ʿaleyhiʾs-selām [B58b] bir merde naẓar itdügini ve ol merd Süleymān ʿaleyhiʾs-selāmuñ serāyına ḳaçduġını (29) ve cehd üzre tevekkül tercīḥinüñ taḳrīrini ve cehdüñ fāyidesini beyān eyler bu ḥikāyet naḫcīrler ṭarafındandur

970 Rād merdī çaştgāhī derresīd

[M75a] (1) Bir Kerīm ki bir ḳuşluḳ vaḳti irişdi [*çāşt* ḳuşlıḳ *çāştgāh* ḳuşlıḳ vaḳti aña muttaṣıl olan yā vaḥdet içündür]

Derserā ʿadl-i Süleyman derdevīd

(2) ḥażret-i Süleymānuñ ʿadli serāyına yildi yaʿnī yilerek ḥażret-i Süleymānuñ ʿaleyhiʾs-selām maḥkemesine geldi *serāy* ʿadl (3) taḳdīrindedür ki maḥkeme murāddur *rād* kerīm ü cevān-merd maʿnāsınadur.

971 Rūyeş ezġam zerd ü her dü leb kebūd

(4) Anuñ yüzi ġamdan ṣarı ve iki dudaġı bile gök [*kebūd* lafẓ-ı ʿArabīdür gök maʿnāsınadur]

Pes Süleyman guft ey ḫᵛāce çi būd

pes ḥażret-i (5) Süleymān aña eytdi ey ḫᵛāce ne oldı ki saña bu ḳadar taġayyür ü ıżṭırāb vāḳıʿ oldı.

972 Guft ʿAzrāʾīl dermen inçünīn

(6) Ḫᵛāce ḥażret-i Süleymāna eytdi ʿAzrāʾīl baña

Yek naẓar endaḫt pür ezḫaşm u kīn

ḫaşm (7) u kīnden pür buncılayın bir naẓar atdı yaʿnī baña ḥadden ziyāde ġażabıla nazar eyledi *īnçünīn* kelimesinüñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı ṯānīye (8) ḳayd olındı *endāḫt* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür [*kīn* meşhūrdur].

973 Guft eknun hīn çi ḫᵛāhī buḫᵛāh

(9) Ḥażret-i Süleymān aña eytdi āgāh ol ne ister iseñ iste [*buḫᵛāh* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

---

8 kīn meşhūrdur H: -MAB

Guft fermā bādrā ey can-penāh

ol kimse (10) ḥażret-i Süleymāna eytdi ey cān ḥıfẓ idici bāda buyur *hīn* āgāh ol maʿnāsınadur *fermā* emr-i ḥāżırdur *cān-penāh* (11) vaṣf-ı terkībīdür cān ḥıfẓ idici maʿnāsınadur.

974 Tā merā z'in cā beHindustan bered

Tā beni buradan (12) Hindistāna ilede

Bū ki bendegan ṭaraf şud can bered

bende ki ol ṭarafa gitdi ola ki cān ilede (13) yaʿnī ol cānibe gitmegile ümīddür ki cānumı mevtden ḫalāṣ idem *bū ki* ola ki maʿnāsınadur *şud* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i (14) ġāyibdür [A96b] ḥażret-i Mevlānā bu beytile ḳıṣṣadan ḥiṣṣeye işāret eyler.

975 Nek ziderviş̄i gürīzānend ḫalḳ

İşte ḫalḳ (15) dervīşlikden ḳaçıcılardur [*nek* īnekden muḫaffefdür işte maʿnāsınadur *gürīzān* müfred *gürīzānend* cemʿdür]

Luḳma-yı ḥırṣ u emel z'ānend ḫalḳ

ol sebebden ḫalḳ ḥırṣ u ṭūl-i emelüñ luḳması (16) dirler yaʿnī faḳr u iḥtiyācdan ḫavf itdüklerinden ötüri māl u esbāb cemʿine ḥarīṣ olurlar ṭūl-i emele giriftār (17) olduḳlarından ḥālā ki faḳr u iḥtiyācdan ḫalāṣ bulmazlar *eş-şeyṭānu yaʿidukumu'l-faḳra ve ye'murukum bi'l-faḥşā'*[782]. (18) Beyt

Ġam-ı nāāmede ḫorden benaḳdem rence mīdāred
Heman bihter ki bāferdā kudārem kār-ı ferdārā[783]

976 Ters-i dervīş̄i miṣāl-i an hirās

(19) Dervīşlik ḫavfı ol ḫavfuñ miṣālidür yaʿnī dervīşlikden ḫavf eylemek hemān ol (20) ḫᵛācenüñ ḫavfı gibidür ki ḫavf itdügine giriftār oldı hem-çünān ḥırṣ u ṭūl-i emele giriftār olan kimse daḫı (21) dervīşlikden ḫalāṣ bulmaz cehd ü iktisāba her ne ḳadar ḥarīṣ olursa [*ters* ḫavf maʿnāsınadur *miṣāl* gibi maʿnāsınadur]

Ḥırṣ u kūşişrā tu Hindustan şinās

(22) sen ḥırṣ u cehdi Hindistān añla yaʿnī ol kimse Hindistāna gitmegile mevtden ḫalāṣ bulmadı belki (23) mevte istiḳbāl eyledi ḥırṣ u ṭūl-i emelde olan kimse daḫı [H70a] her ne ḳadar kesbe saʿy u iḳdām eylerse faḳr u iḥtiyācı (24) ziyāde olur *hirās* ḫavf

---

9 buḫᵛāh emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür HAB: -M

782 "Şeytan sizi fakirlikle korkutur ve size cimriliği telkin eder." Bakara/268.

783 "Başına gelmemiş olan gamı çekmek sıkıntı verir; yarının işini yarın yerine getirmek daha iyidir."

21 miṣāl gibi maʿnāsınadur HAB: -M

maʿnāsınadur *şināş* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür [*kūşiş* ism-i maṣdardur çalışış maʿnāsınadur] ḥażret-i Mevlānā [B59a] ḳıṣṣadan ḥiṣṣe ne idügini (25) beyān idüp girü ḳıṣṣaya rücūʿ eyledi.

977 **Bādrā fermūd tā ūrā şitāb**

Ḥażret-i Süleymān ʿaleyhi's-selām bāda (26) buyurdı tā ol kimseyi şitāb u fevrī [*şitāb* bunda fevrī maʿnāsınadur]

Bürd sūy-ı ḳaʿr-ı Hindustan berāb

Hindistānuñ nihāyeti cānibine (27) ṣu üzre iltdi yaʿnī aḳṣā-yı Hindistānda bir cezīreye iltdi [*berāb*dan murād cezīredür].

978 **Rūz-ı dīger vaḳt-i dīvān u liḳā**

İrtesi (28) gün dīvān u ḫalḳıla mülāḳāt vaḳti

Pes Süleyman guft ʿAzrāʾīlrā

meger ḥażret-i ʿAzrāʾīl anda ḥāżır idi (29) ki pes ḥażret-i Süleymān ʿaleyhi's-selām ʿAzrāʾīle eytdi.

979 **K'an müsilmanrā beḫaşm ezbehr-i an**

Ki ol müslimāna ġażabıla [M75b] (1) andan ötüri yaʿnī neden ötüri

Bi'ngerīdī tā şud āvāre ziḫan

naẓar eyledük ki ol kimse ḫāne vü esbāb (2) u metāʿından āvāre oldı [ki ol müslimāna ġażabıla andan ötürü mi naẓar eyledüñ ki ol kimse ḫān u mālından āvāre oldı bu maʿnā ḫūb olurdı *tā şud* yerine *tā şeved* olsa idi bu mümkin degüldür].

980 **Guft men ezḫaşm key kerdem naẓar**

Ḥażret-i ʿAzrāʾīl ḥażret-i Süleymāna eytdi ben (3) aña ḳaçan ġażabdan naẓar eyledüm yaʿnī aña ġażabıla naẓar eylemedüm [*key* ḳaçan maʿnāsınadur]

Eztaʿaccüb dīdemeş derreh-güẕer

belki yolda geçerken (4) aña taʿaccübden naẓar eyledüm.

981 **Ki merā fermūd Ḥaḳ k'imrūz han**

Zīrā Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti baña buyurdı ki bugün āgāh ol (5)

Cān-ı ūrā tū beHindustan sitan

sen anuñ cānını Hindistānda al *sitān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür. [A97a]

982 **Ezʿaceb guftem ger ūrā ṣad perest**

(6) Taʿaccübden eytdüm eger anuñ yüz ḳanadı var ise de [*per* ḳanad maʿnāsınadur]

---

2 ki ol müslimāna ġażabıla andan ötürü mi naẓar eyledüñ ki ol kimse ḫān u mālından āvāre oldı bu maʿnā ḫūb olurdı tā şud yerine tā şeved olsa idi bu mümkin degüldür HAB: -M

Ū beHindustan şuden dūrenderest

(7) ol kimse Hindistāna gitmek ıraḳdadur yaʿnī ıraḳdur gitmege imkān yoḳdur *enderdūrest* (8) taḳdīrindedür ḥażret-i Mevlānā ḳıṣṣa münāsebeti ile ḥiṣṣe beyānına şürūʿ eyledi.

983 Tū heme kār-ı cihanrā hemçünin

(9) Sen cihānuñ cemīʿ kār u bārını buncılayın

Kun ḳıyās u çeşm bü'gşā vü bübin

ḳıyās eyle ve gözüñi aç ve gör ki (10) reʾy ü tedbīrile taḳdīr-i İlāhīden ḫalāṣ müyesser degüldür meger ki tedbīr taḳdīre muvāfıḳ gele *bü'gşā* ve *bübīn* emr-i ḥāżır müfred-i (11) müẕekkerdür [*kun* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

984 Ezki bü'grīzīm ezḫod ey muḥāl

Kimden ḳaçalum kendümüzden ḳaçmaḳ ey muḥāldür yaʿnī Ḫudādan ḳaçmaḳ hemān (12) kendümüzden ḳaçmaḳ gibidür ki muḥāldür zīrā *ve huve maʿakum eyne mā kuntum*[784] ḥasebince Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti bir nefes bendelerinden cüdā degüldür (13) zīrā vücūdumuz andandur *ey muḥāl* ʿaceb muḥāldür maʿnāsına

Ezki bertābīm ezḤaḳḳ ey vebāl

kimden ḳapalum Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinden (14) ḳapmaḳ ey bu fikr vebāl ü günāhdur yaʿnī taḳdīrāt-ı İlāhiyyeyi refʿ eylemek ẓannı vebāl-i ʿaẓīmdür [*vebāl* günāh maʿnāsınadur]. Beyt (15)

Rıżā bedāde bidih v'ezcebin girih bügüşā
Ki bermen ü tū deriḫtiyār negüşādest[785]

Tercīḥ nihāden-i şīr cehdrā bertevekkül ve fevāyid-i cehdrā beyān kerden (16)

Arslan cehdi tevekkül üzre tercīḥ ḳomasınuñ ve cehdüñ fevāyidini beyān eylemesinüñ (17) beyānındadur

985 Şīr guft ārī vü līkin hem bübin

Arslan naḫcīrlere naʿam tevekkül ḫūb u laṭīfdür ve cehd her yirde müfīd (18) degüldür ve līkin hem gör

Cehdhā-yı enbiyā vü mü'minin

enbiyā vü evliyā [B59b] vü müʾminīnüñ cehdini eger cehdüñ fāyidesi (19) olmayayıdı anlar bu ḳadar saʿy u cehd eyler miyidi bunda ḥiṣṣe budur ki ʿaḳl-ı maʿād nefs ü şeyṭānuñ mekr ü vesvesesine (20) muḳābil ider ki Ḫudāy taʿālānuñ faẓl u keremine

---

[784] "Nerede olsanız, O sizinle beraberdir." Hadîd/4.

[785] "Vermeye râzı ol, alnından düğümü çöz; çünkü irâde ve ihtiyar bizim (senin ve benim) üzerimizde açılmamıştır."

iʿtimād idüp tevekkül eylemek laṭīfdür ve ʿamel mūcib-i cennet degüldür līkin gāhī (21) bendenüñ istiʿdād u niyyetine göre taḫallüf eyler ve ṭarīḳ-ı aġleb oldur ki cennet *ve tilke'l-cennetu'lletī ūriṯtumūhā bimā kuntum taʿmelūn*[786] (22) ḥasebince ʿamel ü ṭāʿatıla olur bu ẓāhirdür ki bu ḳadar enbiyā vü mürselīn ve evliyā vü mü'minīn bu ḳadar ṭāʿat (23) u ʿibādet ve mücāhede vü riyāżet eylediler ve anuñ muḳābelesinde ecr-i cezīl ve ṯevāb-ı cemīl buldılar [*cehdhā* mıṣrāʿı *bübīn* kelimesinüñ mefʿūlidür].

986 Ḥaḳ taʿālā cehdhāşan rast kerd

(24) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti anlaruñ saʿy u cehdlerini rāst eyledi yaʿnī żāyiʿ eylemedi

An çi dīdend ezcefā vü germ ü serd

(25) anı ki cefādan ve germ ü serdden gördiler *germ* ıssı *serd* ṣovuḳ.

987 Ḥīlehāşan cümle ḥāl āmed laṭīf

(26) Anlaruñ ḥīlesi cümle laṭīf hāl geldi ve maḳbūl-i Ḥaḳḳ oldı

Kullu şey'in minẓarīfin hū ẓarīf

zīrā cemīʿ (27) nesne ḫūb u ẓarīfden o nesne ḫūb u ẓarīfdür zīrā *kullu inā'in* [H70b] *yeteraşşaḥu bimā fīh*[787]den bu maʿnā müteraşşıḥdur *ḥīlehā*dan (28) murād enbiyānuñ ḳahr-ı nefs içün olan riyāżetleridür [*ẓarīf* eyü nesne maʿnāsınadur]. Beyt

Ezlebet şūr mā ḫoşest ārī
Kullu şey'in mine'l-melīḥi melīḥ (29)

Kār-ı nīk ezraḳīb çün āyed
Kullu şey'in mine'l-ḳabīḥi ḳabīḥ[788]

988 Dāmhāşan murġ-ı gerdūnī girift

[M76a] (1) Anlaruñ ṭuzaġı felege mensūb murġ ṭutdı yaʿnī ʿuluvv-ı mertebe ve ḳurb u viṣāl-i İlāhīye [A97b] vuṣūl buldılar (2) *şān*dan murād enbiyā vü evliyādur [*gerdūn* felek aña muttaṣıl olan yā nisbet içündür]

Naḳżhāşan cümle efzūnī girift

anlaruñ naḳżı cümle ziyādelik ṭutdı (3) yaʿnī anlaruñ dünyāda faḳr u fāḳa vü iḥtiyācları āḫıretde rifʿat ü ziyādelige sebeb oldı [*efzūnī*de yā maṣdar içündür].

---

[786] "Ve kendilerine: Siz, orada ebedî kalacaksınız, işte yaptıklarınıza karşılık size miras verilen cennet budur." Zuhruf/72.
[787] "Her kap, (ancak) içinde olanı sızdırır."
28 ẓarīf eyü nesne maʿnāsınadur MH: -AB
[788] "Senin dudağından gelen acılık bizim için hoştur, tatlıdan gelen her şey tatlıdır. Rakipten iyi bir şey gelse bile, kötüden gelen her şey kötüdür."

989 Cehd mīkun tā tuvānī ey kiyā

(4) Mādām ki ḳādirsin saʿy u cehd eyle ey pād-şāh

Derṭarīḳ-ı enbiyā vü evliyā

enbiyā vü evliyā ṭarīḳında (5) yaʿnī enbiyā vü evliyā fermān-ı İlāhī mūcebince ṭāʿat u ʿibādete saʿy u ihtimām eylerler līkin ʿamellerine iʿtimād eylemezler ve yaḳīn bilürler (6) ki irādet-i İlāhīsiz anlardan bir ʿamel ṣādır olmaz *kiyā* kāf-ı ʿArabīnüñ kesriyile pād-şāh maʿnāsınadur ki gūyā enbiyā vü evliyāya küllī (7) tebaʿiyyet sebebi ile āḫıret pād-şāhı oldı [enbiyā vü evliyā ṭarīḳına bu hem-maʿnādur]. Beyt

Ḫudāyā tu berkār-ı ḫayrem bidār
Ve ger ne neyāyed zimen hīç kār[789]

990 Bāḳażā pence zeden ne'bved cihād

(8) Ḳażāya pence urmaḳ ve muḳābele eylemek ṣavāb-ı cihād degüldür

Z'an ki inrā hem ḳażā bermā nihād

(9) zīrā ki bunı hem bizüm üzerümüze ḳażā ḳodı *īn*den murād kesb ü ictihāddur ki taḳdīr-i İlāhī ile olur (10) ki hīç bir kimsenüñ elinden bir ʿamel ṣādır olmaz illā ḳażā vü ḳaderiyile olur *innellāhe lāyużīʿu ecre'l-muḥsinīn*[790] ḥükmince ḥażret-i (11) Vehhāb bīesbāb bendenüñ ṭāʿat u ʿibādetini żāyiʿ eylemez bu sebebden ḥażret-i Mevlānā yemīn idüp eytdi.

991 Kāfirem men ger ziyan kerdest kes

(12) Kāfirem ben eger bir kimse ziyān eylemiş ise [*kerdeest* taḳdīrindedür]

Derreh-i īmān u ṭāʿat yek nefes

īmān (13) u ṭāʿat yolında bir nefesi yaʿnī īmān u ṭāʿatda ṣarf olınan ʿömrden Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti bir nefesi żāyiʿ eylemez belki (14) *men cāʾe bi'l-ḥaseneti fe lehu ʿaşru emṡālihā*[791] [B60a] mūcebince birine on virür ḥażret-i Mevlānā cebrüñ maʿnāsını ve cebrī olmaḳ kime lāyıḳ idügini (15) beyān itmege şürūʿ eyledi *cebr* luġatda ṣınmışı baġlamaḳ maʿnāsınadur.

992 Ser şikeste nist in serrā mebend

Başuñ ṣınmış (16) degüldür bu başuñı baġlama yaʿnī taʿallül idüp ʿamel ü ʿibādeti terk eyleme *seret* taḳdīrindedür mebend aña ḳarīnedür ki ḫıṭāba mutażammındur (17)

---

789 "Allâh'ım! işimde hayır nasip et; yoksa bende hiçbir iş ortaya çıkmaz."
790 "Çünkü Allah iyilik yapanların mükâfatını zayi etmez." Tevbe/120.
791 "Kim (Allah huzuruna) iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır." En'âm/160.

mebend nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *şikeste* ṣınmış maʿnāsınadur [*şikeste* ism-i mefʿūldür] *İn seretrā* taḳdīrindedür

Yek-dü rūzī cehd kun bāḳī biḫand

(18) bir iki gün ʿamel ü ʿibādete cehd eyle bāḳī gül *ed-dunyā sāʾatun feʾcʿalhā ṭāʿaten*[792] ḥasebince dünyā ki zemān-ı ḳalīldür (19) dünyāda ʿömrüñi ṭāʿat u riyāżete ṣarf idüp āḫıretde bervech-i beḳā ḫandān u şādān ol mışrāʿ-ı ṣānīde bāḳī lafẓı (20) ziyāde ḫūb vāḳıʿ olmışdur.

993 Bed-muḥālī cüst k'ū dünyā bücüst

[A98a] bir yaramaz muḥāl yaʿnī ḥuṣūli mümkin degül bir nesne istedi (21) ol kimse ki dünyā istedi [baʿż-ı nüsaḫda böyle vāḳıʿ olur

Bed-muḥālī çist k'ū dünyā bücüst

līkin maḥalle mülāyim degüldür]

Nīk-ḥālī cüst k'ū ʿuḳbā bücüst

bir eyü ḥāl istedi yaʿnī ḥuṣūli mümkin bir nesne istedi (22) ol kimse ki āḫıret istedi dünyā bed-muḥāldür zīrā fānīdür āḫıret nīk-ḥāldür zīrā bāḳīdür *k'ū* ki ū taḳdīrindedür (23) *bücüst* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür. Meṯnevī

Menih bercihan dil ki bīgāneyist
Çü muṭrıb ki her rūz derḫāneyist (24)

Ne lāyıḳ buved ʿışḳ bādil-berī
Ki her bāmdādeş buved şevherī

Dil enderdilārām-ı dünyā mebend (25)
Ki ne'nşest bākes ki dil bernekend[793]

994 Mekrhā derkesb-i dünyā bāridest

Dünyā kesbinde saʿy u mekrler ve iḳdām u ḥīleler (26) bārid ü nāmaʿḳūldür zīrā lāşeyʾ içün saʿy laġv u ʿabeṯdür

---

[792] "Dünyâ kısa bir andan ibârettir. Onu da ibâdetle geçir" (Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 1, s. 416.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 46.

21 baʿż-ı nüsaḫda böyle vāḳıʿ olur bed-muḥālī çist k'ū dünyā bücüst līkin maḥalle mülāyim degüldür HAB: -M

[793] "Cihâna gönlünü verme; çünkü bu, her gün hânede kalan mutrıbın hâli gibi bîgâneliktir. Her seher bir kocaya varan dilbere aşk lâyık değildir. Gönlünü dünya dilârâmına bağlama; çünkü onunla oturup da gönlü yaralanmayan olmadı."

Mekrhā derterk-i dünyā vāridest

dünyā terkinde saʿy (27) u mekrler vech ü fikrler vāriddür ve nāmaʿḳūldür zīrā *ḥubbu'd-dunyā re'su kulli ḫaṭī'etin*[794] mūcebince dünyā żarar-ı maḥż ve ʿayn-ı ʿaẕābdur. (28) Beyt

Dünyā ne metāʿist ki er zed benizāʿī
Bāḫaṣm müdārā kun u bādust muvāsā[795]

995 Mekr-i an bāşed ki zindan ḥufre kerd

(29) Mekr oldur ki zindānı delük eyledi ki andan çıḳup zindāndan ḫalāṣ bula yaʿnī dünyā ki zindān-ı mü'mindür [M76b] (1) ʿāḳıl oldur ki anı terk eyledi *ḥufre* çuḳur maʿnāsınadur līkin bunda delük maʿnāsınadur [*kerd* müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

An ki ḥufre best an mekrist serd

(2) ol kimse ki ḥufreyi bağladı yaʿnī delügi yapdı o serd ü nāmaʿḳūl bir mekrdür [H71a] zīrā zindāndan ḫalāṣ mümkin iken (3) kendüsini muḳayyed ü maḥbūs eyledi *ḥufre-best*den murād dünyāya meyl ü maḥabbeti ziyāde eylemekdür.

996 İn cihan zindān u mā zindāniyān

(4) Bu cihān zindāndur ve biz zindānīyüz *zindānī* maḥbūs maʿnāsınadur *ed-dunyā sicnu'l-mu'mini ve cennetu'l-kāfiri*[796] [*zindāniyān* cemʿ-i zindānīdür] (5)

Ḥufre kun zindān u ḫodrā vā rehān

zindānı delük eyle ve kendüñi ḫalāṣ eyle yaʿnī dünyāya maḥabbet ü (6) taʿalluḳ itme belki āḫıret aḥvāline meşġūl ü saʿy idici ol *rehān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür ḳurtar maʿnāsına [*kun* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

997 Çist dünyā ezḪudā ġāfil buden

(7) Dünyā nedür Ḫudādan ġāfil olmaḳdur *dunyāke mā yubʿiduke ʿanMevlāke*[797] ḥasebince dünyā oldur (8) ki senüñ Ḫudādan dūr u ġāfil olmaġuña sebeb ola farżā bir kimse pād-şāh-ı ʿālem olsa līkin ʿibādet-i Ḫudādan ḫālī (9) olmayup dünyā-perest olmasa bu iʿtibārıla anuñ salṭanatı dünyā olmaz Ḫulefā-yı Rāşidīn gibi ki ḥükm ü ḥükūmet üzre iken (10) anlaruñ ḫılāfeti dünyā degüldür ve saʿādetlü pād-şāh-ı ʿālem-

---

[794] "Dünyâ sevgisi her günâhın başıdır." Bkz. Albânî; Silsiletü'l-Ehâdîsü'z-Za'îfa..., Cilt 3, s. 370.
[795] "Dünyâ bir fiyata değecek bir metâ değildir; hasımlarının yüzüne gül, dostlarına yumuşak davran"
[796] "Dünya, mü'minin zindanı, kâfirin cennetidir." (Müslim, *Zühd*, 1; Tirmizî, *Zühd*, 16; İbn Mâce, *Zühd*, 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/323.) Bkz. İsmet Özel; 40 Hadis, Marmara FM Kitaplığı, İstanbul 2004, s. 23.
6 kun emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür HAB: -M
[797] "Dünyâ oldur ki senüñ Ḫudādan dūr u ġāfil olmaġuña sebeb ola."

penāh ḥażretlerinüñ ḫılāfet ü salṭanat-ı şerīfleri hem bu üslūb (11) üzredür [*buden* būdenden muḫaffefdür]

Ne ḳumāş u māl u ne ferzend ü zen

dünyā ne ḳumāş u māldur ve ne ferzend ü zendür.

998 Mālrā k'ezbehr-i Ḥaḳ bāşī ḥamūl

(12) Māla ki Ḥaḳdan ötüri ḥamūl olasın yaʿnī ḫayrāta ṣarf itmek içün ḥıfẓ idesin [B60b] [māla eger Ḥaḳḳ içün ḥamūl olasın bu hem laṭīfdür bu vech üzre *ger*dür kāf-ı Fārsīyile ki şarṭdur *bāşī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur]

Niʿme māli ṣāliḥi ḫᵛandeş Resūl

(13) ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ol mālı *niʿme ṣāliḥi* oḳudı *niʿme'l-mālu'ṣ-ṣāliḥu* [A98b] *li'r-reculi'ṣ-ṣāliḥi*[798] (14) ṣāliḥ recul içün olan ṣāliḥ u ḥelāl māl ne gökçekdür zīrā āḫıret içün Ḥaḳḳ yolına beẕl eyler *ḥamūl* ziyāde yük çekici (15) maʿnāsınadur [*māl-ı ṣāliḥ* māl-ı ḥelāl maʿnāsınadur].

999 Āb derkeştī helāk-i keştiyest

Keştī içinde āb keştīnüñ helākidür zīrā ġarḳ olmasına (16) sebebdür [*keştī* gemi maʿnāsınadur]

Āb enderzīr-i keştī püştiyest

keştīnüñ altında āb keştīye muʿīn ü ẓahīrdür *püştī* muʿīn maʿnāsınadur. (17)

1000 Çün ki māl u mülkrā ezdil birand

Çünki ḥażret-i Süleymān māl u mülki ḳalbinden sürdi

Z'an Süleyman ḫᵛīş cüz miskin neḫᵛand

(18) ol sebebden ḥażret-i Süleymān kendüsini miskīnden ġayrı oḳumadı ḥikāyetde vardur ki ḥażret-i (19) Süleymān ʿaleyhi's-selām bir miskīn ile ṭaʿām yirdi bir kimse gelüp ḥażret-i Süleymāna eytdi sen Süleymānsın ve sulṭānsın ḥażret-i (20) Süleymān eytdi *el-miskīnu ye'kulu maʿa'l-miskīni*[799] yaʿnī miskīn miskīn ile yir pes maʿlūm oldı ki dervīşlik ḳalbüñ (21) ḫālī olmasıdur māl u mülk maḥabbetinden dervīşlik māl u mülke ḳādir olmamaḳlıḳ degüldür farżā mālına nihāyet olmasa līkin (22) aña maḥabbeti olmasa ol kimse dervīşdür bir kimsenüñ māl u ḳudreti olmasa ammā ḥırṣ u maḥabbeti olsa ol kimse dünyā-perestdür (23) ḥażret-i Mevlānā bu maʿnāyı iṡbāt içün şey'-i maḥsūsıla temṡīl idüp ḥiṣṣe beyānına şürūʿ eyler.

---

11 Ne ḳumāş u māl u ne ferzend ü zen dünyā ne ḳumāş u māldur ve ne ferzend ü zendür MAB: -H

12 bāşī fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur HAB: -M

[798] "Ṣāliḥ recul içün olan ṣāliḥ u ḥelāl māl ne gökçekdür."

[799] "Miskīn miskīn ile yir."

1001 Kūze-yi ser-beste enderāb zeft

(24) Deriñ ve inlü ṣu içinde başı ve ağzı bağlanmış bardaḳ [*zeft* bunda deriñ ve inlü maʿnāsınadur]

Ezdil-i pür-bād fevḳ-ı āb reft

bādile (25) pür göñlinden āb üzre gitdi yaʿnī āb üzre ḳalur āb içine batmaz meselā bir ẓarfı boş idüp ağzını muḥkem bağlasañ (26) ṣuya batmaz zīrā ol vaḳt ol ẓarfuñ içi bādile pür olup ġarḳ olmaġa māniʿ olur zīrā āb içine girmege ḳādir (27) olmaz pes evliyāʾullāh ki anlaruñ ḳalbleri maḥabbet-i hevā ile memlūdur maḥabbet-i dünyā anuñ içine girmez ser-beste ẓarfuñ içine āb (28) girmedügi gibi [*dil* bunda derūn maʿnāsınadur]. Mıṣrāʿ

İnāyī ki pür şud diger çun bered[800]

1002 Bād-ı dervīşī çü derbāṭın buved

Çünki bir kimsenüñ bāṭınında (29) dervīşlik yili ola ve ẓāhirde ziyāde ṣāḥib-ḳudret ola

Berser-i āb-ı cihan sākin buved

ol kimse cihān [M77a] (1) ṣuyınuñ üstinde sākin olur yaʿnī dünyā maḥabbetine ġarīḳ olmaz belki dünyāya zerre ḳadar maḥabbet eylemez [cihānı bunda āba teşbīh eylemişdür].

1003 Ger çi cümle in cihan mülk-i veyest

(2) Egerçi bu cihān cemīʿan anuñ mülkidür

Mülk derçeşm-i dil-i ū lāşeyest

(3) mülk-i cihān anuñ göñli gözinde lāşeydür ki hergiz iltifāt eylemez ḥażret-i Süleymān ʿaleyhi's-selām gibi.

1004 Pes dehān-ı dil bübend ü mühr kun

(4) Çünki böyledür göñlüñüñ ağzını bağla ve mühr eyle tā ki maḥabbet-i dünyā ābı anuñ içine girmeye (5)

Pür kuneş ezbād-ı mihr-i minledün

anı minledün mihrinüñ yilinden pür eyleye *mihr* bunda maḥabbet maʿnāsınadur *minledün*den (6) murād esrār-ı İlāhiyyedür *kun* emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür aña muttaṣıl olan żamīr-i ġāyib dile rāciʿdür ki mıṣrāʿ-ı evveldedür [baʿż-ı nüsaḫda *mihr* yerine *kibr* vāḳıʿdur ki maʿnā aña göredür]. [H71b] (7)

1005 Cehd ḥaḳḳest ü devā ḥaḳḳest ü derd

---

[800] "Dolan bir şeyi başkası nasıl götürebilir?"

6 baʿż-ı nüsaḫda mihr yerine kibr vāḳıʿdur ki maʿnā aña göredür M: -HAB

Cehd ü saʿy ḥaḳdur [A99a] ve devā vü derd ḥaḳdur

Münkir endernefy cehdeş cehd kerd

(8) cehd ü iktisāba münkir olan kimse cehd ü kesbüñ menʿ [B61a] ü nefyinde saʿy u cehd eyledi erbāb-ı (9) sülūkdan baʿż kimse vardur ki cehd ü ictihādı nefy içün zuʿm-ı fāsidleri üzre edille iṯbāt idüp (10) nice baḥṯler itmişlerdür ḥamāḳatlarından bīḫaberler ki cehdi nefy içün itdükleri saʿy u cehd bilā-şekkin cehdi iṯbātdur nite (11) ki Sōfesṭāʾiyye ḥaḳāyıḳ-ı eşyāya inkār eylerler bilmezler ki nefy fīẕātihi iṯbātdur zīrā nefy olınan şey eşyādan olmaḳ muḳarrerdür (12) bu maʿnāḏan ötüri Mütekellimīn eydürler *ḥaḳāyıḳu'l-eşyā'i ṯābitetun iẕ fīnefyihā iṯbātuhā*[801] [*münkir* ism-i fāʿil müfred-i müẕekkerdür].

Muḳarrer şuden-i tercīḥ-i cehd bertevekkül (13)

Cehdüñ tevekkül üzre tercīḥi muḳarrer olmasınuñ beyānındadur

1006 Z'in namaṭ bisyār burhan guft şīr

(14) Arslan bu üslūbdan ki beyān olındı çoḳ burhān u delīl söyledi [*namaṭ* üslūb maʿnāṯsınadur *burhān* delīl-i ʿaḳlīdür *şīr* imāle ile arslan maʿnāṯsınadur]

K'ezcevāb an Cebriyan geştend sīr

(15) ki cevāb virmekden ol Cebrīler ki murād naḫcīrlerdür sīr ü ḳānıʿ oldılar *sīr* ṭoḳ maʿnāṯsınadur ammā (16) bunda ḳānıʿ maʿnāṯsınadur biḥasebi'l-istiʿmāl ibtidāʾ-i sülūkda cehd beher ḥāl lāzımdur zīrā ṭalebsiz hīç maṭlūb ve saʿysız (17) hīç müşāhede müyesser olmaz ve meẕmūm olan cehd oldur ki ṣāḥib-cehd kendü nefsine naẓar idüp kendü ʿameline iʿtimād (18) ide bu vechile olan cehd nihāyetsiz bir belā ve ġāyetsiz bir şeḳādur bunuñ gibi cehdden ictināb vācibdür [*keştend* bunda şudend maʿnāṯsınadur *sīr* imāle ile ṭoḳ maʿnāṯsınadur].

1007 Rūbe vü āhū vü ḫargūş u şeġāl

(19) Bu cemīʿ ḥayvānlar

Cebrrā bü'gẕāştend ü ḳīl u ḳāl

cebri ve ḳīl u ḳāli (20) ḳodılar yaʿnī cebrden ve suʾāl ü cevāb u baḥṯden ferāġat eylediler bu *ḥayvānāt*dan murād nefsüñ aḫlāḳ-ı ẕemīmesidür (21) *rūbe* dilküdür *āhū* geyikdür *ḫargūş* ṭavşandur *şeġāl* çaḳal maʿnāṯsınadur ʿArabīde *şeġāl* dilkü maʿnāṯsınadur. (22)

1008 ʿAhdhā kerdend bāşīr-i jiyān

Ḳaġan arslanıla ʿahd eylediler [*jiyān* añırıcı maʿnāṯsınadur]

---

[801] "Eşyânın hakîkatı aksi ıspatlanana kadar sâbittir."

22 jiyān añırıcı maʿnāṯsınadur HA: jiyān heybetlü ve ḳaḳıġan yırtıcı maʿnāṯsınadur B, -M

K'enderin beyʿat neyeftend derziyān

ki bu (23) beyʿatda arslan ziyāna düşmeye.

1009 Ḳısm-ı her rūzeş biyāyed bīciger

Zaḥmet ü meşaḳḳatsız aña her günüñ ḳısm u ġıdāsı (24) gele *bīciger* bīḫūn ciger taḳdīrindedür *ḳısm* pāy maʿnāsınadur

Ḥāceteş ne'bved teḳāżā-yı diger

arslana ġayrı ṭaleb (25) ü teḳāżāya ḥācet olmaya ittifāḳ itdiler ki bu ḫuṣūṣ içün ḳurʿa bıraġalar.

1010 Ḳurʿa berher k'ū fütādī rūz rūz

(26) Günden güne ḥayvānātdan her kimüñ üzerine ḳurʿa düşeyidi

Sūy-ı an şīr ū devīdī hem-çü yūz

Pars (27) gibi arslan cānibine o yilerdi yaʿnī her ḳanġısına nevbeti gelse tevaḳḳufsız arslan ḥużūrına giderdi [*yūz* pars maʿnāsınadur].

1011 Çün beḫargūş āmed in sāġar bedevr

(28) Çünki devrile bu sāġar ḫargūşa geldi yaʿnī nevbet aña irişdi

Bang zed ḫargūş āḫır çend cevr

(29) ḫargūş bāng urdı ve eytdi ki āḫır cevr ü ẓulm niceye dek yaʿnī bu şīrüñ ḥayvānāt üzre ẓulm ü [M77b] (1) cevri nice bir ḥażret-i Mevlānā ibtidāʾ-i ḥikāyetden bu maḥalle gelince vesāvis-i şeyṭāniyye [A99b] ve mekāyid-i nefsāniyye ve ʿaḳl-ı maʿāduñ (2) ve cehd ü tevekkülüñ aḥvāl ü aḫbārını beyān eyledi bundan ṣoñra bir ġayrı nevʿa intiḳāl eyledi ki bu mertebede ḳıṣṣadan (3) ḥiṣṣe budur ki *şīr*den murād nefsdür ve *ḫargūş*dan murād ʿaḳldur ve *naḫcīrān*dan murād ḥavāsdur.

İnkār kerden-i naḫcīrān berḫargūş derte'ḫīr reften-i berşīr (4)

Naḫcīrlerüñ ḫargūş üzre inkār eylemesinüñ beyānındadur (5) arslana geç gitmekde

1012 Ḳavm guftendeş ki çendin gāh mā

Ḳavm ki murād naḫcīrlerdür ḫargūşa didiler ki bu ḳadar (6) vaḳt biz

Can fidā kerdīm derʿahd-i vefā

vefā ʿahdinde cānumuzı fidā eyledük ʿahdümüzden dönmedük.

1013 Tū mecū bed-nāmi-yi mā ey ʿanūd

(7) Ey ʿanūd sen bizüm bed-nāmlıġumuzı [B61b] isteme zīrā sen şīre varmayacaḳ olur iseñ ʿahde vefā (8) itmemekde rüsvāy oluruz ve yine evvelki ıżṭırāb muḳarrer olur *ʿanūd* mübālaġa-yı ism-i fāʿildür

Tā nerenced şīr rev rev zūd zūd

(9) tā ki şīr incinmeye yüri yüri tīz tīz yaʿnī hīç eglenmeyüp fevrī var git *ʿanūd* ziyāde ʿinād idici maʿnāsınadur (10) bunda ḥişşe budur ki ʿaḳl-ı maʿād ḥavāssa muḫālefet itmeyince nefs-i emmāreyi helāk itmege ḳādir olmaz ve ḥavāss (11) kendülerine żarar ʿāyid olur diyü ḫavflarından ʿaḳl-ı maʿāda muḫālefet itmek isterler.

Cevāb guften-i ḫargūş īşānrā (12)

Ḫargūş anlara cevāb dimesinüñ beyānındadur

1014 Guft ey yāran merā mühlet dehīd

Ḫargūş anlara (13) eytdi [H72a] ey yārān baña mühlet virüñüz

Tā bemekrem ezbelā bīrun çehīd

tā benüm mekrüm sebebi ile belādan ṭaşra ṣıçrayasuz (14) yaʿnī şīrüñ ʿazāb u ḳahrından ḫalāṣ bulasuz *dehīd* emr-i ḥāżır cemʿ-i müzekkerdür *çehīd* fiʿl-i mużāriʿ cemʿ-i müzekker-i muḫāṭabdur [*bemekrem*de olan bā sebeb içündür].

1015 Tā eman yābed bemekrem cāntān

(15) Tā benüm mekrüm sebebi ile sizüñ cānuñuz emān bula *tān* siz maʿnāsınadur

Māned in mīrāṣ ferzendāntān

(16) bu mekr sizüñ ferzendlerüñüze mīrāṣ ḳala ki başlarına bir belā gelürse bu mekr ü ḥīle sebebi ile ḫalāṣ bulasuz (17) ḫıṭāb ḥavāssadur ʿaḳl-ı maʿād ṭarafından ḥażret-i Mevlānā ʿaḳl-ı maʿādı peyġām-bere ve ḥavāssı ümmete teşbīh eyledi [*mīrāṣ* mużāf olmamaḳ rūşendür].

1016 Her peyem-ber ümmetanrā dercihān

(18) Her peyġām-ber ümmetlerine cihānda

Hem-çünin tā maḫlaşī mīḫʷand şān

buncılayın anları tā (19) bir ḫalāṣ bulacaḳ yire oḳudı yaʿnī her nebī ümmeti içün bir ḫalāṣ yiri tedārük eyledi tā ki anlara belā hücūm itdükde ol (20) yire ilticā idüp belādan ḫalāṣ bulalar [*maḫlaṣ* ism-i mekāndur ḫalāṣ bulacaḳ mekān maʿnāsınadur aña muttaṣıl olan yā vaḥdet içündür].

1017 K'ezfelek rāh-ı birun şev dīde būd

Zīrā her nebī felekden ṭaşra olmaḳ (21) yolını görmiş idi [*şev* bunda şuden maʿnāsınadur ki emr-i ḥāżır ṣīġasında maṣdardur]

Dernaẓar çün merdümek pīçīde būd

8-9 Tā nerenced şīr rev rev zūd zūd tā ki şīr incinmeye yüri yüri tīz tīz yaʿnī hīç eglenmeyüp fevrī var git MHB: -A

egerçi her nebī ḫalḳuñ naẓarında göz bebegi gibi pīçīde vü ḥaḳīr [A100a] (22) idi yaʿnī ancılayın ki merdüm-i çeşm çeşmde ḥaḳīr görinür ammā nūrı mesāfe-yi baʿīdeye irişür enbiyā daḫı ẓāhirā gökçek (23) görinür beşeriyyeti iʿtibārıyıla līkin nübüvveti iʿtibārıyıla felekden büzürg ü bülenddür [*pīçīde* ḳıvrılmış ve dürilmiş maʿnāsınadur bunda ḥaḳīr ü ṣaġīr maʿnāsınadur].

1018 Merdümeş çün merdümek dīdend ḫurd

(24) Ḫalḳ enbiyāyı merdümek gibi ḫurd u ṣaġīr gördiler

Derbüzürgī merdümek kes reh nebürd

ammā merdümegüñ ʿaẓametine kimse (25) yol iltmedi yaʿnī ululıġınuñ miḳdārını kimse bilmedi zīrā iḥāṭasına ḥadd ü ġāyet yoḳdur *merdümek* göz bebegi maʿnāsınadur (26) bunda ḥiṣṣe budur ki ʿaḳl-ı ḥavāsdan mühlet ṭaleb eyler ki tā tedbīr ü fikrile nefs-i emmāreyi çāha atup (27) helāk ide [*nebürd* caḥd-ı muṭlaḳ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

İʿtirāż-ı naḫcīrān bersuḫan-ı ḫargūş

Ḫargūşuñ sözi üzre naḫcīrler iʿtirāż itdügini beyān eyler

1019 Ḳavm guftendeş ki ey ḫar gūş dār

(28) Ḳavm ḫargūşa eytdiler ki ey ḫar bizüm sözümüze gūş ṭut

Ḫʿīşrā endāze-yi ḫargūş dār

(29) kendüñi ḫargūş miḳdārı ṭut ḥaddüñden tecāvüz eyleme *ḳavm*den murād naḫcīrāndur mışrāʿ-ı evvelde [B62a] [M78a] (1) *ḫar* ḥımār maʿnāsınadur beTürkī eşek *gūş* ḳulaḳ maʿnāsına *dār* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *endāze* miḳdār maʿnāsınadur mışrāʿ-ı (2) ṣānīde *ḫargūş* müfreddür ṭavşan maʿnāsına *dār* bunda daḫı emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür mışrāʿ-ı evvelde *ḫar gūş* (3) tecnīs-i mürekkebdür mışrāʿ-ı ṣānīde olan *ḫargūş* iʿtibārıyıla.

1020 Hin çi lāfest in ki eztū bihterān

(4) Āgāh ol bu ne lāfdur ki senden eyüler ve ḳavīler

Derneyāverdend enderḫāṭır ān

anı ḫāṭıra getürmediler (5) mışrāʿ-ı ṣānīde olan *ān*dan murād mışrāʿ-ı evvelde olan *īn*dür ve *īn*den murād ḫargūşuñ şīr ḥaḳḳında olan (6) daʿvāsıdur *raḥimellāhu imraʾen ʿarefe ḳadrehu ve lemyeteʿadde ṭavrahu*[802] [*derneyāverdend* caḥd-ı muṭlaḳ cemʿ-i müẕekker-i ġāyibdür].

---

[802] "Kadrini bilip haddini aşmayan kimseye Allâh rahmet eylesin." Bkz. Isbahânî; Hilyetü'l-Evliyâ, Cilt 5, Dârü'l-Kütübi'l-'Arabî, Beyrut 1405, s. 306.

1021 Muʿcibī yāḫud ḳażā man derpeyest

(7) Muʿcib ü ḫod-bīnsin yāḫud ḳażā bizüm ḳażāmuzdadur yaʿnī bir belāya giriftār oluruz

V'er ne in dem lāyıḳ-ı çün tū keyest

(8) Ve illā bu söz ve bu daʿvā ḳaçan sencileyinüñ lāyıḳıdur murād nefs-i emmārenüñ ʿaḳl elinden maġlūb (9) u maḳhūr olması ḥavāssa ziyāde muḥāl görindügin beyāndur [sencileyinüñ ḳaçan lāyıḳıdur bu hem-vechdür].

Bāz cevāb-ı ḫargūş naḫcīrānrā

Ḫargūş naḫcīrlere girü cevāb virdügini beyān eyler (10)

1022 Guft ey yāran Ḥaḳam ilhām dād

Ḫargūş eytdi ey yārān Ḥaḳḳ (11) taʿālā ḥażreti baña ilhām virdi [*Ḥaḳam* Ḥaḳḳ merā taḳdīrindedür]

Mer żaʿīfīrā ḳavī-reʾyī fütād

bir żaʿīfe bir ḳavī reʾy düşdi yaʿnī benüm ḫāṭıruma (12) ḳavī vü laṭīf bir reʾy vāḳıʿ oldı bunda tenbīh budur ki ilhām-ı Rabbānī ve ʿināyet-i Yezdānī olmasa hezārān ʿaḳl-ı (13) ḳavī nefs-i emmāreyi zebūn u maġlūb itmege ḳādir olmaz.

1023 An çi Ḥaḳḳ āmuḫt mer zenbūrrā

Ol nesneyi ki Ḥaḳḳ taʿālā (14) ḥażreti zenbūra ögretdi [*mer* bunda zāyiddür]

An nebāşed şīrrā vü gūrrā

ol ḥālet arslana ve yaban eşegine olmaz yaʿnī Ḥaḳḳ (15) taʿālā ḥażreti baña bir nesne virdi ki ol nesne sizde yoḳdur *gūr* kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyile bunda yaban eşegi maʿnāsınadur. (16)

1024 Ḫānehā sāzed pür ezḥelvā-yı ter

Ol zenbūr ter ü şīrīn ḥelvādan pür ḫāneler düzer *ḥelvā-yı ter*den murād ʿaseldür (17)

Ḥaḳ berū an ʿilmrā bü'gşād der

[A100b] Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti zenbūr üzre ol ʿamelüñ ḳapusını açdı yaʿnī [H72b] ol ḥāleti (18) zenbūra taʿlīm eyledi *ve evḥā Rabbuke ile'n-naḥli en itteḫiẕī mine'l-cibāli buyūten ve mine'ş-şeceri ve mimmā yaʿrişūn ṯumme kulī minkulli'ṯ-ṯemerāti fe'slukī subule Rabbuki ẕululā*[803] (19) zenbūr Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ taʿlīm-i şerīfi ile müseddes ü hemvār ḫāneler (20) düzer ki mühendisler ʿāciz ü müteḥayyirlerdür bāḥużūr ki zenbūr ziyāde ḥaḳīr ve cüṯṯede ziyāde ṣaġīr ü nātuvāndur ve zenbūr her bir nesneden (21) alur

[803] "Rabbin bal arısına: Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan kendine evler (kovanlar) edin. Sonra meyvelerin her birinden ye ve Rabbinin sana kolaylaştırdığı yaylım yollarına gir, diye ilham etti." Nahl/68-69.

ve ʿasel eyler ve ḫāneleri pür eyler hergiz ḫālī ḳalmaz ve ol ʿaselde nās içün şifā vardur [*der-i ān ʿilmrā* taḳdīrindedür].

1025 An ki Ḥaḳḳ āmuḫt kirm-i pīlerā

(22) Ol nesneyi ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ipek ḳurdına ögretdi [*āmūḫt* bunda ögretdi maʿnāsınadur] *kirm-pīle* ipek ḳurdı maʿnāsınadur

Hīç pīlī dāned an gun ḥīlerā

(23) hīç bir fīl anuñ gibi ḥīle bilür mi yaʿnī kirm-pīle gibi ḥarīr itmege ḳādir degüldür *ān gūn* bunda (24) *ān gūne* taḳdīrindedür *gūne* ve *gūn* dürlü maʿnāsınadur *dāned*de istifhām-ı inkārī maʿnāsı vardur.

1026 Ādem-i ḫākī ziḤaḳḳ āmuḫt ʿilm

(25) Ḫākden ḫalḳ olınmış Ādem ʿilmi Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinden ögrendi nite ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti buyurdı (26) *ve ʿalleme Ādeme'l-esmā'e kullehā*[804] [*āmūḫt* bunda ögrendi maʿnāsınadur]

Tā beheftüm āsmān efruḫt ʿilm

yedinci āsmāna degin anuñ ʿilmi şuʿlelendi yaʿnī (27) felek-i sāmine degin anuñ maʿlūmı oldı.

1027 Nām u nāmūs-ı melekrā derşikest

Melegüñ nām u nāmūsını ṣıdı [B62b] (28) yaʿnī melāyike anuñ sebebi ile ʿāciz oldı ve eytdi *subḥāneke lā ʿilme lenā illā mā ʿallemtenā*[805]

Kūri-yi an kes ki derḥaḳ derşekest

(29) ol kimsenüñ körligine ki ḥaḳda reyb ü şekdedür evvelkisi *derşikest*dür ki fiʿl-i māżī müfred-i müzekker-i ġāyibdür [M78b] (1) mıṣrāʿ-ı sānīde *derşekest*dür şīnüñ fetḥiyile terkīb olınup derşekest oldı *ān kes*den maḳṣūd İblīs-i laʿīndür (2) nite ki ḥażret-i Mevlānā bu beytler ile anı beyān eyler.

1028 Zāhidī şeş ṣad hezāran-sālerā

Altı yüz biñ yıllıḳ (3) zāhidi ki murād şeyṭān-ı laʿīndür ki ḥadden ziyāde ṭāʿat u ʿibādet itmiş iken [*şeş ṣad* altı yüz maʿnāsınadur]

Pūz-bendī saḫt an gūsālerā

(4) bir pūz-bend düzdi ol gūsāle içün *pūz-bend* ağız bağıdur ki buzağınuñ ağzına bağlarlar anasını emmesün içün (5) *gūsāle* kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyile buzağu maʿnāsınadur ki şeyṭānı buzağuya teşbīh eylemişdür [pūz-bendlü düzdi ol gūsāleyi bu

---

[804] "Allah Âdem'e bütün isimleri öğretti." Bakara/31.

[805] "Yâ Rab! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz, senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur." Bakara/32.

vech üzre *pūz-bendī*de yā maṣdar içündür pūz-bende mensūb düzdi ol gūsāleyi bu vech üzre yā nisbet içündür].

1029 Tā netāned şīr-i ʿilm-i din keşīd

(6) Tā dīn ʿilminüñ südini çekmege yaʿnī emmege ḳādir olmaya

Tā negerded gird-i an ḳaṣr-ı meşīd

tā ol muḥkem (7) ü ʿālī-ḳaṣruñ eṭrāfına ṭolanmaya ḥāṣıl-ı maʿnā budur İblīs-i laʿīn ki ʿibādetine ḥadd ü ġāyet yoḳ idi istikbār idüp ḥażret-i (8) Ādeme secde itmedüginden ve aña ḥased itdüginden ʿilm-i İlāhīden maḥrūm olup dergāh-ı ʿālīden merdūd u maṭrūd oldı (9) Ādeme ve ādemīye isnād sebebine isnād olınan ḳabīldendür [A101a] *bene'l-emīru'l-medīnete ve enbete'r-rebīʿu'l-baḳala* gibi *netāned* fiʿl-i nefy (10) müfred-i müẕekker-i ġāyibdür netuvāned maʿnāsına *şīr-i ʿilm-i dīn*den murād esrār-ı İlāhiyyedür *ḳaṣr-ı meşīd*den murād ḳaṣr-ı dīn ve cenāb-ı (11) Ḳuds olmaḳ mümkindür ḥażret-i Mevlānā bu münāsebetile ʿulemā-yı ẓāhire naṣīḥat virür tenbīh ṭarīḳıyıla ki ʿulūm-ı ẓāhire anlaruñ dehānına pūz-bend (12) gibi olmışdur ki anuñ sebebi ile ʿilm-i İlāhīden maḥrūm ḳalurlar.

1030 ʿİlmhā-yı ehl-i ḥis şud pūz-bend

Ehl-i ẓāhirüñ ʿilmleri anlara pūz-bend (13) oldı [*pūz* aġzuñ ṭaşrası maʿnāsınadur]

Tā negīred şīr ezan ʿilm-i bülend

tā ki ol bülend ʿilmden süt ṭutmaya yaʿnī müntefiʿ olmaya pes ʿilm-i ẓāhir iʿtibārından (14) ferāġat idüp anuñ mūcebince ʿamel itmeyince ʿilm-i İlāhīden temettüʿ müyesser olmaz [*ehl-i ḥiss* ehl-i ẓāhir maʿnāsınadur] *ehl-i ḥis*den murād bunda ʿulemā-yı ẓāhirdür.

1031 Ḳaṭre-yi dilrā yekī gevher fütād

(15) Göñül ḳaṭresine yaʿnī ḳaṭre meṣābesinde olan ḳalbe bir gevher düşdi

K'an bederyāhā vü gerdunhā nedād

(16) ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti anı deryālara ve feleklere virmedi murād budur ki ḳalb egerçi ṣūretā ḥaḳīrdür līkin (17) aña ihsān olınan ḥālet ü leṭāfet zemīn ü āsmāna ve cibāl ü biḥāra virilmedi belki melāyike daḫı ol iḥsāna maẓhar olmadı (18) nite ki bu āyet-i kerīme anı beyān eyler *innā ʿarażne'l-emānete ʿale's-semāvāti ve'l-arżi ve'l-cibāli fe ebeyne en yaḥmilnehā ve eşfaḳne minhā ve ḥamelehe'l-insān innehu kāne ẓalūmen cehūlā*[806] [*gerdūnhā* eflāk maʿnāsınadur]. (19)

1032 Çend ṣūret āḫır ey ṣūret-perest

---

[806] "Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yüklendi. Doğrusu o çok zalim, çok cahildir." Ahzâb/72.

Ey ṣūret-perest (20) āḫır ṣūret nice bir yaʿnī iltifāt u iʿtibāruñ hemān ṣūretedür

Cān-ı bīmaʿnīt ezṣūret nerest

senüñ (21) maʿnāsız cānuñ ṣūretden ḳurtulmadı yaʿnī mādām ki ṣūret ile muḳayyedsin [H73a] saña maʿnāya vuṣūl müyesser degüldür *ṣūret-perest* (22) vaṣf-ı terkībīdür *maʿnīt*de olan tā ḫıṭāb içündür *nerest* caḥd-ı muṭlaḳ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

1033 Ger beṣūret ādemī insan budī

(23) Eger Ādem oġlı ṣūretile insān olayıdı yaʿnī iʿtibār [B63a] ṣūrete olayıdı [*budī* būdī maʿnāsınadur]

Aḥmed ü Bū-Cehl ḫod yeksan budī

(24) Aḥmed ve Bū-Cehl ḫod yeksān idi zīrā ikisi daḫı beşer idi ammā maʿnā yöninden hīç münāsebet (25) ü müşābehet yoḳdur *Aḥmed*den murād Server-i Kāyinātdur ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem.

1034 Naḳş berdīvār miṣl-i Ādemest

(26) Dīvār üzre olan naḳş Ādem gibidür ṣūretde

Bi'nger ezṣūret çi çīz-i ū kemest

naẓar eyle gör ki ṣūretden (27) anuñ ne nesnesi eksükdür ṣūret yöninde müşābehetde hīç noḳṣānı yoḳdur ṣūretüñ ādemīden noḳṣānı ne idügini beyān (28) eyler [*biniger* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

1035 Can kemest an ṣūret-i bātābrā

Ol dīvārda naḳş olan müzeyyen ü muḳayyed ṣūretüñ cānı eksükdür (29)

Rev bücū an gevher-i nāyābrā

yüri ol nāyāb ve lānaẓīr gevheri ṭaleb eyle zīrā lāzım olan odur *gevher*den murād [M79a] (1) cāndur ki cānān-ı ezelīnüñ viṣāli anuñıla mümkindür [*nāyāb* vaṣf-ı terkībīdür]. Beyt

Çü insanrā nebāşed faẓl u iḥsān
Çi farḳ ezādemī tā naḳş-ı dīvār[807] (2)

1036 Şud ser-i şīrān-ı ʿālem cümle pest

Cemīʿ-i ʿālem arslanlarınuñ başı pest ü nigūn oldı (3)

Çün seg-i Aṣḥābrā dādend dest

---

1 nāyāb vaṣf-ı terkībīdür HAB: -M

[807] "Eğer insana fazl u ihsanda bulunulmasaydı, insanla duvardaki nakşın ne farkı olurdu?"

çünki Aṣḥāb-ı Kehfüñ kelbine ḳadr u ṣadr [A101b] virdiler egerçi ẓāhirā seg (4) ṣūretindedür ki maḳbūl degüldür *dest* bunda ṣadr maʿnāsınadur ki maḳbūl-i Ḥaḳḳ olmaḳdan kināyetdür [*dādend* kelimesinüñ fāʿili Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür ṣīġa-yı cemʿ taʿẓīm içündür]. (5)

1037 Çi ziyānesteş ezan naḳş-ı nefūr

Ol menfūr u ḳabīḥ naḳşdan aña ne ziyān vardur

Çün ki cāneş ġarḳ şud derbaḥr-ı nūr

(6) çünki anuñ cānı nūr deryāsına ġarḳ oldı bu hem maʿnādur çünki anuñ rūḥı nūr baḥrında (7) ġarīḳ oldı *innellāhe lāyenẓuru ilāṣuverikum*[808] mūcebince iʿtibār ṣūrete degüldür farżā bir kimse zişt ü faḳīr olup (8) maḳbūl-i Ḥaḳḳ olsa maḥbūb u ġanīden maḥbūbrekdür [*şud* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]. Ḳıṭʿa

Beṣūret ādemī şud ḳaṭre-yi āb
Ki çil rūzeş ḳarārender raḥim mand (9)

Ve ger çil-sālerā ʿaḳl u edeb nist
*Betaḥḳīḳeş neşāyed ādemī ḫ*ᵛ*and*[809]

1038 Vaṣf-ı ṣūret nist enderḫāmehā

(10) Ḫāmelerde ṣūretüñ vaṣfı yoḳdur yaʿnī ṣūreti vaṣf u medḥ eylememişlerdür [*ḫāme* ḳalem maʿnāsınadur] (11)

ʿĀlim ü ʿādil buved dernāmehā

nāmelerde ʿālim ü ʿādil vardur yaʿnī bir kimseyi vaṣf u medḥ eyleseler ʿālim ü ʿādil (12) ve kāmil ü zāhiddür dirler anuñ ṣūreti böyledür diyü vaṣf eylemezler.

1039 ʿĀlim ü ʿādil heme maʿnist bes

ʿĀlim (13) ü ʿādil cemīʿan ancaḳ maʿnādur ki murād cāndur

Kiş neyābī dermekān u pīş ü pes

ki ol maʿnāyı mekān ve (14) cihāt-ı sittede de bulamazsun *kiş*de olan żamīr-i ġāyib maʿnāya rāciʿdür ki maʿnāda cān biledür [*pīş ü pes*den murād cihāt-ı sittedür].

1040 Mīzened berten zisūy-ı lāmekān

---

808 "Allâh sizin görünüşünüze bakmaz." Aclûnî, *age*, s. 216.
809 "İnsan, görünüşte bir katre sudur. Kırk gün rahimde karar kıldı; ama yaşı kırk yıl olsa da akıl ve edep almadı. Gerçekte insanlık ona lâyık değildir."

(15) Cān lāmekān cānibinden ten üzre urur yaʿnī tende ḳarār eyler *ḳuli'r-Rūḥu minemri Rabbi*[810] *ve nefaḫtu fīhi minrūḥī*[811] (16) iʿtibārıyıla rūḥ lāmekān ve ʿālem-i lāhūt cānibinden idügin beyān eyledi

Mīnegunced derfelek ḫurşīd-i cān

(17) cān ḫurşīdi felege ṣıġmaz belki eflāk cemīʿan aña ṣıġar ḥażret-i Mevlānā ʿālim ü (18) ʿādil lafẓlarını getürdi zīrā nite ki tenüñ ḥayātı rūḥıyıladur rūḥuñ ḥayātı hem-çünān ʿilmiledür ve ʿadl ḫod ḥayāt-ı (19) ʿāleme sebebdür beyt

Ḥayātu'l-ḳalbi ʿilmun fe'ġtenimhu

Ve mevtu'l-ḳalbi cehlun fe'ctenibhu[812]

insānuñ cemīʿ-i mükevvenāt (20) u mevcūdāt üzre şeref ü ʿuluvvı ve ʿālem-i ceberūt u ʿālem-i melekūtda seyr ü müşāhedesi maʿrifet ü faẓīlet (21) kemālindendür ṣūret cihetinden degüldür. [B63b]

Ẕikr-i dāniş-i ḫargūş ve beyān-ı faẓīlet ve menāfiʿ-i dāniş

Ḫargūşuñ (22) ʿilminüñ ẕikri ve ʿilmüñ faẓīlet ü menāfiʿi beyānındadur

1041 İn suḫan pāyan nedāred hūş dār

Bu söz pāyān (23) u nihāyet ṭutmaz ʿaḳl ṭut yaʿnī fehm eyle [*dār* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Hūş sūy-ı ḳıṣṣa-yı ḫargūş dār

ḫargūşuñ ḳıṣṣası cānibine hūş (24) ṭut.

1042 Gūş-ı ḫar bü'frūş u dīger gūş ḫar

Eşek ḳulaġını ṣat ve ġayrı ḳulaḳ ṣatun al

K'in suḫanrā derneyābed gūş-ı ḫar

(25) zīrā bu sözi eşegüñ ḳulaġı fehm eylemez murād budur ki benüm [H73b] bu sözümi hemān ẓāhiri üzre (26) ḳıṣṣadur diyü ḥiṣṣe vü maḳṣūd ṭalebinden ferāġat eyleme belki cān u dilden istimāʿ idüp zübde-yi kelām ne idügini fehm (27) eylemege saʿy eyle mıṣrāʿ-ı evvelde olan *gūş* mużāf degüldür ve *ḫar* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür ṣatun al maʿnāsınadur *neyābed* (28) fiʿl-i nefy müfred-i [A102a] müẕekker-i ġāyibdür fehm eylemez maʿnāsına mıṣrāʿ-ı ṣānīde olan *ḫar* eşek maʿnāsınadur [*k'īn* ki īn taḳdīrindedür].

1043 Rev tu rūbeh-bāzi-yi ḫargūş bīn

---

[810] "De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir." İsrâ/85.
[811] "...içine de ruhumdan üfürdüğüm (zaman)" Sâd/22.
[812] "Kalbin hayâtı ilimdir, onu ele geçir; kalbin ölümü de cehâlettir, ondan uzak dur."

(29) Yüri sen ḫargūşuñ rūbāh-bāzısın gör yaʿnī ḫargūşuñ dilkü gibi ḥīlesini [M79b] (1) gör *bāzī-yi rūbeh* taḳdīrindedür ki *bāzī* oyun maʿnāsınadur ki ḥīle murāddur [yüri sen ḫargūşuñ rūbeh-bāzlıġını yaʿnī rūbāh gibi ḥīle-bāzlıġını gör bu vech daḫı laṭīfdür *rūbeh* ve *rūbāh* dilkü maʿnāsınadur]

Mekr ü şīr-endāzi-yi ḫargūş bīn

(2) ḫargūşuñ mekr ü şīr-endāzlıġını gör yaʿnī şīri çāha ne ẓarāfetile atdı baʿż-ı nüsaḫda *mekr-i şīr-endāzī* vāḳıʿ olur (3) ki mekrden ṣoñra vāv yoḳdur maʿnā böyle olur ḫargūşuñ şīri çāha atıcılıḳ mekrini gör *şīr-endāz* vaṣf-ı terkībīdür (4) şīri zebūn idici maʿnāsına *şīr-endāzī* şīri zebūn idicilik maʿnāsınadur çāh ḳaydı ʿāḳıbet iʿtibārıyıladur (5) *rev* ve *bīn* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *ḫargūş*dan murād ʿaḳldur *şīr*den murād nefs-i emmāredür ki ʿaḳl ʿilm ü tedbīrile (6) anı helāk eyler ḫargūş bu ḫuṣūṣı ḳuvvetile itmeyüp ʿilm ü tedārükile itdüginden ötüri ḥażret-i Mevlānā ʿilmi medḥ ü vaṣf (7) itmege şürūʿ eyledi.

1044 Ḫātem-i mülk-i Süleymānest ʿilm

ʿİlm Süleymān mülkinüñ ḫātemidür ki ādemī vü perī ve dīv ü şeyṭān (8) ve vuḥūş u ṭuyūr ʿilm sebebi ile musaḫḫar idi

Cümle ʿālem ṣūret ü cānest ʿilm

cümle ʿālem ṣūretdür ve ʿilm (9) cāndur nite ki ṣūret ḥayāt u ḳuvveti cāndan bulur ʿālem daḫı niẓām u intiẓāmı ʿilmden bulur şeref-i ʿilm cemīʿ (10) nesneden ziyāde olduġıyiçün melāyike ḥażret-i Ādeme ṭaʿn itdüklerinde anlaruñ üzerine ʿilm şerefi ile ʿālī vü mükerrem oldı (11) nite ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti buyurur *ve ʿalleme Ādeme'l-esmā'e*[813].

1045 Ādemīrā z'in hüner bīçāre geşt

Ādemīye bu hüner (12) sebebinden ki murād ʿilmdür bīçāre vü maġlūb oldı [*bīçāre* bunda maġlūb maʿnāsınadur]

Ḫalḳ-ı deryāhā vü ḫalḳ-ı kūh u deşt

deryālaruñ ḫalḳı ve (13) ṭaġ u ṣaḥrānuñ ḫalḳı [*deşt* ṣaḥrā maʿnāsınadur].

1046 Z'ū peleng ü şīr tersan hem-çü mūş

Ḳaplan ve arslan insāndan mūş gibi ḫavf idicidür (14)

Z'ū neheng-i baḥr derṣafrā vü cūş

deryānuñ nehengi insāndan ıżṭırāb u elemdedür [*ṣafrā* bunda ıżṭırābdan kināyetdür].

1047 Z'ū perī vü dīv sāḥilhā girift

(15) Perī vü dīv insāndan sāḥiller dutdı yaʿnī ıraḳ yirlere ḳaçdılar

---

[813] "Allah Âdem'e (bütün) isimleri öğretti." Bakara/31.

Her yekī dercāy-ı pinhan cā girift

(16) her birisi ḫavfdan pinhān yirde yir ṭutdı ḥāṣıl-ı maʿnā egerçi insāndan ḫavf itdüklerinden (17) eṭrāfa perākende olup pinhān oldılar līkin ʿadāvetlerini terk itmediler dimekdür.

1048 Ādemīrā düşmen-i pinhan besist

(18) Ādemīnüñ pinhān düşmeni ziyāde çoḳdur nefs ü şeyṭān ve dīv ü perī ve insāndan nicesi [B64a] nihānī ʿadāvet ve ẓāhirā (19) maḥabbet üzredür

Ādemī-yi bāḥaẕer ʿāḳıl kesist

ḥaẕer ü tedārükile olan ādemī ʿāḳıl bir kimsedür pes (20) ʿāḳıl oldur ki düşmenlerinden ḥaẕer üzre ola gerekse derūnī olsun nefs ü şeyṭān ve gerekse bīrūnī olsun (21) dīv ü perī ve insān gibi [*kesīst*de yā vaḥdet içündür].

1049 Ḫulḳ pinhan ziştişān u ḫūbışān

[A102b] Ḫulḳ pinhāndur gerekse anlaruñ ḫūb u laṭīf ve gerekse (22) anlaruñ zişt ü ḳabīḥ olsun *ḫūbışān*dan murād aḫlāḳ-ı ḥamīdedür *ziştişān*dan murād aḫlāḳ-ı ẕemīmedür [*ḫulḳ* mużāf degüldür] (23)

Mīzened berdil beher dem kūpışān

anlaruñ kūp u teʾṣīri her demde ḳalbe urur yaʿnī aḫlāḳuñ teʾṣīri beher ḥāl ḳalbe (24) sirāyet eyler gerekse ḥamīde ve gerekse ẕemīme olsun [*kūp* bā-yı Fārsīyiledür ki bunda elem ü ıżṭırābdan kināyetdür].

1050 Behr-i ġusl er derrevī dercūybār

Ġuslden ötüri (25) eger ırmaġuñ içine giresin ẓāhirā pāk ü laṭīfdür

Bertu āsībī zened derāb ḫār

āb dibinde olan (26) ḫār saña bir āsīb urur yaʿnī ayaġuña batup saña elem virür *cūy-bār* ırmaḳ maʿnāsınadur *āsīb* żarar maʿnāsınadur [*derāb ḫār*da āb mużāf degüldür]. (27)

1051 Ger çi pinhan ḫār derābest pest

Egerçi āb içinde ḫār pest ü pinhāndur [*pinhānest* taḳdīrindedür]

Çün ki dertū mīḫalid dānī ki hest

(28) çünki ol ḫār saña bata bilürsün ki āb içinde ḫār vardur bunda ḥiṣṣe budur ki [H74a] çün senden fısḳ (29) u fesād ẓuhūr ide bilürsün ki sende ṣıfāt-ı nefsī ve aḫlāḳ-ı ẕemīme vardur.

1052 Ḫārḫār-ı vaḥyhā vü vesvese

---

18 nihānī HAB: -M

22 ḫulḳ mużāf degüldür HAB: -M

[M80a] (1) Ḳalbde vaḥylerüñ ve vesvesenüñ ıżṭırāb u ḫalecānı [*ḫārḫār* ıżṭırāb maʿnāsınadur]

Bāhezāran kes buved nī yek kese

nice biñ (2) kimse olur ancaḳ bir kimseye degül pes ʿāḳıla lāzımdur ki vaḥy vesveseyi biri birinden farḳ ide zīrā biḥasebi'ẓ-ẓāhir (3) biri birine müştebihdür ehl-i ẓāhirden ziyāde ṣāliḥ gerekdür ki farḳ u temyīz ide vaḥyden murād ilhām-ı (4) Rabbānīdür ki aḫlāḳ-ı ḥamīdeye göredür vesvese aḫlāḳ-ı ẕemīmeye göredür [*kese*de olan hā taḫṣīṣ içündür].

1053 Bāş tā ḥishā-yı tū mübdel şeved

(5) Ṣabr eyle tā riyāżet ü mücāhede ile senüñ ḥislerüñ mübdel ü mütebeddil ola ki ẓulmānī nūrānī ve cismānī nūrānī (6) ola

Tā bübīnī şān müşkil ḥal şeved

tā anları ki murād ilhām u vesvesedür çeşm-i müşāhede ile (7) göresin ve müşkil saña ḥall ü rūşen ola ol vaḳt vaḥy u vesvese biri birinden mümtāz olur (8) *ḥishā*dan murād ḥavāss-ı bāṭınadur *bübīnī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur *şān*dan murād vaḥy ü vesvesedür (9) şeved fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

1054 Tā suḫanhā-yı kiyan red kerdeyī

Tā kimlerüñ sözlerini redd (10) eylemişsün [lafẓ-ı *red* maṣdardur]

Tā kiyanrā server-i ḫad kerdeyī

tā kimleri kendüñe server eylemişsün ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki (11) çün saña müşāhede-yi esrār-ı İlāhiyye müyesser ola ol zemān ẓāhir ü rūşen olur ki enbiyā vü evliyānuñ sözlerini (12) redd idüp ḳabūl itmemişsün yāḫud nefs ü şeyṭānuñ vesāvis ü mekāyidini redd ü menʿ itmişsün ve enbiyā (13) vü evliyānuñ sözlerini ḳabūl itmişsün yoḫsa nefs ü şeyṭānuñ sözlerini ḳabūl idüp anlaruñ maḥkūmı mı (14) olmışsun *kiyān* ki lafẓınuñ cemʿidür *ḫad*da ḫā fetḥile oḳunmaḳ gerekdür ḳāfiye içün *kerde'ī*de *hemze* ḫıṭāb (15) içündür.

Bāz ṭalebīden-i naḫcīrān ezḫargūş sırr-ı endīşerā

Naḫcīrler ḫargūşdan girü anuñ endīşesinüñ (16) sırrını ṭaleb itdüklerinüñ beyānında ki göreler ol fikr maḳbūl midür yoḫsa nāmaʿḳūl midür (17)

1055 Baʿd ezan guftend ey ḫargūş-ı çüst

Andan ṣoñra [B64b] [A103a] naḫcīrler eytdiler ey çāpük ü ḳavī ḫargūş guftendüñ fāʿili (18) naḫcīrāndur [*ḫargūş* mużāfdur]

---

1 ḫārḫār ıżṭırāb maʿnāsınadur HAB: -M

Dermiyān ār an çi deridrāk-i tust

ortaya getür ol nesne ki senüñ fikr ü idrāküñdedür (19) *çüst* cīm-i Fārsīnüñ żammesiyile çāpük maʿnāsınadur *ār* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

1056 Ey ki bāşīrī tu derpīçīdeyī

(20) Ey ḫargūş bir arslana ṣarılmışsun yaʿnī anuñıla ḫuṣūmet ü muḳābeleye ḳaṣd eylemişsün [*şīrī*de yā vaḥdet içündür]

Bāz gū reʾyī ki endīşīdeyī

(21) āşkāre di şol reʾyi ki fikr eylemişsün *bāz* bunda āşkāre maʿnāsınadur [*pīçīdeʾī*de ve *endīşīdeʾī*de hemze ḫıṭāb içündür]. (22)

1057 Meşveret idrāk ü hüşyārī dehed

Meşveret idrāk ü hüşyārlıḳ virür

ʿAḳlhā mer ʿaḳlrā yārī dehed

(23) ʿaḳllar bir ʿaḳla muʿāvenet virür yaʿnī meşveretüñ fevāyidi çoḳdur [*yārī*de yā maṣdar içündür].

1058 Guft Peyġam-ber bukun ey reʾy-zen

Peyġam-ber ḥażreti (24) eytdi ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ey reʾy ü tedbīr idici meşveret eyle [*reʾy-zen* vaṣf-ı terkībīdür müdebbir maʿnāsınadur]

Meşveret kʾel-musteşāru muʾtemen

zīrā (25) *el-musteşāru muʾtemen*[814]dür meşveretlenmiş kimse yaʿnī ġayrlarıla meşveret idici kimse emnlenmişdür yaʿnī aña ḫavf u elem (26) yoḳdur pes bu ḥadīs̱-i şerīf mūcebince sen daḫı meşveretden ictināb u iʿrāż eyleme meşveret lafẓınuñ maʿnāsı (27) mışrāʿ-ı evvele ḳayd olındı maʿnā rūşen olsun içün *ki el-musteşāru* taḳdīrindedür ki zīrā maʿnāsınadur teşbīh (28) içün olan kāf-ı ʿArabī degüldür [*musteşār* ve *muʾtemen* ism-i mefʿūldür].

Menʿ kerden-i ḫargūş ezrāz-ı īşānrā

Ḫargūş anları rāz u (29) ifşā-yı sırdan menʿ eyledi

1059 Guft her rāzī neşāyed bāz guft

Ḫargūş eytdi her rāzı ẓāhir ü āşkārā [M80b] (1) dimek lāyıḳ degüldür [*guft* bunda guften maʿnāsınadur]

Cüft ṭāḳ āyed gehī geh ṭāḳ cüft

---

[814] "Meşveretlenmiş kimse yaʿnī ġayrlarıla meşveret idici kimse emnlenmişdür."
28 musteşār ve muʾtemen ism-i mefʿūldür HAB: musteşār muʾtemen maʿnāsınadur M

zīrā gāhī çift tek gelür gāhī tek çift gelür (2) yaʿnī nite ki tek mi çift mi oyunında çift dirsün tek gelür tek dirsün çift gelür ki fikrine muḫālif vāḳıʿ olur (3) iḥtimāldür ki ḥīle vü mekr rāst gelmeye yāḫud murād böyle ola gāhī dost düşmen ve gāhī düşmen dost (4) olur pes rāz fāş u āşkārā olmaḳ lāzım gelür *ve kullu sırrın cāveze'l-iṯneyni şāʿa*[815] ḫod muḳarrerdür. (5) Beyt

Menih dermiyan rāz-ı bāher kesī
Ki cāsūs-ı hem-kāse dīdem besī[816]

1060 Ezṣafā ger dem zenī bāāyine

(6) Eger āyineye [H74b] ṣafādan dem urasın

Tīre gerded zūd bāmā āyine

āyine tīz bizümile tīre olur murād budur ki (7) āyīnenüñ yüzine āyīnenüñ ṣafāsın vaṣf u medḥ eylesek fevrī ol ṣafā andan zāyil olup tīre-rūy (8) olur yaʿnī kimseye rāz söylemek fāyidesi yoḳdur ammā żararı ḥadden bīrūndur āyīnenüñ yüzine nefes (9) üfürseñ yüzi tīre vü mükedder olur *cüft* cīm-i ʿArabīnüñ żammesiyile Türkīde *çift* didükleridür *ṭāḳ* bunda *tek* (10) maʿnāsınadur [*zūd* fevrī maʿnāsınadur].

1061 Derbeyān-ı in se kem cünban lebet

Bu üç nesnenüñ beyān u ifşāsından lebüñi az (11) depret yaʿnī hergiz söyleme [*se* üç maʿnāsınadur] [A103b]

Ezzehāb u v'ezzeheb v'ezmezhebet

zehābuñdan ve altunuñdan ve mezhebüñden nite ki (12) meşhūrdur *ustur zehebeke ve zihābeke ve mezhebeke*[817] *zihāb* gitmek *zeheb* altun maʿnāsınadur (13) *mezheb* herkesüñ ʿamel ü iʿtiḳād itdügi ḥāletdür *kem cünbān* bunda depretme maʿnāsınadur *cünbān* emr-i ḥāżır müfred-i (14) müzekkerdür *lebet*de olan tā ḫıṭāb içündür *mezhebet*de olan tā-yı ḫıṭāb *zihāb* ve *zeheb*e bile maṣrūfdur. (15)

1062 K'in serā bisyār ḫaṣmest ü ʿadū

Zīrā bu üçe ḫaṣm u düşmen çoḳdur *k'īn serā* bu üç içün maʿnāsına (16) hem cāyizdür

Derkemīnet īsted çün dāned ū

çünki ḫaṣm u ʿadū [B65a] bunlardan birini bile senüñ puşuñda (17) durur yaʿnī furṣatuñı gözedüp seni helāk itmege saʿy u ḳaṣd eyler *kemīnet*de tā ḫıṭāb içündür [*kemīn* puşu

---

815 "İki kişiyi aşan her sır yayılır."
816 "Sırrı herkesin arasında ortaya çıkarma; çünkü dost olan câsusu yeterince gördüm."
10 zūd fevrī maʿnāsınadur MAB: -H
817 "Yolunu, altınını ve mezhebini gizle."

maʿnāsınadur *dāned* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekkerdür] *īsted* fiʿl-i (18) mużāriʿ müfred-i müzekker-i ġāyibdür.

1063 V'er bugūyī bāyekī dü el-vidāʿ

Ve ger rāzuñı bir iki kimseye diyesin ol (19) rāzuña el-vidāʿ eyle ki ʿāleme fāş olur zīrā [*el-vidāʿ kun* taḳdīrindedür]

Kullu sırrın cāveze'l-iṯneyni şāʿ

her sırr ki iki kimseyi (20) tecāvüz eyledi şāyiʿ u meşhūr olur zīrā ol iki kimsenüñ dostları vardur ol dostlaruñ daḫı (21) dostları vardur teselsül ṭarīḳıyıla cemīʿ-i ʿāleme irişür *kullu* lafẓan merfūʿ mübtedādur ki sırra mużāfdur *sırr* lafẓan (22) mecrūr *kullu*nuñ mużāfun-ileyhisidür *cāveze* fiʿl-i māżī müfred-i müzekker-i ġāyibdür müfāʿale bābından fāʿili taḥtında müstetir (23) *huve*dür ki *sırr*a rāciʿdür *el-iṯneyni* lafẓan mensūbdur ki nasbı yā iledür mefʿūlun-bih-i ṣarīḥidür *cāveze* kelimesinüñ (24) *cāveze* cümlesi maḥallen mecrūr *sırr*uñ ṣıfatıdur *şāʿa* fiʿl-i māżiy-i maʿlūm müfred-i müzekker-i ġāyibdür fāʿili taḥtında müstetir (25) *huve*dür ki *sırr*a rāciʿdür *şāʿa* cümlesi maḥallen merfūʿ ḫaberidür *kullu*nuñ. Meṯnevī (26)

Tu peydā mekun rāz-ı dil berkesī
Ki ū ḫod bugūyed berher kesī

Cevāhir begencīne-dāran sipār
Ve ey rāz bāḫvīşten pās-dār[818]

1064 Ger dü se perenderā bendī behem

(27) Eger iki üç ḳuşı biri birine baġlayasın [*perende* ism-i fāʿildür uçıcı maʿnāsına ki murād murġdur]

Berzemin mānend maḥbūs ezelem

yer (28) üzre elem ü żarardan maḥbūs u maḥfūẓ ḳalurlar zīrā ḫānede ġıdāları ḥāżırdur varup bir dāma giriftār (29) olmazlar [*maḥbūs* bunda maḥfūẓ maʿnāsınadur].

1065 Meşveret dārend ser-pūşīde ḫūb

mestūr u ser-pūşīde meşvereti ḫūb u maʿḳūl ṭutarlar. [M81a] (1)

Derkināyet bāġalaṭ-efken meṯūb

---

818 "Gönül sırrını kimsenin karşısında açığa çıkarma, çünkü o da herkese söyler. Cevherleri hazîne sahiplerine emanet et ve sırrını kendine sakla."

Kināyetde ġalaṭ bıraġıcı ile meṯūb u muḫteliṭ ola yaʿnī meşvereti kināyetile (2) idüp sāmiʿi ġalaṭa bıraḳmaḳ gerekdür ki tā kimse sırruña ıṭṭılāʿ bulmaġa ḳādir olmaya murāduñ ne ise anı keşf itmeyüp (3) aña mānend bir nesneyi beyān itmek gerekdür *meṯūb* ism-i mefʿūldür ḳarışmış maʿnāsına *ġalaṭ-efken* vaṣf-ı terkībī olmaḳ rūşendür (4) *efken* emr-i ḥāżır olmaḳ maḥalle mülāyim degüldür *ser-pūşīde* mestūr maʿnāsınadur kināyet mestūr olmaḳdan ʿibāretdür. (5)

1066 Meşveret kerdī Peyem-ber beste-ser

Peyġam-ber ḥażreti ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem aṣḥābıla beste-ser meşveret eylerdi meṯelā ġazāya (6) gitmek istese [A104a] aña müşābih bir ḫuṣūṣ ẕikr eylerdi *beste-ser* mestūr maʿnāsınadur [*ser-beste* ve *beste-ser* mestūr maʿnāsınadur *beste* ism-i mefʿūldür]

Gufte īşāneş cevāb u bīḫaber

(7) aṣḥāb anuñ cevābını dimiş ve ḥażret-i Resūlüñ murādından bīḫaber idiler.

1067 Dermişālī beste guftī rāyrā

Reʾy-i şerīflerini (8) bir miṯāl ü temṯīlde beste vü mestūr dirdi

Tā nedāned ḫaṣm ezser pāyrā

tā ḫaṣm başdan ayaġı (9) bilmeye yaʿnī düşmen o rāzuñ aḥvālinden ḫaberdār olmaya.

1068 Ū cevāb-ı ḫᵛīş bi'griftī ezū

Ū ki murād ḥażret-i (10) Resūldür ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem meşveretden kendünüñ cevābını ṭutardı yaʿnī murād ne ise aña ḥāṣıl [H75a] olurdı (11)

V'ez suʾāleş mīnebürdī ġayr bū

ve anuñ suʾālinden ġayrı kimse būy iltmezdi yaʿnī hergiz fehm eylemezdi *ġayr* lafẓı (12) mużāf olmamaḳ rūşendür nite ki ʿaḳl-ı selīm ve ṭabʿ-ı müstaḳīme ẓāhir ü rūşendür.

Ḳıṣṣa-yı mekr-i ḫargūş (13)

Ḫargūşuñ mekrinüñ ḳıṣṣası beyānındadur ki şīre ne ṣıfat eyledi

1069 Sāʿatī teʾḫīr kerd enderşuden

(14) Ḫargūş gitmekde bir sāʿat teʾḫīr eyledi [B65b]

Baʿd ezan şud pīş-i şīr-i pence-zen

andan ṣoñra pence urıcı (15) arslanuñ öñine gitdi *şuden* bunda reften maʿnāsınadur *şud* reft maʿnāsınadur *pence-zen* vaṣf-ı terkībī müfred-i müẕekkerdür. (16)

1070 Z'an sebeb k'ender şuden ū mand dīr

Ol sebebden ki ḫargūş geç ḳaldı [*mānd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Ḫākrā mīkend ü mīġarrīd şīr

(17) şīr ḫāki pençe ile ḳopardı ve añradı yaʿnī ġażabından yiri ḳazup añradı bunda ḳıṣṣadan ḥiṣṣe (18) budur ki eger nefs-i emmāreyi her gün gūnāgūn niʿmetlerile besleyesin eger bir gün anuñ ḫılāfını idesin yāḫud bir zemān (19) teʾḫīr eyleyesin evvelki niʿmet ü iḥsānları cemīʿan ferāmūş idüp teḳāżā vü ḫaşeme şürūʿ eyler.

1071 Guft men guftem ki ʿahd-i an ḫasān

(20) Arslan kendüsine eytdi ben didüm ki ol alçaḳlaruñ ʿahdi

Ḫām bāşed ḫām u süst ü nāresān

(21) ḫām olur ḫām olur ve süst ü żaʿīf ve irişmeyici olur yaʿnī ʿahde vefā eylemezler *ḫasān* cemʿ-i ḫasdur (22) denī maʿnāsına *nāresān* irişmeyici maʿnāsınadur [*süst* gevşek maʿnāsınadur].

1072 Demdeme īşan merā ezḫar fikend

Anlaruñ ṣadā vü hücūmı beni (23) eşekden bıraḳdı yaʿnī beni firīfte vü müteʾellim eyledi [*fikend* fiʿl-i māżī müfred-i müzekker-i ġāyibdür]

Çend biʾfrībed merā in dehr çend

bu dehr beni nice bir aldar nice bir bunda (24) ḳıṣṣadan ḥiṣṣe budur ki nefs-i emmāreyi dehr nice kerre aldamışdur ġaflet ü ġurūrından anı ferāmūş eylemişdür çünki (25) bir belāya yā bir muṣībete irişe bir miḳdār intibāh ḥāṣıl olur ammā çünki zemān mürūr ide tekrār firīfte olur ancılayın ki (26) şīr bunda mütenebbih oldı girü firīfte olup ḫargūşuñ mekriyile helāk oldı.

1073 Saḫt dermāned emīr-i süst-rīş

(27) Muḥkem ʿāciz ḳalur süst-rīş ü bīendīş emīr

Çün ne pes bīned ne pīş ezaḥmaḳīş

çünki aḥmaḳlığından ne öñini (28) ne ardını görür yaʿnī reʾy ü tedbīri olmayan ḥākim ḥükm ü ḥükūmetde ḳavī olmaz *süst-rīş* köse ṣaḳallu maʿnāsınadur (29) līkin reʾy ü tedbīrsiz maʿnāsına istiʿmāl [A104b] olınur [*aḥmaḳīş*de yā maṣdar içündür *çün* bunda teşbīh içündür].

1074 Rāh hem-vārest ü zīreş dāmhā

Yol ẓāhirā hem-vār u laṭīfdür [M81b] (1) ve anuñ altında ṭuzaḳlar vardur pes iḫtiyāṭ lāzımdur

Ḳaḥṭ-ı maʿnā dermiyān-ı nāmhā

nāmlar içinde maʿnā ḳaḥṭı vardur yaʿnī çoḳ lafẓ vardur ki anuñ maʿnāsı yoḳdur mühmelāt gibi ki bir maʿnā içün mevżūʿ degüldür ḥāṣıl-ı maʿnā (3) budur ki ʿāḳıl olan kimse lāzımdur ki ẓāhirde olan leṭāfet ü neẓārete iltifāt itmeye belki cemīʿ-i ḫuṣūṣda

çeşm-i (4) başarını güşāde idüp tedārük üzre ola *ḳaḥṭ* ḳıtlıḳ maʿnāsınadur ki maʿnāya mużāfdur.

1075 Lafẓhā vü nāmhā çün dāmhast

(5) Lafẓlar ve nāmlar ṭuzaḳlar gibidür

Lafẓ-ı şīrin rīg-i āb-ı ʿumr-i mast

şīrīn ve laṭīf lafẓ bizüm (6) ʿömrümüz ābınuñ rīgidür yaʿnī ḳum ṣuyı niçe ki içüp maḥv u nāpeydā eyler biz daḫı laṭīf söze muḳayyed olup ʿömrümüzi aña ṣarf (7) eylerüz zübde-yi kelām budur ki ʿilm-i ẓāhir ki anuñ muḳteżāsınca ʿamel olınmaya ol ʿilm tażyīʿ-i ʿömr olduġına sebebdür ki anuñ (8) gibi rīge teşbīh eyledi [*rīg* ḳum maʿnāsınadur].

1076 An yekī rīgī ki cūşed āb ezū

Ol bir rīg ki andan ṣu ḳaynar [*cūşed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Saḫt kem-yābest rev anrā bücū

(9) ḳatı az bulınıcıdur yüri anı iste [*kem-yāb* vaṣf-ı terkībīdür az bulınıcı maʿnāsınadur *bücū* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

1077 Hest an rīg ey puser merd-i Ḫudā

Ey püser ol rīg (10) merd-i Ḫudādur ki murād mürşid-i kāmildür [B66a]

K'ū beḪaḳ peyvest v'ezḫod şud cüdā

ki ol merd-i Ḫudā Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretine vāṣıl (11) oldı ve kendüsinden cüdā oldı yaʿnī maḥabbet-i māsivādan ḫalāṣ buldı ḥażret-i Mevlānā niçe kimse idügini ve velī kem-yāb (12) olduġını işʿār eyler tā ki anuñ ṭalebinde saʿy u iḳdām idüp ġafletile merd-i Ḫudādur diyü firīfte olmaya [*peyvest* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1078 Āb-ı ʿaẕb-i din hemīcūşed ezū

(13) Ol merd-i Ḫudādan dīnüñ leẕīẕ ü şīrīn ṣuyı ḳaynar

Ṭālibanrā z'an ḥayātest ü nümū

(14) ṭāliblere andan ḥayāt u nümū vardur *nümū* neşv ü nemā maʿnāsınadur *ʿaẕb* şīrīn maʿnāsınadur [*nümū* artmaḳ maʿnāsınadur]. [H75b]

1079 Ġayr-ı merd-i Ḥaḳ çü rīg-i ḫuşk dān

(15) Merd-i Ḫudādan ġayrısını ḳurı ḳum gibi bil *dān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür

K'āb-ı ʿumretrā ḫored ū her zemān

(16) zīrā o her zemān senüñ ʿömrüñ ābını içer yaʿnī anuñ yanında ʿömrüñ żāyiʿ olur zīrā anuñ sebebi ile Ḫudā ile (17) āşnālıḳ kesb itmege ḳādir olmazsun [*ḫored* bunda nūşed maʿnāsınadur].

1080 Ṭālib-i ḥikmet şev ezmerd-i ḥakīm

Ḥikmeti ḥakīm merdden ṭaleb idici ol yaʿnī ḥikmet-i (18) İlāhiyyeyi merd-i İlāhīden iste [*merd-i ḥakīm*den murād mürşid-i kāmildür]

Tā ezū gerdī tu bīnā vü ʿalīm

tā ki sen andan başīr ü ʿalīm olasın yaʿnī rāh-ı yaḳīni görici (19) ve ʿilm-i dīni bilici olasın anuñ muṣāḥabeti sebebiyile.

1081 Menbaʿ-ı ḥikmet şeved ḥikmet-ṭaleb

Ḥikmet-i İlāhiyye ṭaleb idici ṭalebi sebebi ile menbaʿ-ı (20) ḥikmet-i İlāhiyye olur [A105a]

Fārıġ āyed ū zitaḥṣīl ü sebeb

menbaʿ-ı ḥikmet-i İlāhiyye olmaġıla ol kimse taḥṣīl ü sebebden fārıġ (21) gelür yaʿnī taḥṣīl ü sebebe iḥtiyācı ḳalmaz ḥāṣıl-ı maʿnā *men ṭalebe şey'en ve cedde vecede*[819] mūcebince mürşid-i kāmile vusūl ü muḳārenet (22) sebebi ile maʿrifet ve ḥikmetullāhdan bir mertebeye vāṣıl olur ki taḥṣīl ü sebebsiz ʿulūm-ı ẓāhire cemīʿan aña münkeşif olur dimekdür (23) *ḥikmet-ṭaleb* vaṣf-ı terkībīdür.

1082 Levḥ-i ḥāfiẓ levḥ-i maḥfūẓī şeved

İbtidāda ḥıfẓ idici levḥ iken intihāda levḥ-i maḥfūẓ (24) olur ki cemīʿan ʿulūm u esrār-ı İlāhiyye anuñ maʿlūmı olur [*levḥ-i maḥfūẓī*de yā vaḥdet ve nisbet içün olmaḳ cāyizdür ki maʿnā aña göre olur]

ʿAḳl-ı ū ezrūḥ-ı maḥẓūẓī şeved

ol ṭālib-i (25) ḥikmetüñ ʿaḳlı ḥażret-i Cibrīlden maḥẓūẓ u müntefiʿ olur [*maḥẓūẓ* naṣīblenmiş maʿnāsınadur].

1083 Çün muʿallim būd ʿaḳleş merderā

Çünki ol kimseye evvel (26) ʿaḳlı muʿallim idi ki taḥṣīli ʿaḳlı sebebi ile olurdı [*muʿallim* ism-i fāʿil müfred-i müẕekkerdür]

Baʿd ezan şud ʿaḳl-ı şākirdī verā

andan ṣoñra ʿaḳl aña (27) bir şākird oldı ki ʿaḳl andan müstefīd olur nite ki şeb-i Miʿrācda ḥażret-i Cibrīl ḥażret-i Resūle ʿaleyhime's-selām Sidretü'l-müntehāya (28) degin delīl oldı andan ṣoñra ḥażret-i Cibrīle icāzet olmadı līkin ḥażret-i Resūl *ḳābe ḳavseyni ev edna*[820]ya (29) vardı merdden murād sālikdür *şākirdī*de yā vaḥdet içündür

---

[819] "Bir şeyi arzulayan ve gayret gösteren, aradığını bulur."

22 maʿrifet ve ḥikmetullāhdan HAB: maʿrifetullāhdan M

26 muʿallim ism-i fāʿil müfred-i müẕekkerdür HAB: -M / ezan M: ezin HAB

[820] "...iki yay arası kadar, hatta daha da yakın..." Necm/9.

lācerem sālik mürşid-i kāmile ʿaḳl mertebesinde [M82a] (1) iḳtidā eyler līkin ṣoñra bir mertebeye irişür ki.

1084 ʿAḳl çün Cibrīl gūyed Aḥmedā

ʿAḳl ḥażret-i Cibrīl gibi dir ey Aḥmed (2) yaʿnī şeb-i Miʿrācda ḥażret-i Cibrīl Sidrede ḳalduḳda ḥażret-i Resūle ey Aḥmed didügi gibi ʿaḳl dir

Ger yekī kāmī nehem sūzed merā

(3) eger bir adım [B66b] ilerü ḳoyam tecellī nūrı beni yaḳar nite ki ḥażret-i Cibrīl Sidretü'l-müntehā̱da eytdi (4) *levedenūtu ḥaṭveten leaḫraḳatu*[821] eger bir adım ilerüye ḳarīb olam elbette tecellī nūrından yanaram [*sūzed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]. Beyt (5)

Eger yek ser-i mūy berter perem
Furūġ-ı tecellī büsūzed perem[822]

1085 Tū merā bü'gẕār z'in pes pīş rān

Sen beni ḳo (6) bundan ṣoñra ilerü sür [*rān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Ḥadd-i men in būd ey sulṭān-ı cān

benüm ḥaddüm bu idi ey cānumuñ sulṭānı yaʿnī (7) bundan yuḳaruya baña icāzet yoḳdur [*ey cān sulṭānı* bu hem-maʿnā̱dur].

1086 Her ki mand ezkāhilī bīşükr ü ṣabr

Her kim kāhilliginden şükrsiz ve ṣabrsız (8) ḳaldı ṣıḥḥatı içün şükr eylemedi ve ʿibādet ü riyāżet şiddetine ṣabr itmedi

Ū hemin dāned ki gīred pāy-ı cebr

ol (9) kimse ancaḳ bunı bilür ki cebrüñ ayaġını ṭutar yaʿnī cebr ṭarīḳına sülūk idüp eydür ki ben ḳudret ṭutmazam taṣarruf benüm elümde (10) degüldür belki cemīʿ ḳudret ü ḳuvvet Ḫudādandur.

1087 Her ki cebr āverd ḫod rencūr kerd

Her kim ki cebr getürdi yaʿnī bende (11) ḳudret ü ṣıḥḥat yoḳdur didi ol kimse kendüsini ḫaste eyledi kendüsine eyledügi teṭayyurı sebebi ile [*ḫodrā* taḳdīrindedür *rencūr* marīż maʿnā̱sınadur]

Tā heman rencūriyeş dergūr gerd

1-2 ʿAḳl ḥażret-i Cibrīl gibi dir ey Aḥmed yaʿnī şeb-i Miʿrācda ḥażret-i Cibrīl Sidrede ḳalduḳda ḥażret-i Resūle ey Aḥmed didügi gibi ʿaḳl dir MAB: Cibrīl ey Aḥmed didügi gibi dir H

821 "Eger bir adım ilerüye ḳarīb olam elbette tecellī nūrından yanaram."

822 "Eğer bir kıl ucu kadar yakınlaşırsam, tecellînin nûru kanadımı yakar."

(12) tā hemān ol rencūrlıḳ anı ḳabr içine eyledi yaʿnī ol temāruż [A105b] anı helāk eyler zübde-yi kelām (13) budur ki her kim ṭarīḳ-ı cebre sālik olup ʿibādet ü riyāżete saʿy u cehd itmeye Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti aña tevfīḳ virmez belki (14) ol kimse ol ḥāletile olup luṭf-ı İlāhīden maḥrūm ḳalur *rencūr*īde yā maṣdar içündür *gūr* bunda ḳabr maʿnāsınadur. (15)

1088 Guft Peyġam-ber ki rencūrī belāġ

Peyġam-ber ḥażreti ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem eytdi lāġ u laṭīfe ile olan ḫastelik

Renc āred tā bümīred çün çerāġ

(16) maraż getürür tā çerāġ gibi olur yaʿnī çerāġ söyündügi gibi ol kimse daḫı olur (17) *lātumārażū fe temerrażū*[823] ḥadīs̱-i şerīfi mūcebince teṭayyur ḳabīḥ ü nāmeşrūʿ idügin beyāndur zīrā lāzım olan tefe''üldür [*āred* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1089 Cebr çi'bved besten-i işkesterā

(18) Luġatda cebr nedür ṣınmışı ṣarup bağlamaḳdur [*işkeste*de hemze zāyid vezn içündür]

Yā bepeyvesten reg-i bü'gsisterā

yāḫud (19) ḳırılmış ṭamarı yine evvelki yire ulaşdurmaḳdur. [H76a]

1090 Çün derin reh pāy-ı ḫod ne'şkesteyī

Çünki bu yolda ki murād ṭāʿat (20) u ʿibādet ve riyāżetdür kendü ayaġuñı ṣımamışsın

Ber ki mīḫandī çi pārā besteyī

ayaġuñı niçün bağlamışsın (21) kimüñ üzerine gelürsün yaʿnī kimi temesḫur eylersün ḥaḳīḳatda kendüñi temesḫur eylersün zīrā cebr ṭarīḳıyıla şeyṭānuñ masḫarası (22) olursun belki lāzım olan budur ki ʿibādet ü riyāżetde kendüñi ḳavī vü dürüst gösterüp ʿubūdiyyetde ḳuṣūr (23) ḳomayasın tā ki ʿālī-mertebeye vuṣūl bulasın nite ki Server-i Kāyināt ʿubūdiyyetde s̱ābit-ḳadem olduġından ötüri (24) ol ḥażrete ʿurūc itmege lāyıḳ olup ve keşf-i esrār idüp ḥażret-i Sübḥāndan *subḥāne'lleẕī esrā biʿabdihi*[824] (25) menşūrını buldı ve ol derecāt-ı ʿāliyeye vuṣūl bendeligi sebebinden olduġını işʿār içün *biʿabdihi* (26) didi *biresūlihi* ve *binebiyyihi* dimedi [ayaġuñı ne bağlamışsun bu hem vechdür *beste'ī*de ve *şikeste'ī*de hemze ḫıṭāb içündür].

---

[823] "Hasta olmadığınız hâlde hasta imiş gibi görünmeyin (temâruz etmeyin); gerçekten hasta olursunuz." (Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, vr. 186b; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, Cilt 2, s. 349.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 45.

19 ne'şkesteyī HAB: şikesteyī M

20 Çünki bu yolda ki murād ṭāʿat u ʿibādet ve riyāżetdür kendü ayaġuñı ṣımamışsın H: Çünki bu yolda ki murād ṭāʿat u ʿibādet ve riyāżetdür kendü ayaġuñı ṣımışsın M, Çünki bu yolda ki murād ṭāʿat u ʿibādet ve riyāżetdür AB / Ber ki mīḫandī çi pārā besteyī MHB: -A / ayaġuñı niçün bağlamışsın MH: -AB

[824] "(Muhammed) kulunu (...) götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir." İsrâ/1.

1091 V'an ki pāyeş derreh-i kūşiş şikest

Ve ol kimse ki anuñ ayaġı saʿy (27) u kūşiş yolında şındı yaʿnī bendelikde ḳāṣır olmadı ki murād Server-i Kāyināt keşret-i ʿibādetden mübārek (28) ayaḳları şişdi ki bu āyet-i kerīme aña şāhiddür *mā enzelnā ʿaleyke'l-Ḳur'āne liteşḳā*[825]

Derresīd ūrā Burāḳ u bernişest

(29) iḥsān-ı İlāhī ile aña Burāḳ irişdi ve Burāḳa süvār [B67a] oldı murād [M82b] (1) *innellāhe lāyużīʿu ecre'l-muḥsinīn*[826] ḥasebince ṭāʿat u ʿibādete saʿy u kūşiş iden kerem-i İlāhī ile ecr-i cezīle ve derecāt-ı (2) ʿāliyeye irişür dimekdür [*şikest* ve *nişest* fiʿl-i māżī müfred-i müzekker-i ġāyibdür].

1092 Ḥāmil-i din būd ū maḥmūl şud

Aḥkām-ı şerāyiʿüñ ḥāmili idi ol Resūl maḥmūl oldı (3) ki Burāḳa süvār oldı

Ḳābil-i ferman bud ū maḳbūl şud

ol Resūl fermān-ı şāhı ḳabūl idici idi (4) maḳbūl-i İlāhī oldı [*bud* bunda būd maʿnāsınadur]. Beyt

Mihterī derḳabūl-i fermānest
Terk-i ferman delīl-i ḥırmānest[827]

1093 Tā künun ferman-peẕīruftī zişāh

(5) Şimdiye degin şāhdan fermān ḳabūl idici idi şāhdan murād Ḫudāy taʿālādur (6)

Baʿd ezan ferman resāned bersipāh

andan ḥażret-i Resūl sipāha fermān irişdiricidür zīrā ḫalīfe-yi Ḥaḳḳ oldı [A106a] (7) siyāhdan murād cemīʿan cinn ü insdür.

1094 Tā künūn aḫter eşer kerdī derū

Şimdiye degin kevkeb aña eşer eylerdi (8) taḳdīr-i İlāhī ile ne īcāb ṭarīḳıyıla [*aḫter* kevkeb maʿnāsınadur]

Baʿd ezan bāşed emīr-i aḫter ū

andan ṣoñra ol Resūl aḫterüñ ḥākim ü (9) emīri olur yaʿnī ol aḫtere ḥükm eyler aḫter aña ḥükm eylemez zīrā ḥükm ḥākimüñdür maḥkūmuñ degüldür.

1095 Ger turā işkāl āyed dernaẓar

(10) Eger bu ḫuṣūṣuñ naẓar u fikrinde saña işkāl ü şekk gelürse bu hem vechdür eger senüñ naẓar u fikrinde (11) bu ḫuṣūṣ işkāl ü ṣaʿb gelürse

---

825 "Biz, Kur'an'ı sana, güçlük çekesin diye değil..." Tâhâ/2.
826 "Çünkü Allah iyilik yapanların mükâfatını zayi etmez." Tevbe/120.
827 "En iyisi, fermânı kabul etmektir; yoksa fermânı terk etmek mahrûmiyetin delîlidir."

Pes tu şek dārī derinşaḳḳa'l-ḳamer

eyleye sen inşaḳka'l-ḳamerde (12) şekk ṭutarsun ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki bu söz Ḳurʾān-ı ʿAẓīmile ṣābit olmışdur *iḳterabeti's-sāʿatu ve'nşaḳḳa'l-ḳamer*[828] (13) bunı beyān eyler eger şekk ü inkār eyler iseñ kāfir olursun inşiḳāḳ-ı ḳamer ḳıṣṣası ziyāde rūşen (14) ü şöhret üzre şerḥe iḥtiyācı yoḳdur [*dārī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur].

1096 Tāze kun īman ne ezguft-i zebān

Īmānuñı dil ü cāndan tāze eyle (15) zebān sözinden tāze eyleme zīrā guft-i zebāna iʿtibār yoḳdur

Ey hevārā tāze kerde dernihān

ey nihān ve ḳalbinde (16) hevā vü hevesi tāze eylemiş kimse [*hevā* Ḫudādan ġayrıya olan meyldür].

1097 Tā hevā tāzest īman tāze nist

Mādām ki hevā tāze vü ḳavīdür (17) īmān tāze vü kāmil degüldür

K'in hevā cüz ḳufl-i an dervāze nist

zīrā bu hevā ol dervāzenüñ ḳuflinden (18) ġayrı degüldür yaʿnī hevā aḥbāb-ı İlāhiyyeye vuṣūl bulmaġa māniʿ-i ḳavīdür ḥażret-i Mevlānā tāze ve kāmil īmānuñ vücūdına (19) terk-i hevā lāzım idügini beyān eyledi tā sāmiʿa hevā terkine meyl ve ziyāde raġbet olsun içün.

1098 Kerdeyī teʾvīl ḥarf-i bikrrā

(20) Bikr kelimeyi teʾvīl eylemişsin yaʿnī maʿnāsına muṭṭaliʿ olmadın zuʿm-ı fāsidüñ üzre maʿnā virürsün

Ḫvīşrā teʾvīl kun ne ẕikrrā

(21) kendüñi teʾvīl ü ıṣlāḥ eyle zīrā bu ḫuṣūṣ saña ziyāde lāzımdur Ḳurʾān-ı ʿAẓīmi ve ḥadīṯ-i (22) şerīfi teʾvīl eyleme zīrā senüñ ḥaddüñ degüldür.

1099 Berhevā teʾvīl-i Ḳurʾan mīkunī

Ḳurʾān-ı ʿaẓīmi hevā vü zuʿm-ı fāsidüñ üzre (23) teʾvīl ü tefsīr eylersün bervech-i taḥḳīḳ teʾvīl ü tefsīr eylemezsün [*mīkunī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur]

Pest ü kej şud eztu maʿnī-yi senī

---

11 eyleye HAB: andan ṣoñra M

[828] "Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı." Kamer/1.

17-18 K'in hevā cüz ḳufl-i an dervāze nist zīrā bu hevā ol dervāzenüñ ḳuflinden ġayrı degüldür yaʿnī hevā aḥbāb-ı İlāhiyyeye vuṣūl bulmaġa māniʿ-i ḳavīdür MAB: -H

bülend ve rūşen (24) maʿnāsından alçaḳ ve egri oldı yaʿnī maʿnā ẕātından bülend ü rūşendür līkin sen kemā-yenbaġī teʾvīl ü tefsīr itmege ḳādir [H76b] (25) olmadıġuñ içün pest ü egri oldı *kej* kāf-ı ʿArabīnüñ fetḥiyile ve zā-yı Fārsīyile egri maʿnāsınadur.

Ziyāfet-i teʾvīl-i rekīk-i meges (26)

Megesüñ żaʿīf ü ḥaḳīr teʾvīlinüñ ḳabāḥatı beyānındadur [*ziyāfet* geçmeklik maʿnāsınadur] baʿż-ı nüsaḫda bu üç beyt vāḳıʿ olmışdur (27)

1100 Māned aḥvālet bedan ṭurfa meges

Ey teʾvīl-i bāṭıl ṣāḥibi senüñ aḥvālüñ ol [B67b] ʿaceb megese beñzer

K'ū hemīpindaşt ḫodrā hest kes

(28) ki o meges kendüsini kimse ve ḳudret ṣāḥibi ṣandı *māned* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür (29) beñzer maʿnāsına *meges* siñek maʿnāsınadur *pindāşt* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür *kes* kimse maʿnāsınadur [*hest kes kesest* taḳdīrindedür ki *hestest* maʿnāsınadur].

1101 Ezḫod ū ser-mest geşte bīşerāb

[M83a] (1) Ol meges şerābsız [A106b] kendüsinden mest olmış

Ẕerre-yi ḫodrā bidīde āftāb

kendünüñ (2) ẕerresini āftāb görmişdür yaʿnī kendünüñ ḥaḳīr ü bīḳadr hünerini ʿaẓīm ü maḳbūl ẓann eyler.

1102 Vaṣf-ı bāzanrā bidīde derbeyān

(3) Beyān u tafṣīlde ṭoġanlaruñ vaṣfını işitmiş [*bāz* ṭoġan maʿnāsınadur ki elif ve nūn cemʿ içündür]

Guft men ʿanḳā-yı vaḳtem bīgümān

ben gümānsız (4) vaḳtüñ ʿanḳāsıyam dimiş yaʿnī teferrüd daʿvāsını itmiş ḥukemā ve aṣḥāb-ı ẓāhir daḫı kendülerin bu vechile lānaẓīr ü ʿaẓīmü'l-ḳadr (5) ṣanurlar ve ʿaḳl-ı kāmile ve ʿilm-i şāmile iʿtimād idüp enbiyā vü evliyāya mutābaʿat u iḳtidā eylemezler [bu ṭaʿn Faḫr-ı Rāzīye biledür].

1103 An meges berberg-i kāh u bevl-i ḫar

(6) Ol meges ṣaman çöpi ve eşek bevli üzre

Hem-çü keştīban hemīefraşt ser

keştībān (7) gibi başını yüceltdi.

1104 Guft men deryā vü keştī ḫʿandeem

25-26 Ziyāfet-i teʾvīl-i rekīk-i meges Megesüñ żaʿīf ü ḥaḳīr teʾvīlinüñ ḳabāḥatı beyānındadur ziyāfet geçmeklik maʿnāsınadur MH: -AB

Ol meges eytdi ben deryā vü keştīyi oḳumışam

Müddetī derfikr-i an mīmandeem

(8) bir zemān anuñ fikrinde ḳalmışam yaʿnī ʿulemā-yı ẓāhirüñ teʾvīlātı megesüñ teʾvīli gibidür ki her (9) birisi kendüsini ʿadīmü'l-miṯl ẓann idüp bāṭıl u nāmaʿḳūl teʾvīlāta ẕāhib olmışlardur.

1105 Īnek in deryā vü in keştī vü men

(10) İşte bu deryādur ki murād bevl-i ḫardur ve bu keştīdür ki murād berg-i kāhdur ve ben

Merd-i keştībān u ehl-i reʾy-zen

(11) keştībānem ve ehl ü ṣāḥib-reʾyem *keştī* gemi *keştībān* gemici *reʾy-zen* vaṣf-ı terkībīdür reʾy urıcı maʿnāsına (12) līkin ṣāḥib-reʾy maʿnāsına istiʿmāl olınur.

1106 Berser-i deryā hemīrand ū ʿamed

Deryānuñ üstinde o meges ṣal (13) sürdi [*ʿamed* ṣal maʿnāsınadur]

Mīnümūdeş in ḳadar bīrun ziḥad

bu ḳadar ḥālet ki murād berg-i kāh ve bevl-i ḫar ve kendünüñ vücūdıdur (14) aña ḥadden ziyāde ve bīrūn görindi murād kemā-yenbaġī teʾvīle istiḥḳāḳları olmayan erbāb-ı teʾvīlāta ṭaʿndur.

1107 Būd bīḥad an çemin nisbet bedū

(15) Ol megese nisbet ol bevl-i ḫar firāvān u bīḥad oldı

An naẓar k'ū bīned anrā rast kū

(16) ol naẓar ki o bevl-i ḫarı rāst göre ḳanı yaʿnī her nesneyi ḥaḳīḳatı ile görüp aña münāsib ḥareket ide ḥaddinden (17) tecāvüz itmeye [evvelki *k'ū* ki ūdan mürekkebdür ikinci *kū* müfreddür ḳanı maʿnāsınadur].

1108 ʿĀlemeş çendan buved kiş bīnişest

Megesüñ ẕevḳ u ʿālemi ol ḳadar olur ki anuñ bīniş ü naẓīridür [*bīniş est* taḳdīrindedür *bīniş* görüş maʿnāsınadur] (18)

Çeşm çendin baḥr hem çendīnişest

çeşmi yoḳdur deryā hem aña hem yoḳdur zīrā eşyānuñ ẓuhūrı herkese anuñ dāniş ü bīnişi (19) miḳdārıdur bu sebebdür ki megese berg-i kāh keştī ve bevl-i ḫar deryā görindi kemā-yenbaġī teʾvīle liyāḳat u ḳudretleri olmayan aṣḥāb-ı teʾvīle (20) kendülerinüñ teʾvīlāt-ı bāṭılası ziyāde ḫūb u laṭīf görinür [*çendīniş est* taḳdīrindedür].

1109 Ṣāḥib-i teʾvīl-i bāṭıl çün meges

Bāṭıl u (21) nāmaʿḳūl teʾvīl ṣāḥibi meges gibi

Vehm-i ū bevl-i ḫar u taṣvīr-i ḫas

[A107a] ol kimsenüñ vehm ü ẓannı bevl-i ḫardur ve taṣvīr (22) ü teʾvīli ḫas u berg-i kāhdur līkin zuʿm-ı fāsidi üzre vehmi laṭīf ve teʾvīli şerīfdür ve kendüsi ʿulūmda ferīd-i cihān (23) u vaḥīd-i devrāndur [*taṣvīr* mużāf degüldür *vehm* teʾvīl maʿnāsınadur].

1110 Ger meges teʾvīl bü'gzāred berāy

Eger meges bāṭıl reʾyi ile olan teʾvīli [B68a] terk ide yaʿnī kendü (24) reʾyini terk idüp bir ṣāḥib-dile tābiʿ olup teʾvīlātı kemā-yenbaġī andan taḥṣīl ide

An megesrā baḫt gerdāned humāy

(25) baḫt u ṭāliʿ ol megesi humāy eyler yaʿnī ol ṣāḥib-dilüñ terbiyesi sebebinden megeslik ṭabaḳasından ḫalāṣ (26) bulup humālıḳ mertebesine pervāz eyler ki esrār-ı İlāhiyyeye vuṣūl bulup maḳbūl-i Ḥaḳḳ olur [*gerdāned* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i ġāyibdür döndürür maʿnāsınadur līkin bunda eyler maʿnāsınadur].

1111 An meges ne'bved k'eş in ʿibret buved

(27) Ol meges ki anuñ bu ʿibret ve bu ḥāleti ola yaʿnī kendünüñ reʾyini terk idüp [H77a] bir ṣāḥib-dile tābiʿ ola ol meges (28) olmaz belki müstaḳillen bir ṣāḥib-dil olur [*ki īn ʿibreteş buved* taḳdīrindedür]

Rūḥ-ı ū nī derḫor-ı ṣūret buved

anuñ rūḥı ziyāde nūrānī olduġından (29) ṣūretine lāyıḳ olmaz zīrā ṣūret şeyʾ-i ḥaḳīrdür [*derḫor* lāyıḳ maʿnāsınadur].

Tūlīden-i şīr ezdīr āmeden-i ḫargūş

Ḫargūşuñ geç [M83b] (1) geldüginden arslan ġażab itdügini beyān eyler

1112 Hem-çü an ḫargūş k'ū berşīr zed

Ol ḫargūş gibi ki o kendüsini (2) şīre urdı ve ḥaḳḳından geldi *berşīr zed* şīre pence urdı maʿnāsına hem mümkindür

Rūḥ-ı ū key būd enderḫord-i ḳad

(3) anuñ rūḥı ḳaçan ḳaddine lāyıḳ idi yaʿnī hünerleri ṣūretine muvāfıḳ degüldür zīrā rūḥı ziyāde bülend ü şerīfdür bu zikr (4) olınan beyt mā-ḳablinde şerḥ olınan beyte müteʿallıḳdur *derḫord* lāyıḳ maʿnāsınadur ḥażret-i Mevlānā ḥikāyet içinde (5) maʿrifet ü naṣīḥata müteʿallıḳ vāfir kelimāt getürdükden ṣoñra tekrār ḳıṣṣaya rücūʿ eyledi [*ḳadd* ḳāmet maʿnāsınadur].

1113 Şīr mīguft ezser-i tīzī vü ḫaşm

(6) Şīr ḥiddet ü ġażabından kendüsine eytdi [*tīzī* ḥiddet maʿnāsınadur]

Ger reh-i gūşem ʿadū berbest çeşm

ki düşmen güş yolından çeşmi (7) bağladı yaʿnī ol ṭāyifenüñ sözlerine aldanup gözüm bağlandı.

1114 Mekrhā-yı cebriyānem beste kerd

Cebrīlerüñ (8) mekrleri beni beste vü muḳayyed eyledi

Tīġ-ı çūpinşan tenemrā ḫaste kerd

anlaruñ ağacdan tīġı beni mecrūḥ (9) eyledi yaʿnī naḫcīrlerüñ mekr ü ḥīleleri beni zebūn eyledi *cebriyān*dan murād naḫcīrlerdür *cebriyān merā beste kerd* taḳdīrindedür [*ḫaste* mecrūḥ maʿnāsınadur]. (10)

1115 Z'in sepes neşinevem an demdeme

Şimden ṣoñra ben anlaruñ demdeme vü feryādlarını işitmezem ve sözlerine firīfte olmazam (11)

Bang-i dīvānest ü ġūlān in heme

bu cemīʿan dīvlerüñ ve ġūllerüñ bāng ü ṣadāsıdur yaʿnī naḫcīrlerüñ ictimāʿ u (12) ittifāḳı maḥżā beni aldamaḳ içündür ṭaġ ve ṣaḥrāda bir kimse tenhā sefer eylese ṣūret-i beşerde şeyṭān gelüp anı yoldan (13) ıḍlāl eyler ve ġūl biyābānda olur bir ṭāyifedür ıraḳdan görinür ve yol bu cānibdedür diyü çağırur ol [A107b] laʿīn yola (14) giden kimseyi bu vechile ıḍlāl eyler bunda ḥiṣṣe vü tenbīh budur ki şol kimse ki rızḳ u nafaḳasını ġayrı kimseden ṭutan (15) elbette ġamm u ıżṭırāba mübtelā olur ve bir ḥiṣṣe daḫı budur ʿāḳıla lāzımdur ki kimseye iʿtimād eylemeye mādām ki anuñ ġavrına vuṣūl (16) bulmaya ḫuṣūṣā bu zemānda ki iʿtimāda lāyıḳ kimse ziyāde kem-yābdur [*dīvān* cemʿ-i dīvdür *ġūlān* cemʿ-i ġūldür].

1116 Berdirān dil tu īşanrā ma'ist

(17) Ey göñül sen ṣabr u tevaḳḳuf eyleme anları yırt [*berdirān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Pustşan berken ki şan cüz pust nist

anlaruñ postını ḳopar (18) zīrā anlar postdan ġayrı degüldür zīrā ʿahde vefā eylemediler [B68b] [*berken* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

1117 Pust çi'bved guftehā-yı reng reng

Post nedür (19) gūnāgūn maḳālātdur [*guftehā* cemʿ-i gufte olmaḳ rūşendür guft lafẓınuñ cemʿi olup tā sākin olmaḳdan]

Çün zirih berāb kiş ne'bved direng

āb üzre olan zirih gibi ki anuñ direng ü (20) ṯebātı olmaz yaʿnī şol sözler ki anda māl u ṯebāt olmaya içsiz ḳabuḳ gibidür ki maḳbūl degüldür *zirih*den murād bāduñ (21)

esmesinden āb [H77b] üzre olan naḳşdur *direng* eglenmek maʿnāsınadur [*ki direngeş* taḳdīrindedür].

1118 İn suḫan çün pust u maʿnā maġz dān

(22) Bu sözi ki söylenür post gibi bil ve maʿnāyı iç gibi bil

İn suḫan çün naḳş u maʿnā hem-çü cān

bu söz naḳş (23) gibidür ve maʿnā aña cān gibidür zīrā maʿnāsı olmayanlara mühmelāt dirler lāşeyʾ meṣābesindedür *dān* emr-i ḥāżır (24) müfred-i müẕekkerdür.

1119 Pust bāşed maġz-ı bedrā ʿayb-pūş

Post yaramaz içüñ setr idicidür nite ki laṭīf (25) söz kişinüñ ʿaybını setr eyler

Maġz-ı nīkūrā ziġayret ġayb-pūş

post eyü içüñ ġayretden ġaybını setr (26) idicidür *ġayret* bunda ḳısḳanmaḳ maʿnāsınadur *ġayb*dan murād bunda maġzdur *ʿayb-pūş* ve *ġayb-pūş* vaṣf-ı terkībīdür (27) bu mıṣrāʿ-ı ṣānī mıṣrāʿ-ı evvelden ẓāhir olan suʾāl-i muḳaddereye cevāb gibidür ve mıṣrāʿ-ı evvel ʿavāmma göredür (28) ve mıṣrāʿ-ı ṣānī ḫavāṣṣa göredür zīrā söz ḫavāṣda tesettür içündür [*nīkū* eyü maʿnāsınadur].

1120 Çün ḳalem ezbād bud defter ziāb

(29) Çünki ḳalem bāddan defter ābdan idi [*defter*den murād bunda ābdur ẕikr-i küll ve irāde-yi cüz ṭarīḳı ile]

Her çi bü'nvīsī fenā gerded şitāb

her ne yazar iseñ fevrī [M84a] (1) fenā vü maḥv olur *şitāb* bunda fevrī maʿnāsınadur [*gerded* bunda şeved maʿnāsınadur].

1121 Naḳş-ı ābest er vefā cūyī ezān

Söz āb üzre olan (2) naḳşdur eger andan vefā vü beḳā ister iseñ

Bāz gerdī desthā-yı ḫod gezān

kendü ellerüñi ışırarak girü (3) dutarsun bu vech hem maʿnādur kendü ellerüñ ışırıcı olduġuñ ḥālde dönersün yaʿnī peşīmān olursun [*gezān* ışırmaḳ maʿnāsınadur *bāz gerdī* rücūʿ kunī maʿnāsınadur] ḥażret-i Mevlānā (4) yuḳaruda *çün ḳalem ezbād* dimiş idi şimdi anı beyān itmege şürūʿ eyledi.

1122 Bād dermerdüm hevā vü ārzust

(5) Ḫalḳda bād hevā vü ārzūdur

Çün hevā bü'gẕāştī peyġām-ı Hust

---

1 gerded bunda şeved maʿnāsınadur HAB: -M

3 gezān ışırmaḳ maʿnāsınadur AB: -MH

çünki hevāyı ḳoduñ yaʿnī terk eyledüñ Hū ḫaberidür (6) *Hū*dan murād cenāb-ı Ḳudsdür ḥāṣıl-ı maʿnā [A108a] budur ki vuṣūl-i Ḫudāya māniʿ hevādur hemān ki hevā nāpeydā ola tecellī-yi (7) İlāhī hüveydā olur [*peyġām* ḫaber maʿnāsınadur]. Beyt

Ser zihevā tāften ezServerist

Terk-i hevā ḳuvvet-i peyġam-berist[829]

1123 Ḫoş buved peyġāmhā-yı Kirdgār

(8) Haḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretinüñ peyġāmları laṭīfdür pes terk-i hevā ile aña ṭālib olmaḳ (9) gerekdür [*peyġāmhā*dan murād tecelliyāt u inkişāf-ı esrār-ı İlāhiyyedür *Kirdgār*da dāl sākindür].

K'ū ziser tā pāy bāşed pāy-dār

zīrā Ḥaḳḳ taʿālānuñ peyġāmları başdan ayaġa degin pāy-dār u bāḳīdür hem-çünān (10) daḫı āsārı sābit ü dāyimdür pes Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ ve enbiyā vü evliyānuñ kelimātından ġayrı cemīʿan fānī vü bīsebātdur (11) zīrā ehl-i dünyānuñ kelimātı dünyā ḫuṣūṣı içündür nite ki dünyā fānīdür anlaruñ kelimātı daḫı fānīdür *pāy-dār* vaṣf-ı (12) terkībīdür ki bunda bāḳī maʿnāsınadur.

1124 Ḫuṭbe-yi şāhan bigerded v'an kiyā

Pād-şāhlaruñ ḫuṭbesi ve ol (13) [B69a] salṭanat u ṭumṭurāḳ u şevketi mütebeddil ü müntehī olur [*bigerded* kāf-ı Fārsīyiledür]

Cüz kiyā vü ḫuṭbehā-yı enbiyā

enbiyānuñ salṭanat u aḥvālinden (14) ve ḫuṭbelerinden ġayrı ki bunlar bāḳīdür zīrā enbiyānuñ aḥvāli uḫrevīdür āḫıret ḫod bāḳīdür *kiyā* bunda aḥvāl ü (15) salṭanat maʿnāsınadur.

1125 Z'an ki bevş-i pād-şāhān ezhevast

Zīrā pād-şāhlaruñ heybet ü şevketi hevādandur (16)

Bār-nāme-y enbiyā ezkibriyast

enbiyānuñ ḥükm ü ḥükūmet ü bār-nāmesi kibriyādandur yaʿnī cenāb-ı Ḳudsdendür (17) Ḫudāy taʿālā ḥażretine zevāl muḥāl enbiyāya daḫı hem-çünān iḫtilāl muḥāldür evliyā daḫı bu zümreye dāḫildür (18) *bār-nāme* icāzet-nāme maʿnāsınadur ki taḳdīr bār-nāmedür ki bār bunda icāzet maʿnāsınadur līkin bunda berāt (19) ve menşūr murāddur.

1126 Ezdiremhā nām-ı şāhan berkenend

---

[829] "Başı hevâdan çıkarmak O'nun sâyesindedir; hevâyı terk etme kuvveti peygamberliktendir."

Aḳçalardan şāhlaruñ nāmını ḳoparurlar yaʿnī sikkelerin (20) taġyīr ü tebdīl eylerler [*berkenend* fiʿl-i mużāriʿ cemʿ-i müẕekkerdür]

Nām-ı Aḥmed tā ebed bermīzenend

ammā Server-i Kāyinātuñ nāmını ebedī ururlar yaʿnī (21) şerʿ-i şerīf sikkesi üzre ḳıyāmete degin anuñ nām-ı şerīfi bāḳīdür *Aḥmed*den murād Seyyidü'l-kevneyndür ġayrı (22) enbiyāyı ẕikr eylemedi dīnleri mensūḫ olduġıyiçün Eḥad ile Aḥmed mā-beyninde farḳ hemān mīmdür ki Ādem lafẓınuñ āḫır (23) u nihāyetidür mīm ebced ḥisābı üzre ḳırḳdur ḥażret-i Ādemüñ ʿaleyhi's-selām neşv ü nemāsı ḳırḳ günde olmışdur (24) zīrā otuz ṭoḳuz gün gil-i pāki üzre derd ü belā vü ʿanā yaġmurı yaġmışdur ve bir gün ẕevḳ u sürūr u ṣafā (25) yaġmurı yaġmışdur ve bu ḥadīṯ-i ḳudsīden ẓāhirdür *ḫammertu ṭıyneti Ādeme biyedeyye erbaʿīne ṣabāḥan*[830] (26) lafẓ-ı Aḥmedde mīm muḳaddem ve lafẓ-ı Ādemde mīm muʾaḫḫar olduġı maʿnā yöninden vücūdda muḳaddem olmasına delālet eyler (27) ve vücūd-ı mümkināta ʿillet-i ġālibe Aḥmed olduġına anuñ ism-i şerīfinde olan mīmden muʿāyene vü muʿayyendür [*Aḥmed* ism-i tafḍīl olup ḥamd idicirek maʿnāsına olmaḳ rūşendür].

1127 Nām-ı Aḥmed nām-ı cümle enbiyast

(28) Aḥmedüñ nām-ı şerīfi cemīʿ-i enbiyānuñ nāmıdur sebebini kendüsi beyān u ʿıyān eyler [*enbiyā* cemʿ-i nebīdür]

Çün ki ṣad āmed neved hem pīş-i mast

(29) çünki yüz geldi ṭoḳsan hem bizüm ḳatumuzdadur zīrā yüz ṭoḳsana müştemildür [M84b] (1) ammā ṭoḳsan yüze müştemil degüldür ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem daḫı [A108b] ẓāhirde cemīʿ-i enbiyādan ṣoñra gelmişdür (2) pes ṣad nevedi muḥīṭ olduġı gibi anuñ ism-i şerīfi cemīʿ-i enbiyānuñ nām-ı şerīfine cāmiʿdür hem.

Derbeyān-ı mekr-i ḫargūş (3)

Ḫargūşuñ şīre itdügi mekrüñ beyānındadur

1128 Derşuden ḫargūş bes teʾḫīr kerd

(4) Ḫargūş şīre gitmekde çoḳ teʾḫīr eyledi [*bes* ziyāde maʿnāsınadur]

Mekrrā bāḫʿīşten taḳrīr kerd

şīre idicek mekri kendüsine taḳrīr (5) eyledi bu mertebede ḥiṣṣe-yi ḳıṣṣa budur ʿāḳıla lāzımdur ki *et-teʾennī mine'r-Raḥmānī*[831] ḥasebince umūr u meṣāliḥde tehevvür ü ʿacele

---

[830] "Âdem'in çamurunu kırk sabah elimle yoğurdum." Bkz. Ceylan; Tasavvufî Şiir Şerhleri, s. 166.
25 ve bu ḥadīṯ-i ḳudsīden ẓāhirdür ḫammertu ṭıyneti Ādeme biyedeyye erbaʿīne ṣabāḥan MAB: -H

[831] "Teennî (ihtiyat ve ölçü) Rahmân'dandır."

(6) eylemeye belki her işi tedbīr ü tedārükile ide ve nefsüñ mekrini fikrinden gidermeye *şuden* bunda reften maʿnāsınadur. (7)

1129 Derreh āmed baʿde teʾḫīr-i dırāz

Dırāz u vāfir teʾḫīrden ṣoñra ḫargūş yola geldi yaʿnī şīre gitmege ḳaṣd eyledi (8)

Tā begūş-ı şīr gūyed yek dü rāz

tā şīrüñ ḳulaġına bir iki rāz diye tā ki ol rāz sebebi ile şīrüñ şerrinden (9) ḫalāṣ olup şīri [H78a] çāha ata bundan evvel beyān olınmış idi ki *ḫargūş*dan murād ʿaḳldur ḥażret-i Mevlānā (10) şimdi aña işāret eyler. [B69b]

1130 Tā çi ʿālemhast dersevdā-yı ʿaḳl

ʿAḳl sevdāsında ne ʿaceb ʿālemler vardur [*tā* bunda ʿaceb maʿnāsınadur *sevdā* bunda fikr maʿnāsınadur] (11)

Tā çi pehnāhast derderyā-yı ʿaḳl

ʿaḳl deryāsında ne ʿaceb vüsʿatlar vardur yaʿnī deryā-yı ʿaḳl bir deryādur ki deryā-yı (12) ʿUmmān aña nisbet bir ḳaṭre degüldür *pehnā* bunda vüsʿat maʿnāsınadur ki Luġat-ı Sāmīde mesṭūrdur ve ekser-i maḥalde vāsiʿ maʿnāsına (13) istiʿmāl olınur.

1131 Ṣūret-i mā enderin baḥr-ı ʿazāb

Bizüm ṣūret ü vücūdumuz bu şīrīn deryā ki murād ʿaḳldur [*ʿazāb* şīrīn maʿnāsınadur] (14)

Mīdeved çün kāsehā berrūy-ı āb

eṭrāfa yiler āb üzre olan kāseler gibi.

1132 Tā neşud pür berser-i deryā çü ṭaşt

(15) Mādām ki pür olmadı baḳır legen gibi deryā üstindedür ki batmaz [*ṭaşt* baḳır legen maʿnāsınadur]

Çün ki pür şud ṭaşt dervey ġarḳ geşt

(16) çünki ṭaşt ābıla pür oldı deryāda ġarḳ oldı ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki bizüm ṣūret ü tenümüz ʿaḳl deryāsınuñ (17) içine düşmişdür līkin henüz āb ʿaḳl ile pür olmamışdur bu ḥālet ʿaḳl-ı maʿāş ṭabaḳasıdur çünki bizüm ṣūret (18) ü cesedümüz ʿaḳl ābı ile pür ola ol vaḳt işümüz cemīʿan ʿibādet ü ṭāʿat ve āḫıret ü Ḫudā cānibine meyl ü tedbīr olup (19) enbiyā vü evliyā gibi rūz u şeb bir ān ʿamel ü riyāżetden ḫālī olmazuz bu ḫuṣūṣ ʿaḳl-ı maʿād mertebesidür ve ʿaḳl-ı maʿāda (20) ġarḳ olduḳdan ṣoñra ʿaḳl-ı külle vuṣūl bulur ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ maẓhar-ı evvelidür ḥażret-i Mevlānā ʿaḳl-ı küllüñ aḥvālini beyān (21) eylemege şürūʿ eyledi.

1133 ʿAḳl pinhānest ü ẓāhir ʿālemī [A109a]

ʿAḳl deryāsı pinhāndur ve bu ṣūret ʿālemi ẓāhirdür (22)

Ṣūret-i mā mevc yā ezvey nemī

bizüm ṣūretümüz ol deryādan bir mevc yā bir nemdür [ṣūret-i māda mā tamām ḫūb vāḳıʿ olmışdur mevce nisbet].

1134 Her çi ṣūret mī vesīlet sāzedeş

(23) Her nesneyi ki ṣūret ü ten ol deryāya vesīle vü vāsıṭa düzer

Z'an vesīlet baḥr dūr endāzedeş

(24) baḥr ki murād ʿaḳl-ı küldür ṣūret ü teni ol vesīleden ıraġ atar zīrā ol cānibe (25) lāzım olan vesāyil-i rūḥānī vü nūrānīdür cismānī vü ẓulmānīnüñ ol ṭarafa ʿalāḳa vü münāsebeti yoḳdur pes mādām ki (26) ol ḥālete ṭālib olan riyāżet ve ʿışḳ-ı İlāhī ile vücūdını ifnā idüp bīḫodlıḳ mertebesine vāṣıl olup ṣūret (27) ʿāleminden ḫalāṣ bulmaya ʿaḳl-ı külden müstefīż olmaḳ mümkin ü müyesser degüldür [*sāzed* ve *endāzed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1135 Tā nebīned dil dehende-y rāzrā

(28) Tā ṣūret mertebesinde olan göñül rāz viriciyi görmeye ki murād Ḫudāy taʿālādur [*dehende* ism-i fāʿil müfred-i müẕekkerdür]

Tā nebīned tīr-i dūr-endāzrā

tā ıraḳ (29) atıcınuñ tīrini görmeye *tīr*den murād esbābdur ki müsebbibe ḥicāb u perdedür *dūr-endāz* vaṣf-ı terkībīdür ki murād Müsebbibü'l-esbābdur. [M85a] (1) Meṯnevī

Eger merd-i ʿışḳī güm-i ḫᵛīş-gīr
Ve ger ne reh-i ʿāfiyet pīş-gīr

Meters ezmaḥabbet ki ḫāket kuned (2)
Ki bāḳī şevī ger helāket kuned

Turā bāḤaḳ an āşnāyī dehed
Ki ezdest-i ḫᵛīşet rehāyī dehed (3)

Ki tā bāḫodet derḫodet rāh nist

V'ezin nükte cüz bīḫod āgāh nist[832]

1136 Esb-i ḫodrā yāve dāned ezsitīz

(4) Ḥażret-i Bārī ile āşnā olmamış kimse kendünüñ atını yāve vü żāyiʿ olmış bilür [*sitīz* ʿinād u cedel maʿnāsınadur]

Mīdevāned esb-i ḫod derrāh tīz

(5) ʿinād u cedelden yolda kendünüñ atını tīz yildürür ve zuʿm-ı fāsidi üzre esbini żāyiʿ ü güm oldı (6) şanur *ezsitīz*üñ maʿnāsı mışrāʿ-ı ṯānīye ḳayd olındı maʿnā rūşen olsun içün [*mīdevāned* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür yildürür maʿnāsınadur *derrāh* mużāf degüldür]. [B70a]

1137 Esb-i ḫodrā yāve dāned an cevād

(7) Ol cevād kendünüñ esbini yāve vü güm bilür

V'esb-i ḫod ūrā keşan kerde çü bād

(8) ve ḥālen ki kendünüñ atı anı bād gibi keşān u pūyān eylemiş *yāve* bunda yāv ḳılınmış maʿnāsınadur *cevād* eyü ve (9) cevān-merd maʿnāsınadur.

1138 Derfiġān u cüst ü cū an ḫīre-ser

Ol ser-āsime vü ser-gerdān ġalaṭ idüp fiġān (10) u ṭalebde [*cüst ü cū* ṭaleb maʿnāsınadur]

Her ṭaraf pūyān u cūyan derbeder

ḳapudan ḳapuya her ṭarafa yilici ve ṭaleb idici ve diyici.

1139 K'an ki düzdīd esb-i mārā kū vü kist

(11) Ki ol kimse ki bizüm esbümüzi uġurladı ḳanı ve kimdür yaʿnī şol kimse ki ḥażret-i Ḫudādan (12) āgāh u ḫaberdār olmaya ve anı ṭaleb ide ol kimseye dimek gerekdür ki *ve huve maʿakum eyne mā kuntum*[833] mūcebince o senüñiledür (13) bir ān senden cüdā olmaz līkin sen andan cüdā vü dūrsın nite ki esbüñ üzre süvārsın [H78b] ve esbüñden bīḫaber olup (14) eṭrāfdan suʾāl ü ṭaleb eylersün [*k'ān ki* ki ān ki taḳdīrindedür]

İn ki zīr-i rān-ı tust ey ḫᵛāce çist

bu esb ki senüñ uyluġuñ altındadur (15) ey ḫᵛāce nedür [*rān* oyluḳ maʿnāsınadur].

1140 Āri in esbest līk in esb kū

Naʿam bu esbdür līkin bu esb ḳanı dir

Bāḫod āy ey şeh-süvār-ı esb-cū

---

[832] "Eğer aşk adamı isen kendinden geç; yoksa âfiyet yolunu öne al. Seni toprak yapan muhabbetten korkma; çünkü seni helâk ettiğinde bâkî olursun. Seni Hakk'ın huzurunda tanır ve senin elinden seni kurtarır. Zîrâ kendi benliğinde sana yol yoktur; bu nüktede kendinden geçen başka uyanık biri yoktur."
[833] "Nerede olsanız, O sizinle beraberdir." Hadîd/4.

[A109b] (16) ey esb ṭaleb idici şeh-süvār kendüñe gel ve ʿaḳluñı başuña cemʿ eyle gör ki esb ḥāżırdur (17) ve üzerine süvār olmışsındur imʿān-ı naẓar u diḳḳat eyle göresin tā senüñ vücūduñı maẓhar u mirʾāt-ı Ḫudāyīdür sen eger (18) kendüñi maẓhariyyet iʿtibārı ve maṣnūʿiyyet naẓarı ile müşāhede idesin Ḫudāy görmiş olursun ammā sen (19) ġaflet ü ġurūrıla kendüñi idrāk itmege ḳādir degülsün ḥālā ki Ḫudāy taʿālā ḥażreti senden saña aḳrebdür nite ki bu (20) āyet-i kerīme bu maʿnāya şāhiddür *ve naḥnu aḳrabu ileyhi minḥabli'l-verīd*[834] aġreb bu ki sen andan ebʿadsın farżā (21) kimse Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretini görmemege ḳaṣd eylese muḥāldür zīrā her neye naẓar eylese anuñ ẓuhūrınuñ nūrı ol şeyde mevcūddur [*āy* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *şeh-süvār* atlu maʿnāsınadur]. (22) Rubāʿī

Ey an ki dilet zihecr dernevḥa girist
Tā key ḥᵛāhi çün Nūḥ dernevḥa girist
Derʿayn-ı şuhūdī ġam-ı hicran pey-i çist (23)
Çeşmī bü'gşā bübin ki meşhūd-ı tu kist[835]

ḥażret-i Şiblīye ḳuddise sırruhu eytdiler ki Ḫudāy (24) taʿālā ḥażretini gördüñ mi cevāb virüp eytdi ki sivri siñek ḳanadında gördüm zīrā eger Ḫudāy taʿālā olmayayıdı (25) sivri siñegi kim ḫalḳ eylerdi bu ḳadar meẓāhir ü maṣnūʿāt bir ān çeşmüñden dūr olmaziken müşāhede itmege niçün (26) ḳādir olmayasın mıṣrāʿ

Yek-deme dīdār-ı dust her dü-cihāneş behast[836]

ḳıṭʿa

Dust nezdīkter ezmen bemenest (27)
V'in ʿacebter ki men ezvey dūrem

Çi kunem bā ki tuvan guft ki ust
Derkenār-ı men ü men mehcūrem[837]

(28) ve bu ʿālem-i ḥisde her ne var ise anuñ miṡāli ʿālem-i miṡālde vardur līkin bunda olan eşyā-yı kevniyye cismānī (29) vü ẓulmānīdür o ʿālemde olan rūḥānī vü nūrānīdür mādām ki ʿibādet ü riyāżet ile rūḥāniyyet ü nūrāniyyet [M85b] (1) taḥṣīl olınmaya ol

---

[834] "Ve biz ona şah damarından daha yakınız." Kaf/16.
[835] "Ey gönlü ayrılıktan inleyen kişi! Ne zamana kadar Nûh gibi inlemeyi arzu edeceksin? Şehâdet gözünde bu hicran gamının izi nedir? Gözünü açıp bak, meşhudun (baktığın) kimdir?"
[836] "Dostun yüzünü bir an görmek, her iki cihâna değer."
[837] "Dost bana benden yakındır; ama daha garibi ben O'ndan uzağım. Ne yapayım, O'dur diye kime ne söyleyeyim; O kenarımda, ama ben uzağım."

ālemile āşnālıḳ müyesser degüldür ve bu ḫuṣūṣ ḫılāf-ı ʿādete muʿtād olmaġıla ḥāṣıl olur nite ki Ḫʷāce Ḥāfıẓ (2) bu maʿnāya işāret eylemişdür. Beyt

Ezḫılāf āmed-i ʿādet beṭaleb kām ki men
Kesb-i cemʿiyyet ezan zülf-i perīşan kerdem[838] (3)

1141 Can zipeydāyī vü nezdīkist güm

Cān peydālıḳ ve ḳurbından güm ü pinhāndur [B70b]

Çün şikem pür-āb u leb ḫuşkī çü ḫum

(4) küp gibi ḳarnı ābıla pür ve lebi ziyāde ḳurı olduġı gibi yaʿnī rūḥuñ ḫafāsı ziyāde ẓuhūrından (5) ve tamām ḳurbındandur meṯelā küp gibi ki şikemi ābıla pürdür ve lebi ziyāde ḳurıdur ki ol ābdan aña nefʿ yoḳdur hem-çünān rūḥ (6) cesedi tamām iḥāṭa eylemişdür līkin ẓāhirde görinmez ḥażret-i Mevlānā cānı nūrıla temṯīl eyler ki elvānuñ ẓuhūrı (7) nūruñ vücūdıyıladur bir kimse elvānı müşāhede vü idrāk itdükde nūrı hergiz ḫāṭırına getürmez ḥālen ki elvānuñ (8) ẓuhūrı nūr sebebi iledür zīrā ẓulmetde elvān biri birinden cüdā vü mümtāz degüldür nite ki cesedüñ ḥayātı rūḥ iledür (9) cesed müşāhede vü idrāk olınduḳda rūḥ müşāhede olınmamaḳ ziyāde ẓuhūrındandur [*ḫum* küp maʿnāsınadur].

1142 Key bübīnī surḫ u sebz ü ḳūrrā[839]

Bu üçi ḳaçan görürsün [*key* ḳaçan maʿnāsınadur] (10) [A110a]

Tā nebīnī pīş ezin se nūrrā

mādām ki (11) sen bu üç rengden evvel nūrı görmeyesin zīrā nūrsız elvānuñ müşāhedesi müyesser ü mümkin degüldür bu (12) üç reng taḫṣīṣ içündür belki murād muṭlaḳā elvāndur nihāyet vezn ü ḳāfiye içün bu üç rengi (13) getürdi *ḳūr* ḳāfuñ żammesiyile ḳoñır ve mor reng maʿnāsınadur *ezīn se*den murād bu üç rengdür (14) ki ẕikr olındı.

1143 Līk çün derreng güm şud hūş-ı tū

Līkin çünki senüñ hūş u ʿaḳluñ (15) rengde güm ü ġarḳ oldı

Şud zinūr an renghā rū-pūş-ı tū

ol rengler nūrdan senüñ yüzüñi (16) yaʿnī çeşmüñi örtüci oldı yaʿnī rengler müşāhedesinde ḥayrān olup nūruñ müşāhedesinden ġāfil (17) olduñ ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki mevcūdāt Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ nūrı sebebi ile vücūd bulmışdur pes ehl-i naẓara

---

838 "Âdetin tersi olanı yapıp aykırı olanı talep et; çünkü bu cemiyete, dağınık saçlara uyduğum için ulaştım."

839 Bu mısrâ ve tercümesinde yer alan "ḳūr" kelimesi, Nicholson neşrinde (Defter-i Evvel, 1131. beyit), ve Ankaravî şerhinde (Şehid Ali Paşa 1260, vr. 118b; Gedik Ahmed Paşa 18215, vr. 116a) "fūr" biçimindedir.

(18) lāzımdur ki evvel nūr müşāhedesine saʿy ide zīrā nūruñ müşāhedesi mevcūdātuñ müşāhedesini müstelzimdür [H79a] (19) zihī nābīnā ki mevcūdātuñ müşāhedesinden ḳalup ṣānıʿ-ı bīçūndan bīḫaber ola [*rū-pūş* vaṣf-ı terkībīdür]. Rubāʿī

Dersīne nihan tū būdeyi men ġāfil (20)
Derdīde ʿıyan tū būde-yi men ġāfil
ʿUmrī zicihan tūrā nişan mīcüstem
Ḫod cümle cihan tū būde-yi men ġāfil[840] (21)

1144 Çün ki şeb an renghā mestūr būd

Çünki gice ol rengler mestūr oldı zīrā (22) ẓulmetde elvān rūşen ü ẓāhir olmaz

Pes bidīdī dīd-i reng eznūr būd

pes gördüñ ki rengüñ (23) görilmesi nūrdan idi [*dīd* renge mużāfdur].

1145 Nist dīd-i reng bīnūr-ı birūn

Ẓāhir nūrsız rengüñ müşāhede vü görinmesi (24) yoḳdur yaʿnī elvānuñ müşāhedesi ẓāhirde olan nūrsız mümkin degüldür.

Hemçünin reng-i ḫayāl-i enderūn

(25) Derūnī ḫayāl rengi hem böyledür derūnī nūrsız anuñ müşāhedesi müyesser degüldür pes maʿlūm ola ki riyāżet (26) ve ʿışḳ-ı İlāhī sebebi ile ḳalbde bir nūr-ı İlāhī peydā olur ki bāṭınında olan ḫayālātı anuñ sebebi ile müşāhede eyler (27) nūr-ı ẓāhirī maḥv u nāpeydā olmaġıla elvān nūrsız müşāhede olınmaduġı ẓāhir ü rūşendür nūr-ı İlāhī ki devām (28) u beḳā üzredür taḥavvül ü taġayyürden münezzeh ü müberrādur eger nūr-ı ẓāhirī gibi ġaybet ü iḥticāb mümkin olayıdı āşikār olurdı (29) ki mümkināt ü mükevvenāt cemīʿan ol nūrıla mevcūd imiş ammā nūr-ı İlāhī bir ān mevcūdātdan cüdā olmaz ve illā mā-sivallāh [M86a] (1) bir ān vücūdda ḳarār ṭutmazlardı [B71a] *taʿālallāhu ʿanẕālike ʿuluvven kebīrā*[841]. Rubāʿī (2)

Hestī ki beẕāt-ı ḫod hüveydast çü nūr
Ẕerrāt-ı mükevvenāt ezū yaft ẓuhūr
Her çīz ki ezfurūġ-ı ū füted dūr
Derẓulmet-i nistī bumāned mestūr[842] (3)

---

[840] "Sinede gizli olan sensin, ben gâfilim. Gözde ayan olan sensin, ben gâfilim. Bir ömür cihanda senden bir nişan aradım. Cümle cihan bizzat sensin, ben gâfilim."
[841] "Allâh ondan münezzehtir; O, son derece yüce ve uludur."
[842] "Varlık kendi zâtıyla nur gibi apaçıktır; varlıkların zerreleri ondan zâhir olmuştur. O'nun nûrundan uzak kalan her şey, yokluk karanlığında gizli olarak kalır."

1146 İn birūn ezāftāb u ezSühā

Bu ẓāhirī nūr āftāb u Sühādandur yaʿnī cemīʿ-i kevākibdendür (4) *Sühā* bir küçük kevkebüñ ismidür [*ezāftāb u ezSühāst* taḳdīrindedür]

V'an derūn ezʿaks-i envār-ı ʿulā

ve ol bāṭınī nūr (5) bülend nūrlaruñ ʿaks ü eṣerindendür *ʿaks* eṣer maʿnāsınadur *envār-ı ʿulā*dan murād esmā vü ṣıfāt-ı İlāhīdür [*derūn* bāṭın maʿnāsınadur].

1147 Nūr-ı nūr-ı çeşm ḫod nūr-ı dilest

(6) Çeşmüñ nūrınuñ nūrı ḫod ḳalbüñ nūrıdur

Nūr-ı çeşm eznūr-ı dilhā ḥāṣılest

(7) ʿaynuñ nūrı ḳulūbuñ nūrından ḥāṣıldur.

1148 Bāz nūr-ı nūr-ı dil nūr-ı Ḫudast

Girü göñül nūrınuñ nūrı (8) Ḫudānuñ nūrıdur [A110b]

K'ū zinūr-ı ʿaḳl u ḥis pāk ü cüdast

ki ol nūr-ı Ḫudā ʿaḳl u ḥisden müstaġnī vü cüdādur (9) yaʿnī Ḫudānuñ nūrı ʿaḳl u ḥiss ü kevākib nūrından müstaġnī vü münezzehdür.

1149 Şeb nebud nūr u nedīdī renghā

(10) Gice nūr olmadı rengleri görmedüñ zīrā rengüñ görinmesi nūrsız müyesser degüldür [*nebud* nebuvedden muḫaffefdür]

Pes beżıdd-ı nūr peydā şud turā

(11) pes saña nūruñ żıddı sebebi ile peydā vü ẓāhir oldı ki murād bu beytdür.

1150 Dīden-i nūrest an geh dīd-i reng

Nūrı (12) görmekdür andan ṣoñra rengi görmekdür bu hem vechdür evvel nūruñ görinmesidür andan ṣoñra rengüñ görinmesidür ḥāṣıl-ı (13) maʿnā ẓulmetde saña rūşen olur ki evvel nūr görinür ve ṣoñra nūr sebebi ile reng görinür farżā eger nūrdan (14) cüdā olmasañ bu ḫuṣūṣ saña rūşen ü maʿlūm olmazdı dimekdür dīd-i rengde *dīd* dīden taḳdīrindedür (15)

V'in beżıdd-ı nūr dānī bīdireng

ve bunı ki evvel murād nūruñ ve ṣoñra rengüñ görinmesidür fikr ü tevaḳḳufsız (16) bilürsün nūruñ żıddı sebebi ile zīrā bu mertebede bedīhiyyātdan olur fikr ü mülāḥaẓaya iḥtiyāc ḳalmaz [*direng* tevaḳḳuf maʿnāsınadur].

1151 Renc ü ġamrā Ḥaḳ pey-i ān āferīd

8-9 K'ū zinūr-ı ʿaḳl u ḥis pāk ü cüdast ki ol nūr-ı Ḫudā ʿaḳl u ḥisden müstaġnī vü cüdādur (9) yaʿnī Ḫudānuñ nūrı MAB: -H

(17) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti maraż u ġammı anuñ içün ḫalḳ eyledi

Tābedin żıd ḫoş-dilī āyed pedīd

(18) tā bu żıdd sebebi ile ki murād renc ü ġamdur sürūr u ḫoş-dillik ẓāhir gele yaʿnī rūşen ü āşkārā (19) ola *pedīd* bā-yı Fārsī ile ẓāhir maʿnāsınadur *el-eşyā'u tenkeşifu bi'l-ażdādi*[843] ḥasebince māhī ki ḳurıyı görmemişdür (20) deryāyı bilmez ve ʿāşıḳ ki miḥnet-i firāḳdan bīḫaber ola viṣāl ẕevḳını bilmez ve insān ki maraża giriftār olmaya ṣıḥḥat (21) ḳadrini bilmez ve sāyiri bunlara ḳıyās olınup me'āl ẓāhir olur [*ḫoş-dilī*de yā maṣdar içündür]. Beyt (22)

Cevr-i düşmen çi kuned ger nekeşed ṭālib-i dust
Genc ü mā' u gül ü ḫār u ġam u şādī behemend[844]

1152 Pes nihānīhā beżıd peydā şeved

Pes (23) mestūr olan nesneler żıddı ile ẓāhir olur [*żıdd* aña dirler ki ikisi bir ānda cemʿ olmaḳ mümkin olmaya *ḥayāt u memāt* gibi ve *nūr u ẓulmet* gibi]

Çün ki Ḥaḳrā nist żıd pinhan buved

çünki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ (24) żıddı yoḳdur pinhān olur bu sebebdendür ki ẕāt-ı pākinüñ künh ü māhiyyeti maʿrifet ü idrāk mertebesinden (25) aʿlā ve ıṭlāḳ u tecerrüd iʿtibārıyıla aḫfādur līkin taḳayyüd ü maṣnūʿāt ve meẓāhir [B71b] ü mevcūdāt iʿtibārıyıla cemīʿ-i eşyādan (26) rūşen ü eclādur.

1153 Ki naẓar bernur buved an geh bereng

Zīrā naẓar evvel nūr üzre [H79b] oldı andan ṣoñra (27) renge oldı

Żıdbeżıd peydā buved çün Rūm u Zeng

żıdd żıddıyıla peydā vü ẓāhir olur Rūm u Zeng (28) gibi ki Rūm aḳ ve Zeng ḳaradur [*Rūm* bir ṭāyifedür nisbet olınsa *Rūmī* dirler *Zeng* bir ṭāyifedür nisbet olınsa *Zengī* dirler].

1154 Pes beżıdd-ı nūr dānistī tu nūr

Pes sen nūrı nūruñ żıddıyıla (29) bildüñ nūruñ żıddı ẓulmetdür ki nūr anuñ sebebi ile rūşen ü maʿlūm olur [A111a]

Żıdd żıdrā mīnümāyed derşudūr

[M86b] (1) ẓuhūr u ṣudūrdan żıdd żıddı gösterür yaʿnī żıdd żıddan żāhir olur bu iʿtibār mümkinātdadur ḥażret-i Mevlānā (2) bu ḫuṣūṣ Vācibü'l-vücūdda mümkin degül idügini

---

843 "Her şey, zıddı ile bilinir (keşf edilir)."
844 "Eğer dost isteyen çekmezse düşmanın cevri ne yapabilir? Hazîne ve su, gül ve diken, gam ve mutluluk hep birdir."

beyān itmege şürūʿ eyledi [*mīnümāyed* görinür ve gösterür maʿnāsına gelür bunda sānī murāddur *ṣudūr* ẓuhūr maʿnāsınadur].

1155 Nūr-ı Ḥaḳrā nist żıddī dervücūd

(3) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ nūrınuñ vücūdda żıddı yoḳdur

Tā beżıdd ūrā tuvan peydā nümūd

tā żıddı sebebi ile (4) anı āşkāra göstermek mümkin ola yaʿnī żıddı olmaduġıyiçün nūr-ı İlāhīnüñ ẓāhirde ẓuhūr u vücūdı mümteniʿdür (5) *nümūd* bunda nümūden maʿnāsınadur.

1156 Lācerem ebṣārunā lātudrikuh

Bu sebebden bizüm gözlerümüz Allāh taʿālāyı idrāk (6) eylemez

Ve'hve yudrik bin tu ezMūsī vü kuh

līkin Allāh taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu ebṣārı idrāk eyler sen bu ḫuṣūṣı (7) ḥażret-i Mūsādan ve ṭaġdan gör yaʿnī Ṭūr ṭaġından ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti celle zikruhu tecellī itdükde ne ḥażret-i Mūsā ve ne Ṭūr (8) ṭaġı ṭāḳat getürdi ḥażret-i Mūsānuñ ʿaḳlı gidüp düşdi ve Ṭūr ṭaġı pāre pāre oldı pes (9) *lātudrikhu'l-ebṣār ve huve yudriku'l-ebṣār*[845] ḥasebince maʿlūm oldı ki anı idrāk eylemek mümteniʿdür [*bīn* emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür *kuh* kūhdan muḥaffefdür] beyt (10)

Ulu'l-ebṣārrā berher dü dīde
Zilātudrikhu meyl-i ġam-keşīde[846]

ḥażret-i Mevlānā işāret eyler ki gerçi biḥasebi'z-zāt (11) rü'yet ü idrāk mümteniʿdür līkin çeşm-i ʿibret-bīni güşāde idüp eşyāya bir vechile naẓar ide ki cemīʿ-i mevcūdāt (12) furādā furādā anuñ maʿrifetine anuñ naẓarında bir kitāb ola nite ki ḥażret-i Şeyḫ Saʿdī-yi Şīrāzī eytmişdür. (13) Beyt

Berg-i dıraḫtān-ı sebz dernaẓar-ı hūşyār
Her varaḳī defterist maʿrifet-i Kirdgār[847]

---

845 "Gözler O'nu göremez; halbuki O, gözleri görür." En'âm/103.
846 "Basîret sâhipleri için O her iki gözdedir; basîreti olmayanlar ise gam çekme meylinde."
847 "Akıllıların nazarında yeşil ağaçların yapraklarından her biri Allâh'ın marifetinden bir defterdir."
Bu beytle ilgili olarak B nüshasında müstensih metin içine şöyle bir açıklama girmiştir:
"Şemʿī Efendi raḥimehullāh bu beyt-i şerīfi böyle taḥrīr eylemişler ammā ki beyt-i şerīf ṣaḥīḥ nüsḫalarda böyledür beyt

Berg-i dıraḫtān-ı sebz dernaẓar-ı hūşyār
Her varaḳī defter-i maʿrifet-i Kirdgār

pes çünki çemende her bir varaḳ ṣānıʿuñ bir ṣunʿına delālet ider defterdür ḥayfdur ki sen cemīʿinüñ ḥālinden ġāfil olasın yaʿnī ṣānıʿuñ maṣnūʿātından āgāh olmayasın pes şeyḫuñ beytinde varaḳī yāsı ḥarf-i vaḥdetdür ve defter-i maʿrifet-i Kirdgār iżāfetleri beyāniyye ve yāḫud lāmiyyedür taḳdīr-i kelām her varaḳī defter-i maʿrifet-i Kirdgārestdür żarūret-i vezn içün Seyyid (...) ḥażretleri daḫı buyurur

Derçemen her varaḳī defter-i ḥālī digerest
Ḥayf bāşed ki ziḥāl heme ġāfil bāşī"

1157 Ṣūret ezmaʿnī çü şīr ezbīşe dān

(14) Maʿnādan ṣūreti bīşeden şīr gibi bil yaʿnī nite ki arslan [B72a] mīşeden çıḳup girü mīşeye (15) ʿavdet ü rücūʿ eyler bu ṣūret ʿālemi daḫı maʿnā ʿāleminden ẓāhir ü hüveydā olmışdur ʿāḳıbet girü ol cānibe gider (16) ve nite ki maḳṣūd olan şīrdür zīrā ẕī-rūḥdur mīşe hemān aña iḥticāb içündür hem-çünān maḳṣūd olan (17) ʿālem de maʿnādur zīrā hem aṣl ve hem bāḳīdür pes ṣāḥib-naẓara lāzımdur ki ṣuver ü maṣnūʿāt perdesinde ḳalup (18) Muṣavvir ü Ṣānıʿdan maḥcūb u ġāfil olmaya [*bīşe* mīşe maʿnāsınadur].

Yā çü āvāz u suḫan z'endīşe dān

yāḫud ṣūreti fikr ü endīşeden (19) āvāz ve söz gibi bil ki evvel fikr ü endīşedür ve andan ṣoñra guftār u tekellümdür ki ṣūret bīşe ve ṣavt ve söz (20) meṣābesindedür maʿnā şīr ü endīşe meṣābesindedür *dān* emr-i ḥāżırdur müfred-i müẕekker [*endīşe* fikr maʿnāsınadur]. Beyt (21)

Te'emmül-künan derḫaṭā vü ṣavāb
Bih ezjāj-ḫāyān ḥāżır-cevāb[848]

1158 İn suḫan v'āvāz ezendīşe ḫast

Bu söz ve āvāz (22) fikr ü endīşeden ḥāṣıl u ẓāhir oldı [*ḫāst* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür ḳalḳdı maʿnāsına ki bunda ẓāhir ü ḥāṣıl oldı maʿnāsınadur] [A111b]

Tū nedānī baḥr-ı endīşe kucast

līkin sen bilmezsün ki fikr ü endīşe (23) deryāsı ḳandadur yaʿnī anuñ menbaʿından ġāfilsin.

1159 Līk çün mevc-i suḫan dīdī laṭīf

Līkin çün söz mevcini (24) laṭīf gördüñ [*mevc-i suḫan*da suḫanı mevce teşbīh eylemişdür]

Baḥr-ı an dānī ki bāşed hem şerīf

ol mevcüñ deryāsını hem bilürsün ki şerīfdür zīrā mevc-i (25) deryā şīrīn ise deryā daḫı şīrīndür lācerem çünki senüñ zebānuñdan kelām-ı laṭīf ve ḫāṭıruñdan fikr-i naẓīf ẓāhir (26) ola lāyıḳ olan budur ki bunı ilhām-ı Rabbānī ve feyż-i Sübḥānīden bilesin.

1160 Çün zidāniş mevc-i endīşe bitaḫt

(27) Çünki ʿilm-i İlāhī deryāsından endīşe mevci çapdı ẓāhir oldı ki ḥikmet-i İlāhiyye āṣār iẓhārına ḳaṣd eyledi [*mevc-i endīşe*de endīşeyi mevce teşbīh eyledi] (28)

---

848 "Doğru ve yanlış konusunda etraflıca düşünenler, boşboğaz ve hazırcevap insanlardan iyidir."

Ezsuḫan v'āvāz-ı ū ṣūret bisaḫt

sözden ve sözüñ āvāzından ṣūret düzdi ki *ṣūret*den murād (29) suḫan ve āvāzdur ki mesmūʿ olmaġa imkān oldı murād *el-ʿālemu ṣuverullāh*[849] mūcebince cemīʿ-i āṯār ṣunʿ-ı İlāhīden [M87a] (1) idügin işʿārdur ṣuver ẕikrinde nükte budur ki ṣūretler nite ki rūḥ u ḥayātsızdur ṣuver-i ʿālem daḫı ẓāhir ü mevcūd (2) u ḥayy iken ḥayāt u vücūd-ı Bārīye [H80a] nisbet cemādāt meṯābesindedür ki hīç birisinde taṣarruf u ḳudret-i küllī (3) yoḳdur.

1161 Ezsuḫan ṣūret bizād u bāz mürd

Sözden ṭoġdı ve girü öldi *bāz mürd*den murād ḥīn-i tekellümde ẓuhūr idüp (4) fevrī maḥv u nāyāb oldugıdur zīrā aʿrāżdandur ṣūretden murād suḫan u āvāzdur *ezsuḫan*da olan ez (5) beyān içündür [*bizād* ve *mürd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Mevc-i ḫodrā bāz enderbaḥr bürd

mevc kendüsini girü deryāya iltdi *kullu şey'in yerciʿu ilāaṣlihi*[850] (6) ḥasebince suḫan girü kendünüñ vaṭan-ı aṣlīsi cānibine rücūʿ eyledi ki murād ʿālem-i İlāhīdür [*mevc*den murād suḫandur]. Beyt (7)

Zidünyā mīreved Ḫusrev bezīr-i leb hemīgūyed
Dilem bi'grift derġurbet temennā-yı vaṭan dārem[851]

1162 Sūret ezbīṣūretī āmed birūn

(8) Ṣūret bu cihāna bir ṣūretsizden ṭaşra geldi ve andan peydā oldı [*āmed* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Bāz şud k'innā ileyhi rāciʿūn

(9) girü ol cānibe gitdi zīrā taḥḳīḳ biz aña rücūʿ idicilerüz *bīṣūret*den murād *Aḥsenu'l-ḫālıḳīn*[852]dür ki (10) cemīʿan mevcūdāt ol cānibe ʿavdet idicilerdür [*ki innā* taḳdīrindedür].

1163 Pes turā her laḥẓa merg ü ricʿatist

Pes her laḥẓa saña mevt (11) ve bir ricʿat vardur ol cānibe murād budur ki ʿaraż nice müteceddid ise meẕheb-i ṣūfiyye üzre cevher daḫı müteceddiddür ki [B72b] (12) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti nefesbernefes ʿarżı bi'l-ittifāḳ vücūda getürür elvān u eşkāl gibi ki aʿrāżdur biḳudretillāh (13) nevbenev ẓuhūra gelür ve meẕheb-i ṣūfiyye üzre cevheri daḫı

---

849 "Âlem, Allâh'ın sûretlerinden ibârettir."
850 "Her şey aslına döner."
851 "Hüsrev dünyâdan giderken gizlice şöyle diyordu: Gönlüm gurbetten sıkıldı, vatan temennîsindeyim."
852 "Yapıp-yaratanların en güzeli (olan Allâh)..." Mü'minûn/14.

ānenfeānen vücūda getürür nihāyeti tebeddül ü teceddüdi (14) ziyāde sürʿat üzre olduġıyiçün ḥiss idrāk itmege ḳādir degüldür meselā bir kimse ṭırnaġını kesse ḳaṭʿ itdügi (15) zemāndan fevrī büyümege başlar līkin ziyāde tedrīcile olduġından ötüri ḥiss anı idrāk itmekden ʿācizdür (16) pes bu iʿtibārıla her laḥẓa mevt ve ol ʿāleme ricʿat muḳarrerdür [*ricʿatīst*de yā vaḥdet içündür]

Muṣṭafā fermūd dünyā sāʿatist

bu sebebdendür (17) ki ḥażret-i [A112a] Muṣṭafā buyurdı ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem dünyā bir sāʿatdür pes maʿlūm oldı ki mümkināta ḥayāt u kudret ānenfeānen (18) irişür *ed-dunyā sāʾatun feʾcʿalhā ṭāʿaten*[853] [*sāʿatī*de yā vaḥdet içündür]. Beyt

Tu ḳāyim beḫod nīstī yek-ḳadem

Ziġaybet meded mīresed dembedem[854] (19)

1164 Fikr-i mā tīrest ezHū derhevā

Bizüm fikrümüz Hūdan hevāda bir tīrdür yaʿnī bizüm fikrümüz cānib-i (20) İlāhīden bu ʿāleme irişmişdür [*hemçü tīrest* taḳdīrindedür]

Derhevā key pāyed āyed tā Ḫudā

ol tīr hevāda ḳaçan eglenür yine Ḫudāya gelür (21) yaʿnī girü ol cānibe ʿavdet eyler [*pāyed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekkerdür] ḥāṣıl-ı maʿnā bizüm fikrümüz ānenfeānen müteceddid idügi beyāndur.

1165 Her nefes nev mīşeved dünyā vü mā

(22) Dünyā her nefes nev ü cedīd olur

Bīḫaber eznev şuden enderbeḳā[855]

ve biz beḳāda yeñi olmaḳdan (23) bīḫaberüz yaʿnī bu ʿālemi bāḳī ẓann idüp her nefesde dünyānuñ müteceddid olmasından bīḫaber ü ġāfilüz *ve mā*nuñ maʿnāsı (24) mıṣrāʿ-ı ṣānīye ḳayd olındı suhūlet-i maʿnā içün.

1166 ʿUmr hemçün cūy nev nev mīresed

ʿÖmr āb-cūy gibi yeñi yeñi irişür (25) yaʿnī āb-cūy nice ki müteceddidü'l-emṣāldür ʿömr daḫı müteceddidü'l-emṣāldür [*cūy* bunda ırmaḳ maʿnāsınadur]

Müstemirrī mīnümāyed dercesed

---

853 "Dünyâ kısa bir andan ibârettir. Onu da ibâdetle geçir" (Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 1, s. 416.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 46.

854 "Sen kendi başına bir adım bile ayakta değilsin; her an gaybdan yardım ulaşmakta."

855 Bu mısrânın tercüme ve şerhi ile aşağıda "Çün resīd ū pīşter nezdīk-i ṣaf" mısrâına kadar ki mısrâların tercüme ve şerhleri A ve B'de yoktur. Söz konusu mısrâlar B'de metin içinde yer alırken A'da derkenar olarak kaydedilmiştir.

līkin ʿömr (26) cesedde müstemirrī görinür gūyā ki müteceddid degüldür ḥālā ki müstemirrī degüldür.

1167 An zitīzī müstemir-şekl āmedest

(27) Ol ʿömr ziyāde sürʿatinden müstemir-şekl gelmişdür yaʿnī müstemir-şekl görinür ancılayın ki ḥiss-i müşterek ġalaṭ eyler [*müstemirr* devāmdan kināyetdür]

Çün şerer kiş tīz-cünbānī bedest

(28) şerer gibi anı elüñ ile tīz depredesin ki meṯelā bir āteşli çöpi tīz (29) tīz ḥareket itdiresin ṣāfī āteş görinür sebebi budur ki ḥiss ġalaṭ eyler görmekde tamām iḥāṭa eylemege ḳādir [M87b] (1) olmaduġından idrāk itmekde ḫaṭā eyler eġālīṭ-ı ḥiss baḥṯi ṭavīlü'z-zeyl bir baḥṯdür.

1168 Şāḫ-ı āteşrā becünbānī bisāz

(2) Ucı yanmış bir şāḫı tedārükile depretesin [*şāḫ* budaḳ ki bunda çöp murāddur]

Dernaẓar āteş nümāyed bes dırāz

naẓar idicinüñ (3) naẓarında ol āteş ziyāde uzun āteş görinür ḥiss ġalaṭ itdüginden [*bes* ziyāde maʿnāṯsınadur *dırāz* uzun maʿnāṯsınadur].

1169 İn dırāzi-y müddet eztīzī-yi ṣunʿ

(4) Ṣunʿuñ tīzliginden bu müddetüñ dırāzlığını

Mīnümāyed sürʿat-engīzī-yi ṣunʿ

ṣunʿuñ sürʿat peydā idiciligi (5) gösterür yaʿnī ucı āteşli çöp sürʿatile ḥareket olınduḳda dırāz āteş görindügi gibi ʿömr daḫı çöp ucında (6) olan āteş gibidür ki ṣunʿ-ı İlāhīnüñ sürʿatinden ʿömr dırāz görinür *mīnümāyed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür gösterür (7) maʿnāṯsına [H80b] *sürʿat-engīz* vaṣf-ı terkībīdür sürʿat peydā idici maʿnāṯsına aña muttaṣıl olan yā maṣdar içündür. Beyt (8)

Berleb-i cūy nişīn ü güẕer-i āb bübīn
İn işāret zicihān-ı güẕeran mārā bes[856]

1170 Ṭālib-i in sır eger ʿallāmeyist

(9) Bu maḥalle gelince ẕikr olınan sırra ṭālib farżā eger bir ʿallāme ise bu sırr ḳīl ü ḳāl ile rūşen ü māʿlūm olmaz (10) eger sırruñ ḥaḳīḳatına vuṣūl ṭaleb eylerse [*ʿallāme* her ʿilmi bilen kimsedür āḫırında olan yā mübālaġa içün *īst*de hemze vaḥdet içündür]

Nek Ḥüsāmü'd-din ki sāmī-nāmeyist

---

[856] "Irmağın kenarına otur ve suyun akışını izle; bu işâret dünyanın fânîliğini bize göstermeye yeter."

işte Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn ki (11) bir nāme-yi bülend ve şeyḫ-ı ercmenddür yaʿnī Ḥüsāmü'd-dīnüñ ḫıdmetine gelüp bu sırrı andan taḥṣīl eylesün ve illā bu sırr ḳīl ü ḳālden (12) netīce virmez zīrā buña müşāhede lāzımdur *nek* īnekden muḫaffefdür işte maʿnāsına *sāmī* bülend maʿnāsınadur.

Resīden-i ḫargūş beşīr (13)

Ḫargūş şīre irişdügini beyān eyler *ḫargūş*dan murād ʿaḳl ve *şīr*den murād nefs-i emmāredür ḥażret-i Mevlānā (14) ḫargūşı bu ḳadar teʾḫīr itdügine nükte budur ki nefs-i emmāreyi maḳhūr u maʿdūm itmege ziyāde teʾennī vü tedārük lāzımdur (15) ki tā işābet müyesser ola

1171 Şīr enderāteş ü derḫaşm u şūr

Açlıġından ve ḫargūş ziyāde teʾḫīr itdüginden (16) arslan ḥiddet ü ḥarāretde ve ġażab u ıżṭırābda idi [*şūr* ıżṭırāb maʿnāsınadur]

Dīd k'an ḫargūş mīāyed zidūr

gördi ki (17) ol ḫargūş arḳadan gelür ḥażret-i Mevlānā ziyāde mekrinden ḫargūş şīre ne heyʾāt ve ne üslūbıla geldügini (18) beyān eyler.

1172 Mīdeved bīdehşet ü güstāḫ ū

Ḫavf u dehşetsiz ve güstāḫ u teklīfsiz ol ḫargūş yiler gūyā (19) ki ḫıdmetde ḳuṣūr ḳomamışdur *güstāḫ* kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyile lāteklīf ve bīedeb maʿnāsınadur

Ḫaşmgīn ü tünd ü tīz ü türş-rū

(20) ḫaşmnāk ve ḥarāretlü ve ḥiddetlü ve ekşi yüzlü bu ḫuṣūṣ daḫı ḫargūşuñ ḳavī mekrindendür. (21)

1173 K'ezşikeste-āmeden tühmet buved

Zīrā şikeste vü zebūn gelmekden cürm ü töhmet olur

V'ezdilīrī defʿ-i her reybet buved

(22) ve cürʾet ü dilīrlikden her şekk ü gümānuñ defʿi olur zīrā dilīrāne ḥareket iden kimsenüñ ḥaḳḳında kimse (23) nāmaʿḳūl ẓann iltmez [*reybet* şekk maʿnāsınadur].

1174 Çün resīd ū pīşter nezdīk-i ṣaf

Çün ḫargūş ṣaf ḳatına ilerürek irişdi (24) yaʿnī şīre yaḳīn oldı

Bang berzed şīr hāy ey nāḫalef

hāy ey nāḫalef diyü arslan ḫargūş (25) üzre bāng urdı ve eytdi [*hāy* tehdīd ü taḫvīf maḥallinde istiʿmāl olınur *nāḫalef* yaramaz oġul maʿnāsınadur ammā bunda nāmaʿḳūl maʿnāsınadur].

---

12 sāmī bülend maʿnāsınadur H: -M

1175 Men ki gāvanrā zihem bidrīdeem

Ben ki gāvları yırtmışam ve pāre pāre (26) eylemişem [*gāv* baḳar beTürkī ṣıġır maʿnāsınadur]

Men ki güş-ı şīr-i ner mālīdeem

ben ki erkek arslanuñ ḳulaġını burmışam yaʿnī ʿāciz ü zebūn itmişem (27) *şīr*den murād nefs-i emmāredür ki sözinde ṣādıḳdur zīrā nice pehlevānları ve ḳuvvet ü ḳudret ve ʿilm ü zühd ṣāḥiblerini (28) maġlūb u zebūn eylemişdür nefsüñ mekr ü ḥīlesine nihāyet ü ġāyet yoḳdur līkin ʿināyet-i Bārī yārī ḳılduḳda (29) zühd ü riyāżetile żaʿīf ü naḥīf olmış kimseler suhūlet ü āsānlıġıla nefs-i emmāreyi zebūn u maġlūb eyler ki bir [M88a] (1) nefes fermān-ı İlāhīden ṭaşra ḥareket itmege ḳādir olmaz nite ki bir żaʿīf ḫargūş bir ḳavī arslanı mekriyile helāk (2) eyledi *ḫargūş*dan murād ʿaḳldur.

1176 Nīm-ḫargūşī ki bāşed k'ū çünīn

Bir nīm ü żaʿīf ḫargūş kim ola (3) ki o ḫargūş [*k'ū* ki ū taḳdīrindedür *çünīn* kelimesinüñ maʿnāsı mışrāʿ-ı ṯānīye ḳayd olındı]

Emr-i mārā efkened ū berzemīn

[B73a] bizüm emrümüzi yir üzre böyle bıraġa yaʿnī fermānumuza iṭāʿat (4) itmeye ve bize böyle ḥaḳāret ide *nīm* nıṣf maʿnāsınadur *nīm-ḫargūş* bunda żaʿīf ḫargūş maʿnāsınadur ḥażret-i Mevlānā (5) nefs ṭarafından ḫargūşa vāḳıʿ olan ḫıṭāb u ʿitāb münāsebeti ile naṣīḥat u maʿrifet beyānına şürūʿ eyledi. (6)

1177 Terk-i ḫᵛāb u ġaflet-i ḫargūş kun

Ḫargūş ḫᵛāb u ġafletini terk eyle zīrā ḫargūş egerçi gözi açıḳ (7) uyur līkin ḥaḳīḳatda ḫᵛābdur ki ġaflet anuñıla biledür [*kun* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Ġırre-yi in şīr ey ḫar güş kun

ey ḫar bu (8) şīrüñ ġırre vü ḫurūşını istimāʿ eyle mışrāʿ-ı evvelde olan *ḫargūş* müfreddür mışrāʿ-ı ṯānīde olan *ḫar güş* (9) mürekkebdür ḫar güşdan ki *ḫar* eşek maʿnāsınadur şīr ḫargūşa ḫıṭāb u ʿitāb ṭarīḳıyıla didi *güş* semʿ maʿnāsınadur (10) ki Türkīsi ḳulaḳdur *ġırre* ġaynuñ kesriyile ġırrīden maʿnāsınadur ki emr-i ḥāżır ṣīġasında [A112b] maṣdardur ki nite yuḳaruda (11) beyān olınmışdur ve āḫırında olan hā zāyiddür ki hergiz bir maʿnā ifāde eylemez nite ki Şeyḫ Niẓāmī ḥażretlerinüñ Maḫzen-i Esrārında (12) vāḳıʿ olmışdur beyt

Şīr segī dāşt ki çün pū girift

Sāye-yi ḫurşīd berāhū girift[857]

[H81a] (13) *pū* bunda emr-i ḥāżır ṣīġasında maṣdardur zīrā bunda pūyīden maʿnāsınadur ve gāhī āḫırında (14) hā vāḳıʿ olur nite ki yine Maḫzen-i Esrārda vāḳıʿ olmışdur (15) beyt

Pūye-künān-ı merkeb-i Nūşīrevān

Dūr şud ezkevkebe-yi Ḫusrevān[858]

*ġırre*de daḫı hā zāyiddür māzī *ġırrīd*dür mużāriʿ *ġırred*dür dāl ḫazf olınup (16) *ġırre* ḳalur maṣdar u māżī ṣīġasında ve emr-i ḥāżır ṣīġasında vāḳıʿ olan maṣdar maḥall iʿtibārıyıla maʿlūm olur (17) ve illā farḳ u temyīz mümkin degüldür zīrā *guft* baʿż-ı maḥalde guften maʿnāsınadur ki maṣdardur ve baʿż-ı maḥalde māżīdür (18) hem-çünān *pū* lafẓı baʿż maḥalde emr-i ḥāżırdur baʿż maḥalde pūyīden maʿnāsına maṣdardur beytde vāḳıʿ olan gibi [baʿż-ı nüsaḫda *pūye-künān* yerine *ṣayd-künān* vāḳıʿ olmışdur]. (19)

ʿUzr guften-i ḫargūş pīş-i şīr

Ḫargūş şīr öñinde ʿözr dimesinüñ beyānındadur

1178 Guft ḫargūş el-eman ʿuzrīm hest

(20) Ḫargūş şīre eytdi el-emān benüm ʿözrüm vardur

Ger dehed ʿafv-ı Ḫudāvendīt dest

(21) eger senüñ Ḫudāvendligüñ ʿafvı el vire yaʿnī müyesser ola ol ʿözri beyān ideyüm *ʿözrī*de yā vaḥdet (22) içündür *Ḫudāvendīt*de yā maṣdar ve tā ḫıṭāb içündür *dest dehed* müyesser ola maʿnāsınadur nite ki bu beytde (23) vāḳıʿ olmışdur beyt

Men ki vü būse-zeden sāʿid-i zībāyeşrā

Ger merā dest dehed būse-zenem pāyeşrā[859]

(24) [*dehed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i ġāyibdür] *dest dehed* bunda müyesser olursa maʿnāsınadur el virürse maʿnāsı īhām-ı laṭīfdür.

1179 Guft çi ʿuzr ey ḳuṣūr-ı eblehān

(25) Şīr ḫargūşa eytdi ey eblehlerüñ ḳuṣūr u nāḳışı

İn zemān āyend derpīş-i şehān

(26) şāhlaruñ ḳatına bu zemān mı gelürler bunda nükte budur ki vaḳtsiz olan fermān u ṭāʿat sebeb-i ʿitāb (27) u ihānet idügin beyāndur [*īn zemān āyend*de istifhām-ı inkārī maʿnāsı vardur].

1180 Murġ-ı bīvaḳtī seret bāyed bürīd

---

857 "Aslanın avda kullandığı bir tazısı vardı; âhûnun üzerindeki güneş gölgesini bile yakalardı."

858 "Nûşirevân'ın merkebini koşturanlar, şâhların yıldızlarından uzak kaldılar."

859 "Ben kimim; onun güzel koluna öpücük konduran kim? Eğer bana elini verirse ayağını da öperim."

Vaḳtsiz ḳuşsun senüñ başuñı kesmek (28) gerek nite ki vaḳtsiz öten ḫurūsuñ başını kesüp yirler

ʿUẕr-i aḥmaḳrā nemīşāyed şinīd

aḥmaḳuñ (29) ʿöẕrini istimāʿ u ḳabūl eylemek lāyıḳ degüldür *vaḳtī*de yā vaḥdet ü ḫıṭāb içündür *bürīd* bürīden ve *şinīd* şinīden [M88b] (1) maʿnāsınadur *murġ-ı bīvaḳt*den murād ḫurūsdur *seret*de olan tā ḫıṭāb içündür.

1181 ʿUẕr-i aḥmaḳ bedter ezcürmiş buved

(2) Aḥmaġuñ [B73b] ʿöẕri cürm ü ḫaṭāsından yaramazrekdür [*cürmiş*de mīm kesrile oḳunmaḳ ister]

ʿUẕr-i nādan zehr-i her dāniş buved

(3) cāhilüñ ʿöẕri her ʿilmüñ zehridür yaʿnī her ne vechile iʿtiẕār eylese elbette ḳalbe elem ü ıżṭırāb virür zīrā (4) iʿtiẕār eylemegüñ ṭarīḳını bilmez [*dāniş* ʿilm maʿnāsınadur].

1182 ʿUẕret ey ḫargūş ezdāniş tihī

Ey ḫargūş senüñ ʿöẕrüñ ʿilm ü maʿḳūldan (5) ḥālī vü tehīdür [A113a]

Men ne ḫargūşem ki dergūşem nihī

ben ḫargūş degülem ki ʿöẕrüñi benüm gūşuma ḳoyasın yaʿnī (6) ben sencileyin ḫargūş degülem ki ʿöẕrüñi baña istimāʿ itdüresin.

1183 Guft ey şeh nākesīrā kes şumār

Ḫargūş (7) şīre eytdi ey şāh bir nāçīz ü nākesi kimse ṣay [*nākesī*de yā vaḥdet içündür]

ʿUẕr-i istem-dīdeyīrā gūş dār

bir maẓlūmuñ ʿöẕrini (8) istimāʿ eyle şumār bunda emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür istemde *hemze* zāyiddür vezn içün *istem-dīde* ẓulm görmiş (9) maʿnāsınadur ki maẓlūm maʿnāsına istiʿmāl olınur aña muttaṣıl olan hemze vaḥdet içündür *dār* emr-i ḥāżır müfred-i (10) müẕekkerdür murād nefs-i emmārenüñ ʿaḳla olan ṭaʿn-āmīz ʿitābların beyāndur nefs-i emmāreyi muḫālefetile ʿāciz ü zebūn (11) itdügiyiçün.

1184 Ḫāṣ ezbehr-i zekāt-ı cāh-ı ḫod

Maḥżā kendü manṣıb u ʿizzetüñ zekātından ötüri

Güm-rehīrā tū merān ezrāh-ı ḫod

(12) bir güm-rāhı kendü yolından sürme murād ʿaḳluñ nefs-i emmāreyi tażarruʿ u niyāzıla firīfte idüp (13) ẓarāfetile maġlūb itmesini ṭaleb itdügin beyāndur *cāh* ʿizzet ü manṣıb [*merān* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1185 Baḥr k'ū ābī beher cū mīdehed

Deryā ki o (14) deryā her cūya āb virür zīrā deryādan āb hevāya ṣuʿūd idüp andan ebr ü bārān peydā olup andan cūylara (15) āb irişür [*k'ū* ki ū taḳdīrindedür]

Her ḫasīrā berser ü rū mīnehed

her bir ḫası başı ve yüzi üzre ḳor zīrā ḫār u ḫas deryānuñ (16) üstindedür [*ḫas* ḫār maʿnāsınadur bunda].

1186 Kem neḫʷāhed keşt deryā z'in kerem

Deryā bu keremden kem ü nāḳış olmayısardur

Ezkerem deryā negerded bīş ü kem

(17) deryā keremden ziyāde ve eksük olmaz belki evvelki ḥāli üzre berḳarārdur zīrā her ne (18) ḳadar ṣu alınsa deryāya noḳṣān virmez ve tefāvüt eylemez ḥāṣıl-ı maʿnā ʿaḳl [H81b] nefs-i emmārenüñ żarar u ziyānından ḫavf (19) itdüginden ötüri medḥ ü müdārā ṭarīḳına sülūk itdügin işʿārdur Sürūrī Efendi raḥmetullāhi ʿaleyh *bu şīr*den (20) murād ḥażret-i Bārīdür diyüp sāyir-i kelimātı daḫı aña münāsib teʾvīl eylemişdür [*negerded* fiʿl-i nefy müfred-i müzekker-i ġāyibdür].

1187 Guft dārem men kerem bercāy-ı ū

(21) Şīr ḫargūşa eytdi ben keremi keremüñ yerinde ṭutaram yaʿnī keremi maḥalline eylerem

Cāme-yi her kes bürem bālā-yı ū

(22) herkese cāmeyi anuñ boyına biçerem [*bürem* bānuñ żammesiyile fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür *bālā* bunda boy maʿnāsınadur].

Her çi hest ezḳāmet-i nāsāz-ı bīendām-ı mast
Vü ziteşrīf-i tu berbālā-yı kes kūtāh nist[860] (23)

1188 Guft bi'şnev ger nebāşem cāy-ı luṭf

Ḫargūş şīre eytdi ʿözrümi ve (24) sözümi işit eger luṭf u kerem maḥalli olmayam

Ser nihādem pīş-i ejderhā-yı ʿunf

ʿunf u ḳahr ejderhāsınuñ (25) öñinde baş ḳodum ve cemīʿ emrüñe iṭāʿat eyledüm *ʿunf* luṭfuñ muḳābilidür.

1189 Men bevaḳt-i çaşt derrāh āmedem

(26) Ben ḳuşluḳ vaḳtinde yola geldüm

Bārefīḳ-ı ḫod suy-ı şāh āmedem

---

[860] "Uygunsuz boy adına her ne varsa bizim endamsız oluşumuzdandır; senin teşrîfinden kimsenin boyuna kısa gelmez."

kendü refīḳum ile şāhuñ cānibine geldüm (27) yaʿnī ḳaṣd itdüm ki senüñ ḥużūruña gelem *çāşt* ḳuşluḳ *refīḳ* yoldaş [*sūy* cānib maʿnāsınadur].

1190 Bāmen ezbehr-i tu ḫargūşi-y diger

(28) Senden ötüri baña bir [A113b] ġayrı ḫargūş

Cüft u hem-reh kerde būdend an nefer

ol nefer çift ve yoldaş (29) eylemiş idiler *nefer*den [B74a] murād naḫcīrāndur *ḫargūş*dan murād ʿaḳldur bu şīrden murād nefs-i emmāredür [M89a] (1) o şīrden murād ki anuñ sebebi ile bu şīri helāk eyledi ʿināyet-i Yezdānī vü merḥamet-i Raḥmānīdür ki anuñ ẓuhūrı (2) ile ʿaḳla tā kendü ḳadar bir ḳuvvet ḥāṣıl oldı ki nefs-i emmāreyi maḥv u nāpeydā eyledi *ḫargūş-ı dīger*den murād (3) ʿaḳla ḥāṣıl olan ḳuvvet-i rūḥāniyyedür *çāh*dan murād cāy-ı riyāżetdür.

1191 Şīri enderrāh ḳaṣd-ı bende kerd

(4) Bir ġayrı şīr bendeye ḳaṣd eyledi

Ḳaṣd-ı her dü hem-reh-i āyende kerd

her iki geliciye yaʿnī ikimüze bile ḳaṣd (5) eyledi bu söz ʿaḳl ṭarafındandur nefs-i emmāreye ki maġrūr olma ki saña muḳābele eyler kimse vardur ki murād ʿināyet-i (6) Bārīdür [*āyende* ism-i fāʿil müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1192 Guftemeş mā bende-yi şāhin-şehīm

Ol şīre eytdüm biz bir şāhin-şehüñ bendesiyüz (7)

Ḫᵛāce-tāşān-ı kih-i an dergehīm

ol dergāhuñ ḥaḳīr ḫᵛāce-tāşlarıyuz yaʿnī ol dergāhda bendeye (8) nihāyet yoḳdur ammā biz anlaruñ ḥaḳīrleriyüz *ḫᵛāce-tāş* dirler iki kimse ki bir efendinüñ bendesi olalar *tāş* (9) şirket maʿnāsınadur [bunda *kih* ḥaḳīr maʿnāsınadur *ḫᵛāce* bunda efendi maʿnāsınadur].

1193 Guft şāhin-şeh ki bāşed şerm dār

O şīr ḫargūşa eytdi şāhin-şeh kim olur (10) utan

Pīş-i men tū yād-ı her nākes meyār

sen benüm ḥużūrumda her nākesüñ yādını getürme yaʿnī yād eyleme (11) bu şīrden murād nefs-i emmāredür ki Ḥaḳḳ taʿālā ṭarafından ʿaḳla iḥsān olınan ʿavn u luṭfdur ʿaḳla nisbet ve (12) nefse nisbet ḳahr u ʿunf iken aña ser-furū itmeyüp kibr ü muḳābeleye ḳaṣd eyler [*meyār* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1194 Hem turā vü hem şehetrā berderem

(13) Hem seni ve hem şāhuñı yırtaram

Ger tu bāyāret bigerdīd ezderem

eger sen yoldaşuñıla benüm ḳapumdan rücūʿ (14) u ferāġat eyleyesüz mışrāʿ-ı evvelde *berderem* fetḥ-i dālile fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür derīdenden ki vaṣf-ı (15) terkībīsinde perde-der dirler dālüñ fetḥiyile ve dālüñ kesriyile dirīden hem-meşhūr ki ʿavām hemān bunı bilür mışrāʿ-ı (16) ṯānīde *derem* mürekkebdür lafẓ-ı derden ki ḳapu maʿnāsınadur ve lafẓ-ı mīmden mütekellim-i vaḥde içündür *bigerdīd* fiʿl-i mużāriʿ (17) cemʿ-i müẕekker-i muḫāṭabdur ʿaḳl müdārā vü muḥābā ṭarīḳıyıla nefs-i emmāreye tehdīd ü taḫvīfi ziyāde itdügin beyāndur.

1195 Guftemeş bü'gẕār tā bār-ı diger

(18) Ol şīre eytdüm ḳo bizi helāk eyleme tā bir kerre daḫı [*bügüẕār* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Rūy-ı şeh bīnem berem eztū ḫaber

(19) kendü şāhumuñ yüzini göreyüm senden ḫaber ildeyüm [*berem* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür].

1196 Guft hem-rehrā girev neh pīş-i men

Ol şīr eytdi (20) yoldaşuñı benüm ḳatumda rehin ḳo [*girev* rehin maʿnāsınadur]

V'er neḳurbānī tu enderkīş-i men

yoḫsa sen benüm kīşümde ḳurbānsın *kīş* (21) bunda āyīn ü meẕheb maʿnāsınadur ḳurbāna nisbet kişi ḫūb vāḳıʿ olmışdur zīrā *kīş* bilek ve *ḳurbān* (22) ṣadaḳ maʿnāsına gelür ki yay ṭuracaḳ āletdür.

1197 Lābe kerdīmeş besī sūdī nekerd

Ol şīre çoḳ (23) tażarruʿ u niyāz eyledüm bir fāyide eylemedi [*lābe* yalvarmaḳ maʿnāsınadur]

Yār-ı men bi'sted merā bü'gẕaşt ferd

[A114a] benüm yoldaşumı aldı beni (24) yalıñuz ḳodı.

1198 Yārem ezzeftī se çendan bud ki men

Benüm yoldaşum büyüklükde ve irilikde üç (25) ol ḳadar idi ki benüm yaʿnī üç ben ḳadar iri ve büyük idi

Hem beluṭf u hem beḫūbī hem beten

hem leṭāfetde (26) ve hem ḫūbluḳda hem cüssede *zeft* büyük maʿnāsına murād ʿaḳl nefs-i emmāreyi ẓarāfetile maġrūr [H82a] u ġāfil ḳılduġıdur (27) *o ḫargūş*dan murād merḥamet ve ʿināyet-i Bārīdür ki [B74b] yüz mertebe ʿaḳldan ḫūb u laṭīfdür zīrā hem ʿaḳla nāfiʿdür (28) ki anuñ muʿāveneti ile nefs-i emmāreyi zebūn eyler ve hem nefs-i

emmāreye enfaʿdur zīrā anuñ sebebi ile (29) saʿādet-i ebediyyeye vāṣıl olup maḳbūl-i Ḥaḳḳ olur.

1199 Baʿd ezin z'an şīr in reh beste şud

[M89b] (1) Şimden ṣoñra ol şīrden bu yol beste vü meşdūd olur [*beste* ism-i mefʿūldür]

Ḥāl-i men in būd u bātū gufte şud

(2) benüm ḥālüm bu idi ve saña söylenmiş ve beyān olınmış oldı ki benüm ʿöẕrüm budur [*gufte* ism-i mefʿūldür].

1200 Ezvaẓīfe baʿd ezin ümmīd bür

(3) Şimden ṣoñra vaẓīfe ümīdüñi kes hergiz naḫcīrlerden ümīd ṭutma

Ḥaḳ hemīgūyem turā ve'l-ḥaḳḳu mur

(4) saña ḥaḳḳ söz direm ve ḥaḳḳ söz acıdur *ḳuli'l-ḥaḳḳa velev kāne murran*[861] mūcebince saña ḥaḳḳ söz (5) ne ise beyān eyledüm bu ḫuṣūṣ içün bir tedārük ile murād budur ki ʿaḳl nefs-i emmāreye dir ki şimden ṣoñra (6) evvelki gibi mekr ü vesvese itmege ḳādir olmazsun zīrā ʿināyet-i Bārī ẓuhūr idüp ʿaḳla tamām ḳuvvet ü ḳudret (7) ḥāṣıl oldı ki şimden ṣoñra anı zebūn u ʿāciz itmege ḳādir degülsün *ümmīd* teşdīd-i mīmiledür *bür* emr-i ḥāżır müfred-i (8) müẕekkerdür bürīdenden *mur* acı maʿnāsınadur.

1201 Ger vaẓīfe bāyedet reh pāk kun

Eger saña vaẓīfe gerekse (9) yolı pāk eyle

Hin biyā vü defʿ-i an bībāk kun

āgāh ol gel ol bībāki defʿ eyle.

Cevāb guften-i şīr ḫargūşrā ve revān şuden-i bāū (10)

Şīr ḫargūşa cevāb didügini ve ḫargūş ile ol (11) şīr cānibine gitdügini ʿıyān u beyān eyler

1202 Guft b'ismillah biyā tā ū kucast

Şīr ḫargūşa eytdi b'ismillāh (12) gel tā o şīr ḳandadur

Pīşder şev ger hemīgūyī turast

yüri öñümce eger sen ṭoġrı söyler (13) iseñ bu hem maʿnādur öñümce ol eger bu ḫuṣūṣı ṭoġrı dir iseñ vech-i evvele göre *şev* rev maʿnāsınadur beTürkī (14) git vech-i ṯānī üzre *bāş* maʿnāsınadur beTürkī ol ve hem *derpīş şev* taḳdīrindedür ki murād nefs-i emmāre ʿaḳl (15) ṭarafından ẓāhir olan mevāniʿi defʿ itmege saʿy u mübāşerete şürūʿ itdügin işʿārdur.

---

[861] "Acı da olsa gerçeği söyle."

8-9 Ger vaẓīfe bāyedet reh pāk kun Eger saña vaẓīfe gerekse yolı pāk eyle Hin biyā vü defʿ-i an bībāk kun āgāh ol gel ol bībāki defʿ eyle MAB: -H

1203 Tā sezā-yı ū vü ṣad çün ū dehem

(16) Tā anuñ ve yüz ancılayın sezā vü lāyıḳını virem yaʿnī helāk idem [*sezā* lāyıḳ maʿnāsınadur]

V'er durūġest in sezā-yı tū dehem

(17) eger bu didügüñ söz yalan ise senüñ lāyıḳuñı virem yaʿnī seni helāk ve pāre pāre ideyüm (18) murād nefs-i emmārenüñ ʿaḳla küllī muḫālefetidür ʿināyet-i İlāhiyyeye inkār u istikbār ṭarīḳı ile [*durūġ* yalan maʿnāsınadur *dehem* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür].

1204 Enderāmed çün ḳulavuzī bepīş

(19) Ḫargūş bir ḳulavuz gibi şīrüñ öñine geldi [*ḳulavuz* Türkīde hem ḳulavuzdur]

Tā bered ūrā besūy-ı dām-ı ḫᵛīş

tā (20) şīri kendünüñ ṭuzaġı cānibine ilede.

1205 Sūy-ı çāhī k'ū nişāneş kerde būd

Bir ḳuyu cānibine ki ḫargūş (21) anı nişān u taʿyīn eylemiş idi [A114b]

Çāh-ı maġrā dām-ı cāneş kerde būd

deriñ çāhı şīrüñ cānına (22) ṭuzaḳ eylemiş idi [*çāh* cīm-i Fārsīyile ḳuyu maʿnāsınadur *maġ* deriñ maʿnāsınadur].

1206 Mīşudend in her dü tā nezdīk-i çāh

Bu ikisi ki murād ḫargūş ve şīrdür tā (23) çāha yaḳīn gitdiler

İnt ḫargūşī çü ābī zīr-i kāh

işte saña bir ḫargūş ṣaman altında bir āb (24) gibi yaʿnī ṣaman altında āb nice mestūr ise bu ḫargūş ṣūretinde pinhān u mestūr olan ḫargūş ṣūretde (25) ḫargūşdur līkin maʿnāda ḫargūş degüldür zīrā arslana muḳābele eyler ḫargūş yoḳdur *ḫargūş*dan murād (26) ʿaḳldur *şīr*den murād nefs-i emmāredür ki ʿaḳl ʿavn-ı İlāhī ile anı çāh-ı riyāżete atup ẓāhirde helāk ve maʿnāda (27) iḥyā eyler *ḫargūşī*de yā maṣdar içün olsa maʿnā vü meʾāl [B75a] cihetinden ikisinüñ maʿnāsı bir olur işte saña ṣaman (28) altında olan bir āb gibi ḫargūşlıḳ yaʿnī ḫargūşlıḳ ṣūretinde arslandan ziyāde işler işler.

1207 Āb kāhīrā behāmun mībered

(29) Āb bir ṣamanı ṣaḥrāya iltür zīrā yeynidür götürüp gider [*kāh* ṣaman maʿnāsınadur]

Āb kūhīrā ʿaceb çun mībered

[M90a] (1) āb bir ṭaġı ʿaceb niçe iltür yaʿnī ḫargūş-ı żaʿīf şīr-i ḳavīyi helāk itdügi maḥall-i taʿaccübdür (2) zīrā ḫılāf-ı ʿādetdür līkin ʿavn-ı İlāhī ẓuhūr idicek maḥall-i taʿaccüb degüldür nite ki ḥażret-i Mevlānā kendüsi (3) beyān eyler.

1208 Dām-ı mekr-i ū kemend-i şīr būd

Ḫargūşuñ mekri ṭuzaġı şīre kemend oldı yaʿnī ḫargūşuñ (4) mekrinden şīr ḫalāṣ bulmayup zebūn oldı

Ṭurfe ḫargūşī ki şīrī mīrübūd

ʿacīb bir ḫargūş (5) ki bir şīri ḳapdı yaʿnī helāk eyledi yaʿnī ʿaḳl egerçi żaʿīf ve nefs-i emmāre ḳavīdür līkin ʿināyet-i Bārī yarī (6) ḳılduḳda nefs-i emmāreyi āsān vechile kemende esīr idüp ḫor u ḥaḳīr eyler [*būd* ve *mīrübūd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1209 Mūsiyī Firʿavnrā bārūd-ı Nīl

(7) Bir Mūsā Firʿavnı ʿavn-ı İlāhī ile Nīl ırmaġına [*Mūsi'ī*de hemze vaḥdet içündür] [H82b]

Mīkeşed bāleşker ü cemʿ-i şaḳīl

çeker ağır ve vāfir ʿasker (8) ve cemʿile ve anda helāk eyler *mīkeşed* kāfuñ fetḥiyile çeker maʿnāsına rūşendür *rūd* dere maʿnāsınadur.

1210 Peşşeyī Nümrūdrā bānīm-per

(9) Bir peşşe yarım ḳanadı ile yaʿnī ziyāde żaʿīf iken Nemrūduñ [*peşşe'ī* sivri siñek aña lāḥiḳ olan hemze vaḥdet içündür]

Mīşikāfed bīmuḥābā derz-i ser

(10) meyl ü teraḥḥumsız başınuñ yivini yerer yaʿnī helāk eyler ḥāṣıl-ı maʿnā ḥażret-i Mūsā ʿināyet-i İlāhī ile (11) Firʿavnı bu ḳadar vāfir ʿasker ile Nīle ġarḳ eyledi ve ḥażret-i İbrāhīm ʿaleyhi's-selām zemānında Nemrūd-ı laʿīn tañrılıḳ (12) daʿvāsın idüp Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ile muḳābeleye ḳaṣd eyledi sivri siñegüñ ʿaskeri temāmet ʿaskerini (13) helāk itdükden ṣoñra kendüsi ḳaçup serāyına dāḫil oldı baʿde zemān-ı ḳarīb bir ḳanadı ṣınmış (14) bir sivri siñek burnına girüp dimāġına gitdi dört yüz yıl ol sivri siñek anuñ dimāġında ḳarār eyledi (15) bir gün inṣāfa gelüp Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretine teveccüh eylemedi ʿāḳıbet anuñ sebebi ile helāk oldı nite ki Manṭıḳu'ṭ-Ṭayrda (16) buña münāsib bir beyt vāḳıʿ olmışdur. Beyt

Nīm peşşe berser-i düşmen gümaşt [A115a]
Derser-i ū çār ṣad-sāleş bidaşt[862] (17)

1211 Ḥāl-i an k'ū ḳavl-i düşmenrā şünūd

[862] "Yarım kanatlı bir sinek düşmanın başına üşüşüp onun başını dört yüz yıllık bir başa çevirdi."

Gör ol kimsenüñ ḥālini ki ol kimse düşmenüñ (18) sözini istimāʿ u ḳabūl eyledi [*şünūd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Bin cezā-yı an ki şud yār-ı ḥasūd

ol kimsenüñ cezāsını gör ki ḥasūda (19) yār u muṣāḥib oldı. Beyt

Ḥaẕer kun z'an çi düşmen gūyed an kun

Ki berzānū-zenī dest-i teġābun[863]

(20) beyt

Ḥasudrā çü taʿahhüd kunī vü bü'nvāzī

Bedevlet-i tu güneh mīkuned beenbāzī[864]

gūyā ki bu beyt mā-ḳablinde (21) olan beyti beyān eyler.

1212 Ḥāl-i Firʿavnī ki Hāmanrā şünūd

Ol Firʿavnuñ ḥālini gör ki Hāmānı istimāʿ (22) u ḳabūl eyledi zīrā Firʿavn īmāna gelmek istedükde Hāmān ki vezīri idi anuñıla meşveret eyledi Hāmān Firʿavnı (23) īmāndan menʿ eyledi

Ḥāl-i Nümrūdī ki şeyṭanrā şünūd

ol Nemrūduñ ḥālini görüñ ki şeyṭānı yaʿnī şeyṭānuñ (24) sözini istimāʿ u ḳabūl eyledi bu beytde *bīn* lafẓı muḳadderdür *şünūd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür *Nemrūd* nūnuñ (25) żammıyıladur murād budur ki *şīr*den murād ki nefs-i emmāredür şeyṭānuñ vesvese vü iġvāsını istimāʿ itmegile helāk (26) oldı.

1213 Düşmen er çi dūstāne gūyedet

Düşmen egerçi saña dostları gibi söyler [B75b] ve iẓhār-ı maḥabbet idüp (27) naṣīḥat eyler [*er çi* eger çiden muḫaffefdür]

Dām dan ger çi zidāne gūyedet

dām bil egerçi saña dāneden söyleye yaʿnī düşmen saña ʿayn-ı fāyide (28) görinür bir nesne gösterürse sen anı kendüñe żarar-ı maḥż bilüp andan ictināb u iḥtirāz eyle *dūstāne*de olan hā (29) teşbīh ü nisbet içündür *gūyed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekkerdür aña muttaṣıl olan tā ḫıṭāb içündür *dān* emr-i ḥāżırdur. [M90b] (1)

1214 Ger turā ḳandī dehed an zehr dān

Eger düşmen saña ḳand u şeker vire anı zehr bil [*ḳandī*de yā vaḥdet içündür]

Ger beten luṭfī kuned an ḳahr dān

---

[863] "Düşmanın 'şunu yap' dediği şeyden sakın; yoksa, aldatan bir elin önünde diz çökersin."

[864] "Kıskanç bir kimseyi inandırıp okşarsan, o senin bu mutluluğuna günah işleyerek ortak olur."

20 Ḥasudrā çü taʿahhüd kunī vü bü'nvāzī Bedevlet-i tu güneh mīkuned beenbāzī MHA: -B

(2) eger ẓāhirā bir luṭf ide ol luṭfı ḳahr bil murād nefs ü şeyṭāndur ki bir kimseyi ıḍlāl eylemek (3) isteseler ẓāhirde nefʿ ü ṣalāḥ ṭarīḳına daʿvet eylerler meselā şeyṭān kesret-i ṣavm u ṣalāta meyl itdürüp tamām bir ḥālet (4) peydā olduḳdan ṣoñra ʿucb u riyā semtine vesvese virüp ṣırāṭ-ı müstaḳīmden dūr u baʿīd eylerler nefs ü şeyṭānuñ (5) mekr ü vesvesesinüñ deḳāyıḳı bir mertebede ḫafīdür ki hiçbir müdeḳḳiḳ anuñ ġavrına vuṣūl bulmaġa ḳādir degüldür meger bir mürşidüñ (6) irşādı sāyesinde riyāżet-i kāmileye vāṣıl olmış ola ḥażret-i Mevlānā esrār-ı ḳażāyı beyān eylemege şürūʿ (7) eyledi [*luṭfī*de yā vaḥdet içündür *dān* emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür].

1215 Çün ḳażā āyed nebīnī ġayr-ı pust

Çünki ḳażā ve taḳdīr-i İlāhī gele post u ẓāhirden ġayrı görmezsün (8) yaʿnī çünki ḳażā ve taḳdīr-i İlāhī reʾy ü tedbīr-i bendeye muvāfıḳ gelmeye iḥtiyāṭ u ḥazerüñ fāyidesi olmaz [*pūst* bunda ẓāhirden ʿibāretdür]

Düşmenanrā bāz neʾşnāsī zidust

(9) düşmenleri dostdan girü eglemezsün zīrā ʿaḳluñ maġlūb ve reʾyüñ mestūr u maḥcūb (10) olur.

1216 Çün çünin şud ibtihāl āġāz kun

Çünki böyle oldı yaʿnī çün [A115b] ḳażā ve taḳdīr reʾy ü tedbīrile redd ü (11) defʿ olınmaz tażarruʿ u niyāza şürūʿ eyle [*ibtihāl* tażarruʿ maʿnāsınadur *āġāz* şürūʿ maʿnāsınadur]

Nāle vü tesbīḥ u rūze sāz kun

nāle vü efġānı ve tesbīḥ u ṣavmı (12) sāz u tedārük eyle yaʿnī bunlara saʿy u kūşiş eyle.

1217 Nāle mīkun k'ey tu ʿAllāmu'l-ġuyūb

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ʿazze ve (13) cellenüñ dergāhına nāle eyle böyle diyü ki ey ʿAllāmu'l-ġuyūb

Zīr-i seng-i mekr-i bed mārā mekūb

yaramaz mekr (14) ṭaşınuñ altında bizi dögme yaʿnī mekkārlaruñ mekriyile bizi helāk u maḳhūr eyleme diyü zārī vü tażarruʿ eyle tā ki Ḥaḳḳ (15) taʿālā ḥażreti luṭf u kereminden mekr ü sū-yı [H83a] ḳażāyı defʿ ü menʿ ide [*mekūb* nehy-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür]. Beyt (16)

Çü rev mīnegerd ü ḥadeng-i ḳażā
Siper nist mer benderā cüz rıżā[865]

[865] "Giden geri gelmediği için, kazâ okuna karşı rızâdan başka bir siper yoktur."

1218 Ger segī kerdīm ey şīr-āferīn

Ey arslan ḫalḳ idici eger kelblik (17) ve edebsizlik eyledükise

Şīrrā me'gmār bermā ezkemīn

şīri puşudan bizüm üzerümüze ḥavāle eyleme *şīr*den (18) murād bunda nefs-i emmāre olmaḳ rūşendür *şīr-āferīn* vaṣf-ı terkībīdür *megümār* ḥavāle maʿnāsınadur nehy-i ḥāżır (19) müfred-i müzekkerdür [*kemīn* puşu maʿnāsınadur].

1219 Āb-ı ḫoşrā ṣūret-i āteş medih

Laṭīf āba āteş ṣūretini virme yaʿnī āb-ı şīrīni (20) nāmaʿḳūl görmeyelüm ve ābuñ ḫūblığından ġāfil olmayalum

Enderāteş ṣūret-i ābī menih

āteşde āblıḳ (21) ṣūretini ḳoma yaʿnī āteşi āb görmeyelüm anuñ żararından ġāfil olmayalum tā ki ġaflet sebebi ile helāk olmaḳ lāzım gelmeye (22) ḥadīs-i şerīfdür *Allāhumme erine'l-ḥaḳḳa ḥaḳḳan ve'rzuḳnā ittibāʿahu ve erine'l-bāṭıle bāṭılen ve'rzuḳnā ictinābehu*[866] [*medih* ve *menih* nehy-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür]. (23) [B76a]

1220 Ezşerāb-ı ḳahr çün mestī dihī

Çünki ḫalḳa ḳahr şerābından mestlik viresin [*mestī*de yā vaḥdet içündür *dihī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i muḫāṭabdur]

Nisthārā ṣūret-i hestī dihī

(24) yoḳlara varlıḳ ṣūretini virürsün yaʿnī *ed-dunyā ve mā-fīhā*[867] nīstdür līkin hest gibi görinür (25) ol sebebdendür ki ḫalḳuñ ʿālemüñ ekseri dünyā-perestdür ve aṣḥāb-ı dil ḳatında bu söz meşhūrdur [*hestī*de yā maṣdar içündür]. Mıṣrāʿ (26)

Çi āteş-perest ü çi dünyā-perest[868]

1221 Çist mestī bend-i çeşm ezdīd-i çeşm

Mestlik nedür çeşmüñ baġlanmasıdur (27) çeşmüñ görmesinden

Tā nümāyed seng-i gevher peşm yeşm

tā seng-i gevher gözine peşm yeşm görine yaʿnī ḳabīḥ ḫūb (28) ve ḫūb ḳabīḥ görine *peşm* yüñ *yeşm* bir güne ṭaş maʿnāsınadur ki yıldırım içün eyüdür.

1222 Çist mestī ḥisshā mübdel şuden

---

866 "Allâhım! Bize hakkı hak olarak göster, bizi hakka uymakla rızıklandır; bâtılı da bize bâtıl olarak göster, bizi bâtıldan sakınmakla rızıklandır."
867 "Dünyâ ve onda olanlar..."
868 "Ne âteşperest ne dünyâperest!"

(29) Mestlik nedür ḥisleri mübdel ü müteġayyir olmaḳdur ki eşyā-yı kemā-hiye idrāk ü iḥsās itmege imkān u [M91a] (1) ḳudret olmaya [*mübdel* ism-i mefʿūldür ifʿāl bābından]

Çūb-ı gez endernaẓar şandal şuden

ılġun çöpi naẓarda ṣandal olmaḳdur yaʿnī ılġun (2) aġacı ṣandal görine ḥāṣıl-ı maʿnā bāṭıl u nāmaʿḳūl ḥaḳḳ u maʿḳūl görinmek żarar-ı maḥż idügin beyāndur bu sebebdendür (3) ki Server-i Kāyināt ʿaleyhi efḍalu'ṣ-ṣalavāt ve ekmelü't-taḥiyyāt buyurmışlardur *Allāhumme erine'l-eşyā'e kemā-hiye*[869] (4) zīrā *iẕā cā'e'l-ḳader ʿamye'l-baṣar*[870] mūcebince ḳażā-yı ḳader nāzil olduḳda ʿuḳūl ve ḥavāss-ı ẓāhire ve ḥavāss-ı bāṭına (5) *ṣummun bukmun ʿumyun*[871] ṭabaḳasına irişürler *gez* kāf-ı Fārsī ve zā-yı [A116a] ʿArabī ile ılġun didükleri aġaçdur *ṣandal* meşhūrdur (6) ve maḳbūl bir dıraḫtdur ʿūd aġacından aşaġa ḥażret-i Mevlānā ḳuddise sırruhu bu maʿnāyı taḥḳīḳ itmek içün Hüdhüd ḳıṣṣasını (7) ve ṣoñra Ādem ʿaleyhi's-selāmuñ ḳıṣṣasını getürdi tā sāmiʿa ḳuvvet-i başīret ziyāde ola. (8)

Ḳıṣṣa-yı Hüdhüd ve Süleymān peyġām-ber ʿaleyhi's-selām derbeyān-ı ān ki çün ḳażā āyed çeşmehā rūşen ve beste şeved (9)

Hüdhüd ve Süleymān peyġam-ber ʿaleyhi's-selāmuñ ḳıṣṣasıdur anuñ beyānındadur ki çün ḳażā-yı İlāhī (10) gele rūşen-çeşmler mesdūd u mestūr olur

1223 Çün Süleymanrā serā-perde zedend

Çünki ḥażret-i Süleymāna serā-perde (11) urdılar yaʿnī çünki ʿadl ü dād serā-perdesini ḥāżır u ārāste idüp ḥükm ü ḥükūmet ṣadrını pīrāste (12) eylediler bu hem vechdür çün Süleymān peyġam-ber içün ʿadl ü dād ve ḥükm ü ḥükūmet serā-perdesini urdılar yaʿnī ḥāżır u müheyyā (13) eylediler

Cümle murġāneş beḫıdmet āmedend

cemīʿ murġlar anuñ ḫıdmet ü ḥużūrına geldiler *serā-perde* bunda (14) büyük çāder maʿnāsınadur [*revend* ve *āmedend* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekkerdür].

1224 Hem-zebān u maḥrem-i ḫod yāftend

Murġlar ḥażret-i Süleymānı kendülerine hem-zebān u maḥrem (15) buldılar

Pīş-i ū yek yek becan bi'ştāftend

---

869 "Allâhım! Bana eşyânın mâhiyetini göster."
870 "Kader geldiğinde göz görmez olur."
4 cā'e'l-ḳader HAB: cā'e'l-ḳażā M
871 "Onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir." Bakara/18.
11 çünki ʿadl ü dād serā-perdesini ḥāżır u ārāste idüp ḥükm ü ḥükūmet ṣadrını pīrāste MAB: çünki çāder ü serā-perde urdılar ve ḥükm ü ḥükūmet ṣadrını ārāste H

lācerem bir bir yaʿnī cemīʿan anuñ ṣoḥbet ü ḥużūrına cānıla (16) ivdiler zīrā hem-zebānlıḳ ülfet ü āşnālıġa sebebdür.

1225 Cümle murġan terk kerde çīk çīk

Pes (17) cümle murġlar Süleymān peyġam-berüñ ʿaleyhi's-selām ḥużūrında çīk çīki terk eylemiş yaʿnī ötüşmekden ferāġat idüp (18) ḫāmūş oldılar [*çīk çīk* ḳaġlıdı maʿnāsınadur]

BāSüleyman geşte efṣaḥ minaḫīk

ol ḥālde murġlar ḥażret-i Süleymānıla senüñ (19) ḳarındaşuñdan faṣīḥrek [B76b] olmış ḫulāṣa-yı kelām budur ki murġlar Süleymān peyġam-ber ʿaleyhi's-selāmıla laṭīf muṣāḥabet eylerlerdi (20) sen bürāderüñile rūşen ü āşkārā muṣāḥabet eyledükde ḥażret-i Mevlānā ḳuddise sırruhu'l-ʿAzīz ḳıṣṣa münāsebeti ile (21) ḥiṣṣe beyānına şürūʿ eyledi.

1226 Hem-zebānī ḫᵛīşi vü peyvendiyest

hem-zebānlıḳ ḫışmlıḳ ve peyvendlikdür yaʿnī çünki (22) iki kimse biri biri ile hem-zebān ola mā-beynlerinde elbette ittiḥād u ittiṣāl lāzım gelür [*peyvend* aḳribā vü taʿalluḳāt ve ittiṣāl maʿnāsınadur *hem-zebānī* ve *ḫīşī* ve *peyvendī*de olan yā maṣdar içündür]

Merd bānāmaḥreman çün bendiyest

(23) līkin merd nāmaḥremlerile maḥbūs gibidür ki ziyāde elem ü ʿazābdadur *bendī* maḥbūs maʿnāsınadur beyt (24)

Çāk ḫᵛāhem zeden in delḳ-ı riyāyī çigunem

Rūḥrā ṣuḥbet-i nāḥabs-i ʿazābist elīm[872]

ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu (25) sırrahu'l-ʿazīz hem-zebānlıḳ [H83b] sebeb-i ittiḥād idügini rūşen eylemek içün bu beyti getürdi.

1227 Ey besā Hindū vü Türk-i hem-zebān

(26) Ey çoḳdur hem-zebān Hind ve Türk yaʿnī cihānda çoḳ Hind ve Türk biri birinüñ ḫılāf-ı cinsi iken (27) hem-zebānlıḳ sebebi ile ikisi biri biriyile dost ve muṣāḥibdür

Ey besā dü Türk çün bīgānegān

(28) ey çoḳ vāḳıʿ olmışdur ki iki Türk hem-cins iken biri biriyile [A116b] ecnebīler gibidür hem-zebān olmaduḳlarıyiçün zīrā ittiṣāl (29) ü muṣāḥabete ittiḥād-ı cinsīden ittiḥād-ı zebānī ziyāde vü evlādur.

18-20 ol ḥālde murġlar ḥażret-i Süleymānıla senüñ ḳarındaşuñdan faṣīḥrek olmış ḫulāṣa-yı kelām budur ki murġlar Süleymān peyġam-ber ʿaleyhi's-selāmıla laṭīf muṣāḥabet eylerlerdi sen bürāderüñile rūşen ü āşkārā muṣāḥabet eyledükde MAB: Süleymānıla senüñ ḳarındaşuñdan faṣīḥrek olmış yaʿnī sen bürāderüñile ne vechile āşkārā vü rūşen muṣāḥabet eyleriseñ murġlar ḥażret-i Süleymānıla andan laṭīf muṣāḥabet eylerlerdi H

[872] "Bu riyâ hırkasını parçalayacağım, ne yapayım; ruh için mahpus olmayanla sohbet, elîm bir azaptır."

1228 Pes zebān-ı maḥremī ḫod-dīgerest

Pes [M91b] (1) maḥremlik zebānı ḫod-dīgerdür yaʿnī egerçi hem-zebānlıḳ başḳa ve maḥremlik zebānı başḳadur līkin maḥremlik zebānı andan (2) evlādur

Hem-dilī ezhem-zebānī bihterest

ammā hem-dillik hem-zebānlıḳdan yegrekdür zīrā bīrūnī maḥabbet (3) ü münāsebetden derūnī maḥabbet ü münāsebet aʿlā vü evlādur pes ol kimse anuñ ḳalbinde maḥabbet-i mā-sivā (4) olmayup ıṣṭılāḥāt-ı ṣūfiyyūndan bīḫaber ola yegdür ol kimseden ki cemīʿan ıṣṭılāḥāt-ı meşāyıḫ ḫāṭırında olup (5) ṭālib-i dünyā ola [*hem-dilī*de ve *hem-zebānī*de yā maṣdar içündür].

1229 Ġayr-ı nuṭḳ u ġayr-ı īmā vü sicil

Zīrā nuṭḳsız ve īmā vü işāret ve sicill ü kitābetsiz [*īmā* işāret maʿnāsınadur] (6)

Ṣad-hezāran terceman ḫīzed zidil

ḳalbden ṣad hezārān tercemān u muṣāḥabet ḳalḳar yaʿnī ẓāhir ü peydā olur (7) pes ol kimseler ki āgāh ve derūn ṣāḥibleridür nuṭḳ-ı zebānsız ve dest ü ser ü ebrū ile işāretsiz ve kitāb u (8) kitābetsiz muṣāḥabet ü muḳāveleye ḳādirlerdür enbiyā vü evliyāʾullāh gibi ki ḳīl ü ḳālsiz esrār-ı ḳulūb ve aḥvāl-i derūna (9) muṭṭaliʿ ü vāḳıflardur Eflāṭūn-ı ḥakīm ki meşhūr-ı āfāḳdur iki bölük şākirdi var idi biri Meşşāʾiyyūn (10) idi ki bir cānibe gitmek lāzım gelse anlar Eflāṭūn-ı ḥakīmüñ öñine düşüp giderlerdi ve biri İşrāḳiyyūn (11) idi ki ders vaḳtinde Eflāṭūn-ı ḥakīmüñ hemān ḥużūrında oturup nuṭḳ u īmāsız ve remz ü işāretsiz (12) derslerini oḳurlardı mā-beynlerinde āşkāre suʾāl ü cevāb vāḳıʿ olmazdı enbiyā vü evliyā ḫod nice mertebe (13) anlardan aʿlā vü evlādur zīrā enbiyā vü evliyā henüz ḳalbe ḫuṭūr eylememiş esrāra muṭṭaliʿlerdür ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz (14) ḥiṣṣe beyān idüp yine ḳıṣṣaya ʿavdet gösterdi.

1230 Cümle murġan her yekī esrār-ı ḫod

(15) Cemīʿ murġlar ki anda ḥāżır [B77a] idi her birisi kendünüñ esrārını

Ezhüner v'ezdāniş ü ezkār-ı ḫod

kendünüñ (16) hünerinden ve ʿilminden ve kār u fiʿlinden.

---

5 hem-dilīde ve hem-zebānīde yā maṣdar içündür H: -MAB

6 sicill ü kitābetsiz MAB: sicilsiz H / ṣad hezārān MAB: yüz biñ H

7-9 āgāh ve derūn MAB: ittiḥād-ı derūnī H / dest ü ser ü ebrū AB: dest ü ebrū M, dest ü ser H / kitāb u kitābetsiz MAB: kināyetsiz H / muḳāveleye ḳādirlerdür M: muḳāvele müyesser H, muḳābeleye ḳādirlerdür AB / gibi HAB: -M / esrār-ı ḳulūb ve aḥvāl-i derūna MAB: esrār-ı ḳulūba H / muṭṭaliʿ ü vāḳıflardur MAB: muṭṭaliʿlerdür H

11-12 remz ü işāretsiz MAB: kitābetsiz H / mā-beynlerinde āşkāre MAB: ortada H

14 ʿavdet gösterdi MAB: ʿavdet eyledi böyle diyü H

1231 BāSüleyman yekbeyek vā mīnümūd

Ḥażret-i Süleymān bir bir āşkāre (17) gösterdi [*vā* bunda āşkāre maʿnāsınadur]

Ezberāy-ı ʿarża ḫodrā mīsütūd

ʿarż u iʿlām içün kendüsini ögdi ḥażret-i Mevlānā (18) ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz yine ḥiṣṣe beyānına rücūʿ eyledi [*mīsütūd* fiʿl-i māżī müfred-i müzekkerdür].

1232 Eztekebbür nī vü ezhestī-yi ḫᵛīş

Bu cümle murġlaruñ (19) hüner ʿarż eylemesi kibrden ve vücūd u tefāḫurdan degül idi

Behr-i an tā reh dehed ūrā bepīş

belki (20) ol murġlaruñ hüner ʿarż eylemesi andan ötüri idi ki tā ḥażret-i Süleymān her murġa kendünüñ ḥużūrına (21) yol vire ve anuñıla muṣāḥabet ide.

Fāş mīgūyem u ezgufte-yi ḫod dil-şādem

Bende-yi ʿışḳam u ezher dü cihān āzādem[873]

1233 Çün bübāyed berderā ezḫᵛāceyī

Çünki esīr ü bendeye ḫᵛāceden (22) gerek ola yaʿnī çünki esīr bir kimseyi efendilige ḳabūl u iḫtiyār ide ol kimse ol esīri ṣatun alsun (23) içün [*berde* bānuñ fetḥiyile esīr ü bende maʿnāsınadur]

ʿArża dāred ezhüner dībāceyī

ol esīr kendüde olan hünerden bir dībāce ʿarż ṭutar yaʿnī (24) hünerlerinüñ yüzinden niḳābı refʿ idüp ṭālib olan kimseye ʿarż u āşkār eyler zīrā insāna lāzım (25) olan hüner ü [A117a] ʿilm ü maʿrifet ve ʿamel ü ṭāʿatdur ḫᵛāb u ḫᵛār u cimāʿ ḫod ḥayvānātda daḫı vardur *dībāce* (26) ʿizār maʿnāsınadur ki kitābuñ evveline dirler ve muṭlaḳā evvel ü ibtidā maʿnāsına hem gelür ammā bunda bir miḳdār (27) maʿnāsınadur.

1234 Çün ki dāred ezḫarīdārīş neng

Ammā çünki esīr ü bende bir ḫᵛācenüñ müşterīliginden (28) neng ü ʿār ṭutar yaʿnī andan ḥaẓẓ eylemeyüp nefret ide [*ḫarīdār* müşterī maʿnāsınadur]

Ḫod kuned bīmār u kerr ü şell ü leng

ol (29) esīr ü bende kendüsini ḫaste ve ṣaġır ve ḳolaḳ ve aḳsaḳ eyler yaʿnī kendüsini bu ʿayblarıla gösterür kendünüñ [M92a] (1) maḳbūli olmayan ḫᵛāce kendüsinden nefret eylesün içün ḫulāṣa-yı kelām budur ki egerçi ṭāʿat u ʿibādete (2) saʿy u kūşiş eylemekde ḳuṣūr ḳomaya līkin aña evlā vü aḫrā budur ki kendüsini hergiz ṭāʿat u ʿibādet (3)

---

[873] "Sırrımı fâş ettim ve bu sözümden dolayı mutluyum; aşkın bendesiyim ve her iki cihanda âzâdım."
21 Fāş mīgūyem u ezgufte-yi ḫod dil-şādem Bende-yi ʿışḳam u ezher dü cihān āzādem H: -MAB

eylememiş mertebesinde ṭuta tā ki aña ʿibādet ü ʿameli sebebi ile kibr ü ʿucb u riyā ḥāṣıl olmaya *neng* ʿār *ker* (4) kāf-ı ʿArabīnüñ fetḥasıyıla ṣaġır maʿnāsınadur *şell* şīnüñ fetḥiyile ḳolaḳ *leng* aḳsaḳ maʿnāsınadur (5) ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz ḥiṣṣe beyānından ḳıṣṣaya rücūʿ eyledi.

1235 Nevbet-i Hüdhüd resīd ü pīşeeş

(6) Hüdhüdüñ ve anuñ pīşe vü hünerinüñ nevbeti irişdi [*pīşe* ṣanʿat maʿnāsınadur]

V'an beyān-ı ṣanʿat u endīşeeş

(7) ve ol Hüdhüdüñ ṣanʿat u endīşesinüñ beyānınuñ nevbeti irişdi yaʿnī kār-ı (8) nevbetest iʿtibārıyıla ʿāḳıbet nevbet-i Hüdhüd irişdi [*endīşe* fikr].

1236 Guft ey şeh yek hüner k'an kihterest

[H84a] (9) Hüdhüd ḥażret-i Süleymāna eytdi ey şāh bu ḥaḳīrde olan hünerlerden bir hüner ki ol hüner kihter ü ḥaḳīrterdür [*k'ān* ki āndan mürekkebdür] (10)

Bāz gūyem guft-i kūteh bihterest

āşkāre diyem ḥāl bu ki kūteh ü muḫtaṣar söz eyürekdür yaʿnī *ḫayru'l-kelām mā ḳalle ve delle*[874] (11) mūcebince hemān bir hüner mi beyān eyleyem ki sāyir hünerlerüm hem andan rūşen ü ẓāhir olur guft bunda (12) söz maʿnāsınadur ki mużāfdur [*kūteh* ḳıṣa maʿnāsınadur].

1237 Guft bergū tā kudāmest an hüner

Süleymān peyġam-ber ʿaleyhi's-selām çünki (13) Hüdhüdden [B77b] bu sözleri işitdi aña eytdi di tā o ḳanġı hünerdür bu hem vechdür tā ol hüner ḳanġıdur [*kudām* ḳanġı maʿnāsınadur] (14)

Guft men an geh ki bāşem evcber

Hüdhüd ḥażret-i Süleymāna cevāb virüp didi ol vaḳt ki ben evc (15) ü hevā üzre olam ve ziyāde yüksege çıḳam bu vech üzre *berevc* taḳdīrinde olur bu hem vechdür Hüdhüd (16) ḥażret-i Süleymāna eytdi ol vaḳt ki ben evc ü hevāda pervāz idici olam bu vech üzre *evc-per* vaṣf-ı (17) terkībī olup evc ü hevāda pervāz idici maʿnāsınadur [*evc* bunda bülend maʿnāsınadur].

1238 Bi'ngerem ezevc bāçeşm-i yaḳīn

Çünki (18) evc ü hevādan naẓar idem

Men bübīnem āb derḳaʿr-ı zemīn

---

[874] "Sözün hayırlısı, kısa olup çok şeye delâlet edenidir."

ḳaʿr-ı zemīnde ben çeşm-i yaḳīnile görürem ābı (19) bu ḫuṣūṣ bende yaḳīnendür ẓann u taḥmīnen degüldür *bāçeşm-i yaḳīn* mıṣrāʿ-ı ṣānīye merhūn olmaḳ rūşendür [*ābrā* taḳdīrindedür]. (20)

1239 Tā kucāyest ü çi ʿumḳest ü çi reng

Ol āb tā ḳandadur ve anuñ deriñligi nedür yaʿnī ne [A117b] miḳdārdur ve ol (21) ābuñ rengi nedür [ʿ*umḳ* deriñlik maʿnāsınadur]

Ez çi mīcūşed ziḫākī yā ziseng

ol āb neden ḳaynar bir ḫākden mi yā bir ṭaşdan mı (22) ḳaynar ve ẓāhir olur bu ḥālāt cemīʿan benüm maʿlūmumdur.

1240 Ey Süleyman behr-i leşkergāhrā

Ey Süleymān leşkergāhdan (23) ötüri yaʿnī leşker bir ṣaḥrāya nüzūl itdükde anlara ābı āşkār eylemekden ötüri [*leşkergāh* leşker nüzūl idecek yer maʿnāsınadur]

Dersefer mīdār īn āgāhrā

(24) bu āgāhı seferde yanuñda ṭut zīrā ābdan ötüri seferde ben saña lāzımam *āgāh* (25) ḫaberdār maʿnāsınadur ki bunda maḳṣūd Hüdhüddür bunda tenbīh budur ki bir kimse her ne ḳadar ʿālī-ḳadr ü ʿaẓīmü'ş-şān (26) ola aña lāzım u nāfiʿ olan kimseden iʿrāż eylemeye ve istiġnā göstermeye belki anı yanından dūr u cüdā (27) eylemeye.

1241 Pes Süleyman guft ey nīkū-refīḳ

Ḥażret-i Süleymān çünki Hüdhüdden bu sözleri işitdi pes (28) Hüdhüde eytdi ey nīk ü nāfiʿ refīḳ

Derbiyābanhā-yı bīāb-ı ʿamīḳ

ʿamīḳ u bīpāyān ābsız (29) biyābānlarda lācerem ṭarīḳ-ı dīn ü rāh-ı yaḳīnüñ sāliklerine lāzımdur ki riyāżet ü mücāhede vādīlerini [M92b] (1) mürşid-i kāmilüñ irşādı zülālinsiz ṭayy u ḳaṭʿ itmege ḳaṣd u saʿy eylemeye ve illā biyābān-ı ḥayretde ser-gerdān u ʿaṭşān (2) ḳalur [ʿ*amīḳ* deriñ ki bunda ṣaḥrānuñ vüsʿatından kināyetdür].

1242 Tā biyābī behr-i leşker ābrā

Ey Hüdhüd tā biyābānlarda leşkerden ötüri āb bulasın (3)

Dersefer saḳḳā şevī aṣḥābrā

seferde aṣḥāba saḳḳā olasın yaʿnī leşker ve aṣḥāb senüñ delāletüñile sīrāb (4) olalar murād her bir ḫıdmeti ehline teslīm ü tefvīż eylemek lāzım idügin işʿār u tenbīhdür tā ki ʿāḳıbet (5) nedāmet ü ḫacālet lāzım gelmeye [*saḳḳā* su virici maʿnāsınadur].

Ṭaʿna-yı zāġ derHüdhüd

Zāġuñ ṭaʿna urmasıdur Hüdhüde ḥasedinden (6)

1243 Zāġ çün bi'şnūd āmed ezḥased

Zāġ çünki Hüdhüdden bu sözleri işitdi ḥasedinden ilerü geldi (7)

BāSüleyman guft k'ū kej guft u bed

Süleymān peyġam-bere eytdi ki o egri ve ḳabīḥ ve nāmaʿḳūl didi yaʿnī Hüdhüd (8) sözlerinden rāst u ṣādıḳ degüldür [*kej* egri maʿnāsınadur ki andan maḳṣūd kizbdür].

1244 Ezedeb ne'bved bepīş-i şeh maḳāl

Şāhuñ ḥużūrında (9) söz söylemek edebden olmaz yaʿnī edebsizlikdür [*maḳāl* söz maʿnāsınadur]

Ḫaṣṣa ḫod lāf-ı dürūġīn ü muḥāl

ḫuṣūṣā ḫod (10) ḥadden ziyāde kizb ü dürūġ u muḥāl bir lāf ola *dürūġ* kizb maʿnāsınadur aña muttaṣıl olan *yā* nisbet ve *nūn* (11) teʾkīd içündür bu hem maʿnādur ḫuṣūṣā ḫod anda münderic [B78a] ü müstetirr ola bir lāf u muḥāl vech-i evvel evlā vü ensebdür (12) vech-i ṯānīden bu vech hem maʿnādur ḫuṣūṣā ḫod bir lāf ki anda ġayn u muḥāl ola *ġayn* bulut ve ṣusızlıḳ ve aġzı (13) bir nesne ile baġlamaḳ maʿnāsınadur ki ġayn meftūḥdur.

1245 Ger mer ūrā in naẓar būdī müdām

Eger ol Hüdhüde (14) dāyim bu naẓar olayıdı bu hem maʿnādur eger ol Hüdhüdüñ müdām bu naẓarı olayıdı yaʿnī ḳaʿr-ı zemīnde olan ābı (15) göreyidi

Çun nedīdī zīr-i müştī-ḫāk dām

bir avuç ḫāküñ altında ṭuzaġı nice görmezdi ve niçün (16) görmeyeyidi baʿż-ı nüsaḫda mıṣrāʿ-ı ṯānī böyle vāḳıʿdur

Ḫod bedīdī zīr-i müştī-ḫāk dām

bir avuç (17) ḫāküñ altında olan ṭuzaġı ḫod [A118a] görürdi [*dām* ṭuzaḳ maʿnāsınadur].

1246 Çun giriftār āmedī derdām ū

Ol Hüdhüd dāma nice (18) giriftār gelürdi yaʿnī ne sebebden giriftār olurdı bu beytlerde vāḳıʿ olan *çūn* niçe ve niçün maʿnāsına cāyizdür [*çūn* imāle ile istifhāmdur niçe maʿnāsınadur] (19)

Çun ḳafeşender şudī nākām ū

nākām u nāçār ol Hüdhüd niçün ḳafesde olurdı yaʿnī ḳafesde (20) maḥbūs olmazdı zīrā ḳaʿr-ı zemīnde olan ābı görmege ḳādir olan bir avuç ḫāküñ altında pinhān olan (21)

16-17 baʿż-ı nüsaḫda mıṣrāʿ-ı ṯānī böyle vāḳıʿdur Ḫod bedīdī zīr-i müştī-ḫāk dām bir avuç ḫāküñ altında olan ṭuzaġı ḫod görürdi M: -AB

ṭuzaġı hem görmege ḳādir olurdı *ḳafeṣ* ṣādıla ʿArabīdür ki ḳafesden muʿarrebdür ki Fārsīdür *nākām* (22) nāçār ve nāmurād maʿnāsınadur [*nākām* murādsız].

1247 Pes Süleyman guft ey Hüdhüd revast

Süleymān peyġam-ber ʿaleyhi's-selām çünki (23) zāġdan bu sözleri istimāʿ eyledi pes Hüdhüde didi ey Hüdhüd revā vü maʿḳūl midür [*revāst*da istifhām-ı inkārī maʿnāsı vardur]

K'eztu derevvel-ḳadeḥ in derd ḫast

(24) ki evvel ḳadeḥde senden bu derd ẓāhir ü peydā oldı yaʿnī ibtidāʾ-i kelāmuñ (25) kiẕb ü lāf vāḳıʿ oldı ḳabāḥatuñ ẓuhūr buldı.

1248 Çun nümāyī mesti ey ḫorde tu dūġ

Ey (26) dūġ içmiş kimse sen niçün mestlik gösterürsün [*ḫorde* bunda içmiş maʿnāsınadur]

Pīş-i men lāfī zenī an ki dürūġ

benüm ḥużūrumda (27) bir lāf urasın ḫuṣūṣā ki ol lāf hem dürūġ ola ḫulāṣa-yı kelām budur ki ey Hüdhüd benüm ḥużūrumda kiẕbi (28) iḫtiyār idüp sende olmayan hüneri kendüñe nisbet eyleyesin ve lāf urasın *ān ki* bunuñ gibi maḥallere (29) ḫuṣūṣā maʿnāsına istiʿmāl olınur *dūġ* ayran *dürūġ* yalan maʿnāsınadur [*zenī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur].

Cevāb guften-i Hüdhüd ṭaʿna-yı zāġrā [M93a] (1)

Hüdhüdüñ cevāb dimesidür zāġuñ ṭaʿnasına

1249 Guft ey şeh bermen-i ʿūr-ı gedā

[H84b] (2) Hüdhüd ḥażret-i Süleymāndan çünki bu sözleri işitdi ḥażret-i Süleymāna eytdi ey şāh ben gedā ʿūr üzre (3)

Ḳavl-i düşmen me'şnev ezbehr-i Ḫudā

düşmenüñ ḳavlini istimāʿ eyleme Allāh içün *ʿūr* ʿuryān maʿnāsınadur [*meşinev* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]. (4)

1250 Ger bebuṭlānest daʿvā kerdenem

Eger benüm daʿvā eyledigüm kiẕb ü buṭlānıla ise

Men nihādem ser bübür in gerdenem

(5) ben baş ḳodum ve rāżī vü muṭīʿ oldum benüm boynumı kes yaʿnī tīġ ile boynumı urup helāk (6) eyle mışrāʿ-ı ṣānīde *gerden*dür kāf-ı Fārsīnüñ fetḥiyile ki boyun maʿnāsınadur *zāġ* ḳarġa maʿnāsınadur ki andan maḳṣūd (7) ḥasūd ve münkir-i ḳażā-yı

İlāhīdür Hüdhüdden murād mürşiddür ki esrār-ı nihāna vāḳıf u muṭṭaliʿdür ve ehl-i ẓāhir (8) anlaruñ bu ḥāline münkirdür [*bübür* emr-i ḥāżırdur bürīdenden].

1251 Zāġ k'ū ḥükm-i ḳażārā münkirest

Zāġ ki o ḳażānuñ ḥükmine münkirdür [*k'ū* ki ūdan mürekkebdür *münkir* ism-i fāʿil müfred-i müẕekkerdür]

Ger hezāran ʿaḳl dāred kāfirest

(9) eger hezārān ʿaḳl ṭutarsa hem kāfirdür zīrā ḥükm-i ḳażāya teslīm hemān (10) ʿaḳlıla olmaz belki dīn-i pāk ve iʿtiḳād-ı dürüst lāzımdur [*kāfir* inkār idici maʿnāsına hem gelür].

1252 Dertu ger kāfī buved ezkāfirān

Farżā eger sende (11) kāfirlerden bir kāf ola [*kāfī*de yā vaḥdet içündür]

Cāy-ı gend ü şehvetī çün kāf-ı rān

ʿavretüñ ferci gibi ḳabīḥ ve rāyiḥa vü (12) şehvetüñ cāy u maḥallisün ḫulāṣa-yı kelām budur ki herkes ki anda kāfirlerüñ ḫaṣletlerinden bir ḫaṣlet ola (13) ol kimsenüñ zen [A118b] gibi ʿaḳl u dīni nāḳıṣdur ve zenüñ ferci gibi bed-rāyiḥa [B78b] vü nāpāk ve zebūn-ı şehvetdür ve nice (14) mertebe zenden dūn u sifledür mışrāʿ-ı evvelde *kāfirān* lafẓından kāf ẕikri mışrāʿ-ı ṯānīde olan *kāf-ı rān*a (15) tecnīs vāḳıʿ olsun içündür ve illā maḳṣūd kāfirān lafẓından bir ḥarfdür her ḳanġısı olursa (16) ve andan maḳṣūd ḫıṣāl-i kāfirāndur *gend* kāf-ı Fārsīnüñ fetḥiyile ḳabīḥ rāyiḥa maʿnāsınadur *şehvet* meşhūrdur (17) ki menī maʿnāsınadur egerçi muṭlaḳā meyl ü ārzū maʿnāsına hem gelür *şehvetī*de yā ḫıṭāb içündür *kāf* yarıḳ (18) maʿnāsınadur *rān* bunda oyluḳ maʿnāsınadur pes *kāf-ı rān*dan maḳṣūd ferc-i zendür ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu (19) sırrahu'l-ʿazīz yine ḳıṣṣaya rücūʿ eyledi.

1253 Men bübīnem dāmrā enderhevā

Hüdhüd ḥażret-i Süleymāna eytdi hevāda (20) iken ben ḫāk altında nihān olan ṭuzaġı görürem [*bübīnem* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütkellim-i vaḥdedür]

Ger nepūşed çeşm-i ʿaḳlemrā ḳażā

ḳażā-yı İlāhī eger (21) benüm ʿaḳlumuñ çeşmini örtmeye nite ki ʿaḳl u baṣīret ṣāḥibi çünki şeyṭānuñ vesvesesine ve nefsüñ mekrine giriftār (22) ola egerçi fısḳ u fesāduñ żarar u ḳabāḥatını ve ḳıyāmetde fısḳ u maʿṣıyet ehline olan ʿaẕāb u ʿiḳābı bilür (23) ve çoḳ ehl-i fısḳ u maʿṣıyete vaʿẓ u naṣīḥat eyler līkin çün ḳażā-yı İlāhī irişe nābīnā vü nādān olur (24) nite ki beyān olınur [*nepūşed* fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1254 Çün ḳażā āyed reved dāniş buḫʿāb

Çünki ḳażā-yı İlāhī gele ʿilm ü fikr ḫᵛāb u (25) ġaflete gider yaʿnī ʿilm ü fikrüñ fāyidesi olmaz zīrā *iẕā cāʾe'l-ḳader ʿamye'l-baṣar iẕā cāʾe'l-ḳażā żāḳa'l-feżā*[875] [*dāniş* ʿilm baʿż-ı nüsaḫda reved yerine şeved vāḳıʿ olmışdur] (26)

Meh siyeh gerded bigīred āftāb

māh siyāh olur āftāb ṭutılur yaʿnī māha ḫusūf ve āftāba (27) küsūf vāḳıʿ olup nūr u żıyādan dūr ḳalurlar murād Müʾeṣṣir-i ḥaḳīḳīnüñ ḥükm ü irādeti ẓāhir olduḳda (28) āṣāruñ teʾṣīrātı ve nefʿ ü fāyidesi olmaz dimekdür nite ki ʿulemāʾ u ṣuleḥānuñ kāmı fısḳ u maʿṣıyete ibtilāsı (29) cehlden degüldür belki ġafletdendür ki ḳażā-yı İlāhīnüñ muḳteżāsıyıladur [*gerded* ve *bigīred* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1255 Ezḳażā in taʿbiye key nādirest

[M93b] (1) Bu mekr ü taʿbiye ḳażā-yı İlāhīden ḳaçan nādirdür yaʿnī nādir degüldür belki bisyār u bīpāyāndur (2) *taʿbiye* bunda mekr ü setr maʿnāsınadur egerçi ʿıṭr ḳarışdurmaḳ maʿnāsınadur *nādir* bunda ḳalīl maʿnāsına rūşendür (3) egerçi ʿaceb maʿnāsına hem mümkindür ki maʿnā böyle olur ḳażā-yı İlāhīden bu taʿbiye vü mekr ʿacīb degüldür zīrā ḳażā-yı (4) İlāhīden bunuñ gibinüñ ẓuhūrı firāvāndur ol taʿbiyeden biri budur ki beyān olınur

Ezḳażā dan k'ū ḳażārā münkirest

(5) ḳażā-yı İlāhīden bil ki o ḳażāya münkirdür yaʿnī ol kimse ki ḳażā-yı İlāhīye (6) münkirdür anuñ ḳażāya inkārı hem ḳażā-yı İlāhīdendür zīrā eger ḳażā-yı İlāhī anuñ inkārına taʿalluḳ eylemese (7) ol kimse ḳażā-yı İlāhīye inkār eylemezdi [*dān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]. Beyt

Ecel çün beḫūneş derāverd dest
Ḳażā çeşm-i bārik nebīneş bübest[876]

(8) beyt

Ḳażā keşti ancā ki ḫᵛāhed bered
Vü ger nā Ḫudā cāme berten dired[877] (9) [A119a]

Ḳıṣṣa-yı Ādem ʿaleyhi's-selām ve besten-i ḳażā naẓar-ı ūrā ezmürāʿāt-ı şarīḥ-i nehy ü terk-i teʾvīl (10)

---

875 "Kader geldiğinde göz görmez olur; kazâ geldiğinde uçsuz bucaksız boşluk daralır."
29 gerded ve bigīred fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür H: bigīred fiʿl-i mużāriʿdür M, gerded fiʿl-i mużāriʿdür AB
876 "Ecel onun kanını elde ettiği zaman, kazâ onun dikkatli gözünü kapatır."
877 "Kazâ ömür kayığını oraya çekecektir; yoksa Allah elbiseyi tenden sıyırır."

Ḥażret-i Ādem ʿaleyhi's-selāmuñ ḳıṣṣası ve āşkār u ṣarīḥ nehyüñ mürāʿātından ki *ve lātaḳrabā hāẕihi'ş-şecerete*[878]dür (11) ḳażā-yı İlāhīnüñ naẓarını baġlaması ve teʾvīli terk eylemesi beyānındadur

1256 Bu'l-beşer k'ū ʿalleme'l-esmā begest

(12) Bu'l-beşer ki o ʿalleme'l-esmānuñ begidür yaʿnī *ve ʿalleme Ādeme'l-esmā'e kullehā*[879]ya maẓhar olup Ḥaḳḳ (13) taʿālānuñ taʿlīm-i şerīfi ile cemīʿ-i eşyā anuñ maʿlūmı idi ve rūy-ı zemīnüñ ḫalīfesi olup melāyikenüñ (14) mescūdı olmış idi [*k'ū* ki ūdan mürekkebdür]

Ṣad-hezāran ʿilmeş enderher regest

[H85a] anuñ her ṭamarında ṣad-hezārān ʿilm (15) vardur beşer benī-Ādemdür *Bü'l-beşer*den [B79a] murād ḥażret-i Ādemdür ʿaleyhi's-selām ki insānuñ pederidür *beg* Türkīdür (16) emīr maʿnāsına [*reg* ṭamar maʿnāsınadur].

1257 İsm-i her çīzī çünan k'an çīz hest

Her bir nesnenüñ ismi ancılayın ki ol nesnedür [*k'ān* bunda ki āndan mürekkebdür] (17)

Tā bepāyan kān-ı ūrā dād dest

tā nihāyetine degin anuñ cānına el virdi yaʿnī cemīʿ-i eşyā ḳıyāmete degin (18) her ne ḥāl üzre ki olısardur anı tamām iḥāṭa eyledi bir vechile ki her dil de her nesnenüñ nāmını ve ḫāṣṣasını (19) bildi.

1258 Her laḳab k'ū dād-ı an mübdel neşud

Her laḳabı ki o virdi ol laḳab mübdel ü taġyīr olmadı yaʿnī (20) mevcūdātdan her nesneyi her nāmıla ve her ne laḳabıla ẕikr eyledi ise ḳıyāmete degin ol üslūb üzre ḳaldı (21) taġyīr olmadı

An ki çüsteş ḫᵛāned ū kāhil neşud

ol kimse ki ḥażret-i Ādem ʿaleyhi's-selām anı çüst ü çāpük (22) oḳudı ol kimse baṭī vü kāhil olmadı zīrā cemīʿ-i eşyānuñ ḫavāṣṣ u esrārı aña ʿıyān olmış idi [*çüst* çāpük maʿnāsınadur]. (23)

1259 Her ki āḫır müʾminest evvel bedīd

Her ki āḫır müʾmindür ve ʿāḳıbeti saʿādet üzredür ḥażret-i Ādem anı evvel (24) gördi [*bidīd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Her ki āḫır kāfir ūrā şud pedīd

---

878 "Ancak şu ağaca yaklaşmayın!" A'raf/19.
879 "Allah Âdem'e bütün isimleri öğretti." Bakara/31.
23 ḥażret-i Ādem M: ḥażret-i Ādeme ẓāhir ü āşkārā oldı A, ḥażret-i Ādeme ẓāhir olup B

her kim ki āḫır kāfirdür ve ʿāḳıbeti şeḳāvet üzredür ḥażret-i (25) Ādeme ẓāhir ü āşkārā oldı.

1260 İsm-i her çīzī tu ezdānā şinev

Her bir nesnenüñ ismini sen dānādan (26) işit [*şinev* emr-i ḥāżırdur *dānā* ʿālim maʿnāsınadur ki murād Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür]

Sırr-ı remz-i ʿalleme'l-esmā şinev

ʿalleme'l-esmānuñ remzinüñ sırrını dānādan işit ḫulāṣa-yı (27) kelām budur ki ʿalleme'l-esmāda olan *esmā*dan murād ne idügini bilmek ister iseñ ʿulemādan su'āl eyle tā ki her (28) nesnenüñ ismi ve taʿlīm-i esmānuñ remz ü sırrı saña ẓāhirdür rūşen ola nite ki müfessirīn şerḥ u beyān eylemişlerdür (29) *dānā*dan maḳṣūd ʿulemā olmaḳ rūşen ve maḥalle ensebdür ḥażret-i Ḥaḳḳ olmaḳdan ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz [M94a] (1) bu beytile bu sırrı işʿār eyler ki egerçi her nesnenüñ ismini ʿulemā bilür līkin ʿulemānuñ bildügi [A119b] ẓāhir (2) iʿtibārıyıladur sırr u ḫafiyyet iʿtibārıyıla degüldür bu ḥālet hemān ḥażret-i Ḥaḳḳa maḫṣūṣdur.

1261 İsm-i her çīzī ber-i mā ẓāhireş

(3) Her bir nesnenüñ ismi bizüm ḳatumuzda ẓāhirdür yaʿnī her nesneyi biz hemān ẓāhirī nāmıyıla bilürüz sırr u ḥaḳīḳatı (4) iʿtibārıyıla olan nāmlarını bilmezüz [*çīz* nesne maʿnāsınadur *ber-i mā*da ber ʿinde maʿnāsınadur]

İsm-i her çīzī ber-i Ḫālıḳ sıreş

līkin her bir nesnenüñ ismi Ḫālıḳ-ı (5) kevneynüñ ḳatında anuñ sırr u ḥaḳīḳatıdur bu beytden maḳṣūd ne idügi bu beytlerden rūşendür. (6)

1262 Nezd-i Mūsā nām-ı çūpeş bud ʿaṣā

Mūsā peyġam-ber ʿaleyhi's-selāmuñ ḳatında çöpinüñ nāmı ʿaṣā idi anuñ şüʿbān (7) olmasından ḫaberi yoḳ idi belki ḫāṭırına hem gelmemiş idi zīrā ʿaṣāsınuñ hemān ẓāhirine nāẓır idi ḥażret-i (8) Ḥaḳḳ ʿazze ismuhu *mā tilke biyemīnike yā Mūsā*[880] diyüp su'āl itdükde *hiye ʿaṣāy*[881] didüginde sebeb (9) bu idi ʿaṣāsınuñ şüʿbān olduġından ḫaberi yoḳ idi eger olayıdı *elḳi mā-fīyemīnike*[882] ḥasebince elinden (10) bıraḳduġı dem şüʿbān oldı andan ḫavf eylemezdi nite ki bu āyet-i kerīmeden rūşendür ki sūre-yi Ṭāhādadur (11) *ḳāle ḫuẕhā ve lāteḫaf senuʿīduhā siyretehe'l-ūlā*[883].

---

26 dānā ʿālim maʿnāsınadur ki murād Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür H: -MAB

[880] "Şu sağ elindeki nedir, ey Musa?" Tâhâ/17.

[881] "O, benim asamdır." Tâhâ/18.

[882] "Sağ elindekini at." Tâhâ/69.

[883] "Allah buyurdu: Al onu! Korkma! Biz onu şimdi ilk haline sokacağız." Tâhâ/21.

Nezd-i Ḫālıḳ būd nāmeş ejdehā

Līkin ʿālemüñ (12) Ḫālıḳı ḳatında anuñ nāmı ejderhā idi nite ki ʿaṣā iken anı ḥażret-i Ḥaḳḳ ṣüʿbān eyledi nite ki bu āyet-i kerīmeden rūşendür (13) *fe iẕā hiye ṣuʿbānun mubīn*[884] ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz bir miṣāl-i āḫaruñ beyānına şürūʿ eyledi. (14) [B79b]

1263 Bud ʿUmerrā nām-ı incā büt-perest

Egerçi ḥażret-i ʿÖmerüñ raẓıyallāhu ʿanh nāmı bunda ki murād dünyādur put-perest idi (15) zīrā īmāna gelmezden evvel put-perest idi [*bud* būddan muḫaffefdür *büt-perest* vaṣf-ı terkībīdür]

Līk mü'min būd nāmeş derelest

līkin *elestu biRabbikum*[885]da (16) anuñ nāmı mü'min idi lācerem ol ezelī iʿtibār ḥasebince bu ʿālemden ʿāḳıbet hem mü'min gitdi.

1264 An ki bud nezdīk-i mā nāmeş menī

(17) Ol nesne ki anuñ nāmı bizüm ḳatumuzda menīdür [*menī* lafẓ-ı ʿArabīdür ki yā nefs-i kelimedendür]

Pīş-i Ḥaḳḳ in naḳş bud ki bāmenī

(18) sırr u ḥaḳīḳat iʿtibārıyıla Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ ḳatında bu ẓāhirī naḳş idi ki kibr ü menī iledür yaʿnī insāndur (19) ki *ve leḳad kerremnā benī-Ādeme*[886] ḥasebince hem *leḳad ḫalaḳne'l-insāne fīaḥseni taḳvīm*[887] iʿtibārıyıla çünki cemīʿ-i mevcūdātdan (20) eşref ü aḥsen ü zībā ḫalḳ olındı lācerem kibr ü menīye giriftār oldı mıṣrāʿ-ı evvelde olan *menī* müfreddür (21) ki ḥīn-i cimāʿda inzāl olınan nāpāk ābdur mıṣrāʿ-ı ṣānīde olan *menī* mürekkebdür men ve yā-yı maṣdariyyeden *bāmenī ḳadr ü şerefest* (22) maʿnāsına olmaḳ baʿīddür.

1265 Ṣūretī būd in menī enderʿadem

Bu menī ki ẓāhirde menīdür ʿademde (23) bir ṣūret idi

Pīş-i Ḥaḳ mevcūd nī bīş ü ne kem

ammā Ḥaḳḳ taʿālānuñ ḳatında mevcūd idi bu ẓāhirde (24) olan ṣūretde ne bīş ve ne kem yaʿnī ne ziyāde ve ne noḳṣāndan berī idi.

1266 Ḥāṣıl ān āmed ḥaḳīḳat nām-ı mā

---

884 "Bir de ne görsünler, asâ apaçık koca bir yılan (oluvermiş)!" Şuara/32.
885 "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" A'raf/172.
886 "Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık." İsrâ/70.
887 "Biz insanı en güzel biçimde yarattık." Tîn/4.

(25) Ḥāṣıl-ı kelām bizüm ḥaḳīḳat u muʿayyen nāmumuz [A120a] evvel geldi ḥażret-i Ḥaḳḳuñ ḳatında

Pīş-i ḥażret k'an buved encām-ı mā

(26) ki ol nesne bizüm encām u ʿāḳıbetümüz ola yaʿnī rūz-ı ezelde Ḥaḳḳ taʿālānuñ ḳatında kim saʿīd (27) ise ʿāḳıbet saʿādet andan cüdā olmaz ve kim şaḳī ise ʿāḳıbet şeḳāvet andan infiṣāl bulmaz (28) *es-saʿīdu saʿīdun fī baṭni ummihi ve'ş-şaḳiyyu şaḳiyyun fī baṭni ummihi*[888] [*k'ān* ki āndan mürekkebdür] beyt

Bebed-baḫti vü nīk-baḫtī ḳalem

Bigerdīde mā hem-çünan derşikem[889]

(29) bu ʿālem-i ḥādiṯde olan saʿādet ü şeḳāvete iʿtimād u iʿtibār yoḳdur zīrā ḫāne [M94b] (1) iʿtibārıyıla gāhī saʿīd şaḳī ve gāhī şaḳī saʿīd olur *encām* ʿāḳıbet maʿnāṯsınadur beyt-i meẕkūrda bu maʿnā hem laṭīfdür (2) ḥażret-i Ḥaḳḳuñ ḳatında bizüm nāmumuzuñ ḥāṣılı ḥaḳīḳatda evvel geldi ki ol nesne bizüm encām u ʿāḳıbetümüzdür zīrā ḥażret-i (3) Ḥaḳḳuñ ʿazze ve celle ismuhu ʿilm-i şerīfinde nice ise ol mütebeddil olmaz ve taġayyür bulmaz.

1267 Merdrā berʿāḳıbet nāmī nehed

(4) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu merde ʿāḳıbet ü ḫātemi üzre bir nām ḳor yaʿnī ʿāḳıbet ü ḫātimesi īmānıla olana (5) mü'min dir farżā ẓāhirde kāfir olsa ve ḫātimesi küfrile olana kāfir dir farżā cemīʿ ʿömrinde īmānıla olsa zīrā (6) iʿtibār ʿāḳıbet ü [H85b] ḫātimeyedür [*nehed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Nī beran k'ū ʿāriyet nāmī nehed

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti anuñ üzre nām (7) ḳomaz ki ol mürde ʿāriyeti bir nām ḳonıla yaʿnī ḫalḳ ḳoduġı nāma iʿtibār yoḳdur meger ki Ḥaḳḳ taʿālānuñ ḥużūr-ı (8) şerīfinde olan nāma muṭābıḳ u muvāfıḳ ola bu hem vechdür anuñ üzerine degül ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti bendeye ʿāriyeti bir nām ḳoya yaʿnī ʿāriyeti (9) nām ḳomaz belki bir nām ḳor ki andan ebedī cüdā olmaz farżā ʿāriyeti ṣad-hezārān nām ḳosalar Ḥażret ḳoduġı nām (10) andan refʿ olmaz ve taġayyür ü tebeddül bulmaz.

1268 Çeşm-i Ādem k'ū benūr-ı pāk dīd

Ādem peyġam-ber ʿaleyhi's-selāmuñ çeşmi ki o (11) nūr-ı pākile naẓar eyledi [B80a]

Cān u sırr-ı nāmhā geşteş pedīd

---

888 "Mutlu olan, annesinin karnındayken de mutludur; mutsuz olan, annesinin karnındayken de mutsuzdur." Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 1, s. 400.

889 "Karında imişiz (doğmamışız) gibi, kalem bizi mutluluk ve mutsuzluk arasında çevirip durmakta."

8 u muvāfıḳ AB: -M

cān ve nāmlaruñ sırrı ve ḥaḳīḳatı (12) aña āşkār u ẓāhir oldı *dīd* bunda naẓar eyledi maʿnāsınadur *nūr*dan murād nūr-ı İlāhīdür *sır*dan murād ḥaḳīḳatdur (13) *ū*dan murād ḥażret-i Ādemdür [*pedīd* bā-yı Fārsīyile ẓāhir maʿnāsına faṣīḥdür ve bā-yı ʿArabīyile hem cāyizdür].

1269 Çün melek envār-ı Ḥaḳ dervey biyaft

Çünki melek ḥażret-i Ādemde ḥażret-i (14) Ḥaḳḳuñ nūrlarını buldı yaʿnī müşāhede eyledi envārdan murād ʿulūm-ı Raḥmānī ve tecelliyāt-ı Yezdānīdür (15)

Dersücūd üftād u derḫıdmet şitaft

lācerem melek sücūda düşdi ve ḫıdmete ivdi yaʿnī emr-i İlāhī (16) ile *fe secede'l-melāyiketu*[890] mūcebince melāyike ḥażret-i Ādeme secde idüp taʿẓīm ü tekrīm eylediler bunda *melek*den murād (17) melāyikedür ism-i cins olduġı iʿtibārıyıla nite ki bu āyet-i kerīmeden rūşendür *fe secede'l-melāyiketu kulluhum ecmaʿūn illā İblīs istekbere ve kāne mine'l-kāfirīn*[891] [*üftād* ve *şitāft* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]. (18)

1270 Medḥ-i īn Ādem ki nāmeş mīberem

Bu Ādemüñ medḥini ki anuñ (19) nāmını iledürem yaʿnī el-ān anuñ vaṣf u ẕikrindeyem

Ḳāṣıram ger tā ḳıyāmet bü'şmürem

ḳāṣıram farżā eger (20) ḳıyāmete degin ṣayam murād kemā-yenbaġī anı vaṣf u medḥ itmege ḳādir degülem dimekdür baʿż-ı nüsaḫda mısrāʿ-ı ṯānī böyle vāḳıʿ (21) olmışdur.

Tā ḳıyāmet ger sitāyem ḳāṣıram

farżā eger ḳıyāmete degin ṣayam ḳāṣıram yaʿnī anı ʿuluvv-ı şānına (22) münāsib vaṣf u medḥ eylemege ḳādir degülem [*sitāyem* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür].

1271 İn heme dānist çün āmed ḳażā

Ḥażret-i Ādem ʿaleyhi's-selām (23) bu bildi ve [A120b] çünki ḳażā-yı İlāhī geldi [*īn heme dānist* bu cemīʿisini bilürdi maʿnāsına hem mümkindür ki *dānistī* taḳdīrinde olur]

Dāniş-i yek nehy şud bervey ḫaṭā

bir nehyüñ ʿilmi (24) anuñ üzerine ḫaṭā oldı yaʿnī anda olan ol ḳadar bisyār-ı ʿulūm u feżāyil fāyide itmedi ol nehyden (25) ḫaṭā eyledi *yek nehy*den murād Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ Ādem ve Ḥavvāya buġday aġacına yaḳīn varmañuz ve (26) andan bir nesne

---

13 pedīd bā-yı Fārsīyile ẓāhir maʿnāsına faṣīḥdür ve bā-yı ʿArabīyile hem cāyizdür H: pedīd āşkāre maʿnāsınadur M, -AB

890 "Melekler(in hepsi de) hemen secde ettiler." Hicr/30; Sâd/73.

891 "Meleklerin hepsi de hemen secde ettiler. Yalnız İblis secde etmedi. O büyüklük tasladı ve kâfirlerden oldu." Sâd/73-74.

17 üftād ve şitāft fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür H: -MAB

22 sitāyem fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür H: -MAB

yimeñüz didügidür līkin ʿāḳıbet ḥażret-i Ādem ʿaleyhi'-selām Ḥavvā sebebi ile ol nehy dāmına giriftār (27) olup andan terk-i fermān-ı İlāhī ṣādır oldı lācerem ol ḫaṭā sebebinden āsmāndan yer yüzine inüp niçe (28) zemān ol ḫaṭā sebebinden giryān u nālān oldı nite ki ol nehy bu āyet-i kerīmeden rūşendür *ve lātaḳrabā hāẕihi'ş-şecerete fe tekūnā mine'ẓ-ẓālimīn*[892]. (29)

1272 K'ey ʿaceb nehy ezpey-i taḥrīm būd

Ḥażret-i Ādem ʿaleyhi's-selām ḫaṭā eylemesine [M95a] (1) sebeb bu oldı ki Ādem peyġam-ber ʿaleyhi's-selām kendüsine didi ki ey ʿaceb bu nehy taḥrīm içün mi idi [*k'ey* ki eyden mürekkebdür]

Yā bete'vīlī bud u tevhīm būd

(2) yāḫud bir te'vīlile mi idi ve tevhīm ü taḫvīfile mi idi ḫulāṣa-yı kelām budur ki ḥażret-i Ādeme ʿaleyhi's-selām (3) nehy-i müṣbete oldı bu iʿtibārıla ki bu nehy taḥrīmī yāḫud tenzīhī midür diyü mütereddid oldı lācerem andan ḫaṭā (4) ṣādır oldı [*bud* būddan muḫaffefdür *tevhīm* vehm-i ḫavf virmek maʿnāsınadur]. Beyt

Cāyī ki berḳ-ı ʿıṣyan berĀdem-i Ṣafī zed
Mārā çigūne zībed daʿvī-yi bīgūnāhī[893] (5)

1273 Derdileş te'vīl çün tercīḥ yaft

Ḥażret-i Ādemüñ ḳalbinde çünki te'vīl tercīḥ ü ḳuvvet buldı ki ol (6) nehy taḥrīmī iken tenzīhī ẓann eyledi

Ṭabʿ derḥayret suy-ı gendüm şitaft

[B80b] lācerem ḥażret-i Ādemüñ ʿaleyhi's-selām (7) ṭabʿı ḥayretde olup gendüm cānibine ivdi yaʿnī buġday yimege istiʿcāl eyledi lāzım olan ḫod bu idi (8) ki bu ḫuṣūṣda tevaḳḳuf u tefekkür idüp melāyike ile meşveret ideyidi lācerem İblīs-i laʿīn ol maḥalde ḥażret-i (9) Ādeme furṣat u ẓafer buldı nite ki ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz aña işāret buyurur.

1274 Bāġbanrā ḫār çün derpāy reft

(10) Çünki bāġbānuñ ayaġına diken batdı

Düzd furṣat yaft kālā bürd ü teft

---

[892] "Ancak şu ağaca yaklaşmayın! Sonra zalimlerden olursunuz." A'raf/19.
4 tevhīm vehm-i ḫavf virmek maʿnāsınadur H: -MAB
[893] "İsyan şimşeğinin Âdem Safiyyullâh üzerine düştüğü bir yerde bize günahsızlık davası gütmek yaraşır mı?"

(11) bāġbān ḫār sebebi ile kendüsine meşġūl olup ġāfil olduġıyiçün düzd furṣat buldı metāʿı iltdi ve sürʿatile (12) firār eyledi ḫulāṣa-yı kelām budur ki çün nehy ḫuṣūṣında ḥażret-i Ādem ʿaleyhi's-selām ḥayrete giriftār oldı şeyṭān-ı laʿīn (13) ol ḥālde ḥażret-i Ādeme furṣat bulup andan ol ḫaṭānuñ ṣudūrına sebeb oldı *kālā* metāʿ u esbāb (14) maʿnāsınadur *reft* ve *yāft* ve *bürd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür *teft* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür ki bunda (15) ziyāde istiʿcāl eyledi maʿnāsınadur.

1275 Çün ziḥayret rest bāz āmed zirāh

Çünki ḥażret-i Ādem ʿaleyhi's-selām (16) ḥayretden ḳurtuldı girü yola geldi [*rest* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür] [A121a]

Dīd bürde düzd raḫt ezkārgāh

ḥażret-i Ādem ʿaleyhi's-selām gördi (17) düzd-i raḫt u esbābı kārgāhdan iltmiş yaʿnī nehyüñ terki sebebi ile İblīs-i laʿīn anı ıḍlāl idüp ṭarīḳ-ı (18) müstaḳīmden dūr u cüdā eylemiş ve aña żarar irişdürüp cennetden çıḳmasına sebeb olmışdur ḥażret-i Ādemüñ (19) ʿaleyhi's-selām nehy-i emrinde ġaflet idüp ḫaṭā eyledügine sebeb iki nesne oldı biri bu ki ol nehy tenzīhī ẓann eyledi (20) ve biri bu ki şeyṭān-ı laʿīn kiẕb ṭarīḳıyıla baʿż sözler söyleyüp yemīn eyledügi ve ben size naṣīḥat idiciyem didügidür (21) nite ki bu āyāt-ı kerīmeden rūşendür ki sūre-yi Aʿrāfdadur (22) *fe vesvese lehume'ş-şeyṭānu liyubdiye lehumā mā vuriye ʿanhumā minsev'ātihimā ve ḳāle mā nehākumā Rabbukumā ʿanhāẕihi'ş-şecereti illā en tekūnā* (23) *melekeyni ev tekūnā mine'l-ḫālidīn ve ḳāsemehumā innī lekumā lemine'n-nāṣıḥīn fedellāhumā biġurūr felemmā ẕāḳa'ş-şecerete* (24) *bedet lehumā sev'ātuhumā ve ṭafiḳā yaḫṣifāni ʿaleyhimā minveraḳi'l-cenneh*[894] [*raḫt* esbāb maʿnāsınadur].

1276 Rabbenā innā ẓalemnā guft vāh

Rabbenā (25) innā ẓalemnā vāh didi yaʿnī kendüsinden ṣādır olan cürm ü ḫaṭāyı edeb-riʿāyet idüp ḳażā-yı İlāhīye (26) nisbet eylemedi belki kendüsine isnād idüp tażarruʿ u niyāza şürūʿ eyledi nite ki bu āyet-i kerīmeden rūşendür (27) *ḳālā Rabbenā ẓalemnā enfusenā ve in lemtaġfirlenā ve terḥamnā lenekūnenne mine'l-ḫāsirīn*[895] [guft

[894] "Derken şeytan, birbirine kapalı ayıp yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi ve: Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî kalanlardan olursunuz diye yasakladı, dedi. Ve onlara: Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim, diye yemin etti. Böylece onları hile ile aldattı. Ağacın meyvesini tattıklarında ayıp yerleri kendilerine göründü. Ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar." A'raf/20-22.

[895] "(Âdem ile eşi) dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz." A'raf/23.

kelimesinüñ fāʿili Ādemdür kemāl-i şöhretinden Ḥavvā daḫı dāḫildür ol sebebden ve zenden ötüri künnā dimedi]

Yaʿni āmed ẓulmet ü güm geşt rāh

(28) yaʿnī ẓulmet geldi ve anuñ sebebi ile yol güm ü żāyiʿ oldı lācerem biz hem bu sebebden güm-rāh (29) u ʿāṣī olduḳ ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki ẓulmet-i mekr-i nefsāniyye ve ġaflet-i vesvese-yi şeyṭāniyye ẓuhūr idüp bizüm ẓālim [M95b] (1) ü güm-rāh olmamuza sebeb oldılar bu āyet-i kerīmenüñ maʿnāsı böyledür Ādem ve Ḥavvā eytdiler [H86a] bizüm Rabbümüz biz kendü [B81a] nefslerümüze (2) ẓulm eyledük eger sen bize maġfiret eylemeyesin ve raḥmet itmeyesin elbette beher ḥāl kendülerine ziyān idicilerden oluruz [*güm* żāyiʿ maʿnāsınadur]. (3)

1277 İn ḳażā ebrī buved ḫurşīd-pūş

Bu ḳażā-yı İlāhī āftābı setr ü bīnūr idici bir seḥābdur

Şīr ü ejderhā şeved z'ū hem-çü mūş

(4) arslan ve ejderhā ḳażā-yı İlāhīden mūş gibi olur belki ʿarş-ı ʿaẓīm ve eflāk (5) hem ḳażā-yı İlāhī ḳatında zerreden kem olur bu beytler Hüdhüd cānibindendür *mūş* fāre maʿnāsınadur.

1278 Men eger dāmī nebestim gāh-ı ḥükm

(6) ben hem ey Süleymān eger ḥükm ü ḳażā-yı İlāhīnüñ ẓuhūrı vaḳti bir ṭuzaġı görmeyem

Men ne tenhā cāhilem derrāh-ı ḥükm

(7) ḥükm ü ḳażā-yı İlāhī yolında hemān yaluñuz ben cāhil ü ġāfil degülem zīrā ḥükm ü ḳażā-yı İlāhī (8) ẓāhir olduḳda ʿulemā vü fużalā hem cāhil ü ġāfildür ḥażret-i Ādem ḫod bu ḳadar ʿaẓīmü'l-ḳadr iken ḳażā-yı İlāhīnüñ (9) ẓuhūrı vaḳti andan hem ḫaṭā vü ʿıṣyān ẓāhir oldı *ḥükm*den murād ḳażā-yı İlāhīdür.

1279 Ey ḫunuk an k'ū nikū-kārī girift

(10) Ey saʿādetlü ol kimse ki o nikū-kārlıḳ ṭutdı yaʿnī ziyāde saʿādetlüdür ol kimse (11) ki ṭāʿat u ʿibādete saʿy u kūşiş eylemek üzre oldı

Zūrrā bü'gzeşt ū zārī girift

(12) ol kimse zūr u ḳuvveti [A121b] ḳodı zārī vü fiġān u tażarruʿ ṭutdı ḥāṣıl-ı maʿnā rūz u şeb ṭāʿat u ʿibādete (13) meşġūl olup *el-maʿṣūmu men ʿaṣamehullāh*[896] ḥükmince

---

27 guft kelimesinüñ fāʿili Ādemdür kemāl-i şöhretinden Ḥavvā daḫı dāḫildür ol sebebden ve zenden ötüri künnā dimedi H: -MAB

6 cāhilem HAB: kāhilem M

[896] "Mâsûmlar, Allâh'ın koruması altındadırlar."

kendünüñ ʿameline iʿtimād itmeyüp ḫaṭā vü günāh ṣādır (14) olduḳda Ādem ve Ḥavvā gibi anı kendü nefsine isnād idüp tevbe vü fiġān u tażarruʿa şürūʿ ide şeyṭān gibi anı (15) Ḫudāy taʿālāya nisbet idüp edebsizlik ṭarīḳına sülūk eylemedi dimekdür [*zārī* fiġān maʿnāsınadur *zūr* ḳuvvet]. Beyt (16)

Günāh egerçi nebūd iḫtiyār-ı mā Ḥāfiẓ
Tu derṭarīḳ-ı edeb gūş u gū günāh-ı menest[897]

1280 Ger ḳażā pūşed siyeh hemçün şebet

Eger (17) ḳażā şeb gibi saña siyeh nesne örte yaʿnī şeb siyāh olduġı gibi sen hem ḳażā-yı İlāhī sebebi ile cürm ü maʿṣıyet (18) ve belā vü miḥnet dāmına giriftār olup siyeh-rūz u tīre-dil olasın [*şebet*de tā ḫıṭāb içündür]

Hem ḳażā destet bigīred ʿāḳıbet

hem (19) ʿāḳıbet senüñ destüñi ḳażā ṭutar yaʿnī seni ol ṣaʿb u müşkil ḥālden yine fażl u ʿināyet-i İlāhī ḫalāṣ (20) eyler pes zinhār cemīʿ ḥālde aña müteveccih ol ḳażādan murād bunda ʿināyet-i Sübḥānīdür ki anuñ ẓuhūrı ḳatında (21) deryā-yı ʿUmmān gibi bīpāyān olan ẕünūb u maʿāṣī ḳaṭre gibi maḥv u nāpeydā olur.

1281 Ger ḳażā ṣad bār ḳaṣd-ı can kuned

(22) Farżā ḳażā-yı İlāhī eger yüz kerre senüñ cān u helāküñe ḳaṣd ide [*kuned* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Hem ḳażā cānet dehed derman kuned

(23) yine saña ḳażā-yı İlāhī cān virür derdüñe dermān eyler ḫulāṣa-yı kelām budur ki ḳahr u helāk (24) ve belā vü derd ü miḥnet cenāb-ı İlāhīden olduġı gibi inʿām u ʿināyet ve raḥmet ü maġfiret hem ḥażret-i Ḥaḳdandur (25) pes bendeye lāzım olan budur ki ʿinān-ı iḫtiyārı dest-i ḳażāya teslīm idüp rūz u şeb fiġān u zārī (26) ve niyāz u tażarruʿ ve ṭāʿat u ʿibādetden ḫālī vü fārıġ olmaya [*cānet*de tā ḫıṭāb içündür].

1282 İn ḳażā ṣad bār eger rāhet zened

Bu ḳażā-yı (27) İlāhī farżā eger yüz kerre senüñ yoluñı ura yaʿnī seni ṭāʿat u ʿibādetden cüdā ide [*rāhet*de tā ḫıṭāb içündür]

Berfirāz-ı çarḫ-ı ḫırgāhet zened

(28) līkin çünki sūz u güdāz ve tażarruʿ u niyāzıla tevbe vü istiġfār eyleyesin senüñ ḫayme vü ḫırgāhuñı çarḫ (29) üzre urur yaʿnī seni derecāt-ı ʿāliyeye irişdürür zīrā bir kimse niçe kerre fısḳ u ʿıṣyān üzre olsa līkin [M96a] (1) ḳalbi Ḫudāy taʿālānuñ

[897] "Ey Hâfız! Gerçi günah bizim irademizle değildir; ama edep yolunu tut ve 'günah benimdir' de."

ḫavfından ḫālī olmasa ve tażarruʿ u istiġfārdan ferāġat eylemese Ḥaḳḳ taʿālā (2) ḥażreti kemāl-i luṭfından anuñ cemīʿ-i seyyiʾātını ʿafv idüp anuñ muḳābelesinde ḥasenāt iḥsān eyler ve merātib-i (3) ʿulyāya irişdürür [*ḫırgāh* oba].

1283 Ezkerem dān in ki mīteršānedet

Haḳḳ taʿālānuñ kereminden bil bunı ki seni (4) ḳorḳudur yaʿnī seni ḳasvet-i ḳalbden ḫalāṣ idüp senüñ ḳalbüñe kendünüñ ḫavfını bıraḳduġı kerem ü (5) iḥsānındandur [B81b] zīrā bu ḥālet tevfīḳ-ı İlāhī idügine şek yoḳdur [*dān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Tā bemilk-i eymenī bi'nşānedet

(6) tā ḫavf sebebi ile seni eymenlik milkine naṣb ide yaʿnī saña emn virüp seni müttaḳīler maḳāmına irişdüre (7) *inne'l-müttaḳīne fīcennātin ve neher fīmaḳʿadi ṣıdḳin ʿinde melīkin muḳtedir*[898] [*tersāned* ve *binişāned* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1284 İn suḫan pāyan nedāred geşt dīr

(8) Bu söz ki murād esrār u maʿārif ü ḥükm-i İlāhiyyedür pāyān u nihāyet ṭutmaz dīr ü bisyār oldı (9) ki ḫargūş u şīrüñ ḳıṣṣasından dūr u cüdā olduḳ

Gūş kun tū ḳıṣṣa-yı ḫargūş u şīr

(10) sen şimden ṣoñra ḫargūş u [A122a] şīrüñ ḳıṣṣa vü aḥkāmını istimāʿ eyle ki tā şīrüñ ʿāḳıbeti niçe olduġını saña beyān (11) eyleyem [*kun* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

Pā vāpes keşīden-i ḫargūş ezşīr çün nezdīk-i çāh resīd

Ḫargūş çünki çāha (12) yaḳīn irişdi ziyāde daḳīḳ u rengīn mekrinden arslandan ḫargūşuñ ayaġını girü ardına çekdügidür (13) yaʿnī ol çāhda arslanuñ var idügini arslan bervech-i yaḳīn iʿtiḳād eylesün içün ḫargūş (14) çāha yaḳīn varduḳda sürʿatile gitmekden ferāġat idüp fi'l-ḥāl anda ziyāde ḫavfıla ṭurdı

1285 Çün ki nezd-i çāh āmed şīr dīd

[H86b] (15) Çünki şīr çāha yaḳīn geldi gördi [*dīd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekkerdür]

K'ezreh an ḫargūş mand u pā keşīd

(16) ki ol ḫargūş yoldan ḳaldı ve gitmekden ayaġını çekdi yaʿnī çāha ḳarīb varduḳda kemāl-i ḥīlesinden ḫargūş (17) ardına döndi.

1286 Guft pā vāpes keşīdī tū çirā

---

3 ḫırgāh oba H: -MAB

898 "Takvâ sahipleri cennetlerde ve ırmakların kenarlarında, güçlü ve Yüce Allah'ın huzurunda hak meclisindedirler." Kamer/54-55.

Şīr çünki ḫargūşuñ ol ḥālini gördi ḫargūşa (18) eytdi sen niçün ayaġuñı girü ardına çekdüñ yaʿnī ne sebebden ilerü gelmeyüp arduña döndüñ [*keşīdī* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur]

Pāyrā vāpes mekeş pīşender ā

(19) ayaġuñı girü ve arduña çekme ilerü gel yaʿnī arduña dönme belki ilerü gel *ā* emr-i ḥāżır müfred-i (20) müẕekkerdür ki aṣlı āydur *ḫargūş*dan murād ʿaḳl-ı maʿāddur *şīr*den maḳṣūd nefs-i emmāredür ki ʿaḳl mekr ü ẓarāfetile (21) anı riyāżet ü mücāhede çāhına atmaġa saʿy eyler ḥażret-i Mevlānānuñ ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz ʿādet-i şerīfidür ki (22) maḥalle münāsib üslūb üzre ḥişşe beyān eyler şimdi hem üslūb-ı sābıḳ üzre ḫargūşuñ zebānından (23) ḫaşyet-i Ḥaḳḳı ve hevl-i mevti ve dünyā vü āḫıretüñ aḥvālini beyān eylemege şürūʿ eyledi [*mekeş* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

1287 Guft kū pāyem ki dest ü pāy reft

(24) Ḫargūş çünki şīrden ol sözleri işitdi şīre eytdi ḳanı ayaġum ki reftāra ḳudret ü ḳuvvet (25) ola belki ziyāde ḫavf sebebinden benüm dest ü pāyum gitdi yaʿnī bende mecāl ü ḳuvvet ḳalmayup dest ü pāyum (26) ḥareket ü ʿamelden ḳaldı [*kū* ḳanı maʿnāsınadur]

Cān-ı men lerzīd ü dil ezcāy reft

benüm cānum ditredi göñlüm yerinden (27) gitdi yaʿnī yüregüm ḳopdı.

1288 Reng-i rūyemrā nemībīnī çü zer

Benüm altun gibi ṣarı olmış yüzümüñ (28) rengini görmez misin yaʿnī benüm yüzümüñ rengini görmez misin ki zer gibi zerddür

Z'enderun ḫod mīdehed rengem ḫaber

(29) benüm yüzümüñ rengi ḫod derūnumdan ḫaber virür ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki *kullu inā'in yeteraşşaḥu bimā fīh*[899] [M96b] (1) ḥasebince ḫaşyetullāh olan ḳalbde beher ḥāl anuñ āṡārı çihrede olur zīrā ẓāhirī aḥvāl derūnī aḥvāli (2) mübeyyindür ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz bu maʿnāyı beyān eyler ki sīmā muʿarrif-i aḥvāl-i derūnīdür ve reng-i rūy (3) hem maḳālden [B82a] muġnīdür bir vechile ki ṣāḥib-naẓarlara şerḥ u beyāna iḥtiyāc ḳalmaz.

1289 Ḥaḳ çü sīmārā muʿarrif ḫvandeest

(4) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu çünki sīmāyı muʿarrif oḳumışdur ki sūre-yi Raḥmāndadur (5) *yuʿrafu'l-mucrimūne bisīmāhum*[900] ve sūre-yi Aʿrāfdadur *ve ʿale'l-*

---

[899] "Her kap, (ancak) içinde olanı sızdırır."
[900] "Suçlular, simalarından tanınır." Rahmân/41.

aʿrāfī ricālun yaʿrifūne kullen bisīmāhum[901] ve (6) sūre-yi Fetḥdedür *sīmāhum fīvucūhihim* [A122b] *mineṣeri's-sucūd*[902] ve sūre-yi Aʿrāfdadur *ve nādā aṣḥābu'l-aʿrāfī ricālen yaʿrifūnehum bisīmāhum*[903] *sīmā* ʿalāmet maʿnāsınadur *muʿarrif* ism-i fāʿildür bildirici (7) maʿnāsınadur

Çeşm-i ʿārif sūy-ı sīmā mandeest

ol sebebden ʿārifüñ çeşmi sīmā cānibinde ḳalmışdur (8) ki derūnī aḥvāli andan müşāhede eylerler [*sū* cānib maʿnāsınadur *sīmā* ṣūret maʿnāsınadur *mānd* ḳalaḳ maʿnāsınadur].

1290 Reng ü bū ġammāz āmed çün ceres

Reng ü bū ceres gibi ġammāz geldi (9) yaʿnī aṣvāt sebebi ile aṣḥāb-ı ṣavt niçe maʿlūm u ẓāhir olursa reng ü būydan hem-çünān aḥvāl mübeyyen ü āşkār (10) olur nite ki bir kimsede müşk olsa rāyiḥasından maʿlūm olur ve bir kimsede ʿışḳ olsa anuñ reng-i rūyından ẓuhūr (11) bulur nite ki dimişlerdür ʿışḳ u müşk pinhān olmaz [*ceres* deve çañı maʿnāsınadur]

Ezferes āgeh kuned bang-i feres

feresüñ bāngi (12) feresden āgāh u ḫaberdār eyler zīrā cemīʿ-i ḥayvānāt āvāzları sebebi ile biri birinden mümtāz olurlar meşelā bir āḫūrda (13) baʿż-ı ḥayvānāt olsa ve gāh gāh āvāzları ẓāhir olsa āvāzları sebebi ile ḥayvānātdan ḳanġısı idügi (14) maʿlūm olur çünki aḥvāl böyledür pes maʿlūm olsun ki ẕerrāt-ı kāyinātdan her bir ẕerre ve ḳaṭarāt-ı eşyādan (15) her bir ḳaṭre kemāl-i vaḥdāniyyet-i Ẕāt ve ḳudret-i Refīʿü'd-derecāt üzre bervech-i yaḳīn aṣḥāb-ı ʿuḳūle delīl ü şāhiddür [*feres* esb maʿnāsınadur beTürkī at]. (16) Beyt

Berg-i dıraḫtān-ı sebz dernaẓar-ı hūşyār
Her varaḳī defterist maʿrifet-i Kirdgār[904]

1291 Bang-i her çīzī resāned z'ū ḫaber

(17) Her bir nesnenüñ āvāzı ol nesneden sāmiʿa ḫaber irişdürür yaʿnī her nesne āvāzından maʿlūm (18) olur

Tā bidānī bang-i ḫar ezbang-i der

---

901 "Ve A'râf üzerinde de herkesi simalarından tanıyan adamlar vardır" A'raf/46.
902 "Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir." Fetih/29.
903 "(Yine) A'râf ehli simalarından tanıdıkları birtakım adamlara seslenerek derler ki..." A'raf/48.
6 ve sūre-yi Aʿrāfdadur ve nādā aṣḥābu'l-aʿrāfī ricālen yaʿrifūnehum bisīmāhum M: -AB
904 "Akıllıların nazarında yeşil ağaçların yapraklarından her biri Allah'ın marifetinden bir defterdir."

tā ḫaruñ bāngini derüñ bānginden bilesin yaʿnī Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti (19) kemāl-i ḳudretinden her bir nesnenüñ bāng-i ṣavtını biri birine müşābih eyledi tā ki āvāzları sebebi ile biri birinden mümtāz u (20) ẓāhir olalar nite ki ḥımāruñ ṣavtı bir gūne ve bābuñ ṣavtı bir gūnedür [*der* bunda bāb maʿnāsınadur].

1292 Guft Peyġam-ber betemyīz-i kesān

Kimselerüñ (21) temyīzine Peyġam-ber ḥażreti ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem didi

Mer'i maḫfiyyun ledā ṭayyi'l-lisān

kişi maḫfī vü mestūrdur lisān (22) u kelāmuñ ṭayy u iḫfāsı ḳatında ḫulāṣa-yı kelām budur ki ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ḫalḳuñ biri birinden farḳ (23) u temāyüzi ḫuṣūṣında eytdi bir kimse mādām ki söylemeye ne ḥālde ve ne mertebede idügi maʿlūm olmaz ammā çünki (24) söyleye sözinden anuñ ḥaḳīḳat-ı ḥāli maʿlūm olur [*ledā* ʿind maʿnāsınadur] ḳıṭʿa

Zeban derdehān ey ḫıredmend çist
Kilīd-i der-i genc-i ṣāḥib-hüner (25)

Çü der beste bāşed çi dāned kesī
Ki gevher-furūşest ü yā pīlever[905]

mer' kişi (26) *maḫfī* mestūr *ṭayy* dürmek ve dürilmek maʿnāsınadur maḥalline göre zīrā ṣülāṣī mücerredüñ mīmsiz maṣdarınuñ maʿlūm u mechūli (27) ṣīġa iʿtibārıyıla berāberdür līkin maḥalden maʿlūm olur nite ki *ḳatl* depelemek ve depelenmek ve *ḍarb* urmaḳ ve urılmaḳ (28) maʿnāsına gelür *lisān* ālet-i tekellüm maʿnāsına gelür ki maḥaldür ve söz maʿnāsına hem gelür ki ḥāldür yaʿnī lisān hem ḥāle (29) ve hem maḥalle ıṭlāḳ olınur.

1293 Reng-i rū ezḥāl-i dil dāred nişān

Yüzüñ rengi göñlüñ ḥālinden nişān [M97a] (1) u ʿalāmet ṭutar zīrā *lisānu'l-ḥāli enṭaḳu* [A123a] *minlisāni'l-maḳāl*[906] ḥasebince ḥāl ü ʿalāmetden [B82b] derūnī aḥvāl (2) ziyāde rūşendür meselā bir kimsenüñ yüzi ṣarı olup andan dembedem [H87a] eşk-i germ ve āh-ı serd ẓāhir olsa (3) anuñ ḳalbi āteş-i ʿışḳıla sūzān u biryān idügine delīl ü nişāndur [*dāred* fiʿl-i māżī müfred-i müzekkerdür]

Raḥmetem kun mihr-i men derdil nişān

---

[905] "Ey akıllı kişi, ağızda dil nedir? Bir hüner sahibinin hazine kapısının anahtarıdır. Kapalı kaldığında başkası, cevher satıcı mı, çerçi mi olduğunu ne bilsin?"
[906] "Hâl dili, söz dilinden konuşur."

(4) pes benüm bu hālümi müşāhede idüp baña raḥmet ü merḥamet ile benüm maḥabbetümi ḳalbüñde naṣb u muḥkem eyle yaʿnī *yuḥibbuhum ve yuḥibbūneh*[907] (5) ḥasebince baña maḥabbet eyle tā ki ol maḥabbet sebebi ile senüñ maḥabbetüñ hem benüm ḳalbümde ẓāhir ola zīrā maḥabbet ol ḥażret-i (6) Ḥaḳdandur andan ṣoñra ʿibāddandur pes hīç şekk yoḳdur ki maḥabbet elbette sebeb-i raḥmet-i Raḥmāniyyedür *nişān-ı evvel* (7) ʿalāmet maʿnāsınadur *nişān-ı ṯānī* emr-i ḥāżırdur nişāndenden *mihr* bunda maḥabbet maʿnāsınadur ki beher ḥāl mużāfdur (8) ki *dil* ḳalb maʿnāsınadur bunda müşākele ṭarīḳı üzre olur nite ki bu āyet-i kerīmede vāḳıʿdur *taʿlemu mā fīnefsī ve lā aʿlemu mā fīnefsik*[908] [*kun* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]. (9)

1294 Reng-i rūy-ı surḫ dāred bang-i şükr

Ḳırmızı yüzüñ rengi şükr (10) bāngini ṭutar yaʿnī ol kimse ki anuñ yüzinüñ rengi surḫ ola anuñ ẕevḳ u ḥużūr u sürūr u ṣafāda (11) olup ḫavf u maḥabbetullāhdan ḳalbi ḫālī idügine delīldür [*dāred* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

Bang-i rūy-ı zerd dāred ṣabr u nükr

ṣarı (12) yüzüñ rengi ṣabr u nükr ṭutar yaʿnī ol kimsenüñ ki yüzi zerd ola derd ü belā ve renc ü ʿanāda olup rūz (13) u şeb ṣabrda oldugına delālet eyler *nükr* derd ü belā maʿnāsınadur ve ṣabr zerd-rūylige sebebdür zīrā ṣabr maʿnāda (14) niçe mertebe ṣabır didükleri acı otdan acıdur *ṣabır* bānuñ kesriyile lafẓ-ı ʿArabīdür ki bir acı otuñ ismidür līkin (15) zebān-ı Fārsīde bānuñ sükūnıyıla istiʿmāl olınur *men lā ṣabere lehu lā īmāne leh*[909] kelāmından hem-ẓāhirdür ki belāya (16) ṣabr u taḥammül itmek ziyāde müşkil ve emr-i ʿasīrdür.

1295 Dermen āmed an ki dest ü pā büred

Baña geldi ol nesne ki (17) dest ü pāyı ḳaṭʿ eyler [*āmed* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekkerdür]

Reng-i rū vü ḳuvvet ü sīmā bered

reng-i rūyı ve ḳuvvet ü sīmāyı iltür bu sözler (18) ḫargūş ṭarafındandur *ṣīr*den murād nefsdür ki bunı tamām maġlūb u firīfte eylemek içün ḫargūş kendüsi (19) beyān eyledügi ḫavf-ı İlāhī kendünüñ īcādı olan şīre isnād idüp dir ki ol şīre ḳarīb olmaḳ (20) hemān mevt ü helāke ḳarīb ü mülāḳī olmaḳdur bu sebebden bende dest ü pā ve ḳudret ü

---

907 "...(Allah) sevdiği ve kendisini seven müminler..." Mâide/54.

908 "Sen benim içimdekini bilirsin, halbuki ben senin zâtında olanı bilmem." Mâide/116.

11 bang MH: reng AB

909 "Sabrı olmayanın îmânı da yoktur." (Beyhakî, *Şu'abü'l-Îmân*, vr. 590a.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 96.

ḳuvvet ḳalmadı gūyā (21) ki meyyit oldum ve bu ḫuṣūṣ maʿnāda nefs-i emmāreye taʿlīmdür böyle diyü ki ey nefs tā ki sende hem riyāżetile bu (22) ḥālāt peydā olup *mūtū ḳable en temūtū*[910] ḥadīṯinüñ mażmūnıyıla muttaṣıf olmayasın cenāb-ı ḳudse vuṣūl (23) bulmazsın *büred* ve *bered* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür ki evvelkisi bānuñ żammesiyiledür ki *bürīden*dendür ṯānīde (24) bā meftūḥdur ki *berden*dendür.

1296 An ki derher çi der āyed bi'şkened

Ol ki her nesneye ki gele ve mülāḳī ola şikest (25) ü münʿadim eyler [A123b] [*bişikened* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Her dıraḫt ezbīḫ u bün ü berkened

her dıraḫtı o kökinden ve dibinden ḳoparur [*bün* dip ve *bīḫ* kök maʿnāsınadur].

1297 Dermen āmed an ki ezvey geşt māt

(26) Baña geldi ol nesne ki andan māt u fānī oldı

Ādemī vü cān-ver cāmid nebāt

(27) ādemī vü ḥayvān ve cāmid ü nebāt yaʿnī ḥayvānāt u nebātāt u cemādāt ki bunlara mevālīd-i ṯelāṯe (28) dirler cemīʿan bunlar mevt ü fenānuñ māt u maḳhūrıdur ʿanāṣır-ı erbaʿaya ümmehāt ve ṭoḳuz felege ābā dirler zīrā (29) dünyā felegine degin bu ʿālem-i fānīde her ne ḥāṣıl olursa eflākü̃ñ devr ü gerdişinden ve ʿanāṣır-ı erbaʿanuñ [M97b] (1) neşv ü nemāsındandur bu ḥālāt ki bu üslūb üzre vāḳıʿ olmışdur cemīʿan ḥażret-i Ḥaḳḳuñ irādet-i şerīfiyiledür (2) ve illā felek ü ʿanāṣır u eyyām bir ẕerreyi getürmege vücūda ḳādir degüldür cemīʿisinüñ ḫālıḳı Ḫudāy ʿazze ve celledür (3) ve ḥaḳīḳatda müʾeṯṯir-i ḥaḳīḳī Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür [B83a] ve cemīʿ-i āṯārından vücūd bulup āşkār olur [*cāmid* oldur ki anuñ rūḥı ve artması ve eksilmesi olmaya].

1298 İn ḫod eczāend külliyyāt ezū

(4) Bu taġayyür ü münʿadim olan nesneler ḫod cüzlerdür külliyyātuñ hem ol nesneden

Zerd gerde reng ü fāsid gerde bū

(5) reng ü levni ṣarı olmışdur ve būy u rāyiḥası fāsid ü taġayyür olmışdur (6) murād mevt ü fenādur ki cemīʿ-i ʿālem anuñ ḳahr u heybetinden lerzān u müteġayyir ü münʿadim olmışdur *külliyātrā* taḳdīrindedür (7) ve mıṣrāʿ-ı ṯānīye merhūndur *külliyāt*dan maḳṣūd bunda ʿanāṣır-ı erbaʿa olmaḳ rūşendür zīrā cihānda her ne ki ḥāṣıl (8) olur ʿanāṣıruñ mürekkeb ü ictimāʿından vücūd u ẓuhūr bulur [bu mıṣrāʿda olan iki

---

[910] "Ölmeden önce ölünüz." Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 260.

3 cāmid oldur ki anuñ rūḥı ve artması ve eksilmesi olmaya H: -MAB

gerde kāf-ı Fārsīyiledür ki gerdīde taḳdīrindedür ki olmış maʿnāsınadur *bū* būydan muḫaffefdür].

1299 Tā cihan geh ṣābirest ü geh şekūr

Mādām ki cihān (9) gāhī ṣābirdür ve gāhī şekūrdur [*tā* bunda mādām maʿnāsınadur]

Būstan geh ḥulle pūşed gāh ʿūr

bostān gāhī ḥulle giyer ki bahārda (10) tāze vü sebz olduġıdur gāhī ʿūr u bürehnedür ki ḫazān u şitāda eşmār u ezhār u evrāḳdan ʿārī vü berī (11) olduġıdur yaʿnī ʿālem cemīʿan müteġayyir ü mütebeddil olur ṣābir ʿūra ve şekūr ḥulle-pūşa göredür [*pūşed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür *ʿūr* ʿuryān maʿnāsınadur].

1300 Āftābī k'ū berāyed nār-gūn

(12) Ol bülend ü rūşen āftābı ki ṭulūʿ vaḳtinde nār renglü ve münevver ṭulūʿ eyler

Sāʿatī dīger şeved ū ser-nigūn

(13) bir ġayrı sāʿatde ol āftāb ser-nigūn olur yaʿnī çoḳ zemān mürūr itmedin zerd olup batar murād (14) Ḫudāy taʿālā ḥażretinden ġayrı bir ḥāl üzre berḳarār u ṣābit olmaḳ muḥāl idügin işʿārdur.

1301 Aḫterānī tāfte berçār-ṭāḳ

(15) Ol kevākib ki çār-ṭāḳ üzre yaldıramış ve ṣābit olmışdur

Laḥẓa laḥẓa mübtelā-yı iḥtirāḳ

(16) ānenfeānen iḥtirāḳa mübtelādur *aḫterān* kevākib maʿnāsınadur *çār-ṭāḳ*dan murād felekdür *iḥtirāḳ*dan [H87b] murād (17) bir kevkeb bir kevkebe muḳārin ü muḳābil vāḳıʿ olduḳda muḥteriḳ u maġlūb olan kevākib ḥükm ü teʾsīri olmamaḳdur. (18)

1302 Māh k'ū efzūd z'aḫter dercemāl

Māh ki o nūr u cemālde ġayrı aḫterden ziyāde oldı [*efzūd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür ve ziyāde oldı maʿnāsınadur]

Şud zirenc-i dıḳḳ-ı ū hemçün ḫayāl

(19) ol māh dıḳḳ-ı rencinden ḫayāl gibi oldı nite ki ġurre müşāhede olınmaġa diḳḳat-i naẓara muḥtācdur *dıḳḳ* (20) ol marażdur ki anuñ sebebi ile ten ziyāde lāġar olup ḫayāl gibi olur rencüñ dıḳḳa iżāfeti ʿāmmuñ (21) ḫāṣṣa iżāfeti ḳabīlindendür *renc* maraż maʿnāsınadur [*dıḳḳ* mużāf degüldür].

1303 İn zemīn-i bāsükūn-ı bāedeb

---

8 bu mışrāʿda olan iki gerde kāf-ı Fārsīyiledür ki gerdīde taḳdīrindedür ki olmış maʿnāsınadur H: -MAB

11 pūşed fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür M: -HAB / ūr ʿuryān maʿnāsınadur M: ūr çıplaḳ maʿnāsınadur H, -AB

Bu edebile [A124a] sükūnıla (22) olan zemīn ki cünbiş ü ḥareketden berīdür [*zemīn* ve *sükūn* mużāfdur]

Ender āred zelzeleş derlerz-i teb

zelzele anı sıtma (23) ditremesine getürür yaʿnī kişi sıtmadan nice ditrerse emr-i İlāhī ile zemīn hem zelzeleden ancılayın ditrer [*āred* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür] *lerz* ditremek (24) *teb* sıtma maʿnāsınadur.

1304 Ey besā kuh z'in belā-yı mürderīg

Ey çoḳ ṭaġ bu mürderīg belādan (25)

Geşteest endercihān ū ḫurd u rīg

ol ṭaġ ḫurd u rīg olmışdur yaʿnī rīze rīze olup ḳum gibi olmışdur (26) *kūh* kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyile ṭaġ maʿnāsınadur ki kūh lafẓından muḫaffefdür *mürderīg* arta ḳalmış ve arta ḳalası (27) maʿnāsınadur ki bunda maḳṣūd ʿālemüñ taġayyür ü tebeddül ü inḳılābıdur.

1305 İn hevā bārūḥ āmed muḳterin

(28) Bu laṭīf hevā egerçi rūḥa muḳterīn ü karīn geldi yaʿnī rūḥ-perver ü ḥayāt-baḫşdur [*muḳterin* ism-i fāʿildür]

Çün ḳażā āyed vebā geşt ü ʿafin

(29) līkin çün ḳażā-yı İlāhī gele ol laṭīf hevā vebā vü ʿafin oldı yaʿnī müteʿaffin olup vebānuñ [M98a] (1) ẓuhūrına sebeb oldı ḫulāṣa-yı kelām ʿayn-ı fāyide iken ḳażā-yı İlāhī sebebi ile żarar-ı maḥż olur dimekdür [B83b] *ʿafin* (2) ʿayn-ı mühmelenüñ fetḥi ve fānuñ kesriyiledür ki ʿufūnetli maʿnāsınadur baʿż-ı nüsaḫda mışrāʿ-ı ṯānī böyle vāḳıʿdur. (3)

Çün ḳażā āyed şeved zişt ü ʿafin

1306 Āb-ı ḫoş k'ū rūḥrā hem-şīre şud

Laṭīf ü şirīn āb ki (4) o rūḥa hem-şīre vü müşābih oldı

Derġadīrī zerd ü telḫ u tīre şud

bir ġadīrde bir zemān ṭurmaġıla (5) ṣarı ve acı ve bulanıḳ oldı āba bu ḥālet ḳażā-yı İlāhī sebebi ile oldı kendüsinden olmadı (6) *ġadīr* göl maʿnāsınadur ki cemʿi *ġudrān*dur *hem-şīre* bile süd emmiş maʿnāsınadur ki ḳarındaş maʿnāsına istiʿmāl (7) olınur gerekse dişi gerekse erkek olsun egerçi ʿavām mā-beyninde ḳız ḳarındaş maʿnāsına meşhūrdur Luġat-ı Ḥalīmī (8) ve Uḳnūmü'l-Luġada böyle mesṭūrdur ve hem-şīr hem-luġatdur hāsız [*tīre* bulanıḳ maʿnāsınadur].

---

23 derlerz-i teb HAB: derāz-ı teb M

1307 Āteşī k'ū bād dāred derbürūt

(9) ʿAnāṣır-ı erbaʿadan ol āteş ki o bürūtında bād ṭutar yaʿnī kibri vardur ve ser-keşdür zīrā cevher-i ʿulvīdür *bād derbürūt* (10) kibr ü ser-keşliginden kināyetdür ve hem āb ḫākile mümtezic oldugı gibi āteş bādile mümtezicdür *bürūt* bıyıḳ (11) maʿnāsınadur

Hem-yekī bādī büred ḫᵛāned yemūt

hem bir bād anuñ üzerine yemūt oḳur yaʿnī söndürür (12) nite ki şemʿ ü çerāġı bād-ı fevrī söndürür *yemūt* fiʿl-i mużāriʿ ġāyibdür ölür maʿnāsına ki bunda sönmekden (13) ve maḥv olmaḳdan kināyetdür māżīsi *māte*dür ki bāb-ı evveldendür ve bu mışrāʿ mażmūnı bu vechile olmaḳ hem mümkindür (14) hem bir bād āteş üzre yemūt oḳur yaʿnī bir şemʿ ü çerāġa üf diseñ fevrī maḥv olur [*ḫᵛāned* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i ġāyibdür]. (15)

1308 Ḥāl-i deryā z'ıżṭırāb u cūş-ı ū

Fehm kun tebdīlhā-yı hūş-ı ū

Deryānuñ ḥālini ve anuñ hūşınuñ tebdīllerini (16) deryānuñ ıżṭırāb u ḥareket ve cūş u ḫurūşından fehm eyle ḫulāṣa-yı kelām budur ki deryānuñ ḥāli perīşān (17) ve hūşı perākende vü mütebeddil oldugını cūş u ḫurūş u ıżṭırābından fehm eyle zīrā eger deryānuñ ḥāli ḫūb (18) u laṭīf olup hūşı bir ḥāl üzre berḳarār olayıdı dembedem mevvāc u mużṭarib olup ānenfeānen mütebeddil (19) olmazdı [*ıżṭırāb* ḥareket eylemek maʿnāsınadur].

1309 Çarḫ-ı ser-gerdan ki endercüst ü cust

Ser-gerdān u ser-āsime [A124b] çarḫ ki cüst ü cūdadur yaʿnī bervech-i devām (20) Ḫudāy taʿālāyı ve anuñ rıżāsını ṭaleb idicidür [*cüst ü cū* ṭaleb maʿnāsınadur]

Ḥāl-i ū çün ḥāl-i ferzendān-ı ust

ol (21) çarḫuñ ḥāli anuñ ferzendlerinüñ ḥāli gibidür yaʿnī ḥayvānāt u nebātāt u cemādāt inḳılāb u ḥareket ve tebeddül (22) ü taġayyürden ḫālī olmadugı gibi eflāk hem gerdiş ü inḳılāb u tebeddülden ḫālī degüldür çarḫ bunda felek maʿnāsınadur (23) çarḫuñ ferzendleri ḥayvānāt u nebātāt u cemādātdur ḥażret-i Mevlānā kaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz eflāküñ inḳılābını (24) beyān eylemege şürūʿ eyledi.

1310 Geh ḥażīż ü geh miyāne gāh evc

Gāhī ḥażīżdür ki mezellet ü zilletdedür (25) ve gāhī miyānedür ki muʿtedildür gāhī evcdür ki rifʿatdedür [*ḥaẓīẓ* alçaḳ maʿnāsınadur]

Enderū ezsaʿd ü naḫsī fevc fevc

(26) felekde ḫod ol saʿd u naḫsdan ki taḳvīmlerde mesṭūrdur fevc fevc vardur yaʿnī ḥażret-i Ḥaḳḳ felekde ḥadden (27) bīrūn u bīpāyān saʿd ü naḫs ḳomışdur ve mādām ki felek mevcūddur bu beyān olınan ḥālātdan aña (28) ḫalāṣ müyesser olmaz *fevc* bölük maʿnāsınadur ki cemʿi efvācdur felegi bir dāyire iʿtibār idüp ol dāyirenüñ ortasına (29) bir ḫaṭṭ çekerler nıṣf-ı süflīsi cānibinde olana ḥābıṭ u ḥażīż dirler nıṣf-ı ʿulvīsi ṭarafında olana ṣāʿid ü evc [M98b] (1) dirler līkin evc ṣāʿidüñ üzerindedür [B84a] kevkeb ki ḥavālī-yī bürūc üzre seyr ide müstaḳīmdür anuñ ḫılāfı olursa (2) rāciʿdür bir kevkeb ki gāhī yuḳaru felege ḳarīb ve gāhī aşaġa felege ḳarīb olur yuḳaru evce varduġına buʿd-ı ebʿad (3) dirler bir dereceyi taḳsīm idüp bir miḳdārını ṣaġ cānibine ve bir miḳdārını ṣol cānibine virdüklerine taʿdīl dirler beytde (4) vāḳıʿ olan *geh miyāne* aña işāretdür bunları beyān eylemekden maḳṣūd felek ü ʿālemüñ ḥāli dembedem mütebeddil ü (5) müteġayyir olduġın işʿārdur.

1311 Ezḫod ey cüzvī zikülhā muḫteliṭ

Ey küllerden muḫteliṭ u mürekkeb olmış (6) cüzvī

Fehm mīkun ḫālet-i her münbasiṭ

her münbasiṭuñ ḥāletini kendüñde fehm eyle yaʿnī sende ne vechile taġayyür ü inḳılāb [H88a] (7) u fenā var ise cemīʿ-i mevcūdātda hem bu üslūb muḳarrerdür ki hīç birisinde ṣebāt u beḳā yoḳdur ṣebāt u beḳā hemān Ḫudāy (8) taʿālāya müsellemdür *ezḫod* kelimelerinüñ maʿnāsı mışrāʿ-ı ṣānīye ḳayd olındı maʿnā rūşen olsun içün *külhā*dan murād ʿanāsır-ı (9) erbaʿadur *cüzvī*den maḳṣūd bunda insāndur *münbasiṭ*dan murād bu cihānda olan mevcūdātdur [*muḫteliṭ* ve *münbasıṭ* ism-i fāʿildür].

1312 Çün ki külliyyātrā rencest ü derd

(10) Çünki külliyyāta cihānda renc ü derd vardur [*renc* zaḥmet maʿnāsınadur]

Cüzv-i īşan çün nebāşed rūy-ı zerd

(11) anlaruñ cüzvi niçün zerd-rūy u marīż olmaya yaʿnī çünki külliyyāta taġayyür ü tebeddül ü fenādan ḫalāṣ müyesser degüldür pes anlaruñ (12) cüzvlerine ḫalāṣ nice müyesser olur [anlaruñ cüzʾinüñ yüzi niçe ṣarı olmaya bu vech hem cāyizdür *zerd-rūy* taḳdīrindedür *zerd* ṣarı maʿnāsınadur].

1313 Ḫaṣṣa cüzvī kʾū ziażdādest cemʿ

Ḫuṣūṣā ol cüzv ki o żıdlardan (13) cemʿ ü mürekkebdür [*ażdād cemʿest* taḳdīrindedür]

Zʾāb u ḫāk ü āteş ü bādest cemʿ

---

12 anlaruñ cüzʾinüñ yüzi niçe ṣarı olmaya bu vech hem cāyizdür H: -MAB

āb u ḫāk ü āteş ü bāddan cemʿdür *cüzv*den murād (14) insāndur ki bu dört żıddan mürekkebdür bu mıṣrāʿ-ı ṯānī mıṣrāʿ-ı evvelde vāḳıʿ olan ażdādı müfessirdür (15) meṯnevī

Çār ṭabʿ-ı muḫālif-i ser-keş
Penc rūzī budend bāhem ḫᵛaş [A125a]

Ger yekī z'in çehār şud ġālib
Cān-ı şīrin berāyed ezḳālıb[911]

(16) pes ʿāḳıla lāzımdur ki ʿālemüñ tebeddül ü taġayyür ve zevāl ü fenāsını müşāhede idüp bu dār-ı pür-ġurūra (17) ṭālib ü rāġıb olmaya belki andan iʿrāż u firār idüp Ḫudāy taʿālā ḥażretine ilticā ide zīrā Ḫudāy taʿālā ʿazze ismuhu (18) niʿme'l-Mevlā ve niʿme'l-Muʿīndür āb bārid ü raṭbdur ḫāk bārid ü yābisdür āteş ḥārr u yābisdür bād u hevā ḥārr u (19) raṭbdur.

1314 İn ʿaceb ne'bved ki mīş ezgürg cest

Bu ʿaceb olmaz ki mīş ü gūsfend gürgden ṣıçradı ve firār (20) eyledi [*cest* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

İn ʿaceb k'in mīş-i dil dergürg best

bu ʿacebdür ki bu mīş ü gūsfend gürge dil bağladı ve (21) mūnis oldı ḫulāṣa-yı kelām budur ki dünyāyı terk idüp andan iʿrāż eylemek maḥall-i taʿaccüb degüldür zīrā dünyā her vechile żarar-ı maḥżdur (22) līkin dünyāya muḳayyed olup cān u dilden aña maḥabbet eylemek maḥall-i taʿaccüb ve ziyāde emr-i ġarībdür zīrā maḥabbet-i dünyā (23) *ḥubbu'd-dunyā re'su kulli ḫaṭī'etin*[912] mūcebince ḫod maṭlab-ı aʿlā ve maḳṣad-ı aḳṣā olan ḳurb u viṣāl-i Yezdānī ve (24) müşāhede-yi cemāl-i Sübḥānīye mānīʿ-i ḳavīdür ve dünyānuñ ẕevḳ u ṣafāsı egerçi şīrīndür līkin derd ü belā vü ʿanāsı (25) ve ʿuḳbāda ʿaẕāb u ʿiḳābı vardur *mīş* ḳoyun maʿnāsınadur ki andan maḳṣūd ehl-i dünyādur *gürg* ḳurd maʿnāsınadur (26) ki andan murād dünyādur ki bīşumār şīr ü peleng ü bebr ü ejder anuñ elinde helāk olmışdur [*k'īn* ki īnden mürekkebdür]. Beyt (27)

Tā derin gelle gūsfendī hest
Nenişīned ecel ziḳaṣṣābī[913]

---

[911] "Serkeş ve muhâlif dört mizaç beş gün bir arada olduklarında, bu dörtten biri gâlib gelirse kalıptan şirin can ortaya çıkar."
[912] "Dünyâ sevgisi her günâhın başıdır." Bkz. Albânî; Silsiletü'l-Ehâdîsü'z-Za'îfa..., Cilt 3, s. 370.
[913] "Bu sürüden bir koyun kalana kadar ecel kasaplıktan vazgeçmez."

1315 Zindegānī āştī-yi żıddıhast

Bu ażdāddan ḫalḳ olınan (28) insānuñ ḥayātı bu żıdlaruñ ṣulḥıdur yaʿnī anlaruñ biri biri ile mümtezic olduḳlarıdur [*zindegānī* ḥayāt maʿnāsınadur *āştī* ṣulḥ maʿnāsınadur]

Merg an k'endermiyanşan ceng ḫast

[B84b] (29) insānuñ mevt ü helāki odur ki anlaruñ ortasında ceng ü muḫālefet ḳalḳdı yaʿnī insānuñ mevt [M99a] (1) ü helākine sebeb bu ażdāduñ biri biri ile mümtezic olduḳlarıdur [*ḫāst* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür] beyt (2)

Yekī z'in çü berdīgerī yaft dest

Terāzū-yı ʿadl-i ṭabīʿat şikest[914]

*şān*dan murād ażdāddur ki andan maḳṣūd ʿanāṣır-ı erbaʿadur *zindegānī* ḥayāt (3) ve *āştī* ṣulḥ maʿnāsınadur *merg* mevt maʿnāsınadur ki mużāf degüldür *merg-i ānest ki endermiyān-ı īşān ceng ḫāst* (4) taḳdīrindedür.

1316 Luṭf-ı Ḥaḳḳ in şīrrā vü gūrrā

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ luṭfı cihānda bu şīre ve bu (5) gūra

Ülf dādest in dü żıdd-ı dūrrā

bu iki ıraḳ żıdda ülf ü üns virmişdür ḥażret-i Mevlānā (6) ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz bu beyti ẕikr eyledi bu maʿnāyı beyān eylemek içün ki ẓāhirde bu iki żıdda üns ü ülfet virdügi (7) gibi ʿanāṣır-ı erbaʿa ki biri birinüñ żıddıdur anlara hem kemāl-i ḳudretinden ülfet ü imtizāc virmişdür *şīr* imāle ile arslan (8) maʿnāsınadur *gūr* kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyile bunda yaban eşegi maʿnāsınadur [*ülf* üns maʿnāsınadur]. [A125b]

1317 Çün cihan rencūr u zindānī buved

(9) Çünki cihān marīż u maḥbūs ola bu ḳadar inḳılābāt u taġayyürāt u tebeddülāt içinde [*zindānī*de yā nisbet içündür]

Çi ʿaceb rencūr eger fānī buved

(10) marīż eger fānī olana ʿaceb yaʿnī marīżuñ fānī vü münʿadim olması ʿaceb degüldür ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz (11) çünki ḫargūşuñ zebānından bu ḳadar maʿārif ü nikāt beyān eyledi girü ḳıṣṣaya rücūʿ eyledi [*rencūr* marīż maʿnāsınadur].

1318 Ḫ^vand berşīr ū ezin rū pendhā

(12) Ḫargūş şīre bu yüzden pendler oḳudı yaʿnī aña bu vechile naṣīḥatlar beyān u ʿıyān eyledi (13)

Guft men pes mandeem z'in bendhā

---

28 zindegānī ḥayāt maʿnāsınadur āştī ṣulḥ maʿnāsınadur H: -MAB

[914] "Bunlardan (dört unsurdan) biri bir diğerine el atarsa tabîatın adâlet terâzîsi kırılır."

ḫargūş şīre eytdi ben bu ḳayd u bendler sebebinden ardda ḳalmışam ve (14) gitmekden ayaġumı çekmişem ḳıṣṣadan ḥiṣṣe bunda budur ki *ḫargūş*dan murād ʿaḳl-ı maʿād ve *şīr*den maḳṣūd nefs-i emmāredür ki (15) ʿaḳl-ı şerīf aña bu ḳadar laṭīf naṣīḥatlar virdi ki beyān olındı līkin nefs-i emmāreye ẕerre miḳdārı teʾṯīr eylemedi pes (16) bi'ż-żarūre nefsi riyāżet ü mücāhede çāhına atmaḳ lāzım geldi tā ki ṭavʿan ve kerhen ṣalāḥ-peẕīr olup ṭāʿat (17) u ʿibādetde ṯābit-ḳadem ola hem-çünān mādām ki ṭālib-i dünyā bir mürşid-i kāmilüñ irşādı sāyesine ilticā idüp nice zemān (18) anuñ yanında riyāżet ü mücāhedeye saʿy u kūşiş eylemeye maḥabbet-i dünyā anuñ ḳalbinden çıḳmaḳ muḥāldür [*pes* bunda ard maʿnāsınadur].

Pürsīden-i şīr ezsebeb-i pā vāpes keşīden-i ḫargūş (19)

Şīrüñ suʾāl eylemesidür ḫargūşa ḫargūşuñ ayaġını girü (20) ardına çekmesinden yaʿnī giderken ilerü gitmeyüp girü gitdüginüñ sebebini şīrüñ ḫargūşdan suʾāl eyledügini beyān eyler (21)

1319 Şīr gufteş tū ziesbāb-ı maraż

Şīr ḫargūşa eytdi esbāb-ı marażdan

İn sebeb gū ḫāṣ k'īnestem ġaraż

(22) hemān ancaḳ bu sebebi didi zīrā benüm ġaraż u maḳṣūdum budur yaʿnī bu esbāba sebeb ü bādī ne oldığını beyān eyle (23) zīrā benüm murādum hemān budur *ki īnestem* taḳdīrindedür bunda olan *ki* zīrā maʿnāsına olmaḳ üzre şerḥ olındı rābıṭa (24) içün olmaḳ hem laṭīfdür ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz esbāb-ı maraż ẕikri ile Esbāb-ı ʿAlāmāt nām kitāba (25) işāret buyurur ki ʿilm-i ṭıbda bir kitābuñ ismidür ḫargūş ol esbāba sebeb şīr olduġını beyān eylemege şürūʿ eyledi [*ki īnest ġarażam* taḳdīrindedür *gū* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *ḫāṣ* bunda hemān ve ancaḳ maʿnāsınadur]. (26)

1320 Guft an şīr enderin çeh sākinest

Ḫargūş şīre cevāb virüp didi ol şīr bu çāhda sākindür [H88b] *çāh*dan (27) maḳṣūd riyāżet ü mücāhede ḫalvetidür çāhda iʿtibār olınan *şīr*den murād ʿināyet-i Bārīdür ki riyāżet [B85a] ü mücāhededе (28) olanlardan dūr u cüdā olmaz ve çāhuñ ṭaşrasında olan şīrden maḳṣūd nefs-i emmāredür ve ḫargūşdan (29) maḳṣūd ʿaḳl-ı maʿāddur ki ʿināyet-i Bārī sebebi ile nefs-i emmāreyi riyāżet ü mücāhede çāhına atsa gerekdür [M99b] (1) ifnā-yı vücūda irişdürmek içün *mūtū ḳable en temūtū*[915] mūcebince [şīrüñ çāhda sākin

[915] "Ölmeden önce ölünüz." Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 260.

olması ile işāretdür nefs-i emmāreyi beher ḥāl riyāżet lāzım olduġına *çeh* çāhdan muḫaffefdür].

Enderin ḳalʿa ziāfāt eyminest

(2) ol şīr bu ḳalʿada āfātdan eymen ü maḥfūẓdur *ḳalʿa*dan murād riyāżet ü mücāhede ḫalvetidür ki ḳalʿa meṣābesindedür (3) zīrā ḫalvetde olan kimse ḫalḳuñ şerrinden ve anlaruñ müdārāsınuñ żararından ḫalāṣ olup cemīʿ-i aʿżāsı ẕünūbdan (4) maṣūn olur ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz [A126a] ḫalveti ḳalʿaya teşbīh eyledi zīrā ḳalʿanuñ içinde olanlar (5) cismānī żararlardan berī olduḳları gibi ḫalvetde olanlar hem nefsānī żararlardan berī olup ḳulūb u rūḥları (6) efkār-ı fāsideden necāt bulur *āfāt* belālar maʿnāsınadur ki cemʿ-i āfetdür [*ḳalʿa* bunda ḫalvet maʿnāsınadur riyāżet ü mücāhede ḫalveti ḳalʿaya teşbīh olındı anuñ menāfiʿi bisyār idügin beyān u ʿıyān eylemek içün] beyt (7)

Eger dercinān ezcihan resteyist
V'er ezḫalḳ berḫ[v]īşten besteyist[916]

ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz ḫalvetüñ menāfiʿini (8) beyān eylemege şürūʿ eyledi.

1321 Ḳaʿr-ı çeh bü'gzīd her ki ʿāḳılest

Ḳuyunuñ dibini iḫtiyār eyledi her kim ki o ʿāḳıldur (9) *ḳaʿr-ı çeh*den maḳṣūd ḫalvet ü ʿuzletdür nite ki ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz bu mıṣrāʿ-ı ṣānīyile aña işāret (10) buyurur [*ḳaʿr* dip ve *çeh* ḳuyu maʿnāsınadur *bügüzīd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekkerdür]

Z'anki derḫalvet ṣafāhā-yı dilest

zīrā ki ḫalvetde göñül ṣafāları vardur yaʿnī ḫalvet ü ʿuzlet (11) sebebi ile ḳalbe rūḥānī ẕevḳ u ṣafālar ḥāṣıl olur zīrā çünki sālike taṣfiye-yi ḳalb müyesser oldı ḳalb (12) anuñ sebebi ile mirʾāt-ı cemāl-i İlāhī olup dembedem nefeḥāt-ı Raḥmāniyyeden nevbenev feyżlere vuṣūl bulur.

1322 Ẓulmet-i çeh bih ki ẓulmethā-yı ḫalḳ

(13) Çāhuñ ẓulmeti ki ḫalḳuñ ẓulmetleri yaʿnī ẓulmet-i çāh eyüdür ḫalḳuñ ẓulmetinden (14) zīrā ẓulmet-i çāhuñ żararları cüzvī vü cismānīdür ki bir şemʿ ü çerāġıla maḥv u münʿadim olur ve ol ẓulmetden ḳalb (15) ü rūḥa ziyān u noḳṣān irişmez ammā ḫalḳuñ iḫtilāṭ u muṣāḥabeti ẓulmātınuñ żararları rūḥānīdür lācerem ḳalb (16) ü rūḥa andan

1 şīrüñ çāhda sākin olması ile işāretdür nefs-i emmāreyi beher ḥāl riyāżet lāzım olduġına çeh çāhdan muḫaffefdür M: -HAB

916 "Eger cinanda cihândan kurtulduysan ve eğer kendini halktan sakındırdıysan..."

küdūrāt irişüp ḳurb-ı İlāhīye māniʿ olur *ṣafāhā-yı dilest*de bu maʿnā hem laṭīfdür dile (17) ṣafālar vardur [baʿż-ı nüsaḫda *ziẓulmethā* vāḳıʿ olur yaʿnī *ki* yerine *zi* vāḳıʿ olur *çeh* çāhdan muḫaffefdür]

Ser nebürd an kes ki gīred pāy-ı ḫalḳ

başını ḳurtarmadı ol kimse ki ḫalḳuñ ayaġını (18) ṭutar murād ḫalḳuñ iḫtilāṭ u muṣāḥabetine ālūde vü muḳayyed olan kimse ḳurb-ı rūḥānī ve viṣāl-i Raḥmānīden mehcūr (19) u merḥūm olur dimekdür ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz ḥiṣṣe beyānından ʿavdet idüp ḳıṣṣa beyānına şürūʿ (20) eyledi [*gīred* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1323 Guft pīş ā zaḫmem ūrā ḳāhirest

Şīr ḫargūşdan çünki bu sözleri işitdi ḫargūşa eytdi (21) ḫavf eyleme ilerü gel ki benüm ḍarb u zaḫmum anı ḳahr u helāk idicidür [*ā* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür ki aṣlı *āy*dur]

Tū bübin k'an şīr derçeh ḥāżırest

(22) ey ḫargūş evvel sen gör ki ol şīr çāhda ḥāżır mıdur [*bübīn* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *k'ān* ki āndan mürekkebdür *ḥāżırest*de maʿnā-yı istifhām vardur].

1324 Guft men sūzīdeem z'ān āteşī

(23) Ḫargūş bir mekr peydā eylemek içün şīre eytdi ben ol āteşīden yanmışam yaʿnī ol āteş-i sūzān gibi olan (24) şīrden ḥadden ziyāde heybet ü ṣalābet görmişem ve ne ṣıfat u ḫūyda idügini bilmişem bu sebebden ḳalbüm andan (25) küllī ḫavf idüp tamām nefret eylemişdür o vechile ki çāha naẓar eylemege ḳādir degülem [*sūzīde* ism-i mefʿūldür yanmış maʿnāsına *şīr*e nisbet *āteşī* ġāyet ḫūb vāḳıʿ olmışdur].

Tū meger enderber-i ḫᵛīşem keşī

(26) Ey şīr meger sen kendü sīneñe çekesin tā ki ḳuvvet-i ḳalb ḥāṣıl olup çāha senüñile bile naẓar idem bu ḥālet (27) hem ʿaḳl-ı maʿāduñ daḳīḳrek fikr ü mekridür nefs-i emmāreyi riyāżet ü mücāhede ḫalvetine giriftār eylemek içün (28) bunda ḥiṣṣe budur ki ʿaḳl-ı maʿād kendüsini nefs-i [B85b] emmāreye ḳarīb ü muttaṣıl idüp nefse vücūdında olan (29) aḫlāḳ-ı ẕemīmeyi ẓarāfetile nefse göstermek ister tā ki nefs kendü ẕātında münderic ü mündemic [A126b] olan ḳabāyıḥı müşāhede idüp [M100a] (1) anuñ izālesine rıżā gösterüp saʿy u kūşişe şürūʿ ide bu ḫod hergiz riyāżetsiz mümkin degüldür bu (2) sebebden ʿaḳl-ı maʿād nefs-i emmāreyi riyāżet ü mücāhede ḫalvetine ḳomaġa iḳdām eyler bir şey eşyā-yı müteʿaddideye (3) teşbīh olınmaḳ cāyizdür maḥalline göre [*ber-i ḫᵛīş*de ber sīne maʿnāsınadur].

1325 Tā bepüşt-i tū men ey kān-ı kerem

Ey kerem maʿdeni tā ben senüñ muẓāheret (4) ü muʿāvenetüñile [*püşt* bunda muʿāvenet maʿnāsınadur *kān* maʿden maʿnāsınadur]

Çeşm bü'gşāyem beçeh der bi'ngerem

çeşmümi açam çāha naẓar idem bunda ḥiṣṣe budur ki ʿaḳl-ı maʿād (5) nefs-i emmāreyi riyāżet ü mücāhede çāhına atduġıdur kendünüñ mekr ü ḫudʿası sebebi ile ki ḥaḳīḳatda (6) ʿināyet ü tevfīḳ-ı Bārīdür egerçi nefs kendüsini kāmil ẓann idüp bu ḥāleti ʿaḳl-ı maʿāda teklīf eyledi idi [*bügüşā* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]. (7)

Naẓar-kerden-i şīr derçāh ve dīden-i ʿaks-i ḫodrā ve ān ḫargūşrā

Şīrüñ çāha naẓar eyledügidür (8) ve ol çāhuñ içinde şīr kendünüñ ve ol ḫargūşuñ ʿaksini gördügidür yaʿnī bu maḥalde bunlar beyān (9) olınur

1326 Çün ki şīr enderber-i ḫᵛīşeş keşīd

Çünki şīr ḫargūşı kendünüñ ṣadr u sīnesine çekdi (10)

Derpenāh-ı şīr tāçeh mīdevīd

pes ol ḫargūş şīrüñ ḥıfẓ u penāhında çāha degin yildi yaʿnī şīri firīfte (11) idüp kendüsini rāst göstermek içün çāha ḳarīb varup içerüsine naẓar eylemege meyl ü raġbet gösterdi (12) *ber* bunda sīne maʿnāsınadur [*mīdevīd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekkerdür].

1327 Çün ki derçeh bi'ngerīdend enderāb

Çünki şīr ve ḫargūş maʿan (13) çāhuñ içinde āba naẓar eylediler

Enderāb ezşīr ü ū bertaft tāb

ābuñ içinde şīr ü ḫargūşdan (14) ʿaks ü tāb yaldıradı yaʿnī ikisinüñ ʿaksi maʿan ābuñ içinde münʿakis ü ẓāhir oldı *tāb* bunda (15) ʿaks maʿnāsınadur *bertāft* yaldıradı maʿnāsınadur murād riyāżet ābında nefs-i emmāre riyāżet ü mücāhede (16) sebebi ile kendüsinde olan ḳabīḥ u meẕmūm ḫūyları müşāhede eylemege istiʿdād u ḳābiliyyeti olduġın beyāndur [*āb* mużāf degüldür *bertāft* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]. (17)

1328 Şīr ʿaks-i ḫᵛīş dīd ezāb teft

Şīr ol çāhuñ içinde kendünüñ ʿaksini gördi ki ābdan yaldıradı (18) yaʿnī münʿakis ü ẓāhir oldı *teft* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür ki *tāft* lafẓından muḫaffefdür ve bunuñ (19) emṡālindendür *saḫt* lafẓı ki *sāḫten* lafẓından muḫaffefdür nite ki Gülistānuñ bu beytinde vāḳıʿdur beyt (20)

An ki ḫaṭṭ āferīd ü rūzī saḫt

Yā fażīlet hemīdehed yā baḫt[917]

Şekl-i şīrī derbereş ḫargūş-ı zeft

(21) bir şīr şekli ḥālbuki ol şīrüñ sīnesinde zeft ü ferbih bir ḫargūş var murād nefs-i emmāre riyāżet (22) ü mücāhede çāhında kendüsini ve ʿaḳl-ı maʿādı kendüsine ḳarīn müşāhede eyledügin beyāndur bunda ḥiṣṣe vü tenbīh (23) budur mādām ki ʿaḳl-ı maʿād nefs-i emmāreye ḳarīb ü ḳarīn olmaya kendünüñ ḥaḳīḳatını ve ʿaḳl-ı maʿāduñ kendüsine olan (24) nefʿ ü muʿāvenetini müşāhede eylemege ḳādir olmaz bu sırrı beyān içündür *ḫargūş* ki [A127a] maḳṣūd ʿaḳl-ı maʿāddur (25) *şīr* ki maḳṣūd nefs-i emmāredür beni sīneñe çek didi beyt-i meẕkūruñ evvel mıṣrāʿı icmāl ṭarīḳı üzredür (26) ve mıṣrāʿ-ı ṯānīsi tafṣīl ṭarīḳı üzre ʿaks-i ḫᵛīşde ḫargūşuñ ʿaksi ḥem biledür nite ki mıṣrāʿ-ı ṯānīde meẕkūrdur (27) *zeft* büyük ve semiz maʿnāsınadur.

1329 Çün ki ḫaşm-ı ḫᵛīşrā derāb dīd

Çünki şīr çāhuñ [H89a] içinde kendünüñ (28) ḫaşmını gördi ki maḳṣūd kendünüñ ʿaksidür [*dīd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekkerdür]

Mer verā bü'gẕaşt u enderçeh çehīd

şīr ḫargūşı (29) çāhuñ ṭaşrasında ḳodı ve kendüsi çāhuñ içine ṣıçradı yaʿnī kendüsini çāhuñ içine atdı [M100b] (1) ve helāk oldı bunda ḳıṣṣadan ḥiṣṣe budur ki mādām [B86a] sāliküñ ʿaḳlı kendünüñ nefsini riyāżet ü mücāhede (2) ile helāk eylemeye anuñ nefsi zinde olup sülūkı nihāyet bulmaz ve kendüsi müntehī olmaz ḥażret-i Mevlānā (3) ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz bu ḳıṣṣa münāsebeti ile ġayrı ḳıṣṣalar beyānına şürūʿ eyledi [*mer verā*da mer zāyiddür].

1330 Derfütād enderçehī k'ū kende būd

(4) Ol şīr bir ḳuyuya düşdi ki ol ḳuyuyı ḥaḳīḳatda ol şīr ḳazmış idi [*k'ū* ki ūdan mürekkebdür] (5)

Z'an ki ẓulmeş bersereş āyende būd

zīrā ki anuñ ẓulmi anuñ başına gelici idi murād maʿnā-yı ẓāhirī iʿtibārı (6) ile ol şīrüñ naḫcīrlere eyledügi ẓulmüñ şeʾāmet ü mükāfātı ʿāḳıbet kendüsine irişdi dimekdür ve maʿnā-yı teʾvīlī (7) iʿtibārıyıla ki *şīr*den maḳṣūd nefs-i emmāredür çoḳ fısḳ u fesād ve kibr ü ʿinād ki ol nefsden ẓāhir oldı (8) idi anuñ mükāfātı sebebi ile çāh-ı riyāżete düşüp vāfir zaḥmet ü meşaḳḳat çekdi tā ʿāḳıbet ifnā-yı vücūd (9) mertebesine vusūl buldı

[917] "Bir yüz ve hat yaratan zât, ya fazîlet verir ya da baht."

dimekdür bunda tenbīh budur ki herkes ḫayr u şerden ne eyler ise elbette anuñ (10) cezāsını görür nite ki şīr gördi [*āyende* ism-i fāʿil müfred-i müẕekkerdür].

1331 Çāh-ı muẓlim geşt ẓulm-i ẓālimān

Ẓālimlerüñ ẓulmi ẓālimlere muẓlim ü tārīk (11) çāh oldı yaʿnī anlaruñ ẓulmi ḥaḳīḳatda çāh-ı muẓlim ṣūretidür ve eyledükleri ẓulm sebebi ile ʿāḳıbet kendüler ol (12) çāha esīr ü giriftār olısarlardur [*muẓlim* ism-i fāʿildür tārīk maʿnāsınadur]

İn çünin guftend cümle-y ʿālimān

ʿālimlerüñ cemīʿisi böyle didiler (13) zīrā ʿālimānuñ ittifāḳı bunuñ üzerinedür ki bihişt ü dūzaḫ aʿmāl ü aḫlāḳuñ netāyic ü āṯārıdur bu iʿtibār (14) ile ki aʿmāl-ı ṣāliḥa vü aḫlāḳ-ı ḥamīde sebeb-i bihişt-i berīn ve efʿāl-i ḳabīḥa vü ḫıṯāl-i ẕemīme bāʿiṯ-i dūzaḫ-ı āteşīndür (15) *yevme tecidu kullu nefsin mā ʿamilet minḫayrin muḥżarā ve mā ʿamilet minsū'in teveddu lev enne beynehā ve beynehu emeden baʿīdā*[918] [*cümle'-i ʿālimān*da hemze yā-yı sākine oḳunmaḳ gerekdür] (16) beyt

Bedūzaḫ bered merdrā ḫūy-ı zişt
Ki aḫlāḳ-ı nīk āmedet ezbihişt[919] (17)

1332 Her ki ẓālimter çeheş bāhevlter

Çünki ḥaḳīḳat-ı ḥāl budur pes her kim ki ẓālimrekdür anuñ çāhı hevlrekiledür (18) yaʿnī her ẓālimüñ çāhı ẓulmine göre teng ü tārīk olur zīrā *cezā'u seyyi'etin seyyi'etun miṯluhā*[920] mūcebince her ẓālimüñ (19) cezāsı ẓulmi miḳdārı olısardur [A127b]

ʿAdl fermūdest bedterrā beter

zīrā ʿadl-i İlāhī yaramazreke yaramazrek (20) buyurmışdur lācerem herkese ki ʿaẕāb u ʿiḳāb vāḳıʿ olur cürm ü günāhı miḳdārı olur ḥażret-i Ḥaḳdan bir (21) kimseye ẕerre ḳadar ẓulm vuḳūʿ bulmaz *ʿadl* bunda ʿādil maʿnāsınadur pes bu iʿtibār üzre *ʿadl*den murād ḥażret-i (22) Ḥaḳḳ olup maʿnā böyle olur Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti yaramazreke yaramazrek buyurmışdur [*beter* kelimesinüñ aṣlı bedterdür ki dāl ḥaẕf olınmışdur].

1333 Ey ki tū ezcāh ẓulmī mīkunī

(23) Ey kimse ki sen çāh u manṣıbuñ sebebinden ḫalḳa vāfir ẓulm eylersün

Ezberāy-ı ḫᵛīş çāhī mīkenī

---

[918] "Herkesin, iyilik olarak yaptıklarını da kötülük olarak yaptıklarını da karşısında hazır bulduğu günde (insan) isteyecek ki kötülükleri ile kendisi arasında uzun bir mesafe bulunsun." Âli İmran/30.
[919] "Kötü huy insanı cehenneme götürdüğü gibi, iyi ahlâk da sana cennetten gelir."
[920] "Bir kötülüğün cezası, ona denk bir kötülüktür." Şûrâ/40.

(24) ḥaḳīḳatda kendüñden ötüri bir ḳuyu ḳazarsun yaʿnī ʿāḳıbet anuñ cezāsını görürsün pes ey ʿāḳıl zinhār (25) dünyāda kimseye ẓulm eyleme tā ki ʿuḳbāda dūzaḫ çāhına düşmeyesin ve ʿaẕāb u ʿiḳāba giriftār olmayasın mıṣrāʿ-ı (26) evvelde *cāh*dur cīm-i ʿArabīyile ki ʿizzet ü manṣıb maʿnāsınadur mıṣrāʿ-ı ṣānīde *çāh*dur cīm-i Fārsīyiledür ki ḳuyu maʿnāsınadur (27) ve mıṣrāʿ-ı evvelde *mīkunī* eylersün maʿnāsınadur ki kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyiledür ve mıṣrāʿ-ı ṣānīde *mīkenī* ḳazarsun maʿnāsınadur (28) ki kāf-ı ʿArabīnüñ fetḥasıyıladur ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem buyurmışdur *men ḥafere biʾren liaḫīhi vaḳaʿa fīh*[921] [*mīkunī* ve *mīkenī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur. (29)

1334 Gird-i ḫod çün kirm-pīle bermeten

İpek ḳurdı gibi kendü eṭrāfuñı örme yaʿnī ẓulm ü ʿışyānı ol ḳadar eyleme [M101a] (1) ki seni iḥāṭa ide

Behr-i ḫod çeh mīkenī endāze ken

kendüñden ötüri ḳuyu ḳazar iseñ miḳdārıla ḳaz (2) yaʿnī ziyāde deriñ ḳazma tā ki çün anuñ içine [B86b] düşersün saña andan ḫalāṣ olmaḳ müyesser ola ḫulāṣa-yı kelām (3) budur ki żaʿīflere ol ḳadar cevr ü cefā idüp ṣalāḥ u tündīden ol miḳdār dūr u cüdā olma ki tā anuñ (4) sebebi ile ʿaẕāb u ʿiḳābdan saña necāt müyesser olmaya ve illā beher ḥāl ʿaẕāb u ʿiḳāba giriftār olursun *kirm-pīle* (5) ipek ḳurdı *bermeten* nehy-i ḥāżırdur örme ve doḳuma *endāze* miḳdār maʿnāsınadur [*ken* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekker].

1335 Mer żaʿīfanrā tu bīḫaṣmī medān

(6) Ey ġāfil sen żaʿīfleri bir ḫaṣm u mūʿīnsiz bilme belki muḳarrer bil ki żaʿīflerüñ ẓahīr ü (7) muʿīni vardur zīrā Ḫayru'n-nāṣırīn anlara ʿināyet idüp nuṣret ü furṣat virür [bīḫaṣmīde yā vaḥdet içün olup maʿnā böyle olmaḳ mümkindür bir ḫaṣmsız *medān* nehy-i ḥāżırdur]

EzNübī ẕā cāʾe naṣrullāhi ḫʷān

(8) Ḳurʾān-ı ʿAẓīmden *iẕā cāʾe naṣrullāhi*[922] sūresini oḳu tā saña rūşen ü maʿlūm ola ki çün ḥażret-i (9) Ḥaḳḳuñ ʿavn u ʿināyeti irişe żaʿīf ü ḳavīrek olur nite ki ehl-i İslām evvel żaʿīf idi nuṣret (10) ü ʿināyet-i İlāhī ile ḳavī olup cemīʿ-i milel-i bāṭılayı maġlūb u maḳhūr eylediler *Nübī* nūnuñ żammı ve bānuñ kesri (11) ile Ḳurʾān-ı ʿAẓīm maʿnāsınadur *ḫaṣmī*de yā vaḥdet içündür ki ḫaṣm bunda ẓahīr ü muʿīn maʿnāsınadur.

---

921 "Kim kardeşine kuyu kazarsa, kazdığı kuyuya kendi düşer." (Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 245.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 243-244.

7 bīḫaṣmīde yā vaḥdet içün olup maʿnā böyle olmaḳ mümkindür bir ḫaṣmsız H: -MAB

922 "Allah'ın yardımı (ve zaferi) gelip de..." Nasr/1.

1336 Ger tu pīlī ḫaṣm-ı tū eztū remīd

(12) Farżā eger sen pīl iseñ senüñ ḫaṣmuñ senden ürkdi yaʿnī sen fīl gibi ziyāde (13) ḳavī olup ve senüñ ḫaṣm u düşmenüñ saña nisbet ziyāde żaʿīf olduġından senüñile muḳābele eylemege ḳādir olmayup (14) senden firār eyledi ise [*pīlī*de yā vaḥdet içündür *remīd* fiʿl-i māżīdür]

Nek cezā ṭayran ebābīlet resīd

işte ṭayran ebābīl saña cezā irişdi (15) ḫulāṣa-yı kelām budur ki Aṣḥāb-ı Fīl ki Kaʿbe-yi Muʿaẓẓamayı hedm ü ḫarāb eylemege ḳaṣd idüp firāvān ʿaskerile gelüp Mekke-yi Mükerremeye (16) ḳarīb bir mekāna nüzūl eyledi Mekke ḫalḳı oradan perīşān olup eṭrāfa firār eylediler ʿAbdü'l-muṭṭalibden ve aña tābiʿ (17) olanlardan ġayrı bir kimse ḳalmadı nāgāh anı gördiler ki deryā ṭarafından hevā yüzinde bir ḳaraltı peydā oldı yaḳīn (18) geldükde gördiler ki nice bölük ḳuşdur fevrī hemān irişüp ol [H89b] ʿaskerüñ üzerine kemān-gerī bundugı miḳdār (19) hevādan bunduḳlar yaġdurdılar ol mekānda cemʿ olan ʿasker cemīʿan helāk oldı meger bir Hindī ḫalāṣ oldı līkin (20) anuñ gözleri kör oldı nite ki ol ʿaskerüñ helākine bu āyet-i kerīme ile işāret vardur (21) *ve ersele ʿaleyhim ṭayran ebābīl termīhim biḥicāretin minsiccīl feceʿalehum keʿaṣfin meʾkūl*[923] [A128a] ḫulāṣa-yı kelām budur ki Aṣḥāb-ı (22) Fīl şevket ü ʿaẓamet ṣāḥibi ḳavī vü keṯīr bir ʿasker iken çünki ḥażret-i Ḥaḳdan anlara cezā irişüp bir bölük żaʿīf (23) ḳuşlaruñ elinde helāk oldılar ise ḥażret-i Ḥaḳḳ ṭarafından hem bu üslūb üzre ʿāḳıbet cezā irişür (24) pes ey ẓālim ḥażret-i Ḫudānuñ bendelerine ẓulm eylemekden ziyāde ḥaẕer eyle *ebābīl* bölükler maʿnāsınadur *ṭayr* bunda cemʿdür (25) ṭuyūr gibi ol ʿaskeri helāk iden ḳuşlardan her birinüñ aġzında bir bunduḳ ve iki ayaġında hem birer bunduḳ (26) var idi *nek* işte maʿnāsınadur ki ĭnekden muḫaffefdür.

1337 Ger żaʿīfī derzemin ḫᵛāhed emān

Eger bir żaʿīf (27) zemīnde emān isteye yaʿnī yer yüzinde eger bir maẓlūm bir ẓālimden bīḥużūr olup Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretine niyāz u tażarruʿ ide (28)

Ġulġul üfted dersipāh-ı āsmān

ol mazlūmuñ tażarruʿ u niyāzından āsmānuñ ʿaskerine ġulġule düşer (29) yaʿnī melāyike feryād u fiġāna gelürler [*sipāh* ʿasker dimekdür]. Beyt

Netersī ki pāk enderūn şebī

Berāred zisūz-ı ciger yā Rabī[924] [M101b] (1)

---

[923] "O kuşlar, onların üzerlerine pişkin tuğladan yapılmış taşlar atıyordu. Böylece Allah onları yenilip çiğnenmiş ekine çevirdi." Fîl/4-5.

29 sipāh ʿasker dimekdür H: -MAB

1338 Ger bedendāneş gezī pür-ḫun kunī

Eger bir żaʿīfi dişüñ ile [B87a] ışırasın mecrūḥ u pür-ḫūn eyleyesin [*gezī* fiʿl-i mużāriʿ muḫāṭabdur] (2)

Derd-i dendānet bigīred çün kunī

emr-i İlāhī ile çünki seni diş aġrısı ol vaḳt niçe eylersün yaʿnī żaʿīflere (3) itdügüñ ẓulm ü cevrüñ mükāfātı irişdükde ḥālüñ niçe olur [*kunī* fiʿl-i mużāriʿ muḫāṭabdur]. Beyt (4)

Leb-i ḫuşk-i maẓlūmrā k'ū biḫand

Ki dendān-ı ẓālim buḫʿāhend kend[925]

ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz yine ḳışṣaya rücūʿ eyledi.

1339 Şīr ḫodrā dīd derçeh v'ezġulū

(5) Şīr ol dem çāhda kendüsini yaʿnī kendünüñ ʿaksini gördi [*dīd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Ḫʿīşrā ne'şnaḫt an dem ezʿadū

(6) ve ġulū vü hücūmı sebebinden ol dem kendüsini ʿadūdan añlamadı yaʿnī ol çāhuñ içinde ol dem (7) müşāhede eyledügi

1340 ʿAks-i ḫodrā ū ʿadū-yı ḫʿīş dīd

kendünüñ ʿaksi idügini fehm ü idrāk eylemeyüp anı düşmen ẓann eyledi *ġulū* bunda hücūm maʿnāsınadur (8) ki *ve'z-ġulū*nuñ maʿnāsı mışrāʿ-ı ṯānīye ḳayd olındı

Lācerem berḫʿīş şemşīrī keşīd

lācerem (9) şīr kendü üzre bir şemşīr çekdi ve kendüsini helāk eyledi ammā şīr çünki ḳuyunuñ ḳaʿrına irişdi düşmen ẓann eyledügi (10) kendünüñ ʿaksinden ġayrı bir nesne görmedi hem-çünān eger senüñ çeşm-i başīretüñ güşāde olup vücūduñda olan (11) aḫlāḳ-ı ẕemīmeyi müşāhede [A128b] idüp ġavrına vuṣūl bulasın āşkārā görürsün ki ʿadūdan saña irişen cevr ü ẓulm (12) senüñ ṣıfāt-ı ḳabīḥa vü efʿāl-i reddiyyeñüñ āṯārıdur ve senüñ ʿadūña intiḳām eylemek ḳaṣduñ hemān kendünüñ (13) ʿaksine ḥamle iden şīrüñ ḥamlesine beñzer ki kendüñe żarar-ı maḥż ve ʿayn-ı helākdür ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz bu (14) maʿnāyı beyān eylemege şürūʿ eyledi.

1341 Ey besā ẓulmī ki bīnī derkesān

Ey çoḳ ẓulmi ki ġayrı kimselerde (15) görürsün

Ḫūy-ı tū bāşed derīşān ey fulān

---

924 "Gecenin karanlığında ciğerin yanışından yükselen 'Ya Rabbi!' sesinden korkmaz mısın?"

925 "Mazlûmun kuru bir dudaklarına gülen zâlimin dişini kemirmek isterler."

8 ʿAks-i ḫodrā ū ʿadū-yı ḫʿīş dīd HB: -MA

ey fulān ol ẓulm anlarda senüñ ḫūyuñdur yaʿnī ol (16) ẓulm senüñ ẓulm ü ḳabīḥ ḫūyuñdur ki ol kimselerde münʿakis olmışdur ve sen anlarda görürsün [*bāşed* bunuñ gibi maḥallerde *est* maʿnāsınadur ki edāt-ı zemāniyyedür *bāşed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1342 Enderīşan tāfte hestī-yi tū

(17) Senüñ vücūduñ anlarda yaldıramış ve münʿakis olmışdur [*hestī*de yā maṣdar içündür]

Eznifāḳ u ẓulm ü bed-mestī-yi tū

(18) senüñ nifāḳ u ẓulm ü bed-mestligüñden yaʿnī senüñ vücūduñda olan efʿāl-i ḳabīḥa vü aḫlāḳ-ı ẕemīmeden her ne var ise (19) *el-muʾminu mirʾātu'l-muʾmini*[926] mūcebince cemīʿisini ġayrlarda müşāhede eylersün pes maʿlūm oldı ki saña irişen cevr (20) ü ẓulm ẕātuñda olan istiʿdād iʿtibārıyıladur ki evāmir-i İlāhiyyeye imtiṯāl ve menāhiyden ictināb eylemezsün bu beytüñ mıṣrāʿ-ı (21) ṯānīsi mıṣrāʿ-ı evveli mübeyyindür ki *eznifāḳ*da olan ez minbeyāniyye maʿnāsınadur Ḥaccāc bin Yūsuf ki ẓālimlerüñ aẓlem ü aḳbeḥi (22) idi ve hem fuṣaḥādan idi gāh gāh ḫalḳa vaʿẓ u naṣīḥat idüp dirdi mādām ki vücūduñuzda aḫlāḳ-ı ẕemīmeyi (23) terk idüp efʿāl-i ḳabīḥadan ʿārī olmayasuz benüm cevr ü ẓulmümden necāt bulmazsuz zīrā sizler cemīʿan kendü nefslerüñüze (24) ẓālimsüz pes ẓālime ẓulm eylemek ḥaḳīḳatda ʿadldür eger benüm vücūdumdan ḫalāṣ olmaḳ isterseñüz ẕātuñuzda (25) olan ḳabāyıḥı terk idüp ṭāʿat u ʿibādete meşġūl oluñuz farżā ben helāk olsam Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ benden (26) ẓālim ḳulları vardur anlardan birini sizüñ üzerüñüze ḥavāle eyler.

1343 An tuyī v'an zaḫm berḫod mīzenī

maʿnāda (27) ol sensün ve ol zaḫmı kendüñe urursun yaʿnī mādām ki senden ṣıfāt-ı nāpesendīde vardur ḥaḳīḳatda (28) ol şīr gibi kendü helāküñile saʿy u cehd eylersün [*mīzenī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur]

Berḫod an dem tār-ı laʿnet mītenī

ol dem kendüñ üzre (29) laʿnet tārını örersün derd ḳorsun yaʿnī ḫaberüñ yoḳdur ki kendüñe laʿnet eylersün *tār* bunda arış ve *tenī* doḳursun [M102a] (1) ve örersün maʿnāsınadur līkin bunda ūlā evlādur *tār* tel maʿnāsına ve sāz ḳılı maʿnāsına hem gelür maḥalline göre meṯelā (2) *bir tel iplik* ve *bir tel ibrīşim* ve *bir tel ipek* dirler.

---

[926] "Mü'min mü'minin aynasıdır…" (Ebû Dâvûd, *Sünen*, IV/385, r. 4918; Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, s. 93, r. 239; Tirmizî, *Sünen*, VIII/115; Beyhakî, *Şu'abü'l-Îmân*, vr. 477a; Kuzâ'î, *Müsnedü'ş-Şihâb*, vr. 15a, r. 86.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 47-49.

1344 Derḫod an bedrā nemībīnī ʿıyān

[H90a] [B87b] Ol ḳabīḥ ḫūyı ve nāmaʿḳūl (3) fiʿli kendüñde ʿıyān u āşkārā görmezsün

V'er ne düşmen mībudī ḫodrā becān

ve illā kendüñe cānıla (4) düşmen olurduñ ḫulāṣa-yı kelām budur ki eger ẕātuñda mestūr u münderic olan ṣıfāt-ı nāşāyeste ve aḫlāḳ-ı nāpesendīdeyi (5) müşāhede ideyidüñ ḥadden ziyāde bīḥużūr u mużṭarib olup cānuñdan bīzār olurduñ [A129a] ve bi'ż-żarūre (6) riyāżet ü mücāhedeye cān u dilden rāżī olup ifnā-yı vücūda vuṣūl bulmaġa tamām iḳdām ve küllī ihtimām eylerdüñ [*mībudī* mībūdī maʿnāsınadur]. (7)

1345 Ḥamle berḫod mīkunī ey sāde-merd

Ey sāde vü ebleh merd kendüñ üzre ḥamle eylersün yaʿnī ol efʿāl-i ḳabīḥa ki (8) sende vardur anuñ sebebi ile kendü żarar u helāküñile ḳaṣd u saʿy eylersün [*sāde-merd* ebleh ve bön kimse maʿnāsınadur]

Hem-çü an şīrī ki berḫod ḥamle kerd

(9) ol ẕikri sebḳat eylemiş bir şīr gibi ki kendünüñ üzerine ḥamle eyledi lācerem kendüsini helāk eyledi mıṣrāʿ-ı evvelde (10) cümle cīm-i ʿArabīnüñ żammesiyile olup maʿnā böyle olmaḳ mümkindür ey sāde vü ebleh merd cümle żarar ve cemīʿ āfet ki saña irişür (11) cemīʿan anları sen kendüñ kendüñe eylersün līkin maḥalle münāsib olan vech-i evveldür.

1346 Çün beḳaʿr-ı ḫūy-ı ḫod enderresī

(12) Zīrā çünki kendü ḫūyuñuñ ḳaʿr u ġavrına irişesin nite ki ol şīr ḳaʿr-ı çāha (13) irişdi [*resī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur]

Pes bidānī k'ez tu būd an nākesī

pes ol vaḳt bilürsün ki ol nākeslik ve ḳabāḥat senden idi (14) ġayrdan degül idi bu hem maʿnādur ṣoñra bilürsün ki ol nākeslik ve sefāhat senden oldı ġayrdan olmadı. (15)

1347 Şīrrā derḳaʿr peydā şud ki būd

Arslana ḳuyu dibinde ẓāhir ü āşkār oldı

Naḳş-ı ū an k'iş diger kes mīnümūd

(16) ki anuñ naḳşı idi ol naḳş ki aña ġayrı kimse görindi pes sen hem kendü ḳabīḥ (17) ḫūyuñuñ ġavrına irişdükde saña ḫūyuñuñ ḥaḳīḳatı rūşen olur ki saña her ne vāḳıʿ ise senüñ ḫūyuñdan imiş (18) ġayrı kimseden degül imiş *ki būd* kelimelerinüñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı ṡānīye ḳayd olındı suhūlet-i maʿnā içün.

1348 Her ki dendān-ı żaʿīfī mīkened

(19) Her kim ki bir żaʿīfüñ dişini ḳopara yaʿnī ẓulmile anuñ dişini çıḳara [*żaʿīfī*de yā vaḥdet içündür *mīkened* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Kār-ı an şīr-i ġalaṭ-bin mīkuned

(20) maʿnāda ol ġalaṭ görici şīrüñ işini eyler ki kendünüñ ḳahr u helākine saʿy gösterür [*ġalaṭ-bīn* vaṣf-ı terkībīdür *mīkuned* fiʿl-i mużāriʿ ġāyibdür].

1349 Ey bidīde ḫāl-i ḫod berrūy-ı ʿam

(21) Ey ʿammuñ yüzi üzre yaramaz ḫāl görmiş kimse yaʿnī ey ġayrlaruñ ʿayb (22) u noḳṣānını müşāhede eylemiş kimse

ʿAks-i ḫāl-i tust an zuʿm merem

ol ḫāl senüñ ḫālüñüñ (23) ʿaks ü eṣeridür ʿammuñdan nefret eyleme ḫulāṣa-yı kelām budur ki ġayrlarda gördügüñ ʿuyūb ve ḫıṣāl-i ḳabīḥa senüñ vücūduñda (24) olan ʿuyūb ve ḫıṣāl-i ḳabīḥañuñ ʿaks ü eṣeridür *ḫāl* ḫā-yı muʿceme ile bunda beñ maʿnāsınadur ki insānuñ (25) yüzinde ve cisminde olur līkin dayı maʿnāsına ḫāle nisbet ḫūb vāḳıʿ olmışdur ve *ʿamm* lafẓına nisbet (26) mürāʿāt-ı naẓīr ṭarīḳı ile laṭīf vāḳıʿ olmışdur *ʿamm* meşhūrdur ki ʿavām taḥrīf idüp *ʿamıca* dir *merem* nehy-i ḥāżır-ı müfreddür (27) remīdenden.

1350 Mü'minān āyīne-yi hem-dīgerend

Mü'minler ʿayb u hüner ve kemāl ü noḳṣān biri birinüñ āyīnesidür (28)

İn ḫaber mī ezPeyember āverend

bu ḫaberi Peyġām-ber ḥażretinden getürürler [A129b] ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem bu ḥadīṣ-i şerīfe işāretdür (29) *el-mu'minu mir'ātu'l-mu'mini*[927] mü'min mü'minüñ āyīnesidür pes bu iʿtibārıla çünki bir kimse bir kimseden [M102b] (1) bir ḥāl müşāhede ide aña lāzımdur ki anı kendüsinden bile ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz kişi kendünüñ (2) ʿaybına muṭṭaliʿ olmaġa sebeb ü ʿillet ne idügini beyān eylemege şürūʿ eyledi.

1351 Pīş-i çeşmet dāştī şīşe-y kebūd

(3) Çeşmüñüñ öñinde kebūd şīşe ṭutduñ ve ʿāleme [B88a] anuñıla naẓar eyledüñ [*dāştī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur *şīşe'-i*de hemze yā-yı sākine oḳunmaḳ gerekdür vezn içün]

---

20 ġalaṭ-bīn vaṣf-ı terkībīdür H: -MAB

26 laṭīf vāḳıʿ olmışdur AB: -M

[927] "Mü'min mü'minin aynasıdır…" (Ebû Dâvûd, *Sünen*, IV/385, r. 4918; Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, s. 93, r. 239; Tirmizî, *Sünen*, VIII/115; Beyhakî, *Şu'abü'l-Îmân*, vr. 477a; Kuzâ'î, *Müsnedü'ş-Şihâb*, vr. 15a, r. 86.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 47-49.

Z'an sebeb ʿālem kebūdet mīnemūd

(4) ol sebebden ʿālem saña kebūd görindi ḥālbuki ʿālem kebūd degüldür pes eger sen aḥvāl ḫuṣūṣında imʿān-ı naẓar idüp (5) ʿuyūb u ḳabāyıḥ u noḳṣānuña ıṭṭılāʿ bulayıduñ bir kimsenüñ ʿaybına naẓar eylemezdüñ belki bir kimsenüñ ʿaybı saña (6) hüner görinürdi *ṭūbā limen şeġalet ʿuyūbuhu ʿanʿuyūbi'n-nāsı*[928] *şīşe*den maḳṣūd muṭlaḳā şīşe (7) ve gözlük olmaḳ mümkindür egerçi gök gözlük ṭutınmaḳ ʿādet degüldür ammā bunda temṯīl ṭarīḳıyıla ẕikr olınmışdur [*dāştī* fiʿl-i mużāriʿ muḫāṭabdur *kebūd* gök reng maʿnāsınadur baʿż-ı nüsaḫda bu beyt vāḳıʿdur]. (8)

Cām-ı revzen sāḫtī şīşe-y kebūd

Revzen ü pencereñüñ cāmını kebūd şīşe eyledüñ

Nūr-ı ḫurşīdī kebūdet mīnemūd

(9) bu sebebden āftāba mensūb olan nūr yaʿnī āftābuñ nūrı saña kebūd görindi (10) ḥālbuki ʿālemüñ ẓulmeti ol nūr sebebi ile maḥv u münʿadim olur ḥāṣıl-ı maʿnā budur āftāb-ı ʿālem-tābuñ nūrı (11) bu ḳadar laṭīf iken şīşenüñ rengi gibi görinür ise hem-çünān senüñ ʿuyūb u noḳṣānuñ ġayrlarda öyle görinür (12) līkin sen teşḫīṣ eylemeyüp anı ġayrlaruñ ʿuyūb u noḳṣānı ẓann eylersün bu ḫuṣūṣ saña ol vaḳt (13) rūşen ü āşkār olur ki ʿayb-bīnlük perdesi ʿayn-ı başīretüñ öñinden refʿ ola ve illā bu ḥālet (14) saña müyesser olmaḳ muḥāldür [*mīnemūd* bunda mechūldür].

1352 Ger ne kūrī in kebūdī dan ziḫʿīş

Pes ey kimse eger kör degül (15) iseñ bu kebūdligi kendüñden bil ġayrdan bilme yaʿnī ġayrda müşāhede eyledügüñ ʿayb u noḳṣānı kendü vücūduñda olan (16) ʿayb u noḳṣānuñuñ ʿaks ü eṣeri bil eger ṣāḥib-başīret iseñ

Ḫʿīşrā bed gū megū kesrā tu bīş

(17) eger yaramaz dir iseñ [H90b] hemān kendüñe yaramaz di artuḳ kimseye yaramaz dime ḥāṣıl-ı maʿnā kendü ʿayb u noḳṣānuña (18) naẓar eyle kimsenüñ ʿayb u noḳṣānına naẓar eyleme dimekdür [*megū* nehy-i ḥāżırdur müfred-i müẕekker]. Beyt

Menih ʿayb-ı ḫalḳ ey ḫıredmend pīş

Ki çeşmet furū düzd ezʿayb-ı ḫʿīş[929] (19)

1353 Mü'min er yenẓur binūrillah nebūd

---

928 "İnsanların ayıplarından ziyâde kendi ayıpları ile meşgul olana ne mutlu!"

7 kebūd gök reng maʿnāsınadur baʿż-ı nüsaḫda bu beyt vāḳıʿdur AB: -M

929 "Ey akıllı! Halkın ayıbını ortaya çıkarma; çünkü gözün yukarı baktıkça kendi ayıbını gizler."

Mü'min-i kāmil her ḫuṣūṣda eger (20) nūr-ı İlāhī ile naẓar eyler olmayayıdı yaʿnī mü'min-i kāmil cemīʿ ḫuṣūṣda nūr-ı İlāhī ile naẓar eyler nite ki ḥażret-i Resūl ṣallallāhu (21) ʿaleyhi ve sellem buyurmışdur *itteḳū firāsete'l-mu'mini fe innehu yenẓuru binūrillāhi*[930]

Ġayb mü'minrā bürehne çun nemūd

(22) pes mü'min-i kāmile ġayb u esrār niçün bürehne vü āşkārā görindi yaʿnī mü'min-i kāmil kimsenüñ ʿayb (23) u noḳṣānına nāẓır olmayup belki her ḫuṣūṣda nūr-ı İlāhī ile naẓar eyledügi içün ġuyūb u esrāra āşkārā (24) vāḳıf u muṭṭaliʿ olmışdur [A130a] *ġayb* mużāf olmamaḳ rūşendür *çūn* bunda niçün ve niçe maʿnāsına olmaḳ cāyizdür (25) *çūn* bunda istifhām içündür.

1354 Çün ki tū yenẓur binārillah budī

Ammā çünki sen nār-ı İlāhī ile (26) naẓar eylersün yaʿnī çünki sen ḫalḳuñ ʿuyūbına naẓar idici olduñ ʿuyūba naẓar eylemek mūcib-i dūzaḫ oldugıyiçün *binārillāh* (27) dimişdür [*budī* būdī maʿnāsınadur]

Nīkuyīrā vā nedīdī ezbedī

lācerem eyülügi yaramazlıḳdan farḳ u temyīz eylemedüñ ḥāṣıl-ı maʿnā (28) budur ki ḫalḳuñ ʿuyūbına naẓar eylemek egerçi saña ḫūb u laṭīf görinür līkin fi'l-ḥaḳīḳa nāmaʿḳūldür ve kendü ʿuyūbuña naẓar (29) eylemek egerçi saña müşkil ü ḳabīḥ gelür ammā ḥālet-i ūlā saña ʿayn-ı żarardur ve ḥālet-i sāniye saña ziyāde nāfiʿdür zīrā bu [M103a] (1) ḥālet senüñ ṣalāḥuña ve uḫrevī saʿādetüñe sebebdür [*bedī*de yā maṣdar içündür].

1355 Endek endek nūrrā bernār zen

Şeḳāvetden (2) ḫalāṣ olup saʿādete vuṣūl bulmaḳ ister iseñ endek endek tedrīcile nūrı nāra ur yaʿnī ʿayb-bīnlikden (3) ferāġat idüp āheste āheste ṭāʿat u ʿibādete meşġūl olup [B88b] kendü ʿuyūbuña naẓar idici ol ve aḫlāḳ-ı (4) ẕemīmeñi aḫlāḳ-ı ḥamīdeye tebdīl eyle [*zen* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Tā şeved nār-ı tu nūr ey bu'l-ḥazen

tā bu ṭarīḳıla senüñ nāruñ (5) nūr ola ey ziyāde ġamnāk kimse yaʿnī çünki aʿmāl-i ṣāliḥa vü aḫlāḳ-ı ḥamīdeye vāṣıl olasın ʿayb-bīnlikden (6) ḫalāṣ müyesser olup nūr-ı İlāhī vü saʿādet-i nāmütenāhīye vuṣūl bulursun zīrā aʿmāl-i ṣāliḥa vü aḫlāḳ-ı (7) ḥamīdesiz ʿayb-bīnlikden necāt ve nūr-ı İlāhī ve saʿādet-i nāmütenāhīye vuṣūl bulmaḳ muḥāldür *bu'l-*

---

930 "Mü'minin firâsetinden sakının. Zîrâ o, Allâhın nûru ile bakar." (Tirmîzî, *Sünen*, XI/288-289; Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, VI/118, r. 349; İbn 'Abdi'l-Berr, *Câmi'u Beyâni'l-'İlm*, I/196, İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, III/145-148; Zehebî, *Mîzân*, IV/17, r. 8098.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, 190-191.

ḥazen ziyāde (8) ġamnāk maʿnāsınadur bu'l-ḥazen ẕikri aḫlāḳ-ı ẕemīme ile muttaṣıf olduġı iʿtibārıyıladur zīrā bu ḥālete giriftār (9) olan kimseye ḥüzn-i keşīr muḳarrerdür bunda tenbīh budur ki mādām ki cenāb-ı İlāhīden bir ḥālet ẓuhūr bulmaya bendeden bir şey ẓāhir olmaz ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz münācāta şürūʿ eyledi taʿlīm ṭarīḳı ile tā ki (10) ġayrlar hem bu üslūb üzre fiġān u zārī ve tażarruʿ u niyāz idüp ṣıdḳ u iḫlāṣıla ol dergāha yüz (11) uralar ve ol dergāh-ı ʿālīden ḫod maḫrūm olmış kimse yoḳdur [*nūr*dan murād aḫlāḳ-ı ḥamīdedür *nār*dan murād aḫlāḳ-ı ẕemīmedür]. Meşnevī (12)

Mepindār ezan der ki hergiz nebest
Ki maḥrūm kerded berāverde dest

Muḥālest eger ser-berin v'er nihiy
Ki bāz āyedet dest-i ḥācet tihiy[931] (13)

Münācāt

1356 Hem tu zen yā Rab ezān āb-ı ṭahūr

Yā Rabbe'l-ʿālemīn ol āb-ı ṭahūrdan yine (14) sen ur [*zen* bunda emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Tā şeved in nār-ı ʿālem cümle nūr

tā ki ʿālemüñ bu nārı cemīʿan nūr ola *nār-ı ʿālem*den maḳṣūd ṭāʿat (15) u ʿibādetden ġayrı olan ḥālāt u şehevātdur *āb-ı ṭahūr*dan murād bunda Ḫudāy taʿālānuñ ʿināyet ü tevfīḳ-ı (16) bīnaẓīridür. Beyt

Yek ẕerre ʿināyet-i İlāhī
Bihter zihezār-ı pād-şāhī[932]

1357 Āb-ı deryā cümle derfermān-ı tust

(17) Deryānuñ ābı bu ḳadar firāvān u bīpāyān iken cemīʿan senüñ ḥükm ü fermānuñdadur maʿnā bu vechile (18) olmaḳ hem mümkindür cümle deryānuñ ābı ey Ḫudāy-ı bīnaẓīr senüñ ḥükm ü fermānuñdadur bu vech iʿtibārı üzre cümlenüñ (19)

---

9 bunda tenbīh budur ki mādām ki cenāb-ı İlāhīden bir ḥālet ẓuhūr bulmaya bendeden bir şey ẓāhir olmaz AB: -M

11 nūrdan murād aḫlāḳ-ı ḥamīdedür nārdan murād aḫlāḳ-ı ẕemīmedür H: -MAB

[931] "Kendisine bağlanılmayan kapıdan asla bir şey bekleme, çünkü açılmış eli mahrum eder. Bunun üzerine bir şey vermesi muhal olur ve ihtiyaç eli boş olarak geri döner."

[932] "Allâh'ın bir zerre inâyeti, padişahların binlerce inâyetinden iyidir."

maʿnāsı deryāya göre olur āba [A130b] göre olmaz yaʿnī cihānda olan heft deryānuñ ābı senüñ ḥükm ü fermānuñdadur (20)

Āb u āteş ey Ḫudāvend ān-ı tust

ey Ḫudāvend āb u āteş senüñ ān u mülküñdür yaʿnī senüñ emrüñe muṭīʿdür (21) ister iseñ ābı āteş ister iseñ āteşi āb eylersün nite ki bu maʿnāya işāret olınur āteş ü āb degül belki cemīʿ (22) ʿālem senüñ emr-i şerīfüñe muṭīʿlerdür *ān-ı tust* senüñ mülk ü maṣnūʿuñdur ve maḥkūm u münḳāduñdur maʿnāsınadur [*ān tūest* taḳdīrindedür terkīb olınmaḳdan vāv ḥaẕf olındı]. (23)

1358 Ger tu ḫᵛāhī āteş āb-ı ḫaş şeved

Ey Ḫudā ʿazze ve celle eger sen isteyesin āteş laṭīf ü şirīn āb olur [*ḫoş*da ḫā fetḥile oḳunur ḳāfiyeden ötüri] (24)

V'er neḫᵛāhī āb hem āteş şeved

ve ger istemeyesin āb hem āteş olur ḥāṣıl-ı maʿnā ister iseñ āteşi āb (25) ve ābı āteş eylersün ve ḳahr u luṭfdan her ne ister iseñ göstermege ḳādirsin dimekdür zīrā cemīʿ-i mevcūdāt (26) senüñ maḥkūmuñdur nite ki bu ḥālet senüñ ḫāṣṣ ṣıfatuñdur *ve huve ʿalākulli şey'in ḳadīr*[933].

1359 İn ṭaleb dermā hem ezīcād-ı tust

(27) Ey Ḫudāy-ı bīnaẓīr bizde bu ṭaleb ü saʿy hem senüñ īcād u iḥsānuñdur [*īcād*dan murād bunda vücūda getürmekdür]

Resten ezbīdād yā Rab dād-ı tust

(28) bīdād u ẓulmden ḳurtulmaḳ senüñ dād u iḥsānuñdur.

1360 Bīṭaleb tū in ṭalebrā dādeyī

(29) bu ṭalebi sen bize bizüm ṭalebümüzsiz virmişsün [*dāde'ī*de hemze ḫıṭāb içündür].

Bīşümār u ḥad ʿaṭāhā dādeyī

[M103b] (1) bīşumār u bīḥad ʿaṭālar virmişsün ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki çünki ṭalebi bize ṭalebsiz iḥsān eyledüñ ve şimdi anı (2) ki ṭaleb eylerüz anı hem luṭfuñdan iḥsān eyle *bīşumār u bīḥad* taḳdīrindedür [*şumār* bunda ʿaded maʿnāsınadur]. Beyt (3)

Ne ḫod mīreved her ki cūyān-ı ust

Beṣunʿeş keşan mībered luṭf-ı dust[934]

Müjde bürden-i ḫargūş sūy-ı naḫcīrān ki şīr derçāh üftād (4)

---

933 "O, her şeye hakkıyle kadirdir." Mâide/120; Hûd/4; Rûm/50; Şûrâ/9.

2 şumār bunda ʿaded maʿnāsınadur H: -MAB

934 "O'nu arayan kişi kendi benliğine varmaz; O'nun yarattığı şeyler kişiyi dostun lütfuna götürür."

Ḫargūşuñ müjde vü beşāret iltmesidür naḫcīrlerüñ cānibine böyle diyü ki şīr çāha (5) düşdi [B89a] ve helāk oldı

1361 Çün ki ḫargūş ezrehāyī şād geşt

Çünki ḫargūş şīrüñ (6) pençesinden ḫalāṣ bulduġından şād u mesrūr oldı yaʿnī ʿaḳl-ı maʿād nefs-i emmāreyi çāh u riyāżete ḳoyup (7) *mūtū ḳable en temūtū*[935] ḥasebince helāk idüp ifnā-yı vücūd mertebesine irişdürdüginden ötüri şād oldı (8) *naḫcīrler*den murād ḥavāss-ı insānīdür *çerāgāh*dan maḳṣūd insānuñ cesedidür [*geşt* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Sūy-ı naḫcīran devan şud tā bedeşt

(9) naḫcīrler cānibine ṣaḥrāya degin yilerek gitdi [*deşt* ṣaḥrā maʿnāsınadur].

1362 Şīrrā çün dīd derçeh küşte zār

[H91a] Ḫargūş (10) şīri çünki çāh içinde derd ü miḥnetile depelenmiş gördi [*küşte* depelenmiş maʿnāsına ism-i mefʿūldür]

Çarḫ mīzed şādman tā merġzār

merġzār (11) u çerāgāha degin şādān çarḫ urdı ve raḳṣ eyledi yaʿnī ʿaḳl-ı maʿād tamām beşāşet ü sürūrıla ṭāʿat u ʿibādete (12) meşġūl oldı *küşte* maḳtūl maʿnāsınadur ki kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyiledür kāf-ı Fārsīnüñ fetḥasıyıla olmış maʿnāsına (13) olmaḳ maḥalden baʿīddür *murġzār* mīmüñ żammesiyile ḳuş çoḳ olan maḥaldür līkin sebzezār maʿnāsına istiʿmāl (14) olınur [A131a] *merġzār* gibi mīmüñ fetḥasıyıla ki sebzezār maʿnāsınadur.

1363 Dest mīzed çün rehīd ezdest-i merg

Ḫargūş (15) çünki mevtüñ elinden ḳurtuldı ellerini biri birine urdı ve ziyāde ẕevḳ u beşāşet gösterdi zīrā nefs-i (16) emmārenüñ helāk ü fānī olması kendünüñ uḫrevī saʿādetine sebeb idügi bervech-i yaḳīn anuñ maʿlūmı olmış idi [*rehīd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekkerdür] (17)

Sebz ü raḳṣan derhevā çün şāḫ-ı berg

şāḫ u berg hevāda sebz ü raḳṣān olduġı gibi ḫargūş (18) sebz ü raḳṣān oldı yaʿnī *et-tāʾibu mineʾẕ-ẕenbi kemen lā ẕenbe leh*[936] mūcebince ʿaḳl nefs-i emmārenüñ (19) şerr ü żararından ḫalāṣ olup ṭāʿat u ʿibādete iştiġāl göstermek sebebi ile tāze vü ḳavī olup ziyāde beşāşete (20) vuṣūl buldı [*sebz* bunda tāzelikden kināyetdür].

1364 Şāḫ u berg ezḥabs-i ḫāk āzād şud

---

935 "Ölmeden önce ölünüz." Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 260.
936 "Günâhından tövbe eden, hiç günah işlememiş gibidir."
20 sebz bunda tāzelikden kināyetdür H: -MAB

Şāḫ u berg ḫāküñ ḥabsinden āzād oldı (21)

Ser berāverd ü ḥarīf-i bād şud

şāḫ u berg başını ḳaldurdı ve bāduñ ḥarīf ü muṣāḥibi oldı hem-çünān (22) ʿaḳl nefs sebebi ile şehevāt-ı cismāniyyeye giriftār idi līkin nefsüñ helāk ü fenāsıyıla andan ḫalāṣ olup füyūżāt-ı (23) İlāhiyyeye müstaġraḳ oldı [*ḥarīf* bunda muṣāḥib maʿnāsınadur].

1365 Berghā çün şāḫrā bi'şkāftend

Yapraḳlar çünki budaġı yardılar (24) ve ḥabsden necāt buldılar

Tā bebālā-yı dıraḫt iştāftend

tā dıraḫtuñ üzerine ivdiler yaʿnī sürʿatile (25) dıraḫtuñ üzerine ʿurūc eylediler ʿaḳl hem çünki nefsüñ elinden ḫalāṣ oldı ṭāʿat u ʿibādet sebebi ile derecāt-ı (26) ʿulyāya vuṣūl buldı *iştāftend*de hemze vezn içün ziyāde olınmışdur [*bişikāftend* ve *iştāftend* fiʿl-i māżī cemʿ-i müẕekker-i ġāyibdür].

1366 Bāzebān-ı şaṭ'ahu şükr-i Ḫudā

(27) Evvelki yapraḳ zebānıyıla ki ẓāhirde hem-zebāna müşābihdür Ḫudāy taʿālānuñ şükrini [*zebān*da olan fetḥa faṣīhdür]

Mīserāyed her ber ü bergī cüdā

(28) her bir yemiş ve her bir yapraḳ başḳa edā vü iẓhār eyler ḥāṣıl-ı maʿnā *ve in minşey'in illā yusebbiḥu biḥamdihi ve lākin lātefḳahūne tesbīḥahum*[937] (29) mūcebince cemīʿ-i eşyā lisān-ı ḥālile ḥażret-i Ḥaḳḳuñ şükr ü ḥamd ü tesbīḥine meşġūl [M104a] (1) idügin beyāndur *şaṭ'ahu* evvelki yapraḳ maʿnāsınadur ki bu āyet-i kerīmeye işāretdür ki sūre-yi Fetḥdedür (2) *kezerʿin aḫrece şaṭ'ahu fe āzerehu fe'staġleẓa fe'stevā ʿalāsūḳıhī*[938] *mīserāyed* egerçi terennüm eyler maʿnāsınadur līkin (3) bunda edā vü āşkār eyler maʿnāsınadur.

1367 Ki büperverd aṣl-ı mārā Ẕü'l-ʿaṭā

ki ʿaṭā vü iḥsān ṣāḥibi (4) Allāh taʿālā ḥażreti bizüm aṣlumuzı besledi yaʿnī her bir yemiş [B89b] ve her bir varaḳ Ḫudāy taʿālāya şükr ü ḥamd eyler böyle diyü (5) ki murād beyt-i meşrūḥuñ mıṣrāʿ-ı ṡānīsidür [*aṣl* bunda kök maʿnāsınadur *Ẕü'l-ʿaṭā*dan murād ḥażret-i Ḥaḳdur]

Ṭā dıraḫt istaġlaẓ āmed ve'stevā

---

[937] "O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız. O, halîmdir, bağışlayıcıdır." İsrâ/44.

[938] "Onlar filizini yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzerler." Fetih/29.

tā ki ol zerʿ-i (6) żaʿīf tedrīcile ḳavī ve iri dıraḫt oldı ve sāḳ u pāyı üzre müstevī vü ḳāyim oldı murād budur ki Ḥaḳḳ sübḥānehu (7) ve taʿālā ḥażreti ḥażret-i Resūlüñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem aṣḥābını rażıyallāhu ʿanhum zerʿa teşbīh eyler ki sūre-yi Fetḥdedür (8) *Muḥammedun resūlullāh v'elleẕīne maʿahu eşiddā'u ʿale'l-kuffāri ruḥamā'u beynehum terāhum rukkaʿan succeden yebteġūne* (9) *fażlan minellāhi ve rıżvānā sīmāhum fīvucūhihim mineṣeri's-sucūd ẕālike meṣeluhum fi't-Tevrāti* (10) *ve meṣeluhum fi'l-İncīl kezerʿin aḫrece şaṭ'ahu fe āzerehu fe'staġlaẓa fe'stevā ʿalāsūḳıhı*[939] Muḥammed ṣallallāhu (11) ʿaleyhi ve sellem Allāh taʿālānuñ resūlidür [A131b] ve anlar ki aña īmān getürmişlerdür kāfirler üzre şedīdler ve bīraḥmlardur (12) her biri birine merḥamet ü şefaḳat idicilerdür ey Muḥammed anları rükūʿ idiciler secde idiciler görürsün yaʿnī anlar ṭāʿat (13) u ʿibādetde ṣābit-ḳademlerdür bir vechile nefs ü hevāya tābiʿ olmazlar anlar Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinden fażl u ṣevāb ṭaleb eylerler (14) anlaruñ yüzlerinde anlaruñ ʿalāmeti ẓāhirdür eyledükleri sücūduñ eserinden anlaruñ mişli Tevrātda ve anlaruñ mişli İncīlde (15) zerʿ gibidür ki evvel bir yapraḳ ẓuhūra getürdi ki *zerʿ*den murād ḥażret-i Resūldür ʿaleyhi's-selām ve *şaṭ'ahu*dan murād (16) ḥażret-i Ebū-Bekrdür rażıyallāhu ʿanh ki evvel īmān getüren odur ve anı ḳuvvetlendürdi yaʿnī ḥażret-i Resūle ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem (17) muʿāvenet eyledi ve andan murād ḥażret-i ʿÖmerdür rażıyallāhu ʿanh ki şemşīrile dīn-i mübīne muʿāvenet idüp āşkāre eyledi (18) ve ol zerʿ yoġun oldı ve andan murād ḥażret-i ʿOsmāndur rażıyallāhu ʿanh zīrā ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem (19) anuñ İslāmıyıla ḳuvvet buldı ve ol zerʿ sāḳlar üzre ḳāyim oldı bundan murād ḥażret-i ʿAlīdür kerremellāhu (20) vechehu ki anuñ şemşīrinüñ ḳuvvetiyile ḥażret-i Resūl ʿaleyhi's-selām daʿvetini Ḳureyş ve ġayrı kāfirler üzre āşkāre eyledi. (21)

1368 Cānhā-yı beste enderāb u gil

Āb u gile beste olmış cānlar bu hem maʿnādur āb u gilde beste vü maḥbūs olmış (22) cānlar

Çün rehend ezāb u gilhā şād dil

---

[939] "Muhammed Allah'ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rükûya varırken, secde ederken görürsün. Allah'tan lütuf ve rıza isterler. Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir. Bu, onların Tevrat'taki vasıflarıdır. İncil'deki vasıfları da şöyledir: Onlar filizini yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzerler." Fetih/29.

çünki āb u gilden yaʿnī cismāniyyet ü nefsāniyyetden ḳurtulalar [*şād dil* kelimelerinüñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı ṯānīye ḳayd olındı çünki āb u gillerden şād-dil ḫalāṣ bulalar bu vech üzre şād-dil aşaġa mıṣrāʿa maṣrūf olmaz]. [H91b] (23)

1369 Derhevā-yı ʿışḳ-ı Ḥaḳ raḳṣan şevend

Ol cānlar Ḥaḳḳ taʿālānuñ ʿışḳı hevāsında mesrūru'l-ḳalb raḳṣ idici (24) olurlar zīrā cismāniyyet ü nefsāniyyetde Ḥaḳḳ taʿālānuñ ʿışḳı müyesser olmaz [*raḳṣān* raḳṣ idici]

Ḥem-çü ḳurṣ-ı bedriyī nuḳṣan şevend

(25) māh-ı bedrī gibi kāmil olurlar zīrā istiʿdāddan ṣoñra derecāt suhūletile müyesser olur [*ḳurṣ-ı bedr*den murād ayuñ on dördidür].

1370 Cismişan derraḳṣ canhā ḫod mepurs

(26) Anuñ cismi raḳṣdadur ziyāde ẕevḳ u sürūrlarından ki cismāniyyetden (27) ḫalāṣ oldılar anlaruñ cānları ḫod ziyāde ẕevḳ u sürūrlarından nice raḳṣda itdüklerini ṣorma zīrā vaṣf (28) u beyāndan bīrūndur [*mepurs* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

V'an ki gerded cān ezanhā ḫod mepurs

ve ol ṭāyife ki rūḥ maḥż ola (29) ifnā-yı vücūd sebebi ile anlardan ḫod ṣorma zīrā anlaruñ şevḳ u ẕevḳ u sürūrları bir mertebededür ki [M104b] (1) hīç bir vechile şerḥ u beyāna imkān yoḳdur murād ifnā-yı vücūd mertebesine vuṣūl bulan ʿāşıḳlaruñ derecāt-ı (2) ʿulyāların beyāndur merātib iʿtibārıyıla ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz ḥiṣṣe-yi uḫrā beyānına şürūʿ eyledi.

1371 Şīrrā ḫargūş derzindan nişand

(3) Ḫargūş arslanı zindānda oturtdı yaʿnī ḳaʿr-ı çāha irişdürdi [*nişānd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Neng-i şīrī k'ü ziḫargūşī bumand

(4) ol şīre zihī ʿayb u ʿār ki ol şīr bir ḫargūşdan [B90a] girü ḳaldı yaʿnī bir żaʿīf (5) ḫargūşuñ zebūn u maḳhūrı oldı bu hem maʿnādur zihī ʿār u nāmūs anuñ arslanlıġına ki ol arslan bir ḫargūşdan [A132a] (6) girü ḳaldı bunda ḳıṣṣadan ḥiṣṣe budur ki bunda *şīr*den murād ol ʿālim-i fāżıldur ki ʿulūm-ı ẓāhirede (7) kāmil ü baḥḥāṣdur ve baḥṣ u cedel mīşesinüñ şīr-i dilīridür līkin zeḫārif-i dünyeviyyeye meftūn ve manṣıb u cāh u celāle (8) cān u dilden maḥabbet eyledüginden anuñ zebūnı olmışdur lācerem nefs-i

22 çünki āb u gillerden şād-dil ḫalāṣ bulalar bu vech üzre şād-dil aşaġa mıṣrāʿa maṣrūf olmaz H: -MAB
24 raḳṣān raḳṣ idici H: -MAB
25 ḳurṣ-ı bedrden murād ayuñ on dördidür H: -MAB

emmārenüñ maġlūbı olup ʿamelden (9) dūr u mehcūr olmışdur *ḫargūş*dan murād bunda nefs-i emmāredür [*bumānd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1372 Derçünan nengī vü an ki in ʿaceb

(10) Ancılayın bir ʿayb u ʿārdadur ve andan bu ʿacebdür [*neng* ʿayb u ʿār u nāmūs maʿnāsınadur]

Faḫr-ı din ḫᵛāhed ki gūyendeş laḳab

ister ki anuñ (11) laḳabını Faḫru'd-dīn diyeler bu hem maʿnādur ister ki aña laḳab Faḫru'd-dīn diyeler ki maḳṣūd Faḫru'd-dīn-i Rāzīdür ki Tefsīr-i Kebīr (12) ṣāḥibidür egerçi ehl-i zemānuñ muḳtedāsı idi līkin aḥvāl-i ṭarīḳat ve esrār-ı ḥaḳīḳatdan bībehre idi bu sebebden (13) kemāl-i ḥasedinden ḥażret-i Mevlānānuñ ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz pederi Sulṭānu'l-ʿulemā ḥażretini ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz (14) Ḫᵛārizm pād-şāhına ġamz eyledi lācerem Sulṭānu'l-ʿulemā ḥażretinüñ Belḫ şehrinden celā-yı vaṭan eylemesine sebeb (15) oldı egerçi ʿilm-i ẓāhirde kemāl-i ḳudreti var idi līkin Sulṭānu'l-ʿulemā ḥażretine nisbet mübtedī meṣābesinde idi (16) zīrā Sulṭān ḥażreti ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz Besmele-yi şerīfi yedi ay tefsīr eyledi ve henüz anuñ tefsīrinden ferāġat (17) eylemedin bir mānīʿ-i ḳavī ẓāhir oldı ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz Faḫr-ı Rāzīnüñ esrār u maʿārif-i İlāhiyyeden bībehre (18) idügini bu beytile işʿār eyler beyt

Enderin rāh ezḫured reh-bin budī
Faḫr-ı Rāzī rāz-dān-ı din budī[940]

(19) ḥażret-i Mevlānānuñ ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz bu sözden maḳṣūdı iẓhār-ı taʿaṣṣub degüldür tā ki bunda (20) Faḫr-ı Rāzīye ẕemm ü ġıybet lāzım gele belki *lā ġıybete li'l-fāsıḳī*[941] mūcebince kibr ü ḥased ehlini beyān eyler tā ki ġayrlar (21) andan mütenaṣṣıḥ olup ʿilm ü kemāllerine maġrūr olmayalar ve bu sırrı işʿār buyurur ki aḥvāl-i ṭarīḳat ve esrār-ı ḥaḳīḳat (22) ʿulūm-ı ẓāhire ile maʿlūm olmaz [*ḫᵛāhed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1373 Ey tu şīrī derteg-i in çāh-ı ferd

Ey kimse ki sen bu tenhā çāhuñ (23) dibinde arslansın [*şīrī*de yā ḫıṭāb içündür *teg* bunda ḳaʿr maʿnāsınadur *çāh* ferde mużāfdur]

Nefs çün ḫargūş ḫūnet riḫt u ḫard

---

940 "Bu yolda aklıyla yolunu bulan biriydi; Fahreddîn-i Râzî dinin sırlarını bilen biriydi."
941 "Fâsığın gıybeti, gıybet değildir."

ḫargūş şīri helāk eyledügi gibi (24) nefs-i emmāre senüñ ḳanuñı dökdi ve içdi yaʿnī seni helāk eyledi ammā sen bundan ġāfilsin bu hem vech-i laṭīfdür (25) ḫargūş gibi ḥīle-bāz nefs senüñ ḫūnuñı dökdi ve içdi yaʿnī seni helāk eyledi bu vech üzre nefs (26) mużāfdur.

1374 Nefs-i ḫargūşet beṣaḥrā derçerā

Senüñ ḫargūş gibi mekkār nefsüñ ṣaḥrāda çerādadur [*ḫargūşet*de tā ḫıṭāb içündür *çerā* bunda otlaḳ maʿnāsınadur] (27)

Tū beḳaʿr-ı in çeh-i çūn u çerā

sen andan ġāfil olup bu çūn u çerā çāhınuñ ḳaʿrındasun yaʿnī ʿulūm-ı ẓāhirenüñ (28) deḳāyıḳ u ḥaḳāyıḳına meşġūl olup nefsüñ ıṣlāḥından fārıġsun mıṣrāʿ-ı evvelde *çerā* otlamaḳ ve otlaḳ maʿnāsınadur (29) mısrāʿ-ı ṯānīde *çi* ve *rā*dan mürekkebdür līkin cīmüñ fetḥiyile istiʿmāl olınmışdur [*ḳaʿr* dip maʿnāsınadur *çerā* bunda niçün maʿnāsınadur].

1375 Sūy-ı naḫcīran devīd an şīr-gīr

[M105a] (1) Ol şīr ṭutıcı yaʿnī şīri zebūn u helāk idici ḫargūş [A132b] naḫcīrler cānibine yildi ve anlara ḫıṭāb (2) idüp didi

K'ibşirū yā ḳavm iẕ cā'e'l-beşīr

ki yā ḳavm meserret ü şādānlıḳ eyleñüz ve beşāretlenüñüz (3) zīrā size beşāret virici geldi [H92a] *ibşirū* emr-i ḥāżır cemʿ-i müẕekkerdür *vāv* maḥallen merfūʿ anuñ fāʿilidür *iẕ* (4) lafẓı bunda taʿlīl içündür ki zīrā maʿnāsınadur *cā'e* fiʿl-i māżiy-i maʿlūm ṣülāṣī [B90b] mücerred müfred-i müẕekker-i ġāyibdür *el-beşīru* (5) lafẓan merfūʿ anuñ fāʿilidür [*ki ibşirū* taḳdīrindedür kāfuñ maʿnāsı yoḳdur].

1376 Müjde müjde ey gürūh-ı ʿayş-sāz

Size beşāretler olsun ey (6) şevḳ u ẕevḳ idici ṭāyife

K'an seg-i dūzaḫ bedūzaḫ reft bāz

ki ol dūzaḫ kelbi girü dūzaḫa (7) gitdi yaʿnī aḫlāḳ-ı ẕemīmesi sebebi ile nefs-i emmāre dūzaḫa lāyıḳ olmış idi şimdi riyāżet ü ʿuzlet (8) dūzaḫına gitdi ki bu sebebden bihişt ve derecāt-ı ʿāliyeye lāyıḳ olur nefs-i emmāreden ḫalāṣ ʿayn-ı fāyide ve nefʿ-i (9) maḥż idüginden ötüri müjde müjde didi te'kīd ṭarīḳı üzre *gürūh*dan murād ḥavāss-ı ẓāhire ve ḥavāss-ı (10) bāṭınadur *ʿayş-sāz* olması nefsüñ ıṣlāḥından ṣoñra cemīʿ-i aʿżā vü ḥavāss mā-ḫuliḳa lehusına ṣarf olınduġı (11) iʿtibārıyıladur zīrā evvel bu ḫuṣūṣa nefs-i emmāre mānīʿ-i ḳavī idi *ʿayş-sāz* vaṣf-ı terkībīdür [*müjde* beşāret maʿnāsınadur beTürkī muştuluḳ].

---

5 ki ibşirū taḳdīrindedür kāfuñ maʿnāsı yoḳdur H: -MAB

1377 Müjde müjde k'an ʿadū-yı cānhā

(12) Size beşāretler olsun ki ol cānlaruñ düşmeni ki var idi

Kend ḳahr-ı Ḫālıḳeş dendānhā

(13) Ḫudāy taʿālāñuñ ḳahrı anuñ dişlerini ḳopardı yaʿnī riyāżetden evvel nefs-i emmārede olan (14) aḫlāḳ-ı ẕemīme tevfīḳ-ı İlāhī ile nefs-i emmāreden gitdi *ʿadū*dan murād şīrdür ve andan maḳṣūd nefs-i emmāredür (15) müjdenüñ tekrār vāḳıʿ olmasına nükte ne idügi beyt-i sābıḳda beyān olınmışdur [*dendānhāyeş* taḳdīrindedür].

1378 An ki ezpence besī serhā bukuft

(16) Ol şīr ki pencesinden çoḳ başlar dökildi yaʿnī pāy-māl u zīr ü zeber oldı bu hem vechdür (17) ol şīr ki pencesinden çoḳ başlar dökdi yaʿnī pāre pāre eyledi [*bükūft* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekkerdür]

Hem-çü ḫas cārūb-ı mergeş hem büruft

(18) mevt ü helāk cārūbı anı hem ḫār u ḫas gibi süpürdi *nefsüñ mevti*nden maḳṣūd aḫlāḳ-ı (19) ẕemīmeden pāk olup ifnā-yı vücūd mertebesine vuṣūl bulmaḳdur bu ḥālet ḫod anuñ ḥayāt-ı bāḳīye vuṣūl bulmasına (20) sebebdür [*bürūft* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekkerdür].

Cemʿ şuden-i naḫcīrān gird-i ḫargūş ve ṣenā guften-i ūrā

Ol çerāgāhda olan (21) naḫcīrlerüñ cemʿ olmasıdur ḫargūşuñ eṭrāfına ve ḫargūşa anlaruñ ṣenā dimesidür yaʿnī bu maḥalde bu beyān olınur (22)

1379 Cemʿ geştend an zeman cümle vuḥūş

Ol zemān ol çerāgāhda olan cümle vuḥūş cemʿ oldılar *vuḥūş*dan (23) murād ḥavāsdur [*vuḥūş* cemʿ-i vaḥşdur ki murād ḥayvānātdur]

Şād u ḫandān ezṭarab derẕevḳ u cūş

şād u ḫandān ṭarab u sürūrdan (24) ẕevḳ u cūşda [*ṭarab* şevḳ maʿnāsınadur].

1380 Ḥalḳa gerdend ū çü şemʿī der-miyān

Ol ḫargūşuñ eṭrāfını vuḥūş ḥalḳa vü iḥāṭa (25) eylediler ol ḫargūş anlaruñ ortasında bir şemʿ gibi idi

Secde āverdend guftendeş ki hān

taʿẓīmen (26) aña secde getürdiler aña didiler āgāh ol *ḥalḳa gerdend* anuñ eṭrāfına ḥalḳa oldılar maʿnāsına hem laṭīfdür bu vech üzre (27) *gerdend* kāf-ı Fārsīnüñ fetḥiyile olup şudend maʿnāsına olur ve *gerdīdend*den muḫaffef olur bu maʿnā çoḳdur [*hān* āgāh ol maʿnāsınadur]. (28)

---

23 vuḥūş cemʿ-i vaḥşdur ki murād ḥayvānātdur H: -MAB

1381 Tū ferişte-y āsmānī yā perī

[A133a] Sen āsmānuñ ferişteşisin yā perīsin ki senüñ elüñden buncılayın bir müşkil (29) iş geldi [*ferişte'-i*de hemze yā-yı sākine oḳunmaḳ gerekdür]

Nī tu ʿAzrā'īl-i şīrān-ı nerī

anlaruñ birisi degülsin belki sen erkek arslanlaruñ [M105b] (1) ʿAzrā'īlisin ki ḳahr ile anı helāk idüp bizi anuñ żarar u şerrinden ḫalāṣ eyledüñ murād ḥavāssuñ ʿaḳlını medḥ idüp taʿẓīm (2) ü tekrīm itdükleridür *āsmānī*de olan yā ḫıṭāb içündür *yā perīyī* taḳdīrindedür ki veznden ötüri yā-yı ḫıṭāb (3) ḥaẕf olınmışdur.

1382 Her çi hestī cān u dil ḳurbān-ı tust

Her ne iseñ cān u dil senüñ (4) ḳurbānuñdur yaʿnī bizüm cān u dilümüz saña ḳurbān olsun [*her çi hestī* her çī taḳdīrindedür ki hest zāyiddür]

Dest bürdī dest ü bāzūyet dürüst

(5) [B91a] senüñ dest ü bāzūñ dürüst ü ḳavī olsun andan el iltdüñ yaʿnī anuñ üzerine ġālib olup anı ḳahr u helāk (6) eyledüñ [*dürüst bād* taḳdīrindedür].

1383 Rand Ḥaḳ īn ābrā dercūy-ı tū

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti bu ābı senüñ cūyuña sürdi ve revān eyledi yaʿnī (7) bu müşkil işüñ suhūletile ḥuṣūlini saña müyesser eyledi [rānd fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür *cūy* ırmaḳ]

Āferin berdest ü berbāzū-yı tū

āferīn senüñ (8) destüñe ve bāzūña mışrāʿ-ı evvelile bunda tenbīh vardur ki iḥsān u kerem ṭarafını cemīʿan Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinden bilüp kendüsine (9) ġurūr virmeye [*āferīn* taḥsīn maʿnāsınadur].

1384 Bāz gū tā çün sigālīdī bemekr

Bize āşkāre di ol şīri mekr ü ḥīle ile kendüñe (10) nice inandurduñ ki saña bu ḳadar iʿtimād u iʿtiḳād idüp kendüsini çāha atdı [*bāz gū* āşkāre di ve girü di maʿnāsına cāyizdür]

An ʿavanrā çün bümālīdī bemekr

(11) ol ẓālimi mekr ü keydile nice maġlūb u pāy-māl eyledüñ bunda tenbīh budur bir kimse nefsini zebūn idüp (12) ṣalāḥda ṯābit-ḳadem olsa bu ḥālete ṭālib olanlar bu ḫuṣūṣ saña ne vechile [H92b] müyesser oldı diyü aña suʾāl eylerler [*ʿavān* ẓālim]. (13)

1385 Bāz gū tā ḳıṣṣa dermanhā şeved

Ol şīrüñ ḫuṣūṣında eyledügüñ mekr ü tedārüki āşkāre di tā bu ḳıṣṣa (14) bize derdlerümüze dermānlar ola ve bize andan ḥiṣṣeler ẓāhir ola [*bāz* bunda āşkārā maʿnāsınadur]

Bāz gū tā merhem-i canhā şeved

şīre ne (15) vechile furṣat bulduġuñı āşkāre di tā bizüm derdmend cānlarumuza merhem ola.

1386 Bāz gū k'ezẓulm-i ān istem-nümā

(16) Ol şīre ne vechile furṣat bulduġuñı āşkāre di zīrā ol ẓulm göstericinüñ ẓulminden [*bāz gū*nuñ tekrār olması ziyāde meserretden kināyetdür]

Ṣad-hezāran zaḫm dāred cān-ı mā

(17) bizüm cānumuz ṣad-hezārān zaḫm ṭutar.

1387 Guft teʾyīd-i Ḫudā būd ey mihān

Ḫargūş (18) anlara cevāb virüp didi ey ulular bu ḥālet Ḫudāy taʿālānuñ tevfīḳ u ʿināyeti idi yaʿnī ol şīri (19) ki helāk eyledüm Ḫudāy taʿālānuñ teʾyīd ü ʿināyeti idi [*teʾyīd* taḳviyet eylemek maʿnāsınadur]

V'er ne ḫargūşī ki bāşed dercihān

yoḫsa (20) cihānda bir ḫargūş kim ola ki bir şīri maḥv u münʿadim ide ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki nefs-i emmārenüñ maġlūb u maḳhūr (21) olması Ḫudāy Rabbu'l-ʿālemīnüñ ʿināyet ü keremindendür ve illā ṣad-hezārān ḫargūş anuñ bir gūşını ḳoparmaġa (22) ḳādir olmaz [*ki* bunda istifhāmdur]. Meṯnevī

Nemīnāzed in nefs ser-keş çünān
Ki ʿaḳleş tuvāned giriften ʿinān (23)

Ki bānefs ü şeyṭan berāyed bezūr
Neberd-i pelengan neyāyed zimūr[942]

1388 Ḳuvvetem baḫşīd ü dilrā nūr dād

(24) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu luṭf u kereminden baña ḳuvvet bağışladı ve nūr virdi [*dād* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekkerdür]

Nūr-ı dil mer dest ü pārā zūr dād

---

16 bāz gūnuñ tekrār olması ziyāde meserretden kināyetdür H: -MAB

[942] "Akıl, yuları ele alabilirse nefis böyle serkeşçe nazlanamaz. Nefis ve şeytanın zorlaması olmadan kaplanların kavgası bir karıncadan kaynaklanmaz."

(25) lācerem göñlümüñ nūrı dest ü pāyuma zūr u ḳuvvet virdi pes şīr gibi ḳavī nefs-i emmāreyi (26) ḳahr u helāk eyledüm [*mer* bunda zāyiddür *zūr* ḳuvvet].

1389 Ezber-i Ḥaḳ mīresed tafḍīlhā

Tafḍīller ve ġalebe vü nuṣret [A133b] ü ẓaferler Ḥaḳḳ taʿālānuñ (27) ḳatından irişür [*tafḍīlhā*dan murād teʾyīdāt-ı İlāhiyyedür]

Bāz hem ezḤaḳ resed tebdīlhā

tebdīller hem girü ḥażret-i Ḥaḳdan irişür ḥāṣıl-ı maʿnā (28) ẓafer ü nuṣret ve ġalebe vü ḳudret ve żaʿf u zillet ve ʿacz ü şikest ve cihānda vücūd bulan cemīʿ-i eşyānuñ ẓāhir ü hüveydā (29) ve maḥv u nāpeydā olması Ḫudāy taʿālādan idügin beyāndur *tafḍīl* ziyādelik ve *tebdīl* degişdürmek [M106a] (1) maʿnāsınadur.

1390 Ḥaḳ bedevr ü nevbet in teʾyīdrā

Bu teʾyīd ü tevfīḳı Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu devr ü nevbetile (2)

Mīnümāyed ehl-i ẓann u dīdrā

ẓann u gümān ehline ve başīret ü yaḳīn ehline gösterür yaʿnī cihānda Ḥaḳḳ taʿālānuñ (3) teʾyīd ü tevfīḳı ʿumūm üzredür hemān baʿż kimseye maḫṣūṣ degüldür belki ḥażret-i Ḥaḳḳuñ irādet-i şerīfi kime taʿalluḳ (4) eylerse aña irişür gerekse ehl-i ẓāhir ü bāṭın gerekse fāsıḳ u kāfir olsun zīrā ḥażret-i Ḥaḳḳ Feyyāż-ı muṭlaḳdur (5) herkes istiʿdādı miḳdārı feyż-pezīr olur *ehl-i ẓann*dan murād ehl-i ẓāhirdür *ehl-i dīd*den maḳṣūd [B91b] ehl-i bāṭındur (6) *ehl-i ẓann u ehl-i dīd* taḳdīrindedür [*mīnümāyed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i ġāyibdür].

Pend dāden-i ḫargūş naḫcīrānrā ki bedīn şād meşevīd (7)

Ḫargūşuñ pend ü naṣīḥat virmesidür naḫcīrlere böyle diyü ki bu ḫuṣūṣa şād u mesrūr olmañuz *meşevīd* nehy-i (8) ḥāżır cemʿdür

1391 Hin bemülk-i nevbetī şādī mekun

Āgāh ol zinhār nevbete mensūb olan mülk sebebi ile (9) şādlıḳ eyleme *mülk-i nevbetī*den murād mülk-i dünyādur ki mülk bunda salṭanat maʿnāsınadur cihānda herkese (10) ki mülk ü salṭanat irişür nevbetile irişür zīrā kimsenüñ mülki degüldür ki devām üzre ola [*nevbetī*de yā nisbet içündür *mekun* nehy-i ḥāżırdur] beyt (11)

Devr-i Mecnun güzeşt ü nevbet-i mast
Her kesī penc rūz nevbet-i ust[943]

Ey tu beste-y nevbet āzādī mekun

[943] "Mecnûn'un devri geçti, artık bizim devrimizdir; herkesin payına düşen, beş günlük bir nöbetidir."

(12) ey kimse ki sen nevbete beste vü muḳayyedsin āzādlıḳ eyleme yaʿnī çünki sen nevbetüñe tevaḳḳuf idicisin pes bu (13) ʿālem-i fānīnüñ mülkini bāḳī ẓann idüp mesrūr olup āzād u fārıġu'l-bāl-i zindegānī eyleme belki bīçāre bendeler gibi (14) rūz u şeb Ḫudāy taʿālānuñ ʿazze ismuhu ṭāʿat u ʿibādetine meşġūl olup bendeligüñ ḥaḳḳını edā eylemege saʿy (15) u ihtimām eyle zīrā bu ʿālem-i fānīden irtiḥāl muḳarrerdür [*āzādī*de yā maṣdar içündür].

1392 An ki mülkeş berter eznevbet tenend

Ol kimse ki anuñ (16) mülkini nevbetden ʿālīrek tertīb eylerler yaʿnī ol kimse ki Ḫudāy taʿālānuñ luṭf u iḥsānıyıla devāmı mülk ü (17) salṭanata vuṣūl bula [*tenend* örerler örümcek ördügi gibi ki bunda bünyād itmekden kināyetdür]

Berter ezheft encümeş nevbet zenend

ol kimsenüñ mülk ü salṭanatı nevbetini yedi (18) encümden yuḳarurek çalarlar *ān ki*den murād enbiyā vü evliyādur ki anlaruñ devlet ü salṭanatı bāḳīdür ve yedi felekden (19) ʿālīdür bu sebebden anlaruñ devlet ü salṭanatı kūsı bir maḳāmda çalınur ki ol maḳām eflākden ʿālīdür (20) murād enbiyā vü evliyānuñ mülk ü salṭanatı bāḳī ve ḥadden ziyāde ʿālī idügin işʿārdur mıṣrāʿ-ı evvelde olan *nevbet* (21) *kār benevbetest*[944]de olan nevbetdür ki rūşen ü ẓāhirdür mıṣrāʿ-ı ṯānīde olan *nevbet*den murād mülūk (22) ü selāṭīne maḫṣūṣ olan nevbetdür *tenend* fiʿl-i mużāriʿ cemʿ-i müẕekker-i ġāyibdür ki *tenīden*den müştaḳdur ki bir (23) nesneyi örmek maʿnāsınadur *tenend* bunda tertīb eyler maʿnāsına şerḥ olındı maʿnā rūşen olsun içün [A134a] (24) ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz nevbetleri nevbetden ʿālī olup mülk ü salṭanatları bervech-i (25) beḳā olan mülūkdan kimler idügin beyān eylemege şürūʿ eyledi.

1393 Berter eznevbet mülūk-i bāḳiyend

Nevbetden (26) berter mülūk-i bāḳīlerdür yaʿnī enbiyā vü evliyā ki maḳbūlān-ı dergāh-ı Eḥadiyyet ve muḳarrebān-ı bārgāh-ı Ṣamediyyetdür ki mülk ü devletleri (27) hīç bir vechile zevāl-peẕīr olmaz ve tebeddül ü taġayyür bulmaz bu vech hem laṭīfdür mülūk-i bāḳī ki murād enbiyā vü evliyādur nevbetden (28) berterlerdür [*berter* efʿāl-i tafḍīldür]

Devr-i dāyim rūḥhā bāsāḳiyend

anlaruñ rūḥlarına sāḳī-yi ezeliyye ile devr-i dāyim vardur yaʿnī enbiyā vü (29) evliyānuñ ervāḥı ḥażret-i Ḥaḳdan ʿale'd-devām rūḥānī ʿayş u ʿişret ve ẕevḳ u ṣafādan ḫālī degüldür [M106b] (1) Fārsīde ṣıfat ve mevṣūf mā-beyninde muṭābaḳat lāzım olmaduġı mülūk-i

17 tenend örerler örümcek ördügi gibi ki bunda bünyād itmekden kināyetdür H: -MAB

[944] "İş nöbetledir."

bāḳiye dinmedi egerçi bu maʿnā hem mümkindür (2) nevbetden berter ʿālem-i bāḳīnüñ pād-şāh u melikleridür ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz bu mertebe-yi ʿāliyenüñ (3) ḥuṣūli ne ile müyesser olısardur anı beyān eylemege şürūʿ eyledi [*sāḳī*den murād Ḫudāy taʿālādur *rūḥhārā* taḳdīrindedür].

1394 Terk-i in şürb er bugūyī yek dü rūz

(4) Bir iki gün eger bu şürbi terk eyleyesin yaʿnī bu ʿālem-i fānīde eger cismāniyyet ü ten-perverlikden ferāġat (5) idüp riyāżet ü mücāhedeye meşġūl olasın [*şürb*den murād şürb-i ḫamrdur]

Der kunī enderşerāb-ı Ḫuld pūz

āḫıretde pūz u dehānuñı (6) cennet şerābından [H93a] eylersün yaʿnī cennete vuṣūl bulup anda cennet şerābını murāduñ üzre nūş eylersün *guften*den (7) müştaḳḳ [B92a] olmış bir kelime terk lafẓıyıla istiʿmāl olınsa ol maʿnālar terk olınup maḥalle münāsib maʿnā ne ise ol (8) istiʿmāl olınur meselā *bugūyī* bunda *bukunī* maʿnāsınadur *terk īn gūy* bunı terk eyle maʿnāsınadur beyt (9)

Ḫoşest zīr-i muġaylān berāy-ı bādiye ḫuft
Şeb-i raḥīl velī terk-i cān bübāyed guft[945]

bunda *bübāyed guft* bübāyed kerden (10) maʿnāsınadur zīrā *guft* bunda maṣdar-ı muraḫḫamdur fiʿl-i māżī degüldür *pūz* bā-yı Fārsīnüñ żammesi ile ve zā-yı (11) ʿArabīnüñ sükūnıyıla dehān maʿnāsınadur içerüsi ve ṭaşrası ile *şürb*den murād şerāb olup andan maḳṣūd (12) fısḳ u maʿṣıyet olmaḳ egerçi mümkindür līkin vech-i evvel evlādur *Ḫuld* cennet maʿnāsınadur.

1395 Ey şehan küştīm mā ḫaşm-ı birūn

(13) Ey şāhlar biz ẓāhirde olan düşmenümüzi ḳatl ü helāk eyledük [*küştīm* fiʿl-i māżī nefs-i mütekellim-i maʿa'l-ġayrdur *birūn* bīrūndan muḫaffefdür]

Mand ḫaşmī z'ū beter derenderūn

(14) līkin bizüm derūnumuzda andan beter ü ḳavīter bir düşmenümüz ḳaldı *ḫaşm*dan murād nefs-i emmāredür ki egerçi (15) riyāżet ü mücāhede sebebi ile helāk oldı līkin mādām ki nefs-i muṭma'inneye vuṣūl müyesser olmaya nefsüñ żararlarından ḫalāṣ (16) olmaḳ muḥāldür *recaʿnā mine'l-cihādi'l-aṣġari ile'l-cihādi'l-ekberi*[946] bu ḥadīs̱-i şerīfdür ki maʿnāsı böyledür (17) biz cihād-ı aṣġardan fārıġ olup cihād-ı ekbere rücūʿ eyledük yaʿnī ẓāhirde olan dīn düşmenine ġazā idüp anuñ işini (18) tamām eyledük şimden şoñra

---

[945] "Çölde deve dikenlerinin altında uyku güzeldir; ama göç gecesi terk-i can etmek de konuşulmalıdır."
[946] "Biz, küçük cihâddan büyük cihâda döndük." (Gazzâlî, *İhyâ*, III/7, 66; Alî el-Kârî, *Mevzû'ât*, s. 44-45; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I/423-424.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 49-50.

bāṭında olan düşmene ġazā idüp anuñ ḥaḳḳından gelüp anı tamām zebūn eyleyüp ıṣlāḥa (19) getürmege saʿy eylerüz küffārile ceng eylemege *cihād-ı aṣġar* dindi zīrā şeyʾ-i maḥsūsı ẓabṭ u rabṭ eylemek āsāndur şeyʾ-i maʿḳūlden (20) ve hem ġazā-yı ẓāhirī kişinüñ kendü cinsi iledür [A134b] ammā nefs-i emmāre ki şerīk-i şeyṭāndur ve ḥisden maḫfī vü (21) mestūrdur anuñıla muḳātele vü muḳābele eylemek ziyāde emr-i ʿasīrdür ve her düşmene ki iḥsān u kerem eyleyesin andan żarar görmezsün (22) nite ki bu maʿnā bu beytden rūşen ü ẓāhirdür [*ḫaṣm* düşmen maʿnāsınadur aña muttaṣıl olan yā vaḥdet içündür *cihād* ġazā maʿnāsınadur *aṣġar* küçükrek maʿnāsına *ekber* büyükrek maʿnāsına] beyt

Çü düşmen kerem bīned ü luṭf u cūd
Neyāyed diger ḫubs ezū dervücūd[947]

(23) līkin nefse her ne ḳadar ki luṭf u iḥsānı ziyāde eyleyesin muḫālefeti ziyāde eyler pes nefsüñe her ne ḳadar ki (24) ziyāde muḫālefet eyleyesin ve anuñ hevāsına tābiʿ olmayasın anı zebūn eylersün düşmenlerden nefs-i emmārenüñ düşmenligi (25) bu ḥadīs-i şerīfden ẓāhirdür *aʿdā ʿaduvvike nefsuke elletī beyne cenbeyke*[948]. Beyt (26)

Murād her ki berārī muṭīʿ-i emr-i tu şud
Ḫılāf-ı nefs ki ferman dehed çü yaft murād[949]

1396 Küşten-i in kār-ı ʿaḳl u hūş nist

(27) Bu ḫaşmuñ ḳatl ü helāki ʿaḳl u hūşuñ işi degüldür yaʿnī ʿaḳl u hūş nefs-i emmāreyi (28) zebūn u helāk eylemege ḳādir degüldür bunda tenbīh vardur ki sülūk-ı ʿaḳl u hūşıla müyesser olmaduġına zīrā ʿaḳl u hūşıla eger (29) mümkin olayıdı cemīʿ-i ʿuḳalā vü ʿulemā vāṣılīnden olurdı belki bu ḥālet enbiyā vü evliyā ve meşāyıḫ-ı ʿiẓāmuñ terbiye vü irşādı [M107a] (1) ile müyesser olur [*kār* mużāfdur]

Şīr-i bāṭın suḫra-yı ḫargūş nist

zīrā derūnī şīr ḫargūşuñ zebūn u maġlūbı degüldür (2) *şīr-i bāṭın*dan murād nefs-i emmāredür ki ʿaḳl u hūşuñ maġlūbı degüldür belki ʿaḳlı anuñ maġlūb-ı muṭlaḳıdur meger teʾyīd (3) ü tevfīḳ-ı İlāhī ʿaḳla ḳarīn ü muʿīn ola zīrā ki mādām ki nefs ʿaḳl-ı

---

22 ḫaṣm düşmen maʿnāsınadur aña muttaṣıl olan yā vaḥdet içündür cihād ġazā maʿnāsınadur aṣġar küçükrek maʿnāsına ekber büyükrek maʿnāsına H: -MAB

947 "Eğer düşman kerem, lütuf ve cömertlik görürse, ondan, başka bir kötülük gelmez."

948 "Düşmanınızın en kuvvetlisi, içinizde bulunan nefsinizdir." (Gazzâlî, *İhyâ*, III/4; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I/143; Münâvî, *Künûzü'l-Hakâyık*, I/32-33.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 146-147.

949 "Murâd edilen, her istediğinde senin emrine uymaktır; ferman verdiğinde ve arzu ettiğinde nefsin aksine gitmektir."

maʿāduñ zebūnı olmaya ḥavāss ve ʿaḳl-ı maʿāş (4) nefsüñ muʿīn ü şerīkidür ammā çünki nefs maġlūb ola ḥavāss u aʿżā mā-ḫuliḳa lehusına ṣarf olınup (5) fesād u ʿışyāndan maṣūn u maḥfūẓ olur [*suḫra* zebūn maʿnāsınadur]. Ḥikāyet

Bir kimse giderken bir kimseye rāst geldi (6) gördi ki ʿale'd-devām Ḫudāy taʿālā ḥażretine şükr idüp dir ki bu bende üzre Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretinüñ ol ḳadar (7) firāvān u bīpāyān niʿmet ü iḥsānı vuḳūʿ bulmışdur ki anuñ şükrinüñ edāsından ʿācizem [B92b] ol kimse çünki (8) anuñ bu sözlerini işitdi anuñ ḥużūrına varup gördi ki anuñ iki gözi ve iki eli ve iki ayaġı yoḳdur (9) ol kimse aña selām virdi ol kimse anuñ selāmına mültefit ü muḳayyed olmadı ol kimse bildi ki ṣaġır (10) degüldür līkin ḳulaġı bir miḳdār ḫalel-peẕīr olup nerm ü āheste sözi işitmekden ḳalmışdur pes ol kimse (11) anuñ yanına varup ḳulaġına muḥkem çaġırdı ve didi sen egerçi bu ḳadar bisyār şükr eylersün līkin ey kimse sende (12) ḫod bu ḳadar şükre sebeb olur niʿmet ü iḥsān yoḳdur ol kimse aña cevāb virüp eytdi ey baṭṭāl görmez misin (13) ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu bu ḳadar ʿużvları benden aldı ki bunlaruñ her birisi ḫod ālet-i fısḳ u fesād u maʿṣıyetdür (14) pes bunları benden almaġıla beni vāfir günāhdan hıfẓ eylemiş olur bu ḥālet ḫod cemīʿan iḥsān u keremdür *ḫargūş*dan (15) murād ʿaḳl-ı maʿād ve *şīr*den maḳṣūd nefs-i pür-ʿināddur nite ki kelām-ı sābıḳ bu vech üzre teʾvīl olınmışdur (16) līkin *ve mā rameyte iẕ rameyte*[950] mūcebince çünki ʿaḳl-ı maʿāduñ nefs-i [A135a] emmāre üzre bu ġalebesi bu furṣat u (17) ẓaferi Ḫudāy taʿālānuñ tevfīḳı iledür pes nefs-i emmāreyi ḥaḳīḳatda Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu ḳahr u helāk (18) eylemiş olur ve ʿaḳl-ı maʿāduñ bu ḥālet maʿlūmı oldugıyiçün kendünüñ ʿacz ü ḳuṣūrına iʿtirāf idüp kendüsinden (19) ṣādır olan ḳuvvet ü ẓaferi Ḫudāy taʿālā ḥażretine isnād eyledi nite ki bu maʿnā bu iki beytden rūşen ü (20) ẓāhirdür meṡnevī

Guft teʾyīd-i Ḫudā būd ey mihān
Vʾer neḫargūşī ki bāşed dercihān (21)

Ḳuvvetem baḫşīd ü dilrā nūr dād
Nūr-ı dil merdest pārā zūr dād[951]

ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz (22) bu sırrı işʿār eylemek içün *şīr-i bāṭın suḫra-yı ḫargūş nīst* dimişdür. [H93b]

1397 Dūzaḫest in nefs ü dūzaḫ ejdehast

---

950 "Attığın zaman da sen atmadın." Enfâl/17.

951 "'Ey ulular! Allâh'ın te'yîdi idi yoksa bu cihanda olan bir tavşandan değildi' dedi. Bana kuvvet bahşetti ve gönlüme nur verdi; gönüldeki bu nur el ve ayağa da güç verdi."

(23) Bu nefs-i emmāre dūzaḫdur ve dūzaḫ ejdehādur Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu nefsi dūzaḫ ṣūretinde (24) ḫalḳ eylemişdür ve ṣıfatı hem dūzaḫuñ ṣıfatı gibidür nite ki ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz buña işāret (25) eyler

K'ū bederyāhā negerded kemm ü kast

zīrā dūzaḫ deryālarıla nāḳıṣ u noḳṣān-peẕīr olmaz zīrā cemīʿ-i deryālaruñ (26) ābı dūzaḫa revān olur līkin ḥarāreti nāḳıṣ olmaz [*kem ü kāst* nāḳıṣ u noḳṣān maʿnāsınadur *kem* mīmüñ teşdīdiyile oḳunmak gerekdür vezn içün].

1398 Heft deryārā derāşāmed henūz

Dūzaḫ egerçi (27) yedi deryāyı nūş eyler līkin henüz [*āşāmed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Kem negerded sūziş-i an ḫalḳ-sūz

ol ḫalḳı yaḳıcınuñ sūz u (28) ḥarāreti kem ü nāḳıṣ olmaz *fe'tteḳu'n-nāre'lletī ve ḳūduhe'n-nāsu ve'l-ḥıcāretu*[952] nefs-i emmāre hem böyledür ki (29) hīç bir nesne ile ḳanāʿat u ferāġ müyesser olmaz [*sūziş* ḥarāret *ḫalḳ-sūz* vaṣf-ı terkībīdür]. Beyt

Çü dūzaḫ ki sīreş kunend ezvaḳīd
Diger bang dāred ki hel minmezīd[953] [M107b] (1)

1399 Senghā vü kāfirān-ı seng-dil

Ṭaşlar ve ṭaş göñüllü kāfirler

Ender āyend enderū zār u ḫacil

(2) dūzaḫuñ içine zār u ḫacil gelürler.

1400 Hem negerded sākin ezçendin ġıdā

Dūzaḫ bu ḳadar ġıdādan (3) hem sākin olmaz ve aña ḳanāʿat gelmez

Tā ziḤaḳḳ āyed mer ūrā in nidā

tā ki ol dūzaḫa Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinden nidā (4) gele yaʿnī Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti dūzaḫa diye [*mer* bunda zāyiddür].

1401 Sīr geştī sīr gūyed nī henūz

Doyduñ mı doyduñ mı yaʿnī mümtelī vü pür (5) olduñ mı dūzaḫ henüz sīr ü mümtelī olmadum diye nite ki bu āyet-i kerīmeden rūşendür *yevme neḳūlu licehenneme hel imtele'ti ve teḳūlu hel min mezīd*[954] (6)

Īnet āteş int tābiş int sūz

---

[952] "Yakıtı, insan ve taş olan cehennem ateşinden sakının." Bakara/24.
[953] "Cehennem, yakıtını yakıp bitirdikten sonra tekrar bağırıp, 'Daha yok mu?' der."
[954] "O gün cehenneme 'Doldun mu?' deriz, o da 'Daha var mı?' der." Kaf/30.

işte saña āteş işte saña şuʿle işte saña ḥarāret yaʿnī dūzaḫuñ (7) içine bu ḳadar bisyār nesne girüp maḥv u nāpeydā olur ve kendünüñ āteş ü tābiş ve sūz u ḥarāretine noḳṣān gelmez (8) *īnet* ẕikri ki üçdür dūzaḫuñ cemīʿ-i aḥvāli maḥall-i taʿaccüb idügin ve andan ḫavf u iʿrāż [B93a] eylemek ziyāde (9) lāzım olduġın beyāndur [*īnet*de nūn sākin ve tā ḫıṭāb içündür *tābiş* yaldırayış ve şuʿle ve ḥarāret].

1402 ʿĀlemīrā luḳma kerd ü derkeşīd

Dūzaḫ cemīʿ-i ʿālemi bir luḳma eyledi ve yutdı [*kerd* ve *derkeşīd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür] (10)

Miʿdeeş naʿra-zenan hel minmezīd

Henüz [A135b] anuñ miʿde vü derūnı hel minmezīd diyü naʿra urıcı ve cūş u ḫurūş (11) idicidür ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki ḳıyāmetde ḥażret-i Ḥaḳḳ dūzaḫa ḫıṭāb idüp dir mümtelī vü pür olduñ mı (12) nite ki bu āyet-i kerīmeden rūşen ü ẓāhirdür *yevme neḳūlu licehenneme hel imtelʾti*[955] dūzaḫ cevāb virüp (13) dir henüz mümtelī vü pür olmadum nite kim bu āyet-i kerīmenüñ bāḳīsinden maʿlūmdur *ve teḳūlu hel minmezīd*[956] ḥāṣıl-ı (14) maʿnā bu āyet-i kerīme ḥasebince dūzaḫ hīç bir nesne ile memlū vü pür olmaduġın beyāndur *sīr geştī*de istifhām maʿnāsı var (15) idügi muḳarrerdür Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu bendelerine dūzaḫuñ şiddet ü vüsʿatından ḫaber virür böyle diyü ḳıyāmet (16) güni biz dūzaḫa dirüz ṭolduñ mı ve dūzaḫ dir ziyādeden var mıdur yaʿnī ṭolmadum daḫı var getür nefs-i emmāre (17) hem böyledür ki hīç bir nesneye ḳanāʿat idüp mütesellī vü sākin olmaz ḥażret-i Mevlānānuñ ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz dūzaḫı bunda (18) vaṣf u beyān eylemekden maḳṣūd-ı şerīfi nefs-i emmārenüñ ḥadden ziyāde ḫaşm-ı ḳavī ser-keş ü ġavī idügin işʿārdur (19) tā ki sālik nefs-i emmārenüñ żararlarından ziyāde ḥaẕer üzre ola.

1403 Ḥaḳ ḳadem bervey nehed ezlāmekān

(20) Dūzaḫ hem Ḫudāy taʿālānuñ maġlūbı olup kemāl-i ḳudretini bilsün içün Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu lāmekāndan (21) ḳademini anuñ üzerine ḳoya yaʿnī Ḫudāy taʿālā cānibinden dūzaḫa bir ḥālet ola

An geh ū sākin şeved ezkun fekān

(22) ol dūzaḫ ol vaḳt kun fekāndan sākin ü fārıġ olur yaʿnī hel minmezīd dimekden (23) ferāġat eyler *kun fekān*dan murād ʿālemdür ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz bu beyt-i meẕkūruñ mażmūnı ile (24) bu ḥadīṯ-i şerīfe işāret eyler *lātezālu*

---

9 īnetde nūn sākin ve tā ḫıṭāb içündür tābiş yaldırayış ve şuʿle ve ḥarāret H: -MAB

955 "O gün cehenneme 'Doldun mu?' deriz." Kâf/30.

956 "O da 'Daha var mı?' der." Kâf/30.

cehenneme teḳūlu hel minmezīd ḥattā tażīʿa fīhā Rabbu'l-ʿizzeti ḳudūmuhu feteḳūlu ḳaṭṭa ḳaṭṭu ve yezvī baʿżuhā[957] (25) bu ḥadīṯ-i şerīfde çoḳ söz vardur ẓāhiri üzre olmaġa ḫod hīç bir vechile imkān yoḳdur (26) zīrā Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu cism degül idügi bervech-i yaḳīn ṯübūt bulmışdur ve ḳademden münezzehdür (27) belki bunda maḳṣūd bir ḥāletdür ki anuñ sebebi ile dūzaḫa tamām imtilā vü ferāġat peydā olup *hel minmezīd* kelāmından (28) fārıġ olur hem-çünān nefs-i emmāreye daḫı mādām ki ḥażret-i Ḥaḳḳ cānibinden bir ḥālet olmaya inṣāfa gelüp (29) ṭāʿat u ʿibādete meşġūl olmaz ve ṣalāḥ u felāḥ bulmaz [*şeved* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1405 Çün ki cüzv-i dūzaḫest in nefs-i mā

Çünki bu [M108a] (1) bizüm nefsümüz dūzaḫuñ cüzvidür [*dūzaḫ* cehennem maʿnāsınadur]

Ṭabʿ-ı kül dārend dāyim cüzvhā

cüzvler ḫod dāyim küllüñ ṭabʿ u ḫūyını (2) ṭutarlar pes maʿlūm oldı ki nefs-i emmāre ṣıfāt-ı meẕkūra vāṣıl mizācda dūzaḫ gibidür zīrā her cüzv (3) beher ḥāl kendü küllinüñ ḫūy u ṭabʿını ṭutar.

1406 İn ḳadem Ḥaḳrā buved k'ūrā küşed

Çünki nefs-i emmārenüñ (4) ḥāli bu vechiledür pes bu ḳadem Ḥaḳḳ taʿālāya maḫṣūṣdur ki nefs-i emmāreyi ḳatl ü helāk ide ve anuñ ḥaḳḳından (5) gele [*buved* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Ġayr-ı Ḥaḳ ḫod ki kemān-ı ū keşed

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinden ġayrı ḫod ol nefsüñ yayını kim çeker murād (6) ziyāde ḳavī vü ġavī nefsi Ḫudāy taʿālādan ġayrı bir kimse zebūn eylemege [A136a] ḳādir olmaz dimekdür Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretine kemān (7) isnādı mecāzdur nite ki ḳadem isnādı mecāzdur *ḳadem* devlet ü ḳudret maʿnāsına istiʿmāl olınur ḳudret maʿnāsına (8) olup maʿnā böyle olmaḳ hem laṭīfdür bu ḳudret ki murād ḳatl-i nefs ḥażret-i Ḥaḳḳa maḫṣūṣdur [*kemān* ḳavs maʿnāsınadur beTürkī yay].

1407 Derkeman ne'nhend illā tīr-i rast

(9) Egerçi yaya ḳomazlar illā ṭoġrı oḳı ḳorlar zīrā tīr egri olsa hedef ü nişāna varmaz [*rāst* ṭoġrı maʿnāsınadur] (10)

İn kemanrā bāz-gun kej tīrhast

---

[957] "Cehennemin ateşi bitmez, 'Daha fazla yok mu?' diye bağırır; o zaman ululuğun sâhibi Allâh ayaklarını cehennemin üzerine basar, 'Yeter, yeter!' der; cehennem de sâkinleşir."

8 kemān ḳavs maʿnāsınadur beTürkī yay H: -MAB

līkin bu yayuñ tersi egri tīrleri vardur yaʿnī nefs-i emmāreye (11) mensūb olan yayuñ tīrleri münʿakis [B93b] ve egridür ki murād ṣaydı anuñıla şikār olınmaz belki anları refʿ idüp (12) anlaruñ yerine ṭoġrı oḳlar [H94a] ḳomaḳ gerekdür [*bāz-gūn* münʿakis maʿnāsınadur *kej* egri].

1408 Rast şev çün tīr ü vā reh ezkemān

Pes tīr gibi ṭoġrı (13) ol ve nefsüñ kemānından ḫalāṣ ol

K'ezkeman her rast bi'çhed bīgümān

zīrā şeksiz her rāst (14) tīr kemāndan ṣıçrar yaʿnī yaydan çıḳup nişāna varur yaʿnī nefsüñ ıṣlāḥına istiḳāmet ziyāde lāzımdur līkin istiḳāmetüñ (15) taḥṣīli ḥadden ziyāde müşkildür bu āyet-i kerīme ki sūre-yi Hūddadur çünki nāzil oldı *fe'staḳim kemā umirt*[958] (16) Server-i Kāyināt ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt ḥażretleri buyurmışlardur *şeyyebenī sūreti Hūdin*[959] (17) sūre-yi Hūd beni ḳocaltdı maʿnāsınadur bir kimse ḥażret-i Resūlden ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem naṣīḥat ṭaleb eyledi ḥażret-i (18) Resūl ʿaleyhi's-selām aña didi *ḳul āmentu billāhi ve'staḳim*[960] beyt (19)

Rāstī mūcib-i rıżā-yı Ḫudast

Kes nedīdem ki güm şud ezreh-i rast[961]

ve meşhūr sözdür *rāstī resī*[962] *vā reh*de reh emr-i ḥāżırdur. (20)

1409 Çün ki vā geştem zipeygār-ı birūn

Çünki ẓāhirī ḫaṣmuñ cenginden rücūʿ u ferāġat eyledüm [*vā geştem* rücūʿ eyledüm maʿnāsınadur *peygār* ceng maʿnāsınadur] (21)

Rūy āverdem bepeygār-ı derūn

pes şimdi derūnī ḫaṣmuñ cengine teveccüh eyledüm yaʿnī kāfirile muḥārebe eylemekden (22) ferāġat u rücūʿ idüp nefs-i emmāre ile muḳātele eylemege şürūʿ eyledüm.

1410 Ḳad recaʿnā mincihādi'l-aṣġarīm

Cihād-ı (23) aṣġardan taḥḳīḳ biz rücūʿ eyledük

BāNebī endercihād-ı ekberīm

ḥażret-i Resūlile ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt ve ekmelü't-taḥiyyāt (24) cihād-ı ekberdeyüz yaʿnī ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem tebaʿiyyet sebebi ile ve evliyānuñ irşādı

---

958 "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!" Hûd/112.
959 "Sūre-yi Hūd beni ḳocaltdı."
960 "'Âmentu billâh' de ve dosdoğru ol."
961 "Doğruluk, Allâh rızâsının gereğidir; doğru yolda kaybolan birini görmedim."
962 "Doğru yolda gidersen, ulaşırsın."
20 peygār ceng maʿnāsınadur MAB: -H

muʿāveneti ile riyāżet (25) ü mücāhede köşesine iḫtiyār idüp nefs-i emmāre ile muḳābele vü muḳātele eylemege şürūʿ eyledük ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu (26) sırrahu'l-ʿazīz Nebī ẕikriyile işāret buyurur bu nükteye ki enbiyā vü evliyāya mutābaʿatsız ki evliyāya mutābaʿat ḥaḳīḳatda (27) enbiyāya mutābaʿatdur nefs-i emmāre ile muḳābele idüp anı zebūn eylemek müyesser degüldür.

1411 Ḳuvvet ezḪaḳ ḫᵛāhem ü tevfīḳ u lāf

(28) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinden ḳuvvet ü tevfīḳ u lāf ve ḳuvvet-i ḳalb isterem zīrā *lā ḥavle ve lā ḳuvvete illā billāhi'l-ʿAlliyyi'l-ʿAẓīm*[963] (29) ḥasebince ḳudret ü ḳuvvet ḥaḳīḳat iʿtibārı ile her iki cihānda Ḫudāy taʿālāya müsellem ü maḫṣūṣdur [M108b] (1) pes ḥażret-i Ḥaḳḳ her kime ki taḳviyet ü ʿināyet ide ḳavī vü ġālib olup nefs ü şeyṭān anuñ zebūn u maḳhūrı olur (2) lāf bunda ḳuvvet-i ḳalb ve ġalebe maʿnāsına istiʿmāl olınmışdur [*ḫᵛāhem* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür] [A136b]

Tā besūzen berkenem in kūh-ı Ḳāf

tā bu kūh-ı (3) Ḳāfı igne ile yerinden ḳoparam bu *kūh-ı Ḳāf*dan murād nefs-i emmāredür ki anı zebūn eylemek kūh-ı Ḳāfı sūzenile yerinden (4) ḳoparup ḳaldurmaḳ gibidür līkin ʿināyet-i İlāhī olursa nefsini maġlūb eylemek emr-i yesīrdür bu beytde tenbīh vardur (5) ki bir ḫuṣūṣ her ne ḳadar müşkil olsa tevfīḳ u ʿināyet-i Ḥaḳḳıla ziyāde āsān olur pes ʿāḳıla lāzımdur ki her ḫuṣūṣda (6) Ḫudāy taʿālādan teʾyīd ü ʿināyet ṭaleb ide [*sūzen* igne maʿnāsınadur].

1412 Sehl şīrī dan ki şafhā bi'şkened

Sehl ü bīiʿtibār bil (7) ol şīri ki cengde ṣaflar ṣır [*dān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *bişikened* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Şīr-i ānest an ki ḫodrā bi'şkened

ol şīrüñ şīridür ol kimse ki (8) kendüsini ṣır yaʿnī nefsini zebūn iden kimse pehlevāndan ḳavīdür zīrā nefsini zebūn idüp kendüsini hevā vü hevesden (9) menʿ iden kimse ceng-cūy u ṣaff-şiken pehlevāndan ziyādedür beyt (10)

ʿİnan-bār-ı pīçān-ı nefs ezḥarām

Bemerdī ziRüstem güẕeştend ü Sām[964]

---

963 "Pek yüce ve ulu olan Allâh'tan başka kuvvet ve kudret sâhibi yoktur."

3 ḳoparam bu kūh-ı Ḳāfdan murād nefs-i emmāredür ki anı zebūn eylemek kūh-ı Ḳāfı sūzenile yerinden M: -AB

7 dān emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *bişikened* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür H: -MAB

964 "Nefsin karmakarışık dizginini haramdan koruyan kişi yiğitlikte Rüstem ve Sâm'ı geçmiştir."

mıṣrāʿ-ı evvelde olan *şīr*den murād pehlevāndur mıṣrāʿ-ı ṯānīde (11) *şīr* mużāfdur ānestde olan *ān*dan murād mıṣrāʿ-ı evvelde olan şīrdür ve andan maḳṣūd pehlevāndur [B94a] vech-i (12) meẕkūrdan bu vech evlā vü ensebdür ḥaḳīḳatda şīr ü pehlevān odur ki kendüsini ṣır yaʿnī zebūn idüp (13) ifnā-yı vücūd mertebesine vuṣūl bulur bu vech üzre *şīr ānest an ki ḫodrā bi'şkened* taḳdīrindedür. (14)

Āmeden-i resūl-i Ḳayṣer-i Rūm bāemīrü'l-mü'minīn ʿUmer raẓıyallāhu ʿanh ve dīden-i ū kerāmāt-ı ʿUmerrā raẓıyallāhu ʿanh (15)

Rūm sulṭānı Ḳayṣerüñ resūlinüñ gelmesidür ḥażret-i ʿÖmere raẓıyallāhu ʿanh ve ol resūlüñ görmesidür (16) ḥażret-i ʿÖmerüñ kerāmetlerini raẓıyallāhu ʿanh *resūl* ḫaberci ve ilçi maʿnāsınadur

1413 Derbeyān-ı in şinev yek ḳıṣṣayī

(17) Bunuñ beyānında bir ḳıṣṣa işit

Tā berī ezsırr-ı guftem ḥiṣṣeyī

tā bu ḥikāyet sebebi ile benüm sözümüñ (18) sırr u ḥaḳīḳatından bir ḥiṣṣe iledesin yaʿnī maʿnāda şīr-i dilīr kim idügi saña rūşen ü ẓāhir ola *īn*den murād (19) *şīr ānest an ki ḫodrā bi'şkened* mıṣrāʿınuñ mażmūnıdur ki murād ḥażret-i ʿÖmerdür temṯīl ṭarīḳıyıla raẓıyallāhu ʿanh ki nefsini bir vechile zebūn (20) u maġlūb eyledi ki şeyṭān-ı laʿīn andan ziyāde ḫavf eyledügi içün anuñ sāyesinde firār eylerdi ḥażret-i (21) Mevlānānuñ ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz ʿādet-i şerīfi budur her ḥikāyeti ki getürür ol ḥikāyetüñ mā-ḳablinde meẕkūr olan (22) beyt münāsebeti ile getürür pes *şīr ānest*de olan şīrden murād ḥażret-i ʿÖmer olur miṯāl iʿtibārıyıla [*berī* fiʿl-i mużāriʿ muḫāṭabdur *ezguftem* bunda *ezguft-i men* taḳdīrindedür yaʿnī *guft* söz maʿnāsınadur]. (23)

1414 Bāʿ Umer āmed ziḲayṣer yek resūl

Medīne-yi Münevverede ḥażret-i ʿÖmere raẓıyallāhu ʿanh Ḳayṣerden bir resūl geldi

DerMedīne ezbiyābān-ı neġūl

(24) baʿīd ü dūr biyābāndan *derMedīne*nüñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı evvele ḳayd olındı maʿnā rūşen (25) olsun içün *neġūl* bunda dūr u baʿīd maʿnāsına istiʿmāl olınmışdur egerçi deriñ maʿnāsınadur.

1415 Guft kū ḳaṣr-ı ḫalīfe ey ḥaşem

(26) Ol resūl Medīne-yi Münevverenüñ ḫalḳına eytdi ey ḥaşem ḫalīfenüñ ḳaṣrı ḳanı ve ḳanda idügin (27) baña ḫaber virüñüz [*ḥaşem* ḫıdmetkārlar maʿnāsınadur]

Tā men esb ü raḫtrā ancā keşem

---

22 ezguftem bunda ezguft-i men taḳdīrindedür yaʿnī guft söz maʿnāsınadur H: -MAB

tā men esb ü raḫt u esbābumı oraya [A137a] çekem yaʿnī varup (28) anda nüzūl idem [*raḫt* esbāb maʿnāsınadur *keşem* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür].

1416 Ḳavm guftendeş ki ūrā ḳaṣr nist

Medīne-yi Münevverenüñ anda ḥāżır olan ḳavmi (29) aña didiler anuñ pād-şāhlar gibi ḳaṣr u serāyı yoḳdur

Mer ʿUmerrā ḳaṣr cān-ı rūşenist

belki ʿÖmerüñ ḳaṣr u serāyı [M109a] (1) bir rūşen-cānıdur zīrā ḫalḳ-ı cihān ḳaṣr u serāy taʿmīrine meşġūl u muḳayyed olduḳları gibi o cān u dilden (2) cān u dilinüñ ʿimāretine meşġūl u muḳayyeddür ve rūz u şeb saʿy u cehdi hemān añadur ẓāhirī ḳaṣr u serāya mültefit (3) ü muḳayyed degüldür zīrā dünyā içün olan saʿy ġayrlar [H94b] içündür ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki çünki Seyyidü'l-Mürselīn ṣallallāhu ʿaleyhi (4) ve sellem *el-faḳru faḫrī*[965] diyüp dünyā-yı denīye zerre ḳadar meyl ü raġbet göstermedi belki dünyānuñ devlet (5) ü ġınāsından iʿrāż eyledi lācerem aṣḥāb-ı güzīn hem cemīʿan ol ṭarīḳa sālik olup dünyāya iltifāt u maḥabbet (6) eylemediler belki *ṭahhirā beytiye li'ṭ-ṭā'ifīn*[966] mūcebince cān u dil ḫānesinüñ taṭhīrine mücidd ü sāʿī olup aḫlāḳ-ı (7) zemīmeden vücūdlarında bir eser ḳomadılar ve evliyā ve meşāyıḫ-ı ʿiẓām hem bu ṭarīḳa cān u dilden ṭālib ü rāġıb olup ḫāne-yi (8) dilüñ ʿimāret ü taṭhīrinden bir nefes ḫālī olmayup bi'l-külliyye āb u gil bināsınuñ taʿmīrinden ferāġat eylediler (9) zīrā rıżā' ve ḥubb-ı İlāhī dil vāsıṭasıyıla müyesser olur nite ki bu maʿnā bu ḥadīs-i ḳudsīden rūşendür (10) *lāyeseʿunī arżī velā semā'ī ve lākin yeseʿunī ḳalbi ʿabdiye'l-mu'mini taḳiyyi'n-naḳiyyi'l-vedā*[967] ziyāde ʿaẓamet (11) [B94b] ü kibriyāmdan arż u semāda baña ṣıġmaḳ yoḳdur ammā benüm mü'min ʿabdümüñ ḳalbine ṣıġaram öyle ʿabd-i mü'min ki ṣāliḥ ü muttaḳīdür (12) ve aḫlāḳ-ı zemīmeden pāk ü ṭāhirdür ve benüm rıżā vü maḥabbetümden ġayrısını cemīʿan bi'l-külliyye terk-i vedāʿ idicidür ḳalb-i mü'mine (13) ṣıġmaḳdan murād ḳulūba olan tecelliyātdur ki ol tecelliyātdan bir tecellīye Tūr ṭaġı taḥammül eylemeyüp pāre pāre oldı (14) ḥażret-i Mūsā ʿaleyhi's-selām ol tecellīye ṭāḳat getürmedügine sebeb budur ki ol tecellī ṣūrī idi *ve ḫuliḳa'l-insānu żaʿīfā*[968] (15) mūcebince insān ṣūrī tecellīye ṣabr u taḥammül idüp ṭāḳat getürmege imkān yoḳdur ammā ḳalbī tecelliyāta enbiyā vü evliyā (16) cemīʿan taḥammül eylerler ve ṭāḳat getürürler ve rūşendür ki Server-i

---

[965] "***El-faḳru faḫrī*** *ve bihi'fteḫıra* (**Fakirlik övüncümdür**, onunla iftihâr ederim.)" Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 80.

[966] "Tavâf edenler için Evim'i temiz tutun." Bakara/125.

[967] "Yarattığım yere ve göğe sığmadım; ama mü'min kulumun benden çok korkan, pek yumuşak ve saf kalbine sığdım." Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 171.

[968] "Çünkü insan zayıf yaratılmıştır." Nisa/28.

Kāyināt ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt ḥażret-i Cibrīli ʿaleyhi's-selām (17) kendünüñ ṣūretinde gördi ṭāḳat getürmeyüp bīhūş oldı [*mer* bunda zāyiddür *ḳaṣr* mużāf degüldür *rūşenīst*de yā vaḥdet içündür bu ḥadīṯ-i ḳudsī mażmūn iʿtibārıyıla şerḥ olındı manṭūḳ iʿtibārıyıla şerḥ olınmadı].

1417 Ger çi ezmīrī verā āvāzeyist

(18) Egerçi ḥażret-i ʿÖmerüñ rażıyallāhu ʿanh salṭanat u ḫılāfetden tamām bir şöhret ü āvāzesi vardur ki ḫalḳ-ı ʿālem anı ġayrı (19) ḥākimler gibi ẓann eylerler [*mīrī*de yā maṣdar içündür]

Hem-çü dervīşan mer ūrā kāzeyist

līkin anuñ dervīşler gibi bir ḥaḳīr ḫānesi (20) vardur mülūk ü selāṭīn gibi ḳaṣr u serāya muḳayyed degüldür zīrā serāy u bināya meyl ü raġbet eylemek ehl-i ġaflet (21) ve dünyā-perestlerüñ işidür *kāze* ḫāne-yi ḥaḳīr maʿnāsınadur [*āvāze'īst* ve *kāze'īst*de yā vaḥdet içündür].

1418 Ey bürāder çun bübīnī ḳaṣr-ı ū

Ehl-i Medīne (22) ol resūle eytdiler ey bürāder sen anuñ ḳaṣrını niçe görürsün ḥālen ki anuñ ḳaṣr u serāyı ẓāhir ü āşkār degüldür tā ki (23) sen anı bu çeşm-i ẓāhirile müşāhede eylemege ḳādir olasın [*çūn* bunda imāle ile istifhāmdur]

Çün ki derçeşm-i dilet rüstest mū

(24) çünki senüñ çeşm-i dilüñde mūy bitmişdür yaʿnī bu ẓāhir çeşmile anı görmege ḳādir olmaduġuñ gibi çeşm-i dilüñde [A137b] hem ol (25) ḳudret yoḳdur ki anı müşāhede eylemege ḳādir olasın zīrā ol ehl-i bāṭın ve ṣāḥib-siyretdür sen ḫod (26) ehl-i ẓāhir ve ṣūret-perestsin murād ehl-i ẓāhir evliyā'ullāhuñ ʿuluvv-ı ḳadr ü ʿıẓam-ı şānından bīḫaber idügin işʿārdur (27) *mūy*dan murād ol mūydur ki çeşmde biter ki görmege mānīʿ olur çeşme ʿārıż olan emrāżdan bir ʿārıżadur (28) ki ʿAcemler aña mūy-efzūn dirler nite ki Mevlānā Cāmīnüñ bu beytinde vāḳıʿdur beyt (29)

Naẓar me'gşā beçeşm-i ū mebādā mūy-efzūnī
Dehed çeşm-i diletrā ezḫayāl-i mūy-ı müjgāneş[969]

çeşm-i dilde mūy bitmekden maḳṣūd [M109b] (1) ḳalbde olan ḥubb-ı dünyā ve taʿalluḳ-ı mā-sivādur [*rüstest* rüste estden mürekkebdür].

1419 Çeşm-i dil ezmū vü ʿillet pāk ār

---

17 mer bunda zāyiddür ḳaṣr mużāf degüldür rūşenīstde yā vaḥdet içündür bu ḥadīṯ-i ḳudsī mażmūn iʿtibārıyıla şerḥ olındı manṭūḳ iʿtibārıyıla şerḥ olınmadı H: -MAB

969 "Sakın onun gözüne nazar etme; kirpiklerini hayâl etmekten gönül gözünde kıl biter."

Göñül gözini mūy (2) ve sāyir ʿilletden pāk getür yaʿnī riyāżet ü mücāhede ile taṣfiye-yi ḳalb idüp nefsānī efʿāl ü aḫlāḳdan ḫalāṣ (3) ol [*ār* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

V'an geh an dīdār-ı ḳaṣreş çeşm dār

ve ol vaḳt anuñ ḳaṣrını görmegi ümīd ṭut zīrā görmege (4) istiʿdāda ḳābiliyyet peydā oldı *çeşm* bunda ümīd maʿnāsınadur anuñ ḳaṣrından murād ʿālem-i ʿulvīde olan ʿuluvv-ı ḳadr (5) ü ʿıẓam-ı şānı ve ḳudret ü ʿizzetidür ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz çeşm-i dilüñ marażına ʿilāc ne idügini beyān (6) eylemege şürūʿ eyledi [*kaṣr* köşk maʿnāsınadur *dār* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

1420 Her kirā hest ezheveshā cān pāk

Her kimüñ ki heveslerden cānı pākdür [*hest*de hā zāyiddür ki pāke maṣrūfdur *ki pākest* taḳdīrindedür] (7)

Zūd bīned Ḥażret ü eyvān pāk

ol kimse tīz ḥażret-i Ḥaḳḳı ve eyvānı pāk ü tamām görür hergiz bir nesne aña ḥicāb (8) u perde olmaz zīrā dīdāra mānīʿ hevā vü heves idi [B95a] cān u eyvān mużāf iʿtibār olınursa maʿnā böyle olur (9) her kimüñ ki heveslerden pāk cānı vardur ol kimse pāk Ḥażreti ve pāk eyvānı tīz görür *Ḥażret*den murād Ḥaḳḳ sübḥānehu (10) ve taʿālā ḥażretidür *eyvān*dan murād cenāb-ı Ḳudsdür.

1421 Çün Muḥammed pāk şud z'in nār u dūd

Çünki (11) ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem [H95a] bu āteş ü dūrdan pāk oldı *nār*dan maḳṣūd āteş-i şehvet ve ġażab u (12) ḥaseddür ve*dūd*dan murād küdūret-i hevā ve maḥabbet-i mā-sivādur [*nār* āteş maʿnāsınadur *dūd* duḫān maʿnāsınadur beTürkī tütün]

Her kucā rū kerd vechullāh būd

lācerem her ḳanda (13) ki teveccüh eyledi vechullāh idi yaʿnī her ḳanġı cānibe teveccüh idüp her neye naẓar eylediyise anda vechullāh sırrını müşāhede (14) eyledi *eyne mā tuvellū fe ṣemme vechullāh*[970] ḥasebince egerçi cemīʿ-i mevcūdāt ẕāt-ı Ḫudānuñ mecālī vü meẓāhiridür līkin (15) enbiyā vü evliyāya nisbet cemīʿ-i ẕerrāt-ı kāyināt furādā furādā bir mirʾāt-ı ṣāfīdür ki ẕāt-ı pāküñ sırrını anlaruñ (16) cemīʿsinde müşāhede eylerler [*vechullāh* sırrullāh maʿnāsınadur] beyt

Cihan mirʾāt-ı ḥüsn-i şāhidī mast
Feşāhid vechehu fīkulli ẕerrāt[971] (17)

---

[970] "Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zatı) oradadır." Bakara/115.
[971] "Cihân bizim güzelliğimize şâhit olan aynadır; cemâlinin tüm zerrelerine şâhitlik yapar."

bir ṭāyife vardur ki sırr-ı tevḥīd anlara bir vechile āşkār olmışdur ki maṣnūʿātuñ müşāhedesinden (18) bīḫaberlerdür belki kendülerinden hem-āgāh degüllerdür. Beyt

Lā erā fi'l-vucūdi illā hū

Maḥv şud nakş-ı ġayr u nām-ı sivā[972] (19)

1422 Çün refīḳī vesvese-y bed-ḫᵛāhrā

Ammā çünki sen bed-ḫᵛāhuñ vesvesesine refīḳ (20) u ḳarīnsin yaʿnī bir nefes nefs ü şeyṭānuñ vesvesesinden [A138a] dūr u cüdā degülsin [*refīḳī*de yā ḫıṭāb içündür *bed-ḫᵛāh* vaṣf-ı terkībīdür]

Key bidānī şemme vechullāhrā

(21) şemme vechullāhı ve anuñ sırr u ḥaḳīḳatını ḳaçan bilürsün yaʿnī bilmezsün zīrā aña nefs ü şeyṭānuñ mekr ü vesvesesinden (22) pāk ü ʿārī olup yaḳīn ü müşāhede eylemege imkān ola bu ḫuṣūṣ ḫod müyesser olmaz meger nefs-i emmāreyi (23) şemşīr-i riyāżetile siyāset idüp anı hevā vü hevesden ve şeyṭānuñ masḫarası olmaḳdan ḫalāṣ eyleyesin *bed-ḫᵛāh* (24) düşmen maʿnāsınadur ki andan murād nefs-i emmāre olmaḳ rūşendür şeyṭān olmaḳdan ve nefs-i emmāre mādām ki (25) ṣalāḥ-pezīr olmaya ḫayr-ḫᵛāh olmaḳ muḥāldür [*bidānī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i muḫāṭabdur].

1423 Her kirā bāşed zisīne fetḥ-i bāb

Her kime ṣadr u sīnesinden (26) fetḥ-i bāb ola yaʿnī her kimüñ ki ṣadr u ḳalbi ʿışḳ-ı Ḥaḳḳıla münşeriḥ olup *e lemneşraḥ leke*[973]den ḥişşe vü (27) behre bula

Ū ziher zerre bübīned āftāb

ol kimse her zerreden āftāb-ı ḥaḳīḳīyi görür murād cemīʿ-i (28) eşyāda Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretini ʿazze ismuhu müşāhede eyler dimekdür [*āftāb*dan murād bunda Ḫudāy taʿālādur]. Rubāʿī (29)

Derkevn ü mekan ʿıyān nist cüz yek nūr

Ẓāhir şude an nūr beenvāʿ-ı ẓuhūr

Ḥaḳ nūr u mütenevviʿ ẓuhūreş ʿālem

Tevḥīd hemīnest ü diger vehm ü ġurūr[974] [M110a] (1)

---

[972] "Varlıkta O'ndan başka bir şey görmedim; gayrın nakşı ve sivânın adı mahvoldu."

[973] "Biz senin (göğsünü) açıp genişletmedik mi?" İnşirah/1.

28 āftābdan murād bunda Ḫudāy taʿālādur H: -MAB

[974] "Kevn ü mekânda bir nurdan başka bir şey ayan değildir; o nur, çeşitli zuhûrlarla zâhirdir. Hak, nuruyla âlemde farklı şekillerde zuhûr eder; her şey birliktir, gerisi vehim ve gururdur."

1424 Ḥaḳ pedīdest ezmiyān-ı dīgerān

Ġayrlaruñ ortasından ḥażret-i (2) Ḥaḳḳ ẓāhir ü mümtāzdur [*ezmiyān-ı dīgerān* ġayrlaruñ ortasından ve ġayrlaruñ arasından ve ġayrlaruñ içinden bu üç vech cāyizdür maḥalline göre]

Hem-çü māh endermiyān-ı aḫterān

kevākibüñ ortasında māh ẓāhir ü āşkār olduġı (3) gibi *aḫterān* kevākib maʿnāsınadur ḥażret-i Ḥaḳḳ ʿazze ismuhu māh gibi rūşen olup anuñ müşāhedesine māniʿ ne (4) idügini ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz beyān eylemege şürūʿ eyledi.

1425 Dü ser-i engüştrā berçeşm nih

(5) İki barmaġuñ ucını iki gözüñ üzre ḳo [*dü* bunda bir miḳdār ağırca oḳunmaḳ ister vezn içün *nih* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Hīç bīnī ezcihān inṣāf dih

cihāndan hīç görür misin (6) inṣāf vir yaʿnī Ḥaḳḳ budur ki cihāndan bir nesne görmezsün zīrā iki çeşmüñ iki barmaġuñ ucıyıla mestūr (7) oldı [*nih* ve *dih* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

1426 Ger nebīnī in cihan maʿdūm nist

İki ser-i engüştüñi çeşmüñ üzre ḳoduḳda eger bu (8) cihānı görmeyesin bu cihān ḫod maʿdūm degüldür zīrā ḫalḳ-ı cihān bu cihānı āşkārā müşāhede eylerler [*maʿdūm* ism-i mefʿūldür]

ʿAyb cüz z'engüşt-i nefs-i şūm nist

(9) ʿayb şūm u ḫabīṯ nefsüñ parmaġından ġayrı degüldür zīrā iki (10) ẓāhirī çeşme iki parmaḳ ucı maḥsūsātı görmege niçe māniʿ ise bed-baḫt [B95b] nefsüñ şeʾāmet ü ḳabāḥatı hem ʿālem-i maʿnā (11) müşāhedesine ancılayın māniʿ-i ḳavīdür pes maʿlūm oldı ki ʿayb u noḳṣān nefs cānibindendür ki aḫlāḳ-ı ẕemīmeden (12) ʿārī degüldür Ḫudāy ʿazze ve celle cānibinden degüldür zīrā Feyyāżdur.

1427 Tū ziçeşm engüştrā berdār hīn

(13) Sen āgāh ol zinhār çeşmüñden parmaġı ḳaldur [*berdār* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *hīn* āgāh ol maʿnāsına]

V'an gehānī her çi mīḫʷāhī bübīn

---

2 ezmiyān-ı dīgerān ġayrlaruñ ortasından ve ġayrlaruñ arasından ve ġayrlaruñ içinden bu üç vech cāyizdür maḥalline göre H: -MAB

5 dü bunda bir miḳdār ağırca oḳunmaḳ ister vezn içün H: -MAB

ve andan ṣoñra (14) her ne ister iseñ gör murād budur ki çeşm-i ẓāhirden māniʿ-i cismānīyi ve bāṭın çeşmden māniʿ-i nefsānīyi refʿ eyle tā her iki (15) cānibden müşāhede müyesser ola [*bübīn* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

1428 Nūḥrā guftend ümmet kū ṣevāb

Nūḥ peyġam-bere ʿaleyhi'ṣ-selām ümmeti (16) ḳanı didiler yaʿnī ṣevāb ḳandadur ve ne ile müyesser olur bu vech hem laṭīfdür Nūḥ peyġam-bere ʿaleyhi'ṣ-selām ümmeti didiler (17) bize ṣevābı di yaʿnī [A138b] ṣevāb ne ile ḥāṣıl olur anı bize beyān eyle [*kū* kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyile ḳanı maʿnāsınadur *gū ṣevābrā* ṣevābı di maʿnāsına olmaḳ mümkindür ki *gū* kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyile emr-i ḥāżır olur]

Guft ū z'an sūy ve'staġşev ṣiyāb

(18) ḥażret-i Nūḥ ʿaleyhi'ṣ-selām ümmetine eytdi ṣevāb ol cānibdendür yaʿnī ḥażret-i Ḥaḳḳ cānibindendür bu iʿtibārıla (19) ki anuñ vaḥdāniyyetine ve benüm risāletüme iḳrār eyleyesüz ve Nūḥ peyġam-berüñ ümmeti ʿaleyhi'ṣ-selām çünki ḥażret-i Nūḥdan bu (20) sözleri istimāʿ eylediler barmaḳlarını yaʿnī barmaḳlarınuñ uçlarını ḳulaḳlarınuñ delüklerine ḳodılar ve cāmeleri (21) ile başlarını bürüdiler tā ki ḥażret-i Nūḥuñ fāyide-yi maḥż olan sözlerini tekrār istimāʿ eylemeyeler (22) nite ki bu āyet-i kerīme bu maʿnāyı beyān eyler ki sūre-yi Nūḥdadur *ve innī kullemā daʿavtuhum litaġfira lehum ceʿalū aṣābiʿahum fīāẕānihim ve'staġşev ṣiyābehum*[975] [*sūy* cānib maʿnāsınadur]. (23) [H95b]

1429 Rū vü ser dercāmehā pīçīdeyīd

Ey ṣemme vechullāh sırrından bībehre (24) olanlar siz hem Nūḥ peyġam-ber ʿaleyhi'ṣ-selāmuñ ḳavm ü ümmeti gibi rūy u serüñüzi cāmelerüñüzüñ içine ṣarmışsuz (25) yaʿnī yüzüñüzi ve başuñuzı cāmelerüñüzile bürümişsüz

Lācerem bādīde vü nādīdeyīd

bu sebebden (26) egerçi ẓāhirā çeşmilesüz ve līkin görilmesi lāzım olan nesneyi görmemişsüz zīrā çünki çeşm-i dilüñüz mestūrdur ʿālem-i (27) İlāhīden bir nesne müşāhede eylemege ḳādir degülsüz bunda tenbīh budur ki çün bir kimsenüñ çeşm-i dili güşāde olmaya çeşm-i (28) ẓāhirden aña rūḥānī bir ḥālet irişmez pes anlar ki mürşid-i kāmile mürīd olup riyāżet ü mücāhedeye saʿy u iḳdām (29) eylemeyeler anlar hem-maʿnāda rūy u serlerini cāmeleriyile bürümişlerdür ümmet-i Nūḥ peyġam-ber gibi ʿaleyhi'ṣ-selām [*bādīde'īd* ve *nādīde'īd* taḳdīrindedür].

---

17 kū kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyile ḳanı maʿnāsınadur gū ṣevābrā ṣevābı di maʿnāsına olmaḳ mümkindür ki gū kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyile emr-i ḥāżır olur H: -MAB

975 "Gerçekten de, (imana gelmeleri ve böylece) günahlarını bağışlaman için onları ne zaman davet ettiysem, parmaklarını kulaklarına tıkadılar, (beni görmemek için) elbiselerine büründüler." Nûh/7.

1430 Ādemī dīdest ü baḳī pūstest

[M110b] (1) Ḥaḳīḳatde ādemī dīdedür ve çeşmdür ve bāḳīsi post u bīfāyidedür dīdeden (2) ʿibret-bīn olan dīdedür ki dostuñ cemālini müşāhede eylemege ḳādirdür [*dīdest* dīdeest taḳdīrindedür *ādemī*de yā nisbet içündür]

Dīd ānest an ki dīd-i dūstest

(3) görmek odur ki dostı görmekdür dostdan murād Ḫudāy taʿālā ḥażretidür ki dīde ḥaḳīḳatda anı müşāhede (4) eylemek içün ḫalḳ olınmışdur *dīden ānest* ve *dīden-i dūstest* taḳdīrindedür beyt (5)

Kesānī ki pūşīde çeşm-i dilend

Hemānā güzin tūtiyā ġāfilend[976]

bunda tenbīh budur ki farzā bir kimse cemīʿ-i mevcūdātı müşāhede eylese (6) ammā ḥażret-i Ḥaḳḳuñ müşāhedesinden bībehre olsa ol kimse ḥaḳīḳat iʿtibārıyıla görür nite ki bu maʿnāya işāret olınur (7) bu beytile.

1431 Çün ki dīd-i dust ne'bved kūr bih

Çünki bir dīdeye dostı görmek olmaya ol dīde kör olmaḳ (8) yegdür zīrā dīde ne içün ḫalḳ olındı ise aña ṣarf olınmadı

Dust k'ū bāḳī nebāşed dūr bih

(9) dost ki o bāḳī olmaya dūr olmaḳ yegdür zīrā fānī olan nesne dostluġa [B96a] lāyıḳ degüldür ḫulāṣa-yı kelām budur ki (10) Ḫudāy taʿālādan ġayrıya ʿāşıḳ olmaḳ lāyıḳ degüldür baʿż-ı nüsaḫda mışrāʿ-ı ṣānī böyledür [*k'ū* bunda ki ūdan mürekkebdür]

Ger Süleymānest ezvey mūr bih

(11) farżā ol kimse eger Süleymān ise mūr andan yegdür murād Ḫudāy taʿālānuñ ḳurb u müşāhedesinden dūr u bībehre (12) olan kimsedür maʿnāda mūrdan kemter idügin işʿārdur.

1432 Çün resūl-i Rūm īn elfāẓ-ı ter

Dersemāʿ āverd şud müştāḳter

(13) Çünki [H96a] Rūm pād-şāhınuñ resūlini bu ter ü [A139a] tāze vü ḫūb elfāẓ ve evṣāf-ı ʿÖmer ẕevḳ (14) u semāʿa getürdi lācerem ḥażret-i ʿÖmeri raẓıyallāhu ʿanh görmege müştāḳrek oldı [*resūl-i Rūmrā* taḳdīrindedür].

1433 Dīderā bercesten-i ʿUmmer gümaşt

(15) Pes çeşmini ḥażret-i ʿÖmerüñ raẓıyallāhu ʿanh ṭalebi üzre ḥavāle eyledi yaʿnī ḥażret-i ʿÖmeri raẓıyallāhu ʿanh görmege cān (16) u dilden ṭālib ü ḥarīṣ oldı

---

[976] "Gönül gözünü kapatan kişiler, gaflet sürmesini tercih edenlerdir."

Raḫtrā vü esbrā żāyiʿ güẕaşt

esbābını ve atını żāyiʿ ḳodı (17) yaʿnī esbāb u esbinden ferāġat eyledi [*gümāşt* ve *güẕāşt* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1434 Her ṭaraf enderpey-i an merd-i kār

Ol merd-i kāruñ pey ü ṭalebinde her ṭarafa (18) yaʿnī ḥażret-i ʿÖmerüñ cüst ü cūyında her cānibe ol resūl

Mīşudī pursān-ı ū dīvānevār

mecnūn gibi (19) herkesden ḥażret-i ʿÖmeri rażıyallāhu ʿanh suʾāl idici oldı *pursān* mużāf iʿtibār olınmazsa *ū*dan murād ol resūl olup (20) maʿnā böyle olur resūl-i Rūm dīvāne gibi olup herkesden ḥażret-i ʿÖmeri rażıyallāhu ʿanh suʾāl idici oldı bu vech (21) üzre *merd-i kār*dan murād ḥażret-i ʿÖmerdür rażıyallāhu ʿanh *merd-i kār*dan murād ol resūl olup maʿnā böyle olmaḳ hem laṭīfdür (22) merd-i kār ki murād ol resūldür ḥażret-i ʿÖmerüñ rażıyallāhu ʿanh ardınca her ṭarafa andan murād hemān ḥażret-i ʿÖmerdür rażıyallāhu ʿanh (23) *vār* bunda teşbīh içündür [*pursān* ṣıfat-ı müşebbehedür].

1435 K'in çünin merdī buved endercihān

Ol ḥālde ol resūl kendüsine (24) didi ki cihānda buncılayın bir merd ola

V'ezcihan mānend-i can bāşed nihān

ve cān gibi ol merd ehl-i cihāndan (25) mestūr u nihān ola [bu beytde istifhām-ı taḳrīrī maʿnāsı vardur].

1436 Cüst ūrā tāş çün bende buved

Pes ol resūl ḥażret-i ʿÖmeri rażıyallāhu ʿanh (26) tecessüs ü ṭaleb eyledi tā aña bende gibi ola [*tā çün bendeeş buved* taḳdīrindedür *tāş*da olan ẓamīr-i ġāyib ḥażret-i ʿÖmere rāciʿdür *tāş*da olan żamīr-i ġāyib bendeye ṣarf olınup maʿnā böyle olmaḳ hem laṭīfdür ol resūl ḥażret-i ʿÖmeri ṭaleb eyledi tā anuñ bendesi gibi ola]

Lācerem cūyende yābende buved

lācerem ṭaleb idici maṭlūbını (27) bulucı olur murād *men ṭalebe şey'en ve cedde vecede*[977] mūcebince bir kimse bir nesnenüñ ḥuṣūlini ṭaleb eylese ve cidd ü (28) cehd gösterse ol kimse elbette maḳṣūd u maṭlūbına vuṣūl bulur dimekdür ḥażret-i ʿÖmerüñ

---

25 bu beytde istifhām-ı taḳrīrī maʿnāsı vardur H: -MAB

26 tā çün bendeeş buved taḳdīrindedür H: -MAB / tāşda olan ẓamīr-i ġāyib ḥażret-i ʿÖmere rāciʿdür tāşda olan żamīr-i ġāyib bendeye ṣarf olınup maʿnā böyle olmaḳ hem laṭīfdür ol resūl ḥażret-i ʿÖmeri ṭaleb eyledi tā anuñ bendesi gibi ola MAB: -H

977 "Bir şeyi arzulayan ve gayret gösteren, aradığını bulur."

rażıyallāhu ʿanh ṭalebinde saʿy u (29) kūşiş iden resūl gibi ki ʿāḳıbet vuṣūl buldı [*cūyende* ve *yābende* ism-i fāʿildür].

1437 Dīd Aʿrābī-zenī ūrā daḫīl

Bir Aʿrābī [M111a] (1) ʿavreti yaʿnī bir ʿavret ki anuñ zevci Aʿrābīdür ol resūli daḫīl ü ġarīb gördi ve ḥażret-i ʿÖmeri (2) rażıyallāhu ʿanh ṭaleb eyledügini fehm eyledi

Guft ʿUmmer nek bezīr-i an naḫīl

ol zen ol resūle eytdi işte ʿÖmer (3) ol ḫurmā aġacınuñ altındadur *daḫīl* bunda ġarīb maʿnāsınadur *Aʿrāb* bādiyede sākin olan ʿArab ṭāyifesidür (4) aña muttaṣıl olan *yā* nisbet içündür *naḫīl* ḫurmā aġacı [*ʿUmer* bunda hem mīmüñ teşdīdiyiledür *nek* işte maʿnāsınadur ki īnekden muḫaffefdür].

1438 Zīr-i ḫurmā bün ziḫalḳān ū cüdā

Ol ʿÖmer ḫalāyıḳdan (5) cüdā ḫurmā aġacınuñ altındadur zīrā *men iʿtezele'l-ḫalḳa necā*[978] [*ḫalḳān* cemi ḫalḳdur]

Zīr-i sāye ḫufte bin sāye-y Ḫudā

(6) Ḫudāy taʿālānuñ sāyesini gör ḫurmā aġacınuñ sāyesi [A139b] altında yatmış ve uyumış yaʿnī ḥażret-i ʿÖmer ki ḥażret-i (7) Ḫudānuñ sāyesidür bu dem ol fülān ḫurmā aġacınuñ sāyesinde yatup uyur *es-sulṭānu ẓıllullāhi fi'l-arżi ye'vā ileyhi kullu maẓlūmin*[979] [*bīn* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *sāye'-i Ḫudā*da hemze yā-yı sākine oḳunmaḳ gerekdür vezn içün] (8).

Yāften-i resūl-i Rūm emīrü'l-mü'minīn ʿUmerrā rażıyallāhu ʿanh bezīr-i dıraḫt (9)

[B96b] Rūm pād-şāhınuñ resūli dıraḫt altında emīrü'l-mü'minīn ʿÖmeri bulduġıdur rażıyallāhu ʿanh

1439 Āmed ū ancā vü ezdür īstād

(10) Resūl-i Rūm ol yire geldi ki ḥażret-i ʿÖmer rażıyallāhu ʿanh anda yatmış idi ve ıraḳdan ayaġ (11) üzre ṭurdı [*īstād* fiʿl-i māżīdür]

Mer ʿUmerrā dīd derlerz ūftād

ḥażret-i ʿÖmeri gördi rażıyallāhu ʿanh ve ditremege düşdi (12) yaʿnī iḫtiyārsız ditredi [*īstād* ve *ūftād* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1440 Heybetī z'an ḫufte āmed berresūl

---

978 "Halktan uzak duran, kurtuluşa erer."

979 "Sultan, Allâh'ın yeryüzündeki halîfesidir; bütün mazlumlar ona sığınır." Bu hadîs, İbni Hazm, İbni Hibbân ve Albânî gibi bazı muhaddisler tarafından senedindeki zayıf ve yalancı râvîlerden dolayı mevzû kabul edilmiştir; Şârânî ise, bazı muhaddislerce şüpheli bulunan bu hadîsin keşf ehlince sahih kabul edildiğini belirtmiştir. (Albânî; Silsiletü'l-Ehâdîsü'z-Za'îfa..., Cilt 2, s. 144.) Bkz. Ceylan; Tasavvufî Şiir Şerhleri, s. 163.

Resūl-i Rūma ol ḫufteden ki murād ḥażret-i (13) ʿÖmerdür rażıyallāhu ʿanh ʿaẓīm bir heybet geldi

Ḥāleti-y ḫoş kerd bercāneş nüzūl

ol resūlüñ cānı (14) üzre bir laṭīf ḥālet nüzūl eyledi.

1441 Mihr ü heybet hest żıdd-ı hem-diger

Egerçi maḥabbet ü heybet biri (15) birinüñ żıddıdur zīrā bir kimseye maḥabbet idüp andan ḫavf u iḥtirāz eylemek ḫılāf-ı ṭabʿ u ʿādetdür [*mihr* bunda maḥabbet maʿnāsına]

İn dü żıdrā dīd cemʿ enderciger

(16) līkin resūl-i Rūm bu iki żıddı kendünüñ ḳalb ü cigerinde cemʿ ü müctemiʿ (17) gördi yaʿnī ḥażret-i ʿÖmerden rażıyallāhu ʿanh ol resūlüñ ḳalbinde ḫavf u heybet ve mihr ü maḥabbet peydā oldı (18) ḥażret-i ʿÖmer rażıyallāhu ʿanh ziyāde mehīb idi şeyṭān-ı laʿīn bir yolda aña rāst gelse ḫavfından andan firār (19) eylerdi.

1442 Guft bāḫod men şehanrā dīdeem

Resūl-i Rūm çünki kendüsinde bu ḥāleti müşāhede (20) eyledi kendüsine didi ben pād-şāhlar görmişem

Pīş-i sulṭānan mih ü bü'gzīdeem

sulṭānlaruñ (21) ḳatında ulu ve muḫtār u maḳbūlem [*sulṭānān* mużāf degüldür *mih* ulu maʿnāsınadur *bügüzīde* maḳbūl maʿnāsınadur].

1443 Ezşehānem heybet ü tersī nebūd

Pād-şāhlardan baña bir heybet ü (22) ḫavf olmadı

Heybet-i in merd hūşemrā rübūd

ammā bu merdüñ ḫavf u heybeti benüm ʿaḳl u hūşumı (23) ḳapdı [*rübūd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1444 Refteem derbīşe-yi şīr ü peleng

Şīr ü peleng olan mīşeye gitmişem

Rūy-ı men z'īşan negerdānīd reng

(24) benüm yüzüm anlardan rengini döndürmedi yaʿnī ol mīşede olan şīr ü pelengüñ ḫavfından (25) benüm yüzümüñ rengi müteġayyir olmadı.

1445 Bes şudestem dermeṣāf u kārzār

Hem-çü şīr an dem ki bāşed kār zār

(26) Çoḳ meṣāff u kārzārda şīr gibi oldum ol dem ki iş zār u müşkil ḥāṣıl-ı maʿnā ḥarb u ḳıtālde (27) ki ḫavfdan çoḳ kimsenüñ ḥāli diger-gūn olur ben ol vaḳt şīr gibi tamām şecāʿatile olup hergiz kimseden ḫavf (28) eylemedüm dimekdür bu hem vechdür çoḳ

meṣāff u kārzārda şīr gibi oldum *meṣāff u kārzār* ceng maʿnāsınadur (29) ikinci *kār zār* mürekkebdür kār ve zārdan baʿż-ı nüsaḫda meṣāfdan ṣoñra vāv-ı ʿāṭıfa yoḳdur maʿnā böyle [M111b] (1) olur çoḳ ceng ü ḳıtāl ṣaflarında şīr gibi oldum [*meṣāf*da mīm meftūḥdur *meṣāff* cemʿ-i meṣaffdur cengde ṣaff vāḳıʿ olacaḳ yerdür].

1446 Bes ki ḫordem bes zedem zaḫm-ı girān

Ziyāde (2) ki ġayrlardan ṣaʿb u muḥkem zaḫm yidüm ve ġayrlara ziyāde ki ṣaʿb u muḥkem zaḫm urdum [*zaḫm* yara maʿnāsınadur]

Dil-ḳavīter būdeem ezdīgerān

(3) ol ḥālde [A140a] ġayrlardan dil-ḳavīrek olmışam ki ḳalbüme hergiz ḫavf gelmemişdür bu hem vechdür ol ḥālde benüm ḳalbüm (4) ġayrlardan yaʿnī ġayrlaruñ ḳalblerinden ḳavīrek olmışdur bu vech üzre *dilem ḳavīter būdeest ezdīgerān* (5) taḳdīrindedür [*dil-ḳavīter* şecīʿrek maʿnāsınadur].

1447 Bīsilāḥ in merd ḫufte berzemīn

Bu merd silāḥsız yir üzre yatup uyumış [merd lafẓı ḫufteye mużāf degüldür] (6)

Men beheft endām lerzan çist īn

bunuñ ḫavf u heybetinden yedi endāmumıla ditreyiciyem [B97a] bu ḥālet nedür yaʿnī bu ḳadar (7) ḫavfa bāʿiṯ nedür bir yer üzre yatup uyumış merd silāḥsızdur bu vech üzre *merd* mużāf olur. (8)

1448 Heybet-i Ḥaḳḳest īn ezḫalḳ nist

Bu heybet ki bundadur ḥażret-i Ḥaḳḳuñ heybeti ḫalḳdan degüldür (9)

Heybet-i in merd ṣāḥib-delḳ nist

bu ṣāḥib-delḳ yaʿnī bu delḳ-pūş merdüñ heybeti degüldür zīrā bunda (10) ẓāhirā esbāb-ı mehābetden bir nesne yoḳdur ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz anda olan heybetüñ sebebini beyān (11) eylemege şürūʿ eyledi [*delḳ* cāme-yi dervīşān maʿnāsınadur].

1449 Her ki tersīd ezḤaḳ u taḳvā güzīd

Her kim ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinden ḳorḳdı ve ṣalāḥ (12) u taḳvā iḫtiyār eyledi

Tersed ezvey cinn ü ins her ki dīd

cinn ü ins ve her kim anı gördi andan (13) ḳorḳar nite ki ḥadīṯ-i şerīfde vāḳıʿdur *men ḫāfallāhu yuḫavvifullāhe'l-ḫalḳa ʿanhu ve men ḫāfe'l-ḫalḳa yuḫavvifuhu ʿankulli ḫalḳin* [*tersīd* ve *güzīd* ve *dīd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]. (14)

1450 Enderin fikret beḥürmet dest best

---

5 dil-ḳavīter şecīʿrek maʿnāsınadur H: -MAB / merd lafẓı ḫufteye mużāf degüldür H: -MAB

resūl-i Rūm bu fikrde ḥürmetile elini baġladı yaʿnī (15) ellerini biri biri üzre ḳoyup ḥażret-i ʿÖmerüñ rażıyallāhu ʿanh muḳābelesinde edeb ü ḥürmetile ayaġ üzre durdı pād-şāhlaruñ (16) ḥużūrında ayaġ üzre ṭururlar [*fikret* fikr maʿnāsınadur ki tā nefs-i kelimedendür ḫıṭāb içün degüldür] [H96b]

Baʿde yek sāʿat ʿUmer ezḫᵛāb cest

bir sāʿatdan ṣoñra ḥażret-i (17) ʿÖmer rażıyallāhu ʿanh ḫᵛābdan ṣıçradı yaʿnī uyḳudan ḳalḳup oturdı [*best* ve *cest* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]. (18)

Selām kerden-i resūl-i Rūm bāemīrü'l-mü'minīn ʿUmer rażıyallāhu ʿanh

Resūl-i Rūmuñ selām eylemesidür edeb ü ḥürmetile emīrü'l-mü'minīn ḥażret-i (19) ʿÖmere rażıyallāhu ʿanh

1451 Kerd ḫıdmet mer ʿUmerrā ve's-selām

Resūl-i Rūm ḥażret-i ʿÖmere rażıyallāhu ʿanh taʿẓīm ü ḫıdmet ü selām eyledi [*ḫıdmet* bunda taʿẓīm maʿnāsınadur]

Guft Peyġam-ber selām an geh kelām

niteki Peyġam-ber ḥażreti ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem (20) evvel selām andan ṣoñra kelām didi *es-selām ṣumme'l-kelām*[980].

1452 Pes ʿaleykeş guft u ūrā pīş ḫᵛand

Pes (21) ḥażret-i ʿÖmer rażıyallāhu ʿanh ol resūle ʿaleyke's-selām didi ve anı ḳatına oḳudı

Eymeneş kerd ü bepīş-i ḫod nişand

(22) ḥażret-i ʿÖmer rażıyallāhu ʿanh anı ḫavfdan eymen eyledi ve kendünüñ ḥużūrında oturtdı anı ayaġ üzre ṭurmaġa ḳomadı [*ḫᵛānd* ve *nişānd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]. (23)

1453 Lāteḫāfū hest nezl-i ḫāyifān

zīrā ḫavf idicilerüñ nezli lāteḫāfūdur yaʿnī her kim ki Ḥaḳḳ sübḥānehu taʿālā ḥażretinden (24) ḫavf idüp ṭāʿat u ʿibādetde ola aña kimseden ḫavf yoḳdur belki emn muḳarrerdür bu hem vechdür zīrā *lāteḫāfū*dur (25) ḫavf idicilerüñ nezli bu āyet-i kerīmeye işāretdür *inne'lleẕīne ḳālū Rabbunallāhu ṣumme'steḳāmū* (26) *tetenezzelu ʿaleyhimu'l-melā'iketu ellā teḫāfū ve lātaḥzenū v'ebşirū bi'l-cenneti'lletī kuntum tūʿadūn*[981] [*nezl* mā-ḥażarī maʿnāsınadur] (27)

---

16 fikret fikr maʿnāsınadur ki tā nefs-i kelimedendür ḫıṭāb içün degüldür H: -MAB

980 "Önce selâm, sonra kelâm."

981 "Şüphesiz, Rabbimiz Allah'tır deyip, sonra dosdoğru yolda yürüyenlerin üzerine melekler iner. Onlara: Korkmayın, üzülmeyin, size vâdolunan cennetle sevinin! derler." Fussilet/30.

Hest derḫor ezberāy-ı ḫāyif ān

zīrā ḫāyifden ötüri [A140b] lāyıḳ olan lāteḥāfū nezlidür *ḫāyif* ism-i fāʿil (28) müfred-i müẕekkerdür *ān* ism-i işāretdür [*derḫor* lāyıḳ maʿnāsınadur].

1454 Her ki tersed mer verā eymen kunend

Her kim ki Allāh taʿālā ḥażretinden ḫavf (29) ide anı eymen eylerler [*mer verā*da mer zāyiddür]

Her dil-i tersenderā sākin kunend

ḫavf idicinüñ göñlini sākin ü mütesellī eylerler [*tersende* ism-i fāʿildür]. [M112a] (1)

1455 An ki ḫavfeş nist çun gūyī meters

Ol kimse ki anuñ ḫavfı yoḳdur aña ḫavf eyleme niçe dirsün yaʿnī dimezsün (2) zīrā taḥṣīl-i ḥāṣıl lāzım gelür

Ders çi'dhī nist ū muḥtāc-ı ders

[B97b] aña ders ne virürsün o ḫod (3) derse muḥtāc degüldür zīrā beşāret ḫavf üzre olanlaradur ḫavfdan bībehre olanlara emn ü luṭf u kerem (4) beşāreti yoḳdur belki anlara beşāret *febeşşirhum biʿaẕābin elīm*[982]dür ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz (5) bu üç beytile ḥiṣṣe vü maʿrifet beyān idüp ḥikāyete rücūʿ eyledi.

1456 An dil ezcā refterā dil-şād kerd

(6) Ḥażret-i ʿÖmer raẓıyallāhu ʿanh ol göñli yerinden gitmişi dil-şād eyledi yaʿnī ol resūl ki anuñ ḳalbi ḥażret-i ʿÖmerüñ raẓıyallāhu (7) ʿanhu ḫavf u heybeti ile memlū idi ḥażret-i ʿÖmer raẓıyallāhu ʿanh anı mesrūr eyledi

Ḫāṭır-ı vīranşrā ābād kerd

(8) anuñ vīrān u ḫarāb ḫāṭırını ābād u maʿmūr eyledi *dil ezcā refte* yüregi ḳopmış ziyāde ḫavf idici olmış (9) maʿnāsınadur [*vīrāneş*de nūn sākin oḳunur żarūret-i vezn içün *ābād* maʿmūr maʿnāsınadur].

1457 Baʿd ezan gufteş suḫanhā-yı daḳīḳ

Andan ṣoñra ḥażret-i ʿÖmer raẓıyallāhu ʿanh resūl-i Rūma esrār-ı İlāhiyyeden (10) daḳīḳ u ḫafī sözler didi [*suḫanhā-yı daḳīḳ*den murād fehmi müşkil olan sözlerdür]

Derşıfāt-ı pāk-i Ḥaḳ niʿme'r-refīḳ

ve Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ pāk (11) ü bīmiṯl ṣıfātından didi Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti niʿme'r-refīḳdür maʿnā bu vechile olmaḳ hem laṭīfdür ve niʿme'r-refīḳ olan (12) Ḥaḳḳ taʿālānuñ pāk ü bīnaẓīr ṣıfatlarından didi murād *ve huve maʿakum eyne mā kuntum*[983] mūcebince

---

982 "(Resûlüm!) Onlara acı azabı müjdele!" Âli İmrân/21; Tevbe/34; İnşikâk/24.
983 "Nerede olsanız, O sizinle beraberdir." Hadîd/4.

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti (13) ḫūb u laṭīf idügin beyāndur zīrā andan cüdā olmayan kimse nefs ü şeyṭān ve ins ü cinnüñ şerr ü żararından (14) maṣūn u maḥfūżdur *niʿme'r-refīḳ* ne laṭīf rıfḳ u şefaḳat idici maʿnāsına hem laṭīfdür zīrā Ḫudāy taʿālā Erḥamu'r-rāḥimīndür (15) ve Raʾūfdur nite ki bu āyet-i kerīmeden rūşendür *innellāhe bi'n-nasi leRa'ūfu'r-Raḥīm*[984] bu vech (16) üzre refīḳden olur *niʿme'r-refīḳ*den murād ḥażret-i ʿÖmer olmaḳ hem laṭīfdür ki maʿnā böyle olur ne laṭīf (17) ve ne ḫūb refīḳdür ʿÖmer ki ibtidāʾen gördügi kimseye bu ḳadar murāfaḳat u muvāneset idüp aña bu vechile laṭīf (18) ü zībā taʿlīm eyledi bu maʿnā hem laṭīfdür ʿÖmer ne laṭīf ve ne ḫūb rıfḳ u şefaḳat idicidür ki hemān gördügi dem (19) ziyāde teraḥḥumından īmān u İslām-pezīr olsun içün ol resūle riʿāyet ü mülāṭafet idüp esrār-ı ḫafiyye (20) vü ṣıfāt-ı İlāhiyyeden vāfir söyledi *niʿme* fiʿl-i medḥdür.

1458 V'eznevāzişhā-yı Ḥaḳḳ ebdālrā

Ve resūl-i Rūma Ḥaḳḳ taʿālā (21) ḥażretinüñ abdāl ü evliyāya eyledügi ʿaṭā vü iḥsānlarından söyledi [*nevāzişhā*dan murād iḥsān u ʿaṭā-yı İlāhīdür *ebdāl*dan murād evliyādur]

Tā bidāned ū maḳām u ḥālrā

tā resūl-i [H97a] Rūm (22) ṭarīḳatda olan maḳām u ḥāli bile ve aḥvāl-i ṭarīḳatdan ḫaberdār ola aṣl *ḥāll*dür yaʿnī lāmuñ teşdīdiyiledür ki (23) basṭdan peydā olur bir şevḳ u zevḳ u ḥāletdür ki bībeḳādur [A141a] maḳām-ı sebāt üzre olan ḥālāt-ı laṭīfedür (24) ki bunda müşāhedātdan kināyetdür ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz icmāl ṭarīḳıyıla ikisine bile işāret buyurur. (25)

1459 Ḥāl çün cilvest z'an zībā-ʿarūs

Ḥāl ol zībā ʿarūsdan cilve gibidür yaʿnī zībā-ʿarūsuñ (26) nāz u şīve ile olan reftār u nümāyişi mesābesindedür ki gāhī Ḥaḳḳ taʿālānuñ erbāb-ı ṭarīḳata tecellī-yi ṣıfāt iʿtibārıyıla (27) tecellī vü ẓuhūrı olur līkin fevrī maḥv u nāpeydā olur bu sebebden dimişlerdür *el-ḥālu ke'l-berḳı'l-ḫāṭıfi*[985] [*ʿarūs* gelin maʿnāsınadur *ʿarūs* baʿż-ı maḥalde güyegü maʿnāsında daḫı gelür] (28)

V'in maḳam bāḫalvet āmed bāʿarūs

ve bu maḳām ki murād erbāb-ı ṭarīḳat ḳatında olan maḳāmdur ol ʿarūsıla (29) ḫalvet geldi yaʿnī bu maḳām ʿarūsıla olan ḫalvet maḳāmındadur ki beḳā vü temekkün vardur ve

---

984 "Zira Allah insanlara karşı şefkatli ve merhametlidir." Bakara/143; Hac/65.

21 nevāzişhādan murād iḥsān u ʿaṭā-yı İlāhīdür abdāldan murād evliyādur H: -MAB

985 "Hâl, ansızın çakan şimşek gibidir."

22 ʿarūs baʿż-ı maḥalde güyegü maʿnāsıanda daḫı gelür H: -MAB

ol ḫalvet-i ṣaḥīḥada viṣāl [M112b] (1) müyesser olur pes ṣāḥib-maḳām olur ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretine ziyāde taḳarrüb taḥṣīl eylemişdür [*āmed* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]. (2)

1460 Cilve bīned şāh u ġayr-ı şāh nīz

[B98a] Cilveyi şāh ve şāhuñ ġayrısı hem görür bu ḫuṣūṣda berāberlik vardur [*nīz* daḫı maʿnāsınadur] (3)

Vaḳt-i ḫalvet nist cüz şāh-ı ʿazīz

ammā ʿarūsıla ḫalvet vaḳti ʿazīz şāhdan ġayrı yoḳdur yaʿnī bu (4) ḥālet hemān aña maḫṣūṣdur bu hem maʿnādur ammā ʿarūsıla ḫalvet vaḳti ʿazīz şāhdan ġayrı yoḳdur (5) yaʿnī ʿarūsıla ḫalvetde oturmaḳ hemān şāha maḫṣūṣdur.

1461 Cilve kerde ḫāṣ u ʿāmanrā ʿarūs

(6) ʿArūs ḫāṣlara ve ʿāmlara cilve eylemişdür zīrā ṭaşrada ḥāżır olanlar cemīʿan görmişlerdür [*ḫāṣān* u *ʿāmān* taḳdīrindedür] (7)

Ḫalvetender şāh bāşed bāʿarūs

līkin ḫalvetde ʿarūsıla ancaḳ şāh olur ġayra imkān yoḳdur [*enderḫalvet* taḳdīrindedür]. (8)

1462 Hest bisyār ehl-i ḥāl ezṣūfiyān

Ṣūfīlerden ehl-i ḥāl çoḳ vardur [*bisyārest* taḳdīrindedür ki *hest*de olan *est* aña maṣrūfdur ki *hā* zāyiddür]

Nādirest ehl-i maḳām endermiyān

(9) līkin ṣūfīlerüñ içinde ehl-i maḳām azdur zīrā maḳām her kimsenüñ ḥāli degüldür ḥażret-i (10) Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz ṣūfiyān ẕikri ile ḥāl ü maḳām erbāb-ı ṭarīḳata müyesser olup ʿavāma andan ḥiṣṣe vü behre olmaduġın (11) işʿārdur.

1463 Ezmenāzilhā-yı cāneş yād dād

Ḥażret-i ʿÖmer rażıyallāhu ʿanh resūl-i Rūma cānuñ menzillerinden (12) yād virdi yaʿnī ʿālem-i ervāḥuñ aḥvāl ü esrārından beyān eyledi

V'ezseferhā-yı revāneş yād dād

(13) ve rūḥ u revānuñ seferlerinden resūl-i Rūma yād virdi yaʿnī ʿālem-i İlāhīden bu ʿāleme gelince ervāḥuñ (14) mertebesine ve bu ʿāleme gelmekden murād ne idügini şerḥ eyledi tā ki aña bir miḳdār başīret ḥāṣıl ola [*revān* bunda rūḥ maʿnāsınadur]. (15)

1464 V'ez zemānī k'ezzeman ḫālī budest

Ve resūl-i Rūma ol zemāndan yād virdi ki ol zemān bu zemāndan (16) ḫālī olmış idi yaʿnī ezel ü lātaʿayyün sırrından esrār-ı İlāhiyyeyi beyān eyledi [*budest* būdeest taḳdīrindedür]

V'ezmaḳām-ı Ḳuds ki iclālī budest

(17) ve Ḳuds maḳāmından yād virdi ki ol maḳām-ı Ḳuds iclālī olmışdur *maḳām-ı Ḳuds*den (18) murād kemāl-i Ẕātī mertebesidür ki ġayr u sivādan henüz nām u nişānı ẓāhir ü hüveydā degül idi *iclāl*den murād (19) Ḫudāy taʿālānuñ celāl ü ʿaẓameti şanʿatıdur *zemān* ẕikri beyān içündür ve illā ẕāt-ı Ḥaḳḳ zemān u mekāndan (20) ʿārī vü berīdür [*iclālī*de yā nisbet içündür].

1465 V'ezhevāyī k'enderū sīmurġ-ı rūḥ

Ve ol hevādan yād [A141b] virdi ki ol hevāda (21) rūḥ sīmurġı [*sīmurġ*uñ *rūḥ*a iżāfeti müşebbehün-bih lafẓınuñ müşebbeh lafẓına mużāf ḳabīldür]

Pīş ezin dīdest pervāz u fütūḥ

bundan evvel rūḥ pervāz u fütūḥ görmişdür murād (22) ʿālem-i ervāḥdur ki ol ʿālemde ervāḥa *elestu biRabbikum*[986] ḫıṭābı irişüp envāʿ-ı ihsān u tecelliyāta (23) maẓhar oldı *fütūḥ*dan murād envāʿ-ı iḥsān-ı İlāhīdür ki ervāḥa virilmişdür rūḥ sīmurġa teşbīh olınmışdur. (24)

1466 Her yekī pervāzeş ezāfāḳ-ı bīş

Ol hevāda sīmurġ-ı rūḥuñ her bir pervāzı āfāḳdan ziyāde idi zīrā (25) ervāḥuñ ol ʿālemde bir nefesde pervāz u cevelān itdükleri hevānuñ üsʿatı nice mertebe bu ʿālemden vāsiʿdür [*āfāḳ*dan murād ʿālemdür egerçi cemʿ-i ufuḳdur] (26)

V'ezümīd ü nehmet-i müştāḳ-ı bīş

ve müştāḳuñ ümīd ü ḥırşından ziyāde idi *nehmet* ḥırş u ṭamaʿ maʿnāsınadur (27) *müştāḳ* ʿāşıḳ.

1467 Çün ʿUmer aġyār-rūrā yār yaft

Çünki ḥażret-i ʿÖmer raẓıyallāhu ʿanh aġyār yüzlüyi ki (28) murād resūl-i Rūmdur yār buldı [*aġyār-rū* vaṣf-ı terkībīdür lākin herkesüñ maʿlūmı olmayan ḳabīldendür]

Cān-ı ūrā ṭālib-i esrār yaft

anuñ cānını esrār-ı İlāhiyyeye ṭālib (29) ü rāġıb buldı resūl-i Rūmuñ aġyār-rū olması henüz īmāndan behredār olmaduġıdur.

1468 Şeyḫ kāmil būd u ṭālib müştehī

---

21 sīmurġuñ rūḥa iżāfeti müşebbehün-bih lafẓınuñ müşebbeh lafẓına mużāf ḳabīldür H: -MAB

986 "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" A'râf/172.

[B98b] Şeyḫ kāmil ve ṭālib müştehī idi [*şeyḫ* ve *ṭālib* mużāf degüldür *müştehī* ism-i fāʿildür ki meyl ü ārzū vü iştihāsı olan kimse maʿnāsınadur] [H97b] [M113a] (1)

Merd çāpük būd u merkeb dergehī

merd çāpük (2) ve merkeb dergehī idi yaʿnī ḥażret-i ʿÖmer rażıyallāhu ʿanh vaʿẓ u pend ve esrār u maʿārif beyānında ḳavī vü kāmil (3) ve resūl-i Rūm bunlaruñ istimāʿ u ḳabūlinde ziyāde çüst ü ḳābil idi *şeyḫ* u *merd*den murād ḥażret-i ʿÖmerdür rażıyallāhu ʿanh (4) ve *ṭālib* ü *merkeb*den maḳṣūd resūl-i Rūmdur teşbīh ṭarīḳıyıla *merkeb-i dergehī* dergāha mensūb merkeb dimekdür ki (5) muʿallem binit maʿnāsınadur maʿnā-yı muḥaṣṣalīsi īmān u pend ü naṣīḥat ve esrār u maʿārif ḳabūlinde ḳābil dimekdür [*merd* ve *merkeb* mużāf degüldür]. (6)

1469 Dīd an mürşid ki ū irşād daşt

Ol mürşid gördi ki ol resūl-i Rūm irşād ṭutdı yaʿnī ḥażret-i ʿÖmer (7) rażıyallāhu ʿanh gördi ki kendünüñ muḫāṭabı olan irşād ḳabūl eyledi [*dīd* ve *dāşt* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Tuḫm-ı pāk enderzemīn-i pāk kaşt

(8) lācerem pāk tuḫmı pāk yirde ekdi yaʿnī resūl-i Rūma esrār u maʿārif-i İlāhiyyeden vāfir söyledi [*kāşt* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]. (9)

Suʾāl kerden-i resūl-i Rūm ezemīrü'l-müʾminīn ʿUmer rażıyallāhu ʿanh

Resūl-i Rūmuñ suʾāl (10) eylemesidür emīrü'l-müʾminīn ʿÖmerden rażıyallāhu ʿanh

1470 Merd gufteş k'ey emīrü'l-müʾminīn

Merd ki murād resūl-i (11) Rūmdur ḥażret-i ʿÖmere didi ki ey emīrü'l-müʾminīn

Can zibālā çun biyāmed derzemīn

cān ʿālem-i ʿulvīden (12) zemīne niçe geldi yaʿnī sebebi nedür [*bālā*dan murād ʿālem-i ʿulvīdür].

1471 Murġ-ı bīendāze çun şud derḳafeş

Endāze vü miḳdārsız murġ ḳafeşde (13) niçe oldı yaʿnī ʿulvī vü nūrānī rūḥ bu süflī vü ẓulmānī ten ḳafesine niçe maḥbūs u giriftār oldı ey ʿaceb (14) bu iki żıdduñ imtizāc u ictimāʿına sebeb ü ḥikmet nedür bu beytde olan *çün* niçün maʿnāsına hem mümkindür [*ḳafes* Fārsī *ḳafeṣ* ʿArabīdür ki anuñ muʿarrebidür]

Guft Ḥaḳ bercan füsun ḫʷand u ḳaşaş

[A142a] (15) ḥażret-i ʿÖmer rażıyallāhu ʿanh çünki resūl-i Rūmdan bu suʾālleri işitdi (16) aña cevāb virüp didi rūḥ üzre ḥażret-i Ḥaḳḳ ʿazze ismuhu efsūn u ḳıṣṣa oḳudı tā ki

rūḥ-ı laṭīf cesed-i (17) keṯīfe ḥüsn-i iḫtiyārı ile gelüp dāḫil oldı ol efsūnlardan biri budur ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu (18) rūḥa eytdi ki ey rūḥ benüm kerem ü iḥsānum senüñ ṭarīḳuñuñ delīl ü ḥāfıẓıdur ve ʿināyet-i bīġāyetüm senüñ muʿīn (19) ü ẓahīrüñdür ve emr-i İlāhī ile bir ferişteh ḳālıb-ı ḫākīnüñ içine girüp ʿışḳ u maḥabbet-i İlāhīye müteʿallıḳ olan naġamātdan (20) terennüm eyledi rūḥ anı istimāʿ idüp ḥüsn-i iḫtiyārıyıla cesedüñ içine girüp ḳarār eyledi rūḥuñ kelimāt-ı ʿışḳdan (21) şevḳ u ẕevḳ eyledügine ḥikmet budur [*ḳaṣaṣ* ḳıṣṣa maʿnāsınadur].

1472 Berʿademhā k'an nedāred çeşm ü gūş

ʿAdem üzre ki ol (22) ʿademler çeşm ü gūş ṭutmaz

Çün füsun ḫᵛāned hemīāyed becūş

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu çünki efsūn (23) oḳuya ol ʿademler cūş u vücūda gelür bu ḫuṣūṣ ziyāde rūşen ü ẓāhirdür zīrā bir nefes yoḳdur ki (24) ʿademler cūş u ḫurūşdan ḫālī ola [*hemīāyed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1473 Ezfüsūn-ı ū ʿademhā zūd zūd

Ol Allāhuñ efsūnından (25) ʿademler fevrī fevrī [baʿż-ı nüsaḫda *zūd esbe derʿadem mevcūd rand* vāḳıʿ olup maʿnā böyle olur mevcūd vücūddan *dü-esbe* sürdi yaʿnī tevaḳḳuf itmeyüp fevrī ʿademe gitdi *dü-esbe rand* ılġar idüp sürdi maʿnāsınadur]

Ḫoş muʿallaḳ mīzened sūy-ı vücūd

vücūd cānibine laṭīf muʿallaḳ urur (26) *innemā emruhu iẕā erāde şey'en en yeḳūle lehu kun fe yekūn*[987] ḥükmince mevcūdāt emr-i İlāhī ile maʿan maʿan vücūd u ẓuhūr (27) bulur nite ki Mevlānā Cāmī ḥażreti buyurmışdur

Tekvīn-i her murād ki ḫᵛāhed beḳavl-i kun

Ḳavl-i kun u vücūd-ı Mükevvin maʿan maʿast[988] [B99a]

(28) *füsūn*dan murād emr-i İlāhīdür.

1474 Bāz bermevcūd efsūnī çü ḫand

(29) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu çünki mevcūd üzre bir efsūn oḳudı

Zūd isbeh derʿadem mevcūd rand

[M113b] (1) mevcūd fevrī ʿaskeri ʿadem cānibine sürdi yaʿnī mevcūd fevrī maʿdūm oldı baʿż-ı nüsaḫda

---

25 baʿz-ı nüsaḫda zūd esbe derʿadem mevcūd rand vāḳıʿ olup maʿnā böyle olur mevcūd vücūddan dü-esbe sürdi yaʿnī tevaḳḳuf itmeyüp fevrī ʿademe gitdi dü-esbe rand ılġar idüp sürdi maʿnāsınadur H: -MAB

987 "Bir şey yaratmak istediği zaman O'nun yaptığı 'Ol' demekten ibarettir. Hemen oluverir." Yâsîn/82.

988 "Hangi varlığı yaratmayı murâd ettiyse 'Kun' sözü ile etti; "Kun" sözü ile Yaratıcının vücûdu beraberdir."

Zū dü-esbe derʿadem mevcūd rand

(2) vāḳıʿdur ki maʿnā böyle olur mevcūd tīz ziyāde sürʿatile ʿademe sürdi *zū* bunda *zūd*dan (3) muḫaffefdür ki tīz maʿnāsınadur *dü-esbe* ziyāde sürʿat maʿnāsını ifāde eyler.

1475 Guft dergūş-ı gül ü ḫandanş kerd

(4) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu gülüñ ḳulaġına rāz didi ve anı ḫandān eyledi

Guft bāseng ü ʿaḳīḳ-ı kanş kerd

(5) ḥażret-i Ḥaḳḳ senge rāz didi ve anı kānuñ ʿaḳīḳı eyledi yaʿnī bīḥamiyyet iken anı (6) ẕī-ḥamiyyet eyledi nite ki ehl-i īmān ve ehl-i ʿışyāna ṣalāḥ iḥsān eyler.

1476 Guft bācism āyetī tā can şud ū

(7) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu cisme bir āyet ü rāz didi tā ol cism cān oldı [*şud* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Guft bāḫurşīd tā raḫşan şud ū

(8) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu āftāba bir rāz didi tā āftāb münevver ü raḫşān oldı ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki (9) kendünüñ ṣıfat-ı āṡār-ı cemālinden ḫᵛāb-ı ʿademde olanlara sırlar beyān eyledi tā ki kürre-yi ḫākden eyvān-ı eflāke ve ḥażīż-i (10) ferşden [A142b] evc-i ʿarşa degin cemīʿan ne var ise ṣaḥrā-yı vücūda tāzān u raḳṣān belki dü esbe revān u pūyān (11) geldiler.

1477 Bāz dergūşeş demed nükte-y meḫūf

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu ḫurşīdüñ ḳulaġına meḫūf nükte (12) üfürür yaʿnī söyler [*nükte'-i*de hemze yā-yı sākine oḳunmaḳ gerekdür vezn içün *meḫūf* ism-i mefʿūldür]

Derruḫ-ı ḫurşīd üfted şad küsūf

lācerem ol nükte sebebi ile ḫurşīdüñ yüzine (13) yüz küsūf düşer yaʿnī ḥażret-i Ḥaḳḳ ṣıfat-ı celāli āṡārından āftāba bir sır söyler ki āftāb andan müteġayyir olup tīre (14) vü bīnūr olur [H98a] ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki niçe kimseleri hidāyet ü ʿināyet nūrıyıla münevver ü raḫşān ve niçe kimseleri (15) ḥikmeti ile ḳabż u ḍalālete bıraġup ḥayrān u ser-gerdān eyler *demed* egerçi üfürür maʿnāsınadur līkin bunda gūyed (16) maʿnāsına istiʿmāl olınmışdur.

1478 Tā begūş-ı ebr an gūyā çi ḫᵛand

ʿAceb ebrüñ ḳulaġına ol gūyā ne oḳudı (17) yaʿnī ne didi [*tā* bunda ʿaceb maʿnāsınadur]

Gū çü meşk ezdīde-yi ḫod eşk rand

ki ol ebr kendünüñ çeşminden eşk (18) revān eyledi meşk gibi yaʿnī bisyār girye eyledi ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki ebrüñ giryān olması ḥażret-i Ḥaḳḳuñ emr-i şerīfi ile (19) olduġı gibi hem-çünān ādemīden çoḳ kimsenüñ ḳalbine kendünüñ ʿışḳı ġamını ve ḫavfını

bırağup anlaruñ çeşmini (20) giryān ve giryeyi sebeb-i raḥmet ü ġufrān eyler *gūyā*dan murād ḥażret-i Ḥaḳdur ki ālet-i cismāniyye ve ḥarf ü ṣavtsız mütekellimdür [*meşk* ḳırba ve ṭulum ki ṣu ṭoldururlar *ḫ*ᵛ*ānd* ve *rānd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]. (21)

1479 Tā begūş-ı ḫāk Ḥaḳ çi ḫᵛandeest

ʿAceb Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ḫāküñ ḳulaġına ne oḳumışdur [*tā* bunda ʿaceb maʿnāsınadur]

Ki murāḳıb geşt ü ḫāmuş mandeest

(22) ki ḫāk murāḳıb oldı ve ebedī ḫāmuş ḳalmışdur ki andan iḫtiyārī ḥarekāt (23) ṣādır olmaz *murāḳıb* ism-i fāʿildür murāḳabeye varıcı maʿnāsınadur.

1480 Dertereddüd her ki ū āşüfteest

(24) Her kim ki o tereddüd ü tevaḳḳufda āşüfte vü ḥayrāndur

Ḥaḳ begūş-ı ū muʿammā gufteest

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti anuñ (25) ḳulaġına muʿammā dimişdür yaʿnī āşkāre vü rūşen dimemişdür tā ki Ḥaḳḳ taʿālānuñ ol sözden maḳṣūdı ne idügini (26) fehm idüp aña göre saʿy u kūşiş ide belki emr-i şerīfinden maḳṣūdı ne idügini [B99b] mestūr söz dimişdür lācerem (27) bir cānibe müteveccih olmayup tereddüdde āşüfte vü ḥayrān olup ḳalmışdur zīrā *yużillu men yeşā'u yehdī men yeşā'*[989] (28) mūcebince nite ki ʿināyet ü hidāyet ve tereddüd ü ḍalālet hem andandur *muʿammā* mestūr maʿnāsınadur (29) ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz muʿammā ile işāret eyler ki ol ṭāyifeye ki ḥaḳīḳat-ı ḥāl rūşen ü ẓāhir olmaya ol ṭāyife ḥaḳḳı bāṭıldan [M114a] (1) ve ḥaḳīḳatı mecāzdan farḳ eylemeyüp ebedī ḥayrān u ser-gerdān ḳalur.

1481 Tā kuned maḥbūseş enderdü gümān

(2) Tā ol muʿammā sebebi ile Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu anı iki gümānda mahbūs eyler ki *dü gümān*dan murād (3) bu mışrāʿ-ı ṣānīdür [*maḥbūseş*de olan żamīr-i ġāyib tereddüdde olan kimseye rāciʿdür]

An kunem k'ū guft yāḫud żıdd-ı ān

lācerem ol kimse tereddüdde olup kendüsine (4) dir anı mı eyleyem ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti didi yāḫud anuñ żıddını mı eyleyem anuñ tereddüdi budur ki āḫıretde derecāt-ı (5) ʿulyāya vuṣūl bulam diyü ṣalāḥ u taḳvā cānibine saʿy u iḳdām eyler yāḫud *innellāhe yaġfiru'z-zunūbe cemīʿā*[990] (6) mūcebince [A143a] maġrūr u ġāfil olup nefs ü şeyṭān iġvāsıyıla fısḳ u ʿıṣyān cānibine meyl idüp (7) aḥvāl-i āḫıretden ġāfil olur ve ol kimse bu

---

989 "(Allah) dilediğini sapıklığa yöneltir, dilediğini doğru yola iletir." Fâtır/8.
990 "Çünkü Allah bütün günahları bağışlar." Zümer/53.

iki tereddüd ü gümānda ḥayrān ḳalur Ḫudāy taʿālā ḥażreti ṭarafından bir (8) cānibe bir tercīḥ ẓuhūr idince [*ān kunem k'ū guft* mıṣrāʿında istifhām maʿnāsı vardur].

1482 Hem ziḤaḳ tercīḥ yābed yek ṭaraf

Hem ʿāḳıbet Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinden ʿazze (9) ismuhu ol iki ẓann u gümānuñ bir ṭarafı tercīḥ ü ḳuvvet bulur [*yābed* fiʿl-i mużāriʿ ġāyibdür]

Z'an dü yekrā bergüzīned z'an kenef

(10) lācerem ol iki gümānda tereddüd idici kimse ol kenef ü perdeden ol iki gümāndan birini iḫtiyār eyler ve ol (11) ṭarafa ṭālib olur pes *yużıllu men yeşā'u ve yehdī men yeşā'*[991] ḥasebince yā budur ki ṭāʿat u inḳıyād (12) sebebi ile hidāyet ü saʿādete yā budur ki maʿṣıyet ü muḫālefet sebebi ile ḍalālet ü şeḳāvete irişür ḥażret-i Mevlānā (13) ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz pend ü naṣīḥata şürūʿ eyledi [*kenef* ḥavlī maʿnāsınadur *ān kenef*den murād cenāb-ı İlāhīdür].

1483 Ger neḫvāhī dertereddüd hūş-ı cān

Eger cānuñuñ (14) hūş u ʿaḳlını tereddüdde olmasını istemez iseñ yaʿnī eger tereddüdden ḫalāṣ bulmaḳ ister iseñ

Kemfişār in penberā dergūş-ı cān

(15) bu penbeyi cānuñuñ gūşına ṭıḳma murād maʿṣıyet ü hevā ve ḥubb-ı dünyāyı bi'l-külliyye ḫāṭıruñdan (16) iḫrāc idüp ṭāʿat u ʿibādete saʿy gösterüp ṭālib-i āḫıret ol dimekdür *fişār* emr-i ḥāżırdur *kemfişār* bunuñ (17) gibi maḥallerde *mefişār* maʿnāsına istiʿmāl olınur *kem* lafẓınuñ ittişāliyile.

1484 Tā kunī fehm an muʿammāhāşrā

(18) Tā Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ ol muʿammālarını fehm eyleyesin [*muʿammāhāş*da żamīr Ḫudāya rāciʿdür *kunī* fiʿl-i mużāriʿ müẕekker-i muḫāṭabdur]

Tā kunī idrāk remz ü fāşrā

tā remz ü fāşı idrāk (19) eyleyesin yaʿnī ẓāhir ü bāṭın cemīʿ-i aḥvāl saña rūşen ü maʿlūm ola ḥāṣıl-ı maʿnā ṭāʿat u ʿibādet ve ʿışḳ u maḥabbet ve riyāżet (20) ü mücāhededen rūz u şeb bir nefes ḫālī vü fārıġ olmayup nefs ü şeyṭānuñ mekr ü vesvesesini gūş-ı cāndan (21) iḥrāc idüp maḥabbet-i mā-sivā terkine saʿy eylemek gerekdür tā ki tereddüdden ḫalāṣ müyesser olup esrār-ı İlāhiyyeyi fehm ü (22) idrāk eylemege imkān ola dimekdür.

1485 Pes maḥall-i vaḥy gerded gūş-ı cān

Çünki bu ḥālete vuṣūl bulasın (23) pes fehm ü idrākden ṣoñra senüñ gūş-ı cānuñ vaḥy u esrār-ı İlāhīnüñ maḥalli olur [*gerded* bunda şeved maʿnāsınadur]

---

[991] "(Allah) dilediğini sapıklığa yöneltir, dilediğini doğru yola iletir." Fâtır/8.

Vaḥy çi'bved guften-i ezḥis nihān

(24) vaḥy nedür ḥisden nihān u pinhān olan sözdür bu ḫod muḳarrerdür ki vaḥy-i mü'minān ilhām-ı (25) İlāhī ve iʿlām-ı pād-şāhīdür ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz vaḥyden murād ne idügini beyān eyledi vaḥy-ı Nebīden (26) ġayrı idügini işʿār eylemek içün.

1486 Gūş-ı cān u çeşm-i can cüz in ḥiset

Gūş-ı cān ve çeşm-i cān (27) bu ḥisden ġayrıdur pes bi'ż-żarūre lāzım gelür ki anlardan idrāk olınan [B100a] nesneler ḥavāss-ı cismānīden müdrek (28) olanlaruñ ġayrı ola ki murād rumūz u esrār-ı İlāhiyyedür nite ki bu maʿnāya bu mıṣrāʿ-ı ṣānīyile işāret olınur [*gūş-ı cān* ve *çeşm-i cān* ḥavāsdan ḫāricdür *cüz* ġayrı maʿnāsınadur] (29)

Gūş-ı ʿaḳl u gūş-ı ḥis z'in müfliset

lācerem ʿaḳl-ı maʿāşuñ ḳulaġı ve ḥissüñ ḳulaġı bu vechden müflis ü bībehredür [M114b] (1) yaʿnī ʿaḳl-ı maʿāş ve ḥavāssa bu vaḥyden ki murād esrār-ı İlāhiyyedür behre vü naṣīb yoḳdur pes [A143b] (2) *yevme lāyenfeʿu mālun ve lā benūn illā men etallāhe biḳalbin selīm*[992] mūcebince esbāb-ı dünyeviyye vü dünyādan ferāġat idüp (3) ḳalb-i selīm taḥṣīline saʿy u kūşiş eylemek gerekdür tā ki vaḥy u ilhām-ı Rabbānīye maẓhar olmaġa istiʿdād ẓuhūra getürüp (4) saʿādet-i ebediyyeye vuṣūl müyesser ola çünki kelām-ı sābıḳ nevʿan cebr olmaḳ üzre delālet eyler lācerem ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu (5) sırrahu'l-ʿazīz [H98b] taḥḳīḳ u beyānına şürūʿ eyledi [*ʿaḳl*dan murād ʿaḳl-ı maʿāşdur *ḥis*den murād ḥavāss-ı ẓāhire ve ḥavāss-ı bāṭınadur].

1487 Lafẓ-ı cebrem ʿışḳrā bīşabr kerd

Cebr lafẓı beni ḥażret-i ʿİzzetüñ ʿışḳına ṣabrsız eyledi (6) yaʿnī *cebr*den murād ʿışḳ-ı İlāhīdür zīrā ol kimse ki ʿālem-i ervāḥda ʿışḳ-ı İlāhīye maẓhar oldı ol kimse bu ʿālemde ʿışḳ (7) u ṭāʿata mecbūr olur [*lafẓ-ı cebr-i merā* taḳdīrindedür]

An ki ʿāşıḳ nist ḥabs-i cebr kerd

ve ol kimse ki ʿāşıḳ degüldür cebri menʿ eyledi zīrā (8) çünki cebri kendünüñ hevā vü hevesine ṣarf eyledi cebrden aña fāyide belki żarar-ı maḥż oldı [*ḥabs* bunda menʿ maʿnāsınadur].

1488 İn maʿiyyet bāḤaḳest ü cebr nist

(9) Bu ḥālet ḥażret-i Ḥaḳḳıla maʿiyyetdür ki ifnā-yı vücūdıla müyesser olur ve fi'l-ḥaḳīḳa cebr degüldür zīrā bu mertebede ʿāşıḳ (10) cemīʿ-i āṯār u aḥkāmı Ḫudāy

992 "O gün, ne mal fayda verir ne de evlât. Ancak Allah'a kalb-i selîm (temiz bir kalp) ile gelenler (o günde fayda bulur)." Şuarâ/88-89.

7 lafẓ-ı cebr-i merā taḳdīrindedür H: -MAB

taʿālādan bilür zīrā esbāb refʿ olup müsebbib tecellī idici olur pes bu ḥālet ḫod (11) tevḥīd-i ḥaḳīḳī idüginde hīç şekk ü reyb yoḳdur [*īn maʿiyyetest bāḤaḳḳ* taḳdīrindedür]

İn tecellī-yi mehest īn ebr nist

bu ḫuṣūṣ ki murād (12) cebrdür ḥaḳīḳatda māhuñ tecellīsidür zīrā cemīʿ-i ḫuṣūṣ ḥażret-i Ḥaḳdan idügi rūşen ü ẓāhir olur bu ḫuṣūṣ (13) ki murād cebrdür seḥāb u ḥicāb degüldür ḫavāṣṣa līkin ʿavāma ḥicābenderḥicābdur nite ki ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz (14) bu maʿnāyı rūşen eyler [*meh* māhdan muḳaṣṣardur].

1489 V'er buved in cebr cebr-i ʿāme nist

Farżā eger bu ḥālet cebr ola cebr ʿāmma degüldür (15) belki ḫavāṣṣadur zīrā bu cebr ʿışḳ u ṭāʿat-ı maḥżdur

Cebr-i ān emmāre-yi ḫod-kāme nist

ol ḫod-kāme (16) olan nefs-i emmārenüñ cebri degüldür zīrā nefs-i emmārenüñ meyl ü raġbeti hevā vü hevese ve fısḳ u maʿṣıyetedür bu cebr (17) ḫod ʿilm ü maʿrifet-i maḥżdur zīrā bu cebr sebebi ile mecbūr olan kimse cemīʿ nesneyi ḥażret-i Ḫudādan bilür *ḫod-kāme* kendünüñ (18) murādātı üzre olup ḫavf-ı İlāhīden bībehre olan kimsedür ki bunda maḳṣūd nefs-i emmāredür ki ḥüsn-i iḫtiyārıyıla (19) bir nefes fermān-ı İlāhī cānibine meyl ü raġbeti yoḳdur ve *ḫod-kām* hāsız yine böyledür.

1490 Cebrrā īşan şināsend ey puser

(20) Ey püser cebri anlar fehm eylerler [*īşān*dan murād evliyāʾullāhdur]

Ki Ḫudā bü'gşād şan derdil başar

Ḫudāy taʿālā anlaruñ ḳalbinde (21) çeşm ü başar açdı yaʿnī anlara çeşm-i dil ü başīret iḥsān eyledi lācerem cemīʿ-i eşyānuñ ḥaḳāyıḳ u deḳāyıḳına muṭṭaliʿ olup (22) sırr-ı tevḥīdden müntefiʿ olurlar ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki ʿavāmuñ cebri ġalebe-yi hevā vü heves ü ḥırṣ u şehvet ve ḫavāṣṣuñ (23) cebri ġalebe-yi ʿışḳ u maḥabbet ü ṭāʿat u ḳurbetdür [*derdilişān* taḳdīrindedür *şān* īşāndan muḫāffefdür].

1491 Ġayb u āyende berīşan geşt fāş

[B100b] Lācerem ol başīret (24) sebebi ile ġayb u āyende anlara fāş u āşkār oldı yaʿnī ġāyib ü müstaḳbel [A144a] anlara rūşen ü ẓāhir oldı [*fāş* āşkār]

Ẕikr-i māżī pīş-i īşan geşt lāş

(25) māżīnüñ ẕikri anlaruñ ḳatında lāşeyʾ ü bīiʿtibār oldı murād evliyāʾullāh (26) esrār-ı nihānīye muṭṭaliʿ olduḳların beyāndur *āyende* gelici maʿnāsınadur ki murād müstaḳbeldür lāşeyʾ ve leş maʿnāsınadur *lāş*. (27)

1492 İḫtiyār u cebr-i īşan dīgerest

Anlaruñ iḫtiyār u cebri ġayrdur *īşān*dan murād ehlullāhdur ki anlaruñ cebr ü iḫtiyārı (28) ʿavāmmuñ cebr ü iḫtiyārı gibi degüldür zīrā maʿnā cihetinden ikisinüñ mā-beyninde farḳ-ı keşīr vardur [*dīger* ġayr maʿnāsınadur]

Ḳaṭrehā enderşadefhā gevherest

(29) ḳaṭreler ṣadeflerde gevherdür yaʿnī ṣadeflerüñ içinde ḳarār ṭutmazdan evvel ḳaṭarāt-ı bārān-ı nīsāndur [M115a] (1) ki ṣadefüñ içinde ḳarār iden leʾālī olur ve māruñ aġzına düşen zehr olur nesīm-i rāḥat-baḫş ẕātında laṭīf (2) iken bir cīfenüñ üzerinde güẕer eylese ol nesīme rāyiḥa-yı bed ʿārıż olur gül ü yāsemen üzerinden ʿubūr eylese (3) ol nesīm ʿabīr rāyiḥalu olur ḫulāṣa-yı kelām budur ki Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretinden her ne ẓuhūr eylerse (4) *kullu şeyʾin mineʾl-melīḥi melīḥ*[993] ḥasebince cemīʿan ḫūb u zībādur zīrā her nesnenüñ zişt ü nāmaʿḳūl olması maḥallüñ (5) istiʿdād u ḳābiliyyetine göredür nite ki ḳaṭarāt-ı bārān ṣadefde luʾluʾ-i şāhvār ve dehān-ı mārda zehr-i pür-āzār (6) olur [*gevher*den murād bunda leʾālīdür].

1493 Hest bīrun ḳaṭre-yi ḫurd u büzürg

Ḳaṭarāt-ı ṣadefden ṭaşrada küçük ve büyük ḳaṭre vardur [*ḫurd u büzürgest* taḳdīrindedür yaʿnī *hest*de olan *est* ki aña maşrūfdur ki *hā* zāyiddür] (7)

Derşadef an dürr-i ḫurdest ü sütürg

līkin ṣadefde ol ḳaṭre küçük ve büyük incüdür bundan (8) murād ne idügini ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz beyān eylemege şürūʿ eyledi [*sütürg* büyük maʿnāsınadur].

1494 Ṭabʿ-ı nāf-ı āhuyest an ḳavmrā

(9) Ol ḳavmüñ misk āhūsı nāfınuñ ṭabʿ u ḫūyı vardur yaʿnī evliyāʾullāh misk āhūsınuñ nāfı gibidür bu hem vechdür (10) ol ḳavm içün misk āhūsı nāfınuñ ṭabʿ u ḫūyı vardur maḳṣūd ne idügi mışrāʿ-ı ṣānīden rūşendür [*nāf* bunda nāf-ı müşg maʿnāsınadur *āhū*dan murād āhū-yı miskdür] (11)

Ezbirun ḫun v'ezderun şan müşkhā

ṭaşradan anlar ḫūndur ve derūndan anlar müşklerdür yaʿnī (12) ẓāhirleri beşeriyyet ü faḳr u fāḳadadur ki faḳr libāsında olup ṣūrī ziynetden iʿrāż u ictināb [H99a] (13) idicilerdür līkin bāṭın u siyretleri ḫūb ve ʿamelleri merġūbdur ve esrār u maʿārif-i İlāhiyye ile derūnları memlū (14) vü müzeyyen olup dāyim cemāl-i İlāhī müşāhedesi teşrīfiyile müşerreflerdür. Beyt (15)

---

[993] "Tatlıdan gelen herşey tatlıdır."

6 ḫurd u büzürgest taḳdīrindedür yaʿnī hestde olan est ki aña maşrūfdur ki hā zāyiddür H: -MAB

Çü Beytü'l-Muḳaddes derun pür-ḳıbāb
Rehā kerde divār bīrun-ḫarāb[994]

1495 Tū megū k'in māye bīrun ḫun buved

Sen dime ki bu māye ṭaşrada (16) ẓāhirā ḫūndur

Çün reved dernāf müşkī çun şeved

çünki ol māye ki murād ḳandur nāfuñ içine gide (17) niçe ṣāfī müşk olur ḫulāṣa-yı kelām budur ki iʿtirāż dime ki ẓāhirde ṣāfī ḳan iken nāfuñ içine girmegile (18) niçe ṣāfī müşk olur bu ḫod rūşendür ki nāfenüñ içinde olan müşk ibtidādan ḳandur tedrīcile ol (19) ḳan müşk olur evliyāʾullāh hem böyledür ki cebrden ẓāhir olan müşkil ḥālāt anlara iḫtiyār [A144b] meṯābesindedür (20) ki hergiz müteʾellim ü bīḥużūr olmazlar [*çūn* imāle ile istifhām maʿnāsınadur].

1496 Tū megū k'in mis birun bud muḥteḳar

Sen dime ki bu mis (21) ṭaşrada muḥteḳar u bīḳadr idi [*bud* būddan muḫaffefdür]

Derdil-i iksīr çun gerdīd zer

iksīrüñ içinde ol mis niçe zer oldı (22) zīrā her nesne ki bir maʿdene irişe ve anda maʿdenī olmaġa ḳābiliyyet ola maʿdene vuṣūl bulmaġıla ol nesne her ḥāl (23) ol maʿdende olan nesneye mütebeddil olup ol nesneden evvelki maḥv olur *mis* baḳır *iksīr* ol nesnedür ki (24) mis anuñ sebebi ile zer olur *zer* altun [*dil* bunda derūn maʿnāsınadur].

1497 İḫtiyār u cebr dertū bud ḫayāl

[B101a] İḫtiyār u cebr sende ḫayāl ü vebāl (25) idi

Çün derīşan reft şud nūr-ı celāl

ammā çünki anlara gitdi ol cebr ü iḫtiyār nūr-ı celāl (26) oldı bu hem vechdür ammā cebr ü iḫtiyār çünki anlarda oldı nūr-ı celāl oldı yaʿnī cebr ü iḫtiyār evliyāʾullāh zümresine (27) nisbet nūr-ı İlāhīdür ki anlaruñ rifʿat ü celāline sebebdür zīrā naẓarları Ḫudāy taʿālāṯnuñ ṣunʿ u efʿālinedür (28) esbāba degüldür vech-i evvele nisbet *şud* reft maʿnāsınadur vech-i ṯānīye nisbet *şud* oldı maʿnāsınadur *nūr-ı celāl*den (29) murād Ḫudāy taʿālāṯnuñ nūrıdur [*celāl* ululıḳ].

1498 Nan çü dersüfrest bāşed an cemād

Nān çünki süfrenüñ [M115b] (1) içinde ola ol nān cemāddur yaʿnī nān mādām ki yinmemiş ve bir kimseye ġıdā olmamışdur andan ḥareket ü neşv ü nemā ẓāhir (2) olmaz

994 "Duvar, Beytü'l-Makdis gibi kubbelerle dolu olan derûnu, harap olan dıştan kurtarmış."

Derten-i merdüm şeved ū rūḥ-ı şād

līkin nān yindükden ṣoñra ḫalḳuñ bedeninde şād u laṭīf (3) rūḥ olur zīrā rūḥ u bedene nāndan ḳuvvet irişür [*merdüm* ḫalḳ maʿnāsınadur].

1499 Derdil-i süfre negerded müstaḥīl

Nān henüz yinmeyüp (4) süfrenüñ içinde rūḥ u cisme müstaḥīl ü mütebeddil olmaz zīrā ol ḥālde iken nānuñ aña istiʿdād u ḳābiliyyeti (5) yoḳdur [*dil* bunda derūn maʿnāsınadur *müstaḥīl* ism-i fāʿil müfred-i müzekker-i ġāyibdür]

Müstaḥīleş can kuned ezselsebīl

zīrā nānı cān müstaḥīl eyler selsebīlden yaʿnī cān āb (6) vāsıṭasıyıla nānı mütebeddil eyler zīrā bu ḥālet ekl ü şürbsiz müyesser degüldür ammā mutaṣarrıf olan rūḥdur zīrā ten rūḥsız (7) cemādātdan ʿadd olınur müstaḥīl mütebeddil maʿnāsınadur *selsebīl*den murād bunda āb-ı şīrīndür bu temşīlāt cemīʿan cebr ü (8) iḫtiyārı taṣvīr eylemek içündür ki ʿavāmda olan cebr ü iḫtiyār henüz bir ġayrı nesneye müstaḥīl ü mütebeddil (9) olmış eşyā-yı mezkūre gibidür ki neşv ü nemādan berī cemāddur ve evliyāʾullāhda olan cebr ü iḫtiyār ol eşyā-yı mezkūre (10) gibidür ki ġayrı eşyāya mütebeddil olmamış ola belki ġayrı eşyāyı tebdīl itmiş ola ki ol eşyā ḳadr ü iʿtibār (11) ve neşv ü nemāyı bu eşyādan bulur ve bu iʿtibār-ı şānī nefʿ-i maḥż ve ʿayn-ı fāyidedür bu sebebden evliyāʾullāhda (12) olan cebr ü iḫtiyāra ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz nūr-ı celāl didi.

1500 Ḳuvvet-i cānest īn ey rast-ḫʷān

(13) Ey rāst u dürüst oḳuyıcı buña beyān olındı cānuñ ḳuvvet ü teʾşīridür (14) bu vech hem laṭīfdür ey rāst-ḫʷān cānuñ ḳuvveti budur ki cemād andan bu ḳadar ḳuvvet bulur bu vech üzre (15) *ḳuvvet-i cān īnest* taḳdīrindedür [*rāst-ḫʷān* vaṣf-ı terkībīdür baʿż-ı nüsaḫda *rāst-ḫʷān* yerine *rāst-dān* vāḳıʿdur]

Tā çi bāşed ḳuvvet-i an cān-ı cān

ʿaceb ol cānuñ cānı Ḫudānuñ (16) ḳuvveti ne ola yaʿnī cān-ı cān ki bunda murād Ḫudāy taʿālā ḥażretidür anuñ ḳudret ü ḳuvveti ne mertebede (17) idügini cemīʿ-i [A145a] ʿuḳalānuñ ʿaḳlları iḥāṭa eylemege imkān yoḳdur ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki nān cemād iken çünki cāna (18) irişe andan cānuñ āşārı ẓāhir olur ve cān ki cānuñ cānına yaʿnī ḥażret-i Ḥaḳḳa irişe fikr eyle ki (19) cāndan ne ḳadar ḥālāt-ı ʿacībe ẓāhir olur pes cān-ı cān ki ḥażret-i Ḥaḳdur ki Ḫālıḳ-ı ervāḥdur ve cesedlere (20) ḥayāt rūḥlardan olduġı gibi rūḥlara ḥem ḥayāt ḥażret-i Ḥaḳdandur pes ey ʿāḳıl bu taḥḳīḳden fehm eyle (21) ki Ḫudāy taʿālānuñ ḳudret ü ḳuvveti ne mertebede imiş ḥażret-i Ḥaḳḳa cān-ı cān ıṭlāḳı

15 rāst-ḫʷān vaṣf-ı terkībīdür H: -MAB / baʿż-ı nüsaḫda rāst-ḫʷān yerine rāst-dān vāḳıʿdur MAB: -H

ġāyet ḫūb vāḳıʿ (22) olmışdur zīrā bu sırrı ʿıyān eyler ki ebdān ḥayāt u ḳudreti ervāḥdan bulduġı gibi ervāḥ hem ḥayāt (23) u ḳudreti ḥażret-i Ḥaḳdan bulur pes maʿlūm oldı ki ḥaḳīḳatda Ḥayy hemān ḥażret-i Ḥaḳdur ve ḥayāt aña müsellemdür (24) pes her kim ki ṭāʿat u ʿibādet ve ʿışḳ u maḥabbet ve mücāhede vü riyāżetile ḳurb u ittiṣāl ü ittiḥād kesb idüp (25) [B101b] vücūdını maḥv-ı muṭlaḳ eyleye ol kimse Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinden ne ḳadar ḳudret ü ḳuvvet ve kemāl ü celāl bulduġını (26) fikriyile iḥāṭa eylemege ḳādir olmaz [*tā* bunda ʿaceb maʿnāsınadur].

1501 Güşt-pāre-y ādemī ezzūr-ı cān

Cānuñ ḳuvvetinden ādemīnüñ (27) bir et pāresi ki bunda dest olmaḳ rūşendür [*güşt* kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyile et maʿnāsınadur]

Mīşikāfed kūhrā bābaḥr u kān

ṭaġı şaḳḳ (28) u pāre pāre eyler deryā vü maʿdeniyile yaʿnī rūḥuñ ḳuvveti sebebi ile insān ṭaġı yarup pāre pāre eylerler (29) ve deryāya ṭalup deryānuñ dibinde baʿż nesneler çıḳarurlar ve maʿdeni zīr ü zeber idüp anuñ içinden [M116a] (1) sīm ü zer ü cevher çıḳarurlar ḫulāṣa-yı kelām budur ki bu fānī cihānda her ne var ise insānuñ maḥkūmıdur her nice (2) isterse taṣarruf eyler [*mīşikāfed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür *kān* maʿden maʿnāsınadur].

1502 Zūr-ı cān-ı kūh-ken şaḳḳ-ı ḥacer

Ṭaġ ḳazıcınuñ cānınuñ zūr u ḳuvveti ṭaşı (3) yarmaḳdur bu vech-i ṯānī baʿīddür ṭaġ ḳazıcı cānuñ zūr u ḳuvveti şaḳḳ-ı ḥacerdür bu vech üzre kūh-ken olan (4) cān olur baʿż kimse bu vech-i ṯānīyi cāyiz görür sebebine isnād olınan ḳabīlden olmaḳ iʿtibārı üzre ki maʿnāda (5) kūh-ken cāndur ten degüldür [*kūh-ken* vaṣf-ı terkībīdür]

Zūr-ı cān-ı can derinşaḳḳa'l-ḳamer

ammā cān-ı cānuñ ḳuvveti ḳamerüñ (6) inşiḳāḳındandur ḫulāṣa-yı kelām budur ki cānuñ ḳuvveti ancaḳ zemīnde olan mevcūdātadur ammā cān-ı cān (7) ki murād Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür anuñ ḳuvveti zemīnde olan mevcūdāta niçe irişürse āsmānda olan (8) mevcūdāta hem ancılayın irişür pes ḳuvvet-i cān ve ḳuvvet-i cān-ı cān mā-beyninde farḳ beyne'l-semā ve'l-arż (9) idügi rūşendür cān-ı cāndan murād Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür inşiḳāḳ-ı ḳamer egerçi Ḥabīb-i Ekrem ḥażretinüñ (10) ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem mübārek şehādet barmaġıyıla vāḳıʿ olmışdur līkin ol ḥālet emr-i İlāhī ile vāḳıʿ (11) oldugı içün anı Ḫudāy taʿālāya isnād eyledi bu āyet-i kerīmeye işāretdür (12)

iḳtarebeti's-sāʿatu v'enşaḳḳa'l-ḳamer[995] [*inşaḳḳ* fiʿl-i māżī *el-ḳameru* anuñ fāʿilidür]. [H99b]

1503 Ger küşāyed dil ser-i enbān-ı rāz

Eger göñül rāz u ser enbānınuñ başını aça (13) yaʿnī bu rāzdan söz söyleye [*küşāyed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur]

Can besūy-ı ʿarş sāzed Türk-tāz

rūḥ ʿarş-ı Raḥmānī cānibine (14) sürʿatile revān olur pes keşf-i rāza bundan ziyādeye mecāl olmaz zīrā rāza nihāyet ü ġāyet ve sāmiʿde (15) liyāḳat u ṭāḳat yoḳdur *enbān* ṭaġarcıḳ [A145b] *Türk-tāz* egerçi tārāc u aḳın maʿnāsınadur līkin bunda sürʿatile (16) gitmek maʿnāsınadur [*Türk-tāz*da tā mażmūmdur zīrā Türk ve tāzdan mürekkebdür].

İżāfet kerden-i Ādem ʿaleyhi's-selām ān zelletrā beḫ^vīşten ki Rabbenā ẓalemnā enfusenā ve iżāfet kerden-i İblīs günāh-ı ḫodrā beḪudā ki bimā aġveytenī (17)

Ādem peyġam-ber ʿaleyhi's-selāmuñ (18) ol zellet ü ḫaṭāsını kendüsine iżāfet eylemesidür böyle diyü ki *Rabbenā ẓalemnā enfusenā*[996] didi ve İblīs-i laʿīnüñ (19) iżāfet eylemesidür ki *bimā aġveytenī*[997] didi lācerem ḥażret-i Ādem ʿaleyhi's-selām edeb-riʿāyet eyledügi içün *fe'ctebāhu Rabbuhu*[998] (20) ḥasebince muvaffaḳ u muḳarreb oldı ve İblīs-i laʿīn cürʾet ü bīedeblik eyledügi içün *ʿaleyke laʿnetī*[999] mūcebince merdūd-ı (21) ebedī oldı

1504 Kird-i Ḥaḳḳ u kird-i mā her dü bübīn

Ey ʿāḳıl Ḥaḳḳ taʿālānuñ fiʿlini ve bizüm fiʿlümüzi ikisini bile gör [*kird* fiʿl maʿnāsınadur beTürkī iş *bübīn* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür] (22)

Kird-i mārā hest dan peydast īn

bizüm fiʿlümüzi mevcūd bil ki bu yaʿnī bizüm fiʿlümüz ẓāhirdür *kird* kāf-ı ʿArabīnüñ (23) kesriyile fiʿl maʿnāsınadur ki *kirdār* andandur *Kird-gār* faʿʿāl maʿnāsınadur ki Ḫudāy maʿnāsına istiʿmāl olınur [*dān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]. (24)

1505 Ger nebāşed fiʿl-i ḫalḳ endermiyān

Eger ortada ḫalḳuñ fiʿli olmaya yaʿnī yoḳdur dir iseñ [*ḫalḳ* yaratmaḳ maʿnāsınadur]

Pes megū kesrā çirā kerdī çünān

---

995 "Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı." Kamer/1.
12 inşaḳḳ fiʿl-i māżī el-ḳameru anuñ fāʿilidür M: -HAB
16 Türk-tāzda tā mażmūmdur zīrā Türk ve tāzdan mürekkebdür MAB: -H
996 "Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik." A'raf/23.
997 "(İblis dedi ki: Rabbim!) Beni azdırmana karşılık..." Hicr/39.
998 "Fakat ardından, Rabbi onu seçti (vahiy verdi)." Kalem/50.
999 "(Ceza gününe kadar) lânetim senin üzerindedir!" Sâd/78.
21 kird fiʿl maʿnāsınadur beTürkī iş bübīn emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür H: -MAB

(25) pes kimseye dime niçün ancılayın eyledüñ bāḫuṣūṣ ki dirsün pes maʿlūm oldı ki bizden (26) ṣādır olan efʿāl bizüm kesb ü iḫtiyārumuzıladur ve illā lāzım olan bu idi ki kimseye [B102a] ḫıṭāb u ʿitāb u ʿiḳāb (27) olmayayıdı ḫālbuki cihān ḫıṭāb u ʿitāb u ʿiḳābıla memlū vü pürdür [*megū* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

1506 Ḫalḳ-ı Ḥaḳḳ efʿāl-i mārā mūcidest

Ammā (28) bu ḳadar ki var Ḥaḳḳ taʿālānuñ ḫalḳ eylemesi bizüm efʿālümüzi vücūd u ẓuhūra getüricidür bu hem maʿnādur līkin bizüm efʿālümüzi (29) Ḥaḳḳ taʿālānuñ ḫalḳı vücūda getüricidür [bu hem vechdür līkin bizüm efʿālümüzi vücūda getürici Ḥaḳḳ taʿālānuñ ḫalḳıdur *mūcid* ism-i fāʿildür bāb-ı ifʿālden]

Fiʿl-i mā āṯār-ı ḫalḳ-ı Īzidest

bizüm fiʿlümüz Ḥaḳḳ taʿālānuñ [M116b] (1) ḫalḳınuñ eṯerleridür bu iʿtibārıla ki bende evvel esbāba mübāşeret idüp kesb ü saʿy eyler pes ḥażret-i Ḥaḳḳ ḫalḳ eyler (2) lācerem Ḥaḳḳ taʿālānuñ ḫalḳ u īcādı bendenüñ kesbine tābiʿ olur bu sebebden bende kendüsinden ṣādır olan seyyiʾāt (3) sebebi ile muʿātab u muʿāḳab olur bu beytde vāḳıʿ olan *ḫalḳ* yaratmaḳ maʿnāsınadur ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz (4) hem kesb ve hem ḫalḳ bendeden degül idügini temṯīl ṭarīḳıyıla beyān eylemege şürūʿ eyledi belki bendeden hemān kesbdür bīçāre (5) nādān muʿtezilī ki sefāhatlarından degül idügini ʿibād kendülerinüñ efʿāline ḫālıḳdur dir zihī ḳavm-i ġāfil zihī ḳavl-i bāṭıl. (6)

1507 Z'an ki nāṭıḳ ḥarf bīned yā ġaraż

Zīrā ki nāṭıḳ ḥarfi yā ġarażı görür yaʿnī maʿan hem kelimeye ve hem maʿnāya naẓar eylemege ḳādir (7) degüldür [*yā ġaraż bīned* taḳdīrindedür *bīned* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekkerdür]

Key şeved yek dem muḥīṭ-i dü ʿaraż

nāṭıḳ bir nefsde iki ʿarażı ḳaçan iḥāṭa idici olur yaʿnī olmaz (8) zīrā ādemī çünki sözden maʿnāya müteveccih ola telaffuẓdan ḳalur ve çünki telaffuẓa teveccüh ide maʿnādan dūr olur defʿa-yı vāḥidede (9) iki mülāḥaẓa müyesser olmaduġı içün *nāṭıḳ* ism-i fāʿildür söyleyici ve *muḥīṭ* ism-i fāʿildür iḥāṭa idici maʿnāsınadur (10) *ḥarf*den murād kelimedür *ġaraż*dan maḳṣūd ḥarf ü maʿnādur.

1508 Ger bemaʿnā reft şud ġāfil ziḥarf

(11) Ādemī telaffuẓda [A146a] eger maʿnāya gitdi ise ḥarfden ġāfil oldı yaʿnī maʿnāya müteveccih olsa lafẓdan (12) ġāfil olur zīrā maʿan ikisinüñ cemʿi müyesser degüldür [*şud* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür ki bunda *reft* maʿnāsınadur]

Pīş ü pes yek dem nebīned hīç ṭarf

nite ki bir çeşm bir (13) demde öñini ve ardını görmez *ṭarf* bunda çeşm maʿnāsınadur. Şeyḫ Saʿdī ḥażretinüñ ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz bu beytinde vāḳıʿdur (14) beyt

Vaḳthā vaḳtī berāsūdī tenem

Ḳāle Mevlāyī liṭarfī lātenem[1000]

1509 An zeman ki pīş bīnī an zemān

Tū pes-i ḫod key bübīnī in bidān

(15) Zīrā ol zemān ki sen öñüñi göresin ol zemān (16) sen kendü öñüñi ḳaçan görürsün yaʿnī görmezsün bunı bil tā ki bunuñ sebebi ile maḳṣūduñ olan nesneyi bilmege ḳādir (17) olasın [*bübīnī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur *bidān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

1510 Çün muḥīṭ-i ḥarf ü maʿnā nist cān

Çünki cān maʿan ḥarf ü maʿnāyı iḥāṭa idici degüldür (18)

Çun buved can ḫālıḳ-ı in her dü ān

pes cān bu her iki ān u ʿarażuñ ḫālıḳı niçe olur bu ḥālet maḫlūḳa nisbet (19) ḫod muḥāldür *ān* cān taḳdīrinde olup maʿnā böyle olmaḳ hem mümkindür ol cān bu her ikisi niçe ḫālıḳı olur *īn her dü*den (20) murād ḥarf ü maʿnādur ki ʿarażdur.

1511 Ḥaḳ muḥīṭ-i cümle āmed ey puser

[H100a] Līkin ey püser Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu (21) cemīʿan her ne ise cümlesini iḥāṭa idici geldi yaʿnī cemīʿ-i mevcūdāt u maʿdūmātı maʿan cāmiʿdür ve muḥīṭdur (22)

Vā nedāred kāreş ezkāri-y diger

bir işi anı bir ġayrı işden girü ṭutmaz yaʿnī Ḫudāy taʿālā ḥażretine bir iş (23) bir ġayrı işe [B102b] mānīʿ olmaz zīrā Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretine hīç bir vechile bir nesne bir nesneye mānīʿ olmaġa imkān yoḳdur [*vā* girü maʿnāsınadur *kāreş*de olan żamīr-i ġāyib ḥażret-i Ḥaḳḳa rāciʿdür]. (24)

1512 Guft şeyṭan ki bimā aġveytenī

---

12 şud fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür ki bunda reft maʿnāsınadur H: -MAB

[1000] "Vakitlerden bir vakit, bedenim âsûdelikte iken Mevlâm 'litarfi lâtenem' dedi.

Şeyṭān ki edebsizlik idüp *bimā aġveyteni*[1001] didi [şol sebebile ki sen beni ıḍlāl eyledüñ elbette ben anlar içün otururam senüñ ṭoġrı yolında ve anları ıḍlāl eylerem]

Kerd fiʿl-i ḫod nihan dīv-i denī

(25) denī vü ḫabīṯ şeyṭān kendünüñ fiʿlini nihān eyledi ve kendünüñ kesb ü iḫtiyārını (26) mülāḥaẓa eyledi lācerem ol edebsiz kendünüñ ḳabāḥatını Ḫudāy taʿālāya isnād eyledi.

1513 Guft Ādem ki ẓalemnā nefsenā

(27) Ḥażret-i Ādem ve Ḥavvā didi ki ẓalemnā nefsenā yaʿnī Ādem peyġam-ber ʿaleyhi'-selām ve Ḥavvā riʿāyeten li'l-edeb ḫaṭā vü günāhı kendülerine (28) isnād idüp *Rabbenā ẓalemnā enfusenā*[1002] didiler

Ū zifiʿl-i Ḥaḳ nebud ġāfil çü mā

Ādem peyġam-ber ʿaleyhi's-selām (29) Ḥaḳḳ taʿālānuñ fiʿlinden bizcileyin ġāfil degül idi zīrā Ādem ʿaleyhi's-selām bu ḫuṣūṣ Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ [M117a] (1) ḫalḳ u īcādı ile olduġını bilürdi [*nebud* nebūddan muḫaffefdür].

1514 Dergüneh ū ezedeb pinhanş kerd

Līkin Ādem ʿaleyhi's-selām ḥażret-i (2) Ḥaḳḳuñ fiʿlini edebinden kendünüñ günāhı içinde setr ü pinhān eyledi [*pinhāneş*de nūn sākindür vezn içün]

Z'an güneh berḫod zeden ū ber beḫard

(3) lācerem Ādem ʿaleyhi's-selām ol günāhı kendüsine isnād eyledüginden mīve yidi yaʿnī bu semte sālik olması (4) anuñ maġfiret ve ʿizz ü rifʿat ü ḫılāfete vuṣūl bulmasına sebeb oldı ve ebedī devlet ü saʿādete vuṣūl (5) buldı *ber beḫord*da ber mīve maʿnāsınadur ki *ber beḫord* müntefiʿ oldı maʿnāsına istiʿmāl olınur [*beḫord*da ḫā fetḥile oḳunmaḳ gerekdür ḳāfiye içün]. Beyt (6)

Ger beʿayb-ı ḫ^vīşten meşġūliyī
Gerçi pes maʿyūbiyī maḳbūliyī[1003]

1515 Baʿde tevbe gufteş ey Ādem ne men
Āferīdem dertu an cürm ü miḥen

[1001] "(İblis dedi ki: Rabbim!) Beni azdırmana karşılık..." Hicr/39.
24 şol sebebile ki sen beni ıḍlāl eyledüñ elbette ben anlar içün otururam senüñ ṭoġrı yolında ve anları ıḍlāl eylerem H: -MAB
[1002] "Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik." A'raf/23.
[1003] "Eğer kendi aybınla meşgul olursan, ayıplı olduğunda makbûl olursun."

[A146b] (7) Ādem peyġam-ber ʿaleyhi'ş-selām tevbe eyledükden ṣoñra Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu Ādem peyġam-bere didi ey (8) Ādem sende ol cürm ü miḥnetleri ben ḫalḳ eylemedüm mi yaʿnī ben ḫalḳ eyledüm bu beytde istifhām-ı taḳrīrī maʿnāsı vardur [*miḥen* cemʿ-i miḥnetdür]. (9)

1516 Ne ki taḳdīr ü ḳażā-yı men bud ān

Ki senden ṣādır olan cürm ü miḥen benüm taḳdīr ü ḳażām degül mi idi yaʿnī ol (10) ḫod benüm taḳdīr ü ḳażāmıla oldı [*bud* būd taḳdīrindedür]

Çun bevaḳt-i ʿuẕr kerdī an nihān

ʿöẕr vaḳtinde anı niçün setr (11) ü nihān eyledüñ yaʿnī niçün dimekdür ki senüñ ḳażāñıla oldı mıṣrāʿ-ı evvelde istifhām-ı taḳrīrī maʿnāsı (12) vardur.

1517 Guft tersīdem edeb ne'gẕāştem

Ādem peyġam-ber ʿaleyhi's-selām cenāb-ı ʿİzzete cevāb virüp didi (13) ḫavf eyledüm edebi terk eyledüm [*negüẕāştem* caḥd-ı muṭlaḳ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür]

Guft men hem pās-ı ānet dāştem

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu eytdi (14) ben hem senüñ ol edebüñi ḥıfẓ ṭutdum yaʿnī senüñ ol edebüñ sebebi ile saña tevbe iḥsān eyledüm ve seni (15) maḳbūl u mükerrem eyledüm *pās* bunda ḥıfẓ maʿnāsınadur *ānet*de tā ḥıṭāb içündür *ān*dan murād edebdür [*dāştem* fiʿl-i māżī nefs-i mütekellim-i vaḥdedür]. (16) Beyt

Eddibu'n-nefse eyyuhe'l-aṣḥāb
Ṭuruḳu'l-ʿışḳı kullehā ādāb[1004]

1518 Her ki āred ḥürmet ü ḥürmet bered

(17) Her kim ki ḥürmet ü edeb getürür ol kimse anuñ muḳābelesinde ʿivaż-ı ḥürmet ü riʿāyet iltür [her kim ki o ḥürmet getüre ḥürmet iledür bu hem vechdür *āred* ve *bered* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür] (18)

Her ki āred ḳand lūzīne ḫared

her kim ki ḳand ü şeker getürür lūzīne yir yaʿnī *hel cezā'u'l-iḥsāni ille'l-iḥsān*[1005] (19) mūcebince her kim ki ḥürmet ü edeb üzre olup ṭāʿat u ʿibādetden ḫālī olmaya ol kimse beher ḥāl Ḥaḳḳ taʿālā (20) ḥażretinden luṭf u iḥsān görür bu maʿnā bu āyet-i kerīmeden hem-rūşendür *in aḥsentum aḥsentum lienfusikum*[1006] (21) hem-çünān her kim ki

---

[1004] "Ey insanlar, nefsinizi edeplendirniz. Aşk yollarının tamamı edepten ibarettir."
17 her kim ki o ḥürmet getüre ḥürmet iledür bu hem vechdür H: -MAB
[1005] "İyiliğin karşılığı iyilikten başka bir şey midir?" Rahmân/60.
[1006] "Eğer iyilik ederseniz kendinize etmiş (kötülük ederseniz yine kendinize etmiş) olursunuz." İsrâ/7.

cihānda ḫalḳ-ı ʿāleme ḥürmet ü [B103a] riʿāyet eyler beher ḥāl anlardan ḥürmet ü riʿāyet görür [*lūzīne* bādāmī ḥelvādur ki şekerile ḳarışdururlar]. Beyt (22)

Kişinüñ ḥürmeti kendü elinde
Eger ġurbetdedür ve ger ilinde

1519 Ṭayyibāt ezbehr-i ki li'ṭ-ṭayyibīn

Ṭayyibāt (23) kimden ötüridür ṭayyibīn içündür nite ki Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde mesṭūrdur *ve'ṭ-ṭayyibātu li'ṭ-ṭayyibīne*[1007] pākler (24) pākler içündür

Yārrā ḫoş kun merencān u bübīn

dostuñı ḫoş ve mesrūr eyle ve elem virüp rencīde (25) vü bīḥużūr eyleme ve gör yaʿnī dostuña riʿāyet ü iḥsān eyler iseñ dostuñdan yine anı görürsün *kemā tedīnu tudānu*[1008] (26) ḥāṣıl-ı maʿnā Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ ʿazze ismuhu emr-i şerīfinde cān u dilden saʿy u kūşiş eyler iseñ ṣevāb u (27) derecāt görürsün ve ger nefs ü şeyṭāna tābiʿ olur iseñ ʿaẕāb u derekāt bulursun dimekdür meṣnevī (28)

Naẓar-dust nādir kuned sūy-ı tū
Çü derrūy-ı düşmen buved rūy-ı tū

Geret dust bāyed k'ezū berḫarī (29)
Nebāyed ki fermān-ı düşmen berī[1009]

pes ʿāḳıla lāzımdur ki nefs ü şeyṭāna muḫālefet idüp kendüsini fısḳ u ʿışyāna [M117b] (1) mübtelā eylemeye tā ki ʿuḳbāda ḫacālet [A147a] ü ʿuḳūbetden ḫalāṣ müyesser ola çün kelām-ı sābıḳdan maʿlūm oldı ki efʿāl-i iḫtiyāriyyede (2) bendeñüñ daḫl ü taṣarrufı vardur *el-ʿabdu kāsibun* iʿtibārıyıla. Lācerem ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz (3) anı taḥḳīḳ u iṣbāt eylemek içün bu miṣāli getürdi

1520 Yek miṣāl ey dil pey-i farḳī biyār

ey göñül (4) cebr ü iḫtiyārı biri birinden bir farḳ u temyīz ü rūşen itmek [H100b] içün bir miṣāl getür [*biyār* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Tā bidānī cebrrā eziḫtiyār

[1007] "Temiz kadınlar temiz erkeklere (temiz erkekler de temiz kadınlara) yaraşır." Nûr/26.
24 merencān MB: berencān HA
[1008] "Ne yaparsanız onu bulursunuz."
[1009] "Dostun nazarı, senin yüzün düşman yönüne döndüğü vakit onu nâdir kılar. Eğer dostsan, ondan hoşnut olman ve düşmanın fermanına uymaman gerekir."

(5) tā cebri iḫtiyārdan bilesin yaʿnī ey cebri iḫtiyārdan farḳ u temyīz eylemege ḳādir olmayan kimse bu ḫuṣūṣdan (6) ötüri saña bir miṯāl getüreyüm ki tā ol miṯāl sebebi ile cebr ü iḫtiyār saña rūşen ola zīrā bu miṯāl biḥasebi'ẓ-ẓāhir (7) ziyāde rūşen bir farḳdur.

1521 Dest k'an lerzan buved ezirtiʿāş

Dest ki irtiʿāşdan (8) ditreyici ola *raʿşe* bir marażdur ki anuñ sebebi ile mürteʿişüñ eli ditreyici olur ol maraża giriftār u mübtelā olan kimseye (9) mürteʿiş dirler ol maraż keṯret-i balġamdan ḥāṣıl olur [*irtiʿāş* rāşelenmek]

V'an ki destī tū bilerzānī zicāş

(10) ve ol bir desti ki anı yerinden sen ditredürsün.

1522 Her dü cünbiş āferīde-y Ḥaḳ şināş

Her iki ḥareketi Ḥaḳḳ taʿālā (11) ḥażretinüñ maḫlūḳı añla zīrā bu iki güne ḥareket Ḫudānuñ īcādı iledür [*cünbiş* ḥareket maʿnāsınadur *şināş* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Līk ne'tvan kerd in bāan ḳıyās

(12) līkin bunı aña ḳıyās eylemek gerekmez zīrā irtiʿāşdan ḥāṣıl olan ḥareket ıżṭırārīdür ve senüñ (13) irādetüñile ẓāhir olan ḥareket iḫtiyārīdür *ān*dan murād mıṣrāʿ-ı evvelüñ ve *īn*den murād mıṣrāʿ-ı ṯānīnüñ mażmūnıdur (14) ki beyt-i sābıḳdadur.

1523 Z'in peşīmānī ki lerzānīdiyeş

Bu ḥareketden peşīmānsın ki anı sen ditretdüñ (15) yaʿnī elüñüñ ḥareketinden saña veyāḫud ġayra bir żarar irişe andan peşīmānsın pes maʿlūm oldı ki bu ḫuṣūṣda (16) senüñ medḫalüñ vardur [*lerzānīdī* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur]

Mürteʿişrā key peşīman dīdiyeş

ammā mürteʿişi ol ḥareketden ḳaçan peşīmān (17) gördüñ yaʿnī peşīmān görmezsün zīrā ol ḥareket ü cünbiş anuñ iḫtiyārıyıla degüldür mıṣrāʿ-ı evvelde bu hem maʿnādur (18) bu ḥareketden ki senüñ irādet ü iḫtiyāruñıla ẓāhir olmışdur peşīmānsın zīrā anı sen ditretdüñ ammā ehl-i hevā (19) [B103b] ve erbāb-ı dünyānuñ ḥāli ʿacebdür kesb-i mālde iḫtiyār gösterüp tefāḫur eylerler līkin fısḳ u ʿişyānda (20) cebr ü ʿacz iẓhār idüp iʿtibār u iʿtiẕār eylerler ve ṭāʿat-ı ḳalīl muḳābelesinde ṣevāb-ı keṯīr recā idici olurlar [*dīdī* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur]. (21)

1524 Baḥṯ-i ʿaḳlest in çi ʿaḳl in ḥīle-ger

Bu ẕikr olınan baḥṯ ʿaḳluñ baḥṯidür bu ḥīle idici ne ʿaḳldur (22) yaʿnī bu ʿaḳl-ı maʿāş ḳavī vü maʿḳūl degüldür zīrā bunuñ sebebi ile yaḳīn ḥāṣıl olmaz nite ki mütekellimīn ṭāyifesinüñ (23) baḥṯi ḳavāʿid-i ʿaḳliyyeye mebnīdür ve ehl-i dilüñ bu ʿaḳluñ ḥāline

iltifāt u iʿtibārı yoḳdur (24) zīrā anlaruñ ḳatında maḳbūl olan ʿaḳl-ı maʿāddur [bu hem vechdür bu ẕikr olınan baḥs̱ ʿaḳlīdür bu ne ʿaḳldur belki ḥīle idicidür ki yaḳīni müfīd degüldür]

Tā żaʿīfī reh bered ancā meger

tā meger bir żaʿīf bu ḥīle-ger ʿaḳl (25) sebebi ile ol cebr ü iḫtiyār baḥs̱ine bir yol ilde yaʿnī cebr ü iḫtiyārı fehm ide [*bered* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekkerdür].

1525 Baḥs̱-i ʿaḳlī ger dür ü mercan buved

[A147b] (26) Baḥs̱-i ʿaḳlī farżā eger dürr ü mercān ola yaʿnī ziyāde ḫūb u laṭīf ola

An diger bāşed ki baḥs̱-i can buved

(27) ol baḥs̱ ziyāde ḫūb u maḳbūldür ki cānuñ baḥs̱i ola zīrā baḥs̱-i ʿaḳlī ẓāhirī vü (28) ḳıyāsīdür baḥs̱-i rūḥī bāṭınī vü yaḳīnīdür diger bunuñ gibi medḥ yirlerinde özge maʿnās̱ına istiʿmāl olınur (29) ki ḫūb u laṭīf maʿnās̱ına *mercān* bunda ufaḳ incü maʿnās̱ınadur [*buved* ve *bāşed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1526 Baḥs̱-i cān endermaḳāmī dīgerest

[M118a] (1) Baḥs̱-i rūḥī özge vü ʿālī bir maḳāmdadur ki baḥs̱-i ʿaḳlīden nice mertebe ḫūb u bülenddür

Bāde-yi canrā ḳıvāmī dīgerest

(2) cān bādesinüñ bir özge ve laṭīf bir ḳıvām u keyfiyyeti vardur ki ol ḳıvām u (3) keyfiyyet ẓāhirī bādede yoḳdur ḥāṣıl-ı kelām lübbüñ ḳışrdan ne ḳadar ziyāde şeref ü iʿtibārı (4) var ise baḥs̱-i rūḥīnüñ baḥs̱-i ʿaḳlī üzre ol ḳadar fażīlet ü meziyyeti vardur dimekdür [*maḳāmī*de ve *ḳıvāmī*de yā vaḥdet içündür].

1527 An zeman ki baḥs̱-i ʿaḳlī saz buved

(5) Ol zemān ki baḥs̱-i ʿaḳlī sāz u muʿteber idi [ol zemān ki baḥs̱-i ʿaḳlīnüñ sāz u tedārüki var idici bu vech üzre *ʿaḳlī*de yā nisbet içündür *sāz* tedārük maʿnās̱ınadur]

İn ʿUmer bāBu'l-Ḥakem hem-raz buved

(6) bu ʿÖmer ki murād ḥażret-i ʿÖmerdür rażıyallāhu ʿanh Bu'l-Ḥakem ile hem-rāz u dem-sāz idi yaʿnī ḥażret-i ʿÖmer (7) īmāna gelmezden evvel küfr ü büt-perestlikde Ebū-Cehlile berāber idi zīrā ʿaḳluñ ḥükmi hemān ẓāhiredür bāṭınī (8) aḥvāle ıṭṭılāʿ u vuḳūfı yoḳdur *Bu'l-Ḥakem*den murād Ebū-Cehldür ki bunuñ ismi hem ʿÖmerdür ḥażret-i Mevlānā (9) ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz *īn ʿUmer* didi sevḳ-ı kelām anuñ resūl-i Rūmıla olan esrār u maʿārife (10) münāsib olduġı içün ve hem bundan evvel ve bundan şoñra anuñ ḥikāyetidür [*Bu'l-Ḥakem* künyetdür].

1528 Çün ʿUmer ezʿaḳl āmed sūy-ı cān

(11) Çünki ḥażret-i ʿÖmer rażıyallāhu ʿanh cānibine geldi yaʿnī Ḥaḳḳ taʿālā anuñ (12) hidāyet-i şerīfi ile müselmān olup maḳbūlān-ı dergāhdan oldı

Bu'l-Ḥakem Bū-Cehl şud derbaḫş-i ān

(13) Bu'l-Ḥakem anuñ baḫşinde Ebū-Cehl oldı zīrā ḥażret-i Resūle ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem īmān getürmedi (14) ve ziyāde ʿinādından Server-i Kāyināta ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt nāmaʿḳūl kelimāt idüp edebsizliginden niçe (15) bühtānlar eyledi künyeti Ebu'l-Ḥakem iken bu sebeb Ebū-Cehl olup saʿādet-i dāreynden maḥrūm ḳaldı [*şud* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekkerdür *ān*dan murād cāndur]. (16)

1529 Sūy-ı ḥiss ü sūy-ı ʿaḳl ü kāmilest

Ḥiss cānibinde ve ʿaḳl-ı maʿāş cānibinde ol Ebū-Cehl kāmildür yaʿnī (17) dünyevī vü ẓāhirī aḥvāl ḫuṣūṣında o ḳavī vü müdeḳḳiḳdür nite ki ʿavām hem bu ḫūy üzredür

Ger çi ḫod nisbet becān ü cāhilest

(18) egerçi cāna nisbet ḫod o cāhildür zīrā dīn ü diyānet ve aḥvāl-i āḫıretden (19) bīḫaberdür lācerem umūr-ı dünyeviyyeye nisbet Ebu'l-Ḥakemdür ve umūr-ı uḫreviyyeye nisbet Ebū-Cehldür.

1530 Baḫş-i ʿaḳl u ḥiss eşer dan yā sebeb

[B104a] (20) Baḫş-i ʿaḳlī ve baḫş-i ḥissīyi eşer yā sebeb bil zīrā ʿaḳl u ḥissüñ baḫşi yā eşerden mü'eşşire istidlāl (21) ṭarīḳı iledür yāḫud sebebden müsebbibe intiḳāl iʿtibārı iledür yāḫud melzūmuñ vücūdından lāzımuñ vücūdını fehm eylemekdür [*dān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür] (22)

Baḫş-i cānī yā ʿaceb yā bu'l-ʿaceb

ammā baḫş-i cānī yā ʿacebdür yāḫud andan ziyāde ʿacebdür bu hem vechdür (23) ammā cāna mensūb olan baḫşi yā ʿaceb yāḫud [A148a] andan ziyāde ʿaceb bil zīrā baḫş-i cānī nūr-ı İlāhī ile müyesser olur (24) lācerem [H101a] esrār-ı İlāhiyye ve ġuyūb-ı ḫafiyye münkeşif olup bir ḥālete irişür ki cemīʿ-i ʿuḳalā anuñ bir ḫuṣūṣına muṭṭaliʿ olmaġa ḳādir olmazlar (25) ve baḫş-i rūḥī ʿilm-i ledünden müstefīż olur ʿaḳl-ı maʿāşuñ ḫod bu dāyireye ḥükmi irişmez ʿaḳl bunda ḥükm ü ḥükūmetden (26) maʿzūldür [*yā ʿacebest yā bu'l-ʿacebest* taḳdīrindedür *cānī*de yā nisbet içündür].

1531 Żavʾ-ı cān āmed nemand ey müsteżī

Cānuñ żavʾ u nūrı geldi ey żıyā ṭaleb (27) idici [*müsteżī* żıyā ṭaleb idici maʿnāsınadur]

Lāzım u melzūm ü nāfī muḳteżī

---

26 yā ʿacebest yā bu'l-ʿacebest taḳdīrindedür H: -MAB

bu mezkūrāt cemīʿan ḳalmadı zīrā rūḥuñ ḳuvvet ü nūrāniyyeti (28) ẓāhir olduḳda eser ü sebeb ve lāzım u melzūm ve nāfī vü muḳteżī ve delāyil-i ʿaḳliyye cemīʿan maḥv u mużmaḥill olur ʿilm-i İlāhī ḳatında (29) cemīʿ-i ʿulūm münʿadim ü nāpeydā olduġı gibi *nāfī* nefy idici ve *muḳteżī* iḳtiżā idici maʿnāsına ism-i fāʿildür ki biri [M118b] (1) birinüñ żıdd u muḳābilidür *nemānd* kelimesinüñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı sānīye ḳayd olındı *nemānd* bunda ḳomadı maʿnāsına (2) hem laṭīfdür ki maʿnā böyle olur ey żıyā ṭaleb idici yaʿnī ey delāyil-i ʿaḳliyye vāsıṭasıyıla nāfiʿ ü laṭīf netīceler ṭaleb (3) idici cānuñ żavʾ u nūrı geldi pes bi'ż-żarūre baḥs-i ʿaḳlīye mensūb olan sebebleri ḳomadı cemīʿan refʿ ü (4) maḥv eyledi [*lāzım* ismi-i fāʿil *melzūm* ism-i mefʿūldür].

1532 Z'an ki bīnāyī ki nūreş bāzıġest

Zīrā ki ol bīnā ki anuñ vücūdında olan nūr-ı İlāhī (5) ṭulūʿ idicidür bu hem maʿnādur zīrā ki ol baṣīr ki aña nūr-ı İlāhī ṭulūʿ idicidür

Ezdelīl-i çün ʿaṣā-keş fārıġest

(6) ol bīnā ʿaṣā-keş gibi delīlden fārıġ u müstaġnīdür yaʿnī nite ki bīnānuñ ʿāṣā-keşe iḥtiyācı yoḳdur nūr-ı İlāhī sebebi (7) ile bīnā vü rūşen-dil olan kimsenüñ delāyil-i ʿaḳliyyeye hīç bir vechile iḥtiyācı yoḳdur zīrā müşāhede vü yaḳīn ḳıyās (8) u ẓann gibi degüldür [*delīl* ʿaṣāya mużāfdur *ʿaṣā-keş* vaṣf-ı terkībīdür] mıṣrāʿ

Şinīde key buved mānend-i dīde[1010]

ʿāṣā-keş kūrlara delīl olup (9) öñlerince giden kimsedür *bīnā* görici *bāzıġ* ṭulūʿ idici *fārıġ* ferāġat idici maʿnāsınadur baʿż-ı nüsaḫda mıṣrāʿ-ı (10) sānī böyle vāḳıʿdur

Ezʿaṣā ū ezʿaṣākeş fārıġest

ol bīnā ʿaṣādan ve ʿaṣā-keşden (11) fārıġdur baʿż-ı nüsaḫda böyledür

Ezdelīl-i çün ʿāṣā bes fārıġest

ol bīnā ʿaṣā gibi delīlden ziyāde (12) ve bi'l-külliyye fārıġdur.

Tefsīr-i ve huve maʿakum eyne mā kuntum

Bu maḥall bu āyet-i kerīmenüñ tefsīri beyānındadur (13) ol Allāh sizüñiledür her ḳanda olsañuz līkin bu maʿnā ḫuṣūṣında ʿulemā vü fużalā müteḥayyirlerdür

1533 Bār-ı dīger mā beḳıṣṣa āmedīm

(14) Biḥasebi'ẓ-ẓāhir biz girü ḳıṣṣaya geldük [*āmedīm* fiʿl-i māżī nefs-i mütekellim-i maʿa'l-ġayrdur]

Mā ezin ḳıṣṣa birun ḫod key şudīm

---

8 delīl ʿaṣāya mużāfdur H: -MAB

[1010] "İşitmek, nasıl görmek gibi olabilir?"

biz ḫod ḥaḳīḳat iʿtibārıyıla ol (15) ḳıṣṣadan ḳaçan ṭaşra gitdük yaʿnī gitmedük zīrā maʿnāda yine ol ḳıṣṣadayuz ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz (16) ḥażret-i ʿÖmer ve resūl-i Rūmuñ ḳıṣṣasına rücūʿ eylemege ḳaṣd eyledi līkin bundan evvel ḥażret-i Ḥaḳḳıla olan muḳītden (17) bir miḳdār söylemiş idi lācerem şimdi ẕikr olınan āyet-i kerīmenüñ tefsīri sebebi ile anı taḥḳīḳ u beyān eylemege şürūʿ idüp (18) andan ṣoñra ḳıṣṣaya rücūʿ eyleyiserdür [*key* bunda ḳaçan maʿnāsınadur *ṣudīm* bunda olduḳ maʿnāsına hem mümkindür].

1534 Ger becehl āyīm an zindān-ı mast

Eger cehle gelevüz ol bizüm zindānumuzdur (19) zīrā ṣāḥib-dillere cehl zindān gibi elem ü ıżṭırāb viricidür

V'er beʿilm āyīm ān iyvān-ı mast

[A148b] ve ger (20) ʿilme gelevüz [B104b] ol bizüm eyvānumuzdur yaʿnī eyvānda oturmaḳdan nice ẕevḳ u ṣafā ḥāṣıl olursa ʿilme muḳārenetden hem (21) tamām ẕevḳ u sürūr bulur zīrā ʿilm sebeb-i ḥayāt ve rifʿat ü ʿizzetdür *el-ʿilmu ḥasenun ve'l-cehlu ḳabīḥun*[1011] (22) *iyvān* hemzenüñ kesriyile lafẓ-ı ʿArabīdür ki eyvāndan muʿarrebdür bunda evvel evlādur zindāndan ötüri. (23)

1535 V'er beḫʿāb āyīm mestān-ı veyīm

Ve ger ḫʿāba gelevüz anuñ mestleriyüz yaʿnī Ḫudāy taʿālānuñ ʿışḳ (24) u maḥabbet şerābıyıla mestlerüz

V'er bebīdārī bedestān-ı veyīm

ve ger bīdārlıġa gelevüz anuñ ḳıṣṣa vü ḥikāyetindenüz (25) yaʿnī bizüm sözümüz hemān Ḫudāy taʿālānuñ evṣāf u ṣenāsıdur *destān* ḳıṣṣa vü ḥikāyet maʿnāsınadur (26) *vey*den murād Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür.

1536 V'er bigiryīm ebr-i pür-rızḳ-ı veyīm

Ve ger girye eyleyevüz ol Ḫudānuñ rızḳ u niʿmetiyile (27) memlū seḥābıyuz yaʿnī bizüm giryemüz sebeb-i maġfiret ü rifʿat ü ʿizzet ü saʿādetdür [*ebr* bulut]

V'er biḫandīm an zeman berḳ-ı veyīm

(28) ve ger ḫande eyleyevüz ol zemān Ḫudāy taʿālānuñ berḳıyuz ol sebebden raḫşānuz ve ʿālemi nūrānī idiciyüz. (29)

1537 V'er beḫaşm u ceng ʿaks-i ḳahr-ı ust

[1011] "İlim iyi, cehâlet kötüdür."

Ve ger ġażab u cenge gelevüz ol Allāhuñ ḳahrınuñ ʿaksi ve eṯeridür yaʿnī bir [M119a] (1) kimseye ġażab idüp anı helāk eylesek *ve mā rameyte iẕ rameyte*[1012] bu ḥālet ḥaḳīḳatda Ḥaḳḳ taʿālāṯnuñ (2) ġażab u ḳahrıdur ki anı bizüm elümüzile ḳahr u helāk eyler [*ḫaşm* ḫānuñ fetḥiyile faṣīḥdür *ġażab* maʿnāṯsınadur]

V'er beṣulḥ u ʿuẕr ʿaks-i mihr-i ust

ve eger (3) ṣulḥ u ʿöẕre gelevüz ol Allāhuñ mihr ü maḥabbetinüñ ʿaks ü eṯeridür ki bizde ẓāhir olmışdur ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu (4) sırrahu'l-ʿazīz bu beytlerile muḳīttüñ esrārından remz ü īmā ṭarīḳı ile beyān eyledi [*mihr* bunda maḥabbet maʿnāṯsınadur].

1538 Mā kiyīm endercihān-ı pīç pīç

(5) Bu ziyāde denī vü perīşān ve fānī vü müşevveş cihānda biz kimüz [H101b]

Çün elif ū ḫod çi dāred hīç hīç

(6) ḥaḳīḳat iʿtibārıyıla elif gibiyüz elif ḫod ne ṭutar hīç hīç ṭutar yaʿnī elif devām üzre sākin olup ḥarekātdan (7) ʿārī olduġı gibi biz hem cemīʿ-i ḳudret ü taṣarrufātdan ḫālīyüz pes biḥasebi'ẓ-ẓāhir egerçi ḫalḳ-ı ʿālem ḥareketden (8) ḫālī degüldür līkin ḥaḳīḳat iʿtibārıyıla cemīʿan sākin ü bītaṣarrufdur [baʿż-ı nüsaḫda *çi dāred* yerine *nedāred* vāḳıʿ ki maʿnāṯ aña göre olur *çün elifīyem* taḳdīrindedür *hīç hīç dāred* taḳdīrindedür] beyt (9)

Vücūd-ı mā muʿammāyest Ḥāfiẓ
Ki taḥḳīḳeş füsūnest ü fesāne[1013]

bu ẕikr ü beyān olınan mertebeye tevḥīd-i ṣırf dirler her denī-ṭabʿ (10) bunda behre vü ḥiṣṣe almaġa ḳādir degüldür *hīç hīç* ḳabīlü'l-ażdāddandur ki medḥ ü ẕemm maḳāmında istiʿmāl (11) olınur Būstānuñ bu beytinde medḥ içündür ki Sulṭān Maḥmūd Ayāza ḫıṭāb idüp dimişdür beyt (12)

Bedū guft k'ey dil-ber-i hīç hīç
Ziyaġmā çi āverdeyī guft hīç[1014]

hīç hīç bunda ziyāde maḳbūl maʿnāṯsınadur ve Gülistānuñ (13) bu beytinde ẕemm içündür beyt

İn şikem bīhüner-i hīç hīç
Ṣabr nedāred ki bisāz u hīç[1015]

ve Būstānuñ (14) bu beytinde hem ẕemm içündür beyt

[1012] "Attığın zaman da sen atmadın." Enfâl/17.
8 çün elifīyem taḳdīrindedür hīç hīç dāred taḳdīrindedür H: -MAB
[1013] "Ey Hâfız! Bizim vücudumuz bir muammâdır; aslında bir büyü ve yalandır."
[1014] "Ona 'Ey hiçler içinde olan dilber, yağmadan ne elde ettin?' dedi; o da 'Hiç' dedi."
[1015] "Bu karnın hiçbir hüneri yoktur; hiç üzerinde sabır göstermiyor."

Nedīdem çünin pīçberpīç kes

Mekun hīç raḥmet berin hīç kes[1017]

(15) *hīç hīç* bu iki beytde zīyāde denī maʿnāsınadur. [A149a]

Suʾāl kerden-i resūl-i Rūm ezʿUmer rażıyallāhu ʿanh ezsebeb-i ibtilā-yı ervāḥ bāīn āb u gil-i cism (16)

Resūl-i Rūm suʾāl eylemesidür ḥażret-i (17) ʿÖmerden rażıyallāhu ʿanh ervāḥuñ bu cism āb u giline ibtilāsından yaʿnī ervāḥuñ bu ḫākī ebdāna giriftār olmasına (18) sebeb ü ḥikmet nedür

1539 Çün ziʿUmmer an resūl inrā şinīd

Çünki ol resūl-i Rūm ḥażret-i ʿÖmerden rażıyallāhu (19) ʿanh bunı işitdi ki murād bu maḥalle gelince zikr olınan ḥālātdur ki murād maḳām-ı ervāḥ u aḥvāl-i sülūk ve ḥāl ü maḳām (20) u aḥvāl-i ʿālem-i İlāhī ve ervāḥuñ ebdāna nüzūlidür [*ʿUmer* bunda mīmüñ teşdīdiyile oḳunur vezn içün]

Rūşenīyī derdileş āmed pedīd

ol kelimātuñ nūrāniyyetinden (21) anuñ ḳalbine bir rūşenlik ẓāhir geldi yaʿnī anuñ ḳalbi rūşen ü münevver oldı bu vech hem mümkindür ol kelimātuñ (22) [B105a] nūrāniyyetinden anuñ ḳalbine āşkāre bir rūşenlik geldi baʿż-ı nüsaḫda mıṣrāʿ-ı sānī böyledür [*rūşenīʾī*de yā maṣdar ve hemze vaḥdet içündür]

Rūşenī enderdileş āmed pedīd

(23) maʿnāsı rūşendür.

1540 Maḥv şud pīşeş suʾāl ü hem cevāb

Ol resūl bu ḳadar sırr-ı Yezdānī (24) ve ḥaḳāyıḳ-ı rūḥānī istimāʿ eyledüginden ʿışḳ-ı İlāhīnüñ cezbesi anı kendüsinden ḳapdı ki hemān ol maḥalde (25) ehl-i keşf olup suʾāl ve hem cevāb anuñ ḳatında maḥv oldı

Geşt fārıġ ezḫaṭā vü ezṣavāb

ḫaṭādan (26) ve ṣavābdan fārıġ oldı zīrā istiġrāḳ mertebesine vuṣūl buldı [*geşt* fiʿl-i māżī müfred-i müzekkerdür].

1541 Aṣlrā deryaft bü'gzeşt ezfurūʿ

(27) Resūl-i Rūm egerçi aṣlı fehm eyledi ve buldı ferʿlerden geçdi

Behr-i ḥikmet kerd derpursiş şürūʿ

13-14 İn şikem bīhüner-i hīç hīç Ṣabr nedāred ki bisāz u hīç ve Būstānuñ bu beytinde hem zemm içündür beyt M: -AB

[1017] "Bunun gibi karmakarışık bir kimse görmedim; kimse buna rahmet etmesin."

(28) līkin ḥikmet ü nükteden ötüri resūl-i Rūm suʾāle şürūʿ eyledi *aṣl*dan murād Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür ki eḥadiyyetini işʿār eylemek (29) içün ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz *aṣl* didi *uṣūl* dimedi *furūʿ*dan maḳṣūd mā-sivādur.

1542 Guft yā ʿUmmer çi ḥikmet būd u sır

[M119b] (1) Resūl-i Rūm ḥażret-i ʿÖmere rażıyallāhu ʿanh ḫıṭāb idüp didi yā ʿÖmer ḥikmet ü sır ne idi (2) bu hem vechdür ne ḥikmet ve ne sır idi [*ʿUmer* bunda hem mīmüñ teşdīdi ile oḳunur]

Ḥabs-i an ṣāfī derin cāy-ı kedir

bu kedir ü tīrenāk yirde ol ṣāfīnüñ (3) ḥabsi yaʿnī rūḥ ki ṣāfī vü nūrānīdür beden ki keşīf ü ẓulmānīdür sebeb ü fāyide nedür ki rūḥ gelüp anda sākin (4) olup ḳarār eyledi [*kedir* kāfuñ fetḥi ve dālüñ kesriyile ṣıfat-ı müşebbehedür].

1543 Āb-ı ṣāfī dergilī pinhan şude

Āb-ı ṣāfī bir gilüñ içinde pinhān olmış [*gil* kāf-ı Fārsīnün kesriyile balçıḳ maʿnāsınadur aña muttaṣıl olan yā vaḥdet içündür] (5)

Cān-ı ṣāfī beste-yi ebdan şude

ṣāfī cān bedenlere muḳayyed olmış *āb-ı ṣāfī*den murād rūḥ ve *gil*den (6) murād cesed iʿtibār olınsa mıṣrāʿ-ı ṣānī mıṣrāʿ-ı evvele müfessir olur *āb-ı ṣāfī*den murād nūr-ı İlāhī olmaḳ hem laṭīfdür (7) nūr-ı İlāhī bir cesedüñ içinde pinhān olmış bu vech üzre *gil*den murād yine cesed olup mıṣrāʿ-ı ṣānī mıṣrāʿ-ı evvele müfessir (8) olmaz [*ebdān* cemʿ-i bedendür].

1544 Guft tū baḫş-i şigerfī mīkunī

Ḥażret-i ʿÖmer rażıyallāhu ʿanh resūl-i Rūmdan çünki bu suʾāli işitdi aña (9) eytdi sen ziyāde ʿaẓīm ü daḳīḳ u ʿamīḳ bir baḫş eylersün yaʿnī bu sen suʾāl eyledügüñ nesne ziyāde ḫafī vü daḳīḳdür (10) ve andan söz söylemek ziyāde ṣaʿb u müşkildür bu sebebdendür ki rūḥdan suʾāl idenlere rūḥuñ ḥaḳīḳatından (11) cevāb virilmemişdür nite ki bu āyet-i kerīmeden rūşendür *ve yesʾelūneke ʿani'r-rūḥ ḳuli'r-rūḥu minemri Rabbī*[1018] (12) līkin rūḥ-ı nūrānīnüñ beden-i ẓulmānīye [A149b] ḥabs olınmasında fevāyid-i keşīre var idügine hīç şekk ü reyb yoḳdur (13) bu beytler ki temşīl ṭarīḳı ile ẕikr olınmışdur anuñ fevāyidi rūşen ü ẓāhir olur

Maʿniyīrā bend ḥarfī mīkunī

---

4 gil kāf-ı Fārsīnün kesriyile balçıḳ maʿnāsınadur aña muttaṣıl olan yā vaḥdet içündür H: -MAB

[1018] "Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: Ruh, Rabbimin emrindedir." İsrâ/85.

(14) Fevāyidüñ biri bu ki bir maʿnāyı bir ḥarfe bend eylersün ki tekellüm vaḳtinde maʿnānuñ kelimeye muḳayyed olduġı ẓāhirdür (15) *şigerf* ʿaẓīm ü ʿamīḳ maʿnāsınadur [*maʿniʾī*de hemze vaḥdet içündür *guft* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekkerdür].

1545 Ḥabs kerdī maʿni-yi āzādrā

Āzād maʿnāyı lafẓuñ içinde (16) ḥabs eyledüñ zīrā maʿnānuñ ẓuhūrı lafẓsız mümkin degüldür

Bend-i ḥarfī kerdeyī tū bādrā

sen bādı bir kelimeye muḳayyed (17) eylemişsün *bād*dan murād maʿnā vü nefsdür ki ḥīn-i tekellümde lafẓıla ẓāhir olur.

1546 Ezberāy-ı fāyide in kerdeyī

(18) Sen ḫod bunı fāyide içün eylemişsün [B105b] yaʿnī ẓāhirdür ki tekellümüñ bir [H102a] fāyide içündür ve elbette bir fāyideden (19) ḫālī degüldür

Tū ki ḫod ezfāyide derperdeyī

sen ki ḫod rūḥuñ bedende maḥbūs olmasından perdedesin (20) yaʿnī anuñ fāyidesini bilmezsün [*kerdeʾī*de ve *perdeʾī*de hemze ḫıṭāb içündür].

1547 An ki ezvey fāyide zāyīde şud

Ol kimse ki andan fāyide mütevellid ü (21) ẓāhir oldı

Çun nebīned an çi mārā dīde şud

ol kimse niçün görmeye ol nesneyi ki bize görinmiş ve (22) āşkāre oldı ḫulāṣa-yı kelām budur ki sen maʿnāyı lafẓa ḳayd u ḳarīn eylemekde fāyide fehm ü müşāhede eylemezsün Ḫallāk-ı ʿālem (23) rūḥı bedende ḥabs ü pinhān eyledüginüñ fāyidesini bilmez mi yaʿnī bilür *ān ki*den murād ḥażret-i Ḥaḳdur baʿż-ı nüsaḫda (24) *zāyīde*dür ki ṭoġmış maʿnāsınadur *çūn* bunda niçün ve niçe maʿnāsına cāyizdür [*dīde şud* görinmiş oldı maʿnāsınadur *zāyīde* ism-i mefʿūldür].

1548 Şad-hezāran fāyidest ü her yekī

(25) Maʿnānuñ lafẓa ḳayd u muḳayyed olınmasında ṣad-hezārān fāyide vardur ve ol ṣad-hezārān fāyideden her bir fāyide (26)

Şad-hezāran bīş-i an yek endekī

ḥaḳīḳat iʿtibārıyıla ṣad-hezārān fāyidedür ḥālbuki bu ḳadar (27) fāyide ol bir fāyidenüñ ḳatında ziyāde azdur ḫulāṣa-yı kelām budur ki maḥżā nuṭḳda olan fevāyid-i keṯīreye çünki (28) ḥadd ü ġāyet yoḳdur pes rūḥuñ bedende maḥbūs olmasınuñ fevāyidi nihāyet-peẕīr olmaġa ne vechile imkān (29) müyesser olur ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu

sırrahu'l-ʿazīz kendüsi beyān eylemege şürūʿ eyledi [*bīş* ziyāde *endekī* az maʿnāsınadur].

1549 An dem-i nuṭḳet ki cüzv-i cüzvhast

[M120a] (1) Senüñ ol nuṭḳetüñüñ nefsi ki cüzvlerüñ cüzvidür [*nuṭḳet*de tā ḫıṭāb içündür]

Fāyide şud kül kül-i ḫālī çirast

(2) ol dem nuṭḳ-ı küllī fāyide oldı pes küll fāyideden niçün ḫālī oldı yaʿnī çünki cüzvlerüñ cüzvi olan dem-i (3) nuṭḳuñ fāyideden ḫālī degüldür pes küll ne sebebden fāyideden ḫālī olur belki cüzvde olan fāyideden (4) külde niçe ziyāde fāyide vardur *küll-i ṯānī*den murād rūḥuñ cesede olan taʿalluḳıdur *cüzvhā*dan murād aʿżādur (5) ki dem-i nuṭḳ anlara nisbet cüzvlerüñ cüzvidür [*küll* mużāf degüldür].

1550 Tū ki cüzvī kār-ı tū bāfāyidest

Sen ki cüzvsin (6) senüñ işüñ fāyide iledür [*cüzvī*de olan yā ḫıṭāb içündür]

Pes çirā derṭaʿn-ı kül ārī tu dest

pes küllüñ ṭaʿnına sen niçün dest (7) getürürsün yaʿnī ne sebebden anuñ ṭaʿnına şürūʿ eylersün ḥażret-i Resūlden ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem Aṣḥāb-ı Kehfi ve (8) Ẕü'l-ḳarneynüñ ḳıṣṣasını ve rūḥuñ ḥaḳīḳatını su'āl eylediler ikisinden ötüri cenāb-ı İlāhīden cevāb geldi (9) ve ḥaḳīḳat-ı rūḥ ʿilm-i İlāhīye ḥavāle olınup cevābı bu vechile vāḳıʿ oldı [A150a] *ḳuli'r-rūḥu minemri Rabbī*[1019] bir fāyide (10) budur ki ḥażret-i Ḫudā ḳālıb-ı insānı ʿanāṣır-ı erbaʿadan terkīb eyledi ki ol ʿanāṣır biri birinüñ żıddıdur ve (11) rūḥ ki laṭīf ve ḳālıb ki keṯīfdür ṣunʿ-ı pāki ile biri birine ittiṣāl ü imtizāc virdi ve *eż-żıddāni lāyectemiʿāni*[1020] mūcebince (12) ictimāʿ-ı żıddeyn muḥāl iken bu ḳadar żıdları terkīb ü cemʿ idüp sebeb-i ṣıḥḥat u ḥayāt eyledi bāḫuṣūṣ ki żıdd żıddını (13) ifnā idicidür [B106a] ve bir fāyide budur ki rūḥ-ı insānī ki ḳarībrek bir nesnedür belki ḥaḳīḳat iʿtibārıyıla insān hemān rūḥ (14) kendüsidür ve rūḥ bu ḳadar ḳarīb ü āşkār iken bir kimsenüñ aña ıṭṭılāʿı yoḳdur ve bir fāyide budur ki rūḥ ʿālem-i (15) ervāḥda iken ittiṣālüñ ẕevḳ u rāḥatını ve infiṣālüñ elem ü miḥnetini bilmezdi bu ḳālıb-ı pür-küdūrete maḥbūs olmaġıla (16) bildi ve bir fāyide budur ki her rūḥuñ faẓl u kemāli derecāt u derekātı berāber degüldür pes Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti (17) ervāḥı bedenlere irsāl eyledi tā ki kendülerinde olan ḳābiliyyet ü istiʿdād miḳdārı ʿilm ü ʿamel ḥāṣıl idüp ʿamel-i ḫayrdan (18) ḫayr miḳdārı derecāta ve ʿamel-i şerden şer miḳdārı derekāta vāṣıl olup kendü

29 bīş ziyāde endekī az maʿnāsınadur M: -AB

[1019] "De ki: Ruh, Rabbimin emrindedir." İsrâ/85.

[1020] "Zıtlar bir araya gelmezler."

lāyıḳlarını göreler ve biri (19) biri içün ḥażret-i Ḥaḳḳuñ ḥaḳḳında söz söylemege ḳādir olmayalar böyle diyü ki saña bu ḳadar kerem ü iḥsān eyledi baña eylemedi (20) pes çünki böyle ola ḳīl ü ḳāle mecāl ḳalmaz zīrā her kimseye virülen nesne istiʿdād u kesbine göre olup kimseye ẓulm olmaz (21) ve bir fāyide budur ki insānuñ ḳālıb u vücūdı bir zemīndür ki ṣad-hezārān rūḥānī ve eṣmāruñ ẓuhūr u ḫuṣūline küllī istiʿdādı (22) vardur çünki bād-ı şerīʿat ve āb-ı ṭarīḳat ve āftāb-ı ḥaḳīḳatıla perveriş ü neşv ü nemā bula andan ol ḳadar ḳurb-ı (23) Raḥmānī ve maʿrifet-i rūḥānī ve ʿışḳ u maḥabbet-i Yezdānī ve ṭāʿat u ʿibādet-i Sübḥānī ṣemerātı ḥāṣıl olur ki hīç kimsenüñ vehm ü fehmine (24) ṣığmaz ve hergiz bir ʿaḳl anı iḥāṭa eylemege ḳādir olmaz ve bir fāyide budur ki *ve mā ḫalaḳtu'l-cinne ve'l-inse illā liyaʿbudūn*[1021] (25) mūcebince Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretinüñ murād-ı şerīfi oldı ki kendüsini bileler ve aña münāsib ḫıdmet ü ʿibādet (26) eyleyeler pes bu sebebden evvel ervāḥı ḫalḳ idüp ṣoñra ebdānı vücūda getürdi ve fermān-ı Sübḥānī ile (27) ebdāna duḫūl ü ḥulūl idüp Ḫudāy taʿālāyı bile ve kemā-yenbaġī aña iṭāʿat u ʿibādet ide ve bir fāyide budur ki ʿālem-i ervāḥda (28) iken ervāḥuñ maʿrifet-i şühūdīden behresi yoḳ idi egerçi ʿālem-i ervāḥda Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ ḳurbı civārında (29) bir ẕevḳ buldı ve ol ʿāleme münāsib bir maʿrifet ṭutdı ve Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ mükāleme vü müşāhedesinde mütemettiʿ [M120b] (1) oldı līkin maʿrifet-i şühūdī ten vāsıṭasınsız müyesser olmadı bu sebebden ervāḥ ebdāna taʿalluḳ eyledi ve bir fāyide (2) budur ki *kuntu kenzen maḫfiyyen fe aḥbebtu en uʿrafe fe ḫalaḳtu'l-ḫalḳa liuʿrafe*[1022] ḥasebince ḥażret-i (3) Bārī ʿazze ismuhu rüʾyet-i ezelīsiyile insānı ḳābil-i ʿilm gördi ve ḥālbuki ʿilm ü tekellüm bedensiz müyesser olmaz pes bu sebebden (4) Ādemi [H102b] ḫalḳ idüp andan insānı vücūda getürdi ve ervāḥı anda ḥabs eyledi tā Ḫudāy taʿālā ḥażretini bilüp aña (5) göre şükr ü ṣenā ide pes ʿāḳıla lāzımdur ki bu ḳadar iḥsāndan ġaraż ne idügini fehm idüp aña münāsib şükr ü (6) ʿibādet üzre olup Ḥaḳḳ-şinās olmaġa saʿy u kūşiş idüp bir ān andan ḫālī olmaya [*çirā* niçün maʿnāsınadur *ārī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur].

1551 Guftrā ger fāyide ne'bved megū

(7) Ey rūḥuñ [A150b] bedene ittiṣālinden vücūd bulan fevāyidüñ birisi söz idüginden bīḫaber olan kimse eger (8) sözüñ saña fāyidesi olmaya söyle zīrā bīhūde söylemiş olursun [*guft* bunda suḫān maʿnāsınadur *megū* nehy-i ḥāżırdur]

V'er buved hil iʿtirāż u şükr cū

[1021] "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." Zâriyât/56.
[1022] "Ben gizli bir hazîne idim; bilinmeyi istedim; halkı yarattım." Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 166.

(9) ve ger sözüñ saña fāyidesi ola ḥālbuki sözden saña nefʿ ü fāyide muḳarrerdür pes iʿtirāżı terk eyle ve şükr iste yaʿnī (10) ḥażret-i Ḥaḳḳ saña nuṭk iḥsān eyledüginüñ şükrini yerine getür [*hil* ve *cū* emr-i ḥāżırdur]. Beyt (11)

Zebanrā çi bīnī ki iḳrār dār
Zebanrā bübin tā ki guftār dār[1023]

1552 Şükr-i Yezdan ṭavḳ-ı her gerden buved

Ḫudāy taʿālānuñ şükri ḫod her gerdenüñ ṭavḳıdur (12) yaʿnī herkese Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretine şükr eylemek farżdur zīrā cemīʿ-i mevcūdāt anuñ inʿām u iḥsānı deryāsına ġarīḳlardur. (13) Meṡnevī

Nefes mīneyārem zed ezşükr-i dust
Ki şükrī nedānem ki derḫord-ı ust (14)

ʿAṭāyist her mūy ezū bertenem
Çigūne beher mūy şükrī kunem [B106b]

Beḥaḳḳeş ki ger dīde bertīġ u kard
Nihī ḥaḳḳ-ı şükreş neḫvāhī güzard[1024] (15)

Nī cidāl ü rū türüş kerden buved

saña maʿlūm olsun ki şükr cidāl (16) ü yüz ekşitmek degüldür belki cemīʿ-i ḫuṣūṣda rıżā iẓhār idüp ḫandān u şādān olup her ʿużvı mā-ḫuliḳa lehusına (17) ṣarf eylemekdür [*buved* bunda hest maʿnāsınadur].

1553 Ger türüş-rū būden āmed şükr bes

Eger şükr ancaḳ türş-rūy olmaḳ geldi (18) ise yaʿnī şākirlik bir hemān türş-rūylıḳ ise [*türş-rū* vaṣf-ı terkībīdür]

Pes çü sirke şükr-gūyī nist kes

pes (19) bu iʿtibārıla sirke gibi bir şükr-gū kimse yoḳdur zīrā sirke bir dem türş-rūylıḳdan cüdā olmaz [*şükr-gūy* vaṣf-ı terkībīdür].

1554 Sirkerā ger rāh bāyed derciger

[1023] "Dil hakkında her ne gördüysen ikrâr et ve onun söz kudreti olduğunu gör."
[1024] "Dostun şükrüne nefes yetiremiyorum, O'na lâyık bir şükür bilmiyorum. Tenim üzerindeki her tüyüm O'ndan bir ihsandır; her bir tüy için nasıl şükredeyim. Kılıç ve hançer önünde olsan da, O'nun hakkı için şükrü elden bırakma."

(20) Sirkeye eger cigere yol bulmaḳ gerekse yaʿnī eger sirke cigere vuṣūl bulmaḳ isterse [*bāyed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Gū bişev sirkengübīn ū ezşeker

(21) sirkeye di ol şekerden sirkengübīn olsun tā ki şeker ve engübīn sebebi ile sirkengübīn olup (22) muʿālece vāsıṭasıyıla cigere yol bula ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki sirke mādām ki şekerile perveriş bulup türş-rūylıḳdan berī (23) olmaya tamām nāfiʿ ü maḳbūl olup insānuñ derūn u cigerine vuṣūl bulmaz hem-çünān sālik hem mādām ki bir mürşidüñ irşādı (24) sāyesinde perveriş bulup cismāniyyet ü nefsāniyyetden berī olmaya *ve ḳalīlun minʿibādiye'ş-şekūr*[1025] zümresinden (25) olmaġa liyāḳat bulmaz [bir maḥalde iki emr-i ḥāżır cemʿ olsa ṯānīsi emr-i ġāyib maʿnāsınadu olur bunda *gū bişev* gibi *ū* bunda ūrā taḳdīrindedür].

1555 Maʿni enderşiʿr cüz bāḫabṭ nist

Maʿnā şiʿrde ḫabṭ u ḫaṭādan ġayrı ile degüldür yaʿnī sehv (26) ü ḳuṣūrdan ḫālī degüldür [*ḫabṭ* ḳarışdurmaḳ maʿnāsınadur ki bu kelām muḫabbaṭdur dirler]

Çün felāsengest k'enderżabṭ nist

maʿnāda ṣapan ṭaşı gibidür ki (27) żabṭda degüldür yaʿnī ṣapanuñ ṭaşı ṣapandan çıḳduḳdan ṣoñra ol ṭaşı girü döndürüp żabṭ eylemege imkān (28) olmaduġı gibi maʿnā çünki ẓāhir oldı anı girü döndürmege mecāl olmaz [*felāseng* bunda ṣapan ṭaşı ve ṣapan maʿnāsına gelür bunda evvelkisidür] beyt (29)

Suḫan tā neguftī berū dest hest

Çü gufte şeved yābed ū bertu dest[1026]

ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz baʿż-ı mevāżıʿda ister ki [M121a] (1) maʿnāyı kemā-yenbaġī taḳrīr ü beyān ide līkin ḳuvvet-i ṭabīʿat ve ġalebe-yi ʿışḳ sebebi ile kelāmı ziyāde söyler ve gāhī bir ġayrı cānibe (2) sevḳ eyler bu sebebden kelāmınuñ āḫırında iʿtiẕār gösterür ve çün ḥażret-i Mevlānānuñ ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz kelām-ı şerīfinde (3) maʿlūm u ẓāhir oldı ki ḳurb-ı İlāhīye ṭālib olan merde mürşid ve ehl-i taṣavvuf gerekdür [A151a] pes ṭālibe lāzımdur ki cān u (4) dilden anlaruñ ṣoḥbetine meyl ü raġbet gösterüp bir ān ḥużūr-ı şerīflerinden dūr u cüdā olmaya tā ki anlardan

---

[1025] "Kullarımdan şükreden azdır!" Sebe'/13.

25 bir maḥalde iki emr-i ḥāżır cemʿ olsa ṯānīsi emr-i ġāyib maʿnāsınadu olur bunda gū bişev gibi H: -MAB

26 ḫabṭ ḳarışdurmaḳ maʿnāsınadur ki bu kelām muḫabbaṭdur dirler H: -MAB

[1026] "Söz, bir kişiye söylenmeden önce eldedir, söylendikten sonra artık elden çıkmıştır."

müntefiʿ olup (5) tedrīcile ol zümreden ola bu sebebden bu ḥadīṯ-i şerīfi bu maḥalde getürdi. (6)

Dermaʿnī-yi ān ki men erāde en yeclise maʿallāhi fe'l-yeclis maʿaehli't-taṣavvufi

Anuñ maʿnāsı beyānındadur ki her kim ki Allāh taʿālā (7) ile oturmaḳ isteye pes ol kimse ehl-i taṣavvuf ve evliyāʾullāh ile otursun [H103a]

1556 An resūl ezḫod buşud z'in yek dü cām

(8) Ol resūl-i Rūm bu bir iki cāmdan ki nūş eyledi kendüsinden gitdi *cām*dan murād (9) İlāhī kelimāt ve esrār u maʿārifdür ki yuḳaruda ẕikr olınmışdur [*buşud* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür ki bunda *bireft* maʿnāsınadur].

Nī rīsālet yād mandeş nī peyām

(10) anuñ yād u ḫāṭırında ne risālet ne peyām ḳaldı murād mest-i ʿışḳ-ı İlāhī olup risālet ü peyāmı ferāmūş eyledi (11) dimekdür *risālet* resūllıḳ *peyām* ḫaber maʿnāsınadur [ne anuñ risāleti ne anuñ peyāmı yād ḳaldı bu hem vechdür]. [B107a]

1557 Vālih enderḳudret-i Allāh şud

Ol resūl bir ḥālete irişdi ki (12) Allāh taʿālānuñ ḳudretinden vālih ü ḥayrān oldı

An resūl incā resīd ü şāh şud

ol resūl buraya irişdi (13) ve şāh oldı bu vech andan laṭīfdür ol resūl-i Rūm buraya resūl irişdi ve şāh oldı *incā*dan murād ḥażret-i (14) ʿÖmerüñ ḥużūr-ı şerīfi olmaḳ ve ḥāl ü maḳām ve esrār-ı İlāhiyye olmaḳ cāyizdür ammā evvel evlādur [*resīd* bunda bireft maʿnāsınadur].

1558 Seyl çün āmed bederyā baḥr geşt

(15) Seyl çünki deryāya geldi ve ḳarışdı deryā oldı pes seyl nāmı andan refʿ oldı [*geşt* kāf-ı Fārsīnüñ fetḥasıyıla fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür] (16)

Dāne çün āmed bemezraʿ geşt keşt

dāne çünki mezraʿa geldi kişt ü zerʿ oldı nite ki evvel o resūl seyl gibi idi deryā (17) oldı ve dāne gibi idi kişt oldı lācerem her kim ki ehl-i taṣavvufıla muṣāḥabet ü mücāleset ide ʿāḳıbet o hem anlardan olup (18) maḳbūlān-ı dergāhdan olur *mezraʿ* zirāʿat idicek yer maʿnāsınadur *kişt* kāf-ı ʿArabīnüñ kesriyile zerʿ maʿnāsınadur beTürkī ekin (19) mışrāʿ-ı ṣānīde egerçi kāfuñ kesriyiledür līkin ḳāfiye içün kāfuñ fetḥiyile oḳunmaḳ lāzımdur ẕikr olınan maʿnāyı iṣbāt eylemek (20) içün ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz bunı müʾeyyid sözlere şürūʿ eyledi.

1559 Çün taʿalluḳ yaft nan bāBu'l-beşer

---

11 ne anuñ risāleti ne anuñ peyāmı yād ḳaldı bu hem vechdür H: -MAB

(21) Çün nān Bu'l-beşere taʿalluḳ buldı aña ġıdā olmaḳ sebebi ile

Nān-ı mürde zinde geşt ü bāḫaber

lācerem mürde vü cemād nān (22) zinde vü ḫabīr oldı beden-i insāndan cüz olup rūḥdan ḥayāt u eṯer bulmaḳ vāsıṭasıyıla.

1560 Mūm u hīzüm çün fidā-yı nār şud

(23) Mūm u hīzüm çün āteşe fidā oldı yaʿnī yandı

Ẕāt-ı ẓulmānī-yi ū envār şud

mūm (24) u hīzümüñ tīre vü ẓulmānī ẕātı envār u münevver oldı.

1561 Seng-i sürme çünki şud derdīdegān

Sürme içün saḫḳ (25) u terbiye eyledükleri ṭaş çünki gözlerde oldı yaʿnī sürme ṭaşı saḫḳ olınup çünki çeşmlere çekildi [*dīdegān* cemʿ-i dīdedür çeşm maʿnāsına] (26)

Geşt bīnāyī şud ancā dīdebān

seng-i sürmeden olan sürme nūr-ı çeşme muḳārenetile bir bīnā oldı ol çeşmlerde dīdebān (27) oldı seng-i sürmenüñ binā vü dīdebān olması nūr-ı çeşme muḳārin olup andan cüz oldugı iʿtibārıladur (28) bu ẕikr olınan ḫuṣūṣ istiʿdāda göredür nite ki resūl-i Rūmuñ İslām u ṣāḥib-dillige ve esrār u maʿārif ḳabūline istiʿdādı (29) var idi nite ki bu meẕkūrātuñ hem ẕikr olınan ḥālāta istiʿdād [A151b] u ḳābiliyyeti vardur *dīdebān* gözci maʿnāsınadur [*bīnā* görici maʿnāsınadur]. [M121b] (1)

1562 Ey ḫunuk an merd k'ezḫod reste şud

Ey saʿādetlü ol merd ki kendüsinden ḳurtulmış oldı yaʿnī ifnā-yı (2) vücūd sebebi ile kibr ü enāniyyet ve cismāniyyet ü nefsāniyyet ve aḫlāḳ-ı ẕemīmeden necāt u ḫalāṣ buldı [*ḫunuk* bunda saʿādetlü maʿnāsınadur]

Dervücūd-ı zindeyī peyveste şud

(3) bir zindenüñ vücūdına peyveste vü muttaṣıl oldı yaʿnī bir mürşid-i kāmile mürīd olup anuñ sāyesinde (4) kāmil ü maḳbūl-i Ḥaḳḳ oldı.

1563 Vāy an zinde ki bāmürde nişest

Vāy ol zindeye ki mürde ile oturdı (5)

Mürde geşt ü zindegī ezvey bicest

ol zinde ol mürdenüñ muḳārenet ü muṣāḥabeti sebebi ile mürde oldı ve (6) zindelik andan ṣıçradı ḥāṣıl-ı maʿnā budur vāy ol ṣāḥib-dile ki ehl-i [H103b] hevā ve aṣḥāb-ı dünyā ile muḳārenet (7) ü muṣāḥabet iḫtiyār ide lācerem *eṭ-ṭabīʿatu sāriḳatun ve'ṣ-*

ṣuḥbetu mu'eṯṯiretun[1027] ḥasebince ṣoḥbetüñ te'ṯīri sebebi ile ehl-i dünyā (8) ve ġurūr zümresinden olup zinde-dil iken mürde mertebesine tenezzül idüp ḫusrān ve esfel-i sāfilīnde (9) ḳala pes devlet-i ebedī ve saʿādet-i sermedī ol kimseye müyesserdür ki ṣulaḥā vü evliyā'ullāhuñ muṣāḥabetinden (10) dūr u cüdā olmaya zīrā anlarıla muṣāḥabet ü [B107b] mücāleset eylemek hemān Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ile eylemek gibidür nite ki bu şerḥ (11) olınan ḥadīṯ-i şerīfden bu maʿnā rūşendür zīrā aña anlaruñ kelām-ı şerīfi Ḳur'ān-ı ʿAẓīmüñ tefsīridür ve ger enbiyānuñ (12) ʿahd ü zemānı müntehī olup anlaruñ dīdār-ı şerīfi devleti ve muṣāḥabeti saʿādeti müyesser olmadı ise cān u dilden Ḳur'ān-ı (13) ʿAẓīme tevaġġul eylemek lāzımdur zīrā Ḳur'ān-ı ʿAẓīm enbiyānuñ aḥvālini beyān idicidür.

1564 Çün tu derḲur'ān-ı Ḥaḳ bi'grīḫtī

(14) Çünki sen Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ Ḳur'ān-ı ʿAẓīmine ilticā vü teşebbüṣ eyledüñ yaʿnī Ḳur'ān-ı ʿAẓīmüñ tilāvetine meşġūl olup (15) maʿnāsınuñ muṭālaʿasına şuġl idüp tamām vuḳūf bulduñ ve anuñ muḳteżāsınca ʿamel eyledüñ

Bārevān-ı enbiyā āmīḫtī

(16) pes bu iʿtibārıla enbiyānuñ revān-ı şerīfiyile muḫteliṭ u muṣāḥib olduñ egerçi ṣūrī muṣāḥabetden (17) cüdā düşdüñ [*bigirīḫtī* ve *āmīḫtī* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür *revān* bunda cān maʿnāsınadur].

1565 Hest Ḳur'an ḥālhā-yı enbiyā

Zīrā Ḳur'ān-ı ʿAẓīm enbiyānuñ evṣāf u aḥvālidür

Māhiyān-ı baḥr-ı pāk-i Kibriyā

(18) enbiyā Kibriyānuñ pāk deryāsınuñ māhīleridür yaʿnī Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ kibriyā vü ʿizzetine maẓhar (19) olmışlardur ve esrār u maʿārif-i İlāhiyye baḥrınuñ ġavvāṣlarıdur.

1566 V'er buḫvānī vü neyī Ḳur'an-peẕīr

(20) Ve ger Ḳur'ān-ı ʿAẓīmi oḳuyasın ve Ḳur'ān-ı ʿAẓīmi ḳabūl idici degül iseñ yaʿnī Ḳur'ān-ı ʿAẓīmüñ maʿnāsını fehm (21) idüp aña münāsib ʿamel eylemeyesin bu iʿtibārıla Ḳur'ān-ı ʿAẓīmi ḳabūl eylememiş olursun [*Ḳur'ān-peẕīr* vaṣf-ı terkībīdür]

Enbiyā vü evliyārā dīde gīr

(22) enbiyāyı ve evliyāyı görmiş ṭut yaʿnī anları gördüñ farż eyle pes bu vechile görmekden (23) saña ne fāyide ḥāṣıl olur zīrā kāfirler ḫod enbiyāyı gördiler līkin ol görmekden anlara bir fāyide ḥāṣıl (24) olmadı pes sen hem bu vechile [A152a] Ḳur'ān-ı

[1027] "Hırsız mizâç ve etkileyici sohbet."

ʿAẓīm oḳumaḳdan s̱evāb daḫı bulmazsun belki (25) *rubbe tālin li'l-Ḳur'āni ve'l-Ḳur'ānu yelʿūnehu*[1028] ḥadīs̱-i şerīfi mūcebince senüñ Ḥaḳḳ taʿālā̱ ḥażretinden baʿīd olup ʿaẕāb u ʿiḳāba giriftār (26) olmaġuña sebeb olur pes bu ḥadīs̱-i şerīfden maʿlūm oldı ki Ḳur'ān-ı ʿAẓīmi tilāvet idenlerüñ cemīʿisine (27) s̱evāb müyesser olmaz [*gīr* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

1567 V'er peẕīrāyī vü berḫʷānī ḳaṣaṣ

Ve ger Ḳur'ān-ı ʿAẓīmi ḳabūl idici iseñ ve anda meẕkūr (28) olan ḳıṣṣa vü ḥikāyeti oḳuyasın ve maʿnā̱sını fehm eyleyesin

Murġ-ı cānet teng āyed derḳafeṣ

(29) senüñ murġ-ı rūḥuñ ten ḳafeṣinde ṭarılur yaʿnī kemāl-i ẕevḳ u şevḳuñdan rūḥuñ cesed ḥabsinde oldugından [M122a] (1) perīşān olup cenāb-ı Ḳuds cānibine pervāz eylemege ḳaṣd eyler pes ʿāḳıla lāzımdur ki kendüsini mīzān-ı Ḳur'ānıla (2) vezn ide kendünüñ ḥālini bilmek içün ve aḥvāl ki āḫıretde aña ẓāhir olısardur anı şimdi Ḳur'āndan (3) fehm ü idrāk ide pes Ḳur'ān-ı ʿAẓīm muḳarrerdür ki her ṭāyifenüñ miʿyārıdur zīrā kendülerinüñ aḥvālini andan (4) maʿlūm idüp cezālarına vuḳūf bulurlar nite ki ẓālimlerüñ miʿyārıdur bu āyet-i kerīme iʿtibārıyıla (5) *v'allāhu lāyuḥibbu'ẓ-ẓālimīn*[1029] ki Ḥaḳḳ taʿālā̱ ḥażreti kendülerini bu āyet-i kerīmeden maʿlūm eylerler ve (6) bu āyet-i kerīme tevbe idicilere miʿyārdur *innellāhe yuḥibbu't-tevvābīne ve yuḥibbu'l-muteṭahhirīn*[1030] ve (7) ṣāliḥlere ve ʿābidlere miʿyārdur ki ṣalāḥ u ʿibādetüñ cezāsı ve cennetde derecāt ʿamel ü ʿibādet (8) miḳdārı idügini bu āyet-i kerīmeden fehm eylerler *ve likullin derecātun mimmā ʿamilū*[1031] ve ʿāşıḳlara (9) miʿyārdur *fe men kāne yercū liḳā'i Rabbihi* [B108a] *fe'l-yaʿmel ʿamelen ṣāliḥan ve lāyuşrik biʿibādeti Rabbihi eḥadā*[1032] (10) ve Ḥaḳdan iʿrāż idicilere miʿyārdur *istecībū lillāhi ve li'r-Resūli iẕā deʿākum*[1033] (11) pes ol kimse ki Ḫudāy taʿālā̱ya ve Resūline muṭīʿ ola enbiyā vü evliyā ile ḥaşr olur nite ki bu āyet-i kerīmeden (12) rūşendür *ve men yuṭīʿillāhe ve'r-Resūle fe ulā'ike maʿa'lleẕīne enʿamellāhu ʿaleyhim mine'n-nebiyyīne ve'ṣ-ṣıddīḳīne* (13) *ve'ş-şuhedā'i ve'ṣ-ṣāliḥīne ve ḥasune ulā'ike refīḳā*[1034] pes ol kimse ki (14) Ḳur'ān-ı ʿAẓīmde

---

[1028] "Nice Kur'ân okuyucuları vardır ki, Kur'ân onlara lanet eder. "
[1029] "Allah zalimleri sevmez." Âli İmrân/57, 140.
[1030] "Şunu iyi bilin ki, Allah tevbe edenleri de sever, temizlenenleri de sever." Bakara/222.
[1031] "Herkesin yaptıkları işlere göre dereceleri vardır." En'âm/132.
[1032] "Artık her kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa, iyi iş yapsın ve Rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmasın." Kehf/110.
[1033] "...sizi çağırdığı zaman, Allah ve Resûlüne uyun." Enfâl/24.
[1034] "Kim Allah'a ve Resûl'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, sıddîkler, şehidler ve salih kişilerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaştır!" Nisâ/69.

mezkūr olan āyāt ḥükmiyile kendüsini hevā vü hevesden maḥbūs göre ol kimseye andan ḫalāṣ (15) ṭaleb eylemek lāzımdur ve ger ḫalāṣ ṭaleb eylemeye ziyāde cehāletinden ve tamām sefāhatındandur nite ki ḥażret-i (16) Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz buña işāret buyurur [*āyed* fiʿl-i mużāriʿdür *teng* ṭar maʿnāsına]. [H104a]

1568 Murġ k'ū enderḳafes zindāniyest

Murġ ki o (17) ḳafesde perīşān u zindānīdür [*k'ū* ki ū taḳdīrindedür]

Mīnecūyed resten eznādāniyest

ol murġ ki ḳafesden ḫalāṣ (18) olmaġı ṭaleb eylemeye nādānlıġındandur bu hem maʿnādur ol murġ ḳafeṣden ḫalāṣ ṭaleb eylemez ise nādānlıġındandur. (19) Beyt

Ḥicāb-ı çihre-yi can mīşeved ġubār-ı tenem
Ḫoş-ādemī ki ezin çihre perde berfikenem[1035]

1569 Rūḥhāyī k'ezḳafeşhā resteend

(20) Şol rūḥlar ki ḳafeşlerden ḳurtulmışlardur

Enbiyā-yı reh-ber-i şāyesteend

(21) şāyeste vü maḳbūl-i ḥażret-i Eḥadiyyet olup ḫalḳı ṭarīḳ-ı müstaḳīme delālet idüp Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretine vāṣıl idici (22) nebīlerdür baʿż-ı nüsaḫda *enbiyāyī* vāḳıʿdur iki yā ile ki mużāf degüldür maʿnā böyle olur ol ʿaẓīmü'l-ḳadr nebīlerdür (23) ki maḳbūl delīllerdür bu vech üzre *end* lafẓı *enbiyayī* lafẓına maṣrūf olup *enbiyāyīend* taḳdīrinde (24) olur [*reh-ber* vaṣf-ı terkībīdür delīl maʿnāsına *şāyeste* maḳbūl maʿnāsınadur].

1570 Ezbirūn āvāzışān āyed zidīn

[A152b] Dīnden anlaruñ āvāzı ẓāhir yöninden gelür yaʿnī dīn cānibinden (25) taʿlīm idüp dirler

Ki reh-i resten turā īnest īn

ki saña mā-sivādan ḫalāṣ bulmaḳ yolı budur (26) budur murād budur her kim ki riyāżet ü ʿibādetile aḫlāḳ-ı zemīmeden berī olup vücūdını ifnā ide aña (27) cemīʿ-i mehālik ü mühlikātdan ḫalāṣ müyesser olur *īn* kelimesinüñ teʾkīdi maʿnānuñ taḥḳīḳ u teʾyīdi içündür *ḳafes* (28) sīnile Fārsīdür *ḳafeṣ* ṣādıla ʿArabīdür ki anuñ muʿarrebidür.

1571 Mā bedin restīm z'in tengin-ḳafeṣ

Enbiyā (29) dīn cānibinden āşkāre dirler bu ziyāde teng-ḳafeṣden biz bunuñıla ḳurtulduḳ yaʿnī dünyāda bu cesedüñ żarar [M122b] (1) u ālāmından bir nefy-i vücūdıla ḫalāṣ olduḳ ve necāt bulduḳ

[1035] "Tenimin tozu can çehresinin örtüsü olur; benim saklı olduğum bu çehreye hoş geldin."

Cüz ki in reh nist çāre-y in ḳafeṣ

(2) zīrā bu ṭarīḳdan ġayrı bu ḳafeṣe çāre vü dermān yoḳdur yaʿnī ten ḳafeṣinden ḫalāṣ ifnā-yı vücūd ṭarīḳından ġayrı ile (3) mümkin degüldür beyt-i sābıḳda ẕikr olınan dīn lafẓına nisbet bu beytüñ mıṣrāʿ-ı evvelinde bedīn lafẓı ḫūb vāḳıʿ (4) olmışdur *cüz ki* ki cüz taḳdīrindedür ve ger enbiyā vü evliyādan bir kimse ile muṣāḥabet ü muḳārenet müyesser olmazsa (5) bārī anlaruñ ervāḥ-ı muḳaddesesine cān u dilden ṣıdḳ u ḫulūṣıla teveccüh idüp rūz u şeb anlardan feyż u himmet ṭaleb (6) eyle tā ki senüñ cānuñ āsmānı anlaruñ füyūżı nūrlarından felek gibi rūşen ü pür-nūr olup ḳalbüñ bostānı (7) anlaruñ fażl u iḥsānı şükūfelerinden gülşen ola ve çünki ḫāṭıruñ āyīnesini anlaruñ naẓarı öñinde ṭutasın (8) anlaruñ envār-baḫş ervāḥı āyīnenüñ ardından senüñ rūḥuñ ṭūṭīsine ten ḳafeṣinden ḫalāṣ olmaḳ ṭarīḳını (9) telḳīn idüp maḥabbet-i mā-sivā renci ile marīż u rencūr olmış cānuña ḳānūn-ı şifā taʿlīmini virürler tā ki rencūr-ı cānuñuñ (10) esbāb u ʿālāmātını fehm ü müşāhede idüp muʿāleceye iḳtidār u ḳuvvet bulursun pes ziyāret-i mezārāt-ı (11) enbiyā vü evliyā füyūż u fütūḥ-ı firāvāna sebeb idügine şekk ü reyb yoḳdur nite ki Būstānuñ bu beytinden hem (12) rūşendür [*cüz ki*de *ki* zīrā maʿnāsına ve rābıṭa içün olmaḳ hem cāyizdür *çāre'-i*de hemze yā-yı sākine oḳunmaḳ gerekdür vezn içün]. Meṯnevī

Eger būse berḫāk-i merdan zenī
Bemerdī ki pīş āyedet rūşenī

Kesānī ki pūşīde çeşm-i dilend (13)
Hemānā k'ezin tūtiyā ġāfilend[1036]

ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz *eş-şuhretu āfetun*[1037] (14) mūcebince iştihār ziyāde żararlu idügini beyān eylemege şürūʿ eyledi.

1572 Ḫᵛişrā rencūr sāzī zār zār

Ten (15) ḳafeṣinden ṭarīḳ-ı ḫalāṣ hem budur ki kendüñi ziyāde żaʿīf ü rencūr düzesin ve tamām maʿyūb gösteresin belki mürde (16) meṯābesinde olasın

Tā turā bīrun kunend eziştihār

tā seni iştihārdan bīrūn u ḫalāṣ eyleyeler (17) yaʿnī tā şöhret ü iştihārdan ḫalāṣ olasın zīrā iştihār ḳafeṣ gibidür belki [B108b] andan muḥkem ü müşkildür nite ki bu beytinden (18) rūşendür [*birūn kunend* bunda ḫalāṣ kunend maʿnāsınadur].

[1036] "Eğer bir kadın mertlerin toprağını öperse, yiğitlikte senin önün de aydınlanır; gönül dilini kapatan kimseler böyle bir sürmeden mahrumdurlar."
[1037] "Şöhret âfettir."

1573 K'iştihār-ı ḫalḳ bend-i muḥkemest

Zīrā ḫalḳuñ iştihār u iʿtibārı yaʿnī ḫalḳ içinde ḳadr ü iʿtibār (19) bulup meşhūr olmaḳ muḥkem ü müşkil ḳayd u benddür

Derreh in ezbend-i āhen key kemest

Ḥaḳḳ taʿālānuñ (20) ʿışḳ u maḥabbeti bu iştihār u ḳadr ü iʿtibār demür bendden ḳaçan kemdür yaʿnī bend-i āhenden nāḳıṣ u nerm degüldür (21) belki andan [A153a] ḳavī vü muḥkemdür ve żarar iden iştihār şol iştihārdur ki ol kimse meşhūr olmaḳdan ḥaẓẓ ide ve kendüsini (22) mürşid nāmında göstere tā ki meşhūr-ı ʿālem olup ḫalḳ-ı cihān ḳatında ḳadr ü şeref ve ʿizzet ü iʿtibār bula ve ger maḥżā (23) şöhret ise enbiyā vü evliyānuñ ekşeri ḫod tamām şöhret üzre idiler ḫuṣūṣā Server-i Kāyināt ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt (24) ve ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz ki ḥadden ziyāde meşhūrdur [*derreh-i Ḥaḳḳ* taḳdīrindedür *kem* bunda nāḳıṣ maʿnāsınadur]. (25)

Ḳıṣṣa-yı bāzārgān ki ṭūṭī-yi maḥbūs-ı ū ūrā peyġām dād beṭūṭiyān-ı Hindūstān behengām-ı reften

Bāzārgānuñ ḳıṣṣasıdur ki ol (26) bāzārgānuñ ḳafeṣde maḥbūs olmış ṭūṭīsi bāzārgāna ḫaber virdi ticārete gitmek vaḳtinde Hindistānuñ (27) ṭūṭīlerine yaʿnī bāzārgān ticārete gitmege ḳaṣd eyledükde kendünüñ ḳafeṣde maḥbūs ṭūṭīsi bāzārgāna didi (28) ki Hindistānda olan ṭūṭīlere benden peyām u selām ilt ve Hindistāndan baña armaġānuñ ol olsun (29) ki anlar ne didiler ve ne eylediler ise cemīʿan baña beyān eyleyesin

1574 Būd bāzergān ūrā ṭūṭiyī

Bir [M123a] (1) bāzārgān var idi ve anuñ bir ṭūṭīsi var idi baʿż-ı nüsaḫda böyle vāḳıʿdur

Tācirīrā būd gūyā-ṭūṭiyī

(2) bir tācirüñ gūyā bir ṭūṭīsi var idi [*tācir* ticāret idici maʿnāsına]

Derḳafeṣ maḥbūs u zībā ṭūṭiyī

ḳafeṣde maḥbūs u [H104b] zībā bir (3) ṭūṭī idi [*ṭūṭi'ī*de hemze vaḥdet içündür].

1575 Çün ki bāzergan seferrā sāz kerd

Çünki bāzārgān sefer içün sāz u tedārük eyledi (4) yaʿnī sefer esbābını müheyyā vü ḥāżır eyledi *bāzārgān* ve *bāzergān* cāyizdür *sāz kerd* bunda müheyyā vü ḥāżır u tedārük (5) eyledi maʿnāsınadur bu hem maʿnādur ki maʿnāda bu iki vech birdür çünki bāzergān seferüñ tedārükini eyledi (6)

Sūy-ı Hindustan şuden āġāz kerd

---

18 birūn kunend bunda ḫalāṣ kunend maʿnāsınadur H: -MAB

ol bāzergān Hindistān cānibine gitmege āġāz u ʿazm eyledi [*şuden* bunda reften maʿnāsınadur *āġāz* şürūʿ maʿnāsınadur]. (7)

1576 Her ġulām u her kenīzekrā zicūd

Her ġulāmına ve her cāriyesine seḫā vü kereminden

Guft behr-i tū çi ārem gūy zūd

(8) ol bāzergān didi senden ötüri ne getüreyüm tīz di yaʿnī ol bāzergān cūd u kereminden kendünüñ ġulāmlarına (9) ve cāriyelerine didi diyüñüz ki sizüñ içün Hindistāndan ne armaġān getüreyüm [*gūy* emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür].

1577 Her yekī ezvey murādī ḫast kerd

(10) Ġulāmlarından ve cāriyelerinden her birisi ol bāzergāndan bir murād ṭaleb (11) eyledi

Cümlerā vaʿde bidād an nīk-merd

ol nīk merd ki murād bāzergāndur cümlesine vaʿde virdi (12) yaʿnī inşāʾallāh getüreyüm didi.

1578 Guft ṭūṭīrā çi ḫᵛāhī armaġān

Cemīʿ ġulāmlar ve cāriyelerinden (13) ṣoñra ṭūṭīsine eytdi ne armaġān istersün bu hem vechdür armaġān ne istersün

K'āremet ezḫıṭṭayī Hindūstān

(14) ki saña Hindistān ḫıṭṭasından getürem *ḫıṭṭa* ser-ḥad maʿnāsınadur ki bunda murād Hindistān (15) memleketidür [*k'āremet* ki ārem turā taḳdīrindedür *ārem* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür].

1579 Guft an ṭūṭī ki ancā ṭūṭiyān

Ol ṭūṭī bāzergāna didi ki ol yirde ki murād Hindistāndur (16) ṭūṭīleri [A153b]

Çün bübīnī kun ziḥāl-i men beyān

çün göresin benüm ḥālümden anlara beyān ile böyle (17) diyü.

1580 K'an fulan ṭūṭī ki müştāḳ-ı şumast

ki ol fulān ṭūṭī ki size müştāḳdur bu hem maʿnādur sizüñ (18) müştāḳuñuzdur zīrā *el-cinsu ile'l-cinsi yemīlu*[1038] mūcebince cins kendünüñ cinsine beher ḥāl elbette [B109a] meyl (19) eyler [*müştāḳ* bunda ism-i fāʿildür ki aṣlı *müşteyıḳ*dur]

Ezḳażā-yı āsman derḥabs-i mast

---

13 k'āremet ki ārem turā taḳdīrindedür ārem fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür H: -MAB

[1038] "Cins, cinsine çeker (meyl eder)."

şimdi ḳażā-yı āsmān sebebinden bizüm ḥabs ü bendümüzdedür yaʿnī ol ṭūṭī ḥükm (20) ü taḳdīr-i İlāhī sebebi ile el-ān bizüm ḫānemüzde esīr-i ḳafeṣdür.

1581 Berşumā kerd ū selām u dād ḫᵛast

Ol ṭūṭī (21) size selām eyledi ve sizden dād ṭaleb eyledi böyle diyü ki siz ẕevḳ u ṣafāda ve ben derd ü ʿanāda olmaḳ (22) inṣāf mıdur [*dād* ʿadl maʿnāsınadur *ḫᵛāst* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

V'ezşumā çāre'v reh-i irşād ḫᵛast

ve sizden ḥabsden ḫulāṣa çāre ve irşād u taʿlīm (23) yolını ṭaleb eyledi [*çāre vü reh*de vāv sākin oḳunmaḳ gerekdür vezn içün].

1582 Guft mīşāyed ki men deriştiyāḳ

Ṭūṭī bāzergāna eytdi Hindistānda (24) olan ṭūṭīlere lāyıḳ mıdur ki ben sizüñ iştiyāḳuñuzda

Can dehem incā bümīrem derfirāḳ

(25) cān virem bunda sizüñ firāḳuñuzda ölem.

1583 İn revā bāşed ki men derbend saḫt

Bu revā olacaḳ mıdur (26) ki ben bunda saḫt u müşkil ḥabs u bendde olam

Ki şumā dersebzegāhī berdıraḫt

ki siz bir çemenzār u (27) sebzezār u sebzegāhda dıraḫt üzre olasuz *revā bāşed* ve *şāyed*de istifhām-ı inkārī maʿnāsı vardur (28) bunda pend budur ki *inneme'l-mu'minūne ıḫvetun*[1039] ḥasebince ehl-i ẓāhirden bir kimse bir bend ü belāya giriftār u mübtelā olsa mü'minlere (29) lāzımdur ki anı ol bend ü belādan ḫalāṣ eylemege saʿy eyleyeler ve ehl-i sülūkdan bir kimse mekr-i nefs ve vesvese-yi [M123b] (1) şeyṭāna giriftār u mübtelā olsa ehl-i bāṭına lāzımdur ki aña naṣīḥat idüp himmet ü duʿā ile anı ḫalāṣ eylemege cidd ü cehd (2) eyleyeler ve tenbīh vardur ki çün bir kimse bir miḥnet ü belāya giriftār ola andan ḫalāṣ olmaḳ içün ġayrlardan muʿāvenet (3) ü delālet ṭaleb eylemek lāzımdur.

1584 İn çünin bāşed vefā-yı dūstān

Dostlaruñ dostlara vefāsı (4) böyle mi olur [*bāşed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekkerdür]

Men çünin ḥabs ü şumā dergülsitān

---

23 çāre vü rehde vāv sākin oḳunmaḳ gerekdür vezn içün H: -MAB

26 Ki şumā dersebzegāhī berdıraḫt MH: Geh şumā dersebze gāhī berdıraḫt AB

26-27 ki siz bir çemenzār u sebzezār u sebzegāhda dıraḫt M: siz gāhī sebzde gāhi dıraḫt AB

[1039] "Müminler ancak kardeştirler." Hucurât/10.

3 -MH: bu maʿnā hem mümkindür ki siz bir sebzezārda dıraḫt üzre olasuz bu vech üzre kāf-ı ʿArabīnüñ kesri iledür AB

ben böyle ḥabs ü maḥbūs olam ve siz gülistānda (5) ẕevḳ u ṣafāda olasuz mışrāʿ-ı evvelde istifhām-ı inkārī maʿnāsı vardur bu sözler maḥbūs ṭūṭīnüñ aġzından (6) bāzārgāna taʿlīm ṭarīḳıyıla ki Hindistānda olan ṭūṭīlere mülāḳī olduḳda diyesin diyü ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu (7) sırrahu'l-ʿazīz hem bu münāsebetile maḥabbet-i mā-sivādan āzād olanlara intiḳāl idüp anlardan meded ü muʿāvenet ṭaleb eylemek ṭarīḳıyıla (8) anlara ḫıṭāb eylemege şürūʿ eyledi ve hīç şekk yoḳdur ki bu ḥālet sāliklere taʿlīm ṭarīḳıyıladur yaʿnī ey ehl-i sülūk dembedem (9) evliyāʾullāhdan meded ü muʿāvenet ṭaleb eyleñüz ve illā ḥażret-i Mevlānānuñ ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz ʿuluvv-ı ḳadr ü ʿıẓam-ı şānı [A154a] (10) bir mertebededür ki eger evliyāʾullāh andan meded ü muʿāvenet ṭaleb eyleyeler lāyıḳdur [*gülistān* lāmuñ kesriyile ammā bunda lāmın sükūnı ve sīnüñ kesriyiledür vezn içün].

1585 Yād ārīd ey mihan z'in murġ-ı zār

(11) Ey ulular bu zār u giriftār murġdan yād getürüñüz [*ārīd* emr-i ḥāżır cemʿdür]

Yek ṣabūḥī dermiyān-ı merġzār

bir (12) ṣabūḥī ile merġzāruñ içinde bu hem maʿnādur ey ulular bu zār u giriftār murġdan sebzezāruñ içinde bir ṣabūḥīden (13) yād getürüñüz yaʿnī ol rūḥānī şevḳ u ẕevḳda bu żaʿīfi yād u teẕekkür eyleñüz ḫulāṣa-yı kelām budur ki ʿuşşāḳa ḫıṭāb idüp (14) dir ey cānān-ı ezelüñ cemālini müşāhede idüp vuṣlat şerābından mest olup mertebe-yi istiġrāḳa vuṣūl (15) bulan maḳbūlān-ı dergāha çünki bu ẕevḳ u sürūr ve ṣafā vü neşāṭ ve vecd ü vefā bezminden taḥiyyāt-ı cemāl-i İlāhī (16) bādesini nūşānūş idüp ḫoş-ḥāl olasuz mā-beynümüzde olan ḥuḳūḳ-ı sābıḳayı ferāmūş eylemeyüp (17) bu dārī-yi hicrānda olup zülāl-i viṣāl ü müşāhede-yi cemāle ʿaṭşān u teşne-leb [B109b] olan ḥayret-zede yār-ı dīrīneñüzi (18) yād eyleñüz vech-i evvele göre *yek ṣabūḥī* taḳdīrinde olur *mihān*dan murād evliyāʾullāhdur mışrāʿ-ı ṣānīde (19) *merġzār* mīmüñ fetḥasıyıla bunda sebzezār maʿnāsınadur ki lāzımı ile taʿbīr olınmışdur bunda mīmüñ fetḥiyile olmaġa imkān yoḳdur (20) zīrā mışrāʿ-ı evvel mānīʿdür egerçi *merġzār* mīmüñ fetḥiyile hem sebzezār maʿnāsına gelür luġatlarda ikisi bile mesṭūrdur [*ṣabūḥī*de ṣād meftūḥdur]. [H105a] (21)

1586 Yād-ı yaran yārrā meymun buved

Yārlaruñ yād u teẕekküri yāra meymūn u mübārekdür bu hem vechdür yārlaruñ yārını yād (22) u teẕekkür eylemek meymūn u mübārekdür yaʿnī her yār kendünüñ yārını yād u teẕekkür eylemek meymūn u mübārekdür bu vech hem laṭīfdür (23) yāruñ yād u

10 gülistān lāmuñ kesriyile ammā bunda lāmın sükūnı ve sīnüñ kesriyiledür vezn içün H: -MAB

teẕekkür eylemek ol yārını meymūn u mübārekdür bu hem vechdür yāruñ yād u teẕekküri ol yārına meymūn u mübārekdür (24) bu iki vech-i aḫīr ki anda yār müfred iʿtibār olınur mışrāʿ-ı ṯānī iʿtibārıyıla maḥalle ensebdür [*meymūn* mübārek maʿnāsınadur]

Ḫaṣṣa k'an Leylī vü in Mecnun buved

(25) ḫuṣūṣā ki ol yād u teẕekkür iden Leylā ve bu yād u teẕekkür olınan Mecnūn ola yaʿnī maʿşūḳ ki ʿāşıḳını ki yād u teẕekkür (26) ide ġāyet ḫūb u laṭīfdür zīrā maʿşūḳ cānibinden bir yād u kirişme ʿāşıḳ cānibinden olan ṣad-hezārān (27) yād u iltifātdan maḳbūl u zībādur zīrā sebeb-i müşāhede-yi cemāl ve ser-māye-yi ḳurb u viṣāl ol yāddur nite ki bu ḥadīṯ-i (28) şerīfden bu maʿnā rūşen ü ẓāhirdür *ceẕbetun minceẕebāti'r-Raḥmāni tevāzī ʿamele'ṯ-ṯeḳaleyn*[1040] *Leylī*den (29) murād maʿşūḳ ve *Mecnūn*dan murād ʿāşıḳdur [mışrāʿ-ı evvelde *buved* olur maʿnāsına daḫı olur *k'ān* ki āndan mürekkebdür].

1587 Ey ḥarīfān-ı büt-i mevzūn-ı ḫod

Ey kendüñüzüñ mevzūn [M124a] (1) u zībā maḥbūbuñuzuñ ḥarīf ü muṣāḥibleri yaʿnī ey şunlar ki zībā vü raʿnā dil-berlerüñüzile muṣāḥib olup ẕevḳ u (2) ṣafāya vuṣūl bulmışsuz [*ḥarīfān* muṣāḥibān maʿnāsınadur ki bunda murād evliyāʾullāhdur *büt*den murād maḥbūbdur ve maḥbūb olmaḳ iʿtibārıyıla zinde maḥbūb-ı ḥaḳīḳī murād olınur].

Men ḳadeḥhā mīḫorem pür-ḫūn-ı ḫod

ben firāḳda kendü ḫūnumıla pür ḳadeḥler [A154b] içerem (3) yaʿnī viṣāl-i cānāndan dūr u cüdā olup hecr ü firāḳa giriftār olduġumdan ötüri ḥadden ziyāde ġamgīn ü müteʾellim (4) olmışam. Beyt

Çü bāḥabib nişīnī vü bāde peymāyī
Beyad dār ḥarīfān-ı bāde-peymārā[1041]

murād ḥażret-i Ḥaḳḳıla (5) mūnis olanlar ẕevḳ u ḥużūr u ṣafāda ve Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinden dūr u cüdā olanlara derd ü miḥnet ü ʿanāda (6) olduġın işʿārdur.

1588 Yek ḳadeḥ mey nūş kun beryād-ı men

Benüm yād u şevḳuma bir ḳadeḥ mey nūş eyle (7)

Ger hemīḫvāhī ki bi'dhī dād-ı men

[1040] "Rahmânî cezbelerden öyle bir cezbe vardır ki, bütün insanların ve cinlerin amellerine eşittir." (Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 1, s. 297) Bkz. Ceylan; Tasavvufî Şiir Şerhleri, s. 152.

2 ḥarīfān muṣāḥibān maʿnāsınadur ki bunda murād evliyāʾullāhdur H: -MAB

[1041] "Sevgili ile oturup bâde içtiğin zaman, sarhoş dostlarını da hatırla."

eger ister iseñ ki benüm dādumı viresin yaʿnī cām-ı vaḥdetden şerāb-ı ʿışḳı (8) nūş eyledükde beni ferāmūş eyleme tā ki dostluḳ ḥaḳḳını edā itmiş olasın [*hemīḫ*ᵛ*āhī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur].

1589 Yā beyād-ı in fütāde-y ḫāk-bīz

(9) Yāḫud bu ḫāk-bīz üftādenüñ yādına yaʿnī bu ʿālem-i süflīde cismāniyyete giriftār olmış üftādenüñ yādına [*fütāde'ī*de hemze vezn içün yā-yı sākine oḳunmaḳ gerekdür *bīz* elemek maʿnāsınadur] (10)

Çün ki ḫordī cürʿayī berḫāk rīz

çün bir ḳadeḥ şerāb nūş eyledük ḫāk üzre bir ḳadeḥ dök (11) yaʿnī *ve li'l-arżi minke'si'l-kirāmi naṣībun*[1042] ḥasebince nūş eyledügüñ şerābdan ḫāk üzre bir cürʿa dök (12) ve ol ḫāki farż eyle ki bu üftādedür [*rīz* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür] beyt

Eger şerāb ḫorī cürʿa fişān berḫāk

Ezan günāh ki nefʿī resed beġayr çi bāk[1043] (13)

ḫāk-bīz vaṣf-ı terkībīdür ḫāk eleyici maʿnāsına ki *bīḫten*den müştaḳdur ki elemek maʿnāsınadur (14) ṭıfllaruñ ve mecnūnlaruñ ʿādetleridür ki yir üzre oturup elleri ile ḫāki elerler çünki ḥażret-i Mevlānānuñ (15) ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz şevḳı silsilesi ḥarekete geldi beyt

Ḫoşteran bāşed ki sırrī dil-berān

Gufte āyed derḥadīṯ-i dīgerān[1044] (16)

mūcebince ve hem *innī ra'eytu Rabbī ʿalāṣūreti şābbin ḳaṭaṭin*[1045] ḥükmince dil-berlere ḫıṭāb ṣūretinde Ḫudāy (17) taʿālā ḥażretine şevḳ-āmīz ḫıṭāb eylemege şürūʿ eyledi [bu sözler şikāyet ṭarīḳıyıla degüldür ziyāde ẕevḳ u sürūrındandur].

1590 Ey ʿaceb an ʿahd ü an sevgend kū

Ey ʿaceb ol ʿahd ü (18) ol yemīn ḳanı ki rūz-ı ezelde dinmiş idi [*sevgend* yemīn maʿnāsınadur]

Vaʿdehā-yı an leb-i çün ḳand kū

ol ḳand gibi şirīn lebüñ (19) vaʿdeleri ḳanı.

1591 Ger firāḳ-ı bende ezbed-bendegist

Eger bendenüñ senden firāḳı bendeliginüñ (20) bed ü ḳabāḥatından ise

---

1042 "Şerefli ve cömert kimselerin kâsesinden, yerin nasîbi vardır."
1043 "Şarap içtiğin zaman cür'asını toprağa saç; belki o günahtan, başkasına bir fayda erişir, artık ne gam!"
1044 "Dilberlerin sırrı ile hoşnut olan kişilerin durumu bir başka söz ile de söylenir."
1045 "Doğrusu ben, Rabbimi kısa saçlı delikanlı sûretinde gördüm."

17 bu sözler şikāyet ṭarīḳıyıla degüldür ziyāde ẕevḳ u sürūrındandur H: -MAB

Çün tu bāyed bed kunī pes farḳ çist

çünki sen bede bed eylersün pes Ḫudāvend (21) ve bende ortasında farḳ nedür ḥālbuki Kerīm Ḫudāvende lāyıḳ olan ʿafv ve luṭf u kerem ü iḥsāndur (22) *bed-i bendegīst*de aṣl-ı bed dālüñ kesriyiledür līkin vezn içün sākin oḳunur [B110a] beyt (23)

Bedīrā bedī sehl bāşed cezā

Eger merdi aḥsin ilāmen esā[1046]

murād ḥażret-i Mevlānānuñ ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz (24) ḥażret-i Haḳḳıla olan münācāt u mükālemesidür.

1592 Ey bedī ki tū kunī derḫaşm u ceng

Ey cānān ol (25) bed ü cefāyı ki sen ḫaşm u cengde eylersün [*ey cānān bedī ki* taḳdīrindedür]

Bāṭarabter ezsemāʿ u bang-i çeng

semāʿuñ ve çengüñ (26) bāng ü ṣadāsından şevḳ u ṭarabrekiledür yaʿnī ben ʿāşıḳa ey cānān senüñ ṣıfat-ı Celālüñden ẓuhūr iden āsārdan (27) bir mertebede şevḳ u ḥālet vāṣıl olur ki semāʿdan ve çengüñ ṣadāsından ol şevḳ u ḥālet mümkin olmaz (28) ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ oldur ki dostuñ cemīʿ cevr ü cefāsına taḥammül idüp şevḳ u sürūr iẓhār ide [*ṭarab* şevḳ maʿnāsına] beyt (29)

Ger ezdust-ı çeşmet beriḥsān-ı ust

Tu derbend-i ḥʿīşī ne derbend-i dust[1047]

bu maʿnā hem mümkindür [M124b] (1) çengüñ semāʿ u bānginden şevḳrekiledür [A155a] bu şikāyet ṭarīḳıyıla vāḳıʿ olan sözler ḥaḳīḳat iʿtibārıyıla şikāyet (2) degüldür belki ziyāde ẕevḳ u sürūrındandur ve ʿavāmdan testīr içündür.

1593 Ey cefā-yı tū zidevlet ḫūbter

Ey (3) dil-ber senüñ cevr ü cefāñ devletden ḫūbrek ü zībārekdür zīrā dil-berüñ cevr ü cefāsı ʿāşıḳına ġayrlaruñ mihr ü vefāsından (4) maḳbūlrekdür [*ḫūbterest* taḳdīrindedür]

V'intiḳām-ı tū zican maḥbūbter

ve ey cānān senüñ intiḳāmuñ cān u ḥayātdan (5) maḥbūbrek ü merġūbrekdür zīrā ḥayāt-ı fānīye ʿivaż ḥayāt-ı bāḳī virür Şeyḫ Manṣūr gibi ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz (6) ki egerçi berdār olup eli ve ayaġı ḳaṭʿ olınup āteşe yanup kül oldı līkin bu ḳışāş muḳābelesinde (7) bir diyet ü riʿāyete irişdi ki on sekiz biñ ʿālem aña nisbet dāne-yi

---

[1046] "Kötü kişiye karşılık olarak kötülük yapmak kolaydır; eğer yiğitsen kötülük yapana iyilik yap."
[1047] "Eğer gözün dostunun ihsânı üstünde ise, dostuna bağlı değil, kendine bağlısın demektir."

ḫardal degüldür *diyet*den murād dīdār-ı (8) şerīf-i İlāhīdür [*maḥbūbterest* taḳdīrindedür] mıṣrāʿ [H105b]

Yek deme dīdār-ı dust her dü cihāneş behast[1048]

belā vü cefā vü ʿanādan (9) evliyāʾullāh bīḥużūr olup iʿrāż eylemezler belki ẕevḳ u sürūr kesb eylerler zīrā sebeb-i keṯret faẓīlet ü ḳurb u (10) maḥabbetdür beyt

Ġaraż ezʿışḳ-ı tuem çāşni-yi derd ü ġamest

V'er ne zīr-i felek esbāb-ı teneʿüm çi kemest[1049] (11)

1594 Nār-ı tū īnest nūret çun buved

Ey cānān senüñ nāruñ budur ki ʿuşşāḳ ẕevḳ u ṣafālarından (12) aña yanmaġa cān virürler senüñ nūruñ niçe ola ol ḫod vaṣf u beyāndan bīrūndur zīrā anda olan ẕevḳ (13) u leẕẕete hīç nihāyet ü pāyān yoḳdur

Mātem in tā ḫod ki sūret çun buved

senüñ mātemüñ budur (14) ʿaceb ḫod ki senüñ sūruñ niçe ola yaʿnī senden ben ʿāşıḳa irişen mātem ü muṣībet bir vechile pür-ẕevḳ u (15) sürūrdur zīrā *innemā emvālukum ve evlādukum fitneh*[1050] mūcebince bunlardan her ḳanġısı defʿ ü refʿ olursa ʿayn-ı fāyidedür (16) ve sūr u sürūr u niʿmetüñ ḫod ne mertebede pür-neşāṭ u refāhiyyet idügini ʿaḳl iḥāṭa vü idrāk itmege ḳādir (17) olmaz [*sūr* dügün maʿnāsınadur].

1595 Ezḥalāvethā ki dāred cevr-i tū

V'ezleṭāfet kes neyābed ġavr-ı tū

ḥalāvetlerden ve leṭāfetden ki senüñ (18) cevrüñ ṭutar kimse senüñ ġavruñı bulmaz yaʿnī çün senüñ cevr ü cefāñda bu ḳadar melāḥatlar ve leṭāfet ü ḥāletler (19) vardur ki ṣad-hezār bār ḳand ü şekerden şirīn ü leẕīẕdür pes senüñ mihr ü vefā ve kerem ü iḥsānuñ ne vechile (20) ḫūb u merġūb idügi fehm ü idrāk olınmaḳ muḥāldür maʿnā bu vechile olmaḳ hem laṭīfdür ḥalāvetlerden ki senüñ cevrüñ (21) ṭutar ve leṭāfetden ki senüñ vücūduñdadur kimse senüñ ġavr u nihāyetüñi bulmaz ve künh-i ḥaḳīḳatını fehm ü idrāk eylemege (22) ḳādir olmaz zīrā senüñ melāḥat u leṭāfetlerüñe ḥadd ü pāyān yoḳdur vech-i evvele göre *ezleṭāfet* ezḥalāvethāya maʿṭūfdur (23) ḫıṭāb cevr ü cefāsı zengīn ve mihr ü vefāsı şīrīn ḥażret-i Ḫudāyadur ki ṣāfī luṭf u keremdür [baʿż-ı nüsaḫda *ezḥalāvethā*da *ez* yerine *ān* vāḳıʿdur *ġavr* nihāyet]. (24)

[1048] "Bir an dostu görmek, her iki cihâna değer."

[1049] "Maksat senin aşkındır, o da dert ve gamın çeşnisidir; yoksa feleğin altında nimetlenme sebepleri niye az olsun ki!"

[1050] "Mallarınız ve çocuklarınız birer imtihan sebebidir." Enfâl/28.

1596 Nālem ü tersem ki ū bāver kuned

Nāle vü fiġān eylerem ve ḫavf eylerem ki *ū* ki murād ḥażret-i Ḥaḳdur benüm nāle vü efġānuma iʿtiḳād (25) ide ben ḫod ziyāde ẕevḳ u sürūrumdan nāle vü efġān eylerem [*bāver* inanmaḳ]

V'ezkerem an cevrrā kemter kuned

[B110b] ve luṭf u kereminden (26) ol Ḫudā cevrini azrek ide yaʿnī evvelkiden nāḳış eyleye [A155b] bunda tenbīh budur ki ʿāşıḳ maʿşūḳınuñ cevr ü cefāsından (27) nāle vü fiġān eylemek maʿḳūl degüldür [bu hem vechdür ḳorḳaram ol cevri kemter eyler] ḥażret-i Şiblī ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz ḥālet-i nezʿde ḥadden ziyāde munḳabıż oldı (28) anda ḥāżır olanlar ol inḳıbāż u elemüñ sebebini suʾāl eylediler cevāb virüp didi ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti İblīs ḥaḳḳında (29) *laʿnetī ilāyevmi'd-dīn*[1051] ki buyurmışdur ıżṭırāb u inḳıbāżum bundandur anuñ laʿneti hem benüm maḳbūlümdür bu ḥāleti İblīse [M125a] (1) nisbet eyledügine ḥased eyledüm zirā ʿāşıḳ ve maʿşūḳ ortasında ġayruñ ne medḫali vardur ḥażret-i Mevlānānuñ (2) ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz bu ḥayāt-baḫş u dürer-bār kelimātı bu sırrı beyān eyler sulṭānu'l-ʿārifīn (3) Bāyezīd-i Bisṭāmī ḥażreti ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz buyurur ki Ḥaḳḳ taʿālānuñ ḳażā-yı şerīfine bende rıżā bir (4) mertebededür ki eger Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti beni dūzaḫdan ebedī çıḳarmasa benüm şükr ü rıżām ziyāde olur (5) ol kimseden ki derecātuñ aʿlāsında ola.

1597 ʿĀşıḳam berluṭf u berḳahreş becid

Ḫudāy (6) taʿālānuñ luṭfına ve ḳahrına cidd ü şevḳıla ʿāşıḳam [*ḳahreş*de żamīr-i ġāyib Ḫudāya rāciʿdür]

Bu'l-ʿaceb men ʿāşıḳ-ı in her dü żıd

ziyāde ʿacebdür ki (7) ben bu her iki żıdduñ ʿāşıḳıyam egerçi bu ḥālet biḥasebi'ẓ-ẓāhir muḥāl görinür bu ḥālet evliyāʾullāh zümresine (8) maḫṣūṣdur ki cemīʿ-i ṣanʿāt-ı müteḳābileden ẓāhir olan teḳābül ki bisyār ażdādı tażammundur anlara nisbet cemīʿan (9) yeksāndur anlar maḥabbet-i Ẕātīye maẓhar olduḳları içün bunda tenbīh budur ki ʿışḳ u maḥabbetde mertebe-yi rıżā oldur ki niʿmet (10) ü niḳmet ve raḥmet ü zaḥmet ve devlet ü muṣībet ʿāşıḳ ḳatında her ikisi yeksān ola [*bu'l-ʿaceb* ziyāde ʿaceb maʿnāsınadur]. (11)

1598 V'allah er z'in ḫār derbustan revem

Hem-çü bülbül z'in sebeb nālan şevem

[1051] "(Ceza gününe kadar) lânetim senin üzerindedir!" Sâd/78.

2 bu ḥayāt-baḫş u dürer-bār kelimātı bu sırrı beyān eyler sulṭānu'l-ʿārifīn M: -AB

Eger bu ḫārdan bostāna gidem yaʿnī eger maḥbūb-ı (12) ḥaḳīḳīden bu bende irişen belālardan cüdā olup nāz u refāhiyyete vuṣūl bulam Allāh ḥaḳḳıyiçün bu sebebden (13) bülbül gibi nālān oluram zīrā anuñ miḥnet ü belāsı niʿmet ü velāsına sebebdür.

1599 İn ʿaceb bülbül ki bü'gşāyed dehān

(14) Bu ʿaceb bülbüldür ki dehānını açar [*bügüşāyed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Tā ḫored ū ḫārrā bāgülsitān

tā ol bülbül ḫārı (15) gülistānıla yiye yaʿnī ḫārı ve gülistānı cemīʿan yudup maḥv ide ġayrı bülbüller gibi ḫārdan müteʾellim olmaz ḥāṣıl-ı maʿnā (16) maʿşūḳuñ cevr ü cefāsına muʿtād olan ʿāşıḳ ḳatında maʿşūḳuñ cevr ü cefāsı ve mihr ü vefāsı yeksān idügin (17) işʿārdur [*ū*dan murād Bārī taʿālā ḥażretidür].

1600 İn çi bülbül in neheng-i āteşist

Bu ne bülbüldür yaʿnī bu bülbül degüldür zīrā bülbülde bu (18) ḥālet yoḳdur belki neheng-i āteşidür ki gülistān u ḫārı maḥv u nāyāb eyler ve ḫār aña gül gibi laṭīf görinür [*āteşī*de olan yā nisbet içündür] (19)

Cümle nāḫoşhā ziʿışḳ-ı ū ḫaşist

cümle nāḫoşlar ve cemīʿ belālar ol Allāhuñ ʿışḳı sebebinden ḫoşluḳ (20) ve ẕevḳ u rāḥatdur yaʿnī Ḫudāy taʿālānuñ ʿuşşāḳına ḥażret-i Ḫudānuñ ʿışḳı sebebi ile cemīʿ-i ālām u şedāyid ẕevḳ u (21) ṣafā ve niʿmet ü sürūrdur [*ḫoşīst*de ḫā fetḥile oḳunur ḳāfiye içün] beyt

Ġayra şerbet baña tīz-āb çekerseñ çekeyüm
Çekmeyüp üstüme bir ḳaṭre dökersem dökeyüm

(22) ḥāṣıl-ı maʿnā ḳażāya rıżā müyesser olmaz illā iḫtiyārı cemīʿan dosta teslīm itmegile (23) olur dimekdür.

1601 ʿĀşıḳ-ı küllest ü ḫod küllest ū

Neheng-i āteşī gibi olan ʿāşıḳ küllüñ ʿāşıḳıdur o (24) kendüsi küldür zīrā ifnā-yı vücūd sebebi ile bir ḥālete vuṣūl [A156a] bulmışdur ki kendüsinde vücūdından eṣer (25) ḳalmamışdur [*küll-i evvel*den murād Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür]

ʿĀşıḳ-ı ḫᵛīşest ü ʿışḳ-ı ḫᵛīş-cū

bu ʿāşıḳ kendünüñ ʿāşıḳıdur ve kendünüñ ʿışḳını (26) ṭaleb idicidür murād budur ki Ḫudāy taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu anı ʿışḳ u maḥabbet ü ceẕbesi sebebi ile beşeriyyet ṣıfātından [H106a] (27) ḫālī idüp kendünüñ evṣāfıyıla muttaṣıf eylemişdür bir vechile ki

25 küll-i evvelden murād Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür H: -MAB

ol kimsede kendünüñ irādet ü taṣarruf (28) [B111a] u iḫtiyārından bir eṯer ḳalmamışdur bu iʿtibārıla ṣūretde ʿāşıḳ-ı küldür ve maʿnāda ʿayn-ı küldür ki ʿālem aña nisbet eczādur (29) herkes ki ḳuṭb ola beher ḥāl bu ḥālet aña müyesser olur bu sırr tecelliyāt iʿtibārıyıladur ẕāt iʿtibārıyıla olmaḳ [M125b] (1) muḥāldür [*ḫ*ᵛ*īş-cū* vaṣf-ı terkībīdür] beyt

Her ki ūrā ust gül ūrā buved
Heft dūzaḫ zīr-i pül ūrā buved[1052]

ḥażret-i Mevlānā (2) ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz *rūḥhāy*ı *k'ezḳafeṣhā reste āned* münāsebeti ile ṭūṭīye ve andan ṭuyūr-ı ʿuḳūle intiḳāl eyledi. (3)

Ṣıfat-ı ecniḥa-yı ṭuyūr-ı ʿuḳūl-i İlāhī

İlāhī ṭuyūr-ı ʿuḳūlüñ cenāḥlarınuñ ṣıfatıdur yaʿnī anuñ vaṣfı (4) beyānındadur *ecniḥa* cemʿ-i cenāḥdur ḳanadlar maʿnāsınadur *ṭuyūr* cemʿ-i ṭayrdur ki murġ maʿnāsınadur *ʿuḳūl* cemʿ-i ʿaḳldur *İlāhī*de (5) yā nisbet içündür beşere mensūb olan nūrānī rūḥlara ʿuḳūl dirler ki beş mertebedür evvelkisi (6) rūḥ-ı ḥassāsīdür ol nesneyi ki ḥavāss-ı ḫams aña getürür bu rūḥ-ı ḥayvānīnüñ aṣlıdur bu ḥālet süd emer ṣabīde (7) hem vardur ikincisi rūḥ-ı ḫayālīdür ḥavāss-ı ḫams īrād eyledügini ḥıfẓ idüp vaḳt-i ḥācetde rūḥ-ı (8) ʿaḳla ʿarż eyler mezbūr ṣabīde bidāyet-i neşvde bu ḫuṣūṣ yoḳdur ol sebebden gözinden ġāyib olanı tīz (9) ferāmūş eyler üçüncisi rūḥ-ı ʿaḳldur ki ḥiss ü ḫayālden ḫāric olan maʿānīyi idrāk eyler maʿārif-i (10) żarūriyye-yi külliyye gibi ki bu ḥālet behāyim ü ṣıbyānda yoḳdur dördüncisi rūḥ-ı fikrīdür ki envāʿ-ı (11) teʾlīfātıla ʿulūm-ı ʿaḳliyye-yi maḥżıyyeyi aḫẕ eyler ve anuñıla maʿārif-i şerīfe ebvābını istiftāḥ itmege ve bīnihāye mirāren (12) netīce istifāde itmege ḳādir olur ʿulemānuñ ʿaḳlı gibi beşincisi rūḥ-ı ḳudsī-yi nebevīdür ki enbiyāya ve evliyānuñ (13) baʿżısına muḫtaṣdur ki andan levāyıḥ-ı ġayb u esrār mütecellī olur ve ṭuyūr-ı ʿuḳūl-i İlāhī andan ʿibāretdür ve ʿışḳ u şevḳ (14) ve vird ü niyāz bu ṭuyūruñ ecniḥası gibidür ki bu ecniḥa ile hüviyyet hevāsında ṭayerān idüp eḥadiyyet feżāsında (15) cevelān gösterürler ve anlaruñ ednā mertebede olan nüzhetgāhları riyāż-ı cennāt-ı Naʿīmdür nite ki ḥadīṯ-i şerīfde gelmişdür (16) ki ümmet-i Muḥammed ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem kāmillerinüñ rūḥları gicelerde ʿarşda aşılmış nūr ḳandīllerinüñ içinde (17) olur ve rūzlarda ol ḳandīllerden pervāz idüp yaşıl murġlaruñ derūnlarına gelürler ve ol murġlar cennetlerde (18) cevelān u seyerān eylerler ve henüz bedenden müfāreḳat vāḳıʿ olmadın egerçi ol ṭuyūr ḳālıb-ı beden ḳafeṣine (19) giriftār u esīr görinür līkin çün beyān olınmış ecniḥayı ḥāṣıl eylemiş olalar her sāʿatde ki ḳaṣd

[1052] "Kim O'na doğru ise, odur, gül onadır; köprü altındaki yedi cehennem onadır."

eyleyeler ṣaḥn-ı ferşden (20) evc-i ʿarşa ve ḥażīż-i ḫākden ẕirve-yi eflāke ʿurūc eylerler ve naẓar idiciler ol ṭayerān u cevelāndan ġāfil ü bīḫaberlerdür (21) zīrā ol ḥālet maḥsūs u ẓāhir [A156b] degüldür zīrā *mūtū ḳable en temūtū*[1053] muḳteżāsınca ol ṭūṭī gibi ki (22) anuñ ḥikāyetini ʿanḳarīb istimāʿ eylersün mevtī meṣābesinde olup ten ḳafeṣinden girü vücūd esbābını ṭaşra iltmişlerdür (23) ve biḥasebi'ẓ-ẓāhir ol ṭuyūrdan her birisi egerçi teng tenüñ ḳafesine esīr ü giriftār görinür līkin anuñ vüsʿatı (24) bir mertebededür ki cemīʿan eflāk ve cemīʿ-i mevcūdāt anuñ göñlinüñ bir köşesinde güm ü nāpeydā olur ve ḥudūd u (25) cihāt u emkineden ʿārī vü berī olan Ḫudāy taʿālā ḥażreti ve esmā vü ṣıfātı anuñ ḳalb ü ḫāṭırına ṣıġar.

1602 Ḳıṣṣa-yı ṭūṭī-yi can z'in san buved

(26) Cān ṭūṭīsinüñ ḳıṣṣası bunuñ gibiden olur yaʿnī ṭūṭī maḥbūs-ı ḳafeṣ oldugı (27) gibi cān ṭūṭīsi hem ten ḳafesine maḥbūs ve cihān zindānına giriftardur [*sān* gibi maʿnāsınadur]

Kū kesī k'ū maḥrem-i murġan buved

(28) ḳanı bir kimse ki o murġlaruñ maḥremi ola yaʿnī ḳanı bir saʿādetmend ki enbiyā vü evliyānuñ maḥrem ü hem-rāzı olup (29) anlaruñ işāret ü delāletini fehm idüp anlara cān u dilden tebaʿiyyet ide [evvelki *kū* ḳanı maʿnāsınadur ikinci *k'ū* ki ūdan mürekkebdür].

1603 Kū yekī murġı-y żaʿīfi-y bīgünāh

Ḳanı [M126a] (1) günāhsız ziyāde żaʿīf bir murġ baʿż-ı nüsaḫda *murġ* yāsız vāḳıʿdur ki maʿnā böyle olur ḳanı [B111b] günāhsız bir żaʿīf (2) murġ

V'enderūn-ı ū Süleyman bāsipāh

Süleymān peyġam-ber ʿaleyhi's-selām ʿaskeri ile [H106b] anuñ içinde (3) yaʿnī bāṭın u derūnınuñ vüsʿat u füsḥatı bir mertebededür ki ġāyet ü nihāyeti yoḳdur *murġān*dan murād enbiyā (4) vü evliyālaruñ rūḥlarıdur ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki *lāyeseʿunī arżī velā semā'ī ve lākin yeseʿunī ḳalbi ʿabdiye'l-mu'mini taḳiyyi'n-naḳiyyi'l-vedā*[1054] (5) mūcebince Ḫudāy taʿālā esmā vü ṣıfātıyıla ṣıġar on sekiz biñ ʿālem (6) anuñ bir köşesinde maḥv u nāpeydā olur bir kimse bu ḥālete vuṣūl bulmayınca ḥaḳīḳatda ol kimse ṣāḥib-dil olmaz. (7)

1604 Çün bināled zār-ı bīşükr ü gile

[1053] "Ölmeden önce ölünüz." Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 260.

[1054] "Yarattığım yere ve göğe sığmadım; ama mü'min kulumun benden çok korkan, pek yumuşak ve saf kalbine sığdım." Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 171.

Ol żaʿīf murġ şükr ü şikāyetsiz çünki ziyāde nāle vü fiġān ide [*çün bināled* beyti yuḳaruda olan beyte cevāb gibidür *zār* bunda vāfir maʿnāsınadur *gile* kāf-ı Fārsīnüñ kesriyile şikāyet maʿnāsınadur] (8)

Üfted enderheft gerdun ġulġule

anuñ nāle vü fiġānından yedi felege ġulġule vü ıżṭırāb düşer ḥāṣıl-ı (9) maʿnā budur ki *evliyā'ī taḥte ḳıbābī lāyaʿrifuhum ġayrī*[1055] ḥasebince Ḥaḳḳ taʿālānuñ ʿāşıḳları ve velīleri vardur (10) ki şükr ü şikāyet ṭarīḳıyıla degül belki gāh gāh ziyāde şevḳlerinden cūş u ḫurūşa gelüp girye vü (11) nāle eylerler nāz u niyāzları ziyāde maḳbūl-i cenāb-ı ʿİzzet oldugından ötüri heft āsmānuñ melekleri anlaruñ nāle vü giryesinden (12) mużṭarib olup fiġāna gelürler dimekdür Nefeḥāt-ı Ünsde mesṭūrdur ki evliyāʾullāhdan bir ṭāyife (13) vardur ki isterlerse kendülerini ḥażret-i Cibrīle daḫı göstermezler ve Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti daḫı buyurmışdur yir yüzinde (14) benüm ḳullarum vardur ki yedi dūzaḫı refʿ eyle diseler refʿ eylerdüm [*gerdūn* felek].

1605 Her demeş ṣad nāme ṣad peyk ezḪudā

(15) Ḫudāy taʿālā ḥażretinden her dem aña yüz nāme yüz peyk irişür [*ṣad* yüz maʿnāsınadur]

Yā Rabī z'ū şaṣt lebbeyk ezḪudā

(16) ol kimseden bir yā Rabbī ve ḥażret-i ʿİzzetden [A157a] anuñ muḳābelesinde altmış lebbeyk irişür bu ḫuṣūṣ (17) maḳbūlān-ı dergāha ʿaceb degüldür belki maḥall-i taʿaccüb budur ki bir kāfir ṣaneme secde idüp andan maḳṣūdını ṭaleb eyleyüp (18) aña ḫıṭāb eyleriken kemāl-i kereminden Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti anuñ ḫıṭābına lebbeyk didi bu ḥikāyeti bervech tafṣīl (19) eylemek isteyen Şeyḫ ʿAṭṭār ḥażretinüñ Manṭıḳu'ṭ-Ṭayr nām kitābını muṭālaʿa eylesün ve Būstān nām kitābda mesṭūrdur ki (20) bir kāfir kemāl-i ıżṭırābından ṣaneme eytdi murādumı ḥāṣıl eyle yoḫsa murādumı Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinden isterem (21) didi Ḫudāy taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu hemān dem anuñ murādını ḥāṣıl eyledi [*Rabbī*de yā vaḥdet içündür *şaṣt* altmış]. Meṣnevī (22)

Mühimmī ki derpīş dārem berār
Vü ger ne buḫvāhem ziPerverdgār

Henūz ezbüt ālūde-rūyeş beḫāk

---

7 çün bināled beyti yuḳaruda olan beyte cevāb gibidür zār bunda vāfir maʿnāsınadur H: -MAB

[1055] "Gökkubbeler altında öyle velî kullarım vardır ki onları benden başkası bilmez." Bkz. Ceylan; Tasavvufî Şiir Şerhleri, s. 165.

21 Rabbīde yā vaḥdet içündür şaṣt altmış H: -MAB

Ki kāmeş berāverd Yezdān-ı pāk (23)

Dilender Samed bāyed ey dust best
Ki ʿācizterend ezṣanem her çi hest (24)

Muḥālest eger ser-berin dernihī
Ki bāz āyedet dest-i ḥācet tihī[1056]

1606 Zellet-i ū bih ziṭāʿat nezd-i Ḥaḳ

(25) Ḥaḳḳ taʿālā ḳatında anuñ ḫaṭāsı ġayrlaruñ ṭāʿatından eyüdür [*zellet* ḫaṭā maʿnāsınadur]

Nezd-i küfreş cümle īmanhā ḫalaḳ

anuñ küfri (26) ḳatında cümle īmānlar köhne vü bīiʿtibārdur[1057] *ṭāʿat*dan murād ʿavāmuñ ṭāʿatıdur ki taḳlīdiledür ve *īmānlar*dan murād (27) ʿavāmuñ īmānıdur ki taḳlīdiledür bu söz Şeyḫ ʿAṭṭār ḥażretlerinüñ Manṭıḳu'ṭ-Ṭayr nām kitābında vāḳıʿ olan sırr-ı tevḥīde (28) vuṣūl bulup vücūdlarından ne nām ve ne eṣer ḳalan ṭāyifeye göredür ki ʿışḳ-ı İlāhī sebebi ile bir mertebeye vāṣıllardur (29) ki küfr īmān degül belki kendülerinden hem ḫalāṣ olmışlardur zīrā anlar ʿayn-ı īmāna vuṣūl bulmışlardur nemāzda Kaʿbenüñ [M126b] (1) kendüsine müteveccih olan kimse ʿayn-ı ḳıbleyi müşāhede eyledügi gibi bu beytler Manṭıḳu'ṭ-Ṭayrdandur ki tevḥīd-i Ḥaḳīḳīnüñ sırrını (2) beyān eyler [*ḫalaḳ* köhne maʿnāsınadur ki bīiʿtibār maʿnāsına istiʿmāl olınur] meṣnevī

Hüdhüd-i reh-ber çünin guft an zemān
K'an ki ʿāşıḳ şud neyendīşed zicān (3) [B112a]

Çün beterk-i can bugūyed ʿāşıḳī
Ḫᵛāh zāhid bāş ḫᵛāhī fāsıḳī

Çün dil-i tū düşmen-i cān āmedest (4)

[1056] "Önüne getirdiğim önemli bir dileği kabul et; eğer etmezsen Allâh'tan isterim. Puttan dolayı yüzü toprağa bulanmış kişinin arzusunu temiz olan Allâh yerine getirir. Ey dost! Gönlünü Samed'e bağlaman gerekli, çünkü puttan her ne varsa en âcizidir. Başını oraya koyduğunda hâcet elinin boş olarak geri dönmesi muhâldir."

[1057] [anuñ küfri ḳatında cümle īmānlar köhne vü bīiʿtibārdur küfr ile murādı Allāhu aʿlem ṭāġūta küfrdür *fe men yekfur bi'ṭ-ṭāġūti ve yu'min billāhi feḳad istemseke bi'l-ʿurveti'l-vuṣḳā* āyet-i kerīmesine işāretdür ve *īmānhā ḫalaḳ* didüginde murādı ṭāġūta īmāndur *v'elleẕīne keferū evliyā'uhumu'ṭ-ṭāġūte yuḫricūnehum mine'n-nūri ile'ẓ-ẓulumāti* āyet-i şerīfine işāretdür (ḥarrerehu ʿAbdullāh)] M

Can berefşan reh bepāyān āmedest

Sedd-i reh cānest cān īṯār kun
Pes berefken perde vü dīdār kun (5)

Ger turā gūyend ezīman ber āy
V'er ḫıṭāb āyed turā k'ezcan berāy

Bītevaḳḳuf īn ü anrā berfişān (6)
Terk-i īman kūy u canrā berfişān

Münkirī ger gūyed in bes münkirest
'Işḳ gū ezküfr ü īman berterest (7)

'Işḳrā bāküfr ü bāīman çi kār
'Āşıḳanrā laḥẓa-yı bācan çi kār

'Āşıḳ āteş derheme ḫırmen zened (8)
Erre berfarḳeş nehend ū ten zened

Derd ü ḫūn-ı dil bübāyed 'ışḳrā
Ḳıṣṣa-yı müşkil bübāyed 'ışḳrā (9)

Sāḳiyā ḫūn-ı ciger dercām kun [H107a]
Ger nedārī derd ezmen dām kun

'Işḳrā derdī bübāyed perde-sūz (10)
Kāh-ı canrā perde-der ki perde-sūz

Ẕerre-yi 'ışḳ ezheme 'uşşāḳ bih
Şemme-yi derd ezheme āfāḳ bih (11)

---

8 Ḳıṣṣa-yı müşkil bübāyed 'ışḳrā M: -AB

ʿIşḳ maġz-ı kāyināt āmed müdām
Nist merd-i ʿışḳ bīderdī temām

Küfr kāfirrā vü din din-dārrā (12)
Ẕerre-yi derdet dil-i ʿAṭṭārrā

Her kirā derʿışḳ muḥkem şud ḳadem [A157b]
Dergüẕeşt ezküfr ü ezİslām hem (13)

ʿIşḳ sūy-ı faḳr derbü'gşāyedet
Faḳr-ı sūy-ı küfr-i reh bü'nmāyedet

Çün turā in küfr ü īn īman nemand (14)
İn ten-i tū güm şud u in can nemand

Baʿd ezan merdī şevī in kārrā (15)
Merd bāyed in çünīn esrārrā

Pāy dernih hem-çü merdān u meters
Dergüẕer ezküfr ü ezīman meters (16)

Çend tersī dest ezṭıflī bidār
Bāz şev çün şīr-i merdan pīş-i kār

Ger turā ṣad ʿaḳbe nāgāh ūfted (17)
Bāk ne'bved çün derin rāh ūfted[1058]

[1058] "Rehber olan Hüdhüd o zaman böyle dedi: Âşık olan kişi canını düşünmez. Çünkü ister zâhit ol ister fâsık; canın terkiyle âşık olunur. Senin gönlün canın düşmanı olduğu için, can kendinden geçmekle bu yolun sonuna varabilir. Yolu engelleyen candır, onu fedâ et. Sonra perde ve dîdâr derdine düş. Eğer sana, canını fedâ et nidâsı gelirse hiç şüpheye düşmeden bunu ve onu dağıt. Yani imanı terk ettiğini söyle ve canından geç. Eğer biri sana münkir derse, o yeterince münkirdir. Aşkı söyle, o küfür ve imandan daha iyidir. Aşk için küfür ve imanla olmak ne işe yarar? Âşıklar için canın her bir lahzası ne işe yarar? Âşık ateşi her dem harman bilir, testereyi arkasına koyup tenini keser. Gönlün dert ve kanı aşk için olmalıdır; müşkül kıssalar aşk için olmalıdır. Ey sâkî! Kadehe ciğer kanını koy; eğer dert bulamazsan bana tuzak kur. Aşk için perdeleri yakan bir dert gerekir; can samanı ile perdeleri yırt, çünkü o yanmıştır. Aşkın zerresi bütün âşıklardan iyidir; derdin zerresi bütün âfâktan iyidir. Aşk her dâim kâinâtın özüdür; aşk adamı dertsiz olursa tamam olmaz. Küfr kâfire, din ise dindara; seninle dertlenmenin bir zerresi de

ḥażret-i Mevlānānuñ ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz beytinde meẕkūr olan kimseden (18) murād-ı şerīfi mecẕūb-ı ʿışḳ-ı İlāhī olan kimsedür ki küfr ü īmān ḳaydından berī vü āzāddur nite ki mecnūnlar teklīf (19) mertebesinden sāḳıṭ olup küfr ü īmāndan bīḫaberlerdür farżā mecnūnlardan fısḳ u maʿṣıyet ü küfr ve ḳatl-i nefs ṣādır (20) olsa anuñ üzerine biḥasebi'ş-şerʿ aḥkām-ı şerʿiyyeden bir nesne icrā olınmaz pes mecẕūb-ı ʿışḳ olan kimsenüñ aḥvāli (21) mecnūnuñ aḥvāline ḳıyās olınduḳda işkāl ü suʾāl ḳalmaz ve Şeyḫ Saʿdī ḥażreti ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz (22) Būstān nām kitābında bu ṭāyifenüñ ḥaḳḳında birḳaç beyt dimişdür ki bu maḥalle münāsibdür. Meṡnevī (23)

Ḫoşā vaḳt-i şūrīdegān-ı ġameş
Eger zaḫm bīned eger merhemeş

Beyād-ı Ḥaḳ ezḫalḳ bi'grīḫte
Çünan mest-i sāḳī ki mey rīḫte (24)

Neşāyed bedār u devā kerdişān
Ki kes muṭṭaliʿ nist berderdişān (25)

Elest ezezel hem-çünan şan begūş
Beferyād-ı ḳālū belā derḫurūş

Şeb ü rūz derbaḥr-ı sevdā vü sūz (26)
Nedānend ezāşüftegī şeb zirūz

Geh āsūde dergūşe-yi ḫırḳa-dūz
Geh āşüfte dermeclis-i ḫırḳa-sūz (27)

Ne sevdā-yı ḫod şan ne pervāy-ı kes
Ne derkünc-i tevḥīdşan cāy-ı kes (28)

Attar'ın gönlünedir. Kim aşkta ise ayağını muhkem tutar, küfür ve İslâm'dan geçmiş olur. Aşk seni fakirlik yönüne doğru götürür; fakirlik küfür yolunun yönünü gösterir. Senin için bu küfür ve bu iman kalmadığı için, bu tenin yok oldu ve bu canın kalmadı. Bundan sonra bu dâvâda yiğit olursun; çünkü böyle esrarda mert olmak gerekir. Yiğitler gibi ayağını yere koy ve korkma; küfür ve imandan geç, korkma. Korktuğun zaman çocukluktan el çek, yiğit bir aslan gibi işin başına geri dön. Eğer sana ansızın yüz zorluk gelse de, korkmaya gerek yok; çünkü bu yolda iken gelmiştir."

Ḥarīfān-ı ḫalvet-serāy-ı elest
Beyek cürʿa tā nefḥa-yı ṣūr mest[1059]

1607 Her demī ūrā yekī miʿrāc-ı ḫāṣ

(29) Her bir nefesde anuñ içün bir ḫāṣ miʿrāc vardur yaʿnī aña maḫṣūṣ bir miʿrāc vardur ki müşāhede-yi cemāl-i [M127a] (1) İlāhīden cüdā olmaz bu hem maʿnādur her dem aña bir ḫāṣ miʿrāc vardur

Berser-i tāceş nehed şad tāc-ı ḫāṣ

(2) anuñ tācınuñ başı üzre ḥażret-i Ḥaḳḳ cānibinden yüz ḫāṣ tāc ḳonur bu hem maʿnādur anuñ yaʿnī kendü tācınuñ (3) başı üzre yüz tāc ḳor murād dembedem ḳurb-ı İlāhī ve müşāhede-yi cemāl-i Nāmütenāhīde olan ḥālāt (4) izdiyād u teraḳḳīde olur dimekdür.

1608 Ṣūreteş berḫāk ü cāneş Lāmekān

Ol ʿāşıḳuñ ṣūret (5) ü cesedi ḫāk üzredür ve anuñ cānı lāmekāndadur yaʿnī cismi bu ʿālem-i süflīdedür ve rūḥı ʿālem-i ʿulvīdedür (6) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ile mükālemededür beyt (7)

Ḫışt-i zīr-i ser ü bertārik-i heft aḫter pāy
Dest-i ḳudret niger ü manṣıb-ı ṣāḥib-cāy[1060] [B112b]

Lāmekānī fevḳ-ı vehm-i sālikān

ol lāmekān sāliklerüñ vehminden (8) ʿālī bir lāmekāndur yaʿnī ol lāmekānı sāliklerüñ vehm ü fehmi iḥāṭa eylemege imkān yoḳdur aña ʿavāmuñ fikri ḳanda (9) irişür.

1609 Lāmekānī nī ki dervehm āyedet

Ol lāmekān ancılayın bir lāmekān degüldür ki senüñ vehmüñe gele ve (10) ʿaḳl u fehmüñ anı iḥāṭa eylemege ḳādir ola [*āyed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Her demī dervey ḫayālī zāyedet

[1059] "O'nun gamıyla olan dert vakti ne güzel! İster sıkıntı versin, ister merhem versin. Hakk'ın yâdıyla halktan kaçmış, sâkîden mest olan kişi gibi mey dökmüştür. Onların ilaç ve devasına kimse bir şey yapamadı; çünkü kimse dertlerine muttali' değildi. 'Elest' sözü ezelden onların kulağında ve 'kâlû belâ' feryâdı ile çoşkuda idi. Gece gündüz sevda ve ateş denizindeydiler; bu sermestlikten geceyi gündüzden fark edemiyorlardı. Bazen hırka dikilen yerde mutlu, bazen hırka yakılan mecliste karmakarışıktılar. Ne kendi sevdâları, ne kimseden pervâları vardı; ne de tevhîd köşelerinde kimsenin yerindeydiler. 'Elest' halvetsarayının sâkinleriydiler ve bir cür'a ile sûr nefhasına kadar mesttiler."

[1060] "Başındaki bakış oklarını yedi yıldızın karanlığına dik; kudret elini ve mekân sâhibinin mansıbını gör."

her bir nefes ol lāmekānda (11) saña bir ḫayāl mütevellid ola yaʿnī ḫayālüñ daḫı anı iḥāṭa eylemege ḳādir degüldür [A158a] zīrā ol lāmekān vehm ü ḫayālden (12) berterdür [*zāyed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1610 Bel mekān u lāmekan derḥükm-i ū

Belki mekān u lāmekān anuñ ḥükmindedür

Hem-çü derḥükm-i bihiştī çār cū

(13) cennetde olan dört ırmaḳ cennetlünüñ ḥükminde oldugı gibi murād insān-ı kāmildür ki (14) ḥażret-i Ḫudānuñ fermān-ı şerīfiyile taṣarrufāt cemīʿan aña müfevvaż u müsellemdür bu ḥaḳīr-i pür-taḳṣīrüñ iʿtiḳādı budur ki bu evṣāf (15) cemīʿan ḥażret-i Mevlānānuñ ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz menāḳıbıdur egerçi ẓāhirī vaṣf iʿtibārıyıla murād enbiyā vü evliyānuñ (16) ḥażret-i Ḥaḳḳıla olan rūḥānī ḥālātıdur ki erbāb-ı ṭarīḳatdan eḳall-i ḳalīle müyesser olur [*bihiştī* bunda cennetlü maʿnāsınadur *cū* bunda ırmaḳ maʿnāsınadur].

1611 Şerḥ-i in kūteh kun ū ruḫ z'in bitāb

(17) Bu ṭuyūr-ı ʿuḳūl-i İlāhīnüñ şerḥini ḳıṣa eyle ve bundan yüz çevir yaʿnī ferāġat eyle [*kun* ve *bitāb* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür] (18)

Dem mezen v'allāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb

söyleme ve cemīʿisinden Allāh taʿālā ṣavābı ʿālimrekdür.

1612 Bāz mīgerdīm mā ey dūstān

(19) Ṭuyūr-ı ʿuḳūl-i İlāhī beyānından ve anuñ merātibini ve evliyā'ullāhuñ aḥvālini tafṣīl eylemekden ey (20) dostlar biz rücūʿ idelüm [*mīgerdīm* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i maʿa'l-ġayrdur]

Sūy-ı murġ u tācir ü Hindūstān

murġ u tācir ü Hindistān cānibine yaʿnī (21) bunları beyān idelüm *murġ*dan [H107b] murād ṭūṭī ve *tācir*den murād meẕkūr bāzergāndur.

1613 Merd-i bāzergan peẕīruft in peyām

(22) Merd-i bāzergān ṭūṭīsinden bu ḫaberi ḳabūl eyledi [*peyām* ḫaber maʿnāsınadur *peẕīruft* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

K'ū resāned sūy-ı cins ezvey selām

(23) ki ol bāzergān ṭūṭīsinden cinsi cānibine yaʿnī Hindistānda olan ṭūṭīlere ṭūṭīsinden selām irişdüre. (24)

Dīden-i ḫᵛāce ṭūṭiyān-ı Hindūstānrā derdeşt ü peyġām resānīden-i ezān ṭūṭī (25)

---

22 peyām ḫaber maʿnāsınadur peẕīruft fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür H: -MAB

Ḫᵛācenüñ görmesidür Hindistānuñ ṭūṭīlerini ṣaḥrāda ve ḫᵛācenüñ ol ṭūṭīden bu ṭūṭīlere peyġām (26) u ḫaber irişdürdügidür *ḫᵛāce*den murād ol bāzārgāndur

1614 Çün ki tā aḳṣā-yı Hindustan resīd

(27) Çünki bāzārgān Hindistānuñ aḳṣāsına irişdi [*aḳṣā* intihā maʿnāsınadur]

Derbiyāban ṭūṭi-yi çendī bidīd

biyābānda birḳaç (28) ṭūṭīyi gördi.

1615 Merkeb istānīd ü pes āvāz dād

Bāzārgān orada merkebini ṭurġurdı ve (29) ṣoñra āvāz virdi [*merkeb* binit]

An selām u ān emānet bāz dād

ol selāmı ve ol emāneti āşkāre virdi. [M127b] (1)

1616 Ṭūṭiyī z'an ṭūṭiyan lerzīd bes

Ol ṭūṭiler bāzārgāndan çünki bu selām u peyāmı işitdiler ol ṭūṭīlerden (2) birisi çoḳ ditredi

Ūftād u mürd ü bü'gsisteş nefes

yire düşdi ve öldi ve anuñ nefesi kesildi (3) baʿż-ı nüsaḫda *lerzīd*den ṣoñra vāv-ı ʿāṭıfa vāḳıʿ olur ol vaḳt pes bā-yı Fārsīyile olup pes ṣoñra maʿnāsına (4) olur ki maʿnā böyle olur ol ṭūṭīlerden birisi ditredi ve ṣoñra düşdi ve öldi ve anuñ nefesi munḳaṭıʿ (5) oldı yaʿnī ol ṭūṭī kendüsini mürde meṣābesinde eyledi [*ūftād* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekkerdür].

1617 Şud peşīman ḫᵛāce ezguft-i ḫaber

Ḫᵛāce çünki (6) ol ṭūṭīnüñ bu ḥālini gördi ol ṭūṭīnüñ [B113a] ḫaberini anlara didüginden peşīmān oldı

Guft reftem derhelāk-i cānever

(7) bāzergān bīḥużūr olup didi bir cāneverüñ helākine gitdüm yaʿnī bir cānlunuñ helākine sebeb (8) oldum [*cānever*de nūn sākin olmaḳdur ḳāʿide ḥükmince līkin fetḥayıla oḳunmaḳda ittifāḳ vardur].

1618 İn meger ḫᵛīşest bāan ṭūṭiyek

[A158b] Bāzārgān ol ṭūṭīyi gerçekden helāk oldı ẓann idüp (9) kendüsine eytdi var ise bu ṭūṭī ol bizüm ḫānemüzde maḥbūs olan ṭūṭīcige ḫᵛīş ü ḫışmdur [ḫᵛīş bunda ḫışm maʿnāsına] (10)

İn meger dü cism būd u rūḥ yek

---

7 cāneverde nūn sākin olmaḳdur ḳāʿide ḥükmince līkin fetḥayıla oḳunmaḳda ittifāḳ vardur H: -MAB

var ise bu iki cism ü rūḥ bir idi yaʿnī bu ikisinüñ mā-beyninde kemāl-i (11) ittiḥād u maḥabbet var idi ki bundan ġayrısı helāk olmadı *ṭūṭiyek*de olan kāf-ı taṣġīr şefaḳat içün olmaḳ rūşendür [*yek* būd taḳdīrindedür]. (12)

1619 İn çirā kerdem çirā dādem peyām

Bu ḫuṣūṣı niçün eyledüm ol ṭūṭīden bunlara niçün ḫaber virdüm

Sūḫtem bīçārerā z'in guft-i ḫām

(13) ḥayfā bīçāreyi bu ḫām ve bīhūde sözden yaḳdum yaʿnī dirīġ ki bu bīçāreyi bu nāmaʿḳūl söz sebebi (14) ile helāk eyledüm ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz bu münāsebetile zebāndan şikāyet eylemege şürūʿ eyledi (15) bu ziyān zebāndan idügini ve zebān ziyān-ı maḥż idügini işʿār eylemek içün [*ziīn guft-i ḫām* bu ḫām sözden bu hem maʿnādur *guft* bunda söz maʿnāsınadur].

1620 İn zeban çün seng ü hem āhenveşest

(16) Bu zebān ḥaḳīḳatda seng gibi ve hem āhen gibidür

V'in çi bi'çhed ezzeban çün āteşest

(17) ve lācerem ol nesne ki zebāndan ṣıçrar ve ẓāhir olur āteş gibidür yaʿnī āteş niçe yaḳarsa zebāndan ẓāhir olan ḳabīḥ (18) ü nāmaʿḳūl sözler ādemīnüñ ḫāṭır u ḳalbini ancılayın yaḳar belki āteşden ziyādedür *seng*den murād çaḳmaḳ ṭaşıdur (19) *āhen*den murād çaḳmaḳ kendüsidür [*biçehed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1621 Seng ü āhenrā mezen berhem güzāf

Pes ey ʿāḳıl seng ü āheni güzāf (20) u bīhūde biri birine urma yaʿnī teʾemmül ü fikr eylemedin bīhūde vü nāmaʿḳūl söz söyleme [*mezen* nehy-i ḥāżırdur *güzāf* Fārsīdür *cüzāf* ʿArabīdür gū fevrī maʿnāsına ki ʿabeṯ ve fikr ü teʾemmülsiz maʿnāsına istiʿmāl olınur]

Geh zirūy-ı naḳl ü geh ezrūy-ı lāf

(21) gāhī naḳl yüzinden ve gāhī lāf yüzinden yaʿnī fikr ü teʾemmülsiz söz söylemek nāmaʿḳūldür gerekse (22) ġayrlardan naḳl eylemek gerekse kendüñden söylemek ṭarīḳı üzre olsun zīrā ol sözlerden firāvān u bīkerān (23) żarar u ziyānlar ve telef-i nefesler ẓāhir olur *seng ü āhen*den murād bunda zebāndur. Beyt (24)

Ezan merd-i dānā dehan dūḫtest

Ki bīned ki şemʿ ezzeban sūḫtest[1061]

---

15 ziīn guft-i ḫām bu ḫām sözden bu hem maʿnādur H: -MAB

20 güzāf Fārsīdür cüzāf ʿArabīdür gū fevrī maʿnāsına ki ʿabeṯ ve fikr ü teʾemmülsiz maʿnāsına istiʿmāl olınur H: -MAB

[1061] "Ondan dolayı, âlim ağzını açtığında dil mumunun yandığını görür."

1622 Z'an ki tārīkest ü her sū penbezār

Zīrā ki (25) ʿālem-i süflī tārīk ü muẓlimdür ve anuñ her cānibi penbezārdur [*penbezār* penbe çoḳ olan mevżıʿdur]

Dermiyān-ı penbe çun bāşed şerār

penbe içinde şerār (26) u āteş niçe olur yaʿnī rūşen ü ẓāhirdür ki penbeye şerār u āteş vāḳıʿ olsa ol penbe tamām yanduġından (27) ġayrı anuñ sebebi ile nice nesne daḫı yanar ḫulāṣa-yı kelām budur ki fikr ü teʾemmülsiz olan bir sözden bu fitne vü fesādıla memlū cihānda (28) küllī żarar u ziyān peydā vü ẓāhir olur ve bisyār fitne vü fesād ẓuhūr bulur ve çoḳ vāḳıʿ olmışdur ki bir söz sebebi ile (29) niçe yıllıḳ ṭāʿat u ʿibādet maḥv u bāṭıl olup vāfir ṣāliḥler ḍalālete düşmişlerdür *penbezār*dan murād bunda [M128a] (1) fitne vü fesāddur [*çūn* imāle ile istifhāmdur *şerār* ḳıġılcım].

1623 Ẓālim an ḳavmī ki çeşman dūḫtend

Ẓālimdür ol bir ḳavm ki gözlerini dikdiler yaʿnī iġmāz-ı ʿayn (2) eylediler [*ẓālimend* taḳdīrindedür]

Z'an suḫanhā ʿālemīrā sūḫtend

ol dürūġ [A159a] u bāṭıl sözlerden başdan başa ʿālemi yaḳdılar ve (3) hezārān fitne vü fesāduñ ẓuhūrına sebeb oldılar *el-fitnetu nāʾimetun laʿanellāhu limen eyḳaẓahā*[1062] [*ʿālemīrā* bütün ʿālemi maʿnāsınadur] (4) beyt

Fitne kucā bā-yı belāyī nekerd

Kerd ḫaṭāyī vü ḫaṭāyī nekerd[1063]

ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz yārāna (5) duʿā idüp dirdi ki Ḥaḳḳ taʿālā [B113b] ḥażreti ʿazze ismuhu sizi ḳoca ḳurtlaruñ şerrinden ḥıfẓ eylesün (6) yārān suʾāl eylediler ki anlar ne ṭāyifedür ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz cevāb virüp didi mürşid maḳāmında (7) olan bed-baḫt ve ehl-i bidʿat u hevā olan cāhil münkirlerdür ki ḍāll ü muḍildür.

1624 ʿĀlemīrā yek suḫan vīran kuned

(8) bir nāmaʿḳūl söz bütün ʿālemi vīrān u ḫarāb eyler zīrā gāhī olur ki bir söz sebebi ile ol (9) ḳadar çoḳ fitne vü fesād żāhir [H108a] olur ki ʿālemüñ ḫarāb u yebāb olup niçe yüz biñ kimesne ḳatl ü helāk olmasına sebeb (10) olmışdur ve ol fesād u fitnenüñ birisi Naṣīr-i Ṭūsīnüñ eyledügi fesāddur ki bir sözden ẓuhūr bulmışdur (11) anuñ şöhret ü

---

25 penbezār penbe çoḳ olan mevżıʿdur H: -MAB

[1062] "Fitne uykudadır; onu uyandırana Allâh lânet etsin."

[1063] "Fitne nerede belânın bâ'sını yapmadı ki? Bir hatâ yaptı ve bir hatâ yapmadı."

iştihārı bir mertebededür ki şerḥ u beyāna muḥtāc degüldür ve çoḳ olmışdur ki ehl-i hevā bir cāhilüñ (12) sözi sebebi ile niçe şeyḫ u ʿālim ḳatl olınmışdur

Rūbehān-ı mürderā şīran kuned

ölmiş dilküleri (13) arslanlar eyler yaʿnī tevāżuʿ u meskenetde iken bir söz sebebi ile yırtıcı arslanlar gibi olup çoḳ kimseye żarar u ziyān (14) irişdürür [*rūbeh* dilkü *rūbehān* cemʿdür].

1625 Cānhā deraṣl-ı ḫod ʿİsī-demend

Cānlar kendülerinüñ aṣlında ʿĪsā-nefeslerdür ki (15) mürdeyi iḥyā eylemege ḳādirlerdür [*dem* bunda nefes maʿnāsınadur]

Yek zeman zaḫmend ü gāhī merhemend

bir zemān zaḫmlardur ve gāhī merhemlerdür (16) yaʿnī istiʿdādāt-ı ervāḥ aṣl-ı fıṭratda bir mertebededür ki mürde iḥyā eylemege ḳādirlerdür ve gāhī biri birine (17) zaḫm u cerāḥatlardur ve gāhī biri birine merhem-i rāḥatlardur līkin bu ʿālem-i süflīde ḥicāb-ı cismānī ve hevā vü heves (18) ve ḥālāt-ı nefsānī ve mekr ü vesvese-yi şeyṭānī elinde maġlūb u maḳhūr olup ol ḥālāt-ı ʿacībe ve istiʿdādāt-ı ġarībe (19) andan maḥv u zāyil olmışdur [*merhem* Türkīde ḫaṭā idüp *melhem* didükleridür].

1626 Ger ḥicāb ezcānhā berḫāstī

Eger cānlardan bu ʿārıżī ḥicāb ḳalḳayıdı (20) yaʿnī refʿ ü maḥv olayıdı

Guft-i her cānī Mesīḥāsāstī

her bir cānuñ sözi ḥażret-i ʿĪsā gibi idi (21) ki mürdeyi iḥyā eylerdi *Mesīḥ*den murād ḥażret-i ʿĪsādur ʿaleyhi's-selām *āsā* bunda teşbīh içündür *gibi* maʿnāsınadur [*guft* bunda mużāfdur ki söz maʿnāsınadur].

1627 Ger hemīḫᵛāhī ki gūyī çün şeker

(22) Ey ʿāḳıl eger ister iseñ ki ḳand ü şeker gibi şīrīn ü leẕīẕ ve laṭīf ü maḳbūl söz (23) söyleyesin bu hem vechdür ey ʿāḳıl eger ister iseñ ki şeker gibi leẕīẕ ü şīrīn ve maḳbūl söyleyesin

Ṣabr kun ezḥırṣ u in ḥelvā meḫar

(24) ḥırṣ u ṭamaʿdan ṣabr eyle ve bu ḥelvāyı yime murād ḥırṣ u ṭamaʿı terk idüp leẕẕāt-ı (25) cismāniyye ve keṡret-i ekl ü şürbden iʿrāż u ictināb eyle dimekdür *meḫor*da ḫā fetḥile oḳunmaḳ gerekdür (26) ḳāfiyeden ötüri [*kun* emr-i ḥāżırdur] meṡnevī

Beendāze ḫor zād eger merdümī

Çünin pür-şikem ademī yā ḫumī (27)

---

19 merhem Türkīde ḫaṭā idüp melhem didükleridür H: -MAB

Derun cāy-ı ḳūtest ü ẕikr ü nefes
Tu pindāri ezbehr-i nānest ü bes

Kucā ẕikr-i kunced derenbān-ı āz (28)
Bisaḫtī nefes mīkuned pā-dırāz

Nedārend ten-perverān āgehī
Ki pür-miʿde bāşed ziḥikmet tehī[1064]

ḫulāṣa-yı kelām (29) budur ki bir kimse mādām ki riyāżet ü mücāhede ile vücūdını efʿāl-i ẕemīme [A159b] vü aḫlāḳ-ı ḳabīḥadan pāk ü ʿārī eylemeye şeker-guftār [M128b] (1) u şīrīn-gūy olup esrār u maʿārif-i İlāhiyyeden söz söylemek ḳādir olmaz.

1628 Ṣabr bāşed müştehā-yı zīrekān

(2) Zīreklerüñ ve ṣāḥib-dillerüñ leẕẕetleri ve ārzūları ṣabrdur yaʿnī ṣāḥib-diller *fe ṣabrun cemīl*[1065] (2) mūcebince ḥırṣ u ṭamaʿ ve ten-perverligi terk idüp ḳanāʿat üzre olurlar lācerem leẕẕāt u şehevātdan (4) bi'ż-żarūre āzād olup [B114a] *ʿazze men ḳanaʿa*[1066] muḳteżāsı üzre dünyevī vü uḫrevī ʿizzete vuṣūl bulurlar [*müştehā* ārzūlar ve leẕẕetler maʿnāsınadur]. (5) Beyt

Ḳanāʿat ser efrāzed ey merd-i hūş
Ser-i pür-ṭamaʿ berneyāyed zidūş[1067]

Hest ḥelvā ārzū-yı kūdekān

(6) Ḥelvā eṭfālüñ ārzū vü maḳṣūdıdur zīrā ṣabr u ḳanāʿatları yoḳdur pes ʿāḳıl (7) ki ten-perverlik ve nefs-perestlikden ḫalāṣ olmayup ẕevḳ u leẕẕetüñ zebūn u maġlūbıdur ol ʿāḳıl (8) henüz eṭfāldendür egerçi kendüsini ʿuḳalādan ẓann eyler ve ṣāḥib-dil ol kimsedür ki bunuñ gibi ẕevḳ u leẕẕetlerden (9) perhīz üzre ola *hest*de hā zāyiddür ki *ārzū-yı kūdekānest* taḳdīrindedür buña *hest-i mürekkebī* dirler (10) bir hest vardur ki var maʿnāsınadur aña *hest-i müfredī* dirler anda olan hā nefs-i kelimeden olduġı içün (11)

[1064] "Eğer insan isen ölçü ile ye; mideye böyle düşkünlük insanlık mıdır, küplük mü? İnsanın derûnu gıdânın, zikir ve nefesin yeridir; sen ise ekmek uğruna birini kabul ediyorsun. Yemekle dolu bir heybeye zikir nasıl sığar? Hattâ zorlukla nefes alır ve ayak uzatırsın. Tenperverler kurtuluş bulamazlar; çünkü dolu olan mide, hikmetten yoksundur."
[1065] "(Bana düşen) artık, güzel bir sabırdır." Yûsuf/18, 83.
[1066] "Kanaat eden, saygınlık kazanır."
4 müştehā ārzūlar ve leẕẕetler maʿnāsınadur H: -MAB
[1067] "Ey akıllı! Kanaat insanın başını yüceltir; tamah ile dolu bir baş böğründen doğrulamaz."

kūdekān eṭfāl maʿnāsınadur ki cemʿ-i kūdekdür [*hestest* maʿnāsınadur ki *kūdekānest* taḳdīrindedür]. Ḥikāyet

Evliyāʾullāhdan bir kimse ṭaʿāma daʿvet (12) olınduḳda dimiş ki ḫalāyıḳ ṭaʿām yidükçe ḳavī olur ben her ḳaçan ṭaʿām yisem żaʿīf oluram ṭaʿām yimesem ḳavī oluram (13) rūḥāniyyetleri ḳavī vü ġālib olanlaruñ ḥāli bu vechile olur.

1629 Her ki ṣabr āverd gerdun berreved

(14) Pes ey ʿāḳıl her kim ki cismānī leẕẕāt ve nefsānī şehevātdan ṣabr getürdi felek üzre gider yaʿnī her kim ki (15) ṣabr u ḳanāʿatı kendüsine ʿādet ü pīşe ide ol kimse ʿālī-mertebeye irişüp Ḥaḳḳ taʿālānuñ maḳbūli (16) olur gerdūn bunda felek maʿnāsınadur ki *bergerdūn reved* taḳdīrindedür

Her ki ḥelvā ḫord vāpester reved

(17) her kim ki ḥelvā yidi ardrek gider ḫulāṣa-yı kelām budur ki cihānda her kim ki sebeb-i ʿizz ü rifʿat olan ṣabr u ḳanāʿatdan (18) bībehre olup ārzū-yı nefs sebebi ile ten-perverlik ve şehvet-perestlik ide beher ḥāl ol kimse (19) nefsānī nefāyise maġlūb u zebūn olup esfel-i sāfilīnde ḳalur ve Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretinüñ dergāh-ı (20) ʿālīsinden dūr u cüdā olur *vāpester* ardrek maʿnāsınadur *reved* [N82a] fiʿl-i mużāriʿ müfred-i ġāyibdür ki (21) reftenden müştaḳdur ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz keṣret-i ekl ü teleẕẕüẕātuñ çünki żarardur veḫāmetini (22) beyān u ʿıyān idüp andan ḫalāṣ ḳanāʿat u ṣabr ve riyāżet ü mücāhede ile müyesser oldugı içün (23) bunlaruñ kesb ü taḥṣīline işāret buyurdı ve şimdi keṣret-i ekl ü teleẕẕüẕāt ḳanġı ṭāyifeye żarar u ziyān eylemez (24) ve noḳṣān irişmez anı şerḥ u beyān eylemege şürūʿ eyledi pes ey ṭālib saña lāzımdur ki cān u dilden ṣıdḳ (25) u ḫulūṣıla istimāʿ idüp andan müntefiʿ ü mütemettiʿ olmaġa küllī saʿy u iḳdām ve cehd ü ihtimām gösteresin ve illā (26) hīç şekk yoḳdur ki ʿāḳıbet nādim ü peşīmān olursun nite ki Şeyḫ Saʿdī ḥażreti ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz (27) buña işāret buyurur. Beyt

Ki ferdā peşīman berāred ḫurūş [A160a]

Ki ey veh çirā Ḥaḳ nekerdem begūş[1068] (28)

Taḳrīr-i ḳavl-i Ferīdü'd-dīn-i ʿAṭṭār

Beyt (29)

Tu ṣāḥib-nefsi ey ġāfil meyān-ı ḫāk ḫun mīḫor

Ki ṣāḥib-dil eger zehrī ḫored an engübin bāşed

---

11 hestest maʿnāsınadur ki kūdekānest taḳdīrindedür H: -MAB

[1068] "Yarın pişmanlık başa çöktüğünde 'Eyvah niye Hakk'ı dinlemedim.' diye yakınır."

Ferīdü'd-dīn-i ʿAṭṭāruñ ḳavlinüñ [M129a] (1) taḳrīridür yaʿnī bu beytüñ maʿnāsı beyānındadur ki böyledür ey ġāfil sen ṣāḥib-nefssin yaʿnī nefsānī (2) ārzūlardan necāt bulup vuṣūl bulmamışsun ḫāk içinde ḳan ye yaʿnī bir mürşidüñ irşādı (3) sāyesinde riyāżet ü mücāhedeye saʿy idüp ṣāḥib-dillik pāyesine iriş zīrā ṣāḥib-dil (4) farżā eger bir vāfir zehr yiye ol zehr aña ʿasel olur yaʿnī keṯret-i ekl ü teleẕẕüẕāt ṣāḥib-dillere (5) ziyān eylemez ve noḳṣān virmez.

1630 Ṣāḥib-i dilrā nedāred an ziyān

Ṣāḥib-dile ol ziyān (6) ṭutmaz *ān*dan murād bu mıṣrāʿ-ı ṯānīnüñ mażmūnıdur [*ān*dan murād zehrdür *nedāred* fiʿl-i nefydür]

Ger ḫored ū zehr-i ḳātilrā ʿıyān

(7) eger ol [B114b] ṣāḥib-dil āşkārā zehr-i ḳātil yiye *ṣāḥib dil*e mużāfdur [*ʿıyān* kesr-i ʿaynıladur].

1631 Z'an ki ṣıḥḥat yaft v'ezperhīz rest

(8) Zīrā ki ṣāḥib-dil nefsānī emrāżdan ṣıḥḥat buldı ve perhīzden ḳurtuldı yaʿnī riyāżet ü mücāhede sebebi ile (9) bir mertebeye vuṣūl buldı ki anuñ perhīze iḥtiyācı ḳalmadı

Ṭālib-i miskin miyān-ı tebderest

(10) līkin miskīn ṭālib henüz teb ü ḥummāṉuñ içindedür lācerem keṯret-i ekl ü teleẕẕüẕāt aña żarar eyler pes bi'ż-żarūre (11) aña perhīz lāzımdur ḫulāṣa-yı kelām budur ki sālik-i mübtedīye küllī perhīz lāzımdur [H108b] tā anuñ riyāżet ü mücāhedesinde (12) bir ḫusrān u noḳṣān irişmeye zīrā sālik-i mübtedī maʿṣūm meṯābesindedür pes maḥmūma nite ki ḥulviyyātdan (13) perhīz ü ictināb lāzım ṭālibe niçe mertebe andan ziyāde perhīz ü ictināb lāzımdur *rest* rānuñ fetḥiyile fiʿl-i māżī müfred-i (14) müẕekker-i ġāyibdür restenden ki ḳurtulmaḳ maʿnāṉsınadur ṭālib mużāfdur ve andan murād sālik-i mübtedīdür (15) *miyān-ı teb derest* dermiyān-ı tebest taḳdīrindedür ki *teb* ḥummā maʿnāṉsınadur beTürkī sıtma. Ḥikāyet

Bir Gīlānlu (16) ʿavret bir gün püserini ʿAbdü'l-ḳādir Gīlānī ḥażretinüñ ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz ḥużūr-ı şerīfine getürdi ve didi ki bunı (17) mürīdlige ḳabūl eyle ki bu püserüñ saña küllī raġbet ü maḥabbeti vardur ʿAbdü'l-ḳādir Gīlānī ḥażreti ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz ol (18) püseri ḳabūl idüp aña riyāżet ü mücāhede buyurdı ittifāḳan ol püserüñ māderi bir zemāndan ṣoñra püserini (19) görmege geldi gördi ki püseri lāġar u żaʿīf olup yüzinüñ reng ü leṭāfeti gitmiş ve yanında bir pāre arpa (20)

6 āndan murād zehrdür H: -MNAB
7 ʿıyān kesr-i ʿaynıladur H: -MNAB

etmegi vardur pes oradan şeyḫ ḥażretinüñ ḥużūr-ı şerīfine geldi gördi ki eṭrāfında ṭavuḳ kemükleri yatur (21) bildi ki şeyḫ ṭavuḳ yimişdür ol püserüñ māderi şeyḫ ḥażretine eytdi sen ṭavuḳ yirsün benüm püserüm arpa etmegini yir (22) şeyḫ ḥażreti çünki ol ʿavretden bu sözleri işitdi ḫande idüp fi'l-ḥāl mübārek elini ol kemüklerüñ üzerine (23) ḳoyup didi diri ol ḥażret-i Ḥaḳḳuñ iẕn-i şerīfiyile ki *yuḥyi'l-ʿiẓāme ve hiye ramīm*[1069] anuñ ṣıfat-ı ḫāṣṣıdur (24) pes ol kemükler Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ emr-i şerīfi ile bir yire gelüp tā evvelki gibi diri oldı pes şeyḫ ḥażreti (25) ol ʿavrete eytdi çünki senüñ püserüñ bu [A160b] mertebeye vuṣūl bula göñli her ne isterse yisün zīrā ol vaḳt (26) her ne yirse żarar u ziyān irişmez.

1632 Guft Peyġam-ber ki ey ṭālib-cerī

Peyġam-ber ḥażreti ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem didi ey cerī (27) vü ḳavī ṭālib [baż-ı nüsaḫda *peyġām-ber* vāḳıʿ olur elifile *cerī* ḳavī maʿnāsınadur]

Han mekun bāhīç maṭlūbī mirī

zinhār hīç bir maṭlūbıla cedel ü nizāʿ eyleme yaʿnī hīç bir mürşidile (28) lecc ü ʿinād idüp cürʾet gösterme ve taḳlīd ṭarīḳıyıla anuñ ḥareket ü ʿameline iḳdām eyleme belki bu ḥāletden iʿrāż (29) idüp cān u dilden aña tābiʿ ü münḳād olup her ne dirse ṣıdḳ u ḫulūṣıla ḳabūl eyle tā ki aña tamām tebaʿiyyet sebebi ile [M129b] (1) mürşid olasın *ṭālib*den murād mürīddür ki żarūret-i şiʿr içün iżāfetden sāḳıṭdur egerçi iżāfet maʿnāsı (2) bāḳīdür *maṭlūb*dan murād şeyḫ u mürşiddür *mirī* mīmüñ kesriyile cedel ü ʿinād maʿnāsınadur *hān* egerçi āgāh ol ve (3) ġāfil olma ve zinhār maʿnāsına gelür līkin bunda murād ṣāliṣ olmaḳ rūşendür ve maḥalle ensebdür [*mekun* nehy-i ḥāżırdur *hān* zinhār maʿnāsınadur].

1633 Dertu Nümrūdist āteşder merev

[N82b] (4) Sende Nemrūdlıḳ vardur āteşüñ içine gitme yaʿnī ey noḳṣān ve aḫlāḳ-ı ẕemīmeden ḫalāṣ olmamış (5) nāḳıṣ ṭālib mürşidlige iḳdām gösterme

Reft ḫᵛāhī evvel İbrāhīm şev

āteşüñ içine gitmek ister iseñ evvel (6) İbrāhīm ol [B115a] yaʿnī noḳṣān ve aḫlāḳ-ı ẕemīmeden berī olup kāmil ol tā ki mürşidlik daʿvāsından ʿazāmet-zede (7) vü ziyān-kār olmayasın zīrā çünki irşād pāyesine vuṣūl bulduñ minbaʿd perhīze muḥtāc olmazsun nite ki ḥażret-i (8) İbrāhīm ʿaleyhi's-selām āteşden ḫavf u elem ü żarar yoḳdur bu ebyāt temṯīl ṭarīḳıyıla ẕikr olınmışdur ṭālibe tefhīm içün (9) *Nemrūd* bir kāfir pād-şāhuñ

[1069] "Şu çürümüş kemikleri (kim) diriltecek?" Yâsîn/78.

27 baż-ı nüsaḫda peyġām-ber vāḳıʿ olur elifile cerī ḳavī maʿnāsınadur H: -MNAB

3 mekun nehy-i ḥāżırdur NAB: -MH / hān zinhār maʿnāsınadur M: hān āgāh ol maʿnāsınadur H, -NAB

ismidür ki ḥażret-i İbrāhīmi āteşe atmışdur ol bīdīn ulūhiyyet daʿvāsın eylemişdür (10) ḥażret-i İbrāhīm ʿaleyhi's-selām anı mülzem ü ḫacil eylemek içün aña eytdi Allāh taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu bendelerini diri (11) eyler ve öldürür ol aḥmaḳ kāfir ben daḫı diri eylerem ve öldürürem ol melʿūn buyurdı zindāndan iki kimse (12) getürdüp birini ḳatl eyledi ve birini āzād eyledi ve ḥażret-i İbrāhīme ʿaleyhi's-selām didi ki işte ben daḫı öldürdüm (13) ve diriltdüm pes ḥażret-i İbrāhīm ʿaleyhi's-selām ol kāfire eytdi ḥażret-i Ḥaḳḳ şemsi maşrıḳdan getürür sen maġribden (14) getür ol kāfir çünki İbrāhīm peyġām-berden ʿaleyhi's-selām bu sözi işitdi ḫacil olup mebhūt oldı nite ki bu āyāt-ı (15) kerīmeden rūşendür ki sūre-yi Baḳaradadur *elem tere ile'lleẕī ḥācce İbrāhīme fīRabbihi en ātāhullāhu'l-mulke iẕ ḳāle* (16) *İbrāhīmu Rabbiye'lleẕī yuḥyī ve yumītu ḳāle ene uḥyī ve umītu ḳāle İbrāhīmu fe innellāhe* (17) *ye'tī bi'ş-şemsi mine'l-maşrıḳı fe'ti bihā mine'l-maġribi fe buhite'lleẕī kefer v'allāhu lāyehdi'l-ḳavme'ẓ-ẓālimīn*[1070] (18) beytde vāḳıʿ olan *āteşder merev* derāteş merev taḳdīrindedür [*reft* bunda reften maʿnāsınadur *merev* nehy-i ḥāżırdur *şev* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

1634 Çün neyī sebbāḥ u nī deryāyiyī

(19) Çün sebbāḥ degülsin ve ġavvāṣ degülsin [*deryāyīyī*de bir yā nisbet ve bir yā ḫıṭāb içündür]

Der meyefken ḫvīş ezḫod-rāyiyī

sefāhat ve ḫod-rāylıġuñdan kendüñi (20) deryāya bıraḳma zīrā ġarīḳ olursun murād ḥaddüñden tecāvüz idüp liyāḳatuñ olmayan ḫuṣūṣa fużūlāne müṣāberet (21) eyleme ve ger ne helāk olursun dimekdür *deryāyīyī* ġavvāṣ ve *sebbāḥ* [A161a] yüzgeç maʿnāsınadur.

1635 Ū ziḳaʿr-ı baḥr gevher āvered

(22) Zīrā ġavvāṣ deryānuñ ḳaʿrından ṭaşraya gevher getürür ve deryādan aña żarar irişmez baʿż-ı nüsaḫda mışrāʿ-ı evvel böyledür [*ḳaʿr* dip maʿnāsınadur] (23)

Ū ziāteş verd-i aḥmer āvered

o laʿīn İbrāhīm peyġam-ber ʿaleyhi's-selām āteşden ḳırmızı gül getürür ve āteşden aña (24) żarar irişmez [*verd* gül *aḥmer* ḳırmızı]

[1070] "Allah kendisine mülk (hükümdarlık ve zenginlik) verdiği için şımararak Rabbi hakkında İbrahim ile tartışmaya gireni (Nemrut'u) görmedin mi! İşte o zaman İbrahim: Rabbim hayat veren ve öldürendir, demişti. O da: Hayat veren ve öldüren benim, demişti. İbrahim: Allah güneşi doğudan getirmektedir; haydi sen de onu batıdan getir, dedi. Bunun üzerine kâfir apışıp kaldı. Allah zalim kimseleri hidayete erdirmez." Bakara/258.

18 reft bunda reften maʿnāsınadur H: -MNAB / merev nehy-i ḥāżırdur şev emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür MNAB: -H

19 deryāyīyīde bir yā nisbet ve bir yā ḫıṭāb içündür H: -MNAB

Ezzebanhā sūd-ı berser āvered

zebānlardan berser ü fażla fāyide getürür *berser* bunda fażla maʿnāsınadur (25) ki andan ziyāde maʿnāsı lāzım gelür nite ki Selmānuñ bu beytinde vāḳıʿdur beyt (26)

Menem imrūz u belā vü şeb-i hicran berser

Kerde derkār-ı tu çün şemʿ-i ser ü can berser[1071]

ve *sūd* mużāfdur bu maʿnā laṭīf degüldür (27) o ziyānlardan baş üzre fāyide getürür *serber* iken ʿavām taḥrīf idüp *sereber* dir ki bunuñ üzerinde (28) olan cüzʾī yükdür ki ʿArab aña *ʿalāve* dir ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki ṣāḥib-diller nāḳıṣ u maʿyūb nesneye himmet ü (29) teveccüh eyleseler ol nesne kāmil ü maḳbūl olur ve żarar-ı maḥż anlaruñ mübāşeretiyile nefʿ-i maḥż mertebesine vuṣūl bulur [M130a] (1) zīrā anlaruñ ḳudret ü taṣarrufı Ḥaḳḳ taʿālānuñ ḳudret ü taṣarrufıdur ve nāḳıslar her ḫuṣūṣda kāmillerüñ ʿaks ü ḫılāfıdur (2) bu sebebden nāḳıṣa mürīd olan merdūd olup mürdeden olur nite ki ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz (3) bu maʿnānuñ beyānına şürūʿ eyledi [*sūd* fāyide maʿnāsınadur mużāf olmaḳ rūşendür].

1636 Kāmilī ger ḫāk gīred zer şeved

Farżā bir kāmil eger eliyile ḫāki ṭuta (4) ol ḫāk zer olur yaʿnī mürşid-i kāmil eger ḫāke yapışa anuñ kemāl ü ḳuvvetinüñ ʿaks ü eserinden ol ḫāk (5) kendünüñ māhiyyet-i ülāsından mütebeddil olup ḫūb u ṣāfī altun olur zirā mürşid-i kāmil ḥaḳīḳat (6) iʿtibārıyıla Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretinüñ ḳudreti elidür ki her ḫʷār ḫāke ki yapışa Allāh taʿālānuñ izni ile fi'l-ḥāl (7) altun olur *kāmilī*de olan yā vaḥdet içündür *gīred* fiʿl-i mużāriʿ ġāyibdür [*şeved* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekkerdür]

Nāḳıṣ er zer bürd ḫākister şeved

(8) līkin nāḳıṣ eger altun ṭuta [B115b] ḫākisterdür zīrā beher ḥāl nāḳıṣuñ āsārı noḳṣān u (9) ḫalelden ḫālī degüldür [*ḫākister* kül maʿnāsınadur].

1637 Çün ḳabūl-i Ḥaḳ buved an merd-i rast

Çünki ol müstaḳīm ü ṣādıḳ merd Ḥaḳḳ sübḥānehu ve (10) taʿālānuñ maḳbūli ola

Dest-i ū derkārhā dest-i Ḫudast

işlerde anuñ eli Ḫudānuñ elidür yaʿnī andan (11) her ne ṣādır olursa ḳudret-i Ḥaḳḳıla ṣādır olur *ve mā rameyte iz rameyte ve lākinnellāhe ramā*[1072] bu (12) ḫuṣūṣa şāhiddür *merd-i rāst*dan murād mürşid-i kāmil ve ehlullāhdur.

---

24 verd gül aḥmer ḳırmızı H: -MNAB

[1071] "Hicrân belâsı gece gündüz fazlasıyla başında olan benim; zîrâ can ve baş mumu senin işinde yeterince vardır."

[1072] "Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı (onu)." Enfâl/17.

1638 Dest-i nāḳış dest-i şeyṭānest ü dīv

(13) Nāḳışuñ eli şeyṭān u dīvüñ elidür

Z'an ki enderdām-ı teklīfest ü rīv

[H109a] zīrā ol nāḳış (14) şeyṭānuñ teklīf ü ḥīlesi ṭuzaġındadur yaʿnī andan her ne ṣādır olursa şeyṭān u dīvüñ mekr ü ḥīlesiyile ṣādır (15) olur [*rīv* ḥīle maʿnāsınadur].

1639 Cehl āyed pīş-i ū dāniş şeved

Cehl kāmilüñ ḳatına gelür ʿilm olur farżā kāmilüñ ḥużūr (16) u ḫıdmetine bir cāhil gelse ʿālim olur zīrā kāmilüñ [N83a] vāsıṭasıyıla ʿilm-i İlāhīden ʿilm irişüp cehli andan maḥv eyler [*dāniş* ʿilm maʿnāsınadur] (17)

Cehl şud ʿilmī ki dernāḳış reved

ammā cehl oldı şol ʿilm ki nāḳışa gider zīrā ʿilm muḳteżāsı üzre ṣıdḳ u (18) iḫlāṣıla ʿamel itmege ḳādir olmaz [*reved* ve *şeved* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1640 Her çi gīred ʿilletī ʿillet şeved

Marīż her neyi ki [A161b] ṭuta maraż olur zīrā cinsiyyet (19) vardur

Küfr gīred kāmilī millet şeved

farżā bir kāmil küfr ṭutsa dīn ü millet olur zīrā kendüde olan (20) istiʿdād odur nite ki mis ẕerre vuṣūl bulduḳda mislikden mütebeddil olup zer olur *kāmil*den murād (21) mürşid-i kāmil ü ehlullāhdur *ʿilletī*de yā nisbet içündür ki marīż maʿnāsınadur.

1641 Ey mirī kerde piyāde bāsüvār

(22) Ey süvārıla cidāl ü ʿinād eylemiş piyāde yaʿnī ey kāmil ile berāberlik daʿvāsın eylemiş nāḳış bunda nāḳışdan (23) murād mürşid nāmına olup ḫalḳuñ ḍalāletine sebeb olan şeyḫdür ki ʿavām hem biledür

Ser neḫʿāhī bürd eknun pāy dār

(24) şimdi başuñı iltmeyesin ayaḳ ṭut yaʿnī ey süvārıla muḳābele eylemiş kimse şimdi saña anuñ elinden (25) ḫalāṣ müyesser degüldür ḥāṣıl-ı maʿnā nite ki piyāde süvārıla ceng ü ḫuṣūmet itmege ḳādir degüldür ʿavām evliyāʾullāh (26) ile ʿinād u muḳābele itmege imkān yoḳdur ve illā helāk olmaḳ muḳarrerdür *dār* emr-i ḥāżırdur müfred-i müẕekker [*bürd* bunda bürden maʿnāsınadur]. (27)

Taʿẓīm-i sāḥirān mer Mūsārā ʿaleyhi's-selām ki çi fermāyī evvel tū endāzī ʿaṣā bāmā

Sāḥirler Mūsā ʿaleyhi's-selāma taʿẓīm (28) itdüklerinüñ beyānındadur ki ḥażret-i Mūsāya eytdiler ki ne buyurursun evvel ʿaṣāñı sen mi atarsun yāḫud ʿaṣālarumuzı (29)

evvel biz mi atalum yaʿnī sende olan ḥālātı evvel sen mi gösterürsün yāḫud bizde olan aʿmāli evvel biz mi gösterelüm [M130b] (1)

1642 Sāhiran derʿahd-i Firʿavn-ı laʿīn

Sāḥirler Firʿavn-ı laʿīnüñ zemānında [*ʿahd* zemān maʿnāsınadur]

Çün mirī kerdend bāMūsī bekīn

(2) çünki ḥażret-i Mūsāya kīnile cedel ü ḫuṣūmet eylediler yaʿnī ilzām u ḫacil itmek daʿvāsı ile ḥażret-i Mūsāya muḳābil oldılar. (3)

1643 Līk Mūsīrā muḳaddem dāştend

Sāḥirler ḥażret-i Mūsāyı muḳaddem ol ḥīnde ṭutdılar

Sāḥirān ūrā mükerrem dāştend

(4) sāḥirler ḥażret-i Mūsāyı mükerrem ü muʿazzez ṭutdılar taʿẓīm ü tekrīm ne vechile oldugını bu beyt beyān u rūşen (5) eyler.

1644 Z'an ki guftendeş ki fermān ān-ı tust

Zīrā ki sāḥirler ḥażret-i Mūsāya eytdiler ki fermān senüñ içündür [*ān-ı tust* senüñ içündür] (6)

Ger hemīḫ^vāhī ʿaṣā tu'fken neḫust

eger ister iseñ ʿaṣāñı evvel sen bıraḳ nite ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti Ḳur'ān-ı ʿAẓīmde (7) bu āyet-i kerīme ile beyān eyler *ḳālū yā Mūsā immā en tulḳıye ve immā en nekūne* [B116a] *evvele men elḳā*[1073] [*tu efken*de elif ve fā sākindür vezn içün].

1645 Guft nī evvel şumā ey sāḥirān

(8) Ḥażret-i Mūsā eytdi yoḳ yaʿnī evvel ben bıraḳmazam belki ey sāḥirler evvel siz

Efkenīd an mekrhārā dermiyān

(9) ol siḥr ü mekrleri ortaya bıraġuñuz *ḳāle lehum Mūsā elḳū mā entum mulḳūn*[1074].

1646 İn ḳadar taʿẓīm din şanrā ḫarīd

(10) Bu ḳadar taʿẓīm anlara dīn ṣatun aldı yaʿnī ḥażret-i Mūsāya bu ḳadar taʿẓīm itmegile Ḥaḳḳ taʿālā (11) ḥażreti anlara īmān müyesser eyledi *efkenīd* emr-i ḥāżırdur müfred-i müẕekkerdür *şānrā dīn ḫarīd* taḳdīrindedür [bu ḳadar taʿẓīm anlaruñ dīnini ṣatun aldı bu maʿnā nāmaʿḳūldür zīrā evvel anlarda dīn yoḳ idi]

K'ezmirī an dest ü pāhāşan bürīd

(12) ki ḥażret-i Mūsā ile lecc ü ḫuṣūmet itdüklerinden anlaruñ dest [A162a] ü pāyları kesildi [*bürīd* bunda fiʿl-i māżī-yi mechūl müfred müẕekker-i ġāyibdür].

[1073] "Dediler ki: Ey Musa! Ya sen at veya önce atan biz olalım." Tâhâ/65.
[1074] "Musa onlara: Ne atacaksanız atın! dedi." Yûnus/80; Şuarâ/43.

1647 Sāḥiran çün ḥaḳḳ-ı ū bi'şnāḫtend

(13) Sāḥirler çünki anuñ ḥaḳḳını añladılar yaʿnī luṭf u ʿināyet-i Bārī ile ḥażret-i Mūsānuñ ḥaḳḳ peyġam-ber (14) idügini çünki bildiler [*ḥaḳḳ-ı ū*da olan *ū*dan murād ḥażret-i Mūsādur]

Dest ü pā dercürm-i an derbāḫtend

ol itdükleri ʿinād u ḫuṣūmetüñ cürminde dest ü (15) pāylarını fidā eylediler yaʿnī Firʿavn-ı laʿīn anlaruñ dest ü pāyını ḳaṭʿ itmege şürūʿ itdükde anlar eytdiler (16) *lāżayra innā ilāRabbinā munḳalibūn*[1075] bize senüñ tehdīdüñden hīç bir żarar u renc yoḳdur ve biz mevt ü helākden ḫavf itmezüz taḥḳīḳ (17) biz Rabbümüze dönicilerüz yaʿnī küfri terk idüp Ḥaḳḳ taʿālānuñ vaḥdāniyyetine iḳrār eyledük pes ʿāḳıla lāzımdur ki enbiyā vü evliyāya (18) ziyāde edeb üzre ola ḥattā nām-ı şerīflerini zikr itdükde tamām edeb üzre ola ve illā küllī ziyān görür meşnevī [H109b] (19)

Mīnedānem hīç kes derkevn yaft
Devletī k'an seḥre-yi Firʿavn yaft

An çi devlet būd k'īşān yāftend (20)
K'an zeman an ḳavm-i īman yāftend

Can cüdā kerdend ezīşan yek nefes
Hergiz in devlet nebīned hīç kes (21)

Yek ḳadem derdin nihādend an zeman
Pes diger bīrun nihādend ezcihan

Kes ezīn āmed şuden bihter nedīd (22)
Hīç şāḫī z'in nikūter bernedīd[1076]

---

12 bürīd bunda fiʿl-i māżī-yi mechūl müfred müzekker-i ġāyibdür HNAB: -M
14 ḥaḳḳ-ı ūda olan *ū*dan murād ḥażret-i Mūsādur HNAB: -M

[1075] "Zararı yok, (dediler), (nasıl olsa) biz şüphesiz Rabbimize döneceğiz." Şuarâ/50.

[1076] "Firavun'un sihirbazlarının elde ettiği şânı, âlemde kimsenin elde etmediğini biliyorum. Onların bulduğu bu devlet, o zamanda mümin olan kavmin bulduğu devletti. Bir nefeste canlarından geçtiler; bu yüceliği kimse asla göremez. O zaman din üzre bir kadem bastılar ve bütün cihânın üzerine çıktılar. Kimse bundan iyisini görmedi; hiçbir dal bundan daha iyi şekilde boy vermedi."

çünki ḥażret-i Mevlānā Şeyḫ ʿAṭṭār ḥażretlerinüñ ḳavlinüñ beyānına şürūʿ eylemiş idi anuñ (23) münāsebeti ile bisyār maʿārif getürmiş idi girü Şeyḫ ʿAṭṭār ḥażretlerinüñ kelāmınuñ taḳrīrine rücūʿ idüp eytdi.

1648 Luḳma vü nüktest kāmilrā ḥelāl

(24) Kāmile loḳma vü nükte ḥelāldür yaʿnī insān-ı kāmil nefāyis ü loḳmadan her ne yirse ve nikāt u leṭāyifden (25) her ne söylerse aña revādur zīrā rüsūḫ u ṣebāt bulmışdur aña żarar olmaz [*nükte*den murād bunda daḳīḳ u rengīn sözdür]

Tū neyī kāmil meḫor mībāş lāl

(26) sen kāmil degülsin loḳma ve her ne olursa yime ve nükte vü sırr söyleme lāl ü ḫāmūş ol zīrā sen anuñ ḥaḳīḳatına muṭṭaliʿ degülsin (27) ve cevābuñ ʿuhdesinden gelmege ḳādir olmazsun [N83b] belki saña nāfiʿ olan cūʿ u sükūtdur pes cemīʿ-i ḫuşūşda çeşm ü gūş ol [*meḫor* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *mībāş* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]. (28) Beyt

Ṣumt u cūʿ u seher ü ʿuzlet ü ẕikr bedevām
Nātemāmān-ı cihanrā bikuned kār-ı temām[1077]

1649 Çün tu gūşī ū zeban nī cins-i tū

(29) Çünki sen gūşsın ve ū ki murād kāmildür zebāndur pes o senüñ cinsüñ degüldür zīrā zebānuñ [M131a] (1) şānı tekellümdür gūşuñ ḥāli istimāʿdur mā-beyninde farḳ-ı keṣīr vardur

Gūşhārā Ḥaḳ bufermūd enṣıṭū

(2) gūşlara Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti enṣıtū buyurdı zīrā gūş sāmiʿe göredür *fe iẕā ḳuri'e'l-Ḳur'ānu fe'stemiʿū leh ve enṣıtū leʿallekum turḥamūn*[1078] (3) ḳaçan Ḳur'ān-ı ʿAẓīm oḳunsa pes anı istimāʿ eyleñüz ve sākit oluñuz ola ki (4) siz raḥmetlenesüz yaʿnī Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti size raḥmet ve teraḥḥum eyleye *enṣıṭū* emr-i ḥāżırdur cemʿ-i müẕekkerdür Bāyezīd-i Bisṭāmī (5) ḥażretlerine eytdiler ki bu mertebeye [B116b] ne ile vāṣıl olduñ cevāb virüp eytdi ki dilsüzlik ve ṣaġırlıḳ (6) ve körlik ile yaʿnī sükūt üzre olmaġıla ve kimsenüñ sözini istimāʿ itmemegile ve Ḥaḳdan ġayrı kimseye ve kimsenüñ (7) ʿaybına naẓar u iltifāt itmemegile [*enṣıṭū* sākit oluñuz maʿnāsınadur].

1650 Kūdek evvel çün bizāyed şīr-nūş

---

27 meḫor nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür mībāş emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür HNAB: -M

[1077] "Sükûnet, açlık, uyanıklık, uzlet ve zikir devamlı olursa, cihânın yarım kalmış işleri tamam olur."

[1078] "Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin." A'râf/204.

7 enṣıṭū sākit oluñuz maʿnāsınadur MH: -NAB

Ṭıfl çünki ṭoġa [A162b] evvel (8) şīr nūş idici olur [*şīr-nūş* vaṣf-ı terkībīdür süt nūş idici maʿnāsına līkin bunda süt emici maʿnāsınadur]

Müddetī ḫāmuş buved ū cümle gūş

andan ṣoñra o ṭıfl bir zemān cümle (9) gūş u sāmiʿ olup ḫāmūş u sākit olur.

1651 Müddetī mībāyedeş leb dūḫten

O ṭıfl sözden (10) bir zemān lebini dikmek ve ḫāmūş oturmaḳ gerekdür [*dūḫten* dikmek maʿnāsınadur]

Ezsuḫan tā ū suḫan āmūḫten

tā o ṭıfl söz ögrenmek (11) imkān ola pes mürīde lāzımdur ki ṭıfl gibi sākit ü ṣāmit ola tā ki mürşidden bir ḥālet taḥṣīl itmege (12) ḳudret ẓuhūr ide *ezsuḫan* kelimelerinüñ maʿnāsı mışrāʿ-ı evvele ḳayd olındı maʿnā rūşen olsun içün. (13)

1652 V'er ne dāred gūş tī tī mīkuned

Ve ger ṭıfl gūş ṭutmaya yaʿnī ṣaġır ola tī tī eyler ve maʿnāsız sözler (14) söylemege başlar

Ḫᵛīştenrā güng-i gītī mīkuned

ṭıfl kendüsini cihānuñ dilsizi eyler yaʿnī dilsizligi (15) ḫalḳa rūşen ü ẓāhir olur bi'ż-żarūrī tekellümden maḥrūm olur pes sālik-i mübtedī daḫı mürşidüñ (16) sözini ışġā itmeyüp suḫan-dānlıḳ iẓhār eylerse esrār u aḥvāl-i ṭarīḳatdan maḥrūm olur *güng* kāf-ı (17) Fārsīyile dilsiz maʿnāsınadur ʿavām dilinde kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyiledür fuṣaḥā dilinde kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyiledür *tī tī*den murād elfāẓ-ı bīmaʿnādur [*gītī* cihān maʿnāsınadur]. (18)

1653 Kerr-i aṣlī kiş nebud z'āġāz-ı gūş

Aṣlı ṣaġır ki aña ibtidādan gūş olmadı yaʿnī ṣaġırlıḳ ḫalḳ (19) olındı

Lāl bāşed key kuned dernuṭḳ-ı cūş

ol kimse dilsiz olur nuṭḳda ḳaçan cūş (20) eyler yaʿnī ebedī guftāra ḳādir olmaz *ker* kāf-ı ʿArabīnüñ fetḥiyile ṣaġır ve *lāl* dilsiz maʿnāsınadur pes (21) şol sālik ki evvel mürşidinden aḥvāl-i ṭarīḳatı ve esrār-ı ḥaḳīḳatı istimāʿ itmeye ol sālik bu ḥālātdan ebedī (22) maḥrūm olup ol cānibden hergiz nuṭḳa ḳādir olmaz.

1654 Z'an ki evvel semʿ bāyed nuṭḳrā

Zīrā ki nuṭḳ u (23) guftāra evvel gūş u istimāʿ gerek

Sūy-ı manṭıḳ ezreh-i semʿ ender ā

---

17 fuṣaḥā dilinde kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyiledür HNAB: -M

söz cānibine semʿ yolından (24) gel [*manṭıḳ* söz maʿnāsınadur *semʿ* ḳulaḳ maʿnāsınadur ki bunda işitmek murāddur *ender ā* emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür].

1655 Ve'dḫulu'l-ebyāte minebvābihā

Beytlere girüñüz anlaruñ bāblarından

Ve'ṭlubu'l-aġrāża fīesbābihā

(25) maḳṣūdları ṭaleb eyleñüz anlaruñ sebeblerinden yaʿnī her murāduñ ḥuṣūli içün sebebine (26) teşebbüs eyleñüz zīrā [H110a] maḳṣūdāt saʿy u sebebsiz ḥāṣıl olmaġa imkān yoḳdur nite ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti (27) buyurdı *ve'tu'l-buyūte minebvābihā*[1079] ve meşhūrdur *ḫuzu'l-ʿilme minefvāhi'r-ricāli*[1080] (28) *udḫulū* bāb-ı evvelden [A163a] emr-i ḥāżır cemʿ-i müzekkerdür aña muttaṣıl olan *vāv* maḥallen merfūʿ anuñ fāʿilidür *el-ebyātu* (29) lafẓan menṣūb mefʿūlidür udḫulūnuñ *min* ḥarf-i cārreden bir ḥarfdür esbāb anuñıla lafẓan mecrūr [M131b] (1) u mużāfdur *hā* maḥallen mecrūr anuñ mużāfun-ileyhisidür ki ebyāta rāciʿdür cārr u mecrūr-ı müteʿallıḳ müteʿallıḳı udḫulūdur (2) ki maṣdarı daḫldür duḫūl degüldür zīrā bunda müştaḳḳ olan lāzımdur mefʿūlün-bih almaz *uṭlubū* emr-i (3) ḥāżır cemʿ-i müzekkerdür *vāv* maḥallen merfūʿ anuñ fāʿilidür maṣdarı *ṭaleb*dür ki bāb-ı evveldendür *aġrāż* lafẓan (4) menṣūb anuñ mefʿūlidür *fī* ḥarf-i cārreden bir ḥarfdür *esbāb* anuñıla lafẓan mecrūr mużāfdur (5) *hā* maḥallen mecrūr anuñ mużāfun-ileyhisidür cārr u mecrūr-ı müteʿallıḳ müteʿallıḳı [B117a] *uṭlubū*dur *ebyāt* cemʿ-i beytdür (6) *ḫāne* maʿnāsına *aġrāż* cemʿ-i ġarażdur *maḳṣūd* maʿnāsına *esbāb* cemʿ-i sebebdür ḥāṣıl-ı maʿnā cemīʿ nesneyi aṣlından (7) görmek lāzım idügini işʿārdur.

1656 Nuṭḳ k'an mevḳūf-ı rāh-ı semʿ nist

Ol nuṭḳ ki semʿ yolına (8) mevḳūf degüldür yaʿnī işitmeksiz ḥāṣıl olur [*nuṭḳ* söz maʿnāsınadur]

Cüz ki nuṭḳ-ı Ḫālıḳ-ı bīṭamʿ nist

ki ṭamaʿsız Ḫālıḳuñ (9) nuṭḳından ġayrı degüldür yaʿnī Ḫudādan ġayrınuñ nuṭḳı istimāʿsız olmaz *ki cüz* taḳdīrindedür *ṭamaʿ*da mīm sākindür (10) vezn içün.

1657 Mübdiʿest ū tābiʿ-i ustād nī

Ol Ḫudā kāyinātı vücūda getüricidür ustād (11) u taʿlīme tābiʿ ü muḥtāc degüldür [*Mübdiʿ* ism-i fāʿildür vücūda getürici maʿnāsınadur]

Müsned-i cümle verā isnād nī

[1079] "Evlere kapılarından girin." Bakara/189.
[1080] "İlmi, önde gelen âlimlerin ağzından öğrenin."

cümlenüñ müsnedidür aña isnād [N84a] yoḳdur (12) yaʿnī Ḫudāy taʿālā̱ cemīʿ-i eşyānuñ müsnedidür ki andan müstefīdlerdür ammā anuñ ġayra istinād u iʿtimādı yoḳdur ḥaḳīḳatda (13) ḫod andan ġayrı kimse yoḳdur pes isnādı kime olur [*müsned cümleest* taḳdīrindedür *müsned* isnād olınmış maʿnā̱sınadur *verā* ūrā maʿnā̱sınadur].

1658 Bāḳiyan hem derḥıref hem dermaḳāl

Ġayr u bāḳīler hem ṣanʿatlarda (14) ve hem sözde [*ḥıref* cemʿ-i ḥırfetdür ṣanʿat maʿnā̱sına]

Tābiʿ-i ustād u muḥtāc-ı miṣāl

ustāda tābiʿ ve miṣāle muḥtācdur ḥurūf-ı tehecci ve kitāblar gibi (15) ki insān bunlara muḥtācdur ammā Ḥaḳḳ taʿālā̱ ḥażreti ne ustāda ve ne miṣāl ü taʿlīme muḥtācdur ḥażret-i Mevlānā sālik-i mübtedīye (16) çünki ādāb-ı sülūkı taʿlīm eyledi ve şimdi sülūka şürūʿ ne vechile olduġını beyān itmege şürūʿ eyledi.

1659 Z'in suḫan ger nīstī bīgāneyī

(17) Bu sözden eger ecnebī degül iseñ yaʿnī bu sözüñ ehli iseñ ve buña istiʿdād u liyāḳatuñ (18) varısa bu maʿnā̱ egerçi meşhūrdur līkin maḥalle münāsib olan maʿnā̱ budur bu sözden ṣaġır degülsin istimāʿ eylersün līkin bīgānesin (19) yaʿnī bu sözler senüñ ḥālüñ degüldür eger murāduñ ise ki bu sözler senüñ ḥālüñ olup erbāb-ı ṭarīḳatdan olasın (20)

Delḳ u eşkī gīr dervīrāneyī

bir vīrānede bir delḳ ve bir eşk ṭut yaʿnī dervīşler cāmesini giyüp bir ḫalvet (21) iḫtiyār idüp anda rūz u şeb girye vü fiġān eyle tā ki inābet ü nedāmet eşkiyile ġusl idüp ʿışyāndan pāk olup (22) lāyıḳ-ı Raḥmān olasın vech-i ṣānī üzre *ker nīstī*de *ker* kāf-ı ʿArabīnüñ fetḥasıyıladur ki ṣaġır maʿnā̱sınadur *delḳ* cāme-yi (23) dervīşān maʿnā̱sınadur.

1660 Z'an ki Ādem z'an ʿitāb ezeşk rest

Zīrā ki ḥażret-i Ādem ʿaleyhi's-selām ol ʿitābdan (24) eşk ü girye sebebinden ḳurtuldı yaʿnī İblīs-i laʿīnüñ telbīsi ve iġvāsıyıla ṣādır olan ʿışyānuñ ʿitābından girye sebebi ile (25) necāt bulup maḳbūl-i dergāh oldı [*eşk* göz yaşı maʿnā̱sınadur] [A163b]

Eşk-i ter bāşed dem-i tevbe-perest

ẕünūbdan tevbe idicinüñ (26) nuṭḳ u nefesi eşk-i terdür yaʿnī tevbe-pereste lāzım olan giryedür hemān ḳurı tevbe degüldür belki hem girye-yi firāvān ve sūz (27) u güdāz-ı

---

13 verā ūrā maʿnā̱sınadur H: -MNAB

14 ḥıref cemʿ-i ḥırfetdür ṣanʿat maʿnā̱sına HNAB: -M

bīpāyāndur *dem* birḳaç maʿnā içün mevżūʿdur bir maʿnā *körük*dür ki ʿArabīsi *minfaḥ*dur ki āteş yaḳduḳlarında (28) anuñıla üfürürler bu vech üzre maʿnā böyle olur tevbe idicinüñ demi yaʿnī derūnında olan āteşi ziyāde idüp (29) şuʿlelendürmege eşk-i teri anuñ körügidür zīrā girye-yi firāvān derūnī āteş ü ḥarāretüñ ziyāde olup tevbenüñ maḳbūl [M132a] (1) olmasına sebeb-i rūşendür [*bāşed* bunuñ gibi maḥallerde est maʿnāsınadur *tevbe-perest* vaṣf-ı terkībīdür].

1661 Behr-i girye āmed Ādem berzemīn

Ḥażret-i Ādem yer üzre giryeden ötüri geldi [*āmed* lafẓınuñ dāli mīm üzre taḳdīm olınsa Ādem olur] (2)

Tā buved nālān u giryān u ḥazīn

tā Ādem nāle idici ve girye idici ve ġamgīn ola. [H110b] Beyt (3)

Cāyī ki berḳ-ı ʿıṣyan berĀdem-i Ṣafī zed
Mārā çigūne zībed daʿvī-yi bīgünāhī[1081]

1662 Ādem ezFirdevs ü ezbālā-yı heft

(4) Ḥażret-i Ādem Firdevsden ve yedi āsmāndan [*bālā-yı heft*den murād heft āsmāndur] [B117b]

Pāy-māçān ezberāy-ı ʿuẕr reft

ʿöẕr içün (5) ayaġını dolaşdurıcı ve apul apul gitdi yaʿnī kendüsinden ṣādır olan ḫaṭā vü ʿıṣyānuñ iʿtiẕārı içün (6) ziyāde sürʿat eyledi *pāy-māçān* ayaḳ dolaşdurıcı ve apul apul maʿnāsınadur ʿAcemde oġlancıḳlar ders (7) ü sebaḳınuñ başını bilmeseler ustādları anları yollamaḳ içün ḳoyun başını iledürler ol başa *kelle-māçān* (8) dirler ammā bu maʿnā bu maḥalle münāsib degüldür.

1663 Ger zipüşt-i Ādemī v'ezṣulb-i ū

Eger ḥażret-i Ādemüñ arḳasından (9) iseñ ve anuñ ṣulbinden iseñ yaʿnī eger sen ferzend-i Ādem iseñ [*Ādemī*de yā ḫıṭāb içündür *ve ezṣulb-i ūyī* taḳdīrindedür]

Derṭaleb mībāş hem derṭulb-i ū

(10) girye vü nāle vü ḥüzn sebebi ile maġfiret-i İlāhīye vuṣūl içün ṭulbde hem anuñ bölüginde ol çünki senüñ pederüñ (11) bir günāhdan ötüri bisyār girye ve bīşumār tevbe eyledi pes saña lāzımdur ki aña tebaʿiyyet idüp tevbe vü giryeden (12) ḫālī olmayasın *ṭulb* ṭānuñ żammesiyile bölük maʿnāsınadur [*mībāş* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

[1081] "İsyan şimşeğinin Âdem Safiyyullâh üzerine düştüğü bir yerde bize günahsızlık davası gütmek yaraşır mı?"

9 ve ezṣulb-i ūyī taḳdīrindedür HNAB: -M

1664 Z'āteş-i dil v'āb-ı dīde nuḳl sāz

Göñül (13) āteşinden ve göz yaşından nuḳl düz yaʿnī ʿışḳ u ṭāʿatıla āteş-i dil ve eşk-i çeşm müheyyā vü ḥāżır eyle tā ki ḳalbüñ (14) āftāb gibi dıraḫşān ve çeşmüñ seḥāb gibi eşk-bārān olup bāṭınuñ pür-nūr ve tāze vü ter ola [*nuḳl* çerez maʿnāsınadur *sāz* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Būstān ezebr ü ḫurşīdest bāz

(15) bu rūşendür ki bostān ebr ü ḫurşīdden güşāde vü ẓāhir ve tāze vü terdür (16) ḥāṣıl-ı maʿnā nite ki ẓāhirī bostānuñ leṭāfet ü tāzeligine sebeb āftāb u seḥābdur derūnī bostānuñ leṭāfet (17) ü rūşen ü pür-nūr olmasına sebeb āteş-i dil ve eşk-i çeşmdür [*bāz* bunda ẓuhūr u tāzelikden kināyetdür].

1665 Tū çi dānī ẕevḳ-ı āb-ı dīdegān

Sen dīdeler (18) ābınuñ ẕevḳını ne bilürsün yaʿnī giryede olan ḥālāt u leẕẕeti sen bilmezsün ehl-i ʿışḳ u ḥāl bilür

ʿĀşıḳ-ı nānī tu çün nādīdegān

[A164a] (19) sen nān u niʿmet görmemişler gibi nān u niʿmet ʿāşıḳısın ki senüñ himmetüñ hemān ekl ü şürbedür (20) ḥāṣıl-ı maʿnā nefsānīnüñ sebebi ile cismāniyyet mertebesinde ḳalup rūḥāniyyet ü ʿışḳ çāşnīsinden maḥrūm u [N84b] bīnaṣībsin (21) dimekdür *dīdegān*-ı evvel cemʿ-i dīdedür ki çeşm maʿnāsınadur *dīdegān*-ı ṡānī cemʿ-i dīdedür ki görmiş maʿnāsınadur (22) *nādīde* görmemiş maʿnāsınadur [*nānī*de yā vaḥdet içündür].

1666 Ger tu īn enban zinan ḫālī kunī

Eger sen bu enbānı ki murād şikemdür nān u (23) ṭaʿāmdan ḫālī idesin [*enbān* ṭaġarcıḳ maʿnāsınadur]

Pür zicevherhā-yı iclālī kunī

bu enbānı iclāle mensūb gevherlerden (24) pür eylersün yaʿnī ḳalbüñ envār-ı İlāhī ile pür olup maḥall-i feyż ü tecellī-yi Yezdānī olur [*iclāl* ululuḳ aña muttaṣıl olan yā nisbet içündür].

1667 Ṭıfl-ı cān ezşīr-i şeyṭan bāz kun

(25) Cān ṭıflını şeyṭānuñ sütinden menʿ ü dūr eyle [*şīr* süt maʿnāsınadur *kun* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Baʿd ezāneş bāmelek enbāz kun

---

22 nānīde yā vaḥdet içündür HNAB: -M

andan (26) ṣoñra cānı firişteye şerīk eyle yaʿnī cānuñı ḥarāmdan ḥıfẓ eyle ki melek mertebesine vuṣūl bulasın *enbāz* şerīk. (27)

1668 Tā tu tārīk ü melūl u tīreyī

Mādām ki maḥabbet-i mā-sivā ile tārīk ü muẓlimsin ve ḳasvet-i ḳalb sebebi ile melūl [B118a] ve (28) bulanıḳsın ki ṣafā-yı ḫāṭırdan dūrsın

Dan ki bādīv-i laʿin hem-şīreyī

bil ki laʿīn şeyṭānıla hem-şīre vü muṣāḥibsin (29) zīrā loḳma-yı ḥarāmuñ eşeri sebeb-i muḳārenet-i şeyṭān ve dūrī-yi rıżā-yı Raḥmāndur *dān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *hem-şīre* [M132b] (1) muṣāḥib maʿnāsınadur [*tīre'*[1]de ve *hem-şīre*[1]de hemze ḫıṭāb içündür].

1669 Luḳmayī k'ū nūr efzūd u kemāl

Bir loḳma ki o nūr u kemāl ziyāde eyledi [*efzūd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

An buved āverde ezkesb-i ḥelāl

(2) ḥelāl kesbden getürilmiş odur yaʿnī şol ṭaʿāmdan ki nūr u kemāl peydā olmaya ḥelāl degül idici (3) rūşendür zīrā ḥarām loḳmadan ḳasvet-i ḳalb ve ārzū-yı nefs ḥāṣıl olur pes *el-kāsibu ḥabībullāh*[1082] (4) mūcebince ʿāḳıla lāzımdur ki mehmā-emken kesb-i ḥelāle saʿy u iḳdām ide.

1670 Revġanī k'āyed çerāġ-ı mā küşed

Şol revġan (5) ki gele bizüm çerāġumuzı söndüre

Āb ḫ^v^āneş çün çerāġīrā küşed

çünki revġan bir çerāġı söndüre aña āb oḳu (6) yaʿnī aña revġan dime āb di zīrā anda revġan ḫāṣıyyeti vardur ḥāṣıl-ı maʿnā şol ṭaʿām ki ḳalbe nūr (7) u ṣafā virmeye ol ṭaʿām cīfe meṣābesindedür ḥażret-i Mevlānā ḥelāl loḳmanuñ sırr u nefʿini beyān itmege şürūʿ eyledi [*ḫ^v^ān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]. (8)

1671 ʿİlm ü ḥikmet zāyed ezluḳma-y ḥelāl

Ḥelāl loḳmadan ʿilm ü ḥikmet ṭoġar [*luḳma'-ı*de hemze sākin oḳunmaḳ gerekdür vezn içün]

ʿIşḳ u riḳḳat āyed ezluḳma-y ḥelāl

---

1 tīre'īde ve hem-şīre'īde hemze ḫıṭāb içündür H: tīre'īde hemze ḫıṭāb içündür NAB, -M

[1082] "Çalışıp kazanan kimse Allah'ın sevgilisidir." Metinde Şem'î bu sözü hadîs olarak nitelemişse de, Ali Yardım, hiçbir hadîs kaynağında rastlamadığı bu sözü Ankaravî'nin de mesnedsiz bir şekilde hadîs olarak gösterdiğini, ancak dînî bir vecîze olarak değerlendirmenin mümkün olabileceğini ifâde etmektedir. Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 38-39.

ḥelāl loḳmadan (9) ʿışḳ u riḳḳat u teraḥḥum gelür ḥelāl loḳmanuñ ʿalāmeti budur pes [H111a] şol ṭaʿām ki andan bunlar ḥāṣıl olur aña ḥelāl ṭaʿāmdur (10) dimek mümkindür.

1672 Çün ziluḳma tū ḥased bīnī vü dām

Çünki sen loḳmadan ḥased ü ṭuzaḳ yaʿnī mekr ü ḥīle ve (11) kibr ü ʿucb göresin [*dām* ṭuzaḳ ki murād mekr ü ḥīledür]

Cehl ü ġaflet zāyed anrā dan ḥarām

andan cehl ü ġaflet ṭoġar anı ḥarām bil zīrā (12) şol ṭaʿām ki andan efʿāl-i ḳabīḥa peydā olur ol ṭaʿām ḳabīḥ idügi ziyāde [A164b] ẓāhirdür *kullu inā'in yeteraşşaḥu bimā fīh*[1083] [*dān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]. (13)

1673 Hīç gendüm kāri vü cev ber dehed

Hīç mümkin midür ki buġday ekesin ve o gendüm ḥāṣıl arpa (14) vire yaʿnī ol gendümden cev ḥāṣıl ola bu vech üzre *ber dehed*de ber ḥāṣıl maʿnāsınadur bu vech hem maʿnādur hīç (15) olur mı ki buġday zirāʿat idesin ve ol gendüm arpa vire yaʿnī virmez bu vech üzre *ber dehed*de ber zāyid olup (16) bir maʿnā ifāde eylemez [*kārī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭābdur *kārīden*den]. Beyt

Nepindārem ey derḫazan kişte cev
Ki gendüm sitānī bevaḳt-i derev[1084]

Dīdeyī esbī ki kürre ḫar dehed

(17) hīç görmiş misin ki kürre ḫar vire yaʿnī anuñ ṭayı eşek ola yaʿnī esbden kürre ve ḫardan (18) ḫar ṭoġar zīrā cinsden ḫılāf-ı cins ẓāhir olmaḳ ḫılāf-ı ʿaḳldur *kürre* ṭay maʿnāsınadur bu beytüñ mışrāʿ-ı evvelinde (19) ve mışrāʿ-ı sānīde istifhām-ı inkārī maʿnāsı vardur pes ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki hīç ḥelāl loḳma yoḳdur ki andan āsār-ı ḳabīḥa ẓuhūr ide (20) ve hīç ḥarām loḳma yoḳdur ki andan āsār-ı laṭīfe peydā ola.

1674 Luḳma tuḫmest ü bereş endīşehā

Ḥaḳīḳatda loḳma tuḫmdur (21) ve anuñ ḥāṣılı fikrlerdür [*bereş*de olan ber ḥāṣıl maʿnāsınadur her cinsden olursa]

Luḳma baḥr u gevhereş endīşehā

maʿnāda loḳma deryādur ve anuñ gevheri fikrlerdür nite ki (22) her dıraḫtuñ bir semeri vardur her loḳmanuñ bir eseri vardur pes şol kimsenüñ ki meyl ü fikri fısḳ u fesād (23) u

---

[1083] "Her kap, (ancak) içinde olanı sızdırır."
[1084] "Ey hazan vakti arpa eken kişi! Hasat zamanı buğday elde edeceğine inanmam."

nāmeşrūʿ cānibine ola ḥükm itmek mümkindür ki ḥarām loḳmanuñ eşeridür [*baḥrest* taḳdīrindedür].

1675 Zāyed ezluḳma-y ḥelāl enderdehān

[B118b] Dehānda (24) ḥelāl loḳmadan ṭoġar yaʿnī dehāna ḳonup ekl olınan ḥelāl loḳmadan ḥāṣıl olur [*luḳma'-i*de hemze yā-yı sākine oḳunmaḳ gerekdür vezn içün]

Meyl-i ḫıdmet ʿazm-i reften an cihān

(25) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretine ḫıdmet meyli ol cihāna gitmek ḳaṣdı yaʿnī ḳaṣd u fikri anuñ Ḫudā ve āḫıret olur (26) *ān cihān*dan murād ʿālem-i melekūt olmaḳ cāyizdür maṭʿūmāt u meşrūbāt u melbūsāt süflī ḫākden peydā olur (27) pes her kimse ki cüll-i himmeti bunlara ṣarf idüp ṭāʿat u ʿibādet cānibine saʿy u raġbeti olmaya ol kimsenüñ esfel-i sāfilīnde (28) ḳalmasına hergiz şekk ü reyb yoḳdur pes *ʿuluvvu'l-himmeti mine'l-īmān*[1085] mūcebince ʿulvī vü rūḥānī merātibe vuṣūle (29) vesīle olur ḥālāta saʿy u ihtimām itmek gerekdür tā ki ʿömr-i ʿazīz ʿabeş ü bīhūde yire ṣarf olınmaya. [M133a] (1)

Bāz guften-i bāzergān bāṭūṭī ān çi dīd ezṭūṭiyān-ı Hindūstān

Bāzergān Hindistān (2) ṭūṭīlerinden ol nesneyi ki gördi kendünüñ ṭūṭīsine girü didügini [N85a] beyān eyler

1676 Kerd bāzergan ticāretrā temām

(3) Ol bāzārgān ticāreti tamām eyledi ki Hindistāna gitmiş idi

Bāz āmed sūy-ı menzil dust-kām

(4) ve muḥaṣṣılu'l-merām menzili cānibine girü geldi ve ḳarār u ārām eyledi *dūst-kām* kişinüñ ḥāli dostlar murādı üzre (5) olmaḳ maʿnāsınadur ki āsūde-ḥāl ve müreffehü'l-bāl olmaḳdan kināyetdür.

1677 Her ġulāmīrā biyāverd armaġān

Ol (6) bāzārgān vaʿde-yi kerīmesi üzre her bir ġulāmına armaġān getürdi [*ġulāmī*de yā vaḥdet içündür]

Her kenīzekrā bubaḫşīd ū nişān

(7) her kenīzeke o bāzārgān nişān baġışladı [A165a] ve iḥsān eyledi [*nişān*dan murād bunda iḥsāndur].

1678 Guft ṭūṭī armaġān-ı bende kū

---

23 baḥrest taḳdīrindedür HNAB: -M

[1085] "Himmetin büyüklüğü imandandır."

Ṭūṭī çünki (8) gördi bāzārgān ġulām u kenīzekden her kim var ise cemīʿisine armaġān virdi eytdi bendenüñ armaġānı ḳanı (9)

An çi dīdī v'an çi guftī bāz gū

ol nesneyi ki gördüñ ve ol nesneyi ki didüñ girü di [*gū* kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyile emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

1679 Guft nī men ḫod peşīmānem ezān

(10) Bāzārgān eytdi dimezem ben ḫod andan peşīmānam

Dest-i ḫod ḫāyān u engüştan-gezān

(11) kendü elümi çeyneyici ve barmaḳlarumı ışırıcı olduġum ḥālde yaʿnī senüñ ḫaberlerüñi Hind ṭūṭīlerine (12) didükde bir ḥālet vāḳıʿ oldı ki ol sözleri niçün didüm diyü peşīmān oldum bu hem maʿnādur kendü elümi çeyneyiciyem (13) ve barmaḳlarumı ışırıcıyam bu vech üzre *ḫāyānem* ve *gezānem* taḳdīrinde olup mīm ḫaẕf olınmış olur (14) *ḫāyān* ve *gezān* ṣīġa-yı mübālaġadur.

1680 Ki çirā peyġām-ı ḫāmī ezgüzāf

Ki ben niçün bir ḫāmuñ ḫaberini güzāfdan [H111b] yaʿnī (15) ʿabeṣ yire

Bürdem ezbīdānişī vü eznişāf

iltdüm bilmezsizligümden ve sefāhatumdan *güzāf* ʿabeṣ ü bīhūde (16) maʿnāsınadur *nişāf* sefāhat maʿnāsınadur [*bīdānişī*de yā maṣdar içündür].

1681 Guft ey ḫᵛāce peşīmānī ziçist

Ṭūṭī bāzargāna (17) eytdi ey ḫᵛāce peşīmānlıġuñ nedendür

Çist an k'in ḫışm-ı ġamrā muḳteżist

ol nedür ki bu ġażab (18) u ġamı iḳtiżā idicidür yaʿnī bu ḳadar ıżṭırāba sebeb nedür *muḳteżī* ism-i fāʿil müfred-i müẕekkerdür [*k'īn* bunda ki īn taḳdīrindedür].

1682 Guft guftem an şikāyethā-yı tū

(19) Bāzārgān ṭūṭīye eytdi maʿlūmuñ olsun ki senüñ ol şikāyetlerüñi didüm (20) [B119a]

Bāgürūhī ṭūṭiyan hem-tā-yı tū

senüñ hem-tāñ yaʿnī saña müşābih bir bölük ṭūṭīlere *hem-tā* bunda müşābih (21) maʿnāsınadur.

1683 An yekī ṭūṭī ziderdet būy bürd

Ṭūṭīlerden ol bir ṭūṭī senüñ derdüñden rāyiḥa iltdi (22) yaʿnī senüñ derdüñe muṭṭaliʿ oldı

Zehreeş bi'drīd ü lerzīd ü bümürd

---

8 eytdi HNAB: -M

anuñ ödi çāk oldı (23) ve ditredi ve öldi [*zehre* öd maʿnāsınadur].

1684 Men peşīman geştem in guften çi būd

Ben peşīmān oldum bu ḫaberi dimek ne idi (24) yaʿnī bu ḫaberi didügüme peşīmān oldum *īnrā* taḳdīrinde olup *īn*den murād ḫaber-i ṭūṭī olmaḳ rūşendür [ben peşīmān oldum bu dimek ne idi bu vech üzre rā lafẓı muḳadder iʿtibar olınmaz] (25)

Līk çün guftem peşīmānī çi sūd

līkin çünki didüm peşīmānlıḳdan ne fāyide ḥażret-i Mevlānā bāzergānuñ (26) sözi münāsebeti ile nikāt u deḳāyıḳ beyānına şürūʿ eyledi.

1685 Nükteyī k'an cest nāgeh ezzebān

(27) Bir nükte ki o nāgāh zebāndan ṣıçradı yaʿnī ẓāhir oldı [*cest* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Hem-çü tīrī dan ki cest ū ezkemān

ol nükteyi (28) bir tīr gibi bil ki o tīr kemāndan ṣıçradı yaʿnī dehāndan çıḳan söz kemāndan perrān olan tīr gibidür ki hergiz żabṭı (29) mümkin degüldür [*dān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]. Beyt

Bāz ay ki bāz āyed ʿumr şude-yi Ḥāfiẓ
Her çend ki nāyed bāz tīrī ki buşud ezşest[1086] [M133b] (1)

1686 Vā negerded ezreh an tīr ey puser

Ey püser ol tīr yolından girü dönmez egerçi enbiyā vü evliyā anı döndürmege ḳādirlerdür (2) bu söz ki tīr-reftenüñ ʿadem-i rücūʿıdur imkān-ı ʿādī iʿtibārıyıladur [A165b]

Bend bāyed kerd seylīrā ziser

(3) ʿaẓīm seyli başından bend ü sedd itmek gerekdür ve illā revān olup tamām cereyān u ḳuvvet bulduḳdan ṣoñra (4) bend ü menʿe imkān yoḳdur pes ʿāḳıla lāzımdur ki fikr ü tedārük itmedin bir sözi söylemeye [*kerd* bunda kerden maʿnāsınadur]. Beyt (5)

Bübend ey puser Dicle derāb kast
Ki sūdī nedāred çü seyl-āb ḫast[1087]

1687 Çün güẕeşt ezser cihānīrā girift

[1086] "Dön ki Hâfız'ın ömrü geri gelsin; gelmediği her an, yaydan çıkmış ok gibidir."
[1087] "Ey çocuk! Dicle'yi tut, suyu azalt; çünkü yükselen sel hiçbir fayda vermez."

(6) Çünki seyl başdan geçdi yaʿnī başını bend ü sedd itmege imkān olmadı tamām cihānı ṭutdı (7) ve iḥāṭa eyledi

Ger cihan vīran kuned ne'bved şigift

bu gūne seyl eger cihānı vīrān u ḫarāb ide (8) ʿaceb olmaz ve baʿīd degüldür ḥażret-i Mevlānā bundan evvel *hīç gendüm kārī* dimiş idi ki anuñ muḥaṣṣılı (9) *her çi kārī ān bürūyed*dür şimdi anı taḥḳīḳ itmege şürūʿ eyledi.

1688 Fiʿlrā derġayb eṣerhā zādenist

(10) Ġaybda fiʿlüñ eṣerlerinüñ ṭoġmaḳlığı vardur yaʿnī cemīʿ-i efʿāl ki ʿibāddan ṣādır olur ol efʿālüñ eṣerlerinüñ (11) ẓuhūr u vücūdı vardur [*zādenīst* ṭoġmaḳlıḳ vardur maʿnāsınadur]

V'an mevālīdeş beḥükm-i ḫalḳ nist

ve fiʿlüñ ol eṣerleri ḫalḳuñ ḥükmiyile (12) degüldür yaʿnī efʿāl-i ʿibāduñ āṣārı kendülerinüñ īcādı ile degüldür.

1689 Bīşerīkī cümle maḫlūḳ-ı Ḫudast

(13) Ol mevālīd bir şerīksiz cemīʿan Ḫudānuñ maḫlūḳıdur yaʿnī bir kimse aña şerīk degüldür egerçi Muʿtezile ʿibād kendünüñ (14) efʿāline ḫālıḳdur dir

An mevālīd er çi nisbetşan bemast

egerçi ol mevālīdüñ nisbet (15) ü iżāfeti bizedür zīrā bizden ṣādır olur bu sebebdendür ki dünyāda ṭāʿat u ʿibādete saʿy u iḳdām eyler iseñ (16) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti āḫıretde anuñ muḳābelesinde saña bihişt ve derecāt-ı [N85b] ʿulyā virür ve ger fısḳ u ʿışyāndan (17) ḫālī olmayasın Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti āḫıretde anuñ muḳābelesinde dūzaḫ u derekāt virür ḥażret-i Mevlānā meẕkūr (18) beytüñ mażmūnını fehm itmek āsān olsun içün bu beytleri temṯīl ṭarīḳı ile getürdi [*ān mevālīd*üñ maʿnāsı mıṣraʿ-ı evvele ḳayd olındı suhūlet-i maʿnā içün].

1690 Zeyd perrānīd tīrī sūy-ı ʿAmr

(19) Zeyd ʿAmruñ cānibine bir tīr pertāb eyledi [*perrānīd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

ʿAmrrā bi'grift tīreş hem-çü nemr

Zeydüñ tīri (20) ʿAmrı ḳaplan gibi ṭutdı yaʿnī muḥkem cerāḥat irişdürdi *nemr* ḳaplan maʿnāsınadur.

1691 Müddetī sālī hemīzāyīd derd

---

19 perrānīd fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür HNA: -MB

(21) Ol tīrüñ [B119b] yarası bir yıl miḳdārı derd ü vecaʿ ṭoġurdı yaʿnī andan derd peydā oldı [*zāyīd* ṭoġurdı maʿnāsınadur]

Derdhārā āferīned Ḥaḳ ne merd

[H112a] (22) derdleri Ḥaḳḳ taʿālā yaradur tīr perrān iden merd yaratmaz.

1692 Zeyd-i rāmī an dem er mürd ezvecel

(23) Tīr atıcı Zeyd ol dem eger ḫavfdan öldiyise [*vecel* ḫavf maʿnāsınadur]

Derdhā mīzāyed ancā tā ecel

ecel ü mevte degin (24) tīr yarası ʿAmrda derdler ṭoġurur yaʿnī ol yaradan dembedem derd peydā olur pes maʿlūm oldı ki (25) ʿAmrda olan derdler Zeydden degüldür belki Zeyd ancaḳ sebeb oldı pes suʾāl vārid oldı ki çün derd ü (26) merg [A166a] maḫlūḳ-ı Ḫudādur yā ne sebebden Zeyde ḳātil dirler suʾāl defʿ itmege şürūʿ eyledi [*zāyed* ṭoġurdı maʿnāsınadur].

1693 Z'an mevālīd-i vecaʿ çün mürd ū

(27) Çünki ʿAmr ol vecaʿuñ eserlerinden öldi

Zeydrā z'evvel sebeb ḳattāl gū

(28) Zeyde evvel sebebden ḳattāl di yaʿnī Zeydüñ ḳātil olması evvelden ʿAmruñ merg ü helākine sebeb olduġı iʿtibārıyıladur (29) ʿAmruñ merg ü helāki iʿtibārı ile degüldür *vecaʿ* bir ʿużvuñ ṣızısı ve aġrısıdur *mevālīd*den murād [M134a] (1) andan peydā olan āsārdur [*mevālīd* cemʿ-i mevlūddur].

1694 An vecaʿhārā bedū mensūb dār

Ol vecaʿları Zeyde mensūb ṭut (2) yaʿnī Zeydüñ kesbi ile oldı di [*dār* emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür]

Ger çi hest an cümle ṣunʿ-ı Kirdgār

egerçi ol cümle vecaʿlar Ḥaḳḳ taʿālānuñ (3) ṣunʿ u īcādıdur zīrā īcādda Zeydüñ ṣunʿ u medḫali yoḳdur.

1695 Hem-çünin kişt ü dem ü dām u cimāʿ

(4) Ekin ve bitmek ve ṣavurmaḳ ve cimāʿ buncılayındur yaʿnī egerçi ẓāhirā ḫalḳuñ ṣunʿ u fiʿli iledür *dem* demīden maʿnāsınadur (5) ki emr-i ḥāżır ṣīġasında maṣdardur ki bitmek maʿnāsınadur *dām* dāmīden maʿnāsına emr-i ḥāżır ṣīġasında maṣdardur (6) ki ṣavurmaḳ maʿnāsınadur *dem* üfürmek ve *dām* ṭuzaḳ maʿnāsına olmaḳ hīç bir vechile maḥalle münāsebeti yoḳdur [*kişt* ekin maʿnāsınadur] (7)

An mevālīdest Ḥaḳrā müsteṭāʿ

---

23 vecel ḫavf maʿnāsınadur HNA: -MB

ol mevālīd Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretine muṭīʿdür ve anuñ maṣnūʿıdur çün maʿlūm (8) oldı ki mütevellidāt Ḥaḳḳ taʿālānuñ efʿālidür hīç kimsenüñ mecāl ü ḳudreti yoḳdur ki mevālīdi girü döndüre (9) ve tebdīl ü taġyīr ide ve bir kimse ḳādir degüldür ki anuñ āṣārını refʿ ü defʿ ide meger ḥażret-i Bārī ve (10) evliyāʾullāh.

1696 Evliyārā hest ḳudret ezīlāh

Evliyāya Allāh taʿālādan ḳudret vardur

Tīr-i ceste bāz gerdānend zirāh

(11) ki kemāndan ṣıçramış ve perrān olmış tīri yolından girü döndürürler zīrā ẓāhirā (12) eger kendülerdendür ammā maʿnāda Ḫudādandur zīrā anlarda olan ḳudret Ḥaḳḳuñ ḳudretindendür. (13)

1697 Beste derhā-yı mevālīd ezsebeb

Mevālīdüñ ḳapularını velī sebebden baġlamışdur yaʿnī esbābdan āṣārı (14) velī defʿ itmege ḳādirdür

Çün peşīman şud velī z'an dest-i Rab

çünki velī peşīmān u bīḥużūr oldı (15) ammā ol Allāhuñ dest ü ḳudretinden baġlamışdur kendü ḳudretinden baġlamamışdur ḥāṣıl-ı [H112b] maʿnā budur ki (16) velī çünki bir ḫuṣūṣda bīḥużūr olup ġayret iẓhār ide esbābdan āṣārı refʿ eyler meselā āteş yaḳıcı iken (17) yaḳmaḳdan menʿ eyler meger şitāda bir meclisde bir velī ve bir ḥakīm cemʿ olup muṣāḥabet eyleriken ḥażret-i İbrāhīm ʿaleyhi's-selāmuñ (18) ḳıṣṣası zikr olındı Nemrūd-ı laʿīnüñ emri ile peydā olan vāfir āteş biiznillāh ḥażret-i (19) İbrāhimi yaḳmadı belki āteş aña gülistān oldı nite ki bu āyet-i kerīmeden maʿlūm u ẓāhirdür (20) *ḳulnā yā nāru kūnī berden ve selāmen ʿalāİbrāhīm*[1088] meclisde ḥāżır olan ḥakīm bu ḫuṣūṣa inkār eyledi ol velī çünki ḥakīmüñ inkārını gördi (21) ġayret ġalebe idüp ḥakīme dāmenüñi aç didi ve minḳalde olan āteşi anuñ dāmenine dökdi ve ḥakīme eytdi elüñ (22) ile dāmenüñde olan [B120a] āteşi ḳarışdur ḥakīm eli ile āteşi ḳarışdurdı āteşden hergiz ḥarāret ẓāhir olmadı āteşi (23) minḳale dök didi āteşi minḳale dökdükde ḥakīme eytdi āteşe yapış ḥakīm āteşe yapışduḳda elini yaḳdı [A166b] (24) ḥakīm çünki bu kerāmeti gördi īmāna gelüp mezhebinden ferāġat eyledi ve ṣad-hezārān bunuñ gibi enbiyā vü (25) evliyādan ṣādır olmışdur eger bu ḫuṣūṣuñ beyānına şürūʿ olınursa maḳṣūdun-bi'z-zāt olan ḳalmaḳ lāzım gelür (26) şerḥ olınan beytüñ mıṣrāʿ-ı sānīsinde vāḳıʿ olan velī lafẓı ammā maʿnāsına olmaḳ rūşendür nite ki ʿaḳl-ı selīm ve ṭabʿ-ı (27) müstaḳīme mālik olan

10 gerdānend MNAB: ārendeş H

[1088] "Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol! dedik." Enbiyâ/69.

kimseye maḫfī vü pūşīde degüldür egerçi velī kendü maʿnāsına daḫı olmaḳ cāyizdür [*şud* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür *minḳal* āteş ḳoduḳları nesnedür].

1698 Gufte nāgufte kuned ezfetḥ-i bāb

(28) Fetḥ-i bābdan yaʿnī cānib-i Ḫudādan ḳudret-i İlāhī ile velī söylenmiş söylenmemiş eyler [*kuned*üñ fāʿili *velī*dür] (29)

Tā ezan nī sīḫ sūzed nī kebāb

tā ol kerāmetden ne sīḫ ne kebāb [N86a] yanar *sīḫ* kebāb demüridür ḥāṣıl-ı maʿnā [M134b] (1) budur ki velī anı bir vechile eyler ki kimseye andan bir żarar irişmez.

1699 Ezheme dilhā ki an nükte şinīd

Ol velī ki cemīʿ-i (2) ḳulūbdan nükte işitdi ve żamāyir ü serāyire muṭṭaliʿ oldı [*ān nükte*de olan *ān*dan murād velīdür]

An suḫanrā kerd maḥv u nābedīd

ol sözi ḳudret-i (3) İlāhī ile maḥv u nābedīd eyledi Şeyḫ Ebū-Saʿīd mihene ve ḥażret-i Mevlānā ḫavāṭıra müşerref eylediler ki her kim ki ḫāṭırına (4) bir nesne getürse fevrī anı āşkārā idüp söylerlerdi.

1700 Gert burhan bāyed ü ḥuccet mihā

Ey ulu eger saña burhān (5) u ḥuccet gerekse yaʿnī velī ḳulūb taṣarrufına ḳādir olduḳlarına delīl ü ḥuccet lāzım ise [*geret*de tā ḫıṭāb içün sākindür ve *rā* vezn içün sākindür ki *ger turā* taḳdīrindedür *mih* ulu maʿnāsınadur āḫırında olan elif ḫıṭāb içündür]

Bāz ḫᵛan mināyetin ev nünsihā

Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde (6) mināyetin ev nünsihāyı girü oḳu bu āyet-i kerīmeye işāret eyler *mā nensaḫ mināyetin ev nunsihā neʾti biḫayrin minhā ev miṯlihā*[1089] (7) āyetden şol nesneyi ki biz mensūḫ eylerüz yā ol āyeti unutdururuz ol āyetden yegregini yā ol (8) āyetüñ miṯlini getürürüz nite ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ḫāṭırdan bir āyet-i kerīmeyi izāle itmege ḳādirdür velī daḫı ḳudret-i Ḥaḳḳıla aña (9) ḳādirdür ḥaḳīḳatda ḳudret birdür nihāyeti velī maẓhar-ı ḳudret-i Ḫudā olur [*ḫᵛān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

1701 Āyet-i ensevkumū ẕikrī buḫᵛān

Ensevkumū ẕikrī (10) āyetini oḳu bu āyet-i kerīmeye işāret eyler

Ḳudret-i nisyan nihādenşan bidān

anlaruñ ḳulūba nisyān ḳomasınuñ (11) ḳudretini bil yaʿnī ensevkumūdan evliyānuñ ḳudreti rūşen olur *innehu kāne ferīḳun minʿibādī yeḳūlūne Rabbenā āmennā* (12)

[1089] "Biz, bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak (ertelersek) mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz." Bakara/106.

fa'ġfirlenā ve'rḥamnā ve ente ḫayru'r-rāḥimīn fe'tteḫaẕtumūhum sıḫriyyen ḥattā ensevkum ẕikrī ve kuntum minhum (13) *teẓḥakūn innī cezeytuhumu'l-yevme bimā ṣaberū ennehum humu'l-fā'izūn*[1090] taḥḳīḳ benüm bendelerümden bir bölük var idi dirlerdi (14) ey bizüm Rabbümüz saña īmān getürdük pes bizi yarlıġa ve bizi esirge ve sen esirgeyicilerüñ eyürekisin yaʿnī Erḥamu'r-rāḥimīnsin (15) pes siz benüm ʿibādumı suḫriyyeye ṭutduñuz yaʿnī anları temesḫur u istihzā itdüñüz ḥattā anlar size benüm ẕikrümi unutdurdılar ve ḥālbuki (16) siz anlardan gülersüz ve bīḫabersiz ki sizüñ küfrile ölmeñüze anlar sebeb olmışdur taḥḳīḳ ben bugün ki murād yevm-i ḳıyāmetdür zīrā (17) kefereye olan ḫıṭāb-ı sābıḳ yevmü'l-cezādadur [A167a] ol ʿibāduma cennāt u derecāt-ı ʿulyā virürem sizüñ ḫande vü istihzāñuza ṣabr (18) itdüklerinden ötüri taḥḳīḳ anlar bugün ʿaẕāb u ʿiḳābdan necāt bulmışlardur.

1702 Çün beteẕkīr ü benisyan ḳādirend

(19) Çünki evliyā teẕkīre ve nisyāna ḳādirlerdür yaʿnī isterlerse bir nesneyi ḫāṭırlara getürür isterlerse [B120b] ḫāṭırlardan giderürler (20)

Berheme dilhā-yı ḫalḳan ḳāhirend

ḫalāyıḳuñ cemīʿisinüñ göñülleri üzre ḳāhirlerdür ki nice isterlerse öyle taṣarruf eylerler [*ḫalḳān* cemʿ-i ḫalḳdur ki maḫlūḳ maʿnāsınadur]. (21)

1703 Çün benisyan best ü rāh-ı naẓar

Çünki velī nisyānıla bir kimsenüñ fikr ü naẓarı yolını bağladı

Kār ne'tvan kerd v'er bāşed hüner

(22) ol kimse bir kār u ʿamel eylemege ḳādir olmaz ve ger farżā anuñ hüner ü ʿilmi ola keferenüñ aġniyāsı gibi ki enbiyā vü (23) evliyāya ve ehl-i īmānuñ fuḳarāsına ṭaʿn u istihzā eylediler ol sebebden īmāndan maḥrūm oldılar pes ʿāḳıla lāzım (24) olan budur ki māl u ḳudret ü manṣıb sebebi ile maġrūr olup fuḳarāyı temesḫur u istihzā itmekden perhīz ü iḥtirāz ide [*kerd* bunda kerden maʿnāsınadur].

1704 Ḥiltumū suḫriyyeten ehle's-sumū

(25) Ey suḫriyye iden aġniyāsız suḫriyyeyi ʿuluvv u ġınāya lāyıḳ u lāzım ẓann eyledüñüz öyle degüldür belki anuñ (26) size küllī żararı vardur nite ki mışrāʿ-ı ṣānīden ẓāhirdür Sürūrī Efendi böyle şerḥ eylemişdür ey aġniyā ve ey ṣāḥib-devletler (27) suḫriyyeyi terk eyleñüz līkin mefʿūl-i ṣānī olmamaḳ lāzım gelür bu ise efʿāl-i ḳulūbda

---

[1090] "Zira kullarımdan bir zümre: Rabbimiz! Biz iman ettik; öyle ise bizi affet; bize acı! Sen, merhametlilerin en iyisisin, demişlerdi. İşte siz onları alaya aldınız; sonunda onlar (ile alay etmeniz) size beni yâdetmeyi unutturdu, siz onlara gülüyordunuz. Bugün ben onlara, sabrettiklerinin karşılığını verdim; onlar, hakikaten muratlarına erenlerdir." Mü'minûn/109-111.

cāyiz degüldür ve mefʿūl-i ṯānī (28) taḳdīr olınup maʿnā böyle olmaḳ mümkindür ey ṣāḥib-devletler siz suḫriyyeyi kendüñüze nāfiʿ ẓann eyledüñüz öyle degüldür (29) belki küllī żararı vardur nite ki mıṣrāʿ-ı ṯānīden ẓāhirdür [*suḫriyye* suḫrelige almaḳ maʿnāsınadur]

EzNübī ḫᵛānīd tā ensevkumū

Ḳurʾān-ı ʿaẓīmden tā ensevkumū [M135a] (1) āyetini oḳuñuz ve andan naṣīḥat-peẕīr olup ḥaḳāretile fuḳarāya nażar eylemeñüz tā ki anlar daḫı sizüñ ḳalbüñüzi yād-ı Ḫudādan döndürmeyeler (2) maʿnāda anlaruñ taṣarruf u ḳudretleri pād-şāhlardan ziyādedür saʿādetlü pād-şāh-ı ʿālem-penāh ḥażretleri ki ẓıllullāhi fi'l-arżīndür (3) ṣūret ü maʿnā yöninde salṭanat u ḫılāfet ve taṣarruf u ḳudret ṣāḥibidür edāmellāhu ḫılāfetehu ve salṭanatahu (4) ilāintihāʾi'd-deverān.

1705 Ṣāḥib-i dih pād-şāh-ı cismhast

Şehr ü dih ṣāḥibi cismler pād-şāhıdur zīrā taṣarruf (5) u ḳudretleri ẓāhirde olanlaradur [*dih* köy maʿnāsınadur]

Ṣāḥib-i dil şāh-ı dilhā-yı şumast

līkin ṣāḥib-i dil ki murād (6) velīdür sizüñ ḳulūbuñuzuñ şāhıdur zīrā [H113a] cemīʿ-i ḳulūba taṣarruf u ḥükmi irişür [*ṣāḥib* iki maḥalde bile mużāfdur *şumā*dan murād ḫalāyıḳdur].

1706 Ferʿ-i dīd āmed ʿamel bīhīç şek

Hīç (7) şeksiz ʿamel naẓaruñ ferʿi geldi yaʿnī naẓar aṣl ve ʿamel ferʿdür zīrā *inneme'l-aʿmālu bi'n-niyyāt*[1091] ḥasebince biñ (8) yıl ʿamel ü ṭāʿat u riyāżete saʿy eylese līkin niyyet olmasa hīç bir ʿamele yaramaz [*ferʿ* dīde mużāfdur]

Pes nebāşed merdüm illā merdümek

(9) pes ḥaḳīḳatda insān olmaz illā merdümek olur yaʿnī ḥaḳīḳatda insān naẓar u merdümekdür sāyir-i aʿżā aña ḫıdmetkārdur (10) nite ki yine bu kitābda vāḳıʿ olmışdur mıṣrāʿ

Ādemī dīdest ü bāḳī pūstest[1092]

bunda *merdüm* (11) ḫalḳ maʿnāsınadur *merdümek* göz bebegi baʿż-ı maḥalde [A167b] merdüm daḫı göz bebegi [N86b] maʿnāsına gelür pes ṣāḥib-naẓar olmaḳdan murād budur ki (12) siyret ü bāṭınuñ niçe idügine naẓar idesin eger enbiyā vü evliyānuñ aḥvāline muḫālif ise saʿy-ı belīġ idüp anlaruñ eṯer ü ṭarīḳına (13) gitmege cidd ü cehd

6 ṣāḥib iki maḥalde bile mużāfdur HNAB: -M

[1091] "Ameller, ancak niyetlere göredir."

[1092] "İnsan gözdür, kalanı posttur."

idüp derūnī aḥvālüñ tedārükine iştiġāl gösteresin ve illā küllī ḫavf vardur ki vādī-yi ḫusrānda (14) ḥayrān ḳalursun [*dīd*den murād naẓardur].

1707 Men tamām-ı in neyārem guft ezān

Ben bunuñ tamāmını dimege ḳādir degülem yaʿnī evliyānuñ sırr u (15) aḥvālini şerḥ u beyān itmege ḳādir degülem [*neyārem* bunda netuvānem maʿnāsınadur *ezān* ol sebebden maʿnāsınadur ki zīrā ile birdür]

Menʿ mīāyed ziṣāḥib-merkezān

zīrā ṣāḥib-merkezlerden beyān (16) itmege baña menʿ gelür *ṣāḥib-merkezān*dan murād aḳṭābdur *ezān* lafẓınuñ maʿnāsı mışrāʿ-ı ṡānīye ḳayd olındı suhūlet-i (17) maʿnā içün.

1708 Çün ferāmūşī-yi ḫalḳ u yādışān

[B121a] Çünki ḫalḳuñ nisyānı ve anlaruñ teẕekküri [*ferāmūşī* nisyān maʿnāsınadur *yād* teẕekkür maʿnāsınadur]

Bāveyest ü ū resed feryādışān

(18) ol Ḫudā iledür ve anlaruñ feryādına ol Ḫudā irişür *vey*den ve *ū*dan murād bunda Ḫudāy (19) taʿālā olmaḳ rūşendür ḥażret-i Mevlānā ḳudret-i velī ḳudret-i Ḫudāst dimiş idi ve şimdi ḳudret-i Ḫudādan bir miḳdārını (20) beyān itmege şürūʿ eyledi.

1709 Ṣad-hezāran nīk ü bedrā an bihī

Nice yüz biñ nīk ü bedi ol eyürek ki murād Ḫudāy (21) taʿālādur

Mīkuned her şeb zidilhā şan tihī

her gice ḳulūbdan anları ki murād ṣad-hezārān nīk ü beddür (22) tehī vü ḫālī eyler zīrā Ḫudāya varduḳlarında emr-i İlāhī ile ḳulūbda olan inkār cemīʿan ḳulūbdan ṭaşra çıḳarlar (23) *ṣad-hezārān nīk ü bed*den murād ḫūb u maʿḳūl efkār ve zişt ü nāmaʿḳūl efkārdur *bihī* bihterīn maʿnāsına luġatda (24) mesṭūrdur ki bunda murād Ḫudāy ʿazze ve celledür ve ekser maḥalde bihī eylik maʿnāsınadur *şān*dan murād ṣad-hezārān (25) nīk ü beddür.

1710 Rūz dilhārā ezan pür mīkuned

Gündüz göñülleri Ḫudāy taʿālā ol efkārdan pür ü memlū eyler [*rūz* mużāf degüldür] (26)

An ṣadefhārā pür ezdür mīkuned

ol ṣadefleri ki murād ḳulūbdur dürden pür eyler ki murād efkārdur pes bu (27) iʿtibārıla her rūz bir rūz-ı ḳıyāmet gibi olur ve efkār ḫod aʿrāżdur.

1711 An heme endīşe-yi pīşānhā

(28) Pīşānlaruñ ol cemīʿ fikri

Mīşināsend ezhidāyet cānhā

---

17 ferāmūşī nisyān maʿnāsınadur yād teẕekkür maʿnāsınadur HNAB: -M

Allāh taʿālānuñ hidāyetinden cānları añlarlar (29) yaʿnī her kimsenüñ endīşesi hidāyet-i Ḥaḳḳıla ol kimsenüñ cānını fehm idüp aña gelür birinüñ endīşesi ḫaṭā idüp [M135b] (1) bir ġayruñ cānına varmaz pes dünyāda herkesüñ endīşe vü ʿamel ü ʿibādeti ne ise ḳıyāmetde anuñ cānına ḳarīn yine (2) ol olur nite ki bu söz anı rūşen eyler *en-nāsu mecziyyūne biaʿmālihim*[1093] [ṣāliḥlerüñ ol cemīʿ fikrini hidāyet-i Ḥaḳḳıla cānlar añlarlar merḥūm Sürūrī Efendi bu maʿnāyı iḫtiyār itmişdür līkin maḥalle mülāyim olan şerḥde mesṭūrdur *pīşān*dan murād öñ gelenler olmaḳ rūşendür egerçi ṣuleḥā olmaḳ iḥtimāli daḫı vardur]. [A168a]

1712 Pīşe vü ferheng-i tū āyed betū

(3) Senüñ ṣıfat u kemālüñ saña

Tā der-i esbāb bü'gşāyed betū

tā pīşe vü kemālüñ saña sebebler (4) ḳapusını aça yaʿnī sen anlardan müstefīd olasın *ferheng* hüner ü kemāl ve ʿaḳl u edeb [*āyed* ve *bü'gşāyed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1713 Pīşe-yi zer-ger beāhen-ger neşud

(5) Zer-gerüñ ṣanʿatı āhen-gere gitmedi

Ḫūy-ı in ḫoş-ḫū bean münker neşud

bu ḫoş u laṭīf (6) ḫūylunuñ ḫūyı ol münker ü bed-ḫūya gitmedi ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki çün ḫᵛābdan bīdār olalar herkesüñ ḫūy u hüneri ve (7) kemāl ü ṣanʿatı cemīʿan yerlü yerine varurlar zer-gerüñ ṣanʿatı āhen-gere varmaz ve ʿalāhāẕe'l-ḳıyās ḳudret-i Ḥaḳḳıla hergiz taġayyür (8) ü ḫaṭā vāḳıʿ olmaz hem-çünān ḳıyāmetde ṣuleḥā vü aḫyāruñ ʿamel ü fiʿli feseḳa vü eşrār cānibine varmaz belki dünyāda ne vechile oldı (9) ise āḫıretde yine hemān ol vechile olsa gerekdür *zer-ger* ḳuyumcı *āhen-ger* demürci [*münker* bed-ḫūy ve nāmaʿḳūl kimse maʿnāsınadur *neşud* bunda nereft maʿnāsınadur].

1714 Pīşehā vü ḫulḳhā hem-çün cehīz

(10) Ṣanʿatlar ve ḫūylar cehāz gibidür [*pīşe* ṣanʿat]

Sūy-ı ḫışm āyend rūz-ı rüsteḫīz

ḳıyāmet güni ḫışm u ṣāḥibi cānibine (11) gelürler *cehāz* esbāb u metāʿ maʿnāsınadur bunda ḳāfiye içün elif yāya tebdīl olınmaḳ lāzımdur *rüsteḫīz* ḳıyāmet (12) günidür ki rūz-ı rüsteḫīzde tecrīd vardur ḥażret-i [H113b] Mevlānā ḳıyāmete müteʿallıḳ aḥvāl-i

---

[1093] "İnsanlar amelleriyle karşılık görürler."

2 egerçi ṣuleḥā olmaḳ iḥtimāli daḫı vardur H: -MNAB

9 münker bed-ḫūy ve nāmaʿḳūl kimse maʿnāsınadur neşud bunda nereft maʿnāsınadur HNAB: -M

dünyāda olan [B121b] ḥāletile iṡbāt itmege şürūʿ (13) eyledi sāmiʿīne iʿtiḳād-ı ḳavī ḥāṣıl olsun içün [*ḫışm* bunda ṣāḥib maʿnāsınadur].

1715 Pīşehā vü ḫulḳhā ezbaʿde ḫᵛāb

Ḫᵛābdan ṣoñra (14) ṣanʿatlar ve ḫūylar ki ḫᵛābda iken gitmişler idi

Vāpes āyed hem beḫışm-ı ḫod şitāb

sürʿatile girü (15) fevrī kendü ḫışm u ṣāḥibine gelür hergiz birisi ḫaṭā eylemez zihī Ḳādir-i berkemāl ki bu ẕikr olınan anuñ deryā-yı ḳudretinden (16) bir ḳaṭredür bir Ḳadīrdür ki anuñ ḳudretini iḥāṭa itmege ebedī kimseye mecāl ü ḳudret yoḳdur [*şitāb* sürʿatile maʿnāsınadur].

1716 Pīşehā v'endīşehā dervaḳt-i ṣubḥ

(17) Ṣanʿatlar ve fikrler ṣubḥ vaḳtinde

Hem bedancā şud ki būd an ḥüsn ü ḳubḥ

hem ol yire gitdi ki ol (18) ḥüsn ü ḳubḥ idi yaʿnī evvelki yerine göre [*ān ḥüsn ü ḳubḥ*dan murād pīşeler ve endīşelerdür].

1717 Çün kebūterhā-yı peyk ezşehrhā

Peyk kebūterler gibi ki şehrlerden (19)

Sūy-ı şehr-i ḫᵛīş āred behrhā

kendü şehri cānibine ḫaberler ve naṣībler getürür zübde-yi kelām budur ki ʿādet-i nāsdur (20) ki bir ırak şehrden bir şehre ḫaber getürmek isteseler o şehrden birḳaç kebūter alup ol şehre iledürler līkin tek (21) alup giderler çiftini anda ḳorlar o şehre varduḳda tekrār bu cānibe ḫaber göndermek isteseler bir kāġıd pāresine (22) yazup kebūterüñ ḳanadı altına bend idüp kebūteri oradan uçururlar ʿināyet-i İlāhī ile bu cānibe [N87a] fevrī irişüp (23) ḫaber ne idügi maʿlūm olur hem-çünān pīşeler ve endīşeler ziyāde sürʿatile evvel ḳarār itdükleri yire gelür *behrhā*dan (24) murād ḫaberlerdür *behr* ve *behre* ḥıṣṣe vü naṣīb maʿnāsınadur bunda [*behrhā*da hā cemʿ içündür].

Şinīden-i ān ṭūṭī ḥareket-i ān ṭūṭiyān ve mürden-i ān ṭūṭī derḳafeṣ ve nevḥa-yı ḫᵛāce bervey (25)

Ol ṭūṭī ol ṭūṭīlerüñ ḥareketini bāzergāndan (26) işitdügini ve ol [A168b] ṭūṭī ḳafeṣde öldügini ve bāzergānuñ ṭūṭīsi üzre nevḥa vü fiġān itdügini beyān eyler (27) ve ḳıṣṣadan ḥıṣṣe ne idügi ziyāde rūşendür ki aşaġada beyān olınur

1718 Çün şinīd an murġ k'an ṭūṭī çi kerd

(28) Çün bu murġ ki murād bāzergānuñ ṭūṭīsidür bāzergāndan işitdi ki Hindistānda ol ṭūṭī ne eyledi [*çi* istifhāmdur] (29)

Hem bilerzed ūftād u geşt serd

hem ol ṭūṭī hemān dem ditredi düşdi ve ṣovuḳ oldı ki gūyā öldi [*serd* ṣovuḳ]. [M136a] (1)

1719 Ḫᵛāce çün dīdeş fütāde hem-çünīn

Bāzergān çünki ṭūṭīyi böyle düşmiş gördi [hem mıṣrāʿında olan üç fiʿl fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Berçehīd ü zed külehrā berzemīn

(2) anı öldi ṣanup ziyāde ıżṭırābından yerinden ḳalḳdı ve külāhını yire urdı [*berçehīd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1720 Çün bedin reng ü bedin ḥāleş bidīd

(3) Çünki bāzergān ṭūṭīyi bu rengde ve bu ḥālde gördi

Ḫᵛāce bercest ü girībanrā dirīd

(4) ḫᵛāce ziyāde perīşān oldugından ṣıçradı ve yaḳasını yırtdı ve ṭūṭīye ḫıṭāb itmege (5) şürūʿ eyledi.

1721 Guft ey ṭūṭī-yi ḫūb u ḫoş-ḥanīn

Eytdi ey ḫoş ve laṭīf āvāzlu ḫūb u merġūb (6) ṭūṭī [*ḫoş-ḥanīn* ḫoş-āvāz maʿnāsınadur vaṣf-ı terkībīdür]

İn çi būdet in çirā geştī çünīn

bu saña ne oldı niçün böyle olduñ yaʿnī ne sebebden bu ḥāle (7) giriftār olup böyle öldüñ bunda ḳıṣṣadan ḥiṣṣe budur ki ʿāḳıl u ṣāḥib-başīret oldur ki ġayrlaruñ vefātından ziyāde (8) ġamnāk olup kendünüñ mevtini ve āḫıretde olan aḥvāl-i şedāyidi teẕekkür idüp [B122a] fısḳ u ʿıṣyāndan ictināb (9) idüp ṭāʿat u ʿibādete saʿy itmek gerekdür zīrā baʿde'l-mevt te'essüfüñ hīç fāyidesi yoḳdur [*çirā geştī in çünīn* taḳdīrinde olmaḳūşendür].

1722 Ey dirīġa murġ-ı ḫoş-āvāz-ı men

(10) Ey dirīġā benüm ḫoş-āvāz murġum

Ey dirīġā hem-dem ü hem-rāz-ı men

ey dirīġā benüm muṣāḥibüm (11) ve benüm hem-rāzum çünki bu kitāb-ı şerīf sülūk aḥvālini beyān eyler pes ḥażret-i Mevlānānuñ ṭūṭīnüñ vefātı içün ḫᵛācenüñ (12) feryād u fiġānını beyān itmekden murādı tenbīhdür şu ki sālike lāzımdur ki merātib ü ṭāʿāt-ı fevtī üzre ziyāde müte'ellim (13) olup feryād u fiġān ide zīrā gāhī olur ki bir söz sebebi ile riyāżet ü mücāhede ile ḥāṣıl olan velāyetden (14) dūr olur ve gāhī ceẕbe ile müyesser

1 hem mıṣrāʿında olan üç fiʿl fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür HNA: -MB

olduġı velāyetden cüdā olur ve gāhī anuñ vaḳti fevt olur ve gāhī (15) ġaflet sebebi ile anuñ ṭāʿatınuñ nūrı żāyiʿ olur ki ṭāʿatdan aña bir ẕevḳ u ḥālet irişmez ve gāhī mürşidi (16) fevt olur.

1723 Ey dirīġā murġ-ı ḫoş-elḥān-ı men

Ey dirīġā benüm ḫoş-elḥān murġum [*elḥān* cemʿ-i laḥndur ki bunda āvāz maʿnāsınadur *ḫoş-elḥān* ḫoş-āvāz maʿnāsınadur]

Rāḥ-ı rūḥ u ravża-yı reyḥān-ı men

(17) benüm rūḥumuñ şerāb u rāḥatı yaʿnī rūḥuma şerāb gibi şevḳ u ḥālet virici ve benüm reyḥānum ravżası (18) *rāḥ* bunda şerāb maʿnāsına olmaḳ rūşendür [A169a] rāḥat maʿnāsına olmaḳdan *ravża* bunda baḳça maʿnāsına ve bunda tenbīh ü (19) işāret budur ki çün bir kimse kendünüñ maḥbūb u maṭlūbından cüdā ola maṭlūbınuñ ʿizzeti miḳdārı girye vü nevḥa (20) ide [H114a] pes sālik mertebe-yi rūḥānī ve ḳurb-ı Raḥmānīden dūr olduġıyiçün ḥadden ziyāde fiġān u nāle itmek gerekdür (21) ki tā anuñ sebebi ile vuṣūl müyesser ola *ṭūṭī*den murād rūḥ-ı bülend-pervāzdur *ḳafeṣ*den murād ḳālıb-ı insānīdür mādām ki (22) pāy-māl-i nefs ü hevā ve maġlūb-ı maḥabbet-i mā-sivādur āsmān-ı Eḥadiyyetden ve hevā-yı hüviyyetden behregīr olup (23) küngüre-yi ʿarşı āşiyān idüp lāmekān cānibine cevelān u ṭayerān itmege imkān olmaz *mūtū ḳable en temūtū*[1094] (24) mūcebince saʿy idüp ʿışḳ u riyāżetile rūḥı ṭūṭī gibi ten ḳafesinden ḫalāṣ itmek gerekdür ki tā ʿālem-i ervāḥda (25) olan ḳurb u üns ḥāṣıl ola.

1724 Ger Süleymanrā çünin murġī budī

Eger Süleymān peyġam-berüñ buncılayın (26) bir murġı olayıdı

Key ḫod ū meşġūl-i an murġan şudī

o ḫod ol murġlara ḳaçan meşġūl olurdı (27) murād budur ki cemīʿan nebī velīdür yaʿnī her nebīde hem nübüvvet hem velāyet vardur nübüvveti Ḥaḳḳıla ḫalḳ mā-beyninde olan ḫıdmet (28) içündür ki murād peyġām-berlikdür ki *nebī* Ḥaḳḳ taʿālādan ḫalḳa ḫaber getürici maʿnāsınadur *velī* ḳarīb maʿnāsınadur (29) ki *velāyet* ḳurbet maʿnāsınadur velāyet nübüvvetden efḍaldür diyen kimselerüñ murādı budur ki nübüvvet ḫıdmet ve velāyet [M136b] (1) ḳurbet muḳābelesindedür muṭlaḳā velāyet nübüvvetden efḍaldür dir kimse yoḳdur pes zübde-yi kelām budur ki ulūhiyyetden (2) ṣoñra nübüvvetden aʿlā vü efḍal mertebe yoḳdur ḥażret-i Süleymān ḥükm ü ḥükūmet sebebi ile devām üzre müşāhede (3) müyesser olmayup her dem rūḥ-ı şerīfi bostān-ı Eḥadiyyetden mīve-çīn ve lālezār-ı hüviyyetden şükūfe-yi rengīn dirmege mecāl (4) olmadı eger aña buncılayın bir

---

[1094] "Ölmeden önce ölünüz." Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 260.

ḥālet olayıdı murġlara ve ḫalāyıḳa meşġūl olmazdı [*budī* ve *şudī*de yā ḥikāyet içündür *ū*dan murād ḥażret-i Süleymāndur].

1725 Ey dirīġā murġ k'erzan yāftem

(5) Ey dirīġā şol murġı ki ucuz buldum murġdan murād bunda [N87b] mertebe-yi velāyetdür [B122b] erzān bulması (6) *ceẕbetun mince*ẕ*ebāti'r-Raḥmāni tevāzī ʿamele'ṣ-ṣeḳaleyn*[1095] ḥükmince saʿy u riyāżetsiz ceẕbe-yi İlāhiyye ile velāyete (7) vuṣūl bulduġıdur [*erzān* ucuz maʿnāsınadur]

Zūd rūy ezrūy-ı ū bertāftem

anuñ yüzinden yüz çevirdüm yaʿnī benden cüdā oldı (8) sözümüñ belāsından pes sālike lāzım olan gāhī tevḥīd gāhī sükūtdur tā ki kelimātından bir belāya (9) uġramaya [*yāftem* ve *tāftem* fiʿl-i māżī nefs-i mütekellim-i vaḥdedür] beyt

Zeban derkeş er ʿaḳl-dārī vü hūş

Çü Saʿdī suḫan-gūy v'er ne ḫamūş[1096]

(10) ḥażret-i Mevlānā tenbīh içün zebāndan şikāyete şürūʿ eyledi.

1726 Ey zeban tū bes ziyānī mer merā

Ey zebān (11) sen baña çoḳ ziyānsın [*ziyānī*de yā ḫıṭāb içündür *mer merā*da mer zāyid olmaḳ rūşendür zīrā merā baña maʿnāsınadur meger benüm içün maʿnā mı virile]

Çün tuyī gūyā çigūyem men terā

çünki tekellüm idici sensin ben [A169b] saña ne diyem zīrā (12) ziyān sendendür ġayrdan degüldür maʿnāda bendendür pes kime şikāyet ideyüm *men ṣamete necā*[1097] [*gūyā* mübālaġa ṣīġasıdur].

1727 Ey zeban hem āteş ü hem ḫırmenī

(13) Ey zebān hem āteşsin ve hem ḫırmensin zebānuñ ḫırmen olması keṣret-i ṭāʿat u ʿibādete ve (14) ẕikr ü tevḥīde sebeb olmasıdur āteş olması andan ṣādır olan kelimāt sebebi ile ḫırmen-i ṭāʿat u ʿibādet (15) maḥv u bāṭıl olmasıdur.

Çend īn āteş derin ḫırmen zenī

bu ḫırmene bu āteşi nice bir urursun nite ki bu beytden (16) murād rūşen olur [*zenī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur] beyt

Aṣḥāb-ı ẕikrrā heme sūd ezzebān-ı ḫod

Līkin ziyān-ı mā nemekī ezzebān-ı mā[1098] (17)

[1095] "Rahmânî cezbelerden öyle bir cezbe vardır ki, bütün insanların ve cinlerin amellerine eşittir." (Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 1, s. 297) Bkz. Ceylan; Tasavvufî Şiir Şerhleri, s. 152.

[1096] "Eğer akıllı isen, dilini çıkar, Sa'dî gibi söz söyle ve sessiz kalma."

[1097] "Susan kurtulur."

1728 Dernihan cān eztu efġan mīkuned

Cān tenhāda senden fiġān eyler yaʿnī nihān senüñ elüñden feryād eyler (18)

Ger çi her çi gūyiyeş an mīkuned

egerçi cāna her ne dir iseñ cān anı eyler emrüñe muḫālefet eylemez ḫıṭāb zebānadur (19) ki sükūt evlā idügini beyān eyler [*gūyiyeş*de żamīr-i ġāyib cāna rāciʿdür].

1729 Ey zeban hem genc-i bīpāyan tuyī

Ey zebān hem bīpāyān genc sensin (20) zīrā ẕikr ü tilāvet ve tevḥīd ü münācāt ki menāfiʿ-i firāvāndur senüñ sebebüñ ile ḥāṣıl olur (21)

Ey zeban hem renc-i bīderman tuyī

ey zebān hem ʿilāc u dermānsız renc ü derd sensin zīrā senüñ (22) mażarratuñ bīşumārdur ki dünyā hezārān derd ü belā ve renc ü ʿanādan ġayrı āḫıretde sebeb-i ʿaẕāb u ʿiḳāb belki (23) muḫalledün-fi'n-nār olmaġa bāʿiṣ olur *el-lisānu ṣaġīru'l-cirmi ve ʿaẓīmu'l-cürmi*[1099].

1730 Hem ṣaġīr ü ḫudʿa-yı murġan tuyī

(24) Murġlaruñ hem ṣaġīri ve hem ḫudʿası sensin yaʿnī ṣayyād murġları şikār itmek istese zebān ile (25) murġ gibi āvāz eyler ve ḥīle ile murġları ṭuzaġa yaḳīn getürüp ṣayd eyler bu ḥālet zebāna maḫṣūṣdur ġayr-ı ʿużvdan (26) bu ḥālet gelmez *ṣaġīr* ṣıḳlık *ḫudʿa* ḥīle maʿnāsınadur ve ıṣṭılāḥāt-ı meşāyıḫı ḫāṭırına alup (27) żabṭ itmiş kimsenüñ ẓāhir sözleri laṭīfdür ṣuleḥā vü meşāyıḫ sözleri gibi ki niçe kimse ol sözlere firīfte (28) olup ḍalālete düşer [*tuyī*de yā-yı ṯāniye ḫıṭāb içündür]

Hem enīs-i vaḥşet-i hicran tuyī

[H114b] hem hicrān vaḥşetinüñ enīsi sensin zīrā (29) şol kimse ki maḥbūb-ı ḥaḳīḳīden dūr olmış ola ẕikr ü tesbīḥ ü tilāvet sebebi ile aña mūnis olursun [M137a] (1) ve senüñ sebebüñ ile yine maḳbūl-i Ḥażret olur.

1731 Çend emānem mīdihī ey bīemān

Ey emānsız baña niçeye dek (2) emān [B123a] viresin ḫod ʿāḳıbet bir gün helāk eylersün

Ey tu zih kerde bekīn-i men kemān

[1098] "Zikir sahiplerinin tüm kârı dillerindendir; ama bizim ziyânımız, dilimizin acılığındandır."
[1099] "Dil küçüktür, suçu büyüktür."

ey zebān (3) ki sen benüm kīn ü ḳatlüme kemānuña kiriş eylemişsün yaʿnī yayuñı ḳurmışsun bunda tenbīh budur ki (4) *minsaʿādeti'l-mer'i terkuhu mā-lāyenbaġīh*[1100] mūcebince ʿāḳıla lāzımdur ki ekṣer-i zemānda zebānını sükūt üzre ṭuta ve żarūretsiz (5) söze āġāz u şürūʿ itmeye tā ki nice belāya mübtelā olmaya ve kelimāt-ı küfr sebebi ile ʿamel-i bāṭıl olmaya *men keṣure kelāmuhu keṣure melāmuhu*[1101] (6) *zih* kiriş maʿnāsınadur [*zih kerde'ī* taḳdīrindedür].

1732 Nek büperrānīdeyī murġ-ı merā

Ey zebān-ı zişt şimdi benüm murġumı uçurmışsun (7) yaʿnī benüm [A170a] ṭūṭī-yi ḫoş-āvāzum senüñ sebebüñden elümden çıḳup żāyiʿ oldı [*nek* īnekden muḫaffefdür işte maʿnāsına]

Derçerāgāh-ı sitem kem kun çerā

(8) ẓulm çerāgāhında az otla yaʿnī ẓulmi ḥadden ziyāde eyleme şimden ṣoñra andan ferāġat eyle ḥāṣıl-ı maʿnā ey zebān (9) senden ṣādır olan bir söz sebebi ile maḳāmātda olan rūḥāniyyet ü nūrāniyyet żāyiʿ oldı dimekdür *çerāgāh* (10) otlaḳ yiri *sitem* ẓulm *çerā* otlaḳdur [*kun* emr-i ḥāżırdur].

1733 Yā cevāb-ı men bugū yā dād dih

Yā baña cevāb-ı şāfī di ki (11) saña ne eylemek gerek ki senüñ sebebüñile bu ḳadar sitem ü belāya giriftār oldum yā dād vir yaʿnī ʿadl idüp inṣāfa gel [*dih* emr-i ḥāżr müfred-i müẕekkerdür] (12)

Yā merā esbāb-ı şādī yād dih

yā baña sürūr esbābını yād vir yaʿnī esbāb-ı sürūr nedür anı beyān eyle ḥażret-i (13) Mevlānā lisānuñ menāfiʿi beyānına şürūʿ eyledi.

1734 Ey dirīġā ṣubḥ-ı ẓulmet-sūz-ı men

Ey dirīġā benüm ẓulmeti maḥv u izāle idici (14) ṣubḥum *ṣubḥ*dan murād bunda ṭāʿat u riyāżet nūrıdur ki maḥabbet-i mā-sivā ẓulmetini maḥv u nāyāb idicidür [*ẓulmet-sūz* vaṣf-ı terkībīdür ẓulmeti izāle idici maʿnāsınadur]

Ey dirīġā ṣubḥ-ı nūr-efrūz-ı men

(15) ey dirīġā benüm nūr şuʿlelendirici ṣubḥum yaʿnī nūr ẓāhir olıcı münevver ṣubḥum *ṣubḥ*dan murād bunda (16) fażl-ı İlāhīdür ki ṭāʿat u ʿibādete nūr andan irişür bu sözler ṭūṭī ṣāḥibi bāzārgānuñ aġzındandur [baʿż-ı nüsaḫda *nūr-ı rūz-efzūn-ı men* vāḳıʿdur ki

---

[1100] "Lüzumsuz şeyleri terk etmesi, kişinin mutluluğundandır (mutlu olma sırlarındandır)."
[1101] "Sözünü kısa tutan, gamını azaltır."

maʿnāsı rūşendür baʿż-ı nüsaḫda *nūr-ı ṣubḥ-efrūz-ı men* benüm ṣubḥı rūşen idici nūrum maʿnāsınadur *ṣubḥ-ı nūr-efrūz* vaṣf-ı terkībīdür].

1735 Ey dirīġā murġ-ı ḫoş-pervāz-ı men

(17) Ey dirīġā benüm bülend ü ḫoş-pervāz murġum murād ḳuvvet-i [N88a] rūḥāniyyedür

Z'intihā perrende tā āġāz-ı men

(18) intihādan tā benüm āġāzuma pervāz idici ol ḥāle işāretdür ki mükemmelāndan baʿż (19) olur ki vuṣūlden ṣoñra maḳāmāta rücūʿ eyler bir ḳābili tekmīl içün ve cāyizdür ki *ziāġāz tā intihā-yı men perrende* (20) taḳdīrinde ola yaʿnī *zi* lafẓı āġāza ve *tā* lafẓı intihāya iʿtibār olına bu ḫuṣūṣ vezn içün iʿtibār olınur egerçi (21) bu iʿtibār bīşumārdur līkin Būstāndan bir beyt getürelüm bunuñ vücūdını iṡbāt içün [*perrende* ism-i fāʿil müfred-i müẕekker-i ġāyibdür] beyt (22)

Turā āteş-i ʿışḳ eger per busuḫt
Merā bin ki ezpāy tā ser busuḫt[1102]

maḥall elbette *ezser tā pāy* iḳtiżā eyler zīrā şemʿ başından (23) yanar ayaġından yanmaz pes bu iʿtibār üzre beytüñ maʿnāsı böyle olur benüm ibtidādan intihāya degin pervāz idici (24) pes bu vech üzre maʿnā-yı taṣavvufīsi böyle olur ey benüm ibtidā-yı sülūkdan faż̇l-ı İlāhī ile intihā-yı sülūka degin dāyim teraḳḳī (25) üzre olup müşāhede-yi cemāl ü viṣālden hīç bir vechile dūr u mehcūr olmayan ḳuvvet-i rūḥānīm pes lāzımdur (26) ki bunuñ gibi laṭīf niʿmetlerüñ fevtinden ziyāde müteḥassir olup nevḥa vü feryād ide.

1736 ʿĀşıḳ-ı rencest nādan tā ebed

(27) Nādān tā ebedī renc ü belānuñ ʿāşıḳıdur ve ṭālibidür zīrā cemāl-i cānāndan maḥrūm olup kesb-i dünyā içün zaḥmet ü meşaḳḳat (28) [B123b] çeker ve fevt olduġıyiçün feryādlar idüp ġamlar yir ve āḫıretde daḫı ʿaẕāb muḳarrerdür eger ʿināyet-i Bārī yārī ḳılmazsa [*nādān* cāhil maʿnāsınadur] (29)

Ḫīz lāuḳsim buḫʿan tā fīkebed

nādān ʿāşıḳ renc idügini bilmek ister iseñ ḳalḳ Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde lāuḳsimu sūresini [M137b] (1) oḳu fīkebedine varınca *lāuḳsimu bihāẕe'l-beled ve ente ḥillun bihāẕe'l-*

---

16 baʿż-ı nüsaḫda nūr-ı rūz-efzūn-ı men vāḳıʿdur ki maʿnāsı rūşendür MNAB: -H / baʿż-ı nüsaḫda nūr-ı ṣubḥ-efrūz-ı men benüm ṣubḥı rūşen idici nūrum maʿnāsınadur NAB: -MH / ṣubḥ-ı nūr-efrūz vaṣf-ı terkībīdür HNAB: -M

[1102] "Aşk ateşi senin kanadını yakıyorsa, beni gör ki baştan ayağa yakmıştır."

28 nādān cāhil maʿnāsınadur HNAB: -M

beled ve vālidin ve mā veled leḳad ḫalaḳne'l-insāne fīkebed[1103] (2) bu şehre ben yemīn eylerem ki murād Mekke-yi Mükerremedür ve ḥālbuki yā Muḥammed sen bu şehrde (3) ḳarār eylemişsün ve senüñ pederüñe yemīn eylerem ve senüñ ẕürriyyetüñe yemīn eylerem *vālid*den murād ḥażret-i Ādemdür taḥḳīḳ (4) biz insānı renc ü saḫtlıḳda ḫalḳ eyledük ki anuñ ibtidāsı raḥimüñ ḳarañlıġı ve ṭarlıġıdur ve intihāsı mevt ü ḳabrüñ (5) ḳarañlıġı ve ṭarlıġıdur ve dünyāda esbāb-ı dünyeviyye içün zaḥmet ü meşaḳḳatdadur pes cāhiller ki dünyādan ötüri (6) ġam yirler ve ʿömrlerini belā vü ʿanā ile māl u esbāb taḥṣīline ṣarf [H115a] eylerler cenāb-ı Ḳudsile āşnālıġa saʿy u iḳdām eylemezler lāuḳsimuda (7) *lā* teʾkīd içündür [*buḫʿān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *kebed* renc ü meşaḳḳat maʿnāsınadur *ḫīz* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

1737 Ezkebed fārıġ budem bārūy-ı tū

senüñ yüzüñile kebed ü zaḥmetden fārıġ u āzād oldum (8) yaʿnī senüñ cemāl-i şerīfüñ müşāhedesi ile ālām-ı dünyā ve maḥabbet-i mā-sivā fikrinden necāt buldum ḫıṭāb Ḫudāyadur şol kimsenüñ ki (9) ṭūṭī-yi şeker-guftārı ola anuñ zāġ u zaġana ne iḥtiyācı olur [*budem* būdemden muḫaffefdür]

V'ezzebed ṣāfī budem dercūy-ı tū

ve senüñ cūyuñda (10) zebedden ṣāfī oldum yaʿnī senüñ ʿışḳ u maḥabbetüñ sebebi ile cemīʿ-i ālāmdan pāk ü ṣāfī oldum ḫıṭāb Ḫudāyadur (11) *zebed* köpük maʿnāsınadur [*cūy* ırmaḳ maʿnāsınadur]. Beyt

Cīfe-yi dünyādan ey dil ider iseñ ictināb
İrişe her dem Ḫudādan saña yüz biñ fetḥ-i bāb (12)

1738 İn dirīġāhā ḫayāl-i dīdenest

Bu ey dirīġlar görmegüñ fikr ü ḫayālidür (13) yaʿnī şol kimse ki Ḫudāy ṭarafından bir üns ü būy iltmişdür ol kimse bu meẕkūrātuñ fevtinden dirīġ iledür ve (14) taḥassür yir

V'ezvücūd-ı naḳd-i ḫod bü'brīdenest

ve kendünüñ naḳd ü ḥāżır vücūdından kesilmekdür yaʿnī ḥażret-i Ḫudāya (15) ittiṣāl kendüden infiṣāli müstelzimdür zīrā şirketile viṣāl ve müşāhede-yi cemāl müyesser olmaz [*naḳd* ḥāżır maʿnāsınadur]. Beyt (16)

Vücūduñdan ḳalursa ẕerre miḳdār
Viṣāl-i Ḥaḳḳa māniʿdür hem aġyār

[1103] "Bu beldeye -ki sen bu beldedesin-, babaya ve ondan meydana gelen çocuğa yemin ederim ki biz, insanı (yüzyüze geleceği nice) zorluklar içinde yarattık." Beled/1-4.

1739 Ġayret-i Ḥaḳ būd u bāḤaḳ çāre nist

Ṭālib-i (17) Ḥaḳḳ kendünüñ vücūdından munḳaṭıʿ olmaḳ Ḥaḳḳ taʿālānuñ ġayreti idi ve Ḥaḳḳa çāre yoḳdur yaʿnī bir kimse aña muḳābele itmege (18) imkān yoḳdur pes ḳurb-ı İlāhīye ṭālib olana bi'ż-żarūrī ifnā-yı vücūd lāzımdur zīrā ġayret-i Ḥaḳḳ şirket-i vücūd (19) istemez beyt

Eger yāri ezḫ^vīşten dem mezen
Ki şirket bayār veyā ḫ^vīşten[1104]

Kū dilī k'ezḥükm-i Ḥaḳ ṣad-pāre nist

(20) ḳanı bir göñül ki Ḥaḳḳ taʿālānuñ ḥükminden yüz pāre degüldür.

1740 Ġayret an bāşed ki ū ġayr-ı hemest

(21) ġayret oldur ki ol Ḫudā cemīʿ-i mevcūdātuñ ġayrıdur ġayruñ vücūdından ġayret ṭutar [*ū*dan murād Ḥaḳḳ taʿālādur]

An ki efzūn ezbeyān u demdemest

(22) ki ol Allāh beyān u ṣavtdan ziyādedür yaʿnī tavṣīf [B124a] ü tafṣīlden bīrūndur zāt-ı (23) pākini iḥāṭa itmek mümkin degüldür ve vücūd ḫod aña müsellemdür pes dost-ı ḥaḳīḳī kendüden ġayrısını istemez ve ister ki (24) ʿāşıḳuñ [A171a] ḳalbinde kendünüñ maḥabbetinden ġayrı olmaya farżā ṭālib-i āḫıret olsa ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ olup ehlullāhdan (25) olmaz [*demdeme* ṣavt u ṣadā maʿnāsınadur].

1741 Ey dirīġā eşk-i men deryā budī

Ey dirīġā kāşkī benüm gözüm yaşı deryā olayıdı [*budī* būdī maʿnāsınadur]

Tā nişār-ı dil-berī zībā budī

(26) tā zībā vü bīhemtā dil-berüñ nişārı olayıdı ki anuñ viṣāli ḳadrin bilmeyüp bu zemāna (27) gelince aġyāra niçün müteveccih oldum diyü iʿtizār idüp girye-yi firāvānıla eşkümi anuñ yolına nişār ideyidüm bunda (28) ḥiṣṣe budur ki ḥażret-i [N88b] Bārīnüñ viṣālinden dūr olana keşret-i bükā lāzımdur diyü tenbīh ider beyt (29)

Eznişāri-y müje çün zülf-i tu derzergīrem
Ḳademī ger tu selāmī biresāned ber-i mā[1105]

*dil-ber-i zībā*dan murād ḥażret-i Ḥaḳdur. [M138a] (1)

1742 Tūṭi-yi men murġ-ı zīrek-sār-ı men

[1104] "Eğer dostsan, kendinden dem vurma; çünkü ortaklık ya yâr iledir, ya kendinle."
[1105] "Senin kademin tarafından bize bir selâm gelirse, kirpiklerimden yaş saçıp zülfün gibi altın tutarım."

Benüm ṭūṭīm benüm zīrek ḫūylu murġum [*sār* bunda ḫūy maʿnāsınadur]

Tercemān-ı fikret ü esrār-ı men

benüm (2) fikret ü esrārumuñ tercemānı ḥażret-i Mevlānā ṭūṭīden murād rūḥ-ı insānī idügine işāret idüp nefs-i nāṭıḳanuñ (3) sırrını beyān itmege şürūʿ eyledi.

1743 Her çi rūzī dād u nādād āyedem

Ol ṭūṭī ki murād rūḥ-ı insānīdür (4) ancılayın murġ idi ki her nesne ki rızḳdur virildi ve virilmedi baña gelür yaʿnī eger ben aña rızḳ u ġıdā virem ve ger (5) virmeyem benden cüdā olmaz ziyāde mūnis olduġından zīrā rūḥ ṭaleb ü taʿabsız iḥsān-ı İlāhī ile ḥāṣıl olmışdur (6) ve beslemege iḥtiyāc yoḳdur zīrā rūḥa mevt yoḳdur belki rızḳ u ġıdā cesed içündür bu sebebden rūḥuñ ḳadri (7) bilinmez ve aña lāyıḳ şükr ḳılınmaz [*āyedem* bunda hem *āyed merā* taḳdīrindedür] beyt

Bezer ne'ḫrīdeyī canrā ezan ḳadreş nemīdānī
Ki nādan ḳadr ne'şnāsed metāʿ-ı rāyegānīrā[1106] (8)

Ū zievvel gufte tā yād āyedem

o ṭūṭī tā evvel sözden benüm yāduma gelür yaʿnī (9) *elestu biRabbikum*[1107] nidāsını istimāʿ eylemiş ve ol ʿālem-i İlāhīyi görmiş baña andan ḫaber virür evliyā'ullāhdan (10) birine eytmişler ki *elestu biRabbikum* nidāsından hīç ḫāṭır-ı şerīfüñüzde var mı cevāb virüp eytmiş ki gūyā (11) bu ḥālet dün vāḳıʿ oldı.

1744 Ṭūṭiyī k'āyed zivaḫy āvāz-ı ū

[H115b] bir ṭūṭīdür ki anuñ āvāzı vaḫyden gelür (12) yaʿnī ʿālem-i ġayba ıṭṭılāʿ bulmış ve ḫıṭāb-ı İlāhī anuñ mesmūʿı olmışdur daʿveti yine ol ʿālemedür līkin nefs ol daʿveti (13) icābete māniʿ-i ḳavīdür [*ki āyed* taḳdīrindedür]

Pīş ezāġāz-ı vücūd āgāz-ı ū

anuñ āġāz u vücūdı vücūduñ āġāz u ẓuhūrından (14) öñ zīrā Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ervāḥı eşbāḥ u ecsāmdan iki biñ yıl evvel ḫalḳ eyledi.

1745 Enderūn-ı tust an ṭūṭī nihān

(15) Ol ṭūṭī senüñ bāṭın u derūnuñda nihān u mestūrdur *ṭūṭī*den murād rūḥ-ı (16) insānī ve nūr-ı Raḥmānī olmaḳ iḥtimāldür rūḥı ṭayra teşbīh itmişlerdür müşebbehün-bihi ẕikr idüp [A171b] müşebbeh murād idinmegile (17) ki bu ḳāʿide ʿulemā mā-beyninde meşhūrdur pes gerek ki ol ṭūṭīnüñ müşāhedesi içün cüll-i himmetüñi ṣarf idüp andan

---

[1106] "Cân altın karşılığında satılmaz, onun kadrinden habersizsin; zîrâ akılsız kişi, ücretsiz metâ'ın kıymetini bilmez."
[1107] "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" A'raf/172.

(18) mütemetti‘ olasın edānī gibi anuñ ‘aks ü eşerinüñ firīftesi olmayasın [*nihānest* taḳdīrindedür]

‘Aks-i ūrā dīde tū berīn ü ān

bunuñ (19) ve anuñ üzresin anuñ ‘aks ü eşerini görmişsün kendüsini müşāhede itmemişsün ya‘nī rūḥuñ ḥaḳīḳatından bīḫabersin (20) yerini görür iseñ anuñ [B124b] sebebi ile görürsün ve rūḥuñ gibi maḥabbet eylersün ve anuñ sırrına vuṣūl bulmaġa sa‘y eylemezsün [*dīde’ī* taḳdīrindedür]. (21)

1746 Mībered şādītrā tū şād ezū

Ol senüñ sürūruñı senden iledürsün andan şādsın [*şādīt*de yā-yı maṣdariyye vezn içün sākin oḳunur]

Mīpeẕīrī ẓulmrā çün dād ezū

(22) ẓulmi andan ‘adl ü iḥsān gibi ḳabūl eylersün ya‘nī ġurūr u ġaflet sebebi ile rūḥuñ vuṣūline sa‘y eylemeyüp (23) esbāb-ı dünyeviyyenüñ ḫuṣūline iḳdām idüp saña olan ẓulmden bīḫabersin *ezū*dan murād yuḳaruda ẕikr (24) olınan *īn ü ān*dur ki esbāb-ı dünyeviyyedür *mīpeẕīrī* fi‘l-i mużāri‘ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

1747 Ey ki canrā behr-i ten mīsūḫtī

Ey kimse ki cānuñı tenüñden (25) ötüri yaḳduñ ya‘nī tenüñ içüñ cānuñı żāyi‘ idüp ‘iḳāb-ı ‘uḳbāya müstaḥiḳḳ olduñ

Sūḫtī canrā vü ten efrūḫtī

(26) cānuñı yaḳduñ ve tenüñi şu‘lelendürdüñ ya‘nī ten-perverlik itmegile ḳuvvet-i rūḥāniyyeñi żāyi‘ eyledüñ [*sūḫtī* ve *efrūḫtī* fi‘l-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]. (27) Meṯnevī

Hemīmīredet ‘īsi ezlāġarī
Tu derbend-i ānī ki ḫar-perverī

Bedīn ey furū-māye dünyā meḫar (28)
Cev-i ḫar beİncīl-i ‘īsī meḫar

Meger mīnebīnī ki dedrā vü dām
Neyendaḫt cüz ḫırṣ ḫorden bedām[1108]

---

27 Hemīmīredet HNAB: Hemīberedet M

[1108] “Îsâ zayıflıktan senin için harâb oluyordu; sen ise eşek besleyen o bakıcısın. Ey alçak tabiatlı, bu dünyayı alma; Îsâ’nın İncili için eşeğin arpasını alma. Yırtıcı hayvan ve tuzağı görmüyor musun; hırs hâricinde tuzağa başka yem atmadı.”

(29) ḥażret-i Mevlānā insānuñ umūr-ı dünyeviyyeye firīfte olup rūḥuñ aḥvālini żāyiʿ itdügin beyān idüp ol derde [M138b] (1) dermān vechile olduġını işāret itmege şürūʿ eyledi.

1748 Sūḫtem men sūḫte ḫᵛāhed kesī

Ben ʿışḳ-ı (2) İlāhī ile yaʿnī ʿışḳ-ı İlāhī āteşiyile yandum eger bir kimse isterse lāzımdur ki benüm ḳatuma gele

Tā zimen āteş zened enderḫasī

(3) tā benden bir ḫasa āteş ura yaʿnī bir sūḫte-yi ʿışḳ-ı İlāhīden sūḫte gibi istiʿdād kesb idüp hevā vü hevesi ve şehvet (4) ü ten-perverligi zebāne-yi ʿışḳ ile yaḳup maḥv itmek gerekdür tā ki müşāhede-yi rūḥ müyesser olup cismānī ḥālet rūḥānī ḥālete (5) tebdīl ola *sūḫte*den murād ḳavcardur ki bezi yaḳup üzerine çaḳmaḳ çaḳarlar *ḫas*dan murād hevā vü heves (6) ve şehvet ü ten-perverlikdür [*ḫas* ḫār maʿnāsınadur].

1749 Sūḫte çün ḳābil-i āteş buved

Sūḫte çünki āteşe ḳābil olur (7)

Sūḫte bi'stan ki āteş-keş buved

ʿışḳ-ı İlāhī āteşiyile sūḫte olandan sūḫte al zīrā sūḫte āteş ceẕb (8) idici olur aña istiʿdād taḥṣīl itmegile [*bisitān* emr-i ḥāzır müfred-i müẕekkerdür *āteş-keş* vaṣf-ı terkībīdür].

1750 Ey dirīġā ey dirīġā ey dirīġ

Egerçi ẓāhirā ḫᵛāce kendü ṭūṭīsinüñ (9) fevti içün ziyāde eleminden ey ḥayfā ey dirīġā ey ḥayf diyüp tamām taḥassür ü taḥazzün iẓhār eyledi (10) līkin ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīzüñ murādı taḥassürdür [N89a] rūḥ ve nefs-i nāṭıḳa üzre.

K'an çünan māhī nihan şud zīr-i mīġ

[A172a] (11) Ki ancılayın bir māh bulut altında nihān oldı *mīġ*dan murād küdūrāt-ı nefsāniyye (12) ve şehevāt-ı cismāniyyedür ḥażret-i Mevlānā bundan evvel *sūḫte bisitān* dimiş idi ve rūşendür ki andan sūḫte almaḳ (13) nuṭḳıladur gūyiyā bir kimse aña eytdi di tā ki senden sūḫte alalum çünki şevḳ ġālib idi cevāb virüp eytdi. (14)

1751 Çun zenem dem k'āteş-i dil tīz şud

Ben niçe dem urayum ki göñlüm āteşi tīz ü ziyāde oldı ve şevḳ ġalebe (15) eyledi [*zenem* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür *dem* bunda nefes maʿnāsınadur]

Şīr-i hecr āşüfte vü ḫun-rīz şud

arslan gibi tünd ü tīz olan firāḳ ḳan dökici oldı yaʿnī (16) bu ḥālde benden sırr-ı ʿışḳı istimāʿ itmek sāmiʿa küllī żarardur belki bīm ü helāk vardur.

1752 An ki ū hüşyār ḫod tündest ü mest

(17) Ol ki o hüşyār iken ḫod tünd ü mestdür

Çun buved ū çün ḳadeḥ gīred bedest

o çünki elinde (18) ḳadeḥ ṭuta niçe olur yaʿnī hüşyārlıġından ḥiddetlü ve mest olan şerāb [H116a] nūş idüp fi'l-ḥaḳīḳa mest olsa (19) hīç bir vechile anuñ żabṭı mümkin olmaz [B125a] ḥāṣıl-ı maʿnā şerāb-ı ʿışḳıla mest ü āşüfte iken mey-i firāḳ-ı cānāndan ser-mest olan (20) kimesneden nuṭḳ u guftār mutaṣavver ü müyesser olur mı dimekdür [*çūn* imāle ile istifhām içündür].

1753 Şīr-i mestī k'ezṣıfat bīrun buved

Bir mest arslan (21) ki ṣıfatdan ṭaşra ola yaʿnī anuñ mestligi vaṣf u ḥadden ziyāde ola

Ezbasīṭ-i merġzār efzun buved

(22) merġzāruñ basīṭından anuñ mestligi ziyāde olur mest olan şīr çünki sebzezār u lālezāra vara (23) bi'ż-żarūre anuñ neşāṭ u mestligi evvelkiden ziyāde olur ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki çün ben esrār u maʿānī (24) merġzārında sırr-ı tevḥīd ü fenā beyānına şürūʿ idem benüm ʿışḳ u şevḳum ḥadden ziyāde guftāra mecāl ü ḳudret ḳomaz (25) ve maʿlūmdur ki aṣḥāb-ı şevḳ u erbāb-ı ẕevḳa çünki ebvāb-ı maʿānī güşāde ola şiʿr ü manẓūmda riʿāyet-i (26) ḳāfiye fikri ve inşā vü menṣūrda fıḳra vü secʿ getürmek endīşesi maḳālde olan leẕẕete māniʿ ve ceẕbe (27) vü ḥāli dāfiʿdür bu sebebden ḥażret-i Mevlānā buyurur.

1754 Ḳāfiye endīşem ü dil-dār-ı men

Ben şiʿrde ḳāfiye (28) fikr eylerem ve benüm dil-dārum ki murād Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür ki ʿāşıḳ kendüden ġayrı bir ḳaydile muḳayyed olduġın istemez [*endīşem* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür] (29)

Gūyedem m'endīş cüz dīdār-ı men

baña vir benüm dīdārumdan ġayrı fikr eyleme *m'endīş* aṣlında meyendīşdür ki [M139a] (1) vezn içün yā-yı ūlā sāḳıṭ olmışdur [*gūyedem* bunda *gūyed merā* taḳdīrindedür *meendīş* nehy-i ḥāzır müfred-i müẕekkerdür].

1755 Ḫoş nişīn ey ḳāfiye-endīş-i men

Ey benüm ḳāfiye (2) fikr idici ʿāşıḳum ḫoş ve āsūde otur

Ḳāfiye-y devlet tuyī derpīş-i men

benüm ḳatumda devlet (3) ḳāfiyesi sensin ġayr ḳāfiye vü şiʿre iḥtiyāc yoḳdur bu sözden murād muṭlaḳā şāʿiri meẕemmet ve şiʿri (4) ẕemm degüldür zīrā egerçi ḥażret-i Ḥaḳḳ

---

28 endīşem fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür H: -MNAB

1 meendīş nehy-i ḥāzır müfred-i müẕekkerdür H: -MNAB

sübḥānehu ve taʿālā Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde buyurmışdur (5) *ve'ş-şuʿarāʾu yettebiʿuhumu'l-ġāvūn*[1109] ve andan şoñra buyurmışdur [A172b] *ille'lleẕīne āmenū ve ʿamilu'ṣ-ṣāliḥāti*[1110] ve Şeyḫ (6) Niẓāmī ḥażretleri Maḫzen-i Esrār nām kitābında buyurmışdur beyt

Ezkerāmāt-ı bülend-i evliyā
Evvelā şiʿrest āḫır kīmiyā[1111] (7)

1756 Ḥarf çi'bved tā tu endīşī ezān

Ḥarf nedür ki sen andan fikr eylersün

Ḥarf çi'bved ḫār-ı dīvār-ı rezān

(8) rezler dīvārınuñ ḫārıdur yaʿnī bāġuñ eṭrāfına ḫārdan olan dīvār gibidür (9) yaʿnī elfāẓdan müşāhede vü viṣāl müyesser olmaz belki bāġ dīvārı gibi ṭaşrada ḳalur ḥālā ki maḳṣūd olan (10) bāġdur dīvār degüldür [*rez* aşma maʿnāsınadur].

1757 Ḥarf ü ṣavt u guftrā berhem zenem

Ḥarf ü ṣavtı ve sözi biri birine ururam (11) yaʿnī defʿ ü terk eylerem zīrā ḥarf ü ṣavt vāsıṭa-yı beyān ve guft-i zebān-ı tercemān-ı cenāndur maḳṣūd u merām (12) beyān u ʿıyān itmege ve esrār-ı nihāna delīl ü burhān iḳāmet ve vāsıṭa-yı tercemāna iḥtiyāc şol vaḳt olur ki teşāhüd-i (13) ḳulūb ve teʿārüf-i ervāḥ olmaya ammā maḥabbet ü vidāduñ rüsūḫından ve kemāl-i ittiḥāduñ ẓuhūrından ḳalbde olan (14) esrāruñ inkişāf u hüveydāsına vāsıṭa vü tercemān ḥācet degüldür ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki Cānān-ı ḥaḳīḳī dir ki ḥarf (15) ü ṣavt u gufti terk eyle

Tā ki bīin her se bātū dem zenem

tā ki bu her üçsiz senüñile muṣāḥabet idem ve dil (16) ṭarafından saña feyż u fażl idem pes şol kimse ki sālik-i rāh ve ṭālib-i Allāh olmadı ve evzār u maʿāṣīyi terk (17) eylemedi ve vāfir ṭāʿat idüp riyāżet zaḥmetini çekmedi bu sözüñ sırrına ıṭṭılāʿ bulmadı ve müşāhede vü viṣālden behre (18) vü naṣīb almadı bunuñ gibi ḫuṣūṣlarda aña lāzım olan sükūtdur inkārdan aña küllī żarar vardur ve [B1125b] ḥażret-i (19) Mevlānā bunı Maḥbūb-ı ḥaḳīḳī cānibinden söyler [muḫāṭabdan murād ḥażret-i Mevlānādur *dem*den murād sırr-ı nihānīye müteʿallıḳ olan sözdür].

1758 An demī k'ezĀdemeş kerdem nihān

Ol bir demi ki (20) Ādemden anı nihān eyledüm yaʿnī anı Ādeme dimedüm

---

[1109] "Şâirler(e gelince), onlara da sapıklar uyarlar." Şu'arâ/224.
[1110] "Ancak iman edip iyi işler yapanlar..." Şu'arâ/227; Asr/3.
[1111] "Evliyânın en yüksek kerâmetlerinden ilki şiir, diğeri de kimyâ ilmidir."

Bātu gūyem ey tu esrār-ı cihān

saña direm ey benüm maḥbūbum (21) sen cihānuñ esrārısın yaʿnī güzīde-yi cihānsın [*esrār-ı cihānī* taḳdīrindedür].

1759 An demīrā ki neguftem bāḪalīl

[N89b] Esrārdan ol bir demi ki Ḫalīle (22) dimedüm murād Ḥażret-i İbrāhīmdür ʿaleyhi'-selām

V'an ġamīrā ki nedāned Cebra'īl

ve ol ġaybu'l-ġayb meṣābesinde (23) olan bir ġamı ki Cibrīl bilmez yaʿnī ol rāza maḥrem olmaġa lāyıḳ degüldür.

1760 An demī k'ezvey Mesīḥā dem nezed

(24) Ol bir dem ki Mesīḥā andan dem urmadı yaʿnī ḥażret-i ʿĪsā andan söz söylemedi *dem*den murād sözdür *Mesīḥā*dan (25) murād ḥażret-i ʿĪsādur

Ḥaḳ ziġayret nīz bīmā hem nezed

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ġayretinden bizsiz daḫı hem andan dem (26) urmadı bu ḫıṭāblardan biḥasebi'ẓ-ẓāhir mefhūm olan budur ki muḫāṭab olan kimse ḥażret-i Ādemden ve (27) ḥażret-i [H116b] İbrāhīmden ve ḥażret-i ʿĪsādan ve ḥażret-i Cibrīlden ʿaleyhime's-selām efḍal ü muḳarreb ola ḥālā ki öyle (28) degüldür buña cevāb budur ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ednā mertebede olanlardan baʿżısına gāhī bir vechile tecellī eyler ki aʿlā (29) mertebede olanlardan birine ol tecellī müyesser olmaz bu tecellīden ednā mertebede olan kimse aʿlā mertebede olan [M139b] (1) kimseden efḍal olmaḳ lāzım gelmez belki gāhī bir gedā-yı ḥaḳīre bir ḥālet virür ki pād-şāh-ı cihāna anı virmez [A173a] ve baʿż-ı (2) esrāruñ keşfi miftāḥını bir mecẕūb-ı ʿışḳa iḥsān eyler ki anı enbiyā vü Cibrīle virmez nite ki bu ḳadar meşāyiḫ-ı ʿiẓām var iken (3) ʿAbdü'l-ḳādir-i Gīlānī ḥażretlerine bir ḥālet virildi ki ol ḥālet maġribden maşrıḳa varınca evliyādan bir kimseye virilmedi (4) ʿAbdü'l-ḳādir-i Gīlānī ḥażretleri vaʿẓ eyleriken Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti anuñ ḳalb-i şerīfine tecellī eyledi ol ḥālde eytdi (5) cemīʿ-i evliyānuñ boyunları benüm ḳademüm altındadur pes bundan lāzım gelür ki cemīʿ-i evliyādan efḍal ola ḥālā ki öyle degüldür (6) nihāyeti ol ḥālde aña maḫṣūṣ bir ḥāletdür ve ʿazīzlerden bir kimse Meṣnevī-yi Şerīfi muṭālaʿa idüp dem olan beytlere (7) geldükde ziyāde müte'ellim olmış ʿāḳıbet murād ḥaḳīḳat-ı Muḥammediyyedür ve ḫıṭāb añadur diyü te'vīl idüp mütesellī olmış (8) Sürūrī Efendi raḥmetullāhi ʿaleyh mā-baʿdi mā-ḳabline muṭābıḳ u muvāfıḳ degüldür dimiş līkin bunda bir sırr-ı daḳīḳ (9) vardur ki ol rūşen olduḳdan ṣoñra sırr-ı maḳāl ve ḥaḳīḳat-ı ḥāl ẓāhir ü hüveydā olur her ümmetüñ nebīsi vefāt (10) itdükden ṣoñra ol nebīnüñ sırrına maẓhar ol

ümmetde bir kimse olur ḥażret-i Mevlānā kendü ʿaṣrında sırr-ı Muḥammedīye (11) maẓhar olmış idi ve nām-ı şerīfi daḫı Muḥammed idi pes bu sırr-ı daḳīḳ iʿtibārıyıla ḫıṭāb sırr-ı Muḥammedīye ve ḥażret-i (12) Mevlānāya olmaḳ *bīmā hem nezed*de olan mādan kibr ü menī tevehhüm olınduġıyiçün bunuñıla ol tevehhümi defʿ (13) eyler cāyizdür [*hem dem nezed* taḳdīrindedür].

1761 Mā çi bāşed derluġat iṡbāt u nefy

Mā luġatda nedür iṡbāt u nefydür yaʿnī nefy ü iṡbāt beyninde (14) müşterekdür [*bāşed* bunda *est* maʿnāsınadur]

Men ne iṡbātem menem bīẕāt u nefy

ben iṡbāt degülem yaʿnī kendüme vücūd iṡbāt itmezem belki (15) ben ẕātsız ve maʿdūmam yaʿnī ben nefy ü iṡbātıla muḳayyed degülem belki ʿışḳ-ı İlāhī ile fānī ve maḥv-ı muṭlaḳam bende vücūddan eṡer ḳalmamışdur (16) lafẓ-ı *mā* nefy içün gelür *mā Zeydun ḥāżırun* gibi Zeyd ḥāżır degüldür ve iṡbāt içün gelür (17) *mā tilke biyemīnike yā Mūsā* gibi Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti Mūsāya eytdi ki yā Mūsā senüñ ṣaġ elüñde nedür. (18) [B126a]

1762 Men kesī dernākesī deryāftem

Ḥażret-i Mevlānā eydür ben kesligi nākeslikde buldum (19)

Pes kesī dernākesī derbāftem

pes kesligi nākeslikde ṣarf u fidā eyledüm yaʿnī çünki Ḥaḳḳ taʿālānuñ ḫıdmetinde (20) tenezzül ü pestlik iḫtiyār eyleyüp anuñ ʿışḳıyıla vücūdumı maḥv idüp fenā enderfenāyı ḳabūl eyledüm bu sebebden (21) luṭf-ı İlāhīye maẓhar olup ʿizzet ve ʿuluvv-ı ḳadre vuṣūl buldum *keslik*den murād vücūd u ʿizzet ve ʿuluvv-ı ḳadrdür (22) *nākeslik*den murād vücūddan maḥv u fenādur *derbāftem* ṣarf u fidā eyledüm maʿnāsınadur [*deryāftem* ve *derbāftem* fiʿl-i māżī nefs-i mütekellim-i vaḥdedür]. Beyt (23)

Begerden füted ser-keş-i tünd-ḫūy
Bülendīt bāyed bülendī mecūy[1112]

1763 Cümle şāhan bende-yi bende-y ḫodend

Cemīʿ şāhlar (24) kendü bendesinüñ bendesidür zīrā egerçi ẓāhirde bendeler ḫıdmetkārlardur līkin maʿnāda efendiler bendelerinüñ (25) bendeleridür [A173b] zīrā bendelerüñ cemīʿ-i levāzımı efendilerinüñ üzerine lāzımdur pes kimse ki Ḫudānuñ muḫliṣ (26) bendesi olup cemīʿ-i ḥuṣūṣda tevekküli aña ola Ḫudāy taʿālā kemāl-i

[1112] "Kötü huylu serkeş, gerdanını düşürür; yücelik lâzımdır ama, yüceliği arama."

luṭfından anuñ ḥavāyic ü mühimmātın ve (27) dünyā vü āḫıretüñ ḥużūrını müheyyā vü ḥāżır eyler *bende'-i ṯānī*de olan hemze sākin oḳunmaḳ gerekdür vezn içün [*cümle* cemīʿ maʿnāsınadur]

Cümle ḫalḳan mürde-yi mürde-y ḫodend

(28) cemīʿ ḫalḳlar kendü mürdesinüñ mürdesidür yaʿnī kendü helākinüñ (29) helākidür zübde-yi kelām budur ki dünyāda her kimse ki cān u dilden bir kimseye maḥabbet ide bi'ż-żarūrī ol kimse [M140a] (1) daḫı aña cān u dilden maḥabbet eyler *mürde* ism-i mefʿūl müfred-i müẕekkerdür ḫodendde olan *nūn* ve *dāl* edāt-ı (2) cemʿdür *cümle ḫalḳān* terkībinüñ iʿtibārıyıla cümle lafẓ-ı ʿArabīdür *mürde'-i ṯānī*de olan hemze yā-yı sākine (3) oḳunmaḳ gerekdür vezn içün [*ḫalḳān* cemʿ-i ḫalḳdur *mürde* ölmiş maʿnāsınadur].

1764 Cümle şāhan pest-i pest-i ḫᵛīşrā

[N90a] cemīʿ şāhlar kendü pestinüñ (4) pestidür yaʿnī bir pād-şāh bir pād-şāha ziyāde tevāżuʿ u [H117a] tenezzül ü mülāṭafet eylese hem-çünān o pād-şāh daḫı ol (5) pād-şāha tevāżuʿ u tenezzül ü mülāṭafet gösterür pes şol bende ki kibr ü vücūdını terk idüp dāyim ṭāʿat (6) u ʿibādetde olsa Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ maḳbūl ü muḳarrebi olur [*pest-i evvel* mużāf olmamaḳ cāyizdür ki maʿnā böyle olur cemīʿ ḫalḳlar pestdür kendü pestine bu vech üzre *pestest* taḳdīrinde olur] beyt (7)

Tevāżuʿ ser-i rifʿat efrāzedet
Tekebbür beḫāk enderendāzedet[1113]

Cümle ḫalḳan mest-i mest-i ḫᵛīşrā

cemīʿ ḫalḳlar (8) kendü mestinüñ mestidür yaʿnī cemīʿ ḫalḳ kendü ṭālibine ṭālib ve muḥibbine muḥibb ve ʿāşıḳına ʿāşıḳdur zīrā maḥabbet sebeb-i (9) maḥabbetdür nite ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti Ḳur'ān-ı ʿAẓīmde buyurur *yuḥibbuhum ve yuḥibbūnehu*[1114] [*mest-i evvel* mużāf olmamaḳ cāyizdür ki maʿnā böyle olur cemīʿ ḫalḳlar mestdür kendü mestine ki *mestest* taḳdīrinde olur].

1765 Mīşeved ṣayyād murġanrā şikār

(10) Ṣayyād murġlara şikār olur zīrā murġlaruñ ḳayd u bendinde olur

Tā kuned nāgāh īşanrā şikār

[1113] "Tevâzu' başını yüceltir; tekebbür ise yerle bir eder."
[1114] "...(Allah) sevdiği ve kendisini seven müminler..." Mâide/54.

(11) tā nāgāh anları şikār ide pes her kimse ki Ḫudāy taʿālāya ṭālib ü ʿāşıḳ ola Ḥaḳḳ taʿālā (12) ḥażreti anı ʿuşşāḳ zümresinden eyler fussāḳ zümresinden eylemez. Beyt (13)

Esīreş neḫʿāhed rehāyī zibend

Şikāreş beḫūyed ḫalāṣ ezkemend[1115]

1766 Bīdilanrā dil-beran cüste becān

ʿĀşıḳlarını dil-berler cānıla istemişler ve (14) ṭālib olmışlardur [*cüsteend* taḳdīrindedür]

Cümle maʿşūḳan şikār-ı ʿāşıḳān

cemīʿ maʿşūḳlar ʿāşıḳlarınuñ şikārıdur [*ʿāşıḳānend* taḳdīrindedür] şiʿr (15)

ʿĀşıḳan her çend müştāḳ-ı cemāl-i dil-berend

Dil-beran berʿāşıḳān ezʿāşıḳan ʿāşıḳterend

Dergülistan ger bepāy-ı bülbül-i ḫār-ı ḫaled (16)

Nev-ʿarūsān-ı çemen ṣad cāme berten mīderend[1116]

ḥikāyetde vardur ki (17) bir kimse yolda bir dil-bere bir ṭaşı gösterüp dimiş ki bu ṭaş senüñ ʿāşıḳuñdur ol dil-ber geçdükçe elbette ol (18) ṭaşa [B126b] naẓar eylerdi zīrā muḳteżā-yı maḥabbet budur ve şol kimse ki saña iẓhār-ı maḥabbet idüp dostlıḳ lāfını urur līkin senüñ (19) ḳalbüñde aña meyl ü maḥabbet olmaya muḳarrerdür ki ol kimse daʿvāsında kāẕibdür pes şol kimse ki Ḫudānuñ ʿāşıḳ-ı (20) ṣādıḳı ola elbette cānib-i Ḫudādan dostlıḳ eserlerini müşāhede eyler.

1767 Her ki ʿāşıḳ dīdiyeş maʿşūḳ dān

(21) Her kim ki anı ẓāhirde ʿāşıḳ gördüñ maʿnāda anı maʿşūḳ bil *dīdī* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur (22) *dān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür [A174a]

K'ū benisbet hest hem īn ü hem ān

zīrā ʿāşıḳ hem bu ve hem odur zīrā her ʿāşıḳ (23) ḥaḳīḳatda hem ʿāşıḳdur dil-bere taʿaşşuḳ itdügi sebebiyile ve hem maʿşūḳdur maʿşūḳı aña taʿaşşuḳ itdügi iʿtibārıyıla *īn*den (24) murād maʿşūḳ ve *ān*dan murād ʿāşıḳdur [*k'ū* ki ū taḳdīrindedür].

1768 Teşnegan ger āb cūyend ezcihān

[1115] "Onun esîri, bendden kurtulmak istemez; avı ise kemendden kurtulmak ister."

15 Dergülistan MNAB: -H

[1116] "Âşıklar her ne kadar dilberlerinin cemâline müştak kalırlarsa da dilberler âşıklarına onlardan ziyâde aşıktırlar. Gülistanda eğer bülbülün ayağına diken batarsa o bahçenin taze gelinleri, tenlerinden yüz elbiseyi yırtarlar."

Teşneler eger cihāndan (25) āb ṭaleb eylerlerse yaʿnī ḥarāret ü ʿaṭşı defʿ itdügiyiçün cān u dilden āba ṭālib ü rāġıb iseler

Āb cūyed hem beʿālem teşnegān

(26) āb hem ʿālemde teşneleri ister zīrā ābuñ ḳadri anlaruñ ḳatında ziyāde maḳbūl ü ʿālīdür (27) *teşnegān* ṣusızlar [*cūyed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1769 Çün ki ʿāşıḳ ust tū ḫāmūş bāş

Çünki ʿāşıḳ u ṭālib odur sen epsem ol [*bāş* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür] (28)

Ū çü gūşet mīkeşed tū gūş bāş

o çünki senüñ ḳulaġuñı çeker sen ḳulaḳ ol ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki çünki (29) ṭāʿat u ʿibādet sebebi ile maẓhar-ı ʿışḳ-ı İlāhī olup ʿuşşāḳ zümresinden olduñ cemīʿan rıżāyı aña teslīm idüp [M140b] (1) ḫāmūş ol ve hīç bir ḫuṣūṣda iḫtiyār daʿvāsın eyleme tā Maʿşūḳ-ı ḥaḳīḳī cānibinde fażl u iḥsān deryāsına (2) ġavvāṣ olup esrār-ı leʾālīden behre-gīr olasın.

1770 Bend çün kun seyl seylānī kuned

Ḥażret-i Mevlānā ʿışḳı (3) seyle teşbīh idüp sırrına işāret eyledi çünki seyl seyelānlıḳ ide bend eyle [*kun* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

V'er ne rüsvāyī vü vīrānī kuned

ve (4) illā yaʿnī eger bend eylemeyesin ol seyl rüsvāylıḳ ve ḫarāblıḳ eyler murād budur ki çünki ceẕebāt-ı İlāhiyye peyāpey irişe ʿāşıḳ-ı (5) deryā-dile lāzımdur ki ṣabr idüp sırr-ı ʿışḳı pinhān ide zīrā eger sırr-ı ʿışḳı setr itmeye aṣḥāb-ı ẓāhir esrār-ı ʿışḳdan bīḫaber olduḳlarından (6) ötüri şerʿ-i şerīfe muḫālifdür diyü anı ikfār u ḳatl eylerler Ḥüseyn Manṣūr gibi ki ene'l-Ḥaḳḳ didi diyü dest (7) ü pāyını kesüp berdār eylediler ve andan ṣoñra āteşe yaḳup ḫākisterini yile virdiler *men ʿaşaḳa ve ʿaffe ve keteme ve māte māte şehīdā*[1117]. (8)

1771 Men çi ġam dārem ki vīrānī buved

Ben ne ġam ṭutaram ki ʿışḳ-ı İlāhīden baña vīrānlıḳ (9) ola [*buved* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Zīr-i vīran genc-i sulṭānī buved

zīrā vīrān u ḫarābe altında sulṭāna mensūb genc olur yaʿnī nite ki (10) genc vīrānede olur şol ʿāşıḳ ki vīrān-ı ʿışḳ-ı İlāhī ola ol ʿāşıḳ esrār-ı İlāhiyyeye maḫzen olur ve ʿāşıḳa bu ḥāl (11) maṭlūb u merġūbdur. Meṡnevī

Eger merd-i ʿışḳī güm-i ḫ^vīş gīr

[1117] "Kim âşık olur, aşkını temiz tutarak söylemekten çekinip gizler ve bu hâlde ölürse, şehîd olarak ölür."

Ve ger ne reh-i ʿāfiyet pīş gīr (12) [H117b]

Meters ezmaḥabbet ki ḫāket kuned
Ki bāḳī şevī ger helāket kuned[1118]

1772 Ġarḳ-ı Ḥaḳ ḫᵛāhed ki bāşed ġarḳter

Ġarīḳ-ı ʿışḳ-ı Ḥaḳḳ (13) olan ister ki ġarīḳrek ola tā ki bir nefes anuñ yād u ẕikrinden ġāfil ü ḫālī olmaya [*ġarḳ* bununñ gibi maḥallerde *ġarīḳ* maʿnāsınadur]

Hem-çü mevc-i baḥr-ı can zīr ü zeber

(14) cān deryāsınuñ mevci gibi zīr ü zeber ola ki vücūddan hergiz ne nām ve ne nişān ḳala deryā-yı rūḥuñ mevcinüñ (15) zīr ü zeber olması rūḥuñ cemīʿ-i bedeni iḥāṭa itdügi iʿtibārıladur *baḥr* cāna mużāf iʿtibār olınmayup maʿnā (16) böyle olmaḳ mümkindür [B127a] deryānuñ mevci gibi cān-ı ʿāşıḳ zīr ü zeber ola ki tā anuñ sebebi ile ʿışḳ u maḥabbetde [N90b] kāmil ola.

1773 Zīr-i deryā ḫoşter āyed yā zeber

[A174b] (17) Deryānuñ altı mı laṭīfrek gelür yā üsti mi laṭīfrek gelür yaʿnī ḳaʿr-ı deryā laṭīf ü ḫoşrekdür (18) zīrā altı pākrekdür ve hem leʾālī ile pür ṣadef deryānuñ altındadur üsti ḫār u ḫāşāk ü cīfeden pāk (19) ü ḫālī degüldür pes Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretine bir miḳdār ḳarīb olmaḳ mı yoḫsa ziyāde taḳarrüb kesb iden kimse mi evlā vü aʿlādur (20) ẓāhir budur ki ṣānī efḍaldür zīrā şol kimse ki ġarīḳ-ı deryā-yı vaḥdet ola cemīʿ-i aḫlāḳ-ı ẕemīmeden pāk olup *teḫalleḳū biaḫlāḳillāhi*[1119]nüñ (21) tamām maẓharı olur [*ḫoşter āyed*de istifhām-ı inkārī maʿnāsı vardur]

Tīr-i ū dil-keşter āyed yā siper

anuñ tīri mi dil-keşrek gelür yā (22) siper mi dil-keşrek gelür yaʿnī tīr-i dost dil-keşrekdür *tīr-i ū* bunda tīr-i Ḫudā maʿnāsınadur ki hezārān siperden (23) merġūbdur zīrā ol tīr sehm-i saʿādetdür [*tīr-i ū* mıṣrāʿında daḫı istifhām-ı inkārī maʿnāsı vardur]. (24) Beyt

Tīrī revī vü rīş-i dil āsūde şud ziderd
Hān ey ṭabīb-i ḫaste-dilan merhem-i diger[1120]

[1118] "Eğer âşık isen kendini yok et; etmezsen âfiyet yolunu tut. Muhabbetin seni toprak yapacağından korkma; çünkü seni helâk ederse bâkî olursun."
[1119] "Allâh'ın ahlâkı ile ahlâklanınız."
21-22 dil-keşrek gelür yā siper mi dil-keşrek gelür yaʿnī tīr-i dost dil-keşrekdür MNAB: dil-keşrekdür H
[1120] "Bir ok gelir ve dertten yaralanan gönül rahata kavuşur. Ey hasta gönüllülerin tabîbi! Başka merhemin yok mu?"

beyt

Derḳafā-yı siper-i sīne becānest ü dilem

Ki çirā zaḫm-ı tu evvel besiper mīāyed[1121] (25)

1774 Pāre kerde-y vesvese bāşī dilā

Vesvesenüñ ḫārāb u paralanmışı olasın ey göñül [*kerde'-i*de hemze yā-yı sākine oḳunmaḳ gerekdür vezn içün]

Ger ṭarabrā bāz dānī ezbelā

(26) Eger ṭarīḳ-ı ʿışḳda ẕevḳ u şevḳı belā vü ʿanādan girü bilür iseñ yaʿnī bu ikisini eger (27) biri birinden farḳ ider iseñ belki ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ oldur ki cefā aña vefādan laṭīf gele.

1775 Ger murādetrā meẕāḳ-ı şekkerest

(28) Eger senüñ murāduñuñ şeker leẕẕeti var ise yaʿnī ḥuṣūl-i murāduñ egerçi saña şeker gibi leẕīẕ ü şīrīndür [*meẕāḳ* ẕevḳ u leẕẕet maʿnāsınadur]

Bīmurādī nī murādī dil-berest

(29) yā murādsızlıḳ dil-berüñ murādı degül midür yaʿnī senüñ nāmurād olmaḳlıġuñ Ḥaḳḳ taʿālānuñ murādı [M141a] (1) degül midür pes sen dāyim ḥuṣūl-i murāda ṭālib olmaḳ anuñ irādet-i şerīfine muḫālifdür pes dosta muḫālefet maʿḳūl (2) ü lāyıḳ mıdur [*dil-ber*den murād Ḫudāy taʿālādur] beyt

Meyl-i men sūy-ı viṣāl ü ḳaṣd-ı ū sūy-ı firāḳ

Terk-i kām-ı ḫod giriftem tā berāyed kām-ı dust[1122] (3)

ḥażret-i Mevlānā bundan evvel *k'an çünan māhī nihan şud zīr-i mīġ* dimiş idi şimdi ol (4) māhuñ sitārelerini beyān itmege şürūʿ eyledi.

1776 Her sitāreş ḫun-behā-yı ṣad hilāl

Anuñ her bir sitāresi yüz (5) hilālüñ ḳan behāsıdur yaʿnī ḥażret-i Ḫudānuñ ẕerre ḳadar tecellīsi yüz hilālden belki yüz āftābdan evlādur zīrā (6) seʿadet-i ebediyyeye sebebdür [*ṣad hilālest* taḳdīrindedür]

Ḫūn-ı ʿālem rīḫten ūrā ḥelāl

[1121] "Göğüs siperinin başı cân ve gönlümedir; senin yaralaman niye önce bu sipere geliyor?"

2 dil-berden murād Ḫudāy taʿālādur HNAB: -M

[1122] "Benim meylim visâl yönüne, onun kasdı firâk yönünedir; dostun arzusunu elde etmek için kendi benliğimi terk ettim."

6 ṣad hilālest taḳdīrindedür HNAB: -M

ʿālemüñ ḳanını dökmek aña ḥelāldür yaʿnī ḫalḳ-ı (7) ʿālemi helāk eylemek Allāh taʿālāya lāyıḳdur zīrā anuñ muḳābelesinde yüz biñ ḳan behāya deger nesne iḥsān (8) eyler ki murād dīdār-ı şerīfidür [*ḥelālest* taḳdīrindedür]. Mıṣrāʿ

Yek deme dīdār-ı dust her dü cihāneş behast[1123]

beyt (9)

Ecel nāgehī derkemīnem kuşed
Heman bih ki an nāzenīnem kuşed[1124]

1777 Mā behā vü ḫun-behārā yāftīm

Cānuñ ʿivażı biz behā (10) vü ḫūn-behālar bulduḳ

Cānib-i can bāḫten bi'ştāftīm

ol sebebden cān fidā eylemek cānibine ivdük (11) *men cā'e bi'l-ḥaseneti fe lehu ʿaşru emṯālihā*[1125] mūcebince biḥasebi'ẓ-ẓāhir ʿumūm üzre ḫalḳa cezā-yı ḫayr birine [A175a] ondur ʿuşşāḳ (12) ki anuñ yolına cānlar fidā eylerler anlara olan ṯevāb-ı cezīl ve iḥsān-ı cemīl ne vechile olacaġını Ḫudāy taʿālādan (13) ġayrı bir kimse bilmez [*yāftīm* ve *bi'ştāftīm* fiʿl-i māżī nefs-i mütekellim maʿa'l-ġayrdur]. Beyt

Canlar fidā maḥabbet-i cānāna ser degül
Erbāb-ı ʿışḳa terk-i ser itmek hüner degül (14)

1778 Ey ḥayāt-ı ʿāşıḳan dermürdegī

Ey ʿışḳ [B127b] daʿvāsın iden kimse ʿāşıḳlaruñ ḥayātı mürdelikdedür pes (15) *mūtū ḳable en temūtū*[1126] mūcebince şol kimse ki öldi ḥayāt-ı bāḳī buldı [*mürdegī*de yā maṣdar içündür]

Dil neyābī cüz ki derdil-bürdegī

(16) ki göñül aldamışlıḳdan ġayrı da göñül bulmazsun yaʿnī mādām ki Ḫudāy taʿālā senüñ ḳalbüñi ceẕbe vü maḥabbetile almaya maḳbūl-i Ḥaḳḳ (17) ve ṣāḥib-dil olmazsun [*bürdegī*de yā maṣdar içündür]. Beyt

Ger niṣārī ḳadem-i yār-ı girāmī nekunem
Cevher-i can beçi kārī digerem bāz āyed[1127] (18)

[1123] "Bir an dostu görmek, her iki cihâna değer."
[1124] "Ecelin ansızın bu zavallıyı öldürmesi, o nâzenîni öldürmesinden iyidir."
[1125] "Kim (Allah huzuruna) iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır." En'âm/160.
12 yāftīm ve bi'ştāftīm fiʿl-i māżī nefs-i mütekellim maʿa'l-ġayrdur HNAB: -M
[1126] "Ölmeden önce ölünüz." Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 260.
[1127] "Eğer can cevherini saygıdeğer yârimin ayağına saçmazsam, başka hangi bir işe kullanayım."

1779 Men dileş cüstem beşad nāz u delāl

Ben maʿşūḳumuñ göñlini yüz nāz u şīve ile istedüm [*delāl* nāz maʿnāsınadur] [H118a]

Ū behāne kerde bāmen ezmelāl

(19) o maʿşūḳum melāl ü istiġnādan baña behāne eylemiş zīrā istiġnā vü nāz ṣıfat-ı maʿşūḳdur (20) ve tevāżuʿ u niyāz ṣıfat-ı ʿāşıḳdur her ne ḳadar ki maʿşūḳ nāz ide ʿāşıḳ elbette aña niyāz eyler.

1780 Guftem āḫır ġarḳ-ı tust in ʿaḳl u cān

(21) Maḥbūbuma eytdüm āḫır bu ʿaḳl u cān senüñ ġarīḳuñdur yaʿnī ḥażret-i Ḫudāya tażarruʿ u niyāzıla eytdüm (22) benüm ʿaḳlum senüñ fikrüñdedür ve benüm cānum senüñ ʿışḳuñuñ ġarīḳıdur

Guft rev rev bermen īn efsun meḫʿān

(23) maḥbūbum eytdi yüri yüri bu efsūnı baña oḳuma bu ḫuṣūṣ kendü ḳıṣṣası ṣūretinde taʿrīżdur şol kimselere ki (24) ʿışḳ-ı Ḫudā daʿvāsın eylerler līkin çünki anuñ rıżāsıyiçün şehevāt-ı nefsāniyye ve lezzāt-ı cismāniyye ve murādāt-ı dünyeviyyeden (25) birini terk eylememişlerdür ve keşret-i eşġālden bir nefes Ḫudāyı yād eylemezler [N91a] Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti anuñ gibilerüñ sözini redd eyler (26) ve cāyizdür ki beyt-i sābıḳdan murād Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ kemāl-i istiġnāsını beyān ola *rev* emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür (27) *meḫʿān* nehy-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür.

1781 Men nedānem an çi endīşīdeyī

Ol nesneyi ki fikr eylemişsün ben bilmez miyem (28) yaʿnī bilürem zīrā ʿAllāmu'l-ġuyūbam

Ey dü-dīde dustrā çün dīdeyī

ey iki görmiş kimse dostı (29) nice görmişsün yaʿnī ey vaḥdet sırrına vuṣūl bulmamış kimse sen cemāl-i cānān müşāhedesinden maḥrūmsın bu söz [M141b] (1) Maḥbūb-ı ḥaḳīḳī cānibinden olmaḳ üzre şerḥ olındı ve cāyizdür bu beyt ḥażret-i Mevlānā ṭarafından ḫıṭāb-ı ʿām (2) ṭarīḳıyıla olup maʿnā böyle ola ben bilmezem ol nesneyi ki fikr eylemişsün ey dostı iki görmişsün yaʿnī (3) mā-sivādan ferāġat eylememiş dostı nice görmişsün yaʿnī görmemişsün zīrā dostı görmek sırr-ı vaḥdete vuṣūlden (4) ṣoñra müyesser olur *dūst*dan murād Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür ḥāṣıl-ı maʿnā ʿalāmet-i maḥabbet-i Ḫudā budur ki devām (5) üzre anuñ zikrine meşġūl olasın nite ki dinmişdür *men eḥabbe*

şey'en ekşere zikruh[1128] şol kimse ki (6) bir nesneyi seve ol kimse anuñ zikrini ekşer eyler yaʿnī ekşer-i zemānda anı yād eyler [A175b] [*endīşīde'ī* ve *dīde'ī*de hemze ḫıṭāb içündür].

1782 Ey giran-can ḫʷār dīdestī verā

(7) Ey girān-cān anı ḫor gördüñ

Z'an ki bes erzan ḫarīdestī verā

zīrā ki anı (8) ucuz ṣatun alduñ *verā*dan murād dost olmaḳ rūşendür ve maḥalle münāsibdür *girān-cān* muṣāḥabetden (9) ḥaẓẓ u zevḳ olınmaz kimsedür ki sebük-rūḥ anuñ muḳābilidür līkin bunda maḥabbet-i mā-sivādan ḫalāṣ olmayan (10) dünyā-perestdür ki *ḳul metāʿu'd-dunyā ḳalīl*[1129] ḥasebince cān u dilden dünyāya maḥabbet idüp ʿömr-i ʿazīzi (11) anuñ taḥṣīline ṣarf eyledi līkin *ve mā ḳaderullāhe ḥaḳḳa ḳadrihi*[1130]nüñ sırrından ġāfil [B128a] olup Ḥaḳḳ sübḥānehu (12) ve taʿālā cānibini ferāmūş eyledi ve cāyizdür ki *verā*dan murād māh ve anuñ sitāresi ola ki *māhī nihān şud ve her sitāreş*[1131] (13) didi.

1783 Her ki ū erzan ḫared erzan dehed

Her kim ki o bir nesneyi erzān ṣatun (14) ala erzān virür ḳadrini bilmez [*erzān* ucuz maʿnāsınadur]

Gevherī ṭıflī beḳurşī nan dehed

bir ṭıfl bir gevheri ḳadrini ve ḳıymetini bilmeyüp (15) bir ḳurṣ-ı nāna virür bu söz māḳablinde zikr olınan beyte temsīl ṭarīḳı iledür *ḫared* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i ġāyibdür (16) ḥażret-i Mevlānā çünki aḥvāl-i dünyāyı ve bīmaʿnā müddeʿī ʿāşıḳı beyān eyledi ki maḥżā daʿvā ile müyesser olmayup (17) belki ol maʿşūḳ-ı dil ü cān içün firāvān ṭāʿat u riyāżet ve bīpāyān belā vü meşaḳḳatlar çekmek gerekdür (18) ki tā daʿvāsına şāhid olup ʿuşşāḳ-ı pür-iştiyāḳ zümresinden olmaġa imkān ola zīrā cemīʿ-i enbiyā vü evliyā belā (19) vü cefādan necāt bulmamışlardur *eşeddu'n-nāsi belā'eni'l-enbiyā'u ṯumme'l-evliyā'u ṯumme'l-emṯelu fe'l-emṯelu*[1132] (20) ve andan ṣoñra kendü aḥvālini beyān itmege şürūʿ eyledi ve ol maʿnā üzre tenbīh eyler ki *yuḥibbuhum ve yuḥibbūnehu*[1133] (21) muḳteżāsınca ʿāşıḳ-ı ṣādıḳa lāzım u lāyıḳ olan budur ki anuñ ʿışḳ u

---

1128 "Bir şeyi seven, onu çok anar."
1129 "De ki: Dünya menfaati önemsizdir." Nisâ/77.
1130 "Onlar Allah'ı hakkıyla tanıyıp bilemediler." En'âm/91; Zümer/67.
1131 "Balık burcu gizlendi ve tüm yıldızları da..."
1132 "Belâların büyükleri peygamberlere, sonra velilere, sonra onlara benzeyenlere..."
1133 "(Allah) sevdiği ve kendisini seven müminler..." Mâide/54.

maḥabbeti deryāsına ġarīḳ ola (22) nite ki bu beytden rūşendür [*gevherī*de ve *ṭıflī*de ve *ḳursī*de yā vaḥdet içündür].

1784 Ġarḳ-ı ʿışḳīyem ki ġarḳest enderīn

Bir ʿışḳa ġarīḳam ki bu ʿışḳda ġarḳdur (23)

ʿIşḳhā-yı evvelīn ü āḫırīn

evvelīn ü āḫırīnüñ ʿışḳları yaʿnī bir deryā-yı ʿışḳa ġarīḳam ki (24) evvelīn ü āḫırīnden olan ṣādıḳ ʿāşıḳlar ol deryāda ġarḳdur murād ʿışḳda sāyir-i ʿuşşāḳdan nāḳıṣ (25) olmaduġın işʿārdur [*evvelīn* cemʿ-i evveldür *āḫırīn* cemʿ-i āḫırdur].

1785 Mücmeleş guftem nekerdem z'an beyān

Bu esrār-ı İlāhiyye sözini mücmel ü mestūr söyledüm (26) andan beyān u tafṣīl eylemedüm

V'er ne hem efhām sūzed hem zebān

yoḫsa yaʿnī eger [H118b] bu mertebede olan ʿışḳuñ (27) esrārını rūşen ü mufaṣṣal söyleyem hem-fehmler hem zebān yanar zīrā ehl-i şerʿ şerʿ-i şerīfe muḫālifdür (28) diyü aḳvāl-i keşīreye sebeb olur ve hem eger āşkārā söyleyem nāehl olanlar esrār-ı İlāhiyyeye muṭṭaliʿ olmaḳ lāzım (29) gelür pes evlā budur ki ḥikāyāt arasında ẕikr olına nite ki ḥażret-i Şiblī ḥażret-i Cüneyde ḳuddise sırruhumā [M142a] (1) eytdi ki ol sırları ki biz ḫalvetde ehl-i sülūka dirüz sen minberde āşkāre ʿavām u ḫavāṣa söylersün ḥażret-i (2) Cüneyd eytdi egerçi āşkāre direm ammā nāzenīn dil-ber meşābesinde olan esrāra köhne vü ḥaḳīr libās meşābesinde (3) elfāẓı giydürüp söylerem anlar ki ehl-i naẓardur naẓarları [A176a] esrār u maʿānīyedür ve anlar ki nāehldür anlaruñ naẓarları (4) elfāẓ u ẓāhiredür esrār u maʿānīden ġāfillerdür pes bu iʿtibārıla ḫalvetde söylenmiş gibi olur ḥażret-i Mevlānā (5) daḫı bu semte sālikdür [*efhām* cemʿ-i fehmdür *sūzed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1786 Men çü leb gūyem leb-i deryā buved

Ben çünki leb diyem murād leb-i deryādur yaʿnī andan (6) murādum leb-i deryā-yı vaḥdetdür dil-ber-i mecāzī lebi degüldür [*leb-i deryā* deryā kenārı maʿnāsınadur]

Men çü lā gūyem murād illā buved

[N91b] ben çünki (7) lā diyem murādum illā olur yaʿnī ben her kelimeyi żıddı yerinde istiʿmāl eylerem tā ki nāehle ıṭṭılāʿ u vuḳūf müyesser olmaya (8) pes çünki ḥażret-i Mevlānā kendünüñ revişini bu ḳadar beyān u ʿıyān ide murād ẓāhir olmayan maḥalde aña daḫl itmek (9) inṣāf degüldür belki inṣāf u evlā budur ki anuñ gibi maḥallerde sükūt ideler yāḫud ḳuṣūr-ı fehmlerine (10) nisbet ideler [B128b] [bunda işāret budur ki baʿż

maḥalde biḥasebi'l-lafẓ ḫalḳuñ istiʿmāline muṭābıḳ olur līkin maʿnāda muġāyeret muḳarrerdür ve baʿż maḥalde hīç muṭābaḳat bulınmaz].

1787 Men zişīrīnī nişestem rū-türüş

Ben ḥelvā ve leẕīẕ nesneden türş-rūy u bīḥużūr oturdum (11) tā ki Ḫudāy taʿālā ile olan niyāz u sırruma kimse muṭṭaliʿ olmaya [*rū-türş* yüzüm ekşi maʿnāsınadur]

Men zibisyārī-yi guftārem ḫamuş

ben söz (12) keṡretinden ḫāmūşam yaʿnī zebān-ı ḥālüm ziyāde gūyā olduġıyiçün ẓāhirde sākitem zübde-yi kelām budur ki ziyāde sürūrumdan (13) şikāyet ü ġam iẓhār idüp ʿavāma ʿaks ṭarīḳıyıla görinürem *ḫamuş* ve *ḫamūş* ve *ḫāmūş* ve *ḫāmuş* epsem maʿnāsınadur [*guftār* söz maʿnāsınadur]. (14)

1788 Tā ki şīrīnī-yi mā ezdü cihān

Tā ki bizüm şīrīnligümüz iki cihāndan

Derḥicāb-ı rū-türüş bāşed nihān

(15) türş-rūylıḳ ḥicābında nihān u mestūr ola ve bu ḥālüme yaramaz göz degmeye ve sırr u aḥvālüme bir kimse muṭṭaliʿ olmaya (16) zīrā ʿāriflerüñ ʿādetidür ki yār-ı bīnaẓīrüñ esrārını aġyārdan maḫfī ṭutarlar.

1789 Tā ki derher gūş nāyed in saḫun

(17) tā ki bu söz her ḳulaġa gelmeye yaʿnī nāehl olanlar bu sözi istimāʿ itmeyeler [*neāyed* taḳdīrindedür]

Yek hemīgūyem zişad sırr-ı ledün

(18) yüz sırr-ı ledünden birini söylerem.

Tefsīr-i ḳavl-i Ḥakīm Senāyī raḥmetullāhi ʿaleyh

Ḥakīm Senāyīnüñ bu sözinüñ (19) tefsīridür raḥmetullāhi ʿaleyh beyt

Behr çi ezrāh vā mānī çi küfr an ḥarf u çi īmān

her ne ile ki ṭarīḳ-ı Ḫudādan (20) girü ḳalursun ve dūr olursun ne farḳ ol ḥarf küfr itmiş ve ne farḳ īmān itmiş

Behr çi ezdust dūr üftī çi zişt an naḳş u çi zībā

(21) her ne ile ki dostdan dūr u cüdā düşersün ne farḳ ol naḳş zişt (22) imiş ve ne farḳ zībā imiş.

Ve dermaʿnī-yi ḳavlihi ʿAleyhi's-selām

Ve ḥażret-i Resūlüñ ʿaleyhi's-selām bu ḳavlinüñ maʿnāsındadur (23)

İnne Saʿden leġayūrun ve ene aġyaru minhu vallāhu aġyaru minnī

---

11 rū-türş yüzüm ekşi maʿnāsınadur HNAB: -M

taḥḳīḳ Saʿd beher ḥāl ġayūrdur ve ben andan ġayretlürekem ve Allāh taʿālā (24) benden ġayretlürekdür [*Saʿd*dan murād Saʿd bin Muʿāzdur *ġayūr* mübālaġa-yı ism-i fāʿildür ziyāde ġayretlü maʿnāsına]

ve minġayretihi ḥarreme'l-fevāḥişe mā ẓahara minhā ve mā baṭana

[A176b] ve Allāh taʿālānuñ (25) ġayretindendür fevāḥişi ḥarām eyledi ol nesne ki fevāḥişden ẓāhir oldı ve maḫfī oldı.

1790 Cümle ʿālem z'an ġayūr āmed ki Ḥaḳ

(26) Cemīʿ-i ʿālem ol sebebden ġayūr geldi yaʿnī ġayūr oldı

Bürd derġayret berin ʿālem sebaḳ

(27) ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ġayretinden bu ʿālem üzre sebaḳ iltdi yaʿnī ġayret-i Ḫudā cemīʿsinüñ ġayreti üzre ġālibdür nite ki Server-i Kāyināt (28) ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt ve ekmelü't-taḥiyyāt buyurmışlardur *inne Saʿden leġayūrun ve ene aġyaru minSaʿd* (29) *v'allāhu aġyaru minnī ve minġayretihi ḥarreme'l-fevāḥişe mā ẓahara minhā ve mā baṭana*[1134] *ki Ḥaḳḳ* lafẓlarınuñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı sānīye [M142b] (1) ḳayd olındı suhūlet-i maʿnā içün.

1791 Ū çü cānest ü cihan çün kālbed

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti cān (2) gibidür ve cihān ḳālıb gibidür [*kālbed* ḳālıb maʿnāsınadur]

Kālbed ezcan peẕīr ü nīk ü bed

ḳālıb kendüden ẓuhūr iden nīk (3) ü bedi cāndan ḳabūl eyler yaʿnī ḳālıbda taṣarruf yoḳdur belki nīk ü bed her ne ṣādır olursa rūḥuñ (4) ṭaṣarruf u āṣārıdur ve bu maḥalde murād budur ki mevcūdātdan her mevcūduñ ġayreti vācibü'l-vücūduñ (5) ġayreti āṣārından bir eserdür līkin ġayret-i Ḥaḳḳ ġayret-i maḫlūḳ gibi degül idügini bilmek gerekdür ammā çün *yuḥibbuhum ve yuḥibbūnehu*[1135] (6) mūcebince ve *innellāhe*

18-25 Tefsīr-i ḳavl-i Ḥakīm Senāyī raḥmetullāhi ʿaleyh Ḥakīm Senāyīnüñ bu sözinüñ tefsīridür raḥmetullāhi ʿaleyh beyt Behr çi ezrāh vā mānī çi küfr an ḥarf u çi īmān her ne ile ki ṭarīḳ-ı Ḫudādan girü ḳalursun ve dūr olursun ne farḳ ol ḥarf küfr itmiş ve ne farḳ īmān itmiş Behr çi ezdust dūr üftī çi zişt an naḳş u çi zībā her ne ile ki dostdan dūr u cüdā düşersün ne farḳ ol naḳş zişt imiş ve ne farḳ zībā imiş Ve dermaʿnī-yi ḳavlihi ʿAleyhi's-selām Ve ḥażret-i Resūlüñ ʿaleyhi's-selām bu ḳavlinüñ maʿnāsındadur İnne Saʿden leġayūrun ve ene aġyaru minhu vallāhu aġyaru minnī taḥḳīḳ Saʿd beher ḥāl ġayūrdur ve ben andan ġayretlürekem ve Allāh taʿālā benden ġayretlürekdür ve minġayretihi ḥarreme'l-fevāḥişe mā ẓahara minhā ve mā baṭana ve Allāh taʿālānuñ ġayretindendür fevāḥişi ḥarām eyledi ol nesne ki fevāḥişden ẓāhir oldı ve maḫfī oldı MNAB: -H

[1134] "Sa'd çok kıskançtır. Ben ondan daha kıskancım. Allâh ise benden de kıskançtır. Kıskançlığından dolayı gizli ve açık bütün kötülükleri haram etmiştir." (Buhârî, *Sahîh*, VIII/174; Müslim, *Sahîh*, IV/211.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 53-54.

[1135] "...(Allah) sevdiği ve kendisini seven müminler..." Mâide/54.

Cemīlun yuḥibbu'l-cemāl[1136] muḳteżāsınca ṣıfat-ı maḥabbet anuñ üzerine s̱ābit oldı (7) ve maḥabbet ġayretsiz olmaz nite ki Ḫʷāce Ḥāfıẓuñ bu beytinden ẓāhirdür beyt (8)

Ġayretem küşt ki maḥbūb-ı cihānī līkin
Rūz u şeb ʿarbede bāḫalḳ-ı Ḫudā ne'tvan kerd[1137]

ve şekk yoḳdur ki Ḫudānuñ maḥabbeti ḥaḳīḳatdur (9) zīrā ṣıfat-ı Ḫudā ḥaḳīḳīdür ve maḥabbet-i maḫlūḳāt mecāzdur ve şekk yoḳdur ki ḥaḳīḳī mecāzīden ḳavīdür ḥażret-i (10) Resūl ʿaleyhi's-selām *v'allāhu aġyaru minnī*[1138] didi pes maḥabbet olan yirde ġayret muḳarrerdür ve ṣıfat-ı ġayūr oldur ki (11) [B129a] kendünüñ dostı kendüden ġayrı bir kimseye iltifāt u naẓar itdügini istemez pes çünki Ḥaḳḳ taʿālā̱ ḥażreti (12) bir bendesini dost ṭuta anı ḥıfẓ eyler tā ki andan bir nesne ṣādır olmaya ki anuñ sebebi ile ālūde ola (13) ve istemez ki bir kimse ile muṣāḥabet idüp maʿyūb ola [H119a] belki bir ġayrısı anı dost ṭutduġını istemez ʿālem (14) ḳālıb meṣābesinde olmaḳdan murād budur ki cemīʿ-i āṣār Ḫudādandur nihāyeti maḥallerüñ istiʿdādātına göre ẓuhūr (15) u tecellī eyler. Meṣnevī

Derkevn ü mekan nist ʿıyān u cüz yek nūr
Ẓāhir şūde an nūr bānevʿ-i ẓuhūr (16)

Ḥaḳ nūr u tenevvüʿ-i ẓuhūreş ʿālem
Tevḥīd hemīnest ü diger vehm ü ġurūr[1139]

1792 Her ki miḥrāb-ı nemāzeş geşt ʿayn

(17) Her kim ki anuñ nemāzınuñ miḥrābı ʿayn oldı miḥrāb-ı ʿayndan murād biḥasebi'ẓ-ẓāhir (18) Kaʿbenüñ kendüsini ḳıble idinmekdür ve biḥasebi'l-bāṭın ẕāt-ı İlāhīyi müşāhede idüp [N92a] tecellī-yi cemālden behredār (19) olmaḳdur

Sūy-ı īman refteneş mīdan tu şeyn

anuñ īmān cānibine gitmesini ʿayb bil zīrā (20) muḳarrebīnden iken bir ḫaṭā sebebi ile ol mertebeden düşüp āhād-ı mü'minīn zümresinden olmaḳ aña ʿayb (21) ve küllī tenezzüldür Şeyḫ ʿAṭṭār ḳuddise sırruhu'l-ʿazīz ḥażretlerinüñ Manṭıḳu'ṭ-Ṭayr nām

---

1136 "Allâh güzeldir, güzeli sever."
1137 "O cihan güzeli kıskançlığımı öldürdü; gece gündüz Allâh'ın kullarıyla mücâdele etti, ama Allâh ile edemedi."
1138 "Allâh benden daha kıskançtır."
1139 "Kevn ü mekânda bir nurdan başka hiçbir şey ayân değildir. O nur, değişik bir şekilde ortaya çıkar. Hak, nurdur ve onun çeşit çeşit zuhuru da âlemdir. Hepsi tevhîddir, gerisi vehim ve gururdur."

kitābında vāḳıʿ olan bu [A177a] beytüñ (22) maʿnāsı bu taḥḳīḳden ẓāhir ü rūşen olur [*sūy* cānib maʿnāsınadur *şeyn* ʿayb maʿnāsınadur] beyt (23)

Küfr kāfirrā vü din din-dārrā

Ẕerre-yi derdet dil-i ʿAṭṭārrā[1140]

küfri kāfire ve dīni dīndāra vir bir ẕerre derdüñi yaʿnī ẕerre (24) ḳadar derd ü ʿışḳuñı ʿAṭṭāruñ göñline vir yaʿnī hemān īmān mertebesinde ḳoma belki andan ziyāde hem muḳarrebīn (25) zümresinden öyle ve böyle dimek degüldür ki beni īmāndan cüdā eyle baña īmān gerekmez zīrā menāzil-i sülūkuñ (26) evveli menzil-i īmāndur ki ansız ne viṣāl ve ne ḳurb müyesser olur bu beytde bu maʿnā hem mümkindür ki küfr (27) kāfirüñ ve dīn dīndāruñ olsun bir ẕerre ḳadar derd ü maḥabbetüñ ʿAṭṭāruñ göñlinüñ olsun vech-i evvele göre (28) *dih* lafẓı muḳadderdür ki vir maʿnāsına emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür vech-i ṡānī üzre *bād* muḳadderdür ki olsun maʿnāsına (29) emr-i ġāyib müfred-i müẕekkerdür ḥażret-i Mevlānā *her ki miḥrāb* beytinüñ maʿnāsını rūşen itmek içün bu beytlerile temṡīl [M143a] (1) eyledi [küfr kāfire ve dīn dīndāra olsun bir ẕerre derdüñ ʿAṭṭāruñ göñline olsun bu vech daḫı vechdür].

1793 Her ki şud mer şāhrā ū cāme-dār

Her kim ki o şāha cāme-dār oldı yaʿnī pād-şāhuñ (2) ḥużūrında ḳurbet buldı

Hest ḫusran behr-i şāheş itticār

şāhdan ötüri aña ticāret eylemek (3) yaʿnī anuñ bāzergānı olmaḳ aña ziyāndur zīrā ḥālet-i ūlāya nisbet ḥālet-i ṡānīye ziyāde tedennī vü tenezzüldendür (4) *cāme-dār*dan murād çuḳa-dārdur *itticār* ticāret eylemek maʿnāsınadur [*ḫusrān* ziyān maʿnāsınadur].

1794 Her ki bāsulṭan şeved ū hem-nişīn

(5) Her kim ki o sulṭāna hem-nişīn ü muṣāḥib ola

Berdereş şisten buved ḥayf u ġabīn

ol kimseye (6) sulṭānuñ ḳapusı üzre oturmaḳ ḥayf u ġabīndür *ḥayf* dirīġ ve *ġabīn* aldanmaḳ maʿnāsınadur ki ziyān maʿnāsına istiʿmāl (7) olınur *şisten* oturmaḳ maʿnāsınadur ki aṣlı *nişesten*dür ki vezn içün nūn ḥaẕf olınmışdur (8) zübde-yi kelām budur ki her kim ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ maḳbūl ü muḳarrebi iken mertebe-yi īmānda ḳalup ol ṭabaḳadan (9) dūr olmaḳ aña ziyāde noḳṣāndur.

1795 Dest-būseş çün resed ezpād-şāh

[1140] "Küfr kâfire, din ise dindara; seninle dertlenmenin bir zerresi de Attar'ın gönlünedir."

4 ḫusrān ziyān maʿnāsınadur HNAB: -M

Pād-şāhdan çünki aña (10) el öpmek irişe yaʿnī pād-şāhuñ elini öpmek mümkin ola ki bu ḫuṣūṣ daḫı nevʿā taḳarrüb-i pād-şāhdur [*dest-būs* el öpmek maʿnāsınadur] (11)

Ger güzīned būs-ı pā bāşed günāh

ol kimse eger pād-şāhuñ ayaġın öpmegi iḫtiyār ide günāh u (12) ḫaṭā olur zīrā tenezzüldür [*būs* bunda būsīden maʿnāsınadur].

1796 Ger çi ser berpā nihāden ḫıdmetest

Egerçi pād-şāhuñ [B129b] ayaġı üzre baş ḳomaḳ (13) ḫıdmetdür ve pād-şāhuñ ḥużūrına gelmeyenlere nisbet nevʿā ḳurbetdür

Pīş-i an ḫıdmet ḫaṭā vü zilletest

(14) ammā ol ḫıdmet ḳatında ki murād dest-būsdur bu ḫıdmet ki murād pād-şāhuñ ayaġı üzre baş ḳomaḳdur ḫaṭā (15) vü ḫorlıḳdur baʿż-ı nüsaḫda *zelletest* vāḳıʿ olur zā ile ki ḫaṭā maʿnāsınadur. (16)

1797 Şāhrā ġayret buved berher ki ū

Bū güzīned baʿd ezan ki dīd rū

Her kim ki andan ṣoñra ki pād-şāhuñ yüzini gördi ol kimse pād-şāhdan būy (17) iḫtiyār ide dīdār u viṣāline saʿy eyleyen [A177b] pād-şāhuñ ol kimse üzre ġayreti olur yaʿnī aña ġażab eyler bu beyt bu (18) vechile şerḥ olınmaḳ āsān olduġıyiçün bu vech iḫtiyār olındı ġayret-i Ḥaḳḳ aṣl ve ġayret-i ḫalḳ ferʿ idügini iʿlām (19) itmek içün ḥażret-i Mevlānā bu beyti temṯīl ṭarīḳı ile getürdi.

1798 Ġayret-i Ḥaḳ bermeṯel gendüm buved

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ (20) ġayreti gendüm gibidür ki ḫırmenden maḳṣūd-ı aṣlī odur [terkīb maʿnāsı budur ki Ḥaḳḳ taʿālānuñ ġayreti meṯel üzre gendümdür]

Kāh-ı ḫırmen ġayret-i merdüm buved

ḫalḳuñ ġayreti ḫırmenüñ (21) ṣamanıdur ki maḳṣūdun-bi'l-ʿarażdur pes ġayret-i Ḥaḳḳ [H119b] aṣl ve ġayret-i ḫalḳ ferʿdür *kāh* kāf-ı ʿArabīyile ṣaman maʿnāsınadur. (22)

1799 Aṣl-ı ġayrethā bidānīd ezīlāh

Ġayretlerüñ aṣlını Allāhdan bilüñüz [*bidānīd* emr-i ḥāżır cemʿ-i müẕekkerdür]

Ān-ı ḫalḳan ferʿ-i Ḥaḳ bīiştibāh

(23) ḫalḳlaruñ ān u ġayretini şübhesiz ġayret-i Ḥaḳḳuñ ferʿi bilüñüz ancılayın ki maḥbūbuñ kendü muḥibbi üzre ġayretleri vardur ve dāyim (24) anuñ naẓarını tefriḳa vü perīşānlıḳdan ḥıfẓ eyler ve ġayret yüzinden ġayruñ dostlığına ḳomaz muḥibbüñ daḫı kendü maḥbūbı (25) üzre ġayretleri vardur tā bir mertebede ki maḥbūbı eger bir

22 bidānīd emr-i ḥāżır cemʿ-i müẕekkerdür HNAB: -M

kimseye cefā eylese aña reşk gelür ve maḥbūbı elinden bir ġayruñ (26) cānına bir zaḫm irişse andan taḥassür çeker [*ān*dan murād bunda ġayretdür *ḫalḳān* cemʿ-i ḫalḳdur] beyt

Derḳafā-yı siper-i sīne becānest ü dilem

Ki çirā zaḫm-ı tu evvel besiper mīāyed[1141]

(27) ve cefādan hezār deryā-yı āteşīn nūş idüp ḫāmūş olurlar ve anuñ cefāsı tīrinden ḳaçmazlar ve derd (28) ü belāsından perhīz eylemezler ve belāyı ʿaṭā bilürler ve egerçi muḥiblerden her birisi bir ḫāṣ tecellīye maẓhardur ve maḥbūbuñ ʿāşıḳ-nüvāzlığı (29) kemālinden her birisi dir ol nesneyi ki baña ṭutar bir ġayra ṭutmaz bu sebebden gāhī ki naẓar-ı ʿaḳl ile naẓar ideler anuñ [M143b] (1) her bir serde bir sırrını görürler nite ki Dīvān-ı Ḥāfiẓda vāḳıʿ olmışdur mışrāʿ (2)

Derhīç serī nist ki sırrī ziḪudā nist[1142]

[N92b] ve gāhī her bir dilde bir kār müşāhede eylerler.

1800 Şerḥ-i in bü'gẕārem ü gīrem kile

Bunuñ (3) şerḥini terk eylerem ve şikāyet ṭutaram yaʿnī ġayret beyānından ferāġat idüp şikāyete şürūʿ eylerem

Ezcefā-yı an nigār-ı deh-dile

(4) ol on göñüllü yāruñ cefāsından ki cefāyı ġayra eyler baña eylemez *nigār-ı deh-dile*den murād maḥbūb-ı (5) ḥaḳīḳīdür *deh-dile* olması tecelliyātuñ firāvān u bīpāyān olması iʿtibārıyıladur ki bir iʿtibārıla hergiz bir kimseye (6) yüzini göstermez ve bir iʿtibārıla cemīʿisine yüz gösterdi ve tecellī eyledi līkin müşāhedesine ḳādir olmadılar nite ki (7) Dīvān-ı Ḥāfiẓda vāḳıʿ olmışdur beyt

Yā Rab beki şāyed guft in nükte ki derʿālem

Ruḫsāre bekes ne'nmūd an şāhid-i her cāyī[1143] (8)

1801 Nālem īrā nālehā ḫoş āyedeş

Nāle eylerem zīrā ol nigāra nāleler (9) ḫoş u laṭīf gelür *īrā* zīrā maʿnāsınadur [*nālem* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür *āyedeş*de olan żamīr-i ġāyib Ḫudāya rāciʿdür]

Ezdü ʿālem nāle vü ġam bāyedeş

[1141] "Göğüs siperinin başı cân ve gönlümedir; senin yaralaman niye önce bu sipere geliyor?"
[1142] "Hiçbir baş yoktur ki (onda) Allah'tan bir sır olmasın."
[1143] "Yâ Rab! Bu nükte âlemde kime söylenir? O, her yerde olan güzel, yüzünü kimseye göstermez."
9 nālem fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür HNAB: -M

[B130a] iki ʿālemden ol nigāra nāle (10) vü ġam gerek nigārdan murād Ḫudāy taʿālādur ki nāle vü ġam ve tevāżuʿ u bīçārelik anuñ maḳbūlidür (11) *innellāhe yuḥibbu enīne'l-müznibīn*[1144]. Beyt

Murġ-ı şeb-ḫᵛanrā beşāret bād k'enderrāh-ı ʿışḳ
Dustrā bānāle-yi şebhā-yı bīdāran ḫoşest[1145] (12)

1802 Çun nenālem telḫ ezdestān-ı ū

Anuñ destān u ḳıṣṣasından niçe telḫ (13) nāle itmeyem [*çūn* imāle ile istifhāmdur *destān* bunda ḥikāyet ve ḳıṣṣa maʿnāsınadur]

Çün neyem derḥalḳa-yı mestān-ı ū

çünki anuñ mestlerinüñ ḥalḳasında degülem [A178a] yaʿnī anuñ ʿışḳı şerābıyıla (14) mest olmış ʿuşşāḳ zümresinden degülem ḥażret-i Mevlānānuñ bu sözden murādı taʿrīżdür ġayrlara ki ey Ḫudāy taʿālānuñ (15) ḥużūr-ı şerīfinden dūr olanlar niçün nāle eylemezsüz.

1803 Çun nebāşem hem-çü şeb bīrūz-ı ū

Anuñ rūzınsız niçe şeb (16) gibi tīre vü tārīk olmayam [*ū*dan murād Ḫudāy taʿālādur]

Bīviṣāl-i rūy-ı rūz-efrūz-ı ū

anuñ rūzı rūşen ü pür-nūr idici yüzinüñ (17) viṣālinsiz *rūz*dan murād tecellī-yi cānān-ı ezeldür *ū*dan murād Bārī taʿālā ḥażretidür *rūz-efrūz* vaṣf-ı terkībīdür rūz (18) rūşen idici maʿnāsına *rūy*dan murād bunda zātdur.

1804 Nāḫoş-ı ū ḫoş buved bercān-ı men

Anuñ (19) nāḫoşı benüm cānum üzre ḫoşdur yaʿnī ol Ḫudādan irişen cefā vü belā ve derd ü ʿanādur baña ziyāde ḫoş u laṭīf (20) gelür

Can fidā-yı yār-ı dil rencān-ı men

benüm dil rencīde idici yāra cānum fidā olsun zīrā dostdan (21) irişen zehr tiryāk-i ekberdür. Beyt

Eger zehr ise ḫoşdur yār elinden
Gerekmez sükkeri aġyār elinden (22)

1805 ʿĀşıḳam berrenc-i ḫᵛīş ü derd-i ḫᵛīş

[1144] "Şüphesiz Allâh günahkârların ağlayıp inlemelerini sever."
[1145] "Geceleri öten kuşa aşk yolundan bir müjde vardır; geceleri dost için uyanık olan kişilerin nâleleri hoştur."
16 ūdan murād Ḫudāy taʿālādur HNAB: -M

Kendü rencüm ve kendü derdüm üzre ʿāşıḳam

Behr-i ḫoşnūdī-yi Şāh-ı Ferd-i ḫᵛīş

kendü ferd ü lānaẓīr şāhumuñ ḫoşnūdlıġından ötüri zīrā bilürem ki (23) ol renc ü derd andan irişür ʿāşıḳ-ı ser-mest oldur ki maʿşūḳdan gelen belāya yüz merḥabā diyüp beşāşet (24) iẓhār ide *Şāh-ı Ferd*den murād Ḫudāy-ı Lānaẓīrdür [*ḫoşnūdī*de yā maṣdar içün].

1806 Ḫāk-i ġamrā sürme sāzem behr-i çeşm

Ġam ḫākini çeşmümden (25) ötüri sürme düzerem

Tā zigevher pür şeved du baḥr-ı çeşm

tā gevherden pür ola iki çeşmüm deryāsı yaʿnī dostuñ ġamını (26) nūr-ı çeşmüm gibi ṭutaram tā ki anuñ sebebi ile müşāhedāt-ı İlāhiyye müyesser ola [*dü* lafẓı bir miḳdār çekilmek ister vezn içün].

1807 Eşk k'an ezbehr-i ū bārend ḫalḳ

Şol göz (27) yaşı ki ḫalḳ andan ötüri yaġdururlar [*bārend* bunda müteʿaddīdür]

Gevherest ü eşk pindārend ḫalḳ

gevherdür ve ḫalḳ anı eşk ṣanurlar (28) yaʿnī ḫavf u rıżā-yı İlāhī içün olan giryeden ẓuhūr iden eşk dürr-i şāhvār belki andan pür-iʿtibārdur. (29)

1808 Men zicān-ı can şikāyet mīkunem

Ben cānumuñ cānından şikāyet eylerem [ben cānumuñ cānından şikāyet mi eylerem bu maʿnā mümkin degüldür] [H120a]

Men neyem şākī rivāyet mīkunem

ḥaḳīḳatda şikāyet idici degülem belki kemāl-i şevḳumdan anuñıla mā-beynümde olan aḥvāli [M144a] (1) rivāyet eylerem yaʿnī şikāyetüm ẓāhirde şikāyetdür līkin maʿnāda rivāyet eylerem ki maʿşūḳumıla ḥālüm ne ḥālete varmışdur. (2) Beyt

ʿAcīb-vāḳıʿayī vü ġarīb-ḥādiṣeyist

Ene eṣṭabertu ḳatīlen ve ḳātilī şākī[1146]

1809 Dil hemīgüyed ezū rencīdeem

(3) Göñlüm dir ki andan incinmişem

V'eznifāḳ-ı süst mīḫandīdeem

---

22 Kendü rencüm ve kendü derdüm üzre ʿāşıḳam Behr-i ḫoşnūdī-yi Şāh-ı Ferd-i ḫᵛīş HNAB: -M

26 dü lafẓı bir miḳdār çekilmek ister vezn içün HNAB: -M

29 Ben cānumuñ cānından şikāyet eylerem HNAB: -M / ben cānumuñ cānından şikāyet mi eylerem bu maʿnā mümkin degüldür MNAB: -H / Men neyem şākī rivāyet mīkunem HNAB: -M

[1146] "Acâyip bir vâkıa ve garip bir hâdisedir; ben öldürülen için sabr ediyorum, kâtil de şikâyet ediyor."

ve süst ü żaʿīf (4) nifāḳdan gülmişem yaʿnī bende incinmek yoḳdur līkin maʿşūḳ-ı [B130b] ḥaḳīḳī imtiḥān içün ḳalbüme şikāyet-güne bir ḥālet ilḳā (5) eyler pes bu iʿtibārıla ḳalbüñ rencīde olması yoḳdur belki göñlüm ziyāde şevḳ u sürūrından ne ḥālet iẓhār idecegin (6) bilmez.

1810 Rāstī kun ey tu faḫr-ı rāstān

Rāstlıḳ eyle ey şol kimse ki sen rāstlaruñ faḫrısın [A178b] [*faḫr-ı rāstānī* taḳdīrindedür]

Ey tu ṣadr u men deretrā āstān

(7) ey kimse ki sen ṣadrsın ve ben senüñ pāyuñuñ āstānıyam zübde-yi kelām budur ki (8) Ḫudāy taʿālādan istiḳāmet ṭaleb eyler tā ki ḳalbe tamām rāstlıḳ ḥāleti peydā olup ḳażā-yı İlāhīye rıżā (9) üzre ola ḫıṭāb Ḫudāy taʿālāyadur.

1811 Āstān u ṣadr dermaʿnā kucast

Maʿnāda āstāne vü ṣadr ḳandadur (10) yaʿnī āstāne vü ṣadr iʿtibārı ẓāhirdedür maʿnāda o iʿtibār yoḳdur

Mā vü men k'ū an ṭaraf k'an yār-ı mast

(11) ol ṭaraf ki o bizüm yārumuzdur anda mā ve men ḳanı yaʿnī anda cemīʿan maḥv olur zīrā ʿuşşāḳuñ vücūdından bir (12) eser ḳalmaz [*yār*dan murād Ḫudādur].

1812 Ey rehīde cān-ı tū ezmā vü men

Ey kimse ki senüñ cānuñ mā vü menden ḳurtulmışdur (13)

Ey laṭīfe-y rūḥ endermerd ü zen

[N93a] ey şol kimse ki merd ü zende rūḥuñ lāṭīfe vü zübdesisin [*laṭīfe'-i*de hemze yā-yı sākine oḳunmaḳ gerekdür vezn içün].

1813 Çün ki yekhā maḥv şud ānek tuyī

(14) Çünki birler maḥv oldı ancügez daḫı sensin *ānek*de olan *kāf* taşġīr içündür yaʿnī ey Ḫudā ki senüñ (15) zāt-ı şerīfüñ yek-tā vü bīnişāndur esmā vü ṣıfātuñ mecālī vü meżāhirinden ḳaṭʿ-ı naẓar iʿtibārıyıla *ve nefaḫtu fīhi minrūḥī*[1147] (16) sırrı iʿtibārıyıla ḫalḳ-ı ʿālemde olan rūḥ u ḥayāt senüñ rūḥ u ḥayātuñuñ eseridür cāndan murād zāt-ı (17) Bārīdür ve *rūḥ*dan murād ḥayāt ve sırr-ı İlāhīdür

Merd ü zen çün yek şeved an yek tuyī

merd ü zen çünki bir (18) ola ol sensin murād *et-tevḥīdu isḳāṭu'l-iżāfāt*[1148] ḥükmince mā-sivā mertebe-yi ʿademde iʿtibār olınduḳda (19) vücūd fi'l-ḥaḳīḳa hemān Ḫudāy taʿālāya maḫṣūṣ olur dimekdür evliyā'ullāhdan bir kimsenüñ ḥużūrında bu ḥadīs-i şerīf

---

[1147] "...içine de ruhumdan üfürdüğüm (zaman)" Sâd/22.
[1148] "Ki tevhîd, (dünyâ ile ilgili) bağların koparılmasıdır."

oḳundı (20) *kānellāhu ve lem yekun maʿahu şeyʾun*[1149] ol velī *el-ān kemā-kān*[1150] didi Allāh taʿālā ḥażreti var idi ḥālbuki anuñıla bir (21) şey yoḳ idi şimdi yine olduġı gibidür yaʿnī el-ān Ḫudādan ġayrı kimse yoḳdur cemīʿ-i ʿālem ḥükm-i ʿademdedür ḥażret-i (22) Mevlānānuñ sözi daḫı buña muvāfıḳdur.

1814 İn men ü mā behr-i an bersāḫtī

Bu men ü māyı andan ötüri düzdüñ (23) yaʿnī bu mevcūdātı ol sebebden vücūda getürdüñ

Tā tu bāḫod nerd-i ḫıdmet bāḫtī

tā sen kendüñile ḫıdmet (24) nerdini oynaduñ ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki egerçi *ve mā ḫalaḳtu'l-cinne ve'l-inse illā liyaʿbudūn*[1151] mūcebince cinn ü ins (25) ʿibādet-i İlāhī içün ḫalḳ olındı ve biḥasebi'ẓ-ẓāhir herkes ḳuvvet ü ṭāḳatı miḳdārı ḫıdmet ü ʿibādete ḳıyām gösterürler līkin (26) *ve mā kāne linefsin en tuʾmine illā biiẕnillāhi*[1152] ḥasebince īmān ki ser-çeşme-yi ḫıdmet ü ʿibādetdür nite ki anda bir (27) ferdüñ medḫali yoḳdur pes sāyir-i ʿibādetde daḫı bir ferdüñ daḫl ü taṣarrufı olmaz belki cemīʿisi irādet-i İlāhiyye ile olur nihāyeti mevcūdāt (28) ki meẓāhir-i esmā vü ṣıfāt-ı İlāhīdür ẕāt-ı pākine āyīnedür (29) [*sāḫtī* ve *bāḫtī* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur *nerd* ṭavla maʿnāsınadur] beyt

Cihan mirʾāt-ı ḥüsn-i şāhidī mast
Feşāhid vechehu fīkulli ẕerrāt[1153]

Dīvān-ı Ḥāfıẓda meẕkūr bir beyt vardur ki tamām sırr-ı tevḥīde müteʿallıḳdur [M144b] (1) beyt

Ki bended ṭarf-ı vaṣl ezḥüsn-i şāhī
Ki bāḫod ʿışḳ bāzed cāvidāne[1154]

[1149] "*Kānellāhu ve lemyekun maʿahu şeyʾun* **el-ān kemā-kān** (Allâh vardı ve onunla beraber başka bir şey yoktu. **Şimdi de öyledir**.)" Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 119.

[1150] "Allâh vardı ve onunla beraber başka bir şey yoktu. Şimdi de öyledir." İbn Hibbân, el-Hâkim ve İbn Ebî Şeybe Bürîde'den rivâyet etmişlerdir. "*Ve lemyekun şeyʾun ḳablehu* (O'ndan önce bir şey yoktu.); *Ve lā şeyʾun ġayruhu* (O'ndan başka bir şey yoktur.)" şekilleri de el-Kârî'ye göre sâbittir. "*el-ān kemā-kān*" şeklinde kısaca kullanılan "*Ve huve'l-ān ʿalāmā ʿaleyhi kān*" ifâdesi ise sûfîlere aittir. Hâfız el-Askalânî gibi İbn Teymiye de bu eklemenin mevzû olduğunu söylemektedir. Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 119.

Demirci, eserinde bu sözü "*kānellāhu ve lemyekun maʿahu şeyʾun* (Allâh vardı onunla beraber bir şey yoktu.)" kısmını hadis (Buhârî, *Bedʾü'l-halk*, 1.) olarak (Bkz. Mehmet Demirci; Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi (İsmâil Rusûhî Ankaravî, Mekâsıd-ı Aliyye fî Şerhi't-Tâiyye), Vefa Yayınları, İstanbul 2007, s. 31-32, 461), "*el-ān kemā-kān* (Şimdi de öyledir.)" kısmını ise kelâm-ı kibâr olarak (Bkz. Demirci; Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi..., s. 39, 465.) dikkate almıştır.

[1151] "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." Zâriyât/ 56.

[1152] "Allah'ın izni olmadan hiç kimse inanamaz." Yûnus/100.

[1153] "Cihân bizim güzelliğimize şâhit olan aynadır; cemâlinin tüm zerrelerine şâhitlik yapar."

[1154] "Vuslat ümidiyle şâhın hüsnüne kim bağlanır, kim kendisiyle sonsuzcasına aşk oyunu oynar?"

[A179a] *ṭarf* bunda ümīd (2) maʿnāsınadur *şāh*dan murād bunda Ḥaḳ taʿālā ḥażretidür anda olan *yā* vaḥdet içündür [B131a]

1815 Tā men ü tūhā heme yek can şevend

(3) Tā benler ve senler yaʿnī taʿayyünāt u cüzʾiyyāt-ı ḥaḳīḳiyye cemīʿan bir cān ve mütteḥid olalar

ʿĀḳıbet müstaġraḳ-ı cānan şevend

(4) ʿāḳıbet cānāna maḥv u müstaġraḳ olalar ḥażret-i Mevlānā bu beytile mertebe-yi cemʿ baʿde'l-farḳa işaret (5) eyledi murād evliyāʾullāh ʿışḳ-ı İlāhī sebebi ile mertebe-yi istiġrāḳa vuṣūl bulup kendülerini ferāmūş idüp (6) bīhūş u medhūş olduḳların işʿārdur ḥażret-i Mevlānā mertebe-yi istiġrāḳda maḥbūb-ı ḥaḳīḳīye ḫıṭāb idüp (7) dir [*cānān*dan murād Ḫudāy taʿālādur].

1816 İn heme hest ü biyā ey emr-i kun

Bu cemīʿan vardur ve gel ey emr-i kun [*biyā* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür] [H120b]

Ey münezzeh ezbiyā vü ezsaḫun

(8) ey biyādan ve ey ḫalḳa mensūb olan sözden münezzeh murād ʿāşıḳ maʿşūḳ-ı ḥaḳīḳīye kemāl-i istiġrāḳda ḫıṭāb (9) idüp didüginden münezzeh ü berī idügin işʿārdur ve ol sözler ʿāşıḳdan maʿẕūr u maʿḳūl idügin iẓhārdur. (10)

1817 Çeşm-i cismānī tuvāned dīdenet

Seni cismānī çeşm görmege ḳādir olur mı yaʿnī ḳādir olmaz nite ki bu āyet-i kerīme anı (11) ʿıyān eyler *lātudrikhu'l-ebṣār ve huve yudriku'l-ebṣār ve huve'l-laṭīfu'l-ḫabīr*[1155]

Derḫayāl āred ġam u ḫandīdenet

(12) saña ġam u żaḥki kimse ḫayāl u fikrine getürür mi yaʿnī getürmez zīrā sen ġam u sürūr u ḫandeden münezzehsin bu (13) şerḥ olınan beytde istifhām-ı inkārī maʿnāsı vardur [*dīdenet* ve *ḫandīdenet*de tā ḫıṭāb içündür].

1818 Dil ki ū beste-y ġam u ḫandīdenest

Göñül ki o (14) ġam u żaḥke baġlanmışdur yaʿnī gāhī ġamnāk ve gāhī ḫandāndur *besteʾ-i*de hemze yā-yı sākine oḳunmaḳ gerekdür vezn içün (15)

Tū megū kʾū lāyıḳ-ı an dīdenest

---

2 yek can MNAB: yeksān H

3 bir cān MNAB: yeksān H

[1155] "Gözler O'nu göremez; halbuki O, gözleri görür. O, eşyayı pek iyi bilen, her şeyden haberdar olandır." En'âm/103.

sen dime ki ol göñül ol görmege lāyıḳdur yaʿnī şol kimse ki anuñ ḳalbi esbāb-ı dünyeviyyeden (16) ötüri gāhī mesrūr u ḫandān ve gāhī ġamgīn ü nālān ola ol ḳalb cemāl-i cānān müşāhedesine ve mażhar-ı (17) tecellī-yi İlāhī olmaġa lāyıḳ olmaz belki dünyānuñ ġam u ḫandesinden ḫālī olan dil anuñ müşāhedesine ve maẓhar-ı tecellī (18) olmasına sezāvār olur.

1819 An ki ū beste-y ġam u ḫande buved

Ol kimse ki o ġam u ḫandeye beste vü muḳayyed ola yaʿnī miḥnet (19) ü belādan ġamnāk ve metāʿ u mülk-i dünyādan feraḫnāk ola [*beste'-i*de hemze yā-yı sākine oḳunmaḳ gerekdür vezn içün]

Ū bedin du ʿāriyet zinde buved

ol kimse bu iki (20) ʿāriyet sebebi ile diri olur *dü ʿāriyet*den murād ġam u ḫandedür ʿāriyet olması ikisi ḥālet-i vāḥidede (21) cemʿ olmayup ve devām üzre berḳarār olmaduġıdur zīrā gāhī ġam ve gāhī ḫandedür pes ʿāḳıla lāyıḳ degüldür ki (22) ʿāriyeti ve fānī nesne ile ġamgīn ü şādān ola [*buved* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür] beyt (23)

Şād berānem ki derin deyr-i teng
Şādi vü ġam her dü nedāred direng[1156]

pes ḫıredmend-i ṣāḥib-dil oldur ki niʿmet-i āḫıret ve ḳurb-ı [N93b] ḥażret fevtinden (24) bīḥużūr u perīşān olup fikr-i ravża-yı cennet ve müşāhede-yi cemālden mesrūr u ḫandān ola.

1820 Bāġ-ı sebz-i ʿışḳ k'ū bīmüntehast

[A179b] (25) ʿIşḳ-ı İlāhīnüñ sebze vü tāze bāġı ki o nihāyetsizdür yaʿnī bīpāyāndur [*müntehā* nihāyet maʿnāsınadur]

Cüz ġam u şādī derū bes mīvehast

(26) ġam u şādīden ġayrı ol ʿışḳ bāġında çoḳ mīveler vardur ki murād müşāhede-yi dīdār-ı yār (27) ve tecellī-yi cemāl-i Perverdgārdur.

1821 ʿĀşıḳī z'in her dü ḥālet berterest

ʿĀşıḳlıḳ bu her iki ḥāletden ʿālīrekdür (28) *her dü*den murād ġam u şādīdür

Bībahār u bīḫazan sebz ü terest

bahārsız ve ḫazānsız yine ʿāşıḳlık tāze (29) vü terdür belki her dem bahārdur ḥażret-i Mevlānā yine ḫıṭāba şürūʿ eyledi.

1822 Dih zekāt-ı rūy-ı ḫūb ey ḫūb-rū

[1156] "Bu dar âlemde, mutluluk ve gamın aynı temelde olmadığından dolayı mutluyum."

[B131b] [M145a] (1) Ey ḫūb-rū ḫūb yüzüñüñ zekātını vir *zekāt*dan murād ʿarż-ı cemāldür [*dih* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür] beyt (2)

Niṣāb-ı ḥüsn derḥadd-i kemālest

Zekātem dih ki miskīn ü faḳīrem[1157]

Şerḥ-i cān-ı şerḥa şerḥa bāz gū

derd ü ġamuñıla şerḥa (3) şerḥa olmış cānumuñ şerḥini girü di murād cefāyı behāne idüp cānānıla muṣāḥabet ṭaleb itdügin beyāndur. (4)

1823 K'ezkirişme-y ġamze-yi ġammāzeyī

Ki bir ġammāz ġamzenüñ kirişmesinden [baʿż-ı nüsaḫda *kirişme* yerine *kirişm* vāḳıʿ olur hāsız maʿnā yine birdür]

Berdilem bi'nhād dāġ-ı tāzeyī

göñlüm (5) üzre bir tāze dāġ ḳodı yaʿnī bu ḥālet cānāndan iḥsāndur zīrā bu iʿtibārıla ʿāşıḳını teẕekkür itmiş (6) olur cefā odur ki bi'l-külliyye ferāmūş olına beyt (7)

Buşud ki yā ḫoşeş bād rūzgār-ı viṣāl

Ḫod an kirişme kucā reft ü ān ʿitāb kucā[1158]

kirişme kūşe-yi çeşm ile naẓar itmekdür *ġammāz* ġamzdan müştaḳdur ġamz iledici (8) maʿnāsına *kirişme'-i*de hemze yā-yı sākine oḳunmaḳ gerekdür vezn içün [*ġammāze'ī*de hemze vaḥdet içündür *tāze'ī*de hemze vaḥdet içündür].

1824 Men ḥelāleş kerdem er ḫūnem biriḫt

(9) Eger benüm ḳanumı dökdi ise ben aña ḥelāl eyledüm zīrā muḳābelede nice ḳan behā aldum [*birīḫt* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Men hemīguftem ḥelāl ū mīgiriḫt

(10) ben ḥelāl olsun didüm o ḳaçdı murād cefā vü belā ṭaleb itdügidür ki andan ṣoñra vefā vü ṣafāya irişe. (11)

1825 Çun gürīzānī zināle-y ḫākiyān

Ḫākiyānuñ nālesinden ne sebebden ḳaçıcısın

Ġam çi rīzī berdil-i ġamnākiyān

ġamnākīlerüñ göñli üzre ne yaʿnī niçün ġam dökersün yaʿnī baña niçün īẕā (12) idüp elem virmezsün ve cevr ü cefā eylemegi maʿḳūl görmezsün pes luṭf idüp baña ġamm u muṣībet irişdür ve benüm (13) nāle vü efġānumı istimāʿ eyle tā ki cevr ü cefāñdan

---

[1157] "Hüsnünün nisâbı çok yüksektir; zekâtımı ver, çünkü miskin ve fakirim."

[1158] "Vuslat deminde hoş ol; zîrâ o kirişme ve naz nereye gitti, o itap ve azarlama nereye!"

11 Ḫākiyānuñ nālesinden ne sebebden ḳaçıcısın Ġam çi rīzī berdil-i ġamnākiyān HNAB: -M

maḥrūm olduġıyiçün ġamgīn ü nālān olan göñlüme sürūr u neşāṭ irişe (14) *gürīzān* ṣıfat-ı müşebbehedür aña muttaṣıl olan yā hıṭāb içündür *ġamnākiyān*dan murād ʿuşşāḳdur. [H121a]

1826 Ey ki her ṣubḥī ki ezmaşrıḳ bitaft

(15) Ey dil-ber-i lānaẓīr ki her ṣubḥ ki maşrıḳdan yaldıradı yaʿnī āftāb gibi ol ṣubḥ ẓāhir (16) oldı

Hem-çü çeşme-y maşrıḳet dercūş yaft

maşrıḳ çeşmesi gibi seni cūş u ẓuhūrda buldı (17) ḫıṭāb Ḫudāyadur [A180a] ki mıṣrāʿ-ı evvelde dil-ber-i lānaẓīrile beyān olındı murād Feyyāżu'l-cūd ve'l-iḥsānuñ her ānda olan (18) keṯret-i feyż ü tecellīsini beyāndur çeşme-yi maşrıḳdan murād āftāb olmaḳ rūşendür [*çeşme'-i*de hemze yā-yı sākine oḳunur vezn içün].

1827 Çun behāne dādi in şeydātrā

(19) Bu şeydā ki niçün behāne virdüñ yaʿnī bu mecnūnuña niçün miḥnet ü ġam irişdürmezsün ve bu (20) mübtelāña ne sebebden söz söylemezsün [*şeydā* dīvāne aña muttaṣıl olan *tā* ḫıṭāb içündür]

Ey behā ne şekkerin-lebhātrā

ey cānān ki senüñ şeker gibi leẕīẕ (21) leblerüñe ḳıymet ü behā yoḳdur *lebhā*dan murād kelimāt-ı İlāhiyyedür ki aña behā eger hezārān cān ola erzāndur (22) ḫıṭāb yine Ḫudāyadur [*lebhāt*da olan *tā* ḫıṭāb içündür].

1828 Ey cihān-ı kühnerā tū cān-ı nev

Ey Ḫudā ki eski cihāna sen yeñi cānsın

Ezten-i bīcān u dil efġan şinev

(23) cān u dilsiz tenden efġān işit ḥażret-i Mevlānā işāret eyler ki (24) ʿāşıḳ mādām ki Ḫudāy taʿālāñuñ yolında dil ü cānını fidā idüp fenā mertebesine vuṣūl [B132a] bulmaya Ḫudā ḳatında (25) anuñ fiġānı istimāʿ olınmaz *cihān-ı kühne*den murād ānenfeānen cihānuñ müteceddidü'l-emṯāl olması iʿtibārıyıla olmaḳ (26) rūşendür zīrā müteceddid olduḳça köhne olması ziyade ẓāhirdür.

1829 Şerḥ-i gül bü'gẕār ezbehr-i Ḫudā

Gülüñ vaṣf (27) u şerḥini ḳo Allāh içün [*ezbehr-i Ḫudā* mıṣrāʿ-ı ṯānīye ve mıṣrāʿ-ı evvele iʿtibār olınur]

Şerḥ-i bülbül gū ki şud ezgül cüdā

bülbülüñ vaṣf u şerḥini di ki o bülbül gülden (28) cüdā oldı yaʿnī maḥbūb-ı ḥaḳīḳīden cüdā olmış ʿāşıḳ-ı şūrīdenüñ aḥvālinden söyle ki ol ʿāşıḳ ẓāhirā (29) egerçi cüdādur ammā maʿnāda cüdā degüldür.

1830 Ezġam u şādī nebāşed cūş-ı mā

Ḫalāyıḳ gibi bizüm cūş u [M145b] (1) şevḳumuz ġam u şādīden olmaz belki Ḥaḳḳ taʿālānuñ şevḳından olur

Bāḫayāl u vehm ne'bved hūş-ı mā

(2) bizüm hūş u ʿaḳlumuz ḫayāl u vehmile olmaz belki te'yīd ü tevfīḳ-ı İlāhī ile olur.

1831 Ḥāleti-y dīger buved k'an nādirest

(3) Bir ġayrı ḥālet olur ki ol ḥālet nādirdür

Tū meşev münkir ki Ḥaḳ bes Ḳādirest

sen ʿuşşāḳuñ (4) cūş u şevḳı ġam u şādīden olmayup ʿışḳ-ı İlāhīden olduġına zīrā Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu ziyāde ḳādirdür (5) zīrā bu ḥālet Ḫudāy taʿālāya nisbet ziyāde āsāndur *nādir* bunda ʿacīb maʿnāsına olmaḳ maḥalle münāsibdür (6) *endek* maʿnāsına olmaḳdan.

1832 Tū ḳıyās ezḥālet-i insan mekun

Sen ʿışḳ-ı İlāhīyi insānuñ ʿışḳ u ḥāletinden (7) ḳıyās eyleme yaʿnī ʿışḳ-ı İlāhīyi ʿışḳ-ı ādemī gibi ẓann [N94a] eyleme zīrā ʿuşşāḳ-ı Ḫudānuñ cūş u şevḳı ġam u şādīden (8) olmaz belki ʿışḳ-ı İlāhī vü cezbe-yi pād-şāhīden olur [*mekun* nehy-i ḥāżır müfred-i müzekker-i ġāyibdür]

Menzil endercevr ü derihsan mekun

cevrde ve iḥsānda (9) menzil eyleme yaʿnī bunlara ṭālib ü muḥibb olma.

1833 Cevr ü iḥsan renc ü şādī ḥādiset

Bunlar cemīʿan ḥādisdür (10) pes anları ḥālāt-ı Ḫudāya nisbet eylemek cāyiz degüldür

Ḥādisan mīrend ü Ḥaḳşan vāriset

(11) ḥādisler ölürler ve Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti anlaruñ vārisidür murād *ve lillāhi mīrāsu's-semāvāti ve'l-arż*[1159] (12) mūcebince Ḫudāy ʿazze ve celleden ġayrı [A180b] cemīʿ-i eşyā *kullu şey'in hālikun illā vecheh*[1160] ḥükmince fānī vü münʿadim (13) olduġını işʿārdur *vāris*den murād bāḳī olmasıdur [*ḥādisān*dan murād mümkinātdur].

1834 Ṣubḥ şud ey ṣubḥrā püşt ü penāh

---

8 endercevr M: endercūd HNAB / cevrde M: seḫāda H, cūdda NAB
9 Cevr MHN: Cūd AB
[1159] "Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır." Âli İmrân/180.
[1160] "O'nun zâtından başka her şey yok olacaktır." Kasas/88.

Ṣubḥ oldı (14) ey ṣubḥuñ püşt ü penāhı yaʿnī ey ẓulmetden ṣubḥı ḥıfẓ idici ve rūşen idici

ʿUẕr-i maḫdūmī Ḥüsāmü'd-din buhᵛāh

(15) benüm maḫdūmum Ḥüsāmü'd-dīnüñ ʿöẕrini dile yaʿnī benüm cānibümden iʿtiẕar eyle ḥażret-i Mevlānānuñ Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīne bu ḳadar (16) taʿẓīm ü tekrīm itmesine sebeb budur ki naẓm-ı Meṯnevīnüñ ṭalebinde mübālaġa idüp ḥadden ziyāde ibrām u ilḥāḥ eylemişdür ve nice (17) giceler ḥażret-i Mevlānānuñ ḥużūrında olmışdur ḥażret-i Mevlānā bir gice bu maḥalli naẓm eylerdi çünki bu maḥalle irişdi ki *ṣubḥ ṣud* (18) beytidür hemān dem ṣubḥ ṭulūʿ eyledi nemāza iştiġāl vaḳti oldı ḥażret-i Mevlānā ol ḥasb-i ḥāli beyān eyler ve dir ki (19) ṣabāḥ oldı ey ṣubḥ u mesāyı ḥıfẓ idici benüm cānibümden maḫdūm-ı muʿaẓẓam Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīne iʿtiẕār eyle [*buḫᵛāh* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

1835 ʿUẕr-ḫᵛāh-ı ʿaḳl-ı küll ü can tuyī

(20) ʿAḳl-ı küllüñ ve cānuñ [B132b] ʿöẕrini dileyici sensin yaʿnī senden müstefīż olur [*ʿuẕr-ḫᵛāh* vaṣf-ı terkībīdür]

Cān-ı cān u tābiş-i mercan tuyī

(21) cānuñ cānı ve mercānuñ pertev ü tābişi sensin yaʿnī rūḥa ḥayāt ve mervārīd-i ḫurda tābiş ü (22) leṭāfet sendendür ḫıṭāb Ḫudāyadur *mercān* bunda uvaḳ incü maʿnāsınadur nite ki bu āyet-i kerīmede bu meẕkūr maʿnāyadur (23) *yaḫrucu minhume'l-lu'lu'u ve'l-mercān*[1161] [*tābiş* ism-i maṣdardur].

1836 Taft nūr-ı ṣubḥ u mā eznūr-ı tū

Ṣubḥuñ nūrı yalduradı [H121b] ve ẓāhir oldı ve ʿālem (24) anuñ nūrından rūşen ü münevver oldı [*u mā eznūr-ı tū*nuñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı ṯānīye ḳayd olındı suhūlet-i maʿnā içün]

Derṣabūḥī bāmey-i manṣūr-ı tū

ve biz senüñ nūruñdan ṣabūḥīdeyüz (25) senüñ manṣūr u pür-sürūr şerābuñıla *ṣabūḥī* ṣabāḥ vaḳti nūş olınan şerābuñ ismidür ki bunda murād şerāb-ı ʿışḳ-ı (26) İlāhīdür manṣūrda īhām-ı laṭīf vardur Ḥüseyn Manṣūr münāsebeti ile ki ene'l-Ḥaḳḳ sözinden ötüri anı Baġdādda berdār (27) idüp āteşe yaḳdılar. Beyt

Dūş vaḳt-i seḥer ezġuṣṣa necātem dādend

V'enderan ẓulmet-i şeb āb-ı ḥayātem dādend[1162] (28)

[1161] "İkisinden de inci ve mercan çıkar." Rahmân/22.

[1162] "Seher vakti başımdaki sıkıntıdan beni kurtardılar ve gecenin o zulmetinde benim âb-ı hayâtımı verdiler."

1837 Dāde-yi tū çün çünin dāred merā

Çünki senüñ iḥsānuñ olan şerāb-ı ʿışḳ beni böyle bīhūş u pür-cūş eyler [*dāde* virilmiş maʿnāsınadur ki murād bāde-yi ʿışḳdur] (29)

Bāde ki'bved k'ū ṭarab āred merā

bāde kim olur yaʿnī nedür ki o bāde baña şevḳ u ẕevḳ getüre yaʿnī ʿuşşāḳuñ cūş u [M146a] (1) ḫurūşı bāde-yi ʿışḳdandur bāde-yi fısḳdan degüldür.

1838 Bāde dercūşiş gedā-yı cūş-ı mast

(2) Şerāb keyfiyyet ü cūşişde bizüm cūş u ḫurūşumuzuñ gedāsıdur ki andan cūş ṭaleb eyler yaʿnī ʿışḳ-ı İlāhīnüñ cūş u ḫurūşı şerābuñ cūş u ḫurūşından hezār mertebe ziyādedür ve şerāb-ı ʿışḳ (3) sebeb-i ḳurb u viṣāl ve bāde-yi fısḳ bādī-yi buʿd u ḍalāldür [*cūşiş* ism-i maṣdardur]

Çarḫ dergerdiş gedā-yı hūş-ı mast

çarḫ (4) gerdiş ü devrde bizüm hūşumuzuñ gedāsıdur yaʿnī felek vücūda gelelden berü nite ki gerdiş ü devr itmekde [A181a] (5) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ emr-i şerīfine muḫālif bir noḳṭa ve bir daḳīḳa ḥareket itmemişdür ki tamām hūş u tedārük üzredür (6) müşāhede-yi cemāl-i İlāhī ile mest ü medhūş olan ʿuşşāḳ-ı pür-iştiyāḳ devr ü semāʿda felekden nice mertebe hūşdan (7) ziyādedür ve hem felekden aʿlādur zīrā gerdiş-i felek maẓhar-ı saʿādet ü nuḫūset ve ḥavādiṯ-i kāyinātdur ammā (8) devr ü semāʿ-ı ʿuşşāḳ menbaʿ-ı saʿādāt-ı ebediyyedür ve tecelliyāt-ı İlāhiyye ve ser-māye-yi müşāhedāt-ı sermediyyedür [*gerdiş* ism-i maṣdardur].

1839 Bāde ezmā mest şud nī mā ezū

(9) Şerāb bizden mest oldı biz andan mest olmaduḳ zīrā bizde olan şevḳ u ḥālet (10) bādeden ḥāṣıl olan şevḳ u ḥāletden ziyādedür [*nī mā ezū mest şudīm* taḳdīrindedür]

Ḳālıb ezmā hest şud nī mā ezū

ḳālıb u (11) cesed bizden mevcūd oldı biz andan mevcūd olmaduḳ yaʿnī tene ḳuvvet ü ḳudret bizdendür līkin bizde olan ḥālet (12) ü leṭāfet tenden degüldür zīrā ten hemān bir kālıb u ẓarfdur murād ʿışḳ-ı İlāhī anuñ ʿuluvv-ı şānını beyāndur ki (13) ten-perverlik ile anuñ ḫuṣūli müyesser degüldür.

1840 Mā çü zenbūrīm ü ḳālebhā çü mūm

Biz zenbūr gibiyüz ve ḳālıblarumuz mūm (14) gibidür [mıṣrāʿ-ı evvelde *çü mūmest* taḳdīrindedür]

Ḫāne ḫāne kerde ḳālebrā çü mūm

---

28 dāde virilmiş maʿnāsınadur ki murād bāde-yi ʿışḳdur H: -MNAB

ḳālıbumuzı biz mūm gibi ḫāne ḫāne eylemişüz yaʿnī zenbūr ḳovanda mūmdan (15) ḫāneler peydā idüp baʿde zemānin ol ḫāneleri ʿasel ile pür itdügi gibi biz daḫı ḳālıblarumuzı ʿilm ü maʿrifet ve ʿışḳ (16) u maḥabbet ve nūr-ı ʿibādetile pür eylerüz bunda tenbīh budur ki ḥaḳīḳatda insān odur ki maʿārif ü ʿulūm u ʿibādet (17) [B133a] kesbinden ḫālī olmaya. Beyt

Deryā ne an buved ki derū maʿden-i dürest

Deryā vücūd-ı mast ki ezmaʿrifet pürest[1163] (18)

Rücūʿ beḥikāyet-i ḫᵛāce tācir [N94b]

Ḫᵛāce tācirüñ ḥikāyetine rücūʿ olınduġını beyān eyler ki (19) ṭūṭīnüñ derūnından anuñ ḥāli niçe oldı

1841 Pes dırāzest in ḥadīṯ-i ḫᵛace gū

Bu sırr-ı İlāhī ziyāde dırāz (20) u ṭavīldür bunı ḳo ḫᵛācenüñ ḥadīṯ ü ḥikāyetini di ve söyle bu hem vechdür bu sırr-ı İlāhī ziyāde dırāz u ṭavīldür ḫᵛācenüñ (21) ḥadīṯ ü ḥikāyeti ḳanı [vech-i evvele göre *gū*dur kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyile ki emr-i ḥāżırdur vech-i ṯānīye göre kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyiledür ki *ḳanı* maʿnāsına līkin vech-i evvel evlādur]

Tā çi şud aḥvāl-i an merd-i nikū

tā ol eyü ve maḳbūl merdüñ aḥvāli ṭūṭī ile ne oldı (22) merd-i nikū olması ʿāşıḳlıġı iʿtibārıyıladur ki egerçi ṭūṭīyedür Ebū-Hureyre rażıyallāhu ʿanh gürbeyi sordı ḥażret-i (23) Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem istiḥsān idüp eytdi *ḥubbu'l-hirreti mine'l-īmān taʿaşşaḳū velev bi'l-hirreti*[1164] (24) ʿışḳ laṭīf ḫaşletdür egerçi mecāzīdür. Mıṣrāʿ

ʿIşḳ kārist ki mevḳūf-ı hidāyet bāşed[1165]

(25) beyt

Hergiz nemīred an ki dileş zinde şud beʿışḳ

Ṯebtest bercerīde-yi ʿālem devām-ı mā[1166] (26)

1842 Ḫᵛāce enderāteş ü derd ü ḥanīn

Ḫᵛāce ṭūṭīnüñ firāḳından ḥarāret ü derd ü feryādda [*āteş*den murād ḥarāretdür *ḥanīn* nāle vü feryād maʿnāsınadur]

Ṣad perākende hemīguft inçünīn

[1163] "Deryâ, içinde inci madeni bulunan bir yer değildir; deryâ marifetle dolu olan vücudumuzdur."
[1164] "Kedi sevgisi imandandır; kediye de olsa, âşık olunuz."
[1165] "Aşk, hidâyete bağlı olan bir iştir."
[1166] "Gönlü aşkla zinde olan kişi aslâ ölmez; âlem defterinde bizim devamımız sâbittir."

[A181b] (27) buncılayın yüz perākende eytdi nite ki ḥāl-i ʿāşıḳ böyledür [*çünīn*den murād yuḳaruda bāzārgān cānibinden olan sözlerdür].

1843 Geh tenāḳuż gāh nāz u geh niyāz

(28) Gāhī tenāḳuż söylerdi gāhī nāz ve gāhī niyāzdan söylerdi [*tenāḳuż* biri birinüñ żıddı olan iki nesnedür ammā bunda söz murāddur]

Gāh sevdā-yı ḥaḳīḳat geh mecāz

gāhī ḥaḳīḳat (29) sevdāsı gāhī mecāz sevdāsı yaʿnī gāhī anı gāhī bunı fikr eylerdi gūyiyā bu beyt-i sābıḳa tefsīr gibi vāḳıʿ olmışdur [M146b] (1) bāzārgān ki ṭūṭīsine ziyāde maḥabbet üzre idi anuñ mevti sebebi ile ġarḳa-yı deryā-yı [H122a] miḥnet olduġıyiçün andan (2) ṣādır olan perākende sözler maʿẕūr idügini ḥażret-i Mevlānā bu beytlerile beyān idüp anuñ cānibinden iʿtiẕār eyler (3) *el-ʿuẕru ʿindekirāmi'n-nāsi maḳbūlun*[1167].

1844 Merd-i ġarḳa geşte cānī mīkeşed

Ġarḳa olmış merd ziyāde cān çekişür [*geşte* bunda *şude* maʿnāsınadur] (4)

Destrā berher giyāhī mīzened

ḫalāṣ ümīdi ile elini her bir giyāha urur *el-ġarīḳu yeteşebbeṣu bikulli ḥaşīşin*[1168] (5) *mīkened* kāf-ı ʿArabīnüñ fetḥiyile fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür [*giyāh* otlıḳ maʿnāsınadur].

1845 Tā kudāmeş dest gīred derḫaṭar

Ḫaṭar u helāk (6) maḥallinde ʿaceb ḳanġı kimse anuñ elini ṭutar diyü

Dest ü pāyī mīzened ezbīm-i ser

başı ḳorḳusından bir dest ü pā (7) urur yaʿnī helāk ḫavfından dest ü pāy urup yüzmege saʿy u kūşiş eyler bunda tenbīh budur ki bendeye lāzımdur (8) ki ʿāşıḳ-ı cānān olup anuñ cüst ü cüyında pūyān u revān ola ve ger maʿlūmı olmamış iken baʿż nāmaʿḳūl (9) kelimāt andan ṣādır olsa maʿẕūrdur ve bendeye lāzımdur ki kendüsini ġażab u ʿaẕāb-ı İlāhīden ḫalāṣ itmege saʿy ide (10) zīrā çünki ḥażret-i Ḫudānuñ feyż [B133b] u raḥmeti cemīʿ vaḳtleri ve cemīʿ ṭāʿatları ve cemīʿ nefesleri iḥāṭa eylemişdür (11) raḥmeti hemān bir vaḳt ve bir ṭāʿata ve bir nefese maḫṣūṣ u muʿayyen degüldür ve sebeb-i raḥmet-i Ḫudā ẓāhir degüldür pes gerekdür (12) ki her ṭāʿata saʿy ide ol ṭāʿat gerekse ḳalīl ü keṣīr ve gerekse kebīr ü ṣaġīr olsun şāyed ki bunlardan birisi bāʿiṣ-i (13) raḥmet-i Ḥaḳḳ ola pes ʿāşıḳa lāzımdur ki dāyimā bīdār ve ṭālib-i yār olup ġafleti terk ide [*bīm* ḫavf maʿnāsınadur]. (14)

---

28 tenāḳuż biri birinüñ żıddı olan iki nesnedür ammā bunda söz murāddur HNAB: -M

[1167] "Büyüklerin katında özür kabul edilir."

[1168] "Suda boğulmak üzere olan, her ota tutunmaya çalışır."

1846 Dust dāred yār-ı īn āşüftegī

Yār bu āşüfteligi dost ṭutar yaʿnī maʿşūḳ-ı ḥaḳīḳī ʿuşşāḳuñ bu vechile olan dīvāneligini ve (15) ḥareketini sever [baʿż-ı nüsaḫda *yār* yerine *dūst* vāḳıʿ olur]

Kūşiş-i bīhūde bih ezḫuftegī

bīhūde vü ʿabeṯ yire saʿy u kūşiş eylemek uyumışlıḳdan eyü (16) ve maḳbūldür *yār*dan murād Ḫudāy taʿālā olmaḳ rūşendür *dust* bunda sevmekdür *dust dāred* sever (17) maʿnāsınadur [*bīhūde* ʿabeṯ maʿnāsınadur]. Beyt

Ger neşāyed bedust-ı reh bürden
Şarṭ-ı yārist derṭaleb mürden[1169]

1847 An ki ū şāhest ū bīkār nist

(18) Ol kimse ki o şāhdur o bīkār u bīʿamel degüldür murād Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür ki cemīʿ-i ẓuhūrāt anuñ (19) efʿālinüñ maẓharıdur [A182a]

Nāle ezvey ṭurfa k'ū bīmār nist

nāle vü fiġān ol kimseden ʿacīb ü maḳbūldür ki (20) o bīmār degüldür zīrā bimāra nāle ʿādetdür andan nāle ʿacīb degüldür bendeden ḫıdmet ʿacīb olmaduġı gibi ḥāṣıl-ı maʿnā (21) budur ki ʿuşşāḳdan nāle vü fiġān ʿacīb degüldür līkin dünyāya mübtelā olan dünyā-perestden nedāmet ṭarīḳıyıla olan (22) nāle vü fiġān maḥbūb u merġūbdur zīrā sebeb-i ḳurb-ı İlāhīdür [*ṭurfa* ʿacīb maʿnāsınadur].

1848 Behr-i in fermūd Raḥmān ey puser

Ey püser Raḥmān (23) ki murād Ḫudāy taʿālādur bundan ötüri buyurdı yaʿnī bīkārlıḳ nāmaʿḳūl ve bākār olmaḳ maḳbūl idügini işʿār içün (24) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti sūre-yi Raḥmānda kendünüñ vaṣfında eytdi

Kulle yevmin huve fīşe'n ey puser

ey püser (25) her gün Allāh taʿālā ḥażreti bir şe'ndedür yaʿnī evḳātdan her bir vaḳtde ve aḥyāndan her bir cinsde umūr ẓuhūra getürüp (26) aḥvāli tecdīd eyler ancılayın ki ḥażret-i Resülden ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem rivāyet olınmışdur çünki bu āyet-i kerīmeyi oḳudı (27) eytdiler ki yā Resūlallāh bu şe'n ḳanġıdur Resūlullāh ʿaleyhi's-selām eytdi ol Allāhuñ şe'ni maġfiret-i ẕünūb ve (28) izāle-yi kürūbdur ve baʿż [N95a] kimselerüñ ḳadr ü mertebelerini ʿālī ve baʿż kimselerüñ alçaḳ eylemekdür ve sāyir-i aḥvāl hem bunlara (29) ḳıyās olına ve menḳūldür ki dehr Ḥaḳḳ taʿālānuñ ḥużūrında iki

---

15 baʿż-ı nüsaḫda yār yerine dūst vāḳıʿ olur NAB: -MH

[1169] "Eğer dosta götüren bir yol yoksa, yâr talep etmek, ölmektir."

gündür ol iki günden biri dünyānuñ [M147a] (1) müddetidür ve Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ şeʾni dünyāda emr ü nehy ü imātet ü iḥyādur ve menʿ ü refʿ ü iḥsān u ʿaṭādur (2) ve ikincisi rūz-ı ḳıyāmetdür ve ol günde Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ şeʾni cezā vü iḥsāndur [*huve*den murād Ḥaḳḳ taʿālādur].

1849 Enderin reh mīturāş u mīḫırāş

(3) Bu yolda düriş ve çalış ve didin ve devin [*tırāş* ve *ḫırāş* emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür]

Tā dem-i āḫır demī fārıġ mebāş

(4) āḫır nefese degin bir nefes fārıġ olma yaʿnī mādām ki ḥayāt bāḳīdür ṭāʿat u ʿibādetden bir dem ḫālī (5) olma.

1850 Tā dem-i āḫır demī āḫır buved

Tā āḫır demde āḫır bir dem olur

Ki ʿināyet bātu ṣāḥib-sır buved

(6) ki ʿināyet-i Ḫudā saña ṣāḥib-sır olur yaʿnī çoḳ vāḳıʿ olur ki luṭf-ı İlāhī ẓuhūr idüp āḫır-demde īmān müyesser olur (7) *dem* bu maḥallerde [H122b] nefes ve vaḳt maʿnāsına cāyizdür bu beytde olan *āḫır-ı ṣānī* evvelüñ muḳābili olan āḫır maʿnāsına (8) degüldür belki taḥḳīḳ maḳāmında istiʿmāl olınan āḫırdur meselā *āḫır turā neguftem* gibi ki āḫır saña dimedim mi yaʿnī [B134a] taḥḳīḳ saña (9) didüm maʿnāsınadur beyt

Derin meclis an kes bekāmī resīd

Ki derdevr-i āḫır becāmī resīd[1170]

(10) ḥaṣıl-ı maʿnā budur ki *fe sebbiḥ biḥamdi Rabbike ve kun mine'ṣ-sācidīn vaʿbud Rabbeke ḥattā ye'tiyeke'l-yaḳīn*[1171] (11) mūcebince āḫır-nefese degin zikr ü tesbīḥ eyle ve nemāz u ʿibādetden bir dem ḫālī olma.

1851 Her çi kūşed can ki dermerd ü zenest

(12) Cān ki merd ü zendedür her neye ki çalışur

Gūş u çeşm-i şāh-ı can berrevzenest

(13) cān şāhınuñ gūş u çeşmi revzen üzredür yaʿnī eger merd ve ger zendür anuñ rūḥı her ne (14) işlerse cemīʿisine Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti Semīʿ ü Baṣīrdür pes her yirde Ḫudāy taʿālāyı ḥāżır u nāẓır bilüp günāhlardan (15) ictināb üzre ola *revzen* pencere ve baca maʿnāsınadur. [A182b]

---

3 tırāş ve ḫırāş emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür M: -HNAB

[1170] "Bu mecliste ârzûsuna ulaşan kişi, son demde bir câma ulaşmış demektir."

[1171] "Sen şimdi Rabbini hamd ile tesbih et ve secde edenlerden ol! Ve sana yakîn (ölüm) gelinceye kadar Rabbine ibadet et!" Hicr/98-99.

Birūn endāḫten-i merd-i tācir ṭūṭīrā ezḳafeṣ ve perīden-i ṭūṭī-yi mürde (16)

Merd-i tācir ṭūṭīyi mürde ẓann idüp ḳafeṣden ṭaşra atduġı ve ölmiş (17) ṣūretinde olan ṭūṭī oradan pervāz itdügini beyān eyler

1852 Baʿd ezāneş ezḳafeş bīrun fikend

(18) Ṭūṭīnüñ mātemi içün itdügi kelimātdan ṣoñra merd-i tācir ṭūṭīyi ḳafeṣden ṭaşra bıraḳdı

Ṭūṭiyek perrīd tā şāḫ-ı bülend

(19) ṭūṭīcik fevrī oradan tā yüksek budaġa uçdı [*ṭūṭiyek*de olan kāf taşġīr içündür].

1853 Ṭūṭi-yi mürde çünan pervāz kerd

(20) Ölmiş ṭūṭī ancılayın pervāz eyledi

K'āftab-ı şarḳ Türkī-tāz kerd

ki maşrıḳ (21) āftābına bir segirdim ṣaldı yaʿnī tā āftāba irişdi bu söz mübālaġa ṭarīḳı iledür ve illā murād ziyāde yüksege (22) pervāz eyledi dimekdür *şarḳ*dan murād maşrıḳdur bunda ḳıṣṣadan ḥiṣṣe budur ki mādām ki rūḥ-ı şerīf ten-i (23) keṯīfde maḥbūsdur bülend-pervāzlıġa ḳādir olmaz belki *mūtū ḳable en temūtū*[1172] mertebesine vuṣūl (24) bulmaḳ gerekdür ki ṭūṭī gibi bülend-pervāzlıḳ ve ṭayerān itmege ḳudret ẓuhūr ide [*Türkī-tāz* bunda segirdim maʿnāsınadur].

1854 Ḫᵛāce ḥayran geşt enderkār-ı murġ

(25) Ḫᵛāce murġuñ işine ḥayrān oldı yaʿnī ṭūṭīnüñ bu ẓarāfetine müteḥayyir oldı

Bīḫaber nāgeh bedīd esrār-ı murġ

(26) bīḫaber iken nāgāh murġuñ esrārını gördi ki kendüsini mürde ṣūreti ile ḳafeṣden ḫalāṣ eyledi (27) *murġ*dan murād kendünüñ ṭūṭīsidür [*bīḫaber* ki murād ḫᵛācedür nāgāh murġuñ esrārını gördi bu hem-vechdür].

1855 Rūy-ı bālā kerd ü guft ey ʿandelīb

Ḫᵛāce yüzini yuḳaru (28) eyledi ve ṭūṭīye ḫıṭāb idüp eytdi ey ʿandelīb

Ezbeyān-ı ḥāl-i ḫod man dih naṣīb

kendü ḫālüñüñ (29) beyānından bize naṣīb vir yaʿnī bu ḫuṣūṣuñ sırr u nefʿinden bizi ḫaberdār eyle *mān* nefs-i mütekellim-i vaḥde içün [M147b] (1) olan mīmüñ cemʿidür ki mefʿūl içündür *ʿandelīb*den murād ṭūṭīdür [*dih* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

1856 Ū çü kerd ancā ki tū āmūḫtī

(2) O ṭūṭī ol yirde ki murād Hindistāndur ne ḥālet eyledi ki sen andan bunı ögrendüñ ve bu sırrı andan ḥiṣṣe (3) alduñ

[1172] "Ölmeden önce ölünüz." Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 260.

Sāḫtī mekrī vü mārā sūḫtī

bir mekr düzdüñ ve bizi ol mekrile yaḳduñ [*āmūḫtī* ve *sāḫtī* ve *sūḫtī* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur].

1857 Guft ṭūṭī k'ū befiʿlem pend dād

(4) Ṭūṭī ḫᵛāceye eytdi ki o Hindistānda olan ṭūṭī baña fiʿl ile pend virdi yaʿnī (5) baña fiʿlen naṣīḥat eyledi egerçi ḳavlen andan bir nesne ṣādır olmadı ve ol pend ne vechile idügini ḥażret-i Mevlānā kendüsi (6) şerḥ u beyān eyler böyle diyü

Ki rehā kun luṭf u āvāz u güşād

ki luṭf u āvāzı ve şetāret ü (7) güşādı terk eyle [*kun* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

1858 Z'an ki āvāzet turā derbend kerd

Zīrā ki seni senüñ āvāzuñ ḥabs [B134b] ü bende eyledi (8)

Ḫᵛīş ū mürde pey-i in pend kerd

o ṭūṭī Hindistānda kendüsini bu naṣīḥat içün mürde eyledi (9) *ḫᵛīşrā* taḳdirindedür.

1859 Yaʿni ey muṭrıb şude bāʿām u ḫāş

Yaʿnī ey ʿām u ḫāṣa muṭrıb olmış (10) ṭūṭī yaʿnī ey anlaruñ ḳatında naġamāt u terennümātdan cūş u ḫurūşa gelmiş

Mürde şev çün men ki tā yābī ḫalāş

[A183a] (11) mürde ol bencileyin ki tā ḥabs-i ḳafeṣden ḫalāṣ bulasın yaʿnī ol ṭūṭī o ḥareketden baña bu vechile (12) naṣīḥat eyledi [*şev* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]. Mıṣrāʿ

Eger ʿārifī yek işāret besest[1173]

1860 Dāne bāşī murġgānet berçinend

(13) Dāne olur iseñ seni ḳuşçuġazlar dirürler ve yirler [*berçīnend* idi vezn içün yā ḥaẕf olındı] [N95b]

Ġunçe bāşī kūdekānet berkenend

ġonçe olur iseñ (14) seni eṭfāl ḳoparurlar yaʿnī her dem luṭf u mülāyemet üzre olur iseñ seni żāyiʿ ü helāk eylerler tevāżuʿ maḳbūldür (15) līkin ʿaraż u ẕāta żarar u noḳṣān ẓuhūr idicek ṭabaḳa maʿḳūl degüldür.

1861 Dāne pinhan kun bekullī dām şev

(16) Dāneyi pinhān eyle ṣāfī ṭuzaḳ ol [*dām* ṭuzaḳ maʿnāsınadur]

Ġunçe pinhan kun giyāh-ı bām şev

[1173] "Eğer ârif isen bir işâret yeter."

ġonçeyi [H123a] pinhān eyle ṭam (17) otı ol yaʿnī sende olan nefʿ ü luṭf cānibini setr idüp ġayrlardan müntefiʿ ü mütemettiʿ olmaġa saʿy eyle tā zemānede (18) maġlūb-ı ḫāṣ u ʿām olmayasın [*bām* ṭam maʿnāsınadur].

1862 Her ki dād ū ḥüsn-i ḫodrā dermezād

Her kim ki o kendünüñ ḥüsnini mezāda (19) virdi [*mezād* ʿArabīdür ki meşhūrdur]

Ṣad ḳażā-yı bed suy-ı ū rū-nihād

yüz yaramaz ḳażā anuñ cānibine yüz ḳodı yaʿnī her cānibden (20) aña ʿaẓīm belālar irişür nite ki bu beytler aña şerḥ vāḳıʿ olmışdur.

1863 Çeşmhā vü ḫaşmhā vü reşkhā

(21) Çeşmler ve ḫaşmlar ve reşkler [*reşk* ḳısḳanmaḳ]

Bersereş rīzed çü āb ezmeşkhā

meşklerden āb gibi anuñ başı üzre (22) dökilür yaʿnī *el-ʿaynu ḥaḳḳun*[1174] mūcebince ḫalḳdan aña nice yaramaz göz irişüp anı belālara irişdürür ve ġayret ü ʿadāvetden (23) nice düşmen aña żarar irişdürürler ve ḥasūdlaruñ reşk ü ḥasedinden nice meşaḳḳat u zaḥmete ve derd ü miḥnete mübtelā vü giriftār (24) olur.

1864 Düşmenān ūrā ziġayret mīderend

Düşmenleri ġayretden anı yırtar ve helāk eylerler

Dūstan hem rūzgāreş mīberend

(25) dostları hem anuñ rūzgārını iledürler yaʿnī hevā vü heves ve muṣāḥabetile anuñ zemānını żāyiʿ (26) idüp ḫuṣūl-i murādātına māniʿ olurlar. Ḳıṭʿa

Ezṣuḥbet-i dustān berencem
K'aḫlāḳ-ı bedem ḥasen nümāyend (27)

ʿAybem hüner ü kemāl bīnend
Ḫārem gül ü yāsemen nümāyend[1175]

1865 An ki ġāfil būd ezgeşt ü bahār

Ol kimse ki seyr ü (28) bahārdan ġāfil oldı yaʿnī seyr ü bahārdan ẕevḳ u ṣafā ḥāṣıl itmedi [*geşt* bunda seyr maʿnāsınadur]

Ū çi dāned ḳıymet-i in rūzgār

---

19 mezād ʿArabīdür ki meşhūrdur MH: -NAB

[1174] "Nazar değmesi haktır." Bkz. Buhârî, *Sahîh*, Cilt 7, s. 23.

[1175] "Dostların sohbetinden inciniyorum; çünkü kötü ahlâkımı iyi gösteriyorlar. Aybımı hüner ve kemâl görüyorlar; dikenimi gül ve yasemin olarak gösteriyorlar."

(29) bu rūzgāruñ ḳadr ü ḳıymetini ne bilür yaʿnī bilmez çünki dostlardan düşmenlerden hīç nefʿ ü fāyide müyesser degüldür [bu hem maʿnādur ol kimse ki seyr ü bahāra firīfte olup ġāfil oldı ol kimse bu rūzgāruñ ḳadr ü ḳıymetini ne bilür yaʿnī bilmez zīrā rūzgārı hevā vü hevese ṣarf idüp ʿibādetden ġāfil olur]. [M148a] (1)

1866 Derpenāh-ı luṭf-ı Ḥaḳ bāyed giriḫt

Pes Ḥaḳḳ taʿālānuñ luṭfı penāhına ḳaçmaḳ ve aña ilticā itmek gerekdür (2)

K'ū hezāran luṭf berervāḥ riḫt

zīrā ol Allāh ervāḥ üzre yüz luṭf dökdi yaʿnī ʿālem-i ervāḥda iken (3) ervāḥa ḥadden ziyāde luṭf u kerem eyledi pes bu ʿālemde daḫı aña ilticā idüp luṭf u keremine ümīdvār olmaḳ (4) gerek [A183b] zīrā anuñ bāb-ı kereminden [B135a] maḥrūm olmış kimse yoḳdur [*k'ū* ki ū taḳdīrindedür]. Beyt (5)

Eger ḥāceti dāri in ḥalḳa gīr
Ki sulṭān ezin dernedāred güzīr[1176]

1867 Tā penāhī yābi an ki çun penāh

Tā bir penāh u melceʾ bulasın andan ṣoñra niçe penāh yaʿnī (6) ziyāde ḳavī vü laṭīf bir penāhdur ki murād dergāh-ı Bārīdür [ʿacīb ve laṭīf bir penāh bulursun andan ṣoñra niçe penāh bu vech üzre *tā ʿacīb* maʿnāsına olur]

Āb u āteş mer turā gerded sipāh

āb u āteş (7) belki cemīʿ-i eşyā saña sipāh u muʿīn olur.

1868 Nūḥ u Mūsīrā ne deryā yār şud

Ḥażret-i Nūḥa ve ḥażret-i (8) Mūsāya ʿaleyhime's-selām deryā yār u muʿīn olmadı mı

Nī beraʿdāşan bekin ḳahhār şud

deryā kīn ü intiḳāmıla (9) anlaruñ aʿdāsını ḳahr u ġarḳ idici olmadı mı yaʿnī yār oldı bu beytde istifhām-ı inkārī maʿnāsı vardur (10) ṭūfānda ḥażret-i Nūḥ ve aña tābiʿ olanlardan ġayrı cemīʿan ġarḳ oldı ve Firʿavn ḫuṣūṣında ḥażret-i Mūsā ve aña (11) tābiʿ olanlardan ġayrı cemīʿan Firʿavn ve ʿaskeri ki anda ḥāżır idiler ġarḳ oldılar.

1869 Āteş İbrāhīmrā nī ḳalʿa būd

---

28 bu hem maʿnādur ol kimse ki seyr ü bahāra firīfte olup ġāfil oldı ol kimse bu rūzgāruñ ḳadr ü ḳıymetini ne bilür yaʿnī bilmez zīrā rūzgārı hevā vü hevese ṣarf idüp ʿibādetden ġāfil olur HNAB: -M

[1176] "Eğer ihtiyaç sahibi isen bu halkaya gir; çünkü sultan bile burada çâresiz değildir."

6 ʿacīb ve laṭīf bir penāh bulursun andan ṣoñra niçe penāh bu vech üzre tā ʿacīb maʿnāsına olur MH: -NAB

(12) Āteş ḥażret-i İbrāhīme ʿaleyhi's-selām ḳalʿa olmadı mı yaʿnī ḳalʿa oldı ki Nemrūd-ı laʿīnüñ kimselerinden bir ferd aña (13) yaḳīn varup żarar itmege ḳādir olmadı

Tā berāverd ezdil-i Nümrūd dūd

tā Nemrūduñ ḳalbinden dūd getürdi (14) ki Nemrūd ziyāde bīḥużūr olduġından āh eyledi [*dūd* dütün maʿnāsınadur].

1870 Kūh Yaḥyārā ne sūy-ı ḫᵛīş ḫᵛand

Ṭaġ ḥażret-i Yaḥyāyı (15) kendü cānibine oḳumadı mı yaʿnī oḳudı

Ḳāṣıdāneşrā bezaḫm-ı seng rand

aña ḳaṣd idicileri ṭaġ (16) ve ṭaş zaḫmıyıla ḥażret-i Yaḥyānuñ yanından sürmedi mi yaʿnī sürdi bu hem maʿnādur aña ḳaṣd idicileri ṭaġ kendüsinde (17) olan ṭaş zaḫmıyıla Yaḥyā peyġam-berüñ ardından sürdi.

1871 Guft ey Yaḥyā biyā dermen gürīz

Emr-i İlāhī ile kūh ḥażret-i (18) Yaḥyāya eytdi gel baña ḳaç [baʿż-ı nüsaḫda biyā dermen yerine besūy-ı mendür]

Tā penāhet bāşem ezşemşīr-i tīz

tā şemşīr-i tīzden saña penāh olam yaʿnī seni (19) ḥıfẓ idem bir gün ḥażret-i Yaḥyāyı cehūdlardan birḳaç kimse helāk itmegiçün ellerinde şemşīr-i tīz aldılar ol maḥal ṭaġa (20) ḳarīb olmaġın ṭaġ ey Yaḥyā baña ḳaç didi ḥażret-i Yaḥyā daḫı ṭaġa ḳaçdı ol laʿīnler anuñ ardına düşdiler (21) emr-i İlāhī ile ṭaġdan ṭaşlar perrān olup ol bīdīnleri mecrūḥ idüp oradan sürdi ve ḥażret-i [H123b] Yaḥyā (22) ellerinden ḫalāṣ buldı.

Vedāʿ kerden-i ṭūṭī ḫᵛācerā ve perrīden

Ṭūṭīnüñ ḫᵛācesi vedāʿ itdügini (23) ve oradan pervāz itdügini beyān eyler [N96a]

1872 Yek dü pendeş dād ṭūṭi-y pür-meẕāḳ

Ṭūṭī ḫᵛāceye meẕāḳ (24) üzre bir iki naṣīḥat virdi bu hem maʿnādur meẕāḳıla pür ṭūṭī ḫᵛāceye bir iki naṣīḥat virdi bu vech üzre (25) ṭūṭī iżāfetiyile olur līkin vezn içün hemze yā-yı sākine oḳunur ve hem *ber* yerine *pür*dür ki bā-yı Fārsīnüñ żammesiyiledür [meẕāḳ ẕevḳ u leẕẕet maʿnāsınadur] (26)

Baʿd ezan gufteş selāmun el-firāḳ

andan ṣoñra ṭūṭī ḫᵛāceye eytdi senüñ üzerüñe selām olsun el-firāḳ (27) ki şimden ṣoñra ne sen beni görürsün ve ne ben seni görürem [*selāmun ʿaleyke* taḳdīrindedür]. [B135b]

1873 Ḫᵛāce gufteş fīemānillah birev

---

18 baʿż-ı nüsaḫda biyā dermen yerine besūy-ı mendür HNAB: -M

Ḫᵛāce ṭūṭīye [A184a] eytdi (28) Allāh taʿālānuñ emānında ol yüri [*birev* emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür]

Mer merā eknun nümūdī rāh-ı nev

şimdi baña yeñi yol gösterdüñ yaʿnī (29) bu rāh vesīle-yi necātdur.

1874 Ḫᵛāce bāḫod guft k'in pend-i menest

Ḫᵛāce kendüsine eytdi ki bu maʿnā ṭūṭī didügi [M148b] (1) benüm pendümdür yaʿnī baña naṣīḥatdur

Rāh-ı ū gīrem ki in reh rūşenest

ṭūṭīnüñ yolını ṭutayum yaʿnī ṭūṭī gibi (2) *mūtū ḳable en temūtū*[1177] ṭarīḳına sülūk ideyüm zīrā ḫalāṣ u necāta bu yol rūşen ü müstaḳīmdür. (3)

1875 Cān-ı men kemter ziṭūṭī key buved

Benüm cānum ṭūṭīden ḳaçan eksükrek olur

Can çünin bāyed ki nīkū-pey buved

(4) cān buncılayın gerek ki eyü izlü ve laṭīf rūşenlü ola yaʿnī cān bu ṭūṭi gibi gerek ki saʿādetmend ola [*pey* bunda iz maʿnāsınadur]. (5)

Mażarrat-ı taʿẓīm-i ḫalḳ ve engüşt-nümāy şuden

Ḫalḳ taʿẓīminüñ mażarratını ve engüşt-nümāy u (6) meşhūr olmaġuñ mażarratını beyān eyler

1876 Ten ḳafeṣ-şeklest ü ten şud ḫār-ı cān

Ten murġ-ı rūḥa ḳafeṣ şeklidür nite ki (7) ḳafeṣde maḥbūs olan murġ hevāda ṭayerān u cevelān ve sebzezārda geşt ü seyerān itmege ḳādir olmaduġı gibi hem-çünān (8) insān ki esīr-i ten ola ʿālem-i melekūt seyrinden ve cenāb-ı Ḳudsile āşnālıḳdan maḥrūm olur ve ten rūḥuñ ḫārıdur (9) yaʿnī rūḥa tenden küllī żarar u noḳṣān irişür [*ḳafeṣ* ʿArabī ve *ḳafes* Fārsīdür]

Derfirīb-i dāḫilān u ḫāricān

dāḫillerüñ ve ḫāriclerüñ (10) firīb ü ḥīlesinde *dāḫilān* giriciler *ḫāricān* çıḳıcılar maʿnāsınadur ki murād geliciler ve gidicilerdür ki murād dostlar ve muṣāḥiblerdür (11) firīb ne vechile olduġını ḥażret-i Mevlānā bu beytlerile rūşen eyler.

1877 İnş gūyed men şevem hem-rāz-ı tū

(12) Bu aña ben senüñ hem-rāz u muṣāḥibüñem dir

V'inş gūyed nī menem enbāz-ı tū

[1177] "Ölmeden önce ölünüz." Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 260.

9 ḳafeṣ ʿArabī ve ḳafes Fārsīdür MNAB: -H

ve o aña dir ki o saña hem-rāz degüldür (13) belki senüñ şerīk ü muʿīnüñ benem.

1878 İnş gūyed nist çün tū dervücūd

Bu aña dir ki vücūd u ʿālemde sencileyin yoḳdur (14)

Dercemāl ü fażl u deriḥsān u cūd

ḥüsn ü fażlda ve iḥsān u seḫāda.

1879 Anş gūyed her dü ʿālem ān-ı tust

(15) Ol aña dir her iki ʿālem senüñ mülküñdür ve saña müfevvaż u müsellemdür

Cümle canhāman ṭufeyl-i cān-ı tust

(16) bizüm cemīʿümüzüñ cānları senüñ cānuñuñ ṭufeylidür yaʿnī sen cihānuñ güzīdesisin murād budur ki ʿālemde ekṣer-i nāsuñ (17) ʿādetidür ki erbāb-ı devletden ve aṣḥāb-ı ṭarīḳatdan baʿż kimesnenüñ ḥużūrına varup iḥsān u kerem ümīdiyile anları (18) ḥadden ziyāde vaṣf u medḥ eylerler ve zemānede naẓīrüñüz yoḳdur dirler ve sizden ẓuhūr iden kerāmāt hīç bir şeyḫde (19) ẓāhir olmamışdur diyü anı maġrūr u ġāfil eylerler ḥālen ki bu ḫuṣūṣ anlara ziyāde żarar u noḳṣāndur.

1880 Ū çü bīned ḫalḳrā ser-mest-i ḫᵛīş

(20) Ol kimse çünki ḫalḳı kendüye ser-mest ü muḥibb göre [*ser-mest* yine mest maʿnāsınadur]

Eztekebbür mīreved ezdest-i ḫᵛīş

(21) ol kimse kibr ü ġurūrdan kendü elinden gider yaʿnī mütekebbir olup ʿaḳl u iḫtiyārı ḳalmaz ol ḥālāt kendü ẕātında (22) mevcūd degül idügi ziyāde rūşen iken sefāhat u ḥamāḳatından aña iʿtiḳād idüp muḳābelede riʿāyetler ve iḥsānlar (23) idüp aña iltifātlar [A184b] eyler ḥālā ki ol [B136a] bed-baḫt ḥużūrından gitdügi gibi anı meẕemmet ü temesḫur idüp ol ḳadar iḥsān (24) u riʿāyeti ferāmūş eyler bu zemānda ḫalḳuñ ekṣeri nifāḳ üzredür [*tekebbür* kibr maʿnāsınadur].

1881 Ū nedāned ki hezāranrā çü ū

Ol (25) memdūḥ olan kimse ġafletinden bilmez ki ancılayın nice biñ kimseyi

Dīv efkendest enderāb-ı cū

şeyṭān ırmaḳ (26) ṣuyınuñ içine bıraḳmış ve helāk eylemişdür ṣuleḥādan çoḳ kimse kerāmet gösterür ve kendüsini ḫalkdan eyürek ẓann eyler ve bu (27) sebebile ʿāḳıbet helāk olur nite ki dinilmişdür *ʿuḳūbetu'l-enbiyā'i ḥabsu'l-vaḥyi ve ʿuḳūbetu'l-evliyā'i*

---

20 ser-mest yine mest maʿnāsınadur MNA: -HB

iẓhāru'l-kerāmāti (28) *ve ʿuḳūbetu'l-mu'minīne et-taḳṣīru fi'l-ʿibādāti ve'ṭ-ṭāʿāti*[1178] *dīv* şeyṭān (29) maʿnāsınadur zübde-yi kelām engüşt-nümā vü meşhūr olmaḳ belā-yı [H124a] ʿaẓīm idügin beyāndur.

1882 Luṭf-ı sālūs-ı cihan ḫoş-luḳmayist

[M149a] (1) Cihān ḫalḳınuñ mülāṭafet ü rīş-ḫande vü temelluḳı ẓāhirā ḫoş u laṭīf bir loḳmadur zīrā ekser-i ḫalḳ bunlardan ziyāde (2) zevḳ u ḥaẓẓ eyler

Kemtereş ḫor k'an pür-āteş luḳmayist

anı azrek ye yaʿnī yeme zīrā o loḳma āteşile pür bir loḳmadur (3) yaʿnī kimsenüñ rīş-ḫand u temelluḳ u medḥine maġrūr olup kibr ü ʿucb ṭarīḳına gitme.

1883 Āteşeş pinhān u zevḳaş āşkār

(4) Ol loḳmanuñ āteşi pinhāndur ve anuñ zevḳı āşkārdur

Dūd-ı ū ẓāhir şeved pāyān-ı kār

[N96b] ol āteşüñ (5) dütüni iş ṣoñında yaʿnī baʿde'l-mevt żāhir olur pes ʿāḳıla lāzımdur ki kimsenüñ medḥ ü rīş-ḫandına firīfte vü maġrūr (6) olmaya [*pāyān* nihāyet maʿnāsınadur] ḳıṭʿa

E lā tā ne'şnevī medḥ-i suḫan-gūy
Ki endek māye nefʿī eztu dāred

Vü ger ū zī-murādeş berneyārī (7)
Dü ṣad çendan ʿuyūbet berşümāred[1179]

*luḳma*dan murād medḥ ü rīş-ḫanddur.

1884 Tū megū k'an medḥrā men key ḫarem

(8) Sen dime ki ol medḥi ben ḳaçan yirem yaʿnī medḥ idicinüñ medḥine firīfte olmazam dime

Ezṭamaʿ mīgūyed ū pey mīberem

(9) o medḥ idici baña medḥi ṭamaʿından iz iledürem yaʿnī anuñ ḥāli baña maʿlūmdur ki (10) anuñ medḥi ṭamaʿ u ümīd içündür pes baña ġurūr gelmez.

1885 Mādiḥet ger hecv gūyed dermelā

[1178] "Peygamberlerin cezâsı vahyi (kendilerinde) alıkoymaları, velîlerin cezâsı kerâmet göstermeleri, mü'minlerin cezâsı da ibâdet ve tâ'atta ihmalkâr davranmalarıdır."
28 fi'l-ʿibādāti ve'ṭ-ṭāʿāti M: fi'ṭ-ṭāʿāti HNAB

[1179] "Söz söyleyenin methini duymadığın takdirde senden az bir fayda elde edilir. Eğer o, murâdın sâhibini elde etmezsen iki yüz kadar aybını sayarlar."

Mādiḥ eger saña āşkāre (11) ḫalḳ içinde hecv diye ve seni ẕemm ide [*melā* āşkāre maʿnāsınadur]

Rūzhā sūzed dilet z'an sūzhā

nice gün ol ḥarāretlerden (12) göñlüñ yanar yaʿnī çoḳ zemān ol hecvden ziyāde bīḥużūr u perīşān-ḫāṭır olursun.

1886 Ger çi dānī k'ū ziḥırman guft ān

(13) Egerçi bilürsün ki ol hecv iden ol hecvi ḥırmān sebebinden didi yaʿnī andan ol nāmaʿḳūl sözlerüñ ṣudūrına (14) sebeb senden murādı ḥāṣıl olmaduġıyiçündür

K'an ṭamaʿ ki dāşt eztū şud ziyān

zīrā ol ümīdi ki senden ṭutdı (15) ziyān oldı yaʿnī ümīdi munḳaṭıʿ oldı.

1887 Ān eṣer mīmānedet derenderūn

Ol eṣer ki murād sūziş-i (16) hecvdür senüñ derūnuñda ḳalur [*derenderūnet* taḳdīrindedür]

Dermedīḥ in ḥāletet hest āzmūn

medḥde daḫı saña bu ḥālet vardur tecribe (17) eyle yaʿnī hecv niçe eṣer eylerse medḥ daḫı böyle eṣer eyler pes ʿāḳıla bu ḫuṣūṣ içün ziyāde tedārük lāzımdur.

1888 Ān eṣer hem rūzhā bāḳī buved

(18) Ol eṣer ki murād [A185a] eṣer-i medīḥdür nice günler bāḳī olur

Māye-yi kibr ü ḫıdāʿ-ı can şeved

[B136b] kibrüñ aṣlı (19) ve māyesi ve cānuñ aldanması olur yaʿnī bi'ż-żarūre medḥden kibr ẓāhir olup rūḥ andan firīfte olur ve memdūḥa noḳṣān (20) peydā olur gerekse ṣāḥib-devlet gerekse ṣaḥib-ṭarīḳat olsun.

1889 Līk ne'nmāyed çü şīrīnest medḥ

Medḥ ü ḳadḥden (21) eṣer muḳarrerdür līkin çünki medḥ şīrīndür eṣeri görinmez nefsüñ andan ziyāde ẕevḳ itdügiyiçün andan ġaflet eylersün

Bed nümāyed z'an ki telḫ üftād ḳadḥ

(22) ḳadḥ ü nāmaʿḳūl görinür zīrā ki ḳadḥ acı vāḳıʿ oldı.

1890 Hem-çü maṭbūḫest ü ḥab k'anrā ḫarī

(23) Ḳadḥ pişmiş acı maʿcūn u ḥabb gibidür ki ol maṭbūḫ u ḥabbı yirsün

Tā bedīrī şūriş ü rencenderī

tā bir zemāna (24) degin ol maʿcūnuñ acılıġından ıżṭırāb u elemdesin bu temṣīlāt ḳadḥ ü medḥüñ eṣerlerini ziyāde rūşen itmek içün. (25)

1891 V'er ḫorī ḥelvā buved ẕevḳaş demī

Ve ger ḥelvā yiyesin anuñ ẕevḳ u leẕẕeti bir dem olur [*demī* bir nefes maʿnāsınadur]

Īn eṡer çün ū nemīpāyed hemī

(26) bu eṡer ki murād eṡer-i ḥelvādur telḫuñ eṡeri gibi eglenmez belki ḥelvānuñ eṡeri fevrī zāyil olur.

1892 Çün nemīpāyed hemīpāyed nihān

(27) Çünki şīrīnüñ eṡeri ẓāhirde eglenmez ammā nihānda eglenür

Her żıdīrā tū beżıdd-ı an bidān

her bir żıddı sen anuñ (28) żıddı ile bil nite ki meşhūrdur *el-eşyāʾu tuʿrafu biażdādihā*[1180] zübde-yi kelām budur ki egerçi ḥelvā ve leẕīẕ (29) nesnelerüñ āhırda eṡeri tīz gider līkin derūnda anuñ eṡeri ḳalur ki baʿde zemānin çıban ve sıtma peydā olur nite ki ḥażret-i Mevlānā [M149b] (1) kendüsi bu sırrı beyān u rūşen eyler.

1893 Çün şeker pāyed nihan teʾṡīr-i ū

Çünki şeker ü ḥelvā anuñ eṡeri nihān bāḳī ḳala (2) anuñ teʾṡīri

Baʿde ḥīnī dümmel āred nīş-cū

bir zemāndan ṣoñra nīş isteyici bir çıban getürür yaʿnī nīşter ile (3) dişlemesi lāzım bir çıban peydā olur *dümmel* çıban ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki medḥüñ żarar u şeʾāmeti rūḥānīdür nite ki ḥelvā vü şekerüñ (4) żarar u ziyānı cismānīdür *nīş-cū* vaṣf-ı terkībīdür [*ḥīn* vaḳt maʿnāsınadur].

1894 Nefs ezbes-medḥhā Firʿavn şud

Nefs çoḳ medḥlerden (5) Firʿavn oldı pes meddāḥlaruñ medḥinden ictināb ve ʿadem-i iltifāt lāzımdur [*bes* bisyār maʿnāsınadur]

Kun ẕelīlü'n-nefsi hevnen lātesud

(6) ḥaḳāret yöninden nefsüñüñ ẕelīli ol seyyid ü büzürg olma yaʿnī nefsüñi kibr ü [H124b] ʿucb u siyādetile maġrūr idüp merdūd-ı Ḥaḳḳ (7) eyleme *kun* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *kāne yekūnu*dan ki efʿāl-i nāḳıṣadandur *hevn* ḥaḳāret maʿnāsınadur *lātesud* fiʿl-i (8) nehy müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur fāʿili taḥtında müstetirdür ki *ene*dür.

1895 Tā tuvānī bende şev sulṭan mebāş

Mādām ki ḳādirsin (9) bende ol sulṭān olma

Zaḫm-keş çün gūy şev çevgan mebāş

ṭob gibi zaḫm çekici ol çevgān olma yaʿnī ġayrlardan (10) derd ü miḥnet çek ġayrlara zaḥmet ü elem virme zübde-yi kelām budur ki ehl-i ġarażuñ medḥ ü rīş-ḫandına maġrūr

---

[1180] "Her şey, zıddı ile bilinir."

u firīfte (11) olup anlara inʿām u iḥsān eyleme çünki anlaruñ ġarażları müyesser olmaya fevrī senden iʿrāż idüp anlaruñ żararından necāt (12) bulursun.

1896 V'er ne çün luṭfet nemāned v'in cemāl

Ve illā yaʿnī eger anlardan [A185b] iʿrāż eylemeyesin çünki senüñ luṭfuñ ve bu cemālüñ (13) ḳalmaya yaʿnī aḥvālüñ müteġayyir ola [*v'er ne* yoḫsa maʿnāsınadur *luṭfet*de tā ḫıṭāb içündür]

Eztu āyed an ḥarīfanrā melāl

ol ḥarīflere senden melāl gelür yaʿnī senden [N97a] bi'ż-żarūre (14) iʿrāż u nefret eylerler [B137a] zīrā ġarażları ḥāṣıl olacaḳ nesne ḳalmadı nite ki ḥażret-i Mevlānā kendüsi beyān eyler. Meṯnevī (14)

İn daġal dūstan ki mībīnī
Mekesānend gird-i şīrīnī

Tā ḥuṭāmī ki hest mīnūşend
Hem-çü zenbūr bertu mīcūşend (15)

Bāz vaḳtī ki dih ḫarāb şeved
Kīse çün kāse-yi rebāb şeved

Terk yārī kunend ü dil-dārī (16)
Maʿrifet ḫod nebūd pindārī[1181]

1897 An cemāʿat kit hemīdādend rīv

Ol cemāʿat ki saña rīv ü firīb virdiler (17) ki ḥüsnüñ sebebi ile seni ḥadden ziyāde medḥ eylerlerdi [*rīv* firīb maʿnāsınadur] (18)

Çün bübīnendet bugūyendet ki dīv

çün seni göreler (19) saña dirler ki şeyṭāndur meṯelā bir sāḥib-devletüñ ḥadden ziyāde inʿām u iḥsānını görseler maʿzūl olduḳdan ṣoñra (20) ḥaḳḳında nāmaʿḳūl sözler söylerler.

1898 Cümle gūyendet çü bīnendet beder

---

13 v'er ne yoḫsa maʿnāsınadur M: -HNAB / luṭfetde tā ḫıṭāb içündür MNAB: -H

[1181] "Gördüğün bu hilekâr dostları şirin bir şey olarak kabul etme. İçtikleri bir artıktır, arı gibi senin üzerine coşarlar. Etrafı harap ettiği zaman kese rebâb kâsesi gibi olur. Yâri terk edenler kendilerinden hiçbir marifet bulamazlar."

Çünki seni ṭaşrada göreler cemīʿan (21) saña dirler

Mürdeyī ezgūr-ı ḫod berkerd ser

bir meyyit kendü ḳabrinden başını ḳaldurdı *beder* ḳapuda maʿnāsına hem cāyizdür. (22)

1899 Hem-çü emred ki Ḫudā nāmeş kunend

Maḥbūb gibi ki bir bölük laʿīnler anuñ nāmını Ḫudā eylerler yaʿnī aña Ḫudāy dirler (23)

Tā bedin sālūs derdāmeş kunend

tā bu sālūs u ẓarāfetile anı ṭuzaġa eyleyeler yaʿnī ṣayd idüp derāġūş (24) ideler.

1900 Çün ki derbednāmi āmed rīş-i ū

Çünki ol maḥbūbuñ ṣaḳalı bed-nāmlıḳda geldi yaʿnī ṣaḳalı gelinceye dek (25) derāġūşdan ḫalāṣ bulmadı

Dīvrā neng āyed eztefīş-i ū

anuñ teftīşinden şeyṭāna neng gelür yaʿnī (26) şeyṭān anı ıḍlāl itmek içün anuñ yanına varmaġa ʿār eyler zīrā şeyṭān eyülerüñ cānibine varur ki anları ıḍlāl (27) ide. Meṯnevī

Mebin dil-firībeş çü ḥūr-ı bihişt
K'ezan rūy-ı dīger çü dīvest zişt

Eger pāy-būsī nedāned sipās (28)
Vü ger ḫāk bāşī nedāred hirās[1182]

1901 Dīv sūy-ı ādemī şud behr-i şer

Şeyṭān ādemīnüñ (29) cānibine şerden ötüri gitdi yaʿnī ıḍlāl itmekden ötüri gider

Sūy-ı tū n'āyed ki ezdīvī beter

senüñ cānibüñe [M150a] (1) gelmez zīrā ḫabāṯetde şeyṭāndan yaramazreksin *ezdīv* taḳdīrindedür [*beter* bedter maʿnāsınadur].

1902 Tā tu būdī ādemī dīv ezpeyet

(2) Mādām ki sen ādemī vü ṣāliḥ idüñ şeyṭān senüñ arduñdan

Mīdevīd ü mīçeşānīd ū meyet

(3) yildi ve o şeyṭān saña şerāb ṭatdurdı yaʿnī seni nāmeşrūʿ cānibine sevḳ eyledi. (4)

1903 Çün şudī derḫūy-ı dīvī üstüvār

Çünki şeyṭānlıḳ ḫūyında üstüvār u ṯābit-ḳadem olduñ [*üstüvār* muḥkem maʿnāsınadur]

Mīgürīzed eztu dīv ey nābekār

[1182] "Cennetin hûrisi gibi gönlü yanık olarak görme; çünkü o, diğer yönden alçak bir şeytandır. Eğer ayağını öpersen kıymet bilmez; eğer toprak olursan asla korku duymaz."

(5) ey nābekār şeyṭān senden ḳaçar yaʿnī vesvese vü ıḍlāl içün senüñ yanuña gelmez zīrā tamām ḍalālete (6) irişmişsün.

1904 An ki enderdāmenet āvīḫtend

Ol vaḳt ki ādemī vü ṣāliḥ idüñ senüñ dāmenine aşıldılar yaʿnī dāmenüñi muḥkem (7) ṭutdılar ve saña iḳtidā eylediler [A186a]

Çün çünin geştī zitū bi'grīḫtend

çünki böyle olduñ senden ḳaçdılar yaʿnī çünki (8) şeyṭānlıḳ mertebesine vuṣūl bulduñ seni terk eylediler meşāyıḫdan çoḳ vāḳıʿ olmışdur ki maḳbūl-i ʿālem (9) iken andan nāmeşrūʿ ṣādır olmaġıla fāsıḳ nāmına olup ḫalḳ andan nefret eylemişlerdür bu ḳadar maʿārif-i (10) bībedel ve naṣāyıḥ-ı bīḫalel istimāʿından ṣoñra ʿāḳıla lāzımdur ki iblīs-i laʿīnüñ mekr ü telbīsinden ġāfil olmaya.

1905 İn heme guftīm līk enderbesīc

(11) Eger bu dükeli pend ü maʿrifet ki didüñ līkin ʿazm-i rāh u sülūkda

Bīʿināyāt-ı Ḫudā hīçīm hīç

(12) Ḫudāy taʿālānuñ ʿināyetlerinsiz hīçiz hīçiz zīrā *mā şā'ellāhu kāne ve mā lemyeşā'u lemyekun*[1183] (13) mūcebince her ne ḳadar saʿy u iḳdām [B137b] olınsa irādet-i Ḫudāya [H125a] muḫālif bir nesne ẓuhūr itmege imkān yoḳdur pes (14) lāzım olan budur ki cehd ü kūşişde Ḫudāy taʿālāya tażarruʿ u niyāzı elden ḳomaya ve ṭāʿat u ʿibādetde hergiz kendüsine (15) kibr ü ʿucb u ġurūr getürmeye zīrā *el-maʿṣūmu men ʿaṣamehullāh*[1184] [*ʿināyāt* cemʿ-i ʿināyetdür].

1906 Bīʿināyāt-ı Ḥaḳ u ḫāṣān-ı Ḥaḳ

Ḥaḳḳ taʿālā (16) ḥażretinüñ ve Ḥaḳḳ taʿālānuñ ḫāṣlarınuñ ʿināyetlerinsiz

Ger melek bāşed siyāhesteş varaḳ

farżā eger ferişte olanuñ (17) varaḳı siyāhdur pes Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretine ve enbiyā vü evliyāya ilticā itmek gerekdür tā ki bed-baḫtlıḳdan ḫalāṣ müyesser ola *ḫāṣān-ı Ḥaḳ*dan (18) murād enbiyā vü evliyādur *varaḳ siyāh olmaḳ*dan murād bed-baḫtlıḳdur baʿż-ı nüsaḫda bu beyt vāḳıʿ olmışdur.

1907 Ey Ḫudā ey ḳadr-i tū bīçend ü çūn

---

6 dāmenine aşıldılar HNAB: -M

10 -MHAB: [Tefsīr-i mā-şā'ellāhu kāne] N

[1183] "Allâh'ın istediği olur, istemediği olmaz."

[1184] "Mâsûmlar, Allâh'ın koruması altındadırlar."

(19) Ey Ḫudā ey senüñ ḳadrüñ çendsiz ve çūnsızdur murād *ve mā ḳaderullāhe ḥaḳḳa ḳadrih*[1185] (20) ḥükmince Ḥaḳḳ taʿālānuñ ḳadr ü miḳdārı bīḥad ve ʿaẓamet ü celāli bīkeyf ü bīʿadd idügin beyāndur *çend* miḳdār ve (21) *çūn* niçe ve nite maʿnāsınadur

Vāḳıfī berḥāl-i bīrūn u derūn

bizüm ẓāhirī vü bāṭınī ḥālümüz üzre vāḳıfsın yaʿnī (22) cemīʿ-i aḥvālümüz saña maʿlūmdur zīrā ʿAllāmu'l-ġuyūbsın [*vāḳıf* ism-i fāʿildür] *vāḳıfī*de yā ḫıṭāb içündür.

1908 Ey Ḫudā ey faẕl-ı tū ḥācet-revā

(23) Ey Ḫudā ey senüñ faẕl u iḥsānuñ ḥācet-revā ve ḥāṣıl idicidür yaʿnī kemāl-i keremüñden ḥācetlülerüñ (24) ḥācetini virürsün [*ḥācet-revā* vaṣf-ı terkībīdür]

Bātu yād-ı hīç kes ne'bved revā

hīç kimseyi senüñile yād itmek revā ola lāyıḳ olmaz zīrā ḳudret (25) ü ḳuvvet saña maḫṣūṣdur nite ki bu kelimāt-ı [N97b] ṭayyibeden bu maʿnā rūşendür *lā ḥavle ve lā ḳuvvete illā billāhi'l-ʿAlliyyi'l-ʿAẓīm*[1186]. (26) Beyt

Dilender Ṣamed bāyed ey dust best
Ki ʿācizterend ezṣanem her çi hest[1187]

beyt (27)

Mekun Saʿdiyā dīde berdest-i kes
Ki baḫşende Perverdgārest ü bes[1188]

1909 İn ḳadar irşād tū baḫşīdeyī

Bu ḳadar irşād (28) u hidāyeti sen bağışlamışsun *ve mā kāne linefsin en tu'mine illā biiẕnillāhi*[1189]

Tā bedin bes ʿayb-ı mā pūşīdeyī

(29) bu zemāna gelince çoḳ ʿaybumuzı örtmişsün zīrā Settāru'l-ʿuyūbsın ve kemāl-i keremüñden bizi rüsvāy eylememişsün [*baḫşīde'ī*de ve *pūşīde'ī*de olan hemze ḫıṭāb içündür]. [M150b] (1) Meṯnevī

Tu bīnā vü mā ḫāyif ezyek-diger
Ki tū perde-pūşī vü mā perdeder

Berāverde merdüm zibīrun ḫurūş (2)

[1185] "Onlar Allah'ı hakkıyla tanıyıp bilemediler." En'âm/91; Zümer/67.
[1186] "Pek yüce ve ulu olan Allâh'tan başka kuvvet ve kudret sâhibi yoktur."
[1187] "Ey dost! Gönlünü Samed'e bağlaman gerekli, çünkü puttan her ne varsa en âcizidir."
[1188] "Ey Sa'dî! Gözünü kimsenin eline dikme; çünkü bağışlayan Allâh'tır ve O yeter."
[1189] "Allah'ın izni olmadan hiç kimse inanamaz." Yûnus/100.

Tu bābende derperde vü perde-pūş[1190]

1910 Ḳaṭre-yi dāniş ki baḫşīdī zipīş

[A186b] Bir ḳaṭre ʿilm ki evvelden (3) bağışladuñ murād ʿilm-i cüzʾīdür [*dāniş* ʿilm maʿnāsınadur]

Muttaṣıl gerdan bederyāhā-yı ḫᵛīş

ol bir kaṭre ʿilmi kendü deryālaruña muttaṣıl eyle (4) murād Ḫudāy taʿālādan ʿilm-i İlāhī vü ʿilm-i ledün ṭaleb itdügin beyāndur tā ki hibe olınan bir ḳaṭre ʿilm żāyiʿ olmaya [*gerdān* emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür]. (5)

1911 Ḳaṭreyī ʿilmest endercān-ı men

Benüm rūḥumda bir ḳaṭre ʿilm vardur zīrā cemīʿ-i ʿālemüñ ʿilmi ʿilm-i İlāhīye nisbet bir ḳaṭredür (6)

Vā rehāneş ezhevā v'ezḫāk-i ten

ol bir ḳaṭre ʿilmi hevādan ve ten ḫākinden ḫalāṣ eyle yaʿnī nefs hevāsından (7) ḫalāṣ eyle tā ki ehl-i ḳaṭre hevā-yı nefse münḳalib olmaya ve ten ḫākinden ḥıfẓ eyle tā ki ten ārzūsında noḳṣān (8) u inʿidām bulmaya zīrā ḳaṭre tā hevāya mütebeddil veyā ḫākde maḥv u nāpeydā olur [*rehān* emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür *ten*i *ḫāk*e teşbīh eylemişdür].

1912 Pīş ezan k'in ḫākhā ḫasfeş kunend

(9) Andan evvel ki bu ḫākler ol ḳaṭreyi ḫasf ü maḥv iderler ḫākhādan murād tenlerdür

Pīş ezan k'in bādhā neşfeş kunend

(10) andan evvel ki bu bādlar ol ḳaṭreyi neşf ü nāpeydā iderler yaʿnī [B138a] bu ḫākler anı ḫasf ve bu (11) bādlar anı neşf itmezden evvel ol ʿilm ḳaṭresini kendü deryālaruña muttaṣıl eyle *kunend* bu iki maḥalde iderler maʿnāsına hem cāyizdür. (12)

1913 Ger çi çün neşfeş kuned tū ḳādirī

Egerçi bādlar ol ḳaṭreyi çünki neşf ide līkin sen (13) ḳādirsin

Kiş ezīşan vā sitānī vā ḫırī

ki ol bir ḳaṭre ʿilmi ol bādlardan alasın ve ṣatun alasın (14) yaʿnī ol ḳaṭreyi hevā vü hevesden ḫalāṣ itmege ḳādirsin ḫıṭāb Ḫudāyadur.

1914 Ḳaṭreyī k'ū derhevā şud yā ki riḫt

(15) Bir ḳaṭre ki ol ḳaṭre hevāya münḳalib oldı yāḫud ki ḫāke dökildi

---

[1190] "Sen görensin, biz ise bir diğerinden korkan kişileriz; sen perde örtensin, biz perteleri yırtanız. Halk isyanla dışarı çıkmakta; sen bendeleri perdeye alıp onlara perde örtensin."

Ezḫazīne-y ḳudret-i tū key giriḫt

senüñ (16) ḳudretüñ ḫazīnesinden ḳaçan ḳaçdı yaʿnī ḳudretüñ anı muḥīṭdür farżā heft deryāya bir ḳaṭre āb düşse ẓāhirā egerçi (17) ẓāhir ü āşkārā degüldür līkin ʿilm-i İlāhīde evvelki gibi ṣābit ü rūşendür āḫıretde daḫı aḥvāl bu üslūb (18) üzredür ki ecsāmuñ perākende vü pūsīde olmış eczāsını cemʿ idüp *mā ḫalḳukum ve lābaʿṯukum illā kenefsin vāḥidetin*[1191] (19) mūcebince bir ānda cemīʿisine ḥayāt u rūḥ iḥsān eyler [*ezḫazīne'-i*de hemze yā-yı sākine oḳunmaḳ gerekdür vezn içün]. [H125b]

1915 Ger derāyed derʿadem yā ṣad ʿadem

Eger ol (20) ḳaṭre ʿadem içine yāḫud yüz ʿadem içine gele yaʿnī bir mertebe münʿadim yā yüz mertebe münʿadim olsa ol ḳaṭre ʿilm ü ḳudretüñden (21) bir dem bīrūn degüldür

Çün buḫᵛānīş ū kuned ezser ḳadem

çünki ol ḳaṭreyi vücūda oḳuyasın ol (22) ḳaṭre başdan ayaḳ eyler yaʿnī *iẕā erādellāhu şey'en en yeḳūle lehu kun fe yekūn*[1192] muḳteżāsınca ol ḳaṭre fevrī (23) āşkārā vü hüveydā olur [*buḫᵛāniyeş*de yā sākindür vezn içün *kuned ezser ḳadem* ziyāde sürʿatden kināyetdür].

1916 Ṣad-hezāran żıdd żıdrā mīküşed

Nice yüz biñ żıdd kendünüñ żıddını (24) depeler ve nāpeydā eyler

Bāzşan ḥükm-i tu bīrun mīkeşed

senüñ ḥükmüñ anları girü ṭaşra çeker ve ṣaḥrā-yı vücūda (25) getürür. Meṯnevī

Beemreş vücūd ezʿadem naḳş best [A187a]

Ki dāned cüz ū kerden eznist hest (26)

Diger reh beketm-i ʿadem derbered

V'ez ancā beṣaḥrā-yı maḥşer bered[1193]

1917 Ezʿademhā sūy-ı hestī her zemān

ʿAdemlerden vücūd cānibine her (27) zemān [*hestī* vücūd maʿnāsınadur]

Hest yā Rab kārvan derkārvān

[1191] "(İnsanlar!) Sizin yaratılmanız ve diriltilmeniz, ancak tek bir kişinin yaratılması ve diriltilmesi gibidir." Lokman/28.

[1192] "Bir şey yaratmak istediği zaman O'nun yaptığı «Ol» demekten ibarettir. Hemen oluverir." Yâsîn/82.

23 buḫᵛāniyeşde yā sākindür vezn içün H: -MNAB

[1193] "Onun emri (işi) için varlık yokluktan bir nakıştır; çünkü O'ndan başkasının yokluktan olduğunu bilir. Diğer taraftan yokluğu gizlemek için yolu değiştirir; oradan mahşer sahrâsına götürür."

ʿaceb kārvān kārvān içindedür yaʿnī bir ānda tengnāy-ı ʿademden (28) ṣaḥrā-yı vücūda gelen eşyāyı Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinden ġayrı bir kimse bilmez *yā Rab* bunda ʿaceb maʿnāsınadur. (29)

1918 Ḫaṣṣa her şeb cümle efkār u ʿuḳūl

Ḫuṣūṣā her gice cemīʿ fikrler ve ʿaḳllar [*ḫāṣṣa* ḫuṣūṣā maʿnāsınadur bunda ṣād müşedded ü muḫaffef olmaḳ cāyizdür]

Nist gerded ġarḳ derbaḥr-ı nuġūl

[M151a] (1) ʿamīḳ deryāda ġarḳ olup yoḳ olur *baḥr-ı nuġūl*den murād ʿilm ü esrār-ı İlāhīdür ki her şeb efkār u ʿuḳūl (2) anda ġarḳ u maḥv olur zīrā cemīʿ-i maḫlūḳātuñ efkār u ʿuḳūl u ʿulūmı ʿilm-i İlāhīye nisbet bir ḳaṭre (3) meṣābesindedür [*nuġūl* deriñ maʿnāsınadur].

1919 Bāz vaḳt-i ṣubḥ ān Allāhiyān

Līkin girü ṣubḥ vaḳti ol Allāha mensūb olanlar ki murād efkār (4) u ʿuḳūldür [*Allāhiyān* cemʿ-i Allāhīdür ki yā nisbet içündür]

Berzenend ezbaḥr ser çün māhiyān

deryādan māhīler gibi başlarını yuḳaru ururlar yaʿnī deryādan (5) māhīler niçe ẓāhir olurlarsa efkār u ʿuḳūl daḫı ʿilm-i İlāhī deryāsından hüveydā vü cüdā olurlar ḥażret-i (6) Mevlānā şeyʾ-i maʿḳūli şeyʾ-i maḥsūsıla [B138b] temṯīl eyledi fehmi āsān olsun içün.

1920 Derḫazān an ṣad-hezāran şāḫ u berg

(7) Vaḳt-i ḫazānda ol nice yüz [N98a] biñ şāḫ u berg

Ezhezīmet refte derderyā-yı merg

(8) hezīmetden merg deryāsına gitmiş yaʿnī ḫazānuñ hücūmından münhezim olup ʿadem cānibine firār eylemişlerdür. (9)

1921 Zāġ pūşīde siyeh çün nevḥa-ger

Zāġ mātem-zede ve nevḥa idici gibi siyāh geymiş [*zāġ* ḳarġa ve ḳuzġun maʿnāsınadur]

Dergülistan nevḥa kerde berḫuḍar

(10) gülistānda sebzeler üzre nevḥa eylemiş yaʿnī sebzezār u gülistān pejmürde vü ḫarāb olduġından ötüri gūyiyā (11) zāġ ziyāde ıżṭırābından mātem-zede gibi siyāh geyüp nevḥa eylemiş.

1922 Bāz fermān āyed ezsālār-ı dih

Girü (12) köyüñ sālārından fermān gelür yaʿnī Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti buyurur

Mer ʿademrā k'ançi ḫordī bāz dih

ʿademe ki ol (13) nesneyi ki yidüñ girü vir *sālār* ḥākim ü seyyid maʿnāsınadur ki murād Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür [*dih-i evvel* ḳarye maʿnāsınadur ki Türkīde köy dirler].

1923 An çi ḫordī vā dih ey merg-i siyāh

(14) Ey siyāh merg ol nesneyi ki yidüñ girü vir

Eznebāt u dāru vü berg ü giyāh

(15) nebāt u dārūdan ve berg ü giyāhdan *nebāt* yirden biten nesnedür *dārū*dan murād şol otdur ki anuñıla ʿilāc olınur (16) *berg* yapraḳ *giyāh* ot ḥażret-i Mevlānānuñ murādı ḥaşr u neşre tenbīh ü işāretdür.

1924 Ey bürāder ʿaḳl yek dem bāḫod ār

(17) Ey bürāder bir dem ʿaḳluñı kendüñe getür yaʿnī diḳḳat ve imʿān-ı naẓar eyle [*ār* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Dembedem dertū ḫazānest ü bahār

dembedem (18) sende ḫazān u bahār vardur *ḫazān*dan murād ḳabż u ġumūm ve ālām-ı nāḫoşdur *bahār*dan murād basṭ u sürūr ve neşāṭ (19) u dil-keşdür ki neşāṭ u inbisāṭ vaḳtinde sebzezār-ı dil leṭāfetde çemen-i cennet gibi tāze vü laṭīfdür nigīn ü (20) nümūdār-ı bezm-i [A187b] Ḳuds ü ḫuld-i berīndür ve inḳıbāż u ıżṭırāb vaḳtinde lālezār-ı dil ġam u ġuṣṣa ve derd ü elem ḫazānından tīre (21) vü pejmürde ve bīnūr u efsürde olup bi'l-külliyye ferāġ-ı bāl ü āsūde-ḥālliḳ mertebesinden dūr u cüdā olur (22) nite ki ḥażret-i Mevlānā bunı kendüsi beyān eyler.

1925 Bāġ-ı dilrā sebz ü terr ü tāze bīn

Sürūr u inbisāṭ vaḳtinde (23) göñül bāġını sebz ü ter ü tāze gör [*bīn* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Pür ziġunçe'v verd ü serv ü yāsemīn

ġonçe vü gülden ve serv ü yāsemīnden (24) pür gör yaʿnī beşāşet ü furṣat zemānında dil sürūr u ḥubūruñ gūnāgūn eṣmār u ezhārından pürdür.

1926 Z'enbühī-yi berg pinhan geşte şāḫ

(25) Bergüñ keṣretinden şāḫ pinhān u mestūr olmış yaʿnī ḳalb ancılayın pür-ṭarāvet ü leṭāfet olmış (26) ki maʿārif-i İlāhiyye şecere-yi dilüñ aṣl u ferʿini serāser setr eylemiş

Z'enbühī-yi gül nihan ṣaḥrā vü kāḫ

gülüñ (27) keṣretinden [H126a] ṣaḥrā vü ḳaṣr nihān u mestūr olmış çünki bāġ-ı dil bu vechile pür ola kelimāt-ı şerīfe vü nikāt-ı laṭīfe ki ol gülzāruñ ḥayāt-baḫş-ı nesīmi (28) menzilesindedür yüz gösterür ve ẓāhir olur nite ki kendüsi beyān eyler *berg*den murād

maʿārif-i İlāhiyyedür (29) *gül*den murād esrār-ı İlāhiyyedür *enbühī* enbūhīden muḫaffefdür ki keṯret maʿnāsınadur [*kāḫ* çār-ṭāḳ maʿnāsınadur]. Beyt [M151b] (1)

Key şiʿr-i ter engīzed ḫāṭır ki ḫazin bāşed
Yek nükte ezin maʿnā guftīm ü hemin bāşed[1194]

1927 İn suḫanhāyī ki ezʿaḳl-ı külest

(2) Bu daḳīḳ u rengīn sözler ki ʿaḳl-ı küldendür yaʿnī ʿaḳl-ı maʿāddandur ʿaḳl-ı maʿāşdan degüldür (3) [B139a]

Būy-ı an gülzār u serv ü sünbülest

ol gülzāruñ ve ol serv ü sünbülüñ rāyiḥasıdur ki bunlar ḳalbüñ (4) ṯemerātıdur pes şol kimseye mevāẓıʿ-ı İlāhiyye ve naṣāyıḥ-ı şerīfe eṯer ide ve gülşen-i eḥadiyyet ve şerāb-ı maḥabbetden būy u (5) cūş irişe ve saʿy u kūşiş idüp ol cānibe gide aṣla vāṣıl olur nite ki ḥażret-i Mevlānā bu nükteyi (6) işʿār eyler.

1928 Būy-ı gül dīdī ki ancā gül nebūd

Gülüñ rāyiḥasını gördüñ mi ki anda gül olmadı yaʿnī gülsiz rāyiḥa-yı (7) gül bulınmaḳ muḥāldür [*dīdī*de istifhām-ı inkārī maʿnāsı vardur]

Cūş-ı mül dīdī ki ancā mül nebūd

şerābuñ cūş u keyfiyyetini gördüñ mi ki anda şerāb (8) olmadı yaʿnī şerābsız şerābuñ cūş u keyfiyyeti bulınmaḳ muḥāldür ḥāṣıl-ı maʿnā şol kimsede ki eṯer-i maʿrifet (9) ü ṭāʿat ve būy-ı ʿışḳ u maḥabbet ola ol kimse maʿşūḳ-ı ḥaḳīḳī cānibine vuṣūl bulur dimekdür [*mül* şerāb maʿnāsınadur].

1929 Bū ḳulāvūzest ü reh-ber mer turā

(10) Būy saña ḳulavuz ve delīldür

Mībered tā ḫuld u kevṯer mer turā

seni tā ḫuld ü kevṯere iltür (11) *būy*dan murād bunda nefḥa-yı İlāhiyyedür ki ser-māye-yi saʿādetdür *ḫuld*den murād bunda cennetdür.

1930 Bū devā-yı çeşm bāşed nūr-sāz

(12) Būy çeşme nūr virici devādur

Şud zibūyī dīde-yi Yaʿḳūb bāz

bu meşhūrdur (13) ki ḥażret-i Yaʿḳūbuñ gözi bir būydan açıldı ki murād ḥażret-i Yūsufuñ pīrāheninüñ rāyiḥasıdur anuñ sebebi ile ḥażret-i (14) Yaʿḳūbuñ mübārek çeşmi münevver ü rūşen oldı nite ki bu āyāt-ı kerīmeden bu maʿnā ẓāhirdür ḳavluhu taʿālā

[1194] "Hazînedâr olan bir hatır, tâze bir şiiri nasıl alsın? Bu mânâdan bir nükte söyledim, hepsi odur."

[A188a] (15) *iẕhebū biḳamīṣī hāẕā fe elḳūhu ʿalāvechi ebī yeʾti baṣīrā veʾtūnī biehlikum ecmaʿīn ve lemmā feṣaleti'l-ʿīru* (16) *ḳāle ebūhum innī leecidu rīḥa Yūsufe levlā en tufennidūn ḳālū tallāhi inneke lefīżalālike'l-ḳadīm* (17) *felemmā en cāʾe'l-beşīru elḳāhu ʿalāvechihi fe'rtedde baṣīrā*[1195].

1931 Būy-ı bed mer dīderā tārī kuned

Yaramaz rāyiḥa (18) çeşmi tīre vü bīnūr eyler [*tārī* tārīk maʿnāsınadur beTürkī ḳarañulıḳ]

Būy-ı Yūsuf dīderā yārī kuned

[N98b] Yūsufuñ rāyiḥası çeşme muʿāvenet eyler yaʿnī nūr (19) u żıyā virür ḥāṣıl-ı maʿnā şol kimse ki maḥabbet-i dünyā ve ehl-i hevādan rāyiḥa bula ve anlaruñ sözlerini ḳabūl ide anuñ çeşmi (20) tārīk ü bīnūr ve ḳalbi pür-ġurūr olup Ḫudādan dūr olur ve şol kimse ki ehlullāh ṭarafından rāyiḥa bula (21) ve anlaruñ sözlerini istimāʿ ide anuñ çeşmi pür-nūr ve kalbi ʿışḳ-ı İlāhī ile pür-sürūr olup cenāb-ı Ḳudse vuṣūl (22) bulur [*yārī* muʿāvenet maʿnāsınadur].

1932 Tū ki Yūsuf nīstī Yaʿḳūb bāş

Sen ki Yūsuf degülsin Yaʿḳūb ol

Hem-çü ū bāgirye vü āşūb bāş

(23) ḥażret-i Yaʿḳūb gibi girye vü tażarruʿ u niyāzıla ol yaʿnī çünki mürşid degülsin irşād ṭaleb (24) eyle kibr ü nāz eyleme belki sūz u güdāz u niyāzdan ḫālī olma [*bāş* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]. (25) Beyt

Pīrāhenī ki āyed ezū būy-ı Yūsufem
Tersem bürāderān-ı ġayūreş ḳabā kunend[1196]

Baʿż-ı nüsaḫda bu beyt vāḳıʿ olmışdur

1933 Çün tu şīrīn nīstī Ferhād bāş

(26) çünki sen şīrīn degülsin Ferhād ol

Çün neyī Leylī çü Mecnun fāş bāş

çünki Leylā degülsin Mecnūn (27) gibi fāş u meşhūr ol murād çünki degülsin ʿāşıḳlar gibi tażarruʿ u niyāzda ol dimekdür.

[1195] "'Şu benim gömleğimi götürün de onu babamın yüzüne koyun, (gözleri) görecek duruma gelir. Ve bütün ailenizi bana getirin.' Kafile (Mısır'dan) ayrılınca, babaları (yanındakilere): Eğer bana bunamış demezseniz inanın ben Yusuf'un kokusunu alıyorum! dedi. (Onlar da:) Vallahi sen hâla eski şaşkınlığındasın, dediler. Müjdeci gelince, gömleği onun yüzüne koyar koymaz (Ya'kub) görür oldu." Yûsuf/93-96.

[1196] "Gelen gömlekten Yûsuf'umun kokusu geliyor; kıskanç birâderlerinin zarar vermelerinden korkuyorum."

26 fāş bāş M: gerd fāş HNAB

1934 Bi'şnev in pend ezḤakīm-i Ġaznevī

(28) Eger bu sırruñ nihāyetine vuṣūl murāduñ ise [B139b] Ḥakīm-i Ġaznevīden bu pendi işit ki bu iki beytde ne dimişdür [*Ġaznevī*de yā nisbet içündür ki *Ġaznev*den murād *Ġaznī*ndür] (29)

Tā biyābī derten-i kühne nevī

tā köhne vü bīḳadr tenüñde yeñilik ve tāzelik bulasın yaʿnī bu iki beytüñ maʿnāsıyıla [M152a] (1) ʿamel itmekden ṭarāvet ü leṭāfet-i dile irişesin [*nevī*de yā maṣdar içündür].

1935 Nāzrā rūyī bübāyed hem-çü verd

Nāza gül laṭīf ü (2) zībā bir yüz gerek yaʿnī nāz u şīve itmek zībā vü raʿnā dil-bere lāyıḳdur. Mıṣrāʿ

Nemīzībedet nāz bārū-yı zişt[1197]

(3) Ḥakīm Senāyīnüñ rubāʿīsidür

Nāzrā rūyī bübāyed hem-çü verd
Çün nedārī gerd-i bed-ḫūyī megerd (4)
Zişt bāşed rūy nāzībā vü nāz
Saḫt bāşed çeşm-i nābīnā vü derd[1198]

Çün nedārī gird-i bed-ḫūyī megerd

Çünki (5) gül gibi laṭīf ü zībā yüz ṭutmazsun yaʿnī dil-ber-i zībā degülsin bed-ḫūylıġuñ çevresine ṭolanma yaʿnī dil-berler gibi nāz u şīve (6) eyleme zīrā [H126b] zişt-rūya nāz u şīve eylemek zişt ü nāmaʿḳūldür [*megerd* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

1936 Zişt bāşed rūy nāzībā vü nāz

Zişt (7) ü nāmaʿkūldür yüz çirkin ve nāz yaʿnī maḥbūb olmayup nāz itmek ziştdür

Saḫt bāşed çeşm nābīnā vü derd

(8) saḫt u müşkildür çeşm kūr u maraż ola yaʿnī bir kimse hem kūr ve hem marīż olmaḳ ziyāde müşkil ve emr-i ʿasīrdür zīrā maḳṣūdı (9) suhūletile müyesser olmaz *bāşed* est maʿnāsına şerḥ olındı [A188b] līkin olur maʿnāsına hem olur *rūy* ve *çeşm* mużāf olmaḳ (10) maḥalle münāsib degüldür ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki *raḥimellāhu imraʾen ʿarefe ḳadrehu ve lemyeteʿadde ṭavrahu*[1199] mūcebince (11) maʿḳūl u lāyıḳ olan budur ki riyā

---

27 -M: [gerd kāf-ı Fārsīnüñ fetḥasıyıla bunda şev maʿnāsınadur] HNAB

[1197] "Çirkin yüze nazlanmak sana yakışmaz."

[1198] "Nazlanmak için gül gibi yüz gerek; gül gibi yüzün yoksa kötü huyluluğun çevresini dolanma. Çirkin yüz ve naz kötü olur; görmeyen göz ve dert zor olur."

[1199] "Kadrini bilip haddini aşmayan kimseye Allâh rahmet eylesin." Bkz. Isbahânî (1405), Cilt 5, s. 306.

vü ḥīle ṭarīḳına sülūk idüp kendüde olmayan ḥālātı iẓhār u āşkār itmege (12) iḳdām itmeye zīrā ʿāḳıbet ḫacālet ü feżāḥata sebeb olur şerḥ olınan iki beyt Ḥakīm-i Ġaznevīnüñ sözidür şimden ṣoñra (13) yine Meṯnevīnüñdür [*nābīnā* kör maʿnāsınadur *derd* maraż maʿnāsınadur].

1937 Pīş-i Yūsuf nāziş ü ḫūbī mekun

Yūsufuñ ḳatında nāziş ü ḫūblıḳ eyleme yaʿnī çünki ḥażret-i (14) Yūsuf gibi ḥüsn ü cemālüñ yoḳdur aña ḥüsn-furūşlıḳ eylemek nāmaʿḳūldür zīrā sefāhat u cünūndan nāşī (15) bir ḥālet olur [*nāziş* yine nāz maʿnāsınadur]

Cüz niyāz u āh-ı Yaʿḳūbī mekun

Yaʿḳūba mensūb olan niyāz u āhdan ġayrı eyleme zīrā lāyıḳ olan odur [*Yaʿḳūbī*de yā nisbet içündür]. (16) Beyt

Guftend ḫalāyıḳ ki tuyī Yūsuf-ı ṯānī
Çün nīk bidīdem taḥḳīḳet bih ezānī[1200]

1938 Maʿni-yi mürden ziṭūṭī bud niyāz

(17) Ṭūṭīden ölmegüñ maʿnāsı niyāz idi yaʿnī kendüsini yoḳ meṯābesinde ṭutmaḳ idi

Derniyāz u faḳr ḫodrā mürde sāz

(18) sen hem kendüñi niyāz u faḳrda mürde düz yaʿnī kibr ü ʿucbı terk idüp dāyim tażarruʿ u niyāz ve sūz (19) u güdāzda ol [*sāz* emr-i ḥāzır müfred-i müẕekkerdür].

1939 Tā dem-i ʿĪsī turā zinde kuned

tā ʿĪsānuñ nefesi zinde ide seni yaʿnī mürşid-i kāmil senüñ maḥabbet-i (20) mā-sivā ile mürde vü efsürde olmış ḳalbüñi ʿışḳ-ı İlāhī ile zinde vü tāze eyleye [*ʿĪsī*den murād bunda mürşid-i kāmildür]

Hem-çü ḫᵛīşet ḫūb u ferḫunde kuned

(21) mürşid-i kāmil seni kendü gibi ḫūb ve saʿādetlü ide yaʿnī ancılayın maḳbūl-i Ḥaḳḳ olasın [*ḫᵛīşet*de tā ḫıṭāb içündür].

1940 Ezbahāran key şeved ser-sebz seng

(22) Bahārlardan ṭaş ḳaçan ser-sebz ü tāze olur yaʿnī olmaz zīrā sengde ol istiʿdād yoḳdur ki ser-sebz ü tāze (23) ola

Ḫāk şev tā gül bürüyed reng reng

---

13 derd maraż maʿnāsınadur MNAB: -H

[1200] "İşin hakikatini ondan iyi gördüğüm için halâyık 'Sen ikinci Yûsuf'sun.' dedi."

ḫāk ol tā ki sende reng reng yaʿnī gūnāgūn gül bite zübde-yi kelām budur ki (24) tażarruʿ u tevāżuʿ iḫtiyār eyle tā ki sende esrār-ı ʿaliyye ve maʿārif-i İlāhiyye ẓuhūr ide [*bürūyed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]. Meṯnevī (25)

Kesīrā ki pindār derser buved
Mepindār hergiz ki Ḥaḳ bi'şneved [B140a]

Ziʿilmeş melāl āyed ezvaʿẓ-ı neng
Şaḳāyıḳ bebāran nerūyed ziseng (26)

Nebīnī ki derḫāk üftāde ḫʿār
Bürūyed gül ü bü'şkufed nev-bahār[1201]

1941 Sālhā tū seng būdī dil-ḫırāş

(27) Nice yıllar sen nefʿ ẓāhir olmaz göñül ṭırmalayıcı yaʿnī fażīletsiz ṭaş idüñ

Āzmunrā yek zemānī ḫāk bāş

(28) tecribe içün bir zemān ḫāk ol ḥāṣıl-ı maʿnā̱ çoḳ zemān kibr ü ʿucb ve hevā vü hevesile olduñ bir zemān tārik-i dünyā olup (29) bir müddet tevāżuʿ u tażarruʿ u niyāz üzre ol gör ki bu iki [N99a] ḥāletden saña ḳanġısı nāfiʿ ü sūdmend olur dimekdür [*āzmūn* bunda tecribe maʿnā̱sınadur]. [M152b] (1)

Dāstān-ı pīr-i çengī ki derʿahd-i ʿUmer rażıyallāhu ʿanh ezbehr-i Ḫudā çeng zed dergūristān ezbīnevāyī (2)

Çengī pīrüñ dāstānı beyānındadur ki ḥażret-i ʿÖmer zemānında rażıyallāhu ʿanh [A189a] faḳr u iḫtiyācından meḳābirde (3) Allāh içün çeng çaldı ve andan iḥsān ṭaleb eyledi ve ḳıṣṣadan ḥiṣṣe budur ki her kim ki

Derniyāz u faḳr ḫodrā mürde sāz[1202]

(4) mażmūnı ile ʿāmil olup ṣıdḳ u ḫulūṣıla ol Vāhibü'l-ʿaṭāyānuñ dergāhına niyāz u iḫtiyāc (5) getüre elbette ol kimsenüñ niyāzı maḳbūl olup murādına irişür

1942 An şinīdestī ki derʿahd-i ʿUmer

Anı işitdüñ mi (6) ki ḥażret-i ʿÖmer zemānında rażıyallāhu ʿanh [*şinīdestī*de istifhām maʿnā̱sı vardur]

[1201] "Kendini başta gören birini sen asla Hakk'ı duyan biri olarak düşünme. Onun ilminden melâl, va'zından ayıp gelir. Taştan yağmurla bile çiçekler çıkmaz. Görmüyor musun ki dikenin toprağa düştüğü yerde, bahar zamanında güller yüz gösteriyor."
[1202] "Sen kendini niyâz u fakrda ölü olarak gör."

Būd çengī muṭrıbī bākerr ü fer

revnaḳ u leṭāfetile çengī bir muṭrıb var idi *muṭrıb* (7) ʿāmdur *çengī* ḫāṣdur ki *muṭrıb*dan murād çengī idügini çengī lafẓını getürmegile beyān eyledi [*muṭrıbī*de yā vaḥdet içündür].

1943 Bülbül ezāvāz-ı ū bīḫod şudī

(8) Bülbül anuñ āvāzından bīḫod u medhūş olurdı

Yek ṭarab z'āvāz-ı ḫūbeş ṣad şudī

(9) anuñ ḫūb u laṭīf āvāzından istimāʿ idenlerüñ bir şevḳı yüz olurdı yaʿnī anuñ āvāzı ziyāde ḫūb (10) oldugından anuñ āvāzını istimāʿ idene ḥadden bīrūn şevḳ u ẕevḳ ḥāṣıl olurdı.

1944 Meclis ü mecmaʿ demeş ārāstī

(11) Anuñ nefesi meclis ü mecmaʿı ziynet eylerdi ve tamām pür-ḥālet ṭutardı

V'eznevā-yı ū ḳıyāmet ḫāstī

(12) ve çünki [H127a] o terennüm ide anuñ nevā vü ṣadāsından ḳıyāmet ḳalḳardı yaʿnī ḫalḳı cūş u ḫurūş idüp (13) feryād u fiġāna gelürdi.

1945 Hem-çü İsrāfīl k'āvāzeş befen

İsrāfīl gibi anuñ āvāzı fenn ü ṣanʿatıla (14)

Mürdeganrā can derāred derbeden

mürdelerüñ bedenine cān getürür yaʿnī anuñ āvāzı İsrāfīlüñ nefesi gibi ḥayāt-baḫş (15) idi [*derāred* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1946 Yā resāyil būd İsrāfīlrā

Yāḫud İsrāfīle resāyil idi yaʿnī İsrāfīl andan müstefīd olurdı ve (16) İsrāfīle muʿāvenet idici idi [baʿż-ı nüsaḫda *yā resīlī* vāḳıʿ olur *yār-deh* maʿnāsına bu hem laṭīfdür *resāyil* cemʿ-i risāledür yaʿnī ol çengī İsrāfīle risāleler meṣābesinde idi ki andan ögrenürdi]

K'ezsemāʿeş per bürüstī fīlrā

ki anuñ semāʿ u istimāʿından fīlüñ ḳanadı (17) biterdi yaʿnī fīl bir vechile çüst ü çāpük olurdı ki gūyiyā murġ gibi pervāz itmege ḳaṣd eylerdi ḥażret-i Mevlānā muṭrıb (18) münāsebeti ile İsrāfīli ẕikr idüp ve anuñ taḳarrübi ile nefḥ-i ṣūruñ sırrını beyān itmege şürūʿ eyledi [*bürüstī* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1947 Sāzed İsrāfīl rūzī nālerā

---

15 derāred fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür HNAB: -M

16 baʿż-ı nüsaḫda yā resīlī vāḳıʿ olur yār-deh maʿnāsına bu hem laṭīfdür resāyil cemʿ-i risāledür yaʿnī ol çengī İsrāfīle risāleler meṣābesinde idi ki andan ögrenürdi MH: -NAB

18 bürüstī fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür H: -MNAB

(19) Bir gün İsrāfīl nāleyi düzer ve peydā eyler

Can dehed pūsīde-yi ṣad-sālerā

yüz yıllıḳ (20) çürimişe cān virür yaʿnī ḳıyāmet [B140b] güni ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti mevtīyi iḥyā itmek isteye emr-i İlāhī ile İsrāfīl elinde (21) ṭutduġı ṣūrı nefḥ ide biiẕnillāh cemīʿ-i emvāt ḥayāt bulup cāy-ı ḥisāba ḥāżır olalar *ṣad*dan murād bunda (22) keṡret-i zemāndur hemān ṣad degüldür līkin ʿÜzeyr peyġam-berüñ ḳıṣṣasına işāretden ḥālī degüldür ki ḥımārı yüz yıl çürüyüp (23) üstüḫvān olmış iken Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti anı iḥyā eyledi ki *bel lebiṡte mi'ete ʿāmin*[1203] ki āyet-i kerīmedendür bu (24) maʿnāyı rūşen eyler ḥażret-i Mevlānā nefḥa-yı ṣūr-ı İsrāfīl münāsebeti ile [A189b] enbiyā vü evliyānuñ naġmeleri beyānına şürūʿ eyledi [*pūsīde* ism-i mefʿūldür çürümiş maʿnāsınadur]. (25)

1948 Enbiyārā derderun hem-naġmehast

Enbiyānuñ derūnında hem-naġmeler vardur

Ṭālibanrā z'an ḥayāt-ı bībehast

(26) ṭālib-i Ḥaḳḳ olanlara behāsız ḥayāt vardur *ḥayāt-ı bībehā*dan murād ḥayāt-ı bāḳīdür ki aña ḳıymet ü behā müyesser degüldür (27) zīrā ol ḥayātda mevt yoḳdur ve ʿazlsiz devlet ve zevālsiz niʿmet ve müşāhede-yi cemāl-i Lemyezelī vardur. (28)

1949 Ne'şneved an naġmehārā gūş-ı ḥis

Ḥis ḳulaġı ol naġmeleri işitmez [*neşineved* fiʿl-i nefydür müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

K'ezsitemhā gūş-ı ḥis bāşed necis

zīrā ẓulmlerden (29) gūş-ı ḥis necis ü nāpākdür yaʿnī enbiyānuñ naġmelerini gūş-ı dil ḳādirdür istimāʿ itmege gūş-ı gil istimāʿ itmege [M153a] (1) ḳādir degüldür zīrā gūş-ı ḥis nāmeşrūʿ nesneler istimāʿ itmegile nāpāk olup ḫılḳat-ı ūlāda ḳuvvet-i sāmiʿa olan (2) andan zāyil olmışdur mādām ki ʿibādet ü riyāżetile pāk olmaya enbiyānuñ naġmelerini işitmege imkān yoḳdur. (3)

1950 Ne'şneved naġme-y perīrā ādemī

Ādemī perīnüñ naġmesini işitmez [*naġme'-i*de hemze yā-yı sākine oḳunur vezn içün]

K'ū buved z'esrār-ı peryān aʿcemī

zīrā ādemī perīlerüñ (4) esrārından aʿcemī vü bīḫaberdür.

1951 Ger çi hem-naġme-y perī z'in ʿālemest

Egerçi perīnüñ naġmesi hem bu ʿālemdendür (5) yaʿnī bu ʿālemden iken ādemī perīnüñ naġmesini işitmege ḳādir olmaz cinsiyyet olmaduġıyiçün

Naġme-yi dil berter ezher dü demest

[1203] "Hayır, yüz sene kaldın." Bakara/259.

(6) līkin göñül naġmesi her iki nefesden yaʿnī ādemī vü perīnüñ naġmesinden bülendrek ü mestūrrekdür (7) zīrā enbiyā vü evliyānuñ naġmesi ʿālem-i İlāhīdendür ḥażret-i Mevlānā ādemīnüñ naġmesi münāsebeti ile perīnüñ naġmesini (8) beyān eyledi ve naġme-yi perī naġme-yi ādemī gibi bu ʿālemdendür didi şimdi anı beyān itmege şürūʿ eyledi.

1952 Ki perī vü ādemī zindāniyend

(9) Zīrā perī vü ādemī bu ʿālem-i süflīde maḥbūslardur

Her dü derzindān-ı in nādāniyend

(10) her ikisi ki murād perī vü ādemīdür bu cehl ü nādānlıḳ zindānında esīr ü giriftārlardur ve ziyāde ġaflet ü ġurūrlarından (11) āḫıret tedārükine muḳayyed olmayup ʿömr-i ʿazīzi dünyā-yı denīnüñ taḥṣīline ṣarf eylerler ḥażret-i Mevlānā meẕkūr (12) beytüñ maʿnāsını iṡbāt itmegiçün sūre-yi Raḥmānda olan bu āyet-i kerīmeyi ẕikr eyledi. [N99b]

1953 Maʿşere'l-cin sūre-yi Raḥman buḫʿān

(13) Sūre-yi Raḥmānda maʿşere'l-cinn āyetini oḳu *yā maʿşere'l-cinni ve'l-insi in isteṭaʿtum en* (14) *tenfuẕū minaḳṭāri's-semāvāti ve'l-arżi fe'nfuẕū lātenfuẕūne illā bisulṭān*[1204] ey cinn ü (15) ins tāyifesi eger semāvāt u arżuñ aḳṭār u cevānibinden nüfūẕ itmege ḳādir iseñüz nüfūẕ eyleñüz ammā ḳādir degülseñüz (16) illā delīl ü burhānıla ki murād ḳurb-ı Raḥmānī ve üns-i Yezdānīdür [*buḫʿān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Testaṭīʿū tenfuẕūrā bāz dān

ẕikr [B141a] olınan (17) āyet-i kerīmenüñ maʿnāsını bil terkīb maʿnāsı böyledür ḳādir iseñüz geçesüz ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki enbiyā vü evliyānuñ esrārını (18) gūş-ı dil ü cānıla istimāʿ itmek mümkindür pes ṭālibe lāzımdur ki gūş-ı cismānīnüñ ḥükmini ibṭāl idüp riyāżet (19) ü mücāhede ile gūş-ı Raḥmānī [A190a] [H127b] peydā ide tā ki anuñ sebebi ile enbiyā vü evliyānuñ esrārına ıṭṭılāʿ müyesser ola [*dān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

1954 Naġmehā-yı enderūn-ı evliyā

(20) Evliyānuñ derūnī naġmeleri

Evvelā gūyed ki ey eczā-yı lā

evvelā dir ki ey lānuñ cüzleri yaʿnī ey (21) lā vü ʿademden terkīb olmış cüzler ki dil ü cān müşāhedesinden maḥrūmsuz.

[1204] "Ey cin ve insan toplulukları! Göklerin ve yerin çerçevesinden çıkıp gitmeye gücünüz yetiyorsa geçin. Ancak büyük bir güçle çıkıp gidebilirsiniz." Rahmân/33.

1955 Hin zilā-yı nefy serhā berzenīd

(22) Āgāh oluñuz nefy lāsından başlaruñuzı yuḳarı uruñuz yaʿnī nefy lāsından baş ḳalduruñuz (23) ve andan ẓuhūr eyleñüz [ʿālem-i ervāḥīde iken ki bu cism yoḳ idi ḳurb-ı İlāhī var idi pes bu cismüñ aḥvāli maḥv olmayınca yine ol ḳurb peydā olmaz bu sebebden *ezlā-yı nefy ser zenīd* didi]

İn ḫayāl ü vehm yek sū efkenīd

bu ḫayāl ü vehmi bir cānibe bıraġuñuz yaʿnī kelime-yi tevḥīdüñ (24) mażmūnı mūcebince maḥabbet-i mā-sivādan ferāġat idüp hevā vü hevesi terk eyleñüz tā ki sırr-ı tevḥīde vuṣūl bulup (25) cemāl-i İlāhī müşāhedesi müyesser ola zīrā çünki sālik *lā ilāhe illallāh* diye ve mā-sivāyı terk itmeye kezzābdur [*efkenīd* emr-i ḥāżır cemʿ-i müzekker-i muḫāṭabdur]. (26) Beyt

Zideryā-yı şehādet çün neheng-i lā berāverd ser
Teyemmüm farż gerded Nūḥrā dervaḳt-i ṭūfāneş[1205] (27)

1956 Ey heme pūsīde derkevn ü fesād

Ey cemīʿan kevn ü fesādda pūsīde ve zīr ü zeber olmışlar yaʿnī ey bu ʿālem-i (28) kevn ü fesādda ʿömr-i laṭīfi ve vaḳt-i şerīfi ʿabeş yire ve hevā vü hevese ṣarf eylemişler

Cān-ı bāḳītan nerūyīd ü nezād

(29) sizlerüñ bāḳī cānuñuz bitmedi ve ṭoġmadı yaʿnī ʿālem-i ervāḥda iḥsān olınan rūḥānī ḥāletler ve nūrānī [M153b] (1) ḳuvvetler eger vücūduñuzuñ āb u gilinden ẓuhūr idüp rūḥ-ı bāḳīnüñ ḥuṣūline vesīle olmaya belki hevā vü hevese tābiʿ (2) olup furṣatı fevt idüp Ḫudāy taʿālā ḥażreti içün lāzım olan ḫıdmet ü ʿibādeti terk idesin baʿde'l-mevt (3) peşīmān olursuz ammā bir vechile peşīmān olursuz ki anuñ tedārüki mümkin degüldür [*tān* sizler maʿnāsınadur *nerūyīd* ve *nezād* caḥd-ı muṭlaḳ müfred-i müzekker-i ġāyibdür]. Beyt (4)

Mekun ʿumr żāyiʿ beefsūs u ḥayf
Ki furṣat ʿazīzest ve'l-vaḳt seyf[1206]

---

23 ʿālem-i ervāḥīde iken ki bu cism yoḳ idi ḳurb-ı İlāhī var idi pes bu cismüñ aḥvāli maḥv olmayınca yine ol ḳurb peydā olmaz bu sebebden ezlā-yı nefy ser zenīd didi MH: -NAB

25 efkenīd emr-i ḥāżır cemʿ-i müzekker-i muḫāṭabdur AB: efkenīd emr-i ḥāżır cemʿ-i müzekkerdür H, efkenīd emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür N, -M

[1205] "Şehâdet deryâsından 'lâ' timsahı başını çıkardığı zaman, tufanı vaktinde Nûh'a teyemmüm farz olur."

[1206] "Ömrünü pişmanlık ve hayıflanma ile zâyi etme, çünkü fırsat aziz ve vakit kılıçtır."

1957 Ger bugūyem şemmeyī z'in naġmehā

Eger ol naġmelerden ki evliyādadur (5) bir şemme diyem [*şemme'ī*de hemze vaḥdet içündür]

Cānhā ser berzened ezdaḫmehā

cānlar ol naġmelerüñ leṭāfetinden ḥayāt bulup meḳābirden baş (6) ḳaldurur [*daḫme* mezār maʿnāsınadur].

1958 Gūşrā nezdīk kun k'an dūr nist

Ḳulaġuñı yaḳīn eyle ki ol naġmeler ıraḳ degüldür yaʿnī ol (7) naġmeler sende vardur senden ıraḳ degüldür

Līk naḳl-i ū betū destūr nist

līkin anuñ naḳli saña (8) destūr degüldür bu hem vechdür līkin anuñ naḳli ve fāş eylemek saña icāzet yoḳdur zīrā şerʿ-i şerīfde serāyir-i (9) ʿışḳı ve esrār-ı tevḥīdi āşkārā eylemege destūr u icāzet yoḳdur *el-ʿulemā'u vereṯetu'l-enbiyā'*[1207] mūcebince ḫıṭāb (10) ʿālime olmaḳ rūşendür.

1959 Hin ki İsrāfīl-i vaḳtend evliyā

Ey gūr-ı tende medfūn ve taʿalluḳ-ı mā-sivā derūnından (11) ḥāli diger-gūn cānlar āgāh u ḫaberdār oluñuz ki evliyā vaḳtüñ İsrāfīlidürler [*hīn* āgāh ol maʿnāsınadur]

Mürderā z'īşan ḥayātest ü nümā

(12) mürdeye anlardan ḥayāt-ı neşv ü nemā vardur yaʿnī anlaruñ nefesi ve muṣāḥabetinden mürde-dil olan [A190b] (13) lerzende-dil olup ḥayāt-ı cāvidānīye vuṣūl bulurlar.

1960 Cān-ı her yek mürdeyī ezgūr-ı ten

Her bir (14) mürdenüñ cānı teni ḳabrinden

Berçehed z'āvāzışān enderkefen

kefen içinde iken anlaruñ āvāzından ḥayāt (15) bulup ṣıçrar yaʿnī ḳabrde kefene ṣarılmış meyyit ḥażret-i İsrāfīlüñ nefḥ-i ṣūrından niçe ḥayāt bulursa [B141b] mürde-dil (16) ki teni ḳabri ve ṣevbi kefeni meṣābesindedür anlaruñ nefesinden ḥayāt-ı cāvidānīye irişür [*berçehed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1961 Gūyed īn āvāz z'āvāhā cüdast

[1207] "Âlimler peygamberlerin vârisleridir." Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 60.

11 nümā MNAB: vefā H

(17) Ol ḥayāt bulan mürde-dil dir ki bu āvāz ġayr āvāzlardan cüdādur yaʿnī bu āvāz insān (18) āvāzı degüldür [*āvāhā* cemʿ-i āvādur ki āvāz maʿnāsınadur ki andan muḫaffefdür]

Zinde kerden kār-ı āvāz-ı Ḫudast

zīrā mürdeyi zinde eylemek Ḫudānuñ āvāzınuñ (19) işidür yaʿnī Ḫudāya maḫṣūṣdur zīrā *inneke meyyitun ve innehum meyyitūn*[1208] mūcebince Ḫudāy taʿālādan ġayrısı mürde (20) meṣābesindedür mürde ḫod mürdeyi zinde itmek muḥāldür pes maʿlūm oldı ki enbiyā vü evliyānuñ mürde (21) iḥyā itmesi hemān Ḥaḳḳ taʿālānuñ iḥyā itmesidür ḥażret-i Mevlānānuñ maḳṣūdı çünki her ḳıṣṣadan ḥiṣṣedür evvelā pīr-i çengīnüñ (22) āvāzını medḥ eyledi ol taḳrībile naġme-yi İsrāfīle intiḳāl eyledi ve anuñ nefḥasınuñ sırrını beyān eyledi ve andan (23) enbiyānuñ naġmelerine intiḳāl idüp anda vāfir naṣīḥat söyledi ve andan evliyānuñ naġmelerine intiḳāl idüp anda (24) leṭāyif ẕikr eyledi ve ol ḥālāt cemīʿan Ḫudādan idügini beyān itmege şürūʿ eyledi. [N100a]

1962 Mā bümürdīm ü bekülli kāstīm

(25) Mevt-i ıżṭırārīden evvel biz öldük ve vücūddan bi'l-külliyye eksildük ve maḥv olduḳ yaʿnī vücūd-ı cismānī (26) mertebesinde olan vücūdı ifnā idüp baʿde'l-mevt lāzım olan nesneyi ṭaleb eyledük [*kāstīm* fiʿl-i māżī nefs-i mütekellim-i maʿa'l-ġayrdur]

Bang-i Ḥaḳḳ āmed heme berḫāstīm

(27) Ḥaḳḳ taʿālānuñ bāng ü āvāzı geldi ki ḳalḳuñuz didi ḳalḳduḳ yaʿnī biiẕnillāh (28) ḥayāt bulduḳ her gāh ki vaṣf-ı İlāhīde bir ʿaraż ẕikr olına ġaraż ol ʿarażuñ nihāyet ü ṣemeresidür (29) meṣelā bāng ü āvāz ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretine nisbet eylenmiş [H128a] ola andan murād istimāʿ-ı kelām ve tefhīm-i merāmdur pes [M154a] (1) anlar ki mā-sivāyı terk idüp gūş-ı hūşı Ḫudā cānibine ṭutarlar Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ kelāmını ve enbiyā vü (2) evliyānuñ kelāmını ki anlaruñ kelāmı ḥaḳīḳatda kelām-ı İlāhīdür fehm eylerler [*berḫāstīm* fiʿl-i māżī nefs-i mütekellim-i maʿa'l-ġayrdur].

1963 Bang-i Ḥaḳḳ enderḥicāb u bīḥacīb

(3) Ḥaḳḳ taʿālānuñ bāngi gerekse ḥicābda ve gerekse ḥicābsız olsun

An dehed k'ū dād Meryemrā zicīb

(4) anı virür ki o ceybden Meryeme virdi ki ḥażret-i Cibrīl Meryemüñ ceybinden nefḫ eyledi ki andan ḥażret-i ʿĪsā (5) ṭoġdı pes bāng-i Ḫudā elbette eṣer eyler gerekse bīḥicāb olsun ḳulūba olan tecelliyāt ve sāyir-i īcādāt (6) gibi gerekse vāsıṭa ile olsun enbiyā vü

[1208] "Muhakkak sen de öleceksin, onlar da ölecekler." Zümer/30.

26 kāstīm fiʿl-i māżī nefs-i mütekellim-i maʿa'l-ġayrdur HNAB: -M

evliyādan ṣādır olan muʿcizāt u kerāmāt gibi muʿcizāt enbiyāya ve (7) kerāmāt [A191a] evliyāya göredür mışrāʿ-ı evvelde *ḥicāb-ı ṯānī* ḥacīb oḳunmaḳ gerekdür ḳāfiye içün [*ceyb* ḳoyun maʿnāsınadur ki *ceb* andan ġalaṭdur]. (8)

1964 Ey fenātan nist kerde zīr-i pust

Ey şunlar ki fenā sizleri post altında maḥv u nīst eylemiş yaʿnī ey (9) cismānī perdesinde maḥabbet-i mā-sivā sebebi ile ḳurb-ı rūḥānī ve müşāhede-yi Raḥmānīden dūr u mestūr (10) ḳalmış kimseler [*tān* ḫıṭāb içün olan *tā* lafẓınuñ cemʿidür]

Bāz gerdīd ezʿadem z'āvāz-ı dust

ʿademden vücūda rücūʿ eyleñüz dostuñ (11) āvāzı sebebinden yaʿnī [B142a] ʿināyet-i Bārī ile firāḳ u cüdālıḳdan cüdā olup viṣāl ü āşnālıḳdan behredār (12) olur *dūst*dan murād Bārī taʿālādur [*gerdīd* emr-i ḥāżır cemʿ-i müzekker-i ġāyibdür].

1965 Muṭlaḳ ān āvāz-ı ḫod ezşeh buved

Ol āvāz-ı ḫod muṭlaḳā (13) şāhdandur [*buved* bunuñ gibi maḥallerde *est* maʿnāsınadur]

Ger çi ezḥulḳūm-ı ʿAbdullah buved

egerçi ẓāhirā ol āvāz ʿAbdullāhuñ ḥulḳūmındandur (14) *ʿAbdullāh*dan murād ḥażret-i Resūldür ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ki ẓāhirde Ḳur'ān-ı ʿAẓīm anuñ mübārek aġzından ẓuhūr (15) buldı ammā ḥaḳīḳatda Allāh taʿālādan ẓuhūr buldı zīrā anuñ emriyiledür farżā saʿādetlü pād-şāh ḥażretleri bir (16) bendesine bir ḫıdmet buyursa ki ol ḫıdmet niçe kimsenüñ saʿy u muʿāveneti ile ḥāṣıl olur olsa pes ol (17) kimsenüñ anlar üzre vāḳıʿ olan emr maʿnāda saʿādetlü pād-şāh ḥażretlerinüñ emr-i şerīfidür [*ḥulḳūm* boġaz maʿnāsınadur].

1966 Guft ūrā men zebān u çeşm-i tū

(18) Ḫudāy taʿālā ḥażreti Server-i Kāyināta eytdi ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt ve ekmelü't-taḥiyyāt ben (19) senüñ zebānuñ ve çeşmüñem

Men ḥavās u men rıżā vü ḫaşm-i tū

ben senüñ ḥavāssuñam ve ben senüñ rıżā (20) vü ġażabuñam nite ki bu beyt bu sırrı beyān eyler.

1967 Rev ki bī yesmaʿ ve bī yubṣır tuyī

Yüri ki bī yesmaʿ ve bī yubṣır sensin (21) *lāyezālu ʿabdī yeteḳarrebu ileyye bi'n-nevāfili ḥattā uḥibbehu fe iẕā aḥbebtuhu kuntu semʿehu ve baṣarahu ve yedehu ve lisānehu ve bī*

yesmeʿu ve bī yubṣıru ve bī yebṭışu ve bī yenṭıḳu[1209] (22) ve bir maḥalde vāḳıʿ (23) olmışdur *men kāne lillāhi kānellāhu leh*[1210]

Sır tuyī çi cāy-ı şāḥib-sır tuyī

ṣāḥib-sırsın (24) senüñ ne maḥallidür yaʿnī sen ṣāḥib-sır degülsin belki sır sensin ḫıṭāb ḥażret-i Resūledür ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem Ḫudāy cānibinden (25) ki ḥaḳḳıla olan kemāl-i ittiḥādını beyāndur.

1968 Çün şudī men kāne lillāh ezveleh

Çünki ziyāde ḥayret ü istiġrāḳdan (26) *men kāne lillāhi* olduñ yaʿnī ʿışḳ u ṭāʿat sebebi ile taḳarrüb-i küllī kesb idüp cemīʿ-i umūruñı Ḫudāya tefvīż idesin [*şudī* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur] (27)

Men turā bāşem ki kānellāhu leh

ben senüñ içün oluram zīrā *kānellāhu leh*dür Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinden ḥażret-i Resūle (28) ḫıṭāb irişür böyle diyü çünki sen benüm içün olduñ yaʿnī benüm cemīʿ emrüme ṭāʿat idüp cemīʿ-i ḫuṣūṣuñı baña tefvīż (29) eyledüñ ben hem senüñ içün oluram dünyāda senüñ [A191b] cemīʿ-i mühimmātuñı ḥāṣıl idüp āḫıretde saña cennet [M154b] (1) ve ʿālī-merātib virürem *men kāne lillāhi kānellāhu leh*[1211] *veleh* ḥayret maʿnāsınadur *vālih* ḥayrān maʿnāsınadur.

1969 Geh tuyī gūyem turā gāhī menem

(2) Gāhī saña sensin direm gāhī saña benüm direm *tūrā*ya miṡāl *inneke lātehdī men aḥbebte*[1212] (3) ve *menem*e miṡāl *ve mā rameyte iẕ rameyte ve lākinellāhe ramā*[1213]

Her çi gūyem āftāb-ı rūşenem

(4) her ne ki diyem rūşen āftābam yaʿnī cemīʿan sözlerüm ḫūb u rūşendür kelām-ı sābıḳuñ mażmūnından maʿlūm oldı ki (5) enbiyā vü evliyānuñ kelāmı çünki Ḫudā cānibine daʿvetdür pes maʿnāda Allāh taʿālānuñ kelāmıdur (6) *v'allāhu yedʿū ilādāri's-*

[1209] "Kulum bana öyle bir şeyle yaklaşmaya çalışır ki, o, farz kıldığım şeylerle yaklaşmasından, bence, daha sevimlidir. Kulum bana devamlı olarak nâfilelerle yaklaşmaya gayret eder; tâ ki ben onu severim. Sevince de, artık ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli ve yürüdüğü ayağı olurum." (Buhârî, *Sahîh*, VII/190.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 106-107.

[1210] "Kim Allâh'a âit olursa, Allâh da ona âit olur." Hadîs, bu şekliyle kaynaklarda yer almaz. Ancak, Aclûnî "*Men kāne maʿallāhi kānellāhu maʿah* (Kim Allâh'la berâber olursa, Allâh da onunla berâberdir.)" şeklinde bir hadîse yer vermektedir. (Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 272.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 163.

[1211] "Kim Allâh'a âit olursa, Allâh da ona âit olur." Hadîs, bu şekliyle kaynaklarda yer almaz. Ancak, Aclûnî "*Men kāne maʿallāhi kānellāhu maʿah* (Kim Allâh'la berâber olursa, Allâh da onunla berâberdir.)" şeklinde bir hadîse yer vermektedir. (Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 272.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 163.

[1212] "(Resûlüm!) Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin." Kasas/56.

[1213] "Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı (onu)." Enfâl/17.

selām ve yehdī men yeşā'u ilā ṣırāṭın mustaḳīm[1214] ve enbiyā vü evliyā daḫı ḫalḳa Ḫudādan ḫavf (7) itmegi ve mā-sivādan iʿrāż itmegi ve Ḫudā vü ʿuḳbā cānibine müteveccih olmasına emr eylerler bunlar ḫod kelām-ı [N100b] ḥażret-i (8) Ḫudānuñ mażmūnıdur.

1970 Her kucā tābem zimişkāt-ı demī

Her ḳanda ki dem ü nefse mensūb olan mişkāt u çerāġdan (9) yaldurayum [*tābem* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür *demī*de yā nisbet içündür]

Ḥal şud ancā müşkilāt-ı ʿālemī

orada ʿāleme mensūb yaʿnī ʿālem ḫalḳınuñ müşkilātı [B142b] [H128b] ḥall ü rūşen (10) oldı murād enbiyā vü evliyāya cemīʿ-i esrār u müşkilāt maʿlūm u rūşen idügin beyāndur [*ʿālemī*de yā nisbet ve vaḥdet içün olmaḳ cāyizdür].

1971 Ẓulmetīrā k'āftābī bernedaşt

(11) Şol ẓulmeti ki cihānı rūşen idici āftāb refʿ ü maḥv eylemedi

Ezdem-i mā gerded an ẓulmet çü çaşt

(12) bizüm nefesümüzden ol żulmet ḳuşluḳ gibi rūşen olur ẓulmetden murād ḳulūbda olan (13) ẓulmetdür ki küfr ü ʿışyāndan peydā olur enbiyā vü evliyānuñ duʿā vü himmeti ile ol ẓulmet zāyil olup rūşen-dillik (14) mertebesine vuṣūl bulup maḳbūl-i Ḥaḳḳ olur baʿż-ı nüsaḫda bu beyt vāḳıʿ olmışdur

1972 Her kucā tārīki āmed nāsezā

(15) her ḳanda nāmaʿḳūl bir ẓulmet geldi ve ẓāhir oldı ise

Ezfurūġ-ı mā şeved şems-i ḍuḥā

o (16) ẓulmet bizüm furūġ u şuʿlemüzden ḳuşlıḳ āftābı olur yaʿnī keşret-i ʿışyān u ẕünūbdan ḳalbi tīre olan kimse (17) bizüm muṣāḥabetümüzden rūşen-dil olup mürşid-i kāmil olur [*çāşt* ve *ḍuḥā* ḳuşlıḳ maʿnāsınadur] beyt (18)

Ānan ki ḫākrā benaẓar kīmiyā kunend
Āyā buved ki kūşe-yi çeşmī bemā kunend[1215]

ḥażret-i Mevlānā enbiyā vü evliyānuñ bāngi bāng-i Ḫudā idügin beyān idüp anı vücūh-ı (19) müteʿaddide ile iṣbāt itmege şürūʿ eyledi.

1973 Ādemīrā ū beḫʿīş esmā nümūd

Ḥażret-i Ādemüñ kendüsine (20) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti esmā gösterdi yaʿnī *ve ʿalleme Ādeme'l-esmā'e kullehā*[1216] mūcebince Ādem ʿaleyhi's-selāma esmāyı taʿlīm idüp (21)

[1214] "Allah kullarını esenlik yurduna çağırıyor ve O, dilediğini doğru yola iletir." Yûnus/25.
9 tābem fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür HNAB: -M

[1215] "O, bir nazarla toprağı kîmyâ yapanlar, acabâ gözucuyla olsun bize de bakarlar mı?"

her luġatda her nesneye ne vechile nām vāḳıʿ olsa gerekdür cemīʿan ʿıyān eyledi bu hem vechdür Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti (22) kendüsi Ādeme ʿaleyhi'-selām esmāyı gösterdi ve cemīʿan taʿlīm eyledi [*nümūd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

Dīgeranrā z'Ādem esmā mīgüşūd

Ġayrlara esmā (23) ḥażret-i Ādemden açıldı yaʿnī andan maʿlūm oldı pes ḥażret-i Ādemüñ ġayrlara taʿlīmi ḥaḳīḳatda Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ (24) taʿlīmidür nite ki ḥażret-i Mevlānā kendüsi buña işāret eyler [A192a] [*mīgüşūd* fiʿl-i māżiy-i mechūl müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1974 Ḫᵛāh z'Ādem gīr nūreş ḫᵛāh ezū

Ḥaḳḳ taʿālā (25) ḥażretinüñ nūrını ister iseñ Ādemden ṭut ister iseñ Ḥaḳdan ṭut yaʿnī her ḳanġısından aḫẕ eyler iseñ maʿnāda (26) me'ḫaẕ birdür egerçi biḥasebi'ẓ-ẓāhir ikidür [*ḫᵛāh* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Ḫᵛāh ezḫum gīr mīḫᵛāh ezkedū

ister iseñ şerābı küpden (27) ṭut ister iseñ ḳabaḳdan ṭut yaʿnī gerekse küpden gerekse ḳabaḳdan al maʿnāda ikisi birdür egerçi ẓarf u maḥalde (28) muġāyeret vardur bu sözler temṯīl ṭarīḳı ile ṭālibe tefhīm içün [*ḫum* küp maʿnāsınadur *kedū* kāf-ı ʿArabīnüñ fetḥasıyıla ḳabaḳ maʿnāsınadur].

1975 K'in kedū bāḫum büpeyvestest saḫt

Zīrā bu (29) kedū küpe muḥkem ulaşmış ve muttaṣıl olmışdur yaʿnī enbiyā vü evliyā Ḫudāya ziyāde ḳarīb ü muttaṣıldur *kedū*dan [M155a] (1) murād enbiyā vü evliyādur teşbīh ṭarīḳıyıla ki ferʿdür *ḫum*dan murād menbaʿ-ı vücūd olan cūd u kerem ṣāḥibidür (2) teşbīh ṭarīḳı ile ki aṣldur müşebbeh müşebbehün-bihüñ ʿaynı olmaḳ lāzım degüldür

Nī çü tū şādan kedū-yı nīk-baḫt

(3) ol nīk-baḫt kedū sencileyin şād degüldür yaʿnī sen māl u manṣıbıla şād u mesrūrsın ve gahī aḥvāl-i (4) dünyādan perīşān u ġamgīnsin ammā enbiyā vü evliyā ki ʿışḳ-ı İlāhī ile pürdür anlar viṣāl ü müşāhede sebebi ile mā-sivā (5) ḳaydından āzād olup hemīşe mesrūrlardur ḥażret-i Mevlānā [B143a] çünki ferʿden aḫẕ hemān aṣldan aḫẕ (6) idügini beyān eyledi şimdi anı iṯbāt itmege şürūʿ eyledi.

1976 Guft ṭūbā men re'ānī Muṣṭafā

Ḥażret-i (7) Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem eytdi saʿādet şol kimseye ki beni gördi

V'elleẕī yubṣır limen vechī re'ā

[1216] "Allah Âdem'e bütün isimleri öğretti." Bakara/31.

26 ḫᵛāh emr-i ḥāżır müfred-i müẕekker-i ġāyibdür HN: -MAB

(8) ve saʿādet şol kimseye ki ol kimse göre şol kimseyi ki ol kimse benüm vech ü ẕātumı gördi yaʿnī beni (9) gören kimseyi gördi ḳāle'n-Nebiyyu ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem *ṭūbā limen reʾānī ev reʾā men reʾānī ev reʾā men reʾā men reʾānī*[1217] (10) murād aṣḥāb-ı güzīn ve tābiʿīn ve tebaʿ-i tābiʿīndür [*yubṣır*da rā sākin oḳunur vezn içün].

1977 Çün çerāġī nūr-ı şemʿīrā keşīd

(11) Çünki bir çerāġ bir şemʿüñ nūrını çekdi yaʿnī bir çerāġ ki bir şemʿden yaḳalar

Her ki dīd anrā yaḳīn an şemʿ dīd

(12) her kim ki ol çerāġı gördi yaḳīn ü muḥaḳḳaḳ ol şemʿi gördi zīrā ol çerāġuñ nūrı (13) ol şemʿüñ nūrıdur [*yaḳīn* şeksiz maʿnāsınadur].

1978 Hem-çünin tā şad çerāġ eznaḳl şud

Yüz çerāġa degin belki daḫı ziyādeye (14) degin böyledür eger naḳl oldı ise yaʿnī ol şemʿden yüz çerāġ ve yüzden ziyāde çerāġ yandıyısa (15)

Dīden-i āḫır liḳā-yı aṣl şud

āḫır ki çerāġı görmek aṣlı görmek oldı ki bunda murād (16) şemʿdür bir ser-çeşmeden nice yire āb baḫş olsa cemīʿisinden dūr olanı görmek hemān ser-çeşmeyi (17) görmekdür.

1979 Ḫᵛāh eznūr-ı pesin bi'stan tu ān

İster iseñ sen ol nūrı ṣoñraġı nūrdan (18) al [*ḫᵛāh* ve *bisitān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Hīç farḳī nist ḫᵛāh ezşemʿ-i cān

ister iseñ cān şemʿinden al ikisinüñ [A192b] mā-beyninde hīç farḳ (19) yoḳdur zīrā ḥaḳīḳatda cemīʿisi [N101a] [H129a] aṣldandur ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki evṣāf-ı Ḫudāyı ve ḥadīṯ-i şerīfi gerekse (20) bi'ẕ-ẕāt ḥażret-i Resūlden ve gerekse bi'l-vāsıṭa ġayrdan istimāʿ eyle hīç tefāvüt yoḳdur *şemʿ-i cān*dan murād (21) Server-i Kāyināt olmaḳ rūşendür.

1980 Ḫᵛāh bin nūr ezçerāġ-ı āḫırīn

İster iseñ nūrı āḫırki çerāġdan (22) gör [*bīn* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Ḫᵛāh bin nūreş zişemʿ-i ġābirīn

ister iseñ anuñ nūrını evvelki şemʿden gör yaʿnī çerāġuñ (23) iḫtilāfı nūruñ ittiḥādına māniʿ degüldür *ʿābir* geçici *ġābir* ḳalıcı maʿnāsınadur *şemʿ-i ġābirīn* bunda şemʿ-i (24) evvelīn maʿnāsınadur.

[1217] "Beni görene, beni göreni görene, beni göreni göreni görene ne mutlu!"

Derbeyān-ı īn ḥadīṯ ki inne liRabbikum fīeyyāmi dehrikum nefeḥātin elā fe teʿarrażū lehā (25)

Bu ḥadīṯ-i şerīfüñ beyānındadur ki sizüñ zemānuñuzuñ günlerinde taḥḳīḳ sizüñ Rabbüñüz içün (26) nefḥalar vardur āgāh oluñuz pes ol nefḥaları ṭaleb eyleñüz

1981 Guft Peyġam-ber ki nefḥathā-yı Haḳ

Ḥażret-i (27) Peyġam-ber ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem eytdi ki Ḥaḳḳ taʿālānuñ nefḥaları vardur

Enderin eyyām mīāred sebaḳ

bu eyyāmlarda (28) ol nefḥalar sebaḳ getürür yaʿnī cemīʿ-i evḳātda ol nefeḥāt-ı İlāhiyye ẓuhūr üzredür ki gāhī nāgāh (29) bir fāsıḳ tevbe idüp ṣalāḥ üzre olmasına sebeb ol nefḥaya maẓhar olduġıdur *nefḥa* ḫoş ve laṭīf rāyiḥa [M155b] (1) maʿnāsınadur *nefeḥāt*dan murād cemāl-i İlāhī cānibinden hüveydā olan luṭf u ʿināyet eşerleridür (2) ānenfeānen her dem nefeḥāt-ı Raḥmāniyye herkese irişür līkin ḳabūle istiʿdād lāzımdur istiʿdād taṣfiye-yi ḳalb ve (3) tezkiye-yi nefsile olur [*mīāred sebaḳ* her nefes ẓāhir olur maʿnāsınadur]. Meşnevī

İnne lillāhi munzilu'l-berekāt
Fīeḥānīni dehrikum nefeḥāt (4)

Muʿteriż şevīd anhārā
Ḳābil-i an kunīd canhārā

*Ey besā nefḥa k'āmed ü tu beḫ*ᵛ*āb*
Bermeşāmet zed ü tūest ḫarāb (5)

Ey Ḫudā nefḥa-yı kerāmet dār
Ki şevem ezşemīm-i an bīdār

Bāz bu'frist nefḥa-yı diger (6)
*Ki bebīdārīm buved derḫ*ᵛ*ar*[1218]

[1218] "İnlediğiniz anların nefhalarıyla gelen bereketler Allâh'tandır. Onlara karşı geldiniz, canlara onun karşılığını verdiniz. Uykuda sana gelen nefhalar çoktur; burnuna o koku gelir ve seni harap eder. Allâh'ım, cömertlik nefhasını ver ki onun kokusuyla uyanayım. Başka bir nefhayı tekrar gönder ki gafletten uyanmamıza vesîle olsun."

1982 Gūş u huş dārīd īn evḳātrā

Bu vaḳtler içün gūş (7) u hūş ṭutuñuz ve ġāfil olmañuz [*dārīd* emr-i ḥāżır cemʿ-i müẕekkerdür] [B143b]

Derrübāyīd in çünin nefḥātrā

buncılayın şerīf ü laṭīf (8) nefḥaları ḳapuñuz yaʿnī vuṣūline saʿy eyleñüz [*derrübāyīd* emr-i ḥāżır cemʿ-i müẕekkerdür].

1983 Nefḥa āmed mer şumārā dīd ü reft

Nefḥa-yı Raḥmāniyye geldi sizi (9) gördi ve gitdi yaʿnī nefḥanuñ ḳarār u beḳāsı yoḳdur [*nefḥa* ḥā-yı mühmele iledür ḫā-yı muʿceme ile üfürmek maʿnāsınadur]

Her kirā mīḫʷast can baḫşīd ü reft

her kime istedi (10) ise ḥayāt u rūḥ bağışladı ve gitdi yaʿnī nefḥa-yı İlāhiyye herkese irişür līkin herkese nefʿ ü teʾsīri olmaz anuñ (11) teʾsīrine istiʿdād lāzımdur.

1984 Nefḥa-yı dīger resīd āgāh bāş

Bir ġayrı nefḥa irişdi āgāh ol (12)

Tā ezin hem vā nemānī ḫʷāce-tāş

ey ḫʷāce-tāş tā bu nefḥadan hem girü ve maḥrūm ḳalmayasın yaʿnī cān-ı bīdār u dil-i (13) hüşyār kesb eyle tā ki nefeḥātdan mütemettiʿ olasın *ḫʷāce-tāş* bir ḳapu [A193a] ḳulı maʿnāsınadur ki ikisinüñ efendisi (14) bir kimse ola [*ey ḫʷāce-tāş* taḳdīrindedür].

1985 Cān-ı āteş yaft z'ū āteş-küşī

Āteşüñ ṭabīʿat u cānı ol nefḥadan āteş depeleyicilik (15) buldı yaʿnī nefḥa āteşe vāḳıʿ olsa anuñ ḳuvvet ü teʾsīrinden āteşlik ḥāleti andan żāyiʿ olup farżā nūr-ı (16) ṣāfī olur ḥażret-i Mevlānā işāret eyler ki aḫlāḳ-ı ẕemīme ʿārıżī degül ẕātī olsa nefḥa-yı Raḥmāniyye ile aḫlāḳ-ı ḥamīdeye (17) mütebeddil olur

Cān-ı mürde yaft derḫod cünbüşī

maḥabbet-i mā-sivā ve ʿışyān u hevā ile mürde olmış cān (18) kendüsinde ol nefḥadan bir ḥareket buldı yaʿnī nefḥa sebebi ile ṭāʿat u ʿibādetde çüst ü çāpük oldı bu hem maʿnādur (19) mürdenüñ cānı nefḥadan kendüsinde bir ḥareket ü ḥayāt buldı yaʿnī nefḥa-yı Raḥmāniyye mürde üzre vāḳıʿ olsa (20) anuñ eṣerinden ḥayāt bulur vech-i evvele göre mürde cānuñ ṣıfatıdur vech-i ṣānīye göre ṣıfatı degüldür [*cünbiş* ḥareket maʿnāsınadur baʿż-ı nüsaḫda *derḫod* yerine *ezvey* vāḳıʿ olur]. (21)

1986 Cān-ı nārī yaft ezvey inṭıfā

---

20 baʿż-ı nüsaḫda derḫod yerine ezvey vāḳıʿ olur MNAB: -H

Yaḳıcı āteşüñ cān u ṭabīʿatı ol nefḥadan inṭıfā buldı yaʿnī söndi [nāra mensūb cān yaʿnī āteş ü dūzaḫa lāyıḳ olmış cān nefḥa sebebi ile ol ḥāletden necāt bulup maḳbūl-i Ḥaḳḳ oldı]

Mürde pūşīd ezbeḳā-yı ū ḳabā

(22) mürde ol nefḥanuñ beḳā vü teʾsīrinden ḳaftān geydi yaʿnī ḥayāt-ı ebedī buldı bunda cān mürde (23) taḳdīrinde olmaḳ mümkindür ki maʿnā aña göre olur *ḳabā*nuñ başı yuḳaru ḳonsa *beḳā* olur *beḳā*nuñ başı aşaġa ḳonsa (24) *ḳabā* olur.

1987 Tāzegī vü cünbiş-i Ṭūbist īn

Ṭūbānuñ ṭarāvet ü ḥareketidür bu ki murād nefḥadur ki bāḳīdür dünyā bāġı dıraḫtınuñ (25) eṣeri degüldür ki fenā-peẕīr ola

Hem-çü cünbişhā-yı ḫalḳan nist īn

bu ki murād nefḥadur ḫalḳlaruñ ḥareketleri gibi degüldür (26) ki az zemānda fānī vü maḥv ola ṭūbādandur didügi ḥaḳīḳatda ṭūbādandur dimek degüldür belki murād hemān nefḥa-yı medḥdür. (27)

1988 Ger derüfted derzemīn ü āsmān

Eger nefḥa-yı Raḥmāniyye [H129b] zemīn ü āsmāna düşe

Zehrhāşān āb gerded derzemān

(28) ol nefḥanuñ ʿaẓamet ü mehābetinden zemīn ü āsmānuñ zehreleri fevrī āb olur zīrā ol nefḥaya ṭāḳatları (29) yoḳdur emānetden murād nefeḥātdur ki arż u semāya ʿarż olınduḳda [N101b] ibā idüp ḳabūl eylemediler nite ki ḥażret-i [M156a] (1) Mevlānā beyān eyler [*derzemān* fevrī maʿnāsınadur].

1989 Ḫod zibīm-i in dem-i bīmüntehā

Ḫod bu nihāyetsiz demüñ ḫavfından *dem*den murād bunda (2) nefḥa-yı Raḥmāniyyedür

Bāz ḫᵛan feʾbeyne en yaḥmilnehā

[B144a] fe ebeyne en yaḥmilnehā āyetini oḳu gör ki ziyāde müşkil ve emr-i (3) ʿasīr olduġından ötüri insāndan ġayrı bir maḫlūḳ anı ḳabūl eylemedi (4) *innā ʿarażne'l-emānete ʿale's-semāvāti ve'l-arżi ve'l-cibāli fe ebeyne en yaḥmilnehā ve eşfaḳne minhā ve ḥamelehe'l-insān innehu kāne ẓalūmen cehūlā*[1219] (5) semāvāt u arż u cibāle taḥḳīḳ biz emāneti ʿarż eyledük anlar ol emāneti götürmekden ibā eylediler (6) ve ol emāneti ḳabūl itmekden iʿrāż ḳıldılar ve ol emāneti insān ḳabūl eyledi taḥḳīḳ ol insān ziyāde ẓālim (7) ziyāde cāhil oldı zīrā bir ferd ḳabūl itmedügini ḳabūl [A193b] eyledi

[1219] "Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yüklendi. Doğrusu o çok zalim, çok cahildir." Ahzâb/72.

*emānet*den murād ehl-i ẓāhir ḳatında ṭāʿat (8) u ʿibādetdür ve ehl-i bāṭın ḳatında ʿışḳ u maḥabbetdür bu iʿtibār üzre melāyike daḫı dāḫil olmaḳ lāzım gelür (9) zīrā ʿışḳ u maḥabbet melāyikede daḫı vardur belki ʿuşşāḳ ḳatında emānetden murād ʿışḳ u derddür yaluñuz ʿışḳ degüldür (10) nite ki Şeyḫ ʿAṭṭār ḥażretleri Manṭıḳu'ṭ-Ṭayr nām kitābında bu sırrı rūşen eyler beyt (11)

Ḳudsiyanrā ʿışḳ hest ü derd nist
Derdrā cüz ādemī derḫard nist[1220]

ve Mevlānā Cāmī ḥażretleri Silsiletü'z̲-Z̲eheb nām kitābında (12) *ẓalūmen cehūlā* içün rengīn nükte beyān eylemişdür ki budur meṡnevī (13)

Ẓulm-i ū an ki hesti-yi ḫadrā
Saḫt fānī beḳā-yı sermedrā

Cehl-i ū an ki her çi cüz Ḥaḳ būd
Ṣūret-i an zilevḥ-i dil bü'zdūd

Nīk ẓulmī ki ʿayn-ı maʿdiletest (14)
Naġz-ı cehlī ki maġz-ı maġfiretest

Ey nekerde dil ezʿalāyıḳ ṣāf
Mezen ezdāniş-i ḥaḳāyıḳ lāf[1221]

insānuñ (15) mükerrem olmasına sebeb ol emāneti ḳabūl itdügidür ki ḥażret-i Mevlānā anı nefḥa ile beyān eyledi Manṭıḳu'ṭ-Ṭayrda meṣṭūrdur ki (16) şeyṭān gördi ki Ḫudānuñ laʿnetini kimse ḳabūl eylemedi merdlik idüp anı ḳabūl eyledi insān gördi ki ol (17) emāneti kimse ḳabūl itmedi merdāne ḳademini ilerü ḳoyup ol emāneti ḳabūl idüp cemīʿ-i esmā vü ṣıfāta maẓhar olup (18) mir'āt-ı küll oldı ve *ve leḳad kerremnā benī-Ādeme*[1222] teşrīfi ile müşerref olup *ve nefaḫtu fīhi minrūḥī*[1223] sırrına ıṭṭılāʿ (19) buldı.

1990 V'er ne ḫod eşfaḳne minhā çün budī

Yoḫsa ḫod eşfaḳne minhā nice olurdı [*budī* būdīden muḫaffefdür]

Ger ne ezbīmeş dil-i kuh ḫun şudī

[1220] "Kudsîler için aşk vardır, dert yoktur; âdemoğlundan başkası gam yemez."
[1221] "Onun zulmü kendi varlığınadır; ebedî bekâyı fânî yapar. Onun cehâleti Hak'tan başkasınadır; onun sûreti gönül aynasından parlar. Zulmün iyisi adâletin kendisidir; cehâletin özü mağfiretin özüdür. Ey gönlünü mâsivâ ilişkilerinden saf kılmayan kişi! Hakikat ilimlerinden söz etme."
[1222] "Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık." İsrâ/70.
[1223] "...içine de ruhumdan üfürdüğüm (zaman)" Sâd/22.

(20) eger ol emānetüñ ḫavf u mehābetinden ṭaġuñ göñli ḫūn olmayayıdı yaʿnī ṭaġuñ (21) göñli ḫūn olduġıyiçün emāneti ḳabūl itmekden iʿrāż eyledi ammā insānuñ ġaflet ü ġurūrı ʿacebdür ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ (22) kelām-ı şerīfini ve ḥażret-i Resūlüñ ḥadīs̱-i şerīfini istimāʿ idüp maʿānīsini daḫı fehm eyler līkin anuñ muḳteżāsınca ʿamel itmez ve (23) yevmü'ṣ-suʾālde cemīʿ-i ʿibādāt ve ḥaḳḳ-ı ʿibād ve sāyir-i aḥvāl ḫod cemīʿan suʾāl olınsa gerekdür [*neşudī* taḳdīrindedür *kuh* kūhdan muḫaffefdür] meṡnevī (24)

Deran rūz k'ezfiʿl pursend ü ḳavl
Ulu'l-ʿazmrā ten bilerzed zihevl

Becāyī ki dehşet ḫorend enbiyā
Tu ʿuẕr-i günehrā çi dārī biyā[1224] (25)

Ḥażret-i Mevlānānuñ ʿādet-i şerīfi budur ki bu kitāb-ı müsteṭābuñ eṡnā-yı teʾlīfinde her ne vāḳıʿ olsa anı (26) naẓma getürüp anuñ münāsebeti ile pend virürdi bir gice teʾlīf-i Meṡnevīye meşġūl ve ebvāb-ı maʿānī meftūḥ idi (27) ki ṭaʿām getürdiler ol ṭaʿām naẓm-ı kelāma mānīʿ oldı ḥażret-i Mevlānā anı ḥikāyet eyler ve loḳma lafẓınuñ münāsebeti ile cān loḳmasınuñ (28) ve ṭaʿāmuñ reh-zenliginüñ ve ḫalḳuñ pendine mānīʿ olmasınuñ aḥvālini beyān eyler.

1991 Düş dīger levn-i in mīdād dest

(29) Dün gice bunuñ gibi murād nefeḥāt-ı Raḥmāniyyenüñ [A194a] beyānıdur ġayrı reng el virdi yaʿnī dün gice ebvāb-ı müşāhede [M156b] (1) meftūḥ olup Raḥmāniyyenüñ şerḥ u beyānı ziyāde rūşen-vech ve o üslūbıla müyesser oldı ve yüz gösterdi *levn* mużāf (2) iʿtibār olınmayup maʿnā böyle olmaḳ mümkindür dün gice bu ḫuṣūṣ ġayrı reng el virdi yaʿnī bir vech-i āḫarıla müyesser oldı ve (3) ẓuhūr buldı [*dūş* dün gice maʿnā̱sınadur] [B144b]

Luḳma-yı çendī derāmed reh bübest

bir ḳaç loḳma geldi ol esrāruñ yolını baġladı yaʿnī ẓuhūrına (4) mānīʿ oldı [*bübest* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1992 Behr-i luḳma geşte Luḳmānī girev

[1224] "O gün fiili ve sözü sorarlar; ululuk sahibinin teni korkudan titrer. Nebîlerin dehşete düştüğü yerde sen günahlarının özrünü ne yaparsın, gel."

29 gice bunuñ gibi NAB: gice bunuñ ki M, gicenüñ bu ki H

1-3 levn mużāf iʿtibār olınmayup maʿnā̱ böyle olmaḳ mümkindür dün gice bu ḫuṣūṣ ġayrı reng el virdi yaʿnī bir vech-i āḫarıla müyesser oldı ve ẓuhūr buldı MH: -NAB

3 dūş dün gice maʿnā̱sınadur MHN: -AB

Bir loḳmadan ötüri bir Loḳmān rehn ü maḥbūs olmış yaʿnī [H130a] bir loḳma (5) sebebi ile Loḳmān-ı cān esrār-ı cānāndan dūr olmış [*girev* bunda rehn maʿnāsınadur]

Vaḳt-i Luḳmānest ey luḳma birev

Loḳmānuñ vaḳtidür ey loḳma (6) yüri murād *lātemeyyitū ḳulūbekum bikeṯreti'l-ekli*[1225] ḥükmince ṭaʿām esrār u viṣāl-i rūḥānīye mānīʿ-i ḳavī idügin (7) beyāndur [*birev* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]. Beyt

Tu k'ezserā-yı ṭabīʿat nemīrevī bīrūn
Kucā bekūy-ı ṭarīḳat güẕer tuvānī kerd[1226]

1993 Ezberāy-ı luḳmayī in ḫār ḫār

(8) Bu ıżṭırāb u tasa ve bu meşaḳḳat u zaḥmet bir loḳmadan ötüridür [*ezberāy-ı luḳma'īst* taḳdīrindedür *ḫār ḫār* ıżṭırāb ve tasa maʿnāsınadur]

Ezkef-i Luḳman birūn ārīd ḫār

(9) Loḳmānuñ kef-i pāyından ḫārı ṭaşra getürüñüz yaʿnī Ḫudāy taʿālāya tevekkül idüp ekl ü şürb (10) içün olan ḳayd u elemi terk idüp müşāhede-yi cānānıla müşerref olmış cānı ʿālem-i melekūt seyrine mānīʿ olan nesneden (11) ḫalāṣ eyleñüz.

1994 Derkef-i ū ḫār u sāyeş nīz nist

Cān Loḳmānınuñ kef-i pāyında ḫār yoḳdur ḫāruñ [N102a] sāyesi (12) daḫı yoḳdur belki ḫārdan murād seyr-i melekūta vuṣūl viṣāle mānīʿ olan ḥāletdür

Līktān ezḥırṣ an temyīz nist

(13) līk serlerinde ḥırṣ u ṭamaʿdan ol temyīz yoḳdur ki cān Loḳmānını temyīz ü müşāhede idesüz bu hem maʿnādur (14) līkin sizlere ḥırṣ u ṭamaʿdan ol temyīz yoḳdur ki ḫārı ve anuñ sāyesini temyīz ü müşāhede idesin zīrā anı (15) temyīz itmege çoḳ riyāżet ü mücāhede ister.

1995 Ḫār dān anrā ki ḫurmā dīdeyī

Maʿnāda ḫār bil anı ki ẓāhirde ḫurmā görmişsün (16)

Z'an ki bes nan-kūr u bes nādīdeyī

zīrā ziyāde nān-kūrsın ve ziyāde görmemişsün yaʿnī ḳatı aç gözlüsin (17) mıṣrāʿ-ı evvel ṭaʿn u istihzā ṭarīḳı ile olmaḳ mümkindür baʿz kimsenüñ ḳatında bu maʿnā maḳbūldür yaʿnī bir mertebede nān-kūr (18) ve aç gözlüsin ki ḫurmā senüñ ḳatuñda ḫār meṣābesindedür yaʿnī gördügüñ iḥsān u keremi ve yidügüñ nān u niʿmeti (19) fevrī

[1225] "Kalbinizi çok yemekle öldürmeyiniz."
[1226] "Sen ki tabîat (mizâç ve nefis) sarayından dışarı çıkmıyorsun, tarîkat köyüne nasıl varabilirsin?"

ferāmūş eylersün zemānede olan erāẕil ü edānī gibi ve bu vech hem maʿnādur ḫurmā gördügüñi ḫār bil yaʿnī ḫār (20) meṣābesinde ṭut aña ümīdvār olma bolay ki bu ḥāletile ḥırṣ u ṭamaʿ u denāʾetden ḫalāṣ bulasın zīrā ziyāde ḥarīṣ (21) u denīsin ḥālen ki bu ḫaṣlet ziyāde meẕmūmdur ammā ḥaḳḳ budur ki vech-i ṣānī ziyāde rūşendür ve hem maḥalle tamām (22) münāsibdür [*nān-kūr* küfrān-ı niʿmet maʿnāsınadur *nādīde* denī ve aç gözlü maʿnāsınadur].

1996 Cān-ı Luḳman ki gülistān-ı Ḫudast

Loḳmānuñ ḥikem ü maʿārifile pür olmış cānı ki Ḫudānuñ gülistānıdur (23) yaʿnī Ḫudānuñ manẓarı ve esrār-ı İlāhiyyenüñ maẓharıdur [A194b]

Pāy-ı cāneş ḫaste-yi ḫārī çirast

anuñ cānınuñ (24) ayaġı niçün bir ḫāruñ mecrūḥıdur yaʿnī bir ḫār anuñ Ḫudā cānibine gitmesine mānīʿ olmaz *Luḳmān*dan murād cāndur teşbīh (25) ṭarīḳı ile [*gülistān*dan murād esrār-ı İlāhiyyedür].

1997 Üştür āmed in vücūd-ı ḫār-ḫᵛār

Bu ḫār yiyici vücūd üştür geldi yaʿnī vücūd-ı insānī üştür gibi ḫār-ḫᵛārdur [*ḫār-ḫᵛār* vaṣf-ı terkībīdür] (26)

Muṣṭafā-zādī berīn üştür süvār

Muṣṭafā ẕādlu ve pāk ṭabīʿatlu bir kimse bu üştür üzre (27) süvārdur *üştür*den murād beden-i insānīdür *Muṣṭafā-ẕād*dan murād cān-ı pākdür ki nūr-ı Muḥammedīnüñ reşāşından (28) vücūd bulmışdur insān eger arż-ı süflīden ḥāṣıl olur ṭaʿām yimeseyidi bülend-pervāzlıḳda ferişteden ʿālī olurdı (29) līkin ṭaʿām-ı süflī *el-cinsu ile'l-cinsi yemīlu*[1227] mūcebince insānı bu ʿālem-i süflī dāmına giriftār eyler ammā şol [M157a] (1) [B145a] insān ki riyāżet ü mücāhede ile bir ḥālete vara ki farżā bir ay miḳdārı zemānda bir iki loḳma ile ḳanāʿat ide (2) ferişte andan aşaġa ḳalur [*süvārest* taḳdīrindedür]. Beyt

Ger ezburc-ı maʿnā per ü ṭayr-ı ū
Ferişte furū-māned ezseyr-i ū[1228]

1998 Üştürā teng-i gülī berpüşt-i tust

(3) Ey üştür senüñ arḳañ üzre bir gül tengi vardur yaʿnī arḳañ ile bir denk gül getürürsün [*üştürā*nuñ āḫırında olan elif nidā içündür] (4)

K'eznesīmeş dertu ṣad gülzār rüst

[1227] "Cins, cinsine çeker (meyl eder)."
2 süvārest taḳdīrindedür NAB: -MH
[1228] "Eğer o, mânâ burcundan uçarsa, melek onun uçmasına hayret edip âciz kalır."

ki anuñ nesīminden sende yüz gülzār bitdi ve ẓāhir oldı ammā sen andan (5) ġāfilsin *üştür*den murād beden-i insānīdür *teng-i gül*den murād nefḥa-yı İlāhiyyedür ki bu iki ḥālete istiʿdād (6) insānda ḳonmışdur gülzārdan murād viṣāl ü müşāhede-yi cānān ve esrār-ı ḫafiyyedür *nesīm*den murād nefḥa ve ʿışḳuñ eṯeridür (7) *teng* bunda denk maʿnāsınadur [*rüst* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

1999 Meyl-i tū sūy-ı muġaylānest ü rīg

Bu ḳadar ḥālāt-ı laṭīfeye egerçi sende (8) istiʿdād vardur ammā ne fāyide zīrā senüñ meylüñ muġaylān ve ḳum cānibinedür yaʿnī ṣaḥrālara varup üştür gibi (9) ḫār yimek istersün yaʿnī raġbet ü saʿyuñ nefs ü şeyṭān cānibinedür [*rīg* ḳum maʿnāsınadur]

Tā çi gül çīnī ziḫār-ı mürde-rīg

(10) arta ḳalası ḫārdan ʿaceb ne gül dirersün eger üştür gibi ḫārdan cüdā olmazsun yaʿnī nefs ü şeyṭān u nefsāniyyetden (11) ferāġat itmezsün ʿacebā bu ḥāletden ne fāyide taḥṣīl idersün ḥālā ki saña cemīʿ żarar [H130b] ten-perverlikdendür muġaylān (12) bir gūne dıraḫtdur Kaʿbe yolında ziyāde çoḳdur *mürde-rīg* arta ḳalası maʿnāsınadur ḥażret-i Mevlānā nefeḥāt-ı gülşen-i (13) Rabbānīnüñ taʿarrużından ve nesīmāt-ı gülzār-ı Raḥmānīnüñ iştimāmından ġāfil olanlara ḫıṭāb eyler.

2000 Ey bigeşte z'in ṭaleb ezkūbekū

(14) Ey bu ṭalebden kūbekū geşt ü saʿy eylemiş [*kū* maḥalle maʿnāsınadur]

Çend gūyī k'in gülistan kū ve kū

nice bir dirsün (15) ki bu gülistān ḳanı ve ḳanı yaʿnī niçeye dek nefeḥāt-ı İlāhiyye gülistānınuñ ṭalebi içün saʿy u kūşiş idüp ḳanı (16) ve ḳandadur diyü tecessüs ü tefaḥḥuṣ idersün [*kū* ḳanı maʿnāsınadur].

2001 Pīş ezin k'in ḫār-ı pā bīrun kunī

Bundan öñ ki bu ayaġuñda (17) olan ḫārı ṭaşra idesin Sürūrī Efendi raḥmetullāhi ʿaleyh bu mesṭūr olan [A195a] maʿnāyı iḫtiyār eylemişdür ve ekṯer-i (18) nüsaḫda

Bīş ezan k'in ḫār-ı pā bīrun kunī

vāḳıʿdur yaʿnī *ezīn* yerine *ezān*dur andan ziyāde ki bu ḫār-ı pāyı (19) iḫrāc idesin

Çeşm-i tārīkest cevlan çun kunī

çeşmüñ tārīk ü bīnūrdur niçe cevelān eylersün (20) zübde-yi kelām budur ki cevelāna māniʿ hemān ḫār-ı pā degüldür belki andan ziyāde çeşmüñ hem tārīk ü bīnūrdur cevelāna bu daḫı (21) māniʿdür pes cevelāna şol vaḳt müyesser olur ki [N102b] maḥabbet-i mā-sivā ile tārīk ü bīnūr olmış çeşm-i dilüñ ʿibādet ü riyāżetile (22) rūşen ü

münevver olup keşret-i eklden ḫalāṣ bulup saña ceẕbe-yi nefeḥāt irişüp cevelān u ḥarekete ḳādir olasın (23) bu vech üzre *bīş*dür bā-yı ʿArabī ile.

2002 Ādemī k'ū mīnegunced dercihān

Şol ādem ki o ʿaẓamet ü uluvv-ı şānından (24) cihāna ṣıġmaz zīrā ādem ü ādemī ʿālem-i kübrādur bu cihān ḫod ʿālem-i ṣuġrādur kübrā ṣuġrāya ṣıġmaḳ muḥāldür bu hem maʿnādur ādemī (25) ki ol ādemī ẕāt-ı Ḫudāya ve esmā vü ṣıfātına āyine vü maẓhar olduġı iʿtibārıla cihāna ṣıġmaz [*ādemī*de olan yā vech-i ṣānīye nisbet yā-yı nisbīdür *negunced* fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Derser-i ḫārī hemīgerded nihān

(26) bir ḫāruñ ucında nihān olur zīrā insānuñ ḳadr ü şerefi rūḥāniyyeti iʿtibārıyıladur cismāniyyeti (27) iʿtibārıyıla degüldür azcuḳ ṭaʿām u ṭamaʿ ve ḥırṣ u hevā sebebi ile ol rūḥāniyyet [B145b] maḥcūb u mestūr olur ve çoḳ (28) olur ki bir cüzʾī nesne sebebi ile velāyetden düşer pes muḳarrebān-ı dergāh-ı Eḥadiyyet ve vāṣılān-ı bārgāh-ı Ṣamediyyet (29) olanlara Ḫudāy taʿālā cānibine ancılayın teveccüh ü iḳbāl ide ki cismāniyyet mertebesinden dūr ola nite ki Server-i Kāyināt [M157b] (1) ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt ve ekmelü't-taḥiyyāt zemān-ı istiġrāḳda ḥażret-i ʿĀyişenüñ muṣāḥabetinsiz bu ʿālemile (2) üns ṭutmazdı [*hemīgerded* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

2003 Muṣṭafā āmed ki sāzed hem-demī

Ḥażret-i Resūl bu ʿāleme geldi ki bir hem-dem düze ve bir muṣāḥib (3) peydā ide tā ki kendüden ṣoñra ḫalḳı ṣırāṭ-ı müstaḳīme daʿvet ide ki murād aṣḥābdur ve ḳıyāmete degin kim daʿvet eylerse [*hem-demī*de yā vaḥdet içün olmaḳ rūşendür] (4)

Kellimīnī yā Ḥumeyrā kellimī

līkin daʿveti tamām itmedin gāhī ʿālem-i istiġrāḳda rūḥ-ı şerīfi cism-i laṭīfinden müfāreḳat (5) itmek ḫavfı vaḳtinde Server-i Kāyināt ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt ve ekmelü't-taḥiyyāt ḥażret-i ʿĀyişeye ḫıṭāb (6) idüp dirdi söyle baña yā Ḥumeyrā söyle ʿavret dünyādandur pes bu iʿtibārıla ʿālem-i istiġrāḳdan bu ʿāleme gelürdi (7) *Ḥumeyrā* ḥażret-i ʿĀyişenüñ laḳabıdur ki ḥażret-i Resūl ḳomışdur *aḥmer* ḳızıl beñizlü erdür *ḥamrā* ḳızıl beñizlü ʿavretdür (8) *kellimī* emr-i ḥāżır müfred-i mü'enneẕ-i ḥāżıradur.

2004 Ey Ḥumeyrā āteşender nih tu naʿl

Ey Ḥumeyrā sen āteşe naʿl ḳo yaʿnī baña (9) söyle [*nih* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Tā zinaʿl-i tū şeved in kūh laʿl

tā senüñ naʿlüñden bu ṭaġ laʿl ola yaʿnī senüñ kelāmuñ sebebi ile (10) bu cānibe rücūʿ idem ki benüm daʿvet [A195b] ü taʿlīmüm ile hidāyet ü ʿilmile ʿālem ü ʿālemiyān maʿmūr u pür ola çünki bir bende (11) firār ide anuñ nāmını bir naʿle yazup efsūn eylerler andan ṣoñra āteşe bıraġurlar ol bendenüñ göñli (12) yanup bīṣabr olur ve girü döner ammā bunda murād ḥażret-i Resūlüñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ḥażret-i ʿĀyişenüñ rażıyallāhu ʿanhā (13) kelimāt u muṣāḥabeti ile bu ʿālem ṭarafına rücūʿıdur.

2005 İn Ḥumeyrā lafẓ-ı teʾnīṯest ü cān

Bu Ḥumeyrā ẓāhirde (14) teʾnīṯ-i lafẓīdür zīrā *ḥumeyrā* ḥamrānuñ muṣaġġarıdur ki müʾenneṯ-i ḥaḳīḳīdür ve maʿnāda cāndur [bu vechile cān Ḥumeyrāya maʿṭūf degüldür] (15)

Nām-ı teʾnīṯeş nehend in Tāziyān

bu ʿArablar cānuñ nāmını teʾnīṯ ḳorlar zīrā lisān-ı ʿArabīde rūḥ müʾenneṯ-i semāʿīdür (16) Sürūrī Efendi raḥmetullāhi ʿaleyh egerçi meẕkūr olan maʿnāyı iḫtiyār eylemiş līkin maʿnā böyle olmaḳ rūşendür bu (17) ḥumeyrā ve cān teʾnīṯ-i lafẓīdür ḥaḳīḳatda teʾnīṯ degüldür zīrā lisān-ı ʿArabīde *ḥumeyrā* müʾenneṯ-i ḥaḳīḳīdür ve *rūḥ* (18) müʾenneṯ-i semāʿīdür zīrā ḥaḳīḳatda rūḥda teʾnīṯlik yoḳdur teʾnīṯligi hemān biḥasebi'l-lafẓ ve'l-istiʿmāldür (19) ḥażret-i Mevlānānuñ murādı budur ki ḥażret-i [H131a] ʿĀyişeye teʾnīṯlik żarar itmez nite ki rūḥa teʾnīṯligüñ żararı (20) yoḳdur nite ki ḥażret-i Mevlānā kendüsi beyān eyler [*Tāziyān* cemʿ-i Tāzīdür ʿArab maʿnāsınadur].

2006 Līk eztеʾnīṯ-i canrā bāk nist

Līkin rūḥa (21) teʾnīṯden bāk yoḳdur yaʿnī rūḥuñ kendüsine noḳṣān u żarar yoḳdur rūḥuñ lafẓı müʾenneṯ (22) olmaḳdan zīrā lafẓ başḳa maʿnā başḳadur ikisinüñ iʿtibārı bir degüldür [*līk* mużāf degüldür]

Rūḥrā bāmerd ü zen işrāk nist

(23) rūḥuñ merd ü zenile işrāk ü taḳayyüdi yoḳdur [*işrāk* ortaḳlıḳ maʿnāsınadur].

2007 Ezmüẕekker v'ezmü'enneṯ berterest

(24) Zīrā rūḥ kendü ẕātında müẕekkerden ve müʾenneṯden bülendrek ve pākrekdür

İn ne an cānest k'ezḫuşk ü terest

(25) bu ben vaṣf itdügüm cān ol cān degüldür ki ḫuşk ü terdendür yaʿnī rūḥ-ı ḥayvānī degüldür (26) belki rūḥ-ı insānīdür.

2008 İn ne an cānest k'efzāyed zinān

Bu cān ki ben [B146a] medḥ eylerem ol cān degüldür (27) ki nān u ṭaʿāmdan ziyāde ola ve ḳuvvet ü neşv ü nemā bula [*ki efzāyed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Yā gehī bāşed çünin gāhī çünān

yā gāhī (28) buncılayın gāhī ancılayın ola yaʿnī ekl ü şürbile ḳavī olup ḳaṣd-ı ʿıṣyān ide ve gāhī ekl ü şürbüñ (29) terki ile żaʿīf olup ʿibādete meyl idüp ṭuġyānı terk ide.

2009 Ḫoş-kunendest ü ḫoş u ʿayn-ı ḫaşī

[M158a] (1) Vāṣıl-ı nefeḥāt ve āgāh-ı Ḥaḳḳ olan kimse ġayrı ḫoş idicidür ve kendüsi (2) ḫoş ve ḫoşlıġuñ ʿaynıdur yaʿnī kendüsi maḳbūl-i Ḥaḳdur ve ṭālib-i Ḥaḳḳ olanı maḳbūl-i Ḥaḳḳ idicidür. (3)

Bīḫoşī ne'bved ḫoşī ey mürteşī

Ey mürteşī ve ey ṭālib-i [N103a] dünyā bīḫoşlıḳ ḫoşlıḳ olmaz yaʿnī (4) evvel bir kimse ḫoş olmaḳ gerekdür ki ġayra andan ḫoşlıḳ irişe yaʿnī bir kimse maḳbūl-i Ḥaḳḳ olmayınca bir kimesnenüñ (5) maḳbūl-i Ḥaḳḳ olmasına sebeb [A196a] olmaġa imkān yoḳdur [*mürteşī* bunda ṭālib-i dünyā maʿnāsınadur].

2010 Çün tu şīrīn ezşeker bāşī buved

Çünki sen şekerden (6) şīrīn olasın [*bāşī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur]

K'an şeker gāhī zitū ġāyib şeved

hīç olur mı ki gāhī ol şeker senden ġāyib (7) ü cüdā ola yaʿnī şol kimse ki nefeḥāt u ʿibādāt sebebi ile ḳurb-ı İlāhīye vuṣūl bula hīç olur mı ki ol (8) ḥālde ol ḥālet andan zāyil ola *buved*de istifhām-ı inkārī maʿnāsı vardur ki ol maʿnā mışrāʿ-ı ṯānīye ḳayd (9) olınmışdur.

2011 Çün şeker gerdī zite'ṯīr-i vefā

Çünki vefānuñ te'ṯīrinden şeker olasın yaʿnī çünki (10) *elestu biRabbikum*[1229] cevābından belā diyüp ʿubūdiyyete iʿtirāf eyledük pes ol ʿahde vefā ile Ḥaḳḳ taʿālā (11) ḥażretine ʿale'd-devām ṭāʿat u ʿibādet itmegile tā ki ʿahd-i Ḥaḳḳa vefā ola *ve evfū bi'l-ʿahdi inne'l-ʿahde kāne mes'ūlā*[1230] (12)

Pes şeker key ezşeker bāşed cüdā

pes şeker şekerden ḳaçan cüdā olur zīrā şey kendü ẕātından (13) cüdā olmaz *gerdī* şevī maʿnāsına ḥażret-i Mevlānā işāret eyler ki ṭāʿat u ʿibādete müdāvemet ʿışḳ-ı İlāhīsiz (14) müyesser olmaz zīrā şol kimse ʿāşıḳ-ı Ḫudā ola cān u dilden anuñ ḫıdmetine ṭālib ü sāʿī olur. (15)

2012 ʿĀşıḳ ezḫod çün ġıdā yābed raḥīḳ

[1229] "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" A'raf/172.
[1230] "Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir." İsrâ/34.

ʿĀşıḳ çünki kendüsinden ġıdā raḥīḳ bula yaʿnī şerāb-ı ʿışḳı nūş ide [*raḥīḳ* cennet şerābı maʿnāsınadur] (16)

ʿAḳl ancā güm şeved güm ey refīḳ

ʿaḳl-ı maʿāş anda ey refīḳ kendüsinden güm olur güm olur yaʿnī ʿaḳl-ı (17) maʿāşuñ anda hīç ḥükm ü taṣarrufı olmaz [*güm şeved güm şeved* taḳdīrindedür]. Beyt

Çü ʿışḳ āmed ezʿaḳl-ı dīger megūy

Ki derdest-i çevgān esīrest gūy[1231]

(18) bu vech üzre *ezḫod*uñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı ṯānīye ḳayd olındı bu maʿnā hem mümkindür (19) ʿāşıḳ kendüden raḥīḳı niçe ġıdā bulur yaʿnī ʿināyet-i Bārīsiz maḥżā ʿaḳl-ı maʿāş ḳuvveti ile şerāb-ı ʿışḳı (20) nūş itmege niçe ḳādir olur ʿaḳl-ı maʿāş ḫod ʿışḳ ḳatında ey refīḳ güm olur güm olur bu vech hem cāyizdür ʿāşıḳ (21) çünki kendüden raḥīḳı ġıdā bula yaʿnī şerāb-ı ʿışḳı nūş ide ʿaḳl-ı maʿāş anda güm olur güm olur ʿaḳl-ı (22) maʿāşuñ hergiz ḳuvvet ü taṣarrufı ḳalmaz gūyiyā bunda tenbīh budur ki mādām ki ʿaḳl-ı maʿāş māsivā-perestüñ (23) aḥkāmı yerinde ola ʿışḳ-ı İlāhīnüñ ẓuhūrı müyesser olmaz ve mādām ki ʿışḳ-ı İlāhīnüñ ḳuvvet-i (24) ḳāhiresi berḳarār ola ʿaḳl-ı maʿāş kendü ḥükminden maʿzūldür.

2013 ʿAḳl-ı cüzvī ʿışḳrā münkir buved

ʿaḳl-ı (25) cüzʾī ki murād ʿaḳl-ı maʿāşdur ʿışḳa münkirdür zīrā ʿışḳdan ẓuhūr iden ḥālāt u kerāmāt ʿaḳl-ı maʿāşdan ẓuhūr (26) itmek muḥāldür.

Ger çi bü'nmāyed ki ṣāḥib-sır buved

Egerçi ki ẓāhirā ṣāḥib-sır görinür yaʿnī ehl-i ẓāhir egerçi aḥvāl-i (27) ʿışḳı taḳrīr ü beyān itmegile esrār-ı ʿışḳa maḥrem görinür līkin maḥremiyyetden behresi yoḳdur zīrā ʿāşıḳ olmaḳ (28) ḳanda ve ʿışḳı [B146b] ve aḥvāl ü esrār-ı ʿışḳı taʿrīf ü elfāẓıla bilmek ḳanda farḳ beyne's-semāʾ ve'l-arżdur [egerçi ẓāhirā gösterür ki ṣāḥib-sır ola bu vech daḫı maʿnādur] beyt (29) [A196b] [H131b]

Fulan ki maʿden-i fażlest ü muḳtedā-yı beşer

Çü ḥaẓẓ-ı ʿışḳ nedāred negūyemeş insān[1232]

bir kişi ʿilm ü fażlda [M158b] (1) her ne ḳadar ʿālī vü bīnaẓīr olsa çünki ʿışḳ-ı İlāhīden bībehre ola ʿuşşāḳa nisbet nādān u ḥaḳīrdür. (2)

2014 Zīrek ü dānast ammā nist nist

ʿAḳl-ı maʿāş zīrek ü dānādur ammā nīst ü fānī degüldür (3)

[1231] "Aşk geldiğinde başka bir akıldan dem vurma; çünkü gûy çevgânın elinde esirdir artık."

[1232] "Fulan kişi fazîlet madeni ve halkın öncüsü olsa da aşktan haz almıyorsa, ben ona insan demem."

Tā ferişte lā neşud ehremenist

ferişte mādām ki ʿışḳ-ı İlāhī ile lā vü fānī olmadı bir ehremendür pes kibr (4) ü ʿucbda olan şeyṭān ḫūylu olsa ʿaceb degüldür *ehremen* dīv maʿnāsınadur [*tā ferişte lā neşud* farżı iʿtibārıyıladur].

2015 Ū beḳavl ü fiʿl yār-ı mā buved

(5) O ki murād ʿaḳl-ı maʿāşdur ḳavl ü fiʿlde bizüm yārumuz olur

Çün beḥükm-i ḥāl āyī lā buved

(6) çünki lā ḥükmine gelesin ʿaḳl-ı maʿāş lā vü maḥv olur yaʿnī ʿaḳl-ı maʿāşuñ ḳavl ü fiʿlde cevelān u ḳudreti vardur (7) līkin ḥāl ü kerāmātda vücūd u ẓuhūrı yoḳdur [*āyī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur].

2016 Lā buved çün ū neşud ezhest nist

Çünki ʿaḳl-ı maʿāş (8) vücūd u kibrden nīst ü fānī olmadı lāşeyʾ ü bīḳadr olur

Çün ki ṭavʿan lā neşud kerhen besist

ʿaḳl-ı (9) maʿāş çünki ṭavʿan ve iḫtiyāren lā vü fānī olmadı kerhen ve ıżṭırāren lā vü helāk olmaḳ ziyāde çoḳdur yaʿnī her kim ki (10) ṭarīḳ-ı ʿışḳda ḥüsn-i iḫtiyārı ile fānī olmadı ʿāḳıbet ḳahhār-ı ecelüñ ḳahrı pencesinden hezār derdile (11) helāk olısardur beyt

Çü rūzi bebīçāregī can dihī

Heman bih ki derpāy-ı cānan dihī[1233]

bunda (12) tenbīh budur ki ʿāḳıl-ı ṣāḥib-fıṭnat olana lāyıḳ u lāzım budur ki ḳable'l-mevt ʿışḳ u riyāżetile kendüsini mürde ide (13) ve baʿde'l-mevt lāzım olanı iḥżār eyleye ve zād-ı āḫıreti ḥāżır ide ve çünki tenbīh olındı ki rūḥuñ ʿışḳ-ı İlāhī (14) ve nefḥa-yı Raḥmāniyye ile muṣāḥabet ü münādemeti vardur şimdi anuñ ḥüsn-i nidāsını vaṣf eyler ve anuñ rāḥat-zāy u (15) ḥayāt-efzāylıġını söyler.

2017 Can kemālest ü nidā-yı ū kemāl

Cān kemāldür ve anuñ nidāsı daḫı kemāldür (16) [N103b] nite ki meşhūrdur mıṣraʿ

Kullu şeyʾin mine'l-melīḥi melīḥ[1234]

Muṣṭafā gūyān eriḥnā yā Bilāl

ḥażret-i Resūl ṣallallāhu (17) ʿaleyhi ve sellem *eriḥnā yā Bilāl*[1235] diyicidür çünki melāl-i dünyādan münḳabıż olayıdı andan ḫalāṣ u necāt bulmaḳ içün (18) Bilāl ḥażretine ḫıṭāb

---

[1233] "Günün birinde güzel bir sebeple can vereceğin zaman, cânânın ayağında ölmek daha iyidir."
[1234] "Tatlıdan gelen herşey tatlıdır."
[1235] "Ey Bilâl! Bizi rahatlat." Bu hadîsin metni ile ilgili olarak Ebû Dâvûd ve Ahmed b. Hanbel'in iki rivâyeti vardır:

idüp dirdi ey Bilāl bize rāḥat vir nite ki kendüsi beyān eyler [*eriḥ* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekker ifʿāl bābındandur].

2018 Ey Bilāl efrāz bang-i silsilet

(19) Ey Bilāl senüñ silsileñüñ bāngini bülend eyle [*efrāz* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür bülend eyle maʿnāsınadur]

Z'an demī k'enderdemīdem derdilet

ol bir demden (20) ki ol demden senüñ ḳalbüñde nefḫ eyledüm ki ol dem baña nefeḥāt-ı İlāhiyyeden irişmişdür *k'enderdilet* (21) taḳdīrindedür.

2019 Z'an demī k'Ādem ezan medhūş geşt

Ol bir demden terennüm eyle ki ḥażret-i Ādem ol demden (22) medhūş u ḥayrān oldı [A197a]

Hūş-ı ehl-i āsman bīhūş geşt

ehl-i āsmānuñ hūşı ol demden bīhūş (23) oldı *dem*den murād nefḥa-yı İlāhiyyedür ki melāyike andan maḥrūmdur [*ehl-i āsmān*dan murād melāyikedür].

2020 Muṣṭafā bīḫᵛīş şud z'an ḫūb-ṣavt

(24) Server-i Kāyināt [B147a] ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt ol ḫūb-ṣavtdan ki ḥażret-i Bilālüñ ṣavtıdur bīḫᵛīş ü bīhūş oldı (25)

Şud nemāzeş ezşeb-i taʿrīs fevt

şeb-i taʿrīsden ḥażret-i Resūlüñ nemāzı fevt oldı yaʿnī Bilālüñ ilāhī (26) ṣavtınuñ leẕẕetinden bir ḥālete irişdi ki ḫᵛābdan bīdār olmaġa imkān olmadı *taʿrīs* kārvānuñ āḫır-ı şebde (27) istirāḥat içün nüzūl idüp zemān-ı ḳalīlden ṣoñra revān olmasına dirler Ebū-Ḳatāde ḥażreti rivāyet eyler ki (28) ġazavātdan bir ġazvede ḥażret-i Resūlullāh ile ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem taʿrīs eyledük ol maḥalde bize ḫᵛāb bir vechile (29) ġalebe eyledi ki bizi āftābuñ ḥarāreti bīdār eyledi oradan göçdük ve bir ġayrı maḥalle gelüp ṣabāḥ nemāzın anda ḳażā eyledük [M159a] (1) ol giceye *şeb-i taʿrīs* dirler [*nemāz*dan murād ṣabāḥ nemāzıdur].

2021 Ser ezan ḫᵛāb-ı mübārek bernedaşt

Maḥbūb-ı Ḥaḳḳ ol mübārek ḫᵛābdan (2) başını ḳaldurmadı zīrā ceẕbe-yi mülk-i Ẕi'l-celāl ve istiġrāḳ-ı müşāhede-yi Cemālde idi

Tā nemāz-ı ṣubḥ-dem āmed beçaşt

---

1. ***Yā Bilāl eḳımi'ṣ-ṣalāte eriḥnā bihā*** (Ey Bilâl! Namaz için ezan oku, namazımızı kılıp kalp huzuruna kavuşalım.) (Ebû Dâvûd, *Sünen*, IV/406, r. 4985; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/364.)
2. ***Ḳum yā Bilāl fe eriḥnā bi'ṣ-ṣalāti*** (Yâ Bilâl! Kalk. Ezan oku da namazla bizi ferahlandır.) (Ebû Dâvûd, *Sünen*, IV/406, r. 4986; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/371.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 60.

(3) tā ṣabāḥ vaḳtinüñ nemāzı ḳuşlıġa geldi ki ol vaḳtde ḳażā eylediler.

2022 Derşeb-i taʿrīs pīş-i an ʿarūs

(4) Taʿrīs gicesinde ol ʿarūs ḳatında

Yaft cān-ı pāk-i īşan dest-būs

(5) anlaruñ pāk cānı dest-būs u müşāhede buldı yaʿnī aṣḥāb daḫı ol ceẕbe-yi İlāhiyye ve nefḥa-yı Raḥmāniyye ve müşāhededen (6) ḥiṣṣe vü naṣīb buldılar *çāşt* ḳuşlıḳ maʿnāsınadur *ʿarūs*dan murād nefḥa-yı İlāhiyyedür ḥażret-i Mevlānā çünki ʿışḳ-ı İlāhī (7) nefḥası şāhidine ʿarūs ıṭlāḳ eyledi anuñ iʿtiẕārına şürūʿ eyledi [*dest-būs* el öpmek maʿnāsınadur].

2023 ʿIşḳ u can her dü nihānend ü setīr

(8) ʿIşḳ u cān her ikisi nihān u mestūrlardur [H132a]

Ger ʿarūseş ḫᵛandeem ʿaybī megīr

eger aña ʿarūs oḳumış (9) isem bir ʿayb ṭutma zīrā ʿarūs nite ki nihān u mestūrdur herkesüñ aña ıṭṭılāʿ u müşāhedesi yoḳdur hem-çünān ʿışḳ u (10) cān nihān u muḫtefīdür herkese āşkār u ẓāhir degüldür *setīr* mestūr maʿnāsınadur ki faʿīl bimaʿnā mefʿūldür *ʿarūs* bunda (11) gelin maʿnāsınadur [*megīr* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

2024 Ezmelūli-y yār ḫāmuş gerdemī

Yāruñ melūllıġından ḫāmūş olurdum [*gerdemī* kāf-ı Fārsīnüñ fetḥasıyıla bunda būdemī maʿnāsınadur]

Ger hem ū mühlet bidādī yek demī

(12) eger yār bir dem baña mühlet vireyidi yaʿnī yār benüm sözlerümden melūl olur diyü ḫāmūş (13) olurdum līkin yār sükūta mehl virmez ʿale'd-devām söyle dir yārdan murād Ḫudāy taʿālādur ki ceẕbe-yi ʿışḳıla mecẕūb (14) olan ʿuşşāḳuñ kelimātından [A197b] ḥaẓẓ eyler.

2025 Līk mīgūyed bugū k'in ʿayb nist

Līkin yār dir ki söyle zīrā buña murād (15) ʿuşşāḳuñ söylemesidür ʿayb degüldür [*k'īn* ki īn taḳdīrindedür]

Cüz teḳāżā-yı ḳażā-yı ġayb nist

ġayb u nihān ḳażānuñ teḳāżāsından (16) ġayrı degüldür benüm sözlerümüñ ẓuhūrı anuñ fermān-ı şerīfi iledür *ḳażā* ḥükm-i İlāhīdür.

2026 ʿAyb bāşed k'ū nebīned cüz ki ʿayb

---

6 ḳuşlıḳ HNAB: -M

(17) ʿAyb olur ki ol kimse ʿaybdan ġayrı görmeye ol kimse ṣāfī ʿaybdur ki ḫalḳuñ ʿaybına naẓar (18) ide

ʿAyb key bīned revān-ı pāk-i ġayb

ʿālem-i ġayba vuṣūl bulmış pāk revān ḳaçan ʿayb görür ḳanda bir nāpāk-ṭabʿ (19) ve kūr-dil var ise ʿuyūb-ı ḥalḳa nāẓırlardur ḫuṣūṣā [B147b] zemānede olan bed-baḫtlar ki ser tā pā ʿuyūba müstaġraḳ iken (20) erbāb-ı dilden bir kimsenüñ ʿaybını görseler anuñ ḥaḳḳında hezār nāşāyeste kelimāt eylerler [*revān* bunda cān maʿnāsınadur]. Beyt (21)

Elā ey ḫıredmend-i ferḫunde-ḫūy
Hünermend ne'şnīdeem ʿayb-cūy[1236]

2027 ʿAyb şud nisbet bemaḫlūḳ-ı cehūl

Ziyāde cāhil (22) maḫlūḳa nisbet-i ʿayb ʿaybdur

Nī benisbet bāḪudāvend-i ḳabūl

maḳbūl-i Ḫudāvende nisbet-i ʿayb ʿayb degüldür zīrā (23) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ ʿaybda maṣlaḥat u ḥikmeti vardur zīrā nicesini anuñ sebebi ile maġfūr ve nicesini maġfiretinden mehcūr eyler ve (24) nice kimsenüñ zevāl-i kibrine ve ḳuṣūr u ʿaczinüñ ẓuhūrına sebeb olur [*ḳabūl* bunda ḳabūl idici maʿnāsına hem mümkindür].

2028 Küfr hem nisbet beḪālıḳ ḥikmetest

Küfr hem Ḫālıḳa (25) nisbet ḥikmetdür [N104a] zīrā bir maṣlaḥat içündür ki kāfirler meẓāhir-i ḳahr olup zümre-yi müslimīnden ehl-i ʿışyān olan aña maẓhar (26) olmaġa iḥtiyāc ḳalmaya

Çun bemā nisbet kunī küfr āfetest

ammā çünki bize nisbet idesin küfr āfet ü laʿnetdür cemīʿ-i eşyānuñ (27) ḫılḳatı bermuḳteżā-yı ḥikmet-i Ezelīdür ḥażret-i Mevlānādan bir ḳaç ṭālib-i ʿilm mūşuñ nefʿinden su'āl eylediler mūşuñ nefʿi (28) budur ki yılanuñ yumurdasını yir eger mūş yılanuñ yumurdasını yimeyeyidi ʿālemi yılan iḥāṭa eylerdi (29) *mā minşey'in mine'l-eşyā'i illā ve huve maḫlūḳun ʿale'l-ḥikmeti'l-ʿulyā.*

2029 V'er yekī ʿaybī buved bāşad ḥayāt

Ve ger yüz ḥayāt u hünerile bir ʿayb [M159b] (1) ola yaʿnī bir kimsede yüz hüner ola [*ʿaybī*de yā vaḥdet içündür]

Bermişāl-i çūb bāşed dernebāt

ol ʿayb nebātda olan çūb gibidür (2) murād ne idügi kendüsi beyān eyler.

[1236] "Ey akıllı ve güzel ahlâklı kişi, hünerlinin ayıp aradığını duymadım."

2030 Derterāzū her dürā yeksan keşend

Terāzūda her ikisini yeksān çekerler yaʿnī (3) çūb u nebātı berāber maʿan vezn eylerler

Z'an ki an her dü çü cism ü can ḫaşend

zīrā ki her ol ikisi cism ü (4) cān gibidür ḫoşlardur yaʿnī ittiḥād mertebesine vuṣūl bulmışlardur bunda tenbīh budur ki maḳbūl olmayan nesne maḳbūl (5) olanlara muttaṣıl olsa anlaruñ muṣāḥabeti sebebi ile maḳbūl olur [*ḫoşend*de ḫā fetḥile oḳunmaḳ gerekdür ḳāfiye içün].

2031 Pes büzürgān in neguftend ezgüzāf

Pes (6) ulular bunı güzāfdan yaʿnī güzāf u lāf ṭarīḳı ile dimediler belki *mā vaḳaʿa*[1237] didiler

Cism-i pākan ʿayn-ı cān üftād ṣāf

(7) pāklerüñ cismi [A198a] ṣāfī cānuñ ʿaynı vāḳıʿ oldı yaʿnī enbiyā vü evliyānuñ cism-i laṭīfleri ʿışḳ u ṭāʿat sebebi ile ṣāfī (8) rūḥdur ṭayy-ı mekāna ḳudretleri olduġına sebeb budur [*üftād* bunuñ gibi maḥallerde vāḳıʿ oldı maʿnāsına istiʿmāl olınur].

2032 Guftişān u nefsişān u naḳşışān

Anlaruñ (9) sözi ve anlaruñ nefsi ve anlaruñ naḳşı yaʿni anlaruñ ẓāhir ü bāṭını ve cemīʿ-i aḥvāli [*şān*dan murād o pāklerdür ki murād enbiyā vü evliyādur]

Cümle cān-ı muṭlaḳ āmed bīnişān

(10) cemīʿan nişānsız muṭlaḳ cān geldi yaʿnī cān gibi laṭīf ü nūrānīdür ki keṯīf ü ẓulmānī cism ḥālinden berīdür. (11)

2033 Cān-ı düşmen-dārişan cismest ṣırf

Anlaruñ düşmen ṭutıcınuñ cānı ṣāfī cismdür yaʿnī cism gibi keṯīfdür (12) ve ẓulmānīdür ve nūrāniyyet ü rūḥāniyyetden hīç behresi yoḳdur [*ṣırf* ṣāfī maʿnāsınadur]

Çün ziyād eznerd ū ismest ṣırf

o (13) yaʿnī pākleri düşmen ṭutıcı nerdden ziyād gibi ṣāfī [B148a] ismdür vücūddan eṯeri yoḳdur *nerd* iki kişi oynayacaḳ taḥta [H132b] (14) gibi bir nesnedür ki zarları vardur *ziyād* anda olan oyunlardan bir oyunuñ ismidür. (15)

2034 An beḫākender şud u kül ḫāk şud

O düşmen ṭutıcı ʿāḳıbet ḫāk içine gitdi ve ṣāfī ḫāk oldı belki helāk olup (16) ʿāḳıbet dūzaḫa gitdi

İn nemekender şud u kül pāk şud

[1237] "Olmuş / Olan"

bu ki murād ten-i pākāndur nemek içine gitdi ve cemīʿan (17) pāk belki ṣāfī nūr oldı *nemek*den murād nemek-i ẓāhirī degül idügini beyān itmege şürūʿ eyledi [*iki evvelki şud* reft maʿnāsınadur *küll* lafẓ-ı ʿArabīdür cemīʿ maʿnāsına]. (18)

2035 An nemek k'ezvey Muḥammed emlaḥest

Ol milḥ ki Muḥammed andan emlaḥdur yaʿnī melāḥatını ol memlaḥa-yı İlāhiyyeden aḫz eylemişdür (19)

Z'an ḥadīş-i bānemek ū efṣaḥest

ol Resūl ol nemekile olan ḥadīşden efṣaḥdur yaʿnī anuñ efṣaḥ olmasına (20) sebeb ol memlaḥa-yı İlāhiyyeden ẓuhūr iden melāḥatdur nite ki *ene efṣahu'l-ʿArab*[1238] buyurmışlardur ve bir maḥalde (21) *ene emlaḥu*[1239] dimişlerdür ẓāhir memleḥadan ḥımār vāḳıʿ olup milḥ olsa ol ḥımār mürūr-ı eyyāmıla milḥe mütebeddil olup yinmesi (22) cāyiz olur memlaḥa-yı İlāhiyyede şebāt bulan ṣāfī nūr-ı İlāhī olsa maḥall-i taʿaccüb degüldür.

2036 İn nemek bāḳist ezmīrāş-ı ū

(23) Anuñ mīrāşından bu nemek bāḳīdür

Bātuend an vārişān-ı ū bücū

anuñ ol vārişleri senüñiledür anı ṭaleb eyle (24) *vārişān*dan murād ʿulemā vü evliyādur *ū*dan murād bu beytde ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem yaʿnī andan ṣoñra (25) ol nemek ki ʿilm ü feṣāḥat ve ʿışḳ u kerāmetdür ki ʿulemāya mīrāş ḳalmışdur biḥasebi'ẓ-ẓāhir ve evliyāya mīrāş ḳalmışdur biḥasebi'l-bāṭın ʿilm ü feṣāḥat ʿulūm-ı ẓāhire (26) ṣāḥiblerine göredür eger ṣāliḥ u ʿāmil iseler ve ʿışḳ u kerāmet evliyāya göredür līkin ʿilm ü feṣāḥat bile zīrā (27) meşāyıḫuñ ekşeri ʿulemādandur *el-ʿulemā'u vereşetu'l-enbiyā'*[1240] biḥasebi'ş-şerīʿati ʿulemādur biḥasebi'ṭ-ṭarīḳatı evliyādur. (28)

2037 Pīş-i tū şiste turā ḫod pīş kū

Ol [A198b] vāriş senüñ ḳatuñda oturmışdur senüñ içün ḫod pīş ḳanı yaʿnī ol (29) vāriş senüñ yanuñda ḥāżırdur belki saña ṭālibdür ammā saña ilerü gelüp saʿy u ṭaleb itmek yoḳdur [*şiste* nişesteden muḫaffefdür]

Pīş-i hestet cān-ı pīş-endīş kū

[M160a] (1) ol vāriş senüñ öñüñdedür ammā sende ilerüyi ve ʿāḳıbeti fikr idici cān ḳanı (2) yaʿnī vereşe-yi enbiyā ḥāżırdur līkin sende ṭaleb ü saʿy u kūşiş yoḳdur ve illā vuṣūl

---

17 küll lafẓ-ı ʿArabīdür cemīʿ maʿnāsına HAN: -MB

1238 "Ben Arapların en fasîhiyim."

1239 "En güzelim." Bu hadîs'in tam metni *Ene emlaḥu'l-ʿArab* (Ben Arapların en güzeliyim.) şeklindedir.

1240 "Âlimler peygamberlerin vârisleridir." Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 60.

bulmaḳ mümkindür ḥażret-i (3) Mevlānā *pīş*den murād ḳurb u teḳaddüm-i maʿnevī ve *pes*den murād buʿd u dūrī-yi maʿnevī idügini beyān itmege şürūʿ eyledi [*pīş-endīş* vaṣf-ı terkībīdür]. (4)

2038 Ger tu ḫodrā pīş ü pes dārī gümān

Eger sen kendüñe ṣūrī pīş ü pesi ẓann ṭutar iseñ yaʿnī ben (5) ẕikr itdügüm pīş ü pesden murād ẓāhirī pīş ü pes ẓann eyler iseñ [N104b] bu ḫod cismüñ ṣıfatıdur rūḥuñ ṣıfatı degüldür [*gümān* ẓann maʿnāsınadur] (6)

Beste-yi cismī vü maḥrūmī zicān

cisme muḳayyed ü bestesin ve cāndan maḥrūmsın yaʿnī ḥayvānāt gibi cismānī (7) ṭabaḳasında ḳalup rūḥānī mertebesinden dūr u maḥrūmsın [*cismī*de ve *maḥrūmī*de yā ḫıṭāb içündür].

2039 Zīr ü bālā pīş ü pes vaṣf-ı tenest

(8) Zīrā taḥt u fevḳ ve pīş ü pes tenüñ vaṣfıdur cānuñ vaṣfı degüldür

Bīcihethā ẕāt-ı cān-ı rūşenest

(9) bīcihetler rūşen cānuñ ẕātıdur yaʿnī rūşen cān cihātdan āzād u berīdür [B148b] [*cihet* ṭaraf maʿnāsınadur].

2040 Bergüşā eznūr-ı pāk-i şeh naẓar

(10) Şāhuñ pāk nūrından naẓar aç yaʿnī nūr-ı İlāhī ile naẓar eyle

Tā nepindārī tu çün kūteh-naẓar

tā sen kūteh-naẓar u dūn-himmet (11) ṣanmayasın.

2041 Ki hemīnī derġam u şādī vü bes

Ki ġam u sürūrda ancaḳ busın yaʿnī hemīn dünyānuñ (12) ġam u sürūrıyıla muḳayyed olup āḫıret aḥvālinden ġāfil olasın belki lāzım olan budur ki dünyānuñ ġuṣṣa vü meserretile (13) ġamgīn ü şādān olmayup tamām umūr-ı uḫreviyyeye kūşiş idüp *mūtū ḳable en temūtū*[1241] mūcebince (14) mürde meṣābesinde olup mevt ü ʿademden ḫavfuñ olmaya nite ki ḥażret-i Mevlānā kendüsi beyān eyler [*hemīnī*de yā ḫıṭāb içündür]

Ey ʿadem gū merʿademrā pīş ü pes

(15) ey ʿadem ʿademe pīş ü pes di yaʿnī yolumdan ṣavul di zīrā ʿademüñ ʿademden (16) ḫavfı ve ıżṭırābı yoḳdur ve illā taḥṣīl-i ḥāṣıl lāzım gelür yaʿnī şol ʿāşıḳ ki mevt-i iḫtiyārī ile mürde maʿdūm (17) oldı aña mevt ü ʿademden hīç ḫavf yoḳdur bu vech hem

---

3 pīş-endīş vaṣf-ı terkībīdür HNAB: -M

5 gümān ẓann maʿnāsınadur HNAB: -M

[1241] "Ölmeden önce ölünüz." Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 260.

maʿnādur ey ʿadem ʿademe pīş ü pes ḳanı yaʿnī ʿadem pīş ü pes (18) ü cihātdan müstaġnī vü müberrādur bu vech üzre *kū* kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyile ḳanı maʿnāsınadur [*ki hemīnī* mışrāʿı *tā nepindārī*ye maṣrūfdur].

2042 Rūz-ı bārānest mīrev tā beşeb

(19) Bārān günidür yaʿnī yaġmur yaġar giceye degin yüri yoldan ḳalma [A199a] [*bārān* yaġmur maʿnāsınadur *mīrev* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur]

Nī ezin bārān ezan bārān-ı Rab

[H133a] (20) zīrā ol bārān bu ẓāhirī bārāndan degüldür ki yollar balçıḳ olup yürümek müşkil ü (21) müteʿassir ola belki bu bārān ol bārān-ı Rabdendür ki yol yürümege hīç māniʿ degüldür bu bārāndan murād bārān-ı (22) ġafletdür ki her gün yaġar ḫalḳdan intibāh u ʿibret-bīnlik ḥāletini refʿ idüp ġaflet ü ġurūr virür eger bu bārān (23) ḫalḳ üzre yaġmayayıdı ḫalḳ-ı ʿālemüñ işi ṭāʿat u ʿibādet olup kesbden intifāʿ müyesser olmazdı pes (24) ʿāḳıla lāzımdur ki cemīʿ-i evḳātını ʿışḳ u ṭāʿata ṣarf idüp ġafletden ḫalāṣ içün saʿy u ihtimām ide *mīrev tā beşeb*den (25) murād devām üzre ṭāʿat u ʿibādet eyle dimekdür *en-nāsu niyāmun fe iẕā mātū intehū*[1242] (26) mūcebince baʿde'l-mevt intibāhuñ fāyidesi yoḳdur.

Ḳıṣṣa-yı su'āl kerden-i ʿĀyişe ezMuṣṭafā ʿaleyhi's-selām (27) **ki imrūz bārān bārīd çün tū sūy-ı gūristān reftī cāmehā-yı tū ter çün nīst**

Ḥażret-i (28) Resūlden ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ḥażret-i ʿĀyişe rażıyallāhu ʿanhā su'āl itdügini beyān eyler ki bugün çünki sen meḳābir (29) cānibine gitdüñ yaġmur yaġdı senüñ ḳaftānlaruñ niçün yaş degüldür

2043 Muṣṭafā rūzī begūristan bireft

[M160b] (1) Ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem bir gün gūristāna gitdi *gūristān*dan murād Medīne-yi Münevverenüñ meḳābiridür ki aña (2) *Baḳīʿ* dirler [*rūzī*de yā vaḥdet içündür]

Bācenāze-y merdi-y ezyāran bireft

yārāndan bir merdüñ cenāzesiyile gitdi yaʿnī aṣḥābdan birisi (3) vefāt idüp anı defn itmege gitdi.

2044 Ḫākrā dergūr-ı ū āgende kerd

Ḫāki anuñ ḳabrine āgende vü pür eyledi [*āgende* ṭıḳılmış ve ṭolmış maʿnāsınadur] (4)

---

18 ki hemīnī mışrāʿı tā nepindārīye maṣrūfdur HNA: -MB

[1242] "İnsanlar uykudadır; ancak öldükleri zaman uyanırlar."

Zīr-i ḫāk an dāneeşrā zinde kerd

ḫāk altında ol Resūl anuñ dānesini diri eyledi yaʿnī Seyyid-i Kāyināt (5) anı defn itmegile ol meyyite ebedī ḥayāt ve fevāyid-i keşīre irişdi bu hem maʿnādur ḥażret-i Resūl anuñ ol dānesini ḫāk altına (6) eyledi tā ki ḳıyāmetde bir maḥṣūl vire zīrā insān ḥaḳīḳatda tuḫm u dāne meşābesindedür nite ki dünyāda her ne (7) zirāʿat eyler iseñ maḥṣūli aña göre ẓāhir olur pes şunlar ki [B149a] ʿamel-i ṣāliḥile medfūn oldılar ḳıyāmetde anlaruñ maḥṣūli (8) derecāt-ı ʿulyā ve cennātdur ve şunlar ki ʿışyān u ẕünūbıla medfūn oldılar anlaruñ maḥṣūli ʿamellerine münāsib ẓuhūr eyler ammā anlar ki küfrile medfūn oldılar rūz-ı ḥaşrde anlara ʿiḳāb u ʿaẕāb-ı bāḳīden (9) ġayrı bir nesne irişmez ḥażret-i Mevlānā bu münāsebetile esrār-ı ḥaşre işāret eyler [*dāneeş*de olan żamīr-i ġāyib meyyite rāciʿdür].

2045 İn dıraḫtānend hem-çün ḫākiyān

(10) Bu dıraḫtlar ki yir yüzinde ḳāyimlerdür ḫākīler gibidür yaʿnī ḫāk altında medfūn olan insān gibidür (11)

Desthā ber kerdeend ezḫākdān

ḫākdāndan ellerini yuḳaruya ḳaldurmışlardur *ḫākdān*dan murād zemīndür. [A199a] (12)

2046 Sūy-ı ḫalḳan ṣad işāret mīkunend

Ḫalḳlar cānibine yüz işāret eylerler līkin ḫalāyıḳ bu işāretlerden ġāfillerdür (13)

V'an ki gūşesteş ʿibāret mīkunend

ve ol kimse ki anuñ ʿibret ü sır istimāʿ idici ḳulaġı vardur [N105a] dıraḫtlar aña (14) ʿibāret eyler yaʿnī dıraḫtlar aña lisān-ı ḥālile āşkārā söyler. Beyt (15)

Berg-i dıraḫtān-ı sebz dernaẓar-ı hūşyār
Her varaḳī defterist maʿrifet-i Kirdgār[1243]

2047 Bāzebān-ı sebz ü bādest-i dırāz

Tāze vü sebz lisānıla ve uzun (16) el ile *zebān-ı sebz*den murād dıraḫtuñ evrāḳı olmaḳ ziyāde rūşendür sebze murād olmaḳ mümkin degüldür (17) ḫuṣūṣā ki her bir varaḳ gūyā ki bir zebāndur ve *sebz* muṭlaḳ yaşıl maʿnāsınadur sebze maʿnāsına yoḳdur

Ezżamīr-i ḫāk mīgūyend rāz

3-4 Ḫāki anuñ ḳabrine āgende vü pür eyledi Zīr-i ḫāk an dāneeşrā zinde kerd MNAB: -H

[1243] "Akıllıların nazarında yeşil ağaçların yapraklarından her biri Allah'ın marifetinden bir defterdir."

(18) ḥākküñ sırr u żamīrinden rāz söylerler yaʿnī ḫalāyıḳa dirler ki ey merdümān baʿde'l-mevt zinde olursuz (19) ve dünyāda sizden her ne ṣādır oldı ise rūz-ı ḥaşrde bervech-i kemāl ẓāhir olur.

2048 Hem-çü baṭṭan ser-furū bürde beāb

(20) Başlarını āb içine iltmiş ḳazlar gibi eşcāruñ evrāḳı pinhān u mestūr olmışlardur [*baṭ* ḳaz *baṭṭān* anuñ cemʿidür] (21)

Geşte ṭāvūsān u būde çün ġurāb

nebātāt u eşcār bahār zemānında ṭāvuslar olmış ve vaḳt-i şitāda (22) ġurāb gibi olmış yaʿnī reng ü leṭāfet zāyil olup siyāh olmış nite ki ḥażret-i Mevlānā kendüsi beyān eyler. (23)

2049 Derzemistan şān eger maḥbūs kerd

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti zemistānda egerçi anları maḥbūs u mestūr eylediyise [*zemistān* ḳış maʿnāsınadur] (24)

An ġurābanrā Ḫudā ṭāvūs kerd

līkin bahārda Ḫudāy taʿālā ol ġurābları ki murād pejmürde vü siyāh (25) olmış eşcārdur ṭāvūs eyledi yaʿnī ṭāvūs gibi envāʿ-ı ziynetile müzeyyen eyledi ki bāduñ esmesiyile [H133b] ol eşcāra (26) bir ḥālet peydā olur ki ṣāḥib-dillere andan vecd ü ḥāl ẓāhir olur.

2050 Derzemistan şān egerçi dād merg

(27) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti zemistānda egerçi anlara mevt ü fenā virdi

Zinde şan kerd ezbahār u dād berg

(28) anları bahārdan diri eyledi ve anlara berg ü şükūfe virdi *şān*dan murād dıraḫtāndur (29) ḳavluhu taʿālā *fe'nẓur ilāāṯāri raḥmetillāhi keyfe yuḥyi'l-arża baʿde mevtihā*[1244] bu ḥālāt ḫod rūz-ı ḥaşrde [M161a] (1) nişānlar virür [*berg* yapraḳ *şükūfe* çiçek maʿnāsınadur].

2051 Münkiran gūyend ḫod hest in ḳadīm

Ḥaşr-ı ecsāda münkir olanlar bu ḫod ḳadīmdür dirler (2) *īn*den murād bunda ʿālem-i fānīdür ve *ʿālem*den murād mā-sivallāhdur [*īn ḳadīmest* taḳdīrindedür *ḳadīm* oldur ki anuñ evveli olmaya]

İn çirā bendīm berRabb-i Kerīm

(3) bunı Kerīm Rabbe niçün isnād idelüm yaʿnī Ḫudāy taʿālāya nisbet eylemezler.

2052 Cümle pindāred ki in ḫod dāyimest

(4) Cümle münkirler ṣanur ki bu ʿālem ḫod dāyim ü bāḳīdür *īn* cümle taḳdīrindedür

---

[1244] "Allah'ın rahmetinin eserlerine bir bak: Arzı, ölümünün ardından nasıl diriltiyor!" Rûm/50.

Derḳıdem in cümle ʿālem ḳāyimest

(5) bu cümle ʿālem ḳıdemde ḳāyim ü s̱ābitdür bīḫaber ki bir ān dāyim ü s̱ābit degüldür zīrā ʿālem müteceddidü'l-ems̱āldür (6) mıṣrāʿ-ı evvelde bu maʿnā̱ mümkindür münkir ẓann eyler ki bu cümle ʿālem kendüsi dāyimdür bu vech üzre cümle lafẓı ʿāleme [A200a] maṣrūf (7) olur.

2053 Kūri-yi īşan derūn-ı dūstān

Bu ʿālemüñ [B149b] ḳıdemine ẕāhib olan münkirlerüñ körligine dostlaruñ (8) yaʿnī evliyānuñ ḳalbinde

Ḥaḳ bürūyānīd bāġ u būstān

Ḥaḳḳ taʿālā̱ ḥażreti bāġ u bostān bitürdi (9) tā ola ki ol gülşenden münkirlerüñ dimāġına bir rāyiḥa irişe *dūstān*dan murād evliyāʾullāhdur *bāġ u būstān*dan (10) murād esrār-ı İlāhiyye ve nefeḥāt-ı Raḥmāniyyedür [*bürūyānīd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

2054 Her gülī k'enderderun būyā buved

Her bir gül ki derūnda ḳoḳucı (11) ola

An gül ezesrār-ı gül gūyā buved

ol gül zebān-ı ḥālile gülüñ esrārından söyleyici olur yaʿnī (12) evliyāʾullāhuñ derūnında olan nefeḥāt-ı Raḥmāniyyenüñ ās̱ārı ẓāhir olur gül olan yirde rāyiḥasından gülüñ (13) vücūdı āşkārā olduġı gibi nite ki kendüsi bunı beyān eyler [*būyā* ve *gūyā* ṣīġa-yı mübālaġadur].

2055 Būy-ı īşan raġm-ı enf-i münkirān

Evliyāʾullāhuñ (14) derūnında olan gülüñ rāyiḥası münkirlerüñ burnını yire sürmekden ve münkirleri burunları üzre dikmekden (15) ötüri yaʿnī anlaruñ körligine ve maġlūb olmaḳlarına

Gird-i ʿālem mīdeved perde-dirān

ol būy (16) ʿālemüñ eṭrāfına āşkāre yiler yaʿnī kerāmāt-ı evliyā ʿālemüñ meşhūrıdur inkāra hergiz mecāl yoḳdur *perde-dirān* (17) perde yırtıcı maʿnā̱sınadur ki ẓāhir ü āşkārā olmaḳdan kināyetdür *raġm-ı enf* burnı üzre dikmek maʿnā̱sınadur (18) ki maġlūb olmaḳdan kināyetdür [baʿż-ı nüsaḫda *mīreved* vāḳıʿ olur gider maʿnā̱sınadur].

2056 Münkiran hem-çün cuʿal z'an būy-ı gül

Ammā münkirler ol gülüñ rāyiḥasından (19) cuʿal gibidür yaʿnī cuʿal būy-ı gülden ẕevḳ itmeyüp būy-ı necāsetden ḥaẓẓ itdügi gibi münkirler daḫı evliyāʾullāhdan (20) ẓāhir

---

10 bürūyānīd fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür HNA: -MB

olan āṯār-ı nefeḥāt-ı Raḥmāniyyeden ẕevḳ eylemezler zīrā şānlarında ol istiʿdād (21) yoḳdur

Yā çü nāzük-maġz derbang-i dühül

yā bāng-i dühülde nāzük-maġz gibidür yaʿnī nāzük-maġz olan kimesne bāng-i ṭabluñ (22) istimāʿına taḥammüli olmaduġından ötüri andan ẕevḳ itmeyüp ictināb itdügi gibi münkirān daḫı evliyāʾullāhdan ẓāhir (23) olan kerāmātuñ müşāhedesine ṭāḳat getürmeyüp anlardan firār eylerler *cuʿal* boḳ böcegi (24) *āṯār-ı nefeḥāt-ı Raḥmāniyye* ki ẕikr olınmışdur murād kerāmāt-ı evliyādur [*nāzük-maġz* żaʿīfü'l-ʿaḳl maʿnāsınadur *dühül* ṭabl maʿnāsınadur].

2057 Ḫᵛīşten meşġūl mīsāzend ü ġarḳ

[N105b] Kendülerini meṣāliḥ-i (25) dünyeviyyeye meşġūl ü ġarḳ düzerler yaʿnī evliyāʾullāhuñ kelimāt u kerāmātından müteʾeṯṯir olmamaḳdan ötüri keṯret-i (26) eşġāl-i dünyeviyyeye iştiġāl gösterürler

Çeşm mīdüzdend ezin lemʿān u berḳ

bu lemeʿān-ı İlāhī ve berḳ-ı maʿnevīden (27) çeşmlerini uġrularlar yaʿnī naẓar u iltifāt itmezler *lemeʿān u berḳ*den murād kerāmāt-ı evliyādur ki İlāhīdür [*lemeʿān u berḳ* yaldıramaḳ maʿnāsınadur]. (28)

2058 Çeşm mīdüzdend ü ancā çeşm nī

Münkirler çeşmlerini uġrularlar yaʿnī naẓar itmezler ve ol yere anlaruñ çeşmi yoḳdur (29) yaʿnī aḥvāl-i evliyāyı müşāhede itmege ḳādir çeşmleri yoḳdur egerçi ẓāhirā çeşmleri vardur līkin çünki kendülerine [M161b] (1) nāfiʿ ü enfaʿ olan aḥvāli görmezler ḥaḳīḳatda ol çeşm ʿadem meṯābesindedür

Çeşm-i an bāşed ki bīned meʾmenī

(2) zīrā çeşm oldur ki bir meʾmen göre ve naẓarı kendünüñ ḥalāṣına sebeb olan maḥalle ola Ḫudāy taʿālāyı (3) ve enbiyā vü evliyāyı görmeyen çeşm maʿnāda çeşm degüldür [A200b] ḥażret-i Mevlānā çünki defn-i mevtīnüñ sırrını ve aḥvāl-i (4) ḥaşri [B150a] nice deḳāyıḳ u ḥaḳāyıḳıla beyān idüp ḥikāyete rücūʿ eyledi [*bāşed* bunuñ gibi maḥallerde *est* maʿnāsınadur *meʾmen* eymen olacaḳ yer evliyānuñ āstānı gibi].

2059 Çün zigūristan Peyem-ber bāz geşt

(5) Çünki ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem meḳābirden girü [H134a] döndi [*geşt* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Sūy-ı Ṣıddīḳa şud u hem-rāz geşt

---

24 dühül ṭabl maʿnāsınadur HNAB: -M

ḥażret-i (6) ʿĀyişenüñ cānibine gitdi rażıyallāhu ʿanhā ve aña hem-rāz u muṣāḥib oldı *Ṣıddīḳa*dan murād ḥażret-i ʿĀyişedür (7) rażıyallāhu ʿanhā.

2060 Çeşm-i Ṣıddīḳa çü berrūyeş fütād

Ṣıddīḳanuñ çeşmi çünki anuñ mübārek yüzi üzre düşdi (8) yaʿnī çünki Ḥabīb-i Ekrem ḥażretlerinüñ münevver cemālini gördi

Pīş āmed dest bervey mīnihād

ilerü geldi (9) elini ḥażret-i Resūlüñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem üzerine ḳodı.

2061 Berʿimāme'v rūy-ı ū vü mūy-ı ū

Anuñ ʿimāmesi (10) ve rūyı ve mūyı üzre elini ḳodı

Bergirībān u ber ü bāzū-yı ū

anuñ yaḳası ve sīnesi ve (11) bāzūsı üzre elini ḳodı yaʿnī ḥażret-i ʿĀyişe ḥażret-i Resūli ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem yaġmurdan ziyāde ışlandı mı (12) diyü eli ile yoḳladı [*berʿimāme* beyti mā-ḳablinde olan beyti beyān içündür].

2062 Guft Peyġam-ber çi mīcūyī şitāb

Peyġam-ber ḥażreti ʿĀyişenüñ çünki bu ḥālini gördi aña (13) eytdi sürʿatile ne istersün

Guft bārān āmed imrūz ezseḥāb

ḥażret-i ʿĀyişe rażıyallāhu ʿanhā eytdi bu (14) gün bulutdan bārān geldi yaʿnī yaġmur yaġdı [*seḥāb* bulut maʿnāsınadur].

2063 Cāmehāyet mībucūyem derṭaleb

Ṭalebde senüñ cāmelerüñi (15) isterem tā görem ki bārān senüñ cāmelerüñi ziyāde ışlatdı mı

Ter nemībīnem zibārān ey ʿaceb

(16) ey ʿaceb cāmelerüñi bārāndan yaş görmezem bu ne ḥāletdür.

2064 Guft çi berser fikendī ezizār

Ḥażret-i Resūl ṣallallāhu (17) ʿaleyhi ve sellem ḥażret-i ʿĀyişeye eytdi izār u ṣevbden başuñ üzre ne bıraḳduñ ki saña bārān görindi (18)

Guft kerdem an ridā-yı tū ḫımār

ḥażret-i ʿĀyişe ḥażret-i Resūle ʿaleyhi's-selām eytdi senüñ ridāñı ḫımār eyledüm yaʿnī başumı (19) ridāñıla örtdüm [*ḫımār* örticekdür ki bunda muṭlaḳā baş örtüsidür].

2065 Guft behr-i an nümūd ey pāk-ceyb

Server-i Kāyināt ḥażret-i ʿĀyişeye eytdi ey pāk-ceyb (20) yaʿnī ey pāk-ẕāt andan ötüri gösterdi

Çeşm-i pāketrā Ḫudā bārān-ı ġayb

Ḫudāy taʿālā senüñ pāk-çeşmüñe (21) ġayb yaġmurını yaʿnī başuñı benüm ridāmıla setr itdügüñ içün Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti çeşmüñi güşāde idüp saña (22) bārān-ı ġaybı gösterdi [*pāket*de tā ḫıṭāb içündür].

2066 Nist an bārān ezin ebr-i şumā

Ol bārān ki gördüñ bu sizüñ ebrüñüzden (23) degüldür

Hest ebr-i dīger ü dīger semā

bu ẓāhir ebrden ve bu ẓāhir semādan ġayrı ebr ve ġayrı semā vardur ki (24) enbiyā vü evliyāya [A201a] ẓāhir ü rūşendür [*dīger* ġayr maʿnāsınadur].

Tefsīr-i beyt-i Ḥakīm Senāyī razıyallāhu ʿanh

Ḥakīm Senāyīnüñ (25) bu iki beytinüñ tefsīri beyānındadur Allāh taʿālā ḥażreti andan rāżī olsun

Āsmanhast dervilāyet-i cān

(26) Cān vilāyetinde āsmānlar vardur

Kār-fermāy-ı āsmān-ı cihān

cihān āsmānına iş buyurıcıdur (27) yaʿnī āsmān-ı cihān ol āsmānlaruñ eṣeridür ve ḥaḳīḳatda āsmān anlardur bu āsmānlar āyīnede müşāhede olınan (28) ʿaksler gibidür ve ol āsmānlara ebedī fenā [B150b] ve taġayyür yoḳdur *vilāyet-i cān*dan murād ʿālem-i İlāhīdür ki anda aʿyān-ı ṣābite (29) ile müsemmā şuʾūnāt-ı ẕātiyye vardur ki ṣuver-i ʿilmiyye-yi İlāhiyyedür ki ḥukemā ḳatında māhiyyāt ile müsemmādur bu ʿālemde vücūd [M162a] (1) bulan mevcūdāt ol aʿyān-ı ṣābitenüñ āṣār u aḥkāmınuñ eṣerleridür pes bu ʿālemde her ne ẓāhir (2) olursa aʿyān-ı ṣābitenüñ āṣārıdur ve aʿyān-ı ṣābiteye vücūd-ı ḫāricīden bir şemme naṣīb yoḳdur zīrā buṭūn (3) u ḫafā anlaruñ ẕātīsidür ve Muḥyi'd-dīn-i ʿArabī ḥażretleri buyurmışlardur (4) *el-aʿyānu ṣābitetun mā şemmet rāyiḥaten mine'l-vucūdi*[1245] [*āsmān*da yā muḳadderdür].

Derreh-i rūḥ pest ü bālāhast

Rūḥuñ yolında pestler ve (5) bālālar vardur yaʿnī yüksekler ve alçaḳlar ve inişler ve yoḳuşlar vardur *pesthā* taḳdīrindedür ki maḥall-i ḳarīnedür (6)

Kūhhā-yı bülend ü deryāhast

bülend ṭaġlar ve deryālar vardur yaʿnī nite ki [N106a] ẓāhirde inişler ve yoḳuşlar (7) ve ṭaġlar ve deryālar vardur sülūk iʿtibārıyıla hem rūḥ yolında bunlar vardur bu meẕkūrāt ẓāhir olmaz illā mücāhede-yi (8) firāvān ve riyāżet-i bīpāyāndan ṣoñra müşāhede olınur

---

[1245] "Ayân-ı sâbite hâricî vücuddan bir koku koklamamıştır." Bkz. Demirci; Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi..., s. 45. (Demirci bu sözü eserin sonunda yaptığı tasnifte (s. 455-465.) "Kelâm-ı Kibâr" kısmına dâhil etmiştir. Bkz. Demirci; Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi..., s. 465.)

farżā her ne ḳadar ki āyine-yi dil ʿışḳ-ı İlāhī ile ziyāde (9) ṣāfī vü rūşen ola envār-ı ʿaliyye ve esrār-ı ḫafiyye aña göre ziyāde gösterür ve ḥālāt-ı cismānī rūḥānīye ve ḫıṣāl-ı ẓulmānī (10) nūrānīye tebdīl olınduḳça müşāhede-yi cemāl-i Yezdānī ve şeref-i viṣāl-i Raḥmānī hüveydā olup ānenfeānen ḳurb (11) ziyāde olur ve bir mertebeye vuṣūl bulur ki cemīʿ-i mevcūdāt anuñ naẓarında maḥv u nāpeydā olup istiġrāḳ ʿālemine irişür. (12)

2067 Ġaybrā ebrī vü ābī dīgerest

Ġayb ve ʿālem-i İlāhīnüñ bir ġayrı ebri ve bir ġayrı ābı vardur ki ẓāhirde olan (13) ebr ü āba müşābih degüldür

Āsmān u āftābi-y dīgerest

bir ġayrı āsmānı ve bir ġayrı āftābı vardur ki bu āsmān (14) ve bu āftāb gibi degüldür [H134b] buña şerḥ u beyān mümkin degüldür [*āsmānī vü āftābī-yi dīgerest* taḳdīrindedür].

2068 N'āyed īn illā ki berḫāṣan pedīd

Bu vaṣf olınan (15) ẓāhir gelmez illā ki ḫāṣlar üzre yaʿnī bu ḥālātı müşahede eylemez illā Ḥaḳḳ taʿālānuñ ḫāṣları ki murād enbiyā vü evliyādur [*pedīd* ẓāhir maʿnāsınadur] (16)

Bāḳiyan fīlebsi minḫalḳin cedīd

bāḳīler yaʿnī ʿālem-i İlāhīde olan aʿyān-ı ṣābiteden ġayrı ki mümkinātdur yeñi (17) ḫalḳ olınmaḳdan lebs ü ẓuhūrdadur zīrā müteceddidü'l-emṣāldür bu āyet-i kerīmeye işāret eyler (18) *e fe ʿayīnā bi'l-ḫalḳi'l-evvel bel hum fīlebsin minḫalḳin cedīd*[1246] zübde-yi kelām budur ki eger ecrām-ı ʿulviyye ve ger heyākil-i süfliyyedür ki murād (19) mevcūdātdur [A201b] egerçi ẓāhirā müşāhede olınur ve vücūdıla muttaṣıf görinür ammā ḥaḳīḳatda ẓalāl meṣābesindedür ki ẕevāta (20) nisbet sāyeleri niçe ḥükm-i ʿademde ise bu mevcūdāt daḫı aʿyān-ı ṣābiteye nisbet ẓalāl u ʿadem meṣābesindedür [*bāḳiyān* cemʿ-i bāḳīdür]. (21)

2069 Hest bārān ezpey-i perverdegī

Bir nevʿ bārān vardur beslemeklikden ötüri yaʿnī nebātāt u eşcār u ḥayvānāt andan mütemettiʿ (22) ü müntefiʿ olurlar

Hest bārān ezpey-i pejmürdegī

---

14 āsmānī vü āftābī-yi dīgerest taḳdīrindedür HNA: -MB

[1246] "İlk yaratmada âcizlik mi gösterdik? Hayır, onlar yeni bir yaratma hususunda şüphe içindedirler." Kâf/15.

17-18 bu āyet-i kerīmeye işāret eyler e fe ʿayīnā bi'l-ḫalḳi'l-evvel bel hum fīlebsin minḫalḳin cedīd M: -HNAB

bir nevʿ bārān vardur pejmürdelikden ötüridür yaʿnī ol bārāndan (23) bir şeyʾe nefʿ yoḳdur belki ʿāleme żarar-ı maḥżdur [*pejmürde* ṣolmaḳ maʿnāsınadur].

2070 Nefʿ-i bārān-ı bahāran bu'l-ʿaceb

Bahārlarda olan bārānuñ nefʿi (24) ziyāde ʿacebdür zīrā ol bārānuñ fevāyid ü menāfiʿi bisyār u firāvāndur ki sebeb-i ḥayāt-ı nebāt ve neşv ü nemā-yı evrāḳ u eşcār (25) u ezhār u eşmārdur bunlardan ġayrı nefʿi bīşumārdur *fe aḥyeynā bihi'l-arża baʿde mevtihā keẕālike'n-nuşūr*[1247] bu (26) āyet-i kerīme bu bārān vaṣfındadur

Bāġrā bārān-ı pāyīzī çü teb

[B151a] güz zemānına mensūb olan bārān bāġa sıtma gibidür (27) ki ṣarı idüp ḫarāb eyler zīrā faṣl-ı ḫazānda bāġ u bostān u eşcār cemīʿan zerd ü müteġayyir olup bahārda olan leṭāfet (28) ü ṭarāvetden bir eṣer ḳalmaz [*pāyīz* güz ve ḫazān maʿnāsınadur].

2071 An bahārī nāz-perverdeş kuned

Ol bahāra mensūb olan bārān bāġ u bostānı belki (29) cemīʿ-i ʿālemi nāz-perverd ü tāze ve ḫūb u zībā eyler ki temāşā idenlere tamām ẕevḳ u ṣafā ḥāṣıl olur [*bahārī*de yā nisbet içündür]

V'in ḫazānī nāḫoş u zerdeş kuned

[M162b] (1) ve bu ḫazāna mensūb olan bārān bāġ u bostānı nāḫoş u zerd eyler ki evvelki zībālıḳdan bir eṣer ḳalmaz. (2)

2072 Hem-çünin sermā vü bād u āftāb

Buncılayın sermā vü bādı ve āftābı [*sermā* ṣovuḳ maʿnāsınadur]

Bertefāvüt dān u ser-rişte biyāb

tefāvüt (3) üzre bil ve ser-rişteyi bul yaʿnī bu ʿālemüñ bārānı nice mütefāvit ise nefʿ ü żarar iʿtibārıyıla sermā vü bādı ve āftābı (4) daḫı bu üslūb üzredür ki gāhī bunlar nāfiʿdür ve gāhī mużırdur bunlarda bu ḫuṣūṣ ziyāde rūşendür ve müşāheddür [*ser-rişte biyāb* aṣlını bul ve fehm eyle maʿnāsınadur]. (5)

2073 Hem-çünin derġayb envāʿest īn

Buncılayın ʿālem-i ġaybda bu gūnāgūndur

Derziyān u sūd u derrenc ü ġabīn

ziyān (6) u nefʿde ve renc ü ġabīnde yaʿnī baʿżısı nāfiʿ ve baʿzısı mużırdur *ġabīn* nāḳıṣ maʿnāsınadur.

---

23 pejmürde ṣolmaḳ maʿnāsınadur M: -HNAB

[1247] "Ölümünden sonra toprağa onunla hayat veririz. Ölülerin yeniden dirilmesi de böyle olacaktır." Fâtır/9.

2 sermā ṣovuḳ maʿnāsınadur HN: -MAB

2074 İn dem-i ebdāl bāşed z'in bahār

(7) Evliyāʾullāhuñ bu nefesi ol bahārdandur yaʿnī ʿālem-i İlāhīde olan bahārdandur [*ebdāl*dan murād evliyādur ki cemʿ-i bedīldür]

Derdil ü can rūyed ezvey sebzezār

(8) ṭālib-i ḳābilüñ dil ü cānında ol demden sebzezār biter yaʿnī bahāra mensūb olan bād u bārān u āftābdan dıraḫtlar (9) nice sebz ü laṭīf olursa evliyāʾullāhuñ teʾs̱īrātda bahār-ı rūḥānīye mensūb olan bārān u bād u āftāb (10) meṣābesinde olan demüñ leṭāfet ü teʾs̱īrinden ṭālibüñ dil ü cānı maḥabbet-i mā-sivā̱ pejmürdeliginden ḫalāṣ bulup envār-ı (11) İlāhiyye ve nefeḥāt-ı Raḥmāniyye [A202a] sebebi ile ḥayāt-ı ebediyyeye vāṣıl olup dergāh-ı Eḥadiyyet ve bārgāh-ı Ṣamediyyetüñ maḳbūllerinden (12) olurlar.

2075 Fiʿl-i bārān-ı bahārī bādıraḫt

Bahāra mensūb olan bārānuñ fiʿli dıraḫta

Āyed ezenfāsşan dernīk-baḫt

(13) anlaruñ enfāsından nīk-baḫta gelür yaʿnī bahāra mensūb bārānuñ teʾs̱īrinden dıraḫt ne vechile sebz ü ter ü (14) tāze olursa ʿışḳ-ı İlāhīye lāyıḳ olan kimse anlaruñ enfāsından ʿışḳ u ṭāʿat ve viṣāl ü ḳurbetden müntefiʿ olup evliyāʾullāh (15) zümresinden olur *nīk-baḫt*dan murād ḳabil-i feyż olandur.

2076 Ger dıraḫt-ı ḫuşk bāşed dermekān

[N106b] Eger mekān u (16) aṣlında ḳurı aġac ola yaʿnī eger istiʿdād u feyże nāḳābil ise

ʿAyb-ı ān ezbād-ı cān-efzā medān

ol dıraḫtuñ (17) ʿayb u ḳabāḥatını yaʿnī anuñ laṭīf ü sebz ü tāze olmamasını cān-efzā vü ḥayāt-baḫş bāddan bilme zīrā ḳabāḥat dıraḫtdandur (18) bāddan degüldür netīce-yi kelām budur ki feyż u tebriyeye ḳābil olmayan kimse merātib ḳaṭʿ eylemese ḳabāḥat kendüsindendür mürşidden (19) degüldür [*cān-efzā* vaṣf-ı terkībīdür *medān* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

2077 Bād kār-ı ḫᵛīş kerd ü bervezīd

Bād esdi ve kendü işini eyledi yaʿnī menāfiʿini ʿāleme niṣār eyledi (20)

An ki cānī daşt bercāneş güzīd

ol ki bir cān u istiʿdād ṭutdı ol bādı [H135a] cānı üzre taḳdīm ü iḫtiyār eyledi yaʿnī (21) istiʿdād u ḳābiliyyeti olan fevrī bāddan müteʾeṣṣir olup tamām leṭāfet ü ṭarāvet buldı pes şol kimselerde (22) ki istiʿdād u ḳābiliyyet vardur evliyāʾullāhuñ enfās-ı [B151b] şerīfesinden müteʾeṣṣir ü mütenaṣṣıḥ olup Ḫudāy taʿālā̱ ḥażretine (23) taḳarrüb ü vuṣūl

17 bāddan HNAB: rūḥdan M

buldılar ḥaḳīḳatda *bād vezīd ü kār-ı ḫᵛīş kerd* taḳdīrinde olduġıyiçün maʿnā ile yazıldı [*bervezīd* ve *güzīd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür *vezīd* esdi *güzīd* iḫtiyār eyledi maʿnāsınadur]. (24)

Dermaʿnā-yı īn ḥadīs̱-i şerīf ki fa'ġtenimū berde'r-rebīʿi fe innehu yaʿmelu biebdānikum kemā yaʿmelu bieşcārikum (25) **ve'ctenibū berde'l-ḥarīfi fe innehu yaʿmelu biebdānikum kemā yaʿmelu bieşcārikum**

Bu ḥadīs̱-i şerīfüñ maʿnāsı (26) beyānındadur siz ġanīmet ʿadd eyleñüz rebīʿ u bahāruñ ṣovuġını zīrā taḥḳīḳ ol rebīʿuñ berdi sizüñ eşcāruñuza ne ʿamel (27) eylerse sizüñ bedenlerüñüze ol ʿameli eyler yaʿnī nite ki eşcārı tāze vü laṭīf eyler ebdānuñuzı daḫı tāze vü laṭīf eyler (28) ve güzüñ ṣovuġından ictināb eyleñüz zīrā ol ḥarīfüñ berdi sizüñ eşcāruñuza ne ʿamel eylerse sizüñ ebdānuñuza (29) ol ʿameli eyler yaʿnī nite ki eşcār faṣl-ı ḫazānda ṣararup ḫarāb olursa ebdānuñuz daḫı andan noḳṣān u maraż [M163a] (1) u renc üzre olur

2078 Guft Peyġam-ber zisermā-yı bahār

Peyġam-ber ḥażreti eytdi ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem bahāruñ sermā vü bürūdetinden [*sermā* ṣovuḳ maʿnāsınadur] (2)

Ten mepūşānīd yāran zīnhār

ey yārlar zinhār tenüñi örtmeñüz *yārān*dan murād aṣḥābdur [*mepūşānīd* nehy-i ḥāżır cemʿ-i müẕekkerdür]. (3)

2079 Z'an ki bācān-ı şumā an mīkuned

Zīrā ki sermā-yı bahār sizüñ cānuñuza anı eyler

K'an bahāran bādıraḫtan mīkuned

(4) ki ol bahārlar dıraḫtlara eyler yaʿnī sermā-yı rebīʿ sizüñ ebdānuñuzı tāze vü laṭīf ve dürüst (5) eyler. [A202b]

2080 Līk bü'grīzīd ezserd-i ḫazān

Līkin ḫazānuñ serd ü bürūdından firār u ictināb eyleñüz [*bügürīzīd* emr-i ḥāżır cemʿ-i müẕekkerdür] (6)

K'an kuned k'ū kerd bābāġ u rezān

zīrā ḫazānuñ ṣovuġı sizüñ ebdānuñuza anı eyler ki ol ḫazānuñ ṣovuġı bāġa (7) ve aşmalara eyledi yaʿnī bāġ ve aşmalar andan nice müteġayyir oldı ise sizüñ ebdānuñuz daḫı andan ol vechile (8) müteżarrır olur [*rez* aşma maʿnāsınadur *rezān* anuñ cemʿidür].

---

23 bervezīd ve güzīd fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür MHNA: -B / vezīd esdi güzīd iḫtiyār eyledi maʿnāsınadur M: -HNAB

2081 Rāviyān inrā beẓāhir bürdeend

Rāvīler bu ḥadīṯ-i şerīfi ẓāhir ile iltmişlerdür (9) yaʿnī maʿnā-yı ẓāhirī üzre rivāyet eylemişlerdür

Hem bedan ṣūret ḳanāʿat kerdeend

hem ol ṣūretile (10) ḳanāʿat eylemişlerdür ve derūnī maʿnādan maḥrūm ḳalmışlardur ve her bir ḥadīṯ-i şerīf cevāmiʿü'l-kelim olduġından (11) bīḫaberlerdür.

2082 Bīḫaber būdend ezcān an gürūh

Ol ṭāyife ki murād ehl-i ẓāhirdür tene naẓar eylediler līkin cāndan (12) bīḫaber oldılar nite ki ḥadīṯ-i şerīfüñ ẓāhirini bilüp bāṭınından ġāfil oldılar

Kūhrā dīde nedīde kan bekūh

(13) ol gürūh ṭaġı görmiş līkin ṭaġda pinhān olan kān u maʿden görmemiş ehl-i ẓāhir eger Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde (14) ve ger ḥadīṯ-i şerīfdedür hemān ẓāhir maʿnāsına vuṣūl bulurlar ammā ehl-i sülūk hem ẓāhir ve hem bāṭın maʿnāsına vāṣıl (15) olurlar.

2083 An ḫazan nezd-i Ḫudā nefs ü hevast

Ol ḫazān ki murād ḥadīṯ-i şerīfde vāḳıʿ olan lafẓ-ı (16) ḥarīfdür ki ḫazān maʿnāsınadur ḥażret-i Ḫudānuñ ḳatında nefs ü hevādur

ʿAḳl u can ʿayn-ı bahārest ü beḳast

(17) ʿaḳl u cān bahār u beḳānuñ ʿaynıdur yaʿnī nefs ü hevādan insāna küllī żarar u noḳṣān irişüp dergāh-ı Ḫudādan dūr (18) u baʿīd olmasına sebeb olur ve ʿaḳl rūḥdan küllī nefʿ ü fażīlet irişüp maḳbūl-i cenāb-ı Ḳuds olur. (19)

2084 Mer turā ʿaḳlist-i cüzvī dernihān

Nihānda senüñ içün cüzʾī bir ʿaḳl vardur ki anuñ sebebi ile gāhī merg ü tedbīr-i āḫıret (20) ve gāhī fikr-i niʿmet-i cismāniyye vü rūḥāniyye ve umūr-ı dünyeviyyeyi tedārük ü mülāḥaẓa eylersün

Kāmilü'l-ʿaḳlī bücū endercihān

(21) cihānda ʿaḳlı kāmil bir kimse iste.

2085 Cüzv-i tū ezküll-i ū küllī şeved

Zīrā senüñ ʿaḳl-ı cüzʾüñ ol (22) kimsenüñ [B152a] ʿaḳl-ı küllinden küllī olur ve tamām ḳuvvet ü kemāl bulur

ʿAḳl-ı kül bernefs çün ġullī şeved

ʿaḳl-ı kül nefs (23) üzre bir ġull gibi olur *kāmilü'l-ʿaḳl*dan murād mürşiddür ki sāliküñ ʿaḳl-ı cüzʾīsi anuñ terbiye vü irşādı (24) muʿāveneti ile küllī olup nefs ü hevāyı maġlūb u zebūn itmegile velāyet ü irşād mertebesine vuṣūl bulup dergāh-ı ʿālī ḫāṣlarından (25)

olur *ġull* esīrlerüñ boyunlarına ḳoduḳları demürdür ki cemʿi *aġlāl*dür [*ġullī*de yā vaḥdet içündür].

2086 Cüzv-i küll ezküll-i ū gerded pedīd

[N107a] (26) Küllüñ cüzʾi ol cüzʾüñ küllinden ẓāhir olur yaʿnī ʿaḳl-ı cüzʾī ʿaḳl-ı küllīden ḳuvvet ü kemāl bulur

An çünan ki mesti-yi ʿaḳl eznebīd

(27) Ancılayın ki nebīdden ʿaḳluñ mestligi ẓāhir olur *nebīd* ḫurmādan [H135b] ḥāṣıl olan şerābdur ki (28) *nebīẕü't-temr* dirler aṣlı ẕāl-i muʿceme iledür līkin ḳāfiyeden ötüri dāl-i mühmele oḳunur [A203a] [*mestī*de yā maṣdar içündür].

2087 Pes beteʾvīl in buved k'enfās-ı pāk

(29) Pes ehl-i taḥḳīḳuñ teʾvīli ile ḥadīṯ-i şerīfden murād budur ki evliyā-yı kirāmuñ pāk enfās u kelimātı [M163b] (1)

Çün bahārest ü ḥayāt u berg ü tāk

berg ü tāküñ bahār u ḥayātı gibidür yaʿnī berg ü tāk ve bāġ u bostān u eşcār (2) bahārdan ḥayāt ve ṭarāvet ü leṭāfet bulduġı gibi nefs ü hevā ve maḥabbet-i māsivā ile mürde-dil olan ehl-i ʿışyān ve dünyā-perest (3) evliyāʾullāhuñ kelimāt u enfās-ı şerīfesinden bir vechile rūḥāniyyete irişür ki derūnı nūrānī olup maʿṣıyet ü (4) hevādan ẓuhūr iden mürde-dillik ve pejmürdelikden ebedī ḫalāṣ u necāt bulur *tāk* bunda degek maʿnāsınadur [*çün bahār u ḥayāt-ı berg ü tākest* taḳdīrindedür]. (5)

2088 Ezḥadīṯ-i evliyā nerm ü dürüşt

Evliyānuñ sözinden nerm ü dürüşt her ne ise [*dürüşt* iri maʿnāsınadur]

Ten mepūşan z'an ki dīnet rast püşt

(6) tenüñi örtme zīrā ki anlaruñ kelāmı her ne vechile olursa senüñ dīnüñe ẓahīr ü muʿīndür. (7)

2089 Germ gūyed serd gūyed ḫoş bigīr

Mürşid eger germ ü nerm söyleye eger serd ü ḫoş söyleye ḫoş ṭut ve ḳabūl (8) eyle [*bigīr* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Tā zigerm ü serd bi'çhī ezsaʿīr

tā ki germ ü serdden ve dūzaḫdan ṣıçrayasın yaʿnī necāt bulasın *germ ü serd*den (9) murād nefsüñ żararları olmaḳ rūşendür [*germ*den murād ḥarāret-i nār-ı dūzaḫ ve *serd*den murād bürūdet-i zemherīr-i dūzaḫ olmaḳ mümkindür].

2090 Germ ü serdeş nev-bahār-ı zindegist

---

4 çün bahār u ḥayāt-ı berg ü tākest taḳdīrindedür H: -MNAB

Evliyānuñ germ ü serdi (10) ḥayāt u zindeligüñ nev-bahārıdur yaʿnī andan ḳalbe ḥayāt-ı ebedī irişür [*zindegī* ḥayāt maʿnāsınadur]

Māye-yi ṣıdḳ u yaḳīn ü bendegist

(11) ṣıdḳ u yaḳīn ve bendeligüñ sebeb-i māyesidür pes ol kimse ki ehl-i saʿādetdür evliyānuñ kelām-ı şerīfinden anuñ īmān u (12) iʿtiḳādı ḳuvvet ü istiḥkām bulup rūz u şeb ʿibādet ü ʿubūdiyyete saʿy u kūşiş eyler bu sebebden anuñ bāġ-ı cānı (13) ve ravża-yı dili neżāret ü leṭāfet bulur.

2091 Z'an k'ezū bustān-ı canhā zindeest

Zīrā ki cānlar bostānı andan diridür (14) *ezū*dan murād ḥadīs̱-i evliyādur ki ḥayāt-baḫşdur ervāḥ-ı ṭālibīne

Z'in cevāhir baḥr-ı dil āgendeest

insānuñ (15) deryā gibi bīpāyān ḳalbi bu cevāhirden āgende vü memlūdur yaʿnī dil-i insānda bu ḥālet mevcūddur ki ḥikmet hemān anı żāyiʿ (16) itmeyüp peydā vü āşkārā eylemekdür.

2092 Berdil-i ʿāḳıl hezāran ġam buved

ʿĀḳıluñ ḳalbi üzre hezārān ġam u elem olur (17)

Ger zibāġ-ı dil ḫılālī kem buved

eger göñül bāġından bir ḫılāl yaʿnī bir cüzʾī ẕevḳ u ḥālet nāḳış ola pes ʿāḳıla lāzımdur (18) ki ʿulūm u maʿārif-i İlāhiyye ve esrār-ı ʿaliyyeden ḳalbini pür idüp fısḳ u maʿṣıyeti terk ide [B152b] ve ʿibādetden bir ān fārıġ olmaya ve ger bir zellet (19) ü ġaflet peydā vü ẓāhir olursa ol sebebden ziyāde nādim ü müteʾellim (20) ola [*ḫılāl* rāḥat-ı dendān didükleridür]. [A203b]

Pursīden-i Ṣıddīḳa ezMuṣṭafā ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ki sırr-ı bārān-ı imrūzīn çi buved

Ḥażret-i ʿĀyişe rażıyallāhu ʿanhā ḥażret-i Muṣṭafādan ṣallallāhu ʿaleyhi (21) ve sellem suʾāl itdüginüñ beyānındadur ki bugünki bārānuñ sırrı ne idi

2093 Guft Ṣıddīḳa ki ey zübde-y vücūd

(22) Ḥażret-i ʿĀyişe rażıyallāhu ʿanhā ḥażret-i Resūle eytdi ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ey vücūduñ zübde vü güzīdesi yaʿnī ey Mefḫar-ı Mevcūdāt (23)

Ḥikmet-i bārān-ı imrūzin çi būd

bugünki bārānuñ sırr u ḥikmeti ne idi [*imrūzīne* ve *imrūzīn* bugünki maʿnāsınadur].

2094 İn zibāranhā-yı raḥmet būd yā

(24) Bu bārān raḥmet bārānlarından mı idi [*yā* lafẓınuñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı ṯānīye ḳayd olındı]

Behr-i tehdīdest ü ʿadl-i kibriyā

yā ḫalḳı tehdīd ü taḫvīfden (25) ve kibriyānuñ ʿadlinden ötüri midür yaʿnī bu bārān raḥmet-i maḥż mıdur yāḫud Ḥaḳḳ taʿālā cānibinden ḫalḳa tehdīd içün midür. (26)

2095 Īn ezan luṭf-ı bahāriyyāt būd

Bu bārān ol bahāriyyātuñ raḥmet ü luṭfından mı idi yaʿnī bu bārān bārān-ı bahārān (27) gibi luṭf-ı maḥż mı idi

Yā zipāyīzī-yi pür-āfāt būd

yā āfāt u żararlarıla pür olan faṣl-ı ḫazāna mensūb (28) olan bārāndan mı idi yaʿnī bārān ḳahr-ı İlāhī mi idi [bu beyitlerde istifhām maʿnāsı vardur ki maʿnāsından rūşendür].

2096 Guft īn ezbehr-i teskīn-i ġamest

Resūlullāh ʿaleyhi's-selām (29) ʿĀyişeye eytdi bu bārān ġamı teskīnden ötüridür yaʿnī ġubār-ı ġamı izāle içündür

K'ezmuṣībet bernijād-ı ādemest

[M164a] (1) ki ol ġam muṣībetden ādemüñ nijād u ṭabīʿatı üzredür çünki benī-Ādem bir kimseyi ḥālet-i nezʿde görüp yanına (2) ḥāżır u cemʿ olalar yāḫud bir meyyitile meḳābire varalar [H136a] meyyit defn olınınca anlaruñ göñli āḫıreti fikr eyler ki kendüler daḫı ölüp (3) ḳabre girdüklerini ve ḳıyāmeti ve anda ṭāʿat u ʿibādet lāzım idügini mülāḥaẓa idüp ġaflet üzre olmamaġa saʿy (4) gösterürler bu sebebden gūristānda bārān-ı ġaybī yaġup anlaruñ ḫāṭırlarından ol laṭīf fikrleri yuyup (5) maḥv eyler ve anları yine evvelki ġaflete irişdürür bi'ż-żarūrī [N107b] aḥvāl-i ʿāḳıbeti ve efkār-ı ḳıyāmeti ferāmūş eyler çünki (6) defnden ferāġat idüp şehre rücūʿ eyleyeler ol sūz u ḥālet anlaruñ ḳalbinden gidüp ḫandān u şādān (7) olurlar [*nijād* aṣl ve nesl maʿnāsınadur].

2097 Ger berān āteş bumandī ādemī

Eger ādemī ol āteş üzre ḳalayıdı yaʿnī eger ol muṣībetden (8) ẓāhir olan intibāh ve hūşyārlıḳ zāyil olmayayıdı

Bes ḫarābī derfütādī vü kemī

dünyāya çoḳ ḫarāblıḳ ve noḳṣān (9) düşerdi yaʿnī herkes aḥvāl-i āḫırete meşġūl olup umūr-ı dünyeviyyeden ferāġat iderdi [*kemī* noḳṣān maʿnāsınadur].

2098 İn cihan vīran şudī enderzemān

(10) Bu cihān fevrī vīrān olurdı

---

7 nijād aṣl ve nesl maʿnāsınadur HNAB: -M

Ḥırşhā bīrun şudī ezmerdümān

merdümlerden (11) ḥırşlar ṭaşra giderdi yaʿnī ḫalāyıḳ ḥırş u ṭamaʿdan berī olup bir ān ṭāʿat u ʿibādetden ḫālī olmazdı (12) *enderzemān* bunda fi'l-ḥāl ve fevrī maʿnāsınadur.

2099 Üstun-ı in ʿālem ey can ġafletest

Ey cān bu ʿālemüñ (13) sütūnı ġafletdür yaʿnī bu ʿālemüñ niẓām u intiẓāmına sebeb ġafletdür [A204a] [*üstūn* sütūn maʿnāsınadur ki Türkīde direk maʿnāsınadur]

Hūşyārī in cihanrā āfetest

hūşyārlıḳ (14) bu cihāna āfet ü żarardur zīrā ḫalḳ-ı [B153a] ʿāleme intibāh ve huşyārlıḳ peydā olsa ʿālem pür-ḫalel ve muʿaṭṭal olur yaʿnī ġaflet niẓām-ı (15) ʿāleme ve āḫıretüñ ḫarāblıġına sebebdür intibāh sebeb-i vīrānī-yi dünyā ve ābādī-yi ʿuḳbādur. (16)

2100 Hūşyārī z'an cihānest ü çü ān

Hūşyārlıḳ ol cihāndandur [*çü ān* lafẓlarınuñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı ṡānīye ḳayd olındı]

Ġālib āmed pest gerded in cihān

ve çünki (17) o yaʿnī hūşyārlıḳ ġaflet üzre ġālib gele bu cihān pest ü ḫarāb olur.

2101 Hūşyārī āftāb u ḥırş-ı yaḫ

Hūşyārlıḳ (18) āftāb u ḥırş-ı yaḫdur yaʿnī āftāb buzı nice eridürse hūşyārlıḳ ġafleti öyle maḥv eyler [*yaḫ* buz maʿnāsınadur]

Hūşyārī āb u in ʿālem vesaḫ

(19) hūşyārlıḳ āb ve bu ʿālem vesaḫdur yaʿnī āb ṡevbden çirk ü denesi nice izāle eylerse hūşyārlıḳ (20) ġafleti ehl-i dünyādan öyle refʿ eyler [*vesaḫ* denes beTürkī kir maʿnāsınadur].

2102 Z'an cihān endek teraşşuḥ mīresed

Ol cihāndan yaʿnī ʿālem-i İlāhiden bu cihāna (21) azcuḳ teraşşuḥ irişür yaʿnī bir miḳdār intibāh peydā olur yā miḥnet ü muṣībet yā maḥż-ı luṭf u ʿināyet sebebi ile *teraşşuḥ* (22) sızmaḳ maʿnāsınadur

Tā neġırred dercihan ḥırş u ḥased

tā ki cihānda ḥırş u ḥased añramaya yaʿnī ḥırş u ḥased ḥadden (23) ziyāde olup ġaflet ʿālemi iḥāṭa eylemeye [*ġırrīden* añramaḳ maʿnāsınadur].

2103 Ger teraşşuḥ bīşter gerded ziġayb

Eger ġaybdan teraşşuḥ ziyāderek ola (24) yaʿnī eger ʿālem-i ġaybdan intibāh u feyż-i İlāhī ziyāderek irişe nite ki enbiyā vü evliyānuñ ḥāli böyledür (25)

Ne hüner māned derin ʿālem ne ʿayb

bu ʿālemde ne hüner ne ʿayb belki cemīʿan ʿālem muʿaṭṭal ḳalur pes bu ʿāleme ġaflet daḫı lāzımdur (26) līkin iʿtidāl üzre gerek nite ki el-ān böyledür.

2104 İn nedāred ḥad suy-ı āġāz rev

Bu maʿārif-i İlāhiyye ve (27) esrār-ı ʿaliyye ḥadd ü pāyān ṭutmaz āġāz cānibine yüri [*rev* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Sūy-ı ḳıṣṣa-y merd-i muṭrıb bāz rev

girü muṭrıb (28) merdüñ ḳıṣṣası cānibine yüri yaʿnī pīr-i çengīnüñ ḳıṣṣasına şürūʿ eyle bu mıṣrāʿ-ı ṯānī mıṣrāʿ-ı evvele müfessirdür. (29)

Baḳıyye-yi ḳıṣṣa-yı pīr-i çengī ve maḫlaṣ-ı ān

Pīr-i çengīnüñ ḳıṣṣasınuñ baḳıyyesi ve anuñ hidāyet-i Ḥaḳḳıla maḥabbet-i mā-sivādan [M164b] (1) ḫalāṣı beyānındadur

2105 Muṭrıbī k'ezvey cihan şud pür-ṭarab

Bir muṭrıb idi ki cihān andan pür-ṭarab oldı (2) idi [*şudī* taḳdīrindedür *muṭrıbī būd* taḳdīrindedür]

Rüste z'āvāzeş ḫayālāt-ı ʿaceb

anuñ āvāzından ʿaceb ḫayālāt bitmiş ve şevḳ u ʿışḳ ẓāhir olmış idi (3) bunda tenbīh budur ki ḫūb-āvāz istimāʿ itdükde *elestu biRabbikum*[1248] nidāsını mülāḥaẓa ide. (4)

2106 Eznevāyeş murġ-ı dil perran şudī

Ol muṭrıbuñ nevāsından göñül murġı perrān olurdı yaʿnī anuñ ẕevḳından rūḥ cesedden (5) cüdā olurdı [*şudī*de yā ḥikāyet-i ḥāl-i māżiyye içündür]

V'ezṣadāyeş hūş-ı can ḥayran şudī

ve ol muṭrıbuñ ṣadāsından cānuñ hūşı ḥayrān (6) olurdı [A204b] yaʿnī hūş-ı cān ol ṣadānuñ leẕẕetinden medhūş olurdı.

2107 Çün berāmed rūzgār u pīr şud

Çünki (7) rūzgār geldi yaʿnī çünki çoḳ zemān geçdi ve muṭrıb pīr oldı

Bāz-ı canş ezʿacz peşşe-gīr şud

anuñ (8) cānı bāzı ʿaczden peşşe ṭutıcı oldı yaʿnī ol muṭrıb ziyāde ʿāciz olup ʿamelden ḳaldı bunda tenbīh budur ki ʿāḳıla lāzım olan (9) budur ki ṭāʿat u [H136b] ʿibādeti eyyām-ı şebābda [B153b] ide zīrā pīr olduḳdan ṣoñra żaʿfdan ḥāli ḫarāb u bītāb (10) olup bi'ż-żarūrī ṭāʿat u ʿibādete süst olur beyt

Biyā ey ki ʿumret beheftād reft
Meger ḫufte būdī ki berbād reft[1249]

[1248] "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" A'râf/172.

(11) *bāz* bunda ṭoġan maʿnāsınadur *cānş*da nūn sākindür vezn içün [*peşşe* sivri siñek maʿnāsınadur *peşşe-gīr* vaṣf-ı terkībīdür] .

2108 Püşt-i ū ḫam geşte hem-çün püşt-i ḫum

(12) Küpüñ arḳası ol muṭrıbuñ arḳası gibi ḫam oldı yaʿnī bükildi

Ebruvan berçeşm hem-çün pāldüm

(13) ol muṭrıbuñ ebrūları çeşmi üzre pāldüm gibi idi yaʿnī ḳusḳun gibi çeşmleri üzre ṣarḳmış idi *pāldüm* zikri (14) ile gūyiyā çeşmini kör merkebe [N108a] teşbīh eyler yaʿnī çeşmlerinde hīç leṭāfet ḳalmamış idi [*pāldüm* ḳusḳun maʿnāsınadur].

2109 Geşt āvāz-ı laṭīf-i can-fezāş

(15) Anuñ cān u ḥayātı ziyāde idici laṭīf āvāzı [*cān-fezā* vaṣf-ı terkībīdür]

Zişt ü nezd-i kes neyerzīdī belāş

zişt ü dürüşt (16) oldı ve kimsenüñ ḳatında anuñ āvāzı müfte degmezdi yaʿnī müft ayrılmaḳ istese ḳabūl itmezlerdi belki sākit olmaḳ (17) içün baʿż nesne virürlerdi *belāş* müft ki aṣlı lāşey'dendür bunda tenbīh budur ki cevānlıḳ ʿāleminde ḥüsn ü leṭāfete (18) ve ḳuvvet ü ṭarāvete maġrūr olup ʿilm ü maʿrifet ve ṭāʿat u ʿibādetden maḥrūm olmaḳ maʿḳūl degüldür. (19)

2110 An nevā-yı reşk-i zühre āmede

Ol zührenüñ reşki gelmiş nevā yaʿnī pīr-i çengī ki tāzeliginde bir ḫūb-āvāzı var idi (20) zühre ki sāzende-yi felekdür aña reşk eylerdi

Hem-çü āvāz-ı ḫar-ı pīrī şude

bir ḳoca eşegüñ āvāzı gibi olmış (21) yaʿnī bir vechile nāḫoş-āvāz olmış idi ki *inne enkere'l-aṣvāti leṣavtu'l-ḥamīr*[1250] āyetine mā-ṣadaḳ (22) olmış ḥażret-i Mevlānā ḳıṣṣadan ḥiṣṣeye işāret eyler.

2111 Ḫod kudāmin ḫoş ki an nāḫaş neşud

Ḫod ḳanġı (23) ḫoşdur ki o nāḫoş olmadı yaʿnī her ḫoş ʿāḳıbet nāḫoş olur zīrā bu ʿālem maḥall-i taġayyürdür [*nāḫoş*da ḫā fetḥile oḳunmaḳ gerekdür ḳāfiye içün] (24)

Yā kudāmin saḳf k'an mefreş neşud

yā ḳanġı saḳfdur ki o mefreş olmadı yaʿnī her ne ḳadar ḫāne var ise ʿāḳıbet (25) ḫarāb olup anuñ saḳfı pest olup ḫākile yeksān olur ki sūre-yi Naḫldedür (26) *ḳad mekere'lleẕīne minḳablihim fe etallāhu bunyānuhum mine'l-ḳavāʿidi fe ḫarra*

[1249] "Ey ömrü yetmişe dayanan! Gel; acabâ hep uyudun mu ki berbat bir hâlde geçti."
11 peşşe-gīr vaṣf-ı terkībīdür HNA: -MB

[1250] "Unutma ki, seslerin en çirkini merkeplerin sesidir." Lokmân/19.

ʿaleyhimu'-saḳfu minfevḳıhim ve etāhumu'l-ʿaẕābu minḥayṯu lāyeşʿurūn[1251] (27) *saḳf* tavan *mefreş* ferş maʿnāsınadur.

2112 Ġayr-ı āvāz-ı ʿazīzan derşudūr

(28) ʿAzīzlerüñ āvāzından ġayrı ṣudūrda ki ebedī müteġayyir olmaz [*ṣudūr* ẓuhūr vezni üzre maṣdar olmaḳ rūşendür cemʿ-i ṣadr olmaḳ maḥalle mülāyim degüldür]

Ki buved ezʿaks-i demşan nefḫ-ı ṣūr

[A205a] zīrā İsrāfīlüñ (29) ṣūrınuñ nefḫi anlaruñ deminüñ ʿaks ü eṯerindendür zīrā ḥaḳīḳatda evliyāʾullāhuñ nefḫası ḥażret-i Ḫudānuñ nefḫasıdur [M165a] (1) ṣūr-ı İsrāfīlüñ nefḫasından evliyānuñ nefesi aʿlā vü evlādur zīrā nefḫa-yı ṣūr ḥayāt-ı cismānī ve nefes-i evliyā ḥayāt-ı (2) rūḥānīye sebebdür bir vech daḫı bu ki ol ḥayātda cemīʿ-i ḫalāyıḳ berāberdür ammā bu ḥayāt maḳbūlān-ı Ḫudāya (3) maḫṣūṣdur.

2113 Enderūnī k'enderunhā mest ezust

Evliyāʾullāhuñ enderūnı bir enderūndur ki (4) enderūnlar andan mestdür [enderūn-ı evliyā *enderūnī* taḳdīrindedür]

Nistī k'in hesthāman hest ezust

evliyāʾullāhuñ nīst ü fenāsı (5) bir nīstdür ki bizlerüñ vücūdları ol nīstden vardur yaʿnī ḫalāyıḳa irişen şevḳ u ẕevḳ ve ḳurb-ı rūḥānī (6) ve ʿışḳ u ḥālāt ve viṣāl-i Sübḥānī ve cemīʿ-i mevcūdāta vücūd-ı cismānī dāmen ü rāḥat-ı nefsānī evliyāʾullāhdandur (7) zīrā ʿālemüñ cemīʿ tedbīr ü taṣarrufı anlaruñ irādetlerine müfevvażdur ve vücūd-ı ʿālemiyāna sebeb ü bādī anlaruñ (8) vücūd-ı laṭīfleridür [B154a] bu ḫuṣūṣda enbiyā daḫı dāḫildür zīrā evliyā enbiyānuñ vāriṯ ü ḳāyim-maḳāmıdur (9) bunlarda bu ḳadar ḳudret ü taṣarruf olıcaḳ enbiyāda olan ḳudret ü taṣarrufa ḫod ġāyet ü nihāyet (10) yoḳdur.

2114 Keh-rübā-yı fikr ü her āvāz ū

velī fikrüñ ve cemīʿ āvāzuñ keh-rübāsıdur yaʿnī her fikr ki andan ṣādır olur (11) anı Ḫudā cānibine ceẕb idicidür ve her āvāz ki istimāʿ ide anı Ḥaḳḳ ṭarafına celb idicidür ālāt-ı ṭarabdan her ḳanġısınuñ (12) ṣadāsını istimāʿ ide andan leẕẕāt-ı cismānī kesb eylemez belki sırr-ı tevḥīd fehm eyler nite ki ḥażret-i Mevlānā Cāmī buyurmışlardur. (13) Beyt

Çist mīdānī ṣadā-yı çeng ü ʿūd
Ente ḥasbī ente kāfī yā Vedūd[1252]

[1251] "Onlardan öncekiler de (peygamberlere) hile yapmışlardı. Sonunda Allah da onların binalarını temellerinden söktü üstlerindeki tavan da tepelerine çöktü. Bu azap onlara, farkedemedikleri bir yerden gelmişti." Nahl/26.

4 enderūn-ı evliyā enderūnī taḳdīrindedür HNAB: -M

[*keh-rübā* meşhūr bir nesnedür]

Leẕẕet-i ilhām u vaḥy u rāz ū

(14) Velī ilhām u vaḥy u rāzuñ leẕẕetidür zīrā anlaruñ kelāmı kelām-ı İlāhī ve vaḥy-ı şāhīdür (15) nihāyeti velī anuñ ẓuhūrına maẓhar olur *ū*dan murād velī olmaḳ ve mużāf olmamaḳ rūşendür ḥāṣıl-ı maʿnā böyle (16) olur ki baʿde'l-enbiyā evliyā Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ile ḫalḳ ortasına vāsıṭa olmışlardur tecelliyāt-ı İlāhiyye bunlara olur (17) ġayra olursa bunlaruñ sebeb ü vāsıṭasıyıla olur ḥażret-i Mevlānā çünki ḥiṣṣe vü maʿrifetden [H1137a] bir miḳdār beyān eyledi (18) girü ḳıṣṣaya rücūʿ eyledi.

2115 Çün ki muṭrıb pīrter geşt ü żaʿīf

Çünki muṭrıb ki saʿādet-i ebediyyeye vuṣūl (19) bulmışdur ziyāde pīr ü żaʿīf oldı [*muṭrıb* ism-i fāʿildür]

Şud zibīkesbī rehīn-i yek raġīf

kesbsizliginden bir raġīfe (20) rehīn oldı yaʿnī bir girdeye muḥtāc oldı *raġīf* girde maʿnāsınadur.

2116 Guft ʿumr u mühletem dādī besī

(21) Rūy-ı niyāzı cenāb-ı bīniyāza idüp eytdi ey Ḫudā baña çoḳ ʿömr ü mühlet virdüñ

Luṭfhā kerdī Ḫudāyā bāḫasī

(22) ey Ḫudā bir ḫasa yaʿnī bir ʿāṣīye luṭflar eyledüñ [*ḫas* bunda ḥaḳīr maʿnāsınadur teşbīh ṭarīḳı ile].

2117 Maʿṣıyet verzīdeem heftād sāl

Yetmiş yıl (23) maṣıyet ü ḫaṭāya çalışmışam

Bāz ne'griftī zimen rūzī nevāl

bir gün iḥsānuñı benden girü ṭutmaduñ (24) yaʿnī bu ḳadar yıl saña ʿibādet [A205b] itmeyüp ʿıṣyān u ḫaṭāya saʿy itmiş iken [N108b] luṭf u keremüñden rızḳumı kesmeyüp andan (25) ziyāde nice iḥsānlar eyledüñ [*nevāl* iḥsān maʿnāsınadur].

2118 Nist kesb imrūz mihmān-ı tuem

Ġayrdan kesbüm yoḳdur bugün senüñ mihmānuñam (26)

Çeng behr-i tū zenem kān-ı tuem

çengi senden ötüri çalaram zīrā senüñ ʿabd ü ḫıdmet-kāruñam. (27)

2119 Çengrā berdaşt u şud Allāh-cū

Çengi ḳaldurdı yaʿnī kendüsiyile götürdi ve Allāhı isteyici oldı

Sūy-ı gūristān-ı Yeṯrib āh-gū

[1252] "Çeng ve ûdun sesi nedir, bilir misin? Sen yetersin, sen kâfîsin, sen merhametlisin."

(28) Medīne-yi Münevverenüñ meḳābiri cānibine āh diyici yaʿnī ziyāde ġam u eleminden āh iderek meḳābir (29) cānibine gitdi bu hem maʿnādur çengi ḳaldurdı ve Allāh-cū olduġı ḥālde āh diyerek Yeṯribüñ meḳābiri cānibine [M165b] (1) gitdi bu vech üzre *şud* reft maʿnāsınadur mıṣrāʿ-ı ṯānīye maṣrūf olur bunda tenbīh budur ki çün bir kimse ḥażret-i (2) Ḫudāyı ṭaleb ide kendüsini mürde meṯābesinde ṭutup mā-sivādan iʿrāż ide tā ki maḳṣūd ne ise (3) ḥāṣıl ola [*Allāh-cū* ve *āh-gū* vaṣf-ı terkībīdür]. Beyt

Her ki ḫᵛāhed gū biyā vü her çi gūyed gū bugū
Kibr ü nāz u ḥācib ü derban derin derkār nist[1253] (4)

2120 Guft ḫᵛāhem ezḤaḳ ibrīşim-behā

Zīrā eytdi Ḥaḳḳ taʿālādan ibrīşim-behā isterem çeng içün (5)

K'ū benīkūyī peẕīred ḳalbhā

zīrā ol Ḫudā luṭf u keremiyile ḳalbleri ḳabūl eyler yaʿnī egerçi ben keṯret-i ʿıṣyān sebebi ile ʿāṣī (6) olup anuñ ṭāʿat u ʿibādetinden iʿrāż eylemişem līkin ol Ḫudā kemāl-i kereminden cemīʿ ʿıṣyānı ʿafv idüp luṭf (7) u [B154b] iḥsān eyler [*k'ū* ki ū taḳdīrindedür].

2121 Çeng zed bisyār u giryan ser nihād

Meḳābirde vāfir çeng çaldı ve aġlayaraḳ başını (8) ḳodı

Çeng bālin kerd ü bergūrī fütād

çengi yaṣduḳ eyledi ve bir ḳabr üzre düşdi [*bālīn* yaṣduḳ maʿnāsınadur]. (9)

2122 Ḫᵛāb bürdeş murġ-ı cān ezḥabs rest

Anı ḫᵛāb iltdi murġ-ı cānı ḥabsden ḳurtuldı

Çeng ü çengīrā rehā kerd ü bicest

(10) murġ-ı cān çeng ü çengīyi terk ü rehā eyledi ve ten damından ṣıçradı bunda tenbīh budur ki murġ-ı rūḥuñ (11) ḳafeṣ-i tende ḥabsi devām üzre degüldür ʿāḳıbet bir gün ḫalāṣ olup pervāz eyler.

2123 Geşt āzād ezten ü renc-i cihān

(12) Ḫᵛāb sebebi ile tenden ve cihānuñ rencinden āzād oldı

Dercihān-ı sāde vü ṣaḥrā-yı cān

ḳuyūd-ı (13) cismāniyye ve efkār-ı kevniyyeden sāde vü pāk cihānda ve cān ṣaḥrāsında bunda tenbīh budur ki çün sālik (14) mükāşefe vü müşāhede ʿālemine irişe yāḫud ʿamel-

---

[1253] "Kim isterse 'Gel.' de ve her ne söylemek istiyorse 'Söyle.' de. Kibir, naz, perdedar ve kapıcı bunda iş yapmıyorlar."

i ṣāliḥile vefāt ide *el-mevtu rāḥatu'l-mu'mini*[1254] mūcebince tenüñ (15) ġamından ve cihānuñ rencinden āzād olup ġamsız ʿāleme irişür [*dercihān* mıṣrāʿı *geşt* kelimesine ẓarfdur].

2124 Cān-ı ū ancā sirāyan mā-cerā

Çengīnüñ cānı sāde (16) cihānda mā-cerā ırlayıcı

K'enderincā ger bumānendī merā

ki beni eger burada ḳoyalardı yaʿnī kāşkī bu ʿālemde ḳalup (17) cesede rücūʿ itmeseyidüm *sirāyān* muṭrıba münāsibdür [*bumānendī* bunda *binihādendī* maʿnāsınadur].

2125 Ḫoş budī cānem derin bāġ u bahār

Mest-i in ṣaḥrā vü ġaybī lālezār

(18) Bu bāġ u bahārda cānum bu ṣaḥrānuñ ve bu ġaybī lālezāruñ laṭīf mesti olurdı yaʿnī rūḥum burada (19) ziyāde ḥaẓẓ u ẕevḳ eylerdi bu beyt bu vechile şerḥ olındı bu vechile maʿnānuñ fehmi rūşen [A206a] oldugıyiçün ḥażret-i (20) Mevlānā egerçi çengīnüñ zebānından aḥvāl-i rü'yāyı beyān eyler ammā murādı mükāşefe vü müşāhede ʿāleminüñ aḥvālini beyāndur (21) ki anda vüsʿat-ı niʿmet ve rāḥat-ı bihişt vardur.

2126 Bīper ü bīpā sefer mīkerdemī

Ol cihān-ı sādede (22) ḳanadsız ve ayaḳsız sefer eylerdüm

Bīleb ü dendan şeker mīḫardemī

leb ü dendānsız şeker yirdüm yaʿnī bu ʿālem-i (23) cismānīden ḫalāṣ bulup ʿālem-i rūḥānīye vuṣūl bulup ẕevḳ-ı İlāhīden müntefiʿ olurdum ʿālem-i ḫᵛābda dest (24) ü pānuñ ḥareketinsiz ve meşaḳḳat u ʿanāsız sefer ü seyr ve ẕevḳ u ṣafā vardur ʿālem-i mükāşefe [H137b] ve bihişt ḫᵛāb gibidür ki anda (25) daḫı aḥvāl bu üslūb üzredür [*mīḫordemī*de ḫā fetḥile oḳunmaḳ gerekdür ḳāfiye içün].

2127 Ẕikr ü fikrī fārıġ ezrenc-i dimāġ

Kerdemī bāsākinān-ı çarḫ-ı lāġ

(26) ʿaḳl u dimāġ rencinden fārıġ u āzād felegüñ sākinleriyile ẕikr ü fikre mensūb laṭīfe eylerdüm yaʿnī rūḥānī mertebede (27) melāyike ile ẕikr ü fikr ü tevḥīd ü ʿibādet eylerdüm maʿnā rūşen olsun içün bu beyt bu vechile şerḥ olındı (28) *lāġ* laṭīfe maʿnāsınadur Sürūrī Efendi raḥmetullāhi ʿaleyh bu beyt içün iḫtiyār itdügi maʿnā maʿnā degüldür [*sākinān-ı çarḫ*dan murād melāyikedür].

2128 Çeşm-beste ʿālemī mīdīdemī

[1254] "Ölüm mü'minin râhatıdır."

(29) Çeşmüm bağlanmış iken bir ʿālemi görürdüm yaʿnī çeşmsiz ve çeşme iḥtiyācsız sāde cihānı temāşā iderdüm [*çeşm-beste* bunda *çeşm nīst* maʿnāsınadur] [M166a] (1)

Verd ü reyḥan bīkefī mīçīdemī

bir kefsiz yaʿnī destsiz ve deste iḥtiyācsız gül ü reyḥān direyidüm murād (2) esrār-ı İlāhiyyeden mütemettiʿ olurdum dimekdür.

2129 Murġ-ābī ġarḳ-ı deryā-yı ʿasel

Murġ-ābī deryā-yı ʿasele (3) ġarḳ yaʿnī cān ki bu ʿālemde ġarḳ-āb idi ol ʿālemde ġarḳ-ı deryā-yı ʿasel olmış [B155a] ḥāṣıl-ı maʿnā bu ʿāleme nisbet (4) rūḥa irişen feyż ziyāde ḳalīl ü ḥaḳīrdür ve ol ʿāleme [N109a] nisbet rūḥa irişen feyż ziyāde laṭīf ü keşīrdür [*murġ-ābī* şu ḳuşı ki bunda murād rūḥdur] (5)

ʿAyn-ı Eyyūbī şerāb u muġtesel

ḥażret-i Eyyūba mensūb bir çeşme vardur ki şerāb u muġteseldür yaʿnī ḥażret-i Eyyūb ol (6) ʿayndan hem ġusl eyledi ki mübārek cisminde olan emrāż-ı ẓāhirī maḥv u nāpeydā oldı ve hem ol ʿayndan içdi (7) ki derūnında olan ʿilletler cemīʿan münʿadim olup evvelki mertebesine irişdi murād budur ki ḥażret-i Mevlānā işāret (8) eyler ki ol ʿayn bu ʿāleme mensūb olan ʿuyūndan degüldür belki ʿālem-i İlāhī ʿaynlarından bir ʿayndur ki ḥażret-i Eyyūbuñ ol (9) emrāżdan pāk olması içün anda ẓāhir oldı *urkuż biriclike hāẕā muġteselun bāridun ve şerābun*[1255] (10) ḥażret-i Cibrīlüñ emriyile ḥażret-i Eyyūb mübārek ayaġını yire urdı fevrī mübārek ayaġınuñ (11) altından bir ʿayn peydā oldı ḥażret-i Eyyūb anuñıla ġusl idüp ve andan bir miḳdār içdi Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde nite ki ʿaṭfıla (12) vāḳıʿ olmışdur ki *muġtesel ü şerāb*dur bu kitābda daḫı öyle gerek līkin vezn ü ḳāfiye içün *şerāb* taḳdīm (13) olınmışdur [*muġtesel* ġusl idecek mekāndur yāḫud şol ābdur ki anuñ ile ġusl olınur]. [A206b]

2130 Ki bedū Eyyūb ezpā tā befarḳ

Ki ḥażret-i Eyyūb ol çeşme sebebi ile ayaḳdan tā başa yaʿnī başdan (14) ayaġa degin [*bedū* bāū maʿnāsınadur]

Pāk şud ezrenchā çün nūr-ı Ḥaḳ

Ḥaḳḳ taʿālānuñ nūrı gibi emrāżdan pāk oldı baʿż-ı (15) nüsaḫda nūr-ı Ḥaḳḳ yerine nūr-ı şarḳ vāḳıʿ olur ki *nūr-ı şarḳ*dan murād nūr-ı āftābdur *ʿayn-ı Eyyūbī*den murād (16) teşbīh ṭarīḳı ile tevbe olmaḳ mümkindür nite ki ḥażret-i Eyyūb ol çeşme sebebi ile emrāżdan ḫalāṣ buldı ẕünūbdan (17) tevbe idici daḫı āb-ı tevbe ile ẕünūbdan pāk ü laṭīf olur *et-*

[1255] "Ayağını yere vur! İşte yıkanacak ve içilecek soğuk bir su (dedik)." Sâd/42.

tāyibu mine'z̲-z̲enbi kemen lā z̲enbe leh[1256] (18) ve *ʿayn*dan murād ʿayn-ı ʿināyet-i Bārī ola ki cemīʿ-i ʿālemüñ z̲ünūbı ol ʿaynuñ bir ḳaṭresinden ġarḳ u nāpeydā (19) olur. Beyt

Çü deryā-yı ʿināyet eyleye cūş

Z̲ünūb-ı ehl-i z̲enb olur ferāmūş

2131 Meş̲nevī derḥacm eger būdī çü çarḫ

(20) Meş̲nevī eger ḥacm ü cüş̲ş̲ede çarḫ gibi olayıdı yaʿnī ṭūlen ve ʿarżen ve ʿumḳen felek ḳadar olayıdı (21)

Derneguncīdī derū z'in nīm-berḫ

bu ʿālem-i İlāhīden Meş̲nevīde yarım pāre ṣıġmazdı yaʿnī ol ʿālemüñ vażʿına (22) hīç bir vechile ḥadd ü ġāyet yoḳdur zīrā ḥadd ü ġāyetden bīrūndur *berḫ* baʿż maʿnā̲sınadur ol ʿavālim-i (23) İlāhīye nisbet bu ʿālem z̲erre ḳadardur.

2132 K'an zemīn ü āsmān-ı bes ferāḫ

Ki ol ziyāde vāsiʿ zemīn ü āsmān [*ferāḫ* vāsiʿ maʿnā̲sınadur] (24)

Kerd eztengī dilemrā şāḫ şāḫ

tengliginden göñlümi pāre pāre eyledi *k'an zemīn ü āsmān*dan murād bu (25) ʿālemdür.

2133 V'in cihānī k'enderin ḫᵛābem nümūd

Bu bir cihān ki bu ḫᵛābda baña görindi (26)

Ezküşāyiş perr ü bālemrā küşūd

küşāyişden benüm perr ü bālümi açdı yaʿnī bu ʿālemde cevelān u seyerān müyesser oldı zīrā bu ʿālem-i (27) kevn ü fesād ebdān u ecsāmuñ cilve vü ẓuhūr idecek yeridür ammā murġ-ı rūḥuñ nüzhetgāhı ʿālem-i (28) İlāhīdür bu ʿālem aña ziyāde tengdür bu sözler muṭrıbuñ aġzındandur *Meş̲nevī derḥacm* beytinden ġayrı [*perr ü bāl* ḳanad maʿnā̲sınadur] (29).

2134 İn cihān u rāheş er peydā budī

Bu cihān ve anuñ yolı eger ẓāhir olayıdı [*īn cihān*dan murād ol cihāndur]

Kem kesī yek laḥẓayī ancā budī

[M166b] (1) ziyāde az kimse ol cihānda bir laḥẓa olurdı yaʿnī eger ol ʿāleme vuṣūl mümkin olayıdı dünyāda bir kimse bir laḥẓa ḳarār (2) itmezdi belki cemīʿan ol ʿāleme firār iderlerdi ḥażret-i Mevlānā çünki pīr-i çengīnüñ zebānından [B155b] ol kimsenüñ aḥvālini (3) beyān eyledi ki kendünüñ vāfir ü dırāz ʿömrini hevā vü hevesiyile żāyiʿ

[1256] "Günâhından tövbe eden, hiç günah işlememiş gibidir."

29 īn cihāndan murād ol cihāndur HN: -MAB

itmiş ola ʿāḳıbet bir miḳdār intibāh (4) [H138a] sebebi ile ʿālem-i mükāşefe cānibine teveccüh idüp bir miḳdār ẕevḳ u şevḳa vuṣūl bulup ṭālib-i kemāl ü viṣāl ola Ḫudā (5) cānibinden aña cevāb ne vechile gelür anı beyān eyler [bu hem vechdür ol cihānda bir kimse bir laḥẓa olmazdı bu vech üzre *kem budī* taḳdīrinde olup *būdī* maʿnāsına olur *āncā*dan murād dünyādur].

2135 Emr mīāmed ki nī ṭāmiʿ meşev

Pīr-i çengīnüñ cānibine emr (6) ü ḫıṭāb-ı İlāhī geldi böyle diyü ki nevmīd olma

Çün zipāyet ḫār bīrun şud birev

çünki senüñ ayaġından (7) ḫār ṭaşra gitdi yüri yaʿnī çünki meşāġil-i dünyā ve ḥubb-ı māsivādan ḫalāṣ bulduñ bu ʿāleme vuṣūl bulmaġa (8) mānīʿ [A207a] yoḳdur yüri bu ʿālemi seyr eyle [*birev* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

2136 Mōl mōlī mīzed ancā cān-ı ū

Pīr-i çengīnüñ cānı orada bir mōl mōl (9) urdı yaʿnī ʿālem-i ḫᵛābda intiẓār u tevaḳḳuf eyledi

Derfeżā-yı raḥmet ü iḥsān-ı ū

ol (10) Ḫudānuñ raḥmet ü iḥsānı ṣaḥrāsında ḥikmet-i Ḫudāyı gör ki ol ānda ḫᵛābda iken ḥażret-i ʿÖmere daḫı bu cānibde ḫᵛāb (11) ġalebe eyledi *mōlīden* tevaḳḳuf u intiẓār eylemek maʿnāsınadur *mōl mōl* tevaḳḳuf u intiẓār maʿnāsınadur [*feżā* ṣaḥrā maʿnāsınadur]. (12)

Derḫᵛāb guften-i hātif merʿUmerrā raẓıyallāhu ʿanh ki çendīn zer ezbeytü'l-māl beān merd dih ki dergūristān ḫufteest (13)

Ḥażret-i ʿÖmere raẓıyallāhu ʿanh ḫᵛābda hātifüñ didügini beyān eyler (14) ki beytü'l-mālden bu ḳadar altunı ol kimseye vir ki meḳābirde yatmış uyumışdur yaʿnī hātif ḥażret-i ʿÖmere raẓıyallāhu (15) ʿanh böyle didi ki ol *merd*den murād pīr-i çengīdür ki sūz u güdāzıla Ḫudāy-ı bīniyāza niyāz eylemiş idi. [N109b] Beyt (16)

Bebīçāregī her ki āmed berem
Neyendāzemeş z'āstānī kerem[1257]

2137 An zeman Ḥaḳ berʿUmer ḫᵛābī gümaşt

Ol zemān (17) ḥażret-i Ḥaḳḳ ḥażret-i ʿÖmer üzre bir ḫᵛāb ḥavāle eyledi

Tā ki ḫᵛīş ezḫᵛāb ne'tvānist daşt

---

5 bu hem vechdür ol cihānda bir kimse bir laḥẓa olmazdı bu vech üzre kem budī taḳdīrinde olup būdī maʿnāsına olur M: -HNAB / āncādan murād dünyādur MH: -NAB

[1257] "Kim bana bîçâre olarak gelirse, ona saraydan başka kerem derecesi vermem."

ki tā kendüsini (18) ḫᵛābdan ṭutma ḳādir olmadı yaʿnī bīiḫtiyār oldı [*gümāşt* ve *dāşt* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

2138 Derʿaceb üftād k'in maʿhūd nist

Ḥażret-i ʿÖmer ʿacebe düşdi (19) ki bu vaḳtde ḫᵛāb baña ʿādet ü maʿhūd degüldür

İn ziġayb üftād bīmaḳṣūd nist

bu ḫᵛāb (20) ġaybdan vāḳıʿ oldı maḳṣūd u ḥikmetsiz degüldür.

2139 Ser nihād u ḫᵛāb bürdeş ḫᵛāb dīd

Baş ḳodı (21) ve anı ḫᵛāb iltdi düş gördi [*ḫᵛāb-ı ṣānī* rüʾyā maʿnāsınadur]

K'āmedeş ezḤaḳ nidā cāneş şinīd

ki ḥażret-i ʿÖmere Ḥaḳdan nidā geldi (22) anuñ cānı ol nidāyı işitdi.

2140 An nidāyī k'aṣl-ı her bang ü nevast

Ol nidā bir nidādur ki her (23) bāng ü nevānuñ aṣlıdur

Ḫod nidā ānest in bāḳī ṣadast

ḥaḳīḳatda ḫod nidā ol nidā-yı İlāhīdür ve bu bāḳī (24) ṣadādur yaʿnī ol nidānuñ ʿaks ü ṣadāsıdur Ḫudāy taʿālā ḥażreti ḥarf ü ṣavtsız kelām-ı ezelī ile mütekellimdür (25) çünki insāna ṣıfat-ı tekellümile eyledi tecellī anlara tekellüm ẓāhir oldı *ve ʿalleme Ādeme'l-esmā'e kullehā*[1258] mūcebince (26) ḥażret-i Ādem ʿaleyhi's-selām cemīʿ-i luġātı bildi ve kelām-ı İlāhīyi fehm eyledi ve ʿālem-i ervāḥda cemīʿ-i ervāḥ (27) *elestu biRabbikum*[1259] ḫıṭābını istimāʿ idüp maʿnāsını fehm eylediler nite ki ḥażret-i Mevlānā kendüsi beyān eyler [*ṣadā* yanḳu maʿnāsınadur].

2141 Türk ü Kürd ü Pārsī-gū vü ʿArab

(28) Bu ṭavāyif ve bunlardan ġayrısı *Pārsī-gū*dan murād ʿAcemdür

Fehm kerde an nidā bīgūş u leb

(29) gūş u lebsiz yaʿnī ẓāhir ḥavāssız ol nidāyı fehm eylemiş.

2142 Ḫod çi cāy-ı Türk ü Tācīkest ü Zeng

[M167a] (1) Ḫod ne Türk ü ʿAcem ü Zengüñ yeri yaʿnī ol nidāyı hemān cinn ü ins [B156a] işidüp fehm eylemedi [*Tācīk* ʿAcem maʿnāsınadur] (2)

Fehm kerdet an nidārā çūb u seng

ol nidāyı çūb u seng daḫı fehm eylemişdür yaʿnī ol nidāyı nebātāt [A207b] u cemādāt (3) daḫı fehm eylemişdür.

2143 Her demī ezvey hemīāyed elest

[1258] "Allah Âdem'e bütün isimleri öğretti." Bakara/31.
[1259] "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" A'raf/172.
27 ṣadā yanḳu maʿnāsınadur HNA: -MB

Her bir demde ol Ḫudādan *elestu biRabbikum*[1260] (4) nidāsı gelür

Cevher ü aʿrāż mīgerdend hest

ol nidādan cevher ü aʿrāż var olurlar ve aña belā dirler [*mīgerdend* mīşevend maʿnāsınadur]. (5)

2144 Ger nemīāyed belī z'īşan velī

Egerçi anlardan ẓāhirā belā gelmez ammā

Āmedenşan ezʿadem bāşed belī

(6) anlaruñ ʿademden gelmesi belādur zīrā belādan murād emre ṭāʿatdur pes bu iʿtibārıla cevher ü aʿrāż belā dimiş (7) olurlar.

2145 Z'an çi guftem men zifehm-i seng ü çūb

Ol nesneden ki ben senüñ çöpüñ fehm ü idrākinden (8) didüm

Derbeyāneş ḳıṣṣayi-y hūş dār ḫūb

çūb u sengüñ fehm ü idrāki beyānında bir ḫūb ḳıṣṣa-yı hūş (9) ṭut yaʿnī fehm eyle bu hem maʿnādur çūb u sengüñ fehm ü idrāki beyānında bir ḳıṣṣa-yı ḫūb-ʿaḳl ṭut yaʿnī (10) bir ḫoşça fehm eyle *ḳıṣṣa*dan murād sütūn-ı Ḥannāne ḳıṣṣasıdur baʿż-ı nüsaḫda bu beyt daḫı vāḳıʿ olmışdur [*dār* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]. (11)

2146 An çi guftem z'āgehī-yi çūb u seng

Çūb u sengüñ āgāhlıġından anı ki didüm

Derbeyāneş ḳıṣṣa bi'şnev bīdireng

(12) anuñ beyānında tevaḳḳufsız yaʿnī hemīn bu dem bir ḳıṣṣa işit ki ol ḳıṣṣa sebebi (13) ile [H138b] bu ḫuṣūṣda saña tamām iʿtiḳād u yaḳīn ḥāṣıl ola [*bīdireng* bītevaḳḳuf maʿnāsınadur].

Nālīden-i sütūn-ı Ḥannāne çün berāy-ı (14) **Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām minber sāḫtend ki cemāʿat enbūh şud guftend mā rūy-ı mübārek-i turā behengām-ı** (15) **vaʿẓ nemībīnem ve şinīden-i Resūl ü aṣḥāb ān nālerā ve su'āl ü cevāb-ı Muṣṭafā** (16) **ʿaleyhi's-selām bāsütūn ṣarīḥ**

Ḥannāne dimegile meşhūr sütūnuñ iñlemesi beyānındadur çünki Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām (17) içün minber düzdiler zīrā cemāʿat çoḳ oldı ḫalḳ eytdiler vaʿẓ vaḳtinde biz senüñ mübārek (18) yüzüñi görmezüz ve ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ve ṣaḥābe rażıyallāhu ʿanhum ol nāleyi işitmesi ve ḥażret-i (19) Resūl Muṣṭafānuñ aşkāre sütūna ʿalāniyeten olan su'āl ü cevābı beyānındadur

2147 Üstun-ı Ḥannāne ezhecr-i Resūl

[1260] "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" A'raf/172.

(20) Ḥannāne sütūnı ḥażret-i Resūlüñ firāḳından ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem [*üstūn* sütūndan muḫaffefdür ki hemze ziyāde olmışdur]

Nāle mīzed hem-çü erbāb-ı ʿuḳūl

(21) erbāb-ı ʿuḳūl gibi nāle urdı yaʿnī nāle eyledi zīrā ḥażret-i Resūl ol sütūn-ı Ḥannānede vaʿẓ eyler (22) idi çünki minber yapıldı minbere çıḳdı sütūn-ı Ḥannāne insān gibi ol dem nāle eyledi.

2148 Dermiyān-ı meclis-i vaʿẓ an çünān

(23) Vaʿẓ meclisi ortasında ancılayın yaʿnī Ḥabībullāh vaʿẓ eyleriken ancılayın nāle eyledi [*ān çünān nāle kerd* taḳdīrindedür ki maḥal ḳarīnedür] (24)

K'ezvey āgeh geşt heme pīr ü cevān

ki ol meclisde ḥāẓır olan cemīʿ-i pīr ü cevān ol nāleden āgāh u ḫaberdār oldı (25) *geşt* lafẓı vezn [A208a] içün tīz oḳunmaḳ gerekdür.

2149 Dertaḥayyür mand aṣḥāb-ı Resūl

Aṣḥab-ı Resūl razıyallāhu (26) ʿanhum ol ʿacīb ḥāletden taḥayyürde ḳaldı

K'ezçi mīnāled sütun bāʿarż u ṭūl

ki sütūn ʿarż u ṭūl (27) [N110a] ile neden iñler yaʿnī sütūnuñ cemīʿ yerinden nāle işitdiler.

2150 Guft Peyġam-ber çi ḫᵛāhī ey sütūn

Peyġam-ber ḥażreti (28) çünki sütūndan nāle işitdi minberden inüp eytdi ey sütūn ne istersün yaʿnī nāleñe sebeb nedür (29)

Guft cānem ezfirāḳet geşt ḫūn

sütūn Ḥabībullāh ḥażretine eytdi senüñ firāḳuñdan cānum ḫūn oldı nāleme [M167b] (1) sebeb budur [*ḫūn* ḳan maʿnāsınadur].

2151 Mesnedet men būdem ezmen tāḫtī

Vaʿẓ vaḳtinde senüñ mesned ü tekyegāhuñ ben idüm (2) benden çapduñ yaʿnī beni terk idüp firāḳda ḳoduñ

Berser-i minber tu mesned sāḫtī

[B156b] minberüñ başı üzre (3) sen mesned düzdüñ.

2152 Guft ḫᵛāhī ki turā naḫlī kunend

Ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem çünki Ḥannānenüñ (4) ḥanīn ü nālesinüñ sebebini bildi eytdi ister misin ki seni bir naḫl ideler yaʿnī duʿā ideyüm Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti seni bir ḫurmā (5) aġacı eylesün [*ḫᵛāhī* eger ister iseñ maʿnāsına hem cāyizdür *kunend* ki ṣīġa-yı cemʿdür taʿẓīm içündür]

Ehl-i şarḳ u ġarb mīve-y tū çinend

maşrıḳ u maġrib ḫalḳı senden mīve direler yaʿnī senden ḫurmā (6) yiyeler *çinend* aşlında *çīnend*dür ki vezn içün yā ḥaẕf olınmışdur nite ki Dīvān-ı Ḥāfıẓda vāḳıʿ olmışdur. (7) Beyt

Reftem bebāġ ṣubḥ-demī tā çīnem gülī
Āmed begūş nāgehem āvāz-ı bülbülī[1261]

2153 Yā deran ʿālem turā servī kuned

(8) Yāḫud ol ʿālemde seni ḥażret-i Ḥaḳḳ bir serv ide yaʿnī Ḫudāy taʿālā seni cennetde servī ide (9)

Tā ter ü tāze bumānī tā ebed

ki tā ebedī ter ü tāze ḳalasın [*bumānī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur].

2154 Guft an ḫᵛāhem ki dāyim şud beḳāş

Sütūn (10) eytdi anı isterem ki anuñ beḳāsı dāyim oldı yaʿnī cennet servi olmaḳ isterem

Bi'şnev ey ġāfil kem ezçūpī mebāş

(11) sütūn ẕevi'l-ʿuḳūlden degül iken cemād bir nesne iken bu fānī ʿālemi ḳabūl itmeyüp ol bāḳī ʿālemi iḫtiyār (12) eyledi ey ġāfil bu ḳışṣayı istimāʿ eyle bir çūpdan kem ü denī olma dünyāyı terk eyle ṭālib-i āḫıret ol (13) tā ki sen daḫı bāḳī olup dāyim ẕevḳ u ṣafāda olasın [*mebāş* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

2155 An sütunrā defn kerd enderzemīn

Ḥażret-i Resūl (14) ol sütūnı yer içine defn eyledi yaʿnī emr eyledi ol sütūnı mescidüñ içine defn eylediler

Tā çü merdüm ḥaşr gerded yevm-i dīn

(15) tā ḳıyāmet güni ḫalḳ gibi ḥaşr ola yaʿnī ḫākden çıḳup bihişte vara.

2156 Tā bidānī her kirā Yezdan buḫᵛand

(16) Tā bilesin her kimi ki Yezdān oḳudı yaʿnī her kime ki hidāyet idüp kendünüñ ḥużūrına daʿvet eyledi

Ezheme kār-ı cihan bīkār mand

(17) ol kimseyi kār-ı cihānuñ cemīʿisinden işsiz ve ʿamelsiz ḳodı yaʿnī aḥvāl-i dünyānuñ cemīʿisinden (18) anı muʿaṭṭal idüp kendüsine [A208b] ṭālib ü ʿāşıḳ eyledi *mānd* bunda nihād maʿnāsına olmaḳ rūşendür nite ki maḥal buña ḳarīnedür (19) *mānd* ḳaldı maʿnāsına meşhūrdur ki maʿnā böyle olur ol kimse cihān işinüñ cemīʿisinden işsiz ve

[1261] "Sabah vakti bir gül dermek için bağa gittim; ansızın kulağıma bir bülbül sesi geldi."

ʿamelsiz ḳaldı (20) yaʿnī tārik-i mā-sivā olup ṭālib-i Ḥaḳḳ oldı pes maḳbūl-i [H139a] Ḥaḳḳ ve ṭālib-i āḫıret olanuñ ʿalāmeti budur ki dünyādan iʿrāż idüp (21) tārik-i mā-sivā ola [*mānd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i gaybidür].

2157 Her kirā bāşed ziYezdan kār u bār

Her kime ki Ḫudādan kār u bār ola yaʿnī Ḫudāy taʿālādan (22) aña tevfīḳ u ʿināyet irişe

Yaft bār ancā vü bīrun şud zikār

dergāh-ı Ḫudāya rāh u icāzet buldı (23) ve dünyānuñ işinden ṭaşra gitdi ve rūz u şeb ṭālib-i Ḥaḳḳ olup ṭāʿat u ʿibādete meşġūl oldı *kār u bār* iş (24) güç ki aḥvālden kināyetdür bunda tenbīh budur ki şol kimseler ki ʿāşıḳ-ı Ḫudāyuz diyü daʿvā iderler līkin dünyānuñ kār (25) u bārından ferāġat eylemezler yaḳīnen anlar keẕẕābdur [*bār* bunda rāh u icāzet maʿnāsınadur *bīrūn şud* ṭaşra oldı maʿnāsına hem mümkindür].

2158 An ki ūrā ne'bved ezesrār-ı dād

Ol kimse ki aña esrār-ı İlāhiyyeden (26) ʿaṭā vü ḥiṣṣe olmaya

Key kuned taṣdīḳ-ı ū nāle-y cemād

ol kimse cemāduñ nālesini ḳaçan taṣdīḳ eyler zīrā ḫılāf-ı ʿādetdür. (27)

2159 Gūyed ārī nī zidil behr-i vifāḳ

Muvāfaḳatdan ötüri ẓāhirā belā dir ve taṣdīḳ eyler līkin ḳalbinden dimez yaʿnī ḳalbinden (28) taṣdīḳ eylemez [*ārī* belā maʿnāsınadur]

Tā negūyendeş ki hest ehl-i nifāḳ

tā aña dimeyeler ki ehl-i nifāḳdur yaʿnī ṭaʿndan iḥtirāz (29) eyler bunda tenbīh budur [B157a] ol kimse ki anda ʿaḳl-ı kāmil ve fikr-i şāmil ḥāṣıl u mevcūd degüldür ol kimse ḳudret-i Ḫudāyı [M168a] (1) ve muʿcizāt-ı enbiyāyı ve kerāmāt-ı evliyāyı taṣdīḳ eylemez.

2160 Ger neyendī vāḳıfān-ı emr-i kun

Eger kun emrinüñ vāḳıfları (2) olmayayıdı yaʿnī Ḫudāy taʿālānuñ kemāl-i ḳudretinüñ sırrını ʿālim kimseler olmayayıdı (3) *iẕā erādellāhu şey'en en yeḳūle lehu kun fe yekūn*[1262]

Dercihan red-geşte būdī in saḫun

cihānda bu söz redd olmış olurdı (4) yaʿnī bu sütūn ḳıṣṣası merdūd olurdı līkin cihānda ehl-i yaḳīn çoḳdur anlar taṣdīḳ idüp redd eylemezler bu hem vechdür (5) eger cihānda

---

22 buldı HNAB: -M

[1262] "Bir şey yaratmak istediği zaman O'nun yaptığı «Ol» demekten ibarettir. Hemen oluverir." Yâsîn/82.

*emr-i kun*uñ vāḳıfları olmayalardı bu söz redd olmış olurdı bu vech üzre *dercihān* (6) mıṣrāʿ-ı evvele ẓarf olur.

2161 Şad-hezāran z'ehl-i taḳlīd ü nişān

Ehl-i taḳlīd ve ehl-i nişāndan nice yüz biñ kimse (7)

Efkened şan nīm-vehmī dergümān

bir nīm-vehm anları şekk ü gümāna bıraġur yaʿnī bir cüzʾī vehmden şekk (8) ü gümānda ḳalup taḥḳīḳ ü yaḳīne vāṣıl [N110b] olmazlar ḥażret-i Mevlānā taḳlīd ü istidlāli ẕemm ve felāsife vü ehl-i żalāli ḳadḥ (9) ve firaḳ-ı żālleyi meẕemmet eyledi ki şeyṭānuñ vesvesesi ve bed-gümān nefsüñ gümān u daġdaġası sebebi ile rūz-ı (10) ḥaşri ve ṣırāṭ u mīzānı ve dūzaḫ u cinānı inkār u tekẕīb eylerler [*şānrā* taḳdīrindedür].

2162 Ki beẓan taḳlīd ü istidlālişān

(11) Zīrā anlaruñ taḳlīd ü istidlāli ẓannıla [*ki beẓan*da *ki* zīrā maʿnāsına olmaḳ rūşendür zīrā maḳām taʿlīldür] [A209a]

Ḳāyimest ü cümle perr ü bālişān

ḳāyimdür ve anlaruñ cemīʿ-i perr ü bāli ẓannıla ḳāyimdür (12) hergiz yaḳīne vuṣūl bulmamışlardur nite ki bu āyet-i kerīme anlaruñ aḥvālinden ḫaber virür *in yettebiʿūne ille'ẓ-ẓann*[1263] *perr ü bāl*den (13) murād anlaruñ ʿilm ü ḳudretidür ki cemīʿan ẓanniyyātdur zuʿm-ı fāsidleri üzre anda ʿilm ü yaḳīn var ẓann eylerler ḥażret-i (14) Mevlānā anlaruñ şekk ü ẓanda ḳalduḳlarına sebeb ne idügini beyān itmege şürūʿ eyledi.

2163 Şübheyī engīzed an şeyṭān-ı dūn

(15) Ol dūn şeyṭān anlaruñ istidlāline bir şübhe ḳoparur yaʿnī peydā vü ilḳā eyler

Derfütend in cümle kūran ser-nigūn

(16) anuñ sebebi ile bu cemīʿ körler başı aşaġa düşerler yaʿnī istidlāl anda ḫaṭā eylerler diḳḳat ü iḳdām idüp taḥḳīḳ u yaḳīne (17) vāṣıl olmaġa saʿy eylemez ammā anlar ki ehl-i taḥḳīḳ ü yaḳīn ü mükāşefe vü müşāhedeye ḳarīn ü rehīnlerdür anlaruñ aḥvāli teşkīk-i (18) müşekkik ile zāyil olmaz zīrā anlar cemīʿ-i ḫuṣūṣı çeşm-i yaḳīnile müşāhede eylerler [*ser-nigūn* başı aşaġa maʿnāsınadur] mıṣrāʿ

Şinīde key buved mānend-i dīde[1264]

(19) meṡelā bir kimse bīnāya senüñ öñüñde ḳuyu vardur dise aña iʿtiḳād eylemez zīrā olsa görinürdi dir ve hergiz (20) şekk ü tereddüd eylemez ve ger nābīnāya öñüñde ḳuyu

---

[1263] "Doğrusu onlar, zandan başka bir şeyin ardına düşmüyorlar." Yûnus/66; Necm/28.
[1264] "İşitmek, nasıl görmek gibi olabilir?"

vardur diseler körliginden iʿtiḳād idüp şekk ü ıżṭırāba düşer nite ki (21) ḥażret-i Mevlānā bu ḫuṣūṣa işāret eyler.

2164 Pāy-ı istidlāliyan çūpin buved

İstidlālīlerüñ ayaġı çūpīndür [*istidlāliyān* cemʿ-i istidlālīdür] (22)

Pāy-ı çūpin saḫt bītemkin buved

aġaç ayaḳ ziyāde ḳudretsiz ve ṣebātsızdur zīrā ziyāde ḳarārsızdur ve bir yirde (23) ḳarār eylemez yaʿnī cemīʿ-i ḫuṣūṣı istidlālile maʿlūm idenlerüñ ḥāli ziyāde żaʿf üzredür zīrā anlaruñ istidlāli (24) yaḳīn ifāde eylemez belki ẓannı ifāde eyler pāy-ı çūpīn nite ki bir yire ḳarār eylemez ve düşdükde muḥkem düşer istidlālīler [H139b] daḫı hīç (25) bir ḫuṣūṣda ʿilmleri ḳaṭʿī degüldür zīrā teşkīk-i müşekkik ile evvelki ḥālet zāyil olur ve pāy-ı çūpīn gibi bir (26) ḥāl üzre ḳarārı yoḳdur [B157b] ve iʿtiḳāda müteʿallıḳ bir ḫuṣūṣda ḫaṭā eylese sāyir-i ḫuṣūṣı daḫı aña tābiʿ idüp īmāndan (27) maḥrūm olur bu beytde *buved* olur maʿnāsına hem olur ammā evliyāʾullāhuñ ḥāli ziyāde ḳavīdür zīrā anlara ḥāṣıl olan (28) nesne yaḳīnīdür zīrā müşāhede vü mükāşefe ṭarīḳı ile maʿlūm olmışdur [*pāy-ı çūpīn* aġaç ayaḳdur cān-bāzlaruñ gibi ki oyun vaḳtinde kendülerine baġlarlar]. Beyt (29)

Çü ġāzī beḫod bernebendend pāy
Ki muḥkem reved pāy-ı çūpin zicāy[1265]

2165 Ġayr-ı an ḳuṭb-ı zemān-ı dīdever

Ol ehl-i baṣīret ve ehl-i naẓar zemānuñ ḳuṭbından [M168b] (1) ġayrı

K'ezṣebāteş kūh gerded ḫīre-ser

ki ḳuṭb-ı zemānuñ ṣebātı bir mertebededür ki ṭaġ bu istiḥkām ve bu (2) ḥāletile anuñ ṣebātından ḥīre-ser ü ser-āsime olur yaʿnī anuñ ṣebātı ṭaġdan muḥkem ü ḳavī ve ṣābit ü sengīndür (3) pes şol kimsenüñ ki īmānı üstüvār u muḥkem ola hevā vü heves yilinden ve şehvet ü ẕevḳ ābından ve şeyṭānuñ vesvesesi (4) āteşinden anuñ īmānınuñ ḳarārı ve cānınuñ ṣebātı hīç bir vechile müteġayyir olmaz ḥażret-i Mevlānā [A209b] ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿazīz *ḳuṭb-ı zemān* ẕikriyile işāret (5) eyler ki ekṣer kimseye ḫavf vardur ki zühd ü ṣalāḥı fısḳ u fücūra mütebeddil ola şeyṭān-ı laʿīnüñ iġvāsıyıla [*ḥīre-ser* ser-āsime maʿnāsınadur]. Beyt (6)

Ḫātem-i Cemrā beşāret dih beḥüsn-i ḫātimet
K'ism-i aʿẓam kerd ezū kūtāh dest-i Ehremen[1266]

[1265] "Gâzî, kendine ayak bağlayamadığı gibi, tahtadan ayak da yerden zorla ayrılır."

2166 Pāy-ı nābīnā ʿaṣā bāşed ʿaṣā

(7) Körüñ ayaġı ʿaṣādur ʿaṣādur zīrā kör ʿaṣāsız reftāra ḳādir degüldür

Tā neyüfted ser-nigūn ū berḥaṣā

(8) tā kör ḫurde ṭaşlar üzre başı aşaġa düşmeye yaʿnī ehl-i ẓāhirüñ senedi istidlāl-i ʿaḳlī ve ḳıyās-ı ẓannīdür ki (9) hergiz yaḳīni müfīd degüldür elbette ḫaṭā vü zelletden ḫālī degüldür [*ḥaṣā* cemʿ-i ḥaṣātdur ki ḫurde ṭaşlar maʿnāsınadur].

2167 An süvārī k'ū sipehrā şud ẓafer

Ol bir süvār ki o İslām (10) ʿaskerine ẓafer ü muʿīn oldı

Ehl-i dinrā kist sulṭān-ı başar

ehl-i dīne sulṭān-ı başar kimdür yaʿnī o süvārdur (11) *süvār*dan murād ḥażret-i Resūldür ʿaleyhi's-selām ve evliyādur ki ehl-i İslāmuñ başar sulṭānıdur yaʿnī o ve evliyā muḳtedā (12) vü pīşvādur ve ehl-i İslām anlara muḳtedī vü tābiʿlerdür ki eger yolda bir varṭa-yı helāk ve cāy-ı hevlnāk var ise anuñ ve anlaruñ (13) muʿāveneti ile andan selāmetile mürūr idüp nefs ü şeyṭānuñ mekr ü vesvesesinden ḫalāṣ bulurlar nite ki körlerüñ öñince (14) bir kimse yürür ki körler aña tābiʿ olup ardınca yürürler aña ʿaṣā-keş dirler *sulṭān-ı başar*dan murād Server-i Kāyinātdur (15) pes ol kimse ki nefs ü şeyṭān üzre ẓafer ü ġalebe ister ve vuṣūl-i Ḫudāya vesīle dīn ister [N111a] lāzımdur ki enbiyāya ittibāʿ ve evliyāya (16) iḳtidā ide ammā şunlar ki kendülerinüñ ʿilm ü ʿaḳllarına iʿtimād idüp enbiyā vü evliyāya mutābaʿat eylemezler felāsife gibi anlar (17) ebedī ḍalāletden necāt bulmazlar pes ḥaḳīḳatda ehl-i ʿilm ve ṣāḥib-ʿaḳl oldur ki Ḫudāy taʿālānuñ maṣnūʿāt-ı ġarībesini görüp (18) andan anuñ ḳudret ü ḳuvvet ve ḳahr u celālini müşāhede idüp cemīʿ-i eşyānuñ ẓuhūr u vücūdı ḥikmet-i ʿacībe üzre idügini (19) fehm ide ve enbiyā vü evliyāya ittibāʿ u iḳtidā eylemiş ola ol kimse ʿināyet-i Bārī ile ḍalāletden berī olur. (20)

2168 Bāʿaṣā kūrān eger reh dīdeend

Körler eger ʿaṣā ile yol görmişler ve menzile irmişler ise bu hem vechdür [B158a] körler egerçi (21) ʿaṣā ile yol görmişler ve menzile irişmişlerdür

Derpenāh-ı ḫalḳ rūşen-dīdeend

līkin rūşen-dīde olan (22) ḫalḳuñ ḥıfẓ u penāhındadurlar yaʿnī körlerüñ ḥużūr u ẕevḳ u ṣafāsı ve rāḥat u āsūde olması görür kimselerüñ sebebi (23) iledür zīrā körler kesbe ḳādir degüllerdür [*rūşen-dīde* bīnā maʿnāsınadur].

[1266] "İsm-i a'zam Ehremen'in elini ondan uzak tuttuğu için, Cem'in hâtemine hüsn-i hatime ile müjde ver."

2169 Ger ne bīnāyan budendī vü şehān

Eger ʿālemde bīnālar ve şāhlar olmayalardı (24)

Cümle kūran mürdeendī dercihān

cihānda olan cemīʿ körler ölmiş olurlardı zīrā körler kendülerine (25) lāzım olan nesneleri [A210a] tedārük itmege ḳādir degüllerdür ve aṣl murād olınan maʿnā budur ki eger dünyāda enbiyā vü evliyā olmasayıdı (26) ehl-i ẓāhir cehl ü ḍalāletde ḳalup nefs ü şeyṭān elinde helāk olurlardı *şehān*dan murād (27) enbiyā ve *bīnāyān*dan murād [H140a] evliyādur.

2170 Nī zikūran kişt āyed nī dürūd

Körlerden ne zirāʿat ne ḥaṣād (28) gelür [*kişt* ekin ve dürūd biçme maʿnāsınadur *kişt* ekin biçme maʿnāsınadur *kişt* zirāʿat beTürkī ekmek *dürūd* ḥaṣād beTürkī biçmek]

Nī ʿimāret nī ticārethā vü sūd

ne ʿimāret ü binā gelür ne ticāretler ne fāyide gelür yaʿnī ne beyʿ u şirā (29) ve ne fāyide gelür bunlaruñ birisine ḳādir olmazlar yaʿnī ehl-i ẓāhirden ṣemerāt-ı ṭāʿat ve āṣār-ı ʿibādet ẓāhir olmaz belki enbiyā vü evliyāya [M169a] (1) tebaʿiyyet sebebi ile ẓāhir olur ʿuḳalādan niçe kimseler ki ʿaḳl-ı kāmil ṣāḥibi iken kendülerini muḳallid-i ʿālem ẓann idüp (2) ṭarīḳ-ı Ḥaḳḳuñ pīşvālarına iḳtidā itmemegile ʿömrlerini hevā vü hevese ṣarf idüp ʿāḳıbet merdūd-ı Ḥaḳḳ olup dünyādan (3) ḥasretile gitdiler. Beyt

Peyī nīk-merdan bübāyed şitaft
Her an k'in saʿādet ṭaleb kerd yaft[1267]

2171 Ger nekerdī raḥmet ü ifżāl tān

(4) Eger Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti size raḥmet ü iḥsān eylemeyeyidi

Derşikestī çūp-ı istidlālitān

(5) sizüñ istidlālüñüz çūpını ṣırdı ḫıṭāb ehl-i ẓāhiredür baʿẓ-ı nüsaḫda *tān* yerine *şān* vāḳıʿ olur ki o *kūrān*dur (6) ki andan murād ehl-i ẓāhirdür ki mükāşefe vü müşāhededen maḥrūm olduḳlarından ötüri körlere teşbīh eyledi (7) zīrā körler ehl-i ẓāhire nisbet ne mertebede ise ehl-i ẓāhir enbiyā vü evliyāya nisbet o mertebededür līkin ekṣer-i nüsaḫda (8) *tān*dur ki ḫıṭāb içün olan *tā* lafẓınuñ cemʿidür ki siz maʿnāsınadur ḥażret-i Mevlānā ʿaṣādan murād ne idügini (9) beyān itmege şürūʿ eyledi [baʿż-ı nüsaḫda *bikerdī* vāḳıʿ olur eger Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti teraḥḥum u iḥsān eyleyeyidi sizüñ istidlālüñüz çūbını sırdı

[1267] "İyi insanların ardından gitmek gerekir; her an bu saâdeti talep eden, ona ulaşır."

yaʿnī sizi ḳıyās u delīlden ḳurtarup size müşāhede vü mükāşefe virürdi bu hem maʿnādur].

2172 An ʿaṣā çi'bved ḳıyāsāt u delīl

O ʿaṣā ki bunda ẕikr olındı murād nedür ḳıyāsāt (10) u delīldür

An ʿaṣā ki dād şan bīnā Celīl

ol ʿaṣāyı anlara kim virdi Baṣīr Allāh virdi. (11)

2173 Çün ʿaṣā şud ālet-i ceng ü nefīr

Çünki ʿaṣā ceng ü ġavġā āleti oldı [*nefīr* ġavġā maʿnāsınadur]

An ʿaṣārā ḫurd bi'şken ey ḍarīr

(12) ey kör ol ʿaṣāyı pāre pāre ṣı yaʿnī ey ehl-i ẓāhir ʿaḳl oldur ki āsārdan mü'essire istidlāl ide ve anuñ kemāl-i (13) ḳudretini bilüp anuñ ḳahrından ḫavf idüp anuñ fermānına iṭāʿat ide ʿaḳl ol degüldür ki Ḥaḳḳ taʿālānuñ ḳudretine (14) ve ḥaşr u neşre inkār idüp enbiyā vü evliyānuñ kelāmını redd ide ancılayın ʿaḳlı terk idüp andan ẓāhir olan ḳıyās u (15) delīli ferāmūş itmek gerekdür [*ḍarīr* kör maʿnāsınadur].

2174 Ū ʿaṣā dad tān tā pīş āmedīd

O Ḫudā size ʿaṣā virdi tā ilerü geldüñüz [*ū*dan murād Ḫudāy taʿālādur] (16)

An ʿaṣā ezḫaşm hem bervey zedīd

ol ʿaṣāyı ġażabdan hem aña urduñuz yaʿnī Ḫudāy taʿālā size ʿaḳl (17) virdi tā anuñ vaḥdāniyyetine ve resūllerüñ risāletine [B158b] iḳrār idüp anuñ ṭāʿat u [A210b] ʿibādetine saʿy u kūşiş idüp (18) vereşe-yi enbiyā olan evliyāya mutābaʿat eylemezsüz belki rūz u şeb Ḫudāy taʿālāya muḫālefet idüp nefs ü şeyṭānuñ (19) emrine tebaʿiyyetden ḫālī degülsiz [*āmedīd* ve *zedīd* fiʿl-i māżī cemʿ-i müẕekker-i muḫāṭabdur ki müfredleri āmedī ve zedīdür ekşer-i nüsaḫda *āmedīt* ve *zedīt* vāḳıʿ olur sebebi ẓāhir degüldür].

2175 Ḥalḳa-yı kūran beçi kār enderīd

Ey körler cemāʿatı ne kārda ve ne ʿameldesiz yaʿnī (20) size nāfiʿ olan aḥvāli kendü re'y ü fikrüñüzile tedārük itmege ḳādir degülsüñüz [*ey cemāʿat-ı kūrān* taḳdīrindedür]

Dīdebanrā dermiyāne āverīd

(21) arañuzda dīdebān getürüñüz tā ki anuñ muʿāveneti ile meṣāliḥuñuz ḥāṣıl ola *kūrān*dan murād ehl-i ẓāhirdür (22) ki cemīʿ-i ḫuṣūṣı ʿaḳlīdür *dīdebān*dan murād

---

9 baʿż-ı nüsaḫda bikerdī vāḳıʿ olur eger Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti teraḥḥum u iḥsān eyleyeyidi sizüñ istidlālüñüz çūbını sırdı yaʿnī sizi ḳıyās u delīlden ḳurtarup size müşāhede vü mükāşefe virürdi bu hem maʿnādur HNAB: -M

19 āmedīd ve zedīd fiʿl-i māżī cemʿ-i müẕekker-i muḫāṭabdur ki müfredleri āmedī ve zedīdür ekşer-i nüsaḫda āmedīt ve zedīt vāḳıʿ olur sebebi ẓāhir degüldür HNB: -MA

ehlullāhdur ki ṭāʿat u ʿibādet ü iʿtiḳādiyyātda yaḳīn müyesser olmaz (23) anlara tebaʿiyyetsiz *dīdebān* gözci maʿnāsınadur [*āverīd* emr-i ḥāżır cemʿ-i müẕekkerdür].

2176 Dāmen-i ū gīr k'ū dādet ʿaṣā

Anuñ dāmenini ṭut ki o saña (24) ʿaṣā virdi ki ḳudret ü reftāruñ anuñıladur yaʿnī Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ fermān-ı şerīfine cān u dilden iṭāʿat [N111b] eyle (25)

Derniger k'Ādem çihā dīd ezʿaṣā

naẓar eyle gör ki ḥażret-i Ādem ʿaleyhi's-selām ʿaṣādan neler gördi yaʿnī ʿışyāndan çoḳ (26) muṣībetler gördi bāḫuṣūṣ ki *ḫammertu ṭıyneti Ādeme biyedeyye erbaʿīne ṣabāḥan*[1268] mūcebince ḥażret-i (27) Ḫudānuñ maṣnūʿı idi ki peder ü mādersiz ḫalḳ idüp *ve ʿalleme Ādeme'l-esmā'e kullehā*[1269] sırrına muṭṭalīʿ (28) olup *ve ḳulnā li'l-melā'iketi'scudū liĀdeme fesecedū*[1270] rifʿatına vuṣūl bulup (29) *ve ḳulnā yā Ādemu'skun ente ve zevcuke'l-cennete ve kulā minhā raġaden ḥayṯu şi'tumā*[1271] ḫıṭāb-ı şerīfiyile müşerref ü muʿazzez ü mükerrem [M169b] (1) olmış iken çünki *ve lātaḳrabā hāẕihi'ş-şecerete fe tekūnā mine'ẓ-ẓālimīn*[1272] mūcebince nehy-i ṣarīḥ ẓāhir olmış (2) iken bir nehye riʿāyet itmege ḳādir olmayup andan bir muṣībet ṣādır oldugıyiçün cennetden çıḳup dünyāda ne belālar ve (3) ne zaḥmetler çekdügi ḫod maʿlūmdur sen ki her ān ʿışyāndan ḫālī degülsin ʿāḳıbet [H140b] ḥālüñ ne olacaġını fikr idüp ziyāde (4) tedārük ü intibāh üzre ol tā ki tamām saʿādete vāṣıl olup maḳbūl-i Ḫudā olasın [*ikinci ʿaṣā*dan murād *ʿaṣā Ādemu Rabbehu*[1273]da olan ʿaṣādur ki fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

2177 Muʿcize-y Mūsī vü Aḥmedrā niger

(5) Ḥażret-i Mūsānuñ ʿaleyhi's-selām ve ḥażret-i Aḥmedüñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem muʿcizesine naẓar eyle [*muʿcize'-i*de hemze yā-yı sākine oḳunur vezn içün ve her yerde tenbīh lāzım degüldür *niger* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Çun ʿaṣā şud mār u üstun bāḫaber

(6) ʿaṣā niçe ejder ve sütūn niçe ḫaberile oldı yaʿnī ḥażret-i Mūsānuñ ʿaṣāsı ejder ve sütūn-ı Ḥannāne (7) Server-i Kāyināta söyleyici oldı ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki enbiyāya ittibāʿ eger ʿaḳl u istidlāl ile kāfī olayıdı pes enbiyādan (8) muʿcize iẓhārına iḥtiyāc

---

1268 "Âdem'in çamurunu kırk sabah elimle yoğurdum." Bkz. Ceylan; Tasavvufî Şiir Şerhleri, s. 166.
1269 "Allah Âdem'e bütün isimleri öğretti." Bakara/31.
1270 "Hani biz meleklere: Âdem'e secde edin, demiştik." Bakara/34; İsrâ/61; Kehf/50; Tâhâ/116.
1271 "Biz: Ey Âdem! Sen ve eşin (Havva) beraberce cennete yerleşin; orada kolaylıkla istediğiniz zaman her yerde cennet nimetlerinden yeyin." Bakara/35.
1272 "Ancak şu ağaca yaklaşmayın! Sonra zalimlerden olursunuz." Bakara/35; A'râf/19.
1273 "Âdem Rabbine âsî olup..." Tâhâ/121.

olmazdı maʿazālik ki öyle degüldür belki niçe ṣāḥib-ʿaḳl vardur ki kirāren ve mirāren [A211a] muʿcize görür (9) līkin İslāma gelmez Ebū-Cehl gibi pes maʿlūm oldı ki enbiyā vü evliyāya mutābaʿat lāzımdur [*çūn* imāle ile istifhāmdur *üstūn* sütūn maʿnāsınadur].

2178 Ezʿaṣā mārī bud ezüstun ḥanīn

(10) ʿAṣādan bir ejder oldı sütūndan nāle oldı yaʿnī nāle eyledi

Penc nevbet mīzened ezbehr-i dīn

(11) ʿaṣā vü sütūn dīnden ötüri beş nevbet urur pād-şāhlar gibi yaʿnī ʿaṣānuñ ejder olması ḥażret-i (12) Mūsānuñ ʿaleyhi's-selām nübüvvetine şāhiddür ve sütūnuñ guftār u ḥanīni ḥażret-i Resūlüñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem peyġām-berligine şāhiddür (13) *penc nevbet*den murād beş vaḳt nemāzdur ki ḥażret-i Resūlüñ [B159a] sulṭān-ı enbiyā idügine şāhiddür ḥanīn-i sütūn zikri taḫṣīṣ (14) içün degüldür belki muṭlaḳā iẓhār-ı muʿcizeden kināyetdür ki sāyir-i muʿcizāt daḫı anuñ żımnında mündericdür. (15)

2179 Ger ne nāmaʿḳūl būdī in meze

Yoḫsa yaʿnī āyīn-i dīn-i mübīn ve aḥvāl-i şerʿ-i metīn maḥżā ʿaḳl ile ḥāṣıl olup enbiyāya (16) mutābaʿat içün iẓhār-ı muʿcize lāzım olmayayıdı pes bu meze nāmaʿkūl olurdı *meze* lezzet maʿnāsınadur ki murād dīn-i (17) İslāmdur

Key budī ḥācet beçendin muʿcize

bu ḳadar muʿcizeye ḳaçan ḥācet olurdı öyle enbiyādan ẓāhir (18) olan muʿcizāt ḥaşv u bīfāyide olmaḳ lāzım gelür līkin öyle degüldür zīrā her muʿcize sebebi ile nice kimse īmāna gelmişdür ve enbiyāya (19) mutābaʿat itmeyüp ʿaḳllarına maġrūr olanlar *ḫasire'd-dunyā ve'l-āḫıreh*[1274] zümresinden olmışlardur [*muʿcize*de olan hā mübālaġa içündür]. (20)

2180 Her çi maʿḳūlest ʿaḳleş mīḫored

Her ne ki maʿḳūldür ʿaḳl anı yir yaʿnī her nesne ki anuñ maʿlūm olması ʿaḳl iledür ʿaḳl (21) anı ḳabūl eyler

Bībeyān-ı muʿcize bīcezr ü med

muʿcize beyānınsız noḳṣān u ziyādesiz yaʿnī maʿḳūl olan nesne ṣāfī (22) ʿaḳl ile ḥāṣıl olup hīç bir vechile mutābaʿat-ı enbiyāya iḥtiyāc ḳalmaz zīrā ʿaḳl ile müyesser oldı. (23)

2181 İn ṭarīḳ-ı bikr nāmaʿḳūl bīn

Bu bikr ü pinhān ve müşkil ṭarīḳı nāmaʿḳūl gör yaʿnī dīn-i mübīn ʿaḳl ile maʿlūm olmaḳ (24) mümkin degüldür belki enbiyāya bi'ṭ-ṭabʿ tebaʿiyyet lāzımdur ki aḥvāl-i dīn anlaruñ taʿlīmi ile rūşen ü ẓāhir ola ʿālemde (25) olan ʿuḳalā cemʿ olup hezārān diḳḳat itseler

---

[1274] "O, dünyasını da, ahiretini de kaybetmiştir." Hac/11.

yaluñuz beş vaḳt nemāzuñ levāzımını yaḳīn itmege ḳādir olmazlar (26) heyhāt ki aḥkām-ı şerʿiyyeyi ḫāṭırlarına getürmege ḳādir olalar şol umūr ki Ḫudāy taʿālā yaḳīn ide ve enbiyā (27) daḫı aña baʿż nesne żamm ideler meselā sünnetler gibi ḳanġı ʿāḳıldur ki ol umūr tebaʿiyyet-i enbiyāsız maʿlūm (28) olur diye *maʿḳūl*den murād bunda ʿaḳl ile maʿlūm olan nesnedür *nāmaʿḳūl*den murād bunda ʿaḳl ile maʿlūm olmayup (29) semāʿa mevḳūf olan nesnedür şerʿ-i şerīf gibi ʿaḳlī degüldür naḳlīdür baʿż nāmaʿḳūl bed-baḫtlar maʿḳūl ü [M170a] (1) nāmaʿḳūl fehm itmeyüp ḥażret-i Mevlānāya bīedebāne dil uzadup nāmaʿḳūl kelimāt eylerler Meşnevī-yi Şerīfde (2) nāmaʿḳūl bir söz yoḳdur egerçi anlara nāmaʿḳūl görinür billāhi'l-ʿaẓīm Ḳurʾān-ı ʿAẓīm ve ḥadīs̱-i şerīfden [A211b] şoñra Meşnevī-yi (3) şerīf gibi laṭīf bir kitāb yoḳdur [*nāmaʿḳūl*den murād ʿaḳlile olmayandur yaʿnī ʿaḳlile taʿyīn muḥāldür *bīn* emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür].

Derdil-i her muḳbilī maḳbūl bīn

bunı her bir muḳbilüñ ḳalbinde maḳbūl gör yaʿnī (4) bu *ṭarīḳ-ı bikr* ki murād Dīn-i mübīndür ehl-i saʿādetüñ [N112a] cān u dilden maḳbūlidür ve maʿnā böyle olmaḳ iḥtimāldür yaʿnī bu (5) ṭarīḳ-ı bikr ʿaḳlī olmayup naḳlī olmaḳ her muḳbilüñ maḳbūlidür yaʿnī bu söz maḳbūl ü maʿḳūldür diyü her muḳbil iḳrār (6) eyler [*muḳbil* seʿādetmend maʿnāsınadur].

2182 Hem-çünan k'ezbīm-i ādem dīv ü ded

Ancılayın ki ādem ü ādemīnüñ ḫavfından dīv ve yırtıcı [*dīv* şeyṭān ve dīv maʿnāsınadur ki meşhūrdur] (7)

Dercezāyir derremīdend ezḥased

ḥased ü żarar ḫavfından cezīrelere firār eylediler *ādem* zikri bunda zikrü'l-aṣl ve irādetü'l-ferʿ (8) ḳabīlindendür [*cezāyir* cemʿ-i cezīredür].

2183 Hem zibīm-i muʿcizāt-ı enbiyā

Hem enbiyānuñ muʿcizātı ḫavfından ṣalavātullāhi ʿaleyhim ve selāmuhu (9)

Ser keşīde münkiran zīr-i giyā

münkirler giyā altına baş [H141a] çekmişlerdür yaʿnī küfri setr idüp İslāmı iẓhār eylemişlerdür [*giyā* bunda ot ve süpründi maʿnāsına olmaḳ rūşendür]. (10)

2184 Tā benāmūs-ı müselmānī ziyend

Tā münkirler ve mürāʾīler dünyāda müselmānlıḳ ʿırż u nāmūsı ile telbīsde [B159b] (11) dirileler yaʿnī āsūde-ḥāl olup ʿırż u veḳārıla bībāk dirlik ideler

Dertesellüs tā nedānī ki kiyend

---

6 muḳbil seʿādetmend maʿnāsınadur HNA: -MB

(12) tā bilmeyesin ki anlar kimlerdür zīrā İslām nāmı şerīf ü ʿazīzdür ve hem ḥükm ü kuvvet ehl-i İslāmuñdur bu sebebden (13) ehl-i İslām ṣūretine girüp küfrlerini setr eylerler *dertesellüs* kelimesinüñ maʿnāsı mışrāʿ-ı evvele ḳayd olındı suhūlet-i (14) maʿnā içün *tesellüs* sālūs ve mürāʾīlenmek maʿnāsınadur ḫalḳ dört ḳısmdur biri muʿcizesiz taṣdīḳ eyler ḥażret-i Ebū-Bekr gibi (15) rażıyallāhu ʿanh ve biri muʿcize görüp taṣdīḳ eyler ve biri ḫavfından taṣdīḳ-ı ṣūrī idüp ḳalbinden inkār (16) üzredür münāfiḳ gibi ve biri hīç taṣdīḳ eylemez ehl-i küfr gibi ḥażret-i Mevlānā üçinci bölügi dīv ü dede teşbīh (17) eylemişdür nite ki dīv ü ded żarar ḫavfından kendülerini setr ü pinhān eylerler ẓāhirā īmān getürüp ḳalblerinden küfr üzre (18) olanlar daḫı dīv ü ded gibi żarar ḫavfından küfrlerini setr idüp kendülerini müselmān gösterürler nite ki Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde (19) vāḳıʿ olmışdur *ve mine'n-nāsi men yeḳūlu āmennā billāhi ve bi'l-yevmi'l-āḫıri ve mā hum bimu'minīn* (20) *yuḫādiʿūnellāhe v'elleẕīne āmenū ve mā yaḫdeʿūne illā enfusehum ve mā yeşʿurūn*[1275].

2185 Hem-çü ḳallāban beran naḳd-i tebāh

(21) Ḳallāblar gibi ol ḫarāb u nāmaʿḳūl naḳd üzre

Nuḳre mīmālend ü nām-ı pād-şāh

nuḳre (22) sürerler ve pād-şāhuñ nāmını ururlar yaʿnī baḳıra sīm sürüp pād-şāhuñ sikkesini ururlar ve ḥīle ile ḫarc idecek (23) yire ḫarc iderler *naḳd-i tebāh*dan murād sīm ü zerden ġayrıdur baḳır ve tuç ve ḳurşun gibidür beyt (24)

Zer endūdeganrā beāteş berend

Pedīd āyed an geh ki mis yā zerend[1276]

ẕikr olınan beytden murād ne idügini (25) ḥażret-i Mevlānā bunuñıla rūşen eyler.

2186 Ẓāhir-i elfāẓışan tevḥīd ü şerʿ

Anlaruñ elfāẓınuñ ẓāhiri (26) tevḥīd ü şerʿdür [*şān*dan murād münkirāndur]

Bāṭın-ı an hem-çünān-ı tuḫm-ı şarʿ

[A212a] ammā anuñ bāṭını nānda olan şarʿ toḫumı gibi yaʿnī münkirān ve erbāb-ı (27) riyānuñ ẓāhiri tevḥīd ü şerʿ ve ʿalāmāt-ı ʿibādātıla müzeyyen ve bāṭını küfr ü nifāḳ u riyā ile ḫarāb u yebābdur *tuḫm-ı şarʿ* (28) delice maʿnāsınadur.

2187 Felsefīrā zehre nī tādem zened

[1275] "İnsanlardan bazıları da vardır ki, inanmadıkları halde 'Allah'a ve ahiret gününe inandık' derler. Onlar (kendi akıllarınca) güya Allah'ı ve müminleri aldatırlar. Halbuki onlar ancak kendilerini aldatırlar ve bunun farkında değillerdir." Bakara/8-9.

[1276] "Altın kaplamaları ateşe attıklarında bakır veya altın olduğu açığa çıkar."

Felsefīnüñ zehre vü ḳudreti yoḳdur ki dem (29) ura yaʿnī şerʿ-i şerīfe inkār idüp ehl-i şerʿile muḳābele vü mübāḥaṯe itmege ḳādir degüldür

Dem zened dīn-i ḥaḳeş berhem zened

[M170b] (1) dem urursa ḥaḳḳ dīn anı biri birine urur yaʿnī şerʿ-i şerīfe inkār eylerse ehl-i şerʿ anı ḥükm-i İlāhī (2) ile ḳatl eyler ehl-i şerʿ hezārān anuñ gibi ʿaẕābları bāṭıl ḫabīṯleri ḳatl eylemişdür. (3)

2188 Dest ü pāy-ı ū cemād u cān-ı ū

Felsefīnüñ dest ü pāyı cemāddur yaʿnī nāṭıḳ degüldür ve līkin anuñ cānı (4)

Her çi gūyed an dü derfermān-ı ū

her ne ki diye ol iki ki murād dest ü pāydur Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ emr-i şerīfiyile (5) rūḥuñ fermānındadur yaʿnī dest ü pā rūḥa muṭīʿ olur zīrā ḥayāt rūḥ içündür ki rūḥdan ḥayāt-ı ebedī (6) olmaz aʿżā cemīʿan cāmiddür pes anlardan ṣādır olan ḥareket ü ḥālet manṭıḳ meṣābesindedür hezārān felsefī (7) inkār eylerse ne iʿtibār zīrā inkārları sefāhat u cehāletdendür ḳıyāmetde ḫod kefere itdükleri nāmaʿḳūl (8) efʿāle inkār üzre olduḳlarında Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ellerini ve ayaḳlarını nuṭḳa getürüp anlaruñ cemīʿ-i aḥvāline (9) şehādet itseler gerekdür *el-yevme naḫtimu ʿalāefvāhihim ve tukellimunā eydīhim ve teşhedu erculuhum bimā kānū yeksibūn*[1277] (10) āḫıretde bu ḫuṣūṣa ḳādir olan Ḫudā dünyāda cemādāta nuṭḳ virmege ḳādir degül midür ḥālā ki (11) anlar nuṭḳ u guftār u tesbīḥdedür līkin bu gūş-ı ḥis anı [B160a] istimāʿ itmege ḳādir degüldür (12) *ve in minşey'in illā yusebbiḥu biḥamdihi ve lākin lātefḳahūne tesbīḥahum*[1278] [*ān dü*den murād dest ü pāydur].

2189 Bāzeban ger çi ki tühmet mīnehend

Münkirler egerçi ki zebānıla töhmet (13) ḳorlar yaʿnī inkār eylerler

Dest ü pāhāşan güvāhī mīdehend

līkin anlaruñ dest ü pāları itdükleri (14) efʿāl-i ḳabīḥaya şāhidlik virürler nite ki yuḳarı yanında ẕikr olındı *el-yevme naḫtimu* āyeti buña şāhiddür bu ḥālet (15) ḳıyāmetde kāfirlere vāḳıʿ olısardur şekk ü reybsiz [*şān* bunda īşāndan muḫaffefdür].

İẓhār-ı muʿcize-yi Peyġām-ber [H141b] **ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem besuḫan** (16) **āmeden-i seng-rīze** [N112b] **derdest-i Ebū-Cehl ʿaleyhi'l-laʿne ve güvāhī dāden-i seng-rīze** (17) **derḥaḳīḳat-ı Muḥammed ʿaleyhi's-selām berisālet-i ū**

[1277] "O gün onların ağızlarını mühürleriz; yaptıklarını bize elleri anlatır, ayakları da şahitlik eder." Yâsîn/65.

[1278] "O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız." İsrâ/44.

Ḥażret-i Resūlüñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem muʿcize iẓhār itmesinüñ beyānındadur (18) Ebū-Cehl ʿaleyhi'l-laʿnenüñ elinde ḫurde-sengler söze gelmegile ve Muḥammedüñ ḥaḳlığında ʿaleyhi's-selām anuñ risāleti üzre (19) ḫurde-sengler ṭanıḳlıḳ virmegile

2190 Senghā enderkef-i Bū-Cehl būd

Ebū-Cehl-i laʿīnüñ avucında ṭaşlar (20) var idi yaʿnī bir gün Ebū-Cehl eline ḫurde ṭaşlar alup ḥażret-i Resūlüñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem öñine geldi

Guft ey Aḥmed bugū in çist zūd

(21) eytdi ey Aḥmed bu avucumda olan nedür tīz di bu hem maʿnādur eytdi ey Aḥmed tīz di (22) bu kefümde olan nedür [*Aḥmed*den murād ḥażret-i Resūldür].

2191 Ger Resūlī çist dermüştem nihān

Eger Resūl-i ṣādıḳ iseñ avucumda nihān (23) olan nedür [A212b]

Çün ḫaber dārī zirāz-ı āsmān

çünki āsmānuñ rāzından ḫaber ṭutarsun *ḫaber-dār* vaṣf-ı terkībī (24) olup maʿnā böyle olmaḳ cāyizdür çünki āsmānuñ rāz u sırrından ḫabīr ü ḫaber-dārsın yaʿnī Cibrīl gelüp Ḫudādan baña (25) vaḥy getürür dirsün.

2192 Guft çun ḫᵛāhī bugūyem an çihast

Server-i Kāyināt ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt (26) Ebū-Cehle eytdi niçe istersün yaʿnī ister iseñ ol kefüñde olan nelerdür diyem

Yā bugūyend an ki mā ḥaḳḳīm ü rast

(27) yā ister iseñ kefüñde olanlar diyeler anı ki biz ḥaḳḳuz ve ṣādıḳuz yaʿnī ister iseñ avucuñda olanları (28) ʿıyān ideyüm ister iseñ avucuñda olanlar risālet daʿvāsında ḥaḳḳ u ṣādıḳ idügüme iḳrār u şehādet ideler (29) bu hem vechdür niçe istersün yaʿnī āyet mi istersün ki senüñ kefüñde olanlar ne idügini beyān idem yā āyet mi istersün [M171a] (1) ki senüñ kefüñde olanlar daʿvā-yı risāletde bizüm ḥaḳḳ u ṣādıḳ olduġumuza iḳrār ideler [bunda *yā* terdīd içündür].

2193 Guft Bū-Cehl in duvum nādirterest

(2) Ebū-Cehl Ḥabīb-i Rabbü'l-ʿālemīn ḥażretine eytdi bu ikinci ʿacībrekdür yaʿnī (3) bu ziyāde ʿacīb ḥāldür buña imkān yoḳdur [*nādir* bunda ʿaceb maʿnāsınadur *nādirter* ʿacebrek maʿnāsınadur]

Guft ārī Ḥaḳḳ ezan ḳādirterest

---

1 bunda yā terdīd içündür HNA: -MB

3 nādirter ʿacebrek maʿnāsınadur HNA: -MB

ḥażret-i Resūl (4) ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem Ebū-Cehle eytdi belā Ḥaḳḳ taʿālā andan ḳādirrekdür yaʿnī andan ziyāde ʿacībrek nesneye (5) aḳderdür sengi gūyā itmek degül belki bir ānda cemīʿ-i ʿulūmı aña iʿlām itmege ḳādirdür.

2194 Ezmiyān-ı müşt-i ū her pāre-seng

(6) Ebū-Cehlüñ avucı içinde her seng pāresi yaʿnī avucında olan cemīʿ ḫurde (7) ṭaş [*müşt* avuç maʿnāsınadur]

Derşehādet guften āmed bīdireng

şehādet kelimesini dimekden tevaḳḳufsız geldi yaʿnī (8) fevrī.

2195 Lā İlāhe guft u illallāh guft

Ebū-Cehlüñ avucından *lā İlāhe* didi ve *illallāh* didi (9)

Gevher-i Aḥmed Resūlullāh suft

Aḥmed Resūlullāh gevherini deldi yaʿnī *lā İlāhe illallāh Muḥammedun Resūlullāh* (10) didi.

2196 Çün şinīd ezsenghā Bū-Cehl īn

Çünki Ebū-Cehl senglerden bunı işitdi [*īn*den murād kelime-yi şehādet] (11)

Zed ziḫışm an senghārā berzemīn

ġażabından ol sengleri yire urdı līkin *fe hiye ke'l-ḥicāreti ev eşeddu ḳasveh*[1279] [B160b] (12) āyetinüñ mā-ṣadaḳı geldi baʿż-ı nüsaḫda bu iki beyt vāḳıʿ olmışdur.

2197 Guft ne'bved miṯl-i tū sāḥir diger

(13) Ebū-Cehl-i laʿīn ziyāde ʿinād u ḫacāletinden Ḥabīb-i Ekrem ḥażretine ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem girü sencileyin (14) sāḥir olmaz zīrā benüm avucumda olan sengleri söyletdüñ

Sāḥiranrā ser tuyī vü tāc-ı ser

(15) sāḥirlerüñ başı ve başlarınuñ tācı sensin.

2198 Ḫāk berfarḳeş ki bud kūr u laʿīn

Ebū-Cehlüñ (16) ṭopraḳ başına zīrā kūr u laʿīn idi [*ḫāk berfarḳeş bād* taḳdīrindedür]

Çeşm-i ū İblīs āmed ḫāk-bīn

anuñ çeşmi ḫāki görici İblīs (17) geldi yaʿnī İblīs-i laʿīn ḥażret-i Ādemüñ ḫākligi ḥāline naẓar eyledi Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā cānibinden olan [A213a] taʿẓīm (18) ü tekrīm ü iḥsāna iltifāt eylemedi Ebū-Cehl-i laʿīn daḫı ḥażret-i Resūlüñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem beşeriyyeti ḥāline (19) naẓar eyledi anuñ rūḥāniyyeti cānibine iltifāt eylemedi. (20)

[1279] "Artık kalpleriniz taş gibi yahut daha da katıdır." Bakara/74.

Baḳıyye-yi ḳıṣṣa-yı muṭrıb ve peyġām resānīden-i Emīrü'l-mü'minīn raẓıyallāhu ʿanh bāū ān çi hātif āvāz dād

Muṭrıbuñ ḳıṣṣasınuñ baḳıyyesi (21) ve ol nesneyi ki hātif āvāz virdi ḥażret-i ʿÖmerüñ raẓıyallāhu ʿanh ol muṭrıba irişdürmesi beyānındadur (22)

2199 Bāz gerd ü ḥāl-i muṭrıb gūş dār

Rücūʿ eyle ve muṭrıbuñ ḥālini istimāʿ eyle [*dār* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Z'an ki ʿāciz geşt muṭrıb z'intiẓār

(23) zīrā ki muṭrıb intiẓārdan ʿāciz ü mużṭarib oldı.

2200 Bang āmed merʿUmerrā k'ey ʿUmer

Ḥażret-i (24) ʿÖmere raẓıyallāhu ʿanh ḫᵛābda iken bāng ü ḫıṭāb geldi böyle diyü ki ey ʿÖmer

Bende-yi mārā ziḥācet bāz ḫar

(25) bizüm bendemüzi ḥācetden girü ṣatun [H142a] al yaʿnī anı iḫtiyācdan ḫalāṣ eyle [*ḫar* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]. (26)

2201 Bendeyī dārīm ḫāṣ u muḥterem

Ḫāṣ u muḥterem bir bende ṭutaruz yaʿnī maḳbūl ü muʿazzez bir bendemüz vardur (27)

Sūy-ı gūristan tu rence kun ḳadem

[N113a] sen gūristān cānibine ḳadem rence eyle yaʿnī gūristāna var bunda tenbīh budur ki (28) her kimse ki ḫalāyıḳdan me'yūs u nevmīd olup dergāh-ı Ḫudāya ṣıdḳ u iḫlāṣıla gele elbette anuñ duʿāsı (29) maḳbūl ve murādı ḥāṣıl olur.

2202 Ey ʿUmer berceh zibeytü'l-māl-ı ʿām

Ey ʿÖmer ḫᵛābdan ḳalḳ [M171b] (1) ve fevrī ḫalḳuñ beytü'l-mālından [*berceh* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Heft ṣad dīnār derkef nih temām

temām yedi yüz dīnārı avucuña (2) ḳo.

2203 Pīş-i ū ber k'ey tu mārā iḫtiyār

Ol dīnār-ı maʿdūdı anuñ ḳatına ilt ve di ki ey kimse (3) sen bizüm iḫtiyār u maḳbūlümüzsin bu hem vechdür sen bize iḫtiyār u maḳbūlsin [*pīş-i ū ber*de ber emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

İn ḳadar bi'stan künun maʿẕūr dār

(4) şimdi bu ḳadar dīnārı al eger az ise maʿẕūr ṭut [*bisitān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

---

3 pīş-i ū berde ber emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür HNA: -MB

2204 İn ḳadar ezbehr-i ibrīşim-behā

(5) İbrīşim behāsından bu ḳadar dīnārı

Ḫarc kun çün ḫarc şud incā biyā

ḫarc eyle çünki bu iḥsān olınan (6) dīnār ḫarc u tamām oldı buraya gel ki yine iḥsān eylerüz bu sözler hātif cānibindendür ḥażret-i ʿÖmere rażıyallāhu (7) ʿanh ki ol meḳābirde olan ḫāṣ bendemüze dīnār-ı muʿayyeni vir ve aña böyle di diyü.

2205 Pes ʿUmer z'an heybet-i āvāz cest

(8) Pes ḥażret-i ʿÖmer rażıyallāhu ʿanh ol āvāzuñ heybetinden ḫᵛābdan ṣıçradı

Tā miyanrā behr-i in ḫıdmet bübest

(9) tā miyānını bu ḫıdmetden ötüri bağladı yaʿnī bir ān teʾḫīr itmeyüp hemān ol ḫıdmete (10) müsāraʿat u mübāşeret eyledi [*cest* ve *bübest* fiʿl-i māżi müfred-i müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

2206 Sūy-ı gūristan ʿUmer bi'nhād rū

ʿÖmer gūristān cānibine yüz ḳodı yaʿnī gitdi (11)

Derbaġal himyan devan dercüst ü cū

[B161a] içine yedi yüz dīnār ḳonmış himyān ḳoltuġında cüst ü cūda yilici (12) yaʿnī ol kimseyi ṭaleb itmekde yildi.

2207 Gird-i gūristan devāne şud besī

[A213b] Meḳābir ṭarafına çoḳ yilici oldı yaʿnī (13) ol ḫāṣ bendeyi istemekde meḳābirüñ eṭrāfını vāfir geşt ü devr eyledi [*devān* ve *devāne* yilici maʿnāsınadur]

Ġayr-ı an pīr ū nedīd ancā kesī

(14) ḥażret-i ʿÖmer anda ol pīrden ġayrı bir kimseyi görmedi [*ū*dan murād ḥażret-i ʿÖmerdür].

2208 Guft in ne'bved diger bāre devīd

Ḥażret-i ʿÖmere rażıyallāhu (15) ʿanh kendüsine murād olınan bende-yi ḫāṣ bu degüldür didi girü tekrār meḳābirüñ eṭrāfına yildi (16)

Mande geşt ü ġayr-ı an pīr ū nedīd

ʿāciz ve yorġun oldı ve ol pīrden ġayrı kimse görmedi. (17)

2209 Guft Ḥaḳ fermūd mārā bendeyist

Ḥażret-i ʿÖmer kendüsine eytdi Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti buyurdı bizüm bir bendemüzdür (18)

Ṣāfi vü şāyeste vü ferḫundeyist

sāfī vü maḳbūl ve bir mübārek ve saʿādetlüdür [*şāyeste* maḳbūl maʿnāsınadur *ferḫunde* mübārek ve saʿādetlü maʿnāsına].

2210 Pīr-i çengī key buved merd-i Ḫudā

(19) Pīr-i çengī ḳaçan maḳbūl-i Ḫudā olur

Ḥabbeẕā ey sırr-ı pinhan ḥabbeẕā

ne ḫūbsın sen ey sırr-ı pinhān ne ḫūbsın (20) yaʿnī ey Ḫudāy-ı Rabbü'l-ʿālemīn hezārān āferīn ü taḥsīn senüñ pinhān u mestūr luṭf u keremüñe ki ʿömrini fısḳ u cehālet (21) yā küfr ü ḍalālet ile nihāyetine irgürmiş iken cemīʿ ḳabāḥatlarını ʿafv idüp tevbe vü inābet yā īmān u hidāyet-i (22) rūzī idüp maḳbūlān-ı dergāhdan eylersün.

2211 Bār-ı dīger gird-i gūristan bigeşt

Girü tekrār gūristānuñ eṭrāfını (23) geşt ü devr eyledi

Hem-çü an şīr-i şikārī gird-i deşt

ol şikār idici arslan ṣaḥrānuñ eṭrāfını (24) geşt ü devr itdügi gibi [*deşt* ṣaḥrā maʿnāsınadur].

2212 Çün yaḳin geşteş ki ġayr-ı pīr nist

Çünki ḥażret-i ʿÖmere yaḳīn oldı ki anda (25) pīrden ġayrı yoḳdur yaʿnī aña yaḳīn ḥāṣıl oldı ki orada pīr-i çengīden ġayrı yoḳdur

Guft derẓulmet dil-i rūşen besist

(26) kendüsine eytdi ẓulmetde rūşen göñül ziyāde çoḳdur yaʿnī ehl-i ʿışyān kisvetinde insān-ı (27) kāmil olmaḳ çoḳdur *evliyā'i taḥte ḳıbābī lāyaʿrifuhum ġayrī*[1280].

2213 Āmed ū bāṣad edeb ancā nişest

(28) Ḥażret-i ʿÖmer raẓıyallāhu ʿanh geldi pīr yatduġı yere ḳarīb bir yerde yüz edebile oturdı zīrā bildi ki ḥażret-i (29) Ḫudānuñ maḳbūl bende didügi budur ve hem kendüsini aña ḫabere gönderdiler

BerʿUmer ʿaṭse fütād u pīr cest

[M172a] (1) fermān-ı İlāhī ile ḥażret-i ʿÖmer üzre ʿaṭse vāḳıʿ oldı aḳsırdı ve pīr ol ʿaṭsenüñ ṣadāsından (2) ḫᵛābdan ṣıçradı [*ʿaṭse* aḳsırmaḳ maʿnāsınadur].

2214 MerʿUmerrā dīd mand enderşikift

Ḥażret-i ʿÖmeri gördi taʿaccübde ḳaldı (3)

ʿAzm-i reften kerd ü lerzīden girift

---

18 ferḫunde mübārek ve saʿādetlü maʿnāsına HNA: -MB

[1280] "Gökkubbelerim altında öyle velî kullarım vardır ki onları benden başkası bilmez." Bkz. Ceylan; Tasavvufî Şiir Şerhleri, s. 165.

ḫavfından gitmege ḳaṣd eyledi ziyāde pīrliginden ditremek ṭutdı (4) yaʿnī firār itmege ṭāḳat getürmedi.

2216 Guft derbāṭın Ḫudāyā eztu dād

Derūnından eytdi ey Ḫudā senden (5) dād bu hem vechdür [H142b] dād senden

Muḥtesib berpīregī çengī fütād

muḥtesib çengī pīrcügez üzre (6) yaʿnī rāst geldi.

2217 Çün naẓar enderruḫ-ı an pīr kerd

Ḥażret-i ʿÖmer rażıyallāhu ʿanh çünki ol pīrüñ yüzine naẓar eyledi (7)

Dīd ūrā şermsār u rūy-zerd

anı ḫacil ü peşīmān gördi.

2218 Pes ʿUmer gufteş meters ezmen merem

[A214a] (8) Pes ḥażret-i ʿÖmer rażıyallāhu ʿanh pīre eytdi benden ḫavf eyleme ürkme [*meters* ve *merem* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Kit beşārethā ziḤaḳḳ āverdeem

(9) zīrā ḥażret-i Ḥaḳdan saña beşāretler getürmişem [*kit* ki turā taḳdīrindedür].

2219 Çend Yezdan midḥat-ı ḫūy-ı tu kerd

[N113b] Allāh (10) taʿālā ḥażreti ne ḳadar yaʿnī ol ḳadar senüñ ḫūyuñı medḥ eyledi [B161b]

Tā ʿUmerrā ʿāşıḳ-ı rūy-ı tu kerd

tā ʿÖmeri senüñ (11) yüzüñe ʿāşıḳ eyledi.

2220 Pīş-i men bi'nşīn ü mehcūrī mesāz

Benüm ḳatumda otur ve mehcūrlıḳ düzme (12) yaʿnī benden cüdā olma

Tā begūşet gūyem eziḳbāl rāz

tā iḳbāl ü devletden senüñ gūşuña rāz diyem [*iḳbāl* devlet ü saʿādet maʿnāsınadur]. (13)

2221 Ḥaḳ selāmet mīkuned mīpursedet

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti saña selām eyler seni ṣorar

Çūni ezrenc ü ġamān-ı bīḥadet

(14) ḥadsiz renc ü ġamlaruñdan niçesin yaʿnī Ḫudāy taʿālā senüñ aḥvālüñi ṣorar ve ṣaña tesliye virür (15) ki nihāyetsiz renc ü ġamlardan ḥālüñ nedür diyü [*ġamān* cemʿ-i ġamdur].

2222 Nek ḳurāża-y çend ibrīşim-behā

İşte bir ḳaç dīnār ibrīşim-behā (16) yaʿnī bu miḳdār mālı şimdi ḳabż eyle

---

9 kit ki turā taḳdīrindedür HNA: -MB

Ḫarc kun inrā vü bāz incā biyā

bunı ḫarc eyle ve girü buraya gel (17) *nek* ĭnekden muḫaffefdür işte maʿnāsına *ḳurāża* zer ḫurdesi maʿnāsınadur lĭkin bunda murād dĭnārdur. (18)

2223 Pĭr lerzan geşt çün inrā şinĭd

Pĭr çünki bunı işitdi ziyāde şerm ü ḫacāletinden ditreyici oldı [*geşt* bunda şud maʿnāsınadur] (19)

Dest mĭḫāyĭd ü berḫod mĭṭapĭd

ol zemāna degin ṣādır olan maʿāṣĭnüñ nedāmetinden elini (20) çeynedi ve ziyāde mużṭarib oldı.

2224 Bang mĭzed k'ey Ḫudāy-ı bĭnaẓĭr

Feryād eyledi ki ey naẓĭrsiz (21) Ḫudāy

Pes ki ezşerm āb şud bĭçāre pĭr

ki ziyāde şermden bĭçāre bĭr āb oldı yaʿnĭ eridi ve maḥv u (22) u nāyāb oldı *āb şud* keṯret-i bükādan kināyet olmaḳ cāyizdür.

2225 Çün besĭ bi'grist ü ezḥad reft derd

(23) Çünki pĭr vāfir aġladı ve derd ḥadden gitdi yaʿnĭ derd ü ḥarāret ziyāde oldı

Çengrā zed berzemĭn ü ḫurd kerd

(24) çengi yire urdı ve ḫurd eyledi.

2226 Guft ey būde ḥicābem ezĭlāh

Çenge ʿitāb ṭarĭḳıyıla ḫıṭāb (25) idüp eytdi ey Ḫudādan baña ḥicāb u perde olmış [*merā ḥicāb būde* maʿnāsınadur]

Ey merā tū rāh-zen ezşāh-rāh

ey (26) çeng sen baña şāh-rāhdan yol urıcısın yaʿnĭ ṣırāṭ-ı müstaḳĭmden benüm dūr olmama sebeb sensin bunda tenbĭh (27) budur ki *inneme'l-ḥayātu'd-dunyā laʿibun ve lehvun*[1281] mūcebince ki dünyā serāpā bāzĭ vü lehvdür ṭāʿat (28) u ʿibādete ve viṣāl-i Ḥaḳḳa mānĭʿdür pes mādām ki umūr-ı dünyeviyye bi'l-külliyye terk olınmaya ṭāʿat u ḳurb-ı İlāhĭnüñ ḫuṣūli (29) muḥāldür [*ṣāh-rāh* ṭarĭḳ-ı vāsiʿ maʿnāsınadur].

2227 Ey buḫorde ḫūn-ı men heftād sāl

Ey yetmiş yıl benüm ḳanumı içmiş yaʿnĭ bu ḳadar zemān benüm ʿömrümüñ [M172b] (1) telef olmasına sebeb olmış ḫıṭāb çengedür

Ey zitū rūyem siyeh pĭş-i kemāl

[1281] "Dünya hayatı ancak bir oyun, eğlence..." Hadîd/20.

ey çeng kemāl ḳatında senden (2) benüm yüzüm siyāhdur yaʿnī senüñ sebebüñden noḳṣānda ḳalup kemāl-i ḳurb-ı İlāhīden dūr u mehcūr olmışam. (3)

2228 Ey Ḫudāy-ı bāʿaṭā vü bāvefā

Ey ʿaṭāyıla vefāyıla olan Ḫudā

Raḥm kun berʿumr-i refte dercefā

ʿışyān u cefāda gitmiş (4) ʿömr üzre [A214b] raḥm eyle yaʿnī bu ʿabd-i żaʿīfden bu deme gelince ṣādır olan ʿışyān u ḫaṭāyı ʿafv idüp bu bīçāre (5) bendeye teraḥḥum eyle [*ʿumr* mużāfdur]. Meṯnevī

Ḫudāyā muḳaṣṣır bekār āmedīm
Tehī dest ü ümmīdvār āmedīm

Biżāʿat neyāverdem illā ümīd (6)
Ḫudāyā ziʿafvem mekun nāümīd[1282]

2229 Dād Ḥaḳ ʿumrī ki her rūzī ezān

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti bir ʿömr virdi ki ol (7) ʿömrden her bir gün

Kes nedāned ḳıymet-i an dercihān

cihānda kimse ol bir günüñ belki bir nefesüñ ḳıymet (8) ü behāsını bilmez.

2230 Ḫarc kerdem ʿumr-i ḫodrā dembedem

Dembedem kendü ʿömrümi ḫarc eyledüm [*dembedem* nefesbenefes maʿnāsınadur]

Derdemīdem cümlerā derzīr ü bem

(9) ol zī-ḳıymet ʿömrüñ cemīʿisini zīr ü beme üfürdüm yaʿnī çengde olan zīr ü beme dem-sāz olmaḳdan ötüri nefesbenefes (10) ʿömrümi żāyiʿ eyledüm *zīr* alt ḳıl *bem* yuḳaruda olan ḳıl ki ince ve ḳaba ḳıl dimegile meşhūrdur ḥażret-i Mevlānā (11) muṭrıba münāsib edvār u maḳāmātdan [B162a] ser-āġāz eyledi ki birisi zīr ü bemdür.

2231 Āh k'ezyād-ı reh ü perde-y ʿırāḳ

(12) Āh ki ʿırāḳuñ maḳām u perdesi yādından *rāh* ve *reh* maḳām maʿnāsına gelür nite ki bunda olan *reh* ve Dīvān-ı Ḥāfıẓda (13) *rāh* maḳām maʿnāsına daḫı vāḳıʿdur beyt [H143a] (14)

Rāhī bizen ki āhī bersāz ān tevan zed
Şiʿrī buḫʿan ki bāū rıṭl-ı giran tevan zed[1283]

[1282] "Yâ Rabbi! Kusurlu işlerimizle geldik; elimiz boş, ama ümitli geldik. Ümitten başka bir sermaye getirmedim; Allâh'ım beni affından ümitsiz kılma."

Reft ezyādem dem-i telḫ-ı firāḳ

ḫāṭırumdan gitdi firāḳuñ acı demi yaʿnī rūḥuñ (15) tenden müfāreḳat itdügi demde olan telḫ u miḥneti ferāmūş eyledüm *ʿırāḳ* maḳāmātdan bir maḳāmuñ ismidür [*telḫ* acı maʿnāsınadur]. (16)

2232 Vāy k'ezterrī-yi zīr-efkend-i ḫurd

Vāy ki zīr-efkend-i ḫurduñ leṭāfet ü terliginden *zīr-efkend-i ḫurd* maḳāmātdan bir maḳāmuñ ismidür (17) *terrī* leṭāfet maʿnāsınadur anda olan rā vezn içün müşeddeddür ve anda olan yā maṣdar içündür baʿż-ı nüsaḫda *tīzī* vāḳıʿ olur ammā mışrāʿ-ı ṯānīde olan *ḫuşk*e nisbet *terrī* laṭīfdür (18)

Ḫuşk şud kişt-i dil-i men dil bümürd

benüm göñlümüñ kişti ḳurı oldı göñlüm öldi yaʿnī sāz u maḳāmāta keṯret-i maḥabbet (19) ü taḳayyüd itdügümden ötüri ḳalbümde nūr-ı İlāhīden bir eṯer ḳalmamışdur *kişt* kāf-ı ʿArabīnüñ kesresiyile ekin maʿnāsınadur *bümürd* fiʿl-i māżiy-i müfred-i müẕekker-i ġāyibdür zübde-yi kelām dünyāda ʿömr-i ʿazīzini fısḳ u fücūra ve hevā vü hevese ṣarf idüp ṭāʿat u ʿibādete saʿy u kūşiş itmeyen kimseye saʿādet-i ebediyyeye vuṣūl bulmaḳ içün beher ḥāl girye-yi firāvān ve efġān-ı bīpāyān idüp rūz u şeb sūz u güdāzda olmaḳ lāzım idügin işʿārdur. (20)

2233 Vāy k'ezāvāz-ı in bist ü çehār

Vāy ki bu yigirmi dört āvāz u maḳāmdan yaʿnī bunlara meşġūl (21) u muḳayyed olduġumdan

Kārvan bü'gẕeşt ü bīgeh şud nehār

[N114a] kārvān geçdi ve rūz u nehār vaḳtsiz (22) oldı yaʿnī ʿömr āḫıra irüp tevbe vü ṣalāḥa mecāl ḳalmadı [*bīgeh* vaḳtsiz maʿnāsınadur].

2234 Ey Ḫudā feryād ezin feryād-ḫʿāh

Ey Ḫudā bu feryād (23) isteyiciden feryād yaʿnī ey Ḫudā feryād bu ʿömrini nefs ü şeyṭān vesvesesiyile hevā vü hevese ve fısḳ u maʿṣıyete ṣarf eylemiş (24) ʿāṣīden

---

[1283] "Öyle bir yol tut ki kılavuzu bir âh olsun; öyle bir şiir oku ki onunla dolu ve büyük bir kadeh içilebilsin."

17 anda olan rā vezn içün müşeddeddür ve anda olan yā maṣdar içündür H: -MNAB

19 zübde-yi kelām dünyāda ʿömr-i ʿazīzini fısḳ u fücūra ve hevā vü hevese ṣarf idüp ṭāʿat u ʿibādete saʿy u kūşiş itmeyen kimseye saʿādet-i ebediyyeye vuṣūl bulmaḳ içün beher ḥāl girye-yi firāvān ve efġān-ı bīpāyān idüp rūz u şeb sūz u güdāzda olmaḳ lāzım idügin işʿārdur H: -MNAB

20-22 Vāy k'ezāvāz-ı in bist ü çehār Vāy ki bu yigirmi dört āvāz u maḳāmdan yaʿnī bunlara meşġūl u muḳayyed olduġumdan Kārvan bü'gẕeşt ü bīgeh şud nehār kārvān geçdi ve rūz u nehār vaḳtsiz oldı yaʿnī ʿömr āḫıra irüp tevbe vü ṣalāḥa mecāl ḳalmadı MNAB: -H / bīgeh vaḳtsiz maʿnāsınadur M: -HNAB

Dād ḫᵛāhem nī zikes z'in dād-ḫᵛāh

kimseden dād istemezem bu dād isteyiciden dād isterem yaʿnī (25) şikāyetüm kimseden degül nefsümdendür benüm dādumı bu ẓālimüñ elinden sen al zīrā buña senden ġayrı bir kimse ḳādir degüldür (26) *feryād-ḫᵛāh* ve *dād-ḫᵛāh* vaṣf-ı terkībīdür [*ḫᵛāhem* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür].

2235 Dād ḫod ezkes neyābem cüz meger

Ġayrı kimseden kendü dādumı bulmazam (27)

Z'an ki ū ezmen bemen nezdīkter

[A215a] meger ol Ḫudādan buluram ki o Ḫudā benden baña yaḳīnrekdür *dād ḫod ezcüz kes neyābem* taḳdīrindedür (28) *meger* lafẓı mışrāʿ-ı ṯānīye merhūn oldugıyiçün maʿnāsı mışrāʿ-ı ṯānīye ḳayd olındı. Beyt (29)

Dust nezdīkter ezmen bemenest

V'in ʿacebter ki men ezvey dūrem[1284]

2236 K'in menī ezvey resed dem dem merā

Zīrā bu benlik dembedem baña andan [M173a] (1) irişür [*menī* bunda kibr ü enāniyyetden kināyetdür]

Pes verā bīnem çün in şud kem merā

çünki bu benlik baña maḥv u nāyāb oldı pes anı (2) görürem yaʿnī kibr ü enāniyyet Ḫudāy-ı taʿālāyı her yerde ḥāżır görüp āftāb-ı ʿālem-tāb gibi müşāhede itmege mānīʿdür (3) ammā çünki mevānīʿ mürtefīʿ ola viṣāl ü ḳurb-ı İlāhī müyesser olur [*kem* bunda nīst maʿnāsınadur nite ki baʿz maḥalde tenbīh olınmışdur].

2237 Hem-çü an k'ū bātu bāşed zer-şümer

Ol (4) kimse gibi ki o saña zer ṣayıcı ola yaʿnī saña altun vire

Sūy-ı ū dārī ne sūy-ı ḫod naẓar

anuñ cānibine (5) naẓar ṭutarsun kendü cānibüñe naẓar ṭutmazsun yaʿnī Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinden saña iḥsān olınan niʿmetlere naẓar eylemezsün ġayrlaruñ (6) ġınāsına naẓar eylersün pes lāyıḳ u maḳbūl olan budur ki Ḫudādan her ne virildi ise anı iḥsān-ı kāmil bilüp anuñ (7) şükrine saʿy itmek gerekdür *zer-şümür* vaṣf-ı terkībīdür altun ṣayıcı maʿnāsına līkin bunda altun virici (8) maʿnāsınadur baʿż-ı nüsaḫda bu beyt vāḳıʿdur.

2238 Hem-çünin dergirye vü dernāle ū

[1284] "Dost bana benden yakındır; ama daha garibi ben O'ndan uzağım."

3 nite ki baʿz maḥalde tenbīh olınmışdur HNA: -MB

Ol muṭrıb girye (9) vü nālede buncılayın [*ū*dan murād muṭrıbdur]

Mīşümürdī cürm-i çendin-sāle ū

o muṭrıb bu ḳadar yıllıḳ cürm ü ḫaṭāsını (10) ṣaydı çün ḥażret-i ʿÖmer gördi ki pīr baḳıyye-yi ʿömrini nāle vü şikāyetde żāyiʿ eyler anı bu ḥālden döndürdi [*ū*dan murād muṭrıbdur]. (11)

Gerdānīden-i ʿUmer rażıyallāhu ʿanh naẓar-ı ūrā ezmaḳām-ı girye ki hestīst bemaḳām-ı istiġrāḳ ki mestīst (12)

Ḥażret-i ʿÖmer rażıyallāhu ʿanh anuñ naẓarı maḳām-ı giryeden döndürdüginüñ beyānındadur (13) ki girye vücūd ve varlıḳdur istiġrāḳ maḳāmına ki fenā vü mestlikdür bunda nükte budur ki bir kimse ki kendünüñ dırāz-ı (14) ʿömrini fısḳ u fücūra ṣarf ide çünki ṣıdḳ u iḫlāṣıla tevbe ide ḥażret-i Erḥamu'r-rāḥimīn anuñ tevbesini ḳabūl (15) idüp *fe ulā'ike yubedilullāhu seyyi'ātihim ḥasenāt*[1285] mūcebince anuñ seyyi'ātını maḥv idüp anuñ (16) muḳābelesinde aña ḥasenāt virür [B162b] pes bendeye bu mertebeden ṣoñra vācib olan budur ki maʿṣıyet ü günāhı [H143b] belki (17) kendüsini ferāmūş idüp bir ān Ḫudānuñ ṭāʿat u ʿibādetinden cüdā olmaya ve vaḳtini żāyiʿ eylemeye. (18)

2239 Pes ʿUmer gufteş ki in zārī-yi tū

Ḥażret-i ʿÖmer rażıyallāhu ʿanh muṭrıba eytdi ki bu senüñ fiġānuñ yaʿnī ʿömr-i güẕeşte (19) içün feryād u nedāmetüñ [*gufteş*de żamīr-i ġāyib muṭrıba rāciʿdür]

Hest hem āṯār-ı hüşyārī-yi tū

hem senüñ hüşyārlıġuñuñ eṯerleridür yaʿnī (20) bu ḫuṣūṣ vücūd u hüşyārlıġa delīldür bu fenā degüldür zīrā fenā cemīʿ nesneyi ḳalbden nefy ü iḫrāc eylemekdür. (21)

2240 Rāh-ı fānī-geşte rāh-ı dīgerest

ʿIşḳ-ı İlāhī ile fānī olmışuñ ṭarīḳı ġayrı ṭarīḳdur [*geşte* olmış maʿnāsınadur]

Z'an ki hüşyārī günāh-ı dīgerest

(22) zīrā ṭarīḳ-ı fenāda [A215b] hüşyārlıḳ özge ve başḳa günāhdur zīrā ṣūfī ibnü'l-vaḳt belki ebu'l-vaḳt (23) gerekdür yaʿnī zemānıla muḳayyed degüldür zīrā vaḳt ü zemānıla muḳayyed olursa fenā ṭarīḳında olanlara nisbet (24) ʿömrini żāyiʿ itmiş olur zīrā hüşyārlıḳ kendü ḥālini tedbīr ü tedārük eylemekdür bu ḫuṣūṣ ʿuşşāḳ ḳatında (25) ḫod-perestlikdür ammā fānī olmaḳdan murād kendüsini Ḫudāy taʿālā ḥażretine teslīm eylemekdür ve mā-sivā ve tevbe vü ṭāʿat (26) fikrini ḫāṭırından gidermekdür tā Ḥaḳḳ

[1285] "Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir." Furkân/70.

taʿālā ḥażretine imtinān rāyiḥası olmaya nite ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti buyurmışdur (27) *ḳul lātemunnū ʿaleyye İslāmekum*[1286].

2241 Māżiy ü müstaḳbelet perde-y Ḫudā

Māżī vü müstaḳbel saña Ḫudāya (28) ḥicābdur

Hest hüşyārī ziyād-ı mā-meżā

mā-meżānuñ yād u tezekkürinden hüşyārlıḳ vardur yaʿnī (29) vücūd vardur.

2242 Āteşender zen beher dü tā bekey

Her ikisine āteş ur yaʿnī māżī vü müstaḳbel ḳaydından ḫalāṣ [M173b] (1) u āzād ol

Pür-girih bāşī ezin her dü çü ney

tā ḳaçana degin ney gibi bu her ikiden pür-girih olasın yaʿnī bu (2) iki zemānıla muʿaḳḳad olasın.

2243 Tā girih bāney buved hem-rāz nist

Mādām ki neyile girih ola hem-rāz degüldür (3)

Hem-nişīn-i an leb ü āvāz nist

ol leb ü āvāzuñ muṣāḥibi degüldür [N114b] zīrā girih māniʿdür ḥāṣıl-ı maʿnā budur (4) şol kimse ki cemīʿ-i mevāniʿ ü ʿalāyıḳdan ḫalāṣ bulup fenā mertebesine vuṣūl bulmaya aña viṣāl-i İlāhī müyesser olmaz. (5) Beyt

Fenā şev ezvücūd-ı ḫod fenā şev
Ki tā yābī ḥayāt ezḤayy-ı Bāḳī[1287]

2244 Çün beṭavfī ḫod beṭavfī mürtedī

(6) Çünki ṭavfıla sen ḫod ol ṭavf sebebi ile mürtedsin yaʿnī ṭavāf-ı Kaʿbeñe sebeb ṣevāb-ı ʿaẓīmdür çünki (7) anuñ ile muḳayyedsin ve andan kendüñe vücūd u ġurūr virürsün ḫod ol ṭavāf sebebi ile ḥażret-i Ḥaḳdan dūr (8) u mehcūrsın ol ṭavāfdan saña nefʿ ü ṣevāb yoḳdur belki buʿd u ʿitāb vardur zīrā mādām ki sālik fenā-yı (9) ḥaḳīḳīye vuṣūl bulmaya anuñ cemīʿ-i aḥvāli aña māniʿ-i ḳavī ve ḳayd-ı ʿaẓīmdür zīrā fenāya cemīʿ-i ḳuyūddan ḫalāṣ lāzımdur *ṭavf*dan (10) murād bunda ṭavāf-ı Kaʿbe olmaḳ maḥalle münāsib ü rūşendür ṭavfīde *yā* ḫıṭāb içün līkin *ṭavfī-yi ṣānī*de (11) olan yā tenkīr ve yā sebeb içündür [*mürteddī* ism-i fāʿil müfred-i müzekkerdür]

Çün beḫāne āmedī hem bāḫadī

[1286] "De ki: Müslümanlığınızı benim başıma kakmayın." Hucurât/17.
[1287] "Fânî ol vücûdundan, fânî ol ki Hayy-ı Bâkî'den bir hayât bulasın."
11 mürteddī ism-i fāʿil müfred-i müzekkerdür MHNA: B

çünki ḫāneñe geldüñ hem kendüñilesin (12) yaʿnī ḫodlıḳdan ḫalāṣ bulmazsun çāre hemān ḳuyūddan ḫalāṣa saʿy idüp fenāya vuṣūl bulmaḳ gerekdür ki (13) ḳurb u viṣāl-i İlāhīden temettüʿ müyesser ola Sürūrī Efendi raḥmetullāh bu maʿnāyı iḫtiyār eylemişdür çünki ṭavāfılasın (14) ḫod ṭavāfıla ridālanıcısın yaʿnī ṭavāf saña perde vü ḥicābdur ḥaḳīḳatda bu iki vech birdür zīrā ikisinüñ daḫı meʾāli ḳayd (15) u ḥicābdur nihāyeti ḥaḳīrüñ muḫtārı olan vech üzre *mürteddī*de olan yā ḫıṭāb içündür bu vech üzre yā nefs-i (16) kelimedendür *mürteddī* mürtedsin yaʿnī dergāh-ı Ḫudādan ziyāde dūrsın [B163a] ve murād ẓāhir maʿnāsı degüldür nite ki lisān-ı (17) ʿArabīde buña münāsib bir beyt vāḳıʿ olmışdur [*ḫodī*de ḫā fetḥile oḳunmaḳ gerekdür ḳāfiye içün]. Beyt (18)

Fe lev ḫaṭaratnī fīsivāke irādetun [A216a]

ʿAlāḫāṭırī sehven ḳażaytu biriddetī

2245 Ey ḫaberhāt ezḫaber-dih bīḫaber

Ey kimse ki senüñ ḫaberlerüñ saña ḫaber viriciden bīḫaberdür (19) yaʿnī ol ḫaberler seni Ḫudādan ḫaberdār eylemez *ḫaber-dih*den murād bunda Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür *ḫaber*den murād intibāh u hidāyetdür [*ḫaber-dih* vaṣf-ı terkībīdür] (20)

Tevbe-yi tū ezgünāh-ı tū beter

senüñ tevbe vü inābetüñ senüñ günāhuñdan ḳabīḥrekdür zīrā tevbe günāhı ferāmūş (21) eylemekdür ve fenā cemīʿ nesneyi ḫāṭırdan nefy eylemekdür farżā eger sālik ḥālet-i fenāda kendünüñ fenāsından ḫaberdār ola (22) henüz anda taʿalluḳ u küdūret bākīdür zīrā kemāl-i fenā ifnā-yı fenāda bulınur bu sözler ḫavāṣṣa göredür ve illā bu (23) ḥālet ʿavāmma nisbet ṭāʿat u ʿibādetüñ güzīdesidür.

2246 Ey tu ezḥāl-i güẕeşte tevbe-cū

Ey kimse ki sen (24) geçmiş ḥālden [H144a] tevbe isteyicisin

Key kunī tevbe ezin tevbe bugū

di bu tevbeden ḳaçan eylersün zīrā tevbe ile muḳayyed (25) olmaḳ ʿömr-i ʿazīzi żāyiʿ eylemekdür bu ḫod günāhdur bu beytlerde ḫıṭāb ḥażret-i ʿÖmer cānibinden muṭrıba olmaḳ (26) ẓāhirdür nite ki bu beyt aña ḳarīndür.

2247 Gāh bang-i zīrrā ḳıble kunī

Gāhī yaʿnī ḳable't-tevbe zemān-ı fısḳda zīrüñ (27) bāngini ḳıble eylersün ki rūz u şeb aña muḳayyedsin [*zīr* alt ve ince ḳıl]

Gāh girye-y zārrā ḳuble zenī

gāhī yaʿnī baʿde't-tevbe bisyār giryeyi öpersün (28) yaʿnī anı maḫbūb idinürsün andan cüdā olmazsun pes ẓāhirdür ki bu ḫuṣūṣlarda hem Ḫudādan ġāfil olup (29) evḳātuñı żāyiʿ eylersün mışrāʿ-ı evvelde *ḳıble*dür ḳāfuñ kesriyile ki ẓāhirdür mışrāʿ-ı ṯānīde *ḳuble*dür ḳāfuñ żammesiyile [M174a] (1) ki öpmek maʿnāsınadur [*zenī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur].

2248 Çün ki Fārūḳ āyine-y esrār şud

Çünki ḥażret-i ʿÖmer rażıyallāhu ʿanh esrār-ı İlāhīye āyine oldı (2) yaʿnī bu esrāruñ ẓuhūrına sebeb olup pīri ḳālden ḥāl cānibine döndürdi [*āyine'-i*de hemze yā-yı sākine oḳunur vezn içün]

Cān-ı pīr ezenderun bīdār şud

(3) pīrüñ cānı bāṭından bīdār oldı yaʿnī vāḳıf-ı esrār-ı İlāhī olup taẓyīʿ-i evḳāt itmek ġafletinden ḫaberdār (4) oldı.

2249 Hem-çü can bīgirye vü bīḫande şud

Cān gibi giryesiz ve ḫandesiz oldı yaʿnī mā-sivādan āzād olup (5) ṣafā buldı ve fānī oldı

Canş reft ü cān-ı dīger zinde şud

anuñ cānı gitdi ve ġayr-ı cān zinde (6) vü peydā oldı yaʿnī rūḥ-ı ḥayvānīden ḫalāṣ olup rūḥ-ı feyżīye vāṣıl oldı [*cāneş*de nūn sākindür vezn içün].

2250 Ḥayretī āmed derūneş an zemān

(7) Ol zemān anuñ derūnına bir ḥayret geldi ve tamām fenā ḥāṣıl oldı

Ki birun şud ezzemīn ü āsmān

(8) ki zemīn ü āsmāndan ṭaşra gitdi yaʿnī mā-sivāyı ferāmūş idüp Ḫudāyī ḳudretile ṭaleb-i (9) Ḫudāda oldı.

2251 Cüst ü cūyī ezverā-yı cüst ü cū

Aña bir cüst ü cū peydā oldı ki ẓāhirde olan (10) cüst ü cūdan ġayrı zīrā bu ḫāṣlarda olan cüst ü cū rūḥ-ı feyżī ile olan ṭalebdür [A216b] ki rūḥ-ı ḥayvānī (11) ṭalebinüñ ġayrıdur

Men nemīdānem tu mīdānī bugū

ben bilmezem sen bilür iseñ di ve beyān [N115a] eyle yaʿnī bu ṭaleb-i rūḥānīyi (12) hīç bir vechile beyāna imkān yoḳdur [*tū eger mīdānī* taḳdīrindedür].

2252 Ḥāl ü ḳālī ezverā-yı ḥāl ü ḳāl

Bu ẓāhirī ḥāl ü ḳālden ġayrı (13) bir ḥāl ü ḳāl

Ġarḳ geşte dercemāl-i Ẕu'l-celāl

---

12 tū eger mīdānī taḳdīrindedür HNA: -MB

Ẕü'l-celālüñ cemāline ġarḳ [B163b] olmış yaʿnī ol pīr bir ḥāl (14) ü ḳāle irişdi ki anuñ sebebi ile ʿālem-i istiġrāḳa irişdi [*Ẕu'l-celāl*den murād ḥażret-i Ḫudādur].

2253 Ġarḳayī nī ki ḫalāṣī bāşedeş

Öyle bir ġarḳa (15) degüldür ki aña bir ḫalāṣ ola yaʿnī ol ḥāletden aña ḫalāṣ müyesser olmaz

Yā becüz deryā kesī bi'şnāsedeş

yā anı (16) deryādan ġayrı bir kimse añlaya yaʿnī anuñ ḥālini Ḫudādan ġayrı kimse bilmez ḥażret-i Mevlānā kendüsine vāḳıʿ olan (17) suʾālüñ cevābına şürūʿ eyledi suʾāl budur çünki fenā ehl-i kemālüñ ḥālidür ḳīl ü ḳālden ḫod erbāb-ı kemālüñ ḥāli (18) nedür pes ne sebebden sen ḳīl ü ḳāle bu ḳadar muḳayyedsin cevāb budur ki.

2254 ʿAḳl-ı cüzv ezküll gūyā nīstī

(19) ʿAḳl-ı cüzʾi ʿaḳl-ı külden tekellüm idici degül idi

Ger teḳāżā bāteḳāżā nīstī

eger teḳāżāya teḳāżā olmayayıdı (20) yaʿnī eger ʿaḳl-ı külden teḳāżālar olmayayıdı bizüm ʿaḳl-ı cüzʾīmüz esrār-ı ḥaḳāyıḳdan gūyā olmazdı pes bu sözler (21) ıżṭırārīdür iḫtiyārī degüldür.

2255 Ger teḳāżā berteḳāżā mīresed

ʿAḳl-ı külden eger teḳāżā teḳāżā üzre (22) irişe

Mevc-i an deryā bedincā mīresed

ol deryānuñ mevci buraya irişür *ān deryā*dan (23) murād ʿaḳl-ı küldür *īncā*dan murād Meṯnevī-yi Şerīf olmaḳ rūşendür ki ol deryānuñ cūş u temevvücinden (24) ẓuhūr iden leʾālī-yi ḥaḳāyıḳ u esrārdan ṣadefler meṯābesinde olan elfāẓı pür ü memlūdur ki bu kitābdan (25) ṭāliblerüñ gūşlarına irişür.

2256 Çün ki ḳıṣṣa-y ḥāl-i pīr incā resīd

Çünki pīr-i çengīnüñ ḥāli ḳıṣṣası buraya (26) irişdi [*ḳıṣṣa'-i*de hemze yā-yı sākine oḳunur vezn içün]

Pīr ü ḥāleş rūy derperde keşīd

pīr ve anuñ ḥāli yüzini perdeye çekdi yaʿnī fenā-yı (27) küllī sebebi ile vāṣıl-ı Ḥaḳḳ olup mestūru'l-ḥāl ḳaldı pīrden murād pīr-i çengīdür ki aña nisbet perde ḫūb vāḳıʿ olmışdur. (28)

2257 Pīr dāmenrā ziguft u gū fişand

Pīr-i çengī guft u gūdan dāmenini silkdi ve sākit oldı [*fişānd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür] (29)

Nīm-gufte derdehān-ı mā bumand

yarım söz yaʿnī anuñ kelāmından bizüm aġzumuzda bir miḳdār söz ḳaldı. [M174b] (1)

2258 Ezpey-i in ʿıyş u ʿişret sāḫten

Bu ʿıyş u ʿişreti düzmekden ve müheyyā itmekden ötüri yaʿnī taḳarrüb-i Yezdānī (2) ve viṣāl-i Raḥmānīden ötüri

Şad-hezāran can bişāyed bāḫten

ṣad-hezārān cān fidā itmek lāyıḳdur (3) baʿż-ı nüsaḫda *bübāyed* [H144b] vāḳıʿdur ki gerek maʿnāsınadur [*bāḫten* bunda fidā eylemek maʿnāsınadur]. Beyt (4)

Canlar fidā maḥabbet-i cānāna ser degül

Erbāb-ı ʿışḳa terk-i ser itmek hüner degül

2259 Derşikār-ı bīşe-yi can bāz bāş

Cān mīşesinüñ (5) şikārında ṭoġan [A217a] ol yaʿnī cānuñı dāne meṣābesinde ḳoyup cānānı şikār itmege çüst ü çāpük ol (6)

Hem-çü ḫurşīd-i cihan can-bāz bāş

cihānuñ āftābı gibi cān fidā idici ol.

2260 Can-fişān üftād ḫurşīd-i bülend

(7) Bülend-āftāb cān niṣār idici oldı [*cān-fişān* vaṣf-ı terkībīdür]

Her demī tī mīşeved pür mīkunend

her bir dem āftāb (8) nūr u żıyādan tehī olur yine pür eylerler zīrā nūr ʿarażdur ʿaraż ḫod müteceddidü'l-emṣāldendür pes (9) dembedem nūrdan tehī olur yine feyż-i İlāhī ile pür olur ḥāṣıl-ı [B164a] maʿnā budur şol kimse ki viṣāl ü ḳurb-ı (10) İlāhī içün cān niṣār ide aña ʿivaż hezārān iḥsāna maẓhar olur *tī* tehī maʿnāsınadur ki andan muḫaffefdür. (11)

2261 Can fişān ey āftāb-ı maʿnevī

Ey āftāb-ı maʿnevī ʿāleme cān niṣār eyle

Mercihān-ı kühnerā bü'nmā nevī

(12) köhne vü ḫarāb cihāna yeñilik göster *āftāb-ı maʿnevī*den murād ḥażret-i Ḥaḳḳ olmaḳ rūşendür *cān*dan (13) murād feyż ü nūr-ı İlāhīdür *nevī*den murād tāzelik ve leṭāfetdür bu beytüñ mā-baʿdinde olan (14) beytler daḫı murād-ı maʿnāyı meşrūḥ idügine ḳarīne vü şāhiddür [*fişān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür Sürūrī Efendi *āftāb-ı maʿnevī*den murād sālik-i dīn dimişdür līkin maḥalle münāsib degüldür].

2262 Dervücūd-ı ādemī cān u revān

---

7 cān-fişān vaṣf-ı terkībīdür HNA: -MB

(15) Ādemīnüñ vücūdında cān u revān

Mīresed ezġayb çün āb-ı revān

ġaybdan āb-ı revān (16) gibi irişür yaʿnī ʿālem-i İlāhīden feyż-i İlāhī mā-yı cārī gibi devām üzre lāyunḳaṭıʿ irişür. Beyt (17)

*Tu ger ḫ*ᵛ*āhī ki cāvīdan cihan yek-ser biyārāyī*
Ṣabārā gū ki berdāred zemānī burḳaʿ ezrūyet (18)

*Ve ger resm-i fenā ḫ*ᵛ*āhī ki ezʿālem berendāzī*
Biyefşan tā furū rīzed hezāran can ziher mūyet[1288]

2263 Her zemān ezġayb nev nev mīresed

(19) Her zemān rūḥa ʿālem-i İlāhīden yeñi yeñi feyż irişür [*ġayb*den murād ʿālem-i İlāhīdür]

Ezcihān-ı ten birun şev mīresed

(20) ten cihānından ṭaşra olmaḳ irişür yaʿnī rūḥa irişen feyż nevbenev olur ki (21) rūḥ ʿışḳ u ṭāʿat sebebi ile cismānī ḥālātdan pak ü berī olur *birūn şev* birūn şuden maʿnāsınadur (22) *şev* bunda olmaḳ ve gitmek maʿnāsına cāyizdür.

Tefsīr-i duʿā-yı an dü ferişte ki her rūz berser-i bāzār (23) **münādī mīkunend ki Allāhumme aʿṭi kulle munfiḳin ḫalefen Allāhumme aʿṭi kulle mumsikin telefen** (24) **ve beyān kerden-i ān ki münfiḳ mücāhid-i rāh-ı Ḥaḳḳest nī müsrif-i rāh-ı hevā**

Ol iki ferištenüñ (25) duʿāsı tefsīri beyānındadur ki her gün bāzār başında nidā eylerler böyle diyü ki yā Allāh cemīʿ infāḳ [N115b] idiciye (26) ḫalef vir yaʿnī senüñ rıżāñ içün her ne virse anuñ bedeli aña ʿivaż vir yā Allāh cemīʿ imsāk idiciye (27) telef vir yaʿnī māl kesb idüp senüñ rıżāñ içün virmeyenüñ mālını telef eyle ve beyān eylemesini (28) bildürür ki ol münfiḳ rāh-ı Ḥaḳḳuñ mücāhididür hevā yolına isrāf idici degüldür yaʿnī *münfiḳ*dan murād rıżā-yı Ḥaḳḳiçün (29) virendür hevā ve fısḳ u fücūra [A217b] ṣarf iden münfiḳ degüldür belki müsrifdür *innehu lāyuḥibbu'l-musrifīn*[1289] [M175a] (1) ḥażret-i Mevlānā cān-fişānlığı ve cān-bāzlığı çünki medḥ ü terġīb eyledi şimdi anı beyān eyler ki bu ḫuṣūṣ rıżā-yı (2) Ḫudā içün gerekdür ḥaẓẓ-ı nefsānī ve hevā içün gerekmez.

[1288] "Ebedî kalmak istersen bütün cihânı süslemelisin; sabâya söyle ki, bir zaman burkayı senin yüzünden kaldırsın. Eğer fenâ resmini istersen âlemden uzaklaşmalısın; öyle saçıl ki her tüyünden binlerce can dökülsün."
[1289] "Çünkü Allah israf edenleri sevmez." En'âm/141; A'râf/31.

2264 Guft Peyġam-ber ki dāyim behr-i pend

Ḥażret-i Resūl ṣallallāhu (3) ʿaleyhi ve sellem eytdi ki dāyim ḫalḳ-ı ʿāleme pendden ötüri [*pend* naṣīḥat maʿnāsınadur]

Dü firişte ḫoş münādā mīkunend

iki firişte (4) ḫoş ve āşkāre nidā eylerler *münādā* bunda dālüñ fetḥiyile maṣdar-ı mīmīdür müfāʿale bābından ism-i fāʿil olmaġa (5) imkān yoḳdur Sürūrī Efendi çaġrıcılıḳ eylerler maʿnāsına nidā eylemişdür *münādī* dālüñ kesriyile çaġrıcı maʿnāsınadur (6) *lıḳ* lafẓı ḳandan peydā olduġı ḫod ẓāhir degüldür.

2265 K'ey Ḫudāyā münfiḳanrā sīr dār

Ki ey Ḫudā infāḳ (7) u ihsān idicileri sīr ü ġanī ṭut

Her diremşanrā ʿivaż dih ṣad hezār

anlaruñ her bir diremine (8) ʿivaż yüz biñ direm vir *meṯelu'lleẕīne yunfiḳūne emvālehum fīsebīlillāhi kemeṯeli ḥabbetin enbetet* (9) *sebʿa senābile fīkulli sunbuletin mi'etu ḥabbeh v'allāhu yużāʿifu limen yeşā' v'allāhu vāsiʿun ʿalīm*[1290] [*dih* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]. (10)

2266 Ey Ḫudāyā mümsikanrā dercihān

Ey Ḫudā mümsiklere yaʿnī senüñ rıżāñ içün muḥtāclara virmeyüp māllarını (11) ḥıfẓ idenlere

Tū medih illā ziyān enderziyān

sen virme illā ziyān içinde ziyān vir yaʿnī ziyāde ziyān (12) vir [*medih* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]. Beyt

Zer ezseng-i ḫārā birūn āverend [B164b]

Ki bādūstān u ʿazīzan ḫarend[1291] [H145a]

2267 Ey besā imsāk k'ez infāḳ bih

(13) Ey çoḳ imsāk ki infāḳdan yegdür zīrā mālı maḥalline ṣarf gerekdür

Māl-ı Ḥaḳrā cüz beemr-i Ḥaḳ medih

(14) Ḥaḳḳ taʿālānuñ mālını Ḥaḳḳ taʿālānuñ emrinden ġayrı ile virme ki sūre-yi Nūrdadur (15) *ve ātūhum minmālillāhi'lleẕī ātākum*[1292] yaʿnī Ḫudāy taʿālānuñ emr-i şerīfi neye

---

[1290] "Allah yolunda mallarını harcayanların örneği, yedi başak bitiren bir dane gibidir ki, her başakta yüz dane vardır. Allah dilediğine kat kat fazlasını verir. Allah'ın lütfu geniştir, O herşeyi bilir." Bakara/261.
[1291] "Dostlar ve azizler nasiplensin diye altını kara bir taştan çıkarırlar."
[1292] "Allah'ın size vermiş olduğu malından siz de onlara verin." Nûr/33.
14 ki sūre-yi Nūrdadur ve ātūhum minmālillāhi'lleẕī ātākum M: -HNAB

ise aña ṣarf eyle ve illā efendinüñ (16) emrine muḫālefet ve mālına ḫıyānet lāzım gelür zīrā *el-ʿabdu ve mā yemlikuhu kāne liMevlāhu*[1293] mūcebince cemīʿ-i ʿālem Ḥaḳḳ (17) taʿālānuñdur pes zinhār mālını anuñ rıżāsına muḫālif maḥalle virme.

2268 Tā ʿivaż yābī tu genc-i bīkerān

Tā ḫazāyin-i İlāhīden (18) ol māluñ ʿivażı bīpāyān u bīkerān genc ü māl bulasın dünyāda ve āḫıretde

Tā nebāşī ezʿidād-ı kāfirān

tā kāfirlerüñ (19) ʿidād u zümresinden olmayasın zīrā kāfirler cemīʿ-i ḫuṣūṣlarını rıżā-yı İlāhīye muḫālif eylediler [*nebāşī* fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur].

2269 K'üştüran ḳurban hemīkerdend tā

(20) Zīrā kāfirler üştürler ḳurbān eylediler

Çīre gerded tīġşan berMuṣṭafā

tā anlaruñ tīġı (21) ḥażret-i Resūl üzre ḳavī vü ġālib ola līkin maġlūb u maḳhūr oldılar.

2270 Emr-i Ḥaḳrā bāz cū ezvāşılī

Ḥaḳḳ taʿālānuñ (22) emrini bir vāṣıldan iste yaʿnī andan ögren [*bāz cū* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Emr-i Ḥaḳrā derneyābed her dilī

zīrā emr-i Ḥaḳḳı her bir göñül fehm eylemez zīrā (23) ziyāde daḳīḳ u ḫafīdür *vāṣıl*dan murād nebī vü velīdür *ve āti ẕe'l-ḳurbā Ḥaḳḳahu ve'l-miskīne* [A218a] *ve'bne's-sebīli* (24) *ve lātubeẕẕir tebẕīrā inne'l-mubeẕẕirīne kānū iḫvāne'ş-şeyāṭīn*[1294] farżā rıżā-yı İlāhī içün ṭaġlar (25) ḳadar altun ṣarf olınsa isrāf degüldür nite ki meşhūrdur *lā serfe fi'l-ḫayri*[1295] ve ger rıżā-yı Ḫudāya muḫālif (26) bir ḥabbe ṣarf olınsa isrāfdur zīrā maḥallinde vāḳıʿ degüldür nite ki meşhūrdur *lā şerefe fi's-serfi*[1296].

2271 DerNübī inẕār-ı ehl-i ġafletest

(27) Ḳur'ān-ı ʿAẓīmde ehl-i ġaflete inẕār u taḫvīf vardur

K'an heme infāḳhāşan ḥasretest

[1293] "Kul ve onun malı, mülkü Allâh'ındır."

20-21 K'üştüran ḳurban hemīkerdend tā Zīrā kāfirler üştürler ḳurbān eylediler Çīre gerded tīġşan berMuṣṭafā tā anlaruñ tīġı ḥażret-i Resūl üzre ḳavī vü ġālib ola līkin maġlūb u maḳhūr oldılar MNAB: -H

[1294] "Bir de akrabaya, yoksula, yolcuya hakkını ver. Gereksiz yere de saçıp savurma. Zira böylesine saçıp savuranlar şeytanların dostlarıdırlar." İsrâ/26-27.

[1295] "Hayırda harcanan, israf değildir."

[1296] "İsrafta şeref yoktur."

(28) zīrā ehl-i ġafletüñ cemīʿ infāḳı ḥasretdür zīrā nefs ü şeyṭān hevāsıyıla ṣarf olınmışdur (29) *keẕālike yurīhumullāhu aʿmālehum ḥaserātin ʿaleyhim*[1297] ve hem *fe seyunfiḳūnehā ṯumme tekūnu ʿaleyhim ḥasreten*[1298] bu maʿnāyı rūşen eyler *Nübī* nūnuñ [M175b] (1) żammesiyile Ḳurʾān-ı ʿAẓīmdür *inẕār* ḳorḳutmaḳ maʿnāsınadur şeyḫu'l-islām ʿAbdullāh el-Enṣārī ḥażretleri eytdi eger cemīʿ-i dünyāyı (2) bir loḳma idüp bir dervīşüñ aġzına ḳoyasın isrāf degüldür isrāf oldur ki Ḥaḳḳ taʿālāñuñ rıżāsıyıla ṣarf (3) itmeyesin nite ki dinilmişdür lācerem *lā ḫayra fi's-serfi ve lā serfe fi'l-ḫayri*[1299] [şāndan murād ehl-i ġafletdür].

2272 Serverān-ı Mekke derḥarb-i Resūl

(4) Mekke-yi Mükerreme kāfirlerinüñ serverleri ḥażret-i Resūlüñ cenginde ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem [*ḥarb* ceng maʿnāsınadur]

Būd şan ḳurban beümmīd-i ḳabūl

(5) maḳbūl olmaḳ ümīdi ile anlaruñ ḳurbānı oldı bu beyt mā-ḳablinde vāḳıʿ olan beyti rūşen (6) eyler.

2273 K'üştüran ḳurban hemīkerdend tā

Ki üştürler ḳurbān eylediler

Çīre gerded tīġşan berMuṣṭafā

tā anlaruñ (7) tīġı ḥażret-i Resūl üzre ġālib ola līkin maġlūb u maḳhūr oldılar [*çīre* ġālib maʿnāsınadur].

2274 Çün ġulām-ı yāġiyī k'ū ʿadl kerd

Bir (8) yaġı ḳul gibi ki o ʿadl eyledi bu söz istihzā ṭarīḳıyıladur [*yaġı* meşhūrdur]

Māl-ı şeh beryāġiyān ū beẕl kerd

[N116a] o ġulām şāhuñ (9) mālını yaġılar üzre beẕl eyledi.

2275 ʿAdl-i in yāġī vü dādeş nezd-i şāh

Bu yaġınuñ ʿadl ü dādı aña (10) şāhı ḳatında

Çi fezāyed dūri vü rūy-ı siyāh

ne ziyāde eyler ıraḳlıḳ ve siyāh yüz ziyāde eyler yaʿnī pād-şāhuñ (11) naẓarından dūr olup yüzi ḳara olur zīrā ol ġulāmuñ ʿadl ü seḫāsı pād-şāhuñ düşmenlerine ḳuvvet oldı (12) pes şunlar ki ḫılāf-ı rıżā-yı İlāhī māllarını nefs ü hevā ārzūsı içün ṣarf eylerler anlaruñ ḳıṣṣası hemān meẕkūr (13) ġulāmuñ ḳıṣṣası gibidür ki Ḫudāy taʿālāñuñ dergāhından dūr olup [B165a] yüzleri ḳara olur.

[1297] "Böylece Allah onlara, işlerini, pişmanlık ve üzüntü kaynağı olarak gösterir." Bakara/167.
[1298] "Daha da harcayacaklar. Ama sonunda bu, onlara yürek acısı olacak." Enfâl/36.
[1299] "İsrafta hayır yoktur; hayırda harcanan da israf değildir."

2276 Behr-i in mü'min hemīgūyed zibīm

(14) Bu ḫuṣūṣdan ötüri mü'min ḫavfından dir [*bīm* ḫavf maʿnāsınadur]

Dernemāz ihdne'ṣ-ṣırāṭa'l-mustaḳīm

nemāzda (15) ihdine'ṣ-ṣırāṭa'l-mustaḳīm yā Allāh sen bize ṭoġrı yol göster yaʿnī mü'min mālını ve ʿömrini ve ḳuvvet-i bedenini ḫılāf-ı rāh-ı ṣavāb (16) ṣarf idem ḫavf itdügiyiçün Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretine tażarruʿ idüp andan ṭarīḳ-ı müstaḳīme hidāyet ü irşād (17) ṭaleb eyler ḥażret-i Mevlānā aḳsām-ı seḫānuñ beyānına [A218b] şürūʿ eyledi.

2277 An direm dāden saḫīrā lāyıḳest

(18) Ol sīm ü zer virmek saḫīye lāyıḳdur yaʿnī asḫıyā māl u niʿmet iḥsān itmege ḳādirlerdür

Can süpürden ḫod seḫā-yı ʿāşıḳest

(19) cān teslīm itmek ḫod ʿāşıḳuñ seḫāsıdur yaʿnī cān fidā itmek ʿuşşāḳa müsellemdür [*süpürden* teslīm eylemek maʿnāsınadur]. (20)

2278 Nan dihī ezbehr-i Ḥaḳ nānet dehend

Ḥaḳdan ötüri nān virür iseñ anuñ ʿivażı saña nān virürler līkin (21) *men cā'e bi'l-ḥaseneti fe lehu ʿaşru emṯālihā*[1300] birine on virürler

Can dihī ezbehr-i Ḥaḳ cānet dehend

(22) cān-bāzlıḳ idüp Ḥaḳdan ötüri cān virür iseñ saña cān virürler yaʿnī rūḥ-ı ḥayvānī yerine rūḥ-ı nūrānī [H145b] (23) virürler *dehend*üñ fāʿili Ḫudādur ṣīġa-yı cemʿ taʿẓīm içündür.

2279 Ger birīzed berghā-yı in çenār

Eger bu çenāruñ yapraḳları (24) dökile

Berg-i bībergīş baḫşed Kirdgār

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti aña bir berg bağışlar yaʿnī çenāruñ ẓāhirinde (25) olan yapraḳları dökilüp maḥv olsa Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti anı ol ḥāl üzre ḳomaz aña bir vechile iḥsān eyler (26) Sürūrī Efendi raḥmetullāhi ʿaleyh mışrāʿ-ı evvelüñ maʿnāsını bu vechile şerḥ eylemişdür eger bu çenāruñ berglerini Ḥaḳḳ (27) taʿālā döke ammā rūşen-ṭabʿ olana rūşendür ki mışrāʿ-ı ṯānīde olan Kirdgār lafẓı aña mānīʿ-i ḳavīdür.

2280 Ger nemand ezcūd derdest-i tu māl

(28) Eger cūd u kerem sebebinden senüñ elüñde māl ḳalmadı ise [*nemāned* caḥd-ı muṭlaḳ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Key kuned fażl-ı İlāhet pāy-māl

[1300] "Kim (Allah huzuruna) iyilikle gelirse ona getirdiğinin on katı vardır." En'âm/160.

(29) Allāh taʿālānuñ faẓl u keremi seni ḳaçan pāy-māl eyler belki saña ziyāde iḥsān eyler bu beyt temsīl ṭarīḳı iledür. [M176a] (1)

2281 Her ki kāred gerded enbāreş tihī

Her kim ki zirāʿat ide anuñ enbārı tehī olur zīrā zirāʿata ṣarf olınur (2)

Līkeş endermezraʿa bāşed bihī

līkin mezraʿada aña eylik ve ziyāde nefʿ olur zīrā zirāʿat sebebi ile enbārdan (3) ḫarc itdüginden nice mertebe ziyāde olur beyt

Mürüvvet zemīnest ü ser-māye zerʿ
Bidih k'aṣl ḫālī nemāned zifer[1301]

(4) ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki *inne'l-muṣṣaddiḳīne ve'l-muṣṣaddiḳāti ve eḳrażullāhe ḳarżan ḥasenen yużāʿifu lehum ve lehum ecrun kerīm*[1302] (5) mūcebince mālını Ḥaḳḳ yolına bezl iden kimse zirāʿat iden kimse gibidür ki iḥsānından ziyāde (6) kerem ü iḥsāna maẓhar olur.

2282 V'an ki derenbār mand u ṣarfa kerd

Ve ol kimse ki ġallesini enbārda ḳodı ve ṣarfa (7) vü zaḫīre eyledi yaʿnī zirāʿat eylemedi [*mānd* bunda nihād maʿnāsına fiʿl-i māżī müfred-i müzekker-i ġāyibdür]

Üşpüş ü mūş-ı ḥavādişhāş ḫard

ol ġalleyi ḥavādişler (8) ḳamlesi ve fāresi yidi yaʿnī *beşşir māle'l-baḫīli biḥādişin ev vārişin*[1303] ḥasebince anuñ cemīʿ nesnesi pāy-māl (9) ve zīr ü zeber olup hem biḥasebi'd-dünyā ve biḥasebi'l-āḫıre maḥrūm olur *üşpüş* ḳamle maʿnāsınadur beTürkī bit *mūş* fāre (10) maʿnāsınadur.

2283 İn cihan nefyest derişbāt cū

Bu cihān nefydür anı işbātda iste zīrā *lā İlāhe illallāh* (11) sırrınuñ muḳteżāsı budur ki zāt-ı Bārīden ġayrı cemīʿan her ne var ise nefy ḥükmine dāḫildür pes bu iʿtibārıla (12) bu cihān nefy ü [A219a] fānīdür anı işbāt u bāḳīde iste ki [B165b] murād zāt-ı Bārīdür nite ki *illallāh* bu sırrı beyān (13) idicidür

Ṣūretet ṣıfrest dermaʿnāt cū

senüñ ṣūretüñ ṣıfr u ḫālīdür maʿnāñda iste yaʿnī ṣıfr nite ki (14) ḥisābda maʿnādan boşdur senüñ ṣūretüñ daḫı maḥabbet ü maʿrifetden boşdur bu sebebdendür ki Ḥaḳḳ taʿālā (15) ḥażreti ṣūretlere naẓar eylemez zīrā ṣūret ẓarf u ḳālıb meṣābesindedür ḥāṣıl-ı

[1301] "Mürüvvet toprak, sermâye zirâattır; ver (saç) ki asl fer'den ayrı kalmasın."
[1302] "Sadaka veren erkeklere ve sadaka veren kadınlara ve Allah'a güzel bir ödünç verenlere, verdiklerinin karşılığı kat kat ödenir ve onlara değerli bir mükâfat vardır." Hadîd/18.
[1303] "Cimrinin malını, ortaya çıkacak olanla ve vârisiyle müjdele."

maʿnā budur mādām ki ṣūret-perestsin (16) ḥuṣūl-i murād müyesser degüldür maḳṣūda vuṣūl murāduñ ise maʿnā-perest ol tā maṭlūb yüz göstere [*cū* emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür *maʿnāt*da tā ḫıṭāb içündür]. (17)

2284 Cān-ı şūr-ı telḫ pīş-i tīġ ber

Acı şūr cānı tīġ ḳatına ilt yaʿnī bu cismānī ẓulmānī cānı Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ yolına fidā eyle (18) bir mürşidüñ irşādı sāyesinde ʿışḳ-ı İlāhī taḥṣīl eylemek ile

Cān-ı çün deryā-yı şīrinrā biḫar

[N116b] (19) şīrīn ü leẕīẕ deryā gibi cān ṣatun al yaʿnī nūrānī rūḥānī bir cān ele getür ḥāṣıl-ı maʿnā ḥażret-i Ḥaḳḳ yolında (20) ol cānı fidā vü beẕl eyler iseñ anuñ ʿivażı bir cāna vāṣıl olursun ki hezār mertebe ol cāndan laṭīfdür (21) *şūr* ṭuzlu *telḫ* acı [*biḫar* emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür].

2285 V'er nemīdānī şuden z'in āstān

Ve ger bu āstāndan olmaġı bilmez iseñ yaʿnī şūr telḫ (22) cānı nisār idüp anuñ bedeli laṭīf ü şīrīn cān olmaġa ḳādir degül iseñ

Bāri ezmen gūş kun in dāstān

(23) bārī bu ḥikāyeti benden istimāʿ eyle tā ki bu dāstān sebebi ile bu āstāndan olmaġa ḳādir olasın [*kun* emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür]. (24)

Ḳıṣṣa-yı ḫalīfe ki derkerem derzemān-ı ḫod ezḤātem-i Ṭāyī güzeşte būd ve naẓīr-i ḫod nedāşt (25)

Bir ḫalīfenüñ ḳıṣṣası beyānındadur ki keremde kendü zemānında Ḥātem-i Ṭāyīden geçmiş idi ve kendü naẓīrini ṭutmadı (26) yaʿnī ʿālemde naẓīri yoḳ idi

2286 Yek ḫalīfe būd dereyyām-ı pīş

Zemān-ı sābıḳda bir ḫalīfe var idi (27)

Kerde Ḥātemrā ġulām-ı cūd-ı ḫᵛīş

Ḥātemi kendü cūdınuñ ġulāmı eylemiş idi yaʿnī cūd u keremde Ḥāteme ġālib (28) idi mekānı Baġdād idi *ḫalīfe*den murād ḥażret-i Ḫudādur teşbīh ṭarīḳıyıla ki Ḥātem ve cemīʿ-i asḫıyā anuñ kerem ü cūdından (29) müntefiʿlerdür.

2287 Rāyet-i ikrām u dād efrāşte

İkrām u ʿadl sancaġını yüceltmiş idi yaʿnī ḫalḳ-ı ʿāleme kerem ü ʿadl [M176b] (1) eylerdi [*rāyet* sancaḳ maʿnāsınadur]

Faḳr u ḥācet ezcihan berdāşte

---

16 maḳṣūda MNAB: ḥużūrda H / cū emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür HNA: -MB

faḳr u iḥtiyācı cihāndan refʿ eylemiş idi yaʿnī anuñ cūd (2) u kereminden [H146a] cihān ḫalḳı ġanī olup iḥtiyācdan ḫalāṣ olmışlar idi.

2288 Baḥr u dürr ezbaḫşişeş ṣāf āmede

Deryā (3) ve lü'lü' anuñ ihsān u baḫşişinden ṣāf gelmiş yaʿnī deryā ve dür anuñ kerem ü baḫşişine nisbet şey'-i ḳalīldür [*āmede būd* taḳdīrindedür] (4)

Dād-ı ū ezḳāf tā ḳaf āmede

anuñ ʿadlü dādı ve seḫā vü keremi ḳāfdan ḳāfa gelmiş idi yaʿnī cemīʿ-i ʿālemi iḥāṭa (5) eylemiş idi.

2289 Dercihān-ı ḫāk ebr ü āb būd

Bu ḫāk cihānda o ḫalīfe seḥāb u āb idi yaʿnī cihāna (6) ḥayāt ve ṭarāvet [A219b] ü leṭāfet virmiş idi

Maẓhar-ı baḫşāyiş-i Vehhāb būd

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ kerem ü iḥsānınuñ (7) maẓharı idi yaʿnī ʿaṭāsı ḥadden ziyāde idi bunda tenbīh budur ki cemīʿ ehl-i keremde olan kerem kerem-i İlāhīden bir eser (8) idügine işāretdür ki bunlar āyine gibidür [*Vehhāb*dan murād ḥażret-i Ḥaḳdur].

2290 Ezʿaṭāyeş baḥr u kan derzelzele

Anuñ ʿaṭā vü iḥsānından (9) deryā vü kān zelzele vü ıżṭırābda idi şerm ü ḫacāletinden [B166a] [*kān* maʿden maʿnāsınadur]

Sūy-ı cūdeş ḳāfileberḳāfile

anuñ cūd (10) u keremi cānibine ḳāfile ḳāfile üzre idi yaʿnī eṭrāf-ı ʿālemden anuñ luṭf u seḫāsına gelürlerdi murād (11) Vehhābu'l-ʿaṭāyādur ki *emmen yucību'l-mużṭarra iẕā daʿāhu*[1304] mūcebince cemīʿ muḥtāclar aña teveccüh idüp andan (12) muḥaṣṣılu'l-merām u dost-kām dönerler.

2291 Ḳıble-yi ḥācet der ü dervāzeeş

Anuñ der ü dervāzesi (13) ḥācet ḳıblesi idi yaʿnī ol olduġı şehrüñ cemīʿ maḥalli maḳṣūd ḥāṣıl olacaḳ yir idi *der* bāb beTürkī ḳapudur (14) *dervāze* şehrüñ soḳaġı ve ḳalʿa içi ve şehrüñ ḳapusı [*ḳıble-yi ḥācet būd* taḳdīrindedür].

Refte derʿālem becūd āvāzeeş

Cūd u seḫā (15) ile anuñ şöhret ü āvāzesi ʿāleme gitmiş idi yaʿnī seḫā vü kerem ile meşhūr-ı ʿālem idi.

2292 Hem ʿAcem hem Rūm hem Türk ü ʿArab

---

3 āmede būd taḳdīrindedür HNA: -MB

[1304] "(Onlar mı hayırlı) yoksa darda kalana kendine yalvardığı zaman..." Neml/62.

(16) Yaʿnī ṭavāyif-i muḫtelife [ʿArabdan ġayrısına *ʿAcem* dirler]

Mande ezcūd u seḫāyeş derʿaceb

anuñ cūd u seḫāsından ʿacebe ḳalmış (17) idi murād Ḫudāy taʿālā ḥażretidür ki cemīʿ-i eşyā anuñ iḥsān u keremi deryāsına müstaġraḳlardur. Meṯnevī (18)

Tuvānā ki ū nāzenin pervered
Beenvāʿ-ı niʿmet çünin pervered

Becan guft bāyed nefesbernefes (19)
Ki şükreş ne kār-ı zebānest ü bes

Ḫudāyā dilem ḫun şud u dīde-rīş
Ki mībīnem inʿāmet ezşükr-i bīş[1305] (20)

2293 Āb-ı ḥayvan būd deryā-yı kerem

Ol ḫalīfe āb-ı ḥayāt ve deryā-yı kerem idi

Zinde geşte hem ʿArab z'ū hem ʿAcem

(21) hem ʿArab ve hem ʿAcem andan diri olmış idi yaʿnī ʿālemüñ ḥayātına sebeb idi [ʿArabdan ġayrısına *ʿAcem* dirler].

Ḳıṣṣa-yı Aʿrābī-yi dervīş ve mā-cerā-yı zen-i ū bāū sebeb-i ḳıllet ü dervīşī (22)

Dervīş Aʿrābīnüñ ḳıṣṣası ve ḳıllet ü (23) dervīşligi sebebi ile Aʿrābīnüñ zeninüñ Aʿrābī ile olan mā-cerāsı beyānındadur *Aʿrāb* ṣaḥrāda sākin (24) olanlardur ʿArab cinsinden *Aʿrābī* aña mensūb olan bir kimsedür *Rūm* ṭāyife-yi maḫṣūṣanuñ ismidür biri murād (25) olınsa *Rūmī* dinür *Aʿrābī*den murād ʿaḳldur *zen*den murād nefsdür

2294 Yek şeb Aʿrābī zenī mer şūyrā

(26) Bir gice Aʿrābīnüñ ʿavreti zevcine yaʿnī Aʿrābīye [*şūy* zevc maʿnāsınadur]

Guft u ezḥad bürd guft u gūyrā

didi [N117a] ve guft (27) u gūyı ḥadden iltdi yaʿnī Aʿrābīye faḳrından ötüri ʿavreti ḫāṭır perīşān idecek sözler söyledi (28) *guft u gūy*dan murād bu beytlerdür.

2295 K'in heme faḳr u cefā mā mīkeşīm

Ki bu deñlü cefāyı hemān biz çekerüz (29)

Cümle ʿālem derḫoşī mā nāḫaşīm

[1305] "Güçlü olan (Allâh) onu nâzenince büyüttü; çeşitli nimetlerle onu donattı. Canına nefes üstüne nefes verdi; şükrüne da dilinin çabası yetmezdi. Allâh'ım! Gönlüm kan doldu ve gözüm yaralandı; nimetlerini çok şükürle görüyorum."

cümle ʿālem ḥużūr u ḫoşlıḳdadur biz nāḫoşuz yaʿnī cemīʿ-i ʿālem ẕevḳ [M177a] (1) u ṣafāda biz derd ü belāda bu hem vechdür ki bu dükeli faḳr u cefāyı ki biz çekerüz cemīʿ-i [A220a] ʿālem bize nisbet ḫoşlıḳdadur (2) hemān biz nāḫoşuz.

2296 Nān-ı man nī nan-ḫorişmā derd ü reşk

Bizüm nānumuz yoḳdur bizüm nān-ḫorişümüz derd (3) ü reşkdür *nān-ḫoriş* ḳatıḳ maʿnāsınadur ki murād nān yanınca bile yinen nesnedür *reşk* ḥased (4)

Kūzeman nī āb-ı mān ezdīde eşk

bizüm kūzemüz yoḳdur bizüm ābumuz kūzemüzden göz yaşıdur *zen*den (5) murād nefsdür ki ʿādeti şikāyetdür iḫtiyārıyıla ḳanāʿatı ḳabūl itmek muḥāldür *kūze* bardaḳ *eşk* (6) göz yaşıdur *mān* bunda biz maʿnāsınadur.

2297 Cāme-yi mā rūz tāb-ı āftāb

Gündüz bizüm cāmemüz āftābuñ (7) pertev ü ḥarāretidür

Şeb nihālīn ü liḥāf ezmāhtāb

gice bize nihālīn ü liḥāf māh-tābdandur (8) *nihālīn*den murād döşenecekdür *liḥāf*dan murād örtinecekdür *māh-tāb* ay pertevidür (9) ḥāṣıl-ı maʿnā nefs şikāyet itmege bahāne ṭaleb itdügin beyāndur.

2298 Ḳurş-ı mehrā ḳurş-ı nan pindāşte

(10) Ḳurş-ı māhı ziyāde iḫtiyācdan nān ẓann itmişüz [*ḳurş-ı meh*den murād yine māh kendüsidür]

Dest sūy-ı āsman berdāşte

[H146b] tamām [B166b] açlıġumuzdan (11) elümüzi āsmān cānibine ḳaldurmışuz murād nefs ʿibret ü ḥaḳ-bīn olmayup ẕevḳ u niʿmet-perest ve bīḳanāʿat (12) idügin işʿārdur [*pindāşteyīm* ve *berdāşteyīm* taḳdīrindedür].

2299 Neng-i dervīşan zidervīşī-yi mā

Dervīşlere neng vardur bizüm dervişligümüzden (13) yaʿnī dervīşler bizüm dervīşligümüzden ʿār eylerler

Rūz şeb ezrūzi-endīşī-yi mā

bizüm (14) rızḳ fikr idicilikden rūzumuz şebdür yaʿnī tīre-rūz olmışuz *rūzī* rızḳ maʿnāsınadur [*rūz*dan ṣoñra vāv yoḳdur]. (15)

2300 Ḫvīş ü bīgāne şude ezmā remān

Ḫaşm u ecnebī bizden nefret ü firār idicidür

Bermişāl-i Sāmirī ezmerdümān

(16) Sāmirī ādemīlerden nefret ü firār itdügi gibi ḥażret-i Cibrīl Firʿavnuñ helāki (17) güninde cennet yundlarından bir yunduñ üzerine binmiş idi Sāmirī anı görüp Cibrīl idügini bildi (18) ol yund başdugı yirden bir avuç ḫāk alup ṣaḳladı ḥażret-i Mūsā ʿaleyhi'-selām münācāt içün (19) Ṭūr cānibine gitmiş idi Sāmirī furṣat bulup Benī-İsrā'īlde ġanīmet olan mālı ṭaleb idüp eytdi (20) size Ḫudāyı göstereyüm ol aḥmaḳ ṭāyife cemīʿan mālı aña teslīm eylediler ol laʿīn ustād ḳuyumcı idi (21) fevrī içerüsi boş bir buzaġı gövdesi peydā idüp ol ḫāki anuñ içine ḳodugı gibi andan baḳar (22) āvāzı ẓāhir oldı nite ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti buyurur *fe aḫrece lehum ʿiclen ceseden lehu ḫuvār*[1306] (23) Benī-İsrā'īlüñ ekseri ḥāşā aña Ḫudā diyüp secde eylediler ḥażret-i Mūsā Ṭūrdan gelüp ol ḥāli görüp (24) Sāmirīye bed-duʿā eyledi nite ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti buyurur *fe'zheb fe inne leke fi'l-ḥayāti en teḳūle lāmisās*[1307] (25) ıraḳdan bir kimseyi görse yanuma gelme diyü feryād eylerdi ʿāḳıbet biyābānda (26) bu ḥālile helāk olup dünyā vü āḫıret ʿizzetinden maḥrūm ḳaldı.

2301 Ger buhʿāhem ezkesī yek müşt nesk

[A220b] Farżā (27) eger bir kimseden bir avuç mercümek isteyem [*müşt* avuç maʿnāsınadur bunda]

Mer merā gūyed ḫamuş kun merg ü cesk

baña ḫāmūş ol merg (28) ü derd dir [*cesk* derd ü maraż maʿnāsınadur].

2302 Merʿ Arabrā faḫr-ı ġazvest ü ʿaṭā

ʿArab faḫr-ı ġazā vü ʿaṭādur

Derʿ Arab tū hem-çü enderḫaṭ ḫaṭā

(29) ʿArabda sen ḫaṭda olan ḫaṭā gibisin yaʿnī ḫaṭda ḫaṭā vāḳıʿ olsa ḥakk olınur ve çalınur [M177b] (1) hergiz vücūd u iʿtibārı olmaz sen daḫı böylesin bu sözler Aʿrābīye zeni cānibindendür bir ḫıṭābıla ki hezārān ʿitāba mutażammındur [baʿż-ı nüsaḫda ḫaṭ enderḫaṭā vāḳıʿ olur bu ḫuṣūṣ ḫaṭā idügi re'y-i ṣāyibe mālik olana rūşendür]. (2)

2303 Çi ġazā mā bī ġazā ḫod küşteyīm

Ne ġazā yaʿnī ġazāsız biz ḫod depelenmişüz

Mā betīġ-ı faḳr bīsergeşteyīm

(3) biz faḳr tīġı ile başsız olmışuz pes ne vechile ġazāya ḳudretümüz olur.

2304 Çi ʿaṭā mā bergedāyī mītenīm

[1306] "Bu adam, onlar için, böğürebilen bir buzağı heykeli icat etti." Tâhâ/88.
[1307] "(Musa:) Defol! (dedi), artık hayatın boyunca sen: 'Bana dokunmayın!' diyeceksin." Tâhâ/97.

Ne ʿaṭā yaʿnī ġayra (4) niçe ʿaṭā idelüm ki biz gedālıḳ üzre munżacır u mużṭaribüz yaʿnī faḳrdan ḥadden ziyāde elem ü ġamdayuz bu vech hem maʿnādur ne (5) ʿaṭā biz gedālıḳ üzre aġ gererüz yaʿnī ziyāde faḳrumuzdan ne ṭarafdan cüzʾī iḥsān yüz göstere diyü muntaẓıruz [*mītenīm* mużṭarib ü munżacır mīşevīm maʿnāsınadur luġatda] (6)

Mer megesrā derhevā reg mīzenīm

hevāda pervāz iden megesüñ ṭamarını ururuz yaʿnī şikār idüp ḳanını ṣuvaruruz. (7)

2305 Ger kesī mihman resed ger men menem

Eger bir kimse bize mihmān irişe yaʿnī mihmān [B167a] ola eger ben benem yaʿnī farżā eger ben isem [*ger menem menem* taḳdīrinde olup teʾkīd olmaḳ cāyizdür ki eger benem eger benem maʿnāsı ola] (8)

Şeb çü ḫusbed delḳeş ezten berkenem

gice çünki uyuya ziyāde żarūret ü faḳrumuzdan anuñ delḳını teninden ḳoparam yaʿnī (9) geydügi cāmesini üstinden aluram [*delḳ* cāme-yi dervīşān maʿnāsınadur].[1308]

Maġrūr şuden-i mürīdān-ı muḥtāc bemüddeʿiyān-ı müzevvir ü kezzāb ve (10) **īşānrā şeyḫ u muḥteşem ü vāṣıl pindāşten ve naḳlrā eznaḳd ve sīm-i ḳalbrā ezsīm-i ṣaḥīḥ** (11) **farḳ nādānisten ve berbesterā bemecāz ezber rüsteyī beḥaḳīḳat neşināḫten**

[N117b] Müzevvir ü kezzāb müddeʿīlere (12) muḥtāc-ı irşād olan mürīdlerüñ maġrūr olması ve müddeʿīleri mürebbī şeyḫ u muḥteşem ü ṣāḥib-kerāmāt ve vāṣıl-ı Ḥaḳḳ (13) ṣanması ve naḳl ü ferdāyı ḥāżır u naḳdden ve ḳalb sīmi ṣaḥīḥ sīmden farḳ bilmemesi ve mecāz u ḥīle ile baġlanmış ve tedārük olınmış (14) ḥaḳīḳatıla olan bitmişden añlamaması beyānındadur *berbesterā bemecāz*dan murād müddeʿiyāndur *berrüsteyī beḥaḳīḳat*dan (15) murād mürşidlerdür

2306 Behr-i in guftend dānāyan befen

Dānālar fennile bundan ötüri didiler yaʿnī ʿulemā bu sebebden envāʿ-ı taḥḳīḳıla (16) didiler [*dānāyān* dānānuñ cemʿidür ʿulemā maʿnāsınadur]

Mīhmān-ı muḥsinan bāyed şuden

muḥsinlere ve kerīmlere mihmān olmaḳ gerek tā ki anlardan fāyide görmezsün belki (17) żarar görürsün *behr-i īn* mā-ḳablinde zikr olınan *ger kesī mihman resed* beytine göredür ḥażret-i Mevlānā ḳıṣṣadan (18) ḥiṣṣeye şürūʿ eyledi *muḥsinān* iḥsān idiciler [A221a] maʿnāsınadur [*muḥsinān* iḥsān idiciler maʿnāsınadur].

---

7 ger menem menem taḳdīrinde olup teʾkīd olmaḳ cāyizdür ki eger benem eger benem maʿnāsı ola HNAB: -M

[1308] Metnin bu beytinin şerhi ile başlık arasında Nahîfî'de bulunan 5 beyit Şem'î'de yer almamaktadır.

18 muḥsinān iḥsān idiciler maʿnāsınadur A: -M

2307 Tū mūrīd ü mīhmān-ı an kesī

Sen ol kimsenüñ mūrīd ü mihmānısın [H147a]

K'ū sitāned ḥāṣıletrā ezḫasī

(19) ki ol kimse iflās u denā'atından senüñ ḥāṣıluñı alur yaʿnī şol şeyḫ ki māla māyil ü rāġıb ola aña mūrīd (20) olma zīrā irşād u terbiyeye lāyıḳ u ḳādir degüldür [*ḫas* denī ḫasī *denā'at*].

2308 Nist çīre çun turā çīre kuned

Kendüsi ġālib ü ḳavī degüldür seni (21) niçe ġālib ü ḳavī eyler zīrā ġayra virmek ol vaḳt mümkindür ki kendüsinde ola [*çīre* ġālib ü ḳavī maʿnāsınadur]

Nūr ne'dhed mer turā tīre kuned

(22) ancılayın şeyḫ saña nūr virmez belki seni tīre vü bīnūr yaʿnī seni irşād idüp vāṣıl-ı Ḥaḳḳ eylemez belki seni ıḍlāl idüp ṭarīḳ-ı (23) müstaḳīmden dūr u bīrūn eyler.

2309 Çün verā nūrī nebūd enderḳırān

Çünki ol müzevvir şeyḫuñ ẕātında bir nūr (24) olmadı [*enderḳırān*uñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı ṡānīye ḳayd olındı suhūlet-i maʿnā içün]

Nūr key yābend ezvey dīgerān

ḳırān u muḳārenetde ġayrlar andan ḳaçan nūr bulurlar yaʿnī kendüsi (25) cenāb-ı ʿizzetden dūr u mehcūr iken ġayrlaruñ vuṣūline sebeb ü vesīle olmaġa niçe ḳādir olur.

2310 Hem-çü Aʿmeş k'ū kuned dārū-yı çeşm

(26) Aʿmeş gibi ki o Aʿmeş çeşm-i ḫalḳa dārū vü ʿilāc ide yaʿnī kendünüñ çeşmi maʿlūl ü bīnūr iken ḫalḳuñ çeşmine (27) ʿilāc itmege ḳaṣd eyler [*Aʿmeş* şol kimsedür ki gözi görmeye ve gözinüñ yaşı aḳa]

Çi kuned derçeşmhā illā ki peşm

ḫalāyıḳuñ çeşmlerine ne eyler yaʿnī çeşmlere nāfiʿ bir nesne eylemez illā ki peşm (28) eyler peşm ḫod çeşmlere ʿayn-ı żarardur keẕẕāb u müzevvir şeyḫlerüñ ḥāli daḫı böyledür ki kendülerüñ irşāda ziyāde iḥtiyācları (29) var iken zuʿm-ı fāsidleri üzre ġayrıları irşād itmege [B167b] iḳdām gösterürler bu maḥalle gelince zen Aʿrābīnüñ aġzından ḥiṣṣe vü [M178a] (1) maʿrifet beyān eyledi girü ḳıṣṣaya rücūʿ eyledi.

2311 Ḥāl-i mā īnest derfaḳr u ʿanā

Faḳr u ʿanāda bizüm ḥālümüz budur [ʿ*anā* belā vü derd maʿnāsınadur] (2)

Hīç mihmānī mebā maġrūr-ı mā

---

27 Aʿmeş şol kimsedür ki gözi görmeye ve gözinüñ yaşı aḳa HNAB: -M

hīç bir mihmān bize maġrūr u firīfte olmasun yaʿnī hīç kimse bize mihmān olmasun ve illā ziyān (3) u żarara irişür *mebā* bunda mebāddan muḫaffefdür.

2312 Ḳaḥṭ-ı deh sāl er nedīdī derşuver

On yıluñ ḳaḥṭını (4) eger ṣūretlerde görmedüñ ise yaʿnī eger ẓāhir olan on yıllıḳ ḳaḥṭı görmedüñ ise

Çeşmhā bü'gşād u endermā niger

(5) gözlerüñ aç ve bize naẓar eyle ki kaḥṭ-ı deh sāli bizde göresin ḥażret-i Yūsuf zemānında Mıṣrda yedi yıl ḳaḥṭ vāḳıʿ (6) oldı pes bu söz ki murād *deh sāl*dür mübālaġa ṭarīḳıyıladur bu sözler zen ṭarafındandur Aʿrābīye ḫıṭāb u ʿitāb ṭarīḳı ile [*bügüşā* ve *niger* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

2313 Ẓāhir-i mā çün derūn-ı müddeʿī

Bizüm ẓāhirümüz müddeʿīnüñ (7) siyret ü derūnı gibidür ki ḫarābenderḫarābdur *müddeʿī*den murād keẕẕāb şeyḫdür Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti żarar u şerlerinden (8) cemīʿ-i [A221b] ʿālemi ḥıfẓ eylesün bu mıṣrāʿ-ı ṯānī mıṣrāʿ-ı evveli beyān eyler

Derdileş ẓulmet zebāneş şaʿşaʿī

ki anuñ ḳalbinde (9) ẓulmet ü tīrelik vardur līkin anuñ sözi rūşen ü münevverdür yaʿnī maḥabbet-i mā-sivā ve nifāḳ u riyā ile ḳalbi ḫarāb u ẓulmānīdür (10) ve sözleri ẓāhirā ḫūb u nūrānīdür [*şaʿşaʿa* şuʿāʿ maʿnāsınadur].

2314 EzḪudā nī būyi ūrā nī eṯer

Ḥażret-i Ḫudādan aña ne bir būy ne bir eṯer (11) vardur

Daʿviyeş efzun ziŞīṯ ü Bu'l-beşer

anuñ daʿvāsı ḥażret-i Şīt ve ḥażret-i Ādemden ziyādedür ʿaleyhime's-selām (12) zīrā bu iki peyġam-ber uzun ʿömr sürüp cemīʿan ṭāʿat u ʿibādete ṣarf eylediler [*Şīṯ* ṯā iledür *Bu'l-beşer* ḥażret-i Ādemüñ künyetidür].

2315 Dīv ne'nmūde verā hem naḳş-ı ḫ^vīş

(13) Şeyṭān daḫı ʿārından aña kendünüñ naḳş u ẕātını göstermemiş

Ū hemīgūyed ziebdālīm bīş

(14) o eydür abdāldan ʿālī vü ziyādeyüz baʿż-ı nüsaḫda *bīş*den evvel vāv-ı ʿāṭıfa vāḳıʿdur ki maʿnā böyle olur (15) abdāl ü vāṣılīndenüz ve ziyādeyüz yaʿnī benüm Ḥaḳḳ ḥażretine taḳarrübüm anlardan ziyādedür bu vech üzre *ebdālīm ü bīşīm* (16) taḳdīrindedür vech-i evvele göre *ziebdāl bīşīm* taḳdīrindedür. Beyt (17)

---

6 bu sözler zen ṭarafındandur Aʿrābīye ḫıṭāb u ʿitāb ṭarīḳı ile HNAB: -M

12 Şīṯ ṯā iledür HNAB: -M

Geret ʿaḳl yārest ezīnan remī

Ki dīvend derṣūret-i Ādemī[1309]

2316 Ḥarf-i dervīşan bidüzdīde besī

Evliyāʾullāhuñ vāfir sözini uġurlamış (18) [N118a] yaʿnī anlaruñ ıṣṭılāḥātını ezberlemiş

Tā gümān āyed ki hest ū ḫod kesī

tā ḫalḳa ẓann gele ki o ḫod bir kimsedür (19) yaʿnī evliyāʾullāhdandur diyü iʿtiḳād ideler [*hest* bunda est maʿnāsınadur ki kesīye maṣrūfdur]. Rubāʿī (20)

Pūşīde muraḳḳaʿend ḫāmī çend

Bi'grifte ziṭāmāt elif lāmī çend

Nārefte-reh-i ṣıdḳ u ṣafā-gāmī çend

Bed-nām kunende-yi nikū-nāmī çend[1310]

2317 Ḫurde gīred dersuḫan berBāyezīd

(21) Sözde Bāyezīd-i Bisṭāmī üzre ʿayb u noḳṣān ṭutar ḥālen ki sulṭānu'l-ʿārifīndür

Neng dāred ezderūn-ı ū Yezīd

[H147b] (22) ḥālbuki Yezīd bu ḫabīşlik ile anuñ siyret ü derūnından ʿār ṭutar.

2318 Bīnevā ezḫᵛān u nān-ı āsmān

(23) Āsmānuñ ḫᵛān u nānından naṣībsizdür [*bīnevā* bunda naṣībsiz maʿnāsınadur]

Pīş-i ū n'endaḫt Ḥaḳ yek üstüḫᵛān

(24) anuñ öñine Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti bir üstüḫᵛān atmadı yaʿnī feyż-i İlāhīden hīç bir feyż görmemiş.

2319 Ū nidā kerde ki ḫᵛan bi'nhādeem

(25) Ol kimse nidā eylemiş ki ḫᵛān u niʿmet ḳomışam yaʿnī ṭālibīni irşād idüp cenāb-ı Ḳudse irişdürüp (26) vāṣılīn zümresinden eylerem dir

Nāyib-i Ḥaḳḳem ḫalīfe-zādeem

Ḥaḳḳuñ nāyibiyem ḫalīfe-zādeyem yaʿnī (27) mürşid-i kāmilem ḥażret-i Ādem ki ḫalīfe-yi rūy-ı zemīn idi ben daḫı ḫalḳı ṭarīkat u ḥaḳīḳata ve ṣırāṭ-ı [B168a] müstaḳīme

---

[1309] "Eğer sana akıl yâr ise bunlardan kurtul; çünkü onlar insan sûretindeki şeytanlardır."

18 hest bunda est maʿnāsınadur ki kesīye maṣrūfdur HNA: -MB

[1310] "Yamalı hırka giyinmiş birkaç hamdırlar; eliflâmdan birkaç mânâsız söz tutanlardır. Sıdk u safâ yolundan gitmeyen birkaç kişidir; iyi nâmı kötü nâm yapan birkaç kişidir."

daʿvet itmege (28) Ḥaḳḳ ṭarafından meʾmūram ve bu ḫuṣūṣa ḫalīfe vü ḥākimem zīrā bu ḥālet baña irsiledür [*ḫalīfe-zāde* ḫalīfe oġlı maʿnāsınadur].

2320 Eṣ-ṣalā sāde-dilān-ı pīç pīç

(29) Ṣalā ey [A222a] pīç pīç sāde-diller yaʿnī benüm yanuma cemʿ oluñuz [*ey sāde-dilān* taḳdīrindedür]

Tā ḫorīd ezḫʿān-ı cūdem sīr pīç

tā benüm cūd u keremüm [M178b] (1) ḫʿān u niʿmetinden mānīʿsiz ṭoyınca yiyesüz yaʿnī benden murāduñuz üzre müstefīż olup ḳurb-ı İlāhīye vuṣūl bulasuz *pīç pīç* (2) bunda ziyāde denī maʿnāsınadur yaʿnī ey nefs ü hevā ve maḥabbet-i mā-sivā sebebi ile cenāb-ı Ḳudsden dūr olmış (3) ey ziyāde ve ey sāde-diller ṣalā ki sizi irşād u feyżile ol ḥāletden ḫalāṣ idüp maḳbūl-i Ḥaḳḳ ideyüm Būstānuñ (4) bu beytinde olan *pīç pīç* ziyāde denī maʿnāsınadur beyt (5)

Nedīdem çünin pīçberpīç kes
Mekun hīç raḥmet berīn hīç kes[1311]

ber lafẓı gerekse olsun ve gerekse olmasun yine bu maʿnā içündür nite ki Gülistānda vāḳıʿ (6) olmışdur beyt

İn şikem bīhüner-i hīç hīç
Ṣabr nedāred ki bisāz u hīç[1312]

ve ziyāde maḳbūl maʿnāsına (7) gelür Būstānuñ bu beytinde beyt

Bedū guft k'ey dil-ber-i hīç hīç
Ziyaġmā çi āverdeyī guft hīç[1313]

(8) *sāde-dil* bön maʿnāsınadur *sīr* bunda ṭoḳ maʿnāsınadur ṣarımsaḳ maʿnā-yı īhāmīsidür [*ḫorīd* fiʿl-i mużāriʿ cemʿ-i müzekker-i muḫāṭabdur].

2321 Sālhā bervaʿde-yi ferdā kesān

(9) Niçe yıllar ferdā vaʿdesi üzre kimseler yaʿnī irşād u feyż ümīdiyile aña mürīd olan kimseler (10)

Gird-i an dergeşte ferdā nāresān

ol ḳapunuñ eṭrāfına devr eylemiş ve gelüp gitmiş līkin ferdā irişmeyici yaʿnī çoḳ (11) kimse çoḳ zemān ferdā ümīdi ile yaʿnī bugün yarın murādı ḥāṣıl olmaḳ ümīdiyile anuñ

---

28 ḫalīfe-zāde ḫalīfe oġlı maʿnāsınadur H: -MNAB
29 ey sāde-dilān taḳdīrindedür HNA: -MB
1311 "Bunun gibi karmakarışık bir kimse görmedim; kimse buna rahmet etmesin."
1312 "Bu karnın hiçbir hüneri yoktur; hiç üzerinde sabır göstermiyor."
1313 "Ona 'Ey hiçler içinde olan dilber, yağmadan ne elde ettin?' dedi; o da 'Hiç' dedi."

ḳapusına gelüp giderler (12) feyż u irşādıla behredār olalar līkin hezār ferdā peydā olup gider ammā ferdādan anlara behre vü naṣīb ẓāhir olmaz. (13)

2322 Dīr bāyed tā ki sırr-ı ādemī

Çoḳ zemān gerek tā ki ādemīnüñ sırr u ḥaḳīḳatı [*dīr* geç maʿnāsınadur ki çoḳ anuñ maʿnā-yı lāzımīsidür]

Āşkārā gerded ezbīş ü kemī

(14) ziyāde ve noḳṣāndan ẓāhir ü āşkārā ola pes maʿḳūl olan budur her kimi ki ṣūret-i ṣalāḥda görürsün aña (15) inkār üzre olma ammā hemān fevrī anı şeyḫ u mürşidlige ḳabūl eyleme tā mādām ki anı nice kerre tecribe eylemeyesin bu beyt mā-ḳablinde (16) olan beytden murād ne idügini rūşen eyler [*kemī* noḳṣān maʿnāsınadur].

2323 Zīr-i dīvār-ı beden gencest yā

Beden dīvārınuñ altında genc ü māl mı (17) vardur [*gencest yā*da yānuñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı ṣānīye ḳayd olındı]

Ḫāne-yi mārest ü mūr u ejdehā

yā mār u mūr u ejdehā ḫānesi midür yaʿnī maḳbūl-i bārgāh-ı Ṣamediyyet (18) yā merdūd-ı dergāh-ı eḥadiyyet midür mürşid-i kāmil yā şeyḫ-ı bāṭıl mıdur çoḳ vāḳıʿ olur ki bir kimseye ḥüsn-i iʿtiḳād eylersün (19) kezzāb u bed-baḫt ve bir kimseye nāmaʿḳūl iʿtiḳād eylersün ṣādıḳ u nīk-baḫt çıḳar. Ḳıṭʿa (20)

Tu an şinaḫt beyek laḥẓa ezşemāyil-i merd
Ki tā kucāş resīdest pāygāh-ı ʿulūm

Velī zibāṭıneş eymin mebāş u ġarre meşev (21)
Ki ḫubs-ı nefs negerded besālhā maʿlūm[1314]

2324 Çün ki peydā geşt k'ū çīzī nebūd

Çünki ʿāḳıbet ẓāhir oldı ki o (22) şeyḫ bir nesne degül idi yaʿnī irşāddan bīḫaber ü bībehre bir kezzāb idügi maʿlūm oldı.

ʿUmr-i ṭālib reft āgāhī çi sūd

(23) ṭālib-i feyż u irşād olanuñ ʿömri gitdi ve furṣat fevt oldı andan ṣoñra āgāhlıḳ [A222b] ne fāyide (24) yaʿnī fāyide yoḳdur [*sūd* fāyide maʿnāsınadur].

Derbeyān-ı ān ki nādir üfted

[1314] "Sen onu yiğitlik şemâyilinden bir lahzada tanıdın; o, ilimlerin merkezine nereden ulaşıyor? Ama bâtınından emin olma ve onunla övünme; çünkü nefsin çirkinliği yıllarca mâlûm olmaz."

Anuñ beyānındadur ki az vāḳıʿ olur

ki mürīdī

ki ṣıdḳıla (25) ṭālib ve ʿışḳıla sālik bir mürīd kemāl-i iʿtiḳādından

dermüddeʿī-yi müzevvir iʿtiḳād beṣıdḳ bended ki ū kesīst

(26) bir müzevvir müddeʿīye şeyḫ-ı kāmil ve mürşid-i mükemmil diyü ṣıdḳıla iʿtiḳād bağlaya ki o müzevvir müddeʿī bir kimsedür yaʿnī mürşiddür (27) diyüp ādāb-ı sülūkı tamām riʿāyet eyleye

ve bedīn-i iʿtiḳād

ve bu ḥüsn-i iʿtiḳād sebebi ile

bemaḳāmī resed ki şeyḫeş buḫʿāb nedīde

(28) bir [B168b] maḳāma irişe ki şeyḫi anı düşinde görmemiş

ve āb u āteş-i ūrā (29) **gezend nekuned ve şeyḫeşrā gezend kuned**

ve iʿtiḳād u sülūk ol mürīdüñ āb u āteşine [N118b] żarar [H148a] eylemeye yaʿnī anuñ [M179a] (1) istiʿdād u sülūkına noḳṣān u ziyān gelmeye ve anuñ şeyḫine noḳṣān gele yaʿnī mürīd velāyete irişe şeyḫi ol (2) ḥāletden maḥrūm ola

ve līkin benādir-i nādir

ve līkin bu ḫuṣūṣ azdan az vāḳıʿ olur nādir ḫod maʿdūm (3) meṯābesindedür aña iʿtimād lāzım degüldür belki saʿy idüp mürşide vuṣūl bulmaḳ gerekdür

2325 Līk nādir ṭālib āyed k'ezfurūġ

(4) Līkin az ṭālib gelür ki ḥüsn-i iʿtiḳād ve keṯret-i ʿibādet furūġından [*furūġ* şuʿle maʿnāsınadur]

Derḥaḳ-ı ū nāfiʿ āyed an dürūġ

(5) ol dürūġ ol ṭālibüñ ḥaḳḳında nāfiʿ gele yaʿnī şeyḫ-ı nāḳıṣa irādetile mürīd-i kāmil olup (6) ʿālī-mertebeye irişmek mümkindür līkin ziyāde nādirdür *dürūġ*dan murād şeyḫ-ı nāḳıṣuñ kiẕb ü tezvīridür mıṣrāʿ-ı (7) evvelde bu hem vechdür līkin ṭālibe az gelür ki ḥüsn-i iʿtiḳād ve keṯret-i ʿibādet furūġından bu vech üzre (8) *āyed* kelimesinüñ fāʿili mıṣrāʿ-ı ṯānīnüñ mażmūnı olup *līk ṭālib nādir āyed k'ezfurūġ* taḳdīrindedür [*dürūġ* kiẕb maʿnāsınadur]. (9)

2326 Ū beḳaṣd-ı nīk-i ḫod cāyī resed

O mürīd kendünüñ eyü ṭaleb ü ḳaṣdı sebebi ile bir maḳāma irişür ve küllī (10) feyż bulur

Ger çi can pindaşt ān āmed cesed

egerçi şeyḫi cān ṣandı ol şeyḫ cesed geldi (11) yaʿnī mürşid-i kāmil ẓann eyledi o ise müzevvir idi *nīk* mużāf olmayup maʿnā böyle olmaḳ cāyizdür o (12) mürīd kendünüñ ḳaṣd u ṭalebi ile ḫod bir maḳāma irişür ve ḳurb-ı İlāhī bulur [*ān*dan murād müddeʿīdür].

2327 Çün taḥarrī derdil-i şeb ḳıblerā

(13) Gice içinde ḳarañlıḳda ḳıbleyi taḥarrī gibi

Ḳıble nī vü an nemāz-ı ū revā

ḳıble degül ve anuñ ol nemāzı revā vü maḳbūldür (14) pes şol kimse ki müddeʿī şeyḫe mürīd ola egerçi o şeyḫ muḳtedā vü pīşvā olmaġa lāyıḳ degüldür līkin mürīd ḥüsn-i (15) iʿtiḳād ve cihet-i ṣıdḳ u iḫlāṣından ve keṯret-i ṭāʿat u ʿibādetinden işi dürüstdür ẓulmet-i şebde (16) taḥarrī ile edā olınan nemāz gibi ki egerçi ḳıbleye iṣābet olınmadı *taḥarrī*den murād bunda tefekkürdür *dil-i şeb*den murād (17) bunda derūn u ẓulmet-i şebdür.

2328 Müddeʿīrā ḳaḥṭ-ı cān endersırest

Müddeʿīye cān ḳaḥṭı nihān u sırdadur (18) yaʿnī müddeʿīnüñ ḫabāṯet ü ḳabāḥatı mestūrdur ẓāhir degüldür [*sırr* bunda kesr-i sīniledür]

Līk mārā ḳaḥṭ-ı nan derẓāhirest

ammā bize (19) nān ḳaḥṭı ẓāhirdedür yaʿnī aḥvāl-i [A223a] derūnı setr eylemek āsāndur ammā aḥvāl-i ẓāhiri pinhān eylemek müşkildür. (20)

2329 Mā-cerā çün müddeʿī pinhan kunīm

Mā-cerāyı yaʿnī faḳr u iḫtiyācı müddeʿī gibi pinhān eylerüz

Behr-i nāmūs-ı müzevvir can kenīm

(21) müzevvir ve bīfāyide ʿırż u nāmūsdan ötüri cān çekişürüz yaʿnī ʿırż u nāmūsumuzı ḥimāyeten niçeye dek (22) faḳr u fāḳamuzı setr idüp elem ü ıżṭırābda olalum minbaʿd ḥālümüzi āşkār idüp erbāb-ı devletden iḥsān (23) ṭaleb idelüm *mā-cerā* yerine *mā çirā* olup maʿnā böyle olmaḳ mümkindür biz niçün müddeʿī gibi faḳrumuzı pinhān eylerüz (24) yaʿnī müddeʿī kendünüñ ḥālini setr itdügi gibi biz faḳrumuzı niçün setr eylerüz [*müzevvir* bunda vāvuñ fetḥiyiledür].

Ṣabr fermūden-i Aʿrābī zen-i ḫodrā ve fażīlet-i ṣabr u faḳr guften bāzen (25)

Aʿrābīnüñ kendünüñ ʿavretine ṣabr buyurması ve ṣabr u faḳruñ (26) fażīlet ü ṯevābını ʿavretine dimesi beyānındadur ki tā zen ḳanāʿat iḫtiyār ide

2330 Şūy gufteş çend cūyī daḫl u keşt

(27) Şūy ki murād Aʿrābīdür [B169a] ʿavretine eytdi nice bir maḥṣūl ü zerʿ ve ġalle vü nefʿ istersün [*daḫl* maḥṣūl maʿnāsınadur] (28)

Ḫod çi mand ezʿumr efzunter güzeşt

ʿömrden ḫod ne ḳaldı ziyādereki geçdi mıṣrāʿ-ı evvelde bu hem vechdür (29) Aʿrābī ʿavretine eytdi nice bir maḥṣūl ü cerr ü suʾāl içün eṭrāfı geşt ü devr itmek istersün vech-i evvele [M179b] (1) göre *kişt*dür kāf-ı ʿArabīnüñ kesriyile ekin maʿnāsına līkin ḳāfiye içün kāfuñ fetḥasıyıla oḳunmaḳ gerekdür vech-i ṣānīye göre (2) kāf-ı Fārsīnüñ fetḥiyiledür gezmek ve dönmek maʿnāsına *ṣūy* bunda zevc maʿnāsınadur [*efzūnter* ziyāderek maʿnāsınadur].

2331 ʿĀḳıl enderbīş ü nuḳṣan ne'ngered

(3) ʿĀḳıl māluñ keṯret ü noḳṣānına naẓar u iltifāt eylemez

Z'an ki her dü hem-çü seylī bü'gẕered

(4) zīrā her ikisi bir seyl gibi geçer yaʿnī fānīdür hīç beḳāsı yoḳdur pes ʿāḳıla lāzım olan budur ki her dem āḫıret (5) tedārüki içün saʿy ide zīrā bāḳīdür. Beyt

Ḫudāvend-i devlet ġam-ı din ḫared
Ki dünyā beher ḥāl mībü'gẕered[1315] (6)

2332 Ḫᵛāh ṣāf u ḫᵛāh seyl-i tīre-rū

Gerekse ṣāf ve gerekse tīre-rū ve bulanıḳ seyl (7) yaʿnī gerekse ġınā vü ḳudret ü ẕevḳ u ṣafā gerekse faḳr u iḥtiyāc u ḳıllet ü ʿanā [H148b] olsun [*tīre-rū* bulanıḳ maʿnāsınadur]

Çün nemīpāyed demī ezvey megū

(8) çünki bāḳī vü berḳarār degüldür andan bir dem ve hīç söyleme *demī* nemīpāyed kelimesine ṣarf olınup (9) maʿnā böyle cāyizdür çünki bir dem bāḳī vü berḳarār degüldür andan söyleme ve şikāyet eyleme.

2333 Enderin ʿālem hezāran cānver

(10) Bu ʿālemde hezārān cānver [*cānver* cānlu maʿnāsınadur ki murād ḥayvāndur]

Mīziyed ḫoş ʿayş-ı bīzīr ü zeber

kār u kesbe iḥtiyācsız (11) miḥnet ü meşaḳḳatsız ḫoş-ʿayş u āsūde dirilür ḥālen ki anlaruñ [N119a] kesbde hīç medḫalleri yoḳdur (12) hemān ḥażret-i Ḥaḳḳ iḥsān eyler nite ki bu āyet-i kerīmeden rūşendür ki sūre-yi ʿAnkebūtdadur (13) *ve keeyyin mindābbetin lātaḥmilu rızḳahallāhu yerzuḳuhā ve iyyākum ve huve's-Semīʿu'l-ʿAlīm*[1316].

---

2 efzūnter ziyāderek maʿnāsınadur HN: -MAB

[1315] "Mutluluğun efendisi din gamı çeker; çünkü dünya her hâlükârda geçmektedir."

[1316] "Nice canlı var ki, rızkını (yanında) taşımıyor. Onlara da size de rızık veren Allah'tır. O, her şeyi işitir ve bilir." Ankebût/60.

2334 Şükr mīgūyed Ḫudārā fāḫte

(14) Ügeyik Ḫudāya dıraḫt üzre şükr dir [*fāḫte* ügeyik maʿnāsınadur]

Berdıraḫt u berg-i şeb nāsāḫte

ve gice (15) yiyecek rızḳı düzilmemiş ve müheyyā olmamış [A223b] bir dıraḫtuñ maʿnāsı mışrāʿ-ı evvele ḳayd olındı *berg* bunda rızḳ ve azıḳ (16) maʿnāsınadur.

2335 Ḥamd mīgūyed Ḫudārā ʿandelīb

Ḫudāy taʿālāya ʿandelīb ḥamd dir [*ʿandelīb* bülbülden büyücek laṭīf nevālu bir ḳuşdur]

K'iʿtimād-ı rızḳ bertust ey Mucīb

(17) ki ey Mucīb rızḳuñ iʿtimādı yaʿnī rızḳ içün iʿtimādum sañadur *Mucīb* duʿā ḳabūl (18) idici.

2336 Bāz dest-i şāhrā kerde nüvīd

Ṭoġan şāhuñ eline ümīd eylemiş yaʿnī ġıdāsını andan ümīd gütmiş (19)

Ezheme murdār bü'brīde ümīd

cemīʿ murdārdan ümīdini kesmiş *nüvīd* ḳuvvet ve nevāle ve muştulıḳ ve ümīd ve (20) ʿivaż ve żıyāfete vaʿde virmek maʿnāsına gelür dāden ile belki *nüvīd dāden* dirsün bunda ṣānī ve rābiʿ (21) maḥalle mülāyimdür *bāz* bunda ṭoġan maʿnāsınadur.

2337 Hem-çünīn ezpeşşe gīrī tā befīl

Buncılayın peşşeden fīle (22) degin ṭutarsun yaʿnī cemīʿ-i ḥayvānāt eger ṣaġīr ve ger kebīrdür [*peşşe* sivri siñek maʿnāsınadur]

Şud ʿıyālullāh u Ḥaḳ niʿme'l-muʿīl

cemīʿan Allāh taʿālānuñ (23) ʿıyāli oldı ve Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ne ḫūb rızḳ virici ve ne laṭīf besleyicidür yaʿnī (24) *ve mā mindābbetin fi'l-arżi illā ʿalellāhi rızḳuhā*[1317] mūcebince ṣāḥib-ʿıyāl olan kimse ʿıyālinüñ rızḳını nice tedārük eylerse Ḥaḳḳ taʿālā (25) ḥażreti andan ziyāde cemīʿisinüñ rızḳını müheyyā vü ḥāżır eylemişdür ʿıyālullāh bu iʿtibārıladur ve illā Allāh taʿālā ḥażreti (26) ʿıyālden münezzehdür muʿīl olması hem bu iʿtibārıladur *dābbetin*de cemīʿ rızḳ-bīnler de dāḫildür [*muʿīl* ism-i fāʿildür]. (27)

2338 İn heme ġamhā ki endersīnehast

Bu dükeli ġamlar ki sīnelerdedür

Ezbuḫār u gird-bād u būd-ı mast

11-13 ḥālen ki anlaruñ kesbde hīç medḫalleri yoḳdur hemān ḥażret-i Ḥaḳḳ iḥsān eyler nite ki bu āyet-i kerīmeden rūşendür ki sūre-yi ʿAnkebūtdadur ve keeyyin mindābbetin lātaḥmilu rızḳahallāhu yerzuḳuhā ve iyyākum ve huve's-Semīʿu'l-ʿAlīm MNAB: -H

[1317] "Yeryüzünde yürüyen her canlının rızkı, yalnızca Allah'ın üzerinedir." Hûd/6.

(28) bizüm buḫār u gird-bādumuzdan ve bizüm vücūdumuzdandur yaʿnī Ḫudāya tevekkül itmeyüp mużṭarib olup (29) eṭrāfa ḥareket idüp vücūd u kibrümüzüñ [B169b] şeʾāmet ü ḳabāḥatındandur *gird-bād* ḳaṣırġa yili *būd* vücūd [M180a] (1) maʿnāsınadur.

2339 İn ġamān-ı bīḫ-ken çün dās-ı mast

Bu kökümüz ḳoparıcı ġamlar bizüm dāsumuz gibidür yaʿnī (2) oraḳ ekini niçe biçerse bu dünyā ġamları bizüm ʿömrümüz ekinini böyle ḫarāb ve zīr ü zeber idicidür [*dās* oraḳ maʿnāsınadur]

İn çünin şud an çünan vesvās-ı mast

(3) böyle oldı ve öyle oldı yaʿnī Ḫudāya tevekkül itmeyüp kār u kesb ve (4) reʾy ü tedārükile olmaḳ bizüm vesvāsumuzdur ki kendümüzde bir ḳudret ü ḳuvvet var ẓann idüp Rezzāḳ-ı ʿāleme iʿtimād (5) u tevekkül itmeyüp kendü kesb ü saʿyümüze maġrūr olup hezārān derd ü miḥnete ve renc ü meşaḳḳata giriftār u esīr oluruz [*īn çünīn şud* ve *ān çünān şud* taḳdīrindedür *vesvās* ism-i şeyṭāndur]. (6)

2340 Dan ki her rencī zimürden pāreyist

Bil ki her bir maraż mevtden bir pāredür

Cüzv-i merg ezḫod birān ezçāreyist

(7) eger sende bir çāre vü ḳudret var ise mergüñ cüzʾini kendüñden sür vücūduñdan maraży (8) defʿ eyle.

2341 Çün zicüzv-i merg neʾtvānī giriḫt

Çünki mergüñ cüzʾinden ḳaçmaġa ḳādir degülsin *cüzv-i merg*den (9) murād maraždur

Dan ki külleş berseret ḫᵛāhend riḫt

bil ki ol cüzʾüñ küllini senüñ başuñ üzre (10) dökseler gerekdür *cüz*den murād maraż *kül*den murād mevtdür *kullu nefsin ẕāʾiḳatuʾl-mevt*[1318] mūcebince herkes (11) andan [A224a] çāşnī görse gerekdür.

2342 Cüzv-i merg er geşt mer şīrin turā

Mergüñ cüzʾi ki maraždur eger saña şīrīn oldı (12) ise yaʿnī maraż Ḫudādandur diyü türş-rūy olmayup mesrūr olur iseñ [*mer şīrīn*de mer zāyiddür]

Dan ki şīrin mīkuned külrā Ḫudā

(13) belki Ḫudāy taʿālā luṭf u kereminden külli ki murād mevtdür saña şīrīn eyler.

2343 Derdhā ezmerg mīāyed resūl

(14) Maraż u derdler mevtden resūl gelür yaʿnī andan ḫaber getürür

---

5 īn çünīn şud ve ān çünān şud taḳdīrindedür HNA: -MB

[1318] "Her canlı ölümü tadacaktır." Âli İmrân/185; Enbiyâ/35; Ankebût/57.

Ezresūleş rū megerdān ey faẓūl

(15) ey faẓūl anuñ resūlinden yüz döndürme ve iʿrāẓ eyleme *faẓūl* bunda fānuñ fetḥiyiledür resūl vezni üzre (16) resūl ḫaberci.

2344 Her ki şīrīn mīziyed ū telḫ murd

Her kim ki şīrīn dirilür o acı oldı yaʿnī her kim ki leẕẕāt-ı (17) cismāniyye ve şehevāt-ı nefsāniyyeye meşġūl ola mevt aña ziyāde ṣaʿb u müşkil olur [*mīziyed* fiʿl-i muẓāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Her ki ū tenrā perested can nebürd

(18) her kim ki o tenine ṭayr-ı cān iltmedi yaʿnī her kim ki ten-perver ü şehvet-perest ola āḫıret ʿaẕābından fevz (19) ü necāt bulmadı.

2345 Gūsfendanrā zişaḥrā mīkeşend

Ol gūsfendleri ṣaḥrādan ḫāne cānibine çekerler (20)

An ki ferbihter mer anrā mīküşend

ol gūsfend ki [H149a] semizrekdür anı boġazlarlar *gūsfend* ḳoyun. Beyt (21)

Meper derten er merd-i reʾy ü huşī
Ki ūrā çü mīperverī mīküşī[1319]

2346 Şeb güẕeşt ü ṣubḥ āmed ey Temer

şeb geçdi ve ṣubḥ (22) geldi ey Temer

Çend gīrī in fesāne-y zer zeser

bu zer ü māl ḳıṣṣasını nice bir başdan ṭutarsun yaʿnī ḥırṣ u ṭamaʿuñdan (23) tekrārbetekrār māl u ġınādan nice bir söylersün yaʿnī ʿaḳl nefse dir ki ʿömr āḫıra irişdi şimden ṣoñra dünyādan ferāġat (24) idüp aḥvāl-i āḫıret [N119b] tedārükine meşġūl ol *Temer* Aʿrābīnüñ zeninüñ ismidür *Aʿrābī*den murād ʿaḳl ve *zen*den murād (25) nefsdür [*fesāneʾ-i*de hemze yā-yı sākine oḳunur vezn içün].

2347 Tū cevan būdī vü ḳānıʿter budī

Sen cevān u tāze idüñ ve ḳanāʿat idicirek idüñ (26) ḥālen ki ḳanāʿat şimdi lāzımdur [Fārsīde teẕkīr ve teʾnīṣ berāber oldugıyiçün *ḳānıʿ* didi *budī* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur]

Zer ṭaleb geştī ḫod evvel zer budī

şimdi ki ḳarı olduñ zer ṭaleb (27) idici olduñ evvel ḫod zer idüñ yaʿnī ḳanāʿat idici idüñ zīrā *el-ḳanāʿatu kenzun lāyefnā*[1320] mūcebince ḳanāʿat (28) genc oldugı gibi ḳanāʿat idici

[1319] "Eğer fikir ve akıl yiğidi isen ten üzerine uçma; çünkü ona rağbet edersen onu öldürürsün."

hem zer meşābesindedür *iẕā şābbe ibnu Ādem yeşubbu fīhi ḫaṣletān el-ḥırṣu ve ṭūlu'l-emelu*[1321]. (29)

2348 Rez budī pür-mīve çun kāsid şudī

[B170a] Mīve ile pür aşma idüñ niçe kāsid olduñ yaʿnī evvel [M180b] (1) ḥālüñ eyü idi ki ḥırş ve ṭūl-i emelden pāk idüñ şimdi niçün aḫlāḳ-ı ẕemīmedensin (2)

Vaḳt-i mīve puhtenet fāsid şudī

mīveñ pişmek ve olmaḳ vaḳti fāsid olduñ yaʿnī āḫır-ı ʿömrde tedārük-i āḫıret (3) lāzım iken dünyāya ḥarīṣ olursun *rez* aşma *mīve-yi* evvelden murād tāze üzümdür ki rez aña ḳarīnedür *mīve-yi* (4) ṣānīden [A224b] murād tāze üzüm ve ġayrı yemiş olmaḳ mümkindür ḳale'n-Nebiyyu ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem (5) *men cāveze'l-erbaʿīne ve lemyaġlib ḫayruhu şerrehu fe'l-yetebevve'e maʿḳaduhu mine'n-nāri*[1322] [*puḫtenet*de tā ḫıṭāb içündür].

2349 Mīveet bāyed ki şīrinter şeved

(6) Senüñ mīveñ gerek ki şīrīnrek ola yaʿnī saña lāzım olan budur ki senüñ ṭāʿat u ʿibādetüñ ṣıdḳ u iḫlāṣıla (7) laṭīf ü zībā ola

Çün resen-tāban ne vāpester reved

gerekmez ki resen-tāblar gibi ardrek ve girürek (8) gide yaʿnī lāyıḳ olan budur ki günden güne ṭāʿat u ʿibādet ü ṣalāḥda teraḳḳīde ola tedennīde (9) olmaya *resen-tāb* ip bükici maʿnāsınadur resen-tābuñ ʿādetidür ki resenüñ bir başından bir başına varur (10) ardrek gitmesi bu vechiledür *men istevā yevmāhu fe huve maġbūnun ve men kāne yevmuhu şerren fe huve melʿūnun*[1323] [resen-tāblar gibi ardrek ve girürek gitmeye bu vech hem vecīhdür *resen-tābān* cemʿ-i resen-tābdur ki vaṣf-ı terkībīdür]. (11)

2350 Cüft-i māyī cüft bāyed hem-ṣıfat

Bizüm çiftümüzsin çift bir ḫuylu gerek yaʿnī zevc ü zevce (12) ḫaṣlet ü ṣıfatda biri birine muvāfıḳ u müşābih gerekdür [*cüft* Türkīde çift dinür]

Tā berāyed kārhā bāmaṣlaḥat

tā işler ve murādlar maṣlaḥat (13) u tedārükile ḥāṣıl ola pes saña lāzımdur ki tārik-i dünyā olup ḳanāʿat iḫtiyār idüp aḥvāl-i āḫıret (14) tedārükine meşġūl olasın bu sözler Aʿrābī cānibinden ʿavretinedür ki murād ʿaḳluñ nefse ḫıṭābıdur.

[1320] "Kanâat, bitip tükenmeyen bir hazînedir." (Hâfız el-Münzirî, *et-Terğîb ve't-Terhîb*, I/590.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 66.

[1321] "Âdemoğlu delikanlılık çağına geldiğinde, ondaki bazı hasletler şahlanır: Hırs ve tamah."

[1322] "Kırkını aştığında hayrı şerrinden üstün gelmeyen kişi ateşten bir taht üzerine oturur."

[1323] "İki günü eşit olan aldanmıştır; bugünü dününden kötü olan ise lânetlenmiştir." Bkz. Ceylan; Tasavvufî Şiir Şerhleri, s. 150.

2351 Cüft bāyed bermişāl-i hem-diger

(15) Çift o bir çifti gibi gerek

Derd ü cüft-i kefş ü müze derniger

kefş ü müzenüñ iki (16) çiftine naẓar eyle tā çiftüñ çifte müşābeheti lāzım idügini bilesin.

2352 Ger yekī kefş ezdü teng āyed bepā

Eger iki kefşden (17) biri ayaġuña ṭar gele

Her dü cüfteş kār nāyed mer turā

kefşüñ her iki çifti senüñ işüñe gelmez zīrā intifāʿa ḳābil (18) olmaz *kefş* paşmaḳ *müze* edük.

2353 Cüft-i der yek ḫurd u an dīger büzürg

Ḳapunuñ çifti biri küçük (19) ve o birisi büyük gördüñ mi bu hem vechdür ḳapu çiftinüñ birisi küçük ve o birisi büyük gördüñ mi [*cüft-i der*de der ḳapu maʿnāsınadur] (20)

Cüft-i şīr bīşe dīdī hīç gürg

bīşede olan arslanuñ çiftini hīç ḳurd gördüñ mi *dīdī*de maʿnā-yı istifhām-ı inkārī (21) vardur çift ḫılāf-ı cinsden olmaḳ muḥāldür pes çift çiftine müşābih olıcaḳ biḥasebi'ẓ-ẓāhir anuñ çiftidür (22) līkin biḥasebi'l-bāṭın çifti degüldür zīrā muvāfaḳatı yoḳdur. Beyt (23)

Kuned her cins bāher cins pervāz
Kebūter bākebūter bāz bābāz[1324]

2354 Rast nāyed berşütür cüft-i cuvāl

Çuvaluñ çifti deve üzre rāst gelmez (24)

An yekī ḫālī vü in pür māl māl

o bir çifti ḫālī ve bu bir çifti mālāmāl pür ola yaʿnī iki cuvāluñ birisi boş ve birisi (25) ṭopṭolu olsa denk olup yüklenmege imkān yoḳdur [*māl māl* mālāmāldan muḫaffefdür].

2355 Men revem sūy-ı ḳanāʿat dil-ḳavī

Ben (26) ḳanāʿat cānibine dil-ḳavī vü cerī giderem

Tū çirā sūy-ı şenāʿat mīrevī

sen niçün şenāʿat cānibine (27) gidersün yaʿnī ḳanāʿat iḫtiyār itmeyüp baña faḳrıla ṭaʿn [A225a] urursun [*şenāʿat* ḳabāḥat maʿnāsınadur]. [B170b]

---

19 cüft-i derde der ḳapu maʿnāsınadur HNA: -MB

[1324] "Her kuş kendi cinsiyle uçar; güvercin güvercinle, doğan doğanla."

2356 Merd-i ḳānıʿ ezser-i iḫlāṣ u sūz

Ḳanāʿat idici (28) merd ki murād Aʿrābīdür iḫlāṣ u sūz ucından yaʿnī iḫlāṣ u ṣıdḳıla

Z'in nesaḳ mīguft bāzen tā berūz

(29) rūz u ṣabāḥa degin bu üslūbdan ʿavretine eytdi [*nesaḳ* üslūb maʿnāsınadur]. [H149b]

Naṣīḥat kerden-i zen mer şūyrā [M181a] (1)

Zen zevcine ki murād Aʿrābīdür naṣīḥat eylemesinüñ beyānındadur

ki suḫan efzūn ezḳıdem ü ezmaḳām-ı ḫod megūy (2)

ki kendü ḳıdemüñden ve kendü maḳāmuñdan ziyāde efzūn söz söyleme nite ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti buyurmışdur (3)

lime teḳūlūne mā lātefʿalūn

niçün dirsüz şol nesneyi ki işlemezsüz

ki īn suḫanhā eger çi rāstest (4)

zīrā bu sözler egerçi rāst u ṣaḥīḥdür

īn maḳām-ı tevekkül turā nīst (5)

bu sözler senüñ tevekkülüñ maḳāmı degüldür yaʿnī bu senden ṣādır olan kelimāt senüñ ḥaddüñ degüldür (6)

ve īn suḫan fevḳ-ı maḳām u muʿāmele-yi ḫod

ve bu kendü maḳām u muʿāmeleñden ʿālī vü bülendsüz

turā ziyān dāred

saña ziyān (7) ṭutar baʿż-ı nüsaḫda ve *īn suḫan guften* vāḳıʿdur ki maʿnā böyle olur ve bu kendü maḳām u muʿāmeleñden [N120a] ʿālī söz söylemeñ (8) saña ziyān ṭutar

ve kebure maḳten bāşed

ve kebure maḳten olur āyet-i kerīmenüñ tamāmı budur *kebure maḳten ʿindellāhi en teḳūlū mā lātefʿalūn*[1325] (9) Allāh taʿālā ḳatında ġażab u ḫaşm yöninden kebīr ü ʿaẓīm oldı sizüñ dimeñüz (10) şol nesneyi ki işlemezsüz

2357 Zen bürūzed bang k'ey nāmūs-kīş

Zen Aʿrābī üzre bāng (11) urdı yaʿnī ḥayḳırdı böyle diyü ey nāmūs kīşlü yaʿnī ey nāmūs āyīnlü bu hem vechdür ey nāmūs meẕheblü (12) yaʿnī hemān ʿırż u nāmūsuñ vardur bir ġayrı laṭīf ḥālüñ yoḳdur *kīş* āyīn ve meẕheb maʿnāsınadur (13) bu iki vech üzre [*nāmūs* ʿırż u veḳār maʿnāsınadur]

Men füsūn-ı tū neḫʷāhem ḫord bīş

[1325] "Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük bir nefretle karşılanır." Saff/3.

ben artuḳ senüñ füsūnuñı yimek istemezem yaʿnī minbaʿd (14) ben senüñ sözlerüñi ḳabūl itmezem.

2358 Türrehāt ezdaʿvi vü daʿvet megū

Daʿvā vü daʿvetden türrehāt söyleme [*türrehāt* nāmaʿḳūl sözler maʿnāsınadur *daʿvā* kendüsine göredür yaʿnī bende vardur dir *daʿvet* kendüsinde olandur nesneye ġayrısını daʿvet eylemekdür peyġam-berler gibi] (15)

Rev suḫan ezkibr ü eznaḫvet megū

yüri kibrden ve naḫvet ü ʿaẓametden söz söyleme yaʿnī sende ḳanāʿatdan (16) eser yoḳdur pes ne sebebden ḳanāʿatdan lāf urup ḥaddüñden ziyāde sözler söylersün. (17)

2359 Çend ḥarf-i ṭumṭurāḳ u kār u bār

Nice bir kelimāt-ı ʿāliye ve ḳanāʿat u ṣabr sözi

Kār u ḥāl-i ḫod bübīn ü şerm dār

(18) kendü işüñi ve kendü ḥālüñi gör şerm ṭut yaʿnī ḥaddüñden tecāvüz eyleme.

2360 Kibr ü zişt ü ezgedāyan ziştter

(19) Kibr fīnefsihi ḳabīḥdür ve gedālardan ḳabīḥrekdür ḳāle'n-Nebīyyu ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem *selāsetun lāyukellimuhumullāhu* (20) *yevme'l-ḳıyāmeti ve lāyenẓuru ileyhim ve lāyuzekkīhim ve lehum ʿaẕābun elīm şeyḫi zānin ve melikun* (21) *keẕẕābun ve ʿā'ilun mutekebbirun*[1326] [*ziştest* ve *ziştterest* taḳdīrindedür]

Rūz serd ü berf v'an geh cāme ter

gün ṣovuḳ ve ḳar ve (22) andan ṣoñra ḳaftān yaş yaʿnī bu ḫuṣūṣ nice ḳabīḥ ü [A225b] nāmünāsib ise saña ḳanāʿat u ṣabrdan lāf urmaḳ (23) böyledür [*berf* ḳar maʿnāsınadur].

2361 Çend daʿvā vü dem ü bād u bürūt

Nice bir ṣabr u ḳanāʿat daʿvāsı ve riyāżetden dem (24) urmaḳ ve şöhret ü ʿaẓamet ve kibr ü naḫvet *bürūt* bıyuḳ maʿnāsınadur ki kibr ü naḫvetden kināyetdür

Ey turā ḫāne çü beytu'l-ʿankebūt

(25) ey kimse ki senüñ beytüñ beytü'l-ʿankebūt gibidür yaʿnī ḳanāʿat u ṣabrdan (26) lāf urmaġa lāyıḳ sende bir ḥālet yoḳdur *ʿankebūt* örümcek maʿnāsınadur ki anuñ ḫānesinden żaʿīfrek (27) ḫāne yoḳdur nite ki bu āyet-i kerīme anı beyān eyler *inne evhene'l-buyūti lebeytu'l-ʿankebūt*[1327] [*beyt* ḫāne maʿnāsınadur]. (28)

[1326] "Allâh kıyamet günü üç kimseyle konuşmayacak ve onlara merhamet azarıyla bakmayacak ve onları affetmeyecektir. Bundan dolayı onlar acı bir azab çekeceklerdir. O üç kişi; yaşlı zânî, yalancı yönetici ve kibirli yoksuldur."

21 ziştest ve ziştterest taḳdīrindedür H: -MNAB

[1327] "Halbuki yuvaların en çürüğü şüphesiz örümcek yuvasıdır." Ankebût/41.

2362 Ezḳanāʿat key tu cān efrūḫtī

Ḳanāʿatdan sen ḳaçan cānuñı şuʿlelendürdüñ

Ezḳanāʿathā tu nām āmūḫtī

(29) ḳanāʿatlardan sen nām ögrendüñ yoḫsa sende ḳanāʿatdan eṯer yoḳdur.

2363 Guft Peyġam-ber ḳanāʿat çist genc

[M181b] (1) Ḥażret-i Resūl ʿaleyhi's-selām eytdi ḳanāʿat nedür gencdür *el-ḳanāʿatu kenzun lāyefnā*[1328] [B171a]

Gencrā tū vā nemīdānī zirenc

(2) sen genci rencden bilmezsün zīrā sen şimdi faḳr u fāḳa rencindesin ṣabr u ḳanāʿat gencinde degülsin. (3)

2364 İn ḳanāʿat nist cüz genc-i revān

Bu ḳanāʿat revān u ebedī gencden ġayrı degüldür (4)

Tū mezen lāf ey ġam u renc-i revān

ey cānuñ ġam u renci yaʿnī sen cāna ġam u rencsin ḳanāʿatdan lāf urma [*revān-ı evvel* cārī ve *revān-ı ṯānī* rūḥ maʿnāsınadur]. (5)

2365 Tū meḫᵛānem cüft kemter zen baġal

Sen beni çift oḳuma ġılẓet ü ġavġādan ferāġat eyle (6)

Cüft-i inṣāfem neyem cüft-i daġal

ehl-i inṣāfuñ çiftiyem daġal ve mürāyīnüñ çifti degülem *kemter zen baġal* ḳoltuġı azrek ur (7) terkīb maʿnāsı böyledür līkin murād şerḥ olınandur [*daġal* ḥarām-zāde ve mürāyī ve ḳallābdur].

2366 Çun ḳadem bāmīr ü bābeg mīzenī

Emīrile (8) ve begile niçe ḳadem urursun yaʿnī erbāb-ı devletile niçe berāberlik daʿvāsın eylersün

Çün megesrā derhevā reg mīzenī

(9) çünki hevāda yanuñdan uçan megesüñ ṭamarını urursun yaʿnī anı ṣayd idüp rızḳ u ġıdā itmege saʿy u iḳdām [H150a] eylersün (10) *beg* bunda emīr maʿnāsınadur yaʿnī *beg* bunda Türkīdür ve şöhreti bunuñıladur *Bābek* ʿAcem pād-şāhlarınuñ birinüñ nāmıdur (11) bunda murād ol olup *bāmīr ü Bābek* taḳdīrinde olsa ziyāde laṭīf olup Türkī lafẓı

[1328] "Kanâat, bitip tükenmeyen bir hazînedir." (Hâfız el-Münzirî, *et-Terğîb ve't-Terhîb*, I/590.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 66.

8 megesrā MNAB: melaḫrā H

9 yanuñdan uçan megesüñ MNAB: yanuñdan geçen çekirgenüñ H

iʿtibār olınmamaḳdan (12) ḫalāṣ müyesser olurdı ve kāf-ı Fārsī ve kāf-ı ʿArabī ḳāfiye vāḳıʿ olmaḳ çoḳdur. Beyt (13)

Furū-bürde ser-kārvānī bedīk
Çi ezpā furū-reftegāneş bedīg[1329]

2367 Bāsegan z'in üstüḫᵛan derçālişī

(14) Bir üstüḫᵛāndan ötüri kilābıla ceng ü çālişdesin yaʿnī *ed-dunyā cīfetun ve ṭālibuhā kilābun*[1330] ḥasebince ehl-i dünyā (15) dünyā içün saʿy eylerse sen daḫı anlar gibi saʿy eylersün

Çün ney-i işkem-tehī dernālişī

şikem ü derūnı boş (16) ney gibi fiġān u nālişdesin *çāliş* saʿy u ceng maʿnāsınadur *çālişī* ve *nālişī*de yā ḫıṭāb içündür. (17)

2368 Sūy-ı men me'nger buḫᵛārī süst süst

Benüm cānibüme ḥaḳāretile süst süst naẓar eyleme [*meniger* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Tā negūyem an ki derreghā-yı tust

(18) tā diyeyüm ol nesne [A226a] ki senüñ ṭamarlaruñdadur yaʿnī eger beni żaʿīf ʿadd idüp baña ḥaḳāretile naẓar iderseñ (19) senüñ mestūr olan cemīʿ ḳabāḥatleruñı ẓāhir ü āşkār eylerem.

2369 ʿAḳl-ı ḫodrā ezmen efzun dīdeyī

(20) Kendü ʿaḳluñı benden yaʿnī benüm ʿaḳlumdan ziyāde vü ḳavī görmişsün ve kendü kemālüñe iʿtimād idüp maġrūr olmışsun (21)

Mer men-i kem-ʿaḳlrā çun dīdeyī

ben ʿaḳlı nāḳışı nice görmişsün yaʿnī benüm ʿaḳlumı tamām noḳṣān üzre görürsün līkin [N120b] andan (22) ġāfilsin ki senüñ cemīʿ-i aḥvālüñden āgāh u ḫaberdāram.

2370 Hem-çü gürg-i ġāfil endermā meçih

Ġāfil ḳurd gibi (23) bize ṣıçrama yaʿnī üstümüze hücūm eyleme

Ey zineng-i ʿaḳl-ı tū bīʿaḳl bih

[1329] "Kervancıbaşı horoza eğilmiş, ayağından tencereye sokmuştu."
[1330] "Dünyâ bir leştir; onun tâlipleri ise köpeklerdir." (Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 1, s. 409.) Ali Yardım bu hadîse, hadîs mecmûalarında senediyle birlikte rastlanmadığını belirtir. Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 231.

ey Aʿrābī senüñ ʿaḳluñ ʿārından kişi (24) ʿaḳlsız olmaḳ yegdür yaʿnī sencileyin ʿāḳıl olmaḳdan bīʿaḳl olmaḳ evlādur *meçeh* nehy-i ḥāżırdur cīmüñ fetḥiyile līkin (25) *bih* lafẓına ḳāfiye olduġıyiçün kesrile oḳunmaḳ gerekdür [*neng* ʿār maʿnāsınadur].

2371 Çün ki ʿaḳl-ı tū ʿaḳīle-y merdümest

Çünki senüñ (26) ʿaḳluñ ḫalḳuñ ʿaḳīlesidür *el-ʿaḳlu ʿaḳīletu'r-ricālī*[1331] mūcebince çünki senüñ ʿaḳluñ ʿaḳīle-yi ricāl olan ʿaḳldandur (27) ki viṣāl ü ḳurb-ı İlāhīye vesīle olmaz belki saña ḳayd u bend olup senüñ dünyā-perest olmaġuña sebeb olur pes (28) bu gūne ʿaḳl olmaḳdan ise olmamaḳ yegdür *ʿaḳīle* deve köşegi maʿnāsınadur [*ʿaḳīle'-i*de hemze yā-yı sākine oḳunur vezn içün]

An ne ʿaḳlest an ki mār u kej-dümest

(29) ol ʿaḳl degüldür ol ki mār u ʿaḳrebdür yaʿnī şol ʿaḳl ki andan dīn ü āḫırete müteʿallıḳ nefʿ ü fāyide [B171b] ẓāhir olmaya [M182a] (1) belki andan ṣāḥibine żarar u noḳṣān ẓuhūr ide ḥaḳīḳatda ol ʿaḳl mār u ʿaḳrebdür zīrā sebeb-i buʿd u helākdür. (2)

2372 Ḫaşm-ı ẓulm ü mekr-i tū Allāh bād

Senüñ ẓulm ü mekrüñüñ ḫaşmı Allāh olsun yaʿnī benüm murādumı virmezsün ve riyā vü ḥīle ile baña naṣīḥat (3) virüp beni firīfte eylersün bu ḫuṣūṣda benüm ḥaḳḳumı senden Allāh taʿālā alsun [*bād* bunda emr-i ġāyib müfreddür]

Mekr-i ʿaḳl-ı tū zimā kūtāh bād

senüñ (4) ʿaḳluñuñ mekr ü żararı bizden kūtāh u dūr olsun.

2373 Hem tu mārī hem füsun-ger in ʿaceb

Sen (5) hem mārsın hem füsūn idicisin bu ʿaceb yaʿnī faḳr u fāḳadasın ve ṣabr u ḳanāʿatdan lāf urup ġınā vü ʿadem-i iḥtiyāc (6) iẓhār eylersün bu ḫod ʿaceb ḥāletdür

Mār-gīr ü māri ey neng-i ʿArab

mār-gīrsin ve mārsın ey ʿArabuñ nengi (7) yaʿnī ṭālib-i dünyāsın ve maḥabbet-i dünyāya giriftārsın ey ʿArab ṭāyifesinüñ denīreki neng-i ʿArab yaʿnī ʿArab ṭāyifesi anuñ (8) ḥālinden ve ol ḥālde olmaḳdan ʿār eyler ḥadden ziyāde denī olduġından bu sözler zen ṭarafından Aʿrābīye ʿitāb-āmīz (9) ḫıṭābıla ve *zen*den murād nefs-i emmāre ve Aʿrābīden murād ʿaḳldur ve nefsüñ ziyāde mekr ü ḥīlesindendür ki (10) ʿaḳldan ḳanāʿat sözini istimāʿ idüp ziyāde ġamgīn ü mużṭarib olduġından ʿaḳlı ġavġā vü yayḳara ile şaşırup (11) maġlūb u [A226b] zebūn eylemek ister ẓālim nefs bir sitīze-rūy-ı melʿūnedür ki nice merd-i meydānları ʿācizeylemişdür [*mār-gīrī* taḳdīrindedür *mār-gīr* yılan ṭutıcı maʿnāsınadur] nite ki Gülistānda (12) vāḳıʿdur beyt

---

[1331] "Akıl, erkeklerin en kıymetli mücevheridir."

ʿAḳl derdest-i nefs çünān giriftārest

Ki merd-i ʿāciz derdest-i zen-i gürbüz[1332]

pes merd-i meydān (13) ol kimsedür ki nefsini zebūn u maġlūb ide.

2374 Zāġ eger ziştī-yi ḫod bi'şnāḫtī

Zāġ eger kendünüñ (14) ziştligini añlayayıdı

Hem-çü berf ezderd ü ġam bü'gdāḫtī

derd ü ġamdan ḳar gibi erirdi ḥāṣıl-ı (15) maʿnā maḥabbet-i mā-sivāya giriftār olanlar ne mertebeden dūr ve ne ḥāletden mehcūr olduḳlarını fehm idelerdi ġam u elemden helāk (16) olurlardı dimekdür [H150b] *lev kunnā nesmeʿu ev naʿḳilu mā kunnā fīaṣḥābi's-saʿīr*[1333] mūcebince rūşendür ki *ʿaḳl*dan (17) murād ʿaḳl-ı rūḥānī ve *semʿ*den murād semʿ-i rūḥānī gerekdür zīrā ʿaḳl-ı ḥayvānī ve semʿ-i cismānīnüñ āḫıret ḫuṣūṣında hīç (18) nefʿi yoḳdur eger nefʿi olayıdı ḳıyāmetde kefere dūzaḫda böyle diyüp nedāmetde ḳalmazlardı.

2375 Merd-i efsun-ger buḫʷāned çün ʿadū

(19) Efsūn-ger merd düşmen gibi oḳur yaʿnī düşmen düşmeni içün niçe efsūn oḳursa

Ū füsun bermār u mār efsun berū

(20) o efsūn-ger merd mār üzre efsūn oḳur ve mār efsūn-ger merd üzre efsūn oḳur (21) yaʿnī mār nite ki efsūn-gere giriftār olur efsūn-ger daḫı māra giriftār olur aña muḳayyed olup vaḳtini anuñ ṣaydına (22) ṣarf itmegile ṭālib-i dünyā ve ehl-i nefs ü hevānuñ daḫı ḥāli böyledür ki kesb ü saʿyile egerçi sīm ü zer taḥṣīl eylerler līkin (23) ʿömr-i ʿazīzi anuñ sevdāsında telef itdüklerinden ġāfillerdür. Beyt (24)

Besevdā-yı an pūşem ü in ḫorem

Neperdāḫtem tā ġam-ı din ḫorem[1334]

2376 Ger nebūdī dām-ı ū efsūn-ı mār

Māruñ efsūnı eger efsūn-ger ve ṭuzaḳ olmayayıdı (25)

Key füsūn-ı mārrā geştī şikār

efsūn-ger māruñ efsūnına [B172a] ḳaçan şikār u giriftār olurdı yaʿnī herkes neye muḳayyed (26) olur ise ol nesne aña ḳayd u dām olur meşāyıḫdan biri bir mürīdini görmiş ki ḫırḳasını diker eyü olmaduġından girü (27) söker şeyḫi aña dimiş ki bu ḫırḳa

---

[1332] "Âciz erkeğin gürbüz kadının elinde olması gibi akıl da nefsin elinde öylece tutsaktır."

[1333] "Şayet kulak vermiş veya aklımızı kullanmış olsaydık, (şimdi) şu alevli cehennemin mahkûmları arasında olmazdık!" Mülk/10.

[1334] "Sevdayla onu örter bunu yerim; hiç açıklamam, dînin gamını çekerim."

senüñ bütüñdür yaʿnī buña ṭaparsun bu ḳadar ḥālet mānīʿ-i ḳurb-ı İlāhī olıcaḳ sāyir-i (28) ḳuyūdāt ne mertebe mānīʿ olmaḳ gerekdür [*geştī* bunda şudī maʿnāsınadur].

2377 Merd-i efsun-ger ziḥırş-ı kesb ü kār

Efsūn-ger merd kesb ü kār ḥırşından (29)

Derneyābed an zemān efsūn-ı mār

ol zemān māruñ efsūnını añlamaz yaʿnī māruñ ṣaydından nefʿ ḥāṣıl olmaḳ ḥırşından [M182b] (1) māruñ aña dām olmasını idrāk eylemez *efsūn-ı mār*dan murād mār-gīrüñ mārıla muḳayyed olmasıdur [*derneyābed* fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

2378 Mār gūyed ey füsun-ger hīn hīn

(2) Mār eydür ey füsūnger āgāh ol āgāh ol [*hīn* āgāh ol maʿnāsınadur]

Ān-ı ḫod dīdī füsūn-ı men bübīn

[N121a] kendü nefʿ (3) ü efsūnuñı gördüñ benüm efsūnumı daḫı gör ki seni kendüme muḳayyed eyledüm.

2379 Tū benām-ı Ḥaḳ firībī mer merā

Sen neyi (4) Ḥaḳḳ taʿālānuñ [A227a] nām-ı şerīfiyile aldarsun ve giriftār eylersün [*mer merā*da mer zāyiddür]

Tā kunī rüsvāy-ı şūr u şer merā

tā beni şūr u şerrüñ (5) rüsvāyı eylersün yaʿnī beni keşret ü hengāme içine götürüp benüm sebebümile ḫalḳı cerr eyleyesin.

2380 Nām-ı Ḥaḳḳam best nī an rāy-ı tū

(6) Beni Ḥaḳḳ taʿālānuñ ism-i şerīfi baġladı senüñ ol reʾyüñ baġlamadı yaʿnī benüm giriftār olmama sebeb Bārī (7) taʿālānuñ ism-i şerīfidür senüñ reʾyüñ degüldür ḥażret-i Mevlānānuñ bu sözinden ẓāhirdür ki mār-gīr efsūn itmek (8) istese esmāʾullāhdan baʿżı ism oḳur [ol senüñ reʾyüñ baġlamadı bu hem-maʿnādur]

Nām-ı Ḥaḳrā dām kerdī vāy-ı tū

saña vāy ki bencileyin denīnüñ şikārına (9) ziyāde ġafletüñden Ḥaḳḳ taʿālānuñ nām-ı pākini ṭuzaḳ eyledüñ bunda tenbīh budur ki her kim ki ḥuṣūl-i dünyā içün duʿā vü münācāt (10) ve tilāvet-i Ḳurʾān-ı ʿAẓīm ve vaʿẓ u naṣīḥat ide dünyā ol kimseye zebān-ı ḥālile mār-ı efsūn-gere didügi sözler dir [*vāy* mużāf olmaḳ rūşendür]. (11)

2381 Nām-ı Ḥaḳ bi'stāned eztū dād-ı men

Ḥaḳḳ taʿālānuñ nām-ı şerīfi senden benüm dādumı alur bunda *sitāned* (12) alsun maʿnāsına olmaḳ cāyizdür ki bu vech üzre *sitāned* mużāriʿ ġāyib ṣīġasında emr-i ġāyib olur (13) bu vech Fārsīde ziyāde çoḳdur

Men benām-ı Ḥaḳ süpürdem cān u ten

ben cān u tenümi Ḥaḳḳ taʿālānuñ nām-ı (14) şerīfine teslīm eyledüm.

2382 Yā bezaḫm-ı men reg-i cānet büred

Yā benüm zaḫmumıla senüñ cānuñ ṭamarını kese yaʿnī seni şoḳup (15) helāk idem

Yā ki hem-çün men bezindānet bered

yā ki bencileyin seni zindāna ilede yaʿnī sen daḫı bencileyin maḥbūs (16) olasın *büred* ve *bered* kelimesinüñ fāʿili nām-ı Ḥaḳdur ki ḥaḳīḳatda Ḥaḳḳ taʿālādur.

2383 Zen ezin gūne ḫaşin guftārhā

(17) Zen bunuñ gibi ḫaşin ü dürüşt sözlerden

Ḫᵛand berşūy-ı ḫod an ṭūmārhā

kendünüñ zevci üzre (18) ol zen ṭūmārlar oḳudı yaʿnī çoḳ sözler söyledi [*ṭūmār* defter maʿnāsınadur].

Naṣīḥat kerden-i merd mer zenrā

Merd ki murād (19) Aʿrābīdür ʿavretine naṣīḥat eylemesi beyānındadur

ki derfaḳīrān beḫᵛārī meniger

ki faḳīrlere ḥaḳāretile naẓar eyleme (20)

ve derkār-ı Ḥaḳḳ begümān-ı kemāl niger

ve Ḥaḳḳ taʿālānuñ işine kemāl ẓannı ile naẓar eyle yaʿnī Ḥaḳḳa noḳṣān isnād (21) eyleme

ve derfaḳr u faḳīrān ṭaʿna mezen

ve faḳr u faḳīrlere ṭaʿna urma

beḫayāl ü gümān-ı bīnevāyī-yi ḫᵛīş

kendü (22) bīnevālıġuñ ḫayāl ü ẓannı sebebi ile [H151a] yaʿnī sen bīnevā vü ḫᵛār olduġuñdan ötüri faḳīrlere ṭaʿna urma beyt (23)

Devlet-i faḳr Ḫudāyā bemen erzānī dār
K'in kerāmet sebeb-i ḫaşmet ü temkīn-i menest[1335] [B172b]

2384 Guft ey zen tū zenī yā bu'l-ḥazen

(24) Aʿrābī eytdi ey zen sen zen misin yā ḥazen babası mısın yaʿnī menbaʿ-ı ḥazen misin ki senden baña bu (25) ḳadar ḥazenler peydā olur [*ḥazen* tasa maʿnāsınadur]

Faḳr faḫr āmed merā berser mezen

---

18 ṭūmār defter maʿnāsınadur M: -HNAB

[1335] "Yâ Rabbi! Fakr mutluluğunu bana ucuz ver; çünkü bu kerâmet, senin hışmını celbeder ve benim de temkînimdir."

faḳr baña faḫr geldi başuma urma yaʿnī faḳrıla baña ṭaʿna (26) urma zīrā Server-i Kāyināt ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt faḳrıyıla iftiḫār eyledi *el-faḳru faḫrī ve bihi'fteḫıra*[1336] [faḳr benüm faḫrumdur ve ben anuñıla iftiḫār eylerem] [A227b] bundan murād (27) ḥaḳīḳat-ı faḳrdur ki ḳalbi ḫālī vü pāk eylemekdür ol nesneden ki dest andan ḫālī vü pākdür ve maḥabbet-i mā-sivādan (28) hem ḳalbi bir vechile ʿārī vü ḫālī ḳılmaḳdur ki hergiz ḫāṭıra andan meyl gelmeye ve Server-i Kāyināt ki buyurmışdur ʿaleyhi'ṣ-selām (29) *el-faḳru sevādu'l-vechi fi'd-dāreyn*[1337] [faḳr yüz ḳaralıġıdur iki ʿālemde] bundan murād biḥasebi'ẓ-ẓāhir faḳrı ẕemdür ve murād ḳalbi ḫālī vü pāk eylemekdür dest [M183a] (1) ḫālī vü pāk olan nesneden yaʿnī elinde sīm ü zerden bir nesne yoḳdur līkin ḳalbi sīm ü zer maḥabbetinden memlū vü mālāmāldür (2) desti ḫālī olduġı iʿtibārıyıla bu ʿālemde sevādu'l-vech ile muttaṣıf olur ve ḳalbi maḥabbet-i mā-sivādan (3) ḫālī vü pāk olmaduġı iʿtibārıla ol ʿālemde sevādu'l-vech ile ittiṣāf lāzım gelür ve bu ḥadīs̱-i şerīfüñ (4) mażmūnından murād *ve humā ḥarāmāni ʿalāehlillāhi*[1338] ḥadīs̱-i şerīfinüñ mażmūnı olmaḳ mümkindür yaʿnī ḥaḳīḳat-ı faḳra (5) vāṣıl olanlar iki ʿālemüñ taḳayyüd ü maḥabbetinden ḫalāṣ u necāt bulmışlardur belki maḥabbetullāh ile bir vechile muḳayyedlerdür (6) ki iki ʿālemden müntefiʿ ü mütemettiʿ olmaḳ ḳayd u fikrinden hem müberrā olmışlardur pes bu iʿtibārıla sevādu'l-vechden (7) murād iki ʿāleme ve iki ʿālemüñ temettüʿ ü intifāʿına ʿadem-i maḥabbet ve ʿadem-i taḳayyüddür ve Server-i Kāyināt ki buyurmışdur (8) ʿaleyhi's-selām *kāde'l-faḳru en yekūne kufren*[1339] [yaḳīn oldı ki faḳr küfr ola zīrā bu vechile olan faḳr küfre sebeb olur] bundan murād ḳalbüñ ḫālī olmamasıdur desti ḫālī olan nesneden (9) yaʿnī elinde sīm ü zerden bir nesne yoḳdur līkin ḳalbi anuñ maḥabbet ü fikrinden memlūdur ve ḳażā-yı Ḫudāya rıżāsı yoḳdur. (10)

2385 Māl u zer serrā buved hem-çün külāh

Māl ü zer başa külāh gibidür yaʿnī ẓāhir ʿaybı setr eyler

[1336] "Fakirlik övüncümdür, onunla iftihâr ederim." Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 80.

[1337] "Fakirlik iki dünyâda da yüz karasıdır."

29 faḳr yüz ḳaralıġıdur iki ʿālemde HNAB: -M

[1338] "Her ikisi de ehlullâha haramdır." Hadîsin tam metni şu şekildedir:
Ed-dunyā ḥarāmun ʿalāehli'l-āḫıreti ve'l-āḫıretu ḥarāmun ʿalāehli'd-dunyā ve humā ḥarāmāni ʿalāehlillāhi taʿālā (Dünya, ehl-i âhirete haramdır ve âhiret ehl-i dünyâya haramdır ve her ikisi de ehlullâha haramdır.) (Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 1, s. 362; Albânî; Silsiletü'l-Ehâdîsü'z-Za'îfa..., Cilt 1, s. 105.) Bkz. Ceylan; Tasavvufî Şiir Şerhleri, s. 151.

[1339] "Az kalsın fakirlik küfür olayazdı." Hadîsin tam metni şu şekildedir:
Kāde'l-faḳru en yekūne kufren ve kāde'l-ḥasedu en yaġlibe'l-ḳader (Az kalsın fakirlik küfür olayazdı. Haset de kadere gâlip gelmek üzere idi.) (Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, III/53; Beyhakî, *Şu'abü'l-Îmân*, vr. 407a; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, vr. 168b.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 227.

8 yaḳīn oldı ki faḳr küfr ola zīrā bu vechile olan faḳr küfre sebeb olur M: -HNAB

Kel buved k'ū ezküleh sāzed penāh

(11) keldür ki o külāhdan penāh düzer yaʿnī başınuñ kelini setr eyler.

2386 An ki zülf-i caʿd u raʿnā bāşedeş

(12) Ol kimse ki anuñ müca"ad u raʿnā zülfi ola [*caʿd* müca"ad maʿnāsınadur ḳıvırcıḳ maʿnāsınadur]

Çün külāheş reft ḫoşter āyedeş

çünki (13) başından anuñ külāhı gitdi [N121b] aña laṭīfrek gelür zīrā laṭīf zülfi ve başı ẓāhir ü āşkār olur.

2387 Merd-i Ḥaḳ bāşed bemānend-i baṣar

(14) Merd-i Ḥaḳḳ çeşm gibidür

Pes bürehne bih ki pūşīde-naẓar

pes naẓar güşāde olmaḳ yegdür mestūr (15) olmaḳdan bu ḫuṣūṣ muʿāyenedür ve naẓar mekşūf olmaḳ çeşme ʿayn-ı fāyide idügi ziyāde rūşendür. (16)

2388 Vaḳt-i ʿarża gerden an berde-furūş

ʿArża vü beyʿ vaḳtinde olan esīr ṣatıcı [*berde-furūş* esīrci maʿnāsınadur]

Berkened ezbende cāme-y ʿayb-pūş

(17) ʿayb setr idici cāmeyi bendeden ḳoparur yaʿnī esīrci ʿaybsız bir esīrini beyʿ itmek murād idinse (18) ol esīrüñ cāmesini ṣoyar ve andan ṣoñra müşterīlerine ʿarż eyler [B173a] *berde* bānuñ fetḥiyile esīr maʿnāsınadur. (19)

2389 V'er buved ʿaybī bürehneş key kuned

Ve ger esīrüñ bir ʿaybı ola esīrci ol esīri ḳaçan ʿuryān eyler

Bel becāme ḫudʿayī bāvey kuned

(20) belki esīri cāmesiyile ʿarż eyler aña bir ḥīle vü ḫudʿa eyler tā ki anuñ ʿaybı ẓāhir olmaya.

2390 Gūyed in şermendeest eznīk ü bed

(21) Eydür ki bu bende nīk ü bedden şermende vü maḥcūbdur

Ezbürehne kerden ū eztū remed

(22) bürehne eylemekden o bende senden [A228a] nefret eyler yaʿnī eger ʿuryān ider iseñ senüñ yanuñda ṭurmaz senden firār (23) eyler pes faḳīr ki ṣābir ü ṣāliḥ ola ʿaybdan pākdür zīrā faḳīrüñ ʿaybı yā dünyādandur yā ṣabırsızlıḳdandur yā fısḳdandur (24) ol faḳīrde ḫod hīç birisi yoḳdur ki tā ʿayb-pūşa muḥtāc ola [*remed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

2391 Ḫvāce derʿaybest ġarḳa tā begūş

(25) Ḫᵛāce ḳulaġına degin ʿayba ġarḳdur ḫᵛāce bunda ġanī maʿnāsınadur

Ḫᵛācerā mālest ü māleş ʿayb-pūş

(26) ḫᵛācenüñ mālı vardur ve mālı anuñ ʿaybını setr idicidür līkin baʿde'l-mevt cemīʿ-i ʿuyūbı āşkār olur. Mıṣrāʿ (27)

Ki māl tā leb-i kūrest baʿd ezan aʿmāl[1340]

beyt

El-ʿilmu ve'l-mālu yesturāni kullu ʿaybi

Ve'l-cehlu ve'l-faḳru yekşifāni kullu ʿaybi[1341]

2392 K'ezṭamaʿ ʿaybeş nebīned ṭāmiʿī

Bir ṭāmiʿ ṭamaʿından ol ḫᵛācenüñ ʿaybını (28) görmez

Geşt dilhārā ṭamaʿhā cāmiʿī

ṭamaʿlar göñülleri tamām muḥīṭ ü cāmiʿ oldı farżā bir nāmaʿḳūl söz söylese (29) ol söz andan recā üzre olanlara laṭīf ü maʿḳūl görinür nite ki ḥażret-i Mevlānā buña işāret eyler. [H151b] [M183b] (1)

2393 V'er gedā gūyed suḫan çün zerr-i kān

Ve ger gedā maʿdenden ẓāhir olan altun gibi laṭīf ü maḳbūl söz söyleye (2)

Reh neyābed kāle-yi ū derdükān

anuñ ḳumāş u metāʿı dükkāna yol bulmaz yaʿnī sözi maḳbūl olmaz.

2394 Kār-ı dervīşī verā-yı fehm-i tust

(3) Dervīşligüñ kār u ḥaḳīḳatı senüñ fehmüñüñ verāsıdur yaʿnī senüñ fehmüñ irişicek (4) mertebe degüldür

Sūy-ı dervīşī beme'nger süst süst

dervīşlik cānibine süst süst yaʿnī ihānet (5) ü ḥaḳāretile naẓar eyleme bu sözler Aʿrābīnüñ aġzındandur zenine [*bemeniger*de bā zāyiddür].

2395 Z'an ki dervīşan verā-yı mülk ü māl

Zīrā (6) dervīşler dervīşlik sebebinden mülk ü māldan ġayrı

Rūziyī dārend jerf ezẒü'l-celāl

Ḥaḳḳ (7) taʿālā ḥażretinden laṭīf ü firāvān bir rızḳ ṭutarlar nite ki Server-i Kāyinātuñ bu ḥadīṯ-i şerīfi ol rūzīnüñ (8) baʿżısından ḫaber virür *ebītu ʿinde Rabbī yeṭʿımunī ve yesḳīnī*[1342].

[1340] "Artık, mal bu amellerden sonra körün dudağındadır."

[1341] "İlim ve mal tüm ayıpları örter; câhillik ve fakirlik de bütün kusurları açığa çıkarır."

27 beyt El-ʿilmu ve'l-mālu yesturāni kullu ʿaybi Ve'l-cehlu ve'l-faḳru yekşifāni kullu ʿaybi MNAB: -H

2396 Ḥaḳḳ taʿālā̱ ʿādilest ü ʿādilān

(9) Ḥaḳḳ taʿālā̱ ḥażreti ʿādildür ve ʿādiller

Key kunend istem-gerī berbīdilān

bīdiller ve żaʿīfler üzre ḳaçan (10) ẓulm eylerler yaʿnī ẓulm eylemezler.

2397 An yekīrā niʿmet ü kālā dehend

Ol birine niʿmet ü metāʿ u esbāb vireler [*kālā* metāʿ maʿnā̱sınadur] (11)

V'in digerrā berser-i āteş nehend

ve bu birini āteşüñ başı üzre yaʿnī āteş üzre ḳoyalar yaʿnī ʿādiller bunı eylemezler. (12)

2398 Āteşeş sūzan ki dāred in gümān

Āteş anı yaḳıcı ola bu ẓannı kim ṭutar [*gümān* ẓann maʿnā̱sınadur]

BerḪudā vü Ḫālıḳ-ı her dü cihān

(13) her iki cihānuñ Ḫudā vü Ḫālıḳı üzre ḥāṣıl-ı maʿnā̱ budur ki hīç olur mı ki Ḥaḳḳ taʿālā̱ ḥażreti bilāsebeb birine (14) esbāb [B173b] u māl u niʿmet ve birine derd ü renc ü miḥnet vire dünyāda olan ʿādiller bu ḫuṣūṣı iḫtiyār eylemezler hīç (15) ʿaḳl ḳabūl ider mi ki Ḥaḳḳ taʿālā̱ ḥażreti bunı ide pes Ḥaḳḳ taʿālā̱ ḥażreti bendelerinden baʿżısına ki māl u mülk (16) ve ʿizzet ü celāl iḥsān eyler eger faḳīrlere [A228b] ṣad-hezār ẕevḳ u ḥāl ve müşāhede-yi cemāl virmeye ẓulm eylemiş olur ḥāşā (17) ki Ḫudāy-ı Raḥīm ve Rabb-i Kerīm böyle ide belki ol ḳadar bīḥad iḥsān ide ki ʿaḳl anı iḥāṭa itmekden ʿācizdür. (18)

2399 Faḳru faḫrī ezgüẕāfest ü mecāz

Server-i Kāyināt ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt ki *el-faḳru faḫrī*[1343] didi (19) güẕāf u mecāzdan mıdur [farż itdüm ki *el-faḳru faḫrī* güẕāf u mecāzdandur yaʿnī bīhūde sözdür ol faḳrda hezārān pinhān ʿizz ü nāz yoḳ mıdur yaʿnī vardur pes maʿlūm oldı ki *el-faḳru faḫrī* bīhūde vü nāmaʿḳūl söz degüldür belki maʿḳūl u maḳbūl sözdür bu hem vechdür]

Nī hezāran ʿizz-i pinhānest ü nāz

güẕāf u mecāzdan degüldür belki ṣavāb (20) u ḥaḳīḳatdur zīrā faḳrdan hezārān pinhān ʿizz ü nāz vardur eger *el-faḳru faḫrī* güẕāf u mecāzdan olayıdı (21) yaʿnī bīhūde vü nāmaʿḳūl söz olayıdı enbiyā vü evliyāya bu ḳadar ʿizz ü nāz ki Ḫudāy taʿālā̱ cānibinden iḥsān (22) olınmışdur lāzım gelürdi ki laġv ola enbiyā vü evliyāda olan ʿizz ü nāz ve ḳadr ü rifʿat aẓharu mine'ş-şemsdür. (23)

[1342] "Rabbimin yanında gecelerim; O, beni yedirir, içirir."

[1343] "***El-faḳru faḫrī*** *ve bihi'fteḫıra* (**Fakirlik övüncümdür**, onunla iftihâr ederim.)" Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 80.

19 farż itdüm ki el-faḳru faḫrī güẕāf u mecāzdandur yaʿnī bīhūde sözdür ol faḳrda hezārān pinhān ʿizz ü nāz yoḳ mıdur yaʿnī vardur pes maʿlūm oldı ki el-faḳru faḫrī bīhūde vü nāmaʿḳūl söz degüldür belki maʿḳūl u maḳbūl sözdür bu hem vechdür MN: -HAB

2400 Ezġażab bermen laḳabhā rāndī

Ġażab u ḥiddetden benüm üzerüme laḳablar sürdüñ yaʿnī baña laḳablar ve ʿayblar (24) isnād [N122a] eyledüñ

Yār-gīrem mār-gīrem ḫ^vāndī

ben seni yār u dost ṭutıcıyam mār-gīr oḳuduñ (25) yaʿnī baña mār-gīr didüñ [*men ki yār-gīrem* taḳdīrindedür].

2401 V'er bigīrem mār dendāneş kenem

Farżā eger mārı ṭutam anuñ dişini ḳoparuram (26)

Tāş ezser kūften eymen kunem

tā yılanı baş dögülmekden eymen ü ḫalāṣ idem zīrā dişleri çıḳduḳdan ṣoñra (27) żararı ḳalmaz pes başını ezdürmek lāzım gelmez ḥāṣıl-ı maʿnā̱ budur farżā elüme māl girse anuñ ḥuḳūḳ-ı şerʿiyyesini (28) edā itmegile anuñ żararını defʿ idüp *niʿme'l-mālu'ṣ-ṣāliḥu fīyedi'r-reculi'ṣ-ṣāliḥi*[1344] mertebesine irişdürürem. (29)

2402 Z'an ki an dendan ʿaduvv-i cān-ı ust

Zīrā ki ol diş anuñ cānınuñ düşmenidür zīrā [M184a] (1) zehri dişindedür çünki dişi çıḳa artuḳ kimseyi helāk itmege ḳādir olmaz [*ʿaduvv*da vāv müşeddeddür]

Men ʿaduvrā mīkunem z'in ʿilm dust

(2) bu ʿilmden ben ʿadūyı kendüme dost eylerem yaʿnī düşmenüñ ġayra olan żararını andan defʿ (3) itmegile farżā düşmenüm ise bu ḫuṣūṣda dostum olur [*ʿilm* mużāf degüldür].

2403 Ezṭamaʿ hergiz neḫ^vānem men füsūn

Ben hergiz ṭamaʿdan ötüri (4) efsūn oḳumazam

İn ṭamaʿrā kerdeem men ser-nigūn

zīrā bu ṭamaʿı ben ser-nigūn u zebūn eylemişem [*ser-nigūn* başı aşaġa maʿnā̱sınadur].

2404 Ḥāşe lillah ṭamʿ-ı men ezḫalḳ nist

(5) Ḥāşā lillāh benüm ṭamaʿ u ümīdüm ḫalḳdan degüldür bu hem vechdür ḥāşe lillāh ḫalḳdan benüm ümīd ü ṭamaʿum yoḳdur (6)

Ezḳanāʿat derdil-i men ʿālemist

ḳanāʿatdan benüm ḳalbümde bir ʿālem ü ẕevḳ vardur yaʿnī ġınāyī ḳalbüm vardur (7) ḫalḳa ʿarż-ı ḥācet itmege iḥtiyāc yoḳdur bunda tenbīh budur ki ʿāḳıla lāzım olan budur ki cemīʿ-i ḫuṣūṣda (8) teveccühi Ḥaḳḳ taʿālā̱ ḥażretine ola.

---

25 men ki yār-gīrem taḳdīrindedür HNA: -MB

[1344] "Sâlih adamın elinde olan sâlih ve helâl mâl ne güzeldir."

2405 Berser-i emrūd-bün bīnī çünān

Emrūd aġacınuñ başı üzre (9) beni ancılayın görürsün yaʿnī beni ṭamaʿ-kār ẓann eylersün

Z'an furūd ā tā nemāned an gümān

[A229a] [H152a] emrūd aġacından aşaġa (10) gel tā ol ẓann ḳalmaya yaʿnī sen ṭamaʿı terk idüp ḳanāʿat u tevekküle vuṣūl bulmaduñ beni daḫı kendüñ gibi ẓann eylersün (11) ṭamaʿı terk idüp naẓar eyle *ā* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *bün* fidān maʿnāsınadur *emrūd-bün* bunda bün-i emrūd taḳdīrindedür (12) ki dıraḫt-ı emrūd maʿnāsınadur. [B174a]

2406 Çün ki bergerdī tu ser-geşte şevī

Çünki sen bir miḳdār dönesin (13) ser-geşte olursun yaʿnī başuñ döner [*bergerde* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur]

Ḫānerā gerdende bīnī v'an tuyī

ḫāneyi dönici görürsün ve ol (14) sensin yaʿnī başuñ döndüginden ḫāneyi döner ṣanursun ḥālen ki ḫānenüñ dönmesi yoḳdur zübde-yi (15) kelām budur ki ben tevekkül ü ḳanāʿatda ṣābit-ḳadem ü müstaḥkemem ḥırṣ u ṭamaʿdan dūr u pākem līkin sende ḥırṣ u ṭamaʿ olduġından (16) bende daḫı var ṣanursun tevekkül ü ḳanāʿata ḳadem baṣ tā benüm ḥālüm saña rūşen ü ẓāhir ola.

Derbeyān-ı ān ki

Anuñ (17) beyānındadur ki

cünbīden-i her kes ezāncā ki veyest

her bir kimsenüñ ḥareket ü naẓarı ol yirden ki odur [*cünbīden* ḥareket itmek maʿnāsınadur] (18)

her kesrā ezçenbere-yi vücūd-ı ḫod bīned

herkesi kendü vücūdı dāyiresinden görür bu hem vechdür herkese (19) kendü vücūdı dāyiresinde ve idrāki mertebesinde naẓar eyler ve iʿtiḳādı bu ki ol kimse kendünüñ fehmi gibidür [*çenbere*den murād bunda dāyire vü mertebedür biḥasebi'l-maʿnā] (20)

tābe-yi kebūd āftābrā kebūd nümāyed

bu ḫod rūşendür ki gök cām āftābı gök gösterür ḥālen ki (21) āftāb kebūd degüldür [*tābe*den murād bunda cām olmaḳ rūşendür ki āftāb aña her gün irişür]

ve surḫ surḫ nümāyed

ve ḳızıl cām āftābı ḳızıl gösterür ḥālen ki āftāb surḫ (22) degüldür

çün tābehā ezrenghā bīrūn āyed sepīd şeved

ammā çünki cāmlar renglerinden ṭaşra gele yaʿnī (23) renglerden pāk ola aḳ olur

ezheme tābehā-yı dīger ū rāst-gūter bāşed

ġayrı cāmlaruñ cemīʿisinden (24) o sepīd cām rāst söyleyicirek olur

ve imām-ı heme bāşed

ve cemīʿisinüñ imām u aṣlı olur (25)

2407 Dīd Aḥmedrā Ebū-Cehl ü buguft

Ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem Ebū-Cehl gördi ve eytdi (26)

Zişt naḳşī k'ezBenī-Hāşim şuguft

ki Benī Hāşimden bir ḳabīḥ naḳş açıldı ve ẓāhir oldı yaʿnī ol kūr-ı melʿūn āftābdan (27) rūşenrek yüze zişt didi ʿadāvet ü ġaraż ne ḳabīḥ ḥāletdür ki kişiyi kör eyler. Beyt (28)

Çün ġaraż āmed hüner-pūşīde şud
Ṣad ḥicāb ezdil sebū-yı dīde şud[1345]

2408 Guft Aḥmed mer verā ki rāstī

Ḥażret-i (29) Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem Ebū-Cehl-i laʿīne eytdi gerçeksin [*mer verā*da mer zāyiddür]

Rast guftī ger çi kār-efzāstī

rāst [M184b] (1) didüñ egerçi ḥadden tecāvüz idicisin yaʿnī ben āyineyem sen şekl-i ḳabīḥuñı bende müşāhede eyledüñ bu sebebden rāstsın. (2)

2409 Dīd Ṣıddīḳeş buguft ey āftāb

Ḥażret-i Ebū-Bekr raẓıyallāhu ʿanh Server-i Kāyinātı gördi eytdi ey āftāb (3)

Nī zişarḳī nī ziġarbī ḫoş bitāb

ne şarḳdansın ne [A229b] ġarbdansın latīf yaldıra ve ʿālemi rūşen eyle (4) ḥażret-i Ebū-Bekrüñ ism-i şerīfi ʿAbdullāhdur künyeti Ebū-Bekrdür laḳabı Ṣıddīḳdur [*bitāb* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

2410 Guft Aḥmed rast guftī ey ʿazīz

(5) Ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem Ṣıddīḳ ḥażretine raẓıyallāhu ʿanh eytdi gerçek didüñ ey ʿazīz (6)

Ey rehīdey tū zidünyā-yı neçīz

ey Ṣıddīḳ ki sen [N122b] lāşey' dünyādan ḳurtulmışsun [*neçīz* nāçīz maʿnāsınadur].

2411 Ḥāżıran guftend k'ey ṣadru'l-verā

[1345] "Araya kıskançlık girdiğinde hüner örtülür; gönülden göz destisine yüz perde çekilir."

[B174b] (7) Anda ḥāżır olanlar ki murād aṣḥābdur eytdiler ki ey ḫalḳuñ ṣadr u eşrefi [*verā* ḳavm ve ḫalḳ maʿnāsınadur]

Rast-gū guftī dü żıd-gūrā çerā

(8) niçün iki tenāḳuż söyleyiciye rāst söyleyici didüñ.

2412 Guft men āyīneem maṣḳūl-i dest

(9) Server-i Kāyināt ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt aṣḥāba eytdi ben Ḫudāy taʿālānuñ luṭf u ḳudreti eli ile maṣḳūl u (10) rūşen āyineyem

Türk ü Hindū dermen an bīned ki hest

Türk ü Hindū bende anı görür ki kendüsinde (11) vardur yaʿnī ben rūşen ü mücellā āyineyem herkes bende kendüde olan ḥāli müşāhede eyler.

2413 Ey zen er ṭammāʿ mībīnī merā

(12) Ey zen eger beni ṭammāʿ görür iseñ

Z'in taḥarrī-yi zenāne berter ā

bu zenler gibi taḥarrīden (13) yuḳarurek gel yaʿnī ferāġat eyle belki merdler gibi taḥarrī eyle tā ki ḥaḳīḳat-ı aḥvāle tamām muṭṭaliʿ olasın [*berter ā*da ā emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür]. (14)

2414 An ṭamaʿrā māned ü raḥmet buved

O ki murād faḳrdur ṭamaʿa beñzer ve līkin raḥmetdür

K'ū ṭamaʿ ancā ki an niʿmet buved

(15) ḳanı ṭamaʿ ol yirde ki ol niʿmet ola yaʿnī faḳr-ı ḥaḳīḳī olan yirde ṭamaʿ olmaz.

2415 İmtiḥan kun faḳrrā rūzī dü tū

(16) Sen faḳrı bir iki gün imtiḥān eyle ṣabr u ḳanāʿat u tevekkül idüp

Tā befaḳr enderġınā bīnī dü-tū

(17) tā faḳrda iki [H152b] ḳat ġınā göresin yaʿnī ġınā-yı ḳalbī ġınā-yı ẓāhirīden maḳbūldür zīrā ġınā-yı ḳalb bir (18) ḥāl üzredür ġınā-yı māl zevāl-pezīrdür ve bundan ziyāde ḥażret-i Mevlānā faḳruñ ʿizz ü ṣafāsını beyān eyler bu sözler (19) Aʿrābī cānibindendür kendünüñ ʿavretine [mıṣrāʿ-ı ṣānīde *tū* ḳat maʿnāsınadur].

2416 Ṣabr kun bāfaḳr u bü'gzār in melāl

Faḳra ṣabr eyle ve bu melāl ü ġamı (20) ḳo yaʿnī terk eyle

Z'an ki derfaḳrest ʿizz-i Ẕu'l-celāl

zīrā ki Ḥaḳḳ taʿālānuñ ʿizzeti faḳrdadur nite ki meşhūrdur (21) *el-faḳru şiʿāru'l-evliyā'i ve ḥīletu'l-aṣfiyā'*[1346]. Beyt (22)

Egeret ṣalṭanat-ı faḳr bebaḫşend ey dil
Kemterin mülk-i tu ezmāh buved tā māhī[1347]

2417 Sirke me'frūş u hezāran can bübīn

Sirke ṣatma yaʿnī (23) faḳruñ eleminden yüzüñi ekşitme ve hezārān cānı

Ezḳanāʿat ġarḳ-ı baḥr-ı engübīn

ḳanāʿatdan ʿasel deryāsına ġarḳ gör yaʿnī enbiyā vü evliyā faḳr u ḳanāʿatdan ziyāde (24) lezzet-i rūḥānīye vuṣūl bulduḳlarından dünyādan ictināb u iʿrāż eylediler *bübīn* kelimesinüñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı (25) sānīye ḳayd olındı.

2418 Ṣad-hezāran cān-ı telḫī-keş niger

Nice yüz biñ acılıḳ çekici cānı gör [*niger* gör ve naẓar eyle maʿnāsına gelür bunda evvel murāddur]

Hem-çü gül āġışte endergül-şeker

(26) gül-şeker içinde gül gibi mümtezic ü muḫteliṭ olmış yaʿnī dünyāda rıżā-yı Mevlānuñ ḥuṣūli içün tārik-i (27) dünyā olup faḳr u fāḳada ṣabr u ḳanāʿatı iḫtiyār idüp lezzāt-ı cismāniyyeden dūr olduḳlarından ötüri (28) sevāb-ı bisyār ve ʿizz-i bīşumār ve ḳurb u [A230a] viṣāl-i Perverdgārdan müntefiʿ ü mütemettiʿ olurlar [nice yüz biñ telḫī-keş cānı gül-şeker içinde olan gül gibi āġışte vü müstaġraḳ gör bu hem vechdür].

2419 Ey dirīġā mer turā guncā budī

(29) Ey dirīġā saña vüsʿāt olayıdı yaʿnī eger sende ḥavṣala ve ḳalb-i selīm olayıdı [*guncā* ṣıġmaḳ ki bunda vüsʿat murāddur]

Tā zicānem şerḥ-i dil peydā şudī

[M185a] (1) tā cānumdan göñlümüñ şerḥi peydā vü ẓāhir olayıdı yaʿnī dilde esrār-ı İlāhiyyeyi ve aḥvāl-i āḫıreti ve faḳr u ḳanāʿatda (2) olan ʿizz ü şeref ve keşf ü kerāmeti beyān u rūşen eylerdüm.

2420 İn suḫan şīrest derpistān-ı cān

[1346] "Fakirlik, velîlerin alâmeti, azîzlerin hîlesidir."
[1347] "Ey gönül! Eğer sana fakr saltanatı bağışlansa, azıcık mülkün aydan denize kadar (geniş) olur."

23 faḳruñ eleminden yüzüñi ekşitme ve hezārān cānı MHN: -AB / ʿasel deryāsına ġarḳ gör yaʿnī enbiyā vü evliyā faḳr u ḳanāʿatdan HN: -MAB

28 nice yüz biñ telḫī-keş cānı gül-şeker içinde olan gül gibi āġışte vü müstaġraḳ gör bu hem vechdür HNAB: -M

29 guncā ṣıġmaḳ ki bunda vüsʿat murāddur H: -MNAB

(3) Bu söz cān pistānında sütdür yaʿnī bu kelimāt aḥvāl-i ʿışḳ ve naṣāyıḥ-ı Raḥmāniyyedür [*şīr* süt maʿnāsınadur] (4)

Bīkeşende ḫoş nemīgerded revān

çekici ve emicisiz laṭīf [B175a] revān u cārī olmaz yaʿnī bu dervīşlikden ötüri beyān (5) olınan esrāra ṭālib-i ẓāhir olayıdı aña müteʿallıḳ nice ḥaḳāyıḳ u deḳāyıḳ ẓuhūr bulurdı *pistān* meme *keşende*den (6) murād bunda emicidür *revān* cārī manāsına.

2421 Müstemiʿ çün teşne vü cüyende şud

Müstemiʿ çünki teşne vü ḥarīṣ (7) u ṭālib oldı [*müstemiʿ* diñleyici maʿnāsınadur]

Vāʿiẓ er mürde buved güyende şud

vāʿiẓ farżā eger mürde ola söyleyici olur (8) yaʿnī eger sen deḳāyıḳ u ḥaḳāyıḳ u esrār-ı İlāhiyyeye ṭālib-i ṣādıḳ olayıduñ nice kelimāt-ı ʿacībe vü nikāt-ı ġarībe ve yenābīʿ-i (9) ḥikem revān u cārī olurdı Server-i Kāyināt ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt ve ekmelu't-taḥiyyāt buyurmışlardur (10) *innellāhe yuleḳḳanu'l-ḥikmete ʿalāisāni'l-vāʿiẓīne biḳadri himemi'l-müstemiʿīn*[1348].

2422 Müstemiʿ çün tāze āmed bīmelāl

(11) Müstemiʿ çünki melāl ü ġamsız tāze vü ḥarīṣ geldi

Şad zeban gerded beguften güng ü lāl

güng ü lāl (12) olan kimse sözde yüz dillü olur yaʿnī ḥadden ziyāde guftāra ḳudreti olur *güng* kāf-ı Fārsīnüñ (13) żammesiyile ve *lāl* dilsüz maʿnāsınadur [*beguften* söylemekde maʿnāsınadur]. Ḳıṭʿa

Fehm-i suḫan çün nekuned müstemiʿ
Ḳuvvet-i ṭabʿ ezmütekellim mecūy (14)

Füsḥat-ı meydān-ı irādet biyār
Tā bizened merd-i suḫan-gūy gūy[1349]

2423 Çün ki nāmaḥrem derāyed ezderem

(15) Çünki nāmaḥrem ḳapumdan içerü gele

Perde derpinhan şevend ehl-i ḥarem

[1348] "Doğrusu Allâh, vâizlerin diline dinleyenlerin gayreti kadar hikmet telkîn eder." Ali Yardım yaptığı araştırmalar neticesinde böyle bir hadîsi tespit edemediğini belirtmektedir. (Bkz. *Age*, s. 244.)
[1349] "Dinleyici sözü anlayamayacak seviyede ise, konuşanda güçlü bir kâbiliyet arama. İrâde meydanının genişliğini âşikâr et, tâ ki edîp sözünü îrâd etsin."

ehl-i ḥarem perde içinde pinhān (16) u mestūr olurlar yaʿnī evliyāʾullāh esrār-ı İlāhiyyeyi ʿavāma āşkāre eylemekden perhīz eylerler zīrā iki cānibe żarar (17) vardur ḥaḳīḳat-ı esrāra muṭṭaliʿ olmayup ilḥād u küfre düşüp evliyāya nāmaʿḳūl iʿtiḳād eylerler.

2424 V'er derāyed maḥremī dūr ezgüzend

(18) Ve ger żarardan baʿīd bir maḥrem içerü gele

Bergüşāyend an setīran rūy-ı bend

[N123a] (19) ol mestūrlar yüzinüñ bendini açarlar ve çözerler yaʿnī maḥreme esrār-ı İlāhiyye ʿarāyisi ḫūb u zībā yüzlerinden niḳābı (20) refʿ eylerler *setīrān* cemʿ-i setīrdür ki mestūr maʿnāsınadur.

2425 Her kirā ḫūb u ḫoş u zībā kunend

Her birini ki (21) ḫūb u laṭīf ü zībā eylerler

Ezberāy-ı dīde-yi bīnā kunend

göricinüñ çeşminden ötüri eylerler aʿmādan ötüri (22) eylemezler zīrā aʿmā bundan ve bunuñ gibi ẕevḳ u behre almaġa imkān yoḳdur pes ʿavāma esrār-ı İlāhiyyeden (23) naṣīb ü ẕevḳ-ı ḥırmāndan ġayrı degüldür. Beyt (24)

Müddeʿī ḫʿast ki āyed betemāşāgeh-i rāz
Dest-i ġayb āmed ü bersīne-yi nāmaḥrem zed[1350] [A230b]

2426 Key buved āvāz-ı çeng ü zīr ü bam

[H153a] Çeng āvāzı ve zīr (25) ü bam bu hem vechdür çeng ü zīr ü bam āvāzı *zīr* sāzda olan alt ḳıl *bam* üst ḳıl

Ezberāy-ı gūş-ı bīḥiss-i aṣam

(26) ḳaçan ṣaġır ḥissizüñ ḳulaġından ötüri olur yaʿnī olmaz zīrā aṣamm ḫūb-ṣadādan (27) ẕevḳ-peẕīr olmaḳ muḥāldür [*aṣamm* ṣaġır maʿnāsınadur].

2427 Müşkrā bīhūde Ḥaḳ ḫoş-dem nekerd

Müşki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti (28) ʿabeş yire laṭīf rāyiḥalu eylemedi

Behr-i ḥis kerd ü pey-i aḫşem nekerd

ḥisden ötüri eyledi yaʿnī ḳuvvet-i (29) şāmmesi olanlar içün ḫoş-būy eyledi aḫşem içün ḫoş-būy eylemedi *aḫşem* şol kimsedür ki ḳuvvet-i [M185b] (1) şāmmesi olmaya ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki ḥavāss-ı ẓāhire ve eşyā-yı keşīre nite ki ʿabeş ḫalḳ olınmadı belki ḥikmetile (2) ḫalḳ olındı aʿżā-yı ẓāhirenüñ birinden maḥrūm olan kimse eşyā-yı

[1350] "İddiâ sâhibi, sırların temâşâ edildiği yere gelmek ister; gâyipten bir el gelip o nâmahremin sînesine vurdu."

ẓāhirenüñ baʿżısınuñ ẕevḳ u leẕẕetinden (3) nice maḥrūm ise ʿālem-i maʿnā cānibine ḥavāss-ı rūḥāniyyesi maʿdūm yā nāḳıṣ olan kimsenüñ daḫı ḥāli bu vechiledür ki (4) ʿālem-i ʿulvīde olan leẕẕātdan müteleẕẕiẕ olmaġa imkān yoḳdur.

2428 Ḥaḳ zemīn ü āsman bersaḫteest

(5) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti zemīn ü āsmānı düzmiş ve vücūda getürmişdür

Dermiyan bes nār u nūr efraḫteest

(6) zemīn ü āsmān [B175b] ortasında çoḳ nār u nūr yüceltmiş ve peydā eylemişdür.

2429 İn zeminrā ezberāy-ı ḫākiyān

Bu zemīni (7) ḫākīlerden ötüri ve anda sākin olanlardan ötüri eyledi

Āsmanrā mesken-i eflākiyān

(8) āsmānı eflākīlerden ötüri eyledi.

2430 Merd-i süflī düşmen-i bālā buved

Süflīde olan kimse bālāya düşmendür zīrā (9) cinsiyyet ü münāsebet yoḳdur

Müşterī-yi her mekan peydā buved

her mekānuñ müşterīsi ẓāhirdür bu sebebdendür (10) ki ehl-i bihişt ʿamel-i ṣāliḥ ü ṭāʿat ve ehl-i dūzaḫ fısḳ u maʿṣıyet eyler. Beyt (11)

Her kes münāsib-i ḫod güher-i girift-i yār
Bülbül bebāġ reft ü zeġan sūy-ı ḫārzār[1351]

2431 Ey setīre hīç tū berḫāstī

Ey (12) mestūre hīç sen ṭāʿat u ʿibādet içün ḳalḳduñ mı ve saʿy eledüñ mi

Ḫᵛīştenrā behr-i gūr ārāstī

kendüñi dügün (13) ve ʿıyş u ʿişret ve neşāṭdan ötüri ziynet eledüñ yaʿnī hemān dünyā ārzūlarına saʿy eylersün *gūr* kāf-ı Fārsīnüñ (14) żammesiyile dügün ve ʿıyş u ʿişret ve neşāṭ maʿnāsınadur cemīʿan bu sözler Aʿrābīnüñ cānibindendür kendünüñ zenine [kendüñi ḳabr içün ziynet eledüñ mi yaʿnī āḫıret tedārükinde olduñ mı bu vech üzre *gūr* ḳabr maʿnāsına olur]. (15)

2432 Ger cihanrā pür-dür-i meknun kunem

Eger cihānı pür-dürr-i meknūn idem yaʿnī māl u niʿmetden cihānı memlū idem bu hem vechdür ki (16) eger cihānı dürr-i meknūn gibi laṭīf naṣīḥatlardan ṭolduram [*pür-dürr-i meknūn* ziyāde ẕī-ḳıymet dürr maʿnāsınadur]

Rūzi-yi tū çün nebāşed çun kunem

[1351] "Herkes yârdan kendine göre bir cevher elde eder; bülbül bağa gider, karga dikenlik cânibine gider."

(17) çünki senüñ naṣîbüñ olmaya niçe idem yaʿnî saña naṣîb olmayan nesneyi ben kesb ü taḥṣîl itmege ḳādir degülem bu hem vechdür (18) çünki benüm dürr-i meknūn gibi pendlerümüñ saña teʾsīri olmaya niçe ideyüm ve işāret olınmışdur ki *Aʿrābî*den (19) murād ʿaḳl ve *zen*den murād nefsdür ki nite ki Aʿrābî ile zen ḫuṣūmet ü ʿinād idüp elem virür nefs-i emmāre (20) daḫı ʿaḳl ile ceng ü muḳābele idüp sülūk-ı ṭarīḳata ve tedārük-i aḥvāl-i āḫırete mānîʿ olur pes [A231a] ʿāḳıla gerekdür ki nefse diye [*rūzî* bunda naṣîb maʿnāsınadur]. (21)

2433 Terk-i ceng ü reh-zenî ey zen bugū

Ey zen ceng ü reh-zenligi terk eyle

V'er nemîgūyî beterk-i men bugū

(22) ve ger ceng ü reh-zenligi terk eylemez iseñ ey zen beni terk eyle mıṣrāʿ-ı evvelde olan *bugū* bükun maʿnāsınadur (23) terkile istiʿmāl olındugından ötüridür *terk nemîgūyî* ve *ger terk nemîkunî* maʿnāsınadur [*bugū* emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür].

2434 Mer merā çi cāy-ı ceng-i nîk ü bed

(24) Baña ne nîk ü bedüñ cengi yiridür

K'in dilem ezṣulḥhā hem mîremed

zîrā bu göñlüm ṣulḥlardan (25) daḫı ürker yaʿnî ferāġ bende bir mertebededür ki kimse ile ceng ü ḫuṣūmet itmek degül belki ṣāliḥlerden ve cemîʿ-i ḳuyūddan (26) ferāġat üzreyem zîrā bende vücūddan bir eser ḳalmamışdur [*ki īn dilem* taḳdîrindedür].

2435 Ger ḫamuş gerdî vü ger nî an kunem

Eger nizāʿ u (27) şikāyetden ḫāmūş olur iseñ ḫūb u laṭîfdür ve illā yaʿnî eger nizāʿ u şikāyeti terk idüp ḫāmūş (28) olmayasın anı eylerem

Ki hemin dem terk-i ḫān u man kunem

ki hem bu dem ḫān u mānı terk eylerem yaʿnî yā saña ṭalāḳ (29) virürem yā terk-i diyār eylerem [*ḫān u mān* ve *ḫānmān* ev barḫ maʿnāsınadur]. Beyt [M186a] (1)

Tihî pāy-reften bih ezkefş-i neng
Belā-yı sefer bih ki derḫāne ceng[1352]

beyt

Sefer ʿıyd bāşed beran ket-ḫudāy
Ki bānū-yı zişteş buved derserāy[1353] (2) [N123b]

---

26 ki īn dilem taḳdîrindedür HNAB: -M

[1352] "Yalınayak gezmek dar ayakkabı ile gezmekten iyidir; seferin belâsı evde kavga etmekten iyidir."

[1353] "Kahyâ için sefer bayram demektir; çünkü sarayda çirkin hanımı vardır."

Mürāʿāt kerden-i zen şevherrā ve istiġfār kerden ezgufte-yi ḫᵛīş

Zen [B176a] zevcine (3) ki murād Aʿrābīdür riʿāyet eylemesi ve kendünüñ zevcine didügi sözlerden istiġfār eylemesi beyānındadur (4) ve murād budur ki çünki nefs-i emmāre ʿaḳlı [H153b] firīfte vü maġlūb itmege ḳādir olmaya rıfḳ u luṭfıla aldamaġa ḳaṣd eyler (5)

2436 Zen çü dīd ūrā ki tünd ü tevsenest

Çünki zen Aʿrābīyi gördi ki ḫaşin ü ser-keşdür

Geşt giryan girye ḫod dām-ı zenest

(6) ḥīle yüzinden zen girye idici oldı girye ḫod ʿavretüñ ṭuzaġıdur yaʿnī zenler zevclerini (7) girye ile firīfte eylerler *tevsen* ḥarūn u ser-keş maʿnāsınadur *tā*da fetḥ ü żamm cāyizdür [*dām* ṭuzaḳ maʿnāsınadur].

2437 Guft eztū key çünin pindāştem

(8) Zen Aʿrābīye eytdi senden ḳaçan böyle ṣandum yaʿnī ben senden bunı ümīd ṭutmadum

Eztu men ümmīd-i dīger dāştem

(9) ben senden ġayrı ümīd ṭutdum yaʿnī ümīdüm bu idi ki beni hergiz terk itmeyesin *zen*den murād nefs-i (10) emmāredür ki ʿaḳla eydür benüm taṣavvurum bu idi ki benüm cemīʿ sözümi ḳabūl idüp hergiz benden rencīde olmayasın. (11)

2438 Zen derāmed ezṭarīḳ-ı nīstī

Zen ziyāde mekrinden yoḳlıḳ yolından geldi yaʿnī tenezzül ü tezellül ü tevāżuʿa (12) başladı

Guft men ḫāk-i şumāyem nī sitī

eytdi ben sizüñ ḫāküñüzem sittī degülem *sittī* ḫātun Türkīde ḳadın dirler. (13)

2439 Cism ü cān u her çi hestem ān-ı tust

Cism ü cān ve her nem var ise senüñ mülküñ ve senüñ içündür (14)

Ḥükm ü ferman cümlegī fermān-ı tust

benüm ḥükm ü fermānum cemīʿan senüñ fermānuñdur yaʿnī hīç bir vechile saña muḫālefetüm yoḳdur. (15)

2440 Ger zidervīşī dilem ezṣabr cest

Eger benüm göñlüm dervīşlik sebebinden ṣıçradı ise yaʿnī dervīşlikden ziyāde (16) mużṭarib oldı ise [*cest* fiʿl-i māżī müfred-i müzekker-i ġāyibdür]

Behr-i ḫᵛīşem nist an behr-i tuvest

ol ḫuṣūṣ kendümden ötüri [A231a] degüldür senden (17) ötüridür [*tūst*da vāv fetḥile oḳunmaḳ gerekdür vezn içün].

2441 Tū merā derderdhā būdī devā

Sen derdlerde baña devā vü dermān olduñ

Men nemīḫᵛāhem ki bāşī bīnevā

(18) ben istemezem ki bīnevā vü muḥtāc olasın.

2442 Cān-ı tū k'ezbehr-i ḫᵛīşem nist īn

Senüñ cān u (19) beḳāñ ḥaḳḳıyiçün ki bu ḥālet kendümden ötüri degüldür

Ezberāy-ı tust in nāle'v ḥanīn

bu nāle vü fiġān senden (20) ötüridür.

2443 Ḫᵛīş-i men billah ki behr-i ḫᵛīş-i tū

Benüm kendüm Allāh ḥaḳḳıyiçün ki senüñ kendüñden ötüri [*ḫᵛīş*den murād bunda ẕāt u vücūddur] (21)

Her nefes ḫᵛāhed ki mīred pīş-i tū

her nefes ister ki senüñ öñüñde öle yaʿnī Allāh ḥaḳḳıyiçün her nefes isterem ki senden (22) ötüri senüñ öñüñde rūḥumı teslīm idem murād nefs-i pür-tezvīrüñ ḥadden ziyāde iltiyām u tevāżuʿıdur ʿaḳlı maġrūr (23) u ġāfil ḳılup ārzūsını ḥāṣıl ide.

2444 Kāş cānet kiş revān-ı men fidī

Ezżamīr-i cān-ı men vāḳıf budī

(24) Kāşkī senüñ cānuñ benüm cānumuñ żamīr ü sırrından vāḳıf olayıdı ki aña yaʿnī senüñ cānuña benüm cānum fidā olsun (25) bu beyt bu vechile şerḥ olındı mıṣrāʿ mıṣrāʿ şerḥ olınmaḳ ziyāde müşkil olduġından ötüri bu beytüñ taḳdīri (26) böyledür *kāş cānet ezżamīr-i cān-ı men vāḳıf budī ki cānetrā revān-ı men fidā bād* (27) *fidā* ḳāfiyeden ötüri yā ile yazıldı *zen*den murād nefsdür *Aʿrābī*den murād ʿaḳldur murād rūḥ-ı ḥayvānī rūḥ-ı insānīye (28) fidā olsun dimekdür zīrā mādām ki rūḥ-ı ḥayvānī rūḥ-ı insānīnüñ maġlūbı olmaya nefsüñ ḥükmi revān u ġālibdür (29) *cānet*den murād rūḥ-ı ʿaḳldur [B176b] *cān-ı men*den murād rūḥ-ı nefsdür pes rūḥ-ı ʿaḳldan murād rūḥ-ı insānīdür [M186b] (1) rūḥ-ı nefsden murād rūḥ-ı ḥayvānīdür [*budī* būdīden muḫaffefdür].

2445 Çün tu bāmen in çünin būdī beẓan

Çünki sen baña ẓanda böyle olduñ (2) yaʿnī benüm ḥaḳḳumda sūʾ-i ẓann eyledüñ

Hem zican bīzār geştem hem ziten

hem cānumdan hem tenümden bīzār oldum. (3)

2446 Ḫākrā bersīm ü zer kerdīm çün

Ḫāki sīm ü zer üzre eyledük yaʿnī sīm ü zer üzre ḫāk eyledük murād (4) sīm ü zer ve māl u esbābdan ferāġat eyledüm dimekdür

Tū çünīnī bāmen ey canrā sükūn

çünki (5) sen baña böylesin ey cānuma sükūn u ārām olan kimse *çün* lafẓınuñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı ṡānīye ḳayd olındı *bāmen* benümile maʿnāsına (6) hem cāyizdür [*çünīnī*de yā ḫıṭāb içündür].

2447 Tū ki dercān u dilem cā mīkunī

Sen ki benüm cān u dilümde yir eylersün yaʿnī senüñ maḥabbetüñ rūḥ (7) u ḳalbümdedür

Z'in ḳadar ezmen teberrā mīkunī

bu ḳadar bīḥużūrlıḳdan benden teberrā vü ictināb eylersün nefsüñ (8) ʿaḳla ḫıṭābıdur kemāl-i maḥabbet iẓhār itmege tā ki kendüsine meyl itdüre [*ḳadar* bunda miḳdār maʿnāsınadur].

2448 Tū teberrā kun ki hestet destgāh

(9) Sen teberrā vü istiġnā eyle zīrā senüñ ḳudretüñ vardur *er-ricālu ḳavvāmūne ʿale'n-nisā'i*[1354]

Ey teberrā-yı turā can ʿuẕr-hᵛāh

(10) ey benüm zevcüm cānum senüñ teberrāñuñ ʿöẕrini dileyicidür yaʿnī sen teberrā vü mufāraḳata ḳaṣd eylersün ammā (11) ben cān u dilden saña tālib ü rāġıbam ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki *el-ʿaḳlu ke'l-māliki*[1355] ḥasebince ʿaḳla lāyıḳ olan (12) budur ki nefs-i emmāreyi ḳuvvet-i ḳāhire ile [H154a] zebūn u ʿāciz idüp hīç bir vechile aña [A232a] mutābaʿat itmeye [*ʿuẕr-ḫᵛāh* vaṣf-ı terkībīdür].

2449 Yād mīkun an zemānīrā ki men

(13) Sābıḳda olan ol bir zemānı yād eyle ki ben

Çü ṣanem būdem tu būdī çün şemen

ṣanem gibi idüm (14) sen şemen gibi idüñ murād *en-nefsu hiye sanemu'l-ekberu*[1356] mūcebince [N124a] ʿaḳl ṭarīḳata sülūk itmezden evvel hevā vü hevesde (15) nefs-i emmāreye tābiʿ olduġın işʿārdur *ṣanem* büt *şemen* büt-perest maʿnāsınadur.

2450 Bende bervefḳ-ı tu dil efrūḫtest

[1354] "...erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur." Nisâ/34.
[1355] "Akıl, (erkek) sâhip gibidir."
[1356] "Nefis! O, en büyük puttur."

(16) Bende senüñ vefḳ u muvāfıḳuñ üzre göñlini rūşen ü münevver eylemişdür [*vefḳ* muvāfıḳ maʿnāsınadur *bende*den murād zendür ki ziyāde tevāżuʿından kendüsine bende didi]

Her çi gūyī puḫt gūyed sūḫtest

(17) her neyi ki pişdi mi pişür diyesin bende saña dir ki yanmışdur yaʿnī her ne buyurur iseñ (18) ḥāżır u müheyyādur emrüñe hīç bir vechile muḫālefeti yoḳdur zübde-yi kelām budur ki zen Aʿrābīye maġlūb u zebūn itmekden ötüri (19) ziyāde muvāfaḳat u mutābaʿat iẓhār eyledi *zen*den murād nefsdür.

2451 Men sipānāḫ-ı tu bāher çim pezī

Ben (20) senüñ sipānāḫuñam beni her ne ile pişürür iseñ

Yā türüş-bā yā ki şīrīn mīsezī

yā ekşi şorbā kim yā şīrīn (21) şorbā kim ki lāyıḳsın yaʿnī nefs ʿaḳla dir ki ben cemīʿ-i ḫuṣūṣda saña tebaʿiyyet üzre idüm gerekse fısḳ u maʿṣıyetde (22) gerekse ṭāʿat u ʿibādetde olsun *türüş-bā* ekşi şorbā *şīrīn-bā* ṭatlu şorbā maʿnāsınadur bu vech şīrīn-bā taḳdīrinde (23) olmaḳ iʿtibārı üzredür bu vech hem cāyizdür yā senüñ ḥelvā ve şīrīnüñem bu vech üzre şīrīn-bā iʿtibārı (24) üzre olmaz *sipānāḫ* meşhūrdur *bāher çi merā pezī* taḳdīrindedür *pezī* ve *mīsezī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i (25) muḫāṭabdur.

2452 Küfr guftem nek beīmān āmedem

Nizāʿ u elem vaḳtinde saña her ne didüm küfr didüm (26) ve nāmaʿḳūl söyledüm işte şimdi īmāna geldüm [*nek* īnekden muḫaffefdür işte şimdi maʿnāsınadur]

Pīş-i ḥükmet ezser-i cān āmedem

[B177a] senüñ ḥükmüñ ḳatına cān (27) ucından yaʿnī ziyāde şevḳ u maḥabbetile geldüm nefs ʿaḳlı maġlūb itmek içün ṭarīḳ-ı iltiyām u müdārāya sülūk itdügidür. (28)

2453 Ḫūy-ı şāhāne-y turā ne'şnāḫtem

Senüñ şāhāne ḫūy u ʿādetüñi añlamadum

Pīş-i tū güstāḫ-ḫar dertāḫtem

senüñ (29) ḳatuña güstāḫ u bīedebāne eşek sürdüm yaʿnī senüñ ʿālī vü laṭīf ṭabʿuña muḫālif kelimāt eyledüm *güstāḫ* kāf-ı [M187a] (1) Fārsīnüñ żammesiyiledür.

2454 Çün ziʿafv-ı tū çerāġī sāḫtem

Çünki senüñ ʿafvuñdan bir çerāġ düzdüm yaʿnī ʿafvuñı vesīle (2) vü vāsıṭa eyledüm

Tevbe kerdem iʿtirāż endāḫtem

itdügüm ḳabāḥatdan tevbe eyledüm iʿtirāżı atdum yaʿnī (3) terk eyledüm nefs ʿaḳla eydür senüñ ten kişver-i salṭanatınuñ ḳuvveti ve beden şehvetinüñ ḳudreti var idi ben ol (4) ḳudret ü ḳuvveti bilmedin bu ḫuṣūṣda cürʾet ü güstāḫlıḳ eyledüm çünki senüñ ḫūy u ʿādetüñi bilmedüm şimdi ki maʿlūm (5) oldı cürʾet ü güstāḫlıġı terk idüp şermende olup iʿtiẕārıla senüñ ḥużūruña geldüm.

2455 Mīnehem pīş-i tu şemşīr ü kefen

(6) Senüñ öñüñe şemşīr ü kefen ḳoram [*şemşīr* şīnüñ fetḥiyile faṣīḥdür]

Mīkeşem pīş-i tu gerdenrā bezen

boynumı senüñ öñüne çekerem (7) ur yaʿnī ḳatlüme rıżā virdüm ve boynumı senüñ öñüne uzaduram [A232b] ister iseñ boynumı ur zinhār mekkār nefsüñ (8) mekr ü ḥīlesinden ki furṣat vaḳtinde ʿaḳlı kendüsine tābiʿ itmek içün ṭāʿat u riyāżete şevḳ u ḥırṣ iẓhār idüp (9) fısḳ u maʿṣıyetden ferāġat u iʿrāż yüzini gösterür [*bizen* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]. Beyt

Ey nice ṣāḥib-dil ü ṣāḥib-kemāl (10)

Nefs elinden oldı cümle pāy-māl

2456 Ezfirāḳ-ı telḫ mīgūyī saḫun

Acı firāḳdan söz söylersün ve ṭalāḳ virürem (11) dirsün

Her çi ḫᵛāhī kun ve līkin in mekun

her ne ister iseñ eyle ve līkin bunı eyleme yaʿnī cemīʿ belāña ṣabr u taḥammülüm vardur (12) līkin firāḳuña ṭāḳatum yoḳdur beyt (13)

Şinīdeem suḫanī ḫoş ki Pīr-i Kenʿan guft

Firāḳ-ı yār ne an mīkuned ki bu'tvan guft[1357]

ḥażret-i Mevlānā zen-i Aʿrābīnüñ firāḳdan ziyāde nefreti münāsebeti ile Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretine (14) münācāt u tażarruʿ idüp eydür cemīʿ belāña taḥammülüm vardur ammā firāḳuña ṣabr u ṭāḳatum yoḳdur ʿāşıḳ-ı ṣādıḳuñ meşrebi budur [*mekun* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]. (15)

2457 Dertu ezmen ʿuẕr-ḫᵛāhī hest sır

Sende benden maḫfī vü mestūr bir ʿöẕr-ḫᵛāh vardur

Bātu bīmen ū şefīʿ-i müstemir

(16) bensiz saña o dāyim şefāʿat idicidür ḥażret-i Mevlānā ʿöẕr-ḫᵛāhdan murād ne idügini beyān itmege (17) şürūʿ eyledi [*müstemirr* dāyim maʿnāsınadur].

[1357] "Duydum ki, Pîr-i Ken'ân bir hoş söz söylemiş: Yârin firakı neler yapıyor, anlatmak gerek."

2458 ʿUẕr-ḫᵛāhem derderūnet ḫulḳ-ı tust

Senüñ derūnuñda benüm ʿöẕr-ḫᵛāhum senüñ ḥüsn-i (18) ḫulḳuñdur

Z'iʿtimād-ı ū dil-i men cürm cüst

anuñ iʿtimādından benüm göñlüm cürm ü günāh istedi yaʿnī ḥüsn-i ḫulḳuña (19) iʿtimād idüp bu ḳadar bīedebāne ḥarekete iḳdām u cürʾet eyledüm [*cüst* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

2459 Raḥm kun pinhan ziḫod ey ḫaşmgīn

[H154b] Ey benüm günāh (20) u ḳabāḥatumdan ötüri ġażabnāk olmış kendüñden pinhān raḥm eyle yaʿnī āşkārā raḥm eyleme tā cürm ü günāhum ẓāhir olmaya (21)

Ey ki ḫulḳet bih zişad men engebīn

ey kimse ki senüñ ḥüsn-i ḫulḳuñ yüz batman ʿaselden yegdür egerçi zen-i (22) Aʿrābī ḫıṭāb ṭarīḳı iledür līkin ḥaḳīḳatda ḫıṭāb-ı müsteṭāb Ekremü'l-ekremīnedür yaʿnī senüñ keremüñ bir mertebededür (23) ki ṣad-hezārān cürm ü ḫaṭāsı bīpāyān günāh-kārlaruñ günāhlarını bir vechile ʿafv eyler iseñ bir ferdüñ andan ḫaberi olmaz (24) zihī ʿAfuvv ü Ġafūr rubāʿī

Ey İlāh-ı men ü İlāh-ı heme
Kerem tust ʿuẕr-ḫᵛāh-ı heme
Ḳaṭre-yi ebr-i raḥmet-i tū besest (25) [B177b]
Şüsten-i ziştī-yi günāh-ı heme[1358]

[N124b] zihī Kerīm ki maġrūr u ġāfil bendelerine sebeb-i merḥamet ü maġfiret olsun içün (26) *mā ġarrake biRabbike'l-Kerīm*[1359] ile taʿlīm eyler ḥikāyet Şeyḫ Manṣūr ʿAmmār buyurmış ki eger Ḫudāy taʿālā (27) benden bunı suʾāl ide cevāb virüp diyem ki *ġarranī keremuke*[1360] [*men* bunda *batman* maʿnāsınadur vezne ṣaḳīl olduġıyiçün muḫaffef ḳılındı].

2460 Z'in nesaḳ mīguft bāluṭf u güşād

Zen (28) Aʿrābīye luṭf u güşād u neşāṭıla bu üslūbdan didi

Dermiyāne giryeyī bervey fütād

eṣnā-yı kelāmda (29) zen üzre bir girye vāḳıʿ oldı yaʿnī mekr ü ḥīle ile giryeye başladı [*dermiyāne*dür hā iledür miyān degüldür].

2461 Girye çün ezḥad güẕeşt ü hāy hāy

[1358] "Ey benim ve herşeyin İlâhı! Özür dileyenlere kerem sensin. Rahmet bulutunun bir damlası, bütün günahların kirliliğini temizlemeye yeter."
[1359] "Seni yaratıp seni düzgün ve dengeli kılan, seni istediği bir şekilde birleştiren, ihsanı bol Rabbine karşı seni aldatan nedir?" İnfitâr/6.
[1360] "Kereminle beni düzgün ve dengeli kıl."

[M187b] (1) Girye vü hāy hāy u fiġān çünki ḥadden geçdi

Z'ū ki bīgirye bud ū ḫod dil-rübāy

andan ki [A233a] zen ḫod giryesiz (2) göñül ḳapıcı idi yaʿnī girye itmekden zevcinüñ göñlini kendüsine meyl itdüricidür yaʿnī zenüñ fiġān u zārīsi çünki (3) ḥadden tecāvüz eyledi.

2462 Şud ezan bāran yekī berḳī pedīd

Ol bārāndan bir berḳ peydā oldı [*bārān*dan murād zenüñ girye-yi firāvānıdur] (4)

Zed şerārī berdil-i merd-i vaḥīd

ṣabr u ḳanāʿat ve faḳr u tevekkülde vaḥīd ü lānaẓīr olan merdüñ göñline bir şerār (5) urdı yaʿnī zenüñ giryesinden Aʿrābīnüñ ḳalbine tamām meyl ü teraḥḥum vāḳıʿ oldı.

2463 An ki bende-y rūy-ı ḫūbeş būd merd

(6) Ol kimse ki murād zendür merd anuñ ḫūb yüzinüñ bendesi idi

Çun buved çün bendegī āġāz kerd

(7) merd niçe olur çünki zen aña bendelige şürūʿ eyledi yaʿnī zen ki ziyāde iltiyām iẓhār ide merd anuñ āşüftesi (8) olur merdden murād Aʿrābīdür [*evvelki çūn* imāle ile istifhāmdur].

2464 An ki ezkibreş dilet lerzan buved

Ol kimse ki anuñ kibrinden senüñ ḳalbüñ (9) ditreyici ola yaʿnī senüñ ʿavretüñ ki saña ḥuşūnet eylese sen aña rıfḳ u mülāyemet üzre olursun

Çun şevī çün pīş-i tū giryan buved

(10) çünki senüñ öñüñde giryān ola niçe olursun yaʿnī bi'ż-żarūrī anuñ dīvānesi (11) olursun.

2465 An ki eznāzeş dil ü can ḫun buved

Ol kimse ki anuñ nāzından dil ü cān ḫūn ola yaʿnī zen ki zevcinüñ göñli (12) ve cānı anuñ nāz u şīvesinden ḫūn u bīṣabr ola

Çün ki āyed derniyāz ū çun buved

çünki o ki murād zendür (13) niyāza gele merd niçe olur.

2466 An ki dercevr ü cefāyeş dām-ı mast

Ol kimse ki anuñ cevr ü cefāsından bize (14) dām vardur yaʿnī cevr ü cefāsına giriftāruz [*dām* ṭuzaḳ maʿnāsınadur]

ʿUẕr-i mā çi bud çü ū derʿuẕr ḫast

---

5 rūy-ı ḫūbeş HNAB: ḫūb-rūyeş M

bizüm ʿöẕrümüz ne olur (15) çünki o ʿöẕre ḳalḳdı yaʿnī zen bir vechile iʿtiẕār eylese zevci yüz vechile iʿtiẕār eyler *an ki*den murād zendür.

2467 Zuyyine li'n-nāsi Ḥaḳḳ ārāstest

(16) Zuyyine li'n-nāsi āyetinüñ mażmūnını Ḥaḳḳ taʿālā yazmışdur yaʿnī Ḫudāy taʿālā ḥażreti cānibinden ẓāhir (17) olmışdur zīrā insāna ḥüsni Ḫudāy taʿālā ḥażreti virmişdür

Z'an çi Ḥaḳḳ ārast çun dānend cest

ol nesneden (18) ki Ḥaḳḳ bezedi ṣıçramaġı niçe bilürler yaʿnī Ḫudāy taʿālā ziynet itdüginden ḫalāṣ u necāt muḥāldür (19) *zuyyine li'n-nāsi ḥubbu'ş-şehevāti mine'n-nisā'i ve'l-benīne*[1361] [*cest* bunda cesten maʿnāsınadur].

2468 Çün pey-i yeskun ileyhā āferīd

Çünki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti (20) ʿazze ismuhu ʿavreti merdüñ sükūn u ārāmı içün ḫalḳ eyledi

Key tuvāned Ādem ezḤavvā bürīd

Ādem ʿaleyhi's-selām Ḥavvādan (21) munḳaṭıʿ u ṣabūr olmaġa ḳaçan ḳādir olur ḥālen ki meşiyyet-i ezeliyye anuñ [B178a] maḥabbet ü taʿalluḳına taʿalluḳ eylemişdür (22) *huve'lleẕī ḫalaḳakum minnefsin vāḥidetin ve ceʿale minhā zevcehā liyeskune ileyhā*[1362] Allāh taʿālā ancılayın Allāhdur (23) ki sizi bir nefesden ḫalḳ eyledi ki murād ḥażret-i Ādemdür ʿaleyhi's-selām ve ol bir nefesden anuñ zevc ü çiftini ol bir nefesden (24) ḫalḳ eyledi yaʿnī Ḥavvāyı ḥażret-i Ādemüñ ṣol ażlāʿınuñ bir żılʿından ḫalḳ eyledi ḥażret-i Ādem Ḥavvā ile sükūn ü üns (25) bulup aña ülfet ü maḥabbet [A233b] üzre ola pes bu āyet-i kerīme muḳteżāsınca her kes kendü ʿavretine māyildür [*bürīd* bunda bürīden maʿnāsınadur].

2469 Rüstem-i Zāl er buved v'ezḤamza bīş

(26) Eger bir kimse Rüstem-i Zāl ola ve ger Ḥamzadan ziyāde ola ḳuvvet ü şecāʿat u bahādurlıḳda

Hest derfermān esīr-i zāl-i ḫ^vīş

(27) ḥükm ü fermānda kendü ḳarısınuñ esīr ü maḥkūmıdur [H155a] yaʿnī bunlar ziyāde pehlevān iken kendü (28) zenlerinüñ cefāsını çekerlerdi *Rüstem*e nisbet *zāl* ziyāde ḫūb vāḳıʿ olmışdur zīrā pederidür egerçi bunda ḳarı maʿnāsınadur [*hest* est maʿnāsınadur ki *ḫ^vīş*e maṣrūfdur]. (29)

[1361] "Nefsanî arzulara, (özellikle) kadınlara, oğullara, ... karşı düşkünlük insanlara çekici kılındı." Âli İmrân/14.

[1362] "Sizi bir tek candan (Âdem'den) yaratan, ondan da yanında huzur bulsun diye eşini (Havva'yı) yaratan O'dur." A'râf/189.

2470 An ki ʿālem mest-i gufteş āmedī

Ol kimse ki ʿālem anuñ sözinüñ mesti geldi yaʿnī sözinüñ mesti ve [M188a] (1) maḥkūmıdur

Kellimīnī yā Ḥumeyrā mīzedī

kellimīnī yā Ḥumeyrā ururdı yaʿnī muṣāḥabet ü tekellümde aña muḥtāc idi. (2)

2471 Āb ġālib şud berāteş eznehīb

Heybet ü şiddetden āb āteş üzre ġālib oldı

Z'āteş ū cū şud ki bāşed derḥacīb

(3) ammā āb āteşden ḳaynar zīrā ḥicābdadur bu hem vechdür ammā āb āteşden ḳaynar ki ḥicābda ola (4) yaʿnī ābı bir ẓarf içine ḳoyup āteş üzre ḳosañ ḳaynar [*ḥicāb* idi ḳāfiye içün elif yāya ḳalb olınup *ḥacīb* oldı].

2472 Çün ki dīkī ḥāyil āmed her dürā

Çünki (5) her ikisine bir dīk ḥāyil ü mānīʿ geldi yaʿnī āb āteşe mülāṣıḳ olmadı [baʿż-ı nüsaḫda *ḥāyil* yerine *ḥāmil* vāḳıʿ olur maḥallüñ aña taḥammüli yoḳdur]

Nist kerd ān ābrā kerdeş hevā

(6) āteş ol ābı nīst ü maḥv eyledi ol ābı [N125a] hevā eyledi yaʿnī bir ẓarfı ṣu ile pür idüp ziyāde āteş üzre bir (7) zemān ḳosañ āteş ḥarāretinden ol āb hevāya münḳalib olur *dīk* çömlek maʿnāsınadur ve murād ḥażret-i (8) Mevlānā idügini bu beyt rūşen eyler.

2473 Ẓāhirā berzen çü āb er ġālibī

Ẓāhirā zen üzre āb āteş (9) üzre ġālib olduġı gibi ġālib iseñ bu hem vechdür ẓāhirā zen üzre āteş üzre ġālib olduġı (10) gibi egerçi ġālib iseñ

Bāṭınā maġlūb u zenrā ṭālibī

bāṭınā zene maġlūb u ṭālibsin [*ġālibī* ve *ṭālibī*de yā ḫıṭāb içündür].

2474 İn çünin ḫāṣıyyetī derādemist

(11) Buncılayın bir ḫāṣıyyet ādemīdedür zīrā ʿaḳl u maḥabbet insāna maḫṣūṣdur

Mihr-i ḥayvanrā kemest ān ezkemist

(12) ḥayvānuñ maḥabbeti nāḳıṣdur ol yaʿnī noḳṣān-ı maḥabbet ḥayvānuñ nāḳıṣlığındandur (13) zübde-yi kelām budur ki insānda olan ʿaḳl u maḥabbet ḥayvānda yoḳdur ol sebebden dişinüñ maġlūbı degüldür (14) ve nice ḥayvān-siyret ādemī vardur ki maġlūb-ı zen degüldür ʿaḳl u maḥabbetleri noḳṣān üzre olduġıyiçün nite ki (15) bu ḥadīṯ-i şerīf anı beyān eyler.

Derbeyān-ı īn ḥadīṯ-i şerīf ki innehunne yaġlibne'l-ʿāḳıle ve yaġlibuhunne'l-cāhilu (16)

Bu ḥadīṯ-i şerīfüñ beyānındadur ki taḥḳīḳ nisā ʿāḳıla ġālib olurlar ve cāhil anlara ġālib (17) olur cāhil ġalīẓ u ḫaşin-ṭabʿ olup ḥayvāniyyeti ġālib olduġıyiçün

2475 Guft Peyġam-ber ki zen berʿāḳılān

Peyġam-ber ḥażreti (18) eytdi ṣallallāhu ʿaleyhi ve selem [A234a]

Ġālib āyed saḫt u berṣāḥib-dilān

zen ʿāḳıllar üzre ve ṣāḥib-diller (19) üzre saḫt u ġālib gelür zīrā ʿāḳıllar ve ṣāḥib-diller raḳīḳu'l-ḳalb ü ṣāḥib-mürüvvetdür zenüñ girye vü tażarruʿına (20) taḥammül itmeyüp luṭf u mürüvvet gösterürler ki *zen berʿāḳılān* terkībinüñ [B178b] maʿnāsı mışrāʿ-ı ṣānīye ḳayd olındı maʿnā rūşen (21) olsun içün [*saḫt* ḳatı ve ziyāde maʿnāsınadur].

2476 Bāz berzen cāhilan çīre şevend

Līkin āşkāre cāhiller zen üzre ġālib olurlar (22)

Z'an ki īşan tünd ü bes ḫīre revend

zīrā ki anlar yaʿnī cāhiller tünd ve ġażablu ve ziyāde önegü ve ṭunuḳ yürürler (23) yaʿnī ḫūyları ve revişleri ziyāde ḫuşūnet ü ġılẓet üzre ṭabʿlarında kerem ü merḥamet yoḳdur zenüñ (24) girye vü tażarruʿına hīç iltifāt eylemezler *revend* fiʿl-i mużāriʿ cemʿ-i müẕekker-i ġāyib olmaḳ üzre *ḫīre-revend* vaṣf-ı (25) terkībī-yi cemʿ olup ḫīre yürüyicilerdür maʿnāsına olmaḳ cāyizdür *çīre* ġālib maʿnāsınadur *çīre* bunda önegü ve ṭunuḳ maʿnāsına (26) rūşendür [*ḫīre-revend* ḫīre-revüñ cemʿi olmaḳ mümkindür].

2477 Kem buved şan riḳḳat u luṭf u vidād

Cāhillerüñ riḳḳat-i ḳalbi ve luṭf u maḥabbeti az olur [*riḳḳat* meyl maʿnāsınadur *vidād* maḥabbet maʿnāsınadur] (27)

Z'an ki ḥayvānist ġālib bernihād

zīrā ki cāhillerüñ ṭabʿ u nihādı üzre ḥayvānlıḳ ġālibdür. (28)

2478 Mihr ü riḳḳat vaṣf-ı insānī buved

Maḥabbet ü riḳḳat-i ḳalb insānlıġuñ vaṣfıdur bu hem maʿnādur insāna (29) mensūb ṣıfatdur

Ḫaşm u şehvet vaṣf-ı ḥayvānī buved

ġażab u şehvet ḥayvānlıġuñ vaṣfıdur bu hem maʿnādur [M188b] (1) ḥayvāna mensūb vaṣf u siyretdür.

2479 Pertev-i Ḥaḳḳest an maʿşūḳ nist

---

26 ḫīre-revend ḫīre-revüñ cemʿi olmaḳ mümkindür HNAB: -M

O yaʿnī zenüñ ḥüsni Ḥaḳḳ (2) taʿālānuñ pertevidür maʿşūḳuñ pertevi degüldür zīrā zende olan zenüñ ṣunʿı ile degüldür belki ṣunʿ-ı İlāhī iledür (3) *maʿşūḳ*dan murād zendür Fārsīde tezkīr ü teʾnīs berāberdür [*pertev* şuʿle maʿnāsınadur]

Ḫālıḳest an gūyiyā maḫlūḳ nist

(4) gūyiyā ol ḥüsn Ḫālıḳdur maḫlūḳ degüldür zīrā zende olan cemāl ü ḥüsn ü leṭāfetüñ teʾsīri oldugı (5) iʿtibārıyıla gūyiyā Ḫālıḳest didi *ān*dan murād ḥüsn olmaḳ rūşendür maʿşūḳ olmaḳdan mıṣrāʿ-ı sānīde ammā mıṣrāʿ-ı evvelde (6) ḥüsnden ġayrıya iḥtimāl degüldür. [H155b]

Teslīm kerden-i merd-i ḫodrā bāān çi iltimās-ı zen buved ezṭaleb-i maʿīşet (7)

Merd kendüsini teslīm eylemesinüñ beyānındadur ol nesne ile ki zenüñ iltimās u ṭalebi idi maʿīşet (8) ṭalebinden

ve ān iʿtirāż-ı zenrā işāret-i Ḥaḳḳ dānisten

ve zenüñ ol iʿtirāżını Ḥaḳḳ taʿālānuñ (9) işāretini bilmesi beyānındadur beyt

Benezd-i ʿaḳl her dānendeyī hest

her bilicinüñ ʿaḳlı (10) ḳatında vardur

Ki bāgerdende gerdānendeyī hest

ki dönici ile bir döndürici vardur yaʿnī hīç bir nesne (11) kendüsinden devr ü ḥareket eylemez elbette bir devr ü ḥareket itdürici vardur

2480 Merd z'an guften peşīman şud çünān

(12) Merd ol sözden ancılayın peşīmān oldı

K'ez ʿavānī sāʿat-i mürden ʿavān

ki ʿavān (13) ölmek vaḳti ʿavānlıḳdan peşīmān oldı *ʿavān* ẓālim maʿnāsınadur bunda tenbīh budur ki her kimse ki ʿavretine ẓulm ide ẓālimler (14) zümresinden olup ʿāḳıbet peşīmān olur.

2481 Guft ḫaşm-ı cān-ı can çün āmedem

[A234b] Aʿrābī kendüsine (15) eytdi niçün cānumuñ cānınuñ ḫaşmı geldüm yaʿnī benüm ḥayātuma sebeb olana niçün düşmen oldum [*çün* imāle ile istifhāmdur]

Berser-i can men lekedhā çun zedem

(16) niçe yaʿnī niçün cānumuñ bāşı üzre ben depmeler urdum yaʿnī benüm cānum meşābesinde olan ʿavretümi (17) ṭaʿn u cefā ile ne sebebden pāy-māl eyledüm bunda tenbīh budur ki nefs cānuñ maʿşūḳıdur ve maʿşūḳa [N125b] cefā cāna cefādur (18) bu beytde olan *cān-ı evvel* ve *cān-ı şāliş*den murād Aʿrābīnüñ zenidür. [B179a]

---

9 her bilicinüñ ʿaḳlı ḳatında vardur Ki bāgerdende gerdānendeyī hest MNAB: -H

2482 Çün ḳażā āyed furū pūşed baṣar

(19) Çün ḳażā gele çeşmi setr eyler [*pūşed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Tā nedāned ʿaḳl-ı mā pārā ziser

ki bizüm ʿaḳlumuz ayaġı başdan bilmez yaʿnī Aʿrābī (20) ʿavretine dir seni perīşān u bīḥużūr itmek murādum degül idi līkin ḳażā-yı İlāhī bunı iḳtiżā eyledi ve ḳażāyı (21) defʿ itmege ḳudretüm olmadı.

2483 Çün ḳażā bü'gẕeşt ḫodrā mīḫared

Çünki ḳażā geçdi kendüsini yir yaʿnī çünki (22) Ādemīyi ḳażā kör idüp andan żarar u ḫaṭā ṣādır ola ḥadden ziyāde müte'ellim ü nādim olur [*ḫored*de ḫā fetḥile oḳunmaḳ gerekdür ḳāfiye içün] (23)

Perde bi'drīde girīban mīdered

perdesini yırtmışıla yaʿnī kendünüñ ʿırż u veḳārını pāy-māl idüp yaḳasını yırtar (24) ḥażret-i Mevlānā ḥikāyete rücūʿ eyledi.

2484 Merd guft ey zen peşīman mīşevem

Merd eytdi ey zen (25) bu ḫaṭā ile benden ṣādır olan sözlerden peşīmān oluram

Ger budem kāfir müsilman mīşevem

eger (26) bu zemāna degin kāfir idümse şimdi müslimān oluram ḥażret-i Mevlānānuñ ʿādetidür çünki ʿāşıḳlıḳ ḥikāyetine (27) şürūʿ ide kendü maʿşūḳına niyāz eyler ki murād Ḫudāy taʿālādur [*ger budem* eger būdemden muḫaffefdür].

2485 Men güneh-kār-ı tuvem raḥmī bukun

Ben senüñ (28) günehkāruñam baña bir raḥm eyle ve günāhumı ʿafv eyle

Ber mekun yek bāregīm ezbīḫ u bün

bir uġurdan beni bīḫ u bünümden ḳoparma (29) yaʿnī zīr ü zeber eyleme *bīḫ* kök *bün* dip maʿnāsınadur [*yek bāregī ezbīḫ u bünem* taḳdīrindedür].

2486 Kāfir-i pīr er peşīman mīşeved

Zīrā pīr kāfir eger küfr [M189a] (1) ü ḍalāletinden peşīmān ola

Çün ki ʿuẕr āred müsilman mīşeved

çünki ʿöẕr getüre müslimān olur (2) ve ʿöẕri maḳbūl olup cemīʿ günāhlarından pāk ü berī olur.

2487 Ḥażretet pür-raḥmetest ü pür-kerem

(3) Senüñ ḥażret ü ẕātuñ pür-raḥmet ü pür-keremdür zīrā sen Erḥamu'r-rāḥimīn ü Ekremü'l-ekremīnsin (4)

ʿĀşıḳ-ı ū hem vücūd u hem ʿadem

ol ḥażretüñ ʿāşıḳıdur hem vücūd ve hem ʿadem [*ʿāşıḳ-ı üst* taḳdīrindedür]. Mıṣrāʿ (5)

Yā Rab duʿā-yı ḫaste-dilan müstecāb kun[1363]

2488 Küfr ü īman ʿāşıḳ-ı an Kibriyā

Küfr ü īmān ol kibriyānuñ ʿāşıḳıdur [*ān Kibriyā*dan murād cenāb-ı Ḳudsdür] (6)

Miss ü nuḳre bende-yi an kīmiyā

mis ü nuḳre ol kīmiyānuñ bendesidür yaʿnī cemīʿ ehl-i īmān u ehl-i küfr (7) cān u dilden aña ṭālib ü rāġıblardur līkin ṭaleb ü saʿy ṭarīḳında ḫaṭā üzre olmışlardur ve cemīʿ-i eşyā aña (8) tesbīḥ idicilerdür ol niʿmet muḳābelesinde ki andan vücūd bulmış *mis* baḳır *sīm* gümüş [*ān kīmiyā*dan murād Ẕāt-ı Bārīdür ki cemīʿ-i mevcūdāta nefʿ andandur]. (9)

Derbeyān-ı ān ki Mūsā ʿaleyhi's-selām ve Firʿavn her dü musaḫḫar-ı meşiyyetend

Anuñ beyānındadur ki Mūsā ʿaleyhi's-selām (10) ve Firʿavn her ikisi Allāh taʿālānuñ meşiyyetine musaḫḫarlardur

çünān ki zehr ü pāzehr ü nūr u ẓulümāt

[A235a] (11) ancılayın ki zehr ü pāzehr ve nūr u ẓulümāt yaʿnī nite ki bunlar meşiyyetullāh iledür *pāzehr* meşhūrdur ki Türkīde (12) taḥrīf olınup *pādzehr* dirler ve tiryāḳ maʿnāsına daḫı gelür

ve münācāt kerden-i Firʿavn beḫalvet tā nāmūs neşikend (13)

ve Firʿavnuñ ḫalvetinde münācāt itmesinüñ [B179b] beyānındadur tā nāmūs u ʿırżı şımaya (14) yaʿnī ulūhiyyet daʿvāsında ḫalḳ ḳatında ḫacil olup rüsvāy olmaya

2489 Mūsi vü Firʿavn maʿnīrā rehī

Ḥażret-i (15) Mūsā ʿaleyhi's-selām ve Firʿavn maʿnāya bendedür yaʿnī ḥükm-i İlāhīye bende vü esīrdür *rehī* bende ve yola ve ḫabere [H156a] ve ḫıdmete giden (16) bende maʿnāsına daḫı gelür [*rehī*de olan yā nisbet içündür]

Ẓāhir an reh dāred ü in bīrehī

ẓāhirā o yaʿnī ḥażret-i Mūsā ʿaleyhi's-selām (17) yol ṭutar zīrā ṣırāṭ-ı müstaḳīmdedür ve bu yaʿnī Firʿavn yolsuzlık ṭutar zīrā küfri sebebi ile ṭoġrı yoldan çıḳmışdur [*bīrehī*de olan yā maṣdar içündür]. (18)

2490 Rūz Mūsī pīş-i Ḥaḳ nālan şude

Gündüz ḥażret-i Mūsā Ḥaḳḳ ḳatında nāle idici olmış yaʿnī cemīʿ vaḳtde (19) āşkārā Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretine tażarruʿ u niyāz üzre idi

---

4 ʿāşıḳ-ı üst taḳdīrindedür HNA: -MB

[1363] "Yâ Rabbi! Hasta gönüllülerin duâsını kabul eyle."

Nīm-şeb Firʿavn hem giryan şude

nıṣfu'l-leylde (20) Firʿavn hem ḫalvetinde girye idici olmış yaʿnī giryān u nālān olup Ḫudāy taʿālāya böyle diyüp ḫıṭāb (21) eylerdi.

2491 K'in çi ġullest ey Ḫudā bergerdenem

Ki ey Ḫudā benüm gerdenüm üzre bu ne ġuldür yaʿnī ne (22) ḍalāletdür [*ġull* ziyāde günāh iden bendenüñ boynına ḳonan demürdür ki cemʿi *aġlāl*dür]

V'er ne ġul bāşed ki gūyed men menem

ve ger ġull olmaya kim ben benem dir yaʿnī kimüñ ki cānı (23) gerdeninde ġull-i ḍalālet ḳonılmış ola enāniyyet daʿvāsın idüp ṭarīḳ-ı sedāddan dūr olup raḥmetullāhdan (24) maḥrūm olur.

2492 Z'an ki Mūsīrā münevver kerdeyī

Ol irādet ü meşiyyetden ki Mūsāyı münevver ü nebī eylemişsün [*kerde'ī*de hemze ḫıṭāb içündür] (25)

Mer merā hem z'an mükedder kerdeyī

beni hem ol irādet ü meşiyyetden mükedder ü şaḳī eylemişsün yaʿnī Mūsāya (26) saʿādet ü risālet ve baña şeḳāvet ü ḍalālet sendendür *fe yużıllullāhu men yeşā'u ve yehdī men yeşā' ve huve'l-ʿAzīzu'l-Ḥakīm*[1364]. (27)

2493 Z'an ki Mūsīrā tu meh-rū kerdeyī

Ol ḥikmet ü meşiyyetden ki sen Mūsāyı māh-rūy (28) u maḳbūl eylemişsün

Māh-ı cānemrā siyeh-rū kerdeyī

benüm cānum māhını siyeh-rū vü zişt eylemişsün Firʿavn (29) egerçi böyle dirdi līkin anuñ ʿinād u [N126a] istikbārı anuñ ḍalālet ü küfrini iḳtiżā eylemiş idi [*kerde'ī*de hemze ḫıṭāb içündür]. [M189b] (1)

2494 Bihter ezmāhī nebūd istāreem

Benüm sitārem bir māhdan eyürek olmadı

Çün ḫusūf āmed çi bāşed çāreem

(2) çünki ḫusūf benüm sitāreme geldi baña çāre ne olur yaʿnī benüm ṭāliʿüm sitāresi māh-ı tābāndan rūşenrek degüldür çünki (3) māha gāhī ḫusūf u incilā vü ḥusūd u nüzūl ve gāhī ṭulūʿ u ẓuhūr u ufūl ve gāhī kemāl ü maḥāḳ u muḳābele (4) vü iḥtirāḳ vardur benüm ṭāliʿüm sitāresine daḫı Ḫudāy taʿālānuñ taḳdīri ile gāhī şeref ü vebāl ve gāhī firāḳ u viṣāldür [*ḫusūf* ayuñ ṭutılmasıdur]. (5)

[1364] "Artık Allah dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. Çünkü O, güç ve hikmet sahibidir." İbrâhim/4.

2495 Nevbetem ger Rabb u sulṭan mīzenend

Benüm nevbetümi eger Rabb ve ger sulṭān ururlar yaʿnī ḫalḳ (6) ki baña gāhī Rabb [A235b] ve gāhī sulṭān dirler [benüm nevbetümi ki Rabb u sulṭāndan ururlar yaʿnī baña Rabb u sulṭān dirler bu vech üzre *k'ez*dür zā-yı muʿceme ile]

Meh girift ü ḫalḳ pingan mīzenend

şuña beñzer ki māh ṭutıldı (7) ve ḫalḳ pingān ururlar yaʿnī aya ḫusūf vāḳıʿ olduḳda münceli vü rūşen olsun içün ki ḫalḳ ṭās çalarlar (8) ve ġavġā eylerler bu ḥālet maʿnāda māhuñ rüsvāy olmasına ve bīnūrlıġuñ şöhretine sebeb oldugı gibi Rabb (9) u sulṭān ṣadāsı benüm rüsvāy u bed-nāmlıġuma ve siyāh-rūylıġuma sebebdür [*pingān* ṭās fuḳāʿı maʿnāsınadur]. [B180a]

2496 Mīzenend an ṭās u ġavġā mīkunend

(10) Ḫalk ol ṭāsı çalarlar ve ġavġā eylerler

Māhrā z'an zaḫme rüsvā mīkunend

māhı ol ṭāsa (11) urduḳları zaḫme vü ġavġādan rüsvāy eylerler zīrā siyāhlıġını ḫalḳ-ı ʿāleme rūşen ü ẓāhir eylerler. (12)

2497 Men ki Firʿavnem ziḫalḳ ey vāy-ı men

Ben ki ḫalḳdan Firʿavnam ey vāy baña [baʿż-ı nüsaḫda *ziḫalḳ* yerine *zişuhret* vāḳıʿ olur]

Zaḫm-ı ṭās an Rabbiye'l-aʿlā-yı men

(13) benüm ol Rabbiye'l-aʿlām ṭās zaḫmıdur ki beni rüsvāy u siyeh-rū eylemişdür Ḫudāy taʿālā ḥażreti bu āyet-i (14) kerīme ile Firʿavnuñ ḥālini ḥikāyet eyler *fe ḥaşere fe nādā fe ḳāle ene Rabbukumu'l-aʿlā*[1365] pes Firʿavn (15) kendü ḳavmini cemʿ eyledi şoñra anlara nidā eyledi şoñra ben sizüñ büzürgter ü bülendter Rabbüñüzem didi līkin tenhāsında (16) böyle dirdi.

2498 Ḫᵛāce-tāşānīm ammā tīşeet

Mūsā ve ben ḫᵛāce-tāşlaruz yaʿnī her ikümüz senüñ (17) ʿabdüñüz ammā senüñ ḳudret ü ḥikmetüñ tīşesi [*tīşe* keser maʿnāsınadur]

Mīşikāfed şāḫrā derbīşeet

senüñ şunʿuñ bīşesinde (18) budagı şaḳḳ eyler.

2499 Bāz şāḫīrā muvaṣṣal mīkuned

Girü bir şāḫı muvaṣṣal eyler yanī bir şāḫı aşlayup riʿāyet (19) ü terbiye eyler [*muvaṣṣal*dan murād aşlamaḳdur]

---

12 baʿż-ı nüsaḫda ziḫalḳ yerine zişuhret vāḳıʿ olur HNAB: -M

[1365] "Derhal (adamlarını) topladı ve (onlara) bağırdı: Ben, sizin en yüce Rabbinizim! dedi." Nâziât/23-24.

Şāḫ-ı dīgerrā muʿaṭṭal mīkuned

ġayrı şāḫı ḳaṭʿ u muʿaṭṭal eyler yaʿnī bāġbān bāġda olan dıraḫtlara (20) taṣarruf idüp ṣemer virmege ḳābil olan şāḫı tīmār idüp muvaṣṣal eyler ṣemer virmege istiʿdādı (21) olmayan şāḫı ḳaṭʿ idüp andan cüdā eyler Ṣānıʿ-ı bīçūn daḫı kendünüñ maṣnūʿātında taṣarruf idüp (22) īmān u saʿādete istiʿdādı olana hidāyet ü saʿādet iḥsān idüp maẓhar-ı cemāl eyler ve īmān u İslāma (23) istiʿdādı olmayan kimseyi şeḳāvet ü ḍalāletde ḳoyup [H156b] maẓhar-ı celāl eyler.

2500 Şāḫrā bertīşe destī hest nī

(24) Şāḫuñ tīşe üzre bir dest ü ḳudreti var mıdur yaʿnī yoḳdur [*şāḫ* budaḳ maʿnāsınadur]

Hīç şāḫ ezdest-i tīşe cest nī

(25) hīç şāḫ tīşenüñ elinden ṣıçradı ve ḫalāṣ bulmadı mı yaʿnī ṣıçramadı ve ḫalāṣ bulmadı (26) ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki şāḫ tīşenüñ maġlūb u maḳhūrı oldı her vechile tīşe şāḫa ġālib olduġı gibi ben (27) bīçāre daḫı senüñ dest-i ḳudretüñde ancılayın zebūn u ʿācizem *tīşe* keser [*cest*de istifhām-ı inkārī maʿnāsı vardur *hest*de daḫı bu istifhām maʿnāsı vardur].

2501 Ḥaḳḳ-ı an ḳudret ki an tīşe turast

(28) Ol ḳudret ḥaḳḳıyiçün ki senüñ ol tīşeñ içündür yaʿnī o ḳudret saña maḫṣūṣdur

Ezkerem kun in kejīhārā tu rast

(29) keremüñden egrilikleri sen rāst u müstaḳīm eyle yaʿnī senden ġayrıya olan meyl [M190a] (1) ü hevesi benden refʿ eyle bu beyt-i sābıḳ ḥażret-i Mevlānā [A236a] ṭarafındandur ki kelām-ı sābıḳuñ tetimmesindendür.

2502 Bāz bāḫod guft Firʿavn ey ʿaceb

(2) Firʿavn girü kendüsine eytdi ʿaceb yaʿnī kendünüñ ḥāli böyle (3) olduġına taʿaccüb idüp eydürdi

Men ne deryā Rabbenāem cümle şeb

ben dükeli gice yā Rabbenāda degül miyem (4) yaʿnī her gice ṣabāḥa degin münācāt u tażarruʿ eylerem.

2503 Dernihan ḫākī vü mevzun mīşevem

Nihān u ḫalvetümde (5) ḫākī vü mevzūn oluram yaʿnī tażarruʿ idüp Ḫudāy taʿālānuñ vaḥdāniyyetine iʿtirāf idiciyem [*ḫākī*de yā nisbet içündür] (6)

Çün beMūsī mīresem çun mīşevem

---

27 cestde istifhām-ı inkārī maʿnāsı vardur MHNA: -B / hestde daḫı bu istifhām maʿnāsı vardur HNA: -MB

çünki Mūsāya irişem niçe oluram yaʿnī mütekebbir ü ḫod-bīn olup ulūhiyyet daʿvāsına (7) şürūʿ eylerem gūyiyā Mūsā baña meḥekdür ki benüm keyfiyyet-i ḥālüm anuñ ḥużūrında ẓāhir ü āşkāre olur. (8)

2504 Reng-i zerr-i ḳalb deh tū mīşeved

Farżā ḳalb altunuñ rengi on ḳat ola [*deh tū*da tū ḳat maʿnāsınadur]

Pīş-i āteş çun siyeh-rū mīşeved

(9) āteş ḳatında niçe yüzi ḳara olur yaʿnī bir baḳıra vāfir altun sürüp āteşe ḳosalar (10) āteş anuñ altunını maḥv idüp anı siyeh-rū eyler ben daḫı tenhāmda maḳbūl ü saʿādetmend görinürem hemān ki Mūsānuñ (11) ḳatına varam ol ḥālet benden maḥv olur. Beyt (12)

Zer-endūdeganrā beāteş berend
Bedīd āyed an geh ki mis bāzerend[1366] [B180b]

2505 Nī ki ḳalb ü ḳālebem derḥükm-i ust

Ki benüm ḳalb ü ḳālıbum ol Allāhuñ (13) ḥükminde degül midür yaʿnī anuñ ḥükmindedür [böyle degül midür ki benüm ḳalb ü ḳālıbum anuñ ḥükmindedür maʿnāda bu iki vech berāberdür] [N126b]

Laḥẓayī maġzem kuned yek laḥẓa pust

beni bir laḥẓa maġz bir laḥẓa (14) post eyler yaʿnī bir dem saʿādet ve bir dem şeḳāvet cānibine sevḳ eyler.

2506 Sebz gerdem çünki gūyed kişt bāş

(15) Çünki kişt ü zerʿ ol diye sebz ü tāze oluram yaʿnī çünki Hādī isminüñ eşeri ẓuhūr ide mühtedī vü saʿīd (16) oluram [*gerdem* bunda şevem maʿnāsınadur]

Zerd gerdem çünki gūyed zişt bāş

çünki zişt ol diye zerd ü pejmürde oluram yaʿnī (17) çünki Mużill isminüñ eşeri ẓāhir ola ḍāll ü şaḳī oluram.

2507 Laḥẓayī māhem kuned yek dem siyāh

Beni (18) bir laḥẓa māh bir dem siyāh eyler yaʿnī gāhī vaḥdāniyyetine iʿtirāf ve gāhī inkār ṭarafına sürer

Ḫod çi bāşed ġayr-ı in kār-ı İlāh

[1366] "Demire gümüş yaldız sürüldüğünde ancak bilmeyenlere karşı harcanabilir. Ey cân! Sakın altın suyunu bakır para üstüne dökme; çünkü bilgin sarraf onu hiçe sayar. Altın sürülmüş şeyleri ateşe tuttukları zaman gümüşün altınla karışmış olduğu ortaya çıkar."

(19) ḫod bundan ġayrı ne olur Allāh taʿālānuñ işi ḳulūbda olan taṣarrufāt ḳudret-i Kadīr-i Lemyezel iledür (20) maḫlūḳuñ maḳdūrı degüldür bu sebebdendür ki Server-i Kāyināt ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt buyurmışlardur (21) *Allāhumme yā muḳallibe'l-ḳulūbi ṯebbit ḳalbī ʿalādīnike*[1367].

2508 Pīş-i çevganhā-yı ḥükm-i kun fe kān

(22) Kun fe kān ḥükminüñ çevgānları ḳatında

Mīdevīm endermekān u lāmekān

mekān u lāmekānda yilerüz yaʿnī ḳażā (23) vü ḳader-i İlāhī çevgānı sebebi ile aḥvāl-i muḫtelife meydānında ṭop gibi pūyān u ser-gerdānuz.

2509 Çün ki bīrengī esīr-i reng şud

(24) Çünki rengsizlik renge esīr oldı yaʿnī cānlar ebdāna ḥulūl u taʿalluḳ idüp taḳayyüd libāsını geydiler

Mūsiyī bāMūsiyī derceng şud

(25) bir Mūsā bir Mūsā ile cengde oldı yaʿnī ṣūrī iḫtilāfāt peydā oldı (26) egerçi lātaʿayyün mertebesinde *kānellāhu ve lemyekun maʿahu şey'un*[1368] mūcebince ẕāt-ı Bārīden ġayrı bir şeyden (27) eṯer ẓāhir degül idi ki *bīrengī*den murād bu ḥāletdür ol ḥālde [A236b] cemīʿ eşyā bīrenglikde biri biri ile (28) hem-reng idi ki bu ḫuṣūṣ Eḥadiyyet mertebesidür ki Ḫudāy taʿālāya Eḥad isminüñ ıṭlāḳı bu iʿtibārıladur [*Mūsi'ī*de hemze vaḥdet içündür]. (29)

2510 Çün bebīrengī resī k'an dāştī

Çünki rengsizlige irişesin ki ʿālem-i ervāḥdan evvel anı ṭutduñ yaʿnī [M190b] (1) ʿışḳ u riyāżet sebebi ile ki ʿālem-i ıṭlāḳa vāṣıl olasın [*resī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur]

Mūsi vü Firʿavn dārend āştī

[H157a] Mūsā vü Firʿavn (2) ṣulḥ ṭutarlar yaʿnī lātaʿayyünde olan ḥālet-i ūlāya ki mertebe-yi ıṭlāḳdur vuṣūl bulduḳda Mūsā vü Firʿavn ve ṣulḥ u ceng (3) ḳaydlarından berī olursun *āştī* ṣulḥ maʿnāsınadur.

2511 Ger turā āyed bedin nükte su'āl

Eger bu nükteye saña su'āl (4) gele yaʿnī eger bu nükteden saña şübhe ʿārıż olup böyle diyesin

Reng key ḫālī buved ezḳīl ü ḳāl

[1367] "Ey kalpleri çeviren Allâhım! Kalbimi senin dîninde sâbit kıl."

[1368] "*Kānellāhu ve lemyekun maʿahu şey'un* ***el-ān kemā-kān*** (Allâh vardı ve onunla beraber başka bir şey yoktu. **Şimdi de öyledir**.)" Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 119.

(5) reng ḳīl ü ḳālden ḳaçan ḫālī olur yaʿnī muḳayyedāt suʾāl ü cevāb [B181a] u baḥsden ḫālī degüldür. (6)

2512 İn ʿaceb kʾin reng ezbīreng ḫast

Bu ʿaceb ki bu reng rengsizden ḳalḳdı yaʿnī bu muḳayyedāt ve müteʿayyināt evvel (7) muṭlaḳdan ẓāhir oldı [*ḫāst* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Reng bābīreng çun derceng ḫast

reng rengsizile niçe ve niçün cenge ḳalḳdı (8) yaʿnī çünki reng ferʿ bīreng aṣldur ne sebebden ferʿ aṣl ile ceng ü ḫılāfdadur. (9)

2513 Aṣl-ı revġan zʾāb efzun mīşeved

Revġanuñ aṣlı ābdan ziyāde vü ḥāṣıl olur [*efzūn* ziyāde maʿnāsınadur] (10)

ʿĀḳıbet bāāb żıd çun mīşeved

ʿāḳıbet revġan ābıla niçe żıdd olur.

2514 Çün ki revġanrā ziāb isrişteend

Çünki (11) revġanı ābdan yoġurmışlardur yaʿnī revġanuñ ḥuṣūli ābdandur [*sirişten* yoġurmaḳ maʿnāsınadur]

Āb bārevġan çirā żıd geşteend

āb (12) revġan ile niçün żıdd olmışlardur evvel ḫod mütteḥid idiler isrişteendde hemze zāyiddür ve fāʿili Ḫudāy taʿālādur ṣīġa-yı (13) cemʿ taʿẓīm içündür ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki mertebe-yi lātaʿayyünde ẕevāt biḥasebi'ẕ-ẕāt ittiḥādda musāvīdür iḫtilāfāt (14) istiʿdādāt iʿtibārıyıladur ki baʿde'l-vücūd ẓuhūr bulur ʿilm-i ezelī-yi İlāhīde her şey'üñ istiʿdādı ne ise ḥālen ve zemānen (15) neşv ü nemāsı hem aña göre olur ve ʿilm-i İlāhī maʿlūma tābiʿdür ʿilm-i İlāhīye ḫod taġayyür mümteniʿdür maʿlūma daḫı taġayyür mümteniʿdür nite ki (16) Mevlānā Cāmī ḥażretlerinüñ bu iki rubāʿīsi bu maʿnāyı rūşen eyler līkin riḳḳat ister. Rubāʿī (17)

Ḥaḳ ʿālim ü aʿyān-ı ḫalāyıḳ maʿlūm
Maʿlūm buved ḥākim ü ʿālim maḥkūm
Bermūceb-i ḥükm-i tū kuned bātū ʿamel
Ger tū bemeşel muʿaẕẕebī dermerḥūm[1369]

(18) rubāʿī

Ḥükm-i ḳader ü ḳażā buved bīmāniʿ
Bermūceb-i ʿilm-i Lāyezālī vāḳıʿ

[1369] "Hak âlimdir, yaratılmışlar ise mâlûmdur. Hâkim mâlûm olur, âlim ise mahkûm olur. Eğer sen meselle bir ölmüşe azap edersen, senin hükmün gereğince seninle amel kılar."

Tābiʿ bāşed ʿilm-i ezel aʿyānrā (19)

Aʿyan heme her şuʾūn-ı Ḥaḳrā tābiʿd[1370]

2515 Çün gül ezḫārest ü ḫār ezgül çirā

(20) Çünki gül ḫārdandur ve ḫār güldendür

Her dü dercengend ü endermā-cerā

niçün her ikisi cengde ve ḫılāf u (21) nizāʿdadur *çirā*nuñ maʿnāsı mışrāʿ-ı ṡānīye ḳayd olındı.

2516 Yā ne cengest in berāy-ı ḥikmetest

Yāḫud (22) bu yaʿnī ferʿüñ aṣla muḫālefeti ceng ü nizāʿ degüldür bir emr-i iʿtibārīdür [A237a] ki ḥikmet içündür ve anı Ḫudāy taʿālā bilür (23)

Hem-çü ceng-i ḫar-furūşan şanʿatest

ḫar ṣatıcılaruñ [N127a] cengi gibi ṣanʿat u ẓarāfetdür zīrā ḫar-furūşlaruñ (24) ceng ü ġavġāsı ġayrları aldamaḳ içündür pes ḥaḳīḳatda ceng degüldür taḥḳīḳ-ı merām budur ki iḫtilāfāt-ı esmāʾullāhuñ (25) meẓāhiri iʿtibārı iledür ki istiʿdādāta göredür.

2517 Yā ne īnest ü ne an ḥayrāniyest

Yāḫud ne (26) budur ve ne odur ḥayrānlıḳdur zīrā kār-ı Ḫudā muḥill-i ḥayretdür

Genc bāyed cüst in vīrāniyest

genc ṭaleb eylemek (27) gerek ki bu yaʿnī genc vīrānlıḳdur *genc*den murād esrār-ı vaḥdet ve maḫfī-yi ḥażret-i Kenzīdür bu ḥālet vīrānī-yi ḥayret (28) ve ḫarābī-yi ṣūretde mümkindür ʿaḳl u vehm netāyici ile müyesser degüldür zīrā bu ḫuṣūṣ kibr ü vücūddur [bu beytde *genc*dür ḫazīne maʿnāsınadur *cüst* bunda maṣdar-ı muraḫḫamdur]. Beyt (29)

Vücūduñ şehrini vīrān iderseñ

Beḳā enderbeḳāya irişürsün

2518 An çi tū genceş tevehhüm mīkunī

[M191a] (1) Ol nesne ki sen anı genc tevehhüm eylersün ve cān u dilden aña ṭālib olursun

Z'an tevehhüm gencrā güm mīkunī

(2) ol tevehhümden genci güm ü żāyiʿ eylersün yaʿnī şol kimse ki ʿömr ü fikrini dünyā vü mā-sivāya ṣarf idüp (3) genc ü ḫazīne cemʿine muḳayyed ola bu gencden dūr olup

---

[1370] "Kader ve kazânın hükmü engelsiz yerine gelir. Ezelî ilmin gerektirdiği gibi gerçekleşir. Ezelî ilim yaratılmışların fiiline tâbidir; ama bütün a'yân Hakk'ın her işine tâbidir."

genc-i ḥaḳīḳīden maḥrūm ḳalup (4) *ḫasire'd-dunyā ve'l-āḫıreti*[1371] anuñ ḥaḳḳında [B181b] müteḥaḳḳıḳ olur.

2519 Çün ʿimāret dan tu vehm ü rāyhā

Vehm ü reʾyleri sen ʿimāret (5) gibi bil

Genc ne'bved derʿimāret cāyhā

ʿimāretde genc ü māl yirleri olmaz belki genc ü māl vīrānelerde (6) olur zübde-yi kelām budur ki kibr ü vücūd u enāniyyetini terk idüp aḫlāḳ-ı ẕemīmeden pāk olup vehm (7) ü reʾy ve ʿaḳl u fikrden berī olmayınca esrār-ı İlāhiyyeye maḫzen olmaġa lāyıḳ olmaz [*cāyhā-yı genc* taḳdīrindedür].

2520 Derʿimāret hesti vü cengī buved

(8) ʿİmāretde vücūd u ḫuṣūmet ü muḫālefet olur

Nistrā ezhesthā nengī buved

nīste mevcūdlardan (9) ziyāde ʿār olur yaʿnī ehl-i fenā ehl-i dünyādan ʿār ṭutarlar zīrā ekṣer-i ehl-i dünyā ve erbāb-ı hevā ḳurb u (10) ḥubb-ı İlāhīden mehcūr u maḥrūmlardur [H157b] [*hesthā* cemʿ-i hestdür].

2521 Nī ki hest eznīstī feryād kerd

Hest nīstlikden feryād eylemedi yaʿnī (11) ehl-i dünyā ehl-i fenādan feryād u şikāyet eylemedi

Belki nist an hestrā vā dād kerd

belki yoḳ (12) ol varı kendüden girü virmek yaʿnī dūr eyledi *nīst*den murād ehl-i fenādur ki mā-sivāyı terk eylemişlerdür [*vā dād* girü virmek yaʿnī redd ü dūr eyledi]. (13)

2522 Tū megū ki men gürīzānem zinist

Sen dime ki ben ehl-i fenādan firār u nefret idiciyem

Bel ki ū eztū gürīzānest bist

(14) belki ehl-i fenā yigirmi mertebe senden firār u nefret idicidür [*bīst* yigirmi maʿnāsınadur].

2523 Ẓāhirā mīḫᵛānedet ū sūy-ı ḫad

(15) Ẓāhirā o seni kendü cānibine oḳur

V'ezderun mīrānedet bāçūb-ı red

ve derūnından (16) seni redd ü ṭard çöpi ile sürer.

2524 Naʿlhā-yı bāz-gūnest ey selīm

[1371] "O, dünyasını da, ahiretini de kaybetmiştir." Hac/11.

7 cāyhā-yı genc taḳdīrindedür HNAB: -M

[A237b] Ey sāde-dil bu ḫuṣūṣ ki murād beyt-i (17) sābıḳuñ mażmūnıdur münʿakis naʿllerdür nite ki iz azdırmaḳ içün ata naʿli ters ḳaḳarlar enbiyā vü evliyānuñ daḫı (18) daʿveti bu üslūb üzredür [*bāz-güne* münʿakis Türkī *ters* maʿnāsınadur]

Nefret-i Firʿavn mīdān ezKelīm

Firʿavnuñ nefretini Mūsādan bil yaʿnī ḥaḳīḳatda (19) nefret ḥażret-i Mūsādandur Firʿavndan degüldür egerçi ẓāhirā Firʿavndandur. Beyt (20)

Ezsüm-i esbeş nişānī yāftem reftem zipey

Guft Selman naʿl-i in merkeb diger-gun besteend[1372]

beyt (21)

Zicānan laʿn-i ʿāşıḳ bāz-gun naʿlist tā nāgeh

Negerded perde-yi dīde ḥayāl-i ḳurb-ı cānāneş[1373]

Sebeb-i ḥırmān-ı eşḳıyā ezdü cihān ki ḫasire'd-dunyā ve'l-āḫıreh (22)

Eşḳıyānuñ iki cihāndan maḥrūm olmasınuñ sebebi beyānındadur ki (23) dünyāda ve āḫıretde ziyān eyledi

2525 Çün ḥakīmek iʿtiḳādī kerdeest

Çün ḥakīmcik tamām iʿtiḳād eylemişdür (24)

K'āsman beyża zemin çün zerdeest

ki āsmān yumurda zemīn ṣarusı gibidür bu maḳāmda ḫulāṣa-yı kelām (25) oldur ki erbāb-ı ḥikmet ve aṣḥāb-ı heyʾet anuñ üzredür ki cemīʿ-i eflāk ṭob gibi müdevverdür ve kürre-yi zemīn eflāküñ (26) vasaṭında muʿallaḳdur yumurdanuñ ṣarusı yumurda içinde olduġı gibi ve ḥukemādan baʿżısı eytmişdür (27) miyān-ı āsmānda arżuñ muʿallaḳ olmasına sebeb oldur ki āsmān her bir cānibden zemīni kendü cānibine ceẕb eyler pes (28) bi'ż-żarūrī miyān-ı āsmānda muʿallaḳ ḳalur ve ḥukemādan baʿżısı eytmişdür ṣafā ile olan āsmān tīre vü bīṣafā olan (29) zemīni kendüsine ceẕb itmege ḳādir olmaz belki cemīʿ-i eṭrāfdan berāber defʿ eyler bu sebebden zemīn miyān-ı āsmānda [M191b] (1) muʿallaḳ ḳalur bu sözler cemīʿan bāṭıl u nāmaʿḳūldür belki ḳavl-i maʿḳūl budur ki ehl-i sünnet bu ḳavl üzredür zemīnüñ (2) muʿallaḳ ve āsmānuñ bīsütūn ḳāyim olması Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ ḳudret ü emr-i şerīfi iledür (3) *refeʿa's-semāvāti biġayri ʿamedin*[1374] [B182a] ve cemīʿ-i eşyā anuñ taṣarrufındadur *ve mināyātihi en teḳūme's-semāʾu ve'l-*

[1372] "Onun atının ayak izinden işâret bulup ardından gittim; Selman 'Bu merkebin nalı, diğer izleri kapatmış.' dedi."

[1373] "Cânândan âşığa gelen lânet, ansızın gelen uğursuz bir nal gibidir; göz perdesini, yâre yakın olma hayâlinden kaldırmaz."

[1374] "(Görmekte olduğunuz) gökleri direksiz olarak yükselten..." Ra'd/2.

arżu[1375] *ḥakīmek*de olan (4) taṣġīr-i kāfī taḥḳīr içündür *beyża* yumurda *zerde* bunda yumurdanuñ ṣarusı maʿnāsınadur [*çün* bunda teşbīh içündür]. (5)

2526 Guft sāʾil çun bumand in ḫākdān

Bir sāʾil eytdi bu zemīn bu ṣaḳīlligi ile niçe ḳaldı [*çūn* bunda imāle ile istifhāmdur *bumānd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Dermiyān-ı in muḥīṭ-ı āsmān

(6) bu muḥīṭ āsmānuñ ortasında *ḫākdān*dan murād zemīndür.

2527 Hem-çü ḳandīl-i muʿallaḳ derhevā

Hevāda muʿallaḳ bir (7) ḳandīl gibi

Nī beesfel mīreved nī berʿulā

[N127b] ne alçaġa ne yüksege gider bāḫuṣūṣ ki bir nesne ile beste vü muḳayyed degüldür. (8)

2528 An ḥakīmeş guft k'ezceẕb-i semā

Ol ḥakīm sāʾile eytdi ki semānuñ ceẕbinden altı ṭaraflardan yaʿnī āsmān zemīni (9) altı ṭaraflardan kendüsine ceẕb itdüginden [*ḥakīmeş*de olan żamīr-i ġāyib sāʾile raciʿdür]

Ezcihāt-ı şeş bumand enderhevā

zemīn hevāda (10) muʿallaḳ ḳaldı *ezcihāt-ı şeş* terkībinüñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı evvele ḳayd olındı [*bumānd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

2529 Çün zimıḳnāṭīs ḳubbe-y rīḫte

(11) Mıḳnāṭīsden [A238a] dökilmiş ve düzilmiş ḳubbe gibi

Dermiyan mand āhenī āvīḫte

aṣılmış bir āhen ortada (12) ḳaldı bu vech żaʿīfdür çünki mıḳnāṭīsden bir ḳubbe dökilmiş ve düzilmiş ola zübde-yi kelām budur ki mıḳnāṭīsden (13) bir ḳubbe peydā idüp ortasına bir āhen pāresini ḳosalar nite ki ol āhen ortada ḳalur zemīn daḫı bu üslūb (14) üzre miyān-ı āsmānda muʿallaḳ ḳalur.

2530 An diger guft āsmān-ı bāṣafā

Ol bir ḥakīm eytdi ṣafā ile olan āsmān (15) yaʿnī ṣāfī vü pür-nūr āsmān

Key keşed derḫod zemīn-i tīrerā

tīre vü keṣīf zemīni kendüsine ḳaçan çeker yaʿnī (16) çekmez zīrā żıdd żıddı ceẕb eylemek muḥāldür.

2531 Bel ki defʿeş mīkuned ezşeş cihāt

[1375] "Göğün ve yerin (O'nun buyruğu ile) durması da O'nun (varlığının) delillerindendir." Rûm/25.

Belki āsmān zemīni şeş (17) cihātdan defʿ ü redd eyler zīrā mā-beynlerinde żıddiyyet vardur [H158a] [*defʿeş*de olan żamīr-i ġāyib zemīne rāciʿdür]

Z'an bumand endermiyān-ı ʿāşıfāt

(18) ol sebebden hevāda ʿāṣıfāt ortasında ḳalur ne yuḳarı ne aşaġa gider *ʿāṣıfāt* muḥkem yiller maʿnāsınadur. (19)

2532 Pes zidefʿ-i ḫāṭır-ı ehl-i kemāl

Pes ehl-i kemālüñ ḫāṭırınuñ defʿinden

Cān-ı Firʿavnan bumand enderżalāl

(20) Firʿavnlaruñ cānı żalālde ḳaldı yaʿnī şol bed-baḫtlar ki evliyāya maḥabbet ü meyl ṭutmazlar anuñ sebebi budur ki ḫāṭır-ı (21) şerīflerinden anları defʿ ü redd eylerler tā ebedī merdūd u maḥrūm ḳalurlar.

2533 Pes zidefʿ-i in cihān u an cihān

(22) Pes bu cihānuñ ve o cihānuñ defʿinden

Mandeend in bīrehan bīīn ü ān

bu yolsızlar ve edebsizler bunsız (23) ve ansız ḳalmışlardur yaʿnī evliyānuñ merdūdı olduḳlarından Ḫudāy taʿālādan dūr olup dünyā-perest (24) oldılar ʿāḳıbet dünyādan daḫı maḥrūm olup *ḫasire'd-dunyā ve'l-āḫıreti*[1376]ye maẓhar oldılar *bīreh* bunda (25) edebsiz ve yolsız maʿnāsınadur *īn*den murād bu cihāndur *ān*dan murād āḫıretdür.

2534 Ser keşī ezbendegān-ı Ẕü'l-celāl

(26) Kibr ü sefāhatuñdan Ḫudāy taʿālānuñ bendelerinden baş çeker iseñ ve iʿrāż eyler iseñ [*ser keşī* baş çekersün maʿnāsına maḥalle mülāyim degüldür] (27)

Dan ki dārend ezvücūd-ı tū melāl

belki evliyāʾullāh senüñ vücūduñdan melāl ṭutarlar yaʿnī seni redd ü defʿ (28) eylerler zīrā redd ü ḳabūl anlara göredür.

2535 Keh-rübā dārend çün peydā kunend

Evliyāʾullāh keh-rübā ṭutarlar çünki ẓāhir (29) ideler [*keh-rübā* meşhūr ṣarı bir nesnedür]

Kāh hestī-yi turā şeydā kunend

senüñ kāh gibi olan vücūduñı şeydā eylerler yaʿnī bir ceẕbe ile kendülerine mürīd [M192a] (1) ü muḥibb eylerler [*kāh* kāf-ı ʿArabīyile ṣaman maʿnāsınadur].

2536 Keh-rübā-yı ḫᵛīş çün pinhan kunend

[1376] "O, dünyasını da, ahiretini de kaybetmiştir." Hac/11.

1 kāh kāf-ı ʿArabīyile ṣaman maʿnāsınadur HNAB: -M

Evliyāʾullāh çünki kendülerinüñ keh-rübāsını pinhān (2) ideler yaʿnī saña cezbe ḥavāle eylemeyeler

Zūd teslīm-i turā ṭuġyan kunend

senüñ teslīm ü irādetüñi fevrī ṭuġyān u (3) zāyil eylerler pes anlara imtināndan ziyāde ḥaẓer üzre olmaḳ gerekdür [*ṭuġyān* azmaḳ maʿnāsınadur ki bunda gitmek maʿnāsı murāddur]. Ḥikāyet

Şeyḫ (4) Ebū-ʿÖmerüñ [B182b] mürīdlerinden birisi eydür cumʿa güni şeyḫile cumʿaya gitdüm hīç kimse şeyḫe iltifāt eylemedi ve selām virmedi (5) ḫāṭıruma ḫuṭūr eyledi ki ne ʿaceb şeyḫe bir kimse iltifāt idüp selām virmedi şeyḫ tebessüm iderek baña naẓar eyledi (6) hemān dem ḫalḳ şeyḫe selām virmege teveccüh eylediler ve bir mertebede [A238b] keṯret oldı ki şeyḫile benüm ortama ḥāyil oldılar (7) kendüme eytdüm ol ḥāl bu ḥālden yegrek idi şeyḫ baña iltifāt idüp eytdi bunı sen istedüñ bilmedüñ ki ḫalḳuñ (8) göñli benüm elümdedür eger istersem anlaruñ göñüllerini kendümden dūr eylerem ve ger istersem kendüme müteveccih eylerem. (9)

2537 An çünan ki mertebe-y ḥayvāniyest

Ancılayın ki ḥayvānlıḳ mertebesidür [*mertebeʾi*de hemze yā-yı sākine oḳunur vezn içün]

Kʾū esīr ü sefye-yi insāniyest

ki (10) ol ḥayvānlıḳ mertebesi insānlıġuñ esīr ü maġlūbıdur yaʿnī mertebe-yi insāniyyet mertebe-yi ḥayvāniyyetden ʿālī vü şerīfdür (11) zīrā ḥayvānāt cemīʿan insānuñ maġlūb u maḳhūrıdur.

2538 Mertebe-y insan bedest-i evliyā

İnsān mertebesi (12) evliyāʾullāhuñ elinde [*mertebeʾ-i*de hemze yā-yı sākine oḳunur vezn içün]

Sefye çün ḥayvan şināseş ey kiyā

ey ulu insān mertebesini (13) ḥayvān gibi maġlūb u zebūn añla yaʿnī ḫalāyıḳ evliyāʾullāhuñ maġlūb u zebūnıdur *kiyā* ulu maʿnāsınadur. (14)

2539 Bende-yi ḫod ḫᵛand Aḥmed derreşād

Ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem cemīʿ-i ʿālemi irşādda kendü bendesi oḳudı (15)

Cümle ʿālemrā buḫᵛan ḳul yā ʿibād

bu maʿnāyı bilmek ister iseñ Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde *ḳul yā ʿibādiyeʾlleẕīne*[1377] (16) āyetini oḳu [*cümle ʿālemrā*nuñ maʿnāsı mışrāʿ-ı evvele ḳayd olındı] yaʿnī Server-i Kāyināt ʿaleyhi efżaluʾṣ-ṣalavāt *yā ʿibādī* didi ki ey benüm bendelerüm maʿnāsınadur [N128a] gūyiyā ki ḫalḳ (17) ʿibād-ı ḥażret-i Resūldür ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem pes her kimse ki Ḫudāy taʿālānuñ muḫliṣ u maḳbūl bendesi ola ḫalḳ anuñ (18) bendesi olur.

2540 ʿAḳl-ı tū hem-çün şütürban tū şütür

Senüñ ʿaḳluñ şütürbān gibidür sen şütür gibisin [*şütürbān* deveci maʿnāsınadur] (19)

Mīkeşāned her ṭaraf derḥükm-i mür

acı ḥükmde ʿaḳl seni her ṭarafa çeker yaʿnī ṭavʿan ve kerhen ʿaḳl seni kendüsine tābiʿ eyler [*mür* bunda acı maʿnāsına ziyāde meşhūrdur līkin *emere yeʾmuru*dan emr-i ḥāżır olup anuñ żımnında münderic olan maṣdar maʿnāsı murād olınmaḳ mümkindür]. (20)

2541 ʿAḳl-ı ʿaḳlend evliyā vü ʿaḳlhā

Evliyāʾullāh ʿaḳluñ ʿaḳlıdur

Bermişāl-i üştüran tā intihā

ve ḫalḳuñ ʿaḳlları (21) intihāya degin üştürler gibi yaʿnī evliyāʾullāh ṭālibini ṭarīḳ-ı ʿışḳ-ı Raḥmānī ve şāh-rāh-ı viṣāl-i Yezdānī cānibine çekerler ve (22) maḳṣad u maḳṣūd maḥallesine ḳulavuzlıḳ eylerler [*miṣāl* gibi maʿnāsınadur].

2542 Enderīşan biʾnger āḫır zʾiʿtibār

Āḫır anlara iʿtibār u irādetden (23) naẓar eyle [*biniger* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Yek ḳulāvuzest cān-ı şad-hezār

yüz biñ cāna ḳulavuz birdür yaʿnī nice yüz [H158b] biñ kimseye delīl (24) birdür zübde-yi kelām budur ki bir velī hezārān kimseyi irşād itmege ḳādirdür.

2543 Çi ḳulāvuz u çi üştürban biyāb

(25) Ne ḳulavuz ve ne şütürbān yaʿnī anlara ḳulavuz ve şütürbān dimek medḥ degüldür

Dīdeyī kʾan dīde bīned āftāb

(26) bu ol bir dīde ki ol dīde āftābı göre yaʿnī evliyāʾullāh ki Ḫudāy taʿālāyı müşāhede idüp (27) dīdār-ı şerīfi ile müşerreflerdür anlaruñ mertebesi nicedür yaʿnī ziyāde ʿālī-

---

[1377] "De ki: Ey...kullarım!" Zümer/53. Âyetin tamamı şu şekildedir:
Ḳul yā ʿibādiyeʾlleẕīne esrefū ʿalāenfusihim lātaḳnaṭū minraḥmetillāh innellāhe yaġfiruʾẕ-ẕunūbe cemīʿā innehu huveʾl-Ġafūruʾr-Raḥīm (De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.)

22 miṣāl gibi maʿnāsınadur HNA: -MB

23 biniger emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür HNA: -MB

şānlardur *dīde-yi* evvelden murād (28) mürşid-i kāmildür ẕikr-i cüz ve irāde-yi kül ṭarīḳı [A239a] ile *biyāb* emr-i ḥāżırdur ki maʿnāsı mışrāʿ-ı ṡānīye ḳayd olındı [*āftāb*dan murād bunda Ḫudāy taʿālādur]. (29)

2544 Nek cihan derşeb bumāned mīḫ-dūz

İşte bu [B183a] cihān şebde mıḫlanmış ve mıḫlanıcı ḳalmış yaʿnī bu cihān ṣabāḥa [M192b] (1) degin şeb ü ẓulmetde ḳalmış

Muntaẓır mevḳūf ḫurşīdest ü rūz

āftāb u rūza mevḳūfdur (2) muntaẓırdur tā ki bunlaruñ sebebi ile rūşen ola baʿż-ı nüsaḫda böyle vāḳıʿdur

Yek cihan derşeb bumāned mīḫ-dūz

(3) bir yaʿnī tamām cihānda şebde mıḫlanıcı ḳalur [vech-i ṡānī üzre bumāned fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Muntaẓır mevḳūf-ı ḫurşīdest rūz

(4) rūz ḫurşīdine mevḳūf u muntaẓırdur tā ki āftāb sebebi ile rūşen ola.

2545 İnt ḫurşīd-i nihan derẕerreyī

(5) İşte saña bir ẕerrede nihān āftāb yaʿnī evliyāʾullāh āftāb gibidür ki ẕerre (6) meṡābesinde olan bedende pinhāndur yā āftāb-ı ḥaḳīḳīnüñ tecellī-yi ḳalbīsidür ki bir żaʿīf cismde yā beşeriyyetde (7) pinhān u mestūr olmışdur [*īnet* lafżını ziyāde rūşen yerde istiʿmāl eylerler]

Şīr-i ner derpūstīn-i berreyī

şīr-i ner bir berrenüñ pūstīninde (8) yaʿnī evliyāʾullāh maʿnāda ziyāde ḳavīler ve ṣāḥib-ḳudretlerdür līkin faḳr u ḳanāʿatda ḥilm ü ṣabr u tevāżuʿı (9) iḫtiyār idüp sükūn u veḳārıla ḫāmūşlardur murād idinseler bir demde ʿālemi ḫarāb itmege ḳādirlerdür yā (10) murād bu ola Ḫudāy taʿālānuñ ḳahhāriyyet ṣıfatı bir żaʿīf cismde yā beşeriyyet ṣūretinde bir kimsede (11) ẓāhir olmışdur [*berre* ḳuzı maʿnāsınadur].

2546 İnt deryā-yı nihan derzīr-i kāh

İşte saña ṣaman altında mestūr deryā murād (12) Ḫudāy taʿālānuñ kendünüñ vaḥdeti sırrını ve kemāl-i ḳudretini evliyāʾullāhda nihān itdügini beyāndur [*kāh* ṣaman maʿnāsınadur] (13)

Pā berin kah hin menih bāiştibāh

---

28 āftābdan murād bunda Ḫudāy taʿālādur H: -MNAB

3 vech-i ṡānī üzre bumāned fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür HNAB: -M

āgāh ol bu ṣaman üzre şek ü iştibāh ile ayaḳ ḳoma (14) pes lāyıḳ olan budur ki her ḥaḳīre ve her ẕerreye çeşm-i ḥaḳāretile naẓar eylemeyesin ve her faḳīrüñ üzerine bīedebāne ḥareket itmekden (15) iḥtirāz u ictināb eyleyesin zīrā iḥtimāldür ki maḳbūlān-ı dergāh-ı İlāhīden olup dünyā vü āḫıretüñi vīrān (16) idesin. Beyt

Kesīrā ki nezdīk-i ẓannet bed ust
Çi dānī ki ṣāḥib-velāyet ḫad ust[1378] (17)

2547 İştibāhī vü gümānī derderūn

Derūnda mürşidden ötüri bir iştibāh ve bir ẓann yaʿnī eger ṭālibüñ (18) derūnında mürşid-i kāmil ṭalebi içün iştibāh u ẓann vāḳıʿ ola

Raḥmet-i Ḥaḳḳest behr-i reh-nümūn

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ (19) raḥmet ü iḥsānıdur zīrā sülūkdan ötüri mürşid-i kāmil tecessüs ü ṭaleb itmek maḳbūl u maʿkūldür nāmaʿḳūl (20) ü ḳabīḥ olan kimseye çeşm-i ḥaḳāretile naẓar itmekdür ki edānīnüñ ʿādetidür [*reh-nümūn* terkībinüñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı evvele ḳayd olındı *reh-nümūn*dan murād mürşiddür]. Beyt (21)

Geret cāh bāyed mekun çün ḥasān
Beçeşm-i ḥaḳāret nigeh derkesān[1379]

2548 Hem Peyem-ber ferd āyed dercihān

Peyġam-ber ḥażreti hem ṣallallāhu ʿaleyhi ve (22) sellem cihāna ferd geldi

Ferd būd u ṣad cihāneş dernihān

ẓāhirde ferd idi ve maʿnāda anuñ (23) nihān u derūnında [A239b] yüz cihān var idi zīrā müʾeyyed minʿindillāh idi meselā ḥażret-i Nūḥ yaluñuz ʿavn-ı (24) İlāhī ile cihān içinde olan kāfirleri ġarḳ u helāk eyledi.

2549 ʿĀlem-i kübrā beḳudret siḥr kerd

ʿĀlem-i kübrā (25) ki murād insāndur ḳudret-i kāmile ile siḥr ü ṣanʿat eyledi

Kerd ḫodrā derkihin-naḳşī neverd

kendüsini (26) ṣaġīr bir naḳşda setr ü ṭayy eyledi [*kihin* kihīnden muḫaffefdür].

2550 Eblehāneş ferd dīdend ü żaʿīf

Eblehler ẓāhirde Peyġam-beri (27) ferd ü żaʿīf gördiler

Key żaʿīfest an ki bāşed şeh ḥarīf

[1378] "Senin zannına göre kötü olan bir kişinin velî olmadığını nereden bileceksin?"
[1379] "Eğer sana makam lâzımsa, alçaklar gibi, hakaret gözü ile halka bakma."

ḳaçan żaʿīfdür yaʿnī żaʿīf degüldür belki aḳvādur (28) ol kimse ki pād-şāh-ı ḥaḳīḳīnüñ ḥarīf ü maḳbūli ola *şeh*den [N128b] murād Ḫudāydur *ḥarīf* muṣāḥib maʿnāsınadur. (29)

2551 Eblehan guftend merdī bīş nist

Eblehler Peyġam-ber ḥaḳḳında eytdiler bir merdden ziyāde degüldür yaʿnī hemān bir kimsedür o [M193a] (1) daḫı bizcileyin beşerdür ve ʿaskeri yoḳdur

Vāy an k'ū ʿāḳıbet-endīş nist

vāy ol kimseye ki ʿāḳıbet (2) fikr idici degüldür [*ʿāḳıbet-endīş* vaṣf-ı terkībīdür].

Ḥaḳīr ü bīḫaşm dīden-i dīdehā-yı ḥiss-i Ṣāliḥ ve nāḳa-yı Ṣāliḥrā ʿaleyhi's-selām

Kāfirlerüñ (3) ẓāhir gözleri Ṣāliḥ peyġām-berüñ nāḳasını ʿaleyhi's-selām ḥaḳīr ve ḫaṣm u muʿīnsiz gördüklerinüñ beyānındadur (4)

çün ḫᵛāhed ki Ḥaḳḳ leşkerīrā helāk kuned [B183b]

çün işte ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti bir leşkeri helāk ide [H159a] (5)

dernaẓar-ı īşān ḥaḳīr nümāyed ḫaṣmānrā vü endek

düşmenlerini anlaruñ naẓarına ḥaḳīr ve az gösterür (6)

egerçi ġālib bāşed ān ḫaṣm

egerçi ol ḫaṣm ġālib ü ḳavī ola nite ki Ḫudāy taʿālā sūre-yi Enfālde buyurdı (7) *ve yuḳallilukum fīaʿyunihim liyaḳżıyellāhu emren kāne mefʿūlā*[1380]

2552 Nāḳa-yı Ṣāliḥ beşūret bud şütür

Ṣāliḥ peyġām-berüñ nāḳası ṣūretde şütür idi [*bud* būddan muḫaffefdür] (8)

Pey bürīdendeş zicehl an ḳavm-i mür

ol telḫ u nāmaʿḳūl ḳavm cehlden ol nāḳanuñ siñirini kesdiler nite ki bu āyet-i (9) kerīme anı beyān u rūşen eyler *fe ʿaḳarūhā fe demdeme ʿaleyhim Rabbuhum bizenbihim fe sevvāhā ve lāyeḫāfu ʿuḳbāhā*[1381] ve (10) andan ṣoñra paralayup yidiler [*pey* bunda siñir maʿnāsınadur].

2553 Ezberāy-ı āb çün ḫaṣmeş şudend

Ābdan ötüri çünki ol nāḳaya ḫaṣm (11) oldılar

Nān-ı gūr u āb-ı gūr īşan budend

anlar ḳabrüñ nānı ve ḳabrüñ ābı oldılar yaʿnī ġażab-ı İlāhī ile helāk (12) olup muḫalled fi'n-nār oldılar bu vech hem maʿnādur anlar *nān-kūr u āb-kūr* yaʿnī küfrān-ı niʿmet-i

---

2 ʿāḳıbet-endīş vaṣf-ı terkībīdür HNA: -MB

[1380] "Allah, olacak bir işi yerine getirmek için (savaş alanında) karşılaştığınız zaman ... sizi de onların gözlerinde azaltıyordu." Enfâl/44.

[1381] "Ama onlar, onu yalanladılar ve deveyi kestiler. Bunun üzerine Rableri günahları sebebiyle onlara büyük bir felâket gönderdi de hepsini helâk etti. (Allah, bu şekilde azap etmenin) âkıbetinden korkacak değil ya!" Şems/14-15.

İlāhī olup merdūd-ı ebed oldılar (13) vech-i evvele göre *gūr* iki maḥalde bile kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyiledür ki ḳabr maʿnāsınadur ve hem nān ve āb mużāfdur vech-i ṯānī (14) üzre *kūr* iki maḥalde bile aʿmā maʿnāsınadur ve hem mużāf degüldür.

2554 Nāḳatallah ab ḫored ezcūy u mīġ

Nāḳatallāh (15) ki murād nāḳa-yı Ṣāliḥ peyġam-berdür ʿaleyhi'ṣ-selām ırmaḳdan ve bulutdan ṣu içerdi [A240a] [*ḫored* bunda *ḫordī* taḳdīrinde olmaḳ rūşendür *mīġ* seḥāb beTürkī bulut maʿnāsınadur]

Āb-ı Ḥaḳrā dāştend ezḤaḳ dirīġ

Ḥaḳḳ (16) taʿālānuñ ābını Ḥaḳḳ taʿālādan dirīġ ṭutdılar zīrā āb cūy u seḥābdandur ve bundan ḳaṭʿ-ı naẓar-ı cemīʿ-i ʿālem Ḫudāy taʿālānuñdur (17) ābı nāḳatallāhdan dirīġ ṭutmaḳ hemān Ḫudāy taʿālādan dirīġ ṭutmaḳdur ḥażret-i Mevlānā ḳıṣṣadan ḥiṣṣe beyānına (18) şürūʿ eyledi.

2555 Nāḳa-yı Ṣāliḥ çü cism-i ṣāliḥān

Ṣāliḥ peyġam-berüñ nāḳası ṣāliḥlerüñ cismi gibi

Şud kemīnī derhelāk-i ṭāliḥān

(19) ṭāliḥlerüñ helākine bir puṣu oldı yaʿnī evliyāya inkār üzre olan fāsıḳlaruñ ve anlaruñ ḥaḳḳında nāmaʿḳūl iʿtiḳād idenlerüñ (20) helākine sebeb oldugı gibi nāḳa-yı Ṣāliḥ Ṣāliḥ ḳavminüñ ʿaẕāb u helākine sebeb oldı *ṭāliḥ* fāsıḳ maʿnāsınadur [ṭāliḥlerüñ helākine bir puṣuda oldı bu vech üzre *derkemīnī* taḳdīrindedür]. (21)

2556 Tā berān ümmet ziḥükm-i merg ü derd

Ki ol ümmet üzre helāk ü derd ü ʿaẕāb ḥükminden (22)

Nāḳatallāhi ve suḳyāhā çi kerd

nāḳatallāhi ve suḳyāhā ne eyledi yaʿnī Ḥaḳḳ taʿālānuñ emr-i şerīfine iṭāʿat itmeyüp nāḳayı helāk itmeklik anları ʿaẕāb-ı (23) ʿaẓīme ve ebedī laʿnete irişdürdi bu āyet-i kerīmenüñ maʿnāsı budur Allāh taʿālānuñ nāḳasından ve anuñ içün taʿyīn (24) olınan günüñ ābından ḫavf eyleñüz yaʿnī aña żarar irişdürmeñüz ve anı ṣudan menʿ eylemeñüz *nāḳa* dişi deve. (25)

2557 Şaḫne-yi ḳahr-ı Ḫudā z'īşan bucüst

Ḫudāy taʿālānuñ ḳahrı şaḫnesi anlardan

Ḫun-behā-yı üştürī şehrī dürüst

(26) bir üştürüñ ḳan behāsını dürüst ü tamām bir şehr istedi yaʿnī bir nāḳa bir şehrüñ ve ḳavminüñ helākine sebeb oldı Ḫudāy taʿālānuñ (27) ḳahrını şaḫneye teşbīh eyledi *şaḫne*

15 ḫored bunda ḫordī taḳdīrinde olmaḳ rūşendür HNA: -MB

bunda sübaşı maʿnāsınadur *bücüst* kelimesinüñ maʿnāsı mışrāʿ-ı ṡānīye ḳayd olındı ḳışṣadan [B184a] ḥiṣṣeye (28) rücūʿ olındı [*üştür*den murād nāḳadur].

2558 Rūḥ hem-çün Ṣāliḥ u ten nāḳaest

Evliyāʾullāhuñ rūḥı Ṣāliḥ gibidür ve teni nāḳa gibidür (29)

Rūḥ endervaṣl ten derfāḳaest

rūḥ-ı evliyā vaṣl-ı İlāhīdedür ten-i evliyā fāḳa vü iḥtiyācdadur [*fāḳa* faḳr maʿnāsınadur]. [M193b] (1)

2559 Rūḥ-ı Ṣāliḥ ḳābil-i āfāt nist

Ṣāliḥüñ rūḥı āfāt u żarara ḳābil degüldür zīrā ol ḳavm Ṣāliḥ peyġām-beri ʿaleyhiʾs-selām (2) helāk itmege ḳaṣd eylediler līkin ḳādir olmadılar

Zaḫm bernāḳa buved berẕāt nist

zaḫm u helāk nāḳa üzredür (3) ẕāt u rūḥ üzre degüldür.

2560 Rūḥ-ı Ṣāliḥ ḳābil-i āzār nist

Ṣāliḥ peyġam-berüñ rūḥı āzār u siteme ḳābil (4) degüldür [āzār u sitemi ḳabūl idici degüldür *Ṣāliḥ* ẕikrinde işāret vardur sāyir-i ṣuleḥāya daḫı]

Nūr-ı Yezdan sefye-yi küffār nist

nūr-ı Yezdān kāfirlerüñ zebūn u maġlūbı degüldür nūrdan murād rūḥdur. (5)

2561 Ḥaḳḳ ezan peyvest bācismī nihān

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ol sebebden bir cisme nihānī muttaṣıl oldı murād (6) *ve nefaḫtu fīhī minrūhī*[1382] iʿtibārı ile sırr-ı İlāhīnüñ enbiyā vü [N129a] evliyāda ẓuhūrıdur ve illā Ḫudāy taʿālā cism ü maḫlūḳa ittiṣālden münezzehdür (7)

Tāş āzārend ü bīnend imtiḥān

tā anı incideler ve imtiḥān göreler yaʿnī enbiyā vü evliyāyı rencīde idüp intiḳām-ı İlāhīye (8) maẓhar olalar.

2562 Bīḫaber k'āzār-ı īn āzār-ı ust

[A240b] Bīḫaber ü ġāfil ki bunı incitmek anı incitmekdür *īn*den murād (9) maḳbūl-i Ḥaḳdur *ān*dan murād Ḫudāy taʿālādur [H159b]

Āb-ı in ḫum muttaṣıl bāāb-ı cust

zīrā bu ḫumuñ ābı ol cūya (10) muttaṣıldur yaʿnī maḳbūl-i Ḫudānuñ rūḥı Ḫudāy taʿālāya muttaṣıldur pes anuñ cānına āzār irişdürmek hemān Ḫudāya āzār (11) irgürmek gibidür

---

29 fāḳa faḳr maʿnāsınadur HNAB: -M

4 āzār u sitemi ḳabūl idici degüldür MH: -NAB / Ṣāliḥ ẕikrinde işāret vardur sāyir-i ṣuleḥāya daḫı HNAB: -M

[1382] "... içine de ruhumdan üfürdüğüm (zaman)" Sâd/22.

[*āb-ı īn ḫum*da ābdan murād rūḥdur ḫumdan murād tendür *āb-ı cū*da olan ābdan murād nūr-ı İlāhīdür *cūy*dan murād Ḥaḳdur].

2563 Z'an taʿalluḳ kerd bācismī İlāh

Ol sebebden Allāh taʿālā bir cisme taʿalluḳ eyledi yaʿnī sırr u nūr-ı İlāhī (12) nebī vü velīnüñ rūḥına muttaṣıl oldı

Tā ki gerded cümle ʿālemrā penāh

tā ki nebī vü velī cemīʿ-i ʿāleme püşt ü penāh ola yaʿnī (13) ḫalḳa vaʿẓ u naṣīḥat idüp ḫalḳ daḫı ṭāʿat u ʿibādete saʿy üzre olup ḳurb u viṣāl-i İlāhīye vuṣūl (14) bulalar.

2564 Kes neyābed berdil-i īşan ẓafer

Anlaruñ göñli üzre kimse ẓafer bulmaz yaʿnī żarar irişdürmege ḳādir olmaz (15)

Berşadef āyed żarar ne bergüher

Żarar ṣadefe gelür gevhere gelmez *ṣadef*den murād tendür *güher*den murād dil ü (16) cāndur.

2565 Nāḳa-yı cism-i velīrā bende bāş

Velīnüñ cismi nāḳasına bende ol ve emr ü fermānına iṭāʿat eyle (17)

Tā şevī bārūḥ-ı Ṣāliḥ ḫᵛāce-tāş

tā Ṣāliḥ peyġam-berüñ rūḥı ile ḫᵛāce-tāş olasın yaʿnī velīye inḳıyād u maḥabbet sebebi ile nebī (18) gibi ʿālī-ḳadr olasın ḥażret-i Mevlānā girü ḥikāyete rücūʿ eyledi.

2566 Guft Ṣāliḥ çünki kerdīd in ḥased

Ṣāliḥ peyġam-ber ʿaleyhi's-selām (19) ḳavmine eytdi çünki bu ḥasedi eyledüñüz yaʿnī ābdan ötüri nāḳayı helāk eyledüñüz (20)

Baʿde se rūz ezḪudā niḳmet resed

üç günden ṣoñra Ḫudāy taʿālādan size belā vü ʿuḳūbet irişür.

2567 Baʿde se rūz-ı diger ezcan-sitān

(21) Üç günden ṣoñra girü Ḫudāy taʿālādan [*cān-sitān* cān alıcı maʿnāsınadur ki murād Ḫudāydur]

Āfetī āyed ki dāred se nişān

niʿmet ü ʿazābdan [B184b] evvel bir āfet gelür (22) ki üç nişān ṭutar nite ki Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde bu āyet-i kerīme anı beyān eyler *fe ʿaḳarūhā fe ḳāle temetteʿū fīdārikum selāsete eyyām zālike vaʿdun ġayru mekzūb*[1383]. (23)

2568 Reng-i rūy-ı cümletan gerded diger

[1383] "Fakat Semûd kavmi o deveyi, ayaklarını keserek öldürdüler. Sâlih dedi ki: 'Yurdunuzda üç gün daha yaşayın (sonra helâk olacaksınız)!' Bu söz, yalanlanamayan bir tehdit idi." Hûd/65.

Sizüñ cemīʿüñüzüñ yüzinüñ rengi [*gerded diger* terkībinüñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı ṯānīye ḳayd olındı] (24)

Reng reng-i muḫtelif endernaẓar

naẓarda ġayrı muḫtelif reng reng olur yaʿnī yüzüñüzden bu reng gidüp biri birine (25) muḫālif rengler peydā olur nite ki bu beytler anı beyān eyler.

2569 Rūz-ı evvel rūyetan çün zaʿferān

Evvel günde sizüñ (26) yüzüñüz zaʿferān gibi ṣarı olur

Derdüvum rū surḫ hem-çün erġavān

ikinci günde sizüñ yüzüñüz erġavān (27) gibi ḳızıl olur.

2570 Dersivum gerded heme rūhā siyāh

Üçinci günde cemīʿ yüzler yaʿnī cemīʿüñüzüñ yüzi siyāh olur (28)

Baʿd ezān enderresed ḳahr-ı İlāh

ol üç günden ṣoñra Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ ḳahrı irişür bunda tenbīh budur ki ʿalāmet-i ġażab-ı (29) İlāhī irişmezden evvel ʿāḳıla lāzımdur ki [A241a] tevbe vü istiġfāra sürʿat ü şitāb ide tā ki ḫalāṣ u necāt müyesser ola. [M194a] (1)

2571 Ger nişan ḫᵛāhīd ezmen z'in vaʿīd

Eger bu vaʿīd ü taḫvīfden benden nişān isterseñüz [*vaʿīd* ḳorḳutmaḳ maʿnāsınadur]

Kürre-yi nāḳa besūy-ı kuh devīd

(2) nāḳanuñ yavrısına ṭaġ cānibine yilüñüz [*kürre* ṭay ammā bunda deve yavrısı maʿnāsınadur *devīd* emr-i ḥāżır cemʿ-i müẕekkerdür].

2572 Ger tuvānīdeş giriften çāre hest

Eger anı ṭutmaġa ḳādir iseñüz (3) ḫalāṣa çāre vardur

V'er ne ḫod murġ-ı ümīd ezdām cest

ve ger kürreye irişmek mümkin olmaya ümīd murġı (4) ṭuzaḳdan ṣıçradı yaʿnī ʿaẕāb-ı İlāhīden size ḫalāṣ muḥāldür.

2573 Kes netānest enderan kürre resīd

Ol kürreye (5) irişmege kimse ḳādir olmadı [*netānest* netuvānest maʿnāsınadur]

Reft derkuhsārhā şud nābedīd

ṭaġlar içine gitdi nābedīd oldı yaʿnī ḳara nām ṭaġuñ (6) içine girdi ḳavm-i Ṣāliḥ her ne ḳadar ki ṣayyādlar gibi anı ṣayd u şikār itmege saʿy eylediler müyesser olmadı ḥażret-i Mevlānā bu (7) beytile pend ü naṣīḥat u maʿrifete şürūʿ eyledi.

2574 Hem-çü rūḥ-ı pāk k'ū ezneng-i ten

---

2 devīd emr-i ḥāżır cemʿ-i müẕekkerdür HNAB: -M

Pāk rūḥ gibi ki ol pāk rūḥ tenüñ (8) ʿārından

Mīgürīzed cānib-i Rabbü'l-minen

minnetler ve iḥsānlar ṣāḥibi cānibine ḳaçar yaʿnī nāḳanuñ kürresi anlardan (9) firār eyledi ehlullāhuñ pāk rūḥı keṯīf tenüñ neng ü eleminden inʿām idici Ḫudānuñ cānibine firār eyledügi gibi (10) ḥażret-i Mevlānā girü ḥikāyete rücūʿ eyledi [*minen* cemʿ-i minnetdür virmek ve iḥsān maʿnāsınadur].

2575 Guft dīdīd an ḳażā mübrem şudest

Ṣāliḥ peyġam-ber ʿaleyhi's-selām anlara eytdi (11) gördüñüz mi ol ḳażā-yı İlāhī mübrem ü muḳarrer olmışdur [nüsḫalarda *dīdīt* vāḳıʿ olur *dīdīd* gerekdür]

Ṣūret-i ümmīdrā gerden zedest

ümīd (12) ṣūretinüñ boynını urmışdur yaʿnī ḫalāṣ ümīdi müyesser degüldür girü maʿrifet beyānına şürūʿ eyledi [*zedest* kelimesinüñ fāʿili ḳażā-yı mübremdür].

2576 Kürre-yi nāḳa çi bāşed ḫāṭıreş

(13) Nāḳanuñ kürresi nedür anuñ ḫāṭırıdur

Ki becā ārid ziiḥsān u bireş

ki iḥsān u eylik (14) eylemekden anı yerine getürüñüz yaʿnī Ṣāliḥ peyġam-berüñ ḳalbini her ne vechile olursa [H160a] mesrūr u mütesellī eyleñüz *ḫāṭıreş* ve *bireş*de olan (15) żamīr-i ġāyib Ṣāliḥ peyġam-bere rāciʿ olmaḳ ziyāde rūşendür velīye rāciʿ olmaḳdan *birr* eylik eylemekdür. (16)

2577 Ger becā āyed dileş restīd ezān

Eger anuñ göñli ele gele yaʿnī sizden rāżī ola ʿaẕābdan ḳurtulduñuz [B185a]

V'er ne nevmīdīd ü sāʿidhā-gezān

(17) ve illā ḫalāṣdan [N129b] nevmīd ü maḥrūmsuz ve sāʿidlerüñüzi ışırıcısuz yaʿnī peşīmān olursuz [*sāʿid* bilek maʿnāsınadur]. (18)

2578 Çün şinīdend in vaʿīd-i münkedir

Çünki bu münkedir ü mü'ellim vaʿīdi işitdiler

Çeşm bi'nhādend ü anrā muntaẓır

çeşm (19) ḳodılar ve aña muntaẓır oldılar baʿż-ı nüsaḫda *binihādend*den ṣoñra vāv vāḳıʿ olmaz maʿnā böyle olur ol vaʿīde (20) muntaẓır olup çeşm ḳodılar yaʿnī [A241b] gözetdiler.

2579 Rūz-ı evvel rūy-ı ḫod dīdend zerd

---

11 nüsḫalarda dīdīt vāḳıʿ olur dīdīd gerekdür H: -MNAB

12 zedest kelimesinüñ fāʿili ḳażā-yı mübremdür HNAB: -M

Evvel gün kendülerinüñ yüzini (21) ṣarı gördiler zaʿferān gibi [*zerd* ṣarı maʿnāsınadur]

Mīzedend eznāümīdī āh-ı serd

ümīdsizlikden ṣovuḳ āh urdılar yaʿnī ümīdi (22) ḳaṭʿ idüp āh u fiġāna şürūʿ eylediler.

2580 Surḫ şud rūy-ı heme rūz-ı düvum

İkinci gün cemīʿisinüñ yüzi (23) ḳızıl oldı erġavān gibi

Nevbet-i ümmīd ü tevbe geşt güm

ümīd ü tevbe nevbeti güm ü maḥv oldı yaʿnī ʿazābdan ḫalāṣa ümīd ü tevbeye (24) imkān u mecāl ḳalmadı.

2581 Şud siyeh rūz-ı sivum rūy-ı heme

Üçünci gün cemīʿisinüñ yüzi siyāh (25) oldı rengi gibi

Ḥükm-i Ṣāliḥ rast şud bīmelḥame

Ṣāliḥ peyġam-berüñ ḥükmi ceng ü nizāʿsız rāst u ṣaḥīḥ oldı. (26)

2582 Çün heme dernāümīdī ser zedend

çünki cemīʿisi ümīdsizlige baş ḳodılar yaʿnī ümīdi ḳaṭʿ eylediler.

Hem-çü murġan derdü zānū āmedend

(27) Murġlar gibi iki zānū üzre geldiler yaʿnī taʿlīme gelmiş eṭfāl gibi dizleri üzre oturdılar [*zānū* diz maʿnāsınadur] (28)

2583 DerNübī āverd Cibrīl-i Emīn

Cibrīl-i Emīn Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde getürdi [*Nübī* Ḳurʾān-ı ʿAẓīm maʿnāsınadur]

Şerḥ-i in zānū zedenrā cāşimīn

bu zānū urmaġuñ (29) şerḥini cāşimīn āyetiyile *fe eḫaẕethumu'r-racfetu fe aṣbaḥū fīdārihim cāşimīn*[1384] ḥażret-i Mevlānā işāret eyler ki diz üzre edebile [M194b] (1) oturmaḳ laṭīfdür līkin zemān u maḥallinde [*cāşimīn* diz üzre oturıcı ve yere yapışıcı olduḳları ḥālde].

2584 Zānu an dem zen ki taʿlīmet kunend

Ol vaḳt dizüñ üzre (2) otur ki saña taʿlīm-i ʿilm ü dīn ideler

V'ezçünin zānū zeden bīmet kunend

ammā buncılayın diz üzre oturmaḳdan (3) saña bīm ü tehdīd eylerler zīrā ʿazāb vaḳtinde edebile diz üzre oturmaḳ siyāset vaḳtinde cellād ḳafāsına geçüp boynını (4) urmaġa

---

21 zerd ṣarı maʿnāsınadur H: -MNAB

[1384] "Bunun üzerine onları o (gürültülü) sarsıntı yakaladı da yurtlarında diz üstü dona kaldılar." A'râf/78, 91; Ankebût/37.

1 cāşimīn diz üzre oturıcı ve yere yapışıcı olduḳları ḥālde HNAB: -M

ḳaṣd itdükde edebile diz üzre oturmaḳ gibidür ki hīç nefʿi yoḳdur ḥażret-i Mevlānā pendden ḥikāyete rücūʿ (5) eyledi.

2585 Muntaẓır geştend zaḫm-ı ḳahrrā

Ḳahr-ı İlāhī zaḫmına muntaẓır oldılar

Ḳahr āmed nist kerd an şehrrā

ḳahr u (6) ʿaẕāb-ı İlāhī geldi ve ol şehri ve ḫalḳını yoḳ eyledi bunda tenbīh budur ki çünki kendüñde ʿalāmet-i mevt (7) müşāhede idesin tevbe vü inābet idüp ṭāʿat u ʿibādete saʿy eyle.

2586 Ṣāliḥ ezḫalvet besūy-ı şehr reft

(8) Ṣāliḥ peyġam-ber ʿaleyhi's-selām ḫalvetden şehr cānibine gitdi yaʿnī Falasṭīnden ol ʿaẕāb-ı İlāhī nāzil (9) olan şehre gitdi [*ḫalvet* ẕikri ḳavminden cüdā olduġı iʿtibārıladur]

Şehr dīd endermiyān-ı dūd u neft

şehri dūd u neft içinde (10) gördi yaʿnī cemīʿan helāk olup ḳahr u ʿaẕāb-ı İlāhī dūd u āteşi içine ġarḳ [B185b] olmışlar gördi *neft* meşhūrdur. (11)

2587 Nāle ezeczā-yı īşan mīşinīd

Anlaruñ zīr ü zeber olmış eczāsından nāle vü fiġān işitdi (12)

Nevḥa peydā nevḥa-gūyan nābedīd

nevḥa ẓāhir nevḥa-gūylar yaʿnī nevḥa idiciler nāpeydā vü mestūr [*nevḥa-gūyān* cemʿ-i nevḥa-gūydur nevḥa diyici maʿnāsına]. (13)

2588 Z'üstüḫᵛanhāşan şinīd ū nālehā

[A242a] Anlaruñ üstüḫᵛānlarından Ṣāliḥ peyġam-ber nāleler işitdi (14)

Eşk-i ḫūn ezcānışan çün jālehā

ḳanlu gözyaşı anlaruñ cānından jāleler gibi *jāle* çiy maʿnāsınadur (15) ki gice ile hevādan ẓāhir olur.

2589 Ṣāliḥ in bi'şnīd ü girye sāz kerd

Ṣāliḥ peyġam-ber ʿaleyhi's-selām bunı ki murād ḳavmüñ (16) nālesidür işitdi giryeye şürūʿ eyledi

Nevḥa bernevḥa-gerān āġāz kerd

nevḥa idiciler üzre ki murād (17) ol ḳavmdür nevḥaya şürūʿ eyledi ziyāde teraḥḥumından [*nevḥa-ger* nevḥa idici maʿnāsınadur].

2590 Guft ey ḳavm-i bebāṭıl zīste

---

17 nevḥa-ger nevḥa idici maʿnāsınadur HNAB: -M

Ṣāliḥ peyġam-ber (18) ʿaleyhi’s-selām ḳavmine ḫıṭāb idüp eytdi ey küfr ü bāṭıl ile dirilmiş bir ḳavm

V’ezşumā men pīş-i Ḥaḳ bi’grīste

(19) ve sizden ben Ḥaḳḳ ḳatında aġlamışam yaʿnī sizden Ḫudāya şikāyet eylemişem bu ḫıṭāb ol ḳavme [H160b] helāk (20) olduḳdan ṣoñra ḥażret-i Resūlüñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ḫıṭābı gibidür Bedr ġazāsında maḳtūl olan kāfirlere ki eytdiler (21) *en ḳad vecednā mā vaʿadenā Rabbunā ḥaḳḳan fe hel vecedtum mā vaʿade Rabbukum ḥaḳḳā*[1385] [*bigirīsteem* taḳdīrindedür].

2591 Ḥaḳ bugufte ṣabr kun bercevrişān

Ḥaḳḳ taʿālā (22) ḥażreti baña anlaruñ cevri üzre ṣabr eyle dimişdür

Pend şan dih bes nemand ezdevrişān

anlara (23) pend vir anlaruñ devr ü zemānından çoḳ ḳalmadı nite ki Server-i Kāyināt keferenüñ cevr ü cefāsına ṣabr idüp ʿāḳıbet (24) ġālib oldı [*dih* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

2592 Men bugufte pend şud bend ezcefā

Ben Ḫudāy taʿālā ḥażretine dimiş idüm anlaruñ cefāsından naṣīḥat (25) muḳayyed ü münʿaḳıd oldı yaʿnī göñlüm anlara naṣīḥat itmek istemez

Şīr-i pend ezmihr cūşed v’ezṣafā

naṣīḥat (26) süti maḥabbetden ve ṣafā-yı ḫāṭırdan ḳaynar [N130a] yaʿnī ẓāhir olur.

2593 Bes ki kerdīd ezcefā bercāy-ı men

Ziyāde ki cefādan (27) baña eyledüñüz yaʿnī baña çoḳ cefā itdügüñüzden ötüri [cāy zāyid olmayup maʿnā böyle olmaḳ mümkin benüm ḥaḳḳuma]

Şīr-i pend efsürd derreghā-yı men

naṣīḥat süti benüm (28) ṭamarlarumda müncemid oldı yaʿnī göñlüm size naṣīḥat itmekden iʿrāż eyledi.

2594 Ḥaḳ merā gufte turā luṭfī dehem

Sizden (29) ḳalbüme irişen ıżṭırābı defʿ içün Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti baña dimişdür ki saña ziyāde luṭf virürem ve iḥsān eylerem [M195a] (1)

Berser-i an zaḫmhā merhem nehem

ol zaḫmlaruñ başı üzre merhem ḳoram.

2595 Ṣāf kerde Ḥaḳ dilemrā çün semā

[1385] “Biz Rabbimizin bize vadettiğini gerçek bulduk, siz de Rabbinizin size vadettiğini gerçek buldunuz mu?” A’râf/44.

(2) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti āsmān-ı pür-nūr gibi benüm ḳalbümi ṣāf eylemiş

Rūfte ezḫāṭıram cevr-i şumā

sizüñ cevrüñüzi benüm (3) ḫāṭırumdan süpürmiş yaʿnī sizün cevrüñüzden zāyil olan derd ü elemi ḫāṭırumdan maḥv u nāpeydā eyledi [*rufte* ve *rūfte* süpürmiş maʿnāsınadur].

2596 Dernaṣīḥat men şude bār-ı diger

Tekrār şefaḳat u teraḥḥum yüzinden ben size (4) naṣīḥatda olmışam

Gufte emṯāl ü suḫanhā çün şeker

şeker gibi nāfiʿ ü leẕīẕ meṯeller ve sözler dimişem [B186a] (5) *ve tilke'l-emṯālu naẓribuhā li'n-nāsi leʿallehum yetefekkerūn*[1386].

2597 Şīr-i tāze ezşeker engīḫte

Şekerden tāze süt peydā (6) eylemiş idüm

Şīr ü şehdī bāsuḫan āmīḫte

[A242b] söziyile bir süt ve şeker ḫalṭ eylemiş idüm yaʿnī Ḫudāy taʿālānuñ (7) şīr ü şehdden leẕīẕ sözlerini size luṭf u rıfḳıla beyān eyledüm.

2598 Derşumā çün zehr geşte an saḫun

Līkin (8) *el-ḥaḳḳu murrun*[1387] ḥasebince ol sizde zehr gibi olmış

Z'an ki zehristan budīd ezbīḫ u bün

zīrā bīḫ u bünden zehristān (9) idüñüz yaʿnī siz zehr maʿdeni idüñüz benüm laṭīf sözlerümden her ne ki sizde vāḳıʿ oldı zehre mütebeddil oldı *zehristān* (10) zehr maʿdeni *bīḫ* kök ve *bün* dip *bīḫ u bün*den murād bunda başdan ayaġa maʿnāsınadur [*budīd* fiʿl-i māżī cemʿ-i müẕekker-i muḫāṭabdur].

2599 Çun şevem ġamgin ki ġam şud ser-nigūn

(11) Niçe ġamgīn olam ki ġam ser-nigūn u zāyil oldı

Ġam şumā būdīd ey ḳavm-i ḥarūn

ey ser-keş (12) ü muʿānid ḳavm siz cemīʿan baña ġam idüñüz.

2600 Hīç kes bermerg-i ġam nevḥa kuned

Hīç kimse ġamuñ merg ü zevāli üzre (13) nevḥa vü efġān eyler mi

Rīş-i ser çün şud kesī mū berkened

çünki başuñ cerāḥatı gitdi bir kimse andan ötüri ṣaçını (14) yolar mı yaʿnī yolmaz belki ṣıḥḥatından ötüri mesrūr olur *fe ḳuṭiʿa dābire'l-ḳavmi'lleẕīne ẓalemū ve'l-ḥamdu lillāhi Rabbi'l-ʿālemīn*[1388] [*hīç kes* beytinde istifhām-ı inkārī maʿnāsı vardur]. (15)

---

3 süpürmiş yaʿnī sizün cevrüñüzden zāyil olan derd ü elemi ḫāṭırumdan HNAB: -M

[1386] "Bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz." Haşr/21.

[1387] "Gerçek, acıdır."

2601 Rū beḫod kerd ü buguft ey nevḥa-ger

Ṣāliḥ peyġam-ber ʿaleyhi'-selām kendüsine teveccüh eyledi ve eytdi ey nevḥa (16) idici

Nevḥaetrā mīneyerzed an nefer

ol nefer senüñ nevḥaña degmez.

2602 Kej meḫᵛan ey rast-ḫᵛānende-y mübīn

(17) Ey Ḳurʾān-ı Mübīni ṭoġrı oḳuyıcı egri oḳuma [*kej* egri maʿnāsınadur *meḫᵛān* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Keyfe āsā ḫalfe ḳavmin ẓālimīn

ḳavm-i ẓālimīnüñ (18) ardınca nice maḥzūn olayum yaʿnī küfr ü ʿinādile helāk olmış ḳavmden ötüri niçün ġamgīn olam (19) *fe tevellā ʿanhum ve ḳāle yā ḳavmi leḳad eblaġtukum risālāti Rabbī ve neṣaḥtu lekum fe keyfe āsā ʿalāḳavmin kāfirīn*[1389] bu āyet-i kerīme egerçi Şuʿayb (20) peyġām-ber ʿaleyhi's-selāmıla ḳavmi ḥaḳḳındadur ve Ṣāliḥ peyġam-ber ʿaleyhi's-selāmıla ḳavmi ḥaḳḳında bu āyet-i kerīmedür (21) *fe tevellā ʿanhum ve ḳāle yā ḳavmi leḳad eblaġtukum risāleti Rabbī ve neṣaḥtu lekum ve lākin lātuḥibbūne'n-nāṣıḥīn*[1390] līkin bu āyet-i kerīme iʿtibārı (22) ile ḥaḳīḳatda bir olduġıyiçün ol āyet-i kerīmeyi getürdi *lānuferriḳu beyne eḥadin minrusulih*[1391] zīrā (23) cemīʿisinüñ daʿveti Ḫudāy taʿālāyadur.

2603 Bāz enderçeşm ü dil ū girye yaft

Ṣāliḥ peyġam-ber ʿaleyhi's-selām çeşm ü dilinde (24) girye buldı yaʿnī iḫtiyārsız anlar içün aġladı

Raḥmet-i bīʿilletī dervey bitaft

bir sebebsiz raḥmet (25) Ṣāliḥ peyġam-ber ʿaleyhi's-selāmda yaldıradı yaʿnī ẓāhir oldı [baʿż-ı nüsaḫda *raḥmetī* vāḳıʿ olur yā ile].

2604 Ḳaṭre mībārīd ü ḥayran geşte būd

Ḳaṭre yaġdururdı (26) yaʿnī aġlardı ve ḥayrān olmış idi

Ḳaṭre-yi bīʿillet ezderyā-yı cūd

[1388] "Böylece zulmeden toplumun kökü kesildi. Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur." En'âm/45.

[1389] "(Şuayb), onlardan yüz çevirdi ve (içinden) dedi ki: 'Ey kavmim! Ben size Rabbimin gönderdiği gerçekleri duyurdum ve size öğüt verdim. Artık kâfir bir kavme nasıl acırım!'" A'râf/93.

[1390] "Salih o zaman onlardan yüz çevirdi ve şöyle dedi: Ey kavmim! Andolsun ki ben size Rabbimin vahyettiklerini tebliğ ettim ve size öğüt verdim; fakat siz öğüt verenleri sevmiyorsunuz." A'râf/79.

[1391] "Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız." Bakara/285.

25 baʿż-ı nüsaḫda raḥmetī vāḳıʿ olur yā ile HNAB: -M

[H161a] cūd u kerem deryāsından sebebsiz (27) bir ḳaṭre *deryā-yı cūd*dan murād ḥażret-i Ṣāliḥdür [*cūd* seḫā maʿnāsınadur].

2605 ʿAḳl-ı ū mīguft k'in girye ziçist

Ṣāliḥ peyġam-ber ʿaleyhi's-selāmuñ (28) ʿaḳlı kendüsine eytdi ki bu girye nedendür

Berçünān efsūsiyan şāyed girist

[B186b] ancılayın temesḫur (29) u istihzā idiciler üzre aġlamaḳ lāyıḳ mıdur [A243a] [*şāyed girīst*de istifhām-ı inkārī maʿnāsı vardur].

2606 Berçi mīgiryī bugū berfiʿlişān

Di ne üzre aġlarsun [M195b] (1) anlaruñ fiʿli üzre mi aġlarsun yaʿnī bunlarda bunlar içün girye vü teraḥḥum idecek bir ḥālet-i maʿḳūle yoḳdur (2)

Bersipāh-ı kīne-yi bed-fiʿlişān

anlaruñ bed-reviş ü bed-nişān kīne ʿaskeri üzre mi aġlarsun yaʿnī anlaruñ senüñ ḥaḳḳuñda (3) olan kīne vü ʿadāvetlerinden ötüri mi aġlarsun.

2607 Berdil-i tārīk-i pür-jengārışān

Anlaruñ pür-jengār tārīk (4) göñli üzre mi girye eylersün yaʿnī girye vü teraḥḥumuñ anlaruñ cehl ü ʿinād pāsıyıla paslanmış ẓulmet küfriyile tīre vü tārīk (5) olmış ḳalbleri üzre midür [*jengār* pas maʿnāsınadur]

Berzebān-ı zehr-i hem-çün mārışān

anlaruñ mār gibi zehrlü zebānı üzre mi girye (6) eylersün yaʿnī girye vü teraḥḥumuñ anlaruñ ḳalbe elem ü ġam u inkisār idici [N130b] nāmaʿḳūl kelimātı üzre midür.

2608 Berdem ü dendān-ı segsārāneşān

(7) Anlaruñ segsārlara mensūb olan dem ü dendānı üzre mi girye eylersün yaʿnī girye vü teraḥḥumuñ anlaruñ (8) segsārlara beñzer nefesleri ve dişleri üzre midür *segsār* it başlu it ağızlu ġūl yüzlü keçi ḳıllu ṭoñuz (9) azulu fīl ḳulaḳlu yüzleri ṣaru ve gövdeleri çivit renginde bir maḫlūḳdur ki Ḳālūn cezīresinde (10) olur *segsār*uñ maʿnāsı kelb ḫūylu dimekdür *dīvsār* dīv ḫūylu maʿnāsına olduġı gibi [*dem* bunda nefes maʿnāsınadur]

Berdehān u çeşm-i kej-düm-ḫāneşān

(11) anlaruñ ʿaḳreb ḫānesi olan dehān u çeşmi üzre mi girye eylersün girye vü teraḥḥumuñ anlaruñ (12) düşnām virici dehānı ve ḥaḳāretile naẓar idici çeşmi üzre midür [*kej-düm* ʿaḳreb maʿnāsınadur].

2609 Bersitīz ü tesḫur u efsūsışān

Anlaruñ ʿinād (13) u istihzā vü ṭaʿnı üzre mi girye eylersün yaʿnī girye vü teraḥḥumuñ anlaruñ saña itdükleri ʿinād u temesḫur u ṭaʿnı üzre midür (14) ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki bu

ḳavme teraḥḥum u girye ĭcāb eyler anlarda bir ḥālet-i memdūḥa yoḳdur zīrā ṣūretleri ḳabīḥ (15) siyretleri zişt ḫulḳları meẕmūm fiʿlleri nāmaʿḳūl bir ḳavmdür bunlar şefaḳat u teraḥḥuma lāyıḳ degüldür eger bu ḫuṣūṣa (16) istiʿdādları olayıdı Ḫudāy taʿālā ḫod Erḥamu'r-rāḥimīndür anlara teraḥḥum eylerdi [*sitīz* ceng ü ʿinād maʿnāsınadur *tesḫur* temesḫur maʿnāsınadur *efsūs* bunda ṭaʿn maʿnāsınadur]

Şükr kun çün kerd Ḥaḳ maḥbūs şān

(17) şükr eyle çünki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti anları ʿaẕāb u ḳahrı zindānına maḥbūs eyledi [*maḥbūs* şān lafẓına mużāf degüldür].

2610 Destişan kej pāyışan kej çeşm kej

(18) Anlaruñ eli egri anlaruñ ayaġı egri gözi egri yaʿnī Ḥaḳḳ içün bir nesneye yapışmazlar ve Ḥaḳḳ yolına gitmezler ve Ḥaḳḳı görmezler [*çeşmişān kej* taḳdīrindedür] (19)

Mihrişan kej ṣulhışan kej ḫaşm kej

anlaruñ maḥabbeti egri zīrā Allāh içün degüldür anlaruñ ṣulḥı egri zīrā rıżā-yı İlāhī içün degüldür [A243b] (20) anlaruñ ġażabı egri zīrā buʿż u ʿadāvetleri Allāh içün degüldür [*ḫaşmışān kej* taḳdīrindedür].

2611 Ezpey-i taḳlīd v'ezrāyāt-ı naḳl

Pederlerine (21) taḳlīd ü ittibāʿ sebebinden [B187a] ve naḳl reʾylerinden [*rāyāt* cemʿ-i reʾy olmaḳ rūşendür ki fikr maʿnāsınadur cemʿ-i rāyet olmaḳdan ki sancaḳ maʿnāsınadur]

Pā nihāde berser-i in pīr-i ʿaḳl

bu ʿaḳl pīrinüñ başı üzre (22) ayaḳ ḳomışlar zübde-yi kelām budur ki *bel ḳālū innā vecednā ābāʾenā ʿalāummetin ve innā ʿalāāṯārihim muhtedūn* (23) *ve keẕālike mā erselnā minḳablike fīḳaryetin minneẕīrin illā ḳāle mutrefūhā innā vecednā ābāʾenā ʿalāummetin ve innā ʿalāāṯārihim muḳtedūn*[1392] (24) ḥasebince pederlerine taḳlīd idüp ve anlardan istimāʿ itdükleri nāmaʿḳūl sözlere tābiʿ olduḳlarından (25) hergiz ʿaḳl-ı

16 tesḫur temesḫur maʿnāsınadur H: -MNAB
18 çeşmişān kej taḳdīrindedür NAB: -HM
20 ḫaşmışān kej taḳdīrindedür H: -MNAB
21 rāyāt cemʿ-i reʾy olmaḳ rūşendür ki fikr maʿnāsınadur cemʿ-i rāyet olmaḳdan ki sancaḳ maʿnāsınadur HNAB: -M

[1392] "Hayır! 'Sadece, biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk, biz de onların izinde gidiyoruz' derler. Senden önce de hangi memlekete uyarıcı göndermişsek mutlaka oranın varlıklıları: Babalarımızı bir din üzerinde bulduk, biz de onların izlerine uyarız, derlerdi." Zuhruf/22-23.

maʿād cānibine gūş-ı hūşı ṭutmazlar *pīr-i ʿaḳl*dan murād ʿaḳl-ı maʿād olmaḳ rūşendür ki ʿaḳlı pīre teşbīh (26) itmiş olur.

2612 Pīr-ḫar nī cümle geşte pīr-ḫar

Anlar pīr ṣatun alıcı yaʿnī mürşide iltifāt idici degüllerdür belki (27) cemīʿisi sefāhat u ḥamāḳatda ḳoca eşek olmışlardur [*pīr-ḫar* pīr ṣatun alıcı maʿnāsınadur ikinci *pīr-ḫar* ḳoca eşek maʿnāsınadur ki mużāf degüldür]

Ezriyā-yı çeşm ü gūş-ı hem-diger

biri birinüñ çeşm ü gūşı (28) riyāsından yaʿnī biri birine ittibāʿ u taḳlīd sebebinden ki hīç birisi taḥḳīḳ u diḳḳate saʿy u cehd eylemez pīre nisbet riyā ḫūb vāḳıʿ (29) olmışdur pīr-i ṣānī ḫara mużāf olup maʿnā böyle olmaḳ mümkindür mürşide ṭālib degüllerdür belki cemīʿan cehāletde [M196a] (1) ḫara pīr ü mürebbīlerdür insāniyyet istiʿdādından berī vü cüdā olmışlardur.

2613 Ezbihişt āverd Yezdan bendegān

(2) Allāh taʿālā cennetden bendeler getürdi ki murād enbiyā vü evliyādur [H161b]

Tā nümāyed şan seḳar-perverdegān

(3) tā anlar dūzaḫīleri göstereler yaʿnī anlaruñ daʿvet ü irşādı sebebi ile dūzaḫī olan bed-baḫtlar anlara mutābaʿat (4) itmeyüp inkār u ihānet üzre olduḳları içün bihiştden dūr olup seḳarda mekān u maḳarr ṭutup ebedī anda (5) ḳaldılar *seḳar*dan murād dūzaḫdur *seḳar-perverdegān*dan murād dūzaḫīlerdür [*ṣān*dan murād enbiyā vü evliyādur]. (6)

Dermaʿnī-yi ān ki merace'l-baḥreyni yelteḳıyān beynehumā berzaḫun lāyebġıyān

Anuñ maʿnāsı beyānındadur ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti iki deryā irsāl ü ḫalḳ eyledi ki birisi (7) baḥr-ı Fārsī ve birisi baḥr-ı Rūmdur ol iki baḥr biri birine mülāḳī olurlar deryā-yı Muḥīṭde ol iki deryānuñ (8) ortasında tucdan ve ṭaşdan bir sedd ü perde yoḳdur belki emr-i İlāhī ile ikisinüñ ortasında bir ḥāciz ü berzaḫ (9) vardur biri birine muḫteliṭ olmazlar ve biri biri üzre ziyādelik istemezler

2614 Ehl-i nār u ḫuldrā bin hem-dükān

(10) ʿĀlemde dūzaḫ u bihişt ehlini hem-dükān gör yaʿnī biri biriyile muḳārin ü muṣāḥibdür [*ḫuld* bunda cennet maʿnāsınadur]

Dermiyanşan berzaḫun lāyebġıyān

(11) anlaruñ [A244a] ortasında ḥāyil ü perde vardur ki ol iki ṭāyife biri birine muḫteliṭ u mümtezic olmazlar zīrā şol (12) kimse ki ehl-i nārdur fāsıḳlara ve kāfirlere māyil degüldür belki maʿnā vü ʿamel yöninden anlardan firār u nefret (13) üzredür ve ol kimse

ki ehl-i bihiştdür enbiyā vü evliyā vü ebrāra māyildür eşrāra māyil degüldür zīrā (14) cinsiyyet yoḳdur ve iʿtibār aʿmāl-i ṣāliḥayadur ṣūretde olan cinsiyyete iʿtibār yoḳdur.

2615 Ehl-i nār u ehl-i nūr āmīḫte

(15) Ṣūretā ehl-i nār ve ehl-i nūr biri biriyile ḳarışmışdur [B187b] [N131a]

Dermiyanşan kūh-ı Ḳāf engīḫte

līkin (16) maʿnāda anlaruñ ortasında kūh-ı Ḳāf ḳopmış ve peydā olmışdur ki murād mutābaʿat u muvāfaḳatdur ʿamelde ve meyl (17) ü münāsebet ü cinsiyyetdür ẓāhirde bu ḫuṣūṣ ziyāde büyük ḥicābdur.

2616 Hem-çü derkan ḫāk ü zer kerd iḫtilāṭ

(18) Ḫāk ü zer gibi ki maʿdenden biri biriyile iḫtilāṭ eyledi [*derdükān hem-çü ḫāk ü zer iḫtilāṭ kerd* taḳdīrindedür]

Dermiyanşan ṣad biyābān u ribāṭ

maʿnāda anlaruñ (19) ortasında yüz biyābān ve yüz ribāṭ vardur zübde-yi kelām budur ki maʿdenden biḥasebi'ẓ-ẓāhir ḫāk ü zer (20) biri biriyile muḫteliṭlerdür līkin maʿnāda mā-beynlerinde buʿd-ı ebʿad ve farḳ-ı bīʿadd vardur zīrā ḫāk ḳanda zer ḳandadur ki hīç (21) münāsebet yoḳdur hem-çünān ṣāliḥ ü ṭāliḥ ve mü'min ü kāfir ṣūret iʿtibārıyıla birdür līkin maʿnā iʿtibārı mā-beynlerinde (22) merāḥil-i firāvān ve menāzil-i bīpāyān vardur nite ki cinān u nīrān ortasında tefāvüt-i bīḥad ve mübāyenet-i bīʿadd (23) vardur.

2617 Hem-çünan ki ʿıḳdder dürr ü şebeh

Ancılayın ki ʿıḳdda lü'lü' ü şebeh muḫteliṭ u muntaẓım olmışdur [*derʿıḳd* taḳdīrindedür *ʿıḳd* boġmaḳ maʿnāsınadur *şebeh* boncuḳ maʿnāsınadur] (24)

Muḫteliṭ çün mīhmān-ı yek şebeh

bir gicelik mihmān gibi yaʿnī ehl-i bihişt ve ehl-i dūzaḫuñ biri biriyile iḫtilāṭı (25) az zemāndadur zīrā dünyā kendüsi bir sāʿat meṡābesinde olıcaḳ herkesüñ ʿömr ü zemānı ne ḳadar idügi bundan (26) maʿlūm olur muḫteliṭ kelimesinüñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı evvele ḳayd olındı.

2618 Baḥrrā nīmīş şīrin çün şeker

Ol (27) deryānuñ nıṣfı yaʿnī ol iki deryānuñ birisi şeker gibidür

Ṭaʿm şīrin reng rūşen çün ḳamer

ṭaʿm u leẕẕeti leẕīẕ (28) rengi māh gibi rūşendür mıṣrāʿ-ı ṡānī mıṣrāʿ-ı evvele müfessir vāḳıʿ olmışdur biḥasebi'ẓ-ẓāhir murād deryā-yı Fārsdur ve (29) biḥasebi't-temṡīl murād enbiyā vü evliyā vü ṣuleḥādur ki kelām-ı İlāhī ve maʿrifet ü naṣīḥatdan şīrīn ü laṭīf

sözler söylerler ve [M196b] (1) biri birine mutābaʿat ṭarīḳı ile ṣırāṭ-ı müstaḳīmden çıḳmayup cennete irişürler [*ṭaʿm* lezzet maʿnāsınadur].

2619 Nīm-i dīger telḫ hem-çün zehr-i mār

O bir nıṣfı (2) yaʿnī ol iki deryānuñ birisi daḫı yılanuñ zehri gibi acıdur

Ṭaʿm telḫ u reng muẓlim ḳīrvār

ṭaʿm (3) u lezzeti acı ve rengi zift gibi siyāhdur mıṣrāʿ-ı ṡānī mıṣrāʿ-ı evveli müfessirdür biḥasebi'ẓ-ẓāhir murād deryā-yı Rūmdur ve (4) biḥasebi't-temṡīl murād kefere vü eşḳıyā ve ehl-i ḍalāl ü ehl-i bidʿat ü fesāddur ki kelām-ı şeyṭānī ve fesād u fısḳ ve ḥīle vü ḫudʿadan (5) acı ve nāmaʿḳūl sözler söyleyüp biri birine ṭālib ü rāġıb olup maʿan dūzaḫa irişürler. [A244b] (6)

2620 Her dü berhem mīzenend eztaḫt u evc

Ehl-i nār ve ehl-i ḫuld altdan ve üstden biri biriyile doḳuşurlar ve muṣāḥabet (7) ü muḳārenet eylerler

Bermiṡāl-i esb-i deryā mevc mevc

deryā ṣuyı gibi mevc mevc yaʿnī ol iki deryānuñ (8) mevci biri biriyile doḳuşur līkin muḫteliṭ olmazlar ehl-i dūzaḫ ve ehl-i bihişt daḫı egerçi ṣūretā iḫtilāṭ idüp (9) biri biri ile muṣāḥabet eylerler līkin siyret ü ʿamel iʿtibārı ile [H162a] muḫteliṭ u mümtezic degüllerdür [*miṡāl* gibi maʿnāsınadur]. (10)

2621 Ṣūret-i berhem zeden ezcism-i teng

Teng cismden mevcler gibi bir birine urmaḳ ṣūretidür

İḫtilāṭ-ı cānhā derṣulḥ u ceng

ṣulḥ (11) u cengde cānlaruñ iḫtilāṭı yaʿnī bir cānda iki deryā meṡābesinde olan ṣulḥ u ceng vardur ki ṣulḥ deryā-yı şīrīn [B188a] (12) ve ceng deryā-yı telḫ gibidür teng cismden mevcler gibi biri birine urmaḳ ṣūreti cānlaruñ ṣulḥ u cengde iḫtilāṭıdur (13) bu hem-vechdür.

2622 Mevchā-yı ṣulḥ berhem mīzened

Ṣulḥuñ mevcleri biri birine urur

Kīnehā bersīnehā bermīkened

(14) eṡeri budur ki sīnelerden kīneleri ḳoparur ve maḥv u nāpeydā eyler [*bermīkened*de kāf fetḥile olmaḳ rūşendür].

2623 Mevchā-yı ceng berşekl-i diger

(15) Cengüñ mevcleri ġayrı şekl üzre yaʿnī ṣulḥuñ ḫılāfı üzre

Mihrhārā mīkuned zīr ü zeber

maḥabbetleri zīr (16) ü zeber ü maḥv eyler [*mihr* bunda maḥabbet maʿnāsınadur].

2624 Mihr telḫanrā beşīrin mīkeşed

Maḥabbet acıları ṭatluya çeker

Z'an ki aṣl-ı mihrhā bāşed reşed

(17) zīrā ki maḥabbetlerüñ aṣlı reşeddür pes şol kimseler ṭālib-i dünyā ve ehl-i hevādur çünki mürşid-i kāmile irādet getürüp (18) ṭāʿat u ʿibādet ve ʿışḳ u riyāżete saʿy ideler Ḫudāy taʿālāya vuṣūl bulurlar *reşed* ṭoġrı yola gitmek ve ṭoġrı (19) yol göstermekdür.

2625 Ḳahr şīrinrā betelḫī mībered

Ḳahr u ʿadāvet ṭatluyı acılıġa iltür yaʿnī kendüsine cezb ü (20) tebdīl eyler

Telḫ bāşīrin kucā enderḫared

telḫ şīrīn ile maʿan ḳanda lāyıḳ olur yaʿnī telḫ u şīrīn bir yerde cemʿ olmazlar (21) zīrā żıddāndur *eż-żıddāni lāyectemiʿāni*[1393] zübde-yi kelām budur ki şol ṣāliḥler ki fāsıḳlara meyl idüp (22) anlarıla iḫtilāṭ u muṣāḥabet ide *eṭ-ṭabīʿatu sāriḳatun*[1394] ḥasebince anlara müşābih olup ol zümreden (23) olur Lūṭ peyġam-berüñ ḫāṭunı gibi ki bed-baḫtlara meyl idüp anlarıla iḫtilāṭ u muṣāḥabet eyledi anlardan oldı [*ḫored* lāyıḳ olur maʿnāsınadur ki bunda *ḫā* fetḥile oḳunur]. (24) Beyt

Ger nişīnīd feriştey bādīv
Vaḥşet āmūzed ḫıyānet ü rīv[1395] [N131b]

2626 Telḫ u şīrin z'in naẓar n'āyed pedīd

(25) Telḫ u şīrīn bu naẓardan ẓāhir gelmez

Ezderīçe-y ʿāḳıbet dānend dīd

bu ḫuṣūṣı ʿāḳıbet (26) derīçesinden görmegi bilürler yaʿnī maḳbūl-i Ḥaḳḳ ve merdūd-ı Ḥaḳḳ olan fiʿl ü ʿameli bu ẓāhir çeşmile ve ʿaḳl-ı maʿāşıla ḥiss (27) ü idrāk itmege imkān yoḳdur belki ikisine biri birinden temyīz ü teşḫīṣ itmege çeşm-i başīret ve ʿaḳl-ı pür-fikret (28) lāzımdur *derīçe-yi ʿāḳıbet* çeşm-i ʿāḳıbet-bīn maʿnāsınadur nite ki bu beytden bu maʿnā rūşendür. [A245a]

2627 Çeşm-i āḫır-bin tuvāned dīd-rast

(29) Rāst ve kemā-yenbaġī görmege āḫır u ʿāḳıbet-bīn çeşm ḳādir olur

Çeşm-i āḫur-bin ġurūrest ü ḫaṭast

[1393] "Zıtlar bir araya gelmezler."
[1394] "Hırsız mizâç"
[1395] "Eğer bir meleği şeytanla oturtursanız, şeytan ona vahşet, hıyânet ve hîle öğretir."

[M197a] (1) zīrā āḫūr-bīn çeşm ġurūr u ḫaṭādur yaʿnī ekl ü şürbile muḳayyed olan kimse (2) anı ḥiss ü idrāk itmege ḳādir olmaz zīrā bu ḥālet ḥayvāniyyet mertebesidür buña çāre hemān budur ki leẕẕāt-ı (3) cismāniyye ve şehevāt-ı nefsāniyye ve zeḫārif-i dünyeviyyeye ṭālib ü rāġıb olmaya [*āḫur* ve *āḫūr* meşhūrdur ki ḥayvānlar anda olur]. (4)

2628 Ey besā şīrin ki çün şekker buved

Ey çoḳ ṭatlu ve ḥelvā ki ẓāhirā şeker gibi olur

Līk zehr enderşeker mużmer buved

līkin şeker içinde zehr (5) mużmer ü müstetir olur pes ʿāḳıla lāzımdur ki ziyāde iḥtirāz üzre ola.

2629 An ki zeyrekter bebū bi'şnāsedeş

(6) Ol kimse ki zeyrek ü ʿāḳılrekdür zehri rāyiḥasıyıla añlar

V'an diger çün berleb ü dendan zedeş

(7) ve ol birisi çünki anı leb ü dendānına ura ol vaḳt añlar yaʿnī zehr leb ü dendānına irişdükde ol nesnenüñ (8) içinde zehr var idügini fehm eyler.

2630 Pes lebeş reddeş kuned pīş ezgulū

Zehri fehm itdükden ṣoñra [B188b] (9) anuñ lebi boġazından evvel zehri redd ü menʿ eyler yaʿnī yutmayup anı aġzından çıḳarur [*gulū* kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyile boġaz maʿnāsınadur]

Ger çi naʿra mīzened şeyṭan kulū

(10) egerçi şeyṭān yiñüz diyü naʿra urur ve ḫūb u şīrīndür diyü ġurūr virür [mıṣrāʿ-ı ṯānīde *kulū*dur ki kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyile emr-i ḥāżır cemʿ-i müẕekkerdür]. (11)

2631 V'an digerrā dergulū peydā kuned

Ve ol birine boġazından peydā vü ẓāhir eyler yaʿnī boġazına iltdükde ol zehr aña maʿlūm olur (12)

V'an digerrā derbeden rüsvā kuned

ve ol birini bedeninde rüsvāy eyler yaʿnī ṭaʿāmı yidükden ve bedenine eṯer-i zehr irişdükden (13) ṣoñra ol ṭaʿām zehrnāk idügini fehm eyler.

2632 V'an digerrā derḥadeṯ sūzeş dehed

Ve ol birine (14) zehr ḥadeṯ ü ḫalāda aña sūz virür [*ḥadeṯ*den murād ḳażā-yı ḥācetdür]

Ẕevḳ-ı an zaḫm-ı ciger-dūzeş dehed

anuñ ẕevḳ u elemi aña ciger delici zaḫm virür (15) yaʿnī maḳʿadını yaḳup aña elem virür bu hem vechdür aña ol ciger delici zaḫmuñ ẕevḳ u elemini virür. (16)

2633 V'an digerrā baʿde eyyām u şuhūr

Ve ol birine eyyām u şuhūrdan ṣoñra ẓāhir olur yaʿnī ḥālet-i nezʿde maʿlūm olur [*eyyām* cemʿ-i yevmdür *şuhūr* cemʿ-i şehrdür] (17)

V'an digerrā baʿde merg ezḳaʿr-ı gūr

ve ol birine [H162b] mevtden ṣoñra ḳabr dibinde yaʿnī ḳabre defn olınduḳdan ṣoñra maʿlūm (18) olur.

2634 V'er dehendeş mühlet enderḳaʿr-ı gūr

Ve ger aña ḳabr dibinde mühlet vireler yaʿnī ḳabrde anuñ ʿaẕābını görmeye

Lābüd an peydā şeved yevme'n-nuşūr

(19) Ḫudāy taʿālā luṭfından eger ʿafv itmez ise elbette ḳıyāmetde ẓāhir olur ve anuñ ʿaẕābını görür bu ẕikr (20) olınan ebyātdan maḳṣūd budur ki şunlar ki ʿāḳıllar ve kāmillerdür hevā vü maʿṣıyeti ve leẕẕāt u şehevātı ḳabīḥ u nāmeşrūʿ idügini (21) bilürler tā evvelden iḥtirāz u ictināb eylerler ve şunlar ki fehm ü başīretde anlardan dūn u nāḳıṣlardur nāmeşrūʿa (22) şürūʿ eylerler līkin fevrī andan tevbe vü istiġfār eylerler ve anlar ki bu ṭāyifeden nāḳıṣlardur bir zemāndan [A245b] ṣoñra nāmeşrūʿuñ (23) ḳabāḥatını fehm idüp inābet ü ferāġat eylerler ḥāṣıl-ı kelām ḫalḳuñ intibāhı mertebeleri mütefāvitdür baʿżısı tā āḫır-ı ʿömrde (24) mütenebbih olup istiġfār eyler bu ḥālet daḫı fāyideden ḫālī degüldür müşkil baʿde'l-mevt ʿaẕāba giriftār olduḳdan ṣoñra intibāh u (25) nedāmetdür ki anuñ hīç fāyidesi yoḳdur ve baʿż kimse vardur ki sülūkda maḳṣūdı tīz ḥāṣıl olmaduġından ṭarīḳata inkār eyler (26) līkin bunı bilmez ki her nesne ki geç ḥāṣıl ola ʿazīz ü şerīfdür ḥażret-i Mevlānā bu maʿnānuñ beyānına şürūʿ eyledi [*yevme'n-nuşūr* ḳıyāmet güni maʿnāsınadur]. (27)

2635 Her nebāt u sükkerīrā dercihān

Her bir nebāt u sükkerī içün cihānda [*her nebātī vü her sükkerī* taḳdīrindedür]

Mühletī peydast derdevr-i zemān

devr-i zemānda (28) bir mühlet ü zemān peydā vü muʿayyendür.

2636 Sālhā bāyed ki enderāftāb

Yıllar gerek ki āftābda (29)

Laʿl yābed reng ü raḫşānī vü tāb

laʿl reng ve berrāḳlıḳ ve pertev bula [baʿż-ı nüsaḫda *reng-i raḫşānī* vāḳıʿ olur vāv-ı ʿāṭıfasız maʿnā yoḳdur]. Beyt [M197b] (1)

Sālhā bāyed ki tā yek seng aṣlī z'āftāb

Laʿl gerded derBedaḫşan yā ʿaḳīḳ enderYemen[1396]

---

29 baʿż-ı nüsaḫda reng-i raḫşānī vāḳıʿ olur vāv-ı ʿāṭıfasız maʿnā yoḳdur HNA: -MB

2637 Bāz terre derdü māh enderresed

Girü terre ve aña mānend ne var ise (2) iki ayda irişür

Bāz tā sālī gül-i aḥmer resed

girü ḳırmızı gül bir yıla degin irişür yaʿnī taḳdīr-i İlāhī ile mevcūdātdan (3) baʿżısınuñ ḥuṣūli ve ẓuhūrı tīz ve baʿżısınuñ geçdür [*gül-i aḥmer*de aḥmer ẕikri taḫṣīṣ içün degüldür belki murād hemān gül cinsidür]. Ḳıṭʿa (4)

Ḫāk-i maşrıḳ şinīdeem ki kunend
Derçihil sāl kāse-yi çīnī

Ṣad berūzī kunend derBaġdād
Lācerem ḳıymeteş hemībīnī[1397] [N132a]

2638 Behr-i in fermūd Ḥaḳḳ ʿazze ve cel

(5) Ḫudāy ʿazze ve celle bundan ötüri buyurdı

Sūretü'l-Enʿām derẕikr-i ecel

[B189a] Enʿām (6) sūresinde ecel ẕikrini buyurdı *huve'lleẕī ḫalaḳakum minṭīnin ṯumme ḳażā ecelen ve ecelun musemmen ʿindehu ṯumme entum temterūn*[1398] (7) çünki zemān-ı ecel maʿlūm u ẓāhir degüldür pes tevbe vü inābet ü istiġfāra istiʿcāl eylemek gerekdür (8) zīrā furṣat fevt olduḳdan ṣoñra peşīmānlıġuñ hīç nefʿi olmaz mışrāʿ-ı ṯānīde *dersūretü'l-Enʿām* taḳdīrinde olmaḳ (9) ziyāde rūşendür [*ecel* ẕikrinde Sūre-yi Enʿāmı buyurdı bu maʿnāda hīç leṭāfet yoḳdur].

2639 İn şinīdī mūbemūyet gūş bād

Bu sırr u ḥikmet-i Raḥmānī sözini ki işitdüñ senüñ (10) cemīʿ mūyuñ başḳa başḳa ḳulaḳ olsun yaʿnī saña lāzımdur ki bu sözi gūş-ı cānıla istimāʿ idesin [bunı işitdüñse maʿnāsına hem cāyizdür] (11)

Āb-ı ḥayvānest ḫordī nūş bād

bu sözi ki ışġā eyledüñ rūḥānī āb-ı ḥayātdur içdüñse nūş (12) olsun *ḫordī* içdüñ maʿnāsına hem mümkindür.

[1396] "Güneşin, bir taşı Bedahşan'da bir la'l veya Yemen'de bir akik yapması için yıllar gerekir."

[1397] "Duydum ki Doğu'nun toprağını kırk yılda çînî kâse yaparlar. Bağdat'ta bir günde yüz tane yaparlar; ama doğrusu kıymetini de görüyorsun."

[1398] "Sizi bir çamurdan yaratan, sonra ölüm zamanını takdir eden ancak O'dur. Bir de O'nun katında muayyen bir ecel (kıyamet günü) vardır. Siz hâla şüphe ediyorsunuz." En'âm/2.

10 bunı işitdüñse maʿnāsına hem cāyizdür HNAB: -M

2640 Āb-ı ḥayvan ḫᵛan meḫᵛan inrā suḫan

Bunı āb-ı ḥayāt oḳu söz (13) oḳuma yaʿnī bu söze āb-ı ḥayāt di söz dime [buña āb-ı ḥayāt oḳu söz oḳuma bu hem-vechdür]

Rūḥ-ı nev bin derten-i ḥarf-i kühen

eski söz teninde (14) yeñi rūḥ gör yaʿnī bu kelimāt egerçi ḥurūf u terkīb ü tertīb iʿtibārı ile [A246a] mā-teḳaddemden istiʿmāl olınmış elfāẓdur līkin (15) maʿnā iʿtibārıyıla ser-çeşme-yi āb-ı ḥayāt-ı rūḥānīdür ki istimāʿ idenlere nevbenev ḥayāt-ı cāvidānī ve rūḥ-ı nūrānī virür çün (16) maʿlūm oldı ki ẓāhirī şīrīn ü leẕẕāta firīfte olmaḳ gerekmez zīrā şāyed ki ḳaḥr-ı İlāhī telḫligine sebeb ola ve ẓāhirī miḥnet (17) ü acılıḳdan hem nevmīd olmaḳ gerekmez zīrā iḥtimāldür ki luṭf-ı İlāhī şīrīnligine vesīle ola pes mübtedīye evvel sülūkda (18) leẕẕāt u şehevātı terk idüp bisyār ʿibādete ve bīşumār riyāżete saʿy itmek lāzımdur müntehīye lāzım degüldür nite ki (19) beyān olınur.

2641 Nükte-yi dīger tu bi'şnev ey refīḳ

Ey refīḳ sen bir ġayrı nükte işit

Hem-çü cān ū saḫt peydā vü daḳīḳ

(20) o nükte bir iʿtibārıla cān gibi ziyāde ẓāhir ü āşkārdur ve bir iʿtibārıla ziyāde daḳīḳ u pinhāndur (21) zīrā kāmile nisbet ziyāde rūşendür nāḳıṣa nisbet ziyāde mestūrdur [*daḳīḳ* şol nesnedür ki fehmi suhūletile olmaya]. (22)

2642 Dermaḳāmī hest hem in zehr-i mār

Ezteṣārīf-i Ḫudāyī ḫoş-güvār

Bu zehr-i mār hem bir maḳāmda Ḫudāya mensūb teṣārīf ü taġyīrātdan ḫoş-güvār (23) u münhaẓımdur yaʿnī teleẕẕüẕāt sālik-i mübtedīye mużırdur līkin müntehīye nāfiʿdür zīrā ḳuvvet-i ʿibādete sebeb olur [*Ḫudāyī*de yā-yı ṣāniye nisbet içündür]. [H163a] (24)

2643 Dermaḳāmī zehr ü dercāyī devā

Bir maḳāmda zehrdür ve bir yirde devā vü şifādur

Dermaḳāmī küfr ü dercāyī revā

(25) bir maḳāmda küfr ü ḫaṭādur ve bir yirde revā vü laṭīfdür [*revā* maḳbūl maʿnāsınadur].[1399]

[1399] Bu noktadan bir sonraki beyte kadar Balıkesir 799 nüshasında şu beytler yer almaktadır:

Dermaḳāmī ḫār u dercāyī çü gül
Dermaḳāmī sirke vü cāyī çü mül

Dermaḳāmī ḫavf u dercāyī recā
Dermaḳāmī faḳr u dercāyī ġınā

Dermaḳāmī faḳr u dercāyī recā

2644 Ger çi ancā ū gezend-i can buved

Egerçi zehr-i mār (26) orada yaʿnī sālik-i mübtedīye cānuñ żararıdur zīrā sebeb-i ġafletdür [*gezend* żarar maʿnāsınadur]

Çün bedincā derresed derman buved

[B189b] (27) çünki buraya irişe yaʿnī zehr-i mār gibi mużırr olan telezzüzāt çünki mürşid-i kāmilde ola dermān u ḳuvvet (28) olur.

2645 Āb derġūre türüş bāşed ve līk

Ġūrede āb ekşidür līkin

Çün beengūrī resed şīrīn ü nīk

(29) çünki ġūre engūrlige irişe anuñ ābı şīrīn ü laṭīfdür *ġūre* ḳoruḳ. [M198a] (1)

2646 Bāz derḫum ū şeved telḫ u ḥarām

Girü āb-ı engūr küpde yaʿnī ḫamrlıġı ḥālinde acı ve ḥarāmdur zīrā ḥırmeti āyet-i kerīme ile (2) ṣābit olmışdur

Dermaḳām-ı sirkegī niʿme'l-idām

ammā sirkelik maḳāmında yaʿnī sirke iken niʿme'l-idāmdur (3) ki Server-i Kāyināt ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt buyurmışlardur *niʿme'l-idāme'l-ḫallu*[1400] ne laṭīf ḳatıḳdur sirke ve ḥażret-i (4) Resūlden ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem rivāyet olınmışdur *ḫayru ḫallikum ḫallu ḫamrikum*[1401] sizüñ sirkeñüzüñ eyüregi sizüñ şerābuñuzuñ (5) sirkesidür.

Dermaʿnī-yi ān ki ān çi veliyy-i kāmil kuned

Anuñ maʿnāsınuñ beyānındadur ki ol nesneyi ki kāmil velī eyler (6)

Dermaḳāmī buḫl ü dercāyī seḫā

Dermaḳāmī faḳr u dercāyī fenā
Dermaḳāmī ḳadr ü dercāyī rıżā

Dermaḳāmī cevr ü dercāyī vefā
Dermaḳāmī menʿ ü dercāyī ʿaṭā

Dermaḳāmī derd ü dercāyī ṣafā
Dermaḳāmī ḫāk ü cāyī kīmiyā

Dermaḳāmī ʿayb u dercāyī hüner
Dermaḳāmī seng ü dercāyī güher

Dermaḳāmī ḫanẓal u cāyī şeker
Dermaḳāmī ḫuşk ü dercāyī maṭar

Dermaḳāmī ẓulm ü cāyī maḥż-ı ʿadl
Dermaḳāmī cehl ü cāyī ʿayn-ı ʿaḳl

26 gezend żarar maʿnāsınadur HNA: -MB

[1400] "Ne laṭīf ḳatıḳdur sirke."

[1401] "Sizüñ sirkeñüzüñ eyüregi sizüñ şerābuñuzuñ sirkesidür."

mürīdrā neşāyed güstāḫī kerden ve hemān fiʿlrā kerden

mürīde güstāḫlıḳ eylemek ve hemān ol fiʿli eylemek (7) lāyıḳ degüldür zīrā mürīde bu ḥāletden küllī noḳṣān u ziyān irişür

ki ḥelvā ṭabībrā ziyān nedāred ammā bīmārrā ziyān dāred (8)

zīrā ḥelvā ṭabībe ziyān ṭutmaz ammā ḫasteye ziyān ṭutar [*bīmār* ḫaste maʿnāsınadur] (9)

ve sermā vü berf engūrrā ziyān nedāred ammā ġūrerā ziyān dāred

[A246b] ve ṣovuḳ ve ḳar tāze üzüme ziyān ṭutmaz zīrā kemāle irişmişdür ammā (10) ḳoruġa ziyān ṭutar zīrā henüz kemālin bulmamışdur [*sermā* ṣovuḳ maʿnāsınadur *berf* ḳar maʿnāsınadur]

ki derrāhest

zīrā henüz yoldadur ve nāḳıṣdur (11)

ki liyaġfira lekellāhu mā teḳaddeme minzenbike ve mā teʾaḫḫara neşudeest

zīrā bu āyet-i kerīmenüñ mażmūnınuñ (12) maẓharı olmamışdur ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki mürīd henüz sülūkdadur ve nihāyetine vuṣūl bulup mürşid-i kāmil olmamışdur ol mürīd (13) bīmār u ġūre meşābesindedür ammā çünki vāṣıl-ı Ḥaḳḳ oldı ṭabīb meşābesinde olup kendüye żārr u nāfiʿ ne ise (14) fehm eyler yaʿnī mürşid-i kāmil olup mā-sivā anuñ naẓarında maḥv u müstehlek olur ve yār-ı ḥaḳīḳīnüñ cemāl-i şerīfi müşāhedesine (15) vuṣūl bulup dir [*minzenbike*den murād günāh-ı ümmet dimiş vardur yaʿnī ümmetüñüñ günāhı maġfūrdur] beyt

Nist derlevḥ-i dilem cüz elif-i ḳāmet-i dust [N132b]
Çi kunem ḥarf-i diger yād nedād ustādem[1402]

(16) beyt

Men heman dem ki vużū sāḫtem ezçeşme-yi ʿışḳ
Çār tekbīr zedem yeksere berher çi ki hest[1403]

(17) *innā fetaḥnā leke fetḥan mubīnā*[1404]dan murād biḥasebi'ẓ-ẓāhir Mekke-yi Mükerremenüñ fetḥidür ve biḥasebi'l-bāṭın ittişāl-i bīinfiṣāldür ki devām üzre (18) olan şevḳ u müşāhede ve miʿrāc-ı cismānī vü miʿrāc-ı rūḥānīdür *liyaġfira leke*den murād āḫırına varınca egerçi bir (19) iki ḳavl üzre tefsīr olınmışdur līkin Sürūrī Efendinüñ taḳrīri üzre budur *günāh-ı müteḳaddem*den murād derecāt u maḳāmāt-ı (20) ʿāliyeye naẓar itdügidür ʿurūc-ı maʿnevīde *günāh-ı müteʾaḫḫar*dan murād ol menāzil ü

[1402] "Gönül sayfamda dostun kâmetinin elifinden başka bir şey yoktur; üstâdımın bana öğretmediği başka bir harfi ne yapayım?"
[1403] "Ben aşk çeşmesinden abdest aldığım demde, her aşamada dört tekbir getirdim; tamamı, var olan her şey üzerine idi."
[1404] "Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik." Fetih/1.

maḳāmātdan ʿālem-i şehādete rücūʿdur (21) nāḳışları kemāle irişdürmekden ötüri ve anları Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ ḳurb u viṣāline delāletdür bu ḫuṣūṣlar gerçi tenezzülātdur (22) līkin cemīʿan maġfūrdur ve kemāl-i rifʿatına ziyān ṭutmaz nite ki ḥażret-i Mevlānā buyurur

2647 Ger velī zehrī ḫored nūşī şeved

(23) Farżā eger velī bir zehr yiye ṣāfī [B190a] ʿasel olur zīrā kemāl-i velāyeti sebebi ile menbaʿ-ı nūş ve maʿden-i tiryāk olmışdur [*nūş* ʿasel maʿnāsınadur] (24)

V'er ḫored ṭālib siyeh-hūşī şeved

ve ger ṭālib ü mübtedī zehr yiye siyeh-hūş u tīre-dil olur yaʿnī sülūkına küllī żarar (25) virür *zehr*den murād telezzüz idügi beyān olınmışdur.

2648 Rabbi heblī ezSüleymān āmedest

Süleymān (26) peyġam-berden ʿaleyhi's-selām *Rabbi heblī* gelmişdür yaʿnī ḥażret-i Süleymān ḥażret-i Ḥaḳḳa münācāt idüp eytmişdür (27) *ḳāle Rabbi'ġfirlī ve heblī mulken lāyenbaġī lieḥadin minbaʿdī*[1405] [*āmedest* āmedeest taḳdīrindedür]

Ki medih ġayr-ı merā in mülk ü dest

ki bu salṭanat (28) u ḳudreti benden ġayrıya virme *dest* ḳudret ve ṣadr ve meclis ve ġalebe ve el maʿnāsına istiʿmāl olınur.

2649 Tū mekun bāġayr-ı men in luṭf u cūd

(29) Bu luṭf u cūdı sen benden ġayrıya eyleme yaʿnī baña iḥsān itdügüñ salṭanatı benden ġayrıya [M198b] (1) virme [*cūd* seḫā maʿnāsınadur]

İn ḥasedrā māned ammā an nebūd

[H163b] ḥażret-i Süleymāndan bu sözi ḥasede beñzer ammā ol olmadı [A247a] yaʿnī ḥased degüldür (2) āyet-i kerīmenüñ tefsīri böyledür ḥażret-i Süleymān eytdi ey benüm Perverdgārum beni yarlıġa ve baña salṭanat vir (3) ki ol salṭanat benden ṣoñra bir kimseye lāyıḳ olmaya yaʿnī benden ṣoñra bir kimseye virme [*māned* bunda beñzer maʿnāsınadur].

2650 Nükte-yi lāyenbaġī mīḫʿan becān

(4) Lāyenbaġī lieḥadini cānıla oḳu

Sırr-ı minbaʿdī zibuḫl-i ū medān

minbaʿdī sırrını anuñ buḫl ü ḥasedinden (5) bilme.

2651 Belki endermülk dīd ū ṣad ḫaṭar

[1405] "Süleyman: Rabbim! Beni bağışla; bana, benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümranlık ver. Şüphesiz sen, daima bağışta bulunansın, dedi." Sâd/35.

Belki ḥażret-i Süleymān ʿaleyhi'-selām mülkde yüz ḫaṭar u żarar gördi (6)

Mūbemū mülk-i cihan şud bīm-i ser

zīrā cihānuñ pād-şāhlıġı serāser baş ḳorḳusı oldı zīrā pād-şāh yaluñuz (7) bir yire gitmege ḳādir olmaz ve hezārān düşmeni vardur.

2652 Bīm-i ser bābīm-i sır bābīm-i dīn

Salṭanatda dīn ḫavfıyıla cān ḫavfıyıla (8) baş ḫavfı vardur [*bīm-i sır*dan murād bīm-i cān ve bīm-i ḳalb olmaḳ mümkindür]

İmtiḥānī nist mārā miṣl-i īn

bize bunuñ gibi bir imtiḥān yoḳdur zīrā ḥuḳūḳ-ı salṭanata (9) riʿāyet yā andan ferāġat eylemek ziyāde müşkil bir işdür. Beyt (10)

Raʿiyyet-nüvāzī vü ser-ʿaskerī
Ne kārist-i bāzīçe vü ser-serī[1406]

2653 Pes Süleyman-himmetī bāyed ki ū

Pes bir Süleymān-himmet gerek ki o (11)

Bü'gzered z'in ṣad-hezāran reng ü bū

salṭanata maġrūr u firīfte olmayup bunca yüz biñ reng ü būydan geçe yaʿnī (12) umūr-ı dünyeviyyeye maḥabbet itmeye.

2654 Bāçünan ḳuvvet ki ūrā būd hem

Ancılayın ḳuvvetile ki ḥażret-i Süleymānuñ idi [*hem* kelimesinüñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı ṯānīye ḳayd olundı] (13)

Mevc-i an mülkeş furū mībest dem

ol mülküñ mevci anuñ daḫı nefesini baġladı yaʿnī Süleymān peyġam-ber ʿaleyhi'-selām ʿālī-himmet (14) ü ṣāḥib-ḳudret ve mürsel peyġam-ber iken laṭīf feresleri müşāhede eyleriken ikindi nemāzı vaḳti fevt oldı ve (15) Belḳīsuñ ḥüsni teftīşine meşġūl olup viṣāline ṭālib oldı (16) *iẕ ʿuriża ʿaleyhi bi'l-ʿaşiyyi'ṣ-ṣāfinātu'l-ciyādu fe ḳāle innī aḥbebtu ḥubbe'l-ḫayri ʿanẕikri Rabbī ḥattā tevāret bi'l-ḥicāb ruddūhā ʿaleyye fe ṭafiḳa mesḥan bi's-sūḳi ve'l-aʿnāḳi*[1407]. (17)

2655 Çün berū bi'nşest ezin endūh gerd

[1406] "İş, raiyyetini korumak ve seraskerlik yapmaktır; oyuncak ve serserilik değildir."

[1407] "Akşama doğru kendisine, üç ayağının üzerine durup bir ayağını tırnağının üzerine diken çalımlı ve safkan koşu atları sunulmuştu. Süleyman: Gerçekten ben mal sevgisini, Rabbimi anmak için istedim, dedi. Nihayet güneş battı. (O zaman:) Onları (atları) tekrar bana getirin, dedi. Bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başladı." Sâd/31-33.

Çünki bu ġuṣṣadan ḥażret-i Süleymān üzre ġubār oturdı yaʿnī (18) salṭanat ẕikr-i Ḥaḳḳa mānīʿ idügini gördi [*ezīn endūh*dan murād ġamm-ı salṭanatdur]

Ber heme şāhān-ı ʿālem raḥm kerd

cemīʿ-i ʿālem pād-şāhları üzre teraḥḥum eyledi. (19)

2656 Şud şefīʿ u guft in mülk ü livā

Ḥażret-i Süleymān şefāʿat idici oldı ve eytdi bu mülk ü livāyı [*livā* sancaḳ maʿnāsınadur] (20) [B190b]

Bākemālī dih ki dādī mer merā

şol kemāl ü ḳudret ile vir ki baña virdüñ yaʿnī bu salṭanat u şevketi şol kimseye vir ki aña (21) kemāl-i derece-yi risālet ve cemāl-i mertebe-yi celālet ve ḳuvvet-i rütbe-yi ʿişmet ve şeref-i ʿuluvv-ı himmet iḥsān idesin benden dūn (22) olan kimseye virme tā ki bu salṭanat sebebi ile dimāġı fesāda varup ẓulme meyl idüp cihān ḫalḳına gezend ü żarar u āfet (23) irişdürüp kendüsi hem ẓālimīn zümresinden ola pes bu [N133a] iʿtibār üzre ḥażret-i Süleymāndan ḥased ṣādır olmamışdur (24) belki cihān pād-şāhlarına iḥsān u kerem itmiş olur bākemālīde olan *kemāl*den [A247b] murād yine kendü maʿnāsıdur ṣāḥib-kemāl (25) maʿnāsına olmaḳ mümkin degüldür nite ki ṣāḥib-kemāl olan kimseye rūşendür.

2657 Her kirā bi'dhī vü bu'knī an kerem

Her kime ki (26) benüm kemāl ü ḳudretümi viresin ve ol keremi eyleyesin yaʿnī aña bu salṭanatı iḥsān eyleyesin bu hem vechdür her kime ki bu salṭanatı (27) viresin ve ol keremi eyleyesin yaʿnī baña iḥsān itdügüñ risālet ü ʿışmet ve kemāl-i ḳudreti aña iḥsān eyleyesin (28)

Ū Süleymānest ü an kes hem menem

maʿnāda ol kimse Süleymāndur ve ḥaḳīḳatda ol kimse hem benem zīrā ol kimse daḫı bu (29) salṭanatuñ kemā-yenbaġī ḥaḳḳından gelür.

2658 Ū nebāşed baʿdi ū bāşed maʿī

Ol kimse baʿdī olmaz belki maʿī olur zīrā *baʿdī*den [M199a] (1) murād ḥażret-i Süleymān mertebesinde olmayandur *maʿī*den murād ḥażret-i Süleymān ṭabaḳasında olandur zīrā *baʿdiyyet*den (2) murād baʿdiyyet-i zemāniyye degüldür belki baʿdiyyet-i rütbiyyedür [*baʿdī* benden ṣoñra maʿnāsınadur *maʿī* benümile maʿnāsınadur]

Ḫod maʿī çi bud menem bīmüddeʿī

maʿī ḫod ne olur yaʿnī bencileyin (3) olan kimseye maʿī dimek taḥḳīḳ-ı maʿnā degüldür belki müddeʿī ve nizāʿsız o benüm zīrā iʿtibār maʿnā vü ḥaḳīḳatadur ṣūret ü ẓāhire (4)

degüldür meşelā cemīʿ-i enbiyā nübüvvet iʿtibārıyıla birdür cemīʿ-i ʿulemā ʿilmi iʿtibārı ile birdür [*el-ʿulemāʾu kenefsin vāḥidetin*[1408]].

2659 Şerḥ-i in farżest guften līk men

(5) Bu sözüñ şerḥini dimek farżdur līk ben

Bāz mīgerdem beḳıṣṣa-y merd ü zen

girü merd ü zen ḳıṣṣasına (6) rücūʿ eylerem murād Aʿrābī ve zeni ḳıṣṣasıdur *īn*den murād mā-ḳablinde olan iki beytdür ki *ān kes menem maʿī ḫod çi buved* (7) biḥasebi'ẓ-ẓāhir muġāyeret iḳtiżā eyler pes ne sebebden ittiḥād ẓāhir olur bu ḫuṣūṣ şerḥ ister beyān budur ki (8) egerçi ẓāhir iʿtibārıyıla muġāyeret muḳarrerdür līkin ḥaḳīḳat iʿtibārıyıla [H164a] ittiḥād müyesserdür [*mīgerdem* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür].

Maḫlaṣ-ı mā-cerā-yı ʿArab ve cüft-i ū (9)

ʿArabuñ ve anuñ cüftinüñ ḥikāyet ü ḳıṣṣasınuñ ḫalāṣı beyānındadur yaʿnī Aʿrābī ile ʿavretinüñ (10) ḳıṣṣası tamām olur *maḫlaṣ* maṣdar-ı mīmī olup ḫalāṣ maʿnāsına olmaḳ cāyizdür ve ism-i mekān olup ḫalāṣ bulacaḳ mekān maʿnāsına (11) olmaḳ cāyizdür egerçi beytde vāḳıʿ olan maṣdar-ı mīmīdür

2660 Mā-cerā-yı merd ü zenrā maḫlaṣī

Merd ü zen (12) mā-cerāsıyiçün bir ḫalāṣ

Bāz mīcūyed derūn-ı muḫlişī

bir muḫlişuñ derūnı girü ister yaʿnī (13) Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīnüñ göñli bu ḳıṣṣanuñ nihāyetine ıṭṭılāʿ ṭaleb eyler ki Kitāb-ı Meşnevīnüñ teʾlīfine sebeb olmışdur ḥikāyetüñ (14) evvelinde beyān olınmış idi ki *Aʿrābī*den murād ʿaḳldur ve *zen*den murād nefsdür şimdi ḥażret-i Mevlānā ṣarāḥaten anı (15) beyān itmege şürūʿ eyledi [*muḫliṣ* ism-i fāʿil müfred-i müẕekkerdür].

2661 Mā-cerā-yı merd ü zen üftād naḳl

Merd ü zen ḳıṣṣasınuñ ki naḳli vāḳıʿ oldı yaʿnī (16) aḥvāl-i merd ü zen ki ḥikāyet ṭarīḳı ile beyān olınmış idi

An miṡāl-i nefs-i ḫod mīdān u ʿaḳl

[B191a] ḳıṣṣadan (17) ḥiṣṣe budur ki anı kendü nefs ü ʿaḳluñ miṡāli bil yaʿnī *zen*den murād nefs ve *Aʿrābī*den murād ʿaḳl [*mīdān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

2662 İn zen ü merdī ki nefsest ü ḫıred

(18) Bu bir [A248a] zen ü merd ki murād nefs ü ʿaḳldur leff ü neşr-i müretteb ṭarīḳı üzre

Nīk bāyestest behr-i nīk ü bed

[1408] "Âlimler tek bir nefis gibidir."

(19) ziyāde gerek ve lāzım olmışdur eyü ve yaramazdan ötüri yaʿnī ḫalḳ-ı ʿālem nefs ü ʿaḳlsız olmaġa imkān (20) yoḳdur zīrā cemīʿ-i ḫuṣūṣda eger nīk ve ger beddür nefs ü ʿaḳluñ elbette aña taʿalluḳ u mülābesesi vardur ve nīk ʿaḳla ve (21) bed nefse göre olmaḳ iḥtimāl-i ḳarībdür [*nīk bāyestest*de nīk ziyāde maʿnāsınadur].

2663 V'in dü bāyeste derin ḫākī serā

Ve bu iki lāzım u bāyeste ki murād (22) nefs ü ʿaḳldur bu ḫākī serāyda ki murād cism-i insānīdür

Rūz u şeb derceng ü endermā-cerā

rūz u şeb (23) ceng ü mā-cerādadur nite ki zen dāyim kendünüñ zevci ile ceng ü mā-cerādadur ki zen zevcinden gāhī anı ve gāhī (24) bunı teḳāżī idüp zevcini ʿizz ü cāh ve devlet ü rifʿata terġīb eyler tā ki zen anuñ sebebi ile āsūde-ḥāl ü müreffehü'l-bāl (25) ola bu beyt beyt-i sābıḳı beyān eyler.

2664 Zen hemīḫᵛāhed ḥavīc-i ḫānḳāh

Zen ḫānḳāhuñ ḥavāyic ü levāzımını ister [baʿż-ı nüsaḫda *hevīc*dür ki *hāvıc* dirler] (26)

Yaʿni āb-ı rūy u nān u ḫᵛān u cāh

yaʿnī ʿırż u veḳār ve nān u niʿmet ve nefāyis ü manṣıb ve ʿizzet (27) ü māl ṭaleb eyler [ḫānḳāhda olan ṣūfīlere nefs-i bed-kār böyle teḳāżā idicek ʿavāma ne vechile teḳāżā itmesi ẓāhir ü rūşendür].

2665 Nefs hem-çün zen pey-i çāre-gerī

Nefs zen gibi çāre idicilik içün yaʿnī murād-ı tenüñ (28) ḥuṣūli içün

Gāh ḫākī gāh cūyed serverī

gāh ḫākī vü tevāżuʿ u teẕellül idici olur gāh ʿaẓamet ü serverlik (29) ister zīrā zen ü nefsde ṣebāt u ḳanāʿat yoḳdur.

2666 ʿAḳl ḫod z'in fikrhā āgāh nist

ʿAḳl-ı maʿād ḫod [M199b] (1) bu fikrlerden āgāh degüldür zīrā dünyā vü mā-fīhādan fārıġdur [ʿ*aḳl*dan murād ʿaḳl-ı maʿāddur]

Derdimāġeş cüz ġam-ı Allāh nist

[N133b] anuñ dimāġ (2) u fikrinde Allāh ġamından ġayrı yoḳdur.

2667 Ger çi sırr-ı ḳıṣṣa in dānest ü dām

Egerçi ḳıṣṣanuñ ḥiṣṣesi ve sırrı (3) bu dāne vü dāmdur ki murād ʿaḳl u nefsdür

---

21 nīk bāyestestde nīk ziyāde maʿnāsınadur HNA: -MB

25 ḥavīc MNAB: hevīc H / ḥavāyic MNAB: hevīc H / baʿż-ı nüsaḫda hevīcdür ki hāvıc dirler MNA: hevīc Türkīde hāvıc dirler ki ḫaṭādur H, -B

1 ʿaḳldan murād ʿaḳl-ı maʿāddur H: -MNAB

Ṣūret-i ḳıṣṣa şinev eknun temām

ammā şimdi ḳıṣṣanuñ ṣūretini tamām işit ki (4) beyān eyleyem zīrā egerçi ḳıṣṣalar getürmekden murād ḥiṣṣelere işāretdür ammā ḳıṣṣanuñ temāmını istimāʿ itmek lāzımdur zīrā (5) iẓhār-ı maʿnā ṭarīḳında ṣūretüñ eṣerleri vardur remz ü işāret ü beyān-ı maʿnevī kāfī vü vāfī degüldür nite ki ḥażret-i Mevlānā buña (6) işāret eyler [*şinev* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

2668 Ger beyān-ı maʿnevī kāfī şudī

Eger beyān-ı maʿnevī ki murād taṣdīḳ u iʿtiḳād-ı ḳalbīdür kāfī vü müncī olayıdı (7)

Ḫalḳ-ı ʿālem ʿāṭıl u bāṭıl budī

ḫālḳ-ı ʿālem ʿāṭıl u bāṭıl olurdı yaʿnī lisānıla olan iḳrāra ve aʿżā vü cevāriḥile (8) olan ʿamel-i ṣāliḥ ve ṭāʿat u ʿibādete iḥtiyāc ḳalmazdı bāḫuṣūṣ ki bunlarsız olmaḳ muḥāldür zīrā mü'min ü (9) kāfir ve ṣāliḥ u fāsıḳ maʿlūm olmazdı [*budī* būdīden muḫaffefdür].

2669 Ger maḥabbet fikret ü maʿnīstī

Eger maḥabbet hemān fikret ü maʿnā olayıdı (10) yaʿnī ḳalbī ʿamel ü iʿtiḳād kāfī [B191b] olayıdı ẓāhirī iḳrār u ṭāʿata iḥtiyāc olmayayıdı [A248b]

Ṣūret-i rūze'v nemāzet nīstī

(11) eyleye senüñ ṣavm u ṣalātuñ ṣūreti olmazdı yaʿnī ẓāhirī ṭāʿat u ʿibādet lāzım olmazdı [*rūze* ṣavm maʿnāsınadur]. (12)

2670 Hedyehā-yı dūstan bāyekdiger

Dostlaruñ biri birine armaġānları

Nist enderdūstī illā ṣuver

(13) maḥabbet ü dostlıḳda yoḳdur illā ṣūretler vardur.

2671 Tā güvāhī dāde bāşed hedyehā

Tā ẓāhirī (14) armaġānlar şāhidlik virmiş ola [*güvāh* şāhid maʿnāsınadur]

Bermaḥabbethā-yı mużmer derḫafā

ḫafā ve derūnda müstetir olan maḥabbetler üzre. (15)

2672 Z'an ki iḥsanhā-yı ẓāhir şāhidend

Zīrā ki ẓāhir iḥsānlar şāhidlerdür

Bermaḥabbethā-yı sırr ey ercmend

(16) mestūr u sırr maḥabbetler üzre ey ʿazīz ü muḥterem ḳıṭʿa (17)

Taʿṣi'l-İlāhe ve ente tuẓhiru ḥubbuhu

Hāẕā ve Rabbī fi'l-ḳıyāsi bedīʿu [H164b]

Lev kāne ḥubbuke ṣādıḳan leeṭaʿtehu

İnne'l-muḥibbe limen yuḥibbu muṭīʿu

pes (18) ṭāʿat u ʿibādet bendelerüñ Ḫudāy taʿālāya olan derūnī maḥabbete şāhiddür ammā şāhid gāhī ṣādıḳ ve gāhī kāẕib olur (19) nite ki ḥażret-i Mevlānā beyān eyler.

2673 Şāhidet geh rast bāşed geh dürūġ

Senüñ şāhidüñ gāh gerçek gāh (20) yalan olur yaʿnī eger ṭāʿat u ʿibādetüñ ṣıdḳ u iḫlāṣıla ola şāhidüñ ṣādıḳdur ve ger riyā vü nifāḳıla ola (21) şāhidüñ kāẕibdür [*dürūġ* yalan maʿnāsınadur]

Mest gāhī ezmey ü gāhī zidūġ

zīrā mest gāhī meyden mestdür gāhī (22) ayrandan mestdür meyden mest olanlara miṡāl ṭaʿat u ʿibādetde ṣıdḳ u ḫulūṣıla olanlardur dūġdan (23) mest olanlara miṡāl ṭāʿat u ʿibādetde riyā vü nifāḳıla olanlardur [*dūġ* ayran maʿnāsınadur].

2674 Dūġ ḫorde mestiyī peydā kuned

(24) Dūġ içmiş yaʿnī dūġ içüp bir mestlik peydā eyler yaʿnī ehl-i riyā kendüsini ṣāliḥ ve maḳbūl-i Ḥaḳḳ gösterür (25)

Hāy hūy u ser-girānīhā kuned

ġavġā vü mestlikler eyler yaʿnī kelimāt ve cūş u ḫurūşda anlara taḳlīd eyler. (26)

2675 An mürāyī derşıyām u derşalast

Ol mürāyī ṣıyām u ṣalātda

Tā gümān ared ki ū mest ü velast

(27) tā mürāyī ḫalḳa ẓann getüre ki ol mürāyī maḥabbet ü velāya mestdür yaʿnī mürāyī ẓāhirī ʿibādetlere iştiġāl gösterür (28) ḫalḳ anı evliyāʾullāhdan ẓann itsünler içün.

2676 Ḥāṣıl-ı efʿal birūn-ı dīgerest

Ḥāṣıl-ı kelām ẓāhirī (29) efʿāl ġayrdur yaʿnī ṣıdḳıla olması muḳarrer degüldür

Tā nişan bāşed beran çi mużmerest

tā nişān ola ol nesne [M200a] (1) üzre ki mużmer ü mestūrdur yaʿnī aḥvāl-i bāṭınī efʿāl-i ẓāhirīden rūşen ü ẓāhir olmaz Ḫudā ve enbiyā vü evliyādan (2) ġayrıya bu ḫuṣūṣ ziyāde müşkil olduġıyiçün ḥażret-i Mevlānā Ḫudāy taʿālāya münācāt idüp temyīz ṭaleb eyler.

2677 Yā Rab an temyīz dih mārā behᵛast

Yā Rabbī ṭaleb ü suʾāl itmegile bize ol temyīzi vir [A249a] [*dih* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *beḫᵛast*da bā meftūḥdur ki ṭaleb ve suʾāl maʿnāsınadur]

Tā şināsīm an nişān-ı kej zerast

---

2 dih emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür HNA: -MB

(4) tā rāstdan kejüñ nişānını añlayalum yaʿnī ṣādıḳı mürāyīden farḳ idelüm.

2678 Ḥissrā temyīz dānī çun şeved

(5) Ḥisse temyīz niçe olur bilür misin

An ki ḥis yenẓur binūrillah buved

ol ḥis ki nūrullāh ile (6) naẓar ide *itteḳū firāsete'l-mu'mini fe innehu yenẓuru binūrillāhi*[1409] ḥasebince şol kimsenüñ ki ʿaynı nūr-ı İlāhī ile münevver ola (7) ol kimseye temyīz mümkin ü müyesser olur.

2679 V'er eşer ne'bved sebeb hem muẓhirest

Ve ger eşer olmaya sebeb daḫı iẓhār (8) idicidür yaʿnī eger derūnī [B192a] maḥabbetüñ eşeri ẓāhir olmaya esbāb-ı maḥabbetden maḥabbete istidlāl eylemek mümkindür zīrā *yenẓuru binūrillāh* (9) ile temyīz niçe müyesser ise esbābdan daḫı temyīz niçe müyesser olur

Hem-çü ḫᵛīşī k'ezmaḥabbet muḫbirest

ḫışmlıḳ gibi ki maḥabbetden (10) ḫaber viricidür zīrā ḳarābet sebeb-i maḥabbetdür pes şol kimsede ki [N134a] tecerrüd ü ṣafā ve terk-i mā-sivā olup enbiyā vü evliyāya (11) mutābaʿat-ı tāmme sebebi ile hevā vü hevesden munḳaṭıʿ ola ol kimsenüñ ḥażret-i Ḫudāya münāsebeti ve enbiyā vü evliyā ile (12) cinsiyyeti olur bu ḫuṣūṣdan anuñ maḥabbetine istidlāl eylemek mümkindür [*muẓhir* ve *muḫbir* ism-i fāʿil müfred-i müzekkerdür ifʿāl bābından *ḫʿīş* bunda ḫışm maʿnāsınadur *ḫᵛīşī*de yā maṣdar içündür].

2680 Ne'bved an ki nūr-ı Ḥaḳḳeş şud imām

Ol kimse (13) ki Ḥaḳḳuñ nūrı aña imām u delīl oldı

Mer eşerrā yā sebebhārā ġulām

ol kimse eşere yā sebeblere ġulām (14) u muḥtāc olmaz zīrā aña iḥtiyāc ḳalmaz *nebuved* kelimesinüñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı ṣānīye ḳayd olındı.

2681 Tā maḥabbet derderun şuʿle zened

(15) Tā anuñ derūnında ʿāḳıbet maḥabbet-i İlāhī şuʿle urur ve ẓāhir olur

Zeft gerded v'ezeşer fārıġ kuned

ol (16) maḥabbet tedrīcile büyük ve ḳavī olur ve ol kimseyi eşerden fārıġ u müstaġnī eyler ẓāhirī ṭāʿat ve aʿmāl-i ṣāliḥa (17) niçe mütefāvit ise derūnī ʿışḳ u maḥabbet hem-çünān mütefāvitdür pes şol kimse ki ḳulūba nāẓırdur ʿışḳ u şevḳuñ tefāvütini (18) görür *zeft* göbüd ve taşlaḳ ve yamrı yumrı maʿnāsınadur līkin büyük maʿnāsına istiʿmāl olınur.

[1409] "Mü'minin firâsetinden sakının. Zîrâ o, Allâhın nûru ile bakar." (Tirmîzî, *Sünen*, XI/288-289; Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, VI/118, r. 349; İbn 'Abdi'l-Berr, *Câmi'u Beyâni'l-ʿİlm*, I/196, İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, III/145-148; Zehebî, *Mîzân*, IV/17, r. 8098.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, 190-191.

2682 Ḥāceteş ne'bved pey-i iʿlām-ı mihr

(19) Mihr ü maḥabbeti iʿlām içün aña ḥācet ü iḥtiyāc olmaz [*mihr* bunda maḥabbet maʿnāsınadur baʿż maḥalde āftāb maʿnāsına geldügiyiçün sipihr yerinde vāḳıʿdur]

Çün maḥabbet nūr-ı ḫod zed bersipihr

çünki maḥabbet-i (20) İlāhī kendünüñ nūrını felek üzre urdı yaʿnī çünki maḥabbetullāh nūrı ḳalbi ġarḳ u iḥāṭa eyledi anuñ eṣer ü sebebe iḥtiyācı (21) olmaz zīrā aḥvāl-i derūnī aña münkeşif ü rūşen olur.

2683 Hest tafṣīlāt tā gerded temām

Bu beyān olınandan (22) ġayrı tafṣīlāt vardur tā bu söz tamām ola

İn suḫan līkin bucū tū ve's-selām

līkin sen tafṣīlātını ṭaleb (23) eyle *ve's-selām in suḫan* terkībinüñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı evvele ḳayd olındı [A249b] [*bucū* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

2684 Ger çi şud maʿnī derin ṣūret pedīd

(24) Egerçi bu ṣūretde maʿnā ẓāhir oldı yaʿnī ḳıṣṣadan ḥiṣṣe ve murād ne idügi ẓuhūr buldı

Ṣūret ezmaʿnī ḳarībest ü baʿīd

(25) līkin ṣūret maʿnādan ḳarīb ü baʿīddür murād ne idügini ḥażret-i Mevlānā kendüsi [H165a] beyān eyler (26)

2685 Derdelālet hem-çü ābend ü dıraḫt

ṣūret ü maʿnā delāletde āb u dıraḫt gibidür yaʿnī dıraḫtuñ neżāret ve tāzeligi (27) āb üzre delālet ü münāsebeti oldugı gibi ṣūretüñ maʿnā üzre delālet ü münāsebeti vardur bu iʿtibārıla ṣūret (28) maʿnāya ḳarībdür

Çün bemāhiyyet revī dūrend saḫt

ammā çünki māhiyyete gidesin biri birinden ziyāde (29) ve ḳatı ıraḳlardur zīrā ābuñ māhiyyet ü ḥaḳīḳatı başḳa dıraḫtuñ māhiyyet ü ḥaḳīḳatı başḳadur zīrā dıraḫt [M200b] (1) nebāt u mürekkebdür ve āb cemād u baṣīṭdür bu iʿtibārıla ṣūret maʿnādan baʿīddür beyt-i sābıḳda vāḳıʿ olan (2) ḳarīb ü baʿīdden murād budur [*revī* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur].

2686 Terk-i māhiyyāt u ḫāṣiyyāt gū

Māhiyyāt u ḫāṣiyyāt terkini di yaʿnī bunları (3) terk eyle [*gū* terk lafẓı ile istiʿmāl olınsa *kun* maʿnāsı olur]

Şerḥ kun aḥvāl-i an dü māh-rū

ol iki māh-rūyuñ aḥvālini şerḥ eyle *dü māh-rū*dan (4) murād Aʿrābī vü zendür baʿż-ı nüsaḫda *māh-rū* yerine *rızḳ-cū* vāḳıʿdur rızḳ ṭaleb idici maʿnāsına. (5)

Dil nihāden-i ʿArab beriltimās-ı dil-ber-i ḫᵛīş ve sevgend ḫorden ki derīn teslīm merā ḥīletī vü imtiḥānī nīst (6)

Kendü dil-berinüñ iltimās u ṭalebi üzre ʿArabuñ göñül ḳoması ve rāżī olması ve yemīn itmesi beyānındadur (7) ki bu teslīmde benüm bir ḥīle ve bir imtiḥānum yoḳdur dil-ber ẕikrinde tenbīh budur ki ʿāşıḳ-ı [B192b] ṣādıḳa lāzımdur ki maḥbūb-ı ḥaḳīḳīnüñ (8) cemīʿ emrine münḳād olup ḳażāsına rıżā vire dil-berden murād zen-i Aʿrābīdür [*sevgend ḫorden* and içmek maʿnāsınadur]

2687 Merd guft eknun güẕeştem ezḫılāf

(9) Aʿrābī zenine eytdi şimdi muḫālefet ü nizāʿdan geçdüm

Ḥükm dārī tīġ berkeş ezġılāf

benüm (10) üzerüme ḥükm ü fermān ṭutarsun ġılāfdan tīġuñı çek ve ʿuryān eyle eger beni ḳatl eylemek ister iseñ rāżıyam bunda tenbīh budur ki (11) ʿaḳl gāhī nefse muṭīʿ olup Ḫudāy taʿālānuñ emrine muḫālefet eyler pes bu sebebden buʿd u ʿaẕāba müsteḥaḳḳ olur [*dārī* fiʿl-i mużāriʿ müẕekker-i muḫāṭabdur]. (12)

2688 Her çi gūyī men turā ferman-berem

Her ne dir iseñ ben saña fermān-ber ve muṭīʿem bu hem maʿnādur ben senüñ fermānuñı iledürem (13) vech-i evvele göre *fermān-ber* vaṣf-ı terkībī olup fermān ilediciyem maʿnāsına olur vech-i ṡānī üzre *berem* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥde (14) olup fermān iledürem maʿnāsına olur

Derbed ü nīk āmed-i an ne'ngerem

ol fermānuñuñ yaramaz ve eyü gelmesine (15) naẓar eylemez yaʿnī senüñ fermānuñdan baña eger nefʿ ve ger żarar irişe muḳayyed olmayup cemīʿ-i ḫuṣūṣda senüñ emrüñe münḳād (16) oluram [*bed ü nīk*den murād nefʿ ü żarardur]. [A250a]

2689 Dervücūd-ı tū şevem men münʿadim

Senüñ vücūduñda ben münʿadim ü bīvücūd oluram yaʿnī mevt ü helākden (17) ġam yimezem

Çün muḥibbem ḥubb yuʿmā ve yuṣim

çünki muḥibbem maḥabbetüñ beni kör ve ṣaġır eyler nite ki meşhūrdur (18) *ḥubbuke'ş-şey'u yuʿmā ve yuṣimm* murād ʿaḳl nefse ziyāde muṭīʿ u münḳād olduġın işʿārdur.

2690 Guft zen āheng-i birrem mīkunī

---

11 dārī fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur HNA: -MB

(19) Zen Aʿrābīye eytdi tamām maḥabbet ü inḳıyāduñdan baña iḥsān [N134b] ḳaṣdı mı eylersün [*āheng* ḳaṣd maʿnāsınadur *birr* eylik maʿnāsınadur]

Yā beḥīlet keşf-i sırrem mīkunī

(20) yā ḥīle ile benüm sırrumı keşf mi eylersün murād nefs-i emmārenüñ ziyāde mekrini beyāndur ki ʿaḳlı ne ḥālde ve ne fikrde (21) idügini maʿlūm eylemege saʿy u iḳdām eyler tā ʿaḳlı ne ṭarīḳıla maġlūb u zebūn ide.

2691 Guft v'allah ʿālimi's-sırrı'l-ḫafī

Aʿrābī (22) eytdi sırr u ḫafīyi bilici Allāh ḥaḳḳıyiçün

K'āferīd ezḫāk Ādemrā ṣafī

ki ḫāk-i tīreden Ādemi ṣafī vü güzīde yaratdı (23) bu hem vechdür ki Ādem-i Ṣafīyi ḫāk-i tīreden ḫalḳ eyledi bu vech üzre Ādem-i Ṣafīrā taḳdīrinde olur. (24)

2692 Derse gez ḳāleb ki dādeş vā nümūd

Üç arşun ḳālıbda gösterdi ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti aña ḳālıbı virdi [*se gez* küçüklikden kināyetdür *se gez* olması aña iḥsān olınan esrār u rifʿat u kerāmete göredür] (25)

Her çi derelvāḥ u derervāḥ būd

esrārdan her ne elvāḥ u ervāḥda idi yaʿnī cesed-i ṣaġīrde aña esrār-ı firāvān (26) ve ḥaḳāyıḳ-ı bipāyān iḥsān eyledi [*elvāḥ* cemʿ-i levḥdür ki levḥ-i maḥfūẓ murāddur].

2693 Tā ebed her çi buved ū pīş pīş

Tā ebedī her ne ki ṣunʿ-ı İlāhī ile mevcūd olur (27) ol Ādem öñ öñ yaʿnī ol esrārdan henüz biri mevcūd degül iken

Ders kerd ezʿalleme'l-esmā-yı ḫ^vīş

(28) kendünüñ ʿalleme'l-esmāsından meleklere ders eyledi yaʿnī melāyikeye iʿlām u beyān eyledi.

2694 Tā melek bīḫod şud eztedrīs-i ū

(29) Tā melek anuñ ders dimesinden bīḫod u müteḥayyir oldı

Ḳuds-i dīger yaft eztaḳdīs-i ū

[M201a] (1) melek anuñ taḳdīsinden ġayrı pāklik buldı yaʿnī anuñ sebebi ile noḳṣānını bilüp (2) *subḥāneke lā ʿilme lenā illā mā ʿallemtenā*[1410] diyüp ʿaczlerine iʿtirāf eylediler [*ḳuds* pāklik maʿnāsınadur].

2695 An güşādī şan k'ezĀdem rū nemūd

Ol (3) bu güşād u keşf ki melāyikeye ḥażret-i Ādemden [B193a] yüz gösterdi [H165b]

---

26 elvāḥ cemʿ-i levḥdür ki levḥ-i maḥfūẓ murāddur HNAB: -M

[1410] "Yâ Rab! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz, senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur." Bakara/32.

Dergüşād-ı āsmanhā şan nebūd

anlara āsmānlaruñ (4) güşād u vüsʿātından olmadı zīrā ḥażret-i Ādemüñ ḳalbi āsmānlardan vāsiʿ idi.

2696 Derferāḥi-y ʿarşa-yı an pāk-cān

(5) Ol pāk cānuñ meydānı vüsʿatında [*ʿarşa* meydān ortasıdur līkin muṭlaḳā meydān maʿnāsına istiʿmāl olınur]

Teng āmed ʿarşa-yı heft āsmān

yedi (6) āsmānuñ meydānı ṭar geldi yaʿnī insānuñ dil ü cānınuñ vüsʿatı heft āsmānuñ vüsʿatından ziyādedür. (7)

2697 Guft Peyġam-ber ki Ḥaḳ fermūdeest

Ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem eytdi Ḥaḳḳ [A250b] taʿālā ḥażreti buyurmışdur (8)

Men neguncem hīç derbālā vü pest

ben hīç bālā vü peste ṣıġmazam *bālā* yüksek maʿnāsınadur ki murād semādur *pest* (9) alçaḳ maʿnāsınadur ki murād zemīndür mışrāʿ-ı ṣānīnüñ mażmūnı ile bu ḥadīṣ-i ḳudsīye işāret eyler (10) *lāyeseʿunī arżī velā semāʾī ve lākin yeseʿunī ḳalbi ʿabdiyeʾl-muʾmini taḳiyyiʾn-naḳiyyiʾl-vedā*[d411] bu ḥadīṣ-i şerīfüñ (11) maʿnāsı yuḳaruda beyān olınmışdur ḥażret-i Mevlānā daḫı şerḥine şürūʿ eyledi [*neguncem* kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyile fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür].

2698 Derzemīn ü āsmān u ʿarş nīz

(12) Zemīn ü āsmānda ve ʿarşda daḫı

Men neguncem in yaḳin dan ey ʿazīz

ben ṣıġmazam (13) ey ʿazīz bu ḥadīṣ-i ḳudsīnüñ mażmūnını ṣaḥīḥ bil yaʿnī Ḫudāy taʿālā zemīn ü āsmān u ʿarşa ṣıġmaz. (14)

2699 Derdil-i müʾmin buguncem in ʿaceb

Ammā müʾminüñ ḳalbine ṣıġaram bu ʿacebdür yaʿnī ḳalb-i müʾmine ṣıġmaḳ ʿacebdür

Ger merā cūyī deran dilhā ṭaleb

(15) eger beni ister iseñ ol göñüllerde ṭaleb eyle [*ṭaleb* bunda emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *ṭalebīden*den ki buña maṣdar-ı maʿmūlī dirler].

2700 Guft udḫul fīʿibādī teltaḳī

(16) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti udḫul fīʿibādī didi yaʿnī benüm bendelerüme dāḫil ü lāḥiḳ ol

---

[1411] "Yarattığım yere ve göğe sığmadım; ama mü'min kulumun benden çok korkan, pek yumuşak ve saf kalbine sığdım." Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 171.

Cenneten minruʾyetī yā muttaḳī

(17) benüm rüʾyetümden cennete mülāḳī olasın ey müttaḳī yaʿnī dīdārum bihiştine irişesin murād dīdār-ı Lemyezelīye taḳvā (18) sebeb-i ḳavī idügin işʿārdur ḥażret-i Mevlānā bu āyet-i kerīmeyi tefsīr eyledi *feʾdḫulī fīʿibādī veʾdḫulī cennetī*[1412] (19) bunda ḫıṭāb nefs-i muṭmaʾinneyedür *teltaḳī*nüñ maʿnāsı mışrāʿ-ı ṯānīye ḳayd olındı.

2701 ʿArş bāan nūr bāpehnā-yı ḫᵛīş

(20) ʿArş-ı ʿaẓīm kendü eyinligi ile ol nūrile

Çün bidīd anrā bireft ezcāy-ı ḫᵛīş

(21) çünki ḳalb-i müʾminüñ vüsʿatını gördi kendü yerinden gitdi yaʿnī müteḥayyir olup kendüsini ferāmūş eyledi (22) *nūr* pehnāya mużāf olup maʿnā böyle olmaḳ maʿnā degüldür ʿarş-ı ʿaẓīm kendü inligi ile olan ol nūrile. (23)

2702 Ḫod büzürgi-y ʿarş bāşed bes medīd

ʿArş-ı ʿaẓīmüñ büyükligi ḫod ziyādedür az ve firāvāndur [*medīd* bunda vāfir maʿnāsına istiʿmāl olınur] (24)

Līk ṣūret kist çün maʿnī resīd

līkin çünki maʿnā irişdi ṣūret kimdür ʿarş-ı ʿaẓīm ṣūret ü dil-i müʾmin maʿnādur ki aña (25) nihāyet vardur buña nihāyet yoḳdur bunda niçe ʿarş-ı ʿaẓīm maḥv u nāpeydā olur zīrā her şeyʾi pür ü müntehī olur illā (26) dil-i müʾmin ki ne pür ve ne müntehī olur.

2703 Her melek mīguft mārā pīş ezīn

Her melek taʿlīm-i esmā vaḳtinde (27) eytdi ey Ādem bundan evvel yaʿnī sen vücūd u ẓuhūr bulmazdan öñ bize

Ülfetī mībūd derrūy-ı zemīn

yer yüzine (28) bir meyl ü ülfet oldı *ülfet* āşnālıḳ.

2704 Tuḫm-ı ḫıdmet derzemin mīkāştīm

[N135a] Zemīnde ḫıdmet toḫumını ekdük (29) yaʿnī rūy-ı zemīnde ṭāʿat u ʿibādet eyledük [*ḫıdmet*den murād ṭāʿat u ʿibādetdür]

Zʾan taʿalluḳ mā ʿaceb mīdāştīm

ol taʿalluḳ u [A251a] ülfetden bir ʿaceb [M201b] (1) ṭutduḳ.

2705 Kʾin taʿalluḳ çist bāin ḫākmān

Ki bu ḫāke bizüm meyl ü taʿalluḳumuz nedür. (2)

Çün sirişt-i mā budest ezāsmān

çünki bizüm sirişt ü ḫılḳatumuz āsmāndan olmışdur. [B193b]

[1412] "(Seçkin) kullarım arasına katıl ve cennetime gir!" Fecr/29-30.

2706 İlf-i mā envār bāẓulmāt çist

(3) Biz nūrlaruñ ẓulmāta ilf ü ülfeti nedür [*ilf* maḥabbet ü meyl maʿnāsınadur]

Çun tuvāned nūr bāẓulmāt zist

nūr ẓulmātıla dirilmek ve iḫtilāṭ (4) u münāsebet itmek niçe mümkindür bu sözler melāyike cānibindendür ḥażret-i Ādeme.

2707 Ādemā ān ilf ezbūy-ı tu būd

(5) Melāyike eytdiler ey Ādem ol ilf ü üns ki ḫākden bize ḥāṣıl oldı idi senüñ būy u eşerüñden idi yaʿnī bu ḥālet (6) bize şimdi ẓāhir ü maʿlūm oldı egerçi evvel taʿaccüb iderdük [*Ādemā*nuñ āḫırında elif nidā içündür]

Z'an ki cismetrā zemin bud tār u pūd

zīrā ki zemīn (7) senüñ cismüñe tār u pūd idi *tār* arış *pūd* arġaç murād ne idügi bu beytden rūşendür *bud* bunda oldı (8) maʿnāsına hem cāyizdür [*bud* būddan muḫaffefdür].

2708 Cism-i ḫāketrā ezincā bāftend

Senüñ ḫākī cismüñi bundan ṭoḳudılar yaʿnī zemīnden terkīb (9) ü peydā eylediler ancılayın ki bu ḥadīṯ-i ḳudsī bu sırrı āşkārā vü rūşen eyler (10) *ḫammertu ṭıyneti Ādeme biyedeyye erbaʿīne ṣabāḥan*[1413]

Nūr-ı pāketrā derincā yāftend

senüñ pāk nūruñı bu ḫākī cesedde buldılar. Ḥikāyet (11)

Bir dervīş ḥażret-i Mevlānāya su'āl eyledi ki ḥażret-i Ḫudā Ādemüñ gilini niçün gice taḫmīr eylemedi ve gündüz (12) terbiye eylemedi [H166a] ḥażret-i Mevlānā buyurdılar ki eger gice taḫmīr ideyidi cemīʿan ḫalḳ ẓulmānī olurdı pes bir kimse maẓhar-ı hidāyet (13) ü ġufrān ve lāyıḳ-ı fażl u iḥsān olmazdı ve ger gündüz terbiye ideyidi cemīʿ ḫalḳ nūrānī olurdı pes bir kimse (14) celāl ü ḳahr ṣıfatına maẓhar olmazdı pes ṣabāḥ vaḳtlerinde terkīb ḳılındı tā baʿżısı ẓulmānī vü kāfir ve şaḳī (15) vü ʿāṣī olalar ve baʿżısı nūrānī vü müslimān ve saʿīd ü muṭīʿ ola tā bu āyet-i kerīmenüñ ḥükmi ẓāhir ola (16) *huve'lleẕī ḫalaḳakum fe minkum kāfirun ve minkum mu'min*[1414].

2709 İn ki cān-ı mā zirūḥet yāftest

Bu üns ü rūşenālığı ki bizüm (17) cānumuz senüñ rūḥuñdan bulmışdur

Pīş-i pīş ezḫāk-i an mītāftest

[1413] "Âdem'in çamurunu kırk sabah elimle yoğurdum." Bkz. Ceylan; Tasavvufî Şiir Şerhleri, s. 166.
[1414] "Sizi yaratan O'dur. Böyle iken kiminiz kâfir, kiminiz mümindir." Teğâbün/2.

tā evvel zemānda ol ḥālet (18) ḫākden lāmiʿ ü ẓāhir olmışdur [*pīş-i evvel* pīş-i ṯānīye mużāf olmaḳ rūşendür].

2710 Derzemin būdīm ü ġāfil ezzemīn

Bundan evvel çoḳ zemān zemīnde olduḳ (19) ve zemīnden ġāfil olduḳ

Ġāfil ezgencī ki dervey bud defīn

ġāfil olduḳ şol gencden ki anda (20) medfūn u mestūr [*defīn* mıṣrāʿı mıṣrāʿ-ı evveli müfessirdür].

2711 Çün sefer fermūd mārā z'an maḳām

Çünki ol maḳāmdan bize sefer buyurıldı bu hem vechdür (21) çünki ḥażret-i Ḫudā bize ol maḳāmdan sefer buyurdı vech-i evvele göre fermūd mechūldür vech-i ṯānīye göre maʿlūmdur *maḳām*dan (22) murād [A251b] arżdur [bu mıṣraʿ-ı ṯānī mıṣraʿ-ı evvele müfessirdür]

Telḫ şud mārā ezan taḥvīl kām

ol taḥvīl ü naḳlden bizüm kām u dehānumuz acı oldı yaʿnī (23) *innī cāʿilun fi'l-arżi ḫalīfeh*[1415] muḳteżāsınca ṣaḥn-ı ḫākīden saṭḥ-ı eflāke çün intiḳāl vācib ü lāzım (24) oldı rūy-ı zemīne olan maḥabbetden ziyāde bīḥużūr olduḳ.

2712 Tā ki ḥuccethā hemīguftīm mā

Tā ki biz ḥażret-i (25) Ḫudāya ḫıṭāben ḥuccetler didük nite ki bu āyet-i kerīme anı beyān eyler *e tecʿalu fīhā men yufsidu fīhā ve yesfiku'd-dimā' ve naḥnu nusebbiḥu biḥamdike ve nuḳaddisu lek*[1416] (26)

Ki becāy-ı mā ki āyed ey Ḫudā

ki ey Ḫudā bizüm yerümüze (27) kim gelür.

2713 Nūr-ı in tesbīḥ u in tehlīlrā

Bu tesbīḥ ve bu tehlīlüñ nūrını [B194a]

Mīfurūşī behr-i ḳāl u ḳīlrā

(28) ḳāl u ḳīlden ötüri ṣatar mısın yaʿnī benī-Ādemüñ maʿṣıyet ü fesādı bizüm taḳdīs ü tesbīḥümüzden maḳbūl midür (29) ki bizi refʿ idüp anları getürürsün [*mīfurūşī*de maʿnā-yı istifhām vardur].

2714 Ḥükm-i Ḥaḳ güsterd behr-i mā bisāṭ

---

22 bu mıṣraʿ-ı ṯānī mıṣraʿ-ı evvele müfessirdür HNA: -MB

[1415] "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım." Bakara/30.

[1416] "Bizler hamdinle seni tesbih ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek birini mi yaratacaksın? dediler." Bakara/30.

Ḥaḳḳ taʿālānuñ ḥükmi bizden ötüri bisāṭ [M202a] (1) basṭ eyledi yaʿnī Ḫudā söylemege bize icāzet virdi böyle diyü

Ki bugūyīd ezṭarīḳ-ı inbisāṭ

ki inbisāṭ (2) ṭarīḳından söyleñüz yaʿnī her ne ki ḫāṭıruñuza gelürse ḫavf itmeyüp iẓhār eyleñüz [*inbisāṭ* güşādelik maʿnāsınadur].

2715 Her çi āyed berzebantan bīḥaẕer

(3) Her ne ki sizüñ lisānuñuz üzre gele ḫavf u ḥaẕersiz söyleñüz

Hem-çü ṭıflān-ı yegāne bāpeder

yegāne (4) vü maḳbūl ṭıfllar pederlerine söyledükleri gibi yaʿnī nāzenīn püserler pederlerine niçe bībāk söylerler ise siz daḫı her ne (5) isterseñüz söyleñüz.

2716 Z'an ki in demhā çi ger nālāyıḳest

Zīrā ki bu sözler egerçi sizden baña lāyıḳ u (6) maʿḳūl degüldür zīrā bende seyyidinüñ ḥükm ü rıżāsından ṭaşra olmaḳ edebsizlikdür [*demhā*dan murād sözlerdür]

Raḥmet-i men berġażab hem sābıḳest

(7) benüm raḥmetüm hem ġażabum üzre sābıḳ u ġālibdür *sebaḳat raḥmetī ʿalāġażabī*[1417].

2717 Ezpey-i iẓhār-ı in sebḳ ey melek

(8) Bu sebḳi iẓhār itmek içün ey melek [*sebḳ* bānuñ sükūnıyıladur]

Dertu bi'nhem dāʿiye-y işkāl ü şek

sende işkāl [N135b] ü (9) şekk sebeb ü bāʿiṣini ḳoram tā ki anuñ sebebi ile baña iʿtirāż eyleyesin ve seni muʾāḫeẕe itmeyem belki tā raḥmetümüñ ġażab (10) üzre sebḳi ẓāhir ola bu sözde işāret vardur ol suʾālüñ cevābına ki eytmişlerdür ki melāyike Ḫudāy taʿālānuñ fiʿline iʿtirāż (11) eylediler ve ehl-i tefsīrden baʿż-ı ʿulemā bu suʾālüñ cevābında eytmişlerdür ki melāyikenüñ kelāmı iʿtirāż degül idi (12) belki Ḫudāy taʿālādan ḫılḳat-ı Ādemüñ ḥikmetini suʾāl eylediler *melek*den murād melāyikedür ki melek ism-i cins olduġı (13) iʿtibārıla ḳalīl ü keṣīre şāmildür *dāʿiye* sebeb ü bāʿiṣ.

2718 Tā bugūyī vü negīrem bertu men

Tā sen nālāyıḳ sözi söyleyesin (14) ve ben senüñ üzerüñe ṭutmayam yaʿnī ġażab itmeyem

Münkir-i ḥilmem neyāred dem zeden

ki benüm ḥilmüme münkir olan ḥilmümden ötüri söz (15) söylemege ḳādir olmaya [*neyāred* ḳādir olmaya maʿnāsınadur].

2719 Ṣad peder ṣad māder enderḥilm-i mā

[1417] "Benüm raḥmetüm hem ġażabum üzre sābıḳ u ġālibdür."

Bizüm ḥilmümüzde yüz peder yüz māder [*mā*dan murād Ḫudāy taʿālādur]

Her nefes zāyed derüfted derfenā

(16) her nefes ṭoġar fenāya düşer yaʿnī ẓāhir [A252a] olur ve maḥv olur murād Ḫudāy taʿālānuñ keşret-i ḥilmini beyāndur (17) *Allāhu erḥamu biʿabdihi mine'l-vālideti'l-muşfiḳati biveledihā*[1418].

2720 Ḥilm-i īşan keff-i baḥr-ı ḥilm-i mast

Anlaruñ (18) ḥilmi bizüm deryā-yı ḥilmümüzüñ kefidür

Kef reved āyed velī deryā becast

kef gider gelür ammā deryā yerindedür (19) yaʿnī bāḳī vü ṣābitdür. [H166b]

2721 Ḫod çi gūyem pīş-i an dürr in ṣadef

Ol dürr ḳatında ḫod bu ṣadefi ne diyem (20)

Nist illā keff-i keff-i keff-i kef

ol ṣadef degüldür illā kefinüñ kefinüñ kefinüñ kefidür *dür*den murād Ḫudāy ve *ṣadef*den (21) murād insāndur *keff* köpük maʿnāsınadur ve cāyizdür ki dürden murād ḥilm-i İlāhī ve ṣadefden murād ḥilm-i maḫlūḳ ola (22) ḥażret-i Mevlānā girü [B194b] Aʿrābīnüñ sözlerine şürūʿ eyledi.

2722 Ḥaḳḳ-ı an kef ḥaḳḳ-ı an deryā-yı ṣāf

Ol keffüñ (23) ḥaḳḳıyiçün ol deryā-yı ṣāfuñ ḥaḳḳıyiçün

K'imtiḥānī nist in guft u ne lāf

ki bu söz bir imtiḥān degüldür (24) ve lāf u kiẕb degüldür *kef*den murād ḥilm-i insān ve *deryā-yı ṣāf*dan murād ḥilm-i Ḫudāy olmaḳ ẓāhir ü rūşendür (25) nite ki *ḥilm-i īşan keff-i baḥr-ı ḥilm-i mast* buña ḳavī ḳarīnedür egerçi Sürūrī Efendi *kef*den murād ḥażret-i Ādem ve (26) *deryā*dan murād ḥażret-i Ḥaḳdur dimiş.

2723 Ezser-i mihr ü ṣafāest ü ḫużūʿ

Maḥabbet ü ṣafā vü ḫużūʿ evcindendür (27) yaʿnī nifāḳ-ı deryā ile degüldür [*mihr* bunda maḥabbet maʿnāsınadur]

Ḥaḳḳ-ı an kes ki bedū dārem rücūʿ

ol kimsenüñ ḥaḳḳıyiçün ki aña rücūʿ ṭutaram yaʿnī Ḫudā (28) ḥaḳḳıyiçün ki dünyāda tevbe vü inābet ü tevekkülüm ve baʿde'l-mevt rücūʿ u rıḥletüm añadur.

2724 Ger bepīşest imtiḥānest in heves

(29) Bu heves eger senüñ ḳatuñda imtiḥān ise

İmtiḥanrā imtiḥan kun yek nefes

[1418] "Allâh kuluna, şefkatli bir annenin çocuklarına gösterdiğinden çok daha merhametlidir."

bir nefes benüm imtiḥānumı [M202b] (1) imtiḥān eyle ve iş buyur [*kun* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

2725 Sır mepūşan tā pedīd āyed sırem

Sırruñı setr eyleme tā benüm sırrum ẓāhir gele yaʿnī ẓāhir ola [*mepūşān* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür] (2)

Emr kun tū her çi bervey ḳādirem

baña emr eyle her nesneye ki anuñ üzerine ḳādirem tā ki benüm ṣıdḳum saña ʿıyān (3) ola.

2726 Dil mepūşan tā pedīd āyed dilem

Ḳalbüñi setr eyleme tā ki benüm ḳalbüm ẓāhir gele yaʿnī ẓāhir ola murād żamīrüñi baña āşkāre eyle dimekdür (4)

Tā ḳabūl ārem her an çi ḳābilem

tā ḳabūl ü ẓuhūra getürem her ol nesneye ki ḳābil ü ḳādirem.

2727 Çun kunem derdest-i men çi çāreest

(5) Niçe idem benüm elümde ne çāre vü dermān ve ne ḳudret vardur [*çāre* dermān maʿnāsınadur]

Derniger tā cān-ı men çi kāreest

(6) Naẓar eyle gör ki benüm cānum ne işe mensūbdur yaʿnī hīç bir işe ḳādir degüldür.

Taʿyīn kerden-i zen ṭarīḳ-ı ṭaleb-i rūzī ked-ḫudāy-ı ḫodrā ve ḳabūl kerden-i ū (7)

Kendünüñ ked-ḫudāsına rızḳ ṭalebinüñ ṭarīḳını zenüñ taʿyīn (8) eylemesi ve ked-ḫudānuñ anı ḳabūl itmesi beyānındadur *ked-ḫudāy* ṣāḥib-ḫāne maʿnāsınadur ki bundan murād Aʿrābīdür (9)

2728 Guft zen yek āftābī tāftest

Zen Aʿrābīye eytdi dünyāda bir āftāb yaldıramış ve ṭulūʿ eylemişdür (10) yaʿnī āftāba müşābih bir kimse peydā olmışdur ki murād ḫalīfe-yi Baġdāddur

ʿĀlemī z'ū rūşenāyī yāftest

tamām ʿālem (11) andan rūşenālıḳ bulmışdur yaʿnī [A252b] ʿālem ḫalḳına andan fāyide irişmişdür.

2729 Nāyib-i Raḥman ḫalīfe-y Kirdgār

(12) Raḥmānuñ nāyibi ve ḳāyim-maḳāmı Allāh taʿālānuñ ḫalīfesidür *es-sulṭānu ẓıllullāhi fi'l-arżi yeʾvā ileyhi kullu maẓlūmin*[1419] [*ḫalīfeʾ-i*de hemze yā-yı sākine oḳunur vezn içün] (13)

---

1 mepūşān nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür MHNA: -B

Şehr-i Baġdādest ezvey çün bahār

Baġdād şehri andan ve anuñ kerem ü iḥsānından bahār (14) gibidür bunda ḳıṣṣadan ḥiṣṣe budur ki çün bir kimse müflis-i ʿamel ve faḳīr-i ṭāʿat ola aña lāzım olan budur ki şāh-ı dīn ve (15) mürşid-i yaḳīnile muṣāḥabet ide tā ki ġınā-yı ṭāʿat ḥāṣıl idüp andan ṣafā-yı ḥāl ve rūşenāyī-yi bāl peydā olup (16) şeh-süvār-ı meydān-ı ḥaḳīḳat ve şāh-ı iḳlīm-i āḫıret ola nite ki ḥażret-i Mevlānā buña işāret buyurur.

2730 Ger bepeyvendī bedan şeh şeh şevī

(17) Eger ol pād-şāha [B195a] vāṣıl olasın pād-şāh olursun zīrā çünki bir kimse eyülere muḳārin ola eyü olur (18) ve pād-şāha muḳārin ola şāhlıġa irişür [*şevī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur]

Sūy-ı her idbār tā key mīrevī

her idbār u müdbirüñ cānibine ḳaçana degin (19) gidersün yaʿnī müdbirler ve fāsıḳlarıla muṣāḥabet [N136a] ider iseñ anlar gibi olursun pes anlardan ferāġat idüp eyülerile (20) mücāleset eyle tā ki eyü olasın [*idbār* bunda ṣāḥib-i idbār taḳdīrindedür].

2731 Hem-nişīni-y muḳbilan çün kīmiyast

Saʿādetmend ü maḳbūllerüñ muṣāḥabeti kīmiyā (21) gibidür [*muḳbilān*dan murād enbiyā vü evliyādur]

Çün naẓarşan kīmiyāyī ḫod kucast

anlaruñ naẓarı gibi bir kīmiyā ḫod ḳandadur yaʿnī ḳanda olur (22) murād enbiyā vü evliyānuñ naẓarı Ḫudāyī naẓardan bir eṯer idügin işʿārdur. Beyt (23)

Ānan ki ḫākrā benaẓar kīmiyā kunend
Āyā buved ki kūşe-yi çeşmī bemā kunend[1420]

2732 Çeşm-i Aḥmed berEbū-Bekrī zede

Ḥażret-i Resūlüñ (24) ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem mübārek çeşmi Ebū-Bekr üzre urmış yaʿnī aña naẓar eyledi

Ū ziyek taṣdīḳ Sıddīḳ āmede

[H167a] (25) Ebū-Bekr bir taṣdīḳden Ṣıddīḳ gelmiş yaʿnī ḥażret-i Risālet-penāhı taṣdīḳ itdüginden ötüri laḳabı Ṣıddīḳ-ı Ekber (26) olmışdur ehl-i İslāmdan evvel İslāma gelen

---

[1419] "Sultan, Allâh'ın yeryüzündeki halîfesidir; bütün mazlumlar ona sığınır." Bu hadîs, İbni Hazm, İbni Hibbân ve Albânî gibi bazı muhaddisler tarafından senedindeki zayıf ve yalancı râvîlerden dolayı mevzû kabul edilmiştir; Şârânî ise, bazı muhaddislerce şüpheli bulunan bu hadîsin keşf ehlince sahih kabul edildiğini belirtmiştir. (Albânî; Silsiletü'l-Ehâdîsü'z-Za'îfa..., Cilt 2, s. 144.) Bkz. Ceylan; Tasavvufî Şiir Şerhleri, s. 163.

[1420] "O, bir nazarla toprağı kîmyâ yapanlar, acabâ gözucuyla olsun bize de bakarlar mı?"

odur enbiyādan ṣoñra cemīʿ ḫalḳuñ efḍali ḥażret-i (27) Ebū-Bekrdür rażıyallāhu ʿanh ḥażret-i Mevlānā çünki zenüñ zebānından ṭarīḳ-ı ṭaleb-i rızḳuñ taʿyīnini beyān idüp ḥiṣṣeye (28) işāret buyurdı girü Aʿrābīnüñ cevābına şürūʿ eyledi.

2733 Guft men şehrā peẕīrā çun şevem

Aʿrābī ʿavretine (29) eytdi ben şāhı niçe ḳabūl idici olam yaʿnī şāh ne sebebden beni ḳabūl eyler ki ben anuñ maḳbūli olam *peẕīrā* ḳabūl [M203a] (1) idici maʿnāsınadur ki ṣīġa-yı mübālaġadur *peẕīrā* maḳbūl maʿnāsına yoḳdur [*çūn* imāle ile istifhāmdur]

Bībehāne sūy-ı ū men çun revem

(2) sebeb ü behānesiz ben anuñ cānibine niçe gidem.

2734 Nisbetī bāyed merā yā ḥīletī

Baña bir münāsebet yā bir ḥīle ve ṣanʿat [A253a] (3) gerekdür

Hīç pīşe rast şud bīāletī

hīç ṣanʿat bir āletsiz rāst oldı mı yaʿnī ṣanʿat ālet ü esbābsız müyesser (4) olmaz bu ḫuṣūṣ ziyāde rūşendür ḥattā Mecnūnuñ daḫı maʿlūmıdur.

2735 Hem-çü Mecnūnī ki bi'şnīd ezyekī

Ol (5) Mecnūn gibi ki bir kimseden işitdi

Ki maraż āmed beLeylī endekī

ki Leylāya birazcuḳ maraż geldi yaʿnī bir miḳdār (6) mizācı muḫtell oldı

2736 Guft āveh bībehāne çun revem

Mecnūn eytdi āveh Leylāya behānesiz niçe gidem [*āveh* eyvāh maʿnāsınadur] (7)

V'er bumānem ezʿıyādet çun şevem

ve ger ʿıyādetden ḳalam niçe oluram yaʿnī anı görmemege ve ḫāṭırını ṣormamaġa ṭāḳat (8) ṭutmazam bu ḫuṣūṣda bilmezem ki ḥālüm niçe olur [*ʿıyādet* ḫasta ḫāṭırını ṣormaḳ maʿnāsınadur].

2737 Leytenī kuntu ṭabīben ḥāẕıḳan

Ne olayıdı ben ḥāẕıḳ ṭabīb (9) olayıdum

Kuntu emşī naḥvu Leylī sābıḳan

tā ben Leylā cānibine sebḳat idici ve yilici olduġum ḥālde gideyidüm (10) beyt

Yeḳūlūne Leylī bi'l-firāḳi marīżatuhu

Fe yā leytenī kuntu ṭabīben mudāviyen[1421]

bu hem vechdür Leylā cānibine (11) sebḳ idici gider olayıdum.

2738 Ḳul teʿālev guft Ḥaḳ mārā bidān

[1421] "Derler ki: Leylâ, ayrılık içinde ve onun hastasıdır; keşke tedâvi edici bir doktor olsaydım."

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti bize ḳul teʿālev ideyidi (12) ol sebebden [*teʿālev* geliñüz maʿnāsınadur *mārā bidān*da bidān kesr-i bā ile olup emr-i ḥāżır olmaḳ mümkindür]

Tā buved şerm-işkeni-y mārā nişān

tā bizüm şermümüz ṣıyıcılığına nişān ola yaʿnī Ḫudāy taʿālādan icāzet bizüm şerm ü ḫacāletümüz refʿine (13) sebeb oldı *ḳul teʿālev utlu mā ḥarreme Rabbukum ʿaleykum illā tuşrikū bihi şey'en ve bi'l-vālideyni iḥsānā*[1422] [*şerm-işken* vaṣf-ı terkībīdür evvelinde *hemze* zāyiddür āḫırında *yā* maṣdar içündür]. (14)

2739 Şeb-peranrā ger naẓar v'ālet budī

Şeb-perlere eger naẓar u ḳudret ü ālet olayıdı yaʿnī eger [B195b] şeb-perler (15) āftābuñ nūrına ṭāḳat getürelerdi

Rūz şan cevlān u ḫoş-ḥālet budī

gündüzde (16) anlara cevlān u ḫoş-ḥālet olurdı yaʿnī anlar daḫı ġayrı murġlar rūzda pervāz idüp ḫoş-ḥāl olurlardı (17) *şeb-perān* cemʿ-i şeb-perdür yarasa maʿnāsına ḥāṣıl-ı maʿnā budur eger fāsıḳlaruñ ve ġāfillerüñ baṣīret ü (18) intibāhı olayıdı enbiyā vü evliyā gibi Ḫudāy taʿālā ile āşnālıḳ ve münāsebet itmege ḳādir olurlardı. (19)

2740 Guft çün şāh-ı kerem meydan reved

Zen Aʿrābīye eytdi şāh-ı kerem çünki meydāna gide [*bemeydān* reved taḳdīrindedür]

ʿAyn-ı her bīāletī ālet şeved

(20) her bir āletsizüñ ẕātı ṣāfī ālet olur yaʿnī çünki kerīmü'ş-şān pād-şāh ḫalḳ-ı ʿāleme luṭf u iḥsān itmek (21) içün kendüsini iẓhār u āşkāre idüp hīç bir kimsenüñ sebeb ü behāneye iḥtiyācı ḳalmaz. (22)

2741 Z'an ki ālet daʿviyest ü hestiyest

Zīrā aña ālet ü behāne daʿvādur ve vücūddur [*ālet*den murād bunda sebeb ü behānedür]

Kār derbīāletī vü pestiyest

(23) kār ve ḫuṣūl-i murād āletsizlikde ve alçaḳlıḳdadur yaʿnī tenezzül ü nīstlikdedür.

2742 Guft key bīāletī sūdā kunem

(24) Aʿrābī zenine eytdi āletsiz ḳaçan [A253b] nefʿ ve beyʿ ü şirā eylerem [*sūdā* bunda beyʿ u şirā maʿnāsınadur]

Tā ne men bīāletī peydā kunem

---

12 teʿālev geliñüz maʿnāsınadur MH: -NAB / mārā bidānda bidān kesr-i bā ile olup emr-i ḥāżır olmaḳ mümkindür HNA: -MB

[1422] "De ki: Gelin Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana-babaya iyilik edin." En'âm/151.

13 şerm-işken vaṣf-ı terkībīdür MHNA: -B / evvelinde hemze zāyiddür āḫırında yā maṣdar içündür HNA: -MB

tā ki ben āletsizligi (25) iẓhār u peydā itmeyem yaʿnī mādām ki ālet ü sebebsizligüm ẓāhir olmaya ālet ü sebebsizlikden baña fāyide (26) ḥāṣıl olmaz.

2743 Pes güvāhī bāyedem bermüflisī

Ṣoñra müflisligüm üzre baña bir şāhid gerek

Tā şehī raḥmem kuned bāmūnisī

(27) tā ol şāh mūnislik ile baña bir raḥm ide.

2744 Tū güvāhī ġayr-ı guft u gū vü reng

(28) Sen ḳīl ü kāl ve ḥīleden ġayrı bir şāhid göster [*reng*den murād ḥīledür]

Vā nümā tā raḥm āred şāh-ı şeng

tā ḫūb u muṭīʿ u (29) ḫoş-ṭabʿ şāh raḥm getüre *vā nümā*nuñ maʿnāsı mışrāʿ-ı evvele ḳayd olındı *şeng* bunda ḫoş-ṭabʿ ve maṭbūʿ [M203b] (1) u şīrīn ḥarekāt maʿnāsınadur ki pādşāhı maḥbūb menzilesine tenzīl eylemişdür [*nümā* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

2745 K'in güvāhī ki ziguft u reng bud

(2) Zīrā bu bir şāhid ki ḳīl ü ḳāl ü ḥīleden oldı

Nezd-i an ḳāżi'l-ḳużāt an cerḥ şud

[N136b] (3) ol ḳāżi'l-ḳużāt ḳatında ol güvāh cerḥ u merdūd oldı [*ḳużāt* cemʿ-i ḳāżīdür].

2746 Ṣıdḳ mīḫʷāhed güvāh-ı ḥāl-i ū

Anuñ ḥālinüñ (4) şāhidi ṣıdḳ ister yaʿnī müflisüñ ḥasb-i ḥāline şāhid ḥāl-i ṣadāḳat u rāstlıḳdur

Tā bitābed nūr-ı ū bīḳāl-i ū

(5) tā müflisüñ ḳīl ü ḳālinsiz anuñ nūrı yaldıraya [H167b] ve ṣıdḳı ẓāhir ü rūşen ola bunda ḳıṣṣadan (6) ḥiṣṣe budur ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinden suʾāl ü gedālıḳ itmege ancılayın gerek ki ṭāʿat u ʿibādet ve ḫayrāt u ḥasenātuña iʿtimād (7) itmeyesin belki cemīʿisini yoḳ meṣābesinde bilesin tā ki anuñ iḥsān u fażlından mütemettiʿ olasın. (8) Beyt

Biżāʿat neyāverdem illā ümīd

Ḫudāyā ziʿafvem mekun nāümīd[1423] (9)

Hediyye kerden-i ʿArab besūy-ı āb-ı bārān ezmiyān-ı bādiye sūy-ı Baġdād bāemīrü'l-müʾminīn berpindāşt-ı ān ki ān cā hem ḳaḥṭ-ı ābest (10)

Ṣaḥrā içinde yaġmur ṣuyı ile memlū destiyi armaġān eylemesi beyānındadur emīrü'l-müʾminīne Baġdād cānibine ol ẓann üzre (11) ki anda daḫı ābuñ ḳaḥṭıdur yaʿnī

---

1 nümā emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür HNA: -MB

[1423] "Ümitten başka bir sermaye getirmedim; Allâh'ım beni affından ümitsiz kılma."

Baġdādda āb yoḳdur ṣandı andan bīḫaber ki şehr-i Baġdāduñ içinde Dicle revān (12) u cārīdür

2747 Guft zen ṣıdḳ an buved k'ezbūd-ı ḫᵛīş

Zen Aʿrābīye eytdi ṣıdḳ oldur ki [*būd* vücūd maʿnāsınadur] [B196a] (13)

Pāk berḫīzī vü ezmechūd-ı ḫᵛīş

kendü vücūduñdan ve kendü maḳdūruñdan pāk ḳalḳasın yaʿnī cemīʿisini (14) yoḳ bilesin ḥażret-i Mevlānā zenüñ zebānından girü ḥikāyete rücūʿ eyledi.

2748 Āb-ı bārānest mārā dersebū

(15) Bizüm destīde yaġmur ṣuyı vardur [*sebū* destī maʿnāsınadur]

Milket ü ser-māye vü esbāb-ı tū

senüñ milket ü ser-māye vü esbābuñ yaʿnī (16) āb-ı bārāndan ġayrı bir nesnemüz yoḳdur *mā*da īhām vardur ki lisān-ı ʿArabīde mā āb maʿnāsınadur egerçi murād (17) degüldür.

2749 İn sebū-yı ābrā berdār u rev

Bu āb-ı bārānıla pür sebūyı ḳaldır ve yüri (18)

Hedye sāz u pīş-i şāhenşāh şev

armaġān eyle ve şāhenşāh ḳatına git bunda ḳıṣṣadan ḥiṣṣe budur ki nefs-i insānī (19) ʿaḳla dir ki senüñ ẕātuñ ʿilm ü maʿrifet ve ṭāʿat [A254a] u ʿibādetüñ maḥallidür ḥażret-i Ḫudāya armaġān kāfīdür līkin nefs andan ġāfil (20) ki armaġāndan murād ʿilm ü maʿrifet ve ṭāʿat u ʿibādetdür anuñ luṭf u keremi bostānından neşv ü nemā bulmış (21) iken ʿabd-i ḥaḳīr aña armaġān diyü iltür anuñ kemāl-i vücūdını gör ki kereminden ḳabūl idüp anuñ ʿivażı ṣevāb-ı cemīl ve (22) ecr-i cezīl virür [*sāz* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür düz maʿnāsına]. Beyt

Bered būsitanyan beeyvān-ı şāh
Betuḥfe ṣemer hem zibustān-ı şāh[1424] (23)

2750 Gū ki mārā ġayr-ı īn esbāb nist

Didi ki bizüm bundan ġayrı esbābumuz yoḳdur *mā*da yine īhām vardur (24)

Dermefāze hīç bih z'in āb nist

ṣaḥrāda hīç bundan eyü ve laṭīf āb yoḳdur [*mefāze* ṣaḥrā maʿnāsınadur].

2751 Ger ḫazīneş pür-metāʿ-ı fāḫırest

(25) Egerçi anuñ ḫazīnesi fāḫır u ẕī-ḳıymet metāʿ u ḳumāşıla pürdür

---

[1424] "Şâhın eyvanına bostanlar götürür; götürdüğü meyve de yine şâhın bostanındandır."

İn çünīn ābeş nebāşed nādirest

anuñ (26) buncılayın ābı olmaz zīrā böyle āb nādirdür ʿaḳl u nefs andan bīḫaber ki dergāh-ı Ḫudāda melāyikenüñ ṭāʿatı ve enbiyā (27) vü evliyānuñ ʿibādeti bīḥadd ü bīḳıyāsdur [*nādir* ḳalīl maʿnāsınadur].

2752 Çist an kūze ten-i maḥṣūr-ı mā

Ol kūze nedür bilür misin (28) bizüm maḥṣūr u muʿayyen cismümüzdür *kūze*den murād sebūdur

Ender ū āb-ı ḥavās-ı şūr-ı mā

anuñ içinde bizüm (29) şūr ḥavāsumuz ābı ten-i insānı sebūya ve anuñ içinde olan ḥavāsı āba teşbīh eyledi pes lāyıḳ olan budur ki [M204a] (1) vücūdumuzı anuñ rıżāsıyiçün ifnā idelüm [*şūr* tuzlı ve acı maʿnāsınadur].

2753 Ey Ḫudāvend in ḫum u kūze-y merā

Ey Ḫudāvend bu benüm küpümi (2) ve kūzemi [*Ḫudāvend*den murād Ḫudāy taʿālādur]

Derpeẕīr ezfażl-ı Allāh işterā

innellāhe'şterā fażlından ḳabūl eyle yaʿnī vaʿde-yi kerīmeyi (3) ḫalḳuñ muḳteżāsı üzre cemīʿ-i ʿuyūbumuzıla bizi ḳabūl eyle nite ki Ḳur'ān-ı ʿAẓīmde (4) *innellāhe'şterā mine'l-mu'minīne enfusehum ve emvālehum bienne lehumu'l-cenneh*[1425] ol ḫod bizüm ʿayb u noḳṣānumuzı görüp (5) bilmişsün ve bizi cemīʿ ʿayblarumuzıla ṣatun almışsun ve senüñ şerīʿatuñuñ ḥükmidür ki müşterī ʿayb ile bir nesneyi (6) ḳabūl eylese tekrār anı redd itmege ḳādir olmaz sen daḫı luṭfuñdan redd eyleme [*innellāhe'şterā* taḥḳīḳ Allāh taʿālā ṣatun aldı maʿnāsınadur]. Rubāʿiyye (7)

Tū beʿilm-i ezel merā dīdī
Dīdī an ki beʿayb bi'ḫrīdī
Tū beʿilm-i ān u men beʿayb hemān
Red mekun an ki ḫod-pesendīdī[1426] (8)

2754 Kūze-yi bāpenc lūle-y penc ḥis

Beş ḥissüñ beş lūlesiyile bir kūzedür *kūze*den murād beden-i insāndur ki (9) beş lūlesi vardur ki ol beş lūleden murād ẓāhirī beş ḥisdür ki semʿ ve baṣar ve şemm ve ẕevḳ ve lemsdür [*penc ḥiss*i beş lūleye teşbīh eyledi] (10)

[1425] "Allah müminlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır." Tevbe/111.

[1426] "Sen ezelî ilminle bize baktın, gördün ve aybımızı satın aldın. Sen o ilimle gel, ben de aybımla olayım; karşılık olarak gördüğünü yapma."

Pāk dār in ābrā ezher necis

bu ābı cemīʿ necisden pāk ṭut yaʿnī ḥavāss ne içün ḫalḳ olındı ise (11) aña ṣarf eyle tā ki bu vechile pāk [B196b] itmege ḳādir olasın.

2755 Tā şeved z'in kūze menfeẕ sūy-ı baḥr

Tā ki bu kūzeden (12) deryā cānibine menfeẕ ola yaʿnī baḥr-ı İlāhī ṭarafına bir ṭarīḳ ẓāhir olup kūze-yi ten raḥmet ü vaḥdet-i [N137a] İlāhī ve fażl (13) u iḥsān-ı pād-şāhī ābıyıla pür ola *menfeẕ* nüfūẕ idecek yer

Tā bigīred kūze-yi men ḫūy-ı baḥr

tā benüm cismüm (14) kūzesi baḥruñ ḫūyını ṭuta yaʿnī deryā-yı firāvān [A254b] gibi pāk olup [H168a] ve andan ebedī feyż munḳaṭıʿ olmaya.

2756 Tā çü hedye pīş-i sulṭāneş berī

(15) Tā bu kūzeyi armaġān gibi pād-şāhuñ ḥużūrına iledesin [*hedye* armaġān maʿnāsınadur]

Pāk bīned bāşedeş şeh müşterī

(16) pād-şāh anı pāk göre aña müşterī ola ve anı ḳabūl ide murād bende maḳbūl-i Ḥaḳḳ olmaġa taṣfiye-yi ḳalb (17) ve ṭahāret-i beden lāzım idügin beyāndur.

2757 Bīnihāyet gerded ābeş baʿd ezān

Deryā-yı ḥaḳīḳīye menfeẕ peydā (18) olmaḳ sebebi ile kūze-yi ten nihāyetsiz olur

Pür şeved ezkūze-yi men ṣad cihān

andan ṣoñra benüm tenüm kūzesinden (19) yüz cihān pür olur zīrā deryā-yı İlāhīye ittiṣāl sebebi ile anuñ gibi bīpāyān olup cemīʿ-i ʿālem andan feyż-peẕīr (20) olsa andan bir ḳaṭre noḳṣān bulmaz zīrā deryā-yı bīpāyāna mülāḳīdür *baʿd ezān* kelimesinüñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı (21) ṯānīye ḳayd olındı.

2758 Lūlehā berbend ü pür dāreş ziḫum

Lūleleri baġla ve kūzeyi küpden pür eyle *lūlehā*dan murād (22) ḥavāsdur [*berbend* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Guft ġużżū ʿanhevā ebṣārekum

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti müʾmin bendelerine çeşmlerüñüzi hevā vü (23) mā-sivādan yumuñuz didi nite ki bu āyet-i kerīmeden rūşendür (24) *ḳul liʾl-muʾminīne yeġużżū minebṣārihim ve yaḥfeẓū furūcehum ẕālike ezkā lehum vʾallāhu Ḫabīrun bimā*

yaṣnaʿūn[1427] ḥażret-i Şiblī eytmiş ki ẓāhir çeşmi ḥarāmlardan (25) ve çeşm-i dili māsivādan setr eylemek lāzımdur tā ki nefs-i emmāreyi ıṣlāḥ itmek mümkin ola (26) rubāʿiyye

İn heme āfet ki beten mīresed
Eznaẓar-ı tevbe-şiken mīresed
Dīde-furū pūş çü dür derṣadef
Tā neşevī tīr-i belārā hedef[1428]

(27) ḥażret-i Mevlānā girü ḳıṣṣaya rücūʿ eyledi.

2759 Rīş-i ū pür-bād k'in hedye kirast

(28) Aʿrābīnüñ rīşi pür-bād ki bu armaġān kimüñ vardur bu hem vechdür Aʿrābīnüñ rīşi pür-bād ki kimüñ bu armaġānı (29) vardur yaʿnī Aʿrābīnüñ armaġānına ġurūr ve ḥüsn-i iʿtiḳād oldugından kendüsine eydürdi ki böyle armaġāna kim [M204b] (1) mālikdür

Lāyıḳ-ı çün ū şehī īnest rast

ancılayın bir şāha lāyıḳ rāst bu armaġāndur murād insānuñ (2) ʿaḳlı az ʿameli bīşumār ve lāyıḳ-ı ḥażret-i Perverdgār ʿadd idüp maġrūr oldugın işʿārdur *rīş* bunda ṣaḳal maʿnāsınadur [*şehī*de yā vaḥdet içündür]. (3)

2760 Zen nemīdānest k'ancā bergüẕer

Aʿrābīnüñ zeni bilmezdi ki anda güẕer üzre yaʿnī Baġdādda āşkāre (4) şehr içinde

Hest cārī Dicle-yi hem-çün şeker

şeker gibi leẕīẕ Dicle ırmaġı cārīdür murād nefs-i insān ḥażret-i (5) Ḫudānuñ bārgāhında olan bisyār aʿmāl-i ṣāliḥadan bīḫaber idügin beyāndur [*hest cārī* bunda *cārī hest* taḳdīrindedür].

2761 Dermiyān-ı şehr çün deryā-revān

Şehr (6) içinde deryā gibi cārī

Pür zikeştīhā vü şest-i māhiyān

ol āb keştīlerden [A255a] ve māhīlerüñ şestinden (7) pürdür *keştī* gemi *şest* olta ve aġ maʿnāsınadur.

2762 Rev ber-i sulṭān u kār u bār bīn

Sulṭānuñ ḳatına git ve kār (8) u bār ve şevket ü ʿaẓamet gör [*bīn* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

[1427] "(Resûlüm!) Mümin erkeklere, gözlerini (harama) dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle. Çünkü bu, kendileri için daha temiz bir davranıştır. Şüphesiz Allah, onların yapmakta olduklarından haberdardır." Nûr/30.

[1428] "Bu tene ulaşan şey bir âfettir, tevbe bozanın nazarından geliyor. Sedefteki inci gibi gözünü yum ki üstten gelen oklara hedef olmayasın."

Ḥiss-i tecrī taḥtihe'l-enhār bīn

tecrī taḥtihe'l-enhār ḥissini gör yaʿnī cenāb-ı ʿİzzetde [B197a] (9) olan kibriyā vü ʿaẓameti ve içinde enhār-ı ṣūrī ve enhār-ı maʿnevī revān olmış cennātı gör nite ki bu āyet-i (10) kerīme anuñ sırrını ʿıyān eyler *v'elleẕīne'ttebeʿūhum biiḥsānin raẓıyallāhu ʿanhum ve raẓū ʿanh ve eʿadde lehum cennātin tecrī mintaḥtihe'l-enhāru ḫālidīne fīhā ebedā*[1429]. (11)

2763 İn çünin ḥishā vü idrākāt-ı mā

Bizüm (12) buncılayın ḥislerümüz ve idrāklerümüz

Ḳaṭreyī bāşed deran nehr-i ṣafā

ol ṣafā nehrinde bir ḳaṭre olur yaʿnī cenāb-ı (13) Ḳudse nisbet cemīʿ ḥisler ve idrākler bir ḳaṭredür [baʿż-ı nüsaḫda *nehr* yerine *baḥr* vāḳıʿ olur].

Dernemed dürr dūḫten-i zen-i ʿArab sebū-yı āb-ı bārānrā ve mühr nihāden-i bervey ezġāyet-i iʿtiḳād-ı ʿArab (14)

Āb-ı bārānıla pür olmış sebūyı keçeye (15) dikmesi ve ʿArabuñ ziyāde iʿtiḳādından anuñ üzerine mühr ḳoması beyānındadur

2764 Merd guft ārī sebūrā ser bübend

(16) Merd zenine eytdi belī sebūnuñ başını bağla

Hin ki in hedyest mārā sūdmend

āgāh ol ki bu armaġān (17) bize nāfiʿdür bunda ḥiṣṣe budur ki ʿaḳl nefsüñ ġurūrı ile firīfte olur ve kendü ʿamelini nāfiʿ ẓann eyler ammā bilmez ki bir ṭāʿat (18) muḳābelesinde ne ḳadar seyyi'ātı vardur.

2765 Dernemed derdūz tū in kūzerā

Bu kūzeyi sen keçeye dik *kūze*den (19) murād sebūdur

Tā küşāyed şeh behedye rūzerā

tā şāh ṣavmını hedye ile yaʿnī bu ābıla aça [*rūze* ṣavm maʿnāsınadur].

2766 K'in çünīn enderheme āfāḳ nist

(20) Zīrā cemīʿ-i ʿālemde buncılayın āb yoḳdur

Cüz raḥīḳ u māye-yi eẕvāḳ nist

bu āb raḥīḳ (21) u ẕevḳler ser-māyesinden ġayrı degüldür *raḥīḳ* cennet şerābıdur ḥażret-i Mevlānā anlaruñ sebeb-i ġurūrını beyān itmege şürūʿ (22) eyledi.

2767 Z'an ki īşan z'ābhā-yı telḫ u şūr

[1429] "...onlara güzellikle tabi olanlar var ya, işte Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. Allah onlara, içinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır." Tevbe/100.

Zīrā ki anlar ki murād zen ve ʿArabdur acı ve ṭuzlu ṣulardan ġayrı (23)

Dā'imā pür-ʿilletend ü nīm-kūr

[H168b] dāyimā marīżlar ve kūzeleri ḫīre vü bīnūrdur ehl-i dünyā daḫı emrāż-ı [N137b] şehevātıla marīżlar ve (24) maḥabbet-i mā-sivā sebebi ile körlerdür ki kendülerden ṣādır olan ṭāʿat-ı ḳalīleye iltifāt idüp maġrūr olurlar līkin (25) seyyi'āt-ı keşīreye iltifāt idüp mütenebbih olmazlar.

2768 Murġ k'āb-ı şūr bāşed meskeneş

Murġ ki anuñ meskeni āb-ı (26) şūr ola yaʿnī dāyim āb-ı şūr içe [*meskeneş*de żamīr-i ġāyib murġa rāciʿdür]

Ū çi dāned cāy-ı āb-ı rūşeneş

o murġ ol meskende olan rūşen ü (27) şīrīn ābuñ yerini ne bilür ḥażret-i Mevlānā ḥiṣṣe beyānına şürūʿ eyledi [*rūşeneş*de olan żamīr-i ġāyib meskene rāciʿdür].

2769 Ey ki enderçeşme-yi şūrest cāt

Ey kimse ki (28) senüñ [A255b] cāy u meskenüñ şūr çeşmededür [*cāyet* taḳdīrindedür ki tā ḫıṭāb içündür]

Tū çi dānī Şaṭṭ u Ceyḥūn u Furāt

sen Şaṭṭ u Ceyḥūn u (29) Furātı ne bilürsün murād budur ki mādām ki nefs ü şeyṭānuñ çeşme-yi şūrından necāt bulmayasın baḥr-ı ḥaḳāyıḳa vuṣūl bulup [M205a] (1) esmā vü ṣıfāt u ẕāt tecelliyātına maẓhar olmaġa lāyıḳ olmazsun.

2770 Ey tu nāreste ezin fānī ribāṭ

Ey kimse ki (2) sen bu fānī ribāṭdan ḫalāṣ bulmamışsun yaʿnī dünyādan ḳaṭʿ-ı ʿalāḳa eylememişsün [*ribāṭ* kārvān-serāy maʿnāsınadur]

Tū çi dānī maḥv u sekr ü inbisāṭ

(3) sen evliyā ḳatında olan maḥv-ı vücūdı ve ʿışḳ-ı İlāhī ile mest ve rūḥānī inbisāṭ u sürūrı ne bilürsün [cemīʿ-i nüsaḫda *maḥv* vāḳıʿ olmışdur].

2771 V'er bidānī naḳlet ezebb ü cedest

(4) Farżā eger bilür iseñ senüñ naḳlüñ eb ü ceddüñdendür yaʿnī maʿlūm olmış līkin ḥālüñ olmamış anuñ (5) saña hīç nefʿi yoḳdur

Pīş-i tū in nāmhā çün ebcedest

senüñ ḳatuñda bu nāmlar ki murād maḥv u sekr ü inbisāṭdur (6) ebced gibidür. [B197b]

2772 Ebced ü hevvez çi fāşest ü pedīd

---

28 cāyet taḳdīrindedür ki tā ḫıṭāb içündür H: -MNAB
3 ne bilürsün MNAB: -H

Ebced ü hevvez ne yaʿnī ziyāde fāş u ẓāhirdür cemīʿ-i eṭfāl (7) üzre

Berheme ṭıflān u maʿnī bes baʿīd

līkin anuñ maʿnāsı ziyāde baʿīd ü mestūrdur pes şol kimse ki sülūk (8) itmeyüp hemān ıṣṭılāḥāt-ı meşāyıḫı ẓabṭ ide ol kimseye andan hīç nefʿ yoḳdur *ebced* Ādem buġday yimekde emr-i İlāhīye (9) iṭāʿat itmedi *hevvez* āsmāndan zemīne indi *ḥuṭṭī* tevbe sebebi ile anuñ günāhı maḥv oldı *kelemen* buġday (10) aġacından buġday yidi *saʿfaṣ* Ḫudāy taʿālā Ādeme cennet virdi ve cennetden çıḳardı *ḳaraşet* (11) Ādem kendü günāhına iḳrār eyledi *ṣeḫaẓ* Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti aña inʿām eyledi maġfiret itmegile *żaẓıġlan* Ādem ʿaẓābdan (12) ḫalāṣ oldı ḥażret-i Mevlānā girü ḥikāyete rücūʿ eyledi.

2773 Pes sebū berdaşt an merd-i ʿArab

(13) Pes ol merd-i ʿArab sebūyı ḳaldurdı yaʿnī sebūyı getürüp Baġdāda ʿazm eyledi

Dersefer mīşud keşīdeş rūz u şeb

(14) sefere gitdi ve rūz u şeb anı çekdi yaʿnī sebūyı omuzına urdı.

2774 Bersebū lerzan bud ezāfāt-ı dehr

(15) Dehrüñ āfātından ʿArab sebū üzre ditreyici idi yaʿnī anı ziyāde laṭīf ü maḳbūl nesne ẓann (16) idüp anı ḥıfẓ itmekde ziyāde saʿy u iḳdām eylerdi [*bud* būddan muḫaffefdür]

Hem keşīdeş ezbiyāban tā beşehr

hem ʿāḳıbet sebūyı (17) biyābāndan tā şehre çekdi ḥiṣṣe budur ʿāḳıla lāzım olan budur ki ḥażret-i Ḫudā cānibini ṭuta ve kendü ʿamelini (18) egerçi az ola anı şerr-i şeyṭān ve fesād u buṭlāndan ḥıfẓ itmege saʿy ide tā ki anuñ sebebi ile ṣevāb-ı bisyār ve ecr-i bīşumār (19) ele getüre.

2775 Zen muṣallā bāz gerde ezniyāz

Zen niyāz u tażarruʿdan seccādeyi açmış ve döşemiş [*muṣallā* seccāde maʿnāsınadur] (20)

Rabbi sellim vird kerde dernemāz

nemāzda Rabbi sellimi vird eylemiş [*Rabbi* yā Rabbi taḳdīrindedür *sellim* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

2776 Ki nigeh dār āb-ı mārā ezḫasān

Ki bizüm (21) ṣuyumuzı edānī vü ḫaslardan nigāh ṭut yaʿnī ḥıfẓ eyle

Yā Rab an gevher bidan deryā resān

yā Rabbī ol [A256a] gevheri (22) ol deryāya irişdür *gevher*den murād sebūda olan āb-ı bārāndur maʿnā-yı ẓāhirī iʿtibārı üzre *deryā*dan murād (23) ḫalīfe-yi Baġdāddur ve

20 Rabbi yā Rabbi taḳdīrindedür MHNA: -B / sellim emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür HNA: -MB

maʿnā-yı taṣavvufīsi üzre ṭāʿat-ı endekdür *deryā*dan murād deryā-yı raḥmet-i Erḥamu'r-rāḥimīndür [*resān* emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür]. (24)

2777 Ger çi şūyem āgehest ü pür-fenest

Egerçi benüm zevcüm āgāh u zü-fünūn u kāmildür [*şūy* bunda zevc ü şevher maʿnāsınadur]

Līk gevherrā hezāran düşmenest

(25) līkin gevherüñ hezārān düşmeni vardur īmān u ṭāʿatuñ daḫı āfātı bisyārdur şeyṭān u nefsüñ (26) vesvese vü mekri ve ʿucb u kibr ve kelime-yi küfr gibi.

2778 Ḫod çi bāşed gevher āb-ı kevserest

Gevher ḫod ne (27) yaʿnī gevher degüldür belki āb-ı kevserdür

Ḳaṭre-yi zīnest k'aṣl-ı gevherest

bundan bir ḳaṭredür ki gevherüñ aṣlıdur (28) murād ṭāʿatdur ki gevher ü kevserden hezār bār laṭīfdür zen cānibinden bu ḳadar iḳdām u ihtimāmdan murād (29) tenbīhdür ki kişi īmān u ṭāʿatına żarar u noḳṣān irişdüren nesnelerden ziyāde ḥaẓer ü iḥtirāz ide.

2779 Ezduʿāhā-yı zen ü zārī-yi ū

[M205b] (1) Zenüñ duʿālarından ve anuñ fiġānından

V'ezġam-ı merd ü giran-bārī-yi ū

ve merdüñ (2) ġamından ve anuñ girān-bārlığından yaʿnī sebūyı ḥıfẓ idüp zaḥmet ü meşaḳḳatıla ilendüginden ötüri. (3)

2780 Sālim ezdüzdān u ezāsīb-i seng

Ḥarāmīlerden ve ṭaşuñ āsībinden sālim yaʿnī düzdlere aldurmadı [H169a] ve ṭaşa (4) ṭoḳındurmadı [*āsīb* bunda ṭoḳınmaḳ maʿnāsınadur]

Bürd tā dārü'l-ḫılāfet bīdireng

[N138a] tevaḳḳuf u ṣabrsız dārü'l-ḫılāfete degin iltdi *dārü'l-ḫılāfet*den (5) murād [B198a] ḫalīfenüñ saʿādet-ḫānesidür bundan maʿlūm oldı ki şol kimse ki duʿā vü fiġān ide ḥażret-i Ḫudā aña muʿāvenet (6) eyler ve anuñ īmān u ʿamelini şeyṭāndan maṣūn u maḥfūẓ ṭutar [*direng* tevaḳḳuf maʿnāsınadur].

2781 Dīd dergāhī pür ezinʿāmhā

İnʿāmlardan pür bir dergāh (7) gördi dergāh-ı ḥażret-i Ḫudā ehl-i mükāşefe naẓarında böyledür

Ehl-i ḥācet güsterīde dāmhā

---

23 resān emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür H: -MNAB
4 āsīb bunda ṭoḳınmaḳ maʿnāsınadur MH: -NAB

ehl-i (8) ḥācet anda dāmlar döşetmişler yaʿnī erbāb-ı ḥācāt ḥuṣūl-i murādāt içün armaġānlar getürüp tażarruʿ u niyāzıla (9) ṭurmışlar [*dām* ṭuzaḳ maʿnāsınadur].

2782 Dembedem her sūy ṣāḥib-ḥāceti

Muttaṣıl her cānibde bir muḥtāc

Yāfte z'an derʿaṭā vü ḫılʿati

(10) ol bābdan ʿaṭā ve bir ḫılʿat bulmış yaʿnī erbāb-ı ḥācete ol bābdan iḥsān u ḫılʿat irişürdi. (11)

2783 Behr-i gebr ü mü'min ü zībā vü zişt

Kāfir mü'minden ve ḫūb u ziştden ötüri ol kerīm ü cevād ḫalīfe (12)

Hem-çü ḫurşīd ü maṭar nī çün bihişt

āftāb u bārān gibi idi öyle degül belki cennet gibi idi yaʿnī cemīʿ-i ʿāleme (13) envāʿ-ı inʿāmı ʿāmm u şāmil idi ḫalīfeden murād ḥażret-i Ḫudāydur.

2784 Dīd ḳavmī dernaẓar ārāste

Aʿrābī (14) naẓar-ı ḫalīfede müzeyyen ü maḳbūl bir ḳavm gördi ki murād ḫavāṣṣ-ı dergāh ve maḳbūlān-ı bārgāhdur [*ārāste* bezenmiş maʿnāsınadur]

Ḳavm-i dīger muntaẓır berḫāste

(15) bir ḳavm daḫı fermāna muntaẓır ayaġ üzre ṭurmış ki [A256b] murād mülāzimān-ı dergāhdur.

2785 Ḫāṣ u ʿamme ezSüleyman tā bemūr

(16) Ḫavāṣṣ u ʿavām Süleymāndan mūra degin yaʿnī şerīf ü vażīʿ ve ġanī vü faḳīr

Zinde geşte çün cihān eznefḫ-ı ṣūr

(17) diri olmış cihān ṣūr nefḫinden diri olduġı gibi yaʿnī İsrāfīl ṣūrı nefḫ itmegile ḳıyāmetde (18) mevtā cemīʿan niçe ḥayāt bulursa cemīʿ-i ʿālem anuñ cūd u iḥsān u kereminden öyle ḥayāt u ḳudret bulmış idi. (19)

2786 Ehl-i ṣūret dercevāhir bāfte

Ehl-i ṣūret cevāhirde bürinmiş yaʿnī cevāhire ġarḳ olmış yaʿnī ʿışḳdan (20) bībehre olan ehl-i īmān ṣevāb u cennetile ḳanāʿat eylemiş [*bāfte* bunda ġarḳ olmış maʿnāsınadur]

Ehl-i maʿnā baḥr-ı maʿnā yāfte

ehl-i maʿnā baḥrını (21) bulmış yaʿnī erbāb-ı ʿışḳ Ḥaḳḳ taʿālāya vāṣıl olmış.

2787 An ki bīhimmet çi bāhimmet şude

Ol kimse ki (22) himmetsiz idi ne ʿaceb himmetile olmış yaʿnī bīhimmet olan ol dergāhdan ṣāḥib-himmet olmış (23)

V'an ki bāhimmet çi bāniʿmet şude

ve ol kimse ki himmetiledür ne ʿaceb niʿmet ile olmış yaʿnī ṣāḥib-himmet bīnihāyet (24) niʿmete irişmiş ḥāṣıl-ı maʿnā budur ṭālib-i cennet olan cennete vuṣūl bulur muḥibb-i ḥażret hem ḥażrete ve hem (25) cennet ve envāʿ-ı niʿama vāṣıl olur [bu beytde olan *çi* istifhāmdur taʿaccüb maʿnāsınadur].

Derbeyān-ı ān ki

Anuñ beyānındadur ki

çünān ki gedā ʿāşıḳ-ı keremest ve ʿāşıḳ-ı kerīm (26)

ancılayın ki gedā kereme ʿāşıḳdur ve kerīme ʿāşıḳdur

kerem-i kerīm hem ʿāşıḳ-ı gedāst (27)

kerīmüñ keremi hem gedāya ʿāşıḳdur

eger gedārā ṣabr bīş buved kerīm berder-i ū āyed (28)

eger gedānuñ ṣabrı ziyāde ola kerīm anuñ ḳapusına gelür

ve ger kerīmrā ṣabr bīş bāşed gedā berder ū āyed (29)

ve ger kerīmüñ ṣabrı ziyāde ola gedā anuñ ḳapusına gelür

ammā ṣabr-ı gedā kemāl-i gedāst [M206a] (1)

ammā gedānuñ ṣabrı gedānuñ kemālidür zīrā anda ṣabr maḳbūldür

ve ṣabr-ı kerīm nuḳṣān-ı ūst (2)

ve kerīmüñ ṣabrı kerīmüñ noḳṣān u ʿaybıdur zīrā kerīme ṣabr itmek nevʿan buḫl u imsākden ḫālī degüldür

2788 Bang mīāmed ki ey ṭālib biyā

(3) Āvāz geldi ki ey ṭālib gel [*bāng* āvāz maʿnāsınadur]

Cūd muḥtāc-ı gedāyan çün gedā

zīrā bizüm cūd u (4) keremümüz gedā gibi gedālara muḥtācdur yaʿnī gedā cūd u kereme ṭālib oldugı gibi bizüm cūd u keremümüz daḫı gedālara öyle ṭālibdür (5) murād bāb-ı kerem ü raḥmet-i İlāhī ṭālibe ve ġayr-ı ṭālibe güşāde oldugın işʿārdur [*gedā* sā'il maʿnāsınadur beTürkī dilenici].

2789 Cūd mīcūyed gedāyān u żıʿāf

(6) Cūd u seḫā gedāları ve żaʿīfleri ister [*żıʿāf* cemʿ-i żaʿīfdür]

Hem-çü ḫūban k'āyine cūyend ṣāf

ḫūblar (7) gibi ki ṣāf u rūşen āyine isterler yaʿnī ḫūblar nite ki āyine isterler tā kendülerinüñ zībā cemālini göreler asḫıyā daḫı (8) gedāya ṭāliblerdür tā kendülerinüñ seḫāsını müşāhede ideler.

2790 Rūy-ı ḫūban z'āyine zībā şeved

[A257a] Ḫūblaruñ yüzi (9) āyineden zībā olur

Rūy-ı iḥsān ezgedā peydā şeved

iḥsānuñ yüzi gedādan āşkāre olur (10) zīrā mirʾāt manẓar-ı ḥüsn-i ḫūbān ve gedā maẓhar-ı cūd-ı cevādāndur.

2791 Pes ezin fermūd Ḥaḳ derve'ż-żuḥā

Pes bu sebebden (11) buyurdı Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ve'ż-żuḥāda

Bang kemzen ey Muḥammed bergedā

ey Muḥammed gedā [B198b] üzre bāng (12) urma yaʿnī gedāyı bīḥużūr u rencīde-ḫāṭır idüp sorma nite ki bu āyet-i kerīmeden maʿnā ẓāhirdür (13) *ve emme's-sāʾile fe lātenhar*[1430] sūre-yi ve'ż-żuḥāda vāḳıʿ olan [H169b] bu āyet-i kerīmedür ki mışrāʿ-ı sānī anuñ mażmūnıdur [*kemzen* bunuñ gibi maḥallerde mezen maʿnāsınadur].

2792 Çün gedā āyīne-yi cūdest hān

(14) Çünki gedā cūd u seḫānuñ āyīnesidür āgāh ol

Dem buved berrūy-ı āyīne ziyān

nefes (15) āyīnenüñ yüzine ziyāndur zīrā āyīnenüñ yüzini tīre vü siyāh eyler pes gedāyı perīşān u rencīde itmek (16) gerekmez.

2793 An yekī cūdeş gedā āred pedīd

Ol Allāhuñ bir cūdını [N138b] gedā ẓuhūra getürür yaʿnī gedā Ḫudāy taʿālānuñ (17) cūdına mirʾāt ve ẓuhūrına sebeb olur [Ḫudānuñ bir cūdı gedāyı ẓuhūra getürür bu maʿnā rūşen degüldür]

V'an diger baḫşed gedāyanrā mezīd

ve Ḫudānuñ bir ġayrı cūdı gedālara (18) mezīd ü fażīlet baġışlar nite ki bu ḥadīs̱-i şerīf bunı beyān eyler *inne eḥabbe'l-ḥalḳi* (19) *ilallāhi'l-fuḳarāʾu liennehu kāne eḥabbe'l-ḥalḳi ilallāhi'l-enbiyāʾe fe'btelāhum bi'l-faḳri ve yedḫulu'l-fuḳarāʾe'l-cennete* (20) *ḳable'l-aġniyāʾi binıṣfi yevmin ve huve ḫamse miʾete ʿāmin ve yedḫulu Suleymān bin Dāvūde'l-cennete baʿde duḫūli'l-enbiyāʾi* (21) *erbaʿīne ʿāmen bisebebi'l-mulki'lleẕī aʿṭāhullāhu.*

2794 Pes gedāyān āyine-y cūd-ı Ḥaḳend

(22) Pes gedālar ḥażret-i Ḫudānuñ cūd u kereminüñ āyinesidür

V'an ki bāḤaḳḳend cūd-ı muṭlaḳend

[1430] "El açıp isteyeni de sakın azarlama." Duhâ/10.

ve ol faḳīrler ki ṣabr u (23) ṣalāḥ sebebi Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretine vuṣūl bulmışlardur anlar ṣāfī kerem ve muṭlaḳ cūddur yaʿnī bu faḳīrlere olan cūd (24) u kereme şerḥ u beyān mümkin degüldür.

2795 V'an ki cüz in düst ū ḫod mürdeyist

Ve ol kimse ki bu ikinüñ ġayrıdur (25) yaʿnī kerīm ü gedā ve ṭālib ü maṭlūb degüldür o ḫod bir meyyitdür baʿż-ı nüsaḫda *çün mürde'īst*dür ki bir meyyit gibidür (26) maʿnāsınadur [*düst* dü estden mürekkebdür ki ikidür maʿnāsınadur]

Ū berin der nist naḳş-ı perdeyist

o bu ḳapu üzre degüldür bir perde naḳşıdur yaʿnī (27) vücūd u ʿademi berāberdür [*īn der*den murād bāb-ı Ḥaḳdur].[1431]

Farḳ-ı miyān-ı ān ki dervīşest beḪudā ve teşne-yi Ḫudā ve miyān-ı ān ki dervīşest ezḪudā ve teşne-yi ġayrest (28)

Anuñ ortasında olan farḳı beyān eyler ki o kimse Ḫudāya dervīşdür ve (29) Ḫudāya teşne vü ṭālibdür ve anuñ ortasında olan farḳı beyān eyler ki ol kimse Ḫudādan dervīşdür ve ġayra [M206b] (1) teşne vü ṭālibdür pes şol kimse ki ṣalāḥ u dervīşligi iḫtiyār ide lāyıḳ olan budur ki anuñ niyyet ü murādı (2) ṯevāb-ı āḫıret ve liḳā-yı ḥażret-i Ḥaḳḳ ola niyyet ü murādı dünyānuñ māl u esbābı olmaya şol kimse ki ṣūfī-ṣūret (3) ola ve dervīş-sīret olmaya ol kimse meyyit meṯābesindedür ki feyż-i İlāhī nānından çāşnī görmez nite ki ḥażret-i Mevlānā [A257b] ḳaddesellāhu taʿalā sırrahu'l-azīz (4) buña işāret eyler.

2796 Naḳş-ı dervīşest ū nī ehl-i cān

o ki Ḫudādan dervīş ü ġayra teşne vü ṭālibdür (5) dervīş naḳşıdur dervīş ü cān ehli degüldür yaʿnī mürdedür ḫᵛān-ı İlāhīden aña nān müyesser degüldür baʿż-ı nüsaḫda (6) cān yerine nān vāḳıʿdur ki maʿnā böyledür nān-ı İlāhīye lāyıḳ degüldür [*ehl* bunda lāyıḳ maʿnāsınadur]

Naḳş-ı segrā tū meyendāz üstüḫᵛān

(7) sen kelbüñ naḳş u taṣvīrine nān atma zīrā nāna anuñ istiʿdād u ḳudreti yoḳdur ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki naḳş-ı següñ (8) nāna liyāḳatı nite ki yoḳdur zīrā ḥayāt-ı ṣūrīden bībehredür hem-çünān dervīş-siyret olmayan dervīşüñ feyż ü (9) fażl u iḥsān-ı İlāhīye liyāḳatı yoḳdur zīrā ḥayāt-ı rūḥānīsi yoḳdur ḥażret-i Mevlānā dervīş-siyret olmayan (10) dervīşi naḳş-ı sege teşbīh eyledi.

2797 Faḳr-ı luḳma dāred ū nī faḳr-ı Ḥaḳ

[1431] Metnin bu beytinin şerhi ile başlık arasında Nahîfî'de bulunan 1 beyit Şem'î'de yer almamaktadır.

O dervīş loḳma faḳrını ṭutar Ḥaḳḳ faḳrını ṭutmaz (11) yaʿnī anuñ iḥtiyāc u maḥabbeti loḳma vü ṭaʿāmadur Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretine degüldür

Pīş-i naḳş-ı mürde kemnih tū ṭabaḳ

(12) mürde naḳşınuñ öñine sen ṭabaḳ ḳoma zīrā o ekl ü şürbden berīdür dervīş-i [B199a] Ḫudā olmayan mürde meşābesindedür (13) ki feyże istiʿdāddan berīdür *kemnih* bunda menih maʿnāsınadur.

2798 Māhi-yi ḫākī buved dervīş-i nān

Nān (14) dervīşi ḫāke mensūb māhīdür *māhī-yi ḫākī*den murād ḳurıda māhīye beñzer bir ḥayvāndur

Şekl-i māhī līk ezderyā remān

(15) o ḥayvān egerçi şekl-i māhīdür līkin deryādan nefret idicidür zīrā deryāya girse ġarḳ olur ḥaḳīḳatda (16) māhī olmaduġıyiçün zübde-yi kelām budur ki dervīş-ṣūret olan ẓāhirde egerçi ṭālib-i Ḥaḳḳ gibi görinür līkin maʿnāda (17) Ḥaḳdan firār idicidür zīrā ṭālib-i nāndur ṭālib-i Raḥmān degüldür [*şekl* māhīye mużāf olmayup maʿnā böyle olmaḳ mümkindür şekl māhīdür līkin deryādan nefret idicidür].

2799 Murġ-ı ḫānest ū ne sīmurġ-ı hevā

(18) O dervīş murġ-ı ḫānedür hevā sīmurġı degüldür yaʿnī dünyā mezbelesinden fāyidelenicidür ḫānede sākin olan murġ gibi (19) sīmurġ-ı bülend-pervāz gibi ʿışḳ u maḥabbet hevāsında pervāz idici degüldür

Lūt nūşed ū nenūşed ezḪudā

(20) o dervīş ten-perverlik hevesi ile lūt nūş eyler ve nefāyise ṭālib olur Ḫudādan nūş eylemez yaʿnī (21) feyż u iḥsān-ı İlāhīden aña naṣīb [H170a] irişmez zīrā anda ḫulūṣ-ı niyyet ve iḫlāṣ-ı ʿibādet yoḳdur [*nūşed* ḫored *nenūşed* neḫored maʿnāsınadur]. (22)

2800 ʿĀşıḳ-ı Ḥaḳḳest ū behr-i nevāl

Teşne-yi ġayr olan dervīş ḥażret-i Ḫudāya ʿāşıḳdur nevāl ü iḥsāndan ötüri ki (23) ekl içün taġyīr-i şekl eylemişdür

Nist cāneş ʿāşıḳ-ı ḥüsn ü cemāl

anuñ cānı ḥüsn ü cemāl-i İlāhī ʿāşıḳı (24) degüldür.

2801 Ger tevehhüm mīkuned ū ʿışḳ-ı ẕāt

Eger ol dervīş-ṣūret ʿışḳ-ı ẕātı tevehhüm ide yaʿnī kendüsini (25) ʿışḳ-ı ẕāta vāṣıl ẓann ide

Ẕāt ne'bved vehm-i esmā vü ṣıfāt

[N139a] o ʿışḳ-ı ẕāt olmaz zīrā ʿışḳ-ı ẕāt-ı (26) İlāhīnüñ nişānı oldur ki Ḫudāy taʿālādan [A258a] hemān yine anı ister bir ġayrı nesne istemez belki o esmā vü ṣıfāt vehmidür zīrā (27) kendüsine nāfiʿ olan nesneye ṭālib olmaḳ buña şāhiddür [*vehm-i esmā vü ṣıfāt būd* taḳdīrindedür].

2802 Vehm maḫlūḳest ü mevlūd āmedest

(28) Vehm maḫlūḳdur ve maḫlūḳdan mevlūd u ẓāhir gelmişdür pes anuñ maʿşūḳı ol maḫlūḳ u ḥādiṯ olan vehmdür (29) Ḫudā degüldür [*vehm* maḫlūḳa mużāf degüldür]

Ḥaḳ nezāyīdest ū lemyūledest

zīrā Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti kimseden ṭoġmamışdur o lemyūleddür [M207a] (1) ki kendüsi kendü ẕātından ḫaber virmişdür murāduñ ise sūre-yi İḫlāṣı oḳu ve maʿnāsını fehm eyle ki Ḥaḳḳ (2) taʿālā ḥażreti ṭoġmaḳdan münezzeh idügi saña rūşen ola.

2803 ʿĀşıḳ-ı taṣvīr ü vehm-i ḫᵛīşten

Taṣvīre ve (3) kendünüñ vehmine ʿāşıḳ olan kimse

Key buved ezʿāşıḳān-ı Ẕu'l-minen

ḳaçan Allāh taʿālānuñ ʿāşıḳlarından (4) olur *Ẕu'l-minen* niʿmetler ve iḥsānlar ṣāḥibi maʿnāsınadur ki murād Ḫudāy taʿālā ḥażretidür bunda tenbīh budur ki (5) niʿmete maḥabbet itmek gerekmez belki ṣāḥib-i niʿmete maḥabbet itmek gerekdür zīrā ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ maʿşūḳından ġayrı bir nesneye (6) meyl eylemez [*minen* cemʿ-i minnetdür niʿmet ü iḥsān maʿnāsınadur]. Beyt

Ḫılāf-ı ṭarīḳat buved k'evliyā
Temennā kunend ezḪudā cüz Ḫudā[1432]

2804 ʿĀşıḳ-ı an vehm eger ṣādıḳ buved

(7) O vehmüñ ʿāşıḳı eger ṣādıḳ ola

An mecāzeş derḥaḳīḳat mīkeşed

ol mecāz anı (8) ḥaḳīḳata çeker yaʿnī *el-mecāzu ḳanṭaratu'l-ḥaḳīḳatı*[1433] mūcebince anuñ mecāzī ʿışḳı ʿışḳ-ı ḥaḳīḳīye mütebeddil olup ʿuşşāḳ-ı (9) İlāhīden olur ʿışḳ-ı mecāzī ʿışḳ-ı ḥaḳīḳīnüñ ḳanṭarası olmaḳ üç vech üzredür evvel bu ki bir kimse bir ṣāḥib-cemāle (10) ʿāşıḳ olur ʿāḳıbet anı Ḫālıḳuñ ʿışḳına irişdürür ṣānī oldur ki bir kimse cennete ʿāşıḳ olur ve andan (11) ötüri Ḫudāy taʿālāya ʿibādet eyler ʿāḳıbet maḥabbet-i bihişt anı maḥabbet-i Ḫudāya irişdürür ṣāliṯ oldur ki bir kimse (12) ḥażret-i Ḫudāya ʿāşıḳ olmaya ammā

[1432] "Evliyânın Allâh'tan, ondan başkasını temennî etmesi tarîkatın hilâfınadır."
[1433] "Mecâz, hakîkatin köprüsüdür."

kendüsini Ḫudāya ʿāşıḳ göstere ʿāḳıbet ol kimse ḥażret-i Ḫudāya ʿāşıḳ (13) olur ḥażret-i Mevlānānuñ [B199b] murādı vech-i aḫīr olmaḳ ẓāhirdür.

2805 Şerḥ mīḫᵛāhed beyān-ı in suḫan

Bu sözüñ beyānı (14) şerḥ ister yaʿnī bu sözi beyān u ʿıyān itmege şerḥ lāzımdur

Līk mītersem ziefhām-ı kühen

ammā köhne (15) vü żaʿīf fehmlerden ḳorḳaram ki sözümüñ sırrını fehm itmeyüp nāmaʿḳūl fikrlere düşüp ḍalālete irişmeyeler murād (16) bu sözlerdür ki sırr u ġavrına vuṣūl ḳavī-fehm ü laṭīf-ṭabʿ olanlara müyesserdür (17) *lāyuḥibbullāhe ġayrullāhi ve lāyerallāhe ġayrullāhi ve lāyeẕkurullāhe illallāhu*[1434] murād ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ ʿışḳ-ı İlāhī ile maḥv u fānī olmasıdur (18) bir vechile ki cemīʿ-i taṣarrufāt andan refʿ ola [*efhām* cemʿ-i fehmdür *efhām-ı kühen*den murād ḳavī olmayan fehmlerdür].

2806 Fehmhā-yı kühne-yi kūteh-naẓar

Ḳışa naẓarlu köhne vü żaʿīf (19) fehmler

Şad ḫayāl-i bed derāred derfiker

fikrlerine yüz ḳabīḥ ü nāmaʿkūl ḫayāl getürür [*fiker* cemʿ-i fikretdür].

2807 Bersemāʿ-ı rast her kes çīr nist

(20) Rāst u ṣaḥīḥ istimāʿ itmege her kimse ḳavī vü ġālib degüldür belki ekẕer-i nās ḥaḳḳ söz istimāʿ (21) itmekde süst ü żaʿīfdür [*çīr* ḳavī vü ġālib maʿnāẕınadur]

Luḳma-yı her murġakī encīr nist

incīr her bir murġcügezüñ [A258b] loḳması degüldür zīrā büyük (22) ḳuşlar encīri yutmaġa ḳādirlerdür ammā küçük ḳuşlar ḳādir degüllerdür hem-çünān tevḥīd ü esrār-ı ḫafiyyeyi (23) herkes idrāk itmege ḳādir degüldür meger şol kimse ḳādirdür ki ʿaḳl-ı selīm ve ṭabʿ-ı müstaḳīme mālikdür. (24)

2808 Ḫaṣṣa murġī mürdeyī pūsīdeyī

Ḫuṣūṣā şol murġ ki ölmiş çürimiş ola [*pūsīde* çürimiş maʿnāẕınadur]

Pür-ḫayālī aʿma-yı bīdīdeyī

ḫayāl (25) ü pindārıla pür bir kimse dīdesiz bir aʿmāẕ ola yaʿnī aḥvāl-i ṭarīḳatdan bīḫaber ü bībehre iken kendüsini mürşid-i kāmil (26) ẓann ide bunuñ gibi kimse rāst söz istimāʿ itmege ebedī mümkin degüldür zīrā bīirādet olmaġıla mürde vü pūsīde (27) gibi olmışdur.

2809 Naḳş-ı māhīrā çi deryā vü çi ḫāk

[1434] "Allâh'ı Allâh'tan başka seven, Allâh'ı Allâh'tan başka gören ve Allâh'ı Allâh'tan başka zikreden yoktur. "

Māhīnüñ naḳş u taṣvīrine deryā ne ve ḫāk ne yaʿnī (28) berr ü baḥr aña berāberdür zīrā ḥaḳīḳatda māhī degüldür ki deryādan cüdā olmaġıla helāk ola (29)

Reng-i Hindūrā çi ṣābūn u çi zāk

Hindūnuñ rengine ṣābūn ne ve zāk ne yaʿnī ikisi berāberdür zīrā Hindū vü zengī [M207b] (1) ne ṣābūn ile sepīd [H170b] ve ne ḳara boya ile siyāh olur belki yine evvelki ḥāli üzredür pes anlar ki aḥvāl-i (2) āḫıretden ġāfillerdür dünyā ġamını yirler ve faḳīrlikden ḫavf eylerler ammā bilmezler ki dünyānuñ ġam u belāsı āḫıret ʿaẕābına (3) nisbet ġam u belā degüldür belki naḳşdur Sürūrī Efendinüñ muḫtārı olan maʿnā budur ammā ḥaḳīr ḳatında böyle olmaḳ rūşendür (4) şol kimseler ki ḫayāl ü ġurūrıla pür olup aḥvāl-i ṭarīḳat ve esrār-ı İlāhiyyeden bīḫaberlerdür anlar hemān naḳş-ı māhī (5) ve Hindū meṣābesindedür nite ki naḳş-ı māhīye nisbet deryā vü ṣaḥrā ve Hindūya nisbet ṣābūn ve ḳara boya (6) berāberdür anlara nisbet ḥaḳk u bāṭıl ve hidāyet ü ḍalālet berāberdür ki kendülerine nāfiʿ nedür ve mużırr nedür bīḫaberlerdür gūyiyā (7) naḳşdur [*zāk* ḳara boya maʿnāsınadur]. [N139b]

2810 Naḳş eger ġamgin nigārī bervaraḳ

Varaḳ üzre naḳşı eger ġamgīn naḳş idesin [*nigārī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur] (8)

Ū nedāred ezġam u şādī sebaḳ

o naḳş ġam u sürūrdan ders ü ḫaber ṭutmaz [*sebaḳ* ders maʿnāsınadur].

2811 Ṣūreteş ġamgīn ü ū fārıġ ezān

(9) O naḳşuñ ṣūret ü ẓāhiri ġamlu ammā ol naḳş ol ġamdan fārıġ u bīḫaberdür zīrā cānı yoḳdur (10)

Ṣūreteş ḫandān u ū z'an bīnişān

naḳşuñ ṣūret ü ẓāhiri ḫandān ve o naḳş andan nişān u ḫabersizdür (11) ḥażret-i Mevlānā aḥvāl-i naḳş münāsebeti ile dünyā ve āḫıretde olan ġam u sürūruñ aḥvāli beyānına şürūʿ eyledi. (12)

2812 V'in ġam u şādī ki enderdil ḫaṭist

Bu ġam u sürūr ki dünyā sebebinden göñülde bir ḫaṭṭ u naḳşdur (13)

Pīş-i an şādī vü ġam cüz naḳş nist

ol şādī vü ġam ḳatında naḳşdan ġayrı degüldür *ān şādī vü ġam*dan (14) murād ġam u sürūr-ı [B200a] āḫıretdür ki dünyānuñ ġam u sürūrı aña naḳş meṣābesindedür zīrā dünyānuñ ġam u (15) sürūrı fānī ve ġam u sürūr-ı ʿuḳbā bāḳīdür ve mevt sebebi ile dünyānuñ cemīʿ ālāmından ḫalāṣ muḳarrerdür (16) ammā āḫıretüñ ālāmından mevt

sebebi ile ḫalāṣ müyesser degüldür zīrā mevt yoḳdur pes ʿaẕāb-ı dünyā ve ʿaẕāb-ı ʿuḳbā (17) mā-beyninde farḳ firāvān u bīpāyān u bīḥaddür.

2813 Ṣūret-i ġamgīn naḳş ezbehr-i mast

[A259a] Naḳşuñ (18) ġamgīn ṣūreti bizden ötüridür

Tā ki mārā yād āyed rāh-ı rast

tā ki ṭoġrı yol bizüm yād (19) u ḫāṭırumuza gele zübde-yi kelām budur ki dünyā ġamınuñ teẕekkürinden ġam-ı āḫıreti ḫāṭıra getürüp aña sebeb (20) olan nesnelerden iḫtirāz u ictināb eylerüz [*āyed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

2814 Ṣūret-i ḫandān-ı naḳş ezbehr-i tust

Naḳşuñ (21) ḫandān ṣūreti senden ötüridür

Tā ezan ṣūret şeved maʿnī dürüst

tā ol ṣūretden (22) maʿnā dürüst ola muḥaṣṣal-ı maʿnī-yi beyt budur ki tā dünyānuñ sürūrından sürūr-ı ʿuḳbāya intiḳāl idüp sürūr-ı āḫırete (23) sebeb olan nesneye saʿy idesin pes ʿāḳıla lāzımdur ki aḥvāl-i dünyeviyyeden aḥvāl-i āḫıret içün ḥiṣṣe (24) aḫẕ idüp kendü ḥāline enfaʿ ne ise aña saʿy ide.

2815 Naḳşhāyī k'enderin germ-ābehast

Şol naḳşlar (25) ki bu ḥammāmdadur [*germ-ābe* ḥammām maʿnāsınadur ʿAcemde ḥammāmlarda naḳşlar vardur baʿż marażuñ izālesiyiçün ki ḥammāmdan çıḳduḳda aña naẓar eylerler]

Ezbirūn-ı cāmeken çün cāmehast

cāmekenüñ ṭaşrasından (26) cāmeler gibidür yaʿnī cihānuñ ġam u sürūrı ve ʿizz ü rifʿat u ḳuyūd u efkārı ḥammāma girenlerüñ cāmeleri (27) gibidür ve maḳṣūd ne idügi bu beytden rūşen ü ẓāhirdür [*cāmeken* ṣoyınıcı ve cāmeler ṭuracaḳ yerdür ki ṣufahā-yı ḥammāmdur].

2816 Tā birūnī cāmehā bīnī vü bes

(28) Mādām ki ṭaşradasın yaʿnī henüz ki ḥammāmuñ içine girmemişsün ancaḳ cāmeleri görürsün cāmelerüñ (29) ṣāḥiblerini görmezsün

Cāme bīrun kun derā ey hem-nefes

ey hem-nefes cāmeñi ṭaşra eyle [M208a] (1) içerü gel murād budur ki ḥammāma girmek lāzım olsa ṣoyınup içerü girmeyince ṭahāret ü ġusl müyesser olmaz hem-çünān (2) mādām ki mā-sivādan pāk olmayasın ḥażret-i Ḫudā ile āşnālıḳ itmege ḳādir olmazsun.

2817 Z'an ki bācāme deran sū rāh nist

(3) Zīrā ki cāme ile ol cānibe yol yoḳdur zīrā mā-sivā vuṣūl-i Ḫudāya māniʿdür [*sū* cānib maʿnāsınadur] (4)

Ten zican cāme ziten āgāh nist

ten cāndan cāme tenden āgāh degüldür mā-beynde cinsiyyet olmaduġıyiçün (5) zīrā ten ẓulmānī cān nūrānīdür ve tende ḥayāt vardur rūḥ sebebi ile cāmede ḥayātdan hīç eṯer yoḳdur (6) pes ne ten cāndan ne cāme tenden āgāhdur murād mevāniʿ mürtefiʿ olmayınca ḥuṣūl-i merāma vuṣūl müyesser olmaz dimekdür (7) maʿlūm olsun ki insānda merātib-i mütefāvite vardur meṯelā kāfir ü münāfıḳ ve fāsıḳ u ʿābid ve mürāyī vü muḫliṣ ve (8) ʿāşıḳ u ṣādıḳ pes ey ṭālib-i Ḥaḳḳ kendüñi mülāḥaẓa eyle ki ḳanġı mertebedesin ve mādām ki bu merātibden (9) intiḳāl ü ʿubūr eylemeyesin ve ḳayd u maḥabbet-i mā-sivādan dūr u pāk olmayasın viṣāl ü ḳurb-ı İlāhīye vuṣūl hīç (10) bir vechile mümkin olmaz nite ki ḥażret-i Resūl [H171a] ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem buyurmışdur (11) *ed-dunyā ḥarāmun ʿalāehli'l-āḫıreti ve'l-āḫıretu ḥarāmun ʿalāehli'd-dunyā vehumā ḥarāmāni ʿalāehlillāhi*[1435]. (12)

Pīş āmeden-i naḳībān u derbānān-ı ḫalīfe ezbehr-i ikrām-ı aʿrābī ve peẕīruften-i hediyye-yi ū

Ḫalīfenüñ naḳībleri ve derbānları ilerü (13) gelmesi beyānındadur aʿrābīye ikrām u taʿẓīmden anuñ hediyyesini ḳabūl itmesinden ötüri *naḳībān u derbānān*dan [A259b] (14) murād muʿallimān-ı şerīʿat ve mürşidān-ı ṭarīḳat ve melāyike-yi raḥmetdür *ḫalīfe*den murād ḥażret-i Bārī idügi beyān olınmışdur (15)

2818 An ʿArābī ezbiyābān-ı baʿīd

Ol ʿArābī dūr u baʿīd biyābāndan [*ʿarābī* aṣlı aʿrābīdür ki vezn içün elif ḥaẕf olınmışdur]

Berder-i dāru'l-ḫılāfet çün resīd

dār-ı (16) ḫılāfet ḳapusına çünki irişdi.

2819 Pes naḳīban pīş-i ū bāz āmedend

Pes naḳībler anuñ öñine geldiler yaʿnī (17) aña istiḳbāl eylediler [N140a] ancılayın ki ḥażret-i Ḫudāya müteveccih ü ṭālib olanlara tecellī-yi ẕātdan evvel tecelliyāt-ı esmā (18) vü ṣıfāt pertevi irişür

Bes gül-āb-ı luṭf berceybeş zedend

[1435] "Dünyâ, ehl-i âhirete haramdır ve âhiret ehl-i dünyâya haramdır ve her ikisi de ehlullâha haramdır." Bu hadîsi Deylemî İbni Abbâs'tan rivâyet etmekle berâber, hadîs âlimlerinin bir kısmı bu hadîsin senedinde zayıflık olduğuna işâret etmektedir. (Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 1, s. 362, n. 1312; Albânî; Silsiletü'l-Ehâdîsü'z-Za'îfa..., Cilt 1, s. 105.) Bkz. Ceylan; Tasavvufî Şiir Şerhleri, s. 151.

anuñ ceyb ü rūyına çoḳ luṭf gül-ābını (19) serpdiler yaʿnī ziyāde [B200b] taʿẓīm ü tekrīm eylediler pes şol kimse ki dergāh-ı İlāhīden dūr iken çünki anuñ bābına rücūʿ (20) ide muʿallimān-ı dīn ve mürşidān-ı yaḳīn aña istiḳbāl ü iḳbāl gösterüp ḳabūl ü iclāl eylerler ve melāyike-yi raḥmet-i Melike mensūb (21) ilhām virürler [*ceyb* yaḳa ve ḳoyun maʿnāsınadur].

2820 Ḥācet-i ū fehmişan şud bīmaḳāl

Maḳālsiz aʿrābīnüñ ḥāceti anlaruñ fehm ü maʿlūmı (22) oldı yaʿnī bir murād u maḳṣūd içün geldügi ḳīl ü ḳālsiz anlara rūşen ü ẓāhir oldı [*maḳāl* söz maʿnāsınadur]

Kār-ı īşan bud ʿaṭā pīş ezsuʾāl

(23) anlaruñ kār u ʿādeti suʾālden evvel ʿaṭā vü iḥsān idi ammā maʿhūd olan ʿādeti riʿāyet (24) idüp pursiş ü nevāzişe şürūʿ eylediler [*suʾāl* dilenmek ve ṣormaḳ maʿnāsınadur].

2821 Pes bedū guftend yā veche'l-ʿArab

Pes aña eytdiler ey ʿArabuñ (25) vech ü şerīfi [*vech* bunda şerīf ve muʿayyen maʿnāsınadur]

Ezkucāyī çūni ezrāh u taʿab

ḳandansın yoldan ve zaḥmetden niçesin yaʿnī ḫāṭırını ele aldılar [*taʿab* zaḥmet maʿnāsınadur]. (26)

2822 Guft vechem ger merā vechī dihīd

Aʿrābī anlara eytdi ben vech ü şerīfem eger baña bir yüz viresüz ve riʿāyet (27) idesüz

Bīvücūhem çün pes-i püştem nihīd

vech ü şeref ü ḳabūlsizem çünki beni arḳañuzuñ ardına ḳoyasuz yaʿnī (28) şeref ü ʿizzet ü ḥürmetüm yoḳdur eger baña riʿāyet ü iḥsān itmeyüp benden iʿrāż eyleyesüz pes şol kimse ki (29) keṣret-i ʿıṣyāndan anuñ yüzi siyāh ola ve tevbe vü raḥmet ḳabūlinden ötüri gele anuñ ḥāli ol Aʿrābī-yi faḳīr gibidür ki eger mürşidler [M208b] (1) anı ḳabūl idüp melāyike-yi raḥmet tevbe vü inābeti ḫuṣūṣında emr-i İlāhī ile müsāraʿa eylerlerse ol kimse bir (2) vech ü ḳabūl ṭutar ve illā hīç vech ü ḳabūl ṭutmaz.

2823 Ey ki derrūtan nişān-ı mihterī

Ey kimseler ki sizüñ yüzüñüzde (3) ululuḳ nişānı vardur [*tān* siz maʿnāsınadur]

Ferritan ḫoşter zizerr-i Caʿferī

sizüñ ferr ü şevketüñüz Caʿferī altundan (4) eyüdür yaʿnī bu bāb-ı saʿādete gelen muḥtāclaruñ ḥācetinüñ ḥuṣūli içün olan iltifāt u riʿāyetüñüz zerr-i Caʿferīden (5) ẓāhir olan ḳuvvet ü meserretden ziyādedür *zerr-i Caʿferī* bir nevʿ altundur Caʿfer nām kimsenüñ nāmınadur ki ziyāde ḫālişdur [*ferr* ḳuvvet ü şevket maʿnāsınadur]. (6)

2824 Ey ki yek dīdārtan dīdārhā

Ey kimseler ki sizüñ bir dīdāruñuz dīdārlardur yaʿnī sizi bir kerre görmek (7) niçe kimseyi görmek meṣābesindedür ki muḥtāclara ziyāde şevḳ u sürūr virürsüñüz

Ey niṣār-ı dīntan dīnārhā

(8) ey kimseler ki bu luṭf u keremde siz [A260a] māl-ı dünyā ve dīnārlar sizüñ dīn ü ʿādetüñüze niṣār u fidā olsun. (9)

2825 Ey heme yenẓur binūrillah şude

Ey cemīʿan yenẓur binūrillāhi olmış yaʿnī ey naḳībān ki siz ḥażret-i Ḫudānuñ nūrı (10) ile naẓar idici olmışsuz

Ezber-i şeh behr-i baḫşiş āmede

şāh ḳatından muḥtācīne baḫşiş ü iḥsāndan (11) ötüri gelmiş yaʿnī ḫalīfenüñ ḥużūrından erbāb-ı ḥācātuñ ḥācetlerini ḥāṣıl itmek içün gelmişsüz *naḳībān*dan murād (12) erbāb-ı saʿādetde olan ululardur.

2826 Tā zenīd an kīmiyāhā-yı naẓar

Tā ol kīmiyālar naẓarını urasuz [*zenīd* fiʿl-i mużāriʿ cemʿ-i müẕekkerdür] (13)

Berser-i mishā-yı eṣḫāṣ-ı beşer

efrād u eṣḫāṣ-ı beşerüñ başları üzre yaʿnī ol kīmiyā-āṣār naẓaruñuzıla fuḳarā vü (14) muḥtācları saʿādet ü ġınāya irişdürürsüz pes şol kimse ki mürşidüñ ḥużūrına gelüp tevbe ide ve aḥvāl-i ṭarīḳat (15) taḥṣīl ide *et-tāyibu mine'ẕ-ẕenbi kemen lā ẕenbe leh*[1436] mūcebince anuñ [B201a] mis meṣābesinde olan (16) ʿilmi zer gibi olur ve melāyike-yi Raḥmān yevmenfeyevmen aña ḫayr ilhām eylerler [*mishā* baḳırlar maʿnāsınadur].

2827 Men ġarībem ezbiyābān āmedem

Ben ġarībem biyābāndan (17) geldüm

Berümīd-i luṭf-ı sulṭān āmedem

sulṭānuñ luṭfı [H171b] ümīdine geldüm.

2828 Būy-ı luṭf-ı ū biyābanhā girift

(18) Anuñ luṭf u iḥsānı rāyiḥası biyābānları ṭutdı yaʿnī ziyāde şāyiʿ u meşhūr oldı [*girift* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür] (19)

Ẕerrehā-yı rīg hem canhā girift

rīgüñ ẕerreleri daḫı cānlar ṭutdı yaʿnī cemīʿ-i mevcūdāt anuñ cūd u iḥsānından (20) ḥayāt buldı *rīg* ḳum murād budur ki fāsıḳ u dünyā-perest maḳbūl olmaḳ ümīdi ile çünki

---

[1436] "Günâhından tövbe eden, hiç günah işlememiş gibidir."

Ḫudāy taʿālānuñ (21) dergāhına gele Ekremü'l-ekremīn ve Erḥamu'r-rāḥimīn ki cemīʿ-i ʿālem anuñ iḥsān u keremine müstaġraḳdur anı ḳabūl (22) eyler.

2829 Tā bedincā behr-i dīnār āmedem

Buraya degin dīnārdan ötüri geldüm

Çün resīdem mest-i dīdār āmedem

(23) ammā çünki irişdüm dīdāruñ mesti geldüm yaʿnī dīdāruñuzıla mest oldum.

2830 Behr-i nan şaḫṣī suy-ı nan-bā devīd

(24) Ancılayın ki bir kimse nāndan ötüri nān-bānuñ cānibine yildi

Dād can çün ḥüsn-i nan-bārā bedīd

çünki (25) nān-bānuñ ḥüsnini gördi cān virdi yaʿnī ʿāşıḳ oldı *nān-bā* ve *nān-vā* ḫabbāz maʿnāsınadur beTürkī etmekçi. Beyt (26)

Yār-ı ḫabbāzī ki çün sīmeş dehī nan mīdehed
ʿĀşıḳ-ı bīçāreeş nan gūyed ü can mīdehed[1437]

2831 Behr-i fürce şud yekī tā gülsitān

(27) Seyr ü teferrücden ötüri [N140b] bir kimse gülistāna gitdi [*şud* bunda reft maʿnāsınadur]

Fürce-yi ū şud cemāl-i bāġbān

(28) bāġbānuñ ḥüsn ü cemāli anuñ seyr ü teferrüci bu hem vechdür anuñ seyr ü teferrüci bāġbānuñ ḥüsn ü cemāli oldı (29) zīrā dil-berüñ ḥüsn ü leṭāfeti hezār mertebe gülistāndan raʿnā vü zībādur *fürce* teferrüc maʿnāsınadur.

2832 Hem-çü aʿrābī ki āb ezçeh keşīd

[M209a] (1) Aʿrābī gibi ki çāhdan āb çekdi

Āb-ı ḥayvān ezruḫ-ı Yūsuf çeşīd

ki ḥażret-i Yūsufuñ (2) yüzinden āb-ı ḥayāt ṭatdı Aʿrābīden murād Mālik bin Ẕaʿrdur ki Kenʿān ḳuyusından ḳoġa ile şu çekerken Yūsuf (3) nebī ʿaleyhi's-selām [A260b] ḳoġa ile ṭaşra çıḳdı *āb-ı ḥayvānī*den murād bunda ḥażret-i Yūsufdur ki Mālik anuñ sebebi ile (4) nihāyetsiz māl u niʿmete mālik oldı [*keşīd* ve *çeşīd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

2833 Reft Mūsī k'āteş āred ū bedest

Ḥażret-i Mūsā gitdi ki o āteş (5) ele getüre nite ki bu āyet-i kerīme anı beyān eyler (6) *ve hel etāke ḥadīṯu Mūsā iẕ ra'ā nāran fe ḳāle liehlihi'mkuṯū innī ānestu nāran leʿallī*

[1437] "O ekmekçi yâra sen gümüş verdiğinde o ekmek verir; bîçâre aşığı da ekmek ister cân verir."

ātīkum minhā biḳabesin ev ecidu ʿale'n-nāri hudā felemmā etāhā nūdiye yā Mūsā innī ene Rabbuke fa'ḫlaʿ naʿleyk[1438] [*āred* fiʿl-i māżī müfred-i müzekker-i ġāyibdür] (7)

Āteşī dīd ū ki ezāteş birest

bir āteş gördi (8) o ki āteşden ḳurtuldı yaʿnī tecellī-yi cemāl ve nūr-ı İlāhī görüp ẓāhirī āteşden müstaġnī oldı nite ki bu āyet-i kerīmeden (9) rūşendür *felemmā ḳażā Mūse'l-ecele ve sāre biehlihi ānese mincānibi'ṭ-Ṭūri nāran* (10) *ḳāle liehlihi'mkuṯū innī ānestu nāran leʿallī ātīkum minhā biḫaberin ev ceẕvetin mine'n-nāri leʿallekum teṣṭalūn* (11) *felemmā etāhā nūdiye minşāṭiyi'l-vādi'l-eymeni fi'l-buḳʿati'l-mubāreketi mine'ş-şecereti en yā Mūsā* (12) *innī enellāhu Rabbu'l-ʿālemīn*[1439].

2834 Cest ʿĪsī tā rehed ezdüşmenān

Ḥażret-i ʿĪsā şıçradı tā düşmenlerden (13) ḳurtula Yehūdīler ḥażret-i ʿĪsāyı ḳatl ü helāk itmege ḳaṣd itdüklerinden ötüri ḫalāṣ bulmaḳdan ötüri bir (14) eve ḳaçdı [*birest* ve *cest* fiʿl-i māżī müfred-i müzekker-i ġāyibdür]

Bürdeş an cesten beçārum āsmān

[B201b] ol şıçramaḳ anı felek-i rābiʿa iltdi zīrā Ḥaḳḳ taʿālā (15) ḥażretinüñ emr-i şerīfi ile ḥażret-i Cibrīl oradan āsmāna iltdi (16) *ve ḳavlihim innā ḳatelne'l-Mesīḥa ʿĪse'bne Meryeme resūlallāhi ve mā ḳatelūhu ve mā ṣalebūhu ve lākin şubbihe lehum ve inne'lleẕīne'ḫtelefū fīhi lefī şekkin* (17) *minhu mālehum bihi minʿilmin ille'ttibāʿa'ẓ-ẓanni ve mā ḳatelūhu yaḳīnā bel refeʿahullāhu ileyhi ve kānellāhu ʿazīzen ḥakīmā*[1440] [*bürd* fiʿl-i māżī müfred-i müzekker-i ġāyibdür]. (18)

2835 Dām-ı Ādem ḫūşe-yi gendüm şude

[1438] "(Resûlüm!) Musa (olayının) haberi sana ulaştı mı? Hani o, bir ateş görmüş ve ailesine: Bekleyin! Eminim ki bir ateş gördüm. Belki ondan size bir meş'ale getiririm veya ateşin yanında bir rehber bulurum, demişti. Oraya vardığında kendisine (tarafımızdan): Ey Musa! diye seslenildi: Muhakkak ki ben, evet ben senin Rabbinim! Hemen pabuçlarını çıkar!" Tâhâ/9-12.

[1439] "Sonunda Musa süreyi doldurup ailesiyle yola çıkınca, Tûr tarafından bir ateş gördü. Ailesine: Siz (burada) bekleyin; ben bir ateş gördüm, belki oradan size bir haber yahut ısınmanız için bir ateş parçası getiririm, dedi. Oraya gelince, o mübarek yerdeki vâdinin sağ kıyısından, (oradaki) ağaç tarafından kendisine şöyle seslenildi: Ey Musa! Bil ki ben, bütün âlemlerin Rabbi olan Allah'ım." Kasas/29-30.

[1440] "Ve 'Allah elçisi Meryem oğlu İsa'yı öldürdük' demeleri yüzünden (onları lânetledik). Halbuki onu ne öldürdüler, ne de astılar; fakat (öldürdükleri) onlara İsa gibi gösterildi. Onun hakkında ihtilâfa düşenler bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedirler; bu hususta zanna uymak dışında hiçbir (sağlam) bilgileri yoktur ve kesin olarak onu öldürmediler. Bilâkis Allah onu (İsa'yı) kendi nezdine kaldırmıştır. Allah izzet ve hikmet sahibidir." Nisâ/157-158.

16-17 ve inne'lleẕīne'ḫtelefū fīhi lefī şekkin minhu mālehum bihi minʿilmin ille'ttibāʿa'ẓ-ẓanni ve mā ḳatelūhu yaḳīnā bel refeʿahullāhu ileyhi ve kānellāhu ʿazīzen ḥakīmā MNAB: -H

Gendüm ḫūşesi Ādeme ṭuzaḳ olmış yaʿnī Ādem ʿaleyhi’s-selām ḫūşe-yi gendüm sebebi ile bihiştden (19) çıḳdı [*ḫūşe* başaḳ maʿnāsınadur *ḫūşe-yi gendüm* buġday ṣalḳımı maʿnāsınadur]

Tā vücūdeş ḫūşe-yi merdüm şude

tā anuñ vücūdı ḫalḳuñ ḫūşesi olmış yaʿnī ḫalḳ-ı ʿālemüñ (20) vücūd u ẓuhūrına sebeb olup künyeti Ebu’l-beşer oldı.

2836 Bāz āyed sūy-ı dām ezbehr-i ḫar

Ṭoġan loḳma vü (21) ġıdādan ötüri ṭuzaḳ cānibine gelür ve giriftār u esīr olur [*bāz* bunda ṭoġan maʿnāsınadur *ḫor* bunda ḫānuñ fetḥasıyıla oḳunmaḳ gerekdür]

Sāʿid-i şeh yābed ü iḳbāl ü fer

şāhuñ sāʿidini (22) ve devlet ü ḳuvvet bulur yaʿnī pād-şāhuñ maḳbūli olup anı kendü eli ile şikāra ṣalar *sāʿid* bilekdür. (23)

2837 Ṭıfl şud mekteb pey-i kesb-i hüner

Ṭıfl mektebe gitdi hüner ü ʿilm ü maʿrifet kesbi içün

Berümīd-i murġ bāluṭf-ı peder

(24) pederüñ luṭf u iḥsānı ile murġ ümīdi üzre yaʿnī pederi ḳuş ṣatun alıvirür diyü ṭıfl mektebe gider. (25)

2838 Pes zimekteb an yekī ṣadrī şude

Pes mektebden ol bir ṭıfl tedrīcile ḳāḍī-ʿasker olmış *ṣadr* ḳāḍī-ʿasker (26) maʿnāsınadur

Māh-gāne dāde vü bedrī şude

Ṭıfl taḥṣīl ü taʿlīmi zemānında [H172a] aylıḳ virmiş ve līkin mürūr-ı eyyāmıla (27) bir bedr-i kāmil olmış *māh-gāne* aylıḳ aḳçadur ki oġlancuḳlar ḫᵛāceye [A261a] virürler.

2839 Āmede ʿAbbās ḥarb ezbehr-i kīn

(28) Ḥażret-i ʿAbbās kīn ü intiḳāmdan ötüri ḥarb u ḳıtāle gelmiş [*ḥarb* ceng maʿnāsınadur]

Behr-i ḳamʿ-ı Aḥmed ü istīz-i dīn

ḥażret-i Resūli ḳamʿ (29) u refʿ içün ve bāṭıl dīnüñ sitīz ü ʿinādından ötüri yaʿnī zemān-ı cāhiliyyetde olduġı bāṭıl dīne taḳviyet ü [M209b] (1) muʿāvenet içün ammā esīr olup ʿināyet-i İlāhī ile müslimān oldı [*ḳamʿ* ḳoparmaḳ maʿnāsınadur].

2840 Geşte dinrā tā ḳıyāmet püşt ü rū

---

19 ḫūşe başaḳ maʿnāsınadur H: -MNAB / ḫūşe-yi gendüm buġday ṣalḳımı maʿnāsınadur MH: -NAB
21 bāz bunda ṭoġan maʿnāsınadur H: -MNAB
28 ḥarb ceng maʿnāsınadur HNA: -MB

(2) Ḳıyāmete degin dīn-i mübīne ẓahīr ü muʿīn olmış [*püşt ü rū* muʿīn ü ẓahīr maʿnāsınadur]

Derḫilāfet ū vü ferzendān-ı ū

ḫılāfetde ḥażret-i ʿAbbās ve anuñ ferzendleri (3) zīrā ḳıyāmete degin ḫılāfet benī-ʿAbbās içündür līkin ḥadden ziyāde ḫalḳa cevr ü ẓulm itdüklerinden ötüri ḫılāfet anlaruñ (4) elinden gitdi bu ẕikr olınan ebyātuñ mażmūnından ġaraż budur ki bir kimse bir ġaraż u maḳṣūd ümīdi ile bir yere (5) varur līkin anda aʿlā vü elṭaf bir ḥālete irişür ki hergiz anuñ ḫāṭırına ḫuṭūr eylememişdür bu sözler Aʿrābī cānibindendür (6) ki ḫalīfenüñ naḳīblerine söyler.

2841 Men berin derṭālib-i çīz āmedem

Ben bu [N141a] ḳapuya bir nesne ṭaleb idici geldüm [*çīz* nesne maʿnāsınadur] (7)

Ṣadr geştem çün bedehlīz āmedem

çünki dehlīze geldüm ṣadr u ʿālī-ḳadr oldum zübde-yi kelām [B202a] budur ki gāhī olur ki bir kimse (8) ṭaleb-i dünyā içün ʿibādet eyler ve ṣalāḥ u zühd ṭarīḳını ṭutar līkin ḥażret-i Bārīden feyż irişüp muḳarreb ü muḫallaṣ olur (9) *dehlīz* iki ḳapu ortasıdur [bunda *ṣadr* muʿaẓẓam maʿnāsınadur].

2842 Āb āverdem betuḥfe behr-i nān

Armaġān diyü nāndan ötüri āb getürdüm (10)

Būy-ı nānem bürd tā ṣadr-ı cinān

nān ümīdi beni cinānuñ ṣadrına iltdi yaʿnī bu ʿālī-dergāha vuṣūl bulmaġa ṭaleb-i (11) nān sebeb oldı *būy* bunda ümīd maʿnāsınadur rāyiḥa maʿnāsına degüldür [*cinān* cīmüñ kesriyile cemʿ-i cennetdür].

2843 Nan birun rand Ādemīrā ezbihişt

(12) Nān Ādem ʿaleyhi’s-selāmı cennetden ṭaşra sürdi yaʿnī bihiştden çıḳmaġa gendüm sebeb oldı ki nānuñ aṣlıdur bu (13) ḫuṣūṣ ẕikr-i ferʿ ve irāde-yi aṣl ḳabīlindendür ki *nān* ferʿ ve *gendüm* aṣldur

Nan merā enderbihiştī mīsirişt

(14) nān beni bihişte mensūb ḳavme muḫteliṭ eyledi bu hem vechdür nān beni bir cennete ḫalṭ eyledi yaʿnī cennete dāḫil olmaġa sebeb oldı (15) vech-i evvele göre *bihiştī*de yā nisbet içündür ki murād bāb-ı saʿādet ve serāy-ı ḫılāfetüñ mensūblarıdur vech-i ṯānī üzre (16) *yā* vaḥdet içündür ki murād dāru’s-saʿāde-yi ḫılāfetdür [*mīsirişt* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

2844 Restem ezāb u zinan hem-çün melek

Ferişte gibi (17) āb u nāndan ḳurtuldum yaʿnī siz ferişte ḫūylulara iḫtilāṭ u muḳārenet sebebi ile beşeriyyetden ḫalāṣ buldum maḳṣūd budur ki (18) celb-i māl içün bir kimse riyā ile ṣuleḥā [A261b] zümresine dāḫil olsa ʿāḳıbet anlaruñ ṣalāḥ u muṣāḥabetinüñ teʾṣīri ile (19) riyāsı ṣıdḳa mütebeddil olup ṣuleḥādan olur

Bīġaraż gerdem berin der çün felek

minbaʿd bu bāb üzre (20) felek gibi ġarażsız devr eylerem egerçi ol ġaraż u ümīd ile geldüm yaʿnī devr ü gerdiş-i felek maḥżā emr-i İlāhī ile olup (21) bīġaraż oldı ise ben daḫı bu bāb-ı saʿādetde bīġarażam [*gerdem* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür].

2845 Bīġaraż ne'bved begerdiş dercihān

Cihānda ġarażsız (22) olmaz gerdiş ü ḥareketde [*gerdiş* dönmek maʿnāsınadur]

Ġayr-ı cism ü ġayr-ı cān-ı ʿāşıḳān

ʿāşıḳlaruñ cisminden ġayrı ve cānından ġayrı yaʿnī ʿāşıḳlaruñ (23) saʿy u ʿameli ṭaleb-i rıżā-yı İlāhī içündür ümīd-i bihişt ve bīm-i ʿuḳūbetden bīḫaberlerdür bunlardan ġayrı cemīʿan her kim ise saʿy u ʿameli ġarażdan (24) ḫālī degüldür.

Derbeyān-ı ān ki ʿāşıḳ-ı dünyā bermiṣāl-i ʿāşıḳ-ı dīvārest ki berū tāb-ı āftāb tāft

Anuñ beyānındadur ki (25) dünyāya ʿāşıḳ u ṭālib olan dīvāra ʿāşıḳ olan kimse gibidür ki ol dīvār üzre (26) āftābuñ nūr u pertevi yaldıradı

ve cehd ü cihād nekerded tā fehm kuned

ve cehd ü saʿy eylemedi tā fehm ide (27)

ki ān tāb u revnaḳ ezdīvār nīst

ki ol pertev ü leṭāfet dīvārdan degüldür

ezḳurş-ı āftābest derāsmān-ı çihārum (28)

belki felek-i rābiʿde olan āftābuñ cirm ü ḳurşındandur

lācerem küllī dil berdīvār nihād (29)

ol sebebden bi'l-külliyye dīvār üzre göñül ḳodı yaʿnī dīvāra ʿāşıḳ oldı

çün pertev-i āftāb beāftāb peyvest [M210a] (1)

çünki āftābuñ nūr u pertevi āftāba muttaṣıl oldı āftābuñ ġurūbı ile [B202b]

ū maḥrūm māND ebeden (2)

ol ʿāşıḳ-ı dīvār olan kimse ebedī maḥrūm ḳaldı

ve ḥīle beynehum ve beyne mā yeştehūn (3)

ve perde oldı perde olmaḳlıḳ anlaruñ ortasında ve ol nesnenüñ ortasında ki anlar iştihā vü ārzū [H172b] eylerler (4) ḥażret-i Mevlānā kendü kelāmınuñ mażmūnını bu āyet-i

kerīme ile iṯbāt eyledi ve *ḥīle'l-ḥaylūletu* taḳdīrindedür ki (5) fāʿili *el-ḥaylūletu*dur *ḥīle* fiʿl-i māżiy-i mechūl müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

2846 ʿĀşıḳān-ı kül ne in ʿuşşāḳ-ı cüz

Küllüñ (6) ʿāşıḳları bu cüz'üñ ʿāşıḳları degüldür zīrā ikisi bir yirde cemʿ olmaḳ muḥāldür yaʿnī ne ṭālib-i Ḥaḳḳ olanlar ṭālib-i dünyā (7) olurlar ne ṭālib-i dünyā olanlar ṭālib-i Ḥaḳḳ olurlar [*ʿāşıḳān-ı küll nī ʿuşşāk-ı cüz* Sürūrī Efendi bunı iḫtiyār eylemişdür]

Mand ezkül an ki şud müştāḳ-ı cüz

ol kimse ki (8) cüz'e müştāḳ oldı külden ḳaldı yaʿnī ṭālib-i dünyā olan Ḫudāy taʿālādan maḥrūm ḳaldı. (9)

2847 Çün ki cüzvī ʿāşıḳ-ı cüzvī şeved

Çünki bir cüz bir cüz'e ʿāşıḳ ola yaʿnī bir maḫlūḳ bir maḫlūḳa taʿaşşuḳ ide (10)

Zūd maʿşūḳeş bekül ḫod mīreved

anuñ maʿşūḳı tīz kendü külline gider yaʿnī ḥażret-i Ḫudā cānibine gider (11) pes maḫlūḳa ʿāşıḳ olan firāḳ eleminden selāmet ü emnde degüldür ve çünki maʿşūḳ vefāt ide ʿāşıḳ (12) ḥasret ü nedāmetde ḳalur.

2848 Rīş-gāv u bende-yi ġayr āmed ū

Ol kimse ṣıġıruñ ṣaḳalı ve ġayruñ bendesi (13) geldi yaʿnī ḥażret-i Ḫudādan dūr olup ġayruñ bendesi ve [A262a] musaḫḫar u maġlūbı oldı *rīş-gāv* ḍarb-ı meṯeldür (14) maġlūb u musaḫḫar u ʿāciz maʿnāsına [*rīş* ṣaḳal maʿnāsınadur]

Ġarḳa şud kef derżaʿīfī derzed ū

maḫlūḳa ʿāşıḳ [N141b] olan kimse ġarḳ (15) oldı bir żaʿīfe el urdı *el-ġarīḳu yeteşebbeṯu bikulli mā vecede*[1441] mūcebince kendü gibi bir ʿācize teşebbüṯ (16) idüp andan meded ü muʿāvenet ṭaleb eyler [*kef* bunda dest maʿnāsınadur].

2849 Nist ḥākim tā kuned tīmār-ı ū

Meded ü muʿāvenet (17) ṭaleb eyledügi kimse ḥākim degüldür ki aña tīmār u riʿāyet ide zīrā o daḫı ancılayın ʿāciz ü maḫlūḳdur (18)

Kār-ı ḫᵛāce ḫod kuned yā kār-ı ū

ol kimse kendü efendisinüñ işini yā anuñ işini mi eyler beher ḥāl ʿācizdür (19) andan aña fāyide yoḳdur [*ḫᵛāce* bunda efendi maʿnāsınadur].

2850 Fe'zni bi'l-ḥurre pey-i in şud meṯel

Fe'zni bi'l-ḥurre bunuñ içün meṯel oldı (20)

[1441] "Suda boğulmak üzere olan, bulduğu her şeye tutunmaya çalışır."

19 ḫᵛāce bunda efendi maʿnāsınadur HNA: -MB

Fe’sriḳı’d-durre bedin şud münteḳal

fe’sriḳı’d-durre buña naḳl olınmış oldı zübde-yi kelām budur ki (21) ʿāḳıla lāzım olan budur ki ḥażret-i Ḫudādan ġayrı bir kimseden meded ü muʿāvenet ṭaleb itmeye ve Ḳādir ü Ḳaviyye (22) ʿāşıḳ ola ʿāciz ü zebūn olan kimseye ʿāşıḳ olmaya nite ki ʿArabdan bunı müşʿir bir ḍarb-ı meṯel vāḳıʿ olmışdur (23) ḍarb-ı meṯel budur

İẕā zeneyte fe’zni bi’l-ḥurrete ve iẕā seraḳte fe’sriḳı’d-durrete

ḳaçan zinā (24) eylemek isteseñ ḥürreye eyle cāriyeye eyleme ve ḳaçan bir nesne uġurlamaḳ isteseñ dürre uġurla maḳsūd (25) meyl ü iḫtilāṭ u muṣāḥabetüñ eyülerile olsun dimekdür *dürre* büyük incüdür [*fe’zni* ve *fe’sriḳ* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

2851 Bende sūy-ı ḫᵛāce şud ū mand zār

(26) Bende efendisi cānibine gitdi o ki murād ʿāşıḳdur anuñ firāḳından zār u maḥzūn ḳaldı (27)

Būy-ı gül şud sūy-ı gül ū mand ḫār

gülüñ rāyiḥası gül cānibine gitdi ol kimseye ḫār ḳaldı murād dil-ber gidüp (28) dil-berüñ ġam u elemi ḳaldı dimekdür *ūrā ḫār māND* taḳdīrinde olmaḳ üzre şerḥ olındı *māND bāḫār* taḳdīrinde olmaḳ (29) hem mümkindür [cemīʿ-i nüsaḫda *ḫār* vāḳıʿ olmışdur].

2852 Ū bumande dūr ezmaṭlūb-ı ḫᵛīş

Ol kimse kendü maṭlūbından dūr u cüdā ḳalmış [M210b] (1)

Saʿy żāyiʿ renc bāṭıl pāy rīş

saʿyi zāyiʿ renc ü zaḥmeti bāṭıl u ʿabeṯ ayaġı mecrūḥ keṯret-i saʿyden (2) ve ʿömrini bīhūde vü telef eylemiş ṭālib-i dünyānuñ miṯāli budur.

2853 Hem-çü ṣayyādī ki gīred sāyeyī

(3) Şol ṣayyād gibi ki o bir sāye ṭuta yaʿnī sāye-yi murġı ṣayd itmege saʿy ide

Sāye key gerded verā ser-māyeyī

[B203a] sāye (4) aña ḳaçan bir ser-māye olur yaʿnī sāye-yi murġ aña ser-māye olmaġa imkān olmaduġı gibi ehl-i dünyāya esbāb u emlāk ü (5) metāʿ-ı dünyā ser-māye-yi āḫıret olmaz.

2854 Sāye-yi murġī girifte merd saḫt

Merd-i ṣayyād bir murġuñ sāyesini (6) muḥkem ṭutmış [*saḫt* muḥkem maʿnāṯsınadur]

Murġ ḥayran geşte berşāḫ-ı dıraḫt

aġacuñ budaġı üzre murġ ḥayrān olmış yaʿnī merdüñ (7) bu işine ḥayrān olmış dünyā ḥażret-i Ḫudānuñ sāyesi meṯābesindedür pes [A262b] ṭālib-i dünyā şol ṣayyāda beñzer

ki (8) murġı ḳoyup sāyesini şikār itmege ḳaṣd u saʿy ide zīrā ḥażret-i Ḫudāyı terk idüp dünyāya ṭālib olmaḳ hemān (9) aña beñzer.

2855 K'in müdemmaġ berki mīḫanded ʿaceb

Ki bu müdemmaġ ʿaceb kimi temesḫur eyler [bunda *müdemmaġ* nāmaʿḳūl maʿnāsınadur]

İnt bāṭıl int pūsīde sebeb

(10) işte saña bāṭıl işte saña çürimiş ve nefʿsiz sebeb gūyiyā bu beyt murġ cānibindendür ki sāyesinüñ (11) şikārına ḳaṣd itdügiyiçün mıṣrāʿ-ı ṯānī ile aña ṭaʿn eyledi *ḫanded ber*ile istiʿmāl olınduġından ötüri kimi temesḫur (12) eyler maʿnāsınadur *sebeb* bunda ṣayyāda nisbet ip maʿnāsına olmaḳ rūşendür.

2856 V'er tu gūyī cüzv peyveste-y külest

(13) Ve ger sen dir iseñ ki cüz külle muttaṣıldur yaʿnī maḫlūḳ Ḫālıḳa muttaṣıldur pes maḫlūḳı dost (14) ṭutmaḳ hemān Ḫālıḳı dost ṭutmaḳ gibidür.

Ḫār mīḫor ḫār maḳrūn-ı gülest

pes ḫārı ye zīrā ḫār güle maḳrūn (15) u muttaṣıldur beyt-i sābıḳ suʾāldür bu beyt aña cevābdur [H173a] ṭaʿn u istihzā ṭarīḳı ile [*mīḫor* emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür].

2857 Cüz ziyek rū nist peyveste bekül

(16) Cüz külle bir yüzden ġayrı muttaṣıl degüldür yaʿnī cüzʾüñ külle ittiṣāli cemīʿ vechile degüldür belki (17) bir vechile muttaṣıl u āşnā ve bir vechile munfaṣıl u bīgānedür [cüz külle bir yüzden muttaṣıl degüldür egerçi bir yüzden muttaṣıldur bu hem vechdür]

V'er ne ḫod bāṭıl budī baʿṯ-i rüsül

ve illā (18) yaʿnī eger tamām ittiḥād u ittiṣāl olayıdı resüller göndermek laġv u bāṭıl olurdı zīrā resūl göndermek (19) elbette ġayriyyet ü bīgānelik ister baʿṯ-i rüsül ol sebebden lāzımdur ki ḫalḳ-ı ʿālemüñ maʿlūmı degüldür ki ne nesne (20) ḥażret-i Ḫudādan baʿīd eyler pes resüller bu ḫuṣūṣı iʿlām u beyān içün irsāl olındı ki buña ʿubūdiyyet dirler ve (21) maḥabbet-i Ḫudā ne nesne ile ẓāhir olur anı rūşen eyleyeler nite ki bu āyet-i kerīme anı ʿıyān eyler *ḳul in kuntum tuḥibbūnellāhe fe'ttebīʿūnī yuḥbibkumullāh*[1442] [*baʿṯ* göndermek maʿnāsınadur]. (22)

2858 Çün resūlān ezpey-i peyvestenend

---

17 cüz külle bir yüzden muttaşıl degüldür egerçi bir yüzden muttaşıldur bu hem vechdür HNAB: -M

[1442] "(Resûlüm!) De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin." Âli İmrân/31.

Çünki resūller cemīʿ-i ʿibādı Ḫudāya muttaṣıl eylemekden (23) ötüridür [*peyvesten* müteʿaddī vü lāzım gelür ammā bunda müteʿaddīdür nite ki Būstānda bu beyt anı beyān eyler

Zenī çeng peyvest bāşūy-ı ḫᵛīş
Şebangeh çü refteş tehīdest pīş[1443]]

Pes çi peyvendend şan çün yek tenend

pes enbiyā anları Ḫudāya ne muttaṣıl eylerler çünki ʿibād bir tendür (24) pes maʿlūm oldı ki eger her vechden cüz'üñ külle ittiṣāli olayıdı eyleye enbiyānuñ risāletine [N142a] iḥtiyāc (25) olmazdı ve baʿṯ-i rüsül taḥṣīl-i ḥāṣıl olurdı bu ḫod muḥāldür.

2859 İn suḫan pāyan nedāred ey ġulām

Ey (26) ġulām bu söz pāyān ṭutmaz yaʿnī ey sālik maʿārif-i İlāhiyyeye nihāyet yoḳdur

Rūz bīgeh şud ḥikāyet kun tamām

(27) rūz vaḳtsiz oldı yaʿnī geç ḳaldı ḥikāyeti tamām eyle yaʿnī Aʿrābī ki dāru'l-ḫılāfete irişdi (28) ḥāli nice oldı beyān eyle [*bīgeh* bīvaḳt maʿnāsınadur].

Süpürden-i ʿArab ḥediyyerā yaʿnī sebūrā beġulāmān-ı ḫalīfe

ʿArab armaġānı yaʿnī (29) sebūyı ḫalīfenüñ ġulāmlarına teslīm itmesi beyānındadur [B203b]

2860 An sebū-yı ābrā derpīş daşt

[A263a] [M211a] (1) ʿArab ol āb-ı bārānıla pür sebūyı öñine ṭutdı

Tuḫm-ı ḫıdmetrā deran ḥażret bikaşt

ol ḥażret de (2) ḫıdmet tuḫmını ekdi yaʿnī ʿubūdiyyet iẓhār eyledi iḥsān ümīdiyile [*bikāşt* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

2861 Guft in hedye bedan sulṭan berīd

(3) Aʿrābī ġulāmlara eytdi bu armaġānı ol sulṭāna iledüñüz *berīd* emr-i ḥāżırdur cemʿ

Sā'il-i şehrā ziḥācet vā ḫarīd

(4) şāhuñ sā'ilini ḥācetden ḫalāṣ eyleñüz *ḫuddām*dan murād bunda ʿibādet-i ʿibādı cenāb-ı (5) ʿizzete ʿarż iden melāyikedür *vā ḫarīd* ṣatun aluñuz maʿnāsınadur [*vā ḫarīd*de ḫā fetḥile oḳunur].

2862 Āb-ı şīrīn ü sebū-yı sebz ü nev

Bu (6) armaġān şīrīn āb ve sebz ü nev sebūdur

[1443] "Kadın, akşam vakti eli boş geldiğinden dolayı, kocasına çeng bağladı."

23 peyvesten müteʿaddī vü lāzım gelür ammā bunda müteʿaddīdür nite ki Būstānda bu beyt anı beyān eyler Zenī çeng peyvest bāşūy-ı ḫᵛīş Şebangeh çü refteş tehīdest pīş H: -MNAB

Z'āb-ı bārānī ki cemʿ āmed begev

şol bārān ṣuyındandur ki çuḳurda (7) cemʿ geldi yaʿnī cemʿ oldı zübde-yi kelām budur ki tevbe vü inābet sebebi ile neżāret ü leṭāfet bulmış tenden (8) ṣādır olan az laṭīf ʿamel ʿaḳla ziyāde merġūb görindüginden Ḫudāy taʿālāya lāyıḳ ẓann itdügidür (9) *gev* kāf-ı Fārsīnüñ fetḥiyile çuḳur maʿnāsınadur.

2863 Ḫande mīāmed naḳībanrā ezān

Naḳīblere ol hedyeden (10) ḫande geldi zīrā ḫalīfeye belki ḫuddāma lāyıḳ degül āb-ı şīrīn anda rāygān u firāvān olduġıyiçün (11)

Līk peẕrüftend anrā hem-çü cān

līkin anı cān gibi ḳabūl eylediler.

2864 Z'an ki luṭf-ı şāh-ı ḫūb-ı bāḫaber

Zīrā ki (12) ḫaber ü başīretile olan ḫūb şāhuñ luṭfı

Kerde būd enderheme erkān eṣer

cemīʿ-i erkāna eṣer eylemiş idi bu (13) sebebden anı ḳabūl eylediler zīrā dergāh-ı ʿālī ṣıdḳ u ḫulūṣıla gelene redd ü menʿ olmaduġı nuḳabānuñ maʿlūmı (14) olduġından anı redd eylemediler ve bir kimse aña lāyıḳ armaġān getürmege ḫod ḳudret ü imkān yoḳdur farżā (15) cemīʿ-i eşyā melāyike ḫalḳ olınsa ḥażret-i Rabbu'l-ʿizzete lāyıḳ bir ān ṭāʿat u ʿibādet itmege ḳādir olmazlar [*erkān*dan murād erkān-ı devletdür]. (16)

2865 Ḫūy-ı şāhan derraʿiyyet cā kuned

Pād-şāhlaruñ ḫūyı raʿiyyete eṣer ü yer eyler zīrā *en-nāsu ʿalādīni mulūkihim*[1444] (17) bunı ister [*cā kuned* teʾsīr eyler maʿnāsınadur]

Çarḫ-ı aḫḍar ḫākrā ḫaḍrā kuned

yaşıl felek ḫāk ü zemīni yaşıl eyler mā-beynde bu ḳadar buʿd u (18) mesāfe var iken çünki pād-şāhlar ve erkān-ı devlet meẕkūr oldı ol münāsebetile ḥażret-i Mevlānā pād-şāhlara (19) münāsib nükte ve erkāna muvāfıḳ daḳīḳa beyān eyler.

2866 Şeh çü ḥavżī dan ḥaşem çün lūlehā

Pād-şāhı bir ḥavż ve (20) ḥaşem ü erkānı lūleler gibi bil

Āb ezlūle revan derkūlehā

āb lūleden göllere cārīdür (21) *kūlhā*dan murād reʿāyādur *kūl* kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyile bir deredür ki anda ḫurde ṭaş ve ḳum ola ve Türkīde (22) *göl* dirler ki ʿArab *ġadīr* dir [*kūlhā*da lām fetḥile oḳunmaḳ gerekdür].

2867 Çün ki āb-ı cümle ezḥavżist pāk

[1444] "İnsanlar, sultanlarının dîni üzeredir." Bkz. Herevî (1404), Cilt I, s. 198.

Çünki cemīʿ lūlelerüñ ṣuyı bir pāk ü şīrīn ḥavżdandur (23)

Her yekī ābī dehed ḫoş ẕevḳnāk

her bir lūle laṭīf şīrīn bir āb virür zīrā aṣlı şīrīn ü (24) laṭīfdür. [A263b]

2868 V'er deran ḥavż āb-ı şūrest ü pelīd

Ve ger ol ḥavżda şūr u nāpāk ṣu varısa [H173b] (25)

Her yekī lūle hemān āred pedīd

her bir lūle hemān ol ābı ẓāhir getürür yaʿnī ḥavżda olan her niçe ise lūleden (26) hemān ol revān olur.

2869 Z'an ki peyvestest her lūle beḥavż

Zīrā ki her lūle ḥavża muttaṣıldur (27)

Ḥavż kun dermaʿni-yi in ḥarf ḥavż

bu sözüñ maʿnāsında taʿammuḳ u diḳḳat eyle ve ġavvāṣ ol yaʿnī bu (28) sözüñ kemā-yenbaġī maʿnāsını [B204a] fehm itmege iḳdām u ihtimām eyle tā maḳṣūd ne idügi saña ẓāhir ü rūşen ola zīrā (29) *kullukum rāʿin ve kullukum mesʾūlun ʿanraʿiyyetin*[1445] mūcebince senüñ cān u dil ü ʿaḳluñ ḥavż meşābesindedür [M211b] (1) ve bāḳī aʿżā vü ḥavāssuñ lūleler gibidür eger senüñ aʿżā vü ḥavāssuñdan eylik peydā ola delīldür ki (2) senüñ derūnuñ ṣāf u pākdür ve *kullu ināʾin yeteraşşaḥu bimā fīh*[1446] muḳteżāsınca bāṭınuñda ne var ise ẓāhirüñde ol (3) ẓuhūr eyler nite ki ḥażret-i Mevlānā buña işāret eyler [*ḥavż* bunda ṭalmaḳ ve taʿammuḳ eylemek maʿnāsınadur baʿż maḥalde şürūʿ maʿnāsınadur].

2870 Luṭf-ı şāhenşāh-ı cān-ı bīvaṭan

Vaṭansız cān (4) şāhenşāhınuñ leṭāfeti

Çūn eşer kerdest bin derküll-i ten

tenüñ cemīʿisinde gör niçe eşer (5) eylemişdür ki cān sebebi ile cemīʿ-i aʿżāya ḥayāt irişmişdür [*bīn* emr-i ḥāzır müfred-i müẕekkerdür].

2871 Luṭf-ı ʿaḳl-ı ḫoş-nihād-ı ḫoş-neseb

(6) Laṭīf neseblü laṭīf ṭabīʿatlu ʿaḳluñ leṭāfeti

Çun heme tenrā derāred deredeb

cemīʿ cesedi niçe edebe (7) getürür murād *el-edebu ṣūretu'l-ʿaḳl*[1447] mūcebince ʿaḳl sebeb-i edeb idügin beyāndur dīvānede ʿaḳl (8) olmaduġıyiçün edeb yoḳdur aḫbārda

---

[1445] "Hepiniz çobansınız, sevk ve idâre ettiklerinizden sorumlusunuz." (Buhârî, *Sahîh*, VIII/104; Müslim, *Sahîh*, VI/7, 8; Ebû Dâvûd, *Sünen*, III/180; Tirmizî, *Sünen*, VII/198; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/5, 54, 111, 121.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 150.

[1446] "Her kap, (ancak) içinde olanı sızdırır."

[1447] "Edep, aklın görünüşüdür."

vardur ki çün ḥażret-i Ḥaḳḳ [N142b] ʿaḳlı ḫalk eyledi gel didi geldi git (9) didi gitdi ḳalḳ didi ḳalḳdı otur didi oturdı ḥażret-i Cibrīl Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ emr-i şerīfi (10) ile ḥażret-i Ādeme ʿaḳl u ḥayā vü īmānı getürdi ve eytdi ki fermān-ı İlāhī budur ki üçinden birini ḳabūl idesin (11) ḥażret-i Ādem ʿaleyhi's-selām ʿaḳlı iḫtiyār eyledi pes ḥażret-i Cibrīl īmān u ḥayāya eytdi siz gidüñ (12) eytdiler ki bize emr-i İlāhī budur ki ʿaḳl ḳanda ise biz daḫı andayuz.

2872 ʿIşḳ şeng-i bīḳarār-ı bīsükūn

(13) Sükūnsız ḳarārsız şūḫ u maṭbūʿ ʿışḳ [*şeng* ʿavām taḥrīf idüp şen dir]

Çun heme tenrā derāred dercünūn

cemīʿ teni niçe cünūna getürür (14) yaʿnī her ne ḳadar ṣāḥib-ʿaḳl olsa ʿışḳ anı mecnūn eyler. Beyt (15)

Eger ḫod heft sübʿ ezber buḫʿānī
Çü āşüftī elif bī tī nedānī[1448]

2873 Luṭf-ı āb-ı baḥr k'ū çün kevṯerest

Deryā ābınuñ (16) leṭāfeti ki o deryā kevṯer gibidür yaʿnī ziyāde şīrīndür

Seng-rīzeş cümle dürr ü gevherest

anuñ (17) ḫurde ṭaşı cümle dürr ü gevherdür yaʿnī şol kimse ki ʿālim-i mütebaḥḥirdür anuñ netāyic ü āṯārı ʿamel-i ḫayr u ṭāʿat ve muḳārenet (18) ü ṣoḥbeti mūriṯ-i saʿādetdür.

2874 Her hüner k'ustā bedan maʿrūf şud

Her hüner ki ustād anuñıla meşhūr oldı [*ustā* ustād maʿnāsınadur] (19)

Cān-ı şākirdan bedan mevṣūf şud

şākirdlerinüñ cānı anuñıla mevṣūf oldı yaʿnī şākirdleri (20) anı taḥṣīl [A264a] itmege cān u dilden saʿy u kūşiş eylerler ustād ol hünerüñ ehlidür diyü. (21)

2875 Pīş-i ustād-ı uṣūlī hem uṣūl

Uṣūle mensūb ustād ḳatında

Ḫʿāned an şākird-i cüst-i bāḥuṣūl

ḥuṣūl (22) ü taḥṣīl ile olan cüst ü ṭālib şākird hem uṣūl oḳur zīrā ustādınuñ şöhret ü mahāreti andadur (23) *hem uṣūl*üñ maʿnāsı mışrāʿ-ı ṯānīye ḳayd olındı.

2876 Pīş-i ustād-ı faḳīh an fıḳh-ḫʿān

Faḳīh ustād ḳatında (24) ol fıḳh oḳuyıcı yaʿnī şākirdi

Fıḳh ḫʿāned nī uṣūl enderbeyān

[1448] "Eğer kendin yedide birini ezber okursan, karıştırır ve elif bî tî'yi bilmezsin."

beyān u taʿallümde fıḳh oḳur uṣūl (25) oḳumaz.

2877 Pīş-i ustādī ki ū naḥvī buved

Şol ustād ḳatında ki ol ustād naḥvci ola [*naḥvī*de yā nisbet içündür] (26) [B204b]

Cān-ı şākirdeş ezū naḥvī şeved

anuñ şākirdinüñ cānı andan naḥvci olur sāyir-i fünūn u ʿulūm bunlara (27) ḳıyās olına.

2878 Bāz ustādī ki ū maḥv-ı rehest

Girü şol ustād ki o yoluñ maḥvıdur (28)

Cān-ı şākirdeş ezū maḥv-ı şehest

anuñ şākirdinüñ cānı andan şehüñ maḥvıdur yaʿnī şol mürşid ki (29) fenā fillāh mertebesine vāṣıldur mürīdi andan fenā fillāh ögrenür zīrā ustādınuñ fenni ne ise şākirdüñ [M212a] (1) taḥṣīli aña göre olur.

2879 Z'in heme envāʿ-ı dāniş rūz-ı merg

ʿİlmüñ bu cemīʿ-i envāʿından mevt güni [*dāniş* ʿilm maʿnāsınadur] (2)

Dāniş-i faḳrest sāz-ı rāh-ı berg

ʿilm-i faḳrdur rāh-ı āḫıretüñ zād u tedārüki sāyir-i ʿulūmuñ nefʿi hemān dünyādadur (3) ʿilm-i şerīʿat tābiʿ-i ʿilm-i faḳrdur.

Ḥikāyet-i mā-cerā-yı naḥvī vü keştībān

Naḥvī vü keştībānuñ (4) mā-cerāsınuñ ḥikāyeti beyānındadur

2880 An yekī naḥvī bekeştī dernişest

Ol bir naḥvci ki keştīde oturdı (5) yaʿnī keştīye girdi *keştī* gemi

Rū bekeştīban nihād an ḫod-perest

ol ḫod-perest keştībāna yüz (6) ḳodı yaʿnī aña teveccüh eyledi [*keştībān* gemici maʿnāsınadur].

2881 Guft hīç eznaḥv ḫᵛandī guft lā

Eytdi hīç naḥvden oḳuduñ mı keştībān (7) oḳumadum didi

Guft nīm-i ʿumr-i tū şud derfenā

[H174a] naḥvci keştībāna eytdi senüñ ʿömrüñüñ nıṣfı fenāda (8) oldı yaʿnī żāyiʿ oldı bu hem vechdür fenāya gitdi bu vech üzre *derfenā* befenā maʿnāsına olur. (9)

2882 Dil-şikeste geşt keştīban zitāb

Ḥarāret ü ıżṭırābdan gemici perīşān u bīḥużūr oldı (10)

Līk an dem gerd ḫāmūş ezcevāb

līkin ol dem cevābdan ḫāmūş oldı *gerd* bunda *gerdī*den (11) muḫaffefdür ki bunda şud maʿnāsınadur.

2883 Bād keştīrā begirdābī fikend

Emr-i İlāhī ile bād keştīyi bir (12) gird-āba bıraḳdı

Guft keştīban bedan naḥvī bülend

keştībān furṣat bulup muḥkem ṣavtı ile ol naḥvciye (13) eytdi.

2884 Hīç dānī āşnā kerden bugū

Di yüzmegi hīç bilür misin [*āşnā* bunda ṣuda yüzmek maʿnāsınadur]

Guft nī ey ḫoş-cevāb-ı ḫūb-rū

(14) naḥvci eytdi ḫūb yüzlü laṭīf sözlü bilmezem.

2885 Guft küll-i ʿumret ey naḥvī fenast

(15) Keştībān naḥvciye eytdi senüñ ʿömrüñüñ cemīʿisi fenādur [A264b]

Z'an ki keştī ġarḳ-ı in gird-ābhast

(16) zīrā ki keştī bu gird-āblaruñ ġarḳıdur yaʿnī elbette bunda ġarḳ olmaḳ muḳarrerdür.

2886 Maḥv mībāyed ne naḥv incā bidān

Bil (17) bunda maḥv gerek naḥv gerekmez [*bidān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Ger tu maḥvī bīḫaṭar derāb rān

eger sen maḥv iseñ āb içine ḫavf (18) u ḫaṭarsız sür yaʿnī eger maḥv-ı muṭlaḳ ve vāṣıl-ı Ḥaḳḳ iseñ deryādan ḫavf eyleme zīrā saña deryādan ve hīç bir nesneden (19) żarar irişmez ḳıṣṣadan ḥiṣṣe budur ki ʿulūmdan maḳṣūd-ı küllī ʿilm-i sülūk u ṭarīḳat ve maʿrifet-i ṭarīḳ-ı āḫıretdür (20) zīrā şol vaḳt ki keştī-yi ten deryā-yı ecele ġarḳ ola ol maḥalde bunuñ sebebi ile şeyṭān ve ʿaẕāb-ı nīrāndan (21) ḫalāṣ [N143a] müyesser olur. Beyt

ʿIşḳ mīverzem ü ümmīd ki in fenn-i şerīf
Çün hünerhā-yı diger mūcib-i ḥırman neşeved[1449] (22)

2887 Āb-ı deryā mürderā berser nehed

Āb-ı deryā mürdeyi başı üzre ḳor yaʿnī deryā ölüyi (23) baturmaz

V'er buved zinde zideryā key rehed

ve ger diri ola deryādan ḳaçan ḳurtulur murād ne idügi ḥażret-i (24) Mevlānā beyān eyler [*nehed* ve *rehed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

2888 Çün bümürdī tū zievṣāf-ı beşer

Çünki sen beşer vaṣflarından olduñ yaʿnī (25) *mūtū ḳable en temūtū*[1450] mūcebince çünki aḫlāḳ-ı ẕemīmeden necāt bulduñ (26)

[1449] "Aşk ekiyorum; ümit ederim ki bu fenn-i şerîf diğer hünerler gibi zarara sebeb olmaya."

Baḥr-ı esrāret nehed berfarḳ-ı ser

esrār-ı İlāhī deryāsı seni başınuñ depesi üzre ḳor ve cenāb-ı Ḳudse irişdürür. (27)

2889 Ey ki ḫalḳanrā tu ḫar mīḫ[v]andeyī

Ey kimse ki sen ḫalāyıḳa ḫar oḳumışsun yaʿnī ʿilmüñe maġrūr olup ḫalḳı taḥḳīr (28) eylersün

İn zeman çün ḫar berin yaḫ mandeyī

bu zemān ḫar gibi bu yaḫ üzre ḳalmışsun yaʿnī ḫar buz üzre yürümege ḳādir (29) olmaduġı gibi sen [B205a] daḫı dünyā ḳuyūdında ḳalup āḫıretden ġāfil ü bīḫabersin [*yaḫ* buz maʿnāsınadur].

2890 Ger tu ʿallāme-y zemānī dercihān

[M212b] (1) Eger sen cihānda zemānuñ ʿallāmesi iseñ

Nek fenā-yı in cihan bin v'in zemān

işte bu cihānuñ (2) ve bu zemānuñ fenāsını gör yaʿnī ḥaḳīḳatda ʿallāmelik bu fānī cihānı terk idüp āḫıret tedārükinde olmaḳdur baʿż-ı nüsaḫda (3) *nek fenā-yı īn cihān-bīn ü zemān* vāḳıʿdur ki *īn* lafẓı yoḳdur yine mevzūndur [*nek* īnekden muḫaffefdür işte maʿnāsınadur].

2891 Merd-i naḥvīrā ezan derdūḫtīm

(4) Naḥvī merdi ol sebebden dikdük yaʿnī Aʿrābīnüñ ḳıṣṣası içine ol sebebden getürdük

Tā şumārā naḥv-ı maḥv āmūḫtīm

(5) tā size maḥv u fenā naḥvi ögretdük tā bu ʿilmi taḥṣīl itmegile ḳurb u viṣāl-i İlāhīye irişesin. (6)

2892 Fıḳh-ı fiḳh u naḥv-i naḥv ü ṣarf-ı ṣarf

ʿİlm-i fıḳhı bilmegi ve ʿilm-i naḥvi ḳaṣd u taḥṣīl itmegi ve ʿilm-i ṣarfı taġyīr ve aṣl-ı vāḥidi (7) emṣile-yi muḫtelifeye döndürmegi [aṣl-ı maʿnā *fiḳh* ve *naḥv* ve *ṣarf* mużāf olmaḳdur]

Dergüm āmed yābi ey yār-ı şigerf

ey ḳavī ve ʿaẓīmü'l-ḳadr yār maḥv u fānī gelmekde (8) bulursun bu vech *güm* kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyile olduġına göredür kāf-ı ʿArabīnüñ fetḥiyile olursa maʿnā böyle olur ey (9) ḳavī vü ʿaẓīmü'l-ḳadr yār maḥv u nāḳış gelmekde bulursun beytüñ rūşen maʿnāsı budur ki fıḳhuñ fıḳhını [A265a] ve naḥvüñ naḥvini ve ṣarfuñ (10) ṣarfını ey şigerf yār güm āmedde bulursun yaʿnī cemīʿ-i ʿulūmuñ maġz u lübbini ve sūd u nefʿini maḥv u fenā ve riyāżet (11) ü ʿibādetde bulursun zīrā bu ḫuṣūṣa vuṣūl bulan kimseye

---

[1450] "Ölmeden önce ölünüz." Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 260.

cemīʿ-i ʿulūm u müşkilāt münkeşif ü rūşen (12) olur ve zübde-yi kelām budur ki ḳıyāmet güni envāʿ-ı ʿulūmdan nefʿ müyesser olmaz meger ḳalb-i selīmden ki ṣemere-yi aʿmāl-i (13) ṣāliḥadur *yevme lāyenfeʿu mālun ve lā benūn illā men etallāhe biḳalbin selīm*[1451] ḥażret-i Mevlānā ḥiṣṣe beyānına şürūʿ (14) eyledi [*ṣigerf* ḳavī ve ʿazīz ve ʿaẓīmü'l-ḳadr maʿnāsınadur].

2893 An sebū-yı āb dānişhā-yı mast

Ol sebū-yı āb bizüm ʿilmlerümüzdür ki nāḳıṣ ʿamellerümüz gibi (15) iken biz anı bīḳuṣūr ve bervech-i kemāl ẓann eylerüz ve ḥażret-i Ḫudāya armaġān idüp sebeb-i maġfiret bilürüz [*dānişʿilm* maʿnāsınadur] (16)

V'an ḫalīfe Dicle-yi ʿilm-i Ḫudast

ve ol ḫalīfe ki ḳıṣṣada ẕikr olındı Ḫudānuñ ʿilmi Diclesidür ki cemīʿ-i ʿālemüñ (17) ʿulūmı bir ḳaṭredür ḥażret-i Ḫudānuñ [H174b] ʿilmine nisbet.

2894 Mā sebūhā pür beDicle mīberīm

Biz sebūları ābıla pür Dicleye iledürüz (18) bu hem vechdür biz ābıla pür sebūları Dicleye iledürüz yaʿnī Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ deryā-yı ʿilmini ḫāṭıra getürmeyüp ʿilm-i endeke mālik (19) olmaġıla maġrūr oluruz [*Dicle*ye nisbet *mā* yerindedür]

Ger ne ḫar dānīm mā ḫodrā ḫarīm

eger biz kendümüzi ʿilm-i İlāhīye nisbet ḫar u cāhil bilmeyevüz ṣaḥīḥ ü (20) muḳarrer ḫaruz zīrā cāhilüz ve kendü cehlümüzi bilmezüz pes bu iʿtibārıla ḫar olmamuz muḥaḳḳaḳdur Sürūrī Efendi ḫor u ḥaḳīr maʿnāsına (21) şerḥ eylemişdür mümkin degüldür meger teʾvīl-i iʿtibārī üzre zīrā ḥorlaruz maʿnāsına ḫodrā lafẓı mānidür [*ḫār* ekin içinde olan diken fidanı ve özli balçıḳ maʿnāsına daḫı gelür]. (22)

2895 Bāri Aʿrābī bedan maʿẕūr būd

Bārī Aʿrābī anuñıla maʿẕūr idi [*bārī* muḥaṣṣal-ı kelām ve hele maʿnāsınadur]

K'ū ziDicle ġāfil ü bes dūr būd

zīrā Aʿrābī Dicleden (23) ġāfil ü ziyāde ıraḳ idi ammā şol kimse ki ḥażret-i Ḫudānuñ ʿilmine ʿālim ola ve kendünüñ ʿilmine maġrūr olup kibr ide (24) belki ʿilmine münāsib ʿamel itmeye veyl ü helāk aña pes maʿḳūl olan oldur ki ʿālim ü ʿāmmī hergiz ʿilm ü ʿamellerine maġrūr olmayalar belki (25) ḥażret-i Ḫudāya her dem tażarruʿ u niyāz idüp kendülerini maḥv u fānī bileler.

2896 Ger ziDicle bāḫaber būdī çü mā

[1451] "O gün, ne mal fayda verir ne de evlât. Ancak Allah'a kalb-i selîm (temiz bir kalp) ile gelenler (o günde fayda bulur)."Şuarâ/88-89.

21 ḫār ekin içinde olan diken fidanı ve özli balçıḳ maʿnāsına daḫı gelür HNA: -MB

Eger (26) Aʿrābī bizcileyin Dicleden ḫaberile olayıdı yaʿnī biz ʿilm-i İlāhīden ḫabīr [B205b] olduġumuz gibi ol Dicleden ḫabīr olayıdı

Ū neburdī an sebūrā cābecā

(27) Aʿrābī ol sebūyı mesāfe-yi baʿīdeden menzilbemenzil zaḥmet çeküp Baġdāda iltmezdi.

2897 Belki ezDicle çü vāḳıf āmedī

(28) Belki Dicleden çünki vāḳıf geleyidi yaʿnī Dicle aña maʿlūmı olayıdı [*Dicle* Baġdādda olan ırmaḳdur] (29)

An sebūrā berser-i sengī zedī

ol sebūyı bir ṭaşuñ başına ururdı ve ḫacāletinden ol bāb-ı saʿādete [N143b] [M213a] (1) gelmezdi.

Ḳabūl kerden-i ḫalīfe hediyyerā ve ʿaṭā fermūden-i bākemāl-i bīniyāzī ezān hediyyerā ve ezān sebū (2)

Ḫalīfe Aʿrābīnüñ armaġānını ḳabūl itmesi ve aña ʿaṭā buyurması beyānındadur ol armaġāndan ve (3) ol sebūdan kemāl-i istiġnāsı ile yaʿnī hīç bir vechile [A265b] iḥtiyācı yoḳ iken kemāl-i kereminden anı ḳabūl eyledi Ḥaḳḳ taʿālā (4) ḥażretinüñ daḫı bendelerinüñ ṭāʿat u ʿibādetine zerre vü şemme ḳadar iḥtiyācı yoḳ iken maḥżā elṭāf-ı (5) bīnihāyesinden ḳabūl idüp inʿāmlar ve iḥsānlar eyler.

2898 Çün ḫalīfe dīd ü aḥvāleş şinīd

Çünki ḫalīfe (6) Aʿrābīnüñ armaġānını gördi ve anuñ aḥvālini naḳīblerden işitdi

An sebūrā pür zizer kerd ü mezīd

(7) ol sebūyı zerden pür eyledi ve andan ziyāde hem aña ḫılʿat u niʿmet virdi [*mezīd* ziyāde maʿnāsınadur].

2899 An ʿArabrā kerd ezfāḳa ḫalāṣ

(8) Ol Aʿrābīyi faḳr u iḥtiyācdan ḫalāṣ eyledi

Dād baḫşişhā vü ḫilʿathā-yı ḫāṣ

baḫşişler (9) ve ḫāṣ ḫilʿatlar virdi.

2900 Pes naḳībanrā bufermūd an ḳubād

Pes ol ḳubād ve naḳīblere buyurdı *ḳubād*dan (10) murād ḫalīfe-yi Baġdāddur [*ḳubād* meşhūr bir pād-şāhuñ ismi olduġı iʿtibārıla ḫalīfeye ḳubād didi]

An cihān-ı baḫşiş ü an baḥr-ı dād

---

28 Dicle Baġdādda olan ırmaḳdur HN: -MAB

ol baḫşiş cihānı ve ol ʿadl deryāsı cihān-ı (11) baḫşiş-i kerem ü iḥsānı ḥadden ziyāde olan kimseye dirler.

2901 K'in sebū pür-zer bedest-i ū dehīd

Ki bu sebūyı (12) pür-zer idüp anuñ eline virüñüz

Çün ki vā gerded suy-ı Dicleş berīd

çünki buradan döne anı Dicle cānibine (13) iledüñüz ve keştīye ḳoñuz tā ki kendü yerine keştī ile vara [*dehīd* ve *berīd* emr-i ḥāżır cemʿ olmaḳ rūşendür egerçi viresüz ve iledesüz maʿnāsına olur fiʿl-i mużāriʿ cemʿ-i ḥāżır olmaḳ mümkindür].

2902 Ezreh-i ḫuşk āmedest ü ezsefer

Ḳurı (14) yolından ve sefer ü baʿīd menzilden gelmişdür

Ezreh-i Dicleş buved nezdīkter

Dicle yolından aña vaṭanı yaḳīnrekdür (15) ve hem ḳurıdan ise Dicleden gitmek āsānrekdür bu sözler ḫālīfe cānibindendür naḳīblere. (16)

2903 Çün bekeştī dernişest ü Dicle dīd

Çünki gemide oturdı ve Dicleyi gördi

Secde mīkerd ezḥayā vü mīḫamīd

(17) ḥayā vü şerminden secde eyledi ve egildi bu hem vechdür ḥayā vü şerminden secde eylerdi ve egilürdi böyle diyü [*ḫamīden* bükilmek maʿnāsınadur]. (18)

2904 K'ey ʿaceb luṭf in şeh-i vehhābrā

Ki bu vehhāb şāhuñ ʿaceb luṭfı vardur *vehhāb* ziyāde iḥsān idici maʿnāsınadur (19)

V'an ʿacebter k'ū sited ān ābrā

ve ol ʿacebrek ki ol şāh ol ābı aldı.

2905 Çun peẕīruft ezmen an deryā-yı cūd

(20) Ol cūd u kerem deryāsı benden niçe ḳabūl eyledi

An çünan naḳd-i daġalrā zūd zūd

(21) ancılayın daġal u ḥaḳīr naḳdi fevrī vü tevaḳḳufsız.

2906 Küll-i ʿālemrā sebū dan ey puser

Ey püser cemīʿ-i ʿālemi sebū bil [*daġal* bunda nāmaʿḳūl ve ḥaḳīr maʿnāsınadur] (22)

K'ū buved ezʿilm ü ḫūbī tā beser

---

13 dehīd ve berīd emr-i ḥāżır cemʿ olmaḳ rūşendür egerçi viresüz ve iledesüz maʿnāsına olur fiʿl-i mużāriʿ cemʿ-i ḥāżır olmaḳ mümkindür H: -MNAB

21 daġal bunda nāmaʿḳūl ve ḥaḳīr maʿnāsınadur HNA: -MB

ki o ʿilm ü ḫūblıḳdan başına degin ola yaʿnī ʿilm ü hüner ü aḫlāḳ-ı ḥamīdeden ki (23) pürdür [*ḫūbī* ḥüsn maʿnāsınadur].

2907 Ḳaṭre-yi ezDicle-yi ḫūbī-yi ust

Ol Allāhuñ ḥüsni Diclesinden bir ḳaṭredür [B206a] (24)

K'an nemīgunced zipürrī zīr-i pust

ki ol ḫūy-ı Ḫudā kemāl-i keṯretinden [A266a] post altına ṣıġmaz yaʿnī ziyāde āşkār olur *ān*dan murād (25) ḫūy-ı Ḫudā olmaḳ rūşendür ḳıṣṣadan ḥiṣṣe budur ki biz ki ʿilm ü ṭāʿatumuzı tuḥfe ẓann idüp [H175a] ḥażret-i Ḫudānuñ (26) dergāhına iledürüz ve andan iḥsān recā eylerüz Ḫudāy ʿazze ve celle kemāl-i kereminden bizüm noḳṣān u ḫalelden pür ʿilm ü ʿamelümüzi ḳabūl (27) idüp anuñ muḳābelesinde bize bihişt ü niʿmet ü rifʿat iḥsān eyler bāḫuṣūṣ ki bizüm ʿilm ü ʿamelümüze (28) hīç iḥtiyācı yoḳdur zīrā bizde olan ʿilm ü aḫlāḳ-ı ḥamīde anuñ ʿilm ü aḫlāḳı deryāsından bir ḳaṭredür.

2908 Genc-i maḫfī bud zipürrī çāk kerd

(29) Ḫudāy taʿālā maḫfī vü pinhān genc idi ziyāde keṯretinden çāk eyledi yaʿnī kendüsini [M213b] (1) āşkāre eyledi *kuntu kenzen maḫfiyyen fe aḥbebtu en uʿrafe fe ḫalaḳtu'l-ḫalḳa liuʿrafe*[1452] (2)

Ḫākrā tābanter ezeflāk kerd

ḫāki eflākden rūşen ü tābānrek eyledi ḫākden murād ādemīdür ki ʿilm ü ʿaḳl ve ʿışḳ (3) u ṭāʿat nūrıyıla āftāb u ʿarş-ı ʿaẓīmden rūşenrek idüp melāyikeden efḍal eyledi.

2909 Genc-i maḫfī bud zipürrī cūş kerd

(4) Ḥażret-i Ḫudā maḫfī vü pinhān genc idi kemāl-i keṯret ve ziyāde vefretinden cūş u ẓuhūr eyledi (5)

Ḫākrā sulṭān-ı aṭlas-pūş kerd

kemāl-i kereminden ḫāki aṭlas geyici sulṭān eyledi pes rūşen oldı ki ḥażret-i (6) Ḫudānuñ ʿilm ü kemāl ve ḳudret ü cemāli bīḥaddür.

2910 V'er bedīdī şāḫi ezDicle-y Ḫudā

Ve ger Ḫudāy taʿālānuñ (7) Diclesinden bir şāḫ göreyidi ol kimse ki kendünüñ ʿilmini vāfir ü maḳbūl ʿadd idüp hediyye ẓann eyler [*Dicle*den murād bunda aḫlāḳ u evṣāf-ı İlāhīdür] (8)

An sebūrā ū fenā kerdī fenā

---

24 K'an nemīgunced zipürrī zīr-i pust MNAB: -H

[1452] "Ben gizli bir hazîne idim; bilinmeyi istedim; halkı yarattım." Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 166.

ol kimse ol sebūyı fenā eylerdi Dicleye nisbet *şāḫ*dan murād arḳdur ki ırmaḳdan (9) bulınur fenā eylerdi yaʿnī kendünüñ ʿilm ü fażlını maḥv u ferāmūş eylerdi.

2911 An ki dīdendeş hemīşe bīḫadend

(10) Zīrā anlar ki Dicleden bir şāḫ gördiler dāyimā bīḫodlardur yaʿnī maḥv u fānīlerdür ki [N144a] murād enbiyā vü evliyādur [*bīḫodend*de ḫā fetḥile oḳunur] (11)

Bīḫodāne bersebū sengī zedend

bīḫodlar ve bīʿaḳllar gibi sebūya bir ṭaş urdılar yaʿnī vücūd u fażīletlerini ʿadem (12) meṣābesinde ḳomışlardur.

2912 Ey ziġayret bersebū sengī zede

Ey himmet ü ġayretden sebūya bir seng (13) urmış ve sebūyı pāre pāre eylemiş

İn sebū z'işkeste kāmilter şude

bu sebū ṣınmış olmaḳdan kāmilrek (14) olmışdur zīrā Ḥaḳḳ ittiṣāl sebebi ile noḳṣāndan ḫalāṣ bulmış ve cüz' ü külle vāṣıl olmış.

2913 Ḫum şikeste āb ezū nārīḫte

(15) Küp ṣınmış ve andan āb dökilmemiş [*şikeste* bunda ṣınmış maʿnāsınadur *şikest* bunda şikesten taḳdīrinde ki ṣınmaḳ maʿnāsınadur ki mechūldür]

Ṣad dürüstī z'in şikest engīḫte

belki ḫum bu şikestden yüz (16) dürüstlik ḳoparmış yaʿnī aḫlāḳ-ı ẕemīmenüñ tebdīlinden ẓuhūr iden maḥv u fenā kemāl-i ḳurb u viṣāl-i İlāhīye (17) sebeb olup küllī ḳudret ü taṣarrufa mūriṯ olur zīrā ḳaṭre deryāya mülāḳāt itmegile deryā ḥükminde (18) olur.

2914 Cüzv-i cüzv-i ḫum beraḳṣest ü beḥāl

Küpüñ cemīʿ cüzleri raḳṣ u ḥāldedür

ʿAḳl-ı cüzvīrā nümūde in muḥāl

(19) līkin bu ḥāl [A266b] ʿaḳl-ı cüz'īye muḥāl görinmişdür yaʿnī ehl-i ẓāhir bu ḥāle muḥāl diyüp inkār üzre olmışlardur (20) *ʿaḳl-ı cüz'ī*den murād ʿaḳl-ı maʿāşdur ki bu ṭabaḳada olan kimselere muḥāl görinmege sebeb raḳṣ u ḥāl ẕevḳı olduġıyiçündür (21) zīrā *men lemyeẕuḳ lemyaʿrif*[1453] meşhūrdur līkin eger bir kimse şehevāt-ı nefsāniyye [B206b] ve teleẕẕüẕāt-ı cismāniyyeyi terk (22) idüp bir mürşidüñ irşādı ile her ḫalvetde

---

9 fenā eylerdi yaʿnī kendünüñ ʿilm ü fażlını maḥv u ferāmūş eylerdi M: -HNAB

15 şikeste bunda ṣınmış maʿnāsınadur MHA: -NB / şikest bunda şikesten taḳdīrinde ki ṣınmaḳ maʿnāsınadur ki mechūldür HNA: -MB

[1453] "Tatmayan bilmez."

ʿibādet ü riyāżete saʿy u kūşiş ide ve rūzeye müdāvemet (23) göstere elbette feyż ü fażl-ı İlāhīye irişür ve ger riyāżete ziyāderek saʿy ide vuṣūl-i küllī müyesser olur. (24)

2915 Nī sebū peydā derin ḥālet ne āb

Bu ḥāletde ne sebū ne āb ẓāhirdür bu ḥāletden murād istiġrāḳ u fenā mertebesidür (25)

Ḫoş bübin v'allāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb

laṭīf gör yaʿnī benüm bu sözlerüme tamām diḳḳatile naẓar eyle ve Allāh taʿālā ḥażreti (26) ṣavāb u maʿḳūli bilicirekdür ḥişşe budur ki Aʿrābī mesāfe-yi baʿīdden ṣıdḳ u ḫulūṣıla ḫalīfenüñ ḳapusına (27) gelüp mülāzemet eyledi ʿāḳıbet murādına vuṣūl bulup āsūde-ḥāl oldı saña daḫı bu maʿānīyi fehm eylemek ṭaleb (28) ü sülūk u riyāżetile müyesser olur zīrā ẕevḳa dāyir ḥālātdur nite ki ḥażret-i Mevlānā buña işāret eyler [*bübīn* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]. (29)

2916 Çün der-i maʿnī zenī bāzet kunend

Çünki maʿnā ḳapusını ḳaḳasın saña açarlar zīrā ṣıdḳıla ṭālib olan [M214a] (1) maḥrūm olmaz *men ṭalebe şey'en ve cedde vecede ve men ḳaraʿa bāben ve lecce velece* [1454] [H175b]

Perr-i fikret zen ki şeh-bāzet kunend

(2) fikret ḳanadını ur ki seni şeh-bāz eyleyeler *et-tefekkuru sāʿaten ḫayrun minʿibādeti erbaʿīne seneten*[1455] ḥükmince bu fikre vuṣūl (3) bulur iseñ ziyāde bülend-pervāz olup *el-mer'u yaṭīru bihimmetihi*[1456] ile ʿāmil olmış olursun [*fikret*de tā nefs-i kelimedendür]. (4)

2917 Perr-i fikret şud gil-ālūd u girān

Senüñ fikrüñüñ perri balçıġa bulaşmış ve ṣaḳīl oldı ki pervāza ḳādir olmazsun (5)

Z'an ki gil-ḫʿārī turā gil şud çü nān

zīrā ki gil yeyicisin çünki maʿnāda senüñ nānuñ gil oldı yaʿnī yidügüñ (6) nān ẓāhirde egerçi nāndur līkin maʿnāda gildür nite ki ḥażret-i Mevlānā beyān eyler [*gil-ḫʿār* vaṣf-ı terkībīdür aña muttaṣıl olan yā ḫıṭāb içündür fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭab olmaġa *ḫʿārī*de olan elif māniʿdür].

2918 Nan gilest ü guşt kemter ḫor ezīn

(7) Nān u gūşet aṣlda gildür bundan azrek ye [*ḫor* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Tā nemānī hem-çü gil enderzemīn

[1454] "Bir şeyi arzulayan ve gayret gösteren, aradığını bulur; bir kapıyı çalan ve ısrâr eden, içeri girer."
[1455] "Bir saatlik tefekkür, kırk yıllık (nâfile) ibâdetten hayırlıdır."
[1456] "Kişi, gayretiyle uçar."

tā gil (8) gibi zemīnde ḳalmayasın zīrā her nesne ki süflīdür anuñ teʾsīri daḫı süflīdür ḫuṣūṣā ki ekl ü şürb pes (9) *el-cinsu ileʾl-cinsi yemīlu*[1457] ḥükmince her kim ki zemīn cinsinden çoḳ yiye zemīn cānibine meyl eyler ve ṣaḳīl olup (10) ḫᵛāb u ġafletde ḳalup ṭāʿat u ʿibādet itmege kāhil ü ġāfil olur. Beyt (11)

Şikem bend-i destest ü zencīr-i pāy
Şikem-bende nādir-perested Ḫudāy[1458]

2919 Çün gürisne mīşevī seg mīşevī

Ammā (12) ʿaceb ḥāletdür çünki aç olasın kelb olursun

Tünd ü bed peyvend ü bed-reg mīşevī

tünd ü ġażablu ve bed-ḫūy (13) u bed-aṣl olursun bu mıṣrāʿ-ı evveli mübeyyin vāḳıʿ olmışdur yaʿnī ḥiddet ü ġażab ġalebe idüp (14) ḫalḳı kelb gibi ışırasın ve ḥüsn-i ḫulḳdan cüdā olursun.

2920 Çün şudī tū sīr murdārī şudī

[A267a] (15) Çünki ṭoḳ olduñ bir cīfe olduñ

Bīḫaber bīpā çü dīvārī şudī

bir dīvār gibi ḫabersiz ayaḳsız olduñ (16) yaʿnī reftār u ḥarekete ḳudreti yoḳ cemād gibi olduñ. Mıṣrāʿ (17)

Ve ger ḫorī çü behāyim buyūftī çü cemād[1459]

2921 Pes demī murdār u dīger dem segī

Pes bir dem murdārsın ve bir ġayrı dem kelbsin yaʿnī çoḳ yidügüñ vaḳt (18) cīfe vü cemād gibisin ve aç olduġuñ vaḳt kelb gibisin ki tünd ü bed-ḫūysın çünki bu iki nāmaʿḳūl ḫūydan (19) saña ḫalāṣ müyesser degüldür

Çun kunī derrāh-ı şīran ḫoş tegī

[B207a] şīrān-ı dīn yolında niçe laṭīf (20) yilmeklik eylersün yaʿnī evliyāya tebaʿiyyet idüp ṭāʿat u ʿibādete ḳaçan saʿy eylersün.

2922 Ālet-i işkār-ı ḫod cüz seg medān

(21) Kendü şikāruñuñ ālet ü sebebini kelbden ġayrı bilmeye yaʿnī senüñ şikāruñuñ [N144b] āleti nefsüñdür [*işkār*da olan hemze zāyiddür] (22)

Kemterek endāz segrā üstüḫᵛān

[1457] "Cins, cinsine çeker (meyl eder)."
[1458] "Mide elin kelepçesi ayağın zinciridir; midesinin kulu olan Allâh'a nâdiren ibâdet eder."
[1459] "Ve eğer hayvanlar gibi yersen, cansızlar derekesine düşersin."

kelbe üstüḫᵛānı azrek at.

2923 Z'an ki seg çün sīr şud ser-keş şeved

(23) Zīrā ki kelb çünki ṭoḳ oldı ser-keş olur

Key suy-ı ṣayd u şikār-ı ḫaş deved

laṭīf ṣayd u (24) şikār cānibine ḳaçan yiler yaʿnī nefs keṯret-i ekl sebebi ile emre iṭāʿat itmeyüp ṭāʿat u ʿibādetden ibā eyler pes (25) dergāh-ı Ḫudāya vuṣūl ṭaleb idene lāzımdur ki nefsini ṣavm u riyāżetile zebūn ide [*ḫoş*da ḫā fetḥile oḳunmaḳ gerekdür]. (26) Beyt

Bekem kerden ezʿādet-i ḫīş ḫard

Tu an ḫᵛīştenrā melek-ḫūy kerd[1460]

2924 An ʿArabrā bīnevāyī mīkeşīd

Ol ʿArabı (27) iḥtiyāc u ḳudretsizlik çekdi [*bīnevā* ḳudretsiz maʿnāsınadur]

Tā bedan dergāh u an devlet resīd

tā evvel dergāha ve ol devlete irişdi. (28)

2925 Derḥikāyet gufteyīm iḥsān-ı şāh

Ḥikāyetde dimişüz şāhuñ iḥsānını işitdüñ (29)

Derḥaḳ-ı an bīnevā-yı bīpenāh

ol penāhsız bīnevānuñ ḥaḳḳında bunda tenbīh budur ki her bīʿamel ki anuñ muʿīn ü penāhı olmaya ki [M214b] (1) aña iʿtimād ide ḥażret-i Erḥamu'r-rāḥimīn kemāl-i kereminden Ḫudāy taʿālā aña raḥmet ü maġfiret eyler bu ḥaḳīr-i pür-ḫalel-i (2) bīʿamel gibi ki vesīle vü vāsıṭadan dūram. Beyt

Bebīçāregī her ki āmed berem

Neyendāzemeş z'āstānī kerem[1461] (3)

2926 Her çi gūyed merd-i ʿāşıḳ būy-ı ʿışḳ

Ezdehāneş mīçehed derkūy-ı ʿışḳ

Merd-i ʿāşıḳ ʿışḳ (4) maḥallesinde her ne dirse anuñ dehānından ʿışḳ rāyiḥāsı ṣıçrar yaʿnī ẓāhir olur murād ʿāşıḳ her ne söylese ʿuşşāḳ (5) anuñ sözinden ʿışḳ rāyiḥasını istişmām eylerler dimekdür nite ki *kullu inā'in yeteraşşaḥu bimā fīh*[1462] bu sırrı ʿıyān (6) eyler bu beyt bu vechile şerḥ olındı böyle rūşen olduġıyiçün taḳdīri böyledür *her çi gūyed merd-i ʿāşıḳ derkūy-ı ʿışḳ* (7) *ezdehāneş būy-ı ʿışḳ mīçehed* bu beyte bu vechile hem egerçi

---

[1460] "Yeme içme âdetinden azaltmakla sen kendini melek huylu yapabilirsin."
[1461] "Kim bana bîçâre olarak gelirse, ona saraydan başka kerem derecesi vermem."
[1462] "Her kap, (ancak) içinde olanı sızdırır."

maʿnā mümkindür lākin maʿnā-yı sābıḳ rūşendür merd-i ʿāşıḳ (8) her ne dirse ʿışḳ maḥallesinde anuñ dehānından ʿışḳ rāyiḥası ṣıçrar yaʿnī ʿuşşāḳ anuñ ʿışḳını anuñ sözinden (9) fehm eylerler [*kūy* maḥalle maʿnāsınadur].

2927 Ger bugūyed fiḳh faḳr āyed heme

Eger merd-i ʿāşıḳ ʿilm-i fıḳh diye cemīʿan faḳr gelür yaʿnī ẓāhirden beyān [A267b] eylese ehl-i (10) ʿışḳ ḳatında cemīʿan ʿilm-i ṭarīḳatdur [*heme* cemīʿan maʿnāsınadur]

Būy-ı faḳr āyed ezan ḫoş-demdeme

ol laṭīf ṣadālu ve ḫūb (11) sözlüden faḳr rāyiḥası gelür.

2928 V'er bugūyed küfr dāred būy-ı dīn

Merd-i ʿāşıḳ eger küfr söyleye ol söz dīn (12) rāyiḥasını ṭutar zīrā derūnı dīnile pürdür ve hem ẓāhirī [H176a] iʿtibār üzre küfr gibi görinür lākin teʾvīl-i iʿtibārī üzre laṭīf (13) ü tevḥīddür Manṣūr ḥażretlerinüñ ene'l-Ḥaḳḳ sözi gibi

Āyed ezguft-ı şekeş būy-ı yaḳīn

anuñ şekk ü (14) ẓann sözinden yaḳīn rāyiḥası gelür maʿḳūl olan budur ki evliyāʾullāhdan ṣādır olan kelimāta ziyāde diḳḳat (15) ü ihtimām lāzımdur ki rūşen ü ẓāhir olan anları ikfār itmek lāyıḳ degüldür belki evlā budur ki çün maḳṣūd olan maʿnā (16) maʿlūm olmaya sükūt idüp inkār üzre olmayalar [*guft* bunda söz maʿnāsınadur].

2929 Keff-i kej k'ezbaḥr-ı ṣıdḳī ḫāstest

Egri köpük (17) ki bir ṣıdḳ deryāsından ḳalḳmış ve ẓāhir olmışdur

Aṣl-ı ṣāf an ferʿrā ārāstest

ṣāf (18) aṣl ol ferʿi bezemişdür yaʿnī çünki deryā sükūn bula ol kef ṣāf olur *baḥr*den murād ʿāşıḳ-ı sādıḳdur *kef-i kej*den (19) murād biḥasebi'ẓ-ẓāhir şerʿ-i şerīfe [B207b] muḫālif olan sözidür ki istiġrāḳ u vecd ʿāleminde ṣādır olur [*aṣl*dan murād merd-i ʿāşıḳdur *ferʿ*den murād kef-i kejdür ki murād nāmeşrūʿ sözdür]. (20)

2930 An kefeşrā ṣāfi vü maḥḳūḳ dān

Merd-i ʿāşıḳuñ ol egri kefini ṣāfī ve lāyıḳ u maḳbūl bil

Hem-çü düşnām-ı leb-i maʿşūḳ dān

(21) maʿşūḳuñ lebinüñ düşnāmı gibi bil ki düşnām egerçi telḫ u nāḫoşdur ammā leb-i (22) dil-berden olduġı iʿtibārıyıla şīrīn ü ḫoşdur [*düşnām* sögmek maʿnāsınadur]. (23) Beyt

Bedem guftī vü ḫursendem ʿafākellah nikū guftī

Cevāb-ı telḫ mīzībed leb-i laʿl-i şeker-ḫārā[1463]

2931 Geşte an düşnām-ı nāmaṭlūb-ı ū

Ḫoş zibehr-i ʿārıż-ı maḥbūb-ı ū

(24) Maḥbūbuñ nāmaṭlūb düşnāmı maḥbūbuñ zībā vü maḥbūb ʿārıżından ötüri laṭīf ü şīrīn olmış (25) ūdan murād maḥbūbdur ve mışrāʿ-ı ṯānīde olan maḥbūb merġūb u zībā maʿnāsınadur.

2932 Ger bugūyed kej nümāyed rāstī

(26) ʿĀşıḳ-ı Ḥaḳḳ eger egri söyleye o ṭoġrılıḳ gösterür

Ey kejī ki rastrā ārāstī

ey ne laṭīf şol egri (27) ki rāstı tezyīn eyledi yaʿnī rāsta andan leṭāfet ü ziynet irişdi murād ʿuşşāḳuñ biḥasebi'ẓ-ẓāhir nāmeşrūʿ (28) olan kelimātı ehl-i ẓāhirüñ ẓann u gümān ile olan sözlerinden maḳbūl idügin beyāndur. Ḥikāyet (29)

Bir ʿazīz eydür ki pīr ü faḳīr bir Aʿrābīyi gördüm Kaʿbenüñ ṭavāfında eytdi ey ḫalāyıḳı ḫalḳ idici şerm ṭutmaz mısın [M215a] (1) ki ben saña ʿuryān münācāt idem ve ḥālbuki sen Kerīm olasın ve kāfirlere rızḳ u ḫılʿat virürsün ve ben (2) pīr ü ḥaḳīr ʿabdüñe iḥsān u iltifāt eylemezsün ben ol Aʿrābīye eytdüm [N145a] āgāh ol bilmez misin ki Ḥaḳḳ taʿālā (3) ḥażretine buncılayın lāyıḳ degüldür Aʿrābī baña yüri ki ben anı senden eyürek bilürem Aʿrābī [A268a] bunı diyüp (4) benüm ḳatumdan gitdi bir sāʿatdan ṣoñra geldi ki üstinde bir cübbe var idi ve ṣalınurdı çünki beni (5) gördi eytdi ben dimedüm mi ki anı senden eyürek bilürem çünki ʿitāb eyledüm baña cübbe virdi bu sebebden (6) ḥażret-i Mevlānā eydür benüm sözlerüm ʿışḳ-ı İlāhīdendür egerçi ḥikāyet ṣūretindedür ammā çünki ʿāşıḳānedür (7) anuñ maʿnā vü ḥiṣṣesi ḫūb u şīrīndür.

2933 Ezşeker ger şekl-i nānī mīpezī

Eger şekerden bir nān şeklini (8) pişüresin [*mīpezī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur]

Ṭaʿm-ı ḳand āyed ne nan ger mīmezī

eger anı emesin ve ṣorasın ḳand leẕẕeti gelür nān leẕẕeti gelmez (9) egerçi ṣūretā nāndur [*mīmezī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur *mezīden*den emmek ve ṣormaḳ maʿnāsınadur].

2934 Ger biyābed mü'minī zerrin-veşen

[1463] "Bana kötü söyledin; dediğin 'Allâh seni affetsin' cümlesini iyi olarak alıp kanaat ettim; acı cevabı, şeker yiyen la'l dudaklar tatlandırır."

Eger bir mü'min altun büt bula [*veşen* büt maʿnāsınadur] (10)

Key hiled anrā berāy-ı her şemen

her büt-perest içün anı ḳaçan ḳor [*şemen* büt-perest maʿnāsınadur].

2935 Belki gīred enderāteş efkened

Belki (11) mü'min veşeni aḫz u ḳabż eyler āteşe bıraġur

Ṣūret-i ʿārīyyeteşrā bi'şkened

anuñ ʿāriyyeti maʿmūr teni (12) ṣır ve bozar.

2936 Tā nemāned berzeheb naḳş-ı veşen

Tā altun üzre büt naḳşı ḳalmaya (13)

Z'an ki ṣūret māniʿest ü rāh-zen

zīrā ki büt ṣūreti ʿibādete māniʿdür ve yol urıcıdur yaʿnī ḳurb-ı İlāhīye māniʿdür (14) pes ehlullāh yaramazlıḳ ṣūretini ki murād aḫlāḳ-ı zemīmedür aḫlāḳ-ı ḥamīdeye tebdīl ve hem vecd ü maḥv vaḳtinde ʿuşşāḳdan (15) ṣādır olan nāmeşrūʿ sözleri vech-i aḥsenile teʾvīl eylerler pes sen daḫı ḳıṣṣanuñ ṣūretinden güzer (16) idüp ẓāhirī maʿnāya naẓar eyleme belki ḥikāyātdan murādum olan maʿānīyi fehm eyle ebyāt-ı sābıḳadan (17) ḥiṣṣe budur ki çün mürşid göre ki bir kimsede istiʿdād-ı ṭarīḳat vardur naṣīḥat ve laṭīf sözile anuñ küfr ü ḍalālet (18) meşābesinde olan ʿāriyyeti ṣūretini ṣır ve maḥv eyler tā ki anuñ zer-i ḫāliṣ gibi laṭīf Ḫudāyī zātı āşkāre (19) ola nite ki bir şeyḫ bir fireng cevānını gördi ki şaṭranc oynar [H176b] anuñ berāberinde oturdı ve anuñıla şaṭranc oynadı (20) mürīdler ḥayretde ḳaldılar ve şeyḫ oyun arasında ḥikmet-āmīz sözler söyledi [B208a] ve ol cevānı īmāna getürdi (21) ve şeyḫuñ mürīdlerinden oldı şeyḫ mürīdlerine iʿtizār idüp eytdi anuñ zātında İslām u ṭarīḳata (22) ḳābiliyyet gördüm şaṭranc oynamaġıla anı kendüme māyil idüp īmāna getürdüm ve mürīdlerümden oldı [*rāh-zen* vaṣf-ı terkībīdür]. (23)

2937 Ẕāt-ı zerreş dād-ı Rabbāniyyetest

Bütüñ zer zātı ʿaṭā vü baḫşiş-i İlāhīdür zīrā zerüñ zer olmasında kimsenüñ (24) ṣunʿı yoḳdur

Naḳş-ı büt bernaḳd-i zer ʿāriyyetest

ammā zerüñ zātı üzre büt naḳşı ʿāriyyetdür zīrā maḫlūḳuñ (25) ṣunʿı ile olmışdur *zerreş*de olan żamīr-i ġāyib veşene rāciʿdür [*naḳd-i zer* zāt-ı zer maʿnāsınadur].

2938 Behr-i keykī tū gilīmīrā mesūz

---

22 rāh-zen vaṣf-ı terkībīdür HNA: -MB

Bir (26) büreden ötüri sen bir gilīmi yaḳma belki büreyi andan refʿ eyle tā ki gilīm sālim ḳala yaʿnī żarar-ı ḳalīlden ötüri nefʿ-i (27) keṯīri terk eyleme [*keyk* büre maʿnāṯınadur]

V'ezṣadā-yı her meges me'gẕār rūz

ve her megesüñ ṣadāsından rūzı (28) terk ü żāyiʿ eyleme belki ṣadā-yı megesi istimāʿ eyleme rūzı menāfiʿüñe ṣarf eyle bu beyt temṯīl ṭarīḳı iledür [A268b] (29) ve murād budur ki ʿuşşāḳdan ṣādır olan nāmeşrūʿ bir söz sebebi ile ʿuşşāḳa münkir olup kendüñe küllī żarar olmasına [M215b] (1) ḳaṣd eyleme belki ol bir söze iltifāt itmeyüp andan müntefiʿ ol mü'min zerrīn-veṯeni veṯen naḳşından ötüri (2) terk itmeyüp büt naḳşını andan refʿ idüp anı kendü levāzımına ḫarc eyledi eger büt naḳşından ötüri anı (3) terk itmiş olayıdı kendüsine küllī ziyān itmiş olurdı nite ki bu beyt daḫı bu maʿnāṯı rūşen eyler ve (4) maḳṣūd bu daḫı olmaḳ mümkindür benüm ẓāhirī ḥikāyātumı terk eyle andan ḥiṣṣe vü maʿnā ḥāṣıl eyle zīrā aṣl-ı deḳāyıḳ u ḥaḳāyıḳ (5) u esrār ḥiṣṣe vü maʿnādadur ḳıṣṣada degüldür zīrā ṣūret-i ḳıṣṣa aña ḳālıb meṯābesindedür maḳṣūd ḫod ḳālıb (6) degüldür belki ḳālıb içinde olandur meṯelā insāndan murād ṣūret-i insān degüldür belki ḥaḳīḳat-ı insāndur. (7)

2939 Büt-perestī çün bumānī derşuver

Büt-perestsin sen çünki ṣūretlerde ḳalursun [*büt-perest* vaṣf-ı terkībī olmaḳ üzre şerḥ olındı *perestī* fiʿl-i mużāriʿ ve *büt* anuñ muḳaddem mefʿūli olmaḳ mümkindür maʿnā aña göre olur]

Ṣūreteş bü'gẕār u dermaʿnā niger

(8) anuñ ṣūretini ḳo ve maʿnāya naẓar eyle yaʿnī veṯenüñ veṯenligine naẓar eyleme belki anuñ zerligine naẓar eyle *ṣūreteş*de (9) olan żamīr-i ġāyib naḳş-ı büte rāciʿdür egerçi netīce-yi kelām ṣuvere iltifāt eyleme belki maʿānī vü siyere naẓar eyle dimekdür. (10)

2940 Merd-i ḥaccī hem-reh-i ḥācī ṭaleb

Ḥacc eri iseñ ḥācī ṭaleb eyle [*ṭaleb* emr-i ḥāżır müfred müẕekkerdür]

Ḫᵛāh Hind ü ḫᵛāh Türk ü yā ʿArab

(11) gerekse Hind gerekse Türk veyā ʿArab olsun zīrā iʿtibār ṣūrete degüldür belki siyret ü ʿazīmetedür.

2941 Me'nger endernaḳş u enderreng-i ū

(12) Anuñ naḳşına ve rengine [N145b] naẓar eyleme [*meniger* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Bi'nger enderʿazm ü derāheng-i ū

---

12 meniger nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür H: -MNAB

anuñ ʿazmine ve (13) ḳaṣdına naẓar eyle *ū*dan murād ḥācīdür zīrā temṯīl aña göredür.

2942 Ger siyāhest ū hem-āheng-i tuvest

(14) O egerçi siyāhdur līkin senüñ hem-āhengüñdür zīrā ḳaṣd u ʿazīmetde senüñile birdür (15)

Tū sepīdeş ḫᵛan ki hem-reng-i tuvest

sen aña sepīd oḳu zīrā maʿnāda senüñ hem-rengüñdür pes maʿlūm oldı ki iʿtibār siyret (16) ü maʿnāyadur ṣūret ü ẓāhire degüldür.

2943 İn ḥikāyet gufte şud zīr ü zeber

Bu ḥikāyet zīr ü zeber ü perīşān dinmiş (17) oldı yaʿnī terbiyet riʿāyet olınmadı [zīr ü zeber olması ṣūret iʿtibārı iledür maʿnā vü ḥaḳīḳat iʿtibārı ile zīr ü zeber degüldür]

Hem-çü fikr-i ʿāşıḳan bīpā vü ser

ʿāşıḳlaruñ fikri gibi (18) bīpā vü serdür bīpā vü ser olması ne vechile idügini beyān itmege şürūʿ eyledi.

2944 Ser nedāred çün z'ezel būdest pīş

(19) Ser ü ibtidā ṭutmaz çünki ezelden evveldür ki aña ibtidā vü evvel olmaya bu ḫod ezelden evveldür zīrā esrār-ı (20) Raḥmānī ve kelām-ı Yezdānīdür aña ḳanda ibtidā vü evvel olur [baʿż-ı nüsaḫda *ze* lafẓı vāḳıʿ olmamışdur ki maʿnā böyle olur ibtidā ṭutmaz zīrā ezel gibi evvel olmışdur]

Pā nedāred bāebed būdest ḫᵛīş

intihā vü āḫır (21) ṭutmaz zīrā ebedile ḫışm u celīs olmışdur ebed oldur ki aña intihā vü āḫır olmaya çünki bu sözler ebede ḳarīb ü (22) muḳārindür nihāyet müyesser degüldür zīrā [A269a] evṣāf-ı mülk-i Müteʿāl ve aḥvāl-i Ẕü'l-celāl ve esrār-ı ehl-i ḥāl ve aḫbār-ı (23) aṣḥāb-ı kemāldür.

2945 Belki çün ābest her ḳaṭre ezān

Benüm sözlerüm [B208b] belki āb gibidür ki andan her ḳaṭre (24)

Hem-serest ü pā vü hem bīher dü ān

hem-ser ü hem-pādur ve hem her ol iki serdür yaʿnī bir iʿtibārıla ser ü pā ve bir iʿtibārıla (25) bīser ü pādur bu ḫod rūşen ü ʿıyān oldı ki ehl-i maʿnā ḳatında ṣuvere ve iḫtilāf-ı ṣuvere iʿtibār yoḳdur (26) belki ṣuver-i mebānīye naẓar maʿānīden ötüridür ancılayın ki ṣuver-i meẓāhir-i mevcūdāt biḥaseb-i iḫtilāf ṭabaḳāt-ı esmā vü (27) ṣıfātuñ tenevvüʿātına [H177a] delālet idicilerdür ve esmā vü ṣıfāt ẕāt-ı İlāhīnüñ kemālātınuñ ẓuhūrına vāsıṭadur ve (28) elfāẓ-ı mütenevviʿa maʿānī-yi muḫtelifenüñ ẓāhir ü mübeyyin

17 zīr ü zeber olması ṣūret iʿtibārı iledür maʿnā vü ḥaḳīḳat iʿtibārı ile zīr ü zeber degüldür HNA: -MB

olmasına sebebdür hem-çünīn erbāb-ı işārātuñ maḳālātında ṣuver-i (29) ḥikāyāt tenbīh içündür levāyıḥ-ı envāra ve fevāyıḥ-ı esrāruñ istişmāmına işāretdür ve enfüs ü āfāḳı taṭbīḳ ve her ikisinde [M216a] (1) āyāt-ı Ḫallāḳuñ müşāhedesine ḳudret ü tevfīḳ bulmaḳdur pes lāzım olan budur ki hemān ṣūret-i ḳıṣṣaya (2) naẓar itmeye Meṯnevī-yi Şerīfüñ her ḳıṣṣasından bir ḥiṣṣe-yi maʿnevī ve bir sırr-ı laṭīf ṭaleb ide ḥażret-i Mevlānānuñ (3) bu sözi bu sırrı beyān içündür.

2946 Ḥāşe lillāh in ḥikāyet nist hīn

Ḥāşe lillāh bu ḥikāyet degüldür āgāh (4) ol [*hīn* āgāh ol maʿnāsınadur ġāfil olma maʿnā-yı lāzımīsidür]

Naḳd-i ḥāl-i mā vü tust in ḫoş bübīn

bu bizüm ve senüñ naḳd ü ḥasb-i ḥālümüzdür ḫoş gör yaʿnī (5) imʿān-ı naẓar eyle.

2947 Z'an ki ṣūfī bāker ü bāfer buved

zīrā ki ṣūfī kerrile ve ferrile olur yaʿnī tażyīʿ-i evḳāt itmemekde (6) ziyāde sāʿī vü mücidd olmaḳ gerekdür.

Her çi an māżist lāyuẕker buved

Her nesne ki ol māżīdür lāyuẕker ola (7) pes ṣūfī oldur ki zemān-ı māżīde olan aḥvāli cemīʿan ferāmūş ide belki kendüsini daḫı nesyen mensiyyā ḳılmaḳ gerekdür (8) zīrā teẕekkür vücūdı müstelzimdür pes naẓarı hemān ḥāl ü istiḳbāle belki hemān ḥāle olmaḳ gerekdür [*lāyuẕker* ẕikr ü yād olınmaz maʿnāsınadur vezn içün *rā* sākin oḳunur]. (9) Beyt

Mā meżā fāte ve'l-mü'emmeli ġayb
Nist cüz naḳd-i vaḳteş enderceyb[1464]

beyt (10)

Çudī reft ü ferdā neyāmed bedest
Ḥisāb ezhemin yek nefes kun ki hest[1465]

2948 Hem ʿArab mā hem sebū mā hem melik

ʿArab daḫı bizüz (11) sebū daḫı bizüz pād-şāh daḫı bizüz

Cümle mā yu'feku ʿanhu men ufik

cümle bizüz bu maḳālüñ ḳabūlinden ki murād (12) mıṣrāʿ-ı evvel ve *cümle mā*nuñ mażmūnıdur kendü ẕātumuzda cemīʿisini müşāhede eylerüz bu müşāhededen redd ü

[1464] "Geçmişte kalan artık yoktur ve (geleceğe dâir) umulan şeyler de gâyiptir; vakit nakitinden başka cebinde bir şey yoktur."
[1465] "Mâdem dün gitti ve yarın da ele geçmedi; şimdi elinde var olan bir nefesi düşün."

menʿ olınmış (13) olmaz meger ol kimse andan menʿ ü redd olınur ki ezelden redd ü menʿ olındı ḳabūl-i Ḥaḳdan *yu'feku ʿanhu men ufik*[1466] (14) Ḳur'ān-ı ʿAẓīmden iḳtibās olınmışdur *ʿanhu*da olan żamīr-i ġāyib Ḳur'ān-ı ʿAẓīme yā ḥażret-i (15) Resūle rāciʿdür yaʿnī kāfirler Ḳur'ān-ı ʿAẓīme şiʿr ve siḥr ve esāṭīrü'l-evvelīn ve ḥażret-i Resūle ʿaleyhi's-selām şāʿir ve sāḥir ve mecnūn (16) didiler ve Ḥaḳḳı ḳabūl eylemediler zīrā ki anlar ezelde ve ʿilm-i ḳadīm-i İlāhīde ṣıdḳ-ı ḥavlīsinden maṣrūf u memnūʿ idiler (17) lācerem [A269b] dünyāda daḫı üslūb-ı ezelī üzre oldılar *cümle mā*nuñ maʿnāsı maʿnāda mıṣrāʿ-ı evvele maṣrūfdur ḥażret-i Mevlānā (18) tenbīh eyler ol nesnenüñ tefsīri üzre ki *hem ʿArab mā hem sebū mā hem melik cümle mā* didi idi. (19)

2949 ʿAḳlrā şū dān u zen in nefs ü ṭamʿ

Şūy-ı ʿaḳlı bil ki murād ḳıṣṣada ẕikr olınan aʿrābīdür ve zen bu nefs ü ṭamaʿı bil yaʿnī *Aʿrābī*den (20) maḳṣūd ʿaḳldur ve *zen*den maḳṣūd bu nefs ü ṭamaʿdur *sebū-yı āb*dan murād bizüm ʿilmlerümüzdür ve *melik*den murād (21) rūḥdur ki insāna mensūb olan meliküñ taṣarrufında ḥażret-i Ḫudānuñ nāyibidür [*ṭamaʿ* bunda mīmüñ sükūnı iledür vezn içün *şū* zevc maʿnāsınadur ki murād Aʿrābīdür]

İn dü ẓulmānī vü münkir ʿaḳl şemʿ

(22) bu iki ki murād nefs ü ṭamaʿdur ẓulmānīdür ve Ḥaḳḳ taʿālānuñ niʿmetlerine münkirdür [N146a] ʿaḳl şemʿ-i İlāhīdür ki nūrānīdür (23) ki Rezzāḳ-ı ʿāleme ve Ḫālıḳ-ı ümeme tevekkül üzredür ḥażret-i Mevlānā Aʿrābīnüñ ḥikāyeti beyānında çün bu maḥalle irişdi (24) ki Aʿrābī çünki ḫalīfenüñ dergāhına irişdi ʿāşıḳ-ı dīdār [B209a] oldı ve ḥiṣṣe buyurmış idi ki gāhī bir kimse (25) ġaraż-ı dünyā sebebi ile sālik-i rāh-ı ḥażret-i Ḫudā olur pes ḥaḳīḳatda Ḫudāya ʿāşıḳ olmış olur mā-sivāya ʿāşıḳ olmış (26) olmaz ve anda dimiş idi beyt

ʿĀşıḳān-ı kül ne in ʿuşşāḳ-ı cüz
Mand ezkül her ki şud müştāk-ı cüz[1467]

(27) ve anda bir su'āl idicinüñ zebānından dimiş idi beyt

V'er tu gūyī cüzv ü peyveste-y külest[1468]

(28) yaʿnī eger sen dir iseñ ki maḫlūḳ Ḫālıḳa muttaṣıldur pes maḫlūḳı dost ṭutmaḳ hemān Ḫālıḳı dost ṭutmaḳdur ve anda (29) icmālī bir cevāb dimiş idi ki budur beyt

---

[1466] "Ondan (Kur'an'dan veya imandan) dönen döndürülür (engellenmez)." Zâriyât/9.

[1467] "Küllüñ ʿāşıḳları bu cüz'üñ ʿāşıḳları degüldür; ol kimse ki cüz'e müştāḳ oldı külden ḳaldı." Bu beyit Mesnevî'nin yukarıda geçen beytlerindendir; ilgili yerdeki tercüme aynen alınmıştır.

27 ve anda bir su'āl idicinüñ zebānından dimiş idi MNAB: -H

[1468] "Ve ger sen dir iseñ ki cüz külle muttaṣıldur." Bu mısrâ Mesnevî'nin yukarıda geçen mısrâlarındandır; ilgili yerdeki tercüme aynen alınmıştır.

V'er tu gūyī cüzv ü peyveste-y külest

Ḫār mīḫor ḫār maḳrūn-ı gülest[1469]

[M216b] (1) şimdi ol cevābuñ tafṣīline işāret buyurup eydür.

2950 Bi'şnev eknūn aṣl-ı inkār ezçi ḫast

(2) Şimdi istimāʿ eyle beyān idem ki inkāruñ aṣlı neden ḳalḳdı yaʿnī ne sebebden ẓāhir oldı [*bişinev* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür] (3)

Z'an ki külrā güne güne cüzvhast

zīrā ki küllüñ güne güne cüzleri vardur eger bir sā'il dirse (4) ki çün cemīʿ ferʿler ol bir aṣldandur ve cemīʿ-i eczā bir külden münşaʿibdür pes ẓulmāniyyet ü nūrāniyyet (5) ve inkār u iḳrār ve sāyir-i iḫtilāfāt ḳandandur cevāb budur ki maḫlūḳāt u āṯāra cüz ve Ḫudāya (6) kül dimek ḥaḳīḳī degüldür belki ḳurb u ḥaḳīḳatu'l-ḥaḳāyıḳ olan ʿilm ü ḳudretüñ taḥtında cemīʿisinüñ indirācı (7) iʿtibār-ı ḥasbī ile cüz ıṭlāḳ olınur [H177b] ve her birinüñ cüz olması bir maḫṣūṣ maʿnā iledür fużalādan baʿżı (8) dimiş ki eczā üç ḳısmdur eczā-yı miḳdār ve eczā-yı vücūd ve eczā-yı māhiyyetdür ḳısm-ı evvel ittiḥād-ı vücūd (9) ḳısm-ı ṯānī ittiḥād-ı vażʿ ve ḳısm-ı ṯāliṯ ittiḥād-ı māhiyyetdür ve vücūd-ı ḫāricī egerçi ẕihnde (10) ve evvel vażʿda ve vücūduñ ṯānīsinde muḫtelifdür pes maḳṣūd cüz'iyyeti nefy degüldür belki iṯbātdur vech-i (11) maḫṣūṣıla ve küll ü cüz'üñ ıṭlāḳı maʿānī-yi muḫtelife ve vücūh-ı müteġāyire iledür nite ki aña işāret olınur [A270a] [*güne* bunda nevʿ maʿnāsınadur] (12)

2951 Cüzv-i kül nī cüzvhā nisbet bekül

Küllüñ cüz'ini ki biz dirüz külle nisbet cüzler degüldür yaʿnī ḥaḳīḳatda küll ü cüz' degüldür (13) ki küllī-yi ḥaḳīḳī ve cüz'ī-yi ḥaḳīḳī iʿtibārī ola [beş altı nüsḫada *cüzv-i kül* vāḳıʿ olmışdur iżāfetile]

Nī çü būy-ı gül ki bāşed cüzv-i gül

ol cüz gülüñ (14) rāyiḥası gibi degül ki gülüñ cüz'i ola yaʿnī *cüzv*den murād ne külden munfaṣıl ve ne külle muttaṣıl olandur. (15)

2952 Luṭf-ı sebze cüzv-i luṭf-ı gül buved

Sebzenüñ leṭāfeti gülüñ leṭāfetinüñ cüz'idür (16)

Bang-i ḳumrī cüzv-i an bülbül buved

ḳumrınuñ bāngi ol bülbülüñ bānginüñ cüz'idür mışrāʿ-ı evvelde olan cüz'iyyet (17) leṭāfet ü nebāt iʿtibārı iledür mışrāʿ-ı ṯānīde olan cüz'iyyet bāng ü ḥayvāniyyet ü

[1469] "Ve ger sen dir iseñ ki cüz külle muttaṣıldur; pes ḫārı ye zīrā ḫār güle maḳrūn u muttaṣıldur." Bu beyit Mesnevî'nin yukarıda geçen beytlerindendir; ilgili yerdeki tercüme aynen alınmıştır.

cinsiyyet iʿtibārı iledür (18) zīrā sebze ü gül nebātātdandur ābıla ḥāṣıl olur ḳumrī ve bülbül ḥayvānātdandur ve hem ikisi daḫı ṭayr (19) cinsindendür pes maʿlūm oldı ki cüz' ü kül iʿtibārı gūnāgūndur bu üslūb üzre ḳıyās ile (20) esmā vü ṣıfātuñ ẕāta vāsıṭasız intisābını ve esmā vü ṣıfāt meẓāhirinüñ intisābını ḳıyās eyle ki o esmā (21) vü ṣıfāt tecelliyātınuñ vāsıṭasıyıladur ve tecelliyāt ẕāta gāhī eḥadiyyet ü vāḥidiyyet iʿtibārı ile olur (22) ve gāhī tecerrüd ẕāta iʿtibār olınur bu ḫuṣūṣ ziyāde müşkildür [*ān bāng-i bülbül* taḳdīrindedür].

2953 Ger şevem meşġūl-i işkāl ü cevāb

(23) Eger işkāl ü cevāba yaʿnī bunlaruñ tafṣīl ü beyānına meşġūl ü müteṣaddī olam [*işkāl* bunda hemzenüñ kesriyiledür]

Teşneganrā key tuvānem dād āb

(24) ṣusızlara āb virmege ḳaçan ḳādir oluram yaʿnī ṭarīḳat teşnelerine tesellī virmege vaḳt ü zemān (25) ḳalmadı ve maḳṣūd bu olmaḳ cāyizdür [B209b] bu işkāl içün şimdi cevāb-ı şāfī virmege ḳādir degülem zīrā maḳāl (26) maḥalli degüldür bunı benden ṭaleb eylemeñüz.

2954 Ger tu işkālī bekullī vü ḥarac

Eger sen ṣāfī işkāl ü ḥarac (27) iseñ yaʿnī işkāl içün cevāb virilmedügine bīḥużūr u perīşān iseñ [*ḥaracī* taḳdīrindedür]

Ṣabr kun eṣ-ṣabru miftāḥu'l-ferec

(28) ṣabr eyle zīrā ṣabr ferecüñ miftāḥıdur *ḥarac* ġamm u meşaḳḳat *ferec* ġamdan necātdur (29) *eṣ-ṣabru miftāḥu'l-ferec eṣ-ṣabru tiryāḳu'l-ḥarac eṣ-ṣabru miʿrācu'd-dürec*[1470].

2955 İḥtimā kun iḥtimā z'endīşehā

Efkār u ḫavāṭırdan iḥtimā [M217a] (1) eyle iḥtimā eyle yaʿnī efkār-ı fāside ve vesāvis-i şeyṭāniyyeden dil-sīrānı pāk eyle tā ki menzil-i cānān-ı ezel (2) olmaġa lāyıḳ u ḳābil ola

Fikr şīr ü gūr u dilhā bīşehā

fikr şīr ü gūrdur ve göñüller mīşelerdür yaʿnī (3) efkār şīr ü gūr ve göñül mīşeler meṣābesindedür nite ki mīşede ḥayvānāt vardur dilde daḫı efkār u ḫavāṭır (4) vardur ve ḥālsiz fikr müşāhedeye müfīd olmaz ḥażret-i Mevlānānuñ ṣabr idüp iḥtimā eyle

---

27 ḥaracī taḳdīrindedür HNA: -MB

[1470] "Sabır, sıkıntıdan kurtulmanın anahtarıdır; sabır, bunalımdan kurtulmanın ilacıdır; sabır, merdivenin son basamağıdır." Kaynaklarda hadîsin metni olarak, **eṣ-ṣabru miftāḥu'l-ferec** (Sabır, sıkıntıdan kurtulmanın anahtarıdır.) yer almaktadır. (Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, vr. 140a; Kuzâ'î, *Müsnedü'ş-Şihâb*, vr. 7a.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 245.

didüginden ẓāhirdür (5) ki buña işāret eyler mādām ki bir kimse ḥāle vuṣūl bulmaya ḳīl ü ḳāl ile olan esrār-ı İlāhiyyeden [N146b] aña (6) kemā-yenbaġī fehm ü nefʿ müyesser olmaz pes iḥtimā gerekdür tā müyesser ola iḥtimā [A270b] ḳalbi ḥıfẓ eylemekdür Raḥmānī olmayan maḥabbet ü fikrden [*gūr* bunda yaban eşegi maʿnāsınadur]. (7) Beyt

Nist derlevḥ-i dilem cüz elif-i ḳāmet-i dust
Çi kunem ḥarf-i diger yād nedād ustādem[1471]

2956 İḥtimāhā berdevāhā serverest

(8) İḥtimālar ʿilāclar üzre serverdür yaʿnī *el-ḥamiyyetu re'su kulli devā'i'l-miʿdeti*[1472] (9) mūcebince bir kimse perhīz eylemese devā vü ʿilācdan fāyide görmez ve cismānī emrāżdan ḫalāṣ bulmaz egerçi iḥtimā muṭlaḳ perhīz eylemekdür erbāb-ı sülūkdan (10) bir kimse iḥtimā idüp ḳalbini ġayrdan ḥıfẓ eylemese aña ḥāl müyesser olmaz

Z'an ki ḫārīden füzūnī-yi gerest

(11) zīrā ḳaşımaḳ gerek ziyādeligidür yaʿnī uyuzı olan kimse ḳaşınduḳça uyuzı ziyāde olduġı gibi müşāhede-yi (12) ḥāle vāṣıl olmayan kimseye ḳīl ü ḳālden şekk ü ḫuṣūmet ü baḥs ziyāde olur bu sebebden bu sırr şerḥ (13) u beyān olınmaġa imkān yoḳdur belki çāre hemān iḥtimādur *ḫārīden* ḳaşımaḳ ve ḳaşınmaḳ maʿnāsınadur *ger* kāf-ı Fārsīnüñ fetḥasıyıla uyuz maʿnāsınadur. (14)

2957 İḥtimā aṣl-ı devā āmed yaḳīn

Şeksiz iḥtimā devānuñ aṣlı geldi yaʿnī iḥtimā devā idügine hīç şek yoḳdur [*devā* ʿilāc maʿnāsınadur] (15)

İḥtimā kun ḳuvvet-i cānet bübīn

iḥtimā eyle ve cānuñuñ ḳuvvetini gör ḥāṣıl-ı maʿnā şol kimse ki ẓāhirī marażdan iḥtimā vü perhīz ide (16) ʿilāc-peẕīr olup ṣıḥḥat u ḳuvvet-i bedene irişür şol kimse ki bāṭınī marażda aḥvāl-i sülūka muḫālif olandan (17) iḥtimā vü perhīz ide ḳalbi ḫavāṭır u maḥabbet-i mā-sivādan pāk olup ḳuvvet-i rūḥāniyyeye irişür ve sālike iḥtimā [H178a] ʿuzletile (18) olur ve *ʿuzlet*den murād ḫalḳıla iḫtilāṭdan ve ḥażret-i Ḫudānuñ ġayrısından inḳıṭāʿdur meger kendünüñ mürebbīsi (19) olan kāmil şeyḫuñ ḫıdmetinden ki anuñ ḫıdmeti aña iḥtimā gibidür.

2958 Ḳābil-i in guftehā şev gūşvār

[1471] "Gönül sayfamda dostun kâmetinin elifinden başka bir şey yoktur; üstâdımın bana öğretmediği başka bir harfi ne yapayım?"
[1472] "Haysiyet, mide ilaçlarının en önemlisidir."

(20) Gūş gibi bu sözlere ḳābil ol *guftehā*dan murād maʿārif-i İlāhiyye ve nikāt-ı Raḥmāniyyedür [*gūşvār*da vār teşbīh içündür]

Tā ki ezzer sāzemet men gūşvār

(21) tā ki ben seni zerden küpe düzem yaʿnī esrār-ı ʿaliyyenüñ ḳabūline istiʿdād taḥṣīl eyle tā ki gūşvār-ı zer gibi (22) maḳbūl ü şerīf olasın [*gūşvār* küpe maʿnāsınadur].

2959 Ḥalḳa dergūş-ı meh-i zerger şevī

Ḳuyumcı maḥbūbuñ ḳulaġında ḥalḳa olursun (23)

Tā bemāh u tā ṣüreyyā berşevī

tā māh u tā ṣüreyyā üzre olursun murād erbāb-ı ḥaḳīḳatdan olmaḳ sebebi ile ḥażret-i (24) Ḫudānuñ maḳbūli olup ziyāde ʿālī-ḳadr olursun dimekdür *meh*den murād maḥbūbdur istiʿāre ṭarīḳı ile *meh-i zer-ger*den murād (25) mürşid olmaḳ rūşendür ki [B210a] zer-gerliginden murād mürīdleri ḳāl ü ṣāf itmesi iʿtibārıyıladur gūşında ḥalḳa olmaḳdan (26) murād mürīdüñ maḳbūl ü muḳarreb olmasıdur *bermāh u berṣüreyyā şevī* taḳdīrindedür *ṣüreyyā* ülker maʿnāsınadur ki felek-i ṣāmindedür (27) *şevī-yi ṣānī* revī maʿnāsına olmaḳ cāyizdür ki gidersün maʿnāsınadur baʿż-ı nüsaḫda mışrāʿ-ı evvel böyledür [bu beytde olan *şevī* olasın maʿnāsına hem cāyizdür] (28)

Gūşvāre çi ki kān-ı zer şevī

gūşvāre nedür ki sen zer maʿdeni olursun yaʿnī gūşvāre olmaḳ cüzʾīdür sen küllī bir nesne olursun (29) bu mışrāʿdan rūşen ü ẓāhir olur ki *tā ki ezzer sāzemet men gūşvār*da maʿnā şerḥ olınandur ben saña zerden gūşvār düzem [A271a] [M217b] (1) maʿnāsına degüldür zīrā *ḥalḳa dergūş-ı meh-i zerger şevī* bu maʿnāyadur.

2960 Evvelā bi'şnev ki ḫalḳ-ı muḫtelif

(2) Evvelā işit ki muḫtelif ḫalḳ ki ʿālemde mevcūddur

Muḫtelif cānend ezyā tā elif

yādan elife (3) degin muḫtelif cānlardur yaʿnī ʿālem-i şehādetden ḥażret-i Eḥadiyyete degin ḥurūf-ı muḳaṭṭaʿāt gibi muḫteliflerdür. (4)

2961 Derḥurūf-ı muḫtelif şūr u şekist

Ḥurūf-ı muḫtelifede bir şūr u şek vardur yaʿnī biri birine müşābih degüllerdür (5)

Ger çi ezyek rū ziser tā pā yekist

egerçi bu yüzden başdan ayaġa degin birdür yaʿnī mütteḥiddür.

2962 Ezyekī rū żıdd u yek rū mütteḥid

(6) Bir yüzden żıdlardur kāfir ü müʾmin ve muṭīʿ ü ʿāṣī olduḳları iʿtibārıyıla ve bir yüzden mütteḥidlerdür (7) zīrā cemīʿan ḥażret-i Ḫudānuñ maṣnūʿātıdur fużalādan baʿżı

eytdi murād budur ki cemīʿ-i ḥurūfuñ aṣlı bir (8) noḳṭadur ki cemīʿ-i ḥurūfa sārīdür merātib-i aʿdādda vaḥdetüñ sereyānı gibi yaʿnī nite ki aʿdād (9) vaḥdet-i mütekerriredür ḥurūf daḫı noḳṭa-yı mütekerriredür [Fārsīde ṣıfat ve mevṣūf mā-beyninde muṭābaḳat lāzım degüldür]

Ezyekī rū hezl ü ezyek rūy cid

bir yüzden hezl (10) ciddür hezl-i iʿtibārī ʿömrlerini ṭāʿat u ʿibādete ṣarf itmeyen ḳavme göredür cidd-i iʿtibārī ʿömrlerini ṭāʿat u (11) ʿibādete ṣarf iden ṭāyifeye göredür ki murād ehl-i şeḳāvet ve ehl-i saʿādetdür ve mümkindür ki hezl īcād-ı ʿālemüñ (12) ḥikmetine muṭṭaliʿ olmayanlara göre ve cidd īcād-ı ʿālemüñ ḥikmetine muṭṭaliʿ olanlara göre ola [*cidd*üñ muḳābili *hezl*dür maḳṣūd olan yerde ciddür olmayan yerde hezldür].

2963 Pes ḳıyāmet rūz-ı ʿarż-ı ekberest

(13) Pes ḳıyāmet ʿarż-ı ekber günidür yaʿnī *iḳra' kitābeke kefā binefsike'l-yevme ʿaleyke ḥasībā*[1473] (14) ḥasebince ʿilm ü ʿamel ve ṭāʿat u ʿibādetden [N147a] cemīʿan her ne ise ḥażret-i Ḫudāya ʿarż olınup (15) muḳābelede cezā vü ʿivaż virilse gerekdür

ʿArż ū ḫᵛāhed ki bāzīb ü ferest

ʿarżı ol kimse ister ki (16) zīb ü fer ü ḳuvvetiledür yaʿnī īmān u ʿamel-i ṣāliḥ ü ḥasenāt-ı keşīresi ola *ʿarż* ʿaskeri yoḳlamaġa dirler *zīb* (17) ziynet ve *fer* ḳuvvet maʿnāsınadur [*ḫᵛāhed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

2964 Her ki çün Hindū-yı bed-sevdāyiyest

Her kim ki ḳabīḥ Hindū gibi sevdāyī vü siyāh-rūydur (18) yaʿnī ehl-i küfr ü ʿıṣyāndur

Rūz-ı ʿarżeş nevbet-i rüsvāyiyest

ʿarż güni anuñ (19) rüsvāylıġınuñ nevbetidür *yevme tebyażżu vucūhun ve tesveddu vucūh*[1474] ve hem *ve'mtāzu'l-yevme eyyuhe'l-mucrimūn*[1475] ve hem (20) *ferīḳun fi'l-cenneti ve ferīḳun fi's-saʿīr*[1476].

2965 Çün nedāred rūy-ı hem-çün āftāb

Çün bir kimse āftāb gibi münevver ü rūşen (21) yüz ṭutmaya

Ū neḫᵛāhed cüz şebī hem-çün niḳāb

o niḳāb gibi yüzini setr idici bir şebden ġayrı istemez (22) tā ki anuñ zişt yüzi āşkāre olmaya kefere vü melāḥide gibi ki ḳıyāmetden ḥaẓẓ [A271b] eylemezler zīrā anlaruñ

[1473] "Kitabını oku! Bugün sana hesap sorucu olarak kendi nefsin yeter." İsrâ/14.
[1474] "Nice yüzlerin ağardığı, nice yüzlerin de karardığı günü (düşünün.)" Âli İmrân/106.
[1475] "Ayrılın bir tarafa bugün, ey günahkârlar!" Yâsîn/59.
[1476] "(İnsanların) bir bölümü cennette, bir bölümü de çılgın alevli cehennemdedir." Şûrâ/7.

(23) ḳabāḥatlarınuñ ẓuhūrı günidür *ve yeḳūlu'l-kāfiru yā leytenī kuntu turābā*[1477]. Beyt (24)

Ḫoş buved ger meḥek-i tecribe āyed bemiyān
Tā siyeh-rūy şeved her ki dürūġeş bāşed[1478]

2966 Berg-i yek gül çün nedāred ḫār-ı ū

[B210b] (25) Anuñ ḫārı çünki bir gül yapraġını ṭutmaz yaʿnī hemān ṣāfī ḫārdur [*berg* bunda yapraḳ maʿnāsına ziyāde münāsibdür *nedāred* ṭutmaz maʿnāsına daḫı mümkindür]

Şud bahāran düşmen-i esrār-ı ū

(26) bahārlar anuñ sırlarına düşmen oldı zīrā ṣāfī ḫār idügi ẓāhir olur *berg* bunda istiʿdād (27) maʿnāsına daḫı mümkindür murād ehl-i küfrdür rūz-ı [H178b] ḥaşrde rüsvāy u bed-nām olduḳların işʿārdur.

2967 V'an ki ser tā pā gülest ü sūsenest

(28) Ve ol ki başdan ayaġa güldür ve sūsendür [*ziser tā pā* taḳdīrindedür]

Pes bahār ūrā dü çeşm-i rūşenest

(29) pes bahār anuñ iki rūşen çeşmidür zīrā bahār anuñ mestūr olan ḥüsn ü leṭāfetini [M218a] (1) āşkāre eyler zübde-yi kelām budur īmān u ṭāʿat u ḫayrāt ṣāḥibidür ḳıyāmetden ẕevḳ u ṣafālar bulur zīrā (2) hünerleri ẓāhir olup anuñ muḳābelesinde menāfiʿ-i keşīreye irişür [pes bahār aña iki rūşen çeşmdür bu hem vechdür].

2968 Ḫār-ı bīmaʿnā ḫazan ḫᵛāhed ḫazān

(3) Maʿnāsız yaʿnī zīb ü ziynetsiz ḫār ḫazān ister ḫazān ister zīrā ol zemānda ʿayb u ḳabāḥatı (4) mestūr olur

Tā zened pehlū-yı ḫod bāgülsitān

tā gülistāna kendünüñ pehlūsını ura yaʿnī gülistāna (5) münāsebet ü müşābehet daʿvāsın ide [*tā pehlū zened* tā yan başı gele yaʿnī münāsebet ü müşābehet daʿvāsın ide].

2969 Tā bupūşed ḥüsn-i ān u neng-i īn

Tā ḫazān anuñ ḥüsn ü leṭāfetini (6) ve bunuñ neng ü ʿaybını örte

Tā nebīnī reng-i ān u jeng-i īn

[1477] "Ve inkârcı kişi: "Keşke toprak olsaydım!" diyecektir." Nebe/40.

[1478] "Tecrübe mihengi eğer ortaya gelirse güzel olur; çünkü her yalan söyleyen kişi siyah yüzlü olur."

25 yapraġını MNAB: azıġını H / berg bunda yapraḳ maʿnāsına ziyāde münāsibdür MNA: berg bunda yapraḳ maʿnāsına çendān münāsib degüldür H, -B / nedāred ṭutmaz maʿnāsına daḫı mümkindür MHNA: -B

5 pes bahār aña iki rūşen çeşmdür bu hem vechdür HNA: -MB

tā anuñ reng ü ziyneti ve bunuñ (7) jeng ü ḳabāḥatını görmeyesin *ān*dan murād gülistān ve *īn*den murād ḫārdur *jeng* pas maʿnāsına. (8)

2970 Pes ḫazān ūrā bahārest ü ḥayāt

Pes ḫazān ḫāra bahār u ḥayātdur ūdan murād bunda ḫārdur (9)

Yek nümāyed seng ü yāḳūt-ı zekāt

zīrā ḫazānda seng ve pāk yāḳūt bir görinür yaʿnī ḫazānda ḫār ve gülistān (10) berāberdür bu söz temṯīl ṭarīḳı ile ve illā seng-i biyābān ve yāḳūt-ı raḫşān biri birinden mümtāz u ẓāhirdür [*yek nümāyed ḫazān* bir gösterür bu vech üzre nümāyed müteʿaddīdür *zekāt* pāk maʿnāsınadur]. (11)

2971 Bāġban hem dāned anrā derḫazān

Bāġbān ḫārı ḫazānda daḫı bilür

Līk dīd-i yek bih ezdīd-i cihān

(12) līkin bir kimsenüñ görmesi cihān ḫalḳınuñ görmesinden eyü midür yaʿnī eyü degüldür zīrā ḫazānda hemān bāġbānuñ (13) maʿlūmıdur līkin bahārda ḫalḳ-ı ʿālemüñ maʿlūmıdur.

2972 Ḫod cihān an yek kesest ū eblehest

Ḫod cihān (14) ol bir kimse midür ol kimse ki bir kimsedür diyü iʿtiḳād eyler ol kimse eblehdür zīrā

Her sitāre berfelek cüzv-i mehest

(15) felek üzre olan cemīʿ sitāre māhuñ cüzʾi midür yaʿnī cüzʾi degüldür ve ḥażret-i Resūl ṣallallāhu (16) ʿaleyhi ve sellem ki buyurmışdur *ʿulemāʾu ummetī keʾn-nucūmi bihā yuhtedā fiʾl-berri veʾl-baḥri*[1479] pes ʿulemā vü mürşidler ḥażret-i (17) Resūl ʿaleyhiʾs-selāmuñ bu iʿtibārıla cüzleri gibidür ve hem *eş-şeyḫu fīḳavmihi keʾn-nebiyyi fīummetihi*[1480] ḥükmince Resūl [A272a] (18) ʿaleyhiʾs-selāmuñ ḫalīfeleridür ki şerīʿat u ṭarīḳat hādīleridür.

2973 Pes hemīgūyend her naḳş u nigār

Pes cemīʿ (19) naḳş u nigār eydürler

Müjde müjde nek hemīāyed bahār

muştulıḳ muştulıḳ ki işte bahār gelür [*müjde* bişāret beTürkī muştulıḳ]. (20)

2974 Tā buved tāban şükūfe çün zirih

[1479] "Ümmetimin âlimleri, karada ve denizde kendileriyle doğru yolun bulunduğu yıldızlar gibidir."
[1480] "Kavmi içinde şeyh, ümmeti içinde peygamber gibidir."

Mādām ki şükūfe zirih gibi tābān u raḫşān ola yaʿnī şükūfe maḥv u nāpeydā olmaya [*şükūfe* çiçek maʿnāsınadur] (21)

Key kuned an mīvehā peydā girih

ol mīveler ḳaçan ʿıḳd peydā eyler zīrā mādām ki şükūfe hüveydādur mīve nāpeydādur (22) *girih*den murād şükūfeden ṣoñra tügme gibi ẓāhir olan nesnedür ki tedrīcile mīve olur.

2975 Çün şükūfe riḫt mīve ser kuned

(23) Çünki şükūfe dökildi mīve baş eyler yaʿnī başını gösterür bu beytlerden murād ne idügini beyān (24) itmege şürūʿ eyledi

Çün ki ten bi'şkest can ser berzened

çünki ten ṣındı cān başını yuḳarı urur (25) yaʿnī ʿālī-mertebeye irişüp ġufrān-ı İlāhī ve feyeżān-ı nāmütenāhīye vāṣıl olur murād *el-mevtu tuḥfetu'l-mu'mini*[1481] (26) ve hem *el-mevtu rāḥatu'l-mu'mini*[1482] mūcebince mevt mü'mine sebeb-i ḥayāt-ı ebedī ve derecāt-ı sermedī idügin beyāndur. (27)

2976 Mīve maʿnī vü şükūfe ṣūreteş

[N147b] Mīve maʿnā ve şükūfe anuñ ṣūretidür

An şükūfe müjde maʿnī niʿmeteş

(28) ol şükūfe müjdedür maʿnā ki murād mīvedür anuñ niʿmet ü iḥsānıdur zīrā şükūfeden ṣoñra çoḳ zemān mürūr (29) eylemez ki mīve irişür nite ki kendüsi beyān eyler.

2977 Çün şükūfe riḫt mīve şud pedīd

Çünki şükūfe dökildi mīve [M218b] (1) āşkāre oldı yaʿnī çünki ḥayāt-ı cāvidānīye ḥicāb olan cesed ki refʿ oldı mīve meṣābesinde olan (2) inʿām u iḥsān u faẓl-ı İlāhī hüveydā oldı

Çün ki an güm şud şud in endermezīd

çünki o yaʿnī şükūfe güm ü münʿadim (3) oldı bu ki [B211a] murād mīvedür ziyāde oldı nite ki şükūfe maʿdūm olmayınca mīve ḳuvvetlenüp kemālini bulmaz tā ki (4) beden-i insānī ġubārveş nāpeydā olmaya cānuñ āṣār u envārı ẓāhir olmaz [*güm* bunda kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyiledür].

2978 Tā ki nan ne'şkest ḳuvvet key dehed

[1481] "Ölüm mü'minin hediyesidir."
[1482] "Ölüm mü'minin râhatıdır."

(5) Mādām ki nān ṣınmadı ḳaçan ḳuvvet virür yaʿnī nān paralanup yinmeyince tene andan ḳuvvet ü fāyide ḥāṣıl olmaz (6)

Tā şikeste ḫūşehā key mey dehed

üzümüñ ṣalḳımları ṣınmış iken ḳaçan şerāb virür yaʿnī şerāb olmaġa ṣalḳımları ve dāneleri (7) şikeste ve zīr ü zeber olup ṣıḳılmaḳ gerekdür bu sözler temṯīl ṭarīḳı iledür ki [H179a] şeyʾ-i maʿḳūli şeyʾ-i maḥsūsıla fehm itdürmek (8) ister [*ḫūşehā*dan murād tāze üzüm ṣalḳımlarıdur].

2979 Tā helīle neʾşkened bāedviye

Mādām ki helīle edviye ile ṣınmaya yaʿnī muḥkem saḥḳ olınmaya [*edviye* devānuñ cemʿidür şol nesne ki anuñıla ʿilāc olınur]

Key şeved ḫod ṣıḥḥat-efzā edviye

(9) edviye ḫod ḳaçan ṣıḥḥat ziyāde idici olur *helīle* līnet virici bir nesnedür ki [A272b] anuñ nefʿi (10) sāyir-i edviye ile muḥkem saḥḳ olınup terkīb olınduḳda ẓāhir olur pes ehl-i īmān u ṣalāḥ ki ṭāʿat u ʿibādetde (11) ola baʿdeʾl-mevt ki ḥayāt-ı bāḳıyeye ve derecāt-ı ʿāliyeye irişür mevtden ve zīr ü zeber olmaḳdan aña hergiz ġam u elem irişmez (12) zīrā dār-ı dünyā miḥnet-ābād bir cāy-ı ġamdur bundan saʿādetile necāt bulan ebedī devlet ü saʿādete irişür [*ṣıḥḥat-efzā* vaṣf-ı terkībīdür]. (13)

Derşıfat-ı pīr ve muṭāvaʿat-ı vey

Mürebbī pīrüñ ṣıfatı ve aña muṭāvaʿat u mutābaʿat u iḳtidā itmegüñ (14) beyānındadur çün bir mürīd-i ṣādıḳ ve ṭālib-i ʿāşıḳ bir kāmile iḳtidā idüp irādet getüre tefvīż u teslīmi bir mertebede (15) olmaḳ gerekdür ki meyyit ġassāl elinde olur gibi ola tā çirk-i mā-sivādan pāk olmaġa imkān ola ḥażret-i Mevlānā pīrüñ (16) ṣıfatı beyānınuñ ibtidāsında bu dil-pezīr maʿnā üzerine tenbīh içün żıyāʾu'l-Ḥaḳḳ Ḥüsāmü'd-dīn şeyḫuñ cenābına ḫıṭāb (17) idüp iltimās gösterür ki ḫazāyin-i esrāruñ ḳapusını aç ve pīrüñ vaṣfında bir iki varaḳ ziyāde eyle zīrā hīç bir bāb-ı (18) saʿādet senüñ rıżāñ miftāḥınsız güşāde olmaz ve hīç bir ṣāḥib-irādetüñ kār u maḳṣūdı senüñ muʿāvenetinsiz (19) ḥuṣūl bulmaz egerçi senüñ zücāce gibi laṭīf cismüñ envār-ı Ulūhiyyet tecelliyātınuñ keṯret-i nūrından *ezzucācetu keennehā kevkebun durriyyun*[1483] (20) āyetinüñ mıṣdāḳı olmış ve ziyāde ṣafā vü nāzükliginden ve *el-mıṣbāḥu fīzucāceti*[1484]ne tamām (21) ḳurb u ittiḥādı olduġından nāzük mizācuñ mıṣbāḥ gibi herkesüñ nefsine ṭāḳat ṭutmaz ammā çünki

---

8 edviye devānuñ cemʿidür şol nesne ki anuñıla ʿilāc olınur HNA: -MB
12 ṣıḥḥat-efzā vaṣf-ı terkībīdür MHNA: -B
[1483] "O fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir." Nûr/35.
[1484] "O lamba kristal bir fanus içindedir." Nûr/35.

ḳulūbuñ ser-riştesi (22) sensin senüñ telḳīn ü iʿlām ve teşrīf ü inʿāmuñsız hīç murād ḥāṣıl olmaz (23)

2980 Ey żıyā'u'l-Ḥaḳ Ḥüsāmü'd-din bigīr

Yek dü kāġıẕ berfezā dervaṣf-ı pīr

Ey Ḥaḳḳuñ żıyāsı Ḥüsāmü'd-dīn bir iki kāġıẕ ṭut pīrüñ vaṣfında (24) ziyāde eyle *berfezā*da ber ʿalā maʿnāsına ve *fezā* emr-i ḥāżır ṣīġası üzre maṣdar olmaḳ cāyizdür ki *fezā* füzūden maʿnāsına olur (25) ey Ḥaḳḳuñ żıyāsı Ḥüsāmü'd-dīn pīrüñ vaṣfında ziyāde olmaḳ üzre iki kāġıẕ ṭut yaʿnī bir miḳdār ziyāde (26) vaṣf idelüm nihāyeti iki varaḳ ziyāde ola egerçi bu ḫuṣūṣ saña zaḥmet ü meşaḳḳatdur Kitāb-ı Meṯnevī anuñ iltimāsı (27) ile naẓm olınmışdur pes ḫıṭāb añadur yaʿnī mürīdüñ vaṣfında bir miḳdār kelimāt ziyāde vāḳıʿ olursa ḫāṭıruña elem (28) getürme zīrā Meṯnevī-yi Şerīfi ḥażret-i Mevlānā naẓm eylerdi ve şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīn yazardı.

2981 Ger çi cism-i nāzüketrā zūr nist

(29) Egerçi senüñ nāzük cismüñüñ ḳuvveti yoḳdur bu ḫuṣūṣı saña teklīf itmek raḥmetdür [*zūr* ḳuvvet maʿnāsınadur] [M219a] (1)

Līk bīḫurşīd mārā nūr nist

[B211b] ammā āftābsız bize nūr yoḳdur yaʿnī sensiz olmaġa imkān yoḳdur (2) baʿż-ı nüsaḫda bu beyt vāḳıʿ olur.

2982 Ger çi cismet nāzükest ü pür-nizār

Egerçi senüñ cismüñ nāzük ve ziyāde (3) nizār u lāġardur [*nizār* lāġar maʿnāsınadur]

Bernemīāyed cihanrā bītu kār

līkin sensiz cihān ḫalḳınuñ kār u murādı ḥāṣıl olmaz zīrā (4) zemānuñ ḳuṭbısın.

2983 Ger çi mışbāḥ u zücāce geşteyī

Egerçi nūrāniyyetde mışbāḥ ve leṭāfetde zücāce [A273a] (5) olmışsun

Līk ser-ḫayl-i dilī ser-rişteyī

līkin maʿnāda dil ʿaskerinüñ serisin ve ser-riştesin yaʿnī (6) aṣḥāb-ı dilüñ serverisin ve Meṯnevīnüñ naẓmına sebeb ü aṣlsın [*geşte'ī* ve *rişte'ī*de hemze ḫıṭāb içündür]. [N148a]

2984 Çün ser-i rişte bedest ü kām-ı tust

Çünki (7) riştenüñ ucı senüñ elüñde ve senüñ kām u taṣarrufuñdadur

Dürrehā-yı ʿıḳd-ı dil z'inʿām-ı tust

(8) göñül ʿıḳdınuñ dürreleri senüñ inʿāmuñdandur yaʿnī ḳalbümde olan esrār-ı İlāhiyyenüñ ẓuhūrına sebeb sensin zīrā eger sen (9) olmayayıduñ bu leʾālī ḳalbümde

mestūr ḳalurdı *dürrehā* dürrenüñ cemʿidür iri incü maʿnāsınadur *ʿıḳd* boġmaḳdur (10) ki ʿavretler boyunlarına ṭaḳarlar.

2985 Bernüvīs aḥvāl-i pīr-i rāh-dān

Rāh-dān u mürebbī pīrüñ aḥvālini yaz [*rāh-dān* vaṣf-ı terkībīdür] (11)

Pīrrā bü'gzīn ü ʿayn-ı rāh dān

pīri iḫtiyār eyle ve pīri iḫtiyār eylemek ṭarīḳınuñ ʿaynı bil yaʿnī her kim ki (12) bir mürşidi iḫtiyār eylese ol kimse ṭarīḳata vāṣıl olur zīrā bir naẓarı kīmiyādur ḥażret-i Mevlānā pīrüñ vaṣfına (13) şürūʿ eyledi [*dān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

2986 Pīr tābistān u ḫalḳan tīr-māh

Pīr tābistāndur ve ḫalāyıḳ tīr-māhdur yaʿnī egerçi (14) şecere-yi rūḥāniyyet-i insāniyye kemāl-i maʿrifet-i Rabbāniyye mīvesini virmege ḳābildür ve bu şecerenüñ aṣlı beden-i insānīde (15) merkūzdur ve anuñ ferʿi ḥażret-i Raḥmānuñ [H179b] ʿarşına irişmişdür *aṣluhā ṯābitun ve ferʿuhā fi's-semā'*[1485] (16) ammā ancılayın ki besātīn ü eşcāruñ ḥāṣıl u mīve virmesi tābiş-i āftāb ve terbiye-yi tābişāna (17) mevḳūfdur bu üslūb üzre beşeriyyet tīr-māhınuñ hevāsında rūḥāniyyet dıraḫtı üzre kemāl-i maʿrifet mīvesi (18) tābistān meṯābesinde olan pīrüñ himmeti āftābınuñ terbiyesi ve tābişi olmayınca puḫte vü şīrīn olmaz *tābistān* yazdur (19) *tīr-māh* ḫazān

Ḫalḳ mānend-i şebend ü pīr māh

ḫalḳ şeb gibi ve pīr māh gibidür ol maʿnāya işāretdür ki erbāb-ı (20) kemāl dimişlerdür egerçi dīde münevver ve baṣar ṣaḥib-naẓar ola ammā ebṣāruñ görmesine envār lāzımdur zīrā şeb-i ẓulmānīde (21) çeşm bir nesne görmege ḳādir degüldür meger ki şuʿāʿ-ı āftāb-ı tābān yā envār-ı māh ve kevākib-i raḫşān yā meşʿale vü sirāc u nīrān (22) ola ki çeşm bir nesne görmege imkān ola pes mādām ki mürşid olmaya ḫalḳ Ḥaḳḳ cānibine vesīle olur ṣırāṭ-ı müstaḳīme (23) vuṣūl bulup ḳurb-ı İlāhī ve viṣāl-i Raḥmānīden mütemettiʿ olmaġa mecāl yoḳdur [*pīr* mużāf degüldür].

2987 Kerdeem baḫt-ı cevanrā nām pīr

Cevānuñ (24) baḫtına pīr nām eylemişem yaʿnī mürşid cevān iken pīr dimişem mürşidüñ ekṯeri ẓāhirā pīr olduġıyiçün

K'ū ziḤaḳ pīrest n'ezeyyām pīr

(25) zīrā ol cevān Ḥaḳdan pīrdür yaʿnī ʿışḳ mektebinde ḥażret-i Ḫudādan terbiyet görüp (26) *ve inneke leʿalāḫuluḳin ʿaẓīm*[1486]den behre-gīr olup *teḫalleḳū biaḫlāḳillāhi*[1487] ile

---

[1485] "...kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca (benzetti)." İbrâhim/24.
[1486] "Ve sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin." Kalem/4.

ittisāf bulup mürşidlik (27) mertebesine vāṣıl olmaġıla pīr olmışdur eyyāmdan pīr degüldür zīrā eyyāmdan hezārān hezārān pīr vardur ammā birisi (28) pīr-i maʿnevī degüldür nite ki meşhūrdur [A273b] mısrāʿ

Büzürgī beʿaḳlest ne besāl[1488]

ḥażret-i Mevlānānuñ bu beytinde (29) kendüsine taʿrīż vardur zīrā cevānlıḳ ʿāleminde pīr ü kāmil olmışdur.

2988 Ū çünan pīrest kiş āġāz nist

[B212a] [M219b] (1) O yaʿnī Ḥaḳdan pīr olan ancılayın pīrdür ki aña āġāz u ibtidā yoḳdur nite ki *el-ān ʿalāmā ʿaleyhi kān*[1489] ve hem (2) *illā vaḥyun yūḥā*[1490] buña delālet eyler [*āġāz* ibtidā maʿnāsınadur]

Bāçünan dürr-i yetīm enbāz nist

ancılayın dürr-i yetīme şerīk ü (3) naẓīr yoḳdur yaʿnī zemānuñ ḳuṭbu'l-aḳṭābıdur eger pīr hem pīr-i ʿaḳl ve hem pīr-i eyyām olursa (4) *en-nūru ʿale'n-nūr*[1491] nite ki ḥażret-i Mevlānā buña işāret eyler [*enbāz* şerīk maʿnāsınadur].

2989 Ḫod ḳavīter mīşeved ḫamr-ı kehün

Eski şerāb (5) ḫod ḳavīrek olur yaʿnī ziyāde mest eyler

Ḫaṣṣa an ḫamrī ki bāşed minledün

ḫuṣūṣā ol (6) bir şerāb ki Ḥaḳḳ ḳatında ola yaʿnī ʿilm-i İlāhī ola *ḫamr*dan murād bunda ʿilm-i İlāhīdür *minledün* iʿtibārıyıla ki pīri (7) şerāba teşbīh eylemişdür.

2990 Pīrrā bü'gzin ki bīpīr in sefer

Pīri iḫtiyār eyle yaʿnī bir pīre mürīd ol zīrā pīrsiz (8) bu sefer

Hest pes pür-āfet ü ḫavf u ḫaṭar

ziyāde āfet ü ḫavf u ḫaṭarıla pürdür nite ki (9) meşhūrdur *er-refīḳ ṯumme'ṭ-ṭarīḳ ed-delīl ṯumme's-sebīl*[1492] ve eytmişlerdür *fīṭarīḳi'l-Ḥaḳḳi kem minʿaḳabātin* (10) pes sālik-i rāh-ı Ḥaḳḳ ve ṭālib-i müşāhede-yi cemāl-i muṭlaḳ olan kimseye ḳulavuzdan ġayrı (11) çāre yoḳdur yaʿnī bu yola elbette ḳulavuz lāzımdur ki murād mürşid-i kāmildür. Mıṣrāʿ

[1487] "Allâh'ın ahlâkı ile ahlâklanınız."
[1488] "Büyüklük akılladır, yaşla değil."
[1489] Hadîs metninin meşhûr şekli ve tamamı şöyledir:
Kānellāhu ve lemyekun maʿahu şey'un el-ān kemā-kān (Allâh vardı ve onunla beraber başka bir şey yoktu. Şimdi de öyledir.) Bu metin, İbn Hibbân, el-Hâkim ve İbn Ebî Şeybe Bürîde'den rivâyet edilmiştir. **Ve lemyekun şey'un ḳablehu** (O'ndan önce bir şey yoktu.) ile **Ve lā şey'un ġayruhu** (O'ndan başka bir şey yoktur.) şekilleri de el-Kârî'ye göre sâbittir. **el-ān kemā-kān** şeklinde kısaca kullanılan **Ve huve'l-ān ʿalāmā ʿaleyhi kān** ifâdesi ise sûfîlere aittir. Hâfız el-Askalânî gibi İbn Teymiye de bu eklemenin mevzû olduğunu söylemektedir. Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 119.
[1490] "O (bildirdikleri) vahyedilenden başkası değildir." Necm/4.
[1491] "Nûr üstüne nûr"
[1492] "Önce arkadaş sonra yol; önce kılavuz sonra yol."

Her şeb-nemī derin reh ṣad baḥr-ı āteşīnest[1493] (12)

2991 An rehī ki bārhā tū refteyī

Ẓāhirde şol bir yol ki nice kerre sen aña gitmişsün [*ān rehīrā* taḳdīrinde olup maʿnā böyle olmaḳ mümkindür ol bir yola ki sen nice kerre gitmişsün] (13)

Bīḳulāvūz enderān āşüfteyī

ḳulavuzsız ol yolda ḥayrān u ser-āsimesin. (14)

2992 Pes rehīrā ki nedīdestī tu hīç

Pes şol yolı ki sen hīç görmedüñ *reh*den murād bunda ṭarīḳ-ı Ḥaḳdur (15)

Hin merev tenhā zireh-ber ser mepīç

āgāh ol yaluñuz gitme delīlden baş yaʿnī mürşidden iʿrāż eyleme [*hīn* āgāh ol maʿnāsınadur]. (16)

2993 Ger nebāşed sāye-yi ū bertu gūl

Eger sen gūl üzre reh-ber ü mürşidüñ sāyesi olmaya [*ū*dan murād reh-ber ü mürşiddür]

Pes turā ser-geşte dāred bang-i ġūl

(17) pes ġūluñ āvāzı seni ser-geşte vü ḥayrān ṭutar yaʿnī vesvese-yi şeyṭān seni ṭarīḳ-ı Ḥaḳdan ḍāll (18) ü dūr eyler beyt

Dūrest serāb derīn bādiye hūş dār

Tā ġūl-i biyābān ne'frībed beserābet[1494]

[N148b] (19) *gūl* kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyile ve imāle ile ebleh ü aḥmaḳ maʿnāsınadur *ġūl* bir ṭāyifedür biyābānda olur ādemī (20) ṣūretine girüp biyābānda rāst geldüklerine ki ḳāfileden cüdā olmış ola aña ḫılāf-ı semte ḳulaġuz olup (21) anı derd ü miḥnetile helāk eyler.

2994 Ġūlet ezreh efkened endergüzend

Ġūl seni ṭoġrı yoldan cüdā idüp żarar u (22) helāke bıraġur [*güzend* żarar maʿnāsınadur]

Eztu dāhīter derin reh bes budend

bu yolda senden ziyāde zeyrekrek idiler (23) līkin racīm şeyṭānuñ mekr ü firībi [A274a] ile ḍalālete düşdiler [bu yolda senden zeyrekrek çoḳ kimseler oldılar bu vech üzre *bes kesān* taḳdīrinde olur *dāhī* zeyrek maʿnāsınadur].

2995 EzNübī berḫʿan ḍalāl-i reh-revān

[1493] "Bu yolda her bir şebnem yüz ateş denizidir."

[1494] "Bu çölde serap uzaktır; akıllı ol ki çöl şeytanı seni seraba atmasın."

23 bu yolda senden zeyrekrek çoḳ kimseler oldılar bu vech üzre bes kesān taḳdīrinde olur dāhī zeyrek maʿnāsınadur MHNA: -B

Reh-revlerüñ (24) ḍalālini Ḳurʾān-ı ʿAẓīmden oḳu

Ki çi şan kerdan Bilīs-i bed-revān

ki bed-revān u bed-sirişt İblīs (25) anlara ne eyledi nite ki sūre-yi Enʿāmda bu āyet-i kerīme rūşen eyler (26) *ḳul sīrū fi'l-arżi fe'nẓurū keyfe kāne ʿāḳıbetu'l-mucrimīn*[1495] *reh-revān*dan [H180a] murād ümem-i sābıḳadur ʿĀd ve Ṯemūd ḳavmi gibi *Nübī* nūnuñ żammıyıla Ḳurʾān-ı ʿAẓīm (27) maʿnāsınadur *bed-revān* bed-cān u bed-sirişt maʿnāsınadur [Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde ḍalāl-i mübīn ki vardur ümem-i sābıḳanuñ ḍalāletine işāretdür].

2996 Şad hezāran-sāle-reh ezcāde dūr

Ṭarīḳ-ı (28) müstaḳīmden anları nice yüz biñ yıllıḳ yol

Bürd şān u kerd şān idbār u ʿūr

ıraḳ iltdi (29) ve anları bed-baḫt u ʿuryān eyledi yaʿnī küfr ü ḍalāletile helāk olup muḫalled fi'n-nār oldılar dūr lafẓınuñ maʿnāsı [M220a] (1) mıṣrāʿ-ı ṯānīye ḳayd olındı [*idbār* bunda müdbir maʿnāsınadur maṣdar bimaʿnā ism-i fāʿil olmaḳ iʿtibārı ile]. [B212b]

2997 Üstüḫvanhāşan bübīn ü mūyışān

Anlaruñ üstüḫvānlarını ve anlaruñ mūyını (2) yaʿnī yolda vāfir maḳtūl görseñ bilürsün ki bu yol ḫaṭarnāk u hevlnākdür pes bāṭın yolınuñ (3) maḳtūllerinüñ aḥvālini Ḳurʾān-ı ʿAẓīmden gör andan maʿlūm eyle

ʿİbretī gīr ü meran ḫar sūyışān

bir ʿibret (4) ṭut ve ḫaruñı anlar cānibine sürme yaʿnī anlar gitdügi yola gitme pes *fa'ʿtebirū yā uli'l-ebṣār*[1496] *fa'ʿtebīrū yā uli'l-elbāb*[1497] (5) iʿtibārı üzre herkese bir ʿibret ṭutmaḳ lāzımdur.

2998 Gerden-i ḫar gīr ü sūy-ı rāh keş

(6) Ḫaruñ gerdenini ṭut ve yol cānibine çek

Sūy-ı rehbānān u reh-dānān-ı ḫaş

laṭīf (7) ü ḳavī yolcılar ve yol biliciler cānibine yaʿnī mürşidlerden dūr u cüdā olma mıṣrāʿ-ı ṯānī mıṣrāʿ-ı evvelde olan *sūy-ı rāh keş*e (8) müfessir olmaḳ rūşendür *ḫaş* bunda

---

[1495] "De ki: Yeryüzünde gezin de, günahkârların âkıbeti nice oldu, görün!" Neml/69.
27 Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde ḍalāl-i mübīn ki vardur ümem-i sābıḳanuñ ḍalāletine işāretdür HNAB: -M
1 idbār bunda müdbir maʿnāsınadur maṣdar bimaʿnā ism-i fāʿil olmaḳ iʿtibārı ile H: -MNAB
[1496] "Ey akıl sahipleri! İbret alın." Haşr/2.
[1497] "Ey akıl sahipleri! İbret alın." (Bu söz âyet değildir.)

mużāfun-ileyh vāḳıʿ olmaḳ rūşendür egerçi maʿnāda ṣıfat vāḳıʿ olur (9) yaʿnī ẓāhirde mużāfun-ileyhdür ve maʿnāda ṣıfatdur [*ḫoş*da ḫā fetḥile oḳunmaḳ gerekdür].

2999 Hin mehil ḫarrā vü dest ezvey medār

Āgāh ol (10) ḫaruñı ṣalıvirme ve andan el çekme yaʿnī nefsüñe müdārā idüp anı ḥıfẓ u żabṭ itmekden ġāfil olma (11)

Z'an ki ʿışḳ-ı ust sūy-ı sebzezār

zīrā ki ḫaruñ ʿışḳ u meyli sebzezār cānibinedür muḳayyed olmayasın yola gitmez otlamaġa gider (12) yaʿnī nefsüñ meyl ü raġbeti ẕevḳ u ṣafā ṭarafınadur ṭāʿat u ʿibādete hergiz meyli yoḳdur meger cebr ü ḳahrıla itdüresin (13) bunda *ḫar*dan murād nefsdür [*ʿışḳ* bunda meyl maʿnāsınadur].

3000 Ger yekī dem tū beġaflet vā hilīş

Eger bir dem ḫarı sen ġafletile ḳoyasın (14) ve terk eyleyesin

Ū reved fersenghā sūy-ı ḫaşīş

o ḫar ḫaşīş cānibine fersengler gider yaʿnī nefīs (15) şehevāt u ḥuẓūẓāt cānibine gider *ferseng* on iki biñ adımdur ki mesāfe-yi baʿīdeden kināyetdür (16) fersaḫ andan muʿarrebdür *ḫaşīş* ḳurı ot.

3001 Düşmen-i rāhest ḫar mest-i ʿalef

Ḫar yoluñ düşmenidür ʿalefüñ (17) mestidür yaʿnī yola gitmekden ḥaẓẓ itmez līkin ʿalefden ziyāde ẕevḳ eyler [*ʿalefest* taḳdīrindedür] [A274b]

Ey ki bes ḫar-benderā kerd ū telef

(18) eyvāh ki o ḫar çoḳ ḫar-bendeyi telef ü helāk eyledi yaʿnī nefs ṭāʿat u ʿibādetden ẕevḳ eylemez ammā ekl ü (19) şürbden ziyāde ẕevḳ eyler ve çoḳ kimse nefsine mutābaʿat u muṭāvaʿat sebebi ile helāk oldı *ḫar-bende* eşege (20) ve ḳatara tīmār iden kimse bunda ṣāḥib-nefs maʿnāsınadur.

3002 Ger nedānī reh her an çi ḫar buḫᵛast

Eger yol (21) bilmez iseñ her ol nesneyi ki ḫar istedi

ʿAks-i an kun ḫod buved an rāh-ı rast

anuñ ʿaksini eyle (22) ol ḫod ṭoġrı yoldur yaʿnī cemīʿ-i ḫuṣūṣda nefsüñe muḫālefet eyle tā ki ṭarīḳ-ı Ḥaḳdan dūr u cüdā olmayasın (23) *rāh* kelimesi *rāst*a mużāf iʿtibār olınmasa maʿnā böyle olur anuñ ʿaksini eyle ol rāh ḫod ṭoġrıdur [*rāst* ṭoġrı maʿnāsınadur]. (24)

3003 Şāvirūhunne ve an geh ḫālifū

Ḥadīṯ-i şerīfdür ʿavretlerüñüzile müşāvere eyleñüz ve andan ṣoñra anlara muḫālefet (25) eyleñüz *şāvirūhunne ve ḫālifūhunne*[1498] ki ḥadīṯ-i şerīfdür egerçi zenler ḥaḳḳındadur ammā merdān-ı rāh-ı Ḫudā (26) nefsi zene teşbīh itmişlerdür pes bu iʿtibār üzre murād nefsdür

İnne men lemyaʿṣıhunne tālifū

(27) taḥḳīḳ şol kimse ki zenlere ʿāṣī olmadı yaʿnī muḫālefet itmeyüp mutābaʿat eyledi cemāʿat-ı zenān aña ülfet ü maḥabbet (28) eyler *teʾlifū*dur ki müfred-i müʾenneṯ-i ġāyibedür ki taḥtında müstetir olan hiye fāʿilidür ki *hunne*ye rāciʿdür ve hemze elif (29) oḳunup fā bir miḳdār çekilür. [B213a]

3004 Bāhevā vü ārzū kembāş dust

Hevā vü ārzūya [N149a] dost u māyil olma [M220b] (1) belki ʿadāvet ü muḫālefet eyle [*kembāş* bunda *mebāş* maʿnāṯsınadur]

Çün yużılluk ʿansebīlillāhi ust

çünki hevā vü ārzūsını (2) Ḫudāy taʿālāṯnuñ yolından ıḍlāl u dūr eyler nite ki sūre-yi Ṣādda bu āyet-i kerīme beyān eyler (3) *ve lātettebiʿu'l-hevā fe yużılluke ʿansebīlillāhi*[1499] zübde-yi kelām budur ki hevā vü ārzūya tābiʿ olmaḳ hemān (4) nefse tābiʿ olmaḳdur ikisi bile memnūʿdur nisāya muḫālefet ḥadīṯ-i şerīfile ve hevāya muḫālefet āyet-i kerīme (5) ile ṯābitdür pes ikisine muḫālefet lāzımdur.

3005 İn hevārā neʾşkened endercihān

Bu hevāyı cihānda [H180b] ṣımaz ve refʿ eylemez (6)

Hīç çīzī hem-çü sāye-y hem-rehān

hem-rehlerüñ sāyesi gibi hīç bir nesne *hem-rehān*dan murād (7) mürşidlerdür *sāye*den murād anlaruñ irşād u muṣāḥabetidür pes maʿlūm oldı ki mürşidlersiz sülūk müyesser (8) olmaz [*sāyeʾ-i*de hemze yā-yı sākine oḳunur] beyt

Ser zihevā tāften ezserverist

Terk-i hevā ḳuvvet-i peyġam-berist[1500]

ḥażret-i (9) Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ḥażret-i ʿAlīye eytdi *yā ʿAlī iẕā teḳarrebeʾn-nāsu biebvābiʾl-birri fe teḳarrebe ente biʿaḳlik*[1501] (10) ve bir ġayrı rivāyetde böyle vāḳıʿdur (11) *iẕā teḳarrebeʾn-nāsu ilāḫalfihim bienvāʿiʾl-birri fe teḳarrebe ilallāhi bienvāʿiʾl-ʿaḳli testebḳıhim biʾd-derecāti veʾz-zulefe ʿindeʾn-nāsi fiʾd-dunyā ve*

[1498] "Avretlerüñüzile müşāvere eyleñüz ve andan ṣoñra anlara muḫālefet eyleñüz."
[1499] "Hevâ ve hevese uyma, sonra bu seni Allah'ın yolundan saptırır." Sâd/27.
[1500] "Hevâdan başın derde düşmesi büyüklüktendir; hevâyı terk etmek peygamberlik kuvvetindendir."
[1501] "Yâ Alî! İnsanlara iyilik kapılarından yaklaş; kendine de aklınla yaklaş."

ʿindellāhi fi'l-āḫıreti (12) ḥażret-i Mevlānā bu ḥadīs̱-i şerīfüñ mażmūnını beyān itmege şürūʿ eyledi. (13)

Vaṣıyyet kerden-i Resūlullāh ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem [A275a] **ʿAlīrā kerremellāhu vecheh ki çün kesī benevʿ-i ṭāʿatī teḳarrüb** (14) **cüyed beḤaḳḳ tū teḳarrüb cüy beṣuḥbet ʿāḳıl u bende-yi ḫāṣ tā ezīşān heme pīş-ḳadem bāşī** (15)

Ḥażret-i Resūlüñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ḥażret-i ʿAlīye kerremellāhu vecheh vaṣiyyet eylemesi beyānındadur ki çün bir (16) kimse bir nevʿ ṭāʿatıla Ḥaḳḳ taʿālā̱ ḥażretine teḳarrüb isteyesin ʿāḳıluñ ve ḫāṣ bendenüñ ṣoḥbeti ile Ḥaḳḳ taʿālā̱ (17) ḥażretine teḳarrüb itse tā anlaruñ cemīʿisinden pīş-ḳadem ü sābıḳ olasın Ḫudāya teḳarrübde (18)

3006 Guft Peyġam-ber ʿAlīrā k'ey ʿAlī

Ḥażret-i Peyġam-ber ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ḥażret-i ʿAlīye eytdi ki ey ʿAlī

Şīr-i Ḥaḳḳī pehlevānī pür-dilī

(19) Ḥaḳḳ taʿālā̱nuñ arslanısın pehlevānsın şecīʿ ü dilīrsin [bu mıṣrāʿ-ı ṣānīde olan *üç yā* ḫıṭāb içündür].

3007 Līk berşīrī mekun hem iʿtimīd

Līkin (20) arslanlıġuñ üzre hem iʿtimād eyleme *iʿtimād* idi ḳāfiye içün elif yāya ḳalb olındı ve evlā̱ *yā* ile (21) yazılmaḳdur

Ender ā dersāye-yi nāḫl-i ümīd

ümīd naḫlinüñ sāyesine gel yaʿnī ehlullāha ilticā eyle *naḫl-i ümīd*den (22) murād ehlullāhdur *naḫl* ḫurmā aġacıdur [*ā* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

3008 Ender ā dersāye-yi an ʿāḳılī

O bir ʿāḳıluñ sāyesine gel *ʿāḳıl*dan (23) murād bende-yi ḫāṣdur

Kiş netāned bürd ezreh nāḳılī

ki bir naḳl idici anı yoldan iltmege ḳādir olmaya (24) yaʿnī hīç bir nesneye maġrūr u firīfte olup Ḫudāy taʿālā̱nuñ ṭāʿatından bir nefes cüdā olmaya [*kiş*de olan żamīr ʿāḳıla rāciʿdür *netāned* netuvāned maʿnā̱sınadur].

3009 Ẓıll-i ū enderzemin çün kūh-ı ḳāf

(25) Yirde anuñ sāyesi kūh-ı ḳāf gibidür ki cihānı muḥīṭdür ve muḥkem ü ṣābitdür (26)

Rūḥ-ı ū sīmurġ-ı bes ʿālī-ṭavāf

anuñ rūḥı ziyāde ʿālī ṭavāf u bülend-pervāz sīmurġdur. (27)

3010 Ger bugūyem tā ḳıyāmet naʿt-ı ū

Ḳıyāmete degin eger ol ʿāḳıluñ laṭīf vaṣfını söyleyem [*naʿt* laṭīf ü ḫūb vaṣf maʿnāsınadur]

Hīç anrā maḳṭaʿ u ġāyet mecū

hīç (28) aña nihāyet ü ġāyet isteme zīrā ki anuñ vaṣfına ḥadd ü ġāyet yoḳdur.

3011 Derbeşer rū-pūş kerdest āftāb

(29) Āftāb beşerde yüzini örtmişdür yaʿnī o ḥaḳīḳatda āftābdur līkin kendüsini beşerī [B213b] ṣūretde [M221a] (1) pinhān eylemişdür

Fehm kun v'allāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb

bu tevḥīd sırrını fehm eyle ve Allāh taʿālā ḥażreti ṣavāb (2) u maʿḳūli cemīʿisinden aʿlemdür. Baʿż-ı nüsaḫda bu beyt vāḳıʿdur

3012 Āftāb-ı rūḥ nī ān-ı felek

(3) *āftāb*dan murād rūḥ āftābıdur felek āftābı degüldür zīrā āftāb-ı felek bu vaṣfa lāyıḳ degüldür (4)

Ki zinūreş zindeend ins ü melek

ki anuñ nūrından ins ü melek zindelerdür yaʿnī anuñ feyżi hemān (5) ʿālem-i süflīye degüldür belki ʿālem-i ʿulvīye biledür.

3013 Yā ʿAlī ezcümle-yi ṭāʿāt-ı rāh

Yā ʿAlī ṭarīḳ-ı Ḥaḳḳ ṭāʿatlarınuñ (6) cemīʿisinden

Bergüzin tū sāye-yi ḫāṣ-ı İlāh

sen Ḫudāy taʿālānuñ ḫāṣınuñ sāyesini (7) iḫtiyār eyle yaʿnī ṭāʿatuñ cemīʿisinden Ḫudānuñ ḫāṣına ilticā eylemek evlā vü enfaʿdur bu sözler ki Server-i Kāyinātdan (8) ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt ḥażret-i ʿAlīye ḫıṭāben naṣīḥat ṭarīḳı ile vāḳıʿdur murād ḫalḳa taʿlīmdür zīrā ḥażret-i (9) Ebū-Bekrden ve ḥażret-i ʿÖmerden ve ḥażret-i ʿOṯmāndan ṣoñra rażıyallāhu ʿanhum ḥażret-i ʿAlīden aʿlā vü evlā [A275b] kimse (10) yoḳdur rażıyallāhu ʿanhum ecmaʿīn [*bergüzīn* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

3014 Her kesī derṭāʿatī bi'grīḫtend

Her bir kimse Allāh taʿālānuñ ġażab u ʿaẕābından necāt (11) u ḫalāṣ bulmaḳ içün bir ṭāʿata ḳaçdılar yaʿnī bir ṭāʿata müdāvemet ü mülāzemet eylediler (12)

Ḫᵛīştenrā maḫlaṣī engīḫtend

kendüleri içün bir ḫalāṣ bulacaḳ yer tedārük eylediler bu hem [N149b] maʿnādur kendülerine bir melceʾ tedārük (13) ü peydā eylediler [*maḫlaṣ* ism-i mekāndur ḫalāṣ olacaḳ yer maʿnāsınadur].

3015 Tū birev dersāye-yi ʿāḳıl girīz

Sen yüri ʿāḳıluñ sāyesine ḳaç yaʿnī Ḫudānuñ ḫāṣ (14) bendesine ilticā eyle

Tā rehī z'an düşmen-i pinhan sitīz

tā ol nihānī ʿinād u ḫuṣūmet idici (15) düşmenden ḳurtulasın *düşmen*den murād şeyṭān ve nefs-i emmāredür [*rehī* fiʿl-i muẕ̇āriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur].

3016 Ezheme ṭāʿāt īnet bihterest

[H181a] (16) Bu saña cemīʿ ṭāʿatlardan yegrek ve nāfiʿrekdür

Sebḳ yābī berher an sābıḳ ki hest

her ol (17) sābıḳ üzre ki vardur sebḳ bulursun yaʿnī cemīʿ sābıḳdan sābıḳ olursun [*sebḳ* teḳaddüm maʿnāsınadur].

3017 Çün giriftet pīr hin teslīm şev

(18) Çünki pīr seni mürīdlige ḳabūl eyledi āgāh ol teslīm ol yaʿnī hīç bir vechile aña iʿtirāż u muḫālefet eyleme (19)

Hem-çü Mūsī zīr-i ḥükm-i Ḫıżr rev

Mūsā ʿaleyhi's-selām Ḫıżr ʿaleyhi's-selāmuñ ḥükmi altında yüridügi gibi sen daḫı (20) pīrüñ ḥükmi altında yüri.

3018 Ṣabr kun berkār-ı Ḫıżrī bīnifāḳ

Nifāḳsız ṣabr eyle bir Ḫıżruñ işi üzre yaʿnī (21) mürşidüñ cemīʿ kār u irādetine ṣıdḳ u iḫlāṣıla ṣabr eyle nite ki dimişlerdür mürīde lāzımdur ki kendü pīrine (22) muḫālefet eylemeye her nesnede ki aña işāret eyler

Tā negūyed Ḫıżr rev hāẕā firāḳ

tā Ḫıżr yüri hāẕā firāḳ (23) dimeye yaʿnī ḥażret-i Ḫıżr ḥażret-i Mūsāya *hāẕā firāḳu beynī ve beynik*[1502] diyüp andan mufāraḳat (24) itdügi gibi hīç bir ḫuṣūṣda kendü mürşidüñe iʿtirāż eyleme tā ki mürşidüñ seni muṣāḥabetinden redd eylemeye (25) farżā eger ẓāhirde redd itmeye maʿnāda redd eyler zīrā ḳalbi senden münkesir olmaḳ reddi müstelzimdür egerçi sen andan (26) bīḫabersin.

3019 Ger çi keştī bi'şkened tū dem mezen

Farżā eger keştīyi ṣıya sen söyleme yaʿnī senüñ ḳatuñda (27) nāmeşrūʿ ve ziyāde muʿẓam olan bir nesne mürşidden ṣādır olsa sen ḫāmūş ol [*mezen* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Ger çi ṭıflīrā küşed tū mū meken

(28) egerçi bir ṭıflı depeleye sen ṣaçuñı yolma yaʿnī nevḥa vü fiġān eyleme [*meken* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

[1502] "İşte bu, benimle senin aramızın ayrılmasıdır." Kehf/78.

3020 Dest-i ūrā Ḥaḳ çü dest-i ḫᵛīş ḫᵛand

[B214a] (29) Anuñ elini çünki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti kendü eli oḳudı yaʿnī anuñ eli benüm elümdür [M221b] (1) didi

Tā yedullah fevḳa eydīhim birand

tā yedullāhi fevḳa eydīhim sürdi yaʿnī Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde didi (2) *inne'lleẕīne yubāyiʿūneke innemā yubāyiʿūnellāh yedullāhi fevḳa eydīhim*[1503] pes mürşidden her ne (3) ṣādır olursa Ḫudāy taʿālānuñ irādetinden ṭaşra degüldür [A276a] eyleye mürşide iʿtirāż eylemek maʿḳūl degüldür. (4)

3021 Dest-i Ḥaḳ mīrānedeş zindeş kuned

Ḥaḳḳ taʿālānuñ eli ṭıflı ḳatl eyler ṭıflı diri eyler [*mīrāned* öldürür maʿnāsınadur] (5)

Zinde çi'bved cān-ı pāyendeş kuned

zinde nedür yaʿnī zinde eylemek emr-i sehldür anı bāḳī cān eyler ki hergiz aña (6) mevt irişmez yaʿnī Ḫıżr ʿaleyhi's-selām ki emr-i Ḥaḳḳıla ol ṭıflı ki ḳatl eyledi maʿnāda ol ḳatl aña enfaʿ oldı zīrā (7) ḥayāt-ı bāḳīye irişdi pes sen daḫı mürşidüñe kendüñi teslīm eyle tā ki mürşid nefs-i emmāreñi ḳatl itmegile nefsüñe (8) ḥayāt-ı ebediyye irişe ḥażret-i Mevlānā gūyiyā suʾāl-i muḳadderüñ cevābına şürūʿ eyledi.

3022 Her ki tenhā nādiren in reh bürīd

(9) Her kim ki nedretile yaluñuz mürşidsiz bu yolı ḳaṭʿ eyledi ve menzile irişdi [*bürīd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Hem beʿavn-ı himmet-i pīran resīd

(10) hem pīrlerüñ himmetinüñ muʿāveneti ile irişdi pīrāndan murād ehlullāhdur. (11)

3023 Dest-i pīr ezġāyiban kūtāh nist

Pīrüñ eli ġāyiblerden kūtāh degüldür zīrā anlara ḥicāb yoḳdur (12)

Dest-i ū cüz ḳabża-yı Allāh nist

pīrüñ eli Allāh taʿālānuñ dest ü ḳabżasından ġayrı degüldür pes Ḫudāy taʿālā (13) cemīʿ nesneye ḳādirdür.

3024 Ġāyibanrā çün çünin ḫılʿat dihend

Ehlullāh çünki ġāyiblere buncılayın ḫılʿat (14) virürler ve himmet eylerler

Ḥāżırān ezġāyiban bīşek bihend

şübhesiz ḥāżırlar ġāyiblerden eyülerdür (15) yaʿnī anlara iḥsān ziyāde olur.

3025 Ġāyibanrā çün nevāle mīdihend

[1503] "Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir." Fetih/10.

Çünki ġāyiblere nevāle vü ṭaʿām virürler (16)

Pīş-i mihman tā çi niʿmethā nihend

mihmān öñine ʿaceb ne niʿmetler ḳorlar yaʿnī mürşidler ki ġāyibleri (17) himmet ü feyżden maḥrūm eylemezler ḥużūr-ı şerīflerinde olup ḫıdmetlerine ḳıyām u devām gösterenlere ḫod feyż u (18) ḥimmet ü terbiyeleri bīpāyāndur.

3026 Kū kesī k'ū pīşişan bended kemer

Ḳanı şol kimse ki o anlaruñ ḥużūrında (19) kemer bağlaya ve ḫıdmetlerine cidd ü cehd ide

Tā kesī k'ū hest bīrun sūy-ı der

şol kimseye degin ki ṭaşra (20) ḳapu cānibindedür yaʿnī ḥużūrlarında olan maḳbūldür zīrā anlaruñ naẓarı kīmiyādur ve hem ḫıdmetleri ser-māye-yi (21) saʿādetdür.

3027 Çün güzīdī pīr nāzük-dil mebāş

Çünki pīr iḫtiyār eyledüñ nāzük-dil olma yaʿnī riyāżet (22) ü mücāhedāta [N150a] ṣabr eyle ve pīrden her ne ṣādır olursa cān u dilden ḳabūl eyle iʿtirāż eyleme

Süst ü rīzende çü āb u gil mebāş

(23) āb u gil gibi geñşek ü żaʿīf ve dökilici olma yaʿnī ḳavī-dil ü çāpük ol [*rīzende* ism-i fāʿil müfred-i müẕekkerdür]. (24)

3028 V'er beher zaḫmī tu pür-kīne şevī

Ve ger bir zaḫmdan ötüri sen pür-kīne vü bīḥużūr olasın [*şevī*de yā ḫıṭāb içündür]

Pes kucā bīṣayḳal āyīne şevī

[H181b] (25) pes ṣayḳalsız ḳanda āyīne olursun yaʿnī riyāżet ü mücāhedesiz göñül āyīnesi ṣayḳal u rūşen olmaz (26) zīrā vücūd-ı ādemīde bir āhen vardur ki ḥażret-i [A276b] Ḫudānuñ cemālini gösterici āyīne olmaġa ḳābildür *āhen*den murād (27) ḳalbdür ki āyīne-yi Ḫudāy-nümādur.

Kebūdī zeden-i Ḳazvīnīyī berşānegāh ṣūret-i şīr ve peşīmān şuden-i ū sebeb-i zaḫm-ı sūzen (28)

Bir Ḳazvīnlü yaġrını üzre arslan ṣūreti bir gök urması ve sūzen (29) zaḫmınuñ sebebi ile anuñ peşīmān olması beyānındadur [*şānegāh* yaġrın yeri ki yaġrın maʿnāsına istiʿmāl olınur]

3029 İn ḥikāyet bi'şnev ezṣāḥib-beyān

[B214b] Ṣāḥib-beyān [M222a] (1) ü rāvīden bu ḥikāyeti işit

V'ezṭarīḳ u ʿādet-i Ḳazvīniyān

29 şānegāh yaġrın yeri ki yaġrın maʿnāsına istiʿmāl olınur HNA: -MB

Ḳazvīnīlerüñ ṭarīḳ u ʿādetinden yaʿnī (2) Ḳazvīnīlerüñ ʿādeti bu idi.

3030 Berten ü dest ü ketifhā bīgezend

Bedeni ve eli ve yaġrınları üzre (3) rencsiz yaʿnī fāyidesiz ve sebebsiz [*ketf* yaġrın maʿnāsınadur]

Ezser-i sūzen kebūdīhā zenend

igne ucından kebūdīler ururlar yaʿnī igne ile (4) delük delük idüp üzre bir gök nesne sürerler nişān ḳalur ebedī çıḳmaz Rūmda daḫı baʿż kimse ḳolına (5) eyler [*sūzen* igne maʿnāsınadur].

3031 Sūy-ı dellākī buşud Ḳazvīniyī

Bir Ḳazvīnī bir dellāk cānibine gitdi

Ki kebūdem zen bukun şīrīniyī

(6) ki baña kebūd ur bir şīrīnlik eyle yaʿnī nāzüklik ve şīrīnlik idüp baña bir kebūd peydā eyle didi. (7)

3032 Guft çi ṣūret zenem ey pehlevān

Dellāk aña eytdi ey pehlevān ne ṣūret urayum (8)

Guft berzen ṣūret-i şīr-i jeyān

Ḳazvīnī dellāka eytdi ḳaġan arslan ṣūretini ur [*jiyān* ḳaġan ki añırıcı maʿnāsınadur].

3033 Ṭāliʿem şīrest naḳş-ı şīr zen

(9) Benüm ṭāliʿüm şīrdür şīr naḳşını ur zīrā ṭāliʿüme münāsib odur

Cehd kun reng-i kebūdī sīr zen

(10) cehd eyle kebūdī rengi ziyāde vāfir ur tā naḳş-ı şīr rūşen ola.

3034 Guft berçi mevżıʿet ṣūret zenem

(11) Dellāk Ḳazvīnīye eytdi ṣūreti senüñ ne mevżıʿuña uram yaʿnī nereñde şīr naḳşını peydā idem (12)

Guft berşānegehem zen an raḳam

Ḳazvīnī eytdi ol raḳamı ki murād naḳş-ı şīrdür yaġrınum üzre ur.

3035 Çün ki ū sūzen furū bürden girift

(13) Çünki dellāk sūzeni baturmaġa başladı

Derd-i an derşānegeh mesken girift

(14) sūzenüñ aġrısı yaġrınında mesken ṭutdı yaʿnī yaġrını aġrıdı.

3036 Pehlevan dernāle āmed k'ey senī

---

3 ketf yaġrın maʿnāsınadur MH: -NAB

(15) Pehlevān ki murād ṭālib-i naḳş-ı şīr olan Ḳazvīnīdür fiġāna geldi böyle diyü ki ey senī [*senī* ʿālī ve rūşen maʿnāsınadur] (16)

Mer merā küştī çi ṣūret mīzenī

beni depeledüñ ne ṣūret urursun.

3037 Guft āḫır şīr fermūdī merā

(17) Dellāk eytdi āḫır baña şīr buyurduñ yaʿnī şīr naḳşını ur didüñ

Guft ezçi ʿużv kerdī ibtidā

Ḳazvīnī (18) dellāka eytdi ne ʿużvdan ibtidā eyledüñ.

3038 Guft ezdümgāh āġāzīdeem

Dellāk eytdi şīrüñ (19) ḳuyruġı yerinden yaʿnī ḳuyruġından başlamışam

Guft düm bü'gzār ey dü dīdeem

Ḳazvīnī dellāka eytdi ey (20) benüm iki gözüm dümi ḳo naḳş eyleme *düm* ḳuyruḳ.

3039 Ezdüm ü dümgāh-ı şīrem dem girift

Şīrüñ düm ü dümgāhından (21) nefesüm ṭutıldı [*demem girift* taḳdīrindedür]

Dümgeh-i ū demgehem muḥkem girift

şīrüñ [A277a] dümgāhı benüm demgehümi muḥkem ṭutdı yaʿnī boġazumı (22) muḥkem ṣıḳdı ve ziyāde ıżṭırāb virdi *dümgeh* ve *dümgāh* dālüñ żammıyıla ḳuyruḳ yiridür *demgeh* ve *demgāh* (23) dālüñ fetḥiyile nefes yiridür ki murād boġazdur.

3040 Şīr bīdüm bāş gū ey şīr-sāz

Ey şīr naḳş (24) idici di şīr ḳuyruḳsız olsun [*şīr-sāz* vaṣf-ı terkībīdür şīr düzici yaʿnī şīr naḳş idici maʿnāsınadur]

Ki dilem süstī girift ezzaḫm-ı gāz

zīrā benüm göñlüm gāz zaḫmından (25) żaʿf u süstlik ṭutdı yaʿnī sūzen zaḫmından ḳalbüme ziyāde inḳıbāż geldi bu hem vechdür göñlümi żaʿf ve süstlik (26) ṭutdı bu vech üzre *dilemrā* taḳdīrinde olur *gāz* kāf-ı Fārsī ile mıḳrāż maʿnāsınadur ammā bunda (27) sūzen murāddur nite ki maḥal ḳarīnedür iki emr-i ḥāżır cemʿ olsa ṯānī emr-i ġāyib maʿnāsına olur bunda *gū* ve *bāş* (28) gibi [*süstī*de yā maṣdar içündür].

3041 Cānib-i dīger girift an şaḫṣ zaḫm

Ol şaḫṣ ki murād dellākdür ġayrı cānibüñ zaḫmını ṭutdı (29) yaʿnī şīrüñ bir ġayrı ʿużvını peydā itmege başladı

Bīmuḥābā vü muvāsāyī vü raḥm

meylsiz şefaḳatsız merḥametsiz. [M222b] (1)

3042 Bang kerd ū k'in çi endāmest ezū

Ḳazvīnī bāng ü feryād eyledi ki arslandan bu ne endāmdur (2) yaʿnī ne ʿużvdur [*endāmest*de endām ʿużv maʿnāsınadur]

Guft in gūşest ey merd-i nikū

[B215a] dellāk Ḳazvīnīye eytdi ey eyü kimse bu gūşdur. (3)

3043 Guft tā gūşeş nebāşed ey ḥakīm

Ḳazvīnī dellāka eytdi ey ʿāḳıl ki şīrüñ ḳulaġı daḫı olmasun [H182a] zīrā (4) [N150b] o lāzım degüldür [*ḥakīm* ʿāḳıl maʿnāsınadur]

Gūşrā bü'gzār u kūteh kun gilīm

ḳulaġı ḳo yaʿnī terk eyle ve gilīmi ḳışa eyle *gilīm* (5) maʿrūfdur ve ṣūf ve ḫırḳa maʿnāsına daḫı gelür.

3044 Cānib-i dīger ḫaliş āġāz kerd

Dellāk Ḳazvīnīnüñ (6) yaġrınında bir ġayrı cānibe sūzeni baturmaġa başladı

Bāz Ḳazvīnī fiġanrā sāz kerd

Ḳazvīnī girü fiġāna (7) sāz u şürūʿ eyledi böyle diyü.

3045 K'in siyum cānib çi endāmest nīz

Ki bu üçinci cānib daḫı ne endām (8) u ʿużvdur

Guft īnest işkem-i şīr ey ʿazīz

dellāk Ḳazvīnīye ey ʿazīz bu şīrüñ ḳarnıdur.

3046 Guft tā işkem nebāşed şīrrā

(9) Ḳazvīnī eytdi ki şīrüñ ḳarnı olmasun *nebāşed* bunuñ gibi maḥallerde olmaya ve olmaz maʿnāsına olmaz (10) belki olmasun maʿnāsına olur bu maʿnā biḥasebi'l-istiʿmāldür

Geşt efzun derd kemzen zaḫmhā

(11) zīrā derd ü elem ziyāde oldı şimden ṣoñra zaḫmlar urma [*kemzen* bunuñ gibi maḥallerde *mezen* maʿnāsınadur].

3047 Ḫīre şud dellāk bes ḥayran bumand

Dellāk Ḳazvīnīnüñ bu işinden ḫīre vü bīḥużūr oldı ve ziyāde ḥayrān ḳaldı [*pes ḥayrān bumānd* soñra ḥayrān ḳaldı bu maʿnā ḫūb degüldür *ḫīre şud* bunda bīḥużūr oldı maʿnāsınadur]

Tā bedīr engüşt derdendan bumand

taʿaccübden (12) çoḳ zemāna degin barmaġı dişinde ḳaldı.

---

11 Dellāk Ḳazvīnīnüñ bu işinden ḫīre vü bīḥużūr oldı ve ziyāde ḥayrān ḳaldı pes ḥayrān bumānd soñra ḥayrān ḳaldı bu maʿnā ḫūb degüldür HNAB: -M / Tā bedīr engüşt derdendan bumand HNAB: -M

3048 Berzemin zed sūzen ezḫaşm ūstād

Ġażabından ūstād (13) ki murād dellākdür sūzeni yire urdı

Guft derʿālem kesīrā in fütād

Kendüsine [A277b] eytdi ʿālemde (14) bir kimseye bu ḥālet vāḳıʿ oldı mı.

3049 Şīr-i bīdümm ü ser ü işkem ki dīd

Ḳuyruḳsız başsız ḳarınsız şīr (15) kim gördi yaʿnī kimse görmedi [*işkem*de hemze zāyiddür]

İn çünin şīrī Ḫudā ḫod n'āferīd

Ḫudāy taʿālā ḥażreti ḫod buncılayın bir şīr ḫalḳ (16) eylemedi ḥażret-i Mevlānā ḳuddise sırruhu'l-ʿazīz ḳıṣṣadan ḥiṣṣe beyānına şürūʿ eyledi.

3050 Ey bürāder ṣabr kun berderd-i nīş

(17) Ey bürāder riyāżet ü mücāhede nīşinüñ derd ü elemine ṣabr eyle

Tā rehī eznīş-i nefs-i gebr-i ḫᵛīş

(18) tā kendü gebr nefsinüñ nīşinden yaʿnī şerr ü mekrinden ḳurtulasın *gebr* bunda āteşe ʿibādet idici kāfir (19) maʿnāsınadur.

3051 K'an gürūhī ki rehīdend ezvücūd

Zīrā şol bir ṭāyife ki vücūddan ḳurtuldılar yaʿnī (20) *mūtū ḳable en temūtū*[1504] mūcebince aḫlāḳ-ı ẕemīmeden ḫalāṣ bulup aḫlāḳ-ı ḥamīdeye vāṣıl oldılar (21)

Çarḫ u mihr ü māh şān āred sücūd

felek ve āftāb ve māh anlara secde getürür ve taʿẓīm eyler.

3052 Her ki mürd enderten-i ū nefs-i gebr

(22) Her kim ki anuñ teninde gebr nefsi öldi

Mer verā ferman bered ḫurşīd ü ebr

āftāb (23) u seḥāb anuñ fermānını iltür yaʿnī aña cemīʿ-i eşyā muṭīʿ olur. Beyt (24)

Tu hem gerden ezḥükm-i Dāver mepīç
Ki gerden nepīçed ziḥükm-i tu hīç[1505]

3053 Çün dileş āmuḫt şemʿ efrūḫten

Çünki anuñ ḳalbi şemʿ şuʿlelendürmegi ögrendi yaʿnī çünki (25) ʿışḳ sebebi ile anuñ ḳalbi şemʿ-i İlāhī oldı

Āftāb ūrā neyāred sūḫten

[1504] "Ölmeden önce ölünüz." Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 260.
[1505] "Dâver'in hükmünden sen de kendini karıştırma; çünkü bu senin hükmünde bir hiçtir."

āftāb ol kimseyi (26) yaḳmaġa ḳādir olmaz belki āteş-i dūzaḫ daḫı yaḳmaġa ḳādir olmaz zīrā anuñ nūrı ḳatında nār-ı dūzaḫ bir şerer degüldür (27) pes aña cemīʿ-i eşyādan żarar u güzend irişmege imkān yoḳdur [*neyāred* ḳādir olmaz maʿnāsınadur ki maṣdarı *ārestendür*].

3054 Guft Ḥaḳ derāftāb-ı müntecim

Ġurūb u (28) ṭulūʿı muvaḳḳat u muʿayyen āftāb ḥaḳḳında Ḥaḳḳ taʿālā didi

Ẕikr-i tezzāver keẕā ʿankehfihim

[B215b] bu āyet-i kerīmeye (29) işāretdür *ve tere'ş-şemse*[1506] sen āftābı görürsün *iẕā ṭalaʿat tezāveru ʿankehfihim ẕāte'l-yemīni* ḳaçan ṭulūʿ [M223a] (1) ide gelicinüñ ṣaġ cānibine meyl eyler *ve iẕā ġarabet tuḳriżuhum ẕāte'ş-şimāli* ve ḳaçan āftāb (2) ġurūb ide anlardan munḳatıʿ olur naẓar idicinüñ ṣol cānibine meyl eyler ve anlar tamām vüsʿatdadur [*tezāver* vezn içün müşedded oḳunur]. (3)

3055 Ḫār cümle luṭf çün gül mīşeved

Ḫār gül gibi cümle luṭf u zīb olur [*çün gül*de çün teşbīh içündür]

Pīş-i cüzvī k'ū suy-ı kül mīreved

ṣol (4) cüz ḳatında ki o cüz' ü kül cānibine gider *kül*den murād Ḫudāy taʿālādur *cüz*den murād efrād-ı insāndan bir ferddür (5) ḥāṣıl-ı maʿnā maḳbūl-i ḥażret-i Ḥaḳḳ olan kimsenüñ taṣarrufı ile ḫār meṣābesinde olan gül leṭāfetini ve seng meṣābesinde (6) olan laʿl ḳıymetini bulur ve nefs ü şeyṭān elinde zebūn u ʿāciz olan maḳbūl-i dergāh-ı Eḥadiyyet olur dimekdür. (7)

3056 Çist taʿẓīm-i Ḫudā efrāşten

Ḫudāy taʿālānuñ taʿẓīmini yüceltmek nedür yaʿnī Ḫudāy taʿālāya taʿẓīm eylemek [*efrāşten* yüceltmek maʿnāsınadur] (8) [A278a] [H182b]

Ḫᵛīştenrā ḫᵛār u ḫākī dāşten

kendüñi ḫᵛār u ḫākī yaʿnī ḫāk gibi bīḳadr ü bīiʿtibār ṭutmaḳdur. (9)

3057 Çist tevḥīd-i Ḫudā āmūḫten

Ḫudāy taʿālānuñ tevḥīdini ögrenmek nedür yaʿnī tevḥīd-i ḥaḳīḳī budur ki mışrāʿ-ı (10) ṣānīden rūşen olur

Ḫᵛīştenrā pīş-i Vāḥid sūḫten

kendüñi Vāḥidüñ öñinde yaḳmaḳdur yaʿnī (11) fenāenderfenāya vuṣūldür *vāḥid*den murād Ḫudāy taʿālā ḥażretidür [*sūḫten* bunda yaḳmaḳ maʿnāsınadur].

[1506] **ve tere'ş-şemse iẕā ṭalaʿat tezāveru ʿankehfihim ẕāte'l-yemīni ḳaçan ṭulūʿ ve iẕā ġarabet tuḳriżuhum ẕāte'ş-şimāli** (Kehf/17). Âyetin tercümesi metin içinde verildiğinden ayrıca buraya alınmadı.

3 çün gülde çün teşbīh içündür HNA: çün bunda teşbīh içündür M, -B

3058 Ger hemīḫᵛāhī ki bu'frūzī çü rūz

Eger (12) ister iseñ ki rūz gibi şuʿlelenesin yaʿnī münevver ü rūşen olasın

Hesti-yi hem-çün şeb-i ḫodrā büsūz

[N151a] (13) kendüñüñ şeb gibi ẓulmānī vücūduñı yaḳ yaʿnī vücūddan geç.

3059 Hestiyet derhest-i an hestī-nüvāz

Vücūduñı ol (14) vücūdı ẓāhir ü peydā idicinüñ vücūdında [*hestī-nüvāz* vücūdı oḫşayıcı yaʿnī vücūda getürici]

Hem-çü mis derkīmiyā endergüdāz

kīmiyāda mis gibi erit (15) yaʿnī misi kīmiyāda eridüp niçe zer-i ḫāliṣ eylerlerse sen daḫı vücūduñı Ḫudānuñ vücūdında maḥv u fānī eyle yaʿnī (16) kibr ü ʿucb u enāniyyeti ve sāyir-i aḫlāḳ-ı ẕemīmeyi terk eyle [*güdāz* erit].

3060 Dermen ü mā saḫt kerdestī tu dest

Sen men (17) ü māda elüñi muḥkem eylemişsün yaʿnī men ü māyı muḥkem ṭutmışsun hergiz terk itmege ḳādir degülsin

Hest in cümle ḫarābī ezdü hest

(18) ammā ḫaberüñ yoḳ ki bu cümle ḫarāblıḳ iki vücūddandur ki murād men ü mādur [*hest-i evvel* est maʿnāsınadur ki hā zāyiddür].

Reften-i gürg ü rūbeh derḫıdmet-i şīr beşikār (19)

Ḳurd ve dilkü arslanuñ ḫıdmetinde şikāra gitmesinüñ beyānındadur (20)

3061 Şīr ü gürg ü rūbehī behr-i şikār

Arslan ve ḳurd ve bir dilkü şikārdan ötüri

Refte būdend ezṭaleb derkūhsār

(21) ṭalebden kūhsāra gitmiş idiler yaʿnī bu üçi ṣayd ṭalebi içün kūhsāra gitdiler.

3062 Tā bepüşt-i hem-diger berşaydhā

(22) Tā biri birinüñ yardımıyıla şikārlar üzre [*püşt* bunda muʿāvenet maʿnāsınadur]

Saḫt berbendend bār u ḳaydhā

bār ve ṭarīḳı (23) ve ḳaydları muḥkem baġlayalar yaʿnī şikārlaruñ yolını ve eṭrāfını muḥkem iḥāṭa idüp şikārlaruñ ḳaçmasına māniʿ [B216a] olalar. (24)

3063 Her se bāhem enderan ṣaḥrā-yı jerf

her üçi biri biriyile ol inlü ṣaḥrāda [*jerf* bunda inlü maʿnāsınadur]

---

14 hestī-nüvāz vücūdı oḫşayıcı yaʿnī vücūda getürici HNAB: -M
16 güdāz erit H: -MNAB
18 hest-i evvel est maʿnāsınadur ki hā zāyiddür HNAB: -M

Ṣaydhā gīrend bisyār u şigerf

(25) vāfir ü şigerf ṣaydlar ṭutalar *şigerf* eyü ve büyük ve ḳavī.

3064 Ger çi z'īşan şīr-i nerrā neng būd

Erkek (26) arslana egerçi anlardan ʿār idi zīrā şīr ʿaẓīmü'ş-şāndur

Līk kerd ikrām u hem-rāhī nümūd

līkin şīr ikrām (27) u luṭf eyledi ve yoldaşlıḳ gösterdi yaʿnī kemāl-i kereminden anları hem-rāhlıġa ḳabūl eyledi zübde-yi kelām budur ki (28) Ḫudāy taʿālā bu ḳadar celāl ü ʿaẓametile *ve naḥnu aḳrebu ileyhi minḥabli'l-verīd*[1507] ve hem *ve huve maʿakum eyne mā kuntum*[1508] ve hem (29) *mā yekūnu minnecvā ṯelāṯetin illā huve rābiʿuhum ve lā ḫamsetin* [A278b] *illā huve sādisuhum ve lā ednā minẕālike ve lā ekṯere illā huve maʿahum*[1509] [M223b] (1) ḥükmince her kimseye ḳarīn ü ḳarībdür [*nümūd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

3065 İnçünin şehrā zileşker zaḥmetest

Buncılayın (2) şāha leşkerden zaḥmet vardur zīrā leşkere iḥtiyāc yoḳdur

Līk hem-reh şud cemāʿat raḥmetest

(3) līkin anlara hem-rāh oldı zīrā cemāʿat raḥmetdür nite ki meşhūrdur *el-cemāʿatu raḥmetun*[1510].

3066 İn çünin mehrā ziaḫter nenghast

(4) Buncılayın māha kevkebden ʿārlar vardur *māh*dan murād Resūllullāhdur ʿaleyhi's-selām ki ẓulmāt-ı küfr ü ʿışyāndan (5) ʿālem ẓulmānī iken ʿilm ü İslām nūrı ile nūrānī eyledi ve *aḫter*den murād aṣḥāb-ı Resūldür ʿaleyhi's-selām (6)

Ū miyān-ı aḫteran behr-i seḫast

ol māh aḫterler içinde luṭf u seḫādan ötüridür yaʿnī ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve (7) sellem ki aṣḥābı ile muḳārenet ü muṣāḥabet eyler kendüsine nefʿ içün degüldür belki anlara nefʿ içündür zīrā ʿālemīne raḥmet (8) içündür.

[1507] "Ve biz ona şah damarından daha yakınız." Kâf/16.

[1508] "Nerede olsanız, O sizinle beraberdir." Hadîd/4.

[1509] "Üç kişinin gizli konuştuğu yerde dördüncüsü mutlaka O'dur. Beş kişinin gizli konuştuğu yerde altıncısı mutlaka O'dur. Bunlardan az veya çok olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsunlar mutlaka O, onlarla beraberdir." Mücâdile/7.

1 nümūd fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür HNA: -MB

[1510] "Cemâat rahmettir." Bu hadîsin tam metni şu şekildedir:

Men lemyeşkuri'l-ḳalīle lemyeşkuri'l-keşīr ve men lemyeşkuri'n-nāse lemyeşkurillāh ve't-teḥadduṯu biniʿmetillāhi şukrun ve terkuhā kufrun ve'l-cemāʿatu raḥmetun ve'l-firḳatu ʿaẕābun (Aza şükretmeyen çoğa da şükretmez. İnsanlara teşekkür etmesini bilmeyen Allah'a da şükretmesini bilmez. Allah'ın ni'metini dile getirmek şükür, bunu yapmamak ise küfürdür. Topluluk rahmettir, ayrılık ise azâb.). Hadîsteki **ve'l-cemāʿatu raḥmetun ve'l-firḳatu ʿaẕābun** bölümünü Deylemî nakletmiştir. (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/275, 278; Tirmizî, *Sünen*, VIII/132-133.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, 250.

3067 Emr-i şāvirhum Peyem-berrā resīd

Peyġam-ber ḥażretine şāvirhum emri irişdi yaʿnī Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti aṣḥābıla (9) müşāvere itmege emr eyledi nite ki bu āyet-i kerīme anı rūşen eyler *ve şāvirhum fi'l-emr fe iẕā ʿazemte fe tevekkel ʿalellāh*[1511] (10) beytde vāḳıʿ olan *emr* lafẓı ziyāde ḫūb vāḳıʿ olmışdur [*şāvirhum* anlarıla müşāvere eyle maʿnāsınadur]

Ger çi reʾyī nist reʾyeşrā nedīd

(11) egerçi anuñ reʾyi ve fikrine naẓīr ü şebīh bir reʾy ü fikr yoḳ [*nedīd* ʿArabīdür şerīk ve naẓīr maʿnāsınadur].

3068 Derterāzū cev refīḳ-ı zer şudest

(12) Terāzūda arpa altunuñ refīḳı olmışdur ḥālen ki cev ve zer mā-beyninde hīç münāsebet yoḳdur (13)

Nī ezan ki cev çü zer cevher şudest

andan ötüri degül ki arpa altun gibi cevher ü maḳbūl olmışdur yaʿnī cevüñ zerile (14) hem-terāzū olması cev zer gibi ẕī-ḳıymet olduġından ötüri degüldür belki altunuñ miḳdārı maʿlūm olmaḳ içündür (15) pes maʿlūm oldı ki muḳārenet ü muṣāḥabetden müsāvāt lāzım gelmez.

3069 Rūḥ ḳālebrā künun hem-reh şudest

(16) Rūḥ şimdi ḳālıba hem-rāh olmışdur [*ḳāleb* lāmuñ fetḥiyiledür]

Müddetī seg ḥāris-i dergeh şudest

kelb bir zemān dergāhuñ ḥāfıẓ u (17) pāsbānı olmışdur *kelbuhum bāsiṭun ẕirāʿeyhi bi'l-vaṣīd*[1512] mūcebince *seg*den murād seg-i Aṣḥāb-ı Kehfdür *dergeh*den (18) murād maġāra-yı Aṣḥāb-ı Kehfdür dergeh ẕikri anlar maḳbūlān-ı dergāh olduḳları içündür.

3070 Çün ki reftend in cemāʿat sūy-ı kūh

(19) Çünki bu cemāʿat ki murād şīr ü gürg ü rūbehdür ṭaġ cānibine gitdiler (20) [H183a]

Derrikāb-ı şīr bāferr ü şükūh

şīrüñ rikābında şevket ü ʿaẓametile.

3071 Gāv-ı kūhī vü buz u ḫargūş zeft

Ṭaġ (21) ṣıġırı ve ṭaġ keçisi ve iri ṭavşan buldılar [*gāv-ı kūhī* yaban ṣıġırı maʿnāsınadur *buz-ı kūhī* yaban keçisi maʿnāsınadur]

Yāftend ü kār-ı īşan pīş reft

[1511] "İş hakkında onlara danış. Kararını verdiğin zaman da artık Allah'a dayanıp güven." Âli İmrân/159.
[1512] "Köpekleri de mağaranın girişinde ön ayaklarını uzatmış yatmakta idi." Kehf/18.

ve anlaruñ işi (22) ilerü gitdi yaʿnī bu üç cins ḥayvāndan vāfir [N151b] şikār eylediler *bīş* bā-yı ʿArabī ile olup maʿnā böyle olmaḳ mümkindür (23) ve anlaruñ işi ziyāde vāḳıʿ oldı yaʿnī bu üç cins ḥayvāndan vāfir şikār eylediler [*yāftend* kelimesinüñ maʿnāsı mışrāʿ-ı evvele ḳayd olundı]. [A279a]

3072 Her ki bāşed dergehī şīr-i ḥarāb

(24) Her kim ki ceng idici şīrüñ ardında ola yaʿnī aña muṣāḥib ü muḳārin ola

Kem neyāyed rūz u şeb ūrā kebāb

(25) rūz u şeb aña kebāb eksük gelmez yaʿnī niʿmet ü kebāb eksük olmaz zīrā ṣāḥib-niʿmetüñ muṣāḥibidür. (26) [B216b]

3073 Çün zikuh dermīşe āverdend şān

Çünki ṭaġdan şikārları mīşeye getürdiler [*kuh* kūhdan muḫaffefdür]

Küşte vü mecrūḥ enderḫun keşān

(27) depelenmiş paralanmış ve ḳan içinde çekerek yaʿnī bu vechile mīşeye getürdiler.

3074 Gürg ü rūbehrā ṭamaʿ būd enderān

(28) Ol şikārlarda gürg ü rūbāha ṭamaʿ oldı

Ki reved ḳısmet beʿadl-i ḫusrevān

(29) ki ḳısmet ḫusrevlerüñ ʿadli ile gide yaʿnī ḳısmet ʿadl ile ola ẓulmile olmaya.

3075 ʿAks-i ṭamʿ-ı her dü şan berşīr zed

[M224] (1) Anlaruñ her ikisinüñ ṭamaʿı şīr üzre urdı yaʿnī anlaruñ fikri şīre münʿakis oldı

Şīr dānist an ṭamaʿhārā sened

(2) şīr ol ṭamaʿlaruñ aṣl u sebebini bildi sebeb bu ki ḥadlerinden ziyāde anlara luṭf (3) u kerem eyledi fevrī küfrān-ı niʿmet oldılar ḥażret-i Mevlānā ḳıṣṣadan ḥiṣṣe beyānına şürūʿ eyledi. (4)

3076 Her ki bāşed şīr-i esrār u emīr

Her kim ki esrāruñ şīr ü emīri ola

Ū bidāned her çi endīşed żamīr

ḫāṭır (5) her ne fikr eylerse o bilür bu üç beytden murād ḥażret-i Ḫudāy ʿālimü’s-sırrı ve’l-ḫafiyyāt olmaḳ rūşendür. (6)

3077 Hin nigeh dār ey dil-i endīşe-ḫū

Ey endīşe ḫūylu göñül yaʿnī ey endīşeler fikr idici kimse āgāh (7) ol ḥıfẓ eyle

Dil ziendīşe-y bedī derpīş-i ū

---

23 yāftend kelimesinüñ maʿnāsı mışrāʿ-ı evvele ḳayd olundı HNAB: -M

göñüller nāmaʿḳūl endīşeden anuñ ḥużūrında. (8)

3078 Dāned ü ḫarrā hemīrāned ḫamūş

Senüñ cemīʿ endīşeñi bilür ve ḫarı epsem sürer yaʿnī ḥiddet ü ġażab iẓhār (9) eylemez

Derruḫet ḫanded berāy-ı rūy-pūş

setr içün senüñ yüzüñe güler ve seni imtiḥān idüp ḳabāḥatuñı (10) saña bildürür ve andan ṣoñra saña cezāñı virür.

3079 Şīr çün dānist an vesvāsışān

Şīr çünki (11) anlaruñ vesvesesini bildi [*vesvās* vesvese maʿnāsınadur]

Vā neguft u daşt an dem pās şān

nesne dimedi ve ol dem anları hıfẓ (12) ṭutdı yaʿnī ẓāhiren anlara riʿāyet eyledi [*pās* ḥıfẓ maʿnāsına ki bunda riʿāyet murāddur].

3080 Līk bāḫod guft bü'nmāyem sezā

Līkin kendüsine (13) eytdi size lāyıḳ ne ise göstereyüm

Mer şumārā ey ḫasīsān-ı gedā

ey gedā ḫasīsler baʿż-ı nüsaḫda (14) *ḫasīsān u gedā* vāḳıʿdur vāv-ı ʿaṭfıla maʿnā aña göre olur *mer şumārā*nuñ maʿnāsı mışrāʿ-ı evvele ḳayd olındı. (15)

3081 Mer şumārā bes neyāmed rāy-ı men

Size benüm reʾyüm bes gelmedi yaʿnī kāfī olmadı

Ẓannıtān īnest deriʿṭā-yı men

(16) benüm iʿṭā vü iḥsānumda sizüñ ẓannuñuz budur yaʿnī benüm iʿṭām ḥaḳḳında sūʾ-i ẓann eylersüñüz bu hem maʿnādur (17) benüm iʿṭāmda sizüñ ẓannuñuz bu mıdur [benüm reʾyüm size kāfī gelmedi mi benüm iḥsānumda sizüñ ẓannuñuz bu mıdur bu hem-maʿnādur].

3082 Ey ʿuḳūl ü reʾyitān ezrāy-ı men

Ey gürg ü rūbeh sizüñ ʿaḳllaruñuz (18) ve reʾyüñüz benüm [A279b] reʾyümdendür

Ey ʿaṭāhā-yı cihān-ārā-yı men

benüm cihānı ziynet idici ʿaṭālarumdandur (19) yaʿnī sizde olan ʿaḳl u reʾy ve ḳudret ü ḳuvvet benüm iḥsānumdur böyle iken siz baña muḫālefet idüp ḫod-reʾylik (20) eylersüz.

3083 Naḳş bānaḳḳaş çi isgāled diger

Naḳş naḳḳāşa girü ne maʿḳūl ẓann u fikr eyler ḥālen ki (21) naḳş naḳḳāşa nisbet maʿdūm bir şeydür maṣnūʿ ṣānıʿa nisbet lāşeyʾ oldugı gibi *sigālīden* ʿayb eylemek ve (22) nāmaʿḳūl ẓann eylemek ve muṭlaḳā ẓann eylemek

Çün sigāliş ūş baḫşīd ü ḫaber

çünki ẓann u ḫaberi aña (23) naḳḳāş bağışlar yaʿnī maṣnūʿa ẓann u ḫaberi ṣānıʿ bağışlar.

3084 İn çünin ẓann-ı ḫasīsāne bemen

Buncılayın ḫasīsāne ẓann baña (24) size oldı yaʿnī benüm içün böyle nāmaʿḳūl ẓann [B217a] eylersüñüz [*ẓann-ı ḫasīsāne* nāmaʿḳūl ẓann maʿnāsınadur]

Mer şumārā būd nengān-ı zemen

ey zemānuñ (25) ʿārları yaʿnī ey zemānede olan ḫalḳuñ ʿārlanacaḳları bu hem maʿnādur baña buncılayın nāmaʿkūl ẓann iltmek size mi (26) oldı yaʿnī siz mi ḳalduñuz baña böyle sūʾ-i ẓann idecek ey zemāne ḫalḳınuñ ʿār idecekleri bu söz ẓāhiren (27) egerçi şīr ṭarafındandur ammā murād Ḫudāy taʿālādur nite ki bu beytden ẓāhirdür *ey nengān-ı zemen* taḳdīrindedür *zemen* (28) zemān maʿnāsınadur vech-i evvel iʿtibārı üzre *mer şumārā*nuñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı [H183b] evvele ḳayd olındı.

3085 Ẓannine billāhi ẓanne'ṣ-sev'rā

(29) Allāh taʿālāya ẓann idicilerdür nāmaʿḳūl ẓann sūre-yi Fetḥde olan āyet-i kerīmeye işāretdür [M224b] (1) ḳālellāhu taʿālā *ve yuʿaẕẕibe'l-munāfiḳīne ve'l-munāfiḳāti ve'l-muşrikīne ve'l-muşrikāti'ẓ-ẓānnīne billāhi ẓanne's-sev'*[1513] (2)

Ger nebürrem ser buved ʿayn-ı ḫaṭā

anlar ki sūʾ-i ẓann eylerler eger anlaruñ başını kesmeyem (3) ṣāfī ḫaṭādur yaʿnī bunlaruñ başını kesmek gerekdür [*nebürrem* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür].

3086 Vā rehānem çarḫrā eznengitān

Felegi sizüñ (4) ʿāruñuzdan ḳurtarayum

Tā bumāned dercihān in dāstān

tā cihānda bu dāstān ḳala ve (5) sizden ṣoñra gelenler sizden ʿibret alalar.

3087 Şīr bāin fikr mīzed ḫande fāş

Şīr bu fikrile āşkār u (6) ḫande ururdı [N152a] yaʿnī şīr bu fikr ü tedbīrde iken ḥiddet ü ġażab iẓhār itmeyüp anlaruñ yüzine tebessüm eylerdi (7)

Bertebessümhā-yı şīr eymen mebāş

şīrüñ tebessümleri üzre eymen olma belki murād-ı derūnī budur ḥażret-i Ḫudānuñ (8) tebessümlerinden ġāfil olma [*mebāş* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

3088 Māl-ı dünyā şud tebessümhā-yı Ḥaḳ

Dünyānuñ mālı Ḥaḳḳ taʿālānuñ tebessümleri oldı (9) yaʿnī dünyānuñ māl u manṣıbı ve ʿizz ü rifʿatı ḥażret-i Ḫudānuñ tebessümleridür ki murād ẓāhirde laṭīf ü ḫūbdur ammā

[1513] "(Bir de bunlar) Allah hakkında kötü zanda bulunan münafık erkeklere ve münafık kadınlara, Allah'a ortak koşan erkeklere ve ortak koşan kadınlara azap etmesi içindir." Fetih/6.

maʿnāda (10) sebeb ġażab u ḳahr u helākdür enbiyā vü evliyāya māl u manṣıb u esbāb virilmedügine sebeb budur (11)

Kerd mārā mest ü maġrūr u ḫalaḳ

ki ol māl-ı dünyā bizi mest ü ġāfil ve köhne vü ḫarāb eyledi ki ṭāʿat u ʿibādetden (12) maḥrūm olup cenāb-ı Ḳudsden [A280a] dūr olduḳ [*ḫalaḳ* eski maʿnāsınadur].

3089 Faḳr u rencūrī bihestet ey sened

Ey ʿālī-ḳadr saña (13) faḳr ve ḫastelik yegdür [*sened* ʿālī ve muʿtemed-i ʿaliyye maʿnāsınadur]

K'an tebessüm dām-ı ḫodrā berkened

zīrā ol tebessüm kendünüñ dāmını ẓāhir eyler yaʿnī ol tebessümüñ (14) elbette teʾṣīri olur anı menʿe imkān u mecāl olmaz.

İmtiḥān kerden-i şīr gürgrā ve guften ki pīş āy ey gürg baḫş kun ṣaydhārā miyān-ı mā (15)

Şīr gürgi imtiḥān eylemesi ve dimesi beyānındadur ki ey gürg ilerü (16) gel ṣaydları bizüm ortamuzda baḫş u ḳısmet eyle

3090 Guft şīr ey gürg inrā baḫş kun

Şīr gürge eytdi (17) ey gürg bu ṣaydları baḫş u ḳısmet eyle [*baḫş* ḳısmet maʿnāsınadur *baḫş* beTürkī pay]

Maʿdiletrā nev kun ey gürg-i kühün

ey pīr ü köhne ḳurd ʿadli (18) tāze eyle.

3091 Nāyib-i men bāş derḳısmetgerī

Ḳassāmlıḳda benüm nāyibüm ol

Tā bedīd āyed ki tū çi gevherī

(19) tā ẓāhir gele ve rūşen ola ki sen ne gevhersin yaʿnī nīk-ẕāt yā bed-ẕāt mısın *gevher* bunda ẕāt maʿnāsınadur. (20)

3092 Guft ey şeh gāv-ı vaḥşī baḫş-ı tust

Gürg şīre eytdi ey şāh yaban ṣıġırı senüñ baḫş u lāyıḳuñdur (21) zīrā saña münāsib odur

An büzürg ü tū büzürg ü zeft ü çüst

zīrā gāv-ı vaḥşī büyükdür ve sen daḫı büyüksin [B217b] (22) ve semiz ü laṭīfsin.

3093 Buz merā ki buz miyānest ü vasaṭ

Yaban keçisi baña ki zīrā buz miyāne vü vasaṭdur ben daḫı (23) miyāne vü vasaṭam

Rūbehā ḫargūş bi'stan bīġalaṭ

---

17 baḫş ḳısmet maʿnāsınadur MHNA: -B / baḫş beTürkī pay HNA: -MB

ey rūbeh sen ṭavşanı al ġalaṭ u ḫaṭāsız zīrā (24) saña münāsib olan budur.

3094 Guft şīr ey gürg çun guftī bugū

Şīr eytdi ey gürg niçe didüñ di yaʿnī tekrār di (25) ki ṣaydları niçe baḫş eyledüñ

Çün ki men bāşem tu gūyī mā vü tū

Çünki ben olam sen biz ve sen dirsün (26) yaʿnī benüm ḥużūrumda kendüñe vücūd virürsün ve kendüñi baña muḳābil ü muʿādil görürsün ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem (27) buyurdı ki ḥadīṯ-i Ḳudsīdür *el-ʿaẓametu izārī ve'l-kibriyā'u ridāyī ve men nāzeʿanī fīvāḥidin minhumā elḳaytuhu fi'n-nāri ve lā'ubālī*[1514]. (28)

3095 Gürg ḫod çi seg buved k'ū ḫvīş dīd

Gürg ḫod ne kelbdür ki o kendüsini gördi (29) *gürg*den murād nefsdür ki *ed-dunyā cīfetun ve ṭālibuhā kilābun*[1515] ḥükmiyile kelbdür pes bu iʿtibārıla nefs ne kelbdür [M225a] (1) ki kendüsini göre [*dīd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Pīş-i çün men şīr-i bīmiṯl ü nedīd

bencileyin miṯlsiz ve şerīk ü naẓīrsiz şīr öñinde [*şīr bīmiṯ*le mużāfdur]. (2)

3096 Guft pīş ā ey ḫarī k'ū ḫod ḫırīd

Şīr gürge eytdi ilerü gel ey şol kimse ki o ḫarlığı kendüsi ṣatun (3) aldı yaʿnī ḥamāḳatından kibr eyledi [*ā* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Pīş āmed pence zed ūrā dirīd

gürg ilerü geldi şīr pence urdı anı (4) yırtdı helāk eyledi pes ol nefs ki mütekebbirdür Ḥaḳḳ taʿālāṯnuñ ḳahrı pencesi anı yırtar ve dūzaḫa iltür nite ki ümem-i (5) sābıḳaya dünyāda vāḳıʿ oldı pes muḳteżā-yı ʿaḳl [A280b] budur ki enāniyyeti terk eyleyesin.

3097 Çün nedīdeş maġz u tedbīr-i reşīd

(6) Çünki şīr gürgüñ ʿaḳlını ve reşīd ü ṣalāḥ u tedbīrini görmedi [*reşīd* ṣāḥib-ʿaḳl maʿnāṯsınadur]

Dersiyāset pūsteş ezser keşīd

(7) siyāsetde anuñ postını başından çekdi yaʿnī postını ṣoydı nite ki Ḫudāy taʿālāṯ ümem-i sābıḳadan (8) īmān u ṭāʿat istiʿdādını [H184a] muḥāl gördi ḳahr idüp muḫalled fi'n-nār eyledi.

[1514] "Ululuk entârim, büyüklük hırkamdır; bu ikisinden birinde bana ortak çıkmaya kalkışanı cehennemde bırakırım ve aldırış etmem." (Müslim, *Birr*, 136; Ebû Dâvûd, *Libâs*, 25; İbni Mâce, *Zâhid*, 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II/376, 414, 427, 442.) Bkz. Mehmet Yılmaz; Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük), Enderun Kitabevi, İstanbul 1992, s. 93.

[1515] "Dünyâ bir leştir; onun tâlipleri ise köpeklerdir." (Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 1, s. 409.) Ali Yardım bu hadîse, hadîs mecmûalarında senediyle birlikte rastlanmadığını belirtir. Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 231.

1 şīr bīmiṯle mużāfdur HNA: -MB

3098 Guft çün dīd-i menet ezḫod nebürd

(9) Şīr gürge eytdi çünki beni görmek seni kendüñden iltmedi yaʿnī benüm naẓarumda kibri terk (10) eylemedüñ [*çün dīden-i men turā* taḳdīrindedür]

İn çünin canrā bübāyed zār mürd

buncılayın cāna zār ölmek gerek zīrā bu ḫūyda olana teraḥḥum (11) lāyıḳ degüldür her kim ki kendünüñ mevhūm u fānī vücūdını vücūd-ı bāḳīye fedā eylemeye ve vech-i ezelīnüñ (12) maḥabbeti bisāṭında kendünüñ vücūdı naḳdini nisār eylemeye anuñ ḥayātı ḫalḳınuñ ṭırāzı fenādan ġayrı olmaz [*mürd* bunda mürden maʿnāsınadur]. (13)

3099 Çün nebūdī fāni enderpīş-i men

Çünki benüm ḳatumda fānī olmaduñ

Farż āmed mer turā gerden zeden

(14) farż geldi yaʿnī farżdur senüñ boynuñı urmaḳ yaʿnī her kim ki iḫtiyārı ile Cānān-ı ezelüñ yolında cānını fedā itmedi ʿāḳıbet (15) hezār derd ü miḥnetile helāk olsa gerekdür beyt

Çü rūzī bebīçāregī can dihī

Heman bih ki derpā-yı cānan dihī[1516]

(16) baʿż-ı nüsaḫda [N152b] *farż* yerine *fażl* vāḳıʿ olmışdur ki maʿnā aña göre olur.

3100 Kullu şey'in hālikun cüz vech-i ū

(17) Cemīʿ nesne hālik ü fānīdür Ḫudāy taʿālānuñ ẕāt-ı şerīfinden ġayrı

Çün neyī dervech-i ū hestī mecū

(18) çünki anuñ ẕātında degülsin vücūd isteme murād ne idügi bu beytden rūşendür [*mecū* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

3101 Her ki endervech-i mā bāşed fenā

(19) Her kim ki mānuñ ẕātında fenā ola yaʿnī men ü māyı terk idüp maḥv u nīstlik [B218a] taḥṣīl itmiş ola (20)

Kullu şey'in hālikun ne'bved cezā

kullu şey'in hālikun[1517] aña cezā olmaz zīrā o *mūtū ḳable en temūtū*[1518] ile ʿāmil (21) olmışdur ve illā taḥṣīl-i ḥāṣıl lāzım gelür.

3102 Z'an ki derillāst ū ezlā güẕeşt

---

10 çün dīden-i men turā taḳdīrindedür HNA: -MB

[1516] "Günün birinde güzel bir sebeple can vereceğin zaman, cânânın ayağında ölmek daha iyidir."

18 Her ki H: Her çi MNAB

[1517] "O'nun zâtından başka her şey yok olacaktır." Kasas/88.

[1518] "Ölmeden önce ölünüz." Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 260.

Zīrā ki o illādadur (22) lādan geçdi pes şol kimse ki *illā vechehu*ya vāṣıl ola *lā*dan geçmişdür bu söz laṭīfdür zīrā lādan ṣoñra illādur (23) pes illāya vuṣūl lādan geçdükden ṣoñra mümkindür lafẓan ve maʿnen

Her ki derillāst ū fānī negeşt

her kim ki illādadur (24) o fānī olmadı zīrā ebedī beḳāya vāṣıl oldı.

3103 Her ki berder ū men ü mā mīzened

Her kim ki bāb-ı (25) Ḫudā üzredür ki Ḫudāy taʿālā ile āşnālıḳ kesb itmemişdür ol kimse men ü mā urur yaʿnī henüz vücūd-ı fānīsinde (26) ḳalup kibr idüp men ü mā dir

Redd-i bābest ū vü berlā mītened

ol kimse bāb-ı Ḫudānuñ merdūdıdur ve lā üzre (27) urur yaʿnī saʿy u kūşişi hemān lādadur ki vücūdı aña bir ḥicāb olmışdur ki vücūd-ı Bārīyi müşāhede itmege (28) mānisʿdür pes ʿāşıḳ-ı ṣādıḳ oldur ki vücūdından eṯer ḳalmamış ola ḥattā *eş-şeybu nūrī*[1519]den [A281a] (29) murād vücūddan bir mūy miḳdārı ḳalmamaḳdur ki ṣāfī nūr-ı İlāhī olup vücūd-ı ẓulmānīden pāk ola ve illā balġamdan [M225b] (1) sepīd olmış mūy nūr-ı İlāhī olmaġa imkān yoḳdur ḥażret-i Mevlānā Cāmī Silsiletü'z-Zeheb nām kitābında (2) böyle beyān eylemişdür [*redd* bunda maṣdar bimaʿnā mefʿūldür].

Ḳıṣṣa-yı ān kes ki der-i yārīrā bükūft

Ol kimsenüñ ḳıṣṣası beyānındadur (3) ki bir dostınuñ ḳapusını dögdi yaʿnī ḳaḳdı

ezderūn guft kīst

ṣāḥib-ḫāne içerüden eytdi kimdür (4)

ān guft menem

ol ḳapu ḳaḳan eytdi benem

guft çün tū tūyī

ṣāḥib-ḫāne eytdi çünki sen sensin (5)

der nemīküşāyem

ḳapuyı açmazam

zīrā hīç kesrā ezyārān

zīrā yārāndan hīç kimseyi (6)

nemīşināsem ki men bāşed

añlamazam ki ol kimse ben ola maḫlūḳ mā-beyninde men ü mā maḳbūl olmayıcaḳ hīç Ḫālıḳ u maḫlūḳ mā-beyninde (7) men ü māya mecāl olur mı men ü mā Ḫālıḳa lāyıḳdur maḫlūḳa ʿaybdur zīrā kişiyi bāb-ı Ḫudādan dūr u baʿīd eyler (8)

[1519] "Saç sakalımın aklığı nûrumdur." Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 15.

3104 An yekī āmed der-i yārī bized

Ol bir kimse geldi bir yārınuñ ḳapusını urdı yaʿnī ḳaḳdı [*bized* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekkerdür] (9)

Guft yāreş kīstī ey muʿtemed

yāri aña eytdi ey muʿtemed ü maḳbūl kimse kimsin.

3105 Guft men gufteş birev hengām nist

(10) Ḳapu daḳḳ iden eytdi benem ṣāḥib-ḫāne aña eytdi yüri vaḳti degüldür yaʿnī henüz ḫāmsın [*hengām* vaḳt maʿnāsınadur]

Berçünin ḫᵛānī maḳām-ı ḫām nist

(11) buncılayın ḫᵛān üzre ḫāma yer yoḳdur yaʿnī mādām ki pişüp ḫāmlıḳdan ḫalāṣ bulmayasın bu bāb (12) saña güşāde olmaz.

3106 Ḫāmrā cüz āteş-i hecr ü firāḳ

Ḫāmı hecr ü firāḳ āteşinden ġayrı

Ki pezed ki vā rehāned eznifāḳ

(13) kim pişirür nifāḳdan kim ḳurtarur ḳıṣṣa-yı ḥiṣṣe budur ki her kim ki ḥażret-i Ḫudānuñ ḳapusına benlik ile (14) gele bāb-ı İlāhī aña güşāde olmaz zīrā enbiyā vü evliyādan Ḫudāy taʿālānuñ bir dostı yoḳdur ki anda men ü mā ola (15) pes nefsi helāk itmek gerek tā ben dimegi terk ide zīrā ḥażret-i Ḫudā ve bende mā-beyninde aʿẓam-ı ḥucub bendenüñ [H184b] (16) mütekebbir nefsidür [*ki* istifhām içündür].

3107 Reft an miskīn ü sālī dersefer

Ol miskīn gitdi ve bir yıl seferde

Derfirāḳ-ı dust sūzīd ezşerer

(17) dostuñ firāḳında şerer ü ġamdan yandı ve [B218b] ḫāmlıġı gitdi. (18)

3108 Puḫte geşt an sūḫte pes bāz geşt

Ol firāḳ āteşinden yanmış puḫte oldı pes seferden şehre rücūʿ eyledi (19)

Bāz gird-i ḫāne-yi hem-bāz geşt

o şerīk ü dostınuñ ḫānesi eṭrāfına devr eyledi [*hem-bāz* şerīk maʿnāsınadur].

3109 Ḥalḳa zed berder beṣad ters ü edeb

(20) Yüz ḫavf u edebile ḳapuya ḥalḳa urdı

Tā nebi'çhed bīedeb ḥarfī zileb

tā edebsiz (21) ve nāmaʿḳūl bir söz lebinden ṣıçramaya yaʿnī ḫaṭā ile aġzından bir ḳabīḥ söz çıḳmaya.

3110 Bang zed yāreş ki berder kist ān

(22) Anuñ dostı içerüden çağırdı ki ḳapu üzre ol kimdür

Guft berder hem tuyī ey dilsitān

eytdi (23) ḳapu üzre hem sensin ey dilsitān [A281b] [*dil-sitān* vaṣf-ı terkībīdür göñül alıcı maʿnāsınadur].

3111 Guft eknun çün menī ey men der ā

Ṣāḥib-ḫāne içerüden (24) eytdi şimdi çünki bensin ey men içerü gel [*menī*de yā ḫıṭāb içündür]

Nist guncāyī dü menrā derserā

zīrā serāyda iki (25) mene ṣığmaḳlıḳ yoḳdur ḫāne ziyāde tenüñdür.

3112 Nist sūzenrā ser-i rişte dü-tā

Sūzenüñ iplik ucı (26) iki ḳat degüldür yaʿnī sūzenüñ delügi bir oldugı gibi iplik ucı daḫı bir olmaḳ gerek ki sūzene girmek (27) mümkin ola iplik ucı iki olsa sūzene girmek muḥāldür ḥaḳīḳatda [N153a] bu ḫāne daḫı sūrāḫ-ı sūzen gibi tengdür (28) pes bunda dü-tāya cāy yoḳdur

Çün ki yek-tāyī derin sūzen derā

çünki yek-tāsın bu sūzenüñ içine (29) gel ki mānīʿ yoḳdur [*derā* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

3113 Rişterā bāsūzen āmed irtibāṭ

Riştenüñ sūzenile irtibāṭı geldi yaʿnī münāsebeti [M226a] (1) vardur līkin ipligüñ ucı bir ḳat ola [*rişte* ve *sūzen*e nisbet *irtibāṭ* ziyāde maḥallindedür]

Nist derḫor bācemel semmü'l-ḫıyāṭ

ammā ignenüñ yurdusı (2) cümle lāyıḳ degüldür yaʿnī ucı iki ḳat iplik sūzene girmek mümkin olmadugı gibi ve sūzenüñ delügi deveye (3) lāyıḳ u münāsib olmadugı gibi men ü mā ittiḥād u maḥabbete mānīʿ-i ḳavīdür *sūzen* igne *rişte* iplikdür *ḫor* (4) lāyıḳ *cemel* erkek deve *semmü'l-ḫıyāṭ* ignenüñ delügi ve bu beytde sūre-yi Aʿrāfda olan bu āyet-i (5) kerīmeye işāret vardur *inne'lleẕīne keẕẕebū biāyātinā ve'stekberū ʿanhā lātufetteḥu lehum ebvābu's-semā'i* (6) *ve lāyedḫulūne'l-cennete ḥattā yelice'l-cemelu fīsemmi'l-ḫıyāṭ ve keẕālike neczi'l-mucrimīn*[1520] ḥażret-i Mevlānā (7) ki semmü'l-ḫıyāṭıla bu āyet-i kerīmeye işāret eyledi murādı budur ki mādām ki nefs bārīk olmaya

---

24 menīde yā ḫıṭāb içündür HNA: -MB

29 derā emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür HNA: -MB

[1520] "Bizim âyetlerimizi yalanlayıp da onlara karşı kibirlenmek isteyenler var ya, işte onlara gök kapıları açılmayacak ve onlar, deve iğne deliğine girinceye kadar cennete giremiyeceklerdir! Suçluları işte böyle cezalandırırız!" A'râf/40.

ṣıfāt-ı ẕemīme andan (8) refʿ olmaġıla fażl-ı İlāhī āsmānınuñ bābları açılmaz ve kerāmāt-ı feyż-i nāmütenāhīden bir eṣer peydā olmaz ve bārīk (9) olmaḳ ṭarīḳını beyān idüp buyurur.

3114 Key şeved bārīk hestī-yi cemel

Ḳaçan bārīk olur cemel meṣābesinde (10) olan vücūd [cemelüñ vücūd u ẕātı ḳaçan bārīk olur bu vech üzre *hestī* müşebbeh ve *cemel* müşebbehün-bih olmaz belki hestī-yi cemelden murād men ü mā olur ki murād aḫlāḳ-ı ẕemīmedür]

Cüz bemıḳrāż-ı riyāżāt u ʿamel

riyāżāt u ʿamel mıḳrāżından ġayrı ile riyāżāt (11) aḫlāḳ-ı ẕemīmeyi tebdīl idüp aḫlāḳ-ı İlāhī taḥṣīl itmek içün bārīk olmaḳ bu vechiledür līkin (12) aḫlāḳ-ı reddiyyeden birini izāle itmek meşaḳḳat-ı firāvān ve kūşiş-i bīpāyān ister bu sebebden dimişlerdür (13) *leḳalʿu'l-cibāli eyseru minḳalʿi'l-kibri ʿani'l-ḳalbi*[1521] bāḳī aḫlāḳ-ı ẕemīme daḫı kibre ḳıyās olına ve bendeye ṭaleb (14) gerek ve tevfīḳ-ı İlāhīsiz ṭaleb hīç fāyide virmez nite ki bu āyet-i kerīmeden lüzūm-ı ṭaleb ẓāhirdür (15) *ve'staġfirh innehu kāne tevvābā*[1522].

3115 Dest-i Ḥaḳ bāyed mer anrā ey felān

[B219a] Ey fulān aña Ḥaḳḳ taʿālānuñ dest ü ḳudreti (16) gerek yaʿnī hestī-yi cemel bārīk olmaġa luṭf u ʿināyet lāzımdur

K'ū buved ber her muḥāl-i kun fe kān

zīrā ol Ḫudā (17) her bir muḥāl üzre kun fe kāndur yaʿnī bir nesneye ol dise hemān olur *iẕā erādellāhu şey'en en yeḳūle lehu kun fe yekūn*[1523] (18) pes Ḥaḳḳ taʿālā Ḳādirdür ki cemelüñ vücūd-ı ẕātını bārīk [A282a] idüp sūzenüñ sūrāḫına (19) girmege imkān ola murād aḫlāḳ-ı ẕemīmeyi aḫlāḳ-ı ḥamīdeye tebdīl eylemek cemelüñ igne yurdusına girmek gibi (20) muḥāl idügin beyāndur yaʿnī ḥadden ziyāde müşkildür līkin ḳudret-i Ḫudāyī ile ziyāde āsāndur zīrā Ḫudāya (21) nisbet cemīʿ muḥāl mümkindür nite ki ḥażret-i Mevlānā bu maʿnāyı beyān eyler [*kun* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

3116 Her muḥāl ezdest-i ū mümkin şeved

Her (22) muḥāl ol Ḫudānuñ dest ü ḳudretinden mümkin olur ve Ḫudāy taʿālā ʿaḳlen muḥāl olan nesne üzre (23) daḫı Ḳādirdür

Her ḥarūn ezbīm-i ū sākin şeved

[1521] "Dağların yerlerinden çekilip koparılması, kibrin kalpten sökülüp atılmasından kolaydır."
[1522] "O'ndan mağfiret dile. Çünkü O, tevbeleri çok kabul edendir." Nasr/3.
[1523] "Bir şey yaratmak istediği zaman O'nun yaptığı 'Ol' demekten ibarettir. Hemen oluverir." Yâsîn/82.

cemīʿ-i ḥarūn u ser-keş anuñ ḫavfından rām u sākin olur (24) *ḥarūn* ekṣer-i maḥalde ḥayvān vaṣfında istiʿmāl olınur gāhī *ādemī* vaṣfında daḫı istiʿmāl olınur ki Būstānda (25) vāḳıʿdur. Beyt

Çü bīʿizzetī pīşe kerd an ḥarūn
Şudend an ʿazīzan ḫarāb enderūn[1524] (26)

3117 Ekmeh ü ebraş çi bāşed mürde nīz

Ekmeh ü ebraṣ ne olur yaʿnī bu ikisine şifā virmek Ḫudāy taʿālāya (27) [H185a] nisbet emr-i yesīrdür [*mürde nīz* kelimelerinüñ maʿnāsı mışrāʿ-ı sānīye ḳayd olındı]

Zinde gerded ezfüsūn-ı an ʿazīz

mürde daḫı ol ʿazīzüñ efsūnından zinde olur zīrā (28) Ḫudāy taʿālāya muḥāl bir nesne yoḳdur *ekmeh* anadan gözsiz ṭoġandur *ebraş* cismi alaca olan kimsedür ki eṭıbbā (29) bu ikisine ʿilāc itmege ḳādir degüldür.

3118 V'an ʿadem k'ezmürde mürdeter şeved

Ve ol ʿadem ki mürdeden mürderekdür [*şeved* est maʿnāsına ve kendünüñ maʿnāsına hem olur] [M226b] (1)

Derkef-i īcād-ı ū mużṭar şeved

anuñ īcād u tekvīni elinde mużṭar u musaḫḫardur ʿadem mürdeden mürderekdür (2) zīrā mürde vücūd bulmışdur ammā ʿadem henüz vücūd bulmamışdur Ḫudāy taʿālāya nisbet berāberdür. (3)

3119 Kulle yevmin huve fīşeʾnin buḫʿān

Bu āyet-i kerīmeyi oḳu her gün ol Allāh bir şeʾndedür *şeʾn*den murād anuñ (4) īcādıdur nite ki bu beytlerden rūşendür

Mer verā bīkār u bīfiʿlī medān

Allāh taʿālāyı işsiz (5) ve bir fiʿlsiz bilme [*medān* nehy-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür].

3120 Kemterin kārīş her rūz an buved

Her gün anuñ kemterīn bir işi odur (6)

K'ū se leşkerrā revāne mīkuned

ki ol Allāh üç ʿaskeri revāne vü irsāl eyler.

3121 Leşkerī z'aşlāb sūy-ı ümmehāt

(7) Bir leşkeri andan ötüri pederlerüñ ṣulblerinden māderler cānibine revāne eyler

---

[1524] "O'nun büyüklüğüyle o harın, öne geldiği gibi azizler de derunlarını harap ederler."
27 mürde nīz kelimelerinüñ maʿnāsı mışrāʿ-ı sānīye ḳayd olındı MNA: -HB

Behr-i an tā derraḥim rūyed nebāt

(8) tā raḥimde nebāt bite yaʿnī evlād ḥāṣıl ola [*behr-i ān* kelimelerinüñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı evvele ḳayd olındı *raḥim* vālide ḳarnında veled yatduġı maḥaldür].

3122 Leşkerī z'erḫām sūy-ı ḫākdān

Bir leşkeri erḫāmdan (9) ḫākdān cānibine revāne eyler

Tā zinerr ü māde pür gerded cihān

tā ner ü mādeden cihān pür ola *ner* erkek (10) *māde* dişi *ḫākdān*dan murād cihāndur hīç bir vaḳt yoḳdur ki insān ve ḥayvāndan elbette vücūda gelür. (11)

3123 Leşkerī ezḫāk z'an sūy-ı ecel

[N153b] Bir leşkeri ḫākden yaʿnī cihāndan ol sebebden merg ü ecel cānibine (12) revāne eyler

Tā bübīned her kesī ḥüsn-i ʿamel

tā her bir kimse cezā vü ḥüsn-i ʿamelini göre murād rūz-ı cezāda herkes (13) dünyāda itdügi ʿamelüñ cezāsını görmek içün dimekdür pes maʿlūm oldı ki ḥażret-i Ḫudā ʿale'd-devām kār u ʿamel (14) üzredür.

3124 İn suḫan pāyan nedāred hin bitāz

Āgāh ol bu söz pāyān u nihāyet ṭutmaz (15)

Sūy-ı an dü yār-ı pāk-i pāk-bāz

[A282b] ol iki pāk-bāz pāk yār cānibine çap yaʿnī segirt *iki yār*dan murād [B219b] birisi (16) ḳapu ḳakup men diyendür birisi ṣāḥib-ḫānedür ki men didügiyiçün yārına ḳapuyı açmadı murād bu iki yāruñ ḥikāyetinüñ (17) beyānına müsāraʿat eyle dimekdür *bitāz* kelimesinüñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı ṣānīye ḳayd olındı. (18)

Peşīmān şuden-i ān şaḫṣ ezguften-i ki menem

Ol şaḫṣuñ ki menem didüginden peşīmān olması beyānındadur

3125 Guft yāreş k'ender ā ey cümle men

(19) Yārı aña eytdi ki içerü gel ey cümle men olan kimse

Nī muḫālif çün gül ü ḫār-ı çemen

(20) çemenüñ gül ü ḫārı gibi muḫālif degülsin yaʿnī gül ḫāruñ ġayrı olduġı gibi benüm ġayrum degülsin *nī muḫālifī* taḳdīrindedür. (21)

3126 Rişte yek-tā şud ġalaṭ güm şev künün

Rişte şimdi yek-tā oldı ki ittiḥād sūzeninüñ sūrāḫına girmege mecāl (22) oldı ey ġalaṭ güm ü maḥv ol yaʿnī ittiḥād-ı maʿnevī ḥāṣıl olup ṭālib maṭlūba irişdi egerçi ṣūretā ittiḥād yoḳdur (23) līkin anuñ żararı yoḳdur [*ey ġalaṭ* taḳdīrindedür]

Ger dü-tā bīnī ḥurūf-ı kāf u nūn

egerçi kāf u nūnuñ ḥarflerini (24) ṣūretā dü-tā ve biri birine muġāyir görürsün zīrā iʿtibār maʿnāyadur ṣūrete degül ḥażret-i Mevlānā taʿaddüd-i ṣūrīnüñ (25) ittiḥād-ı maʿnevīye żararı olmaduġı gibi taʿaddüd-i rāhuñ ẕāt-ı vāḥidüñ vuṣūline mānīʿiyyeti olmaduġını beyān (26) itmege şürūʿ eyledi.

3127 Kāf u nun hem-çün kemend āmed ceẕūb

Kāf u nūn kemend gibi ziyāde ceẕb idici geldi [*ceẕūb* mübālaġa-yı ism-i fāʿildür] (27)

Tā keşāned mer ʿademrā derḫuṭūb

tā ʿademi ḫuṭūba çeke *ḫuṭūb* cemʿ-i ḫaṭbdur müşkil ü ʿaẓīm işler maʿnāsına. (28)

3128 Pes dü-tā bāyed kemend enderşuver

Pes ṣūretlerde kemend iki ḳat gerekdür zīrā ẓāhirde kemend iki ḳat ve ḥalḳa (29) olmaya bir nesneyi ṭutup çekmege ḳādir olmaz

Ger çi yek-tā bāşed an dü dereşer

egerçi eşerde ol iki ḳat [M227a] (1) bir ḳatdur yaʿnī kemend dü-tā ve eşer-i kemend yek-tādur [*dü-tā* iki ḳat *yek-tā* bir ḳat maʿnāsınadur].

3129 Ger dü pā ger çār pā rehrā bered

Eger iki ayaḳlu ve ger (2) dört ayaḳludur yol iledürler yaʿnī cemīʿan bir yola giderler

Hem-çü mıḳrāż-ı dü-tā yek-tā büred

dü-tā mıḳrāż gibi yek-tā keser (3) yaʿnī mıḳrāż egerçi dü-tādur ammā ḳaṭʿ itmesi yek-tādur zübde-yi kelām budur *eṭ-ṭuruḳu ilallāhi taʿalā biʿadedi enfāsi'l-ḫalāyıḳı*[1525] (4) muḳteżāsı üzre egerçi vuṣūl-i Ḫudāya vesīle olur ṭuruḳa nihāyet ü ġāyet yoḳdur līkin (5) cemīʿisi ḥażret-i Ḫudānuñ ḥużūr u dergāhına varduġı iʿtibārıla ḥaḳīḳatda birdür (6) *ve lātettebiʿu's-subule fe teferreḳa bikum ʿansebīlihi*[1526]de olan *sübül*den murād maʿnā ve ḥaḳīḳatda mütteḥid [H185b] olmayan sübüldür ki cemīʿisi sebeb-i ḍalāletdür. (7)

3130 An dü hem-bāzān-ı gāzürrā bübīn

Ol iki gāzür şerīkleri gör [gāzürüñ ol iki ortaġını gör bu hem vechdür *gāzür* biz çırpıcı maʿnāsınadur] (8)

Hest derẓāhir ḫılāfī z'ān u z'īn

Ẓāhirde andan ve bundan bir ḫılāf vardur ḥażret-i Mevlānā ol ḫılāfı (9) beyān eyler. [A283a]

3131 An yekī kirbāsrā derāb zed

---

26 ceẕūb mübālaġa-yı ism-i fāʿildür HNA: -MB

[1525] "Allâh'a giden yollar mahlûkâtın nefesleri sayısıncadır." Bkz. Ceylan; Tasavvufî Şiir Şerhleri, s. 152.

[1526] "(Başka) yollara uymayın. Zira o yollar sizi Allah'ın yolundan ayırır." En'âm/153.

Ol bir gāzür kirbāsını ṣu içine urdı yaʿnī āb içine bıraġur (10)

V'an diger hem-bāz ḫuşkeş mīkuned

ve o bir şerīk kirbāsı ḳurı eyler yaʿnī āftābda ḳurıdur. (11)

3132 Bāz ū an ḫuşkrā ter mīkuned

Girü ol hem-bāz ol ḳurı kirbāsı yaş eyler yaʿnī ṣuya ḳoyup ışladur nite ki (12) gāzürlerüñ ʿādetidür ki kimisi bizini ışlayup āftāba ḳor ve kimisi āftābda ḳurı olan [B220a] bizi ṣuya ḳor işleri hemān (13) ışlatmaḳ ve ḳurıtmaḳdur

Gūyiyā z'istīze berżıd mītened

gūyiyā ʿināddan żıddı üzre urur yaʿnī ẓāhirde (14) şöyle fehm olınur ki żıddınuñ ḫılāfına saʿy eyler zīrā o gāzür ter ve bu gāzür ḫuşk eyler [*berżıd mītened* taḳdīrinde olmaḳ rūşendür *istīze* ʿinād maʿnāsınadur].

3133 Līk in dü żıdd-ı istīze-nümā

(15) Līkin ṣūretā ʿinād gösterici bu iki żıdd bu hem vechdür līkin ṣūretā ʿinād görinici bu iki żıdd (16)

Yek-dil ü yek-kār bāşed derrıżā

rıżāda yek-dil ve yek-kārdur yaʿnī maʿnāda biri birine żıdd u muḫālif (17) degüldür belki müttefiḳ u mütteḥidlerdür zīrā ikisinüñ daḫı murādı bizi aġırtmaḳ birdür nihāyeti ẓāhirde muḫālif gibi görinür (18) ṭuruḳ-ı ilallāh daḫı böyledür.

3134 Her nebī vü her velīrā meslekist

Her nebīnüñ ve her velīnüñ bir meslek (19) ve bir ṭarīḳı vardur ki ṣūretā biri birine muḫālifdür [*meslek* bunda ṭarīḳ maʿnāsınadur]

Līk tā Ḥaḳ mībered cümle yekist

līkin mādām ki (20) her meslek ṣāḥibini Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretine iltür cümlesi birdür zīrā ṭāʿat u ʿibādetden ġaraż vuṣūl-i ilallāhdur (21) çünki müyesser ola maʿnāda cemīʿan birdür *lānuferriḳu beyne eḥadin minrusulih*[1527] bu maʿnā iʿtibārı üzredür ve illā rüsülüñ (22) baʿżısınuñ baʿżısı [N154a] üzre fażīleti bu āyet-i kerīmeden rūşen ü ẓāhirdür *tilke'r-rusulu fażżalnā baʿżuhum ʿalābaʿżin*[1528] (23) ḥażret-i Mevlānānuñ ʿādetidür ki Kitāb-ı Meṯnevīnüñ eṯnā-yı teʾlīfinde ḥavādiṯden her ne (24) vāḳıʿ olsa anı naẓma getürürdi çünki bu maḥalle irişdi ḥażret-i Mevlānā müstemiʿlerden baʿżısını ḫʷāb u ġaflete (25) gitmiş gördi anı naẓma getürdi ve maʿārif söyledi yā murād bu ola çünki ḥażret-i Mevlānā ḥaḳāyıḳ-ı şerīʿat (26) ve deḳāyıḳ-ı ṭarīḳatdan söz söyleyüp riyāżet ü

---

14 berżıd mītened taḳdīrinde olmaḳ rūşendür H: -MNAB / istīze ʿinād maʿnāsınadur MHNA: -B

[1527] "Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız." Bakara/285.

[1528] "O peygamberlerin bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık." Bakara/253.

mücāhedeye delālet idüp şevḳ iẓhār itdükde müstemiʿler anuñ (27) fehminden süst olup riyāżet ü mücāhede irtikābında tekāsül iẓhār itdüklerinden ötüri ḥażret-i Mevlānādan şevḳ (28) refʿ olup kelām terkine sebeb bu ola ḥaḳīḳatda ḫᵛāb olmaya yāḫud terk-i kelāma sebeb bu ola irşād (29) u tefhīm-i esrārdan ötüri ḥikāyāt u aḫbār getüre anlar ki rumūz u esrār bilürler murād ne idügini bilürler [M227b] (1) ammā anlar ki ẓāhir-bīn ü ġāfillerdür inkār idüp ġaflet üzre olurlar ve şīr ü gürg ü rūbāh ḥikāyetini (2) hezl ʿadd eylerler ḥālen ki bunı ḥażret-i Ḫudā [A283b] buyurduġını bilürler (3) *ve tilke'l-emṯālu nażribuhā li'n-nāsi leʿallehum yetefekkerūn*[1529] *ve tilke'l-emṯālu nażribuhā li'n-nāsi ve mā yaʿḳıluhā ille'l-ʿālimūn*[1530]. (4)

3135 Çün ki cemʿ-i müstemiʿrā ḫᵛāb bürd

Çünki müstemiʿ ṭāyifesini ḫᵛāb iltdi

Senghā-yı āsyārā āb bürd

degirmenüñ (5) ṭaşlarını āb iltdi yaʿnī pend ü maʿrifet āsyābı ḫarāb oldı [*āsyāb* ve *āsyā* degirmen maʿnāsınadur].

3136 Reften-i īn āb fevḳ-ı āsyast

Bu ābuñ (6) gitmesi āsyābuñ üzerindendür yaʿnī bu āb ziyāde bülend yerdendür ki murād ḳalb-i şerīfidür

Refteneş derāsyā behr-i şumast

(7) ol ābuñ āsyāba gitmesi sizden ötüridür yaʿnī ben bu āb-ı maʿārifi göñlüm ırmaġından sizüñ nefʿüñüzden (8) ötüri eṭrāfa perīşān eylerem.

3137 Ger şumārā ḥācet-i ṭāḥun nemand

Eger sizüñ āsyāba iḥtiyācuñuz ḳalmadı (9) ise yaʿnī pend ü [B220b] maʿrifetden size istiġnā geldi ise [*ṭāḥūn* degirmenci maʿnāsınadur]

Ābrā dercūy-ı aṣlī bāz rand

ābı eṭrāfa müteferriḳ iden (10) ābı girü aṣlī ırmaġa sürdi yaʿnī āsyābdan ḳaṭʿ idüp evvelki yerine aḳıtdı nite ki meşhūrdur ki āsyāb (11) içün ṣuyı bölük bölük idüp lāzım olan cānibe icrā eylerler çünki lāzım olmaya keserler yaʿnī ben daḫı maʿrifet (12) ü pend ābını sizden dirīġ eylerem.

3138 Nāṭıḳa sūy-ı dehan taʿlīmrast

Nāṭıḳa dehān cānibine taʿlīm içündür yaʿnī (13) nāṭıḳ ki söz söyler ġayra taʿlīm ü tefhīm içündür kendüsi içün degüldür

---

[1529] "Bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz." Haşr/21.

[1530] "İşte biz, bu temsilleri insanlar için getiriyoruz; fakat onları ancak bilenler düşünüp anlayabilir." Ankebût/43.

V'er ne ḫod an nuṭḳrā cūyī cüdast

(14) yoḫsa ol nuṭḳuñ başḳa bir ırmaġı vardur yaʿnī [H186a] ben ki pend ü maʿrifet beyānına meşġūlem sizüñ nefʿüñüz içündür (15) kendü nefʿüm içün degüldür nite ki ābuñ āsyāba nefʿi vardur āsyābuñ āba hīç nefʿi yoḳdur [*cūy* ırmaḳ ki ṣu cārī olan maḥaldür]. Ḥikāyet (16)

Bir vāʿiẓ eytdi bu pendi ol sebebden ḫalḳ ortasında söylerem tā sizi ḫayra delālet itmekden baña daḫı ḫayr ḥāṣıl (17) ola nite ki bu ḥadīṣ aña delālet eyler *ed-dāllu ʿale'l-ḫayri kefāʿilihi*[1531] eger sizüñ pende iḥtiyācuñuz yoḳ ise (18) ben ḫalvetde göñlüme pend virürem ḥareket-i zebān ve tekrār-ı beyānsız ve ḥażret-i Mevlānā buña işāret eyler. (19)

3139 Mīreved bībang ü bītekrārhā

Taḥtehe'l-enhāru tā gülzārhā

Nuṭḳ-ı rūḥānī cūy-ı maʿnevīde ṣavt u ṣadāsız ve (20) tekrārlarsız gider ve cereyān eyler ʿālem-i İlāhī gülzārlarına degin ki ol gülzārlaruñ altında ırmaḳlar vardur *tā gülzārhā taḥtehe'l-enhāru* (21) taḳdīrinde olmaḳ ziyāde rūşendür [*gülzārhā*dan murād ʿālem-i İlāhīdür].

3140 Ey Ḫudā canrā tu bü'nmā an maḳām

Ey Ḫudā ol maḳāmı sen (22) cāna göster

Ki derū bīḥarf mīrūyed kelām

ki ol maḳāmda kelām ḥarfsiz ẓāhir olur nite ki ʿālem-i ḫᵛābda (23) olan kimse gider söyler işidür yürür aʿżā-yı ẓāhiresiz ve ḥarf ü ṣavtsız vāṣılān-ı ṭarīḳat ve kāmilān-ı ḥaḳīḳat (24) olanlar bu ḥālete bīdārlıḳda irişürler.

3141 Tā ki sāzed cān-ı pāk ezser ḳadem

Tā ki pāk cān başdan (25) ḳadem düze

Sūy-ı ʿarṣa-y dūr u pehnā-yı ʿadem

[A284a] ʿademüñ dūr u ʿarīż meydānı cānibine yaʿnī bīpāyān ve ziyāde (26) vāsiʿ olan ʿālem-i İlāhī cānibine cān tamām şevḳ u ẕevḳıla gide *cān*dan murād cānlar olmaḳ cāyizdür ism-i (27) cins olduġı iʿtibārıla Sürūrī Efendi *dūr* bunda cemʿ-i dār olmaḳ üzre şerḥ eylemişdür līkin ṣāḥib-dillere (28) rūşendür ki bu maʿnā bu maḥalden ziyāde dūr u baʿīddür [*ʿarṣa'-ı* meydān anda olan hemze yā-yı sākine oḳunur vezn içün].

3142 ʿArṣa-yı bes bāgüşād u bāfeżā

Ziyāde vüsʿat u güşādıla (29) ve ziyāde feżā vü füsḥatıla bir meydāndur yaʿnī ʿarṣa-yı İlāhiyye iḥāṭa-yı ʿaḳldan bīrūndur [*feżā* ṣaḥrā maʿnāsınadur] [M228a] (1)

[1531] "Hayra işâret eden, onu yapan gibidir."

V'in ḫayāl ü hest yābed z'ū nevā

ki bu ḫayāl ü vücūd revnaḳ u ḳudreti andan bulur bu hem vechdür ki andan revnaḳ (2) u ḳuvvet bulur bu ḫayāl ü vücūd yaʿnī bu ʿālem-i [N154b] nāsūtda ḫayāl ü vücūd ve ḳudret ü leṭāfet [B221a] ü ḥālāt (3) ki ẓāhir olur menbaʿ u ser-çeşmesi ʿālem-i lāhūtdur ki ānenfeānen feyż u meded irişür eger ʿālem-i ʿulvīden (4) bu ʿālem-i süflīye feyż irişmese fevrī münʿadim olur [*nevā* revnaḳ ve ġınā ve ḳudret bu üçi bunda mülāyimdür].

3143 Tengter āmed ḫayālāt ezʿadem

Ḫāyālāt ʿademden (5) ṭarrek geldi yaʿnī ḫayālāt ʿademe nisbet ziyāde tengdür

Z'an sebeb bāşed ḫayāl esbāb-ı ġam

ol (6) sebebden ḫayāl ġam sebebleridür ʿademde ġam olmaz pes maʿlūm oldı ki ḫayālāt ʿademden tengrekdür [*esbāb* cemʿ-i sebebdür]. (7)

3144 Bāz hestī tengter būd ezḫayāl

Girü vücūd ḫayālden tengrek oldı yaʿnī ḫayāl ʿademe nisbet tengter oldugı gibi vücūd (8) daḫı ḫayāle nisbet tengterdür

Z'an şeved dervey ḳamer hem-çün hilāl

ol sebebden vücūda ḳamer hilāl gibi olur (9) zīrā ḫayālde büyük taṣavvur olınan vücūda gelse ḫayālde olandan küçük olur pes (10) maʿlūm oldı ki ḫayāl vücūddan evsaʿ imiş.

3145 Bāz hestī-yi cihān-ı ḥiss ü reng

Girü ḥiss ü reng cihānınuñ (11) vücūdı yaʿnī bu ʿālem-i şehādet

Tengter āmed ki zindānist teng

Tengrek geldi zīrā teng bir zindāndur (12) ḥażret-i Mevlānā tengliginüñ sebebini beyān itmege şürūʿ eyledi.

3146 ʿİllet-i tengist terkīb ü ʿaded

Terkīb (13) ü ʿaded tengligüñ sebebidür bu hem vechdür tenglige sebeb terkīb ü ʿadeddür

Cānib-i terkīb ḥishā mīkeşed

(14) ḥisleri terkīb cānibine çeker yaʿnī ḥavāss-ı ẓāhire ẓāhir ü maḥsūs olan nesneleri görür ʿālem-i maʿnāda olanlaruñ idrākinden ḳāṣırdur. (15)

3147 Z'an suy-ı ḥis ʿālem-i tevḥīd dān

Ol ḥis cānibinden tevḥīd ʿālemini bil yaʿnī (16) mücāhede vü riyāżetde kāmil olan [A284b] ṣāḥib-diller bu ḳadar ṣuver-i muḫtelifeden vaḥdet-i ḥaḳīḳīye vuṣūl (17) bulup cemīʿ-i eşyāda anuñ ẕātını müşāhede eylerler belki mā-sivāyı maḥv u münʿadim görürler [*dān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Ger yekī ḫᵛāhī bedan cānib birān

(18) eger vaḥdet ü tevḥīd ister iseñ ol cānibe sür yaʿnī ol ḥāṣıl olur ḫuṣūṣa saʿy eyle çünki ḥażret-i (19) Mevlānā terkīb ü ʿaded sebeb-i tengīdür didi suʾāl vārid oldı ki *kun* mürekkebdür maʿaẕālik ki [H186b] anda (20) tenglik yoḳdur bu beytile olan suʾāli defʿ eyler [*birān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

3148 Emr-i kun yek fiʿl būd u nūn u kāf

Kun emri yaʿnī (21) kun ki emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür bir fiʿl ve nūn u kāf idi yaʿnī bu iki ḥarfden mürekkebdür [*emr-i kun*da emrüñ kuna iżāfetinde leṭāfet vardur] (22)

Dersuḫan üftād u maʿnā̱ būd ṣāf

suḫan u telaffuẓ düşdi ve maʿnā̱ ṣāf oldı yaʿnī bu terkīb lafẓdadur (23) maʿnā̱da degüldür ki sebeb-i tengī ola pes bu terkīb ʿillet-i tengī olmaz.

3149 İn suḫan pāyan nedāred bāz gerd

Bu söz (24) pāyān ṭutmaz ḳıṣṣaya rücūʿ eyle [*gerd* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Tā çi şud aḥvāl-i gürg enderneberd

tā gürgüñ aḥvāli ceng ü (25) neberdde ne oldı anı beyān eyle.

Edeb kerden-i şīr gürgrā ki derḳısmet bīedebī kerdī (26)

Arslan ḳurda teʾdīb eylemesinüñ beyānındadur ki ḳısmetde edebsizlik eyledi

3150 Gürgrā berkend ser an ser-firāz

(27) Ol ser-firāz u bülend-ḳadr ki murād şīrdür ḳurduñ [B221b] başını ḳopardı [*ser-firāz* ʿālī-ḳadr maʿnā̱sınadur]

Tā nemand dü serverī vü imtiyāz

(28) tā iki ululuḳ ve imtiyāz ḳalmaya yaʿnī ḥākim ü sulṭān bir ola.

3151 Feʾnteḳamnā minhumest ey gürg-i pīr

(29) Ey ḳoca ḳurd bu ḫuṣūṣ ki vāḳıʿ olmışdur feʾnteḳamnā minhumdur yaʿnī şīr ü gürg ḳıṣṣasından ḥiṣṣe Ḥaḳḳ taʿālā̱ [M228b] (1) ḥażretinüñ ümem-i sābıḳaya itdügi intiḳāma işāretdür nite ki bu āyet-i kerīme aña delālet eyler sūre-yi Aʿrāfdadur (2) *feʾnteḳamnā minhum fe aġraḳnāhum fiʾl-yemmi*[1532] ve sūre-yi Ḥicrdedür *ve in kāne aṣḥābuʾl-Eyketi leẓālimīne feʾnteḳamnā minhum*[1533] (3) ve sūre-yi Ḥā Mīm-i Zuḫrufdadur *feʾnteḳamnā*

---

21 emr-i kunda emrüñ kuna iżāfetinde leṭāfet vardur HNAB: -M

24 gerd emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür HNA: -MB

[1532] "...kendilerinden intikam aldık ve onları denizde boğduk." A'râf/136.

[1533] "Eyke halkı da gerçekten zalim idiler. Biz onlardan da intikam aldık." Hicr/78-79.

minhum fe'nẓur keyfe kāne ʿāḳıbetu'l-mukeẕẕibīn[1534] (4) ve yine bu sūrede bir maḥalde daḫı vāḳıʿ olmışdur *fe lemmā āsefūne'nteḳamnā minhum fe aġraḳnāhum ecmaʿīn*[1535] [*gürg-i pīr*den murād emr-i İlāhīye iṭāʿat itmeyendür]. (5)

Çün nebūdī mürde derpīş-i emīr

Çünki emīr öñinde mürde olmaduñ yaʿnī kendüñi (6) fānī idüp kibr ü vücūdı terk eylemedüñ şīrüñ intiḳāmına maẓhar olduñ ḥāṣıl-ı maʿnā budur çünki ümem-i sābıḳa (7) emr-i İlāhīye iṭāʿat eylemediler ġażabullāhdan ḫalāṣ bulmayup dünyā vü ʿuḳbā ʿaẕābına giriftār oldılar (8) pes bize lāzım olan budur ki sebeb-i ġażab-ı İlāhī olan aḥvālden ictināb üzre olavuz emīr öñünde niçe yaʿnī niçün mürde vü fānī olmaduñ tā ki bu ʿaẕāba giriftār olmayayıduñ [A285a] bu hem-vechdür. (9)

3152 Baʿd ezan rū şīr bārūbāh kerd

Andan ṣoñra yaʿnī şīr gürgi helāk itdükden ṣoñra rūbāha teveccüh eyledi (10)

Guft inrā baḫş kun ezbehr-i ḫard

yimekden ötüri bunı baḫş u ḳısmet eyle.

3153 Secde kerd ü guft k'in gāv-ı semīn

(11) Çünki rūbāh şīrden bu ḫıṭābı işitdi şīrüñ öñine secde eyledi ve eytdi ki bu semīn gāv (12) *semīn* semiz maʿnāsınadur

Çaşt-ı ḫordet bāşed ey şāh-ı güzīn

senüñ ṭaʿāmuñuñ çāştı olur (13) yaʿnī ḳuşlıḳ vaḳti senüñ içün ṭaʿām olur ey güzīde vü ʿālī-ḳadr şāh bu hem maʿnādur saña ṭaʿāmuñ çāştı (14) olur yaʿnī [N155a] senüñ ḳuşlıḳ vaḳti yiyecegüñ olur [*çāşt* ḳuşlıḳ maʿnāsınadur *güzīn* bunda güzīde maʿnāsınadur].

3154 V'an buz ezbehr-i miyān-ı rūzrā

Ve ol (15) keçi günüñ ortasından ötüri yaʿnī öyle vaḳtinde

Yaḫniyī bāşed şeh-i pīrūzrā

muẓaffer ü ḳavī şāha (16) bir yaḫnī olur bu hem vechdür muẓaffer ü ḳavī şāh içün bir yaḫnī olur [*yaḫnī* Fārsīdür ki Türkī dilde daḫı müstaʿmeldür].

3155 V'an diger ḫargūş behr-i şām hem

(17) Ve ol ġayrı ḫargūş hem şāmdan ötüri

Şeb-çere-y in şāh bāluṭf u kerem

(18) bu luṭf u keremile olan şāhuñ gice yiyecegidür.

[1534] "Biz de onlardan intikam aldık. Bak, yalanlayanların sonu nasıl oldu?" Zuhruf/25.
[1535] "Böylece bizi öfkelendirince onlardan intikam aldık, hepsini suda boğduk." Zuhruf/55.
8 emīr öñünde niçe yaʿnī niçün mürde vü fānī olmaduñ tā ki bu ʿaẕāba giriftār olmayayduñ bu hem-vechdür A: -M

3156 Guft ey rūbeh tu ʿadl efrūḫtī

(19) Şīr rūbāha eytdi ey rūbāh sen ʿadli rūşen ü münevver eyledüñ yaʿnī ziyāde ʿadl eyledüñ (20)

İn çünin ḳısmet ziki āmūḫtī

buncılayın ḳısmeti kimden ögrendüñ ki murādum üzre baḫş eyledüñ. (21)

3157 Ezkucā āmūḫtī īn ey büzürg

Ey büzürg bunı kimden ögrendüñ

Guft ey şāh-ı cihān ezḥāl-i gürg

rūbāh (22) eytdi ey cihānuñ pād-şāhı gürgüñ ḥālinden ögrendüm ve andan ʿibret ṭutdum. Ḳıṭʿa (23)

Ne reved murġ sūy-ı dāne firāz
Çün diger murg bīned enderbend

Pend-gīr ezmeṣāyib-i digerān (24)
Tā negīrend digeran zitū pend[1536]

3158 Guft çün derʿışḳ-ı mā geştī girev

Şīr rūbāha eytdi çünki bizüm ʿışḳumuzda (25) rehin olduñ ve kendüñi bizüm fermānumuzda ifnā eyledüñ

Her serā bergīr ü bi'stān u birev

üçini (26) bile ḳaldur ve al ve yüri murād her kim ki kendüsini ʿışḳ-ı İlāhī ile aḫlāḳ-ı ẕemīmeden pāk ide Ḫudāy taʿālādan (27) iki cihānda iḥsān-ı keşīre vuṣūl bulur *rūbeh*den murād fermān-ı İlāhīye [B222a] cān u dilden tābiʿ olup rūz u şeb (28) ṭāʿat u ʿibādetde olandur.

3159 Rūbehā çün cümlegī mārā şudī

Ey rūbāh çünki cemīʿan bizüm (29) içün olduñ bizden ötüri yaʿnī vücūduñdan geçdüñ [*rūbehā*da elif nidā içündür] [H187a]

Çūnet āzārīm çün tū mā şudī

seni niçe incidelüm [M229a] (1) çünki sen biz olduñ pes seni incitmek kendümüzi incitmek gibi olur.

3160 Mā turā vü cümle işkāran turā

[1536] "Kuşun taneye doğru uçması uygun değildir; diğerinin yakalanmış olduğunu görür. Başkalarına gelen musibetlerden öğüt al ki diğerleri senden öğüt almasın."

Biz (2) senüñ ve cümle şikārlar senüñ nite ki bu maʿnā̱ bu ḥadīs̱-i şerīfden ẓāhirdür *men kāne lillāhi kānellāhu leh*[1537] [*işkārān*da hemze zāyiddür] (3)

Pāy bergerdūn-ı heftüm nih ber ā

[A285b] ayaġuñı yidinci felek üzre ḳo yuḳarı gel.

3161 Çün giriftī ʿibret ezgürg-i denī

(4) Çünki denī gürgden ʿibret ṭutduñ

Pes tu rūbeh nīstī şīr-i menī

pes sen rūbāh (5) degülsin maʿnā̱da benüm şīrümsin yaʿnī benüm maḳbūlümsin zübde-yi kelām budur şunlar ki ümem-i sābıḳaya olan ʿaẕāb (6) u intiḳāmdan ʿibret-gīr olup ṭāʿat u ʿibādetde olalar maḳbūl-i Ḥaḳḳ olurlar.

3162 ʿĀḳıl an bāşed ki ʿibret gīred ez

(7) ʿĀḳıl odur ki ʿibret ṭuta

Merg-i yāran derbelā-yı muḥterez

ḳabīḥ u muḥterez belāda yārānuñ merginden (8) *ez* kelimesinüñ maʿnā̱sı mıṣrāʿ-ı s̱ānīye ḳayd olındı ṣāḥib-diller eytmişlerdür ʿāḳıl odur ki çeşmi ʿibretde (9) ḳalbi fikretde cesedi ṭāʿatda ve ʿibādetde ola [*muḥterez* ism-i mefʿūl müfred-i müẕekkerdür].

3163 Rūbeh an dem berzeban ṣad şükr rand

Rūbāh (10) ol dem zebānı üzre yüz şükr sürdi yaʿnī ziyāde sürūrından Taʿālā̱ ḥażretine firāvān şükr ü s̱enā eyledi (11)

Ki merā şīr ezpes-i an gürg ḫᵛand

ki beni şīr ol gürgden ṣoñra oḳudı. (12)

3164 Ger merā evvel bufermūdī ki tū

Eger baña evvel buyurdı ki bunı sen ḳısmet eyle

Baḫş kun inrā ki bürdī cān ezū

(13) andan kim cān iledürdi bu beytlerden murād ne idügini ḥażret-i Mevlānā beyān itmege şürūʿ eyledi [*baḫş kun īnrā*nuñ maʿnā̱sı mıṣrāʿ-ı evvele ḳayd olındı]. (14)

3165 Pes sipās ūrā ki mārā dercihān

Pes şükr ü sipās ol Ḫudāya ki bizi cihānda *pes* bā-yı Fārsīyile olmaḳ (15) üzre şerḥ olındı bā-yı ʿArabī ile olup maʿnā̱ böyle olmaḳ cāyizdür çoḳ şükr ü sipās muġāyeret hemān evvelki (16) lafẓdadur

---

[1537] "Kim Allâh'a âit olursa, Allâh da ona âit olur." Hadîs, bu şekliyle kaynaklarda yer almaz. Ancak, Aclûnî, **Men kāne maʿallāhi kānellāhu maʿah** (Kim Allâh'la berâber olursa, Allâh da onunla berâberdir.) şeklinde bir hadîse yer vermektedir. (Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 272.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 163.

Kerd peydā ezpes-i pīşīniyān

öñ gelen ümmetlerden ṣoñra peydā vü mevcūd eyledi (17) *pīşīniyān*dan maḳṣūd ümem-i sābıḳadur.

3166 Tā şinīdīm an siyāsethā-yı Haḳ

Tā Ḥaḳḳ taʿālānuñ (18) ol siyāsetlerini işitdük

Berḳurūn-ı māżıye endersebaḳ

geçmişde kurūn-ı māżıye üzre yaʿnī bizden (19) evvel güzer iden zemānlarda olan ḳavm üzre envāʿ-ı siyāsetler vāḳıʿ oldı ki kitāblarda tafṣīl üzre (20) beyān olınmışdur [*ḳarn* baʿż kimse ḳırḳ yıl baʿż kimse yetmiş yıl ve baʿż kimse yüz yigirmi yıl dimişdür Tefsīr-i Ḳāżīde böyle mesṭūrdur].

3167 Tā ki mā ezḥāl-i an gürgān-ı pīş

Tā ki biz ol öñ gelen gürglerüñ ḥālinden *gürgān-ı pīş*den (21) murād ümem-i sābıḳadur

Hem-çü rūbeh pās ḫod dārīm bīş

tā rūbeh gibi kendümüzi ziyāde (22) ḥıfẓ ṭutalum yaʿnī fermān-ı İlāhīye iṭāʿat itmekde ziyāde ihtimām idelüm.

3168 Ümmet-i merḥūme z'an rū ḫᵛand mān

(23) Ol sebebden bize ümmet-i merḥūme oḳudı yaʿnī benüm ümmetüm raḥmet olınmış ümmetdür didi nite ki bu ḥadīs-i şerīfden (24) ẓāhirdür *ummetī ummetun merḥūmetun*[1538]

An Resūl-i Ḥaḳḳ u ṣādıḳ derbeyān

[A286a] ol Ḥaḳḳuñ Resūli ve (25) beyānda ṣādıḳ murād Resūl ʿaleyhi's-selāmdur ki Ṣādıḳu'l-ḳavldür merḥūme olmasına sebeb budur ki ümem-i sālifenüñ (26) aḥvālinden ʿibret-bīn olup pend ü naṣīḥat ḳabūl idüp [B222b] ṭarīḳ-ı Ḥaḳdan dūr olmadılar. (27)

3169 Üstüḫᵛān u peşm-i an gürgan ʿıyān

[N155b] Ol gürglerüñ üstüḫᵛān u peşmine āşkāre [*ʿıyān* kesr-i ʿaynıla ṣaḥīḥdür]

Bi'ngerīd ü pend gīrīd ey mihān

(28) naẓar eyleñüz ey ulular ve naṣīḥat ṭutuñuz *üstüḫᵛān u peşm*den murād ümem-i sābıḳanuñ eserleridür nite ki bu āyet-i kerīme (29) ile aña işāret vardur *fe sīrū fi'l-arżi*

[1538] "Benim ümmetim, 'Ümmet-i Merhûme'dir." Bu hadîsin tam metni şu şekildedir:
Ummetī hāzihi ummetun merḥūmetun leyse ʿaleyhā ʿazābu fi'l-āḫıreti ʿazābehā fi'd-dunyā el-fitenu ve'z-zilzālu ve'l-ḳatl (Benim bu ümmetim, 'Ümmet-i Merhûme'dir. Âhirette onlar üzerine azâb yoktur. Onların azâbı dünyâda: Fitneler, zelzeleler ve çarpışarak ölümdür.). el-Hâkim ve Beyhakî'nin rivâyetlerinde **hāzihi** kelimesi yoktur. (Ebû Dâvûd, Sünen, IV/148; el-Hâkim, el-Müstedrek, IV/444; Beyhakî, Şu'abü'l-Îmân, vr. 595b.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 73.

fe'nẓurū keyfe kāne ʿāḳıbetu'l-mukeẕẕibīn[1539] [M229b] (1) *üstüḫvān* kemük *peşm* yüñ ki bunda murād mūydur *ve mā kānellāhu muʿaẕẕibehum ve ente fīhim*[1540] ḥasebince (2) egerçi bu ümmete Ḥabībi ʿizzetine taʿcīl-i ʿuḳūbet olmaz ki āḫırete teʾḫīr olınur līkin *inne baṭşe Rabbike leşedīd*[1541] (3) mūcebince geç ṭutar ammā muḥkem ṭutar pes lāzımdur ki ölmezden ve ʿaẕāba giriftār olmazdan (4) evvel āḫıret işinüñ tedbīrini görüp ümem-i sābıḳadan ṣādır olan maʿāṣīden perhīz ü ictināb (5) eyleyesin tā ki anlara rūz-ı cezāda ḳarīn ü muṣāḥib olmayasın.

3170 ʿĀḳıl ezser bi'nhed in hestī vü bād

(6) ʿĀḳıl bu vücūd u kibr ü ʿucbı başından ḳor yaʿnī bunları terk eyler [*hestī vü bād*dan murād vücūd u kibr ve ġurūr u ʿucbdur]

Çün şinīd encām-ı Firʿavnān u ʿĀd

(7) çünki Firʿavnlaruñ ve ʿĀduñ ʿāḳıbetini işitdi ki anlar ne vechile ʿaẕāb-ı İlāhīye giriftār olup helāk (8) oldılar *Firʿavnān*dan murād ḳahr-ı İlāhī ile helāk olan kāfirlerdür.

3171 V'er ne bi'nhed dīgerān ezḫāl-i ū

(9) Ve ger ʿāḳıl bu kibr ü ʿucbı başından ḳomaya ġayrlar anuñ ḥālinden

ʿİbretī gīrend ezıḍlāl-i ū

anuñ (10) ıḍlāl [H187b] ü ṭuġyānından bir ʿibret ṭutarlar.

Tehdīd kerden-i Nūḥ ʿaleyi's-selām mer ḳavmrā ki bāmen mepīçīd ki men rūy-pūşem (11)

Nūḥ peyġam-ber ʿaleyhi's-selām ḳavmini tehdīd eylemesi beyānındadur ki anlara eytdi (12) baña ṣarılmañuz yaʿnī ʿinād u kibr idüp benümile ḫuṣūmet eylemeñüz zīrā ben rūy-pūş u niḳābam ki ḥażret-i Ḫudā benüm (13) ṣūretümde kendüsini setr eylemişdür

bāḪudāy mīpīçīd dermiyān-ı in beḥaḳīḳat ey maḫẕūlān

(14) ey merdūdlar ḥaḳīḳatda bu ortada Ḫudāy taʿālāya ṣarılursuñuz yaʿnī ḥażret-i Ḥaḳḳıla ḫuṣūmet eylersüñüz (15)

3172 Guft Nūḥ ey ser-keşan men men neyem

Nūḥ peyġam-ber ʿaleyhi's-selām kāfirlere eytdi ey emr-i İlāhīden baş çekiciler (16) ve iʿrāż idiciler ben ben degülem yaʿnī beni kendüñüz gibi ẓann eylemeñüz zīrā ben evṣāf-ı beşeriyyetden ʿārī vü pāk (17) olmışam

---

[1539] "Onun için, yeryüzünde gezin dolaşın da (Allah'ın âyetlerini) yalan sayanların âkıbeti ne olmuş, görün!" Âli İmrân/137.
[1540] "Halbuki sen onların içinde iken Allah, onlara azap edecek değildir." Enfâl/33.
[1541] "Şüphesiz Rabbinin yakalaması çok şiddetlidir." Bürûc/12.

Men zican mürdem becānan mīziyem

ben cāndan oldum cānānıla diri oluram *cānān*dan murād (18) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür bu beytden murād ne idügi bu beytlerden ẓāhirdür [*mīziyem* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür].

3173 Çün bümürdem ezḥavās-ı Bu'l-beşer

(19) Çünki Bu'l-beşerüñ ḥavāsından öldüm yaʿnī ādemīlik ḫūyları benden gitdi

Ḥaḳ merā şud semʿ ü idrāk ü başar

(20) Ḥaḳḳ taʿālā benüm semʿ ü [A286b] idrāk ü başarum oldı.

3174 Çün ki men men nīstem in dem zihust

(21) Çünki ben ben degülem pes ḥaḳīḳatda bu nefes Ḫudādandur yaʿnī nefesüm nefes-i Raḥmānīdür bu beytlerüñ mażmūnı bu (22) ḥadīs-i Ḳudsīnüñ mażmūnıdur *kuntu lehu semʿan ve başaran ve yeden ve lisānen*[1542] [*dem* bunda nefes maʿnāsınadur]

Pīş-i in dem her ki dem zed kāfir ust

(23) her kim ki bu dem ḳatında dem urdı kāfir odur yaʿnī her kim ki kelām-ı İlāhīyi ḳabūl itmeyüp (24) muḳābele ide kāfirdür.

3175 Hest endernaḳş-ı in rūbāh şīr

[B223a] Bu rūbāhuñ naḳşında şīr vardur yaʿnī (25) enbiyā egerçi ẓāhirde żaʿīflerdür ammā maʿnāda ziyāde ḳavīlerdür zīrā anlarda olan ḳudret ü ḳuvvet Ḫudādandur (26) ki cemīʿ-i ʿālem aña muḳābele itmege ḳādir degüldür

Sūy-ı in rūbeh neşāyed şud dilīr

bu rūbāhuñ cānibine dilīr ü (27) bībāk gitmek lāyıḳ degüldür zīrā ẓāhirde rūbāh ve maʿnāda şīrdür zübde-yi kelām budur ki enbiyā vü evliyāya muḳābele (28) itmek maʿḳūl degüldür zīrā anlar ile muḳābele itmek Ḫudāy taʿālā ile muḳābele itmekdür. (29)

3176 Ger zirūy-ı ṣūreteş mīne'grivī

Eger aña ṣūret ü ẓāhir yüzinden iʿtiḳād u taṣdīḳ eylemez iseñ yaʿnī ṣūretā [M230a] (1) rūbāh ve ḥaḳīḳatā şīr idügini bilmez iseñ

Ġırre-yi şīrān ezū mīne'şnevī

[1542] "Onun kulağı ve gözü ve eli ve dili olurum." Bu hadîsin tam metni şu şekildedir:
Men ʿādā lī veliyyen feḳad āẕentehu bi'l-ḥarbi ve mā teḳarrebe ileyye ʿabdī bişey'in eḥabbe ileyye mimmā ifterażat ʿaleyhi ve mā yezālu ʿabdī yeteḳarrebe ileyye bi'n-nevāfili ḥattā uḥibbehu fe iẕā aḥbebtuhu kuntu semʿahu'lleẕī yesmeʿu bihi ve başarahu'lleẕī yubṣıru bihi ve yedehu'lletī yebṭışu bihā ve riclehu'lletī yemşī bihā (Kim benim velî'me düşmanlık ederse, ben de ona harb îlân ederim. Kulum bana öyle bir şey ile yaklaşmaya çalışır ki, o, farz kıldığım şeylerle yaklaşmasından, bence, daha sevimlidir. Kulum bana, devamlı olarak nâfilelerle yaklaşmaya gayret eder. Tâ ki, ben onu severim. Sevince de, artık ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli ve yürüdüğü ayağı olurum.) (Buhârî, *Sahîh*, VII/190.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 106-107.

andan arslanlaruñ (2) añramasını işitmez misin yaʿnī enbiyā vü evliyādan ḥażret-i Ḫudānuñ ḳuvvet-i ḳāhiresinüñ ẓuhūrını (3) müşāhede eylersün nite ki ḥażret-i Mevlānā buña işāret eyler [*ġırre* añramaḳ maʿnāsınadur].

3177 Ger nebūdī Nūḥrā ezḪaḳ yedī

(4) Eger Nūḥ peyġam-ber ʿaleyhi's-selāmuñ ḥażret-i Ḫaḳdan bir yed ü ḳudreti olmayayıdı [*yed* bunda ḳudret maʿnāsınadur]

Pes cihānīrā çirā berhem zedī

(5) pes tamām cihānı niçün biri birine urdı yaʿnī ʿālem ḫalḳınuñ ġarḳına sebeb oldı zīrā bed-duʿā eyledi (6) *ve ḳāle Nūḥun Rabbi lāteẕer ʿale'l-arżi mine'l-kāfirīne deyyārā*[1543].

3178 Ṣad-hezāran şīr būd ū dertenī

(7) Nūḥ peyġām-ber ʿaleyhi's-selām bir tende ṣad-hezārān şīr idi yaʿnī ṣūret-i beşerde ḳudret-i Ḫaḳḳ idi (8)

Ū çü āteş būd u ʿālem ḫırmenī

o ki murād Nūḥ peyġam-berdür āteş gibi idi ve ʿālem bir ḫırmen gibi idi [*ʿālem çü ḫırmenī būd* taḳdīrinde olmaḳ rūşendür]. (9)

3179 Çün ki ḫırmen pās-ı ʿuşr-ı ū nedaşt

Çünki ḫırmen anuñ ʿöşrini ḥıfẓ ṭutmadı yaʿnī ʿālem ḫalḳı anuñ (10) [N156a] daʿvetini ḳabūl itmeyüp emrine iṭāʿat eylemediler [*ʿuşr* onda bir maʿnāsınadur]

Ū çünan şuʿle beran ḫırmen gümaşt

Nūḥ peyġam-ber ʿaleyhi's-selām (11) ol ḫırmen üzre ancılayın āteş ḥavāle eyledi ki murād cemīʿisini ġarḳ u helāk eyledi dimekdür. (12)

3180 Her ki ū derpīş-i in şīr-i nihān

Her kim ki o bu nihān şīrüñ öñinde

Bīedeb çün gürg bü'gşāyed dehān

(13) gürg gibi edebsiz [A287a] aġzını aça yaʿnī nāmaʿḳūl vażʿ u ḥareket ide.

3181 Hem-çü gürg an şīr berdirrānedeş

(14) Şikāra giden şīr gürgi yırtduġı gibi ol şīr-i nihān bīedebāne aġzını açan bīedebi yırtar (15) helāk eyler [*dirrāned* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Fe'nteḳamnā minhumu berḫᵛānedeş

aña fe'nteḳamnā minhum āyetini oḳur murād enbiyā vü evliyāya (16) güstāḫāne ḥareket idenlerüñ ḳahr-ı İlāhī ile helāk olduḳların beyāndur. (17)

[1543] "Nuh: 'Rabbim!' dedi, 'yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma!'" Nûh/26.

15 dirrāned fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür HNA: -MB

3182 Zaḫm yābed hem-çü gürg ezdest-i şīr

Gürg şīr elinden zaḫm bulduġı gibi zaḫm bulur yaʿnī ol edebsiz kimse helāk olur (18)

Pīş-i şīr ebleh buved k'ū şud dilīr

ebleh ü aḥmaḳdur ol kimse ki şīr öñinde dilīr ü bībāk ola zīrā kendüsine żarar (19) eyler ki şīr elinde helāk olur pes emr-i İlāhīye muḳābele vü ʿinād eylemek ḥamāḳat u feżāḥatdur. (20)

3183 Kāşkī an zaḫm bercism āmedī

Kāşkī ol zaḫm cism üzre geleyidi yaʿnī [H188a] żarar-ı cismānī sehl ü āsān u fānīdür ammā (21) żarar-ı rūḥānī müşkildür zīrā bāḳīdür ki īmān meslūb olup ḥayāt-ı bāḳīye ḳuvvet olur zīrā ebedī ʿaẕāba (22) giriftār olur

Tā budī k'īmān u dil sālim şudī

tā olayıdı ki īmān u dil sālim olayıdı. (23)

3184 Ḳuvvetem bü'gsist çun incā resīd

[B223b] Gücüm üzildi çünki söz buraya irişdi

Çun tuvānem kerd in sırrā pedīd

(24) bu sırrı āşkārā eylemege niçe ḳādirem ḳahr-ı İlāhī iki ḳısmdur biri ẓāhirīdür ki çün irişe helāk (25) olur līkin īmān selb olmaz biri bāṭınīdür ki bir günāh sebebi ile ġażab-ı İlāhīye maẓhar olup (26) meslūbu'l-īmān olur küllī żarar budur bu ḫuṣūṣ ziyāde müşkildür hezārān kimse ṣalāḥ u taḳvā ile ʿömrini āḫırına (27) irişdürür ve kendüsini mürşid ʿadd eyler ʿāḳıbet bir ḫaṭā sebebi ile īmānsız olur ḥażret-i Mevlānā aña dermān (28) ne vechile olduġını beyān itmege şürūʿ eyledi [*kerd* bunda kerden maʿnāsınadur].

3185 Hem-çü an rūbeh kem-i işkem kunīd

Ol rūbāh gibi şikemi nāḳış (29) eyleñüz yaʿnī ekl ü şürbe ḥarīṣ olmañuz bu vech hem maʿnādur ol rūbāh gibi şikemi yaʿnī ekl ü şürbi maḥv u [M230b] (1) nāpeydā eyleñüz bu vech üzre *güm* kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyiledür zübde-yi kelām budur ki ten-perver olup (2) Ḫudāy taʿālāya ʿışyān üzre olmañuz tā ki ṭamaʿ sebebi ile maẓhar-ı ḳahr-ı İlāhī olmayasuz [*işkem*de hemze zāyiddür]

Pīş-i ū rūbāh bāzī kem kunīd

(3) anuñ ḥużūrında rūbāh-bāzlıḳ ve ḥīle eylemeñüz edebile olup Rezzāḳ-ı ʿāleme tevekkül idüp (4) bir ān ṭaʿat u ʿibādetden dūr olmañuz *ve men yetteḳillāhe yecʿal lehu*

maḫrecen ve yerzuḳhu minḥayṯu lāyaḥtesib ve men yetevekkel ʿalellāhi fe huve ḥasbuh[1544]. (5)

3186 Cümle mā vü men bepīş-i ū nehīd

Cümle mā vü meni anuñ öñinde (6) ḳoñuz yaʿnī vücūduñuzı maḥv eyleñüz

Mülk mülk-i ust mülk ūrā dehīd

mülk anuñ mülkidür mülki aña (7) virüñüz yaʿnī bu benümdür bu bizümdür dimeñüz nite ki bu maʿnā bundan rūşen ü ẓāhir olur [A287b] (8) limeni'l-mulku lillāhi'l-Vāḥidi'l-Ḳahhār.

3187 Çün faḳīr āyīd enderrāh-ı rast

Çünki ṭarīḳ-ı müstaḳīme ve dergāh-ı Ḫudāya faḳīr ü muḥtāc (9) u fānī gelesüz [*rāh-ı rāst*dan murād ṭarīḳ-ı Ḥaḳdur]

Şīr ü ṣayd-ı şīr ḫod ān-ı şumast

şīr ve şīr şikār itdügi ḫod sizüñ içündür (10) zīrā ʿādetullāh böyledür ki her kim ki vücūdını ʿışḳ-ı İlāhī ile ifnā idüp ḳurb taḥṣīl ide Ḫudāy taʿālā aña (11) cemīʿ murādını iḥsān eyler [*şīr*den murād Ḫudāy taʿālādur].

3188 Z'an ki ū pākest ü Sübḥan vaṣf-ı ust

Zīrā ki Ḫudāy taʿālā pākdür (12) ve Sübḥān anuñ vaṣfıdur

Bīniyāzest ū zinaġz u maġz u pust

Ḫudāy taʿālā naġz u maġz u postdan (13) münezzeh ve pākdür *naġz* pāk *maġz* lübb *pūst* ḳışrdur ki Ḫudāy taʿālā cemīʿisinden müstaġnīdür.

3189 Her şikār u her kerāmātī ki hest

(14) Her şikār ve her kerāmetler ki vardur

Ezberāy-ı bendegān-ı an şehest

ol (15) şāhuñ bendelerinden ötüridür ḥāṣıl-ı maʿnā budur her niʿmet ve ʿizzet ü ḳudret ü rifʿat ve kerāmet ki vardur cemīʿisi ḥażret-i (16) Ḥaḳḳuñ bendeleri içündür.

3190 Nist şehrā ṭamʿ behr-i ḫalḳ saḫt

Şāhuñ hīç bir nesneye ṭamaʿ u (17) iḥtiyācı yoḳdur bu cemīʿ-i devleti ḫalḳdan ötüri düzdi yaʿnī bendeleri içün ḫalḳ eyledi [*nīst şeh rā* lafẓ-ı rā munfaṣıl yazılmaḳ cāyizdür]

İn heme devlet ḫunuk an k'ū şinaḫt

(18) saʿādetlü ol kimse ki o bu maʿnāyı añladı yaʿnī Ḫudāy taʿālāyı Ġaniyy-i muṭlaḳ ve cemīʿ-i ʿālemi muḥtāc-ı Ḥaḳḳ (19) bildi *in heme devlet* kelimelerinüñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı

[1544] "Kim Allah'tan korkarsa, Allah ona bir çıkış yolu ihsan eder. Ve ona beklemediği yerden rızık verir. Kim Allah'a güvenirse O, ona yeter." Talâk/2-3.

17 nīst şeh rā lafẓ-ı rā munfaṣıl yazılmaḳ cāyizdür H: nīst şeh rā taḳdīrindedür NA, -MB

evvele ḳayd olındı Ḫudāy taʿālā ḥażreti *mā urīdu minhum minrızḳin*[1545] (20) ḥükmince bendelerinden kesb-i māl istemez belki *ve mā ḫalaḳtu'l-cinne ve'l-inse illā liyaʿbudūn*[1546] ḥasebince (21) ṭāʿat u ḫıdmet ister.

3191 An ki devlet āferīd ü dü serā

Ol Allāh ki devleti ve iki serāyını ḫalḳ eyledi (22)

Mülk ü devlethā çi kār āyed verā

mülk ü devletler anuñ ne işine [B224a] yarar.

3192 Pīş-i Sübḥan bes nigeh dārīd dil

(23) Sübḥānuñ ḥużūrında ḳalbüñüzi ziyāde ḥıfẓ eyleñüz [*bes nigeh*de bā-yı ʿArabī ile çoḳ maʿnāsına olmaḳ rūşendür bā-yı Fārsīyile olmaḳdan]

Tā negerdīd ezgümān-ı bed ḫacil

tā anuñ (24) ḥużūrında ḳabīḥ ü nāmaʿḳūl ẓandan şermsār u ḫacil olmayasuz pes maʿḳūl olan [N156b] budur ki cemīʿ-i murādātuñ ḥuṣūlini (25) ve rızḳ u naṣībüñ ṣaña vuṣūlini Ḫudāy taʿālānuñ iḥsānından bilesin ve ẓāhirā egerçi bir kimse sebeb olursa (26) anuñ şükrin edā eylersün bu ḥadīs-i şerīf mūcebince *men lemyeşkuri'n-nāse lemyeşkurillāh*[1547] līkin anı (27) Rezzāḳ bilüp aña tevekkül ü iʿtimād eylemezsün.

3193 K'ū bübīned sırr u fikr ü cüst ü cū

Zīrā Sübḥān sırr u fikri ve (28) cüst ü cūyı görür zīrā ʿĀlimü'l-esrār ve'l-efkārdur

Hem-çü enderşīr-i ḫāliṣ tār-ı mū

[H188b] ṣāfī vü pāk (29) sütüñ içinde olan ṣaç teli gibi pes herkese lāzımdur ki niyyet ü fikrüm ṭalebini pāk ide [M231a] (1) *cüst ü cū* ṭaleb maʿnāsınadur *tār* tel maʿnāsınadur [*ḫāliṣ* ṣāfī maʿnāsınadur].

3194 An ki ū bīnaḳş sāde-sīne şud

Ol kimse ki o naḳşsız (2) sīne vü ḳalbi sāde vü ṣāfī oldı bu hem maʿnādur ol kimse ki o naḳşsız sāde sīne [A288a] ve ṣāfī ḳalb (3) oldı ki murād ehlullāhdur [*bīnaḳş*da olan naḳşdan murād mā-sivādur]

Naḳşhā-yı ġaybrā āyīne şud

[1545] "Ben onlardan rızık istemiyorum." Zâriyât/57.

[1546] "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." Zâriyât/56.

[1547] "İnsanlara teşekkür etmeyen, Allâh'a da şükretmez." Bu hadîsin tam metni şu şekildedir:
Men lemyeşkuri'l-ḳalīle lemyeşkuri'l-keşīr ve men lemyeşkuri'n-nāse lemyeşkurillāh ve't-teḥadduṯu biniʿmetillāhi şukrun ve terkuhā kufrun ve'l-cemāʿatu raḥmetun ve'l-firḳatu ʿaẕābun (Aza şükretmeyen çoğa da şükretmez. İnsanlara teşekkür etmesini bilmeyen Allah'a da şükretmesini bilmez. Allah'ın ni'metini dile getirmek şükür, bunu yapmamak ise küfürdür. Topluluk rahmettir, ayrılık ise azâb.) (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/275, 278; Tirmizî, *Sünen*, VIII/132-133.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, 250.

ġayb naḳşlarına āyīne oldı yaʿnī (4) esrār-ı ḫafiyyeye muṭṭaliʿ olup ḫalḳuñ mā-fi'ż-żamīrinde olanı bilürler zīrā ʿAllāmu'l-ġuyūb āyine-yi ṣāfī olup (5) andan ʿaks-peẕīr oldılar.

3195 Sırr-ı mārā bīgüman mūḳin şeved

Şübhesiz bizüm sırrumuzı yaḳīnile (6) bilicidür

Z'an ki mü'min āyine-y mü'min şeved

zīrā ki mü'min mü'minüñ āyinesidür mü'min esmā'ullāhdan (7) olup maʿnā böyle olmaḳ mümkindür zīrā ki mü'min ki murād velīdür Ḫudāy taʿālānuñ (8) āyīnesidür *el-mu'minu mir'ātu'l-mu'mini*[1548] *mü'min*den murād velī idügi bu ḥadīs-i şerīfden daḫı ẓāhirdür (9) *itteḳū firāsete'l-mu'mini fe innehu yenẓuru binūrillāhi*[1549] [*āyine'-i*de hemze yā-yı sākine oḳunur].

3196 Çün zened ū naḳd-i mārā bermiḥek

Çünki velī (10) bizüm naḳdümüzi meḥekke ura yaʿnī nūr-ı İlāhī ile naẓar ide

Pes yaḳinrā bāz dāned ū zişek

pes (11) ol velī yaḳīni şekden āşkāre bilür yaʿnī ṣaḥīḥü'l-iʿtiḳād ve bed-gümān ḳanġısı idügi aña ẓāhir ü rūşen (12) olur.

3197 Çün şeved cāneş meḥekk-i naḳdhā

Çünki anuñ cānı naḳdlerüñ meḥekki ola

Pes bübīned ḳalbrā vü ḳalbrā

(13) pes ḳalbi ve ḳalbi görür *ḳalb-i evvel*den murād göñüldür *ḳalb-i ṣānī*den murād ʿamele yaramaz nesnedür (14) zübde-yi kelām budur ki evliyā ṣaḥīḥ u maḳbūl olan ḳalb ü fikri ve fāsid ü nāmaʿḳūl olan niyyet ü iʿtiḳādı (15) bilür zīrā evliyā cevāsīs-i ḳulūbdur. (16)

Derbeyān-ı nişānden-i pād-şāhān ṣūfiyān-ı ʿārifrā pīş-i rūy-ı ḫᵛīş tā çeşmişān bedīşān rūşen şeved

ʿĀrif-i (17) billāh olan ṣūfīleri kendü yüzleri öñinde oturtması beyānındadur tā pād-şāhlaruñ çeşmi anlarıla münevver (18) ü rūşen ola

3198 Pād-şāhanrā çünan ʿādet buved

Zemān-ı sābıḳda olan pād-şāhlaruñ ʿādeti (19) ancılayındur

[1548] "Mü'min mü'minin aynasıdır…" (Ebû Dâvûd, *Sünen*, IV/385, r. 4918; Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, s. 93, r. 239; Tirmizî, *Sünen*, VIII/115; Beyhakî, *Şu'abü'l-Îmân*, vr. 477a; Kuzâ'î, *Müsnedü'ş-Şihâb*, vr. 15a, r. 86.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 47-49.

[1549] "Mü'minin firâsetinden sakının. Zîrâ o, Allâhın nûru ile bakar." (Tirmîzî, *Sünen*, XI/288-289; Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, VI/118, r. 349; İbn 'Abdi'l-Berr, *Câmi'u Beyâni'l-ʿİlm*, I/196, İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, III/145-148; Zehebî, *Mîzân*, IV/17, r. 8098.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, 190-191.

İn şinīde bāşi er yādet buved

bunı işitmiş olasın yaʿnī işitmişsün (20) ola eger ḫāṭıruñda ise.

3199 Dest-i çepşan pehlevānān İstend

Pehlevānlar anlaruñ ṣol ṭarafında ṭururlar [*dest-i çep* ṣol ṭaraf maʿnāsınadur] (21)

Z'an ki dil pehlū-yı çep bāşed bebend

zīrā ki göñül ṣol yanında bend ü ḳayddadur pes anlar ki ḳuvvet-i (22) ḳalb ṭutarlar ve pehlevānlardur ṣol cānib anlara münāsibdür.

3200 Müşrif ü ehl-i ḳalem berdest-i rast

(23) Defter-dār ve erbāb-ı ḳalem ṣaġ cānibinde ṭururlar [*dest-i rāst* ṣaġ ṭaraf maʿnāsınadur]

Z'an ki ʿilm-i ḫaṭṭ u sebt an dest-i rast

(24) zīrā ki ḫaṭṭ u sebt ʿilmi yaʿnī ṣanʿat-ı kitābet ve ḫaṭṭ yazmaḳ ol ṣaġ el içündür. (25)

3201 Ṣūfiyanrā pīş-i rū mevżiʿ dehend

Ṣūfīlere pad-şāhlaruñ yüzi öñinde yir virürler yaʿnī pād-şāhlaruñ muḳābelesinde (26) otururlar

K'āyine-y cānend ü z'āyīne behend

zīrā ṣūfīler cānuñ āyīnesidürler ve ḥaḳīḳatda (27) āyīneden yeglerdür zīrā ṣūfīler ki murād evliyādur āyīne-yi Ḫudāy-nümālardur āyīne anlara nisbet lāşey'dür. (28)

3202 Sīne ṣayḳalhā zede derzikr ü fikr

Zikr ü fikrde sīneye ṣayḳallar urmış [B224b] (29) murād *likulli şey'in ṣıḳāletu ve ṣıḳāletu'l-ḳalbi zikrullāhi ve't-tefekkuru sāʿaten ḫayrun minʿibādeti sebʿīne seneten*[1550] mūcebince taṣfiye-yi [M231b] (1) ḳalb ve ṣafā-yı ḫāṭır [A288b] taḥṣīl idüp mirʾāt-ı cemāl-i İlāhī olmaġa istiʿdād kesb itdüklerin beyāndur [murād zikr-i İlāhīdür murād fikr-i İlāhīdür]. (2)

Tā pezīred āyine-y dil naḳş-ı bikr

Tā göñül āyinesi bikr ü nev-naḳş ḳabūl ide yaʿnī rūy-ı cānānı müşāhede ide (3)

3203 Her ki ū ezṣulb-i fiṭrat ḫūb zād

Her kim ki o ṣulb-i fiṭratdan ḫūb ṭoġdı [*fiṭrat* ḫılḳat maʿnāsınadur]

Āyine derpīş-i ū bāyed nihād

(4) āyineyi anuñ öñine ḳomaḳ gerek tā ki kendünüñ ḥüsnini müşāhede ide yaʿnī ḫūb-rūy (5) nite ki ḥüsni müşāhedesiyiçün āyineye ṭālibdür ḥażret-i Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā

[1550] "Her şeyin bir cilâsı vardır; kalbin cilâsı da zikrullâhtır. Ve bir saatlik tefekkür yetmiş yıllık (nâfile) ibâdetten hayırlıdır."

1 murād zikr-i İlāhīdür HNA: -MB / murād fikr-i İlāhīdür MHNA: -B

hem-çünān ʿışḳ u maḥabbeti ile āyine gibi rūşen (6) ü ṣāfī göñül ister ki tā kendünüñ tecelliyātına maẓhar u mirʾāt ola.

3204 ʿĀşıḳ-ı āyīne bāşed rūy-ı ḫūb

(7) Ḫūb u zībā yüz yaʿnī dil-ber-i raʿnā āyīneye ʿāşıḳ olur tā ki kendünüñ cemāl-i bākemālini müşāhede ide (8)

Şayḳal-ı cān āmed ü taḳve'l-ḳulūb

zīrā rūy-ı ḫūb cānuñ ṣayḳalı ve ḳulūbuñ leṭāfet ü pākligi geldi yaʿnī (9) *liḳāʾu'l-maḥbūbu şifāʾu'l-ḳulūb*[1551] ḥükmince müşāhede-yi dil-ber-i cāndan ġam u ṣıḳleti ve dilden inḳıbāż u keṣāfeti (10) izāle itdügin beyāndur [*taḳvā* pāklik maʿnāsınadur taḳve'l-ḳulūb terkībi ile bu āyet-i kerīmeye işāretdür ki sūre-yi Ḥacdadur *ẕālike ve men yuʿaẓẓim şeʿāʾirellāhi fe innehā mintaḳve'l-ḳulūb*[1552]]. Beyt (11) [N157a]

Beferāġ-ı dil zemānī naẓarī bemāh-rūyī
Bih ezan ki çetr-i şāhī heme ʿumr hāy u hūyī[1553]

Āmeden-i mihmān pīş-i [H189a] **Yūsuf ʿaleyhi's-selām ve teḳāżā kerden-i Yūsuf ʿaleyhi's-selām ezū tuḥfe vü armaġān** (12)

Yūsuf peyġam-ber ʿaleyhi's-selāmuñ ḥużūrına mihmānuñ gelmesi ve Yūsuf peyġam-ber ʿaleyhi's-selām (13) andan tuḥfe vü armaġān teḳāżā itmesi beyānındadur

3205 Āmed ezāfāḳ yār-ı mihrbān

Eṭrāf-ı ʿālemden maḥabbetlü ve şefaḳatlü (14) bir yār geldi [āfāḳ-ı ʿālem ve eṭrāf-ı ʿālem maʿnāsına istiʿmāl olınur *āfāḳ* cemʿ-i ufuḳdur gök kenārı maʿnāsına]

Yūsuf-ı ṣıddīḳrā şud mīhmān

ṣıddīḳ Yūsufa ʿaleyhi's-selām mihmān oldı [*mīhmān* ve *mihmān* luġatdur]. (15)

3206 K'āşnā būdend vaḳt-i kūdekī

Ki ol yār ve Yūsuf ʿaleyhi's-selām tā ṭufūliyyet zemānında biri biri ile āşnā (16) idiler

Bervisāde-y āşnāyī müttekī

āşnālıḳ yaṣduġı üzre tekye idici idiler yaʿnī ikisi biri biri ile (17) ziyāde maḥrem-i rāz idiler [*visāde* bālīn beTürkī yasduḳ].

[1551] "Sevgilinin yüzü kalplerin şifâsıdır."

[1552] "Durum öyledir. Her kim Allah'ın hükümlerine saygı gösterirse, şüphesiz bu, kalplerin takvâsındandır." Hac/32.

10 taḳvā pāklik maʿnāsınadur MHNA: -B / taḳve'l-ḳulūb terkībi ile bu āyet-i kerīmeye işāretdür ki sūre-yi Ḥacdadur ẕālike ve men yuʿaẓẓim şeʿāʾirellāhi fe innehā mintaḳve'l-ḳulūb M: -HNAB

[1553] "Bir zaman gönülden ferâgat etmek ve sevgiliye bakmak şâhın çadırında olmaktan iyidir; çünkü bütün ömür hây u hûydan ibârettir."

14 āfāḳ-ı ʿālem ve eṭrāf-ı ʿālem maʿnāsına istiʿmāl olınur H: -MNAB / āfāḳ cemʿ-i ufuḳdur gök kenārı maʿnāsına HNA: -MB / mīhmān ve mihmān luġatdur HNA: -MB

3207 Yād dādeş cevr-i iḫvān u ḥased

Ol yār Yūsuf ʿaleyhi’s-selāma bürāderlerinüñ (18) cevr ü ḥasedini yād virdi yaʿnī teẕekkür eyledi ve aḥvāl-i güẕeşteden su’āl eyledi

Guft k’an zencīr būd u mā esed

(19) ḥażret-i Yūsuf ʿaleyhi’s-selām ol yāra eytdi ki iḫvānuñ cevr ü ḥasedi zencīr idi ve biz arslan (20) idük yaʿnī benüm ziynet ü rifʿatüme sebeb oldı egerçi anlaruñ ḳaṣdı cefā vü ihānet idi. (21)

3208 ʿĀr ne’bved şīrrā ezsilsile

Arslana zencīrden ʿār olmaz belki tefāḫur olur

Nist mārā ezḳażā-yı Ḥaḳ gile

(22) bize Ḥaḳḳ taʿālānuñ ḥükm ü ḳażāsından şikāyet yoḳdur [*gile* şikāyet maʿnāsınadur].

3209 Şīrrā bergerden er zencīr būd

Eger şīrüñ (23) boynı üzre [A289a] zencīr oldı ise bu hem maʿnādur egerçi şīrüñ boynı üzre zencīr oldı (24)

Berheme zencīr-sāzan mīr būd

cemīʿ zencīr-sāzlar üzre emīr oldı bu hem vechdür cemīʿ zencīr-sāz üzre ol şīr emīr oldı (25) vech-i evvele göre *zencīr-sāzān* vaṣf-ı terkībī-yi cemʿdür ki müfredi *zencīr-sāz*dur vech-i ṯānī üzre *zencīr-sāz* (26) vaṣf-ı terkībī-yi müfreddür *zencīr-sāzān*dan murād zencīrile ḳayd u bend olınan sibāʿdur zencīr düzenler (27) maʿnāsına arslana sulṭānu’l-ḥayvānāt dirler.

3210 Guft çun būdī zizindān u ziçāh

Ol yār (28) ḥażret-i Yūsufa eytdi zindāndan ve ḳuyudan niçe olduñ *zindān*dan murād Mıṣrda olan ḥabsdür *çāh*dan murād (29) çāh-ı Kenʿāndur bürāderleri anı anda bıraġup gitmişler idi ṣoñra mālik ṣatun alup Mıṣra alup gitdi [*çūn* imāle ile istifhāmdur] [B225a] [M232a] (1)

Guft hem-çün dermuḥāḳ u kast māh

ḥażret-i Yūsuf ol yāra eytdi muḥāḳ u noḳṣānda olan māh (2) gibi oldum *muḥāḳ* ayuñ üç āḫırki gicesidür *kāst* kāsten maʿnāsına maṣdar-ı muraḫḫamdur eksilmek maʿnāsına. (3)

3211 Dermuḥāḳ er māh-ı nev gerded dü-tā

Muḥāḳda egerçi māh-ı nev iki ḳat olur yaʿnī ziyāde nāḳıṣ u bīnūr (4) olur

Nī derāḫır bedr gerded bersemā

---

17 visāde bālīn beTürkī yasduḳ H: -MNAB

3 māh-ı nev gerded HNAB: māh gerded nev M

āḫır āsmān üzre bedr olmaz mı yaʿnī bedr ü pür-nūr olur ben (5) daḫı egerçi belā-yı iḫvān ve ḥabs-i zindāndan ziyāde müteʾellim ü mużṭarib oldum ʿāḳıbet ʿināyet-i Bārī (6) yārī ḳılup kemāl-i ʿizz ü rifʿata vuṣūl bulup ʿazīz-i Mıṣr oldum.

3212 Ger çi dür-dāne behāven gūftend

Egerçi (7) incü dānesini hāvende dögdiler ve zīr ü zeber eylediler

Nūr-ı çeşm ü dil şud u bīned bülend

çeşm (8) ü dilüñ nūrı oldı ve bülend görür ve bülende naẓar eyler zīrā çeşmüñ nūrı oldı.

3213 Gendümīrā zīr-i ḫāk endāḫtend

(9) Vāfir gendümi ḫāk altına atdılar ve pinhān eylediler

Pes ziḫākeş ḫūşehā bersāḫtend

(10) ṣoñra anı ḫākden ḫūşeler düzdiler yaʿnī terbiyet-i İlāhī ile andan vāfir dāneler ḥāṣıl (11) eylediler [*ḫūşe*den murād bunda buġday ṣalḳımıdur].

3214 Bār-ı dīger kūftendeş z'āsiyā

tekrār anı āsyābdan dökdiler yaʿnī un eylediler (12)

Ḳıymeteş efzūd nan şud can-fizā

ḥayāt ziyāde idici nān oldı anuñ ḳıymeti artdı. (13)

3215 Bāz nanrā zīr-i dendan kūftend

Nānı girü diş altında dögdiler yaʿnī çiyneyüp yidiler (14)

Geşt ʿaḳl u cān u fehm-i hūşmend

ʿāḳıluñ ʿaḳl u cān u fehmi oldı pes her kim ki Allāh yolında dünyāda nāḳıṣ u (15) bīṣūret ü żaʿīf ve maḥv u fānī ola āḫıretde kāmil ü pür-iʿtibār ve ḳavī vü ehl-i saʿādet olur nite ki ḥażret-i (16) Mevlānā buña işāret eyler.

3216 Bāz an can çün ki maḥv-ı ʿışḳ geşt

Girü ol cān çünki ʿışḳ-ı İlāhīnüñ (17) maḥvı oldı ve *mūtū ḳable en temūtū*[1554]nuñ sırrına vuṣūl buldı (18)

Yuʿcibu'z-zurrāʿa āmed baʿde keşt

kiştden ṣoñra yuʿcibu'z-zurrāʿa [A289b] geldi yaʿnī zirāʿat idicileri ʿucba getürür bu āyet-i kerīmeye (19) işāretdür *kezerʿin aḫrece şaṭʾahu fe āzerehu feʾstaġleẓa feʾstevā ʿalāsūḳıhi yuʿcibuʾz-zurrāʿa*[1555] (20) bunuñ mümeṣṣili ḥażret-i Peyġam-berdür ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ve anuñ yārān u aṣḥābıdur [H189b] rażıyallāhu ʿanhum ki daʿvet-i (21) İslāmuñ evvelinde żaʿīf idi ve tedrīcile ḳuvvet ṭutdı ve aʿdā üzre furṣat u nuṣret buldı ve

---

[1554] "Ölmeden önce ölünüz." Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 260.

[1555] "Onlar filizini yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzerler ki bu, ekicilerin de hoşuna gider." Fetih/29.

(22) ʿālemiyānuñ taʿaccübine sebeb oldı ehl-i riyāżet ü ʿibādet daḫı egerçi evvelā żaʿīf ü [N157b] naḥīf olur ammā (23) āḫır şerīf ü laṭīf olur [*baʿde kişt*de ḳāfiye içün kāf meftūḥ oḳunur *kişt* ekin].

3217 İn suḫan pāyan nedāred bāz gerd

Bu söz pāyān u nihāyet ṭutmaz ḥażret-i (24) Yūsufıla ol yāruñ ḳıṣṣası cānibine rücūʿ eyle [*bāz gerd* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Tā ki bāYūsuf çi guft an nīk-merd

beyān (25) eyle tā ki ol nīk-merd Yūsufa ne didi *nīk-merd*den murād ol yār-ı mihmāndur.

3218 Baʿde ḳıṣṣa guftineş guft ey felān

(26) Ḥażret-i Yūsuf kendünüñ ḳıṣṣasını didükden ṣoñra aña eytdi ey fulān (27)

Hin çi āverdī tu mārā armaġān

āgāh ol sen bize [B225b] ne armaġān getürdüñ bu hem vechdür armaġān ne getürdüñ. (28)

3219 Berder-i yāran tehī-dest āmeden

Yārānuñ ḳapusına tehī-dest yaʿnī armaġānsız gelmek (29)

Hest bīgendüm suy-ı ṭāḥun şuden

ṭāḥūn cānibine buġdaysız gitmekdür nite ki buġdaysız degirmene giden [M232b] (1) un bulmaz armaġānsız dost cānibine gelen żıyāfet görmez ve riʿāyete vāṣıl olmaz [*ṭāḥūn* degirmen maʿnāsınadur].

3220 Ḥaḳ taʿālā ḫalḳrā gūyed beḥaşr

(2) Ḳıyāmetde Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ḫalḳa diye [*ḥaşr* ḳıyāmet güni maʿnāsınadur]

Armaġan kū ezberāy-ı rūz-ı neşr

ḳıyāmet güninden (3) ötüri armaġān ḳanı bu hem maʿnādur ḳıyāmet güni içün armaġān ḳanı bundan ṣoñra ḥażret-i Mevlānā bu maʿnāyı (4) beyān eyler bu āyet-i kerīmeye işāret itmegile *ve leḳad ci'tumūnā furādā kemā ḫalaḳnākum evvele merretin ve terektum mā ḫavvelnākum ve rā'e ẓuhūrikum*[1556] (5) ʿizzetüm ḥaḳḳıyiçün taḥḳīḳ siz bize bugün ki murād rūz-ı ḥaşrdür tenhā geldüñüz ne māl u ḥaşem ü ḫadem (6) ve ne ferzend ü yār nite ki evvel biz sizi ḫalḳ eyledük ve siz terk eyledüñüz ol nesneyi ki biz size dünyāda (7) virdük arḳalaruñuz ardına yaʿnī cemīʿisinden ʿārī geldüñüz.

3221 Ci'tumūnā vü furādā bīnevā

[1556] "Andolsun ki, sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker bize geleceksiniz ve (dünyada) size verdiğimiz şeyleri arkanızda bırakacaksınız." En'âm/94.

ʿAẓametüm ḥaḳḳıyiçün taḥḳīḳ (8) siz bize tenhā geldüñüz ve enṣārsız ve rızḳ u mālsız

Hem bedan san ki ḫalaḳnākum keẕā

hem ol üslūbıla (9) ki sizi biz öyle ḫalḳ eyledük.

3222 Hin çi āverdīd dest-āvīzrā

Āgāh oluñuz dest-āvīz içün (10) ne getürdüñüz [*hīn* bunda āgāh oluñuz maʿnāsınadur *āverdīd* iʿtibārıyıla]

Armaġānī rūz-ı rustāḫīzrā

ḳıyāmet güni içün bir armaġān *dest-āvīz* şol (11) armaġāndur ki dost ḥużūrına tehī-dest gitmemek içün ellerine alup getürürler *rūz-ı* [A290a] *rustāḫīz* ḳıyāmet (12) güni.

3223 Yā ümīd-i bāz-geştentan nebūd

Yā budur ki size girü dönmek ve benüm ḥużūruma gelmek ümīdi olmadı (13)

Vaʿde-yi imrūz bāṭıltan nemūd

yā budur ki bu günüñ vaʿdesi şerre bāṭıl görindi bu sebebden (14) bu günüñ tedārükinden ġāfilsüz [*yā vaʿde-yi imrūz* taḳdīrindedür].

3224 Münkirī mihmāniyeşrā ezḫarī

Ḫamāḳat u ḫarlığuñdan ḥażret-i Ḫudānuñ (15) mihmānlığına münkir iseñ

Pes zimaṭbaḫ ḫāk ü ḫākister berī

pes anuñ niʿmet ü iḥsānı maṭbaḫından ḫāk (16) ü ḫākister iledürsün yaʿnī niʿmet ü iḥsānından maḥrūm olup żıyāfetden eẕer ü nişān görmezsün [*ḫākister* kül maʿnāsınadur]. (17)

3225 V'er neyī münkir çünin dest-i tehī

Ve ger ḥażret-i Ḫudānuñ żıyāfet ü mihmānlığına münkir degül iseñ buncılayın (18) boş el yaʿnī ʿamel-i ṣāliḥden bu vechile tehī dest

Berder-i an dust çun pā mīnehī

ol dostuñ (19) ḳapusı üzre niçe ayaḳ ḳorsun ḥāṣıl-ı maʿnā eger ḳıyāmete münkir degül iseñ pes ne sebebden ṭāʿat (20) u ʿibādete saʿy eylemezsün dimekdür ḥażret-i Ḫaḳḳuñ żıyāfet ü mihmānlığından murād dīdār-ı şerīfi ve cinān-ı laṭīfidür. (21)

3226 Endekī ṣarfe bukun ezḫᵛāb u ḫor

Ḫᵛāb u ḫordan birazcuḳ fāyide eyle maʿnāsınadur ḥāṣıl-ı maʿnā (22) budur ki bīdār olup ṣāyim ol dimekdür

Armaġan behr-i mülāḳāteş bübür

anı ḥażret-i (23) Ḫudāya mülāḳātdan ötüri armaġān ilt pes maʿlūm oldı ki ḥażret-i Ḫudāya armaġān ʿamel-i ṣāliḥdür [*bübür* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]. (24)

3227 Şev ḳalīlü'n-nevmi mimmā yehceʿūn

Ḫʷābda olanlardan ḳalīlü'n-nevm ol yaʿnī keṯret-i nevmi terk eyle (25)

Bāş deresḥār ezyestaġfirūn

seḥerlerde istiġfār idenlerden ol (26) *inne'l-muttaḳīne fīcennātin ve ʿuyūn āḫıẕīne mā ātāhum Rabbuhum innehum kānū ḳable ẕālike muḥsinīn kānū ḳalīlen mine'l-leyli mā yehceʿūn ve bi'l-esḥāri hum yestaġfirūn*[1557]. (27)

3228 Endekī cünbiş bukun hem-çün cenīn

Cenīn gibi birazcuḳ (28) cünbiş ü ḥareket eyle yaʿnī ṭāʿat u ʿibādete saʿy eyle

Tā bübaḫşendet ḥavās-ı nūr-bīn

tā saña (29) nūr görici ḥavāss [B226a] bağışlayalar yaʿnī cenīn ḥareket ü cünbişe geldükde aña ḥavāss iḥsān olındugı gibi [M233a] (1) sen daḫı ʿışḳ u ʿibādet ü riyāżete saʿy u kūşiş eyle tā ki saña nūr-ı [H190a] İlāhīyi müşāhede idici rūḥānī (2) ḥavāss iḥsān ideler *cenīn* ana ḳarnında rūḥ iḥsān olınan ṭıfldur [*nūr-bīn* vaṣf-ı terkībīdür].

3229 V'ezcihān-ı çün raḥim bīrun revī

(3) Ve raḥim-i māder gibi teng-cihāndan ṭaşra gidesin yaʿnī ṭabīʿat-ı beşeriyyetden ḫalāṣ bulasın [*raḥim* ḥānuñ kesriyiledür] (4)

Ezzemin derʿarşa-yı vāsiʿ şevī

zemīnden vāsiʿ meydāna gidesin yaʿnī ʿālem-i melekūta vāṣıl olasın bu (5) hem vechdür zemīnden necāt bulup vāsiʿ meydānda olasın vech-i evvele göre *şevī* revī maʿnāsınadur (6) *ʿarşa-yı vāsiʿ*den murād ʿālem-i melekūtdur.

3230 An ki arżullāhi vāsiʿ gufteend

Ol ki arżullāhi vāsiʿ (7) [A290b] [N158a] dimişlerdür

ʿArşayī dan k'enbiyā derrefteend

bir ʿarşa bil ki ol ʿarşaya enbiyā vü evliyā gitmişlerdür (8) Ḳur'ān-ı ʿAẓīmde *vāsiʿatun*dur *li'lleẕīne aḥsenū fīhāẕihi'd-dunyā ḥaseneh ve arżullāhi vāsiʿah innemā yuveffe'ṣ-ṣābirūne ecrehum biġayri ḥisāb*[1558] [*dān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]. (9)

3231 Dil negerded teng ezin ʿarşa-y ferāḫ

Ol vāsiʿ (10) ʿarşadan göñül teng ü munḳabıż olmaz zīrā ol ʿālemde dil-tenglikden eṯer yoḳdur [*ʿarşa'-i*de hemze yā-yı sākine oḳunur]

[1557] "Şüphesiz ki Allah'a isyandan sakınanlar, Rablerinin kendilerine verdiğini alarak cennetlerde ve pınar başlarında bulunacaklar. Kuşkusuz onlar, bundan önce dünyada güzel davrananlardı. Geceleri pek az uyurlardı. Seher vakitlerinde de istiğfar ederlerdi." Zâriyât/15-18

[1558] "Bu dünyada iyilik yapanlara iyilik vardır. Allah'ın (yarattığı) yeryüzü geniştir. Yalnız sabredenlere, mükâfatları hesapsız ödenecektir." Zümer/10

Naḫl-i ten ancā negerded ḫuşk şāḫ

(11) ten naḫlinüñ şāḫı anda ḫuşk olmaz belki her dem tāze vü laṭīfdür hergiz aña zevāl (12) ü noḳṣān irişmez baʿż-ı nüsaḫda *ten* yerine *ter* vāḳıʿdur *naḫl* ḫurmā aġacı.

3232 Ḥāmilī tū mer ḥavāsetrā künün

(13) Şimdi sen ḥavāsuña ḥāmilsin

Künd ü mande mīşevī vü ser-nigūn

çönge ve yorġun ve zebūn ve başı (14) aşaġa olursun yaʿnī mādām ki ḥāmil-i ḥavāssın ḥālüñ ḫarābdur aḥvāl-i beşeriyyetden ḫalāṣ bulmaz ve (15) vāṣıl u maḳbūl-i Ḥaḳḳ olmazsun ve bir dem taʿab u zaḥmet ü meşaḳḳatdan ḫālī degülsin *künd* kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyile (16) çönge maʿnāsınadur künd yerine *gend* kāf-ı Fārsīnüñ fetḥasıyıla ḳokmış maʿnāsına maḥalle mülāyim degüldür nite ki aşaġada (17) vāḳıʿ olan beytden ẓāhirdür.

3233 Çün ki maḥmūlī ne ḥāmil vaḳt-i ḫᵛāb

Ḫᵛāb vaḳti çünki maḥmūli sen ḥāmil degülsin [*ne ḥāmilī* taḳdīrindedür] (18)

Mandegī reft ü şudī bīrenc ü tāb

zebūnlıḳ gitdi ve meşaḳḳatsız ve ḥarāretsiz olduñ çünki ʿālem-i (19) ḫᵛābda bu ḳadar āsāyiş ü ḥużūr ve rāḥat u sürūr vardur pes ʿālem-i melekūta vuṣūl bulduḳda (20) istirāḥat u ẕevḳ u ṣafā ne mertebede idügini Ḫudādan ġayrı kimse bilmez vaḳt-i ḫᵛābda ḥavāsdan ḫalāṣ (21) bulmaḳ ḫavāṣṣ-ı insānuñ aḥvālinden bir çāşnīdür ve ḫavāṣṣ-ı insān Aṣḥāb-ı Kehf meṣābesindedür nite ki (22) ḥażret-i Mevlānā beyān eyler [*tāb* bunda ḥarāret maʿnāsınadur].

3234 Çāşnīyī dan tu ḥāl-i ḫᵛābrā

Ḫᵛāb ḥālini sen bir çāşnī bil (23)

Pīş-i maḥmūlī-yi ḥāl-i evliyā

evliyānuñ ḥālinüñ maḥmūlligi ḳatında yaʿnī ḥavāss u meşāġil-i dünyānuñ ḥāmil ü maġlūbı (24) degüllerdür belki anlar ḥażret-i Ḫudānuñ ʿināyetine maḥmūl ü maġlūblardur.

3235 Evliyā Aṣḥāb-ı Kehfend ey ʿanūd

(25) Ey ʿanūd evliyā Aṣḥāb-ı Kehflerdür yaʿnī Aṣḥāb-ı Kehf gibidür [*ʿanūd* mübālaġa ile ism-i fāʿildür]

Derḳıyām u derteḳallub hum ruḳūd

---

17 ne ḥāmilī taḳdīrindedür HNA: -MB

(26) ḳıyāmda ve teḳallübde anlar nāyimlerdür ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki ey evliyānuñ sırr u ḥaḳīḳatına muṭṭaliʿ olmayup (27) ʿabes yire ziyāde ʿinād idici evliyā Aṣḥāb-ı Kehf gibidür ki cemīʿ-i aḥvāl ü efʿāli ʿināyet ü luṭf-ı İlāhī ile (28) ḳabāḥat u noḳṣāndan maṣūn u maḥfūẓdur ḥālā ki istiġrāḳ sebebi ile kendü ẕāt ve aḥvāl ü efʿāl ü (29) aḳvālinden bīḫaberlerdür *ve taḥsebuhum eyḳāẓan ve hum ruḳūd ve nuḳallibuhum ẕāte'l-yemīni ve ẕāte'ş-şimāl*[1559] [B226b] [M233b] (1) sen anları bīdārlar ṣanursun zīrā ki [A291a] anlaruñ gözleri açıḳdur ve ḥālbuki anlar nāyimdür ve anları (2) biz ṣaġ ṭaraflar ve ṣol ṭaraflarına döndürürüz Keşfü'l-Esrārda beyān olınmışdur ki bu ḥāl ehl-i ṭarīḳatuñ (3) işinüñ nümūdārıdur ẓāhirde gūyiyā kendüleriyile muḳayyedlerdür ve ḥaḳīḳatda cemīʿ-i ḫuṣūṣda fārıġlar ve (4) bīḳaydlardur [*ruḳūd* nāyimler maʿnāsınadur ki cemʿ-i rāḳıddur].

3236 Mīkeşedşan bītekellüf derfiʿāl

Ḫudāy taʿālā anları tekellüf ü meşaḳḳatsız efʿāl ü aʿmāle çeker anlar (5) andan bīḫaberdür [*fiʿāl* cemʿ-i fiʿldür]

Bīḫaber ẕate'l-yemin ẕāte'ş-şimāl

ṣaġ cānibine ṣol cānibine yaʿnī Aṣḥāb-ı Kehfi (6) nite ki melāyike emr-i İlāhī ile ṣaġ cānibe ve ṣol cānibe döndürürler ḥālen ki anlar ḫᵛābdadur ol ḥālden (7) bīḫaberlerdür [*yemīn* ṣaġ ve *şimāl* ṣol maʿnāsınadur].

3237 Çist an ẕāte'l-yemin fiʿl-i ḥasen

Ol ẕāte'l-yemīn nedür fiʿl-i ḥasen ve ʿamel-i ṣāliḥdür (8)

Çist an ẕāte'ş-şimāl eşġāl-i ten

ol ẕāte'ş-şimāl nedür tenüñ şuġlleridür ki murād meṣāliḥ-i maʿāşdur [*eşġāl* cemʿ-i şuġldür]. (9)

3238 Mīreved in her dü kār ezenbiyā

Bu her iki iş enbiyādan ṣādır olur *her dü kār*dan murād ʿamel-i dünyā vü (10) āḫıretdür

Bīḫaber z'in her dü İşan çün ṣadā

[H190b] ṣadā gibi anlar bu her ikiden bīḫaberlerdür. (11)

3239 Ger ṣadāyet bi'şnevāned ḫayr u şer

Kūh egerçi ḫayr u şer her ne ise saña ṣadāyı işitdürür zīrā ṭaġa her ne ile bāng (12) urur iseñ andan anuñ ṣadāsını işidürsün

Ẕāt-ı kuh bāşed ziher dü bīḫaber

līkin kūhuñ (13) ẕātı ikisinden bile ḫabersizdür [*kuh* kūhdan muḫaffefdür]. (14)

[1559] "Kendileri uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırdın. Onları sağa sola çevirirdik." Kehf/18.

Guften-i mihmān Yūsufrā ʿaleyhi’s-selām ki āyine āverdemet armaġān ki tā her bārī ki dervey nigerī rūy-ı ḫūb-ı ḫᵛīşrā bīnī merā yād kunī

Yūsuf peyġam-ber ʿaleyhi’s-selām mihmānuñ (15) dimesi beyānındadur ki saña armaġān āyine getürdüm ki tā her bir kerre ki āyineye naẓar idesin kendünüñ ḫūb (16) yüzüñi göresin ol vaḳt beni yād idesin

3240 Guft Yūsuf hin biyāver armaġān

Yūsuf (17) peyġam-ber ʿaleyhi’s-selām mihmāna eytdi āgāh ol armaġān getür

Ū zişerm-i in teḳāżā zed fiġān

o mihmān bu (18) teḳāżānuñ şerminden fiġān urdı yaʿnī feryād eyledi nite ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti rūz-ı liḳāda ḥużūr-ı şerīfine gelici (19) bendesinden armaġān ṭaleb ide bende ol ḥālde müteḥayyir olup efġān ide [ʿArab *teḳāżī* ʿAcem *teḳāżā* dir].

3241 Guft men çend armaġan cüstem turā

(20) Ol mihmān eytdi ne ḳadar ki senüñ içün armaġān ṭaleb eyledüm

Armaġānī dernaẓar n’āmed merā

(21) benüm naẓarumda bir armaġān gelmedi yaʿnī saña lāyıḳ bir armaġān [N158b] bulmadum murād bendeden dergāh-ı Eḥadiyyete (22) lāyıḳ armaġān müyesser olmaduġın beyāndur.

3242 Ḥabbeyīrā cānib-i kan çun berem

Āḫır kendüme eytdüm sīm ü zerden (23) bir ḥabbeyi maʿden cānibine niçe iledem

Ḳaṭreyīrā sūy-ı ʿumman çun berem

[A291b] ʿUmmān cānibine bir ḳaṭreyi niçe iledem. (24)

3243 Zīrerā men sūy-ı Kirmān āverem

Kirmān cānibine ben zīre getürürem [*zīre* kimmūn ki Türkīsi kimnondur]

Ger bepīş-i tū dil ü cān āverem

(25) eger senüñ ḥużūruña dil ü cānumı getürem yaʿnī eger saña dil ü cānumı armaġān diyü getürem gūyiyā zīre Kirmāna iledürem (26) ki Kirmānda zīrenüñ ḳadr ü iʿtibārı yoḳdur pes saña dil ü cān armaġān olmaḳ şeyʾ-i ḥaḳīrdür. Beyt (27)

Ger metāʿı çoḳ olan irürse vaṣla dāmeni
ʿĀşıḳuñ candur metāʿı innehu şeyʾun ḳalīl

3244 Nist tuḫmī k’enderin enbār nist

(28) Bir toḫum yoḳdur ki bu enbārda yoḳdur yaʿnī bu enbārda cemīʿ toḫum vardur yaʿnī bu dergāhda (29) her [B227a] metāʿ ve her nesne mevcūddur

Ġayr-ı ḥüsn-i tū ki anrā yār nist

senüñ ḥüsn ü cemālüñden [M234a] (1) ġayrı ki aña şerīk ü şübhe yoḳdur pes bende her ne ḳadar ki ḥażret-i Ḫudānuñ dergāhına lāyıḳ armaġān ṭaleb (2) ide aña lāyıḳ armaġān bulmaġa ḳādir olmaz zīrā zemīn ü āsmān meleklerinüñ ṭāʿatı ve enbiyā vü evliyānuñ ʿibādeti (3) ḥażret-i Ḫudānuñ dergāhında firāvāndur ve çün ḥażret-i Ḫudānuñ ʿaẓametini fikr ü teʾemmül idesin hīç birisi (4) ḥażret-i Ḫudāya lāyıḳ olmaz.

3245 Lāyıḳ an dīdem ki men āyīneyī

ʿĀḳıbet anı lāyıḳ gördüm ki ben bir āyīneyi (5)

Pīş-i tū ārem çü nūr-ı sīneyī

senüñ ḳatuña getürem bir sīne nūrı gibi.

3246 Tā bübīnī rūy-ı ḫūb-ı ḫod derān

(6) Tā ol āyinede kendünüñ ḫūb yüzüñi göresin

Ey tu çün ḫurşīd şemʿ-i āsmān

ey kimse ki sen (7) āftāb gibi āsmānuñ şemʿisin zübde-yi kelām budur ki armaġān ġarīb ü ʿacīb gerekdür ki tā maḥall-i ḳabūlde vāḳıʿ ola (8) pes anı münāsib gördüm ki ehl-i ṣafānuñ sīnesinüñ nūrı gibi pāk ü muṣaffā bir āyine getürem çünki aña (9) naẓar idüp cemāl-i bākemālüñi müşāhede idesin senüñ naẓaruña bir nesne görine ki hergiz anuñ naẓīrini görmemiş (10) olasın āyineden murād ḳalb-i selīmdür ki ḳıyāmetde andan ġayrınuñ nefʿi olmaz *yevme lāyenfeʿu mālun ve lā benūn illā men etallāhe biḳalbin selīm*[1560] [*ḫurşīd* mużāf degüldür]. (11)

3247 Āyine āverdemet ey rūşenī

Saña āyine getürdüm ey çeşmümüñ nūrı [ey rūşenī *ey nūr-ı çeşm-i men* taḳdīrindedür] (12)

Tā çü bīnī rūy-ı ḫod yādem kunī

tā çünki āyinede kendü yüzüñi göresin ol münāsebetile beni yād idesin. (13)

3248 Āyine bīrun keşīd ū ezbaġal

Ol yār-ı mihmān ḥażret-i Yūsufa bu sözleri didükden ṣoñra ḳoltuġından āyineyi ṭaşra (14) çekdi yaʿnī āyineyi ḳoynından çıḳarup ḥażret-i Yūsufuñ öñinde ḳodı [*baġal* ḳoltuḳ maʿnāsınadur]

Ḫūbrā āyīne bāşed müşteġal

[1560] "O gün, ne mal fayda verir ne de evlât. Ancak Allah'a kalb-i selîm (temiz bir kalp) ile gelenler (o günde fayda bulur)."Şuarâ/88-89.

(15) maḥbūba şuġl idecek maḥall āyinedür yaʿnī dil-bere āyine gibi eglence olmaz pes ḥażret-i Ḫudāy-ı Müteʿāl ki (16) *innellāhe Cemīlun yuḥibbu'l-cemāl*[1561] anuñ ṣıfatıdur aña hīç cemāl-i İlāhīyi gösterici mücellā āyīneden maḳbūlrek tuḥfe olmaz (17) ve çünki her bir nesnenüñ ẓuhūrı anuñ żıddı iledür ḥażret-i Mevlānā anuñ beyānına şürūʿ (18) eyledi.

3249 Āyine-y hestī çi bāşed nīstī

Vücūduñ āyinesi nedür yoḳlıḳdur yaʿnī ḥażret-i Ḫudānuñ vücūd-ı pākinüñ (19) āyinesi bendenüñ [A292a] maḥv u fenāsıdur

Nīstī ber ger tu ebleh nīstī

ḥużūr-ı Ḥaḳḳa nīstlik ilt [H191a] eger sen (20) ebleh degül iseñ murād budur bende mādām ki ifnā-yı vücūd idüp maḥv-ı muṭlaḳ olmaya ki āyine vücūd-ı ḥażret-i Bārī (21) ve maḳbūl-i dergāh-ı ʿālī olmaz [*ber* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

3250 Hesti endernīstī bu'tvan nümūd

Vücūd yoḳlıḳda görinmek (22) mümkindür zīrā vücūduñ āyinesi maḥv u fenādur

Māl-dāran berfaḳīr ārend cūd

aġniyā faḳīr üzre cūd u seḫā getürürler (23) yaʿnī aġniyā fuḳarāya iḥsān eylerler zīrā aġniyānuñ āyinesi faḳrdur.

3251 Āyine-y ṣāfī-yi nan ḫod gürsinest

(24) Nānuñ ṣāfī vü ṣaḥīḥ āyinesi ḫod gürisnedür zīrā nānuñ ḳadr ü şerefi [B227b] anda ẓāhir olur sīr olan anuñ ḳadrini (25) bilmez

Suḫte hem āyīne-yi āteş-zenest

sūḫte hem āteş-zenenüñ āyinesidür zīrā sūḫte andan ġayrı (26) maḥalde bir fāyideye yaramaz *gürisne* aç kimse *sīr* ṭoḳ *sūḫte* bunda ḳav maʿnāsınadur *āteş-zene* çaḳmaḳ. (27)

3252 Nīstī vü naḳṣ-ı her cāyī ki ḫast

Her bir yirde ki nīstlik ve naḳṣ ẓāhir ü peydā oldı (28)

Āyine-y ḫūbī-yi cümle pīşehast

cemīʿ ṣıfatlaruñ leṭāfet ü ḫūblıġınuñ āyinesidür meṡelā eger bir kimse derzīye (29) muḥtāc ola ol kimse derzīnüñ āyinesidür sāyir ṣıfatlar daḫı buña ḳıyās olına nite ki ḥażret-i Mevlānā [M234b] (1) beyān eyler.

3253 Çün ki cāme çüst ü dūzīde buved

Çünki cāme laṭīf ü tamām ve dikilmiş ola [*dūzīde* ism-i mefʿūldür] (2)

Maẓhar-ı ferheng-i derzī çun şeved

[1561] "Allâh güzeldir, güzeli sever."

ol cāme derzīnüñ ṣıfat u kemālinüñ maẓharı niçe olur yaʿnī olmaz (3) zīrā derzīye iḥtiyāc yoḳdur [*ferheng* kemāl maʿnāsınadur].

3254 Nātırāşīde hemībāyed cüzūʿ

Budaḳlar yonılmamış gerek [*cüzūʿ* cemʿ-i cizʿdür] (4)

Tā dürūger aṣl sāzed yā furūʿ

tā neccār aṣl yā furūʿ düze cüzūʿ tırāşīde vü sāḫte [N159a] olsa dülgere (5) iḥtiyāc çekmez *aṣl*dan murād ʿamūddur *furūʿ*dan murād saḳfdur [*dürūdger* ve *dürūger* dülger].

3255 Ḫᵛāce-yi işkeste-bend ancā reved

Şınıḳ (6) ṣarıcı cerrāḥ ol yire gider [*ḫᵛāce*den murād cerrāḥdur]

Ki derancā pāy-ı işkeste buved

ki ol yirde ṣınmış ayaḳ ola yaʿnī ṣınıḳ (7) bir ʿużv gerekdür ki cerrāḥa iḥtiyāc ola.

3256 Key şeved çün nist rencūr-ı nizār

Çünki żaʿīf marīż yoḳdur (8)

An cemāl-i ṣanʿat-ı ṭıbb āşkār

ol ṭıbb ṣanʿatınuñ cemāli ḳaçan āşkāre olur bu hem maʿnādur ṣanʿat-ı ṭıbbuñ ol (9) cemāl ü leṭāfeti ḳaçan āşkāre olur zīrā ṣıḥḥatda olanlaruñ ṭabībe iḥtiyācları yoḳdur *key şeved*üñ maʿnāsı (10) mıṣrāʿ-ı ṣanīye ḳayd olındı.

3257 Ḫᵛāri vü dūnī-yi mishā bermelā

Mislerüñ ḥaḳāret ü denāʾeti (11)

Ger nebāşed key nümāyed kīmiyā

eger ḫalḳa āşkāre olmaya kīmiyā ḳaçan görinür pes ḳadr ü iʿtibārı yoḳdur mis pür-iʿtibār olan (12) kīmiyānuñ āyinesidür zīrā kīmiyānuñ ḳadr ü şerefi misile ẓāhir olur *mis* baḳır maʿnāsınadur.

3258 Naḳşhā āyīne-yi vaṣf-ı kemāl

[A292b] (13) Noḳṣānlar kemāl ṣanʿatınuñ āyīnesidür zīrā ki kemālüñ kemāli noḳṣān ile maʿlūm olur [*naḳṣ* ʿayb u noḳṣān maʿnāsınadur] (14)

V'an ḥaḳāret āyine-y ʿizz ü celāl

ve ol ḥaḳāret ʿizz ü celālüñ āyinesidür pes bendeye lāzım olan budur ki umūr-ı İlāhiyyeye (15) bir vechile imtiṣāl ide ki vücūdından ẕerre ḳadar eṣer ḳalmaya ve nefsini bir mertebede ẕelīl ide ki aḫlāḳ-ı ẕemīmeden anda bir rāyiḥa (16) olmaya ve bende

---

3 ferheng kemāl maʿnāsınadur HNA: -MB
5 dürūdger ve dürūger dülger H: -MNAB
6 ḫᵛāceden murād cerrāḥdur HNA: -MB

çünki kendünüñ kemāl-i ʿacz ü noḳṣānını müşāhede ide bi'ż-żarūrī ḥażret-i Ḫudānuñ ʿaẓamet (17) ü celāli aña ẓāhir ü rūşen olur Server-i Kāyināt ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt bu sebebden buyurmışlardur (18) *men ʿarefe nefsehu feḳad ʿarefe Rabbehu*[1562] yaʿnī *men ʿarefe nefsehu bi't-teẕelluli ʿarefe Rabbehu bi't-tefażżuli* (19) *ve men ʿarefe nefsehu bi't-taḳṣīri ʿarefe Rabbehu bi't-tevfīḳı ve men ʿarefe nefsehu bi'l-ḥaḳāreti* (20) *ʿarefe Rabbehu bi'l-celāleti ve men ʿarefe nefsehu bi'l-fenā'i ʿarefe Rabbehu bi'l-beḳā'i*[1563] her kim ki vefret-i ʿışyān u (21) keṯret-i maʿṣıyet ü ḳıllet-i ʿibādetden kendünüñ noḳṣānını bile taḳvāṯnuñ kemālini ve ʿirfānuñ fażlını ve (22) keṯret-i ʿibādetüñ fażīletini bilür ve her kim ki kendü mertebesinüñ inḥiṭāṭını bile enbiyā vü evliyānuñ ʿuluvv-ı derecātını bilür. (23)

3259 Z'an ki żıdrā żıd kuned peydā yaḳīn

Zīrā şeksiz żıddı żıdd peydā vü ẓāhir eyler nite ki meşhūrdur (24) *el-eşyā'u tuʿrafu biażdādihā*[1564] [*yaḳīn* bunda şeksiz maʿnāṯsınadur]

Z'an ki bāsirke pedīdest engebīn

zīrā ʿasel sirke ile ẓāhir [B228a] ü maʿlūmdur. (25)

3260 Her ki naḳṣ-ı ḫ^vīşrā dīd ü şinaḫt

Her kim ki kendünüñ noḳṣānını gördi ve añladı (26)

Enderistikmāl-i ḫod deh üsbe taḫt

kendünüñ istikmālinden ḥadden ziyāde sürʿatile çapdı yaʿnī kendüsini kāmil itmege saʿy-ı belīġ (27) gösterdi istikmāl-i kemālin ṭaleb eylemekde üsbe oldur ki bir ata bine bir atı yide ki cemīʿisi ziyāde sürʿatinden (28) kināyetdür.

3261 Z'an nemīperred besūy-ı Ẕü'l-celāl

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti cānibine ol sebebden uçmaz yaʿnī (29) ṭāʿat u ʿibādet sebebi ile ʿālem-i melekūta teraḳḳī eylemez [H191b]

K'ū gümānī mībered ḫodrā kemāl

zīrā o kendüsine [M235a] (1) kemāl ve kāmil bir ẓann iltür yaʿnī kendüsini kāmil ẓann itdüginden taḳarrüb-i İlāhī taḥṣīl itmeyüp ʿayn-ı noḳṣānda (2) ḳalur [*k'ū* ki ū taḳdīrindedür].

3262 ʿİlletī bedter zipindār-ı kemāl

Kemāl ẓannından ḳabīḥrek bir ʿillet

[1562] "Nefsini bilen Rabbini bilir." Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 234.

[1563] "Nefsini alçaklığı ile bilen, Rabbini üstünlüğü ile bilir; nefsini eksikleriyle bilen, Rabbini yardımlarıyla bilir; nefsini zavallılığı ile bilen, Rabbini ululuğu ile bilir; nefsini fânîliği ile bilen, Rabbini bâkîliği ile bilir."

[1564] "Her şey, zıddı ile bilinir."

Nist endercān-ı tū ey ẕū-delāl

(3) yoḳdur senüñ cānuñda ey nāz u kibr ṣāḥibi insān-ı kāmil oldur ki anda dört (4) nesne bervech-i kemāl ola aḳvāl-i nīk ve efʿāl-i nīk ve aḫlāḳ-ı nīk ve maʿārif-i nīk ve bu dört nesne (5) daḫı anda mevcūd ola terk ve ʿuzlet ve ḳanāʿat ve ḫumūl her kim ki bu meẕkūrāt anda mevcūd ola kāmil ü āzāddur [*delāl* nāz maʿnāsınadur]. (6)

3263 Ezdil ü ezdīdeet bes ḫun reved

Senüñ ḳalbüñden ve senüñ çeşmüñden çoḳ ḳan gider (7) yaʿnī saña ziyāde mücāhede vü riyāżet lāzımdur [*ezdilet ü ezdīdeet* taḳdīrindedür]

Tā zitū in muʿcibī bīrun reved

tā bu muʿciblik (8) senden ṭaşra gider yaʿnī ḫalāṣ bulasın pes lāyıḳ olan budur ki her dem kendü taḳṣīrātuña naẓar idüp [A293a] nefsüñe diyesin (9) ey nefs mādām ki sen bu ḥāldesin feyż-i İlāhīye liyāḳat ṭutmazsun eger evliyānuñ maḳāmāt u merātibini (10) ister iseñ anlaruñ ṭarīḳına sülūk eyle.

3264 ʿİllet-i İblīs ene ḫayrī budest

İblīs-i laʿīnüñ marażı (11) ene ḫayr olmışdur ki istikbār idüp ḥażret-i Ādeme secde eylemedi ve Ḫudāy taʿālānuñ cevābında eytdi (12) *ene ḫayrun minh ḫalaḳtenī minnārin ve ḫalaḳtehu minṭīn*[1565]

V'in maraż dernefs-i her maḫlūḳ hest

her maḫlūḳuñ nefsinde (13) yaʿnī herkesüñ ẕātında bu maraż vardur ki murād kibr ü ʿucbdur.

3265 Ger çi ḫodrā bes şikeste bīned ū

(14) Egerçi o kendüsini ziyāde şikeste görür yaʿnī herkes kendüsini kibr ü ʿucbdan pāk ẓann eyler (15)

Āb-ı ṣāfī dān sergin zīr-i cū

anı āb-ı ṣāfī ve cūy altında sergīn bil yaʿnī anuñ miṣāli şol ırmaḳ gibidür ki üstinde (16) āb-ı ṣāfī ve altında necāset ola [*sergīn* necāset maʿnāsınadur].

3266 Çün buşūrāned turā derimtiḥān

Çünki bir kimse yāḫud İblīs mekr ü telbīs (17) ile [N159b] imtiḥān u tecribede seni ḳarışdura

Āb-ı sergin-reng gerded derzemān

---

7 ezdilet ü ezdīdeet taḳdīrindedür HNA: -MB

[1565] "Ben ondan hayırlıyım! Beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın." A'râf/12, Sâd/76.

fevrī āb-ı sergīn renglü (18) olur yaʿnī aḫlāḳ-ı ẕemīme ve ḫabāṯetüñ ẓāhir olur ḥālen ki aḫlāḳ-ı ḥamīdedesin kendüñi kāmil (19) ṣanursun [*derzemān* bunda fevrī maʿnāsınadur].

3267 Derteg-i cū hest sergīn ey fetā

Ey cevān ḳaʿr-ı nehrde sergīn vardur [*teg* bunda ḳaʿr maʿnāsınadur *fetā* cevān maʿnāsınadur]

Ger çi cū ṣāfī nümāyed mer turā

egerçi (20) cū saña ṣāfī görinür [B228b] zübde-yi kelām budur ki mādām ki bir kimseyi tecribe vü imtiḥān itmeyeler anuñ ḥaḳīḳat-ı ḥāli (21) ẓāhir ü rūşen olmaz. Ḳıṭʿa

Tu an şinaḫt beyek laḥẓa ezşemāyil-i merd
Ki tā kucāş resīdest pāygāh-ı ʿulūm (22)

Velī zibāṭıneş eymin mebāş u ġarre meşev (23)
Ki ḫubṯ-ı nefs negerded besālhā maʿlūm[1566]

3268 Hest pīr-i rāh-dān-ı pür-fiṭan

Fıṭnatlarıla pür rāhdān pīr yaʿnī ziyāde ṣāḥib-fıṭnat ṭarīḳ-ı Ḥaḳḳı bilici (24) mürşid-i kāmil [*fiṭan* cemʿ-i fıṭnatdur zeyreklik maʿnāsınadur]

Bāġhā-yı nefs-i gilrā cūy-ken

gil-ālūd nefsüñ bāġlarına ırmaḳ ḳazıcıdur yaʿnī (25) nefsi pāk itmege mürşidden ġayrı kimse ḳādir degüldür zübde-yi kelām budur ki nite ki cūy kendüsini gil-i nāpākden (26) pāk itmege ḳādir degüldür elbette anı pāk idici bir kimse lāzımdur hīç kimse mürşidsiz kendüsini ıṣlāḥ itmege ḳādir (27) degüldür nite ki ḥażret-i Mevlānā buña işāret eyler.

3269 Cūy-ı ḫodrā key tuvāned pāk gerd

Cūy kendüsini pāk itmege ḳaçan ḳādir (28) olur

Nāfiʿ ezʿilm-i Ḫudā şud ʿilm-i merd

kişinüñ ʿilmi Ḫudāy taʿālānuñ ʿilminden nāfiʿ oldı yaʿnī mādām ki (29) bir kimsenüñ ʿilmi [A293b] ʿilm-i İlāhī olmaya ʿilmden aña nefʿ irişmez.

3270 Key tırāşed tīġ deste-y ḫvīşrā

Ḳılıç kendü ṣapını [M235b] (1) ḳaçan keser ve yonar

Rev becerrāḥī sipār in rīşrā

[1566] "Sen onu yiğitlik şemâyilinden bir lahzada tanıdın; o, ilimlerin merkezine nereden ulaşıyor? Ama bâtınından emin olma ve onunla övünme; çünkü nefsin çirkinliği yıllarca mâlûm olmaz."

21-23 Tu an şinaḫt beyek laḥẓa ezşemāyil-i merd Ki tā kucāş resīdest pāygāh-ı ʿulūm Velī zibāṭıneş eymin mebāş u ġarre meşev Ki ḫubṯ-ı nefs negerded besālhā maʿlūm MHNA: -B

yüri bu yarayı bir cerrāḥa teslīm eyle yaʿnī bir cerrāḥa (2) göster tā aña ʿilāc ide zübde-yi kelām budur ki emrāż-ı ḳalbiyye ve aḫlāḳ-ı reddiyyeyi bir mürşid-i kāmile göster tā ki (3) ʿilāc idüp anları senden refʿ ü defʿ ide [*sipār* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]. Beyt (4)

Ezbedan bü'grīz bānīkan nişīn
Yār-ı bed zehrī būved nī engebīn[1567]

3271 Berser-i her rīş cemʿ āmed meges

Her yaranuñ başı üzre siñek cemʿ (5) oldı

Tā nebīned ḳubḥ-ı rīş-i ḫᵛīş kes

tā kimse kendü yarasınuñ ḳabāḥatını görmeye bu (6) beytden murād ne idügi bu beytden ẓāhir olur.

3272 An meges endīşehā v'an māl-i tū

Ol meges senüñ (7) fāsid ü nāmaʿḳūl fikrlerüñ ve ol māl u mülküñdür

Rīş-i tū an ẓulmet-i aḥvāl-i tū

senüñ rīşüñ senüñ ol (8) aḥvālüñüñ ẓulmetidür pes senüñ aḥvālüñüñ tedārüki içün bir mürşid-i kāmil lāzımdur ki seni bu ḳabāyıḥdan (9) pāk ü ʿārī idüp dergāh-ı Ḫudāya lāyıḳ ide.

3273 V'er nehed merhem beran rīş-i tu pīr

Senüñ ol rīşüñ (10) üzre [H192a] eger pīr merhem ḳoya ve saña ʿilāc ide

An zeman sākin şeved derd ü nefīr

ol zemān senüñ (11) derd ü fiġānuñ sākin olur [senüñ derd ü fiġānuñ ol zemān sākin olur bu hem-vechdür].

3274 Tā ki pindāred ki ṣıḥḥat yāftest

Tā ki ẓann ide ki ṣıḥḥat (12) bulmışdur yaʿnī ṣıḥḥat bulduġına iʿtiḳād ide

Pertev-i merhem berancā tāftest

merhemüñ pertev ü eṣeri (13) ol rīş üzre yaldıramışdur.

3275 Hin zimerhem ser mekeş ey püşt-rīş

Ey arḳası yaralu (14) āgāh ol merhemden baş çekme yaʿnī pīrüñ terbiyesinden iʿrāż eyleme tā ṣıḥḥat bulasın (15)

V'an zipertev dan medan ezaşl-ı ḫᵛīş

[1567] "Kötülerden kaç ve iyilerle otur; kötü yâr zehir olur, bal değil."

ve ol ṣıḥḥatı mürşidüñ terbiyet ü irşādı merheminüñ pertevinden bil (16) kendü aṣluñdan yaʿnī ḳuvvet-i mizācuñdan bilme ve mürşid-i kāmile istiġnā eyleme zīrā pertev kendüñden ẓann idüp mürşide münkir (17) olmaġıla merdūd-ı Ḥaḳḳ olmaḳ lāzım gelür nite ki bu ḥikāyet anı beyān eyler. (18)

Mürted şuden-i kātib-i vaḥy besebeb-i ān ki pertev-i vaḥy berū zed ān āyetrā pīş-i Peyġam-ber ʿaleyhi'-selām [B229a] **buḫvānd guft pes men hem maḥall-i vaḥyem** (19)

Kātib-i vaḥyüñ mürted olmasınuñ beyānındadur ol sebebile ki vaḥyüñ pertevi anuñ üzre (20) urdı ol āyeti Peyġām-ber ḥażretinden evvel oḳudı ʿaleyhi's-selām eytdi pes ben daḫı maḥall-i vaḥyem ḥażret-i Resūlden (21) ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ol oḳuduġı āyet budur *fe tebārekellāhu aḥsenu'l-ḫāliḳīn*[1568] ḫulāṣa-yı ḳıṣṣa budur ki (22) çün sūre-yi Mü'min nāzil oldı Resūl ʿaleyhi's-selām oḳudı ve bu kātib yazdı ḥażret-i Resūl bu āyeti (23) oḳudı *ve leḳad ḫalaḳne'l-insāne minsulāletin minṭīn ṯumme caʿalnāhu nuṭfeten fīḳarārin mekīn ṯumme ḫalaḳne'n-nuṭfete* (24) *ʿalaḳaten fe ḫalaḳne'l-ʿalaḳate mużġaten fe ḫalaḳne'l-mużġate ʿıẓāmen fe kesevne'l-ʿıẓāme laḥmā ṯumme enşe'nāhu ḫalḳan āḫara*[1569] (25) çünki ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem bu maḥalle irişdi ol vaḥy kātibi ḥażret-i Resūlden evvel ṣallallāhu (26) ʿaleyhi ve sellem bunı didi *fe tebārekellāhu aḥsenu'l-ḫāliḳīn*[1570] ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem eytdi yaz ki (27) böyle nāzil oldı pes kātib bu ḫuṣūṣdan maġrūr olup mürted oldı ve Mekkeye gitdi ve dirler ki Mekke (28) fetḥinden evvel müslimān oldı ammā ḥażret-i Mevlānānuñ [A294a] [N160a] ḳaddesellāhu taʿālā sırrahu'l-ʿazīz beyānından şöyle fehm olınur ki müslimān olmamış (29) ola.

3276 Pīş ezʿUṯman yekī nessāḫ būd

Ḥażret-i ʿOṯmāndan evvel bir kātib var idi [*nessāḫ* bunda kātib maʿnāsınadur] [M236a] (1)

K'ū benesḫ-ı vaḥy ciddī mīnümūd

ki ol kātib vaḥyüñ kitābetine ziyāde cidd gösterdi ve saʿy eylerdi [*cidd* saʿy maʿnāsınadur]. (2)

3277 Çün Nebī ezvaḥy fermūdī sebaḳ

Çünki ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem vaḥy-i şerīfden sebaḳ buyurdı (3)

[1568] "Yapıp-yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir." Mü'minûn/14.

[1569] "Andolsun biz insanı, çamurdan (süzülüp çıkarılmış) bir özden yarattık. Sonra onu sağlam bir karargâhta nutfe haline getirdik. Sonra nutfeyi alaka (aşılanmış yumurta) yaptık. Peşinden, alakayı, bir parçacık et haline soktuk; bu bir parçacık eti kemiklere (iskelete) çevirdik; bu kemikleri etle kapladık. Sonra onu başka bir yaratışla insan haline getirdik." Mü'minûn/12-14.

[1570] "Yapıp-yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir." Mü'minûn/14.

Ū hemanrā vā nüvişti bervaraḳ

o kātib hemān anı fevrī varaḳ üzre yazdı yaʿnī Server-i Kāyināt (4) ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt vaḥy-i şerīfden her ne oḳursa bīḳuṣūr anı kāġıẓa yazardı [*varaḳ* kāġıẓ maʿnāsınadur]. (5)

3278 Pertev-i an vaḥy bervey tāftī

Ol vaḥyüñ pertevi ol kātib üzre yaldıradı yaʿnī aña münʿakis oldı (6)

Ū derūn-ı ḫvīş ḥikmet yāftī

ol kātib kendünüñ bāṭınında ḥikmet buldı yaʿnī bu āyet-i kerīme (7) anuñ ḳalbine lāyıḥ oldı *fe tebārekellāhu aḥsenu'l-ḫāliḳīn*[1571].

3279 ʿAyn-ı an ḥikmet bufermūdī Resūl

Ḥażret-i (8) Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ol ḥikmetüñ ʿaynını buyurdı yaʿnī kātib ki bunı oḳudı Server-i Kāyināt vaḥy (9) böyledür didi

Z'in ḳadar güm-rāh şud an bu'l-fużūl

bu miḳdār pertevden ol bu'l-fużūl güm-rāh oldı (10) ve mürted oldı ve eytdi [*bu'l-fużūl* ziyāde ḳumsı ve edebsiz maʿnāsınadur].

3280 K'an çi mīgūyed Resūl-i müstenīr

Rūşen ü ṣādıḳ Resūl vaḥyden ol nesneyi (11) ki dir

Mer merā hest an ḥaḳīḳat derżamīr

ol ḥaḳīḳat benüm fikr ü żamīrümde vardur. (12)

3281 Pertev-i endīşeeş zed berResūl

Ol kātib çünki derūnından böyle endīşe eyledi anuñ endīşesinüñ (13) pertev ü eṣeri ḥażret-i Resūle münʿakis oldı

Ḳaḥr-ı Ḥaḳḳ āverd bercāneş nüzūl

Ḥaḳḳ taʿālā (14) ḥażretinüñ ḳahrı ol kātibüñ cānı üzre nüzūl getürdi yaʿnī anuñ cānı üzre ḳahr-ı İlāhī nāzil oldı. (15)

3282 Hem zinessāḫī berāmed hem zidīn

Hem kātiblikden hem dīnden ṭaşra geldi

Şud ʿaduvv-i Muṣṭafā vü din bekīn

(16) kīnile ḥażret-i Resūle ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ve dīne düşmen ü münkir oldı.

3283 Muṣṭafā fermūd ey gebr-i ʿanūd

[B229b] (17) Ḥażret-i Resūl buyurdı ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem yaʿnī eytdi ey ziyāde ʿinād idici gebr [*gebr* bunda kāfir maʿnāsınadur]

[1571] "Yapıp-yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir." Mü'minûn/14.

Çun siyeh geştī eger nūr eztu būd

(18) niçe siyāh olduñ eger nūr senden idi ise yaʿnī eger sende nūr-ı İlāhī olayıdı niçün (19) böyle kāfir ü bed-baḫt olurduñ. [H192b]

3284 Ger tu yenbūʿ-ı İlāhī būdeyī

Eger sen yenbūʿ-ı İlāhī olayıduñ yaʿnī maḥall-i vaḥy-i (20) İlāhī olsañ [*yenbūʿ* çeşme maʿnāsınadur]

İn çünīn āb-ı siyeh ne'gşūdeyī

buncılayın āb-ı siyeh açmazduñ yaʿnī sende olan (21) ḥālet faẓl-ı İlāhī olayıdı sen bu şeḳāvete irişmezdüñ belki bu ḫuṣūṣa sebeb ġayret-i cāhiliyye vü ʿināduñdur. (22)

3285 Tā ki nāmūseş bepīş-i īn ü ān

Tā ki bunuñ ve anuñ ḳatında anuñ ʿırż u nāmūsı ṣınmaya (23)

Ne'şkened berbest īn ūrā dehān

bu ḫuṣūṣ anuñ aġzını baġladı yaʿnī iʿtiẕār u istiġfār itmeyüp ʿinād ṭarīḳına (24) sülūk idüp küfri ḳabūl eyledi [*neşikened* kelimesinüñ maʿnāsı mışrāʿ-ı evvele ḳayd olındı].

3286 Enderun mīsūḫteş hem z'in sebeb

Bu sebebden [A294b] hem (25) anuñ yüregi yandı

Tevbe kerden mīneyārest in ʿaceb

ammā tevbe itmege ḳādir olmadı bu ʿaceb. (26)

3287 Āh mīkerdeş nebūdeş āh sūd

Ol kātib bu ḫuṣūṣ içün āh eylerdi līkin aña āh sūd u nāfiʿ (27) olmadı yaʿnī pinhān eylerdi ammā āhuñ aña fāyidesi olmadı

Çün derāmed tīġ u serrā derrübūd

(28) çünki tīġ geldi ve başını ḳapdı yaʿnī ʿināyet-i Bārī andan refʿ olup aña ʿinād u kibr ziyāde oldı. (29)

3288 Kerde Ḥaḳ nāmūsrā ṣad men ḥadīd

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ʿırż u nāmūs yüz batman āhen eylemişdür [*men* bunda batman maʿnāsınadur] [M236b] (1)

Ey besā beste bebend-i nābedīd

ey çoḳ kimse ki nābedīd ü pinhān bendile baġlanmışdur.

3289 Kibr ü küfr an san bübest an rāhrā

(2) Kibr ü küfr ol yolı ancılayın muḥkem baġladı

Ki neyāred kerd ẓāhir āhrā

---

24 neşikened kelimesinüñ maʿnāsı mışrāʿ-ı evvele ḳayd olındı HNA: -MB

ki āhı ẓāhir itmege ḳādir (3) olmaz belki bir vechile maġrūr olur ki küfrile tefāḫur eyler ki *kullu ḥizbin bimā ledeyhim feriḥūn*[1572] buña şāhiddür (4) *rāh*dan murād ṭarīḳ-ı müstaḳīm ve tevbe vü istiġfārdur.

3290 Guft aġlālen fe hum bih muḳmaḥūn

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti (5) sūre-yi Yāsīnde didi *innā caʿalnā fīaʿnāḳıhim aġlālen fe hiye ile'l-eẕḳāni fe hum muḳmaḥūn ve caʿalnā* (6) *minbeyni eydīhim sedden ve minḫalfihim sedden fe aġşeynāhum fe hum lāyubṣırūn*[1573] [taḥḳīḳ biz anlaruñ boyunlarında ġuller eyledük ol ġuller ẕeḳanları ile biledür ol kāfirler başları yuḳarı ḳalmışlardur ki öñinde yolı görmege ḳādir degüllerdür ve anlaruñ öñlerinden ve ardlarından biz sedd ü ḥicāb eyledük ve biz anları bürüdük ki bir nesne görmege ḳādir degüllerdür]

Nist ān aġlāl bermā ezbirūn

(7) ol aġlāl bizüm üzerümüzde ṭaşradan degüldür yaʿnī görinmez.

3291 Ḫalfehum sedden fe aġşeynāhumū

Biz anlaruñ (8) öñinden sedd eyledük ve anlaruñ ardından sedd eyledük pes biz anları iḥāṭa eyledük ki anlar ṭarīḳ görmezler (9) ebedī ḍalāletde ḳalurlar kibr ü ʿinādlarına sebeb budur

Mīnebīned bendrā pīş ü pes ū

(10) o ardında olan bend ü ḳaydı görmez *fe aġşeynāhum*da mīm żammıla ve işbāʿıla oḳunmaḳ gerekdür ḥażret-i Mevlānā bu (11) āyet-i kerīmede ḍalālüñ aḥvālini beyān eyledi bundan ṣoñra ol ḍalāl niçe idügini beyān itmege şürūʿ (12) eyledi.

3292 Reng-i ṣaḥrā dāred an seddī ki ḫast

[N160b] Ol bir sedd ki yaʿnī ḥicāb ki Ḥaḳḳ cānibinden (13) ḳalḳdı ve peydā oldı ṣaḥrānuñ rengini ṭutar yaʿnī sebz ü laṭīf ve pür-ṭarāvet ü pür-neẓāretdür nite ki bu āyet-i kerīmeden (14) ẓāhirdür *zuyyine li'n-nāsi ḥubbu'ş-şehevāti mine'n-nisā'i ve'n-benīne ve'l-ḳanāṭīri'l-muḳanṭarati mine'ẕ-ẕehebi ve'l-fiżżati*[1574] [*ḫāst* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür] (15) [B230a]

Ū nemīdāned ki an sedd-i ḳażast

[1572] "Her gurup kendilerinde bulunan (fikir ve davranış) ile sevinip böbürlenmektedirler." Mü'minûn/53; Rûm/32.

[1573] "Biz, onların boyunlarına halkalar geçirdik. O halkalar çenelere kadar dayanmaktadır. Bu yüzden kafaları yukarı kalkıktır. Önlerinden bir set ve arkalarından bir set çektik de onları kapattık, artık göremezler." Yâsîn/8-9.

6 taḥḳīḳ biz anlaruñ boyunlarında ġuller eyledük ol ġuller ẕeḳanları ile biledür ol kāfirler başları yuḳarı ḳalmışlardur ki öñinde yolı görmege ḳādir degüllerdür ve anlaruñ öñlerinden ve ardlarından biz sedd ü ḥicāb eyledük ve biz anları bürüdük ki bir nesne görmege ḳādir degüllerdür MH: -NAB

[1574] "Nefsanî arzulara, (özellikle) kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere karşı düşkünlük insanlara çekici kılındı." Âli İmrân/14.

o bilmez ki ol nesne ḳażā-yı İlāhī seddidür (16) yaʿnī çemen gibi sebz ü laṭīf ü zībā olan nesne ḥicāb u sedd-i ḳażā-yı İlāhī idügini añlamaz belki aña ziyāde maḥabbet (17) idüp andan müterettib olan żarardan bīḫaberdür.

3293 Şāhid-i tū sedd-i rūy-ı şāhidest

Senüñ ẓāhirī (18) maḥbūbuñ maḥbūb-ı ḥaḳīḳīnüñ rūy u ẕātına sedd ü ḥicābdur [*şāhid* bunda maḥbūb maʿnāsınadur]

Mürşid-i tū sedd-i guft-i mürşidest

(19) senüñ māsivāya olan mürşidüñ sözinüñ seddidür zīrā anlaruñ sözini istimāʿ itmegile mürşidlik (20) sözini ışġā eylemezsün.

3294 Ey besā küffārrā sevdā-yı dīn

Ey küffāra çoḳ dīn sevdāsı vardur (21)

Bendişan nāmūs u kibr-i ān u īn

anuñ ve bunuñ nāmūs u kibri anlara bend ü ḥicāb ve nite ki çoḳ kimsenüñ (22) sülūk u taḳvāya sevdā vü ārzūsı vardur līkin ġayret-i aḳrān ve iʿtibār-ı ehl-i zemān anlara ḥicāb olur. (23)

3295 Bend pinhan līk ezāhen beter

Egerçi bend pinhān u mestūrdur [A295a] līkin āhenden yaramazrek ve müşkilrekdür [*beter* bedterden muḫaffefdür] (24)

Bend-i āhenrā kuned pāre teber

āhen bendi balta paralar.

3296 Bend-i āhenrā tuvan kerden cüdā

Āhen (25) bendi cüdā vü refʿ eylemek mümkindür zīrā hem ẓāhir hem ḫalḳ cānibindendür

Bend-i ġaybīrā nedāned kes devā

(26) ammā ġaybī bende kimse ʿilāc bilmez zīrā hem nāpeydā hem Ḫālıḳ cānibindendür.

3297 Merdrā zenbūr ger nīşī zened

(27) Zenbūr eger bir kimseye bir nīş ura ve elem vire

Ṭabʿ-ı ū an laḥẓa berdefʿī tened

ol laḥẓa anuñ ṭabʿı anuñ (28) defʿi üzre saʿy eyler zīrā żararı āşkāredür.

3298 Zaḫm-ı nīş ammā çü ezhestī-yi tust

[H193a] Nīşüñ zaḫmı ammā (29) çünki senüñ vücūd u kibrüñdendür

Ġam ḳavī bāşed negerded derd süst

ġam ḳavī olur derd [M237a] (1) ü elem süst ü maḥv olmaz zīrā ẓāhir ü āşkāre degüldür zübde-yi kelām budur ki ʿādet-i ḫalḳ bu ḥāl üzredür (2) ki cismānī bir cüzʾī maraż peydā olsa anuñ defʿ ü ʿilācına saʿy u iḳdām eyler kibr ü enāniyyetden ẓāhir olan (3) ḳavī maraża dermān itmege cehd ü ihtimām eylemez ḥālā ki bu marażı sebeb-i buʿd u ʿaẕābdur [*derd* aġrı maʿnāsınadur]. (4)

3299 Şerḥ-i īn ezsīne bīrun mīçehed

Bunuñ şerḥi egerçi sīnemden ṭaşra şıçrar yaʿnī egerçi ḫalḳuñ ġafleti ve ʿışyān u seyyiʾāta saʿy u himmeti (5) ve ṭāʿat u ʿibādetüñ ḳılleti benüm lisānumdan rūşen ü ẓāhir olur

Līk mītersem ki nevmīdī dehed

(6) līkin ḳorḳaram ki sāmiʿe yeʾs virür.

3300 Nī meşev nevmīd ü ḫodrā şād kun

Yoḳ yaʿnī sen ẓann (7) itdügüñ gibi degüldür nevmīd olma ve kendüñi şād eyle [*nī* evvelki kelāmı nefy içündür]

Pīş-i an feryād-res feryād kun

ammā ol (8) cemīʿ-i ʿālemüñ feryādına irişiciye feryād eyle yaʿnī Ḫudāy taʿālāya fiġān idüp münācāt eyle böyle diyü. (9)

3301 K'ey muḥibb-i ʿafv ezmā ʿafv kun

Ki ey ʿafv sevici Ḫudā bizden ʿafv eyle yaʿnī ey ḫalḳdan ṣuç ʿafv idicilere maḥabbet idici (10) bizüm günāhlarumuzı ʿafv eyle

Ey ṭabīb-i renc-i nāsūr-ı kehūn

ey eski nāsūr rencinüñ ṭabībi yaʿnī (11) ey emrāż-ı ḳalbiyye ve cürḥ-i ḳadīme şifā virici [*nāsūr* maḳʿadda bir marażuñ ismidür ki delük delük olur].

3302 ʿAks-i ḥikmet an şaḳīrā yāve kerd

Ḥikmetüñ ʿaksi ve pertevi ol (12) şaḳīyi güm-rāh u żāyiʿ eyledi *ḥikmet*den murād vaḥy-i İlāhīdür *şaḳī*den murād kātib-i vaḥydür [*yāve kerd żāyiʿ* eyledi maʿnāsınadur] [B230b] (13)

Ḫod mebīn tā berneyāred eztu gerd

kendüñi görme tā senden ġubār yuḳarı getürmeye yaʿnī ḫod-bīn ü mütekebbir olma tā maḳhūr u mehcūr-ı (14) İlāhī olmayasın.

3303 Ey bürāder bertu ḥikmet cāriyest

Ḥażret-i Ḫudāya teveccüh ve mürşide muḳārenet itdükden (15) ṣoñra ey bürāder senüñ üzerüñe ḥikmet-i Raḥmān cereyān idicidür

An ziebdālest ü bertū ʿāriyest

(16) ammā o ḥālet evliyāʾullāhdandur ve senüñ üzerüñe ʿāriyetdür zinhār ġurūr sebebi ile andan maḥrūm olmayasın [*ebdāl*dan murād evliyāʾullāhdur]. (17)

3304 Ger çi derḫod ḫāne nūrī yāftest

Egerçi ḫāne kendüsinde bir nūr bulmışdur [A295b] yaʿnī ḫāne rūşen (18) olmışdur

An zihemsāye-y münevvir tāftest

ol nūr-ı münevvir hem-sāyeden yaldıramışdur yaʿnī yā āftābdan (19) yā şemʿden rūşen olmışdur ḥāṣıl-ı maʿnā sālik-i mübtedīnüñ ḳalbinde olan nūr u ṣafā mürşid-i kāmilden (20) idügin işʿārdur.

3305 Şükr kun ġırre meşev bīnī mekun

Mürşid vāsıṭasıyıla olan feyż u ḥālete şükr eyle (21) maġrūr olma kibr eyleme [*bīnī mekun* kibr eyleme maʿnāsınadur]

Gūş dār u hīç ḫod-bīnī mekun

benüm pendümi istimāʿ eyle ve hīç ʿucb (22) u ḫod-bīnlik eyleme yaʿnī muʿcib ü ḫod-bīn olma bu hem vechdür dāyim mürşid cānibine gūş ṭut yaʿnī anuñ ḥikmet (23) ü pendini istimāʿ eyle [*ḫod-bīnī mekun* muʿciblik eyleme maʿnāsınadur].

3306 Ṣad dirīġ u derd k'in ʿāriyyetī

[N161a] Yüz dirīġ u derd ki bu ʿāriyyete mensūb olan (24) ḥālet kātib-i vaḥīde ve Belʿam-ı Bāʿūrda olan ḥālet gibi

Ümmetanrā dūr kerd ezümmetī

ümmetleri (25) ümmetlikden dūr u cüdā eyledi pes ʿāḳıla lāyıḳ u lāzım olan budur ki her ānda edebden ḫāric bir vażʿ itmeye (26) ki anuñ sebebi ile varṭa-yı ḥırmāna düşüp ġarīḳ-ı ḫüsrān ola belki vācib olan budur ki (27) *ve'ʿbud Rabbeke ḥattā ye'tiyeke'l-yaḳīn*[1575] mūcebince dāyim ʿibādet ve ittibāʿ-ı şerīʿatde olup ve kendüsini mübtedī vü nāḳıṣ (28) ʿadd idüp taḥṣīl ü tekmīle saʿy ide.

3307 Men ġulām-ı an ki ū derher ribāṭ

Ben ol kimsenüñ ġulāmıyam (29) ki o her ribāṭda [*ribāṭ* bunda kārvān-serāy maʿnāsınadur]

Ḫᵛīşrā vāṣıl nedāned bersimāṭ

kendüsini simāṭ u ḫᵛān üzre vāṣıl [M237b] (1) bilmeye pes sālik-i rāh-ı Ḫudāya lāzımdur ki maḳāmātdan bir maḳāmda ḳarār eylemeye belki muttaṣıl saʿy u kūşişde olup

---

[1575] "Ve sana yakîn (ölüm) gelinceye kadar Rabbine ibadet et!" Hicr/99.

(2) tā ki cenāb-ı Ḳudse vuṣūl bulmaya āsūde olmaya [*simāṭ* sofra ve ḫᵛān maʿnāsınadur].

3308 Bes ribāṭī ki bübāyed terk kerd

Ziyāde çoḳ ribāṭı terk (3) eylemek gerekdür yaʿnī ẓāhirī seferde bisyār ḳaṭʿ-ı menāzil ve ṭayy-ı merāḥil itmek gerek

Tā bemesken derresed yek rūz merd

(4) tā bir gün merd meskenine irişe yaʿnī sālik ʿālem-i maʿnāda vāfir mesāfe ḳaṭʿ itmek gerek ki ʿāḳıbet bir gün (5) dergāh-ı Eḥadiyyete viṣāl müyesser ola. Beyt (6)

İn rāhrā nihāyet ṣūret kucā tu an best
Kiş ṣad-hezār menzil bīşest derbidāyet[1576]

3309 Ger çi āhen surḫ şud ū surḫ nist

Egerçi āhen āteş içinde (7) surḫ oldı ammā kendü ẕātında ol āhen surḫ degüldür

Pertev-i ʿāriyyet-i āteş-zenist

(8) āteş-zenligüñ ʿāriyyeti pertevidür [H193b] yaʿnī āhenüñ surḫlıġı āteş içinde oldugından ötüridür ki ʿāriyyetidür yaʿnī sālik (9) kendüde olan ḳudret ü taṣarrufı Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinden bile kendü ẕātından bilmeye.

3310 Ger şeved pür-nūr revzen yā serā

(10) Eger revzen yā ḫāne münevver ü pür-nūr ola

Tū medan rūşen meger ḫurşīdrā

sen revzen ü serāyı (11) rūşen bilme meger ḫurşīdi rūşen [B231a] bil zīrā anlarda olan nūr ḫurşīddendür.

3311 Her der ü dīvār gūyed rūşenem

(12) Her ḳapu ve her dīvār ben rūşen ü pür-nūram dir [A296a]

Pertev-i ġayrī nedārem in menem

bir ġayruñ pertevini (13) ṭutmazam bu benüm yaʿnī bende olan nūr-ı ẕātīdür ʿāriyyetī degüldür.

3312 Pes bugūyed āftāb ey nāreşīd

Pes (14) āftāb aña eydür ey ʿaḳlsız [*reşīd* ṣāḥib-ʿaḳl maʿnāsınadur]

Çün ki men ġāyib şevem āyed pedīd

---

2 simāṭ sofra vü ḫᵛān maʿnāsınadur HNA: -MB

[1576] "Bu yolun nihâyeti, senin kapattığın sûret olur mu? Ki o başlangıçta yüz bin menzil daha fazla idi."

çünki ġāyib ü ġārib olam ẓāhir (15) gelür ki bu sözde kāẕib yā ṣādıḳ mısın zübde-yi kelām budur ki sālik kendüsinde mürşidüñ ʿaksinden ẓuhūr (16) iden ḥālātı kendünüñ ḥāli ẓann idüp maġrūr olur ve daʿvā vü tefāḫur semtine sülūk eyler ammā çünki mürşidden (17) mufāraḳat lāzım gele ḥaḳīḳat-ı ḥāl ne idügi ol vaḳt ẓāhir olur.

3313 Sebzhā gūyend mā sebz ezḫadīm

Sebzeler (18) eydürler biz kendümüzden tāze vü sebzüz yaʿnī bizde olan bu ḥālet ẕātīdür ʿārıżī degüldür [*ḫodīm*de ḫā fetḥile oḳunur] (19)

Şād u ḫandānīm ü pes zībā-ḫadīm

şād u ḫandānuz ve ziyāde ḫūb-ʿiẕāruz.

3314 Faṣl-ı tābistan bugūyed ey ümem

(20) Bahār u ṣayf faṣlı dir ki ey ümmetler yaʿnī ey sebze cemāʿatları

Ḫᵛīşrā bīnīd çün men bü'gẕerem

(21) çünki geçem kendüñüzi göresüz ki zerd ü pejmürde olursuñuz *bīnīd* bunda ḫᵛīşrā ile kendüñüzi görürsüz (22) ve kendüñüzi görüñüz maʿnāsına cāyizdür vech-i ṣāliṣe göre emr-i ḥāżır cemʿ-i müẕekkerdür ki müfredi *bīn*dür iki evvelki vech üzre (23) fiʿl-i mużāriʿ cemʿ-i müẕekker-i muḫāṭabdur ki müfredi *bīnī*dür.

3315 Ten hemīnāzed beḫūbī vü cemāl

Ten ḥüsn ü cemālile nāz (24) u tefāḫur eyler

Rūḥ pinhan kerde ferr ü perr ü bāl

rūḥ kendünüñ ḳuvvet ü leṭāfet ve perr ü bālini pinhān (25) eylemiş.

3316 Gūyedeş ey mezbele tū kīstī

Rūḥ tene dir ey mezbele sen kimsin

Yek dü rūz ezpertev-i men zīstī

(26) benüm pertev ü feyżumdan bir iki gün dirildüñ.

3317 Ġunc u nāzet mīnegunced dercihān

Senüñ (27) kibr ü nāzuñ cihāna ṣıġmaz yaʿnī ḥadden ziyāde nāz u şīve eylersün [*ġunc* ʿArabīdür nāz maʿnāsınadur]

Bāş tā ki men şevem eztū çehān

ṣabr eyle tā ki (28) ben senden ḳalġıyıcı yaʿnī cüdā vü dūr olam.

3318 Germ-dārānet turā gūrī kenend

Seni ziyāde dost ṭutıcılar senüñ (29) içün bir ḳabr ḳazalar [*kenend* ḳazarlar bu hem vechdür]

Ṭuʿme-yi mārān u mūrānet kunend

seni mārlara ve mūrlara ṭuʿme vü ġıdā ideler [*kunend* eylerler bu hem vechdür]. [M238a] (1)

3319 Bīni ezgend-i tu gīred an kesī

Ol bir kimse senüñ ḳabīḥ rāyiḥañdan burnını ṭutar

K'ū bepīşī tū hemīmürdī besī

(2) ki ol kimse senüñ öñüñde çoḳ ölürdi yaʿnī ziyāde şevḳ u maḥabbet iẓhār eylerdi. (3)

3320 Pertev-i rūḥest nuṭḳ u çeşm ü gūş

Rūḥuñ pertev ü eṣeridür nuṭḳ u çeşm ü gūş

Pertev-i āteş buved derāb cūş

(4) ābda olan cūş āteşüñ pertev ü eṣeridür yaʿnī āb-ı germde olan cūş (5) āteşdendür *cūş* ḳaynamaḳ.

3321 An çünan ki pertev-i can bertenest

Ancılayın ki [N161b] ten üzre rūḥuñ pertevidür (6) yaʿnī tende olan ḥayāt ve ḳudret ü ḳuvvet ve cemīʿ hüner ki vardur rūḥuñ eṣeridür

Pertev-i ebdāl bercān-ı menest

(7) abdāluñ pertevi benüm cānum üzredür yaʿnī cānumdan olan [B231b] ḥayāt-ı rūḥānī ve ẕevḳ u ṣafā-yı (8) nūrānī ve envār-ı Raḥmānī evliyāʾullāhuñ [A296b] nūrınuñ eṣeridür ve anlaruñ pertevindendür ki anlar cān-ı cān menzilesindedür [*ebdāl*dan murād evliyāʾullāhdur]. (9)

3322 Cān-ı can çün vā keşed pārā zicān

Cānuñ cānı çünki cāndan ayaġını girü çeke nite ki dimişlerdür tene iʿtibār yoḳdur (10) cānsız ve cāna iʿtibār yoḳdur ʿaḳlsız ve ʿaḳla iʿtibār yoḳdur ʿilmsiz ve ʿilme iʿtibār yoḳdur ʿamelsiz ve ʿamele iʿtibār (11) yoḳdur iḫlāṣsız ve iḫlāṣa iʿtibār yoḳdur ehlullāhuñ ṣoḥbet ü himmetinsiz

Can çünan gerded ki bīcan ten bud ān

(12) cān ancılayın olur ki gūyā cān cānsız ten idi yaʿnī evliyāʾullāhuñ feyż u (13) nūrı ki mürīdüñ rūḥından cüdā ola anuñ rūḥı rūḥsız cesed gibi olur ki hīç bir nesneye yaramaz

---

29 kenend ḳazarlar bu hem vechdür HNAB: -M / kunend eylerler bu hem vechdür HNA: -MB
8 ebdāldan murād evliyāʾullāhdur HN: -MAB

(14) bu hem vechdür cān ancılayın olur ki cānsız teni bil vech-i evvele göre *bud ān* būd ān taḳdīrindedür vech-i ṯānīye göre (15) *bidān* emr-i ḥāżır müfreddür.

3323 Ser ezan rū mīnehem men berzemīn

Ol sebebden ben başumı yer üzre (16) ḳoram yaʿnī nemāzda yer üzre secde eylerem

Tā güvāh-ı men buved deryevm-i dīn

tā ḳıyāmet güninde zemīn (17) benüm şāhidüm ola zīrā mevżıʿ-ı ʿibādet ḳıyāmetde şāhiddür tekṯīr-i şuhūd içün ferāyıż ve sünen ve nevāfili (18) bir maḥalde edā itmezler [*güvāh* şāhid maʿnāṯınadur *yevm-i dīn* ḳıyāmet güni maʿnāṯınadur].

3324 Yevm-i din ki zulzilet zilzālehā

[H194a] Ḳıyāmet güninde ki yer ḥareket eyler *zilzāl* ḥareket eylemek (19)

İn zemin bāşed güvāh-ı ḥālehā

ki aḥvāl-i ʿibāda şāhid olur anlardan her ne ṣādır (20) oldı ise ṭāʿat u maʿṣıyetden.

3325 K'ū tuḥaddiṯ cehreten aḫbārehā

Ki ol zemīn (21) *yevme iẓin tuḥaddiṯu aḫbārehā*[1577] mūcebince ḫayr u şerden āşkāre ḫaberler virür

Dersuḫan āyed zemīn ü ḫārehā

(22) zemīn ü ḫārlar söze gelür yaʿnī zemīn ve anda olan ḫār u giyāh cemīʿan söze gelüp āşkāre feṣāḥatıla (23) söyler.

3326 Felsefī münkir şeved derfikr ü ẓan

Felsefī bāṭıl fikrinde ve fāsid ẓannında cevāmidüñ söylemesine (24) münkirdür [*felsefī*den murād ʿaḳliyyātda ḳalan kimsedür]

Gū birev serrā beran dīvār zen

felsefīye di yüri başuñı ol dīvāra ur bu hem vechdür (25) gitsün başını ol dīvāra ursun.

3327 Nuṭḳ-ı āb u nuṭḳ-ı ḫāk ü nuṭḳ-ı gil

Ābuñ nuṭḳı ve ḫāküñ nuṭḳı (26) ve gilüñ nuṭḳı *gil* balçıḳdur

Hest maḥsūs-ı ḥavās-ı ehl-i dil

ehl-i dilüñ ḥavāssınuñ (27) maḥsūsıdur yaʿnī evliyāʾullāh cevāmidüñ nuṭḳını āşkāre istimāʿ eylerler.

3328 Felsefī k'ū münkir-i ḥannāneest

(28) Felsefī ki o ḥannāneye münkirdür *ḥannāne*den murād sütündur ki Server-i Kāyināt ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt minber binā (29) olınduḳdan ṣoñra anı zemīne defn itdürdi [*k'ū* ki ū taḳdīrindedür]

[1577] "O gün (yer) bütün haberlerini anlatır." Zilzâl/4.

Ezḫavās-ı evliyā bīgāneest

ol felsefī [M238b] (1) evliyāʾullāhuñ ḥavāssından bīgāne vü maḥrūmdur inkārına sebeb budur.

3329 Gūyed ū ki pertev-i sevdā-yı ḫalḳ

(2) Felsefī dir ki ḫalḳuñ sevdāsınuñ pertev ü eṣeridür

Pes ḫayālāt āvered derrāy-ı ḫalḳ

ḫalḳuñ reʾy ü (3) ḳalbine çoḳ evhām ve ḫayālāt-ı bāṭıla getürür ḥażret-i Mevlānā redd ṭarīḳı ile felsefīye cevāb-ı ṣavāb virür [B232a] (4)

3330 Belki ʿaks-i an fesād u küfr-i ū

Belki anuñ ol fesād u küfrinüñ ʿaksi

İn ḫayāl-i münkirīrā zed berū

[A297a] (5) bu münkirligüñ ḫayālini anuñ üzerine urdı yaʿnī felsefīnüñ inkārı kendüsinde olan fesād u küfrüñ (6) ʿaks ü eṣeridür.

3331 Felsefī mer dīvrā münkir şeved

Felsefī cinne münkir olurdı [*dīv* bunda cinn maʿnāsınadur]

Derheman dem suḫre-yi dīvī buved

(7) hem ol demde şeyṭān-ı laʿīnüñ suḫre vü maġlūbı olur zīrā cinnüñ vücūdı āyet-i kerīme ile ṣābit olmışdur (8) ve çoḳ kimse cinnile muṣāḥabet eylemişdür *ḳul ūḥiye ileyye ennehu'steme'a neferun mine'l-cinni*[1578] ve bu āyet-i kerīme (9) *ḳāle 'ifrītun mine'l-cinni ene ātīke bihi ḳable en teḳūme minmaḳāmik*[1579] ve bu āyet-i kerīme (10) *yā ma'şera'l-cinni ḳad istekṣertum mine'l-ins*[1580] ve bu āyetlerden ġayrı çoḳ āyet-i kerīme vardur ki cinnüñ (11) vücūdına delālet eyler.

3332 Ger nedīdī dīvrā ḫodrā bebīn

Felsefīye di eger dīvi görmedüñse kendüñi (12) gör *bübīn* emr-i ḥāżırdur

Bicünun ne'bved kebūdī bercebīn

cünūnsız cebīn üzre bir kebūd olmaz yaʿnī cünūn cebīn (13) üzre kebūd olmasını müstelzimdür murād budur ey felsefī çünki sende āyāt-ı kerīmeye inkār ve ḫaşlet-i dīv vardur (14) pes sen dīvsin kendüñi gör ki dīvi görmiş olasın [*cebīn* alın maʿnāsınadur].

3333 Her kirā derdil şek ü pīçāniyest

(15) Kimüñ ki ḳalbinde şek ü iġvicāc vardur yaʿnī iʿtiḳādı dürüst degüldür

---

[1578] "(Resûlüm!) De ki: Cinlerden bir topluluğun (benim okuduğum Kur'an'ı) dinleyip de şöyle söyledikleri bana vahyolunmuştur." Cin/1.
[1579] "Cinlerden bir ifrit: Sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm." Neml/39.
[1580] "Ey cinler (şeytanlar) topluluğu! Siz insanlarla çok uğraştınız." En'âm/128.

Dercihān u felsefi-y pinhāniyest

(16) cihānda ol kimse pinhānī felsefīdür.

3334 Mīnümāyed iʿtiḳādī gāh gāh

Felsefī-ṭabīʿat olan (17) gāh gāh bir iʿtiḳād gösterür

An reg-i felsef kuned rūyeş siyāh

ol felsef ṭamarı ʿāḳıbet anuñ (18) yüzini siyāh eyler.

3335 El-ḥaẕer ey mü'minan k'an derşumast

Ḥaẕer eyleñüz ey mü'minler ki ol sizde (19) vardur yaʿnī vesāvis-i şeyṭāniyyeden iḥtirāz eyleñüz [*k'ān* ki ān taḳdīrindedür]

Derşumā bes ʿālem-i bīmüntehast

[N162a] sizde (20) nihāyetsiz çoḳ ʿālem vardur zīrā insān ʿālem-i kübrādur nite ki meşhūrdur *el-insānu nusḫatun cāmiʿatun*[1581] bunuñ (21) şerḥinde dinilmişdür ʿaḳl felek gibi muḥīṭdür ve çeşmler şems ü ḳamer gibi nūr virici ve irişdüricidür ve ġayrı ḥavāss (22) kevākib gibi nūr viricidür ve ʿanāṣır-ı erbaʿa dört ḫılṭdur ki ṣafrā ve balġam ve sevdā ve demdür ve ırmaḳlar ṭamarlardur (23) ve ġamm u miḥnet ve feraḥ u ʿişret fuṣūl-i erbaʿa gibidür ve mūylar çemenler gibidür ve üstüḫvānlar ṭaġlar gibidür ve rūḥ (24) melāyike gibidür ve nefs-i emmāre şeyāṭīn gibidür ve şehevāt behāyim gibidür ve ġażablar sibāʿ gibidür pes bu ḳıyās (25) üzre eger fikr idesin cemīʿ nesneyi insānuñ ẕātında bulursun bunlardan ġayrı cemīʿ-i esmā vü ṣıfāta maẓhar olmışdur. (26)

3336 Cümle heftād ü dü millet dertuvest

Cümle yetmiş iki millet sendedür yaʿnī ḫavāṭır-ı nefsāniyye ve aḫlāḳ-ı ẕemīme (27) ve vesāvis-i şeyṭāniyye istiʿdādı senüñ ẕātuñda mündericdür

Veh ki rūzī an berāred eztu dest

(28) vāh ki bir gün o senden el yuḳarı getürür yaʿnī ol ḥālāt-ı ḳabīḥa saña ġālib olup ḫāsirīn zümresinden olursun. (29)

3337 Her ki ūrā berg-i īn īman buved

Her kim ki aña bu īmān maḥabbeti ve tedārüki [H194b] ola

Hem-çü berg ezbīm-i in lerzan buved

[M239a] (1) ol kimse bunuñ ḫavfından yapraḳ gibi ditreyici olur zübde-yi kelām budur ki īmān-ı kāmil ġamından olan kimse bir nefes ḥażret-i [A297b] (2) Ḥaḳḳuñ ḫavfından ḫālī olmaz zīrā zevāl-i īmān ḫavfından rāḥat u ḥużūr bulmaz [*īn*den murād īmāndur].

3338 BerBilīs ü dīv z'an ḫandīdeyī

[1581] "İnsan her şeyi üzerinde toplayan bir nüshadır."

(3) İblīs ü dīv üzre ol sebebden gelmişsün yaʿnī anları temesḫur eylemişsün

Ki tu ḫodrā nīk-i merdüm dīdeyī

(4) ki sen kendüñi eyü ve ṣāliḥ kimse görmişsün yaʿnī kendüñe ziyāde ḥüsn-i iʿtiḳāduñ vardur zinhār ġāfil olma ki (5) İblīs senüñ üzerüñe güler ve seni temesḫur eyler zinhār ve zinhār [B232b] ki ġaflet üzre olmayasın.

3339 Çün kuned can bāz-güne pūstīn

(6) Çünki cān kürki ters ide yaʿnī mevt irişüp bedenden cüdā ola [*pūstīn* kürk maʿnāsınadur] (7)

Çend vāveylā berāyed z'ehl-i dīn

ehl-i dīnden çoḳ fiġān ve nice vāveylā yuḳarı gelür yaʿnī şol kimseler ki ṣūret-i ẓāhirde (8) ehl-i īmān idiler baʿde'l-mevt īmāndan behre görmedüklerinden ötüri bisyār ḥayf u dirīġ diyeler ammā fāyide (9) virmeye *yevme yebʿaṯuhumullāhu cemīʿan fe yaḥlifūne lehu kemā yaḥlifūne lekum ve yaḥsebūne ennehum ʿalāşey'in e lā innehum humu'l-kāẕibūn*[1582]. (10)

3340 Berdükan her zer-nümā ḫandan şudest

Dükkān üzre her zer gösterici ḫandān (11) olmışdur yaʿnī şol kimse ki altun ṣuvanmış baḳıra mālik ola mesrūr olur nice kimseyi firīfte eylerem diyü [dükkān üzre her zer görinici ḫandān olmışdur bu hem-vechdür] (12)

Z'an ki seng-i imtiḥan pinhan şudest

zīrā ki imtiḥān ṭaşı ki murād meḥekdür pinhān olmışdur murād (13) çoḳ kimse riyā vü ḥīle ile kendüsini ṣāliḥ ve erbāb-ı ṭarīḳatdan gösterüp mesrūrü'l-bāl ü āsūde-ḥāl (14) olup ʿāḳıbet rüsvāy oluram diyü ḥażret-i Ḫudādan ḫavf eylemez beyt (15)

Ḫoş buved ger meḥek-i tecribe āyed bemiyān

Tā siyeh-rūy şeved her ki dürūġeş bāşed[1583]

bundan ṣoñra ḥażret-i Mevlānā ḥażret-i Ḫudāya (16) tażarruʿıla dir.

3341 Perde ey Settār ezmā bermegīr

Ey Settāru'l-ʿuyūb bizden perdeyi refʿ eyleme yaʿnī bizüm ḥisābumuzda (17) çoḳ diḳḳat eyleme belki luṭf u keremüñden müsāmaḥa eyle ve perdeyi refʿ idüp ḥaḳīr ü bīçāre bendelerüñi rüsvāy eyleme [*megīr* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür] (18)

---

6 pūstīn kürk maʿnāsınadur MH: -NAB

[1582] "O gün Allah onların hepsini yeniden diriltecek, onlar da dünyada size yemin ettikleri gibi, O'na yemin edeceklerdir. Kendilerinin bir şey (hakikat) üzerinde olduklarını sanırlar. İyi bilin ki onlar gerçekten yalancıdırlar." Mücâdile/18.

[1583] "Tecrübe mihengi eğer ortaya gelirse güzel olur; çünkü her yalan söyleyen kişi siyah yüzlü olur."

Bāş enderimtiḥan mārā mücīr

imtiḥānda bizi ḥıfẓ u ḫalāṣ idici ol ḥażret-i Mevlānā bu beytile ḥażret-i Ḫudāya tażarruʿ itmegi (19) taʿlīm eyledi.

3342 Ḳalb pehlū mīzened bāzer beşeb

Gice ḳalb altuna pehlū urur yaʿnī anuñıla berāberlik (20) daʿvāsını eyler

İntiẓār-ı rūz mīdāred ẕeheb

altun rūza intiẓār ṭutar murād dünyāda mürāʾīler ṣādıḳlarıla (21) berāberlik daʿvāsın idüp ṣādıḳlar ḳıyāmete muntaẓır olduḳların işʿārdur.

3343 Bāzebān-ı ḥāl zer gūyed ki bāş

(22) Altun zebān-ı ḥālile ḳalbe dir ki ṣabr eyle

Ey müzevvir tā berāyed rūz fāş

ey (23) müzevvir ü keẕẕāb tā gün āşkār u fāş ẓuhūr ide *bāş* bunda ṣabr eyle maʿnāsınadur [*rūz* fāşa mużāf olmamaḳ rūşendür]. (24)

3344 Şad-hezāran sāl İblīs-i laʿīn

Nice yüz biñ [A298a] yıl İblīs-i laʿīn

Būd z'ebdāl ü emīrü'l-müʾminīn

abdāldan (25) oldı ve emīrü'l-müʾminīn oldı yaʿnī merdūd olmazdan evvel melāyike-yi muḳarrebīn zümresinden idi līkin ʿilm ü ʿameline (26) maġrūr olup mütekebbir olduġıyiçün recīm oldı pes maʿḳūl olan budur ki hergiz ʿilm ü ʿamel ve (27) ṭāʿat u ʿibādete iʿtimād olınmaya zīrā Ḫudādan ġayrıya iʿtimād lāyıḳ degüldür.

3345 Pence zed bāĀdem eznāzī ki daşt

(28) Şol nāz u ḳurbdan ki ṭutardı ḥażret-i Ādeme pence urdı yaʿnī kibr idüp (29) anı begenmedi *ene ḫayrun minh ḫalaḳtenī minnārin ve ḫalaḳtehu minṭīn*[1584] didi

Geşt rüsvā hem-çü sergin vakt-i çaşt

[M239b] (1) İblīs-i laʿīn rüsvāy oldı ḳuşlıḳ vaḳtinde [N162b] āftābuñ ḥarāretinden sergīn rüsvāy olduġı gibi pes (2) lāyıḳ olan budur ki herkes kendü ḥaddini bile ve ṭavrından tecāvüz itmeye *raḥimellāhu imraʾen ʿarefe ḳadrehu ve lemyeteʿadde ṭavrahu*[1585] [*çāşt* ḳuşlıḳ maʿnāsınadur]. (3)

Duʿā kerden-i Belʿam-ı Bāʿūr ki Mūsīrā ʿaleyhi's-selām ve ḳavmeşrā (4) **ezīn şehr ki ḫişār dādeend bīmurād bāz gerdān ve müstecāb şuden-i duʿā-yı ū**

[1584] "Ben ondan hayırlıyım! Beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın." A'râf/12, Sâd/76.
[1585] "Kadrini bilip haddini aşmayan kimseye Allâh rahmet eylesin." Bkz. Isbahânî (1405), Cilt 5, s. 306.

Belʿam-ı Bāʿūr (5) duʿā eylemesi beyānındadur ki Mūsāyı ʿaleyhi's-selām ve anuñ ḳavmini bu şehrden ki muḥāṣara eylemişlerdür nāmurād (6) döndür ve anuñ [B233a] duʿāsınuñ müstecāb olması beyānındadur ḥażret-i Mevlānā Belʿamuñ ḳıṣṣasını icmalen beyān itmege şürūʿ (7) eyledi.

3346 Belʿam-ı Bāʿūrrā ḫalḳ-ı cihān

Belʿam-ı Bāʿūra cihānuñ ḫalḳı ol zemānda (8)

Sefye şud mānend-i ʿĪsī-yi zemān

zebūn u maġlūb oldı zemānuñ ʿĪsāsına ḫalḳ maġlūb u zebūn oldugı gibi [*sefye* maġlūb u zebūn maʿnāsınadur]. (9)

3347 Secde n'āverdend kesrā dūn-ı ū

Zemānede olan ḫalḳ andan ġayrı kimseye secde getürmediler yaʿnī aña [H195a] ser-furū idüp iṭāʿat eylediler andan ġayrı bir kimseye ser-furū idüp iṭāʿat eylemediler (10)

Şıḥḥat-i rencur buved efsūn-ı ū

anuñ efsūnı rencūruñ ṣıḥḥatı idi yaʿnī ḫaste anuñ duʿāsından şifā (11) bulurdı [*efsūn*dan murād bunda duʿādur].

3348 Pence zed bāMūsi ezkibr ü kemāl

Kibr ü kemālinden ḥażret-i Mūsāya pence urdı yaʿnī kendünüñ (12) ʿuluvv-ı şānına maġrūr olup ḥażret-i Mūsāya bed-duʿā eyledi

An çünan şud ki şinīdestī tu ḥāl

(13) Belʿam ancılayın oldı ki sen anuñ ḥālini işitdüñ ki meslūbü'l-īmān ve şaḳī vü bed-baḫt oldı İblīs-i laʿīn (14) ḥażret-i Ādemile muḥāṣama itdüginden ötüri merdūd oldugı gibi Belʿamuñ ḳıṣṣası ʿālemüñ meşhūr u maʿlūmıdur (15) bir vechile ki şerḥ u beyāna iḥtiyāc yoḳdur ve bu āyet-i kerīme anuñ ḥaḳḳındadur (16) *ve'tlu ʿaleyhim nebe'e'llezī āteynāhu āyātinā fe'nseleḫa minhā fe etbeʿahu'ş-şeyṭānu fe kāne mine'l-ġāvīn*[1586] bu āyet-i kerīme hem anuñ (17) ḥaḳḳındadur *fe meṯeluhu kemeṯeli'l-kelbi in taḥmil ʿaleyhi yelheṯ ev tetrukuhu yelheṯ*[1587]. (18)

3349 Şad-hezār İblīs ü Belʿam dercihān

Cihānda yüz biñ İblīs ü Belʿam

---

7 Belʿam-ı Bāʿūrrā ḫalḳ-ı cihān Belʿam-ı Bāʿūra cihānuñ ḫalḳı ol zemānda MNAB: -H

9 secde getürmediler yaʿnī aña ser-furū idüp iṭāʿat eylediler andan ġayrı bir kimseye HNAB: -M

[1586] "Onlara (yahudilere), kendisine âyetlerimizden verdiğimiz ve fakat onlardan sıyrılıp çıkan, o yüzden de şeytanın takibine uğrayan ve sonunda azgınlardan olan kimsenin haberini oku." A'râf/175.

[1587] "Dileseydik elbette onu bu âyetler sayesinde yükseltirdik. Fakat o, dünyaya saplandı ve hevesinin peşine düştü. Onun durumu tıpkı köpeğin durumuna benzer: Üstüne varsan da dilini çıkarıp solur, bıraksan da dilini sarkıtıp solur." A'râf/176.

Hem-çünin būdest peydā vü nihān

(19) āşkār u nihān böyle olmışdur yaʿnī İblīs ü Belʿam āşkārā merdūd-ı Ḥaḳḳ oldılar nihānī nice yüz biñ kimse (20) merdūd olup dergāhdan dūr u mehcūr oldılar. [A298b]

3350 İn dürā meşhūr gerdānīd İlāh

Ḫudāy taʿālā bu ikisini (21) meşhūr eyledi

Tā ki bāşed in dü berbāḳī güvāh

tā ki bu ikisi bāḳīsine şāhid ola (22) *fe'steşhidū şehīdeyni minricālikum*[1588] ḥasebince [*güvāh* şāhid maʿnāsınadur].

3351 İn dü düzd āviḫt berdār-ı bülend

Ḥażret-i Ḫudā bu iki (23) düzdi yüksek dār üzre aşdı yaʿnī bunlara āşkāre siyāset eyledi [*dār*dan murād bunda dār aġacıdur]

V'er ne enderḳahr bes düzdan budend

(24) yoḫsa ḳahr-ı İlāhīde çoḳ düzdler oldılar yaʿnī maẓhar-ı ḳahr-ı İlāhī olup merdūd-ı dergāh (25) olan çoḳdur [*budend* būdendden muḫaffefdür].

3352 İn dürā perçem besūy-ı şehr bürd

ʿĀlemiyāna ʿibret içün bu ikisinüñ perçem (26) ü siyāsetini şehr cānibine iltdi yaʿnī cemīʿ-i ʿāleme rüsvāy eyledi [*perçem* tūġ maʿnāsınadur ki keşretden kināyetdür]

Küştegān-ı ḳahrrā ne'tvan şümürd

ve illā ḳahr-ı (27) İlāhīnüñ maḳtūllerini ṣaymaḳ mümkin degüldür zīrā ʿulemā ve ehl-i ʿirfān ve ehl-i sülūkdan çoḳ kimse (28) meslūbu'l-īmān oldılar ʿavāma ḫod ne iʿtibār anlara ḥadd ü ḥaṣr yoḳdur (29) *neʿūẕu billāhi minẕevāli'l-īmān ve ʿaẕābi'n-nīrān ve nuḥibbu's-ṣuleḥā' ve nercū mulāḳātihim fi'l-cinān*[1589].

3353 Nāzenīnī tū velī derḥadd-i ḫᵛīş

[M240a] (1) Sen nāzenīnsin ve maḳbūl-i Ḥaḳsın ammā kendü ḥaddüñde yaʿnī kendü ḳadrüñi bilüp ḥaddüñden tecāvüz itmeyesin (2) maḥbūb u merġūbsın [*nāzenīn*den murād bunda maḥbūb-ı Ḥaḳdur]

Allah Allah pā menih ezḥadd-i bīş

zinhār zinhār ḥaddüñden ziyāde ayaḳ ḳoma yaʿnī ḥaddüñden tecāvüz itme (3) *mā heleke'mru'un ʿarefe ḳadrehu*[1590] *bīş* bā-yı ʿArabī ile ziyāde maʿnāsınadur ki aña göre

---

[1588] "Erkeklerinizden iki de şahit bulundurun." Bakara/282.
25 budend būdendden muḫaffefdür HNA: -MB

[1589] "Îmânın kaybolmasından ve cehennem ateşinden Allâh'a sığınırız; sâlih kimseleri severiz ve cennette onlarla karşılaşmak isteriz."

[1590] "Kendi kadrini bilen kişi helâk olmaz."

şerḥ olındı (4) *pīş* bā-yı ʿFārsīyile ilerü maʿnāsına olmaḳ hem cāyizdür ki maʿnā aña göre olur [*Allāh Allāh* biters ezḪudā biters ezḪudā maʿnāsınadur ki zinhār zinhār anuñ maʿnā-yı lāzımīsidür].

3354 Ger zenī bānāzeninter ezḫadet

(5) Eger kendüñden nāzenīnreke pence urasın yaʿnī velāyet ü ḳurb-ı İlāhīde senden ʿālī olan kimse ile muḳābele eyleyesin (6)

Derteg-i heftüm zemin zīr āredet

seni yidinci yerüñ ḳaʿrına aşaġa götürür yaʿnī yidinci ḳat zemīnüñ altına götürür (7) zübde-yi kelām budur ki ḥażret-i Ḫudānuñ ḳatında taḳarrübi ziyāde olan kimse ile ḫuṣūmet itmek żarar-ı maḥżdur farżā (8) ḫuṣūmet iden kimsenüñ bir miḳdār taḳarrübi var ise de ḥażret-i Ādemile İblīs ḥażret-i Mūsā ile Belʿam ḫuṣūmet (9) idüp merdūd-ı ebed olduḳları gibi [*teg* bunda ḳaʿr maʿnāsınadur].

3355 Ḳıṣṣa-yı ʿĀd u Ṣemūd ezbehr-i çist

ʿĀd u Ṣemūd ḳıṣṣāsı neden (10) ötüridür [B233b]

Tā bidānī enbiyārā nāzükist

tā bilesin ki enbiyā içün nāzüklik vardur yaʿnī enbiyā (11) maḳbūl ü maḥbūb-ı Ḥaḳḳ idügi maʿlūm olsun içündür [*nāzükī*den murād bunda ḳurb-ı İlāhīdür].

3356 İn nişān-ı ḫasf ü ḳaẕf u ṣāʿiḳa

(12) Bu ḫasf u ḳaẕf ü ṣāʿiḳa nişānı *ḫasf* ḳavm-i Lūṭ ve Ḳārūn ve bunlara mānend olan kimselere göredür *ḳaẕf* (13) ḳavm-i Lūṭ ve aṣḥāb-ı Fīl ve bunlara mānend olan kimselere göredür *ṣāʿiḳa* Ṣemūd [N163a] ḳavmine göredür (14) ki ḥażret-i Cibrīlüñ ṣayḥasından bīhūş olup helāk oldılar

Şud beyān-ı ʿizz-i nefs-i nāṭıḳa

nefs-i nāṭıḳanuñ (15) ʿizzinüñ beyānı oldı yaʿnī bu ḳadar ḳavmüñ ḳahr u helākine sebeb enbiyānuñ ḥażret-i Ḫudānuñ ḥużūrında olan (16) ʿuluvv-ı şānını beyān içündür *nefs-i nāṭıḳa*dan [A299a] murād bunda enbiyādur.

3357 Cümle ḥayvanrā pey-i insan büküş

(17) İnsān içün cemīʿ-i ḥayvānı depele yaʿnī depeler iseñ żararı yoḳdur zīrā cemīʿ-i ḥayvān insān içündür (18) nite ki bu ḥadīs-i Ḳudsī bunı beyān eyler [H195b] *yā ibne'l-Ādeme ḫalaḳtu'l-eşyā'e lieclike ve ḫalaḳtuke lieclī fe kun ente lī yekuni'l-eşyā'u leke*[1591] (19)

[1591] "Ey insanoğlu! Eşyâyı senin için yarattım ve seni benim için yarattım; sen benim ol, eşyâ da senin olsun."

Cümle insanrā büküş ezbehr-i huş

huşdan (20) ötüri cümle insānı depele yaʿnī enbiyā vü evliyā içün cemīʿ-i insān helāk olmaḳ cāyizdür nite ki Nūḥ peyġām-berden (21) ötüri ḫalḳ-ı ʿālem ġarḳ oldı ve Lūṭ peyġam-berden ötüri Lūṭ ḳavmi ḫasf oldı ve ḥażret-i Mūsā içün (22) Firʿavn ve ʿaskeri deryāya ġarḳ oldı *huş*dan murād ne idügini ḥażret-i Mevlānā beyān itmege şürūʿ eyledi [*huş* hūşdan muḫaffefdür]. (23)

3358 Huş çi bāşed ʿaḳl-ı küll-i hūşmend

Huş nedür hūşmendüñ ʿaḳl-ı küllidür ki murād ʿaḳl-ı maʿāddur (24)

Hūş-ı cüzvī huş buved ammā nijend

hūş-ı cüzʾī hūşdur ammā nijend ü żaʿīfdür *hūş-ı cüzʾī*den (25) murād ʿaḳl-ı maʿāşdur ki uḫrevī cānibine hīç nefʿi yoḳdur bu sebebden iʿtibār ʿaḳl-ı maʿādadur (26) ʿaḳl-ı maʿāşa degüldür *ʿaḳl-ı küll-i hūşmend*den murād enbiyā vü evliyādur cemīʿ-i ṭāʿat u ʿibādet ve umūr-ı dünyeviyye ʿaḳlsız müyesser olmaz (27) bu sebebden dinilmişdür *mā ḫalaḳallāhu taʿālā şeyʾen eşrefe mineʾl-ʿaḳli ve lā aḥsene minh*[1592] [*nijend* ġamgīndür ki bunda żaʿīf murāddur]. (28)

3359 Cümle ḥayvānāt-ı vaḥşī zʾādemī

Cemīʿan ādemīden vaḥşī olan ḥayvānāt (29)

Bāşed ezḥayvān-ı ünsī derkemī

ādemīye meʾnūs olan ḥayvāndan mertebede noḳṣāndadur murād ne idügi [M240b] (1) ẕikr olınan ebyātdan ẓāhir olur [*ünsī*de yā nisbet içündür].

3360 Ḫūn-ı anhā ḫalḳrā bāşed sebīl

Cemīʿ vaḥşī ḥayvānātuñ (2) ḫūnı ḫalḳa sebīl ü revādur

Zʾan ki vaḥşīyāned ezʿaḳl-ı celīl

zīrā ki celīl ü şerīf ʿaḳldan (3) vaḥşīlerdür yaʿnī ol sebebden ki insāndan nefret eyler vaḥşīleri ḳatl eylemek cāyizdür yırtıcılaruñ (4) eti yinmek cāyiz degüldür anlaruñ ḫūy u ḫaṣleti insāna sirāyet itmesün içün ḫınzīri yimek cāyiz (5) degüldür zīrā yiyen kimse deyyūṯ ve gidi olur.

3361 ʿİzzet-i vaḥşī bedīn üftāde pest

Vaḥşī ḥayvānātuñ (6) ḳadr ü ʿizzeti bu sebebden pest ü nāḳıṣ düşdi [*pest* alçaḳ maʿnāṯınadur]

Ki mer insanrā muḫālif āmedest

ki (7) insāna muḫālif gelmişdür yaʿnī mūnis olmayup vaḥşī olmışdur.

[1592] "Allâh te'âlâ akıldan daha şerefli ve daha güzel bir şey yaratmadı."

3362 Pes çi ʿizzet bāşedet ey nādire

(8) Pes ey ʿacīb kimse saña ne ʿizzet olur

Çün şudī tū ḥumurun mustenfire

çünki ḥumurun mustenfire (9) olduñ yaʿnī Ḳurʾān-ı ʿAẓīmüñ istimāʿından nefret idici kāfirlerden olduñ ḥālen ki ehl-i īmānā anlaruñ ḳatli ḥelāldür (10) zīrā anlar ḥımār-ı vaḥşī meṣābesindedür ki anuñ ḳatli cāyizdür *fe mā lehum ʿani't-teẕkireti muʿriżīn keennehum humurun mustenfireh ferret minḳasvereh*[1593] [B234a] (11) zübde-yi kelām budur ki insān içün cümle cemādāt u ḥayvānātı helāk (12) eylemek cāyizdür ve insānı enbiyā vü evliyā içün helāk eylemek cāyizdür nite ki vāḳıʿ olmışdur pes her kimüñ ki (13) enbiyā vü evliyā ile münāsebeti ziyāderekdür ḥażret-i Ḥaḳḳ ḳatında ʿizzet ü ḳadri ziyāderekdür ve her kim ki [A299b] enbiyā vü evliyāya (14) ʿadāvet ü muḫālefet üzredür ḥumurun mustenfiretun zümresine dāḫil olup anuñ ḫūnı mubāḥ olur [*ḥumur* cemʿ-i ḥımārdur *mustenfire* nefret idici maʿnāsınadur *ḳasvere* arslan maʿnāsınadur]. (15)

3363 Ḫar neşāyed küşt ezbehr-i ṣalāḥ

Ḫıdmet ü ünsi olduġından ötüri meʾnūs olan ḫarı ḳatl eylemek (16) cāyiz degüldür

Çün şeved vaḥşī şeved ḫūneş mubāḥ

çünki ḫar insāndan vaḥşī ola anuñ (17) ḳatl ü ḫūnı mubāḥ olur.

3364 Ger çi ḫarrā dāniş-i zācir nebūd

Vaḥşī ḫarı egerçi vaḥşīlikden menʿ idici ʿilmi olmadı (18) yaʿnī egerçi ḫar bīʿaḳldur [*zācir* menīʿ maʿnāsınadur]

Hīç maʿẕūreş nemīdāred Vedūd

ḥażret-i Ḥaḳḳ hīç anı maʿẕūr ṭutmaz yaʿnī (19) bīʿaḳllıġı anuñ ḫalāṣına sebeb olmaz belki ḳatl olınur.

3365 Pes çü vaḥşī şud ezan dem ādemī

Pes çünki (20) ādemī ol demden vaḥşī vü nefret idici oldı

Key buved maʿẕūr ey yār-ı semī

ey semī yār ādemī (21) ḳatl ü ḳaḥrdan ḫalāṣa ḳaçan maʿẕūr olur ḥālā ki ʿaḳlı vardur *dem*den murād daʿvet-i enbiyā vü evliyādur ki (22) ḳabūl itmeyen elbette maḳtūl ü merdūd olur *semī* ʿālī ve adaş maʿnāsınadur.

3366 Lācerem küffārrā şud ḫun mubāḥ

(23) Pes kāfirlerüñ ḳatl ü ḫūnı mubāḥ oldı

[1593] "Böyle iken onlara ne oluyor ki, âdeta arslandan ürküp kaçan yaban eşekleri gibi (hâla) öğütten yüz çeviriyorlar?" Müddessir/49-51.

18 zācir menīʿ maʿnāsınadur M: zācir menʿ idici H, zācir mānīʿ maʿnāsınadur NA, -B

Hem-çü vaḥşī pīş-i nüşşāb u rimāḥ

vaḥşī gibi oḳlar ve süñüler (24) öñinde yaʿnī vaḥşīleri ḳatl ü helāk eylemek niçe mubāḥ ise kefereyi daḫı ḳatl eylemek mubāḥdur *nüşşāb* (25) cemʿ-i nişābedür ki tīr maʿnāsınadur *rimāḥ* cemʿ-i rumḥdur ki nīze maʿnāsınadur.

3367 Cüft ü ferzendānışan cümle sebīl

(26) Anlaruñ ʿavreti ve ferzendleri cemīʿan sebīl ü esīrdür [N163b]

Z'an ki bīʿaḳlend ü merdūd u ẕelīl

zīrā ki ʿaḳlsızlar (27) ve merdūd u ẕelīllerdür fuḳahā dimişlerdür ki kāfirlerüñ bende vü esīr olması küfrlerinüñ cezāsıdur zīrā çünki ḥażret-i (28) Ḫudāya ṭāʿat u ʿibādet itmekden imtināʿ eylediler ḥażret-i Ḥaḳḳ anları zecr ü cezādan ötüri bendesinüñ bendesi (29) eyledi [*merdūdend ü ẕelīlend* taḳdīrindedür].

3368 Bāz ʿaḳlī k'ū remed ezʿaḳl-ı ʿaḳl

Girü şol ʿaḳl ki o ʿaḳluñ ʿaḳlından nefret ide [M241a] (1)

Kerd ezʿaḳlī beḥayvānāt naḳl

[H196a] ʿaḳllıḳdan ḥayvānāta naḳl eyledi yaʿnī şol mü'min ki evliyāya münkir ü muḫālefet (2) eyledi ol kimse ṣāḥib-ʿaḳllıḳ mertebesinden dūr olup ḥayvānāt zümresine dāḫil oldı ki anı (3) daḫı ḳatl eylemek mubāḥdur.

İʿtimād kerden-i Hārūt u Mārūt berʿişmet-i ḫᵛīş ve emīrī-yi ehl-i dünyā ḫᵛāsten ve derfitne üftāden (4)

Hārūt u Mārūt kendülerinüñ ʿişmeti üzre (5) iʿtimād eylemesi ve ehl-i dünyānuñ emīrligini ṭaleb itmesi ve fitne vü ʿaẕāba düşmesi beyānındadur (6)

3369 Hem-çü Hārūt u çü Mārūt-ı şehīr

Meşhūr Hārūt gibi ve Mārūt gibi [*şehīr* meşhūr maʿnāsınadur]

Ezbaṭar ḫordend zehr-ālūd-tīr

baṭardan zehrlü (7) tīr yidiler yaʿnī ziyāde feraḥ u ġurūrlarından ḳahr-ı İlāhīye maẓhar oldılar şol ʿaḳl ki ḳayd-ı ʿaḳldan ürkdi ve ʿaḳllıḳdan (8) ḥayvānāta naḳl eyledi bu iki melek gibi zīrā melekiyyet mertebesine nisbet bu ḥālet-i ḥayvāniyyet ṭabaḳasıdur (9) *baṭar* ziyāde feraḥ maʿnāsınadur.

3370 İʿtimādī būd şan berkuds-i ḫᵛīş

Anlara kendülerüñ kuds ü melekiyyeti (10) üzre tamām iʿtimād oldı

Çist berşīr iʿtimād-ı gāv-mīş

[A300a] gāv-mīşüñ şīr üzre iʿtimādı (11) nedür yaʿnī ḥāżret-i Ḳuddūs ḳatında kişi kendünüñ ḳudsine iʿtimād eylemek gāv-mīşüñ şīr üzre (12) iʿtimād u muḳābele eylemek gibidür boynuzınuñ ḳuvvetine iʿtimād idüp *gāv-mīş* ṣu ṣıġırı. (13)

3371 Ger çi ū bāşāḫ ṣad çāre kuned

Egerçi gāv-mīş şāḫı ile kendüsine yüz çāre vü dermān eyler [B234b] (14)

Şāḫ-ı şāḫeş şīr-i ner pāre kuned

ammā erkek arslan anuñ şāḫınuñ şāḫını pāre pāre eyler zīrā gāv-mīş arslana (15) muḳābele itmege ḳādir degüldür *ṣāḫ* boynuz maʿnāsınadur *ṣāḫ-ı ṯānī* budaḳ maʿnāsınadur ki boynuzda olur [mıṣrāʿ-ı evvelde olan *ṣāḫ*dan murād boynuz maʿnāsınadur]. (16)

3372 Ger şeved pür-şāḫ hem-çü ḫār-püşt

Gāv-mīş eger kirpi gibi bir şāḫ ola yaʿnī cemīʿan cismi şāḫ ola [*ḫār-püşt* kirpi maʿnāsınadur] (17)

Şīr ḫᵛāhed gāvrā nāçār küşt

şīr gāvı elbette depelese gerekdür bu hem vechdür depeleyiserdür pes sen daḫı ʿilm ü (18) ʿamel ve ḫayr u ṭāʿata iʿtimād idüp maġrūr olma belki żaʿf u ʿacz ve tevāżuʿ u bīçāreligi kendüñe ʿādet (19) ü pīşe eyle tā ḳahr-ı İlāhīden ḫalāṣ bulup *el-maʿṣūmu men ʿaṣamehullāh*[1594] iḥsānına maẓhar olasın. (20)

3373 Ger çi ṣarṣar bes dıraḫtan mīkened

Egerçi bād-ı ṣarṣar egerçi çoḳ dıraḫtları kökinden ḳoparur *bād-ı ṣarṣar* serd ü saḫt (21) yile dirler

Bergiyāh-ı ter vey iḥsan mīkuned

tāze vü żaʿīf giyāh üzre bād-ı ṣarṣar iḥsān u mülāyemet (22) eyler *ehlu'n-nāri kullu kebīrin mutekebbirin ehlu'l-cenneti kullu żaʿīfin muteżaʿʿifin*[1595].

3374 Berżaʿīfī-yi giyāh an bād-ı tünd

Ol (23) ṣarp u ḳavī yil giyāhuñ żaʿīfligi üzre teraḥḥum eyledi

Raḥm kerd ey dil tu ezḳuvvet melünd

(24) ey göñül sen ḳuvvetden lāf urma [*lündīden* aḳsamaḳ ve lāf urmaḳ maʿnāsınadur *melünd* nehy-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür].

3375 Tīşerā ezenbuhi-y şāḫ-ı dıraḫt

[1594] "Mâsûmlar, Allâh'ın koruması altındadırlar."

[1595] "Cehennem ehli kibirlenen ve ululuk taslayan büyük kimseler; cennet ehli de halk tarafından zayıf görülen zayıf kimselerdir." (Buhârî, *Sahîh*, VI/72; Müslim, *Sahîh*, VIII/154; Tirmizî, *Sünen*, X/67; İbn Mâce, *Sünen*, II/1378.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 157-158.

Aġacuñ budaġı keşretinden (25) tīşeye

Key hirās āyed bübürred laḫt laḫt

ḳaçan ḫavf gelür budaġı pāre pāre keser *tīşe* keser maʿnāsınadur. (26)

3376 Līk berbergī nekūbed ḫ^vīşrā

Līkin tīşe kendüsini bir yapraḳ üzre dökmez yaʿnī teraḥḥum idüp yapraġı kesmez (27)

Cüz ki bernīşī nekūbed nīşrā

zīrā nīşi bir nīşden ġayrı üzre dökmez yaʿnī tīşe dürüşt (28) ve berg ve iri ve nāhemvār olan maḥalde istiʿmāl olınur nerm ü laṭīf ü mülāyim olan maḥalde lāzım degüldür (29) murād budur ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ḳavīdür ḳaḥrdan ʿāciz degüldür ammā ḳavī vü mütekebbir olanları ḳahr u helāk eyler żaʿīf [M241b] (1) ü bīçāre vü ʿācizlere teraḥḥum eyler bāḫuṣūṣ ki cemīʿisini ḳahr itmege ḳādirdür.

3377 Şuʿlerā z'enbūhi-yi hīzüm çi ġam

(2) Şuʿle ve āteşe hīzümüñ keşretinden ne ġam zīrā hīzüm her ne ḳadar çoḳ olsa āteş cemīʿisini yaḳar

Key remed ḳaṣṣāb ezḫayl-i ġanem

(3) ġanemüñ keşretinden ḳaṣṣāb ḳaçan ürker yaʿnī ġanem her ne ḳadar çoḳ olsa ḳaṣṣāb cemīʿisini (4) boġazlamaḳdan ʿāciz olmaz *hīzüm* odun *ġanem* ḳoyun pes ḳahr-ı İlāhīye keşret-i mevcūdāt ve ḳuvvet-i maḫlūḳāt (5) muḳābele eylemege imkān yoḳdur ve ẓaleme vü keferenüñ ʿazābınuñ teʾḫīri āḫıret ʿazābından ötüridür ʿacz ü ġaflet (6) sebebinden degüldür nite ki ḥażret-i Ḫudā sūre-yi İbrāhīmde buyurmışdur (7) *ve lātaḥsebennellāhe ġāfilen ʿammā yaʿmelu'ẓ-ẓālimūn innemā yuʾaḫḫiruhum liyevmin teşḫaṣu fīhi'l-ebṣār muhṭıʿīne muḳniʿī ruʾūsihim lāyerteddu ileyhim ṭarfuhum ve efʾidetuhum hevāʾ*[1596] [*ḫayl* bölük maʿnāsınadur]. (8)

3378 Pīş-i maʿnā çist ṣūret bes zebūn

[A300b] Maʿnā ḳatında ṣūret nedür ziyāde zebūn ve lāşeyʾdür (9) yaʿnī ḥażret-i Ḫudāya nisbet cemīʿ-i ʿālem maġlūbdur

Çarḫrā maʿnīş mīdāred nigūn

çarḫ [H196b] anuñ (10) maʿnāsı nigūn u zebūn ṭutar yaʿnī felegüñ ser-nigūn u ser-gerdān olması ḥażret-i Ḫudādandur. (11)

3379 Tū ḳıyās ezçarḫ-ı dūlābī bigīr

Sen dolābī vü devvār felekden [N164a] ḳıyās ṭut ki bu ʿaẓametile (12)

[1596] "(Resûlüm!) Sakın, Allah'ı zalimlerin yaptıklarından habersiz sanma! Ancak, Allah onları (cezalandırmayı), korkudan gözlerin dışarı fırlayacağı bir güne erteliyor. Zihinleri bomboş olarak kendilerine bile dönüp bakamaz durumda, gözleri göğe dikilmiş bir vaziyette koşarlar." İbrâhim/42-43.

Gerdişeş ezkist ezʿaḳl-ı müşīr

ki anuñ gerdiş ü ḥareketi müşīr ü müdebbir ʿaḳldandur ki murād ʿaḳl-ı küldür pes müşāhede (13) itmek gerekdür ki ḥażret-i Ḫudā cihānda zemīni zemīn ü sākin ve āsmānı müteḥarrik ü gerdān eyledi [*müşīr* işāret idici maʿnāsınadur]. (14)

3380 Gerdiş-i in ḳāleb-i hem-çün siper

Bu siper gibi ḳālıbuñ gerdiş ü ḥareketi [*ḳāleb*den murād bedendür *siper* ḳalḳan maʿnāsınadur]

Hest ezrūḥ-ı müsetter ey piser

ey püser (15) müsetter ü mestūr rūḥdandur zīrā cemīʿ-i mevcūdāt ten ve ḥażret-i Ḫudā rūḥ meṣābesindedür ki anuñ ḳudret (16) ü irādetiyile her birisi ḥareket ü sükūn ve kār u ʿameldedür.

3381 Gerdiş-i in bād ezmaʿnī-yi ust

Bu (17) bāduñ gerdişi ve esmesi anuñ [B235a] maʿnāsındandur yaʿnī ḥażret-i Ḫudānuñ ḳudreti iledür

Hem-çü çarḫī k'an esīr-i āb-ı cust

(18) degirmenüñ çarḫı gibi ki ol çarḫ ırmaḳ ṣuyına esīrdür yaʿnī çarḫ āb-ı cūya maġlūbdur bu kelimātdan murād oldur ki (19) mevcūdāt u mükevvenātdan her bir mevcūd ḥarekāt u sekenāt ḫāṣiyyāt u teʾsīrātda kendü maʿnāsına tābiʿdür (20) ki murād ṣunʿ-ı İlāhīdür ancılayın ki ḳālıb rūḥa ve çarḫ-ı āsyāb āba tābiʿdür [*çarḫ* meşhūrdur].

3382 Cezr ü medd ü daḫl ü ḫarc-ı in nefes

(21) Bu nefesüñ cezr ü meddi ve daḫl ü ḫarcı [baʿż-ı nüsaḫda *cezr* yerine *cerr* vaḳıʿdur]

Ezki bāşed cüz zicān-ı pür-heves

(22) pür-heves cāndan ġayrı kimden olur yaʿnī cāndan olur zübde-yi kelām budur ki hīç bir nesnenüñ vücūd u ẓuhūrı (23) ve ḥareket ü sükūnı ṣunʿ-ı İlāhī ve emr-i pād-şāhīnüñ irādetinsiz muḥāldür *cezr ü medd* deryānuñ noḳṣān u (24) ziyāde olmasına dirler ki gāhī çekilür ve gāhī girü gelür bunda nefesüñ nāḳış u zāyid olmasıdur (25) *daḫl*den murād nefesüñ içerüde olmasıdur ki *daḫl* maḥṣūl ve ḫarclıḳ maʿnāsınadur müdḫil *mümsik* maʿnāsınadur (26) ki sīm ü zeri ḥıfẓ idüp ḫarc eylemez *ḫarc*dan murād nefesüñ ānenfeānen çıḳmasıdur.

3383 Gāh cīmeş mīkuned geh ḥā vü dāl

(27) Cān ol nefesi gāhī cīm gāhī ḥā ve dāl eyler

Gāh ṣulḥeş mīkuned gāhī cidāl

cān (28) gāhī nefesi ṣulḥ gāhī cidāl eyler yaʿnī nefesden kelimāt ḥāṣıl olup andan maʿānī ẓāhir olur cīm ü ḥā vü dāl (29) ẕikri taḫṣīṣ içün degüldür belki muṭlaḳā ḥurūf murāddur ṣulḥ u cidāl ol kelimātuñ baʿżısı ṣulḥ ve baʿżısı [M242a] (1) cidāl ü ʿadāvete sebeb olduġı iʿtibārıladur ki ḥīn-i tekellümde ẓāhir olur *cīm* cezre ve *mīm* ü *dāl* medde (2) işāretdür ġaflet olınmaya.[1597]

3384 Geh yemīneş mīkuned gāhī yüsār

Rūḥ ol nefesi gāhī ṣaġ gāhī (3) ṣol eyler [*yüsār* ṣol maʿnāsınadur]

Geh gülistan mīkuned gāhīş ḫār

cān ol nefesi gāhī gülistān gāhī ḫār eyler gülistāndan (4) murād ḫūb u laṭīf sözlerdür ḫārdan murād nāmaʿḳūl kelimātdur bu beytlerde olan mīkuned kelimesinüñ (5) fāʿili cāndur ḥażret-i Ḫudā degüldür.

3385 Hem-çünān in bādrā Yezdān-ı mā

Ancılayın yaʿnī nefes gibi bu bādı bizüm Yezdānumuzdur (6) *īn bād*dan murād [A301a] rīḥ-ı ṣarṣardur [*Yezdān* Allāhdur]

Kerde bed berʿĀd hem-çün ejdehā

ʿĀd ḳavmi üzre ejdehā gibi eylemiş (7) idi yaʿnī ḥażret-i Ḫudā ʿĀd ḳavmini bādıla helāk eyledi *ve emmā ʿĀdun fe uhlikū birīḥin ṣarṣarin ʿātiyetin saḫḫarahā ʿaleyhim sebʿa leyālin ve ṯemāniyete eyyām*[1598] [ʿĀd üzre yaramaz ve mühlik eylemiş bu vech üzre *bed* bānuñ fetḥiyiledür]. (8)

3386 Bāz hem an bādrā bermüʾminān

Girü hem ol bādı müʾminler üzre (9)

Kerde bud ṣulḥ u mürāʿāt u emān

ṣulḥ u riʿāyet ü emān eylemiş idi yaʿnī ʿĀd ḳavmini helāk idüp (10) müʾminlere hergiz żarar u ziyān eylemedi *müʾminān*dan murād ümmet-i Hūddur ümmet-i Muḥammed degüldür līkin ümmet-i Hūd (11) dāyire içinde selāmet ḳıldugı gibi hem-çünān bād-ı ṣabā āḫıran bīhelāk ü perīşān eyledi müslimānlar selāmetde (12) ḳaldılar nite ki ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem eytdi *naṣarat biʾṣ-ṣabā ve ehleket ʿĀdu biʾd-debūri*[1599]

[1597] [Cīm ḥā ve dāl terkīb-i şerīfinden inkār maʿnāsına caḥd kelimesi murād buyurıldıġı ʿaḳla tebārüz ider.] M

1-2 cīm cezre ve mīm ü dāl medde işāretdür ġaflet olınmaya MNA: -HB

6 Yezdān Allāhdur H: -MNAB

[1598] "Âd kavmi ise, uğultulu, kasıp kavuran bir fırtına ile mahvedildiler. Allah onu, ardarda yedi gece, sekiz gün onların üzerine musallat etti." Hâkka/6-7.

[1599] "Ona sabâ rüzgârıyla yardım etti; Âd kavmini de batı rüzgârıyla helâk etti."

(13) ḥażret-i Mevlānā bu ebyātdan evvel meẕkūr olan maʿnādan murād ne idügini beyān itmege şürūʿ eyledi. (14)

3387 Guft el-maʿnā huvallah şeyḫ-ı dīn

Dīnüñ şeyḫi ol maʿnā Allāhdur didi

Baḥr-ı maʿnīhā-yı Rabbu'l-ʿālemīn

ki (15) ol şeyḫ ʿālemlerüñ Rabbisi olan Ḫudānuñ maʿnāları deryāsıdur şeyḫden murād şeyḫ Sadrü'd-dīn-i Ḳonevīdür. (16)

3388 Cümle eṭbāḳ-ı zemīn ü āsmān

Zemīn ü āsmānuñ cemīʿ-i ṭabaḳātı ki Ḫudāy taʿālānuñ maṣnūʿıdur (17)

Hem-çü ḫāşākī deran baḥr-ı revān

ol baḥr-ı revānda bir ḫāşāk gibidür yaʿnī ol şeyḫuñ [B235b] ʿilm ü ṭaṣarrufındadur (18) *baḥr-ı revān*dan murād şeyḫdür [*baḥr-ı evvel*den ve *baḥr-ı ṯānī*den murād şeyḫ olmaḳ rūşendür].

3389 Hamlehā vü raḳṣ-ı ḫāşāk enderāb

Āb içinde ḫāşāküñ ḥareket ü ḥamleleri (19) ve raḳṣı

Hem ziāb āmed bevaḳt-i ıżṭırāb

[H197a] hem ābdan geldi ıżṭırāb u ḥareket vaḳtinde yaʿnī ḫāşāküñ (20) ḥareket ü ḥamle vü raḳṣı ābdandur [*ıżṭırāb* ḥareket eylemek maʿnāsınadur].

3390 Çün ki sākin ḫᵛāhedeş kerd ezmirā

Çünki āb ḫāşāki cidāl ü ʿanādan (21) sākin eylemek isteye

Sūy-ı sāḥil efkened ḫāşākrā

ḫāşāki sāḥil cānibine atar yaʿnī kenāra bıraġur murād (22) şeyḫ Sadrü'd-dīn bir mürīdini mā-sivādan fārıġ u āzād itmek istese anı keşretden kenāra bıraġur (23) dimekdür [*sāḥil* kenār-ı cūy u deryā maʿnāsınadur].

3391 Çün keşed ezsāḥileş dermevcgāh

Çünki sāḥilden ḫāşāki mevc yerine çeke

An kuned bāū ki şarşar bāgiyāh

[N164b] (24) Ḫāşāke anı eyler ki şarşar giyāha eyler yaʿnī raḳṣ u ḥarekete getürür murād bir mürīdini murād idinse (25) deryā-yı maḥabbetde istiġrāḳ mertebesine irişdürür dimekdür baḥr-ı revāndan murād ḥażret-i Bārī olursa maʿnā (26) böyle olur eṭbāḳ-ı zemīn ü āsmān ḫāşāk menzilesindedür ve maʿnā ki ḥażret-i Ḫudādur deryā-yı bīkerān (27) meşābesindedür nite ki ḫāşāküñ deryā üzre ḥarekāt u sekenātı ābdandur bu üslūb üzre cemīʿ-i mevcūdātuñ (28) ḥarekāt u sekenātı ḥażret-i Ḫudānuñ esmā vü

ṣıfātınuñ tecelliyātındandur bu iʿtibār üzre bu ẕikr olınan ebyātdan (29) murād evṣāf-ı Ḫudā olur.

3392 İn ḥadīṣ āḫır nedāred bāz rān

Bu söz āḫır u nihāyet [M242b] (1) ṭutmaz bu sözi girü sür [*rān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Cānib-i Hārūt u Mārūt ey cevān

[A301b] ey cevān Hārūt u Mārūt (2) cānibine yaʿnī bu sözi terk idüp Hārūt u Mārūtuñ ḳıṣṣasını beyān eyle. (3)

Bāḳī ḳıṣṣa-yı Hārūt u Mārūt ve nikāl ü ʿuḳūbet-i īşān hem derdünyā beçāh-ı Bābil

Hārūt u Mārūtuñ (4) bāḳī ḳıṣṣası ve anlaruñ hem dünyāda çāh-ı Bābilde nikāl ü ʿuḳūbetinüñ beyānındadur *Bābil* bir şehrüñ ismidür (5)

3393 Çün günāh u fısḳ-ı ḫalḳān-ı cihān

Çünki cihān ḫalḳlarınuñ günāh u fısḳı

Mīşudī berher dü rūşen an zemān

(6) her ikisi üzre ol zemān rūşen olayıdı yaʿnī ādemīlerüñ fısḳ u ʿıṣyān ve baġy u ṭuġyānını melāyike müşāhede (7) itdüklerinde ol ikisi.

3394 Dest ḫāyīden giriftendī ziḫaşm

Ġażabdan elini çeynemek (8) ṭutarlardı yaʿnī ḥadden ziyāde perīşān u bīḥużūr olup eydürlerdi bunları ḥażret-i Ḫudā ḫalīfe vü ḳāyim-maḳām (9) eyledi ve bunlaruñ pederi bizüm mescūdumuz oldı ʿacebdür ki bunlar bu luṭf u iḥsān muḳābelesinde (10) emr-i İlāhīye imtiṯāl itmeyüp fısḳ u fesād idüp ḳan dökerler [*ān zemān* beyt-i ṯānīye merhūn olup maʿnā böyle olmaḳ cāyizdür ol zemān ḫaşmdan elini çeynemek ṭutarlardı]

Līk ʿayb-ı ḫod nedīdendī beçeşm

(11) līkin çeşmile ve āşkārā kendülerinüñ ʿaybını görmezlerdi.

3395 Ḫᵛīş derāyīne dīd an zişt-merd

(12) Ol zişt-rūy merd kendüsini āyīnede gördi

Rū bigerdānīd ezān u ḫaşm kerd

āyineden yüzini (13) döndürdi ve ġażab eyledi ol iki melek daḫı insānuñ ʿaybına naẓar idüp kendü ʿayblarından fārıġ (14) u ġāfil oldılar.

3396 Ḫᵛīş-bin çün ezkesī cürmī bedīd

Ḫod-bīn çünki bir kimseden bir cürm ü ʿayb gördi [*ḫᵛīş-bīn* mütekebbirdür] [B236a] (15)

Āteşī dervey zidūzaḫ şud bedīd

anda dūzaḫdan bir āteş peydā oldı yaʿnī ziyāde ġażaba geldi. (16)

3397 Ḥamyet-i din ḫᵛāned ū in kibrrā

Ol ḫod-bīn bu kibri ġayret-i dīn oḳur

Ne'ngered derḫᵛīş nefs-i gebrrā

(17) kendüsinde olan kāfir nefse naẓar eylemez.

3398 Ḥamyet-i dinrā nişān-ı dīgerest

Dīn ġayretinüñ (18) ġayrı nişānı vardur yaʿnī ġażab-ı nefsānīden pākdür

Ki ezān āteş cihānī aḫḍarest

zīrā ol (19) āteşden ki ḥamiyyet-i dīndür tamām cihān aḫḍar u pür-leṭāfetdür yaʿnī ʿālem ḫalḳına andan nefʿ-i keşīr vardur emr-i maʿrūf (20) ve nehy-i münker iden kimse ʿālim gerekdür ve murādı rıżā-yı Ḥaḳḳ olmaḳ gerekdür ve ḫalḳa müşfiḳ u mihrbān olmaḳ (21) gerekdür ve ṣābir ü ḥalīm olmaḳ gerekdür ve anı ki ġayrlara buyurur evvel kendüsi aña ʿāmil olmaḳ gerekdür ḥażret-i Mevlānā pend (22) ü maʿrifet beyānından ḳıṣṣaya rücūʿ eyledi.

3399 Guft Ḥaḳşan ger şumā rūşen-gerīd

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti (23) melāyikeye eytdi egerçi siz nūrānīsiz [*şān* işāndan muḫaffefdür]

Dersiyeh-kārān-ı muġfel me'ngerīd

ġafletlenmiş ʿāṣī vü günāh-kārlara (24) naẓar eylemeñüz yaʿnī fısḳ u ʿıṣyānlarından ötüri anlara ṭaʿn idici olmañuz *siyeh-kārān* mużāf olmayup (25) maʿnā böyle olmaḳ Sürūrī Efendinüñ muḫtārıdur ʿāṣīlere ġaflet ucından yaʿnī kendü ḥālüñüzden (26) ġāfil olup anlara ḥaḳāretile naẓar eylemeñüz bu vech üzre *muġfel* melāyikeye göre olur. (27)

3400 Şükr gūyīd ey sipāh u çākirān

[A302a] Ey āsmānuñ sipāhı ve ey benüm bendelerüm baña şükr diyüñüz [*çākerān* bendeler maʿnāsınadur] (28)

Resteyīd ezşehvet ü ezçāk-i rān

şehvetden ve fercden ḳurtulmışsuz yaʿnī şehevāt ve aḫlāḳ-ı ẕemīmeden pāksüz (29) ve anlar [H197b] gibi sizi ṭāʿat u ʿibādetden menʿ eyler bir nesne yoḳdur [*rān* oyluḳ *çāk-i rān*dan murād fercdür].

3401 Ger ezan maʿnī nehem men berşumā

[M243a] (1) Eger ol maʿnādan ben sizüñ üzerüñüze ḳoyam yaʿnī insānda olan şehvet ü ṭabīʿatı size virem (2)

Mer şumārā bīş ne'pẕīred semā

---

16 ḫᵛāned MNAB: ḫᵛāhed H

sizi semā artuḳ ḳabūl eylemez yaʿnī size āsmānda olmaġa liyāḳat (3) ḳalmaz.

3402 ʿIṣmetī ki mer şumārā dertenest

Şol ʿıṣmet ü nūrāniyyet ki sizüñ ẕātuñuzdadur (4)

An ziʿaks-i ʿıṣmet ü ḥıfẓ-ı menest

ol ʿıṣmet benüm ʿıṣmet ü ḥıfẓumuñ ʿaksindendür zīrā (5) *el-maʿṣūmu men ʿaṣamehullāh*[1600] ḥasebince ʿıṣmet ü zühd ü ḥıfẓ Ḫudā-yı taʿālādandur ʿibāddan (6) degüldür.

3403 An zimen bīnid ne ezḫod hīn ü hīn

Anı benden görüñüz āgāh oluñuz ve āgāh oluñuz yaʿnī zinhār maġrūr (7) olmañuz [*bīnīd* emr-i ḥāżır cemʿ-i müẕekkerdür]

Tā neçerbed berşumā dīv-i laʿīn

tā melʿūn şeyṭān sizüñ [N165a] üzerüñüze cürʾet itmeye (8) ve ġālib olmaya.

3404 An çünan ki kātib-i vaḥy-i Resūl

Ancılayın ki vaḥy-i Resūlüñ kātibi ki ḳıṣṣası beyān (9) olınmışdur

Dīd derḫod ḥikmet ü nūr-ı uṣūl

ḥikmet ü nūr uṣūli kendüsinde gördi yaʿnī ḥażret-i (10) Resūlüñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem nūr-ı ṣafāsınuñ eṣeri anda münʿakis oldı anı kendüsinden ṣandı. (11)

3405 Ḫᵛīşrā hem-ṣavt-ı murġān-ı Ḫudā

Kātib-i vaḥy kendüsini ḥażret-i Ḫudānuñ murġları ile hem-āvāz u hem-rāz (12) ṣaydı

Mīşümürd an bud ṣafīrī çün ṣadā

ol ḫod ṣadā gibi bir ṣafīr idi yaʿnī vaḥy ṣāḥibinden (13) münʿakis idi kendüsinden ẓann itdüginden ötüri ḍāll ü merdūd oldı pes ʿāḳıla lāzımdur (14) ki ziyāde başīret üzre olup kendünüñ zühd ü ṭāʿat u ḳuvvetine maġrūr olmaya belki cemīʿ-i ḫuṣūṣda [B236b] (15) ḥażret-i Ḫudāya iʿtimād itmek gerekdür [*mīşümürd*üñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı evvele ḳayd olındı].

3406 Laḥn-ı murġanrā eger vāṣıf şevī

Eger murġlaruñ laḥn u ṣavtını (16) vaṣf idici olasın ve anlar gibi āvāz idesin

Bermurād-ı murġ key vāḳıf şevī

murġuñ (17) murādı üzre ḳaçan vāḳıf olursun murād budur anlar ki kelimāt-ı meşāyıḫ ve ıṣṭılāḥāt-ı taṣavvuf söylerler (18) ammā maʿnāsına ıṭṭılāʿ bulmamışlardur ve aña muvāfıḳ ʿamele vāṣıl olmamışlardur ve ḥażret-i Ḫudā ile münāsebet ḥāṣıl eylememişlerdür (19) anlaruñ sözi ḳavl-i bīmaʿnā ve kelām-ı bīḥāṣıldur.

[1600] "Mâsûmlar, Allâh'ın koruması altındadırlar."

3407 Ger biyāmūzī ṣafīr-i bülbülī

Eger bülbüle (20) mensūb ṣafīr ögrenesin ve bülbül gibi ötesin

Tū çi dānī k'ū çi dāred bāgülī

sen ne bilürsün ki o bülbül (21) güle ne ʿarż u niyāz ṭutar *bülbülī*de yā vaḥdet içün olmaḳ hem laṭīfdür.

3408 V'er bidānī bāşed an hem ezgümān

(22) Ve ger bilesin o hem gümān u ẓandan olur yaḳīn ḥāṣıl olmaz

Çün zileb-cünban gümanhā-yı kerān

(23) ḥareket idici lebden ṣaġırlaruñ ẓanları gibi ki murād ne idügi bu ḥikāyetden (24) ẓāhir olur.

Beʿiyādet reften-i ker berhem-sāye-yi rencūr-ı ḫ^vīş

Ṣaġıruñ ʿiyādete gitmesi beyānındadur (25) kendünüñ marīż hem-sāyesine *ʿiyādet* ḫastenüñ ḥālini ṣormaḳdur [A302b]

3409 An kerīrā guft efzun-māyeyī

(26) Bir ġanī ol bir ṣaġıra eytdi *ker* kāf-ı ʿArabīnüñ fetḥiyile ṣaġır maʿnāsınadur [*efzūn-māye*den murād ġanī maʿnāsınadur]

Ki turā rencūr şud hem-sāyeyī

(27) ki senüñ bir ḳoñşuñ ḫaste oldı niçün anuñ ʿiyādetine gitmezsün ḥālen ki riʿāyet-i ḥaḳḳ-ı cār lāzımdur ve ʿiyādet (28) ḫod farż-ı kifāyedür.

3410 Guft bāḫod ker ki bāgūş-ı girān

Ker çünki andan bu sözi idrāk eyledi (29) kendüsine eytdi ki girān ve ṣaġır ḳulaġıla [*girān* ṣaḳīl maʿnāsınadur ki ṣaġırlıḳdan kināyetdür]

Men çi deryābem ziguft-i an civān

ben ol marīż [M243b] (1) cevānuñ sözinden ne añlaram yaʿnī bu nesne fehm itmezem zīrā ḳulaġum işitmez.

3411 Ḫaṣṣa rencūr u żaʿīf-āvāz şud

(2) Ḫuṣūṣā marīż u żaʿīf āvāzlu oldı āvāzını istimāʿ itmege hīç mümkin olmaz bu hem vechdür (3) ḫuṣūṣā marīż ve āvāzı żaʿīf oldı

Līk bāyed reft ancā nist bud

līkin (4) çāre yoḳdur ol marīża ʿiyādet itmege gitmek gerek ker gitmegi muḳarrer idüp kendüsiyile tedbīr ü müşāvereye (5) başladı.

3412 Çün bübīnem k'an lebeş cünban şeved

---

29 ki ṣaġırlıḳdan kināyetdür HNAB: -M

Çün görem ki anuñ lebi ḥareket idici ola (6)

Men ḳıyāsī gīrem anrā hem zeḫad

ben anı hem kendümden bir ḳıyās ṭutam tā kimse benüm ṣaġır idügümi bilmeye (7) ve ʿiyādet daḫı ḥāṣıl ola bu sözden ẓāhirdür ki anuñ ṣaġır olması bir ʿārıżadan ola ve illā ḫalḳı (8) ṣaġır hergiz tekellüme ḳādir olmaz.

3413 Çün bugūyem çūni ey miḥnet-keşem

Çünki aña diyem ey benüm miḥnet (9) çekici hem-sāyem niçesin ḥālüñ nedür [*çūnī*de yā ḫıṭāb içündür]

Ū buḫʿāhed guft nīkem yā ḫaşem

o dise gerekdür eyüyem yā (10) ḫoşam ben segirdeyüm.

3414 Men bugūyem şükr çi ḫordī abā

Andan ṣoñra diyem ne aş yidüñ (11)

Ū bugūyed şerbetī yā māş-bā

o marīż cevāb virüp dir bir şerbet yā māş-bā yidüm *abā* aş maʿnāsınadur (12) ābıla elif-i nidādan [B237a] mürekkeb degüldür *māş* merdümek ve ḳırca bögrülce ve mercümek dimişlerdür *māş-bā* mercümek (13) şor-bāsı maʿnāsına meşhūrdur. [H198a]

3415 Men bugūyem ṣaḥḥa nūşet kist ān

Ben anuñ cevābında diyem ṣaḥḥā saña nūş (14) olsun ol kimdür [baʿż kimse *ṣaḥḥa*yı ṣāduñ kesriyile oḳur ki *ṣıḥḥat* maʿnāsınadur]

K'ezṭabībān pīş-i tū gūyed filān

ki ṭabīblerden senüñ ḳatuña gelür ol cevāb virüp (15) dir ki fulān kimse.

3416 Men bugūyem bes mübārek-past ū

Ben diyem o ṭabīb ziyāde mübārek-ḳademdür (16)

Çün ki ū āmed şeved kāret nikū

çünki ol ṭabīb geldi senüñ işüñ eyü olur yaʿnī ṣıḥḥat bulursun. (17)

3417 Pāy-ı ūrā āzmūdestīm mā

Biz anuñ ḳademini tecribe eyledük

Her kucā şud mīşeved ḥācet-revā

her ḳanda (18) gitdiyise ḥācet-revā olur yaʿnī marīż ṣıḥḥat bulur [her ḳanda gitdi ḥācet-revā olur bu hem-vechdür].

3418 İn cevābāt-ı ḳıyāsī rast kerd

Bu (19) ḳıyāsa mensūb cevābları kendü nefsinde rāst u ḥāżır eyledi

Pīş-i an rencūr şud an nīk-merd

(20) ol nīk-merd ki murād ṣaġırdur ol marīżuñ ḳatına gitdi.

3419 Guft çūnī guft mürdem guft şükr

[N165b] (21) Ṣaġır marīża eytdi niçesin marīż eytdi öldüm ṣaġır şükr didi

Şud ezin rencūr pür-āzār u nükr

(22) marīż bu sözden ziyāde bīḥużūr ve aña münkir oldı [*nükr* bunda inkār maʿnāsınadur].

3420 K'in çi şükrest ū meger bāmā bedest

(23) Marīż kendüsine [A303a] eytdi ki bu ne şükrdür varise o bizümile yaramazdur yaʿnī bize düşmendür (24)

Ker ḳıyāsī kerd ü an kej āmedest

ṣaġır kendüsinden bir ḳıyās eyledi ve ol ḳıyās egri gelmişdür yaʿnī (25) rāst gelmedi baʿż-ı nüsaḫda mıṣrāʿ-ı evvel böyledür

K'in çi şükrest ü ʿadüvv-i mā budest

marīż kendüsine (26) eytdi ki bu ne şükrdür o bizüm düşmenümüz olmışdur.

3421 Baʿd ezan gufteş çi ḫordī guft zehr

(27) Andan ṣoñra ṣaġır marīża eytdi ne yidüñ marīż ziyāde bīḥużūr olduġından zehr yidüm didi (28)

Guft nūşet bād efzun geşt ḳahr

ṣaġır marīża eytdi saña nūş olsun marīżuñ ḳahr u elemi ziyāde (29) oldı.

3422 Baʿd ezan guft ezṭabībān kist ū

Andan ṣoñra ṣaʿġır marīża eytdi ṭabīblerden kimdür [*ū*nuñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı ṯānīye ḳayd olındı] [M244a] (1)

Ki hemīāyed beçāre pīş-i tū

o ki senüñ ḳatuñda çāre vü ʿilāc itmekden ötüri gelür.

3423 Guft ʿAzrāʾīl mīāyed birev

(2) Marīż ziyāde ġażabından ʿAzrāʾīl gelür yüri didi yaʿnī yanumdan var git

Guft pāyeş bes mübārek şād şev

(3) ṣaġır marīża eytdi anuñ ḳademi ziyāde mübārekdür şād ol.

3424 Ker birūn āmed buguft ū şād-mān

(4) Ṣaġır ḫastenüñ ḳatından ṭaşra geldi ol ṣaġır şād-mān itdi (5)

Şükr kiş kerdem mürāʿāt in zemān

şükr ki bu zemān ol marīża riʿāyet eyledüm ve ʿiyādet ḥaḳḳını yerine (6) getürdüm [*ki mürāʿāteş kerdem* taḳdīrindedür].

3425 Guft rencūr in ʿaduvv-i cān-ı mast

Rencūr kendüsine eytdi bu hem-sāye bizüm cānumuzuñ düşmenidür (7)

Mā nedānistīm k'ū kān-ı cefast

biz bilmedük ki ol hem-sāye cefā maʿdenidür. [B237b]

3426 Ḫāṭır-ı rencūr cūyan ṣad saḳaṭ

(8) Marīżuñ ḫāṭırı yüz herze vü nāmaʿḳūl isteyici [*saḳaṭ* nā-maʿḳūl maʿnāsınadur]

Tā ki peyġāmeş kuned ezher namaṭ

tā ki her nevʿden (9) aña ḫaber eyleye yaʿnī ṣaġıra gūnāgūn nāmaʿḳūl ḫaberler göndere [*namaṭ* üslūb maʿnāsınadur].

3427 Çün kesī ki ḫorde bāşed āş-ı bed

Çün (10) bir kimse ki yaramaz ve żararlu aş yimiş ola [*āş* ṭaʿām maʿnāsınadur]

Mībişūrāned dileş tā ḳıy kuned

ol aş anuñ ḳalbini (11) perīşān eyler ve ġaṣeyān virür tā ʿāḳıbet ḳıy eyler ol marīż gibi ki ṣaġırdan nāmaʿḳūl kelimāt istimāʿ (12) itdüginden ḳalbi perīşān olup ol sözlerüñ ʿivażı ṣaġıra nāmaʿḳūl sözler irsāl itmege ḳaṣd eyledi tā ki (13) kendünüñ ḳalbinden anuñ elemini iḫrāc ide

Çün kesī ki ḫorde bāşed āş-ı bed

bunda bu maʿnā (14) hem mümkindür şol kimse gibi ki ol kimse yaramaz aş yimiş ola bu ḳıṣṣadan bunda iki ḥiṣṣe vardur (15) birisi rencūra nisbet yaʿnī rencūruñ ġażabıdur birisi ṣaġıra nisbet yaʿnī anuñ ḳıyāsıdur ki (16) ikisi bile yerinde degüldür zīrā ṣaġır marīżuñ sözlerini bilmeyüp cevāb virdi ve marīż ṣaġıra bīḥużūr (17) olmazdı eger anuñ ṣaġır idügini bileyidi ġażab aḫlāḳ-ı ẕemīmenüñ aḳbeḥi oldugından ötüri ḥażret-i Mevlānā ġażabuñ (18) ẕikrini taḳdīm eyledi. Ḥikāyet

Bir kimse ḥażret-i Resūlden naṣīḥat ṭaleb eyledi ḥażret-i Resūl ʿaleyhi's-selām (19) ol kimseye *lānaġżab*[1601] didi yaʿnī [A303b] bir kimse üzre ġażab eyleme pes merd oldur ki ġażabını yuda. (20)

3428 Kaẓm-ı ġayẓ īnest anrā ḳıy mekun

Ġażabı yutmaḳ budur anı ḳıy eyleme yaʿnī ġażabuñı āşkāre eyleme (21)

Tā biyābī dercezā şīrin-saḫun

---

6 ki mürāʿāteş kerdem taḳdīrindedür H: -MNAB

[1601] "Bir kimse üzre ġażab eyleme."

tā kaẓm-ı ġayẓuñ cezāsında şīrīn söz bulasın ve maḳbūl-i Ḥaḳḳ olasın bu beytde (22) bu āyet-i kerīmeye işāret vardur *ve sāriʿū ilāmaġfiretin minRabbikum ve cennetin ʿarżuhe'-semāvātu* (23) *ve'l-arżu uʿiddet li'l-muttaḳīn elleẕīne yunfiḳūne fi's-serrā'i ve'ż-żarrā'i ve'l-kāẓımīne'l-ġayẓa* (24) *ve'l-ʿāfīne* [H198b] *ʿani'n-nās vallāhu yuḥibbu'l-muḥsinīn*[1602] [yevm-i cezāda şīrīn söz ve derecāt bulasın bu vech üzre yevm-i cezā taḳdīrindedür].

3429 Çün nebūdeş ṣabr mīpīçīd ezū

(25) Çünki ṣaġıruñ sözlerine rencūruñ ṣabrı olmadı andan ṭarıldı ve bīḥużūr oldı ve eytdi (26)

K'in seg-i zen-rūspī-yi ḥīz kū

ki bu ḥīz ḳaḥbe ʿavretlü kelb ḳanı.

3430 Tā birīzem bervey an çi gufte būd

(27) Tā ol nesneyi ki baña dimiş idi anuñ üzerine dökem yaʿnī sözlerine göre cevāb virem (28)

K'an zeman şīr-i żamīrem ḫufte būd

zīrā ol zemān benüm ḫāṭırumuñ arslanı uyumış idi yaʿnī mizācum tamām żaʿīf idi [ki ol zemān bu hem-maʿnādur]. (29)

3431 Çün ʿiyādet behr-i dil-ārāmiyest

Çünki ʿiyādet taḳviyet-i ḳalb ve tesliyet-i ḫāṭırdan ötüridür [M244b] (1)

İn ʿiyādet nist-i düşmen-kāmiyest

bu ʿiyādet degüldür düşmen-kāmlıḳdur yaʿnī bu hem-sāye benüm düşmenümdür (2) geldi ki benüm żaʿf u elemümi görüp ziyāde sürūrından murādı üzre baña cefā vü eẕā ide nite ki ḥażret-i (3) Mevlānā beyān eyler [*düşmen-kāmī* düşmen-murādlulıḳdur]. [B238a]

3432 Tā bübīned düşmen-i ḫodrā nizār

Tā kendünüñ düşmenini nizār u żaʿīf göre (4)

Tā bigīred ḫāṭır-ı zişteş ḳarār

[N166a] tā anuñ zişt ḫāṭırı ḳarār ṭuta yaʿnī şifā-yı ṣadr ḥāṣıl ide ḥażret-i (5) Mevlānā çünki ḥāl-i ġażabı beyān eyledi baʿde ẕālik ḳıyāsuñ ḥālini ve ẓannuñ ḳabāḥatını beyān itmege şürūʿ eyledi [bu sözler rencūrdandur yine kendüsine ḫıṭāb ṭarīḳı ile]. (6)

[1602] "Rabbinizin bağışına ve takvâ sahipleri için hazırlanmış olup genişliği gökler ve yer kadar olan cennete koşun! O takvâ sahipleri ki, bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar; öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davranışta bulunanları sever." Âli İmrân/133-134.

5 bu sözler rencūrdandur yine kendüsine ḫıṭāb ṭarīḳı ile H: -MNAB

3433 Bes kesan k'īşan ʿibādethā kunend

Çoḳ kimseler ki anlar ʿibādetler eylerler baʿż-ı nüsaḫda bu mıṣrāʿ böyle (7) vāḳıʿdur

Bes kesan k'īşan ziṭāʿat mükrihend

çoḳ kimseler ki anlar ṭāʿatdan ikrāh u iʿrāż (8) idicilerdür

Dil berıżvān u ṣevāb-ı an nehend

anuñ rıżvān u ṣevābına göñül ḳorlar yaʿnī riyā ile ṭāʿat u ʿibādet (9) idüp anuñ muḳābelesinde rıżā-yı ḥażret-i Celīl ve ṣevāb-ı cemīl ṭaleb eylerler [*rıżvān* rıżā maʿnāsınadur].

3434 Ḫod ḥaḳīḳat maʿṣıyet bāşed ḫafī

(10) Riyā ile olan ṭāʿat ḫod ḥaḳīḳatda ḫafī maʿṣıyetdür zīrā riyā şirk-i ḫafīdür nite ki ḥażret-i Resūl (11) ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem buyurmışdur *eḫūfu mā eḫāfe ʿaleykumu'ş-şirku'l-aṣġaru*[1603] murād (12) şirk-i ḫafīdür

Bes keder k'anrā tu pindārī ṣafī

çoḳ keder ü mükedder ki anı sen ṣafī vü ṣāfī ṣanursun (13) ḥālā ki çoḳ kimse vardur ki mürāʾīdür ki ʿameli riyā iledür.

3435 Hem-çü an ker ki hemīpindāştest

Ol ṣaġır gibi ki ṣanmışdur [*ker* ṣaġır maʿnāsınadur]

K'ū nikūyī kerd ü an berʿaks cest

ki o (14) ṣaġır rencūra eylik ve ʿiyādet eyledi ve o ʿaks üzre ṣıçradı yaʿnī ḳıyāsınuñ ʿaksi vāḳıʿ oldı. (15)

3436 Ū nişeste ḫoş ki ḫıdmet kerdeem

(16) Ol ṣaġır ḫoş u mesrūr oturmış ki marīża ḫıdmet eylemişem [A304a]

Ḥaḳḳ-ı hem-sāye becā āverdeem

(17) hem-sāyenüñ ḥaḳḳını yerine getürmişem ammā andan bīḫaber ki.

3437 Behr-i ḫod ū āteşī efrūḫtest

Derdil-i rencūr u ḫodrā sūḫtest

(18) Ṣaġır rencūruñ ḳalbinde kendüden ötüri bir āteş şuʿlelendirmişdür ve (19) kendüsini ol āteşile yaḳmışdur ehl-i riyā daḫı itdügi ṭāʿat u ʿibādeti sebeb-i fevz ü necāt ve mūcib-i (20) derecāt ẓann eyler andan ġāfil ki kendüsini dūzaḫ āteşine yaḳmasına ve

---

[1603] "Size küçük şirk korkusu gelmediğinden korkarım."

13-14 Hem-çü an ker ki hemīpindāştest Ol ṣaġır gibi ki ṣanmışdur K'ū nikūyī kerd ü an berʿaks cest ki o ṣaġır rencūra eylik ve ʿiyādet eyledi ve o ʿaks üzre ṣıçradı yaʿnī ḳıyāsınuñ ʿaksi vāḳıʿ oldı HNAB: K'ū nikūyī kerd ü an berʿaks cest Ki o ṣaġır rencūra eylik ve ʿiyādet eyledi ve o ʿaks üzre ṣıçradı yaʿnī ḳıyāsınuñ ʿaksi vāḳıʿ oldı Hem-çü an ker ki hemīpindāştest ol ṣaġır gibi ki ṣanmışdur M

maẓhar-ı ġażab-ı İlāhī itmesine saʿy u iḳdām eyler [bu beyt bu vechile şerḥ olındı bu üslūb āsān olduġıyiçün]. (21)

3438 Fe'tteḳu'n-nāre'lletī ev ḳadtumū

Ḫavf eyleñüz şol āteşden ki kendüñüz şuʿlelendürdüñüz (22)

İnnekum fi'l-maʿṣıyet izdedtumū

taḥḳīḳ siz maʿṣıyetde ziyāde eyledüñüz yaʿnī riyā ile olan ṭāʿat u ʿibādetüñüz (23) dūzaḫ āteşine yanmañuza sebeb oldı nite ki Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde vāḳıʿdur *fe veylun li'l-muṣallīn e'lleẕīne hum ʿanṣalātihim sāhūn* (24) *elleẕīne hum yurā'ūne ve yemneʿūne'l-māʿūn*[1604].

3439 Guft Peyġam-ber beyek ṣāḥib-riyā

(25) Peyġam-ber ḥażreti ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem bir mürāʾīye eytdi

Ṣalli innek lemtuṣalli yā feṯā

ey cevān nemāzuñı iʿāde (26) eyle zīrā taḥḳīḳ sen nemāz ḳılmaduñ yaʿnī riyā ile edā itdüğüñ nemāz nemāz degüldür [*feṯā* cevān maʿnāsınadur]. Beyt (27)

Kilīd-i der-i dūzaḫest an nemāz

Ki derçeşm-i merdüm-güẕārī dırāz[1605]

3440 Ezberāy-ı çāre-yi in ḫavfhā

Bu ḫavflaruñ çāresinden (28) ötüri yaʿnī riyādan necāt bulmaḳdan ötüri

Āmed enderher nemāzī ihdinā

her bir nemāzda (29) ihdinā geldi ki Fātiḥa sūresindedür [B238b] ehl-i ṭarīḳat ḳatında *ihdinā*nuñ maʿnāsı ṭaleb-i iḫlāṣdur devām-ı [M245a] (1) hidāyet degüldür *ihdine'ṣ-ṣırāṭa'l-mustaḳīm*[1606]den murād baʿż-ı kimse ḳatında ol ṭoġrı yol üzre (2) devām u ṣebāt ṭalebidür ammā ḥażret-i Mevlānā ol maʿnādan ġayrı iḫlāṣ maʿnāsı bile idügini işʿār eyler. (3)

3441 K'in nemāzemrā meyāmīz ey Ḫudā

Ki ey Ḫudā benüm bu nemāzumı ḫalṭ eyleme

Bānemāz-ı ḍallin ü ehl-i riyā

ḍāllīn (4) ü ehl-i riyānuñ nemāzına [*ḍāllīn*de nūn sākin oḳunur].

3442 An ḳıyāsī ki bikerd an ker güzīn

Ol bir ḳıyāsı ki [H199a] ol (5) ṣaġır iḫtiyār eyledi

[1604] "Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki, onlar namazlarını ciddiye almazlar. Onlar gösteriş yapanlardır; hayra da mâni olurlar." Mâ'ûn/4-7.

[1605] "Halkın gözünde uzayan namaz, cehennem kapısının anahtarıdır."

[1606] "Bize doğru yolu göster." Fâtiha/6.

Ṣuḥbet-i deh-sāle bāṭıl şud bedīn

bu ḳıyāsıla on yıllıḳ ṣoḥbet ve dostlıḳ (6) bāṭıl oldı zīrā ol ṣaġıruñ dürüst ḥissi olmaduġıyiçün kelām-ı ẓāhirüñ istimāʿından ḫaṭā vü ġalaṭ (7) eyledi pes kelām-ı İlāhīnüñ istimāʿında anuñ ḥāli niçe olur.

3443 Ḫaṣṣa ey ḫᵛāce ḳıyās-ı ḥiss-i dūn

(8) Ḫuṣūṣā ey ḫᵛāce dūn u żaʿīf ḥissüñ ḳıyāsı

Enderan vaḥyī ki hest ezḥad-füzūn

(9) ol bir ʿaẓīmü'ş-şān vaḥyde ki ḥadden ziyādedür yaʿnī ḥiss-i dūn kendü gibinüñ ẓāhirī kelāmında ġalaṭ u ḫaṭā (10) idecek aḥvāl-i āḫıret ve vaḥy-i İlāhīde ġalaṭ u ḫaṭā itmemege imkān yoḳdur çāre hemān aḫbār-ı İlāhiyye (11) ve eḥādīṯ-i Nebeviyyeye taṣdīḳdür eger ṭarīḳ-ı ḳıyāsa sālik olursa ʿāḳıbet ol ḳıyās ʿaẕāb (12) u ʿuḳūbete belki sūʾ-i ḫātimeye sebeb olur [*füzūnest* taḳdīrindedür ki *hest* est maʿnāsınadur].

3444 Gūş-ı ḥiss-i tū beḥarf er derḫarest

Senüñ gūş-ı (13) ḥissüñ eger ḥarfe lāyıḳ ise yaʿnī ẓāhirī elfāẓuñ istimāʿına ḳādir ise [*derḫor* lāyıḳ maʿnāsınadur]

Dan ki gūş-ı ġayb-gīr-i tū kerest

(14) bil ki senüñ ġayb ṭutıcı ḳulaġuñ ṣaġırdur yaʿnī semʿ-i ẓāhirīye ġaybdan ḥişşe vü naṣīb yoḳdur ve ger ṣaġır (15) degüldür dir iseñ pes ne sebeb [A304b] zād-ı āḫıret tedārükine meşġūl degülsin.

Evvel kesī ki dermuḳābele-yi naṣṣ ḳıyās āverd İblīs būd (16)

Evvel bir kimse ki naṣṣ-ı ṣarīḥ muḳābelesinde ḳıyās getürdi İblīs (17) idi

3445 Evvel an kes k'in ḳıyāsekhā nümūd

Ol kimse ki evvel bu ḳıyāscıḳları [N166b] gösterdi (18) yaʿnī ʿaḳlī ḳıyāslar getürdi

Pīş-i envār-ı Ḫudā İblīs būd

ḥażret-i Ḫudānuñ nūrları ḳatında İblīs (19) idi *ḳıyāsekhā*da olan kāf-ı taṣġīr taḥḳīr içündür.

3446 Guft nār ezḫāk bīşek bihterest

(20) Ḥażret-i Ādeme secde itmege emr olınduḳda secdeden imtināʿ idüp cevāb virüp eytdi şükrsiz nār ḫākden (21) eyürekdür nite ki ḥażret-i Ḫudā ḫaber virür *ḳāle ene ḫayrun minh ḫalaḳtenī minnārin ve ḫalaḳtehu minṭīn*[1607] (22)

Men zinār u ū ziḫāk-i ekderest

ben āteşdenem ve o tīrerek ḫākdendür.

[1607] "(İblis): Ben ondan hayırlıyım! Beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın, dedi." A'râf/12, Sâd/76.

3447 Pes ḳıyās-ı ferʿ beraşleş kunīm

(23) Pes ferʿi anuñ aṣlı üzre ḳıyās idelüm eyleye ben Ādemden eyürekem (24)

Ū ziẓulmet mā zinūr-ı rūşenīm

zīrā o ẓulmetdendür biz rūşen nūrdanuz.

3448 Guft Ḥaḳ nī belki lā ensāb şud

(25) Ḥażret-i Ḥaḳḳ eytdi aṣl u ferʿüñ iʿtibārı yoḳdur belki lā ensāb oldı nite ki bu āyet-i kerīme anı beyān eyler (26) *fe iẕā nufiḫa fi'ṣ-ṣūri fe lā ensābe beynehum yevme'iẕin ve lāyetesā'elūn*[1608] netīce-yi kelām budur ki ḥażret-i (27) Ḫudā İblīse cevāb virüp eytdi benüm ḳatumda aṣl u neseb muʿteber ü maḳbūl degüldür belki iʿtibār zühd [B239a] ü taḳvāyadur zīrā (28)

Zühd ü taḳvā fażlrā miḥrāb şud

zühd ü taḳvā fażla miḥrāb oldı yaʿnī *inne ekremekum ʿindellāhi etḳākum*[1609] (29) ḥükmince ululıḳ iʿtibārı zühd ü taḳvāya göredür *eş-şerefu bi'l-fażli ve'l-edebu lā bi'l-aṣli ve'n-nesebi*[1610] [*fażl* ululıḳ maʿnāsınadur]. Beyt [M245b] (1)

Şeref-i nefs becūdest ü kerāmet besücūd

Her ki in her dü nedāred ʿademeş bih zevücūd[1611] (2)

3449 İn ne mīrāş-ı cihān-ı fāniyest

Bu yaʿnī zühd ü taḳvā fānī cihānuñ mīrāşı degüldür (3)

Ki beensābeş biyābī cāniyest

ki anı neseblerile bulasın belki o fażl-ı İlāhī olan mīrāş ki zühd ü taḳvādur (4) cāna mensūbdur yaʿnī rūḥānīdür [*ensāb* cemʿ-i nesebdür].

3450 Belki in mīrāşhā-yı enbiyast

Belki bu ki zühd ü taḳvādur enbiyānuñ (5) mīrāşlarıdur

Vāriş-i in cānhā-yı etḳıyast

bu mīrāşlaruñ vārişi evliyā vü ṣuleḥādur. (6)

3451 Pūr-ı an Bū-Cehl şud mü'min ʿıyān

Ol Ebū-Cehlüñ ferzendi ki ʿİkrime ḥażretidür āşkāre mü'min oldı [*pūr* oġul yaʿnī ferzend maʿnāsınadur] (7)

[1608] "Sûra üflendiği zaman artık aralarında akrabalık bağları kalmamıştır; birbirlerini de arayıp sormazlar." Mü'minûn/101.

[1609] "Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır." Hucurât/13.

[1610] "Şeref fazîlet ve edepledir, soy ve neseple değildir."

[1611] "Nefsin şerefi cömertlikle, kerâmeti ise secde iledir; kendisinde bu ikisi olmayanın yokluğu varlığından iyidir."

Pūr-ı an Nūḥ nebī ezgüm-rehān

ol Nūḥ nebīnüñ ferzendi kāfirlerden oldı ki ismi Kenʿāndur pes maʿlūm (8) oldı ki aṣl u nesebe iʿtibār yoḳdur.

3452 Zāde-yi ḫākī münevver şud çü māh

Ḫāke mensūb olan ferzend (9) ki murād ḥażret-i Ādemdür ʿaleyhi'-selām māh gibi münevver ü rūşen oldı

Zāde-yi āteş tuyī rev rū-siyāh

(10) sen āteşüñ ferzendisin ey İblīs cenāb-ı Ḳudsden rū-siyāh u siyāh-rūy git görelüm āteş saña (11) ne nūr ve ne rifʿat virür.

3453 İn ḳıyāsāt u taḥarrī rūz-ı ebr

Yā beşeb mer ḳıblerā kerdest ḥabr

ʿālem ü maḥabbethā (12) bu ḳıyāsāt u taḥarrīyi hevā bulutlı olduġı günde yā gicede ḳıble içün eylemişdür zīrā rūz-ı ebrde āftāb [A305a] (13) mestūrdur ḳıble ẓāhir degüldür ve ẓulmet-i şebde ḳıble maʿlūm degüldür ḳıyās u taḥarrī cāyizdür [*taḥarrī* ṭaleb ve tecessüs maʿnāsınadur]. (14)

3454 Līk bāḫurşīd ü Kaʿbe pīş-i rū

Līkin ḫurşīdile ve Kaʿbe yüzüñ öñinde yaʿnī rūz rūşen olup Kaʿbe āşkāre (15) ola

İn ḳıyās u in taḥarrīrā mecū

bu ḳıyāsı ve bu taḥarrīyi isteme cāyiz degüldür [H199b] murād budur ki dünyānuñ (16) fenāsı ve āḫıretüñ beḳāsı ziyāde rūşendür ḳıyās u taḥarrīye hīç iḥtiyāc yoḳdur hemān enbiyā vü evliyā gitdügi (17) yola gitmek gerekdür zīrā andan rūşen ṭarīḳ yoḳdur [*mecū* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

3455 Kaʿbe nādīde mekun z'ū rū metāb

Kaʿbeyi (18) görmezlenmek eyleme andan yüz çevirme ḳıyās sebebinden [*metāb* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Ezḳıyās Allāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb

Allāh taʿālā (19) ḥażreti ṣavābı bilicirekdür yaʿnī ṭarīḳ-ı ṣavāb budur ki ben beyān eyledüm ḥażret-i Mevlānā evliyāya ṭaʿn idenlerüñ (20) cevābına şürūʿ eyledi.

3456 Çün ṣafīrī bi'şnevī ezmurġ-ı Ḥaḳ

Çünki bir ṣafīr işidesin Ḥaḳḳuñ murġından (21) yaʿnī ehlullāhdan bir rāz istimāʿ idesin evliyā murġān-ı İlāhīdür ki anlardan ṣādır olan rāz u esrār zebān-ı murġ (22) gibi ḫalḳuñ fehm ü idrākinden maḫfī vü mestūrdur

---

17 mecū nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür HNA: -MB

Ẓāhireşrā yād gīrī çün sebaḳ

ol rāzuñ ẓāhirini (23) sebaḳ gibi yād ṭutar ve ḥıfẓ eylersün ammā murād ne idüginden bīḫabersin.

3457 V'an gehī ezḫod ḳıyāsātī kunī

Ve andan (24) ṣoñra zuʿm-ı fāsidüñ üzre kendüñden ḳıyāslar eylersün

Mer ḫayālī maḥżrā ẕātī kunī

ṣāfī ḫayālī ki kendüñden (25) peydā eyledüñ anı ẕāta mensūb eylersün [N167a] yaʿnī maʿnā vü murād budur diyü anı taḥḳīḳ eylersün [B239b] ḥālā ki ehlullāhdan (26) istimāʿ itdügüñ sözüñ maʿnāsına muṭṭaliʿ olmaduñ ḳabāḥat senden iken evliyāyı ikfār eylersün ḥażret-i Mevlānā (27) evliyāya murġ-ı Ḥaḳḳ didi anlaruñ kelimātını fehm itmek ziyāde müşkil idügini işʿār içün [*maḥż* ṣāfī maʿnāsınadur].

3458 Iṣṭılāḥātist mer ebdālrā

(28) Abdāl ve ehl-i ḥāl içün bir ıṣṭılāḥāt vardur *ebdāl*dan murād evliyāʾullāhdur (29)

Ki nebāşed z'an ḫaber aḳvālrā

ki ol ıṣṭılāḥātdan aḳvāl ve ehl-i ḥāle ḫaber olmaz böyle iken evliyāyı ikfār eylerler. [M246a] (1)

3459 Manṭıḳu'ṭ-ṭayrī beşavt āmūḫtī

Murġuñ sözini ṣavtıla ögrendüñ (2)

Ṣad ḳıyās u ṣad heves efrūḫtī

kendüñden anuñ üzerine yüz ḳıyās ve yüz heves şuʿlelendürdüñ yaʿnī zuʿm-ı fāsidüñe münāsib (3) maʿānī-yi ḳabīḥa aḫẕ eyledüñ.

3460 Hem-çü an rencūr dilhā eztu ḫast

Ol rencūruñ ḳalbi ṣaġırdan mecrūḥ (4) olduġı gibi göñüller senden mecrūḥ oldı [*ḫast* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Ker bepindār-ı iṣābet geşte mest

ṣaġır rencūra riʿāyet (5) ü ʿibādetde iṣābet ẓannı ile ziyāde mesrūr u mest olmış ammā bīḫaber ki rencūr andan ne mertebede perīşān u bīḥużūr (6) olmışdur.

3461 Kātib-i an vaḥy z'ān āvāz-ı murġ

Ol vaḥy kātibi murġuñ ol āvāzından yaʿnī (7) Resūlullāh ʿaleyhi's-selāmuñ kelāmından

Bürde ẓannī k'ū buved hem-bāz-ı murġ

kātib-i vaḥy bir ẓann iltmiş ki (8) murġuñ hem-bāz u enbāzı ola yaʿnī inʿikāsa maġrūr olup kendüsini Seyyidü'l-mürselīn gibi ṣandı murād budur ki (9) ʿulemā-yı [A305b]

ẓāhirīnüñ evliyāya taḳlīdi hemān ol ṣağıruñ ḳıyāsı ve kātib-i vaḥyüñ kendüsine olan ẓannı gibidür [*hem-bāz* enbāz maʿnāsınadur]. (10)

3462 Murġ perrī zed mer ūrā kūr kerd

Murġ aña bir ḳanad urdı gözini kör eyledi (11)

Nek furū bürdeş beḳaʿr-ı merg ü derd

işte anı merg ü derdüñ ḳaʿrına iltdi yaʿnī Server-i Kāyināt ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt (12) anı kūr-dil idüp dergāh-ı İlāhīden merdūd eyledi pes şol kimseler ki evliyāya dil uzadup anlaruñ (13) ḥaḳḳında nāmaʿḳūl kelimāt eylerler ekserinüñ ʿāḳıbeti şeḳāvet üzre olısardur el-ḥazer el-ḥazer zinhār ve zinhār (14) evliyāya daḫl u ṭaʿndan cemīʿ-i ḫuṣūṣda evlā sükūtdur maḥabbet ü irādet müyesser olmazsa ḥażret-i Mevlānā bu ḳadar (15) pend-āmīz maʿārifden Hārūt u Mārūt ḳıṣṣasına rücūʿ eyledi zihī kitāb-ı şerīf ki budur.

3463 Hin beʿaksī yā beẓannī hem şumā

(16) Āgāh oluñuz bir ʿaks sebebiyile yā bir ẓann sebebi ile siz daḫı [*hīn* āgāh oluñuz maʿnāsınadur şumā iʿtibārıyıladur]

Dermeyüftīd ezmaḳāmāt-ı semā

(17) semānuñ maḳāmlarından düşmeñüz yaʿnī benden irişen ʿışmet ü ḥıfẓ ve emrüme imtiṣālen saʿy itdügüñüz ṭāʿat (18) u ʿibādete maġrūr olmaġıla bu ʿālī-merātibden dūr olasuz diyü ḫavf eyleñüz bu beytler ḥażret-i Ḫudādandur (19) Hārūt u Mārūta ḫıṭāb ṭarīḳı ile.

3464 Ger çi Hārūtīd ü Mārūt u füzūn

Egerçi Hārūt u Mārūtsuz (20)

Ezheme berbām-ı naḥnu'ṣ-ṣāffūn

ve naḥnu'ṣ-ṣāffūn ṭamı üzre cemīʿisinden ziyādesüz bu āyet-i kerīmeye (21) işāretdür *ve mā minnā illā lehu maḳāmun maʿlūm ve innā lenaḥnu'ṣ-ṣāffūn ve innā lenaḥnu'l-musebbiḥūn*[1612] bu āyet (22) ḥikāyet-i Ḫudādur melāyikenüñ lisānından murād budur ki ḥażret-i Ḥaḳḳ anlara dir ki ʿuluvv-ı şānuñuza maġrūr [B240a] olmañuz ve (23) füzūnuñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı ṣānīye ḳayd olındı.

3465 Berbedīhā-yı bedan raḥmet kunīd

ʿĀṣīlerüñ maʿṣıyetleri üzre (24) raḥmet eyleñüz zīrā anlar nefs ü şehvete mübtelālardur [*kunīd* emr-i ḥāzır cemʿ-i müzekkerdür]

Bermenī vü ḫʷīş-bin laʿnet kunīd

[1612] "(Melekler şöyle derler:) Bizim her birimiz için, bilinen bir makam vardır. Şüphesiz biz, orada sıra sıra dururuz ve şüphesiz Allah'ı tesbih ederiz." Sâffât/164-166.

24 kunīd emr-i ḥāzır cemʿ-i müzekkerdür HNA: -MB

enāniyyet ve ḫod-bīnlik [H200a] (25) üzre laʿnet eyleñüz yaʿnī kibr ve ḫod-bīnligi terk eyleñüz bu vech üzre ḫᵛīş-bīn taḳdīrinde olmaḳ (26) iʿtibārı üzredür ve kendü ḥāli üzre ḳalup maʿnā böyle olmaḳ mümkindür kibr ü mütekebbir üzre laʿnet eyleñüz (27) ḫod-bīn ü mütekebbir olmañuz.

3466 Hin mebādā ġayret āyed ezkemīn

Āgāh oluñuz olmaya ki puṣudan ġayret gele yaʿnī ġāfil (28) olmañuz zīrā iḥtimāldür ki pes perdeden ġayret-i İlāhī ẓuhūr ide [*kemīn* puṣu maʿnāsınadur]

Ser-nigūn üftīd derḳaʿr-ı zemīn

(29) başı aşaġa ḳaʿr-ı zemīne düşesüz.

3467 Her dü guftend ey Ḫudā ferman turast

İkisi bile eytdiler ey [M246b] (1) Ḫudā fermān senüñdür

Bīemān-ı tū emānī ḫod kucast

senüñ ḥıfẓ u emānuñsız ḫod bir emān ḳandadur (2) yaʿnī senüñ iḥsānuñsız emn ü emān yoḳdur.

3468 İn hemīguftend ü dilşan mīṭapīd

Hārūt u Mārūt (3) bunı ẓāhirā didiler ve anlaruñ göñli nihānī ıżṭırāb eylerdi kendüleri içün böyle diyü

Bed kucā āyed zimā niʿme'l-ʿabīd

(4) bizden ḳanda ḳabāḥat gelür biz eyü bendelerüz [*ʿabīd* cemʿ-i ʿabddür].

3469 Ḫār ḫār-ı dü ferişte hem nehişt

İki feriştenüñ (5) ḫār ḫār u bīārāmlıġı anları terk eylemedi

Tā ki tuḫm-ı ḫᵛīş-bīnīrā nekişt

[A306a] tā ki ḫod-bīnlik toḫumını (6) ekmedi yaʿnī ġurūr u pindār ʿāḳıbet anları ḫod-bīn eyledi *ḫār-ḫār* ārāmsızlıḳ ve inḳıbāż-ı ḫāṭır ve tāse-yi dil. (7)

3470 Pes hemīguftend k'ey erkāniyān

Pes Hārūt u Mārūt eytdiler ki ey ʿanāṣır-ı erbaʿadan maḫlūḳ olan (8) ādemīler [*erkāniyān*dan murād benī-Ādemdür]

Bīḫaber ezpāki-yi rūḥāniyān

[N167b] rūḥānīlerüñ pākliginden bīḫaber *rūḥāniyān*dan murād (9) ferişte lerdür.

3471 Mā berin gerdun tutuḳhā mītenīm

Biz bu felek üzre tutuḳlar ṭoḳuruz yaʿnī ṭāʿatlar (10) ʿibādetler peydā eylerüz

Berzemīn āyīm ü şādırvan zenīm

yer üzre gelürüz ve şādırvān ururuz yaʿnī ʿizzet (11) sāyebānını peydā idüp ʿadl ü dāda kūşiş idelüm *tutuḳ* perde ve cibinlik *şādırvān* sāyebān (12) ve münaḳḳaş döşek ve büyük ḥalı ve refrefe maʿnāsına ki ṣevb-i aḫḍardur *refref* ṣiyāb-ı ḫużr maʿnāsınadur. (13)

3472 ʿAdl tūzīm ü ʿibādet āverīm

ʿAdl cemʿ idüp ʿibādet getürürüz

Bāz her şeb sūy-ı gerdun berperīm

(14) girü her gice āsmān cānibine pervāz iderüz.

3473 Tā şevīm uʿcūbe-yi devr-i zemān

Tā devr-i zemānuñ uʿcūbesi (15) olam [*uʿcūbe* ziyāde ʿacīb maʿnāsınadur]

Tā nehīm enderzemīn emn ü emān

tā zemīnde emn ü emān ḳoyalum yaʿnī ḫalḳ-ı ʿālem bizüm ʿadl ü dādumuzdan (16) emn ü emānda ola.

3474 An ḳıyās-ı ḥāl-i gerdun berzemīn

Ammā ġāfiller ki ḥāl-i gerdūnuñ ḳıyāsı (17) yer üzre rāst gelmez

Rast n'āyed farḳ dāred derkemīn

nihān u kemīnde farḳ ṭutar zīrā zemīn süflīdür (18) anda ḳarār ideni süfle meyl itdürür çünki ol iki ferişte istediler ki kendü ḥāllerini ḫalḳ-ı ʿāleme göstereler (19) āḫır gösterdiler ve rüsvāy oldılar ve bundan evvel ḥażret-i Mevlānā *ebdālrā ıṣṭılāḥātīst* ki ehl-i ḳāl anı bilmezler (20) belki ṭaʿna ururlar dimiş idi [B240b] pes ehl-i ḥāle lāzımdur ki kendünüñ ḥālini ġayra gösterme nite ki (21) ḥażret-i Mevlānā bunda tenbīh eyler.

Derbeyān-ı ān ki ḥāl-i ḫod ve mestī-yi ḫod pinhān bāyed dāşt ezcāhilān (22)

Anuñ beyānındadur ki ehl-i ḥāl kendünüñ ḥālini ve kendünüñ mestligini cāhillerden (23) mestūr ṭutmaḳ gerek tā ki ṭaʿn u teşnīʿ itmege ḳādir olmayalar

3475 Bi'şnev elfāẓ-ı ḥakīm-i perdeyī

Bir mestūr ḥaḳīmüñ (24) elfāẓ u kelimātını işit *ḥakīm*den murād Senāyī olmaḳ rūşendür ki ʿuzlet iḫtiyār eylemişdür ve ḥażret-i (25) Mevlānā anuñ kelāmına māyildür

Ser hem ancā nih ki bāde ḫardeyī

hem anda baş ḳo ki şerāb içmişsün yaʿnī (26) şerāb nūş itdügüñ yirde yat tā mestligüñden kimse āgāh olmaya [*ḫorde'ī*de ḫā fetḥile oḳunmaḳ gerekdür].

3476 Çün ki ezmey-ḫāne mestī ḍāl şud

(27) Çünki bir mest mey-ḫāneden ḍāll ü güm-rāh oldı yaʿnī ḫāne vü mey-ḫāneden ṭaşra mest çıḳdı (28)

---

26 ḫorde'īde ḫā fetḥile oḳunmaḳ gerekdür HN: -MAB

Tesḫur u bāzīçe-yi eṭfāl şud

eṭfālüñ masḫarası ve oyuncaġı oldı [*eṭfāl* cemʿ-i ṭıfldur].

3477 Mīfüted ü sūbesū derher rehī

(29) Mest ṭarafbeṭaraf her bir yolda balçıḳ içine düşer

Dergil ü mīḫandedeş her eblehī

[M247a] (1) ve her bir ebleh aña ḫande eyler [*dergil*üñ maʿnāsı mışrāʿ-ı evvele ḳayd olındı].

3478 Ū çünīn ü kūdekān enderpeyeş

Ol mest bu ḥālde ve eṭfāl anuñ [A306b] ardında (2) yaʿnī ardına düşüp hezār güne ṭaʿn u zecr eylerler

Bīḫaber ezmesti vü ẕevḳ-ı meyeş

eṭfāl (3) anuñ mestliginden ve şerāb ẕevḳından bīḫaber.

3479 Ḫalḳ eṭfālend cüz mest-i Ḫudā

Mest-i Ḫudādan ġayrı (4) olan ḫalḳ tıfllardur bu hem maʿnādur ḫalḳ eṭfāldür ʿışḳ u maḥabbet şerābıyıla mest olandan ġayrı (5)

Nist bāliġ cüz rehīde-y ezhevā

hevādan ḳurtulmışdan ġayrı [H200b] bāliġ degüldür pes şol kimse ki ehl-i hevādur o (6) ṭıfldur egerçi ṣūretde pīrdür murād budur ki ehl-i ḥāle lāyıḳ olan budur ki esrār-ı ʿışḳdan bir sırr u ḥālet (7) iẓhār idüp ʿavāmuñ ṭaʿn u teşnīʿine giriftār olup rüsvāy-ı ʿālem olmaya belki kelimāt-ı ʿışḳı kendünüñ (8) mekānında söyleye āşkāre söylemeye zīrā ḫalḳ-ı ʿālemüñ ekṣeri ki ehl-i hevādur eṭfāl gibidür. (9)

3480 Guft dünyā luʿb u lehvest ü şumā

Ḥażret-i Ḫudā eytdi dünyā luʿb u lehvdür ve siz eṭfālsüz (10)

Kūdekīd ü rast fermāyed Ḫudā

ve Ḫudāy taʿālā rāst buyurur bu āyet-i kerīmeye işāretdür (11) *inneme'l-ḥayātu'd-dunyā laʿibun ve lehvun ve zīnetun ve tefāḫurun beynekum ve tekāṯurun fi'l-emvāli ve'l-evlādi*[1613] *luʿb* oldur ki anda ḥaḳīḳat u maḳṣūd (12) olmaya bāzīçe-yi eṭfāl gibi *lehv* oldur ki anda hemān ārzū vü şehvet ola netīce-yi ʿāḳıbet fikri olmaya nite ki (13) ḥażret-i Mevlānā her birisine işāret eyler [*kūdekīd* dāl iledür ki cemʿdür *tā* ile ḫaṭādur *guft* ve *fermāyed* kelimesinüñ fāʿili ḥażret-i Ḫudādur].

3481 Ezliʿab bīrun nereftī kūdekī

[1613] "Dünya hayatı ancak bir oyun, eğlence, bir süs, aranızda bir övünme ve daha çok mal ve evlât sahibi olma isteğinden ibarettir." Hadîd/20.

13 kūdekīd dāl iledür ki cemʿdür tā ile ḫaṭādur H: -MNAB

Dünyā luʿbından ki ṭaşra gitmedüñ (14) ve necāt bulmaduñ ṭıflsın [*liʿab* lāmuñ kesriyiledür]

Bīzekāt-ı rūḥ key kerdī zekī

rūḥuñı pāk itmeksiz ḳaçan pāk olursun *zekāt* (15) bunda pāklik ve *zekī* pāk maʿnāsınadur *kerdī* şevī maʿnāsınadur zübde-yi kelām budur ki merd oldur anuñ (16) kār u bārı cemīʿ-i ḫuṣūṣda Allāh içün ola şehvet ü ṭamaʿ [B241a] içün olmaya [*zekāt* boġazlamaḳ maʿnāsına daḫı gelür ki kütüb-i furūʿda mesṭūrdur].

3482 Çün cimāʿ-ı ṭıfl dān in şehvetī

(17) Bu şehvete mensūb olan cimāʿı ṭıfluñ cimāʿı gibi bil [*dān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Ki hemīrānend incā ey fetī

(18) ki bunda sürerler yaʿnī bu dünyāda ʿamele getürürler ey cevān pes cimāʿdan maḳṣūd u niyyet gerek ki kendü nefsinüñ (19) teveḳānını defʿ itmek ola tā ki ḥarām [N168a] cimāʿa mübtelā olmaya ve zen ü kenīzekini ol cimāʿıla zinādan dūr ide (20) ve anuñ ḳaṣdı cimāʿdan tekşīr-i ʿibādullāh ve ümmet-i Resūlullāh ola ammā şol cimāʿ ki mücerred şehvet (21) içün ola ol cimāʿı ṭıfluñ cimāʿı gibi bil *cimāʿ-ı ṭıfl*dan murād budur ki gāhī nābāliġ bir püser ve bir duḫter bir yere gelürler (22) ve püser duḫtere dir ki ben senüñ zevcüñ olayum sen benüm ʿavretüm ol duḫter daḫı rıżā virür her ikisi zevc ü (23) zevce gibi biri birini derāġūş idüp merd ü zen gibi cimāʿ heyʾātını gösterürler līkin cimāʿdan eşer yoḳdur zīrā (24) bāzī vü taḳlīddür [*fetī*de tā meksūrdur ḳāfiye içün].

3483 An cimāʿ-ı ṭıfl çi'bved bāziyī

Pes ol ṭıfluñ cimāʿı nedür bir bāzī vü laġvdur [*buved* bunuñ gibi maḥallerde *est* maʿnāsına istiʿmāl olınmaḳ cāyizdür] (25)

Bācimāʿ-ı Rüstemī vü ġāziyī

bir rüstemüñ ve bir ġāzīnüñ cimāʿına nisbet yaʿnī ʿavāmuñ cimāʿı eṭfālüñ cimāʿı (26) gibidür ki ṣāfī şehvet içündür zīrā Allāh içün degüldür hemān bir bāzī vü laġvdur [A307a] ammā ehlullāhuñ cimāʿı (27) pehlevānlaruñ cimāʿı gibidür ki ḥaḳīḳatda cimāʿdur zīrā Allāh içündür ārzū-yı nefs içün degüldür. (28)

3484 Ceng-i ḫalḳan hem-çü ceng-i kūdekān

Ḫalḳlaruñ ceng ü cidāli ṭıfllaruñ cengi gibidür gāhī eṭfāl iki bölük (29) olup şehr ü meydānda biri biri ile ceng eylerler

---

17 dān emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür HNA: -MB
24 fetīde tā meksūrdur ḳāfiye içün HNA: -MB

Cümle bīmaʿnā vü bīmaġz u muhān

cümle bīmaʿnā [M247b] (1) ve bīfāyide ve ḥaḳīrdür yaʿnī ḥażret-i Ḥaḳḳa lāyıḳ degüldür. Beyt (2)

Bāzīçeyist ṭıfl-firīb in metāʿ-ı dehr

Bīʿaḳl merdüman ki bedū mübtelā şevend[1614]

3485 Cümle bāşemşīr-i çūpin cengişān

Anlaruñ cengi (3) cemīʿan aġaç ḳılıç iledür eṭfāl gibi

Cümle derlāyenfaʿī āhengişān

anlaruñ āheng ü ḳaṣdı cümle lāyenfaʿīde (4) yaʿnī anlaruñ saʿy u ihtimāmı bir işdedür ki anda hīç bir fāyide yoḳdur ʿÖmer bin ʿAzīzi ʿabeş (5) yire nāmaʿḳūle ṣarf eylerler [*āheng* ḳaṣd maʿnāsınadur].

3486 Cümleşan geşte süvāre berneyī

Cemīʿan anlar bir ney üzre süvār olmışlardur yaʿnī (6) ḥaḳīḳatda eṭfāl gibi her birisi at diyü birine süvār olmışdur ve eydürler

K'in Burāḳ-ı mast yā Düldül-peyī

(7) ki bu bizüm Buraḳumuzdur yā Düldül-revişlidür nite ki eṭfāl birer ḳamışa binüp at gibi ḳalġıdup (8) her birisi kendünüñ bir at adını ṭaḳar ḫalḳ-ı ʿālem daḫı ḥaḳīḳatda eṭfāl gibidür [bir Düldül izlü terkīb maʿnāsı budur].

3487 Ḥāmilend ü ḫod zicehl efrāşte

(9) Anlar yük çekicilerdür ve cehlden kendülerini bülend ü ʿālī ṭutmışlardur

Rākib ü maḥmūl-i reh pindāşte

(10) kendülerini rākib ve yoluñ maḥmūli ṣanmışlardur eṭfāl gibi ki süvār olduḳları yine ḥāmillerdür (11) ammā kendülerini rākib ü maḥmūl ṣanurlar ehl-i dünyā daḫı cemīʿan ḥammāldür līkin nādānlıḳlarından kendülerini (12) bülend ṭutarlar ve ʿālī-ḳadr gösterürler ḥaḳīḳat-ı ḥāl oldur ki her kimüñ ki manṣıbı bālārek ve mālı (13) ziyāderekdür anuñ yüki aġırrekdür. Beyt (14)

Her kes beḳadr-i ḫᵛīş giriftār-ı miḥnetend

Kesrā nedāde ezan berāt-ı müsellemī[1615] [H201a]

3488 Bāş tā rūzī ki maḥmūlān-ı Ḥaḳ

[1614] "Bu dehrin metâ'ı çocuk aldatan oyuncaktır; akılsız insanlar ona müptelâ olurlar."
8 bir Düldül izlü terkīb maʿnāsı budur MH: -NAB

[1615] "Herkesin kendi kadarınca sıkıntısı vardır; kimseye ondan kurtulmuşluk berâtı verilmemiştir."

Ṣabr eyle şol güne degin ki ḥażret-i (15) Ḥaḳḳuñ maḥmūlleri [*bāş* bunda ṣabr eyle maʿnāsınadur]

Esb-tāzan bü'gzerend eznüh ṭabaḳ

at ḳoşaraḳ ṭoḳuz ḳat felekden geçeler ve (16) ḳurb-ı Raḥmān ve cennet-i rıżvāna irişeler *maḥmūlān*dan murād maḳbūlān-ı Ḫaḳdur [*nüh ṭabaḳ*dan murād nüh felekdür]. [B241b]

3489 Taʿrucu'r-rūḥu ileyhi ve'l-melek

(17) Rūḥ ve melek aña ʿurūc u ṣuʿūd eyler bu āyet-i kerīmeye işāretdür (18) *taʿrucu'l-melā'iketu ve'r-rūḥu ileyhi fīyevmin kāne miḳdāruhu ḫamsīne elfe seneh*[1616] rūḥ melāyikeden bir bölükdür (19)

Minʿurūci'r-rūḥi yehtezzu'l-felek

rūḥuñ ʿurūcından felek ditrer rūḥuñ ziyāde keşreti sebebinden. (20)

3490 Hem-çü ṭıflan cümletan dāmen-süvār

Eṭfāl gibi siz cemīʿan dāmen-süvārsuz

Kūşe-yi dāmen girifte esbvār

(21) yaʿnī dāmenüñüzüñ köşesini esb gibi ṭutmışsuz yaʿnī ey ehl-i dünyā sizüñ cemīʿ-i aḥvālüñüz umūr-ı iʿtibāriyyedendür (22) ki bīiʿtibār ve bībeḳā ve bīfāyidedür eṭfālüñ ʿādetidür ki süvār olacaḳ çūp u ney bulmasalar (23) dāmenlerini burup üzerine at gibi binerler gūyā ki atlara bindiler ve kendüler ḳalġışurlar gūyā ki atlar ḳalġışur yaʿnī (24) evliyāya nisbet ehl-i dünyānuñ aḥvāli eṭfālüñ aḥvāli gibidür [*vār* bunda teşbīh içündür].

3491 EzḪaḳ inne'ẓ-ẓanne lāyuġnī resīd

[A307b] (25) Ḥaḳdan inne'ẓ-ẓanne lāyuġnī irişdi bu āyet-i kerīmeye işāretdür *inne'ẓ-ẓanne lāyuġnī mine'l-Ḥaḳḳı şey'ā*[1617] (26) taḥḳīḳ ẓann-ı Ḥaḳdan bir nesne nefʿ ü ġınā virmez yaʿnī ẓannuñ Ḥaḳḳ cānibine hīç nefʿi olmaz [*lāyuġnī* ġınā vü nefʿ virmez maʿnāsınadur]

Merkeb-i ẓan berfelekhā key devīd

(27) ẓann merkebi felekler üzre ḳaçan yildi yaʿnī ẓann ḳurb-ı İlāhīye hergiz sebeb olmadı (28) belki sebeb olan yaḳīndür.

3492 Aġlebu'ẓ-ẓanneyni fītercīḥi ẕā

İki ẓannuñ ġālibreki öbür ẓannuñ bir tercīḥindedür (29) yaʿnī çünki bir işde iki ṭaraf ola saña anda ẓann gele ol iki ẓannuñ aġlebi ile ʿamel eylersün ammā [M248a] (1) bir iş

[1616] "Melekler ve Rûh (Cebrail), oraya, miktarı (dünya senesi ile) ellibin yıl olan bir günde yükselip çıkar." Me'âric/4.

[1617] "Şüphesiz zan, haktan (ilimden) hiçbir şeyin yerini tutmaz." Yûnus/36.

26 lāyuġnī ġınā vü nefʿ virmez maʿnāsınadur HNA: -MB

āftāb gibi rūşen olsa anda ẓann u gümāna mecāl yoḳdur nite ki ḥażret-i Mevlānā [N168b] buyurur (2)

Lātumāri'ş-şemsu fītavżīḥihā

sen āftābuñ rūşenliginde ve ẓuhūrında ʿinād eylemezsün ve şekk ü reybde (3) olmazsun zīrā ʿaynuñıla muʿāyene müşāhede eylersün murād budur ki cānib-i Ḫudā ve aḥvāl-i āḫıret bāḳīdür (4) devlet-i dünyā fānīdür hīç bir vechile münāsebet yoḳdur pes ne sebebden anı iḫtiyār eylemezsün [*lātumārī* fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur fiʿl-i nehy degüldür *şems* mü'enneṯ-i ġayr-ı ḥaḳīḳīdür *tavżīḥihā*da mü'enneṯ żamīr anuñ içündür].

3493 An gehī bīnīd merkebhā-yı ḫᵛīş

(5) Ol vaḳt ki maḥmūlān-ı Ḥaḳḳ esb-süvār-ı āsmānlardan güẕer eyleyeler kendü merkeblerüñüzi (6) görürsüz [*bīnīd* bunda fiʿl-i mużāriʿ cemʿ-i muḫāṭabdur emr-i ḥāżır cemʿ degüldür]

Merkebī sāzīdeyīd ezpāy-ı ḫᵛīş

kendü ayaġuñuzdan bir merkeb düzmişsüz (7) yaʿnī size ol vaḳt ẓāhir ü maʿlūm olur ki ḥażret-i Ḥaḳḳ ḳatında hīç ḳadr ü ʿizzetüñüz yoḳ imiş. (8)

3494 Vehm ü fikr ü ḥiss ü idrāk-i şumā

Sizüñ vehm ü fikrüñüz ve ḥiss ü idrāküñüz

Hem-çü ney dan merkeb-i kūdek helā

(9) hele kūdeküñ merkebi olan ney gibi bil ġāfil olma anı terk idüp bir çāpük-esb tedārük itmege saʿy eyle (10) tā ki maḥmūlān-ı Ḥaḳḳıla esb-süvār-ı eṭbāḳ-ı felekden pūyān u devān güẕer idesin yaʿnī bir mürşide irādet (11) getürüp ehl-i ṭarīḳatdan ol ḫıṭāb ʿilm-i ẓāhirīde ḳalan ʿulemāyadur.

3495 ʿİlmhā-yı ehl-i dil ḥammālışān

(12) Ehl-i dilüñ ʿilmleri anlaruñ ḥammālıdur [B242a] yaʿnī merātib-i ʿāliyeye ve cenāb-ı Ḳudse vuṣūl bulmaġa anlara (13) anlaruñ ʿilmleri sebebdür zīrā anlaruñ ʿilmleri ʿilm-i İlāhīdür [*ehl-i dil*den murād evliyā'ullāhdur]

ʿİlmhā-yı ehl-i ten aḥmālışān

ehl-i (14) tenüñ ʿilmleri anlaruñ yükleridür zīrā ḳurb u viṣāl-i İlāhīye vesīle olup āḫıretde anlara (15) bir nefʿ olmaz.

---

4 lātumārī fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur fiʿl-i nehy degüldür şems mü'enneṯ-i ġayr-ı ḥaḳīḳīdür tavżīḥihāda mü'enneṯ żamīr anuñ içündür HNA: lātumārī fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur şems mü'enneṯ-i ġayr-ı ḥaḳīḳīdür tavżīḥihāda mü'enneṯ żamīr anuñ içündür M, -B

6 bīnīd bunda fiʿl-i mużāriʿ cemʿ-i muḫāṭabdur emr-i ḥāżır cemʿ degüldür HNA: -MB

3496 ʿİlm çün berdil zened yārī şeved

ʿİlm çünki göñle ura ol ʿilm yār u muʿīn olur ve ṣāḥibine (16) andan nefʿ-i keşīr ḥāṣıl olur nite ki ḥażret-i Ḫudā bu āyet-i kerīme ile bu maʿnāya işāret eyler (17) *ve iẕā semiʿū mā unzile ile'r-resūli terā aʿyunuhum tefīżu mine'd-demʿi mimmā ʿarafū mine'l-Ḥaḳḳ*[1618] bu āyet-i kerīme Necāşī (18) ve anuñ emşālinüñ ḥaḳḳında nāzil oldı Necāşī pād-şāh-ı Ḥabeşdür ki ḥażret-i Resūle īmān getürmişdür (19)

ʿİlm çün berten zened bārī şeved

ʿilm çünki ten üzre ura yaʿnī ʿamel olmaya bir yük olur *ʿulemā'i ummetī keenbiyā'i benī-İsrā'īl*[1619] [A308a] (20) ve hem *el-ʿulemā'u vereşetu'l-enbiyā'*[1620] bu iki ḥadīş-i şerīfden maʿlūmdur (21) ki *ʿulemā*dan murād ʿilmleri ile ʿāmil olanlardur ʿilmi māl u manṣıb içün taḥṣīl iden ziyāde ʿaẕāb ḫavfı vardur. (22)

3497 Guft Īzed yaḥmilu esfārehū

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti yaḥmilu esfārehu didi bu āyet-i kerīmeye işāretdür [H201b] (23) *meşelu'lleẕīne ḥummilu't-tevrāte şumme lemyaḥmilūhā kemeşeli'l-ḥımāri yaḥmilu esfārā*[1621] (24) *esfār* cemʿ-i sifrdür kitāb maʿnāsına [*yaḥmilu esfārehū* kitāblarını götürür]

Bār bāşed ʿilm k'an ne'bved ziHū

ʿilm yük olur ki ol ʿilm ḥażret-i Ḥaḳdan (25) olmaya pes ʿilmden murād ʿilm-i İlāhīdür ki yük degüldür *esfārehū*da hā bir miḳdār çekilmek gerekdür. (26)

3498 ʿİlm k'an ne'bved ziHū bīvāsıṭa

ʿİlm ki ol ʿilm andan vāsıṭasız olmaya yaʿnī ʿilm ledünnī vü keşfī olmaya *Hū*dan murād (27) Ḫudādur

An nepāyed hem-çü reng-i māşıṭa

eglenmez maḥv olur māşıṭanuñ rengi gibi ki gelinlerüñ yüzine (28) eylerler [*māşıṭa* gelinlerüñ yüzini yazan ʿavret].

3499 Līk çün in bārrā nīkū keşī

Līkin çünki bu yüki eyü çekesin yaʿnī ol ʿilm mūcebince ʿamel idesin (29)

Bār bergīrend ü baḫşendet ḫaşī

[1618] "Resûle indirileni duydukları zaman, tanış çıktıkları gerçekten dolayı gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün." Mâ'ide/83.
[1619] "Ümmetimin âlimleri İsrâiloğulları'nın peygamberleri gibidir." Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 80.
[1620] "Âlimler peygamberlerin vârisleridir." Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 60.
[1621] "Tevrat'la yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, ciltlerce kitap taşıyan merkebin durumu gibidir." Cumu'a/5.

yüküñi refʿ eylerler ve saña ḥużūr ve ḫoşlıḳ baġışlarlar yaʿnī ʿamelüñ [M248b] (1) miḳdārı saña iḥsān u riʿāyet eylerler ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem buyurdı (2) *men aḫlaṣa lillāhi erbaʿīne ṣabāḥan ẓaharet yenābīʿu'l-ḥikmeti minḳalbihi ʿalāisānihi.*

3500 Hin mekeş behr-i hevā an bār-ı ʿilm

(3) Āgāh ol ol ʿilm yükini hevādan ötüri çekme yaʿnī ʿilmi dünyā murādātınuñ ḥuṣūline vesīle (4) eyleme belki ʿamele saʿy eyle

Tā būbīnī derderūn enbār-ı ʿilm

tā derūnuñda ʿilmüñ enbārını göresin (5) yaʿnī ʿamelüñ sebebi ile ḥażret-i Ḫudā cānibinden vāfir ʿilme irişesin *men ʿamile bimā ʿalime ʿallemehullāhu taʿālā ʿalime mā lemyaʿlem*[1622] [*enbār* maʿrūfdur]. (6)

3501 Tā ki berrehvār-ı ʿilm āyī süvār

Tā ki ʿilm yorġası üzre süvār gelesin yaʿnī süvār olasın (7)

Baʿd ezan üfted turā ezdūş bār

andan şoñra senüñ omuzuñdan yük aşaġa düşer yaʿnī zaḥmetden (8) ḫalāṣ olup derecāt-ı ʿāliyeye irişürsün *rehvār* yorġa.

3502 Ezhevāhā key rehī bīcām-ı Hū

Hū cāmınsız (9) hevālardan [B242b] ḳaçan ḳurtulursun yaʿnī hevālardan cām-ı Hū ile ḫalāṣ olursun ki ʿamele çalışursun ve ʿilm şerābını (10) nūş eylersün

Ey ziHū ḳānıʿ şude bānām-ı Hū

ey Hūdan yaʿnī Ḫudādan nām-ı Hū ile ḳānıʿ olmış (11) cām-ı Hūdan murād ḥażret-i Ḥaḳḳıla āşnālıḳdur zübde-yi kelām budur ki murād olan Ḫudāy taʿālāya ḳurb taḥṣīl (12) itmekdür hemān ism-i şerīfi ile āşnālıḳ kesb itmek degüldür [*evvelki Hū*dan murād ḥażret-i Ḥaḳdur].

3503 Ezṣıfat v'eznām çi zāyed ḫayāl

(13) Zīrā bed-ṣıfat u nāmdan [N169a] ne ṭoġar ḫayāl ṭoġar yaʿnī elfāẓdan netīce ḥāṣıl olmaz murād esmā vü ṣıfāt-ı Ḫudādan (14) ḳurb u viṣāl ü maḥabbet ḥāṣıl olmaz ḥażret-i Ḫudā ile āşnālıḳ itmeyince dimekdür

V'an ḫayāleş hest dellāl-i viṣāl

(15) ve anuñ ol ḫayāli viṣāl dellālidür pes dellālden viṣāle irişmek gerekdür (16) zīrā delīl ü dellāl medlūlsiz olmaz nite ki ḥażret-i Mevlānā buña işāret eyler.

3504 Dīdeyī dellāl bīmedlūl hīç

[1622] "Kim bildiğiyle amel ederse, Allâh te'âlâ ona bilmediklerini öğretir."

(17) Hīç medlūlsiz dellāl görmiş misin yaʿnī görmemişsün zīrā ikisi mülāzimāndur ne medlūl dellālsiz ve ne (18) dellāl medlūlsiz bulınur *dellāl* delālet idici maʿnāsınadur dellāl-i maʿrūf [A308b] murād degüldür *medlūl* delālet (19) olınmış maʿnāsınadur pes esmā vü ṣıfāt-ı Bārī dellāl ẕāt-ı Bārī medlūl olur nite ki Allāh ḥażret-i Ḫudāya delālet (20) ider [*dīde'ī*de istifhām-ı inkārī maʿnāsı vardur].

Tā nebāşed cadde ne'bved ġūl hīç

Mādām ki cādde olmaya hīç ġūl olmaz zīrā ġūl ṭāyifesi şehrden (21) ṭaşra yollarda dururlar yolcıları ıḍlāl u āvāre idüp helāk eylerler yaʿnī şeyāṭīn ṭarīḳ-ı müstaḳīme (22) sālik olanları elbette ḍalālet vādīsine ıḍlāl itmege saʿy eylerler [*cādde* ṭarīḳ-ı vāsiʿ maʿnāsınadur].

3505 Hīç nāmī bīḥaḳīḳat dīdeyī

(23) Ḥaḳīḳat u ẕātsız hīç bir nām görmiş misin yaʿnī görmemişsün zīrā her bir isme elbette bir müsemmā (24) lāzımdur pes nām ṣāḥibine vuṣūl bulmaḳ gerekdür ve illā mücerred nāmdan murād ḥāṣıl olmaḳ muḥāldür (25)

Yā zikāf u lām-ı gül gül çīdeyī

yā gülüñ kāf u lāmından gül dirmiş misin yaʿnī gül lafẓından vücūd-ı gül (26) müyesser olmaduġı gibi maḥżā esmā-yı İlāhī ile ḳurb u viṣāl müyesser olmaz [*çīde'ī*de istifhām-ı inkārī maʿnāsı vardur]. (27)

3506 İsm ḫ^vandī rev müsemmārā bücū

Çünki Ḫudāy taʿālānuñ ism-i şerīfini oḳuduñ yüri anuñ müsemmāsını ṭaleb eyle yaʿnī çünki ḥażret-i (28) Ḫudānuñ esmā vü ṣıfātı maʿlūmuñ oldı pes riyāżet ü ʿibādete saʿy eyle tā anuñ ẕāt-ı şerīfi saña (29) müşāhed ü rūşen ola.

Meh bebālā dan ne enderāb-ı cū

Māhı bālā vü āsmānda bil ırmaḳ ṣuyı [M249a] (1) içinde bilme zīrā āb-ı cūyda olan māhuñ ʿaks ü pertevidür bi'ẕ-ẕāt māh kendüsi degüldür (2) yaʿnī esmā vü ṣıfāt-ı İlāhīden ḳalbe bir nūr u żıyā irişse ol ḥālet ẕātdan degüldür belki esmā vü ṣıfātdandur [*cū* bunda ırmaḳ maʿnāsınadur]. [H202a] (3)

3507 Ger zinām u ḥarf ḫ^vāhī bü'gẕerī

Eger ister iseñ ki nām u ḥarfden geçesin yaʿnī ẓāhirden ḫalāṣ olup (4) ḥażret-i Ḫudāya vuṣūl bulmaḳ ister iseñ

Pāk kun ḫodrā ziḫod hin yek-serī

---

20 dīde'īde istifhām-ı inkārī maʿnāsı vardur MHNA: -B

2 cū bunda ırmaḳ maʿnāsınadur H: -MNAB

āgāh ol (5) kendüñi kendüñden bi'l-külliyye pāk eyle yaʿnī *mūtū ḳable en temūtū*[1623] mūcebince aḫlāḳ-ı ẕemīmeden pāk ol (6) tā āyine-yi ẕāt-ı İlāhī olasın bu ḫuṣūṣı mücāhid olan [B243a] bilür zīrā mücāhede sebebi ile müşāhede mertebesine vuṣūl (7) bulmışdur [*yek-serī* bi'l-külliyye maʿnāsınadur].

3508 Hem-çü āhen z'āhenī bīreng şev

Āhen gibi āhensizlikden bīreng ol yaʿnī rūḥ u ḳalbüñi (8) taʿalluḳāt-ı mā-sivā jengārından mücellā idüp vücūd renginden pāk ol nite ki āhen āteş içinde bir mertebeye (9) varur ki āhen renginden çıḳup āteş rengine girür

Derriyāżet āyine-y bījeng şev

riyāżetde (10) jengsiz āyine ol ki maḥabbet-i mā-sivādan eser ḳalmaya tā ki maẓhar-ı ẕāt-ı Ḫudā olmaġa lāyıḳ olasın [*jeng* pās maʿnāsınadur]. (11)

3509 Ḫvīşrā ṣāfī kun ezevṣāf-ı ḫod

Kendü evṣāfuñdan yaʿnī beşeriyyet ve aḫlāḳ-ı ẕemīmeden kendüñi ṣāfī (12) vü pāk eyle

Tā būbīnī ẕāt-ı pāk-i ṣāf-ı ḫod

tā kendüñüñ ṣāf pāk ẕātuñı göresin yaʿnī çünki bu ʿālem-i (13) süflī ḳuyūdından pāk olasın ziyāde ʿaẓīmü'l-ḳadr ü ʿālī-şān olursun. Ḳıṭʿa (14)

Ger levḥ-i dilet ezdü cihan pāk buşūyī
Rūḥu'l-ḳudüs āyed betemāşā-yı cemālet

Esrār-ı vücūdet heme yek yek bünüvīsend [A309a] (15)
Kesrā netuvan ṭāḳat-ı idrāk-i kemālet[1624]

3510 Bīni enderdil ʿulūm-ı enbiyā

Bir mertebeye irişürsün (16) ki ḳalbüñde ʿulūm-ı enbiyāyı görürsün

Bīkitāb u bīmuʿīd ü ūstā

kitāb u müṭālaʿasız ve muʿīd (17) ü ustāsız ki senüñ ʿilmüñ keşfi olur çoḳ ümmī ki riyāżet ü mücāhededen ṣoñra ḥallāl-i müşkilāt-ı ʿulūm (18) ve vāḳıf-ı sırr-ı mektūm olmışdur [*ustā* ve *ūstā* cāyizdür].

3511 Guft Peyġam-ber ki hest ezümmetem

Ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem eytdi (19) ki benüm ümmetümden baʿżı kimse vardur

---

[1623] "Ölmeden önce ölünüz." Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 260.
[1624] "Eğer gönlünü iki cihandan temizlersen, Ruhu'l-Kudüs senin cemâlini temâşâ etmek için gelir. Varlığının sırlarını tek tek yazsalar bile kimse onu tamamlamaya tâkat bulamaz."

K'ū buved hem gevher ü hem himmetem

ki ol kimse benüm hem gevher ve hem (20) himmetümdür yaʿnī bencileyin ümmī vü ʿālī-himmetdür ve riyāżetden ṣoñra ʿulūmı verāṯet ṭarīḳı ile bulur.

3512 Mer merā z'an nūr bīned cānışān

(21) Anlaruñ cānı beni ol nūr-ı İlāhīden görür

Ki men īşanrā hemībīnem bedān

ki (22) ben anları ol nūrıla görürem yaʿnī anlarıla derūnī ittiḥād olur Üveys-i Ḳarenī ḥażretleri gibi ki bu ḥadīṯ-i şerīf (23) anuñ ḥaḳḳındadur *innī leecidu rīḥe'r-Raḥmāni minḳıbeli'l-Yemeni*[1625].

3513 BīŞaḥīḥeyn ü eḥādīṯ ü ruvāt

(24) Ṣaḥīḥeynsiz yaʿnī Müslim ü Buḫārīsiz ve eḥādīṯ ü rāvīlersiz yaʿnī ol kimselerüñ (25) bunlara iḥiyācı yoḳdur [*Ṣaḥīḥeyn* iki kitābuñ ismidür ḥadīṯ-i şerīf kitāblarından ki *Müslim* ve *Buḫārī*dür *eḥādīṯ* cemʿ-i uḥdūṯ ve cemʿ-i ḥadīṯ olmaḳ cāyizdür]

Belki endermeşreb-i āb-ı ḥayāt

[N169b] belki anlar āb-ı ḥayāt meşrebindedür yaʿnī ḫalḳ-ı ʿālemüñ (26) çeşminden āb-ı ḥayāt gibi mestūrlardur. Beyt

Beser vaḳtişan ḫalḳ key reh-berend
Ki çün āb-ı ḥayvan neẓulmet derend[1626] (27)

3514 Sırr-ı emseytu leKurdiyyen bidān

Emseytu leKurdiyyen kelāmınuñ sırrını bil (28)

Rāz-ı aṣbaḥtu ʿArābiyyen buḫᵛān

aṣbaḥtu ʿArābiyyen kelāmınuñ rāzını oḳu bu söz Ebu'l-Vefā-yı Kürdī ḥażretlerinden ṣādır olmışdur (29) *emseytu Kurdiyyen aṣbaḥtu ʿArabiyyen*[1627] ḥażret-i Mevlānā vezn içün baʿż nesne ziyāde eylemişdür baʿż kimse [M249b] (1) murād Ebu'l-Vefā-yı Baġdādīdür dimiş ve bunuñ tafṣīli dībācede geçmişdür aṣlı ile bilmek (2) isteyen ol maḥalle mürācaʿat eylesün *emseytu* ḳıṣṣası biḥasebi'ẓ-ẓāhirdür zīrā meşhūr-ı ʿālemdür baʿż-ı nüsaḫda *emseynā* (3) ve *aṣbaḥnā* vāḳıʿdur.

3515 V'er miṯālī ḫᵛāhi ezʿilm-i nihān

Ve ger ʿilm-i nihāndan bir miṯāl ister iseñ yaʿnī (4) riyāżet ve taṣfiye-yi ḳalbile ʿilm-i bāṭın ḥāṣıl olduġına delīl ṭaleb eyler iseñ [*ezʿilm-i nihān*dan murād ʿilm-i bāṭındur]

[1625] "Doğrusu ben Rahmân'ın kokusunu Yemen tarafından buldum (duydum)."
[1626] "Halk onların vakitlerine nasıl yol bulabilir? Çünkü âb-ı hayât gibi zulmetten çıkmazlar."
[1627] "Cāhil giceledüm ve ʿālim ṣabāḥladum."

Ḳıṣṣa gū ezRūmiyān u Çīniyān

(5) Rūmīlerden ve Çīnīlerden ḳıṣṣa di tā ʿilm-i ẓāhir ve ʿilm-i bāṭın mā-beyninde farḳ peydā ola. (6)

Ḳıṣṣa-yı mirī kerden-i Rūmiyān u Çīniyān dernaḳḳāşī vü ṣūret-gerī

Naḳḳāşlıḳda ve ṣūret-gerlikde [B243b] (7) Rūmīler ve Çīnīler biri biri ile ʿinād u ḫuṣūmet itdüklerinüñ ḳıṣṣası beyānındadur ḥikāyetde (8) vardur ki bir pād-şāhuñ ḥużūrında bir bölük Rūm naḳḳāşları ve muṣavvirleri ve bir bölük Çīn naḳḳāşları ve muṣavvirleri (9) biri biri ile muʿāraża eylediler ve murād ne idügi aşaġada beyān olınur.

3516 Çīniyan guftend mā naḳḳāşter

(10) Çīnīler eytdiler biz naḳḳāşreküz yaʿnī naḳḳāşlıḳ ṣanʿatında biz yegreküz [*ter* edāt-ı tafḍīldür]

Rūmiyan guftend mārā kerr ü fer

Rūmīler (11) eytdiler naḳḳāşlıḳ ṣanʿatında bizüm revnaḳ u ḳuvvet ü leṭāfetümüz vardur.

3517 Guft sulṭān imtiḥan ḫ^vāhem derīn

(12) Pad-şāh eytdi bu ḫuṣūṣda imtiḥān eylesem gerek

K'ezşumāhā kist derdaʿvī güzīn

(13) ki sizlerden daʿvāda güzīn ü ustād kimdür [*şumāhā* cemʿ-i şumādur].

3518 Ehl-i Çīn ü Rūm çün ḥāżır şudend

Çīn ve Rūm (14) ehli ki murād naḳḳāşlardur çünki ḥāżır oldılar [H202b]

Rūmiyan derʿilm vāḳıfter budend

[A309b] naḳḳāşlıḳ ʿilminde (15) Rūmīler vāḳıfrek ve māhirrek idiler.

3519 Çīniyan guftend yek ḫāne bemā

Çīnīler Rūmīlere eytdiler bir (16) ḫāneyi bize muʿayyen ü teslīm eyleñüz

Ḫāṣ bisyārīd ü yek ān-ı şumā

ve bir ḫāne sizüñ olsun tā bir ḫānede (17) siz naḳş eyleñüz ve bir ḫānede biz naḳş idelüm tā ki ḳanġumuz ustād idügi ẓāhir ola [*ḫāṣ bisyārīd*üñ maʿnāsı mışrāʿ-ı evvele ḳayd olındı]. (18)

3520 Būd dü ḫāne muḳābil derbeder

Ḳapu ḳapuya muḳābil iki ḫāne var idi

Z'an yekī Çīnī sited Rūmī diger

---

12 şumāhā kist HNAB: şumā bākist M
13 şumāhā cemʿ-i şumādur H: -MNAB
17 ḫāṣ bisyārīdüñ maʿnāsı mışrāʿ-ı evvele ḳayd olındı HNA: -MB

ol iki (19) ḫāneden birini Çīnī bir ḫāneyi Rūmī aldı [*sited* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

3521 Çīniyan şad-reng ezşeh ḫʷāstend

Çīnīler pād-şāhdan (20) yüz reng istediler

Pes ḫazīne bāz kerd ān ercmend

pes ol ʿazīz ü saʿādetmend pād-şāh (21) ḫazīnesini açdı *pād-şāh*dan murād ḥażret-i Ḥaḳdur *Çīniyān*dan murād ʿulemā-yı ẓāhirdür *Rūmiyān*dan (22) murād ehl-i sülūkdur *ṣad reng*den murād envāʿ-ı feyż-i İlāhīdür ki murād ʿulūm-ı ẓāhiredür.

3522 Her ṣabāḥī ezḫazīne renghā

(23) Her bir ṣabāḥ ḫazīneden rengler

Çīniyanrā rātibe būd ezʿaṭā

Çīnīlere iḥsān-ı (24) pād-şāhīden vaẓīfe oldı [*rātibe* vaẓīfe maʿnāsınadur].

3523 Rūmiyan guftend nī naḳş u ne reng

Derḫor āyed kārrā cüz defʿ-i jeng

(25) Rūmīler eytdiler jengi defʿ ü refʿden ġayrı naḳḳāşlıḳ işine ne naḳş ve ne reng (26) lāyıḳ gelür yaʿnī bizüm naḳḳāşlıġumuza naḳş u reng lāzım degüldür belki bize lāzım olan jengi izāle eylemekdür [*jeng* pās maʿnāsınadur]. (27)

3524 Der furū-bestend şayḳal mīzedend

Rūmīler ḳapuyı bağladılar yaʿnī iki dīvāruñ ortasına bir perde (28) çekdiler ve dīvāra şayḳal urdılar ki āyine gibi eylediler murād ehl-i sülūkuñ ḫalvetden riyāżetile (29) taṣfiye-yi ḳalb ḥāṣıl itdüklerin beyāndur *der furū-bestend*den ẓāhirdür ki riyāżet ve taṣfiye-yi ḳalbe ḫalvet [M250a] (1) ü ʿuzlet lāzımdur

Hem-çü gerdun sāde vü ṣāfī şudend

felek gibi bīreng ü sāde vü ṣāfī (2) oldılar ḥaḳīḳatda murād ḳıṣṣadan ḥiṣṣe idügi bu mıṣrāʿ-ı ṯānīden rūşendür ḥażret-i Mevlānā bu ḳıṣṣada (3) reng münāsebeti ile bir rengīn ḥiṣṣeye işāret eyler ki meʾāli rengsizlikdür [felekde reng yoḳdur].

3525 Ezdü ṣad-rengī bebīrengī rehist

(4) İki yüz renglilikden rengsizlige bir yol vardur

Reng çün ebrest ü bīrengī mehist

(5) reng seḥāb gibidür ki ḥicābdur ve rengsizlik bir māhdur ki [B244a] ḥicāb u ẓulmeti (6) refʿ ü izāle eyler *reng*den murād küdūret-i mā-sivādur *māh*dan murād ḥażret-i Ḥaḳdur pes mādām ki (7) küdūrāt-ı mā-sivādan necāt müyesser olmaya viṣāl ü ḳurb-ı ḥażret-i Ḫudā mümkin [N170a] olmaz.

3526 Her çi enderebr żuʾ bīnī vü tāb

(8) Ebrde her ne żūʾ u pertev ki görürsün

An ziaḫter dān u māh u āftāb

anı aḫter ü māh u āftābdan bil (9) zīrā ebrde żūʾ u pertev yoḳdur yaʿnī mā-sivāda olan ḥüsn ü cemāl ü leṭāfet ḥażret-i Ḫudānuñ (10) ḥüsn ü cemāl ü [A310a] leṭāfetinden bir şemmedür ve anuñ ḥüsn ü cemāline zevāl ü fenā yoḳdur pes cemīʿisinden (11) ferāġat idüp aña taʿaşşuḳ u maḥabbet itmek gerekdür ḥażret-i Mevlānā ḥiṣṣe beyānından ḳıṣṣaya rücūʿ eyledi. (12)

3527 Çīniyan çün ezʿamel fārıġ şudend

Çīnīler çünki ʿamel ü naḳşdan fārıġ oldılar (13)

Ezpey-i şādī dühülhā mīzedend

sürūrdan ötüri ṭabllar urdılar yaʿnī ziyāde mesrūr olup ṭabllar (14) çalup zevḳ u ṣafālar eylediler tā ki pād-şāh ḫaber-dār oldı [*dühül* ṭabl maʿnāsınadur].

3528 Şeh derāmed dīd ancā naḳşhā

(15) Şāh geldi anda naḳşları gördi

Mīrübūd an ʿaḳlrā vü fehmrā

ol naḳşlar ʿaḳlı ve fehmi ḳapdı (16) yaʿnī Çīn naḳḳāşlarınuñ ol dīvārda olan naḳşlarını gören ḥayrān ḳaldı. (17)

3529 Baʿd ezan āmed besūy-ı Rūmiyān

Andan ṣoñra Rūmīler cānibine geldi

Perderā bālā keşīdend ezmiyān

ortadan (18) perdeyi yuḳaru çekdiler yaʿnī refʿ eylediler.

3530 ʿAks-i an taṣvīr ü an kirdārhā

Ol taṣvīr ve ol (19) ʿamellerüñ yaʿnī ol laṭīf naḳşlaruñ ʿaksi [*kirdārhā* ʿamelhā maʿnāsınadur andan murād naḳşhādur]

Zed berin ṣāfī şude dīvārhā

bu ṣāfī vü (20) mücellā olmış dīvārlar üzre urdı yaʿnī Çīnīler itdügi nuḳūş cemīʿan Rūmīler cānibinde olan (21) dīvārlarda görindi.

3531 Her çi ancā dīd incā bih nümūd

Pād-şāh her ne naḳşı ki anda yaʿnī Çīnīlerüñ (22) dīvārında gördi bunda yaʿnī Rūmīlerüñ dīvārında eyü görindi

Dīderā ezdīde-ḫāne mīrübūd

---

19 andan murād naḳşhādur H: -MNAB

(23) çeşmi ḫāne-yi çeşmden ḳapdı ve kendüsine çekdi bu söz dīdenüñ ʿaksi ol dīvārda (24) münʿakis olduġı iʿtibārıladur *naḳḳāşān-ı Çīn*den murād ʿulemā-yı ẓāhirdür *nuḳūş*dan murād ʿulūm-ı ẓāhirīdür (25) *Rūmiyān*dan murād ṣāḥib-dil ṣūfīlerdür *dīvārlar*dan murād anlaruñ [H203a] ḳulūbıdur ki riyāżet (26) ü mücāhede ve taṣfiye-yi ḳalb sebebi ile āyine-miṯāl nūrānī olup mirʾāt-ı cemāl-i İlāhī olmışdur pes cemīʿ-i (27) ʿulūm anlarda laṭīf ü ḫūb görinür ʿulemā-yı ẓāhirde olan mertebeden zīrā ʿulemā-yı ẓāhirde olan ʿulūm ḫaṭā (28) vü ẓandan ḫālī degüldür ammā ʿulemā-yı bāṭında ol ʿulūm yaḳīn mertebesine irişür zīrā anlar erbāb-ı yaḳīndür (29) *pād-şāh*dan murād ḥażret-i Ḥaḳdur *dü ḫāne* ve *dü ṣuffa*dan murād dünyā vü āḫıretdür ve ẓāhir ü [M250b] (1) bāṭın olmaḳ cāyizdür ki ẓāhir Çīnīlere ve bāṭın Rūmīlere göredür yaʿnī ʿulemā-yı ẓāhir kesb ü cidd ü cehdile (2) taḥṣīl itdükleri ʿulūmı ʿulemā-yı bāṭın cemīʿan belki maʿaziyādetin taṣfiye-yi ḳalbile taḥṣīl eylerler ve ʿulemā-yı yaḳīn riyāżet (3) ü mücāhede ile müşāhede itdükleri esrār u ḥālātı ʿulemā-yı ẓāhir taḥṣīl itmege ḳādir degüllerdür mādām ki (4) riyāżet ü mücāhede itmeyeler [*dīde* göz bebegi ve göz maʿnāsınadur *dīderā rübūd* mübālaġa ṭarīḳıyıladur].

3532 Rūmiyān an ṣūfiyānend ey peder

[B244b] Ey peder Rūmīler ol ṣūfīlerdür (5)

Bīzitekrār u kitāb u bīhüner

tekrār u kitābdan müstaġnīlerdür ve hünersizlerdür yaʿnī dersüñ tekrārına (6) ve muṭālaʿa-yı kütübe ve ʿilm ü maʿrifet iştiġāline muḳayyed ü meşġūl degüllerdür. (7)

3533 Līk şayḳal kerdeend an sīnehā

Pāk ezāz u buḫl u ḥırş u kīnehā

Līkin ol ṭamaʿ u buḫlden ve ḥırş u [A310b] kīnelerden pāk ü ṣāfī sīnelerine (8) ṣayḳal eylemişlerdür yaʿnī ṭāʿat u riyāżetile bir mertebeye varmışlardur ki anlarda aḫlāḳ-ı ẕemīmeden bir (9) eṯer ḳalmamışdur.

3534 An ṣafā-yı āyine vaṣf-ı dilest

Āyinenüñ ol ṣafāsı göñlüñ vaṣfıdur yaʿnī (10) Rūmīlerüñ ṣanʿatından ki dīvārlar āyine gibi olmış idi andan murād göñlüñ āyine gibi ṣāfī olmasıdur ki maẓhar-ı (11) ḥażret-i Ḫudā olmaġa lāyıḳ u imkān ola

Ṣūret-i bīmüntehārā ḳābilest

ki ol dil nihāyetsiz (12) ṣūrete ḳābildür zīrā mirʾāt-ı İlāhīdür [*ṣūret* ẕikri inʿikās-ı iʿtibārī iledür].

3535 Ṣūret-i bīṣūret-i bīḥadd-i ġayb

ʿĀlem-i ġaybuñ ḥadsiz ṣūretsiz ṣūreti [*bīṣūret* olması ḫāricde mevcūd olmaduġıdur] (13)

Z'āyine-y dil taft berMūsī ziceyb

Mūsā üzre ceybinden göñül āyinesinden yaldıradı (14) yaʿnī yed-i beyżānuñ ḥażret-i Mūsā üzre ẓāhir olması āyine-yi dilüñ inʿikāsındandur *ceyb* bunda yaḳa maʿnāsına (15) degüldür ḳoyun maʿnāsınadur *usluk yedeke fīceybike taḫruc beyżā'e minġayri sū'*[1628] ki āyet-i kerimedür (16) bu maʿnā üzredür ʿAbdullāh-ı Enṣārī ḥażretleri buyurmışdur *tecellī-yi Ḥaḳḳ nāgāh āyed ammā berdil-i āgāh āyed*[1629] (17) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ tecellīsi nāgāh gelür ammā āgāh göñül üzre gelür eger ḫāṭıruña gelürse ki herkesde (18) göñül vardur pes bu ḥālāt ne sebebden anlarda tecellī eylemez belī herkesde vardur ammā jeng-i şehvetile (19) tīredür ol sebebden bir nesne ẓāhir olmaz. Mıṣrāʿ

Ki ne'nmāyed āyīne-yi tīre-rūy[1630]

3536 Ger çi an ṣūret negunced derfelek

(20) Ol ṣūret ki murād ṣūret-i [N170b] bīṣūretdür egerçi felege ṣıġmaz ki murād tecelliyāt-ı ẕāt-ı Bārīdür ki arż u semāya ṣıġmaz līkin mü'min ʿabdüñ (21) ḳalbine ṣıġar nite ki bu ḥadīṯ-i ḳudsīden maʿlūmdur (22) *lāyeseʿunī arżī velā semā'ī ve lākin yeseʿunī ḳalbi ʿabdiye'l-mu'mini taḳiyyi'n-naḳiyyi'l-vedāʿ*[1631] [*negunced* kāf-ı Fārsīyiledür]

Nī beʿarş u ferş ü deryā vü semek

ʿarş u ferş (23) ve deryā vü semege ṣıġmaz.

3537 Z'an ki maḥdūdest ü maʿdūdest ān

(24) Zīrā ki felek ü ʿarş u ferş ve deryā vü semek maḥdūd u maʿdūddur egerçi ḥaḳīḳatda her birisi (25) ziyāde ʿaẓīm ü vāsiʿdür līkin

Āyine-y dilrā nebāşed ḥad bidān

göñül āyinesine ḥadd ü nihāyet olmaz bil (26) bu sebebden umūr-ı ġayr-ı mütenāhiyyeye ḳābil ve ṣūret-i bīmüntehāya müteḥammildür göñül bir nesnedür ki hīç bir nesne ile (27) pür olmaġa mecāl yoḳdur [*bidān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

3538 ʿAḳl incā sākit āmed yā mużil

[1628] "Elini koynuna sok; kusursuz, bembeyaz çıkacaktır. Korkudan (açılan) kollarını kendine çek." Kasas/32.

[1629] "Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ tecellīsi nāgāh gelür ammā āgāh göñül üzre gelür."

[1630] "Ki kara yüzlü bir aynadan görünmez."

20 ki murād tecelliyāt-ı ẕāt-ı Bārīdür ki arż u semāya ṣıġmaz HNAB: -M

[1631] "Yarattığım yere ve göğe sığmadım; ama mü'min kulumun benden çok korkan, pek yumuşak ve saf kalbine sığdım." Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 171.

23 sığmaz HNAB: sığmaz ki murād tecelliyāt-ı ẕāt-ı Bārīdür ki arż u semāya ṣıġmaz M

ʿAḳl burada sākit yā mużill geldi yaʿnī ḥażret-i (28) Ḫudānuñ ḳulūb-ı mü'minīne ṣıġması ne vechile idüginde yā budur ki ʿaḳl ṭarīḳ-ı edebe sālik olduġından (29) sākitdür yā budur ki anuñ idrākinde ʿāciz ü ḳāṣırdur

Z'an ki dil bāust yāḫud ust dil

zīrā ki dil [M251a] (1) anuñıladur yāḫud dil odur bu hem vechdür yāḫud o dildür dilüñ vüsʿatına sebeb baʿż kimse eytmiş ki (2) ḥażret-i Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā Vāsiʿ ismiyile tecellī itdügidür ki *dil bāūst* aña göredür yāḫud *ūst dil* (3) tecelliyāt-ı ẕātiyyeye maẓhar olmaḳ iʿtibārı iledür ki mā-sivādan pāk ü ṣāfī olduḳdan [A311a] ṣoñra (4) anda ḥażret-i Ḫudādan ġayrı görinmez belki dil hem maḥv u fānī olur Nefeḥāt-ı Ünsde mesṭūrdur ki (5) evliyā'ullāhdan bir kimse Ḫudāy taʿālā ḥażretini nice mertebede tecellī ile görür ḥażret-i Ḥaḳḳ ol kimseye dir ki bu müşāhede itdüklerüñ nedür (6) ol velī eydür ki senüñ tecelliyātuñdur ṣūrī merātibde ḥażret-i Ḥaḳḳa [H203b] bu söz maḳbūl [B245a] olduġından ol (7) velīye ḥamd eyledi.

3539 ʿAks-i her naḳşī netābed tā ebed

Her bir naḳşuñ ʿaksi yaldıramaz tā ebedī [*netābed* fiʿl-i nefy müfred-i müẕekkerdür] (8)

Cüz dil-i hem bāʿaded hem bīʿaded

göñülden ġayrı bir ʿużvdan hem ʿadedile hem ʿadedsiz yaʿnī esrār-ı ʿaliyye ve envār-ı (9) İlāhiyyenüñ inʿikāsı maḥalli dildür bir ġayrı ʿużva bu ḥālet virilmemişdür bāʿaded mümkinātdan olan (10) inʿikās iʿtibārıyıladur bīʿaded vācibden olan tecelliyāt iʿtibārıyıladur.

3540 Tā ebed her naḳş-ı nev k'āyed berū

(11) Tā ebedī her yeñi naḳş ki göñül üzre gelür

Mīnümāyed bīḥicābī enderū

bir ḥicābsız (12) göñülde ol naḳş-ı nev görinür yaʿnī bir ḫāneyi pür-naḳş eyleseler yeñiden bir ġayrı naḳşa yer olmaz ammā (13) göñül hergiz bir nesneden pür olmaz her ne ḳadar naḳş peydā olsa aña yer bulınur [*mīnümāyed* bunda fiʿl-i mużāriʿ-i mechūl müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

3541 Ehl-i ṣayḳal resteend ezbū vü reng

(14) Ehl-i ṣayḳal būy u rengden ḳurtulmışlardur yaʿnī erbāb-ı ḳalb-i selīm zeḫārif-i dünyā ve nuḳūş-ı mā-sivādan (15) ḫalāṣ olmışlardur

Her demī bīnend ḫūbī bīdireng

her bir nefesde ʿālem-i İlāhīden tevaḳḳuf u ṣabrsız (16) ḫūblıḳ ve tecellī görürler yaʿnī cānān-ı ezelüñ cemāl-i müşāhedesinden bir dem dūr olmazlar. (17)

3542 Naḳş u ḳışr-ı ʿilmrā bü'gzāştend

ʿİlmüñ naḳş u ḳışrını ḳodılar yaʿnī ʿilm-i ẓāhiri terk eylediler [*ḳışr* ḳabuḳ maʿnāsınadur]

Rāyet-i ʿayne'l-yaḳīn efrāştend

ʿayne'l-yaḳīn ʿilmini yüceltdiler yaʿnī ʿilme'l-yaḳīnden ʿayne'l-yaḳīne vāṣıl oldılar. (19)

3543 Reft fikr ü rūşenāyī yāftend

(18) Fikr gitdi zīrā aña iḥtiyāc ḳalmadı līkin anuñ bedeli rūşenālıḳ buldılar (20) yaʿnī cismāniyyet ü ẓulmāniyyetden necāt bulup rūḥāniyyet ü nūrāniyyet mertebesine (21) irişdiler

Naḥr u baḥr-ı āşnāyī yāftend

āşnālıġuñ naḥr u baḥrını buldılar yaʿnī ḥażret-i Ḥaḳḳa tamām ṭāʿat üzre olup (22) ziyāde āşnālıḳ ve ḳurb ṭabaḳasına irişdiler *fikr*den murād fikr-i fāsiddür *naḥr* nemāzda sīne üzre el (23) ḳomaḳdur ki murād ṭāʿat u ʿibādetdür [baḥra nisbet āşnāyī yerindedür].

3544 Merg k'in cümle ezū dervaḥşetend

Mevt ki cemīʿ-i ʿālem (24) andan vaḥşet ü nefretdedür nite ki bu maʿnā bu āyet-i kerīmeden ẓāhirdür (25) *ḳul inne'l-mevte'lleẕī tefirrūne minhu fe innehu mulāḳīkum*[1632]

Mīkunend in ḳavm bervey rīş-ḫand

bu ḳavm mevt üzre (26) rīş-ḫand eylerler yaʿnī mevtden ḫavf itmeyüp mevti temesḫur eylerler zīrā āḫıretüñ levāzımını müheyyā eylemişlerdür (27) ve mevt müʾmine rāḥatdur nite ki bu ḥadīs-i şerīfden maʿlūmdur *el-mevtu rāḥatu'l-muʾmini*[1633] [*rīş-ḫand* temesḫur maʿnāsınadur]. (28)

3545 Kes neyābed berdil-i īşan ẓafer

Anlaruñ göñli üzre kimse ẓafer bulmaz yaʿnī anlaruñ ḳalb ü rūḥına bir kimseden (29) żarar u noḳṣān [A311b] irişmez

Berşadef āyed żarar ne bergüher

żarar ṣadef üzre gelür güher üzre gelmez [M251b] (1) yaʿnī luʾluʾi ṣadefden çıḳarduḳlarında żarar ṣadefe irişür luʾluʾ andan ḳadr ü şeref bulur [*güher*den murād bunda luʾluʾdur ki ṣadef ḳarīnedür]. (2)

3546 Ger çi naḥv u fıḳhrā bü'gzāştend

Bu ṭāyife egerçi naḥv ü fıḳhı yaʿnī ʿilm-i ẓāhiri terk eylediler

Līk maḥv u faḳrrā berdāştend

[1632] "De ki: Sizin kendisinden kaçtığınız ölüm, muhakkak sizi bulacaktır." Cumu'a/8.
[1633] "Ölüm mü'minin râhatıdır."
29 gelür HNAB: -M
1 güherden murād bunda luʾluʾdur ki ṣadef ḳarīnedür HNAB: -M

[N171a] (3) līkin niʿme'l-bedel maḥv u faḳr ḥāṣıl eylediler.

3547 Tā nuḳūş-ı heşt cennet tafteest

Tā ki (4) sekiz cennet naḳşları yaldıramış ve ẓāhir olmışdur

Levḥ-i dilşanrā peẕīrā yafteest

anlaruñ (5) göñli levḥini ḳabūl idici bulmışdur yaʿnī bunlar anda münʿakis olmışdur [*peẕīrā* ḳābil maʿnāsınadur ki ḳabūl idicidür inʿikās].

3548 Berterend ezʿarş u kürsī vü ḫalā

(6) ʿArş u kürsī vü ḫalādan ʿālīreklerdür

Sākinān-ı maḳʿad-ı ṣıdḳ-ı Ḫudā

ḥażret-i Ḫudānuñ (7) maḳʿad-ı ṣıdḳınuñ sākinleridür nite ki bu āyet-i kerīme anı beyān eyler [B245b] *fīmaḳʿadi ṣıdḳın ʿinde melīkin muḳtedir*[1634] (8) bu ṭāyife dīdār-ı şerīfden ġayrı ile mesrūr u mütesellī degüllerdür ḥażret-i Mevlānā sözini iṡbāt içün (9) Zeydüñ ḳıṣṣasını getürdi rażıyallāhu ʿanh.

Pursīden-i Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām mer Zeydrā ki imrūz çūnī (10) **ve çūn berḫāstī ve cevāb guften-i ū ki aṣbaḥtu mu'minen ḥaḳḳan yā Resūlallāh**

Ḥażret-i Resūlüñ (11) ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem Zeyde su'āl itmesi beyānındadur ki bugün niçesin ve ḫᵛābdan niçe ḳalḳduñ ve Zeydüñ cevāb dimesi (12) beyānındadur ki yā Resūlallāh ṣaḥīḥ mü'min ṣabāḥladum yaʿnī ḫᵛābdan mü'min ḳalḳdum

3549 Guft Peyġam-ber ṣabāḥī Zeydrā

(13) Ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem bir ṣabāḥ Zeyde didi

Keyfe aṣbaḥt ey refīḳ-ı bāṣafā

(14) ey ṣafā ile olan refīḳ niçe ṣabāḥladuñ [*aṣbaḥtu*da tā sākin oḳunur vezn içün].

3550 Guft ʿabden mu'minen bāz ūş guft

(15) Ḥażret-i Zeyd ʿabd-i mü'min ṣabāḥladum didi ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem girü Zeyde eytdi (16)

Kū nişān ezbāġ-ı īmān er şuguft

bāġ-ı īmāndan nişān ḳanı eger bāġ-ı īmān açıldı ise bu hem vechdür īmān bāġından (17) nişān di ve beyān eyle eger bāġ açıldı ise vech-i ṡānī üzre *gū* kāf-ı Fārsī ile emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür [H204a] (18) *ūş*da ū ḥażret-i Resūle rāciʿdür ʿaleyhi's-selām *şīn* ki żamīr-i mefʿūldür Zeyde rāciʿdür. (19)

3551 Guft teşne būdeem men rūzhā

[1634] "Güçlü ve Yüce Allah'ın huzurunda hak meclisindedirler." Kamer/55.

Zeyd eytdi çoḳ gün ben teşne vü ṣāyim olmışam [*teşne būdeem* ṣāyim būdeem maʿnāsınadur]

Şeb neḫuftestem ziʿışḳ u sūzhā

(20) ʿışḳ u ḥarāretden gice uyumadum belki ṭāʿat u ʿibādetde oldum. (21)

3552 Tā zirūz u şeb güzer kerdem çünān

Tā rūz u şebden ancılayın güzer eyledüm

Ki ziisper bü'gzered nevk-i sinān

ki sinānuñ (22) ucı siperden geçer yaʿnī sinānuñ ucı ḳalḳandan niçe geçerse rūz u şebden ben öyle güzer eyledüm ve ʿālem-i lāmekāna (23) maḥrem oldum *siper* ḳalḳan hemze zāyiddür *nevk* uc maʿnāsınadur nūnda fetḥ ü żamm cāyizdür *sinān* gönder (24) maʿnāsınadur.

3553 Ki ezan sū cümle-yi millet yekist

Ki ol cānibden cemīʿ-i millet mütteḥiddür [*ān sū*dan murād ʿālem-i lāmekāndur ve ʿālem-i lāhūtdur]

Şad-hezāran sāl ü yek sāʿat yekist

(25) nice yüz biñ yıl ve bir sāʿat mütteḥid ü berāberdür zīrā rūz u şeb ü zemān [A312a] (26) ve ḳalīl ü keşīr ve baʿīd ü ḳarīb ve milel ü iḫtilāfāt ve maḥabbet ü ʿadāvet bu ʿālem-i nāsūtdadur ʿālem-i lāhūtda (27) ittiḥād vardur.

3554 Hest ezelrā vü ebedrā ittiḥād

Ol ʿālemde ezele ve ebede ittiḥād vardur (28)

ʿAḳlrā reh nist an sū z'iftiḳād

ʿaḳl-ı cüzʾiyye ol cānibe yol yoḳdur iftiḳāddan yaʿnī maḥv u nāyāb olduġıyiçün (29) zīrā ʿaḳl-ı maʿāşuñ ol ʿālemile āşnālıġı yoḳdur.

3555 Guft ezin reh kū reh-āverdī biyār

Ḥażret-i Resūl [M252a] (1) ʿaleyhi's-selām Zeyde eytdi bu yoldan ḳanı bir armaġān getür [*rāh-āvered* armaġān-ı ḫafīf ki müsāfirler getürürler]

Derḫor-ı fehm ü ʿuḳūl-i in diyār

bu diyāruñ (2) fehm ü ʿaḳllarına lāyıḳ yaʿnī bu cihān ḫalḳınuñ fehm ü ʿaḳllarına lāyıḳ u münāsib sözler söyle. (3)

3556 Guft ḫalḳan çun bübīned āsmān

---

24 ān sūdan murād ʿālem-i lāmekāndur MHNA: -B / ve ʿālem-i lāhūtdur HNA: -MB

1 rāh-āvered armaġān-ı ḫafīf ki müsāfirler getürürler HNA: -MB

Zeyd eytdi dünyāda olan ḫalāyıḳ āsmānı āşkāre (4) niçe görürlerse [*ḫalḳān* cemʿ-i ḫalḳdur]

Men bübīnem ʿarşrā bāʿarşiyān

ben ʿarşı ʿarşda olanlarıla öyle görürem. (5)

3557 Heşt cennet heft dūzaḫ pīş-i men

Sekiz cennet yidi dūzaḫ benüm öñümde

Hest peydā hem-çü büt pīş-i şemen

(6) ẓāhirdür büt-perest öñinde büt ẓāhir oldugı gibi *şemen* büt-perest maʿnāsınadur. (7)

3558 Yekbeyek vā mīşināsem ḫalḳrā

Bihişti vü dūzaḫī olan ḫalḳı cemīʿan başḳa başḳa añlaram

Hem-çü gendüm men zicev derāsyā

(8) degirmende ben bugdayı arpadan añladugum gibi.

3559 Ki bihişti kist ü bīgāne kiyest

(9) Ki bihişti kimdür ve bīgāne kimdür yaʿnī dūzaḫī kimdür [bīgāneden ṣoñra *kiyest*dür yānuñ fetḥiyiledür] [B246a]

Pīş-i men peydā çü mār u māhiyest

(10) mār u māhī gibi benüm ḳatumda ẓāhir ü āşkāredür.

3560 İn zeman peydā şude berin gürūh

Bu bölük üzre bu (11) zemān ẓāhir olmışdur

Yevme tebyażżu ve tesveddu vucūh

ḳıyāmet güni müʾminlerüñ yüzleri (12) aḳ ve ġayrlaruñ yüzleri ḳara olur yaʿnī ḳıyāmetde ḫalḳ-ı ʿāleme olıcaḳ aḥvāli el-ān dünyāda müşāhede (13) eylerem evliyāya aḥvāl-i ḳıyāmet dünyāda ẓāhir ü rūşendür.

3561 Rūz-ı zāden Rūm u Zeng ü her gürūh

(14) Rūm [N171b] u Zeng ṭāyifesi ve cemīʿ gürūh

Yevme tebyażżu ve tesveddu vucūh

bunuñ sırrı ḳıyāmetden (15) evvel evliyāya ẓāhir ü rūşendür *yevme tebyażżu vucūhun ve tesveddu vucūh*[1635].

3562 Pīş ezin her çend can pür-ʿayb būd

(16) Bundan evvel her ne ḳadar ki cān pür-ʿayb idi yaʿnī dünyāya gelmezden evvel cān egerçi (17) pür-ʿayb idi murād ne idügi bu beytden ẓāhirdür

Derraḥim būd u ziḫalḳan ġayb būd

[1635] "Nice yüzlerin ağardığı, nice yüzlerin de karardığı günü (düşünün.)" Âli İmrân/106.

raḥimde (18) idi ve ḫalāyıḳdan ġayb u mestūr idi bu ḥālde iken yine evliyāʾullāh bilürler [*raḥim* ḥānuñ kesriyiledür].

3563 Eş-şaḳiyyu men şaḳī fībaṭni'l-um

(19) Dünyāda şaḳī olan kimse vālidesi ḳarnında şaḳī olur

Minsimāti'l-cism yuʿref ḥāluhum

(20) cismüñ ʿalāmetlerinden anlaruñ ḥāli bilinür yaʿnī ehl-i şeḳāvet tā ezelden şaḳīdür ve dünyāda daḫı ʿalāmātdan (21) maʿlūm olur *yuʿrafu'l-mucrimūne bisīmāhum*[1636]dan ẓāhirdür zübde-yi kelām budur ki saʿādet ü (22) şeḳāvet ezelī bir ḥāletdür *es-saʿīdu men saʿide fībaṭni ummihi ve'ş-şaḳiyyu men şaḳā fībaṭni ummihi*[1637] [*simāt* ʿalāmāt maʿnāsınadur]. (23) Beyt

Bebed-baḫti vü nīk-baḫtī ḳalem
Bigerdīde mā hem-çünan derşikem[1638] [A312b]

3564 Ten çü māder ṭıfl-ı canrā ḥāmile

(24) Ten māder gibi cān ṭıflına ḥāmiledür

Merg derd-i zādenest ü zelzele

mevt (25) vilādetüñ derd ü zelzelesidür yaʿnī vilādetde niçe ki ıżṭırāb u elem vardur mevtde hem andan (26) ziyāde ālām u şedāyid vardur.

3565 Cümle canhā-yı güzeşte muntaẓır

Cemīʿ-i ervāḥ-ı güzeşte muntaẓırdur (27)

Mā çigūne zāyed an cān-ı baṭır

ki ol mesrūr cān ne vechile ṭoġar [*baṭar*dur ṭānuñ fetḥiyile kesriyile oḳunur ḳāfiye içün].

3566 Zengiyan gūyend ḫod ezmast ū

Zengīler (28) eydürler ki o ḫod bizdendür murād Zengiyāndan ervāḥ-ı ehl-i şeḳāvet ve melāyike-yi ʿazābdur (29)

Rūmiyan gūyend bes zībast ū

Rūmīler eydürler o ziyāde zībādur bizdendür Rūmīyāndan murād ervāḥ-ı [M252b] (1) ehl-i saʿādet yā melāyike-yi raḥmetdür.

3567 Çün bizāyed dercihan cān-ı vücūd

---

18 raḥim ḥānuñ kesriyiledür HNA: -MB

[1636] "Suçlular, simalarından tanınır." Rahmân/41.

[1637] "Mutlu olan, annesinin karnındayken de mutludur; mutsuz olan, annesinin karnındayken de mutsuzdur." Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 1, s. 400.

[1638] "Karında imişiz (doğmamışız) gibi, kalem bizi mutluluk ve mutsuzluk arasında çevirip durmakta."

Emr-i İlāhī ile vücūd (2) bulmış cān da çün vālideden mütevellid ola [H204b]

Pes nemāned iḫtilāf-ı bīż u sūd

pes (3) bīż u sūduñ iḫtilāfı ḳalmaz zīrā ki ne idügi āşkāre olup Zengiyān u Rūmiyāna maʿlūm olur (4) *bīż* cemʿ-i ebyażdur *sūd* cemʿ-i esveddür.

3568 Ger buved Zengī berendeş Zengiyān

Eger Zengī ola anı Zengīler iledürler (5) *yā-yı Zengī* nisbet içündür

Rūmrā Rūmī bered hem ezmiyān

Rūmī hem ortadan Rūmī iltür (6) *yā-yı Rūmī* hem nisbet içündür.

3569 Tā nezād ū müşkilāt-ı ʿālemest

Mādām ki cān-ı vücūd ṭoġmadı (7) ḫalḳ müşkilleridür [*nezād* caḥd-ı muṭlaḳ müfred-i müẕekkerdür].

An ki nāzāde şināsed ū kemest

ol kimse ki ṭoġmamışı añlar o azdur Zengiyān (8) u Rūmiyān bu beytde kendü maʿnāsına olmaḳ rūşendür zīrā *tā nezād ū müşkilāt-ı ʿālemest* beyti bu maʿnāya ḳarīnedür egerçi (9) merḥūm Sürūrī Efendi [B246b] teʾvīl eylemişdür.

3570 Ū meger yenẓur binūrillah buved

Meger ol kimse bilür ki nūr-ı (10) İlāhī ile naẓar ider ola

K'enderūn-ı pust ūrā reh buved

zīrā post içinde aña yol olur (11) ki ḥażret-i Ḫudā aña keşf ü müşāhede iḥsān eyler [*ki enderūn* taḳdīrindedür].

3571 Aṣl-ı āb-ı nuṭfe ispīdest ü ḫaş

Āb-ı (12) nuṭfenüñ aṣlı sepīd ü laṭīfdür siyāh u tīre degüldür gerekse Rūmī gerekse Ḥabeşī olsun (13)

Līk ʿaks-i cān-ı Rūmī vü Ḥabeş

līkin Rūmī vü Ḥabeşüñ cānınuñ ʿaksi.

3572 Mīdehed reng aḥsenü't-taḳvīmrā

(14) Aḥsenü't-taḳvīme reng virür [*taḳvīm* ṣūret maʿnāsınadur]

Tā beesfel mībered in nīmrā

bu nıṣfı ki murād Ḥabeşdür cānınuñ ʿaksi (15) tā esfele iltür yaʿnī çünki nuṭfe-yi Rūmī ola ferzend sepīd olur çünki nuṭfe-yi Ḥabeşī ola ferzend siyāh olur (16) zübde-yi kelām budur ki Rūmī ehl-i saʿādete göredür aḥsen-i taḳvīm andan zāyil olmayup ʿilliyyīne irişür Ḥabeş ehl-i şeḳāvete (17) göredür ki aḥsen-i taḳvīmden olup siccīne irişür bunda

7 nezād caḥd-ı muṭlaḳ müfred-i müẕekkerdür HNAB: -M

ḥiṣṣe budur ki mü'minüñ iʿtiḳādı (18) Zeyd-i meẕkūruñ iʿtiḳādı gibi dürüst ü pāk gerekdür ki gūyiyā ʿarṣa-yı ʿaraṣāt ve ol günde olan ḥālāt (19) hemān çeşmi öñindedür.

3573 İn suḫan pāyan nedāred bāz rān

Bu söz pāyān u nihāyet ṭutmaz girü Zeydüñ (20) ḳıṣṣası cānibine sür [*rān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Tā nemānīm ezḳaṭār-ı kārvān

tā kārvānuñ ḳaṭārından ḳalmayalum yaʿnī tā ḳıṣṣadan (21) cüdā olmayalum.

3574 Yevme tebyażżu ve tesveddu vucūh

Yaʿnī ḳıyāmet güni [A313a] ki mü'minlerüñ yüzleri aḳ olur ve (22) ehl-i īmāndan ġayrınuñ yüzleri ḳara olur bu söz Zeydüñ cevābınuñ tetimmesindendür

Türk ü Hindū şühre kerded z'an gürūh

(23) ol bölükden ḳıyāmet güni cemʿ olurlar Türk ü Hindū meşhūr olur yaʿnī muṭīʿ (24) u ʿāṣī āşkāre olur *Türk*den murād muṭīʿdür *Hindū*dan murād ʿāṣīdür [*şühre* meşhūr maʿnāsınadur].

3575 Fāş gerded ki tu kāhī yā ki kūh

(25) Her gürūh öñinde fāş olur ki [N172a] sen kāh mısın yā ki kūh mısın yaʿnī ṣāḥib-ḳadr misin yoḫsa (26) bīḳadr misin [*kūhī* taḳdīrindedür]

Hinduyī yā Türk pīş-i her gürūh

Hindū mısın yā Türk misin yaʿnī tesveddu vucūh (27) zümresinden misin yoḫsa tebyażżu vucūh bölüginden misin [*pīş-i her gürūh*uñ maʿnāsı mışrāʿ-ı evvele ḳayd olındı].

3576 Derraḥim peydā nebāşed Hind ü Türk

Raḥimde (28) Hind ü Türk ve zişt ü ḫūb āşkār u maʿlūm olmaz zīrā mestūrdur

Çün ki zāyed bīnedeş zār u sütürg

(29) ammā çünki ṭoġa anı lāġar u ferbih ve żaʿīf ü ḳavī yaʿnī ḫalḳ anı görür ḳıyāmetden evvel saʿīd ü şaḳī ẓāhir degüldür [M253a] (1) ammā çünki rūz-ı ḥaşr ẓāhir ola aḥvāl-i ḫalāyıḳ tamām āşkārā olur nite ki ḥażret-i Ḫudā buyurur *yaʿrifūne kullen bisīmāhum*[1639] (2) ve bu ḳıṣṣadan bir ḥiṣṣe budur ki çün bendenüñ öñinde bu ḳadar ṣuʿūbāt u ʿuḳūbāt vardur pes (3) maʿḳūl olan budur ki cemīʿ işini terk idüp aḥvāl-i āḫırete saʿy ide.

3577 Cümlerā çün rūz-ı rustāḫīz men

Fāş mībīnem ʿıyān ezmerd ü zen

---

24 şühre meşhūr maʿnāsınadur H: -MNAB

[1639] "...herkesi simalarından tanıyan (adamlar)" A'râf/46.

(4) Ḳıyāmet güni gibi merd ü zenden cemīʿi seni āşkārā (5) ʿıyān görürem yaʿnī rūz-ı ḥaşrde aḥvāl-i ḫalāyıḳ niçe ẓāhir olursa ben şimdi ol vechile müşāhede eylerem bir (6) mertebede ki bir nesne baña maḫfī vü mestūr ḳalmaz *ferīḳun fi'l-cenneti ve ferīḳun fi's-saʿīr*[1640] ve hem (7) *ve nādā aṣḥābu'l-cenneti aṣḥābu'n-nāri*[1641] ve hem *ve'mtāzu'l-yevme eyyuhe'l-mucrimūn*[1642] cemīʿan baña ẓāhirdür [*rūz-ı rustāḫīz* ḳıyāmet güni]. (8)

3578 Hin bugūyem yā furū-bendem nefes

Āgāh ol yaʿnī emr-i şerīf nedür söyleyeyüm mi yāḫud ḫāmūş mı olayum (9) *hīn* āgāh ol maʿnāsına meşhūrdur *hīn bişitāb* yaʿnī eyü [B247a] maʿnāsına daḫı gelür yaʿnī tīz ol yā Resūlallāh ne buyurursun (10) söyleyeyüm mi yā sākit mi olayum

Leb gezīdeş Muṣṭafā yaʿnī ki bes

ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem (11) Zeyde lebini ışırdı yaʿnī ki tīz ḫāmūş ol tā ki ḫalḳ olduḳları iʿtiḳād üzre ḳalalar.

3579 Yā Resūlallah bugūyem sırr-ı ḥaşr

[H205a] (12) Yā Resūlallāh rūz-ı ḥaşruñ ṣırr u aḥvālini söyleyeyüm

Dercihan peydā kunem imrūz neşr

cihānda (13) bugün ḳıyāmeti āşkāre idem ve cemīʿ-i serāyir ü ḫafiyyātdan perdeyi refʿ ideyüm eger baña icāzet (14) olursa [*neşrrā* taḳdīrindedür].

3580 Hil merā tā perdehārā berdirem

Ḳo bunı tā perdeleri yırtam yaʿnī icāzet vir tā perdeleri yırtam (15) yaʿnī esrārı āşkār idem [*hil* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Tā çü ḫurşīdī bitābed gevherem

tā bir āftāb gibi benüm ẕātum yaldıraya yaʿnī āftāb-ı (16) dıraḫşān gibi benüm ẕātum tābān olup esrār-ı ḫafiyyeyi hüveydā ide.

3581 Tā küsūf āyed zimen ḫurşīdrā

(17) Tā benden āftāba küsūf gele yaʿnī mestūr olan rāzları rūşen itmekde āftāba ġalebe idem [*küsūf* āftāb ṭutılmaḳ]

Tā nümāyem naḫlrā vü bīdrā

(18) tā ḫurmā aġacını ve sögüt aġacını gösterem yaʿnī muṭīʿ u ʿāṣīyi iẓhār idem *naḫl* ḫurmā aġacı ki murād (19) muṭīʿdür bīd sögüt aġacı ki murād ʿāṣīdür.

1640 "(İnsanların) bir bölümü cennette, bir bölümü de çılgın alevli cehennemdedir." Şûrâ/7.
1641 "Cennet ehli cehennem ehline ... diye seslenir." A'râf/44.
1642 "Ayrılın bir tarafa bugün, ey günahkârlar!" Yâsîn/59.
14 neşrrā taḳdīrindedür H: -MNAB
15 hil emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür HNA: -MB

3582 Vā nümāyem rāz-ı rustāḫīzrā

Ḳıyāmetüñ (20) rāzını [A313b] ḫalḳa gösterem

Naḳdrā vü naḳd-i ḳalb-āmīzrā

naḳdi ve ḳalb-āmīz naḳdi yaʿnī mü'min ü muḫliṣ (21) ve münāfıḳ u mürāyīyi gösterem.

3583 Desthā bü'brīde aṣḥāb-ı şimāl

Aṣḥāb-ı şimālüñ elleri kesilmiş (22)

Vā nümāyem reng-i küfr ü reng-i āl

küfrüñ rengini ve ālüñ rengini āşkāre gösterem yaʿnī ehl-i küfr ü ehl-i īmānuñ (23) ḥālini beyān idem murād ḳıyāmet güni olıcaḳ aḥvāli dünyāda ẓāhir idem dimekdür *aṣḥāb-ı şimāl*den murād (24) ehl-i küfrdür ehl-i īmāna aṣḥāb-ı yemīn dirler *āl*den murād ehl-i īmāndur egerçi ḥadīṯ-i şerīf taḳī vü naḳīyi (25) taḫṣīṣ eyler *kullu mu'minin taḳiyyi'n-naḳiyyi fe huve ālī* zübde-yi kelām budur ki *yevme yenfaḫu fi'ṣ-ṣūri fe te'tūne efvācā*[1643] (26) mūcebince ḳıyāmetde ḫalḳ ḳaç bölük olup ve her bölük ne vechile ve ne ḥāletile olsa gerek cemīʿan beyān ideyüm [*reng*e nisbet *āl* yerindedür]. (27)

3584 Vā nümāyem heft sūrāḫ-ı nifāḳ

Nifāḳuñ yidi sūrāḫını göstereyüm yaʿnī bu yidi ṭāyifeye olan ʿaẕābı fāş (28) ideyüm *heft sūrāḫ*dan murād bu yidi nesnedür ki bu ḥadīṯ-i şerīfden maʿlūmdur (29) *ictenibu's-sebʿa'l-mūbiḳāti eş-şirku billāh ve's-siḥr ve ḳatele'n-nefse'lletī ḥarremellāhu illā bi'l-ḥaḳḳ ve eklu'r-ribā* [M253b] (1) *ve eklu māle'l-yetīm et-tevellā yevme'z-zaḥfi ve ḳaẕfu'l-muḥaṣṣanāti'l-mu'mināti'l-ġāfilāt*[1644] bu hem vechdür (2) ehl-i nifāḳuñ yidi sūrāḫını āşkāre göstereyüm *heft sūrāḫ*dan murād bu vech üzre heft dūzaḫdur [*sūrāḫ* delük maʿnāsınadur] (3)

Derżıyā-yı māh-ı bīḫasf u muḥāḳ

ḫasf u muḥāḳsız māhuñ żıyāsında *māh*dan murād nübüvvet feleginüñ (4) āftāb-ı raḫşānı ve māh-ı tābānı ḫusūf u noḳṣāndan berī ṣadr u bedr-i ʿālem Seyyidü'l-kevneyn Muḥammed Muṣṭafādur ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt (5) ve ekmelu't-taḥiyyāt *ḫasf* u *ḫusūf* ay ṭutılmaḳ *muḥāḳ* noḳṣān maʿnāsınadur.

3585 Vā nümāyem men pelās-ı eşḳıyā

[1643] "Sûr'a üflendiği gün, bölük bölük Allah'a gelirsiniz." Nebe/18.

[1644] "Yedi büyük günahtan kaçının: Allâh'a şirk koşmak, sihir, haksız olarak Allâh'ın haram kıldığı bir cana kıymak, fâiz yemek, yetim malı yemek, savaş zamanı ordudan kaçmak, haberleri olmaksızın nâmuslu mü'min kadınlara iftirâ etmek."

(6) Eşḳıyā ve ehl-i dūzaḫuñ pelāsını āşkāre göstereyüm *serābīluhum minḳaṭırānin*[1645] [*eşḳıyā* cemʿ-i şaḳīdür] (7)

Bi'şnevānem ṭabl u kūs-ı enbiyā

enbiyānuñ ṭabl u kūsını işidürem her nebīnüñ ḳıyāmet güni başḳa ʿalemi (8) olsa gerekdür bizüm Peyġam-berümüzüñ livāsınuñ nāmı *livā'ü'l-ḥamd*dür [*enbiyā* cemʿ-i nebīdür].

3586 Dūzaḫ u cennāt u berzaḫ dermiyān

Dūzaḫ (9) u cennātı ve bunlaruñ ortasında olan berzaḫı ki murād aʿrāfdur

Pīş-i çeşm-i kāfirān ārem ʿıyān

(10) āşkāre kāfirlerüñ çeşmi öñine getürem tā muʿāyene görüp inkāra [B247b] ḳādir olmayalar.

3587 Vā nümāyem ḥavż-ı kevṯerrā becūş

(11) Ḥavż-ı kevṯeri cūşıla gösterem tā ḥavż-ı kevṯer niçe cūş u ḥareket itdügini göreler

K'āb berrūşan zened bangeş begūş

(12) ki ḥavż-ı kevṯerüñ ābı anlaruñ yüzine bāng ü cūşı anlaruñ ḳulaġına ura ki hīç (13) şübheleri ḳalmaya.

3588 V'an kesan ki teşne bergerdiş devān

Ve ol kimseler ki ṣusızlardur ḥavż-ı kevṣerüñ (14) eṭrāfında yilici olmışlardur

Geşteend in dem nümāyem men ʿayān

bu dem āşkāre göstereyüm *geşteend*üñ maʿnāsı (15) mışrāʿ-ı evvele ḳayd olındı.

3589 Mībesāyed dūşışan berdūş-ı men

Anlaruñ omuzları benüm omuzuma sürişür (16) yaʿnī omuzları omuzlaruma ṭoḳınur [anlaruñ omuzı benüm omuzumı aşındurur bu hem-maʿnādur]

Naʿrehāşan mīresed dergūş-ı men

anlaruñ naʿresi benüm ḳulaġuma irişür (17) ziyāde şevḳ u ẕevḳ u ṣafāda olduḳlarından [A314a] ẓāhir budur ki bu mışrāʿ mışrāʿ-ı evvele tābiʿ ola Sürūrī Efendi (18) raḥmetullāhi ʿaleyh ehl-i dūzaḫuñ vaṣfını ṭutmışdur.

3590 Ehl-i cennet pīş-i çeşmem z'iḫtiyār

Ehl-i cennet çeşmüm (19) öñinde iḫtiyārdan

Derkeşīde yek-digerrā derkenār

[1645] "Onların gömlekleri katrandandır." İbrâhim/50.

biri birini kenāra çekmiş yaʿnī ehl-i cennetüñ (20) güzīdeleri biri biri ile muṣāfaḥa vü muʿānaḳa eylerler bu beytlerden hem-rūşendür ki *naʿrehāşān* mışrāʿı (21) ehl-i cennetüñ vaṣfıdur [biri biri ile merḥabā eylerler maʿnāsına bir miḳdār baʿīddür].

3591 Dest hem-dīger ziyāret mīkunend

Biri birinüñ ṣadr u mekānını ziyāret (22) eylerler yaʿnī biri birinüñ maḳāmına varurlar ve eydürler *ve kālu'l-ḥamdu lillāhi'llezī ezhebe ʿanne'l-ḥazen inne Rabbenā leġafūrun Şekūr*[1646] (23)

V'ezleban hem būse ġāret mīkunend

ve ḥūrīlerüñ [H205b] leblerinden būseyi (24) yaġmā eylerler yaʿnī minnet ü mānīʿsiz anları öperler (25) *inne aṣḥābe'l-cenneti'l-yevme fīşuġulin fākihūn hum ve ezvācuhum fīżilālin ʿale'l-erā'iki mutteki'ūn lehum fīhā fākihetun ve lehum mā yeddeʿūn*[1647] beytde (26) olan *dest* ṣadr maʿnāsınadur ki luġatlarda vāḳıʿdur ve Būstānuñ bu beytinde hem ṣadr maʿnāsınadur (27) beyt

Berāy ezbüzürgan behiş dīd ü bīş

Nişandeş ziberdest-i düstūr-ı ḫ[v]*īş*[1648]

ḥażret-i (28) Mevlānā Zeydüñ zebānından ehl-i bihiştüñ aḥvālini beyān idüp şimdi ehl-i dūzaḫuñ ālām u ʿuḳūbātı beyānına (29) şürūʿ eyledi.

3592 Ker şud in gūşem zibang-i āh āh

Ezḫasān u naʿre-yi vā ḥasretāh

bu ḳulaġum ṣaġır [M254a] (1) oldı ḫaslarüñ āh āh bānginden ve vā ḥasretāh naʿresinden yaʿnī ehl-i dūzaḫ āh āh ve vā ḥasretāh dirler ve zārī (2) vü fiġān eylerler *ḫasān*dan murād ehl-i dūzaḫdur *en teḳūle nefsun yā ḥasretā ʿalāmā ferraṭtu fīcenbillāhi ve in kuntu lemine's-sāḫırīn*[1649] [*ḫas* alçaḳ maʿnāsınadur]. (3)

3593 Īn işārethast gūyem eznuġūl

Bu şimdi beyān itdügüm sözler (4) işārātdur tafṣīl degüldür ʿamīḳ u tafṣīlden diyem yaʿnī dimek isterem ki ehl-i bihiştden ve ehl-i dūzaḫdan (5) furādā furādā gösterüp fāş idem [*nuġūl* deriñ maʿnāsınadur]

Līk mītersem ziāzār-ı Resūl

[1646] "(Cennette şöyle) derler: Bizden tasayı gideren Allah'a hamdolsun. Doğrusu Rabbimiz çok bağışlayan, çok nimet verendir." Fâtır/34.

[1647] "O gün cennetlikler, gerçekten nimetler içinde safa sürerler. Onlar ve eşleri gölgeler altında tahtlara kurulurlar. Orada onlar için her çeşit meyve vardır. Bütün arzuları yerine getirilir." Yâsîn/55-57.

[1648] "Bundan dolayı büyüklerden iyilik gördü ve göğsü üzerine kendi düstûrundan bir işâret koydu."

[1649] "Kişinin: Allah'a yakınlık konusunda kusurlu davrandığım için bana yazıklar olsun! Gerçekten ben alay edenlerdendim (diyeceği günden sakının)!" Zümer/56.

2 ḫas alçaḳ maʿnāsınadur H: -MNAB

līkin Peyġam-berüñ bīḥużūr olmasından (6) ḫavf eylerem.

3594 Hem-çünin mīguft ser-mest ü ḫarāb

Zeyd buncılayın esrārdan eytdi (7) ser-mest ü ḫarāb yaʿnī şerāb-ı ʿışḳıla bīḫod u lāyaʿḳil

Dād Peyġam-ber girībāneş betāb

ḥażret-i Resūl (8) ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem çünki Zeydüñ bu ḥālini gördi anuñ girībānını tāba virdi yaʿnī anı ferāġat itdürdi (9) bu hem vechdür anı menʿ eyledi.

3595 Guft hin derkeş ki esbet germ şud

Ḥażret-i Resūl ʿaleyhi's-selām [B248a] (10) Zeyde eytdi āgāh ol ʿinānuñı çek zīrā senüñ esbüñ germ oldı

ʿAks-i Ḥaḳ lāyestaḥī zed şerm şud

(11) Ḥaḳḳuñ ʿaksi lāyestaḥyī urdı şerm gitdi yaʿnī *vallāhu lāyestaḥyī mine'l-Ḥaḳḳı*[1650]nuñ eṯeri (12) saña münʿakis olup senden şerm ü ḥayā gitdi ki ḥaḳḳ söz söylemege muḳdim olduñ [*lāyestaḥyī* isteḥā̱ yestaḥīdendür ki bir yā ḥaẕf olınmışdur ʿİzzīde böyledür]. (13)

3596 Āyine-y tū cest bīrūn ezġılāf

Senüñ mirʾātuñ ġılāfından ṭaşra ṣıçradı yaʿnī ḳalbüñden ḥicāb refʿ oldı (14)

Āyine'v mīzan kucā gūyed ḫılāf

āyine vü mīzān ḳanda ḫılāf söyler yaʿnī bu ikisi elbette [A314b] rāst ne ise (15) anı gösterür.

3597 Āyine'v mīzan kucā bended nefes

Āyine vü mīzān ḳanda nefes bağlar Ḥaḳḳ sözden [*nefes*den murād bunda sözdür] (16)

Behr-i āzār u ḥayā-yı hīç kes

hīç kimsenüñ āzār u ḥayāsından ötüri yaʿnī āyine vü terāzū ḥaḳḳ ne ise elbette anı iẓhār (17) eylerler kimsenüñ rencīde olmasına naẓar eylemezler ve kimseden utanmazlar pes maʿḳūl oldur ki şimden şoñra esrārı (18) ketm idesin bunda tenbīh budur ki Kirāmen Kātibīnüñ defteri āyinesi ve ḳıyāmet güninüñ mīzānı mā-huve'l-vāḳıʿ (19) ne ise anı beyān u ʿıyān eyler bir ẕerre noḳṣān [N173a] üzre göstermezler *ve inne ʿaleykum leḥāfiẓīn Kirāmen Kātibīn yaʿlemūne mā tefʿālūn*[1651]. (20)

3598 Āyine'v mīzan meḥekhā-yı senī

Āyine vü mīzān rūşen ü müstaḳīm meḥeklerdür [*senī* rūşen ve ʿālī maʿnā̱sınadur] (21)

[1650] "Ama Allah, hakkı söylemekten çekinmez." Ahzâb/53.

12 lāyestaḥyī isteḥā̱ yestaḥīdendür ki bir yā ḥaẕf olınmışdur ʿİzzīde böyledür HNA: -MB

[1651] "Şunu iyi bilin ki üzerinizde bekçiler, değerli yazıcılar vardır; onlar, yapmakta olduklarınızı bilir." İnfitâr/10-12.

Ger dü ṣad-sāleş tu ḫıdmethā kunī

farżā āyine vü mīzāna sen eger iki yüz yıl ḫıdmetler eyleyesin böyle diyü. (22)

3599 K'ezberāy-ı men bupūşan rāstī

Ki benden ötüri istiḳāmeti setr eyle

Berfüzun bü'nmā vü me'nmā kāstī

(23) ziyāde göster ve noḳṣān gösterme yaʿnī āyine vü mīzāna hezārān ḫıdmet ü tevāżuʿ eyleseñ senüñ murāduñ (24) üzre olmaġa muḥāldür ki anlardan saḳāmet ü ḫıyānet ṣādır ola.

3600 Ūt gūyed rīş ü sebletrā meḫand

(25) O ki murād āyine vü mīzāndur saña dir rīş ü sebletüñe gülme yaʿnī kendüñi temesḫur eyleme [*ūt* ū turā taḳdīrindedür]

Āyine'v mīzān u an geh rīv ü bend

(26) āyine vü mīzān ve andan ṣoñra ḥīle vü ḫudʿa yaʿnī āyine vü mīzāna ḥīle vü ḫudʿa vü ḫıyānet muḥāldür (27) *rīş* ṣaḳal *seblet* bıyuḳ baʿż-ı nüsaḫda [*rīv* ḥīle maʿnāsınadur] *rīv ü pend* vāḳıʿdur ki *pend* naṣīḥat maʿnāsınadur. (28)

3601 Çün Ḫudā mārā berāy-ı an firaḫt

Çünki Ḫudāy taʿālā bizi anuñ içün ʿālī eyledi

Ki bemā bü'tvan ḥaḳīḳatrā şinaḫt

(29) ki ḥaḳīḳatı añlamaḳ bizümile mümkin ola pes bize lāzım olan budur ki [M254b] (1) vāḳıʿ-ı ḥāli beyān idelüm [*ḥaḳīḳat* maḥsūsāt-ı rumūzāt taḳdīrindedür].

3602 İn nebāşed mā çi erzīm ey cuvān

Ey cevān bu olmaya birine degerüz yaʿnī (2) eger rāst olmayavuz ne ḳadrümüz olur

Key şevīm āyīn-i rūy-ı nīkuvān

ḳaçan ḫūblaruñ yüzinüñ (3) ṭonanması oluruz yaʿnī rāst-nümāy olmasam maḥbūblaruñ yüzinüñ ʿaksi bende münʿakis olmazdı (4) *mā*dan murād āyine vü mīzāndur *key şevīm* mışrāʿı hemān āyine içündür pes bu üslūbıla getürmek ziyāde (5) ẓuhūrından ötüridür ḥażret-i Mevlānā [H206a] çünki iʿtiḳād dürüstliginden bir ḥiṣṣesini terk-i ẕenb ve cidd-i ʿibādetüñ (6) bir ḥiṣṣesini beyān eyledi şimden ṣoñra bir ġayrı ḥiṣṣe beyānına şürūʿ eyledi [*āyīn* bunda donanma maʿnāsınadur].

3603 Līk derkeş derbaġal āyīnerā

---

25 ūt ū turā taḳdīrindedür HNA: -MB

1 ḥaḳīḳat maḥsūsāt-ı rumūzāt taḳdīrindedür HNA: -MB

(7) Līkin āyīneyi ḳoltuġuña çek [*baġal* ḳoltuḳ baʿż-ı nüsaḫda *baġal* yerine *nemed* vāḳıʿdur]

Ger tecellī kerd sīnā sīnerā

egerçi tecellī-yi Ḥaḳḳ senüñ sīneñi münevver (8) ü rūşen eyledi bu beyt ḥażret-i Resūl ṭarafındandur Zeyde ki ey Zeyd egerçi āyinenüñ ʿādeti (9) rāst-gūylıḳdur ki her nesneyi ḥaḳīḳatı ile gösterür ammā çünki ḫalḳuñ ekṣeri şeḳāvet üzredür anlara kendü (10) ḥāllerini ʿıyān eyleseñ ʿinād idüp senüñ sözüñi taṣdīḳ eylemezler [B248b] belki yine saña isnād eylerler pes evlā (11) budur ki ḫāmūş olasın [A315a] tecellī oldur ki beşeriyyet perdeleri mürtefiʿ ola tecellī iki ḳısmdur biri tecellī-yi ẕāt (12) biri tecellī-yi ṣıfātdur tecellī-yi ẕāt oldur ki anda hīç ġaraż olmaya [ki Ḥaḳ taʿālā ḥażreti tecellīden senüñ sīneñi sīnā vü pür-nūr baʿż-ı nusaḫda ger vāḳıʿ olur rā-yı mühmele ile].

3604 Guft āḫır hīç gunced derbaġal

(13) Zeyd ḥażret-i Resūle ʿaleyhi's-selām eytdi āḫır hīç baġala ṣıġar mı

Āftāb-ı Ḥaḳḳ u ḫurşīd-i ezel

yaʿnī tecelliyāt-ı (14) İlāhiyye bīnihāye ve ġayr-ı maḥdūd ḫod maḥdūda ṣıġmaz.

3605 Hem daġalrā hem baġalrā berdired

Hem daġali ve hem baġali yırtar (15) kendüsini ẓāhir eyler

Ne cünun māned bepīşeş ne ḫıred

anuñ ḳatında ne cünūn ne ʿaḳl ḳalur cemīʿisini maḥv u (16) nāpeydā eyler.

3606 Guft yek ışbaʿ çü berçeşmī nihī

Resūl ʿaleyhi's-selām Zeyde eytdi çünki bir çeşm üzre bir (17) barmaḳ ḳoyasın yaʿnī örtesin [*ışbaʿ* barmaḳ maʿnāsınadur]

Bīni ezḫurşīd ʿālemrā tihī

ʿālemi āftābdan ḫālī görürsün yaʿnī (18) bir barmaġuñ āftābuñ görinmesine mānīʿ olur pes çünki sen sākit olasın ol ḥālet mestūr ḳalur. (19)

3607 Yek ser-i engüşt perde-y māh şud

Bir barmaḳ ucı ki çeşm üzre ḳondı māha perde oldı yaʿnī bir (20) az nesne bir ʿaẓīm nesneye ḥicāb oldı

V'in nişān-ı sātiri-y Allāh şud

bu ḥālet Allāh taʿālānuñ (21) sātirliginüñ nişānı oldı zīrā ḥażret-i Ḥaḳḳ Settāru'l-ʿuyūbdur ve setr ü sātiri dost ṭutar. (22)

---

11 ki Ḥaḳ taʿālā ḥażreti tecellīden senüñ sīneñi sīnā vü pür-nūr HNAB: -M / baʿż-ı nusaḫda ger vāḳıʿ olur rā-yı mühmele ile HNA: -MB

3608 Tā bupūşāned cihanrā nuḳṭayī

Tā Ḥaḳḳ bir noḳṭayı cihāna perde ide [*nuḳṭa*dan murād āftāb olmaḳ rūşen degüldür]

Mihr gerded münkesif ezsıḳṭayī

(23) āftāb bir günāh u ḫaṭā sebebinden ki ḫalḳdan ṣādır olur münkesif olur bu maʿnā degüldür tā bir noḳṭa cihānı (24) setr ide *nuḳṭa*dan murād gözbebegidür ki ẓulmetde görmege ḳādir degüldür cihāna perde olması bu iʿtibārıladur (25) *sıḳṭa* bunda günāh u ḫaṭā maʿnāsınadur münkesif olmaḳ ġurūbdan kināyetdür diyen kimse ḫaṭā eyler. (26)

3609 Leb bübend ü ġavr-ı deryāyī niger

Ḫāmūş ol ve göñül deryāsınuñ ġavrına naẓar eyle (27)

Baḥrrā Ḥaḳ kerd maḥkūm-ı beşer

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti deryāyı beşere maḥkūm u muṭīʿ eyledi yaʿnī esrār-ı İlāhiyyeyi göñlüñ deryāsı (28) ḳaʿrında ḥıfẓ eyle deryā leʾālīyi içinde ḥıfẓ itdügi gibi *deryā*dan murād bunda ḳalbdür *baḥr*dan murād hem göñüldür (29) egerçi ẓāhir maʿnāsı üzre olmaḳ mümkindür *saḫḫara lekumu'l-baḥra*[1652]. [N173b]

3610 Hem-çü çeşme-y selsebīl ü zencebīl

[M255a] (1) Selsebīl ve zencebīl çeşmesi gibi ki

Hest derḥükm-i bihiştī-yi celīl

ʿālī-ḳadr cennetlünüñ ḥükmindedür (2) yaʿnī her ḳanġı cānibe isterse ehl-i cennet bu iki çeşme ol cānibe revān olur *celīl* bihiştīnüñ ṣıfatıdur Ḫudānuñ (3) ṣıfatı degüldür [*bihiştī*de yā nisbet içündür].

3611 Çār cūy-ı cennet enderḥükm-i mast

Cennetüñ dört ırmaġı bizüm ḥükmümüzdedür nite ki bu (4) āyet-i kerīme anı beyān eyler *meṯelu'l-cennetu'lletī vuʿide'l-mutteḳūn fīhā enhārun minmā'in ġayri āsin* (5) *ve enhārun minlebenin lemyeteġayyer ṭaʿmuhu ve enhārun minḫamrin leẕẕetin li'ş-şāribīn ve enhārun minʿaselin muṣaffā*[1653] (6) *cūy* āb-ı zülāl-i ʿilm ü maʿrifetdür *cūy* şīr-i ʿamel ü ḥaḳīḳatdur *cūy* bāde-yi ʿışḳ ve keyfiyyet-i ʿibādetdür (7) *cūy* engebīn-i ẕevḳ-ı taḳarrüb ve ḥalāvet-i ḳurbetdür ki cemīʿisi bizüm ḥükmümüzdedür meṯnevī (8)

Āb-ı ʿilmeş āb-ı cūy-ı ḫuld şud

Cūy-ı şīr-i ḫuld mihr-i tust u vud [A315b]

[1652] "...denizi size hazır hale getirmiştir." Câsiye/12.

[1653] "Müttakîlere vâdolunan cennetin durumu şöyledir: İçinde bozulmayan sudan ırmaklar, tadı değişmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır." Muhammed/15.

Ẕevḳ-ı ṭāʿat geşt cūy-ı engebīn

Mesti vü ẕevḳ-ı tu cūy-ı ḫamr-bīn[1654]

(9) bu dört ırmaḳ cennet olduġı gibi bunlaruñ emṡāli bizüm ẕātumuzda daḫı vardur (10)

İn ne zūr-ı mā befermān-ı Ḫudast

[B249a] bu ḥālet bizüm ḳuvvetümüzile degüldür Ḫudāy taʿālānuñ ṣunʿ u fermānıyıladur (11) *lā ḥavle ve lā ḳuvvete illā billāhi'l-ʿAlliyyi'l-ʿAẓīm*[1655] ancılayın ki ḥavāss u aʿżā göñlüñ ḥükmindedür göñül hem ʿaḳluñ (12) ḥükmindedür dört nesnenüñ mülāḥaẓasıyıla biri ol ki kimse kimsenüñ rızḳını yimez ikinci ol ki ḥażret-i Ḫudādan ġayrı (13) bir kimse kimsenüñ sırrını [H206b] bilmez üçinci ol ki anuñ kār u murādını Ḫudādan ġayrı bir kimse ḥāṣıl eylemez dördinci (14) ol ki çün ecel gele ḥażret-i Ḥaḳḳ bir nefes teʾḫīr eylemez çünki bu dört nesneyi bu vechile mülāḥaẓa idevüz göñlüñ (15) ırmaḳları bize māyil olur [*in ne bezūr-ı mā* taḳdīrindedür].

3612 Her kucā ḫᵛāhīm dārīmeş revān

Her ḳanda ki isterüz ol cūyları revān (16) u cārī ṭutaruz [*revān* bunda cārī maʿnāsınadur]

Hem-çü siḥr endermurād-ı sāḥirān

sāḥirlerüñ murādında siḥr gibi ki sāḥirler siḥri her cānibe isterlerse (17) revān eylerler.

3613 Hem-çü in dü çeşme-yi çeşm-i revān

Bu iki revān çeşm çeşmesi gibi iki çeşmi iki çeşmeye (18) teşbīh eyledi

Hest derḥükm-i dil ü fermān-ı cān

ḳalbüñ ḥükminde ve cānuñ fermānındadur ki dil (19) ü cān niçe isterlerse iki çeşmi eyle eylerler.

3614 Ger buḫᵛāhed reft sūy-ı zehr-i mār

Eger göñül isterse zehr-i mār cānibine (20) gitdi ki murād leẕẕāt-ı cismāniyye ve şehevāt-ı nefsāniyyedür zehr-i mār olması bu ḥālet-i ḳalb ve rūḥ (21) u nefse żarar-ı küllī olduġı iʿtibārıladur baʿż-ı nüsaḫda *zehr ü mār*dur vāv-ı ʿāṭıfa ile [*reft* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekkerdür]

V'er buḫᵛāhed reft sūy-ı iʿtibār

(22) ve ger göñül isterse iʿtibār cānibine gitdi yaʿnī ʿibret-bīn olup ṭaʿat u ʿibādet ṭarafına gider pes ḳalbi ẓabṭ (23) itmek gerekdür ki tā sāyir-i aʿżā mażbūṭ ola nite ki bu ḥadīṡ-i

---

[1654] "İlminin suyu cennet ırmağının suyu oldu; cennetin sütten ırmağı senin muhabbet ve dostluğundur. Tâ'atın zevki baldan ırmağa dönüştü; senin mestliğin ve zevkin şaraptan ırmak oldu."

[1655] "Pek yüce ve ulu olan Allâh'tan başka kuvvet ve kudret sâhibi yoktur."

15 in ne bezūr-ı mā taḳdīrindedür HNA: -MB

şerīfden maʿlūmdur (24) *inne fi'l-cesedi lemużġaten iẕā ṣalaḥat ṣalaḥa'l-cesedu kulluhu ve iẕā fesedet fesede'l-cesedu kulluhu e lā ve hiye'l-ḳalbu*[1656]. (25)

3615 Ger buḫᵛāhed sūy-ı maḥsūsāt reft

Eger göñül isterse maḥsūsāt cānibine gitdi

V'er buḫᵛāhed sūy-ı melbūsāt reft

(26) ve ger göñül isterse melbūsāt cānibine gitdi *melbūsāt* kendü maʿnāsına ve ġuyūb u mestūrāt (27) maʿnāsına olmaḳ mümkindür.

3616 V'er buḫᵛāhed sūy-ı külliyyāt rand

Ve ger göñül isterse külliyyāt cānibine (28) sürdi yaʿnī ʿālem-i melekūt cānibine gitdi

V'er buḫᵛāhed ḥabs cüzviyyāt mand

ve ger göñül isterse (29) cüz'iyyāta ḥabs ü giriftār ḳaldı yaʿnī umūr-ı dünyeviyyeye muḳayyed olup ṭālib-i māl u cāh oldı [M255b] (1) *cüz'iyyāt*dan murād bu ʿālem-i nāsūtdur.

3617 Hem-çünin her penc ḥis çün nāyize

Buncılayın yaʿnī beş (2) ḥiss lüle gibi

Bermurād u emr-i dil şud cāyize

göñlüñ murād u emri üzre revān ve tecāvüz idici (3) oldı zīrā *kullu inā'in yeteraşşaḥu bimā fīh*[1657] mūcebince ḥavż-ı dilde mevcūd ne ise ḥavāss (4) lülelerinden ol teraşşuḥ u cereyān eyler *penc ḥis*den murād semʿ ve baṣar ve şemm ve ẕevḳ ve lemsdür *nāyize* lüle [*lems* dest ü pāya göredür]. (5)

3618 Her ṭaraf ki dil işāret kerd şān

[A316a] Her ṭarafa ki göñül anlara işāret eyledi (6)

Mīreved her penc ḥis dāmen-keşān

her beş ḥis dāmen-keşān u bī̇tevaḳḳuf gider.

3619 Dest ü pā deremr-i dil endermelā

(7) Dest ü pāy ẓāhirde göñlüñ emr ü fermānındadur

Hem-çü enderdest-i Mūsī an ʿaṣā

(8) ḥażret-i Mūsānuñ elinde ol ʿaṣā gibi *ve mā tilke biyemīnike yā Mūsā* (9) *ḳāle hiye ʿaṣāy e tevekke'u ʿaleyhā ve ehuşşu bihā ʿalāġanemī ve liye fīhā me'āribu uḫrā* (10) *ḳāle elḳihā yā Mūsā fe elḳāhā fe iẕā hiye ḥayyetun tesʿā ḳāle ḫuẕhā ve lāteḫaf senuʿīduhā*

[1656] "Bedende bir parça et vardır; o iyi olduğu zaman beden de iyidir, o kötü olduğu zaman beden de kötüdür. O et, kalptir."
[1657] "Her kap, (ancak) içinde olanı sızdırır."

siyretehe'l-ūlā[1658] (11) yaʿnī ʿaṣā ḥażret-i Mūsāya niçe [B249b] muṭīʿ ise dest ü pāy daḫı dile öyle muṭīʿdür.

3620 Dil buḫᵛāhed pā derāyed z'ū beraḳṣ

(12) Göñül isteye pāy andan raḳṣa gelür ve luʿb u lehv ṭarafına gider [N174a]

Yā gürīzed sūy-ı efzūnī zinaḳṣ

(13) yāḫud naḳṣ u fısḳ u ʿışyāndan ziyādelik ve ṭāʿat u ʿibādet cānibine ḳaçar. (14)

3621 Dil buḫᵛāhed dest āyed derḥisāb

Göñül ki isteye dest ḥisāba gelür eger ʿāḳıl ise ṭāʿat u āḫıret (15) ḥisābın eyler ki ḥasenātdan ne ve seyyi'ātdan ne ṣādır oldı eger cāhil ise ḥisābdan bīḫaberdür (16)

Bāeṣābiʿ tā nüvīsed ū kitāb

barmaḳları ile tā dest kitāb yaza baʿż-ı nüsaḫda *tā* yerine *yā* vāḳıʿdur ki maʿnā (17) böyle olur dil ki isteye dest ḥisāba gelür barmaḳları ile yā ol el kitāb yazar. (18)

3622 Dest derdest-i nihānī mandeest

Dest-i ẓāhirī bir nihān destde ḳalmışdur yaʿnī ẓāhirī destüñ (19) taṣarruf u ḥareketi nihānī destüñ elindedür ki murād dildür [bu hem vechdür nihānuñ elinde ḳalmışdur bu vech üzre nihāndan murād dildür ki aña dest iṣbāt olınur maḥall-i diḳḳatdür iḳdām olına *dest-i nihānī*de yā vaḥdet-i dest olmaḳ cāyizdür]

Ū derun tenrā birun bi'nşandeest

(20) ol dest-i nihānī derūn u mestūrdur ammā teni birūn u ẓāhirde naṣb eylemişdür gūyiyā (21) ḥaḳīḳatda dest dildür dest-i ẓāhirī āstīn gibidür pes dil her cānibe ki gider ḥavāss u ḳavī elbette aña (22) tābiʿ olur.

3623 Ger buḫᵛāhed berʿadū mārī şeved

Eger göñül isteye dest düşmen üzre bir ʿār olur ki aʿdāyı (23) ḳatl eyler

Ger buḫᵛāhed bervelī yārī şeved

eger göñül isteye dest dost üzre bir yār (24) u muʿīn olur zīrā cemīʿ-i taṣarrufāt göñül elindedür.

3624 V'er buḫᵛāhed kefçe-yi derḫordenī

Ve ger göñül isteye (25) dest ṭaʿāmda bir kefçe olur gerekse ḥelāl gerekse ḥarām olsun [*kefçe* kepçe ve ḳaşıḳ maʿnāsınadur]

V'er buḫᵛāhed hem-çü gürz-i deh-menī

[1658] "Şu sağ elindeki nedir, ey Musa? O, benim asamdır, dedi, ona dayanırım, onunla davarlarıma yaprak silkelerim; benim ona başkaca ihtiyaçlarım da vardır. Allah: Yere at onu, ey Musa! dedi. Onu hemen yere attı. Bir de ne görsün, hızla sürünen bir yılan değil mi! Allah buyurdu: Al onu! Korkma! Biz onu şimdi ilk haline sokacağız." Tâhâ/17-21.

ve ger göñül (26) isteye el on batman bir gürz olur ki [H207a] aña yumruḳ dirler ki gāhī Ḥaḳḳ ve gāhī ārzū-yı nefs içün olur [*deh* on maʿnāsınadur *men* batman maʿnāsınadur]. (27)

3625 Dil çi mīgūyed bedīşān ey ʿaceb

Ey ʿaceb göñül anlara ne dir *īşān*dan murād ḥavāss u aʿżā-yı ẓāhiredür (28)

Ṭurfa vuşlat ṭurfa pinhānī-sebeb

ʿacīb ittiṣāldür ʿacīb pinhānī sebebdür (29) yaʿnī göñül ki ṣanavberī-şekl bir et pāresidür bedene cüzʾī ṣūrī ittiṣāli [A316b] vardur ammā maʿnā yüzinden bir vechile [M256a] (1) ittiṣāli vardur ki cemīʿisi anuñ ḥükminüñ maḥkūmıdur emrine muḫālefet itmege ḳādir degüllerdür dil didükleri (2) ḥaḳīḳatda şekl-i ṣanavberī olan et pāresi degüldür belki bir nūr-ı İlāhīdür ki ol et pāresi anuñ (3) ẓarfıdur eger dil ol olayıdı lāzım gelürdi ki cemīʿ-i ʿālem ṣāḥib-dil ola ḥālen ki biñde biri ṣāḥib-dildür [*ṭurfa* ʿacīb maʿnāsınadur]. (4)

3626 Dil meger mühr-i Süleyman yāftest

Göñül var ise Süleymān peyġām-ber ʿaleyhi's-selāmuñ mührini bulmışdur [*mühr*den murād ḫātemdür] (5)

Ki mehār-ı penc ḥis bertāftest

ki beş ḥissüñ mehārını bükmişdür yaʿnī ḥavāss ḳaṭārınuñ yularını eline (6) muḥkem ṭolamışdur ki her ḳanġı cānibe isterse alup gider. [B250a] (7)

3627 Penc ḥissī ezbirun meysūr-ı ū

Ṭaşradan beş ḥiss ki semʿ ve baṣar ve şemm ve ẕevḳ ve lemsdür cemīʿisi (8) göñlüñ maḥkūm u zebūnıdur [*meysūr* yüsrdendür ki ḳolaylanmış maʿnāsınadur]

Penc ḥissī ezderun meʾmūr-ı ū

içerüden bir beş (9) ḥiss ki ḥiss-i müşterek ve ḫayāl ve mutaṣarrıfa ve vāhime ve ḥāfiẓadur göñlüñ meʾmūr u muṭīʿidür.

3628 Deh ḥisest ü heft endām u diger

On ḥisdür ki ḥavāss-ı ḫams-i ẓāhire ve (10) ḥavāss-ı ḫams-i bāṭınadur ve yidi endāmdur ki murād baş ve iki el ve iki ayaḳ ve arḳa ve ḳarındur [yidi aʿżā dest ve pā ve çeşm ve gūş ve zebān ve ḳalb ve lebdür Pend-nāmede böyledür] (11)

---

26 deh on maʿnāsınadur men batman maʿnāsınadur HNA: -MB

7-9 Penc ḥissī ezbirun meysūr-ı ū Ṭaşradan beş ḥiss ki semʿ ve baṣar ve şemm ve ẕevḳ ve lemsdür cemīʿisi göñlüñ maḥkūm u zebūnıdur Penc ḥissī ezderun meʾmūr-ı ū içerüden bir beş ḥiss ki ḥiss-i müşterek ve ḫayāl ve mutaṣarrıfa ve vāhime ve ḥāfiẓadur göñlüñ meʾmūr u muṭīʿidür HNAB: Penc ḥissī ezderun meʾmūr-ı ū İçerüden bir beş ḥiss ki ḥiss-i müşterek ve ḫayāl ve mutaṣarrıfa ve vāhime ve ḥāfiẓadur göñlüñ meʾmūr u muṭīʿidür Penc ḥissī ezbirun meysūr-ı ū ṭaşradan beş ḥiss ki semʿ ve baṣar ve şemm ve ẕevḳ ve lemsdür cemīʿisi göñlüñ maḥkūm u zebūnıdur M

An çi enderguft nāyed mīşumer

ve bunlardan ġayrı ol nesne ki söze gelmez yaʿnī çoḳdur ṣay ṭamarlar siñirler kemükler (12) baġırsaḳlar ve cemīʿan bedende ne var ise göñlüñ ḥükm ü taṣarrufındadur ve göñlüñ memleketi ziyāde ʿaẓīm ü vāsiʿdür (13) ki anda emīr ü vezīr ve ḳāḍī vü leşker vardur ve ziyāde ʿacīb taṣarrufdur ki göñül bunlaruñ cemīʿisini bir demde taṣarrufına (14) getürür ki meṯelā cemīʿ-i aʿżā vü ḳuvā bir demde kendü ḫıdmetlerinde ḥāżırlardur ve dilüñ ḳudreti ḥażret-i (15) Süleymāndan hezār bār ziyādedür bir nefesde ʿālem-i nāsūtı ve ʿālem-i melekūtı seyr itmege ḳādirdür ḥażret-i (16) Mevlānā ḳalbe ḫıṭāb ṭarīḳı ile söze şürūʿ eyledi [*mīşümer* emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür].

3629 Çün Süleymānī dilā dermihterī

Ey göñül (17) ululıḳda ve ḥükm ü ḥükūmetde çünki Süleymānsın [ey göñül ululıḳda Süleymān gibisin bu hem maʿnādur]

Berperī vü dīv zen engüşterī

dīv ü perī üzre (18) engüşterī ur yaʿnī perī vü dīv üzre ḥükm ü ḥükūmet idüp anları zebūn eyle murād nefs ü şeyṭānı ʿibādet ü riyāżetile (19) maġlūb eyle dimekdür [*engüşterī* ḫātem].

3630 Ger derin mülket berī bāşī zirīv

Eger bu salṭanatuñda mekr ü ḥīleden berī olasın (20) yaʿnī nifāḳ u riyā ve ḥīle vü ḫudʿa ve maḥabbet-i mā-sivādan pāk olasın

Ḫātem ezdest-i tu ne'stāned se dīv

(21) üç dīv ḫātemi senüñ elüñden almaz yaʿnī almaġa ḳādir olmazlar ḥażret-i Süleymānuñ elinden bir (22) dīv aldı ki adı Ṣaḫr idi senden üç dīv almaġa ḳādir olmazlar *üç dīv*den murād şeyṭān ve nefs ve (23) maḥabbet-i mā-sivādur [*se* üç maʿnāsınadur *dīv*den murād şeyṭān olmaḳ rūşendür]. [N174b]

3631 Baʿd ezan ʿālem bigīred ism-i tū

Andan şoñra senüñ nāmuñ ʿālemi ṭutar yaʿnī ey (24) dil çünki senüñ raʿiyyetüñe ʿadl ü dād idesin meşhūr-ı ʿālem olursun zīrā ʿadl sebeb-i şöhretdür (25)

Dü cihan maḥkūm-ı tū çün cism-i tū

senüñ cismüñ gibi iki ʿālem senüñ maḥkūmuñ olur yaʿnī cismüñ maḥkūmuñ olduġı (26) gibi iki ʿālem maḥkūmuñ olup saʿādet-i dāreyne [A317a] vāṣıl olursun.

3632 V'er zidestet dīv ḫātemrā bübürd

---

17 ey göñül ululıḳda Süleymān gibisin bu hem maʿnādur HNA: -MB
19 engüşterī ḫātem HNA: -MB

(27) Ve ger dīv senüñ elüñden ḫātemi iltdi ise

Pād-şāhī fevt şud baḫtet bümürd

(28) pād-şāhlıġuñ fevt oldı baḫtuñ öldi yaʿnī nefs ü hevā-perest olup şeyṭānuñ emrine iṭāʿat (29) itdüñse ḳalbüñ maḥabbet ü nūr-ı İlāhīden ḫālī olup cenāb-ı Ḳudsile olan ḳurb u ünsden maḥrūm [M256b] (1) olursun pes ʿāḳıla lāzımdur ki dil bir ḥāṣılı ḫuṣūṣında ziyāde saʿy ide tā ki dilini elinden çıḳarmaya. (2)

3633 Baʿd ezan yā ḥasretā şud yā ʿibād

Andan ṣoñra yā ḥasretā yā ʿibād dimek

Berşumā maḫtūm tā yevme'l-tenād

(3) ḳıyāmet günine degin sizüñ üzerüñüze vācib oldı yaʿnī ziyāde elemden ḳıyāmete (4) degin *yā ḥasreten ʿale'l-ʿibād*[1659] dirsüz.

3634 Mekr-i ḫodrā ger tu inkār āverī

Eger sen kendü mekr ü ḥīleñe (5) inkār getüresin yaʿnī bende mekr ü ḥīle yoḳdur diyesin ḥālā ki sende mekr ü ḥīle ola

Ezterāzū v'āyine key can berī

(6) terāzū ve āyineden [H207b] ḳaçan cān iledürsün yaʿnī iʿtiḳād u ʿamelüñ ḳabīḥ olup (7) ṭāʿat u ʿibādetde riyā üzre olasın ve bunları setr itmek isteyesin rūz-ı ḳıyāmetüñ ʿadl terāzūsında (8) ve [B250b] feriştelerüñ defteri āyinesinden ḳaçan ḫalāṣ u necāt bulursun pes bi'ż-żarūrī senüñ ḥāl-i ḳabīḥüñ āşkār olup (9) rüsvāy olursun nite ki Loḳmān-ı Ḥakīmüñ bu ḥikāyetinde buña ḥişşe vardur [*berī* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur]. (10)

Müttehem kerden-i ġulāmān u ḫᵛāce-tāşān mer Luḳmānrā ki ān mīvehā-yı turvenderā ki mīāverdīm ū ḫurdeest (11)

Ġulāmlar ve ḫᵛāce-tāşlar Loḳmānı müttehem eylemesi beyānındadur yaʿnī kendü efendisinüñ bendeleri aña bühtān (12) eylediler ki ol turvende mīveleri ki getürdük Loḳmān yimişdür *turvānde* ʿavām taḥrīf idüp turfānde dir (13)

3635 Būd Luḳman pīş-i ḫᵛāce-y ḫᵛīşten

Loḳmān-ı Ḥakīm kendü ḫᵛācesinüñ ḳatında [*būd* kelimesinüñ maʿnāsı mışrāʿ-ı ṡānīye ḳayd olındı] (14)

Dermiyān-ı bendegāneş ḫᵛār-ten

[1659] "Ne yazık şu kullara!" Yâsîn/30.

13 būd kelimesinüñ maʿnāsı mışrāʿ-ı ṡānīye ḳayd olındı HNA: -MB

ol ḫᵛācenüñ bendelerinüñ ortasında ḫᵛār-ten ü ḥaḳīr-şekl idi bunda tenbīh (15) budur ki ḥaḳīrlik ḥikmete münāfī degüldür zīrā iʿtibār siyretedür ṣūrete degüldür.

3636 Mīfiristād ū ġulāmanrā bebāġ

(16) Ol ḫᵛāce ġulāmlarını bāġa gönderdi

Tā ki mīve āyedeş behr-i ferāġ

tā ki ḫᵛāceye ẕevḳ u ferāġ-ḫāṭırdan (17) ötüri mīve gele.

3637 Būd Luḳman derġulāman çün ṭufeyl

Loḳmān ġulāmlar içinde ṭufeyl gibi idi yaʿnī anlaruñ (18) ḳatında ḳadri yoḳ idi [*ṭufeyl* tābiʿ ki uyundı dirler]

Pür-maʿānī tīre-ṣūret hem-çü leyl

leyl gibi tīre-ṣūret pür-maʿānī idi (19) şeb egerçi tīredür ammā envār u esrārıla pürdür miʿrāc-ı şerīf ve münācāt-ı ṭāyife-yi ebrār ve ḫalvet-ḫāne-yi esrār-ı aḫbār (20) ve māh u kevākibden envār u ziynet-i āsmān pür-iʿtibār şebdedür bunda tenbīh budur ki müzeyyen ü muḳtedā (21) olmaḳ muʿteber degüldür Loḳmān ẓāhirā ḥaḳīr ü şeb-tīre gibi siyāh idi ammā ṣafā-yı bāṭında reşk hezār ḫurşīd (22) ü māh idi.

3638 An ġulāman mīvehā-yı cemʿrā

Ol ġulāmlar bāġdan cemʿ olmış mīveleri

Ḫoş buḫordend eznehīb-i ṭamʿrā

(23) ṭamaʿuñ keşret ü hücūmından laṭīf ü bībāk yidiler bunda tenbīh budur ki günāha ve (24) ḫıyānet-i emānet-i Ḫudāya sebeb ṭamaʿ-ı bisyār ve ḥırṣ-ı bīşumārdur [*ṭamaʿ*da vezn içün mīm sākin oḳunur]. [A317b]

3639 Ḫᵛācerā guftend Luḳman ḫord ān

Efendilerine eytdiler (25) ol mīveleri Loḳmān yidi

Ḫᵛāce berLuḳman türüş geşt ü girān

ḫᵛāce Loḳmān üzre türş ü ṣaḳīl (26) oldı yaʿnī aña perīşān u bīḥużūr oldı [*girān* ṣaḳīl maʿnāsınadur].

3640 Çün tefaḥḥuṣ kerd Luḳmān ezsebeb

Çünki Loḳmān anuñ (27) sebebinden tefaḥḥuṣ u tecessüs eyledi maʿlūm idindi ki anı ḫᵛāceye ġamz eylediler bunda tenbīh budur ki çünki bir kimse (28) Melik-i Müteʿālden kendü aḥvālinüñ taġyīrini müşāhede ide gerek ki ol taġyīrüñ sebebini müşāhede idüp (29) anuñ tebdīline ihtimām ide *innellāhe lāyuġayyiru mā biḳavmin ḥattā yuġayyirū mā*

bienfusihim[1660] ve maʿlūm idine ki bu ḥālet sebebsiz [M257a] (1) degüldür ve Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ andan iʿrāż itmesine bir sebeb vardur

Derʿitāb-ı ḫᵛāceeş bü'gşād leb

(2) efendisinüñ ʿitābına lebini açdı *ʿitāb* lafẓında tenbīh vardur ki ḫᵛāce Loḳmān ḥaḳḳında ġulāmlaruñ ḳavline (3) iʿtimād eyledi ve ḥaḳīḳat-ı ḥāli tefaḥḥuṣ eylemedi ve fevrī ġażab iẓhār eyledi ḥażret-i Ḫudā bendelerinüñ (4) maʿāṣīsine yaḳīnen ʿālimdür ve fevrī [N175a] ġażab eylemez bāḫuṣūṣ ki hem Ḫālıḳ hem Rāzıḳdur ve hᵛāce Loḳmānı ġulāmlardan ötüri (5) merdūd eyledi ve kendünüñ ḫaṭā vü maʿṣıyetlerini yād eylemedi nite ki ḥażret-i [B251a] Mevlānā Loḳmānuñ aġzından (6) beyān eyler.

3641 Guft Luḳman seyyidā pīş-i Ḫudā

Loḳmān eytdi ey efendi ḥażret-i Ḫudā ḳatında [*seyyid*üñ āḫırında olan elif nidā içündür]

Bende-yi ḫāyin nebāşed murtażā

(7) ḫāyin bende maḳbūl olmaz yaʿnī bir ḫıyānet töhmeti ile beni naẓaruñdan redd eyledüñ senüñ (8) ḫod ḥażret-i Ḫudā ḳatında niçe ḫıyānetüñ vardur ġāfil olma ki ḥażret-i Ḫudānuñ ḥużūrında ḫāyin bende maḳbūl ü maḥbūb (9) olmaz [*murtażā* maḳbūl maʿnāsınadur].

3642 İmtiḥan kun cümle manrā ey kerīm

Cemīʿan bizi imtiḥān eyle ey kerīm

Sīrman derdih tu ezāb-ı ḥamīm

(10) āb-ı ḥamīmden bize sīr ü vāfir vir yaʿnī içür tā maʿlūm ola ki mīveleri kim yidi kerīm lafẓında tenbīh vardur ki kerīmüñ (11) keremine maġrūr olup günāha iḳdām eylemeye nite ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti buyurdı (12) *yā eyyuhe'l-insānu mā ġarreke biRabbike'l-kerīm ellezī ḫalaḳake*[1661].

3643 Baʿd ezan mārā beṣaḥrāyī birān

Andan ṣoñra bizi bir ṣaḥrāya (13) sür [baʿż-ı nüsaḫda birān yerine kelān vāḳıʿdur vāsiʿ maʿnāsına]

Tū süvāre mā piyāde mīdevān

sen süvār yildür biz piyāde yildürelüm.

3644 An gehan bi'nger tu bed-kirdārrā

(14) Andan ṣoñra ḳabīḥ ʿamele naẓar eyle

[1660] "Bir toplum kendilerindeki özellikleri değiştirinceye kadar Allah, onlarda bulunanı değiştirmez." Ra'd/11.

[1661] "Ey insan! Seni yaratıp ... ihsanı bol Rabbine karşı seni aldatan nedir?" İnfitâr/6.

13 baʿż-ı nüsaḫda birān yerine kelān vāḳıʿdur vāsiʿ maʿnāsına HNAB: -M

Ṣunʿhā-yı kāşifü'l-esrārrā

esrārı keşf idicinüñ (15) ṣunʿlarına naẓar eyle bu hem maʿnādur andan ṣoñra ḳabīḥ [H208a] ʿameller içün kāşifü'l-esrāruñ ṣunʿlarına naẓar eyle gör ki (16) anlaruñ ḳabīḥ ʿameli nice ẓāhir olur vech-i evvel Sürūrī Efendinüñdür raḥmetullāhi ʿaleyh ḥażret-i Ḫudā daḫı ḳıyāmetde (17) keşf-i esrār ve iẓhār-ı żamāyir içün böyle ṣanʿat gösterse gerekdür.

3645 Geşt sāḳī ḫᵛāce ezāb-ı ḥamīm

(18) Ḫᵛāce āb-ı ḥamīmden sāḳī oldı yaʿnī assı ṣu içürdi

Mer ġulāmanrā vü ḫordend an zibīm

ġulāmlarına ve ḳorḳudan (19) anı içdiler.

3646 Baʿd ezan mīrandşan derdeşthā

Andan ṣoñra anları ṣaḥrālara sürdi [A318a] (20)

Mīdevīdend an nefer taḥt u ʿulā

ol ṭāyife aşaġa ve yuḳarı yildiler.

3647 Ḳay derüftādend īşān ezʿanā

Anlar (21) meşaḳḳat u zaḥmetden ḳay'a düşdiler yaʿnī ḳuşdılar [*ḳay'* ḳusmaḳ maʿnāsınadur]

Āb mīāverd z'īşan mīvehā

āb-ı ḥamīm ġulāmlardan (22) mīveleri ṭaşra getürdi pes maʿlūm oldı ki mīveleri anlar yimişler.

3648 Çün ki Luḳmanrā derāmed ḳay zināf

(23) Çünki Loḳmānuñ nāf u derūnından ḳay' geldi yaʿnī vāfir ḳuşdı [*nāf* göbek maʿnāsınadur]

Mīberāmed ezderūneş āb-ı ṣāf

(24) Ḥażret-i Loḳmānuñ derūnından āb-ı ṣāf geldi ki mīvelerden eṣer yoḳ pes ẓāhir (25) oldı ki mīveleri ḥażret-i Loḳmān yimemiş ḥażret-i Loḳmān ḥikmet sebebi ile kendüsini bühtān u ḫıyānetden (26) ḫalāṣ eyledi murād ʿilm ü ḥikmet ü maʿrifet sebeb-i necāt idügin beyāndur (27) *ve leḳad āteynā Luḳmāne'l-ḥikmete*[1662] *ve men yu'te'l-ḥikmete feḳad ūtiye ḫayran keṯīrā*[1663].

3649 Ḥikmet-i Luḳman çü dāned in nümūd

[1662] "Andolsun biz Lokman'a hikmet verdik." Lokmân/12.
[1663] "Kime hikmet verilirse, ona pek çok hayır verilmiş demektir." Bakara/269.

Loḳmānuñ ḥikmeti çünki bunı (28) göstermegi bilür ve sırr u ḫıyāneti fāş itmege ḳādir olur

Pes çi bāşed ḥikmet-i Rabbü'l-vücūd

pes (29) vücūd ṣāḥibinüñ ḥikmeti ne ola yaʿnī anuñ ḥikmetine nihāyet yoḳdur ḥażret-i Mevlānā ḳıṣṣaya münāsib bir ḥiṣṣeye [M257b] (1) işāret eyler.

3650 Yevme tublā ve's-serā'ir kullehā

Ḳıyāmet güni cemīʿ-i serāyir [B251b] ü ḫafiyyāt fāş (2) u āşkāre olur yevme tuble's-serā'iru [*ve's-serā'ir*de vāv vezn içündür]

B'enne minkum kāminun lāyuştehā

sizden ẓāhir olan ẕevḳ u ḥaẓẓ (3) olınmaz mestūr yaʿnī sizüñ ḫızy ü feżāḥatuñuza sebeb olur sırruñ fāş olmasından ki ẕevḳ (4) itmezsüz elbette fāş u āşkāre olur *el-yevme naḫtimu ʿalāefvāhihim ve tukellimunā eydīhim ve teşhedu erculuhum bimā kānū yeksibūn*[1664] [*kāmin* puṣu maʿnāsınadur]. (5)

3651 Çün suḳū mā'en ḥamīmen ḳuṭṭıʿat

Çünki anlar mā-yı ḥamīm içürilmiş olalar yaʿnī (6) zebānīler anlara mā-yı ḥamīm içüreler

Cumletu'l-estāri mimmā ufżıḥat

cemīʿ perdeleri yırtılmış ve kesilmiş (7) olur şol nesnelerden ki rüsvāylıḳ olur *ve suḳū mā'en ḥamīmen fe ḳaṭṭaʿa emʿā'ehum*[1665] ḥażret-i Mevlānā (8) çünki bu ḳadar āyāt u eḥādīṯi ve ḥikāyāt-ı selef ve aḫbār-ı ḫalefi beyān eyler eger bir kimse bunları istimāʿ ide (9) maʿsıyetden rücūʿ idüp ʿibādete teveccüh itmeye *cezā'u seyyi'etin seyyi'etun miṯluhā*[1666] mūcebince ʿaẕāb-ı āḫırete lāyıḳ (10) olur ḥażret-i Mevlānā buña işāreten buyurur [*cumle* lafẓan merfūʿ ḳāyim-maḳām-ı fāʿilidür ḳuṭṭıʿat kelimesinüñ].

3652 Nār z'ān āmed ʿaẕāb-ı kāfirān

Ol sebebden (11) kāfirlerüñ ʿaẕābı āteş geldi yaʿnī āteşe girerler

Ki ḥacerrā nār bāşed imtiḥān

zīrā ṭaşuñ imtiḥānı āteş (12) olur laʿlüñ eyüsini bilmek isteseler āteşe bıraġurlar hem ṭaşa āteşden ġayrınuñ te'ṣīri olmaz [*ḥacer* seng maʿnāsınadur]. (13)

---

2 ve's-serā'irde vāv vezn içündür HNAB: -M

[1664] "O gün onların ağızlarını mühürleriz; yaptıklarını bize elleri anlatır, ayakları da şahitlik eder." Yâsîn/65.

[1665] "...ve bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilen..." Muhammed/15.

[1666] "Bir kötülüğün cezası, ona denk bir kötülüktür." Şûrâ/40.

10 cumle lafẓan merfūʿ ḳāyim-maḳām-ı fāʿilidür ḳuṭṭıʿat kelimesinüñ HNA: -MB

12 ḥacer seng maʿnāsınadur H: -MNAB

3653 An dil-i çün sengrā mā çend çend

Ol ṭaş gibi göñüle biz ne ḳadar ne ḳadar yaʿnī ziyāde çoḳ

Nerm guftīm ü nemīpeẕruft pend

(14) nerm ü mülāyim didük yaʿnī rıfḳ u luṭfıla naṣīḥat eyledük ve naṣīḥat ḳabūl eylemedi pes lāzım (15) oldı ki ḥuşūnet ü ġılẓat eyleyevüz bu söz ḥażret-i Ḫudā cānibindendür kāfirlere [*pend* naṣīḥat maʿnāsınadur].

3654 Rīş-i bedrā dāru-yı bed yaft reg

[N175b] (16) Ḳabīḥ yaranuñ ṭamarı ḳabīḥ ʿilāc buldı zīrā ʿilāc yaraya münāsib olur

Mer ser-i ḫarrā sezed dendān-ı seg

(17) ḫaruñ başına kelbüñ dişi lāyıḳdur pes muʿānid olanlara āteş-i dūzaḫ gerekdür. [A318b] (18)

3655 El-ḫabīṯātu'l-ḫabīṯin ḥikmetest

El-ḫabīṯātu li'l-ḫabīṯīne ḥikmetdür

Ziştrā hem-zişt cüft ü bābetest

(19) zişte hem-zişt cüft u lāyıḳdur *el-ḫabīṯātu li'l-ḫabīṯīne ve'l-ḫabīṯūne li'l-ḫabīṯāti ve'ṭ-ṭayyibātu li'ṭ-ṭayyibīne ve'ṭ-ṭayyibūne li'ṭ-ṭayyibāt*[1667] (20) ḥażret-i Mevlānā mışrāʿ-ı evvelüñ mażmūnını mışrāʿ-ı ṯānī ile beyān eyledi [*bābet* hem-cins ve lāyıḳ maʿnāsınadur]. (21)

3656 Pes tu her cüftī ki mīḫᵛāhī birev

Pes sen her cüfti ki istersün yüri

Maḥv u hem-şekl ü ṣıfāt-ı ū bişev

(22) anuñ maḥv u hem-şekl ü hem-ṣıfātı ol meṯelā eger enbiyā vü evliyāya muḳārenet ister iseñ anlaruñ ʿameline saʿy u kūşiş (23) eyle ve efʿāl ü aḳvāl ü aḥvālde anlarıla hem-reng ol ve ger ġayrlara yār olmaḳ ister iseñ anlarıla mütteḥid ü hem-ʿamel ol (24) nite ki ḥażret-i Mevlānā buña işāret eyler.

3657 Nūr ḫᵛāhī müstaʿidd-i nūr şev

Nūr ister iseñ nūra müstaʿidd ol (25) yaʿnī nūr-ı İlāhīnüñ feyeżānına istiʿdād u ḳābiliyyet taḥṣīl eyle tā maẓhar-ı nūr-ı İlāhī olasın [*şev* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Dūr ḫᵛāhī ḫᵛīş-bīn ü dūr şev

[H208b] (26) ḥażret-i Ḫudādan dūr olmaḳ [B252a] ister iseñ ḫod-bīn ol ve ḥażret-i Ḫudādan dūr ol (27) murād kibr ü ʿucb dergāh-ı İlāhīden merdūd olmasına sebeb-i ẓāhir

---

[1667] "Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler ise kötü kadınlara; temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır." Nûr/26.

idügin işʿārdur *dūr şuden ḫᵛāhī* (28) taḳdīrindedür bu hem maʿnādur ḥażret-i Ḫudādan dūr olmaḳ ister iseñ kendüñi gör yaʿnī kibr ü ʿucb eyle (29) ve dergāh-ı İlāhīden dūr ol bu vech üzre ḫᵛīşrā taḳdīrinde olup *bīn* emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür [M258a] (1) meşnevī

Ṭarīḳat cüz in nist dervīşrā
Ki efkende dāred ten-i ḫᵛīşrā (2)

Bülendīt bāyed tevāżuʿ güzīn
Ki in bāmrā nist sellim cüz īn

Tevāżuʿ ser-i rifʿat efrāzedet
Tekebbür beḫāk enderendāzedet (3)

Begerden füted ser-keş-i tünd-ḫūy
Bülendīt bāyed bülendī mecūy (4)

Zimaġrūr-ı dünyā reh-i din mecūy
Ḫudā bīni ezḫᵛīşten bin mecūy[1668]

ḥażret-i Peyġām-ber ʿaleyhi's-selām ġāyetile tevāżuʿ (5) idici idi bir mertebede ki tevāżuʿı cemīʿ-i enbiyā vü evliyādan ziyāde idi. Beyt (6)

Benī-ādem sirişt ezḫāk dāred
Ve ger ḫākī nebāşed ādemī nist[1669]

3658 V'er rehī ḫᵛāhī ezin sicn-i ḫarib

Ve ger bu ḫarāb (7) zindāndan ki murād dünyādur bir ṭarīḳ u ḫalāṣ ister iseñ [*ḫarib* ḫarāb maʿnāsınadur]

Ser mekeş ezdust ve'scud ve'ḳterib

(8) ḥażret-i Ḫudādan iʿrāż eyleme ve ḥażret-i Ḥaḳḳa ṭāʿat u ʿibādet eyle ve aña ḳarīb ol zīrā ṭāʿat mūcib-i ḳurbetdür (9) ḥażret-i Mevlānā *ve'scud* ile ki Ḳur'ān-ı ʿAẓīmdendür

---

[1668] "Dervişe bundan başka bir yol yoktur, ki o da teninden vazgeçmesidir. Yücelik istersen tevâzu'u tercih et, çünkü bu dergâhta bundan başka kurtuluş yoktur. Tevâzu', başını yüceltir; tekebbür ise yerle bir eder. Kötü huylu serkeş, gerdanını düşürür; yücelik lâzımdır ama, yüceliği arama. Dünyaya mağrur iken din yolunu arama; Allâh seni görüyor, bu görmeyi kendinde arama."
[1669] "Âdemoğlunun fıtratı topraktan oluşmuştur; eğer toprak yoksa âdemoğlu da yoktur."

bu ḥadīṯ-i şerīfe işāret eyler (10) *aḳrebu mā yekūnu'l-ʿabdu ilāRabbihi iẕā secede*[1670] [*mekeş* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

Baḳıyye-yi ḳıṣṣa-yı Zeyd dercevāb-ı Resūlullāh ʿaleyhi's-selām

Zeydüñ (11) ḳıṣṣasınuñ baḳıyyesidür ḥażret-i Resūlüñ cevābında ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem yaʿnī bu sözler ḥażret-i Resūlüñ mübārek (12) lisānındandur ʿaleyhi's-selām Zeyde

3659 İn suḫan pāyan nedāred ḫīz Zeyd

Bu ḥikmet ü maʿrifet sözi pāyān (13) u nihāyet ṭutmaz ḳalḳ ey Zeyd [ey Zeyd taḳdīrindedür *ḫīz* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Berburāḳ-ı nāṭıḳa berbend ḳayd

[A319a] ḳuvvet-i nāṭıḳa burāḳı üzre ḳayd u bend (14) bağla yaʿnī ḫāmūş ol.[1671]

3660 Nāṭıḳa çün fāżıḥ āmed ʿaybrā

Ḳuvvet-i nāṭıḳa çünki ʿaybı rüsvāy idici geldi (15) yaʿnī rüsvāy u fāş idicidür

Mīderāned perdehā-yı ġaybrā

ġaybuñ perdelerini yırtar. (16)

3661 Ġayb maṭlūb-ı Ḥaḳ āmed çend gāh

Nice zemān ġayb Ḥaḳḳuñ maṭlūbı geldi yaʿnī ḫalḳuñ ʿaybını setr itmek Ḥaḳḳuñ (17) maḳbūlidür zīrā ḥażret-i Ḫudā Settāru'l-ʿuyūb ve Ġaffāru'ẕ-ẕünūbdur keşf-i ʿuyūb ve ṭaʿn-ı maʿyūb maḳbūl-i Ḥaḳḳ degüldür (18)

İn dühül-zenrā biran berbend rāh

bu dühül-zeni sür yolı bağla yaʿnī nuṭḳı terk idüp ḫāmūş ol (19) tā ifşā-yı rāz u keşf-i ġayb lāzım gelmeye [*dühül* davul maʿnāsınadur].

3662 Tek meran derkeş ʿinan mestūr bih

Esbüñi bir uġurdan sürme (20) ʿinānuñı çek yaʿnī ḫalāyıḳuñ aḥvālini fāş eyleme anlaruñ aḥvāli mestūr olmaḳ yegdür [*tek* ḥamle ve yilmek maʿnāsınadur ki bir uġurdan ile taʿbīr olınur]

Her kes ezpindār-ı ḫod mesrūr bih

(21) her kimse kendünüñ ẓann u iʿtiḳādından mesrūr olmaḳ yegdür [*pindār* ẓann maʿnāsınadur].

3663 Ḥaḳ hemīḫᵛāhed ki nevmīdān-ı ū

[1670] "Kulun Rabbine en yakınlığı, secde ettiği zaman olur." (Müslim, *Sahîh*, II/49-50; Ebû Dâvûd, *Sünen*, I/320-321; Nesâ'î, *Sünen*, II/26.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 219.

13 ey Zeyd taḳdīrindedür ḫīz emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür HNA: -MB

[1671] Bu beyit ve tercüme-şerhi B nüshasında başlıktan önce gelmektedir.

(22) Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ister ki anuñ nevmīdleri yaʿnī raḥmetinden maḥrūm olanlar

Z'in ʿibādet hem negerdānend rū

(23) hem bu ʿibādetden yüz döndürmeyeler.[1672]

3664 Hem beümmīdī müşerref mīşevend

Hem (24) bir ümīdile müşerref olalar yaʿnī ṣevāb [B252b] recāsıyıla ʿibādet ideler

Çend rūzī derrikābeş mīdevend

(25) birḳaç gün anuñ rikābında yileler yaʿnī ʿubūdiyyet ḥaḳḳını edā itmege saʿy ideler.

3665 Ḫᵛāhed an raḥmet bitābed berheme

Ḥaḳḳ (26) taʿālā ḥażreti ister ol raḥmet cemīʿisinüñ üzerine yaldıraya

Berbed ü nīk ezʿumūm-ı merḥame

(27) kāfir ü mü'min üzre raḥmet ʿāmmından [*merḥame* merḥamet maʿnāsınadur].

3666 Ḥaḳ hemīḫᵛāhed ki her mīr ü esīr

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti ister ki her [N176a] emīr (28) ve her esīr yaʿnī cemīʿ-i ḫalḳ

Bārecā vü ḫavf bāşend ü ḥaẓīr

recā vü ḫavfıla olalar ve ḥażret-i Ḥaḳdan (29) ḥaẓer idici olalar.

3667 İn recā vü ḫavf derperde buved

Bu recā vü ḫavf perdede ola [M258b] (1)

Tā pes-i in perde perverde şeved

tā bu perdenüñ ardında perverde vü tertīblenmiş ola (2) *īn perde*den murād ḫavf u recādur.

3668 Çün dirīdī perde kū ḫavf u recā

Çünki (3) perde yırtıldı ḫavf u recā ḳanı yaʿnī ḳalmaz [*çün dirīdī perde* çünki perdeyi yırtduñ bu maʿnā maḥalle mülāyem degüldür]

Ġaybrā şud kerr ü ferrī dermelā

ġaybuñ ẓāhirde (4) revnaḳ u leṭāfeti gitdi zīrā ġaybuñ leṭāfeti tesettür ü iḫtifādur.

3669 Berleb-i cū bürd ẓannī yek fetā

(5) Bir cevān bir ırmaḳ kenārında bir ẓann iltdi yaʿnī ḥażret-i Süleymān salṭanatdan dūr olup bir ırmaḳ kenārında (6) balıḳ ṣaydına meşġūl iken bir cevān bir ẓann iltdi böyle diyü

[1672] Bundan sonra İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî ve Ahmed Avni Konuk şerhlerinde yer alan şu beyit Şem'î'de yoktur:

Hem müşerref derʿibādethā-yı ū
Müştaġil geşte beṭāʿathā-yı ū

3 çün dirīdī perde çünki perdeyi yırtduñ bu maʿnā maḥalle mülāyem degüldür HNA: -MB

Ki Süleymānest māhī-gīr-i mā

ki bizüm (7) māhī-gīrümüz yaʿnī bu balıḳ ṣayd iden Süleymāndur.

3670 Ger veyest in ezçi ferdest ü ḫafīst

Eger bu māhī-gīr (8) o ise ne sebebden tenhā vü nihāndur

V'er ne sīmā-yı Süleymānīş çist

ve ger (9) Süleymān degül [H209a] ise pes anuñ bu Süleymānlıḳ şekli nedür.

3671 Enderin endīşe mībūd ū dü dil

Ol cevān (10) bu endīşede tereddüd idici oldı [*dü dil* tereddüd idici maʿnāsınadur] [A319b]

Tā Süleyman geşt şāh-ı müstaḳil

tā Süleymān müstaḳill ü āşkāre (11) şāh oldı.

3672 Dīv reft ezmülk ü taḫt-ı ū giriḫt

Ḫātemini alan dīvānuñ mülk ü taḫtından gitdi (12) ve ḳaçdı

Tīġ-ı baḫteş ḫūn-ı an şeyṭan biriḫt

ḥażret-i Süleymānuñ baḫt u devleti tīġı ol şeyṭānuñ (13) ḳanını dökdi.

3673 Kerd derengüşt-i ḫod engüşterī

Ḥażret-i Süleymān salṭanat ḫātemini barmaġına ildi (14)

Cemʿ āmed leşker-i dīv ü perī

dīv ü perī leşkeri ḥażret-i Süleymānuñ dīvānına cemʿ oldı.

3674 Āmedend ezbehr-i neẓẓāre ricāl

(15) Ricāl ü ḫalḳ seyr ü neẓẓāreden ötüri geldiler [*neẓāre* naẓar idici bunda vezn içün müşeddeddür]

Dermiyanşan an ki bud ṣāḥib-ḫayāl

(16) ol cevān ki ẓann u ḫayāl ṣāḥibi idi anlaruñ arasında idi.

3675 Çün derengüşteş bedīd engüşterī

Çünki ol (17) cevān salṭanat ḫātemini ḥażret-i Süleymānuñ barmaġında gördi

Reft endīşe'v gümāneş yek-serī

(18) bi'l-külliyye anuñ endīşe vü ẓannı gitdi yaḳīnen bildi ki Süleymāndur cevān ol vaḳt eger ḥażret-i Süleymāna ḫıdmet (19) ü riʿāyet itmiş olayıdı ḥażret-i Süleymān pād-şāh olduḳda aña vāfir iḥsān u riʿāyet eylerdi pes dünyāda (20) iken ṣıdḳ u iḫlāṣıla ṭāʿat u ʿibādet itmek gerekdür ki tā āḫıretde ḥasenāt u derecātdan müntefiʿ ola. [B253a] (21)

3676 Vehm an gāhest k'an pūşīdeest

Vehm ol vaḳtdür ki ol mestūrdur āşkār olduḳdan ṣoñra yaḳīn (22) ḥāṣıl olur vehm ü ḫayālden eṣer ḳalmaz bu sebebdendür ki īmān-ı bi'l-ġayb maḳbūldür nite ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti (23) buyurur *yu'minūne bi'l-ġaybi*[1673] ve illā ḥālet-i nezʿ ü ḳıyāmetde cemīʿ kāfir īmāna gelür ammā maḳbūl degüldür [*vehm* ol vaḳt maʿnāsınadur] (24)

İn taḥarrī ezpey-i nādīdeest

bu taḥarrī vü ṭaleb müşāhededen dūr ve görinmemişden ötüri meṣelā (25) Kaʿbe muʿāyene degül ve hem ẓulmet-i şeb vardur bu zemānda ḳıble içün taḥarrī lāzımdur.

3677 Şud ḫayāl-i ġāyib endersīne zeft

(26) Ġāyibüñ ẓann u ḫayāli sīnede ḳavī vü ʿaẓīm oldı

Çün ki ḥāżır şud ḫayāl-i ū bireft

(27) çünki ġāyib olan nesne ḥāżır u müşāhid oldı anuñ ẓann u ḫayāli gitdi zīrā yaḳīn ḥāṣıl oldı. (28)

3678 Ger semā-yı nūr bībārīde nist

Egerçi nūr-ı āsmānī ki murād semādur bārīdesiz yaʿnī bārānsız degüldür [*bārīde* yaġmış maʿnāsınadur] (29)

Hem zemīn-i tār bībālīde nist

hem tīre zemīn neşv ü nemāsız degüldür pes āṣārdan mü'eṣṣire ve maṣnūʿdan [M259a] (1) ṣānıʿa istidlāl idüp anuñ cemīʿ kelāmını taṣdīḳ itmek gerekdür ve Ḳur'ān-ı ʿAẓīmde vāḳıʿ (2) olan āyāt-ı beyyināt mūcebince ḳıyāmeti yaḳīnen bilmek lāzımdur ve *inne's-sāʿate ātiyetun lā reybe fīhā ve ennellāhe yebʿaṣu men fi'l-ḳubūr*[1674] (3) cemīʿ-i mevcūdātı iḥyā itmek ḥażret-i Ḥaḳḳ ḳatında hemān bir kimseyi iḥyā itmek gibidür (4) nite ki ḥażret-i Ḥaḳḳ buyurur *mā ḫalḳukum ve lābaʿṣukum illā kenefsin vāḥidetin*[1675] *ve mā emru's-sāʿati illā kelemḥi'l-baṣari ev huve aḳreb*[1676] (5) pes ḳıyām-ı ḳıyāmete şekk ü reyb ḳalmaz [*bālīde* artmış ve büyümiş maʿnāsınadur].

3679 Yu'minun bi'l-ġaybi mībāyed merā

Ḥażret-i Ḫudā (6) dir baña yu'minūne bi'l-ġaybi gerek nite ki bu āyet-i kerīmeden ẓāhirdür *huden li'l-muttaḳīn elleẕīne yu'minūne bi'l-ġaybi*[1677] (7)

[1673] "... gayba inanırlar." Bakara/3.

[1674] "Kıyamet vakti de gelecektir; bunda şüphe yoktur. Ve Allah kabirlerdeki kimseleri diriltip kaldıracaktır." Hac/7.

[1675] "(İnsanlar!) Sizin yaratılmanız ve diriltilmeniz, ancak tek bir kişinin yaratılması ve diriltilmesi gibidir." Lokman/28.

[1676] "Göklerin ve yerin gaybı Allah'a aittir. Kıyametin kopması ise, göz açıp kapama gibi veya daha az bir zamandan ibarettir." Nahl/77.

[1677] "... müttakîler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir yol göstericidir. Onlar gayba inanırlar." Bakara/2-3.

Z'an bübestem revzen-i fānī-serā

(8) fānī serāyuñ revzenini ol sebebden baġladum tā ki bu ʿālemden ol ʿālemüñ (8) müşāhedesi mümkin olmayup [A320a] īmān-ı bi'l-ġaybda olanlar ve olmayanlar ẓāhir ola *fānī-serā*dan murād dünyādur (9) *revzen* penceredür [*serāy* fānī taḳdīrindedür].

3680 Çün şikāfem āsmanrā derẓuhūr

Çünki ẓuhūr u ẓāhirde āsmān yaram (10)

Çun bugūyem hel terā̱ fīhā fuṭūr

niçe diyem ki āsmānlarda fuṭūr u şikāflar görür misin yaʿnī āsmānlarda (11) şikāflar olsa *hel terā̱ fīhā fuṭūr* rāst gelmez pes [N176b] serāy-ı āḫıret āşkāre olsa īmān-ı bi'l-ġayb müyesser (12) olmaz *f'erciʿi'l-baṣara hel terā̱ minfuṭūr*[1678] [*çūn bugūyem*de çūn imāle ile istifhāmdur].

3681 Tā derin ẓulmet taḥarrī güsterend

Tā bu ẓulmetde taḥarrī döşeyeler (13) yaʿnī ṭalebde saʿy u ihtimām ideler

Her kesī rū cānibī mīāverend

her bir kimse taḥarrīsine münāsib bir cānibe yüz getüreler (14) tā īmān-ı bi'l-ġayba vāṣıl olan mü'min-i ṣādıḳdan küfr ü inkārda ḳalan kāfir ü münāfiḳ ẓāhir ola ve herkes (15) iʿtiḳād u ʿameline muvāfıḳ cezāya vuṣūl bula.

3682 Müddetī maʿkūs bāşed kārhā

Bir zemān işler maʿkūs (16) u mestūr ola

Şaḫnerā düzd āvered berdārhā

düzd şaḫneyi dārlara getüre yaʿnī ehl-i ẓulm [B253b] ü tezvīr ehl-i ṣıdḳ (17) u ḥaḳḳa cefā vü ihānet ide şaḫne düzdi dārlara getürmek gerek iken düzd şaḫneyi dārlara getürmek (18) umūr u aḥvālüñ maʿkūs olmasına beyāndur [H209b] mıṣrāʿ-ı s̱ānī mıṣrāʿ-ı evvele müfessir vāḳıʿ olmışdur [*şaḫne* sü başı maʿnā̱sınadur]. (19)

3683 Tā ki bes sulṭān-ı ʿālī-himmetī

Tā ki ziyāde ʿālī-himmet çoḳ sulṭān [baʿż-ı nüsaḫda *bes sulṭān u ʿālī-himmetī*dür vāvıla maʿnā̱ aña göre olur]

Bende-yi bende-y ḫod āyed müddetī

bir zemān (20) kendü bendesinüñ bendesi gele yaʿnī çoḳ maḳbūlān-ı dergāh merdūdān-ı dergāhuñ ḫıdmetinde olalar Bilāl-i Ḥabeşī (21) ḥażretleri gibi ki mü'min iken bir kāfirüñ bendesi idi hezārān bunuñ aḥvāli ki dünyāda mevcūddur *kārhā maʿkūs* (22)

---

9 serāy fānī taḳdīrindedür HNA: -MB

[1678] "Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun?" Mülk/3.

olmaḳ bu vech üzre olmaḳ gerekdür Sürūrī Efendi raḥmetullāhi ʿaleyh iḫtiyār itdügi vech maḥalle çendān münāsib ü mülāyim degüldür [*bendeʾ-i ṯānī*de hemze vezn içün yā-yı sākine oḳunmaḳ gerekdür]. (23)

3684 Bendegī derġayb āmed ḫūb geş

Ḫıdmet ü bendelik ġaybda ḫūb u laṭīf gelür yaʿnī seyyidüñ (24) ḥużūrında ḫıdmet itmekden ġaybetde ḫıdmet itmek maḳbūl ü merġūbdur [*geş* kāf-ı Fārsīyile ḫūb u nāzük maʿnāsınadur]

Ḥıfẓ-ı ġayb āyed deristiʿbād ḫaş

(25) ġaybuñ ḥıfẓı istiʿbādda ḫoş gelür yaʿnī efendi ḥāżır degül iken bendelik ḥaḳḳını edā idüp ḫıdmetde ḳuṣūr (26) ḳomamaḳ ziyāde ḫūb u zībādur enbiyā vü evliyānuñ ḥażret-i Ḫudāya olan ḫıdmet ü ṭāʿat u ʿibādetleri gibi ki ḥaḳīḳatda (27) īmān-ı bi'l-ġayb bu mertebedür nite ki bu maʿnā bu ḥadīṯ-i şerīfden ẓāhirdür *el-iḥsānu en taʿbudellāhe keenneke terāhu ve in lemtekun terāhu fe innehu yerāke*[1679] (28) iḥsān senüñ Allāh taʿālāya ʿibādet itmegüñdür gūyiyā ki sen (29) anı görürsün ve gerçi sen anı görmezsün līkin taḥḳīḳ ol seni görür [*istiʿbād* ḫıdmet ü ʿubūdiyyet iẓhār eylemek maʿnāsınadur *ḫaş*da ḫā fetḥile oḳunmaḳ gerekdür ḳāfiye içün].

3685 Kū ki medḥ-i şāh gūyed pīş-i ū

Ḳanı o ki [M259b] (1) şāh öñinde şāhuñ medḥini diye

Tā ki derġaybet buved ū şerm-rū

tā ki o şāhuñ ġaybetinde (2) şerm-rū ola yaʿnī şāhuñ yüzine ḳarşu [A320b] şāhı medḥ idenden şāhuñ ardından şermende olup ḫavf (3) u ḫıdmetden ḫālī olmayan kimse hezār mertebe andan laṭīf ü maḳbūldür *kū ki*de kū ḳanı maʿnāsınadur *ki ū* maʿnāsına degüldür hem (4) *tā ū ki* taḳdīrindedür.

3686 Ḳalʿa-dārī k'ezkenār-ı memleket

Bir diz-dār ki memleket kenārından *ḳalʿa-dār* (5) diz-dār maʿnāsınadur

Dūr ezsulṭān u sāye-y salṭanat

sulṭān ve sāye-yi salṭanatdan dūr ola yaʿnī ser-ḥadde (6) ola.

3687 Pās dāred ḳalʿarā ezdüşmenān

Düşmenlerden ḳalʿayı ḥıfẓ ṭuta

Ḳalʿa ne'frūşed bemāl-i bīkerān

---

22 bendeʾ-i ṯānīde hemze vezn içün yā-yı sākine oḳunmaḳ gerekdür HNA: -MB

[1679] "İḥsān senüñ Allāh taʿālāya ʿibādet itmegüñdür gūyiyā ki sen anı görürsün ve gerçi sen anı görmezsün līkin taḥḳīḳ ol seni görür."

29 ḫaşda ḫā fetḥile oḳunmaḳ gerekdür ḳāfiye içün HN: -MAB

(7) ḳalʿayı bīkerān u bīpāyān māla ṣatmaya yaʿnī düşmenlerden nihāyetsiz māl alup ḳalʿayı anlara (8) teslīm eylemeye.

3688 Ġāyib ezşeh derkenār-ı ṣaġrhā

Şāhdan ġāyib yaʿnī pād-şāh andan ḥāżır degül iken o (9) ḳalʿa-dār gedükler kenārında [*ṣaġr* gedük maʿnāsınadur]

Hem-çü ḥāżır ū nigeh dāred vefā

pād-şāh yanında olan kimse gibi o ḳalʿa-dār vefāyı (10) ḥıfẓ ṭuta yaʿnī pād-şāhuñ ḥużūrında olan kimse cān u dilden ḫıdmete niçe iḳdām eylerse ḳalʿa-dār (11) daḫı ḳalʿanuñ muḥāfaẓasıyiçün öyle saʿy ide bu maḥalle gelince ebyāt *ḳalʿa-dār*uñ (12) ṣıfatıdur.

3689 Pīş-i şeh ū bih buved ezdīgerān

Pād-şāhuñ ḳatında o ḳalʿa-dār ġayrlardan eyü ve maḳbūldür

Ki beḫıdmet ḥāżırend ü can-feşān

(13) ki şāhuñ naẓarında ol kimseler ḫıdmete ḥāżırlar ve cān niṯār idicilerdür [*cān-fişānend* taḳdīrindedür]. (14)

3690 Pes beġaybet nīm-ẕerre ḥıfẓ-ı kār

Pes ġaybetde yarım ẕerre miḳdārı kār u ḫıdmetüñ ḥıfẓı

Bih ki enderḥāżırī z'an ṣad-hezār

(15) yeg ki ḥāżırlıḳda olan yüz biñ ḥıfẓ kārdan yaʿnī pād-şāh ḥāżır degül iken cān u dilden (16) anuñ azcuḳ ḫıdmetini edā itmek pād-şāhuñ [B254a] ḥużūrında yüz biñ ḫıdmet itmekden maḳbūldür pes maʿlūm oldı ki (17) īmān-ı bi'l-ġayb ve aḥvāl-i āḫıreti müşāhede itmedin ʿibādet ziyāde maḳbūldür bunda tenbīh budur ʿaḳl u rūḥ (18) ki ḳalʿa-yı tenüñ diz-dārıdur şeyṭān u nefs ü hevāya teslīm itmeye tā ki ḥażret-i Ḥaḳḳ ḳatında maḳbūl ola belki laṭīf (19) tedbīrile düşmenleri defʿ itmek gerek tā reʿāyā-yı ḥavāss ve aʿżā-yı ẓāhire āsūde-ḥāl olalar. (20)

3691 Ṭāʿat u īman künun maḥmūd şud

Ṭāʿat u īmān şimdi maḥmūd u memdūḥ oldı yaʿnī aḥvāl-i āḫıret āşkāre olmadan (21) ṭāʿat u īmān maḳbūldür

Baʿde merg enderʿıyan merdūd şud

mevtden ṣoñra ʿıyān u muʿāyenede [N177a] īmān (22) merdūd oldı zīrā ḥażret-i Ḫudānuñ ḳatında īmān-ı be's maḳbūl ü muʿteber degüldür nite ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti

(23) Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde buyurdı *yevme yeʾtī baʿżu āyāti Rabbike lāyenfeʿu nefsen īmānuhā lemtekun āmenet minḳablu ev kesebet fīīmānihā ḫayrā*[1680]. (24)

3692 Çün ki ġayb u ġāyib ü rū-pūş bih

Çünki ġayb u (25) ġāyib ü mestūr olmaḳ yegdür [*rū-pūş* mestūr maʿnāsınadur] [H210a]

Pes dehan berbend ü leb ḫāmūş bih

pes dehān u lebüñi baġla epsem ol yegdür (26) bu sözler ḥażret-i Resūlullāhdandur Zeyde ki aḥvāl-i āḫıretüñ ifşāsından nehy eyledi ḥażret-i Mevlānā bu münāsebetile (27) esrār-ı Rubūbiyyetüñ [A321a] ve ʿilm-i ledünnīnüñ iẓhār u ifşāsından nehy ü menʿ eyler belki ol maʿnāyı beyān eyler ki bu esrārı (28) ḥażret-i Ḫudādan ġayrı kimse iẓhār u ʿıyān eylemez [pes dehān bend üzre ve leb ḫāmūş yegdür baʿż kimse bu maʿnāya ẕāhib olmışdur ammā rūşen degüldür *ḫāmūş* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

3693 Ey bürāder dest vā dār ezsaḫun

Ey bürāder sözden elüñi (29) girü ṭut yaʿnī keşf-i esrār-ı ledünden ferāġat eyle

Ḫod Ḫudā peydā kuned ʿilm-i ledün

ʿilm-i ledünni ḫod Ḫudā [M260a] (1) peydā eyler yaʿnī ʿilm-i ledünni Ḫudādan ġayrı āşkār itmege kimse ḳādir degüldür bu ḫuṣūṣ aña müsellemdür zīrā (2) cemāl-i bākemāl aña şāhid-i rūşen-i kāfīdür.

3694 Bes buved ḫurşīdrā rūyeş güvāh

Āftāba (3) yine āftābuñ vech ü ẕātı şāhid yeter yaʿnī rūşenligi ġayrdan rūşen ü ẓāḫir olmaz belki yine kendüsinden (4) rūşen olur nite ki dinmişdür [*güvāh* şāhid maʿnāsınadur] mıṣrāʿ (5)

B'āftab tū ān yaft k'aftab kucast[1681]

Eyyu şey'in aʿẓamu'ş-şāhid İlāh

şahidüñ aʿẓamı ḳanġı şeydür Allāhdur yaʿnī cemīʿ şāhidlerüñ aʿẓamı (6) ḥażret-i Ḫudādur zīrā cemīʿ-i ʿālemüñ şehādetinden anuñ şehādeti efḍaldür *ḳul eyyu şey'in ekberu şehādeh ḳulillāhu şehīdun beynī ve beynekum*[1682]. (7)

3695 Nībugūyem çün ḳarin şud derbeyān

[1680] "Rabbinin bazı alâmetleri geldiği gün, önceden inanmamış ya da imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye artık imanı bir fayda sağlamaz." En'âm/158.

28 pes dehān bend üzre ve leb ḫāmūş yegdür baʿż kimse bu maʿnāya ẕāhib olmışdur ammā rūşen degüldür ḫāmūş emr-i ḥāżır müfred-i müẕekker-i ġāyibdür MH: -NAB

[1681] "Güneşin nerede olduğunu sen yine onunla bul."

[1682] "De ki: Hangi şey şahadetçe en büyüktür? De ki: (Hak peygamber olduğuma dair) benimle sizin aranızda Allah şahittir." En'âm/19.

Ḥażret-i Ḫudānuñ vaṣf u vaḥdāniyyetini (8) dimez miyem yaʿnī niçün dimeyem elbette direm çünki beyānda ḳarīn oldı yaʿnī Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde bir āyet-i kerīmede (9) cemʿ oldı [*nī* bunda kelām-ı evveli nefy içündür yaʿnī dimez degülem direm]

Hem Ḫudā vü hem melek hem ʿālimān

hem ḥażret-i Ḫudā ve hem ferişte ve ʿālimler (10).

3696 Yeşhedullah ve'l-melek v'ehlu'l-ʿulūm

Allāh taʿālā ve ferişte ve ʿulemā şehādet eyler bu ḫuṣūṣa (11)

İnnehu lā Rabbe illā men yedūm

taḥḳīḳ şān budur ki Rabbu'l-ʿālemīn degüldür meger ol ki dāyim ü bāḳīdür (12) ki Allāh taʿālā ḥażretidür *şehidellāhu ennehu lā İlāhe illā huve ve'l-melāʾiketu ve ulu'l-ʿilmi ḳāʾimen bi'l-ḳısṭ*[1683]. [B254b] (13)

3697 Çün güvāhī dād Ḥaḳ ki bud melek

Çünki ḥażret-i Ḥaḳḳ kendünüñ vaḥdāniyyetine ṭanıḳlıḳ virdi melek kimdür (14) yaʿnī çünki ḥażret-i Ḫudā şehādet-i ġayruñ şehādetine iḥtiyāc yoḳdur zīrā ferişteniñ ne ḥīz ü miḳdārı vardur (15)

Tā şeved endergüvāhī müşterek

tā şehādetde ḥażret-i Ḫudā ile müşterek ola pes ʿulemāya lāzımdur ki (16) ḥażret-i Ḫudānuñ vaḥdāniyyetini ve anuñ aḥkām u ḥudūdını ḫalḳa beyān u ʿıyān ide tā ʿavām ki fehm ü idrākde ḳāṣırlardur (17) ʿulemādan ḳābiliyyet ü istiʿdādlarına göre kesb-i ʿulūm u maʿārif idüp cezm ü yaḳīn ṭarīḳı ile (18) ḥażret-i Ḫudānuñ vaḥdāniyyetini bilüp ve esmā vü ṣıfātından behre ḥāṣıl ḳılup ṭāʿat u riyāżetile ẕāt-ı (19) Bārīye taḳarrüb ü viṣāl peydā ideler ve ehl-i ʿulūmdan herkesüñ bir mertebesi vardur cemīʿisi müsteviyyetü'l-aḳdām (20) degüldür nite ki melāyikenüñ ecniḥa-yı muḫtelifesi olduġı gibi *ulī ecniḥatin meṡnā ve ṡulāṡe ve rubāʿ*[1684] insānuñ (21) daḫı ʿuḳūl-i mütefāvitesi vardur bu sebebden ḥażret-i Ḫudā kendü vaḥdāniyyetinüñ beyānını kendüsine (22) ḥaṣr u taḫṣīṣ eylemedi zīrā ki herkes andan istifāża-yı nūr itmege ḳādir degüldür nite ki ḥażret-i Mevlānā buña işāret (23) eyler [*şeved* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

3698 Z'an ki şaʿşāʿ u ḥużūr-ı āftāb

Zīrā ki āftābuñ nūr u ḥużūrına

Bernetābed çeşm ü dilhā-yı ḫarāb

---

9 ferişte ve ʿālimler HNAB: ferişte ve ʿulemā şehādet eyler bu ḫuṣūṣa M

[1683] "Allah, adaleti ayakta tutarak (delilleriyle) şu hususu açıklamıştır ki, kendisinden başka ilâh yoktur. Melekler ve ilim sahipleri de (bunu ikrar etmişlerdir.)" Âli İmrân/18.

[1684] "...ikişer, üçer, dörder kanatlı..." Fâtır/1.

(24) ḫarāb çeşm ve ḫarāb göñüller [A321b] ṭāḳat getürmez *āftāb*dan murād ḥażret-i Ḫudādur ki herkes anuñ (25) nūr u tecellī ve ẕāt-ı şerīfine ṭāḳat u taḥammüli olmaduġıyiçün beşere resūl beşerden gönderildi (26) *ve mā erselnā minresūlin illā bilisāni ḳavmihi liyubeyyine lehum*[1685].

3699 Çün ḫufāşī k'ū tef-i ḫurşīdrā

Şol ḫuffāş (27) gibi ki o ḫuffāş āftābuñ nūr u tābına ṭāḳat getürmez [*çün berḫuffāş ki* āftabuñ pertev ü nūrına bu vech üzre çün teşbīh içün olmaz *ḫuffāş* yarasa maʿnāsınadur]

Bernetābed bü'gsiled ümmīdrā

ümīdi ḳaṭʿ eyler [*bernetābed*üñ maʿnāsı mışrāʿ-ı evvele ḳayd olındı]. (28)

3700 Pes melāyikrā çü mā hem yār dān

Pes melāyiki hem bizcileyin yār bil

Cilve-ger ḫurşīdrā berāsmān

(29) āsmān üzre cilve idici ḫurşīde yaʿnī biz ve melāyike ḥażret-i Ḥaḳḳuñ vaḥdāniyyeti şehādetinde şerīklerüz [M260b] (1) pes biz anuñ vaḥdāniyyeti nūrını iẓhār u āşkār eylerüz taʿlīm ü irşādıla ve melāyike ḳulūba ilḳā vü ilhām itmegile (2) anuñ vaḥdāniyyeti nūrını iẓhār eylerler *mā*dan murād ʿulemādur nite ki şehidellāhu āyetinden ẓāhirdür. (3)

3701 K'in żıyā mā z'āftābī yāftīm

Ki bu żıyāyı biz bir āftābdan bulduḳ

Çün ḫalīfe berżaʿīfan tāftīm

(4) ḫalīfe gibi żaʿīfler üzre yaldıraduḳ yaʿnī ḥażret-i Ḫudānuñ vaḥdāniyyeti ʿilmi ve ʿulūm-ı aḥvāl-i āḫıret (5) ve maʿārif-i ḥaḳīḳat bize ḥażret-i Ḫudādandur ve anuñ vaḥdāniyyetinden bīḫaber kimselere anuñ vaḥdāniyyetini ve esmā (6) vü ṣıfātından [N177b] olan ḥāletini [H210b] beyān eyledük ḥażret-i Mevlānā [B255a] merātibde olan tefāvütüñ beyānına şürūʿ (7) eyledi [k'īn żıyāda olan āftābdan murād ḥażret-i Bārī olmaḳ rūşendür ḥażret-i Resūl olmaḳdan ḫalīfeden murād pād-şāh ve ḫalīfe olmaḳ mümkindür ki ḥākim murād olur].

3702 Çün meh-i nev yā se rūze yā ki bedr

Māh-ı nev gibi yā üç günlik yā ki bedr gibi [*çün meh*de çün teşbīh içündür] (8)

[1685] "(Allah'ın emirlerini) onlara iyice açıklasın diye her peygamberi yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik." İbrâhim/4.

27 çün berḫuffāş ki āftabuñ pertev ü nūrına bu vech üzre çün teşbīh içün olmaz HNAB: -M / ḫuffāş yarasa maʿnāsınadur MHNA: -B / bernetābedüñ maʿnāsı mışrāʿ-ı evvele ḳayd olındı HNA: -MB

7 k'īn żıyāda olan āftābdan murād ḥażret-i Bārī olmaḳ rūşendür ḥażret-i Resūl olmaḳdan ḫalīfeden murād pād-şāh ve ḫalīfe olmaḳ mümkindür ki ḥākim murād olur HNAB: -M

Her melek dāred kemāl ü nūr u ḳadr

her melek furādā furādā kemāl ü nūr ve ḳadr ü mertebe ṭutar yaʿnī evvel şebden (9) bedr olınca māh niçe mütefāvit ise melāyike daḫı mütefāvitdür nite ki aña işāret olınur.

3703 Z'ecniḥa-y nūr-ı şulāşe ev rubāʿ

(10) Şulāşe ev rubāʿuñ nūr ḳanadlarından

Bermerātib her melekrā an şuʿāʿ

(11) her meleke mertebeleri üzre ol şuʿāʿdur yaʿnī feyż-i İlāhī melāyike üzre istiʿdādlarına göre mütefāvitdür ḳanadına (12) göre zīrā melāyikenüñ ḳanadları nūrdandur pes ḳanadları istiʿdādlarına göredür (13) *el-ḥamdu lillāhi fāṭıri's-semāvāti ve'l-arżi cāʿilu'l-melāʾiketi rusulen ulī ecniḥatin meşnā ve şulāşe ve rubāʿ yezīdu fi'l-ḫalḳi mā yeşāʾ*[1686] (14) hemān o çeh derde munḥaşır degüldür daḫı ziyāde vardur *ecniḥa* cemʿ-i cenāḥdur ḳanad maʿnāsına *ḫalḳ*dan murād-ı eṣaḥḥ (15) oldur ki ādemīlerdür *ziyādāt*dan murād yā ʿaḳliyyedür feṣāḥat ve ʿilm ve seḫāvet gibi yā (16) cismāniyyedür ḥüsn-i ṣūret ve melāḥat-ı ʿayneyn ve leṭāfet-i aʿżā-yı ẓāhire gibi yā murād bu ola ḫalḳuñ ḳulūbına maḥabbet ü fikr-i āḫıret (17) bıraġur [*ān şuʿāʿest* taḳdīrindedür].

3704 Hem-çü perhā-yı ʿuḳūl-i insiyān

Ecniḥa-yı melāyike mütefāvitdür ādemīlerüñ ʿaḳllarınuñ ḳanadları (18) gibi [A322a] [*insiyān* cemʿ-i insīdür]

Ki besī farḳestişān endermiyān

ki anlaruñ ortasında çoḳ farḳ vardur zīrā ādemīlerüñ (19) baʿżısı ʿaḳlda kāmil ve baʿżısı nāḳıṣdur ve baʿżısı ḫafīfü'l-ʿaḳldur ve baʿżısı aḥmaḳ u sefīh ve baʿżısı (20) dīvānedür.

3705 Pes ḳarīn-i her beşer dernīk ü bed

Pes her beşerüñ ḳarīni nīk ü bedde (21)

An melek bāşed ki mānendeş buved

ol melek olur ki anuñ mānendi ola pes rūşen oldı ki (22) aʿlā aʿlādan ve ednā ednādan nūr aḫz eyler çünki ḥażret-i Cibrīl melāyikenüñ resūli idi resūllerüñ (23) melegi oldı zīrā rüsül ü Cibrīl mā-beyninde münāsebet vardur risāletde ve melāyike-yi muḳarrebīn evliyālaruñ ferişteleridür (24) ve cemīʿisi bu ḳıyās üzredür.

3706 Çeşm-i aʿmeş çünki ḫurrā bernetaft

Aʿmeşüñ çeşmi çünki (25) āftāba ṭāḳat getürmedi [*ḫūr* āftāb maʿnāsınadur]

Aḫter ūrā şemʿ şud tā reh biyaft

[1686] "Gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a hamdolsun. O, yaratmada dilediği arttırmayı yapar." Fâtır/1.

kevkeb aña şemʿ oldı tā anuñıla (26) yol buldı bu söz temsīl ṭarīḳı iledür murād budur ki herkes istiʿdādına göre müstefīż ve irşād-pezīr olur (27) farżā istiʿdādda nāḳıṣ olan mürīd mürşid-i kāmilden irşād taḥammül eylemez meger mürşid-i kāmil mürīdüñ (28) istiʿdādına göre tenezzül ide *aʿmeş* oldur ki anuñ çeşmi żaʿīf olup gözinüñ yaşı (29) aḳa [*aḫter* yılduz maʿnāsınadur].

Guften-i Peyġam-ber ʿaleyhi's-selām mer Zeydrā İn sırrā fāşter ezīn megū ve mutābaʿat nigeh dār [M261a] (1)

Ḥażret-i Resūlüñ ʿaleyhi's-selām Zeyde dimesi [B255b] beyānındadur ki bu sırrı bundan fāşrek söyleme (2) mutābaʿatı ḥıfẓ ṭut yaʿnī mutābaʿat eyle

3707 Guft Peyġam-ber ki aṣḥābī nucūm

Peyġam-ber ḥażreti ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem eytdi (3) ki benüm aṣḥābum kevākib gibidür *aṣḥābī ke'n-nucūm bieyyihim iḳtedeytum ihtedeytum*[1687] benüm aṣḥābum ki benüm vücūdumuñ (4) nūrı anlaruñ üzerine yaldıramışdur ve her biri ḳābiliyyeti miḳdārı benüm māh gibi rūşen ẓamīrümden bir pertev bulmışdur (5) anlar kevākib-i şevāḳıb gibidür her ḳanġısına iḳtidā eyledüñüz hidāyet bulduñuz [*nücūm* cemʿ-i necmdür]

Reh-revanrā şemʿ ü şeyṭanrā rucūm

(6) rāh-ı rāst ṭaleb idicilere şemʿdür zīrā ki anlarıla hidāyet müyesser olur ve şeyṭāna recmlerdür (7) zīrā şeyṭān anlaruñ yanına gelmege ḳādir degüldür *ve leḳad zeyyenne's-semā'e'd-dunyā bimeṣābīḥa ve ceʿalnāhā rucūmen li'ş-şeyāṭīni*[1688] [*rucūm* cemʿ-i recmdür]. (8)

3708 Her kesīrā ger budī an çeşm ü zūr

Her bir kimseye eger ol çeşm ü (9) ḳuvvet olayıdı

K'ū giriftī z'aftāb-ı çarḫ nūr

ki ol kimse felek āftābından nūr ṭutayıdı. (10)

3709 Key sitāre ḥācetestī ey ẕelīl

Ey ẕelīl sitāre ḳaçan ḥācet ü lāzım olurdı (11)

Ki budī bernūr-ı ḫurşīd ü delīl

[1687] "Ashâbım yıldızlar gibidir; onlardan hangisine uyarsanız hidâyete erersiniz." (Kuzâ'î, *Müsnedü'ş-Şihâb*, vr. 150b; İbn Abdi'l-Berr, *Câmi'ü'l-Beyâni'l-'İlm*, II/89-91; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, s. 48; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, vr. 35a.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 81-82.

[1688] "Andolsun ki biz, (dünyaya) en yakın olan göğü kandillerle donattık. Bunları şeytanlara atış taneleri yaptık." Mülk/5.

ki o sitāre āftābuñ nūrına delīl olayıdı yaʿnī eger herkes vaḥy-i İlāhīye istiʿdād (12) ṭutayıdı Peyġam-bere ḥācet olmazdı ve anuñ üzre kitāb nāzil olmazdı ve ḫalḳı inẕār u taḫvīf buyurmazlardı (13) ḥālen ki kitāb ve resūlsiz olmaz.

3710 Māh mīgūyed beḫāk ü ebr ü fey

Māh ḫāk ü ebr ü sāyeye dir yaʿnī (14) ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ḫalḳa dir [*fey* sāye maʿnāsınadur]

Men beşer būdem velī yūḥā iley

ben sizcileyin beşer idüm ammā baña (15) ḥażret-i Ḥaḳdan vaḥy olınur yaʿnī Ḫudāy Rabbu'l-ʿālemīn baña peyġām-berlik virüp beni sizden efḍal eyledi (16) *ḳul innemā ene beşerun miṯlukum yūḥā ileyye ennemā ilāhukum ilāhun vāḥid*[1689]. [A322b] [N178a]

3711 Çün şumā tārīk būdem dernihād

Nihād (17) u ṭabīʿatda sizcileyin tārīk ü tīre idüm yaʿnī ʿilm ü aḥkām-ı İlāhīden behre bulmamış idüm [*nihād* ṭabīʿat maʿnāsınadur] [H211a]

Vaḥy-i ḫurşīdem çünin nūrī bidād

(18) āftābuñ vaḥyi baña buncılayın bir nūr virdi tārīk iken münevver oldum murād faẓl-ı İlāhīden (19) baña risālet irişdi dimekdür *ḫurşīd*den murād ḥażret-i Ḫudādur *nūr*dan murād risāletdür ki anuñ (20) sebebi ile ḫalḳdan mümtāzdur.

3712 Ẓulmetī dārem benisbet bāşümūs

Şemslere nisbet bir ẓulmet ṭutaram yaʿnī āftāb-ı (21) ḥaḳīḳīye ve anuñ ṣıfātına nisbet bende ẓulmet vardur zīrā maḫlūḳ Ḫālıḳ gibi olmaḳ muḥāldür çünki ḥażret-i (22) Ḫudāyı āftāba teşbīh eylediler ḥażret-i Resūli ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem māha teşbīh eylediler pes *nūru'l-ḳameri mustefādun mine'ş-şemsi*[1690] (23) mūcebince māh āftāba nisbet ẓulmet ṭutar ammā şebüñ ẓulmātını defʿ itmekden ötüri nūr ṭutar (24) nite ki ḥażret-i Mevlānā buña işāret eyler [*dārem* fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür]

Nūr dārem behr-i ẓulmāt-ı nüfūs

ammā nüfūsuñ ẓulmātından (25) ötüri nūr ṭutaram yaʿnī ʿālem ḫalḳını ẓulmāt-ı küfr ü bidʿatdan ḫalāṣ idüp İslām rūşenligine irişdürmek (26) içün bende risālet nūrı vardur *şümūs* cemʿ-i şemsdür ki āftāb maʿnāsınadur *nüfūs*dan murād ḫalḳ-ı ʿālemdür (27) ki nefsüñ cemʿidür ki bunda ẕāt maʿnāsına. [B256a]

3713 Z'an żaʿīfem tā tu tābī āverī

[1689] "De ki: Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Bana ilâhınızın bir tek İlâh olduğu vahy olunuyor." Kehf/110.

[1690] "Ayın ışığı güneşten istifâde eder."

24 dārem fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür HNA: -MB

Ol sebebden żaʿīfem tā sen (28) bir ṭāḳat getüresin

Ki ne merd-i āftāb-ı enverī

zīrā rūşenrek āftābuñ merd ü lāyıḳı degülsin yaʿnī (29) māh dāyim āftābdan müstefīż olduġı gibi ben ḥażret-i Ḫudādan cüdā degülem dāyim andan müstefīżam ve ziyāde ḳavī vü [M261b] (1) münevverem benüm żaʿfum benüm tīreligümden ötüri degüldür ve benüm beşeriyyet ṣūretüm benden ötüri degüldür belki her ān (2) ḳābiliyyetüm miḳdārı size ifāża-yı nūrdan ḫālī degülem ammā sizüñ ẕātuñuzda istiʿdād noḳṣān olduġıyiçün (3) kemā-yenbaġī müstefīż olmaġa ḳābiliyyetüñüz yoḳdur *āftāb-ı enver*den murād bunda ḥażret-i Ḫudādur bi'ẕ-ẕāt (4) andan feyż mümkin degüldür pes nebī lāzımdur ve nebīden ṣoñra velī lāzımdur [*enverī*de yā ḫıṭāb içündür].

3714 Hem-çü şehd ü sirke derhem bāftem

(5) ʿAsel ve sirke biri biri ile mümtezic ü muḫteliṭ olduġı gibi ben daḫı mümtezic ü muḫteliṭ oldum [*şehd* ʿasel maʿnāsınadur]

Tā suy-ı renc-i ciger reh yāftem

(6) tā cigerde olan maraż cānibine yol buldum yaʿnī benüm size taʿlīm ü terbiye vü irşādum sizüñ ḳābiliyyetüñüze (7) göredür bu ḫuṣūṣda ben ṭabīb-i ḥāẕıḳam size lāzım olan ḥālāt cemīʿan kemā-yenbaġī benüm maʿlūmumdur.

3715 Çün ziʿillet vā rehīdī ey rehīn

(8) Ey maraża rehīn ü ḳarīn olan kimse çünki renc ü ʿilletden ḳurtulduñ (9)

Sirkerā büguẕār u mīḫor engebīn

sirkeyi terk eyle ve ʿasel ye zīrā sālik riyāżet ü ʿibādetde müntehī vü kāmil olduḳdan (10) ṣoñra tekrār aña riyāżet-i keşīre lāzım degüldür ve ḳalbi maḥabetullāh ile memlū olan kimseye umūr-ı dünyeviyye żarar eylemez (11) nite ki ḥażret-i Ḫudā buyurur *ricālun lātulhīhim ticāretun ve lā beyʿun ʿanẕikrillāhi*[1691] bu mertebede olanlara feyż [A323a] (12) bi'ẕ-ẕāt ḥażret-i Ḫudādan müyesserdür ve bunlar ziyāde riyāżete muḥtāc degüldür [*mīḫor* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

3716 Taḫt-ı dil maʿmūr şud pāk ezhevā

(13) Göñül taḫtı ki hevādan pāk olup maʿmūr oldı

Bervey er-Raḥman ʿale'l-ʿarşi'stevā

---

5 ʿAsel ve sirke biri biri ile mümtezic ü muḫteliṭ olduġı gibi ben daḫı mümtezic ü muḫteliṭ oldum MNAB: ʿAsel ve sirke gibi biri birine ḫalṭ eyledüm H

[1691] "Onlar, ne ticaret ne de alış-verişin kendilerini Allah'ı anmaktan ... alıkoyamadığı insanlardır." Nûr/37.

göñül (14) üzre bu āyet-i kerīmenüñ mażmūnı ḥāṣıl olur yaʿnī ḳalb ki mā-sivādan ḫālī vü pāk ola *ḳalbu'l-mu'mini ʿarşu'r-Raḥmāni*[1692] (15) mūcebince ḳalbe ḥażret-i Ḫudādan tecelliyāt irişür *er-Raḥmānu ʿale'l-ʿarşi'stevā*[1693] bunda (16) aḳvāl-i keşīre vardur ve murād budur ki ʿarş-ı ʿaẓīm bu ḳadar ʿaẓīm iken ẕāt-ı Ḫudāya nisbet lāşey' meşābesindedür. (17)

3717 Hükm berdil baʿd ezin bīvāsıṭa

Ḥaḳ kuned çün yaft dil in rābıṭa

Göñül çünki bu rābıṭa vü ittiṣāli buldı (18) bundan ṣoñra vāsıṭasız anuñ göñli üzre ḥażret-i Ḥaḳḳ ḥükm ü taṣarruf eyler mā-sivānuñ anda taṣarrufı olmaz zīrā (19) ḳalb beytullāh oldı ḥażret-i Mevlānā maʿārif-i İlāhiyye beyānına muḳayyed olmaġıla Zeydüñ ḳıṣṣasından ıraḳ düşdi (20) ve şimdi andan ferāġat idüp tekrār ḳıṣṣaya şürūʿ eylemege iʿtiẓār eyledi.

3718 İn suḫan pāyan nedāred Zeyd kū

(21) Bu söz ki murād maʿārif-i İlāhiyyedür pāyān u nihāyet ṭutmaz Zeyd ḳanı

Tā dehem pendeş ki rüsvāyī mecū

(22) ki rüsvāylıḳ isteme diyü tā aña pend virem yaʿnī esrārı keşf itme diyem bu söz ḥażret-i (23) Resūl ʿaleyhi's-selām ṭarafından olmaḳdan ḥażret-i Mevlānā ṭarafından olmaḳ rūşendür [bu sözler ḥażret-i Mevlānā ṭarafından olmaḳ rūşendür egerçi Sürūrī Efendi raḥmetullāhi ʿaleyh ḥażret-i Resūl ṭarafındandur dimişdür *mecū* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]. (24)

Rücūʿ beḥikāyet-i Zeyd

Zeydüñ ḥikāyetine rücūʿ beyānındadur [B256b]

3719 Zeydrā eknun neyābī k'ū giriḫt

Zeydi şimdi bulmazsun (25) zīrā Zeyd ḳaçdı

Cest ezṣaff-ı niʿāl ü naʿl riḫt

ṣaff-ı niʿālden ṣıçradı ve naʿlini dökdi (26) [N178b] yaʿnī yalın ayaḳ oradan firār idüp nāpeydā oldı yaʿnī tārik-i vücūd olup menāzil ḳaṭʿ eyledi *ṣaff-ı niʿāl*den (27) murād mertebe-yi beşeriyyetdür ki rūḥāniyyete nisbet ziyāde pestdür [*ṣaff-ı niʿāl* ayaḳḳabı çıḳacaḳ yerdür *niʿāl* cemʿ-i naʿldür].

[1692] "Mü'minin kalbi Rahmân'ın arşıdır." Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 92.
[1693] "Rahmân, Arş'a istivâ etmiştir." Tâhâ/5.

15 mūcebince ḳalbe ḥażret-i Ḫudādan tecelliyāt irişür er-Raḥmānu ʿale'l-ʿarşi'stevā MNAB: -H

23 bu sözler ḥażret-i Mevlānā ṭarafından olmaḳ rūşendür egerçi Sürūrī Efendi raḥmetullāhi ʿaleyh ḥażret-i Resūl ṭarafındandur dimişdür MHNA: -B / mecū nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür HNA: -MB

3720 Tū ki bāşī Zeyd hem ḫodrā neyaft

(28) Sen kim olasın ki Zeydi bulasın Zeyd hem kendüsini bulmadı nite ki ḥażret-i Bāyezīd-i Bisṭāmī eytmişdür ki otuz yıldur ki Bāyezīdi (29) żāyiʿ eylemişem [H211b]

Hem-çü aḫter ki berū ḫurşīd taft

kevkeb gibi ki anuñ üzerine āftāb yaldıradı yaʿnī āftābuñ [M262a] (1) ṭulūʿından kevkeb niçe maḥv olursa Zeyd daḫı ḥażret-i Ḫudānuñ kendüsine olan tecellīsinden öyle maḥv oldı (2) *yemḥullāhu mā yeşāʾu ve yuṯbitu*[1694] ḥükmince vāṣılīn ü ʿārifīnüñ ḳulūbından ġayruñ yād u (3) ẕikrini maḥv eyler ki umūr-ı dünyeviyyede bīʿaḳl olur ve kendünüñ ẕikr ü maḥabbetini iṯbāt eyler çünki maḥv u iṯbātdan söz (4) söyledi lācerem Ḫudāy taʿālādan maḥv u iṯbāt bulup kendüsini güm ü nāpeydā eyledi yaʿnī tecellī-yi İlāhī ve feyeżān-ı pād-şāhī (5) anuñ üzerine ġālib olup andan ḥavāss u nuṭḳ u fehm belki vücūdı daḫı maḥv oldı. (6)

3721 Nī ezū naḳşī biyābī ne nişān

Zeydden ne bir naḳş ne nişān bulursun

Nī kehī yābī berāh-ı keh-keşān

[A323b] (7) ne bir ṣaman bulursun ṣaman uġrusı yolı üzre yaʿnī hergiz Zeydden bir eṯer bulmazsun zīrā ʿāşıḳ ʿışḳ-ı İlāhīde (8) ol vaḳt kemālini bulur ve aña ḳurb u viṣāl müyesser olur ki bi'l-külliyye iżāfāt andan sāḳıṭ (9) ola [*keh-keşān* āsmānda bir nesnedür ki Türkçe aña ṣaman uġrusı dirler].

3722 Şud ḥavās u nāṭıḳa-y tābān-ı mā

Bizüm tābān u nūrānī ḥavāss ve ḳuvvet-i nāṭıḳamuz [*nāṭıḳaʾ-i*de hemze yā-yı sākine oḳunur vezn içün]

Maḥv-ı nūr-ı dāniş-i sulṭān-ı mā

(10) bizüm sulṭānumuzuñ ʿilmi nūrınuñ maḥvı oldı *sulṭān*dan murād ḥażret-i Ḫudādur maḥv (11) u iṯbātdan murād ḥuẕūẕ-ı nefsāniyyeyi maḥv idüp ḥuḳūḳ-ı Rabbāniyyeyi iṯbāt itmekdür yāḫud āṯār-ı beşeriyyeti (12) maḥv idüp envār-ı Eḥadiyyeti ṯābit eylemekdür pes anlar ki müşāhede-yi cemāle müstaġraḳlardur anlaruñ ẕikr ü fikrinde Ḫudāy (13) taʿālādan ġayrı olmaz ve cihānuñ işinde anlaruñ ʿaḳlı ḳalmaz Mecnūn Leylāya ʿāşıḳ olmaġıla cemīʿ nesneyi ferāmūş (14) idüp kendü vücūdından geçdi ʿuşşāḳ-ı Cemāl-i ezelī dünyā vü āḫıreti terk idüp vücūdlarını maḥv u ifnā (15) eylemeseler ʿaceb midür.

3723 Ḥisshā vü ʿaḳlhāşan derderūn

[1694] "Allah dilediğini siler, (dilediğini de) sabit bırakır." Ra'd/39.

Tecellī-yi İlāhī nūrına maġlūb olanlaruñ derūnlarında [B257a] (16) ḥisleri ve ʿaḳlları [*şān* İşāndan muḫaffefdür]

Mevcdermevc-i ledeynā muḥżarūn

ledeynā muḥżarūnuñ mevcinde mevcdür yaʿnī evliyāʾullāhuñ ḥisleri (17) ve ʿaḳlları ʿilm-i İlāhī deryāsına muttaṣıl olmış mevc gibidür nite ki *ve in kullun lemmā cemīʿun ledeynā muḥżarūn*[1695] (18) mūcebince cemīʿ-i mevcūdāt ʿilm-i İlāhīye ḥāżır u ẓāhir ise evliyāʾullāhuñ mevc meşābesinde (19) olan ḥisleri ve ʿaḳlları ol deryāya ittiṣāl sebebi ile cemīʿ-i eşyā anlara daḫı ẓāhir ü rūşendür. (20)

3724 Çün şeb āyed bāz vaḳt-i bār şud

Çünki şeb gele girü icāzet vaḳti oldı [*bār* bunda icāzet maʿnāsınadur]

Encüm-i pinhan şude berkār şud

(21) pinhān olmış kevākib kār üzre oldı yaʿnī ḫıdmet-i İlāhīye saʿy eyledi. (22)

3725 Bīhuşanrā vā dehed Ḥaḳ hūşhā

Bīhūşlara Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti girü hūşlar virür [*hūşhā*dan murād evliyādur]

Ḥalḳa ḥalḳa ḥalḳahā dergūşhā

(23) ol hūşlaruñ gūşlarında vāfir ḥalḳalar ve küpeler vardur yaʿnī hātifden anlaruñ gūşlarına irişür ki (24) ṭāʿat u ʿibādetde olup bir ān ġaflet üzre olmañuz. Beyt (25)

Şeb-i gūr ḫᵛāhī münevver çü rūz
Ezincā çerāġ-ı ʿamel berfurūz[1696]

3726 Pāy-kūban dest-efşan derşenā

Şenāda şevḳ u vecdden raḳṣ iderek (26) ḳalḳayarak semāʿ iderek el silkerek [*pāy-kūbān* ḳalġayaraḳ ve ḳalġayıcı maʿnāsına gelür]

Nāz-ı nāzan Rabbenā aḥyeytenā

Nāz iderek nāz iderek yaʿnī nāz u tefāḫurıla diyicileri ey bizüm Rabbümüz sen bizi iḥyā eyledüñ (27) bu āyet-i kerīmeye işāret eyler *Rabbenā emettene'ṯneteyni ve aḥyeytene'ṯneteyn*[1697] bir imātetden murād maḥabbet-i mā-sivā (28) ile ḳalbüñ ölmesidür ve bir imātetden murād ḫᵛāb sebebi ile ʿaḳllar bīfāyide olmasıdur bir iḥyādan murād (29) ḳalbüñ maḥabbet-i mā-sivādan pāk olmasıdur ve bir iḥyādan murād ḫᵛāb-ı

[1695] "Elbette onların hepsi (kıyamet gününde) karşımızda hazır bulunacaklar." Yâsîn/32.
[1696] "Kabir gecesinde gündüz gibi bir aydınlık istiyorsan burada amel çırasını yak."
26 pāy-kūbān ḳalġayaraḳ ve ḳalġayıcı maʿnāsına gelür HNA: -MB
[1697] "Rabbimiz, bizi iki defa öldürdün, iki defa dirilttin." Mü'min/11.

ġafletden dūr olmaḳdur āyet-i kerīmenüñ [M262b] (1) ẓāhir maʿnāsı murād degüldür belki murād olınan maʿnā budur.

3727 An cülūd u an ʿıẓām-ı rīḫte

Ol dökilmiş (2) postlar ve üstüḫᵛānlar [*ʿıẓām* cemʿ-i ʿaẓmdur üstüḫᵛān maʿnāsınadur]

Fārisan geşte ġubār engīḫte

toz ḳoparmış fārisler olmış yanī çüriyüp (3) perīşān olmış [A324a] postlar ve üstüḫᵛānlar emr-i İlāhī ile ziyāde çüst ü çāpük olup. (4)

3728 Ḥamle ārend ezʿadem sūy-ı vücūd

Ḳıyāmetde ʿademden vücūd cānibine ḥamle getürürler yaʿnī tevaḳḳufsız fermān-ı İlāhī (5) ile ketm-i ʿademden vücūd ṣaḥrāsına gelürler

Derḳıyāmet hem şekūr u hem künūd

ḳıyāmetde hem mü'min ve hem kāfir (6) *in kānet illā ṣayḥaten vāḥideten fe iẕā hum cemīʿun ledeynā muḥżarūn*[1698] [*derḳıyāmet*üñ maʿnāsı mışrāʿ-ı evvele ḳayd olındı *şekūr* ziyāde şükr idici maʿnāsınadur *künūd* şekūruñ żıddıdur].

3729 Ser çi mīpīçī kunī nādīdeyī

Ḥaşr (7) u neşre iḳrārdan başuñı ne çevirürsün ne görmezlenürsün ḥālā ki [N179a] bu ḳadar ḳudret ü ṣunʿ-ı İlāhīyi müşāhede (8) eylersün ḫıṭāb ḥaşruñ münkirlerinedür böyle diyü ḳıyāmete iḳrārdan niçün iʿrāż idüp iġmāż eylersün (9)

Derʿadem evvel ne ser pīçīdeyī

ʿademde evvel başuñı çevirmemişsün bu beyt beyt-i sābıḳa tefsīr [B257b] gibidür. (10)

3730 Derʿadem efşürde būdī pāy-ı ḫᵛīş

[H212a] ʿAdemde kendü ayaġuñı ṣıḳmış ve muḥkem başmış idüñ yaʿnī ʿinādile (11) oturmış ve zebān-ı ḥālile dimiş idüñ

Ki merā ki berkened ezcāy-ı ḫᵛīş

ki beni kendü yerümden kim (12) ḳoparur yaʿnī ʿademden beni vücūda kim getürür *e ve lemyera'l-insānu ennā ḫalaḳnāhu minnuṭfetin fe iẕā huve ḫaṣīmun mubīn* (13) *ve żarabe lenā meṡelen ve nesiye ḫalḳah ḳāle men yuḥyi'l-ʿıẓāme ve hiye ramīm ḳul yuḥyīhe'lleẕī enşe'ehā evvele merreh ve huve bikulli ḫalḳin ʿalīm*[1699] (14) evvel ʿadem-i ṣırf iken

---

[1698] "Olan müthiş bir sesten ibarettir. Bunun üzerine onların hepsi hemen huzurumuzda hazır bulunurlar." Yâsîn/53.

6 derḳıyāmetüñ maʿnāsı mışrāʿ-ı evvele ḳayd olındı HNAB: -M / şekūr ziyāde şükr idici maʿnāsınadur künūd şekūruñ żıddıdur MHNA: -B

[1699] "İnsan görmez mi ki, biz onu meniden yarattık. Bir de bakıyorsun ki, apaçık düşman kesilmiş. Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal getirmeye kalkışıyor ve: 'Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?'

vücūda gelmemege ḳādir olmaduñ ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti seni (15) vücūda getürdi baʿde'l-mevt seni iḥyā itmege ḫod ḳādirdür pes ne sebebden sefāhatuñdan inkār üzre olup (16) ḥażret-i Ḥaḳdan ḫavf eylemezsün [*berkened* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i ġāyibdür].

3731 Mīnebīnī ṣunʿ-ı Rabbānītrā

Senüñ Rabbānīñüñ ṣunʿını görmezsün (17) yaʿnī ḥażret-i Ḫudānuñ sende olan ṣunʿını görmez misin

Ki keşīd ezmūy-ı pīşānītrā

ki ḥażret-i Ḥaḳḳ seni alnuñ (18) ṣaçından çekdi yaʿnī *mā mindābbetin illā huve āḫiẓun bināṣıyetihā*[1700] ḥażret-i Ḫudā dest-i ḳudreti ile senüñ (19) pīşānuñı ṭutdı ve vücūd u dünyā cānibine çekdi [*pīşānī* alın maʿnāsınadur].

3732 Tā keşīdet enderin envāʿ-ı ḥāl

Tā seni envāʿ-ı (20) ḥāle çekdi yaʿnī ʿademden āb-ı menī ve andan ʿalaḳa vü mużġa vü ʿıẓām ve aḥsen-i taḳvīm mertebesine irişüp (21) ṭufūliyyet ü şebāb ve pīrlik zemānını gördüñ ve bu esnāda bu ḳadar gūnāgūn aḥvāle vāṣıl olduñ bu mezkūrāt cemīʿan (22) ḥażret-i Ḫudānuñ ṣunʿı ile olur

Ki nebūdet dergümān u derḫayāl

ki senüñ ẓannuñda ve ḫayālüñde (23) olmadı yaʿnī hīç ḫāṭıruña ḫuṭūr eylemedi.

3733 An ʿadem ūrā hemāre bendeest

Ol ʿadem dāyimā ḥażret-i Ḫudāya (24) bende vü muṭīʿdür *hemāre* hemīşe maʿnāsınadur

Kār kun dīvā Süleyman zindeest

ey dīv kār (25) u ḫıdmet eyle Süleymān diridür yaʿnī ey nefs bir dem fermān-ı İlāhīye muḫālefet eyleme zīrā ḥażret-i Ḫudā Ḥayy-ı lāyemūtdur [*dīvā*da elif nidā içündür]. (26)

3734 Dīv mīsāzed cifānin ke'l-cevāb

Dīv kāseler [A324b] düzer cevāb gibi *cifān* kāseler (27) maʿnāsınadur cevāb ḥavż-ı kebīr maʿnāsınadur nite ki bu āyet-i kerīmeden maʿlūmdur *yaʿmelūne lehu mā yeşā'u minmeḥārībe ve temāṯīle ve cifānin ke'l-cevābi*[1701] (28)

Zehre nī tā defʿ gūyed yā cevāb

---

diyor. De ki: Onları ilk defa yaratmış olan diriltecek. Çünkü O, her türlü yaratmayı gayet iyi bilir." Yâsîn/77-79.

16 berkened fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i ġāyibdür HNA: -MB

[1700] "Çünkü yürüyen hiçbir varlık yoktur ki, O, onun perçeminden tutmuş olmasın." Hûd/56.

[1701] "Onlar Süleyman'a kalelerden, heykellerden, havuzlar kadar (geniş) leğenlerden, ... ne dilerse yaparlardı." Sebe/13.

dīvüñ zehre vü ḳudreti (29) yoḳ tā defʿ veyā cevāb diye yaʿnī anı kendüsinden menʿ idüp ḥażret-i Süleymāna muḫālefet ide bāḫuṣūṣ ki Süleymān [M263a] (1) maḫlūḳdur.

3735 Ḫᵛīşrā bin çun hemīlerzī zibīm

Kendüñi gör mevt ḫavfından niçe ditrersün [*bīn* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür] (2)

Mer ʿademrā nīz lerzan dan muḳīm

ʿademi daḫı Allāh taʿālāẖnuñ ḫavfından dāyim ditreyici bil ki vücūda gelmege emr itdügi (3) gibi fevrī gelür.

3736 V'er tu dest endermenāṣıb mīzenī

Ve ger sen manṣıblara el urasın yaʿnī senüñ (4) mülk ü māl ve ʿizzet ü celāl ü ʿaẓametüñ ola

Hem zitersest an ki cānī mīkenī

hem ḫavfuñdandur ol ki ziyāde (5) elem çeker ve cān çekişürsün zīrā her ne ḳadar ki dünyāya taʿalluḳ u ḳudretüñ ziyāde ola andan firḳat müşkilrek (6) olur.

3737 Her çi cüz ʿışḳ-ı Ḫudā-yı aḥsenest

Her ne ki aḥsen ü maḥbūbrek Ḫudānuñ ʿışḳ u maḥabbetidür (7)

Ger şeker-ḫᵛārist an can kendenest

ẓāhir egerçi o şeker yiyicilikdür ammā maʿnāẖda cān çekişmekdür bu hem maʿnāẖdur (8) eger şeker [B258a] yiyicilik ise daḫı ol nesne cān çekişmekdür ve ziyāde ʿaẕāb-ı elīmdür.

3738 Çist can-kenden suy-ı merg āmeden

(9) Cān kenden nedür mevt cānibine gelmekdür [*merg āmedenest* taḳdīrindedür]

Dest derāb-ı ḥayātī nāzeden

bir āb-ı ḥayāta (10) el urmamaḳdur yaʿnī ʿamel-i ṣāliḥe saʿy eylememekdür *el-mu'minūne lāyemūtūne*[1702] ḥasebince ḥaḳīḳatda mevt ʿaẕāb-ı āḫıretdür (11) *āb-ı ḥayāt*dan murād ʿamel-i ṣāliḥdür pes şol kimse ki ʿamel-i ṣāliḥe muḳārin ola aña mevt yoḳdur. (12)

3739 Ḫalḳrā dü dīde derḫāk ü memāt

Ḫalḳuñ iki gözi ḳabr ü mevtdedür yaʿnī ḫalḳ-ı ʿālem bu iki nesneden ziyāde ḫavf (13) eylerler [*ḫāk*den murād bunda ḳabr maʿnāẖsınadur]

Ṣad güman dārend derāb-ı ḥayāt

āb-ı ḥayātda yüz ẓann dutarlar yaʿnī cihānda āb-ı ḥayāt yoḳ (14) ẓann eylerler.

3740 Cehd kun tā ṣad güman gerded neved

[1702] "Mü'minler ölmez."

Cehd eyle tā yüz ẓann ṭoḳsan ola yaʿnī riyāżet (15) ü ʿibādete saʿy idüp esrār-ı İlāhiyyeye ve muġayyebāt-ı ḫafiyyeye ıṭṭılāʿ sebebi ile şekk ü ẓannuñ baʿżısından necāt (16) u ḫalāṣ ṭaleb eylemek gerekdür [*neved* ṭoḳsan maʿnāsınadur]

Şeb birev v'er tū buḫusbī şeb reved

Gice yüri ve ger sen uyuyasın gice gider (17) yaʿnī gice ile ṭāʿat u ʿibādetde olup ʿömr-i ʿazīzi żāyiʿ eyleme. Beyt (18)

Mekun ʿumr żāyiʿ beefsūs u ḥayf
Ki furṣat ʿazīzest ve'l-vaḳt seyf[1703] [N179b]

3741 Derşeb-i tārīk cūy an rūzrā

Ol (19) rūzı ḳarañu gicede iste

Pīş kun an ʿaḳl-ı ẓulmet sūzrā

ol ẓulmet yaḳıcı ʿaḳlı öñüñe eyle yaʿnī ʿaḳl-ı maʿāda (20) tābiʿ olup maḥabbet-i mā-sivā ẓulmetini ḳalbüñden maḥv u refʿ eyle tā ki rūz-ı [H212b] saʿādet viṣāl-i İlāhī āftāb-ı tābān gibi (21) ṭulūʿ idüp seni rūşen ü münevver ide [A325a] *ve mā ūtītum minşey'in fe metāʿu'l-ḥayāti'd-dunyā ve zīnetehā ve mā ʿindellāhi ḫayrun ve ebḳā e fe lātaʿḳilūn*[1704]. (22)

3742 Derşeb-i bed-reng bes nīkī buved

Bed-reng ve siyāh şebde (23) çoḳ eylik ve menāfiʿ olur

Āb-ı ḥayvan cüft-i tārīkī buved

āb-ı ḥayāt ẓulmetüñ cüft ü ḳarīni (24) olur yaʿnī ẓulmetde āb-ı ḥayāt olduġı gibi leyl-i muẓlimde elṭāf-ı İlāhiyye ve esrār-ı ḫafiyyeye müşāhede-yi Cemāl-i ezelī (25) vardur ehl-i taḥḳīḳ ḳatında *ẓulmāt*dan murād şeb-i tārīkdür *āb-ı ḥayāt*dan murād şebde olan ṭāʿat (26) u ʿibādetdür nite ki ḥażret-i Ḫudā kendünüñ ḥabībine ḫıṭāben buyurmışdur *ve mine'l-leyli fe tehecced bihi nāfileten lek ʿasā en yebʿaṣeke Rabbuke maḳāmen maḥmūdā*[1705]. (27)

3743 Ser ziḫuften key tuvan berdāşten

Uyumaḳdan baş (28) ḳaldurmaḳ ḳaçan mümkindür

Bā çünin ṣad tuḫm-ı ġaflet kāşten

[1703] "Ömrünü pişmanlık ve hayıflanma ile zâyi etme, çünkü fırsat aziz ve vakit kılıçtır."
[1704] "Size verilen şeyler, dünya hayatının geçim vasıtası ve süsüdür. Allah katında olanlar ise, daha hayırlı ve daha kalıcıdır. Hâla buna aklınız ermeyecek mi?" Kasas/60.
[1705] "Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus bir nafile olmak üzere namaz kıl. (Böylece) Rabbinin, seni, övgüye değer bir makama göndereceği umulur." İsrâ/79.

yüz ġaflet toḫumını ekmegile bunda *tuḫm-ı ġaflet*den murād (29) ṭaʿām-ı vāfir ve āb-ı bisyār ve pister-i nermde ḫᵛāb ve kār-ı dünyā fikrinde olmaḳdur bu endīşe ile ḫᵛāba giden [M263b] (1) kimse ḳanda mümkindür ki gicede bīdār olup ṭāʿat u ʿibādete ḳalḳa [*kāşten* ekmek maʿnāsınadur].

3744 Ḫᵛāb mürde luḳma mürde yār şud

(2) Ḫᵛāb ölmiş loḳma ölmiş biri birine yār oldı yaʿnī ḫᵛāb ve ṭaʿām sebebi ile kişi cāmid meşābesinde olur [*ḫᵛāb* mużāf olmamaḳ rūşendür] (3)

Ḫᵛāce ḫuft u düzd şeb berkār şud

ḫᵛāce uyudı ve gice düzd kār u maṣlaḥat üzre oldı yaʿnī ġaflet (4) peydā oldı pes anlar ki ḫᵛāb ve ṭaʿām ve şehvete muḳayyedlerdür ʿömrleri ġafletile güzer eyler ammā anlar ki bīdārlardur (5) anlar ṭālib-i dīdārdur.

3745 Tū nemīdānī ki ḫaşmānet kiyend

Sen bilmezsün ki senüñ düşmenlerüñ kimlerdür ki seni (6) ṣırāṭ-ı müstaḳīmden [B258b] dūr u baʿīd itmege saʿy u iḳdām gösterürler

Nāriyan ḫaşm-ı vücūd-ı ḫākiyend

āteşe mensūb (7) olanlar ḫākden ḫalḳ olınmışa düşmenlerdür *nāriyan*dan murād şeyāṭīn ü cinniyāndur ki nārdan maḫlūḳlardur (8) *innehu yerākum huve ve ḳabīluhu minḥayşu lāteravnehum*[1706] ḥükmince şeyāṭīnden ziyāde ḥaẕer lāzımdur zīrā mekr ü ḥīlelerine nihāyet (9) yoḳdur ve hem anlar insānı görürler insān anları görmez.

3746 Nār ḫaşm-ı āb u ferzendān-ı ust

Āteş ābuñ ve anuñ (10) ferzendlerinüñ düşmenidür *ferzendān-ı āb*dan murād ābıla neşv ü nemā bulanlardur

Hem-çünan ki āb-ı ḫaşm-ı cān-ı ust

(11) ancılayın ki āb āteşün cānınuñ düşmenidür ki anı maḥv u nāpeydā eyler.

3747 Āb āteşrā küşed zīrā ki ū

(12) Āb āteşi depeler zīrā ki āteş [*küşed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Ḥaşm-ı ferzendān-ı ābest ü ʿadū

ābuñ ferzendlerinüñ (13) ḫaşm u düşmenidür pes bi'ż-żarūrī āb u āteş biri birine düşmendür.

3748 Baʿd ezān in nār nār-ı şehvetest

Andan (14) ṣoñra ki murād nār-ı şeyāṭīndür bu nār ki direm şehvet nārıdur

K'enderū aṣl-ı günāh u zelletest

[1706] "Çünkü o ve yandaşları, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler." A'râf/27.

zīrā (15) nār-ı şehvetde günāh u ḫaṭānuñ aṣlı vardur zīrā şeyāṭīn ki insānı ıḍlāl eyler aña sebeb şehvetdür pes şeyāṭīn benī-ādemi (16) nefs ü şehvet sebebi ile ṭarīḳ-ı Ḥaḳdan çıḳarur zīrā nefs ziyāde mekkārdur şeyāṭīne hīç andan münāsib (17) ü muvāfıḳ bir nesne yoḳdur [*zellet* ḫaṭā maʿnāsınadur].

3749 Nār-ı bīrūnī beābī bü'fsered

Ẓāhirī āteş bir miḳdār ābıla müncemid ü mürde (18) olur [A325b]

Nār-ı şehvet tā bedūzaḫ mībered

ammā şehvet āteşi ṣāḥibini tā dūzaḫa iledür.

3750 Nār-ı şehvet mīneyārāmed beāb

(19) Şehvet ü nefs āteşi āb-ı ẓāhirile maḥv u sākin olmaz

Z'an ki dāred ṭabʿ-ı dūzaḫ derʿazāb

(20) zīrā ki āteş-i şehvet dūzaḫ ṭabʿını ṭutar ʿazāb u elemde zīrā *yevme neḳūlu licehenneme hel imtele'ti ve teḳūlu hel minmezīd*[1707] (21) ḥükmince dūzaḫ nite ki pür olmaz hem-çünān nefs ü şehvet hīç bir nesne ile ḳanāʿat-pezīr olmaz (22) pes nefs ü şehvet āteşini söndürmek ziyāde ṣaʿb u müşkildür.

3751 Nār-ı şehvetrā çi çāre nūr-ı dīn

Şehvet (23) āteşine çāre nedür dīn-i mübīnüñ nūrıdur

Nūrikum eṭfā'e nāre'l-kāfirīn

kelām-ı mezkūruñ (24) ṣıḥḥatı bu ḥadīsden rūşendür ḥadīs-i şerīf budur *teḳūlu cehennemu cuz yā mu'mine fe inne nūrike ḳad aṭfa'e nāri*[1708] (25) mışrāʿuñ maʿnāsı budur ey mü'minler sizüñ nūruñuz kāfirlerüñ yaʿnī kāfirler içün müheyyā olınan āteşi söndürdi (26) *nūr*dan murād ṭāʿat u ʿibādet nūrıdur [*nāre'l-kāfirīn*de nār menṣūbdur].

3752 Çi küşed in nārrā nūr-ı Ḫudā

Bu nārı ki murād (27) āteş-i şehvetdür ne söndürür ḥażret-i Ḫudānuñ nūrı söndürür

Nār-ı İbrāhīmrā sāz ūstā

ḥażret-i (28) İbrāhīmüñ nārını ustād düz yaʿnī ḥażret-i Ḫudāy ʿazze ve celle ḥażret-i İbrāhīm içün yaḳduḳları āteşi luṭfından (29) nūrıyıla niçe söndürdi ise nefs ü şehvet āteşini nūrıyıla söndürür bu ḫuṣūṣa andan ġayrı bir kimse ḳādir [N180a] olmaz. [M264a] (1)

3753 Tā zinār-ı nefs-i çün Nümrūd-ı tū

[1707] "O gün cehenneme, doldun mu, deriz. O da, daha var mı, der." Kâf/30.

[1708] "Cehennem: Ey Mü'min! Çabuk geç. Zîrâ nûrun ateşimi söndürecek." (Beyhakî, *Şu'abü'l-Îmân*, vr. 45b; Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, vr. 101a; Sehâvî, *el-Makâsıd*, s. 160; Suyûtî, *el-Câmi'u's-Sağîr*, I/133.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 102-103.

Tā senüñ Nemrūd gibi nefsüñüñ āteşinden [*nefs-i çün*de nefs mużāfdur]

Vā rehed in cism hem-çün ʿūd-ı tū

(2) senüñ bu ʿūd gibi cismüñ ḳurtula [B259a] pes ḥażret-i [H213a] Ḫudāya tevekkül idüp ṭāʿat u ʿibādete saʿy eyle tā ki luṭf-ı İlāhī (3) ile vücūduñ nefs ü şehvet āteşinden ḫalāṣ müyesser ola.

3754 Şehvet-i nārī biranden kem neşud

Āteşe mensūb (4) şehvet sürmegile yaʿnī taṣarrufıla nāḳıṣ olmadı yaʿnī bir kimse her ne ḳadar ki nefsüñ murādātını vire nefsden (5) ebedī ārzū ve meyl munḳaṭıʿ olmaz belki ziyāde olur [andan murād murādāt-ı nefsüñ ḥuṣūlidür]

Ū bumanden kem şeved bīhīç bud

hīç şekk ü çāresiz (6) şehvet nārı ḳalmaġıla nāḳıṣ olur yaʿnī nefsüñ maġlūb u zebūn olması nefs-i şehvet-pereste tābiʿ (7) olmamaġıla müyesser olur.

3755 Tā ki hīzüm mīnehī berāteşī

Mādām ki bir āteş üzre hīzüm ḳorsun (8)

Key bümīred āteş ezhīzüm-keşī

āteş hīzüm çekicilikden ḳaçan ölür yaʿnī dembedem ki āteşe hīzüm ḳona ol āteş (9) sönmez.

3756 Çün ki hīzüm bāz gīrī nār mürd

Çünki āteşden hīzümi girü ṭutasın yaʿnī āteşe hīzüm ḳomayasın (10) hemān dem āteş söndi murād çünki nefsüñ murādlarını virmeyüp dāyim ṭāʿat u ʿibādetde olasın (11) nefs elbette zebūn u maġlūb olur dimekdür

Z'an ki taḳvā āb sūy-ı nār bürd

zīrā ki taḳvā āteş cānibine āb (12) iltdi yaʿnī āb ẓāhirī āteşi söndürdügi gibi taḳvā āteş-i şehveti ve āteş-i dūzaḫı söndürüp [A326a] maḥv u (13) nāpeydā eyler.

3757 Key siyeh gerded ziāteş rūy-ı ḫūb

Ḫūb u zībā yüz āteşden ḳaçan siyāh olur (14)

K'ū nehed gül-gūne eztaḳve'l-ḳulūb

ki ol rūy kendüsine taḳve'l-ḳulūbdan gül-gūne ḳoya yaʿnī kendüsini (15) taḳvādan müzeyyen ide pes nūr-ı dīni bu dünyāda taḥṣīl itmek gerek tā ki āḫıretde saʿādet-i ebediyyeye vuṣūl bulup (16) derecāt-ı ʿāliyeye vāṣıl ola nite ki ḥażret-i Ḫudā buyurmışdur (17) *e lā inne evliyā'allāhi lā ḫavfun ʿaleyhim ve lā hum yaḥzenūn elleẕīne*

---

1 nefs-i çünde nefs mużāfdur MH: nefs çünde nefs mużāf degüldür NA, -B
5 andan murād murādāt-ı nefsüñ ḥuṣūlidür H: -MNAB

āmenū ve kānū yetteḳūn lehumu'l-buşrā fi'l-ḥayāti'd-dunyā ve fi'l-āḫıreti[1709] pes (18) bundan maʿlūm oldı ki nār-ı şehveti söndürmege taḳvā ve iḫlāṣ ābı lāzım oldugı gibi ẓāhirī āteşi söndürmege seḫāda (19) iḫlāṣ lāzımdur nite ki bu ḥikāyetde bu maʿnā beyān olınur [*gül-gūne* ḳızılca ki ʿavretler yüzlerine sürerler].

Āteş üftāden derşehr beeyyām-ı ʿUmer rażıyallāhu taʿālā ʿanh (20)

Ḥażret-i ʿÖmer zemānında rażıyallāhu taʿālā ʿanh şehre āteş düşmesi beyānındadur (21)

3758 Āteşī üftād derʿahd-i ʿUmer

Ḥażret-i ʿÖmerüñ rażıyallāhu ʿanh ḫılāfeti zemānında şehre ʿaẓīm āteş düşdi yaʿnī vāḳıʿ oldı (22)

Hem-çü çūp-ı ḫuşk mīḫord ū ḥacer

ḥaceri ol āteş ḳurı çöp gibi yidi yaʿnī ḳurı çöpleri niçe yaḳarsa (23) ṭaşı öyle yaḳdı.

3759 Derfütād enderbinā vü ḫānehā

Ol āteş binā ve ḫānelere düşdi (24)

Tā zed enderperr-i murġ u lānehā

āteş tā murġuñ ḳanadına ve yuvalarına urdı yaʿnī dıraḫtlarda olan murġlar ve (25) yuvalar yandı [*lāne* yuva *lānehā* yuvalar maʿnāsınadur].

3760 Nīm-i şehr ezşuʿlehā āteş girift

Şehrüñ nıṣfını şuʿlelerden āteş ṭutdı ve yaḳdı (26)

Āb mītersīd ezān u mīşigift

āb ol āteşden ḳorḳdı ve āteşüñ bu ḥiddetine müteʿaccib oldı (27) āteş vaṣfınuñ bu mübālaġasında tenbīh budur ki çün [B259b] āteş-i dünyā ṭuġyān göstere ābıla sönmez çünki āteş-i dūzaḫ ḥiddet (28) ide anı söndürmek ḳanda müyesser olur.

3761 Meşkhā-yı āb u sirke mīzedend (29)

Berser-i āteş kesān-ı hūşmend

ʿĀḳıl kimseler āteşüñ başı üzre āb u sirke meşklerini urdılar yaʿnī āteşi [M264b] (1) söndürmek içün meşklerile āb u sirke getürüp āteşüñ üzerine dökdiler *meşk* ṭulum *meşkhā* āb ve (2) *meşkhā* sirke taḳdīrinde olmaḳ rūşendür bunda tenbīh budur ki şehvet ü dūzaḫ āteşini söndürmege ʿāḳıllar (3) saʿy eylerler cümlenüñ ḫāṭırlarına daḫı gelmez.

3762 Āteş ezistīz efzun mīşudī

Āteş ʿinādından (4) ziyāde olurdı yaʿnī āb u sirkeden hīç fāyide olmadı [*istīze* ʿinād maʿnāsınadur]

[1709] "Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyecekler de." Yûnus/62.

Mīresīd ūrā meded ezbīḥadī

gūyiyā ol (5) āteşe ḥażret-i Ḫudādan meded ü muʿāvenet irişürdi *mīşudī* oldı ve *mīresīd* irişdi maʿnāsına (6) hem bunda mümkindür çün gördiler ki sönmege imkān yoḳdur.

3763 Ḫalḳ āmed cānib-i ʿUmmer şitāb

Āteşden (7) şikāyet itmek içün ḫalḳ sürʿatile emirü'l-mü'minīn ḥażret-i ʿÖmerüñ rażıyallāhu ʿanh cānibine geldi (8)

K'āteş-i mā mīnemīred hīç ezāb

böyle diyü ki bizüm āteşümüz ābdan hīç ölmez yaʿnī ābdan sönmez belki āb u sirke aña nefṭ gibi (9) oldı [A326b] [āteşe nisbet mā lafẓı yerindedür zīrā mā lisān-ı ʿArabīde āb maʿnāsına gelür].

3764 Guft ān āteş ziāyāt-ı Ḫudast

Ḥażret-i ʿÖmer rażıyallāhu ʿanh ḫalḳa eytdi ol āteş (10) ḥażret-i Ḫudānuñ ʿalāmetlerindendür yaʿnī emr-i İlāhī ile olmışdur [*āyāt* ʿalāmāt maʿnāsınadur]

Şuʿleyī ezāteş-i buḫl-i şumast

[N180b] (11) ammā maʿnāda sizüñ buḫlüñüz āteşinden bir şuʿledür yaʿnī bu āteşe sebeb sizüñ buḫlüñüzdür. [H213a]

3765 Āb bü'gzārīd ü nan ḳısmet kunīd

(12) Āteşe āb dökmegi ḳoñuz ve fuḳarāya nān ḳısmet ü iḥsān eyleñüz baʿż-ı nüsaḫda böyledür (13)

Āb u sirke çist nan ḳısmet kunīd

āb u sirke nedür yaʿnī bunlaruñ āteşe nefʿi yoḳdur nān ḳısmet eyleñüz yaʿnī Allāh içün (14) fuḳarāya nān virüñüz

Buḫl bü'gzārīd eger āl-i menīd

buḫli terk eyleñüz eger benüm ālüm iseñüz yaʿnī baña tābiʿ (15) olup sözümi ḳabūl eylerseñüz ḥażret-i Ḫudānuñ ḫaşmından necāt bulursuñuz nite ki ḥażret-i Resūlullāh sallallāhu (16) ʿaleyhi ve sellem buyurdı *inne'ṣ-ṣadaḳate tuṭfī ġażabe'r-Rabbi*[1710] [*buḫl* baḫīllik maʿnāsınadur].

3766 Ḫalḳ guftendeş ki derbü'gşūdeyīm

(17) Ḫalḳ emīrü'l-mü'minīn ḥażret-i ʿÖmere rażıyallāhu ʿanh eytdiler ki bāblar mı açmışuz

Mā saḫī v'ehl-i fütüvvet būdeyīm

---

9 āteşe nisbet mā lafẓı yerindedür zīrā mā lisān-ı ʿarabīde āb maʿnāsına gelür HNAB: -M

[1710] "Muhakkak, sadaka Rabb'in gazabını söndürür."

(18) biz saḫī vü ehl-i fütüvvet olmışuz yaʿnī dāyim ʿaṭā vü keremden ḫālī degülüz.

3767 Guft nan derresm ü ʿādet dādeyīd

(19) Ḥażret-i ʿÖmer rażıyallāhu ʿanh ḫalḳa eytdi nānı resm ü ʿadetde virmişsüz yaʿnī iḥsān u keremüñüz (20) nām u şöhret içündür

Dest ezbehr-i Ḫudā ne'gşādeyīd

Allāh içün el açmamışsuz yaʿnī fuḳarāya itdügüñüz (21) iḥsān u kerem Allāh içün degüldür iḥsān u kerem vaḳtinde niyyetüñüz faḳīrlerüñ murād u ḥāceti ḥāṣıl olsun (22) diyü virmezsüñüz.

3768 Behr-i faḫr u behr-i bevş ü behr-i nāz

Belki fuḳarāya olan iḥsānuñuz tefāḫur u ʿaẓamet [B260a] ü nāzdan (23) ötüridür [*bevş* ʿaẓamet maʿnāsınadur]

N'ezberāy-ı ters ü taḳvā vü niyāz

āteş-i dūzaḫ ḫavfından ve ṭāʿat u ʿibādetden (24) ve niyāz u iḫlāṣdan ötüri degüldür [*ters*den murād ḫavf-ı cezā olmaḳ cāyizdür] *itteḳu'n-nāre velev bişıḳḳı temretin*[1711].

3769 Māl tuḫmest ü beher şūre menih

(25) Māl toḫumdur ve anı her şūre yere ḳoma yaʿnī *ed-dunyā mezraʿatu'l-āḫıreh*[1712] mūcebince ṣevāb-ı āḫıret ḳaṣdına māluñı (26) fāsıḳlara ve ẓālimlere virme zīrā ṣevābdan behre bulmazsun [*māl* mużāf degüldür]

Tīġrā derdest-i her reh-zen medih

her (27) reh-zenüñ eline tīġ virme yaʿnī feseḳa ve ẓalemeye māl u ḳudret virmek yol kesicinüñ eline hemān tīġ virmekdür ki (28) ḫaṭā-yı maḥżdur [*reh-zen* yol kesici].

3770 Ehl-i dinrā bāz dān ezehl-i kīn

Dīn ehlini kīn ehlinden girü bil yaʿnī ṣāliḥi ẓālimden (29) farḳ idüp māluñı lāʿale't-taʿyīn her kime olursa virme

Hem-nişīn-i Ḥaḳ bucū bāū nişīn

[M265a] (1) Ḥaḳḳuñ maḳbūlini iste anuñıla otur yaʿnī *men erāde en yeclise maʿallāhi fe'l-yeclis maʿaehli't-taṣavvufi*[1713] (2) ḥasebince maḳbūlān-ı Ḥaḳḳıla muṣāḥabet ü muḳārenet eyle.

3771 Her kesī berḳavm-i ḫod īṣār kerd

[1711] "Hurmanın yarısıyla da olsa ateşten korunun."
[1712] "Dünyâ, âhiretin tarlasıdır." Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 1, s. 364.
28 reh-zen yol kesici H: -MNAB
[1713] "Kim Allâh ile berâber oturmak isterse tasavvuf ehli ile otursun."

Her bir kimse (3) kendünüñ ḳavmi üzre īṯār u iḥsān [A327a] eyledi [*īṯār* seḫā ve iḥsān eylemek maʿnāsınadur]

Kāġa pindāred ki ū ḫod kār kerd

nādān ṣanur ki (4) ol nādān ḫod maḳbūl iş eyledi yaʿnī bīçāre nādān ṣuleḥāya ṭālib olmayup ekṯer-i ṣadaḳa vü iḥsānını (5) riyā vü şöhret ṭarīḳı ile feseḳaya ve ẓalemeye virdi ve zuʿm-ı fāsidi üzre ṣandı ki maḳbūl u maʿḳūl iş (6) eyledi *kāġa* nādān maʿnāsınadur pes maʿḳūl olan budur ki māl u ṣadaḳayı ṣuleḥānuñ fuḳarāsına (7) vireler çün ḥażret-i ʿÖmerüñ kelāmından maʿlūm oldı ki ʿamelde iḫlāṣ gerekdür pes iḫlāṣ ögrenüp anuñıla ʿamel itmek (8) gerekdür bu sebebden ḥażret-i ʿAlīnüñ ḥikāyetini getürdi tā ḫalḳ iḫlāṣ ögrenüp aña münāsib ʿamel (9) eyleyeler.

Ḫudū endāḫten-i ḫaṣm derrūy-ı emīrü'l-mü'minīn ʿAlī kerremellāhu vecheh ve endāḫten-i ʿAlī raẓıyallāhu ʿanh şemşīr ezdest (10)

Ḥażret-i ʿAlī ile raẓıyallāhu ʿanh ceng iden ḫaṣm ḥażret-i ʿAlīnüñ kerremellāhu vecheh (11) yüzine tükürmesi ve ḥażret-i ʿAlī raẓıyallāhu ʿanh elinden ḳılıcı atması beyānındadur *ḫudū* ḫayū tükrük

3772 Ezʿ Alī āmūz iḫlāṣ-ı ʿamel

(12) ʿAmelüñ iḫlāṣını ḥażret-i ʿAlīden ögren raẓıyallāhu ʿanh [*āmūz* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Şīr-i Ḥaḳrā dan muṭahhar ezdaġal

(13) ḥażret-i Ḥaḳḳuñ arslanını daġal u ḥīleden pāk bil.

3773 Derġazā berpehlevānī dest yaft

(14) Ġazāda bir pehlevān üzre el buldı yaʿnī ġālib oldı

Zūd şemşīrī berāverd ü şitaft

(15) fevrī ʿAlī şemşīrini ʿuryān eyledi ve anuñ üzerine ivdi yaʿnī anı ḳatl itmege istiʿcāl eyledi. (16)

3774 Ū ḫudū endaḫt derrūy-ı ʿAlī

Ol pehlevān ḥażret-i ʿAlīnüñ mübārek yüzine ḫudū atdı yaʿnī tükürdi (17)

İftiḫār-ı her nebī vü her velī

ki ol ʿAlī her nebīnüñ ve her velīnüñ iftiḫārıdur yaʿnī cemīʿ-i enbiyā vü evliyānuñ (18) faḫr u maḳbūlidür.

3775 An ḫudū zed berruḫī ki rūy-ı māh

Ol pehlevān bir yüze tükürdi ki māhuñ yüzi (19)

Secde āred pīş-i ū dersecdegāh

secde idecek yerde ol yüzüñ öñine secde getürür (20) yaʿnī yüzi māhdan münevverdür.

3776 Derzemān endaḫt şemşīr an ʿAlī

Fevrī ol ʿAlī şemşīrini [B260b] elinden (21) yere atdı [*derzemān* fevrī maʿnāsınadur]

Kerd ū enderġazāeş kāhilī

ḥażret-i ʿAlī kerremellāhu vecheh [N181a] ol pehlevānuñ [H214a] ġazā vü muḥārebesinde (22) kāhillik eyledi.

3777 Geşt ḥayrān an mübāriz z'in ʿamel

Ol pehlevān ḥażret-i ʿAlīnüñ bu ʿamelinden kerremellāhu vecheh (23)

V'eznümūden ʿafv u raḥmet bīmaḥal

ve maḥall ü sebebsiz ʿafv u raḥmet göstermesinden ḥayrān oldı (24) ḥālen ki ziyāde ġażab maḥalli idi.

3778 Guft bermen tīġ-ı tīz efrāştī

Ol mübāriz ḥażret-i ʿAlīye eytdi benüm üzerüme (25) keskin tīġı ḳaldurduñ ki beni urasın

Ezçi efkendī merā bü'gzāştī

ne sebebden şemşīri (26) elüñden bıraḳduñ beni ḳoduñ yaʿnī beni ḳatl eylemekden ferāġat eyledüñ.

3779 An çi dīdī bihter ezpeykār-ı men

[A327b] (27) Ol benüm cengümden yegrek ne gördüñ

Tā şudī tū süst derişkār-ı men

tā benüm şikārumda süst ü fārıġ (28) olduñ yaʿnī beni ḳatl eylemedüñ.

3780 An çi dīdī ki çünin ḫaşmet nişest

Ol ne yaʿnī ne nesne (29) gördüñ ki senüñ ġażabuñ böyle sākin oldı [*ān çi dīdī* ol nesne gördüñ maʿnāsınadur ki hemān nesne gördüñ maʿnāsına şerḥ olındı]

Tā çünan berḳī nümūd u bāz cest

tā ancılayın bir şuʿle gösterdi [M265b] (1) ve girü ṣıçradı yaʿnī maḥv u nāpeydā oldı.

3781 An çi dīdī ki merā z'an ʿaks dīd

Ne nesne gördüñ (2) ki ol görmeñüñ ʿaks ü eserinden

Derdil ü can şuʿleyī āmed pedīd

benüm dil ü cānumda bir şuʿle ẓāhir geldi (3) yaʿnī senüñ bu fiʿlüñden benüm dil ü cānuma nūr-ı īmān u İslām peydā oldı.

3782 An çi dīdī berter ezkevn ü mekān

---

29 ān çi dīdī ol nesne gördüñ maʿnāsınadur ki hemān nesne gördüñ maʿnāsına şerḥ olındı MHNA: -B

(4) Ol kevn ü mekāndan bülendrek ne gördüñ yaʿnī ʿālemde ʿālīrek ne ḥālet gördüñ (5)

Ki bih ezcan būd u baḫşīdīm cān

ki ol ḥālet cāndan yeg oldı ve baña cān baġışladı yaʿnī (6) ḥayāt-ı rūḥānī buldum [*baḫşīdīm cān* baña cān baġışladı maʿnāsınadur baña cān baġışladuñ maʿnāsına degüldür].

3783 Derşecāʿat şīr-i Rabbānīstī

Şecāʿat ü bahādurlıḳda şīr-i Rabbānī ve esedullāhsın (7)

Dermürüvvet ḫod ki dāned kīstī

mürüvvet ü iḥsānda ḫod kim bilür ki kimsin yaʿnī bīnaẓīr-i ʿālemsin. (8)

3784 Dermürüvvet ebr-i Mūsīyī beTīh

Mürüvvet ü seḫāda Tīh ṣaḥrāsında olan seḥābsın [*Tīh* ṣaḥrā maʿnāsınadur]

K'āmed ezvey ḫʿān u nān-ı bīşebīh

(9) ki Tīh ṣaḥrāsında ḥażret-i Mūsānuñ ḳavmi üzre ol seḥābdan bīmiṯl niʿmet ü nān geldi ve (10) ebrüñ sāyesinde āsūde oldılar *ve ẓallelnā ʿaleykumu'l-ġamāme ve enzelnā ʿaleykumu'l-menne ve's-selvā*[1714].

3785 Ebrhā gendüm dehed k'anrā becehd

(11) Ġayrı bulutlar buġday virür ki ol buġdayı cehd ü meşaḳḳatıla [*k'ānrā* ki ānrā taḳdīrindedür ki *ān*dan murād gendümdür] (12)

Puḫte vü şīrīn kuned merdüm çü şehd

ḫalḳ şehd gibi puḫte vü şīrīn eyler yaʿnī seḥābuñ ābı sebebi ile ḥāṣıl olan buġdaydan ẕevḳ (13) olınmaz mādām ki terbiye olınup pişmeye ve ṭaʿām olmaya.

3786 Ebr-i Mūsā perr-i raḥmet bergüşād

Ḥażret-i Mūsānuñ (14) seḥābı raḥmet ḳanadını açdı

Puḫte vü şīrīn bīzaḥmet bidād

zaḥmet ü meşaḳḳatsız ḳavm-i Mūsāya puḫte vü şīrīn (15) virdi *puḫte*den murād selvādur ki [B261a] bıldırcın maʿnāsınadur *şīrīn*den murād ter-engübīndür ki ʿasel gibi (16) laṭīfdür.

3787 Ezberāy-ı puḫte-ḫʿārān-ı kerem

Keremüñ pişmiş ve ḥāżır yiyicileri içün

Raḥmeteş efraḫt derʿālem ʿalem

(17) anuñ raḥmeti ʿāleme ʿalem yüceltdi yaʿnī bu ḫuṣūṣ ʿāleme meşhūr oldı *raḥmeteş*de olan ẓamīr-i ġāyib (18) ḥażret-i Mūsāya ve ebre rāciʿ olmaḳ mümkindür.

[1714] "Ve sizi bulutla gölgeledik, size kudret helvası ve bıldırcın gönderdik." Bakara/57.

3788 Tā çihil sāl an vaẓīfe v'an ʿaṭā

Ḳırḳ yıla degin ol vaẓīfe (19) ve ol ʿaṭā

Kem neşud yek rūz z'an ehl-i recā

ol ehl-i recādan ki ḳavm-i ḥażret-i Mūsādur (20) bir gün kem ü nāḳıṣ olmadı.

3789 Tā hem īşan ezḫasīsī ḫāstend

Tā hem anlar ḫasīsliklerinden (21) ḳalḳdılar

Gendenā vü terre vü ḫas ḫvāstend

kulū minṭayyibāti mā rezaḳnākum[1715]dan ferāġat (22) idüp *ve iẕ ḳultum yā Mūsā len naṣbire ʿalāṭaʿāmin vāḥidin fe'dʿu lenā Rabbeke yuḫric* (23) *lenā mimmā tunbitu'l-arżu minbaḳlihā* [A328a] *ve ḳıṣṣā'ihā ve fūmihā ve ʿadesihā ve baṣalihā*[1716] ḥasebince pırasa (24) ve terre ve marul ve yerden ḥāṣıl olan baʿż nesneler istediler [*gendenā* pırasa maʿnāsınadur *ḫas* bunda marul maʿnāsınadur].

3790 Ümmet-i Aḥmed ki hestīd ezkirām

(25) Ey ümmet-i Muḥammed ki kirāmdan siz nite ki iki bu āyet-i kerīmeden rūşendür *kuntum ḫayra ummetin*[1717] ilāāyeh (26) *ve keẕālike ceʿalnākum ummeten vesaṭan*[1718] yaʿnī ümmet-i Muḥammedsüz ümmetlerüñ eşrefisüz

Tā ḳıyāmet hest bāḳī an ṭaʿām

(27) ḳıyāmete degin bāḳīdür ol ṭaʿām ṭaʿāmdan murād ne idügi bu beytden ẓāhirdür.

3791 Çün ebītu ʿinde Rabbī fāş şud

(28) Çünki ebītu ʿinde Rabbī fāş u meşhūr oldı

Yuṭʿim u yusḳī kināyet z'āş şud

(29) yuṭʿimu ve yusḳī aş ve ṭaʿāmdan kināyet oldı murād bu ḥadīs̱-i şerīfdür [M266a] (1) *innī lestu keeḥadikum ebītu ʿinde Rabbī yeṭʿımunī ve yesḳīnī*[1719] taḥḳīḳ ben sizüñ birüñüz gibi degülem ben gicelerüm Rabbüm (2) [H214b] ḳatında beni ṭaʿāmlandurur ve beni ṣuvarur çünki bir kimse bu maḳāma irişe ol bāḳī ṭaʿām yir ehl-i ẓāhir bu ḥadīs̱-i şerīfi (3) teʾvīl eylediler böyle diyü ki murād ḥaḳīḳatda [N181b] ṭaʿām yimek degüldür belki murād oldur ki ḥażret-i Ḥaḳḳ benüm mizācumı (4) taġyīrden ḥıfẓ eyler ve bedeli

---

[1715] "Verdiğimiz güzel nimetlerden yeyiniz." Bakara/57.

[1716] "Hani siz (verilen nimetlere karşılık): Ey Musa! Bir tek yemekle yetinemeyiz; bizim için Rabbine dua et de yerin bitirdiği şeylerden; sebzesinden, hıyarından, sarımsağından, mercimeğinden, soğanından bize çıkarsın, dediniz." Bakara/61.

24 gendenā pırasa maʿnāsınadur HNA: -MB / ḫas bunda marul maʿnāsınadur MHNA: -B

[1717] "Siz ... en hayırlı ümmetsiniz" Âli İmrân/110.

[1718] "İşte böylece ... sizi mutedil bir millet kıldık." Bakara/143.

[1719] "Doğrusu ben herhangi biriniz gibi değilim; Rabbimin yanında gecelerim; O, beni yedirir, içirir."

mā-yeteḥallel olan nesneye muḥtāc eylemez ammā ḥażret-i Mevlānā bu teʾvīli redd eyler [*āş* ṭaʿām maʿnāsınadur] (5)

3792 Hīç bīteʾvīl inrā derpeẕīr

Bu ḥādīṯ-i şerīfüñ mażmūnını hīç teʾvīlsiz ḳabūl eyle (6)

Tā derāyed dergulū çün şehd ü şīr

tā boġaza ʿasel ve süt gibi gele yaʿnī ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem (7) ṭaʿām-ı ṣūrī vü süflī ile muḳayyed degül idi ammā ṭaʿām-ı ʿulvī vü İlāhīden mütemettiʿ olurdı pes teʾvīli terk eyle tā ki sen (8) daḫı bu ṭaʿāmdan çāşnī göresin [*gulū* boġaz maʿnāsınadur].

3793 Z'an ki teʾvīlest vā dād-ı ʿaṭā

Zīrā ki ʿaṭāyı girü ṭutan (9) teʾvīldür [*vā dād-ı ʿaṭā* ʿaṭāyı girü virmek ve girü ṭutmaḳ maʿnāsınadur]

Çün ki bīned an ḥaḳīḳatrā ḫaṭā

çünki ol ḥaḳīḳatı ḫaṭā göre yaʿnī *ebītu ʿinde Rabbī*[1720]nüñ (10) ẓāhirī maʿnāsını inkār idüp teʾvīl ide ḥażret-i Mevlānā çünki bu ḳadar maʿārif beyān eyledi tekrār ḥikāyete (11) ʿavdet eyledi.

3794 An ḫaṭā dīden ziżaʿf-ı ʿaḳl-ı ust

Ḥaḳīḳatı [B261b] ḫaṭā görmek anuñ ʿaḳlınuñ (12) żaʿfındandur ol sebebden teʾvīl eyler

ʿAḳl-ı kül maġzest ü ʿaḳl-ı cüzv pust

ʿaḳl-ı kül maġz u lübdür (13) ve ʿaḳl-ı cüz ḳışr u postdur *ʿaḳl-ı cüz*den murād ehl-i ẓāhirüñ ʿaḳlıdur.

3795 Ḫᵛīşrā teʾvīl kun nʾaḫbārrā

(14) Kendüñi teʾvīl ü tebdīl eyle eḥādīṯi teʾvīl eyleme

Maġzrā bed gūy nī gülzārrā

kendü dimāġuña yaramaz di zīrā (15) rāyiḥa almaz gülzāra yaramaz dime zīrā gülzār ẕātında laṭīfdür.

3796 Ey ʿAlī ki cümle ʿaḳl u dīdeyī

Ey (16) ʿAlī ki cümle ʿaḳl u dīdesin yaʿnī ẕāt-ı Ḥaḳḳı idrāk idüp ḥaḳīḳatı kemā-yenbaġī görürsün

Şemmeyī vā gū ezan çi dīdeyī

ol (17) nesneden ki görmişsün bir şemme girü di yaʿnī beyān eyle ḥażret-i ʿAlīnüñ kerremellāhu vecheh aḫlāḳ-ı ḥamīde ve evṣāf-ı (18) ʿaliyyesinden kemā-yenbaġī beyān

---

[1720] "Rabbimin yanında gecelerim."

muḥāldür līkin deryādan ḳaṭre ve āftābdan ẕerre miḳdārı ḥaḳīḳatı rūşen olsun içün (19) bu ḥadīs̱-i şerīfi *ene medīnetu'l-ʿilmi ve ʿAliyyun bābuhā*[1721] ve kendünüñ bu kelāmını bunda getürdüm (20) *lev kuşife'l-ġıṭā'u mā ezdedtu yaḳīnā*[1722].

3797 Tīġ-ı ḥilmet cān-ı mārā çāk kerd

Senüñ ḥilmüñ tīġı [A328b] bizüm cānumuzı (21) çāk eyledi

Āb-ı ʿilmet ḫāk-i mārā pāk kerd

senüñ ʿilmüñ ābı bizüm ḫākümüzi pāk eyledi (22) yaʿnī küfr ü maʿṣıyet televvüşinden benüm ẕātumı ḫalāṣ eyledi.

3798 Bāz gū dānem ki īn esrār-ı Hust

Āşkāre (23) söyle bilem ki bu Hūnuñ sırlarıdur yaʿnī esrār-ı İlāhīden idügi baña rūşen olsun [*Hū*dan murād ḥażret-i Ḫudādur] (24)

Z'an ki bīşemşīr küşten kār-ı ust

zīrā ki şemşīrsiz depelemek anuñ işidür zīrā riyāżet ü ʿışḳıla depelemege şemşīr ḥācet (25) degüldür. Beyt

Merā ḫod kuşed tīr-i an çeşm-i mest
Çi ḥācet ki ārī beşemşīr-i dest[1723]

3799 Şānıʿ-ı bīālet ü bīcāriḥa

(26) Ḫudāy ʿazze ve celle āletsiz ve aʿżā-yı ẓāhiresiz ṣānıʿdur [*cāriḥa* aʿżā-yı żāhire maʿnās̱ınadur]

Vāhib-i in hedyehā-yı rābiḥa

(27) ribḥ ü fāyide idici tuḥfeler iḥsān idicidür.

3800 Şad-hezāran mīçeşāned hūşrā

Sāḳī-yi ezel (28) hūş u ʿaḳla ṣad-hezārān şerāb-ı rūḥānī ṭatdurur

Ki ḫaber ne'bved dü çeşm ü gūşrā

(29) ki iki çeşme ve iki gūşa ol ḥālātdan ḫaber olmaz zīrā rūḥānīden cismānīye behre yoḳdur pes ey ʿAlī [M266b] (1) sende olan keyfiyyātı ben müşāhede itmege ḳādir degülem.

3801 Bāz gū ey bāz-ı ʿarş-ı ḫoş-şikār

Āşkāre (2) di ey ḫoş şikārlu ʿarş-ı ʿaẓīmüñ ṭoġanı ey esrār-ı İlāhiyyeye muṭṭaliʿ olan ṣāḥib-esrār (3) beyān eyle

---

[1721] "Ben ilmin şehriyim, Ali de onun kapısıdır." Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 1, s. 181.
[1722] "Önümden perde kaldırılsa yakînim artmayacak."
[1723] "Beni zâten o mest göz öldürür, elinde kılıç getirmene ne hâcet!"

Tā çi dīdī in zemān ezKirdgār

tā bu zemān ḥażret-i Ḫudādan ne gördüñ.

3802 Çeşm-i tū idrāk-i ġayb āmūḫte

(4) Senüñ çeşmüñ ġaybuñ idrākini ögrenmiş yaʿnī ṣāḥib-müşāhedesin [nite ki aṣḥāb-ı ḥaḳīḳata aḥvāl-i ʿaliyye iḥsān olınur ki ehl-i ẓāhire andan ḫayr yoḳdur] (5)

Çeşmhā-yı ḥāżıran berdūḫte

ḥāżırlaruñ çeşmi ol ġaybdan dikilmiş yaʿnī ġayrlaruñ çeşmi [B262a] anı görmez zīrā her dīde-yi (6) pür-ʿayb ġaybuñ dīdārına lāyıḳ degüldür [ögrenmişdür ve dikilmişdür maʿnāsına hem cāyizdür].

3803 An yekī māhī hemībīned ʿıyān

Ol biri āşkāre bir māh (7) görür zīrā çeşm-i dilinde nūr vardur

V'an yekī tārīk mībīned cihān

ve ol biri cihānı ḳarañu (8) görür zīrā maḥcūbdur beytden murād bu olmaḳ rūşendür ol biri muʿāyene berātı görür ki ṣāḥib-ʿayndur ve (9) ol biri cihānı ḳarañu görür ki ṣāḥib-ʿayn degüldür.

3804 V'an yekī se māh mībīned behem

Ve ol biri müctemiʿan üç ay (10) görür zīrā çeşmi güşāde ve ḳalbi nūr-ı ʿışḳıla pürdür *se māh*dan murād şerīʿat ve ṭarīḳat ve ḥaḳīḳatdur (11)

İn se kes bi'nşest yek mevżıʿ neʿam

neʿam ḥālen ki bu üç kimse bir yirde oturdı ḥażret-i Enesden rażıyallāhu ʿanh (12) rivāyet [H215a] olınmışdur ki ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem buyurmışlardur [N182a] *iẕā kāne āḫıri'z-zemāni* (13) *ṣāret ummetī ṣelāṣe firḳatin firḳatun yaʿbudūnellāhe ḫālişan ve firḳatun yaʿbudūne riyā'en* (14) *ve firḳatun yaʿbudūnellāhe liyeste'kulū bihi'n-nās*[1724] lācerem evvelki fırḳanuñ çeşmi üç ay görür ikinci (15) fırḳanuñ çeşmi bir ay görür [A329a] üçinci fırḳanuñ çeşmi cihānı tārīk görür.

3805 Çeşm-i her se bāz u gūş-ı her se tīz

(16) Her üç ṭāyifenüñ ẓāhirde gözi açıḳ ve ḳulaġı tīzdür yaʿnī işidicidür [*bāz* bunda açıḳ maʿnāsınadur]

Dertu āvīzān u ezmen dergūrīz

---

4 nite ki aṣḥāb-ı ḥaḳīḳata aḥvāl-i ʿaliyye iḥsān olınur ki ehl-i ẓāhire andan ḫayr yoḳdur HNA: -MB

[1724] "Âhir zaman olduğunda ümmetim üç fırkada görünür: Fırkalardan biri Allâh'a hâlis bir şekilde ibâdet eder; diğeri gösteriş amaçlı ibâdet eder; bir diğeri de insanlarla yemek yiyebilmek (onlardan istifâde edebilmek) için ibâdet eder."

(17) saña taʿalluḳ idicilerdür ve benden ḳaçmaḳdadur yaʿnī üç ṭāyife senüñ maḳbūlüñdür (18) zīrā ẓāhir-bīnsin ḥaḳīḳat-ı ḥāle muṭṭaliʿ degülsin ammā benüm ḳatumda maḳbūl olan se māhı görendür nite ki meşhūrdur müntehīye (19) riyā vü ʿucbıla olan ʿamel ḳabīḥ görinür ammā mübtedīye ḫūb u maḳbūl görinür.

3806 Siḥr-i ʿaynest in ʿaceb luṭf-ı ḫafist

(20) Bu ʿaynuñ siḥri midür yā ʿaceb luṭf-ı ḫafīdür yaʿnī çeşmüm siḥrlenmiş midür yā ʿaceb (21) nihānī luṭf mıdur ki aña herkesüñ ıṭṭılāʿı yoḳdur

Bertu naḳş-ı gürg ü bermen Yūsufist

(22) senüñ üzerüñe gürg naḳşıdur ve benüm üzerüme bir Yūsufdur yaʿnī bir nesne saña ḳurd ve baña Yūsuf görinür murād baʿż (23) nesne saña ḳabīḥ görinür riyāżet ü ṭāʿat u ʿibādet ve terk-i dünyā gibi līkin baña ḫūb u laṭīf ü maḳbūl görinür (24) ve sāyir nesneler daḫı buña ḳıyās olına.

3807 ʿĀlem er hicdeh hezārest ü füzūn

ʿĀlem eger on sekiz (25) biñdür ve ger ziyādedür [*ezfüzūn* taḳdīrindedür]

Her naẓarrā nist in hicdeh zebūn

bu on sekiz biñ ʿālem her naẓara (26) zebūn degüldür yaʿnī herkes on sekiz biñ ʿālemi müşāhede itmege ḳādir degüldür baʿż-ı nüsaḫda mıṣrāʿ-ı ṯānī böyle vāḳıʿ olmışdur (27)

Nist in hicdeh beher çeşmī zebūn

bu on sekiz biñ ʿālem her bir çeşme zebūn degüldür yaʿnī egerçi [B262b] bu söz (28) meşhūrdur ammā her kimse anı müşāhede itmege ḳādir degüldür *īn hicdeh* bunda *īn hicdeh hezār ʿālem* taḳdīrindedür (29) *hicdeh* on sekiz maʿnāsınadur murād aʿmālde merātib-i keṯīre olup ekṯer-i ḫalḳ anı müşāhede vü idrāk itmege [M267a] (1) ḳādir olmaduġın işʿārdur.

3808 Rāz bü'gşā ey ʿAliyy-i Murtażā

Ey ʿAliyy-i Murtażā rāzı keşf (2) eyle [*bügüşā* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Ey pes-i sū'u'l-ḳażā ḥüsnü'l-ḳażā

ey ʿAlī senüñ feyżuñ sebebi ile sū'u'l-ḳażādan (3) ṣoñra baña ḥüsnü'l-ḳażā vardur yaʿnī ḫuṣūmet ü muḥārebeden ṣoñra baña laṭīf-ḥāl vāḳıʿ oldı ki evvel saña (4) ve İslāma buʿż u ʿadāvetüm var idi ammā şimdi ziyāde meyl ü maḥabbetüm vardur *ʿasā en tekrehū şey'en ve huve ḫayrun lekum*[1725]. (5)

3809 Yā tu vā gū an çi ʿaḳlest yāftest

[1725] "Sizin için daha hayırlı olduğu halde bir şeyi sevmemeniz mümkündür." Bakara/216.

Yā sen söyle ol nesneyi ki senüñ ʿaḳluñ bulmışdur (6) yaʿnī esrār-ı İlāhiyyeden ne müşāhede eyledüñ ki beni helāk eylemekden ferāġat eyledüñ [*vā* zāyid olmaḳ rūşendür]

Yā bugūyem an çi bermen tāftest

(7) yā ben direm ol nesne ki benüm üzerüme yaldıramışdur yaʿnī baña irişen nūr-ı İlāhīyi beyān ideyüm. (8)

3810 Eztu bermen taft çun dārī nihān

Senden benüm üzerüme nūr-ı İlāhī müştaʿil ü münʿakis (9) oldı nice nihān ṭutarsun

Mīfişānī nūr çün meh bīzebān

māh gibi tekellümsiz nūr ṣaçarsun yaʿnī māh ki sākitdür (10) nuṭḳdan eṯer yoḳdur dembedem nūr işāret eylersün daḫı yā ʿAlī ḫāmūşsın ammā her dem senden [A329b] baña nūr-ı İlāhī (11) irişür.

3811 Līk eger derguft āyed ḳurṣ-ı māh

Līkin eger ḳurṣ-ı māh söze gele yaʿnī nūrı ile yol (12) gösterdügi gibi söze gelüp yol göstere [*ḳurṣ-ı māh*dan murād māhuñ ḳurṣa beñzemesidür *ḳurṣ* çörek maʿnāsınadur]

Şeb-revanrā zūdter āred berāh

gice ile yol yüriyicileri (13) tīz yola getürür zīrā delālet iki mertebe olur biri ḥālen ve biri ḳālendür bunda tenbīh budur ki enbiyā vü evliyā (14) vü mürşidān ḫāmūş iken ṭāliblere ṭarīḳ-ı Ḥaḳḳı gösterürler ammā pend ü vaʿẓa şürūʿ eyleseler vesāvis-i şeyṭāniyyeyi (15) ziyāderek refʿ eylerler ve ḥişşe-yi ḳıṣṣa bunda budur ki egerçi ʿulemā-yı ʿāmil ve mürşidān-ı kāmilüñ fiʿl ü ḥāli (16) delīl ü reh-nümādur ammā mekāyid-i nefs ve cinn ü ins şeyṭānlarınuñ vesveseleri sāliklere iġvā (17) virüp ṭoġrı yoldan çıḳarurlar ve çünki sālikler anlardan vaʿẓ u naṣīḥat istimāʿ ideler ġalaṭ u ġafletden (18) eymen olup āzāde olurlar nite ki ḥażret-i Mevlānā aña işāret eyler.

3812 Ezġalaṭ eymen şevend ü ezzuhūl

Māhuñ (19) hem nūr hem sūzıla olan irşād u delāletinden şeb-rūlar ġalaṭ u ġafletden eymen olurlar [*zuhūl* ġaflet maʿnāsınadur] (20)

Bang-i meh ġālib şeved berbang-i ġūl

māhuñ bāngi gūluñ bāngi üzre ġālib olur ġūluñ ʿādetidür şeb-revleri (21) yoldan ıḍlāl itmek içün yol bu cānibdedür diyü çağırur ammā ayuñ nūrıyıla [H215b] yol rūşen olup (22) ve māh yol budur diyü bāng eylese ġūluñ bāngi bāṭıl olup māhuñ bāngi aña ġālib olur zīrā (23) şeb-revler bāng-i ġūli istimāʿ eylemezler ġūlden murād yaramaz

muṣāḥibdür ki şeyṭān meṣābesindedür (24) *celīsu'ṣ-sū'i şeyṭānun ve* [N182b] *celīsu'l-ḫayri ġanīmetun*[1726].

3813 Māh bīguften çü bāşed reh-nümā

Māh çünki söylemeksiz hemān (25) nūr u żıyāsıyıla reh-nümāy ola [*reh-nümā* yol gösterici maʿnāsınadur] [B263a]

Çün bugüyed şud żıyāenderżıyā

çünki māh irşād u delālet (26) itmekde söyleye żıyā içinde żıyā olur ki biri nūrıdur biri ḳavlen delāletidür ki maʿnāda żıyāenderżıyādur murād budur ki (27) ey ʿAlī beni kendü ḥālüñ ile irşād eyledüñ zīrā senüñ ḥālüñde ḥikmet-i ḫafiyye ve esrār-ı ʿaliyye vardur ki anuñ (28) sebebi ile benüm ḳalbüm pür-nūr oldı ammā eger ol sırrı beyān eyleyesin rūşenrek olur.

3814 Çün tu bābī an medīne-y ʿilmrā

(29) Çünki sen ol ʿilm şehrine ḳapusın bu hem vechdür çünki sen ol ʿilm şehrinüñ ḳapusısın murād bu [M267b] (1) ḥadīs̱-i şerīfdür *ene medīnetu'l-ʿilmi ve ʿAliyyun bābuhā*[1727] [*medīne'-i*de hemze yā-yı sākine oḳunur vezn içün]

Çün şuʿāʿ-ı āftāb-ı ḥilmrā

çünki ḥilm āftābınuñ pertev (2) ü şuʿāʿısın *āftāb-ı ḥilm*den murād ḥażret-i Resūldür ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ki hergiz bir kimseye kendü nefʿ ü żararından (3) ötüri ġażab eylememişdür anuñ aḫlāḳ-ı ḥamīdesine vaṣf u beyān mümkin [A330a] degüldür bir kimseyi ki Ḫālıḳ vaṣf ide anı (4) maḫlūḳ vaṣf itmege niçe ḳādir olur *ve inneke leʿalā ḫuluḳin ʿaẓīm*[1728].

3815 Bāz bāş ey bāb bercūyā-yı bāb

(5) Ey bāb ṭālib-i bāb üzre güşāde ol

Tā resed eztū ḳuşūr enderlübāb

tā ḳışrlar (6) senden lüblere irişe yaʿnī ẓāhir ü ṣūretde ḳalmışlar senüñ faẕl u iḥsānuñ sebebi ile ḥaḳāyıḳ u esrār-ı (7) İlāhiyyeye vuṣūl bulup ṣıdḳ u iḫlāṣdan müntefiʿ ü mütemettiʿ olalar [*ḳuşūr* cemʿ-i ḳışrdur ḳabuḳ maʿnāsınadur *lübāb* cemʿ-i lübdür iç maʿnāsınadur].

3816 Bāz bāş ey bāb-ı raḥmet tā ebed

(8) Ey raḥmet ḳapusı tā ebedī açıḳ ol

[1726] "Kötü dost şeytan, hayırlı dost ganîmettir."
[1727] "Ben ilmin şehriyim, Ali de onun kapısıdır." Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 1, s. 181.
1 medīne'-ide hemze yā-yı sākine oḳunur vezn içün HNA: -MB
[1728] "Ve sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin." Kalem/4.

Bārgāh-ı mā lehu kufven eḥad

şol Ḫudānuñ bārgāhına ki ol Ḫudā (9) içündür kufuven eḥad yaʿnī evṣāf-ı pāk ki Sūre-yi İḫlāṣda meẕkūrdur murād maḳbūlān-ı dergāh-ı İlāhī ebvāb-ı (10) raḥmet idügin beyāndur.

3817 Her hevā vü ẕerreyī ḫod manẓarist

Her hevā vü her bir ẕerre ḫod bir manẓardur yaʿnī (11) ẕerrāt-ı kāyinātdan her bir ẕerre ve efrād-ı mevcūdātdan her bir ferd ẕāt u esmā vü ṣıfāt ʿālemine bir derīçedür [*manẓar* pencere maʿnāsınadur] (12) beyt

Cihan mir'āt-ı ḥüsn-i şāhidī mast
Feşāhid vechehu fīkulli ẕerrāt[1729]

Nāgüşāde ki guved k'ancā derist

(13) Ammā açılmamış iken kim dir ki anda bir ḳapu vardur līkin mürşid-i kāmilsiz ol bāb açılmaḳ (14) muḥāldür [*guved* gūyed maʿnāsınadur].

3818 Tā nebü'gşāyed derīrā dīdebān

Mādām ki derbān u dīdebān bir ḳapu açmaya (15)

Derderun hergiz necünbed in gümān

derūndan hergiz bu ẓann ḥareket eylemez yaʿnī derūndan ẓann gitmez. (16)

3819 Çün güşāde şud derī ḥayran şeved

Çünki bir ḳapu açılmış ola ẓann idici merd ḥayrān u müteʿaccib olur

Murġ-ı ümmīd ü ṭamaʿ perran şeved

(17) ümīd ü ṭamaʿ murġı perrān olur yaʿnī ẓann idiciden şekk ü gümān gider zīrā muʿāyene vü (18) müşāhede ḥāṣıl olur [*ümmīd* ve *ümīd* luġatdur].

3820 Ġāfilī nāgeh bevīran genc yaft

Bir ġāfil nāgāh vīrānede genc buldı (19)

Sūy-ı her vīrān ezan pes mīşitaft

andan ṣoñra tekrār genc bulmaḳ ümīdiyile her vīrān cānibine ivdi murād (20) sırr-ı İlāhīye muṭṭaliʿ olan kimse münkir iken inkārı terk eyler dimekdür.

3821 Tā zidervīşī neyābī tū güher

Mādām ki (21) dervīşlikden güher ü eşer bulmayasın

Key güher cūyī zidervīşī diger

[1729] "Cihân bizim güzelliğimize şâhit olan aynadır; cemâlinin tüm zerrelerine şâhitlik yapar."
14 guved gūyed maʿnāsınadur H: -MNAB

dervīşlikden [B263b] girü ḳaçan güher (22) bulursun vīrānelerde genc bulmayan kimse gibi ḥażret-i Mevlānā çünki ẓannuñ defʿine terġīb gösterdi şimdi ẓannuñ (23) żararını beyān ve mürşidsiz sülūk müyesser idügin ʿıyān eyler.

3822 Sālhā ger ẓan deved bāpā-yı ḫvīş

Nice yıllar (24) eger ẓann kendü ayaġı ile yile yaʿnī ṭālib-i mürşid-i kāmil olmaya

Ne'gẕered z'işkāf-ı bīnīhā-yı ḫvīş

kendü burunlaruñ (25) ḳanadından geçmez yaʿnī ẕerre ḳadar rūḥānī bir ḥālete irişmez [*işkāf*da hemze zāyiddür *bīnī* burun maʿnāsınadur].

3823 Tā bebīnī n'āyedet ezġayb bū

Tā ki senüñ (26) burnuña ġaybdan bir rāyiḥa gelmeye yaʿnī *nefḥatun minnefeḥāti'r-Raḥmāni tevāzī ʿamele'ṣ-ṣeḳaleyn*[1730] ḥasebince nefḥa-yı Raḥmāniyyeye (27) vuṣūl bulmayasın [A330b]

Ġayr-ı bīnī hīç mībīnī bugū

burnuñdan ġayrı hīç bir nesne görür misin di yaʿnī burnuñı görürsün (28) rūḥānī bir ḥālet görmezsün.

Su'āl kerden-i ān kāfir ezʿAlī kerremellāhu vecheh ki çün bermen muẓaffer şudī (29) **şemşīr ezdest çūn endāḫtī**

Ol kāfir ḥażret-i ʿAlīden kerremellāhu vecheh suʾāl itmesi beyānındadur [M268a] (1) ki çün bir bencileyin üzre muẓaffer ü ġālib olduñ şemşīri elüñden niçe yaʿnī niçün [H216a] atduñ ve beni depelemedüñ (2) bāḫuṣūṣ ki saña ihānet ü cefā eyledüm

3824 Pes buguft an nev-müsilmān-ı velī

Pes ol ḥażret-i ʿAlīnüñ (3) muṣāḥabetinüñ mübārekliginden velāyete ḳadem başmış nev-müslimān

Ezser-i mestī vü leẕẕet bāʿAlī

mestlik (4) ve leẕẕet [N183a] ucından ḥażret-i ʿAlīye eytdi.

3825 Ki bufermā yā emīre'l-muʾminīn

Ki buyur yā emīre'l-muʾminīn (5)

Tā bücünbed can beten derçun cenīn

tā tende cenīn niçe ḥareket eylerse benüm cānum daḫı tenümde öyle ḥareket ide yaʿnī cenīn (6) tende niçe ḥayāt u rūḥ bulursa senüñ mübārek nefesüñden benüm cānum daḫı

[1730] "Rahmânî râyihalardan öyle bir râyiha vardır ki, bütün insanların ve cinlerin amellerine eşittir."

rūḥ ve ḥayāt-ı rūḥānī bula *cenīn* (7) henüz daḫı ṭoġmayan ṭıfldur *derten* taḳdīrindedür ki *beten*de bā ziyādedür.

3826 Heft aḫter her ceninrā müddetī

(8) Yidi yıldur ana ḳarnında her cenīne bir zemān *heft aḫter*den murād sebʿa-yı seyyāredür ki tertīb üzre bu beytde meẕkūrdur [*heft aḫter* yidi yılduz maʿnāsınadur] (9) beyt

Ḳamerest ü ʿUṭārid ü Zühre
Şems Mirrīḫ u Müşterī vü Zuḫal[1731]

[*Mirrīḫ* mīmüñ kesriyiledür] (10)

Mīkuned ey can benevbet ḫıdmetī

ey cān nevbetile bir ḫıdmet eylerler heft aḫter nevbetile perveriş virürler ve her birinden bir ṣūret (11) ve bir ḥālet peydā olur ve cemīʿisinden ṣoñra āftābuñ terbiyeti olur.

3827 Çün ki vaḳt āyed ki can gīred cenīn

(12) Çünki vaḳt gele cenīn māder-şikemde cān ṭuta ve ḥayāt bula

Āftābeş an zeman gerded muʿīn

(13) āftāb ol zemān ol cenīne muʿīn olur murād budur ki sālik ibtidāʾ-i ḥālde cenīn gibidür ki ehlullāhdan terbiyet (14) bulup bir maḳāma irişür ki āftāb-ı [B264a] ḥaḳīḳī ki murād ḥażret-i Bārīdür aña ḥayāt-ı ebediyye virür. (15)

3828 İn cenin dercünbiş āyed z'āftāb

Bu cenīn āftābdan ḥareket ü cünbişe gelür [*īn cenīn* kelimelerinüñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı evvele ḳayd olındı]

K'āftābeş can hemībaḫşed şitāb

(16) ki āftāb aña sürʿatile cān u ḥayāt baġışlar.

3829 Ezdiger encüm becüz naḳşī neyaft

Ġayrı kevākibden bu cenīn (17) bir naḳşdan ġayrı bulmadı

İn cenin tā āftābeş bernetaft

tā ki āftāb ol cenīne yaldıramadı yaʿnī cenīn (18) cān u ḥayātı āftābdan bulur ġayrı kevākibden hemān naḳş u ṣūret bulur.

3830 Ezkudāmin reh taʿalluḳ yaft ū

(19) Ol cenīn ḳanġı yoldan taʿalluḳ u münāsebet buldı

Derraḥim bāāftāb-ı ḫūb-rū

raḥimde ḫūb-rūy āftāba. (20)

[1731] "Kamer, Utarid ve Zühredir; Şems, Merih, Müşteri ve Zuhal'dir."

3831 Ezreh-i pinhan ki dūr ezḥiss-i mast

Cenīnüñ āftāba taʿalluḳı pinhān yoldandur ki bizüm ḥiss ü idrākümüzden (21) dūr u baʿīddür

Āftāb-ı çarḫrā bes rāhhast

felek āftābınuñ her bir nesneye çoḳ (22) yolları vardur yaʿnī āftābuñ her [A331a] nesneye taʿalluḳı vardur ve terbiyesi irişür nite ki āftāb-ı ḥaḳīḳīnüñ (23) herkese taʿalluḳ-ı ḫāṣṣı vardur.

3832 An rehī ki zer biyābed ḳūt ezū

Ol bir yol ki zer ol yoldan ḳuvvet ü leṭāfet (24) ü ḳıymet bulur ki zīr-i zemīnde āftābuñ terbiyesiyile peydā olur

V'an rehī ki seng şud yāḳūt ezū

(25) ve ol bir yol ki seng ol yoldan yāḳūt oldı.

3833 V'an rehī ki surḫ sāzed laʿlrā

Ve ol bir yol ki laʿli (26) ḳırmızı eyler yaʿnī laʿle reng āftābdandur [*sāzed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

V'an rehī ki berḳ baḫşed naʿlrā

ve ol bir yol ki naʿle berḳ bağışlar (27) yaʿnī atuñ ayağına naʿl ḳaḳaldan ṣoñra ṭaşa doḳınup berḳ ẓāhir olur *berḳ*den murād naʿlden āteş (28) görinmesidür.

3834 V'an rehī ki puḫte sāzed mīverā

Ve ol bir yol ki āftāb mīveyi bişürür ve oldurur (29)

V'an rehī ki dil dehed kālīverā

ve ol bir yol ki ḳorḳaġa ḳuvvet-i ḳalb virür yaʿnī bīmāra ṣıḥḥat ve żaʿīfe [M268b] (1) ḳuvvet ve ḳorḳaġa cürʾet ü şecāʿat virmek āftābuñ ḫāṣṣasıdur bu sebebden gicede ḫaste ağırlanur ve żāʿf (2) ġālib olur ve ḫalḳ ḫavf idici olur ammā çünki ṣabāḥ ola ve āftāb ṭulūʿ ide bīmār nevʿā ṣıḥḥat ve (3) żaʿīf ḳuvvet ve ḳorḳaḳ cürʾet bulur ve herkes gice ile vehhām olur ve çünki āftāb ṭāliʿ ola dilīr olur ve herkesüñ (4) vicdānında bu ḫāṣıyyet maʿlūmdur lācerem şol kimse ki şerīʿat u ṭarīḳat u ḥaḳīḳata riʿāyet ide anda āftāb-ı (5) ḥaḳīḳī aña tecellī eyler pes ol kimse ḳuvvet ve leẕẕet-i ʿibādet ve ṣafā-yı ḫāṭır bulur zīrā her bir ʿamelüñ bir teʾṯīri vardur (6) ki anuñ eṯeri ḥażret-i Ḫudā cānibinden peydā olur pes maʿlūm oldı ki āftābuñ nihānī nice yolı vardur līkin āşkāre (7) degüldür [*kālīve* aḥmaḳ ve ḳorḳaḳ ve ṣaġır maʿnāṯsınadur].

3835 Bāz gū ey bāz-ı pür-efrūḫte

Girü ey ḳanadı efrūḫte vü müzeyyen bāz yaʿnī ey ṭāʿat (8) u ʿibādet ziyneti ile müzeyyen bülend-pervāz şeh-bāz benüm ḳatlümden ferāġatuñ sırrını söyle [*efrūḫte* şuʿlelenmiş maʿnāsınadur]

Bāşeh ü bāsāʿideş āmūḫte

[B264b] (9) şāha ve anuñ sāʿidine ögrenmiş yaʿnī pād-şāh-ı ḥaḳīḳīye ittiṣāl u taḳarrüb ḥāṣıl itmiş bu sözden (10) ḥażret-i Mevlānānuñ murādı budur [H216b] ol kimse ki ʿilmiyile ʿamel idici ʿālim ola ve ʿamelini iḫlāṣıla ide ḥażret-i Ḫudāya taḳarrüb (11) ḥāṣıl itmiş ola ve ġayrlara irşād ide gerek ki taʿlīm-i şerīʿat ve tefhīm-i ṭarīḳat ve iʿlām-ı ḥaḳīḳat (12) ide tā ʿanḳā-ṣıfat sāliki ḥażret-i Ḫudā içün şikār itmege ḳādir ola [*sāʿid* bilek maʿnāsınadur].

3836 Bāz gū ey bāz-ı ʿanḳā-gīr-i şāh

(13) Girü di ey şāhuñ ʿanḳā şikār idici bāzı [*şāh*dan murād ḥażret-i Ḥaḳdur]

Ey sipāh-işken beḫod ne bāsipāh

ey ʿaskerile degül belki (14) kendüsiyile ve yaluñuz ʿasker ṣıyıcı pehlevān yaʿnī ey ʿālim-i ʿāmil ve mürşid-i kāmil ve sır-dān-ı ṣāḥib-dil ki şeyāṭīn (15) cinn ü ins ʿaskerini yaluñuz perīşān u münhezim eylersün ki bir kimse senüñ üzerüñe ġālib [N183b] olmaz [*işken*de hemze zāyiddür]. (16)

3837 Ümmet-i vaḥdī yekī vü ṣad-hezār

Ṣūret ü ẓāhirde bir kimsesin ve ḥaḳīḳat u maʿnāda [A331a] yüz biñsin nite ki pehlevānlar (17) ḥaḳḳında dinilmişdür *ḳalīlun iẕā ʿuddū keṯīrun iẕā ṣuddū* ve bu mıṣrāʿ bu ḥadīṯ-i şerīfüñ (18) mażmūnına işāretdür *ʿālimun vāḥidun eşeddu ʿale'ş-şeyṭānī minelfī ʿābidin*[1732]

Bāz gū ey bende bāzetrā şikār

(19) bu sırruñ ḫuṣūṣını āşkāre di ey kimse ki bende senüñ bāzuña şikārdur yaʿnī çünki beni īmāna (20) daʿvet idüp iḫlāṣ u ʿamel taʿlīm eyleyesin ve ḥażret-i Ḫudā cānibine irşād gösteresin ben senüñ ḳavl ü pendüñe cān u (21) dilden muṭīʿem eger evvel edebsizlik idüp senüñ münevver ü mübārek yüzüñe tükürdüm ise sefāhat (22) itdüm beni maʿẕūr ṭutasın.

3838 Dermaḥall-i ḳahr in raḥmet ziçist

Ḳahr maḥallinde bu raḥmet nedendür (23) yaʿnī ben bir güstāḫlıḳ eyledüm ki anuñ muḳābelesinde beni niçe ʿaẕābıla helāk itmek gerek idi sen kemāl-i keremüñden baña (24) teraḥḥum eyledüñ

[1732] "Şeytana karşı durmada, bir tek âlim bin âbitten daha sağlamdır."

Ejdehārā dest dāden rāh-ı kist

ejderhāya dest ü furṣat virmek (25) kimüñ ṭarīḳı ve ʿādetidür yaʿnī bu ḥālet ziyāde pehlevānlıḳdur [*rāh* mużāfdur].

Cevāb guften-i emīrü'l-mü'minīn ʿAlī kerremellāhu (26) **vecheh ki sebeb-i efkenden-i şemşīr ezdest çi būdeest derān ḥālet** (27)

Bu ẕikr olınacaḳ ḳıṣṣadan ḥiṣṣe budur *men lā ṣabere lehu lā īmāne leh*[1733] ḥasebince cāhillerüñ cefāsı ve ʿāmīlerüñ inkārına ṣabr u taḥammül (28) lāzımdur ḫuṣūṣā ki ʿulemā-yı ʿāmil ve mürşidān-ı kāmillere zīrā ʿamelde iḫlāṣuñ muḳteżāsı belāya ṣabrdur nite ki (29) ḥażret-i Bārī Ḥabīb-i Ekremine ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ṣabr itmege emr eyledi *fe'ṣbir kemā ṣabere ulu'l-ʿazmi mine'r-rusuli*[1734] [M269a] (1)

3839 Guft men tīġ ezpey-i Ḥaḳ mīzenem

Ḥażret-i ʿAlī kerremellāhu vecheh ol mübāzire eytdi ben ṭīġı Ḥaḳḳ içün ururam yaʿnī benüm ġazā vü (2) cihādum ḥuṣūl-i rıżā-yı Raḥmānī içündür ẓuhūr-ı ġaraż ve ḥuẓūẓ-ı nefsānī degüldür

Bende-yi Ḥaḳḳem ne me'mūr-ı tenem

ben (3) ḥażret-i Ḥaḳḳuñ bendesiyem anuñ rıżāsına ṭālib ve emr ü fermānına tābiʿem tenümüñ me'mūr u maġlūbı degülem yaʿnī benüm (4) ʿālī-meʿāric ü bülend-medāricüm maḳām-ı şuhūd ve nefy-i vücūdda ol mertebeye irişmişdür ki kendü mevhūm vücūdumuñ (5) ḥicābını refʿ idüp cemīʿ-i umūrumı ḥażret-i Ḫudāya [B265a] tefvīż eylemişem ve anuñ ḳażāsına cān u dilden rıżā virmişem [*me'mūr* bunda maḥkūm ve maġlūb maʿnāsınadur]. (6)

3840 Şīr-i Ḥaḳḳem nīstem şīr-i hevā

Ḥaḳḳ taʿālānuñ arslanıyam hevā vü ḥuẓūẓ-ı nefsānī arslanı degülem (7)

Fiʿl-i men berdīn-i men bāşed güvā

benüm fiʿlüm ve ʿamelüm benüm dīnüm üzre şāhiddür pes çünki bir ʿālim-i ʿāmil ve mürşid-i kāmil ḫalḳdan (8) renc ü cefā görüp ṣabr ide delīldür ki ol kimse şīr-i ḥażret-i Ḫudādur şīr-i nefs ü hevā degüldür cemīʿ-i levāzımdan (9) biri iḫlāṣdur ve iḫlāṣ oldur ki kendüsini ortada görmeye ve cemīʿ-i ṭāʿat u ʿibādetini Ḫudāy taʿālādan göre ve (10) kendüsini hemān bir ālet mülāḥaẓa ide pes çünki fiʿl ḥażret-i Ḫudānuñ tevfīḳından ola bende ʿivaża ḳaçan müsteḥaḳḳ (11) olur nite ki [A332a] ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu

---

[1733] "Sabrı olmayanın îmânı da yoktur." (Beyhakî, *Şu'abü'l-Îmân*, vr. 590a.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 96.

[1734] "O halde (Resûlum),peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettiği gibi sen de sabret." Ahkâf/35.

sırrahu'l-ʿazīz buña işāret eyler [*güvā* şāhid maʿnāsınadur ki āḫırında hā ḥaẕf olınmışdur].

3841 Mā rameyte iẕ rameytem derḥırāb

Ḥarblerde ben (12) *mā rameyte iẕ rameyteem derḥırāb* mışrāʿ-ı ṡānīye ḳayd olınmaḳ mümkindür [*mā rameyte iẕ rameyteem* yaʿnī benüm ḥālüm bundan ẓāhirdür *ḥırāb* cemʿ-i ḥarbdür]

Men çü tīġam v'an zenende āftāb

ben tīġ gibiyem (13) ve ol āftāb tīġ urıcı gibidür yaʿnī benüm ẕātum taṣarruf-ı İlāhīnüñ ḳabżasında tīġ-zenüñ elinde olan tīġ meṡābesindedür (14) ve bu sözüme bu āyet-i kerīme şāhiddür *ve mā rameyte iẕ rameyte ve lākinellāhe ramā*[1735] ḥażret-i Resūl (15) ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem bir avuç ḫāki kāfirlerüñ yüzine atdı kāfirlerüñ çeşmi ḫākile pür olup müslimānlar kāfirlerüñ (16) üzerine ġālib oldılar ḫāki atan ḥażret-i Resūl iken ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem Ḫudāy taʿālā ḥażreti eytdi yā Muḥammed sen atmaduñ (17) anı ben atdum zīrā bu ḳadar kāfirlerüñ gözine bir avuç ḫāki irişdürmek ḥażret-i Ḥaḳḳuñ işidür [*v'ān āftāb çü zenendeest* taḳdīrindedür].

3842 Raḫt-ı ḫodrā men zireh berdāştem

(18) Ben kendü raḫtumı yoldan ḳaldırdum yaʿnī cemīʿ-i ḫuṣūṣda kendümi maḥv-ı muṭlaḳ eyledüm (19) [H217a]

Ġayr-ı Ḥaḳrā men ʿadem engāştem

ḥażret-i Ḥaḳdan ġayrısını ben ʿadem ẓann eyledüm yaʿnī *kullu şey'in hālikun illā vecheh*[1736] (20) ḥükmince cemīʿ-i eşyāyı müstehlik ü münʿadim ṣaydum bunda tenbīh budur ki kemāl-i iḫlāṣ u vefā oldur ki kendüñi (21) ve ḥażret-i Ḫudādan ġayrısını maʿdūm ṣanasın ve her ʿamel ki eylersün ḥażret-i Ḫudā içün eyleyesin [*engāştem* ẓann itdüm maʿnāsınadur].

3843 Sāyeyīyem ked-ḫudāem āftāb

(22) Ben bir sāyeyem benüm ked-ḫudā vü ṣāḥibüm āftābdur yaʿnī sāye niçe ki āftābuñ taṣarrufında ḫandedür (23) ben daḫı cemīʿ-i ḫuṣūṣda ḥażret-i Ḥaḳḳuñ ḥükm ü taṣarrufındayam bunda *āftāb*dan murād ḥażret-i Ḥaḳdur [bunda *ked-ḫudā* ṣāḥib maʿnāsınadur] (24)

Ḥācibem men nīstem ūrā ḥicāb

---

12 mā rameyte iẕ rameyteem yaʿnī benüm ḥālüm bundan ẓāhirdür HNAB: -M

[1735] "Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı (onu)." Enfâl/17.

17 v'ān āftāb çü zenendeest taḳdīrindedür HNA: -MB

[1736] "O'nun zâtından başka her şey yok olacaktır." Kasas/88.

ben aña ḥicāb degülem belki bāb-ı emr ü ḫıdmetinde derbān u ḫıdmetkāram ki bir ān ḫıdmetinden (25) dūr degülem yaʿnī benüm sāye meṣābesinde olan vücūdum anuñ tecelliyātına ḥicāb degüldür zīrā baña vuṣūl-i ilallāh müyesser olmışdur. (26)

3844 Men çü tīġam pür-güherhā-yı viṣāl

Ben tīġ gibi viṣāl-i İlāhī güherleri ile pürem yaʿnī viṣāl deryāsına ġarīḳam (27)

Zinde gerdānem ne küşte derḳıtāl

[N184a] ceng ü ḳıtālde diri eylerem depelenmiş eylemezem yaʿnī şol kimse ki benümile (28) muṣāḥabet ide anuñ nefsini zühd ü riyāżet ü pendile zinde ve maḳbūl-i Ḥaḳḳ eylerem maḳtūl ve merdūd-ı Ḥaḳḳ eylemezem [*ḳıtāl* ceng maʿnāsınadur]. (29)

3845 Ḫun nepūşed gevher-i tīġ-ı merā

Benüm tīġumuñ gevherini ḳan örtmez zīrā benüm [B265b] tīġum ḥayāt-baḫşdur ḫūn-rīz [M269b] (1) degüldür ẓāhirī tīġ gibi ki ḫūn-ālūd ola tīġdan murād ḳalbīdür ki şerīʿat u ṭarīḳat u ḥaḳīḳatdan her ne (2) ḳadar söylese ḳalbine inḳıbāż u ṣıḳlet gelmez *tīġ*dan murād zebānī olmaḳ mümkindür

Bād ezcā key bered mīġ-ı merā

bād (3) benüm mīġumı ḳaçan yerinden iltür yaʿnī nefs ü hevā bādı ile bende olan feyż-ı İlāhī inḳılāb u taġayyür ḳabūl eylemez. (4)

3846 Keh neyem kūhem ziḥilm ü ṣabr u dād

Ḥilm ü ṣabr u ʿadlden ṭaġam ṣaman [A332b] degülem nite ki dinmişdür *er-ricālu ke'l-cibāli fīcemīʿi'l-aḥvāli*[1737] (5)

Kūhrā key derrubāyed tünd-bād

ṭaġı muḥkem yil ḳaçan ḳapar yaʿnī ṣaman gibi anı yerinden ḳaldırmaġa ḳādirdür (6) murād aḫlāḳ-ı ḥamīde ṣābit-ḳadem olana ḥavādiṣ ü şedāyid-i ʿālemden aña hīç bir vechile ḫavf u ḫaṭar u żarar (7) olmaduġın işʿārdur [*tünd-bād* muḥkem yil maʿnāsınadur ki *bād-ı tünd* taḳdīrindedür].

3847 An ki ezbādī reved ezcā ḫasist

Ol kimse bir yilden yerinden gider bir ḫār u (8) ḫasdur ḥilm ü ṣabr kūhı degüldür

Z'an ki bād-ı nāmuvāfiḳ ḫod besist

zīrā ki muḫālif yil ziyāde çoḳdur (9) bād-ı nāmuvāfiḳdan murād ne idügini kendüsi beyān eyler.

3848 Bād-ı ḫaşm u bād-ı şehvet bād-ı āz

Ġażab (10) yili ve şehvet yili ḥırş yili *āz* ḥırş maʿnāsınadur

---

[1737] "Erkekler her hâllerinde dağ gibidir."

Bürd ūrā ki nebūd ehl-i nemāz

ol kimseyi iltdi ki nemāz u (11) ṭāʿat ehli olmadı ammā şol kimse ki ehl-i nemāz u dīndār ol kimse bu bādlardan maṣūn u eymendür (12) ḥażret-i Mevlānā egerçi bu üçi ẕikr eyledi ammā murād aḫlāḳ-ı ẕemīmedür ḥażret-i Mevlānā nemāzıla bu āyet-i kerīmeye işāret (13) eyler *inne'ṣ-ṣalāte tenhā̱ ʿani'l-faḥşā'i*[1738].

3849 Kūhem ü hestī-yi men bünyād-ı ust

Ṭaġum ve benüm vücūdum anuñ (14) bünyādıdur yaʿnī ʿışḳ-ı İlāhī ile ṭaġ gibi berḳarār u ṣābit-ḳademem [*ū*dan murād bunda ḥażret-i Ḫudādur]

V'er şevem çün kāh bādem yād-ı ust

(15) ve ger riyāżet ü mücāhede sebebi ile ṣaman gibi olam benüm bādum anuñ yād u ẕikridür yaʿnī beni cūş u ḫurūş u ḥarekete (16) getüren yād u ẕikr-i İlāhīdür ḥāṣıl-ı maʿnā̱ budur ki eger ṭāʿat u ʿibādetde olam kūh gibi sengīn ü berḳarāram ve ger ḥarekete (17) gelem anuñ yād u ẕikri ile cūş u ḫurūşa gelem.

3850 Cüz bebād-ı ū necünbed meyl-i men

Benüm meyl ü şevḳum (18) anuñ yādı bādından ġayrı ile ḥareket eylemez [baʿż-ı nüsaḫda *bebād* yerine *beyād* vāḳıʿ olur]

Nist cüz ʿışḳ-ı Eḥad ser-ḫayl-i men

benüm ser-ʿaskerüm ḥażret-i Eḥaduñ (19) ʿışḳından ġayrı degüldür yaʿnī ʿışḳ-ı İlāhīden ġayrıya tābiʿ olmazam *Eḥad*dan murād ḥażret-i Ḥaḳdur. (20)

3851 Ḫaşm berşāhan şeh ü mārā ġulām

Ġażab pād-şāhlaruñ üzerine şāh u ḥākimdür zīrā ġażablarını defʿ itmege ḳādir (21) degüllerdür ve bizüm ġulām u maġlūb u maḥkūmumuzdur zīrā ġażab evliyāʾullāhuñ zebūnıdur bu hem maʿnā̱dur ve (22) ḫaşm bize ġulām u maḥkūmdur

Ḫaşmrā hem besteem zīr-i ligām

ġażabı hem ligām altına baġlamışam yaʿnī ġażab benüm merkūbumdur (23) *ligām* licām maʿnā̱sınadur beTürkī uyan.

3852 Tīġ-ı ḥilmem gerden-i ḫaşmem zedest

Benüm ḥilmümüñ tīġı benüm ġażabumuñ (24) boynını urmışdur yaʿnī benüm ġażabum maḳtūlidür

Ḫaşm-ı Ḥaḳ bermen çü raḥmet āmedest

[1738] "Muhakkak ki, namaz, hayâsızlıktan ... alıkoyar." Ankebût/45.

ḥażret-i Ḥaḳḳuñ ḫaşmı baña (25) raḥmeti gibi gelmişdür zīrā raḥmet ü zaḥmet ve menfaʿat u mażarrat [H217b] iʿtibārı ʿuḳalāya nisbetdür ammā erbāb-ı ʿışḳ u maḥabbete (26) nisbet elem-i dost ʿayn-ı leẕẕet ve cerāḥat ʿayn-ı rāḥat görinür. [B266a] [A333a]

3853 Ġarḳ-ı nūrem ger çi saḳfem şud ḫarāb

(27) Nūra ġarḳam egerçi benüm saḳfum ḫarāb oldı [*saḳf* ṭam maʿnāsınadur]

Ravża geştem ger çi hestem Bū-Türāb

ravża oldum (28) egerçi Bū-Türābam bu beytile Melāmiyye ṭāyifesine işāret eyler ḥażret-i ʿAlīye kerremellāhu vecheh Bū-Türāb didüklerine sebeb budur ki (29) bir gün ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem Fāṭıma ḥażretinüñ ḫānesine geldi ḥażret-i ʿAlīyi anda görmedi [M270a] (1) ḥażret-i Fāṭımadan suʾāl eyledi ḥażret-i Fāṭıma rażıyallāhu ʿanhā eytdi mā-beynümüzde bir nesne vāḳıʿ oldı ki aña ġażab (2) idüp ṭaşra gitdi ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ḳanda idügini bilmek içün bir kimseyi gönderdi (3) ol kimse gelüp eytdi ki mescidde ḫᵛābdadur Server-i Kāyināt ʿaleyhi efżalu'ṣ-ṣalavāt mescide gelüp anda (4) ḫāk üzre yatmış ve ridāsı omuzından düşmiş ve mübārek yüzi ḫāke bulaşmış gördi pes ḥażret-i Resūl (5) ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ol ḫāki kendünüñ mübārek eli ile andan giderdi ve eytdi (6) *ḳum yā ebā turāb ḳum yā ebā turāb*[1739] Ebū-Türāb dinmege sebeb bu oldı [N184b] ḥażret-i Mevlānā ḥażret-i ʿAlīnüñ zebānından dir kerremellāhu vecheh (7) egerçi ben Ebū-Türābam ammā maʿārifüñ ḫoş-būy u rengāreng güllerine ravża oldum zīrā ki rengāreng (8) güller ḫākden biter sengden bitmez pes şol ʿālim ki ʿilmi ile ʿāmil ola ve şol mürşid ki ʿamel-i ṣāliḥ taʿlīm ide ve dünyā (9) cihetinden ḳadr ü iʿtibār ṭutmaya ve ʿırż u veḳār ṣaḥibi olmaya maʿnāda ravża-yı maʿārif-i İlāhiyye ve ḥadīḳa-yı (10) aʿmāl-i ṣāliḥadur [*ravża* bāġçe maʿnāsınadur].

3854 Çün derāmed ʿilletī enderġazā

Çünki ġazāya bir ʿillet geldi yaʿnī sen yüzüme tükürdügüñden (11) ötüri nefsüme ġażab u ıżṭırāb geldi pes eger seni depeleyem benüm ġażā vü cihādumda iḫlāṣ bulınmamaḳ (12) lāzım gelür [*ʿillet*den murād bunda ġaraż-ı nefsānīdür]

Tīġrā dīdem nihan kerden sezā

tīġı nihān u ġażādan ferāġat eylemegi lāyıḳ u maʿḳūl gördüm. (13)

3855 Tā eḥabbe lillah āyed nām-ı men

Tā ki benüm adum eḥabbe lillāh gele

Tā ki ebġaż lillah āyed kām-ı men

tā ki benüm murādum (14) ebġaża lillāh gele [*kām* murād maʿnāsınadur].

[1739] "Kalk, ey toprağın babası! Kalk, ey toprağın babası!"

3856 Tā ki aʿṭā̱ lillah āyed cūd-ı men

Tā ki benüm seḫā vü cūdum aʿṭā̱ lillāh gele

Tā ki emsek lillah āyed būd-ı men

(15) tā ki benüm vücūd u ẕātum emseke lillāh gele.

3857 Buḫl-i men lillah ʿaṭā lillāh u bes

Benüm buḫlüm (16) ancaḳ Allāh içündür ʿaṭā vü iḥsānum ancaḳ Allāh içündür [*buḫl* baḫīllıḳ maʿnā̱sınadur]

Cümle lillāhem neyem men ān-ı kes

cümle Allāh içünem ben kesüñ (17) ān u tābiʿi degülem yaʿnī cemīʿ-i ḫuṣūṣum Allāh içündür bir kimse içün degüldür bu ebyāt-ı meẕkūre bu ḥadīs̱-i şerīfüñ (18) mażmūnıdur *el-muʾminu iẕā eḥabbe eḥabbe lillāhi ve iẕā ebġaża ebġaża lillāhi ve iẕā aʿṭā̱ aʿṭā̱ lillāhi* (19) *ve iẕā emseke emseke lillāhi fe huve minellāhi ve lillāhi ve ilellāhi*[1740] müʾmin ḳaçan maḥabbet eylese Allāh içün maḥabbet (20) eylese ve ḳaçan buġż eylese Allāh içün buġż eylese ve ḳaçan virse Allāh içün virse ve ḳaçan imsāk eylese Allāh içün imsāk (21) eylese ol müʾmin Allāhdandur ve Allāh içündür ve anuñ cemīʿ-i ḫuṣūṣda [A333b] tefvīż u tevekkül ü teslīm (22) ü iʿtimādı Allāh taʿālā̱yadur pes ol müʾmin cemīʿ ḥālde maḳbūl-i dergāh-ı Eḥadiyyetdür.

3858 V'an çi lillah mīkunem taḳlīd nist

(23) Ve ol nesneyi ki Allāh içün eylerem taḳlīd degüldür belki taḥḳīḳdur zīrā cemīʿ ʿameli anuñ içün eylerem ve bir ġaraż [B266b] (24) yoḳdur

Nist taḫyīl ü güman cüz dīd nist

benüm ḥālüm taḫyīl ü ẓann degüldür muʿāyene vü müşāhededen ġayrı degüldür [*dīd* bunda dīden maʿnā̱sınadur]. (25)

3859 Z'ictihād u eztaḥarrī resteem

Saʿy u ictihāddan ve ẓann u gümānıla olan ẓann u ṭalebden ḳurtulmışam yaʿnī ḥażret-i (26) Ḫudāyı muʿayene ve Kaʿbe vü ḳıbleyi āşkāre vü muḳābele gördüm

Āstin berdāmen-i Ḥaḳ besteem

āstīnümi Ḥaḳḳ taʿālā̱nuñ (27) dāmenine bağlamışam yaʿnī ḥażret-i Ḥaḳḳıla ittiṣāl-i rūḥānī taḥṣīl eylemişem.

3860 Ger hemīperrem hemībīnem meṭār

[1740] "Müʾmin ḳaçan maḥabbet eylese Allāh içün maḥabbet eylese ve ḳaçan buġż eylese Allāh içün buġż eylese ve ḳaçan virse Allāh içün virse ve ḳaçan imsāk eylese Allāh içün imsāk eylese ol müʾmin Allāhdandur ve Allāh içündür ve anuñ cemīʿ-i ḫuṣūṣda tefvīż u tevekkül ü teslīm ü iʿtimādı Allāh taʿālā̱yadur."

Eger (28) pervāz idem pervāz idicek yeri görürem [*meṭār* ṭayerān idecek yer maʿnāsınadur]

V'er hemīgerdem hemībīnem medār

eger deverān u cevelān idem devr (29) ü deverān idecek yeri görürem yaʿnī cemīʿ-i ḫuṣūṣda müşāhedeye vuṣūl bulmışam ve taḳlīdden ḫalāṣ olmışam [*medār* devr ü deverān idecek yer maʿnāsınadur]. [M270b] (1)

3861 V'er keşem bārī bidānem tā kucā

Ve ger bir yük çekem bilürem tā ḳanda iledürem yaʿnī ʿibādet ḥażret-i Ḫudādan ġayrıya olmaduġın (2) bilürem

Māhem ü ḫurşīd pīşem pīşvā

benüm māhum ve āftāb öñümde pīşvādur yaʿnī āftāb-ı ḥaḳīḳī benüm muḳtedāmdur [*pīşvā* muḳtedā maʿnāsınadur]. (3)

3862 Bīş ezin bāḫalḳ guften rūy nist

Ḫalḳa bunda ziyāde esrār-ı İlāhiyye söylemege mecāl ü ḳudret (4) yoḳdur

Baḥrrā guncāyi endercūy nist

ırmaḳda deryāya şıġmaḳlıḳ yoḳdur yaʿnī deryā ırmaġuñ (5) içine şıġmaz pes esrārı ḫalāyıḳuñ [H218a] ʿuḳūli miḳdārı ifşā eylemekdür *kellimu'n-nāse ʿalāḳadri ʿuḳūlihim*[1741]. (6)

3863 Pest mīgūyem beendāze-y ʿuḳūl

Sözi ḫalāyıḳuñ ʿaḳlları miḳdārı alçaḳ ve ẓāhir söylerem ʿuḳūl mertebesinden (7) bülend ü bīrūn söylemezem nite ki ẕikr olınan ḥadīṯ-i şerīfden istimāʿ eyledüñ [*endāze* miḳdār maʿnāsınadur]

ʿAyb ne'bved in buved kār-ı Resūl

(8) bu ḥālet ʿayb degüldür zīrā Resūlüñ kār u ʿādeti budur.

3864 Ezġaraż ḥürrem güvāhi-y ḥür şinev

Ben (9) ġarāz-ı nefsānīden ḥürr ü āzādem ḥürrüñ şehādetini ḳabūl eyle yaʿnī ey esrār-ı ḥaḳīḳata ṭālib eger bu ḥaḳāyıḳuñ envārı (10) saña mekşūf u ẓāhir degül ise ve bu müşāhedenüñ şehādetine iḥtiyāc var ise bu ḫuṣūṣa ben şehādet eylerem (11) murād ḥażret-i ʿAlīnüñ kelāmını taṣdīḳdür [*ḥürr* āzād maʿnāsınadur]

Ki güvāhi-y bendegan ne'rzed dü cev

zīrā bendelerüñ (12) şehādeti iki arpa degmez yaʿnī maḳbūl degüldür.

[1741] "İnsanlara, akılları mikdârınca konuşun." (Deylemî, *Müsnedü'l-Firdevs*, vr. 54a; Sehâvî, *el-Makâsıd*, s. 93; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I/196.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 183.

3865 Derşerīʿat mer güvāhi-y benderā

Şerīʿat-ı muṭahharada bendenüñ (13) şehādetinüñ *güvāhī* şehādet maʿnāsınadur

Nist ḳadrī vaḳt-i daʿvī vü ḳażā

daʿvā ve ḥükm vaḳtinde (14) bir ḳadr ü iʿtibārı yoḳdur.

3866 Ger hezāran bende bāşendet güvāh

Eger hezārān bende saña şāhid olalar (15)

Bernesenced şerʿ īşanrā bekāh

[A334a] şerʿ anları ṣamana dartmaz yaʿnī ehl-i şerʿ ḳatında maḳbūl degüldür çünki ḥażret-i ʿAlīnüñ (16) sözi ṣādıḳ u pend ü irşāddur pes ʿazāb-ı āḫıretden necāt bulmaḳ içün maʿḳūl ü lāyıḳ [N185a] olan şehvet (17) ü hevāyı terk idüp ṭāʿat u ʿibādetde saʿy eylemek gerekdür.

3867 Bende-yi şehvet beter nezdīk-i Ḥaḳ

Şehvet bendesi (18) Ḥaḳḳ taʿālā ḳatında yaramazrekdür

Ezġulām u bendegān-ı müsteraḳ

ġulāmdan ve müsteraḳ bendelerden [*bende-yi müsteraḳ* uġurlanmış bende maʿnāsınadur]. (19)

3868 K'in beyek lafẓī şeved ezḫᵛāce ḥür

Zīrā bu bir sözile efendisinden ḥürr ü āzād olur [B267a] yaʿnī ḫᵛāce āzād itdüm dimegile bendeler (20) āzād olur [*īn*den murād ġulām u bendegāndur]

V'an ziyed şīrīn ü mīred saḫt mür

ve ol yaʿnī bende-yi şehvet nefsī ārzūsı üzre (21) şīrīn ü laṭīf dirilür ve ʿāḳıbet ḳatı acı ve zaḥmetlü olur ve mādām ki ḥayātdadur şehvetden āzād olmaz nite ki aña işāret (22) olınur.

3869 Bende-yi şehvet nedāred ḫod ḫalāṣ

Şehvet bendesi ḫod anuñ bendeliginden ḫalāṣ ṭutmaz (23)

Cüz befażl-ı Īzed ü inʿām-ı ḫāṣ

Allāh taʿālānuñ fażlından ve ḫāṣṣ inʿāmından ġayrı ile [*beinʿām-ı ḫāṣṣ* taḳdīrindedür]. (24)

3870 Derçehī üftād k'anrā ġavr nist

Zīrā bende-yi şehvet bir ḳuyuya düşdi ki ol ḳuyunuñ ġavr u ḳaʿrı yoḳdur (25)

V'an günāh-ı ust cebr ü cevr nist

ve ol çāh anuñ günāhıdur ol ḥālet aña cebr ü cevr degüldür. (26)

---

23 beinʿām-ı ḫāṣṣ taḳdīrindedür HNA: -MB

3871 Derçehī endaḫt ū ḫodrā ki men

Ol bende-yi şehvet kendüsini bir ḳuyuya atdı ki ben

Derḫor-ı ḳaʿreş nemīyābem resen

(27) anuñ ḳaʿrına lāyıḳ ip bulmazam yaʿnī dūzaḫa girmege sebeb günāhı oldı dūzaḫuñ ḳaʿrına ḫod ḥadd (28) ü pāyān yoḳdur Ebū-Hureyre ḥażreti rażıyallāhu ʿanh eytdi ḥażret-i Resūlüñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ḥużūr-ı şerīfinde (29) idüm mehīb ü saḫt bir āvāz işitdük ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem eytdi bu işidilen nedür bilür misiz biz cevāb virüp [M271a] (1) eytdük Allāh taʿālā ve anuñ Resūli aʿlemdür Server-i Kāyināt eytdi yetmiş yıl idi ki dūzaḫa bir ṭaş düşmiş (2) idi anuñ ḳaʿrına şimdi irişdi ve bir rivāyetde vardur ki ḥażret-i Cibrīl ḥażret-i Resūlüñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem (3) ḥużūrında oturmış idi bir ṣadā geldi Cibrīl ʿaleyhi's-selām ol ḥālde fevrī müteġayyir oldı Peyġām-ber ʿaleyhi's-selām ṣordı (4) ki ey ḳarındaşum Cebrāʾīl bu ne taġayyürdür ki senüñ yüzüñde peydā oldı ḥażret-i Cibrīl eytdi Allāh taʿālā ol gün ki (5) dūzaḫı ḫalḳ eyledi anda bir ḳuyu yaratdı ki ol ḳuyunuñ nāmı ġayydur buyurdı ki aña bir ṭaş bıraḳdılar ol (6) ṭaş ol ḳuyunuñ ḳaʿrına şimdi irişdi anuñ heybetinden ḳorḳdum ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem eytdi (7) ol ḳuyuda kim olur ḥażret-i Cibrīl eytdi şehvet-perestler ve bīnemāzlar (8) *fe ḫalefe minbaʿdihim ḫalfun eżāʿu'ṣ-ṣalāte ve't-tebeʿu'ş-şehevāti* [A334b] *fe sevfe yelḳavne ġayyā*[1742] ammā bu maʿnā müttefaḳun-ʿaleyh degüldür [*derḫor* lāyıḳ maʿnāsınadur *resen* ip maʿnāsınadur]. (9)

3872 Pes kunem ger in suḫan efzun şeved

Bu sözlerden ferāġat idüp ḫāmūş oluram zīrā bu söz eger ziyāde (10) ola [*pes kunem* ferāġat eylerem maʿnāsınadur]

Ḫod ciger çi'bved ki ḫārā ḫun şeved

ciger ḫod nedür ki bu sözüñ heybetinden senüñ ḫārā (11) ḫūn olur.

3873 İn cigerhā ḫun neşud ezsaḫtiyest

Bu cigerler ki ḫūn olmadı ḳasvet ü saḫtlıḳdandur nite ki ḥażret-i (12) Ḫudā buyurmışdur *ṯumme ḳaset ḳulūbukum minbaʿdi ẕālike fe hiye ke'l-ḥicāreti ev eşeddu ḳasveh*[1743] [*neşud* caḥd-ı muṭlaḳ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür] (13) [H218b]

Ġaflet ü meşġūli vü bed-baḫtiyest

[1742] "Nihayet onların peşinden öyle bir nesil geldi ki, bunlar namazı bıraktılar; nefislerinin arzularına uydular. Bu yüzden ileride sapıklıklarının cezasını çekecekler." Meryem/59.

[1743] "(Ne var ki) bunlardan sonra yine kalpleriniz katılaştı. Artık kalpleriniz taş gibi yahut daha da katıdır." Bakara/74.

ḳasvet ü saḫtlıġa sebeb ġaflet ve umūr-ı dünyeviyyeye meşġūllik [B267b] ve şeḳāvet ü (14) bed-baḫtlıḳdur ve ʿavāmuñ ḥāli ʿacebdür eger bir müneccim felān gün böyle bir ḥādiṯe olısardur ḫāneden ṭaşra (15) çıḳmaḳ maʿḳūl degüldür dise anuñ sözini ḳabūl eylerler ḥālen ki müneccim keẕẕābdur ammā ḥażret-i Ḫudā sūre-yi Loḳmānda buyurdı (16) ḥālā ki andan ṣādıḳrek yoḳdur ve ʿavāmm iʿtiḳād u ḳabūl eylemez *yā eyyuhe'n-nāsu'tteḳū Rabbekum vaḫşev* (17) *yevmen lāyeczī vālidun ʿanveledihi ve lā mevlūdun huve cāzin ʿanvālidihi şey'ā inne vaʿdellāhi Ḥaḳḳun* (18) *fe lāteġurrannekumu'l-ḥayātu'd-dunyā ve lāyeġurrannekum billāhi'l-ġarūr*[1744] baʿż-ı nüsaḫda

İn cigerhā ḫun neşud n'ezsaḫtiyest

vāḳıʿdur ki (19) maʿnā böyle olur bu cigerler ki ḫūn olmadı saḫtlıḳdan degüldür belki ṭāʿat u ʿibādetde olan ġafletden (20) ve dünyāya meşġūllikden ve ezelī istiʿdādında olan şeḳāvet ü bed-baḫtlıḳdandur.

3874 Ḫun şeved rūzī ki ḫūneş sūd nist

(21) Ammā bir gün ḳan olur ki ḫūnuñ aña nefʿi yoḳdur yaʿnī ḳıyāmet güni ḫacālet ü ʿaẕāb (22) ḫavfından cigerler ḫūn olur ammā hīç nefʿi olmaz

Ḫun şev an vaḳtī ki ḫun merdūd nist

şol bir vaḳt (23) ḫūn ol ki ḫūn merdūd degüldür yaʿnī dünyāda ṭāʿat u ʿibādete saʿy idüp riyāżet ü mücāhede ile (24) cigerüñi ḫūn eyle ki maḳbūl ü nāfiʿdür *ciger ḫūn olmaḳ*dan murād ziyāde belā vü meşaḳḳatdür [*şev* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekker-i ġāyibdür].

3875 Çün güvāhi-y bendegan maḳbūl nist

[N185b] (25) Şerʿ-i şerīfde çünki bendelerüñ şehādeti maḳbūl degüldür

ʿAdl ü bāşed ki bende-y ġūl nist

(26) şāhid-i ʿādil odur ki ġūl ü nefsüñ bendesi degüldür zīrā şehādete ḥürriyyet lāzımdur (27) *ʿadl* ʿādil maʿnāsınadur maṣdar bimaʿnā ism-i fāʿil olmaḳ üzre ḥürriyyet şarṭ-ı şehādet oldugıyiçün ḥażret-i Ḥaḳḳ Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde ḥażret-i (28) Resūle ʿaleyhi's-selām şāhid didi [*güvāhī'-i*de ve *bende'-i*de hemze yā-yı sākine oḳunur].

3876 Geşt erselnāke şāhid dernüẕür

Ḥażret-i Resūl ʿaleyhi's-selām (29) inẕār u teblīġ-i risāletde erselnāke şāhid oldı bu āyet-i kerīmeye işāretdür [M271b] (1) *yā eyyuhe'n-nebiyyu innā erselnāke şāhiden ve*

[1744] "Ey İnsanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Ne babanın evlâdı, ne evlâdın babası nâmına bir şey ödeyemeyeceği günden çekinin. Bilin ki, Allah'ın verdiği söz gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmazsın ve şeytan, Allah'ın affına güvendirerek sizi kandırmasın." Lokmân/33.

mubeşşiren ve nezīrā ve dāʿiyen ilellāhi biiznihi ve sirācen munīrā[1745] [*nüzür* ḳorḳutmaḳ maʿnāsınadur] (2)

Z'an ki būd ezkevn-i ū ḥürrü'bnü ḥür

zīrā ki ʿālemden ol Resūl ḥürr oġlı ḥürdür ol Resūl on sekiz biñ (3) ʿālemden āzāde āzāddur ki cemīʿ-i ʿālem anuñ bendesidür [*ḥürr* āzād maʿnāsınadur]. Beyt (4)

Serv-i āzād bende-yi ḳad-i tust

Ey ġulām-ı tu bende vü āzād[1746] [A335a]

3877 Çün ki ḥürrem ḫaşm key bended merā

Çünki ben aḫlāḳ-ı zemīmeden āzād (5) u ḥürrem ġażab beni ḳaçan muḳayyed ü maġlūb eyler

Nist incā cüz ṣıfāt-ı Ḥaḳ derā

bunda ḥażret-i Ḥaḳḳuñ (6) ṣıfātından ġayrı yoḳdur berü gel yaʿnī *teḫalleḳū biaḫlāḳillāhi*[1747] ḥasebince bende nefsānī ḫaṣletlerden bir (7) ḫaṣlet yoḳdur ki baña ġażab gele ve andan saña bir żarar ola [Sürūrī Efendi *derā* yerine *ridā* iḫtiyār eylemişdür ammā mā-baʿdinde vāḳıʿ olan *ender ā* ve *derā* şāhiddür].

3878 Ender ā k'āzād kerdet fażl-ı Ḥaḳ

Berü gel (8) zīrā seni ḥażret-i Ḥaḳḳuñ fażl u iḥsānı küfrden āzād eyledi [*ender ā* emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür]

Z'an ki raḥmet daşt berḫaşmeş sebaḳ

(9) zīrā ki anuñ raḥmeti ġażabı üzre sebaḳ u teḳaddüm ṭutdı *sebaḳat raḥmetī ʿalāġażabī*[1748] *çün ki ḥürrem* beytinden (10) vāḳıʿ olan ebyāt ḥażret-i ʿAlī cānibindendür.

3879 Ender ā eknun ki restī ezḫaṭar

Berü gel şimdi (11) ki ḫavf u ḫaṭardan ḳurtulduñ ḫıṭāb nev-müslimānadur ḥażret-i ʿAlī cānibinden

Seng būdī kīmiyā kerded geher

(12) evvel seng idüñ kīmiyā seni gevher eyledi yaʿnī kāfir iken ḳadr ü iʿtibār u şerefüñ yoḳ idi İslāma [B268a] girmegile (13) cevher gibi maḳbūl ve ḳadr ü şeref ṣāḥibi olduñ [*güheret* taḳdīrindedür].

[1745] "Ey Peygamber! Biz seni hakikaten bir şahit, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderdik. Allah'ın izniyle, bir davetçi ve nûr saçan bir kandil olarak (gönderdik)." Ahzâb/45-46.

[1746] "Ey kölesi bende ve âzâd olan! Âzâd olan servi senin boyunun bendesidir."

[1747] "Allâh'ın ahlâkı ile ahlâklanınız."

[1748] "Benüm raḥmetüm hem ġażabum üzre sābıḳ u ġālibdür."

13 güheret taḳdīrindedür H: -MNAB

3880 Resteyī ezküfr ü ḫāristān-ı ū

Küfrden ve anuñ (14) ḫāristānından ḳurtulmışsun yaʿnī küfrden ve anuñ ẓulmet ü ḳasāvetinden ve āḫıret ʿaẕābından necāt bulduñ (15)

Çün gülī bü'şküf beservistān-ı Hū

Hū bāġçesinde bir gül gibi açıl yaʿnī cenāb-ı Ḳudse vāṣıl ol *Hū*dan murād (16) ḥażret-i Ḫudādur [*servistān* bostān ve bāġçe maʿnāsınadur].

3881 Tū menī vü men tuvem ey muḥteşem

Ey muḥteşem sen bensin ve ben senem ki ikilik ortadan refʿ (17) olmışdur *el-mu'minūne kenefsin vāḥidetin*[1749]

Tū ʿAlī būdī ʿAlīrā çun küşem

şimdi sen ʿAlī olduñ (18) ʿAlīyi yaʿnī kendümi niçe depeleyem çünki bir kimse nūr-ı İslām ve kemāl-i īmānıla münevver ola aña ẓālimlerden bir żarar irişmez ḳanda (19) ḳaldı ki velīden irişe.

3882 Maʿṣıyet kerdī bih ezher ṭāʿatī

Her bir ṭāʿatdan eyü maʿṣıyet eyledüñ (20) yaʿnī sen ki yüzüme tükürdüñ ẓāhirā egerçi maʿṣıyet ü ḳabāḥatdur ammā maʿnāda [H219a] ziyāde maḳbūl-i ṭāʿatdur zīrā maġfiret ve (21) ʿuluvv-ı mertebeñe sebeb oldı

Āsman peymūdeyī dersāʿatī

bir sāʿatda āsmānı ṭayy eylemişsün (22) yaʿnī biraz zemānda ḳaṭʿ-ı menāzil ü maḳāmāt idüp merātib-i ʿāliyeye irişdüñ bu mertebede ḥiṣṣe-yi ḳıṣṣa budur ki gāhī (23) olur ki bir kimse bir maʿṣıyete ḳaṣd eyler līkin anuñ sebebi ile ṣevāb bulur ve ḥażret-i Ḫudānuñ düşmeni iken dostı (24) olur [*peymūde'ī* ṭayy eylemişsün maʿnāsınadur].

3883 Bes ḫuceste-maʿṣıyet k'an kerd merd

Ziyāde ḫuceste vü mübārek maʿṣıyetdür ki ol maʿṣıyeti merd (25) eyledi ki sebeb-i maġfiret-i ḥażret-i Ḥaḳḳ olup ʿālī-derecāta vuṣūl buldı bu ḥālet ʿaceb degüldür (26) [A335b]

Nī ziḫārī berdemed evrāḳ-ı verd

gül yapraḳları ṣāfī ḫārdan bitmez mi yaʿnī ḫārdan gül bitdügi gibi ḫār meṣābesinde (27) ḫʿār u bīiʿtibār olan günāhdan gül-i maġfiret ü rifʿat ẓāhir olur [*verd* gül maʿnāsınadur].

3884 Nī günāh-ı ʿUmmer ü ḳaṣd-ı Resūl

[1749] "Mü'minler tek bir nefis gibidir."

(28) Böyle degül midür ki ḥażret-i ʿÖmerüñ günāhı ve ḥażret-i Resūle ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ḳaṣdı meşhūrdur ki ḥażret-i ʿÖmer rażıyallāhu ʿanh (29) ḳable'l-İslām ḥażret-i Resūli ḳatl itmege ḳaṣd eyledi [*ʿUmer* bunda vezn içün mīmüñ teşdīdiyile oḳunur]

Mīkeşīdeş tā bedergāh-ı ḳabūl

ḥażret-i ʿÖmeri tā ḳabūl [M272a] (1) dergāhına çekdi yaʿnī ol ḳaṣd sebebi ile maḳbūl-i dergāh-ı Ḫudā oldı otuz ṭoḳuz kimse müslimān olmış (2) idi ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem duʿāsında eytdi (3) *Allāhumme etmim liye'l-erbaʿīne bieḥadi'l-ʿUmereyni*[1750].

3885 Nī besiḥr-i sāḥiran Firʿavn şān

Böyle degül midür ki sāḥirlerüñ siḥri sebebi ile Firʿavn anları (4)

Mīkeşīd ü geşt ü devlet ʿavn şān

aṣdı ellerini ve ayaḳlarını ḳaṭʿ itdükden ṣoñra ve devlet-i īmān (5) u raḥmet anlara muʿīn oldı Ḥaḳḳ budur ki anlara iḥsān olınan devlet ü saʿādet ḫalāyıḳdan ziyāde az kimseye (6) naṣīb [N186a] ü müyesser oldı [*mīkeşīd* bunda aṣdı maʿnāsınadur].

3886 Ger nebūdī siḥrişān u an caḥūd

Eger anlaruñ siḥri ve ol ʿinādı olmayayıdı [*cuḥūd* inkār maʿnāsınadur] (7)

Key keşīd īşan beFirʿavn-ı ʿanūd

siḥr ü inkārları ziyāde ʿinād idici Firʿavna ḳaçan çekerdi yaʿnī sāḥirlerde (8) siḥr ü inkār olduġıyiçün anları Firʿavna irişdürdi [anlar ḳaçan çekilürdi ʿanūd Firʿavna baʿż kimse bu vechi ḳabūl eylemişdür ammā maḳbūl degüldür].

3887 Key bedīdendī ʿaṣā vü muʿcizāt

[B268b] Sāḥirler (9) ʿaṣā vü muʿcizātı ḳaçan görürlerdi yaʿnī ṣiḥrlerine iʿtiḳādları olduġından ötüri ḥażret-i Mūsā ile muḳābeleye ḳaṣd eylediler (10) ʿāḳıbet ḥażret-i Mūsānuñ ʿaṣā vü muʿcizātı sebebi ile maġlūb olup ṣıdḳıla īmāna geldiler (11)

Maʿṣıyet ṭāʿat şud ey ḳavm-i ʿuṣāt

ey ʿuṣāt ṭāyifesi pes bu iʿtibārıla maʿṣıyet ṭāʿat oldı [*ʿuṣāt* cemʿ-i ʿāṣīdür]. (12)

3888 Nāümīdīrā Ḫudā gerden zedest

Ḥażret-i Ḫudā ye's ü nevmīdligüñ boynını urmışdur (13) *ḳul yā ʿibādiye'lleẕīne esrefū ʿalāenfusihim lātaḳnaṭū minraḥmetillāh innellāhe yaġfiru'ẕ-ẕunūbe cemīʿā innehu huve'l-Ġafūru'r-Raḥīm*[1751] (14)

Çün güneh mānend-i ṭāʿat āmedest

[1750] "Allâhım! Bizi iki Ömer'den biri ile kırka tamamla."

[1751] "De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir." Zümer/53.

çünki günāh ṭāʿat mānendi gelmişdür yaʿnī (15) günāh ṭāʿat gibidür nite ki bu beyt anı beyān eyler.

3889 Çün mübeddel mīkuned ū seyyiʾāt

Çünki Ḫudāy ʿazze ve celle (16) kemāl-i kereminden seyyiʾātı ḥasenāta tebdīl eyler [*ū*dan murād ḥażret-i Ḥaḳdur] nite ki bu āyet-i kerīmeden rūşendür (17) *fe ulāʾike yubeddilullāhu seyyiʾātihim ḥasenāt ve kānellāhu Ġafūran Raḥīmā*[1752]

Ṭāʿatīyeş mīkuned zaʿm-ı vüşāt

ol (18) seyyiʾātı ġammāzlaruñ körligine bir ṭāʿat eyler *vüşāt* cemʿ-i vāşdur ġammāz maʿnāsına *vüşāt*dan murād şeyāṭīndür [*zaʿm* körlik maʿnāsına istiʿmāl olınur]. (19)

3890 Zʾin şeved mercum şeyāṭīn-i racīm

Racīm şeyṭān bu sebebden mercūm olur zīrā çoḳ zemān şeyṭān-ı laʿīn (20) saʿy u cehd idüp hezārān günāh itdürür bahāne ile Ġaffāruʾz-zünūb anuñ cemīʿ günāhını ʿafv idüp muḳābelede (21) aña ḥasenāt virür

Vʾezḥased ū biʾṭraḳad gerded dü-nīm

o İblīs ḥasedinden çatlar iki pāre olur. (22)

3891 Ū bükūşed tā günāhī pervered

Ol laʿīn çalışur tā bir günāhı besleye yaʿnī [A336] bizden bir günāh ṣādır ola [*pervered* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i ġāyibdür] (23)

Zʾan güneh mārā beçāhī efkened

ol günāhdan bizi bir çāha bıraġa yaʿnī ol günāh bizüm dūzaḫa girmemüze sebeb (24) ola.

3892 Çün bübīned kʾan güneh şud ṭāʿatī

Çün melʿūn görür ki ol günāh bir ṭāʿat oldı bu (25) āyet-i kerīme mūcebince *fe ulāʾike yubeddilullāhu seyyiʾātihim*[1753]

Gerded ūrā nāmübārek sāʿatī

ol vaḳt aña (26) nāmübārek bir sāʿat olur zīrā melʿūnuñ saʿyi żāyiʿ olur pes ḥażret-i ʿAlī rażıyallāhu ʿanh eydür çünki (27) ben medīne-yi ʿilmüñ ḳapusıyam ve deryā-yı ḥilmem ve maḫzen-i raḥmet-i İlāhī ve āyine-yi cemāl-i pād-şāhīyem elbette bāb-ı raḥmeti maḥremüñ yüzine (28) baġlamazam.

3893 Ender ā men dergüşādem men turā

Gel ki ben saña ḳapuyı açdum

[1752] "Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir." Furkan/70.

[1753] "Allah onların kötülüklerini (iyiliklere) çevirir." Furkan/70.

Tüf zedī vü tuḥfe dādem men turā

(29) sen benüm yüzüme tükürdüñ ve ben saña tuḥfe virdüm yaʿnī benüm sebebümile īmān bulup maḳbūl-i Ḥaḳḳ olduñ ve ẓāhirdür [M272b] (1) ki [H219b] ḥażret-i ʿAlīnüñ kerremellāhu vecheh kerem ü raḥmeti ḥażret-i Ḫudānuñ kerem ü raḥmetindendür bu iki aḫīrki beyt daḫı (2) ḥażret-i ʿAlīnüñ kelāmından olmaḳ rūşendür Sürūrī Efendi ḥażret-i Ḥaḳḳ cānibinden ṭutmışdur [*tüf zedī* tükürdüñ maʿnāsınadur]. (3)

3894 Mer cefā-gerrā çüninhā mīdehem

Cefā vü cevr idiciye buncılayınlar virürem yaʿnī böyle iḥsānlar eylerem (4)

Pīş-i pāy-ı çep çi san ser mīnehem

ṣol ayaġuñ öñine ne vechile baş ḳoram yaʿnī ḥużūruma ʿadāvet ü ihānetile gelene (5) böyle iṭāʿat eylerem.

3895 Pes vefā-gerrā çi baḫşem tū bidān

Pes vefā [B269a] vü maḥabbet idiciye ne iḥsān eylerem sen bil [*bidān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür] (6)

Genchā vü mülkhā-yı cāvidān

ebedī gencler ve mülkler virürem *cāvidān* genchāya bile maṣrūf olmaḳ rūşendür. (7)

Guften-i Peyġam-ber ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem begūş-ı rikāb-dār-ı emīrü'l-mü'minīn ʿAlī kerremellāhu vecheh ki küşten-i ʿAlī berdest-i tū ḫᵛāhed būd ḫaberet kerdem (8)

Ḥażret-i Resūlüñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem emīrü'l-mü'minīn ḥażret-i (9) ʿAlīnüñ kerremellāhu vecheh rikāb-dārınuñ ḳulaġına dimesi beyānındadur ki ʿAlīnüñ ḳatli senüñ elüñde (10) olsa gerekdür saña ḫaber eyledüm bu ḫuṣūṣı ḥażret-i ʿAlī ol pehlevāna ḥikāyet eyler

3896 Men çünan merdem ki berḫūnī-yi ḫᵛīş

(11) Ben ancılayın merdem ki kendü ḳātilüm üzre [*ḫūnī* ḳātil maʿnāsınadur]

Nūş-ı luṭf-ı men neşud derḳahr-ı nīş

benüm nūşa beñzer luṭfum nīşe (12) beñzer ḳahrumda olmadı yaʿnī kendü ḳātilüme luṭf u iḥsān eyledüm anı ḳahr u helāk itmege ḳaṣd eylemedüm *nūş* ʿasel (13) *nīş* zehr.

3897 Guft Peyġam-ber begūş-ı çākerem

Peyġam-ber ḥażreti ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem benüm çākerümüñ ḳulaġına eytdi *çāker*den (14) murād rikāb-dārıdur ki Mülcem oġlı ʿAbdu'r-raḥmāndur

K'ū bered rūzī zigerden in serem

ki o rikāb-dār bir gün bu (15) benüm başumı boynumdan keser yaʿnī beni helāk eyler [*k'ū* ki ū taḳdīrindedür].

3898 Kerd āgeh an Resūl ezvaḥy-i dust

[N186b] Dostuñ vaḥyinden (16) ol Resūli āgāh u ḫaber-dār eyledi

Ki helākem ʿāḳıbet berdest-i ust

ki benüm helāküm ʿāḳıbet (17) anuñ elindedür *dūst*dan murād ḥażret-i Bārīdür. [A336b]

3899 Ū hemīgūyed büküş pīşin merā

O rikāb-dār ḥażret-i Resūlden (18) ʿaleyhi's-selām bu sırra vāḳıf olduḳdan ṣoñra baña eydür beni öñdin depele

Tā neyāyed ezmen in münker ḫaṭā

(19) tā bu ḳabīḥ u nāmaʿḳūl ḫıṭābından gelmeye yaʿnī ṣādır olmaya.

3900 Men hemīgūyem çü merg-i men zitust

Ben eydürem (20) çünki benüm merg ü helāküm sendendür yaʿnī taḳdīr-i İlāhī böyledür

Bāḳażā men çun tuvānem ḥīle cüst

ḳażā-yı İlāhīye (21) ben ḥīle itmege niçe ḳādirem yaʿnī ḳażā-yı İlāhīyi defʿ itmege ḳādir degülem.

3901 Ū hemīüfted bepīşem k'ey kerīm

Ol rikāb-dār (22) benüm öñüme düşer yaʿnī tażarruʿıla dir ki ey kerīm

Mer merā kun ezberāy-ı Ḥaḳ dü-nīm

beni Allāh içün iki pāre eyle. (23)

3902 Tā neyāyed bermen īn encām-ı bed

Tā bu yaramaz ʿāḳıbet benüm üzerüme gelmeye [*encām* ʿāḳıbet maʿnāsınadur]

Tā nesūzed cān-ı men bercān-ı ḫad

(24) tā benüm cānum kendünüñ cānı üzre yanmaya ey ʿAlī sen ki benüm cānumuñ cānısın beni helāk eyle tā ki senüñ helāküñden (25) ötüri benüm cānum ziyāde elem çekmeye.

3903 Men hemīgūyem berū ceffe'l-ḳalem

Ben rikāb-dāra eydürem anuñ üzerine ḳalem (26) ḳurudı yaʿnī benüm ḳatl ü helāküm senüñ elüñde olmaḳ ezelī bir ḥāletdür ki ḳalem-i İlāhī anı yazdı ve ferāġat eyledi ki tekrār (27) anı maḥv u taġyīr itmege imkān yoḳdur *ceffe'l-ḳalem* ḳalem yazdı emr-i İlāhī ile ve ferāġat eyledi maʿnāsınadur (28) egerçi ḳalem ḳurudı maʿnāsınadur *ceffe'l-*

ḳalemi bimā huve kā'inun ilāyevmi'l-ḳıyāmeti[1754] ḳalem-i İlāhī iẕn-i İlāhī ile yazdı (29) şol nesneyi ki ol nesne ḳıyāmet günine degin olıcıdur ve cemīʿisini yazduḳdan ṣoñra ḳurudı pes [M273a] (1) *ceffe'l-ḳalem* ferāġatdan kināyetdür ve muḳarrer olmaḳdan ʿibāretdür

Z'an ḳalem bes ser-nigun gerded ʿalem

[B269b] (2) ol ḳalemden çoḳ ʿalem başı aşaġa olur zīrā ḳalem-i İlāhī levḥ-i maḥfūẓda her ne yazdı ise ve taḳdīr-i İlāhī muḳarrer oldı (3) ise elbette olur pes taḳdīr-i Ḥaḳḳıla niçe pād-şāhlardan pād-şāhlıḳ gitse gerekdür [*bes ʿalem* taḳdīrindedür *ʿalem* sancaḳ maʿnāsınadur].

3904 Hīç buġżī nist dercānem zitū

(4) Benüm cānumda senden hīç bir buġż u ʿadāvet görmezem

Z'an ki inrā men nemīdānem zitū

(5) zīrā ki bunı ben senden bilmezem belki Ḥaḳdan bilürem.

3905 Ālet-i Ḥaḳḳī vü fāʿil dest-i Ḥaḳ

Sen Ḥaḳḳ taʿālānuñ āletisin (6) ve fāʿil Ḥaḳḳ taʿālānuñ elidür [*Ḥaḳḳī*de yā ḫıṭāb içündür]

Çun zenem berālet-i Ḥaḳ ṭaʿn u daḳ

Ḥaḳḳ taʿālānuñ āleti üzre (7) niçe ṭaʿn u daḳḳ uram pes senden ṣādır olan nesne ḥaḳīḳatda ḥażret-i Ḥaḳdan ṣādır olmışdur eyleye anı cān u dilden (8) ḳabūl itmek lāzımdur *daḳḳ* bunda ʿayb u ḫaṭā ṭutmaḳ maʿnāsınadur.

3906 Guft ū pes an ḳıṣāṣ ezbehr-i çist

(9) Çünki ḥażret-i ʿAlī kerremellāhu vecheh bu ḳadar maʿārif ü esrār söyledi ol [H220a] rikāb-dār ḥażret-i ʿAlīye eytdi pes ol ḳıṣāṣ (10) ki şerʿ-i şerīfde vardur neden ötüridür ḥālā [A337a] ki cemīʿ-i ḫuṣūṣda fāʿil-i muṭlaḳ ḥażret-i Ḥaḳdur

Guft hem ezḤaḳḳ u an sırr-ı ḫafist

(11) ḥażret-i ʿAlī aña cevāb virüp eytdi o hem ḥażret-i Ḥaḳdandur ve o ḫafī vü mestūr sırdur ki herkes (12) aña ıṭṭılāʿ bulmaġa ḳādir degüldür egerçi cemīʿ cevāb iḫtiyār-ı cüz'īye ḥavāle olınur līkin bu āyet-i kerīmeden (13) laṭīf ü maḳbūl cevāb yoḳdur *lāyus'elu ʿammā yefʿalu ve hum yus'elūn*[1755].

3907 Ger kuned berfiʿl-i ḫod ū iʿtirāż

(14) Eger ḥażret-i Ḥaḳḳ kendünüñ fiʿli üzre iʿtirāż ide

[1754] "Ḳalem-i İlāhī iẕn-i İlāhī ile yazdı şol nesneyi ki ol nesne ḳıyāmet günine degin olıcıdur ve cemīʿisini yazduḳdan ṣoñra ḳurudı." (Buhârî, *Sahîh*, VI/119, VII/210; Nesâ'î, *Sünen*, VI/59; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/307, II/197; Beyhakî, *Şu'abü'l-Îmân*, vr. 606b.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 128.
[1755] "Allah, yaptığından sorumlu tutulamaz; onlar ise sorguya çekileceklerdir." Enbiyâ/23.

Z'iʿtirāż-ı ḫod burūyāned riyāż

kendünüñ iʿtirāżından (15) bāġçeler bitürür ve ʿivażlar ẓuhūra getürür zīrā ḥażret-i Ḫudānuñ her fiʿlinde nice ḥikmetler vardur ki bir ferd anuñ (16) künh ü ġavrına iremez pes ṭarīḳ-ı edeb cemīʿ-i ḫuṣūṣda sükūt u teslīmdür [*riyāż* ravżanuñ cemʿidür ki bāġçe maʿnāsınadur].

3908 İʿtirāż ūrā resed berfiʿl-i ḫad

Kendü (17) fiʿli üzre iʿtirāż ol Ḫudāya irişür yaʿnī aña lāyıḳdur

Z'an ki derḳahrest ü derluṭf ū Eḥad

zīrā ki Ḫudāy (18) taʿālā ḳahrda ve luṭfda ferd ü müstaḳildür şerīk ü naẓīri yoḳdur.

3909 Enderin şehr-i ḥavādiş mīr ust

(19) Bu ḥavādiş şehrinde ki murād dünyādur mīr ü ḥākim ol Ḫudādur [*ḥavādiş* cemʿ-i ḥādişedür]

Dermemālik mālik-i tedbīr ust

memleketlerde (20) ṣāḥib-tedbīr ü müdebbir-i umūr ol Ḫudādur ve kendüsi cemīʿisinden müstaġnīdür [*mālik* bunda ṣāḥib maʿnāsınadur].

3910 Ālet-i ḫodrā eger ū bi'şkened

(21) Ḥażret-i Ḫudā eger kendünüñ āletini ṣıya yaʿnī ḥażret-i Ḥaḳḳ ki ḳātil-i ḥaḳīḳīdür eger ẓāhirde olan ḳātile ḳıṣāṣ (22) buyura ki bu ḫuṣūṣ kendünüñ āletini ṣımaḳdur

An şikeste-geşterā nīkū kuned

ol şikeste olmışı eyü ve dürüst (23) eyler yaʿnī ol maḳtūli āḫıret ʿazābından ḳurtarur.

3911 Remz-i nensaḫ āyetin ev nunsihā

Ne'ti ḫayran derʿaḳab mīdan mihā

(24) ey ulu *mā nensaḫ mināyetin ev nunsihā*[1756]nuñ remz ü sırrını anuñ ʿaḳabinde *ne'ti biḫayrin minhā ev miṣlihā*[1757]yı (25) bil ve Ḫudāy taʿālānuñ fiʿli üzre iʿtirāż eyleme.

3912 Her şerīʿatrā ki Ḥaḳ mensūḫ kerd

(26) Her şerīʿat ki Ḥaḳḳ taʿālā [N187a] ḥażreti mensūḫ eyledi

Ū giyā bürd ü ʿivaż āverd verd

ol Ḫudā maʿnāda giyāh (27) iltdi ve anuñ ʿivażı gül getürdi pes bundan maʿlūmdur ki her nāsıḫ cemīʿ mensūḫdan eyüdür bunda tenbīh budur ki (28) ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem cemīʿ-i enbiyānuñ kemālātına cāmiʿdür ve efḍal-i beşerdür ve anuñ ümmeti (29) ḫayru'l-ümemdür çün ḥażret-i Ḫudā taḳdīr [B270a] eyledi baʿż-ı efʿāl ü

[1756] "Biz, bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak (ertelersek)..." Bakara/106.
[1757] "... mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz." Bakara/106.

aḥvāl ve iktisāb-ı aʿmāl sebeb-i saʿādet ve baʿż-ı [M273b] (1) efʿāl ü aʿmāl sebeb-i şeḳāvet ola insān ḳādir olmaz ki bunları fehm ide pes ḥażret-i Ḫudā peyġām-berler gönderdi (2) ve anlara melāyike taʿyīn eyledi tā saʿādet ü şeḳāvet ṭarīḳını beyān ideler ve ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem (3) ṣoñra getürdi tā anuñ dīni cemīʿ-i edyānı nāsıḫ ola ve o Resūllerüñ efḍalidür [*giyā* otlıḳ ki aṣlı giyāhdur *verd* gül maʿnāsınadur]. [A337b]

3913 Şeb kuned mensūḫ şuġl-i rūzrā

(4) Şeb rūzuñ şuġl ü ḥükmini maḥv u mensūḫ eyler ki ḫalḳ kesb ü ḥareketden ḳalur

Bin cemādī-yi ḫıred-efrūzrā

(5) ʿaḳlı rūşen ü tāze idici bir cemādı gör *cemād*dan murād uyḳudur ki uyumaġıla ʿaḳl mecmūʿ (6) u ḳavī olur ve şebde yār-ı ḥaḳīḳī ile ülfet ü ṣoḥbet olur zīrā ki şeb ḫalvet-ḫāne-yi ebrār ve āyīne-yi tecellī-yi (7) dīdār ve maḥall-i ġaflet-i aġyārdur ve bir ẓulmetdür ki anda āb-ı ḥayāt-ı esrār vardur [*cemādī*den murād ḫᵛābdur ki yā nisbet içündür].

3914 Bāz şeb mensūḫ şud eznūr-ı rūz

(8) Girü şeb rūzuñ nūrından maḥv u mensūḫ oldı

Tā cemādī suḫt z'an āteş-furūz

tā ki (9) bir cemād ol āteş şuʿlelendiriciden yandı yaʿnī rūzuñ bürūz u ẓuhūrı ile uyumaḳlıḳ gitdi. (10)

3915 Ger çi ẓulmet āmed an nevm ü sübāt

Egerçi ol nevm ü sübāt ẓulmet geldi yaʿnī ẓulmet ü ṣaḳīldür ammā ḥażret-i (11) Ḫudā anı *ve ceʿalnā nevmekum subātā*[1758] mūcebince ʿuḳūl ü ḥavāss āyīnesinüñ mışḳalası eyledi ve bedenüñ (12) rāḥat olmasına sebeb ḳıldı [*sübāt* bunda rāḥat maʿnāsınadur]

Nī derūn-ı ẓulmetest āb-ı ḥayāt

āb-ı ḥāyāt ẓulmet içinde degül midür bu hem vechdür (13) ẓulmet içinde āb-ı ḥayāt yoḳ mıdur yaʿnī vardur. Beyt (14)

Ziẓulmet meters ey pesendīde dust
Ki mümkin buved k'āb-ı ḥayvan derust[1759]

3916 Nī deran ẓulmet ḫıredhā tāze şud

Ol ẓulmetde yaʿnī şebde ʿaḳllar (15) tāze olmadı mı yaʿnī ʿaḳllar anda tāze vü laṭīf olur

---

3 verd gül maʿnāsınadur H: -MNAB

[1758] "Uykunuzu bir dinlenme kıldık." Nebe/9.

[1759] "Ey seçilmiş dost! Karanlıktan korkma, çünkü âb-ı hayâtın orada olması mümkündür."

Sekte-yi ser-māye-yi āvāze şud

āvāz ser-māyesinüñ (16) sektesi olmadı mı sekte āvāzuñ muḥassinātındandur zīrā [H220b] āvāz laṭīf olmaḳ içün boyun ṭamarını ṭutarlar ki kişi (17) öli gibi olur pes uyumaḳ sebebi ile sekte gibi olur lācerem dünyāda ḳahr u belā āḫıretde refāhiyyet ü emn olmasına (18) sebebdür [bu hem vechdür bir sekte āvāzuñ ser-māyesi olmadı mı yaʿnī bir sekte āvāzı ḫoş idicidür bu vech üzre *sekte'ī*de hemze vaḥdet içündür *sekte* ḫāmūş ve aʿżā ʿamelden muʿaṭṭal olmaḳ ḫᵛābda olduġı gibi].

3917 Ki ziżıdhā żıddhā āyed pedīd

Zīrā żıdlar żıdlardan ẓāhir olur

Dersüveydā rūşenāyī āferīd

(19) ḥażret-i Ḥaḳḳ süveydāda rūşenālıḳ yaratdı *sevād* çeşmde olan nūr ve *süveydā* dilde nūr-ı ḳalb gibi (20) *süveydā* ḳalbde olan ḳara ḳandur *en-nūru fi's-sevādi*[1760] ve şebde olan envār gibi. (21)

3918 Ceng-i Peyġam-ber medār-ı ṣulḥ şud

Ḥażret-i Resūlüñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ibtidā'-i İslāmda cengi ṣulḥuñ medār u (22) sebebi oldı

Ṣulḥ-ı īn āḫır-zeman z'an ceng bud

bu āḫır-zemānuñ ṣulḥ u ḥużūrı ol cengden oldı (23) ki dīn-i İslām ġālib ve ehl-i īmān refāhiyyet ü emnde oldı.

3919 Ṣad-hezāran ser bürīd an dil-sitān

(24) Ol dil-sitān nice yüz biñ baş kesdi yaʿnī ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem fırāvān u bīpāyān kāfirleri Allāh içün (25) helāk eyledi [*dil-sitān* göñül alıcı maʿnāsınadur]

Tā eman yābed ser-i ehl-i cihān

tā cihān ḫalḳınuñ başı emn ü emān bula (26) *dil-sitān*dan murād Server-i Kāyinātdur pes şol miḥnet ki ḥażret-i Ḫudādan [B270b] irişür ve şol ʿazāb u ʿuḳūbet ki bize gelür (27) āḫıretde sebeb-i nefʿ-i [A338a] keşīrdür.

3920 Bāġban z'an mībüred şāḫ-ı mużır

Bāġbān żararlu budaġı ol sebebden (28) keser [*mużırr* ism-i fāʿil müfred-i müẕekkerdür]

Tā biyābed naḫl ḳāmethā vü bir

tā naḫl şāḫ-ı bedüñ ḳaṭʿından rifʿatler ve birr ü menfaʿatler bula. (29)

---

18 bu hem vechdür bir sekte āvāzuñ ser-māyesi olmadı mı yaʿnī bir sekte āvāzı ḫoş idicidür bu vech üzre sekte'īde hemze vaḥdet içündür M: -HNAB

[1760] "Nûr, karanlıktadır."

3921 Mīkened ezbāġ dānā an ḥaşīş

Bāġbānlıḳ şanʿatında dānā olan bāġbān bāġdan ol ḥaşīşi ḳoparur nite ki ʿādetdür [M274a] (1) yaban otını yolarlar [bunda *ḥaşīş* otlaḳ maʿnāsınadur egerçi ḳurı otlaḳ maʿnāsınadur]

Tā nümāyed bāġ u mīve ḥurremīş

tā bāġ u mīve aña ḥurremlik ve leṭāfet göstere (2) yaʿnī laṭīf ü zībā ola *iẕā eḥabbellāhu ʿabden ʿaccele ʿuḳūbetuhu*[1761] muṣībet ü āfet ki ḥażret-i Ḥaḳdan irişe (3) bāʿiş-i rāḥat-ı āḫıret olduġına iştibāh yoḳdur.

3922 Mīkened dendān-ı bedrā an ṭabīb

Yaramaz ve çürimiş (4) dişi ol ṭabīb ḳoparur yaʿnī çıḳarur *ṭabīb*den murād cerrāḥdur

Tā rehed ezderd ü bīmārī ḥabīb

(5) tā yār u ḥabīb derd ü rencden ḳurtula ḥażret-i Mevlānā bu sözlerden murād ne idügini beyān itmege şürūʿ eyledi. (6)

3923 Bes ziyādethā derūn-ı naḳṣhast

Naḳṣlaruñ içinde çoḳ ziyādetler vardur yaʿnī ṣūretde naḳṣdur (7) ḥaḳīḳatda ziyādelikdür

Mer şehīdanrā ḥayāt enderfenast

şehīdlere ḥayāt-ı bāḳī (8) şehādet ü fenādadur fenā ẓāhirde naḳṣdur ammā maʿnāda ṣafā vü rifʿatdur.

3924 Çün bürīde geşt ḥalḳ-ı rızḳ-ḫʷār

(9) Çünki rızḳ u ṭaʿām yiyicinüñ boġazı kesilmiş oldı yaʿnī şehīd oldı [*ḥalḳ* boġaz maʿnāsınadur]

Yurzeḳūne ferihīne şud güvār

[N187b] (10) yurzeḳūne feriḥīne hażm oldı yaʿnī dünyā ṭaʿāmından necāt bulup cennet ṭaʿāmından (11) rızḳlanurlar *ve lāyaḥsebenne'lleẕīne ḳutilū fīsebīlillāhi emvātā bel aḥyā'un ʿinde Rabbihim yurzaḳūn feriḥīne bimā ātāhumullāhu minfażlih*[1762]. (12)

3925 Ḥalḳ-ı ḥayvan şud bürīde çün beʿadl

Ḥayvānuñ boġazı çünki ʿadlile (13) kesilmiş oldı yaʿnī şerʿ-i şerīfe muvāfıḳ boġazlandı murād ḥayvāndan eti yinen ḥayvāndur

Ḥalḳ-ı insan rüst ü efzūyīd fażl

[1761] "Allâh bir kulunu sevdiğinde ona sıkıntı vermekte acele eder."

[1762] "Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler; Allah'ın, lütuf ve kereminden kendilerine verdikleri ile sevinçli bir halde Rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadırlar." Âli İmrân/169-170.

12 çün bürīde şud HNAB: şud bürīde çün M

(14) insānuñ ḥalḳı bitdi ve faẓl u şerefi ziyāde oldı yaʿnī ol yinmiş ḥayvānuñ eti insāndan (15) cüz olduġı iʿtibārıla rütbet ü faẓīlet buldı egerçi rūḥ-ı ḥayvānīyi insān içün fedā eyledi līkin (16) insāna mensūb oldı.

3926 Ḥalḳ-ı insan çün bübürred hin bübīn

Çünki insānuñ boġazı kesile āgāh ol gör (17) yaʿnī naẓar u teʾemmül eyle [*bübīn* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Tā çi zāyed kun ḳıyās-ı an berīn

tā ne ṭoġar ve ne ḥāṣıl olur anı bunuñ (18) üzerine ḳıyās eyle yaʿnī çünki insān rıżā-yı Rabbānī mūcebince maḳtūl olana ḳadar faẓl-ı Sübḥānīye irişür *ḥalḳ-ı bübürīde*den (19) murād riyāżetile maḳtūl olandur. [A338b]

3927 Ḥalḳ-ı s̱āliṣ zāyed ü tīmār-ı ū

Ḥalḳ-ı insān maḳṭūʿ olduḳdan ṣoñra (20) üçinci boġaz ṭoġar yaʿnī peydā olur [*ü tīmār-ı ū*nuñ maʿnās̱ı mışrāʿ-ı s̱ānīye ḳayd olındı]

Şerbet-i Ḥaḳ bāşed ü envār-ı ū

ve ol boġazuñ tīmār u ġıdāsı ḥażret-i Ḥaḳḳuñ (21) şerbeti ve anuñ envārıdur ki *ebītu ʿinde Rabbī yeṭʿımunī ve yesḳīnī*[1763] mā'idesinden ġıdā alınur (22) ve ʿayn-ı İlāhīden şerbet nūş eyler.

3928 Ḥalḳ-ı bü'brīde ḫored şerbet velī

Şerbeti boġazı kesilmiş içer [*velī*nüñ maʿnās̱ı mışrāʿ-ı s̱ānīye ḳayd olındı] (23)

Ḥalḳ-ı ezlā-reste mürde-derbelī

ammā lādan ḳurtulmış belīde ölmiş boġaz yaʿnī vücūdını ifnā idüp maḥabbet-i mā-sivās̱dan (24) ḫalāṣ olup iḳrār-ı İlāhīde maḥv ola *recaʿnā mine'l-cihādi'l-aṣġari ile'l-cihādi'l-ekberi*[1764] pes şol kimse ki (25) ẓāhir ṭaʿāmdan boġazını kese ḥażret-i Ḫudā aña şerbet-i viṣāl [H221a] ve nūr-ı cemālini erzānī ḳılur ki aña ġıdā-yı bāḳī (26) olur zübde-yi kelām çünki her bir kimse bir nesneden munḳaṭıʿ ola andan laṭīfrek bir nesneye vuṣūl (27) bulur.

3929 Bes kun ey dun-himmet-i kūteh-benān

Ey kūteh-benān olan dūn-himmet çoḳ ṭaʿām yimekden ferāġat eyle (28)

Tā keyet bāşed ḥayāt-ı can benān

ḳaçana degin senüñ cānuñuñ ḥayātı nānıla olur yaʿnī cismānī ẕevḳı terk idüp (29) rūḥānī ẕevḳa saʿy eyle baʿż-ı nüsaḫda himmetden ṣoñra vāv-ı ʿāṭıfa vardur maʿnā̱ böyle olur ey

---

[1763] "Rabbimin yanında gecelerim; O, beni yedirir, içirir."

[1764] "Biz, küçük cihâddan büyük cihâda döndük." (Gazzâlî, *İhyâ*, III/7, 66; Alî el-Kârî, *Mevzû'ât*, s. 44-45; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I/423-424.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 49-50.

dūn-himmet ve ey ʿālem-i [M274b] (1) rūhānīde bīḳudret çoḳ yimek yimekden ferāġat eyle *benān* cemʿ-i benānedür barmaḳ ucı maʿnā̱sına *benān-ı s̱ānī*de (2) olan bā nefs-i kelimeden degüldür *nān* etmek maʿnā̱sınadur [*keyet*de tā ḫıṭāb içündür].

3930 Z'an nedārī mīveyī mānend-i bīd

Ol sebebden (3) ṭaʿat u maʿrifetden sögüd aġacı gibi bir mīve ṭutmazsun [*bīd* sögüt aġacı maʿnā̱sınadur]

K'āb-ı rū bürdī velī nān-ı sipīd

sepīd ü laṭīf (4) nāndan ötüri ʿırż u veḳāruñı iltdüñ yaʿnī niʿmet-perest olduġuñdan ötüri ḥażret-i Ḥaḳḳ ḳatında ʿizzet (5) ü ḳadrüñ ḳalmadı.

3931 Ger nedāred ṣabr z'in nan cān-ı ḥis

Bu nāndan ḥiss ü cismānī cān eger ṣabr ṭutmaz ise (6)

Kīmiyārā gīr ü zer gerdan tu mis

sen kīmiyāyı ṭut ve baḳırı altun eyle yaʿnī evliyāʾullāh meclisine mülāzemet idüp (7) ʿışḳ-ı İlāhī taḥṣīline saʿy eyle tā nān u ṭaʿām ḳaydından ḫalāṣ olasın [*gerdān* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

3932 Cāme-şūyī kerd ḫᵛāhī ey fulān

Ey fulān (8) eger esbāb yuyıcılıḳ itmek ister iseñ

Rū megerdan ezmaḥalle-y gāzürān

gāzürlerüñ maḥallesinden (9) yüzüñi döndürme yaʿnī iʿrāż eyleme belki lāzımdur ki anlaruñ maḥallesinde olasın zīrā cāme-şūy ve gāzür (10) āba muḥtāclardur yaʿnī eger vücūduñı ḥubb-ı dünyā ve meyl-i [A339a] mā-sivā̱ levs̱inden pāk itmek ister iseñ mürşidlerden dūr (11) olma *gāzürān*dan murād mürşidlerdür [*megerdān* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *gāzürān* biz çırpıcılar maʿnā̱sınadur].

3933 Ger çi nan bi'şkest mer rūze-y turā

Egerçi nān senüñ ṣavmuñı ṣıdı (12) yaʿnī ekl ü şürb saña ṣāyim olmaġa māniʿ oldı

Derşikeste-bend ü pīç ü berter ā

ṣınıḳ baġlayıcıya (13) ṣarıl ve muḥkem yapış ve anuñ sebebi ile yuḳarurek gel yaʿnī bir mürşide irādet getürüp anuñ muṣāḥabetine müdāvim ol (14) tā ki ḳażā-yı mā-fāt ṭarīḳı ile seni ṣāyim ide [*pīç* ṣarıl maʿnā̱sınadur *ā* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

3934 Çün şikeste-bend āmed dest-i ū

Çünki mürşidüñ (15) eli ṣınıḳ baġlayıcı geldi

Pes refū bāşed yaḳīn işkest-i ū

---

14 ā emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür HNA: -M

pes ol mürşidüñ şınması yaḳīn ü (16) muḳarrer yama ve meremmet olur yaʿnī mürşid eger riyāżetile senüñ nefsüñi ṣıya ol ṣımaḳ maʿnāda senüñ nefsüñi ıṣlāḥ u dürüst (17) eylemekdür *refū* yama [*işkest*de hemze zāyiddür].

3935 Ger tu anrā bi'şkenī gūyed biyā

Nefsāniyyet muḳteżāsıyıla eger sen ol mürşidi ṣıyasın (18) yaʿnī aña iḥtiyāc ʿarż itmeyesin mürşid saña dir

Tū dürüsteş kun nedārī dest ü pā

gel sen anı dürüst (19) eyle sen ḫod dest ü pā ṭutmazsun yaʿnī ol şikesteyi dürüst itmege ḳādir degülsin pes [N188a] şikeste-bendüñ cefāsına taḥammül ü ṣabr (20) eylemek lāzımdur.

3936 Pes şikesten ḥaḳḳ-ı ū bāşed ki ū

Pes ṣımaḳ anuñ ḥaḳḳıdur yaʿnī aña lāyıḳdur ki o (21)

Mer şikeste-geşterā dāned refū

şikeste olmış refū bile yaʿnī işkesteyi dürüst itmege ḳādir ola. (22)

3937 An ki dāned duḫt ū dāned derīd

Ol kimse ki dikmegi bilür yırtmaġı bilür

Her çirā bu'fruḫt nīkūter ḫarīd

(23) her neyi ki ṣatdı anuñ yerine andan eyürek ṣatun aldı yaʿnī niʿme'l-bedel getürdi.

3938 Ḫānerā vīran kuned zīr ü zeber

(24) Ḫāneyi vīrān u zīr ü zeber eyler bu beytler ḥażret-i Ḥaḳḳ içündür

Pes beyek sāʿat kuned maʿmūrter

(25) pes bir sāʿatde evvelkiden maʿmūrrek eyler.

3939 Ger yekī serrā bübürrend ezbeden

Eger ẓāhirde bedenden (26) bir baş kesdi ise

Ṣad-hezāran ser berāred derzemen

fevrī nice yüz biñ baş ẓuhūra (27) getürür yaʿnī aña ṣad-hezārān ser-i fażīletini virür.

3940 Ger nefermūdī ḳıṣāṣī bercenāt

Eger cināyet idiciler üzre (28) ḥażret-i Ḥaḳḳ bir ḳıṣāṣ buyurmayayıdı [*cenāt* cemʿ-i cānīdür cināyet idici maʿnāsınadur]

Yā neguftī fi'l-ḳıṣāṣ āmed ḥayāt

yā ḳıṣāṣda ḥayāt geldi yaʿnī (29) ḥayāt vardur dimeyeyidi bu beytüñ cevābı ḫod kirā beytidür *ve lekum fi'l-ḳıṣāṣi ḥayātun yā uli'l-elbābi leʿallekum taʿḳilūn*[1765]. [M275a] (1)

---

17 işkestde hemze zāyiddür HNA: -M

3941 Ḫod kirā zehre budī tā ū ziḫad

Ḫod kimüñ zehre vü ḳudreti olurdı (2) tā ol kimse kendüsinden [*ḫod-ı ṡānī*de ḫā fetḥile oḳunmaḳ gerekdür ḳāfiye içün]

Beresīr-i ḥükm-i Ḥaḳ tīġī zened

ḥażret-i Ḥaḳḳuñ ḥükminüñ muṭīʿ u esīri üzre bir tīġ (3) ura yaʿnī helāk ide.

3942 Z'an ki dāned her ki çeşmeşrā güşūd

Zīrā ki bilür her kim ki ḥażret-i Ḥaḳḳ anuñ (4) çeşmini açdı ve ḥikmetlerine muṭṭaliʿ eyledi

K'an küşende suḫre-yi taḳdīr būd

[H221b] ki ol ḳātil taḳdīr-i İlāhīnüñ (5) suḫre vü maġlūbı idi pes ol güşāde-çeşm olan kimse nesneyi taḳdīr-i İlāhī ile oldugını [A339b] müşāhede (6) eyler [*küşende* ism-i fāʿildür *būd* bunda oldı maʿnāsına hem cāyizdür].

3943 Her kirā an ḥükm berser āmedī

Ol ḥükm-i İlāhī her kimüñ ki başı üzre geldi yaʿnī taḳdīr-i İlāhīde taʿyīn olındı (7)

Berser-i ferzend hem tīġī zedī

ferzendüñ başı üzre hem bir tīġ urdı ḥażret-i ʿÖmer gibi rażıyallāhu ʿanh (8) kendünüñ ferzendini ḥadd-i şerʿile depeledi ve ḥażret-i ʿÖmerden ġayrı vāfir kimse kendünüñ ferzendini (9) helāk eylemişdür zīrā taḳdīr-i İlāhīye muḫālefet muḥāldür baʿż-ı nüsaḫda mışrāʿ-ı evvel böyle vāḳıʿdur

Her ki an taḳdīr-i ṭavḳ-ı ū şudī

(10) her kim ki ol taḳdīr-i İlāhī anuñ gerdeninüñ ṭavḳı oldı.

3944 Rev biters ü ṭaʿna kemzen berbedān

(11) Çünki aḥvāl böyledür yüri Allāhdan ḳorḳ ve fāsıḳlar ve ʿāṣīler üzre ṭaʿna urma [*kemzen* bunuñ gibi maḥallerde *mezen* maʿnāsınadur] (12)

Pīş-i dām-ı ḥükm ʿacz-i ḫod bidān

ḥükm-i İlāhīnüñ dāmı ḳatında kendü ʿaczüñi bil zīrā ʿilm ü ʿamele maġrūr olup (13) yaramazlara ṭaʿna urmaḳ ḳabāḥatdur nite ki bu ḥikāyetden maʿlūm u ẓāhir olur [*dām* ṭuzaḳ maʿnāsınadur]. (14)

Taʿaccüb kerden-i Ādem ʿaleyhi's-selām ezḍalālet-i İblīs-i laʿīn ve ʿucb āverden

Laʿīn İblīsüñ ḍalāletinden (15) Ādem ʿaleyhi's-selāmuñ taʿaccüb eylemesi ve ʿucb getürmesi beyānındadur

3945 Çeşm-i Ādem berBilīsī k'ū şaḳist

[1765] "Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Umulur ki suç işlemekten sakınırsınız." Bakara/179.

Ādem (16) ʿaleyhi’s-selāmuñ çeşmi İblīs üzre ki o İblīs şaḳīdür [B271a]

Ezḥaḳāret v’ezziyāfet bi’ngerist

ḥaḳāretden (17) ve ziyāfetden naẓar eyledi baʿż-ı nüsaḫda çeşm yerine *rūzī* vāḳıʿdur bir gün maʿnāsına *ziyāfet* iʿtibārsızlıḳ maʿnāsınadur *tezyīf* (18) bozmaḳ ve bīiʿtibār itmek maʿnāsınadur *züyūf* geçmez aḳçe maʿnāsınadur.

3946 Ḫᵛīş-bīnī kerd ü āmed ḫod-güzīn

(19) Ādem ʿaleyhi’s-selām ḫod-bīnlik eyledi ve kendüsini iḫtiyār idici geldi yaʿnī kendüsini (20) güzīde vü ʿālī-ḳadr ṭutdı [*ḫᵛīş-bīn* vaṣf-ı terkībīdür *ḫod-güzīn* vaṣf-ı terkībīdür]

Ḫande zed berkār-ı İblīs-i laʿīn

laʿīn İblīsüñ kārı ve fiʿli üzre ḫande urdı (21) yaʿnī emr-i İlāhīye iṭāʿat itmedüginden ötüri İblīsi temesḫur eyledi *ḫande* ber lafẓı ile istiʿmāl olınsa temesḫur (22) maʿnāsınadur.

3947 Bang berzed ġayret-i Ḥaḳ k’ey Ṣafī

Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ ġayreti bāng urdı ki ey Ṣafī yaʿnī Ādem ʿaleyhi’s-selāma (23) ḫıṭāb-ı ʿizzet irişdi ki ey Ādem-i Ṣafī

Tū nemīdānī ziesrār-ı ḫafī

sen esrār-ı ḫafīden bilmezsün. (24)

3948 Pūstinrā bāz-gūne ger kuned

Ḥażret-i Ḥaḳḳ eger pūstīni ʿaks ide yaʿnī kürki ters giye murād emr ü kārını ʿaks (25) üzre ide dimekdür *kürki ters giye* ḍarb-ı meṣeldür [*pūstīn* kürk maʿnāsınadur *bāz-gūne* ters maʿnāsınadur]

Kūhrā ezbīḫ u ezbün berkened

ṭaġı kökinden (26) ve dibinden ḳoparur belki eflāk ü ʿarş-ı ʿaẓīmi zīr ü zeber eyler esmā vü ṣıfāt iʿtibārı üzre olan tecelliyāt u meẓāhir (27) elbette biri birinüñ żıddıdur pes gāhī olur ki bir kimseyi Hādī ismine maẓhar idüp ʿālī-mertebeler virür (28) ve gāhī olur ki anı Mużill ismine maẓhar eyler ve gāhī olur ki bir kimse ʿömr-i āḫırına degin ṭāʿat u ʿibādetde olur ve āḫır-nefesde (29) meslūbü’l-īmān gider [A340a] ve gāhī olur ki bir kimse cemīʿ ʿömrini küfr ü ʿinādile geçürür ʿāḳıbet maẓhar-ı Ġaffār [M275b] (1) olup maḳbūl-i dergāh olur ve gāhī olur ki bir nesneye emr eyler ve murādı ʿaksi olur şeyṭāna olan (2) emr gibi ve sāyir-i esrār bunlara ḳıyās olına.

3949 Perde-yi ṣad ādem an dem berdired

---

20 ḫod-güzīn vaṣf-ı terkībīdür HNA: -MB

Yüz ādemüñ (3) perdesini ol demde yırtar ve rüsvāy eyler eger ḳahr u iclāl ve ṣıfat-ı ıḍlāl iẓhār ide (4)

Ṣad Bilīs-i nev müsilmān āvered

yüz yeñi [N188b] İblīs müslimān getürür eger luṭf u cemāl ve ṣıfat-ı ʿafv u hidāyet (5) āşkāre ide yaʿnī ıḍlāl itmek isterse bir ādem degül yüz ādem gibi ıḍlāl itmege ve yüz İblīs gibiye (6) hidāyet itmege ḳādirsin *İblīs* nev lafẓına mużāf olduġından maʿlūmdur ki *nev* lafẓı İblīse (7) ḳayd olınur müslimāna ḳayd olınmaz egerçi Sürūrī Efendi raḥmetullāhi ʿaleyh müslimāna ḳayd ṭutmışdur ammā ṣāḥib-diḳḳat (8) olana bu rūşendür zübde-yi kelām budur ki fāsıḳlara ve kāfirlere ḥaḳāret ü ihānetile naẓar cāyiz degüldür (9) belki ziyāde ḳabāḥatdur [*Bilīs* İblīsden muḫaffefdür].

3950 Guft Ādem tevbe kerdem z'in naẓar

Çünki ḥażret-i Ādeme vaḥy-i İlāhī irişdi Ādem bu (10) naẓardan tevbe eyledüm didi

İn çünin güstāḫ n'endīşem diger

artuḳ buncılayın güstāḫ u nāmaʿḳūl fikr (11) itmeyem. Beyt

Ṭarīḳat cüz in nist dervīşrā

Ki efkende dāred ten-i ḫ[v]*īşrā*[1766] (12)

3951 Yā Rab in cürʾet zibende ʿafv kun

Yā Rab bu cürʾeti bendeden ʿafv eyle [baʿż-ı nüsaḫda *yā Rab* beyti yoḳdur] [H222a]

Tevbe kerdem tū megīrem z'in saḫun

(13) tevbe eyledüm bu sözden ötüri sen beni muʾāḫaẕe eyleme yaʿnī benüm ḥālümi diger-gūn eyleme ulular eytmişlerdür her kim (14) ki sūʾ-i ḫātimeden ḫavf itmeye aña ḫavf vardur ki ḥüsn-i ḫātimeden [B271b] maḥrūm ola pes ḥażret-i Ḫudāya tażarruʿ u (15) zārīden bir nefes ḫālī olmamaḳ gerekdür bu sebebden ḥażret-i Mevlānā ḥażret-i Ḥaḳḳa münācāt idüp (16) dir [bu sözden tevbe eyledüm beni muʾāḫaẕe eyleme bu hem maʿnādur].

3952 Yā Ġıyāṯe'l-müstaġīṯīn ihdinā

Ey ṭarīḳ-ı müstaḳīme vuṣūl içün feryād idicilerüñ feryādına ve (17) meded ṭaleb idicilerüñ mededine irişici Ḫudā bize hidāyet eyle [*ihdi* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

L'iftiḫār bi'l-ʿulūmi ve'l-ġınā

---

9 Bilīs İblīsden muḫaffefdür HNA: Bilīs İblīs maʿnāsınadur M, -B

[1766] "Derviş için tarîkat, kendi teninden vazgeçmekten başka bir şey değildir."

ʿulūm (18) u ġınā ile iftiḫārumuz yoḳdur zīrā senüñ hidāyet ü tevfīḳuñ olmasa ʿulūm u aʿmāl ü ġınā ve ḳudret (19) ü ḳuvvetüñ ẕerre ḳadar nefʿi olmaz. Ḳıṭʿa

Derdmendān-ı günehrā rūz u şeb
Şerbetī bihter ziistiġfār nist (20)

Ārzūmendan viṣāl-i yārrā
Çāre ġayr eznālehā-yı zār nist[1767]

3953 Lātuziġ ḳalben hedeyte bi'l-kerem

(21) Ḳalbi zāyil ü mükedder eyleme çünki keremüñden ṭoġrı yol gösterdüñ nite ki sen taʿlīm (22) eyledüñ *Rabbenā lātuziġ ḳulūbenā baʿde iẕ hedeytenā*[1768] [*lātuziġ* nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

V'aṣrifi's-sū' elleẕī ḫaṭṭu'l-ḳalem

ve bizden refʿ ü defʿ [A340b] eyle (23) şol yaramazlığı ki anı ḳalem yazdı murād kendüsinden teklīf-i mā-lāyuṭāḳuñ refʿi içün ḥażret-i Ḫudāya (24) tażarruʿ u nāle itdügini beyāndur.

3954 Bü'gẕerān ezcān-ı mā sū'e'l-ḳażā

Bizüm cānumuzdan sū'e'l-ḳażāyı (25) geçür yaʿnī sū'e'l-ḳażādan ḫalāṣ eyle

Vā mebür mārā ziiḫvān-ı ṣafā

bizi iḫvān-ı ṣafādan kesme (26) yaʿnī enbiyā vü evliyādan dūr u cüdā eyleme bu hem mümkindür iḫvān-ı ṣafādan bizi girü iltme.

3955 Telḫter ezfürḳat-i tū hīç nist

(27) Senüñ firāḳuñdan acırek hīç nesne yoḳdur

Bīpenāhet ġayr-ı pīçāpīç nist

(28) senüñ penāh u muʿāvenetinsiz çepürdük ve ṭolaşıḳdan ġayrı degüldür yaʿnī saña ilticā (29) itmeksiz ḳurb u viṣāl müyesser olmaḳ ziyāde müşkil belki muḥāldür *penāh* bunda ṣığınmaḳ maʿnāsına [M276a] (1) şerḥ olınmışdur Sürūrī Efendinüñ şerḥinde līkin ḥıfẓ eylemek maʿnāsına hem mümkindür nite ki bu beytde ḥıfẓ (2) eyle maʿnāsınadur [*pīçāpīç* ṭolaşıḳ maʿnāsınadur] beyt

Dil-ārām bāşed zen-i nīk-ḫᵛāh
Ve līk ezzen-i bed Ḫudāyā penāh[1769]

[1767] "Günah dertlilerine gece gündüz istiğfârdan daha güzel bir şerbet yoktur. Yârin visâlini arzu edenler için ağlama ve inlemeden başka bir çâre yoktur."
[1768] "Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme." Âli İmrân/8.

penāh (3) ḥıfẓ eylemek maʿnāsına olduḳda emr-i ḥāżır ṣīġasında maṣdar olur nite ki nice maḥalde vāḳıʿ olur. (4)

3956 Raḫt-ı māhem raḫt-ı mārā rāh-zen

Bizüm dünyevī esbābumuz hem bizüm uḫrevī esbābumuzuñ yolın urıcıdur (5) zīrā dünyā-perestlik ile āḫıretden dūr olmaḳ lāzım gelür [*rāh-zen* vaṣf-ı terkībīdür]

Cism-i mā mer cān-ı mārā cāme-ken

bizüm (6) cismümüz bizüm cānumuzuñ cāmesini ṣoyıcıdur yaʿnī ḥuẓūẓ-ı murādāt-ı cismāniyye bizüm rūḥumuzı rūḥānī ẕevḳlerden maḥrūm (7) idicidür.

3957 Dest-i mā çün pāy-ı mārā mīḫared

Bizüm elümüz çünki bizüm ayaġumuzı yer yaʿnī çünki dünyevī kesbümüz bizi (8) ṭarīḳ-ı Ḥaḳḳa sülūkdan menʿ eyler murād çünki kendü nefsümüze żarar yine kendümüzden olur dimekdür [*ḫored*de ḫā fetḥile oḳunur ḳāfiye içün]

Bīemān-ı tū kesī can çun bered

(9) senüñ emān u tevfīḳınsız bir kimse dünyānuñ mehālikinden ve şeyṭānuñ şerrinden cān (10) niçe iltür yaʿnī ne vechile ḫalāṣ olur *velev lā fażlullāhi ʿaleykum ve raḥmetuhu mā zekā minkum mineḥadin ebeden ve lākinnellāhe yuzekkī men yeşā' v'allāhu Semīʿun ʿAlīm*[1770]. (11)

3958 V'er bered can z'in ḫaṭarhā-yı ʿaẓīm

Farżā eger dünyāda bu ʿaẓīm ü hevlnāk (12) ḫaṭarlardan cān ilede ve ḫalāṣ ola

Bürde bāşed māye-yi idbār u bīm

maʿnāda bed-baḫtlıḳ (13) ve ḫavf ser-māyesini iltmiş olur yaʿnī senden emān bulmayınca bed-baḫtlıḳdan ve ḫavfdan ḫalāṣ müyesser olmaz lācerem (14) senden ʿināyet ü ḳabūl [B272a] ẓuhūr bulmadın emn ü emān mümkin degüldür baʿż-ı nüsaḫda *bürde* yerine *perde* vāḳıʿ olur (15) bā-yı Fārsī ile maʿnā böyle olur ve mā-baʿdinde olan beyt daḫı bu maʿnāyı ister [*māye* ser-māye maʿnāsınadur]

Perde bāşed māye-yi idbār u bīm

(16) bed-baḫtlıḳ ve ḫavf [A341a] ser-māyesi ḥażret-i Ḥaḳḳuñ viṣāline aña perde vü ḥicāb (17) olur.

3959 Z'an ki can çün vāṣıl-ı cānan nebūd

Zīrā ki cān çünki cānāna vāṣıl [N189a] olmadı yaʿnī dünyāda egerçi ṭāʿat (18) u ʿibādet idüp ṣalāḥ üzre oldı ammā baʿde'l-mevt çünki maḳbūl-i dergāh olmadı (19)

[1769] "İyi huylu kadın gönlü rahatlatır; ama kötü kadından sana sığınırım, Allâh'ım!"

[1770] "Eğer üstünüzde Allah'ın lütuf ve merhameti olmasaydı, içinizden hiçbir kimse asla temize çıkamazdı. Fakat Allah dilediğini arındırır. Allah işitir ve bilir." Nûr/21.

Tā ebed bāḫᵛīş kūrest ü kebūd

tā ebedī kendüsiyile kūr u kebūddur yaʿnī mādām ki senden tevfīḳ u ʿināyet (20) olmaya kūr u bīnūruz [kebūd gök reng maʿnāsınadur].

3960 Çün tu ne'dhī rāh can ḫod bürde gīr

Çünki sen ḥużūruña yol virmeyesin cānı (21) ḫod iledilmiş ṭut yaʿnī murādāt-ı dünyā ve vesāvis-i nefsāniyyede güm-rāh u żāyiʿ olur [*gīr* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür] (22)

Can ki bītū zinde bāşed mürde gīr

[H222b] cān ki sensiz diri ola anı ölmiş ṭut yaʿnī anuñ gibi rūḥdan fāyide (23) olmaz çünki senüñ tevfīḳuñ olmayınca bir nesne ḥāṣıl olmaz pes maʿḳūl olan budur ki kimse kimseye ṭaʿna urmaya. (24)

3961 Ger tu ṭaʿna mīzenī berbendegān

Ey Ḫudā eger sen bendelerüñ üzre ṭaʿna urasın

Mer turā an mīresed ey kām-rān

(25) ey kām-rān ve ey ġanī saña ol lāyıḳdur zīrā sen Ḫālıḳ-ı bīnaẓīrsin ve biz bendegān-ı ḥaḳīr ü pür-ʿaybuz [*mīresed* lāyıḳdur maʿnāsınadur]. (26)

3962 V'er tu māh u mihrrā gūyī cüfā

Ve ger sen māh u āftāba cüfā diyesin ve nūrsız ṭutasın [*cüfā* çörçöp ve ḫār u ḫāşāk maʿnāsınadur *cüfā* bunda zebed maʿnāsına rūşendür beTürkī köpük]

V'er tu ḳadd-i servrā gūyī dü-tā

(27) ve ger servüñ ḳametine dü-tā ve nāmevzūn diyesin [*dü-tā* iki ḳat maʿnāsınadur].

3963 V'er tu çarḫ u ʿarşrā ḫᵛānī ḥaḳīr

Ve ger sen çarḫ (28) u ʿarşa ḥaḳīr oḳuyasın

V'er tu kān u baḥrrā gūyī faḳīr

ve ger sen maʿden ü deryāya faḳīr diyesin bu ẕikr olınan beytlerde (29) ḫıṭāb ḥażret-i Ḫudāyadur *v'er tu māh* ve ṣoñra vāḳıʿ olan beytlerüñ cevābı bu beytdür. [M276b] (1)

3964 An benisbet bākemāl-i tū revast

Ol ṭaʿnlar senüñ kemālüñe nisbet revā vü lāyıḳdur

Mülk-i ikmāl-i fenāhā mer turast

(2) fenālara kemāl ü ʿademlere vücūd virmek saña maḫṣūṣ u müsellemdür [*ikmāl* kemāl virmek maʿnāsınadur].

---

21 gīr emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür HNA: -MB
27 dü-tā iki ḳat maʿnāsınadur H: -MNAB

3965 Ki tu pākī ezḫaṭar v'eznīstī

(3) Zīrā sen żarar u ḫaṭardan ve noḳṣān u nīstlikden pāk ü münezzehsin

Nīstanrā Mūcid ü Muġnīstī

nīstlere (4) vücūd virici ve ġınā viricisin *innemā emruhu iẕā erāde şey'en en yeḳūle lehu kun fe yekūn*[1771]. (5)

3966 An ki rūyānīd dāned sūḫten

Ol Allāh ki bitürdi yaḳmaġı bilür yaʿnī maḥv eylemege ḳādirdür

V'an ki çün bi'drīd dāned dūḫten

(6) ve ol Allāh ki çün yaratdı dikmegi bilür yaʿnī ḥayāt viren Ḫudā memāt virmege ḳādirdür ve münʿadim iden Ḫudā (7) vücūd virmege ḳādirdür *yuḥyī ve yumītu*[1772].

3967 Mībesūzed her ḫazan mer bāġrā

Ḥażret-i Bārī her ḫazānda (8) bāġı yaḳar yaʿnī maḥv u nāyāb eyler

Bāz rūyāned gül-i ṣabbāġrā

ṣabbāġ u reng-āmīz [A341b] güli girü bitürür böyle diyü [*ṣabbāġ* boyacı güli ṣabbāġa teşbīh eyledi anda reng ẓāhir olmaḳ iʿtibārı ile]. (9)

3968 K'ey büsūzīde birūn ā tāze şev

Ki ey āteş-i ʿademile yanmış ve maḥv olmış ketm-i ʿademden [B272b] ṭaşra gel (10) tāze ol [*şev* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Bār-ı dīger ḫūb u ḫūb-āvāze şev

tekrār ḫūb u zībā ve ḫūb-āvāze vü meşhūr ol (11) *fe'nẓur ilāāṯāri raḥmetillāhi keyfe yuḥyi'l-arża baʿde mevtihā*[1773].

3969 Çeşm-i nergis kūr şud bāzeş bisaḫt

(12) Nergisüñ çeşmi kör oldı ḥażret-i Ḥaḳḳ girü anı düzdi yaʿnī anı peydā eyledi

Ḥalḳ-ı ney bü'brīd ü bāzeş ḫod nuvaḫt

(13) neyüñ boġazını kesdi ve girü anı kendüsi çaldı yaʿnī bitürdi ve ḥālet virdi. (14)

3970 Mā çü maṣnūʿīm ü ṣānıʿ nīstīm

Biz çünki maḫlūḳ u maṣnūʿuz ve Ḫālıḳ u ṣānıʿ degülüz

Cüz zebūn u cüz ki ḳānıʿ nīstīm

(15) ki zebūndan ġayrı ve ḳānıʿdan ġayrı degülüz yaʿnī bizüm işümüz hemān rıżā vü irādet-i Ḥaḳda fenādur. (16)

3971 Mā heme nefsī vü nefsī mīzenīm

[1771] "Bir şey yaratmak istediği zaman O'nun yaptığı 'Ol' demekten ibarettir. Hemen oluverir." Yâsîn/82.
[1772] "... hayat veren ve öldüren ..." Bakara/258.
[1773] "Allah'ın rahmetinin eserlerine bir bak: Arzı, ölümünün ardından nasıl diriltiyor!" Rûm/50.

Biz cemīʿümüz nefsī ve nefsī ururuz yaʿnī bizde taṣarruf u ḳudret yoḳdur belki ʿadem meṯābesindeyüz (17)

Ger neḫᵛānī mā heme āhermenīm

eger sen bizi ḥużūruña daʿvet itmeyesin biz cemīʿan şeyṭān u ehremenüz yaʿnī eger senüñ bize refīḳ-ı (18) tevfīḳuñ olmaya ve ʿināyet ü hidāyet eylemeyesin cemīʿan dīv gibiyüz.

3972 Z'an ziāhermen rehīdestīm mā

Ol (19) sebebden biz ehremenden ḳurtulduḳ [*z'ān* bunda ol sebebden maʿnāsınadur]

Ki ḫarīdī cān-ı mārā ezʿamā

ki bizüm cānumuzı körlikden ḫalāṣ eyledüñ (20) yaʿnī keremüñden bize hidāyet idüp īmān iḥsān eyledüñ ve nūr-ı īmānıla ḳalbümüzi münevver eyledüñ bu sebebden bizi (21) şeyṭānuñ şerrinden ḥıfẓ eyledüñ *ehremen* ve *āhermen* ve *ehrimen* dīv maʿnāsınadur ki şeyṭān murāddur. (22)

3973 Tū ʿaṣā-keş her kirā ki zindegist

Her kimüñ ki ḥayātı vardur sen anuñ ʿaṣā-keşisin yaʿnī īmān u hidāyete istiʿdādı (23) olan kimseye sen delīl ü reh-bersin anı güm-rāh u żāyiʿ eylemezsün ammā ol kimse ki īmān u hidāyete istiʿdādı yoḳdur aña (24) ʿavn u hidāyetüñ irişmez zīrā kim ki ḥażret-i Ḥaḳdan ḫavf eyler ve meyli ol cānibedür ḳābil-i irşād u hidāyetdür (25) ve her kim ki ḥażret-i Ḥaḳdan ḫavf eylemez ve meyli ol cānibe degüldür īmān u hidāyete ḳābil degüldür biz ki senden ḫavf (26) eylerüz meylümüz senüñ cānibüñedür hidāyet ü irşāda ḳābilüz senden ʿināyet ü hidāyet isterüz [*ʿaṣā-keş* körleri yeden kimsedür ki anlara yol gösterür] (27)

Bīʿaṣā vü bīʿaṣā-keş kūr çist

ʿaṣāṣız ve ʿaṣā-keşsiz kör nedür yaʿnī ḍāll ü güm-rāhdur. (28)

3974 Ġayr-ı tū her çi ḫoşest ü nāḫaşest

Senden ġayrı her ne ki ḫoşdur ve nāḫoşdur yaʿnī mā-sivallāh ḫıṭāb (29) Ḫudāyadur [*ḫoş*dan murād āḫıret ve *nāḫoş*dan murād dünyā olmaḳ rūşendür] [N189b]

Ādemī sūzest ü ʿayn-ı āteşest

Ādemīyi yaḳıcıdur ve ʿayn-ı āteşdür yaʿnī ḥażret-i Ḫudādan [M277a] (1) ġayrıya maḥabbet ü dostlıḳ ṣāfī żarar ve ʿayn-ı āteşdür eger bir kimse dirse ki bu sözden [A342a] lāzım gelür (2) ki enbiyā vü evliyāya olan [H223a] maḥabbet żarar-ı maḥż ve ʿayn-ı āteş ola anlara cevāb budur ki maḥabbet Ḫudāya maḥabbetdür (3) pes *mā-sivallāh*dan murād oldur ki anda Ḫudā ve dostān-ı Ḫudā olmaya.

3975 Her kirā āteş-penāh u püşt şud

(4) Her kimüñ ki penāh u püşti āteş oldı yaʿnī Ḫudādan ġayrıya ilticā eyledi

Hem mecūsī geşt ü hem zerdüşt şud

(5) hem mecūsī oldı ve hem zerdüşt oldı yaʿnī her kim ki ḥażret-i Ḥaḳdan ġayrıya ilticā vü (6) iʿtimād ide ḥaḳīḳatda ol kimse āteş-perest olur *mecūsī* āteş-perest *zerdüşt* āteş-perestlerüñ (7) ulusıdur ki [B273a] peyġam-berlik daʿvāsın idüp ḫalḳı ıḍlāl eyledi.

3976 Kullu şeyʾin mā-ḫalallah bāṭılun

Ḥażret-i (8) Ḫudādan ġayrı cemīʿ nesne bāṭıl u lāşeyʾdür

İnne fażlallāh ġaymun hāṭılun

taḥḳīḳ Allāh taʿālānuñ (9) fażl u iḥsānı yaġdurıcı seḥābdur ol ḥadīs-i şerīfe işāretdür ki ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem (10) buyurdı *aṣdaḳu mā ḳālehu'l-ʿArabu ḳavlu Lebīd*[1774] [*ġaym* bulut maʿnāsınadur *hāṭıl* yaġdırıcı maʿnāsınadur]

Elā kullu şeyʾin mā-ḫalallāhu bāṭılun[1775]

bunuñ (11) mıṣrāʿ-ı sānīsi budur

Ve kullu naʿīmin lāmaḥālete zāʾilun[1776]

maʿnāsı budur ki āgāh ol ḥażret-i Ḫudādan ġayrı cemīʿ nesne bāṭıl (12) u lāşeyʾdür ve cemīʿ niʿmet şeksiz zāyil ü maḥv olıcıdur.

Bāz geşten beḥikāyet-i ʿAlī kerremellāhu vecheh ve müsāmaḥat kerden-i ū bāḫūnī-yi ḫ^vīş (13)

Ḥażret-i ʿAlīnüñ kerremellāhu vecheh ḥikāyetine rücūʿ (14) itmesi ve ḥażret-i ʿAlīnüñ kendü ḳātiline luṭf u müsāmaḥa eylemesi beyānındadur

3977 Bāz rev sūy-ı ʿAlī vü ḫūniyeş

(15) Girü ḥażret-i ʿAlīnüñ ve anuñ ḳātilinüñ cānibine git yaʿnī yine anları ḥikāyet eyle [*rev* emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür]

Vʾan kerem bāḫūni vü efzūniyeş

(16) ve ol ḳātiline olan kerem ve ʿAlīnüñ fażīleti cānibine git yaʿnī ḥażret-i ʿAlīnüñ kerem ü fażīletini beyān eyle. (17)

3978 Guft düşmenrā hemībīnem beçeşm

Ḥażret-i ʿAlī ol mübārize eytdi düşmenümi rūz u şeb gözümile görürem zīrā (18) her dem ḫıdmet ü ḥużūrumdadur

---

[1774] "En doğrusu ki Arap söyledi. Lebîd'in sözü:"
[1775] "Āgāh ol ḥażret-i Ḫudādan ġayrı cemīʿ nesne bāṭıl u lāşeyʾdür."
[1776] "Ve cemīʿ niʿmet şeksiz zāyil ü maḥv olıcıdur."
12 geşten HNAB: guften M

Rūz u şeb bervey nedārem hīç ḫaşm

anuñ üzerine hīç ġażab (19) ṭutmazam [*rūz u şeb*üñ maʿnāsı mışrāʿ-ı evvele ḳayd olındı].

3979 Z'an ki mergem hem-çü men ḫoş āmedest

Zīrā ki baña merg menn ü ʿasel gibi ḫoş u şīrīn gelmişdür (20) *menn* ter-engübīn

Merg-i men derbaʿş çeng enderzedest

benüm mergüm baʿşe el urmışdur yaʿnī mevt (21) benüm bāḳī ḥayātuma sebebdür zīrā baʿde'l-mevt hemān dem zinde olup ḥażret-i Ḫudāya vuṣūl buluram [*baʿş* ḳoymaḳ yaʿnī ḳıyāmetde ḥayāt bulmaḳ]. Beyt (22)

Viṣāl-i dust ṭaleb mīkunī ziḫod bü'gzer
Ki dermiyān-ı tu vü ū becüz tu ḥāyil nist[1777]

3980 Merg-i bīmergī buved mārā ḥelāl

(23) Mergsizlik mergi bize [A342b] ḥelāldür yaʿnī bu merg ẓāhirde mergdür ḥaḳīḳatda ḥayātdur zīrā (24) *mūtū ḳable en temūtū*[1778] muḳteżāsınca mevtden evvel bize mevtden ḫalāṣ müyesser olup ḥayāt-ı rūḥānī (25) naṣīb olmışdur

Berg-i bībergī buved mārā nevāl

bize azıḳ azıḳsızlıḳ azığıdur yaʿnī tārik-i dünyā olup (26) ekl ü şürbden ferāġat itmek bize ṭaʿām u nevāldür [*nevāl* azuḳ maʿnāsınadur].

3981 Ẓāhireş merg ü bebāṭın zindegī

Cismānī mergüñ (27) ẓāhiri mergdür ve bāṭın da ḥayātdur zīrā sebeb-i ḥayāt-ı bāḳīdür *el-mevtu rāḥatu'l-mu'mini*[1779] (28)

Ẓāhireş ebter nihan pāyendegī

ol mevtüñ ẓāhiri ebterdür anuñ nihānı beḳādur zīrā ḥayāt-ı fānī nihāyet bulur ḥayāt-ı (29) bāḳī nihāyetden berīdür *ebter* aṣl ḳuyruġı kesilmiş maʿnāsınadur ammā bunda nāḳıṣ maʿnāsına rūşendür [*nihāneş* taḳdīrindedür]. [M277b] (1)

3982 Derraḥim zāden ceninrā reftenest

Raḥim-i māderde ḳarār iden cenīne ṭoġmaḳ raḥimden gitmekdür [*zād* ṭoġmaḳ maʿnāsınadur] (2)

Dercihān ūrā zinev bi'şkeftenest

[1777] "Dostun visâlini talep ediyorsan kendinden geç; çünkü onunla senin aranda senden başka engel yoktur."
[1778] "Ölmeden önce ölünüz." Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 260.
[1779] "Ölüm mü'minin râhatıdır."

cihānda aña yeñiden açılmaḳdur cenīn mādām ki raḥimdedür ġıdāsı ḫūn ve mekānı teng ü (3) tārīkdür çünki ṭoġdı egerçi raḥimden cüdā oldı līkin andan vāsiʿ ü rūşen mekān bulup envāʿ-ı niʿama vāṣıl oldı (4) lācerem ki müʾmin raḥim meṣābesinde olan dünyādan ki rıḥlet itdi egerçi bu fānī ve pür-ġam ʿālemden maʿdūm olur (5) ammā ʿālem-i İlāhīde bundan laṭīfrek ẕevḳ u sürūra irişür ve bu saʿādet ol cenīne müyesserdür ki vilādet vaḳtinde olmaya (6) hem-çünān müʾminüñ ölmesi cenīnüñ raḥimden ṭoġması gibidür ḥayāt-ı ebedī ve saʿādet-i sermedī bulur [B273b] eger müʾmin ü (7) müslim ola ve ḫaberde vardur ki ehl-i bihişt şol vaḳt ki ḥażret-i Ḥaḳḳuñ cemālini müşāhede ideler dīdār-ı şerīfüñ (8) kemāl-i leẕẕetinden cennetüñ cemīʿ niʿmetlerini ve leẕẕetlerini ferāmūş eylerler lācerem ehl-i ʿışḳ ol saʿādete vuṣūl (9) bulmaḳdan ötüri mevti dost [N190a] ṭutarlar çün merā beyti ḥażret-i ʿAlīnüñ cānibindendür.

3983 Çün merā sū-yı ecel ʿışḳ u hevast

(10) Çünki ecel cānibine baña ʿışḳ u maḥabbet [H223b] vardur [ʿavāmuñ ḫod mevtden kemāl mertebede firār u nefreti vardur *hevā* bunda maḥabbet maʿnāsınadur]

Nehy-i lātulḳū bieydīkum merast

(11) lātulḳū bieydīkum nehyi bañadur bu hem maʿnādur benüm içündür *ve lātulḳū bieydīkum ile't-tehlukeh*[1780] kendü nefsüñüzi helāk (12) yerine bıraḳmañuz yaʿnī bu nehy ʿuşşāḳadur zīrā mevt cānibine ʿışḳ u maḥabbetleri vardur. (13)

3984 Z'an ki nehy ezdāne-yi şīrin buved

Zīrā ki nehy şīrīn ü leẕīẕ dāneden olur telḫ dāneden olmaz zīrā

Telḫrā ḫod nehy ḥācet key şeved

(14) acıya ḫod nehy ḳaçan ḥācet olur.

3985 Dāne-yi kiş telḫ bāşed maġz u pust

Zīrā bir dāne ki anuñ (15) içi ve ḳabuġı acı ola [*pūst* ḳabuḳ maʿnāsınadur]

Telḫi vü mekrūhiyeş ḫod nehy-i ust

anuñ acılığı ve nāmaʿḳūlligi ḫod (16) anuñ nehyidür tekrār nehye iḥtiyāc yoḳdur ve illā taḥṣīl-i ḥāṣıl lāzım gelür ʿuşşāḳ ḳatında mevt şīrīndür bu sebebdendür ki (17) ẕikr olınan āyet-i kerīmenüñ maẓmūnından nehy olınmışlardur.

3986 Dāne-yi mürden merā şīrin şudest

Mevt (18) dānesi baña şīrīn olmışdur yaʿnī ben mevti dost ṭutaram

Bel hum aḥyāʾun pey-i men āmedest

---

10 ʿavāmuñ ḫod mevtden kemāl mertebede firār u nefreti vardur M: -HNAB / hevā bunda maḥabbet maʿnāsınadur MH: -NAB

[1780] "Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın." Bakara/195.

ol sebebden (19) bel hum aḥyā'un āyeti benüm içün gelmişdür ḥażret-i [A343a] Ḥaḳḳ yolında maḳtūl olanları mevtā ṣanmañuz belki anlar (20) dirilerdür *aḥyā'* cemʿ-i ḥaydur diri maʿnāsına ḥażret-i ʿAlīnüñ mevtden ḫavfı olmaduġıyiçün mehālikde dilīr idi aṣḥāb-ı ḥāle mevt (21) sebeb-i viṣāl-i İlāhī olduġından ötüri Ḥüseyn Manṣūra ene'l-Ḥaḳdan ötüri siyāset itdükleri vaḳt didi. (22)

3987 Uḳtulūnī yā ṣiḳātī lāyimen

Ey benüm dostlarum beni ḳatl eyleñüz melāmet idici olduġuñuz ḥālde (23)

İnne fīḳatlī ḥayātī dāyimen

zīrā taḥḳīḳ benüm ḳatlümde ebedī vü dāyim ḥayāt vardur.

3988 İnne fīmevtī ḥayātī yā fetā

(24) Ey cevān taḥḳīḳ benüm ḥayātum benüm mevtümdedür zīrā dosta mülāḳī oluram

Kem ufārıḳ mevṭınī ḥattā metā

(25) niceye dek kendü vaṭanumdan mufāraḳat idem ne zemāna degin zīrā ḥayāt-ı ẓāhirī vaṭan-ı aṣlīden mufāraḳatdur (26) ve memāt-ı ṣūrī mekān-ı aṣlīye muvāṣālatdur *fetā* cevān maʿnāsınadur [*ufārıḳ* müfāʿale bābından nefs-i mütekellim-i vaḥdedür].

3989 Furḳatī lev lemtekun fīze's-sukūn

Eger (27) benüm firḳatum dünyāda sükūn olmayayıdı yaʿnī ʿālem-i ervāḥdan mufāraḳat idüp bu ʿāleme gelmek bir ḳaç gün sākin (28) olup ʿubūdiyyet meḥekkinde imtiḥān olınup ehl-i saʿādet ve zümre-yi şeḳāvet ẓuhūr bulmaḳ içündür pes firḳat (29) bu iʿtibārıla sebeb-i sükūn olur ve ger murād bu olmayayıdı

Lemyeḳul innā ileyhi rāciʿūn

muṣībete ṣabr idici [M278a] (1) bendelerüñ lisānından Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde *innā lillāhi ve innā ileyhi rāciʿūn*[1781] dimezdi zīrā rücūʿ vaṭan-ı aṣlīnüñ (2) mufāraḳatından ṣoñra olur ve bu beytde bu āyet-i kerīmeye işāret vardur [B274a] (3) *ve beşşiri'ṣ-ṣābirīn ellezīne iẕā eṣābethum muṣībetun ḳālū innā lillāhi ve innā ileyhi rāciʿūn*[1782].

3990 Rāciʿ an bāşed ki bāz āyed beşehr

Rāciʿ (4) ol kimse olur ki girü şehrine gele yaʿnī şehrinden çıḳup yine rücūʿ ide *rāciʿ* ism-i fāʿil müfred-i müẕekkerdür (5) rücūʿ idici maʿnāsınadur [*āyed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]

Sūy-ı vaḥdet āyed eztefrīḳ-ı dehr

[1781] "Biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz, derler." Bakara/156.

[1782] "(Ey Peygamber!) Sabredenleri müjdele! O sabredenler, kendilerine bir belâ geldiği zaman: Biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz, derler." Bakara/155-156.

dehrüñ tefrīḳ u perākendeliginden vaḥdet cānibine gele (6) yaʿnī keṯret-i cihāndan ḫalāṣ olup vaḥdet-serāy-ı ʿālem-i İlāhīde sākin ola. Beyt (7)

Zidünyā mīreved Ḫusrev beyārāneş hemīgūyed

Dilem bi'grift ezġurbet temennā-yı vaṭan dārem[1783]

Üftāden-i rikāb-dār her bārī (8) **pīş-i ʿAlī kerremellāhu vecheh ki emīrü'l-mü'minīn merā büküş ve ezīn ḳażā birehān**

Rikāb-dār her bir kerre yaʿnī her dem (9) ḥażret-i ʿAlīnüñ kerremellāhu vecheh öñine düşmesi beyānındadur ki ey emīrü'l-mü'minīn beni depele ve bu ḳażā-yı İlāhīden (10) ḳurtar ḥażret-i Mevlānā çünki evvel ḳātil-i ʿAlīnüñ kerremellāhu vecheh ḳıṣṣasına şürūʿ eylemiş idi şimdi anı nihāyete (11) irişdürmek ister

3991 Bāz āmed k'ey ʿAlī zūdem büküş

Rikāb-dār bu ārzūdan nice kerre redd olınduḳdan ṣoñra (12) girü geldi eytdi ki ey ʿAlī beni fevrī vü tīz depele [*büküş* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür]

Tā nebīnem an dem ü vaḳt-i türüş

tā ol türş ü ḳabīḥ (13) demi ve vaḳti görmeyem ḥażret-i ʿAlī kerremellāhu vecheh bunı ol mübārize ḥikāyet eyler *dem ü vaḳt-i türş*den murād (14) rikāb-dār ḥażret-i ʿAlīyi şehīd [A343b] itdügidür.

3992 Men ḥelālet mīkunem ḫūnem birīz

Ben saña ḥelāl eylerem benüm ḳanumı dök (15)

Tā nebīned çeşm-i men an rüsteḫīz

tā benüm çeşmüm ol ḳıyāmeti yaʿnī senüñ helāküñi görmeye.

3993 Guftem ezher ẕerre-yi ḫūnī şeved

(16) Rikāb-dāra eytdüm eger her bir ẕerre ḳātil ü ḫūn-rīz ola

Ḫançer enderkef beḳaṣd-ı tū reved

(17) keffinde ḫançer senüñ helāküñ ḳaṣdına gide.

3994 Yek ser-i mū eztu ne'tvāned bürīd

Cemīʿisi (18) senden bir ḳıluñ ucını kesmege ḳādir olmaz

Çün ḳalem bertū çünan ḫaṭṭī keşīd

çün ḳalem-i taḳdīr senüñ üzerüñe (19) ancılayın bir ḫaṭṭ çekdi yaʿnī benüm helākümi senüñ elüñde ḳodı.

3995 Līk bīġam şev şefīʿ-i tū menem

[1783] "Hüsrev dünyâdan giderken dostlarına şöyle diyordu: Gönlüm gurbetten sıkıldı, vatan temennîsindeyim."

11 āmed HNAB: āyed M

[N190b] Līk ġamsız (20) ol senüñ şefīʿüñ benem yaʿnī ḳıyāmetde saña şefāʿat eylerem

Ḫᵛāce-yi rūḥem ne memlūk-i tenem

rūḥuñ (21) efendisiyem tenüñ memlūk ü bendesi degülem.

3996 Pīş-i men in ten nedāred ḳıymetī

[H224a] Bu ten benüm ḳatumda bir ḳıymet (22) ṭutmaz yaʿnī ḥayāt-ı fānīnüñ benüm ḳatumda hīç iʿtibārı yoḳdur

Bītenī ḫᵛīşem fetā ibnü'l-fetī

kendü tenümsiz cevān (23) oġlı cevānam yaʿnī cismānī ḥālāta iʿtibārum yoḳdur [*fetā* cevān maʿnāsınadur].

3997 Ḫançer ü şemşīr şud reyḥān-ı men

Ḫançer ü şemşīr benem (24) reyḥānum oldı zīrā bāḳī ḥayāta sebebdür

Merg-i men şud bezm ü nergisdān-ı men

benüm mergüm benüm bezm ü nergisdānum (25) oldı yaʿnī mergden baña şevḳ u zevḳ u sürūr vardur nergisdān nergis bitecek yir ki murād şükūfezārdur. (26)

3998 An ki ū tenrā bedin san pey kuned

Ol kimse ki o tenini böyle pāy-māl ide ve çeyneye yaʿnī kendünüñ fānī ḥayātına iʿtibār (27) u iltifāt itmeye [*sān* gibi maʿnāsınadur]

Ḥırş-ı mīrī vü ḫılāfet key kuned

ḳaçan emīrlik ve ḫılāfet ḥırṣın eyler yaʿnī ḥażret-i (28) ʿAlī kerremellāhu vechehile dünyānuñ anuñ ḳatında ḳadr ü iʿtibārı yoḳdur hīç mümkin midür ki emīrlige [B274b] ve ḫılāfete ḥarīṣ (29) ola mışrāʿ-ı evvelde olan *pey* siñir maʿnāsına hem mümkindür mevtden ḫafī olmaduġı ve mevte iştiyāḳ ʿarż [M278b] (1) idüp ḳażā-yı İlāhīye cān u dilden rıżā virdügidür.

3999 Z'an beẓāhir kūşed endercāh u ḥükm

(2) Ẓāhirde ol sebebden cāh u ḥükm ü ḥükūmete çalışur ve ḫılāfet ṭaleb eyler

Tā emīranrā nümāyed rāh-ı ḥükm

(3) tā kendüden ṣoñra gelen emīrlere ḥükm ü ḥükūmet yolını göstere ne ān ki ḥırṣ u ṭamaʿından ve meyl ü maḥabbetinden (4) ide.

4000 Tā emīrīrā dehed cān-ı diger

Tā emīrlige bir ġayrı cān vire yaʿnī emīrlik andan ḥayāt-ı (5) āḫar bula

Tā dehed naḫl-i ḫılāfetrā şemer

tā ḫılāfet naḫline şemer vire yaʿnī ḫılāfete leṭāfet ü ḳuvvet vire (6) zübde-yi kelām budur ki ḥażret-i ʿAlīnüñ kerremellāhu vecheh ḫılāfet ü ḥükūmete meyli ḫılāfet ü şerʿ-i şerīfe

ʿırż u veḳār (7) ḥāṣıl olsun içün dünyā ve māl u menāle maḥabbet içün degüldür bu üç beyt suʾāl-i muḳaddere cevāb gibi vāḳıʿ (8) olmışdur ḥażret-i ʿAlīnüñ ḫılāfet ṭalebi ḥażret-i Resūlüñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem fetḥ ṭaleb itdügi gibidür ki maḥabbet içün degüldür [*naḫl* ḥurmā aġacı maʿnāsınadur]. (9)

Beyān-ı ān ki fetḥ ṭalebīden-i Peyġām-ber ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem Mekkerā ve ġayr-ı Mekkerā cihet-i [A344a] **dūstī-yi mülk-i dünyā** (10) **nebūdī çün fermūdeest ed-dunyā cīfetun ve ṭālibuhā kilābun belki beemr būd**

Anuñ beyānındadur (11) ki Peyġam-ber ḥażretinüñ ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem Mekkeyi ve ġayr-ı Mekkeyi ṭaleb itmesi dünyā salṭanatınuñ maḥabbetinden ötüri degül (12) idi çünki buyurmışdur *ed-dunyā cīfetun ve ṭālibuhā kilābun*[1784] dünyā cīfe ve anuñ ṭālibi kelblerdür belki (13) emr-i İlāhī ile idi nite ki bu āyet-i kerīmeden maʿlūmdur *yā eyyuhe'n-nebiyyu cāhidi'l-kuffāre ve'l-munāfiḳīne ve'ġluẓ ʿaleyhim*[1785] (14) ve ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem buyurmışdur (15) *umirtu en uḳātile'n-nāse ḥattā yeḳūlūne lā ilāhe illallāh*[1786] ben emr olındum yaʿnī ḥażret-i Ḥaḳḳ baña emr eyledi nāsıla muḳātele vü muḥārebe idem ḥattā *lā ilāhe illallāh* (16) diyeler.

4001 Cehd-i Peyġam-ber befetḥ-i Mekke hem

Peyġam-ber ḥażretinüñ Mekke-yi Mükerremenüñ fetḥiyile hem [*befetḥ-i Mekke* Mekkenüñ fetḥinde bu hem-vechdür] (17)

Key buved derḥubb-ı dünyā müttehem

dünyā maḥabbetinde ḳaçan müttehem olur yaʿnī ḥażret-i Resūlüñ Mekkenüñ ve ġayr-ı Mekkenüñ fetḥini ṭaleb itdügi (18) ḥubb-ı dünyā içün degüldür zīrā Miʿrāc-ı şerīfde cennāt ve ḥūr u ġılmān cemīʿan naẓarına ḥāżır oldı ve birisine (19) kūşe-yi çeşmile naẓar eylemedi bu sebebden *mā zāġa'l-baṣaru ve mā ṭaġā*[1787] anuñ vaṣfı oldı dünyā ḫod anlara nisbet mezbeleden ḳabīḥdur (20) nite ki ḥażret-i Mevlānā buña işāret eyler.

4002 An ki ū ezmaḥzen-i heft āsmān

Ol Resūl ki o yidi āsmān (21) maḥzeninden

Çeşm ü dil berbest rūz-ı imtiḥān

[1784] "Dünyâ bir leştir; onun tâlipleri ise köpeklerdir." (Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 1, s. 409.) Ali Yardım bu hadîse, hadîs mecmûalarında senediyle birlikte rastlanmadığını belirtir. Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 231.

[1785] "Ey Peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et, onlara karşı sert davran." Tevbe/73.

[1786] "Ben emr olındum yaʿnī ḥażret-i Ḥaḳḳ baña emr eyledi nāsıla muḳātele vü muḥārebe idem ḥattā lā ilāhe illallāh diyeler."

[1787] "Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı." Necm/17.

imtiḥān güni çeşm ü dilini bağladı yaʿnī Miʿrāc-ı şerīfde hīç bir nesneye (22) iltifāt u maḥabbet itmedi.

4003 Ezpey-i neẓẓāre-yi ū ḥūr u cān

Anuñ neẓẓāresinden ötüri ḥūr u cān [*neẓẓāre* naẓar itmek maʿnāsınadur] (23)

Pür şude āfāḳ-ı her heft āsmān

her yidi āsmānuñ eṭrāfı [B275a] pür olmış idi *cān*dan murād ervāḥ-ı enbiyā yāḫud melāyikeden (24) bir ṭāyife olmaḳ rūşendür [*āfāḳ* eṭrāf maʿnāsınadur ki cemʿ-i ufuḳdur].

4004 Ḫᵛīşten ārāste ezbehr-i ū

Ḥūr u cān ve bāḳī ehl-i āsmān kendülerini andan (25) ötüri ziynet itmişler

Ḫod verā pervā-yı ġayr-ı dust kū

aña ḫod dostdan ġayrısınuñ meyl (26) ü pervāsı ḳanı ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem birisine meyl ü iltifāt eylemedi nite ki ḥażret-i Ḥaḳḳ andan ḫaber (27) virür *mā zāġa'l-baṣaru ve mā ṭaġā*[1788] [*dūst*dan murād ḥażret-i Ḥaḳdur].

4005 An çünan pür geşte eziclāl-i Ḥaḳ

Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ iclālinden ḥażret-i Resūl ṣallallāhu (28) ʿaleyhi ve sellem ancılayın pür ü memlū olmış idi

Ki derū hem reh neyābed āl-i Ḥaḳ

ki āl-i Ḥaḳḳ [H224b] daḫı anda yol bulmaz [*āl-i Ḥaḳ*dan murād enbiyā vü melāyikedür]. (29)

4006 Lāyeseʿ fīnā nebiyyun murselū

Mürsel nebī bize vüsʿat virmez bunuñ maʿnāsı bu ḥadīs̱-i şerīfden maʿlūmdur [M279a] (1) *lī maʿallāhi vaḳtun lāyeseʿunī fīhi melekun muḳarrebun ve lānebiyyun murselun*[1789] benüm içün Allāh ile bir vaḳt (2) vardur ki ol vaḳtde [N191a] muḳarreb melek benümile ṣıġmaz ve mürsel nebī daḫı ṣıġmaz yaʿnī ol ḥālet baña maḫṣūṣdur benden ġayrı (3) bir kimseye andan behre irişmez

Ve'l-melek ve'r-rūḥ eyżan faʿḳilū

girü geçen yaʿnī mürsel nebī gibi [A344b] melek ve rūḥ (4) ol mertebede baña şerīk olmaz añlañuz *murselu*da lām bir miḳdār çekilür.

4007 Guft mā zāġīm hem-çün zāġ nī

[1788] "Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı." Necm/17.

[1789] "***Lī maʿallāhi*** *vaḳtun lāyeseʿunī fīhi melekun muḳarrebun ve lā nebiyyun murselun* (**Allâh ile birlikte olduğum** öyle anlar var ki, yakın melekler ve peygamberler dahi etrafımda bulunamaz, o yakınlığı elde edemez.)" Bkz. Aclûnî; Keşfu'l-Hafâ, Cilt 2, s. 156.

(5) Ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem kendü ḥaḳḳında eytdi mā zāġuz yaʿnī *mā zāġa'l-baṣaru ve mā ṭaġā*[1790] ṣāḥibiyüz ammā zāġ (6) gibi degülüz yaʿnī zāġ ṭālib-i cīfe olduġı gibi biz ṭālib-i dünyā degülüz belki ṭālib-i dostuz (7)

Mest-i Ṣabbāġīm mest-i bāġ nī

Ṣabbāġuñ mestiyüz bāġuñ mesti degülüz yaʿnī Ṣānıʿuñ mestiyüz maṣnūʿuñ mesti degülüz ṣabbāġdan (8) murād ḥażret-i Bārīdür ki kendüsi buyurmışdur *ve men aḥsenu minellāhi ṣıbġah*[1791].

4008 Çün ki maḫzenhā-yı eflāk ü ʿuḳūl

(9) Çünki eflāk ü ʿuḳūl maḫzenleri

Çün ḫasī āmed ber-i çeşm-i Resūl

ḥażret-i Resūlüñ mübārek ve münevver çeşmi ḳatında (10) bir ḫār u ḫas gibi geldi yaʿnī ḫazāyin-i eflāk ve ʿuḳūl ü nüfūs-ı mücerrede anuñ ḳatında lāşey'dür [*ḫas* bunda ḫār maʿnāsınadur]. (11)

4009 Pes çi bāşed Mekke vü Şām u ʿIrāḳ

Pes Mekke vü Şām u ʿIrāḳ ve sāyir-i memālik nedür

Ki nümāyed ū neberd ü iştiyāḳ

ki (12) ol Resūl anlardan ötüri ceng ü iştiyāḳ göstere yaʿnī ol memleketlerden ötüri ḫalḳıla ceng ide ve iştiyāḳ (13) iẓhār ide.

4010 An güman bervey żamīr-i bed kuned

Ol ẓannı ol Resūl üzre yaramaz ḫāṭır eyler [*ẓamīr* bunda ḫāṭır maʿnāsına olmaḳ rūşendür]

K'ū ḳıyās ezcehl ü ḥırş-ı ḫod kuned

(14) zīrā ol bed-baḫt anı kendünüñ cehl ü ḥırṣından ḳıyās eyler yaʿnī anı kendü gibi ṣanur. (15)

4011 Āb-gīne-y zerd çün sāzī niḳāb

Ṣarı ṣırçayı çünki niḳāb düzesin yaʿnī āftāba andan naẓar idesin (16)

Zerd bīnī cümle nūr-ı āftāb

āftābuñ nūrını cemīʿan ṣarı görürsün.

4012 Bi'şken an şīşe-y kebūd u zerdrā

(17) Ol kebūd u zerd şīşeyi ṣı yaʿnī aḫlāḳ-ı ẕemīmeyi aḫlāḳ-ı ḥamīdeye tebdīl eyle [B275b]

[1790] "Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı." Necm/17.
[1791] "Allah'tan daha güzel rengi kim verebilir?" Bakara/138.

Tā şināsī gerdrā vü merdrā

(18) tā ġubārı ve merdi añlayasın yaʿnī ġubārı ve ġubār içinde olan süvārı biri birinden farḳ u temyīz idesin murād ḫavāṣṣ u ʿavāmmı (19) biri birinden teşḫīṣ eyleyesin dimekdür lācerem dīde-yi inkār ʿayb-bīn ve çeşm-i irādet ġayb-bīndür (20) zübde-yi kelām budur ki her çeşm enbiyā vü evliyānuñ sırr u ḥaḳīḳatını müşāhede itmege ḳādir degüldür ki bu ḥadīs̱-i Ḳudsī (21) aña şāhiddür *evliyāʾī taḥte ḳıbābī lāyaʿrifuhum ġayrī*[1792].

4013 Gerd-i fāris gerd ser-efrāşte

(22) Süvāruñ eṭrāfına ġubār başın yüceltmişdür yaʿnī ġubār anı iḥāṭa eylemişdür [*gerd* ġubār maʿnās̱ınadur *fāris* süvār maʿnās̱ınadur]

Gerdrā tū merd-i Ḥaḳ pindāşte

(23) temyīzüñ olmaduġından ġubārı sen merd-i Ḥaḳḳ ve velī ṣanmışsun yaʿnī ʿāmīyi maḳbūl-i Ḥażret ẓann eylersün ḥālen ki andan (24) bīḫabersin zīrā anlar ziyāde mestūrdur.

4014 Gerd dīd İblīs guft ey ferʿ-i ṭīn

İblīs ġubār gördi ve eytdi bu (25) ṭīnüñ ferʿi ki murād ḥażret-i Ādemdür ʿaleyhi'-selām yaʿnī şeyṭān ḥażret-i Ādemüñ ṣūrī ḫılḳatına [A345a] naẓar eyledi (26) *ve nefaḫtu fīhi minrūḥī*[1793] sırrından ġāfil oldı ve ġurūr u kibrinden eytdi bu ḫākden ḫalḳ olınmış (27)

Çun fezāyed bermen-i āteş-cebīn

ben āteş alınlu üzre niçe ziyāde vü fāżıl olur ḥālā ki ben cism-i laṭīfem o cism-i keṣīfdür (28) bīçāre İblīs ḥamāḳatından aşla naẓar eyledi iḥsān u luṭf-ı İlāhīye naẓar eylemedi bāḫuṣūṣ ki ḳāʿidesi muṭṭaride (29) degüldür zīrā gülüñ aşlı ḫārdur ve laʿl ü yāḳūtuñ aşlı ṭaşdur ve mīvenüñ aşlı dıraḫtdur ziyāde rūşendür ki [M279b] (1) bu ferʿler aşllarından laṭīf ü şerīfdür [*fezāyed* fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekkerdür *cebīn* pīşānī beTürkī alın maʿnās̱ınadur].

4015 Tā tu mībīnī ʿazīzanrā beşer

Mādām ki sen ʿazīzleri beşer görürsün yaʿnī (2) evliyānuñ beşeriyyetine nāẓırsın rūḥāniyyetleri ṭarafına muḳayyed olmazsun

Dan ki mīrāṣ-ı Bilīsest an naẓar

(3) bil ki ol naẓar İblīsüñ mīrāṣıdur ve sen anuñ ferzendisin zīrā İblīsden evvel bir kimse kibr eylemedi [*Bilīs* aşlda İblīsdür ki başı refʿ olmışdur].

[1792] "Gökkubbeler altında öyle velî kullarım vardır ki onları benden başkası bilmez." Bkz. Ceylan; Tasavvufî Şiir Şerhleri, s. 165.

[1793] "... içine de ruhumdan üfürdüğüm (zaman)" Sâd/22.

4016 Ger ne ferzend-i Bilīsī ey ʿanīd

(4) Eger İblīsüñ ferzendi degül iseñ ey ʿanīd [*ʿanīd* ʿinād idici maʿnāsınadur]

Pes betū mīrāş-ı an seg çün resīd

(5) pes ol kelbüñ mīrāşı ki murād kibrdür saña niçe irişdi murād mütekebbir İblīse ḳarīb ü ḳarīn idügin beyāndur beyt (6)

Tevāżuʿ ser-i rifʿat efrāzedet

Tekebbür beḫāk enderendāzedet[1794]

ḥażret-i Mevlānā girü ḥażret-i ʿAlīnüñ (7) dilinden rikāb-dārına ḫıṭāb itmek ṭarīḳı ile eydür.

4017 Men neyem seg şīr-i Ḥaḳḳam Ḥaḳ-perest

Ben kelb degülem ḥażret-i Ḥaḳḳa ṭapıcı ve (8) aña ʿibādet idici Ḥaḳḳuñ arslanıyam

Şīr-i Ḥaḳḳ ānest k'ezṣūret birest

Ḥaḳḳuñ arslanı ol kimsedür ki (9) ṣūretden ḳurtuldı pes her kimse ki [H225a] ṣūret-perest ü şehvet-perestdür şīr-i Ḥaḳḳ olmaġa lāyıḳ degüldür. (10)

4018 Şīr-i dünyā cūyed işkārī vü berg

Dünyānuñ arslanı bir şikār ve rızḳ u ġıdā ister [*işkār*da hemze zāyiddür *berg* bunda rızḳ maʿnāsınadur]

Şīr-i Mevlā cūyed āzādī vü merg

(11) şīr-i Ḥaḳḳ dünyā-yı pür-belādan āzādlıḳ ve merg ister zīrā merg ebedī ḥużūrına sebebdür. Beyt (12)

Ḥicāb-ı çihre-yi can mīşeved ġubār-ı tenem

Ḫoş-ādemī ki ezin çihre perde berfikenem[1795]

4019 Çün ki endermerg bīned ṣad vücūd

[N191b] (13) Şīr-i Ḥaḳḳ çünki mergde yüz vücūd u ḥayāt görür

Hem-çü pervāne büsūzāned vücūd

[B276a] pervāne gibi vücūdını yandurur (14) mergden hīç ḫavf eylemez.

4020 Şud hevā-yı merg ṭavḳ-ı ṣādıḳān

Merg ārzūsı ve maḥabbeti ṣādıḳlaruñ (15) ṭavḳı oldı yaʿnī her dem merg ārzū eylerler [*hevā* ārzū vü maḥabbet maʿnāsınadur]

Ki Cuhūdanrā bud in dem imtiḥān

[1794] "Tevâzu' başını yüceltir; tekebbür ise yerle bir eder."

[1795] "Tenimin tozu can çehresinin örtüsü olur; benim saklı olduğum bu çehreye hoş geldin."

zīrā ki bu söz ki murād mergdür (16) bu dem Cuhūdlara imtiḥān oldı zīrā Yehūdīler eytdiler ki āḫıretde cemīʿ naʿīm-i cennāt ve ʿuluvv-ı derecāt bizüm (17) içündür pes ḥażret-i Ḫudā anları merg temennāsı ile imtiḥān eyledi [*bud* būddan muḫaffefdür]. [A345b]

4021 DerNübī fermūd k'ey ḳavm-i Yehūd

Ḥaḳḳ taʿālā (18) ḥażreti Ḳurʾān-ı ʿAẓīmde buyurdı ki ey Yehūd ṭāyifesi (19) *ḳul in kānet lekumu'd-dāru'l-āḫıretu ʿindellāhi ḫāliṣaten mindūni'n-nāsi fe temennevu'l-mevte in kuntum ṣādıḳīn ve lenyetemennevhu ebeden bimā ḳaddemet eydīhim*[1796] (20) ve ḥadīs̱-i şerīfde daḫı vāḳıʿ olmışdur *lev temennevu'l-Yehūdu'l-mevte lemyebiḳ Yehūdiyyen ʿalāvechi'l-arżi* [Nübī nūnuñ żammıyıla Ḳurʾān-ı ʿAẓīm maʿnāsınadur] (21)

Ṣādıḳanrā merg bāşed genc ü sūd

ṣādıḳlara merg genc ü fāyidedür pes eger siz (22) sözüñüzde ṣādıḳ iseñüz mevti ārzū eyleñüz.

4022 Hem-çünan ki ārzū-yı sūd hest

Ancılayın ki cihānda her bir (23) kimseye fāyide ārzūsı vardur

Ārzū-yı merg bürden z'an bihest

merg ārzūsı ol sūddan (24) yegdür zīrā ārzū-yı merg bir sūddur ki bāḳīdür *ārzū-yı merg*den murād ṭāʿat u ʿibādet ve (25) ḳurb-ı İlāhī sebebi ile olan ārzū-yı mergdür zīrā çoḳ kimse vardur ki kemāl-i eleminden mevt ārzū eyler līkin (26) mevt aña sūd olmaz pes maʿḳūl olan budur ki ʿömrini ṭāʿat u ʿibādete ṣarf idüp ḥażret-i Ḥaḳḳa ḳurb ḥāṣıl idüp (27) dīdārına müştāḳ ola bu sebebden mevt ārzūsı ḫāṭırından gitmeye (28) *men eḥabbe liḳā'ellāhi eḥabbellāhu liḳā'ehu*[1797] [*merg* mevt maʿnāsınadur].

4023 Ey Cuhūdan behr-i nāmūs-ı kesān

Ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem ve aṣḥāb-ı güzīn (29) rıżvānullāhi ʿaleyhim ecmaʿīn eytdiler ey Cuhūdlar bārī kimselerüñ nāmūsından ötüri yaʿnī ḫalḳ ʿırżuñuza [M280a] (1) noḳṣān u ḫalel gelmemek içün [*nāmūs* ʿırż u veḳār maʿnāsınadur]

Bü'gzerānīd in temennā berzebān

bu temennāyı dilüñüz üzre geçürüñüz (2) yaʿnī mevti ārzū eyleñüz.

4024 Yek Cuhūdī in ḳadar zehre nedaşt

---

17 bud būddan muḫaffefdür HNAB: -M

[1796] "(Ey Muhammed, onlara:) Şayet (iddia ettiğiniz gibi) ahiret yurdu Allah katında diğer insanlara değil de yalnızca size aitse ve bu iddianızda doğru iseniz haydi ölümü temenni edin (bakalım), de. Onlar, kendi elleriyle önceden yaptıkları işler (günah ve isyanları) sebebiyle hiç bir zaman ölümü temenni etmeyeceklerdir." Bakara/94-95.

[1797] "Kim Allâh'ı görmek isterse Allâh da onu görmek ister."

Bir Cuhūd bu ḳadar zehre vü (3) ḳudret ṭutmadı

Çün Muḥammed in ʿalemrā berferaşt

çün ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem (4) bu ʿalemi yüceltdi yaʿnī Cuhūdlara ḥażret-i Ḥaḳḳuñ emri mūcebince mevtüñ ārzūsını teklīf eyledi bir Cuhūd anı ḳabūl itmege (5) ḳādir olmadı pes Server-i Kāyinātuñ ṣıdḳı ve anlaruñ kiẕbi ṣādır oldı.

4025 Guft eger rānend inrā berzebān

(6) Ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem eytdi eger Cuhūdlar bu sözi zebānları üzre süreler yaʿnī mevti (7) temennā eylerüz diyeler [baʿż-ı nüsaḫda *eger rānend* yerine *eger rānīd* vāḳıʿ olur ḫaṭādur]

Yek Yehūdī ḫod nemāned dercihān

cihānda ḫod bir Yehūdī ḳalmaz yaʿnī ārzū eyleselerdi (8) ʿālemde bir Yehūdī ḳalmazdı nite ki yuḳaruda ẕikr olınan ḥadīṯ-i şerīfden maʿlūm oldı (9) idi.

4026 Pes Yehūdan māl bürdend ü ḫarāc

Çünki ḥażret-i Resūlüñ ʿaleyhi's-selām bu sözini Yehūdīler (10) işitdiler pes Yehūdīler ḥażret-i Resūle ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem māl u ḫarāc iltdiler böyle diyü [B276b]

Ki mekun rüsvā tu mārā ey serāc

(11) ki ey sirāc-ı ʿālem ve āftāb-ı benī-Ādem sen bizi ḫalḳ-ı ʿāleme rüsvāy eyleme [*sirāc* çerāġ maʿnāsınadur].

4027 İn suḫanrā nist pāyānī pedīd

(12) Bu sözüñ bir pāyānı ẓāhir degüldür yaʿnī bu esrār u maʿārif sözine nihāyet yoḳdur [A346a] (13) ḥażret-i Mevlānā çün beyān eyledi ki ḥażret-i ʿAlī rażıyallāhu ʿanh rikāb-dārı ile olan aḥvālini ol mübārize ḥikāyet (14) eyledi bundan ṣoñra beyān eyler ki ḥażret-i ʿAlī kerremellāhu vecheh ol mübārize ne eyledi ve ne didi (15)

Dest bāmen dih çü çeşmet dust dīd

elüñi baña vir çünki senüñ çeşmüñ dostuñ yüzini gördi (16) yaʿnī çünki benüm kelimātumdan saña müşāhede ḥāṣıl oldı ve şekk ḳalmadı baña irādet getür murād (17) herkese irādet getürmek maʿḳūl degül idügin beyāndur [*dīd* fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür]. Baʿż-ı nüsaḫda bu iki beyt vāḳıʿdur.[1798] (18)

4028 Ender ā dergülsitān ezmezbele

Fısḳ u maʿṣıyet ve küfr ü baṭālet mezbelesinden īmān u ʿilm ü ṭāʿat gülistānına gel [*ā* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür] (19)

---

9 sözini Yehūdīler HNA: sözini MB

[1798] Bu iki beyt Ankaravî şerhinde bulunmakta, Ahmed Avni Konuk şerhi ile Nicholson neşrinde bulunmamaktadır.

Çün ki derẓulmet bidīdī meşʿale

çünki küfr ẓulmetinde meşʿale gördüñ yaʿnī henüz nūr-ı īmān görmedin [H225b] tevfīḳ-ı İlāhī (20) ile müşāhedeye irişdüñ.

4029 Bītevaḳḳuf zūdter dernih ḳadem

Z'in çeh-i bībün suy-ı bāġ-ı İrem

Bu ḳaʿr (21) u ġavrsız çāhdan tevaḳḳufsız tīzrek İrem bāġı cānibine ḳadem ḳo yaʿnī sebeb-i dūzaḫ olan küfrden ferāġat (22) idüp īmān tedārükine saʿy eyle bu iki beyt daḫı ḥażret-i ʿAlīnüñ kelāmından olmaḳ rūşendür ol (23) mübārize ḫıṭāb ṭarīḳı ile bu maʿnā hem mümkindür dünyāyı terk idüp bihişt cānibine gitmegi tedārük eyle [*dernih* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür *çeh-i bībün*den murād vech-i evvele göre küfrdür dūzaḫ olduġı iʿtibārıla vech-i ṣānīye göre dünyādur]. (24)

Guften-i emīrü'l-mü'minīn ʿAlī kerremellāhu vecheh bāḳarīn-i ḫod çün ḫudū endāḫtī derrūy-ı men nefs-i men (25) **cünbīd ü iḫlāṣ-ı ʿamel nemānd mānīʿ-i küşten-i tū ān şud**

Emīrü'l-mü'minīn ḥażret-i ʿAlīnüñ [N192a] cengde (26) kendünüñ ḥarīf ü hem-demi olan mübārize dimesi beyānındadur çünki benüm yüzüme tükürdüñ ol işden benüm nefsüm mużṭarib (27) ü bīḥużūr oldı ve ol sebebden bende ʿamel iḫlāṣı ḳalmadı ġaraż-ı nefsānī ḳarışdı senüñ ḳatlüñe mānīʿ (28) ol oldı eger seni ol vaḳt helāk itsem rıżā-yı İlāhī bulınmamaḳ lāzım gelürdi bu ḳadar te'ḫīre sebeb oldı (29)

4030 Guft emīrü'l-mü'minin bāan cevān

Emīrül-mü'minīn ʿAlī ol cevāna eytdi

Ki behengām-ı neberd ey pehlevān

[M280b] (1) ki ceng vaḳtinde ey pehlevān ki seni maġlūb idüp helāk itmege ḳaṣd itdüm [*neberd* ceng maʿnāsınadur].

4031 Çün ḫudū endāḫtī derrūy-ı men

(2) Çün benüm yüzüme tükrük atduñ yaʿnī tükürdüñ

Nefs cünbīd ü tebeh şud ḫūy-ı men

beşeriyyet muḳteżāsı (3) üzre nefsüm ḥareket eyledi ve benüm ḫūyum ḫarāb oldı ve ġażab geldi.

4032 Nīm behr-i Ḥaḳ şud u nīmī hevā

Bu (4) ġazānuñ nıṣfı Ḥaḳdan ötüri ve bir nıṣfı hevā-yı nefsden ötüri oldı

Şirket enderkār-ı Ḥaḳ ne'bved revā

(5) Ḥaḳḳ ḥażretinüñ işinde ortaḳlıḳ revā vü maʿḳūl olmaz nite ki bu āyet-i kerīmeden ẓāhirdür (6) *ve lāyuşrik biʿibādeti Rabbihi eḥadā*[1799].

4033 Tū nigārīde-y kef-i Mevlīstī

Sen ḥażret-i Ḫudānuñ kef ü destinüñ (7) naḳş olınmışısın ve anuñ maṣnūʿısın [A346b] *ḫammertu ṭıyneti Ādeme biyedeyye erbāʿīne ṣabāḥan*[1800] [*Mevlā*dan murād ḥażret-i Ḥaḳdur] [B277a]

Ān-ı Ḥaḳḳī kerde-yi men nīstī

(8) ḥażret-i Ḥaḳḳuñ bende vü maṣnūʿısın benüm maṣnūʿum degülsin tā ki seni kendümden ötüri helāk idem. (9)

4034 Naḳş-ı Ḥaḳrā hem beemr-i Ḥaḳ şiken

Ḥażret-i Ḥaḳḳuñ naḳşını hem ḥażret-i Ḥaḳḳuñ emriyile ṣı yaʿnī insān ki ḥażret-i (10) Ḫudānuñ bünyānıdur anı yine fermān-ı İlāhī ile ḫarāb eyle

Berzücāce-y dust seng-i dust zen

dostuñ ṣırçasına (11) dostuñ ṭaşını ur murād cemīʿ-i ḫuṣūṣda ḥażret-i Ḥaḳḳuñ rıżāsı üzre ol tā ki iḫlāṣdan dūr olmayasın (12) dimekdür çünki ḥażret-i ʿAlī rażıyallāhu ʿanh kendünüñ ṣıdḳ u iḫlāṣını beyān eyledi [*zen* emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür].

4035 Gebr in bi'şnīd nūrī şud pedīd

(13) Gebr ḥażret-i ʿAlīden bu sözleri işitdi anuñ ḳalbinde bir nūr ẓāhir oldı

Derdil-i ū tā ki zünnārī bürīd

(14) tā ki īmāna gelüp zünnārını kesdi ḥażret-i ʿAlīye teveccüh eyledi [*derdil-i ū*nuñ maʿnāsı mışrāʿ-ı ṡānīye ḳayd olındı].

4036 Guft men tuḫm-ı cefā mīkāştem

(15) Ol mübāriz eytdi ben cefā toḫumını ekdüm yaʿnī saña cefā vü ihānet eyledüm

Men turā nevʿ-i diger engāştem

(16) ben seni ġayrı dürlü ṣandum yaʿnī seni nefs ü hevā ehlinden taṣavvur eyledüm ve senüñ iḫlāṣ u istiḳāmetüñi bilmedüm (17) *gebr* āteş-perestdür ammā bunda muṭlaḳā kāfir maʿnāsına olmaḳ cāyizdür gerekse āteş-perest gerekse büt-perest (18) olsun.

4037 Tū terāzū-yı Eḥad-ḫū būdeyī

Sen Eḥad ḫūylı terāzū olmışsun yaʿnī sen (19) aḫlāḳ-ı İlāhī ile ḫūylanmışsun ki ʿadl ü istiḳāmetden tecāvüz eylemezsün ve ger bir kimse saña cefā ide sen ārzū-yı nefs sebebi ile (20) ʿadli terk eylemezsün [*Eḥad*dan murād ḥażret-i Ḫudādur]

[1799] "... ve Rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmasın." Kehf/110.
[1800] "Âdem'in çamurunu kırk sabah elimle yoğurdum." Bkz. Ceylan; Tasavvufî Şiir Şerhleri, s. 166.

Bel zebāne-y her terāzū būdeyī

belki ʿadl ü istiḳāmetde her terāzūnuñ zebānesi (21) olmışsun ki istiḳāmet ü ʿadli senden ögrenürler *zebāne* terāzūnuñ dilidür. (22)

4038 Tū tebār u aṣl u ḫᵛīşem būdeyī

Sen benüm tebār u aṣlum ve ḫışımum olmışsun tebār ḳabīledür *aṣl*dan murād peder ü māderdür *ḫᵛīş* ḫışım (23) maʿnāsınadur

Tū furūġ-ı şemʿ-i kīşem būdeyī

sen benüm dīnüm şemʿinüñ żıyāʾ u furūġı olmışsun (24) ki baña ṭoġrı ve rūşen yol göstermişsün *kīş* dīn ü meẕheb maʿnāsınadur.

4039 Men ġulām-ı an çerāġ-ı çeşm-cū

Ben (25) ol çeşm ṭaleb idici çerāġuñ ġulāmıyam yaʿnī ben ol sirāc-ı münīrüñ bendesiyem ki ol sirāc-ı münīr bir kimse ister ki anuñ (26) çeşmi olup ẓulmetde ola tā ol sirāc-ı münīr buña yol göstere zīrā eger nābīnā ola çerāġdan aña fāyide olmaz [*çeşm-cū* vaṣf-ı terkībīdür] (27)

Ki çerāġet rūşenī peẕruft ezū

ki senüñ çerāġuñ andan rūşenlik ḳabūl eyledi yaʿnī ḳalbüñ andan (28) īmān nūrı ile pür oldı bu mışrāʿda ḫıṭāb yine kendüsinedür *sirāc-ı münīr*den murād ḥażret-i Resūldür ʿaleyhi's-selām (29) nite ki bu āyet-i kerīmeden rūşendür *yā eyyuhe'n-nebiyyu innā erselnāke* [H226a] *şāhiden ve mubeşşiren* [A347a] [M281a] (1) *ve neẕīrā ve dāʿiyen ilellāhi biiẕnihi ve sirācen munīrā*[1801] [*peẕruft* peẕīruftenden muḫaffefdür].

4040 Men ġulām-ı mevc-i an deryā-yı nūr

Ben ol (2) nūr deryāsı mevcinüñ ġulāmıyam

Ki çünin gevher berāred derẓuhūr

ki buncılayın laṭīf [B277b] gevher ẓuhūra (3) getüre *deryā-yı nūr*dan murād ḥażret-i Ḫudā olmaḳ rūşendür ve ḥażret-i Resūl olmaḳ mümkindür ḥażret-i ʿAlī anuñ (4) terbiyesiyile neşv ü nemā bulduġı iʿtibārıla çünki ol mübāriz ḥażret-i ʿAlīden böyle iḫlāṣ-ı niyyet ve ṣıdḳ (5) u ḥilm müşāhede eyledi anuñ göñli nūr-ı İslāmıla münevver oldı ve bu ḳadar medḥ u ṣenā didi ve andan ṣoñra telḳīn-i īmān (6) ṭaleb eyledi ve eytdi.

4041 ʿArża kun bermen şehādetrā ki men

[N192b] Şehādet kelimesini baña ʿarż eyle zīrā (7) ben

Men turā dīdem ser-efrāz-ı zemen

[1801] "Ey Peygamber! Biz seni hakikaten bir şahit, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderdik. Allah'ın izniyle, bir davetçi ve nûr saçan bir kandil olarak (gönderdik)." Ahzâb/45-46.

seni zemīn ü zemānuñ ʿālī-ḳadri gördüm [*zemen* zemān maʿnāsınadur].

4042 Ḳurb-ı pencah kes ziḫvīş ü ḳavm-i ū

(8) Anuñ ḫışım u ḳavm u ḳabīlesinden elli kimseye yaḳīn

ʿĀşıḳāne sūy-ı din kerdend rū

ʿāşıḳāne (9) dīn-i mübīn cānibine teveccüh eylediler yaʿnī ṣıdḳ u iḫlāṣıla müslimān oldılar bu hem vechdür elliye yaḳīn kimse. (10)

4043 Ū betīġ-ı ḥilm çendin ḥalḳrā

O ki murād ḥażret-i ʿAlīdür raẓıyallāhu ʿanh ḥilm tīġı ile bu ḳadar boġazı (11)

Vā ḫarīd eztīġ u çendin ḫalḳrā

ve bu ḳadar ḫalḳı tīġdan girü ṣatun aldı yaʿnī ḥilmi sebebi ile nice kimsenüñ ḳatlden (12) ḫalāṣına sebeb oldı mışrāʿ-ı evvelde *ḥalḳ*dur boġaz maʿnāsına mışrāʿ-ı ṯānīde *ḫalḳ*dur ki maʿrūfdur. (13)

4044 Tīġ-ı ḥilm eztīġ-ı āhen tīzter

Ḥilm tīġı āhen tīġdan keskinrekdür

Bel zişad leşker ẓafer-engīzter

belki yüz (14) ʿaskerden ẓafer ḳoparıcırekdür yaʿnī ḥilmüñ ẓaferde teʾṯīri yüz ʿaskerden ziyādedür [*ẓafer-engīz* vaṣf-ı terkībīdür].

4045 Ey dirīġā luḳma-yı dü ḫorde şud

(15) Ey dirīġā bir iki loḳma yinmiş oldı

Cūşiş-i fikret ezān efsürde şud

ol ṭaʿāmdan (16) fikretüñ cūşişi ṭoñmış oldı yaʿnī ol ṭaʿāmuñ ṯıḳlet ü küdūretinden fikrde ḳuvvet ü leṭāfet ḳalmadı. (17) Beyt

Tihī ezḥikmet-i beʿillet-i ān
Ki pürī ezṭaʿām tā bīnī[1802]

4046 Gendümī ḫurşīd-i Ādemrā küsūf

(18) Bir buġday Ādemüñ āftābına küsūf oldı yaʿnī bir gendüm ḥażret-i Ādemüñ ʿizzet ü rifʿatdan dūr olmasına sebeb oldı bu (19) vech üzre ḫurşīdden murād ḥażret-i Ādemüñ rūḥāniyyetidür bu hem vechdür āftāb gibi rūşen ve bülend Ādemüñ (20) cennetden redd olınup nice zemān belā vü meşaḳḳat çekmesine sebeb oldı bu vech üzre müşebbehün-bih müşebbeh lafẓına mużāf (21) olmış olur

Çün ẕeneb şaʿşāʿ-ı bedrīrā ḫusūf

[1802] "Yiyecekle dolduğun zaman, onun illeti yüzünden hikmetten mahrum kaldığını görürsün."

ẕeneb bir bedrüñ şuʿāʿ u pertevine ḫusūf (22) oldugı gibi yaʿnī ẕeneb bedr-i kāmilüñ ḫusūfına sebeb oldugı gibi nān u ṭaʿām ki ḫāküñ cüzʾidür āftāb-ı ḥaḳīḳīnüñ nūrı ḳalbe irişmege mānīʿ olur bu ḥālet (23) ḳalbüñ leṭāfetindendür ki bir cüzʾi nesneden müteʾeṣṣir ü müteġayyir olur [*ẕeneb* bir kevkebüñ ismidür *şaʿşāʿ* şuʿāʿ maʿnāsınadur].

4047 İnt luṭf-ı dil ki ezyek müşt gil

İşte (24) saña göñlüñ leṭāfeti ki bir avuç balçıḳdan yaʿnī ḳalbüñ leṭāfeti ziyāde ẓāhirdür ki [A347b] bir miḳdār ṭaʿām yimekden [*īnet*de nūn sākin ve tā ḫıṭāb içündür] (25)

Māh-ı ū çun mīşeved pervin-güsil

ḳalbüñ māhı niçe pervīn-güsil olur yaʿnī pāre pāre ve bīnūr olur (26) *pervīn-güsil* ülker üzici maʿnāsınadur ammā istiʿmālde pāre pāre ve bīnūr olıcı maʿnāsınadur *pervīn* ülker *īnet* bu saña maʿnāsına (27) degüldür egerçi terkīb maʿnāsı [B278a] budur işte saña maʿnāsına istiʿmāldür ve ziyāde rūşen ü ẓāhir olan maḥalde (28) istiʿmāl olınur.

4048 Nan çü maʿnī būd ḫordeş sūd būd

Nān çünki maʿnā idi anı yimek fāyide idi (29) yaʿnī kelime-yi ḥikmet ve kelām-ı maʿrifet ve ʿibādet ü riyāżete cidd ü saʿy ki nān-ı maʿnevī vü ġıdā-yı rūḥānīdür anı yimek nāfiʿdür [M281b] (1) ki rūḥı ḳavī vü feyż-peẕīr eyler [*sūd* fāyide maʿnāsınadur]

Çün ki ṣūret geşt engīzed Cuhūd

çünki ṭaʿām u ġıdā ṣūret (2) oldı ol ṭaʿām u ġıdā inkār peydā eyler yaʿnī çünki nān u ġıdā ṣūrī ola anuñ ṣemeresi inkār olur. (3)

4049 Hem-çü ḫār-ı sebz k'üştür mīḫared

Tāze vü sebz ḫār gibi ki deve yir

Z'an ḫoriş ṣad nefʿ ü leẕẕet mībered

ol ḫorişden (4) ki maḳṣūd ḫār-ı sebzdür üştür yüz nefʿ ü leẕẕet iltür yaʿnī üştüre çoḳ nefʿ ü leẕẕet irişür murād budur ḫār-ı sebz (5) üştüre nisbet niçe nāfiʿ ü leẕīẕ ise ġıdā-yı maʿnevī sāliküñ ḳalbine öyle nāfiʿdür. (6)

4050 Çün ki an sebzīş reft ü ḫuşk geşt

Çünki ḫār-ı sebzüñ ol tāzeligi gitdi ve ḫuşk oldı [bunda *sebzī* tāzelik maʿnāsınadur]

Çün hemanrā mīḫored üştür zideşt

(7) çünki üştür ṣaḥrādan ol ḫārı hemān yiye [*deşt* ṣaḥrā maʿnāsınadur].

4051 Mīdirāned kām u lünciş ey dirīġ

Devenüñ (8) ṭamaġını ve avurdını yırtar [*ey dirīġ*uñ maʿnāsı mıṣrāʿ-ı ṣānīye ḳayd olındı *lünc* bunda avurd maʿnāsınadur]

---

22 yaʿnī ẕeneb bedr-i kāmilüñ ḫusūfına sebeb oldugı gibi HNAB: -M

K'an çünan verd-i mürebbī geşt tīġ

ey [H226b] ḥayf ki ancılayın mürebbī vü laṭīf verd (9) tīġ oldı ki devenüñ aġzına ve avurdına batar ḥişşe ne idügi bu beytden ẓāhirdür [*verd* gül maʿnāsınadur].

4052 Nan çü maʿnī būd būd an ḫār-ı sebz

(10) Nān çü maʿnā vü maʿnevī idi ol ḫār-ı sebz idi yaʿnī tāze ḫār deveye niçe nāfiʿ ü leẕīẕ ise erbāb-ı riyāżete (11) ġıdā-yı maʿnevī öylece nāfiʿ ü laṭīfdür

Çün ki ṣūret şud künun ḫuşkest ü gebz

nān çünki ṣūret oldı (12) şimdi ḳurı ve iridür.

4053 Tū bedan ʿādet ki ūrā pīş ezīn

Sen ol ʿādetile ki ḫār-ı sebzi yaʿnī maʿnevī (13) nānı bundan öñ

Ḫorde būdī ey vücūd-ı nāzenīn

yimiş idüñ ey nāzenīn-vücūd u laṭīf-ẕāt. (14)

4054 Berheman bū mīḫorī in ḫuşkrā

Bu ḳurı ḫārı yaʿnī ṣūrī nānı hemān ol ümīd ü fikr (15) üzre yirsün [*bū* bunda ümīd ü ārzū ve fikr maʿnāsınadur]

Baʿd ezan k'āmiḫt maʿnī bāşerā

andan ṣoñra ki maʿnā şerāya ḳarışdı yaʿnī nem-nāk ḫākile muḫteliṭ oldı [*şerā* nemli ṭopraḳ maʿnāsınadur] (16).

4055 Geşt ḫāk-āmīz ü ḫuşk ü guşt-bür

Ḫāke ḳarışıcı ve ḳurı ve aġzı ve avurdı kesici (17) ve yırtıcı oldı [A348a]

Z'an giyāh eknun büperhīz ey şütür

ol giyāhdan şimdi ḥaẕer ü ictināb eyle ey şütür (18) murād bāb-ı riyāżete ṭaʿām-ı ẓāhirī mūriş-i ḳasvet ü küdūret idügin beyāndur. (19)

4056 Saḫt ḫāk-ālūde mīāyed saḫun

Süflī vü ḫākī ṭaʿāmdan ḥāṣıl olan söz saḫt ḫāk-ālūde ve ziyāde tīre gelür (20) yaʿnī ol ḥālde esrār-ı ḥaḳāyıḳdan söz söylemege ḳādir olmaz [B278b]

Āb tīre şud ser-i çeh bend kun

(21) āb tīre vü ḫāk-ālūd oldı çāhuñ başını baġla yaʿnī kelimāt-ı İlāhiyyeden ḫāmūş ol (22) zübde-yi kelām budur ki ḥażret-i Mevlānā bir zemān sākit ü ḫāmūş olmaḳdan ötüri ẓarāfetile ṭaʿām-ı ṣūrī (23) māniʿ-i esrār-ı İlāhiyye idügini beyān idüp bu ḥālet şimdi bende vardur diyü ferāġata bahāne iẓhār eyler bunda tenbīh (24) budur ki herkese lāyıḳ olan budur ki şevḳ u ṣafā-yı ḫāṭırsız söze şürūʿ itmeye zīrā leṭāfet ü ṣafā vü ḥālet (25)

9 verd gül maʿnāsınadur H: -MNAB

olmaz leṭāfetde kelimātını āba ve kendünüñ ḳuvvet-i nāṭıḳasını çāha teşbīh eyler nite ki çāhdan āb-ı vāfir (26) çıḳarılsa āb bir miḳdār müteġayyir olur ṭabīʿata ki rūḥānī ḥāletden bir miḳdār noḳṣān gele ṭabīʿatı ḥāli (27) üzre ḳomaḳ evlādur ve bundan maḳṣūd tenbīhdür ki ṭaʿāmdan perhīz ü iḥtirāz itmege. Beyt (28)

Tu k'ezserā-yı ṭabīʿat nemīrevī bīrūn
Kucā bekūy-ı ṭarīḳat güzer tuvānī kerd[1803]

4057 Tā Ḫudāyeş bāz ṣāf u ḫaş kuned

(29) Tā Ḫudā anı girü ṣāf u laṭīf ide [*ḫoş*da ḫā fetḥile oḳunmaḳ gerekdür]

Ū ki tīre kerd hem ṣāfeş kuned

[M282a] (1) ol Ḫudā ki anı tīre eyledi luṭfından yine anı ṣāf eyler yaʿnī ʿaḳluñ taġyīrinden ve ḫāṭıruñ (2) küdūretinden ḫalāṣ idüp yine āb-ı ḥayāt gibi laṭīf ü ḥayāt-baḫş kelimāt iḥsān eyler. (3)

4058 Ṣabr āred ārzūrā nī şitāb

Ārzū vü maḳṣūdı ṣabr ḥāṣıl eyler şitāb u ʿacele ḥāṣıl eylemez yaʿnī (4) ārzū vü maḳṣūduñ ḥuṣūli ṣabrıla müyesser olur sürʿat ü ʿacele ile müyesser olmaz (5) *men lā ṣabere lehu lā īmāne leh*[1804] [*ṣitāb* ivmek maʿnāsınadur]

Ṣabr kun v'allāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb

cemīʿ-i ḫuṣūṣda ṣabr eyle ve Allāh taʿālā ṣavāb (6) ne idügini ʿālimrekdür pes cemīʿ-i umūr u aḥvālüñi aña teslīm ü tefvīż eyle tā ki anuñ muʿāveneti ile ṣavāb (7) u maḳṣūduña irişüp āsūde-ḥāl ü müreffehü'l-bāl olup her dem rūḥānī sürūr u beşāşete vuṣūl (8) bulasın [*ṣavāb* ṭoġrı maʿnāsınadur].

[Temme şerḥu'l-cildi'l-evvel biʿināyetillāhi ʿazze ve cell mine'l-Meṯneviyyi'ş-şerīf huve'l-kitābu'l-laṭīf fīşehri Ramażān unzile fīhi'l-Ḳurʾān minşuhūri sene sitte ve tisʿīn ve tisʿa miʾe ʿalāyed-i şāriḥihi bi'l-lisāni't-Turkī Şemʿī bin ʿAbdullāh ḥāmiden ve muṣalliyen evvelen ve āḫıren.] M[1805]

[Temme şerḥu'l-cildi'l-evvel biʿināyetillāhi ʿazze ve cell mine'l-Meṯneviyyi'ş-Şerīf biʿavnillāhi'l-Meliki'l-Kerīmi'l-Laṭīf muḳārinen bihimmeti'l-ʿaliyyeti'l-

---

[1803] "Sen ki tabîat (mizâç ve nefis) sarayından dışarı çıkmıyorsun, tarîkat köyüne nasıl varabilirsin?"

[1804] "Sabrı olmayanın îmânı da yoktur." (Beyhakî, *Şu'abü'l-Îmân*, vr. 590a.) Bkz. Yardım; Mesnevî Hadîsleri, s. 96.

8 ṣavāb ṭoġrı maʿnāsınadur M: -HNAB

[1805] Nüshaların ketebe (ve istinsah) kayıtları bu şekilde köşeli parantezle ayrı ayrı verilmiş ve sonuna nüshayı gösteren harf yazılmıştır. Ancak N nüshasının son varağındaki ketebe kaydına, nüsha tavsifleri bölümünde belirtilen sebepten dolayı yer verilmemiştir.

ḫāḳāniyyeti ve mulāṣıḳan biʿināyeti’l-behiyyeti’s-sulṭāniyyeti ellezī teferrede bicūdihi’l-bāhiri ʿancemīʿi selāṭīni’l-āfāḳ ve tefevveḳa ʿalāmālikeyni riḳābi’l-enāmi bimezīdi’l-iḥsāni’l-ıṭlāḳ kāşif-i esrāri’t-taṣavvuf-i bi’l-ʿḳalem ḥallāl-i müşkilāt-ı nesl-i benī-Ādem ḳuṭb-ı merkez-i dāyire-yi Āl-i ʿOsmān Faḫr-ı ʿālemiyān u ḫulāṣa-yı kun fe kān ve huve’s-sulṭānu’l-aʿẓam ve’l-ḫāḳāni’l-muʿaẓẓam mevlā mülūki’l-ümem ḥāfıẓ-ı eḳālīmü’l-ʿArab ve’l-ʿAcem ve ilāvilāyeti’l-elviyeti ve’l-irşād ġavsu ṭā’ifeti’l-aḳṭābi ve’l-evtād beyt Sulṭān Murād-ı mülk-güşā ibni Ḫan Selīm Ḫāḳān-ı ḫaşm-efken ü şāhinşeh-i kerīm ḫalledellāhu taʿālā ḫılāfetehu ve salṭanatahu ve ebbedellāhu taʿālā ʿumrehu ve devletehu ilāinḳırāżı’d-duhūr ve inḳıżā’i’ş-şuhūr āmīn yā Muʿīn biḥurmeti Seyyidi’l-murselīn fīevāḫır-ı şehr-i Ramażān el-mümliḳ bi’r-raḥmeti ve’l-ġufrān sene sitte ve tisʿīn ve tisʿa miʾe.] H

[Temme şerḥu’l-cildi’l-evvel biʿināyetillāhi ʿazze ve cell mine’l-Meşneviyyi’ş-Şerīf huve’l-kitābu’l-laṭīf. Allāhumme yessir lene’l-unse ve’l-ulfete minesrārihi ve maʿānīhi biḥurmeti Faḫri’l-enām.] A

[Temme şerḥu’l-cildi’l-evvel biʿināyetillāhi taʿālā ʿazze ve cell mine’l-Meşneviyyi’ş-Şerīf hāze’l-kitābu’l-laṭīf. Allāhumme yessir lene’l-unse ve’l-ulfete minesrārihi ve maʿānīhi biḥurmeti Faḫri’l-enām ve ṣallallāhu taʿālā ʿalāseyyidinā Muḥammedin ve ālihi ve ṣaḥbihi ecmaʿīn. Āmīn yā Rabbe’l-ʿālemīn. Dervaḳt-i ṣubḥ tamām şud fīyevmi’s-sebti fīevveli Zi’l-ḳaʿde sene 1023. Temme] B

4. BÖLÜM: ŞERH SÖZLÜĞÜ

4.1. Kelime Anlamları Sözlüğü

A

āb şud: keṯret-i bükādan kināyet olmaḳ cāyizdür.

abā: aş.

ābād: maʿmūr maʿnāsınadur.

āb-ḫard: nūş itmege lāyıḳ āb.

āb-ı ḥayvān: āb-ı ḥayātdur.

āb-ı şīrīn: murād aḫlāḳ-ı ḥamīde ve ʿilm ü ʿibādet ve ʿışḳ-ı İlāhīdür.

ābḫūr: ṣıvad līkin muṭlaḳā āb murāddur.

ābī: ayva.

ābir: geçici.

ʿAcem: ʿArabdan ġayrısına ʿAcem dirler.

aʿdād: cemʿ-i ʿadeddür.

ʿades: mercümek.

ʿadl: ʿādil.

ʿadū: ʿaduvvdur ki ʿadāvet idici.

āfāḳ: cemʿ-i ufuḳdur, gögüñ kenārı maʿnāsına ki ʿālem maʿnāsına istiʿmāl olınur.

āfāt: belālar ki cemʿ-i āfātdur.

āfet: żarar.

āferīn: taḥsīn.

āgāh: ḫaberdār.

āġāz: ibtidā; şürūʿ.

āgende: ṭıḳılmış ve ṭolmış.

ʿahd: zemān.

āhen: çaḳmaḳ demüri; çaḳmaḳ.

āhen-ger: demürci.

āhermen: dīv.

āḫırīn: cemʿ-i āḫırdur.

aḥkām: cemʿ-i ḥükmdür.

aḫlāf: cemʿ-i ḫalefdür.

aḫlāḳ: cemʿ-i ḫulḳdur.

Aḥmed: ism-i tafḍīl olup ḥamd idicirek maʿnāsına olmaḳ rūşendür.

aḥmer: ḳırmızı; ḳızıl beñizlü erdür.

aḥṣā: aṣl-ı cümleten cümleten ṣaymaḳ.

aḫşem: şol kimsedür ki ḳuvvet-i şāmmesi olmaya.

aḫter: yıldız; kevkeb.

aḫterān: kevākib.

āhū: geyik baʿż maḥalde ʿayb gelür; āhū-yı miskdür.

aḥvāl: cemʿ-i ḥāldür.

aḥvel: şaşı.

aḥyāʾ: cemʿ-i ḥaydur diri.

aḥzān: cemʿ-i ḥüzndür.

ʿāḳıbet-bīn: ʿāḳıbet görici ve meʾāl fikr idici.

ʿaks: eṯer.

ʿāḳılān: cemʿ-i ʿāḳildür.

ʿaḳīle: deve köşegi.

aḳṣā: intihā.

ʿalem: sancaḳ.

ʿallāme: her ʿilmi bilen kimsedür āḫırında olan yā mübālaġa içün.

ʿamā: körlik.

āmāl: cemʿ-i emeldür ümmīd.

Aʿmeş: şol kimsedür ki gözi görmeye ve gözinüñ yaşı aḳa.

ʿamed: ṣal.

āmeden: gelmek.

ʿamīḳ: deriñ.

ʿāmil: ʿamel idici maʿnāsınadur.

ʿanā: meşaḳḳat u belā.

ānān: murād ʿālim-i ẓāhirī olmaḳ mümkin degüldür zīrā dānā ki ʿālim

ānçit: ānçi turā taḳdīrindedür.

ʿankebūt: örümcek.

ān ki: ḫuṣūṣā.

ʿanūd: ziyāde ʿinād idici.

ʿār: ʿayb.

ārī: belī.

Aʿrāb: ṣaḥrāda sākin olanlardur; bādiye sākin olan ʿArab ṭāyifesidür; ʿArabdan ġayrısına ʿAcem.

ārāmed: ārāmīdenden diñlenmek.

ārāmhā: cemʿ-i ārāmdur diñlenmek.

ʿaraż: oldur ki ġayra muḥtāc ol an elvān gibi ki maḥalle muḥtācdur.

ʿarūs: gelin; baʿż-ı maḥalde güyegü maʿnāsında daḫı gelür.

ʿarż: ʿaskeri yoḳlamaġa dirler.

aşġar: küçükrek maʿnāsına.

ʿāṣıfāt: muḥkem yiller.

āştī: ṣulḥ.

āşūb: ġavġā.

āteş-perest: vaṣf-ı terkībīdür āteşe ṭapıcı maʿnāsına.

āteş-zene: çaḳmaḳ.

ʿaṭsa: aḳsırmaḳ.

āvāhā: cemʿ-i āvādur ki āvāz maʿnāsınadur ki andan muḫaffefdür.

ʿavān: ẓālim.

āverd: ʿayb eylemek ve nāmaʿḳūl ẓann eylemek ve muṭlaḳā ẓann eylemek.

ʿayb-ı ẓāhir: aḫlāḳ-ı ẕemīmedür.

āyende: gelici.

āyīn: üslūb u ḳāʿide.

ʿAzāzīl: murād Şeyṭān-ı Laʿīndür.

ʿaẕb: şīrīn; leẕīẕ.

āzerm: ḥürmet.

āẕer: āteş.

āzmūn: tecribe.

B

Bābek: ʿAcem pād-şāhlarınuñ birinüñ nāmıdur.

bābet: hem-cins ve lāyıḳ.

Bābil: bir şehrüñ ismidür.

bād: hevā vü ārzūdur; muḳadderdür ki olsun.

bād-ı şarşar: serd ü saḫt yile dirler.

baʿdī: benden ṣoñra.

bāfte: ġarḳ olmış.

baġal: ḳoltuḳ.

bahārī: yā nisbet içündür.

baḥr: cāna mużāf iʿtibār olınmayup maʿnā böyle olmaḳ mümkindür deryānuñ mevci gibi cān-ı ʿāşıḳ zīr ü zeber ola ki tā anuñ sebebi ile ʿışḳ u maḥabbetde kāmil ola.

baḥreyn: murād Fārs u Rūm baḥrıdur.

baḥrī: yā vaḥdet içündür.

baḫş: ḳısmet maʿnāsınadur beTürkī pay.

baḫşīde'īde: hemze ḫıṭāb içündür.

Baḳīʿ: Medīne-yi Münevverenüñ meḳābiridür ki aña dirler.

bāḳiyān: cemʿ-i bāḳīdür.

bālā: yüksek.

bālīde: artmış ve büyümiş.

bālīn: yaşduḳ.

bam: sāzda olan üst ḳıl.

bāng: ṣadā.

bār: yük.

bārān: evvel maṭar maʿnāsınadur beTürkī yaġmur; ṯānī yaġıcı maʿnāsınadur.

bārī: muḥaṣṣal-ı kelām ve hele maʿnāsınadur.

bārīde: yaġmış.

bār: icāzet.

bār-nāme: icāzet-nāme.

baʿṯ: göndermek.

baṣar: kūşe-yi çeşmile naẓar eylemek.

bāş: ṣabr eyle maʿnāsınadur.

baṭar: ziyāde feraḥ u sürūr.

bāṭıl: murād meẕheb-i Cebriyyedür.

bāver: inanmaḳ.

bāz: girü; ṭoġan.

bāz-gūn: münʿakis.

bāzī: oyun ki ḥīle murāddur.

bāziġ: ṭulūʿ idici.

beççe: murād ṭıfldur.

bed: ḳabīḥ.

bed-nümā: maḥalline göre yaramaz gösterici ve yaramaz görinici istiʿmāl olınur.

bedān: bed lafẓınuñ cemʿidür.

beder: ḳapuda hem-cāyizdür.

bed-ḫʿāh: düşmen ki andan murād nefs-i emmāre olmaḳ rūşendür.

beg: emīr.

beguften: söylemekden.

beher: bā, fī maʿnāsınadur.

beḫord: ber mīve.

behr: ḥıṣṣe vü naṣīb.

behre: naṣīb ü ʿadl.

belāş: müft ki aşlı lāşey'dendür.

bem: yuḳaruda olan ḳıl ki ince ve ḳaba ḳıl dimegile meşhūrdur.

bend: ḳayd u baġ maʿnāsınadur ki ele ve ayaġa ururlar.

bendī: maḥbūs.

ber: ḥāṣıl; sīne.

berere: berrüñ cemʿidür.

berf: ḳar.

berfezā: ber ʿalā.

berg: yapraḳ; istiʿdād; rızḳ ve azıḳ.

berg-i kāh: ṣaman yapraġı.

berḫ: baʿż.

berīn: bülend.

berre: ḳuzı.

berser: fażla.

bertāft: yaldıradı.

berzaḫ: perde.

bes: ziyāde; faḳaṭ maʿnāsına beTürkī ancaḳ.

beṣā'ir: cemʿ-i baṣīretdür.

beste-ser: mestūr.

beşabr: bā sebeb içün olup maʿnā böyle olmaḳ rūşendür ṣabr sebebi ile.

beşer: ādemī oġlı.

beşīr: müjdeci.

beter: aṣlı bedterdür ki dāl ḥaẕf olınmışdur.

beyt: ḫāne.

beyża: yumurda.

beyder: ḫırmen.

bīşudāʿ: bīzaḥmet-i zirāʿat.

bīd: sögüt ağacı.

bīdārī: bunda ġafletden uyanıḳlıḳ maʿnāsınadur anda olan yā maṣdar içündür.

bīdireng: bītevaḳḳuf.

bīḫ: kök.

bīḫılāf: şeksiz.

bihī: bihterīn.

bīḫʿīşten: iḫtiyārsız.

bihiştī: cennetlü.

bīḫ u bün: başdan ayaġa.

bīḫten: elemek.

bīhūde: ʿabeṣ.

bīl: demür bildür.

Bilīs: İblīs.

bīm: ḫavf.

bīmār: murād kenīzekdür.

bīmārī: ḫastelik.

bīm-i sır: bīm-i cān ve bīm-i ḳalb.

bīnā: görici.

bīnevā: naṣībsiz.

bīnī: birūn; burun

bīniş: ism-i maṣdardur göriş maʿnāsına.

bīreh: edebsiz ve yolsız.

birr: eylik eylemekdür.

birūn: bīrūndan muḫaffefdür; ẓāhir.

birūn şev: birūn şuden.

bīrūn şud: ṭaşda oldı.

bitaḫt: çapdı ve ḥareket eyledi maʿnāsınadur.

bīş: bā-yı ʿArabīyle ziyāde.

biyāb: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür fehm eyle.

bīz: elemek.

bīż: cemʿ-i ebyażdur.

bū: būydan muḫaffefdür ki rāyiḥa.

bū ki: būd ki.

bu'l-fużūl: ziyāde fużūl.

bud: buvedden muḫaffefdür; oldı.

būd vücūd.

budem: būdemden muḫaffefdür ehl-i lāyıḳ.

buden: būdenden muḫaffefdür.

budī: būdīden muḫaffefdür.

Bu'l-beşer: ḥażret-i Ādemüñ künyetidür.

burhān: delīl-i ʿaḳlīdür.

būy: ümīd; rāyiḥa.

buz-ı kūhī: yaban keçisi.

bü'l-fużūl: ziyāde ḳumsı ve edebsiz.

bü'l-ḥazen: ziyāde ġamnāk.

bün: dip maʿnāsınadur ki bunda nihāyet maʿnāsına murāddur; fidan.

büperred: vāḳıʿ olur perīdenden ki uçmaḳ.

bürd: ġālib; bürden.

bürde: baʿż-ı nüsaḫda bürde yerine perde vāḳıʿ olur.

büred: kelimesinüñ fāʿili nām-ı Ḥaḳdur ki ḥaḳīḳatda Ḥaḳḳ taʿālādur.

bürehne: çıplaḳ ve açıḳ.

bürhān: delīl-i ʿaḳlī.

bürīd: bürīden.

bürūt: bıyıḳ.

büt: bā-yı ʿArabī iledür ki kāfirler ṭaparlar.

büt-ger: büt ger büt yapıcı.

C

cāh: ʿizzet ü manṣıb; cīm-i ʿArabīle ki ʿizzet ü manṣıb.

cā kuned: teʾsīr eyler.

Cālīnūs: ḥażret-i ʿĪsā zemānında ṣaġ bir ṭabīb-i ḥāẕıḳuñ ismidür.

cāme-dār: çuḳa-dārdur.

cāme-yi ṣad-reng: murād ḳalb-i insāndur.

cāmid: oldur ki anuñ rūḥı ve artması ve eksilmesi olmaya.

cānān: Ḫudāy taʿālādur.

cān-penāh: cān ḥıfẓ idici.

cāvidān: genchāya bile maṣrūf olmaḳ rūşendür.

cavlaḳī: dervīşlerden bir ṭāyifedür anuñ āḫırında olan hemze vaḥdet içündür.

cebr: luġatda ṣınmışı baġlamaḳ; mużāf degüldür.

cebbārīt: yā maṣdar ve tā ḫıṭāb içündür.

ceffe'l-ḳalem: ḳalem yazdı emr-i İlāhī ile ve ferāġat eyledi.

cehāz: esbāb u metāʿ ḳāfiye içün elif yāya tebdīl olınmaḳ lāzımdur.

celīl: bihiştīnüñ ṣıfatıdur Ḫudānuñ ṣıfatı degüldür.

cemel: erkek deve.

cenghā: cemʿ-i cengdür.

cenīn: ana ḳarnında rūḥ iḥsān olınan ṭıfldur.

ceres: deve çañı.

cerī: ḳavī maʿnāsınadur.

cevād: kerīm ki murād Ḫudāy taʿālā ḥażretidür.

cevher: oldur ki kendüsi ḳāyim ü mevcūd ola.

ceyb: ḳoyun maʿnāsınadur ki ceb andan ġalaṭdur.

cezāyir: cemʿ-i cezīredür.

cezr ü medd: deryānuñ noḳṣān u ziyāde olmasına dirler.

cibāl: lafẓan mecrūr mużāfun-ileyhdür aḳlālüñ cemʿ-i cebeldür.

cifān: kāseler.

cihāt: cemʿ-i cihetdür.

cihād: ġazā maʿnāsınadur.

cihād-ı aṣġar: küffārile ceng eylemege dindi.

cihet: ṭaraf.

cimāʿ-ı ṭıfl: murād budur ki gāhī nābāliġ bir püser ve bir duḫter bir yire gelürler.

cismī: yā ḫıṭāb içündür.

ciyād: cemʿ-i ciyed olduġı gibi ʿıyālden maḳṣūd evlāddur.

cū: aṣlında cūydur ki ṣu aḳduġı yirüñ ismidür.

cuʿal: boḳ böcegi.

cuft: cīm-i ʿArabīnüñ żammesiyile Türkīde çift yiridür.

cuḥer: delük.

Cuhūdāne: ziyāde ḥıḳd.

cūşiş: ḳaynayış.

cūy: ırmaḳ.

cüfā: ḫār u ḫāşākdür.

cünbiş: ḥareket.

cürʿa: bir içim ṣu.

cüzvī: yā ḫıṭāb içündür

cüfā: çörçöp ve ḫār u ḫāşāk maʿnāsınadur cüfā bunda zebed maʿnāsına rūşendür beTürkī köpük.

cüst ü cū: tecessüs ü ṭaleb.

cüz:ṣāḥib taḳdīrindedür.

Ç

çāblūsī: dilkülenmek ve temelluḳ eylemek.

çāh: cīm-i Fārsīledür ki ḳuyu.

çāliş: saʿy u ceng.

çāre: dermān.

çarḫa: çıḳrıḳ.

çārum: çehārum dördünci.

çāşt: ḳuşlıḳ.

çāştgāh: ḳuşlıḳ vaḳti aña muttaṣıl olan yā vaḥdet içündür.

çend: miḳdār.

çeng: dest.

çengī: ḫāṣdur ki.

çep: ṣol.

çerḫ-ı nārī: ẕikri küre-yi nār iʿtibārıyıladur.

çerā: otlamaḳ ve otlaḳ.

çerāgāh: otlaḳ yiri.

çerb: cīm-i Fārsiyile yaġlu.

çeşiş: dadış maʿnāsına ism-i maṣdardur.

çeşm: bāū yāra ve gūş bāū dersürūda göredür.

çeşm-bend: göz baġı maʿnāsınadur ki aṣlı bend-i çeşmdür.

çihil: çil, ḳırḳ.

çīk çīk: ḳıġladı.

çīre: ġālib; önegü ve ṭunuḳ rūşendür.

çīz: nesne.

çūn: imāle ile istifhāmdur; işbāʿıla istifhāmdur; niçe ve nite.

çūnīnī: yā ḫıṭāb içündür.

çün bügüyem: çün imāle ile istifhāmdur.

çün: teşbīh içündür.

çüst: cīm-i Fārsīnüñ żammesiyile çāpük.

D

dābbetin: cemīʿ rızḳ-bīnler de dāḫildür.

dād: ʿadl.

dādend: kelimesinüñ fāʿili Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür ṣīġa-yı cemʿ taʿẓīm içündür.

daḫīl: ġarīb.

dāḫilān: giriciler.

daḫl: maḥṣūl ve ḫarclıḳ.

daḫme: mezār.

dāʿiye: sebeb ü bāʿiş.

daḳīḳ: şol nesnedür ki fehmi suhūletile olmaya.

dām: ṭuzaḳ; dāmīden emr-i ḥāżır ṣīġasında maṣdardur ki ṣavurmaḳ.

dānā: maḳṣūd ʿulemā olmaḳ rūşen.

dāned: istifhām-ı inkārī maʿnāsı vardur.

dāniş: ʿilm.

daḳḳ: ʿayb u ḫaṭā ṭutmaḳ.

dār: dār aġacıdur

dār-ı ḍarb: bunda ḍarb-ḫāne.

ḍarīr: kūr.

dārū: murād şol otdur ki anuñıla ʿilāc olınur.

dār u gīr: ḥükm ü ḥükūmet.

ḍāstān: ḥikāyet.

dās: oraḳ.

dāstān: ḥikāyet.

dāver: ḥākim

ḍāverī: ḥākime mensūb yaʿnī ḥükm.

daʿvet: kendüsinde olandur nesneye ġayrısını daʿvet eylemekdür peyġamberler gibi.

ded: yırtıcı.

defʿ: dāfiʿ.

defʿem: medih beni ṣavuşdurma.

deh: on.

dehend: fāʿili Ḫudādur ṣīġa-yı cemʿ taʿẓīm içündür.

dehlīz: iki ḳapu ortasıdur.

delāl: nāz.

delāyil: cemʿ-i delīldür.

delīl: delālet idici

dellāl: delālet idici.

delḳ: cāme-yi dervīşāndur.

dem: birḳaç maʿnā içün mevżūʿdur bir maʿnā körükdür ki ʿArabīsi minfaḥdur ki āteş yaḳduḳlarında anuñıla üfürürler; nefes ve vaḳt; üfürmek.

dembedem: nefesbenefes terkīb maʿnāsıdur.

demdeme: ṣavt u ṣadā.

demed: egerçi üfürür līkin gūyed istiʿmāl olınmışdur.

demgeh: dālüñ fetḥiyile nefes yiridür ki murād boġazdur.

demī: nemīpāyed kelimesine ṣarf olınup maʿnā böyle cāyizdür çünki bir dem bāḳī vü berḳarār degüldür andan söyleme ve şikāyet eyleme.

dem-sāz: muṣāḥib.

dendān: diş dendānhā cemʿdür.

der: bāb beTürkī ḳapudur.

der-ḫvāsten: ṭaleb eylemek.

derbāftem: ṣarf u fidā eyledüm.

derbend: iki ṭaġ aralığı.

derd: maraż.

derfenā: befenā olur.

derḫor: lāyıḳ.

derīçe-yi ʿāḳıbet: çeşm-i ʿāḳıbet-bīn.

derrān: yırtıcı vezn içün müşeddeddür.

derūn: bāṭın.

dervāze: şehrüñ soḳaġı ve ḳalʿa içi ve şehrüñ ḳapusı.

deryāyiyī: ġavvāṣ yüzgeç.

derzemān: fevrī.

dest dehed: müyesser olursa el virürse maʿnāsı īhām-ı laṭīfdür.

dest: ḳudret ve ṣadr ve meclis ve ġalebe ve el istiʿmāl olınur.

dest-i nihānī: yā vaḥdet-i dest olmaḳ cāyizdür

destān: ḳıṣṣa vü ḥikāyet.

dest-āvīz: şol armaġāndur ki dost ḥużūrına tehī-dest gitmemek içün ellerine alup getürürler.

dest-bāf: el ile doḳumaḳ ki suhūlet ve yüsrden kināyetdür.

dest-būs: el öpmek.

destūr: icāzet.

destūrī: icāzetlenmek maʿnāsınadur.

deşt: ṣaḥrā.

devīden: yilmek; yopurmaḳ.

dıḳḳ: ol marażdur ki anuñ sebebi ile ten ziyāde lāġar olup ḫayāl gibi olur.

dırāz: uzun.

dībāce: ʿiẕār maʿnāsınadur ki kitābuñ evveline dirler ve muṭlaḳā evvel ü ibtidā maʿnāsına hem gelür ammā bunda bir miḳdār maʿnāsınadur.

Dicle: Baġdādda olan ırmaḳdur.

dīd: dīden, naẓar; naẓar eyledi.

dīdebān: gözci.

dīdegān: cemʿ-i dīdedür çeşm maʿnāsına.

dīde'ī: istifhām-ı inkārī maʿnāsı vardur.

dīde şud: görinmiş oldı.

dīger: ġayr.

dih: lafẓı muḳadderdür ki vir.

dih-i evvel: ḳarye maʿnāsınadur ki Türkīde köy dirler.

dihlīz: mā-beynü'l-bābeyn yaʿnī iki ḳapu aralığı anda olan.

dīk: çömlek.

dil: ḳalb; derūn maʿnāsınadur.

dil-ḳavīter: şecīʿrek maʿnāsınadur.

dilez-cā refte: yüregi ḳopmış ziyāde ḫavf idici olmış.

direng: eglenmek.

dirīġ: ḥayf.

dīv: şeyṭān; cinn.

dīvā: elif nidā içündür.

dīvān: cemʿ-i dīvdür.

dīvsār: dīv ḫūylu.

dūd: tütün.

dūġ: ayran.

ḍuḥā: ḳuşlıḳ.

dūḫten: dikmek maʿnāsınadur.

duḫter: ki murād kenīzekdür.

dum: olur yaʿnī şeref ü iʿtibārsız.

dūnān: murād meşāyıḫ nāmında olan keẕẕāblardur.

dūr: cemʿ-i dār olmaḳ üzre şerḥ eylemişdür.

dūr şuden ḫᵛāhī: taḳdīrindedür.

durūġ: yalan.

dūş: dün gice maʿnāsınadur.

dūzaḫ: cehennem.

dūzīde: ism-i mefʿūldür.

dühül: ṭabıl.

dü isbeh: ziyāde sürʿat maʿnāsını ifāde eyler.

dü māh-rū: murād Aʿrābī vü zendür baʿż-ı nüsaḫda māh-rū yerine rızḳ-cū vāḳıʿdur.

düm: ḳuyruḳ.

dümgeh: dālüñ żammıyıla ḳuyruḳ yiridür.

dürc: ṣanduḳçe ki cevāhir ḳonur.

dürre: büyük incüdür.

dürrehā: dürrenüñ cemʿidür iri incü.

dürūġ: yalan.

dürüşt: iri.

düst: bunda düestden muḫaffefdür.

düşnām: sögmek.

düşvār: müşkil.

dü-tā: iki ḳaṭ.

düzd: ḥarāmī.

E

ebābīl: bölükler.

ebnāʾ: cemʿ-i ibndür.

ebraş: cismi alaca olan kimsedür ki eṭıbbā bu ikisine ʿilāc itmege ḳādir degüldür.

Ebū Bekr: ism-i şerīfi ʿAbdullāhdur künyeti Ebū Bekrdür laḳabı Ṣıddīḳdur.

ebyāt: cemʿ-i beytdür, ḫāne.

ecmaʿīn: cemīʿisinüñ üzerine olsun.

ecniḥa: cemʿ-i cenāḥdur ḳanadlar.

edviye: devānuñ cemʿidür şol nesne ki anuñıla ʿilāc olınur.

efhām: cemʿ-i fehmdür.

eflāk: cemʿ-i felekdür.

efrād: cemʿ-i ferddür.

efsūs: temesḫur maʿnāsınadur.

efzūn: ziyāde.

efzūn-bīn: ziyāde görici.

ehl: lāyıḳ maʿnāsınadur.

ehremen: dīv.

ekber: büyükrek maʿnāsına.

elḥān: cemʿ-i laḥndur ki bunda āvāz maʿnāsınadur.

emṡāl: cemʿ-i miṡldür.

emrūd-bün: bün-i emrūd taḳdīrindedür ki dıraḫt-ı emrūd.

ems: dün.

enbān: ṭaġarcıḳ.

enbār: meşhūrdur ki içine arpa ve buġday ḳorlar.

enbāz: şerīk.

enbiyā: cemʿ-i nebiydür.

enbühī: enbūhīden muḫaffefdür ki keṡret.

encām: ʿāḳıbet.

endāze: miḳdār.

endek: az.

enderān: evāmir ü nevāhīde.

enderzemān: fi'l-ḥāl ve fevrī.

endīşe: fikr.

endīşīdeʾī: hemze ḫıṭāb içündür.

Engilyūn: İncīldür.

engüşterī: ḫātem.

ente: żamīr.

enverī: yā ḫıṭāb içündür.

er çi eger çiden muḫaffefdür

ervāḥ: cemʿ-i rūḥdur.

erzān: ucuz.

esās: temel maʿnāsınadur ki bunda aṣl maʿnāsına istiʿmāl olınur.

esbāb: cemʿ-i sebebdür ḥāṣıl-ı maʿnā cemīʿ nesneyi aṣlından görmek lāzım idügini işʿārdur.

esrār: cemʿ-i sırdur.

esfār: cemʿ-i sifrdür kitāb.

eşbāh: cemʿ-i şibh.

eşk: göz yaşıdur.

eşk-bār: göz yaşını yaġdırıcı ki giryān.

eṣnāf: cemʿ-i ṣınfdur.

eşyāʿ: aʿvān u enṣār maʿnāsınadur.

etbāʿ: cemʿ-i tābiʿdür.

eʿtecil: iftiʿāl bābından el-vaḳtu lafẓan merfūʿ anuñ ḫaberidür.

eṭmār: cemʿ-i ṭımrdur köhne ve pelās.

evc-per: evc ü hevāda pervāz idici.

evvelīn: cemʿ-i evveldür.

eydī: cemʿ-i yeddür el maʿnāsına.

ey muḥāl: ʿaceb muḥāldür.

eyḳāẓ: cemʿ-i yāḳıẓdur.

ezān: zīrā ile birdür.

ezīn: seden murād bu üç rengdür.

eznifāḳ: olan ez minbeyāniyye.

F

fāḫte: ügeyik.

fāḳa: faḳr maʿnāsınadur.

Fāliḳ: bunda ẓuhūra getürici.

fārıġ: ferāġat idici.

farīḳ: bölük maʿnāsınadur.

fażl: bunda iḥsān maʿnāsınadur

fażūl: fānuñ fetḥiyiledür kebīr.

felaḳ: ṣabāḥ; yarmaḳ.

felāseng: ṣapan ṭaşı ve ṣapan maʿnāsına gelür.

fer: ḳuvvet.

ferāmūşī: nisyān maʿnāsınadur.

ferec: ġamdan necātdur.

feres: esb.

ferheng: hüner ü kemāl ve ʿaḳl u edeb.

ferḫunde: mübārek ve saʿādetlü maʿnāsına.

fermān-ber: olup fermān ildiciyem.

ferr: şevket.

ferzend: hem püser ve hem duḫter maʿnāsına istiʿmāl olınur.

fetā: cevān.

fevc: bölük.

fey: sāye.

fezā: füzūden.

fıṭan: cemʿ-i fıṭnatdur zeyreklik.

fıṭrat: ḫilḳat.

fiker: cemʿ-i fikretdür.

fikret: fikr maʿnāsınadur ki tā nefs-i kelimedendür.

fīl: ʿArabīdür ki pīlden muʿarrebdür.

firāz: baġlanmış.

fużūl: ḳumsı maʿnāsına meşhūrdur anda olan yā vaḥdet içündür.

fürce: teferrüc.

fürūḫt: fürūḫten ü ḫarīden taḳdīrindedür ki beyʿ u şirā.

füzūd: artdı ve arturdı gelür.

G

Ġātfer: Semerḳandda bir maḥallenüñ ismidür.

ġabīn: aldanmaḳ.

ġābir: ḳalıcı.

ġadā: ferdā.

ġadīr: göl.

gāh: cāy u maḥall.

ġamān: cemʿ-i ġamdur.

ġammāz: ġamzden müştaḳdur ġamz iledici.

ġammāzeyī: hemze vaḥdet içündür.

ġanem: ḳoyun.

ġarāyib: cemʿ-i ġarībdür ʿacīb maʿnāsına.

ġaraż: maḳṣūd.

ġarīb: ʿacīb.

ġarḳ: ġarīḳ.

ġasaḳ: ḳarañluḳ.

gāv: kāf-ı Fārsīyle baḳar beTürkī ṣığır.

gāv-ı kūhī: yaban ṣığırı.

gāv-mīş: ṣu ṣığırı.

ġavī: azġun.

ġavr: nihāyet.

ġayb: mużāf olmamaḳ rūşendürçün niçün ve niçe.

ġayn: bulut ve ṣusızlıḳ ve aġzı bir nesne ile baġlamaḳ.

gāz: kāf-ı Fārsī ile mıḳrāż ammā sūzen murāddur.

gāzür: biz çırpıcı.

ġazv: ġazā.

gebr: āteş-perestdür ammā muṭlaḳā kāfir olmaḳ cāyizdür.

gedā: sāʾil maʿnāsınadur beTürkī dilenici.

geh: kāf-ı Fārsīyile meftūḥdur gāhdan muḫaffefdür ki vaḳt.

genc: kenz ki andan muʿarrebdür.

gend: kāf-ı Fārsīnüñ fetḥasıyıla ḳokmış; kāf-ı Fārsīnüñ fetḥiyile ḳabīḥ rāyiḥa.

gendenā: pırasa maʿnāsınadur.

gendüm: buġday.

ger bīnī zenī: eger kibr idesin.

ger: kāf-ı Fārsīnüñ fetḥasıyıla uyuz.

gerd: gerdīden muḫaffefdür ki şud.

gerdān: devr idici.

gerdāned: döndürür maʿnāsınadur līkin bunda eyler maʿnāsınadur.

gerdem: şevem.

gerdend: kāf-ı Fārsīnüñ fetḥiyile olup şudend.

gerdī: kāf-ı Fārsīnüñ fetḥiyile şevī.

gerdiş: dönmek.

gerdūn: felek.

gerdūnhā: eflāk.

germ: ḥarāret-i nār-ı dūzaḫ ve serdden murād bürūdet-i zemherīr-i dūzaḫ olmaḳ mümkindür.

germ-ābe: ḥammām maʿnāsınadur ʿAcemde ḥammāmlarda naḳşlar vardur baʿż marażuñ izālesiyiçün ki ḥammāmdan çıḳduḳda aña naẓar eylerler.

germī: ḥarāret anda olan yā maṣdar içündür.

geşt: iplik gibi uzun ve biri birine ṣarılur bir otdur.

geşte: şude.

geşte'ī: hemze ḫıṭāb içündür.

gev: kāf-ı Fārsīnüñ fetḥiyile çuḳur.

gevher: ẕāt; le'ālīdür.

gez: kāf-ı Fārsī ve zā-yı ʿArabī ile ılġun didükleri aġaçdur; zirāʿ maʿnāsınadur.

gezān: ışırmaḳ maʿnāsınadur.

ġılāf: ḳın.

ġırre: ġaynuñ kesriyile ġırīden.

gil: balçıḳdur; kāf-ı Fārsīnüñ kesriyle balçıḳ.

gile: kāf-ı Fārsīnüñ kesriyile şikāyet.

gilīm: maʿrūfdur.

gīrā: ṭutıcı.

girān: ṣaḳīl.

girān-cān: muṣāḥabetden ḥaẓẓ u ẕevḳ olınmaz kimsedür.

gird-bād: ḳaşırġa yili.

girev: rehin.

giriftār: esīr.

girih: ʿuḳde.

girih: murād şükūfeden ṣoñra tügme gibi ẓāhir olan nesnedür girihden murād şükūfeden ṣoñra tügme gibi ẓāhir olan nesnedür ki tedrīcile mīve olur.

giyā: otlaḳ; ot ve süpründi.

giyāh: ot.

göl: dirler ki ʿArab ġadīr dir.

gū: gibi; gū terk lafẓı ile istiʿmāl olınsa kun maʿnāsı olur.

guft: söz; guften.

guftār: söz.

guftehā: cemʿ-i gufte olmaḳ rūşendür guft lafẓınuñ cemʿi olup tā sākin olmaḳdan.

ġūl: bir ṭāyifedür biyābānda olur; kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyile ve imāle ile ebleh ü aḥmaḳ.

ġull: esīrlerüñ boyunlarına ḳoduḳları demürdür ki cemʿi aġlāldür.

ġulū: hücūm.

gulū: kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyile boġaz.

gūn: güneden muḫaffefdür nevʿ.

ġunc: ʿArabīdür nāz maʿnāsınadur.

gūne: nevʿ.

gūr: ḳabr; kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyile yaban eşegi; kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyile dügün ve ʿıyş u ʿişret ve neşāṭ.

ġūre: ḳoruḳ.

gurg: ḳurd.

gūsāle: kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyile buzaġu.

gūsfend: ḳoyun.

gūş: ḳulaḳ; semʿ.

gūş-dār: istimāʿ eyle.

gūşvār: vār teşbīh içündür

gūş mīdāşt: ḳulaḳ ṭutardı.

gūşvār: küpe; vār teşbīh içündür.

gūyā: söyleyici.

gūyedem: gūyed merā taḳdīrindedür.

ġuyyeb: cemʿ-i ġāʾib.

güdāzān: eriyici.

güher: girih tecnīs-i müşevveşdür.

gül-güne: ḳızılca ki ʿavretler yüzlerine sürerler.

gül-i aḥmer: aḥmer ẕikri taḫṣīṣ içün degüldür belki murād hemān gül cinsidür.

gülū: boġaz.

güm: kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyile ġāyib; kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyiledür zübde-yi kelām budur ki ten-perver olup Ḫudāy taʿālāya ʿışyān üzre olmañuz tā ki ṭamaʿ sebebi ile maẓhar-ı ḳahr-ı İlāhī olmaya.

güng: kāf-ı Fārsīyile dilsüz.

gürbe: hirre.

gürisne: aç kimse.

gürīzān: müfred gürīzānend cemʿdür.

gürūh: bölük.

güstāḫ: kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyile lāteklīf ve bīedeb.

güşt: kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyile et maʿnāsınadur.

güvā: şāhid maʿnāsınadur ki āḫırında hā ḥaẕf olınmışdur.

güvāh: şāhid.

güvāhī: şehādet.

güẕār: geçmek.

güzāf: Fārsīdür *cüzāf* ʿArabīdür gū fevrī maʿnāsına ki ʿabeṯ ve fikr ü teʾemmülsiz maʿnāsına istiʿmāl olınur; ʿabeṯ ü bīhūde.

güzend: żarar.

güzīn: güzende.

güzīr: lāzım olmayan nesnedür ki bud.

H

hā: nefs-i kelimeden olduġı içün; teşbīh içündür.

ḫᵛāb: uyḳu.

ḥabīb: maḥbūb.

ḥabs: menʿ.

ḫabṭ: ḳarışdurmaḳ maʿnāsınadur ki bu kelām muḫabbaṭdur dirler.

ḥācāt: cemʿ-i ḥācetdür anda olan ikinci tā ḫıṭāb içündür.

ḥaccām: ḥacāmet idici ammā cerrāḥ maʿnā istiʿmāl olınur.

ḫᵛāce: efendi.

ḫᵛācegān: cemʿ-i ḫᵛācedür.

ḥacer: seng maʿnāsınadur.

ḥadeṯ: ḳażā-yı ḥācetdür.

ḥafne: avuç.

ḫᵛāhī: eger ister iseñ maʿnāsına hem cāyizdür.

ḫāk-bīz: ḫāk eleyici.

ḫākī: yā nisbet içündür.

ḥakīmān: cemʿ-i ḥakīmdür Fārsī ḳāʿidesi üzre.

ḫākister: kül.

ḫāl: ḫāʾ-i muʿceme ile beñ.

ḫalaḳ: köhne.

ḫālhā: cemʿ-i ḥāldür.

ḫālī: yā vaḥdet içündür.

ḫalīfe-zāde: ḫalīfe oġlı maʿnāsınadur.

ḫalīḳa: maḫlūḳ.

ḫalḳ: yaratmaḳ.

ḥalḳ: boġaz.

ḥalḳa: dergūş-ı meh-i zerger şevī bu maʿnāyadur; gerdend anuñ eṭrāfına ḥalḳa oldılar.

ḫalḳān: cemʿ-i ḫalḳdur ki maḫlūḳ maʿnāsınadur.

ḫām: bunda çig maʿnāsınadur yaʿnī pişmemiş maʿnāsınadur.

ḫamīden: bükilmek.

ḥamrā: ḳızıl beñizlü ʿavretdür.

ḥamūl: ziyāde yük çekici.

hān: ḥarf-i tenbīhdür; egerçi āgāh ol ve ġāfil olma ve zinhār gelür.

ḫande: ber lafẓı ile istiʿmāl olınsa temesḫur.

ḫandīdenet: tā ḫıṭāb içündür.

ḥanīn: nāle vü feryād.

ḫānumān: ev barḫ.

ḫar: ḥımār beTürkī eşek.

ḫār: diken; ekin içinde olan diken fidanı ve özli balçıḳ maʿnāsına daḫı gelür.

ḫar ṣatun al; eşek.

ḥarac: ġam u meşaḳḳat.

ḥarb: ceng.

ḫar-bende: eşege ve ḳatara tīmār iden kimse.

ḫargeh: oba maʿnāsınadur.

ḫār ḫār: ārāmsızlıḳ; ıżṭırāb ve tasa.

ḫar-bende: eşege ve ḳatara tīmār iden kimse ṣāḥib-nefs.

ḫargūş: ṭavşandur.

ḫāricān: çıḳıcılar.

ḫarīdār: müşterī.

ḫārīden: ḳaşımaḳ ve ḳaşınmaḳ.

ḥarīf: muṣāḥib.

ḥarīfān: muṣāḥibān maʿnāsınadur.

ḥarūn: ekṣer-i maḥalde ḥayvān vaṣfında istiʿmāl olınur.

ḫas: denī vü ḫasīs; ḫār; marul.

ḥaṣā: cemʿ-i ḥaṣātdur ki ḫurde ṭaşlar.

ḫasān: cemʿ-i ḫasdur denī.

ḫasf: ay ṭutılmaḳ.

ḫasīsān u gedā: vāḳıʿdur vāv-ı ʿaṭfıla maʿnā aña göre olur.

ḫaşm: ẓahīr ü muʿīn.

ḫāst: ḳalḳdı maʿnāsına ki bunda ẓāhir ü ḥāṣıl oldı maʿnāsınadur.

ḫᵛāst: ḫᵛāsten.

ḫāşāk: çör çöp.

ḥaşem: ḫıdmetkārlar maʿnāsınadur.

ḫaşīş: ḳurı ot.

ḫaşm: ḫānuñ fetḥiyile faṣīḥdür ġażab maʿnāsınadur.

ḥaşr: ḳıyāmet güni maʿnāsınadur.

ḥaṭab: hīzüm maʿnāsınadur beTürkī odun.

hāṭıl: yaġdırıcı.

ḫāṭırī: yā vaḥdet içündür.

ḥavādiş: cemʿ-i ḥādiṣedür.

ḫavāş: murād ḥavāsdur.

ḫavāşş: cemʿ-i ḫāṣdur.

ḥavż: ṭalmaḳ ve taʿammuḳ eylemek maʿnāsınadur baʿż maḥalde şürūʿ maʿnāsınadur.

hāy: tehdīd ü taḫvīf maḥallinde istiʿmāl olınur

ḥayf: dirīġ.

ḫayr: ism-i tafḍīldür ki aṣlı aḫyer idi.

ḥāzıḳān: cemʿ-i ḥāzıḳdur.

helīle: līnet virici bir nesnedür.

hem-bāz: şerīk.

hemāre: hemīşe.

hemīşe: dāyim maʿnāsınadur.

hem-şīre: bile süd emmiş ki ḳarındaş istiʿmāl olınur; muṣāḥib.

hem-tā: müşābih maʿnāsınadur.

hengām: vaḳt.

her: lafẓı teʾkīd içündür.

her gūn: her gūne idi ki hā ḥaẕf olındı ki nevʿ.

hest: mevcūd; hā zāyiddür ki ārzū-yı kūdekānest taḳdīrindedür buña hest-i mürekkebī dirler.

hesthā: cemʿ-i hestdür.

hest kes: kesest taḳdīrindedür ki hestest maʿnāsınadur.

hestī: vücūd.

hest-i müfredī: bir hest vardur ki var aña hest-i müfredī dirler anda olan.

hevā: Ḫudādan ġayrıya olan meyldür; muḥabbet; ārzū.

hevn: ḥaḳāret.

ḫılāf: muḫālif.

ḫılāl: rāḥat-ı dendān didükleridür.

ḫımār: örticekdür ki bunda muṭlaḳā baş örtüsidür.

ḥıref: cemʿ-i ḥırfetdür ṣanʿat maʿnāsına.

ḫırgāh: oba.

ḫıṭṭa: ser-ḥad ki murād Hindūstān memleketidür.

ḥırş-āver: vaṣf-ı terkībīdür anuñ āḫırında olan yā maṣdariyyedür

ḥırş-āverī: ḥırş götüricilik.

ḥicāb: perde.

hicdeh: on sekiz.

hīç hīç: ḳabīlü'l-ażdāddandur ki medḥ ü ẕemm maḳāmında istiʿmāl olınur.

hilālest: ḥelālest taḳdīrindedür.

ḥīle: iş taḳdīrindedür.

hiled: nehed.

ḥilye: ziynet.

ḥilyehā: cemʿ-i ḥilyedür

hīn: āgāh ol; bişitāb yaʿnī eyü daḫı gelür.

hirās: ḫavf.

ḫīre: ʿāciz.

ḫīre-revend: vaṣf-ı terkībī-yi cemʿ olup ḫīre yürüyicilerdür olmaḳ cāyizdür.

ḫīre-ser: ser-āsime maʿnāsınadur.

ḫīre şud: bīḥużūr oldı maʿnāsınadur.

ḫᵛīş: ḫışım.

ḫᵛīş-bīn: mütekebbirdür.

ḫᵛīşī: ḫışmlıḳ.

hīzem:ḥaṭab.

hīzüm: odun.

ḫod-bīnī mekun: muʿciblik eyleme maʿnāsınadur.

ḫᵛor: yimek.

ḫor: lāyıḳ

ḫordend: yidiler ve içdiler.

ḫored: lāyıḳ olur maʿnāsınadur ki bunda ḫā fetḥile oḳunur.

ḫoş-āb: bunda āb-ı ḫoş taḳdīrindedür.

ḫoş-elḥān: ḫoş-āvāz maʿnāsınadur.

ḫoş-nevā: ḫoş-āvāz.

ḫoşnūdī: yā maṣdar içün.

ḫoş-zebān: laṭīf-güftār.

Hū: Ḫudāy taʿālādur.

ḫūbī: ḥüsn.

hudā: hidāyet.

Ḫudāvend: Ḫudāy taʿālādur.

ḥufre: çuḳur maʿnāsınadur ki bunda delük maʿnāsınadur.

ḫuffāş: yarasa.

ḫuṭūb: cemʿ-i ḫaṭbdur müşkil ü ʿaẓīm işler.

ḫudū: ḫayū tükrük.

ḫudʿa: ḥīle.

ḫufte: uyumış.

ḫum: küpdür.

humāyūn: mübārek.

Ḥumeyrā: ḥażret-i ʿĀyişenüñ laḳabıdur.

ḫūn: ḳan.

ḫūn-āşām: ḳan içici.

ḫūnī: ḳātil.

ḫunuk. baḫtlu.

ḫunük: saʿādetlü.

ḫūr: āftāb.

ḫursend: ḳāniʿ.

ḫursendī: ḳanāʿat.

ḫurşīd: āftāb-ı ḥaḳīḳīdür.

ḫusrān: ziyān maʿnāsınadur.

ḫusūf: ayuñ ṭutılmasına dirler.

huş: hūşdan muḫaffefdür.

ḫūşehā: tāze üzüm ṣalḳımlarıdur.

ḫūşe: başaḳ maʿnāsınadur.

ḫūşe-yi gendüm: buġday ṣalḳımı maʿnāsınadur.

ḥużżār: cemʿ-i ḥāżırdur.

ḥufre: çuḳur līkin delük; delük.

huve: maḥallen merfūʿ-ı mübtedādur.

ḥükm-i mur: murād ġażabile ḥükmdür.

ḥürr: āzād.

hüveydā: āşkārā.

I

ırāḳ: maḳāmātdan bir maḳāmuñ ismidür.

ıṭlāḳ: bedende līnet.

ʿıḳd: boġmaḳdur.

ʿışḳ: farṭ-ı maḥabbet; meyl.

ʿıyādet: ḫasta ḫāṭırını ṣormaḳ.

ʿıyāl: kesr-i ʿaynıla cemʿ-i ʿıyeldür.

ʿıyān: kesr-i ʿaynıla mufāʿale bābından ʿāyene yuʿāyene muʿāyeneten ve ʿıyānen gelür.

ʿıẓām: cemʿ-i ʿaẓmdur üstüḫᵛān.

İ

ibn: püser.

ibtihāl: tażarruʿ.

İcād: aṣlında ivcād idi vāv yāya ḳalb olınup İcād oldı

iclāl: ululuḳ aña muttaṣıl olan yā nisbet içündür.

ihbiṭū: inüñüz maʿnāsınadur.

ihdinā: maʿnāsı ṭaleb-i iḫlāṣdur.

iḳbāl: devlet ü saʿādet.

ikmāl: kemāl virmek.

iksīr: ol nesnedür ki mis anuñ sebebi ile zer olur.

ilf: maḥabbet ü meyl.

ʿillet: sebeb.

ʿillethā: cemʿ-i ʿilletdür maraż.

ʿilletī: yā nisbet içündür ki marīż.

īmā: işāret.

ʿināyāt: cemʿ-i ʿināyetdür.

inkār: maṣdardur ifʿāl bābında.

inẕār: ḳorḳutmaḳ.

īrā: zīrā.

irtiʿāş: rāşelenmek.

İṣār: seḫā ve iḥsān.

ismhā: cemʿ-i ismdür.

iṣr: hemze meksūr olup ʿaḳab olmaḳ rūşendür.

istem-dīde: ẓulm görmiş.

istiʿbād: ḫıdmet ü ʿubūdiyyet iẓhār eylemek.

istīze: ceng ü ʿinād.

işrāk: ortaḳlıḳ.

itticār: ticāret eylemek.

iy: ḥarf-i nidādur.

ʿiyādet: ḫastenüñ ḥālini ṣormaḳdur.

iyvān: hemzenüñ kesriyile lafẓ-ı ʿArabīdür ki eyvāndan muʿarrebdür.

iẕ: lafẓı taʿlīl içündür ki zīrā.

J

jāle: çiy maʿnāsınadur ki gice ile hevādan ẓāhir olur.

jeng: pas.

jengār: pas.

jerf: zā-yı Fārsī ile derin; inlü.

jiyān: añırıcı maʿnāsınadur; heybetlü ve ḳaḳıġan yırtıcı maʿnāsınadur.

K

ḳadd: ḳāmet.

ḳadem: devlet ü ḳudret istiʿmāl olınur; ayaḳ.

kāf: yarıḳ.

ḳafe: ṣādıla ʿArabīdür ki ḳafesden muʿarrebdür.

kāfir: inkār idici maʿnāsına gelür.

kāfiyān: cemʿ-i kāfīdür.

kāġa: nādān.

kāh: kāf-ı ʿArabīyile ṣaman.

kāḫ: çār-ṭāḳ.

kāhil: eglenici ve tenbel.

ḳaḥt: ḳıtlıḳ.

kālā: metāʿ u esbāb.

kālbed: ḳālıb.

ḳāle: fiʿl-i māżīdür.

ḳāleb: beden.

ḳalʿa-dār: diz-dār.

kālī: aḥmaḳ; ḳorḳaḳ; ṣaġır.

ḳalīl: lafẓan merfūʿ mübtedā.

kām: murād.

kāmil-maʿrifet: maʿrifeti kāmil.

k'ān: ki ān taḳdīrindedür.

k'an tuyī: ki ān tūyī taḳdīrindedür ki tūyī istifhām maʿnāsı vardur.

kān: maʿden.

ḳāni:ʿ ism-i fāʿildür ḳanāʿat idici.

kār: taṣarruf u ḳudretdür.

ḳaʿr: dip.

kār kun: iş eyle.

kār u bār: iş güç ki aḥvālden kināyetdür.

kārgeh: murād şol nesnedür ki sūzenle işlenür ki Türkde gergef dirler.

ḳarn: baʿż kimse ḳırḳ yıl baʿż kimse yetmiş yıl ve baʿż kimse yüz yigirmi yıl dimişdür Tefsīr-i Ḳāżīde böyle mesṭūrdur.

ḳaṣaṣ: ḳıṣṣa.

kāst: kāsten maṣdar-ı muraḫḫamdur eksilmek.

ḳasvere: arslan.

kāşten: ekmek.

ḳāṭıʿ: ism-i fāʿildür.

kāv-ı beden: yırtmaḳ.

ḳay': ḳusmaḳ.

ḳaylūle: öyle nemāzına ḳarīb vaḳtde vāḳıʿ olan ḫᵛābdur ki sünnetdür.

ḳażā: ḥükm-i İlāhīdür; belā.

kāze: ḫāne-yi ḥaḳīr.

kebed: renc ü meşaḳḳat.

kebūd: gök reng maʿnāsınadur.

ked: su'āl beTürkī dillenmek.

ked-ḫudāy: ṣāḥib-ḫāne.

kedir: kāfuñ fetḥi ve dālüñ kesriyile ṣıfat-ı müşebbehedür.

kedū kāf-ı ʿArabīnüñ fetḥasıyıla ḳabaḳ.

kef: köpük; dest.

kefçe: kepçe ve ḳaşıḳ.

kefet: tā ḫıṭāb içündür.

kefş: paşmaḳ.

keh-keşān: āsmānda bir nesnedür ki Türkçe aña ṣaman uġrusı dirler.

kej. kāf-ı ʿArabīnüñ fetḥiyile ve zā-yı Fārsīyile egri.

kej-düm: ʿaḳreb.

kellā: ḥaḳḳan.

kelle-māçān: ʿAcemde oġlancıḳlar ders ü sebaḳınuñ başını bilmeseler ustādları anları yolmaḳ içün ḳoyun başını ildürler ol başa kelle-māçān dirler ammā bu maʿnā bu maḥalle münāsib degüldür.

kellet: nuṭḳdan bīḫaber olup lāl oldı maʿnāsınadur.

kem: kāf-ı ʿArabīnüñ fetḥiyile nāḳıs.

kemān: ḳavs maʿnāsınadur beTürkī yay.

kem ü kāst: nāḳıṣ u nuḳṣān maʿnāsınadur.

kembāş: mebāş.

kem-cünbān: diretme.

kemī: noḳṣān.

kemīn: puṣu maʿnāsınadur.

kemnih: menih.

kemter zen baġal: ḳoltuġı azrek ur terkīb maʿnāsı böyledür līkin murād şerḥ olınandur.

kem-yāb: az bulucı maʿnāsınadur.

kem zened: nezened.

kenārān: kenāruñ cemʿidür ki Fārsīde teşniye vü cemʿ berāberdür.

kenāreş: żamīr ġāyibdür ṭabīb-i İlāhīye rāciʿdür.

ker: kāf-ı ʿArabīnüñ fetḥasıyıla ṣaġır.

kerd: kerden.

kerded: şeved.

kerges: baba ḳuşı.

kes: kimse.

keşende: murād emicidür.

keşīden: maṣdardur çekmek.

keşiş: çekiş maʿnāsına ism-i maṣdardur.

keştend: şudend.

keştī: gemi.

keştī-bān: gemici.

keştī: istifhām maʿnāsı.

kevkeb: murād sebʿa-yı seyyāreden biri olmaḳ rūşendür.

key: ḳaçan maʿnāsınadur.

key żāyiʿest: taḳdīrindedür.

keyk: büre.

ḳıblete: lafẓen menṣūb anuñ ḫaberidür ki iḳbāle mużāfdur.

Ḳıbṭī: ḳavm-i Firʿavndur.

ḳısm: pāy.

ḳısmet: ayırmaḳdur.

ḳışr: ḳabuḳ.

ḳıyāmetgāh: ḳıyāmet yeri.

ki'mküş: meküş istiʿmāl olınur.

k'īn serā: bu üç içün.

kird: kāf-ı ʿArabīnüñ kesriyile fiʿl, beTürkī iş.

Kirdgār: faʿʿāl maʿnāsınadur ki murād Allāhdur.

kirdārhā: ʿamelhā maʿnāsınadur.

kirefs: bir otuñ ismidür ki ḳalbi rūşen eyler.

kirm-i pīle: ipek ḳurdı.

kīş āyīn: meẕheb.

kīş: dīn ü meẕheb; dīn ü meẕheb ve cezā ve ter-keş.

kiş: olan żamīr-i ġāyib maʿnāya rāciʿdür ki maʿnāda cān biledür.

kişt: kāf-ı ʿArabīnüñ kesriyile zerʿ, ekin.

kişte: zirāʿat itmiş.

kiyā: büzürgī vü şeref; ulu.

kiyān ki: lafẓınuñ cemʿidür.

k'ū: ki ū taḳdīrindedür.

kū: kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyile ḳanı; maḥalle.

kū ki: kū ḳanı ki o degüldür hem tā o ki taḳdīrindedür.

ḳubād: meşhūr bir pād-şāhuñ ismi olduġı iʿtibārıla ḫalīfeye ḳubād didi.

ḳuble: ḳāfuñ żammesiyile ki öpmek.

kudām: ḳanġı maʿnāsınadur ki kudāmrā taḳdīrindedür.

kudāmīn: ḳanġısı.

kūdekān: eṭfāl ki cemʿ-i kūdekdür.

ḳuds: pāklik.

kuh: kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyile ṭaġ.

kūl: kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyile bir deredür ki anda ḫurde ṭaş ve ḳum ola ve Türkīde göl dirler.

küll: mużāf degüldür.

ḳulle: ṭaġ depesidür.

ḳulūb cemʿ-i ḳalbdür göñül.

kullu: lafẓen merfūʿ-ı mübtedā.

kun: mürekkebdür.

kunend: bu iki maḥalde iderler hem-cāyizdür.

kūp: bā-yı Fārsīyiledür ki bunda elem ü ıżṭırābdan kināyetdür.

ḳurş: çörek.

ḳurş-ı bedr: ayuñ on dördidür.

ḳurş-ı māh: māhuñ ḳurṣa beñzemesidür

kūşiş: ism-i maṣdardur çalış.

kūy: maḥalle.

ḳużāt: cemʿ-i ḳāżīdür.

ḳūr: ḳāfuñ żammesiyile ḳoñır ve mor reng.

kūre: ocaḳ.

kūze: bardaḳ.

küll: lafẓ-ı ʿArabīdür cemīʿ maʿnāsına.

künc: kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyile bucaḳ.

künd: kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyile çönge.

küngüre: bārū ve bārū üzerinde olan bedendür.

künūz: cemʿ-i kenzdür ki genc maʿnāsınadur

künyet: şoldur ki evveli ebile ve ummile ve ibnile ve bintile ola Ebu'l-Ḥasan ve Ummu Gulṣūm ve İbni Laṭīf ve binti fulān.

kürki: ters giye ḍarb-ı meşeldür.

kürre: ṭay; deve yavrısı.

küsūf: güneşüñ ṭutılmasına dirler.

küşende: ism-i fāʿildür.

küşte: depelenmiş maʿnāsına ism-i mefʿūldür, maḳtūl.

küşten: bunda mechūldür zīrā depelenmek maʿnāsınadur depelemek maʿnāsına degüldür.

L

lābe: yalvarmaḳ; tażarruʿ.

lāġ: laṭīfe.

lāl: dilsüz.

lāne: yuva.

lānehā: yuvalar.

leb: ṭudaḳ.

lehv: oldur ki anda hemān ārzū vü şehvet ola.

leʾīmān: edānī vü ẓalemedür.

leked: depme ve ḥayvān çiftesi.

lemeʿān u berḳ: yaldıramaḳ.

leng: aḳsaḳ.

leʾimān: cemʿ-i leʾīmdür.

lerz: ditremek.

levn: mużāf iʿtibār olınmayup maʿnā böyle olmaḳ mümkindür dün gice bu ḫuṣūṣ ġayrı reng el virdi yaʿnī bir vech-i āḫarıla müyesser oldı ve ẓuhūr buldı.

levzīne: şol ḥelvādur ki bādāmı muḥkem saḥḳ idüp şekkerle ḳarışdururlar.

ligām: licām.

lisān: ālet-i tekellüm.

lündīden: aḳsımaḳ ve lāf urmaḳ.

luṭf-ı muṭlaḳ: ṣāfī luṭf.

lünc: avurd.

lūzīne: bādāmī ḥelvādur ki şekkerile ḳarışdururlar.

M

mā: mevṣūldür.

mā ṭalaʿa: olan mā mādām.

maʿānī: cemʿ-i maʿnādur.

māde: dişi.

maġ: deriñ.

maġz: lübb; iç.

maḥbūb: sevilmiş mebġūż anuñ ʿaksidür.

maḥbūs: maḥfūẓ.

maḫfī: mestūr.

māhī-yi ḫākī: ḳurıda māhīye beñzer bir ḥayvāndur.

maḫlaṣ: maṣdar-ı mīmī olup ḫalāṣ maʿnāsına olmaḳ cāyizdür ve ism-i mekān olup ḫalāṣ bulacaḳ mekān maʿnāsına olmaḳ cāyizdür.

maḫliṣ: ism-i mekāndur ḫalāṣ bulacaḳ mekān.

maḥmūlān: murād maḳbūlān-ı Ḫaḳdur.

māh-gāne: aylıḳ aḳçadur ki oġlancuḳlar ḫʿāceye virürler.

maḥż: ṣāfī.

maḥẓūẓ: naṣīb.

maʿī: benümile.

maḳāl: söz.

māl-i ṣāliḥ: māl-i ḥelāl.

mālik: ṣāḥib.

mān: biz.

mānd: ḳaldı meşhūrdur; ḳalaḳ; nihād.

mānden: luġat-ı müşterekdür ḳomaḳ ve ḳalmaḳ; ḳalmaḳ ve ḳomaḳ.

māned: beñzer.

mānedeş: rūḥa rāciʿdür.

mānend: müşābih.

manḳal: āteş turaḳları.

manẓar: pencere.

māş: merdümek ve ḳırca bögrülce ve mercümek dimişlerdür.

māş-bā: mercümek şorbası meşhūrdur.

māşıṭa: gelinlerüñ yüzini yazan ʿavret.

māt: maġlūb.

māye: ser-māye.

maʿyūbān: cemʿ-i maʿyūbdur.

mebend: şikeste şınmış.

mecū: nehy-i ḥāżırdur.

mecūsī: āteş-perest.

medān: nehy-i ḥāżırdur.

medīd: vāfir maʿnāsına istiʿmāl olınur.

medlūl: delālet olınmış.

mefāze: ṣaḥrā.

mefreş: ferş.

megmār: ḥavāle.

meh: māhdan muḳaṣṣardur.

meḥekk-i ẓāhirī: şol siyeh ṭaşdur ki sīm ü zeri anuñla ʿayār eylerler.

meh-rūy: ay yüzlü.

mekes: siñek.

mekun: nehy-i ḥāżırdur.

melā: āşkāre.

melbūsāt: kendü ve ġuyūb u mestūrāt olmaḳ mümkindür.

melek: murād melāyikedür.

Melik: pād-şāh.

meʾmen: eymen olacaḳ yer evliyānuñ āstānı.

men: ben; ism-i mevṣūldür; batman.

menī: lafẓ-ı ʿArabīdür ki yā nefs-i kelimedendür.

menḥūt: yonulmış.

menfeẕ: nüfūẕ idecek yir.

menī: müfreddür; mürekkebdür men ve yā-yı maṣdariyyeden bāmenī ḳadr ü şerefest olmaḳ baʿīddür.

mensūb: nisbet olınmış.

mer: taḥsīn-i lafẓ içündür.

merʾ: kişi.

merġzār: mīmüñ fetḥiyile hem sebzezār gelür.

merḫ: çıra ki anuñla āteş yaḳarlar.

merḥabā: āsānlıġıla gelmiş.

merhem: Türkīde ḫaṭā idüp melhem didükleridür.

mer-ādem: ādem içün olmaḳ maḥalle mülāyim degüldür.

merdek: ercügez ki gūyā merdligi ḫuṣūṣında nāḳıṣdur temām merd degüldür.

merd-i ġarīb: murād zer-gerdür.

merdüm: ḫalḳ.

merdümek: göz bebegi baʿż-ı maḥalde merdüm daḫı göz bebegi gelür.

merg: mevt.

merġzār: mīmüñ fetḥiyile çemenzār maʿnāsınadur.

merkeb: binit.

merkeb-i dergehī: dergāha mensūb merkeb dimekdür.

Mervezī: Merve mensūb.

meṣāff: cemʿ-i meṣaffdur cengde ṣaff vāḳıʿ olacaḳ yerdür.

meṣāf u kārzār: ceng.

mesāz: düzme maʿnāsına.

Mesīḥ: murād ḥażret-i ʿĪsā ʿaleyhi's-selāmdur ki mürde ihyā itmekle meşḥūrdur hem anuñ zemānında olan eṭıbbā hīc bir zemānda olmamışdur.

meşūb: ism-i mefʿūldür ḳarışmış.

meşk: ḳırba ve ṭulum ki şu ṭoldururlar.

meşkhā: āb; sirke.

mevālīd: cemʿ-i mevlūddur.

mevc: suḫandur.

mevc-i endīşe: endīşeyi mevce teşbīh eyledi.

mevc-i suḫan: suḫanı mevce teşbīh eylemişdür.

mevlā: taḳdīren merfūʿ anuñ ḫaberidür; ḥażret-i Ḥaḳ.

meymūn: mübārek.

meẕāḳ: ẕevḳ; leẕẕet.

meze: leẕẕet ki murād dīn-i İslām.

meẕheb: herkesüñ ʿamel ü iʿtiḳād itdügi ḥāletdür.

mezraʿ: zirāʿat idicek yir.

mışbāḥ: yanmış fetīldür.

mīġ: bulut.

mīgerdend: mīşevend.

miḥen: cemʿ-i miḥnetdür.

mihmān: ḳonuḳ.

mihr: maḥabbet; āftāb.

mihrhā: maḥabbethā.

mīkenī: ḳazarsın.

mīkeşānem: çekerem.

mīkeşed: kāfuñ fetḥiyile çeker rūşendür.

mīkeşīd: aṣdı.

mīkunī: eylersin.

mīmālīd: sürdi; sürerdi.

min: ḥarf-i cer.

mīnāyed: mī ne āyed taḳdīrindedür

minen: cemʿ-i minnetdür virmek ve iḥsān.

mīnümāyed: görinür.

minẕenbike: günāh-ı ümmet dimiş vardur yaʿnī ümmetüñüñ günāhı maġfūrdur.

mīrāned: öldürür.

mīresed: lāyıḳdur.

mīresīd: irişdi.

mirī: mīmüñ kesriyile cedel ü ʿinād; sitīze vü cedel; ʿinād u cedel.

Mirrīḫ: mīmüñ kesriyile felek-i sādisde bir kevkebüñ ismidür.

mis: baḳır.

miṡāl: gibi maʿnāsınadur.

mīserāyed: egerçi terennüm eyler līkin edā vü āşkār eyler.

mishā: baḳırlar.

misk: ʿArabīdür ki müşgden muʿarrebdür.

mīş: ḳoyun.

mişkāt: fetīl ṭurduġı ṣırçanuñ ẓarfıdur; revzen maʿnāsına daḫı gelür.

mīşudī: oldı.

mīve: tāze üzüm ve ġayrı yemiş olmaḳ mümkindür.

miyān: bel.

mīzāyend: müteʿaddīdür ṭoġururlar maʿnāsına.

mōlīden: tevaḳḳuf u intiẓār eylemek maʿnāsınadur.

mōl mōl: tevaḳḳuf u intiẓār maʿnāsınadur.

mū: aṣlında mūydur.

muʿarreb: şol ismdür ki lisān-ı āḫardan lisān-ı ʿAraba naḳl olınmış ola baʿż-ı ḥurūfını taġyīr itmegile gevher ü cevher ve ligām u licām gibi.

Mucīb: duʿā ḳabūl idici.

muġtesel: ġusl idecek mekān deryā ḫod şol ābdur ki anuñ ile ġusl olınur.

muḥāḳ: ayuñ üç āḫırki gicesidür; noḳṣān.

muḥīṭ: iḥāṭa idici.

muḥsinān: iḥsān idiciler.

muʿīl: ism-i fāʿildür.

muṭrib: ʿāmdur.

muḳbil: saʿādetlü.

muḳbilān: saʿādetlüler.

muḳterin: ism-i fāʿildür.

muḳteṣıd: ḥisābları suhūlet ü āsānlıġıla olan kimselerdür.

muḳteżī: iḳtiżā idici.

mur: acı.

murġ-gīr: murġ ṭutıcı.

murġzār: mīmüñ żammesiyile ḳuş çoḳ olan maḥaldür līkin sebzezār istiʿmāl olınur.

murād āb revān u cārī olan maḥaldür.

murāḳıb: ism-i fāʿildür murāḳabeye varıcı.

murtażā: Ḥaḳḳ teʿālā ḥażreti cānibinden rıżā bulmış kimsedür.

muṣallā: seccāde.

mustenfire: nefret idici.

mūş: fāre.

mū-şikāfān: cemʿ-i mū-şikāfdur.

muvaṣṣal: aşlamaḳ.

muʿammā: mestūr.

muʿarrif: ism-i fāʿildür bildirici.

mūze: edük.

muẓlim: tārīk.

Mübdiʿ: vücūda getürici.

müctebā: güzīde vü pesendīde.

müdḫil: mümsik.

müfīḳ: şol kimsedür ki ʿaḳl başında ola.

müjde: beşāret.

mül: şerāb.

münādī: dālüñ kesriyile çaġrıcı.

münfiḳ: murād rıżā-yı Ḥaḳḳıçün virendür hevā ve fısḳ u fücūra ṣarf iden münfiḳ degüldür belki müsrifdür.

münker: bed-ḫūy ve nāmaʿḳūl kimse maʿnāsınadur.

müntehā: nihāyetsiz.

münteḳā: pāklik.

mürd: mürden.

mürde: öli; meyyit.

mürderīg: arta ḳalmış ve arta ḳalası.

müstehān: ḫᵛār.

müstemiʿ: diñleyici.

müstemirr: devāmdan kināyetdür.

müsteşār: muʾtemen.

müsteżī: żıyā ṭaleb idici.

müşg: Fārsīdür.

müşt: avuç.

müştehā: ārzūlar ve lezzetler maʿnāsınadur.

müştehī: meyl ü ārzū vü iştihāsı olan kimse.

müştāḳ: ʿāşıḳ.

müttaḳī: ṣāliḥ.

N

nāb: ṣāfī.

nābīnā: kör.

nādir: ḳalīl; ʿaceb maʿnāsınadur.

nādirter: ʿacebrek maʿnāsınadur.

nāf: göbek ki bunda nāfe-yi misk maʿnāsındur.

nāfī: nefy idici.

nāgüzīr: lāzım olan nesnedür.

naġz: laṭīf; pāk.

nāḫalef: yaramaz oġul maʿnāsınadur ammā bunda nāmaʿḳūl maʿnāsınadur.

naḫcīr: şikār.

naḫcīrān: şikārlar.

naḫīl: ḫurmā aġacı.

naḫl: ḫurmā aġacıdur.

nāḥiye: ṭaraf.

naḥr: namāzda sīne üzre el ḳomaḳdur ki murād ṭāʿat u ʿibādetdür.

nāḳa: dişi deve.

nākām: nāçār ve nāmurād; murādsız.

naḳd-i tebāh: murād sīm ü zerden ġayrıdur baḳır ve tuç ve ḳurşun gibidür.

naḳş: nuḳṣān.

nāmaʿḳūl: ʿaḳlile olmayandur yaʿnī ʿaḳlile yaḳīn muḥāldür

nāmūs: ʿırż u veḳār.

nān: etmek.

nān-ḫoriş: ḳatıḳ ki murād nān yanınca bile yinen nesnedür.

nān-bā: ḫabbāz beTürkī etmekçi.

nārdāng: ʿavāmm ġalaṭ idüp nārdeng dirler.

nār: āteş maʿnāsınadur.

nāresān: irişmeyici.

nā-revā: nā-maḳbūl.

Naṣārā: cemʿ-i Naṣrānīdür.

Naṣrānī-güdāz: Naṣrānī eridici.

nāsūr: maḳʿadda bir marażuñ ismidür ki delük delük olur.

naʿt: laṭīf ü ḫūb vaṣf.

nāṭıḳ: ism-i fāʿildür söyleyici.

nāşükr: şükrsüz.

nāyed: neāyed taḳdīrindedür.

nāyī: ney-zen.

nāyize: lüle.

naẓīr: eş taḳdīrindedür.

nāziş: nāz

nāzük-maġz: żaʿīfü'l-ʿaḳl.

nebāşed: bunuñ gibi maḥallerde olmaya ve olmaz olmaz belki olmasun olur bu maʿnā biḥasebi'l-istiʿmāldür.

nebāt: yirden biten nesnedür.

neberd: ceng.

nebī: Ḥaḳḳ taʿālādan ḫalḳa ḫaber getürici.

nebīd: ḫurmādan ḥāṣıl olan şerābdur.

nebīzü't-temr: aṣlı ẕāl-i muʿceme iledür līkin ḳāfiyeden ötüri dāl-i mühmele oḳunur.

nebud: nebuvedden muḫaffefdür.

neçīz: nāçīz.

nedāred: ṭutmaz.

nedīd: ʿArabīdür şerīk ve naẓīr.

nedīm: muṣāḥib.

nefes: sözdür.

nefḫ: üfürmek.

nefḥa: ḫoş ve laṭīf rāyiḥa.

nefer: murād naḫcīrāndur.

nefīr. nevḥa vü fiġān.

nefrīn: bed-duʿā vü laʿnet itmekdür.

neft: meşhūrdur.

nefḥa: ḥā-yı mühmele iledür ḫā-yı muʿceme ile üfürmek maʿnāsınadur.

nehmet: ḥırş u ṭamaʿ.

nijād: aṣl ve nesl maʿnāsınadur.

nek: īnekden muḫaffefdür; işte.

nekerded: fiʿl-i nefʿīdür.

nemānd: ḳomadı.

nemānd: caḥd-ı muṭlaḳdur müfred-i müẕekker-i ġāyib.

nemr: ḳaplan.

Nemrūd: bir kāfir pād-şāhuñ ismidür ki ḥażret-i İbrāhīmi āteşe atmışdur; nūnuñ żammıyıladur murād budur ki şīrden murād ki nefs-i emmāredür.

neng: ʿayb u ʿār u nāmūs maʿnāsınadur.

ner: erkek.

nerd: iki kişi oynayacaḳ taḥta gibi bir nesnedür ki zarları vardur.

nerm: āheste ve nermek āhesterek maʿnāsınadur.

nesaḳ: üslūb.

nesīm: būy maʿnāsına istiʿmāl olınur līkin bāduñ evvel āheste āheste esmesine dirler.

nessāḫ: kātib.

neşf: ṣızmaḳ ve geçmek.

nevʿ: ṭorlu maʿnāsınadur aña muttaṣıl olan yā vaḥdet içündür.

nevā: terennüm.

nevādir: cemʿ-i nādir ki bunda ʿacīb maʿnāsına.

nevāḥī: eṭrāf ki cemʿdür.

nevāl: azuḳ.

neved: ṭoḳsan.

neveştem: nūn ve vāvuñ fetḥasıyıla fiʿl-i māżiy nefs-i mütekellim-i vaḥdedür ṭayy eyledüm.

nevḥa-gūyān: cemʿ-i nevḥa-gūydur nevḥa diyici maʿnāsına.

nevk: uc nūnda fetḥ ü żamm cāyizdür.

neyābed: fehm eylemez.

neyāred: ḳādir olmaya maʿnāsınadur.

nezl: ma-ḥażarī.

nidā: çağırmaḳdur ṣadā andan ẓāhir olan ʿaksdür.

nigeh-bān: ḥāfiẓ.

niger: gör ve naẓar eyle.

nihād: ṭabīʿat.

nijend: ġamgīndür; żaʿīf.

nīk nīk: ġāyet ḫūb taḳdīrindedür.

nīkū: eyü.

nīkuvān: ʿādilān u kerīmāndur; cemʿ-i nīkūdur eyü kimse.

nīm: nıṣf.

nīrū ḳuvvet.

nīst: maʿdūm.

nīst: murād evliyā vü müʾminīndür.

nīstem: nīst merā taḳdīrindedür.

nīstī: istifhām-ı inkārī maʿnāsı vardur.

nisye: viresiye.

nīş: zehrnāk ḥayvānlaruñ ignesi ki anuñla ṣoḳarlar arı ve ʿaḳreb gibi; zehr.

nişāf: sefāhat.

nişān: ṣānī emr-i ḥāżırdur nişāndenden; emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür naṣb eyle; ʿalāmet.

nişānd: nişāndenden müştaḳdur ki müteʿaddīdür.

niyābet: nāyiblik.

nīz: daḫı.

nizār: lāġar.

nū: żamm-ı nūnıla yeñi.

nuhuft: sır.

nūn: nūn-ı viḳāyedür.

nuḳl: çerez.

nuḳre: sīm.

nūr: pehnāya mużāf olup maʿnā böyle olmaḳ maʿnā degüldür ʿarş-ı ʿaẓīm kendü eyinligi ile olan ol nūrile.

nūş: ʿasel.

nuẓẓār: cemʿ-i nāẓırdur.

Nübī: nūnuñ żammıyıla Ḳurʾān-ı ʿAẓīm.

nücūm: cemʿ-i necmdür yıldız.

nüfūs: murād ḫalḳ-ı ʿālemdür.

nühā: cemʿ-i nühyedür ki ʿaḳl.

nükte: bir nesne ile urılup falān eṣere dirler rengīn ü laṭīf söz maʿnāsına istiʿmāl olınur.

nümū: neşv ü nemā.

nümūd: maṣdar-ı müraḫḫamdur; nümūden.

nüşşāb: cemʿ-i nişābedür ki tīr.

nüvīd dāden: dirsün ṣānī ve rābiʿ.

nüvīd: ḳuvvet ve nevāle ve muştulıḳ ve ümīd ve ʿivaż ve żıyāfete vaʿde virmek gelür.

P

pālān: ṣemer.

pāldüm: ḳusḳun.

pās: ḥıfẓ; riʿāyet.

pāyān: intihā.

pāyende: bāḳī.

pāy-ı çūpīn: aġaç ayaḳdur cān-bāzlaruñ gibi ki oyun vaḳtinde kendü serine baġlarlar.

pāy-kūbān: ḳalġayaraḳ ve ḳalġayıcı maʿnāsına gelür.

pāyīz: güz ve ḫazān.

pāy-māçān: ayaḳ dolaşdırıcı ve apul apul.

pāzehr: meşhūrdur ki Türkīde taḥrīf olınup pādzehr dirler ve tiryāḳ daḫı gelür.

pedīd: bā-yı Fārsī ile ẓāhir.

pejmürde: ṣolmaḳ.

pelīd: nāpāk.

pelīdī: nāpāklik.

penāh: ḥāfıẓ; ṣıġınmaḳ.

penbezār: penbe çoḳ olan mevżıʿdur.

pend: naṣīḥat.

per: ḳanad.

perçem: tūġ maʿnāsınadur ki keṣretden kināyetdür.

perde-dirān: perde yırtıcı.

perend: ism-i fāʿildür uçıcı maʿnāsına ki murād murġdur.

perest: perile estden mürekkebdür.

perr ü bāl: ḳanad.

pertev: şuʿle.

pervā: ḳayurmaḳ.

pervīn: ülker īnet bu saña degüldür egerçi terkīb maʿnāsı budur işte saña istiʿmāldür ve ziyāde rūşen ü ẓāhir olan maḥalde istiʿmāl olınur.

pervīn-güsil: ülker üzici.

pes: ard.

pest: alçaḳ.

peşīmānī: yā maṣdar içündür.

peşm: yüñ.

peşşe'ī: sivri siñek aña lāḥiḳ olan hemze vaḥdet içündür.

pey: siñir; iz.

peyām: ḫaber maʿnāsınadur.

pey bübürd: añladı.

peyġām: ḫaber.

peyġāmhā: cemʿ-i peyġāmdur

peygār: ceng.

peykān: temren.

peymūde'ī: ṭayy eylemişsün.

peẕīrā: ḳabūl idici.

peẕīrende: ism-i fāʿildür

peẕruft: peẕīruftenden muḫaffefdür.

pīçān: ḳıvrılıcı.

pīçāpīç: ṭolaşıḳ.

pīçīde: ḳıvrılmış ve dürilmiş maʿnāsınadur.

pīl: Fārsīdür ki fīl manāsınadur.

pīl-bān: fīlci.

pindār: ẓann.

pīr-ḫar: pīr ṣatun alıcı; pīr-ḫar ḳoca eşek maʿnāsınadur ki mużāf degüldür.

pistān: meme.

pīş: bā-yı ʿFārsīyile ilerü; öñ.

pīşānī: alın.

pīşe: ṣanʿat.

pīşīniyān: maḳṣūd ümem-i sābıḳadur.

pīş ü pes: cihāt-ı sittedür.

pīşvā: muḳtedā.

pūd: arġaç.

puḫte: murād selvādur ki bıldırcın.

puser: erkek oġul.

pūsīde: çürimiş.

pūst: ḳışrdur ki Ḫudāy taʿālā cemīʿisinden müstaġnīdü.

pūstīn: kürk.

pūşīde: mestūr.

pūyā: yilici.

pūz: bā-yı Fārsīnüñ żammesi ile ve zā-yı ʿArabīnüñ sükūnıyıla dehān.

pūz-bend: aġız baġıdur ki buzaġınuñ aġzına baġlarlar anasını emmesün içün.

pūzīne: meymūn.

pül: ki köpri.

pür: ṭolı.

pürs-i pürsān: su'āl iderek su'āl iderek.

püşt: ẓahīr ü muʿīn.

püşte: depecik.

püşt ü rū: muʿīn ü ẓahīr.

R

Rabbu'l-felaḳ: Ḫudāvend-i ṣabāḥ.

rād: kerīm ü cevān-merd.

raġīf: girde.

rāḥ: şerāb olmaḳ rūşendür rāḥat olmaḳdan.

rāh: kelimesi rāsta mużāf iʿtibār olınmasa maʿnā böyle olur anuñ ʿaksini eyle ol rāh ḫod ṭoġrıdur; maḳām.

raḥīḳ: cennet şerābıdur.

raḥim: vālide ḳarnında veled yatduġı maḥaldür.

raḫt: esbāb.

rāʿī: çūbān.

raḳam: yazmaḳ.

raḳṣān: raḳṣ idici.

rān: uyluḳ.

rāst: ṣaġ.

rāstān: cemʿ-i rāstdur.

raʿşe: bir marażdur ki anuñ sebebi ile mürteʿişüñ eli ditreyici olur.

Rāzī: Rey şehrine mensūb.

redā oldı: helāk oldı.

redd: maṣdar-ı bi-maʿniyyi'l-mefʿūldür.

refīḳ: yoldaş.

refref: ṣiyāb-ı ḫużr maʿnāsınadur.

reft: gitdi.

reften: gitmek.

refū: yama.

reg: ṭamar.

rehān: ḳurtar.

rehī: bende ve yola ve ḫabere ve ḫıdmete giden bende.

reh-nümā: yol gösterici.

reh-nümūn: mürşiddür.

reh-zenān: yol urıcılar maʿnāsına.

rehvār: yorġa.

reme: hā-yı ġayr-ı melfūẓa ile süri.

renc: maraż; elem maʿnāsına daḫı istiʿmāl olınur.

rencūr: marīż.

rencūreş: olan żamīr-i ġāʾib ṭabīb-i İlāhīye rāciʿdür.

rencūrī: yāʾ-i maṣdariyye ile maraż.

reng: ḥīledür.

renghā: cemʿ-i rengdür.

resen-tābān: cemʿ-i resen-tābdur.

resīd: bireft.

rest: restenden ki ḳurtulmaḳ.

resūl: ḫaberci ve ilçi.

reşed: ṭoġrı yola gitmek ve ṭoġrı yol göstermekdür.

reşīd: ṣāḥib-ʿaḳl.

reşk: ased.

rev: emr-i ḥāżırdur reftenden.

revā bāşed: istifhām-ı inkārī maʿnāsı vardur.

revā: maḳbūl.

revāst: istifhām-ı inkārī maʿnāsı vardur.

revān: cārī manāsına; cān.

revzen: pencere ve baca; penceredür.

reʾy-zen: reʾy urıcı.

Rey: ism-i şehrdür.

reyʿ: ḥāṣıl.

rez: aşma maʿnāsınadur rezān anuñ cemʿidür.

rıżvān: rıżā.

ribāṭ: kārvān-serāy.

ridā: üst ḳaftān.

rīg: ḳum.

riḳḳat: meyl.

rimāḥ: cemʿ-i rumḥdur ki nīze.

risālet: resūllıḳ.

rīş: ṣaḳal.

rīş-gāv: istiʿmālde şol kimseye dirler ki bir denīye tābiʿ olup anuñ müsaḫḫar u masḫarası ola.

rīş-ḫand: temesḫur.

rişte: iplikdür.

rīv: ḥīle.

rufte: rūfte, süpürmiş.

ruḫ: yüz.

rūḥāniyān: murād ferişteler dür.

rūbāh: dilkü.

rūbe: dilküdür.

ruḳūd: cemʿ-i rāḳıddur uyuyıcı.

Rūm: ṭāyife-yi maḫṣūṣanuñ ismidür biri murād olınsa Rūmī dinür.

rū-pūş: mestūr.

rūşen-dīde: bīnā.

rū-şinās: muʿayyen ve maʿlūm kimse.

rūz-ı rustāḫīz: ḳıyāmet güni.

rūzī: rızḳ; vāḳıʿdur bir gün.

rūze: ṣavm.

rücūm: cemʿ-i recmdür.

rükn: namāzda olan farża ve şarṭ-ı namāzdan ḫāric olan farża dirler.

rüsteḫīz: ḳıyāmet günidür ki rūz-ı rüsteḫīzde tecrīd vardur.

rüstest: rüste estden mürekkebdür.

S

sābıḳ: ḥisābsız cennete dāḫil olan ṭāyifedür.

ṣabır: bānuñ kesriyile lafẓ-ı ʿArabīdür ki bir acı otuñ ismidür līkin zebān-ı Fārsīde bānuñ sükūnıyıla istiʿmāl olınur.

ṣābirīn: ism-i fāʿil cemʿ-i müẕekkerdür.

ṣabūḥī: ṣabāḥ vaḳti nūş olınan şerābuñ ismidür

ṣadā: āvāz maʿnāsına münʿakis olan nesnedür; yanḳu maʿnāsınadur.

ṣadaḳ: yay ṭuracaḳ āletdür.

ṣad cārā: yüz yirindedür.

sāde-dil: bön.

ṣādıḳ: ism-i fāʿildür.

ṣadr: ḳāżī-ʿasker; ulu.

ṣafīr: ṣıḳlı; ḳuş āvāzıdur.

ṣaġīr: ṣıḳlıḳ

ṣaḥn: meydān.

sāʿid: bilekdür.

saḳf: tavan

sāḳī: ism-i fāʿildür.

saḳḳā: su virici maʿnāsınadur.

sāl: yıl.

sālār: ḥākim ü seyyid maʿnāsınadur.

ṣanem: büt; mecāzn maḥbūb ve maḥbūbe.

sār: ḫūy.

ṣavāb: ṭoġrı.

sāyirān: cemʿ-i sāyirdür.

sāz: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür düz.

sāz kerd: müheyyā vü ḥāżır u tedārük eyledi.

se: üç.

sebaḳ: ders.

sebbāḥ: yüzgeç.

sebeb: ṣayyāda nisbet ip olmaḳ rūşendür; ip.

sebeb-sūz: aña muttaṣıl olan yā maṣdar içündür.

seblet: bıyuḳ.

sebz: muṭlaḳ yaşıl sebze yoḳdur; yaşıl.

sefere: ki eyülerdür.

seg: murād Cuhūd şāhdur.

segsār: it başlu it ağızlu ġül yüzlü keçi ḳıllu ṭoñuz azulu fil ḳulaḳlu yüzleri ṣaru ve gövdeleri çivit renginde bir maḫlūḳdur.

segsār: maʿnāsı kelb ḫūylu dimekdür.

seḥāb: bulut.

sekr: ser-ḫoşluḳ.

selīm: bön ve sefīh.

semʿ: ḳulaḳ maʿnāsınadur ki bunda işitmek murāddur.

semer: ḥikāyet.

Semerḳand: meşhūr ism-i şehrdür.

Semerḳandī: yā nisbet ve aña muttaṣıl olan hemze vaḥdet içündür.

semī: ʿālī ve adaş.

semīn: semiz

semmü'l-ḫıyāṭ: ignenüñ delügi.

seng: çaḳmaġuñ ṭaşıdur.

ser: ibtidā.

serā: nemli ṭopraḳ.

serāb: ıraḳdan ṣu gibi görinür nesneye dirler.

serā-perde: bunda büyük çāder.

serber: ʿavāmm taḥrīf idüp sereber dir ki bunuñ üzerinde olan cüzvī yükdür ki ʿArab aña ʿalāve dir.

serd: ṣovuḳ.

sere: eyü.

sergīn: baḫs

serheng: çavuş.

sermā: ṣovuḳ.

ser-pūşīde: mestūr.

ser-sebz: başdan başa yaşıl olmaḳ.

setīr: mestūr.

setīrān: cemʿ-i setīrdür ki mestūr.

sevābit: şol kevākibdür ki kendülerine müstaḳillen ḥareket ü seyr yoḳdur.

sevād: çeşmde olan nūr.

sevdā: fikr.

sevgend: yemīn.

seylhā: cemʿ-i seyldür.

seyyid: āḫırında olan elif nidā içündür.

sezā: lāyıḳ.

ṣıbġa: reng.

ṣıfr: ḫālī maʿnāsınadur.

sıḳṭa: günāh u ḫaṭā.

ṣırf: ṣāfī.

sırhā: cemʿ-i sırdur.

sīḫ: kebāb demüridür ḥāṣıl-ı maʿnā budur ki velī anı bir vechile eyler ki kimseye andan bir żarar irişmez.

sīb: tüffāḥ.

siccīn: mücevvef bir ṭaşdur dūzaḫ altında yine dūzaḫa muttaṣıl.

sīm: gümüş.

sīmā: ʿalāmet.

simāk: dāmiḥ dirler sekizinci felekde bir kevkebüñ ismidür.

sinān: gönder.

sipāh: ʿasker dimekdür.

sipānāḫ: meşhūrdur.

siper: ḳalḳan hemze zāyiddür.

sīr: ṣarmısaḳ

sīr: ṭoḳ; ṣuya ḳanmış.

sitāned: alsun olmaḳ cāyizdür.

sitem: ẓulm.

sitīz: ceng ü ḫuṣūmet ve ʿinād.

sittī: ḫātun Türkīde ḳadın dirler.

sōf: ʿilm ü ḥikmet.

ṣūret-perest: ẓāhir-perest.

su'āl: dilenmek ve ṣormaḳ.

suḫre: maġlūb u zebūn.

sūḫte bi'stān: dimiş idi ve rūşendür ki andan sūḫte almaḳ nuṭḳıladur.

sūḫte: ḳav; murād ḳavcardur ki bezi yaḳup üzerine çaḳmaḳ çaḳarlar; yanmış.

sūd: fāyide.

sūdā: bunda beyʿ u şirā.

sūdāger: bāyiʿ u müşterī.

suḫanhā-yı daḳīḳ: fehmi müşkil olan sözlerdür.

sukketu: cemʿ-i sākitdür.

ṣumme: ḥurūf-ı ʿāṭıfadan bir ḥarfdür.

sūr: dügün maʿnāsınadur ki Fārsīdür.

surḫ: ḳızıl.

surḫ-rūy: ḳızıl yüzlü; şerer; ḳıġılcım.

sūy: cānib.

sūy-ı rāh keş: müfessir olmaḳ rūşendür.

sūzen: igne.

sūzīde: sūḫte; yanmış.

sübül: murād maʿnā ve ḥaḳīḳatda mütteḥid olmayan sübüldür ki cemīʿisi sebeb-i ḍalāletdür.

süfūl: alçaḳlıḳ.

sükūn: müşāhede-yi ʿālem-i İlāhiyye.

sürʿat-engīz: sürʿat peydā idici.

ṣüreyyā: ülker.

süst-rīş: köse ṣaḳallu.

süveydā: dilde nūr-ı ḳalb; ḳalbde olan ḳara ḳandur.

Ş

ṣādırvān: sāyebān ve münaḳḳaş döşek ve büyük ḥalı ve refrefe maʿnāsına ki ṣevb-i aḫḍardur.

Ṣeb-i Taʿrīs: Ebū Ḳatāde ḥażreti rivāyet eyler ki ġazavātdan bir ġazvede ḥażret-i Resūlullāh ile ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem taʿrīs eyledük ol maḥalde bize ḫʷāb bir vechile ġalebe eyledi ki bizi āftābuñ ḥarāreti bīdār eyledi oradan göçdük ve bir ġayrı maḥalle gelüp ṣabāḥ

namāzın anda ḳażā eyledük ol giceye Şeb-i Taʿrīs dirler.

şeb-perān: cemʿ-i şeb-perdür yarasa.

şāh: şeh; pād-şāh.

şāḫ: boynuz; budaḳ ki boynuzda olur; arḳ.

şaḫne: sübaşı.

şāh-rāh: ṭarīḳ-ı vāsiʿ.

şākirān: cemʿ-i şākirdür.

şān: İşāndan muḫaffefdür.

şāriḳun: lafẓen merfūʿ anuñ fāʿilidür ki āftāb mesṭūrdur ve maḥalle münāsib olan maʿnā budur.

şarḳ: murād maşrıḳdur.

şaṣt: altmış.

şāyeste: maḳbūl.

şeġāl: çaḳal ʿArabīde şeġāl dilkü.

şehvet: meşhūrdur ki menī.

şeh-süvār: atlu.

şell: şīnüñ fetḥiyile ḳolaḳ.

şemen: büt-perest.

şems: murād āftāb-ı ḥaḳīḳīdür.

şemʿ-i ġābirīn: şemʿ-i evvelīn.

şemʿ-i ṭarāz: murād kenīzekdür.

şenāʿat: ḳabāḥat.

şenār: ʿayb.

şeng: ḫoş-ṭabʿ ve maṭbūʿ u şīrīn ḥarekāt.

şerār: ḳıġılcım maʿnāsınadur.

şest: olta ve aġ.

şeş ṣad: altı yüz.

şev: olmaḳ ve gitmek cāyizdür.

şevī: revī olmaḳ cāyizdür.

Şeybān: evliyāʾullāhdan bir kimsenüñ ismidür.

şeydā: dīvāne aña muttaṣıl olan tā ḫıṭāb içündür.

şeyʾin: lafẓen mecrūr anuñ mużāfun-ileyhisidür.

şigerf: kāf-ı Fārsī ile ʿaẓīm; ʿaẓīm ü ʿamīḳ.

şikeste: ism-i mefʿūldür.

şināsā: añlayıcı.

şinev: emr-i ḥāżırdur.

şinīd: hīc bir vechile muḫālefet ü ʿinād eylemeye; işitdi ve işidild; şinīden.

şinīden: işitmek.

şīr: imāle ile arslan; süt.

şīrāne: şīrler gibi.

şīr-endāz: şīri zebūn idici.

şīr-endāzī: şīri zebūn idicilik.

şīrī: yā vaḥdet içündür.

şīrīn-bā: ṭatlu şorbā.

şiste: nişesteden muḫaffefdür

şisten: oturmaḳ ki aṣlı nişestendür ki vezn içün nūn ḥaẕf olınmışdur.

şīşeʾī: hemze vaḥdet içündür.

şitāb: ivmek.

şud: beraḳṣ raḳṣa gitdi; oldı; reft.

şudeh: rufte.

şuden: reften.

şudī: reftī rūşendür.

şuhūr: cemʿ-i şehrdür.

şūm: nāmübārek.

şumār: bunda ʿaded maʿnāsınadur.

şūr: ṭuzlu.

şūre: nesne ḥāṣıl olmaz yirdür.

şūrīden: perīşān olmaḳ.

şūy: zevc.

şüguft: ʿaceb.

şükuft: ʿaceb.

şükūh: heybet ü ʿaẓamet.

şümūs: cemʿ-i şemsdür ki āftāb.

şürb: murād şerāb olup andan maḳṣūd fısḳ u maʿṣıyet olmaḳ egerçi mümkindür men yuʿaẓẓim şeʿāʾirellāhi fe innehā mintaḳve'l-ḳulūb.

ṭāliḥ: fāsıḳ.

ṭaʿm: leẕẕet.

ṭamaʿ: ümīd.

tān: ki ḫıṭāb içün olan tā lafẓınuñ cemʿidür ki siz.

tār: arış; tel.

ṭarab: şevḳ.

ṭarāz: luġatde tamġā.

tārī: tārīk maʿnāsınadur beTürkī ḳarañulıḳ.

tārīkī: ẓulmet.

taʿrīs: kārvānuñ āḫır-ı şebde istirāḥat içün nüzūl idüp zemān-ı ḳalīlden ṣoñra revān olmasına dirler.

tāse: ġam.

tāş: Çaġatāy dili üzre şehrüñ ṭaşrasına dirler; şirket maʿnāsınadur.

ṭaşt: baḳır legen.

taşvīr: vehm teʾvīl.

ṭavḳ: boyında olan nesnedür.

ṭayy: dürmek ve dürilmek.

ṭayyib: gökçek.

Tāziyān: cemʿ-i Tāzīdür ʿArab.

teʿālev: geliñüz.

teb: ḥummā beTürkī sıtma.

tebdīl:degişdürmek.

tecziye: cüzʾ cüzʾ eylemek.

teft: ki ziyāde istiʿcāl eyledi.

teg: ḳaʿr.

teḳabbele: mevḳiʿ-i duʿāda vāḳıʿ olduġıçün emr-i virilür.

T

tā: mādām; ʿaceb maʿnāsınadur.

taʿab: zaḥmet.

tāb: ḥarāret.

taġib: fiʿl-i şarṭdur ki aṣlı taġībudur.

taḥrīż: ḳandırmaḳ.

tāb: ʿaks.

tābe: cām olmaḳ rūşendür ki āftāb aña her gün irişür.

ṭabībān: cemʿ-i ṭabībdür.

ṭabīb: murād cerrāḥdur.

tābiş: yaldırayış ve şuʿle ve ḥarāret.

taʿbiye: mekr ü setr.

Tācīk: ʿAcem.

tācir: ticāret idici maʿnāsına.

tafẓīl: ziyādelik.

tāk: degek; tek.

taḳlīb: maṣdardur döndürmek.

taḳvā: pāklik maʿnāsınadur taḳve'l-ḳulūb terkībi ile bu āyet-i kerīmeye işāretdür ki sūre-yi Ḥacdadur ẕālike ve

tekebbür: kibr.

telḫ: acı.

ten: yerine ter vāḳıʿdur.

tenāḳuż: biri birinüñ żıddı olan iki nesnedür.

tenend: tenīdenden müştaḳdur ki bir nesneyi örmek; örerler örümcek ördügi gibi ki bunda bünyād itmekden kināyetdür.

teng: denk.

tenī: doḳursın ve örürsin.

ter: yaş.

teraşşuḥ: sızmaḳ.

tercemān:nice dili bilür kimseye dirler.

terk īn gūy: bunı terk eyle.

terkeş: murād ʿömrdür.

terk-i istiṡnā: hemīn terk-i guften nīst taḳdīrindedür.

terrī: leṭāfet baʿż-ı nüsaḫda tīzī vāḳıʿ olur ammā mıṣrāʿ-ı ṡānīde olan ḫuşke nisbet terrī laṭīfdür.

ters: ḫavf.

teşallefe: kelimesi tekellefeye maʿṭūfdur.

tesellüs: sālūs ve mürāʾīlenmek.

tesḫur: temesḫur maʿnāsınadur.

teşnegān: ṣusızlar.

tevhīm: vehm-i ḫavf virmek maʿnāsınadur.

teʾyīd: taḳviyet eylemek maʿnāsınadur.

tezvīr: ḥīle eylemek; kiẕb ü riyā.

tezyīf: bozmaḳ ve bīiʿtibār itmek.

tī: tehī ki andan muḫaffefdür.

Tīh: ṣaḥrā.

tīr-endāz: oḳ atıcı.

tīr-māh: ḫazān.

tīşe: keser.

tīz: ġażablu.

tīzī: ḥiddet.

tū: tā.

tū būdestī: tū būdī.

tuḫm-ı şarʿ: delice.

ṭulb: ṭānuñ żammesiyile bölük.

ṭūmār: defter.

ṭuʿme: azıḳ.

ṭurfa: ʿacīb.

turvānde: ʿavām taḥrīf idüp turfānde dir.

ṭūṭiyek ezbīm-i cān: terkībinüñ maʿnāsı cest ezsūy-ı dükan beyti ile temām olur.

tutuḳ: perde ve cibinlik

ṭuyūr: cemʿ-i ṭayrdur ki murġ.

tüf zedī: tükürdüñ.

tünd: bed-ḫūy.

Türkmān: bir ṭāyifedür.

Türk-tāz: egerçi tārāc u aḳın līkin sürʿatile gitmek; yaġmā ve ġāret içün segirdim ṣalmaḳ ve il üzerine varmaḳ

türüş-bā: ekşi şorba.

U

ʿubbād: cemʿ-i ʿābiddür.

uʿcūbe: ziyāde ʿacīb.

ʿudūl: vāḳıʿ olur ki ʿādiller.

ulī: ṣāḥibler.

ulu'l-elbāb: ʿaḳllar ṣāḥibleri.

ʿuḳūl: cemʿ-i ʿaḳldur.

ʿumḳ: deriñlik.

ʿunf: luṭfuñ muḳābilidür.

ʿūr: ʿuryān.

ʿurs: dügün maʿnāsına ʿArabīdür.

ustād: mürşiddür.

ʿuṣāt: cemʿ-i ʿāṣīdür.

ʿuyūn: cemʿ-i ʿayndur ki çeşme.

Ü

üftād: vāḳıʿ oldı.

ülf: üns.

ülfet: āşnālıḳ.

üstun: sütūn maʿnāsınadur ki Türkīde direk maʿnāsınadur.

üstüḫvān: kemük.

üstüvār: muḥkem.

üşpüş: ḳamle maʿnāsınadur beTürkī bit.

üştür: nāḳadur.

V

vā: girü maʿnāsınadur.

vā geştem: rücūʿ eyledüm maʿnāsınadur.

vā ḫarīd: ṣatun aluñuz.

vaʿīd: ḳorḳutmaḳ.

vāḳıf: ism-i fāʿildür.

vālih: ḥayrān.

vāpester: ardrek.

varaḳ: kāġız.

vebāl: murād saḫtlıḳ ve ġamdur.

vecaʿ: bir ʿużvuñ żarīsi ve aġrısıdur.

vecel: ḫavf maʿnāsınadur.

vech: şerīf ve muʿayyen.

vefā-endīş: vefā fikr idici.

veḫāmet: şeʾāmet ve ḳabāḥat.

vehhāb: ziyāde iḥsān idici murād ḥażret-i Ḥaḳdur.

vehm: ol vaḳt.

velāyet: ḳurbet.

veleh: ḥayret.

velī: ḳarīb.

verā: ḳavm ve ḫalḳ.

verd: gül.

vesaḫ: denes beTürkī kir.

veṣāyā: cemʿ-i vaṣiyyetdür ışmarlanmış maʿnāsına.

vesvās: ism-i şeyṭāndur vesvese maʿnāsınadur.

vezīd: esdi.

vidād: maḥabbet.

viṣāḳ: ḫāne.

vizr:günāh.

vufūd: vifdüñ cemʿidür ki ṭāʾifeler.

vuḥūş: cemʿ-i vaḥşdur ki murād ḥayvānātdur.

vüṣāt: cemʿ-i vāṣdur ġammāz.

Y

yād: teẕekkür maʿnāsınadur.

yād-gār: müẕekkir.

yaḫ: buz.

yaḳīn: şeksiz.

yār: Ḫudādur.

yārī: muʿāvenet.

yāsemīn: bir aḳ çiçekdür.

yed: ḳudret.

yek: lafẓı aña teʾkīd içündür.

yekīst: birdür maʿnāsına şerḥ olınmışdur ve birlikdür maʿnāsına hem-cāyizdür.

yek-serī: başdan başa ve bir uġurdan maʿnāsınadur.

yek-tā: bir ḳat.

yemūt: ölür.

yenāle: irişür.

yeşm: bir gūne ṭaş ki yıldırım içün eyüdür.

yevme'n-nüşūr: ḳıyāmet güni.

yevm-i dīn: ḳıyāmet güni.

yulcī: ṣığındurur maʿnāsına ki ḥaḳīḳatda irişdürür maʿnāsına olur.

yūz: pars.

yübūset: ʿArabīdür ki ḫuşkī.

Z

zā: ism-i işāretdür.

zācir: menīʿ.

zād: ṭoġmaḳ; azıḳ maʿnāsınadur.

zāġ: ḳarġa ve ḳuzġun.

ẓālim: şol ṭāyifedür ki yirinde bir zemān ḳāyim olup bir miḳdār zaḥmet çekeler līkin

ẓamīr: ḫāṭır.

zār: ḫaste.

żararhā: cemʿ-i żarardur.

zārī: fiġān.

ẓarīf: eyü nesne.

zārīt: yā maṣdar ve tā ḫıṭāb içündür.

żarr: żarar.

zāyed: ṭoġar maʿnāsınadur.

zāyīd: ṭoġurdı.

zāyīde: ṭoġmış.

zebān: söz ve aġızda olan dil daḫı gelür lisān daḫı böyledür.

zebāne: terāzūnuñ dilidür.

zeft: büyük ve semiz.

zeft: göbüd ve taşlaḳ ve yamrı yumrı līkin büyük istiʿmāl olınur.

ẕeheb: altun.

zehre: öd maʿnāsınadur.

zehristān: zehr maʿdeni.

zekāt: pāklik.

zekī: pāk.

zemistān: ḳış.

zen ʿavret.

Zeng: bir ṭāyifedür nisbet olınsa Zengī dirler.

zenī: ururs ın.

zer: altun

zerd: ṣarı.

zerde: yumurdanuñ ṣarusı.

zerdüşt: āteş-perestlerüñ ulusıdur ki peyġam-berlik daʿvāsın idüp ḫalḳı ıḍlāl eyledi.

zer-endūde: altunıla ṣuvanmış.

zer-endūdī: altunıla ṣuvanmaḳlıḳ.

zer-ger: ḳuyumcı.

zer-gerī: yā maṣdar içündür.

zerrād-ḫāne: cübbe-ḫāne.

ẕerre: fiʿl-i māżīdür ṭalaʿa ve ẓahara.

zer-şümür: altun ṣayıcı līkin bunda altun virici.

żıdd: aña dirler ki ikisi bir ānda cemʿ olmaḳ mümkin olmaya ḥayāt u memāt gibi ve nūr u ẓulmet gibi.

zīb: ziynet.

zih: kiriş.

ẕihāb: gitmek.

zillet: ḫaṭā.

zīn: eyer.

zindānī: maḥbūs.

zinde: diri.

zindegānī: ḥayāt maʿnāsınadur.

zindegī: ḥayāt.

zīr: sāzda olan alt ḳıl.

zīr-efkend-i ḫurd: maḳāmātdan bir maḳāmuñ ismidür.

ziyād: nerd iki kişi oynayacaḳ taḥta gibi bir nesnedür ki zarları vardur ziyād anda olan oyunlardan bir oyunuñ ismidür.

ziyāfet: iʿtibārsızlıḳ.

ziyānī: yā ḫıṭāb içündür.

zū: zūddan muḫaffefdür ki tīz.

zūd: şer.

ẕuhūl: ġaflet.

ẓulm-sāz: ẓulm düzici.

ẓulmet-sūz: ẓulmeti izāle idici.

zūr: ḳuvvet.

zühhād: cemʿ-i zāhiddür.

Ẕü'l-ʿaṭā: ḥażret-i Ḥaḳdur

Ẕü'l-celāl: celāl ṣāḥibi.

Ẕü'l-minen: niʿmetler ve iḥsānlar ṣāḥibi.

zünnārī: yā vaḥdet içündür.

züyūf: geçmez aḳçe.

4.2. Gramer Sözlüğü

A

ā: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür ki aṣlı āydur; emr-i ḥāżır müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

ādemī: yā nisbet içündür.

Ādemā: āḫırında elif nidā içündür.

aġyār-rū: vaṣf-ı terkībīdür.

āh-gū: vaṣf-ı terkībīdür.

āḫır-bīn: vaṣf-ı terkībī-yi müfred-i müẕekkerdür.

ʿahdī: yā maṣdar içündür.

aḫterī: yā vaḥdet içündür.

aḳlāl: lafẓan merfūʿ tezūlu kelimesinüñ fāʿilidür cemʿ-i ḳulledür.

ʿāḳıbet-bīn: vaṣf-ı terkībīdür.

Allāh: lafẓan mecrūr anuñ mużāfun-ileyhisidür.

Allāh-cū: vaṣf-ı terkībīdür.

ʿāḳıbet-bīn: vaṣf-ı terkībīdür ʿāḳıbet görici ve meʾāl fikr idici.

āmed: fiʿl-i māżīdür; fiʿl-i māżī müfred-i ġāyibdür.

āmedened: fiʿl-i māżī cemʿ-i müẕekker-i ġayibdür.

āmīḫtī: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

āmūz: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

ān: ism-i işāretdür.

ān mümkin nīst: ki muḳadderdür.

ānet: tā ḫıṭāb içündür.

ʿanūd: mübālaġa-yı ism-i fāʿildür.

ār: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür; emr-i ḥāżır müfred-i müẕekker-i ġāyibdür

ārāmed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

āred: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

ārem: fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

ārī: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

ārīd: emr-i ḥāżır cemʿdür.

ʿaṣā-keş: vaṣf-ı terkībīdür.

āşāmed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

ʿāşıḳ: ism-i fāʿildür.

āteş-keş: vaṣf-ı terkībīdür.

āverd: fiʿl-i māżī-i müfred-i müẕekker-i ġāʾibdür.

āvered: fiʿl-i muzāriʿ-i müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

āverīd: emr-i ḥāżır cemʿ-i müẕekkerdür.

āy: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

ʿayār: ʿayyārdan muḫaffef olmaḳ rūşendür.

ʿayb-pūş: vaṣf-ı terkībīdür.

āyed: fiʿl-i mużāriʿdür; fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür

āyem: fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

āyende: ism-i fāʿil müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

āyī: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

āyīd: emr-i ḥāżır cemʿ-i müẕekkerdür.

ʿayş-sāz: vaṣf-ı terkībīdür.

āzmūd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

B

bā: ḥarf-i cer.

bād: muḳadderdür ki olsun emr-i ġāyib müfred-i müẕekkerdür.

baḫşīd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

bāḫtī: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

bāḳī: ism-i fāʿildür.

bāş: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

bāşed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekkerdür

bāşem: fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

bāşī: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

bāşīm: fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i maʿa'l-ġayrdur.

bāz cū: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

bāz gerd: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

bed-bendegīst: aṣl-ı bed dālüñ kesriyiledür.

bed-nümā: vaṣf-ı terkībīdür.

büguft: bā meftūḥdur.

beḫar: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

benān-ı şānīd: bā nefs-i kelimeden degüldür.

beḳā: lafẓan mecrūr dāruñ mużāfun-ileyhisidür.

bemekrem: bā sebeb içündür.

berāverd: fiʿl-i māżiydür.

berbend: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

berceh: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

bercehīd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

berçehed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

berdār: emr-i ḥāżırdur.

berdāştī: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

berdirān: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

bered: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

berem: fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥde; ildürem olur.

bergerde: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

bergüẕer: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

berḫᵛān: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

berḫāst: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

berḫāstīm: fiʿl-i māżī nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

berī: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

berīd: emr-i ḥāżırdur cemʿ.

berken:emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

berkened: kāf-ı ʿArabīnüñ fetḥasıyıla fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

berkenend: fiʿl-i mużāriʿ cemʿ-i müẕekkerdür.

bermeten nehy-i ḥāżırdur.

bermeyāver: nehy-i ḥāżırdur müfred-i müẕekker.

bernetābed: fiʿl-i nefy-i müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

berrūyed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

berşumurd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

berter: efʿāl-i tafḍīldür.

bervezīd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

beste: ism-i mefʿūldür.

bücūyīd: emr-i ḥāżır-ı cemʿ-i müẕekkerdür.

bidān: müfreddür; emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

bidānīd: emr-i ḥāżır cemʿ-i müẕekkerdür.

bidānīm: fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

bidīd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

bidīdī: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

bidih: emr-i ḥāżırdur; emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür .

bigerdīd: fiʿl-i mużāriʿ-i cemʿ-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

bigīr: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

bigirift: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġā'ibdür.

biḥaḳḳı: bā ḳasem içündür.

biḫar: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

bikāşt: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

bilerzed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

bīn: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür; emr-i ḥāżır müfred-i müẕekker-i ġāyibdür

bīned: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekkerdür.

biniger: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

bīnī: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

bīnīd: emr-i ḥāżır cemʿ-i müẕekkerdür.

birest: fiʿl-i māżī müfred-i müẓekker-i ġāyibdür.

bisitān: emr-i ḥāżır müfred-i müẓekkerdür.

bisitāned: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẓekker-i ġāyibdür.

bisited: fiʿl-i māżī müfred-i müẓekker-i ġāyibdür.

bişikened: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẓekker-i ġāyibdür.

bişikāf: emr-i ḥāżır müfred-i müẓekkerdür.

bişikāft: fiʿl-i māżī müfred-i müẓekker-i ġāyibdür.

bitāb: emr-i ḥāżır müfred-i müẓekkerdür.

bitaḫt: fiʿl-i māżī müfred-i müẓekker-i ġāyibdür.

birān: emr-i ḥāżır müfred-i müẓekkerdür.

bīrehī: yā maṣdar içündür.

birest nişest: fiʿl-i māżī müfred-i müẓekker-i ġāyibdür.

birev: emr-i ḥāżır müfred-i müẓekker-i ġāyibdür.

birīḫt: fiʿl-i māżī müfred-i müẓekker-i ġāyibdür.

birīzī: fiʿl-i mużāriʿ-i muḫāṭabdur.

bisāḫt: fiʿl-i māżī müfred-i müẓekker-i ġāyibdür.

bīş: bā-yı ʿArabī ile.

bişinev: emr-i ḥāżır müfred-i müẓekkerdür

bişikest: fiʿl-i māżī müfred-i müẓekker maʿnāsınadur.

bitāb: emr-i ḥāżır müfred-i müẓekkerdür.

biyāb: emr-i ḥāżır müfred-i müẓekkerdür fehm eyle.

biyāmed: fiʿl-i māżī müfred-i müẓekker-i ġāyibdür.

biyār: emr-i ḥāżır müfred-i müẓekkerdür.

biyāyed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẓekker-i ġāyibdür.

bizād: fiʿl-i māżī müfred-i müẓekker-i ġāyibdür hem lāzımdur.

bizādem: fiʿl-i māżī nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

bized: fiʿl-i māżī müfred-i müẓekkerdür.

bizen: emr-i ḥāżır müfred-i müẓekkerdür.

bū: bunda būydan muḫaffefdür ki rāyiḥa.

bud: fiʿl-i māżīdür ki aṣlı būd idi; buvedden muḫaffefdür ki fiʿl-i māżi-yi müfred-i müẓekker-i ġāyibdür.

budī: būdīden muḫaffefdür; fiʿl-i māżī müfred-i müẓekker-i muḫāṭabdur.

budīd: fiʿl-i māżī cemʿ-i müẓekker-i muḫāṭabdur.

buḫᵛāh: emr-i ḥāżır müfred-i müẓekker-i ġāyibdür.

buḫᵛān: emr-i ḥāżır müfred-i müẓekker-i ġāyibdür.

buḫᵛānd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

buḫuft: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāʾibdür.

bumān: emr-i ḥāżırdur, māndenden müştaḳdur.

bumānd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

bumānī: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

bupurs: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

būstān: vāvıla Fārsī bustān vāvsız ʿArabīdür cemʿi besāṭīn gelür.

buved: fiʿl-i muzāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür; istifhām-ı inkārī maʿnāsı vardur; hemān est.

bübest: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

bübīn: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

bübīnī: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

bübür: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

bübürd: fiʿl-i māżiy-i maʿlūm müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

bübürrüd: vāḳıʿ olur berīdenden fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

bücū: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

bücūşed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

bücūyī: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

bücüst: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

büdūzed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

büdüzded: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

bügüşā: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

bügüşāyed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

bügū: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

bügunced: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

bügūyem: fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

bügüdāḫtī: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

bügürīzīd: emr-i ḥāżır cemʿ-i müẕekkerdür.

bügüsil: emr-i ḥāżırdur.

bügüşā: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

bügüẕār: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

bügüẕāşt: fiʿl-i māżiy-i maʿlūm müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

bügüẕāştend: fiʿl-i māżī cemʿ-i ġāyibdür.

büküş: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür, söndür.

bükūft: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekkerdür.

bülbülīde: yā vaḥdet içün olmaḳ hem laṭīfdür.

bümīr: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

bümūd: fiʿl-i māżī müfred-i ġāʾibdür.

bümürd: fiʿl-i māżiy-i müfreddür.

büpusürd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

bür: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

bürd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

bürdeem: fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

büred: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür ki evvelkisi bānuñ żammesiyiledür ki bürīdendendür ṣānīde bā meftūḥdur ki berdendendür.

bürem: bānuñ żammesiyile fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

bürīd: fiʿl-i māżiy-i mechūldür; fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

bürem: fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

bürūyed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

büsūzed: fiʿl-i mużāriʿ-i ġāyibdür.

büşümrī: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

büt: bāyı ʿArabīnüñ żammesiyiledür ʿavāmm ġalaṭ idüp bā-yı Fārsīyile oḳur.

büt-perest: vaṣf-ı terkībīdür.

C

cāh: cīm-i ʿArabīle ki ʿizzet ü manṣıb.

cāʾiʿun: ism-i fāʿildür.

cāme-derān: vaṣf-ı terkībīdür.

cān-efzā: vaṣf-ı terkībīdür.

cānet: tā ḫıṭāb içündür.

cān-penāh: vaṣf-ı terkībīdür.

cānş: nūn sākindür vezn içün.

cānt: nūn sākin oḳunur vezn içün.

cāveze: cümlesi maḥallen mecrūr sırruñ ṣıfatıdur; fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür müfāʿale bābından.

cavlaḳī: dervīşlerden bir ṭāyifedür anuñ āḫırında olan hemze vaḥdet içündür.

cebr: niʿmete mużāf degüldür.

ceffe'l-ḳalem: ferāġatdan kināyetdür ve muḳarrer olmaḳdan ʿibāretdür.

cehāz: esbāb u metāʿ bunda ḳāfiye içün elif yāya tebdīl olınmaḳ lāzımdur.

cemel: müşebbehün-bih.

cenān: fetḥ-i cīmile bunda ḳalb.

cenīn: henüz daḫı ṭoġmayan ṭıfldur derten taḳdīrindedür ki betende bā ziyādedür.

cest: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

cibāl: lafẓan mecrūr mużāfun-ileyhdür aḳlālüñ cemʿ-i cebeldür.

cihān-sūz: vaṣf-ı terkībīdür.

cinān: kesr:-i cīmile cemʿ-i cennetdür.

cū: emr-i ḥāżırdur.

cuḥerin: lafẓan mecrūrdur.

cūşed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

cūşiş: ism-i maṣdardur.

cūyed: fiʿl-i mużāriʿ ġāyibdür; fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

cūyī: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

cūyīm: fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i maʿa'l-ġayrdur.

cülāb: bunda teşdīdile oḳınmaz.

cümle ḫalḳān: terkībinüñ iʿtibārıyıla cümle lafẓ-ı ʿArabīdür.

cüst: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür; maṣdar-ı muraḫḫamdur.

Ç

çāh: cīm-i Fārsīledür ki ḳuyu.

çālişī: yā ḫıṭāb içündür.

çarḫa-gerdān: vaṣf-ı terkībī müfred-i müẕekkerdür.

çārsū: ʿavāmm ḫaṭā idüp çārşū dirler.

çehān: cīm-i Fārsīnüñ fetḥasıyla ḳalġıcı.

çehed: cīm-i Fārsīyile fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

çehed: fiʿl-i mużāriʿ ġāʾibdür ḳalġıya.

çehīd: fiʿl-i māżiy-i maʿlūm müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

çerb: cīm-i Fārsiyile yaġlu ekşer-i ḫalḳ cīm-i ʿArabīyile oḳurlar ammā ḫaṭādur.

çerīd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

çeşīd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

çeşiş: dadış ism-i maṣdardur bunda murād üns ḫᵛānından behrevār olmaḳdur.

çeşm-ter: giryān.

çinend: aṣlında çīnenddür ki vezn içün yā ḥaẕf olınmışdur nite ki Dīvān-ı Ḥāfiẓda vāḳıʿ olmışdur.

D

dād: fiʿl-i māżī müfred ġāʾibdür; fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

dā'im: ism-i fāʿildür.

dām: dāmīden emr-i ḥāżır ṣīġasında maṣdardur ki ṣavurmaḳ.

dān: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

dāned: istifhām-ı inkārī maʿnāsı vardur; fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

dānistem: fiʿl-i māżī nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

dār: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

dāred: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

dārem: fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

dārī: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

dāşt: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

dāştī: fiʿl-i mużāriʿ muḫāṭabdur.

dāyimen: lafẓan menṣūb temyīz vāḳıʿ ü taʿrucden ve tenzilden.

deh sāl: mübālaġa ṭarīḳıyıladur.

dehed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

dehend: fāʿili Ḫudādur ṣīġa-yı cemʿ taʿẓīm içündür.

dehende: ism-i fāʿil müfred-i müẕekkerdür.

dehem: fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

dehīd: emr-i ḥāżır cem-ʿi müẕekkerdür.

delīl: ism-i fāʿil müfred-i müẕekkerdür bāb-ı evvelden delālet idici.

dem: demīden ki emr-i ḥāżır ṣīġasında maṣdardur ki bitmek.

demīd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

dem-sāz: vaṣf-ı terkībīdür

derbāftem: fiʿl-i māżī nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

derfikend: fiʿl-i māżiy-i maʿlūm müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

dergüẕeşt: fiʿl-i māżiy-i müfreddür; fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

derişr: hemze meksūr olup ʿaḳab olmaḳ rūşendür nihāyeti vezn içün ṣāya daḫı kesre virilür.

dermān-nāpeẕīr: vaṣf-ı terkībī müfred-i müẕekkerdür.

dermīresīd: fiʿl-i māżī müfred-i ġāyibdür.

derneyābed: fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

derneyāverdend: caḥd-ı muṭlaḳ cemʿ-i müẕekker-i ġāyibdür.

derrübūd: fiʿl-i māżī müfred ġāʾibdür.

derşiken emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür

derşekes: şīnüñ fetḥiyile terkīb olınup derşekest.

derşiken: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

deryāftem: fiʿl-i māżī nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

dest-gīr: vaṣf-ı terkībīdür aña muttaṣıl olan yā ḫıtāb içündür.

dīd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekkerdür; fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

dīdī: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur; maʿnā-yı istifhām-ı inkārī vardur.

dih: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

dihī: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

dil-peẕīr: vaṣf-ı terkībīdür.

dil-sitān: vaṣf-ı terkībīdür.

dirānende: ism-i fāʿil-i müfred-i ġāyibdür.

dired: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

dirīd: bunda fiʿl-i māżiy-i müfreddür.

dirşikest: ki fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

dūḫte: ism-i mefʿūldür dūḫtenden müştaḳdur.

dūr-bīn: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

dust: vāv oḳınmaḳ ister ḳāfiyeden ötüri ve hem ḫatme ḫafīf oḳınmaḳ gerekdür.

dürr-efşān: vaṣf-ı terkībīdür.

düşvār-yāb: vaṣf-ı terkībīdür.

E

ebyāt: cemʿ-i beytdür ḫāne.

ecniḥa: cemʿ-i cenāḥdur ḳanadlar.

efrāz: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

efrūḫtī: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

efrūzed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

efzāyed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

efzūd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

efzūn-bīn: vaṣf-ı terkībīdür.

ekber: ism-i tafḍīldür.

el-ḥaylūletu ḥīle: fiʿl-i māżiy-i mechūl müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

el-maḳāli: lafẓan mecrūr mükāfātuñ mużāfun-ileyhisidür.

el-münteḳā: taḳdīren mecrūrdur.

enṣıṭū: emr-i ḥāżırdur cemʿ-i müẕekkerdür.

enbiyāyī: vāḳıʿdur iki yā ile ki mużāf degüldür maʿnā böyle olur ol ʿaẓīmü'l-ḳadr nebīlerdür.

endāḫt: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

endāzed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

eriḥ: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekker ifʿāl bābındandur.

esfārehū: hā bir miḳdār çekilmek gerekdür.

esteʿīẕu: fiʿl-i mużāriʿ-i maʿlūm nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

eşk-bār: vaṣf-ı terkībīdür.

eʿtecil: emr-i ḥāżırdur

evc-per: vaṣf-ı terkībī.

ezher: ism-i tafḍīldür.

F

fażūl: bunda fānuñ fetḥiyiledür kebīr.

fe innī: fā tefsīr içündür.

fe lāzillet: efʿāl-i nāḳıṣadan bir fiʿldür.

ferec: lafẓen mecrūr-ı mużāfun-ileyhdür.

fermā: emr-i ḥāżırdur.

fermān-ber: vaṣf-ı terkībī.

feryād-ḫʷāh: vaṣf-ı terkībīdür.

fe'sriḳ: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

fezā: emr-i ḥāżır ṣīġası üzre maṣdar olmaḳ cāyizdür.

fezāyed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekkerdür.

fe'zni: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

fī: ḥarf-i cārreden bir ḥarfdür.

fidā: ḳāfiyeden ötüri yā ile yazıldı.

fikend: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

finā: fānuñ kesriyle serāy ḳapusınuñ öñi.

firībed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

firistād: fiʿl-i māżī müfred-i ġāyibdür.

fişān: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

fişānd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

fişār: emr-i ḥāżırdur.

füsürdī: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

fütād: fiʿl-i māżī müfred-i ġāyibdür.

G

ġalaṭ-bīn: vaṣf-ı terkībīdür.

ġalaṭ-efken: vaṣf-ı terkībī.

ġālib: ism-i fāʿildür.

ġammāz: mübālaġa-i ism-i fāʿildür.

geh: gāhdan muḫaffefdür; vaḳt.

gerdān: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

gerdāned: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür

gerdem: fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

gerdend: kāf-ı Fārsīnüñ fetḥiyile olup şudend.

gerdī: kāf-ı Fārsīnüñ fetḥiyile bunda şevī.

gerdīd: emr-i ḥāżır cemʿ-i müẕekker-i ġāyibdür.

gerdiş: ism-i maṣdardur.

germī: ḥarāret anda olan yā maṣdar içündür.

geşt: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker ġāyibdür şud.

geştest: aṣlında geşte est taḳdīrindedür vezn içün elif sāḳıṭ olmışdur.

gez: kāf-ı Fārsī ve zā-yı ʿArabī ile ılġun didükleri ağaçdur.

gezed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

gezī: fiʿl-i mużāriʿ muḫāṭabdur.

ġırre: ġaynuñ kesriyile ġırīden.

gil: kāf-ı Fārsīnüñ kesriyle balçıḳ.

gil-ḫor: vaṣf-ı terkībīdür aña muttaṣıl olan yā ḫıṭāb içündür fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

gīr: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

gīred: fiʿl-i mużāriʿ ġāyibdür.

girift: fiʿl-i māżī müfred-i ġāyibdür.

girīḫt: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

girīz: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

girīzān: ṣıfat-ı müşebbehedür aña muttaṣıl olan yā hıṭāb içündür.

giyā: otlaḳ ki aṣlı giyāhdur vezn içün hā ḥaẕf olınmışdur baʿż maḥalde ḳāfiye içün ḥaẕf olınur.

gū: kāf-ı Fārsī ile emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

gufteş: żamīr-i ġāyib muṭribe rāciʿdür.

guft: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekkerdür; maṣdar-ı müraḫḫamdur evvelkisi māżī ve ṯānīsi emr-i ḥāżır ṣīġası üzre

gufte: ism-i mefʿūldür.

guftem: fiʿl-i māżiy-i mütekellim-i vaḥdedür.

guftemeş: żamīr-i ġāyib cāna rāciʿdür mīneḫasbem fiʿl-i nefy-i mütekellim-i vaḥdedür.

ġullī: yā vaḥdet içündür.

gūn: bu beytlerde gūneden muḫaffefdür.

gunced: kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyle fiʿl-i mużāriʿ-i ġāʾibdür guncīdenden müştaḳdur.

gūsāle: kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyile buzaġu.

gūş: mużāf degüldür.

gūy: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

gūyed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekkerdür aña muttaṣıl olan tā ḫıṭāb içündür.

gūyem: fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

güdāzed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

güm: kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyile olduġına göredür kāf-ı ʿArabīnüñ fetḥiyile olursa maʿnā böyle olur ey ḳavī vü ʿaẓīmü'l-ḳadr yār maḥv u nāḳıṣ gelmekde bulursun.

gümān-engīz: vaṣf-ı terkībīdür.

gümāşt: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

günc: żamm-ı kāf-ı Fārsī ile ṣıġmaḳ.

gürbeʾī: hemze vaḥdet içündür.

güstāḫ: kāf-ı Fārsīnüñ żammesiyile lāteklīf ve bīedeb.

güstāḫī: yā maṣdar içündür.

güsterān: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

güzeşt: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāʾibdür.

güzīd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

güzīn: emr-i ḥāżırdur müfred-i müẕekker.

H

hā: maḥallen mecrūr anuñ mużāfun-ileyhisidür ki ebyāta rāciʿdür; maḥallen menṣūb nālenüñ mefʿūlun-bih-i ṣarīḥidür; miḳdār içündür; zāʾiddür.

ḫaber-dih: vaṣf-ı terkībīdür.

ḫaberhā: cemʿ-i ḫaberdür.

ḥabīb: lafẓan merfūʿ anuñ ḫaberidür ve mużāfdur.

ḥaccām: müşeddeddür ammā bunda vezn içün muḫaffef oḳınur.

ḫᵛāceeş: eş żamīr-i ġāyibdür.

ḥācet-revā: vaṣf-ı terkībīdür.

ḫacil: ṣıfat-ı müşebbehedür.

ḫad: ḫā fetḥile oḳunmaḳ gerekdür ḳāfiye içün.

ḫᵛāh: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

ḫᵛāhed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

ḫᵛāhem: fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

ḫᵛāhī: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

ḫāk-bīz: vaṣf-ı terkībīdür.

Ḥaḳam: Ḥaḳḳ merā taḳdīrindedür.

Ḥaḳḳī: yā ḫıṭāb içündür.

ḫāmūş: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

ḫᵛān: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

ḫā'if: ism-i fāʿil müfred-i müẕekkerdür.

ḫaşmī: yā vaḥdet içündür ki ḫaşm bunda ẓahīr ü muʿīn.

ḫār-ḫᵛār: vaṣf-ı terkībīdür.

ḫar: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür

ḫāst: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

ḫaş: mużāfun-ileyh vāḳıʿ olmaḳ rūşendür.

ḫāṭıreş: żamīr-i ġāyib Ṣāliḥ peyġambere rāciʿ olmaḳ ziyāde rūşendür.

ḫāk-bīz: vaṣf-ı terkībīdür ḫāk eleyici.

hākeẕā: ism-i işāretdür.

ḥakīmek: olan taṣġīr-i kāfī taḥḳīr içündür.

ḥālī: yā vaḥdet içündür.

ḥāll: yaʿnī lāmuñ teşdīdiyiledür.

ḫāmuş: emr-i ḥāżır istiʿmāl olınur maḥalline göre.

ḫande: ber lafẓı ile istiʿmāl olınsa temesḫur.

ḫandeeş: olan żamīr-i ġāyib enāra rāciʿdür.

ḫar: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür ṣatun al.

ḫār-çīn: vaṣf-ı terkībīdür.

ḫar gūş: tecnīs-i mürekkebdür.

ḫargūş: müfreddür mıṣrāʿ-ı ṯānīde olan ḫar gūş mürekkebdür.

ḫᵛāst: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekkerdür; fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür

ḫāstend: fiʿl-i māżī cemʿ-i müẕekker-i ġāyibdür.

ḫaş: mużāfun-ileyh vāḳıʿ olmaḳ rūşendür.

ḫaş: ḫā fetḥile oḳınmaḳ gerekdür āteşe ḳāfiye içün.

ḫaşem: ḫā fetḥile oḳunmaḳ gerekdür ḳāfiye içün.

ḫaşest: ḳāfiye içün ḫā fetḥile oḳınmaḳ gerekdür.

ḫaşm: ḫānuñ fetḥiyile fuṣaḥā dilindedür.

ḫaşm-ı ū: olan żamīr-i ġāyib ki andan murād velīdür.

ḥaysu: maḥallen mecrūrdur ilā ile o daḫı ṣāʿidene müteʿallikdur.

hemīgerded: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müzekker-i ġāyibdür.

her gūn: her gūne idi ki hā ḥazf olındı ki nevʿ.

hest: hā zāyiddür ki ārzū-yı kūdekānest taḳdīrindedür buña hest-i mürekkebī dirler anda olan hā nefs-i kelimeden olduġı içün.

hestī: müşebbeh.

ḫırāş: emr-i ḥāżır müfred-i müzekker-i ġāyibdür.

hīç hīç: bunda ziyāde maḳbūl.

ḥikmet-ṭaleb: vaṣf-ı terkībīdür.

hil: emr-i ḥāżırdur.

ḫīz: emr-i ḥāżır müfred-i müzekker-i ġāyibdür.

ḫīzed: fiʿl-i mużāriʿ-i müfred.

ḫışm: ḫānuñ kesriyile ʿavāmm dilindedür.

ḫīre-revend: vaṣf-ı terkībī-yi cemʿ olup ḫīre yürüyicilerdür olmaḳ cāyizdür.

ḫod: lafẓı maḥalline göre müfred ve teṣniye ve cemʿ istiʿmāl olınur.

ḫʿor: yimek ḫʿorda ḫā fetḥile oḳınmaḳ gerekdür ḳāfiye içün; ḫor emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür

ḫordend: fiʿl-i māżiy-i teṣniyedür.

ḫorīd: fiʿl-i mużāriʿ cemʿ-i müzekker-i muḫāṭabdur.

Hū: ḫaberīdür.

ḫulḳ-sūz: vaṣf-ı terkībīdür.

ḥumeyr: müʾenneṣ-i ḥaḳīḳīdür.

ḫūn-āşām: vaṣf-ı terkībīdür müfred-i müzekker.

ḫūn-rīz: vaṣf-ı terkībī olur.

ḫūt: tā ḥıṭāb içündür ḫū aṣlında ḥūydur ki yā ḥazf olınmışdur.

I

ʿışḳ-āmīz-rev: vaṣf-ı terkībīdür.

ʿıyāl: kesr-i ʿaynıla cemʿ-i ʿıyeldür.

İ

ibşirū: emr-i ḥāżır cemʿ-i müzekkerdür.

ihbiṭū: emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür **ihdi:** emr-i ḥāżır müfred-i müzekkerdür.

ilā: ḥarf-i cerdür; ḥurūf-ı cārreden bir ḥarfdür.

İlāhī: yā nisbet içündür.

illā: ḥarf-i istiṣnādur.

ʿilletī: yā nisbet içündür ki marīż.

in: ḥarf-i müşebbehe-i bi'l-fiʿl; ḥarf-i şarṭdur; īn kelimesinüñ teʾkīdi maʿnānuñ taḥḳīḳ u teʾyīdi içündür.

in taġib: fiʿl-i mużāriʿ ṣülāṣī mücerred müfred-i müzekker-i muḫāṭabdur ki fāʿili taḥtında müstetir entedür.

innī: inn ḥarf-i müşebbehe maḥallen menṣūb innenüñ ismidür.

inşaḳḳ: fiʿl-i māżī el-ḳameru anuñ fāʿilidür.

İstād: fiʿl-i māżīdür.

istāregān: elif zāyiddür.

İsted: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

istiḳāmet: istifʿāl bābından maṣdar-ı ġayr-ı mīmīdür.

istīze: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

iştāftend: hemze vezn içün ziyāde olınmışdur.

iʿtimād: ḳāfiye içün elif yāya ḳalb olındı

İvān: hemzenüñ kesriyile lafẓ-ı ʿArabīdür ki eyvāndan muʿarrebdür bunda evvel evlādur.

iẕ: lafẓı bunda taʿlīl içündür.

K

ḳabā: başı yuḳaru ḳonsa beḳā olur beḳānuñ başı aşaġa ḳonsa ḳabā olur.

ḳad redā: cümlesi maḥallen merfūʿ anuñ ḫaberidü.

kāf: taṣġīr içündür.

ḳafes: sīnile Fārsīdür ḳafeṣ ṣādıla ʿArabīdür ki anuñ muʿarrebidür.

kāmilī: yā vaḥdet içündür

kār-kun: vaṣf-ı terkībī müfred-i müẕekkerdür.

kār-zār: mürekkebdür kār ve zārdan baʿż-ı nüsaḫda meṣāfdan ṣoñra vāv-ı ʿāṭıfa yoḳdur maʿnā böyle olur çoḳ ceng ü ḳıtāl ṣaflarında şīr gibi oldum.

kāst: kāsten maṣdar-ı muraḫḫamdur.

kāstīm: fiʿl-i māżī nefs-i mütekellim-i maʿa'l-ġayrdur.

kāştī: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

kej: kāf-ı ʿArabīnüñ fetḥiyile egri.

kej-ḫᵛān: vaṣf-ı terkībī-yi müfred-i müẕekkerdür.

kej-beyān: vaṣf-ı terkībīdür.

kellimī: emr-i ḥāżır müfred-i mü'enneẕ-i ḥāżıradur.

kem: kāf-ı ʿArabīnüñ fetḥiyile nāḳıs.

kem-yāb: vaṣf-ı terkībīdür.

kened: mıṣrāʿ-ı evvelde keneddür kāf-ı ʿArabīnüñ fetḥiyile mıṣrāʿ-ı ẕānīde kuneddür kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyile.

ker: kāf-ı ʿArabīnüñ fetḥasıyıla ṣaġır.

ker: nīstīde ker kāf-ı ʿArabīnüñ fetḥasıyıladur ki ṣaġır.

kerd: fiʿl-i māżī ṣīġasında maṣdar-ı muraḫḫamdur; müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

kerdem: fiʿl-i māżī nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

keşed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

keşīd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

keşīden: maṣdardur çekmek.

keşiş: çekiş ism-i maṣdardur.

keşşāf: mübālaġa ile ism-i fāʿildür.

key: ḥurūf-ı nevāṣıbdan bir ḥarfdür.

ḳıyāsekhā: olan kāf-ı taṣġīr taḥḳīr içündür.

ki: cüz taḳdīrindedür.

kīmiyā-sāz: vaṣf-ı terkībīdür.

kīne-keş: vaṣf-ı terkībīdür.

kird: kāf-ı ʿArabīnüñ kesriyile fiʿl.

kiş: olan żamīr-i ġāyib maʿnāya rāciʿdür ki maʿnāda cān biledür.

k'ū: kāf-ı ʿArabīyile ki o taḳdīrindedür.

ḳudve: ḳāfuñ żammı ve kesri ile muḳtedā.

kuh: kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyile ṭaġ.

kullu:lafẓan merfūʿ mübtedādur ki sırra mużāfdur.

kun: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekker.

kunī: fiʿl-i mużāriʿ muḫāṭabdur.

kuned: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür; fiʿl-i mużāriʿ-i maʿlūm müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

kuneş: kun emr-i ḥāżır-ı müfreddür.

kunīm: fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

ḳūr: ḳāfuñ żammesiyile ḳoñır ve mor reng.

Ḳur'ān-peẕīr: vaṣf-ı terkībīdür.

künc: kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyile bucaḳ.

küşed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

küşte: maḳtūl ki kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyiledür kāf-ı Fārsīnüñ fetḥasıyıla ölmiş olmaḳ maḥalden baʿīddür.

L

lā: teʾkīd içündür; nefy-i cins içündür.

lāyelīḳ: fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i ġāʾibdür.

lāyeştehī: fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i ġāʾibdür.

lāyuldaġu: fiʿl-i nefy-i mechūl müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

lātesud: fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur fāʿili taḥtında müstetirdür ki enedür.

lātukellif: nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur bāb-ı tefʿīlden ki kellefe yükellifu teklīfendür.

lātumārī: fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

lātuziġ: nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

lāzāle: efʿāl-i nāḳıṣadan bir fiʿldür mevḳiʿ-i duʿāda vāḳıʿ olduġıçün emr-i ġāʾib.

lehu: cārr ve mecrūr maḥallen merfūʿ-ı muḳaddem ḫaberdür neseb mübtedādur.

leʾin: lām teʾkīd içündür.

lemyentehi: caḥd-ı muṭlaḳ müfred-i müẕekker ġāyibdür.

lememut: caḥd-ı muṭlaḳ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

lerzānīdī: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

M

mā: mevṣūl içündür; nefy içün gelür.

maġlūb: ism-i mefʿūldür.

maḥcūb: ism-i mefʿūldür.

maḥdūd: ism-i mefʿūldür.

maḫlaṣ: maṣdar-ı mīmī olup ḫalāṣ olmaḳ cāyizdür ve ism-i mekān olup ḫalāṣ bulacaḳ mekān olmaḳ cāyizdür egerçi beytde vāḳıʿ olan maṣdar-ı mīmīdür.

maḫliṣ: ism-i mekāndur ḫalāṣ bulacaḳ mekān.

maḥrūm: ism-i mefʿūldür.

mālīd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

māl māl: mālāmāldan muḫaffefdür.

mān: nefs-i mütekellim-i vaḥde içün olan mīmüñ cemʿidür ki mefʿūl içündür.

mānd: fiʿl-i māżī müfred-i ġā'ibdür; fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i gaybidür.

māned: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür beñzer.

mānedeş: żamīr-i ġāyib.

maʿnīt: olan tā ḫıṭāb içündür.

mebā: bunda mebāddan muḫaffefdür.

mebāş: nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

mebend: nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

meber: nehy-i ḥāżırdur müfred-i müẕekker.

meceh: nehy-i ḥāżırdur cīmüñ fetḥiyile.

mecū: nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

medān: nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

medār: nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

medih: nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

meendīş: nehy-i ḥāzır müfred-i müẕekkerdür.

megīr: nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

megū: nehy-i ḥāżırdur müfred-i müẕekker.

megüẕerān: nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

meḫʿān: nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

meḫor: ḫā fetḥile oḳunmaḳ gerekdür ḳāfiyeden ötüri.

meḫusb: nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

megīr: nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

megū: nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

meḫʿān: nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

meken: nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

mekun: nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

meküş: nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

melünd: nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

mendīş: aṣlında meyendīşdür ki vezn içün yā-yı ūlā sāḳıṭ olmışdur.

menih: nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

meper: nehy-i ḥāżır-ı müfred-i müẕekkerdür.

mepindār: nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

mepūşān: nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

mer: lafẓı zāyiddür.

merān: nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

merdekīst: olan kāf-ı taşġīr taḥḳīr içündür.

merem: nehy-i ḥāżır-ı müfreddür remīdenden.

merencān: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

merev: nehy-i ḥāżırdur; müfred-i müẕekkerdür

merġzār: gibi mīmüñ fetḥasıyıla ki sebzezār.

merīz: nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

mer merā: mer zāyid olmaḳ rūşendür zīrā merā baña maʿnāsınadur meger benüm içün maʿnā virile.

mer verā: mer lafẓı zāyiddür.

mesāz: nehy-i ḥāzırdur

meşūb: ism-i mefʿūldür ḳarışmış.

meşev: nehy-i ḥāżırdur.

meşevīd: nehy-i ḥāżır cemʿdür.

meşinev: nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

meters: nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

meyā: nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

meyār: nehy-i ḥāżır müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

mezen: nehy-i ḥāżırdur müfred-i müẕekker.

mīdān: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

mīdānī: fiʿl-i mużāriʿ-i muḫāṭabdur.

mīdār: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

mīdehed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

mīderrübūd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

mīdeved: ki devīdenden fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

mīdevīd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekkerdür.

miftāḥ: lafẓen merfūʿ anuñ ḫaberidür ki ferece mużāfdur.

mīgerdem: fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

mīgīrī: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

mīgüşūd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i mechūl-i ġāyibdür.

mīḫor: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

mīkened: kāf-ı ʿArabīnüñ fetḥiyile fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

mīkenī: kāf-ı ʿArabī fetḥiyile fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

mīkeşed: kāfuñ fetḥiyile çeker rūşendür.

mīkudāḫt: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

mīkuned: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür;

mīkunī: fiʿl-i mużāriʿ-i maʿlūm müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

mimmā: aṣlında min-mā idi nūn mīme ḳalb olup mīm mīm içine idġām olınup mimmā oldı.

min: ḥarf-i cārreden bir ḥarfdür.

mīnedāned: fiʿl-i nefy-i müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

mīnegīred: fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

mīniger: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

minnā: min ḥarf-i cer ve nā maḥallen mecrūr min ile müteʿalliḳdur.

mīnümāyed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür; fiʿl-i mużāriʿ-i mechūl müfred-i müẕekker-i ġāyibdür

mīnümāyed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekkerdür.

mīnümūd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

mīpezī: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

mīpeẕīrī: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

mīrehend: fiʿl-i mużāriʿ-i maʿlūm cemʿ-i müẕekker-i ġāyibdür.

mīrev: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

mīreved: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

mīrehānī: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

Mirrīḫ: mīmüñ kesriyile felek-i sādisde bir kevkebüñ ismidür.

Mirrīḫī: yā nisbet içündür.

mīrübūd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

mīsirişt: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

mīsütūd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekkerdür.

mīzayid: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

mīzed: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

mīzenī: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

mīzenīm: fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i maʿa'l-ġayrdur.

mīzeyem: fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

muʿallim: ism-i fāʿil müfred-i müẕekkerdür.

muʿcize-baḫş: vaṣf-ı terkībīdür.

muġīş: ism-i fāʿildür.

muḫbir: ism-i fāʿil müfred-i müẕekkerdür ifʿāl bābından.

muḥīṭ: ism-i fāʿildür

muḫliş: ism-i fāʿil müfred-i müẕekkerdür.

muḥterez: ism-i mefʿūl müfred-i müẕekkerdür.

mukāfātu: lafẓen merfūʿ fāʿilidür.

mū-künān: vaṣf-ı terkībīdür.

muḳteżī: ism-i fāʿil müfred-i müẕekkerdür.

munḳaṭıʿ: ism-i fāʿildür şud fiʿl-i māżī müfred-i ġāyibdür.

murġ-gīr: vaṣf-ı terkībīdür.

murġzār: mīmüñ żammesiyile ḳuş çoḳ olan maḥaldür līkin sebzezār istiʿmāl olınur.

musteşār: ism-i mefʿūldür.

mū-şikāfān: vaṣf-ı terkībīdür.

mutābaʿat: maṣdardur, müfāʿale bābından.

muʾtemen: ism-i mefʿūldür.

muṭḥaf: ism-i fāʿil olmaḳ cāyizdür tuḥfe iledici maʿnāsına.

muṭrib: ism-i fāʿildür.

muẓhir: ism-i fāʿil müfred-i müẕekkerdür ifʿāl bābından.

mużırr: ism-i fāʿil müfred-i müẕekkerdür.

mübdel: ifʿāl bābından bunda maṣdar-ı mīmīdür līkin ism-i mefʿūli ve ism-i zemānı ve ism-i mekānı hem bu vezn üzredür.

Mübdiʿ: ism-i fāʿildür.

müctebā: ism-i mefʿūldür iftiʿāl bābından ki māżī ve mużāriʿi böyledür

mültemis: ism-i fāʿildür.

mümtāz: ism-i mefʿūldür.

mü'min-sūz: vaṣf-ı terkībīdür.

münādā: dālüñ fetḥiyile maṣdar-ı mīmīdür müfāʿale bābından ism-i fāʿil olmaġa imkān yoḳdur.

münādī: maṣdar-ı mīmī olmaḳ rūşendür.

münbasıṭ: ism-i fāʿil müfred-i müẕekker.

münḳalib: ism-i fāʿildür infiʿāl bābından.

münḳalib-rev: vaṣf-ı terkībī-yi müfred-i müẕekkerdür.

münkir: ism-i fāʿil müfred-i müẕekkerdür.

müntesib: ism-i fāʿildür.

mürd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

mürde: ism-i mefʿūl müfred-i müẕekkerdür.

mürselu: lām bir miḳdār çekilür.

mürteddī: olan yā ḫıṭāb içündür; ism-i fāʿil müfred-i müẕekkerdür.

müstaḥīl: ism-i fāʿil müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

müstecīr: ism-i fāʿildür.

müşfiḳ: ifʿāl bābından ism-i fāʿildür aña muttaṣıl olan ter lafẓı edāt-ı tafḍīldür

müştehī: ism-i fāʿildür.

müştehir: ism-i fāʿildür līkin bunda ḳāfiye içün hānuñ fetḥiyile oḳunur.

müttaḳī: ṣāliḥ ism-i fāʿil-i müfred-i müẕekkerdür.

N

nā: maḥallen mecrūr mużāfun-ileyhdür.

Naṣrānī-güdāz: vaṣf-ı terkībīdür Naṣrānī eridici.

nāle: fiʿl-i māżiy-i maʿlūm müfred-i müẕekker-i ġāyib.

nām-dār: vaṣf-ı terkībīdür.

Naṣrānī-güdāz: vaṣf-ı terkībīdür

nāyed: fiʿl-i nefydür.

nāyib: ism-i fāʿildür.

nebāşed: fiʿl-i nefy-i müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

nebāşī: fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

nebūdī: caḥd-ı muṭlaḳ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

nebürd: caḥd-ı muṭlaḳ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

nebürrem: fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

nedānī: maʿnā-yı istifhāmī vardur.

nedāred: fiʿl-i nefy müfred-i ġāyibdür; fiʿl-i nefydür.

nedārī: fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

neefrūzed: fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

negerded: fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i ġāyibdür neşeved maʿnāsına.

negunced: fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

negüẕerī: fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

neḫᵛāhem: fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

neḫᵛāned: fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

nehed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

neḫusbed: fiʿl-i nefy-i müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

nek: īnekden muḫaffefdür işte ḳurāża zer ḫurdesi līkin bunda murād dīnārdur.

nekerd: caḥd-ı muṭlaḳ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

nelaġzed: fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

nemāned: fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

nemānd: caḥd-ı muṭlaḳdur müfred-i müẕekker-i ġāyib.

nemīrem: fiʿl-i nefy nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

nemīsūzī: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

Nemrūd: nūnuñ żammıyıladur murād budur ki şīrden murād ki nefs-i emmāredür.

nereftī: caḥd-ı muṭlaḳ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

nerest: caḥd-ı muṭlaḳ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

nerūyīd: caḥd-ı muṭlaḳ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

neşināḫtī: caḥd-ı muṭlaḳ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

neşineved: fiʿl-i nefydür müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

neşud: caḥd-ı muṭlaḳ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

netābed: fiʿl-i nefy müfred-i müẕekkerdür.

netāned: fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i ġāyibdür netüvāned.

neveştem: nūn ve vāvuñ fetḥasıyıla fiʿl-i māżī nefs-i mütekellim-i vaḥdedür ṭayy eyledüm.

neyābed: fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

neyāred: fiʿl-i nefy müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

neyāyed: fiʿl-i nefy-i müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

nezād: caḥd-ı muṭlaḳ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

nī: nefydür beyt-i sābıḳuñ mażmūnı içün.

nigārī: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

niger: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

nih: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

nihād: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

nişān: ṯānī emr-i ḥāżırdur nişāndenden.

nişānd: fiʿl-i māżī müfredi müẕekker-i ġāʾibdür.

nişest: fiʿl-i māżiy-i maʿlūm müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

nişīn: emr-i ḥāżırdur müfred-i müẕekker.

nīş-cū: vaṣf-ı terkībīdür.

niʿme: fiʿl-i medḥdür.

nuhuft: bunda fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

nūr-bīn: vaṣf-ı terkībīdür.

nūşīdeʾī: hemze ḫıṭāb içündür.

Nübī: nūnuñ żammı ve bānuñ kesri ile Ḳurʾān-ı ʿaẓīm.

nümāyed: vech-i evvele göre fiʿl-i mużāriʿ-i maʿlūm müfred-i müẕekker-i ġāyibdür vech-i ṯānīye göre fiʿl-i mużāriʿ-i mechūl müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

nümūd: fiʿl-i māżiy-i mechūl müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

P

pāy-dār: vaṣf-ı terkībīdür ki bunda bāḳī.

pāyed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekkerdür.

pāyende: ism-i fāʿildür.

pedīd: bā-yı Fārsī ile ẓāhir.

pence-zen: vaṣf-ı terkībī müfred-i müẕekkerdür.

perestī: fiʿl-i mużāriʿ.

perrende: ism-i fāʿil müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

pervered: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

peyġam-ber: vaṣf-ı terkībīdür.

peyġām-berī: yā maṣdar u nisbet içün olmaḳ cāyizdür.

peyvest: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

pezī: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

peẕruft: fiʿl-i māżiy-i maʿlūm müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

pīçīd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür ṣarıldı ve ṭolaşdı ve ḳurıldı.

pindārī: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

pindāşt: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

pīrehen: pīrāhān vezn içündür.

pūşed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

pūz: bā-yı Fārsīnüñ żammesi ile ve zā-yı ʿArabīnüñ sükūnıyıla dehān.

pūz-bendī: yā maṣdar içündür pūz-bende mensūb düzdi ol gūsāleyi bu vech üzre yā nisbet içündür.

pūzīne-ṭabʿ: vaṣf-ı terkībīdür.

R

rāh-dān: vaṣf-ı terkībīdür.

raḥmeteş: olan ẓamīr-i ġāyib ḥażret-i Mūsāya ve ebre rāciʿ olmaḳ mümkindür.

rān: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

rānd: fiʿl-i māżiy-i maʿlūm müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

redā: fiʿl-i māżī-i maʿlūm ṣülāṣī mücerred müfred-i müẕekker-i ġāʾibdür.

redd: bunda maṣdar-ı bi-maʿniyyi'l-mefʿūldür.

reft: fiʿl-i māżīdür.

reft: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

reh: emr-i ḥāżırdur; emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

rehān: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

reh-ber: vaṣf-ı terkībidür.

rehīd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekkerdür.

reh-zen: vaṣf-ı terkībīdür.

reh-zenān: vaṣf-ı terkībī-yi cemʿdür.

reme: hā-yı ġayr-ı melfūẓa ile süri.

remed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

remīd: fiʿl-i māżīdür.

rencūrī. yāʾ-i maṣdariyye ile maraż.

rencuvānd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāʾibdür.

resen-tābān: vaṣf-ı terkībīdür.

resī: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

resīd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

rest: rānuñ fetḥiyile fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür restenden ki.

restem: rānuñ fetḥiyile fiʿl-i māżī nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

rev: emr-i ḥāżırdur müfred-i müẕekker.

reved: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

revā: istifhām-ı inkārī maʿnāsı vardur.

reved: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i ġāyibdür ki reftenden müştaḳdur.

revend: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekkerdür.

revī: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

revīd: emr-i ḥāżır cemʿ-i müẕekkerdür.

reʾy-zen: vaṣf-ı terkībīdür.

rīḫt: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

rīḫtī: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

rīz:emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

rīzende: ism-i fāʿil müfred-i müẕekkerdür.

rūḥ: müʾenneṯ-i semāʿīdür.

rust: rānuñ żammesiyile fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker ġāyibdür.

rūşenī: olan yā maṣdar içündür.

rūy: mużāf olmaḳ maḥalle münāsib degüldür.

rūyāned: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

rūz-efrūz: vaṣf-ı terkībīdür.

rūzeʾ: olan hā miḳdār içündür ve hemze-i vaḥdet maʿnāsını ifāde eyler.

S

ṣabır: bānuñ kesriyile lafẓ-ı ʿArabīdür ki bir acı otuñ ismidür līkin zebān-ı Fārsīde bānuñ sükūnıyıla istiʿmāl olınur.

ṣābir: ism-i fāʿil müfred-i müẕekkerdür.

ṣāḥib: dile mużāfdur.

saḫt: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

sāḫtī: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

ṣāʿid: ism-i fāʿil müfred-i müẕekkerdür.

ṣāʿiden: lafẓen menṣūb ḥāldür.

ṣalāt: fetḥile mebnī anuñ ismidür.

sāzed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

sebeb-sūz: vaṣf-ı terkībīdür.

serber: iken ʿavāmm taḥrīf idüp sereber dir ki bunuñ üzerinde olan cüzvī yükdür ki ʿArab aña ʿalāve dir.

ser-keş: vaṣf-ı terkībīdür.

sırr: lafẓan mecrūr kullunuñ mużāfun-ileyhisidür.

sipār: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

sipārem: fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

sitāyem: fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

sited: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

sitīz: bunda ṣūret-i emr-i ḥāżırda maṣdardur.

sūd: cemʿ-i esveddür; mużāfdur bu maʿnā laṭīf degüldür.

sūdāger: bāyiʿ u müşterī anda olan elif ve nūn cemʿ-i edātdur.

ṣuḥbet-cūy: vaṣf-ı terkībīdür.

sūḫtī: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

ṣumme: ḥurūf-ı ʿāṭıfadan bir ḥarfdür.

ṣūreteş: żamīr-i ġāyib naḳş-ı büte rāciʿdür.

ṣūret-perest: vaṣf-ı terkībīdür.

sūzed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

sūziş: ism-i maṣdardur.

sünnetī: yā vaḥdet içündür.

sürʿat-engīz: vaṣf-ı terkībīdür.

Ş

şāh: murād bunda Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür anda olan yā vaḥdet içündür.

şāʿa: cümlesi maḥallen merfūʿ ḫaberidür.

şāʿa: fiʿl-i māżī maʿlūm müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

şell: şīnüñ fetḥiyile ḳolaḳ(sız).

şems: müʾenneṯ-i ġayr-ı ḥaḳīḳīdür.

şerm-işken: vaṣf-ı terkībīdür.

şev: emr-i ḥāżırdur müfred-i müẕekker.

şevī: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

şeved: fiʿl-i mużāriʿ-i ġāyibdür; fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

şigerf: kāf-ı Fārsī ile bunda ʿaẓīm.

şikāft: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāʾibdür.

şikest: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür; bunda māżī ṣīġasında maṣdar-ı muraḫḫamdur şikesten maʿnāsınadur.

şīn: żamīr-i mefʿūldür Zeyde rāciʿdür.

şīn: vezn içün sākin oḳınur.**şinās:** emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

şinās: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

şināsed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

şinev: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

şīr: mużāfdur.

şīr-āferīn: vaṣf-ı terkībīdür.

şīr-endāz: vaṣf-ı terkībīdür.

şīr-ḫᵛāh: vaṣf-ı terkībīdür.

şisten: oturmaḳ ki aṣlı nişestendür ki vezn içün nūn ḥaẕf olınmışdur.

şitāft: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

şud: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

şudī: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur; yā ḥikāyet-i ḥāl-i māżiyye içündür.

şudend: fiʿl-i māżī cemʿ-i müẕekker-i ġāyibdür.

şūm-reʾy: vaṣf-ı terkībīdür.

şükr: ḳudrete mużāfdur.

şükr-gūy: vaṣf-ı terkībīdür.

şümürd: fiʿl-i māżiy-i maʿlūm müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

şünūd: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

T

tā: ḫıṭāb içündür.

tābiş: ism-i maṣdardur.

tāftem: fiʿl-i māżī nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

taḥrīż: maṣdar-ı ġayr-ı mīmīdür bāb-ı tefʿīlden.

tāḫtī: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

ṭaleb: emr-i ḥāżırdur; emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür ṭalebīdenden ki buña maṣdar-ı maʿmūlī dirler.

tamʿ: mīm sākin oḳunmaḳ gerekdür.

tān: ḫıṭāb içün olan tā lafẓınuñ cemʿidür ki siz.

taḳlīd: bāb-ı tefʿīlden maṣdar-ı ġayr-ı mīmīdür.

ṭapīd: fiʿl-i māżiydür.

tāse-gīr. vaṣf-ı terkībīdür.

taʿruc: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müʾenneṯ-i ġāyibedür.

ṭavf: murād bunda ṭavāf-ı Kaʿbe olmaḳ maḥalle münāsib ü rūşendür ṭavfīde yā ḫıṭāb içün.

ṭavfī: yā tenkīr ve yā sebeb içündür.

tāz: emr-i ḥāżır ṣūretinde maṣdardur ki tāḫten.

tedullu: fiʿl-i mużāriʿ-i maʿlūm müfred-i müʾenneṯ-i ġāʾibedür bāb-ı evvelden fāʿili

taḥtında müstetir hiyedür ki cürʿaya rāciʿdür.

teft: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

tek: emr-i ḥāżır ṣūretinde maṣdarlardur.

teḳabbele: fiʿl-i māżīdür.

tekellef: bāb-ı tefeʿʿülden fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāʾibdür.

temme: fiʿl-i māżiy-i maʿlūm ṣülāṣī mücerred müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

tenend: fiʿl-i mużāriʿ cemʿ-i müẕekker-i ġāyibdür.

teʾlifū: ki müfred-i müʾenneṯ-i ġāyibedür.

teʾtī: aṣlında teʾtiyu idi yā üzerine żamme ṣaḳīl żamme ḥaẕf olınup yā sākin ḳalup teʾtī oldı.

tercīḥ: bāb-ı tefʿīlden maṣdardur.

tersem: fiʿl-i mużāriʿ nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

terteḳī: fiʿl-i mużāriʿ-i maʿlūm müfred-i mü'enneṯ-i ġāyibedür.

tevbe-perest: vaṣf-ı terkībīdür.

tezūlu: fiʿl-i mużāriʿ-i müfred-i mü'enneṯ-i ġāyibedür.

tirāş: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

tīr-endāz: vaṣf-ı terkībīdür.

tīz-rev: vaṣf-ı terkībīdür.

tū: lafẓını bir miḳdār çekmek lāzımdur çārsūya ḳāfiye vāḳıʿ oldıġıçün.

ṭūmārī: yā vaḥdet içündür.

ṭūṭī'ī: hemze vaḥdet içündür.

ṭūṭiyek: kāf taṣġīr-i şefeḳat içün olmaḳ rūşendür.

tūyī: bir yā ḫıṭāb içündür.

ṭuyūr: cemʿ-i ṭayrdur ki murġ.

U

ufārıḳ: müfāʿale bābından nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

ūftād: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekkerdür.

uṭlubū: emr-i ḥāżır cemʿ-i müẕekkerdür.

ʿuẕr-ḫᵛāh: vaṣf-ı terkībīdür.

Ü

üftāde'ī: hemze ḫıṭāb içündür.

V

vāḥidin: lafẓan mecrūr ṣıfatıdur.

vāḳıfī: yā ḫıṭāb içündür.

vār: edāt-ı teşbīhdür.

vāv: maḥallen merfūʿ anuñ fāʿilidür.

vefā-endīş: vaṣf-ı terkībī-yi müfred-i müẕekkerdür.

vezīrek: kāf taṣġīr-i taḥḳīr içündür.

vīrānī: yā maṣdar içündür.

Y

yā: maṣdar içündür; maḥallen menṣūb ismidür; maḥallen menṣūb mefʿūlun-bih ṣarīḥidür; nisbet içündür; ḫıṭāb içündür.

yābed: fiʿl-i mużāriʿ ġāyibdür.

yābī: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

yāft: maṣdar-ı muraḫḫamdur; fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

yāftem: fiʿl-i māżī nefs-i mütekellim-i vaḥdedür.

yaʿterifūn: fiʿl-i mużāriʿ-i ṯülāṯī mezīdün-fīh cemʿ-i müẕekker-i ġā'ibdür.

yā-yı Rūmī: hem nisbet içündür.

yā-yı Zengī: nisbet içündür.

ye'kulūne: fiʿl-i mużāriʿ cemʿ-i müẕekker-i ġāyibdür.

yemūt: fiʿl-i mużāriʿ ġāyibdür ölür.

yenāle: lafẓan menṣūb key ile fiʿl-i mużāriʿ-i maʿlūm müfred-i müẕekker-i ġāyibdür irişür el-ʿabdu lafẓan merfūʿ anuñ fāʿilidür.

yerḳub: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

yerşud: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

yeşribūne: fiʿl-i mużāriʿ cemʿ-i müẕekker-i ġāyibdür.

yulcī: fiʿl-i mużāriʿ-i ġāyibdür.

yulcīnā: yulcī ifʿāl bābından fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür fāʿili taḥtında müstetir huvedür.

Z

żāḳa: fiʿl-i māżī-i maʿlūm ṣülāṣī mücerred müfred-i müẕekker-i ġāʾibdür.

ẕāke: maḥallen mecrūr anuñ mużāfun-ileyhisidür.

zāyed: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i ġāyibdür; fiʿl-i mużāriʿ ġāyibdür.

żāyiʿ: ism-i fāʿildür.

zed: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

zen: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür.

zencīr-sāz: vaṣf-ı terkībī-yi müfreddür.

zened: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekkerdür.

zenī: fiʿl-i mużāriʿ müfred-i müẕekker-i muḫāṭabdur.

zenīd: fiʿl-i mużāriʿ cemʿ-i müẕekkerdür.

zer-şümür: vaṣf-ı terkībīdür.

żıʿfu: lafẓen merfūʿ ḫaberdür.

ẕī: lafẓan mecrūrdur.

ziabdāl bīşīm: taḳdīrindedür.

zū: bunda zūddan muḫaffefdür ki tīz.

ẓulm-sāz: vaṣf-ı terkībīdür.

ẓulmet-sūz: vaṣf-ı terkībīdür.

4.3. Metin İçi Anlamlar Sözlüğü

A

āb-cū: ābdan murād nūr-ı İlāhīdür.

āb: maḳṣūd feyż-i İlāhīdür.

abdāl: evliyāʾullāh maʿnāsına.

ʿabd-i żaʿīf: ḥażret-i Mevlānādur.

ʿAbdullāh: ḥażret-i Resūldür ṣallallāhu ʿaleyhi ve selem.

āb-ı ṣāfī: nūr-ı İlāhī olmaḳ hem-laṭīfdür; murād rūḥ.

āb-ı ḥayāt: şebde olan ṭāʿat u ʿibādetdür.

āb-ı ḥayāt: ʿamel-i ṣāliḥdür.

āb-ı ḥayvānī: ḥażret-i Yūsufdur.

āb-ı īn ḫum: ābdan murād rūḥdur ḫumdan murād tendür.

āb-ı ṭahūr: Ḫudāy taʿālānuñ ʿināyet ü tevfīḳ-ı bīnaẓīridür.

āb u gil: murād vücūd-ı insāndur.

ādem: ẕikrü'l-aṣl ve irādetü'l-ferʿ ḳabīlindendür.

ad-hezārān: nīzeye göredür Firʿavna göre degüldür.

ad-hezārān nīk ü bed: murād ḫūb u maʿḳūl efkār ve zişt ü nāmaʿḳūl efkārdur.

ʿadl: ḥażret-i Ḥaḳḳ.

ʿadū: şīrdür ve an nefs-i emmāredür.

āftāb: murād ḥażret-i Ḫudādur; murād āftāb-ı ḥaḳīḳīdür; murād rūḥ āftābıdur felek āftābı degüldür.

āftāb-ı ḥilm: ḥażret-i Resūldür.

āftāb-ı enver: ḥażret-i Ḫudādur.

āftāb-ı maʿnevī: ḥażret-i Ḥaḳḳ olmaḳ rūşendür; sālikden olmışdur līkin maḥalle münāsib degüldür.

āhen: çaḳmaḳ kendüsidür.

āhen: ḳalbdür ki āyine-yi Ḫudāy-nümādur.

Aḥmed: murād Seyyidü'l-kevneyndür; ḥażret-i Resūldür.

aḥrār: cemʿ-i ḥürdür āzād maʿnāsına murād ʿalāyıḳ-ı nefsāniyyeden āzād olanlardur.

aḫterān-ı evvel: esmā vü ṣıfātdur ki felek-i İlāhīde ṯābitlerdür.

aḫter: aṣḥāb-ı Resūldür ʿaleyhi's-selām.

āhū: geyik maʿnāsınadur baʿż maḥalde ʿayb maʿnāsına gelür.

ʿāḳil: bende-yi ḫāṣdur.

ʿaḳl: ʿaḳl-ı maʿāşdur; ʿaḳl-ı rūḥānī.

ʿaḳl-ı cüzʾī: ʿaḳl-ı maʿāşdur; ehl-i ẓāhirüñ ʿaḳlıdur

ʿaḳl-ı küll-i hūşmend: enbiyā vü evliyādur.

āl: ehl-i īmāndur.

āl-i Ḥaḳ: enbiyā ve melāyikedür.

ʿālem: mā-sivallāhdur; şol nesnedür ki peder ü māderi ḳor.

ʿālem-i kübrā: insāndur.

ālet: hīzümdür.

ālūdegī: bulaşıḳlıḳ maʿnāsınadur ki bunda nāmeşrūʿ maʿnāsına murāddur.

ʿamel: kesb ü ictihāddur.

ʿamīḳ: ṣaḥrānuñ vüsʿatından kināyetdür.

ān: ḥüsn olmaḳ rūşendür; āḫıretdür; edebdür; gevherdür; gülistān.

ʿandelīb: ṭūṭīdür; bülbülden büyücek laṭīf nevālu bir ḳuşdur.

Aʿrābī: maḳṣūd ʿaḳldur.

ʿārifān: maḳbūlān-ı dergāhdur.

ʿarşa-yı vāsiʿ: ʿālem-i melekūtdur.

ārzū-yı merg: ṭāʿat u ʿibādet.

āsā: teşbīh içündür.

ʿaṣā: fiʿl-i māżī müfred-i müẕekker-i ġāyibdür.

āṣār-ı nefeḥāt-ı Raḥmāniyye: murād kerāmāt-ı evliyādur.

Aṣḥāb-ı Kehf: evliyāʾullāhdur.

aṣḥāb-ı şimāl: ehl-i küfrdür ehl-i īmāna aṣḥāb-ı yemīn dirler.

aṣl: Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür; ḥażret-i Ḫudādur; peder ü māderdür; ʿamūddur.

āteş: nefḥa-yı Raḥmāniyyedür; riyāżet ü mücāhede ve ʿibādetdür; riyāżet ü mücāhededür; ḥarāret-i ʿışḳdur.

āteşder merev: derāteş merev taḳdīrindedür.

āyedem: āyedemrā taḳdīrindedür.

āyine: ḳalbdür.

āyine-i cān: ḳalbdür cān degüldür.

ʿayn: ʿayn-ı ʿināyet-i Bārī ola ki cemīʿ-i ʿālemüñ ẕünūbı ol ʿaynuñ bir ḳaṭresinden ġarḳ u nāpeydā olur.

ʿayn-ı Eyyūbī: teşbīh ṭarīḳı ile tevbe olmaḳ mümkindür.

B

bāb: bāb-ı Ḫudādur.

bād: maʿnā vü nefsdür ki ḥīn-i tekellümde lafẓıla ẓāhir olur; murād ʿināyet-i Bārīdür; emr-i ġāʾibdür; yil maʿnāsına; rīḥ-ı ṣarṣardur.

bāġ u būstān: esrār-ı İlāhiyye ve nefeḥāt-ı Raḥmāniyyedür.

bahār: basṭ u sürūr ve neşāṭ u dil-keşdür.

baḥr: hem göñüldür; murād ʿāşıḳ-ı sādıḳdur.

baḥr-ı evvel: murād şeyḫ olmaḳ rūşendür.

baḥr-ı maʿnā: Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretidür.

baḥr-ı nuġūl: ʿilm ü esrār-ı İlāhīdür.

baḥr-ı revān: şeyḫdür.

baḥr-ı ṣānī: murād şeyḫ olmaḳ rūşendür.

baḥr-ı şīrīn: cān-ı müʾmindür.

baḥr-ı telḫ: cān-ı münāfıḳdur.

bālā: murād ʿālem-i ʿulvīdür.

bālāter: cenāb-ı Ḳudsdür.

bām: ṭam maʿnāsınadur.

bār: icāzet ve yol maʿnāsınadur.

bārgeh: ʿālemdür.

baʿṣ: ḳoparmaḳ yaʿnī iḥyā eylemek.

baʿdī: ḥażret-i Süleymān mertebesinde olmayandur.

bāzī: oyun maʿnāsınadur ki ḥīle murāddur.

bāz-mürd: ḥīn-i tekellümde ẓuhūr idüp fevrī maḥv u nāyāb olduġıdur.

bāz u sīmurġ: bāz ṭoġan maʿnāsınadur.

bed-ḫᵛāh: düşmen maʿnāsınadur ki an nefs-i emmāre olmaḳ rūşendür.

bed-ḥālān: ehl-i küfr ü şeḳāvet.

bedān ser: cenāb-ı Ḳudsdür.

behrhā: ḫaberlerdür.

behr-i īn: mā-ḳablinde ẕikr olınan ger kesī mihman resed beytine göredür.

bengir-evvel: mādāmki ḥāl-i ḥayātdasın tedārük üzre ol dimekdür.

berbesterā bemecāz: müddeʿiyāndur.

bergerdūn reved: taḳdīrindedür.

bermāh u berşüreyyā şevī: taḳdīrindedür.

berḳ: naʿlden āteş görinmesidür.

berrüsteyī beḥaḳīḳat: mürşidlerdür.

berzaḫ: iḫtilāṭ-ı ṣuverīdür.

Bīçūn: Bārī taʿālā ḥażretidür.

bīşūret: aḥsenu'l-ḥālıḳīndür.

bīḥased: Şems ve Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīndür.

bī-bākī: cürʾet ü iḳdām maʿnāsınadur ki Ḫudādan ḫavf itmemek maʿnāsına murād olınur.

bīl ü dās: ḥaṣāddur.

bīmār: kenīzekdür.

bīmārlıḳ: irtikāb-ı maʿāṣīdür ki sebeb-i buʿdiyyetdür.

bīnevā: ḳudret maʿnāsınadur ammā aç maʿnāsınadur.

bū-yı pīrehen: murād nefḥa-yı Raḥmāniyyedür.

bu şīr: ḥażret-i Bārīdür.

bud ān: būd ān taḳdīrindedür.

bustān-ı Ḫudā: ẕāt-ı Bārīdür.

būy: Ḫudāy taʿālā ḥażretini bilmekdür; nefḥa-yı İlāhiyyedür.

bübāyed guft: bübāyed kerden maʿnāsınadur.

bügūyī: bükunī maʿnāsınadur.

büküş: emr-i ḥāżır müfred-i müẕekkerdür dile maʿnāsına ammā söndür maʿnāsınadur.

büred: kelimesinüñ fāʿili nām-ı Ḥaḳdur ki ḥaḳīḳatda Ḥaḳḳ taʿālādur.

büt: ki murād nefsdür ejdehādur.

C

cām: aḥvāl-i evliyāʾullāhdur; İlāhī kelimāt ve esrār u maʿārifdür.

cānān: Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür.

cān: ḥażret-i Mevlānānuñ rūḥ-ı şerīfi olmaḳ; cānlar olmaḳ cāyizdür; feyż ü nūr-ı İlāhīdür.

cānet: rūḥ-ı ʿaḳldur.

cān-ı men: rūḥ-ı nefsdür.

cān-sitān: cān alıcı maʿnāsınadur ki murād Ḫudāydur.

cebr: ʿışḳ-ı İlāhīdür.

cebryān: naḫcīrlerdür.

cemād: uyḳudur.

cemʿ-i rāstān: mürīdlerdür.

cevād: kerīm maʿnāsınadur ki murād Ḫudāy taʿālā ḥażretidür.

ciger ḫūn olmaḳ: ziyāde belā vü meşaḳḳatdür.

cihān: cīm-i ʿArabīnüñ kesriyledür ḥāṣıl-ı maʿnā ṭabīb-i İlāhī.

cihān-ı kühne: ānenfeānen cihānuñ müteceddidü'l-emṡāl olması iʿtibārıyıla olmaḳ rūşendür.

Cuhūd şāh: şeyṭān.

cūy: bāde-yi ʿışḳ ve keyfiyyet-i ʿibādetdür; ırmaḳ; engebīn-i ẕevḳ-ı taḳarrüb ve ḥalāvet-i ḳurbetdür; Ḥaḳdur.

cümle ʿālem: ki murād güm-rāhlardur.

cüz: ṭāʿat taḳdīrindedür.

cüz: efrād-ı efrād-ı insāndan bir ferddür.

cüz': maraż.

cüz'-i merg: marażdur.

cüz'iyyāt: bu ʿālem-i nāsūtdur.

cüzv: insāndur; ne külden munfaṣıl ve ne külle muttaṣıl olandur.

cüzvhā: aʿżādur.

Ç

çāh: riyāżet ü mücāhede ḫalvetidür.

çāh: cāy-ı riyāżetdür; çāh-ı Kenʿāndur.

çāker: rikāb-dārıdur ki Mülcem oġlı ʿAbdu'r-raḥmāndur.

çār-ṭāḳ: felekdür.

çār-pā: yük götüren ḥayvāndur at ve ḳatır ve deve gibi.

çeh: cihāndur.

çeh-i bībün: vech-i evvele göre küfrdür; vech-i evvele göre küfrdür dūzaḫ olduġı iʿtibārıla vech-i ṡānīye göre dünyādur.

çengī: ḫāṣdur ki.

çerā: ten-i insāndur.

çerāgāh: insānuñ cesedidür.

çeşiş: murād üns ḫᵛānından behrevār olmaḳdur.

çeşm: ümmīd maʿnāsınadur.

çeşme: nefs-i emmāredür.

çeşm-i dilde mūy bitmek: ḳalbde olan ḥubb-ı dünyā ve taʿalluḳ-ı mā-sivādur.

çihil ü pencāh: ḳırḳ elli maʿnāsınadur rūz-ı çihil pencāh ḳırḳ elli günden murād ṭoḳsan gün olmaḳ cāyizdür.

Çīniyān: ʿulemā-yı ẓāhirdür.

çīre: önegü ve ṭunuḳ maʿnāsına rūşendür.

D

daġal: nāmaʿḳūl ve ḥaḳīr maʿnāsınadur.

daḫl: nefesüñ içerüde olmasıdur.

dāmen: nihāyet maʿnāsınadur.

dānā: ʿulemā olmaḳ rūşen.

dārü'l-ḫilāfet: ḫalīfenüñ saʿādet-ḫānesidür.

defter: ābdur ẕikr-i küll ve irāde-yi cüz' ṭarīḳı ile.

delālāt: delāletüñ cemʿidür ve ṭarīḳatu'z-zuhhād ve zühhāduñ ṭarīḳ u revişidür yaʿnī zāhidler andan müntefiʿ olurlar.

delīl: evliyā'ullāhdur.

dem: nefḥa-yı İlāhiyyedür; sözdür.

demed: egerçi üfürür maʿnāsınadur līkin gūyed maʿnāsına istiʿmāl olınmışdur.

demgeh: dālüñ fetḥiyile nefes yiridür ki murād boġazdur.

der: bāb-ı Ḥaḳdur.

dergeh: dergāh-ı Ḥaḳdur; maġāra-yı Aṣḥāb-ı Kehfdür.

deryā: ḫalīfe-yi Baġdāddur ve maʿnā-yı taṣavvufīsi üzre ṭāʿat-ı endekdür; ḳalbdür; vücūd-ı yārī; bevl-i ḫardur; deryā-yı raḥmet-i Erḥamu'r-rāḥimīndür.

deryā-yı ṣāf: ḥilm-i Ḫudāy olmaḳ ẓāhir ü rūşendür.

deryā-yı cūd: ḥażret-i Ṣāliḥdür.

deryā-yı nūr: ḥażret-i Ḫudā olmaḳ rūşendür ve ḥażret-i Resūl olmaḳ mümkindür.

dest: ṣadr maʿnāsınadur.

dest dehed: müyesser olursa maʿnāsınadur el virürse maʿnāsı īhām-ı laṭīfdür.

dest-bāf: el ile doḳumaḳ maʿnāsınadur ki suhūlet ve yüsrden kināyetdür.

dest: dest-i maʿnevīdür.

dıraḫt-ı mīvedār: dıraḫt-ı ʿināyet ve iḥsān-ı Bārīdür.

Dicle: aḫlāḳ u evṣāf-ı İlāhīdür.

dīdebān: ehlullāhdur.

dīden-i īşān: anlara vāridāt getürüp ḫıdmet ü ḥużūrlarında olmaḳdur.

dīde: mürşid-i kāmildür.

dil: iç maʿnāsınadur.

dil-berān: murād evliyā'ullāhdur.

dil-ber-i zībā: ḥażret-i Ḥaḳdur.

dil-i şeb: derūn u ẓulmet-i şebdür.

dil-sitān: Server-i Kāyinātdur.

dīn: ṭāʿat u ʿibādetdür.

dīn-i Ḫudā: ki murād ʿĪsādur.

dīv: şeyṭān maʿnāsınadur.

dīvārlar: anlaruñ ḳulūbıdur.

diyet: dīdār-ı şerīf-i İlāhīdür.

dūnān: meşāyıḫ nāmında olan kezzāblardur.

dūr: küdūret-i hevā ve maḥabbet-i mā-sivādur.

dūst: sevmekdür; Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretidür; ḥażret-i Bārīdür; Bārī taʿālādur; Bārī taʿālā ḥażretidür.

dūstān: evliyā'ullāhdur.

dūst dāred: sever maʿnāsınadur.

dūst-kām: kişinüñ ḥāli dostlar murādı üzre olmaḳ maʿnāsınadur.

dü ḫāne: dünyā vü āḫıretdür.

dü: ʿāriyet ġam u ḫandedür; ḥarf ü maʿnādur ki ʿarżdur.

dürūġ: şeyḫ-i nāḳıṣuñ kizb ü tezvīridür.

düşmen: şeyṭān ve nefs-i emmāredür.

düzd: şeyṭāndur.

düzd-i le'īm: şeyṭān-ı racīmdür.

E

ebced: Ādem buġday yimekde emr-i İlāhīye iṭāʿat itmedi.

ebrār: cemʿ-i birrdür ki meşāyıḫ-ı ʿiẓām murāddur.

ebu'l-vaḳt: şol kimsedür ki ṭāʿat u ʿibādete ve ʿışḳ u maḥabbete iştiġāl üzre

olup hergiz vaḳtiyile müteḳayyid degüldür.

efsūn-ı mār: mār-gīrüñ mārıla muḳayyed olmasıdur.

Eḥad: Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretidür.

ehl-i āsmān: melāyikedür.

ehl-i dīd: ehl-i bāṭındur ehl-i ẓann taḳdīrindedür.

ehl-i ḥis: ehl-i ẓāhir; ʿulemā-yı ẓāhirdür.

ehl-i ẓan: ehl-i bāṭındur ehl-i dīd taḳdīrindedür.

elmās: nüktehā-yı ʿışḳdur.

elvāḥ: murād ḫāṭırlar ve ẕihnlerdür.

emānet: ehl-i ẓāhir ḳatında ṭāʿat u ʿibādetdür.

emr: lafẓı ziyāde ḫūb vāḳıʿ olmışdur.

enār-ı ḫandān: velīdür.

enbān: şikemdür nān u ṭaʿāmdan ḫālī idesin.

enbār: göñüldür.

endercihān: Aṣḥāb-ı Kehfdür.

enfās: kelimāt-ı ṭayyibedür.

envār-ı ʿulā: esmā vü ṣıfāt-ı İlāhīdür.

erkān: maʿādin maʿnāsınadur.

esfelīn: cism-i ẓulmānī mertebesidür.

esmā: ne idügini bilmek ister iseñ ʿulemādan suʾāl eyle tā ki her nesnenüñ ismi ve taʿlīm-i esmānuñ remz ü sırrı saña ẓāhirdür.

eṭıbbā: mürşidler nāmında olan şeyḫler ola; nāḳış mürşidlerdür; ʿaḳl-ı maʿāş ve ḳuvā-yı bedeniyye olmaḳ.

eyvān: cenāb-ı ḳudsdür.

F

faḳr: benüm faḫrumdur ve ben anuñıla iftiḫār eylerem yaḳīn oldı ki faḳr küfr ola zīrā bu vechile olan faḳr küfre sebeb olur.

fānī-nümā: vezīrüñ ḫalvetde olmasıdur.

fānī-serā: dünyādur.

farż: yerine fażl vāḳıʿ olmışdur ki maʿnā aña göre olur.

felek: ẕikri sitāre münāsebeti iledür.

ferzendān-ı āb: ābıla neşv ü nemā bulanlardur.

Firʿavnān: ḳahr-ı İlāhī ile helāk olan kāfirlerdür; Firʿavna tābiʿ olanlardur.

fitne: mekr-i vezīr ve ḳıtāl ü āşūb ümerā-i bītedbīrdür; vezīrüñ fitnesidür.

fürūʿ: mā-sivādur.

fürūʿ: saḳfdur.

füsūn: emr-i İlāhīdür.

fütūḥ: envāʿ-ı iḥsān-ı İlāhīdür ki ervāḥa virilmişdür rūḥ sīmurġa teşbīh olınmışdur.

G

ġālib: velīdür ġālib nūr bu maʿnā bunda rūşen degüldür.

ġamnākiyān: ʿuşşāḳdur.

ġaraż: ḥarf ü maʿnādur.

ġarāyib: temşīlāt u teşbīhātdur.

ġarḳ-āb-ı fenā: maḥv u ʿadem meṣābesine tenezzülden kināyetdür yaʿnī ol pād-şāh Ḫudāya teveccüh itdüginde kendüsini maʿdūm mertebesinde ṭutdı.

ġayb: mużāf olmamaḳ rūşendürçün niçün ve niçe maʿnāsına; maġzdur.

ġāyib: dirler şol kimseye ki ekser-i zemānda vecd ü istiġrāḳda ola.

ġayret: ḳısḳanmaḳ maʿnāsınadur.

gāz: kāf-ı Fārsī ile mıḳrāż maʿnāsınadur ammā sūzen murāddur.

gāzürān: mürşidlerdür.

gebr: āteş-perestdür ammā muṭlaḳā kāfir maʿnāsına olmaḳ cāyizdür; āteşe ʿibādet idici kāfir maʿnāsınadur.

genc: kenz maʿnāsınadur ki andan muʿarrebdür; esrār-ı vaḥdet ve maḫfī-yi ḥażret-i Kenzīdür

genc-āgnān: Naṣārā ṭāyifesinüñ fużalāsıdur.

gendüm: ṭāʿat u ʿibādetüñ nūr u eseridür; ḥażret-i Ādem ḳıṣṣasına işāret ü telmīḥden ḫālī degüldür.

ger: lafẓı şarṭ içündür.

germ ü serd: nefsüñ żararları olmaḳ rūşendür.

gevher: cāndur ki cānān-ı ezelīnüñ viṣāli anuñla mümkindür; sebūda olan āb-ı bārāndur.

guft: baʿż-ı maḥalde guften maʿnāsınadur.

guft u gūy: bu beytlerdür.

guftehā: maʿārif-i İlāhiyye ve nikāt-ı Raḥmāniyyedür.

ġulūl: ġanīmetde olan ḫıyānet maʿnāsınadur bunda temām u bīḳuṣūr maʿnāsına istiʿmāl olınur.

gūristān: Medīne-yi Münevverenüñ meḳābiridür ki aña Baḳīʿ dirler.

gūyā: ḥażret-i Ḥaḳdur.

güher: dil ü cāndur.

gül: esrār-ı İlāhiyyedür.

gülistān: esrār-ı İlāhiyyedür.

gülzārhā: ʿālem-i İlāhīdür.

günāh-ı müteʾaḫḫar: ol menāzil ü maḳāmātdan ʿālem-i şehādete rücūʿdur.

günāh-ı müteḳaddem: derecāt u maḳāmāt-ı ʿāliyeye naẓar itdügidür.

gürg: nefsdür.

gürgān-ı pīş: ümem-i sābıḳadur.

gürg-i pīr: emr-i İlāhīye iṭāʿat itmeyendür.

gürūh: ḥavāss-ı ẓāhire ve ḥavāss-ı bāṭınadur.

güzīn: emr-i ḥāżırdur.

H

ḫᵛāb-ı ḥissī: ẓāhirī ḫᵛābdur.

ḥabīb: Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretidür.

ḫᵛāce: bāzārgān maʿnāsınadur; seyyid ve ṣāḥib maʿnāsınadur; bāzergāndur.

ḫᵛāce-tāş: iki kimse ki bir efendinüñ bendesi olsalar tāş şirket maʿnāsınadur.

ḥādiṯān: mümkinātdur.

Ḥażret: Ḥaḳḳ sübḥānehu ve taʿālā ḥażretidür.

ḫāṣān-ı Ḥaḳ: enbiyā vü evliyādur.

ḫaṣm: nefs-i emmāredür.

ḫāṭıreş: żamīr-i ġāyib Ṣāliḥ peyġambere rāciʿ olmaḳ ziyāde rūşendür.

ḫaber: intibāh u hidāyetdür.

ḫaber-dih: Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür.

ḫaberhā: zemānında olan neşv ü nemālardur.

ḫākdān: cihāndur.

ḫākdān: zemīndür.

ḫākī cism: ki murād Ādemīdür.

ḥakīm: ṭabīb-i İlāhīdür; Senāyī olmaḳ rūşendür.

ḫalīfe: ḥażret-i Ḫudādur teşbīh ṭarīḳıyıla ki Ḥātem ve cemīʿ-i asḫıyā anuñ kerem ü cūdından müntefiʿlerdür; ḥażret-i Bārī idügi beyān olınmışdur.

ḫalḳ: ḫalḳuñ nefs-i emmāresi

ḫalḳ-ı eṣaḥḥ: ādemīlerdür.

ḥalḳa: gerdend anuñ eṭrāfına ḥalḳa oldılar maʿnāsına.

ḥalḳ-ı bübürīde: riyāżetile maḳtūl olandur.

ḫām: ʿadem-i ḥuṣūlden kināyetdür; ḥuẓūẓ-ı cismānī vü ḳuyūd-ı nefsānīden pāk ü ʿārī olmayan kimsedür.

ḫamr: ʿilm-i İlāhīdür.

ḫānedān: ʿaḳl u ḥavāssdur.

ḥannāne: sütündur.

ḫar-bende: ṣāḥib-nefs maʿnāsınadur.

ḫarc: nefesüñ ānenfeānen çıḳmasıdur.

ḫar: kenīzeke ʿilāc iden ṭabīblerdür; nefsdür.

ḫargūş: ʿaḳl-ı maʿāddur; nefs-i emmāredür; ʿaḳl; ʿaḳl-ı maʿāddur.

ḫār-ı dil: maḥabbet-i mā-sivādur.

ḥarīfān: murād evliyāʾullāhdur.

ḫas: hevā vü heves ve şehvet ü ten-perverlikdür; alçaḳ maʿnāsınadur.

ḫasān: ehl-i dūzaḫdur.

ḫasf: ḳavm-i Lūṭ ve Ḳārūn ve bunlara mānend olan kimselere göredür.

ḥarf: kelimedür.

ḫayāl: şeyṭāndur.

ḫavāṣṣ: ḳuvā-yı bedeniyyedür.

ḫayāl-endīş: vezīr-i bīdīndür.

ḥayāt-ı bībehā: ḥayāt-ı bāḳīdür.

ḥayvānāt: nefsüñ aḫlāḳ-ı ẕemīmesidür.

ḫazān: ḳabż u ġumūm ve ālām-ı nāḫoşdur.

heft sūrāḫ: bu yidi nesnedür ki bu ḥadīṯ-i şerīfden maʿlūmdur.

ḥelvā-yı ter: ʿaseldür.

hem-dil: velīdür.

hem-rehān: mürşidlerdür.

hem-serī bāenbiyā: beytinde olan mażmūnı bunı müşʿirdür ān ki şūr u bed-zemīne teşbīhdür.

her dü kār: ʿamel-i dünyā vü āḫıretdür.

her dü: ġam u şādīdür.

hest: hā zāyiddür ki ārzū-yı kūdekānest taḳdīrindedür buña hest-i mürekkebī dirler.

hestī vü bād: murād vücūd u kibr ve ġurūr u ʿucbdur.

hevvez: āsmāndan zemīne indi.

ḫıṭṭa: ser-ḥad maʿnāsınadur ki murād Hindūstān memleketidür.

ḫıdmet: ʿibādetdür; taʿẓīm maʿnāsınadur.

hīç gendüm kārī: dimiş idi ki anuñ muḥaṣṣılı her çi kārī ān bürūyeddür şimdi anı taḥḳīḳ itmege şürūʿ eyledi.

ḥikmet: vaḥy-i İlāhīdür.

ḥīlehā: enbiyānuñ ḳahr-ı nefs içün olan riyāżetleridür.

Hindū: ʿāṣīdür.

ḥis: ḥiss-i dīnīdür.

ḥishā: ḥavāss-ı bāṭınadur.

ḥiss-i dīnī: o ḥiss-i rūḥānīdür.

ḥiss-i dünyā: ḥiss-i cismānīdür.

ḫ^vīş: ḫışım maʿnāsınadur; ẕāt u vücūddur.

ḫoş: āḫıret ve nāḫoşdan murād dünyā olmaḳ rūşendür.

ḫoş-ḥālān: mü'mināt u ehl-i saʿādetdür.

Hū: Ḫudādur; cenāb-ı Ḳudsdür.

ḫūb-ı şān: aḫlāḳ-ı ḥamīdedür.

ḫuddām: ʿibādet-i ʿibādı cenāb-ı ʿizzete ʿarż iden melāyikedür.

ḫuld: cennetdür.

ḫum: menbaʿ-ı vücūd olan cūd u kerem ṣāḥibidür.

ḫumm u kūze: bütdür.

ḫumm-ı ṣafā: ḥażret-i ʿĪsādur.

ḫurşīd: ḥażret-i Ḫudādur.

ḫurşīdler: velāyet feleginüñ āftāblarıdur.

huş: ne idügini ḥażret-i Mevlānā beyān itmege şürūʿ eyledi.

hūşhā: murād evliyādur.

hūş-ı cüz'ī: ʿaḳl-ı maʿāşdur ki uḫrevī cānibine hīç nefʿi yoḳdur bu sebebden iʿtibār ʿaḳl-ı maʿādadur ʿaḳl-ı maʿāşa degüldür.

ḫuşkī: maḥabbet-i māsivādur; ʿālem-i süflīdür ḫuşkī-yi ṣānīden murād bunda ḥāldür.

ḥuṭṭī: tevbe sebebi ile anuñ günāhı maḥv oldı.

ḥufre-best: dünyāya meyl ü maḥabbeti ziyāde eylemekdür.

ḥükm: ḳażā'-i İlāhīdür.

İ

ibnü'l-vaḳt: şol kimsedür ki vaḳtini żāyiʿ eylemez.

iclāl: Ḫudāy taʿālānuñ celāl ü ʿaẓameti şanʿatıdur.

iḳbāl: bunda devlet-i āḫıretdür.

iki yār: birisi ḳapu ḳakup men diyendür birisi ṣāḥib-ḫānedür.

ikrām u cūd: Bārī taʿālā ḥażretidür.

īmānlar: ʿavāmuñ īmānıdur ki taḳlīdiledür.

insān-ı kāmil: mürşid-i kāmildür.

ʿĪsī-dem: bir ism ü ṣıfatdur.

İşān: ḥavāss u aʿżā-yı ẓāhiredür; ehlullāhdur; evliyā'ullāhdur; şākirāñdur.

K

ḳad: lafẓıdur.

ḳadem: devlet ü ḳudret maʿnāsına istiʿmāl olınur.

kāf-ı rān: ferc-i zendür ḥażret-i Mevlānā ḳaddesellāhu sırrahu'l-ʿAzīz yine ḳıṣṣaya rücūʿ eyledi.

ḳafeṣ: ḳālıb-ı insānīdür; beden-i insānīdür.

ḳalʿa: bunda ḫalvet maʿnāsınadur riyāżet ü mücāhede ḫalveti ḳalʿaya teşbīh olındı anuñ menāfiʿi bisyār idügin beyān u ʿıyān eylemek içün.

ḳalb: ʿamele yaramaz nesnedür; göñüldür.

kāme: kendünüñ murādātı üzre olup ḫavf-ı İlāhīden bī'behre olan kimsedür ki maḳṣūd nefs-i emmāredür.

kāmil: mürşid-i kāmil ü ehlullāhdur.

kāmilü'l-ʿaḳl: mürşiddür.

k'an zemīn ü āsmān: bu ʿālemdür.

ḳaʿr-ı çeh: ḫalvet ü ʿuzletdür niteki ḥażret-i Mevlānā ḳaddesallāhu sırrahu'l-ʿazīz

ḳaraşet: Ādem kendü günāhına iḳrār eyledi.

kārhā maʿkūs: olmaḳ bu vech üzre olmaḳ gerekdür.

kār-zār: kārla zārdan mürekkebdür; ceng maʿnāsınadur.

ḳaṣr-ı meşīd: ḳaṣr-ı dīn ve cenāb-ı Ḳuds olmaḳ mümkindür.

ḳavm: naḫcīrāndur.

ḳaẕf: ḳavm-i Lūṭ ve aṣḥāb-ı Fīl ve bunlara mānend olan kimselere göredür.

kebūd olmaḳ: ġaflet ü füsūdelikdür.

kef: ḥilm-i insān.

kef-i kej: biḥasebi'ẓ-ẓāhir şerʿ-i şerīfe muḫālif olan sözidür.

kelemen: buġday aġacından buġday yidi.

kelim-i ṭayyib: eẕkār u tesbīḥāt ve tilāvet-i Ḳur'ān-ı ʿAẓīmdür lisāndan ġayrı ile olan ʿamel-i ṣāliḥdür eger ṣāliḥ-i ṣādıḳdan ṣādır olursa.

kemfişār: bunuñ gibi maḥallerde mefişār maʿnāsına istiʿmāl olınur kim lafẓuñ ittiṣāliyile.

kemter: zen baġal ḳoltuġı azrek ur terkīb maʿnāsı böyledür līkin murād şerḥ olınandur.

kenīzek nefsdür; nefs-i emmāredür; nefs-i nefīsdür ki ālāyiş-i maḥabbet-i mā-sivā sebebidür.

kenīzeküñ: marażın maḥabbet-i mā-sivā sebebi ile ḳurb-ı İlāhīden dūr u cüdā olduġıdur.

kerīm: vezīrdür.

kerges-i zerrīn: ātfāb.

keslik: vücūd u ʿizzet ve ʿuluvv-ı ḳadrdür.

keşende: emicidür.

keşf: lafẓen mecrūrdur ki esrāra mużāfdur ve esrār vuṣūle mużāfdur.

keşiş: murād ceẕbe-yi Raḥmāniyyedür.

keştī: berg-i kāhdur.

ḳıṣṣa: sütūn-ı Ḥannāne ḳıṣṣasıdur.

kirefs: bir otuñ ismidür ki ḳalbi rūşen eyler.

kīş: āyīn ve meẕheb maʿnāsınadur.

kiyā: aḥvāl ü salṭanat maʿnāsınadur.

ḳubād: ḫalīfe-yi Baġdāddur.

kūh-ı Ḳāf: nefs-i emmāredür.

kūlhā: reʿāyādur.

kūr: olmaḳ buʿddur.

kūrān: ehl-i ẓāhirdür.

ḳuṭb-ı zemān: ẕikriyile işāret eyler ki ekẕer kimseye ḫavf vardur ki zühd ü ṣalāḥı fısḳ u fücūra mütebeddil ola şeyṭānlığınuñ iġvāsıyıla.

ḳuvvet-i cān īnest: taḳdīrindedür.

kūy: cenāb-ı Ḳuds; mürşidüñ āstānesi olmaḳ hem-mümkindür.

kūze: beden-i insāndur; sebūdur.

küffār: aḫlāḳ-ı ẕemīme ve efʿāl-i nāpesendīde ve vesvās-ı nefs ü şeyāṭīndür.

kül: Ḫudāy taʿālādur; mevtdür.

küllehā: ʿanāsır-ı erbaʿadur.

küll: rūḥuñ cesede olan taʿalluḳıdur.

Kürd: bunda cāhil maʿnāsınadur.

küşte: maḳtūl maʿnāsınadur ki kāf-ı ʿArabīnüñ żammesiyiledür kāf-ı Fārsīnüñ fetḥasıyıla ölmiş maʿnāsına olmaḳ maḥalden baʿīddür.

L

lafẓ-ı vār: teşbīh içündür.

lebhā: kelimāt-ı İlāhiyyedür.

ledün: esrār-ı İlāhiyyedür.

lemeʿān u berḳ: kerāmāt-ı evliyādur ki İlāhīdür.

Leyli: maʿşūḳ.

liḥāf: örtünecekdür.

lūlehā: ḥavāsdur.

luḳma: medḥ ü rīş-ḫandedür.

luḳmān: cāndur teşbīh ṭarīḳı ile.

M

mā: kelimu'ṭ-ṭayyib ve ʿamel-i ṣāliḥadan kināyetdür; ḥażret-i Mevlānā ve Şems ve Şeyḫ Ḥüsāmü'd-dīndür; āyine vü mīzāndur; ʿulemādur; ʿuşşāḳdur; Ḫudāy taʿālādur.

māder: nefs-i emmāredür.

māh: ḥażret-i Ḥaḳdur; nübüvvet feleginüñ āftāb-ı raḫşānı ve māh-ı tābānı ḫusūf u noḳṣāndan berī ṣadr u bedr-i ʿālem Seyyidü'l-kevneyn Muḥammed Muṣṭafādur; şerīʿat ve ṭarīḳat ve ḥaḳīḳatdur.

māhī: baḥr-i vaḥdetüñ ġarīḳlarıdur ki deryā-yı vücūd-ı Bārīde vücūdlarından ʿārīlerdür ki beşeriyyetden ḫalāṣ bulmışlardur.

māhiyān: cānibinden ki murād ġarīḳān-ı baḥr-ı vaḥdet ve mütaġrıḳān-ı ʿışḳ u maḥabbetdür.

māh-tāb: ay pertevidür ḥaṣıl-ı maʿnā nefs şikāyet itmege bahāne ṭaleb itdügin beyāndur.

maḥv: refʿ-i ʿādātdur.

maʿī: ḥażret-i Süleymān ṭabaḳasında olandur.

maḳām: arżdur.

maḳām-ı Ḳuds: kemāl-i Ẕātī mertebesidür.

maʿḳūl: ʿaḳl ile maʿlūm olan nesnedür.

māl: elestu bi-rabbikumda olan ʿahd mīṡāḳdur ki ʿālem-i ervāḥda cinn ü ins ṭāʾifesinüñ ervāḥından alınmışdur.

mānd: nihād maʿnāsına olmaḳ rūşendür; ḳaldı maʿnāsınadur.

mā-sivallāh: oldur ki anda Ḫudā ve dostān-ı Ḫudā olmaya.

maʿrifet: zer-gerlik ṣanʿatıdur.

maʿşūḳ: ism-i mefʿūldür; Bārī teʿālā ḥażretidür; zendür.

maṭlūb: şeyḫ u mürşiddür.

Mecnūn: ʿāşıḳdur.

meh: maḥbūbdur; vezīrdür.

meh-i zer-ger: mürşid olmaḳ rūşendür.

meh-rūyān: esmā vü ṣıfāt-ı İlāhīdür.

mekr ü ḥīle vü tezvīr: nefs-i emmāre.

melek: melāyikedür ki melek ism-i cins olduġı iʿtibārıla ḳalīl ü keṡīre şāmildür.

Melik: pād-şāh maʿnāsınadur ki murād Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür; rūḥdur ki insāna mensūb olan meliküñ taṣarrufında ḥażret-i Ḫudānuñ nāyibidür

menī: kibr ü enāniyyetden kināyetdür.

mercān: uvaḳ incü maʿnāsınadur.

merd ü zen: ḫalḳ olmaḳ.

merdān: evliyāʾullāhdur.

merdān-ı Ḥaḳ: evliyādur.

merd: pīr-i çengīdür ki sūz u güdāzıla Ḫudāy-ı bīniyāza niyāz eylemiş idi; ʿaḳl.

merd-i ḥakīm: mürşid-i kāmildür.

merd-i Ḫudā: Ḫudā dostı maʿnāsınadur velīdür.

merd-i kār: ḥażret-i ʿÖmerdür rażıyallāhu ʿanhu.

merd-i rāst: mürşid-i kāmil ve ehlullāhdur.

mertebe-yi ḫāmise: ʿālem-i ecsāmdur ki bunda eşyā-yı kevniyye-yi keşfiyye-yi mürekkebe vücūd bulur ki tebʿīż u tecribeye ve ḫarḳ u iltiyāma ḳāyil bu ki ʿālem-i nāsūt daḫı dirler.

mertebe-yi rābiʿa: ʿālem-i melekūt daḫı dirler ki eşyā-yı kevniyye laṭīfe vücūd bulurlar ammā cismānī degüldür.

mertebe-yi ṡāliṡe: ʿālem-i ceberūt daḫı dirler ki ervāḥ-ı mücerredenüñ ḳarār idecek yiridür.

mertebe-yi ṡāniye: ʿālem-i lāhūt daḫı dirler; ḥażret-i ʿilmiyye-yi İlāhiyye daḫı dirler ki aʿyān-ı ṡābitenüñ ḳarārgāhıdur.

mertebe-yi ūlā: ḥażret-i ʿindiyyet-i eḥadiyyet daḫı dirler ki taʿayyünātuñ mebdeʾidür

Mesīḥ: ḥażret-i ʿĪsādur.

meslek: bunda ṭarīḳ maʿnāsınadur.

mevālīd: andan peydā olan āşārdur.

mevlā: seyyid ü muʿīn maʿnāsına. Mevlānā Cāmī ḥażretleri merd esmāʾ u ṣıfāt-ı İlāhiyye ve zen eşyāʾ-i kevniyyedür diyü taʿyīn eylemişdür.

mey: ʿışḳ-ı İlāhīdür.

meze: lezzet maʿnāsınadur ki murād dīn-i İslām.

mīġ: küdūrāt-ı nefsāniyye ve şehevāt-ı cismāniyyedür.

mihān: evliyāʾullāhdur.

mihr: maḥabbet maʿnāsınadur.

mihter: Ḥaḳḳ teʿālā ḥażretidür ki Rezzāḳ-ı ʿĀlimdür.

mīküşed: söndürür maʿnāsınadur.

minhu: cār ve mecrūr tezūluye müteʿalliḳdur.

minledün: iʿtibārıyıla ki pīri şerāba teşbīh eylemişdür.

mīnümāyed: gösterür maʿnāsınadur.

mīrev tā beşeb: devām üzre ṭāʿat u ʿibādet eyle dimekdür.

mīserāyed: egerçi terennüm eyler maʿnāsınadur līkin edā vü āşkār eyler maʿnāsınadur.

miskīnān: Naṣārānuñ ʿavāmıdur.

muḫāṭab: murād ḥażret-i Mevlānādur.

muḳbilān: enbiyā vü evliyādur.

murġ: yāsız vāḳıʿdur ki maʿnā böyle olur ḳanı günāhsız bir żaʿīf murġ.

murġān: enbiyā vü evliyālaruñ rūḥlarıdur.

murġ: ṭūṭī; aṣl-ı iʿtibārıyıla Ḫudādur; kendünüñ ṭūṭīsidür; yarasadur.

murġ-ābī: ṣu ḳuşı ki bunda murād rūḥdur.

murġ-ı bīvaḳt: ḫorūsdur.

murġzār: mīmüñ żammesiyile ḳuş çoḳ olan maḥaldür līkin sebzezār maʿnāsına istiʿmāl olınur.

Muṣṭafā-zād: cān-ı pākdür.

muṭrib: ʿāmdur; çengī idügini çengī lafẓını getürmegile beyān eyledi.

muvāfiḳ: müʾmindür.

müdām: maḥabbetu'llāhdur ve ẓāhir ü rūşendür.

müddeʿī: kezzāb şeyḫdür Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti żarar u şerlerinden cemīʿ-i ʿālemi ḥıfẓ eylesün.

mülk: bunda salṭanat maʿnāsınadur.

mülk-i nevbetī: mülk-i dünyādur.

münfiḳ: rıżā-yı Ḥaḳḳıçün virendür hevā ve fısḳ u fücūra ṣarf iden münfiḳ degüldür belki müsrifdür.

mürteşī: bunda ṭālib-i dünyā maʿnāsınadur.

N

nādir: ʿacīb maʿnāsına olmaḳ maḥalle münāsibdür endek maʿnāsına olmaḳdan.

nāgufte: sırr-ı ḫafīdür.

nāḫalef: yaramaz oġul.

naḫcīrān: ḫavāṣdur.

naḫcīrler: ḫavāss-ı insānīdür.

nāḥiyet: mümkinātdur.

naḫl: ḫurmā aġacı ki murād muṭīʿdür.

naḫl-i ümīd: ehlullāhdur.

nāḫoş sünnet: bidʿat-ı ḳabīḥadur.

naḳd-i tebāh: sīm ü zerden ġayrıdur baḳır ve tuç ve ḳurşun gibidür.

nākeslik: vücūddan maḥv u fenādur.

naḳībān u derbānān: muʿallimān-ı şerīʿat ve mürşidān-ı ṭarīḳat ve melāyike-yi raḥmetdür.

naḳībān: erbāb-ı saʿādetde olan ululardur.

naḳl ü zād: ḳurb u müşāhede-yi Cemāl-i ezelīdür.

naḳḳāşān-ı Çīn: ʿulemā-yı ẓāhirdür.

nām-ı ū: lafẓ-ı münāfıḳdur.

nāmaʿḳūl: ʿaḳl ile maʿlūm olmayup semāʿa mevḳūf olan nesnedür

namāz: ṣabāḥ namāzıdur.

nāmlar: ki murād maḥv u sekr ü inbisāṭdur.

nān-ḫoriş: ḳatıḳ maʿnāsınadur ki murād nān yanınca bile yinen nesnedür.

nār: āteş-i şehvet ve ġażab u ḥaseddür.

nār-ı ʿālem: ṭāʿat u ʿibādetden ġayrı olan ḥālāt u şehevātdur.

nāriyan: şeyāṭīn ü cinniyāndur.

nāzenīn: maḥbūb-ı Ḥaḳdur

nāzükī: ḳurb-ı İlāhīdür.

nebāşed: fiʿl-i nefydür bāşīdenden müştaḳdur.

nebī Server-i kāʾinātdur.

nefeḥāt: cemāl-i İlāhī cānibinden hüveydā olan luṭf u ʿināyet eṣerleridür.

nefs-i nāṭıḳa: enbiyādur.

nefsüñ mevti: aḫlāḳ-ı ẕemīmeden pāk olup ifnā-yı vücūd mertebesine vuṣūl bulmaḳdur.

nehy: Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretinüñ Ādem ve Ḥavvāya buġday aġacına yaḳīn varmañuz ve andan bir nesne yimeñüz didügidür.

nemek: nemek-i ẓāhirī degül idügini beyān itmege şürūʿ eyledi.

nesīm: nefḥa ve ʿışḳuñ eṣeridür.

nev: lafẓı İblīse ḳayd olınur.

nevādir: ʿacāyib maʿnāsınadur; ḥikāyātdur.

nevāzişhā: iḥsān u ʿaṭā-yı İlāhīdür.

nevbet: kār benevbetestde olan nevbetdür; mülūk ü selāṭīne maḫṣūṣ olan nevbetdür.

nevī tāzelik ve leṭāfetdür.

nevr: nūr-ı risāletdür hünerden murād ʿulūm-ı ẓāhiresidür.

ney: mürşid-i kāmildür.

neysitān: mertebe-i ūlā ve mertebe-i ṣāniye ve mertebe-i ṣāliṣe ve mertebe-i rābiʿa olmaḳ.

nigār-ı deh dile: maḥbūb-ı ḥaḳīḳīdür.

nihālīn: döşenecekdür.

nīk: mużāf olmayup maʿnā böyle olmaḳ cāyizdür o mürīd kendünüñ ḳaṣd u ṭalebi ile ḫod bir maḳāma irişür ve ḳurb-ı İlāhī bulur.

nīk-baḫt: ḳabil-i feyż olandur.

nīk-merd: ol yār-ı mihmāndur.

nīkuvān: ümmet-i Muḥammeddür evliyā vü ʿulemāʾ u müʾminīndür.

nīm-ḫargūş: żaʿīf ḫargūş maʿnāsınadur.

nīm-cān: rūḥ-ı cismānī ve ḥayāt-ı fānīdür.

nīst: ehl-i fenādur ki mā-sivāyı terk eylemişlerdür.

niʿme'r-refīḳ: ḥażret-i ʿÖmer olmaḳ hem-laṭīfdür.

nuhuft: mestūr maʿnāsınadur.

nuḳṭa: gözbebegidür.

nuḳūş: ʿulūm-ı ẓāhirīdür.

nūr: ṭāʿat u ʿibādet nūrıdur; nūr-ı İlāhīdür; risāletdür; ḳuvvet-i semʿ biledür taġlīb ṭarīḳıyıla.

nūr-ı celāl: Ḫudāy taʿālānuñ nūrıdur.

nūr-ı şarḳ: nūr-ı āftābdur.

Nübī: nūnuñ żammesiyile Ḳurʾān-ı ʿAẓīmdür; nūnuñ żammıyıla Ḳurʾān-ı ʿAẓīm maʿnāsınadur.

nükr: derd ü belā maʿnāsınadur.

P

pād-şāh: ḥażret-i Ḥaḳdur; ḥażret-i Mevlānā; rūḥ-ı insānīdür; rūḥ-ı insānīdür ki ʿālem-i mülk ve ʿālem-i melekūtda ḳudret-i naẓariyye ve ḳuvvet-i ʿameliyyeye maẓhar olmışdı.

pākān: evliyāʾullāhdur; enbiyā vü evliyāʾullāhdur.

pās: ḥıfẓ maʿnāsınadur.

pāy-dār: vaṣf-ı terkībīdür ki bāḳī maʿnāsınadur.

pehnā: üsʿat maʿnāsınadur.

penāh-ı can kunend: cānların ḥıfẓ eylerler yaʿnī helākden ḫavf eylerler.

penbezār: fitne vü fesāddur.

penc ḥis: semʿ ve baṣar ve şemm ve ẕevḳ ve lemsdür.

penc nevbet: beş vaḳt namāzdur ki ḥażret-i Resūlüñ sulṭān-ı enbiyā idügine şāhiddür.

perde: ḫavf u recādur.

perr ü bāl: anlaruñ ʿilm ü ḳudretidür ki cemīʿan ẓanniyātdur.

pes: buʿd u dūrī-yi maʿnevī idügini beyān itmege şürūʿ eyledi.

pesthā: taḳdīrindedür ki maḥall-i ḳarīnedür.

peyġām-ı pinhān: şeyṭān-ı laʿīn nefs-i emmāreyi nihānī mekr ü vesvese ile fesād cānibine sevḳ eylemekdür.

peyġāmhā: tecelliyāt u inkişāf-ı esrār-ı İlāhiyyedür.

pīç pīç: ziyāde denī maʿnāsınadur.

pīr-i ʿaḳl:ʿaḳl-ı maʿād olmaḳ rūşendür.

pīş: ḳurb u teḳaddüm-i maʿnevī.

pīşīniyān: ümem-i sābıḳadur.

piyāle: ḳalb.

puḫte: selvādur ki bıldırcın maʿnāsınadur.

püşteş sūy-ı üst: cenāb-ı Ḳudsden dūr olmasından kināyetdür.

R

rāh: ṭarīḳ-ı müstaḳīm ve tevbe vü istiġfārdur.

rāh-ı rāst: ṭarīḳ-ı Ḥaḳdur.

rāhhā-yı muḫtelif: hevā yollarıdur ki nefse ziyāde āsāndur.

rāstān: ṣādıḳān maʿnāsınadur.

ravża: baḳça maʿnāsına ve tenbīh ü işāret budur ki çün bir kimse kendünüñ maḥbūb u maṭlūbından cüdā ola maṭlūbınuñ ʿizzeti miḳdārı girye vü nevḥa ide.

reh: ṭarīḳ-ı Ḥaḳdur.

reh-revān: ümem-i sābıḳadur.

reng: ḥüsn-i ẓāhirīdür.

renghā: eşyādur.

renghā-yı nīk: aḫlāḳ-ı ḥamīde ve efʿāl-i pesendīdedür.

reng-i surḫ u zerd: nifāḳ ve mekr ü ḥīle bāzlıġıdur.

revān: rūḥ maʿnāsınadur; cārī; rūḥ.

rūḥ: ḥayāt ve sırr-ı İlāhīdür; pād-şāh.

rūḥrā mübdel kuned: ile ḥażret-i Mevlānā işāret eyler.

Rūḥu'l-emīn: Ḥabībullāh ḥażretleridür.

rūbeh: fermān-ı İlāhīye cān u dilden tābiʿ olup rūz u şeb ṭāʿat u ʿibādetde olandur.

Rūmiyān: ṣāḥib-dil ṣūfīlerdür; ehl-i sülūkdur.

rūy: ẕātdur.

rūz: tecellī-yi cānān-ı ezeldür.

rūzhā: mürşidler olmaḳ mümkin belki evlādur zīrā bu maʿnā bu mıṣrāʿdan ziyāde rūşendür.

rūzī: naṣīb maʿnāsınadur.

Rüsteme: nisbet zāl ziyāde ḫūb vāḳıʿ olmışdur zīrā pederidür egerçi ḳarı maʿnāsınadur.

S

sābıḳ: ḥisābsız cennete dāḫil olan ṭāyifedür.

sābıḳun bi'l-ḫayrātdur: ki Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretine ʿazze ismuhu ve Seyyidü'l-kevneyn ḥażretlerine hīç bir ḫuṣūsda muḫālefetleri yoḳdur.

ṣad cān: ḥayāt-ı bāḳī ve rūḥ-ı nūrānīdür.

ṣad hezārān nīze: Firʿavnuñ nīzedār ʿaskeridür.

ṣad reng: envāʿ-ı feyż-i İlāhīdürṣad reng envāʿ-ı feyż-i İlāhīdür ki murād ʿulūm-ı ẓāhiredür.

ṣad: keşret-i zemāndur.

ṣadef: insāndur; tendür.

ṣadr-ı ṣudūr: Server-i Kāyinātdur.

saʿfaṣ Ḫudāy taʿālā Ādeme cennet virdi ve cennetden çıḳardı.

ṣaff-ı niʿāl: mertebe-yi beşeriyyetdür.

ṣaḥābe: ekser küll maḳāmına ḳāyim olan ḳabīldendür.

ṣāḥib-delḳ: cavlaḳīdür.

ṣāḥib-i dil: velīdür.

ṣāḥib-merkezān: aḳṭābdur.

ṣāʿiḳa: Ṯemūd ḳavmine göredür.

sāḳī: mürşid.

sākinān-ı çarḫ: murād melāyikedür.

ṣanem: maṭlūb-ı nefs ü şehvet ü ārzū vü hevādur.

sāye: anlaruñ irşād u muṣāḥabetidür; mürşid-i kāmildür.

sāye-yi Yezdān: evliyāʾullāhdur.

sebeb: Müsebbibü'l-esbābdur.

sebū: bütdür.

sebū-yı āb: bizüm ʿilmlerümüzdür.

sebz: muṭlaḳ yaşıl maʿnāsınadur sebze maʿnāsına yoḳdur.

seferetin: cemʿ-i sāfirdür kātib maʿnāsına ki murād-ı melāʾikedür Kirām-ı kerīmüñ cemʿidür.

ṣeḫaẕ: Ḥaḳḳ taʿālā ḥażreti aña inʿām eyledi maġfiret itmegile

siḥr-i muṭlaḳ: siḥr-i ḥelāldür.

sekr: vecddür.

selsebīl: āb-ı şīrīndür.

semʿ: semʿ-i rūḥānī gerekdür.

seng ü āhen: zebāndur.

seng: çaḳmaḳ ṭaşıdur.

seḳar: dūzaḫdur.

seḳar-perverdegān: dūzaḫīlerdür.

serāy: ʿadl taḳdīrindedür.

ṣıbġa: īmān-ı şerīfdür.

Ṣıddīḳa: ḥażret-i ʿĀyişedür.

sır: ḥaḳīḳatdür.

sirāc-ı münīr: ḥażret-i Resūldür.

sirāyān: muṭribe münāsibdür.

siyāh-ābe-yi cufā: küfr ü nifāḳ ve aḫlāḳ-ı ẕemīme vü efʿāl-i ḳabīḥadur.

ṣubḥ: ṭāʿat u riyāżet nūrıdur; fażl-ı İlāhīdür.

sūdā: beyʿ u şirā maʿnāsınadur.

ṣudūr: cemʿ-i ṣadrdur ki ḳulūb maʿnāsınadur.

sūḫte bi'stān: dimiş idi ve rūşendür ki andan sūḫte almaḳ nuṭḳıladur.

sulṭān: ḥażret-i Ḫudādur.

sulṭān-ı baṣar: Server-i Kāyinātdur.

sū'e'l-ḳażā: mevtdür.

sūr u ʿurs: rūḥānī viṣāl ve Raḥmānī müşāhede-yi cemāldür

süvār olmaḳ: cesed-i cismānīye duḫūldür.

süvār: ḥażret-i Resūldür.

Ş

şāḫ: azıḳdur ki ırmaḳdan bulınur; dıraḫt-ı iḥsān-ı İlāhīden baʿżıdur; Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür.

şāh: Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür anda olan yā vaḥdet içündür; şeyṭān.

şāh-ı Cuhūd: Şeyṭān-ı Laʿīndür.

şāh-ı ferd: Ḫudāy-ı lānāẓīrdür.

şāhī: ḫılāfetdür.

şāh-rāh: ṭarīḳ maʿnāsınadur ki maḳṣūd-ı ʿālem-i fānīdür ki güẕergāh-ı ḫāṣ u ʿāmdur ki ʿalā-mürūri'ş-şuhūri ve'l-aʿvām ẓuhūr u vücūd bulmışdur.

şaḳī: kātib-i vaḥydür.

şaṭʾehu: ḥażret-i Ebū Bekrdür rażıyallāhu ʿanh

şehān: enbiyā vü evliyādur.

şeh: Ḫudāydur; Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür.

şehvet: Ḥaḳdan ġayrıya olan ārzūdur.

şems: Şems-i Tebrīzī; murād hem Şems-i Tebrīzī olmaḳ cāyiz degüldür.

şems-i cān: Ḥaḳ teʿālā ḥażretidür; Ḥaḳḳ sübḥānehu ve teʿālā ḥażretidür; Şems-i Tebrīzī olmaḳ cāyiz degüldür.

şemʿ: naẓardur.

şemʿ-i cān: Server-i Kāyināt olmaḳ rūşendür.

şerār: āftāb ʿafv u maġfiretinden bir zerre ki cemīʿ-i ʿālemüñ zünūbına kāfīdür.

şeyʾ: nesne maʿnāsınadur ki bunda söz murāddur.

şeyḫ u merd: ḥażret-i ʿÖmerdür rażıyallāhu ʿanhu.

şikār: biḥasebi'ẓ-ẓāhir umūr-ı şerʿiyyeye mükellef olmasıdur; tevekkül; ḳurb-ı İlāhīdür ki ṭāʿat vāsıṭasıyıla ḥāṣıl olur

şīr: nefs-i emmāredür; nefs-i pür-ʿināddur; ḥażret-i ʿÖmer olur; ol ʿālim-i fāżıldur; ʿināyet-i Bārīdür; Ḫudāy taʿālādur.

şīr-i bāṭın: nefs-i emmāredür.

şīr-i ʿilm-i dīn: esrār-ı İlāhiyyedür.

şīrīn: ter-engübīndür.

şīşe: muṭlaḳā şīşe ve gözlük olmaḳ mümkindür.

şitāb: fevrī maʿnāsınadur.

şud: refeş maʿnāsına.

şuden: reften maʿnāsınadur.

şuʿlehā: aḥvāldür.

şürb: şerāb olup an fısḳ u maʿṣıyet olmaḳ egerçi mümkindür.

T

tā: lafẓı ʿaceb ve ʿacebā maʿnāsınadur.

ṭāʿat: ʿavāmuñ ṭāʿatıdur ki taḳlīdiledür.

ṭabīb-i İlāhī: ḥażret-i Şems-i Tebrīzī; mürşid-i kāmil.

ṭabʿ: āteşüñ yaḳmasıdur.

tācir: mezkūr bāzergāndur.

taḥarrī: tefekkürdür.

ṭālib: resūl-i Rūmdur; mürīddür.

tān: yerine şān vāḳıʿ olur ki o kūrāndur.

ṭarf: çeşm maʿnāsınadur; ümīd maʿnāsınadur.

ṭarīḳ-ı bikr: Dīn-i mübīndür.

tāş: ḥażret-i ʿÖmere rāciʿdür tāşda olan żamīr-i ġāyib bendeye ṣarf olınup maʿnā böyle olmaḳ hem-laṭīfdür ol resūl ḥażret-i ʿÖmeri ṭaleb eyledi tā anuñ bendesi gibi ola.

ṭavf: ṭavāf-ı Kaʿbe olmaḳ maḥalle münāsib ü rūşendür ṭavfīde yā ḫıṭāb içün

ṭayr: cemʿdür ṭuyūr gibi.

teng-i gül: nefḥa-yı İlāhiyyedür.

terkeş: ʿömrdür.

Tersāyān: ʿavāmdur.

tevfīḳ: Ḥaḳḳ teʿālā ḥażreti ʿazze ismuhu ʿabdini kendünüñ rıżā vü maḥabbeti olan ṭarafa sevḳ eylemekdür.

ṭıfl: ʿaḳl u rūḥdur.

tī tī: elfāẓ-ı bīmaʿnādur.

tīġ-çūpīn: rūḥ-ı bīmaʿnādur.

tīġ: zebānī olmaḳ mümkindür.

tīġ-elmās: ʿışḳ u maʿnā tīġıdur ki evliyāʾullāhdan ġayrı kimse aña mālik olmaz

tīr: esbābdur.

tīr-i ū: tīr-i Ḫudā maʿnāsınadur.

tuḫm-ı ġaflet: ṭaʿām-ı vāfir ve āb-ı bisyār ve pister-i nermde ḫᵛāb ve kār-ı dünyā fikrinde olmaḳdur.

ṭūṭī: rūḥ-ı bülend-pervāzdur; rūḥ-ı insānī ve nūr-ı Raḥmānī olmaḳ iḥtimāldür.

tünd ü tīz: ḳażāya maṣrūf olup maʿnā böyle olmaḳ rūşendür ey kimse ḳażāya penceñi tünd ü tīz eyleme.

Türk: Tātārdur.

Türk-tāz: egerçi tārāc u aḳın maʿnāsınadur līkin sürʿatile gitmek maʿnāsınadur.

U

ū: ḥażret-i Ḥaḳdur; ḥażret-i Ādemdür; Bārī taʿālā ḥażretidür; ḥażret-i Resūl ṣallallāhu ʿaleyhi ve sellem; Firʿavn-ı laʿīndür; kenīzekdür; ṭābīb-i İlāhīdür; ʿĪsādur; ḥażret-i ʿÖmerdür; muṭribdür; reh-ber ü mürşiddür;

ū mihmān: ḳonuḳ maʿnāsına

uḫte: riyāżet ü mücāhede sebebi ile maḥabbet-i mā-sivādan ḫalāṣ bulup esrār-ı İlāhiyyeye muṭṭaliʿ olandur.

ʿulemā: hem evliyādur; ʿilmleri ile ʿāmil olanlardur.

ummu'l-kitāb: levḥ-i maḥfūẓdur.

ʿunṣur: āteşüñ ẕātıdur.

uzlet: ḫalḳıla iḫtilāṭdan ve ḥażret-i Ḫudānuñ ġayrısından inḳıṭāʿdur.

Ü

üç dīv: şeyṭān ve nefs ve maḥabbet-i mā-sivādur.

üstüḫᵛān u peşm: ümem-i sābıḳanuñ eserleridür.

V

vādī: ṭarīḳatdür.

vāḥid: Ḫudāy taʿālā ḥażretidür.

vaḥy u cevāb: mürşid-i kāmildür.

vālid: ḥażret-i Ādemdür taḥḳīḳ.

varaḳ siyāh olmaḳ: bed-baḫtlıḳdur.

vāriṣān: ʿulemā vü evliyādur.

vāriṣ: bāḳī olmasıdur.

vāṣıl: nebī vü velīdür.

vechullāh: sırrullāh maʿnāsınadur.

velī: ṣāḥib

vey: Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür.

vezīr: kezzāb; nefsdür; nefs-i emmāredür.

vilāyet-i cān: ʿālem-i İlāhīdür.

vuḥūş: ḥavāsdur.

vüşāt: şeyāṭīndür.

Y

yā Rab: ʿaceb maʿnāsınadur.

yaḳīn: lafẓen mecrūr vuṣūle maʿṭūfdur.

yārān: aṣḥābdur.

yār: Ḫudāy taʿālā olmaḳ rūşendür; ḥażret-i Şemsdür.

Yūsuf: Ḫudāy taʿālādur ve teşbīh ṭarīḳı ile pīrehen zikri Yūsuf münāsebeti iledür.

Z

zaḫm: dergāh-ı Ḫudādan laʿn u ṭardıla dūr u mehcūr olmaḳdur.

z'ān: serile ḥaḳīḳīye işāret eyler.

zār: ḫaste maʿnāsınadur.

zātü'l-yemīn: ʿibādet.

zātü'ş-şimāl: beşeriyyet ṭaraflarıdur.

żaẓıġlan: Ādem ʿazābdan ḫalāṣ oldı.

zebān: söz maʿnāsınadur.

zebān-ı sebz: dıraḫtuñ evrāḳı olmaḳ ziyāde rūşendür sebze murād olmaḳ mümkin degüldür.

zehr: telezzüz idügi beyān olınmışdur.

zekāt: ʿarż-ı cemāldür.

zemān: zikri beyān içündür ve illā zāt-ı Ḥaḳḳ zemān u mekāndan ʿārī vü berīdür.

zencīr-sāzān: zencīrile ḳayd u bend olınan sibāʿdur zencīr düzenler maʿnāsına

zen: bu nefs ü ṭamaʿdur; nefs-i emmāre.

zer-ger: dünyādur.

zer-gerüñ ḳatlin: nefs-i emmāreden ḥubb-ı dünyāyı izāle eylemekdür.

zer-şümür: altun ṣayıcı maʿnāsına līkin altun virici maʿnāsınadur.

zi: lafẓı āġāza ve tā lafẓı intihāya iʿtibār olına bu ḫuṣūṣ vezn içün iʿtibār olınur.

zindān: Mıṣrda olan ḥabsdür.

zinde: Ḥayy-ı Lāyemūtdur.

zīr: nefs-i emmāredür.

zişt-i şān: aḫlāḳ-ı zemīmedür.

ziyādāt: yā ʿaḳliyyedür feṣāḥat ve ʿilm ve seḫāvet gibi yā cismāniyyedür.

ẓulmāt: şeb-i tārīkdür.

ẓulmet: maḥabbet-i mā-sivādur.

zūter: zūdter maʿnāsınadur.

Ẕü'l-celāl: Ḥaḳḳ taʿālā ḥażretidür.

SONUÇ

"Her kitap aslında tek bir kitabı anlamak için okunur (veya her kitap aslında tek bir kitabı anlatır)" düşüncesinden hareketle İslâm medeniyeti dâiresinde telîf edilen eserlerin kayda değer bulunanları, o eserleri anlama ve anlatma çabası içinde olanlarca bazen şifâhî olarak şerh edilmiş, bazen şifâhî olarak şerh edildikten sonra şârihin zihninde iyice tebellür ettikten sonra kitaplaştırılmış, bazen şifâhî şerhleri dinleyenlerce müsveddelere kaydedilip ardından kitaplaştırılmış, bazen de şârihler tarafından doğrudan kitap hâlinde ortaya konmuştur. Telîf edilen ilmî eserlerin birçoğu, genellikle formal eğitimin bir parçası olarak, konuların takibi için kullanılmış, hocalar talebelerine, şeyhler müridlerine "kadarlarınca" bu eserleri şerh etmişlerdir. Öyle ki, nitelik bakımından meşrûh eseri kat kat aşıp daha fazla meşhur olan şerh eserleri de bilinmektedir. Türk kültür ve eğitim hayatında da pek çok şahıs / şârih tarafından çeşitli tür ve konularda çoğunluğu Arapça olmak üzere, Farsça ve Türkçe eserlere şerhler yapılmıştır. Bu şerhlerin yine çoğunluğu Arapça'dır.

Geleneksel eğitim sisteminin en başta gelen ders metodu "kitap takibi" ve "kitap okuma"larıdır. Bu metot günümüze kadar çoklu ve toplu okumalar şeklinde kimi kültür ve eğitim muhitlerinde uygulanagelmiş; bazı muhitlerde daha da modernize edilerek okumalara devam eden herkesin aktif katılımıyla beyin fırtınası metodu için sâdece bir hareket noktası hâline getirilmiştir. Ancak, bu geleneklerde ortaklık gösteren yönlerden birisi (belki de en önemlisi), okunacak kitapların genellikle yabancı lisanlardan seçilmeleridir.

Şem'î Şem'ullâh da 16. yüzyıl İstanbul'unda hayatını Farsça öğretimine adamış bir "şerrâh" görünümündedir ki şerhini yapmış olduğu 12 eserin 11'i Farsça'dır; bu eserler, başta Mesnevî olmak üzere, Fars lisânının en mühim şâheserleridir. Dahası, Şem'î Mevlânâ'nın Mesnevî'sini bütün ciltleriyle şerheden az sayıda şârihten biridir.

Hem zaman hem de zemin olarak Osmanlı medeniyet atlasının tam merkezinde bulunmuş olan Şem'î Şem'ullâh geleneksel şerhin neresindedir?

Hemen cevap vermek gerekirse, Şem'î Şem'ullâh geleneksel şerhin de tam merkezindedir.

Şerh ameliye ve faâliyetlerindeki amaç, araç, metot ve sonuçları göz önünde bulundurulduğunda Şem'î'nin şerhleri geleneğin ifâdesiyle "efrâdını câmi' ağyârını mâni'" kabilindendir. O, talebelere ve meraklılara Farsça öğretmeyi gâye edinmiş, bu

amaç için Farsça şâheserleri ders kitabı olarak seçmiş, şerh metodunu kullanarak telîf ettiği eserleri çok geniş çevrelere ulaşmıştır. Şem'înin şerhlerinin ve bilhassa Mesnevî Şerhi'nin yazma nüshaları, Mevlevî dervişlerinin hücrelerinden sultanların sarayına ve kütüphanelerine, şerh derslerinin yapıldığı câmilerden mektep, medrese ve çeşitli tarikatların kütüphanelerine ve hattâ şahsî kitaplıklara kadar girmiş; Osmanlı coğrafyasının pek çok şehrindeki kütüphanede, bu şerhlerin yazma nüshalarının kaydına rastlanmıştır.

Mesnevî Şerhi baz alındığında, Şem'î'nin, Mesnevî'nin tümünün "Hazret-i Şârih"i olan Ankaravî ile aralarında ne gibi farklar vardır? Acabâ Şem'îden aşağı-yukarı 30 yıl sonra Ankaravî Mesnevî'yi şerh ettikten sonra da, Şem'î önceki popülerliğini korumuş mudur?

Ankaravî diğer şerh eserlerinin yanında, Mesnevî'yi anlamak ve anlatmak için de tercüme ve şerh türünde 5-6 eser kaleme almıştır; bu eserleri izlek olarak kullanıldığında Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi üzerindeki gelişim çizgisini takip etmek kolaydır ki daha mükemmelini yazmak için kendisini sürekli olarak yenileyip zenginleştirmiştir. Bununla beraber, Ankaravî şerhi kendi fikirlerini açıklamak için bir uygun bir zemin kabul etmiş, Mesnevî'yi daha çok "vahdet-i vücûd" nazariyesiyle anlamaya ve anlatmaya çalışmıştır. Onun şerhinin sınırlarını kestirmek zordur. Bu yüzden Ankaravî meşrûh metnin anlam dünyasından uzaklaşma riski taşımaktadır.

Şem'î ise şerhinde iddiâlı bir şârih profili çizmemektedir. Diğer şerhleri de göz önüne alındığında, Şem'î azamî ve asgarî sınırları korumuştur. Şem'î'nin şerhi, metinden asgarî olarak anlaşılması gerekenleri verici, mübtedîler için bilgilendirici, dil ve tercüme ağırlıklı bir yapıda olduğu için nispeten daha objektif bir karakterde olup, her kesimin anlayabileceği bir seviyededir. Metnin anlam tabakasıyla ilgili yorumlamalarında üst sınırları koruduğu için de "aşırı yorum" tehlikesi ve riskinden daha sâlim görünmektedir. Şem'î, dozunda tercüme ve izahlarıyla okuyucuyu metnin bağlamında ve atmosferinde tutmayı başarmıştır; onun şerhinde meşruh metnin takibi kolaydır.

Hâl böyle iken, ölümünden sonra Şem'î'nin şöhreti, bilhassa Mesnevî Şerhi'nde Ankaravî'nin şöhreti ve modasının gölgesinde kalmıştır; çünkü Ankaravî Mevlevî dünyasının en popüler ve değer verdiği şârih olmuştur ki etkisi 20. yüzyıla kadar devam etmiştir.

18. yüzyılın ilk yarısının şârihi Bursevî'nin şerhi de bilhassa kelime açıklamalarının (etimolojilerinin) derinliği ve çok tafsilâtlı oluşu yönüyle kendine özgü, fark edilebilir

bir karakter taşımaktadır. Bursevî'nin şerhi Şem'î'ye nispetle daha ilmî, bilgi yönünden kıyaslanamayacak kadar doyurucudur. Ancak, onun şerhinde de okuyucunun zaman zaman metnin bütünlüğünden kopması, "esas olanın meşrûh eser değil de şerhin kendisi" havasına kapılması riski vardır.

Aslında, Ankaravî ve Bursevî şerhlerinin ilmî açıdan nitelikli oluşları, yer yer kendi şerhlerini de şerhe muhtaç duruma getirmiştir. Bu noktada, şerhin gâyesi, ölçüsü, neticesi ve benzeri kriterler göz önünde tutularak şerhler arasında mukayese yapmak mümkün olabilir.

Türk ilim, kültür ve edebiyatında "Türkçe şerh" geleneğinin ilk mümessillerinden birisidir Şem'î Şem'ullâh, kendisinden sonraki şârihlerin katkılarıyla da iyice zenginleşen bu şerh müktesebâtının ilk ve velûd ustalarındandır. Şem'î bulunduğu şehir İstanbul'da ve yaşadığı dönemde, kuvvetli bir ihtimâlle, kendisinden bir kuşak önceki Sürûrî'nin şerh sohbetlerini ve eserlerini takip etmiş, metot açısından ondan etkilenmiştir. Aynı şekilde kendisinden sonraki şârihler de onu inceleyip etkilenmişlerdir. Şem'î'nin şerhlerini bu gelenek içinde sağlıklı bir şekilde konumlandırabilmenin, kendisine ait şerh eserlerinin, kendisinden önce ve sonraki şârihlerin Türkçe şerh eserlerinin metinlerinin ilmî metotlarla yaygın kullanıma kazandırılması ile mümkün görünmektedir.

Şerh eserlerinin ciddî birer ilim, kültür ve filoloji hazîneleri olduğu doğrudur; metinlerinin ilim dünyasına kazandırılması ile muhtevâlarındaki zenginliklerin dökümü mümkün olabilir. Meselâ, tek tek şerh sözlüklerinin oluşturulmasından sonra büyük bir şerh lugatı veya konulu şerh lugatları (ki bunun bir örneğini "Tasavvufî Şiir Şerhleri" eseriyle veren Ömür Ceylan, sadece tasavvuf terminolojisinin şerhlerdeki anlamlarını mukayeseli olarak görme imkânı sağlamıştır) hazırlanabilir, gramer, edebiyat, tasavvuf, fıkıh kavramları sözlükleri gibi.

Mesnevî-yi Ma'nevî gibi dünyanın ortak kültür mirasından kabul edilen bir şâheser üzerinde geleneğin yapmış olduğu bütün tercüme ve şerh eserleri en kısa zamanda akademik ve popüler dünyanın yaygın ve rahat kullanımına kazandırılmalıdır. Belki bu yolla Mesnevî'nin beyitlerine verilen anlamları bir arada mukayeseli olarak veren modern ilmî çalışmalar daha kolay ortaya konacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

Kitaplar

Abdülmecîd-i Sivasî; Şerh-i Mesnevî, Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyyüddin Efendi 1651.

Abdülmecîd Muharrem ez-Zilî; Şerh-i Ba'z-ı Ebyât-ı Mesnevî, Süleymaniye Kütüphanesi Kasidecizâde 327.

Âbidîn Paşa; Terceme ve Şerh-i Mesnevî-yi Şerîf 1-6, Mahmûd Bey Matbaası, İstanbul 1324/1906

Âbidîn Paşa; Kaside-i Bürde Tercüme ve Şerhi (Haz.: Ömer Faruk Harman), Kalem Yayınevi, İstanbul 2004.

Âbidin Paşa; Mesnevî Şerhi 1-2, (Sadeleştiren: Mehmet Sait Karaçorlu), İz Yayıncılık, İstanbul 2007.

Ağababa, Naile; Ortaçağ Türk Dil Bilim Adamları, Ahenk Yayınları, Van 2006.

Ağa-zâde Mehmed Efendi; Şerh-i Mesnevî, Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 619, vr. 14a-19a // Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 2176, vr. 6b-16a // Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 4003, vr. 31b-39b.

Ahmed Nâim; Şerh-i Mesnevî, Erzurum İl Halk Kütüphanesi 23917.

Ahmed Remzî Akyürek Miftâhu'l-Müellifîn Fihristi, (Haz.: Mustafa Tatcı-Cemâl Kurnaz), Cilt 2, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2000.

Akar, Metin; Su Kasidesi Şerhi, 3. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002.

Akarsu, Kâmil; Adına Aşk Dediler (Dîvân Şiirimizden Metin Şerhi Örnekleri), Akçağ Yayınları, Ankara 2007.

Ambarcı-zâde Dervîş; Şerh-i Mesnevî, Süleymaniye Kütüphanesi Hekim Ali Paşa 711, vr. 29a-63a.

Andrews, Walter G.; Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.

Âsafî Dal Mehmed Çelebi; Millî Kütüphane Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu 06 HK 407.

Bağdatlı Âsım; Mesnevî Şerhi, Ali Emiri Kütüphanesi Manzum 267, vr. 126a-128b.

Bağdatlı İsmâil Paşa; Hediyyetü'l-Ârifîn, Esmâru'l-Müellifîn Âsâru'l-Musannıfîn, (Neşreden: İbnülemin Mahmud Kemâl- Avni Aktuç, Tahran 1387/1967.

Baş, Nuri; Mana ve Mefhumlarıyla Mesnevî'den Parıltılar, Meram Belediyesi Yayınları, Konya 2006.

Bilkan, Ali Fuat; Osmanlı Şiirine Modern Yaklaşımlar, L&M Yayınları, İstanbul 2006

Can, Şefik; Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi, Ötüken Yayınları, İstanbul 1997.

Can, Şefik; Mevlânâ, Hayatı, Şahsiyeti, Fikirleri, Ötüken Yayınları, İstanbul 1997.

Can, Şefik; Cevâhir-i Bavâhir-i Mesneviye: Mesnevî'den Seçmeler, Ötüken Yayınları, İstanbul 2002.

Can, Şefik; Mesnevî Hikâyeleri, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2003.

Celâleddîn Muhammed bin Muhammed bin el-Hüseyn el-Belhî (sümme'r-Rûmî); Mesnevî-i Ma'nevî, I-VI, (be-tashîh-i Reynold A. Nikolson, be-ihtimâm-ı Doktor Nasrullâh-ı Pûrcevâdî), Müessese-i İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, Tahran 1363.

Ceyhan, Semih; İsmail Ankaravî, Hadislerle Tasavvuf ve Mevlevî Erkânı-Mesnevî Beyitleriyle Kırk Hadis Şerhi, İstanbul 2001.

Ceyhan, Semih; Mustafa Topatan; Mesnevî'nin Sırrı-Dîbâce ve İlk On Sekiz Beyit Şerhi, Hayykitap Yayınları, İstanbul 2008.

Ceylan, Ömür; Tasavvufî Şiir Şerhleri, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2000.

Ceylan, Ömür; Böyle Buyurdu Sûfî (Tasavvuf ve Şerh Edebiyatı Araştırmaları), Kapı Yayınları, İstanbul 2005.

Çalışkan, Adem; Fuzûlî'nin Su Kasidesi ve Şerhi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999.

Çavuşoğlu, Mehmet; Divanlar Arasında, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.

Çavuşoğlu, Mehmet; Necati Bey Divanı'nın Tahlili, Kitabevi, İstanbul 2001.

Çaylıoğlu, Abdullah; Niyâzî-i Mısrî Şerhleri, İnsan Yayınları, İstanbul 1999.

Çelebi, Asaf Halet; Mevlânâ ve Mevlevîlik, Hece Yayınları, İstanbul 2002.

Çelebioğlu, Âmil; Mevlânâ Celâleddîn Rûmî Mesnevî-yi Şerif, Aslı ve Sadeleştirilmişiyle Manzum Nahîfî Tercümesi, Cilt 1-3, Sönmez Neşriyat, İstanbul 1967 (1. Cilt)-1972 (3. Cilt).

Çelebioğlu, Âmil; Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1998.

Çelebioğlu, Âmil; Türk Edebiyatında Mesnevî (XV. yy.'a kadar), Kitabevi, İstanbul 1999.

Çelik, İsa; Âbidin Paşa'nın Mesnevi Şerhi ve Tasavvufî Düşünceleri, Vefa Yayınları, İstanbul 2007

Demirci, Mehmet; Mesnevî Hikâyelerinden Dersler, Rumi Yayınları, Konya 2007.

Demirci, Mehmet; Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi-Makâsıd-ı Aliyye fî Şerhit-Tâiyye, Vefa Yayınları, İstanbul 2007.

Demirel, Şener; Dinle Neyden, Manas Yayıncılık, Elazığ 2009.

Demirel, Şener; Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri, Araştırma Yayınları, Ankara 2005.

Dilek, Kaan; Mevlânâ Vadisinde Ahlak ve Marifet: Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde Seçme Bölüm ve Hikâyeler, İhvan Yayınları, İstanbul 2005.

Dilek, Kaan; Mevlâna Celâleddin Rûmi, Bir Aşk Hikâyesi, İhvan Neşriyat, İstanbul 2005.

Dilek, Kaan; Mesnevî'den Öyküler ve Ney, A&D Yayıncılık, İstanbul 2006.

Doğan, Muhammed Nur; Fatih Divanı ve Şerhi (Metin, Nesre Çeviri ve Şerh), Yelkenli Yayınevi, İstanbul 2006.

Dündar, Seyhan; Şem'î Şem'ullah'ın Şerh-i Gülistân'ı, İzmir 1998.

Eco, Umberto; Ortaçağ Estetiğinde Sanat ve Güzellik, (Çev.: Kemal Atakay), Can Yayınları, İstanbul 1999.

Eraydın, Selçuk; Tasavvuf ve Edebiyat Yazıları, Mavi Yayınları, İstanbul 1997.

Esrâr Dede; Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, (Haz.: İlhan Genç), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000.

Fazlullâh Rahîmî; Gülzâr-ı Hakîkat, Mekteb-i Tıbbiyye-yi Askeriyye, İstanbul 1328.

Genç, İlhan; Esrâr Dede Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000.

Gölpınarlı, Abdülbaki; Nehcü'l-Belâga Terceme ve Şerhi, İş Bankası Yayınları, İstanbul 1971.

Gölpınarlı, Abdülbâki; "Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu", Cilt 3, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1972.

Gölpınarlı, Abdülbaki; Gülşen-i Râz Şerhi, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1972.

Gölpınarlı, Abdülbâki; "Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu", Cilt 4, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994.

Gölpınarlı, Abdülbâki; Mesnevî ve Şerhi, Cilt 1-6, 3. Basım, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

Güleç, İsmail; Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri, Pan Yayıncılık, İstanbul 2008.

Güleç, İsmail; İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Mesnevî -Mesnevî'nin İlk 748 Beytinin Şerhi-, İnsan Yayınları, İstanbul 2004.

Gülüce, Hüseyin; Kur'ân Tefsiri Açısından Mesnevî, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999.

Gündüz, Sadık; Mevlânâ'nın Mesnevî'sinden Seçme Hikâyeler, Zerafet Yayınları, İstanbul 2003.

Gürtunca, M. Faruk; Mevlana, Aslı Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Mesnevî, (Haz.: İbrahim Hakkı Konyalı), Ülkü Yayınevi, İstanbul 1963.

Gündüzalp, Selim; Mevlana Mesnevi (Seçme Öyküler), Zafer Yayınları, İstanbul 2005.

Hacıtahiroğlu, Abdullah Öztemiz; Celâleddin Rûmî Mevlânâ, Mesnevî (kendi vezniyle manzum tercüme), Ötüken Yayınları, İstanbul 1972.

Halıcı, Feyzi; Şair Burhaneddin'in Nasreddin Hoca'nın Fıkralarını Şerheden Eseri, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1994.

Hayrî; Mesnevî-i Şerîf Tercemesi, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1308.

Herevî, el-Masnû', Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1404.

Hoca-zâde Seyyid Mehmed Râsim Efendi; Şerh-i Râsim Müntehabâtu alâMesnevî-yi Şerîf, İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar 1605.

Holbrook, Victoria Rowe; Aşkın Okunmaz Kıyıları, İletişim Yayınları, İstanbul 1998.

Hüseyin Bey; Mahmûd-ı Şebusterî, Şerh-i Gülşen-i Râz, (Haz.: Cengiz Gündoğdu), Ataç Yayınları, İstanbul 2006.

Hüseyin Vassâf; Mevlid Şerhi Gülzâr-ı Aşk, (Haz.: Mustafa Tatcı-Musa Yıldız-Kaplan Üstüner), Dergâh Yayınları, İstanbul 2006.

İbn İsâ Saruhânî; Esmâ-i Hüsnâ Şerhi, (Haz.: Numan Külekçi), Akçağ Yayınları, Ankara (Tarihsiz).

İbrahim Aczi Kendi; Mevlânâ ve Ruh-u Mesnevi, Cilt 1, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1953.

İbrahim Şâhidî; Gülşen-i Tevhid (Hicri VIII. Yüzyıl), (Çev.: Midhat Bahari Beytur), İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1967.

Isbahânî, Hilyetü'l-Evliyâ, Dârü'l-Kütübi'l-'Arabî, Beyrut 1405.

İsmâ'îl b. Muhammed b. Abdulhâdî el-Cerrâhî el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlu'l-İlbâs Emme'ştehire mine'l-Ehâdîsi alâElsineti'n-Nâs 1-2, (Haz. Şeyh Muhammed Abdülaziz el-Hâlidî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1997.

İsmail Hakkı Bursevî; Bitmedik Ot Dibinde Doğmadıcak Bir Göcen: Şerh-i Nazm-ı Ahmed, (Haz.: Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatcı), Akçağ Yayınları, Ankara 2000.

İsmail Hakkı Bursevî; Ferahu'r-Rûh (Muhammediye Şerhi), Cilt 1-3, (Haz.: Mustafa Utku), Uludağ Yayınları, İstanbul 2000 (1. Cilt) / 2001 (2. Cilt) / 2002 (3. Cilt).

İsmâil Rusûhî-yi Ankaravî, Mecmû'atü'l-Letâyif ve Ma'ârif, Cilt 1, Süleymâniye Kütüphanesi Şehit Ali Paşa No. 1260.

İsmâil Rusuhî Ankaravî; Şerh Nakşe'l-Füsûs Gerçeklerin Özü (Haz.: Ayhan Yıldırım), Ataç Yayınları, İstanbul 2005.

İzbudak, Veled Çelebi; Mesnevi Şerhi, Cilt 1-6, (Haz.: Yakup Şafak), Konya Büyük Şehir Belediyesi Yayınları, Konya 2004.

Kanar, Mehmet; Mesnevî'den Seçmeler, Serhat Yayınları, İstanbul 2005.

Karaismailoğlu, Adnan; Mevlâna Celâleddîn Rûmî, Mesnevî, Cilt 1-2, Akçağ Yayınları (Yeni Şafak Kültür Armağanı), Ankara 2004.

Karaismailoğlu, Adnan; Derya Örs; Mesnevî-yi Ma'nevî (ber-esâs-i nüsha-i muverreh 677/1278 Konya), 1-6, Şehrdârî-i Konya, 1384 // 2. baskı, 1-3, Akçağ Yayınları, Ankara 2007.

Karaköse, Şaban; Konulara Göre Derlenmiş Mevlânâ'dan Düşündüren Sözler, Yakamoz Yayınları, İstanbul 2007.

Karaköse, Şaban; Mevlânâ'dan Düşündüren Hikâyeler, Yakamoz Yayınları, İstanbul 2007.

Karatay, Fehmi Edhem; Topkapı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, Cilt 2 (Filoloji, Edebiyat, Mecmualar) No: 1986-3088, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi 1961.

Kastamonulu Balıklızâde Ahmed Mahir; El-Muhkem Fî Şerhi'l-Hikem (İbn Atâullâh-ı İskenderî, Hikemü'l-Atâ'iyye), (Haz.: Selahattin Hacıoğlu), Erkam Matbaası, İstanbul 2006.

Kâtib Çelebi; Fezleketü't-Tevârîh, Cilt 2, Cerîde-yi Havâdis Matbaası, İstanbul 1287.

Kâtip Çelebi; Keşfü'z-Zunûn an-Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn, Cilt 1-2, (Neşreden: Kilisli Muallim Rifat-Şerefeddîn Yaltkaya), Cilt 2, Maârif Matbaası, İstanbul 1360/1941.

Kavakçı, Yusuf Ziya; İslam Araştırmalarında Usûl, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1982.

Kaya, Bayram Ali; Mevlânâ'dan Seçmeler, Metropol Yayınları, İstanbul 2005.

Kayaalp, İsa; Sultan Ahmed Divanı'nın Tahlili, Kitabevi, İstanbul 1999.

Kayaalp, İsa; Mevlânâ'dan Seçmeler, Bilge Sanat Yapım, İstanbul 2005.

Kenan Rıfâî; Şerh-i Mesnevî-i Şerîf, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2000.

Kılıç, Atabey; Klâsik Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler, Turkish Studies Publication, Ankara 2007.

Kılıç, Atabey; Bosnavī Meḥmed Necīb Sübḥa-i Ṣıbyān Şerḥi Hediyyetü'l-Iḫvān (İnceleme-Metin), Laçin Yayınları, Kayseri 2007.

Kılıç, Atabey; Aḥmed Hamdī Belāġat-ı Lisān-ı ʿOṯmānī (İnceleme-Metin-Dizin), Laçin Yayınları, Kayseri 2007.

Kınalı-zâde Hasan Çelebi; Tezkiretü'ş-şu'ârâ, Cilt 1, (Haz.: İbrahim Kutluk), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.

Koner, Mehmet Muhlis; Mesnevî'nin Özü, Cilt 1-6, Konya Belediyesi, Konya 1961; II. Baskı Tablet Yayınları, Konya 2005.

Konuk, Ahmed Avni; Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi, Cilt 1-4, (Haz.: Selçuk Eraydın; Mustafa Tahralı), Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1992.

Ahmed Avni Konuk; Mesnevî-i Şerîf Şerhi I, Cilt 1-2, (Haz.: Selçuk Eraydın-Mustafa Tahralı), Gelenek Yayınları, İstanbul 2004.

Konuk, Ahmed Avni; Mesnevî-i Şerîf Şerhi II, Cilt 3, (Haz.: Osman Türer; Mustafa Tahralı; Sâfi Arpaguş), Gelenek Yayınları, İstanbul 2005 // Cilt 4, (Haz.: Osman Türer; Mustafa Tahralı; Sâfi Arpaguş), Kitabevi, İstanbul 2005.

Konuk, Ahmed Avni; Mesnevî-i Şerîf Şerhi III, Cilt 5-6, (Haz.: Selçuk Eraydın; Mehmet Demirci; Mustafa Tahralı; Sâfi Arpaguş; Necdet Tosun), Kitabevi, İstanbul 2005 // 2006 (6. Cilt).

Konuk, Ahmed Avni; Mesnevî-i Şerîf Şerhi IV, Cilt 7, (Haz.: Selçuk Eraydın; Mustafa Tahralı; Necdet Tosun), Kitabevi, İstanbul 2006 // Cilt 8, (Haz.: Sâfi Arpaguş; Mustafa Tahralı), Kitabevi, İstanbul 2007.

Konuk, Ahmed Avni; Mesnevî-i Şerîf Şerhi V, Cilt 9-10, (Haz.: Mehmet Demirci; Süleyman Gökbulut; Mustafa Tahralı), Kitabevi, İstanbul 2008.

Konuk, Ahmed Avni; Mesnevî-i Şerîf Şerhi VI, Cilt 11-12-13, (Haz.: Dilaver Gürer; Mustafa Tahralı), Kitabevi, İstanbul 2008 // 2009 (13. Cilt).

Kortantamer, Tunca; Eski Türk Edebiyatı Makaleler, Akçağ Yayınları, Ankara 1993.

Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, (Haz.: Hayrettin Karaman; Ali Özek; İbrahim Kâfi Dönmez; Mustafa Çağrıcı; Sadrettin Gümüş; Ali Turgut), Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1997.

Kurnaz, Cemâl; Hayâlî Bey Divanı'nın Tahlili, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996.

Kurnaz, Cemâl; Mustafa Tatcı; Bitmedik Ot Dibinde Doğmadıcak Bir Göcen, Akçağ Yayınları, Ankara 2001.

Levend, Agâh Sırrı; Türk Edebiyatı Tarihi, Cilt 1 (Giriş), 4. Basım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

Mehmed el-Mevlevî, Mesnevî-i Ma'nevî, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 2780.

Mehmed Emîn; Şerhu Ebyâtu'l-Mesnevî / Revâyihu'l-Mesneviyyât, Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa 522.

Mehmed Süreyya; Sicill-i Osmanî, Cilt 5, (Haz.: Nuri Akbayar; Seyit Ali Kahraman), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

Mehmed Şükrü ibni Ahmed Ata (Damad-ı Gelenbevî); Müntehebât-ı Mesnevî, Şems Matbaası, İstanbul 1328.

Mengi, Mine; Divan Şiiri Yazıları, Akçağ, Ankara 2000.

Mermer, Ahmet; Selahattin Hidayetoğlu; Mustafa Erdoğan; Neslihan Koç Keskin; Osmanlı Şiirinde Mevlânâ Övgüleri ve Mevlevîlik Unsurları, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2009.

Mevlânâ; Mesnevî-i Şerîf (Tam Metin), (Mütercim: Süleyman Nahifî; Sâdeleştiren: Âmil Çelebioğlu), (Haz.: Nihat Öztoprak), Timaş Yayınları, İstanbul 2007.

Mevlânâ Celâleddîn; Mesnevî-i Ma'nevî-i Celâleddîn Muhammed-i Mevlevî (ez rûy-i nüsha-i 677 h.), (be-kûşiş-i Tevfîk H. Sübhânî), Vezâret-i Ferheng ve İrşâd-i İslâmî, Sâzmân-i Çâp ve İntişârât, Tahran 1373.

Mevlânâ Celâleddîn; Mesnevî-i Ma'nevî (ber esâs-i nüsha-i Konya), Cilt 1-2, (be-tashîh ve pîşguftâr-ı Abdülkerîm-i Sürûş), Şirket-i İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî, Tahran 1375.

Mevlânâ Celâleddîn; Mesnevî-i Ma'nevî, Cilt 1-4, (Âhırîn tashîh-i Reynold A. Nikolson; terceme ve tahkîk-i Hasan-ı Lâhûtî), Tahran 1383.

Muhammed Nâsıruddîn-i Albânî, Silsiletü'l-Ehâdîsü'z-Za'îfa ve'l-Mevzû'a, Mektebetü'l-Ma'ârif li'n-Neşri ve't-Tevzî', Riyad 1992.

Muhammed Nazmî-i Halvetî; Sırr-ı Ma'nevî (Manzum Mesnevî Tercümesi) (İnceleme-Metin), (Haz.: Ekrem Bektaş), Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Konya 2009.

Mustafa Na'îmâ; Na'îmâ Târihi (Ravzatu'l-Hüseyn fîhulâsati ahbâri'l-hâfıkayn), (Çev.: Zuhûrî Danışman), Cilt 1, İstanbul 1967.

Müslim, Sahîh, Dâru'l-İhyâ'i't-Turasi-Arabî, Beyrut.

Nev'îzâde Atâyî; Hadîkatü'l-Hakâyık fî Tekmiletü'ş-Şakâyık, (Haz.: Abdülkadir Özcan), Çağrı Yayınları İstanbul 1989.

Nicholson, Raynold A.; The Mathnawi of Jalalu'ddin Rumi, (edited from the oldest manuscripts available with critical notes translation and commantary), Cilt 1-8, Laiden: Brill 1925-1940.

Ocak, Ahmet Yaşar; Türk Sûfîliğine Bakışlar: Türkiye'de Tarihin Saptırılması Sürecinde, İletişim Yayınları, İstanbul 1996.

Okuyucu, Cihan; Mesnevî'den Hikmet ve Hikâyelerle Mevlânâ Konuşuyor, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2006.

Okuyucu, Cihan; Gazel Bahçesi, Sütun Yayınları, İstanbul 2006.

Okuyucu, Cihan; Mesnevî'den Hikmet ve Hikâyelerle Mevlânâ Konuşuyor, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2006.

Olgun, Tahir (Tâhirü'l-Mevlevî); Şerh-i Mesnevî 1-14, 2. Basım, Şâmil Yayınları, İstanbul 1975.

Olgun, Tahir (Tâhirü'l-Mevlevî); İsmâil Ankaravî: Nisâbü'l-Mevlevî: Mevlevîlik Yolunun Esasları, (Haz.: Bekir Şahin), Damla Yayıncılık, İstanbul 2007.

Onan, Necmettin Halil; İzahlı Divan Şiiri Antolojisi, Millî eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1991.

Önder, Mehmet; Mesnevî'den Hikâyeler, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 1971.

Önder, Mehmet; Mevlana ve Mevlevilik, Aksoy Yayıncılık, İstanbul 1998.

Örs, Derya; Hicabi Kırlangıç; Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Mesnevî, Cilt 1-6, Ekim Yayınları, İstanbul 2007.

Öz, Yusuf; Tuhfe-i Şâhidî Şerhleri, Konya 1999.

Özdamar, Mustafa; Yaman Dede, Kırkkandil Yayınevi, İstanbul 2008.

Özel, İsmet; 40 Hadis, Marmara FM Kitaplığı, İstanbul 2004.

Öztekin, Nezahat; Mevlânâ'nın Mesnevî'sindeki Hikâyelerin XIII-XV. Yüzyıl Anadolu Mesnevîlerine Etkisi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 2000.

Öztekin, Nezahat; İbn Arabî, Tuhfetü'l-Uşşak ve Turfetü'l-Müştak (Niyâzî-i Mısrî Şerhi), Akademi Kitabevi, İzmir 2006.

Pala, İskender; Şi'r-i Kadîm, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1997.

Pala, İskender; Ve Gazel Yeniden, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2001.

Pala, İskender; Âh Mine'l-Aşk, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1999.

Pekolcay, Necla; İslâmî Türk Edebiyatı Tedkik ve Metodlarının Genel Esasları ve Mazmun Anahtarları, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1999.

Perhiz, Eyüp Necati; Kıssalardan Dinî Ahlakî İlmî Hisseler, Matbaa-yı Ebuzziya, İstanbul 1939.

Polat, Selahattin; Habil Nazlıgül; Süleyman Doğanay, Hadis Araştırma ve Tenkit Klavuzu, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2008.

Sabûhî Ahmed Dede; El-İhtiyârât-ı Hazret-i Mesnevî-yi Şerîf, Süleymaniye Kütüphanesi Esat Efendi 1310.

Sadîkî; Hikâyât-ı Mesnevî'den Tercümeler, Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail 393.

Sahih Ahmed Dede; Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye-Mevlevîlerin Târîhi, (Haz.: Cem Zorlu), İnsan Yayınları, İstanbul 2003.

Saraç, M. A. Yekta; Klâsik Edebiyat Bilgisi (Biçim-Ölçü-Kafiye), 3F Yayınevi, İstanbul 2007.

Saraç, M. A. Yekta; Klasik Edebiyat Bilgisi (Belâgat), 5. Basım, 3F Yayınevi, İstanbul 2007.

Sarı Abdullâh Efendi; Şerh-i Mesnevî: Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî, Cilt 1, Tasvîr-i Efkâr Matbaası, İstanbul 1287 // Cilt 2-3-4-5, Matbaa-yı Âmire, İstanbul 1288.

Sarıalioğlu, Kenan; Cân Yücedir Göklerden: Mevlânâ, Mesnevi'den Seçmeler, Dünya Kitapları, İstanbul 2004.

Sefercioğlu, M. Nejat; Nev'î Divanı'nın Tahlili, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

Sevgi, H. Ahmet; Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde Devrin Örf ve Âdetleriyle İlgili Bilgiler, Türkiye Diyanet Vakfı Kayseri Şubesi Yayınları, Kayseri 1994.

Seyyid Ebussuud bin Seyyid Sadullah El-Hüseynî El-Kayserî; Şerh-i Mesnevî, Süleymaniye Kütüphanesi Serez 1463.

Seyyid Muhammed Nûrü'l-Arabî; Mısrî Niyâzî Divanı Şerhi, (Haz.: Mahmut Sadettin Bilginer), Esmâ Yayınları, İstanbul 1982.

Seyyid Sâdık-ı Gevherîn; Ferheng-i Lugât u Ta'bîrât-ı Mesnevî, Cilt 1-9, 3. Basım, İntişârât-ı Züvvâr, Tahran 1381.

Sönmez, Kemal; Açıklamaları İle Mesnevî Ummanından 18 Hakikat İncisi ve Türkçe Nazmedilmiş Seçme Beyitler, Ankara 1968.

Subaşı, Muhsin İlyas; Batıdaki Mevlânâ, Nesil Yayınları, İstanbul 2003.

Şafak, Yakup; Mevlânâ Celâleddin Rûmî, Bütün Eserleri, Tekin Yayınları, Konya 2006.

Şahin, Muhammed; Mesnevî'nin Tenkidi, Güven Basımevi, İstanbul 1946.

Şem'î Şem'ullâh; Tuhfetü'l-Âşıkîn, Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa 1135.

Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Gülistân, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Yazma A. 153.

Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 1, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 2068.

Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 1, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 2074.

Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 1, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 6001

Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 1, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 6401.

Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 1, Afyon Gedik Ahmet Paşa 1564 (03 Gedik 18203).

Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 1, Balıkesir İl Halk Kütüphanesi 799.

Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 1, Bayezid Kütüphanesi Umûmî 2292.

Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 1, Burdur İl Halk Kütüphanesi 800 (15 Hk 800).

Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 1, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 2093.

Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 1, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi O 3005 (37 Hk 3005).

Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 1, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi O 3642 (37 Hk 3642).

Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 1, Kütahya Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi 347.

Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 1, Süleymâniye Kütüphanesi Dârü'l-Mesnevî 201.

Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 1, Süleymâniye Kütüphanesi Hâlet Efendi 334.

Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 1, Süleymâniye Kütüphanesi M.Ârif-M.Murat 35.

Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 1, Süleymâniye Kütüphanesi Nâfiz Paşa 570.

Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 1, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Koğuşlar 879.

Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 1, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan 441.

Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 1, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan 442.

Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 1, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan 449.

Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 1, Mısır Millî Kütüphânesi Türkçe Yazmaları 1.

Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 1, Mısır Millî Kütüphânesi Türkçe Yazmaları 29.

Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 2, Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi 334.

Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 2, Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa 571.

Şem'i Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 3, Süleymaniye Kütüphanesi İsmihan Sultan 272.

Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 4, Süleymâniye Kütüphanesi Dâru'l-Mesnevî 204.

Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 5, Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi, 03 Gedik 18208.

Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 5, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 2072.

Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 6, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 2073.

Şem'î Şem'ullâh; Şerh-i Mesnevî, Cilt 6, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 2076.

Şeyh Gâlib; Şerh-i Cezîre-yi Mesnevî, (Haz.: Turgut Karabey; Mehmet Vanlıoğlu; Mehmet Atalay), Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Erzurum 1996.

Şeyh İsmail Ankaravî; Mevlevîlik Yolunun Esasları: Nisâbü'l-Mevlevî, (Haz.: Bekir Şahin), Damla Yayınevi, İstanbul 2007.

Şentürk, Ahmet Atillâ; Ahmed Paşa'nın Güneş Kasidesi Üzerine Düşünceler, Enderun Kitabevi, İstanbul 1994.

Şentürk, Ahmet Atillâ; Necâtî Beğ'in Sultan Beyazıt Methiyesi ve Bazı Gazelleri Hakkında Notlar, Enderun Kitabevi, İstanbul 1995.

Şifâyî Mehmed Dede; Şerh-i Mesnevî-yi Şerîf, Süleymaniye Kütüphanesi Dârü'l-Mesnevî 209.

Tâhirü'l-Mevlevî; Nisâbu'l-Mevlevî Tercümesi, (Haz.: Yakup Şafak; İbrahim Kunt), Tekin Kitabevi, Konya 2005.

Tâlibî Hasan Efendi; Yetîmü'ş-Şürûh / Şerh-i Mu'dalât-ı Mesnevî, Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi 2080.

Tarlan, Ali Nihad; Şeyhî Divanı'nı Tedkik, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1964 / 4. Basım, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

Tarlan, Ali Nihad; Edebiyat Meseleleri, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1981.

Tarlan, Ali Nihad; Fuzûlî Divanı Şerhi, 2. Basım, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.

Tarlan, Ali Nihad; Bâkî Divanı Şerhi Notları, (Haz.: Fazıl Duru-Sait Okumuş), Meneviş Yayınevi, Ankara 2003.

Tatlısu, Ali Osman; Esmâü'l-Hüsnâ Şerhi, Başak Yayınları, İstanbul 2000.

Tolasa, Harun; Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası, Akçağ Yayınları, Ankara 2001.

Top, Hüseyin; Mevlevî Usûl ve Âdâbı, Ötüken Yayınları, İstanbul 2001.

Top, Hüseyin; Mesnevî-i Ma'nevî Şerhi İlk 1001 Beyit, Tablet Yayınları, Konya 2008.

Topkaya, Hatice Gülcan; Gökyüzüne Merdiven: Mesnevî'den Seçmeler, Om Yayınevi, İstanbul 2002.

Tökel, Dursun Ali; Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.

Tökel, Dursun Ali; Divan Şiirinde Harf Simgeciliği, Hece Yayınları, Ankara 2003.

Tulum, Mertol; Tarihî Metin Çalışmalarında Usul / Menâkıbu'l-Kudsiyye Üzerinde Bir Deneme, Deniz Kitabevi, İstanbul 2000.

Türkmen, Fikret; Nasrettin Hoca Latifelerinin Şerhi (Burhaniye Tercümesi), Akademi Kitabevi, İzmir 1999.

Unat, Faik Reşit; Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 4. Basım, Ankara 1974.

Ülkü, Feyzullah Sacid; Mevlana, Mesnevi (Manzum Tercüme), Türkiye Yayınevi, İstanbul 1945.

Yavuz, Kemal; Mu'înî'nin Mesnevî-i Murâdiyye'si (Mesnevî Tercüme ve Şerhi) (Gramer ve Sözlük), Cilt 1-2, Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Konya 2007.

Yardım, Ali; Mesnevî Hadîsleri, Damla Yayınevi, İstanbul 2008.

Yeniterzi, Emine; Mevlâna Âşığı Konyalı Bir Şair Veysel Öksüz ve Şiirleri, Selçuklu Belediyesi Yayınları, Konya 2006.

Yeşil, Şemseddin; Mesnevî'den Hikâyeler, Hüsnühattat Matbaası, İstanbul 1962.

Yetik, Erhan; İsmail-i Ankaravî (Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri), İşaret Yayınları, İstanbul 1992.

Yıldırım, Ayhan; Gerçeklerin Özü (Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Nakşe'l-Füsûs) (İsmâil Rusuhî Ankaravî, Zübdetü'l-Fuhûs fî-Nakşi'l-Fusûs), Ataç, İstanbul 2005.

Yılmaz, Hasan Kâmil: Tasavvufî Hadis Şerhleri ve Konevî'nin Kırk Hadis Şerhi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1990.

Zeren, Mehmet; Hz. Mevlânâ'nın En Büyük Eseri Mesnevî'de Geçen Bütün Hikâyeler, Semerkand Yayınları, İstanbul 2004.

Ziyâ Paşa; Zafer-nâme, (Haz.: Fikret Şahoğlu), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul (Tarihsiz).

Sözlükler

Abdürrezzak Kâşânî; Tasavvuf Sözlüğü, (Çev.: Ekrem Demirli), İz Yayınları, İstanbul 2004.

Ahmet Vefik Paşa; Lehçe-i Osmânî, (Haz.: Recep Toparlı), Türk Dil Kurumu, Ankara 2000.

Akay, Hasan; İslâmî Terimler Sözlüğü, İşaret Yayınları, Ankara 1995.

Mehmed Bahâeddîn; Yeni Türkçe Lügat, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.

Cebecioğlu, Ethem; Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Anka Yayınları, İstanbul 2004.

Devellioğlu, Ferit; Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Yayınları, Ankara 1999.

Dilperîpûr, Asgar; Türkçe-Farsça Ortak Kelimeler Sözlüğü, İran Kültür Müsteşarlığı Yayınları, Ankara 1995.

Dilçin, Cem; Yeni Tarama Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.

Erdoğan, Abdüllatif; Mevlana Sözlüğü, Lamure Yayınları, İstanbul 2006.

Gölpınarlı, Abdülbaki; Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2004.

İpekten, Haluk; Mustafa İsen ve Diğerleri; Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

Hüseyin Kâzım Kadrî; Büyük Türk Lugati, İstanbul 1943.

Kanar, Mehmet; Büyük Farsça Türkçe Sözlük, Birim Yayınları, İstanbul 1998.

Karabey, Turgut; Numan Külekçi; Sünbülzâde Vehbî, Tuhfe (Farsça-Türkçe Manzum Sözlük), Erzurum 1990.

Kartal, Ahmet; Tuhfe-i Remzî, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.

Kılıç, Atabey; Türkçe-Arapça Manzum Sözlüklerimizden Sübha-i Sıbyân -2- (Metin), Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/1, Winter 2007, s. 29-71.

Kılıç, Atabey; Türkçe-Farsça Manzum Sözlüklerden Tuhfe-i Vehbî (Metin), Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/2 (Osman Nedim Tuna Armağanı), Spring 2007, s. 410-475.

Kılıç, Atabey; Türkçe-Farsça Manzum Sözlüklerden Tuḥfe-i Şāhidī (Metin), Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/3 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı II), Fall 2007, s. 516-548.

Kılıç, Atabey; Mustafâ Bin Osmân Keskin, Manzûme-i Keskin, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.

Kunt, İbrahim; Mesnevî Sözlükleri ve Abdüllatif b. Abdullah'ın Letâifü'l-Lügatı, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

Mehmed Salâhî; Kâmûs-ı Osmânî, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1313.

Muallim Nâcî; Lugat-ı Nâcî; Çağrı Yayınları, İstanbul 1987.

Muhammed Fu'âd Abdü'l-Bâkî; El-Mu'cemu'l-Mufehres li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm, Kahire 1364.

Mu'în, Muhammed; Ferheng-i Fârsî, Cilt 1-6, İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, Tahran 1371.

Muhtar, Cemal; Luğat-ı Ferişteoğlu ve Luğat-ı Kânûn-ı İlâhî, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1993.

Mutçalı, Serdar; Arapça-Türkçe Sözlük, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995.

Mütercim Asım Efendi; Burhân-ı Katı, (Haz.: Mürsel Öztürk; Derya Örs), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

Olgun, İbrahim; Cemşit Dırahşan; Ferheng-i Fârsî-Türkî/Farsça Türkçe Sözlük, Ankara 1984.

Onay, Ahmet Talât; Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar, (Haz.: Cemal Kurnaz) Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1992.

Öztürk, Furkan; Bâkî Dîvânı Sözlüğü (Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Pakalın, Mehmed Zeki; Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü 1-3, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993.

Pala, İskender; Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara 1995.

Redhouse, Sir James W.; Turkish and English Lexicon, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

Steingass, F.; A Comprehensive Persian-English Dictionary, Librairie du Liban, Beirut 1975.

Şemseddîn Sâmî; Kâmûs-ı Türkî, Çağrı Yayınları, İstanbul 1996.

Şemseddîn Sâmî; Kâmûsu'l-A'lâm, Cilt 1-6, Kaşgar Yayınları, İstanbul 1996.

Şeyhülislam Mehmed Esad Efendi; Lehcetü'l-Lügat, (Haz.: Ahmet Kırkkılıç), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Şükün, Ziya; Farsça-Türkçe Lûgat Gencine-i Güftar Ferheng-i Ziya, 1-3, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1984.

Tâhirü'l-Mevlevî; Edebiyat Lugatı, Enderun Yayınları, İstanbul 1973.

Tokmak, A. Naci; Telaffuzlu Türkçe-Farsça Ortak Deyimler Sözlüğü, Simurg Yayınları, İstanbul 2001.

Uludağ, Süleyman; Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yayınları, İstanbul 1991.

Yıldırım, Nimet; Fars Mitolojisi Sözlüğü, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2006.

Yılmaz, Mehmet; Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük), Enderun Yayınları, İstanbul 1992.

Yılmaz, Mehmet; Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı Vecizeler Sözlüğü 1-2, Sütun Yayınları, İstanbul 2008.

Tezler

Akar, Davut; Şem'î Şerh-i Baharistan (Giriş-Metin), Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

Arslan, Sebahattin; Şerhu'l-Mesnevî III. Cild (Transkripsiyonlu Metin), Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

Aslan, Üzeyir; Neş'et Süleymân Efendi (1735-1807) Tercüme-i Şerh-i Dü Beyt-i Mesnevî (İnceleme Tenkitli Metin), Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

Aslantürk, Mahmud; Şerh-i Cezire-i Mesnevi (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin-İndeks), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

Ayhan, Vefa; Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Satır Arası Kur'an Tercümesi (Gramer- Metin- Sözlük) (245b-320a), Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Aytekin, Ülker; Sarı Abdullah Efendi ve Mesnevi-i Şerif Şerhi, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Bankır, Malik; Şerh-i Cezîre-i Mesnevî (Metin-İnceleme-Sözlük), Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

Orhan Baştürk; Sürūrī'nin Mesnevi Şerhi v. 1b-40a (Tanıtım-İndeks-Tenkitli Metin), Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.

Bektaş, Ömer; Rusuhi İsmail Efendi ve Mesnevi-i Şerif Şerhi, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.

Ceyhan, Semih; İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Duman, Cafer; Nahîfî'nin Manzum Mesnevî Tercümesi, Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, 1968.

Duru, Rafiye; Modern Metin Çözümleme Teknikleri Bakımından Şerh Geleneği ve İsmail Hakkı Bursevî, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Durgun, Selahattin; Sarı Abdullah ve Şerh-i Mesnevî (Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî), Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.

Dündar, Seyhan; Şem'î Şem'ullâh'ın Şerh-i Gülistân'ı, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

Gül, Halim; Mesnevî'de Kur'ânî Referanslar ve Kur'ân Âyetlerine Getirilen İşârî Yorumlar, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

Güleç, İsmail; İsmail Hakkı Bursevî'nin Rûhu'l-Mesnevî'sinin İncelenmesi, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Gültekin, Ayşe, İsmâîl Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi Mecmûatu'l-Letâyif ve Matmûretu'l-Ma'ârif'inde Hadis (Altıncı Cilt Örneği), Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Gündoğdu, Cengiz; Abdulmecîd-i Sivâsî Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.

Keyik, Sevgi Elif; XVI. Yüzyıl Sanatçılarından Şem'î'nin Şerh-i Pendnâme'si, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

Koçoğlu, Turgut; Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (II. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük), Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Mengüç, Hilal Tuğba; İlmî Mehmed Dede'nin Cezire-i Mesnevi Şerhi, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Öztürk, Şeyda; Şem'î'nin (15.-16 yy.) Mesnevî Şerhi (İlk Türkçe Tam Mesnevî Şerhi), Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Sultanoğlu, Cesur; Mesnevi Sözlüklerinden Müşkilat-ı Mesnevi (İnceleme-Tercüme-İndeks), Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

Taştan, Ahmet; Bir Şarih Olarak İsmail Hakkı Bursevî ve Edebî Şerhleri, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

Temizel, Ali; Mevlânâ ve Mevlevîlikle İlgili Eski Harfli Türkçe Eserler ve Müellifleri, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

Topal, Ahmet; Adnî Receb Dede Nahl-i Tecellî (İnceleme-Metin), Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Makaleler/Tebliğler

Abdulkadiroğlu, Abdülkerim; "Edebiyatta Metodoloji Açısından Elyazmaları ve Nadir Eserler Üzerine Notlar-I", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, 1987, s. 7-9.

Açıkgöz, Namık; "Fuzulî'nin Bir Beyiti Etrafında Düşünceler", *Azerbaycan Türkleri Dergisi*, 1990, s. 38-40

Akkuş, Metin; "Metin Şerhi Geleneği Tarlan Mektebinden Haluk İpekten'e", *Yedi İklim Dergisi*, Sayı 32, Kasım 1992, s. 67-68.

Aksoyak, İ. Hakkı; "Metin Şerhi", *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, (Haz.: Mustafa İsen-Muhsin Macit-Osman Horata-Filiz Kılıç-İ. Hakkı Aksoyak), 1. Basım, Grafiker Yayınları, Ankara 2002, s. 283-290.

Alparslan, Ali; "Gazel Şerhi Örnekleri II", *Türk Dili Dergisi*, Sayı 415-416-417 (Türk Şiiri Özel Sayısı II / Divan Şiiri), Temmuz-Ağustos-Eylül 1986, s. 248-259.

Alptekin, Turan; "Yunus Şiirlerinin Sitilistik ve Yapısal Çözümleme Denemesi İçin Bir Prolegomen", *Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları*, Sayı 24 (In Memoriam Agah Sırrı Levend Hâtıra Sayısı I), 2000, s. 9-56

Arslan, Mehmet; İsmail Hakkı Aksoyak; "Gelibolulu Âlî'nin Şerh Muhtevâlı Dört Risâlesi", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sayı 6, 1998, s. 263-288.

Aslan, Üzeyir; "XVIII. Yüzyıl Mutasavvıf Şairlerinden Fahrî Ahmed ve Elif-name Şerhi", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı 19, 2008, s. 157-192.

Aşkar, Mustafa; "Molla Fenârî'nin 'Şerhu Dîbâceti'l-Mesnevî' Adlı Risâlesi ve Tahlîli", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı 14, 2005, s. 83-102.

Ateş, Ahmed; "Metin Tenkidi Hakkında (Dasitân-ı tevârih-i mülûk-i âl-i Osman münasebeti ile)", *Türkiyât Mecmuası*, Cilt 7-8, Sayı 1, 1942, s. 253-267.

Ateş, Ahmed; "Mesnevî'nin Onsekiz Beytinin Manası", *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1953, s. 37-50.

Avşar, Ziya; "Rûhü'l-Mesnevî'de Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytinin Şerh Yöntemi" , *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, Kayseri 10-12 Nisan 2006, Bildiriler*, Kayseri 2007, s. 659-672.

Avşar, Ziya; "Tenkitli Metin Neşrinde İmlâ Sorunu Üzerine Düşünceler", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/6 (Prof. Dr. İsmail Ünver Adına -The Serial of Special Volumes- İmlâ/Ortographic), Fall 2008, s. 71-111.

Bardakçı, Necmettin; "Mevlânâ'nın Tasavvufî Düşüncesinin Kaynakları", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, (Temmuz-Aralık 2007), s. 55-77.

Bektaş, Ekrem; "Mesnevî Hikâyeleri; Tespit ve Değerlendirme", *Mevlânâ Araştırmaları*, (Ed.: Adnan Karaismailoğlu), Akçağ Yayınları, Ankara 2007, s. 421-443.

Bilgin, Azmi; "Eski Türk Edebiyatında Şerh", *1. Kayseri ve Yöresi Kültür Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni (12-13 Nisan 2001) Bildiriler*, Cilt 1, Kayseri 2001, s. 169-173.

Canım, Rıdvan; "Metin Şerhi Geleneğimiz Çerçevesinde Tarlan ve İpekten'in Kaleminden Fuzulî'nin Sana Redifli Gazeli", *Fuzulî Kitabı, 500. Yılında Fuzulî Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı, İstanbul 1996, 129-140.

Ceyhan, Adem; "Kânûnî'nin Bir Gazelinin Düşündürdükleri", *Yağmur Dergisi*, Sayı 1, Ekim-Kasım-Aralık 1998, s. 59-62.

Ceyhan, Semih; "İsmail Rusuhî Ankaravî'nin Mesnevî Tahkîki: Mesnevî'deki Manaya Metodolojik Bir Yaklaşım", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı 20 (Mevlana Armağanı Sayısı), 2007, s. 118-120.

Ceylan, Ömür; "Mânâ Şairin Karnında(mı)dır?!", *Böyle Buyurdu Sûfî (Tasavvuf ve Şerh Edebiyatı Araştırmaları)*, Kapı Yayınları, İstanbul 2005, s. 111-120.

Ceylan, Ömür; "Yazarı Meçhul Bir Hüdâyî Şerhi", *Böyle Buyurdu Sûfî (Tasavvuf ve Şerh Edebiyatı Araştırmaları)*, Kapı Yayınları, İstanbul 2005, s. 134-149.

Ceylan, Ömür; "Fütüvvetnâme Muhtevalı Bir Manzûme Şerhi: Şerh-i Manzûme-i Gaybî", *Böyle Buyurdu Sûfî (Tasavvuf ve Şerh Edebiyatı Araştırmaları)*, Kapı Yayınları, İstanbul 2005, s. 150-181.

Çakıcı, Bilal; "Mehmed Şakir'in Manzum Mesnevî Tercümesi, *Erdem Dergisi*, Sayı 50 (Doğumunun 800. Yılında Mevlânâ Özel Sayısı), 2008, s. 51-58.

Çelebioğlu, Âmil; "Fuzûlî'nin Bir Beyti Üzerinde Düşünceler", *Osmanlı Araştırmaları The Journal of Ottoman Studies*, Sayı 7-8, 1988, s. 200-210.

Çelebioğlu, Âmil; "Hz. Mevlânâ'ya İzâfe Edilen Bir Gazelin Şerhi", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1998, s. 519-524.

Çelebioğlu, Âmil; "Yûnus'un Bir Şiirinin Şerhi", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1998, s. 553-561.

Çevirme, Hülya; "Yunus Emre'nin Bir Şiirinin Göstergebilim Açısından İncelenmesi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 17 (Prof. Dr. Efrasiyap Gemalmaz Özel Sayısı), 2000, s. 75-80

Çıkla, Selçuk; Sibel Üst; "Mesnevi'deki Hikayelerin Kaynakları ve Mevlana'nın Hikayeler Üzerindeki Tasarrufları", *Yedi İklim Dergisi*, Sayı 211, Ekim 2007, s. 92-97.

Çıpan, Mustafa; "Şâhidî İbrahim Dede Divançesi'nde Bulunan Mevlevîlikle İlgili Unsurlar ve Bir Gazelinin Şerhi", *Muğla Üniversitesi Osmanlı'nın 700. Yılında Muğla Sempozyumu*, Muğla, 6-7 Mayıs 1999.

Çıpan, Mustafa; "Şeyyad Hamza'nın Hayatı, Eserleri, Şahsiyeti, Kasidesinin İncelenmesi ve On İkinci Beytinin Şerhi", *Konya Ticaret Odası, Yeni İpek Yolu Dergisi 700. Yıl Konya Özel Sayısı*, Cilt 1, Konya 1998, s. 351-360.

Dağlar, Abdülkadir; "Klâsik Türk Edebiyatı Şerh Geleneği ve Hacı İbrâhim Efendi'nin Şerh-i Belâgat'ına Dâir", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/2 (Osman Nedim Tuna Armağanı), Spring 2007, s. 161-178.

Dağlar, Abdülkadir; "Vassâf Tarihi Şerhinden Hareketle Şerh Kaynakları Meselesi", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı II), Fall 2007, s. 293-307.

Dağlar, Abdülkadir; "Hacı İbrâhim Efendi'nin "Şerh-i Belâgat"ı (Metin)", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı II), Fall 2007, s. 321-370.

Dağlar, Abdülkadir; **"**Kâmil-i Mevlevî'nin Kendi Şiirine Tuttuğu Ayna: Adem Kasîdesi ve Şerhi**"**, *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/4 (Fahrettin Kırzıoğlu Armağanı), Summer 2008, s. 335-371.

Damar, Abdullah; "Abdullah Herevî ve Menâzilü's-Sâirîn", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2007, S 18, s. 321-335.

Demirel, Şener; "Bâkî'nin Sünbül Kasîdesi ve Şerhi", *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri*, Araştırma Yayınları, Ankara 2005, s. 31-51.

Demirel, Şener; "Bâkî'nin Kanunî Süleymân Hakkındaki Mersiyesi", *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri*, Araştırma Yayınları, Ankara 2005, s. 52-81.

Demirel, Şener; "Taşlıcalı Yahyâ'nın Şehzâde Mustafa Mersiyesi", *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri*, Araştırma Yayınları, Ankara 2005, s. 82-105.

Demirel, Şener; "Nef'î'nin Hotin Kasîdesi -Kasîdecilik ve Nef'î'nin Bir Kasîdesi-", *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri*, Araştırma Yayınları, Ankara 2005, s. 106-138.

Demirel, Şener; "Sabrî'nin Ebû Saîd Efendi Vasfında Bir Kasîdesi", *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri*, Araştırma Yayınları, Ankara 2005, s. 139-179.

Demirel, Şener; "Fuzûlî'nin Bağdat Kasîdesi", *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri*, Araştırma Yayınları, Ankara 2005, s. 180-212.

Demirel, Şener; "Fuzûlî'nin Şikâyet-nâmesi", *Tâhirü'l-Mevlevî (Olgun)'den Metin Şerhi Örnekleri*, Araştırma Yayınları, Ankara 2005, s. 213-245.

Demirel, Şener; "Rızâeddîn Remzî er-Rıfâî'nin Tasavvuf Dergisi'ndeki Mesnevî Şerhi", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı 14, Ocak-Haziran 2005, s. 591-630.

Demirel, Şener; "Abdülbaki Gölpınarlı'nın Kendi Sesinden Mesnevî'nin İlk İki Beytinin Şerhi", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı 14, Ocak-Haziran 2005, s. 365-382.

De Vaux, Carra; "Şerh", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 11, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 429.

Dilçin, Cem; "Fuzulî'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi", *Türkoloji Dergisi*, Cilt 9, 1991, s. 43-98.

Doğan, Muhammet Nur; "Metin Şerhi Bakımından Klâsik Türk Edebiyatı Kaynaklarına Toplu Bir Bakış", *I. Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu*, Ankara 17-18 Ocak 1992.

Doğan, Muhammet Nur; "Metin Şerhi Üzerine", *Yedi İklim Dergisi*, Sayı 63, Haziran 1995, s. 70-74.

Duman, Musa; "XV. Yüzyıl Şairlerinden İbrahim Bey", İlmî Araştırmalar Dergisi, Sayı 2, 1996, s. 73-78.

Duru, Necip Fazıl; "Mevlevî Şeyhi Ağa-zâde Mehmed Dede ve Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytinin Şerhi", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı 11, Temmuz-Aralık 2003, s. 151-176.

Elbir, Bilal; "Türk Edebiyatında Mu'ammâ ve Surûrî'nin Bir Mu'ammâ Şerhi", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/6 (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına - Şerh/Annotation), Fall 2009, s. 82-94.

Eraydın, Selçuk; "Mevlânâ'nın Mesnevî-i Şerîf'inden (ilk) Onsekiz Beyit", *Tasavvuf ve Tarîkatlar*, 4. Basım, Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 494-500.

Erdem, Mehmet Dursun; "Ontolojik İncelemeye Dehhânî'nin "eyledi" Redifli Gazeli Örneğinde Yapısalcı Bir Bakış", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/3 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı I), Summer 2007, s. 254-273.

Erdoğan, Mustafa; "Niyâzî-i Mısrî Şerhleri", *Dergâh Dergisi*, Cilt 6, Sayı 17, 1996, s. 15-17

Erdoğan, Mustafa; "Edebiyatımızda Şerh Geleneğine Genel Bir Bakış", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 1, 1997, s. 286-293.

Erguner, Kudsi; "Mevlevîlik ve Ney", *Ayrılık Çeşmesi Bir Neyzenin Yolculuğu*, 2. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 211-219.

Ertek, Morkoç, Yasemin; "Hâfız-ı Şîrâzî'nin Bir Gazelini Yapısal Yönden İnceleme Denemesi", *Dergâh Dergisi*, Cilt 16, Sayı 190, Aralık 2005, s. 17-20.

Filizok, Rıza; "Metin Şerhi, Metin Tahlili ve Mehmet Kaplan", *Dergâh Dergisi*, Cilt 17, Sayı 194, Nisan 2006, s. 10-11.

Genç, İlhan; "Klasik Türk Edebiyatı Metinlerini Anlamada Modern Yaklaşımlar", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı II), Fall 2007, s. 393-404

Gönel, Hüseyin; "Nusret Ebubekir Efendi ve Sâ'ib Şerhi Üzerine Bazı Notlar", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/6 (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına - Şerh/Annotation), Fall 2009, s. 193-212.

Güleç, İsmail; "Türk Edebiyatında Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin Tercüme ve Şerhleri" *Journal of Turkish Studies Türklük Bilgisi Araştırmaları*, Sayı 27/2, 2003, s. 161-176.

Güleç, İsmâil; "Türk Edebiyâtında Cezîre-i Mesnevî Şerhleri", *Osmanlı Araştırmaları The Journal of Ottoman Studies*, Sayı 24, 2004, 159-179.

Güleç, İsmail; R. A. Nicholson'un Mesnevî Tercüme ve Şerhi Üzerine, *Dîvân İlmî Araştırmalar Dergisi*, Sayı 20, 2006, s. 227–240.

Güleç, İsmail; "Üç Asırda Ne Değişti? 17. ve 20. Asırlarda Yapılan Mesnevi Şerhlerini Karşılaştırma Denemesi", *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları II: Eski Türk Edebiyatına Modern Yaklaşımlar I, 24 Nisan 2006, Bildiriler*, (Haz.: Hatice Aynur vd.), Turkuaz Yayınları, İstanbul 2007, s. 80-97.

Güleç, İsmail; "Dağılmış İncileri Toplamaya Yardım Etmek: Şerh Tasnifi Meselesine Küçük Bir Katkı", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/6 (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına - Şerh/Annotation), Fall 2009, s. 213-230.

Gümüş, Zehra; "Pîrî Paşa-zâde Mehmed b. Abdü'l-bâkî el-Cemâlî'nin Tuhfe-i Şâhidî Şerhi: Tuhfe-i Mîr", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/3 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı I), Summer 2007, s. 296-312.

Gümüş, Zehra; "Klâsik Türk Edebiyatında Manzum Sözlük Şerhleri", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı II), Fall 2007, s. 423-431.

Gümüş, Zehra; "Mesnevî'ye Cevrî'nin Manzum Şerhi: Hall-i Tahkîkât", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/6 (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına - Şerh/Annotation), Fall 2009, s. 231-250.

Gündoğdu, Cengiz; "Mevlana'nın Mesnevî'sinin Türkçe'ye Şerh Geleneği ve Halvetî Şeyhi Abdulmecîd-i Sivâsî'nin Mesnevî Üzerindeki Çalışmaları", *EKEV Akademi Dergisi*, Sayı 25, Güz 2005, s. 115.

Gündoğdu, Cengiz; "Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde 'Manâ Dili', Mesnevî'nin Türkçeye Şerh Geleneği ve Bu Bağlamda Halvetî Şeyhi Abdülmecîd-i Sivâsî'nin Mesnevî Üzerine Çalışmaları", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı 14, Ocak-Haziran 2005, s. 121-157.

Gündoğdu, Mehmet; "Çeviride Kuram- Uygulama İlişkisi", *Çanakkkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı, Uluslararası IV. Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu Bildirileri, Çanakkale, 17-19 Haziran 2005*, (Haz.: Ali Osman Öztürk ve Diğerleri), s. 95.

Holbrook, Victoria Rowe; "Klasik Sonrası İmge, Okyanussal Benlik", *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı 70 (Kış 1996), s. 199-214.

Horata, Osman; “Necâtî Bey’den Bâkî’ye Döne Döne”, *Bilig Dergisi*, Sayı 7, 1998, s. 44-66.

Horata, Osman; “Mevlana ve Divan Şairleri”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı, 1999, s. 43-56.

İpekten, Haluk; “Gazel Şerhi Örnekleri II”, *Türk Dili Dergisi*, Sayı 415-416-417 (Türk Şiiri Özel Sayısı II / Divan Şiiri), Temmuz-Ağustos-Eylül 1986, s. 260-290.

İpekten, Haluk; “Şeyh Galib’in Bir Gazelinin Tahlili”, *Yedi İklim Dergisi*, Sayı 32 Kasım 1992, s. 69-74.

Karabey, Turgut; “Metin Şerhi”, *I. Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu*, Ankara 17-18 Ocak 1992.

Karaismailoğlu, Adnan; “R. A. Nicholson’un Mesnevî Neşri ve Yeni Mesnevî Neşirleri”, *Selçuk Üniversitesi Mevlana Araştırma ve Uygulama Merkezi Mevlana Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1, 2007, s. 22-33.

Karavelioğlu, Murat A.; “Klasik Türk Edebiyatında Şem’î Mahlaslı Şairler ve Prizrenli Şem’î”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Sayı 32, 2005, s. 65-80.

Karslı, İbrahim H.; “Çeviri Kuramları Açısından M. Hamdi Yazır’ın Meal Yöntemi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, 2005, s. 233.

Kılıç, Atabey; "Karnım Açtır Karnım Aç!", *Berceste Dergisi*, Sayı 13, Temmuz 2003, s. 3-6.

Kılıç, Atabey; “Günümüzde Metin Neşri ve Problemleri Üzerine Düşünceler”, *I. Kırşehir Kültür Araştırmaları Bilgi Şöleni, 8-10 Ekim 2003, Bildiriler*, (Haz.: Ahmet Günşen), Kırşehir 2004, s. 331-345.

Kılıç, Atabey; “Kadı Burhaneddin’in Bir Gazelinden Hareketle”, *Berceste Dergisi*, Sayı 54, Aralık 2006, s. 21-24.

Kılıç, Atabey; “Dağılan İncileri Toplamak: Bir Şerh Tasnifi Denemesi*”, Klâsik Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Turkish Studies Publication, Ankara 2007, s. 416-432.

Kılıç, Atabey; “Altıparmak Mehmed Efendi ve Şerh-i Telhîs-i Miftâh’ında Şerh Metodu”, Tuhfe-i Mîr”, *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/3 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı I), Summer 2007, s. 332-339.

Kılıç, Filiz; "'Tuna Kasidesi'nin Düşündürdükleri", *Türk Kültürü Dergisi*, Sayı 441, 2000, s. 32-48.

Kırbıyık, Mehmet; "Ferrî Mehmed'in Bir Gazelinin Şerhine Dair", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 7, 2000, s. 343-359.

Koçoğlu, Turgut; "Şem'î Şem'ullah Efendi ve Mesnevî-i Şerif Şerhi", *Uluslararası Türk Tasavvuf Kültürü ve Mevlana Sempozyumu, Manisa, 29-30 Eylül 2007.*

Koçoğlu, Turgut; "Muhammed El-Hâc Muslî'nin 'Şefîk-nâme Şerhi'", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı II), Fall 2007, s. 549-554.

Koçoğlu, Turgut; "Türkçe İlk Mesnevî-i Şerîf Şerhlerinden Seyyid Ebussu'ûd bin Seyyid Sa'dullah El-Hüseynî El-Kayserî'nin Şerh-i Mesnevî'si", *III. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına), Kayseri, 13 Şubat 2009.*

Kortantamer, Tunca; "Gül Kasidesi", *Eski Türk Edebiyatı Makaleler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, s. 413-435.

Kortantamer, Tunca; "Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı 8, 1994, 1-10.

Kuloğlu, Nazan; "Fuzûlî'nin Bir Gazelinin Yapısal İncelenmesi", *Fırat Üniversitesi sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1-2, 1994, s. 213-227.

Kurnaz, Cemal; "Necâtî Beğ, Ahmed Paşa, Hayâlî Beğ ve Nev'î Divanlarındaki Teşbih ve Mecaz Unsurları", *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, Cilt 25, Sayı 1, 1987, s.127-164.

Mazıoğlu, Hasibe; "Mesnevi'nin Türkçe Manzum Tercüme ve Şerhleri", *Mevlânâ'nın 700. Ölüm Yıldönümü Dolayısile Uluslararası Mevlâna Semineri, Ankara 15-17 Aralık 1973, Bildiriler*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara Tarihsiz.

Mengi, Mine; "Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine", *Divan Şiiri Yazıları*, Akçağ Yayınevi, Ankara 2000, s. 72-80.

Merhan, Aziz; "Gülşehrî'nin Mantıku't-tayr (Kuş Dili) Mesnevisinde Mevlana Etkisi", *Selçuk Üniversitesi Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Bildiriler Serisi*, Cilt 1, 2007, s. 103-104.

Okumuş, Necdet; "Nâilî-i Kadîm'in 'Halvetîleriz' Adlı Şiirinin Ali Nihad Tarlan Tarafından Yapılan Şerhi", *Dergâh Dergisi*, Cilt 6, Sayı 68, İstanbul 1995, s. 22.

Okuyucu, Cihan; "Gazel Şerhi Örnekleri (I)", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 4 (Prof. Dr. Bahaeddin Ögel'e Armağan), 1990, s. 467-482.

Ölmez, Ahmet; "Şeyh Galib'in Bir Gazelini Şerh", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sayı 9, 2000, s. 317-327.

Öz, Yusuf; "Tuhfe-i Vehbî Şerhleri", *İlmî Araştırmalar Dergisi*, Sayı 5, İstanbul 1997, s. 219-232.

Özkırımlı, Atilla; "Şem'î", *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul 1984, Cilt 4, s.1071.

Öztoprak, Nihat; "Yensiz Gömlek Giyip Ağaç Ata Binmek: Yunus Emre'nin Ölüm Konulu Bir Gazelinin Şerhi", *Türk Kültüründe Ölüm Sempozyumu, Marmara Üniversitesi, İstanbul 25-26 Kasım 2004*.

Öztürk, Furkan; "Osmanlı Şiirine Sanat Ontolojisiyle Yaklaşmak Üzerine", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı II), Fall 2007, s. 680-684

Özyıldırım, Ali Emre; "Nedim'in Meşhur Beytine Vakanüvis Es'ad Efendi'nin Şerhi", *Türkoloji Dergisi*, Sayı 1, 2000, s. 139-143.

Paksoy, Kezban; "Şerhu Gazeliyyâtu's-Sultân Murâdu's-Sâlis", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/3 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı I), Summer 2007, s. 444-448.

Paksoy, Kezban; "Selahaddin-i Uşşâkî'nin Bir Nutuk Şerhi", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı II), Fall 2007, s. 704-709.

Paksoy, Kezban; "Bursevî'nin Bir Eseri: Şerh-i Rumûzât-ı Hacı Bayrâm-ı Velî", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/6 (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına - Şerh/Annotation), Fall 2009, s. 374-386.

Pekolcay, Neclâ; "Metin Şerhi", *I. Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu, Ankara 17-18 Ocak 1992*.

Sakaoğlu, Saim; "Mesnevî'deki Hikayelerin Kaynakları ve Tesirleri", *I. Milli Mevlana Kongresi Tebliğler, Konya, 3-5 Mayıs 1985*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1986, s. 105-114.

Saraç, M. Ali Yekta; "Divan Tahlilleri Üzerine", *İlmî Araştırmalar Dergisi*, Cilt 8, 1999, s. 209-219.

Saraç, M. Ali Yekta; "Şerhler", *Türk Edebiyatı Tarihi*, Cilt 2, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2006, s. 121-132.

Savran, Ömer; "Mehmed Râsim'in Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytine Şerhi ve Şerh Anlayışı", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/6 (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına - Şerh/Annotation), Fall 2009, s. 387-406.

Sayar, Ahmet Güney; "Mesnevî'nin Türkçe İlk Tam ve Mensur Tercümesine Dair bir Not", *Dergâh Dergisi*, Cilt 13, Sayı 155, Ocak 2003, s. 16-19.

Soyçekiç, Serap; "Nâdîde Ahmed Efendi'nin Şerh-i Tuhfe-yi Şâhidî'si", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/4 (Sözlük - Dr. Yücel Dağlı Anısına), Summer 2009, s. 906-921.

Sucu, Nurgül; "Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 19, Bahar 2006, s. 125-148.

Şahin, Oğuzhan; "Klasik Edebiyat Ekseninde Anlamdan Anlam Bulanıklığına Bir Yolculuk", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı II), Fall 2007, s. 710-722

Şeyh Abdurrahman Sâmî; "Seyyid Nesimî'nin Bir Beyitinin Şerhi", (Haz.: Erol Kılıç), *Dergah Dergisi*, Cilt 5, Sayı 51, Mayıs 1994, s. 8-9.

Şentürk, Ahmet Atillâ; "Zâtî'nin Bir Gazeli ve Düşündürdükleri", *Türk Dili Dergisi*, Sayı 464, 1990, s. 78-82.

Tanyıldız, Ahmet; "Şem'î, Ankaravî ve Bursevî Şerhleri ve Mesnevî'nin İlk 18 Beytini Yorumlama Yöntemleri", *Marife Dergisi*, Sayı 3 (Mevlânâ Özel Sayısı), 2007, s. 123-146

Tarlan, Ali Nihad; "Metinler Şerhine Dair", *Edebiyat Meseleleri*, İstanbul 1981, s. 187-202.

Tek, Abdürrezzak; "Süleyman Uludağ ile Mesnevî Dersleri", *Süleyman Uludağ Kitabı*, (Haz.: Mustafa Kara), Dergâh Yayınları, İstanbul 2008, s. 433-444.

Topal, Ahmet; "Mesnevî'nin Türkçe Manzum Tercüme ve Şerhleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 32, 2007, s. 41-50.

Topal, Ahmet; "Âsafî'nin Cezire-i Mesnevî Adlı Eseri ve Bu Eserde Yer Alan Mesnevinin İlk On Sekiz Beytinin Tercümesi", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/7 (Prof. Dr. Halûk İpekten Anısına - Klâsik Türk Edebiyatında Mesnevî), Fall 2009, s. 603-618.

Tökel, Dursun Ali; "Ontolojik Analiz Metodu ve Bu Metodun Bâkî'nin Bir Gazeli'ne Uygulanışı", *Yedi İklim Dergisi*, Sayı 74, Mayıs 1996, s. 53-59.

Tökel, Dursun Ali; "Bir Gazel Anlambilimle Nasıl Anlaşılır", *Dergâh Dergisi*, Sayı 150, Ağustos 2002, s. 10-23.

Tökel, Dursun Ali; "Divan Şiirine Modern Metin Çözümleme Yöntemlerinden Bakmak", *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, Kayseri, 10-12 Nisan 2006, Bildiriler*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 2007, s. 781-798.

Türkmen, Erkan; "Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beyti Üzerine", *Mevlânâ Mesnevî'sinin Evrenselliği*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2007, s. 9-24.

Ünal, İsmail Hakkı; "İslâm Kültüründe Kırk Hadîs Geleneği ve Şeyh Hâmid-i Velî'nin Hadîs-i Erbaîn Şerhi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 39, 1999, s. 137-146.

Ünlü, Osman; "Türk Edebiyatında Saib-i Tebrizî Şerhleri", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, 2006, s. 85-93.

Ünlü, Osman; "Ebubekir Nusret'in Sâib-i Tebrizî Şerhleri", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/6 (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına - Şerh/Annotation), Fall 2009, s. 442-455.

Ünver, İsmail; "Şem'î, Mustafa", *Türk Ansiklopedisi*, Cilt 30, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s. 249-250.

Ünver, İsmail; "Şem'î Şem'ullâh, *Türk Dili Dergisi*, Cilt 49, Sayı 397, Ocak 1985, s. 38-43.

Ünver, İsmail; "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Türkoloji Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 1993, s. 51-89.

Üst, Sibel; "Fuzûlî'nin "Usanmaz mı" Redifli Gazelinin Yapısalcılık Açısından İncelenmesi", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages,*

Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 2/3 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı I), Summer 2007, s. 556-572

Üzgör, Tahir; "Metin Şerhi Usûlüne Dair, *I. Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu, Ankara 17-18 Ocak 1992.*

Yavuz, Kemal; "Erzurumlu Ahmet Naim'in Mesnevî Şerhi", *I. Milli Türkoloji Kongresi, 6-9 Şubat 1978, Tebliğler*, Kervan Yayınları, İstanbul 1980, s. 176-181.

Yavuz, Kemal; "Türk Edebiyatında Mesnevî'den İlk Tercüme Hikâyeler ve Bazı Dikkatler", *Uluslararası Mevlana Bilgi Şöleni, 15-17 Aralık 2000*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 355-381.

Yazar, Sadık; "XVII. Yüzyıl Şâiri Sadîkî'nin Mesnevî'den Seçme Hikâyeler Tercümesi", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/7 (Prof. Dr. Halûk İpekten Anısına - Klâsik Türk Edebiyatında Mesnevî), Fall 2009, s. 893-927.

Yekbaş, Hakan; "Metin Şerhi Geleneği Çerçevesinde Şârihlerin Divan Şiirine Yaklaşımları", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 23, Bahar 2008, s. 189-217.

Yeniterzi, Emine; "Metin Şerhi İle İlgili Görüşler", *I. Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu, Ankara 17-18 Ocak 1992.*

Yeniterzi, Emine; "Metin Şerhi İle İlgili Görüşler", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 5, 1999, s. 59-68.

Yıldırım, Ali; "Rodosî-zâde'nin Kaside-i Nev-rûziyye Şerhi*", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, 1999, s. 217-239.

Yıldırım, Ali; "Antakyalı Münif'in Benzer İki Gazelinin Düşündürdükleri", *İlmî Araştırmalar Dergisi*, Sayı 21, 2006, s. 193-205.

Yılmaz, Ali; "Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ Şerhleri ve İbn-i İsâ-yı Saruhanî'nin 'Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ'sı", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Sayı 2, Sivas 1998, s. 1-34.

Yılmaz, Ozan; "Klâsik Şerh Edebiyatı Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 5, Sayı 9 (Eski Türk Edebiyatı Tarihi I), 2007, s. 271-304.

İnternet Kaynakları

Dilek, Kaan; “Mevlana’nın Neyname’si (Şiir çeviri ve Şerh)”, (http://farsca.blogcu.com/mevlana-nin-neyname-si-siir-ceviri-ve-serh/450623, 7/8/2006)

Kerîm-i Zemânî, “Şerh-i Câmi-i Mesnevî-yi Ma’nevî”, Tahran 1380 (Çev.: Nimet Yıldırım), Atatürk Üniversitesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, (http://nyildirim.wordpress.com/2008/09/15/neyname/)

ÖZGEÇMİŞ

Abdülkadir Dağlar, 10 Mart 1975 tarihinde İstanbul Kartal'da doğdu.

1985 yılında Özel Erenköy İlkokulu'nu, 1993 yılında da Pendik Lisesi'ni bitirdi. 1998 yılında Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden "Münşe'at-ı Aziziyye fi-Asar-ı Osmaniyye" başlıklı bitirme teziyle mezun oldu. Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda hazırladığı "Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin Türkçe Mektupları" başlıklı teziyle de 2001 yılında Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden yüksek lisans diploması aldı. 2003'ten itibaren Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda doktora öğrenimim devam etmektedir.

2000-2004 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak İstanbul'da ilköğretim ve lise düzeyinde çeşitli okullarda Türkçe/Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev yaptı. 2004'te araştırma görevlisi olarak göreve başladığı Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde 2008 yılından beri Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

Abdülkadir Dağlar, Evli ve bir çocuk babasıdır.

Adres: Mevlânâ Mah. Cemil Baba Cad. Uçar Sok. Bülbül Apt. No: 15/56 TALAS/KAYSERİ

Telefon: 05053954435

e-posta: adaglar@erciyes.edu.tr